OIKEUSMINISTERIÖ JUSTITIEMINISTERIET

KOMITEANMIETINTÖ 2009:2

Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus

Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö

oikeusnun

KOMITEANMIETINTÖ 2009:2

Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus

Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö

OIKEUSMINISTERIÖ

ISSN 0356-9470

ISBN 978-952-466-824-8 (nid.)
ISBN 978-952-466-825-5 (PDF)

Oikeusministeriö
Helsinki 2009

Edita Publishing Oy

KUVAILULEHTI

O I K E U S M I N I S T E R I Ö

Julkaisun päivämäärä 20.5.2009

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri) Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta Puheenjohtaja: Ilkka Rautio Sihteerit: Janne Kanerva ja Marko Viitanen	Julkaisun laji Komiteanmietintö Toimeksiantaja Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö Toimielimen asettamispäivä 12.3.2007
Julkaisun nimi Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö	
Julkaisun osat Esityksen pääasiallinen sisältö, yleisperustelut, yksityiskohtaiset perustelut, lakiehdotukset ja rinnakkaistekstit	

Tiivistelmä

Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö asettivat 12.3.2007 toimikunnan valmistelemaan esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta. Toimikunta ehdottaa uusia lakeja, joissa viranomaisten toimivaltuuksia säänneltäisiin nykyistä täsmällisemmin ja kattavammin, toisaalta perus- ja ihmisoikeuksien suoja ja toisaalta rikostorjunnan tarpeet huomioon ottaen. Yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita koskevaa sääntelyä nostettaisiin asetuksista lakeihin.

Uutta esitutkintalakia sääntelyn täsmentäminen ja täydentäminen koskisivat kauttaaltaan. Lakiin otettaisiin säännökset esimerkiksi esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä, esitutkinnan keskeyttämisestä, epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen ja esitutkintapäätöksestä sekä aikaisempaa täsmällisemmät säännökset esitutkinnassa ja esitutkinta-asiakirjoissa käytettävästä kielestä. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä korostettaisiin muun ohessa säätämällä siitä oma lukunsa.

Pakkokeinolain yleisissä säännöksissä säädettäisiin erikseen keskeisimmistä pakkokeinojen käytössä sovellettavista periaatteista. Lain ainoaksi turvaamistoimeksi säädettäisiin vakuustakavarikko. Takavarikkoa koskevaan 7 lukuun otettaisiin säännökset myös asiakirjan jäljentämisestä. Lakiin otettaisiin etsintäasiamiehen käyttämistä koskevat säännökset niitä tapauksia varten, joissa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa. Salaista tiedonhankintaa koskevassa pakkokeinolain 10 luvussa säädettäisiin myös tarkkailusta, peitellystä tiedonhankinnasta, teknisestä laitetarkkailusta, tietolähteen ohjatusta käytöstä ja valvotusta läpilaskusta. Esimerkiksi ylimääräisen tiedon käyttämistä ja salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamista säädettäisiin nykyistä laajemmin ja tarkemmin.

Uuden poliisilain keskeisimmät muutokset voimassa olevaan lakiin verrattuna koskisivat salaista tiedonhankintaa. Sitä koskeva 5 luku ehdotetaan rakennettavaksi mahdollisimman pitkälle pakkokeinolain 10 luvun varaan, jolloin käytettäisiin viittauksia viimeksi mainittuun lukuun.

Pakkokeinolakiin otettaisiin säännökset pakkokeinojen käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamisesta ja poliisilakiin säännökset poliisin toimivaltuuksien käyttämisestä aiheutuneen vahingon korvaamisesta. Vahingonkorvaussäännökset rakentuisivat tuottamuksesta riippumattomalle vastuulle, jota kuitenkin rajattaisiin esimerkiksi myötävaikutusta ja sietämisvelvollisuutta koskevilla säännöksillä.

Avainsanat:
Esitutkinta, esitutkintayhteistyö, kuulustelu, kiinniottaminen, pakkokeino, pidättäminen, vangitseminen, yhteydenpitorajoitus, matkustuskielto, takavarikko, etsintä, salainen pakkokeino, salainen tiedonhankinta, vahingonkorvaus, salassapito

Muut tiedot tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero)
OM 15/021/2006 ja OM044:00/2006

Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön komiteanmietintö 2009:2		ISSN 0356-9470	ISBN 978-952-466-824-8 (nid.) 978-952-466-825-5 (PDF)
Kokonaissivumäärä 1000	Kieli suomi	Hinta 58,00 €	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Edita Publishing Oy		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

J U S T I T I E M I N I S T E R I E T

Utgivningsdatum 20.5.2009

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Förundersöknings- och tvångsmedelskommissionen Ordförande: Ilkka Rautio Sekreterare: Janne Kanerva och Marko Viitanen	Typ av publikation Kommittébetänkande Uppdragsgivare Justitieministeriet och inrikesministeriet Datum då organet tillsattes 12.3.2007
Publikation (även den finska titeln) Totalreform av förundersökningslagen, tvångsmedelslagen och polislagen. Betänkande av förundersöknings- och tvångsmedelskommissionen. (Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistus. Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö)	
Publikationens delar Propositionens huvudsakliga innehåll, allmän motivering, detaljmotivering, lagförslag och parallelltexter	

Referat

Justitieministeriet och inrikesministeriet tillsatte den 12 mars 2007 en kommission för att bereda en totalreform av förundersökningslagen, tvångsmedelslagen och polislagen. Kommissionen föreslår nya lagar där myndigheternas befogenheter regleras noggrannare och mera heltäckande än för närvarande, med hänsyn till skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna å ena sidan och behoven i anslutning till brottsbekämpningen å andra sidan. Det föreslås att vissa bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter som för närvarande finns i förordningar ska tas in i de nya lagarna.

Preciseringen och kompletteringen av regleringen är genomgående i den nya förundersökningslagen. I lagen föreslås bestämmelser om t.ex. fördröjning med förundersökningsåtgärderna, avbrytande av förundersökningen, den misstänktes rätt att inte medverka vid utredningen av sitt brott och förundersökningsbeslut samt noggrannare bestämmelser än förut om det språk som ska användas vid förundersökning och i förundersökningshandlingarna. Förundersökningssamarbetet mellan förundersökningsmyndigheten och åklagaren understryks bl.a. genom att det föreslås ett eget kapitel med bestämmelser om samarbetet.

I de allmänna bestämmelserna i den nya tvångsmedelslagen anges särskilt de viktigaste principer som ska tillämpas när tvångsmedel används. Kvarstad föreslås som den enda säkringsåtgärden. I 7 kap., som gäller beslag, föreslås också bestämmelser om kopiering av handlingar. I lagen föreslås bestämmelser om anlitande av ett ombud för husrannsakan med tanke på sådana fall där det finns anledning att anta att rannsakan kommer att omfatta information för vilken gäller tystnadsplikt eller tystnadsrätt. I 10 kap., som gäller hemligt inhämtande av information, föreslås bestämmelser om observation, förtäckt inhämtande av information, teknisk observation i IT-miljö, styrd användning av informationskällor och kontrollerade leveranser. Det föreslås mera omfattande och noggrannare bestämmelser än för närvarande om t.ex. användning av överskottsinformation och underrättelse om hemligt inhämtande av information.

I jämförelse med den gällande polislagen gäller de viktigaste ändringarna enligt den nya polislagen hemligt inhämtande av information, som kommer att regleras i 5 kap. Det föreslås att kapitlet i så hög grad som möjligt byggs upp utifrån 10 kap. i tvångsmedelslagen, vilket innebär att det hänvisas till det sistnämnda kapitlet.

I tvångsmedelslagen föreslås bestämmelser om ersättning för skador som orsakats av användning av tvångsmedel och i polislagen föreslås bestämmelser om ersättning för skador som orsakats av utövande av polisbefogenheter. Skadeståndsbestämmelserna baserar sig på ansvar oberoende av vållande, vilket dock avgränsas genom bestämmelser om t.ex. medverkan och skyldighet att tåla.

Nyckelord
Förundersökning, förundersökningssamarbete, förhör, gripande, tvångsmedel, anhållande, häktning, begränsning av kontakter, reseförbud, beslag, husrannsakan, hemligt tvångsmedel, hemligt inhämtande av information, skadestånd, tystnadsplikt

Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-nummer, andra referensnummer)
JM 15/021/2006 och JM044:00/2006

Seriens namn och nummer Justitieministeriets kommittébetänkande 2009:2		ISSN 0356-9470	ISBN 978-952-466-824-8 (häft.) 978-952-466-825-5 (PDF)
Sidoanta 1000	Språk finska	Pris 58,00 €	Sekretessgrad offentlig
Distribution Edita Publishing Ab		Förlag Justitieministeriet	

Oikeusministeriölle ja sisäasiainministeriölle

Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö asettivat 12 päivänä maaliskuuta 2007 toimikunnan, jonka tehtäväksi annettiin esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistuksen valmistelu.

Toimikunnan asettamispäätöksen mukaan uudistuksen yleisenä tavoitteena on selkeyttää lukuisten osittaisuudistusten vuoksi vaikeaselkoiseksi muodostunutta lainsäädäntökokonaisuutta sekä uudistaa toimivaltuuksia siten, että toisaalta rikostorjunnan tehokkuusvaatimukset ja toisaalta perus- ja ihmisoikeudet otetaan tasapuolisesti huomioon.

Toimikunnan tehtävänannossa kiinnitettiin erityistä huomiota seuraaviin kysymyksiin:

1) Niin sanottujen salaisten pakkokeinojen ja poliisin tiedonhankinnan edellytykset ja niihin liittyvät oikeussuojajärjestelyt mukaan lukien kuuntelukiellot ja ylimääräisen tiedon hyödyntämiskielto, julkisen asiamiehen käyttö päätettäessä tuomioistuimessa salaisten pakkokeinojen käytöstä sekä muutoksenhaun turvaaminen poliisin pakkokeinokeinopäätöksistä ja salaisten pakkokeinojen käytön valvonta, ottaen huomioon muun muassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö sekä eduskunnan oikeusasiamiehen kannanotot.
2) Etsinnän toimittaminen tietoverkoissa tai tietoverkon kautta ja takavarikon kohdistaminen sähköisessä muodossa olevaan aineistoon ottaen huomioon etsintä- ja takavarikkokiellot.
3) Syyttäjän rooli esitutkinnassa ja pakkokeinoista päätettäessä sekä yhteistyö esitutkintaviranomaisten kanssa ottaen huomioon syyttäjän rooli suullisessa ja välittömässä rikosoi-

keudenkäynnissä sekä EU:n vastavuoroiseen tunnustamiseen liittyvässä oikeusapumenettelyssä.

Toimikunnan tuli pyrkiä säännöskokonaisuutta selkeyttäviin ja säännösten soveltamista helpottaviin lakisystemaattisiin ja lakiteknisiin ratkaisuihin. Erityistä huomiota oli tällöin kiinnitettävä poliisilain 3 luvussa olevaan tiedonhankinnan sääntelyyn ja pakkokeinolain 5 a luvussa olevaan telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun sääntelyyn sekä tiedonhankinta- ja pakkokeinoasioiden tuomioistuinkäsittelyä koskeviin säännöksiin. Nykyiset asetuksentasoiset säännökset oli perustuslain edellyttämässä laajuudessa siirrettävä tarkistettuina lain tasolle.

Toimikunnan tuli lisäksi tarpeellisessa laajuudessa selvittää myös kokonaisuudistuksesta johtuvat muutokset henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettuun lakiin ja sähköisen viestinnän tietosuojalakiin. Toimikunnan tuli sisällyttää ehdotukseensa myös tullilaitosta, rajavartiolaitosta ja puolustusvoimia koskevaan lainsäädäntöön johdonmukaisuussyistä tarvittavat muutokset.

Toimikunnan toimikausi päättyi asettamispäätöksen mukaan 31 päivänä lokakuuta 2008. Määräaika on toimikunnan pyynnöstä jatkettu päättymään 31 päivänä maaliskuuta 2009.

Toimikunnan puheenjohtajana on toiminut oikeusneuvos *Ilkka Rautio* korkeimmasta oikeudesta. Jäseniksi kutsuttiin vanhempi oikeusasiamiehensihteeri *Juha Haapamäki* eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta, poliisijohtaja (sittemmin lainsäädäntöjohtaja) *Kimmo Hakonen* sisäasiainministeriöstä, kihlakunnansyyttäjä *Tea Kangasniemi* Vantaan kihlakunnan syyttäjänvirastosta (sittemmin Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto), poliisiylitarkastaja *Robin Lardot* sisäasiainministeriöstä, lainsäädäntöneuvos *Ulla Mohell* oikeusministeriöstä, erityisasiantuntija (sittemmin lainsäädäntöneuvos) *Jaakko Rautio* oikeusministeriöstä, käräjätuomari *Jussi Sippola* Helsingin käräjäoikeudesta, asianajaja *Tuija Turpeinen* (käräjätuomari 1.5.2009 lukien; varajäsen asianajaja *Markku Fredman),* tulliylitarkastaja *Juha Vilkko* Tullihallituksesta, osastopäällikkö *Tomi Vuori* sisäasiainministeriön rajavartio-osastosta (sittemmin hallitusneuvos sisäasiainministeriön poliisiosastolla) ja lainsäädäntöneuvos (sittemmin lainsäädäntöjohtaja) *Asko Välimaa* oikeusministeriöstä. Joihinkin toimikunnan kokouksiin osallistui Kangasniemen puolesta kihlakunnansyyttäjä *Johanna Hervonen.*

Toimikunnan pysyviksi asiantuntijoiksi kutsuttiin varatuomari, oikeustieteen lisensiaatti *Klaus Helminen*, lainsäädäntöjohtaja *Pertti Laitinen* sisäasiainministeriöstä, rikostarkastaja *Jari Nieminen* keskusrikospoliisista, hallintoneuvos, oikeustieteen tohtori *Matti Pellonpää* korkeimmasta hallinto-oikeudesta, sotilaslakimies (sittemmin apulaisosastopäällikkö) *Tuija Sundberg* puolustusvoimien pääesikunnasta ja professori *Veli-Pekka Viljanen* Turun yliopistosta.

Toimikunnan päätoimisina sihteereinä ovat toimineet lainsäädäntöneuvos *Janne Kanerva* oikeusministeriöstä ja rikosylitarkastaja *Marko Viitanen* keskusrikospoliisista (sittemmin sisäasiainministeriön rajavartio-osaston osastopäällikkö). Sivutoimisina sihteereinä ovat olleet EU-lainsäädäntösihteeri *Sami Kiriakos*, lainsäädäntöneuvos *Tanja Innanen*, EU-lainsäädäntösihteeri *Dan Helenius* ja EU-lainsäädäntösihteeri *Janina Tallqvist*, kaikki oikeusministeriöstä.

Toimikunta otti nimekseen esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta ja valitsi varapuheenjohtajakseen Hakosen. Toimikunta on kokoontunut 65 kertaa.

Toimikunnan ehdotuksia on valmistellut ja työtä järjestänyt *työvaliokunta*, johon ovat kuuluneet puheenjohtajana Ilkka Rautio, jäseninä Hakonen ja Välimaa sekä sihteereinä Kanerva ja Viitanen. Salaisia pakkokeinoja ja muuta poliisin salaista tiedonhankintaa käsiteltäessä työvaliokunnan työhön on osallistunut Haapamäki ja takavarikkosäännöksiä valmisteltaessa Jaakko Rautio.

Takavarikko- ja etsintäsäännöksiä valmisteli alaryhmä, johon kuuluivat puheenjohtajana Haapamäki, jäseninä Fredman, Jaakko Rautio ja Viitanen sekä sihteerinä Kanerva. Alaryhmän työhön osallistui asiantuntijana rikostarkastaja *Ari Määttä* keskusrikospoliisista.

Toimikunnan mietintöluonnoksista ovat kirjallisesti lausuneet professori *Dan Frände*, oikeustieteen tohtori, erikoistutkija *Johanna Niemi* ja professori *Matti Tolvanen*. Toimikunnan kokouksissa on asiantuntijoina kuultu erityisasiantuntija *Håkan Stooria* (oikeusministeriö), valtionsyyttäjä *Pekka Koposta* (Valtakunnansyyttäjänvirasto), hallitusneuvos *Paulina Tallrothia* (oikeusministeriö), lainsäädäntöneuvos *Tuomo Antilaa* (oikeusministeriö) ja rikostarkastaja *Minna Ketolaa* (keskusrikospoliisi). Käytettävissä olleen ajan rajallisuuden vuoksi kuuleminen on jouduttu rajaamaan suppeaan asiantuntijapiiriin.

Toimikunnan työhön liittyen Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa on tehty kaksi tutkimusta, joista laaditut julkaisut ovat nimeltään ”Vapauden hinta. Rikosprosessuaalinen vapaudenriisto ja sen korvaaminen” (Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 240) ja ”Telepakkokeinojen oikeussuojajärjestelmä” (Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 243).

Määräajan jatkamisesta huolimatta toimikunta ei ehtinyt riittävästi käsittelemään kaikkia sellaisia esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädäntöön liittyviä kysymyksiä, jotka niiden merkityksen vuoksi olisi ollut tarpeen käsitellä. Tämä koskee esimerkiksi henkilötieto- ja julkisuuslainsäädäntöä mukaan lukien asiakirjojen ja tallenteiden käsitteleminen ja säilyttäminen. Joitakin avoimeksi jääviä kysymyksiä on selostettu ja arvioitu mietinnössä (esimerkiksi muut tutkintavankeuden vaihtoehdot kuin matkustuskielto ja päihtyneiden käsittely), mutta niihin ei ole voitu riittävän perusteellisesti paneutua. Erikseen selvitettäväksi jäävänä erityisenä aihealueena on mainittava kansainväliseen virka- ja oikeusapuun sekä ulkomaisen virkamiehen toimivaltuuksiin liittyvät kysymykset, joita toimikunnassa ainoastaan ehdittiin sivuta. Esitutkintalakiin, pakkokeinolakiin ja poliisilakiin liittyvien lakien muutoksista ehdittiin valmistella vain osa.

Lainsäädäntöehdotuksissa ei ole otettu huomioon eduskunnan käsiteltävinä mietinnön viimeistelyvaiheessa olleita hallituksen esityksiä HE 26/2008 vp (poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminta) ja HE 219/2008 vp (rajavartiolainsäädännön uudistaminen). Mietintöön ei ole valtiovarainministeriön ja Tullihallituksen pyynnön vuoksi otettu ehdotusta laiksi tullilain muuttamisesta, koska parhaillaan on käynnissä tullilain kokonaisuudistuksen valmistelu. Rajavartiolaitoksen ja sotilasviranomaisten osaltakin niitä koskevien toimivaltuuksien muutostarpeet on tarpeen perusteellisemmin selvittää erikseen. Tullilaitoksen, rajavartiolaitoksen ja sotilasviranomaisten kohdalla tämä koskee erityisesti ehdotettavia uusia pakkokeinoja ja muita tiedonhankintakeinoja.

Mietintöön sisältyvät seuraavien toimikunnan jäsenten eriävät mielipiteet: Haapamäki, Kangasniemi, Lardot, Turpeinen (mukaan lukien varajäsen Fredmanin mielipide), Vilkko ja Vuori. Lisäksi mukana on Hakosen lausuma. Eriävät mielipiteet ja lausuma ovat mietinnön lopussa.

Saatuaan työnsä valmiiksi toimikunta luovuttaa mietintönsä kunnioittavasti oikeusministeriölle ja sisäasiainministeriölle.

Helsingissä 17 päivänä huhtikuuta 2009

Ilkka Rautio

Juha Haapamäki

Kimmo Hakonen

Kea Kangasniemi

Robin Lardot

Ulla Mohell

Jaakko Rautio

Jussi Suppola

Tuija Turpeinen

Juha Vilkko

Tomi Vuori

Asko Välimaa

Janne Kanerva

Marko Viitanen

Hallituksen esitys Eduskunnalle esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädännön uudistamiseksi

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi nykyiset lait korvaavat esitutkintalaki, pakkokeinolaki ja poliisilaki. Uusissa laeissa viranomaisten toimivaltuuksia säänneltäisiin nykyistä täsmällisemmin ja kattavammin, toisaalta perus- ja ihmisoikeuksien suoja ja toisaalta rikostorjunnan tarpeet huomioon ottaen. Yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita koskevaa sääntelyä nostettaisiin asetuksista lakeihin. Pakkokeinolain ja poliisilain säännökset salaisista tiedonhankintamenetelmistä yhtenäistettäisiin ja oikeusturvavaikutuksiltaan ongelmallisimpien menetelmien eli peitetoiminnan ja valeoston käyttäminen siirtyisi tuomioistuimen päätettäväksi.

Esitutkintalaki

Uuden esitutkintalain 2 luvussa säädettäisiin esitutkintaan osallisista. Virallisen syyttäjän asema poliisin tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinnassa muuttuisi nykyisestä. Syyttäjä toimisi näissä tapauksissa lähtökohtaisesti tutkinnanjohtajana vain, jos rikos epäillään tehdyksi virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskevat säännökset uudistettaisiin pääosin vastaamaan hallintolain esteellisyyssäännöksiä.

Esitutkinnan toimittamisen yleiset säännökset säädettäisiin esitutkintalain 3 luvussa. Siihen otettaisiin uusina muun ohessa säännökset esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä ja esitutkinnan keskeyttämisestä.

Uuden lain 4 luvun esitutkintaperiaatteet vastaisivat pitkälti voimassa olevan lain periaatteita. Lakiin otettaisiin kuitenkin säännökset epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään, ja suhteellisuusperiaatteesta. Oikeutta käyttää avustajaa koskevaa sääntelyä muutettaisiin ja täydennettäisiin. Uudet säännökset korostaisivat velvollisuutta ilmoittaa oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja esitutkintaviranomaisen velvollisuutta huolehtia siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu käytännössä.

Esitutkintaviranomaiset ja virallinen syyttäjä velvoitettaisiin laadultaan tai laajuudeltaan sitä vaativissa asioissa nykyistä tiiviimpään yhteistyöhön, mistä säädettäisiin 5 luvussa. Esitutkintaviranomaisen tulisi ilmoittaa syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Syyttäjän olisi tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään riittävästi.

Useilla 7 luvun mukaisilla ehdotuksilla pyrittäisiin parantamaan kuulusteltavan, erityisesti asianomistajan asemaa. Tämä koskisi erityisesti hienotunteisuusnäkökohtien huomioon ottamista ja asianosaisen tukemista. Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen voisi korvata kuulustelutodistajan käytön. Muutenkin tallentamisen merkitystä korostettaisiin.

Lähdesuojaa esitutkinnassa koskevan ehdotuksen tarkoituksena olisi mahdollistaa lähdesuojan murtaminen eräissä sellaisissa tapauksissa, joissa tiedon alkuperäinen antaja on todennäköisesti syyllistynyt salassapitorikokseen. Lisäedellytyksenä kuitenkin olisi, että lähteen ilmaiseminen olisi välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi ja murtaminen olisi perusteltua rikoksen vakavuuteen ja seurauksiin nähden.

Uuden esitutkintalain 10 luvussa niin asianosaisten oikeusturvan kuin asian selvittämisen ja sujuvuuden kannalta tärkeää loppulausuntomenettelyä säänneltäisiin nykyistä tarkemmin niin sen käyttöedellytysten kuin kohteenkin osalta.

Esitutkinnan päätöksentekomenettelyä selkeytettäisiin ottamalla 11 lukuun säännökset kirjallisesta esitutkintapäätöksestä, joka olisi tehtävä esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta ja saattamatta jättämisestä virallisen syyttäjän harkittavaksi sekä muissakin tapauksissa, joissa päätös voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin. Muutoksenhakuoikeudesta säädettäisiin avustajan kelpoisuutta koskevilta osin. Tuomioistuimen olisi vaadittaessa ratkaistava, onko tutkinnanjohtajan päätöstä avustajan kelpoisuudesta noudatettava.

Pakkokeinolaki

Uuden pakkokeinolain 1 lukuun otettaisiin eräät keskeisimmät pakkokeinojen käytössä sovellettavat periaatteet (suhteellisuusperiaate, vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate).

Kiinniottamista, pidättämistä ja vangitsemista koskevat säännökset säilyisivät pääosin ennallaan (2 luku), mutta vangitsemisasioiden tuomioistuinmenettelyä koskevat säännökset erotettaisiin omaan lukuunsa (3 luku) ja niitä täydennettäisiin ja täsmennettäisiin. Niissä tapauksissa, joissa vangittavaksi vaaditulle ei tarvitse varata tilaisuutta tulla kuulluksi vangitsemisvaatimuksesta, tiedossa olevalle valtuutetulle avustajalle olisi kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Lukuun otettaisiin myös säännös laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisten edustajan kuulemisesta, kun alle 18-vuotiasta vaaditaan vangittavaksi. Mahdollisuutta kannella vangitsemiseen liittyvistä päätöksistä laajennettaisiin.

Vapautensa menettäneen epäillyn oikeusturvaa parannettaisiin myös täydentämällä yhteydenpidon rajoittamista koskevia säännöksiä (4 luku). Tutkintavanki voisi saattaa myös pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Matkustuskiellon käyttöä vapaudenmenetyksen vaihtoehtona pyrittäisiin lisäämään (5 luku). Matkustuskielto voitaisiin määrätä myös silloin, kun on syytä epäillä rikoksesta epäillyn vaikeuttavan asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa. Voimassa olevassa laissa tämä on vain pidättämisen tai vangitsemisen peruste.

Hukkaamiskiellosta ehdotetaan luovuttavaksi, jolloin ainoaksi ehdotetun lain mukaiseksi turvaamistoimeksi jäisi vakuustakavarikko (6 luku). Sen käyttöalaa kuitenkin laajennettaisiin siten, että omaisuutta saataisiin määrätä vakuustakavarikkoon myös rikokseen perustuvan hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Vakuustakavarikon kohteena olevan oikeusturvaa edistäisi ehdotus, jonka mukaan hänellä olisi takavarikon aikanakin oikeus vaatia tuomioistuinta ratkaisemaan, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa.

Takavarikkoa koskevat säännökset säilyisivät pääosin ennallaan (7 luku), mutta asiakirjan jäljentäminen pyrittäisiin mahdollisimman pitkälle korvaamaan sen jäljentämisellä. Lakiin otettaisiin lisäksi säännökset myös esimerkiksi uudelleen takavarikoimisesta tai jäljentämisestä. Myös parempaa oikeutta takavarikon kohteeseen koskevan asian käsittelyä säänneltäisiin nykyistä tarkemmin. Uutta olisivat myös lukuun ehdotettavat säännökset takavarikoimisen sijasta suoritettavista toimenpiteistä eli esineen hävittämisestä, ottamisesta valtion käyttöön tai myymisestä.

Etsintää koskeviin säännöksiin (8 luku) ehdotetaan huomattavia muutoksia, joiden tarkoituksena on tiukentaa etsinnän edellytyksiä silloin, kun etsintä kohdistuu sellaiseen kohteeseen, jossa on yksityisyyden suojaamisen tai muun syyn vuoksi erityistä luottamuksellisuutta vaativaa tietoa. Toisaalta vähemmän herkkään kohteeseen kohdistuvalle etsinnälle ei esitetä asetettavaksi nykyistä korkeampaa kynnystä, mutta asuntona käytettävän kodin asemaa etsintäkohteena halutaan kuitenkin korostaa.

Paikkaan kohdistuva etsintä jakautuisi yleiseen kotietsintään, erityiseen kotietsintään (kohteeksi on syytä olettaa joutuvan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa) ja paikanetsintään. Läsnäoloa ja etsintämenettelyä koskevia säännöksiä tarkennettaisiin ja täydennettäisiin. Ennen erityisen kotietsinnän suorittamista olisi määrättävä asiantunteva etsintäasiamies huolehtimaan siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu tietoon, jota koskee salassapitovelvollisuus tai -oikeus. Erityisestä kotietsinnästä ja etsintäasiamiehen määräämisestä päättäisi pääsääntöisesti tuomioistuin. Uuden pakkokeinolain 8 lukuun otettaisiin säännökset myös uudesta etsintätyyppistä eli laite-etsinnästä, jossa olisi kysymys tietokoneen, telepäätelaitteen tai muun vastaavan teknisen laitteen tai tietojärjestelmän tietosisältöön kohdistettavasta etsinnästä. Henkilöön kohdistuvaa etsintää koskeviin säännöksiin tehtäisiin joitakin täsmennyksiä.

Salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa koskevat säännökset keskitettäisiin pakkokeinolain 10 lukuun, johon sisältyvät säännökset määrittelisivät myös vastaavat rikosten estämisessä poliisilain mukaisesti käytettävät keinot. Salaisia pakkokeinoja olisivat telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen ja tekninen tarkkailu (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu) sekä muita salaisia tiedonhankintakeinoja tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku. Osa keinoista olisi uusia. Muidenkin tiedonhankintakeinojen määritelmiin tehtäisiin lukuisia tarkennuksia.

Peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen oikeuksista ja velvollisuuksista tehtävässään säädettäisiin nykyistä tarkemmin. Lähtökohtana olisi, että peitetoimintaa suorittava poliisimies ei saa tehdä rikosta eikä aloitetta rikoksen tekemiseen. Peitepoliisi voisi kuitenkin vapautua rangaistusvastuusta, vaikka hän olisi tehtävässään syyllistynyt vähäiseen rikkomukseen. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuessaan peitetoimintatehtävässä oleva poliisimies voisi erittäin tiukoin ehdoin ja rajoitetusti vaikuttaa ryhmän toimintaan esimerkiksi hankkimalla ryhmälle kulkuvälineitä. Edellytyksenä olisi, että toimenpide tehtäisiin muutenkin, että se ei tule aiheuttamaan vaaraa tai vahinkoa ja että se merkittävästi edistää peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista. Peitepoliisi voisi tällöin olla rangaistusvastuusta vapaa, vaikka teko muuten saatettaisiin katsoa rikokseksi.

Luvan peitetoiminnan aloittamiseen antaisi yksinomaan tietoverkossa tehtävää peitetoimintaa lukuun ottamatta tuomioistuin. Peitetoimintaa voitaisiin tuomioistuimen luvalla laajentaa, jos

sen aikana ilmenee kohteena olevan henkilön tekemäksi epäilty uusi rikos tai syy epäillä muuta kuin kohdehenkilöä rikoksesta. Myös valeosto edellyttäisi tuomioistuimen lupaa lukuun ottamatta yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävää valeostoa.

Salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamisesta säädettäisiin nykyistä tarkemmin. Uusilla säännöksillä pyrittäisiin salaisen tiedonhankinnan mahdollistamiseen siten, että erityisesti peitetoimintaa ja valeostoja tekeviä poliiseja suojataan kuitenkaan rikoksesta epäiltyjen oikeusturvaa vaarantamatta. Tuomioistuin viime kädessä päättäisi, milloin esimerkiksi tieto peitetoiminnasta on paljastettava. Myös niin sanotun ylimääräisen tiedon käyttämisestä säädettäisiin olennaisesti nykyistä laajemmin ja tarkemmin.

Pakkokeinolakiin ehdotetaan otettavaksi olennaisesti aikaisempaa laajemmat säännökset pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen käytöllä aiheutettujen vahinkojen korvaamisesta valtion varoista (11 luku). Vahingonkorvaussäännökset rakentuisivat tuottamuksesta riippumattomalle vastuulle, jota kuitenkin rajattaisiin esimerkiksi myötävaikutusta ja sietämisvelvollisuutta koskevilla säännöksillä. Korvattavaksi voisi tulla henkilö- ja esinevahinkojen sekä taloudellisen vahingon lisäksi myös kärsimys, kun rauhaa, yksityiselämää tai henkilökohtaista koskemattomuutta on käytön yhteydessä loukattu.

Poliisilaki

Myös uuteen poliisilakiin otettaisiin olennaisesti nykyistä täsmällisemmät ja laajemmat säännökset poliisitoiminnassa noudatettavista periaatteista (1 luku). Uutena periaatteena säädettäisiin perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta.

Lain 2 luvun yleisiä toimivaltuuksia koskevissa säännöksissä nyt nimenomaisesti todettaisiin, että poliisimiehellä on virantoimituksessa oikeus hätävarjeluun siten kuin rikoslain 4 luvun 4 §:ssä säädetään. Tällaisessa hätävarjelussa poliisi toimisi virkavastuulla.

Salaista tiedonhankintaa koskeva 5 luku perustuisi mahdollisimman pitkälle pakkokeinolain 10 luvun säännöksiin. Salaista tiedonhankintaa voitaisiin käyttää poliisilain mukaiseen rikosten estämiseen olennaisesti samojen rikosten perusteella kuin sitä voidaan käyttää tehtyjen rikosten selvittämiseen. Rikoksen paljastamiseen 5 luvun keinoja voitaisiin käyttää vain, jos kysymyksessä on laissa tarkemmin säädetty maanpetos- tai terrorismirikos.

Myös rikosten estämisessä voitaisiin käyttää eräitä uusia tiedonhankintakeinoja. Näitä olisivat peitelty tiedonhankinta, tekninen laitetarkkailu, tietolähteen ohjattu käyttö ja valvottu läpilasku.

Uuden poliisilain 7 luvussa säädettäisiin uudesta ilmaisuvelvollisuudesta. Poliisin henkilöstöön kuuluva olisi vaitiolovelvollisuudestaan tai -oikeudestaan huolimatta velvollinen ilmaisemaan luottamuksellisesti tietoja antaneen taikka valeostajana tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä koskevan taikka taktista tai teknistä menetelmää koskevan tiedon, jonka ilmaiseminen on välttämätöntä esitutkinnan aloittamisen edellytysten arvioimiseksi tai rikoksen selvittämiseksi, kun luottamuksellisesti tietoja antanut on siinä ominaisuudessa taikka valeostaja tai peitehenkilö on siinä tehtävässä mahdollisesti syyllistynyt rikokseen.

Poliisilain 8 luvussa säädettäisiin poliisin toimivaltuuksien käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamisesta pitkälti pakkokeinolain 11 lukua vastaavasti.

Muut lait

Esityksessä ehdotetaan muutoksia lisäksi esitutkintalakiin, pakkokeinolakiin ja poliisilakiin liittyviin joihinkin lakeihin.

SISÄLLYSLUETTELO

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ 1
YLEISPERUSTELUT 11
1 Johdanto 11
2 Nykytila 14
2.1 Lainsäädäntö 14
2.1.1 Esitutkintalaki 14
2.1.2 Pakkokeinolaki 17
2.1.3 Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista 26
2.1.4 Poliisilaki 26
2.1.5 Rajavartiolaki 31
2.1.6 Tullilaki 33
2.1.7 Puolustusvoimia koskeva lainsäädäntö 33
2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö 34
Syyttäjän asema esitutkinnassa 34
Vangitsemiskäsittelyn määräajat 37
Peitetoiminta, valeosto ja valvottu läpilasku 38
Kotietsinnästä päättäminen 42
Salaisten pakkokeinojen käytön valvonta 44
2.3. Nykytilan arviointi 47
2.3.1 Esitutkintalaki 47
Yleistä 47
Esitutkinnan määritelmä ja esitutkinnassa selvitettävät asiat 48
Esitutkintaviranomaiset 50
Syyttäjän asema esitutkinnassa ja esitutkintayhteistyö 52
Esitutkinnan asianosaiset 58
Esitutkintavirkamiesten esteellisyys 60
Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen ja siirtäminen 62
Esitutkinnan käynnistäminen 63
Esitutkinnan toimittamisaika 67
Esitutkintaperiaatteet 70
Avustajan käyttö esitutkinnassa 74
Esitutkinnassa ja esitutkinta-asiakirjoissa käytettävä kieli 78
Saapuvillaolo esitutkinnassa 80
Kuulustelut 81
Esitutkintalain 27 §:n 3 momentti 87
Ryhmätunnistus 89
Kuulustelutilaisuuden tallentaminen 90
Muut esitutkinta-aineistoon liittyvät kysymykset 92
Esitutkinnan päättäminen 93
Erinäiset kysymykset 95
2.3.2. Pakkokeinolaki 99
Yleistä 99
Soveltamisalasäännös 100
Pakkokeinojen käytössä sovellettavat periaatteet 101
Pakkokeinojen soveltaminen rikollisesta teosta epäiltyyn 102
Tuomioistuinmenettelyä koskevien säännösten sijoittaminen 103

Kiinniottamista, pidättämistä ja vangitsemista koskeva 1 luku 104
Kiinniottaminen 104
Pidättämisen ja vangitsemisen edellytykset 107
Pidättämisen ja vangitsemisen määräajat 110
Vangitsemisasiassa esitettävä selvitys 112
Yhteydenpidon rajoittaminen 115
Vangitun päästäminen vapaaksi 117
Tuomitun vangitseminen 119
Syytteen nostamisen määräaikaan ja muutoksenhakuun liittyvät kysymykset 121
Tutkintavankien säilyttäminen poliisivankiloissa 122
Tutkintavankeuden vaihtoehdot 123
Matkustuskielto 123
Vakuuden asettaminen 128
Hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa koskeva 3 luku 131
Takavarikkoa koskeva 4 luku 135
Takavarikon edellytykset ja vaihtoehdot 135
Asiakirjan takavarikkokiellot 137
Takavarikon voimassa pitämiseen ja kumoamiseen liittyvät kysymykset 139
Takavarikon määrääminen uudelleen 141
Muita takavarikkoon liittyviä kysymyksiä 142
Etsintää koskeva 5 luku 146
Paikkaan kohdistuvan etsinnän suorittamispaikka 146
Menettely kotietsinnässä 148
Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättäminen 151
Kotietsinnän saattaminen muuten tuomioistuimen käsiteltäväksi 153
Tekniseen laitteeseen kohdistuva etsintä 155
Henkilöön kohdistuva etsintä 157
Muita pakkokeinoja koskeva 6 luku 159
2.3.3. Poliisilaki 161
Yleistä 161
Yleisiä säännöksiä koskeva 1 luku 161
Poliisitoiminnan yleiset periaatteet 161
Muut yleisiin säännöksiin liittyvät kysymykset 163
Toimivaltuuksia koskeva 2 luku 164
Päihtyneiden kiinniottaminen 164
Henkilöön, omaisuuteen ja ympäristöön liittyvä sisäänpääsy- ja etsintäoikeus 165
Väkijoukon hajottaminen 166
Turvallisuustarkastus 167
Turvatarkastus 169
Voimakeinojen käyttöoikeus ja sen suhde hätävarjeluun 169
Erinäisiä säännöksiä koskeva 5 luku 173
Poliisihenkilöstön täydentäminen 173
Vaitiolovelvollisuus- ja oikeus 173
Poliisilain vahingonkorvaussäännökset 177
2.3.4 Salaisia pakkokeinoja koskeva pakkokeinolain 5 a luku ja tiedonhankintaa koskeva poliisilain 3 luku 178
Yleistä 178
Salaisen tiedonhankinnan menetelmien määritelmät 180
Telekuuntelu 180
Televalvonta 182

Tarkkailu 183
Tekninen tarkkailu 184
Peitetoiminta 187
Valeosto 187
Tietolähdetoiminta 188
Valvottu läpilasku 189
Salaisen tiedonhankinnan menetelmien käyttämisedellytykset 190
Salaisen tiedonhankinnan erityiset edellytykset 190
Telekuuntelun edellytykset 191
Televalvonnan edellytykset 194
Matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisen edellytykset 195
Tarkkailun edellytykset 196
Teknisen tarkkailun edellytykset 197
Peitetoiminnan edellytykset 204
Valeoston edellytykset 210
Tietolähdetoiminnan edellytykset 212
Valvotun läpilaskun edellytykset 213
Salaisen tiedonhankinnan paljastumisen estäminen 213
Päätöksenteko 214
Kuuntelukiellot 220
Aineiston käsittely 221
Pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen ja asianosaisjulkisuus 222
Pöytäkirja 227
Ylimääräinen tieto 227
Teleyrityksen avustamisvelvollisuus ja pääsy eräisiin tiloihin 232
Korvaukset teleyrityksille 232
Salaisen tiedonhankinnan valvonta 233
Määräaikojen laskeminen 233
2.3.5. Pakkokeinojen ja poliisin toimivaltuuksien käyttöön liittyvät vahingonkorvauskysymykset 234
Lainsäädäntö ja ratkaisukäytäntö 234
Vahingonkorvauslainsäädännön arviointi 237
2.3.6 Rajavartiolaki, tullilaki ja puolustusvoimia koskeva lainsäädäntö 243
3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset 244
3.1 Tavoitteet 244
3.2 Keskeiset ehdotukset 245
3.2.1. Uusi esitutkintalaki 245
3.2.2 Uusi pakkokeinolaki 250
3.2.3 Uusi poliisilaki 260
4 Esityksen vaikutukset 263
4.1 Vaikutukset julkiseen talouteen 263
4.2 Viranomaisten toimintaan kohdistuvat vaikutukset 265
4.3 Sukupuolivaikutukset 266
4.4 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset 269
5 Asian valmistelu 270
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT 271
1 Lakiehdotusten perustelut 271
1.1 Esitutkintalaki 271
1 luku. Soveltamisalasäännökset 271
2 luku. Esitutkintaan osalliset 275

3 luku. Esitutkinnan toimittamisen yleiset säännökset 289
4 luku. Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeudet 309
5 luku. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyö 324
6 luku. Läsnäolo esitutkinnassa 330
7 luku. Kuulustelut 335
8 luku. Ryhmätunnistus 349
9 luku. Esitutkinta-aineisto 350
10 luku. Esitutkinnan päättäminen 357
11 luku. Erinäiset säännökset 360
1.2 Pakkokeinolaki 369
1 luku. Yleiset säännökset 369
2 luku. Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen 370
3 luku. Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa 377
4 luku. Yhteydenpidon rajoittaminen 387
5 luku. Matkustuskielto 390
6 luku. Vakuustakavarikko 394
7 luku. Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen 400
8 luku. Etsintä 420
9 luku. Erityisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakkokeinot 444
10 luku. Salaiset pakkokeinot ja muu salainen tiedonhankinta 446
11 luku. Vahingonkorvaussäännökset 526
12 luku. Erinäiset säännökset 532
1.3 Poliisilaki 533
1 luku. Yleiset säännökset 533
2 luku. Yleiset toimivaltuudet 538
3 luku. Poliisin toimitilojen turvatarkastus 549
4 luku. Tekninen valvonta ja tiedonsaantioikeudet 550
5 luku. Salainen tiedonhankinta 551
6 luku. Poliisitutkinta 574
7 luku. Vaitiolovelvollisuus- ja oikeus 580
8 luku. Vahingonkorvaus ja palkkio 586
9 luku. Erinäiset säännökset 588
1.4 Laki poliisin hallinnosta 592
1.5 Rajavartiolaki 592
1.6 Poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annettu laki 593
1.7 Sotilaskurinpitolaki 595
1.8 Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 595
1 luku. Yleiset säännökset 595
2 luku. Säilytystilaan ottaminen 595
6 luku. Kirjeenvaihto ja puhelut 596
7 luku. Tapaamiset ja muut yhteydet säilytystilan ulkopuolelle 596
11 luku. Turvaamistoimenpiteet 596
15 luku. Vartijat 596
1.9 Tutkintavankeuslaki 597
1 luku. Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset perusteet 597
2 luku. Saapuminen vankilaan 597
8 luku. Kirjeenvaihto ja puhelut 597
9 luku. Tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle. 597
10 luku. Vankilan järjestys ja kurinpito 598
11 luku. Vankilan tilojen ja tutkintavangin tarkastaminen 598

13 luku. Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinojen käyttö 598
1.10 Vankeuslaki 598
1 luku. Yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta 598
4 luku. Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan 598
15 luku. Vankilan järjestys ja kurinpito 598
16 luku. Vankilan tilojen ja vangin tarkastus 598
1.11 Laki valtioneuvoston oikeuskanslerista 599
1.12 Laki yleisistä syyttäjistä 599
2 Tarkemmat säännökset ja määräykset 599
3 Voimaantulo 599
4 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys 600
4.1 Johdanto 600
4.2 Pakkokeinolaki 602
4.3 Poliisilaki 610
4.4. Säätämisjärjestyksen arviointi 612
LAKIEHDOTUKSET 613
Esitutkintalaki 613
Pakkokeinolaki 641
Poliisilaki 708
poliisin hallinnosta annetun lain muuttamisesta 748
rajavartiolain muuttamisesta 752
poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain muuttamisesta 754
sotilaskurinpitolain muuttamisesta 756
poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain muuttamisesta 757
tutkintavankeuslain muuttamisesta 760
vankeuslain muuttamisesta 764
valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain muuttamisesta 766
yleisistä syyttäjistä annetun lain muuttamisesta 766
RINNAKKAISTEKSTIT 768
poliisin hallinnosta annetun lain muuttamisesta 768
rajavartiolain muuttamisesta 774
poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain muuttamisesta 778
sotilaskurinpitolain muuttamisesta 782
poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain muuttamisesta 785
tutkintavankeuslain muuttamisesta 790
vankeuslain muuttamisesta 796
valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain muuttamisesta 799
yleisistä syyttäjistä annetun lain muuttamisesta 800
SAMMANDRAG 801
LAGFÖRSLAG 805
ERIÄVÄT MIELIPITEET JA LAUSUMA 937

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Rikosten esitutkintaa keskeisesti sääntelevät esitutkintalaki (449/1987) ja pakkokeinolaki (450/1987) tulivat voimaan vuoden 1989 alusta. Esitutkintalaki sisältää säännökset esitutkinnan toimittamisvelvollisuudesta, esitutkinnassa noudatettavista yleisistä periaatteista, esitutkintaviranomaisista, tutkinnanjohtajan tai tutkijan esteellisyydestä, saapuvillaolosta esitutkinnasta, kuulusteluista, muista esitutkintatoimenpiteistä, esitutkinta-aineiston tallentamisesta sekä esitutkinnan päättämisestä.

Pakkokeinolaissa puolestaan säädetään rikoksen esitutkinnassa ja joissakin tapauksissa myös sen jälkeen käytettävistä pakkokeinoista eli kiinniottamisesta, pidättämisestä, vangitsemisesta, matkustuskiellosta, hukkaamiskiellosta, vakuustakavarikosta, takavarikosta, etsinnästä (paikkaan kohdistuva etsintä ja henkilöön kohdistuva etsintä), sekä telekuuntelusta, televalvonnasta, matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisesta ja teknisestä tarkkailusta (jäljempänä pakkokeinolain 5 a luvun mukaisia pakkokeinoja kutsutaan *salaisiksi pakkokeinoiksi*) sekä muista pakkokeinoista (poistumisen estäminen, tutkimuspaikan eristäminen, koe huumaavan aineen toteamiseksi, henkilötuntomerkkien ottaminen sekä DNA-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen).

Nykyinen poliisilaki (493/1995) tuli voimaan lokakuun 1995 alussa. Laki sisältää yleiset poliisin toimintaa koskevat säännökset, esimerkiksi voimakeinojen käyttöä ja turvatarkastuksia koskevat toimivaltuussäännökset, säännökset poliisin tiedonhankinnasta rikosten estämisessä, paljastamisessa tai selvittämisessä koskien esimerkiksi epäkonventionaalisia rikostorjuntamenetelmiä (peitetoiminta ja valeosto) ja salaisia pakkokeinoja sekä poliisitutkintaa koskevat säännökset. Erinäisissä säännöksissä säädellään muun ohessa virka-apua ja vaitiolovelvollisuutta.

Kaikkia kolmea edellä mainittua lakia on muutettu useaan otteeseen niiden säätämisen jälkeen. Uudistettaessa rikosasioiden oikeudenkäyntimenettely alioikeuksissa vuonna 1997 esitutkintalakiin tehtiin useita muutoksia. Tuolloin muun ohessa säädettiin, että asia on esitutkinnassa valmisteltava siten, että todistelu voidaan ottaa vastaan pääkäsittelyssä yhdellä kertaa, mahdollistettiin esitutkinnan rajoittaminen ja velvoitettiin poliisi selvittämään asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus. Vuonna 2003 esitutkintalakiin lisättiin ryhmätunnistamista koskevat ja lapsen kuulustelun videotallentamista koskevat säännökset sekä yksityiskohtaiset avustajan esteellisyyttä koskevat säännökset.

Merkittävimpiä pakkokeinolain uudistuksia oli salaisten pakkokeinojen ottaminen käyttöön vuonna 1995 säädetyllä lailla. Vuonna 1997 lakiin lisättiin DNA-tunnisteen määrittämistä ja tallentamista koskevat säännökset. Vuoden 2004 alusta voimaan tulleen laajan lainmuutospaketin osana muun ohessa telekuunteluvaltuuksien käyttöala laajennettiin koskemaan törkeiden talousrikosten tutkintaa, telekuuntelu- ja televalvontaluvan yksilöintiperusteiksi otettiin teleliittymien lisäksi teleosoitteet ja telepäätelaitteet, asuntoon kohdistuva tekninen kuuntelu mahdollistettiin, uutena telepakkokeinona otettiin käyttöön matkaviestimien sijaintitiedon

hankkiminen, eräiden pakkokeinojen soveltamisedellytyksiä lievennettiin ja DNA-tunnisteen määrittämistä koskevaa sääntelyä laajennettiin.

Vuonna 2001 poliisilakiin lisättiin edellä mainittuja epäkonventionaalisia rikostorjuntamenetelmiä eli peitetoimintaa ja valeostoa koskevat säännökset sekä laajennettiin poliisin oikeutta teletunnistetietojen saamiseen ja teknisen tarkkailun suorittamiseen rikosten ennalta estämiseksi. Vuonna 2005 tuli voimaan laaja poliisilain osittaisuudistus, jossa muun ohessa mahdollistettiin telekuuntelun ja teknisen kuuntelun käyttö terrorismirikosten ennalta estämiseksi sekä mahdollistettiin tiedon hankkiminen matkaviestimien sijainnista tiettyjen rikosten estämiseksi.

Tehtyjen muutosten ja lisäysten ansiosta kysymyksessä olevia kolmea lakia voidaan pitää varsin johdonmukaisina ja kattavina säädöksinä. Toisaalta useista syistä johtuvia lainsäädännön muuttamistarpeitakin on. Tärkeimpänä niistä voidaan pitää sitä, että osittaisuudistusten johdosta edellä mainituista laeista, erityisesti salaisia pakkokeinoja koskevista säännöksistä ja poliisilain tiedonhankintaa koskevista säännöksistä on katsottu muodostuneen osin sekava ja vaikeasti hallittava kokonaisuus. Tähän on eduskunta useaan otteeseen kiinnittänyt huomiota. Eduskunnan lakivaliokunta on katsonut, että esitutkintaviranomaisten toimivaltuuksien useammassa vaiheessa tapahtunut laajentaminen on johtanut vaikeaselkoiseen säännöskokonaisuuteen, minkä vuoksi esitutkintalaki ja pakkokeinolaki on syytä uudistaa kokonaisuudessaan (LaVM 31/2002 vp sekä LaVL 7/2004 vp ja 6/2005 vp). Perustuslakivaliokunta taas on todennut, että telepakkokeinojen käyttöä koskeva lainsäädäntö on vaikeasti sovellettavaa, ja katsonut, että pitäisi ryhtyä toimiin säännösten kokonaisuudistuksen aikaansaamiseksi. Samalla on ennakkoluulottomasti arvioitava nykyisiä oikeusturva- ja valvontajärjestelmiä (PeVL 11/2005 vp). Vuonna 2005 eduskunta on hyväksynyt lausuman (EV 83/2005 vp), jossa edellytetään, että valmistellaan poliisilain kokonaisuudistus siten, että sääntely muodostuu mahdollisimman selkeäksi ja johdonmukaiseksi.

Myös ylimmät laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet huomiota kysymyksessä olevan säädöskokonaisuuden kokonaisuudistamisen tarpeeseen. Kysymys ei ole kuitenkaan pelkästään lainsäädännön selkeydestä. Lisäksi on nostettu esiin turvallisuusviranomaisten toimivaltuuksien ulottuvuuteen ja käyttämisen edellytyksiin, kansalaisten oikeusturvaan sekä yksittäisiin lainsäädännön tarkistamistarpeisiin liittyviä kysymyksiä.

Turvallisuusviranomaisten toimivaltuuksien käyttöön liittyvien säännösten kehittämisessä on laillisuusvalvojien ratkaisujen lisäksi otettava huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisut ja kansainväliset velvoitteet. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulman korostuminen esimerkiksi ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien suojaamiseksi tehtyyn yleissopimukseen (SoPS 19/1990; jäljempänä EIS) liittymisen vuoksi on johtanut tarpeeseen korostaa asianosaisten oikeuksia rikostutkinnan yhteydessä ja yleisemmin toimenpiteiden kohteeksi joutuvien henkilöiden oikeuksia poliisin toimivaltuuksien käyttämisen yhteydessä. Vaikka pykälien muuttamistarvetta ei olisikaan niiden uusiin lakeihin ottamisen yhteydessä, yksityiskohtaisten perustelujen muuttamiseen tai täydentämiseen saattaa olla aihetta esimerkiksi kahden vuosikymmenen aikana kertyneen soveltamiskäytännön ja sinä aikana annettujen aihepiiriä koskevien ratkaisujen perusteella. Lainsäädännön muuttamistarpeen kannalta tärkeitä asiakokonaisuuksia ovat salaisten pakkokeinojen käytön ja poliisin tiedonhankinnan edellytykset niihin liittyvine oikeussuojajärjestelyineen.

Lainsäädännön muuttamis- tai täydentämistarvetta saattaa olla teknisen kehityksen vuoksi. Tämä koskee esimerkiksi tietoverkkoon ja sähköisessä muodossa olevaan aineistoon liittyviä

etsintöjä ja takavarikoita ja niihin kohdistuvaa salaista tiedonhankintaa. Osittain jo edellä sivuttuihin kysymyksiin liittyy syyttäjän ja tuomioistuimen rooli esitutkinnassa ja pakkokeinojen käytöstä päätettäessä.

Kun esitutkintalaki ja pakkokeinolaki säädettiin, niitä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 14/1985 vp) todettiin, että eräiden rikostutkinnan yhteydessä sivullisille aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta joudutaan erikseen lailla säätämään. Kysymyksessä ovat vahingot, joihin ei voida soveltaa vahingonkorvauslakia (412/1974), koska vahingot eivät perustu virkamiehen virheelliseen menettelyyn. Tuolloin todettiin, että esitys tarvittavaksi säännöksiksi annetaan erikseen, mitä heijastaa myös pakkokeinolain 7 luvun 2 §. Erillisiä säännöksiä on kuitenkin ainoastaan koskien vapaudenmenetystä, jolta osin vahingonkorvauskysymyksistä säädetään syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetussa laissa (422/1974). Täydentävän ja selventävän sääntelyn tarvetta saattaa olla muutenkin, kun otetaan huomioon korkeimman oikeuden ja EIT:n ratkaisut. Tämä koskee erityisesti kärsimyksen korvaamista perusteettoman kotietsinnän toimittamistapauksissa.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa (575/1988) säädetään sellaisista asioista, joista yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteisiin vaikuttavina pitäisi perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla ilmeisesti säätää lailla. Lisäksi muuhun lainsäädäntöön tehdyt muutokset edellyttävät teknisluonteisia muutoksia tehtäviksi myös esitutkintalakiin, pakkokeinolakiin ja poliisilakiin taikka niitä korvaavaan lainsäädäntöön. Teknisluonteisia muutoksia tarvitaan myös lainsäädäntöteknisistä syistä. Esimerkiksi esitutkintalain selkeyttä voidaan parantaa otsikoimalla pykälät ja jakamalla ne lukuihin. Samaan tavoitteeseen liittyy paikoitellen vanhahtavan tai monimutkaisia ilmaisuja sisältävän lakitekstin uudistaminen vastaamaan nykyaikaista kirjoitustapaa.

Esitutkintalaki, pakkokeinolaki ja poliisilaki ovat yleislakeja, jotka lähtökohtaisesti sääntelevät poliisin toimintaa. Mainitut lait kytkeytyvät rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisten toimintaan niitä koskevan lainsäädännön kautta. Tältä osin voidaan erityisesti mainita rajavartiolaki (578/2005), tullilaki (1466/1994), poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annettu laki (1251/1995) ja sotilaskurinpitolaki (331/1983). Yleislakeja uudistettaessa on mainittuihin lakeihin tehtävä uudistuksen edellyttämät välttämättömät muutokset. Tässä yhteydessä ei voida ryhtyä laajaan aihepiiriin liittyvien rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisten toimivaltuuksien uudistustarpeiden itsenäiseen tarkasteluun ja niitä koskevien muutosten tekemiseen. Tämä ei ole tarkoituksenmukaista senkään vuoksi, että näitä viranomaisia koskevat laajat lainsäädäntöuudistukset ovat muuten valmisteltavina.

Sisäasiainministeriö antoi oikeustieteen lisensiaatti, varatuomari Klaus Helmiselle tehtäväksi laatia selvityshenkilönä selvityksen esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistuksesta. Helmisen selvitys ”Turvallisuusviranomaisten toimivaltuussäännöstöjen uudistamistarpeet” (jäljempänä *selvityshenkilön selvitys*) julkaistiin 3 päivänä heinäkuuta 2006 sisäasiainministeriön julkaisusarjan julkaisuna 32/2006. Selvityksessään Helminen ehdottaa esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta ja esittää kyseisen säädöskokonaisuuden rakenteen kehittämistä koskevia näkökohtia. Lisäksi selvityshenkilö ehdotti runsaasti yksityiskohtaisia lainsäädäntömuutoksia.

Esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädännön kokonaisuudistuksella on myös perusta hallitusohjelmassa. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen hallitusohjelman mukaan toteutetaan esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuusuudistus sekä tehostetaan ja no-

peutetaan vaativien rikosasioiden esitutkinta-, syyteharkinta- ja oikeuskäsittelyä lisäämällä syyttäjien osallistumista esitutkintaan ja varmistamalla tähän riittävät voimavarat.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö

Nykytilan arviointia koskevassa jaksossa selostetaan tarkemmin useiden siinä arvioitavien pykälien sisältöä. Päällekkäisyyksien välttämiseksi niitä pykäliä ei lähtökohtaisesti tarkemmin selosteta tässä jaksossa.

2.1.1 Esitutkintalaki

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella on syytä epäillä, että rikos on tehty. Yksityiskohtaiset säännökset asianomistajarikosten tutkimisedellytyksistä ovat 3 §:ssä. Lain 4 §:ssä säädetään esitutkinnan toimittamatta jättämisestä esimerkiksi vähäisten rikosten yhteydessä. Lisäksi pykälän 3 ja 4 momentin mukaan syyttäjä voi eräissä tapauksissa tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan.

Esitutkintalain 5-12 §:ssä säädetään yleisistä esitutkintaperiaatteista. Ne on tarkoitettu sovellettaviksi myös pakkokeinolaissa tarkoitettuja pakkokeinoja käytettäessä, vaikka tämä ei ilmenekään suoranaisesti lakitekstistä. Lain 5 §:ssä säädetään esitutkinnassa selvitettävistä asioista ja esitutkinnan valmistelemisesta siten, että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa. Joutuisuusperiaatteen mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä (6 §). Tasapuolisuusperiaatteen mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon yhtä hyvin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet (7 §:n 1 momentti). Syyttömyysolettaman mukaan epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä (7 §:n 2 momentti).

Vähimmän haitan periaatteen ja hienotunteisuusperiaatteen mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi ja esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa (8 §). Esitutkintatoimenpiteen kohteeksi joutuvalle henkilölle on ilmoitettava hänen prosessuaalinen asemansa ja siinä tapahtuvat muutokset (9 §:n 1 momentti).

Asianosaisella on oikeus käyttää esitutkinnassa avustajaa ja kiinni otetulla, pidätetyllä tai vangitulla rikoksesta epäillyllä pitää yhteyttä avustajaansa (10 §:n 1 ja 3 momentti). Esitutkintalain 10 §:n 2 momentissa säädetään tuomioistuimelle tehtävästä esityksestä oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun säännösten nojalla.

Asianosaisjulkisuudesta säädetään esitutkintalain 11 §:ssä, jonka mukaan asianosaisella on oikeus saada tietoonsa, mitä esitutkinnassa on käynyt ilmi, niin pian kuin siitä ei voi aiheutua

haittaa rikoksen selvittämiselle. Lain 12 §:ssä säädetään tutkintatoimenpiteiden suorittamisesta asianosaisten pyynnöstä.

Esitutkintalain 13 §:n mukaan esitutkinnan toimittaa poliisi, jollei erikseen ole toisin säädetty tai määrätty. Poliisia voidaan pitää yleisenä esitutkintaviranomaisena, kun muita esitutkintaviranomaisia (rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset) voidaan luonnehtia erityisiksi esitutkintaviranomaisiksi. Lain 14 §:ssä säädetään tutkinnanjohtajasta. Rikoksesta ilmoittamisesta syyttäjälle, syyttäjän pyynnöstä suoritettavista tutkintatoimenpiteistä ja asianomaisen pyytämistä tutkintatoimenpiteistä päättämisestä säädetään 15 §:ssä. Esitutkintalain 16 §:ssä ovat säännökset tutkinnanjohtajan ja tutkijan esteellisyysperusteista.

Esitutkintalain seuraavassa alajaksossa käsitellään velvollisuutta saapua esitutkintaan kuulustelua tai muuta esitutkintatoimenpidettä varten. Lain 17 §:n 1 momentin mukaan jokainen, jolta otaksutaan voitavan saada selvitystä rikoksesta tai jonka läsnäolo esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muutoin tarpeen rikoksen selvittämiseksi, on velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan sen kihlakunnan alueella, missä hän oleskelee. Saapumisvelvollisuuden tehosteena olevasta noudosta säädetään 18 §:ssä. Lain 19 §:ssä puolestaan säädetään rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun velvollisuudesta poliisimiehen kehotuksesta jäädä tälle paikalle tai saapua välittömästi muuhun saman kihlakunnan alueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Kehotuksen tehosteeksi henkilön poistuminen paikalta voidaan estää tai hänet voidaan ottaa kiinni ja viedä kuultavaksi. Rikospaikalta poistuva henkilö voidaan ottaa kiinni myös mainitun kehotuksen antamista varten. Esitutkintalain 20 §:n mukaan alajaksossa tarkoitetut tutkintatoimenpiteet on aloitettava viipymättä. Lain 21 §:n 1 momentin mukaan ketään ei saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä. Pykälän 2 ja 3 momentissa säädetään henkilön läsnäolovelvollisuuden enimmäisaikamäärät, jotka henkilön prosessuaalisesta asemasta riippuen ovat 6, 12 tai 24 tuntia.
.
Esitutkintalain pisin alajakso koskee kuulusteluja. Lain 22 §:n 1 momentin pääsäännön mukaan kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa. Pykälän 2 momentissa säädetyin edellytyksin asianosainen tai todistaja voi kuitenkin antaa lausumansa puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Asianomistaja voidaan jättää 23 §:n mukaan kuulustelematta, jos hän jo on ilmoittanut syytteestä päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat. Kuulusteltavan kohtelemisesta säädetään 24 §:ssä. Häntä on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Kuulustelu saadaan vain tietyin edellytyksin (muun ohessa kuulusteltavan pyynnöstä) toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana. Kuulusteltavalle on annettava tilaisuus säännölliseen ateriointiin ja riittävään lepoon.

Esitutkintalain 25 §:ssä säädetään asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen totuudessa pysymisvelvollisuudesta ja 26 §:ssä kiellosta todistajana kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä. Lain 27 §:ssä säädetään todistajan velvollisuudesta totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaista, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta, sekä oikeudesta ja velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen eräissä tapauksissa. Sellaisen todistajan, jolla on tiedossaan seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittämiseksi ja pois ottamiseksi, todistajan kuulustelu toimitetaan tutkinnanjohtajan pyynnöstä tuomioistuimessa (28 §). Edellytyksenä tuomioistuimessa kuulemiselle on, että todistaja kieltäytyy ilmaisemasta seikkaa.

Kuulusteltavalle ennen kuulustelua ilmoitettavista seikoista säädetään esitutkintalain 29 §:ssä ja kuulustelutodistajan osallistumisesta kuulusteluun 30 §:ssä. Lain 31 §:n mukaan asianosai-

sen avustajalla ja asianomistajalle määrätyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä päämiestänsä kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja painavista rikostutkinnallisista syistä sitä kiellä. Eräiden henkilöiden (muun ohessa asianosainen ja syyttäjä) läsnäolon sallimisesta kuulustelussa ja heidän oikeudestaan saada esittää kysymyksiä kuulusteltavalle säädetään lain 32 ja 34 §:ssä. Vajaavaltaisen kuulusteltavan huoltajan, edunvalvojan tai muun laillisen edustajan oikeudesta olla läsnä kuulustelussa ja läsnäolo-oikeuteen liittyvästä ilmoitusvelvollisuudesta ja tilaisuuden varaamisvelvollisuudesta säädetään 33 §:ssä.

Tutkija saa esitutkintalain 35 §:n mukaan poistaa kuulustelutilaisuudesta sitä käytöksellään häiritsevän tai sen, jonka läsnäolo muuten vaikeuttaa asian selvittämistä. Asianosaiselle ja hänen avustajalleen tai asiamiehelleen, joka ei ole pyynnöstä huolimatta saanut olla läsnä kuulustelussa tai on sieltä poistettu, on lain 36 §:n nojalla varattava tilaisuus saada tietoonsa, mitä kuulustelussa on käynyt ilmi, ja tehdä tarvittavat kysymykset niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle. Kuulusteltavan oikeudesta käyttää suomen, ruotsin tai saamen kieltä ja saada tulkkausta sekä muista kuulusteltavan kielellisistä oikeuksista säädetään 37 §:ssä.

Muuna esitutkintatoimenpiteenä esitutkintalaissa säädetään ryhmätunnistuksesta. Ryhmätunnistuksella tarkoitetaan lain 38 a §:n 1 momentin mukaan tilaisuutta, jossa tunnistettavan rikoksesta epäillyn lisäksi käytetään vertailuhenkilöitä. Rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi asianomistaja tai todistaja voidaan velvoittaa osallistumaan tunnistajana tilaisuuteen. Sivullinen voidaan 38 b §:n 1 momentin mukaan velvoittaa osallistumaan ryhmätunnistukseen vertailuhenkilönä vain, jos se on rikoksen laatu huomioon ottaen tärkeää asian selvittämiseksi. Vertailuhenkilö voi kuitenkin kieltäytyä osallistumasta tunnistamistilaisuuteen, jos osallistuminen aiheuttaisi hänelle kohtuutonta haittaa. Tunnistus voidaan tehdä myös valokuvia tai muuta kuvatallennetta käyttäen, jolloin on soveltuvin osin voimassa, mitä 38 a §:ssä säädetään ryhmätunnistuksesta. Tarkempia säännöksiä ryhmätunnistuksesta on annettu ryhmätunnistuksesta annetulla valtioneuvoston asetuksella (8/2004). Sen 1 §:n 2 momentissa säädetään ryhmätunnistuksen käyttämisen edellytykseksi se, että ryhmätunnistuksella voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Aineiston tallentamista koskevassa esitutkintalain jaksossa ovat ensinnäkin säännökset kuulustelupöytäkirjasta (39 §). Kuulusteltavan kertomus saadaan myös ottaa ääni- tai kuvatallenteeseen. Vuonna 2003 lakiin lisättiin uusi 39 a §, joka koskee iältään nuoren tai henkisesti häiriintyneen asianomistajan tai todistajan kuulustelemista siten, että kertomus tallennetaan videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen. Tämä koskee tapauksia, joissa kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultavaa voida siinä haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti. Lain 40 §:ssä säädetään esitutkintapöytäkirjan laatimisesta.

Esitutkintalain 42 §:n mukaan asianosaisille on ennen esitutkinnan päättämistä varattava tilaisuus esittää esitutkintaviranomaiselle lausuntonsa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jos se on omiaan jouduttamaan tai helpottamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa. Lain 43 §:n mukaan esitutkinnan valmistuttua asia on toimitettava syyttäjälle syyteharkinnan suorittamista tai rangaistusmääräyksen antamista varten. Eräissä tapauksissa esitutkinta lopetetaan kuitenkin saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Näin on esimerkiksi silloin, kun tutkinnassa on käynyt selville, ettei rikosta ole tehty tai ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä.

Esitutkintalain 44 §:ssä säädetään suppeasta esitutkinnasta, joka saadaan toimittaa yksinkertaisissa ja selvissä asioissa, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaan odotettavissa

ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Suppeassa esitutkinnassa ei ole tutkinnanjohtajaa. Suppeassa esitutkinnassa kuulustelukertomukseen merkitään vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö, joka voidaan kirjata kuulustelupöytäkirjan sijasta muuhun asiakirjaan. Muutenkin menettely suppeassa esitutkinnassa on eräissä suhteissa yksinkertaisempi kuin sen vastakohdaksi katsottavassa niin sanotussa täydellisessä esitutkinnassa.

Esitutkintalain 45 §:ssä ovat yksityiskohtaiset säännökset asianosaisen avustajan kelpoisuudesta esitutkinnassa. Lain 46 §:ssä säädetään tutkinnanjohtajan oikeudesta hankkia asiantuntijalausuntoja. Tutkinnanjohtaja voi 48 §:n 1 momentin nojalla kieltää esitutkinnassa läsnä ollutta henkilöä ilmaisesta sivulliselle esitutkinnan aikana henkilölle ilmaistuja muita kuin häntä itseään tai hänen päämiestään koskevia, tutkintaan liittyviä seikkoja. Edellytyksenä kiellon antamiselle on, että tällaisten seikkojen ilmitulo tutkinnan aikana voi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä taikka aiheuttaa asianosaisille tai muille vahinkoa tai haittaa. Lain 49 §:n 1 momentin mukaan esitutkinnasta on tiedotettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa ja haittaa.

2.1.2 Pakkokeinolaki

1 luku. Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

Luvussa säädetään vapaudenmenetyksen aiheuttavista pakkokeinoista, joita ovat kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen. Lisäksi luvussa säädetään itseavusta (2 a §), jolla tarkoitetaan rikoksen kautta menetetyn tai muutoin kadotetun irtaimen omaisuuden takaisin hankkimista ilman viranomaisapua.

Luvun 1 §:n 1 momentin mukaan jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentekijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on momentin luetteloon sisältyvä lievä rikos (jokamiehen kiinniotto-oikeus). Jokainen saa ottaa kiinni myös sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava. Jokamiehen kiinniotto-oikeuteen liittyy oikeus käyttää tarpeellisia voimakeinoja. Luvun 2 §:ssä säädetään poliisin kiinniotto-oikeudesta.

Pidättämisen edellytyksistä säädetään luvun 3 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan ensinnäkin pidättää, jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta, pidättäminen on momentin 2 kohdan mukaan mahdollista, jos epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa; b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka c) jatkaa rikollista toimintaansa. Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää eräin lisäedellytyksin myös, jos hän on tuntematon tai jos hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa. Luvun 3 §:n 2 momentin mukaan se, jota on syytä epäillä rikoksesta, saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen on muutoin 1 momentissa säädetyt edellytykset ja epäillyn säilöön ottaminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Vangitsemisen edellytykset ovat 8 §:n mukaan samat kuin pidättämisen edellytykset. Pykälän 2 momentin mukaan, kun jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan vangita, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos vangitsemiseen muutoin on 3 §:n 1 momentissa säädetyt edellytykset ja vangitseminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Tuomitun vangitsemisen edellytyksistä säädetään erikseen 26 §:ssä. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan määrätä vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna, jos rangaistuksen kestoon ja lyhyempien vankeusrangaistusten osalta myös muihin seikkoihin (esimerkiksi pakenemisen vaara tai rikollisen toiminnan jatkaminen) liittyvät edellytykset täyttyvät. Sekä pidättämisen (3 §:n 3 momentti) että vangitsemisen (26 a §) osalta on lisäksi säädetty edellytykseksi se, että kyseinen toimenpide ei saa olla asian laadun taikka vangitsemisen kohteena oleva henkilön iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi kohtuuton.

Luvun 4 §:n 1 momentin mukaan pidätetty on päästettävä vapaaksi heti, kun edellytyksiä pidättämiseen ei enää ole, ja jollei häntä vaadita vangittavaksi, viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetyn ajan kuluttua. Rikoksesta pidätettyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saa uudelleen pidättää samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä pidättämisestä tai vangitsemisesta (5 §). Pidättämiseen oikeutetut poliisin, tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen esitutkintavirkamiehet mainitaan virkanimikkeittäin 6 §:ssä. Myös virallinen syyttäjä on pidättämiseen oikeutettu virkamies. Pidättämiseen oikeutetuista puolustusvoimien virkamiehistä säädetään erikseen sotilaskurinpitolain 19 §:ssä ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain 4 §:n 1 momentissa. Luvun 7 §:ssä säädetään pidättämisen syyn ilmoittamisesta pidätetylle ja pidättämisestä ilmoittamisesta pidetyn omaiselle tai muulle läheiselle.

Vangitsemisesta päättää luvun 9 §:n mukaan tuomioistuin. Käräjäoikeuksien päivystyksistä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella. Käräjäoikeus on päätösvaltainen vangitsemisasiassa myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Vangitsemisvaatimuksen tekee 10 §:n mukaan asian käsittelyvaiheesta riippuen pidättämiseen oikeutettu virkamies tai syyttäjä. Luvun 13 ja 14 §:ssä säädetään vangitsemisvaatimuksen tekemistä ja käsittelemistä koskevista määräajoista. Vastaaja voidaan määrätä vangittavaksi myös muutoksenhakutuomioistuimessa, mistä säädetään 25 §:ssä.

Luvun vangitsemista koskevassa alajaksossa on muitakin säännöksiä vangitsemisasian käsittelystä erityisesti tuomioistuimissa. Kyseiset säännökset liittyvät muun ohessa ilmoitukseen vangitsemisvaatimuksesta epäillylle (11 §), vangitsemisvaatimuksen muotoon (12 §), vangitsemisasiassa esitettävään selvitykseen (16 §), päätökseen vangitsemisasiassa (18 §), ilmoitukseen lisäselvityksen valmistumisesta ja vangitsemisasian käsittelyyn (18 a §), ilmoitukseen vangitsemismääräyksen täytäntöönpanosta ja vangitsemisasian käsittelystä (19 §) ja vangitsemiseen muussa kuin syytteen käsittelevässä tuomioistuimessa (20 §).

Luvun 15 §:n mukaan pidätettyä vangittavaksi vaadittua on kuultava henkilökohtaisesti vangitsemisvaatimuksesta. Vangittavaksi vaaditulle, jota ei ole pidätetty, on varattava pääsääntöisesti tilaisuus tulla kuulluksi. Pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittely saadaan 17 §:n 1 momentin nojalla lykätä vain erityisestä syystä. Kolmea päivää pidemmäksi se saadaan lykätä ainoastaan pidätetyn pyynnöstä. Säännökset tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta ovat 18 b §:ssä. Luvun 21 §:ssä säädetään määräajan asettamisesta syytteen nostamista varten ja määräajan pidentämisestä.

Pakkokeinolain 1 luvussa on myös säännöksiä oikeusturvajärjestelyistä vangitsemisasioissa. Vangitsemisasian uudelleen käsittelystä säädetään luvun 22 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta epäillyn ollessa vangittuna tuomioistuimen on vangitun pyynnöstä otettava vangitsemisasia uudelleen käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä, ei kuitenkaan aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä. Uudelleen käsittely on muutenkin toimitettava, jos siihen on aihetta edellisen käsittelyn jälkeen tulleen seikan johdosta (22 §:n 2 momentti). Luvun 23 §:ssä säädetään vangittuna pitämisestä määräämisestä eräissä tapauksissa (esimerkiksi pääkäsittelyn peruuttaminen tai lykkääminen) ja 24 §:ssä vangitun päästämisestä vapaaksi. Vangitseminen muutoksenhakukeinona on prosessuaalinen kantelu, joka on osoitettava muutoksenhakutuomioistuimelle ja jolle ei ole säädetty määräaikaa (27 §).

2 luku. Matkustuskielto.

Pakkokeinolain 2 luvussa säädetään matkustuskiellosta, joka määrätään pidättämisen tai vangitsemisen sijasta. Matkustuskiellon edellytykset ovat luvun 1 §:n mukaan pitkälti samat kuin pidättämisen ja vangitsemisen edellytykset 1 luvun 3 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan sillä erolla, että matkustuskieltoa ei voida kuitenkaan käyttää silloin, kun epäillyn on syytä epäillä ryhtyvän rikoksen selvittämistä vaikeuttaviin toimenpiteisiin.

Oleskeluun ja liikkumiseen liittyvät matkustuskiellon sisältövaihtoehdot ilmenevät 2 §:n 1 momentista. Matkustuskiellosta päättävä viranomainen saa antaa tärkeästä syystä tilapäisen poistumisluvan. Matkustuskieltoon määrätylle voidaan päätöksen tehosteeksi asettaa 2 §:n 2 momentin mukaisia oleskelu- tai poliisille ilmoittautumisvelvoitteita.

Luvun 3 §:n mukaan matkustuskiellosta päättää asian käsittelyvaiheesta ja pykälässä säädetyistä muista edellytyksistä riippuen pidättämiseen oikeutettu virkamies, syyttäjä tai tuomioistuin. Matkustuskieltopäätökseen sisällytettävistä seikoista säädetään 4 §:ssä.

Luvun 5 §:n mukaan matkustuskieltoa tai 2 §:n 2 momentissa tarkoitettua määräystä saadaan muuttuneiden olosuhteiden vuoksi tai tärkeästä syystä muuttaa. Matkustuskiellon kumoamista koskevat säännökset ovat 6 §:ssä. Matkustuskielto on kumottava, kun edellytyksiä sen voimassa pitämiseen ei enää ole. Kumoaminen on tehtävä myös, jollei syytettä nosteta 60 päivän kuluessa kiellon määräämisestä ja jollei tuomioistuin ole pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentänyt tätä aikaa. Matkustuskieltoon määrätyllä on jo ennen syytteen nostamista oikeus saattaa kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Vangitsemispäätöksen tavoin myöskään tuomioistuimen päätökseen matkustuskieltoa koskevassa ei saa hakea muutosta valittamalla. Muutoksenhakukeinona on kantelu, jolle ei ole säädetty määräaikaa (10 §).

Matkustuskiellon voimassaolosta säädetään luvun 7 §:ssä. Ennen syytteen nostamista määrätty matkustuskielto on voimassa pääkäsittelyyn asti, jollei sitä ole määrätty päättymään aikaisemmin tai sitä aikaisemmin erikseen kumota. Pääkäsittelyn peruuttamisen tai lykkäämisen yhteydessä tuomioistuimen on määrättävä, onko matkustuskielto pidettävä voimassa. Syyteasian ratkaistessaan tuomioistuin saa määrätä vastaajan matkustuskieltoon tai hänelle määrätyn matkustuskiellon pidettäväksi edelleen voimassa vain, jos hänet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

Jos matkustuskieltoon määrätty rikkoo kieltoa tai 2 §:n 2 momentissa tarkoitettuja määräyksiä taikka pakenee, ryhtyy valmistelemaan pakoa tai jatkaa rikollista toimintaa, hänet saadaan lu-

vun 8 §:n mukaan vangita. Matkustuskieltoa koskevan asian käsittelyssä tuomioistuimessa sovelletaan eräitä vangitsemisasian käsittelyä koskevia 1 luvun säännöksiä (9 §:n 1 momentti).

3 luku. Hukkaamiskielto ja vakuustakavarikko

Hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 3 luvun 1 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan, jos on olemassa vaara, että se jota on syytä epäillä rikoksesta tai se, joka voidaan rikoksen johdosta tuomita korvaamaan vahinko tai menettämään valtiolle rahamäärä, pyrkii välttämään sakon, korvauksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamista kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla, saadaan hänen omaisuuttaan panna hukkaamiskieltoon enintään määrä, joka oletettavasti vastaa tuomittavaa sakkoa, korvausta ja menettämisseuraamusta. Pykälän 2 momentissa säädetään, että jos hukkaamiskieltoa ei voida pitää riittävänä 1 momentissa tarkoitetun saamisen turvaamiseksi, voidaan vastaava määrä irtainta omaisuutta panna maksamisen vakuudeksi takavarikkoon eli vakuustakavarikkoon. Pykälän 3 momentin mukaisesti hukkaamiskieltoon ja vakuustakavarikkoon voidaan panna myös oikeushenkilön omaisuutta yhteisösakon maksamisen turvaamiseksi.

Pakkokeinolain 3 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin. Pykälän 2 momentin mukaan vaatimuksen omaisuuden panemisesta hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon voi tehdä asian käsittelyvaiheesta riippuen tutkinnanjohtaja, syyttäjä tai itselleen tulevan korvauksen maksamisen turvaamiseksi asianomistaja. Luvun 3 §:n mukaisesti tutkinnanjohtaja tai syyttäjä saa panna omaisuutta väliaikaisesti hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon. Tuomioistuimen toimesta tapahtuvasta hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon kumoamisesta säädetään 4 §:ssä. Tuomioistuimen on 6 §:n mukaan pääasian ratkaistessaan lausuttava hukkaamiskiellon tai vakuustakavarikon voimassa pitämisestä.

Pakkokeinolain 3 luvun 6 a §:ssä ovat säännökset hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta päättämisestä vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta. Hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta on 8 §:n mukaan muuten soveltuvin kohdin voimassa, mitä ulosottolaissa ja ulosottoasetuksessa on säädetty hukkaamiskiellosta ja takavarikosta.

4 luku. Takavarikko

Takavarikon edellytyksistä säädetään luvun 1 §:ssä. Esine tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se voi olla todisteena rikosasiassa tai on rikoksella joltakulta viety taikka että tuomioistuin julistaa sen menetetyksi. Takavarikon kohteena voi 18 §:n 1 momentin mukaan olla myös aine tai esineestä irrotettu osa. Luvun 2-4 §:ssä säädetään asiakirjan takavarikosta, postilähetyksen ja sähkösanoman takavarikosta sekä lähetyksen pysäyttämisestä takavarikkoa varten.

Lukuun on vuonna 2007 Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen (SopS 59-60/2007) voimaasaattamisen yhteydessä lisätty 4 a–4 c §, jotka koskevat tietojärjestelmiä ja dataa. Samalla luvun 1 §:ää on muutettu. Luvun 4 a §:n 1 momentin mukaan tietojärjestelmän haltija, ylläpitäjä tai muu henkilö on velvollinen antamaan esitutkintaviranomaiselle tämän pyynnöstä tiedossaan olevat takavarikon toimittamiseksi tarpeelliset salasanat ja muut vastaavat tiedot. Pykälän 2 momentin mukaan henkilöä voidaan kuulustella

tuomioistuimessa siten kuin esitutkintalain 28 §:ssä säädetään, jos hän kieltäytyy antamasta tietoja. Pykälän 1 ja 2 momentissa säädetty ei koske epäiltyä eikä henkilöä, joka esitutkintalain 27 §:n mukaan on oikeutettu tai velvollinen esitutkinnassa kieltäytymään todistamasta.

Luvun 4 b §:ssä säädetään datan säilyttämismääräyksestä. Se voidaan 1 momentin mukaan antaa tapauksissa, joissa on syytä olettaa, että data, jolla voi olla merkitystä tutkittavana olevan rikoksen selvittämiselle, häviää tai sitä muutetaan. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi tällöin määrätä sen, jonka hallussa tai määräysvallassa data on, ei kuitenkaan rikoksesta epäiltyä, säilyttämään sen muuttumattomana. Tämä koskee pykälän 2 momentin mukaan siinä tarkemmin määriteltyä liikennetietoa. Esitutkintaviranomaisella ei 3 momentin mukaan ole säilyttämismääräyksen nojalla oikeutta saada tietoonsa viestin, liikennetiedon tai muun tallennetun viestin sisältöä. Datan säilyttämismääräyksen kestosta ja salassapidosta säädetään luvun 4 c §:ssä. Määräys annetaan enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Säilyttämismääräyksen saanut on rangaistuksen uhalla velvollinen pitämään salassa saamansa määräyksen.

Luvun 5 §:n mukaan takavarikoimisesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tuomioistuin saa päättää siitä syytettä käsitellessään. Tuomioistuimen on syyteasian ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko edelleen pidettävä voimassa, kunnes asiasta toisin määrätään (15 §). Takavarikko voidaan määrätä vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta (15 a §), jolloin takavarikosta päättäneen virkamiehen on viikon kuluessa saatettava päätös käräjäoikeuden vahvistettavaksi. Oikeusapupyynnön johdosta takavarikko voidaan määrätä, kun esine, asiakirja tai data voi olla todisteena rikosasiassa taikka se on rikoksella joltakulta viety. Esine voidaan takavarikoida myös, jos se on julistettu rikoksen johdosta menetetyksi, taikka voidaan aiheellisesti olettaa, että se tullaan julistamaan menetetyksi.

Takavarikoitavan esineen haltuunottamisesta poliisimiehen toimesta säädetään 6 §:ssä. Sille, jonka luona esine takavarikoidaan tai otetaan haltuun ja joka tuolloin ei ole saapuvilla, on 7 §:n mukaan ilmoitettava takavarikosta tai haltuunottamisesta. Eräiden asiakirjojen avaamista ja tutkimista, pöytäkirjaa ja todistusta sekä takavarikoidun esineen säilyttämistä koskevat säännökset ovat 8-10 §:ssä. Esine voidaan myös jättää haltijalleen, jollei sen voida katsoa vaarantavan takavarikon tarkoitusta. Poliisipiirin päällikkö voi määrätä takavarikoidun esineen heti myytäväksi, jos se on helposti pilaantuva, pian häviävä, arvoltaan nopeasti aleneva tai erittäin kallishoitoinen.

Takavarikko on luvun 11 §:n mukaan kumottava niin pian kuin se ei enää ole tarpeen ja myös, jollei syytettä sen aiheuttaneesta rikoksesta nosteta neljässä kuukaudessa esineen takavarikoimisesta. Tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa korkeintaan neljäksi kuukaudeksi kerrallaan. Se, jota takavarikko koskee, voi 13 §:n nojalla jo ennen syytteen nostamista saattaa takavarikon voimassapitämistä koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Takavarikon kumoamisesta päättää 14 §:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Milloin tuomioistuin on päättänyt takavarikoimisesta tai määrännyt 13 §:ssä tarkoitetusta vaatimuksesta antamallaan päätöksellä takavarikon pidettäväksi voimassa taikka oikeudenkäynnissä on esitetty takavarikoituun esineeseen kohdistuva vaatimus, asiasta päättää kuitenkin tuomioistuin.

Tuomioistuimen takavarikkoa koskevasta päätöksestä saa luvun 16 §:n mukaan valittaa erikseen. Valitus ei estä esineen takavarikoimista. Takavarikon voimassaoloajan pidentämistä koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta. Luvun 17 §:ssä on vielä säännöksiä takavarikossa olleen esineen palauttamisesta, mihin vaikuttavat myös siviilioikeudelliset säännökset.

Esine voi siirtyä valtiolle tai löytäjälle silloin, kun ei ole tiedossa henkilöä, jolla olisi oikeus esineeseen.

5 luku. Etsintä

Luvun säännöksistä valtaosa (1-9 §) koskee paikkaan kohdistuvaa etsintää. Luvun lopussa (9-12 §) on myös säännöksiä henkilöön kohdistuvasta etsinnästä.

Luvun 1 ja 2 §:ssä säädetään kotietsinnän edellytyksistä koskien esineen ja henkilön löytämistä. Kotietsinnän lisäksi paikkaan kohdistuvana etsintänä voi tulla kysymykseen paikantarkastus, joka saadaan luvun 8 §:n mukaisesti suorittaa esineen tai henkilön tavoittamiseksi muualla kuin 1 §:n 1 momentissa tarkoitetussa paikassa, vaikkei yleisöllä ole sinne pääsyä, rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippumatta.

Kotietsinnästä päättää luvun 3 §:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Poliisimies voi esimerkiksi kiireellisissä tapauksissa toimittaa kotietsinnän määräyksettä. Paikantarkastuksesta päättää 8 §:n mukaan syyttäjä, tutkinnanjohtaja tai tutkija.

Luvun paikkaan kohdistuvaa etsintää koskevassa jaksossa ovat lisäksi säännökset läsnäolosta kotietsinnässä (todistaja, paikanhaltija tai hänen talonväkeensä kuuluva sekä asianomistaja tai hänen asiamiehensä; 4 §), kotietsinnän toimittamisesta (esimerkiksi voimakeinojen käyttäminen; 5 §), asiakirjan tutkimisesta kotietsinnässä (6 §) sekä pöytäkirjasta ja todistuksesta (7 §).

Henkilöön kohdistuva etsintä voi luvun 9 §:n mukaan olla pykälässä tarkemmin määritellyllä tavalla henkilöntarkastusta tai henkilönkatsastusta. Luvun 10 §:n mukaan henkilöntarkastus saadaan tehdä sille, jota on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään 6 kuukautta vankeutta, tai jostakin pykälän 1 momentissa erikseen mainitusta lievästä rikoksesta. Henkilöntarkastuksen tarkoituksena mainitun momentin mukaan on takavarikoitavan taikka väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytäminen tai muutoin sellaisen seikan tutkiminen, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Lisäedellytyksiä on säädetty sellaisen henkilön tarkastamisen osalta, jota ei ole syytä epäillä rikoksesta.

Henkilönkatsastuksen edellytyksenä 11 §:n 1 momentin mukaan on, että kohdehenkilöä todennäköisin syin epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, taikka rattijuopumuksesta tai huumausaineen käyttörikoksesta. Toimenpiteen tarkoituksen on oltava sama kuin 10 §:n 1 momentissa säädetty. Luvun 11 §:n 2 momentissa säädetään henkilönkatsastuksen tekemisestä henkilöille, joita ei epäillä rikoksesta.

Luvun 12 §:ssä on säännöksiä henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamisesta.

5 a luku. Telekuuntelu, televalvonta ja tekninen tarkkailu

Luvun 1 §:ssä ovat määritelmät sen otsikossa luetelluista pakkokeinoista. Telekuuntelulla tarkoitetaan pykälän 1 kohdan mukaan viestintämarkkinalaissa (393/2003) tarkoitetun yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleliittymään, sähköpostiosoitteeseen tai muuhun sellaiseen teleosoitteeseen taikka telepäätelaitteeseen tulevan taikka siitä lähtevän viestin kuuntelua tai tallentamista salaa viestin sisällön selvittämiseksi.

Lupa telekuunteluun voidaan antaa vain luvun 2 §:n 1 momentissa tyhjentävästi lueteltujen törkeiden rikosten selvittämiseksi. Edellytyksenä on, että jotakuta on syytä epäillä sellaisesta rikoksesta ja että saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Mainitut edellytykset koskevat pääsääntöisesti myös muita 5 a luvun mukaisia pakkokeinoja. Pykälän 2 momentin mukaan lupa telekuuntelun voidaan antaa myös, kun on syytä epäillä jotakuta liike- tai ammattitoimintaan liittyvästä momentissa mainitusta rikoksesta, jolla tavoitellaan erityisen suurta hyötyä ja joka tehdään erityisen suunnitelmallisesti. Lupa voidaan 2 §:n 3 momentin mukaan antaa eräin edellytyksin törkeän parituksen tutkintaa varten.

Televalvonta on 1 §:n 2 kohdan mukaan salassapidettävien tunnistamistietojen hankkimista televiesteistä, jotka on lähetetty 1 kohdassa tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, sekä matkaviestimen sijaintitiedon hankkimista ja tällaisen teleliittymän tai telepäätelaitteen tilapäistä sulkemista.

Lupa televalvontaan voidaan luvun 3 §:n 1 momentin nojalla antaa, kun tutkittavasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta tai kun tutkittavana on jokin momentissa erikseen mainittu rikos. Pykälän 2 momentin mukaan esitutkintaviranomaiselle voidaan lisäksi asianomistajan suostumuksella antaa lupa kohdistaa televalvontaa tämän hallussa olevaan tai muuten käyttämään teleliittymään tai teleosoitteeseen siltä osin kuin se on tarpeen 1 momentissa tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi. Luvun 3 a §:n mukaan esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa saada matkaviestimien sijaintieto 3 §:n 1 momentissa tarkoitetun rikoksen tutkinnassa.

Tekninen tarkkailu jakaantuu 1 §:n 3 kohdan mukaan tekniseen kuunteluun, tekniseen katseluun ja tekniseen seurantaan. Teknisellä tarkkailulla tarkoitetaan sellaisen keskustelun tai viestin kuuntelua tai tallentamista salaa teknisellä laitteella, jota ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu. Teknistä katselua on tietyn henkilön tai paikan, jossa epäillyn voidaan olettaa oleskelevan, jatkuva tai toistuva kuvaaminen tai tarkkailu salaa kiikarilla, kameralla, videokameralla tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä. Teknisessä seurannassa on kysymys kulkuneuvon tai tavaran seurannasta siihen kiinnitetyllä radiolähettimellä tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä.

Teknistä kuuntelua saadaan luvun 4 §:n 1 momentin mukaan kohdistaa epäiltyyn, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, tai jokin muu momentissa erikseen mainittu rikos. Pykälän 2 momentin mukaan teknistä kuuntelua saa 1 momentin nojalla kohdistaa epäiltyyn vain hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan ulkopuolella. Teknistä kuuntelua saa lisäksi kohdistaa epäiltyyn, joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa.

Teknisen kuuntelun edellytyksiä koskevan 4 §:n 3 momentissa säädetään luvan myöntämisedellytyksistä eräiden momentissa lueteltujen törkeiden rikosten tutkintaan. Edellytyksenä on paitsi se, että on syytä epäillä jotakuta sellaisesta rikoksesta, rikoksen selvittämisen olennainen vaikeutuminen tai mahdottomaksi tuleminen rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja käyttämällä. Tällöin voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua myös sellaiseen vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee.

Teknisen katselun edellytyksenä on luvun 4 a §:n 1 momentin mukaan se, että selvitettävästä rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Jos tekninen katselu kohdistuu vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan rangaistusta rangaistuslaitoksessa suorittavaan, pakkolaitokseen eristettyyn tai tutkintavankiin, pykälän 2 momentin mukaan edellytetään kuitenkin, että epäily koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka jotakin muuta momentissa mainittua rikosta. Teknistä katselua saa kohdistaa epäiltyyn vain hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan ulkopuolella taikka hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa.

Teknisen seurannan edellytyksenä on se, että on syytä epäillä jotakuta rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Tekninen seuranta kohdistetaan epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai rikoksen kohteena olevaan tavaraerään.

Toimivallasta päättää 5 a luvussa tarkoitetun pakkokeinon käyttämisestä säädetään luvun 5 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan tuomioistuin päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kirjallisesta vaatimuksesta luvan myöntämisestä telekuunteluun, televalvontaan, matkaviestimien sijaintitiedon hankkimiseen sekä eräissä tapauksissa tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa 2 momentin mukaan päättää televalvonnasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Sellaisesta teknisestä kuuntelusta, johon ei tarvita tuomioistuimen lupaa, päättää 3 momentin mukaan poliisiyksikön päällikkönä tai apulaispäällikkönä toimiva poliisimies, momentissa mainittu tullilaitoksen tai rajavartiolaitoksen virkamies taikka virallinen syyttäjä. Tutkinnanjohtaja saa 4 momentin mukaan väliaikaisesti päättää 3 momentissa tarkoitetusta teknisestä kuuntelusta. Tutkinnanjohtaja päättää sellaisesta teknisestä katselusta, johon ei tarvita tuomioistuimen lupaa, ja teknisestä seurannasta.

Lupa-asian käsittelystä tuomioistuimessa säädetään luvun 6 §:ssä. Soveltuvin osin noudatetaan, mitä 1 luvussa säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Asia ratkaistaan kuulematta rikoksesta epäiltyä taikka teleliittymän, teleosoitteen tai telepäätelaitteen taikka kuunneltavan tai katseltavan tilan haltijaa. Jos kysymys on asianomistajan suostumuksella tapahtuvasta 3 §:n 2 momentissa tarkoitetusta televalvonnasta, teleliittymän tai teleosoitteen haltijalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei siihen tutkinnallisista syistä ole estettä. Pykälässä tarkoitettuun päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla, kantelu ilman määräaikaa on kuitenkin mahdollinen.

Asuntoon kohdistuvaa 4 §:n 3 momentin mukaista teknistä kuuntelua koskevan lupa-asian käsittelyyn on 6 a §:n 1 momentin nojalla määrättävä kuuntelun kohteena olevan rikoksesta epäillyn ja muiden kuuntelun kohteeksi mahdollisesti joutuvien etuja valvomaan julkinen asiamies, jonka kelpoisuusvaatimuksista ja jolle maksettavasta palkkiosta säädetään 6 b ja 6 c §:ssä.

Luvun 7 §:ssä säädetään tarkemmin luvan ja päätöksen ehdoista. Telekuuntelua ja televalvontaa koskeva lupa samoin kuin teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään yhdeksi kuukaudeksi. Lupaan tai päätökseen voidaan liittää muitakin rajoituksia ja ehtoja. Televalvontaa koskeva lupa voidaan myöntää koskemaan myös päätöstä edeltänyttä aikaa, joka voi olla kuukautta pidempi.

Luvun 9 §:n mukaan teleyrityksellä on avustamisvelvollisuus, jonka mukaan sen on esimerkiksi suoritettava televerkkoon telekuuntelun ja -valvonnan edellyttämät kytkennät sekä an-

nettava tutkinnanjohtajan käyttöön telekuuntelun toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot, välineet ja henkilöstö. Teleyrityksellä on 14 §:n nojalla oikeus saada valtion varoista korvaus luvussa tarkoitetusta viranomaisten avustamisesta ja tietojen antamisesta aiheutuneista välittömistä kustannuksista.

Kuuntelukielloista säädetään luvun 10 §:ssä. Telekuuntelua ja teknistä kuuntelua ei saa kohdistaa epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa tai epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentissa tarkoitetun papin välisiin keskusteluihin. Telekuuntelua ja teknistä kuuntelua ei myöskään saa kohdistaa epäillyn ja mainitun luvun 20 §:ssä sekä 23 §:n 1 momentin 3 kohdassa ja 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen henkilöiden välisiin keskusteluihin, ellei esitutkinta koske rikosta, josta saattaa seurata kuusi vuotta vankeutta tai sitä ankarampi rangaistus taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta siihen. Mainittujen henkilöiden välistä keskustelua koskeva kuuntelu on keskeytettävä ja mahdolliset tallenteet tai muistiinpanot on heti hävitettävä. Teknistä kuuntelua ei saa myöskään kohdistaa vangin ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän välisiin keskusteluihin.

Tutkinnanjohtajan tulee 11 §:n 1 momentin mukaan lopettaa luvussa tarkoitetun pakkokeinon käyttö, kun sen tarkoitus on saavutettu tai luvan tai päätöksen voimassaolo on päättynyt. Pykälän 2 momentissa säädetään luvussa tarkoitetun pakkokeinon käytöstä ilmoittamisesta.

Luvun 12 §:ssä on vielä säännöksiä tallenteiden tarkistamisesta ja 13 §:ssä ylimääräisen tiedon säilyttämisestä. Viimeksi mainittua koskeva sääntely liittyy telekuuntelulla tai teknisellä kuuntelulla saatuun ylimääräiseen tietoon sekä matkaviestimien sijaintitietoihin. Ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan tässä yhteydessä telekuuntelulla tai teknisellä kuuntelulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten telekuuntelua tai teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös on annettu.

Pakkokeinolain 5 a luvun 15 §:n mukaan sisäasiainministeriö valvoo luvussa tarkoitettujen toimenpiteiden suorittamista. Ministeriön on annettava eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomus telekuuntelun ja -valvonnan sekä teknisen kuuntelun käytöstä. Samalla on myös annettava selvitys teknisen tarkkailun käytöstä rangaistuslaitoksissa.

6 luku. Muut pakkokeinot

Luvussa säädetään muista pakkokeinoista, joita ovat poistumisen estäminen, tutkimuspaikan eristäminen, koe nautitun tai muun huumaavan aineen toteamiseksi, henkilötuntomerkkien ottaminen sekä DNA-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen. Lisäksi luvun 7 §:ssä viitattaan siihen, että peitetoiminnasta ja valeostosta säädetään poliisilaissa siltäkin osin kuin niitä voidaan käyttää rikosten selvittämisessä.

7 luku. Erinäisiä säännöksiä

Luvun pykälistä merkittävin on suhteellisuusperiaatetta koskeva lakiin vuonna 1995 otettu 1 a §. Sen mukaan pakkokeinolaissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

2.1.3 Asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista

Esitutkintalaissa (50 §) ja pakkokeinolaissa (7 luvun 3 §) säädetyn asetuksenantovaltuutuksen nojalla on annettu asetus esitutkinnasta ja pakkokeinoista. Asetuksen 1 ja 2 §:ssä säädetään rikosilmoituksen kirjaamisesta ja ilmoituksen siirtämisestä.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 3-7 §:ssä säädetään asianomistajalle ja syyttäjälle tehtävistä ilmoituksista, joita ovat ilmoitus asianomistajalle toimenpiteistä (3 §), ilmoitus asianomistajalle esitutkinnan toimittamatta jättämisestä (4 §), ilmoitukset asianomistajalle asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamiseen liittyen (5 §; rangaistuksen vaatimiseen liittyvät toimenpiteet), ilmoitus asianomistajalle oikeudesta korvaukseen (6 §; ilmoittaminen mahdollisuudesta saada valtion varoista vahingonkorvausta) ja ilmoitus syyttäjälle (7 §; rikosasiat, joista syyttäjä on pyytänyt ilmoittamaan).

Esitutkintaa koskevien tietojen antamisesta julkisuuteen säädetään esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 8 ja 9 §:ssä. Rikoksesta epäillyn nimen tai hänen kuvansa saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, epäillyn kiinni saamiseksi tai muusta erityisen painavasta syystä. Oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen on tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehellään sekä esimiehen määräämällä muulla virkamiehellä.

Asetuksen 11 §:ssä säädetään lapsen eli alle 18-vuotiaan henkilön kohtelusta esitutkinnassa. Sotilaita koskevia säännöksiä on asetuksen 11 a ja b §:ssä. Ne koskevat ilmoitusta ja esitutkintapöytäkirjan toimittamista sotilasviranomaiselle eräissä sotilaita koskevissa tapauksissa.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 12 ja 13 §:ssä on päihtyneen ja sieluntoiminnaltaan häiriintyneessä tilassa olevan kuulustelemista koskevia erityissäännöksiä. Asetuksen 14 §:ssä säädetään mahdollisuudesta kuulustella viittätoista vuotta nuorempaa rikollisesta teosta epäiltyä.

Viimeiset asetuksen kuulustelua koskevista pykälistä liittyvät kuulustelupöytäkirjan merkintöihin (16 §), kuulustelukertomuksen ottamiseen ääni- tai kuvatallenteeseen (17 §) ja ääni- tai kuvatallenteeseen otetun kuulustelukertomuksen tarkastamiseen (18 §). Esitutkintaa ja pakkokeinojen käyttämistä koskevista esitutkintapöytäkirjan merkinnöistä säädetään 19 ja 20 §:ssä.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen lopuksi ovat säännökset kiellon tiedoksi antamisesta (21; esitutkintalain 48 §:n 1 momentissa tarkoitetun kiellon tiedoksi antaminen), pidättämisen kirjaamisesta (22 §), vangitsemisvaatimuksen tekoajan ja kiinniottamisajan kirjaamisesta (23 §), viranomaisten yhteistoiminnasta vangitsemisasiassa (24 §), ilmoituksesta matkustuskiellosta (25 §) ja telekuuntelua, televalvontaa ja teknistä tarkkailua koskevasta pöytäkirjasta (25 a §).

2.1.4 Poliisilaki

1 1uku. Yleiset säännökset

Luvun alussa ovat yleiset poliisin tehtävää (1 §), poliisin toiminnan yleisiä periaatteita (2 §), tehtävien hoitoa ja tärkeysjärjestystä (3 §), toimenpiteen perusteen ilmoittamista (4 §) sekä toimenpiteen siirtämistä ja toimenpiteestä luopumista (5 §) koskevat säännökset.

Poliisimies määritellään yleisellä tasolla poliisilain 6 §:ssä. Poliisimiehiä ovat asetuksessa mainitut päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvat virkamiehet. Tarkempi sääntely tältä osin on poliisiasetuksen (1112/1995) 1 §:ssä. Virkapuvun käytöstä säädetään 6 a §:ssä. Poliisivaltuuksia koskevan 7 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on tehtäväänsä suorittaessaan koko maassa poliisilaissa tai muussa laissa säädetyt valtuudet. Pykälän 2 ja 3 momentissa on poliisikokelaan ja nuoremman konstaapelin toimivaltuuksia koskeva erityissääntely. Poliisilain 8 §:ssä säädetään siitä, että sisäasiainministeriö voi antaa koko maassa ja lääninhallitus läänissä erityisiä poliisivaltuuksia nimetylle henkilölle tai nimetylle virkamiehelle tietyin rajoituksin.

Poliisilain 9 §:ssä säädetään poliisimiehen toimialueesta ja toimimisvelvollisuudesta. Poliisimies on velvollinen toimimaan sen poliisiyksikön alueella, johon hänet on sijoitettu. Hänet voidaan määrätä toimimaan myös mainitun alueen ulkopuolella. Pykälän 3 momentissa säädetään poliisimiehen velvollisuudesta ilman eri määräystä ryhtyä kiireellisiin toimiin koko maassa myös toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan eräissä erityistapauksissa. Lain 9 a §:ssä on säännöksiä poliisimiehen palvelukseen ilmoittautumisesta koskien lähinnä eräitä yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen liittyviä tapauksia. Poliisilain 9 b §:n mukaan poliisimies saa toimia asianomistajan tai rikoksesta epäillyn avustajana tai asiamiehenä vain pykälässä säädetyissä tapauksissa. Luvun lopussa ovat poliisimiehen käyttäytymistä (9 c §), sivutoimia (9 d §) sekä kuntoa ja ammattitaitoa (9 e §) koskevat säännökset.

2 luku. Toimivaltuussäännökset

Luvussa olevia säännöksiä on luonnehdittu eräänlaisiksi järjestyspoliisitoiminnan keskeisiksi valtuussäännöksiksi (selvityshenkilön selvitys, sivu 72). Luvun aluksi säädetään poliisimiehen oikeudesta saada yksittäisen tehtävän suorittamiseksi henkilöllisyyden selvittämistä varten tarvittavat tiedot (10 §). Lakiin vuonna 2005 lisätyssä 10 a §:ssä säädetään poliisimiehen toimivaltuuksista rajatarkastuksen ja tullitoimenpiteiden yhteydessä. Sen jälkeen tulevat kiinniottamiseen liittyvät säännökset, jotka koskevat kiinniottamista henkilön suojaamiseksi (11 §), etsintäkuulutetun kiinniottamista (12 §) ja etsintää henkilön kiinniottamiseksi (13 §).

Luvun seuraavat säännökset koskevat kotirauhan ja julkisrauhan piiriin kuuluvien alueiden suojaamista (14 §), vaarassa olevan ja kadonneen henkilön etsintää (15 §), vaarallisen teon ja tapahtuman estämistä (16 §), toimenpiteiden suorittamista (17 §; koskee 13-16 §:ssä tarkoitettuja tapauksia), paikan ja alueen eristämistä (18 §), väkijoukon hajottamista (19 §), rikoksilta ja häiriöiltä suojaamista (20 §), kulkuneuvon pysäyttämistä ja siirtämistä (21 §) ja turvallisuustarkastusta (22 §). Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotosta säädetään 23 §:ssä.

Poliisilain 22 a §:ssä säädetään vieraan valtion virkamiehen toimivallasta. Tarkastusten asteittaisesta lakkauttamisesta yhteisillä rajoilla tehdyn sopimuksen soveltamisesta tehdyn yleissopimuksen eli Schengenin yleissopimuksen 40 artiklassa tarkoitetulla Schengenin säännöstöä soveltavan valtion toimivaltaisella virkamiehellä on oikeus oman maansa alueella verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentekijän taka-ajoon Suomen alueella samoin kuin kiinniottoon ja turvallisuustarkastukseen Suomen alueella siten kuin Suomea velvoittavassa Schengenin säännöstössä määrätään. Pykälässä on lisäksi tarkempaa sääntelyä koskien kulkuneuvon pysäyttämistä, turvallisuustarkastusta, voimakeinoin tapahtuvaa kiinniottoa, kiinniotetun luovuttamista kihlakunnan poliisilaitokselle ja sivulliselle aiheutuneen vahingon korvaamista.

Vuonna 2005 lukuun lisättiin poliisilaitoksissa ja muissa poliisin toimitiloissa järjestettäviä turvatarkastuksia koskevat säännökset (22 b – 22 f §). Niiden tarkoituksena on turvallisuudes-

ta huolehtiminen, järjestyksen turvaaminen ja omaisuuden suojeleminen. Säännökset koskevat turvatarkastusten suorittamistapoja, turvatarkastuksessa löydettyjen esineiden haltuunottoa ja voimakeinojen käyttöä turvatarkastuksessa.

Poliisilain 2 luvun lopun pykälistä on syytä korostaa voimakeinojen käyttöä koskevaa 27 §:ää. Sen 1 momentin mukaan poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi, kiinniottamisen toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Pykälän 3 momentissa säädetään poliisia avustavan henkilön voimankäyttöoikeudesta. Pykälän 4 momentin mukaan poliisilla on oikeus puolustusvoimien avustuksella käyttää sotilaallisia voimakeinoja terrorismirikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi sen mukaan kuin puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetussa laissa säädetään.

3 luku. Tiedonhankintaa koskevat säännökset

Luvun aluksi 28 §:ssä säädetään tiedonhankintatapojen määritelmistä. Pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan teknisellä valvonnalla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa yleisöön, ajoneuvojen kuljettajiin, jalankulkijoihin tai ajoneuvoihin kohdistuvaa, teknisellä laitteella tapahtuvaa katselua tai kuuntelua sekä äänen tai kuvan automaattista tallentamista. Poliisilla on 29 §:n mukaan oikeus siitä ennalta ilmoitettuaan suorittaa julkisella paikalla tai yleisellä tiellä teknistä valvontaa yleisen järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi, rikosten ennalta estämiseksi, rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi sekä erityisten valvontakohteiden vartioimiseksi.

Tarkkailu on 28 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa tiedonhankintaa. Tarkkailun edellytyksistä säädetään 30 §:ssä, jonka 1 momentin mukaan sitä voidaan käyttää rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi ja kohdistaa muualla kuin asunnossa olevaan henkilöön, jos tämän käyttäytymisen perusteella tai muutoin on syytä epäillä hänen syyllistyvän rikokseen. Tarkkailua saadaan 30 §:n 2 momentin mukaan 1 momentissa säädetyssä tarkoituksessa kohdistaa lisäksi sellaiseen kotirauhan piirin ulkopuolella olevaan henkilöön, jonka on perusteltua syytä epäillä myötävaikuttavan rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta.

Pakkokeinolain sääntelyn tavoin myös poliisilain mukaista teknistä tarkkailua voidaan suorittaa kolmella eri tavalla määritelmien kuitenkin jonkin verran poiketessa pakkokeinolain vastaavista. Teknisellä tarkkailulla tarkoitetaan poliisilain 28 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön kohdistuvaa teknisellä laitteella tapahtuvaa kuuntelua ja äänen tallentamista (tekninen kuuntelu), katselua ja kuvaamista (tekninen katselu) sekä kulkuneuvon tai tavaran liikkumisen seurantaa (tekninen seuranta).

Poliisimiehellä on 31 §:n 1 momentin mukaan oikeus kohdistaa vakituiseen asumiseen käytetyn huoneen tai tilan ulkopuolella olevaan henkilöön taikka kulkuneuvoon tai tavaraan teknistä tarkkailua, jos sen avulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja. Samoin edellytyksin teknistä tarkkailua saa lisäksi kohdistaa henkilöön, joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa. Tekniselle tarkkailulle asetetaan pykälän 3 momentissa lisäedellytyksiä, jotka liittyvät torjuttavan rikoksen laatuun tai vakavuuteen. Pykälän 4 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus kohdistaa teknistä tarkkailua myös asunnossa olevaan henkilöön, jos tämä on välttämätöntä polii-

sitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi.

Vieraan valtion virkamiehen suorittaman tarkkailun edellytyksistä ja siihen liittyvistä toimintatavoista säädetään 30 a §:ssä, joka 22 a §:n tavoin liittyy Schengenin yleissopimukseen ja koskee vieraan valtion virkamiehen maan alueella alkanutta henkilön tarkkailua tai teknistä tarkkailua.

Vuonna 2001 lisättiin poliisilain 3 lukuun säännökset niin sanotuista epäsovinnaisista eli epäkonventionaalisista rikostorjunta- ja rikostutkintamenetelmistä. Nämä lakiin lisätyt toimintamuodot ovat peitetoiminta ja valeosto, joiden määritelmät lisättiin 28 §:n 1 momentin 4 ja 5 kohtaan. Peitetoiminnalla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa henkilöön tai henkilöryhmään taikka tämän toimintaan kohdistuvaa tiedonhankintaa soluttautumalla. Peitetoiminnan edellytyksenä on 31 a §:n mukaan, että se on tarpeen pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikollisen toiminnan taikka rikoslain 17 luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun rikoksen tai sen rangaistavan yrityksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi ja tiedonhankinnan kohteena olevan käyttäytymisen perusteella tai muutoin on perusteltu aihe epäillä hänen syyllistyvän sanottuun rikokseen. Kysymyksessä ovat telekuunteluun esitutkinnassa oikeuttavat rikokset ja eräät lapsipornografiarikokset. Peitetoiminta asunnossa on 31 a §:n mukaan sallittua, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Kotietsinnästä on kuitenkin voimassa, mitä pakkokeinolaissa säädetään.

Valeosto on rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn takaisin saamiseksi poliisin tekemä ostotarjous tai näyte-erän luonteiseksi katsottavan esineen, aineen tai omaisuuden osto, jollei rikoksen estäminen, paljastaminen tai selvittäminen tai rikoksella saadun hyödyn takaisin saaminen välttämättä vaadi näyte-erää suuremman erän taikka esineen, aineen tai omaisuuden ostamista tiettynä kokonaisuutena. Poliisilain 31 b §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus valeostoon, jos se on välttämätöntä kätkemisrikoksen tai varkauden taikka sellaisen rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, tai tällaisen rikoksen johdosta laittomasti hallussa pidetyn tai kaupatun esineen, aineen taikka omaisuuden löytämiseksi tai tällaisella rikoksella saadun hyödyn takaisin saamiseksi.

Poliisin tiedonhankintakeinoihin kuuluvat myös televalvonta ja telekuuntelu, jotka poliisilain 28 §:n 1 momentin 6 ja 7 kohdassa määritellään vastaavalla tavalla kuin pakkokeinolaissa. Televalvonnan edellytykset ovat 31 c §:n 1 momentissa kirjoitettu epäiltävän tai paljastettavan rikoksen laadun tai vakavuuden perusteella samanlaisiksi kuin pakkokeinolain mukaisen televalvonnan osalta. Pykälän 2 momentin mukaan televalvonta tulee kuitenkin lisäksi kysymykseen, jos sen on välttämätöntä henkeä tai terveyttä välittömästi uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi.

Poliisille voidaan poliisilain 31 f §:n nojalla antaa lupa saada tieto niistä matkaviestimistä, joista tiettynä aikana kirjautuu tieto tietyn paikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään, jos tietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys 31 c §:n 1 momentissa tarkoitetun rikoksen estämisessä tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitetun vaaran torjumisessa.

Telekuuntelu tulee kysymykseen vain 31 d §:n 1 momentissa mainittujen terrorismirikosten estämisessä tai paljastamisessa. Edellytykset ovat siis tiukemmat kuin pakkokeinolaissa säädetyssä rikoksen selvittämiseksi tapahtuvassa telekuuntelussa. Televalvonnan tavoin tele-

kuuntelu on pykälän 2 momentin mukaan mahdollinen myös sen ollessa välttämätöntä henkeä tai terveyttä välittömästi uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi.

Poliisilain 31 e §:ssä säädetään kuuntelukielloista. Mitä pakkokeinolain 5 a luvun 10 §:ssä säädetään kielloista kohdistaa kuuntelua epäiltyyn, on voimassa myös poliisilain nojalla tapahtuvassa muussakin kuin epäiltyyn kohdistuvassa teknisessä kuuntelussa ja telekuuntelussa.

Poliisilain 28 §:n 1 momentin 8 kohdassa määritellään tiedonhankintakeinona myös tietolähdetoiminta, jolla tarkoitetaan tietojen hankintaa käyttämällä tietolähteenä poliisihallinnon ulkopuolisia henkilöitä. Tietolähdetoiminnasta säädetään tarkemmin 36 a §:ssä.

Päätöksen 31 §:n 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä tarkkailusta, peitetoiminnasta ja valeostosta tekevät 32 §:n 1 momentissa ja 32 a §:n 2 ja 3 momentissa mainitut poliisivirkamiehet. Peitetoiminnasta ja valeostosta päättäneen poliisiyksikön on 32 a §:n 3 momentin mukaan laadittava toiminnasta selvitys sisäasiainministeriölle, joka antaa vuosittain eduskunnan oikeusasiamiehelle kertomuksen peitetoiminnan ja valeoston käytöstä.

Telekuuntelusta, televalvonnasta, tiedon hankkimisesta matkaviestimien sijainnista sekä teknisestä tarkkailusta 31 §:n 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa, joissa tekninen kuuntelu tai tekninen katselu edellyttää tarkkailuun käytettävän laitteen sijoittamista huoneeseen tai tilaan, jossa tarkkailtava oleskelee, tai tarkkailtavan käyttämän kulkuneuvon sisälle taikka jossa tekninen katselu kohdistuu vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan henkilöön, päättää 32 b §:n 1 momentin nojalla tuomioistuin.

Päällystöön kuuluva poliisimies voi poliisilain 32 c §:n mukaan kiiretilanteessa päättää televalvonnasta, tiedon hankkimisesta matkaviestimien sijainnista ja teknisestä tarkkailusta, ei kuitenkaan vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan henkilöön kohdistuvasta teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta, kunnes tuomioistuin on ratkaissut asian. Saatuaan väliaikaiseen toimenpiteeseen liittyvän vaatimuksen tai ilmoituksen lopetetusta toimenpiteestä tuomioistuin voi 32 d §:n 1 momentin nojalla kieltää televalvonnan, tiedon hankkimisen matkaviestimien sijainnista tai teknisen tarkkailun jatkamisen taikka asettaa toimenpiteen käytölle rajoituksia tai tietojen käytölle tarpeellisiksi katsomiaan ehtoja.

Poliisilain 3 luvun lopussa on säännöksiä tarkkailusta, teknisestä tarkkailusta, televalvonnasta ja telekuuntelusta ilmoittamisesta toimenpiteen kohteena olleelle henkilölle (33 §), tiedonhankinnan paljastumisen estämisestä esimerkiksi harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä tekemällä taikka vääriä asiakirjoja käyttämällä (33 a §), rekisterimerkinnän oikaisemisesta (33 b §) sekä tietojen saannista viranomaiselta (35 §) ja yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä (36 §).

4 luku. Poliisitutkintaa koskevat säännökset

Poliisilain 37 §:n mukaan poliisitutkinnalla tarkoitetaan muuta poliisin toimitettavaksi säädettyä tutkintaa kuin rikoksen johdosta toimitettavaa esitutkintaa. Poliisitutkintaa toimitettaessa on soveltuvin osin meneteltävä siten kuin tutkinnan suorittamisesta esitutkinnassa säädetään. Esimerkkeinä poliisitutkinnasta voidaan mainita työtapaturman tutkinta, henkilön katoamisen johdosta toimitettava tutkinta ja kuolemansyyn selvittäminen.

Poliisilain 4 luvussa on joitakin poliisitutkintaa koskevia erityissäännöksiä, jotka liittyvät henkilön asemaan poliisitutkinnassa (38 §) sekä saapumisvelvollisuuteen ja tutkinnan turvaa-

miseen (39 §). Tutkinnasta riippuen henkilön asemaan sovelletaan esitutkinnan asianosaista tai rikoksesta epäiltyä koskevia säännöksiä. Jos poliisitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan noutaa tutkintaan. Poliisimiehellä on myös oikeus poliisitutkinnan suorittamiseksi päästä paikkaan tai alueelle, jossa tutkinnan kohteena oleva tapahtuma on sattunut, tarkastaa esineitä tai asiakirjoja, joilla voi olla merkitystä tutkinnan suorittamiselle, ja tehdä tutkinnan suorittamiseksi tarvittavia kokeita sekä irrottaa ja ottaa tutkimuksia varten tarvittavia näytteitä edellyttäen, että toimenpiteellä voidaan perustellusti olettaa olevan tärkeä merkitys asian selvittämisessä.

5 luku. Erinäiset säännökset

Luvun alussa on kaksi pykälää, joissa säädetään yhtäältä poliisin antamasta virka-avusta ja toisaalta poliisille annettavasta virka-avusta (40 ja 41 §). Sen jälkeen säädetään poliisihenkilöstön täydentämisestä, milloin se on valtion turvallisuuden tai poikkeuksellisten olojen vuoksi tarpeen (42 §).

Poliisilain 43 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan virkamiehen vaitiolovelvollisuudesta ja 44 §:ssä vaitiolo-oikeudesta.

Poliisilain 5 luvun lopussa ovat säännökset avustamisvelvollisuudesta (45 §: koskee poliisiyksikön alueella olevien 18-54-vuotiaiden velvollisuutta avustaa poliisia tietyissä tapauksissa), vapaaehtoistoiminnasta (45 §), poliisimiestä avustavan henkilön valtuuksista (46 §), korvausten suorittamisesta (47 §), teettämisoikeudesta (48 §), henkilö- ja omaisuusvahingosta (49 §), muun viranomaisen toiminnasta poliisitehtävissä (50 §; säädetään lailla), eräistä poliisin toimintaan liittyvistä rangaistavista teoista (51 §) ja liikkumis- ja oleskelurajoituksista (52 §). Kansainvälistä yhteistoimintaa koskevan 53 §:n 1 momentin mukaan poliisin antamasta virka-avusta vieraan valtion poliisille on voimassa, mitä siitä on erikseen säädetty tai Suomea velvoittavassa kansainvälisessä sopimuksessa sovittu.

2.1.5 Rajavartiolaki

Rajavartiolain 17 §:n mukaan rajavartiolaitos suorittaa rajavalvontaa ja rajatarkastuksia. Rajatarkastusta koskevista toimivaltuuksista (esimerkiksi henkilöntarkastus ja kulkuneuvoon kohdistuva etsintä) säädetään 28 §:ssä, jossa säädetään eräiden pakkokeinolain pykälien soveltamisesta soveltuvin osin. Lain 29 ja 31 §:ssä ovat säännökset rajanylityspaikalla suoritettavasta automaattisesta tunnistamisesta ja rajavalvontaan liittyvästä teknisestä valvonnasta.

Rajavartiolain 20 §:n 1 momentin mukaan rajavartiolaitos huolehtii yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisestä rajanylityspaikalla silloin, kun poliisi on estynyt sitä tekemästä. Näissä tehtävissä käytettävissä olevat toimivaltuudet ilmenevät 32 §:stä, jossa puolestaan viitataan eräisiin poliisilain pykäliin.

Rajavartiolain 21 §:n mukaan rajavartiolaitos voi yksittäistapauksessa poliisimiehen pyynnöstä suorittaa sellaisia rikoksen estämiseen tai sen keskeyttämiseen liittyviä kiireellisiä poliisin tehtäviä, joita poliisi ei voi viipymättä suorittaa. Kiireellisessä tapauksessa tämä voidaan tehdä ilman pyyntöäkin. Lisäksi 22 §:ssä ovat erityiset säännökset terrorismintorjunnasta ja muista erityistilanteista. Mainituissa kahdessa pykälässä säännellyissä tilanteissa rajavartiomiehellä on lain 33 §:n mukaan poliisimiehelle poliisilain 2 luvussa säädetyt toimivaltuudet, jollei päällystöön kuuluva poliisimies tai poliisin kenttäjohtaja niitä rajoita.

Rajavartiolain 34 §:n 1 momentin mukaan rajavartiomiehellä on 24 §:ssä tarkoitetussa tullitehtävässä tullilain 14 §:ssä muulle toimivaltaiselle viranomaiselle säädetty toimivalta. Lisäksi rajavartiolain 34 §:n 2 momentissa viitataan tullilain 15 §:n säännöksiin henkilönkatsastuksen ja tietynlaisten tarkastusten suorittamisesta.

Toimivaltuussäännöksiä sisältävässä rajavartiolain 5 luvussa on edellä jo mainittujen säännösten lisäksi voimakeinojen käyttöä koskeva säännös (35 §), joka läheisesti muistuttaa poliisilain 27 §:n säännöstä poliisin voimankäytöstä. Luvussa ovat lisäksi poliisilain vastaavien säännösten kaltaiset pykälät henkilöllisyyden selvittämisestä (36 §) ja etsintäkuulutetun kiinniottamisesta (37 §). Lain 27 §:ssä säädetään rajatapahtumaa sekä maahantulo- ja maastalähtöedellytyksiä koskevasta tutkinnasta, joka muistuttaa poliisilain 4 luvussa säänneltyä poliisitutkintaa.

Rajavartiolain 6 luvussa ovat säännökset rikosten ennalta estämisestä ja selvittämisestä. Lain 41 §:n 1 momentin mukaan rajavartiolaitos on esitutkintalaissa tarkoitettu esitutkintaviranomainen. Rajavartiolaitos suorittaa toimenpiteitä rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi ja syytteeseen saattamiseksi itsenäisesti tai yhdessä muun viranomaisen kanssa sen mukaan kuin mainitussa luvussa tai muualla säädetään.

Rajavartiolain 41 §:n 2 momentin mukaan rajavartiomiehellä on rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi ja syytteeseen saattamiseksi poliisilaissa, esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa sekä muualla laissa säädetyt toimivaltuudet. Rajavartiolaitoksella ei ole kuitenkaan toimivaltaa suorittaa peitetoimintaa, valeostoa, telekuuntelua tai televalvontaa. Rajavartiolaitokseen sovelletaan, mitä poliisilain 31 f §:ssä ja pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:ssä säädetään oikeudesta saada tieto matkaviestimestä ja mitä poliisilain 33 §:ssä säädetään teknisestä tarkkailusta.

Rajavartiolain 6 luvun useimmissa pykälissä säädetään rajavartiolaitoksen ja muiden esitutkintaviranomaisten keskinäisestä toimivaltajaosta. Rajavartiolaitoksen tutkittavat rikosasiat luetellaan 42 §:ssä. Lain 44 §:n 1 momentin toimivaltajakoa koskevan säännöksen mukaan rajavartiolaitos siirtää, jollei sen, poliisin ja tullin tehtäväjakoa koskevista säännöksistä muuta johdu, tullilaissa tarkoitetun tullirikoksen esitutkinnan tullille ja muun rikoksen esitutkinnan poliisille, jos asian tai sen edellyttämien esitutkintatoimenpiteiden laatu tai laajuus sitä edellyttää taikka jos asianomainen esitutkintaviranomainen sitä vaatii. Rajavartiolaitos turvaa siirrettävässä asiassa esitutkinnan suorittamisen siihen saakka, kunnes esitutkinnan siirtäminen on tapahtunut. Lain 45 §:n 1 momentin mukaan rajavartiolaitos voi antaa muulle esitutkintaviranomaiselle tämän pyynnöstä apua rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi ja syytteeseen saattamiseksi. Rajavartiolain 46 §:ssä säädetään tutkinnanjohtajasta rajavartiolaitoksen toimittamassa esitutkinnassa.

Rajavartiolaitoksen toimivaltuuksien käytössä on ohjaus- ja rajoitusperusteina noudatettava rajavartiolain 2 luvussa säänneltyjä yleisiä periaatteita, muun ohessa vaatimusta asiallisuudesta, puolueettomuudesta ja sovinnollisuudesta (6 §) sekä suhteellisuusvaatimusta (7 §). Lain 10 §:ssä säädetään lisäksi, että poliisitehtävissä noudatetaan poliisilaissa ja muussa poliisin tehtäviä koskevassa laissa säädettyjä periaatteita. Tullitehtävissä noudatetaan tullilaissa ja muussa tullivalvontaa koskevassa laissa säädettyjä periaatteita. Esitutkintatehtävissä noudatetaan esitutkintalaissa ja muussa esitutkintaviranomaisen tehtäviä koskevassa laissa säädettyjä periaatteita.

2.1.6 Tullilaki

Tullilaitoksen tehtäviin kuuluu tullilain 3 §:n 1 momentin 5 kohdassa määriteltyjen tullirikosten tutkinta. Tulliasetuksen (1543/1994) 7 §:n mukaan tullirikosasiassa esitutkinnan suorittaa tulli-, poliisi-, tai rajaviranomainen sen mukaan, mikä viranomainen on saanut rikoksen tietoonsa, jolleivät mainitut viranomaiset toisin sovi.

Tullilain 17 §:ssä on voimakeinojen käyttöä koskeva säännös, jonka mukaan, mitä poliisilain 27 §:n 1, 2 ja 4 momentissa säädetään poliisimiehen oikeudesta käyttää eräissä tapauksissa voimakeinoja, sovelletaan vastaavasti tullimieheen. Henkilöön, joka avustaa tullimiestä tämän pyynnöstä tai suostumuksella virkatehtävän suorittamisessa, sovelletaan, mitä poliisilain 46 §:ssä säädetään.

Tullilain 20 a §:stä ilmenee, että tulliviranomaisilla on oikeus suorittaa telekuuntelua, televalvontaa sekä teknistä tarkkailua rikoksen selvittämiseksi siten kuin pakkokeinolaissa säädetään. Lain 20 b §:ssä säädetään tulliviranomaisten oikeudesta suorittaa, siitä ennalta ilmoitettuaan, teknistä valvontaa tullirikosten ennalta ehkäisemiseksi sekä tullirikoksesta epäillyn tunnistamiseksi. Tullilain 20 c – 20 i §:ssä säädetään tulliviranomaisten oikeudesta rikollisen toiminnan estämiseksi, keskeyttämiseksi tai paljastamiseksi käyttää poliisilain 3 luvun toimenpiteisiin rinnastettavaa teknistä tarkkailua ja televalvontaa. Tulliviranomaisilla ei ole oikeutta peitetoimintaan eikä valeostoon.

Tullilain 43 §:n mukaan tullirikosasiaa tutkittaessa noudatetaan esitutkinnasta ja pakkokeinoista erikseen annettujen säännösten lisäksi tullilain säännöksiä. Tullimiehellä on tulliviranomaisen suorittamassa esitutkinnassa sama oikeus ryhtyä tutkintatoimenpiteisiin ja käyttää pakkokeinoja kuin poliisimiehellä poliisiviranomaisen toimittamassa esitutkinnassa. Pidättämiseen oikeutetuista tullimiehistä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 6 §:n 3 kohdassa. Tullilain 43 §:n 3 ja 4 momentissa on säännöksiä tutkinnanjohtajasta ja saapumisvelvollisuudesta esitutkintaan tullirikosasioiden tutkinnassa.

Tullilain 47 a §:ssä säädetään, että mitä poliisilain 44 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolo-oikeudesta, sovelletaan vastaavasti myös tullilaitoksen henkilöstöön kuuluvaan.

2.1.7 Puolustusvoimia koskeva lainsäädäntö

Sotilasoikeudenkäyntiasiat määritellään sotilasoikeudenkäyntilain (326/1983) 2 §:ssä. Näiden asioiden esitutkinnasta huolehtivat pääsääntöisesti sotilasviranomaiset sotilaskurinpitolain (331/1983) ja -asetuksen (969/1983) sekä poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain (1251/1995) ja asetuksen (1344/1995) nojalla. Jos rikoksen vakavuus tai tutkinnan puolueettomuus sitä edellyttää, esitutkinta on siirrettävä kokonaan poliisin suoritettavaksi.

Sotilaskurinpitolaissa on muun ohessa säännöksiä esitutkinnan käynnistämisestä, tutkinnanjohtajasta ja eräistä rikosprosessuaalisista pakkokeinoista. Poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa on esitutkintaa koskevien säännösten lisäksi säännökset pääesikunnan tutkintaosaston muista tehtävistä ja asemasta. Sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävien rikosten esitutkinnan käynnistämisessä sovelletaan sotilaskurinpitolakia kaikissa tilanteissa siitä riippumatta suorittaako esitutkinnan puolustusvoimien joukko-osasto, pääesikunnan tutkintaosasto vai poliisi. Kurinpitoesimiehen ratkaisu siitä, käsitelläänkö sotilasri-

kosasia lopulta sotilaskurinpitomenettelyssä vai lähetetäänkö asia syyttäjälle syyteharkintaan, on esitutkinnan suorittajasta ja suorittamistavasta riippumaton.

Poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain 4 §:n mukaan 2 §:ssä tarkemmin määritellyillä pääesikunnan tutkintaosaston virkamiehillä on 1 §:ssä tarkoitetuissa tehtävissä eli esimerkiksi rikostutkinnassa esitutkintalaissa, pakkokeinolaissa ja poliisilaissa poliisimiehelle säädetyt toimivaltuudet. Puolustusvoimien toimesta suoritettavassa esitutkinnassa ei saa käyttää telekuuntelua eikä televalvontaa. Sama koskee myös peitetoimintaa ja valeostoa, vaikka niiden käyttöä ei säännöksissä nimenomaisesti kielletäkään. Toimivaltuuksia käytettäessä on 4 §:n 2 momentin mukaan soveltuvin osin meneteltävä siten kuin esitutkintalaissa, pakkokeinolaissa ja poliisilaissa säädetään. Tarkkailusta ja teknisestä tarkkailusta turvallisuus- ja valvontatehtävissä säädetään 5 §:ssä.

Puolustusvoimat suorittaa puolustusvoimista annetun lain (551/2007) perusteella järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen liittyviä tehtäviä puolustusvoimien pysyvässä käytössä olevilla alueilla. Vartio- tai päivystystehtävää suorittavalla virkamiehellä on mainitun lain perusteella tietyin edellytyksin oikeus henkilöllisyyden selvittämiseen, henkilön poistamiseen alueelta ja kiinniotto-oikeus sekä oikeus suorittaa turvallisuustarkastus kiinniottamisen yhteydessä. Turvallisuustarkastuksen suorittamiseen on oikeus myös sotilaskurinpitolain 23 §:n nojalla. Puolustusvoimista annetun lain perusteella voidaan myös tietyin edellytyksin kohdistaa turvatarkastus alueelle saapuviin, siellä oleviin tai sieltä poistuviin henkilöihin sekä näiden kulkuneuvoihin ja tavaroihin. Lisäksi puolustusvoimista annetun lain 22 - 23 §:ssä on säännökset turvallisuuden ja järjestyksen ylläpitämiseen liittyvistä voimakeinoista sekä sotilaan ja sotilasesimiehen voimankäytöstä.

Sotilaskurinpitolain 27 §:ssä säädetään hallinnollisten tarkastusten (etsintöjen) toimittamisesta varuskunta-alueella ja 25 a §:ssä sotilashenkilön oikeudesta määrätä puolustusvoimissa palveleva moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettaja kokeeseen, joka tehdään hänen mahdollisesti nauttimansa alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Säännös vastaa sisällöltään pakkokeinolain 6 luvun 3 §:ssä olevaa. Sotilaskurinpitolain 26 §:n mukaan laissa tarkoitetut sotilaat saavat käyttää pakkokeinoja puolustusvoimien käytössä olevalla alueella tai aluksella sekä kiireellisessä tapauksessa muuallakin, yksityisasunnossa kuitenkin vain eräissä 2 momentissa säännellyissä kiireellisissä tapauksissa.

2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden ja EU:n lainsäädäntö

Kansainvälisen vertailun jaksossa käsitellään eräitä keskeisiä tai muuten valmistelussa erityisen harkinnan kohteeksi joutuneita kysymyksiä. EIT:n ratkaisukäytäntöä on tarpeellisin osin selostettu nykytilan arviointia koskevassa jaksossa ja yleisperusteluissa.

Syyttäjän asema esitutkinnassa

Ruotsi

Ruotsissa syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana muiden kuin yksinkertaisten rikosasioiden osalta. Syyttäjä voi muutenkin ottaa tutkinnanjohdon itselleen, jos siihen on erityisiä syitä. Jos syyt-

täjä toimii tutkinnanjohtajana, tapauskohtaisesti vaihtelee se, miten yksityiskohtaisin ohjein tutkintaa johtava syyttäjä vaikuttaa esitutkinnan suuntaamiseen ja esitutkinta-aineiston hankkimiseen. Niin sanotussa passiivisessa tutkinnanjohtajuudessa syyttäjä antaa ainoastaan ohjeet ”tavanomaisten esitutkintatoimenpiteiden suorittamisesta”. Esimerkiksi talousrikosjuttujen ja muiden vaativien rikosasioiden tutkinnassa syyttäjä osallistuu aktiivisemmin esitutkintaan.

Valtakunnansyyttäjä on tarkemmin ohjeistanut sitä, miten tutkinnanjohtajuus erilaisten rikosasioiden kohdalla määräytyy. Sen perusteella syyttäjien tutkinnanjohtoon kuuluvat esimerkiksi rikokset, joista odotettavissa oleva vankeusrangaistus on yli kahden vuoden mittainen. Tutkintaa johtavan syyttäjän velvollisuutena on tutkinnan aikana jatkuvasti arvioida, onko tutkinnan edellytyksenä oleva rikosepäily olemassa. Syyttäjän tulee tehdä päätös esitutkinnan lopettamisesta heti, jos näyttötilanne hänen mielestään osoittaa, että epäily ei nojaudu riittävään näyttöön. Ruotsissa vallitsevan käsityksen mukaan vastuu tutkinnan johtamisesta on annettu syyttäjälle, jotta esitutkinta-aineisto saadaan laadultaan ja laajuudeltaan sellaiseen muotoon, että syyttäjä kykenee sen pohjalta ajamaan syytettä tuomioistuimessa. Tämä koskee myös tapauksia, joissa tutkinnanjohtajuus on poliisilla.

Tanska

Tanskassa poliisipiirin päällikkö on samalla paikallisen syyttäjäyksikön johtaja. Poliisipäällikön vastuulla on, että esitutkinnan aikana menetellään säännösten mukaisesti. Myös sillä alueellisella syyttäjällä, jonka alueeseen poliisipiiri kuuluu, on yleinen esitutkinnan valvontavaltuus. Alueellisen syyttäjän puuttuminen vaihtelee huomattavasti esimerkiksi työmäärään johtuvista syistä. Lähtökohtaisesti poliisilla ei ole velvollisuutta etukäteisneuvotteluihin syyttäjän kanssa, mutta säännöstä on poikkeuksia, jotka on lueteltu valtionsyyttäjän ohjeessa. Kun asiakirjat on jo toimitettu syyttäjälle, ne voidaan palauttaa poliisille lisätutkintapyynnöin. Alueellisen syyttäjän kanssa on neuvoteltava tai hänelle on ainakin ilmoitettava ennen kuin ryhdytään käyttämään kalliita tutkintatoimenpiteitä. Vaikka valtaosa tuomioistuimissa käsiteltävistä rikosasioista kuuluu poliisipäällikön toimivaltaan, vakavien tai harvinaisten rikosten osalta päätöksenteko syytteen nostamisesta kuuluu alueelliselle syyttäjälle. Tämä koskee myös epäiltyjä virkarikoksia.

Viro

Virossa syyttäjä vastaa esitutkinnan laillisesta ja tehokkaasta toimittamisesta. Hän vastaa siis ensinnäkin perus- ja ihmisoikeuksien huomioon ottamisen varmistamisesta. Mitä tulee esitutkinnan toimittamiseen muuten, syyttäjä voi esimerkiksi määrätä esitutkintatoimenpiteitä suoritettaviksi, olla läsnä niitä suoritettaessa, määrätä esitutkinnan lopetettavaksi, vaihtaa esitutkintavirkamiehen ja todeta esitutkinnan päättyneeksi. Syyttäjän asema ”esitutkinnan herrana” edellyttää, että hän on mukana asian käsittelyssä mahdollisimman varhaisesta vaiheesta lähtien. Laissa ei kuitenkaan säädetä tutkijalle velvollisuutta informoida syyttäjää ennen esitutkintatoimenpiteen suorittamista, ilmoittamisen sääntely on jätetty hallinnollisten määräysten varaan. Säännösten käytännön soveltamiseen vaikuttavat syyttäjälaitoksen voimavarat, joiden perusteella syyttäjäjohtoista menettelyä ei voida käyttää kaikissa rikosasioissa. Priorisoinnin perusteella siihen turvaudutaan esimerkiksi lahjontaa, talousrikoksia, huumausainerikoksia ja väkivaltarikoksia koskevissa asioissa.

Saksa

Saksassa syyttäjällä on periaatteessa velvollisuus käynnistää tutkinta heti, kun hänen tietoonsa tulee mahdollinen rikos, joka ei ole asianomistajarikos. Vähäisissä tapauksissa tulee kysymykseen toimenpiteistä luopuminen. Syyttäjät voivat tehdä itse esitutkintatoimenpiteitä tai vaatia poliisia tekemään niitä. Syyttäjät voivat kuulla todistajia ja pyytää tutkintatuomaria osallistumaan todistajan kuulemiseen tai todisteiden tarkasteluun. Käytännössä poliisin voimavarat, koulutus ja kokemus johtavat siihen, että Saksassa poliisi huolehtii valtaosasta rikostutkintoja itsenäisesti. Ilman nimenomaista lainsäännöstä poliisi ei koe velvollisuudekseen ilmoittaa asiasta syyttäjälle tai neuvotella hänen kanssaan siitä, jollei sitä koeta hyödylliseksi. Tapaukset tavallisesti ohjataan syyttäjäntoimistolle vain, jos ne arvioidaan ratkaistuiksi tai jos selvitystä ei ole saatavissa. Syyttäjä osallistuu yleensä tutkintaan sen alusta lähtien vain henkirikosten tai vakavien talousrikosten tutkinnassa. Poliisi ottaa yhteyttä syyttäjiin myös, jos tapaukselle on odotettavissa poikkeuksellista julkisuutta tai tarvitaan apua pakkokeinopäätöksen saamisessa. Tutkintatuomari yleensä antaa ratkaisunsa vain syyttäjän vaatimuksesta. **Itävallan** järjestelmä vastaa pitkälti Saksan järjestelmää.

Ranska

Ranskassa syyttäjä kontrolloi poliisin toimintaa kolmella tavalla. Hän valvoo ja tarkastaa esitutkintoja, huolehtii viranomaisten välisestä yhteistyöstä ja valitsee tutkinnasta huolehtivan viranomaisen. Poliisi voi aloittaa esitutkinnan ilman syyttäjän päätöstä, mutta sen jälkeen päätösvalta kuuluu laajalti syyttäjälle. Hän voi esimerkiksi määrätä tutkinnan jatkamisesta, takavarikoimisesta ja epäillyn poliisin suojissa säilyttämisen jatkamisesta. Syyttäjä voi tarvittaessa jopa ottaa poliisivirkamiehen paikan. Tarvittaessa syyttäjä voi pyytää tutkintatuomarin nimittämistä johtamaan tutkintaa. Syyttäjän toimivalta perustuu oikeuteen antaa määräyksiä poliisille ja oikeuteen tulla informoiduksi rikoksista poliisin taholta. Aluesyyttäjät voivat toimittaa poliisille yleismääräyksiä koskien menettelytapoja ja prioriteetteja sekä yksittäistapausta koskevia määräyksiä. Syyttäjän päättäessä esitutkinnan aloittamisesta ensin toimitetaan enintään viiden vuorokauden mittainen alustava tutkimus. Vakavien rikosten kohdalla syyttäjä voi pidentää sen kahdeksaksi päiväksi.

Italia

Italiassa pääsääntönä on, että syyttäjällä on täysi vastuu kaikkien rikosasioiden tutkinnasta. Kun rikosilmoitus on tehty tai rikos tullut muuten poliisin tietoon, syyttäjän velvollisuutena on varmistaa, onko riittävästi todisteita rikosprosessuaalista menettelyä varten. Poikkeuksia tästä on säädetty koskien vähäisiä rikoksia. Poliisi toimii itsenäisesti vain tutkinnan alkuvaiheessa. Kun tieto epäillystä rikoksesta on tullut syyttäjälle, syyttäjä ottaa tutkinnanjohtajuuden itselleen. Siihen kuuluu suuntaviivojen ja yksityiskohtaisten toimenpidemääräysten antaminen poliisille. Syyttäjällä on oikeus antaa vain tapauskohtaisia toimintaohjeita, yleisten ohjeiden antaminen ei kuulu hänelle. Syyttäjä voi määrätä esimerkiksi kuulustelun suoritettavaksi taikka takavarikoimisen tai etsinnän suoritettavaksi. Poliisi ei voi pääsääntöisesti käyttää erityisiä tutkintamenetelmiä kuten peitemiestoimintaa ilman syyttäjän määräystä. Tuomari päättää epäillyn vangitsemisesta syyttäjän vaatimuksesta. Poliisin on välittömästi informoitava syyttäjää oma-aloitteisista tutkintatoimenpiteistä.

Vangitsemiskäsittelyn määräajat

Ruotsissa vangitsemisvaatimukseen liittyviä määräaikoja koskevat säännökset vastaavat suurin piirtein pakkokeinolain mukaisia. Vangitsemisvaatimus on tehtävä viipymättä ja viimeistään kello 12 kolmantena päivänä pidättämispäätöksestä luettuna. Tuomioistuimen on viipymättä järjestettävä vangitsemisvaatimukseen liittyvä käsittely. Vangitsemiskäsittelyä ei koskaan saa järjestää myöhemmin kuin neljän päivän kuluttua kiinniottamisesta tai pidättämisestä. Käsittelyä voidaan lykätä tärkeistä syistä, yli neljäksi päiväksi kuitenkin vain vangittavaksi vaaditun pyynnöstä.

Norjassa pidätetty henkilö on tuotava oikeuden mahdollisimman pian ja viimeistään kolmen päivän kuluttua pidätyksestä.

Tanskassa pidätetty on 24 tunnin kuluessa vapaudenriistosta saatettava oikeuden eteen. Pidätystä voidaan jatkaa, jos tuomioistuin katsoo, että sillä ei ole vielä tarvittavia tietoja asian ratkaisemiseksi. Jos pidätystä on jatkettu, tuomioistuimen tulee viimeistään 72 tunnin kuluessa ensimmäisestä käsittelystä päättää, vapautetaanko vai vangitaanko pidätetty.

Itävallassa vangitsemiseen liittyvät määräajat riippuvat siitä, onko kysymyksessä pidättäminen tuomioistuimen määräyksen perusteella vai ilman sitä. Edellisessä tapauksessa epäilty on tuotava tuomioistuimen eteen 48 tunnin kuluessa pidättämisestä. Sama koskee jälkimmäistä tapausta, jos yli 48 tunnin vapaudenriisto katsotaan tarpeelliseksi. Jos syyttäjä yhtyy tähän käsitykseen, hänen on saatettava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi mainitun ajan kuluessa. Tuomioistuimen on ratkaistava asia viimeistään 48 tunnin kuluessa siitä, kun asia on saatettu sen käsiteltäväksi ja siis viimeistään 96 tunnin kuluessa pidättämisestä.

Tshekin tasavallassa poliisin on välittömästi informoitava syyttäjää kiinniottamisesta. Syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle esitys vangitsemisesta niin, että epäilty voidaan tuoda tuomioistuimeen viimeistään 48 tunnin kuluttua pidättämisestä uhalla, että hänet on muuten vapautettava.

Belgiassa pidättäminen on mahdollista enintään 24 tunniksi. Tämän jälkeen tutkintatuomarin on tehtävä päätös vangitsemisesta. Hänen päätöksensä menee säännönmukaisesti tuomioistuimen tarkasteltavaksi. Sen on viiden vuorokauden kuluessa päätettävä tutkintavankeuden jatkamisesta.

Alankomaissa syyttäjä voi päättää epäillyn pidättämisestä enintään kolmeksi päiväksi. Syyttäjä voi tarvittaessa päättää pidättämisen jatkamisesta korkeintaan kolmeksi päiväksi. Tämän jälkeen tutkintatuomari voi syyttäjän pyynnöstä päättää epäillyn säilyttämisestä enintään 14 päivää. Tämän jälkeen tarvitaan tuomioistuimen päätös vangitsemisesta.

Espanjassa poliisin on ilmoitettava pidättämisestä oikeudelliselle viranomaiselle 24 tunnin kuluessa. Mainitun viranomaisen on sitten 72 tunnin kuluessa ilmoituksesta päätettävä pidätetyn vangitsemisesta tai vapaaksi päästämisestä.

Italiassa pidätetyn on saatava keskustella syyttäjän kanssa mahdollisimman nopeasti mutta viimeistään 24 tunnin kuluttua pidätyksestä. Syyttäjän on haettava tutkintatuomarin vahvistus pidättämiselle 48 tunnin kuluessa pidättämisestä. Seuraavan 48 tunnin kuluessa tutkintatuo-

marin on pidettävä vahvistuskuuleminen, jonka jälkeen päätetään pidätyksen vahvistamisesta tai vapaaksi päästämisestä.

Peitetoiminta, valeosto ja valvottu läpilasku

Ruotsi

Ruotsissa peitetoiminta on poliisin käyttämä menetelmä, josta ei säädetä laissa. Yleisistä poliisitoimintaa koskevista periaatteista säädetään poliisilain 8 §:ssä, jota sovelletaan myös peitetoimintaan. Edellytyksenä on suhteellisuusperiaatteen mukaisesti, ettei tavoite ole saavutettavissa lievemmällä keinolla ja etteivät käytetyt keinot ole epäsuhteessa tavoitteisiin. Peitetoimintaa on käytetty ennen kaikkea törkeiden huumausainerikosten tutkimisessa mutta myös esimerkiksi törkeiden ryöstöjen, ihmisryöstöjen ja törkeiden väärennysten tutkimisessa.

Peitetoiminnalla katsotaan olevan kolme perusedellytystä. Ensinnäkin poliisi ei saa itse tehdä rikosta toisen rikoksen selvittämiseksi tai tutkimiseksi. Toiseksi poliisi ei saa provosoida tai taivuttaa toista henkilöä tekemään rikollista tekoa. Kolmanneksi poliisi ei tiedustelutoiminnan vuoksi saa olla tekemättä sääntömääräisiä toimenpiteitä rikoksen tai rikoksesta epäillyn henkilön estämiseksi. Peitetoimintaan mahdollisesti liittyvä todisteprovokaatio on käytännössä katsottu mahdolliseksi vakavien rikosten kohdalla.

Suojahenkilöllisyyksistä säädetään Ruotsissa erikseen. Suojahenkilöllisyydellä tarkoitetaan valtion rekistereihin tai valtiollisten viranomaisten antamiin asiakirjoihin vietyjä muita kuin todellisia henkilötietoja. Suojahenkilöllisyys voi koskea poliisia, joka osallistuu tiedustelu- tai selvitystoimintaan, jossa on kysymys vakavasta rikollisuudesta tai tällaisen rikollisuuden estämiseen tarkoitetusta toiminnasta.

Valeosto on Ruotsissa poliisin yleisesti käyttämä menetelmä, johon sovelletaan poliisitoimintaa koskevia yleisiä periaatteita. Myöskään valeostosta ei säädetä laissa. Sitä käytetään syyttäjän päätöksellä törkeiden rikosten tutkinnassa.

Poliisin toimivaltatarpeita koskevassa mietinnössä (SOU 2003:74) on ehdotettu, että todisteprovokaatiosta ja peitetoiminnasta säädettäisiin laissa. Samassa mietinnössä on ehdotettu säännöksiä valvotusta läpilaskusta, josta siitäkään ei säädetä laissa. Valvotun läpilaskun edellytyksinä on pidetty seuraavia seikkoja: 1) kysymyksessä on oltava epäily vakavasta huumerikollisuudesta, 2) päämääränä on oltava epäiltyjen henkilöiden identifioiminen ja oikeuteen saattaminen ja 3) valvottua läpilaskua on voitava valvoa niin, että huumeet eivät joudu harhateille.

Norja

Norjassa ei ole lainsäädäntöä peitetoiminnasta, poliisin oikeudesta osallistua rikolliseen toimintaan tai valeostosta. Niiden käyttö on kuitenkin katsottu mahdolliseksi ilman lainsäädäntöäkin. Norjassa mahdolliseksi katsotaan myös provokaatio, jolla tässä yhteydessä tarkoitetaan sitä, että poliisi vaikuttaa muiden tekemiin rangaistavaksi säädettyihin tekoihin saadakseen parempaa tietoa tekeillä olevasta rikoksesta tai voidakseen valvoa sen täytäntöönpanoa. Provokaatiota säännellään valtakunnansyyttäjän ohjeilla. Provokaatio ja valeosto eivät saa johtaa siihen, että joku tekee rikoksen, jota hän ei olisi muuten tehnyt.

Rikosten tekemistä peitetoiminnassa pidetään rajoitetusti sallittuna. Myös sitä säännellään valtakunnansyyttäjän ohjeilla. Sallittavuutta perustellaan rikostunnusmerkistöjen edellyttämällä oikeudenvastaisuudella. Käytännössä peitehenkilöllisyyden uskottavuuden ylläpitäminen on ollut tarpeen erityisesti huumausainerikollisuuden tutkinnassa, jossa poliisin on sallittu ostaa ja pitää hallussaan huumausainetta. Valtakunnansyyttäjän ohjeiden lisäksi oikeusministeriö on antanut epäsovinnaisten tutkintamenetelmien käyttöä koskevia määräyksiä.

Poliisin oikeudesta väärän asiakirjan käyttöön peitetoiminnan yhteydessä tai muuten ei ole olemassa erityistä toimivaltuussäännöstä. Kuitenkin katsotaan, että rangaistavaksi säädetty väärän asiakirjan käyttö on mahdollinen käytettäessä epäsovinnaisia menetelmiä. Väärän asiakirjan käyttöä poliisin epäsovinnaisten menetelmien paljastumisen estämiseksi ei katsota oikeudenvastaiseksi.

Norjassa on arvosteltu toiminnan perustumista oikeudenvastaisuusoppiin ja ehdotettu asian järjestämistä lainsäädännöllä (NOU 2004:6).

Tanska

Tanskassa peitetoiminta ja valeosto ovat poliisin käyttämiä menetelmiä, joista ovat säännökset rikosprosessilainsäädännössä. Poliisimies ei saa osana rikoksen esitutkintaa avustaa rikoksen tekemisessä tai ryhtyä toimenpiteisiin siinä tarkoituksessa, että joku tekisi rikoksen tai jatkaisi rikoksen tekemistä, paitsi jos 1) on perusteltua syytä epäillä, että rikos tai sen yritys on tekeillä, 2) esitutkintatoimenpiteellä voidaan olettaa olevan ratkaiseva merkitys esitutkinnalle ja 3) esitutkinta koskee rikosta, josta voi seurata vähintään kuuden vuoden vankeusrangaistus. Näitä edellytyksiä ei sovelleta, jos poliisin toimenpiteet eivät oleellisella tavalla vaikuta rikoksen toteutumiseen. Viimeksi mainittu rajoitus lakiin lisättiin tarkoituksessa mahdollistaa poliisin osallistuminen valvottujen läpilaskujen järjestämiseen ilman peitetoimintaa koskevien menettelysäännösten soveltamista. Lain mukaan epäsovinnaisen toimenpiteen käyttäminen ei saa johtaa siihen, että rikos muuttuu törkeämmäksi tai että rikollinen toiminta laajenee. Poliisin on henkilöllisyytensä salaamiseksi mahdollista käyttää suojahenkilöllisyyttä.

Lain mukaan ainoastaan poliisimies saa suorittaa peitetoimenpiteitä. Siviilihenkilö saa kuitenkin sovittuaan siitä poliisin kanssa avustaa tutkittavana olevan rikoksen tekemisessä tai osallistua sen tekemiseen tai jatkaa sen tekemistä, jos osallistuminen rikokseen on siihen suhteutettuna erittäin vähäistä. Lain perustelujen mukaan lähtökohtana on siviiliagenttien vähäinen käyttö. Esimerkkitapauksena lain perusteluissa esitetään se, että siviilihenkilö esiintyy kuvitteellisen rikollisjärjestön jäsenenä ja siinä ominaisuudessa tilaa huumenäyte-erän.

Kysymyksessä olevat tutkintamenetelmät edellyttävät tuomioistuimen lupaa lukuun ottamatta tapauksia, joissa poliisin toimenpiteet eivät oleellisella tavalla vaikuta rikoksen toteutumiseen. Kiiretapauksessa toiminta voidaan käynnistää poliisiviranomaisen päätöksellä, mutta tällöin asia on saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi 24 tunnin kuluessa toiminnan käynnistymisestä.

Viro

Virossa peitetoiminnasta säädetään rikosprosessilaissa ja tarkkailutoiminnasta annetussa laissa. Näistä ensiksi mainittu koskee esitutkintaa ja jälkimmäinen rikosten selvittämistä ja estämistä. Tarkkailutoimenpiteillä voidaan hankkia näyttöä rikoksesta, josta säädetty enimmäis-

rangaistus on yli viisi vuotta vankeutta, ja muusta rikoksesta, josta seuraisi vähintään kolme vuotta vankeutta. Lisäksi edellytetään, että näyttöä ei saada muiden laissa säädettyjen tutkintatoimenpiteiden avulla tai että näytön saaminen olisi muilla toimenpiteillä vaikeaa. Mahdollista on käyttää niin sanottua ”poliisiagenttia” valtakunnansyyttäjänviraston tai tutkintatuomarin luvalla. Rikosprosessilain mukaisten tarkkailutoimenpiteiden yleisenä edellytyksenä on se, että ne eivät saa vaarantaa kenenkään henkeä, terveyttä tai omaisuutta taikka ympäristöä.

Rikosprosessilaki mahdollistaa rikosten lavastamisen, millä ymmärretään mahdollisuutta tehdä varsin laajasti sellaisia tekoja, jotka ilman rikoksen lavastamiseen oikeuttavaa säännöstä täyttäisivät rikoksen tunnusmerkistön. Toiminnassa on kuitenkin otettava huomioon suhteellisuusperiaatteen asettamat vaatimukset. Rikoksen lavastamisesta päättää tutkintatuomari. Kiireellisissä tapauksissa päätöksen voivat tehdä eräät korkea poliisivirkamiehet tai heidän määräämänsä virkamiehet. Tällaisissa tapauksissa syyttäjän on ilmoitettava asiasta viivytyksettä tutkintatuomarille, joka päättää toimenpiteen jatkosta.

Tarkkailutoimintaa koskevassa laissa mahdollistetaan myös peitehenkilöllisyyden käyttäminen ja soluttautuminen peitehenkilönä rikollisryhmittymään tai yksittäisen henkilön lähipiiriin. Tällaisessa tapauksessa päätöksen tekee poliisin esityksestä sisäministeri. Tarkkailutoiminta on sallittu, mikäli vastaavaan tavoitteeseen ei päästä vähemmän henkilön oikeuksia loukkaavilla keinoilla ja mikäli kenenkään henkeä, terveyttä, omaisuutta tai ympäristöä ei vaaranneta.

Saksa

Saksassa peitetoimintaan liittyvistä kysymyksistä säädetään prosessilainsäädännössä. Peitepoliiseja saadaan käyttää rikosten selvittämiseksi, jos on riittäviä todisteita erittäin vakavasta rikoksesta. Kysymyksessä voi olla esimerkiksi huume- tai asekauppa, rahan- tai postimerkin väärennys, organisoitu rikollisuus tai muu toistuva vakava rikollisuus. Peitetoiminnan käyttämisen edellytyksenä on se, että tutkinta muita keinoja käyttäen vakavasti hankaloituisi tai tulisi hyödyttömäksi taikka että rikoksen erityinen merkittävyys sitä vaatii ja muista keinoista ei olisi hyötyä. Peitepoliisit omaksuvat väärän henkilöllisyyden, jonka he ottavat pitkäksi ajaksi. He voivat tehdä oikeustoimia tämän peitteen alla. Jos se on välttämätöntä peitetarinan ylläpitämiseksi, voidaan tarvittavia asiakirjoja laatia, muuttaa ja käyttää.

Peitehenkilön käyttämiselle vaaditaan yleensä syyttäjän suostumus. Jos toimenpiteet koskevat tiettyä syytettyä tai jos peitehenkilö niiden aikana menee sisään yksityisiin tiloihin, vaaditaan toiminnalle tuomioistuimen lupaa. Kiireellisissä tapauksissa yleisen syyttäjän suostumus kuitenkin riittää. Peitehenkilöt voivat käyttää peitetarinaansa päästäkseen yksityistiloihin niiden haltijan suostumuksella.

Itävalta

Itävallassa peitetoiminnasta säädetään laissa. Peitetoiminta jakaantuu yksinkertaiseen (tahallisen rikoksen selvittäminen) ja pitkäaikaiseen (tutkittavana olevasta rikoksesta on säädetty ankarampi rangaistus kuin yksi vuosi vankeutta tai rikos on tehty järjestäytyneen rikollisuuden tai terrorismirikoksen yhteydessä). Käytön edellytyksenä on, että tutkinta ilman peitetoimintaa olisi hyödytön tai että se vakavasti hankaloituisi. Siviilihenkilöiden käyttäminen on kiellettyä. Poliisilla ei ole myöskään valtuuksia tehdä rikoksia peitetoiminnan yhteydessä. Tiettyjen asiakirjojen väärentäminen on kuitenkin sallittu. Poliisiviranomaiset tekevät päätöksen

peitetoiminnan käyttämisestä. Kontrolloitu toimitus (valvottu läpilasku) on sallittu, eikä siihen liittyvää toimintaa pidetä rikoksena.

Belgia

Myös Belgiassa peitetoiminnan käyttäminen perustuu lainsäädäntöön. Lain määritelmän mukaan peitetoiminnalla tarkoitetaan väärän henkilöllisyyden turvin tapahtuvaa pidempiaikaista yhteydenpitoa yhteen tai useampaan sellaiseen henkilöön, joiden voidaan epäillä syyllistyvän tai syyllistyneen rikolliseen toimintaan järjestäytyneen rikollisryhmän jäseninä tai jotka osallistuvat vakavien rikosten tekemiseen. Peitetoiminnan käyttäminen edellyttää syyttäjän antamaa lupaa. Luvan myöntämisen edellytyksenä on, että peitetoiminta katsotaan tärkeäksi tutkinnan tavoitteiden kannalta ja muut tutkintamenetelmät eivät ole riittävän tehokkaita tutkinnan tavoitteiden saavuttamiseksi.

Erityisten tutkintamenetelmien käytön edellytyksenä on, että ketään ei saa yllyttää sellaiseen rikokseen, jota tämä ei muutoin tekisi. Poliisit voivat tehdä sellaisia rikoksen tunnusmerkistön täyttäviä tekoja, jotka liittyvät heidän virkatehtäviensä suorittamiseen ja jotka ovat välttämättömiä tehtävän onnistumiseksi tai poliisimiehen oman tai toisten operaatioon osallistuvien henkilöiden turvallisuuden takaamiseksi. Poliisin suorittamat tunnusmerkistön täyttävät teot eivät saa olla vakavampia kuin ne teot, joiden tutkinnassa erityismenetelmää käytetään. Lisäksi edellytetään, että teot ovat suhteellisuusperiaatteen mukaisesti oikeassa suhteessa tavoiteltavaan päämäärään nähden. Laissa tai esitöissä ei tyhjentävästi luetella tekoja, joita peitehenkilö voi tehdä. Poliisin on mieluiten jo etukäteen ilmoitettava syyttäjälle, millaisia tekoja heidän tutkinnassa on voitava tehdä. Syyttäjä tekee erillisen päätöksen sallittavista teoista. Mikäli peitehenkilö ylittää syyttäjän luvassa määrittämän toimivaltuuden tai teot eivät ole muuten perusteltuja peitetoiminnan kannalta, tutkintatuomarin harkittavaksi tulee, onko asiassa syytä ryhtyä esimerkiksi rikosoikeudellisiin toimenpiteisiin.

Belgiassa valvottu läpilasku katsotaan lyhytaikaiseksi peitetoiminnaksi. Sen lisäksi syyttäjä voi tutkinnallisista syistä oikeuttaa poliisin lykkäämään esitutkintatoimenpidettä mukaan lukien tavaroiden takavarikoiminen.

Alankomaat

Alankomaiden prosessilainsäädännössä ovat säännökset peitetoiminnasta ja valeostosta. Peitetoimintaa voidaan suorittaa, kun epäillään tehdyksi rikos, josta on säädetty vähintään neljän vuoden vankeusrangaistus. Rikos on lisäksi yksin tai yhdessä epäillyn tekemien muiden rikosten kanssa voitava katsoa loukkaukseksi laillista järjestystä vastaan. Peitetoiminnan on myös oltava tarpeellista tutkinnan kannalta.

Peitetoiminnasta tekee kirjallisen päätöksen syyttäjä. Päätöksestä tulee käydä ilmi, miten peitetoiminta käytännössä toteutetaan sekä teot, joita peitetoiminnassa voi tehdä ja jotka ilman syyttäjän päätöstä täyttäisivät rikoksen tunnusmerkistön. Päätöksen perusteella peitehenkilö voi liittyy ryhmään tai avustaa ryhmää, mikäli voidaan epäillä, että ryhmä suunnittelee tai suorittaa rikoksia.

Laissa ei erikseen mainita niitä tekoja, joita peitehenkilö voi tehdä ja jotka ilman syyttäjän päätöstä olisivat rikoksia. Päätöksentekoa ohjaavat suhteellisuusperiaate ja tarkoituksenmukaisuusperiaate. Käytännön rajauksena pidetään sitä, että peitehenkilö ei saa tehdä tekoja,

joista aiheutuisi henkilövahinkoja. Laissa erikseen säädetään siitä, että peitehenkilö ei saa yllyttää epäiltyä sellaiseen tekoon, jota tämä ei muuten aikoisi tehdä.

Valeosto on mahdollista sellaisten rikosten osalta, joista on säädetty vähintään neljän vuoden vankeusrangaistus. Myös valeostosta tehdään syyttäjän kirjallinen päätös, josta tulee ilmetä oston suorittamistapa ja ne teot, jotka poliisimies voi tehdä ja jotka ilman päätöstä täyttäisivät rikoksen tunnusmerkistön.

Ranska

Ranskassa on peitetoimintaa koskeva laki. Peitetoimintaa voidaan harjoittaa laissa säädettyjen rikosten tutkinnassa. Niihin kuuluvat muun ohessa huumausainerikokset, vakavat paritusrikokset, rahanpesurikokset ja eräät järjestäytyneen rikollisryhmän tekemät vakavat rikokset.

Peitetoiminnan käyttämisestä päättää joko syyttäjä tai tutkintatuomari. Peitetoiminnassa peitehenkilö voi tehdä laissa määriteltyjä tekoja, jotka ilman laissa säädettyä oikeutusta täyttäisivät rikoksen tunnusmerkistön. Peitehenkilö voi muun ohessa ostaa, kuljettaa ja säilyttää rikolliseen toimintaan liittyviä aineita, tuotteita ja tietoja sekä tarjota rikoksentekijöille neuvoja sekä kuljetus-, säilytys-, majoitus- ja viestintäpalveluita. Lisäksi laissa todetaan, että peitehenkilö ei saa yllyttää ketään rikoksen tekemiseen. Peitehenkilö voi peitetoiminnan päättymisen jälkeenkin tehdä laissa säädetyn teon, jos se on tarpeen hänen turvallisuutensa takaamiseksi jutusta irtaantumisen yhteydessä. Peitetoiminnasta päättävää tahoa on tällaisessa tapauksessa informoitava välittömästi.

Kotietsinnästä päättäminen

Ruotsi

Ruotsissa kotietsinnän kohteeksi on säädetty talo, huone tai suljettu säilytyspaikka. Kotietsinnäksi laissa kutsutaan myös etsintää, jossa kohteena on paikka, johon yleisöllä on pääsy tai jota rikoksentekijöiksi katsottavien henkilöiden on tapana käyttää. Kotietsinnästä päättää tapauksesta riippuen tutkinnanjohtaja, syyttäjä tai tuomioistuin.

Määräyksen kotietsinnästä täytyy olla tuomioistuimen antama, jos on kysymys etsinnästä haasteen tiedoksi antamista varten. Jos kysymyksessä on laajamittainen tai kohteelle erityistä haittaa aiheuttava etsintä, toimenpiteeseen on saatava tuomioistuimen lupa, jollei ole vaaraa viivästyksestä. Tuomioistuin ottaa asian käsiteltäväksi tutkinnanjohtajan tai syyttäjän pyynnöstä. Syytteen nostamisen jälkeen tuomioistuin voi ottaa asian käsiteltäväkseen myös asianomistajan pyynnöstä tai oma-aloitteisesti. Haasteen tiedoksi antamista varten tapahtuvasta kotietsinnästä tuomioistuin päättää oma-aloitteisesti taikka poliisiviranomaisen tai syyttäjän pyynnöstä.

Poliisimies voi toimittaa kotietsinnän ilman tutkinnanjohtajan, syyttäjän tai tuomioistuimen määräystä, jos muuten aiheutuu viivästymisen vaaraa. Tämä ei koske kotietsintää haasteen tiedoksi antamista varten.

Mikäli kotietsintä olisi toimitettava tilassa, jossa harjoitetaan salassapitovelvollisuuteen liittyvää tai muuten erityisen arkaluonteista toimintaa, syyttäjän on yleensä edellytetty hakevan tuomioistuimen etsintämääräystä. Tällaisia tiloja ovat esimerkiksi sanomalehtien toimitusten

tilat ja asianajotoimistot. Kiireellisissä tapauksissa syyttäjä voi kuitenkin itse tehdä päätöksen kotietsinnän toimittamisesta.

Norja

Norjan rikosprosessilain mukaan paikkaan kohdistuvan etsinnän kohteena on asunto, huone tai säilytyspaikka (192 §). Etsintä voi kohdistua myös taloon tai huoneeseen, johon on yleinen pääsy, paikkaan, jossa harjoitettavaan toimintaan tarvitaan poliisin lupa, tai eräisiin sotilastarkoituksiin käytettäviin rakennuksiin tai huoneisiin sekä eräisiin muihin paikkoihin (193 §). Erittäin vakavien rikosten selvittämisen yhteydessä etsintä voidaan kohdistaa tietyn alueen taloihin tai huoneisiin (194 §).

Etsintä 192 ja 194 §:ssä tarkoitettuihin paikkoihin saadaan ilman asianosaisen kirjallista suostumusta tehdä vain tuomioistuimen päätöksellä. Jos on viivästymisen vaara, päätöksen voi kuitenkin tehdä syyttäjä. Valtionsyyttäjä voi tehdä päätöksen etsinnän toimittamisesta toimituksen tiloissa tai vastaavissa paikoissa, jos tuomioistuimen päätöksen odottaminen todennäköisesti olennaisesti vahingoittaisi tutkintaa. Etsintä voidaan tuomioistuimen päätöksellä toimittaa salaisena niin, että siitä ei ilmoiteta asianosaiselle. Tämä koskee rikoksia, joista voi lain mukaan seurata vähintään kymmenen vuoden vankeusrangaistus sekä eräitä sitä lievempiä rikoksia.

Poliisimies voi ilman syyttäjän tai tuomioistuimen päätöstä toimittaa etsinnän 1) 193 §:ssä tarkoitetussa paikassa, 2) paikassa, jossa epäilty tavataan tai johon häntä on verekseltään seurattu tai 3) kun vahvasti epäillään tekoa, josta lain mukaan saattaa seurata yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus, ja on lähellä vaara, että etsinnän tarkoitusta ei muuten saavuteta. Lisäksi poliisimies, jonka on syyttäjän tai tuomioistuimen päätöksen perusteella otettava epäilty kiinni, saa toimittaa etsinnän hänen asunnossaan tai huoneessaan taikka paikassa, jossa hänen asiallisin perustein voidaan olettaa oleskelevan.

Tanska

Tanskan rikosprosessilaissa määritellään paikkaan kohdistuvan etsinnän kohteiksi asunnot, huoneet ja huoneiden ulkopuolella olevat paikat. Poliisi päättää etsinnän suorittamisesta muussa paikassa kuin asunnossa tai huoneessa, jos paikka on rikoksesta epäillyn käytössä. Muissa tapauksissa päätöksenteko kuuluu tuomioistuimelle. Poliisi voi kuitenkin tehdä päätöksen tuomioistuimen asemesta, jos asian saattaminen tuomioistuimen käsiteltäväksi vaarantaisi tutkinnan tarkoituksen. Jos asianosainen tällöin vastustaa etsinnän toimittamista, poliisin on 24 tunnin kuluessa etsinnän toimittamisesta saatettava asia tuomioistuimeen sen ratkaisemista varten, voidaanko etsintä hyväksyä. Lisäksi poliisin päätöksellä etsintä voidaan toimittaa epäillyn käytössä olevassa huoneessa hänen kirjallisella suostumuksellaan. Poliisi voi myös heti rikoksen paljastumisen yhteydessä päättää etsinnästä huoneesta tai paikassa, joka ei ole epäillyn hallinnassa, edellyttäen, että asianosaiseen ei saada heti yhteyttä.

Virossa etsintä mukaan lukien paikkaan kohdistuva etsintä toimitetaan syyttäjän määräyksestä tai tuomioistuimen päätöksellä. Jos etsintä kohdistuu notaarin tai asianajajan toimistoon, edellytyksenä on syyttäjän pyyntö, joka perustuu tutkintatuomarin määräykseen tai tuomioistuimen päätökseen. Kiireellisessä tapauksessa esitutkintaviranomainen voi toimittaa etsinnän ilman syyttäjän lupaa, mutta syyttäjälle täytyy ilmoittaa etsinnästä 24 tunnin kuluessa sen toimittamisesta. Tällöin syyttäjä päättää etsinnän hyödynnettävyydestä.

Saksassa etsinnästä mukaan lukien paikkaan kohdistuva etsintä päättää tuomari ja kiireellisessä tapauksessa syyttäjä.

Ranskassa kotietsinnän toimittaa erityinen poliisiviranomainen (police judiciaire). Jos kysymys on esimerkiksi asianajan työhuoneessa, lehden toimituksessa tai lääkärin toimistossa toimitettavasta etsinnästä, sen toimittaa tuomari tai syyttäjä.

Espanjassa tuomioistuin päättää kotietsinnästä. Poliisi voi kuitenkin toimittaa kotietsinnän ilman päätöstä esimerkiksi silloin, kun epäilty tavoitetaan verekseltään rikospaikalta, kun hän takaa-ajon yhteydessä piiloutuu taloon tai kun hänestä on annettu vangitsemismääräys.

Italiassa kotietsinnästä päättää syyttäjä ja kiireellisessä tapauksessa poliisi. Jälkimmäisessä tapauksessa etsinnästä on annettava 48 tunnin kuluessa kirjallinen selvitys syyttäjälle, joka päättää kotietsinnän laillisuudesta.

Salaisten pakkokeinojen käytön valvonta

Ruotsi

Ruotsissa tuli lokakuun 2004 alussa käyttöön julkisia asiamiehiä koskeva järjestelmä. Heitä käytetään telekuuntelun ja salaisen kameravalvonnan yhteydessä. Julkinen asiamies toimii syyttäjän vastapuolena oikeudenkäynnissä tehtävänään valvoa toimenpiteen kohteeksi joutuvien henkilöiden oikeuksia. Valtioneuvosto nimittää julkisina asiamiehinä toimivat kolmeksi vuodeksi kerrallaan asianajajana toimivista taikka asianajajana tai tuomarina toimineista henkilöistä.

Rikoksesta epäillylle ja mahdolliselle muulle teleosoitteen haltijalle on ilmoitettava telekuuntelun tai -valvonnan kohdistamisesta häneen. Jos telekuuntelun tai -valvonnan aikana ilmi tulleen rikosepäilyn vuoksi on kohdistettu telekuuntelua tai -valvontaa muuhunkin henkilöön, on myös tälle ilmoitettava toimenpiteestä. Ilmoitus on tehtävä niin pian kuin se voidaan tehdä haittaamatta rikoksen selvittämistä, viimeistään kuitenkin kuukausi esitutkinnan päättämisen jälkeen. Jos rikoksen selvittämisen aikana on ilmennyt tietoja, jotka antavat aiheen epäillä rikoksesta toista kuin pakkokeinon kohteena alun perin ollutta henkilöä, ilmoitusta voidaan lykätä, jos se haittaisi uuteen epäilyyn liittyvää selvittämistä. Ilmoitusta voidaan lykätä myös salassapitovelvollisuuteen liittyvistä syistä, jotka voivat koskea esimerkiksi valtiosalaisuuksia tai yksityisen etua. Mikäli ilmoitusta salaisen pakkokeinon käyttämisestä ei voida tehdä vuoden kuluessa esitutkinnan päättämisestä, ilmoitus voidaan jättää kokonaan tekemättä.

Henkilölle, joka on tai on ollut epäiltynä rikoksesta, on ilmoitettava asuntokuuntelun kohdistamisesta häneen. Jos asuntokuuntelu on koskenut paikkaa, joka on toisen henkilön kuin epäillyn hallussa, on hänelle ilmoitettava kuuntelusta. Samat ilmoittamisvelvoitteet koskevat salaista kameravalvontaa.

Vuoden 2008 alussa Ruotsissa tuli voimaan laki, jossa säädetään turvallisuus- ja koskemattomuussuojalautakunnasta, jonka tehtävänä on valvoa rikostorjuntaviranomaisten salaisten pakkokeinojen ja suojahenkilöllisyyksien käyttöä. Lautakunta valvoo myös turvallisuuspoliisin tietojenkäsittelyä erityisesti arkaluonteisten henkilötietojen suhteen. Lautakunta on velvollinen yksityishenkilön pyynnöstä selvittämään, onko häneen kohdistettu salaisia pakkokeinoja ja onko se tapahtunut lainmukaisesti. Kysymyksessä voi olla vielä meneillään oleva pakko-

keinon käyttäminen. Lautakunnalla on oikeus tarkastaa niiden hallintoviranomaisten diaarit, rekisterit ja muut tietokannat sekä arkistot, joita valvonta koskee. Valvonnan alaisilla hallintoviranomaisilla on lisäksi tiedottamisvelvollisuus. Myös tuomioistuimilla ja niillä hallintoviranomaisilla, joita valvonta ei koske, on velvollisuus pyynnöstä antaa tietoja lautakunnalle. Sillä on tietojensaantioikeus salassapitovelvollisuuden estämättä. Lautakunnalla ei ole valtuuksia kuulustella tai vastaavalla tavalla pyytää tietoja yksittäisiltä virkamiehiltä.

Turvallisuus- ja koskemattomuussuojalautakunta saa yksittäistapauksellisten kannanottojen lisäksi esittää toiminnan muutostarpeisiin ja lainsäädännön puutteisiin liittyviä kannanottoja. Lautakunnan päätökset eivät sido valvottuja viranomaisia, joiden tietoon sen kannanotot kuitenkin saatetaan. Sitovuuden puuttumisen vuoksi lautakunnalta voidaan pyytää uutta tarkastusta. Päätöksistä ei voida myöskään valittaa. Jos lautakunta löytää viitteitä syyllistymisestä virkarikokseen, siitä on ilmoitettava syyttäjäviranomaiselle.

Turvallisuus- ja koskemattomuuslautakunta koostuu 10 jäsenestä, jotka valtioneuvosto nimittää neljäksi vuodeksi kerrallaan. Puheenjohtajalta ja varapuheenjohtajalta edellytetään, että he ovat tai ovat olleet tuomareita tai että heillä on muunlaista vastaavaa oikeudellista kokemusta. Muut jäsenet nimitetään valtiopäiväpuolueiden ehdottamista henkilöistä.

Norja

Norjassa salaisten pakkokeinojen käytön valvonta riippuu siitä, onko keinoja käyttänyt avoimesti toimiva poliisi vai turvallisuuspoliisi tai siihen rinnastettava suojelu- ja tiedustelupalvelu. Avoimessa toiminnassa valvonta rakentuu velvollisuudelle ilmoittaa salaisen pakkokeinon käytöstä kohteelle ja valtioneuvoston alaisena toimivalle valvontalautakunnalle. Turvallisuuspoliisin toiminnassa ilmoitusvelvollisuutta ei ole, mutta toimintaa valvoo valtiopäivien alaisena toimiva lautakunta.

Muita salaisia pakkokeinoja kuin postivalvontaa koskevissa tapauksissa on määrättävä julkinen asianajaja valvomaan rikoksesta epäillyn etua. Tuomioistuin voi syyttäjän pyynnöstä päättää, että julkinen asianajaja ei saa toimia avustajana siinä oikeudenkäynnissä, joka saattaa seurata.

Salaisen pakkokeinon kohteena olleelle rikoksesta epäillylle on ilmoitettava sen käytöstä. Ilmoitusta ei saa tehdä ennen kuin vuosi on kulunut pakkokeinon käytön lopettamisesta. Ilmoittamisvelvollisuus ei koske tapauksia, joissa on kysymys valtiorikoksista tai valtion turvallisuuteen kohdistuvista rikoksista. Tuomioistuin voi päättää ilmoituksen lykkäämisestä tai tekemättä jättämisestä, mikäli ilmoittaminen saattaisi haitata rikoksen selvittämistä tai on olemassa muita olosuhteita, jotka puhuvat lykkäämisen tai tekemättä jättämisen puolesta.

Oikeusministeriön antamien määräysten mukaan valtakunnansyyttäjä valvoo salaisten pakkokeinojen käyttämistä. Jäljennökset kaikista syyttäjien hakemuksista ja tuomioistuinten päätöksistä on lähetettävä valtakunnansyyttäjälle, jonka on myös pidettävä rekisteriä kaikista epäillyistä, joihin salaisia pakkokeinoja on kohdistettu. Poliisimestarin on niin pian kuin mahdollista ja ainakin kerran neljännesvuodessa annettava valtakunnansyyttäjälle kertomus salaisten pakkokeinojen käyttämisestä hänen piirissään. Valtakunnansyyttäjän on puolestaan vuosittain annettava raportti oikeusministeriölle ja raportista jäljennös valvontalautakunnalle. Ministeriö voi omasta aloitteestaan hankkia lisäselvityksiä poliisin ja syyttäjien toiminnasta niin yleisellä tasolla kuin yksittäistapauksissakin.

Poliisin ja syyttäjien käyttämien salaisten telepakkokeinojen ja salaisen asuntokuuntelun valvontaa varten on valvontalautakunta, jonka kolme jäsentä sijaisineen kuningas nimittää. Valvontalautakunta saa ottaa ohjeita ainoastaan valtioneuvostolta. Poliisin ja syyttäjien on annettava lautakunnalle tarpeelliset tiedot, asiakirjat ja nauhoitteet. Lautakunta voi kutsua kuultavaksi vaitiolovelvollisuuden estämättä poliisi- ja syyttäjävirkamiesten lisäksi tietoliikenteen valvonnassa vaikuttavia tahoja.

Valvontalautakunnan tehtävänä on valvoa salaisten pakkokeinojen lainmukaista käyttöä. Valvonta perustuu valtakunnansyyttäjän raportteihin ja kertomuksiin, yksityishenkilöiden tekemiin kanteluihin ja omiin havaintoihin. Valtakunnansyyttäjän ja asianomaisen poliisipiirin on pyynnöstä annettava lautakunnalle tarpeellisia tietoja. Mikäli lautakunta aikoo ilmoittaa kohdehenkilölle pakkokeinon käytöstä, on tieto siitä annettava poliisille, joka voi hakea tuomioistuimelta päätöksen ilmoituksen lykkäämisestä tai tekemättä jättämisestä.

Jos valvontalautakunnan selvitys antaa aihetta kohdistaa arvostelua poliisin tai syyttäjän toimintaan, siitä on ilmoitettava valtakunnansyyttäjälle ja oikeusministeriölle. Lautakunnan on annettava vuosittain toimintakertomus oikeusministeriölle, mutta antaa voidaan myös erityiskertomuksia yksittäisistä asioista.

Turvallisuuspoliisin tai siihen rinnastettavan suojelu- ja tiedustelupalvelun toimintaa valvoo valtiopäivien alainen valvontalautakunta. Tämän lautakunnan jäsenet ovat valtiopäivien viideksi vuodeksi kerrallaan valitsemia henkilöitä, jotka ovat usein entisiä kansanedustajia. Valtiopäivien lautakunnalla on toimintaansa varten tarpeellinen oikeus päästä julkisen hallinnon arkistoihin, rekistereihin ja tiloihin. Lautakunta voi kutsua viranomaisten ja hallinnon henkilöstöä sekä myös yksityishenkilöitä kuultaviksi. Pääpaino on jälkikäteiskontrollilla, mutta lautakunnalla on oikeus tarkastaa myös käynnissä olevia asioita.

Valtiopäivien alainen lautakunta käsittelee myös yksityisten henkilöiden ja järjestöjen kanteluja. Edellytyksenä on, että asialla on ajankohtaista merkitystä kantelijalle. Mikäli tarkastuksessa löydetään arvostelun aihetta, siitä huomautetaan annetussa kirjallisessa lausunnossa kyseiselle viranomaiselle. Lautakunta ei voi velvoittaa viranomaista ryhtymään toimenpiteisiin. Se voi kuitenkin kehottaa viranomaista esimerkiksi ottamaan asian uudelleen käsiteltäväksi tai lopettamaan toimenpiteen. Lautakunta voi myös ilmoittaa rikosepäilyt syyttäjäviranomaiselle. Lautakunta antaa vuosittain raportin valtiopäiville, minkä lisäksi se voi myös antaa erillisiä raportteja.

Tanska

Tanskassa on käytössä julkisen asiamiehen instituutio. Tuomioistuimen käsitellessä viestin salaisuuteen puuttumista koskevaa asiaa toimenpiteen kohdehenkilöä edustamaan on määrättävä asianajaja. Tuomioistuin voi päättää, ettei sama asianajaja saa myöhemmin puolustaa juttuun liittyviä henkilöitä. Käytännössä julkisena asiamiehenä toiminut asianajaja ei ota vastaan tällaista toimeksiantoa tai kohdehenkilö ilmoittaa haluavansa toisen avustajan.

Viestintäsalaisuuteen kohdistetun pakkokeinon lopettamisen jälkeen on kohteena olleelle henkilölle ilmoitettava käytetystä pakkokeinosta sekä rikoksesta, josta hän on ollut epäiltynä. Telepakkokeinojen osalta ilmoitus on tehtävä teleosoitteen haltijalle. Muiden salaisten pakkokeinojen kohdalla ilmoitusvelvollisuuden kohde vaihtelee jonkin verran pakkokeinosta riippuen. Jos ilmoittamisesta olisi haittaa esitutkinnalle, tuomioistuin voi poliisin pyynnöstä päättää ilmoituksen lykkäämisestä. Päätös voi koskea myös tekemättä jättämistä, jos ilmoitus va-

hingoittaisi tutkintaa tai muuta tutkintaa, jossa vastaavaa pakkokeinoa saadaan käyttää, tai jos poliisin tutkintamenetelmiä koskeva luottamuksellisten tietojen suoja tai olosuhteet muulla tavoin puhuvat ilmoituksen tekemistä vastaan. Mikäli asiassa on aikaisemmin määrätty julkinen asiamies, häntä on kuultava ennen tuomioistuimen päätöstä.

Ilmoittaminen pakkokeinon käytöstä kuuluu tuomioistuimelle. Ilmoitus on tehtävä niin pian kuin mahdollista, ellei poliisi 14 päivän kuluessa pakkokeinopäätöksessä asetetun määräajan jälkeen pyydä, että ilmoitus lykätään tai jätetään tekemättä.

Vuonna 1988 on perustettu parlamentaarinen lautakunta valvomaan puolustusvoimien ja poliisin tiedustelupalveluita. Lautakunta koostuu viidestä valtiopäivien jäsenestä. Valtioneuvoston on ilmoitettava lautakunnalle tiedustelupalveluiden toimintaa sitovista suuntaviivoista. Lautakunta voi ilmaista käsityksensä sen käsittelemistä asioista valtioneuvostolle suullisesti tai kirjallisesti.

Saksa

Saksassa avoimesti toimivan poliisin käyttämien salaisten pakkokeinojen valvonta perustuu ilmoitusvelvollisuuteen keinon käytöstä. Poliisiviranomaisiin kuulumattomien suojelu- ja tiedustelupalvelujen osalta on rakennettu parlamentaarinen valvontajärjestelmä.

Telekuuntelun, televalvonnan tai muun henkilön tietämättä tehdyn toimenpiteen kohteena olevalle henkilölle on ilmoitettava toimenpiteestä niin pian kuin se on mahdollista aiheuttamatta vaaraa tutkinnalle, yleiselle turvallisuudelle, hengelle tai terveydelle taikka mahdollisuudelle käyttää yksittäisiä tiedottajia. Jos este ilmoittamiselle on, ilmoittamista saadaan lykätä tai jättää ilmoitus kokonaan tekemättä. Ilmoittamiselle ei ole määräaikaa. Ilmoittaminen kuuluu syyttäjän tehtäviin. Joissakin tapauksissa epäselväksi on osoittautunut se, kenelle kaikille pakkokeinon käyttämisestä on ilmoitettava. Syytteeseen joutuvat epäillyt saavat tiedon syytteen kautta.

2.3. Nykytilan arviointi

Esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain arvioinnissa tässä jaksossa keskitytään tärkeimpiin ja laajimpiin kysymyksiin. Vähäisiä yksityiskohtia koskevia muutostarpeita käsitellään pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

2.3.1 Esitutkintalaki

Yleistä

Esitutkintalaki on ollut voimassa noin 20 vuotta. Sinä aikana lakiin on tehty runsaasti käytännön tarpeisiin ja muun lainsäädännön muuttumiseen perustuvia muutoksia ja lisäyksiä, jotka koskevat esimerkiksi esitutkinnan rajoittamista (4 §:n 3 ja 4 momentti), asianomistajan yksityisoikeudellisen vaatimuksen selvittämistä ja asian valmistelua pääkäsittelyssä yhdellä kertaa vastaan otettavaa todistelua varten (5 §), syyttäjän toimimista tutkinnanjohtajana epäiltäessä

poliisimiehen tekemää rikosta (14 §:n 2 momentti), vajaavaltaisen kuulusteltavan laillisen edustajan osallistumista kuulusteluun (33 §), esitutkinnassa käytettävää kieltä (37 §), ryhmätunnistusta ja kuvatallenteita hyödyntävää tunnistusta (38 a-38 c §) sekä kuulustelun pakollista tallentamista eräissä tapauksissa videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen (39 a §).

Tehtyjen muutosten ja lisäysten ansiosta esitutkintalakia voidaan edelleen pitää varsin johdonmukaisena ja esitutkinnan eri ulottuvuudet huomioon ottavana säädöksenä, johon uusi esitutkintalaki voidaan monin osin perustaa. Toisaalta useista syistä johtuvia lainsäädännön uudistamistarpeitakin on. Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuista ilmenee, että esitutkintalain säännösten soveltamisessa, selkeydessä ja kattavuudessa on edelleen toivomisen varaa. Sääntelyn puutteellisuuden tai niukkuuden vuoksi on jouduttu kehittämään menettelytapoja ilman lainsäädännöstä saatavaa tukea, minkä vuoksi pelkästään esitutkintalakia tarkastelemalla ei ole helppoa luoda kuvaa esitutkintamenettelystä kokonaisuudessaan. Esitutkintaa koskevassa muussa lainsäädännössä tapahtuneet muutokset eivät välttämättä ole tarvittavissa määrin heijastuneet esitutkintalain muutoksina. Vaikka pykälien muuttamistarvetta ei olisikaan niiden uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä, yksityiskohtaisten perustelujen muuttamiseen tai täydentämiseen saattaa olla tarvetta esimerkiksi kahden vuosikymmenen aikana kertyneen soveltamiskäytännön perusteella.

Merkittävä muutos esitutkintalain soveltamisympäristössä on ollut lain säätämisen jälkeen tapahtunut perus- ja ihmisoikeusnäkökulman korostuminen. Vuonna 1995 toteutuneessa perusoikeusoikeusuudistuksessa (hallitusmuodon muuttamisesta annettu laki 972/1995) nykyaikaistettiin ja täsmennettiin perusoikeusjärjestelmää, laajennettiin sen henkilöllistä soveltamisalaa ja lisättiin perustuslain suojan piiriin useita uusia perusoikeuksia. Hallitusmuotoon otettiin tuolloin säännöksiä muun ohessa henkilökohtaisen vapauden, koskemattomuuden ja turvallisuuden turvaamisesta, oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä sekä yksityiselämän suojasta. Hallitusmuodon perusoikeussäännöstö siirrettiin 1 päivänä maaliskuuta 2000 voimaan tulleeseen hallitusmuodon kumonneeseen perustuslakiin. Perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta merkittävää on ollut Suomen liittyminen ihmisoikeuksien ja perusoikeuksien suojaamiseksi tehtyyn yleissopimukseen eli Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimukseen, johon liittyvällä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöllä on ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön ohella tärkeä merkitys lainsäädännön asianmukaisuutta ja lainsäädäntötarpeita arvioitaessa.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa on runsaasti sääntelyä, joka nykykäsityksen perusteella kuuluu lakiin. Tämä liittyy perustuslain 80 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan lailla on säädettävä yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteista.

Osa esitutkintalain uudistustarpeeseen liittyvistä kysymyksistä on lainsäädäntöteknisiä. Sääntelyn selkeyttä voidaan edistää otsikoimalla pykälät ja jakamalla ne lukuihin. Samaan tavoitteeseen liittyy paikoitellen vanhantavan tai tarpeettoman monimutkaisia ilmaisuja sisältävän lakitekstin uudistaminen vastaamaan nykyaikaista kirjoitustapaa.

Esitutkinnan määritelmä ja esitutkinnassa selvitettävät asiat

Esitutkintalaissa ei säädetä esitutkinnan määritelmästä. Esitutkintalain 1 §:n mukaan esitutkinta rikoksen johdosta toimitetaan tämän lain mukaisesti, jollei muussa laissa ole toisin säädetty.

Esitutkintalain 5 §:ssä puolestaan säädetään siitä, mitä esitutkinnassa selvitetään. Tavallaan siinä samalla määritetään myös se, mitä esitutkinta on. Esitutkinnan määrittelemisen kannalta pykälä on tosin puutteellinen siinä mielessä, että siinä ei nimenomaisesti todeta esitutkinnan tarkoitusta. Toisaalta kuitenkin vaikuttaa siltä, että esitutkinnan määritelmän puuttumisesta ei ole aiheutunut käytännön ongelmia, kun otetaan huomioon toisiaan täydentävät 1 ja 5 §.

Esitutkintalain 5 §:n 1 momentin mukaan esitutkinnassa selvitetään 1) rikos, sen tekoolosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, ketkä ovat asianosaisia ja muut syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat; 2) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; 3) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi; sekä 4) suostuuko asianomistaja asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä ja aikooko myös rikoksesta epäilty suostua tähän menettelyyn. Pykälän 2 momentin mukaan esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa.

Esitutkintalain 5 §:ssä ei säädetä velvollisuudesta asian riittävään selvittämiseen esitutkinnassa. Kysymys on tältä osin esitutkinnan tehokkaasta toimittamisesta asian laadun edellyttämällä tavalla. Esitutkinnan riittävä tehokkuus on omiaan myötävaikuttamaan oikeaan aineelliseen lopputulokseen pääsemiseen. EIT:n ratkaisukäytännöstä on johdettavissa periaate, jonka mukaan asia on tutkittava sitä perusteellisemmin mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys. Esitutkinnan puutteelliseen suorittamiseen on ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuissa kiinnitetty huomiota erityisesti niissä tapauksissa, joissa esitutkinta on lopetettu saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Tutkinnan tehokkuuteen liittyvät erityisesti tapaukset, joissa poliisimiestä epäillään rikoksesta. Näihin tapauksiin liittyy rikosten selvittämistarpeen lisäksi myös virkamiestoiminnan nauttima yleinen luottamus. Huomiota voitaisiin kiinnittää esitutkinnan tehokkuuteen ja esitutkintatoimenpiteiden riittävyyteen liittyviin näkökohtiin sillä, että esitutkintalain 5 §:ää vastaavassa uuden lain pykälässä todettaisiin, että esitutkinnassa rikos ja eräät siihen välittömästi liittyvät seikat olisi selvitettävä asian laadun edellyttämällä tavalla.

Esitutkintalain 5 §:n 1 momentissa olevaa luetteloa esitutkinnassa selvitettävistä seikoista voidaan yleisesti ottaen pitää kattavana ja onnistuneena. Momentin 1 kohdasta ei kuitenkaan ilmene keskeinen esitutkinnassa koottavan aineiston käyttötarkoitus eli seuraamuksen määrääminen rikoksen johdosta. Kohdassa mainitaan kylläkin seuraamuksen määräämiseen liittyvä syytteestä päättäminen, mutta syyttäjä voi syytteessään vaatia vain rangaistusta ja esittää käsityksensä rangaistuksen lajista ja määrästä. Syyttäjä voi syytteessä esitetyn rangaistusvaatimuksen lisäksi vaatia muiden seuraamusten kuten esimerkiksi menettämisseuraamuksen määräämistä rikoslain (39/1889) 10 luvun 9 §:n mukaisesti tai vaarallisen rikoksenuusijan määräämistä suorittamaan koko vankeusaika rikoslain 2 c luvun 11 §:n 1 momentin mukaisesti. Toisaalta tuomioistuin voi viran puolesta ilman syyttäjän vaatimusta määrätä useat rikokseen perustuvat seuraamukset kuten esimerkiksi ajokiellon, vaikka syyttäjät säännönmukaisesti esittävät sellaisiakin seuraamuksia koskevat vaatimukset.

Asian selvittämistarpeeseen seuraamuksen määräämistä varten liittyy se, että joidenkin seuraamusten määräämiseen ei riitä se, että henkilö on syyllistynyt tiettyyn rikokseen. Laissa säädetään esimerkiksi eräiden menettämisseuraamusten tuomitsemiselle lisäedellytyksiä, joiden selvittämisen on tapahduttava esitutkinnassa. Esitutkintalain 5 §:ää vastaavasta uudesta

pykälästä tulisikin ilmetä esitutkinnan selvittämiskohteena rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat.

Seuraamuksen määräämiseen liittyvien seikkojen selvittämiseen liittyy se, että esitutkinnassa tapahtuvan asian riittävän selvittämisen merkitys on korostunut rikosoikeudenkäynnissä käyttöön otetun kirjallisen menettelyn myötä. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten osittaisuudistuksen yhteydessä vuonna 2006 muutettiin myös esitutkintalain 5 §:ää, jonka 1 momentin uuden 4 kohdan mukaan esitutkinnassa selvitetään, suostuuko asianomistaja kirjalliseen menettelyyn ja aikooko rikoksesta epäilty suostua siihen. Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 16 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaan kuulustelupöytäkirjaan merkitään kuulustelukertomuksen lisäksi asianomistajan ja rikoksesta epäillyn kannanotto asian käsittelemisestä käräjäoikeudessa kirjallisessa menettelyssä.

Vaikka esitutkintalain 5 §:ään tehtiin edellä mainittu suostumuksiin liittyvä muutos, tarve muutenkin ottaa esitutkinnassa huomioon kirjallisen menettelyn tarpeet ei ilmene mainitusta pykälästä. Kirjalliseen menettelyyn mahdollisesti soveltuva asia tulisi esitutkinnassa valmistella niin, että asia voidaan sellaisessa menettelyssä ratkaista. Tätä näkökohtaa ilmentävä lisäys voitaisiin tehdä 5 §:n 2 momenttia vastaavaan uuteen säännökseen. Samalla uuteen säännökseen voitaisiin voimassa olevaan säännökseen verrattuna lisätä maininta asian valmistelusta siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti. Syyteharkintaa koskeva lisäys olisi johdonmukainen sen kanssa, että pykälässä säädettäisiin myös velvollisuudesta selvittää esitutkinnassa syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat. Asianosaisten etujen valvominen liittyy siihen, että esitutkinta monin tavoin vaikuttaa heidän oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa, minkä vuoksi etujen valvomiseen olisi tässä yhteydessä syytä kiinnittää erityisesti huomiota.

Esitutkintaviranomaiset

Esitutkintalain 13 §:n mukaan esitutkinnan toimittaa poliisi, jollei erikseen ole toisin säädetty. Pykälän mukaan siitä, mille yksikölle poliisissa esitutkinta kuuluu, on säädetty ja määrätty erikseen. Poliisi on siis esitutkintalain 13 §:n mukaan yleinen esitutkintaviranomainen, kun taas erityisiä esitutkintaviranomaisia ei mainita. Rajavartiolaitoksen, tullilaitoksen ja sotilasviranomaisten esitutkintatoimivaltuuksista säädetään rajavartiolaissa, tullilaissa, sotilaskurinpitolaissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa. Lisäksi poliisin, tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen yhteistyön järjestämisestä rikostorjunnassa tullaan säätämään poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta rikostorjunnassa annettavassa laissa. Poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten väliseen toimivallan jakoon ei ole sinällään havaittu liittyvän ongelmia. Selvyyden vuoksi uudessa esitutkintalaissa voitaisiin kuitenkin mainita poliisin lisäksi muut esitutkintaa suorittavat viranomaiset ja niiden esitutkintatoimivallan perusteena olevat säädökset.

Poliisin hallinnosta annetussa laissa ja asetuksessa (110/1992 ja 158/1996) ovat tarkemmat säännökset poliisin yksiköiden keskinäisestä asiallisesta työnjaosta. Tarpeellista ei ole nykylain mukaisesti todeta, että toimivaltaisista tutkintayksiköistä säädetään erikseen. Vaikka syytä poliisin toimivaltaisia yksikköjä koskevien säännösten muuttamiseen, täydentämiseen tai esitutkintalakiin sisällyttämiseen ei muuten ole, laissa olisi syytä korostaa erästä poliisimiehen tekemäksi epäiltyyn rikokseen (jäljempänä *poliisirikos*) liittyvää näkökohtaa. Sisäasiainministeriön ohjeen SM-2005-01645/Ri-2 mukaan poliisirikosten tutkinta tulee aina toimittaa muus-

sa kuin rikoksesta epäillyn poliisimiehen toimipaikan yksikössä. Ohjeessa on lisämääräyksiä siitä, mikä tämä muu yksikkö eräissä tapauksissa on.

Poliisirikosta koskevan epäilyn saattaminen muun kuin epäillyn oman poliisiyksikön tutkittavaksi liittyy poliisin esteellisyyttä koskevaan yleislausekkeeseen (esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 6 kohta), jonka mukaan tutkinnanjohtaja tai tutkija on esteellinen, jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. Tällaista luottamuksen vaarantumista onkin pidettävä lähtökohtana tilanteessa, jossa rikoksesta epäilty ja rikoksen tutkinnasta huolehtiva virkamies ovat toistensa työtovereita. Kysymyksessä olevaa sinänsä tärkeää esitutkintatoimivaltaa sääntelevää määräystä ei tällä hetkellä ole laissa. Selvyyden vuoksi se voitaisiin kirjata uuteen esitutkintalakiin, johon muutenkin otettaisiin poliisirikosten tutkintaan liittyvää sääntelyä.

Poliisirikosten tutkintaa muussa kuin epäillyn toimipaikan poliisiyksikössä olisi kuitenkin syytä johdonmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuussyistä rajata tavalla, joka vastaa tutkinnanjohdon järjestämistä poliisirikosten tutkinnassa. Virallinen syyttäjä ei jatkossakaan toimisi niissä tutkinnanjohtajana, jos kysymys on rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävästä asiasta. Syyttäjän asemaan tutkinnanjohtajana kuitenkin liittyvät samanlaiset puolueettomuusnäkökohdat kuin tutkinnan toimittamiseen muussa poliisiyksikössä. Lisäksi rikesakkomenettely ja rangaistusmääräysmenettely perustuvat asian nopealle käsittelylle tekopaikalla tai ainakin nopeasti teon jälkeen. Näihin menettelyihin ei myöskään liity asianomistajan oikeuden turvaamiseen liittyviä ongelmia, koska rikesakkoasiassa ei ole käytännössä asianomistajaa ja rangaistusmääräysmenettelyn käyttäminen edellyttää asianomistajan suostumusta. Velvollisuutta tutkia poliisirikos muussa kuin epäillyn toimipaikan poliisiyksikössä ei pitäisikään olla silloin, kun asia on rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävä.

Tarve tutkia rikos tavallisuudesta poikkeavassa poliisiyksikössä ei koske pelkästään poliisirikostapauksia. Niiden tavoin tämä kysymys liittyy muutenkin esteellisyyttä koskevaan yleislausekkeeseen. Esimerkkeinä voidaan mainita tapaukset, joissa poliisilaitoksen muita virkamiehiä kuin poliisimiehiä epäillään rikoksesta, joissa laitoksella aikaisemmin toiminutta entistä poliisimiestä epäillään rikoksesta tai joissa poliisimies on asianomistajana. Esitutkintalaissa voitaisiinkin säätää siitä, että rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulee tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu. Tällainen määrääminen voisi olla tilanteesta ja tarpeesta riippuen tapauskohtaista tai yleistä tiettyjä tyyppitapauksia koskevaa määräämistä.

Esitutkintalaissa säädetään virallisen syyttäjän osallistumisesta esitutkintaan. Hän ei ole kuitenkaan esitutkintaviranomaisen virkamies. Tähän asiantilaan ei tässäkään ehdotuksessa esitetä muutosta. Syyttäjän asema voitaisiin selvyyden vuoksi todeta viranomaisia esitutkinnassa koskevassa pykälässä esimerkiksi siten, että esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan osallistuu virallinen syyttäjä.

Esitutkintalain 14 §:n 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja. Laajoissa toisiinsa liittyvissä esitutkinnoissa on ilmennyt tarvetta *yleistutkinnanjohtajalle*, joka voi esimerkiksi tehdä päätöksiä tutkinnan ja tutkintaresurssien suuntaamisesta sekä ratkaista alaisenaan toimivien tutkinnanjohtajien välisiä erimielisyyksiä. Yleistutkinnanjohtajuuteen kuuluisi siis määräysvalta tutkinnanjohtajiin nähden. Tällaisesta laajojen rikoskokonaisuuksien selvittämiseen liittyvästä organisointijärjestelystä tulisi säätää laissa. Edus-

kunnan apulaisoikeusasiamieskin on pitänyt ongelmallisena sitä, että yleistutkinnanjohtajan asema on sääntelemätön (ns. Smash Asem -ratkaisu 28.11.2007),

Esitutkintalain 14 §:n 1 momentin kolmannen virkkeen mukaan erityisestä syystä saa tutkinnanjohtajana olla poliisin toimittamassa esitutkinnassa rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli ja muun viranomaisen toimittamassa esitutkinnassa virkamies, jolle tämä oikeus on lailla erikseen annettu. Säännöksen perusteluissa (HE 14/1985 vp) todetaan lainkohdassa tarkoitetun erityisen syyn voivan olla esimerkiksi rikoksen vähäisyys. Lisäksi poliisipiireissä, joissa tutkittavia rikoksia on paljon, kokeneimmille rikosylikonstaapeleille ja ylikonstaapeleille voitaisiin antaa osa esitutkinnoista johdettavaksi. Perustelujen mukaan ylikonstaapeleita jouduttaisiin käyttämään tutkinnanjohtajina myös pienissä nimismiespiireissä, joissa ei ole muita pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä kuin nimismies, esimerkiksi silloin, kun nimismies on estynyt ryhtymästä tutkinnanjohtajaksi käräjien takia.

Esitutkintalain 14 §:n 1 momentissa käytetty ilmaisu ”erityinen syy” antaa harhaanjohtavan tiukan kuvan niistä edellytyksistä, joiden vallitessa rikosylikonstaapeleja ja ylikonstaapeleja voidaan käyttää tutkinnanjohtajina. Säännöksen perusteluistakin ilmenee, että kynnystä ei ole tarkoitettu asettaa kovin korkealle. Tämä on tarkoituksenmukainen lähestymistapa sen vuoksi, että valtaosa rikosasioista on vähäisiä rutiiniluonteisia juttuja, joiden tutkinnanjohdosta erityisesti kokeneet rikosylikonstaapelit ja ylikonstaapelit vaikeuksitta selviävät. Lisäksi on otettava huomioon poliisin rajallisten voimavarojen tarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen ja rikostutkinnan tehokkuuteen liittyvät näkökohdat, jotta tutkinnanjohtajille ei kasaannu kohtuuttoman paljon vastuulla olevia asioita. Nämä näkökohdat huomioon ottaen laissa voitaisiin säätää, että rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli saa toimia tutkinnanjohtajana asian laatuun liittyvästä tai muusta vastaavasta perustellusta syystä.

Voimassa olevassa esitutkintalaissa ei ole yleistä tutkijaa koskevaa säännöstä. Sääntelyn kattavuuteen liittyvistä syistä sellainen voitaisiin ottaa uuteen lakiin. Olisi muutenkin johdonmukaista, että laissa olisi tutkijan asemaa ja tehtäviä koskeva pykälä, koska laissa muutenkin monin paikoin puhuttaisiin tutkijasta.

Syyttäjän asema esitutkinnassa ja esitutkintayhteistyö

Syyttäjän asema yleisesti

Esitutkinnan merkitys virallisen syyttäjän toimintaan vaikuttavana ja rikosoikeudenkäynnin valmisteluun liittyvänä vaiheena näkyy niin, että syyttäjän asema ja mahdollisuus osallistua esitutkintaan on otettu huomioon lukuisissa esitutkintalain säännöksissä. Oikeuskirjallisuudessa painotetaan syyttäjän vastuuta huolehtia esitutkinnan asianmukaisuudesta. Syyttäjän tehtäviin on katsottu kuuluvan esitutkinnan lainmukaisuuden, mukaan lukien perus- ja ihmisoikeudet, toteutumisen seuranta.

Esitutkintalain 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan yksi esitutkinnan tarkoituksista on selvittää syytteestä päättämistä varten tarvittavat seikat. Virallisen syyttäjän toimintaan liittyy myös pykälän 2 momentti, jonka mukaan esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa. Syyttäjän asiana on syytettä ja siihen liittyviä vaatimuksia koskevan näytön esittäminen pääkäsittelyssä. Syyttäjien tehtäviin liittyvät myös muut 5 §:n 1 momentissa olevat esitutkinnassa selvitettäviä asioista koskevat kohdat.

Mitä tulee muihin esitutkintalain säännöksiin, esitutkinnan rajoittamisesta säädetään 4 §:n 3 ja 4 momentissa. Mainituista säännöksistä ensimmäisen mukaan syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä määrätä, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Esitutkintalain 4 §:ään vuonna 2006 lisätyn uuden 4 momentin mukaan syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös määrätä, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen, taikka jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 3 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen 4 momentin nojalla edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista. Esitutkinta on kuitenkin aloitettava uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.

Esitutkintain 14 §:n 2 momentin mukaan poliisirikoksen esitutkintaa johtaa aina virallinen syyttäjä lukuun ottamatta rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita. Poliisirikosten tutkintaa ja niissä tutkinnanjohtajina toimivia syyttäjiä säännellään Valtakunnansyyttäjänviraston ja sisäasiainministeriön määräyksillä ja ohjeilla.

Esitutkintalain 15 §:n 1 momentin mukaan poliisin on ilmoitettava sille tutkittavaksi tulleesta rikosasiasta syyttäjälle, kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos asia on yksinkertainen. Pykälän 2 momentin mukaan poliisin on syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta taikka lisätutkimuksia sekä noudatettava syyttäjän esitutkinnan 5 §:ssä säädettyjen tavoitteiden turvaamiseksi antamia määräyksiä. Viimeksi mainittu säännös antaa syyttäjälle varsin vahvat mahdollisuudet ohjata esitutkintaa. Esitutkintalain 15 §:n 3 momentissa todetaan lisäksi, että 12 §:ssä tarkoitetuista asianosaisen pyytämistä tutkintatoimenpiteistä päättää esitutkinnan aikana, huomioon ottaen, mitä 2 momentissa säädetään, tutkinnanjohtaja. Kun asia on siirretty syyttäjälle, niistä päättää syyttäjä.

Esitutkintalain 15 § sai nykyisen sisältönsä rikosoikeudenkäyntiä koskevan lainsäädännön uudistamisen eli oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säätämisen yhteydessä. Tarkoituksena oli pääkäsittelyn välittömyyden ja keskittämisen turvaaminen (HE 82/1995 vp). Eduskunnan lakivaliokunta totesi uudistuksen yhteydessä (LaVM 9/1997 vp), että esitutkinnan johtaminen kuuluu edelleen poliisille, mutta yhteistyö syyttäjän kanssa lisääntyy. Syyttäjällä on sekä oikeus että velvollisuus ohjata esitutkintaa asianmukaisen syyteharkinnan ja keskitetyn pääkäsittelyn turvaamiseksi.

Esitutkintayhteistyötä koskevaa sääntelyä täydentää esitutkinnasta ja pakkokeinosta annetun asetuksen 7 §, jossa säädetään, että esitutkintaviranomaisen on sen lisäksi, mitä esitutkintalain 15 §:n 1 momentissa säädetään, ilmoitettava syyttäjälle sellaisista rikosasioista, joista tämä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan. Lisäksi syyttäjällä on mahdollisuus olla läsnä kuulustelussa esitutkintalain 32 §:n 2 momentin mukaisesti sekä oikeus esittää esitutkintalain 34 §:n nojalla kysymyksiä kuulusteltavalle. Syyttäjällä on esitutkintalain 38 a §:n 3 momentin nojalla oikeus olla läsnä myös ryhmätunnistuksessa.

Syyttäjän asemaan esitutkinnassa liittyy asianosaisten mahdollisuus vaikuttaa esitutkinnan kulkuun hänen kauttaan. Syyttäjä voi esitutkintalain 15 §:n 2 momentin nojalla pyytää poliisia suorittamaan esimerkiksi 12 §:ssä tarkoitetun esitutkintatoimenpiteen, johon poliisi ei ole asianosaisen pyynnöstä suostunut.

Poliisin ja virallisen syyttäjän yhteistyön käytännön toimivuuteen on viime aikoina kiinnitetty huomiota. Syyttäjän ja poliisin yhteistyön kehittämiseen on kiinnitetty huomiota ensinnäkin tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietinnössä (oikeusministeriön komiteanmietintö 2003:3, s. 124 ja 125). Mietinnössä katsotaan, että nykyistä rikosprosessia ja sen pääkäsittelyn turvaamista edesauttaisi, jos syyttäjät saisivat hoitaakseen osan nykyisistä tutkinnanjohtajien tehtävistä. Syyttäjät voisivat esimerkiksi laajoissa ja vaikeissa jutuissa päättää tutkinnan lopettamisesta, tutkinnan laajuudesta, vangitsemisvaatimuksista ja muiden pakkokeinojen hakemisesta ja ajamisesta tuomioistuimessa.

Poliisiylijohtajan ja valtakunnansyyttäjän asettaman esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmän 16 päivänä kesäkuuta 2006 annetussa loppuraportissa on arvioitu esitutkintayhteistyön mahdollisuuksia ja tehty sitä koskevia kehittämisehdotuksia. Mainitun työryhmän työtä on jatkanut poliisiylijohtajan ja valtakunnansyyttäjän asettama, raporttinsa 14 päivänä helmikuuta 2008 luovuttanut esitutkintalain 15 §:n ilmoitusmenettelyä tarkastellut kehittämistyöryhmä. Viimeksi mainittu työryhmä ehdotti, että pykälän 1 momentissa säädettäisiin esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yleisestä yhteistyövelvoitteesta ja että ohjeistuksella tarkemmin määritettäisiin ne rikokset, joiden tutkittavaksi tulemisesta tulisi ilmoittaa syyttäjälle.

Valtakunnansyyttäjänvirasto on puolestaan vuonna 2007 antanut kaksi ohjetta, jotka koskevat esitutkinnan rajoittamista (VKSV:2007:2) sekä esitutkintayhteistyön tehostamista ja syyttäjäparien käyttämistä (VKSV:2007:5). Viimeksi mainitun ohjeen mukaan syyttäjien esitutkintayhteistyöhön käyttämän työmäärän tulisi olla kolminkertainen nykyiseen verrattuna. Syyttäjälaitoksen organisaatiota ja oikeudenkäyntimenettelyjä koskevat lainsäädäntömuutokset mahdollistavat työmäärän lisäämisen. Myös Valtakunnansyyttäjänviraston kanteluihin antamista ratkaisuista ilmenee, että syyttäjien osallistumisessa esitutkinnan asianmukaisuuden varmistamiseen ja riittävän esitutkinta-aineiston hankkimiseen on parantamisen varaa.

Kansainvälisen vertailun tietojen perusteella syyttäjä monissa valtioissa toimii tutkinnanjohtajana useammin kuin Suomessa. Suomessakin voidaan esittää vahvoja perusteita syyttäjän toimimiselle tutkinnanjohtajana ainakin vakavimpien rikosten tutkinnassa. Tällainen järjestely eräällä tavalla pakottaisi syyttäjän ja poliisin yhteistyöhön juuri niissä asioissa, joissa yhteistyötä pidetään tärkeimpänä. Lisäksi se selkeyttäisi tutkinnan johtosuhteita, mikä helpottaisi esimerkiksi tutkintasuunnitelmien ja aikataulujen laatimista.

Ensin esitutkintalain ja sitten uudelleen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain valmistelun yhteydessä harkittiin esitutkinnan johtamisen siirtämistä syyttäjälle. Kumpaakaan lakia koskevassa hallituksen esityksessä ei sitä kuitenkaan ehdotettu. Yhtenä syynä oli syyttäjälaitoksen organisaation kehittäminen, joka oli tuolloin avoin tai kesken. Jo toteutettujen organisaatiomuutosten jälkeen syyttäjälaitoksen kehittämisvaihetta ei voida pitää enää tutkinnanjohtamisen uudelleenjärjestämisen esteenä. Kovin suurta painoarvoa voidaan tuskin enää antaa sillekään perusteelle, että esitutkintaviranomaisten ja syyttäjän erillisyys takaa esitutkinnan puolueettomuuden ja on oikeusturvan kannalta parempi, koska syytteen nostaminen vaatii tällöin kahden toisistaan riippumattoman viranomaisen samansuuntaisen päätöksen. Asianmukainen yhteistoiminta sitoo syyttäjää tutkintaan jo nykyisellään siinä määrin, että riippumattomuusperustelu ei enää ole yhtä vahva kuin aikaisemmin. Tarkoituskaan ei ole, että syyttäjä olisi tutkinnanjohtaja kaikissa asioissa, joten riippumattomuusulottuvuus sitä paitsi säilyisi valtaosassa asioita.

Voidaan kuitenkin edelleen esittää vahvoja, erityisesti käytännöllisiä perusteita syyttäjän tutkinnanjohtajuutta vastaan. Tutkinnanjohtajuus vaatisi syyttäjälaitokselta selvästi nykyistä parempia voimavaroja. Tarvittaisiin lisää syyttäjiä, joiden tulisi lisäksi olla kykeneviä tutkinnanjohtamiseen, johon sisältyy muun muassa pakkokeinojen käytöstä päättäminen. Tällä hetkellä syyttäjälaitoksen voimavarat eivät riitä ainakaan kovin merkittävään syyttäjän roolin kasvattamiseen esitutkinnassa. Nykyinen yhteistoiminta ei ole ainakaan vielä tuottanut syyttäjäkunnalle sellaista tutkintakokemusta, jonka avulla syyttäjät kohtuullisessa ajassa pystyisivät myös tosiasiallisesti ottamaan vastuun tutkinnan johtamisesta.

Syyttäjän aseman arvioinnin lähtökohtana voidaan pitää sitä, että esitutkintalain syyttäjän toimivaltaa koskevat säännökset antavat syyttäjälle laajat toimivaltuudet esitutkinnassa. Näin voidaan katsoa siitäkin huolimatta, että syyttäjä vain poikkeustapauksissa eli poliisirikosten tutkinnassa toimii tutkinnanjohtajana. Syyttäjän asemaa esitutkinnassa voidaan edelleen vahvistaa, vaikka syyttäjästä ei tulisikaan muodollisesti esitutkinnan johtajaa. Toisaalta on tarpeen lisätä yhteistyövelvoitteita ja sitoa syyttäjää tutkinnan suuntaamiseen liittyviin ja muihin tutkintaratkaisuihin aikaisempaa enemmän. Tällä tavoin syyttäjäkuntaan kehittyy vähitellen myös aikaisempaa parempi asiantuntemus esitutkinnasta ja kokemus esitutkintaratkaisuista.

Tämän hallituksen esityksen valmistelun yhteydessä ei tullut esiin sellaisia vahvoja syitä, jotka ainakaan nykyisessä tilanteessa johtaisivat käsiteltävän kysymyksen osalta syyttäjän aseman uudelleenarviointiin. Huomioon on otettava se, että syyttäjällä on voimassa olevan pakkokeinolain ja olisi tässä esityksessä ehdotettavan uuden pakkokeinolain säännösten mukaan pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä laajat toimivaltuudet pakkokeinojen käytön suhteen. Syyttäjän toimivalta rinnastuisi tältä osin edelleen käytännössä tutkinnanjohtajan toimivaltaan. Kansainvälisiä esimerkkejä arvioitaessa on syytä huomata, että syyttäjän muodollinen asema tutkinnanjohtajana ei välttämättä vielä kerro hänen toimivaltuuksistaan esitutkinnassa eikä ainakaan siitä, miten rikostutkinnassa käytännössä toimitaan. Oikeuskirjallisuudessa on esimerkiksi katsottu, että Ruotsissa syyttäjä ei esitutkinnassa tutkinnanjohtajan asemastaan huolimatta näytä käyttävän mitään sellaisia menetelmiä, joihin suomalaisen syyttäjän toimivaltuudet eivät riitä.

Tässä esityksessä onkin lähdetty siitä, että virallisen syyttäjän kytkemistä esitutkintaan tarvittavissa määrin voidaan nykytilanteessa riittävästi edistää nimenomaisilla yhteistyövelvollisuutta koskevilla säännöksillä, jotka toisaalta velvoittaisivat esitutkintaviranomaisia pitämään syyttäjää tarvittavassa määrin tietoisena esitutkinnan etenemisestä ja toisaalta velvoittaisivat syyttäjää tarvittavassa määrin osallistumaan esitutkinnan ohjaamiseen. Tämä koskisi myös pakkokeinojen käyttöä, koska ehdotettava esitutkintalaki esitutkinnan yleislakina kattaisi myös pakkokeinojen käytön siltä osin kuin pakkokeinolaissa ei säädetä toisin. Esitutkintayhteistyön merkitys korostuisi tätä kautta kaikkien niiden säännösten soveltamisessa, jotka koskevat päätöksentekoa esitutkinnassa. Esitutkintayhteistyöhön liittyy esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien velvollisuus neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä.

Vaikka raporttien ja ohjeiden perusteella käytäntöä voidaan yhtenäistää ja esitutkintayhteistyötä tehostaa tiettyyn rajaan asti ilman lainsäädäntötoimenpiteitä, huomiota on kiinnitettävä esitutkintayhteistyötä koskevien säännösten selkeyteen ja kattavuuteen ja toimivaltuuksien käyttämiseen tilanteen sitä edellyttäessä. Esitutkintalain 15 §:n 2 ja 3 momentin suhdetta toisiinsa voidaan pitää epäselvänä. Lisäksi esitutkintayhteistyöhön liittyvästä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 7 §:n mukaisesta syyttäjälle ilmoittamisesta tulisi asiayhteyden ja asian merkityksen vuoksi säätää laissa.

Syyttäjän asema poliisirikosten tutkinnassa

Esitutkintalain 14 §:n 2 momenttiin liittyy syyttäjän tutkinnanjohtajan asema poliisirikosten tutkinnassa. Huolimatta jo vuonna 1997 tapahtuneesta lainmuutoksesta ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön perusteella tulee silloin tällöin ilmi tapauksia, joissa poliisirikosten tutkinnassa poliisimies tekee tutkinnanjohtajalle eli tässä tapauksessa siis viralliselle syyttäjälle kuuluvia ratkaisuja. Yleensä nämä ratkaisut johtavat siihen, että asia ei lain edellyttämällä tavalla siirry syyttäjän käsiteltäväksi. Kysymykseen on siis edelleen syytä kiinnittää huomiota poliisin ohjeistuksessa ja koulutuksessa ottaen kuitenkin lisäksi huomioon tästä esityksestä mahdollisesta aiheutuvat lainsäädäntömuutokset.

Poliisirikosten tutkinnasta on runsas EIT:n ratkaisukäytäntö. Siitä tehtävien johtopäätösten mukaan tutkinta on toimitettava tehokkaasti, joutuisasti, asianmukaisesti ja riippumattomasti. Esimerkiksi ratkaisun *Gharibashvili v. Georgia 29.7.2008* mukaan näissä tapauksissa on yleensä välttämätöntä, että tutkinnasta ovat vastuussa ja sitä toimittavat henkilöt, jotka ovat riippumattomia tapahtumaan sekaantuneista henkilöistä. Tämä tarkoittaa paitsi hierarkkisen tai institutionaalisen yhteyden puuttumista myös käytännöllistä riippumattomuutta.

Poliisirikosten tutkintaan liittyy kysymys siitä, onko poliisilla oikeus suorittaa esitutkintatoimenpiteitä tai ryhtyä pakkokeinojen käyttöön ennen kuin virallisen syyttäjä on poliisirikoksesta saamansa ilmoituksen perusteella päättänyt esitutkinnan aloittamisesta. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on eräässä ratkaisussaan (18.4.2007, dnro 1565/4/06) käsitellyt tätä kysymystä. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan esitutkintalain 14 §:n 2 momenttia on mahdollista tulkita kahdella vastakkaisella tavalla. Hän on pitänyt perusteltuna lainsäädännön tarkistamista, jotta varmistetaan se, että kiireelliset esitutkintatoimenpiteet voidaan kaikissa tilanteissa suorittaa niin, ettei rikoksen selvittäminen vaarannu, ja saattanut tämän käsityksensä oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön tietoon ja otettavaksi huomioon lainsäädäntöä kehitettäessä. Sinällään lainsäädännön täsmentämistarvetta apulaisoikeusasiamiehen esittämällä tavalla voidaan pitää ilmeisenä. Tämä näkökohta kuitenkin liittyy muihinkin rikoksiin kuin poliisirikoksiin, minkä vuoksi mahdollisuudesta ryhtyä kiireellisiin esitutkintatoimenpiteisiin ennen tutkinnanjohtajan tekemää esitutkinnan aloittamispäätöstä tulisi säätää yleisesti. Tämä koskee muitakin rikoksen selvittämiseksi tarpeellisia toimia kuin kiireellisiä esitutkintatoimenpiteitä.

Esitutkintalain 14 §:n 2 momentin mukaan virallisen syyttäjän tutkinnanjohtajuuden piiriin kuuluvat kaikki poliisimiehen tekemäksi epäillyt rikokset rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita lukuun ottamatta riippumatta siitä, onko kysymyksessä virkatoimen suorittamiseen liittyvä vai poliisimiehen vapaa-aikaan liittyvä epäilty rikos. Kun syyttäjiä koskevaa lainsäädäntöä muutettiin, syyttäjän tutkinnanjohtajatoimivallan ehdotettiin koskevan vain sellaisia rikoksia, jotka poliisimiehen epäillään tehneen virantoimituksessa (HE 131/1996 vp). Esitutkintalain 14 §:n 2 momentti sai nykymuotonsa eduskunnan lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 20/1996 vp) johdosta. Valiokunnan mielestä lähtökohtaisesti kaikkien poliisimiesten tekemien rikosten esitutkinta on syytä antaa poliisin ulkopuolisen tahon johdettavaksi. Valiokunnan mukaan myös yksityishenkilönä tehdyt rikokset voivat luonteensa vuoksi edellyttää, että esitutkinnan puolueettomuuteen kiinnitetään erityistä huomiota.

Apulaisoikeuskansleri Jaakko Jonkan selvityksen ”Poliisin johtamisjärjestelmä ja sisäinen laillisuusvalvonta” (sisäasiainministeriön julkaisu 48/2004; jäljempänä *apulaisoikeuskanslerin selvitys*) mukaan poliisirikosten suuri määrä antaa aiheen harkita sitä, onko välttämätöntä saattaa poliisirikoksena tutkittaviksi sellaisetkin poliisia koskevat rikosepäilyt, joilla ei ole mi-

tään yhtymäkohtaa virkatehtäviin. Tähän kuten muihinkin apulaisoikeuskanslerin havaintoihin on kiinnittänyt huomiota myös valtakunnansyyttäjänviraston syyteasiainyksikön päällikön asettama poliisirikosten tutkintajärjestelyjä arvioinut työryhmä, joka luovutti mietintönsä 15 päivänä kesäkuuta 2005.

Apulaisoikeuskanslerin esittämään näkökohtaan voisi lisätä sen, että poliisirikokset tutkitaan ja tultaisiin tämän esityksenkin mukaan tutkimaan muussa kuin epäillyn poliisimiehen toimipaikan poliisiyksikössä, mikä on omiaan vahvistamaan tutkinnan puolueettomuutta. Tämä ei poista sitä, että yksittäistapauksessa saattaa esimerkiksi rikoksen vakavuuden tai laadun vuoksi olla aihetta virallisen syyttäjän toimimiseen tutkinnanjohtajana, vaikka epäiltyä rikosta ei ole tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä. Syyttäjällä pitäisikin olla mahdollisuus ottaa näissä tapauksissa tutkinnanjohtajuus itselleen, mikä edellyttää ilmoittamista edelleen kaikista poliisimiehen tekemäksi epäillyistä rikoksista syyttäjälle.

Poliisirikosten tutkinnan yhteydessä käytetään kahden tutkinnanjohtajan järjestelmää sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta on epäiltynä poliisimiehen lisäksi toinen henkilö. Tällöin tutkinnanjohtajina toimivat sekä virallinen syyttäjä että poliisimies. Apulaisoikeuskanslerin selvityksen mukaan olisi harkittava kahden tutkinnanjohtajan järjestelmän purkamista. Apulaisoikeuskanslerin mukaan kahden tutkinnanjohtajan järjestelmä on sekava ja joissakin tilanteissa omiaan saattamaan tutkinnan puolueettomuuden kyseenalaiseksi ulkopuolisten silmissä. Tämän apulaisoikeuskanslerin esittämän näkökohdan lisäksi on syytä kiinnittää huomiota siihen, että tutkinnanjohdon keskittäminen yhdelle henkilölle eli tässä tapauksessa syyttäjälle saattaa edistää rikostutkinnan tehokkuutta. Toisaalta käytännön tilanteet voivat puoltaa sitä, että ei tyydytä kaavamaisiin lainsäädäntöratkaisuihin, vaan jätetään syyttäjälle harkintavaltaa hänen saatuaan ilmoituksen rikosasiasta, jossa epäiltynä on poliisimiehen lisäksi toinen henkilö.

Esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmä on ehdottanut, että poliisirikostutkintaa johtava virallinen syyttäjä säädettäisiin esitutkintaviranomaiseksi. Tämän aseman puuttumisesta aiheutuu nyt se, että syyttäjä ei voi esitutkinnan päätteeksi määrätä rikesakkoa tai antaa huomautusta. Parhaillaan on erikseen menossa rangaistusmääräys- ja rikesakkolainsäädännön uudistaminen (oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:3), minkä vuoksi rikesakon määräämistä koskeviin toimivaltuuksiin ei ole syytä tässä yhteydessä mennä. Esitutkintalain 43 §:n 2 momentin mukaan esitutkintaviranomainen voi eräissä tapauksissa antaa rikokseen syyllistyneelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Tätä oikeutta ei ole siis syyttäjällä. Tällaisen erotteluun ei ole löydettävissä perusteltua syytä.

Virallisen syyttäjän säätäminen huomautuksen antamiseen oikeutettujen virkamiesten joukkoon ei kuitenkaan edellytä, että hänestä tehtäisiin nimenomaan esitutkintaviranomainen. Mitään muutakaan tarvetta syyttäjän säätämiseen esitutkintaviranomaiseksi niissä tapauksissa, joissa hän toimii poliisirikoksen tutkinnanjohtajana, ei voi havaita olevan. Voimassa olevassa esitutkintalaissa esitutkintaviranomaista koskevat säännökset on pikemminkin monin paikoin ja perustellusti kirjoitettu niin, että niitä ei käytännössä voida soveltaa syyttäjään. Sama koskisi myös ehdotettavan lain säännöksiä.

Poliisirikoksiin liittyy kysymys niin sanottujen *putkakuolemien* selvittämisestä ja virallisen syyttäjän asemasta selvittämisessä. Putkakuolemalla voidaan laajassa merkityksessä tarkoittaa henkilön kuolemaa hänen ollessaan esimerkiksi päihtymyksen vuoksi kiinniotettuna poliisin säilytystiloissa. Päihtyneiden käsittelyä koskeva menettely perustuu siitä annettuun lakiin

(461/1973). Lähtökohtaisesti putkakuoleman selvittämisessä on kysymys kuolemansyyn selvittämisestä annetun lain (459/1973) mukaisesta selvittämisestä. Kuolemansyyn selvittämiseksi on viimeksi mainitun lain 7 §:n mukaan poliisin suoritettava tutkinta, jolloin on kysymys poliisilain 4 luvussa tarkoitetusta poliisitutkinnasta. Suurimmassa osassa putkakuolemista ei ole syytä epäillä rikosta, minkä vuoksi asia ei päädy esitutkintaan.

Joissakin yhteyksissä on katsottu, että olisi ainakin harkittava sitä, että syyttäjä toimisi tutkinnanjohtajana putkakuolemien selvittämisessä. Tätä on esimerkiksi selvityshenkilön selvityksessä perusteltu menettelyn uskottavuuden varmistamisella. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on otettuaan omana aloitteena tutkittavakseen putkakuolemien tutkinnan päätynyt siihen (eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus toiminnastaan vuonna 2003, s. 110), että niitä perusteluja, joita esitettiin, kun poliisimiesten tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinnanjohto uskottiin syyttäjälle, voisi esittää myös sen puolesta, että putkakuoleman tutkintaa johtaisi aina poliisiorganisaation ulkopuolinen viranomainen. Apulaisoikeusasiamiehen suorittamasta vuotta 2000 koskevasta tarkastelusta ilmenee, että putkakuolemien tutkinnan taso vaihtelee varsin paljon. Joukossa ei hänen johtopäätöstensä mukaan kuitenkaan ainakaan tuolloin ollut niin puutteellisesti tutkittuja tapauksia, että ne olisivat antaneet aihetta jatkotoimenpiteisiin.

Oleellista putkakuolemien tutkinnassa on se, että tutkinta ulkoisen uskottavuuden ylläpitämiseksi annetaan aina toisen poliisiyksikön hoidettavaksi, mitä ei apulaisoikeusasiamiehen mukaan aina tapahdu. Kun putkakuolemien osalta ei useinkaan epäillä rikosta, automaattista virallisen syyttäjän tutkinnanjohtajan asemaa ei voida pitää tarpeellisena. Jos poliisimiehen tekemää rikosta epäillään, syyttäjä tulee sitä kautta tutkinnanjohtajaksi. Toisaalta putkakuolemien tutkinnan uskottavuuden vahvistamiseksi voitaisiin omaksua järjestely, jonka mukaan putkakuolemasta aina ilmoitettaisiin syyttäjälle, jolla esitutkintalain muiden säännösten mukaan olisi edelleenkin toimivalta määrätä esitutkinta toimitettavaksi. Tähän tarvittava erityissääntely voitaisiin sijoittaa esimerkiksi kuolemansyyntutkintaa koskeviin säännöksiin.

Esitutkinnan asianosaiset

Esitutkintalaissa ei säädetä siitä, ketkä ovat asianosaisia esitutkinnassa, vaikka lukuisissa lain säännöksissä puhutaan asianosaisesta ja vaikka esitutkintalain 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan esitutkinnassa selvitetään muun ohessa asianosaiset. Asianosaisten piiriä ei ole myöskään rajattu esitutkintalain valmistelutöissä.

Esitutkintalain ja muiden esitutkintaan liittyvien lakien mukaan asianosaisen asemaan liittyvät monenlaiset oikeudet ja velvollisuudet esitutkinnassa. Esitutkinta rikosoikeudenkäynnin perustana voi muutenkin vaikuttaa erilaisten henkilöiden oikeusasemaan. Tämä voi koskea myös muita tahoja kuin asianomistajaa ja epäiltyä, joita kiistattomasti voidaan pitää esitutkinnan asianosaisina. Esimerkiksi menettämisseuraamus voidaan rikoslain 10 luvun säännösten mukaan kohdistaa muuhun henkilöön kuin rikoksesta epäiltyyn. Mainitun luvun 11 §:n 1 momentin mukaan tutkittaessa esitutkinnassa tai oikeudenkäynnissä muun kuin rikoksesta epäillyn tai rikoksesta syytetyn vastuuta menettämisseuraamuksesta, on soveltuvin osin noudatettava, mitä rikoksesta epäillystä tai rikosasian vastaajasta säädetään. Rikosprosessissa voidaan myös rikoslain 9 luvun säännösten mukaisesti vaatia oikeushenkilön tuomitsemisesta yhteisösakkoon. Työnantaja voidaan vahingonkorvauslain säännösten mukaan velvoittaa korvaamaan vahinko, jonka hänen työntekijänsä työssään rikoksella aiheuttaa asianomistajalle. Lisäksi voidaan mainita esimerkkinä vakuutusyhtiö, joka suorittaa vakuutuksen perusteella

asianomistajalle korvauksen rikosperusteisesta vahingosta ja jolle korvauksen suorittamisen perusteella syntyy takautumisoikeus rikoksentekijää kohtaan.

Asianosaisen lakisääteiselle määritelmälle, mukaan lukien tarvittavat täsmennykset perusteluissa, on edellä esitetystä johtuen tarvetta, vaikka määritelmä saattaa yksittäistapauksessa aiheuttaa rajanveto-ongelmia. Jonkinlaiset laissa säädetyt suuntaviivat olisi kuitenkin oltava sen arvioimiseksi, tuleeko henkilöä kohdella esitutkinnassa asianosaisena. Tämä tarkoittaisi yleislauseketyyppisen täydentävän osan ottamista asianosaista koskevaan esitutkintalain pykälään. Esimerkiksi hallintolain (434/2003) 11 §:n mukaan hallintoasiassa asianosainen on se, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee. Asianosaismääritelmän ulkopuolelle jäisivät todistajien ja asiantuntijoina kuultavien henkilöiden lisäksi kuultavat. Viimeksi mainituilla tarkoitetaan henkilöitä, joiden asema esitutkinnassa ei ole heitä kuultaessa vielä selvillä.

Asianosaisella voi olla laillinen edustaja. Esimerkiksi alaikäisen asianomistajan tai rikoksesta epäillyn osalta laillisena edustajana tulee kysymykseen huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Edustajan osallistumisesta kuulusteluun säädetään esitutkintalain 33 §:ssä. Oikeushenkilöä edustaa säännönmukaisesti laillinen edustaja (esimerkiksi osakeyhtiön toimitusjohtaja), joka määräytyy oikeushenkilöä koskevan erityislainsäädännön mukaisesti.

Asianomistajan ja hänen laillisen edustajansa eräänlaisesta rinnastuksesta säädetään esitutkintalain 25 §:ssä, jonka mukaan asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin. Esitutkintalain 44 a §:ssä puolestaan säädetään, että mitä epäillystä ja hänen kuulustelemisestaan säädetään, sovelletaan oikeushenkilön rangaistusvastuuta selvitettäessä myös oikeushenkilön lakimääräiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluvaan edustajaan ja hänen kuulustelemiseensa asiassa, jossa voidaan vaatia oikeushenkilön tuomitsemista yhteisösakkoon.

Muuten kuin esitutkintalain 25 ja 44 a §:n osalta asianosaisen laillisen edustajan asema esitutkinnassa on lainsäädännöllisesti järjestämättä. Mainittuihin pykäliin liittyvien kysymysten osalta rinnastuksesta on siis päätetty nimenomaan säätää. Oikeudenkäynnin asianosaiskäsitteen kannalta on johdonmukaista, että laillisen edustajan kohdalla noudatetaan soveltuvin osin ehdotettavan lain asianosaisia koskevia säännöksiä ja että edustajaa ei katsota varsinaisesti asianosaiseksi. Sinällään erityistä tarvetta laillisen edustajan aseman tarkempaan sääntelyyn esitutkintalaissa ei ole ilmennyt. Selvyyden vuoksi asiasta voitaisiin kuitenkin säätää. Eräissä tapauksissa asianosaisia koskevien säännösten soveltaminen ei tulisi kysymykseen. Näistä poikkeustapauksista ei kuitenkaan tarvitsisi säätää, vaan rajanvetoa voitaisiin suorittaa pykälän perusteluissa. Tällainen sääntely johtaisi siihen, että voimassa olevan esitutkintalain 44 a §:ää vastaavaa laillista edustajaa koskevaa sääntelyä ei tarvitsisi ottaa uuteen esitutkintalakiin. Sen sijaan 25 §:ää vastaavassa uudessa säännöksessä olisi edelleen selvyyden vuoksi syytä nimenomaisesti säätää sen soveltuvuudesta myös asianomistajan lailliseen edustajaan, koska säännöksen mukaisen totuudessa pysymisvelvollisuuden vastaiseen menettelyyn liittyy rikosoikeudellinen vastuu.

Asianosaisiin liittyy heidän avustajansa ja tukihenkilönsä osallistuminen esitutkintaan. Sääntelyn kattavuuteen ja informatiivisuuteen liittyvistä syistä tämäkin osallistuminen voitaisiin nimenomaisesti todeta uudessa laissa.

Esitutkintavirkamiesten esteellisyys

Esitutkintalain 16 §:n 1 momentin mukaan tutkinnanjohtaja tai tutkija on esteellinen, 1) jos hän tai hänen lähisukulaisensa on asianosainen; 2) jos asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen lähisukulaiselleen; 3) jos hän tai hänen lähisukulaisensa avustaa tai edustaa asianosaista tai sitä, jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 4) jos hän on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 5) jos hän kuuluu sellaisen yhteisön, säätiön tai julkisoikeudellisen laitoksen hallitukseen, hallintoneuvostoon tai niihin rinnastettavaan toimielimeen, joka on asianosainen taikka jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; tai 6) jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. Pykälän 2 momentissa säädetään siitä, mitä lähisukulaisella tarkoitetaan. Pykälän 3 momentin mukaan tutkinnanjohtaja tai tutkija saa esteellisenäkin ryhtyä toimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää.

Esitutkintalain 16 §:n 1 ja 2 momentti pohjautuvat lain säätämisen aikoihin voimassa olleen hallintomenettelylain (598/1982) 10 §:n esteellisyyssäännöksiin. Hallintomenettelylaki on kumottu 1 päivänä tammikuuta 2004 voimaan tulleella hallintolailla, jonka 27 §:n 1 momentin mukaan virkamies ei saa osallistua asian käsittelyyn eikä olla läsnä sitä käsiteltäessä, jos hän on esteellinen. Lain 28 §:n 1 momentissa säädetään virkamiehen esteellisyysperusteista. Pykälän 1 momentin mukaan virkamies on esteellinen, 1) jos hän tai hänen läheisensä on asianosainen; 2) jos hän tai hänen läheisensä avustaa taikka edustaa asianosaista tai sitä, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 3) jos asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetulle läheiselleen; 4) jos hän on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 5) jos hän tai hänen 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä on hallituksen, hallintoneuvoston tai niihin rinnastettavan toimielimen jäsenenä taikka toimitusjohtajana tai sitä vastaavassa asemassa sellaisessa yhteisössä, säätiössä, valtion liikelaitoksessa tai laitoksessa, joka on asianosainen tai jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa; 6) jos hän tai hänen 2 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä kuuluu viraston tai laitoksen johtokuntaan tai siihen rinnastettavaan toimielimeen ja kysymys on asiasta, joka liittyy tämän viraston tai laitoksen ohjaukseen tai valvontaan; tai 7) jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu.

Hallintolain 28 §:n 2 momentissa säädetään siitä, keitä 1 momentissa tarkoitetut läheiset ovat. Läheisellä tarkoitetaan 1) virkamiehen puolisoa ja virkamiehen lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa, isovanhempaa ja virkamiehelle muuten erityisen läheistä henkilöä samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa; 2) virkamiehen vanhempien sisarusta sekä hänen puolisoaan, virkamiehen sisarusten lapsia ja virkamiehen entistä puolisoa; sekä 3) virkamiehen puolison lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa ja isovanhempaa samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa sekä virkamiehen puolison sisarusten lapsia. Pykälän 3 momentin mukaan läheisenä pidetään myös vastaavaa puolisukulaista. Puolisoilla tarkoitetaan aviopuolisoita sekä avioliitonomaisissa olosuhteissa ja rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä henkilöitä.

Hallintolain 29 §:n mukaan virkamiehen esteellisyyttä koskeva kysymys on ratkaistava viipymättä. Monijäsenisiä toimielimiä lukuun ottamatta virkamies ratkaisee itse kysymyksen esteellisyydestään. Esteellisyyttä koskevaan päätökseen ei saa hakea erikseen oikaisua eikä muutosta valittamalla. Lain 30 §:n mukaan esteellisen virkamiehen tilalle on viipymättä mää-

rättävä esteetön virkamies. Virkamies saa kuitenkin käsitellä kiireellisen asian, jonka ratkaisuun esteellisyys ei voi vaikuttaa.

Hallintolain esteellisyyssäännösten osalta niiden valmistelun (HE 72/2002 vp) yhteydessä otettiin huomioon hallintomenettelylain esteellisyyssäännösten uudistaminen vuoden 1998 alussa voimaan tulleella lainmuutoksella. Uudistusta valmisteltaessa esteellisyyssäännösten ongelmiin perehdyttiin yksityiskohtaisesti ja esteellisyysnormiston säätämistarpeet arvioitiin varsin laajasti. Sen vuoksi niihin ei juurikaan puututtu hallintolakia säädettäessä. Läheisten piirin määrittelyssä otettiin kuitenkin huomioon 1 päivänä syyskuuta 2001 voimaan tulleet oikeudenkäymiskaaren 13 luvun tuomarin esteellisyyttä koskevat säännökset. Valmistelussa otettiin huomioon myös rekisteröidyssä parisuhteessa elävät henkilöt. Uutena pykälänä lakiin otettiin 29 § esteellisyyden ratkaisemisesta.

Jo hallintomenettelylain 1 §:n 2 momentissa suljettiin esitutkinta sen lain soveltamisalan ulkopuolelle. Säännöksen perustelujen mukaan kysymys oli selventävästä rajauksesta (HE 88/1981 vp). Vastaava rajaus on hallintolain 4 §:n 1 momentissa. Sen yksityiskohtaisissa perusteluissa viitataan esitutkinnan määritelmään ja siihen, että esitutkinnassa noudatettavasta menettelystä säädetään kattavasti esitutkintalaissa.

Esitutkintaviranomaisen esteellisyyttä arvioitaessa on otettava huomioon myös EIS 6 artiklan 1 kappale, jossa olevaa käsitettä ”oikeudenmukainen oikeudenkäynti” on tulkittu suhteellisen laajasisältöisesti. EIT:n käytännön perusteella käsitteen on katsottu kattavan myös esimerkiksi esitutkintavirkamiesten esteettömyyden. Ihmisoikeussopimukseen liittyvä näkökohta on otettu huomioon uudemmissa ylimpien laillisuusvalvojien esitutkintavirkamiesten esteellisyyttä koskevissa ratkaisuissa. Ratkaisuissa on usein ollut kysymys siitä, miten on tulkittava esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 6 kohdan yleislauseketta ”jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu”.

Vaikka esitutkintaa ei voida hallintotoimintana pitääkään, se ei tarkoita sitä, etteivätkö hallintomenettelyä koskevat esteellisyyssäännökset olisi edelleenkin pääosin käyttökelpoisia myös esitutkintavirkamiesten esteellisyyden määrittelyssä. Esteellisyysperusteita koskevan yleislausekkeen tulkinnassa voidaan ottaa huomioon näkökohtia, jotka liittyvät siihen, miltä esitutkintavirkamiehen toiminta näyttää ulospäin. Selvyyden vuoksi esitutkintavirkamiehiä koskevat esteellisyyssäännökset olisi edelleenkin otettava kattavina esitutkintalakiin eikä asiasta tulisi säätää ainoastaan viittaamalla hallintolain esteellisyyssäännöksiin. Mainitut säännökset eivät sitä paitsi ole täysin sellaisinaan sovellettavissa esitutkinnan tarpeisiin, vaikka niistä voidaankin ottaa ja on syytä ottaa uuteen esitutkintalakiin nykyiseen lakiin verrattuna täydentävää lähinnä esteellisyyden toteamismenettelyyn liittyvää sääntelyä.

Esitutkintalaissa ei säädetä muiden esitutkintavirkamiesten kuin tutkinnanjohtajan ja tutkijan esteellisyydestä. Esitutkintaan voi kuitenkin osallistua ja esitutkintatoimenpiteitä tehdä esimerkiksi rikosilmoituksen kirjaamalla tai kotietsintään osallistumalla myös muu esitutkintavirkamies. Nyt tällaista henkilöä eivät koske esitutkintalain esteellisyyssäännökset eivätkä myöskään hallintolain esteellisyyssäännökset viimeksi mainitussa laissa tehdyn lain soveltamisalarajauksen vuoksi. Apulaisoikeuskansleri on eräässä esteellisyysratkaisussaan saattanut oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön harkittavaksi, olisiko aihetta lainsäädännön tarkistamiseen tältä osin. Tältä osin esteellisyyssäännöksissä voidaankin katsoa olevan aukko, joka voidaan tässä yhteydessä paikata.

Esteellisyyden ratkaisemista koskevan hallintolain säännöksen mukaan monijäsenisiä elimiä lukuun ottamatta virkamies itse ratkaisee kysymyksen esteellisyydestään. Tätä voidaan pitää lähtökohtana myös esitutkinnassa. Vastaan saattaa kuitenkin tulla tilanteita, joissa esitutkintavirkamiehen esimiehen on syytä ottaa asia ratkaistavakseen. Esimerkkeinä voidaan mainita tilanteet, joissa virkamies ei ilmeisestä aiheellisuudesta huolimatta kiinnitä huomiota asiaan tai joissa hän päätyy asianosaisen näkemyksestä poikkeavaan ratkaisuun. Esitutkintavirkamiehen esimiehen olisikin tarvittaessa ratkaistava kysymys virkamiehen esteellisyydestä, mikä olisi syytä todeta laissa.

Edellä jo todetun mukaisesti hallintolain 28 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan virkamiehen esteellisyyden aiheuttaa se, että asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetulle läheiselleen. Esteellisyysperusteeseen suhteutettuna viimeksi mainitun kohdan mukainen läheisten piiri on varsin suppea. Esimerkiksi esitutkintavirkamiehen kanssa asuva puolison lapsi jäisi soveltamisalan ulkopuolelle. Vaikka joissakin tapauksissa voitaisiin soveltaa esteellisyysperusteiden yleislauseketta tai katsoa henkilö virkamiehelle muuten erityisen läheiseksi, selkeämpää olisi säätää siitä, että erityistä hyötyä tai vahinkoa koskeva esteellisyysperuste kattaa kaikki esteellisyysperusteita koskevassa pykälässä läheiseksi määritellyt henkilöt.

Hallintolain esteellisyyssäännöksiin verrattuna esitutkintalain säännöksiin ilmeisesti tarvitaan täsmennys, jota vastaava on myös tuomarin esteellisyyttä koskevassa oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 6 §:n 2 momentissa. Esitutkintavirkamiehen esteellisyyden osalta epäselvyyttä nimittäin aiheuttaa esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 4 kohta, jota vastaava otettaisiin uuden lain 2 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohtaan ja jonka mukaan esteellisyys syntyy siitä, että tutkinnanjohtaja tai tutkija on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asiassa on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa. Kohdan sanamuoto antaa sen kuvan, että poliisimies olisi palvelussuhteensa perusteella esteellinen silloin, kun valtio on rikosasian asianosainen. Tätä tulkintaa ei voida pitää järkevänä, koska sitä kautta kaikki poliisimiehet tulisivat esteellisiksi tutkimaan tällaisia rikoksia. Valtio ei ole työnantajana muutenkaan rinnastettavissa muihin työnantajiin siten, että tällaisen palvelussuhteen tulisi automaattisesti aiheuttaa esteellisyys. Valtion työnantaja-asema ei synnytä sellaista lojaalisuutta valtiota kohtaan, että olisi perusteltua syytä pelätä sen vaikuttavan poliisimiehen puolueettomuuteen. Eri asia on se, että tällaisen palvelussuhteen ollessa kysymyksessä tapaukseen saattaa lisäksi soveltua jokin muu esteellisyysperuste, lähinnä yleislausekkeen mukainen peruste. Tämän vuoksi esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskevassa pykälässä voitaisiin oikeudenkäymiskaaren viitatun säännöksen tavoin todeta, että esteellisyyttä ei 1 momentin 4 kohdan nojalla aiheudu yksinomaan sen vuoksi, että asianosaisena on valtio.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen ja siirtäminen

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisesta ja ilmoituksen siirtämisestä säädetään esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 ja 2 §:ssä. Kun asianomistaja tai joku muu ilmoittaa poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle rikoksesta tai tapahtumasta, jota hän pitää rikoksena, ilmoitus on 1 §:n 1 momentin mukaan viipymättä kirjattava. Pykälän 2 momentin mukaan, jos ilmoitus on puutteellinen, on ilmoituksen tekijää kehotettava täydentämään sitä. Asetuksen 2 §:n 1 momentissa säädetään, että jos ilmoitus rikoksesta on tehty sellaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka tehtäviin esitutkinnan toimittaminen asiassa ei kuulu, tämän

on kuitenkin kirjattava ilmoitus ja toimitettava se ja muu asiassa kertynyt aineisto asianomaiselle esitutkintaviranomaiselle.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisessa ja siirtämisessä on kysymys sellaisista yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteisiin liittyvistä asioista, että mainituista kysymyksistä tulisi ainakin keskeisiltä osin säätää laissa. Säännösten lakiin siirtämisen yhteydessä niihin tulisi tehdä myös eräitä muutoksia ja täydennyksiä. Tältä osin voidaan ensiksikin todeta se, että epäselvää tai puutteellista ilmoitusta ei tarvitse kaikissa tapauksissa kehottaa täsmentämään tai täydentämään, koska myös ilmoituksen vastaanottovelvollisuuden osalta esitutkintaviranomaisella on harkinnanvaraa, joskin hyvin rajoitettua. Ilmoituksen tekijää olisikin vain tarvittaessa kehotettava mainittuihin toimenpiteisiin.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa ei säädetä kirjaamisvelvollisuudesta tapauksissa, joissa rikokseksi epäilty teko tulee esitutkintaviranomaisen tietoon muuten kuin nimenomaisesti tehdyn ilmoituksen kautta. Käytännössä muutenkin tietoon tulleet teot kirjataan, mutta kirjaamisvelvollisuus olisi selvyyden vuoksi syytä nimenomaisesti todeta laissa. Velvollisuuden ei tulisi tarpeettomana koskea tapauksia, joissa poliisi luopuu toimenpiteistä.

Rikosten kirjaamiseen liittyvistä tarkoituksenmukaisuussyistä siirtämistä koskevaa säännöstä tulisi muuttaa siten, että ilmoituksen kirjaisi vasta se esitutkintaviranomainen, joka tutkii epäillyn rikoksen. Tämä muutostarve liittyy erityisesti tapauksiin, joissa rikosasia siirretään eri hallinnonaloihin kuuluvien viranomaisten välillä. Jotta asian käsittely ei tämän muutoksen vuoksi hidastuisi, aineisto olisi siirrettävä heti ja rikoksesta tehty ilmoitus kirjattava viivytyksettä. Asian eri käsittelyvaiheiden todentamiseksi olisi ilmoituksen alun perin vastaanottaneen viranomaisenkin kirjattava asian saapuminen sille ja siirtäminen eteenpäin.

Esitutkinnan käynnistäminen

Esitutkintalain 2 §:n mukaan poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Esitutkintalain 2 §:ään liittyvät voimakkaasti eräät esitutkinnan toimittamisen edellytyksiä ja toimimatta jättämistä koskevat säännökset. Lain 3 §:ssä säädetään asianomistajarikosten esitutkinnan toimittamisedellytyksistä, jotka liittyvät asianomistajan esittämään rangaistusvaatimukseen ja hänen tietoisuuteensa epäiltävänä olevasta rikoksesta. Viimeksi mainittuun pykälään liittyviä lainsäädännön muuttamistarpeita ei ole ilmennyt.

Esitutkinnan toimittamisen edellytyksiin liittyy myös esitutkintalain 4 §, jonka 1 momentin mukaan esitutkinta saadaan jättää toimittamatta sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Pykälän 2 momentissa säädetään, että jos viranomainen sen perusteella, mitä muussa laissa säädetään, jättää ryhtymättä toimenpiteisiin rikokseen syyllisen saattamiseksi syytteeseen, esitutkinta toimitetaan vain erityisestä syystä. Esitutkintalain 4 §:n 3 ja 4 momentissa ovat puolestaan jo aikaisemmin käsitellyt säännökset esitutkinnan rajoittamisesta virallisen syyttäjän päätöksellä.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 14 §:ssä puolestaan säädetään alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäillyn kuulustelemisesta ja teon vuoksi suoritettavasta tutkinnasta. Epäiltyä voidaan kuulustella teon johdosta. Teon johdosta voidaan myös toimittaa

tutkinta sen selvittämiseksi, onko viisitoista vuotta täyttänyt ollut osallisena rikoksessa, tai teolla menetetyn omaisuuden saamiseksi takaisin taikka jos tutkinnanjohtaja katsoo siihen olevan erityistä syytä tai jos sosiaalilautakunta sitä pyytää. Tutkinnasta on soveltuvin osin voimassa, mitä esitutkinnasta rikosasioissa on säädetty.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 2 §:n 2 momentin mukaan, kun asianomistaja ilmoittaa poliisille tai muulle esitutkintaviranomaiselle toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueella tehdystä rikoksesta, asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa on toimitettava sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jonka alueella rikos on tehty, jos kysymys on vakavasta rikoksesta tai jos asianomistaja ei ole voinut tehdä ilmoitusta tekopaikan valtiossa.

Esitutkinnan toimittamiseen ja ennen kaikkea esitutkinnan aloittamiseen liittyy kysymys siitä, millä edellytyksin henkilö voidaan asettaa syylliseksi epäillyn asemaan. Asiaan liittyy eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu (3.2.2005, dnro 1585/4/03) tapauksessa, joka koskee suojelupoliisin menettelyn lainmukaisuutta rikosasian tutkinnassa. Ratkaisussa oikeusasiamies viittaa siihen, että kantelijaan kohdistuvan rikosepäilyn tueksi ei missään vaiheessa ollut vahvoja perusteita ja että laki ei edellytä vahvoja epäilyjä, jotta henkilöä voidaan kuulustella syylliseksi epäiltynä. Oikeusasiamies esitti valtioneuvoston harkittavaksi, että laissa säädettäisiin siitä, millä edellytyksillä henkilö voidaan asettaa syylliseksi epäillyn asemaan. Nykyään laissa säädetään vain siitä, millä edellytyksillä esitutkinta on aloitettava, ei sen sijaan siitä, milloin henkilöä voidaan käsitellä syylliseksi epäiltynä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies yhtyi erästä toista asiaa koskevassa päätöksessä (15.12.2006, dnro 3199/4/04) oikeusasiamiehen näkemykseen siitä, että epäillyn asemaa koskevaa lainsäädäntöä tulisi täsmentää. Myös eduskunnan perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että esitutkintalaissa ei säädetä siitä, minkä asteista epäilyä vaaditaan siihen, että henkilöä ryhdytään käsittelemään rikoksesta epäiltynä, esimerkiksi kuulustelemaan tässä asemassa (PeVL 36/2002 vp). Valiokunnan mukaan tämä on puute ottaen huomioon epäillyn asemaan liittyvät vaikutukset.

Rikoksesta epäillyn asemaa esitutkinnan yhteydessä voi pitää kaksitahoisena. Rikosepäily voi muiden tietoon tullessa saattaa henkilön kielteiseen valoon. Lisäksi esitutkinnassa käytettävät pakkokeinot voivat tulla kohdistettavaksi rikoksesta epäiltyyn henkilöön. Toisaalta rikoksesta epäillyn asemaan liittyvät useat, esimerkiksi esitutkintalain yleisissä periaatteissa säädetyt oikeudet. Joka tapauksessa huolta aiheettomien rikosepäilyjen haittavaikutuksista voidaan pitää perusteltuna. Tähän näkökohtaan liittyvä tarkoituksenmukaisin lainsäädäntövaihtoehto ei ole kuitenkaan välttämättä säätäminen henkilön epäillyksi asettamisen edellytyksistä. On hyvin vaikeaa kehittää käyttökelpoisia perusteita sen arvioimiseksi, onko henkilöä yksittäistapauksessa pidettävä epäiltynä. Lisäksi on otettava huomioon määrittämisen mahdolliset epäasialliset vaikutukset tutkinnan suuntaamiseen ja tutkintalinjojen valintaan. Tapauskohtaiset tekijät vaikuttavat huomattavasti arviointiin. Lisäksi epäillyn asema liittyy yleisiin esitutkinnan aloittamista ja toimittamista koskeviin kysymyksiin.

Henkilön rikoksesta epäillyn asemaan asettamiseen liittyy kysymys esitutkinnan aloittamisen edellytysten tutkimisesta. Esitutkintalain 2 §:n nojalla on olemassa tietty kynnys esitutkinnan käynnistämiselle, kun epäillystä rikoksesta on ilmoitettu poliisille tai se on muuten tullut poliisin tietoon. Tämä kynnys on kylläkin hyvin matala, mitään varmuutta tai suurta todennäköisyyttä rikoksen tekemisestä ei vaadita. Käytännössä ennen esitutkinnan aloittamista voidaan esimerkiksi suorittaa epäiltyyn rikolliseen toimintaan liittyvää tarkkailua tai tehdä muita selvityksiä. Mahdolliseen rikokseen liittyvä riittävä alustava selvittäminen on välttämätöntä perustellun ratkaisun tekemiseksi silloin, kun päätetään esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Esi-

tutkinnan aloittamista edeltävistä toimenpiteistä ei ole laissa säännöksiä lukuun ottamatta esitutkintalain 38 §:ssä olevaa alustavia puhutteluja koskevaa säännöstä. Asian merkityksen vuoksi tätä voidaan pitää puutteena.

Esitutkintalaissa ei säädetä siitä, kuka esitutkintavirkamies päättää esitutkinnan toimittamisesta ja kuka sen toimittamatta jättämisestä tai lopettamisesta esitutkintalain 2 §:ssä sekä 4 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksessa. Oikeuskirjallisuuden mukaan alustavat, tutkinnan onnistumisen ja jatkamisen kannalta välttämättömät tutkintatoimenpiteet on tehtävä, vaikka konkreettisen tapauksen tutkintavastuussa olevia ei vielä olekaan määrätty, ja että tutkinnanjohtaja päättää esitutkinnan toimittamisesta. Esitutkinnan organisointi on tarkoituksellisesti jätetty täsmennettäväksi hallinnollisessa järjestyksessä. Esitutkintalain esitöissä (HE 14/1985 vp) lausutaan, että täydellisen esitutkinnan aloittamisesta tai suorittamatta jättämisestä päättää poliisiorganisaatiossa tutkinnanjohtajan kelpoisuuden omaava poliisimies. Tämä ei koske suppeata esitutkintaa.

Toisaalta merkittävä osa esitutkinnan toimittamista ja lopettamista koskevista ratkaisuista on käytännössä siinä määrin rutiiniluonteisia, että erillinen tutkinnanjohtajan päätös on vain harvoin tarpeen. Selvyyden vuoksi esitutkintalaissa voitaisiin säätää tutkinnanjohtajan toimivallasta päättää tarvittaessa esitutkinnan toimittamisesta, toimittamatta jättämisestä ja lopettamisesta. Saman tulisi koskea toimittamispäätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämistä. Kuten aikaisemmin käsiteltäessä virallisen syyttäjän asemaa poliisirikosten tutkinnassa todettiin, asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin pitäisi voida ryhtyä jo ennen tutkinnanjohtajan päätöstä niissä tapauksissa, joissa hänen päätöksensä tarvitaan.

Esitutkinnan toimittamiseen liittyy kysymys siitä, pitäisikö säätää mahdollisuudesta siirtää esitutkinnan aloittamista. Tämä voisi poliisilain 5 §:n 1 momentin tapaan koskea tilanteita, joissa esitutkintatoimenpiteisiin ei ryhdytä, koska ne voivat haitata kysymyksessä olevan tai siihen liittyvän rikoksen selvittämistä. On kuitenkin vaikea nähdä, että esitutkinnan toimittamisen edellytysten selvittämisen ja esitutkintatoimenpiteiden suorittamisen aloittamisen välissä olisi välitila, jota varten tällainen sääntely olisi käyttökelpoinen ja tarpeellinen. Kysymys voisi olla enintään siitä, että ei aloiteta sellaisten esitutkintatoimenpiteiden suorittamista, jotka tulevat rikoksesta epäillyn tietoon. Käytännössähän aloittamisen lykkäämisen tarkoitus näissä tapauksissa edellyttäisi, että rikoksesta epäiltyä joka tapauksessa seurattaisiin. Kun esitutkintalakiin on jäljempänä kerrotuin tavoin ilmeisesti tarpeellista ottaa esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä koskeva säännös ja kun päätös esitutkinnan aloittamisesta on joka tapauksessa syytä tehdä aloittamisen edellytysten selvittämisen jälkeen, tarvetta esitutkinnan aloittamisen siirtämistä koskevalle sääntelylle ei näytä olevan.

Oikeusministeriön asettama nuorisorikostyöryhmä ehdotti perustuslain 80 §:n 1 momenttiin nojautuen mietinnössään (oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:12; jäljempänä *nuorisorikostyöryhmän mietintö*) alle 15-vuotiasta rikollisesta teosta epäiltyä koskevan asetuksen 14 §:n siirtämistä esitutkintalakiin ilman asiallisia muutoksia. Työryhmän ehdotuksen mukaan tutkinta olisi voitu edelleen toimittaa asetuksen pykälässä mainituissa neljässä tapauksessa. Pykälän soveltamistapauksia ehdotettiin selvennettäviksi yksityiskohtaisissa perusteluissa. Tämä olisi koskenut erityisesti pykälässä tarkoitettua erityistä syytä. Nuorisorikostyöryhmän tämä ehdotus ei ole johtanut jatkovalmisteluun kuten eivät useat muutkaan työryhmän ehdotukset.

Tämän esityksen yhteydessä esitutkintalakiin ja pakkokeinolakiin liittyvät toteuttamiskelpoiset nuorisorikostyöryhmän lainsäädäntöehdotukset voidaan toteuttaa. Alle 15-vuotiaan tekemäksi epäiltyä rikollista tekoa koskevan pykälän uudistamiseen verrattuna asetuksen pykälään on kuitenkin syytä. Täytyisi nykyistä asetuksen pykälää tarkemmin ottaa huomioon esitutkinnassa selvitettäviä asioita sekä asianomistajaa ja rikollisesta teosta epäillyn henkilöä koskevia seikkoja, vaikka kaikkia tutkintaperusteita ei voidakaan lakiin nimenomaisesti kirjoittaa. Tältä osin merkityksellisiä selvitettäviä seikkoja ovat esimerkiksi asianomistajan vahingonkorvausoikeuden toteuttamiseen, menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseen ja rikoksesta epäillyn etuun liittyvät seikat. Viimeksi mainittu saattaa asianomistajarikoksen kysymyksessä ollessa esimerkiksi lastensuojelutoimenpiteiden selvittämistarpeen vuoksi edellyttää sitä, että tutkinta suoritetaan, vaikka asianomistaja ei esitä rangaistusvaatimusta.

Perustellulta ei enää myöskään vaikuta se, että alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn teon tutkintaa ei katsota esitutkinnaksi vaan poliisitutkinnan luonteiseksi tutkinnaksi. On sinällään selvää, että ikäryhmään kuuluvan teon esitutkinnassa esitutkintalain säännökset voivat tulla sovellettaviksi vain hyvin rajoitetusti. Tämä säännösten rajoitettu soveltaminen koskee kuitenkin lähtökohtaisesti kaikkia rikoksia, joten tällä perusteella rajaamista esitutkinnan asemesta tutkinnaksi ei ole tarpeen tehdä.

Esitutkintalaissa ei ole säännöksiä kansainvälisiä ulottuvuuksia omaavien rikosasioiden tutkinnasta. Esitutkintalaissa tulisi selvyyden vuoksi säätää esitutkintaviranomaisen alueellisesta toimivallasta. Lähtökohtana tältä osin tulisi olla se, että esitutkintaviranomainen voi tutkia kotimaassa tehtyjen rikosten lisäksi ne ulkomailla tehdyiksi epäillyt rikokset, joihin rikoslain 1 luvun säännösten nojalla voidaan soveltaa Suomen lakia. Myös suomalaisten tuomioistuinten toimivalta määräytyy mainitun luvun säännösten perusteella. Koska näissä tapauksissa suomalaisten viranomaisten toimivalta ei yleensä sulje pois rikoksen tekovaltion viranomaisten toimivaltaa, sääntelyn ei tulisi olla ehdotonta, vaan tutkinnallisiin syihin ja rikosvastuun toteuttamiseen liittyviin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin sidottua. Lisäksi laissa olisi selvyyden vuoksi syytä todeta se, että kansainvälisestä yhteistyöstä rikosten selvittämiseksi säädetään laissa erikseen. Aikaisemmin jo todetuin tavoin esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 2 §:n 2 momentissa säädetään asianomistajan ilmoituksen ja vaatimuksen toimittamisesta Euroopan unionin jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, mistä tulisi asian merkityksen vuoksi säätää laissa.

Esitutkintalain 4 §:n 1 ja 2 momentti koskevat sanamuotonsa mukaan esitutkinnan toimittamatta jättämistä. Mainittujen säännösten sanamuodosta voi saada sen kuvan, että ne koskevat ainoastaan esitutkinnan aloittamista eivätkä esitutkinnan lopettamista sen aloittamisen jälkeen. Tätä vaikutelmaa korostaa se, että esitutkinnan rajoittamista koskevassa 4 §:n 3 momentissa mainitaan esitutkinnan toimittamisen lisäksi erikseen esitutkinnan lopettaminen. Esitutkintalain 43 §:n 2 momentin 2 kohdasta ilmenee, että esitutkintaviranomainen voi vielä tutkinnan aloittamisen jälkeen päättää 4 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitetulla perusteella luopua enemmistä toimenpiteistä. Mainittu kohta ei kuitenkaan varsinaisesti perusta esitutkinnan lopettamista koskevaa toimivaltaa, vaan siinä todetaan ne tapaukset, joissa esitutkinta päätetään toimittamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Näin ollen 4 §:n 1 ja 2 momenttia vastaavia uusia säännöksiä voitaisiin selvyyden vuoksi täydentää niin, että niistä nimenomaisesti ilmenee esitutkintaviranomaisen toimivalta lopettaa esitutkinta esitutkinnan aloittamisen jälkeen säännösten mukaisten edellytysten täyttyessä

Esitutkinnan rajoittamista koskevien esitutkintalain 4 §:n 3 ja 4 momentin osalta voidaan todeta se, että edellä kerrotuin tavoin esitutkinnan uudelleen aloittamisesta säädetään vain jäl-

kimmäisessä momentissa. Pykälän 3 momentti koskee käytännössä tapauksia, joissa virallinen syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta. Viimeksi mainitun luvun 1 luvun 11 §:n 1 momentissa sinällään säädetään syyttämättäjättämispäätöksen peruuttamisesta, mutta se koskee vain tapauksia, joissa sellainen päätös on siis tehty. Peruuttamisen edellytyksenä on näissä tapauksissa se, että asiassa ilmenneen uuden selvityksen mukaan päätös on perustunut olennaisesti puutteellisiin tai virheellisiin tietoihin. Esitutkinnan uudelleen aloittamiseen saattaa liittyä monenlaisia viranomais- tai asianosaistarpeita, minkä vuoksi perusteiden ei siltä osin tarvitse täysin vastata syyttämättäjättämispäätöksen peruuttamisperusteita. Tältä osin voitaisiin myös 3 momentissa tarkoitettujen tapausten osalta soveltaa 4 momentin mukaista uudelleenaloittamisperustetta, jonka mukaan edellytyksenä on se, että aloittamiseen uudelleen on asiassa ilmenneiden seikkojen vuoksi perusteltua syytä. Tämä peruste olisi myös käytännössä lähellä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 11 §:n 1 momentin mukaista perustetta.

Voimassa olevassa lainsäädännössä ei säädetä poliisille velvollisuutta tai oikeutta ilmoittaa rikoksesta epäillyn virkamiehen esimiehelle rikosepäilystä. Tämä kysymys liittyy poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuutta ja -oikeutta koskeviin poliisilain 43 ja 44 §:ään, joita käsitellään tarkemmin jäljempänä poliisilain yhteydessä. Esitutkinnan aloittamisesta mahdollisesti tehtävät ilmoitukset koskevat kuitenkin vahvasti esitutkintalakia.

Rikoksesta epäillyn virkamiehen esimiehelle tehtävällä ilmoituksella voi olla merkitystä virkamiesoikeudellisten toimenpiteiden (esimerkiksi varoitus taikka virkasuhteen irtisanominen tai purkaminen) kannalta. Rikos voi esimerkiksi vakavuutensa tai laatunsa perusteella osoittaa henkilön sopimattomaksi toimimaan virassaan. Kysymyksellä on merkitystä erityisesti virkatoiminnassa siihen liittyvän julkisen vallan käytön vuoksi. Ilmoittamista koskeva säännös voitaisiinkin ottaa lakiin tässä yhteydessä. Velvollisuus ilmoittaa esitutkinnan alkamisesta tulisi kytkeä sellaisiin vakaviin rikoksiin, joista poikkeuksetta seuraa vankeusrangaistus. Tällaisia rikoksia ovat ne, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Koska huomiota tulisi kuitenkin kiinnittää tapauskohtaisiin seikkoihin kuten rikoksen laatuun sekä rikoksesta epäillyn virka-asemaan ja -tehtäviin, poliisilla tulisi olla oikeus ilmoittaa myös niissä tapauksissa, joissa tutkittavana olevalla rikoksella on merkitystä virkatehtävien suorittamisen kannalta.

Esitutkinnan toimittamisaika

Esitutkintalain 6 §:n mukaan esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Kysymyksessä on tärkeä periaate, joka säännöksen valmistelutöiden (HE 14/1985 vp) mukaan liittyy ensinnäkin siihen, että mitä pidempi aika rikoksen tekemisestä tutkinnan aloittamiseen ja sen loppuun saattamiseen kuluu, sitä vaikeampaa on selvittää rikos. Jos tutkinta toimitetaan viivytyksettä, rangaistus- ja muut rikosoikeudelliset seuraamukset voidaan myös tuomita ja panna täytäntöön mahdollisimman pian rikoksen tapahtumisesta.

EIT:n käytännön mukaan rikosprosessin joutuisuus on merkittävä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tae. Kysymys on EIS 6 artiklan mukaisesta oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin. Myös kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 8/1976) 14 artiklan 3 kappaleen c kohdan mukaan jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus saada asiansa kä-

sitellyksi ilman kohtuutonta viivytystä. Esitutkinnan kesto sellaisenaan tai osana oikeudenkäynnin kokonaiskestoa on ollut esillä toistuvasti EIT:n ratkaisuissa.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuja poliisin velvollisuudesta toimittaa esitutkinta ilman aiheetonta viivytystä on runsaasti. Ratkaisukäytännön perusteella esitutkinnan viivästyminen on eräs keskeisimmistä kanteluiden aiheista. Näiden ratkaisujen perusteella on vedettävissä yleisiä suuntaviivoja mainitun pykälän asianmukaiselle soveltamiselle ja arvioitavissa sen täydentämistarpeita. Ratkaisujen mukaan esitutkinnan toimittamisen aiheettomiin viivästymisiin ovat usein vaikuttaneet puutteelliset henkilövoimavarat ja työn järjestämiseen liittyvät syyt niistä aiheutuvine suurine työmäärineen. Ongelmia on ollut poliisiyksiköissä, joissa poliisi ei toimi pelkästään rikostutkijana, vaan kaikki poliisimiehet tekevät kaikkia poliisitehtäviä. Poliisimiehet myös tekevät vuorotyötä, minkä vuoksi he eivät ole välttämättä päiväsaikaan tavattavissa. Muita esiin tuotuja syitä ovat olleet esimerkiksi tiedonkulkuongelmat poliisiyksikössä, rikosilmoitusjärjestelmän puutteellisuudet, henkilöstön vaihtuminen ja puutteellinen taito käyttää tietojärjestelmiä. Laiminlyöntejä voi aiheutua myös inhimillisistä syistä kuten esimerkiksi unohtamisesta tai esitutkinta-asiakirjojen kadottamisesta. Joistakin ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuista ilmenee, että myös kantelijan menettely on saattanut vaikuttaa tutkinta-ajan venymiseen (esimerkiksi jatkuva lisämateriaalin toimittaminen poliisille).

Laillisuusvalvojien ratkaisukäytännöstä ilmenevät viivästymisen taustalla olevat ongelmat vaikuttavat pääsääntöisesti sillä tavalla poliisiyksiköiden toiminnan käytännön järjestämiseen liittyviltä, että niihin ei välttämättä kyetä esitutkinnan toimittamistapoja koskevalla lainsäädännöllä vaikuttamaan. Esitutkintalain 6 § on toisaalta selkeä ja toisaalta tapauskohtaisen joustonvaran mahdollistava.

Vaikka tarvetta esitutkintalain 6 §:stä ilmenevän pääsäännön muuttamiseen ei voida katsoa olevan, pykälän täydentämiseen saattaa olla syytä. Ensimmäinen harkittava kysymys liittyy alle 18-vuotiaan epäillyn erityisasemaan. Nuorisorikostyöryhmä ehdotti mietinnössään esitutkintalain 6 §:ään lisättäväksi uuden 2 momentin, jonka mukaan alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta tutkinta on toimitettava kiireellisesti. Mietinnön yleisperustelujen mukaan ehdotus liittyy siihen, että rikoksesta epäillyn nuoren asian nopeaa käsittelyä pidetään nykyisin niin kansainvälisesti kuin Suomessakin keskeisenä nuoren rikoksentekijän asian käsittelyyn liittyvänä tavoitteena. Nopealla puuttumisella nuoren rikokseen voidaan edistää sitä, että hän paremmin ymmärtää tekonsa ja siitä tulevan seurauksen välisen yhteyden. Nopealla puuttumisella korostuu myös yhteiskunnan vakava suhtautuminen nuoren tekoon. Eduskunnan lakivaliokunta on todennut (LaVM 8/2001 vp), että erityisesti nuorten rikoskierteen katkaisemiseksi seuraamus rikoksesta on määrättävä mahdollisimman nopeasti. Kysymys ei ole sinällään ainoastaan lainsäädännöllisestä asiasta. Merkitystä on viranomaisten käytännön toiminnan ja ennen kaikkea niiden välisen yhteistyön järjestämisellä. Tästä huolimatta esitutkintalain täydentämistä alle 18-vuotiasta epäiltyä koskevalla sääntelyllä voidaan pitää perusteltuna.

Joissakin yhteyksissä on kiinnitetty huomiota siihen, että rikoksen erityisen nopean selvittämisen tarve liittyy myös alaikäisten asianomistajien tapauksiin. Eduskunnassa tuolloin käsiteltävänä olleen lakialoitteen vuoksi nuorisorikostyöryhmän mietinnössä käsiteltiin perusteellisesti myös tarvetta säätää nuorten asianomistajien asioiden erityisen nopeasta käsittelystä. Mietinnöstä tarkemmin ilmenevin perustein (mietinnön sivut 58-63) siinä päädyttiin kielteiseen ratkaisuun. Syytä tämän kannan muuttamiseen ei ole ilmennyt.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisujen mukaan myös esitutkintatoimenpiteitä voidaan poliisilain 3 §:n tarkoittamalla tavalla asettaa tärkeysjärjestykseen, jolloin vähemmän kiireelliseksi arvioitujen tehtävien hoitaminen voi siirtyä. Tämä priorisointiperiaate on poliisin tehtävien hoitamisen kannalta erittäin tärkeä. Tässä esityksessä uuteen poliisilakiin ehdotetaan otettavaksi vastaava pykälä. Vaikka poliisilain pykälä sinällään koskee myös esitutkintatoimenpiteitä, selvyyden vuoksi mahdollisuuden asettaa esitutkintatoimenpiteitä tärkeysjärjestykseen ja samalla kiireellisyysjärjestykseen tulisi ilmetä myös esitutkintalaista.

Esitutkintatoimenpiteiden suorittaminen saattaa haitata tutkittavan tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämistä. Tämä liittyy tapauksiin, joissa esitutkintatoimenpiteen (esimerkiksi kuulustelu) suorittaminen paljastaisi rikostorjuntaa haittaavasti rikolliseen toimintaan osallistuneelle tai osallistuvalle henkilölle, että poliisi on toiminnan jäljillä. Esitutkinnan jatkaminen saattaa myös edellyttää jonkin seikan selviämistä. Tällaisissa tilanteissa voi olla perusteltua käyttää esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä, jolla tässä tarkoitetaan tietoista esitutkintatoimenpiteiden suorittamisen siirtämistä myöhempään ajankohtaan. Vaikka yleisen säännöksen esitutkinnan toimittamisesta ilman aiheetonta viivytystä voi tulkita mahdollistavan myös perustellusta syystä tapahtuvan siirtämisen, siitä tulisi selvyyden ja asian merkityksen vuoksi säätää erikseen. Yleinen säännös myös koskee lähtökohtaisesti esitutkintaa kokonaisuudessaan, toimenpiteen siirtämistä koskevassa säännöksessä näkökulma olisi yksittäisessä toimenpiteessä.

Esitutkintalaissa ei myöskään säädetä esitutkinnan keskeyttämisestä ja keskeyttämisen edellytyksistä. Esitutkintalaissa sinällään kyllä mainitaan esitutkinnan keskeyttäminen. Lain 47 §:n mukaan tutkinnanjohtajan on huolehdittava siitä, että esitutkinnan keskeyttämispäätöksestä viipymättä ilmoitetaan asianomistajille ja esitutkinnassa asianosaisina kuulusteluille, jollei sitä ole pidettävä tarpeettomana. Ilman lainsäädännön tukeakin keskeyttämistä käytetään merkittävästi. Esimerkiksi vuoden 2007 alussa keskeytettynä oli 123 261 edellisenä vuonna kirjattua juttua.

Esitutkinnan keskeyttämistä koskevan lainsäädännön puutteellisuutta on korostettu eri yhteyksissä. Eduskunnan lakivaliokunta on esimerkiksi todennut, että asianosaisten oikeussuojan ja -turvan kannalta nykyinen sääntely on ilmeisen puutteellista. Lisäksi valiokunta lausui, että erityisesti asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden kannalta on tärkeää, että hänelle ilmoitetaan esitutkinnan keskeyttämisestä (LaVL 31/2002 vp). Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on useissa ratkaisuissaan tuonut esiin sen, että asianosaisten oikeusturvanäkökohtien vuoksi esitutkintaa ei tulisi pitää kohtuuttoman kauan keskeytettynä. Oikeusturvanäkökohdat voivat liittyä esimerkiksi asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen toteuttamiseen ja rikoksesta epäillyn intressiin saada syyllisyyskysymyksestä ratkaisu. Lakivaliokunnan tavoin apulaisoikeusasiamies on pitänyt esitutkintalakia tältä osin puutteellisena ja tulkinnanvaraisena ja saattanut näkemyksensä esitutkintalain tarkistamistarpeesta lainsäädännön valmistelusta vastaavien tahojen tietoon. Kannanottoja esitutkinnan keskeyttämistä koskevista lainsäädäntötarpeista voidaan pitää perusteltuina varsinkin sen vuoksi, että yleinen säännös esitutkinnan toimittamisesta ilman aiheetonta viivytystä ei anna johtoa keskeyttämiskysymysten käsittelyyn.

Asianosaisten ja erityisesti epäillyn oikeussuojatarpeet puhuvat sen puolesta, että esitutkinnan keskeyttämisen tulisi olla mahdollista vain silloin, kun rikoksesta ei epäillä ketään ja kun asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Jos rikoksesta epäillään jotakuta tai jos on ainakin saatavissa selvitystä hänen henkilöllisyydestään tai tutkittavana olevasta rikoksesta muuten, asian käsittelyä tulisi jatkaa sen saattamiseksi päätökseen. Rikoksen vakavuuteen liittyvästä selvittämisintressistä tulisi riippua sen, kuinka herkästi keskeyttämiseen mennään.

Esitutkintaperiaatteet

Esitutkinnan yleisistä periaatteista säädetään esitutkintalain 5-12 §:ssä. Niihin sisältyvistä asioista on jo käsitelty edellä esitutkinnassa selvitettäviin asioihin liittyviä kysymyksiä (5 §) ja velvollisuutta toimittaa esitutkinta ilman aiheetonta viivytystä (6 §). Tässä esityksessä näitä kysymyksiä ei ehdoteta säänneltäväksi uuden esitutkintalain esitutkintaperiaatteita koskevassa 4 luvussa. Esitutkinnassa selvitettävistä asioista säädettäisiin jo uuden lain 1 luvun 2 §:ssä. Vaikka esitutkintalain 6 §:stä ilmenevää velvollisuutta voidaan perustellusti pitää myös esitutkintaperiaatteena, esitutkinnan toimittamisaikaa koskeva täydennettäväksi ehdotettava pykälä sopii asiayhteytensä perusteella paremmin esitutkinnan toimittamisen yleisiä säännöksiä koskevaan 3 lukuun ja nimenomaan esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä ja esitutkinnan keskeyttämistä koskevien pykälien yhteyteen. Esitutkinnan toimittamista koskevien yleisten säännösten joukkoon soveltuvat myös asianosaisten pyytämiä toimenpiteitä koskevat säännökset, jotka ovat voimassa olevan lain 12 §:ssä ja 15 §:n 2 momentissa.

Esitutkintaperiaatteisiin liittyvät avustajan käyttöä ja kielellisiä kysymyksiä koskevat oikeudet, joita käsitellään tämän jakson jälkeen erikseen. Koska kaikkia uudessa luvussa käsiteltäviä asioita ei voida pitää periaatteina, luvun otsikoksi ehdotetaan ”Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeudet”.

Useat esitutkintaperiaatteista ovat edelleen toimivia ja sellaisenaan otettavissa uuteen esitutkintalakiin. Tämä koskee tasapuolisuusperiaatetta (7 §:n 1 momentti), syyttömyysolettamaa (7 §:n 2 momentti) ja vähimmän haitan periaatetta (8 §:n 1 momentti ja 2 momentin loppu).

Esitutkintalain 8 §:n 2 momentin alun mukaan esitutkinta on toimitettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi. Tätä kutsutaan hienotunteisuusperiaatteeksi. Periaate on voimassa olevassa laissa muotoiltu tarpeettoman suppeaksi. Epäillynkään kohdalla kysymys ei ole pelkästään aiheettomien epäluulojen välttämisestä vaan hänen asianmukaisesta kohtelustaan esitutkinnassa. Tämä näkökohta voi liittyä esimerkiksi epäillyn ikään tai terveydentilaan taikka häveliäisyysnäkökohtiin tutkimusten suorittamistilanteissa.

Voimassa olevan lain mukainen hienotunteisuusperiaate ei myöskään kiinnitä huomiota muihin henkilöihin kuin epäiltyyn. Asianomistajaankin liittyen huomionarvoisia voivat olla samanlaiset hienotunteisuusnäkökohdat kuin epäillyn kohdalla. Erityisesti asianomistajan edut voivat vaatia tahdikkuutta silloin, kun tutkittavana on arkaluonteinen rikos kuten esimerkiksi seksuaalirikos. Hienotunteisuusperiaatteen vaikutukset voi olla syytä ulottaa myös muihin esitutkintaan osallistuviin henkilöihin kuin asianosaisiin. Esimerkkinä voidaan mainita kuultava, jonka asema esitutkinnassa ei ole vielä selkiintynyt. Vaikka hienotunteisuusperiaate saisi osan sisällöstään lain muiden säännösten (esimerkiksi kuulusteltavan kohtelua koskevat säännökset) kautta, uuden esitutkintalain esitutkintaperiaatteita koskevassa luvussa voitaisiin säätää hienotunteisuusperiaatteesta, jonka mukaan esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti.

Esitutkintalain 9 §:ssä säädetään kahdesta asiasta, joilla ei ole kiinteätä yhteyttä toisiinsa. Pykälän 1 momentin mukaan, kun jotakuta kohtaan ryhdytään toimenpiteisiin esitutkinnassa, hänelle on ilmoitettava hänen asemansa siinä niin pian kuin se on mahdollista. Jos hänen asemansa esitutkinnassa muuttuu, on siitäkin hänelle ilmoitettava. Jos esitutkinnassa ilmenee, ettei henkilöä, jolle on kuulustelussa tai muuten ilmoitettu hänen asemansa rikoksesta epäilty-

nä, enää ole syytä epäillä rikoksesta, mutta ettei esitutkintaa kokonaisuudessaan voida päättää 43 §:ssä säädetyllä tavalla, esitutkinta lopetetaan hänen osaltaan (2 momentti). Esitutkintalain 9 §:n säännöksistä jälkimmäinen sopii asiayhteytensä perusteella paremmin esitutkinnan päättämistä koskevaan sääntelyyn.

Esitutkintalain 9 §:n 1 momentti koskee tärkeää periaatetta. Tässä yhteydessä asemalla tarkoitetaan asianosaisen, hänen laillisen edustajansa, todistajan tai asiantuntijan asemaa. Henkilön asema vaikuttaa hänen oikeuksiinsa ja velvollisuuksiinsa esitutkinnassa, minkä vuoksi säännöksen mukainen asemasta ilmoittaminen on tärkeätä. Ilmoittaminen voi toteutua myös 29 §:n 1 momentin mukaisesti kuulustelun yhteydessä. Ilmoittamisen lisäksi on syytä korostaa sitä, että esitutkintaviranomaisen tulisi ylipäänsä määrittää henkilön asema ja todeta siinä tapahtuneet muutokset nopeasti, jotta viranomainen mahdollisimman aikaisesta vaiheesta kohtelee henkilöä esitutkinnassa hänen tosiasiallisen asemansa mukaisesti. Ilmoittamisvelvollisuudella varmistetaan se, että asianosainen tulee tietoiseksi asemasta sekä siihen liittyvistä oikeuksista ja velvollisuuksista.

Aina henkilön asema ei ole selvä esitutkinnan alussa. Tuolloin henkilöä käytännössä tarvittaessa kohdellaan ja kuullaan kuultavan asemassa. Lainsäädäntö ei kuitenkaan tunne tällaista esitutkintaan osallistuvaa tahoa. Mahdollisuudesta kuulla henkilöä kuultavana olisi selvyyden vuoksi syytä säätää laissa.

Esitutkintalain 11 §:n mukaan asianosaisella on oikeus saada tietoonsa, mitä esitutkinnassa on käynyt ilmi, niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle. Pykälä on alkuperäisessä muodossaan. Esitutkintalain jälkeen on säädetty viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettu laki (621/1999), jonka 11 §:ssä säädetään asianosaisten oikeudesta tiedonsaantiin. Viimeksi mainitun pykälän 2 momentissa säädetään asianosaisen tiedonsaantioikeuden rajoituksista. Asianosaisella, hänen edustajallaan tai avustajallaan ei esimerkiksi ole tiedonsaantioikeutta esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa esitettyyn tai laadittuun asiakirjaan ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiselle. Myös muut momentissa mainitut tiedonsaannin rajoitusperusteet ovat sellaisia, että niillä saattaa olla esitutkinnassa merkitystä muutenkin kuin asiakirjojen osalta. Erityisesti on syytä mainita 7 kohta, joka koskee esimerkiksi todistajan, asianosaisen tai rikosilmoituksen tekijän yhteystietoja tapauksissa, joissa tiedon antaminen vaarantaisi tällaisen henkilön turvallisuutta, etuja tai oikeuksia. Vaikka kaikki momentissa esiintyvät asianosaisjulkisuuden rajoitusperusteet eivät välttämättä ole relevantteja esitutkinnassa, esitutkintalain 11 §:ää vastaavassa uudessa pykälässä voitaisiin viitata viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momenttiin.

Esitutkintalain esitutkintaperiaatteissa ei todeta rikoksesta epäillyn oikeutta esimerkiksi vaikenemalla olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään (ns. itsekriminointikielto). Tämä periaate ilmenee esimerkiksi kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g kohdasta, jonka mukaan jokaisella on tutkittaessa rikossyytettä häntä vastaan oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyytensä. Kyseessä olevan periaatteen on katsottu kuuluvan myös EIS:n edellyttämään oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin lähinnä sopimuksen 6 artiklan 2 kappaleen mukaisen syyttömyysolettaman kautta. Oikeuden olla todistamatta itseään vastaan on katsottava kuuluvan perustuslain 21 §:n 1 momentin soveltamisalaan mainittua säännöstä edeltäneen säännöksen perustelujen mukaan (HE 309/1993 vp), vaikka periaatetta ei perustuslain säännöksessä nimenomaisesti mainitakaan. EIT:n käytännöstä ilmenee, että itsekriminointikieltoon liittyvä suoja on jossakin määrin suhteellinen tapa-

uksen olosuhteista riippuen. Rikoksesta epäillyn vaikeneminen saatetaan rikosprosessissa joissakin tapauksissa tulkita hänen syyllisyyttään osoittavaksi seikaksi.

Rikoksesta epäillyn oikeuksien kattavan sääntelyn aikaansaamiseksi olisi perusteltua lisätä esitutkintalain esitutkintaperiaatteisiin epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään, vaikka oikeuden käyttämisestä epäillylle aiheutuva vaikutus on tapauskohtaista. Epäillyn harkintaan jäisi yksittäistapauksessa, haluaako hän kyseistä oikeutta käyttää ja miten hän sitä käyttää. Kysymyksessä olevalla periaatteella on myös itsenäistä syyttömyysolettamasta erotettavissa olevaa merkitystä.

Esitutkintalaissa ei säädetä suhteellisuusperiaatteesta. Mainitun periaatteen katsotaan oikeuskirjallisuuden mukaan tarkoittavan sitä, että toimenpiteiden laadun, laajuuden ja ankaruuden tulee viranomaistoiminnassa olla niihin käytettyjen voimavarojen ja kansalaisille mahdollisesti aiheutuvien haittaseuraamusten osalta yhteiskunnassa vallitseva arvomaailma huomioon ottaen järjellisessä ja hyväksyttävässä suhteessa toiminnan päämäärään ja sillä tavoiteltuihin tuloksiin.

Suhteellisuusperiaatteesta säädetään pakkokeinolaissa, jonka 7 luvun 1 a §:n mukaan pakkokeinolaissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Poliisin toimenpiteisiin liittyvää suhteellisuuden vaatimusta ilmentää myös poliisilain 2 §:n 2 momentti, jonka mukaan poliisin toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. Myös esitutkintalain 8 §:n voidaan katsoa liittyvän suhteellisuusperiaatteeseen. Sen 1 momentin mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Pykälän 2 momentin mukaan kenellekään ei saa aiheuttaa tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

Muusta suhteellisuusperiaatteeseen liittyvästä lainsäädännöstä huolimatta tästä tärkeästä periaatteesta olisi syytä säätää myös esitutkintalaissa. Tämä liittyy periaatteen korostamisen ja esitutkintaperiaatteiden kattavan sääntelyn lisäksi siihen, että tällaisessa säännöksessä voidaan ottaa huomioon esitutkinnalle ominaisia piirteitä toisella tavalla kuin esimerkiksi pakkokeinojen käyttöön tai yleiseen poliisin toimivaltuuksien käyttöön liittyvässä säännöksessä. Tällöin väistämättä korostuvat kysymyksessä olevaan rikokseen (erityisesti rikoksen vakavuus ja rikosasian laajuus), selvitettävän asian selvittämistarpeeseen ja toimenpiteen kohteena olevaan henkilöön liittyvät seikat.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 §:ssä säädetään lasten kohtelusta esitutkinnassa. Pykälän 1 momentin mukaan lasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei lapselle aiheuteta tarpeettomasti haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä. Pykälän 2 momentissa säädetään, että lapsiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneiden poliisimiesten suoritettaviksi. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko lapseen kohdistaa toimenpiteitä. Pykälän 3 momentissa on vielä viittaussäännös viittätoista vuotta nuoremman lapsen kuulustelemisesta säätämiseen asetuksen 14 §:ssä.

Nuorisorikostyöryhmä ehdotti, että lapsen kohtelua koskevan pykälän 1 ja 2 momentti siirretään niiden tärkeyden vuoksi esitutkintalakiin perustuslain 80 §:n 1 momentin perusteella. Tätä arviota voidaan edelleen pitää oikeana.

Asianosaisen ollessa alle 18-vuotias esitutkintaan osallistuu tai ainakin voi osallistua asianosaisen huoltaja hänen laillisena edustajanaan. Erityisesti merkitystä osallistumisella on kuulustelujen kannalta. Voimassa olevan esitutkintalain 33 §:ssä säädetään laillisen edustajan osallistumisesta kuulusteluihin sekä siihen liittyvästä ilmoittamis- ja tilaisuuden varaamisvelvollisuudesta. Uudessa esitutkintalaissa näistä kysymyksistä ehdotetaan säädettäväksi 7 luvun 14 ja 15 §:ssä, kuten jäljempänä ilmenee.

Käytännössä ei ole harvinaista, että esitutkinnassa tulee vastaan tapauksia, joissa asianosaisena olevan lapsen huoltajan kykyyn valvoa puolueettomasti asianosaisen etua kohdistuu perusteltuja epäilyksiä. Esimerkkeinä voidaan mainita tapaukset, joissa lapsen toista vanhempaa epäillään lapseen kohdistuneesta rikoksesta tai joissa lapsen epäillään syyllistyneen vanhempiinsa kohdistuneeseen rikokseen. Nämä tapaukset voivat poikkeuksellisesti koskea myös muuta lapsen laillista edustajaa kuin huoltajaa. Suomen allekirjoittama vuodelta 2007 oleva lasten suojelemista seksuaalista hyväksikäyttöä ja seksuaalista väkivaltaa vastaan koskeva Euroopan neuvoston yleissopimus (CETS 201; 31 artiklan 4 kappale) velvoittaa tekemään mahdolliseksi sen, että oikeusviranomaiset nimittävät erityisen edustajan uhrille silloin, kun tämä kansallisen lain mukaan saattaa olla asianosaisena rikosoikeudenkäynnissä ja kun uhrin ja vanhempien vastuuta kantavien henkilöiden välillä on eturistiriita, jonka perusteella kyseiset henkilöt eivät voi edustaa lasta sellaisessa oikeudenkäynnissä.

Lapsen asianmukaisen edunvalvonnan kannalta tilanne näissä tapauksissa on lainsäädännöllisesti epäselvä. Lapsen edunvalvontaa sääntelee holhoustoimesta annettu laki (442/1999), jonka 91 §:ssä säädetään ilmoituksesta edunvalvonnan tarpeessa olevasta henkilöstä ja ilmoitukseen liittyvästä menettelystä. Mainitussa laissa tai muuallakaan lainsäädännössä ei ole kuitenkaan yleisiä säännöksiä huoltajan esteellisyydestä.

Lapsen laillisen edustajan puolueettomuuden vaarantumiseen liittyviä erityissäännöksiä kuitenkin löytyy lainsäädännöstä. Esimerkkinä voidaan mainita lastensuojelulain (417/2007) 22 §. Sen 1 momentin mukaan lapselle tulee lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään huoltajan sijasta lapsen puhevaltaa, jos: 1) on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa; ja 2) edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi. Mainitun pykälän 2 momentin mukaan hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi voi tehdä holhoustoimesta annetussa laissa tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti, sosiaalihuollosta vastaava toimielin (lastensuojelulain 11 §:n 3 momentin mukainen sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin) tai huoltaja itse. Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuin määrää edunvalvojan, jos huoltaja ja edellä mainittu toimielin eivät ole siitä yksimielisiä. Muuten sovelletaan, mitä holhoustoimesta annetussa laissa tai muussa laissa säädetään sijaisen määräämisestä edunvalvojalle.

Lapsen edun turvaamiseen liittyvistä syistä esitutkintalaissakin olisi syytä erikseen säätää edunvalvojan määräämisestä alaikäiselle asianosaiselle. Lastensuojelulain 22 §:ää voitaisiin soveltuvin osin käyttää mallina uuden pykälän muotoilussa. Mainitun pykälän 1 momentin 1 kohdan edellytyksillä on käytännössä merkitystä myös esitutkinnassa. Toisaalta edunvalvojan määräämismenettelyyn ei tulisi mennä tapauksessa, joissa määrääminen olisi rikokseen laatuun liittyvistä syistä selvästi tarpeetonta. Tämä voisi koskea erityisesti vähäisiä rikoksia, jois-

sa lapsen laillisen edustajan henkilöllä ei ole merkitystä rikoksen selvittämisen tai vahingonkorvauskysymysten kannalta.

Edunvalvojan määräämisen tarpeen havaitsemiseen ja esitutkinnan riittävän nopeaan toimittamiseen liittyvistä syistä tutkinnanjohtajalla tulisi olla velvollisuus tarvittaessa tehdä hakemus edunvalvojan määräämisestä alaikäiselle. Tutkinnanjohtajalle näin tulevan toimivallan ei tulisi kuitenkaan sulkea pois lastensuojelulain 22 §:n 2 momentissa tarkoitettujen viranomaisten toimivaltaa esimerkiksi tilanteissa, joissa nämä havaitsevat edunvalvojan määräämisen tarpeen ensimmäiseksi tai joissa tutkinnanjohtaja ei hakemusta kuitenkaan tee. Virallisen syyttäjän aseman vahvistuminen esitutkinnassa puhuu sen puolesta, että myös hänellä tulisi olla toimivalta hakemuksen tekemiseen. Eturistiriitoihin liittyvät syyt huomioon ottaen tuomioistuimen tulisi päättää edunvalvojan määräämisestä näissä tapauksissa. Täydentävästi voitaisiin soveltaa holhoustoimesta annetun lain säännöksiä.

Avustajan käyttö esitutkinnassa

Esitutkintalain periaatepykälissä säädetyistä asioista on syytä ottaa erityisen tarkastelun kohteeksi asianosaisen oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa. Tästä oikeudesta ja siihen liittyvistä asioista säädetään esitutkintalain 10 §:ssä. Oikeuteen käyttää avustajaa liittyy EIS 6 artiklan 3 kappaleen c kohta, jonka mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa. Kappaleen luetteloa syytetyn vähimmäisoikeuksista rikosoikeudenkäynnissä on sovellettava jo rikosoikeudenkäyntiä edeltävässä esitutkinnassa. Vastaava sääntely on myös kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen d kohdassa.

Esitutkintalain 10 §:n 1 momentin mukaan rikoksesta epäillylle, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on viipymättä ilmoitettava hänen oikeudestaan käyttää avustajaa. Pykälän 2 momentin mukaan syyttäjä tai tutkinnanjohtaja tekee tuomioistuimelle esityksen oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla. Viimeksi mainitun esityksen, ennen kuin ketään voidaan epäillä syylliseksi rikokseen, tekee tutkinnanjohtaja. Pykälän 3 momentissa säädetään vielä vapautensa menettäneen oikeudesta pitää yhteyttä avustajaansa. Rikoksesta epäillyllä, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeuslaissa (768/2005) ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) tarkemmin säädetään.

Avustajan käyttöoikeutta koskevaan 10 §:ään liittyvät myös eräät muut esitutkintalain säännökset. Esitutkintalain 29 §:n 2 momentin mukaan epäillylle on ennen kuulustelua tehtävä selkoa oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa sekä siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Puolustajan määräämisedellytyksistä näiltä osin säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:ssä. Mainitun pykälän 3 momentin mukaan epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta, kun 1) epäilty ei kykene puolustamaan itseään; 2) epäilty, jolla ei ole puolustajaa, on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa; 3) epäillyn valitsema puolustaja ei täytä puolustajalle asetettavia vaatimuksia tai kykene asianmukaisesti puolustamaan epäiltyä; tai 4) siihen on muu erityinen syy. Esitutkintalain 29 §:n 3 momentin mukaan asianomistajalle on ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyn-

tiavustaja tai tukihenkilö. Avustajan kelpoisuuteen ja sen ratkaisemiseen liittyvistä kysymyksistä säädetään puolestaan esitutkintalain 45 §:ssä.

Laajempien tutkimusten puuttuessa on vaikeaa saada kattavaa kuvaa siitä, kuinka paljon avustajia tosiasiallisesti käytetään esitutkinnassa. Ainakin eräiden tutkinnanjohtajille ja oikeusaputoimistoille tehtyjen kyselytutkimusten perusteella käyttö on vähäistä. Niiden mukaan rikoksesta epäillyillä saattaa olla avustaja esitutkintavaiheessa vain noin neljäsosassa, ehkä jopa vain 10 prosentissa jutuista. Vaikka avustaja olisikin jo esitutkintavaiheessa mukana, hän ei välttämättä ole vielä kuulustelussa mukana. Käytännön havaintojen perusteella vakavammissakin rikosasioissa avustajia hankitaan vastaajille vasta käräjäoikeuden pääkäsittelyn kynnyksellä.

Euroopan neuvoston kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen komitea (jäljempänä *CPT*) on Suomea koskevassa vuoden 1992 selonteossaan kiinnittänyt huomiota siihen, että komitean saamien tietojen mukaan asianajaja ei ole Suomessa mukana siinä vaiheessa, kun rikoksesta epäilty otetaan kiinni ja harkitaan hänen pidättämistään. Esitutkintalain 10 §:n 1 momenttia on vuonna 2006 täydennetty niin, että rikoksesta epäillylle, joka on otettu kiinni, pidätetty tai vangittu, on viipymättä ilmoitettava hänen oikeudestaan käyttää avustajaa.

CPT on vuoden 2008 tarkastuksen selonteossaan kiinnittänyt huomiota siihen, että poliisin kiinni ottamille henkilöille ei vieläkään järjestelmällisesti anneta kirjallisesti tietoa kaikista heidän oikeuksistaan mukaan lukien siis oikeus avustajan käyttämiseen. Lisäksi oikeus avustajan käyttämiseen myönnetään vieläkin useimmissa tapauksissa vasta ensimmäisen, tutkijan suorittaman virallisen kuulustelun alussa, joka saattaa olla huomattavan ajan kuluttua varsinaisen kiinniottamisen jälkeen. Lisäksi valtuuskunnalle esitettiin väitteitä, joiden mukaan avustaja oli saatu tavata vasta lausunnon allekirjoittamisen jälkeen tai vasta tuomioistuinkäsittelyn alkaessa.

Ilmoitus oikeudesta käyttää avustajaa ei liity pelkästään rikoksesta epäiltyihin, koska jo voimassa olevan lain mukaan asianosaisella on oikeus käyttää esitutkinnassa avustajaa. Käytännössä jo nykyisin kutsuissa kuulusteluun kirjallisesti ilmoitetaan sekä rikoksesta epäillylle että asianomistajalle oikeudesta käyttää avustajaa. Lakiin voitaisiin kirjata velvollisuus ilmoittaa kirjallisesti asianosaiselle ennen hänen kuulemistaan oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa. Asian laadun vuoksi tätä ei tulisi kuitenkaan soveltaa suppeassa esitutkinnassa käsiteltäviin asioihin (esimerkiksi rikesakko- ja rangaistusmääräysasiat). Mainittu rajaus olisi johdonmukainen sen kanssa, että nykyisen lain mukaan (44 §:n 3 momentti) suppeassa esitutkinnassa ei tarvitse epäillylle kuulustelun yhteydessä ilmoittaa avustajan käyttöoikeudesta, mikä tultaisiin kirjaamaan myös uuden lain suppeaa esitutkintaa koskeviin säännöksiin. Järjestelmällisellä kirjallisella ilmoittamisella vastattaisiin myös siihen arvosteluun, jota CPT on esittänyt poliisin kiinni ottamien henkilöiden osalta. Kiinniottaminen ei yleensä tule kysymykseen suppeassa esitutkinnassa käsiteltävissä asioissa. Siltä osin varmuuden vuoksi laissa olisi kuitenkin erikseen todettava, että rikoksesta epäillylle oikeudesta olisi kirjallisesti ilmoitettava viipymättä kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen tapahduttua. Näistä tosin viimeksi mainittu on vain teoreettinen vaihtoehto kiinniottamisen ja pidättämisen käytännössä edeltäessä vangitsemista.

Avustajan käyttöä koskevia kysymyksiä arvioitaessa on otettava huomioon se, että asianosaista ei voida pakottaa ottamaan itselleen avustajaa. Kysymys on oikeudesta eikä velvollisuudesta turvautua avustajaan. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 mo-

mentissa tosin siis säädetään edellä todetulla tavalla tapauksista, joissa epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta. Osittain avustajan käyttämisen mahdollinen vähäisyys saattaakin liittyä rikoksesta epäiltyjen haluttomuuteen käyttää avustajaa. Tämä voi johtua esimerkiksi epäillyn yleisestä passiivisuudesta, epäillyn uskosta avustajan käytön hyödyttömyyteen, epäillyn pelosta leimautua syylliseksi avustajan käytön kautta tai avustajan käyttämisen kustannuksista.

Oikeudella avustajan käyttöön esitutkinnassa ei ole käytännön merkitystä, jollei samalla turvata asianosaisen mahdollisuutta tosiasiallisesti käyttää avustajaa hänen sitä halutessaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että asianosaiselle ilmoitetaan oikeudesta käyttää avustajaa, mahdollistetaan asianosaisen yhteydenotto hänen valitsemaansa avustajaan ja mahdollistetaan avustajan osallistuminen esitutkintatoimenpiteen, erityisesti kuulustelun suorittamiseen. Asianosaisten oikeuksien toteutumisen edistämisen lisäksi avustajan käyttö mahdollisimman varhaisesta vaiheesta lähtien voi ehkäistä epäselvyystilanteiden ja ristiriitojen syntymistä esitutkinnassa ja muutenkin edistää asian käsittelyä esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa.

Esitutkintalakia olisikin syytä täydentää niin, että esitutkintaviranomaisella on velvollisuus huolehtia siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa tosiasiallisesti toteutuu asianosaisen sitä halutessa. Toisaalta velvollisuuden käytännön sisällön osalta tulisi ottaa huomioon tapauskohtaiset selvitettävään rikokseen (esimerkiksi rikoksen vakavuus), rikoksen selvittämiseen (esimerkiksi kiireellinen esitutkintatoimenpide) ja asianosaiseen henkilöön (esimerkiksi alaikäinen epäilty) liittyvät seikat, minkä myös tulisi ilmetä laista.

Ihmisoikeussopimusten mukaan rikoksesta epäillyllä on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa. Tämä on käytännön lähtökohta muidenkin esitutkinnassa kuultavien asianosaisten osalta, vaikka oikeutta valita avustaja ei nimenomaisesti todeta esitutkintalain 10 §:n 1 momentissa. Myös CPT on todennut vuoden 2008 tarkastuskäynnin selonteossaan kuulleensa joiltakin epäillyiltä, että poliisi olisi estänyt heitä valitsemasta vapaasti avustajansa. Tärkeän näkökohdan korostamiseksi ja asian selkeyttämiseksi valintaoikeudesta olisi syytä säätää laissa.

Nuorisorikostyöryhmä ehdotti mietinnössään esitutkintalakiin lisättäväksi uuden alle 18-vuotiaita epäiltyjä koskevan 10 a §:n. Sen mukaan tutkinnanjohtajan olisi tarvittaessa huolehdittava siitä, että epäillylle määrätään jo esitutkintaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentin 2 kohdassa tarkoitettu puolustaja ja että tämä tai muu avustaja on läsnä esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa. Nuoria epäiltyjä koskevanakin mainittu ehdotus ilmentää yleisempää tarvetta terävöittää rikoksesta epäiltyjen avustamista koskevaa lainsäädäntöä sen varmistamiseksi, että heillä tarvittaessa ja asian sitä edellyttäessä on avustaja jo esitutkinnassa.

Esitutkintalain 10 §:n 2 momentissa tarkoitettujen asianomistajaa koskevien esitysten tekemistä voidaan edistää säännöksen sanamuotoa tarkistamalla. Momentin alku voidaan kirjoittaa velvoittavampaan muotoon. Siinä voitaisiin todeta, että tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla. Nykyisin virke on kirjoitettu pikemminkin toimivaltasäännöksen muotoon.

Esitutkintalain 10 §:n 2 momenttiin voidaan edellä todetun lisäksi katsoa kohdistuvan eräitä muitakin muuttamistarpeita. Säännöksen mukainen toimintavelvollisuus koskee nykyisellään

ainoastaan asianomistajien aseman turvaamista. Tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän tulisi ryhtyä toimenpiteisiin myös niissä tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty on erityisessä avustajan tarpeessa. Tällaista tarvetta voi katsoa ilmentävän niiden tapausten, joiden vuoksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentin nojalla epäillylle on viran puolesta määrättävä puolustaja. Laissa tulisi säätää, että tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle esitys avustajan määräämisestä rikoksesta epäilylle, kun siihen on aihetta mainitun momentin nojalla. Esitutkintalain 10 §:n 2 momentin jälkimmäinen virke tutkinnanjohtajan ja syyttäjän toimivallan jaosta voidaan poistaa tarpeettomana, koska myös tältä osin noudatettaisiin pääsääntöä, että esitutkinnan aikana toimii tutkinnanjohtaja ja sen jälkeen syyttäjä.

Vapautensa menettäneen ja oikeudenkäyntiavustajan yhteydenpitoa koskeva 10 §:n 3 momentti olisi selvyyden vuoksi syytä erottaa omaksi pykäläksi. Yhteydenpito-oikeuteen liittyy rikoksesta epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuuden turvaaminen. Tämä koskee esimerkiksi puhelinkeskusteluja ja kahdenkeskisiä neuvotteluja. Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisujen perusteella tässä turvaamisessa on käytännössä toivomisen varaa. Yhteydenpitoa koskevaan pykälään voitaisiinkin lisätä säännös esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta huolehtia yhteydenpidon luottamuksellisuuden turvaamisesta.

Oikeuteen käyttää avustajaa esitutkinnassa liittyy avustajan kelpoisuutta koskeva esitutkintalain 45 §. Pykälän 2 momentissa säädetään avustajan erityisistä kelpoisuusehdoista. Säännöksessä ei oteta huomioon tapauksia, joissa avustaja avustajaksi ryhtymisen jälkeen menettelee lain tai hyvän asianajotavan vastaiseksi. Mainitun tavan ydinalueen muodostaa hyvä asianajajatapa, jota koskevat ohjeet valmistellaan Suomen Asianajajaliitossa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa avustaja toimii salassapitovelvollisuutensa vastaisesti. Toisaalta on otettava huomioon asianosaisen oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa. Tämä tarkoittaa sitä, että kynnyksen evätä avustajana toimiminen tulee olla korkea tällaisissa tapauksissa. Voimassa olevan säännöksen kohdassa 2 tällainen korkea kynnys todetaan ilmaisulla ”oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä”.

Voimassa olevan esitutkintalain 45 §:n 3 momentissa todetaan, että jos joltakulta on evätty oikeus toimia avustajana esitutkinnassa, asianosaiselle on varattava tilaisuus hankkia kelpoisuusvaatimukset täyttävä avustaja. Pykälän mukaan tutkintaa ei kuitenkaan tarvitse tämän vuoksi viivyttää. Tilaisuuden varaaminen uuden avustajan hankkimiseen liittyy edellä jo käsiteltyyn esitutkintaviranomaiseen velvollisuuteen huolehtia siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu. Tilaisuuden varaamisesta on syytä selvyyden vuoksi kuitenkin edelleen säätää erikseen avustajan kelpoisuutta koskevassa pykälässä.

Mitä tulee esitutkintalain 45 §:n 3 momentissa mainittuun tutkinnan viivyttämiseen, siihen liittyvää lausetta on säännöksen valmistelutöissä (HE 14/1985 vp) perusteltu sillä, että jos tutkinnan viivyttäminen sallittaisiin, tutkintaa voitaisiin tahallisesti viivyttää nimeämällä sellaisia avustajia, joita ei mitä todennäköisimmin voida tehtävään hyväksyä. On kuitenkin huomattava, että tutkinnanjohtaja voi olla hyväksymättä avustajan myös tilanteessa, jossa häntä ei ole nimetty tällaisessa tahallisessa viivyttämistarkoituksessa tai muussa epähyväksyttävässä tarkoituksessa. Tässäkin tilanteessa pitäisi pyrkiä pääsääntöisesti siihen, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa toteutuu. Tämä näkökohta voitaisiin ottaa huomioon kysymyksessä olevan säännöksen muotoilussa uudessa laissa esimerkiksi lisäämällä sana ”aiheettomasti” sanan ”viivyttää” eteen.

Jäljempänä erityisiä kysymyksiä koskevassa jaksossa todettavin perustein ei päädytä ehdottamaan yleistä muutoksenhakuoikeutta esitutkintapäätöksiin. Oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa on kuitenkin keskeinen oikeusturvaa ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä edistävä tekijä esitutkinnassa. Tämän vuoksi tietyn avustajan käyttämistä koskeva tutkinnanjohtajan ratkaisu tulisi voida saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Esitutkinnassa ja esitutkinta-asiakirjoissa käytettävä kieli

Kielellisten oikeuksien lähtökohtana on perustuslain 17 §, jonka 1 momentin mukaan Suomen kansalliskieliä ovat suomi ja ruotsi. Pykälän 2 momentissa säädetään, että jokaisen oikeus käyttää tuomioistuimessa ja muussa viranomaisessa asiassaan omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, sekä saada toimituskirjansa tällä kielellä turvataan lailla. Pykälän 3 momentissa puolestaan säädetään, että saamelaisten oikeudesta käyttää saamen kieltä viranomaisessa säädetään lailla ja että viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Kielilaki (423/2003) ja saamen kielilaki (1086/2003) säätävät tarkemmin oikeudesta käyttää mainittua kolmea kieltä ja viranomaisten niihin liittyvistä velvollisuuksista. Kielilaki on yleislaki, jota lain 3 §:n 1 momentin perusteella sovelletaan myös esitutkinnassa, jos esitutkintalaissa ei toisin säädetä.

Kielen merkitystä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin tekijänä korostetaan kansainvälisissä sopimuksissa. Kysymys on yleensä oikeudesta tulkkiin EIS 6 artiklan 3 kappaleen e kohdan sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen f kohdan perusteella. Mainittujen kohtien mukaan rikoksesta syytetyllä on oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä. EIT:n tulkinnan mukaan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan asettama oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus koskee myös esitutkintaa.

Esitutkintalain 37 §:n 1 momentin mukaan kuulusteltavalla on esitutkinnassa oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia sen mukaan kuin kielilain 10 ja 18 §:ssä säädetään. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki silloin, kun viranomaisen ei kielilain mukaan ole käytettävä epäillyn kieltä. Pykälän 2 momentissa säädetään, että oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnassa säädetään saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annetussa laissa (516/1991). Pykälän 3 momentin mukaan muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä kuultavalla on esitutkinnassa oikeus maksuttomaan tulkkiin, jollei esitutkintaviranomainen itse huolehdi tulkkauksesta. Viranomaisen on viran puolesta huolehdittava tulkkaustarpeen täyttämisestä. Tulkkaus on vastaavalla tavalla järjestettävä silloin, kun se kuultavan aisti- tai puhevian takia on tarpeen. Esitutkintalain 39 §:n 1 momentin mukaan kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä kielellä. Lain 40 §:n 1 momentin mukaan esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä.

Esitutkintalain 37 § lähtee siis kuulusteltavan tai kuultavan näkökulmasta, jota voidaan pitää useastakin syystä suppeana. Esitutkinnassa voidaan asioida esitutkintaviranomaisen kanssa muutenkin kuin kuulemistilanteissa. Kielelliset oikeudet liittyvät kaikkien esitutkintatoimenpiteiden suorittamiseen. Esitutkintalain 37 § ei sovellu rikosilmoituksen tekemiseen, jonka voidaan kuitenkin laajassa mielessä katsoa kuuluvan esitutkintaan. Vaikka kielilakia sen 3 §:n 1 momentin perusteella sovelletaan myös esitutkinnassa, uuteen esitutkintalakiin olisi syytä

selvyyden vuoksi ottaa esitutkinnan käsittelykieltä koskevat esitutkinnan tarpeita vastaavat säännökset.

Johdonmukaisuussyistä esitutkinnan käsittelykieltä koskevien säännösten tulisi suomen ja ruotsin kielten osalta vastata kielilain säännöksiä asian käsittelykielestä rikosasiassa. Esitutkinnassa asiaa selvitetään tuomioistuinkäsittelyä varten. Kielilain 14 §:n 1 momentissa säädetään, että rikosasiassa käytetään kaksikielisessä tuomioistuimessa asian käsittelykielenä vastaajan kieltä. Jos vastaajat ovat erikielisiä tai jos vastaajan kieli ei ole suomi tai ruotsi, tuomioistuin päättää asian käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Jos kielivalintaa ei voida tehdä tällä perusteella, käytetään tuomioistuimen virka-alueen enemmistön kieltä. Pykälän 2 momentin mukaan yksikielisessä tuomioistuimessa käytetään asian käsittelykielenä virka-alueen kieltä, jollei tuomioistuin asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päätä toisen kielen käyttämisestä. Näihin kielilain 14 §:ään säännöksiin tehtävä viittaus ei ole riittävä ja asianmukainen pykälän koskiessa tuomioistuinkäsittelyä ja esitutkinnan tarpeiden ulottuessa laajemmalle kuin viranomaisen luona tapahtuvaan asian käsittelyyn. Yksi- ja kaksikielisistä viranomaista säädetään kielilain 6 §:n 1 momentissa.

Esitutkintalain 37 §:n 1 momentissa viitataan kielilain 10 ja 18 §:ään. Niistä ensiksi mainittu koskee oikeutta käyttää suomea tai ruotsia siitä riippumatta, mikä asian käsittelykieli muuten on. Viittaus kielilain 10 §:ään olisi syytä ottaa uuteen esitutkinnan käsittelykieltä koskevaan pykälään. Viittaus mainitun lain 18 §:ään on tarpeeton, koska jo voimassa olevan säännöksen toisessa virkkeessä järjestetään kansalliskieliä koskeva oikeus tulkkaukseen esitutkinnassa.

Esitutkintalain 37 §:n 2 momentin lakiviittaus ei ole enää asianmukainen, koska oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnassa säädetään nykyisin saamen kielilaissa. Jo tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että saamelaisen oikeus ja viranomaisen velvollisuus käyttää saamen kieltä ovat melko suppeita rajoittuen eräisiin Suomen pohjoisimpiin kuntiin ja saamelaisten kotiseutualueeseen. Tarkemman soveltamisalueen osalta voi viitata saamen kielilain 2 §:ään ja saamelaiskäräjistä annetun lain (974/1995) 4 §:ään.

Esitutkintalain 37 §:n 3 momentin yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 92/2002 vp) todetaan, että muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä kuultavalla ei olisi ehdotonta oikeutta tulkkaukseen omalla kielellään. Tulkkausvaatimuksen täyttämiseksi riittäisi, että tulkkaus tapahtuu kielellä, jota hän ymmärtää ja jota hän hallitsee riittävästi, jottei kuulustelu tällä kielellä vaaranna hänen oikeusturvaansa. Nämä hallituksen esityksen perusteluissa esitetyt näkökohdat ovat tärkeitä esimerkiksi kiireellisissä kuulustelutilanteissa, joissa kuulusteltavan oman kielen perusteella tarvittaisiin harvinaisen kielen tulkkia mutta joissa kuulusteltava ilman hänen oikeusturvansa vaarantumista riittävän hyvin hallitsee muutakin yleisemmin puhuttavaa kieltä. Vain hallituksen esityksen perusteluissa esitetty sinänsä tarkoituksenmukainen ja asianmukainen, myös ihmisoikeussopimusten ja EIT:n ratkaisukäytännön kanssa sopusoinnussa oleva merkittävä kieltä koskeva rajaus olisi syytä ottaa lakiin. Kansainvälisten velvoitteiden mukaisesti kysymyksessä olisi muun kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisen kuulusteltavan oikeus tulla kuulustelluksi kielellä, jota hän ymmärtää ja puhuu riittävästi.

Esitutkintalaissa ei säädetä esitutkintaviranomaisen lähettämissä ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä käytettävästä kielestä. Suomen, ruotsin ja saamen osalta käytettävästä kielestä säädetään kielilain 19 §:n 3 momentissa ja saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa. Selvyyden vuoksi uuteen esitutkintalakiin voitaisiin ottaa viittaus mainittuihin säännöksiin. Myös tältä osin oman ryhmänsä muodostavat ne henkilöt, joille kysymyksessä olevia asiakirjoja ei ole lähetettävä suomen, ruotsin tai saamen kielellä. Esitutkinnassa käytettävän kielen tavoin tältä osin

lähtökohtana voisi olla se, että ilmoitus, kutsu tai kirja lähetetään kielellä, jota vastaanottajan voidaan olettaa riittävästi ymmärtävän. Vaikka suomessa asuvien henkilöiden äidinkieli voidaan todentaa väestörekisteritiedoista, varmaa tietoa kaikkien vastaanottajien kielestä ei voi olla. Esitutkintaviranomaisen tulisi kuitenkin mahdollisuuksien mukaan selvittää vastaanottajan kieltä tai hyödyntää sillä ennestään vastaanottajasta olevia tietoja.

Kuulustelupöytäkirja tulisi laatia kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Pöytäkirjaamiskieli saattaisi tältä osin siis poiketa esitutkinnan käsittelykielestä ja muussa esitutkintamateriaalissa käytettävästä kielestä. Kielilain 19 §:n 2 momenttikin kuitenkin mahdollistaa sen, että asian valmisteluun ja käsittelyyn liittyvät asiakirjat voidaan laatia osittain suomen ja ruotsin kielellä. Kuten jäljempänä todetaan, koko kuulustelupöytäkirja olisi annettava kuulusteltavan tarkastettavaksi. Tarkastaminen käy vaivattomasti ja kuulusteltavan oikeusturvaa edistävästi varmalla tavalla, kun tarkastettavana on kuulusteltavan käyttämällä kielellä laadittu pöytäkirja. Lisäksi kuulustelupöytäkirjan laatimisella kuulusteltavan kielellä vältetään pöytäkirjan tarpeeton kääntäminen. Jos kuulusteltava käyttää muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia, kuulustelupöytäkirjan laatimiskielen tulisi olla esitutkinnan käsittelykieli. Tämä koskisi myös saamenkieltä käyttämään oikeutettuja henkilöitä, joilla saamen kielilain säännösten mukaan on oikeus saada tulkkauspalveluita ja kuulustelupöytäkirjasta saamenkielinen käännös. Kuulustelupöytäkirjoja lukuun ottamatta esitutkintapöytäkirjan kielenä tulisi olla esitutkinnan käsittelykieli.

Saapuvillaolo esitutkinnassa

Esitutkintalain 17-21 §:ssä säädetään saapuvillaolosta esitutkinnassa. Mainittuihin pykäliin kohdistuu joitakin muutos- ja täydennystarpeita, joista osaa käsitellään jäljempänä paremmin sopivassa yhteydessä esitutkintalain 6 luvun pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Esitutkintalain 17 §:n 2 momentin mukaan kutsussa esitutkintaan on ilmoitettava sen aihe, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle. Saapuessaan esimerkiksi kuulusteluun henkilön on kuitenkin voitava valmistautua asian edellyttämällä tavalla. Tämä voi koskea esimerkiksi avustajan hankkimista. Sen vuoksi nykyisen lain mahdollistamaa aiheen ilmoittamatta jättämistä ei voida pitää asianmukaisena. Lisäksi termiä ”aihe” voidaan pitää sisällöltään epäselvänä. Kutsuttavan kannalta olennaisia seikkoja ovat tutkittavana oleva rikos ja kutsuttavan asema esitutkinnassa. Laista tulisikin ilmetä niiden ilmoittaminen kutsussa. Asema liittyy jo aikaisemmin käsiteltyyn kysymykseen henkilön aseman määrittämisestä ja siitä ilmoittamisesta mahdollisimman nopeasti. Jos kuulustelun toimittaminen sinällään haittaisi rikoksen selvittämistä esimerkiksi sen vuoksi, että rikosepäily tulee sen kautta epäillyn tietoon, kuulustelua voidaan lykätä.

Esitutkintalain 18 §:n 1 momentin mukaan epäilty voidaan kutsutta noutaa esitutkintaan, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, ettei hän noudata kutsua tai että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa. Mitä tulee esitutkinnan vaikeuttamiseen, todennäköisyyden edellyttämistä voidaan pitää korkeana kynnyksenä, kun otetaan huomioon, että pakkokeinolain 1 luvun 3 §:ään vuonna 2002 tehdyn muutoksen jälkeen noutamista ankarammaksi katsottava pidättäminenkin tulee kysymykseen tapauksissa, joissa on syytä epäillä vaikeuttamista. Johdonmukaisuuden vuoksi esitutkintalain säännöstä voidaan sen uuteen lakiin ottamisen yhteydessä muuttaa.

Esitutkintalain 21 §:n 2 momentin toisen virkkeen mukaan epäilty, jota ei ole pidätetty vangittu, on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa kerrallaan enintään 12 tuntia, ja milloin pidättämiseen on 1 luvun 3 §:n mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia. Tässä esityksessä ehdotettavan pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 3 momentissa säädettäisiin, että alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saisi pidättää. Näin ollen rikollisesta teosta epäillyllä ei olisi velvollisuutta olla läsnä esitutkinnassa yli 12 tuntia. Käytännössä kuitenkin ilmenee tapauksia, joissa tämä tuntimäärä osoittautuu rikollisesta teosta epäillyn kohdalla liian lyhyeksi. Tämä voi koskea niin rikoksen selvittämiseen liittyviä kuin lastensuojelullisia (esimerkiksi luovuttaminen sosiaaliviranomaisen huostaan) näkökohtia. Yli 12 tuntia ja enintään 24 tuntia kestävän läsnäolovelvollisuuden tulisi kuitenkin liittyä poikkeuksellisiin tapauksiin, minkä vuoksi laissa tulisi säätää erittäin painavien syiden vaatimus tällaiselle läsnäolovelvollisuudelle.

Pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä säädetään poistumisen estämisestä. Pykälän mukaan rikoksesta epäiltyä, joka on esitutkintalain 21 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu, saadaan esitutkinnassa pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi. Häntä ei saa kuitenkaan sijoittaa pidätettyjen säilytyshuoneeseen, ellei pidättämiseen ole 1 luvun 3 §:n mukaan edellytyksiä. Koska pakkokeinolain 6 luvun 1 §:n mukaisella menettelyllä pyritään turvaamaan epäillyn saapuvillaolo esitutkinnassa, asiayhteytensä vuoksi säännös sopii paremmin saapuvillaoloa koskevien esitutkintalain säännösten joukkoon.

Kuulustelut

Lukuun kohdistuu lukuisia muutos- ja täydennystarpeita, joista vähäisimpiä käsitellään jäljempänä esitutkintalain 7 luvun pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa. Esitutkintalain 27 §:n 3 momenttia käsitellään erillisessä tätä jaksoa seuraavassa jaksossa.

Esitutkintalain 22 §:n 2 momentissa rikoksesta epäillyn kuulemiselle asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä asetetaan erityisedellytyksiä. Epäillyn osalta edellytyksenä on, että asia on merkitykseltään vähäinen eikä epäilty kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta tai että kysymyksessä on aikaisemmin suoritetun kuulustelun vähäinen täydentäminen. Momentin ensimmäisen virkkeen mukaan kaikkia asianosaisia koskee se, että mainituilla tavoilla suoritetusta kuulemisesta ei saa aiheutua haittaa eikä tutkinnan vaarantumista.

Esitutkintalain 22 § on muutettu nykyiseen muotoonsa esitutkintalain muuttamisesta annetulla lailla 645/2003. Alun perin esitutkintalain 22 §:n 1 momentissa säädettiin, että asianomistaja ja merkitykseltään vähäisissä asioissa epäilty, joka ei kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta, saa kuitenkin antaa lausumansa asiamiehen välityksellä tai puhelimitse. Lisäedellytyksenä oli se, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta. Pykälän muuttamista perusteltiin muun ohessa joustavuuden lisäämisellä (HE 52/2002 vp). Epäillyn kohdalla tämä koskee sen mahdollisuuden lisäämistä, joka liittyy aikaisemmin suoritetun kuulustelun vähäiseen täydentämiseen.

Rikoksesta epäiltyyn liittyviä 22 §:n 2 momentin mukaisia rajoituksia ei voida pitää perusteltuina, vaikka epäilty kiistäisi rikosilmoituksen oikeellisuuden tai vaikka kysymyksessä ei olisi ainoastaan aikaisemman kuulustelun vähäinen täydentäminen. Näissäkin tapauksissa riittävän luotettavaan kuulemiseen saatetaan päästä asiamiehen välityksellä tai tiedonsiirtovälineellä

tapahtuvassa kuulemisessa. Erityisesti tämä näkökohta korostuu asioissa, joissa epäillyllä ei ole juurikaan lausuttavaa. Epäiltyä olisi kuitenkin kuultava pykälän 1 momentissa tarkoitetulla tavalla hänen itsensä läsnä ollessa, jos 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaisesti tutkinnan luotettavuus muuten vaarantuisi. Rikoksen vakavuuteen liittyvät selvittämisintressinäkökohdat puhuvat kuitenkin sen puolesta, että epäiltyä tulisi voida kuulla asiamiehen välityksellä vain, jos kysymys on vähäisestä rikosasiasta. Tältä osin johtoa saadaan oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 16 §:n 2 momentista. Sen mukaan, jos asia koskee rikosta, josta on säädetty muu tai ankarampi rangaistus kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta, haastetta ei voida antaa tiedoksi vastaajan haasteen vastaanottamista varten valtuuttamalle asiamiehelle. Tätä rajoitusperustetta voitaisiin myös esitutkinnassa käyttää rikoksesta epäillyn kuulemisen suhteen kuitenkin käänteisesti siten, että rikoksesta epäiltyä saataisiin kuulustella asiamiehen välityksellä vain, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta.

Esitutkintalain 22 §:n 3 momentissa säädetään, että asianosaiselta on otettava vastaan hänen tarjoamansa, kuulustelukertomusta täydentävät kirjalliset selvitykset. Erityisistä syistä tällaisia selvityksiä voidaan ottaa vastaan myös todistajalta tätä kuulusteltaessa. Pykälän alkuperäisissä perusteluissa (HE 14/1985 vp) tällaista erottelua asianosaista ja todistajaa koskevien edellytysten suhteen ei ole perusteltu. Todistajalla tulisi asian riittävän selvittämisen turvaamiseksi olla samat mahdollisuudet saada täydentävät kirjalliset selvitykset (esimerkiksi piirrokset ja laskelmat) sisällytetyksi esitutkinta-aineistoon kuin asianosaisella. Momenttia tulisikin muuttaa niin, että sen toinen virke poistetaan sekä ensimmäinen ja ainoaksi jäävä virke muutetaan koskemaan sekä asianosaista että todistajaa.

Esitutkintalain 23 §:ssä säädetään asianomistajan kuulustelemista koskevista rajoituksista. Pykälän mukaan asianomistaja, jolla ilmeisesti ei ole tutkittavaa asiaa selventäviä tietoja, voidaan jättää esitutkinnassa kuulustelematta, jos hän on rikosilmoituksen tehdessään tai muussa yhteydessä ilmoittanut syytteestä päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat. Esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevassa jaksossa aikaisemmin on jo todettu, että esitutkinnassa rikos ja eräät siihen välittömästi liittyvät seikat olisi selvitettävä asian laadun edellyttämällä tavalla. Tämä koskisi myös asianosaisten selvittämistä. Siihen liittyy ongelmia koskien esimerkiksi laajoja rikossarjoja tai rikoksia, joiden vaikutukset muuten ulottuvat laajalle. Ongelmat voivat tällaisissa tapauksissa koskea asianosaisen henkilöllisyyden selvittämisen lisäksi asianomistajan kuulemista. Käytännössä saatetaan esimerkiksi joutua turvautumaan menettelyyn, jossa rikosasian asianomistajia kehotetaan julkisesti ilmoittautumaan poliisille kuulemistaan ja vaatimustensa ilmoittamista varten. Tämä voi liittyä poliisin rajallisiin voimavaroihin ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin. Esimerkiksi joissakin tapauksissa rikosasian suuresta asianomistajamäärästä huolimatta vain harvoilla heistä voidaan olettaa olevan yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Tällaisia tilanteita varten pykälää vastaavaan uuden esitutkintalain pykälään tulisi lisätä virke, jonka mukaan asianomistajan kuulusteleminen voidaan jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 12 ja 13 §:ssä säädetään päihtyneen ja sieluntoiminnaltaan häiriintyneessä tilassa olevan kuulustelemisesta. Päihtyneen kuulustelemista koskevassa säännöksessä todetaan, että jos joku on siinä määrin päihtynyt alkoholista tai muusta huumaavasta aineesta, että hänen ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saa kuulustella vain, jos se on rikoksen selvittämiseksi välttämätöntä. Kuulustelupöytäkirjaan on tällöin tehtävä merkintä kuulusteltavan tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista on pidetty välttämättömänä. Kuulustellulle on varattava tilaisuus myöhemmin uudestaan tarkastaa

kertomuksensa. Asetuksen 12 §:ssä todetaan vielä, että kertomuksen tarkastamisesta on voimassa, mitä esitutkintalain 39 §:n 2 momentissa säädetään.

Asetuksen 13 §:n mukaan, jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä sieluntoiminnan häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, sovelletaan vastaavasti, mitä 12 §:ssä on säädetty. Kuulustelemisesta on tarvittaessa neuvoteltava kuulusteltavan läheisten ja lääkärin kanssa.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 12 ja 13 §:ssä säädetään kuulustelun toimittamisen edellytyksistä eräissä tapauksissa ja kuulusteltavan oikeudesta tarkastaa niissä tapauksissa kuulustelukertomuksensa. Tältä osin on kysymys merkittävistä kuulusteltavan oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvistä asioista, minkä vuoksi näistä kysymyksistä tulisi säätää laissa. Tämä olisi johdonmukaista myös sen kanssa, että alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn teon tutkintaa koskeva asetuksen 14 § ehdotetaan sisällöltään jonkin verran muutettuna siirrettäväksi uuteen esitutkintalakiin.

Esitutkintalain 29 §:ssä säädetään seikoista, joista on ilmoitettava tai tehtävä selkoa kuulusteltavalle ennen kuulustelua. Pykälän 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä säädetään velvollisuudesta ilmoittaa kuulusteltavalle hänen asemansa esitutkinnassa. Virkkeeseen voitaisiin lisätä ensinnäkin velvollisuus ilmoittaa kuulusteltavalle hänen kielellisistä oikeuksistaan. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt asianosaisten kielellisten oikeuksien johdosta huomiota siihen, että ennen kuulustelua olisi aina syytä käsitellä kysymys kuulustelussa käytettävästä kielestä (PeVL 36/2002 vp). Asia on valiokunnan mukaan soveliasta säännellä esitutkintalain 29 §:ssä.

Vaikka useissa kuulustelutilanteissa kysymys epäillyn käyttämästä kielestä lienee varsin selvä ilman nimenomaista huomion kiinnittämistä asiaan, harkinnanvaraisen esitutkintaviranomaiselle asetettavan velvollisuuden soveltamisessa voi tulla rajanveto-ongelmia. Sen vuoksi valiokunnan esittämää ehdotonta velvollisuutta kiinnittää huomiota kielellisiin oikeuksiin voitaneen pitää perusteltuna. Ilmoitusvelvollisuutta koskevan pykälän 1 momenttiin voitaisiin keskittää myös kuulustelutodistajaa koskevassa esitutkintalain 30 §:n 2 momentissa asetettu velvollisuus ilmoittaa kuulusteltavalle hänen oikeudestaan pyytää kuulustelutodistaja paikalle.

Esitutkintalain 29 §:n 2 momentin mukaan epäillylle on ennen kuulustelua myös tehtävä selkoa oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa sekä siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Kun esitutkintalain 10 §:n 1 momenttiin lisättiin velvollisuus ilmoittaa kiinniotetulle, pidätetylle tai vangitulle rikoksesta epäillylle hänen oikeudestaan käyttää avustajaa, muutoksen perusteluissa todettiin (HE 90/2005 vp), että koska siinä yhteydessä ei esitetä muutosta esitutkintalain 29 §:n 2 momenttiin, olisi oikeudesta avustajan käyttämiseen kuitenkin ilmoitettava ennen rikoksesta epäillyn kuulustelua. Tässä esityksessä avustajaa koskevia säännöksiä ehdotetaan muutettavaksi siten, että asianosaiselle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä. Rikoksesta epäillylle oikeudesta olisi kirjallisesti ilmoitettava viipymättä kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen tapahduttua. Säännöksiä ehdotetaan täydennettäväksi myös niin, että esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.

Avustajan käyttämistä koskevat muut säännökset huomioon ottaen tilanne saattaa ennen kuulustelua olla sellainen, että avustajaa ja puolustajaa koskeva esitutkintalain 29 §:n 2 momentissa tarkoitettu ilmoitus on ilmeisen tarpeeton. Esimerkiksi epäillyllä saattaa olla kuulustelussa avustaja mukanaan tai hänelle on saatettu jo määrätä avustaja. Tämä näkökohta voitaisiin ottaa huomioon 29 §:ää vastaavassa uuden esitutkintalain pykälässä.

Lisäksi 29 §:n 2 momenttia vastaavaan uuteen säännökseen voitaisiin keskittää epäillylle tehtävät ilmoitukset mukaan lukien sääntely, jota vastaava on nykyisin 1 momentin toisessa virkkeessä. Sen mukaan epäillylle on samalla ilmoitettava, mistä teosta häntä epäillään. Virkkeen sisältö sen nykymuodossa on osoittautunut epäselväksi. Tämä koskee sitä, onko epäillylle ilmoitettava rikosnimike, epäiltyä rikosta koskeva tapahtumainkuvaus teon paikka ja aika mukaan lukien vai mahdollisesti molemmat. Ilmoittamistarve riippuu jossakin määrin tapauskohtaisista ja erityisesti rikoksen selvittämiseen liittyvistä näkökohdista. Virkkeessä voitaisiin todeta, että rikoksesta epäillylle on ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään.

Esitutkintalain 30 §:ssä säädetään kuulustelutodistajasta. Pykälän 1 momentin mukaan kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan saapuville. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta pitää ilman todistajaa. Kahdeksaatoista vuotta nuorempaa epäiltyä ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaalilautakunnan edustaja. Pykälän 2 momentissa säädetään ilmoittamisvelvollisuudesta, joka edellä kerrotuin tavoin ehdotetaan siirrettäväksi pykälään, jossa muutenkin säädetään kuulusteltavalle ilmoitettavista asioista.

Kuulustelutodistajan käytöllä pyritään edistämään kuulustelun asianmukaista toimittamista. Todistajan avulla kyetään myös jälkikäteen selvittämään, miten kuulustelu on toimitettu ja mitä sen aikana on tapahtunut. Näistä syistä kuulustelutodistajalla on merkitystä sekä kuulusteltavan että kuulustelijan kannalta. CPT on vuoden 1992 maatarkastusta koskevassa raportissaan korostanut kuulustelutodistajan asemaa tärkeänä oikeusturvan takeena.

Kuulustelutodistajan käyttö liittyy siihen, että esitutkintakertomuksilla on edelleen vuonna 1997 tapahtuneesta rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistamisesta huolimatta tärkeä merkitys oikeudenkäynneissä, joissa käsittelyn yhteydessä tulee vastaan väitteitä esimerkiksi poliisin harjoittamasta painostuksesta tai muusta epäasiallisesta vaikuttamisesta kuulusteltavaan kuulustelun aikana taikka kertomusten väärästä kirjaamisesta. Kuulustelutodistajan käytön edellytyksiä koskeva säännös on nyt kirjoitettu jossakin määrin joustavaan muotoon käytön riippuessa toisaalta epäillyn ja toisaalta tutkijan tahdosta ja joiltakin osin myös rikostutkinnan kiireellisyyteen liittyvistä seikoista. Tätä lähtökohtaa voidaan edelleenkin pitää perusteltuna, koska kaikki epäillyt eivät suinkaan tahdo kuulustelutodistajaa paikalle. Asiaan liittyvät myös poliisin resurssit, koska kuulustelutodistajan käyttö sitoo poliisimiesten työaikaa. Viimeksi mainitun syyn vuoksi esitutkintalain valmisteluvaiheessa poliisin taholta pidettiin tärkeänä, ettei kuulustelutodistajan käytöstä tehdä ehdotonta menettelyä.

Kuulustelutodistajan käyttöön liittyy se, että esitutkintalain 39 §:n 3 momentti mahdollistaa kuulustelukertomuksen ottamisen ääni- tai kuvatallenteeseen. Jos kuulustelutilaisuus tallennetaan, kuulustelun aikaiset tapahtumat ovat jälkikäteen todennettavissa lähtökohtaisesti varmalla tavalla. Tämän vuoksi kuulustelutodistajan käyttö voi olla tarpeetonta. Kuulustelutodistajan käyttö pitäisikin voida korvata kuulustelutilaisuuden ääni- ja kuvatallentamisella kaikissa tapauksissa, jos tallentamisella voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamis-

tapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat. Jotta kuulustelutilanteesta saa todistajan korvaamisen edellyttämällä tavalla luotettavan kuvan, tallenteessa pitäisi olla sekä ääni että kuva. Tämän tulisi olla lähtökohta myös silloin, kun tallentaminen tehdään niissä tapauksissa, joista säädetään nyt 39 §:n 3 momentissa. Yhdenmukaisen ääntä ja kuvaa tallentavan tallentamisvälineistön hankkiminen saattaa olla perusteltua myös kustannusnäkökohdista katsottuna sen sijaan, että hankittaisiin erilaista laitteistoa.

Kuulustelutodistajan korvaamista tallentamisella ei voitane säätää ehdottomaksi, koska käytännössä esimerkiksi erityisen vakavien rikosten selvittämiseen tai kuultavan henkilöön liittyvistä syistä saattaa olla tarpeen käyttää sekä kuulustelutodistajaa että tallentamista. Koska tallennetta koskevia väitteitäkin (esimerkiksi tarkoitushakuiset leikkaukset) saatetaan esittää, kuulustelutodistajan käytöllä saattaa olla täydentävää merkitystä kuulusteluolosuhteiden selvittämisessä.

Esitutkintalain 31 §:n mukaan asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrätyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä päämiestänsä kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja painavista rikostutkinnallisista syistä sitä kiellä. Käytännössä on ilmennyt tarvetta sille, että erityisesti rikoksen asianomistajaa tukee kuulustelussa henkilö, joka ei kuitenkaan ole oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 3 §:ssä tarkoitettu tukihenkilö. Esimerkkeinä voidaan mainita muiden lähisukulaisten kuin huoltajien tai uhreja tukevien järjestöjen edustajien osallistuminen kuulusteluun. Tällainen tarve korostuu tutkittaessa rikoksia, jotka loukkaavat voimakkaasti esimerkiksi kärsimystä aiheuttavalla tavalla asianomistajan itsemääräämisoikeutta ja fyysistä koskemattomuutta. Esimerkkeinä tällaisista rikoksista voidaan mainita seksuaali-, pahoinpitely- ja ihmiskaupparikokset.

Viime aikoina myös kansainvälisissä velvoitteissa on kiinnitetty huomiota siihen, että rikoksen uhria tukevalla henkilöllä tai järjestön edustajalla tulee olla mahdollisuus osallistua kuulusteluun. Esimerkkeinä voidaan mainita vuodelta 2005 oleva Euroopan neuvoston yleissopimus ihmiskaupan vastaisesta toiminnasta (CETS 197; 27 artiklan 3 kappale) ja aikaisemmin jo mainittu lasten suojelemista seksuaalista hyväksikäyttöä ja seksuaalista väkivalta vastaan koskeva Euroopan neuvoston yleissopimus (31 artiklan 5 kappale). Suomi on allekirjoittanut molemmat sopimukset. Kuulusteltavan tukemiseen saattaa olla tarvetta myös todistajankuulusteluissa. Nykyisessä laissa ei kielletä sitä, että kuulusteluun osallistuu muita kuulusteltavia tukevia henkilöitä kuin määrätty tukihenkilö. Vaikka lakia näin myös ilmeisesti tulkitaan, selvyyden vuoksi tulisi kuitenkin säätää siitä, että tutkija voi pyynnöstä sallia muunkin asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa. Tällöin rajoitusperusteena tulisi olla se, että läsnäolo ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaaranna salassapitovelvollisuutta.

Esitutkintalain 32 §:n mukaan tutkija voi sallia asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä taikka asianomistajalle määrätyn tukihenkilön olla läsnä toista asianosaista tai todistajaa kuulusteltaessa, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle. Tähän pykälään liittyy eräitä muutos- ja täydentämistarpeita. Niistä keskeisin liittyy siihen, että rikoksen selvittämisnäkökohdan ei tulisi yksin olla ratkaiseva harkittaessa pykälässä mainitun henkilön läsnäolon sallimista. Esimerkiksi rikoksesta epäillyn ja asianomistajan kohtaamisiin voi tunneperäisistä syistä liittyä näkökohtia, joiden vuoksi osallistuminen toisen henkilön kuulusteluun ei ole hienotunteisuusnäkökohdista perusteltua. Epäillyn läsnäolo voi esimerkiksi seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten tutkinnassa aiheuttaa asianomistajalle kärsimystä tai sitä vastaavaa haittaa. Vaikka hienotunteisuusperiaatteesta ehdotetaan säädettäväksi erikseen, mainittuja näkökohtia tulisi erikseen korostaa myös läsnäoloa toisen henkilön kuulustelussa koskevassa pykä-

lässä. Pykälän muita enemmänkin teknisluonteisia muutostarpeita tarkastellaan sitä vastaavan uuden pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Esitutkintalain 33 §:ssä säädetään vajaavaltaisen kuulusteltavan laillisen edustajan osallistumisesta kuulusteluun. Pykälä koskee alle 18-vuotiaita kuulusteltavia. Pykälän 4 momentissa säädetään siitä, että kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava läsnäoloon oikeutetuille pykälän 1-3 momentissa tarkoitetuille vajaavaltaisen edustajille, jos se käy vaikeudetta päinsä. Ainakin yhdelle heistä on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, paitsi jos vajaavaltaista on rikoksen selvittämisen vuoksi välttämätöntä viipymättä kuulustella. Tällöin vajaavaltaisen edustajalle on ilmoitettava kuulustelusta mahdollisimman pian.

Esitutkintalain 33 §:n 3 momentin mukaan tutkija voi kieltää vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta. Vaikka laissa tultaisiin edelleen esitutkintalain 35 §:n tavoin mahdollistamaan henkilön poistaminen kuulustelutilaisuudesta, laillisen edustajan osallistumisen kieltämisestä rikoksen selvittämisen vaikeuttamisen vuoksi tulisi erikseen säätää 33 §:n 3 momenttia vastaavassa uudessa säännöksessä. Laillisen edustajan henkilöstä tai hänen liittymisestään asiaan saattaa etukäteen olla sellaista tietoa, jonka perusteella hänen läsnäolonsa kuulustelussa voidaan olettaa haittaavan kuulusteltavan mahdollisuuksia kertoa asiasta sen selvittämistä edistävällä tavalla.

Nuorisorikostyöryhmä ehdotti esitutkintalain 33 §:n 4 momentin erottamista omaksi pykäläksi, jotta siinä säädettyä ilmoittamisvelvollisuutta ja tilaisuuden varaamisvelvollisuutta saadaan korostettua. Samalla säännöksen sisältöä ehdotettiin muutettavaksi jonkin verran käytännön näkökohtiin liittyvien syiden vuoksi. Kuulustelusta pitäisi aina ilmoittaa. Toisaalta kaikissa tapauksissa henkilöä, jolle pitäisi ilmoittaa ja varata tilaisuus tulla kuulluksi, ei tavoiteta. Kuulustelusta poissa olleelle lailliselle edustajalle pitäisi kuulustelun lisäksi ilmoittaa kuulustelun sisällöstä, koska sillä voi olla lapsen huoltajalle tärkeä merkitys puututtaessa lapsen rikokseen ja pyrittäessä sen uusimisen estämiseen.

Esitutkintalain 33 §:n tavoin esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 15 § liittyy lapsen tukemiseen ja auttamiseen esitutkinnassa. Pykälän mukaan, kun lasta eli alle 18-vuotiasta henkilöä kuulustellaan epäiltynä, sosiaalilautakunnalle on varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tätä ole lastensuojelulain (683/83) 15 §:n 2 momentin perusteella pidettävä ilmeisesti tarpeettomana. Esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaalilautakunnalle. Nuorisorikostyöryhmä lähti siitä, että asetuksen 15 §:n tarkoittama asia on merkitykseltään sellainen, että siitä tulisi perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla säätää lailla, jolla myös säädetään lapsen huoltajille tai muille laillisille edustajille tapahtuvasta ilmoittamisesta ja kuulluksi tulemistilaisuuden varaamisesta. Sääntelyn lakiin siirtämistä voidaankin pitää perusteltuna. Vähäisiä rikosasioita silmällä pitäen ehdotonta velvollisuutta toimittaa kuulustelupöytäkirja voidaan pitää liian tiukkana. Tämä pitää paikkansa lähinnä esitutkinnassa käsiteltävien asioiden osalta. Suppean esitutkinnan sisältöä koskevassa pykälässä nykyistä asetuksen 15 §:ää vastaava uusi lain pykälä voitaisiinkin rajata suppeassa esitutkinnassa sovellettavien säännösten ulkopuolelle. Esimerkiksi vähäisten rikosasioiden kasaantuessa samalle henkilölle voidaan turvautua lastensuojeluilmoituksen tekemiseen.

Asetuksen 15 §:ssä mainittu lastensuojelulaki on kumottu vuoden 2008 alussa voimaan tulleella uudella lastensuojelulailla, jonka 24 §:n 2 momentissa on aikaisempaa säännöstä vastaava sääntely. Sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon toimeenpanoon sen lain mukaan kuuluvista tehtävistä sekä niistä tehtävistä, jotka muussa laissa

säädetään sosiaalilautakunnan taikka muun vastaavan toimielimen tehtäväksi, huolehtii yksi tai useampi kunnan määräämä monijäseninen toimielin. Tällaista toimielintä voidaan kutsua *sosiaaliviranomaiseksi.*

Asetuksen 15 § ei nimenomaisesti velvoita ilmoittamaan sosiaaliviranomaiselle tapauksista, joissa teosta epäilty on alle 15-vuotias. Näissä tapauksissa sosiaaliviranomaisella on tärkeä rooli sen arvioimisessa, onko tutkinnan suorittaminen tarpeen lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen arvioimisen vuoksi. Tällainen arvioimistarve saattaa olla tarpeen myös 15-17-vuotiaiden epäiltyjen kohdalla. Asetuksen säännöstä vastaavassa lakiin otettavassa pykälässä olisikin selvyyden vuoksi mainittava esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa alle 18-vuotiaan rikoksesta tai rikollisesta teosta epäillyn teosta sosiaaliviranomaiselle.

Esitutkintalain 27 §:n 3 momentti

Esitutkintalain 27 §:n 3 momentin mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman pykälän 3 momentin nojalla voidaan velvoittaa todistamaan salassa pidettävästä asiasta, on oikeutettu todistamaan tästä esitutkinnassa, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Pykälän toisen virkkeen mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman pykälän 4 momentin nojalla voidaan velvoittaa vastaamaan pykälän 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun kysymykseen, on velvollinen vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutkinnassa, jos tutkittavana on edellä tässä momentissa tarkoitettu rikos.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan todistaa ei saa lääkäri, apteekkari tai kätilö tahi heidän apulaisensa siitä, mitä he asemansa perusteella ovat saaneet tietää ja mitä asian laadun vuoksi on salassa pidettävä, ellei se, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, todistamiseen suostu. Momentin 4 kohdan todistamiskielto koskee asiamiestä tai oikeudenkäyntiavustajaa siitä, mitä päämies on hänelle asian ajamista varten uskonut, ellei päämies todistamiseen suostu. Pykälän 3 momentin mukaan 1 momentin 3 ja 4 kohdassa olevien säännösten estämättä voidaan muu niissä tarkoitettu henkilö paitsi syytetyn oikeudenkäyntiavustaja velvoittaa todistamaan asiassa, jossa virallinen syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentti liittyvät tiedotusvälineiden lähdesuojaan. Pykälän 2 momentin mukaan sanavapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta tietojen antajaa. Sama oikeus on sillä, joka on saanut tiedon edellä mainituista seikoista ollessaan asianomaisen viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa. Pykälän 3 momentissa säädetään, että edellä 2 momentissa mainittu henkilö saa kieltäytyä vastaamasta myös kysymykseen, kuka on laatinut yleisön saataville toimitetun viestin, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta viestin laatijan henkilöllisyyttä. Pykälän 4 momentissa todetaan, että milloin 2 tai 3 momentissa tarkoitettu asia koskee rikosta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta siihen, taikka tietoa, joka on annettu vastoin sellais-

ta salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on erikseen säädetty rangaistus, voidaan sanotussa momentissa mainittu henkilö kuitenkin velvoittaa vastaamaan siinä tarkoitettuun kysymykseen.

Kun esitutkintalain 27 §:n 3 momenttia verrataan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momenttiin ja 24 §:n 4 momenttiin, voidaan huomata säännösten poikkeaminen toisistaan kahdella tavalla. Esitutkintalain säännöksessä ei mainita vakavan rikoksen (säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta) yritystä tai osallisuutta siihen. Tämä eroavaisuus on johdonmukaisuussyistä aiheellista poistaa tässä yhteydessä täydentämällä esitutkintalain säännöstä sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä. Toinen ja asiallisesti merkittävämpi eroavaisuus koskee sitä, että esitutkintalain 27 §:n 3 momentin lopussa ei oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 4 momentin lopun tavoin mainita mahdollisuudesta velvoittaa henkilö vastaamaan kysymykseen ja esittämään todistusaineisto myös silloin, kun kysymyksessä on tieto, joka on annettu vastoin sellaista salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on erikseen säädetty rangaistus.

Esitutkintalakia säädettäessä esitutkintalain 27 §:n 2 momentissa (nykyisin 3 momentti) ehdotettiin säädettäväksi lähdesuojan murtamisedellytyksistä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 4 momenttia vastaavasti eli murtaminen olisi ollut mahdollista myös salassapitovelvollisuuden rikkomistapauksissa. Hallituksen esityksen pykäläkohtaisista perusteluista voidaan päätellä, että tältäkin osin pyrkimyksenä oli poistaa lainsäädännössä esitutkinnan osalta olevaa aukkoa ja yhdenmukaistaa aikaansaatava sääntely oikeudenkäymiskaaren vastaavien säännösten kanssa (HE 14/1985 vp). Lisäksi perusteluissa todettiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n osalta, että näissä tapauksissa henkilö ei olisi liioin esitutkintalakiehdotuksen 27 §:n 1 momentin mukaan oikeutettu kieltäytymään todistamasta esitutkinnassa. Tiedotusvälineiden uutislähteen suojan tärkeän merkityksen takia todistamisvelvollisuudesta tässä tapauksessa ehdotettiin otettavaksi 27 §:n 2 momenttiin nimenomainen säännös. Ehdotuksen mukaisen pykälän 1 momentissa todettiin tuolloin voimassa olleen lain tavoin, että jos todistaja kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Esitutkintalain nykyinen 27 §:n 3 momentti sai sisältönsä eduskunnan lakivaliokunnan käsittelyssä (LaVM 9/1986 vp). Valiokunta totesi, että lakiehdotuksen mukaan tuomioistuimella olisi valta murtaa lehdistön uutislähdesuoja samoilla perusteilla kuin varsinaisessa oikeudenkäynnissä eli silloin, kun kysymyksessä on törkeä rikos tai tieto on annettu vastoin sellaista salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on säädetty rangaistus. Valiokunta totesi 27 ja 28 §:n säännösehdotuksia voimakkaasti arvostellun erityisesti siltä osin kuin ne koskevat salassapitovelvollisuuden rikkomista. Valiokunta piti arvostelua tältä osin perusteltuna ja totesi muun muassa, että salassapitovelvollisuuden rikkomista koskevia säännöksiä niihin liittyvine rangaistussäännöksineen on useita satoja ja niiden rangaistusasteikko vaihtelee suuresti. Valiokunnan mukaan momentin viimeisen virkkeen loppuosan poistamisella uutislähdesuojan murtamismahdollisuus supistuu olennaisesti ja murtamisvalta on saman laajuinen kaikkien säännöstön piiriin kuuluvien ammattiryhmien osalta.

Lähdesuojalla on tärkeä merkitys tiedotusvälineiden tiedonsaannin turvaamisessa. Sen murtamismahdollisuuksiin onkin syytä suhtautua pidättyvästi. Voimassa olevan lain mukainen menettely on kuitenkin ongelmallinen. Se ei käytännössä mahdollista rangaistavalla tavalla annettujen tietojen lähteen selvittämistä, koska lähdesuoja on esitutkinnassa voimassa täysin riippumatta siitä, kuinka vakavasta salassapitovelvollisuuden rikkomisesta on kysymys ja

kuinka vakavat seuraukset siitä on aiheutunut. Erityisesti silloin, kun salassapitovelvollisen lainvastaisesti antamat tiedot ovat virheellisiä tai puutteellisia ja niiden julkaisemisesta on aiheutunut vakavia seurauksia tietojen kohteelle, olisi tarpeen voida punnita lähdesuojan merkitystä suhteessa yksityisen henkilön kärsimään vahinkoon. On vaikea perustella sitä, että tapauksen vakavuudelle ei voitaisi nykyisen lain tapaan antaa mitään merkitystä.

Julkisen vallan velvollisuutena on aktiivisesti turvata perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tämä koskee luonnollisesti myös niitä henkilöitä, joiden oikeuksia on loukattu salassapitovelvollisuuden rikkomisella. On valtion velvollisuus turvata se, että näidenkin rikosten tutkinta on tehokasta. Lähdesuojan turvaaminen taas on erittäin tärkeää sananvapauden toteutumiselle. Tämäntapainen perusoikeuksien kollisio ei ole harvinaista. Tällöin tulisi pyrkiä omaksumaan perusteltavissa olevista vaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien toteutumista. Perusoikeudet eivät ole sillä tavoin ehdottomia, ettei niitä saisi missään oloissa ja millään tavoin rajoittaa. On tilanteita, joissa toisen perusoikeuden toteuttaminen voi rajoittaa toisen perusoikeuden täysimääräistä toteutumista. Perusoikeuksien ollessa vastakkain joudutaan arvioimaan niiden taustalla olevien arvojen keskinäisiä painoarvoja. Myöskään sananvapauden toteutumiseen kytkeytyvän lähdesuojan ei ole perusteltua olla salassapitorikosten esitutkinnassakaan niin ehdoton, että sitä ei voitaisi vakavissakaan tapauksissa murtaa. Tällöin olisi kuitenkin perusteltua, että perusoikeuspunninnan suorittaisi viime kädessä tuomioistuin.

Esitutkintalain säätämisen jälkeen rikoslain kokonaisuudistuksen toisessa vaiheessa rikoslain 38 luvun 1 ja 2 §:ään otettiin salassapitorikosta ja -rikkomusta koskevat säännökset, jotka korvasivat rikoslain ulkopuoliset vaitiolo- ja salassapitovelvollisuuden rikkomista koskevat säännökset. Salassapitorikoksia koskevat rangaistussäännökset eivät enää aiheuta sellaisia ongelmia, joita nykyistä lakia säädettäessä nähtiin. Käytäntö on lisäksi osoittanut, että mahdollisuus lähdesuojan murtamiseen tuomioistuinkäsittelyssä on salassapitovelvollisuuden rikkomiseen liittyvissä tapauksissa jokseenkin näennäinen, jos murtaminen ei ole mahdollista myös esitutkinnassa. Voidaan myös pitää perusteltuna sitä, että lähdesuojan murtamisen edellytysten esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä tulisi olla nykyistä lähempänä toisiaan.

Näiden näkökohtien perusteella vaikuttaa aiheelliselta, että esitutkintalain 27 §:n 3 momenttia vastaavaa säännöstä täydennetään niin, että säännös nykyistä paremmin mahdollistaa sellaisen lainvastaisesti tapahtuneen tietojen antamisen selvittämisen, jossa on merkittävästi rikottu salassapitovelvollisuutta ja jolla on aiheutettu merkittäviä vahinkoja ulkopuoliselle.

Ryhmätunnistus

Esitutkintalakiin lisättiin vuonna 2003 ryhmätunnistusta koskevat säännökset (38 a-38 c §). Niiden lisäksi valtioneuvosto on antanut asetuksen ryhmätunnistuksesta.

Vaikka ryhmätunnistusta koskevien varsin uusien säännösten muuttamistarvetta ei ole toistaiseksi mainittavasti ilmennyt, joitakin tarkistuksia näihinkin säännöksiin on tässä yhteydessä syytä tehdä. Lainsäädännön selkeyttämiseen liittyy 38 a §:n jakaminen kahteen pykälään siten, että ensimmäisessä säädetään ryhmätunnistuksen edellytyksistä ja jälkimmäisessä ryhmätunnistuksen järjestämisestä.

Ryhmätunnistuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:n 2 momentin mukaan ryhmätunnistusta voidaan käyttää silloin, kun sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvit-

tämisessä. Asian merkitys ja vertailu muihin samantapaisiin säännöksiin puoltavat sitä, että tällainen toimenpiteen edellytyksiin liittyvä säännös pitäisi ottaa lakiin. Lisäksi mainitun pykälän 4 momentissa säädetään siitä, että ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättää tutkinnanjohtaja. Jo voimassa olevassa esitutkintalaissa monin paikoin säädetään päätösvallan kuulumisesta tutkinnanjohtajalle. Hänen asemaansa ja siihen kuuluvaa päätöksentekovaltaa ehdotetaan entisestään täsmennettäväksi, minkä vuoksi tämäkin tutkinnanjohtajan päätösvaltaa koskeva säännös ehdotetaan sisällytettäväksi uuteen esitutkintalakiin..

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen

Esitutkintalain 39 §:n 3 momentin mukaan kuulusteltavan kertomus saadaan myös ottaa ääni- tai kuvatallenteeseen. Kuulustellun on saatava tarkastaa tallennettu kertomus siten kuin valtioneuvoston asetuksella tarkemmin säädetään. Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 17 §:n mukaan tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle. Asetuksen 18 §:ssä säädetään ensinnäkin, että jos kuulustelukertomus otetaan ääni- tai kuvatallenteeseen, kuulusteltavan on kuulustelun päätyttyä annettava kuunnella äänitys ja tehdä kertomukseensa tarpeelliset korjaukset ja lisäykset (1 momentti). Pykälän 2 momentin mukaan, jos kuulustelukertomus tallennetaan tai kuulusteltavan lausumien perusteella sanellaan tallenteeseen myöhempää kirjoittamista varten, kuulustelukertomus tarkastetaan kuulusteltavan valinnan mukaan 1 momentissa säädetyin tavoin tai kuten kirjoitettu kuulustelukertomus.

Esitutkintalain 39 a §:ssä säädetään asianomistajan ja todistajan kuulustelun tallentamisesta videotallenteeseen tai siihen rinnastettavaan muuhun kuva- ja äänitallenteeseen, jos kuulustelukertomus on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuultavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voida siinä haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti.

Esitutkintalain säätämisen yhteydessä eduskunnan lakivaliokunta harkitsi ääni- tai kuvatallenteen käytön säätämistä pakolliseksi kuulusteluissa tai niiden käyttöä riippumaan rikoksen laadusta, mutta katsoi sitten, että mainittujen tallenteiden käytöstä oli saatava riittävästi kokemusta ennen kuin niiden käyttöä voidaan laajentaa (LaVM 9/1986).

CPT kiinnitti huomiota vuonna 1992 Suomeen tekemällään tarkastuskäynnillä huomiota muun ohessa ääni- ja kuvatallenteiden käyttöön. Komitea piti poliisikuulustelujen tallentamista tärkeänä suojakeinona sekä vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden että poliisin kannalta. Valtuuskunta ei saanut mitään todisteita tällaisten menetelmien käytöstä Suomessa, vaikka esitutkintalain 39 § sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 17 § sallivat niiden käyttämisen. Komitea suositti, että Suomen viranomaiset harkitsisivat mahdollisuutta, että tällaisesta tallentamisesta tehtäisiin vakiokäytäntö. Käyttöön otettavaan järjestelmään tulisi liittyä kaikki asianmukaiset suojakeinot. Esimerkkinä suojakeinoista komitea mainitsi kaksi nauhaa, joista toinen sinetöidään kuulusteltavan läsnä ollessa ja toista käytetään työskentelykappaleena.

Ääni- ja kuvatallentamisen yleisyydestä ei ole saatavissa tarkkoja tietoja. Esitutkintakertomuksilla on rikosoikeudenkäyntimenettelyn vuonna 1997 tapahtuneesta uudistamisesta huolimatta edelleen tärkeä merkitys oikeudenkäynneissä, joissa käsittelyn yhteydessä tulee vastaan väitteitä esitutkintakertomusten kirjausten virheellisyyksistä, epätäsmällisyyksistä ja puutteellisuuksista. Oikeudenkäynneissä esitetään myös silloin tällöin väitteitä poliisin painostuksesta ja vaikuttamisesta rikoksesta epäiltyyn kuulustelun aikana.

Kuulustelujen tallentamisen lisäämisellä voitaisiin ainakin vakavimpien rikosten kohdalla parantaa mahdollisuuksia tarvittaessa selvittää kuulustelukertomuksen tosiasiallinen sisältö ja kertomuksen antamisolosuhteet. Tallentamisella voisi myös olla kuulustelun toimittamista ja kuulustelukertomuksen kirjaamista koskevia väitteitä ennalta estävää vaikutusta. Tallentamisen kautta esitutkintaviranomainen myös joutuu kiinnittämään erityistä huomiota kuulustelun asianmukaiseen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten mukaiseen suorittamiseen. Näihin tavoitteisiin voidaan päästä myös kuulustelutodistajan käytön lisäämisellä, joskaan ei yhtä varmasti jälkikäteen todennettavalla tavalla. Lisäksi tallentamisen etuna on mainittava jo aikaisemmin käsitelty kuulustelutodistajien käytön väheneminen, jolloin poliisin voimavaroja voidaan vapauttaa muihin tehtäviin. Kuten aikaisemmin jo todettiin kuulustelutodistajan korvaamista käsiteltäessä, tallenteessa tulisi olla sekä ääni että kuva.

Kuulustelujen ääni- ja kuvatallentamiseen liittyy käytännön ongelmia kuten henkilövoimavaroja vaativa tallenteen purkaminen kirjalliseen muotoon ja tallentamisen aiheuttamat kustannukset. Viimeksi mainittuja ovat ennen kaikkea tallentamisvälineiden hankkimiskustannukset. Kaikki kuulusteltavat eivät myöskään halua suostua kuulustelukertomuksen tallentamiseen. Tallentaminen ei myöskään tule poistamaan kaikkia kuulustelun asianmukaista toimittamista koskevia väitteitä. Voidaan esimerkiksi väittää, että tallennetta on leikelty tai muuten käsitelty niin, että se antaa totuudenvastaisen kuvan kuulustelusta. Lisäksi voidaan väittää, että epäasiallinen menettely on tapahtunut muuna kuin tallentamisaikana, esimerkiksi ennen kuulustelun aloittamista. Mainituista ongelmista huolimatta kuulustelujen ääni- ja kuvatallentamista olisi siihen liittyvien etujen vuoksi syytä pyrkiä edistämään myös lainsäädäntöratkaisuin. Esitutkintalain 39 §:n 3 momentti oikeuttaa poliisin tallentamiseen eräissä tapauksissa, mutta ei velvoita siihen missään tapauksessa.

Kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen koskevassa pykälässä esitutkintaviranomainen voitaisiin velvoittaa tallentamiseen sellaisissa tapauksissa, joissa asian laatuun (esimerkiksi vakava rikos) tai kuulusteltavaan henkilöön (esimerkiksi alaikäisen, päihtyneen tai ulkomaalaisen kuulusteleminen) liittyvien seikkojen vuoksi tallentamiseen on syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien ja kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten.

Esitutkintalain 39 a §:n osalta ei ole ilmennyt erityisiä muutostarpeita. Virallisen syyttäjän kytkeminen säädöstasolla näin merkittävän toimenpiteen käyttämiseen olisi kuitenkin aiheellista, koska kuulustelutilaisuuden tallentamisella näissä tapauksissa korvataan henkilön kuuleminen tuomioistuimessa. Vaikka jo yleisistä esitutkintayhteistyötä koskevista säännöksistä saattaisi johtua velvollisuus hyvissä ajoin etukäteen ilmoittaa syyttäjälle tallentamisesta ja varata hänelle tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa, tämä olisi syytä asian tärkeyden painottamiseksi nimenomaisesti todeta 39 a §:ää vastaavassa uuden esitutkintalain pykälässä. Sama koskisi syyttäjän oikeutta esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Tallentamisesta ilmoittamista ja tallenteen tarkastamista koskeva asetuksessa oleva sääntely olisi yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvien näkökohtien vuoksi syytä ottaa lakiin. Lisäksi johdonmukaisuusperusteena voidaan todeta se, että laissa säädetään jo nykyisin kuulustelukertomuksen tarkastamisesta. Kuten jäljempänä ilmenee, uudessa laissa tämä korvattaisiin kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella.

Muut esitutkinta-aineistoon liittyvät kysymykset

Esitutkintakertomuksen tarkastamisesta säädetään esitutkintalain 39 §:n 2 momentissa. Sen mukaan pöytäkirjattu kertomus on heti kuulustelun päätyttyä luettava kuulusteltavalle ja annettava hänen tarkastettavakseen. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä myös sellainen kirjaamista koskeva korjaus- tai lisäyspyyntö, jonka vuoksi pöytäkirjaa ei ole muutettu. Momentissa todetaan vielä, että pöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydetyt korjaukset ja lisäykset on tehty.

Kuulustelupöytäkirja sisältää kuulustelukertomuksen lisäksi useita merkintöjä, joilla voi olla merkitystä esimerkiksi kertomuksen kirjaamisen oikeellisuutta ja kuulusteluolosuhteita arvioitaessa. Merkinnät koskevat esimerkiksi kuulustelun alkamis- ja päättymisajankohtaa, esitutkintalain 29 §:ssä tarkoitettujen tiedustelujen ja ilmoitusten tekemistä, olosuhteiden muuttumista kuulustelun aikana ja todisteiden esittämistä kuulusteltavalle. Näiden merkintöjen tekemistä kuten esitutkintapöytäkirjaa laajemminkin koskee ohje SM-2006-03625/Ri-2, jolla vahvistetaan käsikirja esitutkintapöytäkirjan laatimisesta. Merkintöjen merkityksen vuoksi kuulusteltavan tarkastusoikeuden tulisi koskea koko kuulustelupöytäkirjaa eikä vain kuulustelukertomusta.

Voimassa olevan lain mukainen kuulustelukertomuksen lukeminen kuulusteltavalle on harvoin tarpeen. Tarkastamisen riittävä ja tarkoituksenmukainen toteuttamistapa riippuu tilanteesta. Tarkastamisesta huolehtivan esitutkintavirkamiehen harkinnassa tulisikin olla sen, miten tarkastaminen tehdään. Tapauksesta riippuen se voitaisiin tehdä lukemalla kertomus ääneen (esimerkiksi lyhyt kuulustelukertomus), antamalla kirjattu kertomus kuulusteltavan luettavaksi tai käyttämällä molempia tapoja rinnan. Olennaista on se, että kuulusteltava voi kertomuksensa laatu ja laajuus huomioon ottaen perehtyä kirjaukseen riittävällä tavoin. Edellä todetulla tavalla tarkastamisen tulisi koskea koko kuulustelupöytäkirjaa eikä vain kuulustelukertomusta. Mitä tulee kuulusteltavan pyytämiin lisäyksiin ja korjauksiin, olennaista on se, että ne merkitään kuulustelupöytäkirjaan. Tällaisen merkitsemisen toteuttamistapa voi riippua tapauksesta, keinona voi olla merkintöjen tekeminen varsinaiseen kertomukseen tai sitten kuulustelupöytäkirjaan muuten.

Esitutkintapöytäkirjasta säädetään esitutkintalain 40 §:ssä. Pykälän 2 momentin mukaan esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat ja tallenteet, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. Säännös on tältä osin suppea ja tulkinnanvarainen. Momenttia täydentävät esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 19 ja 20 §, joissa säädetään eräistä esitutkintapöytäkirjaan tehtävistä merkinnöistä, jotka koskevat esimerkiksi asianosaisen pyytämien lisätutkimuksien toimittamisesta kieltäytymistä ja pakkokeinojen käyttämistä. Tarkempaa ohjeistusta asiasta on sisäasiainministeriön esitutkintapöytäkirjan laatimista koskevan ohjeen käsikirjassa.

Esitutkintapöytäkirja perustaa pohjan rikosasian jatkokäsittelylle esitutkinnan jälkeen. Sen vuoksi on olennaisen tärkeää, että pöytäkirjasta riittävästi ilmenevät esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevat asiaan vaikuttavat seikat. Tämä koskee erityisesti tutkintatoimenpiteiden suorittamisen yhteydessä tehtyjä havaintoja, jotka saattavat liittyä esimerkiksi rikoksen tekoolosuhteisiin tai rikoksella aiheutettuun vahinkoon. Tällaisten havaintojen selostusvelvollisuus on epäselvä esitutkintalain 40 §:n 2 momentin perusteella. Tämä ei ole välttämättä johtanut esitutkintapöytäkirjojen puutteellisuuteen, koska selostuksia esitutkinnassa tehdyistä ha-

vainnoista voidaan ottaa esitutkintapöytäkirjan johdantoon, joka sisäasiainministeriön ohjeen perusteella on laadittava esitutkintapöytäkirjaan tutkittavan asian laajuuden tai muun vastaavan syyn sitä edellyttäessä. Huomion kiinnittäminen asiaan myös lainsäädännössä on tarpeen erityisesti sen vuoksi, että havaintojen kirjaamistarve ei välttämättä liity tällaisiin perusteisiin.

Esitutkintalain säätämisen jälkeen on säädetty viranomaisten asiakirjoja koskeva laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta. Muusta kuin asiakirjoja koskevasta asianosaisjulkisuudesta ehdotetaan aikaisemmin todetuin tavoin säädettäväksi uuden esitutkintalain esitutkintaperiaatteita koskevassa luvussa. Esitutkinta-aineistoa koskevaa lukua olisi syytä selvyyden vuoksi esitutkinta-asiakirjojen julkisuuden osalta täydentää viittauksella viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin.

Pelkkä viittaus viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin ei ole kuitenkaan riittävä. Tämä näkökohta koskee ääni- ja kuvatallenteiden julkisuutta. Tällaisiin tallenteisiin liittyy kuulusteltavien yksityisyyden ja persoonallisuuden suoja. Tallenteiden väärinkäyttömahdollisuuden ja väärinkäytön laajakantoisten seurausten vuoksi perusteltuna ja viranomaisten asiakirjojen julkisuutta koskevien lähtökohtien toteutumisen kannalta tarpeellisena ei voida pitää sitä, että esitutkintaviranomaisen tulisi antaa yksityisyyden suojaan liittyviä tallenteita nähtäväksi ilman mahdollisuuksia kontrolloida niiden käyttämistä. Tähän kysymykseen liittyvä rikosprosessuaalinen säännös on jo oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain (370/2007) 13 §:n 2 momentissa. Sen mukaan videotallenteesta tai siihen rinnastettavasta muusta kuva- ja äänitallenteesta tieto voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne tuomioistuimessa nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Vastaava säännös voitaisiin ottaa myös uuteen esitutkintalakiin.

Esitutkinnan päättäminen

Esitutkintalain 42 §:ssä säädetään loppulausuntomenettelystä. Ennen esitutkinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus esittää esitutkintaviranomaiselle lausuntonsa esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jos se on omiaan jouduttamaan tai helpottamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa. Lausunto on liitettävä esitutkintapöytäkirjaan.

Loppulausuntomenettelyä ei ole säädetty pakolliseksi esitutkinnan päättämistoimenpiteeksi. Tähän päädyttiin tietoisesti esitutkintalain säätämisen yhteydessä (HE 14/1985 vp). Menettelyn pakolliseksi säätämisen epäiltiin hidastavan esitutkintaa liiaksi. Lisäksi suurin hyöty loppulausuntomenettelystä arvioitiin saatavan vasta, jos asianosaisille olisi säädetty velvollisuus jo ennen oikeudenkäyntiä tai heti sen alussa ilmoittaa kaikki todisteet, joihin he aikovat vedota.

Hallituksen esityksessä esitetyt loppulausuntomenettelyn pakollisuutta vastaan puhuvat näkökohdat eivät välttämättä ole enää erityisen painavia. Esitutkintaa hidastava vaikutus riippuu siitä, kuinka pitkiä määräaikoja loppulausuntoa varten annetaan. Käytännössä lausuntoja on pyydetty suhteellisen lyhyillä 2-4 viikon määräajoilla. On myös otettava huomioon, että esitutkintalain säätämisen jälkeen rikosoikeudenkäyntimenettely on muuttunut olennaisesti. Rikosasia käsitellään tuomioistuimessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun mukaisesti yhtäjaksoisessa pääkäsittelyssä. Asianosaisten on ennen sitä tai viimeistään sen alussa esitettävä vaatimuksensa ja vastauksensa toisten vaatimuksiin.

Edellä mainituista määräaikaan ja rikosoikeudenkäyntimenettelyyn liittyvistä seikoista huolimatta loppulausuntomenettelyn pakolliseksi säätämiseen ei voida edelleenkään katsoa olevan aihetta. Tämä liittyy ennen kaikkea siihen, että valtaosaa rikosasioista voidaan pitää esimerkiksi asian laadun, asian laajuuden tai rikoksen vähäisyyden perusteella yksinkertaisina ja selvinä. Esitutkintaviranomaisten voimavarojen tarkoituksenmukaisen käytön varmistamiseksi loppulausuntomenettelyn jättäminen käyttämättä tulisi mahdollistaa tapauksissa, joissa lausuntoa voidaan syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta pitää ilmeisen tarpeettomana.

Vaikka loppulausuntomenettelyn säätämiseen pakolliseksi ei ole aihetta, sääntelyä täsmentämällä ja täydentämällä voidaan edistää menettelyn käyttämistä hyödyllisellä tavalla. Loppulausuntomenettelyn ongelmaksi käytännössä on koettu pyyntöjen selkiytymättömyys ja täsmentymättömyys, mihin on kiinnittänyt huomiota muun ohessa esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmä. Laissa tulisikin kiinnittää huomiota siihen, että pyynnön esittäjä tarvittaessa riittävässä määrin yksilöi ne esitutkinta-aineiston riittävyyteen, näytön arviointiin tai oikeuskysymyksiin liittyvät seikat, joista asianosaisen lausunto halutaan.

Voimassa olevan lain mukaan loppulausunnon pyytämisen edellytyksenä siis on, että lausunto on omiaan joudattamaan tai helpottamaan asian käsittelyä tuomioistuimessa. Käytännössä loppulausunnolla voidaan vaikuttaa ennen kaikkea syyteharkintaan. Vaikka loppulausuntomenettelyllä voi olla merkitystä myös tuomioistuinkäsittelyn kannalta, edellä kerrotulla tavalla merkityksen voidaan olettaa olevan korostetusti syyteharkinnassa, joka tulisikin lisätä pykälään tuomioistuinkäsittelyn lisäksi. Jotta loppulausunnolla olisi merkitystä, esitutkintaviranomaisen olisi riittävässä määrin harkittava siinä esitettyjen näkökohtien merkitys jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden riittävyyden kannalta. Myös tästä voitaisiin kysymyksen merkityksen korostamiseksi säätää laissa.

Esitutkintalaissa ei myöskään säädetä siitä, kuka esitutkintavirkamies päättää loppulausunnon pyytämisestä. Loppulausunnon pyytämisestä päättäminen edellyttää kokonaisvaltaista esitutkinnan ja siinä kertyneen aineiston tarkastelua ja arviointia. Tämän vuoksi tutkinnanjohtajan tulisi päättää pyynnön tekemisestä, mistä tulisi säätää laissa muiden hänen toimivaltaansa kuuluvien asioiden tavoin. Vaikka loppulausuntoa koskevat kysymykset kuuluisivat yleisten esitutkintayhteistyötä koskevien säännöstenkin piiriin, laissa olisi asian merkityksen korostamiseksi syytä erikseen säätää syyttäjän kytkemisestä tarvittaessa loppulausuntomenettelyyn. Tämä koskisi niin lausuntopyynnön tarpeellisuutta kuin tarvittaessa pyynnön sisältöäkin.

Esitutkintalain 43 §:n 2 momentissa säädetään esitutkinnan lopettamisesta saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Näin tapahtuu, jos 1) tutkinnassa on käynyt selville, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa julkisoikeudellista vaadetta; tai 2) esitutkintaviranomainen on tutkinnan aloittamisen jälkeen päättänyt 4 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitetulla perusteella luopua enemmistä toimenpiteistä. Pykälän 3 momentin mukaan esitutkintaviranomainen voi 2 momentin 2 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa antaa rikokseen syyllistyneelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen.

Eräitä esitutkintalain 43 §:ään liittyviä kysymyksiä (4 §:ää vastaavan uuden pykälän täydentäminen koskemaan myös esitutkinnan lopettamista sen aloittamisen jälkeen ja tutkinnanjohtajana toimivan virallisen syyttäjän oikeus antaa huomautus asian jäädessä saattamatta syyttä-

jälle) on jo käsitelty edellä syyttäjän asemaa poliisirikosten tutkinnassa ja esitutkinnan käynnistämistä koskevissa jaksoissa.

Oikeusministeriön asettama nuorisorikostyöryhmä ehdotti esitutkintalain 43 §:n 3 momenttia muutettavaksi niin, että siihen lisätään toinen virke. Sen mukaan rikokseen alle 18-vuotiaana syyllistynyttä olisi henkilökohtaisesti puhuteltava, jollei puhuttelua ole tehty kuulustelun yhteydessä tai jollei sitä ole muuten pidettävä selvästi tarpeettomana. Työryhmän mietinnön mukaan puhuttelulla voidaan korostaa vakavaa suhtautumista nuoren tekoon silloin, kun toimenpiteistä luovutaan. Tämä ehdotus oli linjassa sen kanssa, että mietinnössä ehdotettiin myös syyttäjän järjestämää tapaamista epäillyn kanssa tilanteissa, joissa syyttäjä päätyy syyttämättä jättämiseen kyseiseen ikäryhmään kuuluvan epäillyn kohdalla, ja tuomioistuimen puheenjohtajan suorittamaa puhuttelua tuomioistuimen tuomion julistamisen yhteydessä. Nyt kysymyksessä ei ole kokonaisvaltainen nuorten rikosasioiden käsittelyä koskeva uudistus, joten tällaista yhtä prosessin vaihetta koskevaa muutosta ei ehdoteta tässä yhteydessä. Tässäkin yhteydessä on sinällään syytä korostaa huomautuksen mahdollista hyödyllistä vaikutusta nuorten rikosasioiden käsittelyssä. Tähän seikkaan voidaan kiinnittää huomiota esitutkintalain 43 §:n 2 momenttia vastaavan uuden pykälän perusteluissa.

Erinäiset kysymykset

Tässä jaksossa käsitellyt erinäiset kysymykset liittyvät asioihin, joista säädetään voimassa olevan esitutkintalain 44-51 §:ssä. Myös tältä osin vähäisempiä lainsäädännön muuttamis- ja täydentämistarpeita käsitellään ehdotettavien pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Esitutkintalaissa ei ole säännöksiä esitutkintapäätöksestä, vaikka esitutkinnassa tehdään henkilöiden oikeuksiin, etuihin ja velvollisuuksiin liittyviä päätöksiä. Asianosaisilla on esimerkiksi tarve tietää, miksi asiassa ei toimiteta esitutkintaa tai miksi aloitettu esitutkinta keskeytetään. Oikeus saada asiassaan perusteltu päätös kuuluu perustuslain 21 §:n 2 momentin perusteella oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeisiin. Hallinto-oikeuden puolella päätöksen sisällöstä ja perusteluvelvollisuudesta säädetään hallintolain 44 §:ssä ja 45 §:n 1 momentissa. Asianmukaisen päätöksen edellyttämisellä ja ennen kaikkea sen asianosaisen tietoon saattamisen edellyttämisellä voidaan myös parantaa ratkaisujen tasoa, koska päätöksentekijä joutuu päätöstä laatiessaan samalla kiinnittämään huomiota sen oikeudelliseen kestävyyteen. Päätöksen perustelut myös parantavat tarvittaessa esimerkiksi kanteluteitse tapahtuvan päätöksentekoon kohdistuvan ulkoisen kontrollin edellytyksiä.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön perusteella esitutkintaviranomaisten toiminnassa on esitutkintapäätöksiin liittyen runsaasti parantamisen varaa. Asianosaisen oikeusasemaan vaikuttava esitutkintapäätös saattaa jäädä kokonaan tekemättä, päätöksen tarkoittama esitutkintatoimenpide saattaa jäädä epäselväksi tai päätöksen perustelut saattavat olla puutteelliset niin arvioinnissa huomioon otettavien lainkohtien kuin tosiseikkojenkin osalta. Näiden seikkojen ja esitutkintapäätöksen merkityksen korostamiseksi esitutkintapäätöksestä olisi syytä säätää laissa. Rikostutkinnalliset seikat puoltavat sitä, että asianosaiselle ei tarvitsisi ilmoittaa esitutkintapäätöksestä ilman aiheetonta viivytystä sellaisissa tapauksissa, joissa ilmoittamisesta aiheutuisi haittaa kysymyksessä olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiselle.

Lainsäädännössä on jo nykyisellään esitutkintaviranomaisen päätöksentekoa koskevia säännöksiä, joissa on otettu huomioon tiettyjä asioita koskevat sääntelytarpeet tarvittaessa muu-

toksenhaku mukaan lukien. Nyt ehdotettavan sääntelyn tulisikin täydentävänä koskea tapauksia, joissa sääntelyä ei ole muualla lainsäädännössä. Mitä tulee muutoksenhakuun muuten, on huomattava esitutkintapäätösten luonne valmistelevia toimenpiteitä koskevina päätöksinä tai muuten vailla lopullista sitovuutta olevina päätöksinä. Esitutkinnassa on kysymys syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin valmistelusta, minkä vuoksi asianosainen voi vedota esitutkintapäätöksiin liittyviin seikkoihin myöhemmin asian käsittelyn kuluessa. Esitutkintapäätös on kanteluteitse tai asia virallisen syyttäjän käsiteltäväksi toimittamalla saatavissa kontrollin ja tarkastelun kohteeksi. Huomioon on otettava myös se, että esitutkinnassa tehdään suuret määrät nyt kysymyksessä olevia päätöksiä. Tässä yhteydessä ei esitetäkään yleistä muutoksenhakuoikeutta esitutkintapäätökseen. Aikaisemmin todetuin tavoin mahdollisuus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi ehdotetaan kuitenkin koskemaan tutkinnanjohtajan päätöstä avustajan kelpoisuudesta.

Esitutkintalain 48 §:ssä säädetään kiellosta ilmaista eräitä seikkoja esitutkinnan aikana sivullisille. Pykälän 1 momentin mukaan, jos esitutkinnassa läsnä olevalle henkilölle ilmaistaan muita kuin häntä itseään tai hänen päämiestään koskevia, tutkintaan liittyviä seikkoja, jotka eivät ennestään ole hänen tiedossaan, tutkinnanjohtaja voi kieltää häntä ilmaisemasta niitä sivullisille esitutkinnan aikana. Edellytyksenä kiellon antamiselle on, että tällaisten seikkojen ilmitulo tutkinnan aikana voi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä taikka aiheuttaa asianosaisille tai muille vahinkoa tai haittaa. Kielto voidaan antaa asianosaisen edustajalle ja avustajalle silloinkin, kun hän ei ole ollut läsnä tutkinnassa. Kielto on voimassa enintään kolme kuukautta kerrallaan. Pykälän 2 momentissa viitataan kiellon rikkomisesta rankaisemisen osalta rikoslain 38 luvun 1 ja 2 §:ään.

Ilmaisukiellon tiedoksi antamisesta säädetään esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 21 §:ssä. Kielto on annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Kiellossa on mainittava ne seikat, joita asianomaista kielletään ilmaisemasta, kiellon voimassaoloaika sekä seuraukset kiellon rikkomisesta. Ilmaisukieltoon liittyy viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentti, jonka mukaan asianosainen, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa ilmaista sivullisille asianosaisaseman perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin asianosaista itseään.

Ilmaisukielto on rajattu vain esitutkinnan aikaan. Laillisuusvalvonnan yhteydessä on noussut esiin tarve joskus jatkaa ilmaisukieltoa tutkinnan päättymisen jälkeen, minkä eduskunnan apulaisoikeusasiamies on useissa ratkaisuissaan todennut. Tämä koskee tapauksia, joissa jo päättynyttä esitutkintaa koskevilla tiedoilla on merkitystä vielä tutkittavana olevan asian kannalta niin, että ilmaisukiellon alaisena olleiden tietojen ilmaiseminen voisi vaikeuttaa muun rikoksen selvittämistä. Tällöin olisi johdonmukaista esitutkinta-asiakirjojen julkisuutta koskevan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan kanssa, että ilmaisukielto voidaan määrätä ulottumaan siihen asti, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen. Koska ilmaisukielto voisi varsinkin tämän täydennyksen kautta jatkua myös syyteharkinnan aikana, laissa tulisi selvyyden vuoksi säätää siitä, kuka tuolloin päättää ilmaisukiellosta. Tämä ei koske pelkästään ilmaisukiellon määräämistä vaan myös sen voimassaolon lakkaamisesta päättämistä. Näin merkittävästä kysymyksestä päättämisen tulisi syyteharkinnan aikana kulua syyttäjän toimivaltaan.

Esitutkintalain 48 §:n 1 momentin mukaisen ilmaisukiellon suhdetta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momenttiin voidaan pitää epäselvänä säännösten osittaisen päällekkäisyyden vuoksi. Laissa ei säädetä niiden suhteesta. Kysymystä on käsitelty eduskun-

nan apulaisoikeusasiamiehen päätöksessä (12.10.2006, dnro 1489/2/04), joka on saatettu oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön tietoon esitutkintalainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä huomioon otettavaksi. Päätöksessä katsotaan, että molemmat säännökset ovat sinällään tarpeellisia eivätkä ne estä toistensa soveltamista. Apulaisoikeusasiamies on katsonut, että esitutkintalakiin voitaisiin lisätä säännös, jossa todetaan, että ilmaisukieltoa koskevat ratkaisut eivät vaikuta asianosaisen viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetusta laista johtuvaan salassapitovelvollisuuteen. Lisäksi apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota siihen, että esitutkintaviranomaisen tulee tarvittaessa antaa asianosaiselle riittävät tiedot salassapitovelvollisuudesta. Muuten asianosaisen tietoon ei välttämättä tule esimerkiksi se, että viranomaisten julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentin mukainen salassapitovelvollisuus jatkuu ilmaisukiellon päättymisen jälkeen. Näitä apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa esitettyjä näkökohtia voidaan pitää perusteltuina, ja niiden edellyttämät täydennykset lainsäädäntöön voidaan tehdä tässä yhteydessä. Salassapitovelvollisuuden sisällön selostamisvelvollisuuden tulisi lisäksi koskea myös muuta kuin nyt kysymyksessä olevia kahta säännöstä.

Ilmaisukielto vaikuttaa merkittävästi saajansa oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Sen vuoksi ilmaisukiellon tiedoksi antamiseen liittyvistä seikoista tulisi asetuksen asemesta säätää laissa. Mainitun vaikutuksen vuoksi ja sen takia, että tarve ilmaisukiellon ylläpitämiseen saattaa poistua ennen kieltoa koskevan määräajan päättymistä, laissa tulisi säätää myös ilmaisukiellon kumoamisesta. Ilmaisukiellon tarkoituksen saavuttamisen ja kiellon saajan oikeusturvan kannalta kiellon kohteena olevien seikkojen yksilöintiin tulisi kiinnittää erityistä huomiota, minkä vuoksi yksilöinnistä tulisi nimenomaan säätää laissa.

Esitutkinnasta tiedottamisesta ja esitutkintaa koskevien tietojen antamisesta julkisuuteen säädetään esitutkintalain 49 §:n 1 momentissa sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 8 ja 9 §:ssä. Lain mukaan esitutkinnasta on tiedotettava siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi ja ettei kenellekään tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa ja haittaa. Asetuksessa todetaan ensinnäkin, että rikoksesta epäillyn nimen tai hänen kuvansa saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, epäillyn kiinni saamiseksi tai muusta erityisen painavasta syystä. Lisäksi asetuksen mukaan oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen on tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehellään sekä esimiehen määräämällä muulla virkamiehellä. Sisäasiainministeriö on 15 päivänä joulukuuta 2005 antanut määräyksen poliisin viestinnästä (SM-2005-03391/Yl-3), jonka liitteen mukaan poliisi voi tiedottaa yleisesti merkittävistä rikosjutuista ja poliisin toimialaan kuuluvista muista merkittävistä asioista kansalaisille ja tiedotusvälineille, mikäli rikoksen tutkinta tai esitutkintalain hienotunteisuusperiaate ei vaarannu.

Tiedottamista ja tietojen julkistamista koskevien pykälien osalta ei ole ilmennyt merkittäviä muutostarpeita. Lain säännöksen lähtökohtaa voidaan pitää perusteltuna. Ei voida asettaa esitutkintaviranomaiselle oikeutta tai velvollisuutta tiedottaa tietyissä tapauksissa. Tiedottamiseen vaikuttaa tapauskohtainen tarve. Tiedottamisella edistetään julkisuusperiaatteen toteutumista sekä poliisitoiminnan avoimuutta ja läpinäkyvyyttä. Olennaista tiedottamisen käytännön toteuttamisessa on se, että ketään ei saa aiheettomasti saattaa epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei saa tarpeettomasti aiheuttaa vahinkoa tai haittaa. Tästä huolimatta laissa voitaisiin säätää suuntaa antavasti sellaisista esimerkkitapauksista, joihin tiedottamistarvetta yleensä liittyy. Tiedottamistarve saattaa liittyä esimerkiksi asian yhteiskunnalliseen merkitykseen, sen herättämään yleiseen mielenkiintoon, rikoksen selvittämiseen, rikoksesta epäillyn tavoittamiseen, uuden rikoksen estämiseen ja rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseen.

Nimen tai kuvan julkaisemistarve ei aina liity rikoksesta epäiltyyn. Poliisi saattaa esimerkiksi joutua julkaisemaan henkirikoksen uhriksi joutuneen henkilön nimen ja kuvan rikoksen selvittämistarkoituksessa. Koska tällainen julkistaminen on aina erittäin herkkä asia henkilön yksityisyyden suojan ja esitutkintaperiaatteiden (erityisesti syyttömyysolettama ja vähimmän haitan periaate) kannalta, laista tulisi tyhjentävästi ilmetä ne perusteet, joilla henkilön nimi tai kuva voidaan antaa julkisuuteen. Asetuksessa mainittujen perusteiden eli rikoksen selvittämisen ja epäillyn tavoittamisen lisäksi perusteiksi voitaisiin säätää uuden rikoksen estäminen ja rikoksesta aiheutuvan vahingon estäminen, jotka otettaisiin edellä kerrotun mukaisesti lakiin tiedottamiseen yleisesti liittyviksi esimerkkitapauksiksi.

Esitutkintalaissa sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa on eri paikoissa lukuisasti säännöksiä asianosaisille tehtävistä ilmoituksista. Osa näistä säännöksistä liittyy edellä jo käsiteltyihin kysymyksiin, jolloin esitutkintaviranomaisen ilmoitusvelvollisuus tulee hoidettua niitä kysymyksiä koskevissa pykälissä. Lisäksi voidaan esitutkintalaista esiin nostaa 47 §. Sen mukaan, kun on päätetty, ettei esitutkintaa toimiteta tai että esitutkinta lopetetaan 4 §:n 3 momentin, 9 §:n 2 momentin tai 43 §:n 2 momentin perusteella taikka että esitutkinta keskeytetään, tutkinnanjohtajan on huolehdittava siitä, että päätöksestä viipymättä ilmoitetaan asianomistajille ja esitutkinnassa asianosaisina kuulustelluille, jollei sitä ole pidettävä tarpeettomana.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa säädetään asianomistajalle tehtävistä ilmoituksista. Esitutkintaviranomaisen on mahdollisuuksien mukaan tehtävä selkoa asianomistajalle siitä, mihin toimenpiteisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen tai esitutkintaviranomaisen tietoon muuten tulleen rikoksen johdosta ryhdytään (3 §). Asetuksen 4 §:n mukaan, jos asianomistaja on tehnyt rikoksesta ilmoituksen tai rikokseen syyllistyneelle rangaistusta vaatimatta pyytänyt asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamista esitutkintalain 3 §:n 4 momentin perusteella, mutta esitutkintaa ei kuitenkaan toimiteta, hänelle on ilmoitettava syy siihen.

Asetuksen 5 §:ssä puolestaan säädetään asianomistajalle asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamisesta tehtävistä ilmoituksista. Kun asianomistaja ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle asianomistajarikoksesta tai kun asianomistajarikoksen esitutkinta aloitetaan esitutkintalain 3 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa, asianomistajalle on ilmoitettava, että esitutkinta toimitetaan tai sitä jatketaan vain, jos hän vaatii rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, ja että se lopetetaan, jos hän peruuttaa rangaistusvaatimuksensa. Ilmoitukset tehdään, milloin se on mahdollista, rikoksesta tehtävää ilmoitusta vastaanotettaessa tai ilmoitettaessa asianomistajalle tutkinnan aloittamisesta ja viimeistään asianomistajaa kuulusteltaessa. Kun asianomistajarikoksen esitutkinta toimitetaan syyttäjän pyynnöstä esitutkintalain 3 §:n 3 momentin nojalla, asianomistajalle on viipymättä ilmoitettava tutkinnan aloittamisesta. Jos asianomistaja on kärsinyt rikoksen johdosta vahinkoa, josta hänellä ilmeisesti on oikeus saada korvausta rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista annetun lain (935/73) nojalla, esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle oikeudesta korvaukseen ja tarvittaessa opastettava häntä korvauksen hakemisessa (6 §).

Asianosaisille tehtäviä ilmoituksia koskevien säännösten tulisi olla laissa, koska niillä on merkitystä heidän oikeuksiensa kannalta. Lisäksi sääntely laissa on omiaan korostamaan ilmoitusvelvollisuuden merkitystä, mihin on aihetta laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön perusteella. Varsinkin asianomistajille tehtävien ilmoitusten tekemisessä vaikuttaa olevan merkittävästi toivomisen varaa. Asianomistajaa koskevien säännösten lakiin ottamista voidaankin pitää perusteltuna, jolloin niitä voidaan jonkin verran tiivistää nykyisestä. Nämä säännökset

ovat nykyisessä muodossaan pääsääntöisesti liian yksityiskohtaisia. Esitutkintalain 47 §:ssä olevaa sääntelyä vastaavaa ei uudessa esitutkintalaissa enää tarvittaisi, jos uuteen esitutkintalakiin edellä esitetyn mukaisesti otetaan pykälä esitutkintapäätöksen saattamisesta asianosaisen tietoon.

Esitutkintalain 50 §:n mukaan tarkempia säännöksiä sen lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella. Lain eräissä pykälissä asetuksenantovaltuus perustetaan erikseen. Esitutkintalain 38 a §:n 5 momentin mukaan tarkempia säännöksistä ryhmätunnistuksesta annetaan valtioneuvoston asetuksella. Mainitun säännöksen nojalla on säädetty valtioneuvoston asetus ryhmätunnistuksesta. Ryhmätunnistukseen osallistuneen sivullisen korvauksen määrästä säädetään sisäasiainministeriön asetuksella (38 b §:n 2 momentti), mikä on johtanut valtion varoista ryhmätunnistamistilaisuuteen osallistuvalle sivulliselle maksettavista korvauksista annetun sisäasiainministeriön asetuksen (55/2004) säätämiseen. Esitutkintalain 49 §:n 2 momentin mukaan esitutkintaa koskevien tietojen antamisesta julkisuuteen säädetään asetuksella.

Esitutkintalain 50 § ei täytä perustuslaista johdettavaa asetuksenantovaltuutuksen tarkkarajaisuusvaatimusta. Valtuutusta koskevasta pykälästä on ilmettävä ne asiat, joista asetuksella voidaan säätää. Asetuksella säädettävien asioiden määrä tulisi tämän esityksen perusteella merkittävästi vähenemään, koska yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvien seikkojen vuoksi perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla nykyisin asetuksessa säädettävistä asioista tulisi pääsääntöisesti säätää laissa. Tämä koskisi rikosilmoituksen kirjaamista, asianomistajalle ja syyttäjälle tehtäviä ilmoituksia, esitutkintaa koskevien tietojen antamista julkisuuteen, lasten kohtelua esitutkinnassa, päihtyneen kuulustelemista, mielentilaltaan häiriintyneen kuulustelemista, viittätoista vuotta nuorempaan kohdistettavaa kuulustelemista ja tutkintaa, sosiaaliviranomaisen kytkemistä alaikäisen kuulusteluun, kuulustelukertomuksen ottamista ääni- ja kuvatallenteeseen ja tallenteeseen otetun kertomuksen tarkastamista sekä ilmaisukiellon tiedoksi antamista. Osa asetuksen säännöksistä koskee pakkokeinolaissa säädettyjen pakkokeinojen käyttämistä.

Joistakin asiaryhmistä on edelleenkin syytä säätää tarkemmin valtioneuvoston asetuksessa. Tämä koskee rikosilmoituksen kirjaamistapaa, ryhmätunnistuksen järjestämistä sekä kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisältöä, rakennetta ja liitteitä. Viimeksi mainittu koskee muun ohessa kuulustelupöytäkirjaan ja esitutkintapöytäkirjaan tehtäviä merkintöjä, joista säädetään nykyisin asetuksen 16 ja 20 §:ssä. Asetuksen laatimisvaiheessa on tarpeen harkita sitä, missä määrin tarkempaa sääntelyä voidaan jättää sisäasiainministeriön antamien ohjeiden varaan. Ryhmätunnistuksesta sivulliselle maksettavasta korvauksesta tulisi voida edelleen säätää sisäasiainministeriön asetuksella, jotta tarvittavat rahamäärän muutokset voidaan tehdä mahdollisimman yksinkertaisessa menettelyssä.

2.3.2. Pakkokeinolaki

Myös pakkokeinolain vähäisiä muuttamistarpeita käsitellään ehdotettavien pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Yleistä

Esitutkintalain tavoin pakkokeinolaki on ollut voimassa noin 20 vuotta. Pakkokeinolakiakin on muutettu ja täydennetty, minkä vuoksi sitä voidaan edelleen pitää suhteellisen kattavana ja

toimivana säädöksenä. Merkittävät lakiin tehdyt muutokset ja lisäykset koskevat esimerkiksi vangitsemisvaatimuksen tekoaikaa (1 luvun 13 §) ja vangitsemisvaatimuksen ottamista käsiteltäväksi (1 luvun 14 §), yhteydenpidon rajoittamista (1 luvun 18 a §), toimimista vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta (3 luvun 6 a § ja 4 luvun 15 a §), sähköisiin asiakirjoihin sekä tietokoneisiin ja tietojärjestelmiin liittyvien kysymysten huomioon ottamista takavarikkosäännöksissä (4 luvun 1 §:n 2 ja 3 momentti sekä 4 a-4 c §), DNA-tunnisteiden määrittämistä ja tallettamista (6 luvun 5 §) ja suhteellisuusperiaatetta (7 luvun 1 a §). Erityisesti on syytä korostaa salaisia pakkokeinoja koskevan luvun 5 a luvun lisäämistä lakiin vuonna 1995.

Vielä esitutkintalakiakin voimakkaammin pakkokeinolain arvioinnissa korostuu perus- ja ihmisoikeusnäkökulma. Tämä liittyy siihen, että useilla pakkokeinoilla voidaan useita esitutkintatoimenpiteitä tuntuvammin ja perusoikeuksien ydinalueelle menevästi puuttua pakkokeinon kohteeksi joutuvien ihmisten oikeuksiin. Tämä koskee esimerkiksi vankeutta ja salaisia pakkokeinoja. EIT:n ja ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännöllä on tältä osin tapahtuvassa arvioinnissa suuri merkitys. Pakkokeinojen tuntuvuuden vuoksi lainsäädännön arvioinnin tärkeän osa-alueen muodostaa oikeusturvaan liittyvien säännösten toimivuuden ja kattavuuden arviointi. Tämä koskee pakkokeinojen käytöstä päättämistä, asianosaisen mahdollisuuksia saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, viranomaistoiminnan valvontaa ja asianosaisen oikeutta saada korvausta tai hyvitystä pakkokeinojen käytön yhteydessä tapahtuneen oikeudenloukkauksen vuoksi.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön merkitys ei kuitenkaan rajoitu pelkästään perus- ja ihmisoikeuskysymysten arviointiin. Muutenkin pakkokeinolain soveltamisessa, selkeydessä ja kattavuudessa on havaittavissa puutteita ja säännöksissä muuttamisen tarvetta. Nämä kysymykset koskevat erityisesti takavarikkoa, etsintää sekä salaisia pakkokeinoja ja näiden keinojen suhdetta poliisilaissa säädettyihin tiedonhankintakeinoihin. Taustalla on perustuslain 2 §:n 3 momentti, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa ei ole pakkokeinoja koskevia säännöksiä, jotka olisi perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla nostettava lakiin. Lainsäädäntötekniset muutostarpeet koskevat paikoitellen vanhahtavan tai tarpeettoman monimutkaisia ilmaisuja sisältäviä säännöksiä. Pakkokeinolain yksityiskohtaiset perustelut ovat paikoitellen turhan suppeat viitatessaan esimerkiksi ainoastaan aikaisempaan lainsäädäntöön. Vaikka pykäliä ei uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä tarvitsikaan muuttaa, soveltamiskäytäntö saattaa antaa aihetta perustelujen täydentämiseen.

Soveltamisalasäännös

Pakkokeinojen käyttötarkoitus riippuu käytettävästä keinosta. Yleisimmin pakkokeinoja käytetään rikoksen selvittämiseen mukaan lukien rikoksentekijän saattaminen rangaistusvastuuseen teostaan. Toisaalta esimerkiksi vangitsemisella ja matkustuskiellolla saatetaan pyrkiä rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseen. Henkilön vapauteen ja liikkumavapauteen kohdistuvilla pakkokeinoilla saatetaan myös turvata esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa niin, että henkilö ei pakene tai muuten karta prosessia tai täytäntöönpanoa. Turvaamistoimet ja takavarikot puolestaan liittyvät sakon, korvauksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen turvaamiseen sekä rikoksen selvittämistarkoituksen lisäksi rikoksella viedyn omaisuuden palauttamiseen tai omaisuuden menetetyksi tuomitsemisen turvaamiseen.

Pakkokeinolaissa ei ole soveltamisalasäännöstä, jossa toisaalta käsiteltäisiin lain tarkoitusta ja toisaalta sen asemaa pakkokeinoja koskevana yleislakina, jota sovelletaan, jollei laissa erikseen toisin säädetä. Selvyyden vuoksi lakiin olisi syytä ottaa soveltamisalasäännös, joka yleensä on vastaavissa laeissa. Sellainen on myös voimassa olevassa esitutkintalaissa ja ehdotetaan tässä esityksessä otettavaksi myös uuteen esitutkintalakiin.

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa määritellään ainoastaan salaiset pakkokeinot sekä henkilöntarkastus ja henkilönkatsastus. Salaisten pakkokeinojen määrittelemistä voidaan pitää tarpeellisena, koska näiden pakkokeinojen yhteydessä on esimerkiksi viitattava viestintään liittyvään käsitteistöön. Muiden pakkokeinojen sisältö saattaa olla muuten melko selvä (esimerkiksi pidättäminen ja vangitseminen) tai muuten selvitä suhteellisen selkeästi niitä koskevista säännöksistä ilman varsinaista määritelmää. Lisäksi määritelmiin liittyy olennaisesti niiden käyttötarkoitus, joka puolestaan liittyy pakkokeinojen käyttöedellytyksiin, joista on joka tapauksessa säädettävä erikseen. Lisäksi käyttötarkoitusten tuominen määritelmiin saattaisi tehdä määritelmistä raskaita tapauksissa, joissa käyttötarkoituksia on paljon (esimerkiksi kiinniottaminen). Tarkoituksenmukaiselta vaikuttaakin edelleen se, että laissa määritellään ainoastaan salaiset pakkokeinot ja muut salaiset tiedonhankintakeinot.

Pakkokeinojen käytössä sovellettavat periaatteet

Nykyisessä pakkokeinolaissa säädetään vain joistakin pakkokeinojen käytössä sovellettavista periaatteista. Lain 7 luvun 1 a §:n mukaan kyseisessä laissa tarkoitettuja pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaus ja muut asiaan vaikuttavat seikat (*suhteellisuusperiaate*). Periaatteiksi voidaan katsoa myös kohtuuttoman pidättämisen ja vangitsemisen kiellot, joista säädetään pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 3 momentissa ja 26 a §:ssä. Mainituissa säännöksissä kielletään pidättäminen ja vangitseminen tapauksissa, joissa se olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn tai tuomitun iän tai muiden henkilökohtaisten olojen vuoksi.

Voimassa olevan esitutkintalain 5-12 §:ssä säädetään yleisistä esitutkintaperiaatteista. Tässä esityksessä esitutkintaperiaatteita ehdotetaan lisättäväksi nykyisestä. Niitä koskevat säännökset sijoitettaisiin uuden esitutkintalain 4 lukuun. Esitutkintaperiaatteita sovelletaan lähtökohtaisesti myös pakkokeinoja käytettäessä. Tämä lähtökohta on luonteva sikäli, että pakkokeinoja yleensä käytetään esitutkinnassa ja esitutkintalaki on yleislaki, jota sovelletaan esitutkinnassa suoritettaviin toimenpiteisiin mukaan lukien pakkokeinojen käyttäminen, jollei erikseen toisin säädetä.

Pakkokeinojen käytön kannalta merkittävimmät, sellaisenaan myös pakkokeinoihin sovellettavat esitutkintaperiaatteet olisi niiden korostamiseksi syytä ottaa myös pakkokeinolakiin. Suhteellisuusperiaatteen lisäksi keskeinen pakkokeinojen käytön yhteydessä sovellettava periaate on vähimmän haitan periaate, joka pakkokeinojen käyttöön sovellettuna tarkoittaa sitä, että pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi ja että pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Pakkokeinojen käyttöön liittyy olennaisesti myös hienotunteisuusperiaate, joka pakkokeinoihin sovellettuna tarkoittaa sitä, että pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hieno-

tunteisesti. Pakkokeinoja käytetään usein niin, että niiden käyttäminen on sivullisten havaittavissa tai saattaa muuten tulla sivullisten tietoon, mikä saattaa leimata pakkokeinojen kohteeksi joutuvaa henkilöä. Kohtuutonta pidättämistä ja vangitsemista koskevat kiellot on edelleen tiettyihin pakkokeinoihin liittyvinä syytä sijoittaa näitä pakkokeinoja koskevien säännösten eikä pakkokeinolakiin otettavien yleisten säännösten joukkoon.

Osa esitutkintaperiaatteista on luonteensa ja sisältönsä puolesta sellaisia, että niiden ottamista myös pakkokeinolakiin ei voida pitää perusteltuna tai tarpeellisena. Tämä ei tarkoita sitä, että näihin periaatteisiin liittyviä näkökohtia ei voida ottaa myös pakkokeinojen käytön yhteydessä huomioon. Esimerkkeinä näistä uuteen esitutkintalakiin otettavaksi ehdotettavista periaatteista voidaan mainita tasapuolisuusperiaate, syyttömyysolettama ja oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen.

Pakkokeinojen soveltaminen rikollisesta teosta epäiltyyn

Pakkokeinojen käyttömahdollisuuksien osalta epäselvyyttä on aiheutunut siitä, voidaanko niitä soveltaa ja miltä osin henkilöön, jonka epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon eli tehneen rikoksen alle 15-vuotiaana ja joka näin ollen ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa teostaan. Oikeuskirjallisuudessa ja ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä on katsottu esitutkintalainsäädännön valmisteluasiakirjojen sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen säännösten perusteella, että alle 15-vuotias voidaan ottaa epäillyn teon vuoksi kiinni ja noutaa esitutkintaan. Tämä liittyy siihen, että ikäryhmään kuuluvan teon johdosta voidaan suorittaa tutkinta, jolloin käytännössä esitutkintatoimenpiteenä tulee kysymykseen kuulustelu.

Rikollisen teon tutkinnan edellytyksistä säädettäisiin jatkossa uuden esitutkintalain 3 luvun 5 §:ssä. Kysymyksessä olisi uuden lain mukaan esitutkinta. Kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon, tarvittaessa toimitettaisiin esitutkinta sen selvittämiseksi, onko 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena teossa. Tällaisen teon johdosta toimitettaisiin lisäksi tarvittaessa esitutkinta 1) asianomistajan pyynnöstä teolla menetetyn omaisuuden saamiseksi takaisin tai hänen vahingonkorvausoikeutensa toteuttamiseksi; 2) menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseksi; tai 3) epäiltyyn kohdistettavien lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen tai muun epäillyn etuun liittyvän selvittämistarpeen vuoksi. Ehdotettavan esitutkintalain 6 luvun säännöksiä läsnäolosta esitutkinnassa sovellettaisiin myös rikollisesta teosta epäiltyyn, mikä ääritapauksissa mahdollistaisi noutamisen, kiinniottamisen ja poistumisen estämisen.

Oikeuskirjallisuudessa on myös katsottu, että alle 15-vuotiaana tehdystä teosta epäiltyä ei voida pidättää, vangita tai määrätä matkustuskieltoon, koska häntä ei voida asettaa syytteeseen. Kyseisten pakkokeinojen käyttöedellytykset ovat ylipäänsä sellaisia, että ne eivät sovellu rikosoikeudellista vastuunalaisuutta vailla olevaan henkilöön. Muutenkin vapaudenriiston käyttämiseen lasten kohdalla on suhtauduttava kaikissa yhteyksissä erityisen pidättyväisesti, minkä tulee heijastua myös edellä jo viitattujen nouto- ja kiinniottamissäännösten soveltamisessa. Selvyyden vuoksi pidättämistä, vangitsemista ja matkustuskieltoa koskevissa säännöksissä pitäisi nimenomaisesti säätää kiellosta käyttää mainittuja pakkokeinoja henkilöön, jonka epäillään alle 15-vuotiaana tehneen rikollisen teon.

Pakkokeinolain mukaisten muiden pakkokeinojen kohdistaminen lapseen voi olla kuitenkin välttämätöntä, jos pakkokeinon käyttämisellä on merkitystä häneen kohdistettavan esitutkinnan kannalta. Tämä koskee myös kiinniotto-oikeuden käyttämistä, koska kiinniottotilanteessa ei välttämättä voida tietää tai varmasti arvioida sitä, onko kiinni otettava rikosoikeudellisesti

vastuunalainen. Tämä saattaa selvitä käytännössä vasta poliisimiehen ryhtyessä kiinniottamisen jälkeen henkilötietojen tarkistamiseen. Lisäksi asiassa saattaa joka tapauksessa olla tarpeen suorittaa rikollisesta teosta epäiltyyn kohdistettava esitutkinta, jonka edellytyksen olemassaoloa kiinni ottava henkilö ei kykene yleensä välittömästi kiinniottamisen yhteydessä arvioimaan.

Vahingonkorvausvastuun ja menettämisseuraamuksen toteuttaminen, omaisuuden palauttaminen tai teon selvittäminen saattaa edellyttää turvaamistoimen, takavarikon tai etsinnän käyttämistä myös silloin, kun kysymys on alle 15-vuotiaan tekemästä teosta. Rikoksen selvittämiseksi jopa salaisen pakkokeinon käyttäminen saattaa olla tarpeen. Esimerkkinä voidaan mainita telekuuntelu rikoksen selvittämiseksi tilanteessa, jossa 14-vuotiasta epäillään osallisuudesta henkirikokseen. Menettämisseuraamuksen toteuttamisen turvaaminen on erityisasemassa, koska siitä on laissa erityissäännös. Rikoslain 10 luvun 1 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan menettämisseuraamuksen määrääminen voi perustua myös rangaistavaksi säädettyyn tekoon, jonka tekijä ei teon hetkellä ollut täyttänyt viittätoista vuotta. Tämä lainkohta mahdollistaa erillisen niin sanotun konfiskaatioprosessin, jossa menettämisseuraamusta voidaan vaatia ilman rangaistusvaatimusta.

Lähtökohtaisesti rikosprosessuaaliset turvaamistoimet ja rikokseen perustuva takavarikko tulevat kysymykseen silloinkin, kun tutkitaan alle 15-vuotiaan tekemäksi epäiltyä rikollista tekoa. Pakkokeinolain 3 ja 4 luvun säännöksistä kuitenkin ilmenee, että mainittuja pakkokeinoja on tarkoitettu käytettäväksi syytteen nostamisen ja rikosasian ratkaisemisen kytkettynä. Näihin sääntelyn peruslähtökohtiin ei tässä esityksessä ehdoteta muutoksia. Tämä saattaa käytännössä rajoittaa pakkokeinojen käyttämismahdollisuuksia tilanteessa, jossa pakkokeino kohdistuisi ainoastaan alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyyn. Asianomistajan asemaa voi turvata se, että hän voi vaatimustensa toteuttamisen turvaamiseksi vaatia oikeudenkäymiskaaren 7 luvun mukaisen turvaamistoimen määräämistä. Rikollisesta teosta epäiltyä ei voida tuomita sakkoon, jonka maksamisen vakuudeksi turvaamistoimi voitaisiin määrätä. Sinällään kysymys näiden pakkokeinojen käytöstä ikäryhmään kuuluvien henkilöiden rikollisten tekojen tutkinnassa on enemmänkin teoreettinen, koska alle 15-vuotiaalla on harvoin turvaamistoimen kohteeksi kelpaavaa omaisuutta.

Tuomioistuinmenettelyä koskevien säännösten sijoittaminen

Pakkokeinolain 1 luvussa säädetään kiinniottamisesta, pidättämisestä ja vangitsemisesta. Näitä pakkokeinoja sekä täydentäviä säännöksiä koskeviin jaksoihin jaettu luku on 34 pykälää sisältävänä varsin pitkä. Tässä esityksessä lukuun vielä ehdotetaan lisättäväksi säännöksiä. Merkittävä osa luvun säännöksistä koskee vangitsemisasian tuomioistuinmenettelyä. Eräisiin 1 luvun menettelysäännöksiin myös viitataan jäljempänä pakkokeinolaissa. Tällainen viittaus on matkustuskiellon osalta 2 luvun 9 §:n 1 momentissa, hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon osalta 3 luvun 2 §:n 3 momentissa sekä takavarikon osalta 4 luvun 13 §:ssä. Muiltakin osin eri pakkokeinojen tuomioistuinmenettelyyn liittyy yhteisiä piirteitä.

Selvityshenkilö on selvityksessään (s. 37-40) ehdottanut, että tuomioistuinmenettelyä koskevat pakkokeinolain säännökset koottaisiin yhteen lukuun, jossa olisivat erikseen kaikkia pakkokeinoja koskevat yhteiset säännökset ja erikseen vangitsemismenettelyä koskevat erityiset säännökset. Luku voitaisiin selvityshenkilön mukaan sijoittaa joko heti kiinniottamista, pidät-

tämistä ja vangitsemista koskevien säännösten jälkeen tai sitten uuden pakkokeinolain loppuun.

Tuomioistuinmenettelyyn liittyvien kaikkia pakkokeinoja koskevien säännösten erottaminen omaan lukuunsa ei välttämättä selkiytä lainsäädäntöä. Lainsoveltajalle tiettyä pakkokeinoa koskevien kaikkien säännösten, mukaan lukien menettelysäännökset, keskittämisellä sitä pakkokeinoa koskevaan lukuun on oma lainsäädännön havainnollisuutta edistävä merkityksensä, vaikka joltakin osin jouduttaisiinkin turvautumaan viittaamistekniikkaan. Tuomioistuinkäsittelyä koskevia säännöksiä ei myöskään kyetä yhdenmukaistamaan kaikilta osin. Lisäksi vangitsemismenettelyä koskevat erityissäännökset olisi selvityshenkilönkin mukaan sijoitettava sen menettelyn erityispiirteiden vuoksi joka tapauksessa omaan jaksoonsa. Kaikkien pakkokeinojen tuomioistuinmenettelyä koskevien säännösten erottamista omaan lukuunsa vaikeuttaa myös se, että nyt käsiteltävän sääntelyn osalta menettelysäännösten ja muiden säännösten erottelu on paikoitellen vaikeaa ja monilta osin vähintäänkin tulkinnanvaraista. Säännösten soveltamisvaiheessa tämä voisi tarkoittaa sitä, että lainsoveltajan olisi oikeusohjetta hakiessaan joka tapauksessa käytävä läpi kyseistä pakkokeinoa koskevat eri luvuissa olevat säännökset kokonaisuudessaan.

Vangitsemisasioiden tuomioistuinmenettelyä koskevien säännösten irrottamisella erilliseen lukuun voitaisiin kuitenkin selkiyttää voimassa olevan lain 1 luvussa olevaa sääntelyä. Samalla pitkää ja raskasta lukua saataisiin lyhennettyä.

Kiinniottamista, pidättämistä ja vangitsemista koskeva 1 luku

Kiinniottaminen

Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:ssä säädetään poliisimiehen kiinniotto-oikeudesta. Pykälän 1 momentin mukaan poliisimies saa ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Pykälän 2 momentin mukaan, jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniottamisesta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä. Kiinni otetulle on heti ilmoitettava kiinniottamisen syy.

Poliisimiehen kiinniotto-oikeutta koskevassa pykälässä ei säännellä kiinniotto-oikeuden erästä perustapausta eli sitä, jossa poliisimies tapaa rikoksesta epäillyn verekseltä tai pakenemasta ja jossa on rikoksen selvittämiseen liittyvä syy kiinniottamiseen. Tässä yhteydessä tarkoitetaan selviä tilanteita, joissa kiinni otettavan syyllisyys on ilmeinen. Esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntöä koskevan hallituksen esityksen (HE 14/1985 vp) yksityiskohtaisten perustelujen mukaan poliisin toimivalta näissä tapauksissa perustuu pakkokeinolain 1 luvun 1 §:n 1 momentin mukaiseen jokamiehen kiinniotto-oikeuteen. Mainittu säännös pitää nykyisessä muodossaan sisällään sen, että jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentekijän, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos.

Poliisimiehen kiinniottamistoimivallan osalta on otettava huomioon esitutkintalain 19 §:n säännökset, jotka ehdotetaan otettavaksi uuden esitutkintalain 6 luvun 3 §:ään. Näiden säännösten mukaan rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun henkilön on poliisimiehen kehotuksesta jäätävä tälle paikalle tai saavuttava välittömästi muuhun saman kihlakunnan poliisilaitoksen toimialueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Jos hän ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyy noudattamasta kehotusta tai tämä on hänen käyttäytymisensä perusteella todennäköistä, poliisi voi estää häntä poistumasta paikalta tai ottaa hänet kiinni ja viedä kuultavaksi. Rikospaikalta poistumassa oleva saadaan ottaa kiinni kehotuksen antamiseksi, jos olosuhteet ovat sellaiset, että kehotusta ei voida muuten saattaa hänen tietoonsa ja asian selvittäminen muuten vaarantuisi.

Selkeänä ja riittävänä ei voida pitää sitä, että poliisimiehen kiinniotto-oikeus muissa kuin pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n mukaisissa tapauksissa määräytyy 1 §:n 1 momentin mukaisen jokamiehen kiinniotto-oikeuden mukaan. Lisäksi esitutkintalain 6 luvun 3 §:ään otettavalla sääntelyllä ei kyettäisi kattamaan muita kuin siinä pykälässä tarkoitettuja kiinniottamistilanteita. Pakkokeinolain 1 luvun 2 §:ää vastaavaan pykälään olisi otettava uusi säännös, jonka mukaan poliisimies saa rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Rikosten selvittämisintressi puhuu sen puolesta, että kysymyksessä olevaa kiinniotto-oikeutta ei rajattaisi jokamiehen kiinniotto-oikeuden mukaisiin rikoksiin. Lisäksi huomioon on otettava se, että ehdotettavan esitutkintalain kiinniottosäännöksiinkään ei tulisi rikoskohtaista rajausta, vaikka ne koskevat muutakin henkilöä kuin rikoksesta epäiltyä. Poliisimiehen kiinniotto-oikeutta koskeva pykälä tulisi käytännössä merkittävämpänä sijoittaa lakiin ennen jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskevaa pykälää.

Käytännössä ilmenee silloin tällöin tilanteita, joissa tuomion yhteydessä vangittavaksi vaadittu vastaaja poistuu oikeuspaikalta päätösharkinnan aikana. On sinällään mahdollista, että vangittavaksi vaadittu poistuu paikalta jo pääkäsittelyn aikana. Jotta mahdollinen vangitseminen voidaan turvata, poistumisen estämiseksi on kehitetty käytännön menettelytapoja. Niistä tärkein on se, että virallinen syyttäjä kutsuu paikalle poliisimiehiä tarvittaessa estämään vastaajan poistumisen. Lainsäädäntö ei kuitenkaan tunne poliisimiehen toimivaltuutta ottaa vastaaja kiinni hänen poistumisensa estämiseksi. Käytännön tarpeen vuoksi tästä tulisi säätää poliisimiehen kiinniotto-oikeutta koskevissa säännöksissä.

Ylimpien laillisuusvalvojien harjoittaman laillisuusvalvonnan yhteydessä on esitetty näkemyksiä esitutkintalain 21 §:n 2 momentin ja pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n 2 momentin suhteesta. Ensiksi mainitun säännöksen mukaan epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa kerrallaan enintään 12 tuntia ja, milloin pidättämiseen on pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n mukaan edellytykset, enintään 24 tuntia. Kuten edellä todettiin, aikarajojen osalta pakkokeinolain 1 luvun 2 §:n 2 momentissa ainoastaan säädetään, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä.

Pakkokeinolaissa ei siis säädetä siitä, millä edellytyksillä pakkokeinolain mukaista kiinniottoa seuraava vapaudenmenetys voi jatkua 24 tuntiin asti, joskin säännöksen alussa todetaan kiinnioton edellyttävän pidättämisen edellytysten olemassaoloa. Johdonmukaisuus esitutkintalain säännöksen ja pakkokeinolain säännöksen välillä edellyttää sitä, että myös viimeksi mainitun säännöksen mukaisen kiinnioton jatkuessa yli 12 tunnin on pidättämisen edellytysten oltava käsillä. Tämä kanta on perustettavissa esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädäntöä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 14/1985 vp) ja oikeuskirjallisuudessa esitettyyn. Asia tulisi selvyyden vuoksi todeta vastaavassa uuteen lakiin otettavassa säännöksessä.

Voidaan tosin kysyä, miksi ei edellytettäisi pidättämispäätöstä jo 12 tunnin jälkeen, jos pidättämisen edellytysten olemassaolo on arvioitava. Tällöin myös esitutkintalain säännöstä olisi muutettava myös niin, että epäillyllä ei olisi velvollisuutta olla läsnä esitutkinnassa ilman pidättämispäätöstä 12 tunnin jälkeen. Näin tiukan ehdottoman aikarajan asettaminen saattaisi johtaa siihen, että varmuuden vuoksi tehtäisiin pidättämispäätöksiä, mikä puolestaan voisi johtaa vapaudenmenetysten venymiseen yli 24 tunnin. Pidättämisen edellytysten olemassaolon toteaminen edellyttää kuitenkin sitä, että kiinniotettuna pitämisen perusteet tulevat sekä epäillyn rikoksen että henkilöön kohdistuvan epäilyn perustelujen osalta erityisesti 12 tuntia ylittävältä osin riittävän tarkoin kirjatuiksi poliisin lomakkeisiin. Tällä voidaan edistää sitä, että kiinnioton jatkamista yli 12 tunnin tosiaan harkitaan ja että jatkamisen edellytykset voidaan esimerkiksi laillisuusvalvonnan kautta saattaa jälkikäteiskontrollin kohteeksi.

Jokamiehen kiinniotto-oikeutta koskevaan pykälään liittyy kysymys oikeuden nimestä. Vaikkakin oikeuden nimi on perinteinen ja myös muissa yhteyksissä käytetty, ajanmukaisten ilmausten käyttöön ja sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyvistä syistä se voitaisiin nimetä ”yleiseksi kiinniotto-oikeudeksi”.

Pakkokeinolain 1 luvun 7 §:n 2 momentissa säädetään pidättämisestä ilmoittamisesta. Pidättämisestä on viipymättä ilmoitettava pidätetyn osoituksen mukaan hänen omaiselleen tai muulle läheiselleen. Jos siitä on erityistä haittaa rikoksen selvittämiselle, ilmoittamista voidaan lykätä enintään siihen saakka, kun tuomioistuin ottaa pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi. Ilmoitusta ei kuitenkaan saa ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tahtoa. Ilmoittamisen lykkäämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Poliisin säilytystilaan ottamista koskevasta ilmoittamisesta puolestaan säädetään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 2 luvun 2 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan tutkintavangille ja kiinni otetulle on varattava tilaisuus ilmoittaa lähiomaiselleen tai muulle läheiselleen ottamisesta säilytystilaan. Kiinni otetulle ei kuitenkaan tarvitse varata tilaisuutta ilmoittamiseen, jos hänet vapautetaan 12 tunnin kuluessa kiinni ottamisesta ja tilaisuuden varaamiseen ei ole erityisiä syitä. Pykälän 2 momentissa todetaan ensinnäkin, että pidätetyn ottamisesta säilytystilaan on ilmoitettava pidätetyn osoituksen mukaan hänen lähiomaiselleen tai muulle läheiselleen. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiselle, ilmoittamista voidaan lykätä enintään siihen saakka, kun tuomioistuin ottaa pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi. Ilmoitusta ei saa momentin viimeisen virkkeen mukaan ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tahtoa.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä on kiinnitetty huomiota siihen, että poliisin tulee aina tiedustella kiinni otetulta, haluaako hän ilmoitettavan kiinni ottamisesta kiinniotetun lähiomaiselle tai muulle läheiselle omaiselle, jollei ole lain mukaista perustetta olla ilmoittamatta asiasta. Tätä on korostettu nuorten kiinniotettujen kohdalla. Asia ei saisi olla sen varassa, että kiinni otettu oma-aloitteisesti pyytää ilmoittamaan asiasta. Myös CPT on vuosina 1992, 1998, 2003 ja 2008 Suomeen tekemiensä tarkastuskäyntien perusteella suosittanut, että lakiin kirjataan kiinniotetulle oikeus ilmoittaa vapaudenriistosta viipymättä lähiomaiselle tai kolmannelle osapuolelle, joskin oikeuden käyttämistä voidaan komitean mukaan myös viivyttää tarkoin määriteltyjen edellytysten vallitessa. Päätös ilmoituksen viivyttämisestä on komitean mukaan alistettava ylemmän poliisiviranomaisen hyväksyttäväksi. Komitea on myös suosittanut laissa olevan 12 tunnin aikarajan poistamista. Komitean mukaan ajanjaksoa, jonka aikana pidätetyltä voidaan evätä ilmoittaminen tulee lyhentää huomattavasti, esimerkiksi 48 tuntiin.

Kiinniottamisesta ilmoittaminen ei liity pelkästään pakkokeinolain mukaiseen kiinniottamiseen vaan myös esitutkintalain mukaiseen kiinniottamiseen esitutkinnassa läsnäolon turvaamiseksi ja poliisilain mukaiseen kiinniottamiseen sen lain 2 luvun mukaisten toimivaltuussäännösten nojalla.

Kiinniottamisesta ilmoittamista koskevia säännöksiä ei ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön ja edellä mainitun komitean kannanottojen perusteella voida pitää asianmukaisina. Myös lyhytaikaisissa kiinniotoissa ilmoittamisen tulisi olla lähtökohta. CPT:n suosituksen perusteella on syytä lyhentää pidätettyä koskeva aikaraja kahteen vuorokauteen. Voimassa olevat säännökset lähtevät lisäksi siitä, että ilmoitus tehdään vain läheiselle henkilölle. Vapaudenmenetyksestä ilmoittaminen kuitenkin esimerkiksi työnantajalle voi olla vapautensa menettäneen kannalta tärkeää. Kiinniottamisen osalta on lisäksi syytä kiinnittää erityistä huomiota siihen, että pakkokeinolaissa ei ole säännöstä kiinniottamisesta ilmoittamisesta ja että poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain säännöksissä ei kiinniottamisen osalta oteta huomioon rikoksen selvittämiseen liittyviä näkökohtia, joiden perusteella ilmoitus tulisi voida jättää tekemättä.

Huomiota myös kiinniottamistapauksissa tulisi kiinnittää kiinni otetun omaan mielipiteeseen niin, ettei ilmoitusta tehtäisi ilman erityistä syytä vastoin hänen tahtoaan. Viimeksi mainittu näkökohta on jo voimassa olevassa laissa otettu huomioon pidättämisen osalta. Erityisenä syynä saattaa olla esimerkiksi se, että vapautensa menettänyt henkilö on alle 18-vuotias tai vanhempiensa luona asuva nuori aikuinen. CPT:n huomioiden perusteella päätöksenteon ilmoittamisen lykkäämisestä tulisi kuulua päällystöön kuuluvalle poliisimiehelle.

Tarkoituksenmukaista on keskittää vapaudenmenetyksestä läheiselle tai muulle henkilölle ilmoittamista koskevat säännökset poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettuun lakiin, jolloin säädettäisiin säilytystilaan ottamisesta ilmoittamisen sijasta vapaudenmenetyksestä ilmoittamisesta. Uudelleen muotoilluissa säännöksissä voitaisiin ottaa huomioon muutkin edellä mainitut näkökohdat. Pakkokeinolain kiinniottamista ja pidättämistä koskevissa säännöksissä voitaisiin viitata poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n muutettuun 2 momenttiin.

Pidättämisen ja vangitsemisen edellytykset

Pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää, jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Mainittu pidättämisen edellytys koskee myös vangitsemista, koska pakkokeinolain 1 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan 3 §:n 1 momentissa säädetyin edellytyksin vangita. Pidättämissäännöksen perustelujen (HE 14/1985 vp) mukaan jo yleisestävistäkin syistä täytyy olla vahvat perusteet jättää erityisen törkeästä rikoksesta kuten murhasta epäilty tutkinnan ajaksi vapauteen. Perusteluissa todetaan myös, että tällaista rikosta tutkittaessa paon vaara ja jälkienpeittämisvaara on useissa tapauksissa hyvin todellinen.

Pidättämisen edellytyksiä koskeva pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohta on alkuperäisessä muodossaan. Sen sijaan vangitsemista koskevaa 8 §:n 1 momenttia on muutettu vuonna 1995 voimaan tulleella muutoksella. Viimeksi mainitussa säännöksessä todettiin alun perin, että rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan 3 §:n 1 momentissa säädetyin edelly-

tyksin vangita, jos se on tarpeen esitutkinnan tai oikeudenkäynnin taikka rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi tai epäillyn rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi.

Kun vangitsemisen edellytyksiä koskeva pakkokeinolain 1 luvun 8 §:n 1 momentti muutettiin nykyiseen muotoonsa, valmistelutöiden (HE 181/1994 vp) mukaan kysymys ei ollut asiallisesta vaan tulkintaepäselvyyteen liittyvästä muutoksesta. Muutoksen taustalla oli se, että alkuperäistä säännöstä oli joissakin luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan tapauksissa tulkittu niin, että vangitsemisen yhteydessä oli edellytetty myös paon vaaraa, todisteiden hävittämisvaaraa tai rikosten jatkamisvaaraa. Luvun 8 §:n 1 momentissa ei ollut hallituksen esityksen mukaan kuitenkaan tarkoitettu tätä. Säännöksessä mainitulla tarpeella pyrittiin korostamaan, että vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä on huolellisesti tutkittava, onko jokin vangitsemisen erityisenä edellytyksenä oleva vaara vielä vangitsemishetkelläkin olemassa, jos rikos on sellainen, että tällaisen vaaran olemassaolo on todella vangitsemisen edellytys.

Pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan vangitsemisperusteen arvioinnissa on otettava huomioon myös EIS 5 artiklan 1 kappaleen c kohta, jonka mukaan henkilö saadaan pidättää tai hänen vapautensa riistää lain nojalla hänen saattamisekseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakenemasta teon jälkeen.

Pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaiselle pidättämis- ja vangitsemisperusteelle hallituksen esityksessä HE 14/1985 vp esitetty yleisestävyyteen liittyvä perustelu herättää joitakin kysymyksiä. Yleisestävien näkökohtien ei pitäisi olla kovinkaan painavia silloin, kun henkilöä vasta epäillään rikoksesta. Tämä liittyy erityisesti syyttömyysolettamaan, jonka mukaan henkilöä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Mainittu periaate on kirjattu aikaisemmin todetun mukaisesti keskeisiin ihmisoikeussopimuksiin ja esitutkintalakiin.

Toisaalta pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohtaa arvioitaessa on kuitenkin otettava huomioon ensinnäkin se, että pidättäminen ja vangitseminen ovat näissä tapauksissa harkinnanvaraisia. Pidättämisen ja vangitsemisen käyttöä rajoittaa aina niiden kohtuuttoman käyttämisen kielto, josta säädetään pidättämisen osalta mainitun pykälän 3 momentissa ja vangitsemisen osalta 1 luvun 26 a §:ssä. Kohtuuttomuutta arvioitaessa on otettava huomioon esimerkiksi asian laatu. Lisäksi hallituksen esityksessä HE 14/1985 vp esitettyihin näkökohtiin voi yhtyä siltä osin, että vakavimpien rikosten kohdalla pakenemisvaaran tai sotkemisvaaran voi katsoa korostuvan. Vangitsemisen osalta on otettava huomioon myös 1 luvun 21 §:n 1 momentin kolmas virke, jolla pyritään siihen, että syytteen nostamiselle määrättävä aika on mahdollisimman lyhyt. Virkkeen mukaan aikaa syytteen nostamiselle ei saa määrätä pidemmäksi kuin on välttämätöntä esitutkinnan päättämiseksi ja syytteen valmistelemiseksi. Kysymyksen kokonaisarvioinnissa voidaan ottaa huomioon myös se, että pidätetyllä ja vangitulla on oikeus saada valtiolta korvausta vapauden menetyksen johdosta syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain perusteella esimerkiksi, jos syytettä ei nosteta tai se hylätään.

EIS 5 artiklan 1 kappaleen c kohta ei sanamuotonsa ja kohtaa koskevan oikeuskirjallisuuden mukaan aseta kovin pitkälle meneviä vaatimuksia rikosperusteiselle vapaudenriistolle. Pelkkä rikosepäily näyttää oikeuttavan pidättämisen ainakin vapaudenriiston alkuvaiheessa. Tätä näkemystä tukee myös ihmisoikeustuomioistuimen suuren jaoston tuomio tapauksessa *McKay v. Yhdistynyt kuningaskunta 3.10.2006.* Toisaalta ratkaisukäytännöstä (esimerkiksi *Bak v. Puola 16.1.2007* ja *Garycki v. Turkki 6.2.2007)* on luettavissa, että ajan kuluessa vangittuna pitämi-

seltä voidaan ryhtyä vaatimaan muutakin kuin rikosepäilyä, esimerkiksi pakenemisvaaraa tai rikollisen toiminnan jatkamisvaaraa. Kuitenkin näiltäkin osin on tuomioissa yleensä ollut kysymys pitkistä, jopa vuosia kestäneistä tutkintavankeuksista, jotka eivät tule käytännössä Suomessa kysymykseen.

Edellä mainitut seikat huomioon ottaen pelkästään epäillyn rikoksen vakavuuteen perustuvan pidättämis- tai vangitsemisperusteen poistamiseen ei näytä olevan aihetta. Tässä yhteydessä voidaan kuitenkin painottaa sitä, että mainittuun perusteeseen liittyvän vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä vangitsemisen kohtuullisuutta on kuitenkin syytä erityisesti harkita.

Esitutkintalain säätämisen jälkeen esitutkinnassa selvitettävien asioiden piiriä on laajennettu. Vuonna 2003 lain 5 §:ää muutettiin siten, että pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaan esitutkinnassa on selvitettävä mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi. Tässä esityksessä tämä kohta ehdotetaan otettavaksi uuden esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 3 kohdaksi. Näihin esitutkinnassa selvitettäviin asioihin liittyy se, että pakkokeinolain käyttötarkoituksiin kuuluvat sakon, korvauksen ja menetettäväksi tuomittavan rahamäärän suorittamisen turvaaminen (3 luvun mukaiset turvaamistoimet) sekä rikoksella viedyn omaisuuden palauttamisen ja omaisuuden menetetyksi julistamisen turvaaminen (4 luvun mukaiset takavarikot). Pidättämistä ja näin ollen vangitsemistakaan ei voida pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n mukaan käyttää tarkoituksissa, joista säädetään mainitussa esitutkintalain kohdassa taikka mainituissa pakkokeinolain luvuissa.

Rikoksesta epäilty voi ryhtyä vaikeuttamaan rikoksella saadun omaisuuden palauttamista taikka rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanoa hukkaamalla, hävittämällä, kätkemällä, siirtämällä tai muuntamalla omaisuuttaan tai rikoksella saatua omaisuutta. Tämä voi tapahtua ennen turvaamistoimen määräämistä ja joissakin tapauksissa turvaamistoimen määräämisen jälkeenkin, jos toimea ei saada kohdistettua riittävän nopeasti kaikkeen tarpeelliseen omaisuuteen.

Omaisuuden palauttamiseen, menettämisseuraamukseen ja vahingonkorvaukseen liittyvää pidättämisperustetta ei voida kuitenkaan pitää tarpeellisena. Vähimmän haitan periaatteesta ja suhteellisuusperiaatteesta seuraa, että epäillyn vapauden riistävää pakkokeinoa ei voida käyttää, jos tavoiteltu tarkoitus on saavutettavissa muulla pakkokeinolla eli turvaamistoimella tai takavarikolla ja jos kysymys on vähäisestä omaisuudesta, menettämisseuraamuksesta tai vahingonkorvauksesta. Merkittäviä rajoituksia uuden pidättämis- ja vangitsemisperusteen käytölle aiheutuisi myös kohtuuttoman pidättämisen ja vangitsemisen kielloista. Muiden pakkokeinojen käyttämismahdollisuuksien vuoksi vapaudenriisto nyt kysymyksellä olevalla perusteella jäisi myös yleensä lyhytaikaiseksi. Omaisuuden hävittämisvaarasta pitäisi myös olla suhteellisen vahvaa epäilyä. Lisäksi on huomattava, että omaisuuden piilottamis- ja hävittämistoimenpiteillä voi olla sellainen kytkentä muihin pidättämis- ja vangitsemisperusteisiin, että mainittujen pakkokeinojen käyttö voi mahdollistua näiden muiden perusteiden käyttämisen kautta. Näissäkin tapauksissa saattaa esimerkiksi olla kysymys pakoon lähtemisestä tai aisan selvittämisen vaikeuttamisesta.

Pidättämisen edellytyksiin liittyy korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2001:90, jonka mukaan pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa säädetty lievin rangaistus tarkoittaa kulloinkin kysymykseen tulevan rikoksen rangaistusasteikon mukaista vähimmäisrangaistusta ottamatta huomioon mahdollisia vähentämisperusteita. Sama näkökohta koskee kaikkia

niitä pakkokeinolain säännöksiä, joissa asetetaan pakkokeinon tai muun tiedonhankintakeinon käyttämistä koskeva laissa säädettyyn rangaistukseen liittyvä edellytys taikka joissa pakkokeinon tai tiedonhankintakeinon käyttämisen edellytykseksi asetetaan epäily tiettyyn rikokseen syyllistymisestä. Tältä kannalta katsottuna epäjohdonmukaisena voidaan pitää sitä, että pakkokeinolain 5 a luvun eräissä säännöksissä täytettyyn rikokseen nimenomaisesti rinnastetaan sen rangaistava rikoksen yritys. Uuden pakkokeinolain kaikkia pakkokeinoja koskevissa erinäisissä säännöksissä tulisikin selvyyden vuoksi säätää siitä, että pakkokeinojen ja muiden tiedonhankintakeinojen käyttämiseen ei vaikuta se, että rangaistus mitataan rikoslain 6 luvun 8 §:ää soveltaen lievennetyltä rangaistusasteikolta.

Pidättämisen ja vangitsemisen määräajat

Pakkokeinolain 1 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan pidätetty on päästettävä vapaaksi heti, kun edellytyksiä pidättämiseen ei enää ole ja, jollei häntä vaadita vangittavaksi, viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten 13 §:ssä säädetyn ajan kuluttua. Luvun 13 §:ssä säädetään, että vaatimus pidätetyn vangitsemisesta on tehtävä tuomioistuimelle viipymättä ja viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista. Pidättämisen määräaika heijastuu väistämättä 14 §:ään, jonka 1 momentin toisen virkkeen mukaan pidätettyä koskeva vangitsemisvaatimus on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta.

Epäselvyyttä on käytännössä ilmennyt siitä, miten pakkokeinolain 1 luvun 13 §:n mukainen määräaika lasketaan tapauksissa, joissa kiinniottamis- tai pidätysaikana tulee tietoon uusia rikoksia, joista epäilty pidätetään tai voitaisiin pidättää. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksistä (ratkaisut 3.5.1993, dnro 998/4/91 ja 2.6.1997, dnro 2572/4/96) ilmenee, että sääntely ei nykyisellään ole selvä. Selvitysmiehen selvityksen mukaan (s. 37) tulisi pyrkiä siihen, että EIT:n tulkintakäytännössä vakiintunutta tuomioistuinkäsittelyä koskevaa neljän vuorokauden enimmäisaikaa ei ylitetä. Tämä voitaisiin selvitysmiehen mukaan toteuttaa lisäämällä 13 §:ään seuraava tarkennus: ”Aika lasketaan kiinniottopäivästä silloinkin, kun kiinniotto- tai pidätysaikana tulee tietoon muu rikos, josta hänet pidätetään tai voitaisiin pidättää”.

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuista ilmenee, että vapaudenmenetysajat on mahdollista laskea erikseen tilanteessa, jossa perättäisiin pidättämisiin johtaneet rikokset ovat rikostutkinnallisesti täysin erillisiä niin, että niillä ei ole ajallista, paikallista eikä paikkakuntakohtaista yhteyttä. Ratkaisujen perusteella perättäisten pidättämisten tilanteissa tulee kuitenkin kaikin keinoin pyrkiä välttämään sitä, että yhteenlaskettu vapaudenmenetysaika ylittää pakkokeinolaissa säädetyn määräajan. Ratkaisujen mukaan perusoikeutena suojattuun henkilökohtaiseen vapauteen puuttuminen puhuu perusoikeutta mahdollisimman vähän rajoittavan tulkinnan puolesta.

Apulaisoikeusasiamiehenkin ratkaisuissa viitattuihin erillisiin rikoksiin liittyvät kysymykset puhuvat sen puolesta, että lakiin ei tulisi ottaa ehdotonta velvollisuutta määräajan laskemiseen myös myöhemmin ilmitulevien rikosten osalta aikaisimmin ilmi tulleen rikoksen kiinniottohetkestä. Rikostutkinnallisten syiden lisäksi asiaan vaikuttavana tekijänä on myös pidätetyn henkilön etu. Pidättämiselle säädetyn määräajan loppuvaiheessa esitutkintaviranomaisen tietoon tullut uusi erillinen rikos saattaisi joissakin tapauksissa toisaalta johtaa sen perusteella tapahtuviin hätiköityihin vangitsemisiin ja toisaalta uuden rikoksen vähäisen selvittämisajan vuoksi sen selvittämistä ja esimerkiksi rikosprosessin turvaamista vaarantavaan epäillyn vapauttamiseen. Toisaalta vielä vähemmän laissa voitaisiin säätää siitä, että määräaika lasketaan

kunkin rikoksen osalta erikseen. Perustellulta vaikuttaisi pikemmin se, että nämä asiaan liittyvät näkökohdat otetaan huomioon 13 §:ää vastaavaan uuden säännöksen soveltamisessa sen perustelujen kautta.

Pakkokeinolain 1 luvun 13 §:ään ja 14 §:ään liittyy kysymys vapaudenriiston tuomioistuinkäsittelyn ajankohdasta. EIS 5 artiklan 3 kappaleen mukaan artiklan 1 kappaleen c kohdan määräysten nojalla pidätetty tai vapaudenriiston kohteeksi joutunut on viipymättä tuotava tuomarin tai lain nojalla tuomiovaltaa käyttävän muun viranomaisen tutkittavaksi, ja hänellä on oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisen ajan kuluessa tai oikeus tulla vapautetuksi oikeusjutun ollessa vireillä. Kappaleessa mainittu kohta koskee tapauksia, joissa henkilö pidätetään tai hänen vapautensa riistetään lain nojalla hänen saattamisekseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakenemasta teon jälkeen.

EIT:n vakiintuneen käytännön valossa vapaudenriiston laillisuus on saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi neljän päivän kuluessa vapaudenriiston alkamisesta. Tämän käytännön alkupisteenä on ratkaisu asiassa *Brogan ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta 28.11.1988.* Tämä sääntö on esimerkiksi varsin äskettäin todettu tapauksessa *Resul Sadak ym. v. Turkki 5.12.2006.* Lukuisissa tapauksissa alle neljän päivän pidätysaikaa koskeva ihmisoikeusvalitus on jätetty tutkimatta ilmeisen perusteettomana summaarisessa menettelyssä.

Euroopan neuvostossa valmistui vuonna 2006 tutkintavankeutta koskeva suositus (Recommendation Rec(2006)13 on the use of remand in custody, the conditions in which it takes place and the provision of safeguards against abuse), jonka mukaan epäilty on tuotava viipymättä oikeusviranomaisen eteen sen arvioimista varten, onko vapaudenriisto oikeutettu. Oikeusviranomaisen käsittely ei kuitenkaan saisi mieluusti alkaa myöhemmin kuin 48 tunnin kuluttua vapaudenriistosta, monissa tapauksissa paljon lyhyempi aikaväli voi olla riittävä.

Suosituksen selitysmuistiossa pyrkimystä 48 tunnin enimmäismääräaikaan perustellaan useilla seikoilla. Kysymys on ensinnäkin EIS 5 artiklan 3 kappaleessa olevan sanan ”viipymättä” (englanniksi ”promptly”) tulkinnasta. Muistion mukaan mitään erityistä ajanjaksoa ei sinällään ole määrätty EIT:n toimesta. Yhden päivän ajanjakso on esimerkiksi hyväksytty (*T W v. Malta 29.4.1999).* Selitysmuistiossa viitataan Euroopan neuvoston nuorisorikollisuuden käsittelemistä koskevaan suositukseen (Rec(2003)20), jonka 15 artiklassa asetetaan 48 tunnin yläraja koskien nuoria rikoksesta epäiltyjä. Selitysmuistiossa painotetaan sitä, että yläraja ei saa muodostua automaattisesti noudatettavaksi. On pyrittävä asian käsittelyyn sitä nopeammin. Tähän liittyy se, että velvollisuus saattaa vapaudenriisto tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole myöskään sidoksissa mahdollisen syytteen todennäköisyyteen.

Tämän esityksen kansainvälisen vertailun tiedot osoittavat, että vapaudenmenetyksen tuomioistuimeen saattamista ja tuomioistuinkäsittelyä koskevat määräajat vaihtelevat. Vertailutiedoista ilmenee myös, että useissa valtioissa määräaikoja on Suomen tapaan kaksi. Niistä ensimmäisen kuluessa on tehtävä vangitsemisvaatimus tai ilmoitus vangitsemisesta päättävälle viranomaiselle ja jälkimmäisen kuluessa mainitun viranomaisen on käsiteltävä asia tai ainakin aloitettava sen käsittely. Kansainvälisen vertailun tietojen perusteella ensimmäinen määräaika on useissa maissa Suomea lyhyempi, yleensä kahden vuorokauden mittainen. Sen sijaan tuomioistuimelle säädetyssä käsittelyajassa on vaihtelua enemmän. Varsinaisen käsittelyn aika esimerkkimaissa vaihtelee kahdesta päivästä neljään päivään. Esimerkiksi Ruotsissa on tältä osin Suomea vastaava lainsäädäntö.

Kansainvälistä velvoitetta pakkokeinolain 1 luvun 13 ja 14 §:ssä säädettyjen määräaikojen muuttamiseen ei ole. Tuomioistuinkäsittelylle säädetty neljän päivän määräaika on selkeästi sopusoinnussa ainakin tähänastisen EIT:n tulkintakäytännön kanssa. Tulkintakäytäntö saattaa kuitenkin tulevaisuudessa muuttua esimerkiksi Euroopan neuvoston suosituksen perusteella. Kansainvälisestä vertailusta ei ole tehtävissä yksiselitteisiä johtopäätöksiä.

Syytä on erityisesti painottaa sitä, että rikoksesta epäillyn kannalta merkitystä on sillä, minkä ajan kuluessa tuomioistuimen on viimeistään otettava asia käsiteltäväksi. Päätös vapaaksi päästämisestä tai vangitsemisesta syntyy vasta tuomioistuinkäsittelyn tuloksena. Tämän päätöksen syntymistä ei välttämättä aikaista se, että vangitsemisvaatimuksen esittämisen enimmäismääräaikaa lyhennetään, jos samalla ei lyhennetä tuomioistuinkäsittelyn määräaikaa. Jos vaatimuksen esittämisen enimmäisaika lyhennettäisiin kahteen päivään, tuomioistuinkäsittelyn määräaika saattaisi olla aihetta lyhentää esimerkiksi kolmeen päivään. Kysymyksessä olevia määräaikoja arvioitaessa on myös huomattava se, että ne ovat todellakin enimmäismääräaikoja. Pakkokeinolain 1 luvun 13 ja 14 §:n lähtökohta on, että vangitsemisvaatimus tehdään viipymättä ja että tuomioistuin ottaa asian käsiteltäväkseen viipymättä vaatimuksen saatuaan. Käytännössä saatetaan tosin tyytyä vaatimuksen esittämiseen ja asian käsittelyyn juuri aikarajojen puitteissa, vaikka mahdollisuuksia nopeampaankin käsittelyyn olisi.

Määräaikojen muuttamistarvetta on arvioitava erityisesti rikoksen selvittämiseen ja vangitsemisvaatimusten perustelemiseen liittyvien näkökohtien perusteella. Rikoksesta epäillyn, esitutkintaviranomaisen ja tuomioistuimen edun mukaista ei ole, että vangitsemisvaatimuksia esitetään liian vähän selvitetyissä asioissa. Riskinä on vangitsemisten lisääntyminen. Tämän riskin olemassaoloa puoltaa se, että varsin huomattava määrä pidätettyjä päästetään ilman vangitsemisvaatimuksen esittämistä vapaaksi kahden vapaudenmenetysvuorokauden jälkeen. Vuonna 2006 heidän määränsä oli 4 725, kun vertailun vuoksi tutkintavankeja oli samana vuonna 2 444. Lisäksi asian nopeasti käsiteltäväksi ottamisesta saatava etu saatetaan menettää tai vapaudenriisto saattaa jopa pidentyä, jos vangitsemisasian käsittely joudutaan lykkäämään lisäselvityksen saamiseksi, minkä pakkokeinolain 1 luvun 17 § tällä hetkellä mahdollistaa.

Edellä mainitut näkökohdat huomioon ottaen ei ole löydettävissä riittäviä perusteita nykyisten vangitsemisvaatimusta ja vaatimuksen tuomioistuinkäsittelyä koskevien enimmäismääräaikojen muuttamiseen. Edellä todetun mukaisesti eräät seikat asettavat sellaisen muuttamisen aiheellisuuden pikemminkin kyseenalaiseksi.

Vangitsemisasiassa esitettävä selvitys

Pakkokeinolain 1 luvun 16 §:n mukaan vangitsemisasian käsittelyssä tuomioistuimelle on esitettävä selvitys siitä, että vangitsemiseen on edellytykset. Pykälän mukaan tutkittavana olevasta rikoksesta ei saa esittää tämän sekä vangittavaksi vaaditun vangitsemisvaatimuksen johdosta esittämän lisäksi muuta selvitystä, ellei tuomioistuin katso olevan siihen erityistä syytä.

Pakkokeinolain esitöiden (HE 14/1985 vp) perusteella lähtökohtana on, että vangitsemisvaatimuksen tueksi esitetään vain kirjallisia todisteita. Tarkoituksena ei ole, että vangitsemisasian käsittelystä muodostuu syyteasian ennakkokäsittely. Rikosilmoituksen ja kuulustelupöytäkirjojen lisäksi kysymykseen saattavat tulla muutkin asiakirjat kuten esimerkiksi vangittavaksi vaadittua koskeva rikosrekisteriote. Todistajien kuulustelukin on mahdollista esimerkiksi alibitodistelun esittämiseksi. Vangitsemisvaatimuksen esittäjän on virkamiehenä esitettävä to-

tuudenmukaisesti ja tasapuolisesti ne seikat, joihin hän nojautuu. Hänen toimestaan vangitsemisperusteiden olemassaolosta ei saa muodostua vääristynyttä kuvaa.

Vangitsemisvaatimuksen ja -päätöksen perustelemiseen ja vangitsemisasiassa esitettävään selvitykseen liittyvät eräät silloin tällöin esitetyt väitteet. Vangittavaksi vaaditun puolesta saatetaan katsoa, että vangitsemisasian käsittelyssä esitetään vangitsemisvaatimuksen tueksi vaillinaisia tai puutteellisia tietoja ja että vangittavaksi vaaditun pyynnöstä huolimatta asiaan ei anneta lisäselvitystä esimerkiksi tutkinnallisiin syihin vedoten. Vangitsemisvaatimuksen yhteydessä esitettävään selvitykseen liittyy väite, jonka mukaan vangitsemisvaatimus käytännössä aina johtaa vangitsemispäätöksen tekemiseen, jolloin selvityksen laadulla ja laajuudella ei olisi suurempaa merkitystä.

Vangitsemiskynnyksestä on varsin vähän tietoa. Äskettäin valmistuneen Oikeuspoliittisen laitoksen tutkimuksen mukaan vangitsemisvaatimuksia hylätään vuosittain noin kuusi prosenttia. Tutkimuksessa tarkasteltiin vuoden 2006 alkupuolella Valtiokonttorille tulleita 207 hakemusta, jotka koskivat syyttömästi vapautensa menettäneille maksettavia korvauksia ja joista osa oli hylätty. Hakemuksista noin kolmasosa oli vangittuna olleiden tekemiä. Tutkimuksen perusteella on vaikeaa tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä siitä, minkä verran vangitsemisia voidaan jälkikäteen katsoa aiheettomiksi sitä kautta, että vangittua ei tuomita vangitsemisen perusteena olleesta rikoksesta tai että häntä hänet tuomitaan rikoksesta, josta ei olisi saanut vangita. Tehtyjen hakemusten perusteella aiheettomien vangitsemisten määrä ei ole joka tapauksessa kuitenkaan kovin suuri, kun otetaan huomioon vuosittain käsiteltävien vangitsemisasioiden lukumäärä (noin 3 000).

Vangitsemisasiassa esitettävään selvitykseen liittyviä kysymyksiä arvioitaessa huomioon on otettava se, että vangitsemisen kynnys on tuomitsemiskynnystä alempi. Tämä johtaa väistämättä siihen, että tuomitsemisvaiheessa paljastuu tapauksia, joissa vangitseminen ei ole jälkikäteisen arvioinnin mukaan ollut perusteltua. Tällöin on kysymys myös siitä, miten oikeusturvajärjestelmät toimivat tällaisissa tapauksissa. Edellä mainitun tutkimuksen johtopäätösten mukaan näyttäisi siltä, että oikeussuojajärjestelmä toimii useimmissa tapauksissa varsin hyvin ja että merkittäviä epäiltyjen oikeusturvaa vaikuttavia epäkohtia ei olisi, joskin tältäkään osin aineisto ei anna mahdollisuutta kovin pitkälle meneviin johtopäätöksiin.

Kaiken kaikkiaan vangitsemisen edellytysten nykyistä perusteellisemman tutkimisen vaikutuksia ei voida pitää yksisuuntaisina. Joissakin tapauksissa se saattaisi vahventaa muita vangitsemisen perusteita tai suorastaan johtaa vangitsemiseen tapauksissa, joissa nykyisin ei vangita. Toisaalta asian perusteellisempi selvittäminen saattaisi joissakin tapauksissa estää vangitsemisen. Kysymys ei ole siis pelkästään siitä, mitä esitetään vaatimuksen tueksi, vaan myös siitä, miten esitetty otetaan huomioon.

Edellä mainittuihin kysymyksiin liittyy vangitsemisvaatimuksen esittäjän mahdollisuus esittää vaatimuksen käsittelyn yhteydessä tuomioistuimelle selvitystä, jota ei saateta vangittavaksi vaaditun tietoon. Tällaisen mahdollisuuden taustalla voisivat olla samanlaiset rikoksen selvittämiseen liittyvät näkökohdat, jotka esitutkintalain ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain säännösten mukaisesti estävät esitutkintaa koskevien tietojen antamisen asianosaiselle ja hänen tietojensaantinsa esitutkintaan liittyvästä asiakirjasta. Kysymys voisi olla myös tutkintamenetelmistä, joita esitutkintaviranomainen ei halua saatettavaksi vangittavaksi vaaditun tietoon. Jotta vangitsemispäätöksen oikeellisuus olisi jälkikäteen kontrolloitavissa, vain tuomioistuimelle esitetty selvitys olisi otettava esimerkiksi päätöksen salaiseksi liitteeksi.

Suomessa vangitsemisasian käsittelyssä noudatetaan vangitsemisvaatimuksen käsittelyn yhteydessä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia ja kontradiktorista periaatetta. Tämä tarkoittaa ensinnäkin sitä, että vangittavaksi vaaditulla on oikeus saada tieto vangitsemisvaatimuksesta ja sen perusteista. Hänellä on oikeus tulla kuulluksi ja puolustautua vaatimusta vastaan sekä esittää vastanäkökohtansa vaatimuksen ja sen perusteiden johdosta. Sinällään kontradiktorinen periaate ei ole ehdoton pakkokeinoasioita koskevien vaatimusten tuomioistuinkäsittelyssä, koska tiedonsaantioikeus ja puolustautumismahdollisuus eivät koske salaisia pakkokeinoja. Niille on kuitenkin ominaista, että pakkokeinon kohde ei saa olla tietoinen niiden käytöstä. Kyseisillä pakkokeinoilla ei myöskään puututa niin tuntuvasti kohteena olevan henkilön oikeusasemaan kuin vangitsemisella.

EIT on kolmessa samana päivänä antamassaan tuomiossa (*Garcia Alva, Lietzow ja Schöps v. Saksa 13.2.2001*) käsitellyt oikeutta kontradiktoriseen oikeudenkäyntiin vangitsemisasiassa EIS 5 artiklan 4 kappaleen ja 6 artiklan nojalla. Tapauksissa oli kysymys siitä, että vangitsemisen perusteena olevien esitutkintakertomusten tarkkaa sisältöä ja eräitä esitutkinta-asiakirjoja ei ollut saatettu vangitun tietoon. Tuomioiden mukaan pidätetyllä tai vangitulla on oikeus saattaa tutkittavaksi ne prosessuaaliset ja aineelliset edellytykset, jotka ovat olennaisia vapaudenriiston lainmukaisuuden kannalta. Kansallisessa laissa valitun menettelytavan tulee varmistaa se, että vastapuoli saa tietää esitetyistä väitteistä ja että hänellä on todelliset mahdollisuudet lausua niistä. Epäillyn ei tarvitse osoittaa, että todisteilla on merkitystä puolustukselle. Tuomioiden mukaan henkilön vankeuden laillisuuden arvioinnin kannalta tärkeät tiedot tulee antaa sopivalla tavalla epäillyn asianajajan saataville.

Kontradiktoriseen periaatteeseen ja osapuolten tasa-arvoiseen asemaan liittyy myös edellä todettuja ratkaisuja tuoreempi tuomio *Mooren v. Saksa 13.12.2007*. Ihmisoikeussopimuksen rikkominen todettiin sillä perusteella, että vangitun henkilön asianajajan ei ollut sallittu tutustua vankeuden laillisuuden tehokkaan riitauttamisen kannalta olennaiseen esitutkinta-aineistoon.

Ei ole esitettävissä mitään selkeitä perusteita sille, että vangitsemisvaatimuksen esittävän virkamiehen sallittaisiin vaatimuksen esittämisen yhteydessä antaa tuomioistuimelle sellaista selvitystä, jota ei tarvitsisi antaa vangittavaksi vaaditulle tiedoksi, jolla voisi olla merkitystä ja asian ratkaisemisen kannalta ja jonka tuomioistuin voisi ottaa huomioon harkitessaan vangitsemisen edellytysten olemassaoloa. Tämän puolesta puhuvat myös mainitut EIT:n ratkaisut, joskin nekin antavat jonkin verran harkinnanvaraa esimerkiksi aineiston olennaisuuden ja merkityksen suhteen. Voidaan myös katsoa jossakin määrin kuuluvan vangitsemisvaatimuksen esittäjän ammattitaitoon, että hän kykenee perustelemaan avoimesti vangittavaksi vaaditun tietoon saatettavissa olevilla asiakirjoilla ja seikoilla vaatimuksensa.

Selvityksen esittämiseen vangitsemisasian käsittelyn yhteydessä liittyy kysymys vangittavaksi vaaditun henkilön laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen edustajan osallistumisesta vangitsemisasian käsittelyyn. Oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 2 §:n mukaan vajaavaltainen käyttää vastaajana rikosasiassa itse puhevaltaansa, jos hän on syyntakeinen. Alaikäisen vastaajan edunvalvoja, huoltaja tai muu laillinen edustaja käyttää kuitenkin itsenäisesti alaikäisen ohella puhevaltaa. Lastensuojelulain 24 §:n 2 momentin mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä.

Oikeuskirjallisuudessa katsotaan oikeudenkäymiskaaren ja lastensuojelulain (aikaisemman lain 15 §:n 2 momentti) säännöksiin viitaten, että lailliselle edustajalle ja sosiaaliviranomaisen

edustajalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemiskäsittelyssä. Heidän poissaolonsa ei kuitenkaan estä asian käsittelyä. Ainakin sosiaaliviranomaisen osalta käsittelyä koskevan ilmoittamisvelvollisuuden katsotaan kuuluvan vangitsemisvaatimuksen tekijälle.

Oikeuskirjallisuudessa esitettyyn näkemykseen voidaan yhtyä. Kun alle 18-vuotiasta vaaditaan vangittavaksi, huoltajan ja sosiaaliviranomaisen edustajan osallistumista vangitsemisoikeudenkäyntiin voidaan pitää tärkeänä. Vangittavaksi vaaditun tukemisen lisäksi kysymys on vangitsemisen edellytysten selvittämisestä vangitsemisen kohtuullisuuden kannalta. Esitutkintalaissa säädetään ja säädettäisiin ehdotettavan lain myötä jatkossakin laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen edustajan kuulemisesta koskien kuulustelua, jota on kuitenkin pidettävä vangitsemisesta päättämistä vähemmän merkityksellisenä toimena. Lainsäädännöllisesti kysymystä edustajien kuulemisesta voitaisiin korostaa ja selkiyttää niin, että tilaisuuden varaamisesta kuulluksi tulemiseen nimenomaisesti säädettäisiin vangitsemismenettelyä koskevassa pakkokeinolaissa luvussa. Toisaalta tällaisen tilaisuuden varaamisen osalta olisi syytä säätää myös poikkeuksista, jotka koskevat esimerkiksi tapauksia, joissa edustajaa ei tavoiteta tai joissa myös hän on rikoksesta epäilty.

Yhteydenpidon rajoittaminen

Pakkokeinolain 1 luvun kohtuullisen uudessa, 1 päivänä lokakuuta 2006 voimaan tulleessa 18 b §:ssä säädetään tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta. Pykälän säännöksiä sovelletaan sen 5 momentin mukaan myös pidätetyn ja kiinni otetun yhteydenpidon rajoittamiseen. Pykälän 1 momentin mukaan esitutkinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen. Pykälän 2 momentissa säädetään kielto rajoittaa yhteydenpitoa asiamiehen kanssa. Yhteydenpidon rajoittaminen lähiomaiseen tai muuhun läheiseen edellyttää rikoksen selvittämiseen liittyviä erityisen painavia syitä.

Kysymyksessä olevan pykälän 3 momentissa säädetään yhteydenpitorajoituksen sisällöstä. Se voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin tai muihin yhteyksiin vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn tutkintavangin tai tiettyjen tutkintavankien taikka tietyn vangin tai tiettyjen vankien kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä.

Pykälän 4 momentissa on yhteydenpidon rajoittamiseen liittyviä päätöksenteko- ja menettelymääräyksiä. Rajoittamisesta päättää vangitsemisvaatimuksen tekijän, syyttäjän tai vankilan johtajan esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuin. Väliaikaisesta rajoittamisesta voivat päättää tietyin edellytyksin vankilan johtaja tai pidättämiseen oikeutettu virkamies. Jos tuomioistuin pakkokeinolain 1 luvun 17 §:n nojalla lykkää pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittelyä, sen tulee kuitenkin päättää pidätetylle määrätyn väliaikaisen yhteydenpitorajoituksen voimassa pitämisestä tai muuttamisesta. Yhteydenpitoa koskeva rajoitus ja sen perusteet on otettava uudelleen käsiteltäväksi 22 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä.

Pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ään liittyy useita käytännössä esiin nousseita kysymyksiä, joista eräät ilmeisesti edellyttävät lainsäädännön muuttamista tai täydentämistä. Ensimmäisenä niistä voidaan mainita se, että yhteydenpidon rajoittamisen on tulkittu mahdollistavan tutkin-

tavangin kirjeiden toimittamisen poliisiviranomaisen tarkastettavaksi ja luettavaksi. Tällaisen menettelyn ei voi katsoa kuuluvan kysymyksessä olevan pykälän soveltamisalan piiriin. Yhteydenpidon rajoittamisen tarkoituksena on, ettei kirjeenvaihtoa päätöksessä määrättyjen henkilöiden kanssa toimiteta perille. Kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta ovat erilliset säännökset tutkintavankeuslaissa sekä poliisien säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa. Kirjeen haltuun ottamiseen liittyy puolestaan takavarikko, josta säädetään pakkokeinolain 4 luvussa. Selvyyden vuoksi ja pykälän oikean soveltamisen varmistamiseksi näihin seikkoihin voisi kiinnittää huomiota yhteydenpidon rajoittamista koskevassa pykälässä.

Kysymyksessä olevan pykälän 2 momentin sisältöä ja momentin suhdetta tutkintavankeuslain 9 luvun säännöksiin on pidetty epäselvänä, kun kysymyksessä on tutkintavangin yhteydenpito lähiomaiseen tai muuhun läheiseen. Sinällään mahdollisuus rajoittaa yhteydenpitoa sellaiseen henkilöön on osoittautunut tarpeelliseksi esimerkiksi tapauksissa, joissa myös vangitun henkilön perheenjäsenen epäillään sekaantuneen rikolliseen toimintaan. Pakkokeinolain säännöksen sanamuoto kuitenkin mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan sellainen yhteydenpito voitaisiin kieltää kokonaan. Tätä voidaan pitää ongelmallisena erityisesti yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta koskevan EIS 8 artiklan perusteella. Täydellisen kaikki yhteydenpitotavat käsittävän yhteydenpitorajoituksen määräämistä voidaan pitää joissakin tapauksissa tarpeettomana senkin vuoksi, että erikseen yhteydenpidon valvonnan kautta voidaan puuttua rikoksen selvittämistä vaarantavaan yhteydenpitoon.

Mainittuja lähiomaisiin liittyviä näkökohtia voitaisiin korostaa uuteen säännökseen otettavalla määräyksellä, jonka mukaan lähiomaisen osalta yhteydenpidon rajoittaminen on mahdollista ainoastaan siinä määrin kuin se on ehdottomasti tarpeen kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi. Suhde tutkintavankeuslain 9 lukuun liittyy siihen, että sen luvun 5 §:ssä säädetään eräissä tapauksissa säädettävästä tapaamiskiellosta, jota ei kuitenkaan pykälän 3 momentin mukaan saa antaa lähiomaiselle tai muulle läheiselle. Viimeksi mainittu kysymys ei näytä edellyttävän lainsäädännön muuttamista, vaan on enemmänkin perustelutason asia.

Edellä mainittujen laintulkinnallisiksi luonnehdittavien kysymysten lisäksi pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:n säännöksiä voidaan eräissä suhteissa pitää puutteellisina. Pykälässä ei ensinnäkään säädetä mitään yhteydenpidon rajoittamisen kestosta. Tätä voidaan pitää ongelmallisena sen vuoksi, että rajoituksilla puututaan henkilön perusoikeuksiin. CPT on muiden Pohjoismaiden tarkastuksen yhteydessä arvostellut tällaisen aikarajan puuttumista. Toisaalta pidättämiseen ja kiinni ottamiseen ei niiden lyhytkestoisuuden vuoksi voida käytännössä liittää yhteydenpidon rajoittamista koskevaa määräaikaa.

Laissa säädettävä määräaika ei olisi ongelmaton, koska tarve pitää rajoitukset voimassa riippuu tapauskohtaisista tekijöistä. Käytännössä rajoitusten tarpeen voidaan olettaa liittyvän rikosten selvittämisen alkuvaiheeseen. Toisaalta tutkintavankeuden turvaamiseen ja rikoksen selvittämiseen liittyvistä syistä tulisi voida olla mahdollista jatkaa yhteydenpitorajoitusten voimassaoloa myös senkin vaiheen yli. Näiden näkökohtien perusteella tässä esityksessä ei ehdoteta säädettäväksi voimassaololle kiinteää kestoa tai ajallista ylärajaa. Yhteydenpidon rajoittamisen asianmukaiseen kestoon voidaan päästä muilla ehdotettavilla säännöksillä, jotka liittyisivät asianomaisen virkamiehen velvollisuuteen saattaa väliaikainen yhteydenpitorajoitus pikaisesti tuomioistuimen käsiteltäväksi, hänen velvollisuuteensa päättää yhteydenpitorajoituksen poistamisesta sen edellytysten poistuessa ja rajoituksen kohteena olevan tutkintavangin oikeuteen saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskeva asia uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Yhteydenpitorajoitusten keston määräämiseen liittyy kysymys yhteydenpitorajoituksen ja sen perusteiden uudelleen käsittelystä. Voimassa olevan lain mukaan asia on otettava käsiteltäväksi vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä. Yhteydenpitorajoituksen uudelleen käsittelemisen kytkemistä vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn ei voida pitää kaikissa tapauksissa riittävänä, koska vangittu saattaa haluta ainoastaan rajoituksen uudelleen käsiteltäväksi. Vangitulla pitäisikin olla mahdollisuus saattaa yhteydenpitorajoitusta koskeva asia erikseen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Eräs oikeuskäytännössä noudatettu menettelytapa on ollut vangitsemisasian uudelleen käsittelyn määräaikojen noudattaminen, vaikka vangittuna pitämistä ei tässä yhteydessä käsiteltäisikään. Tämä voitaisiin selvyyden vuoksi kirjata lakiin. Lisäksi yhteydenpitorajoituksen määräämistä ei aina vaadita vangitsemisvaatimuksen yhteydessä, mikä tulisi ottaa huomioon uusissa säännöksissä.

Voimassa olevan pykälän mukaan epäselvää on myös se, miten rajoituksen vaatimiseen oikeutetun virkamiehen on meneteltävä, kun hän havaitsee, että rajoituksen edellytyksiä ei enää ole. Niin tätä kysymystä koskien kuin muutenkin tuomioistuimet ovat ratkaisuissaan siirtäneet päätösvaltaa kyseisille virkamiehille. Päätösvallan uskomista heille rajoitusten poistamistapauksissa lieventäminen mukaan lukien voidaankin pitää perusteltuna, minkä tulisi selvyyden vuoksi kuitenkin ilmetä laista. Kysymys on vangitun eduksi tehtävästä ratkaisusta. Vangitun oikeusturvakeinona olisi tällaisissa tapauksissa asian saattaminen tuomioistuimen käsiteltäväksi silloin, kun rajoitus poistetaan vain osittain.

Vangitun päästäminen vapaaksi

Pakkokeinolain 1 luvun 24 §:n 1 momentin mukaan käsitellessään kysymystä vangitun pitämisestä edelleen vangittuna tuomioistuimen on määrättävä hänet päästettäväksi heti vapaaksi, jos se varattuaan asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle tilaisuuden tulla kuulluksi katsoo, ettei edellytyksiä vangittuna pitämiseen enää ole. Pykälän 2 momentissa säädetään tuomioistuimen velvollisuudesta määrätä vangittu päästettäväksi heti vapaaksi asianomaisen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole. Vangittu on määrättävä päästettäväksi vapaaksi myös, jos syytettä ei ole nostettu sille määrätyssä ajassa eikä sen kuluessa ole pyydetty määräajan pidentämistä. Pykälän 2 momentin viimeisen virkkeen perusteella kahdessa viimeksi mainitussa tapauksessa vangittua tai hänen avustajaansa ei tarvitse kutsua asian käsittelyyn.

Alkuperäisessä muodossaan tutkintavangin vapauttamista koskevassa pakkokeinolain 1 luvun 24 §:ssä todettiin, että tuomioistuimen on pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä tai omasta aloitteestaan määrättävä vangittu päästettäväksi vapaaksi heti, kun edellytyksiä vangittuna pidättämiseen ei enää ole. Vangittu oli määrättävä päästettäväksi vapaaksi myös, jos syytettä ei ole esitetty sen käsittelyä varten määrättynä päivänä.

Pakkokeinolain 1 luvun 24 § on saanut nykyisen sisältönsä, kun rikosoikeudenkäyntimenettelyä uudistettiin (1997) ja kun pakkokeinolakia edellisen kerran merkittävästi uudistettiin (2003). Pykälän alkuperäinen sanamuoto ja vielä vuonna 1997 muutettu sanamuotokin kattoivat pykälän alkuperäisten perustelujen (HE 14/1985 vp) mukaan tilanteen, jossa tuomioistuin pääkäsittelyn jälkeen hylkää syytteen, jonka perusteella vastaaja on vangittuna. Tuomioistuimen tuli sellaisessa tapauksessa päättää vapaaksi päästämisestä.

Pakkokeinolain 1 luvun 24 § ei nykyisessä muodossaan ota selvästi huomioon tilannetta, jossa rikosasian vastaaja on ollut tutkintavankina pääkäsittelyn päättymiseen saakka, jolloin vapaudenmenetyksen aiheuttanut syyte hylätään. Tuomioistuimen oma-aloitteista vangitun vapaaksi päästämistä koskevan 1 momentin soveltamisala on sidottu tilanteeseen, jossa tuomioistuin käsittelee kysymystä vangitun pitämisestä edelleen vangittuna. Momentissa käytetty ilmaisu näyttää viittaavan lain 1 luvun 22 §:ssä säädettyyn vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn. Tämä ei kuitenkaan välttämättä ole tarkoituksena, koska viimeksi mainitun pykälän 3 momentissa säädetään erikseen kuulemistilaisuuden varaamisesta asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle.

Pakkokeinolain 1 luvun 24 §:ää vastaavaa uuden pakkokeinolain pykälää olisikin syytä selkeyttää niin, että siitä selvästi ilmenevät ne tapaukset, joiden yhteydessä vangitun vapaaksi päästäminen voi tulla kysymykseen. Nämä tapaukset koskevat vangitun pyyntöä vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä, syytteen hylkäämistä, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tekemää vangitun vapaaksi päästämisesitystä ja syytteen nostamiselle säädetyn määräajan umpeen kulumista. Muissa yhteyksissä vangitun vapaaksi päästäminen ei voi käytännössä tulla harkittavaksi. Jos pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tietoon tulee seikka, hänen virkavelvollisuuksiinsa kuuluu saattaa se esityksellään tuomioistuimen käsiteltäväksi. Syytteen nostamiselle asetetun määräajan seuranta on sikäli erityisasemassa, että tuomioistuin voi seurata määräajan kulumista.

Pakkokeinolain 1 luvun 10 §:n mukaan vangitsemisvaatimuksesta on ennen vaatimuksen tekemistä ilmoitettava syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen vangitsemisvaatimuksen tekemisestä. Tämä koskee tapauksia, joissa vaatimus tehdään esitutkinnan aikana. Vapaaksi päästämisesitystä koskevassa 1 luvun 24 §:n 2 momentissa ei ole vastaavaa velvollisuutta asian saattamisesta syyttäjän harkittavaksi. Tätä voidaan pitää epäjohdonmukaisena, koska vangittavaksi vaatiminen rinnastuu merkittävyydeltään vapaaksi päästämiseen. Syyttäjän tehtäviin kuuluu esimerkiksi sen varmistaminen, että asia tulee riittävästi selvitetyksi esitutkinnassa. Tätä tavoitetta ei saa vaarantaa vangitun liian aikaisella vapaaksi päästämisellä. Sinällään tällainen ilmoittaminen saattaa kuulua jo ehdotettavan esitutkintalain 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisen ilmoittamisvelvollisuuden piiriin. Siitä ei kuitenkaan nimenomaisesti seuraa viralliselle syyttäjälle päätösvaltaa nyt kysymyksessä olevassa asiassa. Tämä ja edellä viitattu epäjohdonmukaisuusnäkökohta huomioon ottaen 1 luvun 24 §:ää vastaavassa uudessa pykälässä tulisi säätää ilmoittamisesta syyttäjälle ja tämän oikeudesta ottaa asia ratkaistavakseen.

Vapauttaminen riittävän nopeasti edellyttää sitä, että tutkintavankeutta koskeva lainsäädäntö mahdollistaa sen. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on eräässä ratkaisussaan (14.6.2007, dnro 1987/2/2006) katsonut, että nykyinen tutkintavangin vapauttamiseen liittyvä sääntely ei ole sisällöltään, täsmällisyydeltään ja normihierarkialtaan perustuslain vaatimusten mukainen. Tämä koskee erityisesti sitä, että nykyisestä käytännöstä toimittaa vanki vapautettavaksi vankilaan ei löydy säännöksiä laista. Perustuslain 7 §:n 3 momentti edellyttää kuitenkin, että vapaudenmenetyksen perusteista säädetään laissa.

Oikeusministeriö on eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen käsittelemän asian yhteydessä antamassaan lausunnossa todennut, että saattaa olla ongelmallista esittää riittävän vahvoja perusteita sille, että laissa säädettäisiin vapaudenmenetyksen jatkamisesta sen jälkeen, kun tuomioistuin on päättänyt vapauttaa tutkintavangin. Vankilan kautta vapauttamista voidaan kuitenkin perustella useilla vapautettavan etujen mukaisilla käytännön järjestelyillä. Noudatettavalla menettelyllä on estetty henkilön vapauttaminen rahattomana ja vailla matkalippua. Oi-

keusministeriön mukaan käytännön seikat eivät kuitenkaan välttämättä ole riittävän painavia perusteita puuttua perustuslain 7 §:ssä turvattuun henkilökohtaiseen vapauteen. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa ja oikeusministeriön lausunnossa esitetyt näkökohdat puhuvat sen puolesta, että tutkintavangin vapaaksi määräämisen yhteydessä täytyy olla valmiudet välittömästi tarvittaessa antaa hänelle matkustamista ja mahdollista yöpymistä varten matkalippu ja rahaa. Välittömästä vapauttamisesta tulee ilmoittaa vankilaan, joka voi erikseen toimittaa tavarat vapautetulle tutkintavangille tai muuten sopia niiden palauttamistavasta.

Tuomitun vangitseminen

Pakkokeinolain 1 luvun 26 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin saa määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna momentin kohdissa tarkemmin määritellyin edellytyksin. Pykälässä ei edellytetä virallisen syyttäjän vangitsemisvaatimusta tällaisessa tapauksessa.

Alun perin kyseisessä pykälässä säädettiin, että kun vangittu vastaaja tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, tuomioistuimen on 8 §:ssä säädetyin perustein päätettävä, onko hänet pidettävä edelleen vangittuna, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai asiasta toisin määrätään. Pykälässä todettiin vielä, että vastaavin edellytyksin tuomioistuin voi syyttäjän tai asianomistajan vaatimuksesta määrätä vapaana olevan vastaajan vangittavaksi.

Pakkokeinolain 1 luvun 26 § on saanut nykyisen sisältönsä vuonna 1995 voimaan tulleella lailla pakkokeinolain muuttamisesta (213/1995), jolla pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiä on muutoinkin muutettu. Uudistuksella pyrittiin lisäämään pitkään ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittujen määräämistä vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna. Lainmuutosta perusteltiin (HE 181/1994 vp) sillä, että kun tuomittu päästetään vapaalle jalalle odottamaan rangaistuksen täytäntöönpanon alkamista, voi kestää jopa vuoden ennen kuin täytäntöönpano alkaa, jos tuomiosta on valitettu. Perustelujen mukaan ei voi olla eduksi rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuuden kannalta, että törkeästä rikoksesta pitkään vankeusrangaistukseen tuomittu päästetään vapaalle jalalle odottamaan rangaistuksen täytäntöönpanoa. Lisäksi viitattiin rikoslain tuolloin voimassa olleeseen 3 luvun 11 §:ään, jonka mukaan tutkintavankeusaika luetaan täysimääräisesti hyväksi rangaistusajaksi.

Korkein oikeus on äänestysratkaisussaan katsonut, että tuomioistuin voi päättää tuomitun vangitsemisesta myös omasta aloitteestaan, jos rangaistukseksi tuomitaan vähintään kaksi vuotta vankeutta (KKO 2004:121). Lisäksi kyseisessä ratkaisussa korkein oikeus on ratkaisuun KKO 1996:39 viitaten todennut, että päätös vapaana olevan vastaajan välittömästä vangitsemisesta merkitsee sellaista puuttumista hänen vapauteensa, että hänen kuulemisensa on lainkäyttömme perusperiaatteiden mukaista. Käräjäoikeus olikin tässä tapauksessa kuullut vastaajaa vangitsemisen edellytysten olemassaolosta. Vastaaja oli tällöin vastustanut vangitsemistaan katsoen sen kohtuuttomaksi, koska hän oli ollut töissä eikä hän ollut syytteen perusteella osannut varautua vangitsemiseen.

Käytännössä viralliset syyttäjät vaativat tuomitun vangitsemista tai pitämistä edelleen vangittuna useissa tapauksissa, joissa siihen päädytään. Tuomioistuin voi myös prosessinjohtonsa puitteissa nostaa esiin tämän kysymyksen, jos lainmukaiset edellytykset vangitsemiselle näyttävät olevan ja jos syyttäjä ei vaadi vangitsemista. Näin ollen tuomitulla saattaa olla mahdollisuus etukäteen saada tietoonsa vangitsemispäätöksen mahdollisuus, jolloin hän voi myös lausua siihen liittyvistä näkökohdista.

Toisaalta voidaan katsoa, että voimassa oleva pykälä soveltuu huonosti pakkokeinolaissa ja yleisemmin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa muuten laajalti omaksuttuun akkusatoriseen prosessiin, johon kuuluu seuraamuksen tai pakkokeinon määrääminen vain viralllisen syyttäjän tai vastaavan virkamiehen vaatimuksesta. Tulkinnanvaraista ja vaihtelevan käytännön mahdollistavaa säännöstä ei myöskään pitäisi sallia etenkään tapauksissa, joissa on kysymys perusoikeutena keskeisestä vapaudesta. Syyttäjällä on mahdollisuus hankkia ja esittää selvitystä seikoista, joilla on merkitystä vangitsemista harkittaessa. Vuoden 1995 lainmuutoksen tavoitteet voidaan saavuttaa syyttäjävetoisella järjestelmällä, jonka ei voida olettaa aiheuttavan merkittävää työmäärän lisäystä syyttäjille. Perusteltuna voidaankin pitää lainsäädännön muuttamista siten, että ehdottomaan vankeusrangaistuksen tuomittu määrätään vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna syyttäjän vaatimuksesta.

Voimassa olevan pakkokeinolain 1 luvun 10 §:ssä säädetään vangitsemisvaatimuksen tekijästä. Toimivalta vaatimuksen esittämiseen on ainoastaan pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä ja virallisella syyttäjällä. Mainitun pykälän alkuperäisen sanamuodon mukaan vangitsemisvaatimuksen sai syytteen käsittelyn alettua tehdä myös asianomistaja. Pykälä muutettiin nykyiseen muotoonsa, kun rikosoikeudenkäyntimenettelyä koskevaa lainsäädäntöä muutettiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain säätämisen yhteydessä.

Kun asianomistajan oikeus vaatia vangitsemista poistettiin, muutosta perusteltiin (HE 82/1995 vp) ensinnäkin asianomistajan ensisijaisesta syyteoikeudesta luopumisella. Lisäksi todettiin, että kun syytteen nostaminen ja ajaminen kuuluvat ensisijassa viralliselle syyttäjälle, on johdonmukaista, että hän tällöin huolehtii myös vangitsemisvaatimuksen esittämisestä. Lainmuutoksen perusteluissa katsotaan myös, että syyttäjällä on asianomistajaa paremmat edellytykset harkita vangitsemisedellytysten olemassaoloa.

Pakkokeinolain alkuperäistä 1 luvun 10 §:ää vastaisi pitkälti se, että asianomistajalle myönnettäisiin virallisen syyttäjän ohella rinnakkainen toimivalta vaatia tuomitun vangitsemista tai pitämistä edelleen vangittuna. Rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen yhteydessä asianomistajan toimivallan poistamista perusteltiin vain muutamilla, vaikkakin sinällään merkittävillä seikoilla. Kokonaisarvioinnissa pitäisi ottaa huomioon kuitenkin muitakin asioita. Vangitseminen tai vangittuna pitäminen saattaa liittyä asianomistajan etuihin, joista hän myös saattaa kyetä itsenäisesti ilman syyttäjän apua esittämään selvitystä. Esimerkiksi tapauksissa, joissa henkilö tuomitaan samaan asianomistajaan kohdistuneesta väkivaltarikoksesta, saattaa olla rikollisen toiminnan jatkamisen riski. Kun tuomitun vangitsemista koskevaa pykälää edellä todetuin tavoin täsmennettäisiin niin, että vangitseminen tapahtuu vain vaatimuksesta, asianomistajan edut turvattaisiin vangitsemisvaatimuksen esittämisoikeudella esimerkiksi tapauksissa, joissa syyttäjä ei ole vakuuttunut asianomistajan esittämistä perusteista tai joissa syyttäjä ei muusta syystä ole valmis vangitsemisvaatimusta esittämään.

Asianomistajan toimivaltaan vaatia vangitsemista tai vangittuna pitämistä tuomitsemisen yhteydessä ei voida katsoa liittyvän oikeusturvaongelmia vangittavaksi vaaditun kannalta. Rikosasian päättäessään tuomioistuin harkitsee kysymyksen vangitsemisesta tai vangittuna pitämisestä varattuaan viralliselle syyttäjälle ja asianosaisille vangittavaksi vaadittu mukaan lukien tilaisuuden tulla kuulluksi. Asianomistajan intressi liittyy käytännössä tapauksiin, joissa hän vaatii vastaajalle rangaistusta. Rangaistusvaatimus voitaisiinkin asettaa asianomistajan esittämän vangitsemisvaatimuksen edellytykseksi.

Syytteen nostamisen määräaikaan ja muutoksenhakuun liittyvät kysymykset

Pakkokeinolain 1 luvun 21 §:ssä säädetään määräajan asettamisesta syytteen nostamista varten. Pykälän 1 momentin mukaan määräajasta päättää syytteen käsittelevä tuomioistuin myös niissä tapauksissa, joissa vangitsemisesta on ensin päättänyt toinen tuomioistuin. Pykälän 2 momentissa puolestaan säädetään siitä, että syytteen nostamiselle määrätyn ajan osoittautuessa liian lyhyeksi tuomioistuin voi syyttäjän mainitun ajan kuluessa tekemästä pyynnöstä pidentää määräaikaa.

Pakkokeinolain 1 luvun 27 §:n mukaan vangitsemisasiassa annettuun päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla. Pykälän 2 momentin mukaan vangittu saa kannella päätöksestä. Syytteen nostamiselle määrättyä aikaa ja määräajan pidentämistä koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla (3 momentti)

Pakkokeinolain 1 luvun 21 §:n osalta on esiin noussut eräitä muutostarpeita, jotka osittain liittyvät 27 §:ään. Vangitsemisesta päättävän tuomioistuimen tulisi ensinnäkin päättää syytteen nostamisen määräajasta myös silloin, kun se ei tule käsittelemään syytettä. Tällä varmistetaan vangitsemisvaatimuksen esittäjän ja vangittavaksi vaaditun kuuleminen myös syytteen nostamisen määräaikaan liittyvien kysymysten osalta. Vangitsemisasian käsittelyä valmisteltaessa voidaan määräaikaankin liittyvien kysymysten osalta olla yhteydessä siihen viralliseen syyttäjään, joka tulee ajamaan mahdollista syytettä syytteen käsittelevässä tuomioistuimessa.

Pakkokeinolain 1 luvun 21 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimen ei tarvitse tehdä määräajan pidentämistä koskevaa päätöstä alkuperäisen määräajan kuluessa. Lähtökohtana kuitenkin on, että ratkaisu tulee tehdä määräajan vielä voimassa ollessa, jotta ei pääse syntymään epäselvää välitilaa. Laissa tulisikin säätää tuomioistuimen velvollisuudesta ratkaista asia määräajan kuluessa. Tämä puolestaan edellyttää sitä, että virallinen syyttäjä esittää pyynnön riittävän aikaisin ennen määräajan päättymistä. Määräajan pidentämistä koskevien asioiden laatu ja laajuus huomioon ottaen riittävänä voitaisiin pitää sitä, että syyttäjän on esitettävä pyyntö viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä. Sekä tuomioistuimen velvollisuutta ratkaista asia määräajan kuluessa että syyttäjän velvollisuutta esittää pyyntö esitetyllä tavalla voidaan pitää perusteltuna siltäkin kannalta, että määräajat ovat kuitenkin usein kuukausien mittaisia, jolloin määräajan pidentämistä koskevaa asiaa ehditään valmistella jo riittävässä ajoin ennen määräajan päättymistä. Jotta esimerkiksi pitkien pyhäpäiväjaksojen yhteydessä ei pääsisi syntymään epäselvää välitilaa, määräajan pidentämisasian käsittelyssä ei pitäisi soveltaa säädettyjen määräaikojen laskemisesta annettua lakia (150/1930).

Voimassa olevassa laissa ei säädetä mahdollisuudesta lyhentää syytteen nostamiselle määrättyä aikaa. Tämä liittyy pakkokeinolain 1 luvun 21 §:n viimeiseen virkkeeseen, jonka mukaan aikaa syytteen nostamiselle ei saa määrätä pidemmäksi kuin on välttämätöntä esitutkinnan päättämiseksi ja syytteen valmistelemiseksi. Virallisen syyttäjän virkavelvollisuuksiin on sinällään katsottava kuuluvan, että hän suorittaa syytteen nostamista edeltävät toimenpiteensä mahdollisimman ripeästi. Lisäksi vangitun oikeusturvan kannalta on huomattava se, että hän voi saattaa vangitsemisen edellytykset uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi ja päästä sitä kautta edellytysten poistuttua vapaaksi.

Mainituista näkökohdista huolimatta voidaan katsoa, että vangitun kannalta syytteen nostamisen määräajalla on hänen oikeusasemansa kannalta sellaista itsenäistä merkitystä, että määräajan kestoa koskeva tuomioistuimen ratkaisu tulisi voida saattaa ylemmän tuomioistuimen tarkasteltavaksi. Kysymys on rikosprosessin kestoon vaikuttavasta tekijästä, joka liittyy henkilön

asemaan rikoksesta epäiltynä. Syytteen nostamisen määräaika myös kytkeytyy siihen, miten kauan henkilöä pidetään vangittuna. Vangitun tulisikin voida kannella syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta vangitsemispäätöksen tavoin.

Kantelua koskevaan pakkokeinolain 1 luvun 27 §:ään liittyy syytteen nostamisen määräaikaa koskevan kysymyksen lisäksi toinenkin muuttamistarve. Voimassa olevan lain mukaan ainoastaan vangittu saa kannella vangitsemispäätöksestä, mikä tarkoittaa siis kantelua henkilön vangitsemisesta tai vangittuna pitämisestä. Vangitun oikeusturvaan liittyvien kysymysten lisäksi on kuitenkin huomioon otettava myös asian selvittämiseen ja rikosprosessin turvaamiseen liittyvät näkökohdat, jotka puhuvat sen puolesta, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi voida kannella ratkaisuista, joilla vangitsemisvaatimus hylätään tai vangittu päästetään vapaaksi muuten kuin tuomitsemisen yhteydessä.

Tutkintavankien säilyttäminen poliisivankiloissa

Tutkintavangin sijoittamisesta säädetään tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:ssä. Pykälän 3 momentin mukaan vangitsemista päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 1 luvun 6 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka jos rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii. Tutkintavankia ei saa 4 momentin mukaan pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pitempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavaa syytä. Jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasian kanssa pakkokeinolain 1 luvun 22 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä.

CPT on Suomessa suorittamiensa tarkastuskäyntien yhteydessä kiinnittänyt huomiota siihen, että tutkintavankeja ei tulisi säilyttää poliisin säilytystiloissa. Viimeksi kysymystä on käsitelty komitean vuoden 2008 tarkastuskäynnin selonteossa. Komitean mukaan poliisin säilytystilat eivät useinkaan sovi pitkäaikaiseen säilytykseen. Tämä liittyy erityisesti tutkintavangeille annettavissa olevien virikkeiden, heidän ulkoliikuntamahdollisuuksiensa vähäisyyteen ja terveydenhoitopalvelujen saatavuuteen. Tässä yhteydessä komitea on uudistanut aikaisemmat suosituksensa, joiden mukaan on muun ohessa varmistettava, että kaikilla poliisilaitoksilla säilytettävillä tutkintavangeilla on mahdollisuus ulkoliikuntaan ainakin tunti päivässä, ja kehitettävä poliisilaitoksilla säilytettäville tutkintavangeille tarjottavia virikkeitä.

Tutkintavankien säilyttämiselle poliisivankiloissa on löydettävissä aiheellisia rikosten selvittämiseen ja tutkintavangin turvallisuuteen liittyviä syitä, joita on lähemmin selostettu tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n perusteluissa (HE 263/2004 vp). Tutkintavanki saattaa itsekin oman turvallisuutensa varmistamiseksi pyytää poliisivankilassa säilyttämistä. Voimassa olevien säännösten perusteella kynnyksen poliisivankilaan sijoittamiselle tulisi myös olla korkea. Edellä mainitun selonteon mukaisesti vankien olosuhteita poliisivankilassa voidaan parantaa. Näistä lähtökohdista nykyisen sääntelyn päälinjoja voidaan pitää perusteltuina.

Tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n 3 ja 4 momentti ovat kuitenkin eräiltä tutkintavangin oikeusturvaan liittyviltä osin puutteellisia. Pykälän 4 momentin mukaan poliisivankilassa säilyttäminen voidaan saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi ainoastaan vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä. Kuten yhteydenpidon rajoittamisen yhteydessä myös tässä yhteydessä tutkintavangilla tulisi olla oikeus saattaa pelkästään säilyttäminen poliisivankilassa tuomiois-

tuimen käsiteltäväksi. Myös tässä tapauksessa voitaisiin noudattaa vangitsemisasian uudelleen käsittelyn määräaikoja. Jos tutkintavankia ei momentissa säädetyn neljän viikon määräajan kuluessa voida passittaa edelleen tutkintavankilana toimivaan vankilaan, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai virallisen syyttäjän tulisi saattaa asia tutkintavangin säilyttämisestä edelleen poliisivankilassa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Vangin oikeudella ja mainittujen virkamiesten velvollisuudella saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi voitaisiin paremmin varmistaa se, että tutkintavankia vain 3 momentissa tarkoitetusta rikoksen selvittämiseen liittyvästä erityisestä syystä tai 4 momentissa tarkoitetusta erittäin painavasta syystä pidetään poliisivankilassa.

Tutkintavankeuden vaihtoehdot

Pidättämisellä ja tutkintavankeudella puututaan voimakkaasti perustuslaissa (7 §:n 1 momentti) ja ihmisoikeussopimuksissa (esimerkiksi EIS 5 artiklan 1 kappale) keskeisenä perus- ja ihmisoikeutena suojattuun vapauteen. Lisäksi varsinkin pitkäkestoiseen tutkintavankeuteen liittyy niitä haittavaikutuksia, joita yleensä katsotaan liittyvän ehdottoman vankeusrangaistuksen suorittamiseen. Näitä vaikutuksia ovat esimerkiksi työ- tai opiskelupaikan menettäminen sekä perhesuhteiden ja muiden sosiaalisten suhteiden ylläpidon häiriintyminen. Myös tutkintavankeudella on liittymäkohtansa vankeuden käytön yhteiskunnalle aiheuttamiin kustannuksiin ja vankiloiden rajalliseen vankipaikkakapasiteettiin. Tutkintavankeuden haittojen voidaan katsoa korostuvan sellaisissa tapauksissa, joissa tutkintavankeudessa ollutta henkilöä ei tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, jolloin tutkintavankeus ei tule vähennettäväksi sellaisesta rangaistuksesta. Sinällään tutkintavankeus voidaan kyllä vähentää sakkorangaistuksesta, jos sellainen asiassa tuomitaan.

Tutkintavankeus tuleekin pakkokeinojärjestelmässä nähdä viimekätisenä keinona, johon turvaudutaan vasta, kun tavoiteltavaan tarkoitukseen ei ole päästävissä lievemmän pakkokeinon käyttämisellä. Tämä ennen kaikkea vähimmän haitan periaatetta mutta myös suhteellisuusperiaatetta ilmentävä näkökohta edellyttää sitä, että on olemassa toimivia ja uskottavia tutkintavankeuden vaihtoehtoja. Vaihtoehtojen käytön korostamisella on vähäisempi merkitys pidättämisen kohdalla sen lyhytkestoisuuden vuoksi. Tämä ei luonnollisesti koske tapauksia, joissa pidättäminen jatkuu tai ilmeisesti jatkuisi vangitsemisella. Tuolloinkaan vapaaksi päästäminen ei välttämättä kuitenkaan ole mahdollista vielä pidätysaikana rikostutkinnan ollessa aivan alussa.

Matkustuskielto

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan pidättämisen ja vangitsemisen vaihtoehtona on matkustuskielto, josta säädetään pakkokeinolain 2 luvussa. Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan määrätä pidättämisen tai vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän 1) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa; tai 2) jatkaa rikollista toimintaa (1 §).

Matkustuskiellon sisällöstä säädetään pakkokeinolain 2 luvun 2 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan matkustuskieltoon määrätty ei saa poistua päätöksessä mainitulta paikkakunnalta tai

alueelta. Häntä voidaan myös kieltää oleskelemasta tai liikkumasta tietyllä päätöksessä mainitulla alueella. Päätöksessä voidaan kuitenkin antaa lupa poistua siinä määrätyltä paikkakunnalta tai alueelta työssäkäyntiä varten tai muusta siihen rinnastettavasta syystä. Pykälän 2 momentissa säädetään, että matkustuskieltoon määrätty voidaan myös velvoittaa: 1) olemaan tiettyinä aikoina tavattavissa asunnossaan tai työpaikallaan; 2) ilmoittautumaan tiettyinä aikoina poliisille; tai 3) oleskelemaan laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan.

Matkustuskielto on luonteeltaan liikkumisvapauden rajoittamista eikä vapaudenriistoa. Näin voidaan katsoa siitäkin huolimatta, että EIS neljännen lisäpöytäkirjan liikkumisvapautta koskevan 2 artiklan osalta oikeuskirjallisuudessa on todettu, että rajatapauksissa ei aina ole yksinkertaista määritellä, onko kysymyksessä vapaudenriisto vai liikkumisvapauden rajoitus.

Oikeusministeriön asettama *tutkintavankeustyöryhmä* kiinnitti loppumietinnössään (oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2004:5) huomiota vangitsemisen vaihtoehtona olevan matkustuskiellon vähäiseen käyttöön. Tilastotietojen mukaan matkustuskiellon käyttö vaihteli alueellisesti, samassa poliisipiirissä saattoi myös määrättyjen matkustuskieltojen lukumäärien suhteen esiintyä ajallisia vaihteluita. Työryhmän käsityksen mukaan matkustuskielto on käyttökelpoinen erityisesti nuorten rikoskierteen katkaisussa. Työryhmä katsoi, että voimassa oleva laki mahdollistaa matkustuskiellon käyttämisen silloin, kun se esitutkinnan asettamien vaatimusten rajoissa on perusteltua.

Tutkintavankeustyöryhmä totesi myös, että lähestymiskiellon ja matkustuskiellon yhdistelmä voisi olla vangitsemisen vaihtoehto tapauksissa, joissa uusien rikosten todennäköisenä uhrina on tietty henkilö. Nykyistä tarkemmin valvottu matkustuskielto voisi olla käyttökelpoinen myös tilanteissa, joissa vangitseminen on nykyään ainoa toimiva vaihtoehto. Matkustuskieltoa voitaisiin työryhmän mukaan tehostaa kytkemällä siihen elektroninen valvonta puhelimen tai muun paikannuslaitteen avulla.

Oikeusministeriön asettama *nuorisorikostyöryhmä* ehdotti (oikeusministeriön työryhmämietintö 2004:12), että pakkokeinolakiin lisätään uusi 2 a luku, jossa säädetään nuorisoarestista eli alle 18-vuotiaalle rikoksesta epäillylle määrättävästä sähköisesti valvottavasta pakkokeinosta. Mainittuun ikäryhmään kuuluvaa epäiltyä ei voitaisi ehdotuksen mukaan määrätä matkustuskieltoon, vaan hänet määrättäisiin rikollisen toiminnan jatkamisvaaran taikka esitutkinnan, oikeudenkäynnin tai rangaistuksen täytäntöönpanon karttamisvaaran vuoksi kotiarestiin (epäillyn on oleskeltava arestipäätöksessä mainittuina aikoina asunnossaan tai muussa vastaavassa paikassa) tai ulkona liikkumista rajoittavaan aluearestiin taikka molempiin.

Nuorisorikostyöryhmän ehdotuksen mukaan nuorisoarestia voitaisiin rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi käyttää lievemmän rikollisuuden vuoksi kuin matkustuskieltoa. Nuorisoarestin valvonta olisi matkustuskieltoon verrattuna tehostettua eli sähköisin valvontalaittein tapahtuvaa. Nuorisoarestin käytön tarkoituksena olisi tutkintavankeuden käytön välttäminen. Nuorisoarestia koskevat työryhmän ehdotukset eivät ole johtaneet jatkovalmisteluun.

Pakkokeinolain 2 lukua ehdotti laajalti muutettavaksi mietinnössään oikeusministeriön asettama *sähköisen valvonnan työryhmä (*oikeusministeriön työryhmämietintö 2007:17). Työryhmän matkustuskieltoa koskevista ehdotuksista olennaisimman mukaan matkustuskiellon noudattamista valvottaisiin kaikissa tapauksissa teknisillä välineillä, joilla pystyttäisiin seuraamaan rikoksesta epäillyn liikkumista ja olinpaikkaa. Tarkoituksena olisi tehdä matkustuskiellosta nykyistä tehokkaampi ja uskottavampi tutkintavankeuden vaihtoehto. Matkustuskiel-

toa käytetään vähän. Esimerkiksi vuonna 2006 matkustuskieltoja määrättiin 604 ja tammitoukokuussa 2007 vain 230. Matkustuskiellon rikkomisesta jää kiinni huomattava määrä kieltoon määrättyjä siitä huolimatta, että tehokkaan valvonnan puuttumisen vuoksi kiinnijääminen on täysin sattumanvaraista.

Sähköisen valvonnan työryhmän ehdotusten mukaan matkustuskiellon käyttöedellytyksiä ei muutettaisi. Edellytyksiä koskien kuitenkin lisättäisiin säännös, jonka mukaan matkustuskieltoa tulisi erityisesti käyttää vangitsemisen ja pidättämisen vaihtoehtona alle 18-vuotiaiden rikoksesta epäiltyjen tapauksissa. Lakiin tulisi myös kohtuuttoman matkustuskiellon käyttämisen kielto. Matkustuskiellon sisältöä ei merkittävästi muutettaisi nykyisestä. Matkustuskieltoon määrätty voitaisiin ulkona liikkumista koskevien rajoitusten lisäksi määrätä olemaan asunnossaan, mitä velvollisuutta kutsuttaisiin paikallaolovelvoitteeksi. Sellaisen velvoitteen sisältävästä matkustuskiellosta päättäisi aina tuomioistuin, pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi kuitenkin määrätä paikallaolovelvoitteen sisältävän matkustuskiellon väliaikaisena ennen tuomioistuinkäsittelyä.

Sähköisen valvonnan työryhmän matkustuskieltoa koskevat ehdotukset eivät ole edenneet erityisesti ristiriitaisen lausuntopalautteen vuoksi. Työryhmä on kuitenkin ehdottanut pakkokeinolain 2 lukuun tehtäväksi eräitä sellaisia muutoksia, joilla ei ole välitöntä yhteyttä sähköisen valvonnan käyttämiseen ja jotka voidaan toteuttaa tässä yhteydessä. Ensimmäinen näistä kysymyksistä liittyy tilapäiseen poistumislupaan. Pakkokeinolain 2 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan matkustuskiellosta päättävä viranomaisen saa antaa tärkeästä syystä tilapäisen poistumisluvan. Luvun 3 §:n mukaan rikosprosessin vaiheesta riippuen matkustuskiellosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, virallinen syyttäjä tai tuomioistuin. Jos tuomioistuin on päättänyt matkustuskiellon käyttämisestä, myös tilapäistä poistumislupaa koskevan asian vieminen tuomioistuimen ratkaistavaksi tuntuu tarpeettoman raskaalta menettelyltä. Tilapäisen poistumisluvan myöntämisestä voisikin kaikissa tapauksissa päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, käytännössä poliisimies. Tämä liittyy luontevasti siihen, että poliisi käytännössä huolehtii matkustuskiellon noudattamisen valvonnasta. Joustamisen asian viemisestä tuomioistuimen ratkaistavaksi mahdollistaa myös se, että kysymys on liikkumavapauden rajoittamisesta eikä vapaudenriistosta. Matkustuskieltoon määrätyn oikeusturva kuitenkin edellyttäisi sitä, että hänen tulisi voida saattaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kielteinen päätös tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Sähköisen valvonnan työryhmän ehdotuksiin liittyy myös se, että pakkokeinolain 2 luvun 6 §:n 3 momentin mukaan matkustuskieltoon määrätyllä on jo ennen syytteen nostamista oikeus saattaa kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämään matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Pykälässä ei säädetä siitä, minkä ajan kuluessa tuomioistuimen on otettava tällainen asia käsiteltäväksi. Selvityshenkilön selvityksessä (s. 40) on tuotu yhtenä vaihtoehtona esiin se, että määräaika voitaisiin yhdenmukaistaa takavarikon saattamista tuomioistuimen tutkittavaksi koskevan määräajan kanssa. Pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n mukaan takavarikkoasia on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta. Sitä vastaavasta määräajasta on myös sähköisen valvonnan työryhmä ehdottanut säädettäväksi pakkokeinolain uuden 2 luvun 7 §:n 2 momentissa.

Tutkintavankeustyöryhmä toi siis esiin mahdollisuuden liittää matkustuskielto ja lähestymiskielto joissakin tapauksissa toisiinsa. Lähestymiskieltoa sääntelee lähestymiskiellosta annettu laki (898/1998). Sen 1 §:n 1 momentin mukaan lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi. Pykälän 2 momentin mukaan lähestymiskielto voidaan mää-

rätä perheen sisäisenä silloin, kun itsensä uhatuksi tunteva henkilö ja henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, asuvat vakituisesti samassa asunnossa. Kiellon sisällöstä säädetään lain 3 §:ssä. Sen mukaan kuin asiaa koskevassa ratkaisussa tarkemmin määrätään, lähestymiskieltoon määrätty henkilö ei saa tavata suojattavaa henkilöä eikä muuten ottaa häneen yhteyttä tai sitä yrittää. Kiellettyä on myös suojattavan henkilön seuraaminen ja tarkkaileminen. Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön on lisäksi poistuttava asunnosta, jossa hän ja suojattava henkilö asuvat vakituisesti, eikä hän saa palata asuntoon. Lähestymiskielto voidaan myös määrätä laajennettuna, jolloin kieltoon määrätyn henkilön oleskelu tietyn paikan läheisyydessä voidaan kieltää. Rangaistus lähestymiskiellon rikkomisesta säädetään rikoslain 16 luvun 9 a §:ssä.

Sekä matkustuskielto että lähestymiskielto saattavat liittyä rikollisen toiminnan jatkamiseen. Matkustuskiellolla voidaan lyhytaikaisesti kieltää esimerkiksi henkilön oleskelu alueella, jossa itsensä uhatuksi tunteva henkilö oleskelee tai asuu, jos on syytä epäillä uhatuksi itsensä tuntevaan henkilöön kohdistuvan rikoksen jatkamista. Lähestymiskieltokin voi tulla kysymykseen tilanteissa, joissa on vaara tiettyyn henkilöön kohdistuvasta uudesta rikoksesta. Laajennettu lähestymiskielto voi pitää sisällään ulkona liikkumista koskevia rajoituksia. Lähestymiskiellon rikkominen voi osoittaa sellaista rikollisen toiminnan jatkamista, joka oikeuttaa tekijän vangitsemiseen tai pidättämiseen taikka hänen määräämiseensä matkustuskieltoon.

Voidaan siis todeta, että matkustuskielto- ja lähestymiskieltosäännöksillä on jo yhteistä kosketuspintaa ja että ne jossakin määrin täydentävät toisiaan. Kummallakin sääntelyllä on kuitenkin myös selvä oma soveltamisalansa mukaan lukien toisistaan poikkeavat kiellon määräämiseen liittyvät menettelysäännökset ja kiellon rikkomisesta määrättävät seuraamukset. Lähestymiskiellon sisältövaihtoehdot ovat myös matkustuskieltoa moninaisemmat. Lähestymiskielto voidaan sitä koskevan lain 7 §:n nojalla myös määrätä matkustuskieltoa pitkäkestoisemmaksi. Lain mukaan itsensä uhatuksi tuntevalla henkilöllä ei ole oikeutta vaatia matkustuskiellon määräämistä, joskin toimivaltainen virkamies voi luonnollisesti määrätä sen tai vaatia sen määräämistä myös tällaisen henkilön aloitteesta. Itsensä uhatuksi tunteva voi kuitenkin pyytää suojakseen lähestymiskieltoa, jonka pyytämiseen oikeutettuja ovat myös syyttäjä-, poliisi- ja sosiaaliviranomaiset. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi myös viran puolesta määrätä väliaikaisen lähestymiskiellon.

Edellä esitetyn valossa kyseenalaista on se, missä määrin matkustuskieltoon on tarpeen tuoda elementtejä, joilta puuttuu kytkentä epäiltyyn rikokseen siten, että kysymys ei ole jo tehdyn rikoksen vuoksi tapahtuvasta liikkumavapauden rajoittamisesta rikosprosessin turvaamiseksi tai uusien rikosten estämiseksi. Matkustuskiellon ja lähestymiskiellon mahdollisessa lähentämisessä olisi kysymys lähinnä viimeksi mainitun tehostamisesta, jolloin kysymykseen saattaisi tulla esimerkiksi sanktioinnin tehostaminen (esimerkiksi vangitsemisen uhka) tai lähestymiskiellon tehokkaampi valvonta. Koska lähestymiskiellon toimivuudesta ei ole tarkempaa selvitystä, tällaisen tehostamisen tarvetta on vaikeaa arvioida.

Matkustuskiellon ja lähestymiskiellon suhteesta edellä esitetty huomioon ottaen tässä esityksessä ei ehdoteta matkustuskiellon määräämisen edellytyksiä tai kiellon sisältöä koskevia säännöksiä muutettavaksi niin, että matkustuskielto lähestyisi lähestymiskieltoa. Päällekkäinen sääntely ei välttämättä edistä kieltojen tavoitteiden saavuttamista. Toisaalta sääntelyn siirtämistä lähestymiskieltosäännösten puolelta matkustuskieltosäännösten puolelle ei voida tehdä arvioimatta lähestymiskieltosäännöksiä ja niiden toimivuutta kokonaisuudessaan. Syytä on kuitenkin painottaa sitä, että matkustuskieltoa voidaan tietyin edellytyksin käyttää henkilöön kohdistuvien rikosten, esimerkiksi pahoinpitelyiden estämiseksi ja että lähestymiskiellon rik-

komistapauksissa saattaa pakkokeinolain säännösten perusteella tulla kysymykseen tekijään kohdistuva vapaudenriisto tai hänen liikkumavapautensa rajoittaminen.

Jotta matkustuskielto olisi toimiva vaihtoehto pidättämiselle ja tutkintavankeudelle, syytä sen määräämisedellytysten ja sisällön kehittämiseen saattaa kuitenkin muuten olla. Voimassa olevan lain mukaan matkustuskieltoa ei voida määrätä silloin, kun on syytä epäillä, että rikoksesta todennäköisin syin epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa. Tämä peruste on voimassa olevan pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n 1 momentin 2 b kohdan ja 8 §:n 1 momentin mukaan pidättämis- ja vangitsemisperuste ja tulisi olemaan peruste näiden pakkokeinojen käyttämiselle tämänkin esityksen mukaan. Asian selvittämisen vaikeuttamista koskeva peruste jätettiin matkustuskiellon määräämisedellytysten ulkopuolelle pakkokeinolain säätämisen yhteydessä sen vuoksi, että matkustuskieltoon määrätyn yhteydenpitoa toisiin ihmisiin ei kyetä estämään eikä valvomaan (HE 14/1985 vp).

Pakkokeinolain säätämisen yhteydessä esitetty syy siihen, että asian vaikeuttamisen selvittämistä ei otettu matkustuskiellon määräämisen edellytyksiin, on jossakin määrin ymmärrettävä. On kuitenkin mahdollista, että matkustuskielto voisi joissakin tapauksissa olla riittävä keino estää asian selvittämisen vaikeuttaminen. Tämä liittyy ensinnäkin matkustuskiellon sisältövaihtoehtoihin. Jo nykyisten vaihtoehtojen perusteella henkilön liikkumista ja oleskelua voidaan rajoittaa niin, että voidaan heikentää kieltoon määrätyn mahdollisuuksia vaikeuttaa asian selvittämistä. Lakiin voitaisiin lisäksi ottaa mahdollisuus määrätä matkustuskieltopäätöksessä siitä, että kieltoon määrätty ei saa ottaa yhteyttä sellaiseen henkilöön, johon vaikuttaminen on nykyisin pidättämis- ja vangitsemisperuste. Kielletty yhteydenpito voi myös paljastua esimerkiksi sitä kautta, että todistaja tai asianomistaja ilmoittaa poliisille yhteydenotosta.

Matkustuskiellon sisältöön liittyy toinenkin lainsäädännön muuttamistarve. Pakkokeinolain 2 luvun 2 § lähtee siitä, että matkustuskieltoa on se, että henkilö ei saa poistua tietyltä paikkakunnalta tai alueella taikka että häntä kielletään oleskelemasta tai liikkumasta tietyllä alueella. Mainitun pykälän 2 momentissa mainitut velvoitteet (esimerkiksi velvollisuus olla tiettyinä aikoina tavattavissa asunnollaan tai työpaikallaan) ovat matkustuskieltoon liitettäviä määräyksiä. Tällaista jaottelua matkustuskiellon varsinaiseen sisältöön ja siihen liitettäviin määräyksiin voidaan pitää keinotekoisena. Lisäksi se estää matkustuskiellon sisällön määräämisen tilanteeseen soveltuvaksi. Pykälää tulisi muuttaa niin, että siinä säädetyt velvoitteet ovat toisiinsa nähden vaihtoehtoisia niin, että tarvittaessa voidaan käyttää jotakin niistä tai niiden yhdistelmää. Samalla sisältövaihtoehtoihin tulisi lisätä edellä mainittu yhteydenpitokielto ja velvollisuus passin luovuttamiseen poliisille. Viimeksi mainittu velvollisuus on nykyisin pakkokeinolain 2 luvun 2 §:n 3 momentin mukaan ehdoton. Kuitenkin siihen saattaa liittyä harkinnanvaraisia tilanteita riippuen siitä, miten liikkumavapautta matkustuskiellossa rajoitetaan.

Pakkokeinolain 2 luvun 6 §:n 3 momentissa säädetään matkustuskieltoon määrätyn oikeudesta saattaa kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Tarkoituksenmukaisena ei voida pitää sitä, että näitä asioita käsiteltäisiin kuinka usein tahansa tuomioistuimessa. Matkustuskiellonkin osalta voitaisiin noudattaa vangitsemisasian uudelleen käsittelyn määräaikaa. Voimassa olevan ja ehdotettavan pakkokeinolain mukaan vangitsemisasiaa ei tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä.

Voimassa olevan lain mukaan asianomistaja ei voi vaatia matkustuskiellon määräämistä. Kuten aikaisemmin todettiin, perusteltua olisi se, että vastaajalle rangaistusta vaatinut asianomistaja saa tuomitsemisen yhteydessä vaatia ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangitsemista tai pitämistä edelleen vangittuna. Johdonmukaista tämän kanssa olisi, että asianomistaja voi syyteasian ratkaisun yhteydessä vaatia myös tuomitun määräämistä matkustuskieltoon. Johdonmukaisuusnäkökohta liittyy myös siihen, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi voida kannella päätöksestä, jolla vaatimus matkustuskiellon määräämisestä on hylätty ennen syyteasian ratkaisemista.

Pakkokeinolain 2 luvun 9 §:n 1 momentissa säädetään siitä, että matkustuskieltoa koskevan asian käsittelystä tuomioistuimessa on soveltuvin kohdin voimassa, mitä vangitsemisasian käsittelystä on eräissä 1 luvun pykälissä säädetty. Tämä koskee myös matkustuskieltoon määrättäväksi vaaditun kuulemista, minkä osalta sovelletaan mainitun luvun 15 §:ää. Käytännössä matkustuskieltoon mahdollisesti määrättävää kuullaan myös silloin, kun kiellosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Koska kysymyksessä olevalla pakkokeinolla kajotaan tuntuvasti siihen määrättävän oikeusasemaan ja koska sen määräämisen edellytystenkin selvittämiseksi kieltoon mahdollisesti määrättävää on syytä kuulla, kuulemisesta myös tällaisissa tapauksissa olisi syytä selvyyden vuoksi säätää laissa. Tällaisessa tapauksessa tulisi kuitenkin riittää se, että kieltoon mahdollisesti määrättävälle varataan tilaisuus tulla kuulluksi.

Vakuuden asettaminen

Kansainvälisesti käytetty tutkintavankeuden vaihtoehto on rikoksesta epäillyn päästäminen vapaaksi hänen asettamaansa tai järjestämäänsä vakuutta (englanniksi ”bail”) vastaan. Yleisimmin käytetyt vakuudet jaetaan epäillyn antamiin käteisvakuuksiin ja omaisuusvakuuksiin sekä kolmannen tahon asettamiin vakuuksiin. Viimeksi mainituissa on kysymys siitä, että oikeudenkäynnin ulkopuolinen taho menee takuuseen epäillyn velvollisuuksien täyttämisestä (esimerkiksi saapuminen oikeudenkäyntitilaisuuteen). Kolmannen tahon asettamiin vakuuksiin saattaa liittyä liiketoimintana harjoitettava takuumiestoiminta, joka puolestaan saattaa edellyttää epäillyn järjestämää takausta siltä varalta, että takuumies joutuu vastuuseen epäillyn rikkoessa velvoitteitaan. Joskus takuujärjestelmiin luetaan muitakin vapaaksi päästämisen edellytyksiä kuten esimerkiksi epäillyn antama vakuutus siitä, että hän osallistuu prosessiin tai muuten toimii sen turvaavalla tavalla. Vakuusjärjestelmille on ominaista, että vapaaksi päästämisestä vakuutta vastaan ja rikkomuksen jälkeisistä toimenpiteistä päättää tuomioistuin.

Vakuusjärjestelmä on käytössä erityisesti anglosaksisissa maissa kuten Yhdysvalloissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa. Euroopan valtioista vakuusjärjestelyihin voidaan turvautua ainakin Norjassa, Saksassa, Itävallassa, Belgiassa ja Tshekin tasavallassa. Norjassa vakuuden asettamiseen ei ole kuitenkaan juuri turvauduttu. Tutkintavankeustyöryhmän tietojen mukaan vakuuden käyttäminen ei ole Norjassa osoittautunut toimivaksi vaihtoehdoksi.

Suomen lainsäädännössäkin tunnetaan vakuusjärjestely. Tullilain 44 §:ssä säädetään mahdollisuudesta asettaa pidätetyn tai vangitun vapaaksi päästäminen ehdoksi, että hän asettaa vakuuden, jonka harkitaan takaavan hänen saapumisensa oikeudenkäyntiin ja ehkä tuomittavien seuraamusten suorittamisen. Lisäedellytyksinä on, että pidätetyllä tai vangitulla ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa. Jos vapaaksi päästetty ei saavu vastaamaan tuomioistuimeen tai suorittamaan vankeusrangaistustaan sinä aikana, jona rangaistus saadaan

tuomita tai tuomittu vankeusrangaistus panna täytäntöön, tuomioistuin saa tuomita vakuuden kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi.

Mainittu tullilain pykälä on ainoa vakuusmenettelyyn liittyvä säännös. Suppeudessaan se ei vastaa useisiin keskeisiin kysymyksiin, joihin asian laatu ja asianosaisen oikeusturva huomioon nykyaikaisen lainsäädännön tulisi vastata. Pykälässä ei edes säädetä siitä, mikä viranomainen päättää vapaaksi päästämisestä vakuutta vastaan eli päättää vakuuden hyväksymisestä. Pykälästä ei myöskään esimerkiksi ilmene, mikä kelpaa vakuudeksi, miten vakuus laadultaan ja suuruudeltaan määräytyy, menettely vakuuden asettamisessa, vakuuden tallettamispaikka, menettely epäillyn rikkoessa velvollisuuksiaan ja vakuuden realisointimenettely.

Vakuuden asettamista koskeva säännös on päätynyt voimassa olevaan lakiin useiden säädösten kautta, aikojen kuluessa jonkin verran muuttuneena. Vakuuden asettamisesta on aikaisemmin säädetty tullisäännön (17/1887) 190 §:ssä sekä vuoden 1939 tullilaissa (271/1939; 122 §) ja vuoden 1978 tullilaissa (573/1978; 55 §). Pykälän tausta on johtanut siihen, että lainvalmisteluaineistosta ei ole löydettävissä säännöstä selventäviä ja sen soveltamista ohjaavia perusteluja.

Sääntelyn ja tulkintaohjeiden niukkuus on oletettavasti keskeinen syy siihen, että vakuuden asettamista koskevaa pykälää ei sovelleta käytännössä. Tullilaitoksesta saatujen tietojen perusteella voimassa olevan tullilain 44 §:ää tai edellisen tullilain 55 §:ää ei ole sovellettu nykyisen esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön voimassa ollessa. Mitään tarkempia tietoja aikaisemmasta käytännöstä tai vakuuden käytön ohjeistuksesta ei ole.

Suomessa ei ole selvitetty mahdollisuuksia käyttää vakuusjärjestelyjä yleisesti tutkintavankeuden vaihtoehtona. Tämä koskee niin vakuusjärjestelmän soveltuvuutta suomalaiseen oikeusjärjestelmään kuin mahdollisen vakuusjärjestelmän sisältöä. Tutkintavankeustyöryhmä tosin katsoi mietinnössään, että takuusumman asettaminen saattaisi olla käyttökelpoinen pakkokeino erityisesti ulkomaisten vastaajien vangitsemisesta päätettäessä. Tutkintavankeustyöryhmän mietintö ei kuitenkaan tältä osin perustunut mihinkään järjestelmän mahdollisten hyötyjen ja haittojen arviointiin eikä mietinnössä ollut mitään kaavailuja mahdollisista lainsäädäntöratkaisuista. Mietinnön mukaan tullilain 44 §:n mukainen vakuuden asettaminen oli osoittautunut toimivaksi menettelyksi, mikä ei kuitenkaan vastaa tullilaitoksesta tämän esityksen valmistelua varten saatuja tietoja.

Vakuusjärjestelmän soveltuvuuteen suomalaiseen oikeusjärjestelmään on otettu kantaa oikeusministerin vastauksessa aihetta koskevaan kirjalliseen kysymykseen KK 1199/2001 vp (Sulo Aittoniemi/alk). Vastauksessaan ministeri totesi, että Suomessa tällainen vaihtoehto ei ole ollut vakavasti harkittavana. On luultavaa, ettei huomattavillakaan takuusummilla pystyttäisi estämään tehokkaasti oikeudenkäynnin tai rangaistuksen täytäntöönpanon välttelyä, todisteiden hävittämistä tai rikollisen toiminnan jatkamista. Tämä koskee mm. törkeistä talousrikoksista epäiltyjä. Vastauksen mukaan takuita vastaan vapauttamiseen liittyy myös merkittäviä kansalaisten yhdenvertaisuutta koskevia ongelmia. Vaikka takuusumman suuruutta määrättäessä otettaisiin huomioon rikoksen törkeyden yms. seikkojen lisäksi myös henkilön tulot ja varallisuus, on oikeudenmukaisen järjestelmän toteuttaminen vastauksen mukaan käytännössä vaikeaa.

Vakuusjärjestelmän käyttöön ottamiseen liittyy useita selvitettäviä kysymyksiä. Ensimmäinen niistä liittyy kirjallisen kysymyksen vastauksessa viitattuun yhdenvertaisuusongelmaan. Vakuusjärjestelmä ei saa johtaa siihen, että vapaaksi sen puitteissa pääsevät vain varakkaat epäil-

lyt. Yksi keino vähentää ja torjua yhdenvertaisuusongelmia on vakuuden suuruuden sitominen henkilön tuloihin sakkorangaistuksen tapaan. Tällaista tulojen mukaan tapahtuvaa porrastusta käytetään ainakin Itävallassa. Toisaalta sakkojen perintä osoittaa, että rikoksista tuomituilla on usein vaikeuksia suorittaa pieniäkin sakkorangaistuksia, joten epäiltyjen vakuudenasettamiskyky ei ole välttämättä hyvä edes pienien vakuuksien kohdalla. Epäillyn varattomuus saattaa johtaa siihen, että vakuudeksi tarvittavia varoja hankitaan epäasiallisin, jopa rikollisin keinoin tai että käytetään sellaisilla keinoilla saatuja varoja. Myös siihen, että ulkopuolisen tahon sallitaan asettaa vakuus epäillyn sijasta, saattaa liittyä epätoivottavia lieveilmiöitä. Esimerkiksi takaisinperintäkeinot saattavat olla kovaotteisia tilanteissa, joissa ulkopuolinen vakuuden asettaja on joutunut luopumaan asettamastaan vakuudesta epäillyn rikkomuksen vuoksi.

Jotta vakuusjärjestelmän käyttöön ottamista voisi pitää tarkoituksenmukaisena, pitäisi olla käsitys siitä, että järjestelmän piiriin soveltuvia nykyisin vangitsemiseen johtavia tapauksia on olemassa. Tämä ei pelkästään liity edellä jo käsiteltyyn vakuudenasettamiskykyyn. Tärkeä näkökohta liittyy kirjallisen kysymyksen vastauksessakin viitattuun pakkokeinon tehokkuuteen. Käytettävissä olevien tietojen perusteella on vaikeata arvioida, löytyykö ja missä määrin sellaisia tapauksia, joissa pakenemis-, sotkemis- tai jatkamisvaara on senasteinen, että vangitsemisen asemesta voitaisiin turvautua vapaaksi päästämiseen vakuutta vastaan. Jonkinlaista selvityksen hankkimistarvetta on mukaan lukien kansainvälisten kokemusten selvittäminen.

Yksi huomioon otettava seikka liittyy siihen, mitä muita vangitsemisen vaihtoehtoja on tai olisi vakuuden asettamisen ohella. Kuten edellä todettiin, matkustuskieltoa koskevaa lainsäädäntöä on ehdotettu muutettavaksi niin, että kiellon noudattamista valvottaisiin kaikissa tapauksissa teknisillä välineillä. Tämä ilmeisesti tekisi matkustuskiellosta nykyistä toimivamman vaihtoehdon vangitsemiselle. Tällöin voidaan kysyä, missä tapauksissa tällaisen muutoksen jälkeen tarvittaisiin vakuuden asettamista, varsinkin kun sähköisesti valvottuun matkustuskieltoon ei liity yhdenvertaisuusongelmia eikä vakuusjärjestelmään ehkä yhdistettävissä olevia tehokkuusongelmia. Matkustuskieltoon ei kyllä voitaisi jatkossakaan määrätä ulkomaalaisia, jotka vapautumisensa jälkeen olisivat lähdössä ulkomaille. Lisäksi tällä hetkellä on epävarmaa, johtavatko sähköisen valvonnan työryhmän ehdotukset matkustuskiellon osalta lainsäädäntömuutoksiin.

Matkustuskiellon ja vakuuden asettamisen lisäksi tutkintavankeudelle on etsitty muitakin vaihtoehtoja, joista tutkintavankeustyöryhmän mietinnössä tuodaan esiin päihdehoito. Aikaisemmat yritykset kytkeä päihdehoito rikosoikeusjärjestelmään (esimerkiksi ehdotukset sopimushoitorangaistuksesta ja nuorisorangaistuksen sisällön kehittämisestä sekä kaavailut sakon muuntorangaistuksen korvaamisesta hoidolla) ovat osoittaneet, että hoidon käytön kytkemisessä muihin kuin hoidollisiin tarkoituksiin on runsaasti selvitettäviä kysymyksiä, jotka liittyvät asiallisten kysymysten lisäksi voimavaroihin ja kustannusvastuuseen. Myös tältä osin on otettava huomioon tehokkuusnäkökohta eli se, että on päästävä pakenemis-, sotkemis- ja jatkamisvaaran riittävän tehokkaaseen torjumiseen.

Nyt kysymyksessä oleva esitys liittyy esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädännön kokonaisuudistukseen, jonka valmistelulle annettu määräaika ei tehtävän laajuus huomioon ottaen ole ollut pitkä. Vakuusjärjestelmän käyttöön ottaminen on periaatteellisesti merkittävä kysymys, johon edellä kerrotuin tavoin liittyy paljon selvitettäviä asioita. Minkäänlaista asiaan liittyvää aikaisempaa selvitystä tai pohjamateriaalia ei ole. Lisäksi voidaan olettaa, että mahdollista vakuusjärjestelmää koskevien säännösten määrä ei olisi vähäinen, kun otetaan huomioon lainsäädännön kattavuudelle asetettavat vaatimukset. Vakuusjärjestelmää koskeva valmistelu olisi laajuudeltaan ilmeisesti sellainen, että sitä ei ole voida toteuttaa kokonaisuudistuksen

ohessa. Mikäli aihetta ilmenee, asiaan liittyvät selvitykset tulisi tehdä ja mahdolliset ehdotukset laatia erillisessä hankkeessa esimerkiksi työryhmätyönä.

Hukkaamiskieltoa ja vakuustakavarikkoa koskeva 3 luku

Pakkokeinolain 3 luvussa säädetään kahdesta rikosprosessuaalisesta turvaamistoimesta eli hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta. Rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen yhteydessä ehdotettiin niiden erottelun poistamista ja siihen liittyen pakkokeinolain 3 luvun uudistamista (HE 82/1995 vp). Hallituksen esityksessä viitattiin ehdotusten perusteluina ensinnäkin siihen, että riita-asioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen yhteydessä ulosottolain (37/1895) 7 luvussa säännellystä turvaamistoimesta päättäminen siirrettiin tuomioistuimen tehtäväksi ja että turvaamistoimen määräämistä ja siinä noudatettavaa menettelyä koskevat säännökset sisältyvät oikeudenkäymiskaaren 7 lukuun. Esityksessä todettiin, että pakkokeinolaissa ja oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa säännellyt menettelyt poikkeavat eräiltä osin tarpeettomasti toisistaan. Koska kummankin menettelyn tarkoituksena on turvata hakijan saatava, tulisi hakemusta käsiteltäessä noudatettavan menettelyn olla saamisen laadusta riippumatta mahdollisimman suuressa määrin samanlainen.

Hallituksen esityksessä ehdotettiinkin, että pakkokeinolain 3 luvun mukaista turvaamistoimea määrättäessä pääasiallisesti sovellettaisiin oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännöksiä. Viralliselle syyttäjälle ehdotettiin kuitenkin annettavaksi oikeus määrätä väliaikainen turvaamistoimi. Asianomistajalla ei olisi ollut pakkokeinolain 3 luvun säännösten mukaan oikeutta vaatia takavarikon määräämistä. Lisäksi olisi ollut mahdollista määrätä rikosprosessuaalisena turvaamistoimena ainoastaan takavarikko. Pakkokeinolain uuteen 3 lukuun olisi otettu eräitä kyseisen pakkokeinon erityisluonteeseen liittyviä säännöksiä.

Eduskunnan lakivaliokunta katsoi rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistusta koskevasta hallituksen esityksestä antamassaan mietinnössä (LaVM 9/1997 vp), että valiokuntakäsittelyssä pakkokeinolain 3 lukuun ehdotetut muutokset on todettu epätarkoituksenmukaisiksi, koska ne heikentäisivät asianomistajan oikeuksien turvaamista. Lisäksi on todettu, että pakkokeinolain 3 luvun säännökset ovat toimineet hyvin, eikä niiden ja oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännösten välillä ole havaittu erityistä lakisystemaattista harmonisointitarvetta. Tämän vuoksi lakivaliokunta ehdotti 3 lukuun ehdotettujen muutosten hylkäämistä, minkä eduskunta sitten tekikin. Valiokunnan ehdotuksesta pakkokeinolain 3 luvun 2 §:n 2 momentti kuitenkin muutettiin nykyiseen muotoonsa, joka asiallisesti vastasi ennen muutosta voimassa ollutta säännöstä. Mainitun säännöksen mukaan ennen syytteen vireillepanoa vaatimuksen omaisuuden panemista hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon voi tehdä tutkinnanjohtaja tai syyttäjä. Syytteen vireille tultua vaatimuksen voi tehdä syyttäjä ja itselleen tulevan korvauksen maksamisen turvaamiseksi asianomistaja.

Rikosprosessiuudistuksen jälkeen pakkokeinolain 3 luku ei ole ollut lainsäädäntötarpeita koskevan kokonaisarvioinnin kohteena. Merkittävimmät lukuun viimeisen kymmenen vuoden aikana tehdyt muutokset liittyvät omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annettuun lakiin (540/2005). Lukuun on lisätty sitä koskevat säännökset väliaikaistoimenpiteisiin liittyvästä menettelystä (3 §:n 3 momentti) ja luvun säännösten soveltamisesta kyseisissä jäädyttämistapauksissa (6 a §:n 4 momentti).

Pakkokeinolain 3 luvun 8 §:ssä todetaan, että hukkaamiskiellosta ja vakuustakavarikosta on muuten soveltuvin kohdin voimassa, mitä ulosottolaissa ja ulosottoasetuksessa on säädetty

hukkaamiskiellosta ja takavarikosta. Mainitut säädökset on kumottu vuoden 2008 alussa voimaan tulleella ulosottokaarella (705/2007), jonka 8 luvussa säädetään turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta. Luvun 7 §:n 1 momentin mukaan irtaimen ja kiinteän omaisuuden takavarikko pannaan täytäntöön noudattaen soveltuvin osin, mitä 4 luvussa säädetään ulosmittauksesta. Ulosottokaaren 4 luvun 31 §:n 1 momentin mukaan ulosottomies ottaa ulosmitatut irtaimet esineet haltuunsa. Jollei siitä aiheudu velalliselle tuntuvaa haittaa, esineet voidaan jättää myös lukittuun tilaan velallisen luokse. Jollei ilmeistä hukkaamisvaaraa ole, esineet voidaan ulosmitatuiksi merkittyinä tai merkitsemättä jättää velallisen haltuun. Jos ulosmitattu omaisuus on sivullisen hallussa, ulosottomiehen tulee ottaa omaisuus haltuunsa taikka kieltää sivullista luovuttamasta omaisuutta muulle kuin ulosottomiehelle.

Oikeudenkäymiskaaren 7 lukuun on tehty ulosottolainsäädännön edellyttämät muutokset. Lähtökohtana luvun 13 §:n 1 momentin mukaan on, että kyseisessä luvussa tarkoitetun päätöksen täytäntöönpanosta ja täytäntöönpanon peruuttamisesta säädetään ulosottokaaren 8 luvussa. Mainitun säännöksen mukaan tuomioistuin voi kuitenkin turvaamistoimesta päättäessään antaa tarvittaessa tarkempia määräyksiä sen täytäntöönpanosta.

Aiemman hallituksen esityksen taustalla oli ymmärrettävä pyrkimys yhdenmukaistaa ja selkeyttää lainsäädäntöä. Tähän tavoitteeseen voidaan päästä muullakin tavalla kuin omaksumalla mahdollisimman pitkälle oikeudenkäymiskaaren 7 luvussa säädetty menettely. Pakkokeinolain mukaisten turvaamistoimien käsittelyyn liittyy merkittävä määrä rikosasian luonteesta johtuvaa erityissääntelyä, minkä vuoksi viittaamista oikeudenkäymiskaaren 7 lukuun ja sen hyödyntämistä ei voida tässä yhteydessä pitää tarkoituksenmukaisena. Tämä näkökohta korostuu tässä esityksessä sen myötä, että pakkokeinolain turvaamistoimia koskevaa lukua ehdotetaan täydennettäväksi esimerkiksi vakuustakavarikon uudelleen käsittelyä koskevilla säännöksillä. Lisäksi tiettyä pakkokeinoa koskevien säännösten, menettelysäännökset mukaan lukien, keskittämisen yhteen lukuun voi olettaa palvelevan lainsoveltajaa paremmin kuin aikaisemman hallituksen esityksen mukaisen ehdotuksen. Samalla voidaan säilyttää voimassa olevan lain mukainen asianomistajan oikeus vaatia turvaamistoimen määräämistä. Säännösten selkeyttämiseen liittyy se, että niiden kirjoitustapaa voidaan ajanmukaistaa ja yksinkertaistaa.

Erottelua kahteen pakkokeinoon turvaamistoimia koskevassa luvussa ei voida pitää perusteltuna eikä tarpeellisena. Arvioinnissa on otettava huomioon ensinnäkin se, että turvaamistoimen täytäntöönpano tapahtuisi ulosottokaaren säännösten mukaisesti. Kuten edellä on todettu, ne puolestaan antavat turvaamistoimen täytäntöönpanon yhteydessä ulosottomiehelle harkinnanvaraa sen suhteen, miten täytäntöönpano yksittäistapauksessa toteutetaan. Lisäksi tuomioistuimella tulisi myös näissä asioissa olla toimivalta antaa tarkempia määräyksiä turvaamistoimen täytäntöönpanosta. Nämä näkökohdat huomioon ottaen laissa voitaisiin säätää ainoastaan yhdestä turvaamistoimesta. Aikaisemmassa hallituksen esityksessä tätä turvaamistoimea kutsuttiin takavarikoksi. Jotta kuitenkin vältettäisiin sekoittuminen nykyisin pakkokeinolain 4 luvussa säädettyyn pakkokeinoon, selvyyden vuoksi voitaisiin käyttää voimassa olevan lain tuntemaa nimeä vakuustakavarikko.

Pakkokeinolain 3 lukuun liittyy eräitä lainsäädäntötarpeita, jotka eivät ole yhteydessä lainsäädännön selkeyttämis- tai yhtenäistämistarpeeseen ja joista vähäisimpiä käsitellään yksityiskohtaisissa perusteluissa. Yleisempänä kysymyksenä voidaan nostaa esiin se, että pakkokeinolain 3 luvun säännösten mukaan väliaikaisen turvaamistoimipäätöksen ja vaatimuksen turvaamistoimipäätöksen tekemisestä voi tehdä tutkinnanjohtaja tai virallinen syyttäjä. Syytteen tultua vireille toimivalta vaatimuksen tekemiseen on vain syyttäjällä. Ennen syytteen nosta-

mista toimivallan pitäisi olla johdonmukaisuussyistä muiden pakkokeinojen tavoin pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä.

Luvun 1 §:n mukaan turvaamistointa ei voida määrätä rikokseen perustuvan hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Tällaisia hyvityksiä tuomitaan maksettaviksi esimerkiksi immateriaalioikeuksien loukkaamisen ja syrjintärikosten yhteydessä. Hyvitys rikoksen taloudellisena seuraamuksena pitkälti rinnastuu 1 §:ssä mainittuihin sakkoon, vahingonkorvaukseen ja valtiolle menetettäväksi tuomittavaan rahamäärään, minkä vuoksi vakuustakavarikon määräämisen tulisi olla mahdollista myös hyvityksen maksamisen turvaamiseksi.

Väliaikaiseen turvaamistoimeen liittyy lukuisia lainsäädännön muuttamis- ja täydentämistarpeita. Pakkokeinolain 3 luvun 8 §:n perusteella väliaikaisen turvaamistoimen täytäntöönpano ei tapahdu ulosottolainsäädäntöä soveltaen. Ulosottoviranomaisten osallistumisella jo tässä vaiheessa voidaan kuitenkin edistää täytäntöönpanon asianmukaista toimittamista ja sen varmistamista, että turvaamistoimen kohteeksi valikoituu omaisuutta, joka on käytettävissä sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamiseen. Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 13 §:n perusteella riita-asiassa annetun väliaikaisen turvaamistoimipäätöksenkin täytäntöönpano käytännössä tapahtuu ulosottoviranomaisten toimesta. Kiireellisissä tilanteissa täytyy kuitenkin olla mahdollista, että poliisi voi ottaa omaisuutta haltuun väliaikaisen takavarikon täytäntöönpanon turvaamiseksi. Tämä koskee esimerkiksi tilanteita, joissa henkilö on juuri lähdössä pakoon omaisuuden kanssa tai hävittämässä sitä.

Väliaikaista turvaamistoimea koskevissa säännöksissä ei säädetä toimenpidettä koskevan pöytäkirjan laatimisesta ja todistuksen antamisesta sille, jonka omaisuutta toimenpide koskee. Voimassa olevassa laissa ei myöskään säädetä ilmoittamisesta henkilölle, joka ei ole ollut saapuvilla toimenpidettä suoritettaessa. Ilmoittamista, pöytäkirjaa ja todistusta koskevat säännökset ovat takavarikon osalta pakkokeinolain 4 luvun 7 ja 9 §:ssä. Kuten jäljempänä todetaan, takavarikon osalta ehdotetaan säädettäväksi ilmoittamisesta (7 luvun 9 §) sekä pöytäkirjan laatimisesta ja toimittamisesta (7 luvun 12 §). Tarvittaessa ilmoitus ja pöytäkirja takavarikosta olisi toimitettava sen lisäksi, jonka hallusta takavarikon kohde on otettu, myös muulle henkilölle, jota asia koskee. Väliaikaisesta vakuustakavarikostakin tulisi laatia pöytäkirja, joka toimitettaisiin sille, jonka luona omaisuus on otettu haltuun, ja tarvittaessa myös muulle henkilölle, jota asia koskee. Tätä voitaisiin pitää riittävänä sen vuoksi, että väliaikaista vakuustakavarikkoa toisin kuin takavarikkoa tultaisiin lyhyen määräajan kuluttua käsittelemään tuomioistuimessa. Jäljennös pöytäkirjastakin tulisi toimittaa viivytyksettä.

Pakkokeinolain 3 luvun 4 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuin saa tutkinnanjohtajan tai syyttäjän pyynnöstä pidentää syytteen nostamiselle säädettyä neljän kuukauden määräaikaa. Säännöksessä ei mainita rikoksesta epäillyn tai muun sellaisen henkilön (esimerkiksi pantinhaltija) kuulemisesta, jota asia koskee, määräajan pidentämisen yhteydessä. Vastaava puute koskee takavarikon kumoamista koskevaa pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n 2 momenttia. Korkein oikeus on viimeksi mainitun säännöksen osalta katsonut (KKO 1994:83), että rikoksesta epäillylle, jota takavarikko koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi käsiteltäessä pyyntöä syytteen nostamista koskevan määräajan pidentämisestä. Mainitusta ratkaisusta ilmenee, että tilaisuuden varaamisvelvollisuus koskee tapauksia, joissa varaaminen on mahdollista. Perustuslakivaliokuntakin on eräissä yhteyksissä korostanut kuulemisen asemaa eräänä keskeisimmistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementeistä henkilön tavoittamattomissa olemisen ollessa kuitenkin poikkeamisperuste (PeVL 13/2003 vp ja PeVL 8/2004 vp). Vakuustakavarikon kumoamista koskevaa uuden lain pykälää olisi syytä täydentää voimassa olevaan lakiin

verrattuna niin, että sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

Pakkokeinolain 3 luvussa ei säädetä sellaisen henkilön, jota asia koskee, oikeudesta saattaa turvaamistoimen voimassapitäminen uudelleen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tällaisesta oikeudesta säädetään takavarikon osalta pakkokeinolain 4 luvun 13 §:ssä. Turvaamistoimen ja takavarikon välillä on toki se ero, että ensiksi mainitun määrää aina tuomioistuin, minkä vuoksi asia on jo kertaalleen läpikäynyt tuomioistuinkontrollin. Käytännössä turvaamistoimen kumoaminenkin tapahtuu jonkun pyynnöstä, mikä on todettu 3 luvun 4 §:n perusteluissa (HE 14/1985 vp). Turvaamistoimen kohteena olevaan omaisuuteen saattaa kuitenkin liittyä merkittäviä taloudellisia intressejä ja niihin liittyen aiheutuvan vahingon vaaraa. Lisäksi rikoksesta epäilty saattaa olla valmis asettamaan vakuuden sakon, korvauksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisesta.

Turvaamistoimiasian uudelleen käsittelyyn liittyy korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2004:68, jossa tuomioistuin kiinnitti huomiota siihen, että hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon voimassaololle ei ole laissa säädetty mitään enimmäisaikaa sen jälkeen, kun syyte on nostettu. Korkein oikeus piti turvaamistoimenpiteen keston muodostumista pitkäaikaiseksi, jopa vuosia kestäväksi asianosaisten oikeusturvan kannalta epätyydyttävänä.

Sellaisen henkilön, jota asia koskee, oikeusturvan vuoksi uudelleen käsittelystä ja eräiltä osin myös siihen liittyvästä menettelystä määräaikoineen olisi syytä säätää laissa. Jotta vaatimuksia ei tehtäisi puhtaasti haitantekomielessä, käsittelyjen väliajoille olisi säädettävä vähimmäiskesto, joka voisi olla esimerkiksi kuukauden mittainen.

Pakkokeinolain 3 luvun 4 §:n perusteluissa todetaan myös, että tutkinnanjohtajalla ja syyttäjällä on velvollisuus jo viran puolesta valvoa, ettei omaisuutta ole tarpeettomasti vakuustoimenpiteiden alaisena. Tämänkin periaatteen olisi sen korostamiseksi ja selvyyden vuoksi ilmettävä suoraan laista. Laissa voitaisiin säätää, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on tehtävä esitys tuomioistuimelle vakuustakavarikon kumoamisesta, jos vakuustakavarikon edellytyksiä ei enää ole.

Pakkokeinolain 3 luvussa ei säädetä tuomioistuimen toimivallasta antaa tarkempia määräyksiä turvaamistoimen täytäntöönpanosta. Oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 13 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin voi sellaisia antaa. Tuomioistuimelle olisi tullut tällainen määräämisoikeus myös rikosoikeudellisissa turvaamistoimiasioissa, mikäli aikaisemman hallituksen esityksen ehdotus oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännösten soveltamisesta olisi toteutunut. Tuomioistuimen toimivaltaan antaa täytäntöönpanomääräyksiä liittyy edellä käsitelty kysymys hukkaamiskiellon ja vakuustakavarikon erottelun poistamisesta. Tässä yhteydessä lakiin voitaisiinkin lisätä säännös tuomioistuimen oikeudesta antaa tällaisia määräyksiä.

Pakkokeinolain säätämisen aikaan ulosottolaissa oli säännös hakijan korvausvastuusta aiheettoman takavarikon aiheuttamasta vahingosta (ulosottolain 7 luvun 20 §). Säännöksen mukainen korvausvastuu oli tuottamuksesta riippumatonta (KKO 1979 II 46). Nyt vastaava säännös on oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ssä, jonka mukaan hakijan, joka on tarpeettomasti hankkinut turvaamistoimen, on korvattava vastapuolelle turvaamistoimesta ja sen täytäntöönpanosta aiheutunut vahinko ja asiassa aiheutuneet kulut. Pakkokeinolain mukaisilla tarpeettomilla turvaamistoimilla voidaan aiheuttaa niiden kohteena olevalle henkilölle merkittäviä vahinkoja. Nämä turvaamistoimet myös asiallisesti muistuttavat läheisesti oikeudenkäymis-

kaaren 7 luvussa säänneltyjä siviilioikeudellisia turvaamistoimia. Pakkokeinolain vakuustakavarikkoa koskevaan lukuun tulisikin ottaa säännös, jonka mukaan vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulujen korvaamiseen sovelletaan oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää.

Takavarikkoa koskeva 4 luku

Takavarikon edellytykset ja vaihtoehdot

Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan esine tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se voi olla todisteena rikosasiassa tai on rikoksella joltakulta viety taikka että tuomioistuin julistaa sen menetetyksi. Pykälän 2 momentissa todetaan, että mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös tietoa, joka on tietokoneessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla (*data*). Mitä 4 luvussa säädetään asiakirjasta, sovelletaan myös datan muodossa olevaan asiakirjaan (3 momentti).

Kysymyksessä olevan pykälän 1 momentissa säädetään siis takavarikon kohteeksi esine ja asiakirja. Käsitettä ”esine” voidaan pitää säännöksen soveltamisedellytysten kannalta liian suppeana. Sen voidaan ensinnäkin tulkita käsittävän vain irtaimen omaisuuden, jolloin kiinteistön takavarikoimisen sijasta on käytettävä 3 luvun mukaisia turvaamistoimenpiteitä. Lisäksi ”esine” kuvaa huonosti esimerkiksi pankkitilillä olevia varoja, joita voi luonnehtia saamisoikeuksiksi. Kiinteistö tai saamisoikeus voidaan määrätä valtiolle menetetyksi esimerkiksi rikoksella saatuna hyötynä. Tämä epäselvyys voitaisiin poistaa lisäämällä 1 momenttia vastaavaan uuteen säännökseen sana ”omaisuus”. On sinällään mahdollista, että käsitteet ”esine”, ”omaisuus” ja ”asiakirja” menevät joiltakin osin päällekkäin toisensa kanssa, mutta siitä huolimatta niiden erottelun voidaan katsoa selventävän sääntelyä. Lisäksi ”asiakirjan” erottamisella ”esineestä” ja ”omaisuudesta” on merkitystä, koska uudessa laissa tarvittaisiin erityistä nimenomaan asiakirjoja koskevaa sääntelyä.

Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 2 momentin osalta voidaan todeta, että siinä esimerkkinä tiedon sisältävästä tietojärjestelmästä käytetään ”tietokonetta”, vaikka merkittävä osa tietojärjestelmiin liittyvistä takavarikoista kohdistuu muihin teknisiin laitteisiin. Esimerkkeinä voidaan mainita matkapuhelin siinä olevine sähköisine kalentereineen ja telepäätelaite. Pykälän 2 momenttia vastaavassa uudessa säännöksessä voitaisiinkin ilmaisun ”tietokone” asemesta käyttää ilmaisua ”tekninen laite”.

Käytännössä ongelmaksi on koettu se, että pakkokeinolaissa ei ole säännöksiä siitä, milloin esine tai omaisuus voidaan takavarikoimisen sijasta tai jo takavarikoituna hävittää. Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä on tullut esiin tapauksia, joissa hävittäminen on tehty ilman laillista perustetta. Hävittämisestä on sinällään lainsäädännössä erityissäännöksiä (esimerkiksi järjestyslain (612/2003) 21 § ja eläinsuojelulain (247/1996) 46 §:n 3 momentti), mutta niillä eivät tule riittävässä laajuudessa katetuiksi käytännön elämän tarpeet. On esimerkiksi epätarkoituksenmukaista säilyttää vähäarvoisia esineitä, jotka ilmeisesti rikosoikeudenkäynnissä tuomittaisiin valtiolle menetetyksi. Sama koskee sellaisia esineitä, jotka ovat ennen takavarikoimista olleet jonkun hallussa laittomasti (esimerkiksi luvattomat aseet). Luonnollisesti hävittämisen kohteeksi ei tulisi edelleenkään päätyä sellaisten esineiden, joita saatetaan tarvita oikeudenkäynnissä todisteena.

Omaisuuden hävittämiseen liittyvä lainsäädännön puutteellisuus koskee myös niitä tapauksia, joissa virallinen syyttäjä tekee seuraamusluonteisen syyttämättäjättämispäätöksen päädyttyään siis siihen, että rikoksesta epäilty on syyllistynyt kysymyksessä olevaan rikokseen. Syyttäjän tulisi voida myös näissä tapauksissa määrätä hävitettäväksi vähäarvoinen esine tai esine, jonka hallussapito on rangaistavaa edellyttäen lisäksi, että se ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi. Seuraamusluonteiset syyttämättäjättämisratkaisut yleensä liittyvät tällaisiin esineisiin.

Omaisuuden hävittäminen ei ole välttämättä kaikissa tapauksissa tarkoituksenmukaisin valtiolle menetettäväksi määrättävään takavarikoituun esineeseen tai omaisuuteen kohdistettava toimenpide. Sakon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) 38 §:n 1 momentin mukaan valtiolle menetetyksi tuomittu omaisuus on otettava valtion käyttöön, myytävä tai hävitettävä. Lain 4 luvun säännösten mukaisesti menettämisseuraamuksen täytäntöönpanosta huolehtivat poliisiviranomaiset. Sisäasiainministeriö voi antaa tarkempia yleisiä ja yksittäistapauksellisia määräyksiä täytäntöönpanosta. Nyt kysymyksessä olevat esineet olisivat yleensä niiden vähäarvoisuuden takia hävitettäviä. Saattaa kuitenkin tulla eteen tilanteita, joissa esimerkiksi rikoksen tekemisessä käytetyllä välineellä on käyttöarvoa myös viranomaistoiminnassa.

Hävittämisen vaihtoehtojen osalta voitaisiin soveltuvin osin soveltaa sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvun säännöksiä ja samalla myös luvun vahingonkorvaussäännöksiä. Mainitun lain 45 §:n mukaan asianomaisella on oikeus saada omaisuudesta korvaus, jos sen palauttaminen ei täytäntöönpanotoimen suorittamisen tai muun syyn vuoksi ole enää mahdollista. Tämä koskee tapauksia, joissa tuomioistuin on lainvoimaisella tuomiolla hylännyt omaisuuden menetetyksi tuomitsemista koskevan vaatimuksen. Oikeusrekisterikeskus vahvistaa korvauksen, johon tyytymättömällä on oikeus ajaa vahingonkorvauskannetta kantajan kotipaikan tai Helsingin käräjäoikeudessa.

Takavarikon vaihtoehtoihin liittyy todisteena käytettävän asiakirjan jäljentäminen. Pakkokeinolain 4 luvussa ei ole säännöksiä asiakirjajäljennöksistä ja niiden käsittelystä. Tätä voidaan pitää puutteena useassakin mielessä. On ensinnäkin käytännössä yleistä, että esitutkintaviranomainen ottaa alkuperäisestä asiakirjasta jäljennöksen esitutkinta-aineistoon. Asiakirjan jäljentäminen on toimenpiteen kohteena olevan henkilön kannalta usein parempi vaihtoehto kuin alkuperäisen asiakirjan takavarikoiminen, koska silloin viimeksi mainittu asiakirja pysyy sen omistajan tai muun haltijan hallussa ja tarvittaessa hänen käytettävissään. Viimeksi mainittuun näkökohtaan on viitattu myös jäljennöksiä koskevissa ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuissa (esimerkiksi eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 12.6.2003, dnro 1786/4/01). Jäljennös on myös yleensä riittävän luotettava käytettäväksi todisteena rikosoikeudenkäynnissä. Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:ään vuonna 2007 tehdyt muutokset korostavat asiakirjoihin liittyvän takavarikon kohdistumista tietoon, joka on puolestaan yleensä saatavissa asiakirjan jäljennöksistäkin. Pakkokeinolain mukainen asiakirjan määritelmä on laaja käsittäen myös sähköisessä muodossa olevat asiakirjat.

Sinällään asiakirjojen osalta on todettava, että kaikissa tapauksissa jäljennöstä ei voida pitää riittävänä. Asiakirjassa saattaa esimerkiksi olla sen sisältöön liittymättömiä jälkiä, joilla on todistelutarkoituksen kannalta merkitystä ja joiden vuoksi alkuperäisen asiakirjan takavarikoiminen voi olla tarpeen. Laissa olisikin edelleen syytä säilyttää mahdollisuus ottaa asiakirja takavarikkoon.

Nykyisen oikeustilan perusteella voidaan pitää epäselvänä sitä, mikä on jäljennökseen kohdistuvan poliisin suorittaman hallussapidon luonne. Oikeuskäytännöstä voidaan päätellä, että myös jäljennöksen on katsottu voivan olla takavarikon kohteena. Tältä osin voi ensinnäkin viitata korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2001:39, jossa varsinaisesti on kysymys takavarikon voimassaolon saattamisesta tuomioistuimen käsiteltäväksi pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n nojalla. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2009:4 on katsottu tietokoneen kovalevyn kopioon kohdistuneen takavarikko tilanteessa, jossa tietokoneen takavarikko oli jo kumottu.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön perusteella pakkokeinolain 4 luvun 2 §:ssä säädetyt asiakirjan takavarikkokiellot koskevat myös jäljennöksiä. Toisaalta on katsottu, että jäljennös ei aina ole takavarikon kohteena siten, että siihen tulisi soveltaa takavarikon purkua koskevia säännöksiä (edellä mainittu apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu). Jäljennöksiin liittyvää sääntelyä tarvitaan sen verran, että jo senkin vuoksi lainsäädäntöteknisesti selkeätä ja havainnollista olisi erottaa jäljentäminen takavarikosta omaksi toimenpidetyypikseen. Erityisen sääntelyn tarve koskee esimerkiksi asiakirjan jäljentämisen edellytyksiä, jäljentämiseen liittyvää menettelyä sekä jäljennöksen hävittämistä. Lisäksi takavarikkosäännöksiä olisi muutenkin täydennettävä koskemaan myös asiakirjan jäljennökseen liittyviä toimenpiteitä niissä tapauksissa, joissa säännökset nykyisellään koskevat ainoastaan asiakirjaa.

Asiakirjan takavarikkokiellot

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:ssä säädetään asiakirjan takavarikkokielloista. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta epäillyn tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön hallusta ei saa takavarikoida todisteena käytettäväksi asiakirjaa, joka sisältää epäillyn ja sanotun henkilön taikka mainitussa suhteessa epäiltyyn olevien henkilöiden välisen tiedonannon. Tällaisen asiakirjan saa kuitenkin takavarikoida, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan asiakirjaa ei saa takavarikoida todisteena käytettäväksi, jos sen voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai saman luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta, ja asiakirja on edellä tarkoitetun henkilön tai sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty. Asiakirja saadaan kuitenkin takavarikoida, jos edellä tarkoitettu henkilö olisi esitutkinnassa oikeutettu tai velvollinen todistamaan asiakirjaan sisältyvästä seikasta esitutkintalain 27 §:n 2 momentin nojalla.

Nyt kysymyksessä olevien takavarikoimissäännösten vertaaminen niissä mainittuihin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin osoittaa, että toisaalta pakkokeinolain säännösten ja toisaalta todistamiskieltoa ja todistamisesta kieltäytymistä koskevien säännösten välillä on eräs merkittävä ero. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n mukaan asianosaisen läheinen saa kieltäytyä todistamasta kokonaan. Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan tällaiseen läheiseen henkilöön liittyvän asiakirjan saa kuitenkin takavarikoida, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Säännösten tällaiselle epäjohdonmukaisuudelle ei ole löydettävissä perusteita esimerkiksi säännösten esitöistä. Tässä yhteydessä takavarikkokieltoa koskevat säännökset olisikin syytä muuttaa vastaamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä molempien lakien säännösten koskiessa todistelun rajoittamista.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin toisessa virkkeessä mahdollisuus takavarikoida asiakirja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 ja 24 §:n liittyvissä tapauksissa on siis sidottu oikeuteen tai velvollisuuteen todistaa seikasta esitutkintalain 27 §:n 2 momentin nojalla. Esitutkintalain 27 §:ään tehtyjen muutosten jälkeen viittauksen pitäisi olla sen pykälän 3 momenttiin. Sen mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman pykälän 3 momentin nojalla voidaan velvoittaa todistamaan salassa pidettävästä asiasta, on oikeutettu todistamaan tästä esitutkinnassa, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Esitutkintalain 27 §:n 3 momentin toisen virkkeen mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman pykälän 4 momentin nojalla voidaan velvoittaa vastaamaan pykälän 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun kysymykseen, on velvollinen vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutkinnassa, jos tutkittavana on edellä tässä momentissa tarkoitettu rikos.

Mitään perusteltua syytä ei ole löydettävissä siihen, että pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin toisessa virkkeessä tarkoitetussa tapauksessa mahdollisuus takavarikoida asiakirja rakennetaan esitutkintalain säännöksen eikä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännösten kautta. Viimeksi mainittujen hyödyntämisellä edistetään yhdenmukaisen ja johdonmukaisen todistelulainsäädännön aikaansaamista. Tämä tarkoittaa virkkeen muuttamista uudessa laissa niin, että pykäläviittaukset ovat oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momenttiin ja 24 §:n 4 momenttiin. Samalla vaadittavaa rikosta koskevat edellytykset yhdenmukaistuvat. Merkitystä on mainittujen oikeudenkäymiskaaren säännösten mukaisesti, paitsi rikoksella, josta säädetty ankarin rangaistus on kuusi vuotta vankeutta, myös sellaisen rikoksen yrityksellä tai osallisuudella siihen.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:ssä ei kiinnitetä huomiota sellaiseen tapaukseen, että takavarikkokiellon alaista asiakirjaa ei voida irrottaa ympäristöstään. Asiakirja saattaa esimerkiksi olla laitteessa tai tiedostossa, jonka osalta muuten takavarikoimisen edellytykset täyttyvät. Tällaisessa tilanteessa asiakirjan pitämisen takavarikoituna tai jäljennettynä pitäisi olla mahdollista. Tästä pitäisi selvyyden vuoksi säätää laissa.

Edellä mainittujen muutostarpeiden lisäksi nykyisin pakkokeinolain 4 luvun 2 §:ssä olevaa sääntelyä on tarpeen muuttaa eräiltä muiltakin osin sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä. Pykälän 1 momentissa käytetään ilmaisua ”tiedonannon”. Sitä voidaan pitää paitsi tyyliltään vanhahtavana myös sisällöltään ja laajuudeltaan epäselvänä. Täsmällisempänä ja muutenkin kuvaavampana voitaisiin pitää esimerkiksi ilmaisun ”viesti” käyttämistä. Mainittu ilmaus myös soveltuisi kaikenmuotoisiin asiakirjoihin.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin sanamuodosta saa sen kuvan, että ilmaisu ”ja asiakirja on edellä tarkoitetun henkilön tai sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty” tarkoittaa vain oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä tarkoitettuja eikä 24 §:ssä tarkoitettuja tapauksia. Tähän viittaa sana ”vaitiolovelvollisuus”. Tällaista rajausta ei voida pitää johdonmukaisena eikä perusteltuna. Säännöksen tulisi tältä osin koskea sekä niitä, joiden hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty, että niitä, joiden hyväksi vaitiolo-oikeus on säädetty.

Telekuuntelu, televalvonta ja matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen ovat korkean kynnyksen takana. Tämä tarkoittaa sitä, että nämä salaiset pakkokeinot tulevat kysymykseen pääsääntöisesti vain vakavien rikosten yhteydessä ja niiden käyttämiseen tarvitaan tuomioistui-

men päätös. Takavarikolla ei saa kiertää tätä kynnystä. Laissa tulisikin selvyyden säätää siitä, että teleoperaattorin hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää asiakirjaa tai dataa, joka sisältää telekuuntelun määritelmää koskevassa säännöksessä tarkoitettuun viestiin liittyviä tietoja taikka televalvonnan tunnistamistietoja tai tukiasematietoja.

Takavarikon voimassa pitämiseen ja kumoamiseen liittyvät kysymykset

Pakkokeinolain 4 luvun 11 §:ssä säädetään takavarikon kumoamisesta. Pykälän 2 momentin mukaan takavarikko on kumottava, jollei syytettä sen aiheuttaneesta rikoksesta nosteta neljässä kuukaudessa esineen takavarikoimisesta. Tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen edellä tarkoitettuna määräaikana tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa korkeintaan neljäksi kuukaudeksi kerrallaan.

Pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n 2 momentissa säädettyä neljän kuukauden määräaikaa voidaan pitää varsin kaavamaisena, koska rikosasiat laadultaan ja laajuudeltaan ja näin ollen myös selvittämisajaltaan ja syyteharkintaan kuluvalta ajaltaan poikkeavat varsin paljon toisistaan. Tämä koskee niin alkuperäistä määräaikaa kuin sen jatkoakin. Jotta voitaisiin täysipainoisesti hyödyntää tapauskohtaisesti asetettua määräaikaa, takavarikosta alun perin päättävän viranomaisen olisi jo samalla päätettävä siitä, minkä ajan kuluessa syyte on nostettava. Käytännössä takavarikoimispäätöksen tekee yleensä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Takavarikoimisen yhteydessä saattaa olla vaikeaa vielä arvioida sitä, kuinka kauan takavarikon kohdetta on tarpeen pitää takavarikossa.

Tarkoituksenmukaisena voitaisiin pitää sitä, että uudessakin laissa 4 luvun 11 §:n 2 momentin mukaisesti lähdettäisiin neljän kuukauden alkuperäisestä määräajasta. Jos määräaika osoittautuu liian pitkäksi, muiden säännösten nojalla takavarikko on kumottava ja takavarikko voidaan takavarikon edellytysten edelleen olemassaolon selvittämiseksi saattaa myös tuomioistuimen käsiteltäväksi. Jos neljän kuukauden määräaika osoittautuu liian lyhyeksi, siinä vaiheessa voitaisiin ottaa jatkon kestoa määrättäessä huomioon tapauskohtaiset olosuhteet, jolloin asian sitä vaatiessa määräaikaa voitaisiin jatkaa esimerkiksi aina vuoteen asti. Tuomioistuimen tulisi voida myös päättää takavarikon olemisesta voimassa toistaiseksi esimerkiksi silloin, kun epäillyn puuttumisen vuoksi rikostutkinta ei ole etenemässä ja kun ei ole ilmennyt henkilöitä, joiden oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin takavarikon voimassapitäminen voi vaikuttaa. Näin tapahtuva harkitseminen olisi oikeusturvanäkökohdistakin perusteltua, koska ratkaisun määräajan jatkamisesta tai takavarikon määräämisestä olemaan toistaiseksi voimassa tekisi tämän esityksen mukaan tuomioistuin.

Pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n 2 momentissa ei säädetä syytteen nostamiselle varatun määräajan pidentämisen edellytyksistä. Tätä voidaan pitää puutteena, koska esineen säilyttämisestä poliisin hallinnassa voi aiheutua siihen oikeutetulle haitallisia vaikutuksia. Luonnollisesti tällaisessa tapauksessa takavarikoimisen edellytysten pitäisi edelleen olla olemassa. Takavarikoidun esineen pitäminen takavarikossa ei myöskään saisi olla kohtuutonta sen henkilön kannalta, jolle esine palautettaisiin, jos määräaikaa ei enää jatkettaisi ja takavarikko kumottaisiin. Tärkeässä asemassa tällaisen kohtuuttomuuden arvioinnissa ovat vähimmän haitan periaate ja suhteellisuusperiaate. Huomioon kohtuullisuusarvioinnissa tulisi myös ottaa takavarikoimisen peruste, koska takavarikoimistapaukset saattavat poiketa toisistaan takavarikon tarkoituksen perusteella. Samanlaiset näkökohdat liittyvät myös 4 luvun 13 §:ään, joka koskee takavarikon saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi. Asiakirjan jäljennöksen säilyttäminen poliisin hal-

lussa ei voi kuitenkaan käytännössä osoittautua kohtuuttomaksi, koska asiakirjaan oikeutetulla on hallussaan alkuperäinen asiakirja.

Edellä on jo vakuustakavarikon yhteydessä käsitelty korkeimman oikeuden ratkaisua KKO 1994:83. Sen mukaan rikoksesta epäillylle, jota takavarikko koski, oli varattava tilaisuus tulla kuulluksi käsiteltäessä pyyntöä syytteen nostamista koskevan määräajan pidentämisestä. Takavarikon kumoamista koskevaa uuden lain pykälää olisi syytä täydentää verrattuna voimassa olevaan lakiin niin, että sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta. Myös tältä osin samanlainen sääntelytarve liittyy voimassa olevan lain 4 luvun 13 §:ään.

Asiakirjan jäljentämistä koskevien säännösten ottaminen uuden pakkokeinolain takavarikkolukuun johtaa siihen, että joitakin tilanteita varten olisi syytä säätää siitä, että tuomioistuin voi päättää asiakirjan jäljentämisestä sen takavarikossa pitämisen asemesta. Kysymys olisi tällöin siis siitä, täyttyvätkö tapauksessa asiakirjan takavarikoimisen edellytysten lisäksi asiakirjan jäljentämisen edellytykset. Asiakirjaan oikeutettu saattaa tarvita alkuperäistä asiakirjaa, minkä vuoksi hänen tulisi voida vaatia tuomioistuimessa myös asiakirjan jäljentämistä.

Kun tuomioistuin päätyy kumoamaan takavarikon tai tekee päätöksen siitä, että takavarikkoa ei ole enää pidettävä voimassa, takavarikon kohteen palauttaminen siihen oikeutetulle voi johtaa palautetun esineen, omaisuuden tai asiakirjan hävittämiseen, mikä voi muodostua ongelmalliseksi muutoksenhakutuomioistuimen muuttaessa tuomioistuimen ratkaisua. Voimassa olevan lain 4 luvun 15 §:n ja sitä tässä esityksessä vastaavan 7 luvun 20 §:n perusteella tuomioistuin voi syyteasian ratkaistessaan päättää, että takavarikon kohdetta ei palauteta siihen oikeutetulle ennen kuin palauttamisasia on lopullisesti ratkaistu. Käytännön tarpeet ja johdonmukaisuus syyteasian ratkaisua koskevien säännösten kanssa edellyttäisivät sitä, että takavarikon kumoamista koskevaa sääntelyä täydennettäisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna niin, että kumotessaan takavarikon tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että takavarikoitua esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen ratkaisun tulemista lainvoimaiseksi. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksen edellyttäminen liittyisi siihen, että hänellä on tieto tarpeesta pitää takavarikon kohde edelleen poliisin hallussa ja edellytykset esittää sitä koskeva selvitys. Tuomioistuimen viran puolesta tekemää ratkaisua ei voida pitää perusteltuna tällaisessa tapauksessa.

Toisaalta saattaa olla tarvetta siihen, että palauttaminen voisi tapahtua pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta tietyn tuomioistuimen asettaman määräajan kuluttua ilman, että tarvitsisi odottaa tuomioistuimen ratkaisun tulemista lainvoimaiseksi. Tämä saattaa tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun takavarikoituun esineeseen kohdistuvat tutkimukset ovat päättymässä tai laajan asiakirjamateriaalin jäljentäminen on valmistumassa. Tällöin määräajan asettaminen palauttamiselle on sekä takavarikon kohteeseen oikeutetun (tuomioistuin tekee hänelle myönteisen palauttamispäätöksen) että esitutkintaviranomaisen (takavarikon kohde on vielä tarvittavan ajan käytössä) edun mukaista. Syytä olisikin säätää siitä, että kumotessaan takavarikon tai määrätessään, että takavarikkoa ei ole enää pidettävä voimassa, tuomioistuin saisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että takavarikoitua esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen asettaman määräajan kulumista.

Takavarikon määrääminen uudelleen

Voimassa olevan lainsäädännön mukaan on epäselvää, voidaanko takavarikko määrätä uudelleen tuomioistuimen kumottua aikaisemman takavarikon, kuka uudelleen määräämisestä päättää ja millä edellytyksillä uusi ratkaisu voidaan tehdä. Aikaisempi takavarikko on tällöin kumottu pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n mukaisesti sen vaatimuksesta, jota asia koskee. Takavarikon edellytyksiä (1 §), takavarikosta päättävää viranomaista (5 §) ja takavarikon kumoamisesta päättävää viranomaista (14 §) koskevista säännöksistä ei löydy vastauksia mainittuihin kysymyksiin.

Sinällään pakkokeinolain 1 luvun 5 §:ssä otetaan kantaa hieman samantyyppiseen kysymykseen. Mainitun pykälän mukaan rikoksesta pidätettyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saa uudelleen pidättää samasta rikoksesta sellaisen seikan perusteella, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä pidättämisestä tai vangitsemisesta. Samansuuntaista arviointiperustetta näyttää edustavan korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2007:73, jossa virallisen syyttäjän hakemus omaisuuden panemisesta uudelleen hukkaamiskieltoon ja vakuustakavarikkoon hylättiin, kun hakija esitti hakemukselle samat perusteet kuin aikaisemmin. Korkeimman oikeuden ratkaisu koski tapausta, jossa käräjäoikeus oli kumonnut aikaisemman määräyksen, koska syytettä ei ollut nostettu neljän kuukauden määräajassa. Sinällään korkein oikeus on ratkaisussaan todennut myös sen, että pakkokeinoasiassa ei aikaisemmalla päätöksellä ole sellaista sitovaa vaikutusta, että se estäisi uuden samoihin perusteisiinkaan nojautuvan hakemuksen tutkimisen.

Kysymyksessä oleva lainsäädännöllinen epäselvyys ei koske pelkästään tilanteita, joissa tuomioistuin on päättänyt takavarikon kumoamisesta. Laista ei nimittäin ilmene myöskään se, miten on meneteltävä tilanteissa, joissa pidättämiseen oikeutettu virkamies on kumonnut takavarikon pakkokeinolain 4 luvun 14 §:n nojalla. Uudelleen takavarikoimista koskeva sääntely on tarpeen ulottaa koskemaan myös tilanteita, joissa on kysymys asiakirjan jäljennöksen käyttämisestä todisteena.

Perusteltuna voitaneen sinällään pitää sitä, että takavarikosta vapautettu esine, omaisuus tai asiakirja voidaan tietyissä tapauksissa määrätä uudelleen takavarikoitavaksi. Esimerkkinä voidaan mainita tilanteet, joissa esitutkinnan edistyessä käsitys tietyn esineen merkityksestä todisteena muuttuu tai esineeseen liittyvistä henkilöistä (esimerkiksi rikoksesta epäillyt ja esineen omistajat) tulee uutta tietoa, joka vaikuttaa edellytyksiin määrätä esine valtiolle menetetyksi. Kysymys olisi tällöin kumoamisratkaisun jälkeen tietoon tulleesta asiaan vaikuttavasta seikasta. Edellä mainitusta korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevän perusteella tämän tulisi koskea myös tapauksia, joissa takavarikko on kumottu syytteen nostamiselle säädetyn määräajan umpeen kulumisen vuoksi.

Viranomaisten toimivaltuuksien selkeän määräytymisen ja johdonmukaisuuden vuoksi päätöksen tekemisen uudesta takavarikoimisesta tulisi kuulua sille viranomaiselle, joka on päättänyt takavarikon kumoamisesta. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tehdessä päätöksen uudelleen takavarikoimisesta asianosaisen oikeusturva toteutuisi niin, että viimeksi mainittu voisi yleisten takavarikon saattamista tuomioistuimen tutkittavaksi koskevien säännösten (nykyisin pakkokeinolain 4 luvun 13 §) perusteella saattaa uuden takavarikon laillisuuden tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Muita takavarikkoon liittyviä kysymyksiä

Pakkokeinolain 4 lukuun liittyy edellä laajemmin käsiteltyjen kysymysten lisäksi muita muutostarpeita, joista osa liittyy postin ja lähetysten kuljettamisessa tapahtuneisiin muutoksiin. Lisäksi on rikostutkinnallisiin näkökohtiin ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin liittyviä muutostarpeita. Vuonna 2007 lukuun lisättiin tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuutta, datan säilyttämismääräystä sekä datan säilyttämismääräyksen kestoa ja salassapitovelvollisuutta koskevat säännökset (4 a - 4 c §), joiden pitäisi asiayhteytensä vuoksi olla etsintää koskevassa luvussa.

Pakkokeinolain 4 luvun 3 §:ssä säädetään posti- ja telelaitoksen hallussa olevien kirjeiden ja muiden postilähetysten sekä sähkösanomien takavarikoimisesta ja 4 §:ssä lähetyksen pysäyttämisestä takavarikkoa varten. Sähkösanomilla ei ole enää käytännössä informatiivista merkitystä niiden käytön rajoittuessa onnittelu- tai surunvalittelutarkoituksiin. Mainituissa pykälissä tarkoitettua posti- ja telelaitosta ei enää ole. Lisäksi lähetysten kuljetustoiminnassa jo tapahtuneiden ja mahdollisesti tulevaisuudessa tapahtuvien muutosten vuoksi ja muutenkin 3 §:ssä olevaa rajausta postilähetyksiin voidaan pitää liian suppeana. Pykälässä säädettyjä edellytyksiä tulisi lähetyksen perille toimittajasta tai hallussapitäjästä riippumatta soveltaa kaikkiin kirjeisiin, paketteihin ja muihin vastaaviin lähetyksiin siitä huolimatta, ovatko ne muodollisesti postilähetyksiä. Esimerkiksi kirjeen osalta keskeinen tekijä on viestin luottamuksellisuuden suoja eikä viestin toimittajan muodollinen asema. Luvun 4 §:ssä ei puolestaan riittävästi huomioida tällaisten lähetysten kuljettamista ammatikseen harjoittavien toimipaikkoja. Viimeksi mainittuun pykälään liittyvänä puutteena voidaan vielä todeta se, että pykälä koskee ainoastaan toimipaikkaan tulossa olevia lähetyksiä mutta ei siellä jo olevia. Pysäyttämistarve saattaa koskea kaikkia lähetyksiä, joita ei ole vielä toimitettu vastaanottajalle.

Takavarikoitavan esineen haltuunottamisesta säädetään pakkokeinolain 4 luvun 6 §:ssä. Pykälän 1 momentissa säädetään ensinnäkin poliisimiehen oikeudesta epäillyn kiinniottamisen tai etsinnän yhteydessä ottaa haltuunsa esine takavarikoimista varten. Momentin toisen virkkeen mukaan poliisimies saa muulloinkin, kun asia ei siedä viivytystä, ottaa haltuunsa takavarikoitavan esineen, ei kuitenkaan posti- ja telelaitoksen hallussa olevaa lähetystä. Pykälän 2 momentin mukaan 1 momentissa tarkoitetusta esineen haltuunottamisesta on viipymättä ilmoitettava pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, jonka on heti päätettävä, onko esine takavarikoitava.

Pakkokeinolain 4 luvun 6 §:n 1 momentin kannalta ongelmalliseksi ovat muodostuneet kiireelliset tapaukset, joissa esineen voidaan katsoa olevan postin hallussa. Tällainen postilähetyksiin liittyvä rajoitus on ongelmallinen silloin, kun kysymys on suurista postimääristä. Erityisesti tullin kohdalla tulee esiin tapauksia, joissa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräystä ei ehditä saamaan ennen kuin kirje on sekoittunut muuhun postiin. Kysymyksessä oleva säännös koskee tullilain 43 §:n 2 momentin kautta myös tullimiestä. Pakkokeinolain 4 luvun 6 §:n 1 momenttia vastaavaa säännöstä tulisikin sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä muuttaa niin, että postin hallussa olevaa lähetystä koskeva rajoitus poistetaan. Edellä 3 ja 4 §:n yhteydessä esitettyyn viitaten voidaan todeta myös se, että postia koskeva rajaus on käytännön näkökohtiin liittyen suppea. Kysymyksessä olevissa tapauksissa asianosaisen oikeusturvaa edistävänä tekijänä on joka tapauksessa 2 momentin mukainen asian pikainen saattaminen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen käsiteltäväksi.

Myös pakkokeinolain 4 luvun 6 §:n 2 momentin osalta on havaittavissa eräitä muutos- ja täydentämistarpeita. Tämä koskee ensinnäkin säännöksessä käytettyä ilmaisua ”heti”. Joissakin

tapauksissa pidättämiseen oikeutettu virkamies joutuu harkitsemaan jonkin verran haltuunottamisen ja takavarikoimisen edellytysten olemassaoloa. Säännöstä voitaisiin tässä yhteydessä muuttaa niin, että hänen on ilman aiheetonta viivytystä päätettävä takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljentämisestä.

Pakkokeinolain 4 luvun 6 §:n 2 momenttiin liittyy myös se käytännön havainto, että aina ilmoitus haltuunottamisesta pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle ei ole tarpeen. Poliisimies saattaa nimittäin välittömästi haltuunottamisen jälkeen havaita esineen olevan sellainen, että takavarikoiminen ei kuitenkaan tule kysymykseen. Tällaisissa tapauksissa hänellä täytyisi olla oikeus saman tien palauttaa esine henkilölle, jonka hallusta se on otettu. Tästä tulisi selvyyden vuoksi säätää laissa.

Pakkokeinolain 4 luvun 7 §:ssä säädetään ilmoituksesta takavarikosta ja haltuunottamisesta. Jollei se, jonka luona esine takavarikoidaan tai otetaan haltuun, ole saapuvilla, hänelle on viipymättä ilmoitettava takavarikosta tai haltuunottamisesta. Posti- ja tavaralähetyksen taikka sähkösanoman vastaanottajalle ja lähettäjälle, jos hänen osoitteensa on tiedossa, on ilmoitettava takavarikosta niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle.

Pakkokeinolain 4 luvun 7 § lähtee siitä, että ilmoitus esineen haltuunottamisesta on tehtävä sille, jonka luona haltuunottaminen on tapahtunut, ja eräissä tapauksissa lähetyksen vastaanottajalle. Takavarikon kohteeseen voi olla voimakkaita intressejä myös muilla henkilöillä kuin sillä, jonka hallusta kohde on otettu. Esimerkkinä voidaan mainita esineen omistaja. Toisaalta intressin voimakkuus riippuu esimerkiksi kohteen arvosta ja laadusta (esimerkiksi omistajalle tarpeellinen ammatti- tai elinkeinotoiminnassa käytettävä esine). Poliisi ei välttämättä tiedä esinettä hallussaan pitäneen henkilön lisäksi tällaisia muita henkilöitä, joita asia koskee. Lisäksi voidaan ajatella, että hallussapitäjän kautta tieto takavarikosta myös kulkeutuu eteenpäin. Tästä huolimatta laissa voitaisiin säätää, että tarvittaessa haltuunottamisesta on ilmoitettava kohdetta hallussaan pitäneen henkilön lisäksi muulle henkilölle, jota asia koskee.

Toinen pakkokeinolain 4 luvun 7 §:ään liittyvä muutostarve koskee sitä, että ainoastaan posti- ja tavaralähetyksen ja sähkösanoman vastaanottajan ja lähettäjän kohdalla voidaan rikostutkinnallisista syistä harkita ilmoituksen tekemisen ajankohtaa. Postilähetykseen liittyviä kysymyksiä on käsitelty jo edellä. Ilmoituksen siirtämisen tarvetta saattaa olla myös muiden takavarikon kohteiden osalta. Nyt pykälässä olevalle erottelulle ei ole löydettävissä asiallista perustetta. Takavarikoiminen ei poikkea muista vastaavista esitutkintatoimenpiteistä siinä, että takavarikosta ilmoittaminen saattaa johtaa rikosepäilyn tulemiseen rikoksesta epäillyn tietoon, mikä puolestaan saattaa johtaa rikostutkinnan haittaamiseen esimerkiksi pakenemisen tai todisteiden hävittämisen kautta. Erityisesti tämä liittyy järjestäytyneeseen ja laajaan rikollisuuteen. Ilmoittamisen lykkäämismahdollisuuden tulisikin koskea kaikkia tapauksia, joissa esine, omaisuus tai asiakirja otetaan haltuun takavarikoimista tai jäljentämistä varten.

Toisaalta ilmoituksen siirtämismahdollisuuden laajentaminen edellyttää huomion kiinnittämistä esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltijan oikeusturvaan. Ensinnäkin siirtämisen tulisi olla mahdollista vain tärkeän tutkinnallisen syyn sitä vaatiessa. Vastaavasta edellytyksestä säädetään pakkokeinolain 5 a luvun 11 §:n 2 momentissa salaisten pakkokeinojen käyttöön liittyen. Lisäksi laissa tulisi säätää siirtämisen enimmäiskestoista, jolloin tuomioistuimen päätöksen tulisi olla pidempiaikaisen siirtämisen edellytyksenä. Koska tutkinnallinen syy poistuu esitutkinnan päättyessä, ilmoitus olisi joka tapauksessa tehtävä silloin.

Voimassa olevan lain mukaan takavarikosta tai sen kumoamisesta ei ole tehtävä mitään rekisteri-ilmoituksia. Takavarikon kohteena voi kuitenkin olla esineitä ja omaisuutta, joiden ottamisesta vakuustakavarikkoonkin on tehtävä ulosottolainsäädännön mukainen ilmoitus. Takavarikon ja vakuustakavarikon välillä ei ole tässä suhteessa havaittavissa eroa. Takavarikkoa koskevaan uuden pakkokeinolain lukuun tulisikin ottaa säännös takavarikoimisesta ja takavarikon kumoamisesta päättäneen viranomaisten velvollisuudesta tehdä ilmoitus ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin, jos takavarikon kohteena on mainitussa pykälässä tarkoitettu esine tai omaisuus.

Pakkokeinolain 4 luvun 8 §:n ensimmäisen virkkeen mukaan takavarikoidun suljetun kirjeen tai muun suljetun yksityisen asiakirjan saa avata vain tutkinnanjohtaja, syyttäjä tai tuomioistuin. Käytännössä tulee vastaan tilanteita, joissa tutkinnanjohtaja tai virallinen syyttäjä ei voi kiireen ja muussa paikassa olemisen vuoksi itse avata tällaista asiakirjaa. Tutkinnanjohtajan tai syyttäjän suorittamaa avaamista ei voida pitää kaikissa tapauksissa tarpeellisena tai tarkoituksenmukaisena. Olennaisena voidaan pitää sitä, että päätös asiakirjan avaamisesta syntyy tietyllä tasolla. Näihin näkökohtiin ja kysymyksessä olevan lainkohdan jonkinlaiseen tulkinnanvaraisuuteen on kiinnitetty huomiota myös eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa (31.12.1999, dnro 764/4/96), jossa on katsottu, että pakkokeinolain 4 luvun 8 § ei edellyttäne, että tutkinnanjohtajan on välttämättä itse avattava postilähetys. Hänen tulee kuitenkin ratkaisun mukaan voida yksilöidysti päättää, mitkä lähetykset avataan ja hänen on voitava myös tehokkaasti valvoa avaamista. Lainsäädäntö kaipaa tältä osin selkeyttämistä.

Pakkokeinolain 4 luvun 8 § on lisäksi puutteellinen niin, että siinä ei säädetä suljettujen yksityisten asiakirjojen avaamisesta ja tarkastelemisesta silloin, kun sitä ei ole vielä takavarikoitu, mutta se on otettu haltuun takavarikoimista varten. Tällöin on kysymys takavarikoimisen edellytysten selvittämisestä.

Pakkokeinolain 4 luvun 9 §:ssä säädetään, että takavarikosta on laadittava pöytäkirja. Siinä on mainittava takavarikon tarkoitus ja toimituksen kulku sekä luetteloitava takavarikoidut esineet. Pykälän 2 momentin mukaan takavarikon toimittajan on annettava takavarikosta todistus sille, jonka hallussa esine on ollut.

Pakkokeinolain 4 luvun 9 §:ää koskevia eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksiä on jonkin verran. Päätöksistä ilmenee, että pykälään liittyy tulkintakysymyksiä ja että sen käytännön soveltamisessa on parantamisen varaa. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuista ilmenee, että asianosaiselle on heti takavarikoimisen tapahduttua toimitettava ilman pyyntöä todistus takavarikosta, että ensisijainen vastuu todistuksen antamisesta on takavarikon suorittaneella virkamiehellä, että takavarikoitua omaisuutta koskevassa luettelossa omaisuus on yksilöitävä riittävällä tarkkuudella jättämättä mitään pois ja että takavarikkopöytäkirja on laadittava viivytyksettä takavarikon toimittamisen jälkeen. Myös EIT on edellyttänyt sitä, että takavarikoiduista esineistä laaditaan riittävän yksilöity luettelo (esimerkiksi *van Rossem v. Belgia 9.12.1994).*

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytännössä tehtyjä havaintoja voidaan hyödyntää pakkokeinolain 4 luvun 9 §:ää vastaavassa ehdotettavan uuden pakkokeinolain pykälässä. Tämä koskee ainakin pöytäkirjan laatimista ilman aiheetonta viivytystä (esimerkiksi laajoissa asioissa ei voitane laatia viivytyksettä) ja takavarikon kohteen yksilöimistä riittävällä tarkkuudella. Koska todistus ei käytännössä poikkea juurikaan takavarikkopöytäkirjasta, asianosaiselle olisi syytä todistuksen asemesta viivytyksettä toimittaa pöytäkirjan jäljennös. Tämän ei voitane katsoa heikentävän asianosaisen turvaa siitäkään huolimatta, että takavarikko-

pöytäkirjan toimittamisen ajankohta riippuisi pöytäkirjan valmistumisajankohdasta. Toimituksesta poissa olleelle asianosaiselle olisi joka tapauksessa edelleen erikseen ilmoitettava esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltuunottamisesta lukuun ottamatta tapauksia, joissa ilmoittamista voitaisiin siirtää. Mitä edellä on todettu ilmoittamisesta muulle henkilölle, jota asia koskee, koskee vastaavasti myös takavarikkopöytäkirjan jäljennöksen toimittamista tällaiselle henkilölle.

Takavarikon kumoamiseen liittyy kysymys poliisiviranomaisten ja virallisen syyttäjän toimivallan jaosta. Pakkokeinolain 4 luvun 14 §:n ensimmäisen virkkeen mukaan takavarikon kumoamisesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, jos päättäminen ei pykälän toisen virkkeen mukaisesti kuulu tuomioistuimen toimivaltaan. Tältäkin osin olisi syytä noudattaa jakoa, jonka mukaan esitutkinnan aikana päätöksenteosta vastaa poliisi ja syyteharkinnan aikana syyttäjä. Syyteharkinnankin aikana saattaa tulla nousta esiin kysymys takavarikon kohteen palauttamisesta sen oikealle omistajalle. Kun syyteharkinnan aikana syyttäjän kannalta merkityksellistä on lähinnä todistelutarkoituksessa pidettävän omaisuuden pitäminen takavarikossa, palauttamistapauksissa toimivalta voisi syyteharkinnan aikana olla poliisillakin. Tällaisesta toimivallan perusteeseen liittyvästä kysymyksestä tulisi säätää laissa.

Pakkokeinolain 4 luvun 14 §:n toisen virkkeen mukaan tuomioistuin päättää takavarikon kumoamisesta silloinkin, kun se on 13 §:ssä tarkoitetusta vaatimuksesta antamallaan päätöksellä määrännyt takavarikon pidettäväksi voimassa. Tarpeettoman mutkikkaana voidaan pitää asian saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi tällaisessa tapauksessa. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi voida tehdä suoraan takavarikon kumoamispäätös, jos takavarikko havaitaan tarpeettomaksi. Pidättämiseen oikeutetut poliisimiehet ja asiasta riippuen myös virallinen syyttäjä ovat parhaiten perillä tutkinnan tilasta. Tällaiseen ratkaisuun ei liity myöskään asianosaista koskevia oikeusturvaongelmia. Kysymyksessä olevan tuomioistuimen ratkaisutoimivaltaan nykyisin kuuluvan asian voidaan katsoa myös poikkeavan muista virkkeessä mainituista tapauksista (tuomioistuin on päättänyt takavarikoimisesta tai oikeudenkäynnissä on esitetty takavarikoituun esineeseen kohdistuva vaatimus), joissa toimivallan kuulumista tuomioistuimelle voidaan edelleenkin pitää perusteltuna. Voimassa olevan lain 4 luvun 14 §:ää vastaavasta uuden lain pykälästä olisi siis syytä poistaa maininta tapauksista, joissa tuomioistuin on määrännyt takavarikon pidettäväksi voimassa.

Voimassa olevassa laissa ei säädetä menettelystä tilanteessa, jossa syyteasian käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikon kohdetta itselleen. Tilanteen selkiyttämiseksi tarvitaan sääntelyä. Merkitystä kysymyksellä on niissä tapauksissa, joissa kohde tulisi tuomioistuimen ratkaisun (esimerkiksi syytteen hylkääminen) johdosta palautettavaksi jollekin henkilölle. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa on säännös (3 luvun 3 §) siitä, että tuomioistuin voi määrätä yksityisoikeudellisen vaatimuksen käsiteltäväksi erikseen riita-asiain oikeudenkäynnistä säädetyssä järjestyksessä. Tämä olisi luonteva lähtökohta myös takavarikkoasioissa. Toisaalta joissakin tapauksissa parempaa oikeutta koskevan kysymyksen tutkiminen saattaa olla siinä määrin vähäistä asian selvyyden vuoksi, että tuomioistuimella tulisi olla toimivalta tutkia ja ratkaista kysymys myös syyteasian käsittelyn yhteydessä. Esinettä, omaisuutta ja asiakirjoja koskevia riitaisuuksia saattaa ilmetä myös tapauksissa, joissa syytettä ei nosteta. Näitä tilanteita varten pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pitäisi voida osoittaa riidan osapuolet nostamaan kanne määräajan kuluessa.

Etsintää koskeva 5 luku

Paikkaan kohdistuvan etsinnän suorittamispaikka

Kotirauha on perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattu perusoikeus. Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Pykälän 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä.

EIS 8 artiklan 1 kappaleen mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät artiklan 2 kappaleen mukaan saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 17 artiklan 1 kappaleen mukaan kenenkään yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon ei saa mielivaltaisesti tai laittomasti puuttua. Perustuslain ja kansainvälisten ihmisoikeussopimusten perusteella kotirauhan loukkaamattomuutta on pidettävä korkealle arvostettavana oikeushyvänä.

Kotietsinnästä esineen löytämiseksi säädetään pakkokeinolain 5 luvun 1 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat, saadaan rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa, joka on sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta, toimittaa kotietsintä. Tarkoituksena tulee olla takavarikoitavan tai väliaikaiseen hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon pantavan esineen tai omaisuuden löytäminen taikka muutoin sellaisen seikan tutkiminen, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Pykälän 2 momentissa säädetään kotietsinnän suorittamiselle lisäedellytyksiä (esimerkiksi se, että tutkittava rikos on tehty kyseisessä paikassa), jos paikka ei ole sen hallinnassa, jota on syytä epäillä rikoksesta. Toisaalta pykälän 3 momentin mukaan kotietsintä saadaan 1 momentissa säädetyssä tarkoituksessa toimittaa riippumatta rikoksesta säädetystä rangaistuksesta paikassa, johon yleisöllä on pääsy tai jossa rikoksentekijöillä on tapana oleskella taikka sellaista omaisuutta, jota etsitään, on tapana ostaa tai ottaa pantiksi.

Pakkokeinolain 5 luvun 2 §:ssä säädetään kotietsinnästä henkilön löytämiseksi. Tarkoituksena on oltava kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan, tuomioistuimeen tuotavan taikka sinne rikosasiassa haastettavan vastaajan taikka henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittaminen (1 momentti). Myös tämän kotietsinnän osalta edellytykset vaihtelevat jossakin määrin paikan ja sen hallintaoikeuden perusteella.

Pakkokeinolain 5 luvun 8 §:ssä säädetään paikantarkastuksesta. Muualla kuin 1 §:n 1 momentissa tarkoitetussa paikassa saadaan, vaikkei yleisöllä ole sinne pääsyä, toimittaa rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippumatta paikantarkastus samoihin tarkoituksiin kuin kotietsintä saadaan 1 §:n 1 momentin mukaan suorittaa ja 2 §:n 1 momentissa tarkoitetun henkilön tavoittamiseksi.

EIT on katsonut, että ihmisoikeussopimuksen mukaisesti kodin suojan piiriin voivat kuulua myös asianajajan toimistotilat (esimerkiksi *Niemietz v. Germany 16.12.1992*). Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan kodilla ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mielessä tarkoitetaan yksityiskodin ohella myös toimistoa, jossa henkilö harjoittaa ammattiaan (*Buck v. Saksa 28.4.2005;* samansuuntaisesti myös *van Rossem v. Belgia 9.12.2004*). Tapauksessa *Société Colas Est ym. v. Ranska 16.4.2002* ihmisoikeustuomioistuin totesi myös yhtiön liiketilojen kuuluvan kodin suojan piiriin. Tuomioistuin jätti kuitenkin auki sen mahdollisuuden, että yhtiön nauttima suoja ei ole yhtä pitkälle menevä kuin luonnollisen henkilön kohdalla.

Paikkaan kohdistuvan etsinnän kohteena olevien paikkojen jakaminen ryhmiin ei ole helppoa. Pakkokeinolain 5 luvun 1 ja 2 §:n mukaisissa kotietsinnän mahdollisissa suorittamispaikoissa on eroja niiden käyttötarkoituksen perusteella. Rakennukset ja huoneet voivat esimerkiksi toimia toisaalta liiketiloina tai varastoina sekä toisaalta asumiseen käytettyinä tai tarkoitettuina tiloina. Suojaa pitäisi korostetusti antaa kotirauhan piiriin kuuluville paikoille, jolloin voidaan turvautua rikoslain 24 luvun 11 §:ssä olevaan rajaukseen. Mainitun pykälän mukaan kotirauhan suojaamia paikkoja ovat asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen.

Paikkaan kohdistuvan etsinnän kohteena olevien paikkojen määrittelyyn liittyy edellä sivuttu EIT:n ratkaisukäytäntö. Siitä tulevana erityisenä kotietsinnän suojaa nauttivana paikkana nousevat esiin asianajotoimistot ja muut vastaavat paikat, joissa säilytetään tietoa, joka kuuluu salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin. Kysymys ei ole tällöin pelkästään etsinnän kohteena olevasta paikasta vaan myös etsinnässä noudatettavasta erityisestä menettelystä. Tällainen kotietsintä voitaisiin erottaa *yleisestä* kotiin perinteisessä mielessä kohdistuvasta *kotietsinnästä* erilliseksi *erityiseksi kotietsinnäksi*. Tällaisen erottelun puolesta puhuvat myös lainsäädännön selkeyteen liittyvät syyt ja lainsäädäntötekniset seikat, koska tätä kotietsintätyyppiä koskevia erillisiä säännöksiä tullaan tarvitsemaan jäljempänä kerrottavalla tavalla.

EIT:n ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella kodin suoja on ulotettu laajemmalle kuin edellä kaavailtujen yleisen kotietsinnän ja erityisen kotietsinnän kohteena oleviin tiloihin ja muihin paikkoihin. Osa ihmisoikeustuomioistuimen kodin suojan alle osoittamista paikoista jäisi tässä erottelussa kolmannen paikkaan kohdistuvan etsinnän lajin eli tässä esityksessä *paikanetsinnäksi* kutsuttavan etsinnän piiriin. Ratkaisukäytännöstä ei voi katsoa johtuvan, että tiettyyn paikkaan kohdistuvia etsintöjä olisi kutsuttava tietyillä nimillä kansallisessa lainsäädännössä. Olennaista on, että tietyille paikoille annetaan ratkaisukäytännön edellyttämä suoja. Tämä liittyy etsinnän kohteena olevan henkilön oikeusturvaan erityisesti sitä kautta, että lainsäädännöllä kattavasti säädetään etsinnän toimittamiseen liittyvistä kysymyksistä kuten etsinnän edellytyksistä, etsinnän aikana noudatettavasta menettelystä ja etsintää koskevasta päätöksenteosta.

Perusteltuna ja tarpeellisena ei voida pitää sitä, että suljettu kulkuneuvo (useimmiten auto) rinnastuu kotietsintäpaikkoihin. Autossa yleensä esineen löytämiseksi tehtävä tavaratiloihin tai hansikaslokeroon kohdistuva etsintä voidaan käytännössä rinnastaa pakkokeinolain 5 luvun 8 §:ssä tarkoitettuun paikantarkastukseen, jonka nimi tämän esityksen myötä siis muuttuisi paikanetsinnäksi. Tämän myös selvityshenkilön esittämän kannan (selvityksen s. 43) tueksi voidaan esittää myös johdonmukaisuusnäkökohta, joka liittyy tullilaitosta ja rajavartiolaitosta koskevaan sääntelyyn. Tullilain 14 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan tullitoimenpiteen suo-

rittamiseksi tulliviranomaisella tai muulla toimivaltaisella viranomaisella on oikeus pysäyttää ja tarkastaa kulkuneuvo. Tämä koskee tullimiestä rajatarkastuksen yhteydessä (tullilain 14 a §). Rajavartiolain 28 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan rajavartiomiehellä on rajatarkastuksen toimittamiseksi oikeus kulkuneuvoon kohdistuvaan etsintään noudattaen soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 5 luvun 8 §:ssä säädetään paikantarkastuksesta. Kynnys kulkuneuvon tarkastamiseksi on tullilaissa ja rajavartiolaissa alempi kuin pakkokeinolaissa. Lisäksi sääntelyn tulisi koskea kulkuneuvoja riippumatta siitä, ovatko ne suljettuja vai ei. Suljettuna olemiseen liittyvää edellytystä ei otettaisi muihinkaan paikkaan kohdistuvaa etsintää koskeviin säännöksiin.

Selvityshenkilön selvityksessä on asetettu kyseenalaisiksi pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 3 momentin ja 2 §:n 2 momentin toisen virkkeen mukaiset kotietsinnät (”johon yleisöllä on pääsy tai jossa rikoksentekijöillä on tapana oleskella”), koska sääntely tältä osin rakentuu vanhakantaiselle epäilyolettamalle. Tällaiselle sääntelylle on myös vaikeaa löytää itsenäistä soveltamisalaa, kun otetaan huomioon muut kotietsintää koskevat säännökset ja paikantarkastusta koskeva pykälä, joka tässä esityksessä ehdotetaan korvattavaksi siis paikanetsintää koskevalla osittain samansisältöisellä pykälällä.

Menettely kotietsinnässä

Kotietsinnässä noudatettavia menettelysäännöksiä on pakkokeinolain 5 luvun 5 §:ssä. Pykälää voidaan joiltakin osin pitää puutteellisena ja muuttamista edellyttävänä. Pykälän 1 momentin mukaan kotietsintää aloitettaessa on kirjallinen etsintämääräys esitettävä paikalla olevalle henkilölle. Jollei kirjallista määräystä ole, etsinnän tarkoitus on suullisesti esitettävä. Asianmukaisen poliisitoiminnan lähtökohtana voidaan pitää sitä, että poliisin toimenpiteen kohteeksi joutuvalle henkilölle ilmoitetaan suullisesti toimenpiteen tarkoitus, mitä heijastaa myös voimassa olevan poliisilain 4 §. Päätöksen antamisen ohella henkilölle tulisikin kertoa etsinnän tarkoitus, minkä tulisi ilmetä pykälästä. Sääntelyn täydentämisen tarve koskee puolestaan sitä, että henkilölle tulisi ilmoittaa oikeudesta saada jäljennös etsintäpäätöksestä niissä tapauksissa, joissa kirjallista päätöstä ei etsinnän toimittamishetkellä vielä ole. Tämän ilmoittamisvelvollisuuden tulisi koskea myös niitä tilanteita, joissa etsintä toimitetaan paikanhaltijan tai vastaavan henkilön läsnä olematta. Etsintäpäätös on asianosaisen oikeusturvan kannalta keskeinen harkittaessa etsinnän toimittamisen jälkeen sen lainmukaisuutta. Toisaalta jälkikäteisen toimittamisen olisi viranomaisvoimavarojen tarkoituksenmukaisen kohdistamisen ja tarpeettoman työn välttämiseksi tapahduttava vain asianosaisen pyynnöstä.

Kuten jäljempänä paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämistä koskevassa jaksossa todetaan, kotietsintäpäätökseltä tulisi edellyttää tietyntasoista yksilöintiä etsinnän edellytysten ja etsinnän kohteena olevien tilojen suhteen. Jotta yksilöinnin tavoitteet saavutettaisiin, myös itse etsinnässä olisi noudatettava etsintäpäätöksen määräyksiä. Tämä velvoite olisi selvyyden ja johdonmukaisuuden vuoksi todettava laissa.

Kotietsinnän aikana on mahdollista, että henkilö, jonka luona etsintä toimitetaan, pyrkii olemaan yhteydessä esimerkiksi toiseen samasta rikoksesta epäiltyyn henkilöön. Yhteydenpidon tarkoituksena voi olla vaikka se, että henkilö johon otetaan yhteyttä, hävittää todisteita tai lähtee pakoon. Kysymys on tällöin rikoksen selvittämiseen tai tutkinnan turvaamiseen liittyvistä näkökohdista. Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön (eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu 4.11.2003, dnro 1420/4/03) perusteella, jos poliisi ei kohdista henkilöön vapauteen kohdistuvia pakkokeinoja, ei käsillä ole myöskään lainmukaista perustetta rajoittaa

tämän puhelimen käyttöä kotietsinnän toimittamisen aikana. Apulaisoikeusasiamies totesi, että puhelimen käyttöä voidaan joissakin tapauksissa rajoittaa, mikäli siitä aiheutuu sellaista haittaa, että sen katsotaan pakkokeinolain edellyttämällä tavalla viivyttävän kotietsinnän toimittamista. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa ei ole kiinnitetty huomiota sellaisiin rikokseen selvittämiseen tai tutkinnan turvaamiseen liittyviin näkökohtiin, jotka eivät koske toimituksen viivästymistä.

Yhteydenpitorajoitukseen liittyy merkittäviä käytännön ongelmia, minkä vuoksi siitä ei ehdoteta tässä esityksessä säädettäväksi. Ensimmäinen ongelmista koskee sitä, että esimerkiksi puhelun tarkoitusta ja sen toisen osapuolen roolia asiassa on hyvin vaikeaa arvioida ainakaan etukäteen. Yhteydenpidon tehokkaalla valvonnalla puututtaisiin voimakkaasti ja mahdollisesti heikoin perustein perusoikeuksien käyttämiseen. Lisäksi etsintäpaikalla tapahtuva valvonta sitoisi kotietsintää toimittavien virkamiesten voimavaroja. Paikan haltijalla ei ole myöskään velvollisuutta olla kotietsintäpaikalla, vaan hän voi poistua sieltä muualle yhteydenpitoa varten.

Pakkokeinolain 5 luvun 5 §:ssä tai muussakaan luvun säännöksistä ei säädetä tapauksista, joissa kotietsintäpaikalla oleva henkilö käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Etsinnän tavoitteiden saavuttamisen lisäksi kysymys on poliisin työturvallisuudesta. Käytännössä on ilmennyt tapauksia, joissa on ilmeisesti ennakoitu mahdollisen häirinnän tapahtuminen niin, että henkilölle ei ole varattu pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momentissa tarkoitettua tilaisuutta olla läsnä kotietsinnässä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräissä ratkaisuissa on kiinnitetty huomiota siihen, että ainoa lain sallima peruste tilaisuuden varaamatta jättämiselle on se, että varaaminen viivyttäisi toimitusta. Selkeänä lähtökohtana pitäisi olla, että tilaisuus läsnäoloon varataan. On hyvin vaikea luotettavasti ennakoida henkilön käyttäytymistä kotietsinnässä. Tämän vuoksi pakkokeinolaissa tulisi erikseen säätää menettelystä tilanteissa, joissa etsintäpaikalla oleva henkilö käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Tällaisessa tilanteessa etsinnän turvaamiseen päästään parhaiten ja vähiten hänen oikeusasemaansa puuttumalla henkilön poistamisella etsintäpaikalta.

Pakkokeinolain 5 luvun 5 §:n 4 momentin mukaan kotietsintää ei erityisettä aiheetta saa toimittaa kello 21:n ja 6:n välisenä aikana. Vastaava kellonaikaa koskeva rajaus oli aikanaan kuulustelun toimittamista koskevassa esitutkintalain 24 §:n 2 momentissa. Kun esitutkintalakia ja pakkokeinolakia edellisen kerran merkittävästi muutettiin, lakivaliokunnan mietinnössä (LaVM 31/2002 vp) esitetyn vuoksi mainittua esitutkintalain säännöstä muutettiin niin, että kuulustelua ei saa pääsääntöisesti toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana. Perusteluna esitettiin ihmisten muuttunut vuorokausirytmi. Samalla tavalla ja perusteella voitaisiin muuttaa myös kysymyksessä olevaa pakkokeinolain säännöstä sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä.

Kotietsintämenettelyn erityiskysymyksenä nousee esiin kotietsinnän toimittaminen paikassa, jossa etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, jonka suhteen henkilöllä on salassapitovelvollisuus tai -oikeus. Kysymys olisi tällöin tämän esityksen mukaisesta erityisestä kotietsinnästä. Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri on puuttunut tähän kysymykseen ratkaisussaan, joka koskee asianajotoimistossa suoritettua kotietsintää (valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus oikeuskanslerin virkatoimista ja lain noudattamista koskevista havainnoista vuodelta 2003, s. 79 ja 80). Ratkaisussa korostetaan sitä, että asiamiehen tai oikeudenkäyntiasiamiehen hallussa olevan aineiston takavarikoinnissa oikeusturvan kannalta erityisen arka vaihe on takavarikoitavan aineiston etsintävaihe eli käytännössä kotietsinnän toimittaminen.

Halutun aineiston löytäminen edellyttää pääsääntöisesti etsimistä, jolloin poliisin tietoon tulee käytännössä helposti myös todistamiskiellon piiriin kuuluvia tietoja, jotka saattavat vielä koskea asiassa täysin ulkopuolisia henkilöitä. Apulaisoikeuskansleri toteaa EIT:n ratkaisuissaan korostaneen sitä, että viranomaistoimivaltuuksien tulee tällaisissa tilanteissa olla erityisen tarkkarajaisesti säänneltyjä. Ihmisoikeustuomioistuin on edellyttänyt etsinnän kohteena olevan aineiston varsin yksityiskohtaista rajaamista päätöstä tehtäessä ja ennen kaikkea etsintävaiheen yksityiskohtaista sääntelemistä.

Vaikka apulaisoikeuskanslerin ratkaisussa sitä ei todetakaan, salassapitovelvollisuutta ja -oikeutta turvaavana keinona voitaisiin käyttää erityisessä kotietsinnässä mukana olevaa tutkinnan kohteena olevaa toimintaa tuntevaa asiantuntevaa henkilöä, jota voidaan eräiden ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuidenkin perusteella pitää oikeusturvaa edistävänä tekijänä. Esimerkkinä voidaan ratkaisu asiassa *Tamosius v. Yhdistynyt kuningaskunta 19.9.2002*. Ratkaisun mukaisessa tapauksessa etsintää asianajotoimistossa oli valvonut asianajaja, jonka oli tullut osoittaa ne asiakirjat, joita ei saanut takavarikoida. Tapauksessa *Andre ym. v. Ranska 24.7.2008* EIT pani merkille, että asianajotoimistossa toimitettuun kotietsintään oli liittynyt erityinen menettelytae, koska toimituksessa oli ollut paikalla asianajajayhdistyksen puheenjohtaja. Tämä ei kuitenkaan muiden seikkojen vuoksi estänyt sitä, että ihmisoikeustuomioistuin piti kotietsintää ja takavarikkoja suhteettomina tavoitteisiinsa nähden.

Asiantuntevan henkilön etsintään osallistumisen lisäksi esiin ei tämän esityksen valmistelun yhteydessä ole noussut mitään muuta varteenotettavaa vaihtoehtoa. Tässä esityksessä tällaista henkilöä kutsutaan *etsintäasiamieheksi.*

Etsintäasiamiehestä säädettäessä voitaisiin osittain hyödyntää nykyisin pakkokeinolain 5 a luvussa olevaa julkista asiamiestä koskevaa sääntelyä. Näin voidaan katsoa siitäkin huolimatta, että etsintäasiamiehen tehtävä sisältäisi sellaista päätöksentekoa ja päätöksen valmistelua, että häntä voidaan pitää julkista valtaa käyttävänä henkilönä. Yleisistä kelpoisuusehdoista säädettäessä tulisi ottaa huomioon se, että salassapitovelvollisuus ja -oikeus saattavat oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 ja 24 §:n säännösten perusteella liittyä hyvinkin erilaisiin paikkoihin. Asianajotoimistojen lisäksi kysymykseen saattavat tulla esimerkiksi lääkärien vastaanotot ja lehden toimitukset. Tämän vuoksi yleisten kelpoisuusvaatimusten osalta ehdottomaksi vaatimukseksi ei tulisi asettaa, että etsintäasiamieheksi määrätään asianajaja tai julkinen oikeusasiamies kuten on asianlaita julkisen asiamiehen kohdalla pakkokeinolain 5 a luvun 6 b §:n 1 momentin nojalla. Vaikka asianajajan ja julkisen oikeusavustajan käyttämistä tulisi pitää lähtökohtana, muunkin ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneen käytännön kokemuksensa perusteella tehtävään sopivan henkilön pitäisi tulla kysymykseen.

Etsintäasiamiestä koskevilla säännöksillä pitäisi pyrkiä edistämään sitä, että hänen mielipiteellään tiedon soveltuvuudesta takavarikon tai asiakirjan jäljentämisen kohteeksi on todella merkitystä. Tämä tarkoittaa sitä, että vastoin etsintäasiamiehen käsitystä poliisin haltuun otettu aineisto tulisi sinetöidä, kunnes kysymys sen käytettävyydestä rikostutkinnassa on ratkaistu. Aineiston tutkiminen tai muu hyödyntäminen tuona aikana voisi vaarantaa suojan kohteena olevan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden. Toisaalta asia on saatava ratkaistua nopeasti, jotta esitutkinnassa voidaan hyödyntää kaikkea tarpeellista ja asiaan kuuluvaa materiaalia. Sinetöidyn aineiston pitäminen takavarikoituna tai jäljennettynä edellyttää sellaista oikeudellista harkintaa ja siihen liittyy sellaisia asianosaisen oikeusturvaa koskevia kysymyksiä, että asian ratkaisemista tuomioistuimessa voidaan pitää perusteluna. Etsintäasiamiehen mielipide tulisi sen merkityksellisyyden vuoksi kirjata kotietsinnästä laadittavaan pöytäkirjaan tarpeellisessa laajuudessa.

Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättäminen

Kotietsinnästä päättää luvun 3 §:n mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ilman määräystä saa kuitenkin poliisimies toimittaa kotietsinnän, milloin sen tarkoituksena on kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan taikka tuomioistuimeen tuotavan tai henkilönkatsastukseen toimitettavan tavoittaminen taikka sellaisen esineen takavarikoiminen, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen teosta verekseltään. Poliisimies voi määräyksettä toimittaa kotietsinnän myös muulloin, jos asia ei siedä viivytystä. Luvun 8 §:n mukaan paikantarkastuksesta päättää syyttäjä, tutkinnanjohtaja tai tutkija.

EIT on hyväksynyt sen, että kotietsintä voi tapahtua myös muun viranomaisen kuin tuomioistuimen antaman päätöksen perusteella. Esimerkiksi ratkaisuista *Funke v. Ranska 25.2.1993* ja *Camenzind v. Sveitsi 16.12.1997* voidaan kuitenkin päätellä, että näissä tapauksissa lain säännökset etsintämenettelystä eivät saa olla liian väljiä tai aukollisia. Tämä liittyy siihen jo edellä kotietsinnän kohteena olevien paikkojen yhteydessä todettuun seikkaan, että kodin suojaa koskevien säännösten arvioinnissa merkitystä on kotietsintää koskevien säännösten muodostamalla kokonaisuudella. Eräässä asianajotoimistossa toimitettua etsintää koskevassa tapauksessa (*Mancevschi v. Moldova 7.10.2008)* EIT on näiden lainsäädännöllisten puitteiden osalta tuonut esiin etsintämääräyksen perustelemisen sekä etsinnän tarkoituksen, sen toimittajien ja toimituksen ajallisten rajojen mainitsemisen määräyksessä.

EIT:n ratkaisussa *Lehtinen v. Suomi 14.10.1999* valittajan yrityksen tiloihin tehtyä kotietsintää ja sen yhteydessä suoritettua takavarikkoa koskeva valitus jätettiin tutkimatta sillä perusteella, että valittaja ei ollut turvautunut pakkokeinolain 4 luvun 13 §:n mukaiseen mahdollisuuteen saattaa takavarikon voimassapitäminen tuomioistuimen päätettäväksi. Mainittua saattamista pidettiin EIS 35 artiklan ja ihmisoikeustuomioistuimen tarkoittamassa mielessä tehokkaana oikeuskeinona.

Käytettävissä olevat kansainvälisen vertailun tiedot osoittavat, että kotietsintää koskeva päätöksentekomenettely vaihtelee. Esimerkiksi Ruotsissa kotietsinnästä päättää tapauksesta riippuen tuomioistuin, tutkinnanjohtaja tai syyttäjä. Norjassa lähtökohtaisesti tuomioistuin päättää salaisesta kotietsinnästä. Tanskassa lähtökohtana on tuomioistuimen tekemä ratkaisu. Manner- ja Etelä-Euroopassa päätöksentekovalta kuuluu usein tuomioistuimelle tai tutkintatuomarille. Huomioon on kuitenkin otettava, että niissä valtioissa, joissa kotietsinnästä päättäminen kuuluu tuomioistuimelle tai tutkintatuomarille, rikosasioiden käsittelyjärjestelmä yleisemminkin poikkeaa suomalaisesta järjestelmästä. Toisaalta eri oikeusjärjestelmille on yhteistä se, että poliisi voi ryhtyä kiireellisiin kotietsintöihin ilman syyttäjän tai tuomioistuimen tekemää ratkaisua.

Mitä tulee kotietsintää koskevaan päätöksentekomenettelyyn Suomessa, tiedossa ei ole mitään suomalaiseen järjestelmään tältä osin kohdistunutta EIT:n tuomiota tai laillisuusvalvontaratkaisua taikka muualla esitettyä arvioita, jonka mukaan päätöksenteko kotietsinnän toimittamisesta pitäisi siirtää tuomioistuimelle. Kotietsinnästä päättämisen siirtäminen viralliselle syyttäjälle tai tuomioistuimelle olisi merkittävässä määrin voimavarakysymys, joka saattaisi edellyttää esimerkiksi henkilökunnan siirtämistä viranomaisesta toiseen, lisähenkilökunnan järjestämistä tai muuta vastaavaa voimavaroihin liittyvää erityistä varautumista järjestelmän muuttumisen aiheuttamisiin vaikutuksiin. Poliisi, tullilaitos ja rajavartiolaitos toimittivat 14 482 kotietsintää vuonna 2007, joten kysymys on varsin suurista asiamääristä. Tältä osin on kyllä

huomattava se, että tarkempia tilastoja ei ole siitä, minkä verran kotietsinnöistä kohdistuu varsinaisesti kodiksi katsottaviin tiloihin tai paikkoihin, joihin liittyy tietojen salassapitovelvollisuus tai -oikeus. Kotietsinnän suorittamistarve saattaa myös olla rikoksen selvittämisen turvaamiseksi niin välitön tai kiireellinen, että poliisimiehellä tulisi nykyisten säännösten tapaan olla joka tapauksessa mahdollisuus suorittaa kotietsintä ilman määräystä.

Kysymys kotietsinnästä päättävästä viranomaisesta liittyy kysymykseen kotietsinnän kohteena olevasta paikasta. Jos kohteita eriytetään esimerkiksi sen mukaan, onko kysymyksessä tosiasiallinen koti (asumiseen tarkoitettu paikka) vai muu rakennuksen osa tai huone, on periaatteessa mahdollista myös eriyttää päätöksentekoa. On myös Ruotsin mallin mukaan mahdollista muilla perusteilla (esimerkiksi etsinnän laajuus tai kohteelle aiheutettava haitta) erottaa joitakin päätöksiä tuomioistuimen tehtäviksi. Käytännön päätöksentekotilanteissa tällaiset järjestelyt saattavat rajanveto- ja tulkintaongelmien vuoksi kuitenkin tuottaa hankaluuksia. Päätöstoimivaltaan liittyvät rajanvetoperusteet saattavat aiheuttaa vääristymää soveltamiskäytäntöön, jolloin käytännössä kaikki asiat tuodaan tuomioistuimen käsiteltäväksi tai vaihtoehtoisesti käytännössä mitään asioita ei tuoda tuomioistuimen käsiteltäviksi. Kysymyksenalaista on myös se, missä määrin tuomioistuin kykenee tosiasiallisesti tutkimaan kotietsinnän edellytyksiä varsinkin rutiiniluonteisten rikosten ollessa kysymyksessä. Lisäksi on otettava huomioon se edellä jo esiin tuotu näkökohta, että poliisilla täytyy joka tapauksessa kiireellisissä tapauksissa olla toimivalta toimia ilman tuomioistuimen tekemää päätöstä. Usein rikoksen selvittäminen ja esitutkinnan turvaaminen edellyttävät sitä, että toimenpiteeseen ryhdytään kiireellisesti.

Vaikka EIT:n ratkaisukäytännön perusteella tuomioistuimen päätöstä ei ole pidettävä kotietsinnän ehdottomana edellytyksenä, viime vuosien käytäntö saattaa viitata käsityksen muuttumiseen tulevaisuudessa. Sen vuoksi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen ratkaisuihin perustuva järjestelmä on jatkossakin syytä pitää tarkastelun alla.

Edellä esitetystä huolimatta ilmeisenä voidaan pitää sitä, että kansalaisten ja eräiden ammattiryhmien oikeusturvaan liittyvistä syistä tuomioistuin olisi liitettävä päätöksentekomenettelyyn eräiden paikkaan kohdistuvien etsintöjen osalta. Tämä koskee etsintää, jossa erityisesti etsinnän kohteena olevien tilojen vuoksi etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai saman luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö kieltäytyä todistamasta ja jota näin ollen koskee takavarikointikielto tai asiakirjan jäljentämiskielto. Kysymyksessä olisi siis etsintä, jota tässä esityksessä kutsutaan erityiseksi kotietsinnäksi. Salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden turvaamista silmällä pitäen perusteltuna voidaan pitää sitä, että tuomioistuin tutkii tällaiseen tilaan kohdistuvan etsinnän edellytysten olemassaolon ja samalla mahdollisuuksien mukaan määrittää sen, mitä tilasta etsitään ja mitä siellä tutkitaan.

Toisaalta erityistenkin kotietsintöjen kohdalla tulevat vastaan rikostutkintaan liittyvät välttämättömyys- ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat koskien lähinnä tapauksia, joissa etsintä on välttämätöntä tehdä kiireellisesti esimerkiksi aineiston hävittämisen estämiseksi tai joissa vasta yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän aikana havaitaan, että etsinnän kohteeksi joutuu tai ainakin on syytä olettaa joutuvan salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa. Näissä tapauksissa erityisestä kotietsinnästä voisi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies mukaan lukien kiireelliset etsinnät, joista yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän yhteydessä voisi päättää poliisimieskin. Jo aloitetun etsinnän keskeyttämisestä tuomioistuinpäätöksen hakemista varten ja siitä keskeytymisestä johtuvasta tutkimuspaikan eristämisestä aiheutuu haittaa sille, jonka luona etsintä toimitetaan. Lisäksi etsintäasiamiehen läsnäolo etsinnässä

ja siitä mahdollisesti aiheutuva aineiston sinetöiminen tuomioistuinkäsittelyineen olisivat omiaan joka tapauksessa edistämään oikeusturvan toteutumista.

Jotta erityisen kotietsinnän tarkoituksen saavuttamista ei vaarannettaisi, asia tulisi tuomioistuimessa ratkaista kuulematta henkilöä, jonka luona etsintä toimitettaisiin. Muutenkin tuomioistuinkäsittelyä koskevien säännösten sisällön osalta voidaan soveltuvin osin hyödyntää niitä, joissa säädetään lupa-asian käsittelystä tuomioistuimessa salaisten pakkokeinojen osalta (nykyisin pakkokeinolain 5 a luvun 6 §).

Pakkokeinolain 5 luvussa ei säädetä kotietsintämääräyksen sisällöstä. Luvun 5 §:n 1 momentista ainoastaan selviää, että esimerkiksi kiireellisissä tapauksissa ei tarvita määräystä, vaan etsinnän tarkoituksen suullinen esittäminen riittää. EIT on edellyttänyt kotietsintämääräykseltä tai kotietsinnän yhteydessä käytettävältä takavarikkopäätökseltä riittävää yksilöintiä (em. tapaukset *van Rossem v. Belgia 9.12.2004* ja *Buck v. Saksa 28.4.2005*). Ihmisoikeustuomioistuin on tuoreessa ratkaisussaan (*Stefanov v. Bulgaria 22.5.2008)* todennut, että sen oikeuskäytännön mukaan etsintämääräykset tulee laatia siinä määrin kuin se on käytännössä mahdollista siten, että puuttuminen pysyy kohtuullisissa rajoissa.

Kotietsintäpäätöksen edellytysten riittävän huolellista harkitsemista ja päätöksen jälkikäteiskontrollia edistää se, että etsintäpäätöksessä mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä yksilöidään eräitä seikkoja, erityisesti etsinnän kohteena olevat tilat, ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa, ja se, mitä etsinnällä pyritään löytämään. Tätä näkökohtaa olisi syytä korostaa myös laissa lainmukaisen menettelyn ja vähimmän haitan periaatteen noudattamisen edistämiseksi. Samalla voimassa olevassa laissa oleva termi ”määräys” voitaisiin muuttaa muutosta paremmin kuvaavaksi ”päätökseksi”.

Kotietsinnän saattaminen muuten tuomioistuimen käsiteltäväksi

Paikkaan kohdistuvaan etsintään liittyy kysymys oikeudesta ja mahdollisuudesta saattaa etsinnän laillisuus jälkikäteen tuomioistuimen tutkittavaksi. Tähän kysymykseen on EIT kiinnittänyt huomiota viimeaikaisissa ratkaisuissaan. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö ei edellytä mahdollisuutta saattaa kotietsinnän laillisuus tutkittavaksi jo ennen sen toimittamista. Kysymys on siis pikemminkin oikeudesta riitauttaa kotietsinnän laillisuus jälkikäteen tehokkailla kotimaisilla oikeussuojakeinoilla.

Esimerkiksi tapauksessa *Ravon ym. v. Ranska 21.2.2008* EIT on EIS 6 artiklan 1 kappaleeseen vedoten todennut, että asianomaisella henkilöllä täytyy kotietsintään liittyen olla mahdollisuus saada tuomioistuimen päätös etsintämääräyksen ja siihen perustettujen toimitusten laillisuudesta. Jos etsintä on jo päätetty, lainvastaisuutta väittävällä henkilöllä täytyy olla mahdollisuus saada asianmukaista hyvitystä. Toisaalta asiassa, jossa etsintää ei ole kohdistettu rikoksesta epäiltyyn, etsinnän laillisuuden jälkikäteisen riitauttamisen kannalta merkitystä on ihmisoikeustuomioistuimen mukaan ihmisoikeussopimuksen 13 artiklalla (*Stefanov v. Bulgaria 22.5.2008).*

Pakkokeinolaissa tai muussakaan laissa ei säädetä kotietsinnän kohteena olevan henkilön oikeudesta saattaa etsinnän laillisuus tuomioistuimen käsiteltäväksi. Kyseistä pakkokeinoa koskevaa itsenäistä oikeussuojatietä ei siis ole. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tehokkaita oikeussuojakeinoja ei olisi käytettävissä.

Jos kotietsinnän yhteydessä suoritetaan takavarikointi, sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko takavarikko pidettävä voimassa (pakkokeinolain 4 luvun 13 §). Vastaava sääntely ulottuen myös asiakirjan jäljentämiseen ehdotetaan tässä esityksessä otettavaksi uuden pakkokeinolain 7 luvun 15 §:n 1 momenttiin. Vaikka takavarikon kumoamista harkittaessa kysymys on nimenomaan takavarikon edellytysten olemassaolon arvioimisesta, liityntä myös kotietsinnän edellytyksiin saattaa olla, jos etsinnässä on löytynyt takavarikon kohteeksi kelpaava esine, asiakirja tai tieto. Kuten edellä paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämistä koskevassa jaksossa todetaan, EIT on pitänyt tehokkaana oikeussuojakeinona mahdollisuutta saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi se, onko takavarikko pidettävä voimassa (*Lehtinen v. Suomi 14.10.1999*). Lisäksi ratkaisussa *Ravon ym. v. Ranska 21.2.2008* ihmisoikeustuomioistuin on viitannut mahdollisuuteen riitauttaa toimituksen laillisuus menettelyssä, johon ryhdytään takavarikoitujen asiakirjojen perusteella.

Takavarikon kumoamisen lisäksi lainvastaisesti toimitetusta kotietsinnästä saattaa seurata valtion ja etsinnän toimittaneen tai siitä päättäneen esitutkintavirkamiehen vahingonkorvausvastuu sekä virkamieheen kohdistuva rikosoikeudellinen vastuu. Niistä säädetään perustuslain 118 §:n 3 momentissa. Sen mukaan jokaisella, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen tai muun julkista tehtävää hoitavan henkilön lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin vuoksi, on oikeus vaatia tämän tuomitsemista rangaistukseen sekä vahingonkorvausta julkisyhteisöltä taikka virkamieheltä tai muulta julkista tehtävää hoitavalta sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään. Poliisivirkamieheen kohdistuvasta rikosilmoituksesta lähteneen rikosasian tutkinta tapahtuu esitutkintalain säännösten mukaisesti. Käytännön lähtökohta on, että ilmoitus on otettava vastaan ja asia tutkittava (esitutkintalain 2 § sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §). Tällaisissa tapauksissa tutkinnan puolueettomuus on pyritty turvaamaan sillä, että tutkinnanjohtajana toimii virallinen syyttäjä (esitutkintalain 14 §:n 2 momentti). Vastaava sääntely ehdotetaan tässä esityksessä otettavaksi uuteen esitutkintalakiin.

Asianomistaja saa itsenäisesti nostaa virkarikossyytteen, jos syyttäjä päättää jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaviranomainen tai syyttäjä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään (oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 14 §:n 1 momentti). Virkamiehen rikollisen toiminnan yhteydessä rangaistussäännöksinä tulevat yleensä sovellettaviksi rikoslain 40 luvun virkarikoksia koskevat säännökset. Rikosasian käsittelyn yhteydessä voidaan käsitellä väitettyyn rikokseen perustuva vahingonkorvausvaatimus.

Vahingonkorvauksesta säädetään tarkemmin vahingonkorvauslaissa (412/1974). Vahingonkorvausvelvollisuuden pääsääntö ilmenee lain 2 luvun 1 §:n 1 momentista. Mainitun säännöksen mukaan se, joka tahallisesti tai tuottamuksesta aiheuttaa toiselle vahingon, on velvollinen korvaamaan sen, jollei siitä, mitä vahingonkorvauslaissa säädetään, muuta johdu.

Vahingonkorvauslain 3 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan julkisyhteisö on velvollinen korvaamaan julkista valtaa käytettäessä virheen tai laiminlyönnin johdosta aiheutuneen vahingon. Sama korvausvelvollisuus on muulla yhteisöllä, joka lain, asetuksen tai lakiin sisältyvän valtuutuksen perusteella hoitaa julkista tehtävää. Pykälän 2 momentin mukaan 1 momentissa säädetty vastuu yhteisöllä on kuitenkin vain, milloin toimen tai tehtävän suorittamiselle sen laatu ja tarkoitus huomioon ottaen kohtuudella asetettavia vaatimuksia ei ole noudatettu.

Virheellä tai laiminlyönnillä virassaan tai työssään vahinkoa aiheuttaneen virkamiehen tai työntekijän oma vastuu määräytyy vahingonkorvauslain 4 luvun säännösten sekä 6 luvun 2 §:n mukaisesti. Vahingonkorvauslain 4 luvun 1 §:n 1 momentin ja 2 §:n 1 momentin mukaan

vahingosta, jonka virkamies tai työntekijä virassaan tai työssään virheellään tai laiminlyönnillään aiheuttaa, hän on velvollinen korvaamaan määrän, joka harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon vahingon suuruus, teon laatu, vahingon aiheuttajan asema, vahingon kärsineen tarve sekä muut olosuhteet. Jos virkamiehen tai työntekijän viaksi jää vain lievä tuottamus, ei vahingonkorvausta ole tuomittava. Luvun 3 §:ssä säädetään, että tässä luvussa tarkoitettu korvausvelvollinen voidaan velvoittaa suorittamaan vahingosta 3 luvun mukaan vastuussa olevalle, mitä tämä on sanotun luvun ja 6 luvun 2 §:n mukaan maksanut vahingon kärsineelle, kuitenkin vain tämän luvun 1 §:ssä säädettyjen perusteiden mukaisesti. Vahingonkorvauslain 6 luvun 2 §:n mukaan, milloin vahinko on kahden tai useamman aiheuttama taikka he muuten ovat velvolliset korvaamaan saman vahingon, vastaavat he yhteisvastuullisesti. Se, jota ei ole tuomittu maksamaan täyttä korvausta, vastaa kuitenkin vain tuomitusta määrästä ja se, joka on vastuussa 4 luvun 1 §:n 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaan, vain siitä määrästä, jota ei voida saada vahingosta 3 luvun mukaan vastuussa olevalta.

Vahingonkorvauslain 5 luvussa säädetään korvattavista henkilö- ja esinevahingoista, joita ovat esimerkiksi korvaus sairaanhoitokustannuksista ja esineen korjauskustannuksista. Luvun 4 a ja 6 §:ssä ovat säännökset kärsimyksen korvaamisesta. Niiden nojalla tulee korvattavaksi lähinnä rikoksella aiheutettu kärsimys pykälissä tarkemmin säädetyin edellytyksin. Lisäksi 5 luvun 1 §:ssä säädetään, että milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä, käsittää vahingonkorvaus hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.

Sinällään pakkokeinojen käyttöön liittyen voidaan nostaa itsenäinen vahingonkorvauskanne valtiota ja mahdollisesti myös keinoa käyttänyttä virkamiestä vastaan. Vahingonkorvauskysymyksiä koskien tapauksia, joissa pakkokeinon käyttöön ei voi olettaa liittyvän virhettä tai laiminlyöntiä, käsitellään kootusti jäljempänä. Tässä yhteydessä on jo syytä todeta se, että vahingonkorvauslainsäädännön osalta on huolehdittava siitä, että perusteettoman kotietsinnän kohteena olleen henkilön oikeuden turvaamiseksi vahingonkorvauslainsäädäntö on EIT:n ratkaisukäytännön edellyttämällä tasolla ja muutenkin sisällöltään asianmukainen.

Kotietsinnän kohteena olleen henkilön oikeussuojakeinoja arvioitaessa huomioon on otettava myös ylimpien laillisuusvalvojien suorittama viranomaisvalvonta. Perustuslain 110 §:n 1 momentin mukaan eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri voivat ajaa syytettä tai määrätä syytteen nostettavaksi laillisuusvalvontaansa kuuluvassa asiassa. Heidän ratkaisuillaan voi olla myös huomattava merkitys kotietsinnän kohteena olevan henkilön ajaessa rikossyytettä ja vahingonkorvausvaatimusta.

Tekniseen laitteeseen kohdistuva etsintä

Pakkokeinolaissa ei säädetä erikseen tekniseen laitteeseen kohdistuvasta etsinnästä, jota tässä esityksessä kutsutaan *laite-etsinnäksi*. Sillä tarkoitetaan tässä yhteydessä tietokoneen, telepäätelaitteen tai muun vastaavan teknisen laitteen tai tietojärjestelmän tietosisältöön kohdistettavaa etsintää.

Laite-etsinnässä kysymys ei ole varsinaisesti laitteen vaan siinä olevan tiedon etsimisestä takavarikoimista tai asiakirjan jäljentämistä varten. Laitteella itsessään on harvoin esimerkiksi todistelutarkoitukseen liittyvää merkitystä. Pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 2 momentin mukaan takavarikointi voi koskea tietoa, joka on tietokoneessa tai muussa vastaavassa tietojärjestel-

mässä taikka sen tallennusalustalla. Tässä esityksessä mainitussa säännöksessä käytetty sana ”tietokoneessa” ehdotetaan muutettavaksi sanoiksi ”teknisessä laitteessa” säännöksen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä. Takavarikkoa koskevissa säännöksissäkin siis on tekniseen laitteeseen liittyvää erityissääntelyä, mikä on johdonmukaisuuteen ja sääntelyn selkeyteen liittyvistä syistä otettava huomioon.

Tekniseen laitteeseen kohdistuvan etsinnän katsotaan nykyisin sisältyvän kotietsintään. Erillistä laite-etsintää koskevan sääntelyn puolesta puhuu kuitenkin se, että useinkaan laite-etsintä ei tapahdu kotietsinnän yhteydessä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa laite tavataan pakenevan rikoksesta epäillyn henkilön hallusta. Laite-etsintää ei voida muutenkaan luontevasti asettaa paikkaan kohdistuvan etsinnän määritelmän alle. Laite-etsinnän erilliseen sääntelytarpeeseen liittyy se, että perustuslain 2 luvun 3 §:n mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Tämä edellyttää sitä, että viranomaisten toimivaltuudet on laissa riittävän kattavasti ja tarkasti määritelty.

Teknistä laitetta koskevien erityisten etsintäsäännösten tarpeen osalta on otettava huomioon myös se, minkä verran siihen liittyviä säännöksiä tulisi olemaan. Ilmeisesti niiden määrällä voidaan perustella tällaisen erillisen etsintätyypin luomista. Laite-etsinnän määritelmää ja edellytyksiä koskevien säännösten lisäksi on esiin nostettava ensinnäkin säännökset, jotka ovat nykyisin takavarikkoa koskevassa pakkokeinolain 4 luvussa, mutta jotka enemmän liittyvät laite-etsinnän toimittamismahdollisuuksiin. Tältä osin viitataan mainitun luvun 4 a §:ään (tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuus), 4 b §:ään (datan säilyttämismääräys) ja 4 c §:ään (datan säilyttämismääräyksen kesto ja salassapitovelvollisuus). Laite-etsintää koskevan sääntelyn tulisi kattaa esimerkiksi myös menettelyä ja etsinnästä päättämistä koskevat säännökset.

Laite-etsintää koskevan erityisen etsintätyypin säätämistarpeeseen liittyy kysymys niin sanotusta etäetsinnästä. Tällöin tarkoitetaan toimintaa, jossa teknisellä laitteella tietoverkkoa hyväksi käyttäen etsitään tietoa toisesta laitteesta. Tiedon etsiminen suoritetaan tällöin siis käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta. Tällaiselle etsintätyypille on tarvetta useastakin syystä. Rikostutkinnallisena tarkoituksenmukaisuussyynä voidaan esittää esimerkiksi se, että etsintää suorittavan esitutkintavirkamiehen ei tarvitse lähteä paikkaan, jossa tekninen laite on. Tämä ei luonnollisesti koske tapauksia, joissa samalla on suoritettava kotietsintä. Toisaalta etäetsinnän tarvetta saattaa olla kiireellisissä tapauksissa, joissa laitteessa olevaa tietoa tarvitaan nopeasti. Kuten laite-etsinnästä ylipäänsä, myöskään etäetsinnästä ei säädetä voimassa olevan pakkokeinolain 5 luvussa.

Mitä tulee säännösten tarkempaan sisältöön, laite-etsinnän määritelmää ja tarkoitusta on jo käsitelty edellä. Tarkoituksena olisi löytää todisteena käytettävä asiakirja tai tieto, joka etsinnän tuloksena tai ennen sitä takavarikoitaisiin tai jäljennettäisiin. Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota siihen, että takavarikon ja etsinnän aikajärjestys saattaa vaihdella tapauksesta riippuen. Joissakin tapauksissa etsintää voidaan toimittaa sekä ennen että jälkeen takavarikoimisen. Nykyistä tilannetta vastaisi se, että laite-etsinnän edellytykset vastaisivat soveltuvin osin kotietsinnän edellytyksiä. Kotietsintä saadaan voimassa olevien säännösten ja tämän esityksen ehdotusten mukaan toimittaa, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat. Lisäedellytyksenä laite-etsinnän osalta olisi edellä mainittu etsinnän tarkoituksen liittyminen asiakirjan tai tiedon löytämiseen. Tämän lisäksi laite-etsinnän tulisi olla mahdollista tapauksissa, joissa selvitetään sitä, onko laite viety joltakulta

rikoksella. Viimeksi mainitussa tapauksessa laite-etsinnän tarkoituksena olisi laitteen palauttaminen siihen oikeutetulle.

Lähtökohtaisesti kotietsinnän tai paikanetsinnän yhteydessä voidaan toimittaa myös laite-etsintä. Kuten aikaisemmin todettiin, paikkaan kohdistuvaa etsintää koskevassa päätöksessä tulisi mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöidä etsinnän kohteena oleva tila, ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa, ja se, mitä etsinnällä pyritään löytämään. Tästä tulisi myös nimenomaisesti säätää laissa. Johdonmukaista mainitun sääntelyn kanssa olisi se, että laite-etsinnän osalta todettaisiin, että päätös paikkaan kohdistuvan etsinnän toimittamisesta saadaan ulottaa koskemaan myös etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta tai tietojärjestelmää. Tämä ei luonnollisesti voisi koskea tapauksia, joissa paikkaan kohdistuva etsintä toimitetaan henkilön löytämiseksi.

Itsenäisesti suoritettavassa laite-etsinnässä voitaisiin soveltuvin osin noudattaa paikkaan kohdistuvaan etsintään liittyviä säännöksiä. Tämä koskisi myös päätöksentekoa. Jos laite-etsinnän kohteeksi saattaisi joutua salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden piiriin kuuluvaa tietoa, pitäisi käyttää samanlaista päätöksentekomenettelyä kuin erityisen kotietsinnän kohdalla. Tällöin olisi käytettävä myös etsintäasiamiestä.

Datan säilyttämismääräystä koskevien säännösten muutostarpeita käsitellään yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Henkilöön kohdistuva etsintä

Pakkokeinolain 5 luvun 9 §:ssä säädetään henkilöön kohdistuvan etsinnän käsitteistä. Henkilöön kohdistuva etsintä voi ensinnäkin olla *henkilöntarkastus* sen tutkimiseksi, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muutoin yllä. *Henkilönkatsastuksessa* on puolestaan kysymys katsastettavan ruumiin tarkastamisesta, verinäytteen ottamisesta tai muun ruumiiseen kohdistuvan tutkimuksen tekemisestä.

Käytännön soveltamistapaukset ovat osoittaneet, että rajanveto henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen välillä voi olla vaikeaa. Tämä koskee erityisesti henkilön muiden vaatteiden kuin päällysvaatteiden riisuttamista, jonka lähtökohtaisesti pitäisi henkilön yksityisyyden suojaan voimakkaasti puuttuvana kuulua henkilönkatsastuksen piiriin. Lisäksi henkilöntarkastusta koskevaa ilmaisua ”muuten yllä” on pidetty tulkinnanvaraisena esimerkiksi vaatteiden ja laukkujen suhteen.

Oikeuskirjallisuudessa on myös katsottu, että henkilöntarkastukseksi ei vielä voida katsoa henkilön yllä olevien vaatteiden päällisin puolin tapahtuvaa käsin koettelemista eikä vaatteista selvästi pullottavan tai taskussa varmasti olevaksi tiedetyn esineen pelkkää pois ottamista. Koska lainsäädännön selkeyden edistämiseen liittyvistä syistä kovin useita henkilöön kohdistuvan etsinnän lajeja ei ole tarkoituksenmukaista säätää ja koska esineen löytämis- ja haltuunottamistarkoituksessa tapahtuvan koskettelun ja poisottamisen voi katsoa olevan tarkastusluonteista, näiden toimenpiteiden voisi katsoa olevan henkilöntarkastukseen kuuluvia. Vaikka tällaisten tulkintatilanteiden syntymistä voidaan pitää ongelmallisena, henkilöön kohdistuvan etsinnän lajeihin liittyvät rajanvetokysymykset ovat sen laatuisia, että niiden tarkempi sääntely laissa on kuitenkin vaikeaa toteuttaa.

Henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen rajanvetoon liittyy eräs eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (päätös 20.3.2006, dnro 1504/4/04). Siinä apulaisoikeusasiamies käsitteli tilannetta, jossa poliisilaitoksen säilytystiloissa oli tehty henkilöön kohdistuva tarkastus siten, että henkilöä oli käsketty alasti ollessaan käymään kahdesti kyykyssä peräsuoleen mahdollisesti kätkettyjen huumausaineiden paljastamiseksi. Apulaisoikeusasiamies katsoi, että poliisin henkilöntarkastukseksi kuvaama kantelijan peräsuoleen kätkettyjen huumausaineiden selvittämiseksi suoritettu tarkastustapa täyttää pikemminkin henkilönkatsastuksen kuin henkilöntarkastuksen määritelmän. Apulaisoikeusasiamiehen sijainen arvioi (päätös 15.10.2008, dnro 3529/4/06) tilannetta vastaavalla tavalla. Apulaisoikeusasiamiehen sijainen totesi, että normaali henkilöntarkastuksen muoto on esimerkiksi henkilön taskujen tarkastaminen. Päätöksen mukaan tätä pitemmälle meneviä, lähinnä tarkastettavan ruumiiseen kohdistuvia etsintätoimenpiteitä voitaneen pitää henkilönkatsastuksena.

Tässä yhteydessä henkilöntarkastuksen ja henkilönkatsastuksen käsitemäärittelyihin voitaisiin tehdä eräitä täsmentäviä lisäyksiä. Henkilöntarkastuksen osalta tämä koskee henkilön mukana olevien tavaroiden tarkastamista. Henkilönkatsastus voi puolestaan koskea myös muiden näytteiden kuin verinäytteen ottamista, minkä tulisi selvästi ilmetä laista. Muita tarvittavia soveltamisalan täsmennyksiä voitaisiin tehdä uuteen pakkokeinolakiin otettavan pykälän perusteluissa.

Käytännössä on esiintynyt ”ratsiaksi” luonnehdittavia toimenpiteitä, joissa poliisi on esimerkiksi antanut huumekoiran haistaa henkilöitä ilman konkreettista huumausaineeseen liittyvää rikosepäilyä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on eräässä tällaista tapausta koskevassa ratkaisussaan (18.12.2003, dnro 1634/4/01; tapauksessa kysymys myös tilojen tarkastamisesta) todennut, että perusoikeuksien rajoittamista tarkoittavilta pakkokeinosäännöksiltä edellytetään täsmällisyyttä ja tarkkarajaisuutta. Pakkokeinon käyttöä ei voida perustaa vain poliisin tehtäviä yleisesti määrittelevään poliisilain 1 §:ään. Apulaisoikeusasiamies toteaa, että viime kädessä kysymys on oikeusvaltioperiaatteesta, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee aina perustua lakiin. Näitä apulaisoikeusasiamiehen esiin tuomia seikkoja voi korostaa pakkokeinojen käyttöön liittyen laajemminkin.

Selvityshenkilö on selvityksessään (s. 44) kiinnittänyt huomiota siihen, että pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan henkilönkatsastuksen edellytyksenä on, että epäillystä rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Tosiasiallisesti rikoslainsäädännössä kuuden kuukauden enimmäisrangaistusta seuraavaksi ankarin käytössä oleva enimmäisrangaistus on vuosi vankeutta. Säännös antaa tältä osin siis virheellisen kuvan, jonka mukaan henkilönkatsastuksen edellytykset olisivat lievemmät kuin esimerkiksi pidättämisen, vangitsemisen tai matkustuskiellon edellytykset, vaikka näin ei olekaan. Säännöstä kuten vastaavasti myös henkilötuntomerkkien ottamista koskevaa pakkokeinolain 6 luvun 4 §:n 2 momenttia olisi niiden uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä muutettava niin, että toimenpiteen edellytyksenä olisi muun ohessa se, että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan, jos on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, saadaan DNA-tunnisteen määrittämiseksi tai muun vastaavan tutkinnan suorittamiseksi tarpeellinen henkilönkatsastus tehdä henkilöille, joita ei epäillä kyseisestä rikoksesta, jos tutkinnalla on erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle sen vuoksi, että rikoksen selvittäminen olisi mahdotonta tai olennaisesti vaikeampaa käyttämällä tutkinnan kohteiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia keinoja.

Pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n 2 momenttia muutettiin vuoden 2004 alussa voimaan tulleella pakkokeinolain muuttamisesta annetulla lailla (646/2003) niin, että henkilönkatsastus voidaan kohdistaa myös muuhun kuin rikoksesta epäiltyyn henkilöön. Pykälän 2 momentti nykyisessä muutetussa muodossaan koskee myös asianomistajaa, vaikka se ei säännöksen sanamuodosta selvästi ilmenekään (HE 52/2002 vp). Rikoksen selvittäminen saattaa edellyttää DNA -näytteen ottamista asianomistajasta ilman tämän suostumustakin kuten muutetun momentin valmistelutöissä todetaan. Tämä voi koskea esimerkiksi kiireellistä tutkintaa tapauksessa, jossa uhri on tajuton, ja raiskausrikoksen selvittämistä.

Selvityshenkilön selvityksessä todetaan (s. 44), että lakimuutokseen asti on poikkeuksettomana sääntönä pidetty, ettei asianomistajaan saa ilman hänen suostumustaan kohdistaa henkilönkatsastuksen piiriin kuuluvia toimenpiteitä. Jos tätä periaatetta on ollut tarkoitus muuttaa, muutos olisi asian merkityksen vuoksi tullut kirjata täsmällisesti pykälään eikä mainita vain sen perusteluissa. Tämä selvityshenkilön kanta saa tukea myös oikeuskirjallisuudesta. Koska vakavien rikosten selvittämisintressi saattaa edellyttää henkilönkatsastuksen suorittamista ilman muun henkilön kuin epäillyn suostumusta, säännöstä tulisi sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä täydentää niin tältä osin.

Pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 3 momentin mukaan henkilönkatsastusta ei saa pääsääntöisesti toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva henkilö. Vastaavaa sääntelyä ei ole henkilöntarkastuksen osalta koskien tapauksia, joissa tarkastuksen kohteena olevan henkilön kehoa kosketaan käsin. Säädyllisyyssyistä henkilönkatsastusta koskevan sukupuolirajoituksen pitäisi olla voimassa tällaisissakin tapauksissa. Tästä tulisi selvyyden vuoksi säätää säännöstä vastaavassa uudessa säännöksessä. Mainitun momentin viimeisen virkkeen mukaan henkilönkatsastuksessa ei verinäytteen ottamista, sylkinäytteen ottamista ja kliinistä humalatilatutkimusta lukuun ottamatta saa olla saapuvilla muita eri sukupuolta olevia kuin alaikäisen tutkittavan huoltaja. Huoltajaa koskevalle poikkeukselle ei ole riittäviä perusteita, minkä vuoksi se voitaisiin tässä yhteydessä poistaa. Mainitussa pykälässä nykyisin käytettävä ilmaisu ”terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva” pitäisi muuttaa terveydenhuoltolainsäädäntöä vastaavasti ilmaisuksi ”terveydenhuollon ammattihenkilö”.

Muita pakkokeinoja koskeva 6 luku

Pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä säädetään poistumisen estämisestä, joka koskee rikoksesta epäiltyä, joka on esitutkintalain 21 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu. Kuten edellä esitutkintalain arvioinnin yhteydessä todetaan, asiayhteytensä vuoksi poistumisen estämistä koskeva pykälä olisi syytä sijoittaa uuden esitutkintalain läsnäoloa esitutkinnassa koskevaan lukuun.

Tutkimuspaikan eristämisestä säädetään pakkokeinolain 6 luvun 2 §:ssä. Rikoksen turvaamiseksi saadaan sulkea rakennus tai huone taikka kieltää pääsy tietylle alueelle, jonkin esineen siirtäminen muualle tai muu vastaava toimenpide. Pykälän mukaan tutkimuspaikan eristämisestä on soveltuvin kohdin voimassa, mitä takavarikosta on 4 luvussa säädetty.

Voimassa olevan lain mukaan epäselvää on, että voidaanko jokin tutkimuspaikalla oleva esine (esimerkiksi tietokone) eristää tutkintatoimenpiteen (esimerkiksi etsintä tai asiakirjan jäljentäminen) suorittamisen ajaksi. Kysymys liittyy vähimmän haitan periaatteeseen. Rakennusta tai huonetta ei tulisi sulkea, jos tutkimuksen turvaamiseen voidaan päästä tietyn kohteen eristämisellä. Sinällään tämän esityksen mukaan paikkaan kohdistuvan etsinnän yhteydessä hen-

kilö voitaisiin poistaa etsinnän toimittamispaikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Tutkimuskohteen eristämistarve ei kuitenkaan koske ainoastaan etsintätilanteita, joissa etsintää häiritään. Pykälässä olisikin sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä syytä säätää myös tutkimuskohteen eristämisestä.

Tutkimuspaikan tai -kohteen eristämistä koskevan pykälän yhteydessä olisi kiinnitettävä huomiota niiden takavarikkosäännösten määrittämiseen, joita sovelletaan tutkimuspaikan tai -kohteen eristämisessä. Nykyisen pakkokeinolain 4 lukuun olevan viittauksen ulottuvuudesta on ollut epäselvyyttä. Soveltuvin osin sovellettaviksi tulevat takavarikkosäännökset voitaisiin rajata pykälän perusteluissa.

Pakkokeinolain 6 luvun 3 §:ssä säädetään kokeesta nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Pykälän 1 momentin mukaan poliisimies voi määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitetussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Momentin toisen virkkeen mukaan kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan 5 luvun 9 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

Kuten 6 luvun 3 §:n perusteluista (HE 14/1985 vp) ilmenee, pykälän 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaisella kokeella tarkoitetaan yleiskielen mukaista ”puhalluskoetta”. Sen rinnalle on tullut sylkitesti huumaavan aineen käyttämisen toteamiseksi. Näiden keinojen lisäksi henkilönkatsastukseksi katsottavina keinoina voidaan turvautua verikokeeseen, virtsakokeeseen tai tarkkuusalkometrin käyttämiseen.

Pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n 1 momentin toisen virkkeen sanamuoto viittaa siihen, että henkilönkatsastukseen turvaudutaan vain tapauksissa, joissa kohteena oleva henkilö kieltäytyy puhalluskokeesta tai sylkitestistä. Tarvetta verikokeen suorittamiseen on kuitenkin esimerkiksi silloin, kun henkilö ei päihtymystilansa vuoksi kykene suoriutumaan puhalluskokeesta. Sisäasiainministeriön tarkkuusalkometrin käyttöä koskevan ohjeen (SM-2005-01625/Vi-3) mukaan rikoksesta epäilty toimitetaan verikokeeseen myös, mikäli on syytä epäillä, että henkilö on käyttänyt muuta huumaavaa ainetta kun alkoholia, alkoholin ja muun huumaavan aineen sekakäyttöä tai jälkinauttimista. Tällainen jatkoselvittelyn tarve saattaa tulla kysymykseen myös tilanteissa, joissa ensiksi käytetään muuta kuin henkilönkatsastukseksi katsottavaa koetta.

Kun on kysymys viranomaisen toimivallan perusteista ja pakkokeinosta, jonka käytön yhteydessä henkilön oikeusasemaan voidaan puuttua hyvin tuntuvasti, henkilönkatsastuksen edellytysten pitäisi ilmetä selkeästi laista. Henkilön kieltäytymisen lisäksi henkilönkatsastuksen edellytyksenä pitäisi edellä todetun perusteella olla kokeen suorittamisen turvaaminen tai luotettavan koetuloksen saaminen tapauksissa, joissa asian jatkoselvittely edellyttää tarkkaa koetulosta.

Pakkokeinolain 6 luvun 3 §:n 1 momentin viittauksen henkilönkatsastukseen on katsottu tarkoittavan sitä, että päätöksentekijänä on kyseisen pakkokeinon käytön osalta pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 1 momentin ja siinä olevien pykäläviittausten mukaisesti pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tarkoituksenmukaisena ja edellä mainitut henkilönkatsastuksen toimittamisen esimerkkitapaukset huomioon ottaen kohteena olevan henkilön oikeusturvan ei voida katsoa edellyttävän sitä, että henkilönkatsastukseen näissä tapauksissa tarvittaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös.

2.3.3. Poliisilaki

Esitutkintalain ja pakkokeinolain tavoin poliisilain vähäiseksi arvioitavia muuttamistarpeita käsitellään pykälien yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Yleistä

Poliisilaki on tämän esityksen kolmesta keskeisestä laista uusin. Tämä seikka sekä lakiin sen säätämisen jälkeen tehdyt lukuisat muutokset aiheuttavat sen, että 3 luvun tiedonhankintaa koskevia säännöksiä lukuun ottamatta lain muuttamis- ja täydentämistarve ei ole yhtä merkittävä kuin esitutkintalain ja pakkokeinolain kohdalla. Poliisitoimintaa koskevana yleislakina poliisilaki on varsin moniaineksinen. Lain 1 luvun yleisissä säännöksissä on lukuisia sellaisia, jotka luonteensa perusteella kuuluvat pikemminkin poliisin hallinnosta annettuun lakiin.

Poliisilain tiedonhankintaa koskevista säännöksistä ja pakkokeinolain 5 a luvun salaisia pakkokeinoja koskevista säännöksistä on muodostunut sekava ja vaikeasti hallittava kokonaisuus, jonka selkeyttämistä poliisilain osalta käsitellään tarkemmin jäljempänä. Poliisilakiin liittyvät poliisitoimintaa koskevat vahingonkorvauskysymykset, joiden perusteita käsitellään jäljempänä jaksossa 2.3.5. ja eräitä yksityiskohtiin liittyviä kysymyksiä tässä yleisperustelujaksossa.

Poliisilain säätämisen jälkeen perus- ja ihmisoikeusnäkökulma on korostunut entisestään. Poliisilaissa poliisille annetaan toimivaltuuksia, joilla voidaan tuntuvastikin puuttua esimerkiksi toimenpiteen kohteena olevan henkilön vapauteen tai ruumiilliseen koskemattomuuteen. Myös poliisilain säännösten ja perusteluissa ilmaistavien tulkintaohjeiden kannalta merkitystä on ylimpien laillisuusvalvojien ja EIT:n ratkaisuilla. Perusoikeuksiin ja ihmisoikeuksiin liittyvät poliisin toiminnan yleiset periaatteet, jotka voimassa olevan lain 2 §:ssä säännellään epähavainnollisesti ja puutteellisesti.

Poliisin toimivaltuuksia määritettäessä on lisäksi otettava huomioon perustuslain 2 §:n 3 momentti, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Tähän liittyy se, että poliisilain nojalla annetuissa asetuksissa on säännöksiä, jotka perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin liittyvinä kuuluvat lakiin. Vaikka pykäliä ei uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä asiallisesti muutettaisikaan, esitutkintalain ja pakkokeinolain tavoin myös poliisilain säännösten perusteluissa on täydentämisen aihetta soveltamiskäytännön ja käytännössä havaittujen tarpeiden perusteella.

Yleisiä säännöksiä koskeva 1 luku

Poliisitoiminnan yleiset periaatteet

Poliisilain 2 §:ssä säädetään poliisitoiminnan yleisistä periaatteista. Pykälässä säädetään ensinnäkin, että poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen (1 momentti). Pykälän 2 momentin mukaan poliisin toimenpiteet on suoritettava aiheut-

tamatta suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Saman säännöksen mukaan toimenpiteiden on oltava perusteltuja suhteessa tehtävän tärkeyteen ja kiireellisyyteen sekä tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin. Pykälän 3 momentin mukaan poliisin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Poliisi ei saa puuttua kenenkään oikeuksiin enempää kuin poliisin tehtävän suorittamiseksi on tarpeen.

Poliisilain 2 §:n mukaista yleisten periaatteiden määrittelyä voidaan pitää epätyydyttävänä ja riittämättömänä. Lainsäädäntöteknisesti asianmukaisena ei voida pitää sitä, että erilaisia periaatteita ei selvästi eroteta toisistaan niiden nimeämisen ja eri pykäliin jakamisen kautta. Tällaisen havainnollistamisen voidaan katsoa edistävän myös säännösten soveltamista. Vastaavalla tavalla myös esitutkintaperiaatteet ehdotetaan erotettaviksi toisistaan uuden esitutkintalain 4 luvussa. Periaatteita ei ole myöskään kysymyksessä olevassa pykälässä johdonmukaisesti jaettu eri momentteihin.

Poliisitoiminnan yleisistä periaatteista säädettäessä voidaan ottaa huomioon ehdotettavan esitutkintalain periaatesäännösten lisäksi rajavartiolain 2 luvussa olevat yleisiä periaatteita koskevat säännökset. Noin 10 vuotta poliisilain jälkeen säädetyn rajavartiolain valmistelussa on varsin äskettäin harkittu periaatesäännösten sisältöä.

Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittamiseen on näiden oikeuksien korostumisen ja tärkeän merkityksen vuoksi syytä kiinnittää erityistä huomiota. Myös selvityshenkilö on selvityksessään (s. 20) esittänyt harkittavaksi poliisilain periaatesäännösten täydentämistä perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittamista koskevalla säännöksellä. Rajavartiolain 11 §:ssä (rajavartiolaitoksen tehtävissä noudatettavien periaatteiden yhteensovittaminen) säädetään, että, jollei muualla toisin säädetä, tehtävän suorittamiseksi käytettävissä olevista samanarvoisista toimenpiteistä on valittava ensisijaisesti se, joka parhaiten turvaa perustuslaissa säädettyjen perusoikeuksien sekä ihmisoikeuksien toteutumisen.

Vaikka velvollisuus kunnioittaa perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia ilmenee ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännöstä ja on johdettavissa suoraan perustuslaista ja kansainvälisistä Suomea sitovista perusoikeus- ja ihmisoikeusvelvoitteista, näitä oikeuksia koskevan säännöksen lakiin ottamisella voitaisiin ohjata poliisin toimintaa entisestään oikeuksia kunnioittavaan suuntaan. Kuten rajavartiolain 11 §:n perusteluista ilmenee (HE 6/2005 vp), sääntely on perusteltu perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien oikeasuhtaisen toteutumisen varmistamiseksi. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että uuteen poliisilakiin otettavan perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittamista koskevan pykälän tarvitsisi olla samansisältöinen kuin rajavartiolaissa oleva. Perustuslain lisäksi on otettava huomioon muut velvoitteet, minkä vuoksi velvollisuuden tulisi ensinnäkin koskea näiden oikeuksien yleistä kunnioittamista. Toisaalta oikeuksien toteutuminen liittyy toimivaltuuksien käyttämiseen yksittäistapauksessa.

Poliisilain 2 §:n 1 momentin periaatetta vastaava on rajavartiolain 6 §:ssä. Viimeksi mainitussa kuitenkin mainitaan myös tasa-arvoisen kohtelun edistäminen. Koska tasa-arvoon viitataan usein sukupuolten välisiin kysymyksiin liittyvissä yhteyksissä, pitäisi pikemminkin säätää perustuslain 6 §:ssä suojatun yhdenvertaisuuden edistämisestä. Näin täydennetty säännös sopii paremmin poliisin tehtävien hoitoa koskevaan pykälään (voimassa olevan lain 3 §) kuin itsenäiseksi periaatesäännökseksi.

Poliisilain 2 §:n 2 momentin toisessa virkkeessä säädetään suhteellisuusperiaatteesta. Uuteen lakiin otettavassa periaatteessa voitaisiin ensinnäkin täydentävinä ottaa huomioon seikkoja,

joita vastaavia otettaisiin esitutkintalain (4 luvun 4 §) ja pakkokeinolain (1 luvun 2 §) suhteellisuusperiaatetta koskeviin säännöksiin. Tämä näkökohta liittyy toimenpiteellä tavoiteltavaan päämäärään sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin. Toisaalta poliisilain soveltamistilanteissa poliisimies saattaa joutua tilanteisiin, joissa merkitystä on tehtävän vaarallisuudella ja toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytymisellä, minkä olisi syytä ilmetä myös poliisilain suhteellisuusperiaatteesta. Voimassa olevan poliisilain 27 §:n 2 momentissa ja sitä vastaavassa tämän esityksen mukaisessa säännöksessä eräänä poliisin voimakeinojen käytön puolustettavuuden arviointiperusteena mainitaan vastarinnan vaarallisuus.

Poliisilain 2 §:n 2 momentin ensimmäisen virkkeen ja 3 momentin toisen virkkeen voidaan katsoa muodostavan vähimmän haitan periaatteen. Rajavartiolain 7 §:ssä oikeuksiin puuttumista sekä vahingon ja haitan aiheuttamista koskeva osa on muotoiltu niin, että kenenkään oikeuksiin ei saa puuttua enempää eikä kenellekään saa aiheuttaa suurempaa haittaa tai vahinkoa kuin tehtävän suorittamiseksi on välttämätöntä, joskin velvoite on mainitussa pykälässä erotettu suhteellisuusvaatimuksen alle. Periaatteen nimeä lukuun ottamatta rajavartiolain 7 §:n ensimmäisessä virkkeessä käytetty ilmaisu tavoittaa onnistuneesti periaatteen eri ulottuvuudet. Poliisilain 2 §:n 3 momentin ensimmäinen virke yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämisestä ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin sopii sijoitettavaksi tehtävien hoitoa pykälään.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä on joskus jouduttu kiinnittämään huomiota tarkoitussidonnaisuuden vaatimukseen, jonka mukaan poliisin toimivaltuutta saa käyttää vain sen säätämistarkoitukseen. Tarkoitussidonnaisuuden vaatimus on johdettavissa perustuslain 2 §:n 3 momentista, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Poliisitoiminnassa voidaan hyvinkin tuntuvasti puuttua toimenpiteen kohteena olevan henkilön oikeusasemaan, mikä korostaa lainmukaisen menettelyn merkitystä. Lainmukaisen menettelyn edistämiseksi ja korostamiseksi poliisitoiminnan periaatteisiin voitaisiin lisätä tarkoitussidonnaisuuden periaate.

Muut yleisiin säännöksiin liittyvät kysymykset

Poliisilain 6-9 e §:ssä säädetään poliisimiehestä, virkapuvusta, poliisivaltuuksista, erityisistä poliisivaltuuksista, poliisimiehen toimialueesta ja toimimisvelvollisuudesta, palvelukseen ilmoittautumisesta, poliisimiehen toimimisesta avustajana tai asiamiehenä, poliisimiehen käyttäytymisestä, sivutoimista sekä poliisimiehen kunnosta ja ammattitaidosta. Selvityshenkilö on selvityksessään katsonut (s. 20 ja 23), että ainakin osa kysymyksessä olevista pykälistä voitaisiin sijoittaa poliisin hallinnosta annettuun lakiin. Lain selkeyteen ja havainnollisuuteen sekä mainittujen pykälien sisältöön liittyvistä syistä ne voitaisiin poliisin toimivaltuuksien käyttämiseen liittyvää, virkapukua koskevaa 6 a §:ää lukuun ottamatta siirtää poliisin hallinnosta annettuun lakiin otettavaan uuteen lukuun. Sama koskee poliisilain 42 §:ää poliisihenkilöstön täydentämisestä.

Poliisiasetuksen 17 §:n 1 momentin toisen virkkeen mukaan virkamerkki on tarvittaessa tai vaadittaessa esitettävä, kun se virkatehtävää vaarantamatta on mahdollista. Asian merkityksen vuoksi sääntelytasoa on pidettävä liian matalana. Lisäksi virke edellyttää täsmentämistä ja täydentämistä. Poliisimiehen asema voidaan ilmaista muutenkin kuin virkamerkin esittämisel-

lä. Lisäksi tulisi huolehtia siitä, että virkatoimen suorittanut poliisimies on tarvittaessa yksilöitävissä.

Poliisimiehen asemasta ilmoittaminen ja poliisimiehen yksilöiminen voivat toisaalta edistää poliisin tehtävien asianmukaista suorittamista ja toisaalta edistää toimenpiteen kohteena olevan henkilön pääsemistä oikeuksiinsa tapauksissa, joissa poliisimies on toiminut epäasianmukaisesti, mahdollisesti jopa lainvastaisesti. Asianosaisen oikeusturvaan liittyviin näkökohtiin on kiinnittänyt huomiota myös eduskunnan apulaisoikeusasiamies ns. Smash Asem -mielenosoitusta koskevassa ratkaisussaan (28.11.2007, dnrot 2888/4/06 ym.).

Vaatimus poliisimiehen yksilöitävyydestä pohjautuu viime kädessä perustuslain 118 §:ään, jonka mukaan virkamies vastaa virkatoimensa lainmukaisuudesta. Pykälän 3 momentin mukaan jokaisella, joka on kärsinyt oikeudenloukkauksen tai vahinkoa virkamiehen tai julkista tehtävää hoitavan henkilön lainvastaisen toimenpiteen tai laiminlyönnin vuoksi, on oikeus vaatia tämän tuomitsemista rangaistukseen sekä vahingonkorvausta. Käytännössä esimerkiksi ylimpien laillisuusvalvojien valvonnassa ei ole tullut esiin tapauksia, joiden perusteella virkatoimen suorittaneen poliisimiehen yksilöinnissä olisi ollut ongelmia. Joka tapauksessa yksilöitävyyteen olisi asian merkityksen vuoksi syytä kiinnittää huomiota myös laissa.

Toimivaltuuksia koskeva 2 luku

Päihtyneiden kiinniottaminen

Poliisilain 11 §:ssä säädetään kiinniottamisesta henkilön suojaamiseksi. Pykälän 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni henkilö hänen suojaamisekseen henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä välittömästi uhkaavalta vakavalta vaaralta, jos henkilö ei kykene pitämään huolta itsestään eikä vaaraa voida muuten poistaa tai henkilöstä huolehtia muilla keinoin. Pykälän 2 momentissa säädetään alle 18-vuotiaan kiinni otetun luovuttamisesta huoltajalle tai lastensuojeluviranomaiselle sekä kiinni otettuna pitämisen kestosta. Pykälän 3 momentin mukaan päihtyneenä kiinni otetun säilössä pitämisestä säädetään päihtyneiden käsittelystä annetussa laissa (461/73). Ilmeisesti mielisairaan henkilön hoitoon toimittamisesta ja muusta virka-avusta mielisairasta koskevassa asiassa säädetään mielenterveyslaissa.

Kuten selvityshenkilön selvityksessäkin todetaan (s. 22), 11 §:n 1 momenttia sovelletaan yleisimmin päihtyneiden kiinniottamiseen. Päihtyneiden käsittelystä annetun lain 2 §:n mukaan henkilö, joka ei käyttäytymisellään aiheuta vaaraa muiden henkilöiden turvallisuudelle, on poliisin toimitettava päihtyneiden selviämisasemalle tai muuhun hoitopaikkaan, jollei päihtyneestä voida huolehtia muulla tavoin. Väkivaltaisesti käyttäytyvä tai väkivaltaiseksi tiedetty päihtynyt sekä päihtynyt, jota ei muusta syystä voida toimittaa selviämisasemalle tai hoitopaikkaan, on otettava poliisin säilytystilaan.

Päihtyneiden käsittelystä annettu laki lähtee siitä, että maassa on selviämisasemien tai muiden vastaavien hoitopaikkojen verkosto käsittäen riittävät asiakaspaikat. Erityisesti hoitopaikkojen aiheuttamiin kustannuksiin ja voimavaratarpeisiin liittyvistä syistä tämä ei ole kuitenkaan toteutunut, minkä vuoksi päihtyneitä joudutaan säilyttämään poliisin tiloissa sellaisissakin tapauksissa, joissa se ei ole perusteltua. Ylipäänsä kysymys on siitä, kenelle rauhallisesti käyttäy-

tyvien päihtyneiden käsittelyn tulisi kuulua. Toimimisvaihtoehtona voisi kiinniottamisen sijasta olla myös kotiin toimittaminen.

Päihtyneiden käsittelystä annettu laki on lisäksi paljolti alkuperäisessä muodossaan, mikä tarkoittaa sitä, että lakia ei ole arvioitu nykyaikaisten perus- ja ihmisoikeusvaatimusten kannalta. Esimerkkinä voidaan mainita lain varsin yleisluonteinen 6 §, jonka mukaan päihtynyt on velvollinen alistumaan sellaiseen lääkinnälliseen tutkimukseen ja hoitoon, jota pidetään hänen päihtymysasteensa ja terveydentilansa vuoksi tarpeellisena.

Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota CPT:n vuoden 2008 tarkastuskäynnin selonteossa esittämään. Selonteon mukaan päihtyneiden säilyttäminen poliisin tiloissa ei ole monin paikoin asianmukaisella tasolla. Tämä liittyy päihtyneille henkilöille sopivien patjojen riittävyyteen, sairaanhoitoavun nopeaan saatavuuteen ja poliisin henkilökunnan erityiseen kouluttamiseen koskien päihtyneiden hoitoa ja päihtymykseen kytkeytyvien sairausoireiden tunnistamista.

Kaiken kaikkiaan päihtyneiden käsittelyyn liittyvä lainsäädäntö sekä hoitopaikkatilanne tarvittavine voimavaroineen ei ilmeisesti ole tällä hetkellä asianmukaisella tasolla. Kysymys on kuitenkin monitahoisesta myös poliisien voimavaroihin liittyvästä kysymyksestä, johon ei tämän muutenkin laajan esityksen yhteydessä ole kyetty enemmälti paneutumaan.

Henkilöön, omaisuuteen ja ympäristöön liittyvä sisäänpääsy- ja etsintäoikeus

Poliisilain 15 §:ssä säädetään vaarassa olevan ja kadonneen henkilön etsinnästä ja 16 §:ssä vaarallisen teon ja tapahtuman estämisestä. Ensiksi mainitun pykälän mukaan poliisimiehellä on oikeus henkilön auttamiseksi, kadonneen löytämiseksi tai kuoleman selvittämiseksi päästä asuntoon tai muuhun paikkaan ja suorittaa siellä tarvittava etsintä, jos on syytä epäillä henkilön olevan hengen tai terveyden vaarassa tai joutuneen rikoksen tai onnettomuuden uhriksi taikka hänen voidaan muutoin olettaa olevan välittömän avun tarpeessa tai kuolleena.

Poliisilain 16 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä ja kiireellisessä tapauksessa ilman määräystäkin päästä rakennukseen, muuhun kotirauhan suojaamaan paikkaan tai kulkuneuvoon, jos on perusteltua syytä olettaa, että henkeä, henkilökohtaista vapautta tai terveyttä vakavasti vaarantava taikka huomattavaa omaisuus- tai ympäristövahinkoa aiheuttava teko tai tapahtuma on meneillään tai uhkaamassa. Lisäksi edellytyksenä on, että toimenpide on välttämätön vaaran estämiseksi tai räjähdysaineiden, aseiden tai muiden vaarallisten aineiden ja esineiden etsimiseksi ja haltuunottamiseksi.

Poliisilain 15 ja 16 § liittyvät kuolleen etsimistä lukuun ottamatta hyvin samantapaisiin vaaran ja vahingon torjumista koskeviin tilanteisiin. Pykälien suhde toisiinsa on epäselvä, ilmeisesti niissä on kuitenkin päällekkäisyyttä. Toisaalta pykälissä on tapausten samankaltaisuudesta huolimatta eroavaisuuksia, joihin ei löydy selkeää syytä. Lainsäädännön selkeyttämiseksi olisi syytä pyrkiä pykälissä olevan sääntelyn yhdistämiseen siten, että aiheettomat eroavaisuudet samalla poistetaan.

Ensinnäkin pykälät eroavat toisistaan siten, että ainoastaan 15 §:n alussa mainitaan toimenpiteen tarkoitus, joka on henkilön auttaminen, kadonneen löytäminen tai kuoleman selvittäminen. Nämä tarkoitukset käytännössä selviävät niistä tapauksista, jotka pykälän lopussa mainitaan. Lisäksi on otettava huomioon, että voimassa olevassa laissa tai sen perusteluissa (HE

57/1994 vp) ei määritellä kadonnutta. Henkilön joutuminen tietymättömiin saattaa sitä paitsi aiheutua hänen omasta tahdostaan. Tarkoituksena tulee olla nimenomaan sellaisten henkilöiden löytäminen, joiden on syytä epäillä olevan vaarassa tai välittömän avun tarpeessa.

Pykälien toinen eroavaisuus liittyy toimenpiteistä päättämiseen. Poliisilain 15 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus tehdä pykälässä mainitut toimenpiteet, 16 §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus toimia päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä ja kiireellisessä tapauksessa ilman määräystäkin. Päätöksentekotasoa arvioitaessa on otettava huomioon se, että molemmat pykälät mahdollistavat menemisen myös kotirauhan suojaamaan paikkaan, lähinnä asuntoon. Puuttuminen mainittuun oikeushyvään puhuu sen puolesta, että päätöksentekijänä tulisi näissä tapauksissa olla lähtökohtaisesti päällystöön kuuluva poliisimies. Toisaalta erityisesti hengen ja terveyden suojaamiseen liittyvät näkökohdat puhuvat sen puolesta, että kiireellisessä tapauksessa poliisimiehen on voitava toimia ilman päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräystäkin. Tällaista ajattelutapaa ilmentäisivät myös ehdotettavan pakkokeinolain 8 luvun 15 §:n säännökset paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämisestä.

Toimenpiteiden kohde on kysymyksessä olevissa pykälissä ilmaistu eri tavoin. Poliisilain 15 §:n mukaan toimenpiteet voivat kohdistua asuntoon tai muuhun paikkaan, 16 §:n mukaan rakennukseen, muuhun kotirauhan suojaamaan paikkaan tai kulkuneuvoon. Pykälissä suojataan sellaisia oikeushyviä ja pyritään estämään siinä määrin vaarallisia tai vahingollisia tapauksia, että poliisilla täytyy olla mahdollisuus päästä kaikenlaisiin tiloihin ja paikkoihin sekä kulkuneuvoihin. Päätöksentekotasoon ja lainsäädännön selkeyteen liittyvistä syistä asunto voitaisiin mainita erikseen.

Kysymyksessä olevista pykälistä vain 15 § mahdollistaa etsinnän toimittamisen, vaikka myös 16 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa se saattaa olla tarpeen (esimerkiksi räjähdysaineiden etsintä asunnossa). Pykälissä on myös eroavaisuus sen suhteen, minkälaista epäilyä olosuhteen tai seikan olemassaolosta edellytetään. Pykälistä ensimmäisessä kynnyksenä on ”syytä epäillä”, 16 §:ssä se on ”perusteltua syytä epäillä”. Perustetta erilaisille kynnyksille ei ole löydettävissä, kun myös ensiksi mainitun kynnyksen on katsottava edellyttävän perusteita tuekseen. Lisäksi kynnystä ”syytä epäillä” käytettäisiin laajalti muissa tämän esityksen säännöksissä.

Väkijoukon hajottaminen

Poliisilain 19 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus määrätä väkijoukko hajaantumaan tai siirtymään, jos kokoontuminen vaarantaa yleistä järjestystä ja turvallisuutta taikka on esteenä liikenteelle. Jollei hajaantumis- tai siirtymismääräystä noudateta, poliisimiehellä on oikeus hajottaa väkijoukko voimakeinoin sekä ottaa niskoitteleva henkilö kiinni. Säännös liittyy poliisilain 20 §:ään, jossa säädetään henkilön poistamisesta ja kiinniottamisesta sillä perusteella, että hän todennäköisesti uhkaustensa tai käyttäytymisensä perusteella syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen (1 momentti) taikka aiheuttaisi huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle (2 momentti).

Väkijoukossa olevien henkilöiden oman toiminnan arvioinnin merkitykseen kiinnitetään huomiota eräässä eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa (6.9.2005, dnrot 2542/4/04 ym.). Tapauksessa oli kysymys jalkapallojoukkueen kannattajaryhmän poistamisesta katsomosta. Ratkaisussa todettiin sovellettavien säännösten lähtökohtana olevan yksilöllinen vastuu. Pelkästään sitä seikkaa, että henkilö kuuluu jonkin jalkapallojoukkueen näkyvään kannat-

tajaryhmään, ei voida pitää riittävänä perusteena hänen katsomosta poistamiselleen, vaikka osa kannattajaryhmästä menettelisikin tavalla, joka oikeuttaa heidän poistamiseensa. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan on sinänsä ymmärrettävää, että tällaisessa tilanteessa ei ole mahdollista yksityiskohtaisesti selvittää jokaisen osuutta häiriöön.

Apulaisoikeusasiamiehen mukaan tapahtuma herätti kysymyksen, ottavatko muun ohessa poliisilain säännökset riittävästi huomioon tällaisen osittain ryhmäkäyttäytymiseen perustuvan turvallisuusuhan torjumisen, koska tämäkin laki lähtee yksilövastuusta. Puheena olevan kaltaisten tilanteiden hallitseminen muun ohessa poliisilain puitteissa voi olla joskus hyvin vaikeaa tai ainakin säännöksiä voidaan joutua tulkitsemaan ongelmallisen laajentavasti.

Kuten eräistä muistakin laillisuusvalvontaratkaisuista (esimerkiksi edellä jo mainittu ns. Smash Asem -mielenosoitusta koskeva päätös) ilmenee, mielenosoituksissa ja vastaavissa väkijoukon kokoontumissa saattaa tulla vastaan vaikeita kokoontumisen laajuuteen tai tilanteen nopeaan kehittymisen liittyviä tilanteita, joissa väkijoukon käyttäytymistä joudutaan arvioimaan siihen osallistuvien yksittäisten henkilöiden toiminnan kautta. Tällöin kysymys ei ole välttämättä pelkästään voimassa olevan lain 19 §:n 1 momentin mukaisesta häiriökäyttäytymisestä, vaan tilanne voi olla sellainen, että väkijoukossa olevat voivat todennäköisesti syyllistyä 20 §:n 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Toisaalta näissäkin tapauksissa kulkee rinnalla yksilövastuu.

Mainittujen seikkojen perusteella poliisilain 19 §:n 1 momenttia voitaisiin sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä ensinnäkin täydentää niin, että väkijoukon hajaantumis- tai siirtämistarvetta arvioitaessa voitaisiin kiinnittää huomiota siinä olevien todennäköiseen syyllistymiseen henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Tämän vastapainoksi tulisi kiinnittää mahdollisuuksien mukaan huomiota väkijoukossa olevien henkilöiden omaan toimintaan. Sen perusteella hajaantumis- ja siirtymiskäsky olisi kuitenkin pyrittävä rajaamaan siihen väkijoukon osaan, jonka jäsenet käyttäytyvät yleistä järjestystä ja turvallisuutta vaarantavasti tai ovat todennäköisesti syyllistymässä mainittuun oikeushyvään kohdistuvaan rikokseen.

Turvallisuustarkastus

Poliisilain 22 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöönottamisen ja henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan virka-aputoimen yhteydessä tarkastaa henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisen taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. Poliisimiehellä on oikeus oikeudenkäyntiin sekä erityistä suojelua edellyttävään yleiseen kokoukseen, yleisötilaisuuteen tai muuhun vastaavaan tapahtumaan osallistuvien turvallisuuden varmistamiseksi tarkastaa tällaiseen tilaisuuteen saapuva tai sen välittömässä läheisyydessä oleskeleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei hänellä ole hallussaan sellaisia esineitä tai aineita, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa tilaisuuteen osallistuvien turvallisuudelle (3 momentti). Pykälän 5 momentissa säädetään, että edellä 1 ja 3 momentissa tarkoitetut vaaralliset esineet tai aineet on tarvittaessa otettava tarkastettavalta pois.

Pykälän 1 momentissa tarkastuksen suorittamistapa on määritelty epämääräisesti, kun verrataan ehdotettavan pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 1 kohtaan. Sen mukaan henkilöntarkastuksessa tutkitaan, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan ole-

vissa tavaroissa. Hengen ja terveyden suojaamiseen liittyvistä näkökohdista tarkastuksen tulisi mahdollistaa samantasoinen puuttuminen henkilön perusoikeuksiin kuin minkä pakkokeinolain mukainen henkilöntarkastus mahdollistaa. Tämän vuoksi viimeksi mainitun lain mukaista tarkastuksen määritelmää voitaisiin hyödyntää tässäkin yhteydessä.

Pykälän 1 momentissa ei oteta huomioon tilanteita, joissa henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan virkatoimen edellytyksiä ei vielä ole mutta joissa ilmenee olosuhteisiin tai poliisimiehellä olevaan ennakolliseen tietoon liittyvää perusteltua syytä poliisimiehen työturvallisuuden varmistamiseen. Tämä voi ilmetä esimerkiksi kuljetustilanteissa tai poliisimiehen joutuessa kahden henkilön kanssa suljettuun tilaan. Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri on eräässä ratkaisussaan (valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2003, s. 85 ja 86) kiinnittänyt huomiota poliisin toimivaltasäännöksen puuttumiseen tilanteessa, jossa moottoripyöräkerhon juhlatilaisuuteen osallistuneelle henkilölle oli suoritettu turvallisuustarkastus. Mainitussa tilanteessa tarkastus oli perustunut pelkästään tarkastetun henkilön kerhojäsenyyteen, mitä ei vielä voida pitää turvallisuustarkastuksen riittävänä perusteena. Kuten apulaisoikeuskanslerinkin ratkaisussa todetaan, turvallisuustarkastuksella puututaan keskeisiin perusoikeuksiin kuten henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen.

Pykälän 3 momentin osalta on epäselvyyttä ilmennyt sen suhteen, koskeeko säännös esimerkiksi valtiovierailuihin liittyviä kokouksia, merkittäviä kansainvälisiä kokouksia ja niihin verrattavia kansainvälisiä tilaisuuksia. Tällaisten tilaisuuksien voi katsoa olevan erityistä suojelua vaativia tilaisuuksia, minkä toteaminen pykälän perusteluissa kuitenkin riittää. Sen sijaan voimassa olevaan säännökseen liittyy lainsäädännöllinen aukko, joka koskee erityistä suojelua edellyttävään tilaisuuteen osallistuvien majoitustiloja. Suojeluntarpeen liittyessä tilaisuuteen osallistuviin henkilöihin merkitystä ei tulisi olla sillä, ovatko he tilaisuuden järjestämispaikassa vai majoitustiloissa eli esimerkiksi hotellissa. Toisaalta käytännön tarvetta kaikkien kokouspaikalle tai hotelliin tulevien tarkastamiseen ei välttämättä ole. Tarkastus olisi aina tehtävä tilanteen edellyttämällä tavalla ja laajuudessa, mikä tulisi selvyyden vuoksi todeta pykälässä.

Turvallisuustarkastuksiin liittyy aikaisemmin jo useamman kerran mainittu eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ns. Smash Asem -mielenosoitusta koskeva ratkaisu. Apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota siihen, että mielenosoitukseen liittyvien toimenpiteiden yhteydessä paikalta poistuvat ihmiset tarkastettiin poliisilain 22 §:n mukaisesti, jotta voitiin varmistua, ettei kyseisillä henkilöillä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa tilaisuuteen osallistuville.

Apulaisoikeusasiamiehen mukaan kyseenalaista on, onko poliisilain 22 §:n 3 momentti sovellettavissa nyt kyseessä olevan kaltaisessa tilanteessa, kun yleinen kokous oli jo keskeytetty. Lainkohdan sanamuodon mukaan tarkastusta ei saa tehdä tapahtumaan osallistuneiden turvallisuuden varmistamiseksi eikä sen varmistamiseksi, että joku voisi viedä mukanaan esineen, jota hän myöhemmin jossain muualla aikoisi käyttää. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan nyt puheena olevan kaltaista tilannetta ei näytetä otetun huomioon poliisilakia säädettäessä. Hän on korostanut ratkaisussaan sitä, että turvallisuustarkastus merkitsee puuttumista perustuslaissa turvattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, johon ei perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan saa puuttua mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta.

Vaikka eduskunnan apulaisoikeusasiamies ei ole ratkaisussaan ottanut kantaa lain muuttamistarpeeseen, syytä tilaisuudesta poistuvien henkilöiden tarkastamiseen saattaa joissakin tapauksissa olla. Tämä koskee tilaisuuksia, joissa niiden aikana on ilmennyt erityistä syytä poistuvien tarkastamiseen esimerkiksi tilaisuudessa sattuneiden järjestyshäiriöiden taikka vaarallisista

esineistä tai aineista tehtyjen näköhavaintojen vuoksi. Perusoikeuksiin puuttumisen rajoittaminen vähimpään välttämättömään edellyttää sitä, että tilaisuudesta poistuvia ei saada tarkastaa varmuuden vuoksi. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa mainitun perustuslain säännöksen ja perustuslain 2 §:n 3 momentin edellyttämän viranomaisten toimivaltuuksien lakiin perustumisen vuoksi tällaisesta tarkastusmahdollisuudesta tulisi kuitenkin säätää poliisilain 22 §:n 3 momenttia vastaavassa uuden poliisilain säännöksessä.

Turvallisuustarkastuksissa saattaa löytyä esineitä tai aineita, joiden hallussapito on rangaistavaa mutta jotka eivät välttämättä ole poliisilain 22 §:n 1 tai 3 momentissa tarkoitettuja vaarallisia esineitä tai aineita (esimerkiksi huumausaineet). Selvyyden vuoksi tulisi säätää sellaisten esineiden tai aineiden poisottamisesta, joiden hallussapito on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen nojalla kielletty. Vastaavasta pois ottamisesta säädetään poliisin toimitilojen turvatarkastusta koskevassa voimassa olevan poliisilain 22 d §:ssä ja säädettäisiin tämän lain 3 luvun 3 §:ssä.

Turvatarkastus

Poliisilain 22 b – 22 f §:ssä säädetään poliisin toimitiloissa järjestettävistä turvatarkastuksista. Säännökset on otettu lakiin varsin äskettäin eli vuonna 2005, minkä vuoksi niiden muuttamistarpeita ei tässä yhteydessä ole harkittu. Lainsäädännön selkiyttämisen vuoksi turvatarkastusta koskevat pykälät voitaisiin sijoittaa omaan lukuunsa. Tämä ei kuitenkaan koske pykälistä viimeistä (turvatarkastusta koskevat tarkemmat säännökset). Asetuksella säädettävät asiat tulisi koota lain lopussa olevaan pykälään.

Voimakeinojen käyttöoikeus ja sen suhde hätävarjeluun

Poliisilain 27 §:ssä säädetään poliisimiehen oikeudesta käyttää voimakeinoja. Pykälän 1 momentin mukaan poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi, kiinniottamisen toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi, esteen poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Pykälän 2 momentissa säädetään, että voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttava seikat. Pykälän 5 momentin mukaan voimakeinojen käytön liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

Poliisin voimankäyttöoikeuden kannalta merkitystä on rikoslain yleisen osan hätävarjelua ja voimakeinojen käyttöä koskevilla säännöksillä, joista osaan edellä mainitulla tavalla viitataan poliisilain 27 §:n 5 momentissa. Rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan aloitetun tai välittömästi uhkaavan oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi tarpeellinen puolustusteko on hätävarjeluna sallittu, jollei teko ilmeisesti ylitä sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana, kun otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö ja muut olosuhteet. Pykälän 2 momentissa säädetään edellytyksistä, joiden nojalla hätävarjelun liioitteluun syyllistynyt henkilö on vastuusta vapaa.

Rikoslain 4 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan oikeudesta käyttää voimakeinoja virkatehtävän hoitamiseksi tai muun siihen rinnastettavan syyn vuoksi säädetään erikseen lailla. Pykälän 2

momentin mukaan voimakeinoja käytettäessä saa turvautua vain sellaisiin tehtävän suorittamiseksi tarpeellisiin toimenpiteisiin, joita on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavina, kun otetaan huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus sekä tilanne muuten. Pykälän 3 momentissa säädetään rangaistusvastuusta vapautumisesta niissä tapauksissa, joissa voimakeinojen käytössä on ylitetty 2 momentissa säädetyt rajat. Tekijä on rangaistusvastuusta vapaa, jos on erittäin painavia perusteita katsoa, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hänen asemansa ja koulutuksensa sekä tehtävän tärkeys ja tilanteen yllätyksellisyys.

Nykyisen sääntely perustuu siihen, että voimakeinojen käyttöön oikeutetulla virkamiehellä eli esimerkiksi poliisimiehellä on myös jokaiselle kuuluva yleinen oikeus hätävarjeluun ja pakkotilatekoon. Viimeaikaiset lainsäädäntömuutokset eivät ole tuoneet muutosta tähän oikeustilaan. Poliisilain 27 §:n alkuperäisen 4 momentin mukaan hätävarjelusta ja pakkotilasta säädetään rikoslaissa. Säännöksen yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 57/1994 vp.) todetaan seuraavaa:

> Poliisimiehellä ja häntä avustavalla henkilöllä on tehtävästään johtuvien erityisten toimivaltuuksien lisäksi kaikille kansalaisille yleisesti kuuluva oikeus hätävarjeluun tai pakkotilatekoon. Poliisin virkatehtävää suoritettaessa voi olla tarpeen käyttää poliisivaltuuksia tai menetellä tavalla, johon poliisimiehellä on oikeus poliisivaltuuksiensa perusteella ja yksityishenkilöllä hätävarjelusäännösten nojalla. Mahdollista on myös, että virkatehtävää suorittava poliisimies joutuu tilanteeseen, jossa hän saa hätävarjelusäännösten nojalla menetellä tavalla, johon poliisivaltuudetkaan eivät häntä oikeuttaisi.

Poliisilakia koskevassa hallituksen esityksessä viitattiin rikosoikeuden yleisten oppien uudistamiseen, joka toteutettiin noin kymmenen vuotta myöhemmin. Vuoden 2004 alussa toteutuneen uudistuksen yhteydessä poliisilain 27 §:n 4 momentti sai sen sisällön, joka 5 momentilla on nykyisin. Momentin siirtäminen 5 momentiksi tapahtui vuonna 2005 siinä yhteydessä, kun puolustusvoimien virka-avusta poliisille annettua lakia (781/1980) muutettiin. Rikoslain yleisten oppien uudistamisen yhteydessä rikoslain yleiseen osaan otettiin myös pykälä eli 4 luvun 6 § voimakeinojen käytöstä virkatehtävän tai muun siihen rinnastettavan syyn vuoksi. Poliisin osalta voimankäyttösäännökset ovat siis poliisilain 27 §:ssä.

Rikoslain yleisten oppien uudistaminen ei merkinnyt muutosta suhtautumisessa poliisin hätävarjeluoikeuteen. Rikoslain 4 luvun 6 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 44/2002 vp) todetaan seuraavaa:

> Voimakeinojen käyttöön oikeutetulla virkamiehellä ja muulla henkilöllä on myös kaikille kansalaisille kuuluva yleinen oikeus hätävarjeluun ja pakkotilatekoon. Esimerkiksi virkatehtävää suorittava poliisi saattaa myös joutua tilanteeseen, jossa hänen toiminnassaan ei enää niinkään ole kyse määrätyn virkatehtävän suorittamisesta, vaan hänen itsensä tai toisen suojaamisesta oikeudettomalta hyökkäykseltä. Tällöin puolustusteko arvioidaan hätävarjeluoikeuden nojalla, olkoonkin, että raja viranomaisvaltuuksiin liittyvien tehtävien toteuttamisoikeuden ja jokaiselle kuuluvan puolustautumisoikeuden välillä jää vaikeasti täsmennettäväksi. Ongelma konkretisoituu etenkin tilanteissa, joissa on ylitetty sallitut rajat.

Yleisten oppien uudistamista koskevassa hallituksen esityksessä todetaan poliisilain 27 §:n muutosten yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 235), että vuonna 1995 voimaan tullut pykälä on kirjoitettu siinä esityksessä noudatettujen periaatteiden mukaisesti ja että pykälään ei ehdoteta sisällöllisiä muutoksia. Lakiin ehdotettava muutos on luonteeltaan tekninen.

Oikeuskäytännöstä löytyy ratkaisuja, joissa on käsitelty poliisimiehen hätävarjeluoikeutta. Tunnetuin niistä on Mikkelin panttivankitapausta (1986) koskeva korkeimman oikeuden rat-

kaisu KKO 1993:50, jossa aseelliseen hyökkäykseen ja tulitukseen yhtyneiden poliisimiesten katsottiin toimineen hätävarjelutilanteessa kaappaajan taholta uhanneen oikeudettoman hyökkäyksen torjumiseksi. Poliisin oikeutta hätävarjeluoikeuteen on käsitelty myös korkeimman oikeuden ratkaisussa 2004:75. Se koskee tapausta, jossa poliisimiehet olivat ampuneet heitä vesurilla uhannutta miestä. Heistä toisen katsottiin syyllistyneen hätävarjelun liioitteluna tehtyyn pahoinpitelyyn ja toisen hätävarjelun liioitteluna tehtyihin pahoinpitelyyn ja kuolemantuottamukseen. Viimeksi mainitun äänestysratkaisun perusteluissa viitataan poliisilain 27 §:n alkuperäisen 4 momentin perusteluihin ja niistä ilmenevään poliisin hätävarjeluoikeuteen. Vuoden 2004 ratkaisun mukaan rikosoikeudellinen vastuuvapausperuste on ensisijainen poliisioikeudelliseen toimintaperusteeseen nähden.

Oikeuskirjallisuudessa on esiintynyt poliisin hätävarjeluoikeuteen kriittisesti suhtautuneita kannanottoja. Hätävarjeluoikeuden kuulumista poliisin keinovalikoimaan on esimerkiksi pidetty poliisin ns. yleisvaltuuden jäänteenä, joka ei kuulu nykyaikaiseen toimivaltuusvaltuusjärjestelmään ja joka ei ole tarpeellinen. Hämmentävänä on pidetty korkeimman oikeuden vuoden 2004 ratkaisun kantaa, joka johtaisi siihen, että poliisin ei katsottaisi toimivan virkatehtävässään siinä tilanteessa, kun yksityisen taholta tuleva vastarinta muuttuu vastapuolen rikosoikeudelliseen hätävarjeluun oikeuttavaksi hyökkäykseksi. Poliisin hätävarjeluoikeuden on myös katsottu olevan muiden käytössä olevaa hätävarjeluoikeutta suppeampi. On nähty tarvetta sille, että hätävarjeluoikeuden suhde poliisilain 27 §:ää selvennetään ja että poliisimiehen katsotaan hätävarjeluoikeuttakin käyttäessään toimivan virkavastuulla.

Aikaisemmin lainsäädännön esitöissä esitettyä ja korkeimman oikeuden ratkaisuista ilmenevää kantaa poliisimiehen oikeudesta käyttää hätävarjelua ei ole edelleenkään syytä muuttaa. Viranomaistoimivaltuuksien kattavan sääntelyn kannalta tyydyttävänä ei voida pitää sitä, että oikeus hätävarjeluun todetaan ainoastaan hallituksen esityksen perusteluissa.

Hätävarjeluoikeuden käyttämisen salliminen liittyy ensinnäkin siihen, että virkatehtävää suorittaessaan poliisi saattaa joutua tilanteisiin, joissa hänen toiminnassaan ei ole enää niinkään kysymys määrätyn virkatehtävän suorittamisesta tai joissa on torjuttava rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentin mukainen oikeudeton hyökkäys niin, että voimakeinoja ei voida katsoa käytettävän poliisilain 27 §:n 1 momentin mukaiseen tarkoitukseen. Esimerkkinä voidaan tilanne, jossa virka-aikana kadulla kävelevä poliisimies joutuu yllättävän hyökkäyksen kohteeksi. Tällöin kysymys ei ole sen enempää virkatehtävän suorittamisesta kuin vastarinnan murtamisestakaan tai välittömästi uhkaavan rikoksen estämisestä. Hätävarjelutilanne voi tulla eteen myös virkatehtävän suorittamisen yhteydessä, kun kysymys ei ole pelkästään virkatehtävän (esimerkiksi pidättäminen) suorittamisen mahdollistamiseksi tapahtuvasta vastarinnan murtamisesta vaan sen yhteydessä tapahtuvan jo aloitetun johonkin poliisimieheen tai muuhun henkilöön kohdistuvan oikeudenvastaisen hyökkäyksen torjumisesta.

Koska poliisimiehellä poliisilain 27 §:n 1 momentin mukaan jo on virkatehtävien suorittamiseen liittyvä voimankäyttöoikeus, jota muilla kansalaisilla ei ole, tämä käytännössä kaventaa poliisimiehen hätävarjeluoikeuden alaa suhteessa muiden käytössä olevaan hätävarjeluoikeuteen. Mainitun säännöksen mukaisen voimankäyttöoikeuden piiriin saattaa mennä sellainen oikeudenloukkauksien torjuminen, joka muiden henkilöiden kohdalla tarkoittaa hätävarjeluoikeuteen turvautumista.

Kaiken kaikkiaan on kuitenkin huomattava, että rajaveto viranomaistoimivaltuuksiin liittyvien tehtävien toteuttamisoikeuden ja jokaiselle kuuluvan puolustautumisoikeuden välillä on vaikeasti täsmennettävä. Rajaveto- ja tulkintaongelmat eivät ole täysin poistettavissa lainsäädän-

nöllisillä ratkaisuilla. Perustelujen täsmentäessä mahdollisuuksien mukaan hätävarjeluun liittyviä kysymyksiä, poliisilain 27 §:n 1 momenttia vastaavassa uudessa säännöksessä voitaisiin todeta, että poliisimiehellä on virantoimituksessa lisäksi oikeus hätävarjeluun siten kuin rikoslain 4 luvun 4 §:ssä säädetään.

Hätävarjelua koskevassa säännöksessä tulisi lisäksi mainita poliisimiehen toimiminen virkavastuulla hätävarjelussa hänen turvautuessaan virantoimituksessa hätävarjeluun. Virkavastuuta koskeva maininta liittyisi siihen, että oikeuskäytännön mukaan poliisimiehen ei katsota toimivan virkavastuulla hänen turvautuessaan hätävarjeluoikeuteen. Toisaalta, kuten korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2004:75 perusteluissakin todetaan, voidaan poliisimiehelle voimakeinojen käytön oikeutusta hätävarjelutilanteessa arvioitaessa perustellusti asettaa korkeammat vaatimukset kuin tavalliselle kansalaiselle. Tämä koskee mahdollisuuksia ratkaista tilanne käyttämällä muita keinoja kuin voimakeinoja. Ennen kaikkea on kuitenkin vaikeaa nähdä perusteita sille, että julkista valtaa virkamiehenä käyttävä poliisimies ei tässä ominaisuudessaan toimiessaan toimi virkavastuulla. Virkavastuulla toimimiseen liittyy se, että poliisimiehellä on lähtökohtaisesti koulutuksensa ja kokemuksensa perusteella tavallista kansalaista paremmat edellytykset mitoittaa voimakeinojen käyttö hätävarjelutilanteessa asianmukaisesti.

Voimassa olevan lain 27 §:n 5 momentissa edellä kerrotuin tavoin viitataan voimakeinojen käytön liioittelun osalta rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momenttiin ja 7 §:ään. Ensiksi mainitun säännöksen mukaan, jos voimakeinojen käytössä on ylitetty 2 momentissa säädetyt rajat, tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos on erittäin painavia perusteita katsoa, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hänen asemansa ja koulutuksensa sekä tehtävän tärkeys ja tilanteen yllätyksellisyys. Viitatussa 7 §:ssä puolestaan säädetään olosuhteiden huomioon ottamisesta rangaistusvastuuta lieventävinä siten kuin rikoslain 6 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohdassa sekä 2 ja 4 momentissa säädetään, kun tekijää ei rikoslain 4 luvussa säädettyjen perusteiden nojalla kokonaan vapauteta rangaistusvastuusta.

Viittausta rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momenttiin ja sitä kautta mainitun pykälän 2 momenttiin ei voida pitää asianmukaisena sen vuoksi, että voimassa olevan lain 27 §:n 2 momentissa säädetään ja sitä vastaavassa uudessa säännöksessä säädettäisiin niistä arviointiperusteista, joiden nojalla nimenomaan poliisimiehen toiminnan puolustettavuutta voimankäyttötilanteissa arvioitaisiin. Tämä tarkoittaisi sitä, että 27 §:n 5 momenttia vastaavaan uuteen säännökseen kirjoitettaisiin rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momenttia vastaava virke, jossa viitattaisiin viimeksi mainitun pykälän 2 momentin asemesta kysymyksessä olevan poliisilain pykälän voimakeinojen puolustettavuutta koskevaan säännökseen. Hätävarjelun liioittelua arvioitaisiin rikoslain 4 luvun 4 §:ään otettavan viittauksen vuoksi sen pykälän 2 momentin perusteella. Koska rangaistuvastuusta vapautuminen muissa kuin hätävarjelutapauksissa määräytyisi poliisilain säännöksen mukaan, rikoslain 4 luvun 7 §:ään oleva viittaus tulisi mainitun muutoksen ja selvyyden vuoksi korvata mainittua rikoslain pykälää vastaavalla säännöksen muun muuttumisen kuitenkin huomioon ottavalla virkkeellä.

Sisäasiainministeriö on antanut asetuksen poliisin voimakeinojen käyttämisestä (979/2004). Asetus perustuu poliisilain 54 §:n 3 momenttiin. Poliisilain tullessa kumotuksi uuden poliisilain säätämisellä samalla kumoutuu myös kyseinen asetus. Asetuksen 3 ja 4 § koskevat varautumista voimakeinojen käyttöön ja siitä varoittamista sekä voimakeinojen valintaa ja käyttöä. Ensiksi mainitussa pykälässä säädetään varoittamisen ohella poliisilain periaatteiden huomioon ottamisesta. Jälkimmäisessä pykälässä säädetään muun ohessa ampuma-aseen käytöstä

sekä henkilön liikkumavapauden rajoittamisesta. Asetuksen pykälissä oleva sääntely tulisi sen merkityksen vuoksi siirtää uuteen poliisilakiin kuitenkin samalla säännösten muutostarpeet huomioon ottaen.

Poliisilaissa ei säädetä sitomisen tai muun vastaavan liikkuma- tai toimintavapautta rajoittavan keinon käytöstä. Sääntelyä asiasta on poliisin voimakeinojen käyttämisestä annetun sisäasiainministeriön asetuksen 4 §:n 3 momentissa. Sitä tarkemmin sitomista säännellään tutkintavankeuslain 13 luvun 2 §:ssä ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 11 luvun 2 §:ssä. Perusoikeuksiin puuttumisen vuoksi sitomisesta tulisi säätää laissa. Riittävää ei ole sääntely kahdessa viimeksi mainitussa laissa, koska ne koskevat ainoastaan tutkintavankeja ja poliisin säilyttämiä henkilöitä. Mainituista lain säännöksistä voidaan kuitenkin ottaa mallia uuteen poliisilakiin otettavassa pykälässä.

Erinäisiä säännöksiä koskeva 5 luku

Poliisihenkilöstön täydentäminen

Poliisilain 42 §:ssä säädetään poliisihenkilöstön täydentämisestä tilanteissa, joissa se on valtion turvallisuuden tai poikkeuksellisten olojen vuoksi tarpeen. Lain 1 luvun eräiden pykälien tavoin kysymys on sääntelystä, joka sisältönsä perusteella soveltuu poliisilakia paremmin poliisin hallinnosta annettuun lakiin sijoitettavaksi.

Vaitiolovelvollisuus- ja oikeus

Poliisilain 43 §

Poliisilain 43 §:ssä säädetään sen otsikon mukaan poliisin vaitiolovelvollisuudesta. Pykälän 1 ja 2 momentissa ovat säännökset vaitiolovelvollisuudesta sekä kiellosta käyttää hyväksi tai ilmaista muille tiettyjä tietoja. Pykälän 3 ja 4 momentissa säädetään siitä, missä tapauksissa vaitiolovelvollisuus ei estä tiedon ilmaisemista. Pykälän 5 momentin mukaan, mitä 1, 2 ja 4 momentissa säädetään, on voimassa myös palvelussuhteen poliisissa päätyttyä. Pykälän 6 momentissa on viittaussäännös tietojen luovuttamisesta eräissä tapauksissa. Pykälän sisältämä sääntely olisi sen moniaineksisuuden vuoksi ja lainsäädännön selkeyttämiseksi syytä erottaa useampaan pykälään. Tämä seikka sekä jäljempänä todettavat poliisilain 44 §:ään liittyvät muutostarpeet huomioon ottaen vaitiolovelvollisuutta ja -oikeutta koskevista säännöksistä olisi syytä muodostaa oma luku.

Pykälän 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä todetaan, että poliisin henkilöstöön kuuluvan virkamiehen vaitiolovelvollisuudesta on voimassa, mitä valtion virkamieslain (750/94) 17 §:ssä säädetään. Poliisilain säätämisen jälkeen on säädetty viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettu laki. Sen säätämisen yhteydessä valtion virkamieslain 17 §:ää muutettiin niin, että sen nykyisen sisällön mukaan virkamiehen vaitiolovelvollisuudesta on voimassa, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa ja muussa laissa säädetään. Vaikka viittausta virkamieslain 17 §:ään voidaan edelleen pitää oikeana, nyt kysymyksessä olevassa momentissa olisi syytä viitata vaitiolovelvollisuuden osalta keskeiseen viranomaisten toimin-

nan julkisuudesta annettuun lakiin, minkä vuoksi momentti voitaisiin muuttaa vastaamaan virkamieslain 17 §:ää.

Pykälän 2 momentin mukaan poliisin henkilöstöön kuuluva tai muu 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa tehtäviensä hoitoon kuulumattomalla tavalla käyttää hyväkseen eikä luvatta muille ilmaista sellaisia henkilön yksityisyyteen kuuluvia seikkoja, jotka hän on saanut tässä tehtävässä tietoonsa ja joiden ilmitulo voi aiheuttaa henkilölle vahinkoa tai haittaa. Momenttia voidaan pitää tarpeettomana, kun otetaan huomioon poliisilain säätämisen jälkeen säädetyn viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain säännökset. Mainitun lain 23 §:n 3 momentin mukaan viranomaisen palveluksessa oleva henkilö ei saa käyttää salassa pidettäviä tietoja omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi. Lain 24 §:n 1 momentin 32 kohdan mukaan salassapitovelvollisuuden piiriin kuuluvat tiedot henkilön yksityiselämän piirissä esittämistä mielipiteistä, henkilön elintavoista, osallistumisesta yhdistystoimintaan tai vapaa-ajan harrastuksista, perhe-elämästä tai muista niihin verrattavista henkilökohtaisista oloista.

Pykälän 3 momentin mukaan vaitiolovelvollisuus ei kuitenkaan estä asian ilmaisemista viranomaiselle tai julkista tehtävää hoitavalle yhteisölle, jolla säädetyn tehtävänsä vuoksi on tarve saada tieto muutoin salassa pidettävästä seikasta taikka henkilön luotettavuudesta tai sopivuudesta tehtävään. Tietoja turvallisuuden kannalta merkittävään tehtävään pyrkivän tai siinä olevan henkilön luotettavuuden varmistamiseksi voidaan tarpeellisessa laajuudessa luovuttaa myös yksityiselle yhteisölle tai henkilölle.

Pykälän 3 momentin osalta voidaan todeta se, että poliisilain säätämisen jälkeen on säädetty turvallisuusselvityksistä annettu laki (177/2002). Muutenkin virkkeen mukaista tietojenluovutusoikeutta voidaan pitää epämääräisenä niin luovutettavien tietojen kuin tietojen saamiseen oikeutettujen rajaamisen suhteen. Toista virkettä vastaavassa uuden lain virkkeessä voitaisiinkin todeta, että tietojen luovuttamisesta turvallisuuden kannalta merkittävään tehtävään pyrkivän tai siinä olevan henkilön luotettavuuden varmistamiseksi säädetään erikseen laissa.

Poliisilain 44 §

Poliisilain 44 §:n 1 momentin mukaan poliisin henkilöstön kuuluva ei ole velvollinen ilmaisemaan hänelle hänen palvelussuhteessaan tietoja luottamuksellisesti antaneen henkilöllisyyttä eikä salassa pidettäviä taktisia tai teknisiä menetelmiä. Poliisin henkilöstöön kuuluva ei ole velvollinen paljastamaan valeostajana tai peitetoiminnassa toimineen henkilöllisyyttä koskevaa tietoa, jos tiedon ilmaiseminen vaarantaisi valeostajan tai peitetoiminnassa toimineen tai tämän läheisten turvallisuuden, valeostajan tai peitetoiminnassa toimineen tulevien vastaavanlaisten tehtävien hoitoa taikka tiedonhankinnan onnistumisen (2 momentti). Pykälän 3 momentissa säädetään, että tuomioistuin voi kuitenkin erittäin painavien syiden vaatiessa määrätä ilmaistavaksi 1 tai 2 momentissa mainitun tiedon, milloin virallinen syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus. Tietoja antaneen henkilön taikka valeostajan tai peitetoiminnassa toimineen henkilöllisyyttä ei tällöinkään saa määrätä ilmaistavaksi, jos siitä ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa hänen tai läheistensä turvallisuudelle.

Pykälä sisältää toisaalta vaitiolo-oikeuteen ja toisaalta ilmaisuvelvollisuuteen liittyviä säännöksiä. Kun otetaan lisäksi huomioon jäljempänä todettu tarve säätää esitutkinnan edellytysten arvioimiseen ja rikoksen selvittämiseen liittyvästä uudesta ilmaisuvelvollisuudesta, myös tähän pykälään liittyviä kysymyksiä koskevat säännökset olisi uudessa laissa syytä selvyyden vuoksi erottaa useampaan pykälään.

Pykälän 1 momentin toinen virke valeostajan tai peitetoiminnassa toimineen henkilöllisyyttä koskevan tiedon salassapidosta on siis muotoiltu poliisin henkilöstöön kuuluvan oikeudeksi siitäkin huolimatta, että kysymys on tietyn henkilön tai hänen läheistensä turvallisuuden vaarantamisesta. Henkilön suojelun näkökohdasta perustellumpaa olisi tältä osin säätää vaitiolovelvollisuudesta, jolloin sääntely tulisi ottaa jo mainittua velvollisuutta koskevaan pykälään. Samalla virkkeen soveltamisalaan voitaisiin ottaa myös luottamuksellisesti tietoja antaneet henkilöt, koska samat suojeluun liittyvät näkökohdat koskevat heitäkin. Luottamuksellisesti tietoja antaneet sekä valeostajana ja peitehenkilöt toimineet jo rinnastetaan vaara-arvioinnissa pykälän 3 momentissa.

Pykälän 3 momentin voi katsoa koskevan tietojen ilmaisemista oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edistämiseksi. Kokonaan laissa sääntelemättä on tilanne, jossa tiedon ilmaisemista tarvitaan esitutkinnan aloittamisen edellytysten arvioimiseksi tai rikoksen selvittämiseksi. Tämä käytännössä koskee tiedon ilmaisemista poliisi- tai syyttäjäviranomaisen palvelussa olevalle, jäljempänä todetuin tavoin eräissä tapauksissa myös rikoksen mahdolliselle asianomistajalle. Esitutkinnan aloittamisen edellytysten arvioimiseen liittyvät syyt koskevat sen selvittämistä ja harkitsemista, onko jotakin henkilöä syytä epäillä rikoksesta. Tällainen selvittäminen ja harkitseminen liittyvät erityisesti niihin poliisirikoksiin, joiden tutkinnanjohtajana virallinen syyttäjä toimii. Kuten poliisirikosten kohdalla yleensäkin, kysymys on viranomaisten toimintaa kohtaan tunnettavan luottamuksen ylläpitämisestä. Rikoksen selvittäminen tapahtuisi esitutkintakynnyksen tultua ylitetyksi.

Esitutkinnan käynnistämiseen ja rikoksen selvittämiseen liittyy eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen 22.9.2004 päivätty ratkaisu (dnro 721/4/02). Ratkaisu koskee tapausta, jossa henkilöön kohdistunut esitutkinta oli lähtenyt liikkeelle poliisille tehdystä ilmoituksesta. Esitutkinta oli sitten lopetettu, kun näyttöä rikoksesta ei ollut tullut. Kantelija oli tehnyt rikosilmoituksen väärästä ilmiannosta ja vaatinut poliisia kertomaan ilmoituksen tekijän nimen. Ylikonstaapeli oli vaitiolo-oikeuteensa vedoten kieltäytynyt paljastamasta ”ilmiantajan” nimeä. Väärän ilmiannon esitutkinta oli lopetettu.

Apulaisoikeusasiamies katsoi, että kantelijan perustuslain ja EIS:n turvaama oikeus saada asia tuomioistuinkäsittelyyn oli tässä tapauksessa käytännössä estynyt poliisin vetoamisella vaitiolo-oikeuteen. Apulaisoikeusasiamies totesi, että vaikka vaitiolovelvollisuus on sinänsä ilmeisen välttämätön, niin toinen asia ovat sen laajuus ja käyttöedellytykset. Hänen mukaansa olisi syytä harkita, tulisiko poliisin vaitiolo-oikeuden käyttöedellytyksiä säädellä nykyistä tarkemmin.

Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun mukaisen tapauksen kaltaisesti asianomistajan intressi yleensä liittyisi rikoslain 15 luvun 8 §:ssä tarkoitetun väärän ilmiannon selvittämiseen. Kysymys on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:ssä säädetyn asianomistajan syyteoikeuden turvaamisesta. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta vain, jos virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai esitutkintaviranomainen taikka syyttäjä on päättynyt, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se keskeytetään tai lopetetaan. Pykälän 2 momentin mukaan se, jota vastaan on tehty syyttämispyyntö tai jota on syytetty rikoksesta, voi aina kuitenkin ilman 1 momentissa tarkoitettua syyttäjän päätöstä nostaa syytteen väärästä ja todistamattomasta ilmiannosta. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa esitettyjen näkökohtien mukaisesti esitutkinnan käynnistämiseen ja rikoksen selvittämiseen liittyvän ilmaisuvelvollisuuden tulisi koskea myös

tapauksia, joissa ilmaiseminen on tarpeen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:ssä tarkoitetun asianomistajan syyteoikeuden turvaamiseksi.

Pykälän 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen tietojen ilmaisemiselle tulisi niiden luonne huomioon ottaen asettaa korkea kynnys. Tämä tarkoittaa sitä, että luottamuksellisesti tietoja antaneen, valeostajan tai peitehenkilön henkilöllisyyttä koskevan tiedon ilmaisemisen taikka salassa pidettävän taktisen tai teknisen menetelmän ilmaisemisen tulisi olla välttämätöntä esitutkinnan aloittamisen edellytysten arvioimiseksi tai rikoksen selvittämiseksi.

Esitutkintalain 28 §:ssä säädetään ja ehdotettavan uuden esitutkintalain 7 luvun 9 §:ssä säädettäisiin niskoittelevan todistajan vaitiolon murtamisesta tuomioistuimessa suoritettavassa käsittelyssä. Vastaava menettely olisi luotava niitä tapauksia varten, joissa poliisin henkilöstöön kuuluva kieltäytyy ilmaisemasta tietoa, vaikka hän on siihen velvollinen esitutkinnan edellytysten arvioimiseen tai rikoksen selvittämiseen liittyvistä syistä. Mahdollisuuden saattaa asia tuomioistuimen tutkittavaksi tulisi koskea myös asianomistajaa hänen syyteoikeutensa turvaamiseen liittyvistä syistä.

Syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuus ja -oikeus

Virallisen syyttäjän asema rikosoikeudellisen vastuun toteutumisessa on keskeinen. Hänen on huolehdittava asian selvittämisestä riittävässä laajuudessa, mikä liittyy esitutkintayhteistyöhön esitutkintaviranomaisen kanssa. Syyttäjän on toisaalta myös huolehdittava siitä, että syyttömät eivät joudu syytetoimien kohteeksi ja rikoksista epäiltyjen ihmisoikeudet huomioidaan asianmukaisesti ja että rikosprosessissa menetellään laillisesti ja puolueettomasti. Syyttäjän asemaa esitutkinnassa yleisesti ja asemaa tutkinnanjohtajana poliisirikosten tutkinnassa on jo käsitelty edellä.

Tällä esityksellä pyritään korostamaan ja parantamaan esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitutkintayhteistyötä, josta säädettäisiin ehdotettavan esitutkintalain 5 luvussa. Uutta sääntelyä olisi luvun 3 § yhteistyövelvollisuudesta. Sen mukaan esitutkintaviranomaisen tulisi asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla tarvittaessa ilmoittaa syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Syyttäjän olisi tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään sen lain 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Tämä liittyy siihen, että rikosasia on esitutkinnassa valmisteltava pääkäsittelykelpoiseksi. Esitutkintayhteistyön kautta syyttäjän tietoon saattaa tulla asian tutkinnassa käytetyt taktiset ja tekniset menetelmät sekä luottamuksellisesti tietoja antaneen taikka valeostajana tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyys.

Viralliseen syyttäjään pitkälti pätee voimassa olevan poliisilain 44 §:n perusteluissa (HE 57/1994 vp) todettu:

> Esitutkinnan tehokkuuden kannalta on tärkeää, että myös luottamuksellisia tietoja voidaan saada, jotta tutkintatoimenpiteet voidaan aloittaa ja kohdistaa oikein. Jos tällaista tietosuojaa ei voida luvata, vaarantuu tiedon saanti alisteisessa asemassa oleviin henkilöihin kohdistuvista rikoksista, vaarallisista rikoksentekijöistä sekä ammattirikollisuudesta. Tietosuoja turvaa henkilön lisäksi hänen perhettään ja muitakin henkilöitä, joihin kostotoimenpiteitä voitaisiin kohdistaa.
>
> Niissäkään tapauksissa, joissa kostotoimenpiteiden pelko on aiheeton, ei aina voida vähäisin perustein paljastaa tiedon antajan henkilöllisyyttä. Vaikka tiedon antajan käsitys turvallisuudestaan on usein henkilökohtainen eikä perustu pelkästään tosiasioihin, käsityksen sivuuttaminen paljastamalla

> hänen henkilöllisyytensä saattaisi myöhemmin vaikeuttaa poliisin mahdollisuuksia saada tietoja ainakin häneltä.
>
> Poliisimies, joka on saanut tutkintaan vaikuttavan luottamuksellisen tiedon, on ristiriitaisessa tilanteessa, jos tuomioistuin velvoittaa hänet rangaistuksen uhalla paljastamaan tietolähteensä ja on perusteltua syytä olettaa, että tiedottajan ilmaiseminen johtaa tälle hyvinkin haitallisiin seurauksiin.

Voimassa olevaan lainsäädäntöön ei sisälly säännöksiä virallisen syyttäjän tai muun syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta ja -oikeudesta. Sinällään myös syyttäjää koskevat viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain salassapitoa koskevat säännökset, joista rikostutkinnan kannalta merkityksellisimpiä on jo käsitelty edellä. Näitä säännöksiä ei kuitenkaan pidetä riittävinä poliisinkaan osalta. Kattavan syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuutta ja -oikeutta koskevan sääntelyn puutteesta saattaa aiheutua poliisin käyttämien teknisten ja taktisten menetelmien tarpeeton paljastuminen sekä konkreettinen vaara luottamuksellisesti tietoja antaneille sekä valeostajina tai peitehenkilöinä toimineille taikka heidän läheisilleen.

Syyttäjälaitoksen palveluksessa olevalla kansliahenkilöstöllä on syyttäjätoiminnassa keskeinen rooli. Kansliahenkilökunnan tietoon saattaa tulla tietoja, joiden osalta tulee vaitiolovelvollisuuden tai -oikeuden tulee olla voimassa. Siksi vaitiolovelvollisuus ja -oikeus tulisi säätää koskemaan koko syyttäjälaitoksen henkilökuntaa, kuten se on säädetty koskemaan poliisin palveluksessa olevaa henkilöstöä. Tämä ja muu edellä esitetty huomioon ottaen yleisistä syyttäjistä annettuun lakiin tulisi lisätä vaitiolovelvollisuutta ja -oikeutta koskeva pykälä, jossa viitattaisiin poliisin henkilöstön vaitiolovelvollisuutta ja -oikeutta koskeviin säännöksiin siltä osin kuin kysymys on teknisistä tai taktisista menetelmistä taikka luottamuksellisesti tietoja antaneen, valeostajan tai peitehenkilön henkilöllisyydestä.

Vaitiolovelvollisuus ja -oikeus voi joutua ristiriitaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamisen kanssa. Jo yleisistä syyttäjistä annetun lain 1 §:stä johtuu virallisen syyttäjän velvollisuus huolehtia myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta. Tältä osin ei kuitenkaan tarvittaisi mitään erityistä syyttäjää koskevaa sääntelyä. Viittaus poliisilain säännöksiin tarkoittaisi sitä, että syyttäjän vaitiolovelvollisuus tai -oikeus voitaisiin tietyissä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin murtamiseen liittyvissä tapauksissa murtaa. Lisäksi pakkokeinolain 10 luvun 58 §:n 5 momentissa säädettäisiin siitä, että ilmoitusta salaisesta tiedonhankinnasta ei saa syyteharkinnan tai syytteen tuomioistuinkäsittelyn aikana lykätä tai jättää kokonaan tekemättä, jos ilmoituksen lykkääminen tai tekemättä jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä. Tällainen harkinta tulisi tuomioistuimen tehtäväksi.

Poliisilain vahingonkorvaussäännökset

Poliisilain 47 §:ssä on korvausten suorittamiseen liittyviä säännöksiä. Poliisilain 49 §:ssä puolestaan säädetään henkilö- ja esinevahingon selvittämiseen liittyvästä menettelystä. Näihin säännöksiin liittyviä vahingonkorvauskysymyksiä käsitellään lähemmin jäljempänä. Tässä jaksossa on syytä lyhyesti todeta eräitä avustustyön korvauksiin ja palkkioihin liittyviä seikkoja.

Poliisilain 47 §:n 1 momentin mukaan 45 tai 45 a §:ssä tarkoitetun avustustyön aiheuttamista välittömistä kustannuksista suoritetaan korvaus valtion varoista. Avustustyöhön osallistunut on oikeutettu saamaan valtion varoista työhön käytetyn ajan mukaan lasketun kohtuullisen

palkkion. Avustustyöhön liittyvien vahinkojen korvaamista koskee myös pykälän 5 momentti, jossa säädetään avustustyöhön osallistuvien vahinkojen korvaamisesta valtion varoista siten kuin valtion virantoimituksesta tai työtehtävästä aiheutuneiden eräiden vahinkojen korvaamisesta annetussa laissa (794/1980) säädetään.

Avustustyötä koskevien poliisilain 47 §:n 1 ja 5 momentin suhde toisiinsa on kustannuksen ja vahingon korvaamisen osalta epäselvä. Säännöksistä ensimmäisessä käytetään ilmaisua ”välittömät kustannukset”, joilla sen säännöksen perustelujen (HE 57/1994 vp) mukaan tarkoitetaan korvauksen maksamista avustustyössä turmeltuneista tai hävinneistä vaatteista, varusteista tai työvälineistä. Kun pykälän 5 momenttia säädettiin, pykälässä olisi hallituksen esityksen (HE 266/2004 vp) mukaan säädetty esineen tai kulkuvälineen vaurioitumisesta aiheutuneen vahingon korvaamisesta. Säännös sai lopullisen sisältönsä hallintovaliokunnan mietinnön (HaVM 10/2005 vp) perusteella. Siinä viitattiin ehdotettavan säännöksen epäselvyyteen esimerkiksi vaatevahinkojen osalta.

Kun lainvalmistelutöissä esitetyn lisäksi otetaan huomioon pykälän 5 momentissa viitatun lain soveltamisala, joka 1 §:n mukaan koskee mukana olleen vaatetuksen, mukana olleen esineen tai käytössä olleen kulkuvälineen vahingoittumista, 1 momentin ensimmäistä virkettä avustustyön aiheuttamien välittömien kustannusten korvaamisesta voidaan pitää tarpeettomana. Näin uuteen lakiin voitaisiin ottaa pelkästään 5 momenttia vastaava säännös kuitenkin täydennettynä avustustyön palkkiota koskevalla 1 momentin toisella virkkeellä.

Poliisilain 49 §:ssä säädetään henkilö- ja omaisuusvahinkoa koskevista kysymyksistä. Pykälän 1 momentin toisessa virkkeessä säädetään poliisitutkinnan toimittamisesta tällaisessa tapauksessa. Säännöstä vastaavaan uuden lain säännökseen tulisi asian merkityksen vuoksi lisätä poliisiasetuksen 14 §:n 3 momentti tällaisessa poliisitutkinnassa selvitettävistä seikoista. Viimeksi mainitun säännöksen mukaan poliisilain 49 §:n 1 momentissa tarkoitetussa asiassa suoritettavassa poliisitutkinnassa on selvitettävä muun ohella ne olosuhteet, joissa pakkotoimenpiteitä on käytetty, johto- ja vastuusuhteet toimenpiteen aikana, vahingon määrä sekä vahingon kärsineen oman toiminnan tai laiminlyönnin vaikutus vahingon syntymiseen. Sääntelyn liittyessä yksilön oikeuksien perusteisiin asetustasoa ei ole pidettävä asianmukaisena. Sama koskee poliisiasetuksen 20 §:ää, jossa säädetään korvausten hakemisesta ja maksamisesta.

2.3.4 Salaisia pakkokeinoja koskeva pakkokeinolain 5 a luku ja tiedonhankintaa koskeva poliisilain 3 luku

Yleistä

Pakkokeinolakiin vuonna 1995 lisätyssä 5 a luvussa säännellään telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun (tekninen kuuntelu, tekninen katselu ja tekninen seuranta) käyttämisestä rikoksen selvittämiseen. Tässä esityksessä näitä menetelmiä on kutsuttu salaisiksi pakkokeinoiksi. Lain 6 luvun 7 §:ssä todetaan, että peitetoiminnasta ja valeostosta säädetään poliisilaissa siltäkin osin kuin niitä voidaan käyttää rikosten selvittämiseen.

Poliisin tiedonhankintaa koskevat säännökset ovat poliisilain 3 luvussa. Luvussa säädetään teknisen valvonnan, tarkkailun, teknisen tarkkailun, peitetoiminnan, valeoston, televalvonnan, telekuuntelun ja tietolähdetoiminnan käyttämisestä. Näiden menetelmien käyttötarkoitus on

tilanteesta riippuen rikoksen estäminen, paljastaminen tai keskeyttäminen. Joissakin tapauksissa niitä voidaan käyttää myös säännöksissä tarkemmin määritellyn vaaran torjumiseen.

Kysymyksessä olevia lukuja on niiden säätämisen jälkeen muutettu ja täydennetty lukuisissa kokonaisuudistuksissa. Kuten yleisperustelujen johdantojaksosta jo ilmenee, salaisia pakkokeinoja ja poliisin tiedonhankintaa koskevasta sääntelystä on muodostunut sekava ja vaikeasti hallittava kokonaisuus. Lukujen välillä määritelmät ja menetelmien käyttöedellytykset monin paikoin ja perusteettomasti poikkeavat toisistaan.

Salaisia pakkokeinoja ja poliisin tiedonhankintaa koskevien säännösten tulee kyetä vastaamaan toimintaympäristön teknisen kehittymisen asettamiin haasteisiin, mikä on otettava huomioon voimassa olevan lainsäädännön toimivuutta arvioitaessa. Tämä koskee niin käytettäviä menetelmiä kuin niiden kohteena olevaa toimintaakin. Muutenkin voimassa olevien säännösten selkeydessä ja kattavuudessa on puutteita. Osittain tämä liittyy perustuslain 2 §:n 3 momenttiin, jonka mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia ja joka siis edellyttää viranomaisten toimivaltuuksien täsmällistä sääntelyä.

Perus- ja ihmisoikeusnäkökulma korostuu salaisten pakkokeinojen ja poliisin tiedonhankintakeinojen yhteydessä. Näillä menetelmillä yleensä puututaan perustuslaissa suojattuihin perusoikeuksiin, vieläpä niiden ydinalueeseen. Tämä koskee erityisesti yksityiselämän, kotirauhan ja luottamuksellisen viestin suojaa. Toisaalta perus- ja ihmisoikeuksien suoja joudutaan asettamaan rikostorjunnan tehokkuusvaatimuksia vastaan. Sinällään suoja ja tehokas rikostorjunta eivät ole toisensa poissulkevia, erityisesti rikosten ja vahingollisten tapahtumien estämisellä suojataan samalla myös perus- ja ihmisoikeuksia.

EIT:n ratkaisuilla on merkittävä asema arvioitaessa lainsäädännön nykytilaa menetelmien kohteena olevien henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta. Ratkaisukäytännössä on painotettu erityisesti laillisuusperiaatetta. Kun kyseisillä menetelmillä puututaan perus- ja ihmisoikeuksiin, on niiden käyttämisedellytykset ja -tavat määriteltävä laissa erityisen täsmällisesti. Edelleen kyseisten menetelmien käytölle on asetettu toissijaisuuden vaatimus, jonka mukaan niitä voidaan käyttää vain, mikäli muita vähemmän puuttuvia tutkintamenetelmiä ei voida käyttää rikoksen selvittämiseen ja estämiseen. Lailla säännelty ja oikeutetun tavoitteen omaava puuttuminen suojattuihin oikeuksiin voidaan hyväksyä vain, jos puuttuminen on välttämätöntä demokraattisen yhteiskunnan suojaamiseksi. Ratkaisukäytännössä on esitetty myös menetelmien riippumattoman jälkikäteisvalvonnan vaatimus.

Kysymyksessä oleville tiedonhankintakeinoille on ominaista se, että niitä käytetään kohdehenkilön tietämättä. Näin ollen voidaan puhua salaisesta tiedonhankinnasta. Toisaalta edellä todetun mukaisesti pakkokeinolain 5 a luvussa säännellyistä pakkokeinoista puhutaan vakiintuneesti salaisina pakkokeinoina. Tämän mukaisesti menetelmät voitaisiin jakaa pakkokeinolaissa salaisiin pakkokeinoihin ja muihin salaisen tiedonhankinnan keinoihin, jolloin jälkimmäisten piiriin otettaisiin sellaiset menetelmät, joista pakkokeinolain 5 a luvussa ei nykyisin säädetä. Poliisilain puolella voitaisiin tähänastiseen tapaan puhua tiedonhankinnasta, kuitenkin täsmentämällä se salaiseksi.

Salaista tiedonhankintaa koskeva poliisilain luku olisi syytä rakentaa salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa koskevan pakkokeinolain luvun säännöksille. Tämä liittyisi siihen, että luvuissa säänneltävät menetelmät olisivat samoja, jolloin johdonmukaisuus- ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat puhuvat sen puolesta, että määritelmien, käyttöedellytysten ja

menettelytapojen tulisi olla mahdollisimman pitkälle samoja. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisilain puolella tulisi poiketa pakkokeinolain sääntelystä vain, kun siihen on rikosten estämiseen tai paljastamiseen liittyvää perusteltua syytä. Näistä lähtökohdista poliisilain salaista tiedonhankintaa koskeva luku tulisi rakentaa viittaamalla mahdollisuuksien mukaan pakkokeinolain vastaavan luvun säännöksiin. Tämän lainsäädäntötekniikan etuna verrattuna nykyisin käytettävään olisi se, että näin havainnollistettaisiin sitä, miten poliisilain säännökset poikkeaisivat pakkokeinolain säännöksistä.

Nykyistä kattavammasta sääntelystä seuraa säännösten lukumäärän huomattava lisääntyminen. Voimassa olevassa lainsäädännössä salaisia tiedonhankintamenetelmiä koskevat määritelmä-, edellytys- ja päätöksentekosäännökset on myös erotettu toisistaan, mikä tekee kysymyksessä olevista luvuista vaikeasti hahmotettavat. Lainsäädännön selkeyttämisen tavoite puoltaa sitä, että niin pakkokeinolain kuin poliisilain puolella eri menetelmiä koskevat säännökset jaetaan omiin jaksoihinsa. Tämän lisäksi lukuihin tullaan tarvitsemaan kaikkia menetelmiä koskevat yhteiset säännökset.

Salaisen tiedonhankinnan menetelmien määritelmät

Telekuuntelu

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 kohdan mukaan telekuuntelulla tarkoitetaan viestintämarkkinalaissa (393/2003) tarkoitetun yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleliittymään, sähköpostiosoitteeseen tai muuhun sellaiseen teleosoitteeseen taikka telepäätelaitteeseen tulevan taikka siitä lähtevän viestin kuuntelua tai tallentamista salaa viestin sisällön selvittämiseksi.

Poliisilain 28 §:n 1 momentin 7 kohdan mukaan telekuuntelu on 6 kohdassa tarkoitetun viestintäverkon kautta teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen tulevan taikka siitä lähtevän viestin kuuntelua tai tallentamista salaa viestin sisällön selvittämiseksi. Pykälän 6 kohdassa viitatulla viestintäverkolla tarkoitetaan viestintämarkkinalaissa määriteltyä yleistä viestintäverkkoa tai siihen liitettyä viestintäverkkoa.

Poliisilain mukainen telekuuntelun määritelmä on tarkoitettu pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 kohdassa olevaa vastaavaksi (HE 266/2004 vp). Määritelmä kuitenkin rakentuu kahden eri kohdan kautta ja on siten pakkokeinolain määritelmää vaikeaselkoisempi. Lisäksi poliisilaissa ei erikseen mainita sähköpostiosoitetta. Sääntely tulisi saattaa yhdenmukaiseksi.

Telekuuntelun määritelmissä on mainittu yksilöivänä tietona teleosoitteen rinnalla teleliittymä, sähköpostiosoite ja telepäätelaite. Teleosoitetta voitaisiin kuitenkin Ruotsin lainsäädännössä omaksuttuun tapaan pitää yläkäsitteenä. Selkeyden vuoksi laissa tulisi käyttää sekä teleosoitteen että telepäätelaitteen käsitettä, jolloin katetuksi tulisi mikä tahansa televerkkoon sisältyvä tieto, jonka perusteella tele- tai datayhteyden osapuolet voidaan yksilöidä.

Viesti voi olla puhelua, tekstinsiirtoa, datasiirtoa tai kuvan siirtoa (HE 22/1994 vp). Luottamuksellisen viestinnän suojaa ei ole perusteltua ulottaa puhtaasti koneiden väliseen viestiin liittymättömään viestintään. Esimerkkinä voidaan mainita tapaus, jossa on haittaohjelman avulla otettu rikolliseen tarkoitukseen tietokone tämän käyttäjän tahdon vastaisesti tai tietämättä ja jossa näin saadaan lähetettyä teknisiä ohjausviestejä muille samassa tarkoituksessa

haltuun otetuille tietokoneille. Viestinnän osapuolina ovat siten käyttäjien sijasta tietokoneet. Viestin käsitteen tulisi kattaa myös sisällön lisäksi jäljempänä televalvonnan määritelmän yhteydessä tarkemmin käsiteltävät salassa pidettävät tunnistamistiedot.

Telekuuntelun määritelmäsäännös ei ole täysin yksiselitteinen sen suhteen, missä vaiheessa viestin sisällön selvittämisessä on kysymys telekuuntelusta ja missä vaiheessa sen selvittämiseen voidaan käyttää muita pakkokeinoja. Tähän liittyen tulevan viestin käsite on epäselvä. Lisäksi telekuuntelun määritelmässä käytetty käsitteistö eroaa jonkin verran televalvonnan yhteydessä käytetystä. Tämän vuoksi määritelmän sanamuotoa tulisi tarkistaa.

Viestin saapumiseen liittyy eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen 22.9.2004 päivätty ratkaisu (dnro 1380/4/02) päätelaitetutkinnasta. Siinä perusedellytyksenä pidettiin päätelaitteen (matkapuhelimen) takavarikointia. Toisaalta ratkaisussa kyseenalaistettiin se, onko perusteltua, että (matka)puhelinviestinnän luottamuksellisuuteen puuttumisen edellytykset lievenevät hyvin voimakkaasti heti sillä hetkellä, kun viesti saapuu operaattorin palvelimelle ”tekstiviestilaatikkoon” riippumatta esimerkiksi siitä, onko viestin vastaanottajaksi tarkoitetulla henkilöllä ollut edes mahdollisuutta sitä lukea. Luottamuksellisen viestinnän suojan varmistamiseksi tulisi lisäksi tarkistaa teknisen tarkkailun säännöksiä, kun tiedonhankinta kohdistuu esimerkiksi telepäätelaitteeseen radiosignaalilla yhteydessä olevaan kuulokkeeseen tai muuhun vastaavaan apuvälineeseen ja tiedonhankinnan tarkoituksena on selvittää viestin sisältö.

Rikoksesta epäilty saattaa hävittää ennen telekuunteluluvan myöntämistä päätelaitteeltaan rikostutkinnan kannalta ratkaisevan viestin. Mikäli tällaisesta viestistä olisi varmuuskopio esimerkiksi teleyrityksen palvelimella, ei viestiä voida saada telekuuntelua koskevien toimivaltuuksien perusteella ennen telekuunteluluvan myöntämistä. Koska takautuvasta telekuuntelusta ei ole säädetty, olisi turvauduttava takavarikkoon. Tällaisesta teleoperaattoriin kohdistuvasta toimenpiteestä ja sen käytön edellytyksistä tulisi säätää nimenomaisesti ja telekuuntelua vastaavasti, koska kysymys on luottamuksellisen viestin suojaan puuttumisesta telekuunteluun rinnastettavalla tavalla.

Myös lähtevän viestin käsitettä voidaan pitää epäselvänä. Käsite mahdollistaa ensinnäkin sellaisen tulkinnan, että esimerkiksi lähetettäväksi aiotut tietokoneelle talletetut viestiluonnokset katsottaisiin lähteviksi viesteiksi. Toisaalta käsitettä on mahdollista tulkita siten, että viestiä pidettäisiin lähtevänä, kun käyttäjä on esimerkiksi tehnyt viestin lähettämiseksi tarvittavat toimet, mutta jostakin syystä viesti jää odottamaan verkkoyhteyttä. Lisäksi käsitettä on mahdollista tulkita siten, että viesti on lähtevä, kun se on siirtynyt teleosoitteen muodostaman rajapinnan kautta yleiseen viestintäverkkoon tai siihen liitettyyn viestintäverkkoon.

Lähtevään viestiin liittyvistä kysymyksistä on annettu joitakin eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ja hovioikeuksien ratkaisuja. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuissa A-tilaajan ”lähetä”-näppäimen painalluksen jälkeinen puhelun kuuntelu ja tallentaminen teknisistä syistä ennen B-tilaajan vastaamista on katsottu ongelmalliseksi (dnrot 116/4/04 ja 2056/4/04). Tämän kysymyksen osalta on annettu erisuuntaisia hovioikeuden ratkaisuja. Kouvolan hovioikeuden 14.9.2004 annetussa ratkaisussa (dnro R 04/493) katsottiin "lähetä"-näppäimen jälkeen tallentuvan tiedon kuuluvan telekuunteluluvan piiriin. Helsingin hovioikeus on puolestaan antanut 26.10.2005 viimeksi mainitusta poikkeavan ratkaisun (Dnro R 05/1005), jossa valittajan ennen puhelun yhdistymistä tallentuneet keskustelut jätettiin todisteena huomiotta. Teknisen ratkaisun puuttuessa ”lähetä”-näppäimen jälkeinen puhelun kuuntelu ja tallentaminen tulisi määritellä kuuluvaksi telekuuntelun piiriin.

Telekuuntelun määritelmää tulisi teknisen kehityksen vuoksi selkeyttää myös siten, ettei siinä mainita ainoastaan viestin kuuntelua ja tallentamista, vaan kysymys voisi olla kaikenlaisesta viestin käsittelystä sisällön selvittämiseksi. Esimerkkinä voidaan mainita viestin lukeminen ja katsominen.

Telekuuntelu on kohdistettava rikoksesta epäillyn viestintään, minkä vuoksi ongelmalliseksi on ilmennyt niin sanottujen tiedonvälittäjäpuheluiden asema. Tiedonvälittäjäpuheluissa on kysymys siitä, että rikoksesta epäilty käyttää tietoisesti välikäsiä viestinnässä. Hän ei siis ole itse telekuuntelun kohteena olevissa puheluissa osapuolena. Tähän liittyy se, että muutkin henkilöt kuin rikoksesta epäilty voivat käyttää kuuntelun kohteena olevaa teleosoitetta. Asiasta annettujen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisujen (dnrot 1164/4/04, 2056/4/04 ja 200/4/01) mukaan, jos kuuntelussa olevalla liittymällä soittaa joku muu kuin epäilty, on puhelun kuuntelu heti lopetettava. Kuuntelu ei saa myöskään kestää pidempään kuin mitä pakottavista käytännön syistä tarvitaan puhujan tunnistamiseksi. Kyse on tältä osin kuuntelukieltoon rinnastuvasta tilanteesta.

Käytännössä voi olla vaikeaa esimerkiksi puhelun laatuun tai äänen muuntamiseen liittyvistä syistä varmistua siitä, että kysymyksessä on epäillyn itsensä lähettämä viesti tai hänelle tarkoitettu viesti. Epäillyn hallitsemasta teleosoitteesta lähetetty sähköposti voi olla jonkun muun kuin epäillyn lähettämä. Esitutkintaviranomaisella ei ole keinoja täydellisesti varmistautua siitä, että viesti on tosiasiallisesti epäillyn lähettämä. muun muassa puhelun laadun, äänen muuntamisen tai niin sanotun datakuuntelun osalta. Oletuksena tulisi pitää, että epäillyn hallitsemasta teleosoitteesta lähetetyt televiestit ovat hänen lähettämiään, jollei vastaan puhuvia seikkoja ilmene. Käytännössä kovin pitkälle menevää selonottovelvollisuutta ei esitutkintaviranomaiselle voida asettaa. Muutoin salainen tiedonhankinta saattaisi paljastumisriskin vuoksi menettää merkityksensä. Telekuuntelun määritelmässä tulisi kuitenkin mainita nimenomaisesti, että telekuuntelua saadaan kohdistaa vain rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin.

Televalvonta

Pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 2 kohdassa määritellään televalvonta. Sillä tarkoitetaan salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkimista televiesteistä, jotka on lähetetty 1 kohdassa tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, sekä matkaviestimen sijaintitiedon hankkimista ja tällaisten teleliittymän tai telepäätelaitteen tilapäistä sulkemista.

Poliisilain 28 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaan televalvonnalla tarkoitetaan salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkimista televiesteistä, jotka on lähetetty viestintämarkkinalaissa tarkoitettuun yleiseen viestintäverkkoon tai siihen liitettyyn viestintäverkkoon kytketystä teleliittymästä, sähköpostiosoitteesta tai muusta teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, sekä matkaviestimen sijaintitiedon hankkimista ja tällaisen teleliittymän tai telepäätelaitteen tilapäistä sulkemista. Myös tässä tapauksessa määritelmä on tarkoitettu pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 2 kohdassa ilmaistua vastaavaksi (HE 266/2004 vp). Säännösten vertailusta kuitenkin ilmenee, että näin ei ole asianlaita. Määritelmät tulisi telekuuntelun määritelmien tavoin saattaa yhdenmukaisiksi, koska eroille ei ole perusteltuja syitä.

Kuten telekuuntelun kohdalla, tietokoneiden välistä viestiin liittymätöntä ohjaus- ja signalointiliikennettä ei tulisi rinnastaa luottamukselliseen viestintään myöskään tunnistamistietojen osalta. Tällaista liikennettä koskevien tunnistamistietojen hankkimisen ei siis tulisi kuulua televalvonnan piiriin.

Pakkokeinolaissa tulisi selkeyden vuoksi määritellä myös tunnistamistiedot, mutta niiden yksityiskohtainen luetteleminen laissa tyhjentävästi ei ole mahdollista erityisesti internetissä välitettävän liikenteen osalta. Määritelmät on laajuudeltaan pyrittävä pitämään kohtuullisissa rajoissa. Pakkokeinolaissa voitaisiinkin tukeutua sähköisen viestinnän tietosuojalain (516/2004) 2 §:n 8 kohdassa esitettyyn tunnistamistiedon määritelmään.

Voimassa olevissa laeissa matkaviestimen sijaintitiedon hankkiminen on sijoitettu televalvonnan määritelmään. Televalvonnassa kysymys on aina tietyn teleosoitteen sijainnin määrittämisestä. Molemmissa laeissa säädetään erikseen tiedon hankkimista matkaviestimien sijainnista koskevasta menetelmästä (pakkokeinolain 5 a luvun 3 a § ja poliisilain 31 f §). Menetelmän tarkoittamasta tukiasematietojen hankkimisesta tulisi säätää käyttäen eri käsitteitä kuin televalvonnan määritelmässä. Telepäätelaitteen käytön tilapäinen estäminen olisi perusteltua käsitellä edelleen osana televalvontaa, koska viestin perille menon estäminen tai muu teleosoitteen käytön tilapäinen estäminen merkitsee vastaavantasoista puuttumista luottamuksellisen viestinnän suojaan kuin salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkiminen viesteistä. Nämä muutokset edellyttäisivät kielellisiä tarkistuksia.

Voimassa olevan lain osalta epäselvyyttä on aiheuttanut se, sisältyykö televalvonta lievempänä pakkokeinona telekuunteluun. Telekuuntelun ja -valvonnan määritelmien sanamuodon mukaisella tulkinnalla voidaan päätellä, että tunnistamistiedot hankitaan yleisessä viestintäverkossa tai siihen liitetyssä viestintäverkossa välitettävänä olleista viesteistä. Tästä seuraa johdonmukaisesti se, että tunnistamistiedot ovat osa viestiä, joka siis jakautuu viestin sisältöön ja tunnistamistietoihin. Viestillä ei ole myöskään merkitystä, ellei sitä voida yhdistää lähettäjään tai vastaanottajaan. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräässä ratkaisussa (13.5.2005, dnro 1884/2/03) on katsottu kysymyksen siitä, onko telekuunteluluvan tarkoitettu automaattisesti sisältävän myös televalvontaluvan, jäävän avoimeksi, koska lainsäädännöstä tai sen valmisteluaineistosta ei ole löydettävissä yksiselitteistä vastausta tähän kysymykseen. Lainsäädäntöä tulisi tarkistaa niin, että siitä ilmenee telekuuntelun kattavan myös viestin sisältöön liittyvät tunnistamistiedot.

Tarkkailu

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole tarkkailun määritelmää, mutta menetelmän käyttö on oikeuskirjallisuudessa katsottu sallituksi myös esitutkinnassa tavanomaisen oikeuden nojalla. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan tarkkailulla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa tiettyyn henkilöön tai hänen toimintaansa kohdistuvaa tiedonhankintaa. Perustuslain 2 §:n 3 momentissa ilmaistun julkisen vallan käytön lakisidonnaisuuden vaatimuksen vuoksi tarkkailusta tulisi sisällyttää säännökset myös pakkokeinolakiin.

Tarkkailu voidaan käsittää tiettyyn henkilöön kohdennetuksi valvonnaksi. Internetissä tapahtuvan tarkkailun osalta vallitsevana käsityksenä on, että säädettyjen edellytysten täyttyessä tarkkailu on mahdollista myös yleisissä tietoverkoissa (esimerkiksi keskustelupalstalla), mitä asiantilaa ei ehdoteta muutettavaksi. Selkeyden vuoksi tämä tulisi kuitenkin erikseen mainita laissa. Tietoverkossa tapahtuvan tarkkailun tulee olla passiivista ihmisten väliseen vuorovai-

kutukseen kohdistuvaa tiedonhankintaa muun tarkkailun tavoin. Tarkkailun tulisi edelleenkin kohdistua aina tiettyyn henkilöön. Pelkästään tiettyyn rakennukseen, tilaan, paikkaan, keskustelupalstaan tai muuhun vastaavaan kohteeseen liittyvä tarkkailu ei olisi tarkkailutoimivaltuuden käyttöä. Tällaisen tarkkailun sallimisesta ei ole tarpeen erikseen säätää laissa.

Tarkkailun luonteeseen on kuulunut myös kohdehenkilön kanssa tapahtuvan kontaktin ja vuorovaikutuksen välttäminen tiedonhankinnan yhteydessä. Tarkkailussa on kuitenkin voimassa olevan oikeuden mukaan mahdollista käyttää tiedonhankinnan suojaamiseksi muun ohessa harhauttavia ja peiteltyjä tietoja. Tiedonhankinnan paljastumisen estämiseen tarvittavaa turvallista etäisyyttä ei ole myöskään aina mahdollista ylläpitää. Näin ollen tarkkailussa tulisi olla mahdollista passiivinen ilman tiedonhankintatarkoitusta tapahtuva vuorovaikutus yllättävien tilanteiden varalta. Tarkkailua suorittava poliisimies voisi tällöin käyttää tiedonhankinnan suojausta ja olla jopa vuorovaikutuksessa tiedonhankinnan kohteen kanssa paljastumisensa estämiseksi. Raja peitetoimintaan olisi tällöin selkeä, koska vuorovaikutus ei tapahtuisi tiedonhankintatarkoituksessa.

Tarkkailussa tulisi myös voida käyttää aistihavaintojen tukena teknisiä apuvälineitä ja ottaa yksittäisiä kuvia. Apuvälineisiin liittyvä raja tekniseen tarkkailuun voitaisiin ratkaista siten, että sisäasiainministeriön asetuksella säädettäisiin tarkkailussa sallituista teknisistä laitteista.

Tekninen tarkkailu

Tekninen tarkkailu jakaantuu siis tekniseen kuunteluun, tekniseen katseluun ja tekniseen seurantaan.

Teknisen tarkkailun jakautumista kolmeen erilliseen menetelmään ei ole sinänsä koettu käytännössä ongelmalliseksi, vaikka esimerkiksi videointi voi käsittää sekä teknistä kuuntelua että teknistä katselua. Teknisten laitteiden teknisestä tarkkailusta niiden sijaintipaikasta riippumatta tulisi kuitenkin nimenomaisesti säätää, koska laitteen sijaintipaikalla ei ole merkitystä henkilön oikeusturvan kannalta. Laitteen käyttämispaikka voi sitä paitsi olla täysin sattumavarainen.

Perustuslain 2 §:n 3 momentissa ilmaistun lakisidonnaisuuden vaatimuksen lisäksi teknisen tarkkailun sääntelyyn vaikuttavat eräät rikoslain rangaistussäännökset. Teknisen tarkkailun käyttäminen toimivaltuudet ylittäen tai ilman toimivaltuuksia voi rikoslain 40 luvussa rangaistavaksi säädettyjen virkarikosten lisäksi tulla rangaistavaksi rikoslain 24 luvun luvussa tarkoitettuna yksityisyyteen tai rauhaan kohdistuvana rikoksena. Viimeksi mainitussa luvussa säädetään rangaistaviksi muun ohessa kotirauhan rikkominen (1 §), törkeä kotirauhan rikkominen (2 §), salakuuntelu (5 §) ja salakatselu (6 §). Merkityksellinen myös teknisen tarkkailun kannalta on rikoslain 24 luvun 11 §:n määritelmäsäännös, jonka mukaan kotirauhan suojaamia paikkoja ovat asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen. Rikoslain rangaistussäännökset ja kotirauhan suoja olisi otettava huomioon sääntelyä kehitettäessä erityisesti jälkimmäisen asemaa korostamalla.

Ongelmallisia tulkinta- ja soveltamistilanteita on aiheuttanut ilmaisu ”jatkuva tai toistuva”. Oikeuskirjallisuudessa on myös katsottu, että ilmaisun avulla voidaan kiertää toimivaltuussäännöksiä. Ilmaisu myös on edellä mainittujen kriminalisointien kannalta ongelmallinen.

Rangaistavan käyttäytymisen ja toimivaltuuksia koskevan sääntelyn väliin jää aukko tilanteissa, joissa ilmaisua käytetään. Käyttäytymisen rangaistavuus tulee arvioitavaksi heti, kun kuuntelu tai katselu aloitetaan. Toimivaltuuden käytöstä on puolestaan kysymys vasta kun tiedonhankinta on jatkuvaa tai toistuvaa. Nämä kysymykset tulisi ottaa huomioon määritelmäsäännöksissä.

Tekninen kuuntelu

Pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 3 a kohdan mukaan teknisellä kuuntelulla tarkoitetaan sellaisen keskustelun tai viestin kuuntelua tai tallentamista salaa teknisellä laitteella, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan teknistä kuuntelua on jatkuva tai toistuva tiettyyn henkilöön kohdistuva teknisellä laitteella tapahtuva kuuntelu ja äänen tallentaminen.

Niin näiden määritelmien kuin muidenkin teknisen tarkkailun määritelmien osalta pakkokeinolain ja poliisilain määritelmät eroavat merkittävästi ja perusteettomasti toisistaan. Pakkokeinolain määritelmässä ei ole ilmaisua ”jatkuva tai toistuva”. Pakkokeinolain mukaan tiedonhankinta voidaan kohdistaa keskusteluun tai viestiin, poliisilaissa tiedonhankinnan ilmaistaan kohdistuvan tiettyyn henkilöön. Muitakin eroja on.

Pakkokeinolain määritelmään liittyy se, että esimerkiksi julkisessa tilassa käyty kovaääninen keskustelu voidaan tulkita olosuhteista riippuen sellaiseksi, ettei tiedonhankinta tällaisesta keskustelusta edellytä pakkokeinon käyttöä. Sama koskee luonnollisesti keskustelua, johon kuuntelija osallistuu (KKO 1981 II 182). Teknistä kuuntelua on muun ohessa se, että teknisellä laitteella kuunnellaan tai tallennetaan, mitä puhelinkeskustelun toinen osapuoli sanoo puhelimeen, kun kuuntelu kohdistuu puheen synnyttämiin ääniaaltoihin. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei teknistä kuuntelua ole se, että kuuntelulaitteella seurataan epäillyn henkilön liikkumisen aiheuttamia ääniä.

Pakkokeinolain määritelmää muutettiin vuonna 2003 siten, että säännöksessä mainitaan ainoastaan viesti aikaisemman ilmaisun ”suullinen viesti” sijaan. Muutoksen valmistelutöissä (HE 52/2002 vp) muutosta perusteltiin muun ohessa salausteknologian ja -järjestelyjen käytön lisääntymisellä. Hallituksen esityksessä todetaan, että kun on kysymys esimerkiksi sähköpostin lähettämisen yhteydessä tapahtuvan tietokonepäätteen näppäimistön käytön teknisestä tarkkailusta, tällaisen tarkkailun lukeminen teknisen kuuntelun määritelmässä tarkoitetuksi keskusteluksi tai suulliseksi viestiksi on tulkinnanvaraista. Esityksen mukaan maininta keskustelun tai viestin kuuntelusta tai tallentamisesta sulkisi säännöksen sanamuodon ulkopuolelle esimerkiksi kirjoitetun viestin tallentamisen valokuvaamalla.

Teknisen kuuntelun määritelmässä tulisi ottaa huomioon teknisen laitteen lisäksi myös erilaiset menetelmät ja ohjelmistoperustaiset teknisen kuuntelun muodot. Lisäksi määritelmässä tulisi telekuuntelun määritelmän tavoin kuuntelun ja tallentamisen ohella ottaa huomioon kuuntelun ja tallentamisen lisäksi muu keskustelun tai viestin käsittely.

Tekninen katselu

Teknistä katselua on pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 3 b kohdan mukaan tietyn henkilön tai paikan, jossa epäillyn voidaan olettaa oleskelevan, jatkuva tai toistuva kuvaaminen tai tarkkailu salaa kiikarilla, kameralla, videokameralla tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 3 kohdassa mainitaan ainoastaan katselu ja kuvaaminen.

Pakkokeinolain ja poliisilain määritelmät eroavat siis myös teknisen katselun osalta toisistaan. Myös tältä osin sääntely tulisi saattaa yhdenmukaiseksi. Lisäksi määritelmässä olisi otettava huomioon rajanveto tarkkailuun, koska edellä todetulla tavalla tarkkailussa tulisi voida käyttää eräitä teknisiä apuvälineitä aistihavaintojen tukena, ja mahdollisuus ohjelmistoperustaiseen tekniseen katseluun.

Tekninen seuranta

Pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 3 c kohdan mukaan teknistä seurantaa on kulkuneuvon tai tavaran seuranta siihen kiinnitetyllä radiolähettimellä tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä. Poliisilain määritelmäsäännöksessä todetaan ainoastaan kulkuneuvon tai tavaran liikkumisen seuranta.

Määritelmistä varsinkin poliisilaissa oleva on osoittautunut tulkinnanvaraiseksi. Pakkokeinolain ja poliisilain mukaiset määritelmät eroavat siinä, että pakkokeinolaissa ei mainita erikseen kulkuneuvon tai tavaran liikkumisen seurantaa eikä poliisilain määritelmässä mainita seurantaan käytettäviä menetelmiä lainkaan. Myös tältä osin tulisi päästä määritelmien tarkoituksenmukaiseen, kattavaan ja yhdenmukaiseen sääntelyyn.

Pakkokeinolain salaisia pakkokeinoja koskevassa hallituksen esityksessä HE 22/1994 vp todetaan, että tekniseen seurantaan käytetään pieniä radiolähettimiä, jotka säännönmukaisesti lähettävät radiosignaaleja tietyllä radioaallolla. Koska tekniikka tällä alalla jatkuvasti kehittyy, määritelmä kattaisi esityksen mukaan muutkin sellaiset laitteet. Lisäksi esityksen mukaan ajoneuvon seurantaa pimeän aikana voidaan helpottaa sirottelemalla sen päälle ainetta, jonka säteily voidaan havaita vain erityisellä katselulaitteella. Kohdassa mainittu ”'muu menetelmä'” tarkoittaa muun muassa tämäntapaisia keinoja. Hallituksen esityksen ja määritelmäsäännöksen perusteella voidaan tulkita, että pakkokeinolain mukaisessa teknisessä seurannassa edellytetään kulkuneuvoon sijoitettavaa tai kiinnitettävää laitetta tai menetelmää. Lisäksi tekniseltä seurannalta voidaan katsoa edellytettävän myös jatkuvuutta tai toistuvuutta teknisen katselun tapaan, vaikka tätä ei määritelmäsäännöksessä teknisen seurannan kohdalla erikseen mainitakaan.

Kun teknistä seurantaa koskeva pakkokeinolain ja poliisilain säännöksien tarkastelu ulotetaan menetelmien käytön edellytyksiin, voidaan edellä mainittujen määritelmäeroavuuksien lisäksi havaita edellytysten myös määritelmiin liittyvällä tavalla poikkeavan toisistaan. Pakkokeinolain mukaan tekninen seuranta on kulkuneuvon tai tavaran seurantaa, mutta poliisilain 31 §:n 1 momentin mukaan teknistä tarkkailua voidaan käyttää henkilön, kulkuneuvon tai tavaran seurantaan. Henkilön seurantaa ei kuitenkaan mainita poliisilain teknistä seurantaa koskevassa määritelmässä. Lainsäädäntöä tulisi myös tältä osin selkeyttää.

Kun otetaan huomioon teknologinen kehitys, teknisen seurannan käyttöä ei tulisi rajoittaa niihin tapauksiin, joissa viranomainen asentaa jonkin erillisen laitteen, välineen tai aineen teknisen seurannan mahdollistamiseksi. Sallittua tulisi olla esineissä jo mahdollisesti olevien, teknisiin, kaupallisiin tai vastaaviin tarkoituksiin kehitettyjen ominaisuuksien hyödyntäminen joko sellaisenaan tai niin, että esimerkiksi ohjelmistopohjaisilla järjestelyillä mahdollistetaan ominaisuuksien avulla tapahtuva tekninen seuranta. Esimerkkinä voidaan mainita moottoriajoneuvossa olevan paikannuslaitteen aktivoiminen salaa. Ohjelmistojen hyödyntämistä voidaan pitää jo nykyisellään pakkokeinolaissa tarkoitettuna muuna menetelmänä.

Peitetoiminta

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole peitetoiminnan määritelmää. Pakkokeinolain 6 luvun 7 §:ssä viitataan poliisilakiin, jonka 28 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan peitetoiminnalla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa henkilöön tai henkilöryhmään taikka tämän toimintaan kohdistuvaa tiedonhankintaa soluttautumalla.

Peitetoiminnasta tulisi selvyyden vuoksi nimenomaisesti säätää myös pakkokeinolaissa. Lisäksi määritelmässä tulisi kuvata nykyistä havainnollisemmin peitetoiminnan luonnetta. Määritelmään ei tulisi sisällyttää ryhmää. Tämä ei merkitsisi sitä, että peitetoimintaa ei voitaisi enää kohdistaa ryhmään. Peitetoiminnan kohteet (yksittäisten henkilöiden lisäksi ryhmän jäsenet tai osa heistä) tulisi voida yksilöidä vähintään heidän rikolliseen toimintaan liittyvien tehtäviensä avulla. Tämä puolestaan ei edellytä henkilön nimeämistä. Peitetoiminta tulisi voida kohdistaa myös tuntemattomaan rikoksesta epäiltyyn.

Ryhmään kuuluvien henkilöiden rikosoikeudellinen asema voi vaihdella heidän ollessa esimerkiksi tekijäkumppaneita tai varsinaisia osallisia rikokseen. Kansainvälisten kokemusten mukaan tiettyyn henkilöön (esimerkiksi rikoksesta epäiltyyn) kohdistuva tiedonhankinta voidaan usein toteuttaa tuloksekkaasti myötävaikuttajien tai henkilön läheisten kautta, mitä laki ei nykyisellään mahdollista. Sama koskee myös toimivaltuuden käyttämisen rikokseen tai tekoon liittyviä edellytyksiä. Esimerkiksi varmaa tietoa voi olla siitä, että henkirikos tullaan tekemään tiettynä aikana, mutta tietoa kohteesta, tekijästä (tekijöistä) tai toteuttamispaikasta ei ole, ja nämä tarkemmat tiedot voitaisiin saada peitetoiminnan avulla.

Ilmaisu ”jatkuva tai toistuva” on sisällytetty myös peitetoiminnan määritelmään. Ilmaisun voidaan toisaalta katsoa sisältyvän jo soluttautumisen määritelmään, joten se voitaisiin poistaa määritelmästä tarpeettomana. Voimassa olevan oikeuden perusteella on epäselvää, miten tulisi arvioida lyhytkestoista ja toistumatonta soluttautumista siten, että se ei ylitä kestoltaan muutamaa tuntia. Tällainen toiminta voi olla hyvin suunnitelmallista ja pitkällistä taustatyötä vaativaa, vaikka se tähtäisi ainoastaan esimerkiksi 10 minuutin pituisen tapaamiseen. Tämän vuoksi laissa tulisi säätää nimenomaisesti sellaisesta lyhytkestoisesta peitetoimintatyyppisestä tiedonhankinnasta, jossa toimitaan kuitenkin vuorovaikutuksessa tiedonhankinnan kohteen kanssa. Esimerkkinä voidaan mainita lähetyksen toimittaminen tiedonhankinnan kohteelle tiedonhankinnan suojausta käyttäen. Tällaista uutta tiedonhankintamenetelmää voitaisiin kutsua *peitellyksi tiedonhankinnaksi.*

Valeosto

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole valeoston määritelmää, vaan peitetoiminnan tavoin tämän menetelmän käytön osalta viitataan poliisilakiin. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan valeostolla tarkoitetaan rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn takaisin saamiseksi poliisin tekemää ostotarjousta tai näyte-erän luonteiseksi katsottavan esineen, aineen tai omaisuuden ostoa, jollei rikoksen estäminen, paljastaminen tai selvittäminen tai rikoksella saadun hyödyn takaisin saaminen välttämättä vaadi näyte-erää suuremman erän taikka esineen, aineen tai omaisuuden ostamista tiettynä kokonaisuutena.

Myös valeostosta tulisi selvyyden vuoksi säätää erikseen pakkokeinolaissa. Määritelmän sanamuodon mukaan ostotarjous voidaan ulottaa esimerkiksi palveluihin, mutta osto voidaan kohdistaa vain esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen. Tällainen perusteeton eroavaisuus ostotarjouksen ja oston välillä tulisi poistaa.

Lainvalmisteluasiakirjojen perusteella on epäselvää, kuuluko valeoston piiriin sen toteuttamiseksi välttämätön esimerkiksi kauppaneuvotteluihin liittyvä tiedonhankinta. Käytännössä valeostoa on mahdotonta toteuttaa ilman sitä edeltävää neuvotteluvaihetta ja mahdollista oston jälkeistä luontevaa irtautumisvaihetta. Mikäli valeosto määritellään vain puhtaaksi ostotapahtumaksi, olisi ostotarjousta tai ostoa edeltävä toiminta katsottava peitetoiminnaksi. Valeostoa edeltävästä ja sen jälkeisestä peitetoiminnan kaltaisesta välttämättömästä tiedonhankinnasta tulisi säätää nimenomaisesti. Sääntely sopisi kuitenkin luontevimmin valeoston käyttöä koskevien edellytysten yhteyteen.

Laissa tulisi nykyistä selkeämmin tuoda esiin valeoston tarkoitus. Valeoston tavoitteena on saada viranomaisen haltuun tai löytää todiste rikosasiassa, rikoksella saatu hyöty taikka esine, aine tai omaisuus, joka on rikoksella joltakulta viety tai jonka tuomioistuin voi julistaa menetetyksi taikka muuten saada selvitystä rikosasiassa. Valeoston tarkoituksen mainitsemisella korostettaisiin myös sitä, ettei menetelmää voida käyttää peitetoimintaa koskevien edellytysten kiertämiseksi siten, että valeostoa pitkittämällä pyritään vain tiedonhankintaan itse ostoa koskaan suorittamatta. Toisaalta määritelmässä tulisi palveluihin kohdistuvien ostotarjousten ja ostojen osalta mahdollistaa myös selvityksen hankkiminen rikoksesta. Tällöin viranomaisen haltuun ei saada esimerkiksi takavarikoitavaa esinettä, vaan tietoa, joka on merkityksellistä rikoksen selvittämisessä.

Epäselvyyttä on aiheutunut peitetoiminnan ja valeoston suhteesta, kun peitetoiminnan puitteissa suoritetaan valeostotoimenpide. Valeosto eroaa peitetoiminnasta siinä, ettei kohteen toimintaan osallistuta muuten. Valeosto poikkeaa siten tiedonhankinnan keston ja intensiivisyyden osalta peitetoiminnasta. Kansainvälisen vertailun tietojen perusteella useissa valtioissa ei ole käytössä vastaavanlaista rajanvetoa peitetoiminnan ja valeoston välillä kuin Suomessa, vaan valeoston nähdään sinänsä sisältyvän peitetoiminnan määritelmään. Valeostossa on peitetoiminnan tapaan tärkeää luottamuksen rakentaminen ostajan ja myyjän välille. Kuitenkin peitetoiminnan ja valeoston eroavuuksien vuoksi selkeänä lähtökohtana on pidettävä menetelmien käytön erillistä arviointia. Toimenpiteet on suunniteltava ja toteutettava osittain eri lähtökohdista ja edellytyksin.

Tietolähdetoiminta

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole tietolähdetoiminnan määritelmää. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 8 kohdan mukaan tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan tietojen hankintaa käyttämällä tietolähteenä poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä.

Tietolähdetoimintaa koskeva kohta lisättiin poliisilakiin vasta vuonna 2005. Lainsäädäntöön ei aikaisemmin sisältynyt tietolähdetoimintaa määritteleviä säännöksiä, vaikka tietolähteenä toimivia henkilöitä on perinteisesti käytetty poliisin toiminnassa. Säännös mahdollistaa valmistelutöiden (HE 266/2004 vp) mukaan varsin laajalti poliisihallinnon ulkopuolisten henkilöiden käytön tietolähteenä poliisilain 1 §:ssä säädettyjen tehtävien hoitamiseksi. Tietolähteiden käyttöä ei ole sidottu esimerkiksi rikoksen vakavuusasteeseen eikä siihen, onko kysymyksessä niin sanotun massarikollisuuden vai järjestäytyneen rikollisuuden torjunta. Tietolähde

voidaan tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain (761/2003) mukaiseen henkilörekisteriin. Rekisterin avulla voidaan tietolähteitä hyödyntää valtakunnallisesti. Pääsääntöisesti vain rekisteröidylle tietolähteelle voidaan maksaa tuloksellisesta toiminnasta tuloverolain 92 b §:n mukainen verovapaa palkkio.

Tietolähdetoiminnasta rikoksen selvittämiseksi tulisi säännellä myös pakkokeinolaissa. Käytännössä epäselvyyttä on aiheuttanut se, mitä tarkoitetaan määritelmässä mainitulla käyttämisellä. Lainsäädäntötarpeet koskevat nimenomaan tietolähteen ohjattua käyttöä.

Valvottu läpilasku

Valvottua läpilaskua voidaan pitää yhtenä poliisin tiedonhankinnan tapana. Se ymmärretään yleisesti esitutkintaan liittyvänä suoritettavien toimenpiteiden siirtämisenä, joka näin ollen liittyy poliisilain 5 §:n 1 momenttiin ja jonka tavoitteena on selvittää ja saada tietoja laajemmasta rikoskokonaisuudesta ja siihen osallistuneista tahoista. Usein valvottu läpilasku liittyy rajat ylittävään kansainväliseen rikollisuuteen. Epäilyttäviä tai laittomia tavaraeriä ei pysäytetä rajalla, vaan niitä valvotaan, kunnes ne saapuvat määränpäähänsä. Tarkoituksena on paljastaa mahdollisimman monta rikolliseen menettelyyn syyllistynyttä henkilöä. Valvotussa läpilaskussa poliisi voi myös osallistua itse kuljetukseen.

Suomen kansallinen lainsäädäntö ei sisällä säännöksiä valvotusta läpilaskusta, vaikka se toimintatapana tunnetaankin maatamme sitovissa kansainvälisissä yhteistyövelvoitteissa. Kansainvälisissä instrumenteissa on valvotun läpilaskun määritelmiä. Esimerkkinä voidaan mainita kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen (SopS 20/2004) 2 artiklan i kohta, jonka mukaan valvotulla läpilaskulla tarkoitetaan menettelytapaa, jonka avulla sallitaan laittomien tai laittomaksi epäiltyjen lähetysten kulku yhden tai useamman valtion alueelta, alueen läpi tai alueelle kyseisten valtioiden toimivaltaisten viranomaisten tieten ja valvonnassa, rikoksen tutkimiseksi ja rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamiseksi. Mainitun yleissopimuksen lisäksi valvottuun läpilaskuun liittyvää sääntelyä on esimerkiksi keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyssä yleissopimuksessa (SopS 57/2004), Euroopan unionin jäsenvaltioiden tullihallintojen keskinäisestä avunannosta ja yhteistyöstä tehdyssä yleissopimuksessa ja huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan tehdyssä Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksessa (SopS 44/1994).

Poliisin, tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen välillä on 13 päivänä lokakuuta 2004 allekirjoitettu valvottua läpilaskua koskeva keskinäinen yhteistoimintasopimus. Sen mukaan valvottu läpilasku on taktinen menettelytapa, jonka tavoitteena on kansainvälisessä liikenteessä kuljetettavien laittomien huumausaineiden vastaanottajien ja valmistajien sekä muiden rikokseen liittyvien henkilöiden selvittäminen. Menettelyä sovelletaan kansainvälisen tavara-, henkilö- ja kulkuneuvoliikenteen yhteydessä tapahtuviin huumausainerikoksiin sekä huumausaineiden valmistamisessa käytettävien aineiden kuljettamiseen. Sopimuksen mukaan menettelyä voidaan soveltuvin osin noudattaa myös muiden kansainväliseen liikenteeseen liittyvien rikosten estämiseen, paljastamiseen ja selvittämiseen.

Keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyn yleissopimuksen käsittelyn yhteydessä eduskunnan lakivaliokunta totesi (LaVM 4/2003 vp), että Suomen kansallinen lainsäädäntö ei nykyisellään sisällä säännöksiä valvotuista läpilaskuista. Niiden salliminen perustuu lakivaliokunnan rikosoikeusapulain (kansainvälisestä oike-

usavusta rikosasioissa annettu laki (4/1994)) yhteydessä esittämään näkemykseen, että lain 1 §:n 2 momentin 6 kohta rikosasian käsittelyä varten tarvittavasta muusta oikeusavusta kattaa myös valvottuja läpilaskuja koskevan yhteistyön (LaVM 25/1993 vp).

Lakivaliokunta viittasi yleissopimusta koskevassa mietinnössään siihen, että rikosoikeusapulain säätämisen jälkeen Suomi on sitoutunut ja sitoutumassa kansainvälisiin yleissopimuksiin, joihin sisältyy valvottua läpilaskua koskevia määräyksiä. Valiokunta piti välttämättömänä, että oikeustila saatetaan hyväksyttävälle kannalle. Valvottua läpilaskua koskevat säännökset on valmisteltava ja annettava eduskunnalle mahdollisimman pian. Valiokunta ehdotti tätä koskevan lausumaehdotuksen hyväksymistä. Sellainen lausuma sisältyykin eduskunnan asiaa koskevaan vastaukseen (EV 92/2003 vp). Lakivaliokunta toisti näkemyksensä lainsäädäntötoimien tarpeesta mietinnössä, joka koski kansainvälisen järjestäytyneen rikollisuuden vastaisen Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimuksen kansallista voimaansaattamista (LaVM 5/2003 vp).

Tullihallintojen keskinäisestä avunannosta ja yhteistyöstä tehdyn yleissopimuksen käsittelyn yhteydessä eduskunnan hallintovaliokunta muistutti (HaVM 2/2004 vp) siitä, että eduskunta on lakivaliokunnan ehdotuksesta hyväksynyt lausuman, jossa eduskunta edellyttää, että valvottua läpilaskua koskevat säännökset valmistellaan ja annetaan eduskunnan käsiteltäviksi mahdollisimman pian.

Alkuvuonna 2009 eduskunnan käsiteltävänä on edelleen hallituksen esitys HE 26/2008 vp, joka sisältää ehdotuksen laiksi poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta. Lakiehdotuksen 4 §:ssä ovat säännökset menettelystä valvotun läpilaskun toteuttamisessa. Myös tämän asian käsittelyn yhteydessä on kiinnitetty huomiota siihen, että Suomen lainsäädäntöön ei vieläkään sisälly nimenomaisia säännöksiä valvotusta läpilaskusta, ja kiirehditty tällaisten säännösten aikaansaamista (PeVL 35/2008 vp). Myös lakivaliokunta on kiirehtinyt valvottua läpilaskua koskevien nimenomaisten säännösten aikaansaamista (LaVL 23/2008 vp).

Perustuslain 2 §:n 3 momentissa ilmaistun julkisen vallan käytön lakisidonnaisuuden vaatimuksen vuoksi valvotusta läpilaskusta tulisi sisällyttää säännökset pakkokeinolakiin ja poliisilakiin sikäli, kun menetelmää käytetään rikoksen selvittämiseksi, paljastamiseksi ja estämiseksi. Valvotussa läpilaskussa voisi olla kysymys sekä Suomen sisäisistä että maasta lähtevistä, maahan saapuvista tai Suomen kautta kulkevista kuljetuksista. Vireillä oleva hallituksen esitys laiksi poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi koskee mainittujen viranomaisten yhteistyön järjestämistä, mutta siinä ei ehdoteta säädeltäväksi valvotun läpilaskun aineellista sisältöä.

Salaisen tiedonhankinnan menetelmien käyttämisedellytykset

Salaisen tiedonhankinnan erityiset edellytykset

Salaisia pakkokeinoja on tarkoitettu käytettäväksi vasta viimesijaisina keinoina suhteessa muihin tiedonhankintakeinoihin. Pakkokeinolain 5 a luvussa ja poliisilain 3 luvussa eräiden tiedonhankintamenetelmien osalta on edellytetty sitä, että toimenpiteellä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen estämiselle, paljastamiselle tai selvittämiselle. Hallituksen esityksessä HE 22/1994 vp telekuuntelun yhteydessä esitetyn mukaan käsitteellä ei tarkoiteta sitä, että kuuntelulupa voitaisiin myöntää vain, jos rikos muuten jäisi selvittämättä. Toi-

saalta lupaa ei voisi myöntää vielä sillä perusteella, että telekuuntelu helpottaisi asian selvittämistä, eikä myöskään silloin, jos näyttö samalla vaivalla voidaan hankkia muilla keinoilla. Lupa edellyttäisi esityksen mukaan sitä, että ilman telekuuntelua rikoksen selvittäminen aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai muuten olisi hyvin työlästä. Huomioon voidaan myös esimerkiksi ottaa se, että tutkinnan pitkittymisestä aiheutuu erityistä vaaraa. Hallituksen esityksen mukaan, jos esitutkinnassa jo on kertynyt niin paljon näyttöä, että se riittää syytteen nostamiseen, kuuntelulupaa ei saisi myöntää. Viime kädessä luvan myöntäminen riippuu kokonaisharkinnasta. Esityksessä kiinnitetään huomiota myös suhteellisuusperiaatteeseen.

Erittäin tärkeää merkitystä koskeva edellytys on ulotettu voimassa olevassa laissa televalvontaan ja matkaviestimien sijaintitiedon hankkimiseen. Näillä menetelmillä ei kuitenkaan puututa kenenkään perusoikeuksiin yhtä syvällisesti kuin esimerkiksi telekuuntelulla. Edellytyksen soveltamisala salaisissa pakkokeinoissa ja muussa salaisessa tiedonhankinnassa tulisikin tarkistaa.

Lisäksi salaisten pakkokeinojen ja muiden salaisten tiedonhankintakeinojen ryhmässä on sellaisia menetelmiä, joiden käyttö on tarkoitettu rajoittaa viimesijaiseksi suhteessa muuhun salaiseen tiedonhankintaan. Esimerkiksi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetun vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan teknisen kuuntelun osalta edellytetään, että rikoksen selvittäminen olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja. Toisaalta poliisilain 31 b §:ssä edellytetään valeoston osalta välttämättömyyttä.

Edellä mainituista erityisistä edellytyksistä tulisi ottaa pakkokeinolakiin ja poliisilakiin erillinen sääntely, jossa olisi selkeästi porrastettu nämä edellytykset menetelmittäin riippuen siitä, kuinka ankarasta pakkokeinosta on kysymys. Osa menetelmistä on lainsäätäjän tarkoittamalla tavalla viimesijaisia, mitä tulisi kuvata yhdenmukaisella käsitteellä.

Voimassa olevassa poliisilaissa ei ole määritelty, mitä rikoksen paljastamisella tarkoitetaan. Tämä tulisi määritellä nimenomaisesti. Sama koskee rikoksen estämistä.

Telekuuntelun edellytykset

Pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:n 1 momentissa säädetään tyhjentävästi yksilön tai yhteiskunnan turvallisuuteen liittyvistä vakavista rikoksista, joiden tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua, kun jotakuta on syytä epäillä tällaisesta rikoksesta. Rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan tällöin antaa lupa kuunnella ja tallentaa televiestejä, joita epäilty lähettää hallussaan olevasta tai oletettavasti muuten käyttämästään teleliittymästä, teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta, taikka tällaiseen teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen tulevia hänelle tarkoitettuja viestejä, jos saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Törkeän huumausainerikoksen osalta jatkossa ei tulisi viitata sen rangaistavaa yritykseen, sillä tunnusmerkistötasolla yritys jo rinnastuu täytettyyn tekoon.

Pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:n 2 momentin mukaan telekuunteluun voidaan edellä mainituin edellytyksin antaa lupa myös silloin, kun jotakuta on syytä epäillä liike- ja ammattitoimintaan liittyvästä, jossakin momentin kohdassa mainitusta vakavasta rikoksesta. Lisäedellytyksenä on, että kyseisellä rikoksella tavoitellaan lisäksi erityisen suurta hyötyä ja se tehdään erityisen

suunnitelmallisesti. Teknisenä muutoksena säännöksessä tulisi mainita törkeän virka-aseman väärinkäytön sijaan törkeä virka-aseman väärinkäyttäminen.

Pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:n 3 momentissa säädetään, että lupa 1 momentin mukaiseen telekuunteluun voidaan siinä säädetyin edellytyksin antaa myös, kun on syytä epäillä jotakuta törkeästä parituksesta, jossa tavoitellaan erityisen suurta hyötyä ja rikos tehdään erityisen suunnitelmallisesti tai jota tarkoitetaan rikoslain 20 luvun 9 §:n 1 momentin 3 tai 4 kohdassa taikka edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä.

Poliisilain 31 d §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi käyttää telekuuntelua, jos rikoksen estäminen tai paljastaminen koskee rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2-7 kohdassa tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettua terroristisessa tarkoituksessa tehtävää rikosta, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelua, terroristiryhmän johtamista, terroristiryhmän toiminnan edistämistä, koulutuksen antamista terrorismirikoksen tekemistä varten, värväystä terrorismirikoksen tekemiseen tai terrorismin rahoittamista.

Perusterikosten ulkopuolelle jää lukuisia ankarasti rangaistavia rikoksia, joiden selvittämisessä telekuuntelua voitaisiin käyttää. Toisaalta telekuuntelun oikeuttama puuttuminen luottamuksellisen viestin suojan ydinalueeseen johtaa siihen, että rikoksia ei voida lisätä telekuuntelun perusterikosten joukkoon ilman vahvoja perusteita. Telekuuntelun käytöstä muissa maissa olevista tiedoista ei voida tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä, koska vaihtelua on menetelmien nimien ja sisältöjen lisäksi myös perusterikoksissa. Tämän esityksen valmistelun yhteydessä on noussut esiin se, että telekuunteluun oikeuttavien rikosten joukkoon lisättäisiin rikoslain 44 luvun 7 §:ssä rangaistavaksi säädetty törkeä dopingrikos. Pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:ää ei kuitenkaan ehdoteta muutettavaksi.

Poliisilain 31 d §:ssä ei mainita sellaisia rikoslain 12 luvussa rangaistavaksi säädettyjä rikoksia, jotka pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan oikeuttavat telekuunteluun rikoksen selvittämistarkoituksessa. Nämä rikokset ovat Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantaminen, sotaan yllyttäminen, maanpetos, törkeä maanpetos, vakoilu, törkeä vakoilu, turvallisuussalaisuuden paljastaminen ja luvaton tiedustelutoiminta.

Rikoslain 12 luvussa rangaistaviksi säädettyjen maanpetosrikosten torjuminen kuuluu suojelupoliisin tehtäviin. Poliisin hallinnosta annetun lain 10 §:n mukaan suojelupoliisin tehtävänä on torjua sellaisia hankkeita ja rikoksia, jotka voivat vaarantaa valtio- ja yhteiskuntajärjestystä tai valtakunnan sisäistä tai ulkoista turvallisuutta sekä suorittaa tällaisten rikosten tutkintaa. Sen tulee myös ylläpitää ja kehittää yleistä valmiutta valtakunnan turvallisuutta vaarantavan toiminnan estämiseksi.

Suojelupoliisin toiminnassa maanpetosrikosten paljastaminen ja estäminen on keskeisessä asemassa. Näiden rikosten tunnusmerkistön täyttyessä tapahtunut vahinko voi olla hyvin merkittävä esimerkiksi Suomen maanpuolustukselle, ulkomaansuhteille, valtiontaloudelle, ulkomaankaupalle, energiahuollolle tai turvallisuudelle. Yhteiskunnan toimintojen haavoittuvuus ja vahinkojen vaikutukset korostuvat nykyaikaisessa tietoyhteiskunnassa. Jos kysymystä arvioi rikosten vakavuuden kannalta, on huomattava, että lievin säädetty enimmäisrangaistus edellä mainituista rikoksista on neljä vuotta vankeutta (turvallisuussalaisuuden paljastaminen), Kysymys on siis vakavista rikoksista, eräistä on mahdollista tuomita jopa elinkautinen vankeusrangaistus.

Maanpetosrikosten paljastamisessa ja estämisessä telekuuntelulla voidaan olettaa saatavan erittäin tärkeää tietoa tiedustelua harjoittavan potentiaalisista värväyskohteista, tietolähdesuhteen laadusta, toiminnan harjoittajan mahdollisesta suunnitteilla olevasta laittomasta toiminnasta ja muista toiminnassa mahdollisesti mukana olevista henkilöistä. Useissa tapauksissa telekuuntelu voi olla ainoa keino tietolähdesuhteen laadun paljastamiseksi ja vakoilurikoksen torjumiseksi nykyaikaisessa yhteiskunnassa. Kansainvälisen vertailun tietojen mukaan Suomi on poikkeuksellinen valtio siinä suhteessa, että täällä ei sallita telekuuntelua vakoilutyyppisten rikosten torjunnassa. Näillä ja edellä esitetyillä perusteilla aikaisemmin mainitut rikoslain 12 luvussa rangaistavaksi säädetyt rikokset voitaisiin poliisilaissa lisätä telekuunteluun oikeuttavien rikosten joukkoon.

Mitä muuten tulee telekuuntelun lainsäädännölliseen järjestämiseen Suomessa, merkitystä on EIT:n ratkaisukäytännöllä. Tuomioistuin on selkeästi edellyttänyt, että telekuuntelun tulee perustua lakiin. Muuten se on kiellettyä riippumatta siitä, käytetäänkö kuuntelua esimerkiksi rikosprosessuaalisessa tarkoituksessa vai kansallisen turvallisuuden varmistamiseksi (*A. v. Ranska EIT A-277-B, 23.11.1993*). Yksityiselämän ja kirjeenvaihdon suojaa koskeva EIS 8 artikla käsittää sekä koti- että työpaikalta tehdyt puhelut (*Halford v. Yhdistynyt kuningaskunta 25.6.1997*). Telekuuntelu ja muut vastaavat toimenpiteet merkitsevät tuomioistuimen mukaan vakavaa puuttumista ihmisten yksityiselämään ja kirjeenvaihtoon (luottamukselliseen viestintään).

EIT on lainsäädännöllisen perustan, lainsäädännön saatavuuden ja ennalta arvattavuuden lisäksi edellyttänyt laissa säädettyä luokitusta tai vastaavaa määrittelyä niistä henkilöistä, joihin voidaan kohdistaa telekuuntelua. Laista on myös ilmettävä telekuuntelun käytön oikeuttavat rikokset tai teot ja toimenpiteiden kestot. Lisäksi on edellytetty velvoittavaa sääntelyä kuuntelutiedoista laadittavista kirjallisista yhteenvedoista, varokeinoista kokonaisten tallenteiden käyttämisen suhteen sekä olosuhteista, joissa tallenteita voidaan hävittää. Säännöksiä on edellytetty myös toimenpiteistä, joilla tallenteet voidaan antaa sellaisinaan ja kokonaisuudessaan tuomarille ja puolustukselle mahdollista tarkastusta varten. (*Malone v. Yhdistynyt kuningaskunta 2.8.1984, Huvig and Kruslin v. Ranska EIT: A-176-A / EIT: A-176-B 24.4.1990, Valenzuela Contreras v. Espanja 30.7.1998 ja Bugallo v. Espanja 18.2.2003*).

EIT on todennut mm. tapauksessa *Halford v. Yhdistynyt kuningaskunta 25.6.1997*, että viestinnän salaisessa tarkkailussa kansallisen lain tulee turvata yksilöä mielivallalta, koska toimintaa ei voitu valvoa julkisesti ja viranomaisten valtuuksia voitiin käyttää väärin. *Klass ym. v. Saksa EIT: A-28 6.9.1978* -tapauksessa EIT piti puhelinkuuntelua hyväksyttävänä terrorismin ja muiden vakavien rikosten selvittämiseksi. EIT katsoi Saksan liittotasavallan asianomaisen lainsäädännön Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaiseksi ja perusteli tätä muun muassa seuraavilla seikoilla: 1) kuuntelun edellytykset oli määritelty tarkoin laissa, 2) toimenpiteistä päätettiin korkealla tasolla, 3) kuuntelun tuloksia saatiin käyttää hyväksi vasta erityisen tarkastusmenettelyn jälkeen, 4) menettelyn valvonta oli järjestetty riittävän tehokkaaksi ja 5) kuuntelusta oli pääsääntöisesti ilmoitettava kohdehenkilölle jälkikäteen. *Craxi v. Italia 17.7.2003* -tapauksessa oli puolestaan kysymys viranomaisten vastuusta, kun syytetyn tuttaviensa kanssa käymiä yksityisiä keskusteluja, jotka sisältyivät puhelinkuuntelusta laadittuihin ja oikeudelle ja asianosaisille annettuihin pöytäkirjoihin, pääsi julkisuuteen ja julkaistiin sanomalehdissä. Kun viranomaiset eivät olleet ryhtyneet tehokkaisiin tutkimuksiin, ne eivät kyenneet täyttämään vaihtoehtoista velvollisuuttaan antaa uskottava selitys siitä, miten valittajan yksityinen tietojenvaihto oli päässyt julkisuuteen. EIS 8 artiklaa oli rikottu.

Osittain EIT:n asettamat vaatimukset liittyvät pakkokeinojen käyttämistä koskevaan menettelyyn, jota koskevia kysymyksiä käsitellään lähemmin jäljempänä. Voimassa oleva telekuuntelun edellytyksiä koskeva lainsäädäntö täyttää tuomioistuimen ratkaisukäytännössä asetetut vaatimukset, joten tältä osin sääntelyyn ei kohdistu muutostarpeita. Luottamuksellisen viestinnän suoja olisi kuitenkin syytä ulottaa koskemaan myös sellaisia tilanteita, joissa sinänsä telekuuntelun piiriin kuuluva vastaanotettu viesti on vastaanottajan toimesta hävitetty ennen telekuunteluluvan myöntämistä ja esitutkintaviranomainen haluaa takavarikoida sen teleyrityksen hallusta. Ilman erillistä säännöstä sovellettavaksi tulisivat takavarikkoa, erityisesti niin sanotun datan takavarikkoa koskevat säännökset. Tällöin viranomainen voisi hankkia tiedon viestin sisällöstä telekuuntelua alhaisemmilla edellytyksillä. Luottamuksellisen viestinnän suoja olisi syytä ulottaa koskemaan lisäksi sellaisia tilanteita, joissa esitutkintaviranomainen hankkii tiedon viestistä kohdistamalla teknistä tarkkailua esimerkiksi niin sanottuun blue tooth -kuulokkeeseen tai muuhun tällaiseen laitteeseen sekä sen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen.

Televalvonnan edellytykset

Pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 1 momentin mukaan televalvonnan edellytyksenä on se, että jotakuta on syytä epäillä 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, 2) automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta rikoksesta, joka on tehty telepäätelaitetta käyttäen, parituksesta, oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta, laittomasta uhkauksesta tai huumausainerikoksesta, 3) edellä mainittujen rikosten rangaistavasta yrityksestä tai 4) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta. Tällöin rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa televalvontaa epäillyn hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen taikka hankkia epäillyn hallussa olevan tai hänen oletettavasti muuten käyttämänsä matkaviestimen sijaintitiedot taikka tilapäisesti sulkea tällainen liittymä tai laite, jos televalvonnalla saatavilla tiedoilla taikka teleliittymän tai telepäätelaitteen sulkemisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle.

Pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 2 momentin mukaan rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan asianomistajan suostumuksella antaa lupa kohdistaa televalvontaa tämän hallussa olevaan tai muuten käyttämään teleliittymään tai teleosoitteeseen siltä osin kuin se on tarpeen 1 momentissa tarkoitetun rikoksen selvittämiseksi. Jos esitutkinta koskee rikosta, jonka johdosta joku on saanut surmansa, luvan myöntäminen ei edellytä surmatun oikeudenomistajien suostumusta.

Poliisilain 31 c §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi kohdistaa televalvontaa henkilön hallussa olevaan tai hänen oletettavasti muuten käyttämäänsä teleliittymään, teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen taikka tilapäisesti sulkea tällainen liittymä tai laite, jos henkilön lausumien, uhkausten tai käyttäytymisen perusteella taikka muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuvaan rikokseen, joka tehdään telepäätelaitetta käyttäen, paritukseen, oikeuden käytössä kuultavan uhkaamiseen, laittomaan uhkaukseen, huumausainerikokseen, edellä tarkoitettujen rikosten rangaistavaan yritykseen tai terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun. Poliisimiehellä on lisäksi oikeus televalvontaan 18 §:n 2 momentissa tai muussa tilanteessa, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi.

Poliisilain 31 c §:n 1 momentti on kirjoitettu varsin pitkälti pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 1 momenttia vastaavaksi. Poliisilain säännöksessä ei kuitenkaan erikseen mainita sijaintitiedon hankkimista, mutta tarkasteltaessa poliisilain 28 §:n 1 momentin 6 kohdan määritelmäsäännöstä huomataan, että myös sijaintitiedon hankkiminen kuuluu poliisilain mukaisen televalvonnan piiriin. Toisaalta poliisilain edellytyssäännöksessä mainitaan epäjohdonmukaisesti liittymän tai laitteen sulkeminen. Lisäksi poliisilaissa ei aseteta edellytykseksi pakkokeinolakia vastaavasti sitä, että televalvonnalla saatavilla tiedoilla taikka liittymän tai laitteen sulkemisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen estämiselle tai paljastamiselle. Sääntely tulisi saattaa yhdenmukaiseksi.

Televalvonnan edellytyksiä koskevassa säännöksessä tulisi käyttää myös teleosoitteen ja telepäätelaitteen käsitteitä. Televalvonnan merkityksestä rikoksen selvittämiselle tulisi säätää jo aikaisemmin todetulla tavalla erillisessä muitakin tiedonhankintakeinoja koskevassa säännöksessä. Luottamuksellisen viestinnän suojan kannalta tarkasteltuna teleosoitteen tilapäinen sulkeminen rinnastuu salassa pidettävien tunnistamistietojen hankkimiseen, joten se on syytä pitää jatkossakin televalvonnan piirissä. Sama koskee sijaintitiedon hankkimista. Nämä tulisi kuitenkin säännellä määritelmäsäännöksessä.

Kuten telekuuntelun kohdalla, myös televalvontaan liittyen perusterikosluettelon ulkopuolelle jää useita vakavia rikoksia. Vaikka televalvonnalla ei telekuuntelun tavoin puututa luottamuksellisen viestin suojan ydinalueeseen, voidaan viitata edellä telekuuntelun yhteydessä esitettyyn. Selvästi havaittavia lainsäädännön muuttamistarpeita on kuitenkin havaittavissa.

Rikosten selvittämisintressiin liittyvistä syistä suostumukseen perustuva televalvonta tulisi mahdollistaa voimassa olevan lainsäädännön mukaisia rikoksia lievempien rikosten osalta ja myös epäillyn, todistajan ja muiden henkilöidenkin suostumuksella. Todistajien ja muiden henkilöiden suostumuksen perusteella televalvonta on tarpeen esimerkiksi tilanteessa, jossa soitetaan pommiuhkaus, joka myös toteutetaan. Voimassa olevassa laissa niin sanottuun kolmanteen kohdistuva televalvonta ei ole pakkokeinolain osalta lainkaan mahdollista. Lisäksi tilanteissa, jotka eivät täytä laittoman uhkauksen tunnusmerkistöä, vaan ainoastaan perättömän vaarailmoituksen tunnusmerkistön, selvittäminen on havaittu käytännössä ongelmalliseksi. Tämä on vaikeuttanut esimerkiksi oppilaitoksiin kohdistuvien uhkauksien selvittämistä. Lisäksi sähköisen viestinnän tietosuojalain 36 §:n 3 momentissa tarkoitettu suostumukseen perustuva tiedonhankinta tulisi sisällyttää suostumusperustaiseen televalvontaan.

Lisäksi televalvonta on nykyisellään mahdollista vain tietojärjestelmään kohdistuvan rikoksen selvittämiseksi, jos teko on tehty telepäätelaitetta (teleosoitetta) käyttäen. Teko voidaan toteuttaa myös tietojärjestelmää hyödyntäen, jolloin kohteena ei sinänsä ole tietojärjestelmä. Käytännössä ainoa tehokas keino selvittää tällaisia rikoksia on tunnistamistietojen hankkiminen. Ongelmaa ei kuitenkaan ehdoteta ratkaistavaksi tässä yhteydessä nimenomaisilla säännöksillä**.**

Matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisen edellytykset

Pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:n mukaan 3 §:n 1 momentin 1-4 kohdassa tarkoitetun rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa saada tieto niistä matkaviestimistä, joista on rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana kirjautunut tieto rikoksen oletetun tekopaikan tai muun, rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellisen paikan läheisyydessä sijaitse-

van tukiaseman kautta telejärjestelmään, jos tietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle.

Edellytyksistä viimeiseksi mainitulla tarkoitetaan sitä, että rikos jäisi muutoin selvittämättä tai se olisi mahdotonta tai hyvin aikaa vievää tai työlästä. Matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen eroaa televalvonnasta siten, että sijaintitiedon hankkiminen kohdistuu ennalta määräämättömään joukkoon viestimiä ja oikeuttaa saamaan ainoastaan tiedon matkaviestimen sijainnista tietyllä hetkellä. Tuomioistuimen harkintavaltaan jää se, miten laajalti sijaintitietoja on oikeus saada. Pakkokeino kohdistuu aina luvan myöntämistä edeltävään aikaan. Lainsäädäntö ei velvoita teleoperaattoreita rekisteröimään ja tallentamaan järjestelmiinsä sijaintitietoja. Sääntely oikeuttaa esitutkintaviranomaisen saamaan ainoastaan sellaisia tietoja, joita teleoperaattorit ovat eri syistä tallentaneet järjestelmiinsä.

Poliisilain 31 f §:n mukaan poliisille voidaan antaa lupa saada tieto niistä matkaviestimistä, joista tiettynä aikana kirjautuu tieto tietyn paikan läheisyydessä sijaitsevan tukiaseman kautta telejärjestelmään, jos tietojen saamisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys 31 c §:n 1 momentissa tarkoitetun rikoksen estämisessä tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitetun vaaran torjumisessa. Lainvalmistelutöiden mukaan (HE 266/2004 vp) mukaan säännös vastaa pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:ää. Eroksi on esitetty se, tietoja käytetään rikoksen estämiseen. Tällainen tilanne syntyy hallituksen esityksen perustelujen mukaan esimerkiksi silloin, kun etukäteen tiedetään tiettyyn paikkaan kohdistuvasta vakavasta uhasta. Uhkan torjumiseksi olisi välttämätöntä saada tiedot kohdetta lähestyvistä tai kohteen lähellä olevista matkaviestimistä.

Matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisesta tulisi selkeyden vuoksi käyttää televalvonnan määritelmästä eroavaa nimeä. Tässä esityksessä käyttöön ehdotetaan otettavaksi menetelmän nimenä tukiasematietojen hankkiminen. Tieto tulisi voida saada sekä telepäätelaitteista että teleosoitteista, joten sääntely tulisi rajata tältä osin telekuuntelua ja televalvontaa vastaavaksi. Teknisen kehityksen vuoksi aikaisemmin todetulla tavalla telepäätelaitteen ja teleosoitteen käsitteillä pyritään kattamaan kaikki tekniset ratkaisut, joilla sijaintitietoa voi muodostua. Hankkimista ei ole syytä rajoittaa koskemaan vain matkaviestimiä. Lisäksi rikoksen selvittämisen kannalta myös muukin ajankohta kuin rikoksen oletettu tapahtuma-aika voi olla rikoksen selvittämisen kannalta tärkeä. Esimerkiksi henkirikoksen tekemisen jälkeen ruumis voidaan kätkeä muulla kuin rikoksen tekopaikalla. Samanlainen eroavaisuus voi koskea myös kätkemisajankohtaa. Tämä tulisi huomioida säännöksen sanamuodossa.

Tarkkailun edellytykset

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole tarkkailun käytön edellytyksiä koskevaa säännöstä. Poliisilain 30 §:n 1 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus rikollisen toiminnan estämiseksi tai keskeyttämiseksi tarkkailla muualla kuin asunnossa olevaa henkilöä, jos tämän käyttäytymisen perusteella tai muutoin on syytä epäillä hänen syyllistyvän rikokseen. Pykälän 2 momentin mukaan tarkkailua saadaan 1 momentissa säädetyssä tarkoituksessa kohdistaa lisäksi sellaiseen kotirauhan piirin ulkopuolella olevaan henkilöön, jonka on perusteltua syytä epäillä myötävaikuttavan rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Kuten aikaisemmin on todettu, tarkkailun määritelmän mukaan se on jatkuvaa tai toistuvaa.

Poliisilain 30 §:ssä on säännökset ainoastaan rikoksen estämiseksi ja keskeyttämiseksi tehtävästä tarkkailusta. Perustuslain 2 §:n 3 momentin asettaman lakisidonnaisuusvaatimuksen vuoksi myös tarkkailun edellytyksistä rikoksen selvittämiseksi tulisi säätää pakkokeinolaissa. Raja pakkokeinolain ja poliisilain mukaisen tarkkailun välille muodostuisi siitä, että pakkokeinolain mukaan toteutettavassa tarkkailussa rikollinen toiminta olisi edennyt tunnusmerkistön mukaiseen rangaistavaan tekoon tai sen yritykseen. Muutoin tarkkailun edellytykset tulisi säätää mainittujen lakien osalta mahdollisimman yhtenevästi jo senkin vuoksi, että samassa tarkkailutilanteessa voi olla kysymys jonkin rikoksen (esimerkiksi varkaus) selvittämisestä ja toisen rikoksen (esimerkiksi kätkemisrikos) estämisestä.

Rikostutkinnan perusmenetelmänä olevan tarkkailun käytön edellytyksiä ei tulisi asettaa kovin korkealle. Käytännössä menetelmällä ei puututa merkittävästi kenenkään oikeuksiin. Sääntelyssä tulisi lisäksi ottaa huomioon käytännön epävarmuustilanteet, koska aina ei voida varmistua siitä, onko kysymyksessä juuri se rikoksesta epäilty, jota on tarkoitus tarkkailla. Tällaisten muiden kuin rikoksesta epäiltyjen tarkkailua ei tulisi kuitenkaan sallia jatkuvana tai toistuvana toimenpiteenä. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että ilmaisun ”jatkuvaa tai toistuvaa” avulla voidaan kiertää toimivaltuussäännöksiä. Toisaalta lainvalmisteluaineistossa on useissa eri yhteyksissä tuotu esiin lainsäätäjän tietoinen ratkaisu, jonka mukaan lyhytkestoiset ja kertaluontoiset toimenpiteet ovat sallittuja ja joita siis voidaan suorittaa ilman nimenomaista toimivaltanormia.

Jatkuvuudelle on lainvalmisteluaineistossa (esimerkkinä HE 22/1994 vp teknisen katselun osalta) asetettu epämääräinen ”useiden tuntien kesto”. Toistuvuutta on puolestaan määritelty sinänsä lyhytaikaisista tarkkailujaksoista muodostuvaksi katselukokonaisuudeksi, joka kestää usean tunnin ajan.

Poliisilakia koskevan hallituksen esityksen (HE 57/1994 vp) yksityiskohtaisissa perusteluissa teknisen tarkkailun yhteydessä tuodaan esille, että säännöksessä tarkoitettu tekninen tarkkailu on yhtämittaisesti jatkuvaa tai toistuvaa seurantaa, joka usein on myös suunnitelmallista. Teknistä tarkkailua koskevat säännökset eivät siten rajoita sellaisia tiedustelunluontoisia toimenpiteitä, joissa henkilöä seurataan hyvin lyhytaikaisesti (muutamia tunteja tai muutaman kerran) lähinnä sen selvittämiseksi, onko suunnitelmalliseen tiedonhankintaan aihetta ja kehen se olisi kohdistettava. Jatkossa jatkuvuus tulisi ymmärtää enintään muutaman kymmenen minuutin mittaisena ajanjaksona ja toistuvuus enintään muutamana tiedonhankintakertana. Lisäksi käyttöön otettaisiin uusi satunnaisuuden käsite, jolla pyrittäisiin nykyistä tarkemmin kuvaamaan tarkkailun alaa.

Pakkokeinolaissa tulisi kuitenkin tehdä poliisilakia vastaava rajaus asumiseen käytettävien, rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettujen kotirauhan suojaamien tilojen osalta. Tarkkailua ei tulisi voida siten kohdistaa kotirauhan piiriin.

Teknisen tarkkailun edellytykset

Teknisen kuuntelun edellytykset

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:ssä teknisen kuuntelun edellytykset on eroteltu sen mukaan, kohdistuuko toimenpide vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan vai toteutetaanko tekninen kuuntelu tällaisen tilan ulkopuolella. Pykälän 2 momentissa säädetään erikseen oikeudesta kohdistaa teknistä kuuntelua epäiltyyn, joka suorittaa rangaistusta rangaistus-

laitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa. Pykälän 3 momenttiin liittyvää asuntokuuntelua käsitellään jäljempänä erikseen. Perusterikosten osalta tulisi tässäkin ottaa huomioon se, että huumausainerikoksen yritys rinnastuu täytettyyn tekoon.

Teknisen kuuntelun edellytykset eivät ole selkeästi rajattuja, sillä muussa kuin niin sanotussa asuntokuuntelussa tekninen kuuntelu voidaan kohdistaa rikoksesta epäiltyyn, joka on vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan eli varsinaisen asuintilan ulkopuolella. Pykälässä ei mainita jäljempänä käsiteltävän teknisen katselun sääntelyn tavoin paikkaa, jossa epäillyn voidaan olettaa oleskelevan. Sääntely tulisi saattaa tältä osin yhteneväiseksi teknisen katseluun verrattuna.

Lyhytaikaiseen asumiseen tarkoitetut tilat (esimerkiksi hotellihuone) rinnastuvat vakituiseen asumiseen käytettyjen tilojen ulkopuolisiin tiloihin (HE 52/2002 vp). Asumiseen käytettävien tilojen suojaa tulisi parantaa ensinnäkin siten, että suojan piiriin tulisivat vakituiseen asumiseen tosiasiallisesti käytetyt tilat. Mikäli tila olisi vain tarkoitettu mutta ei käytetty vakituiseen asumiseen (esimerkiksi niin sanottu piilokonttori), muodostaisi asumistarkoitus olettaman, joka voisi kumoutua vastakkaiseen asiantilaan viittaavan selvityksen perusteella. Lisäksi suojaa tulisi antaa asumiseen käytettäville rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetuille kotirauhan suojaamille tiloille.

Edellä esitetyn perusteella tekninen kuuntelu voidaan kohdistaa rikoksesta epäiltyyn, joka on jossakin yleisestä tai yksityisestä paikasta erotetussa rajoiltaan määrätyssä tilassa sekä myös yleisellä tai yksityisellä paikalla. Edellä esitetyn lisäksi on huomattava, että voimassa olevan pakkokeinolain määritelmäsäännöksessä ei oteta kantaa siihen, kohdistetaanko tekninen kuuntelu epäiltyyn, tilaan vai vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan. Kuitenkin pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 1 momentissa tarkoitettu tekninen kuuntelu voidaan kohdistaa sanamuodon mukaisesti vain epäiltyyn, mutta 2 momentin mukaan tämä on mahdollista vastakohtaispäätelmän mukaisesti vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan ulkopuolella. Näin ollen tekninen kuuntelu olisi siis mahdollista toteuttaa muissakin tiloissa tai paikoissa. Jäljempänä käsiteltävä asuntokuuntelu sen sijaan voidaan voimassa olevan lain mukaan kohdistaa tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee.

Lain sanamuodon perusteella ei ole täysin selvää, voidaanko tekninen kuuntelu kohdistaa muuhun kuin vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty ei juuri tietyllä hetkellä ole tai oleskele, mutta hänen voidaan olettaa jossakin vaiheessa käyvän tai oleskelevan siellä. Koska kuuntelulaitetta ei käytännössä voida ajatella sijoitettavan tarkkailtavaan henkilöön menetelmän käytön paljastumisen vuoksi, on tekninen kuuntelu toteutettava muulla tavoin. Mikäli rikoksesta epäillyn voidaan olettaa esimerkiksi käyvän varastossa, voitaneen kyseisen tilan kuuntelu tulkita rikoksesta epäiltyyn kohdistuvaksi. Käytännössä teknisen kuuntelun toteutus tulisi mahdottomaksi, jos varaston tekninen kuuntelu olisi keskeytettävä, jos epäilty poistuu sieltä hetkeksi. Usein ei ole edes mahdollista sanoa, onko epäilty enää teknisen tarkkailun kohteena olevassa tilassa, mikäli tämä ei esimerkiksi osallistu jatkuvasti keskusteluun. Henkilön oikeusasemaan voimakkaammin puuttuvassa asuntokuuntelussakin sallitaan kytkentä tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee. Lainsäädäntöä pitäisi täsmentää niin, että tekninen kuuntelu kytketään tiloihin, joissa epäillyn voidaan todennäköisesti olettaa käyvän tai oleskelevan.

Pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 2 momentissa ei säädetä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen oikeudesta tehdä päätös kiiretilanteissa puheena olevasta teknisestä kuuntelusta. Esimer-

kiksi epäillyn tullessa muuhun tilaan kuin asuntoon, saattaa pian ilmetä, että jotakuta muutakin on syytä epäillä samasta rikoksesta. Epäillyn poistuessa tilasta, ei teknistä kuuntelua voitaisi jatkaa ennen kuin tuomioistuin on päättänyt asiasta. Lisäksi asiaan liittyy kysymys tällaisen tiedon luonteesta. Voimassa olevan sääntelyn perusteella on epäselvää, onko kuuntelulla saatu tieto ns. ylimääräistä tietoa vai onko tieto rinnastettava pikemminkin kuuntelukiellon alaiseen tietoon. Nämä kysymykset tulisi ratkaista. Menettelystä tällaisissa yllättävissä tilanteissa tulisi säätää nimenomaisesti.

Kuten aikaisemmin jo todettiin, teknistä kuuntelua saadaan kohdistaa lisäksi epäiltyyn, joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa. Säännöksen sanamuoto tulisi tältä osin saattaa ajantasaiseksi. Voimassa olevan muun lainsäädännön mukaan pakkolaitokseen eristämistä ei enää ole.

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 4 momentin mukaan esitutkintaa toimittavalla virkamiehellä on oikeus sijoittaa kuuntelulaite kuuntelun kohteena oleviin tiloihin, jos kuuntelun suorittaminen sitä edellyttää. Virkamiehellä on tällöin oikeus laitteen asentamiseksi ja pois ottamiseksi salaa mennä edellä mainittuihin tiloihin. Tuomioistuimella on kuitenkin jäljempänä käsiteltävän 7 §:n 2 momentin nojalla mahdollisuus antaa teknistä kuuntelua koskevia rajoituksia ja ehtoja. Laitteiden, menetelmien ja ohjelmistojen asentamisesta teknisen tarkkailun toteuttamista varten ja pois ottamisesta tulisi säätää selkeyden vuoksi erillisessä pykälässä ja siinä tulisi mahdollistaa myös oikeus käyttää teknisiä laitteita ja menetelmiä teknisen tarkkailun laitteen asennuksen turvaamiseksi. Esimerkkinä voidaan mainita tarkkailtavan kohteen suojaksi asennetun laitteen tekninen häirintä asennuksen aikana.

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n sääntely eroaa myös poliisilaissa säädetyistä teknisen kuuntelun edellytyksistä. Poliisilain 31 §:ssä säädetään teknisen tarkkailun edellytyksistä. Teknistä kuuntelua koskee ensinnäkin viimeksi mainitun pykälän 1 momentissa säädetty. Momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus kohdistaa vakituiseen asumiseen käytetyn huoneen tai tilan ulkopuolella olevaan henkilöön taikka kulkuneuvoon tai tavaraan teknistä tarkkailua, jos sen avulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja. Samoin edellytyksin teknistä tarkkailua saa lisäksi kohdistaa henkilöön, joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa.

Poliisilain 31 §:n 1 momentissa käytetään pakkokeinolaista poiketen vakituiseen asumiseen käytetyn huoneen käsitettä. Lisäksi säännöksessä mainitaan teknisen tarkkailun kohteena myös kulkuneuvo ja tavara, mikä johtuu siitä, että kaikille teknisen tarkkailun muodoille säädetään edellytykset samassa pykälässä. Pakkokeinolain lisäedellytys (erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle) poikkeaa myös poliisilain lisäedellytyksestä (voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen torjumiseksi tarvittavia tietoja). Sääntely tulisi saattaa tältäkin osin yhdenmukaiseksi.

<u>Vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan teknisen kuuntelun edellytykset</u>

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 3 momentissa mainituilla edellytyksillä tekninen kuuntelu voidaan kohdistaa myös vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan. Vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan tekninen kuuntelu on mahdollista, kun on syytä epäillä jotakuta momentissa tyhjentävästi luetelluista vakavista perusterikoksista. Myös tämän momentin osalta huomio kiinnittyy siihen, että törkeän huumausainerikoksen osalta viitataan sen yri-

tykseen, vaikka yritys rinnastuu puheena olevan rikoksen tunnusmerkistössä täytettyyn tekoon.

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 3 momentin mukaan rikoksen esitutkintaa toimittavalle viranomaiselle voidaan antaa lupa kohdistaa teknistä kuuntelua sellaiseen vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan, jossa epäilty todennäköisesti oleskelee, jos rikoksen selvittäminen olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja. Asuntokuuntelussa teknisen kuuntelun edellytykset on siis sidottu epäillyn todennäköiseen oleskeluun missä tahansa vakituiseen asumiseen tarkoitetussa tilassa. Lainvalmisteluaineistossa ei ole käsitelty sitä, millaista selvitystä tai tiedonhankintaa tämän edellytyksen täyttymisestä tarvitaan. Sanan ”oleskelee” käyttäminen viittaa lyhytaikaista käymistä pidempiaikaiseen kestoon mutta ei kuitenkaan vielä asumisen kaltaiseen oleskeluun. Lakia on tässä kohdassa tulkittava siten, ettei asuntokuuntelu ole mahdollista käymisen tapaisissa lyhytaikaisissa vierailuissa. Toisaalta oikeuskirjallisuudessa lainkohtaa on tulkittu siten, että epäillyn säännöllinen ja tihein väliajoin tapahtuva käynti tilassa voidaan tulkita säännöksessä tarkoitetuksi oleskeluksi. Vaatimus epäillyn todennäköisestä oleskelusta vakituiseen asumiseen tarkoitetussa tilassa on varsin tiukka, mutta asiantilaa ei ehdoteta muutettavaksi, koska kynnyksen tulee tällaisen perusoikeuksiin puuttumisen kohdalla ollakin korkealla.

Vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan käsite on havaittu käytännössä ongelmalliseksi. Asiasta on annettu joitakin Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuja, joilla on merkitystä myös edellä käsitellyn teknisen kuuntelun kannalta. Eräässä eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa (dnro 2/2/04) oli kysymys tapauksesta, jossa käräjäoikeus oli myöntänyt keskusrikospoliisille luvan vapaa-ajan asunnon tekniseen kuunteluun. Apulaisoikeusasiamies piti lupapäätöstä puutteellisesti perusteltuna ja näki ongelmallisena ratkaisun tekemisen asumisen vakinaisesta luonteesta ilman, että saatiin tai edes yritettiin saada lähempää selvitystä oleskelun ”osittaisuudesta”. Lisäksi apulaisoikeusasiamies esitti käsityksensä teknistä kuuntelua tarkoittavan luvan yksilöinnistä epäiltyyn henkilöön tietyn tilan sijasta.

Toisessa apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa (dnro 2894/4/01) oli kysymys muun muassa siitä, onko muu tekninen kuuntelu kuin asuntokuuntelu tilan kuuntelua vai epäillyn kuuntelua. Ratkaisun mukaan puheena olevan kaltaista teknistä kuuntelua ei tulisi tulkita tilakuunteluksi. Kysymyksessä oli apulaisoikeusasiamiehen näkemyksen mukaan tätä yksittäistapausta laajempi ongelma, joka johtuu lainsäädännön tulkinnanvaraisuudesta. Ratkaisuissa esille nousseiden käytännön ongelmien johdosta vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan käsite tulisi korvata vakituiseen asumiseen käytettävän tilan käsitteellä ja lisäksi lainsäädännössä olisi mahdollistettava sellaisten tilojen tai paikkojen tekninen kuuntelu, joissa epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti käyvän tai oleskelevan. Kansainvälisen vertailun tietojen mukaan asuntokuuntelun kohdistamisessa on merkitystä paikalla, jossa epäillyn on syytä olettaa tulevan oleskelemaan (Ruotsi) tai jossa epäilty todennäköisesti tulee oleskelemaan (Norja).

Perustuslakivaliokunnan lausunnosta PeVL 36/2002 vp ja lakivaliokunnan mietinnöstä LaVM 31/2002 vp ilmenevällä tavalla syynä asuntokuuntelun käytön muuta teknistä kuuntelua tiukemmille edellytyksille on pääasiassa se, että pakkokeino kohdistuu kotirauhan ja yksityiselämän suojan ydinalueeseen ja pakkokeinon piiriin tulee mahdollisesti muitakin henkilöitä kuin rikoksesta epäiltyjä. Tietokoneen, päätelaitteen tai muun teknisen laitteen teknisessä tarkkailussa esimerkiksi näppäimistön tarkkailu ei välttämättä kohdistu asunnossa oleskeleviin muihin henkilöihin silloinkaan, kun laite on asunnossa. Kuvatun kaltaisella teknisellä

tarkkailulla ei siten puututtaisi samalla tavoin kotirauhan ja yksityiselämän suojaan. Tällaisesta teknisestä laitetarkkailusta tulisi kuitenkin laatia erilliset säännökset.

Julkisen asiamiehen instituutio

Pakkokeinolain 5 a luvun 6 a §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on ottaessaan vakituiseen asumiseen tarkoitettuihin tiloihin kohdistettavaa teknistä kuuntelua koskevan lupa-asian käsiteltäväksi määrättävä kuuntelun kohteena olevan rikoksesta epäillyn ja muiden kuuntelun kohteeksi joutuvien etuja valvomaan julkinen asiamies, jollaisena voivat 6 b §:n 1 momentin mukaan toimia suostumuksensa mukaisesti asianajaja tai julkinen oikeusavustaja. Pakkokeinolain 5 a luvussa on lisäksi säännöksiä muun ohessa julkisen asiamiehen palkkiosta ja korvauksesta.

Julkisen asiamiehen instituutio on ollut käytössä vuoden 2004 alusta lähtien. Käytännön kokemukset julkisen asiamiehen toiminnasta ovat varsin vähäisiä. Niiden perusteella ei voida esittää sen enempää järjestelmän laajentamista kuin sen supistamista tai lakkauttamista. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 a §:n 3 momentin mukaan julkisen asiamiehen vaitiolovelvollisuus koskee ainoastaan tehtävää hoitavia tai hoitaneita asiamiehiä. Salaisen tiedonhankinnan paljastumisriskin vähentämiseksi sääntely tulisi laajentaa koskemaan myös niitä tilanteita, joissa asianajajaa tai julkista oikeusavustajaa on pyydetty tähän tehtävään, mutta tämä ei ole syystä tai toisesta ottanut tehtävää vastaan. Pyynnön yhteydessä saatujen tietojen salassapitovelvollisuuden ehdotetaan aikaisemmin esitetyin tavoin koskevan myös etsintäasiamiestä. Lainsäädäntöteknisesti julkista asiamiestä koskeva sääntely tulisi sijoittaa tuomioistuinkäsittelyä koskevien säännösten yhteyteen.

Teknisen katselun edellytykset

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:ssä säädetään teknisen katselun edellytyksistä. Pykälän 1 momentin mukaan edellytyksenä on se, että jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Koska erityisiä kuuden kuukauden ja yhden vuoden väliin meneviä enimmäisrangaistuksia ei ole säädetty, edellytyksenä tulisi olla, että rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 1 momentin mukaan teknistä katselua voidaan kohdistaa epäiltyyn tai tiettyyn paikkaan, jossa hänen voidaan olettaa oleskelevan. Tekniseen kuunteluun verrattuna sääntelyssä on jo aikaisemmin mainittuja perusteettomia eroavuuksia. Tekninen katselu tulisi voida kohdistaa tiettyyn epäiltyyn sekä myös paikkaan ja tilaan, jossa hänen voidaan todennäköisesti olettaa käyvän tai oleskelevan lukuun ottamatta vakituiseen asumiseen käytettyjä tiloja. Edellytyksenä tekniselle katselulle on myös se, että pakkokeinolla saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Myös tämän menetelmän erityisedellytyksestä tulisi säätää pykälässä, jossa yleisemmin ja muitakin menetelmiä koskevasti säädettäisiin salaisen tiedonhankinnan erityisistä edellytyksistä.

Kysymyksessä olevan pykälän 2 momentissa säädetään, että jos tekninen katselu kohdistuu vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan rangaistusta rangaistuslaitoksessa suorittavaan, pakkolaitokseen eristettyyn tai tutkintavankiin, edellytetään kuitenkin, että epäily koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, taikka huumausainerikosta tai näiden rikosten rangaistavaa yritystä taikka terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelua ja että katselulla saatavilla tiedoilla voidaan näissäkin tapauksissa olettaa

olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Teknisen kuuntelun vastaavan säännöksen tavoin tämä momentti tulisi saattaa ajantasaiseksi.

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 3 momentin mukaan teknistä katselua saa kohdistaa epäiltyyn vain hänen ollessaan vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan ulkopuolella. Teknistä katselua saa lisäksi kohdistaa epäiltyyn, joka suorittaa rangaistusta rangaistuslaitoksessa taikka on pakkolaitokseen eristetty tai tutkintavanki, hänen ollessaan sellissään tai vankien käytössä olevissa laitoksen muissa tiloissa. Momentin mukaan teknistä katselua voidaan siis kohdistaa vain epäiltyyn. Momentissa ei oteta huomioon riittävästi tiloja, ja sääntely on ristiriitainen myös 1 momenttiin verrattuna. Sääntely tulisi saattaa tältäkin osin johdonmukaiseksi. Se edellyttää sekä pakkokeinolain että poliisilain teknistä katselua kuin myös teknistä kuuntelua koskevien pykälien yhdenmukaistamisen.

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 4 momentin mukaan esitutkintaa toimittavalla virkamiehellä on oikeus sijoittaa katselulaite katselun kohteena oleviin tiloihin, jos katselun suorittaminen sitä edellyttää. Virkamiehellä on tällöin oikeus laitteen asentamiseksi ja pois ottamiseksi salaa mennä edellä mainittuihin tiloihin. Laitteiden sijoittamisesta tulisi selkeyden vuoksi säätää erillisessä pykälässä. Lisäksi teknisessä katselussa on mahdollista tarkkailla ainoastaan asunnossa olevaa teknistä laitetta, jolloin kysymys ei olisi varsinaisesti asuntokatseluun rinnastettavasta tilanteesta. Tällaisesta teknisestä laitetarkkailusta tulisi kuitenkin säätää erillisessä säännöksessä, kuten aikaisemmin on jo todettu

Teknisen seurannan edellytykset

Pakkokeinolain 5 a luvun 4 b §:ssä säädetään teknisen seurannan edellytyksistä. Edellytyksenä on pykälän 1 momentin mukaan se, että jotakuta on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Tässäkin tapauksessa säännöksessä mainittu enimmäisrangaistus tulisi korottaa vuoteen vankeutta, koska laissa säädettyjä kuuden kuukauden ja vuoden välissä olevia enimmäisrangaistuksia ei ole.

Teknistä seurantaa voidaan kohdistaa vain epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai rikoksen kohteena olevaan tavaraerään. Tehokkaan rikostorjunnan kannalta tarkasteltuna teknisen seurannan soveltamisala on liian kapea ja eroaa monin paikoin myös poliisilain 31 §:n mukaisen teknisen seurannan edellytyksistä. Pakkokeinolain 5 a luvun 4 b §:n 2 momentin mukaan esitutkintaa toimittavalla virkamiehellä on oikeus sijoittaa seurantalaite seurattavan kulkuneuvon sisälle, jos seurannan suorittaminen sitä edellyttää. Virkamiehellä on tällöin oikeus laitteen asentamiseksi ja pois ottamiseksi salaa mennä kulkuneuvon sisälle. Tässäkin tapauksessa laitteen asentamisesta tulisi selkeyden vuoksi säätää erillisessä pykälässä.

Poliisilain 31 §:n 3 momentin mukaan teknisen seurannan edellytyksenä on edellä teknisen kuuntelun yhteydessä käsitellyissä 1 ja 2 momentissa säädetyn lisäksi se, että henkilön käyttäytymisestä tai muutoin voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta, tai myötävaikuttavan tällaisen rikoksen tekemiseen. Mainitun lain 28 §:n 1 momentin 3 kohdan määritelmäsäännöksessä todetaan, että tekninen seuranta on kulkuneuvon tai tavaran liikkumisen seurantaa. Tähän nähden ristiriitaisesti 31 §:n 1 momentin mukaan teknisen tarkkailun muotona tekninen seuranta voidaan kohdistaa henkilöön, kulkuneuvoon tai tavaraan.

Pakkokeinolain ja poliisilain teknisen seurannan edellytyksiä koskevat säännökset tulisi saattaa yhdenmukaisiksi. Säännösten eroavuudet eivät ole sinällään nousseet tältä osin aiemmassa

lainvalmistelussa esille. Lainvalmisteluaineiston perusteella voidaan kuitenkin havaita, että lainsäätäjän tarkoituksena on ollut varsinaisesti tavaroiden, tavaraerien, irtainten esineiden ja kulkuneuvojen teknisen seurannan mahdollistaminen ainakin pakkokeinolain osalta. Kun verrataan poliisilain määritelmäsäännöstä sen lain teknisen tarkkailun edellytyksiä koskevaan säännökseen, voidaan lisäksi todeta, että ne eroavat toisistaan. Edellä esitetyt epätarkkuudet ovat omiaan aiheuttamaan käytännön tasolla tulkintaongelmia. Lainsäädäntöä tulisikin yhdenmukaistamisen lisäksi selkeyttää.

Teknisen seurannan kohteen osalta voidaan todeta, että sana ”tavara” voi ainakin yleiskielessä tarkoittaa hyvin pieniä ja henkilökohtaisia esineitä (esimerkiksi matkapuhelin, vaatetus tai kynä), jolloin tosiasiassa seurataan henkilöä eikä sinänsä kulkuneuvoa tai tavaraa. Toisaalta voidaan sanoa, että juuri voimassa olevan lain tarkoittamia esineitä seurataan nimenomaan henkilöiden tekojen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi. Pakkokeinolaki rajoittaa poliisilaista poiketen teknisen seurannan vain rikoksen kohteena oleviin esineisiin kuten huumausaine-erään. Kuitenkin esimerkiksi rikoksentekovälineiden seuraaminen voi olla rikoksen selvittämisen kannalta erittäin tärkeää. Sekä pakkokeinolaissa että poliisilaissa tulisi avoimesti ilmaista se, että tekninen seuranta voidaan kohdistaa esineiden, tavaroiden ja kulkuneuvojen lisäksi tosiasiallisesti myös henkilöihin. Teknistä seurantaa ei tulisi myöskään rajoittaa koskemaan rikoksesta epäillyn käyttämää kulkuneuvoa tai rikoksen kohteena olevaa tavaraerää. Seurannan kohteena tulisivat siis kysymykseen rikoksen kohteena olevat esineet, aineet ja omaisuus sekä rikoksesta epäillyn hallussaan pitämät tai käyttämät esineet, aineet ja omaisuus.

Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poistaminen

Edellä esille tuodulla tavalla teknisessä tarkkailussa käytettävän laitteen, menetelmän ja ohjelmiston asentamisesta tulisi säätää erillisessä säännöksessä. Säännöksessä tulisi mainita myös asennusta suorittavan virkamiehen oikeus päästä salaa asennuksen kohteena oleviin kohteisiin tai tietojärjestelmään sekä myös tilapäisesti kiertää, tai purkaa kohteiden tai tietojärjestelmän suojaus tai haitata sitä. Mikäli tilapäinen suojauksen purku ei ole mahdollista, ei myöskään asennusta voida tehdä. Esimerkkinä voidaan mainita varastorakennuksen hälytinlaitteen ohittaminen. Vastaavasti laitteiston poisottamisesta tulisi säätää nimenomaisesti. Myös poisottamisen yhteydessä kohteen suojauksen tilapäisen suojauksen ohittamisen tulisi olla mahdollista.

Säännöksessä tulisi selvyyden vuoksi korostaa sitä, ettei laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamisessa ja poistamisessa ole kysymys kotietsinnästä, vaan siitä säädettäisiin erikseen. Ongelmallisia tilanteita saattaa syntyä, jos asentamisen tai poistamisen yhteydessä sattumalta havaitaan seikkoja, joiden perusteella tulisi suorittaa kotietsintä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa asennuksen kohteena olevissa tiloissa havaitaan luvattomia aseita tai huumausaineita. Jos laittomiin esineisiin tai aineisiin ei puututa heti, on mahdollista, että huumausaineet päätyvät levitykseen tai että ampuma-asetta käyttäen tehdään rikos. Kuvatun kaltaiset tilanteet olisi ratkaistava tapauskohtaisella punninnalla vertailemalla puuttumista puoltavia ja sitä vastaan puhuvia seikkoja ja etuja. Toimenpiteen siirtämistä koskevasta toimivaltuudesta tulisi kuitenkin säätää erikseen.

Lisäksi muun ohessa asennusten suojaamiseksi tulisi säätää nimenomaisesti sivulliselle annettavasta ilmaisukiellosta, jos tämä on asemastaan tai tehtävästään johtuen avustanut tai häntä on pyydetty avustamaan salaisen tiedonhankinnan toteuttamisessa. Ilmaisukielto tulisi voida antaa ainoastaan rajoitetuksi ajaksi.

Peitetoiminnan edellytykset

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole säännöksiä peitetoiminnasta. Pakkokeinolain 6 luvun 7 §:n mukaan peitetoiminnasta säädetään poliisilaissa siltäkin osin kuin sitä voidaan käyttää rikosten selvittämisessä.

Poliisilain 31 a §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus peitetoimintaan, jos se on tarpeen pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:ssä tarkoitetun rikollisen toiminnan (telekuuntelun perusterikokset) taikka rikoslain 17 luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetun rikoksen (lasta esittävän sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen) tai sen rangaistavan yrityksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi. Edellytyksenä on myös se, että tiedonhankinnan kohteena olevan käyttäytymisen perusteella tai muutoin on perusteltu aihe epäillä hänen syyllistyvän sanottuun rikokseen. Peitetoiminta asunnossa on sallittua vain silloin, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Kotietsinnästä on kuitenkin voimassa, mitä pakkokeinolaissa säädetään.

Peitetoimintaa voidaan siis käyttää kattavasti rikostorjunnassa (rikoksen estäminen, paljastaminen ja selvittäminen), mutta vain törkeimpien ja yhteiskunnallisesti vaarallisimpien rikosten osalta. Tätä voitaisiin edelleen pitää lähtökohtana ottaen lisäksi huomioon se, että menetelmän käyttö on tarkoitettu ylipäänsä viimesijaiseksi keinoksi. Jatkossa esitutkinnassa rikoksen selvittämisessä käytettävästä peitetoiminnasta tulisi selvyyden vuoksi säätää myös pakkokeinolaissa. Lisäksi yksinomaan tietoverkossa tapahtuvasta, oman erityisen tyyppinsä muodostavasta peitetoiminnasta tulisi säätää erikseen. Tietoverkoissa tapahtuvalle ihmisten väliselle vuorovaikutukselle on jo luonteenomaista tietynlainen epäluottamus. Lähtökohtana voidaan pitkälti pitää sitä, että henkilöt eivät esiinny tietoverkoissa omalla identiteetillään, vaan käytetään esimerkiksi nimimerkkejä tai muita vastaavia tunnisteita. Lisäksi tietoverkoissa tapahtuvan peitetoiminnan dokumentointi on fyysiseen toimintaympäristöön verrattuna helpompaa, joten peitetoiminnan toteuttamistapa on jälkikäteen tarkemmin selvitettävissä. Fyysiset työturvallisuusriskit puuttuvat tietoverkkorikosympäristöstä. Edellä esitetyn vuoksi tietoverkoissa tapahtuvalle peitetoiminnalle ei tulisi asettaa yhtä tiukkoja edellytyksiä kuin reaalimaailmassa toteutettavalle toiminnalle.

Esityksen kansainvälistä vertailua koskevassa jaksossa on tietoja peitetoiminnan järjestämisestä useissa valtioissa. Tietojen valossa peitetoiminnan käyttämisen edellytykset, peitetoiminnan käyttämistä koskevat päätöksentekomenettely ja peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen toimivaltuudet (erityisesti oikeus tehdä rikoksen tunnusmerkistön täyttäviä tekoja) vaihtelevat melkoisesti. Kansainvälisestä vertailusta onkin vaikeaa tehdä johtopäätöksiä siitä, mihin suuntaan lainsäädäntöä olisi kehitettävä.

<u>Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö</u>

Ehkä merkittävin peitetoiminnan lainsäädännölliseen järjestämiseen liittyvä haaste koskee sitä, mitä tekoja poliisimies saa tehdä peitetoimintaa suorittaessaan. Tämän kysymyksen kannalta merkittävä on EIT:n ratkaisukäytäntö. Seuraavassa käsiteltävillä ratkaisuilla on merkitystä myös siltä kannalta, voidaanko peitetoimintaa koskevia tietoja salata asianosaisilta. Tätä myös valeostoa ja tietolähdetoimintaa koskevaa kysymystä käsitellään tarkemmin jäljempänä.

Tapausta *Lüdi v. Sveitsi (A-238 15.6.1992)* on pidettävä eräänä keskeisimmistä ratkaisuista. Siinä EIT totesi yksityiselämän suojaa koskien sen, että valittajan on täytynyt olla tietoinen toimintansa laittomuudesta (huumausainekauppa) ja siitä, että hän näin ollen oli vaarassa joutua tekemisiin salaista tehtävää suorittavan poliisimiehen kanssa, jonka tehtävänä olisi hänen paljastamisensa. EIS 8 artiklaa ei siten ollut loukattu. Myöskään virkamiehen tässä tarkoituksessa tekemien toimien (puhelut, valeostot ja hallinnolliset peitteet) ei katsottu olevan ongelmallisia. EIT on vahvistanut myös ratkaisuissaan sen, ettei passiivinen soluttautuminen vaaranna epäillyn oikeuksia (*Teixeira de Castro v. Portugali 9.6.1998*).

EIS 6 artiklan 1 kappaleen rikkomista koskevissa ratkaisuissa on tullut esiin myös kysymys poliisin tekemästä yllytyksestä rikokseen. Edellä mainitussa *Teixeira de Castro* -tapauksessa EIT katsoi kyseistä määräystä rikotun siksi, että poliisit olivat toimineet yllyttäjinä tekemällä aloitteen valittajan suorittamaan huumerikokseen. Yllyttämisestä oli kyse myös tapauksessa *Sequeira v. Portugali l6.5.2003*). EIT arvioi sitä, olivatko tapauksessa toimineet kaksi poliisia peitetarinan turvin vain puuttuneet jo käynnissä olleeseen huumekauppaa koskeneeseen operaatioon (agent infiltré) vai oliko heidän katsottava provosoineen rikoksen tekemiseen (agent provocateur). Tuomioistuimen mielestä tapauksen olosuhteissa ei ollut tukea hallituksen väittämälle, jonka mukaan valittajalla olisi ollut tarkoitus suorittaa rikos. Näin valittajalta oli riistetty oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. EIT:n ratkaisussa tehtiin eroa sen suhteen, oliko poliisin toiminta tuonut esille ”piilevänä olemassa olleen rikollisen tarkoituksen antamalla valittajalle tilaisuuden sen toteuttamiseen” vai oliko poliisin toiminta luonut rikollisen tarkoituksen, jota ei aiemmin ollut olemassa. Tapauksessa mikään ei viitannut EIT:n mielestä siihen, että rikos olisi tehty ilman poliisien väliintuloa. Vastaavan tyyppinen tapaus on *Vanyan v. Venäjä 15.12.2005*, jossa poliisi peitetoiminnan yhteydessä oli menetellyt välihenkilöä avuksi käyttäen tavalla, jonka EIT katsoi huumerikokseen yllyttämiseksi.

Varsin tuoreessa Suomea koskevassa ratkaisussa *V. v. Suomi 24.4.2007* valittaja väitti rikkomuksen tapahtuneen muun ohessa sillä perusteella, että poliisi oli yllyttänyt hänet tekemään rikoksen, jota hän ei muutoin olisi tehnyt. Lisäksi poliisi oli yrittänyt salata erääseen puhelinsoittoon liittyneitä olosuhteita. EIT totesi, että kontradiktorinen periaate ja osapuolten tasaarvo kuuluivat olennaisina osina oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin rikosjutussa. Sen lisäksi EIS 6 artiklan 1 kappale edellytti, että syyttäjäviranomaiset paljastivat syytetylle kaiken hallussaan olleen olennaisen näytön siitä riippumatta, oliko se syytetylle vastaista tai myönteistä. Tämä velvollisuus ei kuitenkaan ollut ehdoton. Rikosjutussa saattoi olla syytetyn edun kanssa kilpailevia intressejä kuten kansallinen turvallisuus, tarve suojella todistajia kostotoimilta tai pitää salassa poliisin rikostutkintamenetelmät. Kuitenkin EIS 6 artiklan 1 kappale salli vain sellaiset syytetyn oikeuksiin puuttumiset, jotka olivat ehdottoman välttämättömiä. Tässä tapauksessa EIT katsoi, että päätöksentekomenettelyssä ei ollut noudatettu oikeudenmukaisuuden vaatimuksia, koska valittaja ei ollut voinut puolustautua yllytysväitteellä riittävän ajoissa kaikilta osin. EIS 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Ratkaisussa *Malininas v. Liettua 1.7.2008* kysymys oli siitä, ylittikö poliisi huumausaineiden välitystä tutkiessaan hyväksyttävän peitetoiminnan rajat yllyttämällä henkilön myymään huumeita huomattavaa rahasummaa vastaan. EIT totesi muun ohessa, että se ei ollut saanut objektiivisia tuomioistuimissa oikeaksi vahvistettuja selvityksiä, jotka osoittaisivat, että viranomaisilla olisi ollut päteviä syitä epäillä valittajaa huumeiden välittämisestä tai taipumuksesta sellaiseen rikokseen jo ennen kuin poliisimies oli ottanut häneen yhteyttä. EIT katsoi, että poliisi ei ollut pysynyt hyväksyttävän peitetoiminnan rajoissa. Poliisimiehet olivat toimineet rikokseen yllyttäjinä (agents provocateurs) eivätkä vain tulleet mukaan meneillään olleeseen rikolliseen toimintaan. EIS 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ei ole kaikissa tapauksissa edellyttänyt peitetoiminnan tai valeoston yksityiskohtaista sääntelyä. Ratkaisussa *Kuzmickaja v. Liettua 10.6.2008* oli kyse siitä, ylittikö poliisi peitetoiminnan hyväksyttävät rajat tehdessään koeoston ravintolassa, jossa anniskellut alkoholijuoma-annokset eivät poliisin saaman nimettömän ilmoituksen mukaan vastanneet määriltään tilauksia. Poliisin toimia ei käsillä olevassa tapauksessa voitu EIT:n mukaan pitää lainvastaisina tai mielivaltaisina sen johdosta, että niistä ei ollut yksityiskohtaisia säännöksiä laissa. Poliisilain mukaan poliisilla oli yleiset valtuudet tutkia rikoksia ja kerätä niistä näyttöä. Tässä tapauksessa EIT katsoi myös, että valittajaa ei ollut yllytetty rikokseen EIS 6 artiklan 1 kappaleen vastaisesti. Poliisi oli vain tilannut valittajalta juoman.

Ratkaisussa *Pyrgiotakis v. Kreika 21.2.2008* oli kysymys siitä, oliko poliisi provosoinut henkilön rikokseen peitetoiminnan yhteydessä. Myös tässä ratkaisussa EIT katsoi, että mikään näyttö ei osoittanut, että valittaja olisi tehnyt rikoksen ilman poliisin puuttumista. Niin ollen ei voitu katsoa, että poliisit olisivat rajoittuneet pelkästään paljastamaan rikollisen tarkoituksen. Sen sijaan ne olivat hiljaisesti tarjonneet valittajalle tilaisuuden toteuttaa sellaisen tarkoituksen. Näissä oloissa EIT katsoi, että poliisin toiminta oli ollut pääasiallisena vaikkakaan ei yksinomaisena syynä valittajan menettelyyn, josta oli seurannut hänen tuomitsemisensa ankaraan rangaistukseen. Poliisi oli siten provosoinut rikoksen, jota ei muuten olisi tehty. EIS 6 artiklan 1 kappaletta oli rikottu. Rikokseen yllyttämisestä on kysymys myös ratkaisussa *Ramanauskas v. Liettua 5.2.2008.* EIT pani ratkaisussa merkille, että valittaja oli oikeudenkäynnin kaikissa vaiheissa vedonnut yllytykseen. Niin ollen viranomaisten ja tuomioistuinten olisi tullut ainakin toimittaa perusteellinen tutkinta peitetoiminnan hyväksyttävien rajojen mahdollisesta ylityksestä eli siitä, olivatko poliisit yllyttäneet valittajaa rikokseen.

Oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:6

Oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön asettaman peitetoimintatyöryhmän mietinnössä (oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:5) ehdotettiin poliisilakiin lisättäväksi 36 a § peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen osallistumisesta järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan. Pykälän 1 momentin mukaan lupa osallistua olisi voitu antaa, jos 1) peitetoiminnan kohteena on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kymmenen vuotta vankeutta ja 2) osallistumisella voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys peitetoiminnan kohteena olevan rikoksen estämiselle, paljastamiselle tai selvittämiselle.

Ehdotetun poliisilain uuden 36 a §:n 2 momentin mukaan järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuvalle poliisimiehelle olisi voitu antaa lupa hankkia toimitiloja tai kulku- tai muita sellaisia välineitä, kuljettaa henkilöitä, esineitä tai aineita, hoitaa taloudellisia asioita taikka avustaa rikollisryhmää muilla näihin rinnastettavilla tavoilla.

Mainitun pykälän 3 momentissa olisi säädetty, että poliisimiehelle voidaan myös antaa lupa osallistua 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen vaikuttamalla rikoksen tekemisen aikaan ja paikkaan tai muulla tähän rinnastettavalla tavalla, jos rikos on tekeillä tai on perusteltua syytä olettaa, että rikos tehtäisiin ilman poliisimiehen myötävaikutustakin. Poliisimies olisi lisäksi saanut edellä mainitulla tavalla osallistua rikollisryhmän muuhun rikokseen, joka tehdään 1 momentissa tarkoitetun rikoksen yhteydessä, jos tämä on välttämätöntä peitetoiminnan paljastumisen estämiseksi ja poliisimiehen tai hänen läheistensä henkeen tai terveyteen välittömästi kohdistuvan vakavan uhan torjumiseksi. Pykälän 4 momentin mukaan suorittaessaan peitetoimintaa poliisimies olisi saanut myös syyllistyä liikennerikkomuksiin, järjestysrikkomuksiin tai muihin sellaisiin lajissaan vähäisiin rikkomuksiin, joista ei olisi yleisen rangaistuskäytän-

nön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa, jos tämä on välttämätöntä peitetoiminnan paljastumisen estämiseksi. Poliisilain uuden 36 a §:n 5 momentissa olisi säädetty, että poliisimies ei saa kuitenkaan osallistua henkeen tai terveyteen taikka henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvaan tai toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta loukkaavaan rikokseen eikä myötävaikuttaa siihen, että avustettavan rikoksen aiheuttama oikeudenloukkaus muuten kun vähäisessä määrin kasvaa.

Poliisilakiin lisättäväksi ehdotetussa 36 b §:ssä olisi säädetty järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta päättämisestä. Luvan myöntämisestä 36 a §:n 1-3 momentissa tarkoitettuun osallistumiseen olisi päättänyt käräjäoikeus. Hakemuksen tuomioistuimelle olisi tehnyt peitetoiminnasta päättäneen poliisiyksikön päällikön määräämä päällystöön kuuluva poliisimies. Lupa olisi voitu antaa kerrallaan enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Poliisilain 44 §:ään ehdotettiin lisättäväksi uusi 5 momentti, jossa olisi säädetty ensinnäkin, että jos peitetoimintaa suorittava poliisimies on osallistunut syyteharkinnan tai oikeudenkäynnin kohteena olevan rikoksen estämiseen, paljastamiseen tai selvittämiseen 36 a §:n 1-3 momentissa tarkoitetulla tavalla, tämä on ilmaistava rikoksesta epäillylle ja syyttäjälle. Tuomioistuin olisi kuitenkin voinut syyttäjän vaatimuksesta päättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 luvun 11 a-11 f §:ssä säädettyä menettelyä soveltuvin osin noudattaen, että tietoa saadaan jättää ilmaisematta rikoksesta epäillylle, jos ilmaisemisesta ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen tai hänen läheistensä turvallisuudelle.

Mietinnössä korostettiin sitä, että oikeusjärjestyksen ja poliisin tehtävien kannalta hyvin poikkeuksellisten keinojen soveltamisala on syytä rajata kaikkein vakavimman rikollisuuden estämiseen ja selvittämiseen. Uusia menettelytapoja katsottiin tarvittavan ennen kaikkea järjestäytyneen vakavan huumausainerikollisuuden ja siihen liittyvien törkeiden rikosten vastustamiseen. Mietinnössä tuotiin myös esiin se, että ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin kuuluu, ettei poliisi saa yllyttää ketään tekemään rikosta, jota hän ei muuten olisi tehnyt. Tämä pätee myös, vaikka yllyttämisen tavoitteena olisi rikollisen toiminnan estäminen tai selvittäminen.

Mietinnössä todetaan, että järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumista koskeva rangaistussäännös (rikoslain 17 luvun 1 a §) on siten kirjoitettu, että se periaatteessa koskee myös poliisimiestä. Säännöksen tarkoituksena on kriminalisoida sellainen toiminta, jota ei vielä voida pitää avunantona rikokseen. Kun peitepoliisille annettaisiin oikeus myös avunantajana osallistua rikollisryhmän rikoksiin, on selvää, että peitepoliisilla pitää olla oikeus osallistua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan tavalla, joka sinänsä täyttää rikoslain 17 luvun 1 a §:n tunnusmerkistön, mutta ei voida pitää avunantona konkreettisiin rikoksiin. Peitepoliisille oikeus osallistua ryhmän toimintaan tahdottiin kuitenkin rajoittaa vain tiettyihin vähämerkityksellisiin osallistumistapoihin. Osallistuessaan saamansa luvan perusteella peitetoiminnan kohteen olevaan konkreettiseen rikokseen rikollisryhmä saattaa etukäteissuunnitelmasta poiketen ryhtyä suorittamaan myös jotakin muuta rikosta. Jos peitepoliisi tällaisessa yllättäen syntyneessä tilanteessa vetäytyisi toiminnasta tai nimenomaan kieltäytyisi osallistumasta tähän rikokseen, tämä voisi paljastaa hänet ja vaarantaa hänen turvallisuuttaan. Sen vuoksi ehdotettiin, että peitepoliisi tällaisessa tilanteessa olisi voinut osallistua sellaisen rikoksen tekemiseen, joka ei ole peitetoiminnan kohteena. Tältä osin rikokseen osallistumisen edellytyksiä ei voida kytkeä rikoksen rangaistusasteikkoon. Lisäksi peitetoiminnan paljastumisen estäminen saattaa joissakin tilanteissa edellyttää, että peitetoimintaa suorittava poliisimies voisi peitetehtävässään syyllistyä pieniin rikkomusluonteisiin tekoihin, joista yleisen oikeuskäytännön mukaan olisi odotettavissa vain sakkorangaistus. Tavoitteena oli siis mahdol-

listaa se, että peitepoliisi tarvittaessa voi omaksua epäsosiaaliseen elämäntapaan liittyviä käyttäytymistapoja ja siten ylläpitää uskottavuuttaan alamaailmassa.

Mietinnön mukaan peitetoimintaa suorittava poliisimies ei saisi osallistua henkeen tai terveyteen kohdistuvaan tai toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta tai henkilökohtaista vapautta loukkaavaan tekoon, koska osallistumista tällaiseen rikokseen voitaisiin pitää henkilökohtaisen koskemattomuuden ydinalueeseen kohdistuvana rikoksena. Kiellettyä olisi myös myötävaikuttaa siihen, että avustettavan rikoksen aiheuttama oikeudenloukkaus muuten kuin vähäisessä määrin kasvaa. Tämä olisi tarpeen siksi, ettei peitepoliisin osallistumislupaa harkittaessa aina ennalta voida tietää, mitä muutoksia kohteena olevassa rikollisryhmässä tai sen toiminnassa tapahtuu. Huumausainerikoksessa voisi kysymys olla siitä, että poliisimiehen mukaan tulon seurauksena salakuljetettava huumausaine-erä kasvaisi vähäisessä määrin.

Mietinnössä katsottiin, että peitetoiminnan laillisuuden uskottavuus ja peitetoiminnan kohteena olevien henkilöiden oikeusturva oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten turvaaminen mukaan lukien edellyttävät, että päätöksenteko tietyissä tapauksissa annetaan tuomioistuimelle. Tämän katsottiin takaavan parhaiten sen, että rikolliseen toimintaan osallistumisen välttämättömyys ja sille asetettavat ehdot tulevat puolueettomasti ja perinpohjaisesti arvioiduksi. Ehdotettu kuuden kuukauden enimmäiskesto liittyi siihen, että käytäntö on osoittanut yksittäisten peitetoimintaoperaatioiden kestävän suhteellisen kauan. Siksi lupa voitaisiin myöntää kuudeksi kuukaudeksi hakemuksesta, johon liitettäisiin peitetoimintaa koskeva kirjallinen suunnitelma.

Järjestäytyneen rikollisryhmän rikolliseen toimintaan osallistumisen katsottiin myös edellyttävän valvontajärjestelmän tehostamista. Tästä syystä esitettiin uutta raportointijärjestelmää, josta olisi säädetty poliisilakiin lisättäväksi ehdotetussa 36 c §:ssä. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta tuomioistuimen luvalla sekä peitetoiminnan paljastumisen estämiseksi välttämättömistä vähäisistä rikkomuksista olisi pitänyt raportoida kolmiportaisesti. Poliisimiehen olisi ollut raportoitava toiminnastaan peitetoiminnasta päättäneelle poliisiyksikön päällikölle, peitetoiminnasta päättäneen poliisiyksikön päällikön olisi ollut annettava toiminnasta vuosittain selvitys sisäasiainministeriölle ja sisäasiainministeriön olisi ollut annettava toiminnasta vuosittain kertomus eduskunnan oikeusasiamiehelle. Tästä järjestelystä olisi säädetty tarkemmin valtioneuvoston asetuksella.

Peitetoiminnan lainsäädännölliset kehittämistarpeet

Peitetoiminnan onnistumisen kannalta on tärkeää, että peitetehtävässä toimiva poliisimies kykenee saavuttamaan rikollisryhmän jäsenten luottamuksen. Täten on mahdollista saada riittävän yksityiskohtaista tietoa rikollisesta organisaatiosta ja toiminnasta kokonaisuudessaan. Onnistunut soluttautuminen edellyttää luottamuksen ja uskottavuuden hankkimista rikollisten keskuudessa. Peitepoliisin tulee voida luottamuksen saavuttaakseen oleilla rikollisten keskuudessa sekä osoittaa tarvittaessa toiminnallaan, että hän suhtautuu rikollisten toimintaan välinpitämättömästi ja jopa hyväksyvästi. Tällöin peitepoliisi saattaa joutua myös sellaisiin tilanteisiin, joissa hänen paljastumisensa estämiseksi, tiedonhankinnan turvaamiseksi ja oman turvallisuutensa varmistamiseksi tulisi voida osallistua rikollisryhmän rikolliseen toimintaan. Esimerkkinä voidaan mainita huumausaineen valmistuksessa tarpeellisten raaka-aineiden kuljetus, kun poliisi on ensin tuloksettomasti muilla käytettävissään olevilla keinoilla pyrkinyt saamaan selville huumausaineen valmistukseen käytettävän rakennuksen sijaintipaikan.

Vastaavasti voitaisiin ajatella, että peitepoliisi voisi osallistua valvotun läpilaskun kohteena olevaan toimitukseen. Tällöin olisi mahdollista saada selville esimerkiksi salakuljetusreitti sekä salakuljetustoimintaa organisoivat henkilöt ja toimintaan liittyvät käytännön järjestelyt. Salakuljetettava aine olisi myös tällöin täysin poliisin valvonnassa. Peitetoiminnalla ei voimassa olevien säännösten mukaan ole juurikaan mahdollisuutta saada näyttöä rikollisorganisaation rakenteesta niin, että päätekijät saataisiin edesvastuuseen teoistaan. Tämä koskee näytön hankkimista sellaisten henkilöiden rikollisesta toiminnasta, jotka eivät itse varsinaisesti osallistu yksittäisten rikosten tekemiseen (esimerkiksi huumausaineen myynti), vaan lähinnä rahoittavat ja käyttävät päätösvaltaa organisaatiossa. Esimerkeissä kuvatun kaltainen toiminta saattaa merkitä kuitenkin jo avunantoa rikolliseen toimintaan tai täyttää rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä rangaistavaksi säädetyn järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisen tunnusmerkistön.

Peitetoiminnasta säädettäessä todettiin, että se ei oikeuta rikokseen yllyttämiseen, avunantoon tai osallisuuteen tekijänä (HE 34/1999 vp, LaVL 7/2000 vp ja HaVM 17/2000 vp). Rikoksen tekevä peitepoliisi ei voi vedota hätävarjeluun tai pakkotilaan vastuuvapausperusteena, jos hän suorittaessaan peitetoimintaa joutuisi osallistumaan rikollisryhmän tekemään rikokseen, koska hätävarjelu liittyy aloitettuun tai välittömästi uhkaavaan oikeudettomaan hyökkäykseen ja puolustusteko kohdistuu hyökkääjään. Pakkotila taas liittyy muuhun oikeudellisesti suojattua etua uhkaavaan välittömään ja pakottavaan vaaraan kuin hyökkäykseen. Jos peitepoliisi suorittaessaan peitetoimintaa joutuisi tekemään rangaistavaksi säädetyn teon välttyäkseen paljastumiselta ja kostotoimilta, tämä saattaisi olla tarpeen hyökkäyksen torjumiseksi, mutta rikos (puolustusteko) ei kohdistuisi mahdolliseen hyökkääjään vaan sivulliseen. Virhearviotilanteessa kysymykseen saattaa tulla rangaistusvastuun lievennys. Jos rikos on tehty olosuhteissa, jotka läheisesti muistuttavat vastuuvapausperusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteita, rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistusasteikkoa.

Peitetoiminnassa toimivan poliisimiehen osalta vastuuvapauden perusteet ovat epäselviä. Tämä liittyy osittain viranomaisten toimivaltuuksien lailla säätämisen vaatimukseen. Lisäksi huomioon on otettava rikoslain 5 luvun osallisuutta koskevat säännökset. Rikoskumppanuutena on pidetty esimerkiksi yhteiseen suunnitelmaan perustuvaa autonkuljettajana toimimista. Avunannoksi riittää lähtökohtaisesti mikä tahansa rikoksen tekemistä avustava neuvo tai toimi. Lisäksi järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuminen on säädetty erillisenä rikoksena rangaistavaksi. On otettava huomioon myös se, että teko etenee rangaistavan yrityksen asteelle jo varhaisessa vaiheessa eli rikoksen täyttymisen vaaran aiheuduttua.

Peitetoimintaa on kohdistettu hyvin rajoitettuun henkilöpiiriin ja operaatioiden vuosittainen määrä on erittäin vähäinen. Menetelmä on tarkoitettu viimesijaisesti käytettäväksi eikä sen käytön laajentaminen ole käytännössäkään tarpeellista. Peitetoiminnan mahdollistamiseksi peitehenkilöllä tulisi kuitenkin olla mahdollisuus vähäisiä rikkomuksia, jos se on tarpeen peitetoiminnan tavoitteen saavuttamiseksi tai paljastumisen estämiseksi. Luottamuksen ja uskottavuuden muodostuminen saattaa edellyttää joissakin tilanteista peitehenkilöltä tämän kaltaista käyttäytymistä. Siitä ei voisi myöskään aiheutua käytännössä vaaraa kenellekään.

Peitetoiminnassa tulisi myös voida osallistua rikoslain 17 luvun 1 a §:ssä tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ja tässä esityksessä ehdotettavaan valvottuun läpilaskuun täsmällisin ja tiukoin edellytyksin. Sääntelyssä voitaisiin ottaa huomioon näkökohtia, joita sisältyy peitetoimintatyöryhmän mietinnön pykäläehdotuksiin ja niiden perusteluihin. Kysymys olisi nimenomaan sellaisista toimista, joilla peitehenkilö osoittaa hyödyllisyytensä järjestäytyneelle rikollisryhmälle ja siten mahdollistaa tiedonhankinnan.

Peitetoimintaoperaatioissa toimivien poliisimiesten toimimismahdollisuutta tulisi myös laajentaa siten, että aktiivista tiedonhankinta voisi yllättävissä tilanteissa kohdistaa myös muiden kuin peitetoiminnan kohteina olevien henkilöiden rikoksiin sekä sellaisiin kohdehenkilön rikoksiin, joita ei peitetoimintaa koskevassa päätöksessä ole mainittu. Tällaiset tilanteet tulisi kuitenkin saattaa normaaliin päätöksentekomenettelyyn niin pian kuin mahdollista. Peitetoimintaa koskevaan lainsäädäntöön ehdotettavien muutosten vuoksi päätöksentekojärjestelmää tulisi kehittää siten, että viime kädessä päätöksenteko peitetoiminnasta kuuluisi tuomioistuimelle. Tämä merkitsisi toisaalta peitetoiminnasta tietoisten henkilöiden piirin kasvamista, mutta tästä aiheutuvia haittoja voitaisiin hallita keskittämällä päätöksenteko yhteen tuomioistuimeen eli Helsingin käräjäoikeuteen.

Peitetoiminnan ja valeoston osalta tulisi viimeaikaisen EIT:n ratkaisukäytännön perusteella (esimerkiksi *Bykov v. Venäjä*) säätää turvakuuntelusta ja -katselusta sekä saatujen tietojen käsittelystä.

Valeoston edellytykset

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole säädöstä valeoston edellytyksistä. Pakkokeinolain 6 luvun 7 §:n mukaan valeostosta säädetään poliisilaissa siltäkin osin kuin sitä voidaan käyttää rikosten selvittämisessä. Poliisilain 31 b §:n mukaan poliisimiehellä on oikeus valeostoon, jos se on välttämätöntä kätkemisrikoksen tai varkauden taikka sellaisen rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, tai tällaisen rikoksen johdosta laittomasti hallussa pidetyn tai kaupatun esineen, aineen taikka omaisuuden löytämiseksi tai tällaisella rikoksella saadun hyödyn takaisin saamiseksi.

Valeostoa koskevan pykälän valmistelutöiden mukaan (HE 34/1999 vp) mukaan valeosto edellyttää käytännössä aina jonkinasteista peitetoimintaa, useimmiten henkilöllisyyden salaamista. Säätämisen yhteydessä pidettiin selvänä, että tämänlaatuinen peitetoiminta kuuluu jo määritelmällisesti valeostoon eikä näin ollen edellytä 31 a §:ssä tarkoitetun peitetoimintavaltuuden soveltamista erikseen. Tällaisesta välttämättömästä peitetoiminnan kaltaisesta vaiheesta tulisi nimenomaisesti mainita edellytyksiä koskevassa säännöksessä. Valeostolla provosoidaan (todisteprovokaatio) joku tekemään oikeustoimi tai tuomaan esiin säännöksessä tarkoitettu esine, aine tai omaisuus tai hyöty. Valeostoa ei tulisi jatkossa nähdä pelkästään tiedonhankintatoimenpiteenä. Huomioon tulisi myös ottaa sen luonne pikemminkin takavarikkoon tähtäävänä toimenpiteenä. Toisaalta esimerkiksi palveluun kohdistuvalla ostotarjouksella viranomaisen haltuun ei saada konkreettista esinettä vaan ainoastaan rikoksen selvittämiseen tarvittavaa tietoa.

Valeosto voi kohdistua myös muuhun henkilöön kuin varsinaisen esirikoksen tekijään. Tätä asiantilaa ei ehdoteta muutettavaksi. Edellä mainitun hallituksen esityksen mukaan valeostoa voidaan käyttää tyypillisesti esimerkiksi silloin, kun halutaan saada tietoa henkilöistä, jotka itse kauppaavat tai välittävät laittomasti valmistettuja aineita tai esineitä. Huumausainerikostorjunnan tehokkuus kuitenkin edellyttää, että poliisi kykenee saamaan riittävästi tietoa huumausaineen jakelukanavasta, maksuyhteyksistä sekä taustalla toimivasta organisaatiosta ja sen johdosta. Valeostoin voidaan tällöin saada tietoa, joka on välttämätöntä poliisin muiden tiedonhankintatoimenpiteiden kohdistamiseksi oikea-aikaisesti ja oikealla tavalla. Toimivaltuutta voidaan käyttää myös tilanteessa, jossa huumausaineen kuljettamiseen käytetty kuljetusvä-

line on tuomittu valtiolle menetetyksi, mutta rikoksentekoväline ei ole viranomaisen hallussa eikä sen olinpaikasta ole tietoa. Tällöin valeostoa voidaan käyttää esineen ja sen haltijan löytämiseksi provosoimalla esineen haltijaa myymään esine. Valeosto voi kohdistua myös rikoksella saatuun hyötyyn. Esimerkiksi asianajaja tai pankki saattaa vilpittömässä mielessä olla merkittävän rikoksella saadun hyödyn haltija sinänsä laillisen varallisuuden hoito- tai myyntitoimeksiannon perusteella.

Valeoston käyttämisen edellytyksiä koskevassa säännöksessä tulisi säädellä valeoston tarkoituksen saavuttamisen todennäköisyyden asteesta. Vaihtoehtoina tulisivat käytännössä kysymykseen taso ”syytä olettaa” tai ”syytä epäillä” taikka tarkoituksen saavuttamisen todennäköisyys. Näistä viimeksi mainittua olisi perusteltua käyttää kynnyksenä. Tämä korostaisi esitutkintaviranomaisen velvollisuutta myös muuhun tiedonhankintaan, jonka perusteella riittävä varmuus tarkoituksen saavuttamisesta voitaisiin saada.

Valeosto ei ole hallituksen esityksen HE 34/1999 vp mukaan sallittua, jos se johtaisi huumausaine-erän maahantuontiin siten, että valeosto käsittäisi yllytyksen uuteen rangaistavaan tekoon (rikosprovokaatio). Toisaalta esityksen mukaan tällöinkään ei ole estettä valeostolle, jos hallussapito on rangaistava teko siinä valtiossa, jonka alueella aine on ennen maahantuontia. Tällöin rikosoikeudelliset toimenpiteet voidaan aloittaa asianomaisessa valtiossa kansainvälisen viranomaisyhteistyön ja oikeusavun avulla, jolloin huumausainerikoksen tunnusmerkistö ei täyttyisi Suomessa.

Kansainvälistä tapausta koskeva hallituksen esityksen lausuma on epäselvä. Sillä tarkoitettaneen tilannetta, jossa huumausaine-erä otetaan poliisin haltuun puheena olevassa toisessa valtiossa, jolloin salakuljetusta ei tapahdu. Lakivaliokunnan lausunnossa LaVL 6/2005 vp painotetaan oikeusturvaan ja poliisin toiminnan hyväksyttävyyteen liittyen kieltoa yllyttää rikolliseen toimintaan. Valiokunta piti tältä kannalta tarkasteltuna riskinä sitä, että valeoston määritelmästä poistettaisiin vaatimus, jonka mukaan oston tai ostotarjouksen tulee kohdistua laittomasti hallussa tai kaupankäynnin kohteena olevaan esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen. Valiokunnan huoli on ymmärrettävä, sillä toimivaltuuden käytön saadessa aikaan sen, että vasta ostotarjouksen esittämisen jälkeen huumausaine-erää ryhdytään hankkimaan, yllytyksen täyttymisen vaara on lähempänä verrattuna siihen tilanteeseen, että huumausaine-erä on jo valeoston kohteena olevan henkilön hallussa. Valeoston käyttämisen edellytyksiä koskevassa säännöksessä tulisikin mainita nimenomaisesti, että ennen valeostoa tulisi varmistua myös siitä, ettei valeosto saa kohdehenkilöä tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muutoin tekisi.

Käsitteet ”hallussa tai kaupankäynnin kohteena oleva” ovat käytännössä osoittautuneet haasteellisiksi soveltaa. Voidaan nimittäin kysyä missä ja milloin esine, aine tai omaisuus on laissa tarkoitetulla tavalla laittomasti hallussa tai kaupankäynnin kohteena. Käytännössä ei voida edellyttää sitä, että poliisin olisi tiedettävä, missä tietty esine, aine tai omaisuus tosiasiallisesti on. Kielletyn ja sallitun toiminnan välisen rajanvedon selkeyttäminen tältä osin on kuitenkin säädösteitse vaikeaa. Toiminnassa tulisikin korostaa perustuslaista johdettavaa kieltoa soveltaa perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvia toimivaltuuksia laventavasti.

Valeoston yhteydessä tulisi olla mahdollista myös valmistelevien toimenpiteiden suorittaminen kuten esimerkiksi valeoston kohteena olevan tavaran varastoiminen tai siirtäminen ennen varsinaista ostotarjousta tai ostoa, jolloin tällainen toimenpide voisi muodostaa myös osan vastikkeesta. Tästä ei ole kuitenkaan tarpeen säätää nimenomaisesti laissa. Myöskään valeoston tekemisestä internetissä ei ole tarpeen säätää erikseen, vaan tämä olisi mahdollista yleisen

valeostoa koskevan toimivaltuuden nojalla. Voimassa olevassa laissa ei ole myöskään säännöksiä valeoston tekemisestä asunnossa. Tästä tulisi säätää nimenomaisesti peitetoimintaa vastaavalla tavalla.

Tietolähdetoiminnan edellytykset

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei säädetä tietolähdetoiminnan edellytyksistä. Säätämistarpeen ja tietolähdetoiminnan haasteiden osalta viitataan myös määritelmäsäännöksen yhteydessä esitettyyn.

Poliisilain 36 a § on puolestaan yleisluonteinen ja muutenkin sisällöltään niukka. Pykälän 1 momentin mukaan poliisi voi käyttää poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä tietolähteenä 1 §:ssä säädetyn tehtävänsä hoitamiseksi. Pykälän 2 momentissa säädetään tietolähdettä koskevien tietojen rekisteröimisestä ja 3 momentissa tietolähteelle maksettavasta palkkiosta.

Tietolähdetoimintaan liittyy oikeusturvaan ja tietolähteen turvallisuuteen liittyviä ja muitakin riskejä. Erityisesti huumausainerikosten tunnusmerkistöjen ja varsinaista osallisuutta koskevien säännösten kattavuuden vuoksi tietolähdetoiminta muodostaa tehokkuudestaan huolimatta selkeän riskin sekä tiedottajan ja poliisimiesten oikeusturvalle. Hallituksen esityksen HE 34/1999 vp mukaan poliisimies ei voi ohjata tiedottajaa rangaistavan teon tekemisessä. Tiedottajan käyttäminen valeostossa esimerkiksi huumausaineita koskevissa kauppaneuvotteluissa ei vapauta tiedottajaa rangaistusvastuusta omasta osallisuudestaan huumausaineen kauppajärjestelyihin. Tällöin arvioitavaksi voi tulla myös tiedottajaa käyttäneen poliisimiehen varsinainen osallisuus tiedottajan rikokseen. Lisäksi se, että tiedottajan välityksellä muodostetaan kontakti valeostajan ja valeoston kohteena olevan välille, voi olla huumausainerikosten tunnusmerkistöjen laajuuden ja oikeuskirjallisuudessa esitettyjen osallisuusoppien perusteella kiellettyä. Kyseenalaista voi olla myös se, että poliisi käyttäisi vailla koulutusta olevia ulkopuolisia henkilöitä siten, että nämä tulisivat tietämään poliisin taktisia ja teknisiä salassa pidettäviä tietoja.

Tietolähdetoiminnan edellytysten osalta tulisi erottaa kaksi erilaista tilannetta. Ensinnäkin esitutkintaviranomaisen mahdollisuutta ottaa passiivisesti vastaan tietolähteeltä rikoksen selvittämistä edistäviä tietoja ei voitane eikä ole tarpeenkaan rajoittaa lainkaan. Laissa tulisi säätää nimenomaan tietolähteen ohjatusta käytöstä. Tämä tarkoittaa sitä, että viranomainen voisi pyytää tähän tarkoitukseen hyväksyttyä, henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan sopivaa ja vapaaehtoista tietolähdettä hankkimaan esitutkintaviranomaisen tarvitsemaa tietoa.

Laissa tulisi nimenomaisesti mainita, että tietolähde ei saa syyllistyä rikokseen. Tietoja ei tulisi voida myöskään hankkia sellaisella tavalla, joka esitutkintaviranomaisen tekemänä tarkoittaisi toimivaltuuksien käyttämistä. Tietolähteen käyttäminen merkitsee tosiasiallisesti peitetoiminnan kaltaista tilannetta. Tietolähde toimii tosiasiallisesti salaa viranomaisen puolesta muita henkilöitä tiedonhankintatarkoituksesta erehdyttäen. Tämän vuoksi sekä tietolähdettä ohjaavan virkamiehen että tietolähteen oikeusturvan kannalta erityisen tärkeää on se, että lähde on tietoinen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä lain mukaan sallitun ja kielletyn toiminnan rajoista, ja se, että näistä seikoista tehdään tietolähteelle selkoa ennen tiedonhankintaan ryhtymistä.

Tietolähteen ohjatusta käytöstä tulisi seurata viranomaiselle myös vastuu huolehtia tietolähteen turvallisuudesta tiedonhankinnan aikana ja sen jälkeen. Tämä kuvastaisi myös viran-

omaisen vastuuta tietolähteen ohjatussa käytössä. Vaitiolovelvollisuuteen ja -oikeuteen liittyviä, luottamuksellisesti tietoja antaneen turvallisuutta koskevia kysymyksiä on käsitelty poliisilain yleisperusteluissa.

Valvotun läpilaskun edellytykset

Pakkokeinolaissa ja poliisilaissa ei säädetä valvotun läpilaskun edellytyksistä. Aikaisemmin on jo käsitelty tämän menetelmän säätämistarvetta, joka koskee myös sen käyttämisen edellytyksiä.

Käytännössä valvottua läpilaskua käytetään vain vakavimpien rikosten selvittämisessä. Toisaalta menetelmä luonteensa perusteella sopii esimerkiksi varastetun omaisuuden seurantaan. Valvotun läpilaskun tavoitteena on saada selvitystä jostakin valvotun läpilaskun kohteena olevaa toimitusta vakavammasta rikoksesta tai laajemmasta rikoskokonaisuudesta mukaan lukien osallisten henkilöiden tunnistaminen. Valvotulle läpilaskulle tulisi myös asettaa edellytykseksi se, että viranomainen voi tosiasiallisesti valvoa toimenpidettä Suomessa ja myös puuttua sen kulkuun tarvittaessa. Tämä korostaisi viranomaisten aktiivista seuranta- ja toimintavelvoitetta. Lisäksi menetelmän käytöstä ei saisi aiheutua merkittävää vaaraa kenellekään eikä myöskään merkittävää huomattavan ympäristö- omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Tällainen vaaraa koskeva rajaus johtaisi siihen, että valvottua läpilaskua ei voitaisi käyttää ihmisten kuljetuksen seurannassa.

Salaisen tiedonhankinnan paljastumisen estäminen

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole säännöksiä salaisen tiedonhankinnan paljastumisen estämisestä.

Poliisilain 33 a §:n 1 momentin mukaan poliisi voi, silloin kun se on välttämätöntä tarkkailun, teknisen tarkkailun, valeoston, peitetoiminnan ja tietolähdetoiminnan paljastumisen estämiseksi, käyttää harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää vääriä asiakirjoja. Rekisterimerkintöjen tekemisestä sekä asiakirjojen valmistamisesta päättäneen poliisiyksikön on pidettävä luetteloa merkinnöistä ja asiakirjoista, valvottava niiden käyttöä sekä huolehdittava merkintöjen oikaisemisesta (3 momentti). Rekisterimerkintöjen tekemisestä tai asiakirjojen valmistamisesta päättäneen poliisiyksikön ja rekisterimerkintöjen tai asiakirjojen käyttämisestä päättäneen poliisiyksikön on laadittava selvitys merkintöjen tekemisestä, asiakirjojen valmistamisesta sekä merkintöjen ja asiakirjojen käyttämisestä sisäasiainministeriölle, joka antaa asiasta vuosittain kertomuksen eduskunnan oikeusasiamiehelle (5 momentti).

Poliisilain pykälää koskevan hallituksen esityksen (HE 266/2004 vp) mukaan pykälässä ei säädetä uusista toimintavaltuuksista, vaan sillä pyritään turvaamaan jo olemassa olevien keinojen tehokas käyttäminen niiden erityisluonne huomioon ottaen. Säännös tarkoitettiin sovellettavaksi myös pakkokeinolain mukaisessa tiedonhankinnassa. Ennen lainmuutosta tiedonhankinnan suojaaminen oli mahdollista vain peiteoperaatioiden aikana. Muutos mahdollistaa luontevamman ja turvallisemman soluttautumisen ja jutusta irrottautumisen aikaisempaan oikeustilaan verrattuna. Valeostossa rekisterimerkintöjä tai asiakirjoja ei ole tarkoitettu käytettäväksi peitetoiminnan tapaan, vaan ainoastaan sellaisissa yksittäisissä tilanteissa, joissa valeostajan turvallisuus ja valeoston paljastumisen estäminen välttämättömästi edellyttävät suo-

jaamisen käyttämistä. Puheena olevien tietojen, rekisterimerkintöjen ja asiakirjojen käyttö ja laatiminen ulotettiin valeoston lisäksi myös tarkkailun, tietolähdetoiminnan ja teknisen tarkkailun paljastumisen estämiseen.

Myös pakkokeinolaissa tulisi säätää salaisen tiedonhankinnan suojaamisesta. Säännökseen voitaisiin yhdistää yleisperusteluissa aikaisemmin mainittu sääntely toimenpiteen siirtämisestä salaisen tiedonhankinnan suojaamiseksi, josta ei pakkokeinolaissa ole poliisilain 5 §:n 1 momenttia vastaavaa säännöstä Tässäkin olisi nimenomaan kysymys tiedonhankinnan suojaamisesta. Poliisilain 33 a §:n 1 momenttia vastaavassa sääntelyssä tulisi vielä selkeyden vuoksi erikseen mainita väärien tietojen käyttö harhauttavien ja peiteltyjen tietojen ohella. Oikeuspoliittisesti hyväksyttävänä voidaan pitää sitä, että tiedonhankinnan suojausta käytetään ainoastaan tietolähdetoimintaa tekevien virkamiesten suojaamiseksi. Sääntelyä tulisi tältä osin muuttaa.

Poliisilain 33 b §:n mukaan rekisterimerkintä on oikaistava sen jälkeen, kun oikaisu ei enää vaaranna tiedonhankinnan tarkoitusta tai rikoksen esitutkintaa taikka kun se ei enää ole välttämätöntä tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi. Rekisterimerkintöjen oikaisu olisi selvintä jättää poliisilain sääntelyn varaan, mistä pakkokeinolakiin tulisi ottaa enintään viittaussäännös. Suojaamisesta päättämistä tulisi kuitenkin säännellä myös pakkokeinolaissa.

Päätöksenteko

Merkittävää osaa salaisista pakkokeinoista ja poliisin salaisesta tiedonhankinnasta voidaan käyttää ainoastaan tuomioistuimen päätöksellä. Päätöksentekosäännöksiä on pidetty osittain väljinä ja harkinnanvaraisina. Tuomioistuin on pakkokeinon käytön edellytysten täyttymistä harkitessaan esitutkintaviranomaiselta saamansa tiedon varassa. Tiedonhankinnan kohteella ei ole pääsääntöisesti mahdollisuutta lausua käsityksiään vaatimuksesta. Päätyessään luvan myöntämiseen tuomioistuimen tulee määrätä muun muassa luvan voimassaoloaika (pääsääntöisesti kerrallaan enintään yksi kuukausi) ja määritellä toimenpiteen kohteena oleva henkilö sekä muut päätöksen piiriin kuuluvat seikat.

Salaista tiedonhankintaa koskevaa päätöksentekoa voidaan pitää varsin monitahoisena ja osittain sekavana. Päätöksentekoa ja siihen kuuluvia menettelyitä on pyrittävä selkeyttämään ja yksinkertaistamaan. Päätöksentekoa koskevaa sääntelyä selkeytettäisiin jo sillä, että päätöksenteosta säädettäisiin kutakin menetelmää koskevassa jaksossa menetelmän määritelmää ja edellytyksiä koskevan sääntelyn läheisyydessä.

Tuomioistuimen päätös

Pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 1 momentin mukaan pakkokeinolain 1 luvun 9 §:ssä tarkoitettu tuomioistuin päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta luvan myöntämisestä 1) telekuunteluun, 2) televalvontaan, 2) 3 a §:ssä tarkoitettuun matkaviestimien sijaintitiedon hankkimiseen, 4) vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan henkilöön kohdistettavaan tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun, kun rangaistuslaitoksen johtajalle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi, 5) 5 a luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tekniseen kuunteluun (asuntokuuntelu) ja 6) tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun, jossa tarkkailulaite on tarkoitus sijoittaa epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai siihen tilaan, jossa epäilty oleskelee. Poliisilain 32 b §:n 1 momentissa on pitkälti pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 momenttia vastaava säännös. Poliisilain tapauksissa päätös voidaan kuitenkin tehdä pakkokeinolain 1 luvun

9 §:ssä tarkoitetun tuomioistuimen lisäksi muussakin tuomioistuimessa, jossa asian käsittely sopivasti käy päinsä.

Ylimmät laillisuusvalvojat ovat antaneet joitakin tuomioistuimen päätöksentekoa koskevia ratkaisuja. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräässä ratkaisussa (dnro 2384/2/03) oli kyse käräjäoikeuden menettelystä televalvontaluvan antamisessa. Tapauksessa oli kysymys asianomistajan oikeudesta esittää televalvontavaatimus. Kellään muulla kuin pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä ei ole toimivaltaa tehdä televalvontavaatimusta tuomioistuimelle, joka ei voi myöskään omasta aloitteestaan tällaisia lupia myöntää. Tapauksessa oikea menettelytapa olisi ollut asianomistajan vaatimuksen tutkimatta jättäminen. Samalla käräjäoikeus olisi voinut ohjata asianomistajan kääntymään toimivaltaisen viranomaisen puoleen. Apulaisoikeusasiamies arvosteli käräjätuomarin menettelyä myös siksi, että televalvontaa koskevassa vaatimuksessa ei ollut esitetty konkreettisia tosiseikkoja, jotka olisivat osoittaneet syitä epäillä rikosta. Pelkästään se, että asianomistaja ajaa itse syytettä, ei ole osoitus siitä, että syytteen kohdetta olisi syytä epäillä rikoksesta.

Toisessa apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa (dnro 1240/4/01) oli kysymys siitä, että käräjätuomari oli ratkaissut televalvontalupavaatimuksen pelkästään asiakirjojen perusteella järjestämättä pakkokeinolain edellyttämää käsittelyä. Apulaisoikeusasiamies painotti tuomioistuimen roolia erityisesti salaisten pakkokeinojen osalta kansalaisten perusoikeuksien turvaajana. Tämä rooli edellyttää korostetusti pakkokeinon lainmukaisten edellytysten selvittämistä, joka toteutuu parhaiten laissa säädetyllä menettelyllä. Asiaan liittyi myös se, että keskusrikospoliisin rikosylikomisario oli jättänyt kirjaamatta televalvontalupavaatimukseen osan sen perusteista ja myös käyttänyt tulkinnanvaraisia ilmaisuja. Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan virkatehtävien asianmukainen suorittaminen edellyttää, että asiat ilmaistaan mahdollisimman täsmällisesti ja esimerkiksi tuomioistuimelle osoitetuissa vaatimuksissa esitetään kaikki ne perusteet, joiden perusteella pyydettyä toimenpidettä vaaditaan. Erityisesti tämä korostuu pakkokeinoasioissa, jotka kohdistuvat kansalaisten perustuslaissa turvattuihin perusoikeuksiin.

Tuomioistuinkontrollia koskee myös korkeimman oikeuden ennakkoratkaisu KKO 2007:7. Ratkaisun perusteluissa todetaan, että tuomioistuimen tehtävänä on huolehtia epäillyn oikeusturvasta. Näin ollen on tärkeätä, että se vaatimusta käsitellessään selvittää ne tosiasiatiedot, joihin rikosepäilyn väitetään perustuvan. Näin ollen yksin vaatimuksen esittävän virkamiehen viittausta tutkinnassa saatuihin tietoihin tai hänen niiden perusteella tekemäänsä johtopäätöstä ei voida pitää riittävänä selvityksenä rikosepäilyä koskevan edellytyksen täyttymisestä. Vaatimuksen tueksi tulee esittää konkreettisia seikkoja, joiden perusteella ”syytä epäillä” -arvio on mahdollista tehdä. Myös pakkokeinon käytön tarpeellisuudesta on tarvittaessa vaadittava selvät perustelut.

Edellä esitettyjen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ja korkeimman oikeuden ratkaisujen perusteella laissa on syytä varsin tarkasti säätää vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavat seikat. Tällä on erityisesti merkitystä vaatimusten ja päätösten jälkikäteiskontrollin kannalta. Tämä koskee erityisesti rikosepäilyn perustavia tosiseikkoja sekä tosiseikkoja, joiden perusteella juuri tiettyä henkilöä voidaan epäillä kulloinkin kysymyksessä olevasta rikoksesta. Tällä tavoin sekä vaatimuksen esittäjä että tuomioistuin voisivat nykyistä paremmin harkita sitä, että edellytykset tiedonhankintakeinon käytölle ovat olemassa. Kaikkien menetelmien osalta ei ole myöskään säädetty menetelmän käytön kestosta.

Tuomioistuimen päätettäväksi tulisi saattaa perus- ja ihmisoikeuksiin merkittävimmin puuttuvien menetelmien käyttäminen. Tämä tarkoittaisi nykytilaan verrattuna lähinnä sitä, että myös tuomioistuimen tulisi päättää myös peitetoiminnasta ja valeostosta. Näihin menetelmiin liittyvien erityisten riskien vuoksi päätöksentekoa ei ole perusteltua antaa kokonaisuudessaan tuomioistuimen tehtäväksi. Laajennuksen tulisi koskea sen arvioimista, ovatko näiden menetelmien käyttämisen edellytykset olemassa. Toisaalta tuomioistuimen päätöksentekoa tulisi toisaalta rajoittaa erilaisten asennusten osalta ainoastaan kotirauhan ydinalueeseen liittyviin tilanteisiin. Tähän liittyviä tiloja ovat asunnot, loma-asunnot, kesämökit, hotellihuoneet ja muut asumiseen käytettävät tilat silloin, kun niitä tosiasiallisesti käytetään asumiseen. Sen sijaan kulkuneuvojen sisälle ja muihin tiloihin tehtävien asennusten osalta tuomioistuimen päätöksentekoa ei tarvittaisi. Tuomioistuinmenettelyä voitaisiin myös väljentää siltä osin kuin on kyse teleosoitteen tai telepäätteen lisäämisestä menetelmän piiriin luvan voimassaoloaikana. Tällaisen lisäämisen on havaittu käytännössä aiheuttavan runsaasti ylimääräistä työtä sekä esitutkintaviranomaisille että tuomioistuimille. Erityisesti tämä koskee tapauksia, joissa rikoksesta epäilty vaihtaa teleosoitetta erittäin tiuhaan. Olennaista tällaisissa tapauksissa on kuitenkin se, että myönnetyssä luvassa tarkoitettu rikosepäily on edelleen olemassa.

Selvityshenkilön selvityksessä tuodaan esiin se, että salaisiin pakkokeinoihin liittyvää poliisimiehille kuuluvaa päätöksentekoa voitaisiin rajoittaa siten, että vain erityisen koulutuksen saaneet virkamiehet voisivat tehdä salaisia pakkokeinoja koskevia päätöksiä. Se voitaisiin ulottaa myös tuomioistuimille esitettävien vaatimusten laatimiseen ja esittämiseen. Haasteena tällaisessa menettelyssä on se, ettei sairausloman tai muista syistä tapahtuvan yllättävän poissaolon vuoksi riittävää määrää salaisten pakkokeinojen käyttämiseen pätevöityneitä henkilöitä kuitenkaan ole saatavilla. Tästä huolimatta perus- ja ihmisoikeuksiin merkittävimmin puuttuvien pakkokeinojen käyttäjiltä voitaisiin edellyttää vähintään salaiseen tiedonhankintaan pätevöittävää koulutusta.

Tuomioistuimen tulisi päättää telekuuntelusta ja muusta vastaavasta tietojen hankkimisesta, televalvonnasta, tukiasematietojen hankkimisesta, asuntokuuntelusta ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen kuuntelusta sekä muuhun kuin vakituiseen asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan kohdistettavasta teknisestä katselusta. Se, että vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan ei saisi kohdistaa teknistä katselua, tulisi nimenomaisesti mainita laissa. Tuomioistuimen tulisi päättää myös sellaisesta teknisestä seurannasta, joka tosiasiallisesti tarkoittaisi henkilön teknistä seurantaa, sekä teknisestä laitetarkkailusta. Tuomioistuimen tulisi antaa lisäksi lupa eräiltä osin peitetoimintaan ja valeostoon. Tuomioistuin päättäisi myös pakkokeinojen käytöstä ilmoittamisen lykkäämisestä ja kokonaan ilmoittamatta jättämisestä sekä eräiltä osin asianosaisjulkisuuden rajoittamisesta.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös

Pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 2 momentin mukaan, jos televalvonta ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää toimenpiteestä siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Vaatimus voidaan esittää myös puhelimitse, jolloin sen sisältö on kirjallisesti vahvistettava jälkikäteen. Vaatimus on tehtävä heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua toimenpiteen aloittamisesta.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi voida päättää kiireellisissä tapauksissa, kuitenkin enintään siihen saakka, kunnes tuomioistuin on päättänyt asiasta, televalvonnasta, tukiasematietojen hankkimisesta, tosiasiallisesti henkilön seurannan mahdollistavasta teknisestä seuran-

nasta ja muusta kuin asumiseen käytettävässä rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa kotirauhan suojaamassa tilassa tapahtuvasta teknisestä laitetarkkailusta.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi voida päättää itsenäisesti suostumukseen perustuvasta televalvonnasta, muusta kuin tuomioistuimen päätöksentekovaltaan kuuluvasta teknisestä tarkkailusta, teknisestä laitetarkkailusta teknisen laitteen yksilöintitietojen hankkimiseksi, salaisen tiedonhankinnan suojaamisesta lukuun ottamatta viranomaisten rekisterimerkintöjä ja väärän asiakirjan valmistamista sekä salaista tiedonhankintaa koskevasta ilmaisukiellosta. Kysymys olisi sellaisista menetelmistä joihin ei sisälly lähtökohtaisesti erityisiä oikeusturvariskejä, kuten rikosprovokaatiovaaraa, tai niillä ei puututa kovinkaan syvällisesti perus- ja ihmisoikeuksiin.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen luonteva vastine poliisilaissa olisi päällystöön kuuluva poliisimies.

Muu päätöksenteko

Pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 3 momentin mukaan esitutkinnan toimittamisesta vastaavan poliisiyksikön päällikkö tai apulaispäällikkö päättää tutkinnanjohtajan esityksestä muusta kuin tuomioistuimen päätösvaltaan kuuluvasta teknisestä kuuntelusta. Säännöksessä mainitaan lisäksi päätöksentekoon oikeutettuina eräitä tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen virkamiehiä. Päätöksentekoa tulisi selkeyttää siten, että jatkossa päätöksentekijöinä ovat tältä osin vain tuomioistuin ja pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Poliisilain 32 a §:n mukaan peitetoiminnasta päättää sisäasiainministeriön asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö eli keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö. Valeostosta sen sijaan päättää kihlakunnan poliisilaitoksen, keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö tai hänen määräämänsä päällystöön kuuluva poliisimies. Poliisilain 33 a §:n 2 momentin mukaan harhauttavan tai peitellyn rekisterimerkinnän tekemisestä sekä väärän asiakirjan valmistamisesta päättää sisäasiainministeriön asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö. Tällainen poliisilain mukainen päätöksentekorakenne ehdotetaan siirrettäväksi myös pakkokeinolakiin. Valeostotason kaltainen päätöksentekomenettely tulisi ulottaa peitetoimintaa kevyempään tiedonhankintaan eli tämän esityksen mukaiseen peiteltyyn tiedonhankintaan, yksinomaan tietoverkossa tapahtuvaan peitetoimintaan, tietolähteen ohjattuun käyttöön ja valvottuun läpilaskuun.

Pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 4 momentin mukaan, jos 3 momentissa tarkoitettu asia ei siedä viivytystä, tutkinnanjohtaja saa päättää asiasta siihen asti, kun 3 momentissa tarkoitettu virkamies on ratkaissut kuuntelua koskevan esityksen. Esitys on tehtävä heti kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua kuuntelun aloittamisesta. Huomattavaa on se, ettei tämä lainkohta koske teknistä katselua. Jatkossa tällaisesta erityisestä päätöksentekomenettelystä tulisi selvyyden vuoksi luopua. Sama koskee pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 5 momentin mukaista tutkinnanjohtajan päätöstä muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvasta teknisestä katselusta sekä teknisestä seurannasta.

Tarkkailua koskevasta päätöksenteosta tulisi mainita laissa. Tarkkailusta päättäminen tulisi jättää esitutkintavirkamiehen päätöksen varaan. Tällaista päätöksentekotasoa tulisi edellyttää myös laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamisen ja poisottamisen osalta. Peitetoiminnan osalta peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen tulisi voida päättää ensikädessä peitetoiminnan laajentamisesta koskemaan muita peitetoiminnan kohteena olevan henkilön peitetoi-

mintakelpoisia rikoksia. Tämän tulisi koskea myös muiden henkilöiden peitetoimintakelpoisia rikoksia. Tällainen päätös tulisi kuitenkin alistaa pian varsinaiseen päätöksentekomenettelyyn. Kysymyksessä olevat tilanteet ovat yleensä niin nopeita ja yllättäviä, ettei päätöksentekoa voida tehdä normaalissa menettelyssä peitehenkilöä vaarantamatta tai tiedonhankintaa paljastamatta.

Lupa-asian käsittely tuomioistuimessa

Pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen päätöksentekovaltaan kuuluvan lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatetaan soveltuvin osin pakkokeinolain 1 luvun säännöksiä vangitsemisasian käsittelystä. Pykälän 2 momentin mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimus on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen läsnä ollessa. Käsittely voidaan myös toteuttaa käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.

Pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 2 momentti sisältää myös poikkeuksia vangitsemisasian käsittelystä säädettyyn. Asia ratkaistaan kuulematta rikoksesta epäiltyä taikka teleliittymän, teleosoitteen tai telepäätelaitteen taikka kuunneltavan tai katseltavan tilan haltijaa. Käsiteltäessä 3 §:n 2 momentissa tarkoitettua asiaa (asianomistajan tai oikeudenomistajien suostumuksella toteutettava televalvonta) teleliittymän tai teleosoitteen haltijalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei siihen ole estettä tutkinnallisista syistä. Pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:ssä tarkoitettuun päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla, mutta siitä saa kannella ilman määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

Tässä esityksessä vangitsemisasian tuomioistuinkäsittelyä koskevat säännökset ehdotetaan otettaviksi uuden pakkokeinolain 3 lukuun. Menettelyä koskevassa viittaussäännöksessä tulisi viitata niihin uuden luvun säännöksiin, jotka voivat tulla sovellettaviksi salaista tiedonhankintaa koskevan asian tuomioistuinkäsittelyssä. Peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä koskevat asiat tulisi kuitenkin turvallisuussyistä keskittää Helsingin käräjäoikeuteen.

Voimassa olevan lain mukainen päätöksentekomenettely on tarpeettoman raskas sellaisissa tapauksissa, joissa epäillyt vaihtavat teleosoitteita tai telepäätelaitteita toistuvasti. Tämän vuoksi teleosoitteen ja telepäätelaitteen lisäämistä koskeva asia tulisi voida käsitellä vaatimuksen esittäjän tai tämän määräämän henkilön läsnä olematta. Tällaisessa tapauksessa rikosepäilyn tulee luonnollisesti olla edelleen olemassa. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on eräissä ratkaisuissaan (dnro 3194/2/01 ja dnro 4/2/02) käsitellyt läsnäolovaatimusta. Apulaisoikeusasiamiehen tietoon oli tullut, että istuntokäsittelyjä jätettiin varsin useissa käräjäoikeuksissa toimittamatta telepakkokeinoasioissa, vaikka laki on tässä suhteessa ehdoton.

Lisäksi lainsäädäntöä tulisi selkeyttää siten, että muun muassa teleosoitteen tilaajaa ja erilaisten tilojen haltijoita voitaisiin kuulla salaista tiedonhankintaa koskevasta vaatimuksesta. Poikkeuksen muodostaisivat tilanteet, joissa kuulematta jättäminen olisi perusteltua tärkeästä tutkinnallisesta syystä, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaamiseksi. Voimassa olevan lain mukaan tilaisuus kuulluksi tulemiseen on varattava vain suostumukseen perustuvan televalvonnan käsittelyssä. Kuulemisen tulisi olla pääsääntö kuitenkin edellä jo mainituin rajoitusperustein. Vankilassa tapahtuvan kuuntelun osalta sääntelyä tulisi muuttaa siten, että laitoksen edustaja voisi antaa suostumuksensa myös etukäteen, jolloin hänelle ei tarvitsisi enää varata

tilaisuutta tulla kuulluksi tuomioistuimessa. Suostumus voitaisiin antaa esitutkintaviranomaiselle.

Lisäksi lakia tulisi täydentää kiireellisissä tilanteissa tehdyn esitutkintaviranomaisen päätöksen osalta. Jos tuomioistuin katsoo, ettei pakkokeinon tai tiedonhankinnan aloittamiselle ole ollut edellytyksiä, tulisi pakkokeinon käyttö lopettaa heti ja mahdolliset tallenteet ja muistiinpanot hävittää. Sääntely olisi toisaalta liian tiukka ja epätarkoituksenmukainen, jos tietoja ei voitaisi käyttää rikoksen estämiseen, mikä tulisi tällaisissa tilanteissa kuitenkin sallia.

Sääntelyä tulisi kehittää myös siten, ettei vaatimuksen esittäjä saisi kannella peitetoimintaa tai valeostoa koskevasta tuomioistuimen lupapäätöksestä. Tuomioistuimen päätökset eivät ole kuitenkaan oikeusvoimaisia, joten uusi vaatimus voidaan tarvittaessa esittää. Lisäksi vaatimuksen hylkäävissä tilanteissa kantelu lisäisi salaisesta tiedonhankintatarkoituksesta tietoisten ihmisten lukumäärää ja riskiä paljastumisesta. Usein tällaisissa tapauksissa saatettaisiin myös osittain tai kokonaan menettää rikostorjunnalliset mahdollisuudet, joten tiedonhankintaa ei ehkä enää kyettäisi menestyksellisesti toteuttamaan, vaikka kantelu hovioikeudessa menestyisikin.

Luvan ja päätöksen voimassaoloaika sekä ehdot

Pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n mukaan telekuuntelua, televalvontaa ja teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään yhdeksi kuukaudeksi sekä niin sanotussa takautuvassa televalvonnassa myös kuukautta pidemmäksi ajaksi. Muiden pakkokeinojen osalta laissa ei ole säädetty niiden käytön kestosta, jota siis rajoittavat ainoastaan perus- ja ihmisoikeudet, esitutkintaa, pakkokeinojen käyttöä ja poliisin toimivaltuuksien käyttöä ohjaavat periaatteet (erityisesti suhteellisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate) sekä kustannustehokkuusnäkökohdat.

Telekuuntelussa, televalvonnassa, tukiasematietojen hankkimisessa, teknisessä tarkkailussa, peitetoiminnassa, valeostossa ja tietolähteen ohjatussa käytössä voimassaolon tulisi olla määritelty. Peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä lukuun ottamatta tulisi käyttää riittävänä pidettävää kuukauden ajanjaksoa. Siitä huolimatta laissa tulisi lisäksi korostaa sitä, että salainen tiedonhankinta on lopetettava heti, kun sen tarkoitus on saavutettu taikka luvan tai päätöksen voimassaoloaika on päättynyt. Eräiden menetelmien käytölle ominaista on pitkäkestoisuus. Peitetoiminnan osalta laissa tulisi säätää kuuden kuukauden määräajasta, tietolähteen ohjatun käytön ja valeoston osalta kahden kuukauden määräajasta.

Pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 1 momentin mukaan luvassa on määriteltävä toimenpiteen kohteena oleva teleliittymä, teleosoite tai telepäätelaite ja henkilöt. Tuomioistuin voi liittää lupaan muitakin rajoituksia ja ehtoja. Matkaviestimien sijaintitiedon hankkimista koskevassa luvassa on mainittava ajanjakso ja tukiasema, jota lupa koskee. Teknistä tarkkailua koskevassa luvassa tai päätöksessä on mainittava ne henkilöt ja paikat sekä kulkuneuvot ja tavarat, joihin pakkokeino saadaan kohdistaa. Tässäkin tapauksessa lupaan tai päätökseen voidaan liittää muita rajoituksia ja ehtoja. Kaikissa luvissa ja päätöksissä on mainittava myös tutkinnanjohtaja, joka johtaa ja valvoo toimenpiteiden suorittamista ja vastaa siitä, että niiden yhteydessä noudatetaan, mitä pakkokeinolain 5 a luvussa säädetään tai sen nojalla määrätään (7 §:n 3 momentti).

Säännösten tulkintakäytännön mukaan vaihtelua on ollut sen suhteen, miten yhden kuukauden aika lasketaan. Televalvontalupa voidaan myöntää takautuvastikin. Huomiota luvan tai pää-

töksen kattamaan ajanjaksoon on kiinnitettävä myös lupaa tai päätöstä uudistettaessa. Eräät keskeiset tiedot (kuten epäilty rikos ja sen tekoaika, rikoksesta epäilty sekä luvan alkamis- ja päättymisaika kellonaikatarkkuudella) tulisi mainita päätöksessä kuten edellä on tuotu ilmi. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen tekemissä käräjäoikeuksien tarkastuksissa on tullut ilmi, että käräjäoikeuksilla tai vaatimuksia esittävillä tutkinnanjohtajilla ei ole vakiintunutta käytäntöä salaisten tiedonhankintakeinojen keston enimmäispituudesta.

Apulaisoikeusasiamies otti kestoa koskevan asian omasta aloitteestaan tutkittavaksi (dnro 136/2/04). Hän piti tärkeänä sitä, että pakkokeinojen käyttö olisi tältäkin osin mahdollisimman täsmällisesti säänneltyä. Määräaikalain soveltaminen pakkokeinolain mukaisten määräaikojen laskemiseen on epätyydyttävää. Apulaisoikeusasiamies korosti, että määräaikalaki on säädetty ennen perusoikeusuudistusta, mikä johtaa ongelmiin perusoikeuksien rajoitusedellytysten täyttymisen kannalta. Laki ei anna yksiselitteistä vastausta siihen, miten pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n ilmaisua ”kuukaudeksi” tulee tulkita. Apulaisoikeusasiamies piti tärkeänä, että tulkinta olisi mahdollisimman yksiselitteinen. Luontevinta olisi omaksua syyteoikeuden vanhentumisaikaa vastaava tulkinta, jonka mukaisesti kuukauden määräaika päättyisi sen alkamispäivää järjestysnumeroltaan vastaavaa päivää edeltävän vuorokauden päättyessä. Määräaikojen laskemisesta tulisi säätää nimenomaisesti.

Kuuntelukiellot

Pakkokeinolain 5 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan telekuuntelua ja teknistä kuuntelua ei saa kohdistaa epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa tai epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentissa tarkoitetun papin välisiin keskusteluihin. Telekuuntelua ja teknistä kuuntelua ei myöskään saa kohdistaa epäillyn ja mainitun luvun 20 §:ssä (lähiomaiset) sekä 23 §:n 1 momentin 3 kohdassa (lääkärit, apteekkarit tai kätilöt taikka heidän apulaisensa) ja 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettujen henkilöiden välisiin keskusteluihin, ellei esitutkinta koske rikosta, josta saattaa seurata kuusi vuotta vankeutta tai sitä ankarampi rangaistus taikka tällaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta siihen. Jos kuuntelun aikana ilmenee, että kysymyksessä on mainittujen henkilöiden välinen keskustelu, toimenpide on keskeytettävä ja mahdolliset tallenteet tai muistiinpanot on heti hävitettävä. Pykälän 2 momentin mukaan teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa 4 §:n 4 momentissa tarkoitetun vangin ja lääkärin, sairaanhoitajan. psykologin tai sosiaalityöntekijän välisiin keskusteluihin. Viittausta 4 §:n 4 momenttiin ei sen sisällön perusteella voida pitää asianmukaisena.

Kuuntelukieltoja koskevat säännökset ovat osoittautuneet monin tavoin ongelmalliseksi erityisesti epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa välisten keskustelujen osalta. Myös avustaja saattaa olla epäiltynä rikoksesta. Lisäksi on erilaisia epäillyn ja oikeudenkäyntiavustajan välisiä toimeksiantoja. On myös huomattava, että kuuntelukieltojen piirissä ei ole teknistä katselua eikä muutoinkaan kattavasti kaikkia sellaisia tiedonhankintakeinoja, joiden perusteella on mahdollista saada tieto viestin sisällöstä. Teknisessä katselussa ei tosin ole kirjaimellisesti ottaen kysymys kuuntelusta, mutta esimerkiksi huulilta lukeminen, viittomakielen tulkitseminen tai kirjallisen viestin sisällön selvittäminen katselemalla tai kuvatallenteelta voi joissakin tapauksissa olla mahdollista. Lisäksi epäselvyyttä on aiheuttanut se, kuinka kauan toimenpiteitä voidaan jatkaa sen toteamiseksi, että kysymys on kuuntelukiellon piiriin kuuluvasta tilanteesta. Epäselväksi on osoittautunut myös se, kuinka tulisi varmistua tai ylipäänsä voidaan varmistua henkilön asemasta. Esimerkiksi kuunneltavassa tilassa saatetaan käydä samaan aikaan useita keskusteluja, joista joku voi olla kuuntelukiellon piiriin kuuluva. Sääntelyä tulisi selkeyttää tällaisten tilanteiden ja erityisesti ylimääräisen tiedon käyttämisen osalta.

Kuuntelukielloista on annettu eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (dnro 83/4/04). Ratkaisun tarkoittamassa tapauksessa käräjäoikeus oli myöntänyt luvan törkeään velallisen petokseen liittyvään tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun vankilan tapaamistilassa. Tapauksessa oli epäselvyyttä epäillyn avustajasuhteista ja niiden huolellisesta selvittämisestä, kun epäiltyä tapaamassa käynyt oikeustieteen kandidaatti oli tullut myös rikoksesta epäillyksi. Apulaisoikeusasiamies nosti muun ohessa esiin kysymyksen siitä, turvaako lainsäädäntö asianajosalaisuuden ja epäillyn oikeuksien toteutumisen riittävän tehokkaasti. Rikoksesta epäillyn avustajan toimeksiantotilanteen aiheuttamasta ongelmasta tällaisessa tapauksessa ei apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan ole voimassa olevan lainsäädännön puitteissa muuta ulospääsytietä kuin se, että poliisi huolellisesti selvittää tutkimaansa asiaan liittyvät avustajasuhteet. Sikäli kuin esille tulee kuvattu kahden roolin tilanne, on rikoksesta epäillyksi tulleelle asianajajalle ja tämän päämiehelle ilmoitettava rikosepäilyistä siten ajoissa, että asianajajan päämies voi hankkia uuden avustajan.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisusta luettava oikeusohje on poliisin operatiivisen toiminnan kannalta ongelmallinen. Salaisen tiedonhankinnan tarkoitus tehdään tyhjäksi sillä hetkellä, kun tiedonhankinnasta ilmoitetaan epäillylle ja sellaiseksi tulleelle avustajalle. Pahimmassa tapauksessa ilmoittamisen jälkeen tutkintaa ei ole enää perusteltua jatkaa. Ennen tiedonhankintaan ryhtymistä erilaisia selvityksiä voidaan puolestaan tehdä tietyin rajoituksin. Mahdolliselta epäillyltä avustajasuhteita ei voida kuitenkaan tiedustella, vaan tätä voidaan selvittää muista lähteistä paljastamatta kuitenkaan tiedonhankinta-aikomuksia.

Kuuntelun keskeyttäminen sekä tallenteiden ja muistiinpanojen hävittäminen liittyvät siihen, miten kuuntelu teknisesti toteutetaan. Keskustelut voidaan tallentaa ja kuunnella jälkikäteen. Joissakin tapauksissa kuunteleminen voi tapahtua samaan aikaan, kun kuuntelun kohteena olevia keskusteluja käydään. Nykyisen sääntelyn sanamuoto ottaa kuitenkin huomioon mainitun tallentamisen ja kuuntelun välisen eron. Lakia on tulkittava siten, että mikäli kysymyksessä on esimerkiksi niin sanottu reaaliaikainen kuuntelu, kysymykseen tulee kuuntelun keskeyttäminen ja jo kertyneiden tallenteiden hävittäminen, mutta päinvastaisessa tapauksessa kuuntelua ei voida enää keskeyttää, vaan kysymykseen tulee enää tallenteiden hävittäminen.

Aineiston käsittely

Pakkokeinoluvun 5 a luvun 12 §:n mukaan tutkinnanjohtajan tai hänen määräämänsä virkamiehen on ensi tilassa tarkastettava 1 §:n 1-3 b kohdassa tarkoitettujen pakkokeinojen (telekuuntelu, televalvonta, tekninen kuuntelu ja tekninen katselu) käytössä kertyneet tallenteet. Niihin sisältyvien tietojen tutkimisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä 4 luvun 8 §:ssä säädetään takavarikoidun yksityisen asiakirjan tutkimisesta. Säännös ei koske siis esimerkiksi teknisessä seurannassa syntyneitä tallenteita.

Johdonmukaisuuden vuoksi säännöksessä tulisi mainita tutkinnanjohtajan sijaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lisäksi sääntely tulisi selvyyden vuoksi ulottaa koskemaan myös asiakirjoja sekä menetelmistä tukiasematietojen hankkimista, valeosto- ja peitetoimintaa sekä tietolähdetoimintaa. Viittaus yksityisen asiakirjan tutkimista koskevaan sääntelyyn on salaisen tiedonhankinnan tallenteiden osalta tarpeettoman tiukka, mikäli tallenteita on kertynyt esimerkiksi suuri määrä. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisikin voida antaa tarkastaminen esimerkiksi tutkintasihteerin tehtäväksi, jolloin tämä voisi avustaa tutkijaa ja tutkinnan-

johtajaa esimerkiksi selvittämällä tallenteiden merkityksettömät tai tyhjät kohdat. Tällöin pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tutkija voisi suunnata voimavaransa merkityksellisiksi arvioituihin tallenteiden osiin eli toisin sanoin keskittyä sellaisen aineiston tutkimiseen, jolla on tutkittavana olevan rikoksen kannalta merkitystä.

Lisäksi tallenteiden tarkastamisessa tulisi voida hyödyntää teknistä laitetta, menetelmää tai ohjelmistoa siten, että tällaisen laitteen, menetelmän tai ohjelmiston avulla henkilön tekemän tarkastamisen piiriin tulisivat vain sellaiset tallenteiden kohdat, joilla on laissa tarkoitettua viestintää (tyhjien kohtien ylipyyhkiminen tai ohittaminen). Tällainen on tosin voimassa olevan sääntelyn nojallakin mahdollista, eikä tästä tulisi jatkossakaan säätää nimenomaisesti.

Pakkokeinon käytöstä ilmoittaminen ja asianosaisjulkisuus

Pakkokeinolain 5 a luvun 11 §:n 1 momentin mukaan tutkinnanjohtajan tulee lopettaa tässä luvussa tarkoitetun pakkokeinon käyttö, kun sen tarkoitus on saavutettu tai luvan tai päätöksen voimassaolo on päättynyt. Hänen tulee ilmoittaa tästä luvan myöntäjälle tai päätöksen tekijälle. Pakkokeinolain 5 a luvun 11 §:n 2 momentin mukaan, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi tai esitutkinta muuten on päätetty lopettaa, epäillylle on ilmoitettava häneen kohdistetuista 5 a luvussa tarkoitetuista pakkokeinoista. Jollei asiassa ole päätetty tutkinnan lopettamisesta tai asiaa saatettu syyttäjän harkittavaksi vuoden kuluttua pakkokeinon käytön lopettamisesta, pakkokeinon käytöstä on viimeistään tällöin ilmoitettava epäillylle. Tuomioistuin voi tutkinnanjohtajan esityksestä tärkeästä tutkinnallisesta syystä päättää, että ilmoitus saadaan tehdä myöhemmin tai että se saadaan jättää tekemättä.

Poliisilain 33 §:n 1 momentin mukaan 31 §:n 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä tarkkailusta tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitetusta tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen sijoittamisesta päättäneen poliisimiehen taikka 32 b §:n nojalla telekuuntelusta, televalvonnasta tai teknisestä tarkkailusta päättäneen tai tuomioistuimelle vaatimuksen tehneen poliisimiehen taikka 32 c §:n nojalla televalvonnasta tai teknisestä tarkkailusta päättäneen poliisimiehen on teknisen tarkkailun, televalvonnan tai telekuuntelun päätyttyä ilmoitettava toimenpiteestä sen kohteena olleelle henkilölle, jollei ilmoittaminen vaaranna tiedonhankinnan tarkoitusta tai rikoksen esitutkintaa. Tarkkailusta tai 31 §:n 4 momentissa tarkoitetusta teknisestä tarkkailusta taikka näiden toimenpiteiden perusteista ei tarvitse tehdä ilmoitusta (2 momentti).

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräässä ratkaisussa (dnro 1403/4/03) oli kysymys ilmoittamista koskevan määräajan ylityksestä. Epäiltyyn oli kohdistettu telekuuntelua ja -valvontaa. Käräjäoikeus oli pidentänyt pakkokeinoista ilmoittamisen määräaikaa vuoden 2002 loppuun. Pakkokeinojen käytöstä oli ilmoitettu epäillylle vasta 20.1.2003. Apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota määräaikojen tarkkaan noudattamiseen.

Toisessa ratkaisussa (dnro 137/2/04) apulaisoikeusasiamies kiinnitti huomiota ratkaisuihin, joissa käräjäoikeus oli tutkinnanjohtajan esityksestä päättänyt, että ilmoitus pakkokeinon käytöstä saadaan jättää kokonaan tekemättä, koska asian esitutkinta on kesken. Apulaisoikeusasiamies totesi, että ilmoituksen lykkääminen on sinänsä hyvinkin tarpeellinen ja hyväksyttävä keino turvata rikostutkinnan tehokkuutta. Myös EIT on hyväksynyt sen, että kaikissa tapauksissa ei voida vaatia pakkokeinon käytöstä ilmoittamista (Klass 6.12.1978). Ongelmallisena apulaisoikeusasiamies piti kuitenkin sitä, että tarkastushavaintojen mukaan tutkinnanjohtajat ovat pyytäneet, että ilmoitus pakkokeinon käytöstä saataisiin jättää kokonaan tekemättä perustellen pyyntöään vain sillä, että esitutkinta on kesken. Tähän käräjäoikeus on yleensä

myöntänyt luvan. Apulaisoikeusasiamies totesi myös, että poliisi- ja tullilaissa ei säädellä, kuka päättää ilmoittamatta jättämisestä niissä tapauksissa, joissa televalvonnasta on päättänyt tuomioistuin ilman, että poliisi tai tulli olisi kiiretoimenpiteenä aloittanut televalvonnan omalla päätöksellään. Kiiretapauksissa ilmoittamisesta päättäminen on annettu poliisin ja tullin harkittavaksi toisin kuin pakkokeinolain mukaisessa televalvonnassa, jossa ilmoittamatta jättämisestä päättää tuomioistuin. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan laissa on tältä osin aukko, jota ei voi jättää paikattavaksi pelkällä tulkinnalla. Apulaisoikeusasiamies nosti esiin kysymyksen myös siitä, eikö ainakin hengen ja terveyden turvaamisen tulisi olla peruste ilmoittamatta jättämiselle. Samoin hän kiinnitti huomiota siihen, että tuomioistuimen lupa olla ilmoittamatta pakkokeinon käytöstä ja pakkokeinon kirjaamista koskevat säännökset voivat joutua joskus ristiriitaan.

Laissa tulisi ottaa huomioon myös tutkinnan keskeyttämistilanteet. Sääntely tulisi jatkossa porrastaa. Määräajan pituuden tulisi olla käytännössä kuitenkin suhteessa niihin etuihin, joiden vuoksi ilmoittamista lykätään. Tällaisia intressejä ovat ainakin tärkeät tutkinnalliset syyt, esimerkiksi toisen rikoksen selvittämisen vaarantuminen. Lisäksi hengen ja terveyden suoja, valtion turvallisuus sekä salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaaminen voivat edellyttää tiedon antamisen lykkäämistä. Lykkäämisen pituutta määriteltäessä toisen rikoksen selvittämisen vaarantumiselle voidaan ajatella jokin takaraja, kun taas hengen ja terveyden suojan tarve voi olla pidempikestoisempi, jopa pysyvä. Salassa pidettävän teknisen menetelmän suojaamistarve voi puolestaan väistyä uuden tekniikan käyttöönoton myötä. Tällöin ei enää ole vaaraa siitä, että tekninen laite voitaisiin tulevissa operaatioissa löytää esimerkiksi jonkin toisen teknisen laitteen avulla.

Voimassa oleva sääntely on joka tapauksessa suojattavien intressien osalta puutteellinen, mihin myös eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota. Sääntelyä tulisi tältä osin täydentää. Pakkokeinolain ja poliisilain ilmoittamatta jättämistä koskevat säännökset eivät ole myöskään yhteismitallisia. Pakkokeinolain mukaisesta ilmoittamatta jättämisestä päättää tuomioistuin ja poliisilain mukaisesta ilmoittamatta jättämisestä poliisi silloinkin, kun tiedonhankintakeinon käyttämisestä on päättänyt tuomioistuin. Pakkokeinolain osalta ilmoittamisen siirtäminen ja kokonaan ilmoittamatta jättäminen on syytä jättää tuomioistuimen harkintaan, jossa eri osapuolen oikeudet oikeudenkäyntiä silmällä pitäen pystytään parhaiten arvioimaan. Poliisilain tilanteissa ainakin rikoksen estämisen osalta mitään oikeudenkäyntiä ei ole odotettavissa, joten tältä kannalta katsottuna tuomioistuimen päätöksenteko ei ole perusteltua.

Oikeusturvakysymykset ovat salaisen tiedonhankinnan luonteesta johtuen korostetun tärkeitä niin pakkokeinojen kohteiksi joutuvien kannalta kuin ylipäätään koko oikeudellisen järjestelmän uskottavuuden kannalta. Eräs tärkeimmistä oikeusturvatakeista on se, että asianosainen saa tutustua viranomaisella olevaan aineistoon. Edellä todetun tavoin tämäkään ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Asianosaisen tiedonsaantioikeus on myös tärkeä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytys. Lisäksi on huomattava, että esitutkinta- ja tiedonhankintavaiheessa kertyneen aineiston julkisuus määräytyy oikeudenkäyntivaiheen varsin pitkälle menevä julkisuus. Tähän liittyviä kysymyksiä on jo käsitelty edellä esitutkintalain sekä poliisilain salassapitovelvollisuutta ja -oikeutta koskevien kysymyksien yhteydessä.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Säännöksen 2 momentissa säädetään poikkeuksista asianosaisjulkisuuteen. Asianosaisella ei ole 1

momentissa säädettyä tiedonsaantioikeutta, jos tiedon antaminen asiakirjasta olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä etua taikka lapsen etua tai muuta erittäin tärkeätä yksityistä etua. Sama koskee esitutkinnassa esitettyä tai laadittua asiakirjaa ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiselle, sekä todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen tekijän salassa pidettäviä osoite-, puhelin- ja muita vastaavia yhteystietoja, jos tiedon antaminen vaarantaisi jonkun näistä henkiöistä turvallisuutta, etuja tai oikeuksia.

Jos asiakirja kuuluu oikeudenkäyntiaineistoon, viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 3 momentin mukaan asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin on voimassa, mitä siitä säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa. Viimeksi mainitun lain 12 §:ssä säädetään asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin. Lain 3 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaan oikeudenkäyntiasiakirjalla tarkoitetaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 5 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettua asiakirjaa, joka on toimitettu tuomioistuimelle tai laadittu tuomioistuimessa oikeudenkäyntiä varten. Oikeudenkäyntiasiakirjoja eivät ole tuomioistuimessa laaditut muistiinpanot tai luonnokset taikka muut sellaiset asiakirjat, joita laatija ei ole vielä antanut esittelyä tai muuta asian käsittelyä varten. Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 § ja oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 12 § eivät siten näyttäisi antavan erikseen suojaa salassa pidettäville taktisille ja teknisille menetelmille. Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 16 §:n 4 momentin mukaan ratkaisun sisältävä ja muu oikeudenkäyntiasiakirja tulevat julkisiksi, kun pakkokeinon tai toimenpiteen käytöstä on viimeistään ilmoitettava rikoksesta epäillylle taikka pakkokeinon tai toimenpiteen kohteena olevalle, jollei tuomioistuin erityisestä syystä päätä, että oikeudenkäyntiasiakirja tulee julkiseksi aikaisemmin.

EIT on tapauksessa *Nideröst-Huber v. Sveitsi 18.2.1997* katsonut, että osapuolella tulisi olla mahdollisuus lausua kaikesta asiassa esitetystä siitä huolimatta, että aineisto on valtionsisäisen tuomioistuimen mielestä ehkä asiaan vaikuttamatonta. Sama kysymys oli esillä ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisussa *Lomaseita Oy ym. v. Suomi 5.7.2005*. Myös korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2004:79 painottanut samaa asiaa.

Asianosaisten yhdenvertaisuus (equality of arms) edellyttää asianosaisten tasavertaista ja puolueetonta kohtelua tuomioistuimessa. Asianosaisen tiedonsaantioikeutta edellyttää myös epäillyn oikeus puolustuksensa tehokkaaseen valmisteluun ja vastatodisteluun. Aseiden yhtäläisyyden periaatetta ei kuitenkaan loukata sillä, että oikeudenkäyntiaineistosta puuttuu jotakin. Toisin on arvioitava sitä tilannetta, että toisella asianosaisella on käytössään tai tiedossaan jokin toiselta salassa oleva tai salassa pidetty seikka. Lisäksi on otettava huomioon se lähtökohta, että oikeudenkäyntivaiheessa viranomaisella ei ole oikeutta suorittaa arviota jonkin tiedon merkityksellisyydestä, vaan se on asianosaisen nimenomainen oikeus (esimerkiksi KKO 2004:79, jossa oli tosin kysymys tuomioistuimelle toimitetusta asiakirjasta).

Laissa tulisi selkeästi säätää menettelystä, jota olisi noudattava päätettäessä salaisen tiedonhankinnan tietojen tai asiakirjojen paljastamisesta sekä myös eduista, jotka voivat tulla kysymykseen asianosaisjulkisuutta rajoittavana. Laissa tulisi siis ratkaista säätää siitä, kuinka on esimerkiksi suhtauduttava asianosaisen pyyntöön saada tieto tällaisesta aineistosta. Hän voi esimerkiksi väittää, että pois jätetty aineisto sisältää hänen syyttömyyttä tukevaa näyttöä. Toisaalta asianosainen voi pyrkiä selvittämään tällaisen ulkopuolelle jätetyn aineiston avulla, kuka jutussa on toiminut valeostajana, peitehenkilönä tai tietolähteenä taikka pääsemään perille salaisen pakkokeinon käytön taktiikasta taikka esimerkiksi siitä, ketkä teleoperaattorin henkilökunnasta käsittelevät telepakkokeinoja.

Oikeuskirjallisuudessa on tarkasteltu myös Korkeimman hallinto-oikeuden ennakkoratkaisua KHO 2007:64. Siinä oli kysymys asianosaisen tavoitteesta päästä arvioimaan esitutkinnassa kertynyttä aineistoa puolustuksen tehokasta järjestämistä varten. Ratkaisua on oikeuskirjallisuudessa tulkittu niin, että kysymys on viranomaisen asiakirjasta vasta siinä vaiheessa, kun viranomainen niin itse päättää. Ratkaisun valossa kaikki muu kuin esitutkintapöytäkirjaan liitetty aineisto näyttäisi jäävän mukaan kokonaan salaiseksi. Tämä on ristiriidassa pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:ssä (ylimääräisen tiedon säilyttäminen) säädettyyn nähden. Mainitun pykälän tavoitteena on varmistua siitä, että kaikki aineisto on käytettävissä vielä oikeudenkäyntivaiheessa ja että epäillyn syyttömyyttä tukevaa aineistoa ei hävitetä.

Asiaan liittyy vielä edellä jo käsitelty esitutkintalain 40 §, jossa ja jota pitkälti vastaavassa uuden esitutkintalain 9 luvun 6 §:ssä säädettäisiin esitutkintapöytäkirjaan otettavasta aineistosta. ETL 40 §:n 3 momentin mukaan sellaisesta esitutkinnasta kertyneestä aineistosta, jota ei ole liitetty pöytäkirjaan, on tehtävä merkintä. Mainittu momentti on ongelmallinen esimerkiksi peitetoiminnan kannalta. Pelkästään tieto peitetoiminnan käyttämisestä voi tehdä mahdottomaksi tulevat operaatiot kyseisen peitehenkilön osalta sekä vaarantaa pahimmassa tapauksessa hänen ja hänen läheistensä hengen tai terveyden.

EIS 6 artiklan 1 kappaleen tarkoituksena on muun ohessa suojata osapuolia salaiselta oikeudenkäytöltä. Asianosaisten tasa-arvo, aseiden yhtäläisyys ja kuulemisperiaatteet ovat tärkeitä tekijöitä arvioitaessa sitä, onko oikeudenkäyntiä pidettävä kokonaisuudessaan oikeudenmukaisena. Ne edellyttävät asianosaisen mahdollisuutta esittää asiansa olosuhteissa, jotka eivät aseta häntä vastapuoleen verrattuna asiallisesti huonompaan asemaan. Mainitun kappaleen vaatimuksia on todettu usein rikotun todistelua koskevissa tapauksissa.

EIS 6 artiklan 2 kappaleessa ilmaistun syyttömyysolettaman kannalta voi olla merkityksellistä esimerkiksi se, että erilaisilla motiiveilla toimivat tietolähteet eivät halua tai kykene antamaan objektiivista tietoa tai ainakin suuntavat tiedon hankkimisen omien motiiviensa mukaisesti. Mikäli lähtökohtana on, ettei tietolähteen henkilöllisyyttä tai ylipäänsä tietolähteen käyttöä paljasteta, ei tietolähteen vastuu annetun tiedon laadusta tai sen käytöstä voi toteutua, vaan vastuu on viranomaisella.

Lisäksi tiedon antamisen lykkäämisellä tai kokonaan antamatta jättämisellä voi olla merkitystä myös EIS 6 artiklan 3 kappaleen kannalta. Lähtökohtaisesti todistelun avoimuus koostuu todistelun julkisuudesta ja kontradiktorisen periaatteen toteuttamisesta. Avoimessa todistelussa osapuolet ovat prosessuaalisesti tasa-arvoisessa asemassa ja kaikki todisteet ja todistelu ovat sellaisenaan asianosaisten tiedossa sekä saatavilla. Lisäksi heillä on mahdollisuus testata esitetyn todistelun luotettavuutta, kuulustella vastapuolen todistajia ja lausua vastapuolen esittämästä todistelusta. Tasa-arvoisuus ilmenee osapuolten yhtäläisenä mahdollisuutena merkityksellisen todistelun esittämiseen. Avoimuus edellyttää julkisuutta ja erityisesti asianosaisjulkisuutta. Edellä mainittuihin oikeuksiin nähden esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä esiintyy ristiriitaisia tavoitteita ja intressejä, kuten edellä mainittu tietolähteen käytön salaaminen.

Kysymyksessä olevien oikeuksien rajoittaminen on ollut esillä useissa EIT:n ratkaisuissa. Ratkaisussa *Jasper v. Yhdistynyt kuningaskunta 16.2.2000* oli kysymys siitä, ettei syyttäjä ollut paljastanut tiettyä aineistoa syytetylle. Tuomioistuin oli syyttäjän vaatimuksesta päättänyt, että aineisto oli salattava julkisen edun vuoksi. Tapauksessa tuomari oli tutkinut aineiston ja käsitellyt asian syytetyn (valittaja) poissa ollessa, eikä valittajalle annettu tietoa päätöksen perusteista. Valittaja oli vaatinut saada tietoonsa, oliko olemassa hakemuksessa tarkoitettua vie-

lä esittämätöntä aineistoa, oliko tutkinnassa käytetty teknistä tarkkailua, telekuuntelua ja oliko olemassa kuuntelun perusteella tehtyjä nauhoituksia ja merkintöjä. Valittaja oli siis vedonnut siihen, ettei kaikkea puolustukselle potentiaalisesti merkityksellistä aineistoa ollut paljastettu. EIT totesi, ettei asianosaisen oikeus saada tieto merkityksellisistäkään todisteista ole ehdoton. Kilpailevia intressejä tuli punnita vastakkain syytetyn oikeuksien kanssa. Tällaisia olivat EIT:n mukaan kansalliseen turvallisuuteen, todistajan suojeluun tai poliisin tutkintamenetelmien salassapitoon liittyvät intressit. Tapauksessa valittajalle oli annettu tieto syyttäjän hakemuksesta ja annettu tilaisuus esittää puolustuksensa pääkohdat eli valittaja oli pidetty asiasta tietoisena sekä hänen oli sallittu esittää lausumia ja osallistua päätöksentekomenettelyyn niin paljon kuin se oli mahdollista paljastamatta sitä aineistoa, jonka salaamista syyttäjä oli julkisen edun perusteella pyytänyt. Asiassa oli merkityksellistä myös se, ettei salainen aineisto ollut miltään osin sisältynyt syyttäjän oikeudenkäynnissä vetoamaan näyttöön eikä sitä ollut esitetty valamiehille oikeudenkäynnissä. EIT totesi, että päätöksentekomenettelyssä oli noudatettu niin pitkälle kuin se oli mahdollista kontradiktorisen oikeudenkäynnin ja osapuolten tasa-arvon periaatteita ja siihen oli liittynyt takeita, jotka olivat olleet omiaan suojaamaan syytetyn etuja. EIS 6 artiklan 1 kappaletta ei ollut rikottu.

Ratkaisussa *Edwards ja Lewis v. Yhdistynyt kuningaskunta 22.7.2003* sen sijaan todettiin EIS 6 artiklan 1 kappaleen määräyksien rikkominen. Syytetyt eivät aineiston salassapidon vuoksi olleet saaneet selvittää kysymystä poliisin mahdollisesta yllytyksestä rikokseen (Edwards-tapaus). Osa aineistoa oli salattu syyttäjän pyynnöstä kuulematta vastaajaa. Päätöksen oli tarkastanut juttua käsittelevä tuomari, jolla oli ollut käytössään puolustuksen laatima jutun keskeisiä kysymyksiä koskeva asiakirja. Tuomari oli kuullut myös valittajan asianajajaa. Tuomarin käytössä olleeseen aineistoon oli sisältynyt tieto siitä, että valittaja olisi ennen valituksenalaista operaatiota osallistunut heroiinin välittämiseen, mutta tämä tieto paljastettiin ensimmäistä kertaa vasta EIT:ssa. Lewis-tapauksessa oli vastaavasti kysymys väitteestä, että valittaja olisi houkuteltu tekemään rikoksia. Tässäkin tapauksessa oli kysymys aineiston salaamisesta, mutta valituksen tekemisen hetkellä syytteen käsittelyä ei ollut vielä aloitettu. EIT totesi valittajien tavoin, että molemmissa tapauksissa oli mahdotonta sanoa, oliko houkuttelua rikoksiin tapahtunut, koska merkityksellistä aineistoa ei ollut paljastettu. Sen vuoksi EIT keskittyi tutkimaan houkuttelusta tehtyjen väitteiden käsittelyä liittyen siihen, täyttikö menettely mahdollisimman pitkälle kontradiktorisen oikeudenkäynnin ja osapuolten tasa-arvon vaatimuksen ja sisältyikö siihen asianmukaisia takeita syytetyn etujen turvaamisesta. Tapauksissa näytti siltä, että salattu aineisto oli voinut koskea lainoppineen tuomarin päätettävää kysymystä. Valittajat olivat pyytäneet tuomaria harkitsemaan sitä, oliko aineisto erotettava todistusaineistosta, koska poliisi oli houkutellut heidät rikosten tekemiseen. Päättääkseen siitä, oliko houkuttelua todella tapahtunut, tuomarin oli tullut tutkia, miten laajasti poliisi oli osallistunut rikokseen ja miten yllytys tai painostus oli tapahtunut. Jos syytetyt olisivat kyenneet osoittamaan, että poliisi toimi sopimattomasti, syytteistä olisi täytynyt luopua. Valittajien pyynnöllä oli siten ollut ratkaiseva merkitys heidän oikeudenkäynnilleen, eikä väitteitä voitu selvitellä kaikessa laajuudessaan oikeudessa. EIT kiinnitti huomiota myös siihen, että tuomari, joka oli hylännyt väitteet houkuttelusta, oli jo nähnyt syyttäjän aineiston, eikä valittajalla tai hänen avustajallaan ollut mahdollisuutta tutustua siihen. Samankaltainen tilanne oli myös tapauksessa *V. v. Suomi 24.4.2007*.

Edellä esitetyn perusteella voidaan todeta, että EIT on ratkaisukäytännössään hyväksynyt sen, että syyttäjäviranomaiset eivät paljasta syytetylle hallussaan olevaa olennaista näyttöä, jos vastakkainen intressi koskee kansallista turvallisuutta taikka tarvetta suojella todistajia kostotoimilta tai pitää salassa poliisin rikostutkintamenetelmät. EIS 6 artiklan 1 kappale sallii kuitenkin vain ehdottoman välttämättömät syytetyn oikeuksiin puuttumiset. Rikostorjunnallinen

intressi voi liittyä esimerkiksi tietoon siitä, että jutussa on ylipäänsä käytetty salaisia pakkokeinoja mukaan lukien peitetoiminta tai valeosto.

Salaisesta tiedonhankintamenetelmästä kokonaan ilmoittamatta jättämisen tulisi olla siten olla mahdollista EIT:n hyväksymien intressien osalta, mikäli ilmoittamatta jättäminen olisi välttämätöntä. Sama koskee kyseisillä menetelmillä saatuja tietoja. Kyseiset tiedonhankintamenetelmät ovat toiminnan luonteen vuoksi sellaisia, että jo pelkästään käytön paljastaminen voi aiheuttaa hengen ja terveyden vaaran. Käytäntö on osoittanut, että tiedonhankinnan kohteet pyrkivät selvittämään tarkoin eri henkilöiden roolit ja todellisen henkilöllisyyden, kun esitutkintaviranomaisen heihin kohdistuvat toimenpiteet ovat paljastuneet. Tämä puolestaan mahdollistaa kostotoimenpiteet. Mikäli samassa asiassa on esimerkiksi käytetty tiedottajaa ja peitehenkilöä, riittää jo toisen henkilön paljastuminen saattamaan molemmat henkilöt ja heidän läheisensä hengen ja terveyden vaaraan. Edellytykseksi tulisi tiedon salaamiselle kuitenkin asettaa selvyys siitä, ettei tietojen salaaminen vaaranna oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Menettelyn tulisi olla sellainen, että kysymyksen tutkiminenkaan ei paljastaisi tietoa menetelmän käytöstä. Käytännössä tutkimisen tulisi kuulua tuomioistuimelle.

Pöytäkirja

Pakkokeinolain 5 a luvun 8 §:n mukaan 5 a luvussa tarkoitettujen pakkokeinojen käytöstä on laadittava asetuksella tarkemmin säädettävä pöytäkirja. Poliisilain 33 §:n 3 momentin mukaan 31 §:ssä tarkoitetusta teknisestä kuuntelusta, 32 b §:ssä tarkoitetusta telekuuntelusta, televalvonnasta, tiedon hankkimisesta matkaviestimen sijainnista ja teknisestä tarkkailusta sekä 32 c §:ssä tarkoitetusta televalvonnasta, matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisesta ja teknisestä tarkkailusta toimenpiteen suorittaneen poliisimiehen on laadittava viipymättä sisäasiainministeriön asetuksella määriteltävä pöytäkirja. Pöytäkirja on toimitettava sisäasiainministeriöön, joka antaa vuosittain eduskunnan oikeusasiamiehelle kertomuksen poliisilain 33 §:n 3 momentissa tarkoitetun teknisen kuuntelun, televalvonnan ja telekuuntelun käytöstä. Sisäasiainministeriö antaa samalla myös selvityksen teknisen tarkkailun käytöstä rangaistuslaitoksissa.

Pakkokeinolaissa ei ole siis asetettu vastaavaa viivytyksettömyyden vaatimusta pöytäkirjan laatimisessa kuin poliisilaissa, mitä voidaan pitää puutteena. Pakkokeinolain osalta pöytäkirjaamisvelvoite olisi ulotettava koskemaan telekuuntelua, televalvontaa, tukiasematietojen hankkimista, peiteltyä tiedonhankintaa, teknistä tarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua. Tarkkailusta laadittava pöytäkirja olisi puolestaan käytännössä liian raskas menettely tarkkailulla saavutettavaan hyötyyn nähden, minkä vuoksi sitä ei ehdoteta. Tietolähteiden passiivisesti antamien tietojen osalta niin ikään riittävää olisi, että saadut tiedot kirjataan jollakin tavoin muistioon, asiakirjaan tai tietojärjestelmään.

Tiedon antamatta jättämisen valeostoa, peitetoimintaa ja tietolähteen ohjattua käyttöä koskevasta pöytäkirjasta ja luonnollisesti myös siinä olevista tiedoista tulisi olla mahdollista vastaavilla perusteilla kun edellä käsitellyssä kokonaan ilmoittamatta jättämisessä. Muutoin vaaraa aiheuttavia tietoja voitaisiin ”kalastella”.

Ylimääräinen tieto

Pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:ssä säädetään ylimääräisen tiedon säilyttämisestä. Säännöksen mukaan telekuuntelulla tai teknisellä kuuntelulla saatu ylimääräinen tieto, joka ei liity rikok-

seen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten telekuuntelua tai teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös on annettu, on hävitettävä sen jälkeen, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Sääntely ei siten koske esimerkiksi televalvontaa tai teknistä katselua, joiden käytöstä syntyy myös ylimääräistä tietoa. Pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:n mukaista ylimääräistä tietoa on 1) mihinkään rikokseen liittymätön tieto, 2) johonkin rikokseen liittyvä tieto, jonka selvittämiseen ei voitaisi myöntää lupaa ja 3) tieto, joka liittyy rikokseen ja jonka hankkimiseen voitaisiin myöntää lupa.

Ylimääräinen tieto saadaan säilyttää ja tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa tarkoitettuihin rekistereihin, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua tai teknistä kuuntelua, taikka tietoa tarvitaan rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseen. Tässä kohden pakkokeinolain sääntely ulottuu siis esitutkintaa edeltävään aikaan. Tiedot, joita ei ole hävitettävä, on säilytettävä vielä viiden vuoden ajan siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Säännös mahdollistaa varsin pitkän säilyttämisen sekä silloin, kun tieto on hävitettävä, että silloin, kun tiedot on säilytettävä. Pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:ssä tarkoitetut matkaviestimien sijaintitiedot on hävitettävä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Pakkokeinolain 5 a luvun 13 § koskee tietojen hävittämistä ja säilyttämistä. Siitä ei ilmene, miten tietoja voidaan hyödyntää aikana, jolloin ne on säilytettävä ennen henkilörekisteriin tallettamista, ja rekisteriin tallettamisen jälkeen.

Ylimääräinen tieto voidaan määritellä tiedoksi, joka on saatu lainmukaisen pakkokeinon tai tiedonhankinnan sivutuotteena siten, että tällaisen tiedon saaminen ei ole ollut toimenpiteiden varsinaisena tai suunniteltuna tarkoituksena. On siten syytä erottaa lainmukaisen toimenpiteen yhteydessä saatu tieto lainvastaisesti saadusta tiedosta (esimerkiksi kuuntelukieltoa rikkomalla saatu tieto). Lainvastaisuus voi johtua kuuntelukiellon rikkomisen lisäksi esimerkiksi siitä, ettei pakkokeinon käytöstä ole tehty asiamukaista päätöstä (tuomioistuimen lupa) tai päätöksen ehtoja ja rajoituksia on rikottu. Ylimääräistä tietoa ei olisi myöskään teknisistä syistä ennen telekuuntelun aloittamista tallentuva tieto, vaan se on edellä esitetyllä tavalla ehdotettu määriteltäväksi telekuunteluun kuuluvaksi.

Ylimääräistä tietoa koskeva vähäinen sääntely muodostaa eräänlaisen välitilan vapaan todistusteorian mukaisen tietojen vapaan hyödynnettävyyden ja todistamiskieltoja koskevien rajoitusten välillä. Ylimääräisen tiedon ongelmat liittyvät erityisesti salaisten pakkokeinojen käyttöön, vaikka toisaalta kaikenlaisten viranomaistoimenpiteiden yhteydessä kertyy tällaisia tietoja. Oikeudesta hyödyntää ylimääräistä tietoa tai kiellosta käyttää sitä ei säädetä.

Pakkokeinolain muuttamista koskevassa hallituksen esityksessä HE 52/2002 vp suhtaudutaan myönteisesti ylimääräisen tiedon hyödyntämiseen pakkokeinojen käytön osalta, mikä on ilmaus vapaan todistusteorian mukaisesta lähtökohdasta. Esityksessä todetaan lisäksi, että tuomioistuin voisi yksittäistapauksissa asettaa todisteen käyttökiellon. Tästä voidaan päätellä, ettei esitutkintaviranomaisen tulisi asettaa ennakoivaa hyödyntämiskieltoa ainakaan ylimääräisen tiedon osalta, vaan viime kädessä päätöksen tekee tuomioistuin. Edellä esitetty voitaneen ulottaa myös niin sanottuihin etäisvaikutuksiin, joiden osalta tulisi siis olla ylimääräisen tiedon osalta pidättyväinen. Oikeuskirjallisuuden mukaan tulisi tuomioistuimen asettaman tapauskohtaisen hyödyntämiskiellon edellyttää painavia syitä. Muuta rikosta koskevaa ylimääräistä tietoa voidaan käyttää aineistona esitutkinnassa ja useimmiten oikeudenkäynnissäkin. Ylimääräistä tietoa sisältävien tallenteiden sisältö voidaan myös luovuttaa sille esitutkintaviranomaiselle, jonka tutkittavana kyseinen muu rikos ehkä jo on tai joka on toimivaltainen ryhtymään sitä tutkimaan.

Ylimääräisen tiedon vapaampaa hyödynnettävyyttä verrattuna todistus- tai todistamiskiellon alaisiin tilanteisiin voidaan perustella EIT:n ratkaisukäytännöllä. Esimerkiksi ratkaisussa *Schenk v. Sveitsi (EIT: A-140 12.7.1988)* oli kysymys laittomasti hankituista todisteista. EIT totesi toisaalta, ettei puolustuksen oikeuksia ollut sivuutettu. Valituksen kohteena oleva telekuuntelutallenne oli laittomasti hankittu, koska sitä ei kansallisen lain vaatimalla tavalla saatu tuomarin määräyksestä. Valittajalla oli ollut mahdollisuus, jonka hän myös käytti, kyseenalaistaa tallenteen autenttisuus ja vastustaa sen hyödyntämistä. Valittaja oli myös saanut käynnistettyä tutkinnan laittomasti toiminutta poliisimiestä kohtaan, ja hänen avustajallaan oli ollut mahdollisuus kuulustella kyseistä poliisimiestä, joka oli haastettu jutussa todistajaksi. Lisäksi valittaja ei ollut kutsunut todistamaan tutkinnasta vastuussa ollutta poliisimiestä, jonka tehtävänä oli huolehtia todisteiden hankkimisesta. EIT asetti painoa myös sille, ettei tallenteen puhelinkeskustelu ollut ainoa todiste, johon tuomio perustettiin. EIS 6 artiklan 1 kappaletta ei ollut rikottu.

Tapauksessa *Parris v. Kypros 4.7.2002* valittaja väitti muun ohessa EIS 6 artiklan 1 kappaletta rikotun, kun hänet oli tuomittu yksinomaan kotimaisen lain vastaisesti hankitun näytön perusteella. EIT viittasi Schenk-tapaukseen, jossa se oli katsonut, että lainvastaisesti hankitun näytön vastaanottamista ei voitu pitää periaatteessa ja abstraktisesti poissuljettuna. Sen sijaan oli tarpeen tutkia, oliko oikeudenkäynti kokonaisuutena ollut oikeudenmukainen. Tuossa tapauksessa syytetyn oikeuksia oli EIT:n mielestä suojattu. EIT oli pannut painoa sille seikalle, että tuomiota ei ollut perustettu yksinomaan kyseenalaistettuun näyttöön.

Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta 12.5.2000 -ratkaisussa EIT ei katsonut EIS 6 artiklaa rikotun, vaikka näyttö, jonka perusteella valittaja oli tuomittu, oli hankittu EIS 8 artiklan vastaisesti. EIS 8 artiklan vastaisesti toimitetulla teknisellä kuuntelulla saatujen todisteiden ottaminen näytöksi ei tuossa tapauksessa ollut ristiriidassa EIS 6 artiklan 1 kappaleen kanssa. EIT:n mielestä kysymystä olisi arvioitava toisin, kun näytöksi otettu todiste oli saatu EIS 3 artiklan vastaisesti. Sellainen menettely saattoi tuoda esille EIS 6 artiklan 1 kappaleen mukaisen kysymyksen silloinkin, kun asianomainen todiste ei ollut ratkaisevaa syytetyn tuomitsemiselle. Tapauksessa *Matheron v. Ranska 29.3.2005* oli kysymys ylimääräisen tiedon käyttämisestä sillä tavoin, että rikosjutun oikeudenkäyntiaineistoon oli otettu toisessa rikosasiassa toimitetun puhelinkuulustelun pöytäkirja eikä syytetyllä, jota jälkimmäinen rikosasia ei koskenut, ollut tilaisuutta riitauttaa puhelinkuuntelun laillisuutta. EIT totesi, että puuttumisella oli hyväksyttävä päämäärä eli rikoksen selvittäminen. EIT oli jo Klass-tapauksessa korostanut, että tarkkailujärjestelmän väärinkäytöksiä vastaan täytyi olla asianmukaisia ja riittäviä takeita. Tällaisissa tapauksissa oli siten tutkittava, oliko valittajalla ollut tilaisuus ”tehokkaaseen valvontaan” riitauttaakseen puhelinkuuntelut, jotka eivät olleet kohdistuneet häneen ottaen huomioon, että hän ei ollut voinut osallistua siihen juttuun, jossa puhelinkuuntelua oli suoritettu. EIT katsoi, että kassaatiotuomioistuimen oikeuskäytäntö saattoi johtaa siihen, että oikeussuoja evättäisiin niiltä, jotka vastustaisivat sellaisen toisessa rikosjutussa toimitetun puhelinkuuntelun tuloksia, joka ei koskenut heitä. EIS 8 artiklaa oli rikottu. Tapauksella on merkitystä myös asianosaisjulkisuutta arvioitaessa. Edellä esitettyjen EIT:n ratkaisujen valossa voitaneen kuitenkin tehdä sellainen johtopäätös, että jos ilman lain tukea tai lainvastaisesti saadun tiedon hyödyntäminen tietyin edellytyksin ei ole johtanut EIS 6 artiklan rikkomiseen, ei tämä voi seurata lainmukaisen pakkokeinon sivutuotteenakaan saaduista todisteista. Tämä perustelee ylimääräisen tiedon vapaampaa hyödynnettävyyttä verrattuna lainvastaisesti hankittuihin todisteisiin.

Asiasta on myös joitakin ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuja. Eräässä eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksessä (dnro 2837/4/01) oli kysymys siitä, että keskusrikospoliisi oli käyttänyt tuomioistuimen luvan perusteella törkeän petoksen tutkintaan saatuja kantelijan televalvontatietoja muunkin kantelijan rikoksen tutkinnassa. Apulaisoikeusasiamies ei pitänyt tätä lainvastaisena. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen toisessa ratkaisussa (dnro 1616/4/06) oli kyse siitä, tuleeko ylimääräinen tieto hävittää vireillä olevan oikeudenkäynnin kuluessa. Kätkemisrikosasiassa oli käytetty todistusaineistona ylimääräisiä tietoja sisältänyttä telekuuntelutallennetta, joka oli hankittu toisen rikosasian (anastus) esitutkinnassa. Anastusrikosasiassa saatuja tietoja ei lain mukaan tullut hävittää vielä kätkemisrikoksen käräjäoikeuskäsittelyn aikana. Sen sijaan kätkemisrikoksen hovioikeuskäsittelyn aikana anastusrikosta koskeva esitutkinta oli jo päättynyt. Kun tallenteesta oli jo tullut osa oikeudenkäyntiaineistoa, ei sen myöhemmän käytön sallittavuutta ajatellen ollut ainakaan ratkaisevaa merkitystä sillä, milloin poliisin on pakkokeinolain mukaisesti hävitettävä poliisin hallussa oleva ylimääräinen tieto.

Korkein oikeus on teknisen tarkkailun yhteydessä kertyneen ylimääräisen tiedon hyödyntämisen osalta todennut ennakkoratkaisussaan KKO 2007:58, että laissa ei ole kielletty tällaista tietoa sisältävän tallenteen käyttämistä todisteena oikeudenkäynnissä. Korkein oikeus totesi, että laissa ei ole säännöstä, joka estäisi teknisen kuuntelun avulla saadun aineiston käyttämisen todisteena oikeudenkäynnissä pelkästään sillä perusteella, että teknistä kuuntelua koskeva käräjäoikeuden lupapäätös on myöhemmin kantelusta kumottu. Pakkokeinolain mukaan esitutkintaviranomaisella on oikeus suorittaa teknistä kuuntelua käräjäoikeuden myöntämän luvan perusteella. Tällainen lupa on tapauksessa myönnetty. Tekninen kuuntelu on tapahtunut lupapäätöksen voimassaoloaikana ja siinä yksilöidyllä tavalla. Sillä seikalla, että lupapäätöksestä on kanneltu hovioikeuteen ja että lupapäätös on tämän johdosta tullut myöhemmin lainvoimaisesti kumotuksi, ei ole tällöin ratkaisevaa merkitystä arvioitaessa teknistä kuuntelua suorittaneen viranomaisen menettelyn laillisuutta. Korkein oikeus katsoi, ottaen huomioon myös sen perusteen, jolla lupapäätös on kumottu, että luvan nojalla suoritettu tekninen kuuntelu ja äänitallenteen sisältämän tiedon hankkiminen on tapahtunut sinänsä laillisesti. Ylimääräisen tiedon ongelman osalta ratkaisussa tuodaan esille, että kysymyksessä on rikos, josta voidaan tuomita vankeutta ja jonka selvittämisessä puheena olevalla äänitallenteella on keskeinen merkitys todisteena. Rikoksentekijän suojeleminen ei ole asiallisesti liittynyt siihen törkeään huumausainerikokseen, jota koskevan rikosepäilyn takia kuuntelulupa oli alun perin myönnetty. Toisaalta on huomattava, että käräjäoikeuden lupapäätöksen mukaan teknistä kuuntelua sai kohdistaa nimenomaan kyseiseen henkilöön hänen oleskellessaan moottoripyöräkerhon tiloissa. Äänitallenteen käyttäminen todisteena ei sinänsä vaarantaisi hänen oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ottaen huomioon, että hänellä olisi joka tapauksessa mahdollisuus tuomioistuimessa ottaa kantaa äänitallenteen todistusarvoon sekä kuulustuttaa todistajia sen johdosta. Näissä olosuhteissa ei ollut perusteltua suhtautua teknisen kuuntelun avulla saatuun ylimääräiseen tietoon toisin kuin muuhunkaan sellaiseen tietoon, joka on sattumalta tullut esille poliisin suorittaman lainmukaisen esitutkinnan yhteydessä. Äänitallenteen käyttöä todisteena rikoksentekijän suojelemista koskevassa rikosasiassa ei näin ollen ollut aihetta kieltää silläkään perusteella, että se sisältää pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:ssä tarkoitettua ylimääräistä tietoa. Edellä mainituilla perusteilla Korkein oikeus totesi, että äänitallenteen käyttämiseen todisteena rikoksentekijän suojelemista koskevassa rikosasiassa ei ollut estettä.

Nykyiseen asiaintilaan ehdotetaan nyt huomattavaa muutosta useista syistä. Telepakkokeinojen ja teknisen tarkkailun luonteeseen kuuluu, että ne tuottavat paljon muutakin kuin pakkokeinopäätöksen tarkoittamaan rikokseen liittyvää tietoa. Näitä pakkokeinoja koskevia sään-

nöksiä voi vain varsin rajatusti muotoilla siten, että tällaista ylimääräistä tietoa ei kertyisi. Näin ollen näiden pakkokeinojen luonteesta ja muista tosiasiallisista syistä joudutaan hyväksymään se, ettei pakkokeinoa voida kohdistaa vain tutkittavana olevaan rikokseen liittyviin tietoihin.

Meillä on tähän asti valittu se linja, ettei ylimääräisen tiedon käyttämisestä säädetä ja asia on jätetty oikeuskäytännön varaan. Kuitenkin EIT:n ratkaisukäytännön mukaan vähintään osasta ylimääräisen tiedon käyttötilanteita tulee säätää (esim. *Amann v. Sveitsi 16.2.2000*) ja esimerkiksi Ruotsissa on nimenomaan tästä syystä päädytty siihen, että ylimääräisen tiedon käyttämisestä on säädettävä lailla. EIT on telepakkokeinoja koskevissa ratkaisuissaan toistuvasti todennut, että salaisella tiedonhankinnalla saadun aineiston käsittelystä on säädettävä lailla, joka on riittävän täsmällinen. Näistä syistä, ja koska kysymys on perustuslaissa suojatun luottamuksellisen viestin salaisuuden turvaamisesta, ei kysymystä ylimääräisen tiedon käyttämisestä voida jättää nykyiseen tapaan säätelemättä ja vain oikeuskäytännön varaan.

Toinen kysymys on se, miten ylimääräisen tiedon käyttämistä tulisi säädellä. Tältä osin on erittäin tärkeä huomata, että perustuslaki rajoittaa lainsäätäjän harkintavaltaa. Perustuslain 10 §:n 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana. Esimerkiksi telekuuntelun osalta tämän on katsottu tarkoittavan, että sitä voidaan käyttää vain tiettyjen, laissa rikosnimikkeittäin lueteltujen vakavien rikosten esitutkinnassa. Tähän nähden ylimääräisenkään tiedon käyttäminen vapaasti minkä tahansa muun rikoksen selvittämiseen ei voine tulla kysymykseen. Viestin salaisuuteen puuttumisen edellytykset eivät voine olennaisesti riippua siitä, onko kysymys pakkokeinon käytön perusteena olevan rikoksen vai muun rikoksen selvittämisestä. Epäselvää on, kuinka tarkasti ylimääräisen tiedon käyttämisen edellytysten on oltava samat kuin varsinaisen pakkokeinon. Esitys lähtee siitä, että perustuslaki asettaa varsin tiukat rajat ylimääräisen tiedon käyttämiselle.

Peitetoiminnalla, valeostolla ja tietolähteen ohjatulla käytöllä saadun ylimääräisen tiedon osalta ei ole samalla tavalla kysymys luottamuksellisen viestin suojaamisesta. Näillä keinoillahan tiedon viestin sisällöstä saa paikalla oleva henkilö, usein esimerkiksi keskustelun osapuoli.

Ylimääräisen tiedon säilyttämistä koskeva sääntely tulisi ulottaa koskemaan telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella, teknisellä tarkkailulla, peitetoiminnalla, valeostolla ja tietolähteen ohjatulla käytöllä saatua tietoa. Lisäksi käytännössä epäselvyyttä on aiheuttanut se, onko esitutkintaviranomaisella ylimääräisen tiedon säilyttämisvelvollisuus vai -oikeus. Sanamuodosta ”on hävitettävä sen jälkeen” voitaisiin päätellä, että tiedot saadaan säilyttää siihen saakka, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Myös velvollisuutta puoltava tulkinta on mahdollinen (erityisesti ”on hävitettävä sen jälkeen…tiedot, joita ei ole hävitettävä…”). Lakia tulisi selkeyttää siten, että ylimääräinen tieto olisi säilytettävä lainvoimaiseen ratkaisuun saakka, jonka jälkeen tiedot tulisi hävittää. Laissa tulisi myös selkeästi ilmaista se, että tiedon koskiessa voimassa olevan oikeuden mukaisesti sellaista rikosta, jonka tutkinnassa saataisiin käyttää puheena olevia pakkokeinoja, tai kun tietoja tarvittaisiin rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseen, tiedot voitaisiin tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa tarkoitettuihin rekistereihin. Velvollisuutta tietojen talletamiseen ei tulisi asettaa. Lisäksi epäselvänä on pidetty sitä tarkoittaako, viiden vuoden säilytysaika vain ja ainoastaan sellaisia tietoja, jotka koskevat rikosta, jonka selvittämisessä puheena olevia pakkokeinoja saataisiin käyttää, tai tietoja, joita tarvitaan rikoslain 15 luvun 10

§:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseen. Pakkokeinolain 5 luvun 13 §:ssä oleva viittaus poliisin henkilörekistereistä annettuun lakiin on vanhentunut, se tulee muuttaa viittamaan henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettuun lakiin. Ylimääräisen tiedon hyödyntämisestä ja sen rajoituksista tulisi säätää nimenomaisesti.

Teleyrityksen avustamisvelvollisuus ja pääsy eräisiin tiloihin

Pakkokeinolain 5 a luvun 9 §:ssä säädetään teleyrityksen avustamisvelvollisuudesta. Pykälän 1 momentin mukaan teleyrityksen on suoritettava televerkkoon telekuuntelun ja -valvonnan edellyttämät kytkennät sekä annettava tutkinnanjohtajan käyttöön telekuuntelun toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot, välineet ja henkilöstö. Teleyrityksen on lisäksi annettava tutkinnanjohtajan käyttöön hallussaan olevat teknisen seurannan toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot. Pykälän 2 momentin mukaan esitutkinnan toimittajalla sekä toimenpiteen suorittajalla ja avustavalla henkilöstöllä on telekuuntelua varten tarpeellisen yhteyden kytkemiseksi oikeus päästä myös muihin kuin teleyrityksen hallinnassa oleviin tiloihin, ei kuitenkaan asuintiloihin.

Voimassa oleva lainsäädäntö ei sanamuodon mukaan estä sitä, että esitutkintaviranomainen käyttää sen hallussa olevalla laitteistolla telepakkokeinoja. Tämä mahdollisuus tulisi mainita laissa. Tässäkin tapauksessa viranomainen saattaa tarvita teleyritykseltä telepakkokeinojen käyttämistä varten tietoja, välineitä ja henkilöstöä. Puheena olevat tilanteet voivat tulla kysymykseen lähinnä erittäin nopeasti teleosoitteita vaihtaviin henkilöihin kohdistuvissa telepakkokeinoissa sekä erilaisissa kiireellisissä tilanteissa, joissa tuomioistuimen luvan myöntämisen jälkeen ei tiedonhankintaa voida viivästyttää enää kytkennän vaatimalla viiveellä ottaen huomioon teleyritysten erilaiset reagointimahdollisuudet. Teknisenä muutoksena laissa tulisi mainita tutkinnanjohtajan sijaan esitutkintaviranomainen.

Korvaukset teleyrityksille

Viestintämarkkinalain 95 §:n mukaan teleyrityksen on varustettava viestintäverkkonsa ja viestintäpalvelunsa sellaisilla teknisillä apuvälineillä ja ominaisuuksilla, että pakkokeinolaissa, poliisilaissa ja Brysselissä 29 päivänä toukokuuta 2000 keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyssä yleissopimuksessa tarkoitettu telekuuntelu ja televalvonta on mahdollista suorittaa. Viestintämarkkinalain 97 §:ssä säädetään puolestaan viranomaistoimintaan liittyvien tietojen luovutusvelvollisuuden maksuttomuudesta. Säännöksen mukaan teleyrityksen on luovutettava viranomaiselle maksutta hallussaan olevat viranomaiselle laissa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden sekä pelastustoiminnan ylläpitämiseksi säädetyn tehtävän suorittamisessa tarpeelliset tiedot siten kuin siitä erikseen säädetään.

Viestintämarkkinalain 98 §:n mukaan viranomainen toteuttaa kustannuksellaan järjestelmän, jolla se voi vastaanottaa ja käsitellä 97 §:ssä tarkoitettuja tietoja. Viranomainen vastaa myös järjestelmän viestintäverkkoon liittämisestä aiheutuneista kustannuksista. Teleyrityksellä on oikeus saada valtion varoista korvaus yksinomaan viranomaisen ilmoittamien tarpeiden vuoksi hankittujen järjestelmien, laitteistojen tai ohjelmistojen investoinneista, käytöstä ja ylläpidosta aiheutuneista välittömistä kustannuksista. Teleyrityksellä on oikeus saada valtion varoista korvaus myös viranomaisen määräämästä toimenpiteestä aiheutuneista välittömistä kustannuksista. Kustannusten korvaamisesta päättää Viestintävirasto. Teleyritys ei saa käyttää viranomaisen kustantamia järjestelmiä, laitteistoja tai ohjelmistoja kaupalliseen toimintaansa.

Teleyrityksellä on pakkokeinolain 5 a luvun 14 §:n mukaan oikeus saada valtion varoista korvaus pakkokeinolain 5 a luvussa tarkoitetusta viranomaisten avustamisesta ja tietojen antamisesta aiheutuneista välittömistä kustannuksista. Korvauksen maksamisesta päättää tutkinnan suorittaneen poliisilaitoksen tai poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö taikka hänen määräämänsä henkilö taikka Tullihallituksen valvontaosaston päällikkö. Päätökseen haetaan valittamalla muutosta hallinto-oikeudelta siten kuin hallintolainkäyttölaissa säädetään. Poliisilaissa on puolestaan viittaussäännökset pakkokeinolain 5 a luvun 14 §:ään (poliisilain 32 b ja 32 d §).

Selkeyden vuoksi korvauksen maksamista koskevaa päätöksentekomenettelyä tulisi muuttaa siten, että maksamisesta päättää tutkinnan suorittaneen esitutkintaviranomaisen yksikkö.

Salaisen tiedonhankinnan valvonta

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 15 §:n mukaan sisäasiainministeriö valvoo tässä luvussa tarkoitettujen toimenpiteiden suorittamista. Ministeriön on annettava eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomus telekuuntelun ja -valvonnan sekä teknisen kuuntelun käytöstä. Samalla on myös annettava selvitys teknisen tarkkailun käytöstä rangaistuslaitoksissa.

Valvontaa koskevaa säännös on toiminut pääasiassa hyvin. Sisäasiainministeriön raportointia eduskunnan oikeusasiamiehelle tulisi täydentää kattamaan merkittävimmät pakkokeinot ja tiedonhankintamenetelmät. Salaisen tiedonhankinnan valvonnan osalta sinänsä uudet järjestelyt tai rakenteet eivät ole tarpeellisia, vaan kysymys on pikemminkin sinänsä kattavan valvontaverkoston ja sen keinojen tehostamisesta.

Pakkokeinolain 5 a luvun 15 §:n ensimmäinen virke koskee sisäistä valvontaa. Sitä tulisi muuttaa siten, että sisäasiainministeriön valvontavelvollisuus koskee vain poliisia ja rajavartiolaitosta. Sisäasiainministeriön tulisi myös antaa vain poliisia ja rajavartiolaitosta koskevat kertomuksensa. Tullihallituksen ja puolustusministeriön tulisi antaa omat kertomuksensa itsenäisesti. Lisäksi valvontavelvollisuus tulisi asettaa laissa esitutkintaa tekevien mainittujen viranomaisten yksiköiden päälliköille. On myös huomattava, että sisäinen valvonta koskee nykyisin kaikkia pakkokeinolain 5 a luvun mukaisia toimenpiteitä, kun taas velvollisuus antaa kertomus koskee vain osaa näistä keinoista. Sisäasiainministeriö raportoi puheena olevista keinoista jonkin verran laajemmin kuin laki edellyttää. Viranomaisten yksiköiden raportointivelvollisuuden toteuttamisesta tulisi säätää tarkemmin asetuksella. Konkreettisten keinojen osalta raportointivelvollisuuden tulisi koskea telekuuntelua, televalvontaa, tukiasematietojen hankkimista, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähdetoimintaa, valvottua läpilaskua ja tiedonhankinnan paljastumisen estämistä sekä käytön että valvonnan osalta.

Määräaikojen laskeminen

Voimassa olevassa pakkokeinolaissa ei ole säännöksiä määräaikojen laskemisesta. Käytännössä epätietoisuutta on aiheutunut siitä, sovelletaanko päätöksiin ja lupiin säädettyjen määräaikojen laskemisesta annettua lakia. Pakkokeinolaissa tulisi nimenomaisesti mainita, ettei mainittua lakia sovelleta. Määräajat tulisi laskea ja määritellä kuuntelu- ja katselupakkokei-

noissa kellonajan tarkkuudella. Käytännössä ongelmat voivat kuitenkin koskea vain kuukautta tai sitä pidempiä ajanjaksoja, joissa määräajan tulisi päättyä järjestysnumeroltaan alkamispäivää vastaavana päivänä minuutin tarkkuudella ennen alkamisaikaa. Määräaikojen laskeminen ja niiden merkitseminen lupiin ja päätöksiin on ehdotettu otettavaksi huomioon edellä esitetyllä tavalla myös luvan ja päätöksen voimassaoloajan ja ehtojen yhteydessä.

2.3.5. Pakkokeinojen ja poliisin toimivaltuuksien käyttöön liittyvät vahingonkorvauskysymykset

Lainsäädäntö ja ratkaisukäytäntö

Virkatoimintaan liittyvää vahingonkorvausvelvollisuutta on jo alustavasti käsitelty edellä kotietsinnän saattamista muuten tuomioistuimen käsiteltäväksi koskevassa jaksossa. Tämä koskee perustuslain 118 §:n 3 momenttia, vahingonkorvauslain 2 luvun 1 §:ää, 3 luvun 2 §:ää, 4 luvun 1-3 §:ää sekä 6 luvun 2 §:ää.

Esitutkintalaissa ei ole vahingonkorvausta koskevia säännöksiä. Sen sijaan poliisilaissa on eräitä aihepiiriin liittyviä säännöksiä. Lain 47 §:n 1 momentissa säädetään avustustyön aiheuttamien välittömien kustannusten korvaamisesta. Pykälän 2 momentin mukaan valtion varoista korvataan sellaiset välittömät kustannukset, jotka ovat aiheutuneet sivulliselle henkilölle poliisin suorittamasta pakkotoimenpiteestä. Sanamuotonsa mukaisesti momentti rakentuu tuottamuksesta riippumattomalle vastuulle. Momentin mukaista korvausta voidaan kuitenkin sovitella tai se voidaan evätä, mikäli vahingon kärsinyt on omalla toiminnallaan tai laiminlyönnillään olennaisesti vaikuttanut vahingon syntymiseen. Poliisilain 49 §:ssä puolestaan säädetään tehtävän suorittamisen yhteydessä syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai omaisuusvahingosta ilmoittamisesta, sellaisen vahingon tutkinnasta sekä vahinkoon liittyvästä hoidosta ja lääkärinavusta.

Poliisilain 47 §:n 2 momenttia voidaan pitää monella tapaa tulkinnanvaraisena. Tämä liittyy ilmaisuihin ”välittömät kustannukset”, ”sivulliselle” ja ”pakkotoimenpiteestä”. Poliisilain valmistelutöiden (HE 57/1994 vp) mukaan välittömillä kustannuksilla tarkoitetaan aineellisia vahinkoja. Korvausta ei suoriteta haitasta tai kärsimyksestä. Mitä tulee sivullisen määritelmään, esityksen yleisperusteluissa todetaan, että tuolloin voimassa olleen lainsäädännön mukaan poliisimiehen toimivaltansa rajoissa aiheuttamasta välittömästä vahingosta kolmannelle henkilölle ei suoriteta korvausta. Perusteluissa on viitattu Euroopan neuvoston 8 päivänä kesäkuuta 1979 antamaan poliisia koskevaan julistukseen, jonka mukaan laissa tulee olla säännökset poliisin toiminnasta aiheutuvien vahinkojen korvaamisesta. Poliisilain valmistelutöissä ei määritetä momentissa tarkoitettuja pakkotoimenpiteitä.

Anonyymia todistelua ja peitepoliisin oikeutta osallistua rikollisryhmän toimintaan koskevassa mietinnössä (oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:5) ehdotettiin poliisilakiin lisättäväksi uusi 47 a §, joka olisi koskenut järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistumisessa aiheutetun vahingon korvaamista. Pykälän 1 momentin mukaan valtio korvaisi vahingon, jonka rikollisryhmän toimintaan osallistunut poliisimies 36 a §:n 4 momentissa tarkoitetulla menettelyllä on aiheuttanut sivulliselle. Viimeksi mainittu momentti koskisi eräitä vähäisiä rikoksia, joihin poliisimies saisi syyllistyä suorittaessa peitetoimintaa.

Mainitun mietinnön sisältämän poliisilain uuden 47 a §:n 2 momentin mukaan muulla 36 a §:ssä tarkoitetulla rikoksella aiheutetun vahingon valtio korvaisi, jollei osoiteta, ettei peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen olisi voitu kohtuudella edellyttää estävän vahingon syntymisen tai rajoittavan sitä. Kysymys olisi tältä osin valtion vastuusta vahingosta, joka on aiheutettu rikoksella, joka olisi suoritettu poliisimiehen myötävaikutuksesta riippumatta. Momentin toisen virkkeen mukaan, jos peitetoimintaa suorittava poliisimies kuitenkin omalla toiminnallaan on myötävaikuttanut aiheutetun vahingon määrän kasvuun, valtio korvaisi tämän osan aiheutetusta vahingosta.

Pakkokeinolain 7 luvun 2 §:ssä on viittaussäännös, jonka mukaan syyttömästi pidätetylle tai vangitulle maksettavasta korvauksesta samoin kuin muiden pakkokeinojen käyttämisestä aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta säädetään erikseen. Hallituksen esityksessä esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasiassa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 14/1985 vp) todetaan vahingonkorvausta koskevan viittaussäännöksen osalta, että eräiden rikostutkinnan yhteydessä sivullisille aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta joudutaan erikseen lailla säätämään. Tällaisia vahinkoja voi hallituksen esityksen mukaan syntyä esimerkiksi 4 luvun 18 §:n 2 momentin perusteluissa mainituissa tilanteissa. Perusteluissa todettuja esimerkkitilanteita ovat auton osan irrottaminen todistelutarkoitusta varten, murtopaikan oven karmin sahaaminen laboratoriotutkimuksia varten sekä väkivaltarikosta tutkittaessa vaatekappaleen tai tapetin palasen irrottaminen. Näissä tapauksissa ei voida soveltaa vahingonkorvauslakia, koska vahingot eivät perustu virkamiehen virheelliseen menettelyyn. Esitutkintaa ja pakkokeinoja koskevan esityksen mukaan esitys tarvittaviksi säännöksiksi annetaan myöhemmin erikseen. Näin ei ole kuitenkaan tapahtunut.

Syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta säädettiin jo esitutkintalain ja pakkokeinolain säätämisen aikoihin samannimisessä laissa. Lain mahdollisia uudistamistarpeita arvioidaan erikseen. Laissa säädetyillä korvausperusteilla ja korvauksen suorittamajättämisperusteilla voi kuitenkin olla merkitystä arvioitaessa vahingonkorvauslainsäädännön tarvetta muiden kuin vapauteen kohdistuvien pakkokeinojen käyttöön liittyen.

Syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 1 §:n 1 momentin mukaan rikoksesta epäiltynä pidätetyllä tai vangitulla on oikeus saada vapauden menetyksen johdosta valtiolta korvaus, jos 1) esitutkinta lopetetaan nostamatta syytettä; 2) syyte jätetään sikseen tai hylätään; 3) hänen on todettu syyllistyneen rikokseen, mutta on ilmeistä, että tämän syyksilukemisen perusteella häntä ei olisi voitu pidättää tai vangita; tai 4) pidättämiseen tai vangitsemiseen ei ole ollut laillisia edellytyksiä. Oikeutta korvaukseen ei pykälän 2 momentin mukaan ole, ellei vapaudenmenetys ole kestänyt yhtä vuorokautta kauemmin. Kysymyksessä olevan lain säännöksiä noudatetaan soveltuvin osin myös matkustuskiellon osalta (1 a §). Lain 2 §:n mukaan korvausta ei tarvitse pääsääntöisesti suorittaa, jos epäilty on rikosprosessia välttelemällä, todisteita hävittämällä tai muulla tavoin vaikeuttanut asian selvittämistä. Korvausta ei myöskään makseta, jos epäilty on valheellisella tunnustuksella tai muuten tahallisesti antanut aihetta siihen, että häntä on pidetty vangittuna tai pidätettynä, eikä muussakaan tapauksessa, milloin asianhaarat ovat sellaiset, että korvauksen maksamista ei olisi pidettävä kohtuullisena. Laissa ovat vastaavanlaiset säännökset eräitä tapauksia varten, joissa henkilö on kokonaan tai osaksi suorittanut hänelle tuomitun vapausrangaistuksen (3 §). Kysymyksessä olevassa laissa tarkoitettuna korvauksena maksetaan hyvitys kuluista, tulojen tai elatuksen vähentymisestä ja kärsimyksestä (4 §:n 1 momentti).

Valtion vahingonkorvausvelvollisuuden perustavassa vahingonkorvauslain 3 luvun 2 §:n 1 momentissa virheen tai laiminlyönnin johdosta aiheutuneella vahingolla tarkoitetaan tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheutettua vahinkoa. Lähtökohtana on, että valtio on korvausvastuussa vain, jos jonkun sen puolesta toimineen osoitetaan menetelleen tuottamuksellisesti. Oikeuskäytännöstä on saatavissa tukea käsitykselle, jonka mukaan valtio voi olla vahingonkorvauslain nojalla korvausvastuussa julkista valtaa käytettäessä aiheutuneesta vahingosta, vaikka kenenkään yksittäisen virkamiehen virhettä tai laiminlyöntiä ei voida osoittaa (KKO 2002:56 ja KKO 2008:10).

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2008:10 oli kysymys tapauksesta, jossa ehdonalaiseen vapauteen päästäminen oli viivästynyt säännösten ja määräysten mukaisten hallinnollisten muodollisuuksien vuoksi. Korkein oikeus katsoi, että siitä riippumatta, mistä viranomaismenettelyn ja sitä sääntelevien määräysten puutteellisuus on johtunut, kysymys on vahingonkorvauslain 3 luvun 2 §:ssä tarkoitetusta julkista valtaa käytettäessä tehdystä laiminlyönnistä. Korkein oikeus katsoi lisäksi, että tehtävän suorittamiselle sen laatu ja tarkoitus huomioon ottaen kohtuudella asetettavia vaatimuksia ei ollut noudatettu. Valtio velvoitettiin suorittamaan korvausta kärsimyksestä, vaikka vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 1 momentissa säädetyt kärsimyskorvauksen tuomitsemisen edellytykset eivät täyttyneet.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n mukaan kärsimyksestä suoritettavan korvauksen pääsääntöisenä edellytyksenä on se, että loukkaus on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla. Julkisen vallan korvausvastuun piiristä rajautuu tätä kautta tosiasiallisesti merkittävä osa erilaisista kärsimyksen aiheuttamiseen liittyvistä virhetilanteista. Kysymyksessä olevan pykälän 1 momentin 4 kohdan (ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu muulla, 1-3 kohdassa tarkoitettuihin loukkauksiin verrattavalla tavalla) soveltamisala on tarkoitettu varsin suppeaksi (LaVM 1/2004 vp). Kuten vahingonkorvauslain uudistamisen yhteydessä on todettu (HE 167/2003 vp), kärsimyksestä suoritettavalla korvauksella uhri saa rahallisen hyvityksen hänen itsetunnolleen ja ihmisarvolleen aiheutuneesta loukkauksesta. Kärsimyksen korvaamisella nähdään myös tiettyä symbolista merkitystä ja moraalista hyvitystä, kun yhteiskunnan puolesta tunnustetaan loukkauksen uhrille aiheutuva kärsimys.

Edellä jo osittain selostetussa korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2008:10 todetaan, ettei laissa ole vaatimusta siitä, että kärsimyksen tai muun aineettoman vahingon korvaamisen olisi aina perustuttava nimenomaiseen säännökseen. Vahingonkorvausvastuulla tulee kuitenkin olla oikeudellinen peruste. Oikeuskäytännössä onkin suhtauduttu pidättyvästi kärsimyksen korvaamiseen muun kuin lain nimenomaisen säännöksen nojalla (esimerkiksi KKO 1998:80). Korkein oikeus kuitenkin toteaa vahingonkorvauslakia koskevasta hallituksen esityksestä ilmenevän (HE 187/1973 vp), ettei lakia säädettäessä pyritty vahingonkorvausvastuuta koskevien yleisten periaatteiden tyhjentävään sääntelyyn. Oikeuskäytännön ajateltiin kehittävän vahingonkorvausoikeutta vuorovaikutuksessa oikeustieteen kanssa. Tämän vuoksi oli korkeimman oikeuden mukaan tarpeen arvioida, onko vapaudenmenetyksen aiheuttaman kärsimyksen korvattavuuteen vaikuttava oikeudellinen ympäristö merkittävästi muuttunut sen jälkeen, kun vahingonkorvauslaki ja syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annettu laki aikanaan 1970-luvulla säädettiin.

Vahingonkorvauksiin kotietsintätapauksissa liittyy EIT:n ratkaisukäytäntö kotietsintää koskevissa tapauksissa. Ratkaisussa *Keegan v. Yhdistynyt kuningaskunta 18.7.2006* vastaajana olleen valtion katsottiin rikkoneen EIS 13 artiklaa, joka koskee oikeutta tehokkaaseen oikeussuojakeinoon. Rikkomus liittyi siihen, että kansallisen lain mukaan korvauksen saaminen perusteettomaksi osoittautuvasta kotietsinnästä edellytti viranomaisen toiminnan pahansuopuut-

ta (malice). Ihmisoikeustuomioistuin ei pitänyt poliisin subjektiivisia tarkoitusperiä tarkastelussa ratkaisevina, koska 8 artikla on tarkoitettu suojaamaan kaikilta virheellisiltä puuttumisilta. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun perusteluista on pääteltävissä, että se kyseisessä tapauksessa katsoi viranomaistoiminnan olleen tuottamuksellista. Tämä johtui siitä, että ennen kotietsintää ei ollut riittävästi varmistuttu siitä, että rikoksesta epäilty todella asui etsinnän toimittamisosoitteessa. Näissä olosuhteissa ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että valittajilla ei ollut käytettävissään ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan edellyttämää oikeussuojakeinoa, jolla he olisivat voineet vaatia hyvitystä sopimuksen 8 artiklan heille takaamiin oikeuksiin puuttumisesta. Kotietsinnän laillisuuden riitauttamiseen liittyviä tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevat myös esimerkiksi edellä jo kotietsintää koskevassa jaksossa käsitellyt ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut *Ravon ym. v. Ranska 21.2.2008* ja *Stefanov v. Bulgaria 22.5.2008*.

Vahingonkorvauslainsäädännön arviointi

Tuottamuksesta riippumattoman vahingonkorvausvastuun käyttöön ottaminen

Poliisin toiminnasta aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen on osa laajempaa kokonaisuutta eli julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta, jonka uudistaminen mahdollisesti käynnistyy lähitulevaisuudessa. Mitään lainvalmisteluhanketta ei ole kuitenkaan vielä asetettu. Tämän vuoksi ja koska vahingonkorvauskysymyksiä on vain pintapuolisesti arvioitu esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain säätämisen yhteydessä, perusteellisempi arviointi ja mahdolliset lainsäädännön muutosehdotukset on tehtävä tässä yhteydessä.

Kotietsintää koskevista tai muistakaan EIT:n ratkaisuista ei voida sinällään tehdä johtopäätöstä, jonka mukaan EIS edellyttäisi tuottamuksesta riippumatonta valtion vahingonkorvausvastuuta tapauksissa, joissa esimerkiksi yksityisyyden suojaan tai kotirauhaan puuttuneeseen poliisin toimenpiteeseen on ollut lain mukaiset edellytykset ja toimenpide on suoritettu asianmukaisella tavalla, mutta toimenpide on jälkikäteen arvioituna osoittautunut aiheettomaksi syytteen tultua hylätyksi rikoksesta epäiltyä henkilöä vastaan. Pitkälle meneviä johtopäätöksiä suuntaan tai toiseen ei ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä ole kuitenkaan tehtävissä, koska tuomioistuimen ratkaisuperusteet eivät ole täysin sovitettavissa suomalaiseen virkavastuu- ja vahingonkorvausjärjestelmään.

Vahingonkorvauslain säätämisen jälkeen tuottamuksesta riippumattoman ankaran vastuun ala on laajentunut. Esimerkkeinä voidaan mainita potilasvahinkolaki (585/1986) ja ympäristövahinkojen korvaamisesta annettu laki (737/1994). Tilanteesta riippuen ankaran vastuun omaksumiselle on esitettävissä erilaisia perusteita. Vahingonkärsijän suojantarve saatetaan arvioida suuremmaksi kuin vahingonaiheuttajan. Ankara vastuu saatetaan asettaa myös toimintaan liittyvän huomattavan suuren vahinkoriskin tai toiminnan vahinkoja aiheuttavan luonteen vuoksi. Ankara vastuu voi liittyä myös tilanteisiin, joissa vakavien henkilövahinkojen riskillä tavoitellaan taloudellista hyötyä. Ankaralla vastuulla voidaan lisäksi yksinkertaistaa asian selvittelyä tilanteissa, joissa vahingot ovat kuitenkin loppujen lopuksi tuottamuksella aiheutettuja.

Kaikki ankaran vastuun perusteiksi esitetyt näkökohdat eivät sovellu pakkokeinojen ja poliisin toimivaltuuksien käyttämistilanteisiin. Niitä koskee edellä mainituista ankaran vastuun perusteista erityisesti vahingonkärsijän suojantarve. Laissa säädetyt viranomaistoimivaltuudet ovat esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain säätämisen jälkeen laajentuneet. Ylipäänsä toimivaltuuksien käyttämisellä voidaan tuntuvasti puuttua alisteisessa asemassa olevan kansalaisen asemaan, mukaan lukien perusoikeuksiin ja ihmisoikeuksiin kohdistuva puuttuminen.

Poliisitoiminnasta aiheutuneiden vahinkojen korvaamiseen liittyy lisäksi viranomaistoiminnan luotettavuuden ja oikeudenmukaisuuden näkökulma, joka on merkitsevä myös poliisirikosten tutkinnan järjestämisessä puolueettomalla tavalla. Asian selvittämisen helpottaminen on merkityksellinen näkökohta myös nyt kysymyksessä olevien vahinkojen osalta. Tuottamuksesta riippumattomalle vastuulle rakentuva korvaussääntely helpottaisi olennaisesti korvausvaatimusten esittämistä ja käsittelemistä. Julkisen vallan käyttäjällä eli tässä tapauksessa valtiolla on varallisuusolojensa perusteella myös edellytykset korvata vahingot tuottamuksesta riippumattoman vastuun pohjalta edellyttäen luonnollisesti, että korvattavat vahingot pysyvät kohtuullisissa ja perusteltavissa olevissa rajoissa.

Pakkokeinojen osalta on huomattava, että niiden käyttökynnys on tuomitsemiskynnystä matalampi. Tästä seuraa, että pakkokeinoja sinänsä laillisesti kohdistetaan myös henkilöihin, jotka jälkeenpäin rikosprosessissa todetaan syyttömiksi. Pakkokeinojen käytössä voidaan nähdä olevan kysymys valtion ottamasta tietoisesta vahinkoriskistä, jolla pyritään varmistamaan rikostutkinnan tehokkuus ja sitä kautta rikosvastuun toteutuminen. Edellisessä kappaleessa mainittujen seikkojen lisäksi tällainen tietoinen riskinotto puhuu kattavan korvausvastuun puolesta. Korvausvastuun avulla voidaan turvata se, että henkilöt, joiden kohdalla riski aiheettomasta pakkokeinon käytöstä on toteutunut, saavat asianmukaisen hyvityksen heihin kohdistuneesta oikeudenloukkauksesta.

Kuten edellä esitetystä ilmenee, pakkokeinolakiin ja poliisilakiin liittyvä tuottamuksesta riippumaton vahingonkorvausvastuu ei ole uusi asia. Jo pakkokeinolain säätämisen yhteydessä ennakoitiin tarvetta säätää vahingonkorvausvastuusta, jonka perusteena ei ole virkamiehen virheellinen menettely. Poliisilain 47 §:n 2 momentti ja syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annettu laki rakentuvat tuottamuksesta riippumattomalle vahingonkorvausvastuulle. Edellä esitellystä korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2008:10 on pääteltävissä, että julkisen vallan vahingonkorvausvastuu voi jo voimassa olevan lainsäädännön puitteissa toteutua tapauksissa, joissa kenenkään yksittäisen virkamiehen virhettä tai laiminlyöntiä ei voida osoittaa.

Yhteenvetona edellisestä voidaan todeta, että perusteita tuottamuksesta riippumattoman vahingonkorvausvastuun ulottamiselle pakkokeinojen ja poliisin toimivaltuuksien käyttämisestä aiheutuneiden vahinkojen korvaamiseen nykyistä laajemmin on löydettävissä siitäkin huolimatta, että laajennuksen piiriin kuuluvien tapausten määrä ei ole välttämättä merkittävä. Mitään tilastotietoja tällaisten tapausten määrän arvioimiseksi ei ole saatavissa. Voidaan kuitenkin olettaa, että merkittävä osa korvattavista vahingoista tulee jatkossakin olemaan sellaisia, että valtio voisi olla velvollinen korvaamaan ne myös tuottamusvastuun perusteella ja että korvauksen maksamisen rajoitusperusteet (erityisesti vahingon kärsineen oma myötävaikutus) tulevat rajaamaan pois sellaisia tapauksia, joissa tuottamusvastuuta ei olisi osoitettavissa.

Ehdotettavan pakkokeinolain 10 luvussa sen luvun mukaiset tiedonhankintakeinot jaettaisiin salaisiin pakkokeinoihin ja muuhun salaiseen tiedonhankintaan. Viimeksi mainittujen piiriin kuuluisivat tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku. Kaikkien niiden käyttämisestä ei välttämättä aiheudu vahinkoa samalla tavalla kuin pakkokeinojen käyttämisestä. Lisäksi vahinkoa saattaa aiheutua esimerkiksi rikollisen toiminnan jatkamisen sallimisen kautta pikemminkin sivullisille kuin tiedonhankintatoimenpiteen kohteena olevalle, yleensä rikoksesta epäiltynä olevalle henkilölle. Tästä huolimatta, erityisesti sivullisten oikeusturvan parantamiseksi pakkokeinon käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevia säännöksiä tulisi noudattaa myös muun salaisen tiedonhankin-

takeinon käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamisessa. Tätä näkemystä tukevat myös aikaisemmin mainitut peitetoimintaa koskevat työryhmäehdotukset.

Vahingonkorvausvastuun laajentamista koskevassa tarkastelussa ulkopuolelle jätetään vapaudenmenetyksestä aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen, josta jo on säädetty erillinen laki. Kuten aikaisemmin on pakkokeinolain 3 lukua koskevassa jaksossa todettu, vakuustakavarikkoa koskevaan lukuun tulisi ottaa säännös, jonka mukaan vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulujen korvaamiseen sovelletaan tuottamuksesta riippumattomalle vastuulle rakentuvaa oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää. Sääntelyn pitäisi olla vakuustakavarikkoluvussa sen vuoksi, että vakuustakavarikon korvausvastuukysymykset eivät koske pelkästään viranomaisten toimintaa vaan myös asianomistajia. Tätä kysymystä ei enää tässä yhteydessä enempää käsitellä.

Tuottamuksesta riippumatonta vahingonkorvausvelvollisuutta koskevat säännökset olisi otettava erikseen ehdotettavaan pakkokeinolakiin ja ehdotettavaan poliisilakiin. Tämä liittyisi ensinnäkin siihen, että mainitut lait koskisivat eri viranomaisten toimintaa. Pakkokeinolain mukaisia toimenpiteitä suorittaisivat poliisivirkamiesten lisäksi ensinnäkin viralliset syyttäjät. Pakkokeinolaki ja poliisilaki tulisivat lisäksi vaihtelevasti noudatettavaksi muiden viranomaisten, erityisesti rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisten toiminnassa paitsi näiden yleislakien perusteella, myös niitä koskevissa erityislaeissa olevien viittausten kautta. Vahingonkorvaussäännösten ottamista erikseen pakkokeinolakiin ja erikseen poliisilakiin puoltavat myös eräät jäljempänä käsiteltävät asiat kuten korvausvastuun edellytysten ja rajoitusten painottuminen sen mukaan, onko kysymyksessä rikokseen liittyvä vai muu viranomaistoimivaltuuksien käyttäminen, ja korvausmenettelyyn liittyvät kysymykset. Lisäksi poliisilain vahingonkorvaussäännösten joukkoon on edelleen syytä sisällyttää avustustyön korvauksia ja palkkioita koskevia säännöksiä.

Korvattavat vahingot

Korvattavista vahingoista säädetään vahingonkorvauslain 5 luvussa. Sen 1 §:n mukaan vahingonkorvaus käsittää hyvityksen henkilö- ja esinevahingosta sekä 4 a ja 6 §:ssä säädetyin edellytyksin kärsimyksestä. Milloin vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä, käsittää vahingonkorvaus hyvityksen myös sellaisesta taloudellisesta vahingosta, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 2 §:n mukaan henkilövahingon kärsineellä on oikeus korvaukseen: 1) tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista; 2) ansionmenetyksestä; 3) kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta; 4) pysyvästä haitasta. Luvun 2 a – 4 §:ssä on säännöksiä ansionmenetyksestä, kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta ja pysyvästä haitasta maksettavien korvausten määristä sekä hautauskustannusten ja elatuksen menetyksen korvaamisesta.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 5 §:ssä säädetään esinevahinkona korvattavaksi esineen korjauskustannukset ja vahingosta aiheutuneet muut kulut sekä arvonalennus taikka tuhoutuneen tai hukatun esineen arvo ja lisäksi tulojen tai elatuksen vähentyminen.

Vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:n mukaan korvataan surmansa saaneen erityisen läheisten kärsimys tapauksissa, joissa kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta ja korvauksen saaminen harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon surmansa saaneen

ja korvausta vaativan välisen suhteen läheisyys, teon laatu ja muut olosuhteet. Luvun 4 b §:n mukaan erityisen läheisillä on oikeus korvaukseen kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneesta henkilövahingosta johtuvista tarpeellisista sairaanhoitokustannuksista ja muista tarpeellisista kuluista sekä ansionmenetyksestä. Myös viimeksi mainitun pykälän mukaan korvauksen edellytyksenä on kuoleman aiheuttaminen tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta.

Oikeus korvaukseen loukkauksen aiheuttamasta kärsimyksestä on vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan sillä: 1) jonka vapautta, rauhaa, kunniaa tai yksityiselämää on rangaistavaksi säädetyllä teolla loukattu; 2) jota on rangaistavaksi säädetyllä teolla syrjitty; 3) jonka henkilökohtaista koskemattomuutta on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu; 4) jonka ihmisarvoa on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti loukattu muulla, 1-3 kohdassa tarkoitettuihin loukkauksiin verrattavalla tavalla. Pykälän 2 momentissa säädetään, että korvaus määrätään sen kärsimyksen perusteella, jonka loukkaus on omiaan aiheuttamaan ottaen erityisesti huomioon loukkauksen laatu, loukatun asema, loukkaajan ja loukatun välinen suhde sekä loukkauksen julkisuus.

Pakkokeinojen ja poliisilain mukaisten toimivaltuuksien käyttämisen yhteydessä vain harvoin aiheutuu sellaisia henkilövahinkoja ja henkilöön liittyviä vahinkoja (esimerkiksi henkilövahingon kärsineen ja surmansa saaneen läheiselle aiheutuneet hoitokulut tai hautaamiskustannukset), jotka on vahingonkorvauslain 5 luvun säännösten nojalla korvattava. Tällaisten vahinkojen syntymismahdollisuus liittyy erityisesti poliisin voimankäyttötilanteisiin, joista säädetään poliisilain 27 §:ssä ja säädettäisiin tämän esityksen mukaan jatkossakin poliisilaissa. Täysin poissuljettua henkilövahinkojen aiheutuminen ei ole pakkokeinojen käytön yhteydessäkään. Esimerkkinä siltä osin voidaan mainita kiinniottamisesta tai henkilönkatsastuksessa tehdystä toimenpiteestä aiheutuneen vahingon korvaaminen.

Henkilövahinkojen osalta erityisasemassa ovat vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a ja 4 b §:n mukaiset kuolemantapauksesta johtuvat korvaukset, jotka edellyttävät kuoleman aiheuttamista tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta. Kun mainituista pykälistä ensimmäinen otettiin lakiin, sen valmistelutöiden (HE 116/1998 vp) perusteella tarkoituksena oli saattaa korvausvastuun piiriin nimenomaan tietyillä rikoksilla aiheutettuun kuolemaan liittyvät vahingot. Rajaaminen tahallisuuteen tai törkeään huolimattomuuteen liittyy myös vahingonkorvausoikeudelliseen ennakoitavuusrajoitukseen. Kun vahingonkorvauslain 5 luvun 4 b §:ää valmisteltiin, tahallisuutta tai törkeää huolimattomuutta koskevan edellytyksen sisällyttämistä pykälään pidettiin tarpeellisena sen vuoksi, että vahingonaiheuttajan korvausvelvollisuus ei laajenisi sellaisiin vahinkoa aiheuttaneen teon seurauksiin, joita hänen ei voida kohtuudella edellyttää ennakoineen (HE 167/2003 vp). Näitä vahingonkorvausvastuun rajaamiseen liittyviä näkökohtia on pidettävä painavina tässäkin yhteydessä. Näin ollen mainituissa pykälissä tarkoitettuja vahinkoja ei tulisi saattaa korvattaviksi törkeää lievemmästä tuottamuksesta tehtyinä tai tuottamuksesta riippumatta. Jo nykyisen oikeuskäytännön pohjalta on toisaalta selvää, että valtion tulisi olla korvausvastuussa surmansa saaneen läheisille, vaikka kukaan yksittäinen virkamies ei ole menetellyt tahallisesti tai törkeän huolimattomasti, jos vahinkoon johtaneessa virkatoiminnassa ilmennyttä huolimattomuutta on kokonaisuudessaan pidettävä törkeänä (KKO 2002:56).

Mitä tulee vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettuun taloudelliseen vahinkoon, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon, se on nyt kysymyksessä olevissa pakkokeinojen ja poliisin toimivaltuuksien käyttämiseen liittyvissä tapauksissa aiheutettu pykälän mukaisesti julkista valtaa käytettäessä. Vahingonkorvauslain muiden säännösten mukaan tällainen

vahinkokin on korvattava kuitenkin vain tuottamusperusteisena. Muotoiltavien säännösten mukaan tällaisenkin vahingon tulisi kuulua tuottamuksesta riippumattoman vastuun piiriin. Toisaalta kohtuusnäkökohdat puhuvat sen puolesta, että vähäisen taloudellisen vahingon ei tulisi tällaisen vastuun piiriin kuulua.

Vaikeata on arvioida, minkälaisiin toimenpiteisiin kärsimyskorvauksen tulisi liittyä. Vapaudenmenetys on jälleen tässä tarkastelussa jätetty ulkopuolelle, koska siihen liittyvästä tuottamuksesta riippumattomasta korvausvastuusta säädetään erikseen. Kotirauhan korostuneen aseman ja EIT:n ratkaisukäytännön perusteella tarve säätää tuottamuksesta riippumattomasta kärsimyskorvauksesta koskee erityisesti kotietsintätapauksia.

Kuten vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:stä ilmenee, vahingonkorvausoikeudessa kärsimyksen korvaamisen katsotaan liittyvän ennen kaikkea sellaisiin oikeushyviin kuin vapaus, rauha, kunnia, yksityiselämä, yhdenvertaisuus ja henkilökohtainen koskemattomuus. Pykälän 1 momentin 4 kohdan yleislausekkeessa mainitaan muut näihin rinnastettavat ihmisarvoon kohdistuvat loukkaukset. Loukatusta oikeushyvästä riippuen korvauksen edellytyksenä on joko loukkauksen aiheuttaminen rangaistavaksi säädetyllä teolla taikka loukkauksen aiheuttaminen tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta ja loukkauksen vakavuus. Pykälän perusteluista (HE 167/2003 vp) voidaan päätellä korvauskynnyksen tulleen asetetuksi korkealle niissä tapauksissa, joissa korvauksen edellytyksenä on loukkauksen vakavuus. Tämä koskee 3 kohdan lisäksi 4 kohtaa, jonka perusteluissa esitetään esimerkkeinä tekotavan raakuus, julmuus tai nöyryyttävyys sekä loukkauksen toistuvuus tai jatkuvuus.

Kärsimyskorvausta koskevat säännökset voitaisiin rangaistavaksi säädettyä tekoa ja tuottamuksen edellyttämistä lukuun ottamatta rakentaa vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n säännöksille rajaten kuitenkin suojattavat oikeushyvät nyt kysymyksessä olevien toimenpiteiden kannalta merkityksellisimpiin eli rauhaan, yksityiselämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Rauhan piiriin kuuluu kotirauha, joten korvattavaksi tulisi tätä kautta kotietsinnästä aiheutuneen kärsimyksen korvaaminen. Edellä käsitellyt tuottamuksesta riippumattoman vahingonkorvausvastuun käyttöön ottamisen perusteet, erityisesti perus- ja ihmisoikeuksien asianmukainen suojaaminen puhuvat sen puolesta, että korvauksen edellytyksenä ei tulisi olla loukkauksen vakavuus ainakaan vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä tarkoitetussa merkityksessä. Toisaalta korvausvelvollisuudelle on oltava jonkinlainen kohtuullinen ja tarkoituksenmukainen rajoitusperuste, vähäisimpiä loukkauksia ei voida saattaa vahingonkorvausvastuun alle. Loukatun on voitava edellyttää sietävän olosuhteisiin suhteutettuja vähäisimpiä loukkauksia. Muutenkin kärsimyksen korvausperusteen syntymistä arvioitaessa tulisi ottaa huomioon tilanteen kokonaisarviointiin liittyviä seikkoja.

Kärsimyksestä maksettavan korvauksen määrään vaikuttavista seikoista säädetään edellä kerrotun mukaisesti vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 2 momentissa. Näitä kärsimyksestä maksettavan korvauksen arviointiperusteita voitaisiin hyödyntää myös uuden pakkokeinolain ja uuden poliisilain vahingonkorvaussäännöksissä pakkokeinojen käytön ja poliisitoiminnan erityispiirteet säännösten muotoilussa kuitenkin huomioon ottaen.

<u>Asian lopputulokseen ja vahingonkärsijän käyttäytymiseen sekä korvausmenettelyyn liittyvät kysymykset</u>

Kuten aikaisemmin on todettu, syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista maksettavasta korvauksesta annetun lain 1 ja 2 §:ssä säädetään vapaudenmenetystapauksia koskien korvauksen edellytyksistä, jotka liittyvät toisaalta asian lopputulokseen (esimerkiksi esitut-

kinnan lopettaminen syytettä nostamatta) ja toisaalta toimenpiteen kohteena olleen henkilön omaan käyttäytymiseen (esimerkiksi asian selvittämisen vaikeuttaminen). Korvauksen suorittaminen estyy myös, jos asianhaarat ovat sellaisia, että korvauksen maksamista ei olisi pidettävä kohtuullisena.

Vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §:ssä säädetään vahingonkorvauksen sovittelusta. Jos vahingon kärsineen puolelta on myötävaikutettu vahinkoon tai jos muu vahingon aiheuttaneeseen tekoon kuulumaton seikka on myös ollut vahingon syynä, voidaan vahingonkorvausta kohtuuden mukaan sovitella. Sanamuodostaan huolimatta säännös mahdollistaa myös korvauksen määräämättä jättämisen kokonaan vahingon kärsineen oman myötävaikutuksen perusteella. Poliisilain 47 §:n 2 momentin toisen virkkeen mukaan korvausta voidaan sovitella tai se voidaan evätä, mikäli vahingon kärsinyt on omalla toiminnallaan tai laiminlyönnillään olennaisesti vaikuttanut vahingon syntymiseen.

Siltä osin kuin kysymys on rikoksesta epäiltyyn kohdistuvasta pakkokeinojen tai muihin keinoihin liittyvien poliisin toimivaltuuksien käyttämisestä, vapaudenmenetyksen korvaamiseen liittyvien säännösten voidaan katsoa muodostavan luontevan korvausperustan. Mitä tulee asian lopputulokseen, merkitystä on sillä, päätetäänkö esitutkinta saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi, jätetäänkö syyte nostamatta, tutkimatta tai sillensä taikka hylätäänkö syyte. Toimenpiteistä voidaan kuitenkin luopua myös esimerkiksi rikoksen vähäisyyden perusteella silloinkin, kun epäillyn syyllisyydelle on vahvat perusteet. Näissä tapauksissa korvausta ei tulisi suorittaa. Tämän ei tulisi luonnollisesti koskea tapauksia, joissa rikos prosessin kuluessa muuttuu niin vähäiseksi, että kysymyksessä olevaa pakkokeinoa tai poliisin toimivaltuutta ei sen perusteella olisi saanut käyttää. Kun kysymyksessä ei ole rikoksesta epäillylle aiheutettu vahinko, voitaisiin omaksua vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §:ää ja poliisilain 47 §:n 2 momenttia vastaava myötävaikutusta koskeva säännös.

Syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 5 §:n 1 ja 2 momentin mukaan vaatimus korvauksen saamisesta voidaan esittää siinä rikosasiassa, jonka vuoksi vahingon kärsinyt on ollut pidätettynä tai vangittuna. Mainitun pykälän 2 momentissa säädetään, että jos syytettä ei ole nostettu tai korvausvaatimusta esitetty niin kuin 1 momentissa on sanottu taikka vaatimus perustuu 3 §:ään, on kanne pantava vireille valtiota vastaan. Lain 6 §:n 1 momentin mukaan, jollei korvausasiaa ole ratkaistu tuomioistuimessa tai se ole 5 §:n mukaisesti siellä vireillä, vahingonkärsinyt voi hakea korvausta suoraan Valtiokonttorilta.

Oikeusministeriö on 28 päivänä lokakuuta 2008 asettanut työryhmän tarkistamaan vapaudenmenetyksestä maksettavan korvauksen hakemista koskevia menettelysäännöksiä. Työryhmän toimikausi on 3.11.2008 – 31.3.2009. Työryhmän tehtävänä on laatia ehdotus menettelysäännösten tarkistamiseksi siten, että korvausta olisi aina ensi vaiheessa haettava Valtiokonttorilta. Tavoitteena on menettelyn tehostaminen siten, että resursseja vaativaan tuomioistuinmenettelyyn ohjautuisivat vain epäselvät ja riitaisat asiat. Tavoitteena on myös yhtenäistää korvauskäytäntöä.

Poliisiasetuksen 20 §:ssä säädetään poliisilain 47 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettujen palkkioiden ja korvausten suorittamisesta. Siitä päättää se paikallispoliisin yksikkö, jonka alueella työ tai toimenpide taikka pääosa siitä on suoritettu. Korvausta on haettava kirjallisesti, mikäli mahdollista, kuuden kuukauden kuluessa siitä päivästä, jolloin työ tai avustaminen suoritettiin, tarvikkeita tai välineitä käytettiin taikka korvaukseen oikeutettu sai tiedon vahingon tapahtumisesta. Päätökseen haetaan muutosta siten kuin hallintokäyttölaissa (586/1996) säädе-

tään. Kuten edellä poliisilain yleisperusteluissa todetaan, poliisiasetuksen 20 §:n tapainen menettelysääntely tulisi merkityksensä vuoksi ottaa lakiin eli ehdotettavaan uuteen poliisilakiin.

Tavoitteena voidaan pitää sitä, että pakkokeinojen käyttämisestä ja poliisin toiminnasta aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen käsitellään yhdenmukaisessa menettelyssä, jossa ratkaisuvalta kuuluu vahingonkorvausasioihin perehtyneelle viranomaiselle. Poliisilain mukaan korvattavien vahinkojen osalta tätä näkökohtaa korostaa korvattavien vahinkojen alan laajeneminen koskemaan muun ohessa kärsimyskorvausta, jonka perusteen ja määrän arviointiin liittyy erityistä harkintaa. Tärkeää on se, että menettely korvausten saamiseksi on riittävän yksinkertainen, jotta kynnys korvauksen hakemiseen ei olisi liian korkea esimerkiksi korvattavan vahingon vähäisyyden tai asian lopputuloksen epäselvyyden vuoksi.

Kun kysymyksessä on poliisin käyttämästä pakkokeinosta tai poliisin muusta toimenpiteestä aiheutuneen vahingon korvaaminen, lakiin nostettavat poliisiasetuksen 20 §:n säännökset tarjoavat luontevan lähtökohdan korvausten vaatimista ja suorittamista koskevalle menettelylle. Tämän voi kuitenkin katsoa koskevan sellaisia vahinkoja, joiden perusteen ja määrän selvittämiseen ei yleensä liity suurempia ongelmia. Näin ollen henkilö- ja esinevahinkojen osalta korvauksen suorittamisesta voisi päättää poliisiviranomainen. Päätöksentekijän tulisi olla paikallispoliisin yksikön asemesta poliisiyksikkö, jotta poliisin valtakunnalliset yksikötkin tulevat huomioon otetuiksi.

Tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena ei voida pitää sitä, että poliisiyksikön päätöksestä valitettaisiin nykylain mukaisesti hallintolainkäyttölaissa säädetyllä tavalla. Jos poliisiyksikön päätöksessä ei hyväksyttäisi vahinkoa kärsineen vaatimuksia kokonaisuudessaan, hänelle ei aiheutuisi oikeudenmenetystä. Käytettävissä olisi korvauksen tai sen suorittamatta jääneen osan vaatiminen kanteella yleisessä tuomioistuimessa. Kysymyksessä olevat vahingonkorvausasiat eivät muutenkaan luontevasti sovi hallintotuomioistuimen käsiteltäviksi.

Taloudellisesta vahingosta ja kärsimyksestä maksettavan korvauksen perusteeseen ja määrään liittyy yleensä henkilö- ja esinevahinkoja selkeämmin harkinnanvaraisia kysymyksiä, jolloin päätöksentekijältäkin voidaan edellyttää vahingonkorvausoikeudellista asiantuntemusta. Tämän vuoksi näissä tapauksissa tulisi suoraan käyttää vapaudenmenetyksen korvaamiseen liittyvää menettelyä. Sama koskee pakkokeinojen käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamista silloin, kun vahinko ei ole aiheutunut poliisin vaan muun pakkokeinoja käyttäneen viranomaisen toimenpiteestä. Näiden viranomaisten osalta vahingonkorvaukseen liittyvät kysymykset menettely mukaan lukien tulisi kokonaisuudessaan harkita erikseen. Tehtävän laajuus ja sen perustana oleva toimeksianto huomioon ottaen tällaista kokonaisarviointia ei ole tehty tässä yhteydessä.

2.3.6 Rajavartiolaki, tullilaki ja puolustusvoimia koskeva lainsäädäntö

Kuten lainsäädäntöä koskevasta jaksosta 2.1 ilmenee, esitutkintalailla, pakkokeinolailla ja poliisilailla on kiinteä yhteys rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisia koskevaan lainsäädäntöön. Rajavartiolaissa, tullilaissa, poliisin tehtävien suorittamisesta poliisivoimissa annetussa laissa ja sotilaskurinpitolaissa viitataan monin paikoin nyt kokonaan uudistettavina oleviin kolmeen lakiin. Kysymyksessä olevissa laeissa on myös ilman viittauksia omaksuttu samankaltaisia toimivaltuuksia kuin poliisilla on esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain nojalla.

Tässä yhteydessä ei ole ollut mahdollista arvioida rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisten toimivaltuuksien muutostarpeita ja tehdä niitä koskevia ehdotuksia. Muutostarpeet johtuvat erityisesti siitä, että ehdotetaan otettavaksi käyttöön uusia salaisia pakkokeinoja ja muita salaisia tiedonhankintakeinoja, sekä siitä, että useiden jo olemassa olevien sellaisten keinojen sisältö tai niiden välinen raja muuttuu. Tällainen arviointi ei olisi myöskään valmistelua ohjaavan toimeksiannon mukaista, koska ehdotukseen on tullut tältä osin sisällyttää vain näitä erityisviranomaisia koskevaan lainsäädäntöön johdonmukaisuussyistä tarvittavat muutokset.

On otettava huomioon myös se, että toimivaltuuksien uudistamista koskevia erillisiä hankkeita on käynnissä. Esimerkkeinä voidaan mainita alkuvuonna 2009 eduskunnan käsiteltävinä olevat hallituksen esitykset laiksi poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 26/2008 vp) ja rajavartiointia koskevan lainsäädännön sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (HE 219/2008 vp). Tullilainsäädännön uudistamista ollaan valmistelemassa, minkä vuoksi valtiovarainministeriö ja Tullihallitus ovat pyytäneet, että tässä vaiheessa ei valmistella ehdotusta laiksi tullilain muuttamisesta. Lisäksi puolustusministeriö on asettanut työryhmän selvittämään puolustusvoimien viranomaisten toimivaltuuksien kehittämistarpeita. Työryhmän toimikausi päättyy kesäkuun 2009 lopussa.

Ehdotuksissa pakkokeinolaiksi (10 luvun 1 §:n 2 momentti) ja poliisilaiksi (5 luvun 1 §:n 4 momentti) lähdetään siitä, että uusista salaisen tiedonhankinnan keinoista peitelty tiedonhankinta ja tietolähteen ohjattu käyttö jäisivät rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisten toimivaltuuksien ulkopuolelle. Tältäkin osin kuitenkin tarvitaan jatkoselvittelyä. Kysymys on viime kädessä siitä, minkälaista selvitystä eri keinojen käyttötarpeista on esitettävissä.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tavoitteet

Esitutkintalain uudistamisella pyritään poistamaan sitä monin paikoin rasittava tulkinnanvaraisuus ja puutteellisuus ja saattamaan esitutkintasäännökset johdonmukaisiksi muun muuttuneen lainsäädännön kanssa. Tärkeänä tavoitteena on esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän välisen esitutkintayhteistyön tehostaminen ja syyttäjän esitutkintatoimivaltuuksien tarkoituksenmukainen täsmentäminen. Esitutkintalain uudistamistarpeeseen liittyvät myös lainsäädäntötekniset kysymykset. Lain selkeyttä ja havainnollisuutta parannetaan otsikoimalla pykälät ja jakamalla ne lukuihin. Samalla säännösten kirjoitustapaa yksinkertaistetaan ja nykyaikaistetaan.

Pakkokeinolain ja poliisilain uudistamisella pyritään pitkälti samoihin tavoitteisiin kuin esitutkintalain uudistamisella. Näitä ovat perus- ja ihmisoikeuksien korostaminen, rikostorjunnan tehokkuusvaatimukset huomioon ottava viranomaistoimivaltuuksien kattava ja selkeä sääntely sekä vanhahtavia ja monimutkaisia ilmaisuja sisältävän lainsäädännön kielellinen uudistaminen.

Pakkokeinolakia ja poliisilakia koskevan uudistuksen yhteisenä tavoitteena on salaisia pakkokeinoja ja poliisilaissa säädettyjä poliisin tiedonhankintakeinoja koskevan sääntelyn mahdollisimman pitkälle menevä yhdenmukaistaminen ja johdonmukaistaminen. Esitutkintalakiin ja

poliisilakiin ehdotetaan siirrettäväksi runsaasti esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa olevaa sääntelyä, joka perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla yksilön oikeuksia ja velvollisuuksia koskevana kuuluu lailla säädettävään.

Erityistä huomiota esityksen valmistelussa on kiinnitetty ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä havaittujen nykyisen lainsäädännön soveltamis- ja tulkintaongelmien poistamiseen. Kaikkien kolmen lain osalta lakiin ehdotettavat täydennykset, täsmennykset ja muutokset ovat siinä määrin mittavia, että uusien lakien säätäminen on aiheellista.

3.2 Keskeiset ehdotukset

3.2.1. Uusi esitutkintalaki

Soveltamisalasäännökset

Esitutkintalain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohtaa täydennettäisiin voimassa olevan lain 5 §:n 1 momentin 1 kohtaan verrattuna niin, että kohdan mukaiset asiat olisi selvitettävä asian laadun edellyttämällä tavalla ja että kohtaan lisättäisiin rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat. Pykälän 2 momentissa todettaisiin uusina asioina velvollisuus valmistella asia esitutkinnassa siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.

Esitutkintaan osalliset

Esitutkintalain 2 luvun 2 §:n 2 momentissa säädettäisiin mahdollisuudesta määrätä samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvien rikosten tutkinnanjohtajien esimieheksi yleistutkinnanjohtaja. Lakiin otettaisiin uutena säännöksenä tutkijaa koskeva pykälä (2 luvun 3 §).

Esitutkintalain 2 luvun 4 §:ssä säädettäisiin virallisen syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana hieman eri tavalla kuin voimassa olevassa laissa. Syyttäjä toimisi poliisirikoksen tutkinnanjohtajana automaattisesti vain silloin, kun poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Laissa säädettäisiin myös tutkivasta poliisiyksiköstä tapauksissa, joissa poliisimiehen epäillään syyllistyneen rikoksen tai joissa luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen muuten vaarantuu.

Lakiin otettaisiin esitutkinnan asianosaisia koskeva pykälä (2 luvun 5 §), jota voimassa olevassa laissa ei ole. Esitutkinnan asianosaisia olisivat pykälän 1 momentin mukaan asianomistaja, rikoksesta epäilty ja muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa. Uuteen esitutkintalakiin tulisi myös toteava säännös asianosaisen avustajan ja tukihenkilön osallistumisesta esitutkintaan (2 luvun 6 §). Esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskevat säännökset (2 luvun 7 ja 8 §) uudistettaisiin pääosin osin vastaamaan hallintolain esteellisyyssäännöksiä.

Esitutkinnan toimittamisen yleiset säännökset

Esitutkintalain 3 luvussa olisivat esitutkinnan toimittamisen yleiset säännökset. Luvun 1 ja 2 §:ssä säädettäisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisesta ja siirtämisestä tavalla, joka pääosin vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa nykyisin olevaa sään-

telyä. Esitutkinnan toimittamista koskevaa sääntelyä täydennettäisiin ensinnäkin siten, että 3 §:n 2 momentin mukaan ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen olisi tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä esitutkintaviranomaisen tai virallisen syyttäjän ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Viimeksi mainitun pykälän 3 momentin mukaan tutkinnanjohtaja päättäisi tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saataisiin ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä.

Asetuksesta otettaisiin lakiin (5 §) alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikollisen teon esitutkintaa koskeva pykälä. Lakiin ottamisen yhteydessä pykälää täsmennettäisiin tutkinnan suorittamisedellytysten osalta. Nuoriin rikoksista epäiltyihin liittyy myös se, että alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti (11 §:n 2 momentti).

Esitutkintalakiin otettaisiin säännös (6 §) tutkinnanjohtajan velvollisuudesta ja oikeudesta eräissä tapauksissa ilmoittaa virkamiehen esimiehelle virkamieheen kohdistuvasta rikosepäilystä. Lakiin otettaisiin myös esitutkintaviranomaisen alueellista toimivaltaa koskeva säännös, jonka mukaan esitutkintaviranomainen voi tutkia ulkomailla tehdyksi epäillyn rikoksen, jos rikokseen rikoslain 1 luvun säännösten nojalla voidaan soveltaa Suomen lakia ja jos esitutkinnan toimittaminen Suomessa on tutkinnallisista syistä ja rikosvastuun toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaista (8 §:n 1 momentti).

Uuteen lakiin otettaisiin esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä ja esitutkinnan keskeyttämistä koskevat säännökset, joita voimassa olevassa esitutkintalaissa ei ole (12 ja 13 §). Siirtämisen edellytyksenä olisi sen välttämättömyys tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiselle. Edellytyksenä olisi myös, että siirtämisestä ei saa myöskään vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Esitutkinnan keskeyttäminen olisi mahdollista, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Yksinkertaisissa ja selvissä asioissa voitaisiin tietyin edellytyksin esitutkinta toimittaa suppeana (14 §). Suppean esitutkinnan sisällöstä säädettäisiin 11 luvun 2 §:ssä.

Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeudet

Esitutkintaperiaatteista säädettäisiin uuden esitutkintalain 4 luvussa. Periaatteet vastaisivat pitkälti voimassa olevassa laissa olevia. Uutena periaatteena säädettäisiin rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään (3 §). Voimassa olevaan esitutkintalakiin verrattuna uudesta periaatteesta eli suhteellisuusperiaatteesta säädettäisiin 4 §:ssä. Uudelleen muotoillun hienotunteisuusperiaatteen mukaan esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia olisi kohdeltava hienotunteisesti (6 §).

Lasten kohtelua esitutkinnassa koskeva asetuksen pykälä otettaisiin lakiin (7 §). Uudessa pykälässä säädettäisiin edunvalvojan määräämisestä asianosaisena olevalle lapselle esitutkintaa varten (8 §). Tämä tulisi kysymykseen silloin, jos on perusteltua syytä olettaa, että lapsen huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Esitutkintaviranomaiselle asetettaisiin 9 §:n 1 momentissa velvollisuus mahdollisimman nopeasti määrittää

henkilön asema esitutkinnassa. Viimeksi mainitun pykälän 2 momentissa säädettäisiin nykyiseen käytäntöön perustuvasta menettelystä, jonka mukaan henkilöä voidaan kohdella esitutkinnassa kuultavana, jos hänen asemansa on epäselvä.

Oikeutta käyttää avustajaa esitutkinnassa koskevia säännöksiä muutettaisiin niin, että asianosaiselle olisi ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä (10 §:n 1 momentti). Rikoksesta epäillylle oikeudesta olisi kirjallisesti ilmoitettava viipymättä kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen tapahduttua. Esitutkintaviranomaisen olisi muutenkin selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan. Tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän olisi tehtävä tuomioistuimelle esitys avustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentin nojalla (10 §:n 2 momentti). Esitutkintaviranomaisen olisi myös huolehdittava siitä, että epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuus turvataan (11 §:n 2 momentti).

Luvun 12 ja 13 §:ssä säädettäisiin esitutkinnan käsittelykielestä sekä ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kielestä. Tältä osin säännökset perustuisivat pitkälti kielilain säännöksiin.

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyö

Uuden esitutkintalain 5 luvussa säädettäisiin esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitutkintayhteistyöstä.

Luvun 1 §:ssä säädettäisiin esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa sille tutkittavaksi tulleesta rikoksesta viralliselle syyttäjälle. Pääsääntöisesti esitutkinta- ja syyttäjäviranomaiset päättäisivät yhdessä ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvista rikoksista. Syyttäjän toimivaltuuksista esitutkinnassa säädettäisiin pitkälti nykyisen lain säännöksiä vastaavalla tavalla (2 §). Luvun 3 §:ssä ensinnäkin säädettäisiin esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla tarvittaessa ilmoittaa syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten (1 momentti). Pykälän 2 momentin mukaan syyttäjän olisi tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään riittävästi. Pykälän 3 momentissa säädettäisiin vielä siitä, että esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tulee neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä.

Läsnäolo esitutkinnassa

Läsnäoloa esitutkinnassa koskevat uuden lain 6 luvun säännökset vastaisivat pitkälti voimassa olevan lain vastaavia säännöksiä. Lukuun otettaisiin kuitenkin nykyisin pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä oleva säännös esitutkinnasta poistumisen estämisestä, koska se asiayhteyden vuoksi paremmin sopii läsnäoloa koskevien säännösten yhteyteen.

Kuulustelut

Kuulusteluista säädettäisiin uuden esitutkintalain 7 luvussa. Luvun säännökset poikkeaisivat monin paikoin voimassa olevan lain 22-37 §:ssä olevasta sääntelystä.

Luvun 2 §:n mukaan asianomistajan kuulusteleminen voitaisiin jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää. Lukuun otettaisiin asetuksessa olevat säännökset päihtyneen kuulustelemisesta (3 §) ja mielentilaltaan häiriintyneen kuulustelemisesta (4 §). Nykyistä esitutkintalain 27 §:n 3 momenttia osittain vastaavaa 8 §:n 4 momenttia täydennettäisiin säännöksen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä siten, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö (esimerkiksi yleisön saataville toimitetun viestin laatija tai julkaisija) olisi velvollinen vastaamaan kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutkinnassa, jos asiassa on todennäköisiä syitä epäillä, että tieto on annettu vastoin sellaista salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on erikseen säädetty rangaistus, ja vastaaminen tai esittäminen on ilmeisen välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi ja perusteltua rikoksen vakavuuteen tai seurauksiin nähden.

Kuulusteltavalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava myös hänen kielellisistä oikeuksistaan (10 §:n 1 momentti). Kuulustelutodistajan käyttö voitaisiin korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella ääni- ja kuvatallenteeseen, jos siten voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat (11 §:n 2 momentti). Tutkija voisi sallia asianosaisen pyynnöstä muunkin asianosaista tukevan henkilön kuin asianomistajalle määrätyn tukihenkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaaranna salassapitovelvollisuutta (12 §).

Luvun 13 §:n 1 momentin mukaan harkittaessa henkilön läsnäoloa toisen henkilön kuulustelussa olisi otettava huomioon hienotunteisuusnäkökohdat ja se, että epäillyn läsnäolosta ei saa aiheutua kärsimystä tai sitä vastaavaa muuta haittaa asianomistajalle. Tutkija voisi kieltää vajaavaltaisen kuulusteltavan laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa myös sillä perusteella, että läsnäolon voidaan muuten olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä (14 §:n 3 momentti). Kuulustelusta ei tarvitsisi ilmoittaa edustajalle ja tilaisuutta varata läsnäoloon kuulustelussa, jos edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen eivät ole rikostutkinnallisista syistä mahdollisia ja jos epäiltyä on rikoksen tai rikollisen teon selvittämiseksi viipymättä kuulusteltava (15 §:n 2 momentti). Sosiaaliviranomaisen edustajan kuulusteluun osallistumista koskevat säännökset nostettaisiin asetuksesta lakiin (16 §).

Ryhmätunnistus

Ryhmätunnistusta koskevia säännöksiä (8 luku) täydennettäisiin nykyisin asetuksessa olevilla säännöksillä ryhmätunnistuksen järjestämisen edellytyksistä (voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä; 2 §:n 1 momentti) ja ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättävästä esitutkintavirkamiehestä (tutkinnanjohtaja; 2 §:n 3 momentti).

Esitutkinta-aineisto

Esitutkinta-aineistosta säädettäisiin esitutkintalain 9 luvussa.

Luvun 1 §:n 2 momentin mukaan kuulustelusta olisi laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laadittaisiin 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä. Kuulusteltavan tarkastus- ja korjaamisoikeus laajennettaisiin koskemaan kuulustelupöytäkirjaa (2 §:n 1 momentti).

Kuulustelutilaisuus olisi otettava kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten (3 §). Viralliselle syyttäjälle olisi hyvissä ajoin etukäteen ilmoitettava kuulustelutilaisuuden tallentamisesta ääni- ja kuvatallenteeseen, jos iältään nuoren tai henkisesti häiriintyneen asianomistajan tai todistajan kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä kuulematta kyseistä henkilöä henkilökohtaisesti tuomioistuimessa (4 §:n 3 momentti).

Luvun 6 §:ssä säädettäisiin esitutkintapöytäkirjasta. Pöytäkirja laadittaisiin 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä. Esitutkintapöytäkirjaan olisi otettava selostus myös tutkintatoimenpiteiden yhteydessä tehdyistä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista. Ääni- ja kuvatallenteesta tieto voitaisiin antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen (7 §:n 2 momentti).

Esitutkinnan päättäminen

Esitutkinnan päättämisestä säädettäisiin uuden esitutkintalain 10 luvussa.

Loppulausuntoa koskevaa pykälää (1 §) muutettaisiin voimassa olevan lain 42 §:ään verrattuna. Asianosaisille olisi varattava tilaisuus antaa loppulausunto, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta. Loppulausunnon kohteeksi määritettäisiin esitutkinta-aineiston riittävyys, näytön arviointi tai oikeuskysymykset. Tarvittaessa virallista syyttäjää olisi kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä.

Uutta voimassa olevaan lakiin verrattuna olisi se, että virallinen syyttäjä voisi tutkinnanjohtajana toimiessaan antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen sellaisessa tapauksessa, jossa nykyisin huomautuksen voi antaa vain poliisimies asian jäädessä toimittamatta syyttäjälle (3 §).

Erinäiset säännökset

Erinäisiä säännöksiä koskeva 11 luku alkaisi esitutkintapäätöstä koskevalla 1 §:llä. Päätöksestä ei säädetä voimassa olevassa laissa. Esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta ja päättämisestä saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi olisi tehtävä kirjallinen päätös. Sama koskisi muuta vastaavaa esitutkintapäätöstä, joka voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin. Pykälässä olisivat säännökset päätöksestä ilmenevistä seikoista ja päätöksen antamisesta tai lähettämisestä asianosaiselle (2 ja 3 momentti).

Avustajan kelpoisuutta koskevia säännöksiä (3 §) täydennettäisiin. Avustajana ei saisi yksittäistapauksessa toimia se, joka on ryhdyttyään avustajaksi kyseisessä asiassa menetellyt lain tai hyvän asianajotavan vastaisesti siten, että hänen jatkamisensa avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä. Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen olisi päätettävä, onko tutkinnanjohtajan päätöstä avustajan kelpoisuudesta noudatettava.

Ilmaisukieltoa koskevaa pykälää (5 §) täydennettäisiin nykyiseen verrattuna niin, että syyteharkinnan aikana kiellosta päättäisi virallinen syyttäjä. Ilmaisukielto voitaisiin määrätä olemaan voimassa vielä esitutkinnan päättymisen jälkeenkin, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jos seikkojen ilmitulo voi vaikeuttaa muun vielä tutkittavana olevan rikoksen selvittämistä. Pykälässä myös säädettäisiin velvollisuudesta kumota ilmaisukielto viipymättä ennen määräajan päättymistä, jos määräämisen edellytystä ei enää ole. Lisäksi säädettäisiin ilmaisukiellon suhteesta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momenttiin sekä esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta selostaa salassapitovelvolliselle salassapitovelvollisuuden sisältöä (6 §).

Lakiin otettaisiin (7 §) täydennettyinä asetuksessa nykyisin olevat esitutkinnasta tiedottamista koskevat säännökset. Asianomistajalle tehtäviä ilmoituksia koskevat asetuksen säännökset otettaisiin 9 §:ään. Luvun 10 §:n mukaan valtioneuvoston asetuksella voitaisiin tarkemmin säätää 1) rikosilmoituksen kirjaamistavasta; 2) ryhmätunnistuksen järjestämisestä; ja 3) kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä.

3.2.2 Uusi pakkokeinolaki

Yleiset säännökset

Uuden pakkokeinolain 1 luku sisältäisi yleiset säännökset. Luvun 1 §:ssä säädettäisiin yleisluonteisesti lain soveltamisalasta. Vaikka pakkokeinojen käytössä edelleen lähtökohtana olisi esitutkintalaissa säädettävien esitutkintaperiaatteiden soveltaminen, eräistä erityisesti pakkokeinojen käyttöön liittyvistä periaatteista säädettäisiin 1 luvussa. Tämä koskisi suhteellisuusperiaatetta (2 §), vähimmän haitan periaatetta (3 §) ja hienotunteisuusperiaatetta (4 §). Viimeksi mainitun pykälän mukaan pakkokeinoja käytettäessä olisi vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti. Luvun loppuun otettaisiin nykyisen lain 1 luvussa oleva itseapua koskeva pykälä.

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

Kiinniottamisesta, pidättämisestä ja vangitsemisesta säädettäisiin uuden pakkokeinolain 2 luvussa. Sen 1 §:n 1 momentissa poliisimiehen kiinniotto-oikeutta täsmennettäisiin niin, että poliisimies saa rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Näin ollen poliisin yleistä kiinniotto-oikeutta ei enää määrittäisi jokamiehen kiinniotto-oikeus, josta säädettäisiin nimeltään muuttuneena (yleinen kiinniotto-oikeus) 2 §:ssä. Lakiin lisättäisiin selvennyksen vuoksi säännökset siitä, että alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa pidättää tai vangita (5 §:n 3 momentti ja 11 §:n 4 momentti).

Tuomitun vangitsemista koskevia säännöksiä muutettaisiin niin, että tuomioistuin saa ainoastaan virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna (12 §:n 1 momentti). Lakiin lisättäisiin uudelleen vangitsemista koskeva pykälä, jonka mukaan rikoksesta vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saisi uudelleen vangita samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä vangitsemisesta (14 §).

Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa

Tuomioistuinmenettelyä vangitsemisasioissa koskeva sääntely erotettaisiin uuden pakkokeinolain 3 lukuun. Voimassa olevan lain tavoin sääntelyä sovellettaisiin joiltakin osin myös muiden pakkokeinojen tuomioistuinkäsittelyssä.

Vangitsemisvaatimuksen käsittelemistä koskevia säännöksiä (6 §) muutettaisiin niin, että vangitsemisvaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen olisi oltava läsnä vaatimusta käsiteltäessä. Määrätty virkamies voisi käyttää vangitsemisvaatimuksen tehneen virkamiehen puhevaltaa siltä osin kuin käyttämistä ei ole rajoitettu vaatimuksessa. Niissä tapauksissa, joissa vangittavaksi vaaditulle ei olisi varattava tilaisuutta tulla kuulluksi vangitsemisvaatimuksesta (vaadittu on esimerkiksi ulkomailla), tiedossa olevalle vangittavaksi vaaditun asiassa valtuuttamalle avustajalle olisi kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Lukuun otettaisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös koskien tilanteita, joissa alle 18-vuotiasta vaaditaan vangittavaksi (7 §). Tuomioistuimen olisi tuolloin pääsääntöisesti huolehdittava siitä, että vangittavaksi vaaditun lailliselle edustajalle ja sosiaaliviranomaisen edustajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasian käsittelyn yhteydessä.

Vangitsemisasian päätöstä koskevassa 10 §:ssä säädettäisiin, että vangitsemisasian päätös voitaisiin julistaa myös viimeistään samaan rikoskokonaisuuteen liittyvien vangitsemisasioiden käsittelyn päätyttyä. Määräajan asettamista syytteen nostamista varten koskevia säännöksiä (14 §) muutettaisiin niin, että määräajan päättäisi vangitsemisesta päättävä tuomioistuin silloinkin, kun se ei tule käsittelemään syytettä. Jos määräaika osoittautuisi liian lyhyeksi, tuomioistuin voisi virallisen syyttäjän viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaikaa. Tuomioistuimen olisi otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Vangitun päästämistä vapaaksi koskevaa pykälää (17 §) selkiytettäisiin nykyiseen verrattuna ja pykälään lisättäisiin 3 momentti, jonka mukaan esitutkinnan aikana ennen vapauttamisesityksen tekemistä siitä olisi ilmoitettava viralliselle syyttäjälle, joka voisi ottaa päätettäväkseen kysymyksen esityksen tekemisestä.

Muutoksenhakua koskevaa pykälää (19 §) muutettaisiin voimassa olevaan verrattuna ensinnäkin niin, että vangittu saisi kannella myös syytteen nostamiselle säädetystä määräajasta. Lisäksi pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kannella päätöksestä, jolla 2 luvun 11 §:ään perustuva vangitsemisvaatimus on hylätty. Mainittu pykälä koskisi muuta kuin tuomitun vangitsemista.

Yhteydenpidon rajoittaminen

Nykyisin pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä olevat yhteydenpidon rajoittamista koskevat säännökset siirrettäisiin muutettuina ja täydennettyinä uuden esitutkintalain 4 lukuun.

Vapautensa menettäneen lähiomaista koskevan rajoituksen osalta todettaisiin, että yhteydenpidon rajoittaminen on mahdollista ainoastaan siinä määrin kuin se on ehdottomasti tarpeen kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi (1 §:n 2 momentti). Lukuun otettaisiin selventävä säännös siitä, että kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta säädetään tutkintavankeuslain 8 luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvussa sekä kirjeiden takavarikoimisesta ehdotettavan lain 7 luvussa (2 §:n 2 momentti). Luvun 3 §:ssä säädettäisiin yhteydenpitorajoituksen lakkaamisesta olemassa

voimassa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden päättyessä. Väliaikaisen rajoituksen voimassaolo lakkaisi, jos esitystä yhteydenpitorajoituksesta ei tehdä tuomioistuimelle määräajassa.

Luvun 4 §:n 3 momentin mukaan yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen olisi päätettävä yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää ole. Uudet säännökset mahdollistaisivat sen, että rajoituksen kohteena oleva tutkintavanki voisi saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi (5 §:n 1 momentti). Tuomioistuimen antamasta yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä saisi rajoituksen kohteena oleva tutkintavanki kannella, kuten vangitsemispäätöksestä saa kannella (6 §).

Matkustuskielto

Matkustuskieltoa koskevat, pääosin voimassa olevain lain 2 luvussa olevaa sääntelyä vastaavat säännökset sijoitettaisiin uuden pakkokeinolain 5 lukuun.

Matkustuskiellon edellytyksiä koskevassa 1 §:ssä otettaisiin uudeksi kiellon määräämisen perusteeksi se, että on syytä epäillä rikoksesta epäillyn vaikeuttavan asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa (1 momentin 2 kohta). Pykälässä myös todettaisiin selvyyden vuoksi, että alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa määrätä matkustuskieltoon.

Matkustuskiellon sisältöä (2 §) muutettaisiin niin, että luovutaan nykylain mukaisesta jaottelusta matkustuskiellon varsinaiseen sisältöön ja kieltoon liitettäviin velvoitteisiin. Matkustuskieltopäätöksessä voitaisiin kieltoon määrätty velvoittaa toimimaan seuraavalla tavalla: 1) hän ei saa poistua päätöksessä mainitulta paikkakunnalta tai alueelta; 2) hän ei saa oleskella tai liikkua tietyllä päätöksessä mainitulla alueella; 3) hänen on oltava tiettyinä aikoina tavattavissa asunnossaan tai työpaikallaan; 4) hänen on ilmoittauduttava tiettyinä aikoina poliisille; 5) hänen on oleskeltava laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan; 6) hän ei saa ottaa yhteyttä 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön; tai 7) hänen on luovutettava passinsa poliisille.

Poikkeusluvasta säädettäisiin 6 §:ssä, jonka 1 momentin mukaan toimivalta myöntää vähäinen yksittäistapauksellinen poikkeaminen matkustuskieltopäätöksessä määrätystä velvoitteesta olisi pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä. Jos tämä kieltäytyisi myöntämästä lupaa, matkustuskieltoon määrätty voisi pykälän 2 momentin mukaan saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Luvun 8 §:n 2 momentissa säädettäisiin syytteen nostamiseen liittyvän 60 päivän määräajan pidentämisestä. Tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaikaa. Tuomioistuimen olisi otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Voimassa olevaa lakia täydentäen säädettäisiin, että matkustuskieltoon määrätyn vaatimus matkustuskiellon kumoamisesta on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viikon kuluessa vaatimuksen saapumisesta tuomioistuimelle (8 §:n 3 momentti). Matkustuskieltoasian uudelleen käsittelyn määräajan osalta sovellettaisiin vangitsemisasian uudelleen käsittelyn kahden viikon määräaikaa.

Syyteasian ratkaisemisen yhteydessä vastaaja saataisiin määrätä matkustuskieltoon myös hänelle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta (9 §:n 3 momentti). Matkustuskiellon rikkomisen seuraamuksia koskevaan 10 §:ään lisättäisiin rikkomistapaukseksi se, että matkustuskieltoon määrätty vaikeuttaa asian selvittämistä. Luvun 11 §:n mukaan kieltoon mahdollisesti määrätylle olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi silloin, kun tuomioistuin ei päätä asiasta. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kannella päätöksestä, jolla vaatimus matkustuskiellon määräämisestä on hylätty ennen syyteasian ratkaisemista (12 §).

Vakuustakavarikko

Uuden pakkokeinolain 6 luvussa säädettäisiin ainoaksi ehdotetun lain mukaiseksi turvaamistoimeksi vakuustakavarikko, joten hukkaamiskiellosta luovuttaisiin.

Omaisuutta saataisiin 1 §:n 1 momentin mukaan määrätä vakuustakavarikkoon myös rikokseen perustuvan hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Luvun 2 §:n 2 momentin mukaan ennen syytteen vireille tuloa vaatimuksen omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon voisi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syytteen vireille tultua vaatimuksen voisi tehdä virallinen syyttäjä ja itselleen tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi myös asianomistaja.

Väliaikaista vakuustakavarikkoa koskevan 3 §:n 1 momentissa säädettäisiin, että kohteena oleva omaisuus saataisiin ennen väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ottaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä poliisin haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Tämä liittyisi siihen, että 10 §:n mukaan myös väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpano tapahtuisi ulosottokaaren 8 luvun säännösten mukaisesti. Lakiin otettaisiin myös säännös (3 §:n 2 momentti) väliaikaisesta vakuustakavarikosta laadittavasta pöytäkirjasta ja sen toimittamisesta viivytyksettä sille, jonka luona omaisuus on otettu haltuun, ja tarvittaessa myös muulle henkilölle, jota asia koskee.

Luvun 4 §:n 1 momenttiin otettavan selventävän virkkeen mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi tehtävä esitys tuomioistuimelle vakuustakavarikon kumoamisesta, jos sen edellytyksiä ei enää ole. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä (4 §:n 2 momentti). Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

Voimassa olevaan sääntelyyn verrattava uusi säännös olisi 5 §:n 1 momentissa, jonka mukaan sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen olisi päätettävä, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa. Vakuustakavarikkoa ei kuitenkaan tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kuukauden kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Tuomioistuin voisi vakuustakavarikon määrätessään samalla antaa tarkempia määräyksiä sen täytäntöönpanosta (10 §:n 2 momentti). Luvun 11 §:n mukaan vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulujen korvaamisessa noudatettaisiin soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää.

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

Takavarikointia ja asiakirjan jäljentämistä koskevat säännökset olisivat uuden pakkokeinolain 7 luvussa. Jäljentäminen tulisi lakiin uutena toimenpiteenä, johon jo nykyisin on käytännössä turvauduttu ilman lainsäädännön tukea.

Lähtökohtana 2 §:n 1 momentin mukaan olisi, että asiakirjan takavarikoiminen korvataan sen jäljentämisellä. Asiakirjan takavarikoimis- ja jäljentämiskieltoa koskevat säännökset muutettaisiin johdonmukaisiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20, 23 ja 24 §:ssä olevan sääntelyn kanssa (3 §). Lähetyksen takavarikoimista ja jäljentämistä koskevissa säännöksissä (5 §) luovuttaisiin postilähetysten takavarikointia koskevasta erityisasemasta. Poliisimiehelle annettaisiin oikeus välittömästi palauttaa ilman ilmoituksen tekemistä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle takavarikoimista tai asiakirjan jäljentämistä varten haltuun otettu esine tai asiakirja, jos on käynyt ilmi, että takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytyksiä ei kuitenkaan ilmeisesti ole (8 §:n 2 momentti).

Esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten olisi tarvittaessa ilmoitettava sen lisäksi, jonka luona haltuunottaminen on tapahtunut, muulle henkilölle, jota asia koskee (9 §:n 1 momentti). Viimeksi mainitulle olisi tarvittaessa toimitettava myös pöytäkirjan jäljennös takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljentämisestä. Ilmoituksen tekemistä haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten voitaisiin 9 §:n 2 momentin mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä siirtää enintään viikko haltuunottamisesta lukien, jos tärkeä tutkinnallinen syy sitä vaatii. Sen jälkeen tuomioistuin saisi mainitun virkamiehen pyynnöstä päättää ilmoituksen siirtämisestä enintään kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan. Ilmoitus olisi kuitenkin tehtävä viipymättä esitutkinnan päätyttyä. Myös takavarikoimisesta ja takavarikon kumoamisesta olisi eräissä tapauksissa tehtävä ilmoitus ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin (10 §).

Takavarikon kumoamisesta säädettäisiin 14 §:ssä. Pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää syytteen nostamiselle säädettyä määräaikaa enintään neljäksi kuukaudeksi kerrallaan, jos takavarikoimisen edellytykset ovat edelleen olemassa eikä takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen ole kohtuutonta. Kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi määräaikaa voitaisiin pidentää enintään vuodeksi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, olisi määräajan pidentämisen yhteydessä varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Takavarikon tai jäljentämisen saattamista tuomioistuimen tutkittavaksi koskevassa säännöksessä (15 §:n 1 momentti) säädettäisiin takavarikon voimassa pitämisen tai asiakirjan jäljennöksen säilyttämisen edellytyksistä pitkälti 14 §:n 2 momentin mukaisen neljän kuukauden pidennyksen edellytyksiä vastaavasti. Tuomioistuin voisi vaatimuksesta myös päättää, että asiakirja on takavarikossa pitämisen asemesta jäljennettävä.

Asiakirjan jäljennös olisi hävitettävä, jos se osoittautuu tarpeettomaksi tai jos tuomioistuin päättää, että sitä ei säilytetä käytettäväksi todisteena (16 §). Syyteharkinnan aikana päätöksen takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämättä jättämisestä todisteeksi saisi tehdä vain virallinen syyttäjä paitsi, jos kysymys on ainoastaan takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisesta siihen oikeutetulle henkilölle (17 §:n 1 momentti). Kumotessaan takavarikon tai määrätessään, että takavarikkoa ei ole enää pidettävä voimassa, tuomioistuin saisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että takavarikoitua esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen samalla asettaman määräajan kulumista tai tuomioistuimen ratkaisun tulemista lainvoimaiseksi (18 §).

Luvun 19 §:ssä olisivat uudet säännökset koskien uudelleen takavarikoimista tai jäljentämistä. Jos takavarikko on kumottu tai jos on päätetty, että asiakirjan jäljennöstä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, sellaisen ratkaisun tehnyt viranomainen saisi määrätä esineen, omaisuuden

tai asiakirjan pantavaksi uudelleen takavarikkoon tai muuttaa asiakirjan jäljennöstä koskevaa ratkaisuaan. Edellytyksenä olisi aikaisemman ratkaisun jälkeen tietoon tullut asiaan vaikuttava seikka.

Luvun 23 §:n 1 ja 2 momentissa olisivat voimassa olevaan lakiin verrattuna uudet säännökset parempaa oikeutta takavarikon kohteeseen koskevan asian käsittelystä. Lähtökohtana olisi, että tuomioistuin määrää tällaisen asian käsittelystä erikseen riita-asiain oikeudenkäynnistä säädetyssä järjestyksessä. Tuomioistuin samalla määräisi kanteen nostamiselle määräajan. Tuomioistuin voisi kuitenkin tutkia parempaa oikeutta koskevan kysymyksen syyteasian käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä. Jos syytettä ei nosteta, pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi asettaa määräajan kanteen nostamista varten. Jollei kannetta nostettaisi määräajassa, esineen, omaisuuden tai asiakirjan omistusoikeus siirtyisi valtiolle tai kohteen ollessa löytötavara esineen löytäjälle löytötavaralaissa säädetyllä tavalla.

Luvun 24 §:ssä olisivat säännökset takavarikoimisen sijasta suoritettavista toimenpiteistä eli esineen hävittämisestä, ottamisesta valtion käyttöön tai myymisestä. Tämä koskisi vähäarvoisia esineitä ja esineitä, joiden hallussapito on rangaistavaa. Edellytyksenä olisi, että esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi eikä sitä tarvita oikeudenkäynnissä todisteena. Virallinen syyttäjä voisi tehdä tällaisen ratkaisun myös silloin, kun hän on tehnyt oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla syyttämättäjättämispäätöksen ja jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi.

Etsintä

Etsintää koskevat säännökset olisivat uuden pakkokeinolain 8 luvussa. Luvun 1-18 § koskisivat *paikkaan kohdistuvaa etsintää*, joka jakaantuisi *yleiseen kotietsintään, erityiseen kotietsintään ja paikanetsintään.* Yleisellä kotietsinnällä tarkoitettaisiin rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa tilassa tai paikassa toimitettavaa etsintää. Erityinen kotietsintä tarkoittaisi sellaista etsintää, jossa erityisesti etsinnän kohteena oleva tila huomioon ottaen etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta. Muut paikat jäisivät paikanetsinnän piiriin. Paikkaan kohdistuvan etsinnän edellytyksiä ei käytännössä muutettaisi voimassa olevan lain mukaisista.

Läsnäoloa ja etsintämenettelyä koskevia säännöksiä (5 ja 6 §) muutettaisiin ja täydennettäisiin jonkin verran voimassa oleviin verrattuina. Esimerkiksi kotietsinnän toimittamispaikalla oleva henkilö saataisiin poistaa paikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Ennen erityisen kotietsinnän toimittamista olisi määrättävä asiantunteva etsintäasiamies huolehtimaan siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu tietoon, jota koskee salassapitovelvollisuus tai -oikeus (7 §). Esitutkintaviranomaisen olisi otettava asianmukaisesti huomioon etsintäasiamiehen käsitys tiedon soveltuvuudesta takavarikon tai asiakirjan jäljentämisen kohteeksi (11 §). Kiistanalainen aineisto olisi sinetöitävä, minkä jälkeen tuomioistuin 12 §:n 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättäisi sen tutkimisesta ja hyödyntämisestä.

Luvun 15 §:ssä säädettäisiin paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämisestä. Yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Erityisestä kotietsinnästä ja etsintäasiamiehen määräämisestä päättäisi tuomioistuin. Jos yleisessä kotietsin-

nässä tai paikanetsinnässä ilmenisi, että etsintä kohdistuu tietoon, jota koskee salassapitovelvollisuus tai -oikeus, tai jos erityinen kotietsintä olisi välttämätöntä toimittaa kiireellisesti, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintäasiamiehen määräämisestä. Poliisimies saisi tietyin edellytyksin esimerkiksi kiireellisissä tapauksissa toimittaa paikkaan kohdistuvan etsinnän ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai tuomioistuimen päätöstä. Paikkaan kohdistuvaa etsintää koskevassa päätöksessä olisi mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä 1) etsinnän kohteena olevat tilat; 2) ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa; 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja 4) mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset (14 § ja 16 §:n 1 momentti).

Uuden pakkokeinolain 8 luvun 19-28 §:ssä olisivat säännökset uudesta etsintätyypistä eli laite-etsinnästä. Sillä tarkoitettaisiin tietokoneen, telepäätelaitteen tai muun vastaavan teknisen laitteen tai tietojärjestelmän tietosisältöön kohdistettavaa etsintää tarkoituksessa löytää tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä todisteena käytettävä asiakirja tai tieto. Laite-etsintä voitaisiin toimittaa myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety. Laite-etsinnän edellytykset vastaisivat pitkälti kotietsinnän edellytyksiä (20 §).

Poliisimies saisi ottaa tekniseen laitteen haltuunsa laite-etsinnän toimittamista varten (21 §). Laite-etsintään koskevien säännösten joukkoon sijoitettaisiin voimassa olevan lain 4 luvussa takavarikkosäännösten joukossa olevat säännökset tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuudesta, datan säilyttämismääräyksestä, datan säilyttämismääräyksen kestosta ja datan säilyttämismääräyksen salassapidosta (22-25 §). Datan säilyttämismääräys voitaisiin ulottaa koskemaan myös dataa, jonka voidaan olettaa tulevan laitteeseen tai tietojärjestelmään päätöstä seuraavan kuukauden aikana.

Laite-etsintä saataisiin rikostutkinnallisten tarkoituksenmukaisuussyiden tai asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä toimittaa etäetsintänä, jossa laite-etsintä toimitetaan käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta (26 §). Laite-etsinnästä päättäisi yleensä pidättämiseen oikeutettu virkamies, salassapitovelvollisuuteen tai -oikeuteen liittyvästä etsinnästä kuitenkin muissa kuin yllättävissä tai kiireellisissä tapauksissa tuomioistuin (28 §).

Henkilöön kohdistuvaa etsintää koskeviin säännöksiin (29-32 §) tehtäisiin joitakin muutoksia verrattuna voimassa olevan lain säännöksiin. Tämä koskisi esimerkiksi mahdollisuutta tehdä henkilönkatsastus muulle henkilölle kuin rikoksesta epäillylle ilman hänen suostumustaankin (31 §:n 2 momentti) ja tarkastettavan kanssa samaa sukupuolta olevan suoritettavaa henkilöntarkastusta eräissä tapauksissa (32 §:n 3 momentti).

Eräisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakkokeinot

Uuden lain 9 luvussa säädettäisiin eräistä pakkokeinoista, joita koskeva sääntely voimassa olevassa laissa on 6 luvussa. Tutkimuspaikan eristämistä koskevaa sääntelyä täydennettäisiin voimassa olevaan verrattuna tutkimuskohteen eristämisellä (1 §). Luvun 2 §:ssä säädettäisiin kokeesta nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Pykälän 1 momenttia muutettaisiin verrattuna voimassa olevaan lakiin niin, että henkilönkatsastukseksi katsottavaan kokeeseen ei tarvittaisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Samalla säännöksessä todettaisiin perusteet henkilönkatsastuksen toimittamiselle (henkilöntarkastukseksi

katsottavasta kokeesta kieltäytyminen, kokeen suorittamisen turvaaminen ja luotettavan koetuloksen saaminen).

Salaiset pakkokeinot ja muu salainen tiedonhankinta

Uuden pakkokeinolain 10 luvussa säädettäisiin salaisten pakkokeinojen (telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen, tekninen tarkkailu (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu)) ja muiden salaisten tiedonhankintakeinojen (tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku) käyttämisestä.

Luvussa säänneltävien tiedonhankintakeinojen määritelmiin tehtäisiin lukuisia tarkennuksia, jotka ilmenevät tarkemmin ehdotetuista pykälistä. Tiettyä keinoa koskevat säännökset koottaisiin yhteen. Keinojen käyttämisen perusteena olevia rikoksia koskevia säännöksiä myös muutettaisiin jonkin verran.

Salaisen tiedonhankinnan erityisiä edellytyksiä koskevan 2 §:n mukaan telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seurantaa, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua saataisiin käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Peitetoiminnan, valeoston, ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttäisi lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta (4 §) tulisi kysymykseen tapauksissa, joissa on todennäköistä, että 3 §:ssä (telekuuntelu ja sen edellytykset) tarkoitettua viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei ole enää saatavissa telekuuntelulla. Tällöin esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa takavarikoida ne. Lisäksi saman pykälän mukaan esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa tekniseen tarkkailuun 3 §:ssä säädetyillä edellytyksillä, jos tekninen tarkkailu kohdistetaan viestin sisällön selvittämiseksi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan henkilökohtaiseen tekniseen laitteeseen tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen.

Luvun 7 §:n mukaan televalvontaa saataisiin kohdistaa rikoksesta epäillyn, asianomistajan, todistajan tai muun henkilön suostumuksella tämän hallinnassa olevaan teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun on syytä epäillä pykälässä säädettyä rikosta. Televalvontaa voitaisiin käyttää myös epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi tapauksissa, joissa hän karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä taikka vähintään vuoden vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa (8 §).

Luvun 10 §:ssä säädettäisiin tukiasematietojen hankkimisesta ja sen edellytyksistä. Tältä osin sääntely pitkälti vastaisi nykyistä matkaviestimien sijaintitiedon hankkimista koskevaa sääntelyä. Luvun 11 §:n 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kiireellisissä tilanteissa väliaikaisesti päättää tukiasematietojen hankkimisesta, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen.

Pakkokeinolakiin otettaisiin säännökset tarkkailusta (12 §). Tarkkailulla tarkoitettaisiin tiettyyn henkilöön salaa kohdistuvaa, muuta kuin satunnaista, aistinvaraista tai tietoverkossa tapahtuvaa havaintojen tekemistä tiedonhankintatarkoituksessa. Tarkkailussa saataisiin käyttää välittömien aistihavaintojen tukena kiikaria tai muuta vastaavaa sisäasiainministeriön asetuksella säädettyä teknistä laitetta sekä ottaa yksittäisiä kuvia. Tarkkailu voisi kohdistua asumi-

seen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella olevaan tai tietoverkossa toimivaan henkilöön.

Luvun 13 §:ssä säädettäisiin peitellystä tiedonhankinnasta, joka myös olisi uusi tiedonhankintakeino. Peitellyllä tiedonhankinnalla tarkoitettaisiin tiettyyn henkilöön kohdistuvaa hetkellisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään harhauttavia tai peiteltyjä tietoja.

Teknisestä katselusta päättämistä koskevan 19 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin päättäisi teknisestä katselusta myös silloin, kun katselu kohdistuu asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn. Luvun 20 §:n 3 momentissa säädettäisiin henkilön teknisestä seurannasta, jossa tarkoituksena on seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaite hänen käyttämäänsä esineeseen. Tuomioistuin päättäisi näin määritellystä henkilön teknisestä seurannasta (21 §:n 1 momentti).

Luvun 22 §:ssä säädettäisiin uudesta tiedonhankintakeinosta eli teknisestä laitetarkkailusta. Sillä tarkoitettaisiin tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä salaa rikoksen selvittämiselle merkityksellisen seikan tutkimiseksi. Tuomioistuin päättäisi teknisestä laitetarkkailusta, pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi kuitenkin kiireellisessä tilanteessa tehdä väliaikaisen ratkaisun (23 §:n 1 momentti).

Peitetoiminnasta säädettäisiin 25-31 §:ssä. Peitetoiminnan edellytyksiin lisättäisiin se, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka rikoslain 21 luvun 1 tai 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämisen erityisen vaikeuden vuoksi pidettävä tarpeellisena. Tämä vaatimus ei kuitenkaan koskisi tietoverkossa suoritettavaa peitetoimintaa.

Peitetoimintaa suorittava poliisimies ei saisi tehdä rikosta eikä aloitetta rikoksen tekemiseen. Tietyin edellytyksin hän voisi tehdä rikkomusluonteisia rikoksia. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuessaan peitetehtävässä oleva poliisimies saisi hankkia peitetoiminnan suorittamiseksi toimitiloja tai kulku- tai muita sellaisia välineitä, kuljettaa henkilöitä, esineitä tai aineita, hoitaa taloudellisia asioita taikka avustaa rikollisryhmää muilla näihin rinnastettavilla tavoilla. Jos hän tässä yhteydessä syyllistyisi rangaistavaan tekoon, hän olisi kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos erittäin pätevin perustein on voitu olettaa, että 1) toimenpide tehdään ilman hänen myötävaikutustaankin, 2) poliisimiehen toiminta ei tule aiheuttamaan vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle, vapaudelle tai omaisuudelle ja 3) avustaminen edistää merkittävästi peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista. Peitetoimintaa suorittava poliisimies saisi osallistua valvotun läpilaskun kohteena olevaa toimitukseen, jos osallistuminen edistäisi merkittävästi läpilaskun tavoitteen saavuttamista.

Luvan peitetoiminnan aloittamiseen antaisi yksinomaan tietoverkossa tehtävää peitetoimintaa lukuun ottamatta tuomioistuin. Peitetoimintaa voitaisiin laajentaa, jos sen aikana ilmenee kohteena olevan henkilön tekemäksi epäilty uusi rikos tai syy epäillä muuta kuin kohdehenkilöä rikoksesta.

Valeostoa koskevat säännökset olisivat luvun 32-35 §:ssä. Valeostoon antaisi luvan tuomioistuin lukuun ottamatta yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävää valeostoa.

Poliisimiehen turvaamisesta peitetoiminnassa ja valeostossa säädettäisiin 36 §:ssä, joka koskisi poliisimiehen varustamista kuuntelun tai katselun mahdollistavalla teknisellä laitteella.

Tietolähteen ohjatusta käytöstä säädettäisiin 37 ja 38 §:ssä sekä valvotusta läpilaskusta 39 ja 40 §:ssä. Tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saisi hankkia tai pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka edellyttäisi viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Valvotussa läpilaskussa olisi kysymys siitä, että esitutkintaviranomainen saisi olla puuttumatta esineen, aineen tai omaisuuden kuljetukseen tai muuhun toimitukseen tai siirtää tällaista puuttumista, jos tämä on tarpeen tekeillä olevaan rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamiseksi taikka vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden selvittämiseksi.

Salaista tiedonhankintaa koskevasta ilmaisukiellosta säädettäisiin 47 §:ssä. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi tärkeästä tutkinnallisesta syystä kieltää sivullista ilmaisemasta tämän tietoon tulleita seikkoja salaisesta tiedonhankinnasta. Edellytyksenä olisi lisäksi, että sivullinen on tehtävänsä tai asemansa johdosta avustanut tai häntä on pyydetty avustamaan esitutkintaviranomaista salaisen tiedonhankinnan toteuttamisessa.

Ylimääräiseksi tiedoksi määriteltäisiin 53 §:ssä telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatu tieto, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu. Ylimääräisen tiedon käyttämisestä säädettäisiin 54 §:ssä. Ylimääräistä tietoa saisi käyttää rikoksen selvittämisessä ja estämisessä, kun tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoa, jolla tieto on saatu. Tällöin ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen selvittämisessä päättäisi sen viranomainen, jolla on toimivalta päättää siitä pakkokeinosta, jolla tieto on saatu. Ylimääräistä tietoa saisi lisäksi käyttää esitutkinnan suuntaamiseksi muissakin tapauksissa ja aina syyttömyyttä tukevana selvityksenä.

Telekuuntelun ja teknisen kuuntelun keskeyttämisestä säädettäisiin 56 §:ssä. Jos käy ilmi, että telekuuntelu kohdistuu muuhun kuin luvan tarkoittamalta rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin taikka että teknisen kuuntelun kohteena oleva rikoksesta epäilty ei oleskele kuunneltavassa tilassa tai paikassa, pakkokeinon käyttö olisi keskeytettävä niin pian kuin mahdollista ja kuuntelulla saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä. Eräissä tapauksissa pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi kuitenkin päättää kuuntelun väliaikaisesta kohdistamisesta uuteen henkilöön, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen.

Salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamista koskevaa sääntelyä laajennettaisiin voimassa olevaan verrattuna 58 §:ssä. Tiedonhankintakeinosta riippuen keinon käyttämisestä olisi ilmoitettava kohteena olleelle epäillylle sen jälkeen kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi taikka kun esitutkinta on muuten päätetty tai se on keskeytetty. Ilmoittamista voitaisiin kuitenkin lykätä tai jättää ilmoitus kokonaan tekemättä laissa säädetyillä perusteilla (esimerkiksi valtion turvallisuuden varmistaminen taikka hengen tai terveyden suojaaminen). Ilmoitusta ei kuitenkaan saisi syyteharkinnan tai syytteen tuomioistuinkäsittelyn aikana lykätä tai jättää kokonaan tekemättä, jos ilmoituksen lykkääminen tai tekemättä jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Vahingonkorvaussäännökset

Uuden pakkokeinolain 11 luvussa olisivat vahingonkorvaussäännökset. Lähtökohtana olisi 1 §:n 1 momentin mukaan pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen käytöstä aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen tuottamuksesta riippumatta. Luvun säännöksiä ei sovellettaisi vakuustakavarikosta ja sen täytäntöönpanosta aiheutuneen vahingon korvaamiseen eikä vapauden menetyksen johdosta maksettavaan korvaukseen.

Korvauksen edellytyksistä ja vahinkoa kärsineen myötävaikutuksesta säädettäisiin 2 §:ssä tavalla, joka pitkälti vastaisi vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain ja vahingonkorvauslain vastaavia säännöksiä. Pakkokeinon käytöstä epäillylle aiheutunut vahinko korvattaisiin esimerkiksi silloin, kun syyte on jätetty nostamatta, tutkimatta tai sillensä tai kun se on hylätty. Korvausta epäillylle ei maksettaisi esimerkiksi silloin, kun hän on yrittänyt vaikeuttaa asian selvittämistä. Jos pakkokeinon käytöstä on aiheutunut vahinkoa muulle kuin rikoksesta epäillylle, korvausta voitaisiin sovitella tai se voitaisiin evätä, jos vahinkoa kärsineen puolelta on olennaisesti myötävaikutettu vahingon syntymiseen.

Korvattavista henkilö- ja esinevahingoista säädettäisiin 3 §:ssä vahingonkorvauslain 5 luvun pykäliin viittamaalla. Luvun 5 §:ssä säädettäisiin kärsimyksen korvaamisesta. Oikeus korvaukseen pakkokeinon käytöstä aiheutuneesta kärsimyksestä olisi sillä, jonka rauhaa, yksityiselämää tai henkilökohtaista koskemattomuutta on käytön yhteydessä loukattu. Korvausta ei kuitenkaan suoritettaisi loukkauksesta, joka on vähäinen tai jonka loukatun muuten voidaan kohtuudella edellyttää sietävän. Loukkauksen vähäisyyttä ja sietämisvelvollisuutta sekä korvauksen määrää arvioitaisiin sen kärsimyksen perusteella, jonka pakkokeinon käyttö kysymyksessä olevalla tavalla on omiaan aiheuttamaan ottaen huomioon käytetyn pakkokeinon laatu ja käyttämisolosuhteet, vahinkoa kärsineen asema, pakkokeinon käytöstä aiheutunut julkisuus sekä muut vastaavat seikat.

Poliisin toimenpiteestä aiheutuneen vahingon selvittämisen ja vahingonkorvauksen suorittamisen osalta sovellettaisiin poliisilain 8 luvun menettelysäännöksiä. Muuten korvauksen vaatimisen ja myöntämisen osalta sovellettaisiin syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain säännöksiä.

3.2.3 Uusi poliisilaki

Yleiset säännökset

Uuden poliisilain 1 luvussa olisivat yleiset säännökset. Luvun periaatesäännöksiä täydennettäisiin ja täsmennettäisiin. Uusia periaatteita olisivat perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen (2 §) ja tarkoitussidonnaisuuden periaate (5 §). Luvun 8 §:ssä säädettäisiin poliisimiehen aseman ilmaisemisesta ja poliisin velvollisuudesta huolehtia siitä, että virkatoimen suorittanut poliisimies on tarvittaessa yksilöitävissä. Voimassa olevan poliisilain 7-9 e § ehdotetaan siirrettäväksi poliisin hallinnosta annettuun lakiin. Mainittuun lakiin siirrettäisiin myös voimassa olevan poliisilain 42 § (poliisihenkilöstön täydentäminen).

Yleiset toimivaltuudet

Poliisilain 2 luvussa säädettäisiin poliisimiehen yleisistä toimivaltuuksista. Luvun säännökset vastaisivat pitkälti voimassa olevan lain 2 luvun säännöksiä.

Voimassa olevan lain 15 ja 16 §:ssä oleva sääntely yhdistettäisiin ja yhdenmukaistettaisiin sisäänpääsyä ja etsintää vaara- ja vahinkotilanteissa koskevassa pykälässä (6 §). Yhdenmukaistaminen koskisi etsinnän toimittamismahdollisuutta, kohteena olevia paikkoja ja kulkuneuvoja, toimenpiteiden suorittamiskynnystä (”on syytä epäillä”) ja päätöksentekotasoa (päällystöön kuuluva poliisimies päättäisi toimenpiteestä, kun kohteena on asunto ja kun kysymys ei ole kiireellisestä tilanteesta).

Väkijoukon hajottamista koskevaa pykälää (9 §) täydennettäisiin niin, että poliisimiehellä olisi oikeus määrätä väkijoukko hajaantumaan tai siirtymään myös, jos väkijoukossa olevat esittämiensä uhkausten tai muun käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti syyllistyisivät henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Toisaalta poliisin tulisi mahdollisuuksien mukaan rajata toimenpiteensä koskemaan niitä henkilöitä, joiden menettelystä väkijoukon hajottamisen tai siirtämisen tarve aiheutuu.

Rikoksilta ja häiriöltä suojaamista koskevan 10 §:n 1 momentin mukaan poliisimies voisi suojella henkilöä tai vartioida paikkaa tiettyjen rikosten estämiseksi tai keskeyttämiseksi. Kysymys tässäkin tapauksessa olisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvasta rikoksesta.

Turvallisuustarkastusta koskevassa pykälässä (12 §) tarkastuksen suorittamistapa muutettaisiin vastaamaan sitä, miten henkilöntarkastus määritettäisiin pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 1 kohdassa. Poliisimies voisi virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tehdä henkilölle tarkastuksen tällaisten esineiden tai aineiden löytämiseksi, jos se perustellusta syystä on tarpeen poliisimiehen työturvallisuuden ja virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi. Pykälä mahdollistaisi tarkastuksen myös majoitustiloissa tai niiden välittömässä läheisyydessä. Tarkastus voitaisiin tehdä myös 3 momentissa tarkoitetusta tilaisuudesta tai paikasta poistuvalle, jos tilaisuudessa tai majoitustiloissa on ilmennyt järjestyshäiriöinä tai muuten erityistä syytä. Tarkastus 3 momentin mukaisissa tapauksissa olisi lisäksi tehtävä tilanteen edellyttämällä tavalla ja laajuudessa. Turvallisuustarkastuksessa olisi otettava pois myös esineet tai aineet, joiden hallussapito on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen nojalla kielletty.

Voimakeinojen käyttöä koskevassa 16 §:ssä säädettäisiin poliisimiehen oikeudesta virantoimituksessa hätävarjeluun siten kuin rikoslain 4 luvun 4 §:ssä säädetään. Tällaisessa hätävarjelussa poliisimies toimisi virkavastuulla. Arvioitaessa hätävarjelussa käytettyjen voimakeinojen puolustettavuutta olisi otettava huomioon poliisimiehelle koulutuksensa ja kokemuksensa perusteella asetettavat vaatimukset. Luvun 17-19 §:ään otettaisiin varautumista voimakeinojen käyttöön ja käytöstä varoittamista, ampuma-aseen käyttöä ja sitomista koskevat säännökset. Ne pitkälti perustuisivat voimakeinojen käyttämisestä annetun sisäasiainministeriön asetuksen 3 ja 4 §:ään.

Poliisin toimitilojen turvatarkastus

Uuden poliisilain 3 luvussa säädettäisiin poliisin toimitilojen turvatarkastuksesta voimassa olevan lain 22 b-22 e §:ää vastaavalla tavalla.

Salainen tiedonhankinta

Salaisesta tiedonhankinnasta säädettäisiin uuden poliisilain 5 luvussa. Se perustana olisi pakkokeinolain 10 luku, jonka säännöksiin usein paikoin viitattaisiin. Luvussa säädettäisiin sa-

laisten tiedonhankintakeinojen käyttämisestä rikoksen estämiseen ja paljastamiseen, joissakin tapauksissa myös säännöksissä tarkemmin yksilöidyn vaaran torjumiseen.

Luvun 1 §:n 2 ja 3 momentissa määritettäisiin rikoksen estäminen ja rikoksen paljastaminen. Niistä jälkimmäiseen voitaisiin luvussa säädettyjä keinoja käyttää, vain jos tarkoituksena on paljastaa 3 §:ssä mainittu rikoslain 12 luvussa rangaistavaksi säädetty maanpetosrikos tai rikoslain 34 a luvussa rangaistavaksi säädetty terrorismirikos. Nämä olisivat samoja rikoksia, joiden estämiseen voitaisiin 5 §:n perusteella myöntää telekuuntelulupa.

Luvun 4 §:ssä säädettäisiin salaisen tiedonhankinnan jatkamisesta rikoksen selvittämiseksi, jos rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi aloitetun salaisen tiedonhankinnan aikana ilmenee, että on syytä epäillä tiedonhankinnan kohteena oleva rikos tehdyksi.

Televalvontaa koskevia säännöksiä täydennettäisiin niin, että poliisille voitaisiin antaa lupa lyhytaikaisesti estää teleosoitteiden tai telepäätelaitteiden käyttö tietyllä alueella, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi (8 §:n 2 momentti). Poliisille voitaisiin myös kuolemansyyn selvittämiseksi antaa lupa vainajan hallussa olleen teleosoitteen tai telepäätelaitteen valvontaan (8 §:n 3 momentti).

Myös poliisilakiin lisättäisiin säännöksiä uusista tiedonhankintakeinoista, joita ovat peitelty tiedonhankinta, tekninen laitetarkkailu, tietolähteen ohjattu käyttö ja valvottu läpilasku.

Poliisitutkinta

Poliisitutkintaa koskevat säännökset otettaisiin uuden lain 6 lukuun, joka pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 4 lukua. Uuden luvun 1 §:n 1 momentin mukaan poliisitutkinnalla tarkoitettaisiin muuta poliisin toimitettavaksi laissa säädettyä tutkintaa kuin rikoksen johdosta toimitettavaa esitutkintaa. Laissa säätämisen vaatimuksesta johtuisi, että momentissa todettaisiin nykyisin poliisiasetuksen 14 §:n 1 momentissa säädetty velvollisuus toimittaa poliisitutkinta, jos toimittaminen on tarpeen kadonneen henkilön löytämiseksi. Noudosta poliisitutkintaan päättäisi tutkinnanjohtaja, jos hänet on määrätty poliisitutkintaa varten (3 §:n 2 momentti).

Vaitiolovelvollisuus- ja oikeus

Poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta ja -oikeudesta säädettäisiin uuden poliisilain 7 luvussa.

Luvun 1 §:n 1 momentissa erotettaisiin vaitiolovelvollisuuden piiriin luottamuksellisesti tietoja antaneen taikka valeostajana tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä koskeva tieto, jos tiedon ilmaiseminen vaarantaisi luottamuksellisesti tietoja antaneen tai valeostajana tai peitehenkilönä toimineen tai hänen läheistensä turvallisuuden. Vaitiolovelvollisuus olisi voimassa myös, jos henkilöllisyyttä koskevan tiedon ilmaiseminen vaarantaisi käynnissä jo olevan tai tulevan tiedonhankinnan. Voimassa olevan lain 44 §:n 3 momenttia muuten vastaavassa 4 §:ssä todettaisiin tuomioistuimen määräyksestä tapahtuvan ilmaisemisen liittyvän siihen, loukkaisiko ilmoittamatta jättäminen asianosaisen oikeutta asianmukaisesti puolustautua tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudesta ilmaisuvelvollisuudesta säädettäisiin 5 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan poliisin henkilöstöön kuuluva olisi vaitiolovelvollisuudestaan tai -

oikeudestaan huolimatta velvollinen ilmaisemaan luottamuksellisesti tietoja antaneen taikka valeostajana tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä koskevan taikka tai taktista tai teknistä menetelmää koskevan tiedon, jonka ilmaiseminen on välttämätöntä esitutkinnan aloittamisen edellytysten arvioimiseksi tai rikoksen selvittämiseksi, kun luottamuksellisesti tietoja antanut on siinä ominaisuudessa taikka valeostaja tai peitehenkilö on siinä tehtävässä mahdollisesti syyllistynyt rikokseen. Jos tällaisen tiedon ilmaisemisesta kieltäydyttäisiin, tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai asianomistajan syyteoikeuden toteuttamiseen liittyvissä tapauksissa asianomistajan vaatimuksesta määrätä ilmaisemaan tiedon.

Vahingonkorvaus ja palkkio

Uuden poliisilain 8 luvussa olisivat vahingonkorvausta ja palkkiota koskevat säännökset. Ne pitkälti vastaisivat pakkokeinolain 11 lukuun ehdotettavia säännöksiä. Myös poliisin toimivaltuuksien käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamisessa lähtökohtana olisi tuottamuksesta riippumaton vastuu.

Lukuun otettaisiin myös voimassa olevan lain 47 §:ssä olevat avustustyöstä maksettavaa korvausta ja palkkiota koskevat säännökset selkeytettyinä. Luvun 9 §:ssä säädettäisiin vahingon selvittämisestä tavalla, joka pitkälti vastaisi nykyisen lain 49 §:ää. Pykälän 2 momenttia kuitenkin täydennettäisiin poliisitutkinnan suorittamisvelvollisuutta koskevalla virkkeellä, jota vastaava on poliisiasetuksen 14 §:n 3 momentissa.

Luvun 10 §:n mukaan henkilö- ja esinevahingon korvaamisesta ja palkkion suorittamisesta päättäisi se poliisiyksikkö, jonka alueella toimenpide tai avustustyö taikka pääosa siitä on suoritettu tai jonka puolesta toimenpide on suoritettu. Taloudellisesta vahingosta ja kärsimyksestä suoritettavan korvauksen vaatimisen ja myöntämisen osalta noudatettaisiin soveltuvin, mitä syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 5-7 §:ssä säädetään. Mainittuja pykäliä sovellettaisiin myös siltä osin kuin vahinkoa kärsinyt on tyytymätön henkilö- tai esinevahingon korvaamista koskevaan päätökseen.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Vaikutukset julkiseen talouteen

Pakkokeinolain 11 luvun ja poliisilain 8 luvun *vahingonkorvaussäännökset rakentuisivat tuottamuksesta riippumattomalle valtion vahingonkorvausvastuulle.* Tämän voidaan olettaa kasvattavan valtion maksettavia vahingonkorvauksia. Tällaisten vaikutusten arviointiin liittyy kuitenkin merkittävästi epävarmuustekijöitä. Koottua tietoa lähtötasosta eli tällä hetkellä maksettavista pakkokeinojen käyttöön ja poliisin toimivaltuuksien käyttöön perustuvista vahingonkorvauksista ei ole. On mahdollista, että korvauksia joissakin tapauksissa maksetaan jo nykyisin sellaisissa tilanteissa, joissa virkamiehen virhettä tai laiminlyöntiä ei voida osoittaa.

Vaikeaa on arvioida sitä, minkä verran ja minkälaisissa asioissa tultaisiin esittämään sellaisia korvausvaatimuksia, joiden menestyksellistä esittämistä tämänhetkiset vahingonkorvaussäännökset eivät mahdollista. Erään ilmeisesti merkittävän korvattavien vahinkojen ryhmän muodostaisivat aiheettomista yleisistä kotietsinnöistä aiheutuvat kärsimyskorvaukset. Tilastotieto-

ja ei ole siitä, minkä verran tällaisiksi kotietsinnöiksi katsottavia kotietsintöjä nykyisin tehdään ja minkälaiseen tulokseen etsinnät johtavat. Asioiden määrän ja laadun lisäksi merkitystä on sillä, minkälaiseksi korvauskäytäntö maksettavien korvausten määrien osalta asettuu. Vaikeaa on ennakoida myös sitä, minkälaiseksi korvausten edellytysten (esimerkiksi syytteen jättäminen nostamatta) ja vahinkoa kärsineen myötävaikutuksen merkitys muodostuu. Huomattavaa on se, että tämän esityksen ehdotusten ulkopuolelle jää merkittävä vahingonkorvaustapausten ryhmä eli vapaudenmenetyksestä maksettavat korvaukset.

Oletettavaa on, että merkittävä osa pakkokeinojen käytöstä ja poliisin toimivaltuuksien käytöstä aiheutuneista vahingoista on jatkossakin sellaisia, että valtio on velvollinen korvaamaan ne tuottamusvastuun perusteella. Lisäksi korvauksen maksamisen rajoitusperusteet (erityisesti vahinkoa kärsineen oma myötävaikutus) rajaavat pois sellaisia korvaustapauksia, joissa tuottamusvastuuta ei ole osoitettavissa. Toisaalta uusi lainsäädäntö saattaa vaikuttaa niin, että korvauksia haetaan herkemmin ja menestyksellisesti sellaisissa tapauksissa, joissa oikeus korvaukseen nykylainsäädännön perusteella on epävarma. Kun kysymyksessä olevassa toiminnassa voidaan myös aiheuttaa huomattaviakin vahinkoja, on syytä varautua maksettavien vahingonkorvausten lisääntymiseen.

Tässä vaiheessa vahingonkorvausten käsittelyä koskeva menettely ehdotetaan sellaiseksi, että vahinkoa aiheuttaneen toimenpiteen suorittajasta ja vahingosta riippuen korvausta vaaditaan syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain mukaisessa järjestyksessä tai paikallispoliisin yksikölle osoitettavalla hakemuksella. Nämä menettelylliset erot olisi otettava huomioon osoitettaessa määrärahat vahingonkorvauksia varten.

Uuden esitutkintalain 4 luvun 8 §:ssä säädettäisiin *edunvalvojan määräämisestä alle 18-vuotiaalle lapselle esitutkintaa varten.* Pykälän 2 momentin mukaan edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksettaisiin valtion varoista. Holhoustoimesta annetun lain 44 §:n periaatteiden soveltaminen tarkoittaisi sitä, että korvaus määrättäisiin tarpeellisista kustannuksista. Lisäksi palkkion olisi oltava kohtuullinen tehtävän laatuun ja laajuuteen nähden. Tällainen edunvalvojan määrääminen on tällä hetkellä lainsäädännöllisesti järjestämättä. Tilastotietoja tällaisten tapausten määrän ja sekä maksettavien kustannuskorvausten ja palkkioiden arvioimiseksi ei ole. Näin ollen tarkasti arvioitavissa ei ole, minkälaisia kustannuksiin ja palkkoihin liittyviä menoja niistä valtiolle aiheutuisi. Kysymys saattaa vuositasolla olla enimmillään joistakin kymmenistä tuhansista euroista.

Vähäisiä valtiontaloudellisia vaikutuksia saattaa olla myös sillä, että esitutkintalain 4 luvun 10 §:ssä korostettaisiin avustajan käyttöä esitutkinnassa ja velvoitettaisiin esitutkintaviranomainen toimimaan niin, että *asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu.* Samanlaisia vähäisiä vaikutuksia voisi olla sillä, että esitutkintalain 9 luvun 3 §:n mukaan *kuulustelutilaisuus olisi eräissä tapauksissa otettava kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen.* Tämä edellyttää sitä, että tallentamisvälineistöä on riittävästi käytettävissä eri puolilla maata.

Pakkokeinolain 8 luvun säännösten mukaisesti *erityiseen kotietsintään osallistuisi etsintäasiamies,* jota voimassa oleva lainsäädäntö ei tunne. Luvun 10 §:n 1 momentin mukaan etsintäasiamiehelle maksettaisiin valtion varoista palkkio ja korvaus noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeusapulain 17 ja 18 §:ssä säädetään avustajan palkkiosta ja korvauksesta. Tällaisten kotietsintöjen määrän voi olettaa vaihtelevan vuosittain. Käytännössä kysymys tulee olemaan

pikemminkin yksittäisistä tapauksista. Toisaalta erityisen kotietsinnän etsintäasiamieheltä edellyttämä työmäärä saattaisi tapauksesta riippuen vaihdella huomattavastikin. Oikeusavun palkkioperusteista annetun valtioneuvoston asetuksen (290/2008) perusteella etsintäasiamiesten kustannusten korvauksiin ja palkkioihin tulisi varata enintään joitakin kymmeniä tuhansia euroja vuodessa.

Esityksellä ei ole viranomaisorganisaatioihin liittyviä taloudellisia vaikutuksia. Uusia viranomaisia ei ehdoteta perustettavaksi. Muutokset viranomaisten tehtävissä voidaan toteuttaa nykyisin henkilövoimavaroin. Viranomaisten keskinäisissä toimivaltasuhteissa ei tapahtuisi merkittäviä muutoksia.

4.2 Viranomaisten toimintaan kohdistuvat vaikutukset

Viranomaisten keskinäisiin suhteisiin esityksellä ei ole merkittäviä vaikutuksia. Tämä koskee niin niiden keskinäisiä tehtäviä kuin toimivaltasuhteitakin. Esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitutkintayhteistyön määrälliseen ja laadulliseen parantamiseen pyritään ehdotettavan esitutkintalain 5 luvun säännöksillä. Syyttäjän osallistumista esitutkintaan pyritään edistämään eräillä muillakin säännöksillä (esitutkintalain 9 luvun 4 §:n 3 momentin mukainen ennakkoilmoitus kuulustelutilaisuuden tallentamisesta todisteena käyttämistä varten ja 10 luvun 2 §:n mukainen syyttäjän kuuleminen loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä). Muutosta esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välisessä suhteessa tarkoittaisi se, että uuden pakkokeinolain 3 luvun 17 §:n 3 momentin mukaan vangitun vapaaksi päästämistä koskevasta esityksestä olisi ilmoitettava syyttäjälle, joka voisi ottaa päätettäväkseen kysymyksen esityksen tekemisestä. Näiden ja muidenkin esityksen ehdotusten perusteella syyttäjän tehtävät lisääntyisivät.

Eräitä muutoksia viranomaisten keskinäisiin suhteisiin aiheutuisi salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa koskevasta pakkokeinolain 10 luvusta sekä salaista tiedonhankintaa koskevasta poliisilain 5 luvusta. Esimerkiksi peitetoiminnasta ja valeostosta päättäminen siirtyisi tuomioistuimelle.

Mitä tulee *viranomaisten tehtäviin ja menettelytapoihin*, niiden käsiteltäväksi ja toimivaltuuksien piiriin tulisi uusi asioita. Huomattavassa määrin kysymys olisi kuitenkin ainoastaan tehtävien ja toimivaltuuksien nykyistä tarkemmasta ja kattavammasta määrittelystä. Menettelytapoja koskevalla sääntelyllä pyrittäisiin edistämään oikeusturvan sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Sinällään tehtävät, toimivaltuudet ja menettelytavat eivät ole aina selkeästi erotettavissa toisistaan.

Tehtävien, toimivaltuuksien ja menettelytapojen osalta voidaan tässä yhteydessä nostaa esiin eräitä ehdotuksia:
- esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen (esitutkintalain 3 luvun 12 §),
- esitutkinnan keskeyttäminen (esitutkintalain 3 luvun 13 §),
- edunvalvojan määrääminen lapselle esitutkintaa varten (esitutkintalain 4 luvun 8 §),
- avustajan käytön edistäminen ja siihen liittyvä yhteydenpidon luottamuksellisuuden turvaaminen (esitutkintalain 4 luvun 10 ja 11 §),
- esitutkinta- ja syyttäjäviranomaisten yhteistyövelvollisuus (esitutkintalain 5 luvun 3 §),

- velvollisuus tietyissä tilanteissa tallentaa kuulustelutilaisuus ääni- ja kuvatallenteeseen (esitutkintalain 9 luvun 3 §),
- loppulausuntomenettelyn korostuminen ja menettelyn tarkempi sääntely nykyiseen verrattuna (esitutkintalain 10 luvun 1 §),
- velvollisuus tehdä kirjallinen esitutkintapäätös (11 luvun 1 §),
- salassapitovelvollisuuteen liittyvä selostusvelvollisuus (esitutkintalain 11 luvun 6 §),
- poliisimiehen oikeus ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavattu rikoksesta epäilty (pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n 1 momentti),
- laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen kuuleminen vangitsemisvaatimuksen kohdistuessa alle 18-vuotiaaseen (pakkokeinolain 3 luvun 7 §),
- esineen hävittäminen, valtion käyttöön ottaminen tai myyminen takavarikoimisen sijasta (pakkokeinolain 7 luvun 24 §),
- erityisessä kotietsinnässä takavarikoidun aineiston sinetöiminen ja sinetöidyn aineiston tuomioistuinkäsittely (pakkokeinolain 8 luvun 11 ja 12 §),
- laite-etsintä (pakkokeinolain 8 luvun 19-21 ja 26-28 §),
- tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta (pakkokeinolain 10 luvun 4 § ja poliisilain 5 luvun 6 §),
- peitelty tiedonhankinta (pakkokeinolain 10 luvun 13 § ja poliisilain 5 luvun 14 §),
- tekninen laitetarkkailu (pakkokeinolain 10 luvun 22 § ja poliisilain 5 luvun 22 §),
- valvottu läpilasku (pakkokeinolain 10 luvun 39 § ja poliisilain 5 luvun 41 §),
- perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen korostaminen poliisitoiminnassa (poliisilain 1 luvun 2 §) ja
- tarkoitussidonnaisuuden periaatteen ottaminen lakiin (poliisilain 1 luvun 5 §).

Esityksellä ei voida arvioida olevan sellaisia vaikutuksia viranomaisten työmääriin, että ne eivät kykenisi hoitamaan tehtäviin nykyisillä voimavaroilla tai että resursseja tarvitsisi siirtää. Esityksellä ei ole vaikutuksia viranomaisten henkilöstön määrään ja asemaan eikä viranomaisorganisaatioiden rakenteisiin ja toimivuuteen. Kuten taloudellisia vaikutuksia koskevassa jaksossa jo todetaan, uusia viranomaisia ei ehdoteta perustettavaksi.

Nyt kysymyksessä olevan uudistuksen laajuus huomioon ottaen on selvää, että esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilainsäädäntöä soveltavat virkamiehet tarvitsevat laajamittaista koko henkilökunnan kattavaa koulutusta uuden lainsäädännön käyttöön ottamisen yhteydessä.

4.3 Sukupuolivaikutukset

Tämä lainvalmisteluhanke on valittu sellaisten hankkeiden joukkoon, joiden valmistelussa on kiinnitettävä erityistä huomiota sukupuolivaikutusten arviointiin.

Sosiaali- ja terveysministeriössä on laadittu opas sukupuolivaikutusten arvioimiseksi lainsäädäntöhankkeissa (Suvaopas; sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:25). Lähtökohtana oppaan mukaan on, että lainsäädäntöhankkeissa pyritään etukäteen selvittämään lain vaikutukset naisiin ja miehiin, jotta lakia sovellettaessa ei aiheutettaisi välillisesti syrjiviä sukupuolivaikutuksia. Tavoitteena on laadukas lainvalmistelu.

Suvaoppaan mukaan sukupuolivaikutusten osalta ensimmäinen askel on sen selvittäminen, onko alueella, jota lainvalmisteluhanke koskee, eroja sukupuolten välillä tai onko kyseisellä alueella merkitystä tasa-arvon edistämisen kannalta. Jos valmisteilla on lakihanke, joka kohdistuu tosiasiassa vain toiseen sukupuoleen, tulee sukupuolivaikutukset arvioida. Jos lakihan-

ke kohdistuu alueelle, jolla on tilastojen mukaan tasapuolinen tilanne sukupuolten kesken, on hyvä tarkastella sitä, miten uusi laki muuttaisi nykyistä tilannetta. Oppaan mukaan valmisteilla olevia lakeja on tarkasteltava esimerkiksi sen suhteen, edistävätkö ne miesten ja naisten välistä tasa-arvoa turvallisuuteen ja väkivallan uhkaan liittyen. Tältä osin huomiota oppaassa kiinnitetään muun ohessa naisten kokemaan väkivaltaan, joka on suurimmaksi osaksi lähisuhteisiin liittyvää.

Tässä esityksessä ehdotettava lainsäädäntö pääosin koskee rikosasian käsittelyä. Siltäkin osin näkökulma on rajattu niin, että kohteena on vain rikosprosessin osa esimerkiksi tuomioistuinkäsittelyn jäädessä ulkopuolelle. Rikosasian asianosaisilla ja todistajilla on laissa säädettyjä oikeuksia ja velvollisuuksia, joiden käytännön sisältö kulloinkin riippuu tapauksen yksityiskohdista. Rikoksen selvittämiseen liittyvät näkökohdat puhuvat sen puolesta, että epäillylle ja joissakin tapauksissa myös muille haittaa aiheuttavien tutkintakeinojen ja pakkokeinojen käyttäminen (esimerkiksi nouto ja pidättäminen sekä velvollisuus olla kuulustelussa) ratkeavat muiden seikkojen kuin kohteena olevan henkilön sukupuolen perusteella. Näistä lähtökohdista mahdollisuudet lainsäädännöllä vaikuttaa esimerkiksi sukupuolen tasa-arvoa edistävästi ovat rajatut.

Uudistettavana oleva lainsäädäntö on nykyisin kirjoitettu täysin sukupuolineutraaliin muotoon. Ainoastaan pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 3 momentissa on säännös henkilönkatsastusta toimittavan henkilön sukupuolesta ja henkilönkatsastuksessa läsnä olevan henkilön sukupuolesta. Sinällään tässä yhteydessä kuten lainsäädännön kehittämisen yhteydessä yleensäkin voidaan todeta se, että sukupuolinäkökohtiin ei tarvitse kiinnittää välttämättä huomiota pykälissä, vaan tulkintaohjeita voidaan antaa tarpeen mukaan yksityiskohtaisissa perusteluissa. Nykyisten pykälien perusteluissa ei nyt tarkoitettuja tulkintaohjeita juurikaan anneta.

Jonkin verran tietoja on saatavissa siitä, missä määrin ja miten rikosasian käsittelyä sääntelevä lainsäädäntö koskettaa toisaalta miehiä ja toisaalta naisia. Rikosten selvittämiseen liittyvät, yksilöön ulottuvat haitalliset vaikutukset kohdistuvat yleensä rikoksesta epäiltyihin, joista noin 80 prosenttia on miehiä. Miesten osuus rikoksista epäillyistä korostuu vakavimpien rikosten kohdalla. Naisten kohdalla painottuu asianomistajan asema. Vuosina 1997 ja 2005 tehtyjen mittavien naisuhritutkimusten mukaan naisiin kohdistuva lähisuhdeväkivalta on vakava ja mittava ongelma, joka jää pitkälti piiloon rikosilmoitusten vähäisen tekemisen vuoksi. Naisten asema korostuu myös niin ikään paljolti piilorikollisuudeksi jäävien seksuaalirikosten asianomistajina. Esityksen ehdotuksilla pyritäänkin parantamaan rikoksen asianomistajan asemaa erityisesti naisiin kohdistuvien väkivaltarikosten ja muiden vastaavien rikosten käsittelyssä.

Esitutkintalain 3 luvun 9 §:n (esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen) perusteluissa todetaan, että rikoksen vähäisyyttä arvioitaessa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi rikollisen menettelyn toistuvuuteen. Esimerkkinä mainitaan parisuhdeväkivaltaa koskevat tapaukset, jotka eivät välttämättä johda sakkoa ankarampaan rangaistukseen. Suhteellisuusperiaatetta koskevan pykälän (esitutkintalain 4 luvun 4 §) perusteluissa todetaan kuulustelun kestoa määritettäessä huomioon otettavana seikkana yksinhuoltajan asemaan liittyvät kysymykset. Esitutkintalain 4 luvun 6 §:ssä säädettäisiin hienotunteisuusperiaatteesta, jonka mukaan esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti. Pykälän perustelujen mukaan tahdikkuusnäkökohdat liittyvät erityisesti arkaluonteisten tai asianomistajaan muuten voimakkaasti esimerkiksi järkytyksen kautta vaikuttaneiden rikosten asianomistajakuulusteluihin.

Esitutkintalain 4 luvun 10 §:n 2 momentti kirjoitettaisiin velvoittavaan muotoon. Sen mukaan tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän olisi tehtävä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla. Mainitun luvun 1 a ja 3 §:n mukaan puolustajan ja tukihenkilön määrääminen tulee kysymykseen esimerkiksi seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten käsittelyssä.

Kuulusteltavan kohtelua koskevan esitutkintalain 7 luvun 5 §:n perusteluissa todetaan, että kuulustelun nopea toimittaminen vaikka jo tekopaikalla saattaa edistää rikoksen selvittämistä esimerkiksi tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty saattaa pyrkiä vaikuttamaan asianomistajan kertomukseen. Tällaisia tapauksia ovat perustelujen mukaan muun ohessa epäiltyyn perhe- tai parisuhdeväkivaltaan liittyvät asiat. Luvun 12 §:ssä säädettäisiin siitä, että tutkija voi pyynnöstä sallia asianosaista tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaaranna salassapitovelvollisuutta. Perustelujen mukaan kysymykseen voisi tulla esimerkiksi terveydenhuollon ammattihenkilö tilanteessa, jossa rikoksen asianomistaja on edelleen rikoksen aiheuttamassa järkytystilassa. Tällainen henkilö voisi osallistua kuulusteluun asianomistajalle määrätyn tukihenkilön lisäksi ja voisi myöhemmin tulla määrätyksi tukihenkilöksi.

Esitutkintalain 7 luvun 13 § koskisi osallistumista toisen henkilön kuulusteluun. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi olisi pykälän toinen virke, jonka mukaan osallistumisen sallimista harkittaessa on otettava huomioon hienotunteisuusnäkökohdat ja se, että epäillyn läsnäolosta ei saa aiheutua kärsimystä tai sitä vastaavaa muuta haittaa asianomistajalle. Pykälän perusteluissa on viitattu siihen, että epäillyn läsnäolo voi esimerkiksi seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten tutkinnassa aiheuttaa kuulusteltavalle asianomistajalle kärsimystä tai sitä vastaavaa haittaa.

Matkustuskieltoa koskevia säännöksiä täydennettäisiin siten, että ratkaistessaan syyteasian tuomioistuin saa määrätä vastaajan matkustuskieltoon tai hänelle määrätyn matkustuskiellon pidettäväksi edelleen voimassa myös vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta (uuden pakkokeinolain 5 luvun 9 §:n 3 momentti). Matkustuskielto voitaisiin edelleen määrätä rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi (5 luvun 1 §:n 1 momentin 3 kohta). Kuten yleisperusteluissa todetaan, matkustuskieltoa voidaan tietyin edellytyksin käyttää henkilöön kohdistuvien rikosten, esimerkiksi pahoinpitelyjen estämiseksi. Matkustuskiellon määräämisperusteisiin (viimeksi mainitun momentin 2 kohta) lisättäisiin myös se, että rikoksesta epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä esimerkiksi vaikuttamalla asianomistajaan.

Poliisilain 2 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan poliisimies voisi suojella henkilöä tai vartioida paikkaa henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvan rikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi. Vaikka tällaisen toimivaltuuden katsotaan olevan jo nykyisin, siitä selvyyden ja asian korostamisen vuoksi säädettäisiin laissa. Kysymys voisi olla esimerkiksi riitaiseen avioeroon liittyvien väkivaltaisuuksien estämisestä.

Esitykseen sisältyy lisäksi eräitä muita ehdotuksia, jotka eivät välttämättä koske naispuolisen asianomistajan asemaa esitutkinnassa, mutta liittyvät sukupuolivaikutuksiin. Pakkokeinolain jokamiehen kiinniotto-oikeus muutettaisiin nimeltään yleiseksi kiinniotto-oikeudeksi 2 luvun 2 ja 3 §). Pakkokeinolain 2 luvun 6 §:n (kohtuuttoman pidättämisen kielto) perusteluissa todetaan, että rikoksesta epäillyn henkilökohtaisiin oloihin saattavat liittyä pidättämisen tai vangitsemisen vaikutukset muuhun hänelle läheiseen henkilöön kuin häneen itseensä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa vangittavaksi vaaditun yksinhuollossa on pieni lapsi, joka jäisi

vaille tarpeellista huoltoa vapaudenriiston vuoksi. Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamista koskevan esitutkintalain 8 luvun 32 §:n 1 momentin mukaan henkilöntarkastusta ei saisi toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö, jos tarkastettavan kehoa kosketaan käsin tai hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa puututaan muulla vastaavalla tavalla. Poliisin tehtävien hoitoa ja tärkeysjärjestystä koskevassa poliisilain 1 luvun 6 §:n 1 momentissa säädettäisiin poliisin velvollisuudesta toimia yhdenvertaista kohtelua edistäen. Pykälän perustelujen mukaan ketään ei saisi asettaa ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan esimerkiksi sukupuolen perusteella.

4.4 Muut yhteiskunnalliset vaikutukset

Esityksen ehdotuksilla *edistetään oikeusturvan sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista.* Esitutkinnassa sekä pakkokeinojen ja poliisin toimivaltuuksien käytössä puututaan perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeusvelvoitteissa suojattuihin oikeushyviin. Tämä koskee erityisesti oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen (perustuslain 7 §), yksityiselämän suojaa (10 §) ja omaisuuden suojaa (15 §). Perustuslain 21 §:n nojalla huomioon on otettava myös oikeusturvakysymykset. Tämän jakson lisäksi perus- ja ihmisoikeuksiin liittyviä kysymyksiä käsitellään jäljempänä suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä koskevassa jaksossa.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamisessa merkittävä asema on lainsäädännössä kirjatuilla periaatteilla. Esitutkintalakiin otettaisiin uutena periaatteena rikoksesta epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen (4 luvun 3 §). Pakkokeinolakiin otettaisiin uusina periaatteina vähimmän haitan periaate ja hienotunteisuusperiaate (1 luvun 3 ja 4 §). Poliisilain 1 luvussa poliisitoimintaa ohjaavat periaatteet säädettäisiin nykyistä tarkemmin ja kattavammin. Luvun 2 §:n mukaan poliisin olisi kunnioitettava perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää näiden oikeuksien toteutumista. Uusien periaatteiden lisäksi jo nykyisessä lainsäädännössä olevat ja uusiin lakeihin siirrettäväksi ehdotettavat periaatteet (esimerkiksi syyttömyysolettama, suhteellisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate) suojaavat perus- ja ihmisoikeuksia.

Periaatteiden lisäksi perus- ja ihmisoikeuksia sekä oikeusturvaa edistävä vaikutus on useilla muilla ehdotuksilla, joista osa on jo mainittu edellisissä jaksoissa (esimerkiksi tuottamuksesta riippumattoman vahingonkorvausvastuun omaksuminen, avustajan käytön edistäminen ja velvollisuus tehdä kirjallinen esitutkintapäätös). Perus- ja ihmisoikeuksia vahvistavaa vaikutusta on myös sillä, että viranomaistoimivaltuuksien käyttämisestä säädettäisiin nykyistä tarkemmin. Samaan suuntaan vaikuttaisi se, että lakiin nostettaisiin lukuisia nykyisin asetuksissa olevia, yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteita koskevia säännöksiä.

Esitutkintalakiin otettavilla esitutkinnan käsittelykieltä (4 luvun 12 §), ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kieltä (4 luvun 13 §), kuulustelupöytäkirjan kieltä (9 luvun 1 §:n 2 momentti) ja esitutkintapöytäkirjan kieltä (9 luvun 6 §:n 1 momentti) koskevilla säännöksillä edistettäisiin perustuslain 17 §:n mukaisten kielellisten oikeuksien toteutumista.

Esityksen ehdotuksilla vahvistettaisiin myös *lasten asemaa esitutkinnassa.* Mainittua vaikutusta olisi jo lukuisilla sukupuolivaikutuksia koskevassa jaksossa mainituilla, esimerkiksi kuu-

lustelun toimittamista koskevilla ehdotuksilla. Esitys sisältää kuitenkin myös nimenomaan lapsia koskevia säännösehdotuksia.

Alle 15-vuotiaan tekemäksi epäilty rikollinen teko voitaisiin tutkia esimerkiksi hänen kohdistettavien lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen selvittämiseksi (esitutkintalain 3 luvun 5 §:n 2 momentin 3 kohta). Sääntelyn merkityksen vuoksi lakiin otettaisiin eräitä nykyisin esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetussa asetuksessa olevia säännöksiä. Tämä koskisi lasten kohtelua esitutkinnassa (4 luvun 7 §) ja sosiaaliviranomaisen edustajan osallistumista alle 18-vuotiaan epäillyn kuulusteluun (7 luvun 16 §). Kuten edellisissä jaksoissa on jo todettu, esitutkintalakiin otettaisiin pykälä edunvalvojan määräämisestä lapselle esitutkintaa varten (4 luvun 8 §). Tutkija voisi sallia lastakin tukevan muun henkilön kuin avustajan tai tukihenkilön läsnäolon kuulustelussa (esitutkintalain 7 luvun 12 §).

Rikosasian käsittelyssä mukana olevan lapsen aseman vahvistamiseen liittyisivät myös eräät ehdotettavan pakkokeinolain säännökset. Selvyyden vuoksi laissa nyt nimenomaisesti säädettäisiin kiellosta pidättää, vangita tai määrätä matkustuskieltoon alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä (2 luvun 5 §:n 3 momentti ja 11 §:n 4 momentti sekä 5 luvun 1 §:n 2 momentti). Pakkokeinolakiin lisättäisiin pykälä laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen kuulemisesta niissä tapauksissa, joissa alle 18-vuotiasta vaaditaan vangittavaksi (3 luvun 7 §).

Rikoksentorjuntaa ja turvallisuutta edistävää vaikutusta on sillä, että poliisi ja muut esitutkintaviranomaiset voivat tehokkaasti estää ja selvittää rikoksia. Samaan vaikutukseen päästään toimivaltuuksilla, joilla voidaan estää häiritsevää, vahingollista tai häiritsevää käyttäytymistä tai puuttua sellaiseen käyttäytymiseen sen jo käynnissä ollessa. Rikoksentorjuntaa ja turvallisuutta edistävää vaikutusta voi olettaa olevan sillä, että viranomaisten toimivaltuuksia ehdotetaan tässä esityksessä täsmennettäväksi ja joiltakin osin täydennettäväksi, oikeusturvan sekä perus- ja ihmisoikeuksien suojan asettamat vaatimukset kuitenkin huomioon ottaen.

5 Asian valmistelu

Yleisperustelujen johdantojaksossa on jo mainittu oikeustieteen lisensiaatti, varatuomari Klaus Helmisen sisäasiainministeriön toimeksiannosta tekemä selvitys.

Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö asettivat 12 päivänä maaliskuuta 2007 toimikunnan valmistelemaan ehdotusta esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistukseksi (esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunta). Toimikunta luovutti mietintönsä 20 päivänä toukokuuta 2009 (oikeusministeriön komiteanmietintö 2009:2).

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Esitutkintalaki

1 luku. Soveltamisalasäännökset

1 §. *Lain soveltamisala*. Pykälän *1 momentin* mukaan rikoksen esitutkinta toimitettaisiin tämän lain mukaisesti, jollei laissa erikseen toisin säädetä. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 1 §:ää.

Rikoksella tarkoitettaisiin tässä kuten muissakin yhteyksissä rangaistavaksi säädettyä tekoa. Esitutkintavaiheessa rikokseksi katsotaan käytännössä myös sellaiset teot, joista tekijää ei loppujen lopuksi syytetä tai tuomita rangaistukseen jonkin syyttämättäjättämisperusteen tai rangaistusvastuusta vapauttavan seikan olemassaolon vuoksi. Esimerkkeinä viimeksi mainituista voidaan todeta syyntakeettomien tekemät teot ja hätävarjeluna tehdyt teot. Tällaisten vastuuvapausperusteiden olemassaolo esitutkinnan alkuvaiheessa ei ole kuitenkaan selvää.

Erillisen ryhmän rangaistavaksi säädettyjen tekojen joukossa muodostavat teot, joihin alle 15-vuotiaiden ja näin ollen rikoslain 3 luvun 4 §:n 1 momentin nojalla rikosoikeudellista vastuunalaisuutta vailla olevien henkilöiden epäillään syyllistyneen. Näitä tekoja kutsutaan *rikollisiksi teoiksi* esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 14 §:ssä, jossa säädetään kuulustelun ja tutkinnan edellytyksistä tällaisissa tapauksissa. Tässä laissa näiden tekojen esitutkinnan edellytyksistä ehdotetaan säädettäväksi 3 luvun 5 §:ssä. Myös nimitys ”rikollinen teko” ehdotetaan säilytettäväksi.

Rikoksen esitutkinnan toimittaminen on eräissä tapauksissa säädetty muiden kuin poliisiviranomaisten tehtäväksi. Tämä koskee rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisia. Niitä koskevissa erityissäännöksissä, joita käsitellään lähemmin jäljempänä 2 luvun 1 §:n 2 momentin perusteluissa, ei yleensä säädetä esitutkinnan toimittamistavasta esitutkintalaista poikkeavalla tavalla. Kysymys on pikemminkin esitutkintaviranomaisten keskinäisen toimivallan järjestämisestä.

Kuten jo nykyisen pykälän perusteluissa (HE 14/1985 vp) todetaan, eri lakien perusteella joudutaan suorittamaan tutkimuksia tapahtumista, joihin ei aina liity rikosta, mutta joita tutkittaessa noudatetaan samanlaista menettelyä kuin rikostutkinnassa. Tällöin on kysymys poliisilaissa säädetystä poliisitutkinnasta, jonka sääntelyllä vuonna 1995 uudessa poliisilaissa poistettiin esitutkintalain aikaan vallinnut epäselvä oikeustila. Esitutkinta ja poliisitutkinta eivät välttämättä ole erillisiä, vaan poliisitutkinnassa saattaa ilmi tulleen rikosepäilyn vuoksi ilmetä aihe käynnistää esitutkinta. Poliisitutkintaa koskevat säännökset ovat poliisilain 4 luvussa. Tämän esityksen mukaan poliisitutkinnasta säädettäisiin uuden poliisilain 6 luvussa. Poliisitutkinnan suorittamistapauksista säädetään erikseen, mitä käsitellään lähemmin viimeksi mainitun luvun 1 §:n perusteluissa.

Pykälän *2 momentissa* todettaisiin selvyyden vuoksi, että pakkokeinojen käyttämisestä ja esitutkintaviranomaisten tiedonhankinnasta on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään. Pakkokeinojen käytön osalta yleislakina on pakkokeinolaki. Pakkokeinojen käytöstä säädetään muun ohessa myös edellä mainituissa rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisia koskevissa erityislaeissa. Keskeisin esitutkintaviranomaisen tiedonhankintaa koskeva sääntely on poliisilain 3 luvussa, jota osittain vastaava sääntely ehdotetaan tässä esityksessä otettavaksi myös uuteen poliisilakiin.

2 §. *Esitutkinnassa selvitettävät asiat.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että esitutkinnassa selvitetään 1) asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syytteestä päättämistä ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat; 2) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi; 3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja 4) suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä.

Pykälän 1 momentti vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 5 §:n 1 momenttia eräin muutoksin. Voimassa olevaan lakiin verrattuna *1 kohdan* alkuun lisättäisiin ”asian laadun edellyttämällä tavalla”, mikä liittyy yleisperusteluissa jo käsiteltyyn esitutkinnan tehokkaan toimittamisen vaatimukseen. On pyrittävä keräämään riittävä kohtuudella saatavissa oleva selvitys ja näyttö, niin epäiltyä vastaan kuin hänen puolestaankin puhuva. Sinällään rikosten riittävän tehokas selvittäminen ei luonnollisesti liity pelkästään rikoksesta epäiltyyn vaan myös muihin asianosaisiin, koska esimerkiksi asianomistajan kannalta esitutkinta voidaan nähdä oikeussuojakeinoksi. Selvittäminen asian laadun edellyttämällä tavalla pitää sisällään sen, että tutkintaan on suunnattava riittävästi henkilöstö- ja muita voimavaroja. Tutkintaa ei voida myöskään päättää kiireeseen tai perusteettomiin ja hätäisiin johtopäätöksiin nojautumalla. Tehokkuuden vaatimuksen yksi ulottuvuus on, että tapaus tulee tutkia sitä perusteellisemmin mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä esitutkinnan puutteelliseen suorittamiseen on kiinnitetty huomiota erityisesti niissä tapauksissa, joissa esitutkinta on lopetettu saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi. Jokin asian ratkaisemiselle olennainen seikka (esimerkiksi kysymyksessä olevan omaisuuden omaisuussuhteet) on saattanut jäädä selvittämättä. Toisaalta asia on esimerkiksi saatettu ratkaista ainoastaan asianosaisten kuulemisella, vaikka asian lisäselvittämiseksi olisi ollut mahdollista kuulustella todistajia. Viimeksi mainittua tapausta koskevassa eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksessä (19.10.2005, dnro 2092/4/05) todetaan, että arvioitaessa esitutkintatoimenpiteiden tarvetta ja hyväksyttävyyttä tulee ottaa huomioon muun muassa, kuinka todennäköistä uuden selvityksen saaminen asiaan vielä on, kuinka suurta työmäärää se edellyttää ja milloin selvitystä ehkä olisi saatavissa. Päätöksen mukaan ratkaisuun vaikuttaa myös epäillyn rikoksen laatu.

Tutkinnan tehokkuuteen liittyvät näkökohdat korostuvat tapauksissa, joissa poliisimiestä epäillään rikoksesta. Niissä rikosten selvittämistavoitteen lisäksi mukana ovat virkamiestoiminnan nauttimaan yleiseen luottamukseen liittyvät kysymykset. Poliisirikosten tehokkaaseen tutkintaan on myös EIT kiinnittänyt huomiota lukuisissa ratkaisuissaan. Niissäkin tapauksissa tulkintalinjana on ollut, että tutkinnalle asetettavat vaatimukset ovat sitä tiukempia mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys

Momentin 1 kohdan mukaan myös asianosaiset olisi siis selvitettävä asian edellyttämällä tavalla. Tässä esityksessä ehdotetaan uuteen esitutkintalakiin lisättäväksi pykälä (2 luvun 5 §) esitutkinnan asianosaisista. Rikos ja sen selvittäminen esitutkinnassa voivat monin tavoin vaikuttaa useiden sellaisten tahojen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin, joiden tyhjentävä luettelointi ei ole mahdollista. Sen vuoksi pykälän yleislausekkeen mukaan asianosaiseksi katsottaisiin henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa. Poliisilla ei ole aina käytännön mahdollisuuksia selvittää kaikkia niitä, jotka voivat olla rikoksen asianosaisia. Tämä koskee esimerkiksi internetin kautta tehtyjä laajoja tilauspetoksia ja vesistön pilaantumiseen liittyviä ympäristörikoksia. Osa asianosaisista ilmoittautuisi heidän oikeuksiensa, etujensa tai velvollisuuksiensa sitä edellyttäessä esitutkintaviranomaisille saatuaan jotakin kautta tietää esitutkinnassa olevasta rikoksesta.

Muun asianosaisen kuin asianomistajan tai rikoksesta epäillyn selvittämistarve perustuisi käytännössä esitutkinnassa muuten ilmitulleisiin seikkoihin tai rikoksen luonteeseen. Saattaa esimerkiksi ilmetä, että rikoksen johdosta valtiolle mahdollisesti menetettäväksi tuomittava esine ei kuulukaan rikoksesta epäillylle. Asianomistajalle vahinkoa aiheuttanut rikos on myös saattanut liittyä epäillyn työtehtävien hoitoon tai kohdistua vakuutettuun omaisuuteen, jolloin epäillyn työnantajan tai asianomistajalle vakuutuksen myöntäneen vakuutusyhtiön kuuleminen esitutkinnassa on tarpeen.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna 1 kohdan alkuun lisättäisiin sanan ”rikos” eteen sana ”epäilty” sen korostamiseksi, että esitutkinnassa vasta selvitetään, onko rikos tehty. Tämä näkökohta liittyy syyttömyysolettamaan, jonka erään merkityssisällön mukaan rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä, mistä säädettäisiin 4 luvun 2 §:ssä.

Pykälän 1 momentin 1 kohtaan myös lisättäisiin verrattuna nykyisen pykälän vastaavaan kohtaan se, että esitutkinnassa selvitetään rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat. Tämä esitutkinnassa koottavan aineiston keskeinen käyttötarkoitus ei nimenomaisesti ilmene säännöksestä sen nykyisessä muodossa, vaikka osittain seuraamuksen määräämistä varten tarvittavien seikkojen selvittämisvelvollisuus tulee jo velvollisuudesta selvittää rikos ja sen teko-olosuhteet. Lisäys koskisi niin syyttäjän vaatimia seuraamuksia kuin tuomioistuimen viran puolesta määräämiä seuraamuksia.

Esitutkintaviranomaisen on selvitettävä asia siten, että tuomioistuin voi rikoslain 6 luvun säännösten nojalla päättää rangaistuksesta. Tämä koskee niin rangaistuslajin valintaa kuin rangaistuksen mittaamistakin. Keskeisiä tältä kannalta ovat rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen liittyvät seikat (rikoslain 6 luvun 4 §). Merkitystä voi olla myös rikoslain 6 luvun 5 §:n mukaisiin koventamisperusteisiin (esimerkiksi rikollisen toiminnan suunnitelmallisuus) ja 6 §:n mukaisiin lieventämisperusteisiin (esimerkiksi rikoksen tekemiseen vaikuttanut huomattava painostus tai voimakas inhimillinen myötätunto) liittyvillä seikoilla.

Rangaistuksen lisäksi rikoksen muina seuraamuksina, joiden määräämisedellytykset on selvitettävä, tulevat kysymykseen esimerkiksi tuomitsematta jättäminen, menettämisseuraamus, ajokielto, metsästyskielto, eläintenpitokielto, liiketoimintakielto, vaarallisen rikoksenuusijan määrääminen suorittamaan koko vankeusaika ja sotilasarvon menettäminen. Jos rikoksesta tulee seuraamukseksi todennäköisesti sakkorangaistus, on selvitettävä myös päiväsakon rahamäärän määräämisperusteeksi otettavat seikat.

Jos alle 21-vuotiaan epäillään tehneen rikoksen, esitutkinnassa on tietyin edellytyksin tehtävä henkilötutkinta, jolla voi olla vaikutusta määrättävään rangaistukseen ja josta säädetään erikseen nuorista rikoksentekijöistä annetussa asetuksessa (1001/1942) ja nuoria rikoksentekijöitä koskevassa oikeusministeriön päätöksessä (310/1943). Lisäksi on otettava huomioon oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:n 2 momentti, jonka mukaan rikoksesta epäilty voidaan jo esitutkinnan aikana määrätä mielentilatutkimukseen. Esitutkintaviranomaisella ei ole mainitun säännöksen mukaan roolia mielentilatutkimuksen määräämismenettelyssä, mutta tutkimuksen tarpeellisuuden arviointi voi kuulua esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitutkintayhteistyön piiriin. Tuomioistuin voi syyttäjän esityksestä määrätä rikoksesta epäillyn mielentilatutkimukseen.

Momentin *2-4 kohta* vastaisivat voimassa olevan lain 5 §:n 1 momentin 2-4 kohtaa kuitenkin sillä tavalla muutettuna, että asiasisällön perusteella 2 ja 3 kohdan paikkoja vaihdettaisiin verrattuna nykyiseen säännökseen ja että 4 kohta olisi kirjoitettu nykyiseen verrattuna selkeämpään muotoon.

Pykälän *2 momentin* mukaan esitutkinnassa asia olisi valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä. Voimassa olevan lain 5 §:n 2 momentissa on ainoastaan todistelua pääkäsittelyssä koskeva osuus. Syyteharkintaan ja asianosaisten etujen valvomiseen liittyvillä lisäyksillä korostettaisiin seikkoja, joita sinällään jo 1 momentin eri kohdat ilmentäisivät. Esitutkinnalla palvellaan paitsi rikosprosessin myös asianosaisten etuja.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvun 1 §:n mukaan rikosasia voidaan ratkaista tuomioistuimessa ilman pääkäsittelyä kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Kirjallisen menettelyn käyttäminen edellyttää syytetyn myötävaikutusta eli sitä, että tämä tunnustaa syytteessä kuvatun teon sekä käräjäoikeudelle antamallaan nimenomaisella ilmoituksella luopuu oikeudestaan suulliseen käsittelyyn ja suostuu asian ratkaisemiseen kirjallisessa menettelyssä. Edellytyksenä on myös asianomistajan ilmoitus, jonka mukaan hän ei vaadi pääkäsittelyn toimittamista. Menettelyn soveltamisala on rajoitettu rikoksiin, joista ei ole säädetty ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Edellytyksenä on lisäksi, että vastaaja on teon tehdessään ollut täysi-ikäinen ja että asian selvittäminen ei kokonaisuutena arvioiden vaadi pääkäsittelyä. Rangaistukseksi ei voida tuomita ankarampaa rangaistusta kuin yhdeksän kuukautta vankeutta.

Esitutkintaviranomaisen on esitutkintaa toimittaessaan otettava huomioon kirjallisen menettelyn käyttämisen edellytykset. Kun tutkittavana oleva asia saattaa ohjautua kirjalliseen menettelyyn, on esitutkinnan oltava perusteellista sekä esitutkintapöytäkirjaan ja muihin esitutkinta-asiakirjoihin tehtävien kirjausten riittäviä ja tarkkoja. Kirjalliselle menettelylle asetetut tavoitteet eli oikeudenkäynnin joutuisuus, tarkoituksenmukaisuus ja joustavuus eivät toteudu, jos esitutkinta on niin puutteellinen, ettei esitutkinta-aineisto sisällä tarvittavia tietoja tai esitutkintaa joudutaan täydentämään. Aikaisempaan oikeustilaan verrattuna erityisesti tunnustamisen kohteena olevan teon ja seuraamuksen määräämiseen vaikuttavien seikkojen selvittäminen korostuu. Myös asianomistajan vaatimusten selvittämiseen on kiinnitettävä huomiota.

Sisäasiainministeriö on poliisin hallinnosta annetun lain 4 §:n nojalla antanut 29 päivänä syyskuuta 2006 ohjeen kirjallisesta menettelystä (SM-2006-02777/Ri-2). Ohje on voimassa 29.9.2006 – 28.9.2011. Ohjeessa käsitellään rikosasian soveltuvuutta kirjalliseen menettelyyn, poliisin toimenpiteiden perustaa ja neuvontavelvollisuutta, tutkinnan laatua ja kuulustelujen

kirjaamista, tulo- ja varallisuustietoja, kokonaisarvioita jutun soveltuvuudesta kirjalliseen menettelyyn, esitutkintapöytäkirjaa ja kansilehtimerkintöjä sekä haastetta, haastehakemusta ja syyttäjän syytettä.

2 luku. Esitutkintaan osalliset

1 §. *Viranomaiset esitutkinnassa.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että esitutkinnan toimittaa poliisi. Voimassa olevan lain 13 §:ään verrattuna säännöksestä poistettaisiin ensinnäkin maininta, jonka perusteella esitutkinnan toimittavasta viranomaisesta voidaan erikseen säätää toisin. Tämä johtuisi siitä, että muista esitutkintaviranomaisista kuin poliisista ja niiden esitutkintatoimivallan perusteena olevista laeista säädettäisiin pykälän 2 momentissa. Voimassa olevaan lakiin verrattuna pykälästä poistettaisiin myös tarpeettomana virke, jonka mukaan siitä, mille yksikölle poliisissa esitutkinta kuuluu, on säädetty ja määrätty erikseen.

Poliisin hallinnosta annettu laki ja asetus (158/1996) määrittävät poliisin yksiköiden keskinäisen työnjaon. Lain 7 §:n 3 kohdan mukaan paikallispoliisin eli kihlakunnan poliisilaitosten tehtävänä on tutkia rikoksia ja muita yleistä järjestystä tai turvallisuutta vaarantavia tapahtumia. Sama tehtävä kuuluu mainitun lain 11 §:n 3 kohdan nojalla myös liikkuvalle poliisille, jonka esitutkintatoimenpiteet käytännössä rajoittuvat liikennevalvontaan liittyviin rangaistusvaatimus- ja rikesakkomääräysasioihin. Paikallispoliisin alueellisen toimivallan jakautumista ei säännellä laissa. Käytännössä toimivallan jaossa noudatetaan ensisijaisesti niin sanottua alueperiaatetta, jonka mukaan poliisilaitoksen tutkintatoimivallan perustana on se, että rikos on tehty laitoksen toimialueella tai asialla on muuten kytkentä alueelle.

Liikkuvan poliisin lisäksi poliisin valtakunnallisia yksiköitä ovat keskusrikospoliisi ja suojelupoliisi, joiden tutkittavista rikoksista säädetään poliisin hallinnosta annetun lain 9 ja 10 §:ssä. Keskusrikospoliisin tehtävänä on torjua kansainvälistä, järjestäytynyttä, ammattimaista, taloudellista ja muuta vakavaa rikollisuutta, suorittaa tutkintaa sekä kehittää rikostorjuntaa ja rikostutkintamenetelmiä. Sisäasiainministeriö määrää yleisesti sekä poliisin ylijohto ja poliisin lääninjohto määräävät tietyissä tapauksissa keskusrikospoliisin ja muiden yksiköiden välisistä tutkintajärjestelyistä. Suojelupoliisin tehtävänä on sisäasiainministeriön tarkemmin määräämien asiaryhmien perusteella torjua sellaisia hankkeita ja rikoksia, jotka voivat vaarantaa valtio- ja yhteiskuntajärjestystä tai valtakunnan sisäistä tai ulkoista turvallisuutta sekä suorittaa tällaisten rikosten tutkintaa. Ministeriö määrää tarkemmin ne asiaryhmät, jotka kuuluvat suojelupoliisin tutkittaviksi.

Ahvenanmaan itsehallintolain (1144/1991) mukaan maakunnalla on vastuu yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta. Tämän perusteella maakunnalla on oma poliisitoimi. Valtakunnan tehtäviin kuuluvat rikosprosessioikeuden alaan kuuluvat kysymykset. Itsehallintolain mukaan tehtäviä voidaan siirtää valtakunnan ja maakunnan välillä erityisellä oikeudellisella instrumentilla eli sopimusasetuksella. Poliisin tehtäviä Ahvenanmaalla koskee poliisihallinnosta Ahvenanmaan maakunnassa annettu asetus (828/1998). Rajavartiolaitoksen suorittamia poliisitehtäviä maakunnassa koskee puolestaan tasavallan presidentin asetus rajavartiolaitoksen tehtävistä Ahvenanmaan maakunnassa (420/2004). Valtakunnalle muutoin kuuluvaa toimivaltaa esitutkinnan suorittamiseen on annettu myös maakunnan poliisille, ja valtakunnan poliisille on annettu toimivaltuuksia poliisitehtävien hoitamiseen maakunnassa. Valtakunnan esitutkintaa ja pakkokeinoja koskeva lainsäädäntö tulee itsehallintolain mukaan suoraan sovellettavaksi Ahvenanmaalla.

Tutkinnan suorittavasta poliisiyksiköstä olisi säännös erityisiä tutkintajärjestelyjä koskevassa pykälässä (4 §:n 3 momentti). Sen mukaan poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tutkittaisiin aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, jos asia ei ole rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävä. Muutenkin rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulisi säännöksen mukaan tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että poliisin lisäksi esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset siten kuin niiden esitutkintatoimivallasta säädetään rajavartiolaissa, tullilaissa, sotilaskurinpitolaissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa. Näiden säädösten sisältöä on jo käsitelty edellä alajaksoissa 2.1.5, 2.1.6 ja 2.1.7.

Alkuvuonna 2009 eduskunnan käsiteltävänä on edelleen hallituksen esitys laiksi poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta sekä eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 26/2008 vp). Yhteistoimintaa koskevan lain tarkoituksena olisi lakiehdotuksen 1 §:n mukaan edistää näiden niin sanottujen PTR -viranomaisten yhteistoimintaa sekä PTR -viranomaisten yhteisten toimintalinjojen toteuttamista siten, että PTR- viranomaisille säädetyt muun ohessa rikosten estämiseen, paljastamiseen ja selvittämiseen (rikostorjunta) perustuvat tehtävät ja yksittäiset toimenpiteet tulevat hoidetuiksi tarkoituksenmukaisesti, tehokkaasti ja taloudellisesti. Yhteistoiminnalla tarkoitettaisiin kyseisessä laissa muun ohessa rikostorjuntaan liittyvän toimenpiteen suorittamista toisen PTR -viranomaisen puolesta tai apuna tämän tehtäväalueella sekä toimimista yhteistyössä PTR -viranomaisten yhteisellä tehtäväalueella (2 momentti). Pykälän 3 momentissa säädettäisiin, että PTR -viranomaisten tehtävistä ja niihin liittyvistä toimivaltuuksista on voimassa, mitä niistä on erikseen säädetty.

Yhteistoiminnasta toisen PTR -viranomaisen tehtäväalueella säädettäisiin yhteistoimintaa koskevan lain 2 §:ssä. PTR -viranomainen voisi pyynnöstä suorittaa toisen PTR -viranomaisen puolesta tämän tehtäväalueeseen kuuluvan rikostorjuntaan liittyvän toimenpiteen käyttäen niitä toimivaltuuksia, joita se saa käyttää omalla tehtäväalueellaan sille kuuluvissa rikostorjuntatehtävissä. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin kiireellisen toimenpiteen suorittamisesta ilman pyyntöäkin. Lain 7 §:n mukaan PTR -viranomaiset voisivat perustaa yhteisen tiedonhankinta- ja tutkimusryhmän rikoksen tai rikoskokonaisuuden estämiseksi, paljastamiseksi tai selvittämiseksi.

Pykälän *3 momentissa* todettaisiin, että esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan osallistuu virallinen syyttäjä. Tällä korostettaisiin sitä, että syyttäjä ei ole esitutkintavirkamies. Häntä eivät siis koskisi ehdotettavan lain esitutkintaviranomaista ja esitutkintavirkamiestä koskevat säännökset. Esitutkintalaki kuitenkin laajasti mahdollistaisi syyttäjän osallistumisen esitutkintaan ja antaisi hänelle merkittävät sitä koskevat toimivaltuudet. Syyttäjän osallistumista ja toimivaltaa koskevat säännökset perustuisivat pitkälti voimassa olevan esitutkintalain säännöksiin. Ehdotettavan lain lisäksi syyttäjän toimivaltuuksista olisi luonnollisesti voimassa, mitä niistä muualla säädettäisiin.

Kihlakunnansyyttäjästä annetun lain (195/1996) 1 §:n mukaan paikallisena syyttäjäviranomaisena on kihlakunnansyyttäjä. Paikallisena syyttäjänä voi lain 7 §:n mukaan toimia myös rajatun toimivallan omaava apulaissyyttäjä, jonka yleensä vuoden kestävää virkakautta voidaan pitää eräänlaisena notaarin tehtävään rinnastettavana harjoitteluna. Apulaissyyttäjän käsiteltäväksi voidaan antaa rangaistusmääräysasioita ja yhden tuomarin kokoonpanossa käsiteltäviä asioita. Syyttäjiä koskevaa lainsäädäntöä ollaan uudistamassa.

Luvun 4 §:n 1 momentissa säädettäisiin siitä, milloin virallinen syyttäjä toimii tai milloin hän voi harkintansa mukaan toimia tutkinnanjohtajana poliisirikoksen esitutkinnassa. Mainitun pykälän 2 momentin mukaan tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjällä olisi tuossa tehtävässään samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä.

Esitutkinta olisi 3 luvun 4 §:n 3 momentin mukaan toimitettava syyttäjän pyynnöstä, jos hän saa lain mukaan yleisen edun sitä vaatiessa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta, vaikkei asianomistaja vaatisikaan rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Esitutkintaa voitaisiin saman luvun 10 §:n nojalla rajoittaa syyttäjän päätöksellä.

Virallinen syyttäjä osallistuisi esitutkintayhteistyöhön 5 luvun säännösten mukaisesti. Luvun 1 §:ssä olisivat säännökset rikosasiasta ilmoittamisesta syyttäjälle. Syyttäjän toiminnasta esitutkinnassa säädettäisiin luvun 2 §:ssä. Esitutkintaviranomaisen olisi syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Esitutkintaviranomaisen olisi muutenkin noudatettava syyttäjän määräyksiä, joilla pyritään turvaamaan asian selvittäminen 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Syyttäjä päättäisi esitutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutkinnan päättämisen jälkeen, jolloin olisi siis kysymys lisätutkintatoimenpiteistä. Jotta esitutkintayhteistyö esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välillä toimisi, 5 luvun 3 § velvoittaisi toisaalta esitutkintaviranomaisen ilmoittamaan syyttäjälle esitutkinnan edistymisestä ja siinä tehtävistä merkittävistä toimenpiteistä ja toisaalta syyttäjän käyttämään aktiivisesti hänellä olevia toimivaltuuksia.

Lain 7 luvun 13 §:n 2 momentin nojalla virallisella syyttäjällä olisi aina oikeus olla läsnä kuulustelussa. Hänellä olisi luvun 17 §:n mukaan kuulusteluun osallistuessaan myös oikeus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Läsnäolo-oikeus koskisi 8 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan myös ryhmätunnistusta. Voimassa olevaan lakiin verrattuna sisällöllisesti uusi säännös olisi 9 luvun 4 §:n 3 momentti, jonka mukaan viralliselle syyttäjälle olisi hyvissä ajoin etukäteen ilmoitettava kuulustelukertomuksen tallentamisesta pykälässä tarkoitetulla tavalla ja varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä olisi tällöin oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä. Viimeksi mainittu pykälä koskisi kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteelle todisteena käyttämistä varten.

Virallista syyttäjää olisi tarvittaessa kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä (10 luvun 1 §:n 2 momentti). Syyttäjän toimivaltaa laajennettaisiin verrattuna voimassa olevaan lakiin niin, että hän voisi tutkinnanjohtajana toimiessaan antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta on lopetettu 3 luvun 9 §:n nojalla (10 luvun 3 §).

2 §. *Tutkinnanjohtaja.* Pykälän *1 momentissa* ehdotetaan säädettäväksi, että esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, jona toimii pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Virallinen syyttäjä toimisi tutkinnanjohtajana kuitenkin vain 4 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa. Asian laatuun liittyvästä tai muusta vastaavasta perustellusta syystä saisi tutkinnanjohtajana olla poliisin toimittamassa esitutkinnassa rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli ja muun viranomaisen toimittamassa esitutkinnassa virkamies, jonka oikeudesta toimia tutkinnanjohtajana laissa säädetään erikseen. Pakkokeinolailla tarkoitettaisiin tässä esityksessä ehdotettavaa uutta pakkokeinolakia.

Momentti osittain vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 14 §:n 1 momenttia. Nykyisessä laissa mainitaan tutkinnanjohtajana pakkokeinolain 1 luvun 6 §:ssä mainittu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Mainitussa pykälässä mainitaan, kuten myös ehdotettavan pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä mainittaisiin, pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä virallinen syyttäjä. Momentin toisen virkkeen syyttäjää koskeva rajaus olisi tarpeen, koska hän ei edelleenkään toimisi tutkinnanjohtajana kuin rajoitetuissa tapauksissa. Nämä liittyisivät 4 §:n 1 momentin mukaisesti tapauksiin, joissa rikoksesta epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies.

Pakkokeinolain 2 luvun 9 §:n 1, 3 ja 4 kohdassa säädettäisiin tutkinnanjohtajana toimivista poliisi-, tulli- ja rajavartiovirkamiehistä. Tutkinnanjohtajasta sotilasoikeudenkäyntiasioissa säädetään 1 momentin tarkoittamalla tavalla erikseen sotilaskurinpitolain 28 §:n 2 momentissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain 4 §:n 1 momentissa.

Ehdotettavassa laissa säädettäisiin voimassa olevaa esitutkintalakia kattavammin tutkinnanjohtajan päätösvaltaan kuuluvista asioista, joita olisivat seuraavat:
- tarvittaessa päättäminen siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena (2 luvun 5 §:n 3 momentti),
- tarvittaessa päättäminen alaisenaan toimivan esitutkintavirkamiehen esteellisyydestä (2 luvun 7 §:n 2 momentti),
- tarvittaessa päättäminen siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä (3 luvun 3 §:n 3 momentti),
- päättäminen asianosaisen pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä (3 luvun 7 §:n 2 momentti),
- tarvittaessa päättäminen esitutkinnan toimittamatta jättämisestä ja lopettamisesta (3 luvun 9 §:n 3 momentti),
- esityksen tekeminen syyttäjälle esitutkinnan rajoittamisesta (3 luvun 10 §),
- esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen (3 luvun 12 §),
- esitutkinnan keskeyttäminen (3 luvun 13 §:n 1 momentti),
- tarvittaessa päättäminen siitä, toimitetaanko esitutkinta täydellisenä vai suppeana (3 luvun 14 §:n 3 momentti),
- esityksen tekeminen oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle ja avustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle (4 luvun 10 §:n 2 momentti),
- nouto esitutkintaan (6 luvun 2 §:n 2 momentti),
- oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulusteleminen todistajana tai todistelutarkoituksessa esitutkinnassa (7 luvun 7 §:n 2 momentti),
- ryhtyminen toimenpiteisiin todistajankuulustelun toimittamiseksi tuomioistuimessa (7 luvun 9 §:n 1 momentti),
- avustajan ja tukihenkilön kuulusteluun osallistumisen kieltäminen (7 luvun 12 §),
- ryhmätunnistuksen järjestäminen (8 luvun 2 §:n 3 momentti),
- muun kuin esitutkintaviranomaisen oikeus tehdä kysymyksiä kuulusteltavalle, kun tallennetta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä (9 luvun 4 §:n 2 momentti) sekä
- loppulausunnon pyytäminen ja sen mahdollisesti edellyttämät toimenpiteet (10 luvun 1 §:n 2 momentti).

Momentin kolmas virke poikkeaisi voimassa olevan pykälän 1 momentin kolmannesta virkkeestä, jonka mukaan edellytyksenä rikosylikonstaapelin tai ylikonstaapelin toimimiselle tutkinnanjohtajana ovat erityiset syyt. Tämän muutoksen syitä on jo käsitelty yleisperusteluissa. Kuten niissä todetaan, vähäisiä rutiiniluonteisia rikosasioita voidaan huomattavassa määrin osoittaa rikosylikonstaapelien ja ylikonstaapelien tutkinnanjohtoon. Lisäksi huomioon voidaan ottaa poliisiyksiköiden rajallisten voimavarojen tarkoituksenmukainen kohdentaminen.

Tulli- ja rajavartiovirkamiehistä, jotka erityisestä syystä voivat toimia tutkinnanjohtajina, säädetään tullilain 43 §:n 3 momentissa ja rajavartiolain 46 §:ssä.

Tutkinnanjohtajan toimivaltuuksia tarkasteltaessa on otettava huomioon se, että päätöksiä joudutaan tekemään myös asioissa, joissa ei ole ainakaan vielä päätöksentekohetkellä tutkinnanjohtajaa. Tällöin tutkinnanjohtajalla tarkoitetaan tutkinnanjohtajaksi kelpoista poliisimiestä, joka tulee ryhtymään tai ainakin voisi ryhtyä kysymyksessä olevan asian tutkinnanjohtajaksi.

Pykälän *2 momentissa* olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Sen mukaan samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvien rikosten tutkinnanjohtajien esimieheksi voitaisiin määrätä yleistutkinnanjohtaja, joka päättää esitutkinnan yhteensovittamisesta ja joka voi tuossa tarkoituksessa antaa alaisenaan toimivia tutkinnanjohtajia koskevia määräyksiä. Yleistutkinnanjohtajiksi valittavat poliisivirkamiehet määräytyisivät poliisihallinnollisten säännösten mukaan.

Tyypilliset yleistutkinnanjohtajan ratkaistavaksi tulevat asiat voisivat koskea tutkinnanjohtajien välisiä erimielisyyksiä esimerkiksi tapauksissa, joissa jonkin esitutkintatoimenpiteen suorittaminen saattaisi haitata toisen rikoksen selvittämistä, ja tutkintavoimavarojen jakamista. Tällaisiin ratkaisuihin liittyen ja muutenkin yleistutkinnanjohtaja voisi tehdä tutkinnan suuntaamista ohjaavia päätöksiä. Yleensä laajoissa rikoskokonaisuuksissa tehtävät tällaisia asioita koskevat ratkaisut ovat siinä määrin merkittäviä, että yleistutkinnanjohtajan kohdalla korostuisi syyttäjän kanssa tapahtuva esitutkintayhteistyö, josta säädettäisiin tarkemmin 5 luvussa.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 14 §:n 3 momenttia asiallisesti vastaavasti, että kun sisäasiainministeriö antaa määrätylle virkamiehelle poliisin hallinnosta annetun lain 15 b §:n 2 momentin nojalla valtuudet esitutkinnan toimittamiseen, se saa samalla oikeuttaa hänet toimimaan tutkinnanjohtajana. Voimassa olevan poliisilain 8 §:n 2 momentissa oleva sääntely ehdotetaan siirrettäväksi mainittuun poliisin hallinnosta annetun lain säännökseen.

3 §. *Tutkija.* Pykälässä säädettäisiin tutkijasta, joka tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena suorittaa epäiltyä rikosta koskevat kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet sekä toteuttaa tutkinnanjohtajan antamat asian tutkintaa koskevat määräykset ja suorittaa muut tutkijalle lain mukaan kuuluvat toimenpiteet.

Voimassa olevassa esitutkintalaissa ei säädetä tutkijasta. Sääntelyn kattavuuteen liittyvistä syistä tutkijaa koskeva säännös ehdotetaan otettavaksi uuteen lakiin. Olisi myös johdonmukaista, että mukaan otettaisiin tutkijaa koskeva määritelmäsäännös, koska laissa monin paikoin muutenkin puhuttaisiin tutkijasta.

Pykälässä mainittaisiin ensimmäisen kerran *esitutkintatoimenpide*, jota käytettäisiin muissakin ehdotetuissa pykälissä ja niiden perusteluissa. Käsitettä ei ehdoteta varsinaisesti määritettäväksi, koska sen sisältö kussakin yksittäistapauksessa riippuu jossakin määrin asiayhteydestä. Sillä tarkoitettaisiin esitutkintavirkamiehen suoritettavaa esitutkintalain mukaista toimenpidettä, jolla pyritään 1 luvun 2 §:n mukaisen esitutkinnassa selvitettävän asian selvittämiseen. Esitutkinnassa voidaan kuitenkin käyttää myös muusta laista kuten esimerkiksi pakkokeinolaista tai poliisilaista tulevia toimivaltuuksia. Siltä osin kun erityislaissa ei säännellä jonkin toimenpiteen suorittamiseen liittyvää jotakin kysymystä, täydentävänä sovellettaisiin ehdotettavaa lakia esitutkinnan yleislakina.

Tutkijana toimivista virkamiehistä säädetään tarkemmin esitutkintaviranomaisia koskevissa säädöksissä. Poliisissa tutkijoina toimivat yleensä poliisiasetuksen 1 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdan mukaiset alipäällystöön ja miehistöön kuuluvat poliisimiehet, joita ovat rikosylikonstaapeli, ylikonstaapeli, vanhempi rikoskonstaapeli, vanhempi konstaapeli ja nuorempi konstaapeli. Mikään ei sinällään estä päällystöönkin kuuluvaa poliisimiestä toimimasta tutkijana. Rajavartiolaitosta, tullilaitosta ja puolustusvoimia koskevien erityissäännösten nojalla niissä suoritettavissa esitutkinnoissa tutkijoina toimivat rajavartiomiehet, tullimiehet, puolustusvoimissa joukko-osastoissa palvelevat henkilöt ja pääesikunnan tutkintaosaston virkamiehet, jotka ovat saaneet tehtävän edellyttämän koulutuksen.

Ehdotetun lain eräissä säännöksissä säädettäisiin voimassa olevaa lakia vastaavasti tutkijan tehtävistä. Tutkija voisi suostua siihen, että asianosainen saa antaa kuulustelulausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä (7 luvun 1 §:n 2 momentti), kutsua kuulustelutodistajan paikalle (7 luvun 11 §:n 1 momentti), sallia asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön olla läsnä kuulustelussa (7 luvun 12 §), sallia asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä sekä asianomistajalle määrätyn tukihenkilön osallistua asianomistajan kanssa toisen asianosaisen tai todistajan kuulusteluun (7 luvun 13 §:n 1 momentti), kieltää vajaavaltaisen kuulusteltavan laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa (7 luvun 14 §:n 3 momentti), sallia kysymysten tekemisen kuulustelussa, tarvittaessa hänen välityksellään (7 luvun 17 §) ja poistaa kuulustelutilaisuudesta häiritsevästi käyttäytyvän tai asian selvittämistä vaikeuttavan henkilön (7 luvun 18 §). Toisaalta nekin lain pykälät, joissa puhutaan esitutkintaviranomaisen tehtävistä ja velvollisuuksista koskisivat ennen kaikkea tutkijoita, koska tutkijat pääosin vastaavat tutkintatoimenpiteiden suorittamisesta kysymyksessä olevan pykälän mukaisesti.

4 §. *Erityiset tutkintajärjestelyt.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin virallisen syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana poliisirikoksen tutkinnassa. Momentti poikkeaisi voimassa olevan esitutkintalain 14 §:n 2 momentista, jonka mukaan poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkintaa johtaa aina virallinen syyttäjä lukuun ottamatta rikesakkoasiana ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltäviä asioita. Esityksen yleisperusteluissa on esitetty näkökohtia, joiden vuoksi syyttäjän tutkinnanjohtajan asema poliisirikosten tutkinnassa kaipaa tarkennusta.

Momentin mukaan virallinen syyttäjä johtaisi esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Vaikka poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei olisi tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä, syyttäjä voisi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi. Sama koskisi myös asian selvittämiseen liittyvistä tarkoituksenmukaisuussyistä rikosasiaa siltä osin kuin siinä on poliisimiehen lisäksi muukin epäilty. Syyttäjä ei toimisi tutkinnanjohtajana, jos asia käsitellään rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä.

Ensimmäinen muutos verrattuna voimassa olevaan lakiin olisi se, että lähtökohtaisesti virallinen syyttäjä toimisi tutkinnanjohtajana vain poliisimiehen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinnassa. Käytännössä rajanveto poliisin virkatehtävään liittyvien rikosepäilyjen ja hänen vapaa-aikaansa liittyvien rikosepäiltyjen välillä on yleensä selvä. Jos tilanne olisi tulkinnanvarainen, syyttäjän tulisi varmuuden vuoksi ottaa tutkinnanjohto itselleen.

Momentti jättäisi avoimeksi sen mahdollisuuden, että syyttäjä ottaa tutkinnanjohtajuuden myös sellaisessa tapauksessa, jossa poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei ole tehty virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Yhtenä perusteena momentissa mainittaisiin rikoksen vakavuus. Kysymyksessä voisivat olla esimerkiksi sellaista vakavuustasoa edustavat rikokset, että niillä on merkitystä poliisimiehen virassa pysymisoikeuden kannalta. Syyttäjä voisi ryhtyä tutkinnanjohtajaksi myös asian laadun sitä muuten edellyttäessä. Kysymyksessä saattaisi olla korkea-arvoisen poliisimiehen vapaa-aikanaan tekemäksi epäilyt rikos. Rikoksella saattaisi esimerkiksi olla yhteys virkatehtäviin, vaikka sitä ei olisikaan tehty niiden suorittamisen yhteydessä. Rikoksen tekemisessä saatetaan esimerkiksi hyödyntää tekijän asemaa poliisina käyttämällä hyväksi virkatehtävien yhteydessä saatuja tietoja. Poliisimiehen vapaa-aikanaan tekemä rikos saattaisi myös liittyä toisen poliisimiehen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tekemäksi epäiltyyn rikokseen. Asian laatuun liittyisi se, että erityiset tutkinnalliset syyt saattavat edellyttää syyttäjän osallistumista esitutkintaan tavallista tiiviimmin tutkinnanjohtajan ominaisuudessa.

Kuten yleisperusteluista ilmenee, poliisirikosten tutkinnan yhteydessä käytetään kahden tutkinnanjohtajan järjestelmää sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta on epäiltynä poliisimiehen lisäksi muu henkilö. Momentin kolmannen virkkeen mukaan syyttäjä voisi näissä tapauksissa ryhtyä tutkinnanjohtajaksi myös muun epäillyn kuin poliisimiehen osalta. Tämä edellyttäisi asian selvittämiseen liittyviä tarkoituksenmukaisuussyitä. Kysymys olisi tällöin yleensä esitutkinnan tehokkaaseen toimittamiseen liittyvistä näkökohdista. Tämä koskee erityisesti tapauksia, joissa rikoksista epäiltyjen toimet ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa. Tutkinnanjohtajan päätös hänen päätösvallassaan olevista asioista voidaan tarvita hyvinkin ripeästi, mitä kahden tutkinnanjohtajan käyttäminen voi haitata. Rikoksesta epäiltyjen välillä saattaa myös olla esimerkiksi sukulaisuuden kautta erityinen yhteys, joka puoltaa pelkästään syyttäjän toimimista tutkinnanjohtajana.

Momentin kolmas virke koskisi sekä tapauksia, joissa syyttäjän on toimittava poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen tutkinnanjohtajana (momentin ensimmäinen virke), että tapauksia, joissa syyttäjä voi toimia sellaisen rikoksen tutkinnanjohtajana (momentin toinen virke). Jälkimmäisessä tapauksessa syyttäjän olisi luonnollisesti ensin päädyttävä siihen, että hän toimii tutkinnanjohtajana poliisimiestä koskevilta osin. Sanalla ”rikosasia” tarkoitetaan tässä yhteydessä niin tapauksia, joissa tutkittavana on vain yksi rikos, kuin tapauksia, joissa on useita toisiinsa liittyviä rikoksia.

Momentin neljännen virkkeen mukainen rajaus rikesakkoasioiden ja rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävien asioiden rajaamisesta syyttäjän tutkinnanjohtajuuden ulkopuolelle vastaisi voimassa olevassa laissa olevaa rajausta. Se koskisi periaatteessa kaikkia momentin kolmessa ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettuja tapauksia. Käytännössä toisen virkkeen mukaiset rikoksen vakavuuteen tai asiaan liittyvät tapaukset ovat yleensä sellaisia, että niitä ei voitaisikaan käsitellä rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä.

Jotta syyttäjä voisi harkita, ryhtyykö hän tutkinnanjohtajaksi, syyttäjälle tulee ilmoittaa rikosasioista, joissa epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies. Tästä säädettäisiin 5 luvun 1 §:n 1 momentissa, jonka mukaan sellaisista asioista tulee aina viipymättä tehdä ilmoitus syyttäjälle, jos asia ei ole rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävä.

Virallisen syyttäjän tutkinnanjohtajan asemaan liittyvät kysymykset esitutkinnan aloittamispäätöksen tekemisestä ja asian selvittämiseen tarpeellisten esitutkintatoimenpiteiden suorittamisesta ennen tutkinnanjohtajan päätöksen tekemistä. Tässä yhteydessä puhutaan esitutkin-

nasta laajassa mielessä, jolloin mukana on myös esitutkinnan edellytysten selvittäminen. Lain 3 luvun 3 §:n 3 momentin mukaan tutkinnanjohtaja päättäisi tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saataisiin ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöksen tekemistä. Koska tutkinnanjohtajaa ei muodollisesti tässä vaiheessa vielä olisi, tutkinnanjohtajalla tarkoitetaan tässä tutkinnanjohtajan kelpoisuuden omaavaa virkamiestä.

Kun kysymys olisi asiasta, jossa virallisen syyttäjän on toimittava tai hän voi toimia tutkinnanjohtajana, syyttäjä aina päättäisi esitutkinnan toimittamisesta. Lain 3 luvun 3 §:n 3 momentin ensimmäisessä virkkeessä oleva sana ”tarvittaessa” ei siis koskisi tällaisia tapauksia. Sen sijaan poliisi voisi näissäkin asioissa tehdä momentin toisen virkkeen mukaisia tarpeellisia esitutkintatoimenpiteitä ennen syyttäjän päätöstä.

Pykälän *2 momentin* mukaan tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjällä olisi tuossa tehtävässään samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös otettaisiin uuteen lakiin selvyyden ja johdonmukaisuuden vuoksi. Säännös tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että syyttäjä tutkinnanjohtajana toimiessaan käyttäisi niitä toimivaltuuksia, joita ehdotettava laki tutkinnanjohtajalle antaisi. Toimivaltuudet eivät kuitenkaan rajautuisi esitutkintalain mukaisiin. Tämä liittyy esitutkintalain asemaan esitutkinnan yleislakina, jota täydentää rikosten selvittämiseen liittyvä erityislainsäädäntö. Virallisen syyttäjän käytettävissä olisivat myös muussa lainsäädännössä tutkinnanjohtajalle tai tutkinnanjohtajan kelpoisuuden omaavalle poliisimiehelle uskotut toimivaltuudet. Koska syyttäjä edelleen olisi pidättämiseen oikeutettu virkamies, hänellä olisi myös sellaiselle virkamiehelle säädetyt toimivaltuudet, joista erikseen on mainittava pakkokeinojen käytöstä päättäminen.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tutkitaan aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, jos asia ei ole rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävä. Muutenkin rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulisi tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu.

Poliisirikosten tutkinnan osalta tilanne on jo nykyisin ilman lainsäädäntöäkin vakiintunut sellaiseksi, että tutkinta tulee suorittaa muussa kuin rikoksesta epäillyn poliisimiehen toimipaikan poliisiyksikössä. Kuten yleisperusteluista ilmenee, tämä perustuu poliisin esteellisyyttä koskeviin näkökohtiin. Luottamus poliisin puolueettomuuteen saattaa vaarantua, jos rikoksesta epäilty ja tutkinnasta vastaavat poliisimiehet ovat samasta yksiköstä. Yleisperusteluista ilmenee edelleen, että on perusteltua jättää muun poliisiyksikön suorittaman tutkinnan ulkopuolelle rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävät asiat.

Momentin toinen virke koskisi yleisperustelujen mukaisesti esimerkiksi tapauksia, joissa poliisilaitoksen muita virkamiehiä kuin poliisimiehiä epäillään rikoksesta, joissa laitoksella aikaisemmin toiminutta entistä poliisimiestä epäillään rikoksesta tai joissa poliisimies on asianomistaja. Virkkeellä olisi läheinen yhteys 8 §:n 1 momentin 7 kohdan esteellisyysperusteeseen, jonka mukaan esitutkintavirkamies olisi esteellinen, jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. Poliisiyksikköä koskeva määrääminen voisi olla tapauskohtaista tai yleistä. Virkettä jouduttaisiin käytännössä soveltamaan suhteellisen harvoin.

Sisäasiainministeriö voisi edelleen ohjeistaa sitä, miten tutkinnasta vastaava yksikkö määräytyy poliisirikosten tutkinnassa. Tällä hetkellä on voimassa poliisin hallinnosta annetun lain 4 §:n nojalla annettu poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkintaa koskeva sisäasiainministeriön ohje SM-2005-01645/Ri-2, joka on voimassa 1.7.2005 – 30.6.2010. Ohjeen 14 kohdan mukaan poliisirikoksen esitutkinta toimitetaan aina muussa kuin rikoksesta epäillyn poliisimiehen toimipaikan yksikössä. Poliisin valtakunnallisessa yksikössä tai poliisioppilaitoksessa toimivan poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkinta järjestetään poliisimiehen toimipaikan paikkakunnan perusteella. Poliisin ylijohdossa ja lääninjohdossa toimivan poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen tutkii keskusrikospoliisi.

5 §. *Esitutkinnan asianosaiset*. Pykälässä säädettäisiin esitutkinnan asianosaisista. Voimassa olevassa esitutkintalaissa ei ole sellaista sääntelyä. Kuten yleisperusteluista ilmenee, tarve asiasta säätämiseen liittyy siihen, että laki perustaa lukuisasti oikeuksia ja velvollisuuksia asianosaiselle ja että esitutkinta voi vaikuttaa muidenkin tahojen kuin asianomistajan ja rikoksesta epäillyn oikeuksiin, etuihin ja velvollisuuksiin.

Asianosaisia koskevaan sääntelyyn liittyy lisäksi olennaisesti kaksi muuta ehdotettavan lain säännöstä. Lain 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan esitutkinnassa olisi myös asianosaiset selvitettävä asian edellyttämällä tavalla. Henkilön asema esitutkinnassa olisi määritettävä ja asemassa tapahtuneet muutokset todettava mahdollisimman nopeasti (4 luvun 9 §:n 1 momentti).

Pykälän *1 momentin* mukaan esitutkinnan asianosaisia olisivat 1) asianomistaja; 2) rikoksesta epäilty; ja 3) muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa.

Lainsäädännöstä ei löydy asianomistajan määritelmää. Oikeustieteen ja oikeuskäytännön kautta asianomistajan käsitettä on kuitenkin tarkemmin rajattu. Yleisesti asianomistajaksi katsotaan rikoksella loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltija tai se, jolle on välittömästi syntynyt rikoksen kautta yksityinen oikeudellinen vaade. Asianomistajan asemaan liittyy oikeus vaatia rangaistusta rikoksesta epäillylle. Asianomistajalle usein syntyy rikoksen kautta myös yksityinen oikeudellinen vaade eli käytännössä vahingonkorvausvaatimus. Asianomistajana voi olla tapauksesta riippuen luonnollinen henkilö eli ihminen tai oikeushenkilö. Asianomistajan oikeus vaatia vahingonkorvausta voi siirtyä. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa vakuutusyhtiö on korvannut asianomistajan rikoksella kärsimän vahingon. Tällöin vakuutusyhtiölle syntyy takautumisoikeus rikoksentekijää kohtaan. Yksinomaan asianomistajalle kuuluva syyteoikeus ei kuitenkaan siirry.

Asianosaisena esitutkinnassa on myös rikoksesta epäilty, jona on aina luonnollinen henkilö ja johon rikosoikeudenkäynnissä kohdistetaan rangaistusvaatimus. Rangaistusvaatimuksen lisäksi rikosasian vastaajaan voidaan kohdistaa muita vaatimuksia kuten vaatimukset menettämisseuraamuksesta, todistelukulujen korvaamisesta valtiolle ja rikosvahingon korvaamisesta asianomistajalle.

Lainsäädännöstä ei löydy myöskään epäillyn määritelmää. Tässäkään yhteydessä ei sellaista ehdoteta, koska asianomistajan määritelmän tavoin tyhjentävän epäillyn määritelmän aikaansaaminen ei ole mahdollista. Esitutkintaviranomaisen harkintavallassa on, keitä henkilöitä käsitellään yksittäistapauksissa epäiltyinä. Tällaista ratkaisua ei tulisi tehdä kevein perustein, mitä ilmentäisi lakiehdotuksen 3 luvun 3 §:n 2 momentti. Sen mukaan ennen esitutkinnan

aloittamista esitutkintaviranomaisen olisi tarvittaessa selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan.

Momentin 3 kohta on kirjoitettu väljään muotoon, jotta se mahdollistaisi riittävän joustavuuden ja tapauskohtaisen harkinnan asianosaisaseman määräytymisessä. Yleislausekkeeseen liittyy ensinnäkin se, että rikosprosessissa voidaan vaatia myös oikeushenkilön tuomitsemista yhteisösakkoon rikoslain 9 luvun säännösten mukaisesti. Tällaisen vaatimuksen kohteeksi mahdollisesti joutuvaa oikeushenkilöä käsiteltäisiin esitutkinnassa asianosaisena. Esimerkkeinä muista 3 kohdan mukaisista asianosaisista voidaan mainita rikoksesta epäillyn työnantaja asiassa, jossa epäilty rikos liittyy epäillyn työtehtäviin, ja edellä jo todettu asianomistajalle rikosvahingon korvannut vakuutusyhtiö.

Esitutkinnassa on selvitettävä myös ne luonnolliset henkilöt ja oikeushenkilöt, joihin menettämisseuraamus voidaan kohdistaa. Menettämisseuraamusvaatimuksen ei tarvitse kohdistua rikoksesta epäiltyyn. Valtiolle menetettäväksi vaadittavan omaisuuden muu omistaja olisi 3 kohdan mukainen asianosainen. Rikoslain 10 luvun säännösten mukaan menettämisseuraamus voidaan hyödystä, omaisuudesta tai arvosta riippuen kohdistaa myös esimerkiksi siihen, jonka puolesta tai hyväksi rikos on tehty, tai siihen, joka omaisuuden vastaanottaessaan on tiennyt sen liittymisestä rikokseen tai jolla on ollut perusteltu syy sitä epäillä taikka joka on saanut sen lahjana tai muuten vastikkeetta. Menettämisseuraamus voi perustua myös alle 15-vuotiaan tai syyntakeettoman henkilön tekemään rangaistavaksi säädettyyn tekoon.

Esitutkinnassa tehty asianosaispiiriin määrittäminen ei luonnollisesti sitoisi virallista syyttäjää ja tuomioistuinta, vaan nämä arvioisivat piirin itsenäisesti. Jos syyttäjä esitutkinnan päättymisen jälkeen havaitsisi, että esitutkinnassa on jäänyt kuulematta asianosaiseksi katsottava taho, hän voisi määrätä tällaisen henkilön kuulemisen toimitettavaksi 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että asianosaisen huoltajan tai edunvalvojan, asianosaisena olevan oikeushenkilön lakimääräiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluvan edustajan taikka muun asianosaisen laillisen edustajan kohdalla noudatettaisiin soveltuvin osin tämän lain asianosaisia koskevia säännöksiä.

Asianomistajalla ja rikoksesta epäillyllä voi olla laillinen edustaja. Alaikäisen asianomistajan tai epäillyn osalta laillisena edustajana tulevat kysymykseen huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja. Heidän osallistumisestaan kuulusteluun säädettäisiin 7 luvun 14 ja 15 §:ssä. Oikeushenkilöä edustaa säännönmukaisesti laillinen edustaja, joka määräytyy oikeushenkilöä koskevan erityislainsäädännön mukaisesti (esimerkiksi osakeyhtiön toimitusjohtaja). Asianosaisen laillinen edustaja on esteellisyysarvostelussa rinnastettu asianosaiseen (esimerkiksi osakeyhtiötä koskevat ratkaisut KKO 1986 II 145 ja 1991:149).

Lailliseen edustajaan yleensä sovellettaisiin asianosaista koskevia säännöksiä. Tämä koskisi käytännössä kaikkia sellaisia tapauksia, joiden osalta lakitekstissä käytetään sanaa ”asianosainen”. Rikoksesta epäillyn asemaan liittyy sellaisia piirteitä, että kaikissa tilanteissa rinnastamista ei kuitenkaan olisi syytä tehdä. Tämä koskisi ennen kaikkea 6 luvun säännöksiä läsnäolosta esitutkinnassa. Luvussa on sellaisia epäiltyjä koskevia toimenpiteitä (nouto esitutkintaan eräissä tapauksissa, epäillyn läsnäolon kesto ja poistumisen estäminen), joita ei voitaisi soveltaa epäillyn laillisen edustajan, esimerkiksi alaikäisen epäillyn huoltajan kohdalla. Täydellinen rinnastus rikoksesta epäiltyyn tapahtuisi kuulustelujen osalta tapauksissa, joissa selvi-

tetään oikeushenkilön rangaistusvastuuta. Sitä koskeva sääntely on voimassa olevan esitutkintalain 44 a §:ssä, jota vastaavaa erityissäännöstä uuteen lakiin ei ehdoteta otettavaksi.

Pykälän *3 momentin* mukaan tutkinnanjohtaja tarvittaessa päättäisi siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena. Tämä päätöksenteko ei edellyttäisi mahdollisen asianosaisen vaatimusta, vaan asia olisi tarvittaessa viran puolesta saatettava tutkinnanjohtajan päätettäväksi.

6 §. *Avustaja ja tukihenkilö.* Sääntelyn kattavuuden ja informatiivisuuden vuoksi voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin, että jos asianosaisella on avustaja tai tukihenkilö, tämä osallistuu esitutkintaan laissa säädetyllä tavalla.

Voimassa olevan lain tavoin uuteen lakiin otettaisiin lukuisia avustajaan liittyviä säännöksiä. Tämä koskisi oikeutta käyttää avustajaa esitutkinnassa (4 luvun 10 §), epäillyn yhteydenpitoa avustajaan (4 luvun 11 §), todistajankuulustelua tuomioistuimessa (7 luvun 9 §), ennen kuulustelua tehtäviä ilmoituksia (7 luvun 10 §), avustajan läsnäoloa kuulustelussa (7 luvun 12 §), läsnäoloa toisen henkilön kuulustelussa (7 luvun 13 §), kysymysten tekemistä kuulustelussa (7 luvun 17 §), kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeuksia (7 luvun 19 §), ryhmätunnistuksen järjestämistä (8 luvun 3 §:n 2 momentti) ja avustajan kelpoisuutta (11 luvun 3 §). Lukuisat lain säännökset lisäksi koskettaisivat käytännössä avustajia, vaikka heitä ei niissä nimenomaisesti mainittaisikaan.

Asianomistajalle määrätyn tukihenkilön läsnäolosta päämiehensä kuulustelussa ja toisen henkilön kuulustelussa säädettäisiin 7 luvun 12 ja 13 §:ssä.

7 §. *Esitutkintavirkamiehen esteellisyys.* Pykälässä säädettäisiin esitutkintavirkamiehen esteellisyyden vaikutuksista ja esteellisyyteen liittyvästä menettelystä. Pykälän sisältö osittain perustuisi hallintolain 27 §:n 1 momentissa, 29 §:n 1 ja 2 momentissa sekä 30 §:ssä oleviin säännöksiin. Voimassa olevan esitutkintalain 16 §:n 3 momentin mukaan tutkinnanjohtaja tai tutkija saa esteellisenäkin ryhtyä toimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää. Uuden esitutkintalain esteellisyyssäännökset koskisivat myös pakkokeinojen käyttämistä esitutkinnassa sekä poliisilain mukaista poliisitutkintaa, jossa olisi soveltuvin osin noudatettava esitutkintalain säännöksiä.

Pykälän *1 momentin* mukaan lähtökohta olisi, että tutkinnanjohtaja, tutkija tai muu esitutkintaviranomaisen virkamies ei saa esteellisenä osallistua esitutkintaan. Verrattuna voimassa olevaan lakiin esteellisyys ei enää rajoittuisi siis vain tutkinnanjohtajaan tai tutkijaan. Laajennus muihin esitutkintavirkamiehiin koskisi käytännössä lähinnä sellaisia poliisimiehiä, jotka suorittavat esitutkintatoimenpiteen johonkin tutkittavaan asiaan liittyen, vaikka eivät ole siinä muodollisesti tutkinnanjohtajan tai tutkijan asemassa. Tällainen suorittaminen voi johtua esimerkiksi siitä, että tutkintaa ei ole vielä aloitettu (rikosilmoituksen kirjaaminen). Jutun varsinainen tutkija saattaa myös olla estynyt tekemästä jotakin toimenpidettä tai saattaa tarvita sen tekemiseen apua. Esitutkintaan kuuluvat myös siinä käytettävät pakkokeinot, jolloin esimerkiksi kotietsinnässä saatetaan tarvita useita poliisimiehiä. Momentti koskisi myös muita esitutkintaviranomaisen virkamiehiä kuin poliisimiehiä siltä osin kuin he joutuvat tekemisiin esitutkintatoimenpiteiden suorittamisen kanssa.

Pykälän *2 momentissa* todettaisiin, että esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskeva kysymys on ratkaistava viipymättä. Virkamies tai tarvittaessa hänen esimiehensä ratkaisisi kysymyksen esteellisyydestä.

Esteellisyyttä koskevaan epäilyyn on myös esitutkinnassa syytä ottaa kantaa viipymättä. Tämä on sopusoinnussa sen kanssa, että esitutkinta ylipäänsä olisi 3 luvun 11 §:n 1 momentin nojalla toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Vaikka esteellisyyttä koskeva kysymys ei esitutkinnassa välttämättä nouse esiin esitutkintavirkamiehen omasta aloitteesta, hänellä on yleensä parhaat edellytykset arvioida suhdettaan asiaan tai asianosaiseen. Tarve väitteen tutkimiseen edellyttää sitä, että esteellisyyttä voidaan perustellusti epäillä.

Lähtökohtaisesti esitutkintavirkamies itse ratkaisisi kysymyksen esteellisyydestään. Esimerkiksi silloin, kun virkamies ei kaikesta huolimatta tällaista ratkaisua tekisi tai kun asianosaisen huomautuksen vuoksi asiaan olisi muuten syytä kiinnittää huomiota, esitutkintavirkamiehen esimies voisi ratkaista kysymyksen.

Pykälän *3 momentin* mukaan esteellisen esitutkintavirkamiehen tilalle olisi viipymättä määrättävä esteetön virkamies. Esitutkintavirkamies saisi kuitenkin esteellisenäkin ryhtyä esitutkintatoimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää.

8 §. *Esteellisyysperusteet.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin esteellisyysperusteista sekä 2-4 momentissa täsmennyksistä tavalla, joka pitkälti vastaa hallintolain 28 §:ää. Pykälä vastaisi myös monin paikoin voimassa olevan esitutkintalain 16 §:ää.

Momentin *1 kohdan* mukaan esteellisyyden aiheuttaisivat virkamiehen tai hänen läheisensä asianosaisasema esitutkinnassa. Läheinen määritettäisiin 3 ja 4 momentissa ja asianosainen 5 §:ssä. Kohta vastaisi osittain voimassa olevan lain 16 §:n 1 momentin 1 kohtaa, jossa läheisen asemesta puhutaan lähisukulaisesta. Läheisten piiri olisi laajempi kuin lähisukulaisten piiri voimassa olevassa kohdassa.

Momentin *2 kohdassa* säädettäisiin esteellisyysperusteeksi se, että esitutkintavirkamies tai hänen läheisensä avustaa taikka edustaa asianosaista tai sitä, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa. Tämä vastaisi esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 3 kohtaa sillä muutoksella, että virkamiehen lisäksi kohta koskisi läheistä eikä lähisukulaista.

Momentin *3 kohdan* mukaan esitutkintavirkamies olisi esteellinen, jos asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen 3 momentissa tarkoitetulle läheiselleen. Läheisten henkilöiden piiri olisi jonkin verran laajempi kuin mitä se on esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan.

Esitutkintavirkamies olisi momentin *4 kohdan* perusteella esteellinen, jos hän on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa. Tämä kohta vastaisi esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 4 kohtaa. Tähän esteellisyysperusteeseen liittyisi pykälän *2 momentti*, jonka mukaan esteellisyyttä ei 1 momentin 4 kohdan nojalla aiheutuisi yksinomaan sen vuoksi, että asianosaisena on valtio.

Momentin *5 kohdassa* säädettäisiin esteellisyysperusteeksi se, että esitutkintavirkamies tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä on hallituksen, hallintoneuvoston tai niihin rinnastettavan toimielimen jäsenenä taikka toimitusjohtajana tai sitä vastaavassa asemassa sellaisessa yhteisössä, säätiössä, valtion liikelaitoksessa tai laitoksessa, joka on asianosainen tai jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa.

Momentin 5 kohta vastaisi joiltakin osin voimassa olevan lain 16 §:n 1 momentin 5 kohtaa. Nykyistä kohtaa täydennettäisiin kuitenkin niin, että esteellisyysperuste koskisi myös tapauksia, joissa esitutkintavirkamiehelle erityisen läheinen henkilö toimii kohdassa tarkoitetussa toimielimessä tai muussa yhteisössä. Kunnan liikelaitokset jäisivät hallintolain 28 §:n 1 momentin 5 kohdan tavoin kysymyksessä olevan kohdan ulkopuolelle. Perusteena tässäkin olisi se, että kunnan liikelaitosten ei ole katsottu olevan samassa määrin itsenäisiä kuin valtion liikelaitosten.

Momentin *6 kohdan* mukaan esitutkintavirkamies olisi esteellinen, jos hän tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä kuuluu viraston tai laitoksen johtokuntaan tai siihen rinnastettavaan toimielimeen ja kysymys on asiasta, joka liittyy tämän viraston tai laitoksen ohjaukseen tai valvontaan. Tämä esteellisyysperuste olisi esitutkintalain 16 §:ään verrattuna uusi.

Momentin *7 kohdassa* olisi esitutkintalain 16 §:n 1 momentin 6 kohtaa vastaava yleislauseke. Sen mukaan esitutkintavirkamies on esteellinen, jos luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu. Tämä on se esteellisyysperuste, jota käytännössä useimmiten sovelletaan. Esimerkiksi ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön perusteella 16 §:n 1 momentin muut kohdat eivät ole samalla tavalla herättäneet tulkintakysymyksiä.

Yleislausekkeen keskeiseksi merkitykseksi on muodostunut sen arvioiminen, miltä esitutkintavirkamiehen toiminta näyttää ulospäin. Yleisön luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen ei saa vaarantua. Kohdassa tarkoitetun syyn on oltava ulkopuolisen havaittavissa ja sen puolueettomuutta vaarantavan vaikutuksen tulee olla suunnilleen samanasteinen kuin erikseen määritellyissä esteellisyysperusteissa.

Voimassa olevan lain perusteella yleislausekkeen soveltamisessa on usein kysymys tapauksista, joissa rikoksesta epäilty on tehnyt tutkijaa tai tutkinnanjohtajaa vastaan kantelun tai rikosilmoituksen jossakin toisessa asiassa tai kantelun kohteena olevassa rikosasiassa. Epäilty on saattanut myös toimia siten, että poliisimies on tehnyt rikosilmoituksen epäillyn menettelystä.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisujen perusteella tutkinnanjohtajasta tai tutkijasta tehty kantelu ei sinänsä aiheuta esteellisyyttä. Lisäksi vaaditaan epäillyn ja poliisimiehen välien kiristymistä tavalla, jonka voidaan katsoa vaarantavan tutkinnan puolueettomuuden. Ei voida lähteä myöskään siitä, että epäillyn poliisimiehestä tekemä rikosilmoitus ehdottomasti aiheuttaa esteellisyyden, vaikka se luokin kantelua vahvemman olettaman rikosilmoituksen tekijän ja kohteen asian käsittelyyn vaikuttavasta vastakkainasettelusta. Jos kantelut tai rikosilmoitukset aiheuttaisivat automaattisesti esteellisyyden, rikoksesta epäillyt voisivat niitä tekemällä kohtuuttomasti vaikeuttaa rikostutkintaa. Kantelun tai rikosilmoituksen kohteena oleva henkilö voi kuitenkin reagoida niin voimakkaasti, että hänen puolueettomuutensa yksittäistapauksessa vaarantuu. Tällainen tilanne on kysymyksessä ainakin silloin, kun poliisimies tekee rikosilmoituksen rikoksesta epäillyn menettelystä. Esteellisyyden puolesta saattaa puhua myös se, että virallinen syyttäjä tekee tutkinnanjohtajana päätöksen poliisirikosta koskevan esitutkinnan aloittamisesta.

Rikoksesta epäilty tai muu asianosainen ja poliisimies voivat joutua toistensa vastapuoliksi myös muussa kuin rikosasiassa. Esimerkkinä voidaan mainita tutkinnanjohtajaan tai tutkijaan kohdistettu vahingonkorvauskanne. Tällaisessa tapauksessa lähtökohtana voidaan pitää poliisimiehen puolueettomuuden vaarantumista. Poikkeuksena voidaan tässäkin pitää sellaista ti-

lannetta, että oikeudenkäynti on pantu vireille yksinomaan tarkoituksessa tehdä poliisimiehestä esteellinen. Tämän tarkoituksen tulisi kuitenkin olla ilmeinen.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännöstä löytyy esimerkkejä muistakin tapauksista, joissa tutkinnanjohtaja tai tutkija on katsottu tai olisi ollut aiheellista katsoa esteelliseksi yleislausekkeen perusteella. Esimerkeiksi voidaan mainita se, että mahdolliseen rikokseen liittyvä ojan kaivaminen oli tapahtunut tutkinnanjohtajan neuvojen ja kehotusten mukaan ja että kuolemaan johtanutta pahoinpitelyä koskevan rikosasian tutkija oli neuvotellut ja päättänyt rikoksesta epäillyn koiran ostamisesta esitutkinnan ollessa kesken. Poliisimiestä ei voida sen sijaan pitää esteellisenä pelkästään sen vuoksi, että hän saattaa todistajana joutua kertomaan jostakin rikostapahtumasta.

Kuten voimassa olevaan lakiin, uuteen esitutkintalakiinkaan ei otettaisi sääntelyä niin sanotusta ekskusaatio- eli väistymisoikeudesta. Tällaisissa tapauksissa virkamiestä ei voida pitää varsinaisesti esteellisenä. Kysymys on tällöin siitä, että tutkinnan suorittaminen on esitutkintavirkamiehelle kiusallinen. Esimerkkinä esitutkintalain perusteluissa (HE 14/1985 vp) on mainittu esitutkintavirkamiehen naapurin tekemäksi epäilty rikos. Tällaisten rikosten osalta olisi edelleen syytä pitää kiinni periaatteesta, että poliisimiehelle pyynnöstään myönnetään vapautus tällaisista tutkinnoista.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin 1 momentissa tarkoitetuista läheisistä hallintolain 28 §:n 2 momenttia vastaavalla tavalla. Pykälän perusteluina voidaankin pitkälti käyttää hallintolain valmistelutöissä (HE 72/2002 vp) esitettyä. Säännös vastaisi myös tuomarille läheisten henkilöiden sääntelyä oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 3 §:ssä.

Momentin mukaan läheisellä tarkoitettaisiin 1 momentissa 1) esitutkintavirkamiehen puolisoa ja virkamiehen lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa, isovanhempaa ja virkamiehelle muuten erityisen läheistä henkilöä samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa; 2) esitutkintavirkamiehen vanhempien sisarusta sekä hänen puolisoaan, virkamiehen sisarusten lapsia ja virkamiehen entistä puolisoa; sekä 3) esitutkintavirkamiehen puolison lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa ja isovanhempaa samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa sekä virkamiehen puolison sisarusten lapsia.

Momentin *1 kohdassa* lueteltaisiin esitutkintavirkamiehelle läheisimmät henkilöt. Kohdassa tarkoitetulla erityisen läheisellä henkilöllä tulisi yleensä olla virkamiehen elämässä vastaavanlainen sija kuin perheenjäsenellä tai muilla tässä kohdassa luetelluilla henkilöillä. Ehdotuksen mukaan esitutkintavirkamiehen läheisinä ei pidettäisi hänen serkkujaan eikä muita 1 ja 2 kohdassa lueteltuja sukulaisia kaukaisempia sukulaisia. Läheisiä eivät myöskään olisi virkamiehen puolison vanhempien sisarukset tai virkamiehen puolison serkut.

Sukulaisuussuhteiden osalta lähtökohtana on pidetty sitä, että esteellisyys rajataan suhteellisen läheiseen sukulaispiiriin. Piiri voisi laajeta kaukaisempiin sukulaisiin tai muihin henkilöihin, jos virkamiehen suhde tällaiseen henkilöön on muuten erityisen läheinen. Säännöllistä ja usein toistuvaa yhteydenpitoa sekä luottamuksellisia välejä voidaan pitää eräänlaisena vähimmäisvaatimuksena erityiselle läheisyyssuhteelle. Esimerkkeinä esteellisyyden muodostavista asioista voidaan mainita esitutkintavirkamiehen seurustelukumppanin, kihlatun tai erittäin läheisen ystävän asia. Neljännen polven edustajia ei tilanteiden harvinaisuuden takia kirjattaisi erikseen 1 kohtaan, vaan he olisivat virkamiehelle erityisen läheisiä henkilöitä. Läheisyyttä olisi esteellisyyden perustavana seikkana arvioitava sen ajankohdan mukaan, jolloin virkamiehen on ratkaistava mahdollinen esteellisyytensä.

Momentin *2 kohdassa* ei mainittaisi virkamiehen puolison entistä puolisoa, vaan virkamiehen esteellisyys jäisi tältä osin arvioitavaksi pykälän 1 momentin 7 kohdan nojalla.

Momentin *3 kohdan* osalta voi tuoda ensinnäkin esiin sen, että esitutkintavirkamiehen puolison sisarusten lasten puolisot eivät kuuluisi virkamiehen läheisiin. Lisäksi, toisin kuin esitutkintavirkamiehen omien sukulaisten osalta, läheisyys ei ehdotuksen mukaan ulottuisi virkamiehen puolison vanhempien sisaruksiin eikä heidän puolisoihinsa.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että läheisenä pidetään myös vastaavaa puolisukulaista. Puolisoilla tarkoitettaisiin aviopuolisoita sekä avioliitonomaisissa olosuhteissa ja rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä henkilöitä. Säännös vastaisi hallintolain 28 §:n 3 momenttia.

Avioliitonomaisia olosuhteita ei momentissa erityisesti määriteltäisi. Kysymyksessä olisi yleensä niin sanottu avoliitto, jossa eri sukupuolta olevat henkilöt elävät vakiintuneesti yhteistaloudessa. Jos kysymys on samaa sukupuolta olevista henkilöistä, heidät voitaisiin rinnastaa avopuolisoihin siltä osin kuin kysymys ei ole rekisteröidystä parisuhteesta. Rekisteröidystä parisuhteesta annettu laki (950/2001) tuli voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2002. Parisuhde rekisteröidään siten, että parisuhteen osapuolet viranomaisen läsnä ollessa yhdessä allekirjoittavat virallistamista tarkoittavan asiakirjan ja viranomainen vahvistaa sen allekirjoituksellaan. Mainitun lain 8 §:n 3 momentin mukaan rekisteröity parisuhde rinnastuu oikeusvaikutuksiltaan avioliittoon.

3 luku. Esitutkinnan toimittamisen yleiset säännökset

1 §. *Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen.* Pykälässä säädettäisiin, että kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, esitutkintaviranomaisen on viivytyksettä kirjattava ilmoitus. Jos ilmoitus on epäselvä tai puutteellinen, ilmoituksen tekijää olisi tarvittaessa kehotettava täsmentämään tai täydentämään sitä. Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskisi *2 momentin* mukaan myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitetulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty.

Pykälä vastaisi osittain esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §:ää. Mainitussa pykälässä oleva kirjaamistapaa koskeva sääntely sijoitettaisiin asetukseen. Voimassa olevasta säännöksestä 1 momentti poikkeaisi siten, että täsmennys- tai täydennyskehotus olisi annettava vain tarvittaessa. Pykälän 2 momenttiin otettava sääntely olisi uutta, joskin sen mukaisesti on jo menetelty käytännössä. Kirjaamisvelvollisuus koskisi myös tapauksia, joissa ilmoitus kirjataan S-ilmoitukseksi eli niin sanotuksi sekalaisilmoitukseksi.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus ei riipu siitä, millä tavalla (esimerkiksi käynti poliisilaitoksella tai internetin kautta tapahtuva ilmoittaminen) ilmoitus on tehty. Myös puutteellinen ilmoitus on kirjattava. Ilmoituksen kirjaamisvelvollisuus ei riipu käytännössä myöskään vastaanottajan harkinnasta eli lähinnä siitä, pitääkö ilmoituksen vastaanottaja ilmoitettua tekoa rikoksena. Oikeuskirjallisuudessa on tosin katsottu, että esitutkintaviranomaisella on jonkin verran harkintavaltaa ilmoituksen vastaanottamisessa koskien esimerkiksi mieleltään häiriintyneen henkilön ilmoitusta, joka ei sisällä mitään järjellistä ilmiantoa.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisen kannalta riittävää on, että ilmoittaja epäilee ilmoittamansa tapahtumaa rikokseksi. Vaikka kynnys ilmoituksen kirjaamiseen on matala, voidaan kirjaamista edellyttävälle ilmoitukselle kuitenkin asettaa vähimmäisvaatimukseksi se, että ilmoituksen tekijä kuvaa rikoksena pitämänsä tapahtumankulun. Tämän yksilöintivaatimuksen perusteella on pystyttävä ilmaisemaan, mistä on kysymys, ja kiinnittämään tapahtuma riittävällä tarkkuudella aikaan ja paikkaan. Kirjaamisen edellytykseksi ei voida asettaa minkään rikosnimikkeen, rikoslajin eikä mahdollisen rikoksesta epäillyn yksilöintiä. Kirjaamisvelvollisuuden suhteen eroa ei ole siinä, onko kysymys asianomistajan vai muun henkilön tekemästä ilmoituksesta.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamiselle ei voida esitutkintaviranomaisen taholta asettaa mitään ehtoja. Käytännössä rikosilmoituksen tekijälle on saatettu esimerkiksi ilmoittaa, että ilmoitus otetaan vastaan vain, jos ilmoituksen kohteena olevaa omaisuutta ei palauteta luvatusti. Ilmoituksen vastaanotosta on saatettu kieltäytyä myös samaan aikaan vireillä olevan kantelun vuoksi. Tällaisten ehtojen asettaminen ei perustuisi lakiin.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen viivytyksettä tarkoittaa ilmoituksen kirjaamista pääsääntöisesti sen tekemispäivänä. Ilmoitus on kirjattava omaksi asiaksi. Hyväksyttävänä ei voida pitää esimerkiksi sitä, että tutkintapyyntö kirjataan tai liitetään aikaisempaan rikoksesta tehtyyn ilmoitukseen tai kuulustelukertomukseen, jolloin myöhempi asia saattaa jäädä huomaamatta esimerkiksi esitutkinnan päättämisen yhteydessä.

Joskus saattaa jäädä epäselväksi, haluaako poliisiasemalle tullut henkilö tehdä ilmoituksen rikoksesta vai muussa tarkoituksessa keskustella asiasta. Tällaisessa tapauksessa poliisimiehen on varmistauduttava käynnin syystä. Henkilöä on tarvittaessa pyydettävä täsmentämään tai täydentämään yksilöimätöntä tai puutteellista tutkintapyyntöään. Ilmoituksen vastaanottajan tulisi toimia niin, että asiakkaalle ei synny väärinkäsityksiä, jotka saavat hänen vastoin aikomustaan luopumaan ilmoituksen jättämisestä. Viranomaisen on siis epäselvissä tapauksissa oltava aktiivinen. Ilmoituksen kirjaamatta jättäminen tulee kysymykseen vasta, jos ilmoittaja ei viranomaisen antaman täsmennys- tai täydennysmahdollisuuden jälkeenkään kykene määrittämään tapahtumaa riittävän tarkasti tai ottamaan kantaa suhtautumiseensa tapahtumaan. Täsmentämisen tarvetta on käytännössä ilmennyt erityisesti poliisirikosten yhteydessä, koska epäselväksi saattaa muuten jäädä se, onko kirjoituksen poliisille jättänyt tarkoittanut sen kanteluksi vai rikosilmoitukseksi.

Pykälän 1 momentin mukaan epäselvää tai puutteellista ilmoitusta rikoksesta olisi siis täsmennettävä tai täydennettävä tarvittaessa. Täsmennyksen tai täydennyksen pyytäminen olisi edelleen pääsääntö. Kuten edellä todettiin, esitutkintaviranomaisella olisi kuitenkin rajattua harkintavaltaa myös ilmoitusten kirjaamisen suhteen. Vastaava harkintavalta ulottuisi myös ilmoitusten täsmentämiseen ja täydentämiseen. Lisäksi joissakin tapauksissa ilmoitus saattaa olla käsiteltävissä siinä olevasta muodollisesta puutteesta huolimatta, jolloin täydentämiseen ei ole tarpeen mennä.

Asetuksessa ei siis nykyään säädetä rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaamisesta ilman tehtyä ilmoitusta. Tämä koskee esimerkiksi joidenkin poliisirikosten tai poliisimiehen yleisen järjestyksen valvonnan yhteydessä havaitseman rikoksen kirjaamista. Voimassa olevan esitutkintalain määräyksistä 2 § sivuaa tätä kysymystä. Sen mukaan poliisin tai muun esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muutoin on syytä epäillä, että rikos on tehty. Vastaava sääntely ehdotetaan otettavaksi uuden lain 3 luvun 3 §:n 1 momenttiin.

Asetuksen 2 §:n 1 momentin ja vastaavasti ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 2 §:n voidaan katsoa ilmentävän periaatetta, jonka mukaan ilmoitus rikoksesta voidaan tehdä mille esitutkintaviranomaiselle tahansa, vaikka tämä ei suoraan mainituista säännöksistä ilmenekään. Tähän kantaan johtaa esitutkintaviranomaiselle asetettu velvollisuus siirtää ilmoitus toimivaltaiselle esitutkintaviranomaiselle.

Rikoksesta tehtyä ilmoitusta ja sen kirjaamista koskevat asiat kuuluvat laajasti ottaen esitutkinnan piiriin, vaikka esitutkinta ei ilmoituksen tekemis- ja kirjaamisvaiheessa ole varsinaisesti käynnistynytkään. Näin ollen ilmoituksen tekemisen osalta sovellettaisiin 4 luvun 12 §:n säännöksiä esitutkinnassa käytettävästä kielestä.

2 §. *Rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtäminen.* Pykälässä säädettäisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtämisestä tavalla, joka osittain vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 2 §:n 1 momenttia. Pykälän mukaan, jos ilmoitus rikoksesta on tehty sellaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka tehtäviin esitutkinnan toimittaminen asiassa ei kuulu, tämän olisi heti kirjattava asia sekä toimitettava ilmoitus ja mahdollinen muu asiassa kertynyt aineisto asianomaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka olisi viivytyksettä kirjattava ilmoitus. Säännöstä muutettaisiin voimassa olevaan verrattuna niin, että kirjaamisen suorittaisi vasta toimivaltainen esitutkintaviranomainen. Ilmoituksen alun perin vastaanottaneen viranomaisen olisi kuitenkin kirjattava asia vastaanotetuksi.

Rikokset tutkitaan pääsääntöisesti niin sanotun alueperiaatteen mukaan. Jollei toisin ole säädetty, tutkintavastuu on sillä poliisipiirillä, jonka alueella rikos on tapahtunut. Tästä pääsäännöstä voidaan poiketa esimerkiksi silloin, kun muu kuin rikoksen tekopaikan tuomioistuin on toimivaltainen käsittelemään asian. Rikoksia voidaan myös tutkia esimerkiksi yhteistoiminnassa kahden tai useamman poliisipiirin kesken. Toimivaltainen esitutkintaviranomainen saattaa joissakin tapauksissa olla toisen hallinnonalan viranomainen. Poliisiviranomaisten lisäksi rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisilla on esitutkintatoimivaltaa aikaisemmin kerrotun mukaisesti.

Poliisin valtakunnalliset yksiköt eli keskusrikospoliisi ja suojelupoliisi kirjaavat ilmoitusjärjestelmiinsä niiden tutkittavat niille ilmoitetut asiat. Sisäasiainministeriö on antanut 1.2.2003 - 31.1.2008 voimassa olleen määräyksen (SM-2003-00287/Tu-411) keskusrikospoliisin tehtävistä rikosten esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa. Määräyksen mukaan poliisiyksikkö ilmoittaa viipymättä poliisin lääninjohdolle ja keskusrikospoliisille asiasta, jonka tutkinta kuuluu tai määräyksessä mainitun sopimusmenettelyn mukaisesti saattaisi kuulua keskusrikospoliisille. Virka-ajan ulkopuolella ilmoitus tehdään keskusrikospoliisin johtovalmiudessa olevalle tutkinnanjohtajalle. Asian tutkintavastuu siirtyy keskusrikospoliisille heti, kun se voidaan tehdä vaarantamatta tutkinnan alkutoimenpiteiden suorittamista, jollei toisin sovita. Tapahtuneesta henkirikoksesta tulee aina tehdä ilmoitus keskusrikospoliisille rikosanalyysin turvaamiseksi.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen vastaanottavan viranomaisen on oltava selvillä toimivaltaisesta tutkintaviranomaisesta tai tarvittaessa selvitettävä sellainen viranomainen ja aiheen ilmetessä siirrettävä rikosilmoitus toimivaltaiselle viranomaiselle. Esitutkintaviranomainen ei saa kieltäytyä ottamasta vastaan ilmoitusta sillä perusteella, että se on tehty toimivaltaa vailla olevalle viranomaiselle, eikä kehottaa ilmoituksen tekijää itse toimittamaan ilmoituksen toimivaltaiselle esitutkintaviranomaiselle.

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtäminen toiselle viranomaiselle olisi toimenpide, josta 11 luvun 8 §:n 1 momentin 1 kohdan nojalla olisi mahdollisuuksien mukaan ilmoitettava asianomistajalle. Siirtämispäätös olisi myös 11 luvun 1 §:n 1 momentissa tarkoitettu esitutkintapäätös, josta olisi ilmoitettava asianomistajan lisäksi muulle tiedossa olevalle asianosaiselle, jos päätös voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin.

Sotilasoikeudenkäyntilain 13 §:n 2 momentissa on erityissäännös rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtämisestä. Momentin mukaan muulle kuin 1 momentissa mainitulle esimiehelle (joukko-osaston komentaja) sekä poliisille tai syyttäjälle tehty ilmoitus on toimitettava sanotussa momentissa tarkoitetulle komentajalle, jollei ilmoituksen vastaanottaja voi itse ratkaista asiaa taikka ilmoitus ole selvästi aiheeton.

3 §. *Esitutkinnan toimittaminen.* Pykälän 1 *momentissa* säädettäisiin, että esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Momentti vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 2 §:ää.

Pelkkä poliisille tehty tutkintapyyntö ei edelleenkään ilman muuta johtaisi esitutkinnan käynnistymiseen, koska momentti jättäisi esitutkintaviranomaiselle harkintavaltaa. Esitutkintakynnystä ei kuitenkaan asetettaisi kovin korkealle. Varmuutta tai suurta todennäköisyyttä rikoksen tekemisestä ei siis vaadita. Huomioon on esitutkinnan aloittamista harkittaessa otettava, että esitutkinnan tarkoituksena on nimenomaan rikosten tutkiminen eikä mahdollisten muiden oikeudellisten erimielisyyksien selvittäminen. Pelkkä väite rikoksen tapahtumisesta ei vielä ylitä esitutkintakynnystä. Esitutkinnan aloittamispäätökselle on voitava esittää asianmukaiset konkreettiset perusteet. Rajatapauksissa merkitystä on selvittämisintressillä, joka korostuu vakavien rikosten kohdalla. Rikoksen selvittämisen ja toteennäyttämisen vaikeus ei voi olla riittävä syy lykätä esitutkinnan aloittamista. Ennen esitutkinnan aloittamista voidaan kuitenkin suorittaa rikolliseksi epäiltyyn toimintaan kohdistuvaa tarkkailua. Pykälän 2 momentti velvoittaisi tiettyyn asian selvittämiseen ennen esitutkinnan aloittamispäätöksen tekemistä.

Poliisin tehtävänä on rikoksesta tehdyn ilmoituksen vastaanotettuaan selvittää, onko olemassa sellainen rangaistussäännös, joka voi tulla sovellettavaksi ilmoituksessa tarkoitettua tekoa arvioitaessa. Poliisi ei ole sidottu ilmoituksen tekijän esittämään rikosnimikkeeseen. Esitutkinnan toimittamistarvetta arvioitaessa on otettava huomioon kaikki mahdolliset kyseeseen tulevat rikokset. Lisäksi poliisin tehtävänä on selvittää, vastaako ilmoituksessa esitetty teonkuvaus todellista tapahtumien kulkua. Jos on riidatonta, että tosiseikat eivät täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, ei asia anna aihetta poliisin tutkintatoimenpiteisiin. Sinällään momentissa tarkoitettu rikosepäily liittyy tosiasiaseikkoihin eikä teon oikeudelliseen arviointiin.

Poliisin oikeus asettaa tehtävät tärkeysjärjestykseen ei vapauta suorittamasta asian vaatimaa esitutkintaa. Esitutkinnan aloittamista harkittaessa on otettava huomioon se, onko syyteoikeus epäillystä rikoksesta vanhentunut. Tutkinnan toimittamatta jättämisen suhteen on oltava pidättyväinen, jos kysymys rikoksen syyteoikeuden vanhentumisesta on tulkinnanvarainen. Syyteoikeuden vanhentumiseen liittyvät tulkintakysymykset kuuluvat paremminkin syyttäjäviranomaisen harkittaviksi kuin esitutkintaviranomaisen arvioitaviksi. Esitutkinta on ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisujen mukaan jätetty aloittamatta sellaisissakin tapauksissa, joissa on ollut tulkinnanvaraisia kysymyksiä liittyen siihen, täyttääkö tietty toiminta rikoksen tunnusmerkistön vai ei. Tällaistenkin seikkojen arviointi kuuluu viralliselle syyttäjälle, eikä esitutkintaa tulisi tulkinnanvaraisissa tapauksissa jättää toimittamatta.

Eräiden rikosten esitutkintaan ja ennen kaikkea sen aloittamiseen liittyvien toimenpiteiden osalta on olemassa erityismenettelyjä, joihin ei tässä esityksessä ehdoteta puututtavaksi. Tämä koskee ensinnäkin tuomarin tekemäksi epäillyn virkarikoksen tutkintaa. Perustuslain 110 §:n 1 momentin mukaan syytteen nostamisesta tuomaria vastaan lainvastaisesta menettelystä virkatoimessa päättää oikeuskansleri tai oikeusasiamies. Ilmoitus tuomarin tekemäksi epäillystä virkarikoksesta voidaan tehdä poliisille, jonka on arvioitava esitutkinnan aloittamisedellytysten olemassaolo. Syytteen nostamisesta päättävä virkamies ei siis näissä tapauksissa päätä esitutkinnan aloittamisesta.

Apulaisoikeuskansleri on 17 päivänä kesäkuuta 1999 sisäasiainministeriölle osoittamassaan kirjelmässä dnro 38/51/98 antanut ohjeet tuomarin tekemäksi epäiltyä virkarikosta koskevasta ilmoitusvelvollisuudesta. Kirjelmässä todetaan, että tuomareiden virkasyyteasioiden osalta ongelmaksi on käytännössä muodostunut virkasyyteasiain tutkinnan järjestäminen erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa asianomistaja tekee tuomaria vastaan rikosilmoituksen suoraan paikallispoliisille. Rikosilmoituksen tekeminen on tietenkin mahdollista. Kun otetaan huomioon hovioikeuksien toimittamaan alioikeuksien valvontaan liittyvät menettelymuodot, poliisin suoraan käynnistämää tutkintaa ei aina ole kirjelmän mukaan pidettävä tarkoituksenmukaisena. Kirjelmässä viitataan esitutkintalain 15 §:ään ja esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 7 §:ään, jonka mukaan esitutkintaviranomaisten on sen lisäksi, mitä esitutkintalain 15 §:n 1 momentissa säädetään, ilmoitettava syyttäjälle sellaisista rikosasioista, joista tämä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan. Tuomareiden erityissyyttäjänä apulaisoikeuskansleri on kirjelmässä katsonut, että poliisin ilmoitusvelvollisuus tuomareiden tekemiksi epäiltyjen virkarikosasioiden osalta olisi parasta järjestää siten, että oikeuskanslerinvirastoon ilmoitettaisiin aina tällaisesta tutkittavaksi tulleesta asiasta. Kirjelmässä viitatuissa säännöksissä säädetyistä asioista säädettäisiin tämän esityksen mukaan 5 luvun 1 §:ssä.

Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeessa VKS:2000:6, joka koskee eräitä oikeuskanslerin tai oikeusasiamiehen tietoon saatettavia asioita, todetaan se, että yleisillä syyttäjillä ei ole syyteharkintavaltaa epäillyissä tuomareiden virkarikosasioissa ja että apulaisoikeuskansleri on pyytänyt esitutkintaviranomaisia ilmoittamaan tuomareiden epäillyistä virkarikosasioista oikeuskanslerinvirastoon. Ohjeen mukaan valtakunnansyyttäjän, oikeuskanslerin ja oikeusasiamiehen kesken on sovittu, että myös syyttäjät tekevät ilmoituksen oikeuskanslerinvirastoon, jos sanotunlainen asia tai sellaista koskeva ilmoitus saapuu syyttäjälle. Jos epäilty virkarikos liittyy oikeusasiamiehen luona vireillä olevaan asiaan ja jos tämä seikka on syyttäjän tiedossa, ilmoitus tuomaria koskevasta virkarikosepäilystä on kuitenkin tehtävä oikeusasiamiehelle oikeuskanslerin sijasta.

Valtioneuvoston jäsenten, valtioneuvoston oikeuskanslerin ja apulaisoikeuskanslerin sekä eduskunnan oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehen virkarikosasioiden käsittelystä on erityissäännöksiä perustuslaissa sekä valtakunnanoikeudesta ja ministerivastuuasioiden käsittelystä annetussa laissa (196/2000; ministerivastuulaki). Valtioneuvoston jäsenten virkatoimien lainmukaisuuden tutkimiseksi aloitettavasta esitutkinnasta säädetään ministerivastuulain 4 §:ssä, jonka mukaan perustuslakivaliokunta voi ministerivastuuasiaa käsitellessään pyytää valtakunnansyyttäjää ryhtymään toimenpiteisiin esitutkinnan toimittamiseksi. Perustuslain 112 §:n 1 momentin nojalla oikeuskansleri ja eduskunnan oikeusasiamies sinällään suorittavat valtioneuvoston jäsenten virkatoimien laillisuusvalvontaa. Valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain (193/2000) 8 §:n ja eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 8 §:n sekä oikeuskansleria koskevan lain esitöiden (HE 175/1999 vp) perusteella kummallakin laillisuusvalvojalla on oikeus käynnistää esitutkinta tutkittavanaan olevassa asiassa. Tämä ei kuitenkaan koske erikseen säänneltyjä ministerivastuuasioita, joissa ylimmät laillisuusvalvojat

voivat perustuslain 115 §:n nojalla tehdä ilmoituksen eduskunnan perustuslakivaliokunnalle, joka päättää esitutkinnan aloittamisesta.

Perustuslain 117 §:n mukaan oikeuskanslerin, apulaisoikeuskanslerin, oikeusasiamiehen ja apulaisoikeusasiamiehen syyttämisestä päättää eduskunta. Heidän menettelynä lainmukaisuus tutkitaan ministerivastuulain mukaisesti. Myös heidän kohdallaan sovelletaan ministerivastuulain 4 §:ää, jonka mukaan perustuslakivaliokunta voi pyytää esitutkinnan aloittamista. Poliisilla ei ole oikeutta tutkia ylimpien laillisuusvalvojien virkatointen lainmukaisuutta, vaan tutkinta tapahtuu vain ministerivastuulaissa säädetyllä tavalla.

Esitutkinnan aloittamiseen liittyvä erityiskysymys on esitutkinnan aloittaminen poliisirikosasioissa. Poliisirikosten tutkinnan osalta sääntely muuttuisi jonkin verran verrattuna nykyiseen (2 luvun 4 §:n 1 momentti). Virallinen syyttäjä ei olisi enää tutkinnanjohtaja kaikissa muuten kuin rikesakolla tai rangaistusmääräyssakolla ratkaistavissa poliisirikosasioissa. Toisaalta hän voisi olla tutkinnanjohtajana myös siltä osin kuin poliisirikosasiassa on epäiltynä muukin kuin poliisimies. Syyttäjälle ilmoitettaisiin 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukaisesti aina asiasta, jossa rikoksesta epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies, ja syyttäjä päättäisi esitutkinnan aloittamisesta silloin, kun hänen lain mukaan on toimittava tutkinnanjohtajana tai kun hän harkinnanvaraisessa tapauksessa päättää ottaa tutkinnanjohtajuuden itselleen. Tämä kuten edellä käsitellyt tuomarin vastuuta ja ministerivastuulain alaisia henkilöitä koskevat näkökohdat liittyvät päätöksentekoon esitutkinnan aloittamisesta, josta varsinaisesti säädettäisiin pykälän 3 momentissa.

Momentissa kuten ei ehdotettavassa laissa muutenkaan säädettäisi erikseen esitutkinnan uudelleen aloittamisesta tapauksissa, joissa se on aikaisemmin päätetty. Tarvetta esitutkinnan aloittamiseen uudelleen saattaa olla esimerkiksi uuden selvityksen tai tietoon tulleen seikan vuoksi. Näissä tapauksissa sovellettaisiin yleisiä lain säännöksiä esitutkinnan toimittamisesta. Sovellettavaksi tulisivat nyt kysymyksessä olevan pykälän lisäksi esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyötä koskevat säännökset. Myös näissä tapauksissa esitutkintaviranomaisen olisi virallisen syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta (5 luvun 2 §:n 1 momentti). Kysymyksessä olevat asiat olisivat ylipäänsä sellaisia, joissa esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteydenpitoon ennen esitutkinnan uudelleen aloittamista saattaa olla syytä.

Pykälän *2 momentin* mukaan ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen olisi tarvittaessa selvitettävä 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutkinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovellettaisiin soveltuvin osin tämän lain säännöksiä.

Momenttia vastaavaa ei ole voimassa olevassa esitutkintalaissa. Yleisperusteluista ilmenevin tavoin epäillyn asemaan esitutkinnassa voi liittyä monenlaisia hänen kannaltaan haitallisia vaikutuksia. Kenenkään ei sen vuoksi pitäisi joutua epäillyn asemaan kevein perustein. Yleensä henkilön aseman määrittäminen esitutkinnassa ei ole ongelmallista. Momentin edellyttämä selvittäminen olisikin poikkeuksellista. Tällainen erityinen selvittämistarve voi liittyä kysymyksessä olevaan mahdolliseen rikokseen tai rikosepäilyn epäillylle aiheuttamiin haitallisiin seurauksiin. Kysymyksessä saattaa olla esimerkiksi harvoin käytettävän tulkinnanvaraisen rangaistussäännöksen soveltaminen, jolloin virallisen syyttäjän kuuleminen voi olla tarpeen. Joissakin tapauksissa saattaa lisäksi olla ennakoitavissa, että rikosepäilystä aiheutuu

epäillylle poikkeuksellisia haittavaikutuksia esimerkiksi asian julkiseksi tulemisen yhteydessä.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisujen perusteella esitutkinnan toimittamatta jättämispäätöksiä tehdään asian puutteellisen selvittämisen jälkeen. Tähän näkökohtaan liittyisi momentin edellyttämä asian erityinen selvittämistarve 9 §:n 1 momentin mahdollisissa soveltamistapauksissa. Toisaalta myös virallinen syyttäjä tarvitsee riittävän selvityksen voidakseen tehdä päätöksen esitutkinnan rajoittamisesta 10 §:n 1 momentin nojalla.

Ennen esitutkinnan aloittamista suoritettavassa selvittämisessä sovellettaisiin ennen kaikkea 11 §:n 1 momentin säännöstä toimimisesta ilman aiheetonta viivytystä. Tärkeätä olisi jo selvittämisvaiheessa myös ottaa huomioon 4 luvussa säädettävät esitutkintaperiaatteet. Selvittämisvaiheessa usein suoritetaan alustavia puhutteluja, joista säädettäisiin erikseen 7 luvun 20 §:ssä. Mainitun säännöksen mukaan rikoksen selvittämiseksi toimitettavissa alustavissa puhutteluissa olisi noudatettava, mitä 5 §:n 1 momentissa säädetään kuulusteltavan kohtelusta sekä 8 §:ssä todistajan ilmaisuvelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta. Tärkeätä on, että asian selvittämisvaiheessa ei vaaranneta tai kierretä rikoksesta epäillyn oikeutta olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen sekä todistajan oikeutta vai velvollisuutta kieltäytyä todistamasta jostakin seikasta.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saataisiin ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä. Vastaavaa säännöstä ei ole voimassa olevassa laissa. Tätä säännöstä kuten muitakin tutkinnanjohtajan toimivaltaa koskevia säännöksiä olisi tulkittava niin, että ne koskevat tutkinnanjohtajan kelpoisuuden omaavaa poliisimiestä niissä tapauksissa, joissa jutulla ei ole vielä tutkinnanjohtajaa.

Momentin sisältö perustuisi siihen, että valtaosa esitutkinnoista käynnistyy rutiininomaisesti ilman tarvetta saada tutkinnanjohtajaksi kelpaavan esitutkintavirkamiehen päätöstä. Huomattava osa rikosasioista ratkaistaan summaarisessa menettelyssä rikesakolla tai rangaistusmääräyssakolla, mihin liittyen esitutkintatoimenpiteet pyritään suorittamaan mahdollisuuksien mukaan välittömästi tekopaikalla. Näissä tapauksissa esitutkinnan aloittamiseen ei myöskään yleensä liity merkittäviä arviointikysymyksiä.

Pykälän 1 momentin perusteluissa on jo käsitelty esitutkinnan aloittamisesta päättämiseen liittyviä kysymyksiä, jotka koskevat tuomareihin, ministerivastuulain alaisiin virkamiehiin ja poliisimiehiin kohdistuvia rikosepäilyjä. Kuten 2 luvun 4 §:n perusteluissa edellä todetaan, virallinen syyttäjä päättäisi aina esitutkinnan toimittamisesta silloin, kun rikoksesta epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies.

Rikosepäilyn paljastuessa rikoksen selvittämiseen liittyvät toimet saattavat olla tarpeen ennen kuin mahdollisesti tarvittava tutkinnanjohtajan päätös esitutkinnan aloittamisesta saadaan. Esimerkkeinä voidaan mainita rikoksesta epäiltyyn kohdistettava henkilönkatsastus ja epäillyn kiinni ottaminen tekopaikalla. Oikeus ryhtyä tällaisiin esitutkintatoimenpiteisiin koskisi myös tapauksia, joissa tutkinnanjohtajana toimii tai mahdollisesti tulee toimimaan virallinen syyttäjä.

4 §. *Asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittaminen.* Pykälässä säädettäisiin asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamiseen liittyvistä kysymyksistä tavalla, joka vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 3 §:ssä olevaa sääntelyä.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin asianomistajarikoksen esitutkinnan aloittamisesta eräissä tapauksissa, vaikkei rangaistusvaatimusta olekaan vielä tehty. Koska esitutkintalakia sovellettaisiin yleislakina myös pakkokeinojen käyttöön esitutkinnassa siltä osin kuin pakkokeinolaissa ei muuta säädetä, näissä tapauksissa saataisiin myös käyttää pakkokeinoja niiden käyttöedellytysten täyttyessä rangaistusvaatimuksen puuttumisesta huolimatta.

5 §. *Rikollisen teon tutkinta.* Pykälässä säädettäisiin esitutkinnan toimittamisen edellytyksistä, kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon. Rikollisen teon käsitettä on jo käsitelty 1 luvun 1 §:n perusteluissa. Pykälä osittain vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinosta annetun asetuksen 14 §:ssä olevaa sääntelyä. Pykälä koskisi tapauksia, joissa epäilty teko on tehty alle 15-vuotiaana riippumatta siitä, minkä ikäinen epäilty on esitutkintatoimenpiteen suorittamishetkellä.

Lähtökohtana olisi, että esitutkintaa ei toimiteta tähän ikäryhmään kuuluvien tekojen osalta. Pykälän 1 momentissa säädettäisiin tapauksista, joissa esitutkinta kuitenkin tarvittaessa toimitetaan. Tutkinnan katsominen esitutkinnaksi tarkoittaisi sitä, että pykälästä asetuksen säännökseen verrattuna poistettaisiin virke, jonka mukaan tutkinnasta on soveltuvin osin voimassa, mitä esitutkinnasta rikosasiassa on säädetty. Tämä ei kuitenkaan tarkoittaisi sitä, että näissä tapauksissa sovellettavien esitutkintalain säännösten ala laajenisi. Kaikissa esitutkinnassa olevissa asioissa lain säännöksiä sovelletaan tapauksen edellyttämässä laajuudessa ja edellyttämällä tavalla.

Voimassa olevaan asetuksen säännökseen verrattuna pykälästä poistettaisiin tarpeettomana virke, jonka mukaan rikollisesta teosta epäiltyä voidaan kuulustella. Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota siihen, että rikollisesta teosta epäiltyä ei kuitenkaan tarvitsisi kuulustella kaikissa niissä tapauksissa, joissa esitutkinta toimitetaan. Kuulustelua harkittaessa on otettava erityisesti huomioon se, kuinka tärkeää kuulustelu on tutkinnalla selvitettävän asian kannalta. Varsinkin yksinkertaisissa ja vähäisissä tapauksissa epäillyn kuulemisen kannalta riittävää voi olla hänen puhuttelemisensa esimerkiksi tapahtumapaikalla.

Rikollisesta teosta epäiltyyn kohdistettavia esitutkintatoimenpiteitä harkittaessa olisi kiinnitettävä huomiota myös epäillyn ikään, kehitystasoon ja muihin hänen henkilöönsä liittyviin vastaaviin seikkoihin. Lapsen edustajan ja sosiaaliviranomaisen läsnäolosta ja antamasta tuesta huolimatta esimerkiksi alle 12-vuotiaan epäillyn kuulustelemiseen on suhtauduttava varauksellisesti. Lasten kuulustelun osalta on otettava huomioon lasten kohtelua esitutkinnassa koskevat säännökset, jotka otettaisiin 4 luvun 7 §:ään. Korostunut merkitys olisi muillakin 4 luvussa säädetyillä esitutkintaperiaatteilla. Tähän liittyisi se, että ikäryhmään kuuluvien kohdalla sovellettaisiin myös epäillyn läsnäoloa koskevia 6 luvun säännöksiä, jotka mahdollistaisivat noudon, kiinniottamisen ja poistumisen estämisen.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon, tarvittaessa toimitetaan esitutkinta sen selvittämiseksi, onko 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena teossa. Tällöin esitutkinnassa selvitettäisiin kunkin epäillyn osalta 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetut seikat. Toisen virkkeen vuoksi momentti erotettaisiin 2 momentista, vaikka molemmissa momenteissa säädettäisiin tapauksista, joissa esitutkinta toimitetaan tarvittaessa.

Esitutkinnan toimittaminen tarvittaessa tarkoittaisi sitä, että esitutkintaviranomaisella on harkintavaltaa sen suhteen, onko tässä momentissa ja 2 momentissa tarkoitettu esitutkinnan käynnistämisen edellytys olemassa. Jos asianomistaja on pyytänyt tutkinnan toimittamista, hänelle tulisi antaa kielteisestä ratkaisusta 11 luvun 1 §:ssä tarkoitettu perusteltu kirjallinen esitutkintapäätös. Velvollisuus antaa asianosaiselle päätös kielteisestä ratkaisuista koskisi luonnollisesti myös niitä poikkeuksellisia tapauksia, joissa epäillyn puolesta on pyydetty tutkinnan toimittamista epäillyn etuun liittyvien syiden vuoksi.

Momentti koskisi niin tapauksia, joissa alle 15-vuotias on toistaiseksi ainoa epäilty, kuin tapauksia, joissa jo on hänen lisäkseen rikosoikeudellisesti vastuunalainen epäilty. Viimeksi mainitussa tapauksessa saattaa vielä olla tarvetta jonkun muun rikosoikeudellisesti vastuunalaisen henkilön saamiseen selville. Momentin toisella virkkeellä painotettaisiin sitä, että 1 luvun 2 § esitutkinnassa selvitettävistä asioista koskisi myös rikollisesta teosta epäiltyä. Kuten kaikissa esitutkinnoissa, mainitun pykälän soveltaminen riippuisi tarkemmin tapauskohtaisista seikoista.

Pykälän *2 momentin* mukaan alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikollisen teon johdosta toimitettaisiin lisäksi tarvittaessa esitutkinta 1) asianomistajan pyynnöstä teolla menetetyn omaisuuden saamiseksi takaisin tai hänen vahingonkorvausoikeutensa toteuttamiseksi; 2) menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseksi; tai 3) epäiltyyn kohdistettavien lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen tai muun epäillyn etuun liittyvän selvittämistarpeen vuoksi.

Momentin 1 kohdassa mainittu asianomistajan vahingonkorvausoikeus liittyy siihen, että rikollisesta teosta epäilty on rikosoikeudellisen vastuun puuttumisesta huolimatta vahingonkorvauslain säännösten mukaisessa vastuussa teolla aiheuttamastaan vahingosta. Asianomistajan vahinko voi tulla korvattavaksi vakuutuksen tai sovittelun kautta. Asianomistaja voi myös nostaa erillisen vahingonkorvauskanteen, jonka yhteydessä hän voi hyödyntää esitutkinnassa saatua selvitystä. Momentin 2 kohta perustuu siihen, että myös rikosoikeudellista vastuunalaisuutta vailla olevaan henkilöön voidaan kohdistaa menettämisseuraamus, mistä säädetään rikoslain 10 luvun 1 §:n 2 momentin 1 kohdassa.

Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 14 §:n mukaan tutkinta voidaan toimittaa, jos sosiaalilautakunta sitä pyytää. Tähän perusteeseen liittyisi momentin 3 kohta, joka kuitenkin laajemmin velvoittaisi esitutkinnan toimittamiseen epäillyn edun sitä vaatiessa. Käytännössä lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen selvittäminen tutkinnan kautta tulisi esiin siinä yhteydessä, kun esitutkintaviranomainen ilmoittaa teosta sosiaaliviranomaiselle 7 luvun 16 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla. Ilmoituksen saatuaan sosiaaliviranomainen voi pyytää tutkinnan toimittamista, jos esitutkintaviranomainen ei ole sitä muuten toimittamassa jollakin 1 momentissa säädetyllä perusteella. Lapsen etu saattaa edellyttää tutkinnan toimittamista myös muiden tukitoimien, esimerkiksi terveydenhuollon toimenpiteiden tarpeen selvittämisen vuoksi. Esimerkkinä muista lapsen etuun liittyvistä tutkinnan toimittamisperusteista voidaan mainita asianomistajan vahingonkorvausvaatimusten torjuminen sellaisessa tapauksessa, jossa asianomistaja ei ole kuitenkaan pyytänyt tutkinnan toimittamista.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin siitä, että esitutkinta voidaan 2 momentin 3 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa toimittaa, vaikka asianomistajarikoksen asianomistaja ei ole esittänyt 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua vaatimusta. Asianomistajan vaatimusta ei ole syytä edellyttää, jos tutkinnan tarkoituksena on epäiltynä olevan lapsen edun turvaaminen. Näissä tapauksissa asianomistaja ei välttämättä vaatisikaan rangaistusta epäillylle, koska alle 15-vuotias ei ole rikosoikeudellisessa vastuussa teostaan. Joissakin tapauksissa epäillyn ikä saattaa kuitenkin olla

epäselvä siinä vaiheessa, kun asianomistaja on yhteydessä esitutkintaviranomaiseen. Asianomistajarikoksissa esitutkinnan edellytyksenä ei olisi myöskään se, että asianomistaja esittää 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetun pyynnön.

6 §. *Ilmoitus esitutkinnan aloittamisesta*. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän mukaan tutkinnanjohtajan olisi ilmoitettava esitutkinnan aloittamisesta rikoslain 40 luvun 11 §:n 1 kohdassa tarkoitetun virkamiehen esimiehelle mahdollisia virkamiesoikeudellisia toimenpiteitä varten, jos virkamiestä epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Tutkinnanjohtajalla olisi oikeus ilmoittaa myös virkamiehen tekemäksi epäillyn muun rikoksen esitutkinnan aloittamisesta, jos tutkittavana oleva rikos on sellainen, että sillä voidaan olettaa olevan merkitystä virkatehtävien suorittamisen kannalta. Pykälän perusteella ilmoitusvelvollisuus tai -oikeus olisi myös virallisella syyttäjällä hänen toimiessaan tutkinnanjohtajana poliisirikostutkinnassa.

Virkamiesoikeudellisista toimenpiteistä säädetään valtion virkamieslaissa. Esimerkiksi sen 40 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan virkamies voidaan pidättää virantoimituksesta rikossyytteen ja sen edellyttämien tutkimusten ajaksi, jos näillä voi olla vaikutusta virkamiehen edellytyksiin hoitaa tehtäväänsä. Virkasuhde päättyy irtisanomiseen tai purkamiseen valtion virkamieslain 7 luvun säännösten mukaisesti. Lisäksi lain 24 §:ssä säädetään lievempiä tapauksia koskevasta varoituksesta.

Oikeus ilmoittaa rikoksesta liittyisi tapauksiin, joissa rikoksen laatu taikka rikoksesta epäillyn virka-asema tai -tehtävä puhuu ilmoittamisen puolesta. Joissakin tapauksissa kaikki mainitut seikat saattaisivat olla vaikuttavina, koska ne yleensä liittyisivät toisiinsa. Kynnys ilmoitusoikeudelle ei olisi korkea, koska tutkinnanjohtajalta ei voida edellyttää erityistä virkamiesoikeudellista asiantuntemusta.

Rikoksen laadun osalta voitaisiin ottaa huomioon paitsi se, mihin oikeushyvään se kohdistuu, myös jossakin määrin rikoksen vakavuus. Esimerkiksi rikesakkorikkomuksella voi vain harvoin olla merkitystä virkatehtävien suorittamisen kannalta. Toisaalta yksittäinen rikos ei vähäisenä ehkä oikeuta ilmoittamiseen, mutta rikosten uusiminen voi asettaa henkilön toiminnan uuteen valoon. Ilmoitusoikeuden osalta kysymys olisikin yleensä siitä, minkälaiseen rikokseen virkamiehen epäillään syyllistyneen. Esimerkiksi väkivalta- tai seksuaalirikokset voivat osoittaa henkilön sopimattomaksi toimimaan virkamiehenä. Toisaalta virkamiehen työtehtävät voisivat vaikuttaa esimerkiksi siten, että kynnys ilmoittaa on matalampi silloin, kun epäiltynä oleva virkamies huolehtii rikostorjuntatehtävistä.

7 §. *Asianosaisten pyytämät toimenpiteet.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 12 §:ää vastaavasti, että asianosaisen pyytämät kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet on suoritettava, jos hän osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan, ja jollei niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia. Oikeuden vaatia tutkintatoimenpiteitä katsotaan kuuluvan EIS 6 artiklan 3 kappaleen b kohdan piiriin. Kohdan mukaan jokaisella rikoksesta syytetyllä on oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan.

Esitutkintalain säätämisen jälkeen 12 §:ää on tulkittu ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuissa (esimerkiksi eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 16.8.2004, dnro 2611/4/02). Käytännön perusteella voidaan tässä yhteydessä todeta pykälän alkuperäisiä perusteluja (HE 14/1985 vp) täydentäen, että kynnys asianosaisen pyytämään tutkintatoimenpiteeseen suostumiselle ei ole erityisen korkea. Mahdollisesti saatavalla näytöllä yksinään ei tarvitse olla

ratkaisevaa tai olennaista merkitystä asian kannalta. Vähäiseltäkin tuntuva näyttö saattaa kokonaisuuteen sijoitettuna olla merkittävä. Pykälässä tarkoitettu asian laatu viittaa rikoksen vakavuuden lisäksi asian selvitysasteeseen.

Esitutkintatoimenpiteen suorittamista koskevan asianosaisen pyynnön käsittely liittyy voimakkaasti 4 luvussa säädettäväksi ehdotettuihin tasapuolisuusperiaatteeseen (1 §) ja syyttömyysolettamaan (2 §). Syytetylle ei saa muodostua sellaista kuvaa, että hänen pyyntöönsä tai tarjoamaansa selvitykseen suhtaudutaan vähätellen tai torjuvasti hänen epäillyn asemansa vuoksi. Jos asianosaisen toimenpidepyyntöön ei suostuta, esitutkintaviranomaisen olisi yleensä tehtävä kielteisestä ratkaisustaan 11 luvun 1 §:n mukainen perusteltu päätös.

Pykälän *2 momentin* mukaan asianosaisen pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä päättäisi esitutkinnan aikana tutkinnanjohtaja tai 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla virallinen syyttäjä. Kun asia on siirretty syyttäjälle, niistä päättäisi syyttäjä. Viitatun säännöksen mukaan esitutkintaviranomaisen olisi virallisen syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Syyttäjä voisi siis esitutkinnan aikana omasta aloitteestaan tai asianosaisen kiinnitettyä hänen huomiotaan asiaan pyytää esitutkintaviranomaista suorittamaan asianosaisen tarpeelliseksi katsoma esitutkintatoimenpide, ja esitutkintaviranomaisen olisi noudatettava pyyntöä. Pykälän 2 momentti ja 5 luvun 2 §:n 2 momentti (syyttäjä päättää esitutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutkinnan päättämisen jälkeen) täsmentäisivät nykyisin esitutkintalain 15 §:n 2 ja 3 momentissa olevaa sääntelyä.

8 §. *Ulkomailla tehty rikos.* Pykälän *1 momentissa* oleva sääntely olisi uutta verrattuna voimassa olevaan esitutkintalakiin. Säännöksen mukaan esitutkintaviranomainen voisi tutkia ulkomailla tehdyksi epäillyn rikoksen, jos rikokseen rikoslain 1 luvun säännösten nojalla voidaan soveltaa Suomen lakia ja jos esitutkinnan toimittaminen Suomessa on tutkinnallisista syistä ja rikosvastuun toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaista. Momentissa todettaisiin lisäksi, että kansainvälisestä yhteistyöstä rikosten selvittämiseksi säädetään laissa erikseen.

Suomessa toimitettavan esitutkinnan lähtökohtana tulisi olla, että täällä tutkitaan rikos, joka voi täällä tulla tuomioistuimen käsiteltäväksi. Kansainvälisen oikeusavun puitteissa voidaan suorittaa esitutkintatoimenpiteitä vieraan valtion toimivaltaisen viranomaisen pyynnöstä, mihin puolestaan viittaisi momentin jälkimmäinen virke. Lähtökohtana rikoslain 1 luvussa on, että Suomessa tehtyyn rikokseen sovelletaan Suomen lakia (1 §). Luvun säännökset mahdollistavat kuitenkin Suomen lain soveltamisen lukuisissa tapauksissa, joissa epäilty rikos on tehty ulkomailla. Luvun 7 §:n ja sen nojalla annetun asetuksen (627/1996) nojalla eräät rikokset katsotaan kansainvälisiksi rikoksiksi, joista voidaan Suomessa tuomita rangaistus tekopaikan laista riippumatta.

Rikoslain 1 luvun säännökset rakentuvat periaatteille, joita vastaavia on Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa tai muissa määräyksissä. Kansainvälisten velvoitteiden sitä edellyttäessä rikoslain 1 lukuun tehdään muutoksia. Kansainvälisissä rikosoikeudellisissa instrumenteissa myös yleisesti lähdetään siitä, että jos alueellisesti toimivaltainen valtio ei tuomitse rikoksentekijää, sen on pyynnöstä luovutettava tämä toiselle toimivaltaiselle valtiolle syytetoimenpiteitä varten. Luovutusvelvollisuutta koskevia rajoituksia on niin kansainvälisissä instrumenteissa kuin niiden heijastumana kansallisissa lainsäädännöissä. Vaikka rikoksentekijä tuomitaan ulkomailla, hän saattaa olla oikeutettu kärsimään rangaistuksensa kotimaassaan.

Momentin ensimmäinen virke jättäisi esitutkintaviranomaiselle harkinnanvaraa sen suhteen, ryhtyykö se tutkintatoimenpiteisiin ulkomailla tehdyn rikoksen johdosta. Asiaan vaikuttavat tutkinnallisiin syihin ja rikosvastuun toteutumiseen liittyvät näkökohdat ovat moninaisia. Huomioon voidaan ottaa esimerkiksi se, missä valtiossa rikoksesta epäilty oleskelee ja missä valtiossa asiaa koskeva selvitys on parhaiten kerättävissä. Myös mahdollisella rikostutkinnan jo tapahtuneella käynnistymisellä ulkomailla ja sen vaiheella on merkitystä. Rikosvastuun toteutumiseen liittyvä näkökohta on pyrkimys oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, mikä ei välttämättä aina täysimääräisesti toteudu kaikkien valtioiden rikosprosessimenettelyssä. Kun rikos on tehty ulkomailla, esitutkintaviranomaisten tulisi olla yhteydessä tekopaikan viranomaisiin sen selvittämiseksi, missä tutkinta- ja syytetoimet olisi tarkoituksenmukaisinta tehdä.

Virallisella syyttäjällä on tärkeä asema arvioitaessa sitä, käynnistetäänkö ulkomailla tehdyksi epäiltyä rikosta koskeva esitutkinta Suomessa. Tällaisten rikosten tutkinnan käynnistämisen voi katsoa kuuluvan 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisen yhteistyövelvollisuuden piiriin. Tämä näkökohta korostuu tapauksissa, joissa rikoslain 1 luvun 12 §:n nojalla tarvitaan valtakunnansyyttäjän syytemääräys. Vaikka mainittu pykälä koskee syytteen nostamista, on sillä merkitystä myös esitutkinnan käynnistämisen suhteen. Tarkoituksenmukaista ei ole tutkia asiaa, jossa syytemääräystä ei kuitenkaan tultaisi antamaan.

Momentin toinen virke liittyisi edellä viitatun mukaisesti tapauksiin, joissa valtio pyytää oikeusaputarkoituksessa toisen valtion esitutkintaviranomaisen toimenpiteitä. Tällainen yhteistoiminta yleensä perustuu kansainvälisissä sopimuksissa tai muissa kansainvälisissä asiakirjoissa oleviin velvoitteisiin, jotka on saatettu Suomessa lailla voimaan. Keskeisin kansainvälistä oikeusapua koskevista säädöksistä on kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annettu laki (4/1994). Omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetulla lailla (540/2005) on kansallisesti pantu täytäntöön Euroopan unionin neuvoston asiaa koskeva puitepäätös (2003/577/YOS). Pakkokeinolain 3 luvussa ja 4 luvussa on eräitä vieraan valtion pyynnöstä tehtäviä toimenpiteitä koskevia säännöksiä, joita vastaavat tässä esityksessä ehdotetaan otettavaksi uuteen pakkokeinolakiin. Merkittävää kansainvälistä yhteistoimintaa koskevaa sääntelyä on yhteisistä tutkintaryhmistä annetussa laissa (1313/2002), jonka mukaan kahden tai useamman valtion toimivaltaiset viranomaiset voivat tehdä sopimuksen yhteisen tutkintaryhmän perustamisesta rikoksen esitutkinnan toimittamiseksi.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin tapauksesta, jossa asianomistaja ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueella tehdystä rikoksesta. Tuolloin asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa on toimitettava sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jonka alueella rikos on tehty, jos kysymys on vakavasta rikoksesta ja jos asianomistaja ei ole voinut tehdä ilmoitusta tekopaikan valtiossa.

Momenttia vastaava sääntely otettiin vuonna 2002 esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 2 §:n 2 momenttiin uhrin asemasta rikosoikeudenkäyntimenettelyssä tehdyn Euroopan unionin neuvoston puitepäätöksen (2001/220/YOS) 11 artiklan 2 kohdan vuoksi. Rikosilmoituksen siirtoa toiseen Euroopan unionin jäsenvaltioon ohjeistetaan tarkemmin 22.8.2007 – 21.8.2012 voimassa olevassa sisäasiainministeriön ohjeessa SM-2007-02286/Ri-3. Ohjeessa todetaan, että siirtovelvoite ei koske tilanteita, joissa suomalainen esitutkintaviranomainen on rikoslain 1 luvun säännösten mukaan itse toimivaltainen suorittamaan esitutkinnan rikoksesta, jonka tekopaikka on muualla kuin Suomessa. Mikään ei näissäkään tilanteissa estä ilmoittamasta rikoksesta vieraan valtion viranomaiselle esimerkiksi tilastointia varten. Kuten ohjeestakin siis ilmenee, momentilla olisi kytkentä 1 momentin ensimmäiseen

virkkeeseen. Ohjeen mukaan toiselle jäsenvaltiolle toimitettavan rikosilmoituksen tapauksessa rikosilmoitus, asianomistajan vaatimukset ja mahdolliset kuulustelu- ja pakkokeinopöytäkirjat on toimitettava paikallispoliisista keskusrikospoliisin rikostietopalveluun, mistä asiakirjat lähetetään edelleen toisen valtion toimivaltaiselle viranomaiselle.

Sisäasiainministeriön ohjeessa on joitakin arviointiperusteita sen ratkaisemiselle, onko kysymyksessä vakava rikos. Ilmoitus on toimitettava edelleen toisen valtion viranomaiselle esimerkiksi silloin, jos kysymyksessä on vammoja aiheuttanut pahoinpitely tai huomattava omaisuusvahinko. Vakavan rikoksen käsitettä on tulkittava asianomistajamyönteisesti. Jos tilanne on tulkinnanvarainen, lähtökohtana on ilmoituksen toimittaminen eteenpäin. Poliisin on tarvittaessa suoritettava asianomistajan ja mahdollisten todistajien kuuleminen sekä muut mahdolliset tarvittavat tutkintatoimenpiteet siinä laajuudessa kuin se asian edelleen käsittelyn kannalta on tarpeellista.

Momentti ei estäisi sitä, että asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa toimitetaan toisen valtion toimivaltaiselle viranomaiselle myös niissä tapauksissa, joissa epäilty rikos on tehty muualla kuin Euroopan unionin jäsenvaltiossa.

9 §. *Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Pykälän *2 momentin* mukaan, jos viranomainen sen perusteella, mitä muussa laissa säädetään, jättää ryhtymättä toimenpiteisiin rikoksesta epäillyn saattamiseksi syytteeseen, esitutkinta toimitettaisiin kuitenkin vain erityisestä syystä.

Pykälän 1 ja 2 momentti vastaisivat voimassa olevan esitutkintalain 4 §:n 1 ja 2 momenttia sillä täsmennyksellä, että 1 momentti koskisi myös esitutkinnan lopettamista sen aloittamisen jälkeen. Tältä osin kysymyksessä olisi vain selvennys, koska nykyisenkin säännöksen voi katsoa oikeuttavan toimenpiteistä luopumiseen sekä harkittaessa esitutkinnan aloittamista että esitutkinnan aloittamisen jälkeen. Lisäksi voimassa olevan lain sana ”syyllisen” muutettaisiin sanoiksi ”rikoksesta epäillyn”. Asianomistajan vaatimuksilla tarkoitetaan tässä yhteydessä yksityisoikeudellisia vaatimuksia.

Pykälässä tarkoitettu esitutkinnan lopettaminen olisi esitutkinnan päättämistapa. Lain 10 luvun 2 §:ssä säädettävä *esitutkinnan päättäminen* olisi yläkäsite, joka pitäisi sisällään mainitussa pykälässä säädetyt päättämistavat. Niitä olisivat esitutkinnan lopettamisen lisäksi asian toimittaminen viralliselle syyttäjälle syyteharkintaa varten, asian jättäminen toimittamatta syyttäjälle mainitun pykälän 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa ja esitutkinnan rajoittaminen 10 §:n nojalla.

Rikoksen vähäisyyden arvioinnissa keskeistä on sen vahingollisuuden tai vaarallisuuden arvioiminen. Sakolla rangaistavakin rikos voi aiheuttaa huomattavia haitallisia seurauksia. Tämä koskee asianomistajan asemaa siitäkin huolimatta, että hänen vaatimuksensa mainittaisiin erikseen 1 momentin lopussa. Lisäksi arvioinnissa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi rikollisen menettelyn toistuvuuteen. Esimerkkinä tältä osin voidaan mainita parisuhdeväkivaltaa koskevat tapaukset, jotka välttävättä eivät johda sakkoa ankarampaan rangaistukseen mutta joita toistuvuutensa vuoksi ei voida pitää kokonaisuutena arvostellen vähäisinä.

Pykälän 1 ja 2 momentti liittyisivät useisiin muihin ehdotettavan lain säännöksiin. Kysymyksessä olevan luvun 3 §:n 2 momentissa ehdotetaan säädettäväksi siitä, että ennen esitutkinnan aloittamista on tarvittaessa selvitettävä sen pykälän 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että voidaan muun ohessa tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Tarkoituksena on pyrkiä siihen, että pykälän 1 momentissa tarkoitettua ratkaisua ei tehdä puutteellisen selvityksen perusteella. Huomauttamista koskevan 10 luvun 3 §:n mukaan poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan virallinen syyttäjä voisivat antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan 3 luvun 9 §:n nojalla.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin siitä, että pykälässä tarkoitetut päätökset tekee tarvittaessa tutkinnanjohtaja. Vastaavaa säännöstä ei ole voimassa olevassa laissa. Tämäkään ei kuitenkaan tarkoittaisi vallitsevan käytännön muuttamista. Päätöksenteon tällaisessa asiassa voidaan voimassa olevan lain 14 §:n 1 momentin yleissäännöksen (esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja) perustella katsoa kuuluvan tutkinnanjohtajalle. Kuten ehdotettavan lain säännöksissä muutenkin, asian kuuluminen tutkinnanjohtajan päätösvaltaan kirjoitettaisiin selvyyden vuoksi pykälään. Tutkinnanjohtajan päätös kuitenkin tulisi tehdä vain tarvittaessa, mikä olisi linjassa myös esitutkinnan aloittamista koskevan 3 §:n 3 momentin kanssa. Jos esitutkinnassa olisi tutkinnanjohtaja, tämä yleensä päättäisi lopettamisesta.

10 §. *Esitutkinnan rajoittaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan virallinen syyttäjä voisi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen edellyttäisi 2 momentin mukaan lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista. Pykälän 3 momentin mukaan esitutkinta olisi 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava kuitenkin uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.

Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 4 §:n 3 ja 4 momenttia kuitenkin sillä tavalla muutettuna, että 3 momentti koskisi esitutkinnan uudelleen avaamista molempien edeltävien momenttien tapauksissa. Voimassa olevassa laissa ehdotettavaa 3 momenttia vastaava osuus on 4 §:n 4 momentin lopussa. Pykälän 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa olisi edelleenkin mahdollista ainoastaan esitutkinnan lopettaminen mutta ei sen jättäminen kokonaan toimittamatta.

Pykälän 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa toimenpiteistä luopuminen olisi siis edelleen sidoksissa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 ja 8 §:n syyttämättäjättämisperusteisiin. Ensiksi mainitun pykälän mukaan virallinen syyttäjä saa jättää syytteen nostamatta 1) milloin rikoksesta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakko ja sitä on sen haitallisuus tai siitä ilmenevä tekijän syyllisyys huomioon ottaen kokonaisuutena arvostellen pidettävä vähäisenä; sekä 2) rikoksesta, jonka joku on tehnyt alle 18-vuotiaana, milloin siitä ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa tai enintään kuusi kuukaut-

ta vankeutta ja sen katsotaan johtuneen pikemminkin ymmärtämättömyydestä tai harkitsemattomuudesta kuin piittaamattomuudesta lain kieltoja ja käskyjä kohtaan.

Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 §:n mukaan, jollei tärkeä yleinen tai yksityinen etu muuta vaadi, virallinen syyttäjä saa sen lisäksi, mitä 7 §:ssä säädetään, jättää syytteen nostamatta, milloin 1) oikeudenkäyntiä ja rangaistusta on pidettävä kohtuuttomina tai tarkoituksettomina ottaen huomioon tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto tai muu tekijän toiminta rikoksensa vaikutusten estämiseksi tai poistamiseksi, hänen henkilökohtaiset olonsa, rikoksesta hänelle aiheutuvat muut seuraukset, sosiaali- ja terveydenhuollon toimet tai muut seikat; taikka 2) rikos ei yhteisen rangaistuksen määräämistä tai aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevien säännösten johdosta olennaisesti vaikuttaisi kokonaisrangaistuksen määrään.

Voimassa olevan esitutkintalain 4 §:n 4 momentin säätämisen yhteydessä eduskunnan lakivaliokunta piti tärkeänä, että yhtenäisen soveltamiskäytännön aikaansaamiseksi syyttäjistölle tarvittaessa annetaan asiaa koskeva ohjeistus (LaVM 1/2006 vp). Valtakunnansyyttäjänvirasto on katsonut tällaista tarvetta olevan, kun otetaan huomioon säännöksen tulkinnanvaraisuus ja alueelliset erot, jotka tilastojen valossa liittyvät esitutkintalain 4 §:n 3 momenttiin. Valtakunnansyyttäjänvirasto onkin 17 päivänä tammikuuta 2007 antanut esitutkinnan rajoittamista koskevan yleisen ohjeen syyttäjille (Dnro 5/31/07; VKS:2007:2). Ohje koskee myös esitutkintalain 4 §:n 3 momenttia. Ohjeessa esitettyjä näkökohtia on otettu huomioon näissä perusteluissa.

Tärkeä yleinen ja yksityinen etu voivat niin 1 kuin 2 momentinkin perusteella estää esitutkinnan rajoittamispäätöksen tekemisen. Yleinen etu liittyy ensinnäkin rikosoikeudellisen järjestelmän yleisestävään luonteeseen. Järjestelmän on toimittava yleisen oikeustajun mukaisesti ja luottamusta herättävällä tai ylläpitävällä tavalla. Näiden näkökohtien kannalta esitutkinnan rajoittaminen ja seuraamusluonteinen syyttämättä jättäminen eivät ole kaikissa tapauksissa samanarvoisia ratkaisuja. Esitutkinnan rajoittamispäätökseen ei voida liittää mitään yhteiskunnan moitetta eikä kannanottoa rikoksesta epäillyn menettelyn paheksuttavuudesta.

Yleinen etu saattaa järjestelmää kohtaan tunnettavan luottamuksen ylläpitämiseksi edellyttää rikosepäilyn selvittämistä esimerkiksi silloin, kun rikosepäily on herättänyt julkista huomiota, kun epäilty on yhteiskunnallisesti merkittävässä asemassa tai kun rikollisen toiminnan jatkamisen vaara on ilmeinen. Nuorten rikoksentekijöiden kohdalla 1 momentin mukaisessa esitutkinnan rajoittamisessa tulisi noudattaa pidättyvyyttä etenkin, jos asian laadun vuoksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 9 §:n 2 momentin mukaisen huomautuksen antaminen saattaisi olla tarkoituksenmukaista. Yleiseen etuun liittyvät näkökohdat saattavat lisäksi koskea esimerkiksi menettämisseuraamuksen tuomitsemista tai esineen hävittämisen edellytysten toteamista, oikeuskysymyksen epäselvyyttä tai rikoksen kuulumista rikoskokonaisuuteen, jossa kaikkien osien tutkimisella on merkitystä.

Tärkeä yksityinen etu liittyy yleensä asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen toteuttamismahdollisuuksiin. Mitä suurempi asianomistajan taloudellinen intressi on, sitä tärkeämmästä edusta hänen kannaltaan on kysymys. Merkitystä voi olla myös osapuolten taloudellisilla oloilla ja asianomistajan mahdollisuuksilla saada vahinkonsa korvatuksi ilman esitutkintaa esimerkiksi vahingon aiheuttajan tai vakuutusyhtiön kautta. Vaikka yksityinen etu olisi tärkeätä vähäisempi, on syytä harkita tutkinnan jatkamista siihen asti, että asianomistaja saa tutkinnan kautta riittävät tiedot ja muun selvityksen vaatimuksensa toteuttamista varten. Samanlaisten rikosten asianomistajia olisi lisäksi pyrittävä kohtelemaan yhdenvertaisesti. Yh-

denvertaisuutta saattaa loukata esimerkiksi se, että toimenpiteitä jatketaan vain jotakin asianomistajaa koskevan rikoksen osalta silloin, kun samaan rikossarjaan sisältyvillä teoilla on eri asianomistajia.

Pykälän 2 momentin mukainen kustannusperusteinen esitutkinnan rajoittamisperuste ilmentää ajattelua, jonka mukaan yhteiskunnan voimavarojen käytön kannalta on järkevää kiinnittää huomiota niiden kustannustehokkaaseen kohdentamiseen. Momentista ei kuitenkaan suoraa seuraa, että vähäisimmät rikokset voitaisiin jättää tutkittamatta, joskin ne ovat kustannusperusteisen esitutkinnan rajoittamisen keskeisiä soveltamiskohteita. Säännöksen keskeistä käyttöalaa ovat joka tapauksessa rikokset, joista yksittäistapauksessa ilmeisesti seuraisi vain sakkorangaistus. Vaadittavaa epäsuhdetta arvioitaessa täytyy kiinnittää huomiota myös epäillyn rikoksen nimikkeeseen ja siihen, onko kysymyksessä oleva rikos jotenkin erityisen työläs selvitettävä muihin samannimisiin rikoksiin verrattuna.

Toisaalta kaikissa tapauksissa kustannusperusteisen esitutkinnan rajoittamisen arvioinnin kannalta edellytetään asian laadun ja siitä mahdollisesti odotettavan seuraamuksen ja toisaalta tutkintakustannusten suhteen määrittämistä. Harkinta on tehtävä kokonaisarviointia käyttäen. Säännöksen soveltamistilanteet voivat liittyä joko yksittäisiin tekoihin tai laajoihin juttukokonaisuuksiin. Jos rikos liittyy rikoskokonaisuuteen, on arvioitava sen asema kokonaisuudessa, jolloin huomioon otettaviksi eivät voi tulla ainoastaan tutkinnan kustannuksiin liittyvät näkökohdat. Rajoittaminen voi olla perustellumpaa, jos teko ei ole olennainen kokonaisuuden kannalta. Pykälän 2 momentissa tarkoitetun kustannuksiin liittyvän epäsuhteen arviointi edellyttää tutkinnanjohtajan syyttäjälle ilmaisemaa riittävän yksilöityä ja perusteltua käsitystä tutkinnan jatkamisesta aiheutuvista kustannuksista.

Esitutkinnan rajoittamista koskeviin ratkaisuihin on pyrittävä mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jotta viranomaisten voimavarojen säästämisestä saadaan mahdollisimman suuri hyöty. Tehokas rajoittamissäännösten soveltaminen edellyttää toimivia käytäntöjä esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien välille, mikä kytkee esitutkinnan rajoittamisen lakiehdotuksen 5 lukuun, jossa säädettäisiin mainittujen viranomaisten välisestä esitutkintayhteistyöstä. Erityisen tärkeä tältä kannalta olisi mainitun luvun 3 §:n 1 momentti, jossa säädettäisiin esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta pitää syyttäjä asian laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla ajan tasalla esitutkinnan etenemisen suhteen. Esitutkintaviranomaisen havaittua asiaan mahdollisesti soveltuvan rajoittamisperusteen tutkinnanjohtajan tulee toimittaa syyttäjälle rajoittamisperusteen tueksi riittävä selvitys, jonka pohjalta syyttäjä tekee päätösharkintansa. Paikallisesti sovitut suuntaviivat ja menettelytavat helpottavat tätä esityksen- ja päätöksentekoa.

Esitutkinnan rajoittamiseen liittyisi tiiviisti luvun 3 §:n 2 momentti, jonka mukaan ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen olisi tarvittaessa selvitettävä sen pykälän 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä.

Pykälän 3 momentilla poistettaisiin epäselvyys, joka vallitsee sen suhteen, milloin 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa esitutkinta voidaan aloittaa uudelleen. Momenttiin ehdotettu ilmaisu ”perusteltua syytä” antaa harkinnanvaraa sen suhteen, milloin uudelleenaloittamiseen katsotaan olevan aihetta. Tällainen syy saattaa liittyä myös asianosaisten etujen toteuttamiseen. Koska rajoittamispäätöksen tekee virallinen syyttäjä, päätös uudelleen avaamisesta kuuluisi korostetusti 5 luvun 3 §:n mukaisen esitutkintayhteistyön piiriin. Päätös esitutkinnan

aloittamisesta uudelleen edellyttäisi käytännössä yhteydenpitoa syyttäjään, joka myös voisi tarvittaessa määrätä esitutkinnan aloitettavaksi uudelleen.

11 §. *Esitutkinnan toimittamisaika.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 6 §:ää vastaavasti, että esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön perusteella tämän pääsäännön käytännön toteuttamisessa on toivomisen varaa. Ratkaisukäytännöstä on lisäksi johdettavissa säännöksen tulkintaohjeita.

Esitutkinnan toimittaminen ilman aiheetonta viivytystä on erityisesti syylliseksi epäillyn kannalta tärkeää, jotta tämä ei joudu olemaan tarpeettoman kauan rikoksesta epäillyn asemassa. Esitutkinnan aiheeton viivästyminen voi synnyttää epäluuloja tutkinnan puolueettomuutta kohtaan. Viimeksi mainittu koskee erityisesti tapauksia, joissa poliisimies on epäiltynä rikoksesta. Poliisirikoksia koskeva asia on ilman aiheetonta viivytystä siirrettävä tutkinnanjohtajana toimivalle viralliselle syyttäjälle. On kuitenkin huomattava, että esitutkinnan kiireellinen toimittaminen ei ole itseisarvo. Asia on riittävästi ja huolellisesti selvitettävä esitutkinnassa. Asian nopea käsittely ei saa myöskään vaarantaa esimerkiksi epäillyn mahdollisuuksia järjestää puolustuksensa. Muutenkaan kiirehtiminen ei saa kielteisellä tavalla vaikuttaa asianosaisten oikeuksiin.

Velvollisuus toimittaa esitutkintatoimenpiteet ilman aiheetonta viivytystä koskee myös ennen esitutkinnan aloittamista tapahtuvaa esitutkinnan edellytysten tutkimista. Tämä liittyisi 3 §:n 2 momenttiin, jossa säädettäisiin siitä, että esitutkinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovelletaan soveltuvin osin tämän lain säännöksiä.

Esitutkinnan asianmukainen kesto yksittäistapauksessa riippuu asian erityispiirteistä, muun ohessa sen laadusta ja laajuudesta. Esitutkinnan toimittamiseen käytetty aika ei saa johtaa siihen, että tutkittavana oleva rikos pääsee vanhentumaan. Esitutkintaviranomaisen onkin heti rikosilmoituksen kirjaamisen jälkeen selvitettävä rikoksen vanhentumisaika ja otettava se huomioon esitutkintatoimenpiteiden kiireellisyyttä harkittaessa. Huomioon on otettava väitetyn rikoksen lievimmän mahdollisen tekomuodon syyteoikeuden vanhentuminen. Viralliselle syyttäjälle tulee myös jättää kohtuullinen aika syyteharkinnan suorittamista varten. Tärkeässä asemassa vanhentumiskysymysten kannalta olisi 5 luvun 3 §:n 1 momentti, jossa säädettäisiin esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta pitää syyttäjä asian laadun ja laajuuden edellyttämällä tavalla ajan tasalla esitutkinnan etenemisen suhteen. Huomiota on syyteoikeuden vanhentumisen kannalta kiinnitettävä myös asianomistajan mahdollisuuksiin saattaa asia itse vireille tuomioistuimessa, jos esitutkintaa ei toimiteta tai saateta loppuun taikka jos syyttäjä päättää olla nostamatta syytettä.

Lähtökohtaisesti samassa asiassa vireillä oleva kantelu ei saa viivästyttää tutkintaa, joskin selvyyden vuoksi esitutkintaviranomaisen tulee olla yhteydessä kantelun vastaanottaneeseen viranomaiseen. Oikeudenkäynnin lopputuloksen odottaminenkaan ei ole aina välttämätöntä niissä tapauksissa, joissa tutkittavana olevaan asiaan liittyvä asia on oikeudenkäyntivaiheessa.

Esitutkinnan viivästymiselle tai keskeytyksissä olemiselle voi olla hyväksyttäviä syitä. Esimerkkeinä voidaan mainita, että avaintodistajaa ei tavoiteta kuulustelua varten, tarpeellisen asiantuntijalausunnon valmistuminen vie aikaa, ulkomailta oikeusaputeitse hankittava selvitys viivästyy tai joudutaan odottamaan tuomioistuimen kannanottoa tutkinnan kannalta merkittävään oikeudelliseen kysymykseen tai tosiasiakysymykseen. Tällaiset kysymykset liittyvät pääsääntöisesti esitutkintatoimenpiteiden siirtämiseen, josta säädettäisiin 12 §:ssä.

Vaikka tutkija varsinaisesti huolehtii tutkintatoimenpiteistä, tutkinnanjohtajan velvollisuuksiin kuuluu valvoa sitä, että esitutkinta suoritetaan ilman aiheetonta viivytystä. Valvonta edellyttää asioiden käsittelyn riittävän tehokasta seurantaa, jota ei tule jättää pelkästään tutkijoiden oman ilmoituksen varaan. Tehokkaaseen seurantaan on nykyään jo pääosin riittävät mahdollisuudet automaattisen tietojenkäsittelyn avulla. Valvonta ei saa olla sen varassa, että rikosilmoituksen tekijä tiedustelee asian viipymistä.

Pykälän *2 momentin* mukaan alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti. Säännös koskisi epäiltyjä, jotka ovat alle 18-vuotiaita esitutkintatoimenpiteen suorittamisen aikaan.

Voimassa olevan lain mukaan esitutkintaviranomaisella ei ole velvollisuutta suorittaa nuoren epäillyn rikoksen tutkintaa erityisen kiireellisesti. Yleisperusteluista ilmenevistä syistä sillä voi kuitenkin olla nuoren uusia rikoksia ehkäisevää vaikutusta, minkä vuoksi tällaista täydentävää sääntelyä pidetään tarpeellisena.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin siitä, että esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen. Tärkeysjärjestykseen asettamisesta virke on voimassa olevassa poliisilaissa (3 §) ja asettamisesta otettaisiin virke myös tässä esityksessä ehdotettavaan uuteen poliisilakiin (1 luvun 6 §:n 2 momentti). Selvyyden vuoksi oikeudesta asettaa esitutkintatoimenpiteet tärkeysjärjestykseen säädettäisiin erikseen esitutkintalaissa. Muutosta nykytilanteeseen tämä ei aiheuttaisi.

Tärkeysjärjestykseen asettamisessa on yleensä kysymys siitä, että poliisin rajallisten resurssien puitteissa vakavimmat rikokset asetetaan kiireellisyyden suhteen etusijalle. Toisaalta jonkin rikoksen tutkiminen kiireellisesti saattaa olla tärkeätä muustakin syystä. Esimerkkinä voidaan mainita lähiaikoina vanhentumassa oleva rikos. Lähtökohtaisesti momentin tarkoittamassa tapauksessa olisi kysymys esitutkintojen asettamisesta toisiinsa nähden kiireellisyysjärjestykseen. Useimmiten järjestykseen asettaminen koskee esitutkintatoimenpiteistä nimenomaan esitutkinnan aloittamista.

12 §. *Esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen.* Pykälässä olisi uusi esitutkintatoimenpiteiden siirtämistä koskeva säännös. Esitutkintatoimenpiteiden suorittamista saataisiin tutkinnanjohtajan päätöksellä siirtää myöhempään ajankohtaan, jos siirtäminen on välttämätöntä tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiselle ja jos siirtämisestä ei aiheudu vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Pykälä mahdollistaisi esitutkintatoimenpiteen siirtämisen tavalla, joka vaaran kynnystä lukuun ottamatta vastaisi toimenpiteen siirtämistä poliisilain 5 §:n 1 momentin (ehdotettavan uuden poliisilain 5 luvun 44 §:n 1 momentin) nojalla tiedonhankintatarkoituksessa. Tässä tapauksessa pelkkä vaaran aiheutuminen estäisi toimenpiteen siirtämisen.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, uuden säännöksen soveltamisalaan kuuluisivat ensinnäkin tilanteet, joissa esitutkintatoimenpiteen suorittaminen saattaisi haitata tutkittavan tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämistä. Kysymys olisi tällöin yleensä siitä, että toimenpiteen suorittaminen paljastaisi jollekin rikoksesta epäillylle poliisin olevan rikollisen toiminnan jäljillä. Tämä puolestaan saattaisi johtaa esimerkiksi pakenemiseen tai rikoksen selvittämisen vaikeuttamiseen todisteita hävittämällä. Epäsovinnaisia rikostorjunta- ja rikostutkintamenetelmiä koskevan hallituksen esityksen (HE 34/1999 vp) mukaan esitutkinnan toimittamisen

viivyttäminen voi olla perusteltua peitetoiminnan tai valeoston perusteena olevan rikoksen torjumiseksi tai selvittämiseksi.

Toinen pykälän soveltamisen tyyppitapaus olisi sellainen, jossa jotakin asiaan vaikuttavaa selvitystä olisi saatavissa vasta pidemmän ajan kuluttua. On myös mahdollista, että asian eteenpäin viemiseksi tarvitaan jostakin ennakkokysymyksestä tuomioistuimen tai muun viranomaisen ratkaisu. Rikoksen laatu voi ohjata sitä, minkälaista selvitystä on saatavissa tai tulee hankkia. Esitutkinnalle on sinällään tyypillistä, että esitutkintatoimenpiteiden väliin jää aikaa. Tämä liittyy erityisesti tutkintaa suorittavien poliisimiesten työtilanteeseen ja heidän mahdollisuuteensa asettaa työtehtävät tärkeysjärjestykseen. Esitutkintatoimenpiteiden siirtämispäätöksiä tarvitsisikin käyttää vain tapauksissa, joissa esitutkintatoimenpiteiden väliin jää selkeästi normaalista poikkeava aika.

Pykälään liittyy kysymys siitä, kuinka pitkäksi aikaa siirtäminen voidaan tehdä. Tarvittavan ajan arvioiminen saattaa olla vaikeata, eikä siirtämispäätöksen yhteydessä tarvitsisi samalla päättää siirtämisen kestosta. Kohtuullinen aika riippuisi tapauksesta. Lähtökohtana voidaan kuitenkin pitää sitä, että vuosia kestävää siirtämistä ei voida pitää kohtuullisena. Keston kohtuullisuutta arvioitaessa olisi kiinnitettävä huomiota hankittavan selvityksen laatuun ja sen edellyttämään työmäärään. Vakavien rikosten kohdalla tutkimisintressi korostuu siten, että toimenpiteen siirto voisi olla voimassa pidemmän ajan kuin lievän rikoksen tutkinnassa. Tutkinnanjohtajan tulisi aika ajoin tarkistaa tilanne, ja jos pykälässä säädettyjä edellytyksiä ei enää olisi, esitutkintaa tulisi jatkaa.

Kuten jäljempänä 11 luvun 1 §:n perusteluissa todetaan, esitutkinnan siirtämistä koskevan päätöksen saattaminen asianosaisten tietoon saattaa olla aiheellista. Pykälän 1 momentin mukaan kirjallinen ilmoitus on tehtävä esitutkintapäätöksestä, joka voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin. Sinällään voi olla mahdollista, että siirrettävässä asiassa ei ole vielä asianosaista. Lisäksi joissakin tapauksissa (esimerkiksi asianomistajalla ei ole asiassa mitään vaatimuksia) ilmoittamista asianosaiselle ei voida pitää tarpeellisena.

13 §. *Esitutkinnan keskeyttäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan esitutkinta saataisiin sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Esitutkinnan keskeyttämisestä päätettäessä olisi erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu.

Voimassa olevassa esitutkintalaissa ei säädetä esitutkinnan keskeyttämisen edellytyksistä eikä 2 momentissa ehdotetulla tavalla esitutkinnan jatkamisesta. Lain 47 §:ssä kyllä säädetään siitä, että esitutkinnan tullessa keskeytetyksi tutkinnanjohtajan on huolehdittava siitä, että päätöksestä viipymättä ilmoitetaan asianomistajille ja esitutkinnassa asianosaisina kuulustelluille, jollei sitä ole pidettävä tarpeettomana. Esitutkinnan keskeyttämisen osalta on lisäksi huomattava oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:n 1 momentti. Sen nojalla asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta, jos esitutkinta on keskeytetty.

Nyt ehdotetun pykälän tarkoituksena on rajoittaa esitutkinnan keskeyttämisen käyttämistä nykyisestä. Tämä liittyy keskeyttämisen haitallisiin vaikutuksiin, jotka liittyvät erityisesti rikoksesta epäillyn joutumiseen olemaan joskus hyvinkin pitkiä aikoja epäillyn asemassa ilman asian ratkaisemista. Myös asianomistajan etu voi edellyttää esimerkiksi vahingonkorvauskysymysten selvittämisen vuoksi, että tutkintaa ei pidetä keskeytettynä kohtuuttoman pitkää aikaa. Näihin näkökohtiin liittyisi erityisesti se, että esitutkinnan keskeyttäminen tulisi kysy-

mykseen vain sellaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta ei epäillä ketään ja joissa asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa.

Jos rikoksesta epäillään jotakuta tai jos on ainakin saatavissa selvitystä hänen henkilöllisyydestään tai tutkittavana olevasta rikoksesta muuten, asian käsittelyä tulisi jatkaa sen saattamiseksi päätökseen. Muista säännöksistä riippuen vaihtoehtoina tulisivat kysymykseen esitutkinnan lopettaminen esitutkintaviranomaisen päätöksellä, esitutkinnan rajoittaminen virallisen syyttäjän päätöksellä tai asian saattaminen syyteharkintaan. Jos rikoksesta epäiltäisiin jotakin henkilöä, yleinen säännös esitutkinnan toimittamisesta ilman aiheetonta viivytystä (11 §:n 1 momentti) ja erityisesti säännös esitutkintatoimenpiteiden siirtämisestä (12 §) mahdollistaisivat sen, että rikoksen tutkinta voitaisiin pitää jonkin aikaa pysähdyksissä rikostutkinnallisista syistä ilman keskeyttämispäätöstä.

Momentissa tarkoitettu rikoksen laadun huomioon ottaminen viittaisi ennen kaikkea siihen, että mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä kauemmin ja tehokkaammin selvitystä tekijästä ja rikoksesta tulisi pyrkiä hankkimaan ennen keskeyttämispäätöksen tekemistä. Rikoksen laadulla on vaikutusta myös esimerkiksi siten, että keskeyttämispäätöksen harkitsemisen yhteydessä voitaisiin varsinkin lievien rikosten kohdalla harkita myös toimenpiteistä luopumista koskevien säännösten soveltamista.

Lain 11 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan asianosaiselle olisi ilman aiheetonta viivytystä kirjallisesti ilmoitettava esitutkinnan keskeyttämispäätöksestä.

Pykälän *2 momentissa* todettaisiin, että esitutkintaa on jatkettava ilman aiheetonta viivytystä, kun edellytyksiä keskeyttämiselle ei enää ole. Tämä liittyisi yleensä tilanteisiin, joissa ilmaantuu uutta selvitystä, joka on kohdennettavissa keskeytettynä olevaan rikosasiaan. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa uudesta rikoksesta epäillystä otettu DNA -näyte paljastaa hänen syyllistyneen aikaisempaan selvittämättä jääneeseen rikokseen, jonka tutkinta on keskeytetty. Jatkamisella tarkoitettaisiin sitä, että esitutkintatoimenpiteiden suorittamista jatketaan tai päätetään siitä, mitä asian kanssa tehdään. Viimeksi mainitussa tapauksessa vaihtoehtoina ovat esitutkinnan lopettaminen tai asian saattaminen syyteharkintaan.

14 §. *Suppean esitutkinnan edellytykset.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin siitä, että yksinkertaisissa ja selvissä asioissa esitutkinta saadaan suorittaa suppeana siten kuin siitä jäljempänä säädetään, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen johdosta saataisiin toimittaa suppea esitutkinta vain, jos asia käsitellään rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä (2 momentti). Pykälän 3 momentin mukaan tutkinnanjohtaja päättäisi tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta täydellisenä vai suppeana.

Pykälän 1 ja 2 momentissa olevaa sääntelyä vastaava sääntely on voimassa olevan esitutkintalain 44 §:n 1 momentissa. Perustelujen osalta voidaan viitata sen valmistelutöissä (HE 14/1985 vp ja HE 52/2002 vp) esitettyyn. Esitutkintalain 44 §:n 2 ja 3 momentissa oleva suppean esitutkinnan sisältöä koskeva sääntely ehdotetaan sijoitettavaksi erinäisiä säännöksiä sisältävän 11 luvun 2 §:ään. Nyt kysymyksessä olevaan pykälään sisällytettäisiin suppean esitutkinnan käyttämisen edellytyksiä koskevat säännökset, joiden voidaan katsoa olevan 3 luvun otsikon mukaisesti esitutkinnan toimittamisen yleisiä säännöksiä.

Lakiehdotuksen 11 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan suppeassa esitutkinnassa ei edelleenkään olisi tutkinnanjohtajaa. Joissakin tapauksissa saattaisi kuitenkin olla tarpeen saattaa tutkinnan-

johtajan kelpoisuuden omaavan esitutkintavirkamiehen ratkaistavaksi kysymys siitä, onko esitutkinta toimitettava laajana vai suppeana. Tulkintakysymyksiä väistämättä syntyy 1 momentin mukaisista suppean menettelyn käyttämisen edellytyksistä, joskin esimerkiksi rikesakkomenettelyn ja rangaistusmääräysmenettelyn käyttämisen yhteydessä suppean esitutkinnan edellytykset ovat yleensä selvästi olemassa. Näihin näkökohtiin liittyisi pykälän 3 momentti.

4 luku. Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeudet

1 §. *Tasapuolisuusperiaate.* Pykälän mukaan esitutkinnassa olisi selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet. Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 7 §:n 1 momenttia.

Kuten säännöksen alkuperäisissä perusteluissa todetaan (HE 14/1985 vp), kysymyksessä oleva myös objektiviteettiperiaatteeksi kutsuttu periaate liittyy pyrkimykseen aineellisen totuuden selvittämiseen tutkittavassa asiassa. Rikoksen tutkijalla ei saa olla ennakkokäsitystä eikä hän saa nimenomaisesti pyrkiä johonkin tiettyyn lopputulokseen, esimerkiksi henkilön katsomiseen syylliseksi kysymyksessä olevaan rikokseen.

Joskus vain rikoksesta epäillyllä on tiedossaan seikka tai todiste, joka voi tukea hänen syyttömyyttään. Tämän vuoksi pykälä liittyy voimakkaasti esitutkintatoimenpiteen suorittamiseen asianosaisen pyynnöstä, mistä säädettäisiin 3 luvun 7 §:ssä. Epäillyn pyytäessä toimenpiteen suorittamista pyyntöä olisikin tarkasteltava siinä pykälässä mainittujen edellytysten lisäksi erityisesti tasapuolisuusperiaatteen valossa.

2 §. *Syyttömyysolettama.* Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 7 §:n 2 momentin mukaisesti, että rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

Syyttömyysolettama kuuluu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perustekijöihin, ja se on laajasti koko rikosprosessia koskevana ilmaistu EIS 6 artiklan 2 kappaleessa sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 2 kappaleessa. Niiden mukaan syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Syyttömyysolettaman tausta-ajatuksena on, että osa epäilyistä jää toteennäyttämättä tai jopa osoittautuu vääriksi. Sen vuoksi on pyrittävä minimoimaan epäilyistä johtuvia haitallisia seuraamuksia.

3 §. *Oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen.* Uutena esitutkintaperiaatteena pykälän *1 momentissa* säädettäisiin rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään.

Momentin sisältämä niin sanottu itsekriminointikielto on kansainvälisesti tunnustettu periaate, joka ilmenee kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g kohdasta ja jonka on katsottu kuuluvan myös EIS:n edellyttämään oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin lähinnä sopimuksen 6 artiklan 2 kappaleen mukaisen syyttömyysolettaman kautta. Periaatetta ilmentää myös esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 1 momentin ensimmäinen virke, jonka mukaan todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voisi sitä tehdä saattamatta syytteen vaaraan itseään tai toista, joka on häneen sellaisessa suhteessa, kuin 20 §:ssä on sanottu.

Pykälän 1 momentin mukaisen oikeuden keskeisenä sisältönä on se, että rikoksesta epäillyn ei tarvitse esitutkinnassa lausua mitään ja että hänellä ei ole totuudessa pysymisvelvollisuutta. Toisaalta oikeuteen turvautuminen ei ole välttämättä epäillyn kannalta hyödyllistä, minkä vuoksi hänen on harkittava, missä määrin ja missä tilanteissa hän tähän oikeuteen turvautuu. Vaikeneminen voi näytön arvioinnin yhteydessä vaikuttaa epäillyn vahingoksi. Sama koskee myös epäillyn totuudenvastaisia kertomuksia. EIT:n tapauksen *John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta 8.2.1996* mukaan tuomiota ei voida perustaa yksin tai pääasiassa syytetyn vaitioloon tai todistamisesta kieltäytymiseen. Kyseisen ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisun mukaan ilmeistä kuitenkin on, että syytetyn vaitiolo voidaan ottaa huomioon harkittaessa syyttäjän esittämän todistelun vakuuttavuutta, jos tilanne selvästi antaa aiheen vaatia syytetyn selitystä.

Oikeuteen olla myötävaikuttamatta liittyy myös se, että huomioon ei voida ottaa epäillyn muissa yhteyksissä (esimerkiksi hallintomenettely ja ulosottomenettely) myötävaikutusvelvollisuuden ja mahdollisesti totuudessa pysymisvelvollisuuden perusteella antamia kertomuksia. Itsekriminointikiellon suhteeseen virkamiesoikeudellisiin kysymyksiin on kiinnitetty huomiota eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen sijaisen eräässä ratkaisussa (7.10.2008, dnro 1954/4/06). Sen mukaan itsekriminointikiellon antama suoja rajoittaa virkamiehen velvollisuuksia myös esimiehiin nähden. Tapauksessa oli ollut kysymys epäiltyyn poliisirikokseen liittyvästä kuulemistilaisuudesta, jonka oikeudellinen luonne oli selvityksen perusteella arvioituna ollut ainakin osittain virkamiesoikeudellinen.

Rikoksesta epäillyn oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen liittyy voimakkaasti 7 luvun 5 §:ään, jossa säädettäisiin kuulusteltavan kohtelusta. Epäillyn oikeuksien murtamiseksi ei saisi käyttää mainitun pykälän 1 momentissa tarkoitettuja vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja.

Jotta kysymyksessä olevalla oikeudella olisi merkitystä rikoksesta epäillylle, siitä ja sen merkityksestä olisi pykälän *2 momentin* mukaisesti ilmoitettava epäillylle ennen hänen kuulemistaan. Merkityksestä ilmoittamisen yhteydessä tulisi myös ilmoittaa, että oikeuden käyttäminen voi joissakin tapauksissa koitua epäillyn vahingoksi.

4 §. *Suhteellisuusperiaate.* Pykälässä säädettäisiin uudesta esitutkintaperiaatteesta eli suhteellisuusperiaatteesta. Esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen olisi oltava puolustettavia suhteessa selvitettävään rikokseen, selvitettävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden.

Suhteellisuusperiaatteen tavoitteena on toisaalta viranomaisvoimavarojen tarkoituksenmukainen kohdentaminen ja toisaalta esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeuksiin puuttumisen rajaaminen asian laadun perusteella. Kuten yleisperusteluista ilmenee, voimassa olevissa pakkokeinolaissa ja poliisilaissa on suhteellisuusperiaatetta ilmentäviä säännöksiä, jotka tässä esityksessä ehdotetaan otettaviksi uusiin lakeihin. Sen lisäksi esitutkintalaissa olisi syytä säätää suhteellisuusperiaatteesta, jossa otettaisiin huomioon esitutkinnan ominaispiirteisiin liittyviä näkökohtia. Pakkokeinolain säännös suhteellisuusperiaatteesta ei ole sellaisenaan siirrettävissä esitutkintalakiin. Suhteellisuusperiaate liittyisi läheisesti vähimmän haitan periaatteeseen molempien pyrkiessä mahdollisimman vähäiseen puuttumiseen henkilön oikeuksiin.

Suhteellisuusperiaate pitäisi sisällään sen, että esitutkintatoimenpiteiden mitoittamisen ja henkilöiden oikeuksiin puuttumisen kannalta on huomioon otettava rikoksen vakavuus. Rikoksen selvittämisintressi korostuu vakavien rikosten kohdalla. Mitä vakavampi rikos on selvitettävänä, sitä laajempaa ja tuntuvammin oikeuksiin puuttuvaa tutkintaa saatetaan pitää perusteltuna. Toisaalta rikoksen vakavuuden lisäksi saattaa olla syytä kiinnittää huomiota asian laatuun. Lievempienkin rikosten osalta tutkintatoimenpiteiden määrään ja sisältöön saattavat vaikuttaa esimerkiksi asian tai rikoksella aiheutetun vahingon laajuus.

Selvitettävä asia liittyisi siihen tarkoitukseen, joka esitutkintatoimenpiteen suorittamisella on. Esitutkintatoimenpidettä olisi tarvittaessa arvioitava sillä tavoiteltuun tarkoitukseen nähden. Tällainen tarkoitus liittyy käytännössä esitutkinnassa selvitettäviin asioihin, joista säädettäisiin 1 luvun 2 §:ssä. Esitutkintatoimenpiteiden mitoittamiseen vaikuttaa esimerkiksi se, kuinka oleellinen merkitys tietyllä toimenpiteellä on rikoksen selvittämisen kannalta.

Toimenpiteen kohteena olevaan henkilöön liittyvistä seikoista pykälässä mainittaisiin erikseen ikä ja terveys. Esimerkiksi alaikäistä kuulusteltavaa ei tulisi ottaa kiinni eikä pitää kiinni otettuna muuten kuin asian sitä ehdottomasti edellyttäessä. Sairaan ja iäkkään henkilön kohdalla saattaa puolestaan tulla arvioitavaksi se, kuinka kauan hän kerrallaan jaksaa tai voi olla kuulusteltavana. Samantapaiset näkökohdat saattavat tulla kysymykseen esimerkiksi pienen lapsen yksinhuoltajan kohdalla. Henkilön oikeuksiin puuttumisen kannalta merkitystä saattaa olla myös hänen käyttäytymisellään. Tuntuvampien esitutkintatoimenpiteiden käytön tarve korostuu tilanteissa, joissa toimenpiteen kohde suhtautuu lainmukaiseen velvollisuuteensa myötävaikuttaa esitutkinnassa välinpitämättömästi tai jopa kielteisesti.

5 §. *Vähimmän haitan periaate.* Pykälän 1 momenttiin otettaisiin voimassa olevan esitutkintalain 8 §:n 1 momentissa oleva säännös, jonka mukaan esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Pykälän 2 momenttiin otettaisiin puolestaan edellä jo todetuin tavoin voimassa olevan lain 8 §:n 2 momentin lopussa oleva velvollisuus olla aiheuttamatta esitutkintatoimenpiteellä kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

6 §. *Hienotunteisuusperiaate.* Pykälän mukaan esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia olisi kohdeltava hienotunteisesti. Pykälässä olisi kyseinen periaate muotoiltu toisin kuin voimassa olevan esitutkintalain 8 §:n 2 momentin alussa. Siinä säädetään velvollisuudesta toimittaa esitutkinta siten, ettei ketään aiheettomasti saateta epäluulon alaiseksi. Kuten yleisperusteluissa todetaan, periaate on voimassa olevassa laissa muotoiltu liian suppeaksi.

Pykälän soveltamisalaan liittyviä kysymyksiä on jo käsitelty yleisperusteluissa hienotunteisuusperiaatteen sisältöön vaikuttavien seikkojen yhteydessä. Periaate koskisi kaikkia esitutkintaan osallistuvia henkilöitä. Hienotunteisuuden sisältämään hienovaraisuuteen kuuluisi esitutkintatoimenpiteiden suorittaminen mahdollisimman pitkälle niin, että henkilö ei toimenpiteillä perusteella leimaudu epäilyksenalaiseksi. Huomioon otettavat seikat voisivat muuten liittyä esimerkiksi henkilön ikään tai terveydentilaan taikka häveliäisyysnäkökohtiin. Tahdikkuusnäkökohdat liittyvät erityisesti arkaluonteisten tai asianomistajaan muuten voimakkaasti esimerkiksi järkytyksen kautta vaikuttaneiden rikosten asianomistajakuulusteluihin.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että hienotunteinen kohtelu liittyisi muihin periaatteisiin ja ehdotettavan lain säännöksiin. Periaatesäännöksistä on mainittava vähimmän haitan periaatetta koskeva 5 § ja lasten kohtelua esitutkinnassa koskevan 7 §:n 1 momentti. Hienotunteisuusperiaatteen sisällön kannalta tärkeitä olisivat myös 7 luvun 5 § kuulusteltavan kohte-

lusta ja 9 luvun 4 §:n 1 momentti kuulusteluolosuhteista eräissä kuulustelutilaisuuden tallentamistapauksissa.

7 §. *Lasten kohtelu esitutkinnassa.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi alle 18-vuotiaan kohtelemisesta esitutkinnassa. Vastaava sääntely on tällä hetkellä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 §:ssä. Pykälä koskisi henkilöitä, jotka ovat alle 18-vuotiaita esitutkintatoimenpiteen suorittamiseen aikana.

Pykälän *1 momentin* mukaan alle 18-vuotiasta olisi kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti olisi huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.

Alle 18-vuotiaan kuulustelu ja muut häneen kohdistuvat esitutkintatoimenpiteet tulee suorittaa epäillyn ominaisuudet huomioon ottavassa asianmukaisessa ilmapiirissä, jolla voidaan rikostutkinnallisten tavoitteiden lisäksi esimerkiksi edistää mahdollisuutta puuttua vaikuttavasti ja parhaassa tapauksessa kasvattavalla tavalla rikoksesta epäillyn nuoren tekoon. Erityisesti epäillyn rikolliseksi leimaamisen välttämiseksi olisi kiinnitettävä huomiota siihen, ettei tieto tutkintatoimenpiteistä leviä hänelle tärkeässä ympäristössä. Sen vuoksi ja muutenkin tutkintatoimenpiteet tulisi pyrkiä suorittamaan esimerkiksi siten, että ne eivät haittaa epäillyn koulunkäyntiä tai työntekoa.

Pykälän soveltamisalan piiriin kuuluisivat epäillyn lisäksi esitutkinnassa kuultavat asianomistajat ja todistajat. Alaikäisen asianomistajan hienovaraiseen kohteluun on syytä kiinnittää huomiota esimerkiksi häneen kohdistuneen väkivaltarikoksen tai seksuaalirikoksen tutkinnassa tällaisiin rikoksiin liittyvien traumaattisten kokemusten ja vaikutusten vuoksi. Tämä liittyisi 6 §:n mukaiseen hienotunteisuusperiaatteeseen. Tähän näkökohtaan liittyvää sääntelyä olisi myös kuulustelutilaisuuden tallentamista todisteena käyttämistä varten koskevassa 9 luvun 4 §:ssä. Kysymyksessä olisivat tapaukset, joissa kuulusteltavaa ei ole tarkoitus kuulla henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä. Tuolloin kuulustelussa olisi viimeksi mainitun pykälän 1 momentin mukaan otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille.

Pykälän *2 momentin* ensimmäisen virkkeen mukaan alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet olisi mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Pykälän 1 momentin mukaisesta alle 18-vuotiaan erityiskohtelusta jo voidaan katsoa seuraavan, että kuulustelun tai muun toimenpiteen suorittavan poliisimiehen tulisi olla erityisesti heidän asioidensa käsittelyyn erikoistunut. Tätä näkökohtaa on kuitenkin syytä erikseen korostaa 2 momentissa. Mikään ei estäisi sitä, että pykälässä tarkoitettujen erikoistuneiden esitutkintavirkamiesten lisäksi toimenpiteen suorittamiseen osallistuisi muita erikoistuneita ammattihenkilöitä kuten sosiaalityöntekijöitä tai psykologeja. Huomioon olisi otettava myös 7 luvun säännökset asianosaista tukevien henkilöiden osallistumisesta kuulusteluun.

Poliisin asemaa nuorten tekemien rikosten käsittelyssä korostaa se, että sen selvitettäväksi tulevat kaikki rikokset, kun taas toimenpiteistä luopumisen kautta asioiden määrä on pienempi virallisilla syyttäjillä ja tuomioistuimilla. Poliisin erikoistumiseen kuuluu myös taito ohjata rikoksesta epäilty nuori sellaisen toiminnan pariin (esimerkiksi sovittelu), jolla voidaan vaikuttaa estävästi uusien rikosten tekemiseen ja joka voi johtaa toimenpiteistä luopumiseen.

Poliisin hallintojärjestelmän uudistamisen myötä tapahtuva suurempien yksiköiden muodostaminen on omiaan edistämään mahdollisuuksia poliisimiesten erikoistumiseen. Ehdottomasta erikoistuneita esitutkintavirkamiehiä koskevasta velvollisuudesta ei ole kuitenkaan mahdollista kaikissa käytännön tilanteissa pitää kiinni. Lisäksi poliisimiesten perusammattitaitoon kuuluu kyky tarvittaessa hoitaa kaikenikäisten kuulusteluja.

Esitutkinnassa kuultavan alle 18-vuotiaan ikä, kehitystaso, mielentila tai hänen ominaisuutensa muuten saattavat olla sellaisia, että esitutkintatoimenpiteen suorittamisesta aiotulla hetkellä tai myöhemminkin saattaa aiheutua hänelle haittaa. Samalla saattaa kyseenalaiseksi tulla tutkintatoimenpiteen rikostutkinnallinen tarkoituksenmukaisuus. Pykälän 2 momentin toisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomaisen olisikin tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko tällaiseen henkilöön kohdistaa tutkintatoimenpiteitä. Tutkintatoimenpide olisi pyrittävä lykkäämään asiantuntijan kuulemista varten, jos este asiantuntijan kuulemiselle on poistettavissa ja kuuleminen on suoritettavissa rikoksen selvittämistä vaarantamatta.

Sisäasiainministeriö on 20 päivänä kesäkuuta 2006 antanut ohjeen (SM-2006-02026/Ri-2) lapsen kohtaamisesta poliisitoiminnassa ja esitutkinnassa. Ohje on voimassa 3.7.2006 – 2.7.2011. Ohjeessa käsitellään muun ohessa kuulustelunäkökohtia. Ohjeen liitteinä ovat tekninen osio kuulustelujen taltiointivälineistä, -menetelmistä ja -tiloista sekä luettelo oikeuspsykiatrisista yksiköistä, joiden palveluita voidaan tarvittaessa hyödyntää.

8 §. *Edunvalvojan määrääminen lapselle.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edusvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Tutkinnanjohtajan olisi tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voisi tehdä myös viranomainen syyttäjä, holhoustoimesta annetussa laissa tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti tai sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin (*sosiaaliviranomainen*). Pykälän 2 momentin mukaan edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksettaisiin valtion varoista. Muuten edunvalvonnassa noudatettaisiin soveltuvin osin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä.

Pykälän säätämisen taustaa ja sen osittaista perustumista lastensuojelulain 22 §:ään on käsitelty yleisperusteluissa. Pykälä liittyisi 7 luvun 14 ja 15 §:ään, joissa säädettäisiin vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolosta kuulustelussa ja yhteydenotosta vajaavaltaisen lailliseen edustajaan. Mainittujen pykälien mukaan huoltajille ja muille laillisille edustajille ei tarvitsisi kaikissa tapauksissa ilmoittaa kuulustelusta ja varata tilaisuutta osallistua siihen. Tämä voisi liittyä myös nyt kysymyksessä olevassa pykälässä tarkoitettuihin ristiriitatapauksiin.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, pykälän keskeisiä soveltamistapauksia olisivat tilanteet, joissa lapsen huoltajan epäillään syyllistyneen lapseen kohdistuneeseen rikokseen tai joissa lapsen epäillään syyllistyneen huoltajaan kohdistuneeseen rikokseen. Ristiriitatilanteen voi molempien huoltajien osalta katsoa usein syntyvän myös sellaisissa tapauksissa, joissa vain toista epäillään rikoksesta tai vain toinen on ollut epäillyn rikoksen kohteena. Sääntely ei koskisi kuitenkaan pelkästään huoltajia vaan myös muita lapsella olevia laillisia edustajia. Lapsen ja hänelle jo aikaisemmin määrätyn edunvalvojan edutkin voivat olla ristiriidassa. Pykälän 1 momentin ensimmäisessä virkkeessä säädetyt edellytykset koskisivat niin edunvalvojan ha-

kemuksen tekemiseen oikeutettua virkamiestä ja viranomaista sen harkinnassa kuin tuomioistuinta sen päätöksenteossa.

Pykälä ei velvoittaisi automaattisesti ryhtymään toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi ristiriitatapauksissa, vaan jossakin määrin voitaisiin käyttää harkintaa. Tähän viittaa momentissa käytetyn ilmaisun ”on perusteltua syytä olettaa” lisäksi edellytys ”jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta”. Yleisperustelujen mukaisesti tämä saattaisi liittyä erityisesti rikoksen laatuun, jolloin rikoksen vähäisyys korostuu. Esimerkiksi vähäisen omaisuusrikoksen selvittämisessä erikseen määrättävän edunvalvojan tarvetta ei yleensä olisi. Huomiota voitaisiin kiinnittää myös rikoksen selvittämistilanteeseen ja siihen liittyviin vahingonkorvauskysymyksiin. Edunvalvojan tarve puolestaan olisi lähtökohtaisesti erityisesti silloin, kun lapsen toista huoltajaa tai huoltajana ollutta vanhempaa epäillään lapseen kohdistuneesta seksuaalirikoksesta taikka lapsen epäillään surmanneen toisen vanhempansa tai vakavasti vahingoittaneen vanhempansa terveyttä.

Pykälän 1 momentin mukaan lähtökohtana olisi tutkinnanjohtajan toimimisvelvollisuus. Hänen kanssaan rinnakkainen toimivalta hakemuksen tekemiseen olisi virallisella syyttäjällä, maistraatilla ja sosiaaliviranomaisella. Tutkinnanjohtaja voisi myös tehdä holhoustoimesta annetun lain 91 §:n mukaisen ilmoituksen maistraatille tai sosiaaliviranomaiselle, joka voisi hakea edunvalvojan määräämistä. Mainituilla viranomaisilla olisi kuitenkin itsenäinen tutkinnanjohtajan menettelystä tai hänen tekemistään ilmoituksista riippumaton toimivalta.

Nyt kysymyksessä olevissa tapauksissa ei voitaisi soveltaa holhoustoimesta annetun lain 44 §:ää edunvalvojan palkkion ja kulujen korvaamisesta. Mainitun pykälän mukaan palkkio ja kulukorvaus maksetaan alaikäisen varoista. Rikoksen esitutkintaan liittyvissä tapauksissa vajaavaltaisilla ei ole yleensä tällaisia varoja. Vaikka alaikäisten syyllistyessä rikoksiin tai joutuessa rikosten uhreiksi tapauksiin liittyy lastensuojelullisia näkökohtia, ne eivät ole niin painavia, että lastensuojelulain 23 §:n tavoin olisi palkkion ja kustannusten korvauksen tultava valtion varoista. Rikosprosessissa henkilölle määrätyn avustajankin palkkio ja kustannusten korvaus maksetaan lähtökohtaisesti valtion varoista. Edunvalvojan palkkion ja kustannusten korvausten osalta sovellettaisiin 2 momentin toista virkettä, minkä vuoksi niiden määräämisessä noudatettaisiin holhoustoimesta annetun lain 44 §:stä ilmeneviä periaatteita. Niiden mukaan korvaus määrättäisiin tarpeellisista kustannuksista. Lisäksi palkkion olisi oltava kohtuullinen tehtävän laatuun ja laajuuteen nähden.

Holhoustoimesta annetun lain noudattaminen soveltuvin osin tarkoittaisi muuten sitä, että mainitun lain pykälistä tulisivat edellä mainitun 91 §:n lisäksi sovellettaviksi muun ohessa edunvalvojan henkilöä (5 §) ja edunvalvojan tehtävän lakkaamista (15-17 §) koskevat säännökset. Edunvalvoja voisi olla esimerkiksi lapsen asioihin perehtynyt asiantuntija tai lainopillisen koulutuksen saanut henkilö. Henkilön sopivuutta edunvalvojaksi arvioitaessa olisi otettava huomioon edunvalvojaksi esitetyn henkilön taito ja kokemus sekä rikosasian laatu ja laajuus.

9 §. *Henkilön aseman selvittäminen.* Pykälän 1 momentin mukaan henkilön asema esitutkinnassa olisi määritettävä ja asemassa tapahtuneet muutokset todettava mahdollisimman nopeasti. Henkilölle olisi viipymättä ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa ja siinä tapahtuneet muutokset. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että henkilöä voidaan kohdella esitutkinnassa kuultavana, jos hänen asemansa on epäselvä.

Pykälä vastaisi osittain voimassa olevan esitutkintalain 9 §:n 1 momentissa olevaa sääntelyä. Mainitussa säännöksessä kuitenkin säädetään ainoastaan ilmoitusvelvollisuudesta koskien asemaa ja siinä tapahtuneita muutoksia. Nyt pykälään lisättäisiin aseman määrittämistä ja asemassa tapahtuneita muutoksia koskeva osa samoin kuin mahdollisuus kohdella henkilöä kuultavana. Koska henkilön asema esitutkinnassa on merkityksellinen muiden esitutkintaperiaatteiden soveltamisen kannalta, pykälä sijoitettaisiin esitutkintaperiaatteita koskevan luvun alkuun.

Henkilön asemalla on tärkeä merkitys, koska sen mukaan määräytyvät hänen oikeutensa ja velvollisuutensa esitutkinnassa. Esitutkinnassa voivat kuultaviksi tulla asianosaisina asianomistaja, rikoksesta epäilty ja muu asianosainen. Lisäksi voidaan kuulla asianosaisen laillista edustajaa, todistajaa ja asiantuntijaa. Usein henkilön asema on esimerkiksi alustavan puhuttelun yhteydessä epäselvä, jolloin häntä kuullaan kuultavan ominaisuudessa. Termi ”kuultava” mainitaan voimassa olevan lain valmistelutöissä (HE 14/1985 vp), mutta laki ei tunne kuultavana kuulemista, mutta nyt tämä käytännön menettelytapa siis kirjattaisiin selvyyden vuoksi lakiin.

Henkilön aseman määrittämisessä tulee vastaan rajanvetotilanteita, jotka liittyvät henkilön asemaan rikoksesta epäiltynä, todistajana tai kuultavana. Vähäisenkin rikosepäilyn tapauksissa olisi syytä katsoa henkilö epäillyksi, koska mainittuun asemaan liittyy oikeus olla myötävaikuttamatta kyseisen rikoksen selvittämiseen, mistä säädettäisiin 3 §:ssä. Epäillyn asemaan liittyisi lukuisia muitakin oikeuksia. Jos henkilöä ei epäselvissä tapauksissa kohdella epäiltynä ja jos rikosepäilyjen vahvistumisen myötä henkilöstä tulee kuitenkin rikoksesta epäilty, hänen todistajanaan antamat lausumat voivat olla asian selvittämisen ja epäillyn oikeuksien toteutumisen kannalta ongelmallisia. Voimassa olevan esitutkintalain säätämisen yhteydessä lakivaliokunta katsoi (LaVM 9/1986 vp), että tällaiseen lausumaan kohdistuu hyödyntämiskielto eli että se on jätettävä esitutkintapöytäkirjan ulkopuolelle. Tähän kysymykseen liittyisi 7 luvun 5 §:n 1 momentti, jonka mukaan tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saisi käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia. Henkilöä ei saisi siis nimetä kuultavaksi tarkoituksessa saada häneltä sellainen lausuma. Rikoksesta ilmiannettua tulisi pitää epäiltynä, jollei ilmiantoa voida pitää selvästi perättömänä.

Henkilön asemaan liittyvissä epäselvyystilanteissa häntä saattaa olla tarpeen kuulla uudestaan hänen asemansa selvittyä. Tämä liittyy perättömään lausumaan viranomaismenettelyssä, joka säädetään rangaistavaksi rikoslain 15 luvun 2 §:ssä. Pykälän 1 momentin 2 kohta koskee tapausta, jossa muu kuin rikoksesta epäilty rikosasian esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syystä salaa siihen kuuluvan seikan. Mainittu kohta ei voi tulla sovellettavaksi silloin, kun ensin kuultavana kuultu sittemmin katsotaan epäillyksi. Ongelmallisempi on sijaan tilanne, jossa kuultava ilmenee asianomistajaksi tai todistajaksi. Uudelleen kuulemisen yhteydessä henkilö voi aikaisemmasta poiketen rangaistusuhkan alaisena antaa totuudenmukaisen kertomuksen, jolloin aikaisempi kertomus menettää merkityksensä. Perätöntä lausumaa koskevilla rangaistusuhilla pyritään samaan oikeaa ja riittävää selvitystä esitutkinnassa.

Ilmoitusta henkilön asemasta ei tarvitsisi tehdä kuin kerran, jollei ilmene aihetta uuteen ilmoittamiseen tai asemasta muistuttamiseen. Lisäksi ilmoittamisen osalta olisi otettava huomioon, mitä siitä erikseen säädettäisiin 7 luvun 10 §:n 1 momentissa. Mainitun säännöksen mukaan kuulusteltavalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa. Vaikka henkilölle olisi aikaisemmin ilmoitettu hänen asemansa, ilmoitus täytyisi tehdä uudel-

leen ennen kuulustelua. Useissa tapauksissa riittää vain yhden ilmoituksen tekeminen, koska kysymys siitä usein ajankohtaistuu ainoastaan kuulustelun yhteydessä.

10 §. *Oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa.* Voimassa olevan esitutkintalain 10 §:ssä säädetään avustajan käyttämisestä esitutkinnassa. Nyt ehdottavassa laissa avustajan käyttöä koskeva sääntely ehdotetaan selvyyden vuoksi erotettavaksi kahteen pykälään, joista kysymyksessä oleva koskisi oikeutta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja 11 § epäillyn yhteydenpitoa avustajaan.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Asianosaiselle olisi ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä. Rikoksesta epäillylle oikeudesta olisi kirjallisesti ilmoitettava viipymättä kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen tapahduttua. Esitutkintaviranomaisen olisi muutenkin selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.

Momenttia muutettaisiin ja täydennettäisiin merkittävästi verrattuna voimassa olevan lain 10 §:n 1 momenttiin. Ensimmäiseen virkkeeseen lisättäisiin sana ”valitsemaansa”. Toinen ja neljäs virke olisivat uusia voimassa olevaan säännökseen verrattuna.

Asianosaisen oikeus avustajan valitsemiseen täytyy siis turvata esitutkinnassa. Tämä on ollut lähtökohta jo voimassa olevan lain aikana, vaikka valintaoikeudesta ei laissa säädetäkään. Usein asianosainen hankkii avustajan oma-aloitteisesti, jolloin kysymykseen ei tarvitse erikseen kiinnittää huomiota. Jos asianosaisella ei ole valmiiksi tarvitsemaansa avustajaa, esitutkintavirkamiehen tulee huolehtia siitä, että oikeus valita avustaja tosiasiallisesti toteutuu. Tämä tarkoittaa sitä, että asianosaisen tulee voida valita avustaja riittävän laajasta avustajapiiristä. Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön mukaan asianmukaisena ei voida pitää esimerkiksi sitä, että poliisi suoraan ehdottaa avustajan hankittavaksi tietystä läheisestä asianajotoimistosta. Asianosaiselle voidaan antaa esimerkiksi Suomen asianajajaliiton luettelo avustajan valitsemista varten. Asianosaisen oikeutta valita avustaja rajoittaisivat 11 luvun 3 §:n säännökset avustajan kelpoisuudesta. Tutkinnanjohtaja voisi evätä asianosaisen valitseman avustajan käytön, jos avustajaksi ehdotettu henkilö ei täytä mainitun pykälän 1 momentin yleisiä kelpoisuusehtoja tai jos henkilön toimimiselle avustajana on sen pykälän 2 momentissa säädetty erityiseen kelpoisuuteen liittyvä este.

Momentin toisen virkkeen mukaisen kirjallisen ilmoittamisen toteuttamistapa jäisi riippumaan tilanteesta. Jos asianosainen kutsuttaisiin kuulusteluun, oikeudesta avustajan käyttämiseen ilmoitettaisiin kirjallisessa kuulustelukutsussa, kuten jo nykyisinkin käytännössä tehdään. Jos erillistä kutsumista ei tarvittaisi, kirjallinen ilmoitus annettaisiin asianosaiselle siinä vaiheessa, kun hänen kanssaan joudutaan ensimmäistä kertaa tekemisiin. Ilmoituksen antamisajankohdan osalta olisi otettava momentin neljännen virkkeen mukaisesti huomioon se, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan. Ilmoituksen antamisajankohdan ja kuulustelun toimittamisajankohdan väliin olisi siis jäätävä riittävä väli.

Velvollisuus ilmoittaa avustajankäyttöoikeudesta ei siis koskisi tapauksia, jotka käsitellään suppeassa esitutkinnassa. Sinällään suppeassakin esitutkinnassa asianosaisella olisi momentin ensimmäisen virkkeen mukaisesti oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa. Niissä harvinaisissa tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty otetaan kiinni suppeassa esitutkinnassa, hänelle olisi kir-

jallisesti ilmoitettava oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa. Suppeassa esitutkinnassa käsitellään käytännössä niin lieviä rikoksia, että momentin kolmannessa virkkeessä mainitut pidättäminen ja vangitseminen eivät tule kysymykseen näissä tapauksissa.

Momentin neljäs virke liittyisi siihen, että oikeudella avustajan käyttöön ei ole käytännön merkitystä, jollei samalla riittävässä määrin turvata asianosaisen mahdollisuutta tosiasiallisesti käyttää avustajaa. Tämän turvaamisen tietyistä tavoista säädettäisiin momentin toisessa ja kolmannessa virkkeessä (kirjallinen ilmoittaminen oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa). Neljännen virkkeen huolehtimisvelvollisuus koskisi kaikkia asianosaisia, siis myös asianomistajaa. Käytännössä avustajankäyttötarve liittyy kuitenkin erityisesti epäiltyihin. Huolehtimisvelvollisuudella pyrittäisiin siihen, että avustaja olisi mukana esitutkinnassa mahdollisimman aikaisesta ajankohdasta lähtien. Oikeus käyttää avustajaa koskee myös vaihetta, jossa esitutkinnan aloittamisen edellytyksiä tutkitaan mukaan lukien alustava puhuttelu.

Velvollisuus huolehtia avustajan käyttöä koskevan oikeuden toteutumisesta koskisi puitteiden luomista avustajan käytölle. Asianosaiselle olisi avustajankäyttöoikeudesta ilmoittamisen lisäksi tarvittaessa kerrottava oikeusapuun ja puolustajan määräämiseen liittyvistä seikoista. Asianosaista olisi tarpeellisessa määrin avustettava avustajan valinnassa. Lisäksi olisi mahdollistettava asianosaisen yhteydenotto avustajaan, jos hänet on tarpeen saada pikaisesti paikalle. Keskeisin momentin neljänteen virkkeeseen liittyvä velvollisuus koskisi sitä, että esitutkintatoimenpide (lähinnä kuulustelu) olisi pyrittävä ajoittamaan niin, että avustajalla on mahdollisuus osallistua siihen. Tämä koskisi myös tilanteita, joissa tutkinnanjohtajan on ensin ratkaistava, täyttääkö avustajaksi esitetty henkilö 11 luvun 3 §:ssä säädetyt kelpoisuusehdot.

Momentin neljännessä virkkeessä esitutkintaviranomaiselle asetettu velvollisuus huolehtia siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu asianosaisen sitä halutessa, ei olisi ehdoton. Huolehtimisvelvollisuus ei koskisi kaikkia esitutkintoja ja esitutkintatoimenpiteitä, vaan olisi riippuvainen tapauksen olosuhteista. Viranomaisen menettelyä ohjaavina perusteina laissa mainittaisiin selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat.

Rikokseen liittyvä peruste koskisi ennen kaikkea rikoksen vakavuutta. Lievimmät rikokset ratkaistaan usein rikesakkomenettelyssä tai rangaistusmääräysmenettelyssä, joissa kuten muissakin suppean esitutkinnan käyttötapauksissa ei ole useinkaan tarvetta kiinnittää huomiota avustajan käyttöön liittyviin kysymyksiin. Toisaalta rikoksen laatu tai laajuus voisi lievienkin rikosten kohdalla esimerkiksi rikoksella aiheutetun huomattavan vahingon vuoksi puoltaa avustajan kytkemistä asian selvittämiseen.

Momentissa neljännen virkkeen mukaisista rikoksen selvittämiseen liittyvistä asiaan vaikuttavista näkökohdista voidaan erityisesti mainita esitutkintatoimenpiteen erityinen kiireellisyys. Rikoksen selvittämisen kannalta voi olla välttämätöntä esimerkiksi puhutella ilmeistä asianosaista epäillyn rikoksen tapahtumapaikalla ilman, että avustaja ehditään saada paikalle. Joissakin tilanteissa kuulustelun kiireellisyys tai sen ajankohta saattavat vaikuttaa heikentävästi mahdollisuuksiin saada avustaja mukaan kuulustelutilaisuuteen. Samaan suuntaan voi vaikuttaa esimerkiksi kuulustelun järjestäminen syrjäisessä tai poikkeuksellisessa paikassa, mistä voi mainita esimerkkinä aluksella tapahtuvan kuulustelun. Asianosaisen henkilöön liittyvistä seikoista voidaan mainita esimerkiksi asianosaisen ikä ja asema esitutkinnassa. Avustajan tarve voi liittyä esimerkiksi asianosaisen nuoreen ikään tai asemaan nimenomaan rikoksesta epäiltynä.

Pykälän *2 momentin* mukaan tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän olisi tehtävä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla, ja avustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle, kun siihen on aihetta mainitun luvun 1 §:n 3 momentin nojalla.

Momentti poikkeisi kolmella tavalla voimassa olevan lain 10 §:n 2 momentista. Ensinnäkin tutkinnanjohtajalle ja syyttäjälle asetettaisiin velvollisuus tehdä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle (”… on tehtävä …, kun siihen on aihetta …). Samalla velvollisuus ulotettaisiin koskemaan myös avustajan määräämistä epäilylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa. Näitä tapauksia ovat esimerkiksi ne, joissa epäilty ei kykene puolustamaan itseään tai joissa epäilty on alle 18-vuotias, jollei ole ilmeistä, ettei hän tarvitse puolustajaa.

Momentin kolmas muutos koskisi sitä, että säännöksestä poistettaisiin tarpeettomana sen toinen virke, jonka mukaan viimeksi mainitun esityksen, ennen kuin ketään voidaan epäillä syylliseksi rikokseen, tekee tutkinnanjohtaja. Näissäkin tapauksissa esityksenteko-oikeus olisi momentin ainoaksi jäävän virkkeen mukaisella tavalla tutkinnanjohtajalla ja virallinen syyttäjällä. Esityksenteon osalta noudatettaisiin muutenkin noudatettavaa pääsääntöä, jonka mukaan esitutkinnan aikana toimii tutkinnanjohtaja ja syyteharkinnan aikana syyttäjä. Jos ketään ei voida vielä epäillä rikoksesta, ollaan käytännössä esitutkintavaiheessa, jolloin esityksentekovelvollisuus kuuluu ensisijaisesti tutkinnanjohtajalle.

Pykälän *3 momentissa* olevassa viittaussäännöksessä säädettäisiin selvyyden vuoksi siitä, että asianosaisen avustajan kelpoisuudesta ja sen ratkaisemisesta säädetään 11 luvun 3 §:ssä.

11 §. *Epäillyn yhteydenpito avustajaan.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 10 §:n 3 momentin tavoin, että rikoksesta epäiltynä kiinniotetulla, pidätetyllä tai vangitulla on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeuslaissa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa tarkemmin säädetään.

Vaikka säännös voimassa olevan lain tapaan lähtee rikoksesta epäillyn näkökulmasta, on otettava huomioon myös avustajan tosiasialliset mahdollisuudet tavata päämiestään. Kun avustajalla on asian ajamisen vuoksi tarvetta pitää yhteyttä epäiltyyn, esitutkintaviranomaisen tulisi se mahdollistaa momentissa mainittujen lakien sallimissa puitteissa.

Pykälän *2 momenttiin* otettaisiin nykyiseen lakiin sisältymätön säännös, jonka mukaan esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuus turvataan. Tämä koskisi muitakin epäiltyjä kuin 1 momentissa tarkoitettuja vapautensa menettäneitä epäiltyjä. Luottamuksen turvaaminen koskisi kaikkea esitutkintaviranomaisen vaikutuspiirissä tapahtuvaa epäillyn ja avustajan välistä yhteydenpitoa.

12 §. *Esitutkinnan käsittelykieli.* Pykälässä säädettäisiin esitutkinnassa asian käsittelyn yhteydessä käytettävästä kielestä. Esitutkinnassa olisi yleinen 1 momentin mukaan määräytyvä käsittelykieli silloinkin, kun esitutkinnassa on useita erikielisiä epäiltyjä ja muita kuultavia henkilöitä. Pykälän 2-4 momentin mukaan määräytyisi henkilön oikeus käyttää kieltä esitutkinnassa. Lisäksi kielilaissa ja saamen kielilaissa turvataan muutenkin henkilöiden kielellisiä oi-

keuksia riippumatta esitutkinnan yleisestä käsittelykielestä (esimerkiksi asiakirjojen kääntäminen).

Pykälän *1 momentissa* olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Esitutkinnassa käytettäisiin kaksikielisen esitutkintaviranomaisen virka-alueella rikoksesta epäillyn kieltä. Jos epäillyt ovat erikielisiä tai jos epäillyn kieli ei ole suomi tai ruotsi, esitutkintaviranomainen päättäisi käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Jos kielivalintaa ei voida tehdä tällä perusteella, käytettäisiin esitutkintaviranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kieltä. Esitutkinnan käsittelykielenä käytettäisiin yksikielisen esitutkintaviranomaisen toimittamassa esitutkinnassa sen virka-alueen kieltä, jollei viranomainen asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päätä toisen kielen käyttämisestä.

Momentin taustaa ja sen sisältöön vaikuttavia seikkoja on käsitelty yleisperusteluissa. Esitutkintalain 37 § lähtee esitutkinnan tarpeita pitäen liian suppeasta kuulustelun näkökulmasta. Kielilakia sovelletaan lähtökohtaisesti myös esitutkinnassa, mutta selvyyden vuoksi esitutkintalaissa tulisi nimenomaisesti säätää asian käsittelykielestä esitutkinnassa, jolloin johdonmukaisuussyistä säännöksen tulisi vastata kielilain 14 §:n 1 ja 2 momentin säännöksiä tuomioistuimen käsittelykielestä rikosasiassa. Esitutkinta on asian valmistelua rikosoikeudenkäyntiä varten.

Koska momentti perustuisi kielilain 14 §:ään, sen yksityiskohtaisilla perusteluilla (HE 92/2002 vp) olisi merkitystä tulkintaohjeina myös ehdotettavan säännöksen kannalta. Esitutkintaan sovellettuna perustelulausumista eräät erityisesti momentin toiseen virkkeeseen liittyvät on syytä erikseen todeta tässä yhteydessä.

Erikielisten epäiltyjen oikeutta ja etua arvioitaessa olisi otettava huomioon esimerkiksi epäiltyjen tosiasiallinen asema asiassa, toisin sanojen heitä koskevien rikosasian osuuksien laajuus ja merkitys suhteessa toisiinsa. Jos tietyn epäillyn osuuden laajuus (esimerkiksi useita epäiltyjä rikoksia verrattuna toisen epäillyn yhteen tekoon) on merkittävä suhteessa toisia epäiltyjä koskeviin osuuksiin tai jos esitutkintaviranomaisen arvion mukaan on odotettavissa, että tiettyä epäiltyä koskevan osuuden käsittely tulee muuten kestämään muita epäiltyjä kauemmin (esimerkiksi vaikeasti selvitettävä tai laajan selvityksen hankkimista edellyttävä rikos) tai että tietyn epäillyn osalta kuullaan laajaa joukkoa todistajia, esitutkintaviranomainen päätyisi käytännössä tällaisen tietyn epäillyn kielen käyttämiseen esitutkinnan kielenä.

Esitutkintaviranomaisen olisi myös kiinnitettävä huomiota rikoksesta epäiltyjen tosiasiallisiin mahdollisuuksiin huolehtia tehokkaasta puolustuksesta esitutkinnan käsittelykielestä riippumatta. Jos tietyn epäillyn mahdollisuudet puolustautua asiassa merkittävästi heikentyisivät sen vuoksi, ettei hänen kielensä ole asian käsittelykieli, olisi esitutkintaviranomaisen otettava tämä huomioon kielivalintaa tehdessään.

Momentti samoin kuin pykälän muut momentit koskisivat esitutkintamenettelyä eikä ainoastaan esitutkintaviranomaisessa käytettävää kieltä. Tämä tarkoittaisi sitä, että säännöksiä olisi sovellettava riippumatta siitä, tapahtuuko asioiminen esitutkintavirkamiehen kanssa esitutkintaviranomaisen toimitiloissa (lähinnä poliisiasema) vai muualla (esimerkiksi epäillyn rikoksen tapahtumapaikka). Pykälä myös koskisi kaikkea esitutkintaa mukaan lukien suppea esitutkinta. Pykälä koskisi lisäksi tapahtumia ja toimenpiteitä, jotka liittyvät esitutkinnan aloittamista edeltävään aikaan (esimerkiksi rikosilmoituksen tekeminen ja alustava puhuttelu) eli siis esitutkintaa niin sanotussa laajassa merkityksessä.

Esitutkinnassa käytettävä kieli liittyisi lisäksi muihin ehdotettavaan lakiin otettaviin säännöksiin. Ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä käytettävästä kielestä säädettäisiin 13 §:ssä. Lain 7 luvun 10 §:n 1 momentin mukaan kuulusteltavalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava hänen kielellisistään oikeuksistaan. Esitutkinta-aineistoa koskevan 9 luvun 1 §:n 2 momentissa säädettäisiin kuulustelupöytäkirjan kielestä ja 6 §:n 1 momentissa esitutkintapöytäkirjan kielestä. Kuulustelusta laadittaisiin kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laadittaisiin 4 luvun 12 §:n 1 momentin eli nyt kysymyksessä olevan säännöksen mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä. Esitutkintapöytäkirja olisi laadittava 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä.

Momentin ensimmäisessä ja neljännessä virkkeessä käytettäisiin käsitteitä ”yksikielinen esitutkintaviranomainen” ja ”kaksikielinen viranomainen”. Näillä tarkoitettaisiin kielilain 6 §:n 1 momentissa määritettyjä viranomaisia. Mainitun säännöksen 1 kohdan mukaan yksikielisellä viranomaisella tarkoitetaan muun ohessa valtion viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu ainoastaan samankielisiä kuntia. Kielilain 6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kaksikielisellä viranomaisella tarkoitetaan muun ohessa valtion keskushallintoviranomaista ja muuta viranomaista, jonka virka-alueeseen kuuluu erikielisiä kuntia tai vähintään yksi kaksikielinen kunta.

Pykälän *2 momentin* mukaan esitutkinnassa jokaisella olisi kuitenkin 1 momentista riippumatta oikeus käyttää suomea tai ruotsia kielilain 10 §:ssä säädetyllä tavalla. Esitutkintaviranomaisen olisi huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki silloin, kun viranomaisen ei ole käytettävä sen kanssa asioivan henkilön kieltä.

Momentti käytännössä vastaisi voimassa olevan lain 37 §:n 1 momenttia. Momentin jälkimmäinen virke koskisi yksikielisiä viranomaisia. Voimassa olevaan säännökseen verrattuna poistettaisiin viittaus kielilain 18 §:ään. Viittaus mainittuun pykälään on aiheeton, koska siinä säädetystä tulkkauksen järjestämisvelvollisuudesta säädettäisiin momentin toisessa virkkeessä. Momentissa viitatun kielilain 10 §:n 1 momentin mukaan valtion viranomaisessa jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia. Viranomaisen on lisäksi järjestettävä asiassa kuultavalle mahdollisuus tulla kuulluksi omalla kielellään, suomeksi tai ruotsiksi.

Vaikka momenttia ei asiallisesti muutettaisikaan verrattuna esitutkintalain 37 §:n 1 momenttiin, tässä yhteydessä on syytä korostaa eräitä näkökohtia. Kuulusteltavalla on oikeus oman vapaan valinnan mukaan käyttää suomea tai ruotsia siitä riippumatta, kumpi mainituista kielistä on hänen äidinkielensä. Esitutkintaviranomaisen olisi kielilain 23 §:n mukaisesti omaaloitteisesti huolehdittava kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja ilmoitettava oikeuksista kuulusteltavalle. Esitutkintavirkamies ei saa ohjata käytettävän kielen valintaa esimerkiksi omien kielellisten valmiuksiensa pohjalta.

Tulkkauksen osalta voidaan todeta ensinnäkin se, että lainsäädäntö ei takaa kuulusteltavalle oikeutta ammattitulkkiin. Huomioon on kuitenkin otettava oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset, jotka saattavat tapauskohtaisen arvioinnin perusteella johtaa siihen, että poliisimiehen tai muun tulkin pätevyyttä vailla olevan henkilön tulkkausta ei voida pitää riittävänä. Tulkkauksen järjestämiseen liittyvien rajallisten voimavarojen vuoksi erityisesti harvinaisten kielten tulkkauksen järjestämisessä voi olla vaikeuksia. Tällaisia ongelmia voidaan vähentää käyttämällä mahdollisuuksien mukaan kaukotulkkausta esimerkiksi videoneuvottelun hyödyntämisen kautta.

Tulkkaus pitää puheen kääntämisen lisäksi sisällään sen, että kuulusteltava kuulustelussa saa riittävässä määrin selon hänelle vieraalla kielellä laadituista asiaan vaikuttavista esitutkinta-aineistossa olevista asiakirjoista. Pykälässä tarkoitetut kielelliset oikeudet pitävät sisällään oikeuden saada riittävässä määrin tieto kuulustelun kannalta olennaisista asiakirjoista. Jos tätä ei kyetä järjestämään tulkkauksen kautta, esitutkintaviranomaisen on tarpeellisessa määrin käännätettävä kyseisiä asiakirjoja. Asiakirjan käännöksistä säädetään kielilain 20 ja 21 §:ssä.

Esitutkinnassa tulkkina ei tulisi käyttää jutun mahdollista todistajaa. Tähän kysymykseen liittyvän eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksen mukaan yleinen luotettavuus edellyttää, että sellaista henkilöä ei käytetä tulkkina (päätös 1.9.1991, dnro 454/4/89). Syylliseksi epäillyn henkilön kertomus saattaa vaikuttaa tulkkina toimineen henkilön todistajankertomuksen. Hänen omat havaintonsa tapahtumista voivat vaikuttaa myös tulkin tehtävässä tapahtuvaan sanojen valintaan. Itsestään selvänä voitaneen pitää sitä, että asian toista asianosaista ei tule käyttää tulkkina, koska asianosaisen asemaan liittyvä intressi saattaa vaikuttaa tulkin tehtävän hoitamiseen.

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri on lisäksi eräässä ratkaisussaan (8.9.2008, dnro 668/1/06) puuttunut satunnaisten ulkopuolisten henkilöiden käyttämiseen tulkkeina. Apulaisoikeuskansleri piti tällaista menettelyä kyseenalaisena ensiksikin sen takia, että oikeusasioissa käytettävä terminologia ei välttämättä ole tuttua sellaisellekaan henkilölle, jolle arkikielen tulkkaaminen ei muuten tuota ongelmia. Mainitulla menettelyllä myös saatetaan henkilöön kohdistuvia rikosepäilyjä perusteettomasti ulkopuolisten tietoon. Sattumanvaraisella tulkkaajalla voi lisäksi olla asiaan taikka asianosaisiin sellainen suhde, joka vaikuttaa tulkkauksen asianmukaisuuteen eikä ole poliisin tiedossa.

Momentti koskisi kielen käyttämistä tilanteessa, jossa henkilö asioi esitutkintaviranomaisen kanssa. Tällöin tulkkauksen piiriin kuuluvat myös kuulustelun yhteydessä tapahtuvat kuulusteltavan ja hänen avustajansa neuvottelut. Sen sijaan säännöksen asettama velvoite huolehtia maksuttomasta tulkkauksesta ei koske muita heidän välisiään neuvotteluja, joihin soveltuu oikeusapua koskeva sääntely. Oikeusapulain (257/2002) 4 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan oikeusavun myöntäminen vapauttaa edun saajan velvollisuudesta suorittaa palkkiota ja korvausta asian käsittelyssä tarvitsemastaan tulkkaus- ja käännösavusta. Lain 17 §:n 1 momentin mukaan yksityiselle avustajalle maksetaan kulukorvaus, joka voi koskea esimerkiksi avustajan maksamaa palkkiota asianajotoimistossa käydystä neuvottelusta. Tulkkauskustannusten maksaminen valtion varoista koskee koko valtakunnan aluetta mukaan lukien Ahvenanmaan maakunta.

Momentin osalta on otettava täydentävänä sääntelynä huomioon pohjoismainen kielisopimus (SopS 11/1987), joka koskee Suomen, Ruotsin, Islannin, Norjan ja Tanskan kansalaisia ja heidän käyttämiään suomen, ruotsin, islannin, norjan ja tanskan kieliä. Sopimus koskee 1 artiklan 2 kappaleen mukaan suullista ja kirjallista kanssakäymistä viranomaisen tai muun julkisen toimielimen kanssa, ei kuitenkaan puhelinkeskusteluja. Sopimusvaltiot sitoutuvat 2 artiklan mukaan vaikuttamaan siihen, että sopimusvaltion kansalainen tarvittaessa voi käyttää omaa kieltään asioidessaan muun sopimusvaltion viranomaisissa ja muissa julkisissa toimielimissä. Tämä koskee muun ohessa poliisiviranomaisia. Sellaisten toimielinten on mikäli mahdollista huolehdittava, että sopimusvaltion kansalainen saa niiden käsiteltävissä asioissa tarvittavan tulkitsemis- ja kääntämisavun. Rikosasioissa on kansalaisen aina saatava tarvittava tulkitsemisapu. Sopimuksen 3 artiklan 1 kappaleen mukaan tulkitsemis- ja kääntämiskustannukset 2 artiklassa tarkoitetussa asiassa on korvattava julkisista varoista. Tulkitsemiskustan-

nukset virallisen syytteen alaisessa asiassa suoritetaan aina julkisista varoista. Sopimusta sovelletaan kaikissa pohjoismaissa, ei kuitenkaan Färsaarilla.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnassa säädetään saamen kielilaissa (1086/2003). Voimassa olevan esitutkintalain 37 §:n 2 momentissa oleva lakiviittaus on vanhentunut, koska säännöksessä viitataan kumottuun saamen kielen käyttämisestä viranomaisissa annettuun lakiin.

Saamen kielilain 1 §:n 3 momentin mukaan lain eräänä tarkoituksena on taata saamelaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Lakia sovelletaan 2 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan niihin tuomioistuimiin ja valtion piiri- ja paikallishallinnon viranomaisiin, joiden virka-alueeseen Enontekiön, Inarin, Sodankylän ja Utsjoen kunnat kokonaan tai osittain kuuluvat. Saamen kielellä puolestaan tarkoitetaan lain 3 §:n 1 kohdan mukaan inarinsaamen, koltansaamen tai pohjoissaamen kieltä käytetystä kielestä tai pääasiallisesta kohderyhmästä riippuen. Pykälän 4 kohdan mukaan viranomaisella tarkoitetaan 2 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettuja tuomioistuimia ja muita viranomaisia ja paliskuntia sekä Paliskuntain yhdistystä.

Saamen kielilain 4 §:n mukaan saamelaisella on oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa häntä kuullaan, käyttää kyseisessä laissa tarkoitetussa viranomaisessa saamen kieltä. Viranomainen ei saa rajoittaa tai kieltäytyä toteuttamasta kyseisessä laissa säänneltyjä kielellisiä oikeuksia sillä perusteella, että saamelainen osaa myös muuta kieltä, kuten suomea tai ruotsia. Lain 12 §:n 1 momentin mukaan saamelaisella on oikeus käyttää saamelaiskäräjistä annetun lain 4 §:ssä tarkoitetulla saamelaisten kotiseutualueella viranomaisessa asioidessaan valintansa mukaan suomen tai saamen kieltä. Oikeudesta käyttää ruotsin kieltä säädetään kielilaissa. Saamen kielilain 19 §:n mukaan, kun kyseisen lain nojalla käytetään asian suullisessa käsittelyssä saamen kieltä, on asian käsitteleminen viranomaisessa pyrittävä antamaan saamen kielen taitoisen henkilön hoidettavaksi. Jos viranomaisessa ei ole sellaista saamen kielen taitoista henkilöä, joka voisi käsitellä asiaa, on viranomaisen järjestettävä maksuton tulkkaus, jollei se itse huolehdi tulkkauksesta. Tulkkauksen osalta on otettava huomioon edellä 2 momentin perusteluissa esitetty.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin, että muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä on oikeus esitutkinnassa käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja puhuu riittävästi. Esitutkintaviranomaisen olisi viran puolesta huolehdittava maksuttoman tulkkauksen järjestämisestä, jollei viranomainen itse huolehdi tulkkauksesta. Tulkkaus olisi vastaavalla tavalla järjestettävä myös silloin, kun se kuulusteltavan aisti- tai puhevian takia on tarpeen.

Momentti vastaisi voimassa olevan lain 37 §:n 3 momenttia sillä tavalla kuitenkin muutettuna, että säännös koskisi sanan ”kuultava” poistamisen kautta muitakin esitutkintaviranomaisen kanssa asioivia henkilöitä. Lisäksi momentissa nimenomaisesti säädettäisiin siitä soveltamisalan rajauksesta, joka on tällä hetkellä ainoastaan pykälän perusteluissa (HE 92/2002 vp) ja joka koskee oikeutta käyttää kieltä, jota kuulusteltava ymmärtää ja hallitsee riittävästi. Kuten yleisperusteluissa todetaan, tällainen rajaus on tarkoituksenmukainen ja sopusoinnussa myös ihmisoikeussopimusten velvoitteiden kanssa. Näiden velvoitteiden mukaisesti ”hallitsemisen” sijasta tulisi kuitenkin käyttää ”puhumista”. Lisäksi säännöksessä käytettäisiin sanaa ”kuulusteltava” voimassa olevassa laissa olevan sanan ”kuultava” asemesta. Tulkkauksen osalta voidaan viitata edellä 2 momentin perusteluissa esitettyyn.

Momentin soveltamisalaan kuuluvaan kuulusteluun liittyy korostettu tarve huolehtia siitä, että henkilön kuulustelukertomuksen sisältö on tarkistettavissa jälkikäteen. Tulkkauksen yhtey-

dessä saattaa esimerkiksi sattua väärinkäsityksiä, joiden vuoksi kuulustelukertomus tulee virheellisesti kirjatuksi. Tämän vuoksi ulkomaalaisen kuulustelun yhteydessä tulisi erityisesti harkita kuulustelutilaisuuden tallentamista ääni- ja kuvatallenteeseen, josta säädettäisiin 9 luvun 3 §:ssä. Mainitun pykälän mukaan kuulustelutilaisuus olisi otettava kokonaan tai osittain tallenteeseen, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Henkilöön liittyvä syy voisi olla esimerkiksi hänen käyttämänsä vieras kieli tai muu kielitaitoonsa tai käyttämäänsä kieleen liittyvä seikka.

13 §. *Ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kieli.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän *1 momentin* mukaan esitutkintaan liittyvissä ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä käytettävästä kielestä säädetään kielilain 19 §:n 3 momentissa ja saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa. Mainituista säännöksistä ensimmäisen mukaan ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä, jotka lähetetään asianosaiselle tai sille, jolle lain mukaan on ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta, kaksikielisen viranomaisen on asian käsittelykielestä riippumatta käytettävä vastaanottajan kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka suomea tai ruotsia. Momentti koskisi kaikille esitutkintaan osallistuville lähetettäviä ilmoituksia (esimerkiksi 11 luvun 1 §:n mukainen ilmoitus esitutkintapäätöksestä), kutsuja (esimerkiksi kutsu kuulusteluun) ja kirjeitä. Muut kuin esitutkinnan asianosaiset olisivat viitatussa kielilain säännöksessä tarkoitettuja, joille lain mukaan olisi ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta.

Momentissa viitatussa saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa todetaan, että viranomaisten tulee ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä, jotka lähetetään asianosaiselle tai sille, jolle lain mukaan on ilmoitettava vireillä olevasta tai vireille tulevasta asiasta, käyttää asian käsittelykielestä riippumatta vastaanottajan omaa kieltä, jos se on tiedossa tai kohtuudella selvitettävissä, taikka käyttää sekä suomen että saamen kieltä. Muun kuin asianosaisen osalta ja momentin soveltamisen esimerkkitilanteiden osalta voidaan viitata 1 momentin perusteluissa edellä mainittuun. Saamen kielilain 11 §:n 1 momentin perusteella 15 §:n 1 momenttia on noudatettava saamelaisten kotiseutualueella sijaitsevissa virastoissa ja muissa toimipaikoissa.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että muulle kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliselle on ilmoitus, kutsu tai kirje lähetettävä mahdollisuuksien mukaan kielellä, jota hänen voidaan olettaa riittävästi ymmärtävän. Saamenkielisellä tarkoitettaisiin tässä yhteydessä henkilöä, jolla on saamen kielilain mukaan oikeus käyttää saamen kieltä esitutkinnassa.

Momentissa käytetty ilmaisu ”mahdollisuuksien mukaan” tarkoittaisi sitä, että poliisin tulisi käytettävissä olevilla keinoillaan selvittää kieli, jota vastaanottajan voi olettaa ymmärtävän. Väestörekisteritiedoista selviää henkilön äidinkieli, jota yleensä voidaan pitää lähtökohtana. Sitä ei kuitenkaan tarvitsisi käyttää, jos henkilön voidaan perustellusti olettaa ymmärtävän muuta kieltä. Esimerkiksi aikaisempien esitutkinnassa olleiden asioiden perusteella saatetaan tietää, että henkilö pitkään Suomessa oleskelleena ymmärtää hyvin suomen kieltä. Yleisesti käytettävänä kielenä kysymykseen saattaa tulla englannin kieli.

Jos momentissa tarkoitettu henkilö ei kutsusta huolimatta saavu kuulusteluun, ennen turvautumista 6 luvun 2 §:ssä tarkoitettuun noutoon saattaa olla tarvetta kiinnittää huomiota siihen mahdollisuuteen, että henkilö ei ole ymmärtänyt saamaansa kutsua. Noutamiseen ei saa johtaa se, että esitutkintaviranomaiselle on kutsumiseen yhteydessä tapahtunut selvä kieleen liittyvä arviointivirhe.

14 §. *Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa*. Pykälän mukaan asianosaisella olisi oikeus saada tieto esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista, jos siitä ei ole haittaa rikoksen selvittämiselle. Esitutkintaviranomainen voisi muutenkin rajoittaa asianosaisen tiedonsaantioikeutta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentissa tarkoitetuilla perusteilla.

Pykälän ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 11 §:ää. Siinä mainittu peruste olisi edelleen käytännössä yleisin asianosaisjulkisuuden rajoitusperuste, minkä vuoksi tämä peruste mainittaisiin pykälässä erikseen, vaikka toisessa virkkeessä viitattu säännös myös tuntee tällaisen rajoitusperusteen. Pykälässä turvauduttaisiin ainoastaan viittaamaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momenttiin sen vuoksi, että kaikki momentissa mainitut rajoitusperusteet eivät voi käytännössä tulla kysymykseen esitutkinnassa. Kuten viranomaisten toiminnan julkisuuslain kohdallakin, asianosaisen tiedonsaantioikeus koskisi myös hänen edustajansa ja avustajansa tiedonsaantioikeutta.

Kuten yleisperusteluissa on jo todettu, esitutkinnan kannalta tärkein viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentin rajoitusperuste koskee henkilöiden turvallisuuden varmistamista. Momentin 7 kohdan perusteella asianosaisen tiedonsaantioikeutta ei ole todistajan, asianomistajan tai asianosaisen taikka rikosilmoituksen tekijän salassa pidettäviin osoite-, puhelin- ja muihin vastaaviin yhteystietoihin, jos tiedon antaminen vaarantaisi todistajan, asianomistajan tai asianosaisen tai ilmoituksen tekijän turvallisuutta, etuja tai oikeuksia. Esitutkinnassa voidaan myös käsitellä esimerkiksi tietoja, joiden antaminen olisi vastoin erittäin tärkeää yleistä tai yksityistä etua (11 §:n 2 momentin 1 kohta). Kysymyksessä olevan momentin 2 kohdassa esitutkintaa koskeva rajoitus on ulotettu aikaan ennen esitutkinnan lopettamista. Tämä olisi luonnollisesti asiantila myös nyt kysymyksessä olevan pykälän ensimmäisen virkkeen osalta, koska käytännössä haitta rikoksen selvittämiselle rajoittuu esitutkinnan toimittamisaikaan.

Esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädettäisiin erikseen 9 luvun 7 §:ssä, jossa olisi viittaus viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin ja erityissäännös tiedon antamisesta ääni- ja kuvatallenteesta.

5 luku. Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyö

1 §. *Ilmoitus syyttäjälle.* Pykälän 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen olisi ilmoitettava sille tutkittavaksi tulleesta rikoksesta viralliselle syyttäjälle. Esitutkinta- ja syyttäjäviranomaiset päättäisivät yhdessä ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvista rikoksista niille kuuluvan toimivallan perusteella. Ilmoitus olisi kuitenkin aina viipymättä tehtävä asiasta, jossa rikoksesta epäiltynä on poliisimies, jollei asiaa käsitellä rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä. Syyttäjälle olisi lisäksi ilmoitettava sellaisista rikosasioista, joista hän on erikseen pyytänyt ilmoittamaan (2 momentti).

Pykälä vastaisi osittain voimassa olevan esitutkintalain 15 §:n 1 momenttia sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 7 §:ää. Säännöksistä ensiksi mainitun mukaan poliisin on ilmoitettava sille tutkittavaksi tulleesta rikosasiasta syyttäjälle, kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen. Ilmoitusta ei kuitenkaan tarvitse tehdä, jos asia on yksinkertainen. Asetuksen pykälässä säädetään esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa sellaisista rikosasioista, joista syyttäjä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan.

Voimassa oleviin säännöksiin verrattuna 1 momentin ensimmäisestä virkkeestä poistettaisiin loppuosa (”kun jotakuta voidaan epäillä syylliseksi rikokseen”). Esitutkintalain 15 §:n 1 momentin loppu viittaa ilmoitusvelvollisuuden edellyttävän sitä, että tiettyä henkilöä jo epäillään rikoksesta. Tällaisen epäillyn olemassaoloa ei voida kuitenkaan asettaa ilmoitusvelvollisuuden välttämättömäksi edellytykseksi. Esimerkiksi henkirikostutkinnassa saatetaan tarvita syyttäjän kannanottoja tutkintalinjojen valinnasta ja tarvittavista esitutkintatoimenpiteistä tilanteessa, jossa epäiltyä ei vielä ole.

Muutosta voimassa olevaan lakiin tarkoittaisi myös 1 momentin toinen virke. Yhteisellä päätöksenteolla voidaan varmistaa se, että ilmoitettavien rikosten määrittelyssä otetaan tasapuolisesti huomioon esitutkintaviranomaisiin ja syyttäjäviranomaisiin liittyviä rikostutkinnallisia, viranomaisvoimavaroihin ja viranomaisten tehtävänkuvaan liittyviä näkökohtia. Virkkeessä mainitulla toimivallalla tarkoitettaisiin laista johdettavissa olevaa yleistä ohjeiden tai määräysten antovaltuutta.

Ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvien rikosten rajaamista koskevan muutoksen tarkoituksena on korostaa sitä, että sisäasiainministeriön ja Valtakunnansyyttäjänviraston ohjeistuksella voidaan yhtenäistää käytäntö koko valtakunnan alueella määrittelemällä tarkemmin ne rikokset, joista ilmoitus viralliselle syyttäjälle on tarpeen tehdä. Tällaista yhteistä ohjeistamista on ehdottanut aikaisemmin mainittu esitutkintalain 15 §:n ilmoitusmenettelyn kehittämistyöryhmä 14 päivänä helmikuuta 2008 luovuttamassaan loppuraportissa. Osittain siihen pohjaten Valtakunnansyyttäjänvirasto (VKS:2008:2) ja sisäasiainministeriö (SM-2008-01595/Ri-2) ovat antaneet yhtenäiset ohjeet syyttäjälle ilmoitettavista rikosasioista. Valtakunnansyyttäjänviraston ohje on voimassa toistaiseksi ja sisäasiainministeriön ohje 1.5.2008 – 30.4.2013.

Valtakunnansyyttäjänviraston ja sisäasiainministeriön antamien ohjeiden mukaan esitutkintalain 15 §:n 1 momentin mukainen ilmoitus tulee tehdä seuraavista, tutkittavista rikosasioista:

1) tutkittavan rikoksen vähimmäisrangaistus on neljä kuukautta vankeutta tai enemmän,
2) tutkittavaan rikokseen tulee todennäköisesti liittymään epäillyn vangitseminen tai matkustuskielto,
3) tutkittavaan rikokseen liittyy virantoimituksesta pidättäminen tai lastensuojelullisia toimenpiteitä,
4) tutkittava rikoskokonaisuus sisältää lukuisia eri asianomistajiin kohdistuneita tekoja tai useita eri tekijöitä (esim. omaisuus- tai petosrikossarjat) ja niiden yhdessä käsittely syyteharkinnassa ja tuomioistuimessa edistää asian selvittämistä,
5) tutkittava rikos on osa järjestäytynyttä rikollisuutta,
6) tutkittava rikos on tyypiltään uusi, harvinainen tai siihen liittyy harkinnanvaraisia oikeudellisia kysymyksiä,
7) tutkittava rikos saattaa herättää yhteiskunnallista mielenkiintoa,
8) tutkittavaan rikokseen liittyy kansainvälinen oikeusapupyyntö, eurooppalainen pidätysmääräys tms. kansainvälinen liittymä,
9) tutkittavan rikoksen oikeuspaikka on epäselvä tai harkinnanvarainen tai syyteoikeuteen liittyy erityisiä kysymyksiä,
10) esitutkintaviranomainen pitää ilmoitusta muusta syystä tarpeellisena,
11) kyseessä on sellainen asia, joista syyttäjänvirasto on erikseen pyytänyt ilmoittamaan,
12) tutkittavaan rikokseen liittyy syyttäjähaasteen antaminen tai muita erityisiä syyttäjän toimenpiteitä, tai
13) tutkittavan rikoksen esitutkintaan sisältyy pääkäsittelyä korvaavia toimenpiteitä.

Pykälän 1 momentin toinen virke mahdollistaisi sen, että tutkinnanjohtajat ja viralliset syyttäjät voivat myös paikallisesti sopia syyttäjälle ilmoitettavista asioista, mihin mahdollisuuteen on kiinnittänyt huomiota esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmäkin. Lakiin otettaisiin siis myös asetuksessa nykyisin oleva säännös ilmoittamisesta sellaisista rikosasioista, joista syyttäjä on erikseen pyytänyt ilmoittamaan. Käytännössä syyttäjän tulisi suhteuttaa nämä pyyntönsä yleisiin asiaa koskeviin ohjeisiin tai paikallisiin sopimuksiin.

Lisäystä voimassa oleviin säännöksiin verrattuna tarkoittaisi 1 momentin kolmas virke poliisirikosta koskevasta ilmoittamisvelvollisuudesta. Virke koskisi myös tapauksia, joissa rikoksesta epäiltynä on poliisimiehen ohella toinen henkilö. Sinällään epäillyistä poliisirikoksista on jo nykyisellään ilmoitettava viralliselle syyttäjälle. Voimassa olevan lain 14 §:n 2 momentin mukaiseen syyttäjän tutkinnanjohtajan asemaan poliisirikosten tutkinnassa liittyy se, että sisäasiainministeriön poliisin tekemäksi epäillyn rikoksen esitutkintaa koskevan 1.7.2005 – 30.6.2010 voimassa olevan ohjeen (SM-2005-01645/Ri-2) mukaan tutkivan yksikön poliisirikosasioiden vastuuhenkilön on viipymättä lähetettävä poliisirikokseen liittyvä ilmoitus liitteineen toimivaltaiseen syyttäjäyksikköön tutkinnanjohtajan määräämiseksi. Poliisirikosta koskevan ilmoitusvelvollisuuden korostamiseksi siitä säädettäisiin ehdotuksen mukaan laissa.

Poliisirikosta koskevan ilmoitusvelvollisuuden sisältöön vaikuttaisivat 2 luvun 4 §:n 1 momentissa säädettäväksi ehdotetut virallisen syyttäjän tutkinnanjohtajan asemaan liittyvät seikat. Mainitun säännöksen mukaan syyttäjä ei toimisi tutkinnanjohtajana enää kaikkien poliisimiehen tekemäksi epäiltyjen rikosten tutkinnassa, vaan rikokselta edellytettäisiin yhteyttä virkatehtävien suorittamiseen. Vaikka kytkentää virkatehtäviin ei olisi, syyttäjä voisi päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi. Toisaalta syyttäjä voisi toimia tutkinnanjohtajana myös siltä osin kuin asiassa on poliisimiehen lisäksi muu epäilty. Syyttäjälle siis uskottaisiin laissa harkintavaltaa, jonka käyttämisen mahdollistamiseksi ilmoitusvelvollisuuden tulisi koskea kaikkia rikosasioita, joissa epäilty tai joku epäillyistä on poliisimies. Syyttäjä ei edelleenkään toimisi tutkinnanjohtajana asioissa, jotka käsitellään rikesakkoasioina tai rangaistusmääräysmenettelyssä, minkä vuoksi sellaiset asiat rajattaisiin ilmoitusvelvollisuuden ulkopuolelle.

Ilmoitus poliisin tekemäksi epäiltyä rikosta koskevissa asioissa olisi tehtävä viralliselle syyttäjälle viipymättä eli käytännössä heti rikosilmoituksen tekemisen ja rikosepäilyn muun tietoon tulemisen jälkeen. Tällöin saadaan nopeasti syyttäjän päätös siitä, toimiiko hän harkinnanvaraisessa asiassa tutkinnanjohtajana, ja esitutkinnan aloittamisesta. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saataisiin kuitenkin ryhtyä ennen ilmoituksen tekemistä tai ennen tutkinnanjohtajan päätöstä (3 luvun 3 §:n 3 momentti).

Tarpeettoman moninkertaisen työn välttämiseksi pykälän mukaiseen ilmoittamiseen tulisi kytkeä 3 luvun 10 §:n mukainen esitutkinnan rajoittamismenettely, kuten esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmäkin on ehdottanut. Tutkinnanjohtaja voisi jo ilmoituksen yhteydessä tehdä esityksen rajoittamisesta. Rikoksesta ilmoittamisen yhteydessä tulisi mahdollisuuksien mukaan samalla jo ilmoittaa myös sellaisista esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista, joita tarkoitetaan yhteistyövelvollisuutta koskevan 3 §:n 1 momentissa.

Pykälään liittyisi 11 luvun 2 §:n 2 momentti, jonka mukaan suppea esitutkinta saataisiin toimittaa noudattamatta 5 luvun 1 §:n säännöksiä. Tämä tarkoittaisi sitä, että suppeaan esitutkintaan tulleesta asiasta ei tarvitsisi ilmoittaa viralliselle syyttäjälle. Poikkeuksen muodostaisivat luonnollisesti sellaiset asiat, joihin liittyisi jokin esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien yhteisissä ohjeissa tai sopimuksissa mainittu ilmoittamisperuste.

2 §. *Syyttäjän toimivaltuudet esitutkinnassa.* Pykälän 1 ja 2 momentissa säädettäisiin virallisen syyttäjän toimivaltuuksista tavalla, jonka perusta on voimassa olevan esitutkintalain 15 §:n 2 ja 3 momentissa.

Pykälän *1 momentin* ensimmäisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomaisen olisi virallisen syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Toimenpidepyyntö voisi koskea sekä esitutkinnan että syyteharkinnan aikana suoritettavia toimenpiteitä, minkä vuoksi virkkeestä poistettaisiin voimassa olevassa laissa olevat sanat ”esitutkinnan aikana”. Esitutkinnan aikana päätösvalta esitutkinnan aloittamisesta ja esitutkinnassa suoritettavista toimenpiteistä olisi kuitenkin pääsääntöisesti esitutkintaviranomaisella.

Virallinen syyttäjä voisi tehdä momentin ensimmäisessä virkkeessä tarkoitetun pyynnön omasta aloitteestaan tai asianosaisen aloitteesta. Esitutkinnan aloittaminen saattaa tällaisessa tapauksessa liittyä esimerkiksi siihen, että syyttäjän mielestä esitutkintaviranomaisen olisi tullut toimittaa esitutkinta 3 luvun 3 §:n 1 momentin nojalla tai että esitutkintaviranomainen on syyttäjän käsityksen mukaan aiheettomasti jättänyt esitutkinnan toimittamatta tai lopettanut jo aloitetun esitutkinnan 3 luvun 9 §:n 1 momentin nojalla. Näissä tapauksissa asianosainen voisi esitutkintaviranomaisen päätöksen saatuaan kääntyä syyttäjän puoleen. Ehdotettava säännös ei kuitenkaan edellyttäisi edeltävää esitutkintaviranomaisen kielteistä päätöstä, joten syyttäjä voisi periaatteessa aiheen ilmetessä määrätä esitutkinnan aloitettavaksi tai esitutkintatoimenpiteen suoritettavaksi ilman päätöstäkin.

Asianosainen voisi kääntyä virallisen syyttäjän puoleen myös silloin, kun esitutkintaviranomainen ei ole suostunut 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetun asianosaisen pyytämän esitutkintatoimenpiteen suorittamiseen. Syyttäjän tulisi tuolloin mainitun pykälän 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaan arvioida, onko esitutkintatoimenpiteen suorittaminen aiheellista, ja myönteiseen lopputulokseen päätyessään pyytää esitutkintaviranomaista suorittamaan toimenpide. Tällöin lopullinen päätösvalta tutkintatoimenpiteestä kuuluisikin tutkinnanjohtajan asemesta syyttäjälle, mistä säädettäisiin mainitun pykälän 2 momentissa. Toisaalta aihe esitutkintatoimenpiteen suorittamiseen saattaa ilmetä esitutkintaviranomaisen ilmoittaessa syyttäjälle tutkittavaksi tulleesta rikoksesta 1 §:n perusteella tai esitutkintaviranomaisen toteuttaessa 3 §:n 1 momentin mukaista esitutkinnan yhteistyövelvoitetta.

Momentin toisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomaisen olisi muutenkin noudatettava syyttäjän määräyksiä, joilla pyritään turvaamaan asian selvittäminen 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Tämä vastaisi asiallisesti voimassa olevan esitutkintalain 15 §:n 2 momentissa poliisille asetettua velvoitetta noudattaa syyttäjän esitutkinnan 5 §:ssä säädettyjen tavoitteiden turvaamiseksi antamia määräyksiä. Tämä liittyy syyttäjän yleiseen velvollisuuteen huolehtia esitutkinnan asianmukaisuudesta niin, että asia tulee esitutkinnassa selvitetyksi riittävästi. Määräykset voivat liittyä myös uuden esitutkintatoimenpiteen suorittamiseen, mistä siis säädettäisiin momentin ensimmäisessä virkkeessä.

Pykälän *2 momentin* mukaan syyttäjä päättäisi esitutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutkinnan päättämisen jälkeen. Tältä osin kysymys olisi tarkennuksesta verrattuna voimassa olevaan lakiin, jonka 15 §:n 3 momentin mukaan asianosaisen pyytämistä tutkintatoimenpiteistä päättää syyttäjä asian tultua siirretyksi hänelle. Selvennyksen perusteella tämä koskisi kaikkia esitutkintatoimenpiteitä. Määräämisvalta asiasta siirtyisi syyttäjälle sen jälkeen, kun se on toimitettu 10 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitetulla tavalla syyttäjälle syyteharkintaa tai rangaistusmääräyksen antamista varten.

Pykälän *3 momentin* viittaussäännöksen mukaan syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana säädettäisiin 2 luvun 4 §:ssä.

3 §. *Yhteistyövelvollisuus.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi pykälä koskisi esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän välistä yhteistyötä. Pykälän tarkoituksena olisi korostaa esitutkintayhteistyön merkitystä ja edistää sen käyttöä. Koska pykälä asian luonteesta johtuen tulisi kirjoittaa varsin yleisluonteiseksi, tässä yhteydessä on syytä korostaa siitä ilmenevien periaatteiden merkitystä tulkintaohjeina kaikkien esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän päätöksentekotoimivaltaa koskevien säännösten osalta.

Pykälän *1 momentin* mukaan esitutkintaviranomaisen tulisi asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla tarvittaessa ilmoittaa viralliselle syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Pakkokeinojen käyttöön liittyvästä ilmoittamisvelvollisuudesta säädettäisiin pakkokeinolaissa.

Ehdotettavan säännöksen tarkoituksena on toisaalta se, että esitutkintaviranomainen tarvittaessa saa syyttäjältä tukea harkinnan- tai tulkinnanvaraisten kysymysten arviointia varten, ja toisaalta se, että virallinen syyttäjä tarvittavassa määrin pysyy ajan tasalla esitutkinnan etenemisen suhteen ja tarvittaessa käyttää esitutkintatoimivaltuuksiaan. Viittaus pakkokeinolakiin tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että ehdotettavan uuden pakkokeinolain 3 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan ennen vangitsemisvaatimuksen tekemistä siitä olisi ilmoitettava viralliselle syyttäjälle. Sama koskisi 3 luvun 17 §:n 3 momentin mukaan tilannetta, jossa ollaan tekemässä esitystä vangitun vapaaksi päästämisestä. Uuden pakkokeinolain 5 luvun 4 §:ssä säädettäisiin siitä, että matkustuskieltopäätöstä valmisteltaessa siitä olisi ilmoitettava syyttäjälle, joka voisi ottaa päätettäväkseen kysymyksen matkustuskiellosta. Syyttäjä voisi sinällään pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä tehdä pakkokeinopäätöksiä pakkokeinolain mukaisesti muissakin tapauksissa tai ohjata pidättämiseen oikeutettua poliisimiestä pakkokeinoista päättämisessä, ja momentin ensimmäisessä virkkeessä todettu velvollisuus koskisi myös pakkokeinojen käyttämistä.

Momentissa esitutkintaviranomaiselle asetettava velvollisuus riippuisi siis asian laadusta tai laajuudesta. Merkittävä osa rikosasioista on siinä määrin yksinkertaisia ja vähäistä selvittämistä edellyttäviä, että erityisen esitutkintatutkintayhteistyön tarvetta niiden tutkinnan yhteydessä ei ole. Esitutkintayhteistyön tarve ei toisaalta välttämättä liittyisi rikoksen vakavuuteen. Lievästi rangaistavaankin rikokseen saattaa liittyä sellaisia piirteitä (esimerkiksi rikoksella aiheutettu huomattava vahinko), joiden vuoksi yhteistyövelvollisuutta on noudatettava. Yhteistyövelvollisuuden piiriin kuuluisivat tyypillisesti ne rikokset, joista 1 §:n mukaan on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle. Esitutkinnan toimittamatta jättämistä tai lopettamista koskevaa päätöstä harkittaessa saattaa olla aihetta neuvotella syyttäjän kanssa. Tarvittaessa syyttäjän huomiota olisi kiinnitettävä epäillyn rikoksen vanhentumisen vaaraan.

Rikos saattaa myös lajiltaan olla sellainen, että siihen tyypillisesti liittyy näyttö- tai selvittämisvaikeuksia, minkä vuoksi syyttäjän informoiminen asian etenemisestä on paikallaan (esimerkiksi ympäristörikokset ja lapsiin kohdistuvat seksuaalirikokset). Asian laatuun liittyy myös se, että rikoksen selvittämisessä saatetaan tarvita poikkeuksellisia tai harvinaisia todistelukeinoja tai että rikos on muuten tavallista vaikeammin selvitettävä. Kuten esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmän loppuraportissakin korostetaan, tavanomaista vaikeammissa asioissa tutkinnanjohtajan tulisi laatia kirjallinen tutkintasuunnitelma, johon myös syyttäjä perehtyy. Tutkintasuunnitelma tulisi päivittää esitutkinnan edistyessä, jolloin myös päivitetty suun-

nitelma tulisi saattaa syyttäjän tietoon. Rikosasian laajuus liittyy yleensä siihen, kuinka mittavaa ja erilaista todistelua asiassa tarvitaan. Laajuuteen saattavat liittyä myös tutkinnan suuntaamista ja esitutkinnan rajoittamista koskevat kysymykset.

Vaikka asian laatu tai laajuus sinällään saattaisi edellyttää yhteisvelvollisuuteen liittyvää ilmoittamista, ilmoituksen tekeminen olisi aina tarveharkintainen. Ilmoitusvelvollisuuden piiriin muuten kuuluvissa asioissakin tehdään paljon rutiiniluonteisia ratkaisuja ja toimenpiteitä, joista ei ole tarkoituksenmukaista ja tarpeellista ilmoittaa viralliselle syyttäjälle.

Tapauksesta riippuen ilmoitusvelvollisuus voisi koskea monenlaisia esitutkintatoimenpiteisiin tai tutkinnan edistymiseen liittyviä seikkoja. Laissa nimenomaisesti säädettäisiin ilmoittamisesta hyvissä ajoin etukäteen viralliselle syyttäjälle kuulustelutilaisuuden tallentamisesta ääni- ja kuvatallenteelle, jos tallentamisella on tarkoitus korvata henkilön kuuleminen tuomioistuimessa (9 luvun 4 §:n 3 momentti). Mitä tulee muihin ilmoittamistapauksiin, ne voivat liittyä esimerkiksi asianosaisen pyytämiin toimenpiteisiin (3 luvun 7 §), esitutkinnan käynnistämiseen ulkomailla tehdyksi epäillyn rikoksen osalta (3 luvun 8 §), esitutkintatoimenpiteen siirtämiseen (3 luvun 12 §), esitutkinnan keskeyttämiseen (3 luvun 13 §), henkilön kelpoisuuteen toimia todistajana (7 luvun 7 ja 8 §), ryhmätunnistuksen edellytyksiin (8 luvun 2 §:n 1 momentti), ilmoittamiseen syyttäjälle ryhmätunnistuksen järjestämisestä (8 luvun 3 §) sekä kuulustelun ottamiseen ääni- ja kuvatallenteeseen (9 luvun 3 §).

Esitutkintayhteistyön keskeisimpiä kohteita on esitutkinnan päättymisen lähestyessä esitutkinta-aineiston riittävyyden arvioiminen. Siihen liittyy loppulausunto, josta säädettäisiin 10 luvun 1 §:ssä. Pykälän mukaan tarvittaessa virallista syyttäjää olisi kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että syyttäjän on tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Aihe virallisen syyttäjän osallistumiseen voisi syntyä monella tavalla. Yleensä se perustuisi esitutkintaviranomaisten tekemiin 1 §:n ja 3 §:n 1 momentin mukaisiin ilmoituksiin tai muussa kanssakäymisessä niiltä saatuihin tietoihin. Toisaalta aloite voisi tulla myös asianosaiselta esimerkiksi sen vuoksi, että esitutkintaviranomainen ei ole suostunut hänen esittämäänsä toimenpidepyyntöön. Lisäksi syyttäjän tulisi 2 §:n 2 momentin mukaisesti päättää tarvittavista lisätutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutkinnan päättymisen jälkeen, jos syyttäjä havaitsee esitutkinta-aineiston puutteelliseksi esitutkinnassa selvitettävien asioiden osalta tai jos jokin sellainen asia muuten kaipaa selvennystä.

Tehokkaan esitutkintayhteistyön toteuttaminen edellyttää syyttäjäpuolelta riittäviä voimavaroja. Varsinkin vaativissa ja laajoissa rikosasioissa tämä saattaa edellyttää syyttäjäparien käyttämistä, mitä on painotettu myös aikaisemmin viitatussa Valtakunnansyyttäjänviraston esitutkintayhteistyön tehostamista ja syyttäjäparien käyttämistä koskevassa ohjeessa.

Pykälän 1 ja 2 momentti koskisivat siis esitutkintaviranomaisen velvollisuutta pitää virallinen syyttäjä ajan tasalla esitutkinnan etenemisen suhteen ja syyttäjän velvollisuutta osallistua esitutkintaan. Selvyyden vuoksi pykälän *3 momentissa* säädettäisiin esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän velvollisuudesta neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä. Ilman neuvotteluyhteyttä ei voida puhua aidosta yhteistyöstä. Momentti koskisi sekä neuvottelemista yksittäisestä asiasta että menettelytapojen järjestämisestä yleisemmin esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välisessä kanssakäymisessä.

6 luku. Läsnäolo esitutkinnassa

1 §. *Velvollisuus saapua esitutkintaan.* Pykälän 1 momentin mukaan, jos on syytä olettaa, että henkilöltä saadaan selvitystä rikoksesta, tai jos hänen läsnäolonsa esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muuten tarpeen rikoksen selvittämiseksi, hän olisi velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan sen poliisilaitoksen toimialueella, jossa hän oleskelee. Pykälän 2 momentin mukaan kutsussa olisi ilmoitettava tutkittavana oleva rikos ja kutsuttavan asema esitutkinnassa.

Jo tämän pykälän yhteydessä on syytä korostaa sitä, että lähtökohtaisesti 6 luvun säännöksiä sovellettaisiin kaikenikäisiin esitutkinnassa kuultaviin ja epäiltyjen osalta alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyyn. Tämä tarkoittaa sitä, että ääritapauksissa voidaan turvautua noutamiseen, kiinniottamiseen ja poistumisen estämiseen. Tämä ei aiheuttaisi muutosta nykytilanteeseen, koska näin esitutkintalain 17-21 §:ää on tulkittu. Mitä nuoremmasta henkilöstä on kysymys, sitä korostuneemman aseman saavat esitutkintaperiaatteet. Erityisesti on syytä kiinnittää huomiota suhteellisuusperiaatteeseen (4 luvun 4 §), vähimmän haitan periaatteeseen (4 luvun 5 §) ja hienotunteisuusperiaatteeseen (4 luvun 6 §). Luonnollisesti 6 luvun säännösten soveltamisen kannalta tärkeä olisi lasten kohtelua esitutkinnassa koskeva 4 luvun 7 §.

Pykälä perustuisi osittain voimassa olevan esitutkintalain 17 §:ään. Pykälän *1 momentti* poikkeaisi voimassa olevan pykälän 1 momentista niin, että uudessa säännöksessä käytettäisiin ilmaisua ”on syytä olettaa” nykyisessä säännöksessä olevan ilmaisun ”otaksutaan voitavan saada” asemesta. Kysymyksessä ei olisi asiallinen muutos vaan kirjoitustekninen muutos, jolla ilmaisua yhtenäistetään muiden laissa olevien ilmaisujen kanssa. Lisäksi voimassa olevan lain sana ”kihlakunnan” korvattaisiin ilmaisulla ”poliisilaitoksen”, mikä liittyisi poliisin hallintouudistukseen.

Momentissa käytettävä ilmaisu ”rikoksen selvittämiseksi” olisi ymmärrettävä laajasti 1 luvun 2 §:ään (esitutkinnassa selvitettävät asiat) kytkeytyvänä. Selvitettävä seikka saattaisi koskea siis esimerkiksi rikoksen teko-olosuhteita tai rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen edellytyksiä.

Poliisilaitoksen toimialue voi olla hyvinkin laaja. Kun henkilöä velvoitetaan saapumaan esitutkintaan, huomioon olisi otettava vähimmän haitan periaate. Tämä tarkoittaa sitä, että henkilöä tulisi mahdollisuuksien mukaan kuulla lähimmällä poliisiasemalla. Tämä ei ole aina mahdollista, koska esimerkiksi vaativa rikostutkinta saattaa olla keskitetty tietyillä poliisiasemilla tehtäväksi. Huomioon tulisi myös ottaa kuultavan mielipide, jos hän haluaa kuultavaksi poliisiasemalle, joka ei ole lähinnä hänen asuinpaikkaansa.

Pykälän *2 momentti* poikkeaisi voimassa olevan lain 17 §:n 2 momentista, jonka mukaan kutsussa on ilmoitettava sen aihe, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle. Tutkittavana olevan rikoksen yksilöiminen kutsussa jäisi riippumaan tapauskohtaisista olosuhteista ja siitä, missä asemassa kutsuttava henkilö on. Henkilöllä ei ole välttämättä tarkkojen rikosta koskevien tietojen tarvetta, jos tapaus on hänelle ennestään tuttu. Joissakin tapauksissa saattaa siis riittää rikoksen nimikkeen ja tekoajan ilmoittaminen, joissakin tapauksissa saattaa olla aihetta kuvata myös epäiltyä rikosta. Rikoksen ilmoittamisessa voidaan ottaa myös huomioon rikoksen selvittämiseen liittyviä näkökohtia. Kutsun ei esimerkiksi pitäisi antaa kutsuttavalle

ennakkokäsitystä siitä, mitä hänen halutaan kertovan, tai tietoja, joiden antaminen voi vaarantaa rikoksen selvittämisen. Kutsun sisällön osalta olisi otettava huomioon 4 luvun 14 § asianosaisjulkisuudesta esitutkinnassa.

Laissa ei edelleenkään säädettäisi kutsumistapaa. Näin ollen voidaan siis käyttää esimerkiksi kutsumista henkilökohtaisesti, puhelimitse tai kirjeellä. Hienotunteisuusperiaatteeseen ja eräisiin muihin esitutkintaperiaatteisiin liittyvistä syistä perusteltua saattaa olla suljetulla kirjeellä lähetettävien kirjallisten kutsujen käyttäminen, jolloin kutsu ei tule sivullisten tietoon. Poliisin käytettävissä nykyisin olevista lomakkeista löytyy tarkoitukseen sopiva lomake, jota voidaan käyttää myös yhteydenottopyyntönä.

Asianosaiselle toimitettavassa kirjallisessa kutsussa yleensä 4 luvun 10 §:n 1 momentin perusteella mainittaisiin asianosaisen oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Tämä ei olisi tarpeen, jos kirjallinen ilmoittaminen oikeudesta on tehty jo aikaisemmin. Lisäksi avustajan käyttöoikeudesta voitaisiin ilmoittaa kirjallisesti erikseen kutsumisen jälkeenkin, kunhan ilmoitus toimitetaan siinä määrin ajoissa, että kutsuttava halutessaan ehtii hankkia avustajan kuulusteluun.

Kutsumisen yhteydessä on mahdollisuuksien mukaan varmistettava, että kutsu menee perille ja että kutsuttava sen ymmärtää. Tämä liittyy siihen, että kutsun noudattamisen laiminlyöminen voi 2 §:n nojalla johtaa noudon käyttämiseen. Kirjallisia kutsuja käytettäessä on esimerkiksi aiheen ilmetessä tarkistettava osoitetietojen paikkansapitävyys. Kutsussa käytettävän kielen osalta noudatettaisiin 4 luvun 13 §:ää, jossa säädettäisiin muun ohessa kutsuissa käytettävästä kielestä.

2 §. *Nouto esitutkintaan.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että jos esitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan noutaa sinne. Rikoksesta epäilty voitaisiin noutaa ilman kutsuakin, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, että hän ei noudata kutsua, tai jos on syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 18 §:n 1 momentissa olevaa sääntelyä kuitenkin sillä tavalla muutettuna, että ”syytä epäillä” riittäisi kynnykseksi niissä tapauksissa, joissa kysymys on esitutkinnan mahdollisesta vaikeuttamisesta.

Pykälän *2 momentin* mukaan noudosta päättäisi tutkinnanjohtaja. Noudosta olisi annettava noudettavaksi määrätylle kirjallinen määräys. Jos määräystä ei asian kiireellisyyden vuoksi ole kirjallisena, määräys ja sen perusteena olevat seikat olisi kerrottava noudettavalle kiinniottamisen yhteydessä.

Momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 18 §:n 2 momentista, jonka mukaan noudosta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Nykyisessä säännöksessä todetaan myös, että noudosta on annettava kirjallinen määräys. Ehdotettavassa säännöksessä päätöksentekijäksi säädettäisiin tutkinnanjohtaja muihin ehdotettavan lain päätöksentekoa koskeviin säännöksiin liittyvistä johdonmukaisuussyistä ja siitä syystä, että tutkinnanjohtaja on käytännössä parhaiten perillä noutotarpeeseen liittyvistä seikoista. Tämä ei estäisi sitä, että tutkinnanjohtaja tarvittaessa neuvottelisi esitutkintayhteistyön puitteissa noudosta etukäteen virallisen syyttäjän kanssa. Noudettavan oikeusturvaan liittyvistä syistä momentissa säädettäisiin kirjallisen määräyksen antamisesta nimenomaan noudettavaksi määrätylle. Kiireellisissä tapauksissa määräyksen sisältävä asiakirja olisi annettava hänelle jälkikäteen.

Pykälän *3 momentissa* ei enää säädettäisi voimassa olevan lain tavoin siitä, että poliisimies saa ottaa noudettavaksi määrätyn kiinni. Tällaista sääntelyä voidaan pitää tarpeettomana, koska kiinniotto-oikeus itsestään selvästi sisältyy oikeuteen käyttää noutoa. Momenttiin otettaisiin nykysääntelyn sijasta viittaus siihen, että etsinnästä kuulusteluun noutoa varten säädettäisiin pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n 1 momentissa.

Pykälään ei tarpeettomana otettaisi myöskään säännöstä, joka on voimassa olevan lain 18 §:n 4 momentissa ja jonka mukaan vangin lähettämisestä esitutkintaan säädetään erikseen. Erikseen säätämisen osalta voi viitata vankeuslain 6 luvun 5 §:ään ja tutkintavankeuslain 3 luvun 8 §:ään.

3 §. *Välitön kuuleminen.* Pykälän 1 momentin mukaan rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun henkilön olisi poliisimiehen kehotuksesta jäätävä tälle paikalle tai saavuttava välittömästi muuhun saman kihlakunnan poliisilaitoksen toimialueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Jos hän ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyisi noudattamasta kehotusta tai tämä olisi hänen käyttäytymisensä perusteella todennäköistä, poliisi voisi estää häntä poistumasta paikalta tai ottaa hänet kiinni ja viedä kuultavaksi. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että rikospaikalta poistumassa oleva saadaan ottaa kiinni 1 momentissa tarkoitetun kehotuksen antamiseksi, jos olosuhteet ovat sellaiset, että kehotusta ei voida muuten saattaa hänen tietoonsa ja asian selvittäminen muuten vaarantuisi.

Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 19 §:ää ja liittyisi tämän esityksen mukaisen uuden pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan poliisimies saisi ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Nyt kysymyksessä olevan pykälän mukaiset henkilön velvollisuudet eivät sinällään riippuisi hänen prosessuaalisesta asemastaan.

4 §. *Tutkintatoimenpiteiden viivytyksetön aloittaminen.* Pykälän mukaan esitutkintatoimenpiteet, joiden vuoksi henkilö on kutsusta saapunut tai noudettu esitutkintaan taikka on 3 §:n nojalla määrätty jäämään paikalle tai viety kuultavaksi, on aloitettava ilman aiheetonta viivytystä.

Pykälä poikkeaisi eräiltä osin voimassa olevan lain 20 §:stä. Sanan ”saapunut” eteen lisättäisiin sana ”kutsusta”, lisäksi voimassa olevan lain ”viipymättä” muutettaisiin ilmaisuksi ”ilman aiheetonta viivytystä”. Ensimmäinen muutoksista liittyisi siihen, että esitutkintaviranomiehille ei voida asettaa velvollisuutta ryhtyä pikaisesti kuulusteluun tapauksissa, joissa henkilö oma-aloitteisesti saapuu kuultavaksi. Kutsussa on saatettu ottaa huomioon se, milloin tutkija ehtii suorittaa juuri kysymyksessä olevaan asiaan liittyviä toimenpiteitä. Tämä liittyy siihen, että lain 3 luvun 11 §:n 3 momentin mukaan esitutkintatoimenpiteet voitaisiin olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen. Osittain samanlaisiin seikkoihin liittyy toinen muutos. Kuulustelun suorittajalla saattaa olla kuulusteltavan saapuessa poliisiasemalle suoritettavanaan jokin välttämätön kiireellinen toimenpide, joka viivästyttää kuulustelun aloittamista.

Pykälä liittyy esitutkintaperiaatteista voimakkaasti vähimmän haitan periaatteeseen, koska kyseiset toimenpiteet aiheuttavat niiden kohteena olevalle ajanhukkaa ja koska niillä joissakin tapauksissa saatetaan myös rajoittaa hänen vapauttaan. On syytä korostaa sitä, että henkilöä ei tulisi noutaa, jos häntä koskevien esitutkintatoimenpiteiden suorittamiseen ei päästä nopeasti. Vaikka pykälä koskisi vain esitutkintatoimenpiteiden aloittamista, on itsestään selvää, että toimenpide olisi myös saatettava loppuun ilman aiheetonta viivytystä.

5 §. *Läsnäolon kesto.* Pykälän 1 momentin mukaan ketään ei saisi pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin ensinnäkin siitä, että muu kuin rikoksesta epäilty on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa enintään 6 tuntia kerrallaan. Epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, olisi velvollinen olemaan läsnä kerrallaan enintään 12 tuntia ja, milloin pidättämiseen ovat pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia. Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty olisi erittäin painavista syistä velvollinen olemaan läsnä kerrallaan yli 12 tuntia ja enintään 24 tuntia. Pykälän 3 momentin mukaan esitutkinnassa ollutta ei saisi ilman erityistä syytä uudelleen velvoittaa saapumaan tai noutaa sinne seuraavien 12 tunnin aikana.

Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 21 §:ää sillä erotuksella, että ensinnäkin rikollisesta teosta epäiltyä koskeva virke olisi uusi. Lisäksi 2 momentissa ei enää viitattaisi pakkokeinolakiin niiden toimenpiteiden osalta, joihin saadaan ryhtyä epäillyn poistumisen estämiseksi. Pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä nykyisin olevaa sääntelyä vastaava otettaisiin nyt kysymyksessä olevan luvun 6 §:ään. Uuden pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n 3 momentissa poliisimiehen kiinniotto-oikeutta koskeva sääntely yhdenmukaistettaisiin nyt kysymyksessä olevan pykälän 2 momentin kanssa. Myös pakkokeinolain puolella kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia edellyttäisi pidättämisen edellytysten olemassaoloa.

Keskeinen esitutkinnassa läsnä olevaan henkilöön kohdistettava toimenpide on esitutkintakuulustelu. Sen ajankohdasta säädettäisiin 7 luvun 5 §:n 2 momentissa. Mainittu säännös ja pykälän 2 momentti vaikuttavat toisiinsa määriteltäessä yksittäistapauksessa kuulustelun kestoa ja siihen liittyvää läsnäolovelvollisuutta esitutkinnassa.

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä koskeva virke liittyisi siihen, että tällaista epäiltyä ei voitaisi uuden pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n 3 momentin mukaan pidättää. Yli 12 tunnin ja enintään 24 tunnin läsnäolovelvollisuus edellyttäisi erittäin painavia syitä, jotka voisivat olla ensinnäkin rikostutkinnallisia. Kysymyksessä saattaisi olla esimerkiksi vakava teko, jonka tutkinta (esimerkiksi muiden tekijöiden jäljille pääseminen tai asian selvittämisen vaikeuttamisen estäminen) edellyttäisi rikollisesta teosta epäillyn läsnäoloa esitutkinnassa yli 12 tunnin. Toisaalta voitaisiin kiinnittää huomiota rikoksesta epäillyn etuun liittyviin, yleensä lastensuojelullisiin näkökohtiin (esimerkiksi mielentilaltaan häiriintyneen tai järkyttyneen lapsen luovuttaminen huoltajilleen tai sosiaaliviranomaisen huostaan). Erittäin painavien syiden lisäksi olisi kiinnitettävä erityistä huomiota esitutkintaperiaatteisiin kuten suhteellisuusperiaatteeseen, vähimmän haitan periaatteeseen, hienotunteisuusperiaatteeseen sekä lasten kohtelua esitutkinnassa koskeviin säännöksiin. Periaatteiden soveltaminen johtaisi sinällään jo siihen, että rikollisesta teosta epäiltyä ei pitäisi ylipäänsä velvoittaa olemaan pitkää aikaa esitutkinnassa.

Laissa ei edelleenkään säädettäisi siitä, mistä 2 momentissa tarkoitetut määräajat laskettaisiin. Määräajan alkamisajankohta ilmenee voimassa olevan säännöksen perusteluista (HE 14/1985 vp), joiden mukaan määräaika lasketaan esitutkintaan saapumisesta tai kiinniottamisesta. Tätä voidaan täydentää noudon osalta siten, että määräaika noutotapauksissa laskettaisiin noudon alkamisesta riippumatta siitä, joudutaanko henkilön noudon toteuttamiseksi ottamaan kiinni.

Määräajan alkamisajankohta riippuisi siis edelleen siitä, osallistuuko henkilö esitutkintaan vapaaehtoisesti vai ei. Koska kiinniottaminen yleensä tapahtuu muualla kuin poliisiasemalla ja koska henkilön tuominen poliisiasemalle kestää jonkin aikaa, tämä tarkoittaisi sitä, että vapaaehtoisesti esitutkintaan saapunutta voidaan periaatteessa pitää kauemmin esitutkinnassa kuin noudettua tai kiinniotettua henkilöä. Tätä ei voida kuitenkaan katsoa ongelmaksi, koska

laissa säädetyt määräajat olisivat joka tapauksessa muista tapauskohtaisista seikoista riippuvaisia enimmäisaikoja ja koska noutoon ja kiinniottamiseen muuten liittyy niiden kohteena olevan henkilön kannalta ikäviä ja haitallisia vaikutuksia. Kuten yleensäkin vastaavia rikostutkintaan liittyviä määräaikoja sovellettaessa, näitäkään määräaikoja laskettaessa ei otettaisi huomioon mahdollista edeltävää muuhun perusteeseen kuin rikoksen selvittämiseen liittyvää kiinniottamista (esimerkiksi päihtymyksen takia tapahtunut kiinniottaminen).

Henkilön läsnäolovelvollisuuteen ei vaikuttaisi pidentävästi se, että hänen ollessaan läsnä esitutkinnassa esitutkintaviranomaisen tietoon tulee uusi asia, josta häntä olisi kuultava. Jos henkilöä ei tällaisessa tapauksessa ehditä kokonaan kuulla 2 momentin mukaisten määräaikojen puitteissa, hänet voidaan velvoittaa saapumaan esitutkintaan uudelleen 3 momentin mukaisen tauon jälkeen.

Pykälän 2 momentissa säädettäviin määräaikoihin liittyy kysymys niiden ylittämisestä esitutkinnassa olevan henkilön suostumuksella. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että saapuneen tai kutsutun henkilön suostumuksin voidaan enimmäisaikoja ylittää siinä tapauksessa, ettei tällaisen henkilön vapautta ole muutoin jouduttu rajoittamaan. Suostumuksen antaminen saattaa olla perusteltua esimerkiksi sen vuoksi, että asianomaisen henkilön ei tarvitse tulla useita kertoja esitutkintaan. Kirjallisuudessa on katsottu, että pidättäminen, vangitseminen ja matkustuskielto ovat niin ankaria pakkokeinoja, ettei asianosaisen suostumus voi korjata edellytyksissä olevaa puutetta. Tällä perusteella voidaan katsoa, että rikoksesta epäilty ei voi antaa suostumusta 24 tunnin ylittävään läsnäoloon esitutkinnassa.

Kuten oikeuskirjallisuudessa ja ylimpien laillisuusvalvojien pakkokeinojen käyttöä koskevissa ratkaisuissa korostetaan, suostumuksen on oltava aidosti vapaaehtoinen. Sen saamiseksi esitutkintaviranomainen ei saa käyttää taivuttelua tai muuta vastaava johdattelua. Lisäksi aloitteen määräajan ylittämiseen tulisi tulla esitutkinnassa olevalta henkilöltä, jolloin esitutkintaviranomaisen toiminta rajoittuu siihen, että henkilölle tehdään selkoa läsnäolovelvollisuudesta ja siihen liittyvästä määräajasta ja että henkilölle jätetään johtopäätösten tekeminen niistä.

6 §. *Poistumisen estäminen.* Pykälään sijoitettaisiin voimassa olevan pakkokeinolain 6 luvun 1 §:n ensimmäistä virkettä asiallisesti vastaava säännös, joka asiayhteytensä vuoksi paremmin sopii uuden esitutkintalain 6 lukuun. Pykälän mukaan rikoksesta epäiltyä, joka on 5 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu, saataisiin esitutkinnassa pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi.

Pykälään ei otettaisi pakkokeinolain 6 luvun 1 §:n toista virkettä, jonka mukaan häntä ei saa kuitenkaan sijoittaa pidätettyjen säilytyshuoneeseen, ellei pidättämiseen ole 1 luvun 3 §:n mukaan edellytyksiä. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta mukaan lukien säilytyspaikasta säätäminen säädetään nykyisin poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa.

Voimassa olevaan pykälään liittyy eduskunnan apulaisoikeusmiehen ratkaisu (27.9.2004, dnro 1416/4/02), jonka mukaan virheellistä ja lainvastaista oli 14-vuotiaan lapsen sijoittaminen poliisiasemalla niin sanottuun ”sumppuun”. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan alle 18-vuotias vapautensa menettänyt on pidettävä erillään muista vapautensa menettäneistä, jollei hänen etunsa muuta vaadi.

Poistumisen estämiseen liittyen valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri on kiinnittänyt huomiota pakkokeinon käytön asianmukaiseen kirjaamiseen (ratkaisu 16.5.2008, dnro 993/1/06). Käytössä olleesta selvityksestä ei ilmennyt, että kuulusteltava olisi ollut aikeissa poistua poliisilaitokselta kesken kuulustelujen.

7 §. *Ilmoitus sotilasviranomaiselle.* Pykälässä säädettäisiin, että sotilaan noutamisesta tai kiinniottamisesta esitutkintaa varten taikka vapaaksi päästämisestä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee. Pykälä vastaisi esitutkinnan osalta esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 §:ää. Asian merkityksen ja selvyyden vuoksi ilmoituksesta ehdotetaan säädettäväksi laissa.

Kysymyksessä olevalla ilmoittamisvelvollisuudella on merkitystä useassakin mielessä. Ilmoittamisella ensinnäkin vältetään turhat palveluspaikastaan pois olevan sotilaan etsimiseen liittyvät viranomaistoimenpiteet. Lisäksi sotilas on voinut asiassa syyllistyä sotilasoikeudenkäyntimenettelyssä käsiteltävään rikokseen, jonka osalta toimivalta esitutkinnan käynnistämispäätöksen tekemiseen on kurinpitoesimiehellä. Vapaaksi päästämisen yhteydessä voi olla tarpeen toimittaa sotilas suoraan joukko-osastoonsa esimerkiksi tapauksissa, joissa poliisin kiinni ottamaksi joutunut sotilas on ollut luvatta poissa yksiköstään.

7 luku. Kuulustelut

1 §. *Kuulusteltavan läsnäolo.* Pykälän 1 momentissa todettaisiin, että kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin poikkeuksista henkilökohtaiseen läsnäoloon. Jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saisi antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Samoin edellytyksin saataisiin todistajaa kuulustella puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Rikoksesta epäiltyä saataisiin kuulustella asiamiehen välityksellä vain, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta. Pykälän 3 momentissa säädettäisiin kuulustelukertomusta täydentävistä kirjallisista selvityksistä, jotka asianosaiselta ja todistajalta olisi otettava vastaan heidän niitä tarjotessaan.

Pykälä poikkeaisi 2 ja 3 momentin osalta jonkin verran voimassa olevan esitutkintalain 22 §:n 2 ja 3 momentista. Rikoksesta epäiltyä koskevat erityiset edellytykset sidottaisiin pelkästään asiamiehen käyttöön ja rikoksesta säädettyyn rangaistukseen toisin kuin voimassa olevassa säännöksessä, jonka mukaan edellytyksenä kaikkien 2 momentin ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettujen keinojen (asiamiehen käyttäminen taikka puhelimitse tai tiedonsiirtovälineellä tapahtuva kuuleminen) osalta on, että asia on merkitykseltään vähäinen eikä epäilty kiistä rikosilmoituksen oikeellisuutta tai että kysymyksessä on aikaisemmin suoritetun kuulustelun vähäinen täydentäminen. Pykälän 3 momentissa asianosainen ja todistaja asetettaisiin samaan asemaan sen sijaan, että nykyisen lain tavoin todistajan osalta edellytyksenä olisi erityinen syy.

Pykälän 2 momentissa ei myöskään voimassa olevan säännöksen tavoin säädettäisi siitä, että kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Tästä säädettäisiin kuulustelupöytäkirjaa koskevassa 9 luvun 1 §:n 3 momentissa, johon sääntely asiayhteytensä perusteella paremmin sopii.

Pykälä liittyy rikoslain 15 luvun 2 §:ään, jossa säädetään rangaistavaksi perätön lausuma viranomaismenettelyssä. Mainitun pykälän 1 momentin 2 kohdan mukaan rangaistaan muuta kuin rikoksesta epäiltyä esitutkinnassa henkilökohtaisesti läsnä ollen kuulusteltaessa annetusta perättömästä lausumasta (väärän tiedon antaminen tai seikan salaaminen). Rangaistavuuden edellytyksenä on siis henkilökohtainen läsnäolo kuulustelussa.

Vaikka pykälän 2 momentissa säädetyt edellytykset täyttyisivät, kuulusteltavalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi henkilökohtaisesti, jos hän sitä haluaa. Lisäksi on syytä korostaa sitä, että kuulustelun toimittaminen asiamiehen välityksellä tai tiedonsiirtovälineellä on harkittava tutkinnan luotettavuusnäkökohdasta tarkkaan. Tiedonsiirtovälineiden käytössä on myös jonkin verran eroja puhelinkuulustelun ollessa luotettavuusarvoltaan muilla välineillä suoritettua luotettavampaa edellyttäen, että kuulusteltavan henkilöllisyydestä kyetään olemaan riittävän varmoja. Matkapuhelimien käytön yleistymisen myötä puhelimen käytöstä on tullut yleisesti ottaen nopea kuulustelun suorittamistapa.

2 §. *Asianomistajan kuulustelemisrajoitukset.* Pykälän ensimmäisessä virkkeessä säädettäisiin voimassa olevan lain 23 §:ää vastaavasti, että asianomistaja, jolla ilmeisesti ei ole tutkittavaa asiaa selventäviä tietoja, voidaan jättää esitutkinnassa kuulustelematta, jos hän on rikosilmoituksen tehdessään tai muussa yhteydessä ilmoittanut syytteestä päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden toisen virkkeen mukaan asianomistajan kuulusteleminen voitaisiin jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren määrän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää.

Esityksen yleisperusteluissa on jo käsitelty pykälän toiseen virkkeeseen liittyviä ja samalla sen soveltamista koskevia kysymyksiä. Virke liittyisi erityisesti tapauksiin, joissa asianomistajia on suuri määrä rikoksen laajalle ulottuvien vaikutusten vuoksi. Muuna vastaavana syynä voidaan mainita tilanne, jossa rikoksella voidaan olettaa olevan vähäisempikin määrä asianomistajia, mutta heidän henkilöllisyytensä on jäänyt epäselväksi poliisin selvittely-yrityksistä huolimatta tai selvittelymahdollisuuksien puuttumisen vuoksi. Virkkeessä tarkoitetut tapaukset liittyisivät erityisesti tilanteisiin, joissa on kysymys rikoksen aiheuttamien vahinkojen ja muiden seurausten selvittämisestä. Kuulusteleminen voisi kuitenkin koskea muitakin 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettuja esitutkinnassa selvitettäviä seikkoja.

Pykälän toisessa virkkeessä tarkoitettu omasta ilmoittautumisesta tapahtuva kuulusteleminen voisi tapahtua sen perusteella, että poliisi on esimerkiksi tiedotusvälineissä kehottanut jonkin epäillyn rikoksen asianomistajia ilmoittautumaan. Asianomistajan ilmoittautuminen ei kuitenkaan edellyttäisi tiedon saamista asiasta julkisuuden tai poliisin kautta, vaan asianomistaja voisi ilmoittautua kuultavaksi myös muuten saamansa tiedon perusteella.

3 §. *Päihtyneen kuulusteleminen.* Pykälän mukaan, jos henkilö on niin päihtynyt alkoholista tai muusta huumaavasta aineesta, että hänen ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saisi kuulustella vain, jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Kuulustellulle olisi varattava tilaisuus myöhemmin uudelleen tarkastaa kertomuksensa siten kuin kuulustelukertomuksen tarkastamisesta jäljempänä säädetään.

Pykälässä säädettäisiin päihtyneen kuulustelemisesta tavalla, joka käytännössä vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 12 §:ssä nykyisin olevaa sääntelyä. Asetuksessa olevan ilmaisun ”jos se on rikoksen selvittämiseksi välttämätöntä” asemesta käytettäisiin kui-

tenkin ilmaisua ”jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta”. Muutos ei olisi asiallinen, vaan kuulustelun edellytys pyrittäisiin kuvaamaan nykyistä tarkemmin.

Kuulusteltavan oikeusturvan kannalta olennaisista kuulustelun edellytyksistä tulisi säätää laissa, koska kuulustelukertomus on tärkeä osa oikeudenkäyntiaineistoa ja koska muut kuin rikoksesta epäillyt antavat kertomuksensa rikosoikeudellisen vastuun alaisina. Verrattuna asetuksen pykälään säännöksessä ei velvoitettaisi tekemään kuulustelupöytäkirjaan merkintää kuulusteltavan tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista on pidetty välttämättömänä. Tästä säädettäisiin asiayhteyteen paremmin sopivana kuulustelupöytäkirjaa koskevassa 9 luvun 1 §:n 3 momentissa. Näiden merkintöjen tekemistä asianmukaisesti ja riittävästi on syytä kuitenkin korostaa tässäkin yhteydessä.

Päihtyneen henkilön kuulustelemiseen tulee suhtautua pidättyvästi. Kuulustelun merkityksen ymmärtämisen lisäksi kuulusteltavan on kyettävä vapaasti harkitsemaan kertomuksensa sisältö. Merkitystä saattaa olla sillä, kuinka voimakkaasta päihtymystilasta on kysymys. Päihtyneen kuulustelun yhteydessä saattaa olla syytä harkita myös sitä, pitäisikö kuulustelutilaisuus tallentaa ääni- ja kuvatallenteeseen 9 luvun 3 §:n nojalla.

Voimassa olevan esitutkintalain säätämisen perustana olevassa hallituksen esityksessä (HE 14/1985 vp) on päihtyneen kuulustelemiseen liittyen annettu suuntaviivoja. Esimerkkinä välttämättömästä kuulustelutilanteesta on mainittu se, että rikoksesta epäilty tavataan rikospaikalta päihtyneenä ja hänellä epäillään olevan pakoon päässeitä rikoskumppaneita. Kuulustelu kuulusteltavan itsensä kannalta merkittävistä asioista on lykättävä siihen kunnes hän on ehtinyt selvitä. Näiden aikaisemmin esitettyjen näkökohtien lisäksi voidaan yleisesti todeta se, että päihtyneen henkilön kuulustelun edellytysten kannalta merkitystä on sillä, kuinka tärkeää kiireellinen kuulusteleminen on teon selvittämisen kannalta. Tällöin voidaan kiinnittää huomiota myös tekoon liittyviin näkökohtiin. Kaiken kaikkiaan kysymys on toisaalta rikoksen selvittämisintressin ja toisaalta yksilön oikeusturvaintressin punninnasta toisiaan vastaan.

Päihtyneeseen rikoksesta epäiltyyn liittyy kysymys mahdollisuudesta antaa hänelle rikesakkomääräys tai rangaistusvaatimus. Jos epäillyn voidaan olettaa ymmärtävän, mistä asiasta on kysymys, hänelle voidaan antaa määräys tai vaatimus, vaikka näissä tilanteissa ei olekaan yleensä kysymys välittömästä kuulemisesta rikoksen selvittämistä varten asian ollessa usein varsin selvä. Rikesakkomääräystä tai rangaistusvaatimusta ei tulisi antaa, jos henkilön ei voida olettaa ymmärtävän antamisen yhteydessä tapahtuvan kuulemisen merkitystä.

4 §. *Mielentilaltaan häiriintyneen kuulusteleminen.* Pykälän mukaan, jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä mielenterveyden häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, sovellettaisiin vastaavasti, mitä 3 §:ssä säädetään. Kuulustelemisesta olisi tarvittaessa neuvoteltava kuulusteltavan läheisten ja lääkärin kanssa.

Edellisen pykälän tavoin myös tämä perustuisi asetuksen pykälään. Sieluntoiminnaltaan häiriintyneen kuulustelemisesta säädetään esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 13 §:ssä. Pykälän otsikkoa ja sisältöä ajanmukaistettaisiin niin, että niissä käytettäisiin sanoja ”mielentilaltaan” ja ”mielenterveyden” asetuksessa käytettyjen sanojen ”sieluntoiminnaltaan” ja ”sieluntoiminnan” asemesta. Myös tältä osin yksilön oikeusturvaan liittyvät näkökohdat edellyttävät laissa säätämistä. Pykälän tulkinnassa huomioon otettavat seikat olisivat pitkälti samoja kuin 3 §:n osalta huomioon otettavat. Lain 9 luvun 1 §:n 3 momentin mukaan myös tässä tapauksessa kuulustelupöytäkirjaan olisi merkittävä kuulusteltavan tila ja se, miksi kuulustelemista ei ole voitu lykätä.

Pykälässä mielenterveyden häiriöllä tarkoitettaisiin tilapäistä häiriötä. Pitkäaikaisten tai pysyväksi luonnehdittavien häiriöiden tapauksissa henkilöä voitaisiin kuulustella, jos se on rikoksen selvittämiseksi tarpeen. Tällöin kysymyksessä saattaa olla tapaus, jossa kuulustelutilaisuus on tallennettava ääni- ja kuvatallenteelle 9 luvun 4 §:n 1 momentin mukaisesti, koska kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa voida todennäköisesti haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti. Vaikka kertomusta ei olisi tarkoitus käyttää todisteena, kuulustelutilaisuuden tallentaminen saattaa olla kuitenkin tarpeen 9 luvun 3 §:n nojalla.

5 §. *Kuulusteltavan kohtelu.* Pykälässä säädettäisiin kuulusteltavan kohtelusta tavalla, joka yhtä muutosta lukuun ottamatta vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 24 §:ää. Pykälän 2 momentin 3 kohdan mukaan kuulustelun saisi toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana, jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Voimassa olevan lain mainitun kohdan mukaan kuulusteleminen on mahdollista erityisestä syystä.

Voimassa olevan lain ilmaisua ”erityisestä syystä” voidaan yksinään pitää epämääräisenä. Pykälän alkuperäisissä perusteluissa (HE 14/1985 vp) todetaan tältä osin, että kuulustelu on kysymyksessä olevana aikanakin sallittu, jos sitä ei rikoksen selvittämistä vaarantamatta voida siirtää aamuun. Näin voi olla esimerkiksi, kun epäilty tavataan yöllä rikospaikalta ja on syytä epäillä hänellä olleen rikoskumppaneita, jotka ovat päässeet pakoon. Kun erityisen syyn voidaan näiden perustelujenkin perusteella katsoa rajoittuvan rikoksen selvittämisnäkökohtiin, se pitäisi lainsäädännön selkiyttämiseksi todeta kohdassa. Sanalla ”vaarantamatta” korostettaisiin sitä, että kuulustelun toimittamiskynnyksen tulee korkealla tällaisissa tapauksissa.

Pykälän 1 momentin osalta on syytä korostaa sitä, asianmukaista kuulustelun toimittamista on omiaan edistämään se, että kuulusteltavaa ensisijaisesti kehotetaan kertomaan vapaasti asiasta, minkä jälkeen tarvittaessa kuulustelukertomusta täydennetään tai selvennetään kuulustelijan esittämillä kysymyksillä. Rikoksesta epäillyn kuulustelun yhteydessä on erityisesti kiinnitettävä huomiota siihen, että 4 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti hänellä olisi oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. Epäillyn harkinnassa olisi, missä määrin hän käyttää tätä oikeutta vaikenemiseen tai kysymyksiin vastaamatta jättämiseen. Tämän oikeuden murtamiseksi epäiltyyn ei saisi kohdistaa pykälän 1 momentissa mainittuja sopimattomia kuulustelukeinoja.

Pykälässä ei muuten säädettäisi kuulusteluolosuhteista. Myöskään kuulustelupaikkaa koskevaa sääntelyä ei tässä yhteydessä ehdoteta lakiin otettavaksi. Kaikissa tapauksissa ei ole välttämätöntä tai tarkoituksenmukaista, että kuulustelu toimitetaan poliisiasemalla. Kuulusteltavan velvoittaminen saapumaan poliisiasemalle ei ole vähimmän haitan periaatteen mukaista, jos esimerkiksi lyhyt kuulustelu voidaan toimittaa jo epäillyn rikoksen tekopaikalla. Kuulustelun nopea toimittaminen saattaa myös edistää rikoksen selvittämistä esimerkiksi tapauksissa, joissa rikoksesta epäilty saattaa pyrkiä vaikuttamaan asianomistajan kertomukseen. Tällaisia tapauksia ovat muun ohessa epäiltyyn perhe- tai parisuhdeväkivaltaan liittyvät asiat.

6 §. *Asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuus.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi, että asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 25 §:ää.

7 §. *Todistajana kuulemisen esteet.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa päättäisi tutkinnanjohtaja (2 momentti). Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 26 §:ää todistelutarkoituksessa kuulemista koskevalla täydennyksellä.

Pykälässä viitatun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:n 1 momentissa säädetään todistajan yleisistä kelpoisuusehdoista. Säännöksen mukaan henkilöä, joka ei ole täyttänyt 15 vuotta tai jonka henkinen toiminta on häiriintynyt, voidaan kuulla todistajana tai todistelutarkoituksessa, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja jos 1) henkilökohtaisella kuulemisella on asian selvittämiseksi keskeinen merkitys ja; 2) kuuleminen ei todennäköisesti aiheuta henkilölle sellaista kärsimystä tai muuta haittaa, joka voi vahingoittaa häntä tai hänen kehitystään. Kysymyksessä olevat esteperusteet ovat siis aina harkinnanvaraisia, ja harkinnan suorittaa tutkinnanjohtaja.

Pykälän soveltamisen kannalta merkittäviä ovat myös todistajan erityistä kelpoisuutta koskevat säännökset oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n 1 ja 2 momentissa sekä 64 §:ssä. Lähtökohtana on, että muut kuin jutun asianosaiset kelpaavat todistajiksi. Mainittujen säännösten perusteella esitutkinnassa eivät todistajiksi kelpaa
- asianosaiset mukaan lukien sellaisetkin asianomistajat, jotka eivät käytä puhevaltaa,
- se, jota on syytetty samasta teosta tai teosta, jolla on välitön yhteys siihen tekoon, jota syyte koskee,
- se, jolle on annettu rangaistusmääräys tai rikesakko edellisessä kohdassa tarkoitetusta teosta,
- se, jonka teko esitutkintalain 43 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla on päätetty jättää saattamatta syyttäjän harkittavaksi taikka jonka teosta syyttäjä on päättänyt jättää oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n tai muun vastaavan lainkohdan nojalla syytteen nostamatta ja
- asianosaisen laillinen edustaja.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n 2 momenttia tulisi teknisluonteisesti muuttaa siten, että sen 3 kohdassa esitutkintalain 43 §:n 1 momentin 2 kohdan asemesta mainitaan uuden esitutkintalain 3 luvun 9 §.

8 §. *Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta.* Pykälä pääosin perustuisi voimassa olevan esitutkintalain 27 §:ään. Pykälän 3 momentti kuitenkin yhtenäistettäisiin oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin kanssa. Tämä tarkoittaisi sitä, että henkilö voidaan velvoittaa todistamaan tai vastaamaan kysymykseen, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka sellaisen rikoksen yritys tai osallisuus siihen.

Edellä mainittua merkittävämpää muutosta ehdotetaan pykälän 4 momenttiin, jota (momentin 2 kohta) täydennettäisiin osittain vastaamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 4 momentin loppua. Täydennyksen mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman pykälän 4 momentin nojalla voidaan velvoittaa vastaamaan pykälän 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun kysymykseen, olisi velvollinen vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutkinnassa, jos asiassa on todennäköisiä syitä epäillä, että tieto on annettu vastoin sellaista salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on

erikseen säädetty rangaistus, ja vastaaminen tai esittäminen on ilmeisen välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi ja perusteltua rikoksen vakavuuteen ja seurauksiin nähden.

Nykyistä pykälää on perusteltu varsin laajasti voimassa olevan lain yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 14/1985 vp). Esitutkintalain säätämisen jälkeen kysymyksessä olevia oikeudenkäymiskaaren pykäliä ei ole juurikaan muutettu. Täsmennyksenä voidaan todeta ensinnäkin se, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentin nykyisen sisällön mukaan sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa (460/2003) tarkoitettu yleisön saataville toimitetun viestin laatija taikka julkaisija tai ohjelmatoiminnan harjoittaja saa kieltäytyä vastaamasta kysymykseen, kuka on antanut viestin perusteena olevat tiedot, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta tietojen antajaa. Sama oikeus on sillä, joka on saanut tiedon edellä mainituista seikoista ollessaan asianomaisen viestin laatijan taikka julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa. Vuonna 2003 on muutettu myös viimeksi mainitun pykälän 3 momentti kuulumaan niin, että edellä 2 momentissa mainittu henkilö saa kieltäytyä vastaamasta myös kysymykseen, kuka on laatinut yleisön saataville toimitetun viestin, samoin kuin kysymykseen, johon ei voi vastata paljastamatta viestin laatijan henkilöllisyyttä.

Pykälässä tarkoitetuilla todistamisesta kieltäytymiseen liittyvillä oikeuksilla ja velvollisuuksilla ei ole merkitystä, jos todistaja ei ole tietoinen niistä. Alustavilla puhutteluilla ei myöskään tule mitätöidä tällaisia oikeuksia ja velvollisuuksia. Näiden näkökohtien vuoksi ensinnäkin 10 §:n 4 momentin mukaan todistajalta olisi tiedusteltava sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta. Aiheen ilmetessä todistajalle olisi ilmoitettava, mitä 8 ja 9 §:ssä säädetään. Luvun 20 §:ssä puolestaan säädettäisiin, että mitä 8 §:ssä säädetään todistajan ilmaisuvelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta, koskee myös alustavia puhutteluja rikoksen selvittämiseksi.

Pykälän 4 momentin 2 kohta merkitsisi lähdesuojaa koskevan sääntelyn muuttamista. Voimassa oleva laki ei käytännössä mahdollista edes kaikkein vakavimpiinkaan salassapitorikoksiin tai erittäin merkittäviä vahinkoja aiheuttaneisiin salassapitorikoksiin syyllistyneiden selvittämistä. Rikoksen asianomistaja voi jäädä ilman vahingonkorvausta, vaikka olisi joutunut aiheetta huomattavasti kärsimään tehdystä salassapitorikoksesta. Ehdotuksen perusteita on käsitelty myös yleisperusteluissa.

Kynnys lähdesuojan murtamiselle olisi näissä tapauksissa kuitenkin korkea. Tätä ilmentäisi jo se, että vastaamista kysymykseen taikka asiakirjan tai todistusaineiston esittämistä tulisi voida pitää ilmeisen välttämättömänä rikoksen selvittämiseksi. Ensisijaisesti asiaa tulisi siis pyrkiä selvittämään muilla tutkintakeinoilla. Tiedon tulisi olla todennäköisesti annettu vastoin rangaistavaa salassapitovelvollisuutta, joten tiedon alkuperäisen antajan tulisi todennäköisesti olla syyllistynyt salassapitorikokseen. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 4 momentissa edellytetään tässä tapauksessa, että tieto on annettu vastoin rangaistavaa salassapitovelvollisuutta. Esitutkinnassa tämän seikan arvioiminen voi kuitenkin olla vielä hyvin vaikeaa, vaikka arvio yleensä voidaankin paljolti perustaa jo tiedon laatuun. On kuitenkin mahdollista, että tiedon on antanut joku muu kuin salassapitovelvollisuuden sitoma virkamies, kuten kysymyksessä olevan asian sellainen asianosainen, jolla ei ole salassapitovelvollisuutta. Jos kuitenkin olisi todennäköisiä syitä katsoa, että tietoa annettaessa on rikottu rangaistavaa salassapitovelvollisuutta, lähdesuojan murtaminen voisi tulla harkittavaksi. Viime kädessä velvollisuus kertoa lähde ratkaistaisiin punnitsemalla salassapitorikoksen vakavuutta ja siitä aiheutuneita seurauksia suhteessa lähdesuojaan. Lähdesuojan murtamisen tulisi aina perustua perusteelliseen yksittäistapaukselliseen harkintaan siitä, että murtaminen on perusteltua rikoksen vakavuuteen

ja seurauksiin nähden. Murtaminen olisi selvästi poikkeuksellinen toimenpide eikä se tulisi kysymykseen tavanomaisissa tapauksissa. Todistajan katsoessa, että lähteen paljastamiseen ei ole perusteltua syytä, asia tulisi luvun 9 §:n mukaisesti tuomioistuimen ratkaistavaksi, jolloin tutkinnanjohtajalla olisi näyttövelvollisuus siitä, että murtamisen edellytykset ovat käsillä. Näin ollen todistajalla olisi aina mahdollisuus saada tuomioistuimen harkittavaksi kysymys siitä, onko lähdesuojan murtamiselle edellytyksiä.

9 §. *Todistajankuulustelu tuomioistuimessa.* Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 28 §:ää asiallisesti vastaavasti todistajankuulustelusta tuomioistuimessa. Pykälän 1 momentin loppu muutettaisiin voimassa olevaa säännöstä paremmin vastaamaan sitä, mistä tuomioistuimessa käsiteltävissä asioissa on itse asiassa kysymys. Momentissa säädettäisiin, että jos todistajalla ilmeisesti on tiedossaan seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittämiseksi ja pois ottamiseksi, ja hän kieltäytyy sitä ilmaisemasta, vaikka hän saattaa olla ilmaisemiseen velvollinen tai 8 §:n 3 momentin mukaan ilmaisemiseen oikeutettu, tutkinnanjohtajan pyynnöstä kysymys kieltäytymisen perusteesta tutkitaan tuomioistuimessa. Todistajankuulustelu toimitetaan siellä, jos kieltäytymiselle ei ole laillista perustetta.

10 §. *Ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset.* Pykälässä säädettäisiin kuulusteltavalle ennen kuulustelua tehtävistä ilmoituksista tavalla, joka osittain vastaisi voimassa olevan lain 29 §:ssä olevaa sääntelyä. Yksinkertaistamisen vuoksi eräät nykyisessä pykälässä olevat selontekoa koskevat ilmaisut on korvattu ilmoittamisella. Kysymys ei olisi asiallisesta muutoksesta, koska ilmoittamisella voidaan näissä tapauksissa katsoa samalla olevan selonteollinen merkitys.

Pykälän *1 momentin* mukaan kuulusteltavalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa, hänen oikeudestaan pyytää kuulustelutodistaja paikalle ja hänen kielellisistä oikeuksistaan. Voimassa olevan säännöksen ensimmäisessä virkkeessä mainitaan ainoastaan ilmoittaminen asemasta. Ennen kuulustelua ilmoitettavat asiat tulisi selvyyden vuoksi kerätä samaan säännökseen.

Henkilön asemasta ilmoittaminen liittyisi 4 luvun 9 §:ään, jossa säädettäisiin henkilön aseman määrittämisestä ja siitä ilmoittamisesta. Kuten mainitun pykälän perusteluissa todetaan, asema tulisi aina ilmoittaa ennen kuulustelua, vaikka se olisi erikseen ilmoitettu jo aikaisemmin esitutkinnan aikana. Ilmoittamisesta oikeudesta pyytää kuulustelutodistaja paikalle säädetään voimassa olevan lain 30 §:n 2 momentissa.

Kielellisten oikeuksien toteutumisen varmistaminen edellyttää niistä ilmoittamista ennen kuulustelua. Mainittuun oikeuteen liittyen esitutkinnassa käytettävästä kielestä säädettäisiin 4 luvun 12 §:ssä. Lähtökohtana on, että kuulusteltavan ennen kuulustelua käyttämästä kielestä ei tehtäisi johtopäätöksiä, vaan kysymys kuulustelukielestä käsiteltäisiin erikseen. Henkilöllä voi nimittäin olla oikeus ja halua käyttää toista kieltä kuin sitä, jota hän on käyttänyt kuulustelua edeltävässä keskustelussa tai muussa yhteydenpidossa.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että rikoksesta epäillylle on ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään. Samalla epäillylle on ilmoitettava oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Momentin mukaan avustajaa ja puolustajaa koskeva ilmoitus voitaisiin jättää tekemättä, jos se on 4 luvun 10 §:n nojalla jo tehtyjen toimenpiteiden perusteella tai muuten ilmeisen tarpeeton.

Voimassa olevan lain 29 §:n 1 momentin toisen virkkeen mukaan epäillylle on ennen kuulustelua ilmoitettava, mistä teosta häntä epäillään. Tämä virke sisällöltään täsmennettynä otettaisiin momentin ensimmäiseksi virkkeeksi. Rikoksen yksilöinnin osalta voidaan viitata siihen, mitä aikaisemmin on 6 luvun 1 §:n 2 momentin osalta todettu. Mainitussa säännöksessä säädettäisiin tutkittavasta rikoksesta ilmoittamisesta kutsussa. Rikoksen yksilöiminen riippuisi tapauskohtaisista olosuhteista. Toisaalta olisi otettava huomioon rikoksesta epäillyn puolustautumismahdollisuuksiin liittyvät näkökohdat, toisaalta rikoksen selvittämiseen liittyvät näkökohdat.

Käytännössä saattaa ilmetä useinkin tilanteita, joissa avustajasta ja puolustajasta ilmoittaminen on selvästi tarpeetonta. Momentissa viitatun pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta epäillylle olisi viipymättä jo kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen tapahduttua ilmoitettava oikeudesta käyttää esitutkinnassa valitsemaansa avustajaansa. Muutenkin esitutkintaviranomaisen olisi tapauskohtaiset olosuhteet huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa toteutuu. Näin ollen muutkin kuin vapautensa menettäneet saattavat hankkia avustajan jo ennen kuulustelua. Avustajaa ja puolustajaa koskeva ilmoitus olisi ilmeisen tarpeeton muutenkin esimerkiksi silloin, kun epäillyllä on valmiiksi avustaja mukanaan hänen tullessaan kuulusteluun.

Lain 11 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan suppea esitutkinta saataisiin toimittaa noudattamatta 7 luvun 10 §:n 2 momenttia avustajan käyttöoikeutta koskevan ilmoituksen osalta. Suppeassakin esitutkinnassa oikeudesta käyttää valitsemaansa avustajaa olisi kirjallisesti ilmoitettava kiinni otetulle epäillylle 4 luvun 10 §:n 1 momentin nojalla.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että ennen kuulustelua asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle ja asiamiehelle sekä todistajalle on ilmoitettava totuusvelvollisuudesta ja perättömästä lausumasta säädetystä rangaistusuhasta. Asianomistajalle olisi ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 29 §:n 3 momenttia.

Pykälän *4 momentin* mukaan todistajalta olisi tiedusteltava sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta. Aiheen ilmetessä todistajalle olisi ilmoitettava, mitä 8 ja 9 §:ssä säädetään. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 29 §:n 4 momenttia.

11 §. *Kuulustelutodistaja.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voisi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saataisiin kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saisi kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.

Momentti vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 30 §:ää sillä erotuksella, että esitutkintaviranomaisen velvollisuudesta ilmoittaa kuulusteltavalle hänen oikeudestaan pyytää kuulustelutodistaja paikalle säädettäisiin 10 §:n 1 momentissa, jossa muutenkin säädettäisiin kuulusteltavalle ennen kuulustelua tehtävistä ilmoituksista.

Voimassa olevan säännöksen säätämisen jälkeen ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa on esitetty näkökohtia siitä, mihin seikkoihin pitäisi kiinnittää huomiota kuulustelutodistajaa valittaessa. Ne koskevat tapauksia, joissa ei ole kysymys kuulustelutodistajan esteellisyydestä vaan kuulustelun puolueettomaan toimittamiseen ja kuulustelutodistajan todistusarvoon liittyvistä seikoista.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies (päätös 11.10.2006, dnro 3199/4/04) on yhtynyt eduskunnan lakivaliokunnan (LaVM 31/2002 vp) ja hallintovaliokunnan (HaVL 38/2002 vp) kannanottoihin ja oikeuskirjallisuudessa esitettyyn kantaan, joiden mukaan on suhtauduttava varauksellisesti siihen, että jutun tutkija toimii samassa jutussa myös kuulustelutodistajana. Tämä liittyy viranomaistoimintaan kohdistuvaan puolueettomuusvaatimukseen ja siihen, että kuulustelutodistajan käytöllä pyritään nimenomaan varmistumaan siitä, että kuulustelut suoritetaan luotettavasti ja puolueettomasti. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytännön mukaan saman poliisimiehen ei tulisi myöskään vuorotella samassa kuulustelussa kuulustelutodistajana ja kuulustelijana. Muissakin kuin edellä mainituissa tapauksissa on tutkinnan puolueettomuuden turvaamiseen liittyvien näkökohtien vuoksi syytä pyrkiä mahdollisuuksien mukaan käyttämään kuulustelutodistajina muita henkilöitä kuin poliisimiehiä.

Oikeuskirjallisuudessa on lisäksi katsottu, että käytännössä pitäisi välttää käyttämästä kuulustelutodistajana henkilöä, jota luultavasti tultaisiin kuulemaan todistajana tutkittavana olevassa asiassa. Suoritettaessa kuulusteluja koulussa, vankilassa tai muussa vastaavassa laitoksessa pitäisi kuulustelutodistajana käyttää mieluummin jotakuta muuta kuin asianomaisen laitoksen henkilökuntaan kuuluvaa henkilöä. Kuulustelutodistajaksi olisi ensi sijassa valittava sellainen henkilö, johon kuulusteltava voi luottaa. Jos kuulustelutodistajaksi otetaan muu henkilö kuin poliisiorganisaatioon kuuluva virkamies, tulisi kuulustelutodistajan olla ennen kaikkea kuulusteltavan hyväksymä henkilö.

Pykälän *2 momentissa* olisi nykyiseen lakiin verrattuna uusi säännös. Sen mukaan kuulustelutodistajan käyttö voitaisiin korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella ääni- ja kuvatallenteeseen, jos siten voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat.

Momentti liittyisi 9 luvun 3 §:ään, jonka ensimmäisen virkkeen mukaan kuulustelutilaisuus saataisiin ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Virkkeessä ei ole tallentamiselle säädetty mitään edellytyksiä, vaan ne tulisivat kuulustelutodistajan korvaamiseen liittyvissä tapauksissa nyt kysymyksessä olevasta momentista.

Momentissa ei nimenomaisesti säädettäisi siitä, että kuulustelutodistajan käyttö voidaan kokonaan tai osittain korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella. Tämä liittyy siihen, että osittainen tallentaminen ei käytännössä tule kysymykseen näissä tapauksissa toisin kuin koko kuulustelutilaisuuden tallentamisessa. Momentti kuitenkin mahdollistaisi tarvittaessa myös kuulustelutodistajan osittaisen korvaamisen.

Kuulustelutodistajan käyttö voitaisiin poliisin voimavarojen säästämiseksi (ei tarvitse käyttää poliisimiehen työaikaa todistajana toimimiseen tai ulkopuolisen todistajan hankkimiseen) ja tallennustekniikan ollessa käytettävissä korvata tallentamisella. Kuulustelutodistajaa tulisi kuulustelutilaisuuden tallentamisesta huolimatta kuitenkin käyttää sellaisissa tapauksissa, joissa siihen on syytä kuulustelun suorittamistavan ja kuulustelun aikaisten tapahtumien riittävän luotettavaa osoittamista varten. Sekä kuulustelutilaisuuden tallentaminen että kuulustelutodistajan käyttäminen tallentamisen ohella arvioitaisiin kussakin tapauksessa erikseen, jos-

kin poliisin ohjeistuksella voitaisiin luoda suuntaviivoja yhtenäisen käytännön aikaansaamiseksi.

Kun arvioidaan sitä, tarvitseeko tallentamisen lisäksi käyttää kuulustelutodistajaa, huomioon tulisi ottaa tutkittavaan rikokseen, kuulusteltavaan henkilöön ja muihin vastaaviin seikkoihin liittyviä näkökohtia. Esimerkiksi erityisen vakavien rikosten tutkinnassa saattaa olla tarvetta panostaa siihen, että kuulusteluolosuhteet ja kuulustelun aikaiset tapahtumat voidaan tarvittaessa tarkasti todentaa jälkikäteen. Tiedossa voi myös ennen kuulustelua olla, että kuulusteltava henkilö suhtautuu kielteisesti tulevaan kuulusteluun tai muuten velvollisuuksiinsa esitutkinnassa, jolloin saattaa olla tarvetta sekä kuulustelutodistajan käyttöön että tallentamiseen. Huomioon kokonaisarvioinnissa on otettava se, että tallentaminen ei kaikesta huolimatta estä kuulusteltavaa tekemästä kuulusteluaikaisia tapahtumia koskevia jälkikäteisiä väitteitä. Ne voivat koskea esimerkiksi poliisimiehen epäasianmukaista käyttäytymistä ennen kuulustelua tai joidenkin kuulusteluosuuksien leikkaamista pois tallenteesta.

Kuulustelutodistajaa koskevia säännöksiä ei edelleenkään sovellettaisi suppeassa esitutkinnassa (11 luvun 2 §:n 2 momentti).

12 §. *Kuultavaa tukevien henkilöiden läsnäolo.* Pykälän mukaan asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrätyllä tukihenkilöllä olisi oikeus olla läsnä päämiestänsä kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja kiellä sitä painavista rikostutkinnallisista syistä. Tutkija voisi pyynnöstä sallia muunkin asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaaranna salassapitovelvollisuutta. Pykälän ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 31 §:ää. Toinen virke olisi mainittuun pykälään verrattuna uusi.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, pykälän toisessa virkkeessä tarkoitettuja kuultavaa tukevia henkilöitä voisivat olla esimerkiksi muut alaikäisen kuultavan lähisukulaiset kuin huoltajat ja rikosten uhreja tukevien järjestöjen edustajat. Kysymykseen voisi tulla esimerkiksi terveydenhoitoalan ammattihenkilö tilanteessa, jossa rikoksen asianomistaja on edelleen rikoksen aiheuttamassa järkytystilassa. Henkilö voisi toimia toisessa virkkeessä tarkoitettuna kuultavaa tukevana henkilönä ennen kuin hänet on määrätty oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukaiseksi tukihenkilöksi. Tarve kuultavaa tukevien henkilöiden osallistumiseen kuulusteluun korostuu rikosten asianomistajien kohdalla, mutta virkkeen piiriin kuuluisivat kaikki asianosaiset ja heidän lisäksensä todistajat. Kuultavaa tukevan henkilön osallistuminen kuulusteluun tapahtuisi kuultavan aloitteesta, virke ei asettaisi esitutkintaviranomaiselle velvollisuutta hankkia sellaista henkilöä kuulusteluun.

Asianomistajaa tukevien henkilöiden tarve korostuu sellaisten rikoksen kohdalla, joiden käsittelyn yhteydessä hänelle voidaan määrätä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 3 §:n nojalla tukihenkilö. Tällaisia rikoksia ovat mainitun luvun 1 a §:ssä tarkoitetut seksuaalirikokset, henkeen ja terveyteen (esimerkiksi pahoinpitelyrikokset) kohdistuvat rikokset sekä vapauteen kohdistuvat rikokset (esimerkiksi ihmiskaupparikokset). Tarvetta voi kuitenkin olla sallia asianomistajaa tukevan henkilön osallistuminen kuulusteluun muitakin rikoksia käsiteltäessä. Virke ei estäisi sitä, että kuulusteluun osallistuu tarvittaessa asianomistajalle määrätyn tukihenkilön lisäksi muu asianomistajaa tukeva henkilö.

Pykälän toisessa virkkeessä tarkoitettu rikoksen selvittämisen vaarantuminen liittyisi yleensä siihen, että kuultavaa tukeva henkilö saattaa vaikuttaa kuultavan kertomukseen. Tämä voisi liittyä esimerkiksi tapauksiin, joissa kuultavaa tukevalla henkilöllä on sukulaisuuden kautta

tai muuten yhteys muuhun asianosaiseen kuin kuultavaan. Rikoksen selvittämiseen liittyvällä rajoitusperusteella kynnyksen sallia kuultavaa tukevan henkilön osallistuminen kuulusteluun ei pitäisi olla kuitenkaan korkealla. Kuulustelua häiritsevä henkilö voitaisiin nimittäin poistaa kuulustelusta 18 §:n nojalla. Mainitun pykälän soveltamisalaan kuuluisivat myös ne tapaukset, joissa epäasiallisesti pyritään vaikuttamaan kuulustelukertomuksen sisältöön. Salassapitovelvollisuuden merkitystä arvioitaessa olisi otettava huomioon se, että myös kuultavaa tukevalle henkilölle voitaisiin määrätä 11 luvun 5 §:ssä tarkoitettu ilmaisukielto.

13 §. *Osallistuminen toisen henkilön kuulusteluun.* Pykälän 1 momentin mukaan tutkija voisi sallia asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä sekä asianomistajalle määrätyn tukihenkilön osallistua asianomistajan kanssa toisen asianosaisen tai todistajan kuulusteluun, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle. Osallistumisen sallimista harkittaessa olisi otettava lisäksi huomioon hienotunteisuusnäkökohdat ja se, että epäillyn läsnäolosta ei saa aiheutua kärsimystä tai sitä vastaavaa muuta haittaa asianomistajalle. Virallisella syyttäjällä olisi 2 momentin mukaan oikeus osallistua kuulusteluun.

Pykälän 1 momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 32 §:n 1 momenttia kahdella muutoksella. Ensinnäkin termi ”läsnäolo” korvattaisiin ”osallistumisella”. Nykyisessä laissa olevaa termiä voidaan pitää liian suppeana, koska sen voidaan tulkita tarkoittavan ainoastaan olemista samassa fyysisessä tilassa. Termin ”osallistuminen” kautta pykälä koskisi selvemmin myös tapauksia, joissa kuulustelussa hyödynnetään videoneuvottelua tai muuta vastaavaa teknistä tiedonvälitystapaa. Voimassa olevaan lakiin verrattuna toinen muutos virkkeessä koskisi sitä, että siinä nyt selvästi todettaisiin, että asianomistajalle määrätty tukihenkilö saa vain asianomistajan kanssa osallistua toisen henkilön kuulusteluun. Tukihenkilön tarve liittyy nimenomaan hänen päämiehensä tukemiseen.

Pykälän 1 momentin toinen virke olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Kuten yleisperusteluissa on todettu, epäillyn läsnäolo voi esimerkiksi seksuaali- ja pahoinpitelyrikosten tutkinnassa aiheuttaa kuulusteltavalle asianomistajalle kärsimystä tai sitä vastaavaa haittaa. Näissä tapauksissa saattaa kysymykseen tulla jo momentin ensimmäisessä virkkeessä mainittu haitan aiheutuminen rikoksen selvittämiselle. Virke liittyisi 4 luvun 6 §:n mukaiseen hienotunteisuusperiaatteeseen.

Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan lain 32 §:n 2 momenttia. Pykälään ei tarpeettomana otettaisi mainitun pykälän 3 momentin säännöstä, jonka mukaan eräiden virkamiesten läsnäolosta kuulustelussa on säädetty erikseen.

-

14 §. *Vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolo kuulustelussa.* Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 33 §:n 1-3 momenttia yhdellä muutoksella. Pykälän 3 momentin mukaan tutkija voisi kieltää laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta tai jos läsnäolon voidaan muuten olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä. Voimassa olevassa laissa ei ole rikoksen selvittämisen vaikeuttamista koskevaa rajoitusperustetta.

Rikoksen selvittämisen vaikeuttamista koskevaa rajoitusperustetta sovellettaisiin yleensä tapauksissa, joissa laillisen edustajan läsnäolon voidaan olettaa vaikuttavan haitallisella tavalla kuulusteltavan lapsen kertomukseen esimerkiksi siten, että hänen kertomuksensa ei vastaa totuutta tai että hän jättää jotakin asian selvittämisen kannalta olennaista kertomatta. Syynä tähän saattaa olla esimerkiksi asianomistajakuulustelussa laillisen edustajan läheinen suhde sukulaisuuden kautta tai muuten rikoksesta epäiltyyn. Kynnyksen pitäisi olla kuitenkin korkea

tämän uuden rajoitusperusteen soveltamisen osalta. Myös kuulustelua häiritsevä laillinen edustaja voitaisiin nimittäin poistaa kuulustelusta 18 §:n nojalla.

15 §. *Yhteydenotto vajaavaltaisen lailliseen edustajaan.* Esitutkintalain 33 §:n 4 momentissa säädetään kuulustelusta ilmoittamisesta vajaavaltaisen laillisille edustajille ja tilaisuuden varaamisesta läsnäoloon kuulustelussa ainakin yhdelle heistä. Voimassa olevan pykälän laajuus ja 4 momenttia vastaavaan sääntelyyn tarvittavat muutokset huomioon ottaen ehdotetaan, että yhteydenottoa ja tilaisuuden varaamista koskevat säännökset erotetaan omaan pykäläänsä.

Pykälän *1 momentin* mukaan kuulustelusta olisi etukäteen ilmoitettava 14 §:n 1 momentissa tarkoitetuille läsnäoloon oikeutetuille vajaavaltaisen laillisille edustajille ja ainakin yhdelle heistä olisi varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa. Nämä lähtökohdat ovat myös voimassa olevan lain 33 §:n 4 momentissa. Kuulustelusta olisi siis edelleen ilmoitettava molemmille kuulusteltavan huoltajana oleville vanhemmille.

Kuten voimassa olevan lain 33 §:n perusteluissa (HE 52/2002 vp) todetaan, esitutkinnan joutuisuusvaatimuksen kannalta on perusteltua, ettei esitutkintatoimenpiteiden ajoittamisessa tarvitse ottaa huomioon kaikkien puhevallan käyttöön oikeutettujen mahdollisuutta päästä kuulusteluun. Puhevallan käyttöoikeuden merkityksen säilyttämiseksi ainakin yhdelle edustajista tulisi kuitenkin varata tilaisuus tosiasiallisesti saapua kuulusteluun. Tavoiteltavaa on kuitenkin pyrkiä sopimaan kuulustelun ajankohta molempien vanhempien kanssa silloin, kun he molemmat ovat kuulusteltavan huoltajia. Ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen voidaan luonnollisesti tehdä samalla kertaa.

Käytännössä ensisijainen keino ilmoitus- ja tilaisuudenvaraamisvelvollisuuden täyttämiseksi on puhelinsoitto laillisille edustajille. Ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen edellyttävät useita yrityksiä niissä tapauksissa, joissa edustajia ei heti puhelimitse tavoiteta. Mahdollista on myös esimerkiksi se, että poliisimies vie lapsen kotiin ja samalla suorittaa 1 momentin mukaiset toimenpiteet. Jos ilmoittaminen tapahtuu postitse, sähköpostitse tai muulla vastaavalla tavalla, ilmoittajan tulisi pyrkiä mahdollisuuksien mukaan varmistautumaan yhteystietojen paikkansapitävyydestä tai muuten viestin perillemenosta.

Pykälän *2 momentissa* ehdotetaan säädettäväksi, että ilmoitusvelvollisuudesta ja tilaisuuden varaamisesta läsnäoloon voidaan poiketa vain, jos laillista edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen eivät ole rikostutkinnallisista syistä mahdollisia ja jos epäiltyä on rikoksen tai rikollisen teon selvittämiseksi viipymättä kuulusteltava.

Pykälän 2 momentilla pyritään voimassa olevaan lakiin verrattuna täsmentämään ja tiukentamaan niitä edellytyksiä, joiden vallitessa 1 momentissa säädetystä ilmoitus- ja tilaisuudenvaraamisvelvollisuudesta voitaisiin poiketa. Muutostarve liittyy erityisesti tapauksiin, joissa kuulusteltava on rikoksesta epäilty. Huoltajan läsnäoloa kuulustelussa voidaan pitää tärkeänä lapselle näin tulevan tuen vuoksi. Samalla huoltaja tulee kytketyksi asian käsittelyyn tavalla, joka voi estää lapsen uusia rikoksia. Voimassa olevan esitutkintalain 33 §:n 4 momentin mukaan kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava läsnäoloon oikeutetuille vajaavaltaisen edustajille, jos se käy vaikeudetta päinsä. Saman säännöksen mukaan ainakin yhdelle vajaavaltaisen edustajista on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa, paitsi jos vajaavaltaista on rikoksen selvittämisen vuoksi välttämätöntä viipymättä kuulustella.

Momentin mukaan sekä ilmoittamisvelvollisuudesta että tilaisuuden varaamisesta voitaisiin poiketa vain kiireellisissä kuulustelutilanteissa ja niissäkin vain sen jälkeen, kun laillisia edus-

tajia on yritetty kohtuudella edellytettävin keinoin tavoittaa. Lähtökohtana on se, että useissa tapauksissa edustaja on mahdollista saada myös kiireelliseen kuulusteluun. Kuulustelun kiireelliseen suorittamiseenkaan ei usein ole välttämätöntä tarvetta. Toisaalta kuulusteltavankin etu saattaa joskus edellyttää sitä, että kuulustelun suorittamista ei pitkitetä tarpeettomasti sen vuoksi, että hänen vanhempiaan ei tavoiteta.

Momentin mukaan kiireellisissä tapauksissa myös rikostutkinnalliset syyt oikeuttaisivat poikkeamaan ilmoittamisesta ja tilaisuuden varaamisesta. Esimerkkinä voidaan mainita tapaus, jossa huoltaja ja lapsi ovat epäiltynä osallisuudesta samaan rikokseen. Näissäkin tapauksissa ilmoittamisen ja tilaisuuden varaamisen este saattaa poistua, jos vajaavaltaisen kuulustelemisen kanssa voidaan odottaa.

Voimassa olevan lain 33 §:n 4 momentin mukaan vajaavaltaisen kuulustelusta on ilmoitettava mahdollisimman nopeasti hänen edustajalleen, jos tilaisuuden varaamisesta edustajan läsnäoloon kuulustelussa on jouduttu luopumaan sen vuoksi, että kuulustelu on ollut välttämätöntä suorittaa viipymättä. Nyt kysymyksessä olevan pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että kuulustelusta ja kuulustelukertomuksen sisällöstä on 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa mahdollisimman pian ilmoitettava kuulusteltavan lailliselle edustajalle.

Esimerkiksi lapsen huoltajana olevan vanhemman kannalta on tärkeää, että hän saa riittävät tiedot siitä, mistä rikoksesta lasta epäillään ja mitä lapsi on kuulustelussa kertonut. Vastaavat tiedot laillinen edustaja olisi saanut olemalla läsnä kuulustelussa. Suositeltavin tapa ilmoitusvelvollisuuden täyttämiseen on lähettää kappale vajaavaltaisen kirjallisessa muodossa olevasta kuulustelukertomuksesta. Yksinkertaisessa tapauksessa kuulustelukertomuksen sisältö voitaisiin ilmoittaa esimerkiksi puhelimitse.

16 §. *Sosiaaliviranomaisen edustajan osallistuminen kuulusteluun.* Pykälän *1 momentin* mukaan, kun alle 18-vuotiasta epäillään rikoksesta tai rikollisesta teosta, sosiaaliviranomaiselle olisi ilmoitettava teosta ja varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tämä ole selvästi tarpeetonta. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaaliviranomaiselle. Sosiaaliviranomaisia koskevasta tilaisuuden varaamis- ja kuulustelupöytäkirjan toimittamisvelvollisuudesta säädetään nykyisin esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 15 §:ssä. Asian merkitys erityisesti lapsen edun kannalta ja johdonmukaisuusnäkökohdat (vajaavaltaisen laillisen edustajan kytkemisestä rikosasian käsittelyyn säädetään laissa) puhuvat sen puolesta, että myös sosiaaliviranomaista koskevat säännökset otetaan lakiin.

Voimassa olevan asetuksen 15 §:n mukaan, kun lasta kuulustellaan epäiltynä, sosiaalilautakunnalle on varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tätä ole lastensuojelulain (683/83) 15 §:n 2 momentin perusteella pidettävä ilmeisesti tarpeettomana. Esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaalilautakunnalle.

Kuten yleisperusteluissa on jo todettu, lainsäädännössä ei enää käytetä nimitystä ”sosiaalilautakunta”. Sen sijasta toimivasta monijäsenisestä elimestä käytetään tässä esityksessä nimitystä ”sosiaaliviranomainen”. Lisäksi asetuksen pykälässä mainittu lastensuojelulaki on kumottu uudella vuoden 2008 alussa voimaan tulleella lailla, jonka 24 §:n 2 momentissa on aikaisemman lain 15 §:n 2 momenttia vastaava sääntely. Uuden säännöksen mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, jollei sosiaalihuollosta vastaava toimielin arvioi

läsnäolon olevan ilmeisen tarpeetonta. Toimielimen tulee tarvittaessa ohjata lapsi rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (1015/2005) mukaiseen sovitteluun.

Voimassa olevaan pykälään verrattuna ehdotettavassa pykälässä korostettaisiin selvyyden vuoksi erottelua alle 15-vuotiaana tehtyihin rikollisiin tekoihin ja 15-17-vuotiaana tehtyihin rikoksiin, koska tilaisuuden varaamista koskevan velvollisuuden tulee koskea molempia tekotyyppejä. Pykälässä myös erotettaisiin poliisille asetettu velvollisuus varata tilaisuus siitä harkinnasta, joka liittyy lastensuojelulain 24 §:n 2 momentin nojalla sosiaaliviranomaisen edustajan tarpeeseen osallistua kuulusteluun, mitä korostettaisiin jättämällä viittaus lastensuojelulain säännökseen pois.

Tilaisuuden varaamisella tarkoitettaisiin tässäkin yhteydessä sitä, että sosiaaliviranomaisen edustajan toiveet kuulustelun ajankohdasta ja mahdollisuudet päästä siihen otetaan huomioon ajankohdasta päätettäessä. Tilaisuus tulisi siis varata, jollei sitä ole pidettävä selvästi tarpeettomana. Tällä halutaan korostaa sitä, että poikkeamista tilaisuuden varaamisesta tulisi käyttää varovaisesti. Esimerkiksi pikemminkin ajattelemattomuudesta tai ymmärtämättömyydestä tehdyt teot voisivat jäädä ulkopuolelle. Lisäksi lievimmät rikokset jäisivät pykälän soveltamisalan ulkopuolelle, koska 11 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan suppea esitutkinta saataisiin toimittaa noudattamatta 7 luvun 16 §:n säännöksiä. Ilmaisu ”saadaan” tarkoittaisi sitä, että esimerkiksi alaikäisen ollessa toistuvasti epäiltynä lievistä rikoksista sosiaaliviranomaiselle voitaisiin ilmoittaa ja varata tilaisuus. Toisaalta sosiaaliviranomaisen huomion kiinnittäminen asiaan voitaisiin hoitaa myös lastensuojeluilmoituksen kautta.

Sosiaaliviranomaisen edustajan läsnäolon merkitys korostuu silloin, kun lapsen kumpaakaan huoltajaa ei saada kutsutuksi tai voida kutsua kuulusteluun. Mainittu seikka tulisi ottaa huomioon harkittaessa tilaisuuden varaamista edustajalle. Tilaisuuden varaamisen yhteydessä sosiaaliviranomaiselle olisi myös syytä ilmoittaa siitä, jos tiedossa on, että huoltaja ei tule osallistumaan kuulusteluun.

Pykälän *2 momentti* vastaisi voimassa olevan asetuksen 15 §:ssä olevaan sääntelyä.

17 §. *Kysymysten tekeminen.* Pykälässä säädettäisiin kysymysten tekemisestä kuulusteltavalle samoin kuin voimassa olevan esitutkintalain 34 §:ssä.

18 §. *Henkilön poistaminen kuulustelusta.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 35 §:ää.

19 §. *Kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeudet.* Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 36 §:ää vastaavasti asianosaisen, hänen avustajansa tai asiamiehensä oikeuksista tilanteessa, jossa hän ei pyynnöstään huolimatta ole saanut olla läsnä kuulustelussa tai on siitä poistettu.

20 §. *Alustavat puhuttelut.* Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan lain 38 §:n tavoin alustavissa puhutteluissa noudatettavista säännöksistä. Rikoksen selvittämiseksi toimitettavissa alustavissa puhutteluissa olisi noudatettava, mitä 5 §:n 1 momentissa säädetään kuulusteltavan kohtelusta sekä 8 §:ssä todistajan ilmaisuvelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta.

8 luku. Ryhmätunnistus

1 §. *Ryhmätunnistuksen määritelmä.* Pykälässä todettaisiin ryhmätunnistuksella tarkoitettavan rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi järjestettävää tilaisuutta, jossa epäillyn lisäksi käytetään vertailuhenkilöitä. Tämä määritelmä löytyy voimassa olevan lain 38 a §:n 1 momentista.

2 §. *Ryhmätunnistuksen edellytykset.* Pykälään otettaisiin voimassa olevan lain 38 a §:n 1 momentissa sekä ryhmätunnistuksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 1 §:n 2 ja 4 momentissa olevaa sääntelyä. Asetuksen säännökset ehdotetaan siirrettäväksi lakiin niiden merkityksen ja johdonmukaisuuden vuoksi. Esitutkintalakiin otettaisiin muutenkin tutkintatoimenpiteiden edellytyksiä ja tutkinnanjohtajan päätösvaltaa koskevia säännöksiä.

Pykälän *1 momentin* mukaan ryhmätunnistusta voitaisiin käyttää silloin, kun sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä. Tunnistamistilaisuuden järjestämistä ei siis edelleenkään sidottaisi rikoksen vakavuuteen tai laatuun. Ryhmätunnistuksella ei välttämättä ole merkitystä vakavankaan rikoksen selvittämisessä. Toisaalta hyvin vähäisen rikoksen kohdalla tunnistamistilaisuuden järjestämisen tarkoituksenmukaisuutta on syytä harkita erityisesti 4 luvun 4 §:ssä säädettäväksi ehdotettavan suhteellisuusperiaatteen kannalta.

Tunnistamistilaisuuden järjestämistarve ja järjestämismahdollisuus riippuvat tapauskohtaisista seikoista, vaikka ryhmätunnistuksen merkitystä onkin syytä korostaa sen näyttöarvon vuoksi. Tunnistamisen luotettavuutta ei voida kuitenkaan sitoa yksinomaan käytettävään tunnistamistapaan. Ryhmätunnistuksen merkitys korostuu tilanteissa, joissa tunnistettava ei tunne ennestään tunnistettavaa henkilöä ja joissa luotettava tunnistus on muun näytön vähäisyyden vuoksi merkittävässä asemassa. Toisaalta verekseltään kiinni otetun epäillyn välitön näyttäminen todistajalle tai asianomistajalle saattaa olla tärkeä rikoksen selvittämiskeino.

3 §. *Ryhmätunnistuksen järjestäminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 38 a §:n 2-5 momenttia sillä tavalla kuitenkin muutettuna, että pykälän 2 momentissa säädettäisiin voimassa olevaa säännöstä täsmällisemmin läsnäolo-oikeudesta tunnistamistilaisuudessa.

Ryhmätunnistus kuuluisi tärkeytensä vuoksi 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisen esitutkintayhteistyön piiriin. Viralliselle syyttäjälle olisi hyvissä ajoin etukäteen ilmoitettava tunnistamistilaisuuden järjestämisestä, jotta hän halutessaan kykenee osallistumaan siihen. Tarvittaessa syyttäjän kanssa voitaisiin etukäteen neuvotella tilaisuuden järjestämisen tarpeesta.

Pykälän 3 momentin mukaan tunnistamistilaisuus olisi tallennettava videotallenteeseen tai muuhun siihen verrattavaan kuvatallenteeseen. Tämä on tärkeätä tunnistamisen luotettavuuden jälkikäteistä arviointia varten. Lain 9 luvun 6 §:n 2 momentin nojalla tallenne olisi liitettävä esitutkintapöytäkirjaan, joten sitä voitaisiin tarvittaessa hyödyntää syyteharkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä. Tarkoituksenmukaista olisi myös yleensä ottaa valokuva tunnistusryhmästä, jolloin videotallenteen katsominen ei olisi välttämättä tarpeen. Tällainen valokuva olisi viimeksi mainitun säännöksen nojalla myös otettava esitutkintapöytäkirjan liitteeksi.

4 §. *Sivullisen velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen.* Pykälässä säädettäisiin sivullisen osallistumisesta ryhmätunnistukseen voimassa olevan esitutkintalain 38 b §:n tapaan.

5 §. *Säännösten soveltaminen muuhun tunnistukseen.* Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan lain 38 c §:ää asiallisesti vastaavasti, että mitä 2 §:ssä säädetään ryhmätunnistuksesta, on soveltuvin osin voimassa myös tunnistuksessa, jossa käytetään valokuvia tai muuta kuvatallennetta.

Pykälä tarkoittaa valokuvatunnistuksen osalta esimerkiksi sitä, että vertailukuvissa ei saa käyttää sellaisten henkilöiden kuvia, joiden ulkonäkö poikkeaa rikoksesta epäillystä tunnistamisen luotettavuutta vähentävällä tavalla, ja että vertailuhenkilöiden valokuvia on valokuvatunnistuksessa oltava vähintään viisi. Valokuvatunnistuksessa käytettävät valokuvat ovat sellaisia 9 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettuja valokuvia, jotka olisi liitettävä esitutkintapöytäkirjaan tunnistuksen luotettavuuden jälkikäteistä arviointia varten. Valokuvat ovat rikosepäilyyn liittyvän luonteensa vuoksi arkaluonteista aineistoa. Osa niistä myös koskee henkilöitä, joita ei edes epäillä rikoksesta. Tämän vuoksi valokuva-aineiston osalta olisi hyödynnettävä esitutkinta- ja oikeudenkäyntiaineiston salassapitomahdollisuuksia.

9 luku. Esitutkinta-aineisto

1 §. *Esitutkintatoimenpiteistä laadittava pöytäkirja.* Pykälän *1 momentin* mukaan esitutkintatoimenpiteistä olisi laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan, jollei erikseen laissa muuta säädetä. Momentti vastaisi alkuosaltaan voimassa olevan lain 39 §:n 1 momentin toista virkettä. Laissa erikseen säätämistä koskeva osa olisi lisäys. Tämä liittyy siihen, että poliisilla olisi erityissäännösten nojalla oikeus pitää salassa käyttämiänsä keinoja tai tutkintamenetelmiä. Pöytäkirja tai asiakirja olisi otettava 6 §:n 2 momentin mukaisesti esitutkintapöytäkirjaan tai sen liitteeksi, jos esitutkintatoimenpidettä koskevilla tiedoilla voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että kuulustelusta laaditaan kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laadittaisiin 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä. Momentti korvaisi voimassa olevan lain 39 §:n 1 momentin ensimmäisen virkkeen, jonka mukaan kuulustelusta on laadittava kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä kielellä ja joka puutteellisena on aiheuttanut tulkintaongelmia. Tältä osin kysymys olisi täsmennyksestä eikä asiallisesta muutoksesta.

Momentin sisältöön vaikuttavia kuulusteltavan oikeusturvaan ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin liittyviä kysymyksiä on käsitelty yleisperustelujen jaksossa, joka koskee esitutkinnassa ja esitutkinta-asiakirjoissa käytettävää kieltä. Säännös tarkoittaisi sitä, että kuulustelupöytäkirja laadittaisiin 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan määräytyvällä esitutkinnan käsittelykielellä myös silloin, kun kuulusteltavalla on saamen kielilain mukaan oikeus käyttää saamen kieltä. Näissä tapauksissa olisi mainitun lain 19 ja 20 §:n mukaisesti huolehdittava tarvittavista tulkkauspalveluista ja asiakirjojen kääntämisestä.

Pykälän *3 momentin* mukaan kuulustelupöytäkirjasta olisi käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Jos kuulusteltava on ollut 7 luvun 3 tai 4 §:ssä tarkoitetussa tilassa, kuulustelupöytäkirjaan olisi tehtävä merkintä kuulusteltavan tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista ei ole voitu lykätä. Mainitut pykälät koskisivat päihtyneen ja mielentilaltaan häiriintyneen kuulustelemista. Momenttiin keskitettäisiin kuulustelupöytäkirjaa koskeva sääntely, joka on tällä hetkellä esitutkinta-

lain 22 §:n 2 momentissa sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 12 ja 13 §:ssä.

2 §. *Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen ja korjaaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan heti kuulustelun päätyttyä olisi kuulustelupöytäkirja annettava kuulusteltavan tarkastettavaksi. Kuulustellulta olisi tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan olisi 1 momentin kolmannen virkkeen mukaan merkittävä kuulustellun pyytämät lisäykset ja korjaukset. Kuulustelupöytäkirjaa ei saisi muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydetyt korjaukset ja lisäykset on tehty (2 momentti).

Pykälässä säädettäisiin tarkastamisesta ja korjaamisesta tavalla, joka osittain vastaisi voimassa olevan lain 39 §:n 2 momenttia. Säännös erotettaisiin lainsäädännön selkeyden ja havainnollisuuden edistämiseksi omaksi pykäläkseen. Merkittävin muutos verrattuna voimassa olevaan säännökseen olisi se, että pykälä muutettaisiin uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä koskemaan kuulustelukertomuksen asemesta kuulustelupöytäkirjaa. Yleisperustelujen mukaisesti tämä liittyy siihen, että kuulustelupöytäkirja sisältää kuulustelukertomuksen kirjaamisen oikeellisuuden ja kuulusteluolosuhteiden arvioinnin kannalta merkityksellisiä tietoja.

Voimassa olevan säännöksen ensimmäisen virkkeen mukaan pöytäkirjattu kertomus on heti kuulustelun päätyttyä luettava kuulusteltavalle ja annettava hänen tarkastettavakseen. Ehdotettavan pykälän vastaavassa virkkeessä ei enää säädettäisi lukemisesta kuulusteltavalle. Tämä liittyisi siihen, että lukeminen ei ole aina välttämätöntä. Tarkastamisesta huolehtivan esitutkintavirkamiehen harkittavaksi jäisi se, miten tarkastaminen tehdään.

Tapauksesta riippuen tarkastaminen voitaisiin tehdä lukemalla kuulustelukertomus ääneen (esimerkiksi lyhyt kuulustelukertomus), antamalla kirjattu kertomus kuulusteltavan luettavaksi tai käyttämällä molempia tapoja samalla. Yleensä kuulustelupöytäkirjan muiden merkintöjen kuin kuulustelukertomuksen tarkastaminen tapahtuisi siten, että kuulusteltu itse katsoo kuulustelupöytäkirjan läpi, jolloin hän samalla yleensä myös lukisi kertomuksensa. Kuulustelukertomuksen kannalta olennaista olisi se, että kuulusteltu voisi kertomuksensa laatu ja laajuus huomioon ottaen perehtyä kertomukseen riittävällä tavalla. Puhelinkuulustelun yhteydessä kuulustelupöytäkirjan tarkastuttaminen tapahtuisi pääsääntöisesti kertomus ja tiedot kuulustellulle ääneen lukemalla, ellei ole syytä tarjota hänelle tilaisuutta tulla tutustumaan kirjallisessa muodossa olevaan kuulustelupöytäkirjaan.

Kuten yleisperusteluissa on todettu, korjauksia ja lisäyksiä koskevien merkintöjen suorittamistapa riippuisi tapauksesta. Joissakin tapauksissa ne voitaisiin sisällyttää kuulusteltavan kuulustelukertomukseen muuttamalla tai täydentämällä kertomusta. Varsinkin niissä tapauksissa, joissa kuulusteltavan huomautukset koskevat kuulustelupöytäkirjan muita merkintöjä kuin kuulustelukertomusta, korjaus tai lisäys voitaisiin tehdä myös muuhun paikkaan kuulustelupöytäkirjassa. Kuten itse kuulustelukertomuksen kirjaamisessa, myös korjausten ja lisäysten kirjaamisessa voidaan käyttää harkintaa sen suhteen, kuuluuko kuulusteltavan kertoma seikka tai esittämä huomautus ollenkaan asiaan. Selvästi asiaankuulumattomia korjauksia ja lisäyksiä ei tarvitsisi tehdä. Kynnys tekemättä jättämiselle olisi kuitenkin korkea.

3 §. *Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen.* Pykälän mukaan kuulustelutilaisuus saataisiin ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelutilaisuus olisi otettava kokonaan tai osittain tallenteeseen, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuuluste-

lun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta olisi ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 39 §:n 3 momentin ensimmäistä virkettä sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 17 §:ää kuitenkin sikäli muutettuna, että edellytettäisiin sekä äänen että kuvan käyttämistä tallentamisessa. Myös velvollisuudesta ilmoittaa tallentamisesta säädetään nykyisin mainitussa asetuksen pykälässä.

Voimassa olevaan sääntelyyn verrattuna uutta olisi se, että pykälän toisessa virkkeessä asetettaisiin velvollisuus tallentamiseen tietyissä tapauksissa. Tarkoituksena ei olisi, että kynnys kuulustelutilaisuuden ottamiseen ääni- tai kuvatallenteeseen on korkea. Yleisperusteluissa esitettyjen näkökohtien perusteella tallentamisen käyttöä on syytä edistää. Tämän mahdollistaa myös tallennustekniikan ja edullisten tallennustapojen yleistyminen. Toisaalta tallennuksenkin käytössä olisi käytettävä järkevää harkintaa, jolloin esimerkiksi vähäiset, selvät ja rutiiniluonteiset rikosasiat jäisivät yleensä tallentamisen ulkopuolelle.

Momentissa tarkoitettu asian laatuun liittyvä seikka voi olla rikoksen vakavuus. Tallentaminen voi olla aiheellista myös esimerkiksi silloin, kun alustavien puhuttelujen perusteella tai muuten on aihetta olettaa, että todistajat tulevat kertomaan asiasta ristiriitaisesti. Kuulusteltavan henkilöä koskevia syitä voivat olla esimerkiksi nuori ikä, päihtyneisyys, mielentilan häiriintyneisyys tai ulkomaalaisuus. Tiedossa voi myös olla esimerkiksi kuulusteltavan käyttäytymisen vuoksi, että hän suhtautuu kielteisesti kuulusteluun liittyviin velvollisuuksiinsa niin, että hän ei halua kertoa jostakin asiasta, josta hänellä olisi velvollisuus kertoa.

Asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät syyt eivät kuitenkaan yksinään edellyttäisi kuulustelutilaisuuden tallentamista. Siihen olisi oltava syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tällöin kuulusteluolosuhteiden tai kuulusteltavan käyttäytymisen perusteella on aihetta varautua siihen, että kuulustelua koskevia jälkikäteisiä väitteitä tullaan tekemään tai että kuulusteltavan kertomuksen tosiasiallinen sisältö joudutaan tarkistamaan. Tämä koskee niin syyteharkintaa kuin tuomioistuinkäsittelyä. Eräänä erityistapauksena voidaan mainita tilanteet, joissa kuulusteltavaa henkilöä ei ilmeisesti voida kuulla pääkäsittelyssä (esimerkiksi todistaja on kuolemanvakavasti sairas). Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 3 momentin mukaan, jos todistajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella, tuomioistuin voi sallia, että tallennettu lausuma voidaan ottaa oikeudenkäynnissä huomioon.

Kuulustelutodistajaa koskevan 7 luvun 11 §:n ja sen perustelujen mukaisesti tallentamistarpeen arviointiin liittyisi kuulustelutodistajan käyttö. Tallentaminen voisi korvata kuulustelutodistajan käytön. Toisaalta kuulustelutodistajaa ja tallentamista voitaisiin käyttää tarvittaessa samanaikaisestikin. Yleensä tallentamistarve liittyisi samanlaisiin näkökohtiin kuin tarve käyttää kuulustelutodistajaa, minkä vuoksi tallentamisella voitaisiin pääsääntöisesti korvata kuulustelutodistajan käyttö.

4 §. *Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten.* Pykälä pääosin vastaisi voimassa olevan lain 39 a §:ssä olevaa sääntelyä. Uutta sääntelyä olisivat esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 17 §:ään perustuva 1 momentin viimeinen virke sekä esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitutkintayhteistyöhön liittyvä pykälän 3 momentti.

Ehdotettavan pykälän *2 momentin* mukaan rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Kysymys on tältä osin oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, johon liittyen kysymystenteko-oikeudesta määrätään EIS 6 artiklan 3 kappaleen d kohdassa sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen d kohdassa. Kysymystenteko-oikeutta koskevia EIT:n ratkaisuja on useita. Niiden joukossa on Suomea koskevia ratkaisuja, jotka liittyvät lapseen kohdistuvan seksuaalirikoksen selvittämiseen. Tältä osin voidaan mainita tapaukset *E.H. v. Suomi 4.4.2006, B. v. Suomi 24.4.2007, W. v. Suomi 24.4.2007* ja *A.H. v. Suomi 10.5.2007*.

Kysymystenteko-oikeuteen liittyy korkeimman oikeuden äänestysratkaisu KKO 2006:107, joka koskee epäillyn seksuaalirikoksen kohteeksi joutuneen lapsen kertomuksen tallentamista videotallenteelle ilman, että rikoksesta epäillylle oli varattu tilaisuutta esittää lapselle kysymyksiä. Lasta ei voitu kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan tällaista videotallennetta saadaan käyttää tuomioistuimessa todisteena, jos syytetylle on varattu mahdollisuus esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Korkeimman oikeuden ratkaisussa on mahdollisuuden varaamisen osalta kiinnitetty huomiota siihen, että vastaajalla oli ollut lainoppinut avustaja, ja hänellä olisi ollut tosiasiallinen mahdollisuus vielä esitutkinnan päättymisen jälkeen ennen käräjäoikeudessa tapahtuvaa pääkäsittelyä vaatia lisätutkintaa, jossa hänelle olisi varattu tilaisuus esittää kysymyksiä asianomistajalle.

Edellä selostettuun korkeimman oikeuden ratkaisuun liittyen voidaan todeta, että lähtökohtana nyt kysymyksessä olevan kaltaisessa mahdollisuuden varaamisessa on viranomaisaloitteisuus. Esitutkintaviranomaisen tulee huolehtia siitä, että laissa säädettyjä menettelytapoja noudatetaan. Tämä tarkoittaa nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa sitä, että epäillylle tulisi nimenomaisesti tarjota mahdollisuutta kysymysten esittämiseen.

Koska kuulustelutilaisuuden tallentamisella korvataan kuuleminen tuomioistuimessa ja koska kysymyksessä on yleensä vakavaa rikosta koskeva epäily, rikoksesta epäillyllä tulisi olla avustaja jo tallennettavaa kuulustelutilaisuutta varten. Näissä tapauksissa korostuisivat esitutkintaviranomaiselle 4 luvun 10 §:ssä (oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa) asetetut velvollisuudet. Tämä koskee, paitsi tarvittaessa avustajan hankkimista epäillylle, myös kuulustelutilaisuuden järjestämistä niin, että avustaja voi siihen osallistua. Myös asianomistajan avustamiseen ja tukihenkilön hankkimiseen hänelle tulisi näissä tapauksissa kiinnittää erityistä huomiota.

Vaikka kuulustelukertomus voitaisiin tarvittaessa tarkastaa tallenne kuuntelemalla ja katselemalla, kysymyksessä olevissa tapauksissa kertomus pitäisi kirjata sanatarkasti. Tällä vältettäisiin tarpeettomat 7 §:n 2 momentin mukaisesti esitutkintaviranomaisen luona tapahtuvat tallenteeseen perehtymiset. Samalla helpotettaisiin 5 §:n mukaista ääni- ja kuvatallenteen tarkastamista.

Pykälän *3 momentissa* olisi siis voimassa olevaan lakiin nähden uusi säännös, jonka mukaan viralliselle syyttäjälle olisi hyvissä ajoin etukäteen ilmoitettava kuulustelutilaisuuden tallentamisesta tässä pykälässä tarkoitetulla tavalla ja varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilaisuudessa. Hänellä olisi oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

Ilmoitusvelvollisuuden voi periaatteessa katsoa aiheutuvan jo 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesta yhteistyövelvollisuuteen liittyvästä esitutkintaviranomaisen ilmoitusvelvollisuudesta. Selvyyden vuoksi ja asian korostamiseksi ilmoittamisvelvollisuudesta ja siihen liittyvästä ti-

laisuuden varaamisvelvollisuudesta säädettäisiin erikseen. Viralliselle syyttäjälle tulisi ilmoittaa tallennettavan kuulustelutilaisuuden järjestämisestä siinä määrin etukäteen, että hänellä on tosiasiallisesti mahdollisuus osallistua kuulusteluun ja esittää tai saada siinä esitetyksi kysymyksiä kuulusteltavalle. Vaikka momentti ei velvoittaisi syyttäjää osallistumaan tallennettavaan kuulustelutilaisuuteen, osallistuminen on yleensä tarpeen asian selvittämisen näkökulmasta ja mahdollisten tarpeettomien uusintakuulustelujen välttämiseksi.

5 §. *Ääni- ja kuvatallenteen tarkastaminen.* Pykälän mukaan, jos kuulustelutilaisuus tallennetaan 3 tai 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla, kuulusteltavalle olisi kuulustelun päätyttyä varattava tilaisuus kuunnella ja katsella äänitys ja tehdä kertomukseensa tarpeelliset korjaukset ja lisäykset. Kuulustelukertomuksen tarkastaminen tapahtuisi kuulusteltavan valinnan mukaan tallenteen kuuntelemisella ja katselemisella tai 2 §:n 1 momentissa tarkoitetulla kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella.

Momentti vastaisi pitkälti esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 18 §:ssä olevaa sääntelyä. Kuulustelukertomuksen korjaamiseen ja siihen tehtäviin lisäyksiin sekä kertomuksen tarkastamiseen liittyvät näkökohdat koskettavat kuulusteltavan oikeusturvaa ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Sen ja johdonmukaisuuden vuoksi (kuulustelukertomuksen tarkastamisesta ja korjaamisesta säädettäisiin muutenkin laissa eli 2 §:ssä) sääntely ehdotetaan otettavaksi lakiin. Momentissa ei asetuksen tavoin säädettäisi kuulustelukertomuksen tarkastamisesta tapauksessa, jossa kuulustelukertomus kuulusteltavan lausumien perusteella sanellaan tallenteeseen. Tällaiseen menettelyyn ei pitäisi turvautua, vaan kuulusteltavan kertomus tulisi suoraan ottaa tallenteeseen.

Tallennettu kuulustelukertomus olisi syytä ottaa kattavasti ja riittävän tarkasti kuulustelupöytäkirjaan. Kuulustelupöytäkirjan laatimiseen on myös eduskunnan hallintovaliokunta kiinnittänyt huomiota esitutkintalain 39 §:n muuttamisen yhteydessä (HaVL 38/2002 vp). Viittaaminen 2 §:n 1 momenttiin ei tallentamistapauksissa tarkoittaisi välttämättä sitä, että pöytäkirjattu kuulustelukertomus olisi heti kuulustelun päätyttyä annettava kuulustellun tarkastettavaksi. Vaikka tulisi pyrkiä siihen, että kuulustelupöytäkirja on valmis jo heti kuulustelun jälkeen, siihen ei välttämättä kyetä. Tällöin kuulustellulle olisi erikseen tarjottava tilaisuus kuulustelukertomuksen ja muutenkin kuulustelupöytäkirjan tarkastamiseen. Tämä olisi tehtävä niin, että kuulustellulle aiheutuu mahdollisimman vähän haittaa erillisestä tarkastamisesta.

6 §. *Esitutkintapöytäkirja.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että esitutkinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä pöytäkirja (*esitutkintapöytäkirja*) silloin, kun se tarvitaan asian jatkokäsittelyä varten. Viitatun säännöksen mukaan esitutkintapöytäkirjan kieli olisi suomi tai ruotsi.

Momentti muotoilultaan poikkeaisi voimassa olevan lain 40 §:n 1 momentista, jonka toisen virkkeen mukaan esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka kielilain 19 §:n 2 momentin nojalla osittain suomen ja ruotsin kielellä. Luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti kuulusteltavan kuulustelupöytäkirja voitaisiin kirjata hänen käyttämällään kielellä, joka voisi poiketa esitutkinnassa muuten käytettävästä kielestä. Tämä koskisi esimerkiksi tapauksia, joissa esitutkinnan käsittelykieli olisi 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisesti suomi mutta joissa kuulusteltava on käyttänyt kuulustelussa ruotsia.

Myös pykälän *2 momentti* perustuisi pääosiltaan voimassa olevaan lakiin (40 §:n 2 momentti). Esitutkintapöytäkirjaan olisi otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä ja niiden yhteydessä tehdyistä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista

sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat, tallenteet ja valokuvat, jos niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa ja jos laissa ei toisin säädetä. Esitutkintapöytäkirjaan olisi merkittävä esitutkinnassa kuultujen henkilöiden kieli.

Ensinnäkin esitutkintapöytäkirjaan olisi lain mukaan otettava myös selostukset tutkintatoimenpiteiden yhteydessä tehdyistä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista, mikäli niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa. Lisäksi samalla edellytyksellä pöytäkirjaan tulisi liittää myös tutkinnassa kertyneet valokuvat, joita nykyisessä säännöksessä ei erikseen mainita. Valokuvia ei voida pitää voimassa olevan lain 40 §:n 2 momentissa tarkoitettuina asiakirjoina. Edellä on jo 8 luvun 5 §:n perusteluissa käsitelty sitä, että esitutkintapöytäkirjaan liitettäviä valokuvia ovat esimerkiksi valokuvista tapahtuvassa tunnistamisessa käytetyt vertailukuvat. Muutenkin valokuvilla on tärkeä merkitys rikosasioiden todisteena. Esimerkkeinä voidaan mainita rikospaikasta tai pahoinpitelyrikoksen uhrista otetut valokuvat.

Havaintojen selostamista koskevan lisäyksen ottaminen lakiin ei aiheuttaisi merkittävää muutosta esitutkintapöytäkirjojen nykyiseen laatimistapaan. Tällaisia selostuksia esitutkintapöytäkirjoissa saattaa olla nykyisinkin esimerkiksi niiden johdannoissa. Selostuksen laatimisen käytännön toteutus jäisi sisäasiainministeriön ohjeistuksen varaan. Havainnot saattaisivat liittyä esimerkiksi rikoksen teko-olosuhteisiin tai rikoksella aiheutettuun vahinkoon. Selostuksen kohteena voisi kuitenkin olla mikä tahansa 1 luvun 2 §:n 1 momentin 1-3 kohdassa tarkoitettuihin asioihin liittyvä seikka, joka voisi koskea esimerkiksi tietoja rikoksella saadun omaisuuden palauttamismahdollisuuksista tai menettämisseuraamuksen täytäntöönpanomahdollisuuksista. Laissa toisin säätämismahdollisuutta koskeva täydennys liittyisi siihen, että rajoituksista säädettäisiin esimerkiksi salaista tiedonhankintaa koskien.

Muutosta merkitsisi myös velvollisuus kaikkien esitutkinnassa kuultujen henkilöiden kielen merkitsemisestä. Voimassa olevan lain mukaan esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä asianomistajan ja epäillyn kieli. Rajaamista näihin henkilöihin on pidettävä liian suppeana, koska esimerkiksi todistajat jäisivät kielikirjauksen ulkopuolelle.

Laissa voidaan antaa vain yleiset suuntaviivat siitä, miten esitutkintapöytäkirja laaditaan ja mitä siihen liitetään. Esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä säädettäisiin nykyiseen tapaan asetuksella. Tästä säädettäisiin 11 luvun 10 §:n 3 kohdassa. Sisäasiainministeriö myös voisi ohjeistaa esitutkintapöytäkirjan laadintaa. Sisäasiainministeriö on 19 päivänä joulukuuta 2006 antanut 1.1.2007 – 31.12.2011 voimassa olevan ohjeen esitutkintapöytäkirjan laadinnasta (SM-2006-03625/Ri-2). Ohjeella vahvistetaan käsikirja esitutkintapöytäkirjan laatimisesta. Ohjeen tavoitteena on, että esitutkintapöytäkirjat laaditaan kaikissa poliisiyksiköissä samojen periaatteiden mukaan. Ohjeilla pyritään siihen, että esitutkintapöytäkirjat ja muut esitutkinnassa laadittavat asiakirjat ovat sekä ulkoasultaan että sisällöltään selkeät ja johdonmukaiset. Käsikirjassa on ohjeistusta myös loppulausuntomenettelystä, kielestä, tulkitsemisesta ja asiakirjojen kääntämisestä, asiakirjoista perittävistä maksuista, asiakirjojen käsittelystä ja arkistoinnista sekä lähettämisestä.

Pykälän *3 ja 4 momentissa* olisi voimassa olevan lain 40 §:n 3 ja 4 momenttia vastaava sääntely. Esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, olisi tehtävä merkintä pöytäkirjaan, jollei laissa toisin säädetä. Myös tähän liittyviä kysymyksiä voitaisiin tarkemmin säännellä valtioneuvoston asetuksella ja sisäasiainministeriön ohjeistuksella. Jos aineisto esimerkiksi liittyy selvästi perusteettomaksi osoittautuneeseen tutkintalinjaan, se voitaisiin jättää merkitsemättä. Jälkimmäisen momentin mukaan rikoksesta epäillylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätylle puolustajalle ja

asianomistajalle mainitun luvun 1 a §:n nojalla määrätylle oikeudenkäyntiavustajalle olisi lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.

7 §. *Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa. Momentti korvaisi voimassa olevan esitutkintalain 41 §:n, jonka mukaan esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta on säädetty erikseen.

Viranomaisten asiakirjojen asianosaisjulkisuudesta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan asianosaisella on oikeus saada asiaa käsittelevältä tai käsitelleeltä viranomaiselta tieto muunkin kuin julkisen asiakirjan sisällöstä, joka voi tai on voinut vaikuttaa hänen asiansa käsittelyyn. Mainitun pykälän 2 momentin 2 kohdan mukaan asianosaisella, hänen edustajallaan ja avustajallaan ei ole 1 momentissa tarkoitettua oikeutta esitutkinnassa ja poliisitutkinnassa esitettyyn tai laadittuun asiakirjaan ennen tutkinnan lopettamista, jos tiedon antamisesta aiheutuisi haittaa asian selvittämiselle. Myös muut momentissa mainitut rajoitusperusteet voivat tulla sovellettaviksi esitutkinnassa. Mainittu kohta on kuitenkin esitutkinnan kannalta keskeisin.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan salassa pidettäviä viranomaisen asiakirjoja ovat, jollei erikseen toisin säädetä, poliisille ja muille esitutkintaviranomaisille tehdyt ilmoitukset rikoksesta, esitutkintaa ja syyteharkintaa varten saadut ja laaditut asiakirjat, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun virallinen syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna rikoksen selvittämistä tai tutkinnan tarkoituksen toteutumista tai ilman painavaa syytä aiheuta asiaan osallisille vahinkoa tai kärsimystä tai estä tuomioistuinta käyttämästä oikeuttaan määrätä asiakirjojen salassapidosta oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain mukaan. Kohtaa sovellettaessa on kyseisen pykälän 2 momentin mukaan otettava huomioon, mitä 17 §:ssä säädetään. Mainitussa pykälässä säädetään tiedonsaantioikeuksien huomioon ottamisesta päätöksenteossa. Tietojen saamista ei saa esimerkiksi rajoittaa ilman asiallista ja laissa säädettyä perustetta eikä enempää kuin suojattavan edun vuoksi on tarpeellista. Myös 24 §:n 1 momentin osalta esitutkinnassa voivat tulla sovellettaviksi muutkin kohdat kuin 3 kohta.

Momentti koskisi nimenomaan esitutkinta-asiakirjojen julkisuutta. Oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuudesta säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007).

Pykälän *2 momentissa* olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Sen mukaan ääni- ja kuvatallenteesta tieto voitaisiin antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

Ehdotettavaa momenttia vastaava on tuomioistuimien osalta oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetun lain 13 §:n 2 momentissa. Kuten yleisperusteluissa todetaan, tällainen tallenteiden pitäminen esitutkintaviranomaisen kontrollissa liittyisi tallenteissa esiintyvien henkilöiden yksityisyyden suojaamiseen. Säännöksen soveltaminen tarkoittaisi siis sitä, että kukaan ei voisi saada tallenteesta kopiota, vaikka sen sisältämät tiedot olisivat julkisia. Säännöstä tulisi soveltaa siten, että tallenteen näkemistä helpotettaisiin mahdollisuuksien mukaan. Ilmaisu ”esitutkintaviranomaisen luona” ei tarkoittaisi sitä, että katsomisen on vält-

tämättä tapahduttava poliisiasemalla. Esitutkintaviranomaisen kontrolli toteutuisi myös niin, että poliisimies on muualla paikalla tallennetta katsottaessa ja katsomisen jälkeen ottaa tallenteen välittömästi haltuunsa. Jos tallentaminen on tehty muualla kuin sitä henkilöä lähimpänä olevalla poliisiasemalla, joka haluaa tallenteen nähtäväksi, tallenne voitaisiin hänen pyynnöstään toimittaa katsottavaksi häntä lähinnä olevalle poliisiasemalle.

10 luku. Esitutkinnan päättäminen

1 §. *Loppulausunto.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että ennen esitutkinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto esitutkinta-aineiston riittävyydestä, näytön arvioinnista tai oikeuskysymyksistä, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta. Loppulausuntopyyntö olisi tarvittaessa yksilöitävä. Esitutkintaviranomaisen olisi loppulausunnon saatuaan harkittava, antaako lausunto aihetta esitutkinnan täydentämiseen. Pykälän 2 momentin mukaan tutkinnanjohtaja päättäisi loppulausunnon pyytämisestä ja sen mahdollisesti edellyttämistä toimenpiteistä. Tarvittaessa virallista syyttäjää olisi kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä.

Pykälän perusta olisi voimassa olevan lain 42 §:ssä. Siihen verrattuna ehdotettava pykälä olisi kuitenkin yksityiskohtaisempi. Voimassa olevassa pykälässä säädetään loppulausunnon kohteeksi ainoastaan esitutkinnassa kertynyt aineisto. Lisäksi siinä ei säädetä loppulausunnon käyttämisestä syyteharkinnassa, pyynnön yksilöinnistä (esimerkiksi täsmennettyjen kysymysten käyttäminen), lausunnon merkitykseen liittyvästä harkintavelvollisuudesta, tutkinnanjohtajan päätöstoimivallasta ja syyttäjän kuulemisesta. Loppulausuntomenettelyä ei edelleenkään säädettäisi pakolliseksi yleisperusteluissa esitetyistä syistä. Niistä ehkä keskeisin on se, että valtaosa rikosasioista on epäillyn myöntämisen tai muun näytön perusteella taikka rikoksen laadun tai laajuuden vuoksi yksinkertaisia ja selviä sillä tavalla, että loppulausuntomenettelyn käyttöä voidaan pitää ilmeisen tarpeettomana. Pykälän uudella muotoilulla on kuitenkin tarkoitus korostaa ja edistää loppulausuntomenettelyn käyttämistä.

Loppulausuntomenettely kuuluu keskeisesti esitutkintaviranomaisen ja virallisen syyttäjän esitutkintayhteistyön piiriin, koska syyttäjän tehtävänä on huolehtia asian riittävästä selvittämisestä esitutkinnassa ja koska loppulausuntomenettely palvelee myös syyteharkintaa. Asian merkityksen vuoksi syyttäjän kuulemisesta tarvittaessa säädettäisiin erikseen pykälän 2 momentissa. Loppulausunnon pyytämistä harkittaessa esitutkintaviranomaisen tulisi pääsääntöisesti olla yhteydessä viralliseen syyttäjään. Sen lisäksi, kuten esitutkintayhteistyön kehittämistyöryhmän loppuraportissakin todetaan, loppulausuntopyyntö tulisi valmistella esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyönä niin, että syyttäjä voi vaikuttaa sen pääkäsittelyn valmistelun kannalta tarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen.

Loppulausuntomenettelyn luonnetta esitutkinnan päättävänä menettelynä on syytä painottaa. Menettelyn tarkoituksena ei ole enää esimerkiksi uusien todisteiden hankinta tai tutkintatavoitteiden tarkistaminen. Asianosaisten mahdollisuus tuoda esiin todistelua koskevia mielipiteitään jo ennen esitutkinnan päättämistä voi johtaa kuitenkin siihen, että loppulausuntomenettelyn yhteydessä ilmenee tarve lisätutkintaan. Tähän liittyisi esitutkintaviranomaisen velvollisuus loppulausunnon saatuaan harkita, antaako lausunto aihetta esitutkinnan täydentämiseen, ja tutkinnanjohtajan päätöstoimivalta koskien loppulausunnon mahdollisesti edellyttämiä toimenpiteitä. Esitutkintatoimenpiteitä voitaisiin tehdä vielä loppulausunnon antamisen

jälkeenkin lausunnossa esitetyn vuoksi tai muuten asianosaisen aloitteesta 3 luvun 7 §:ssä tarkoitetun pyynnön perusteella. Tällöin loppulausuntomenettely ei välttämättä palvele syyteharkintaa ja keskitettyä pääkäsittelyä. Toisaalta on pyrittävä asian riittävään selvittämiseen esitutkinnassa, minkä tavoitteen kannalta loppulausuntomenettely on vain yksi, joskin tärkeä keino.

Laissa ei edelleenkään säädettäisi loppulausuntomenettelyn määräajoista. Käytännössä loppulausuntojen määräajat ovat vaihdelleet yhdestä neljään viikkoon riippuen kysymyksessä olevasta asiasta. Loppulausuntomenettelyllä ei pitäisi aiheettomasti viivästyttää esitutkinnan valmistumista, mikä pitäisi ottaa huomioon lausunnon antamisaikaa asetettaessa.

Ehdotettavan pykälän mukaan loppulausuntomenettelyn käyttäminen ei edelleenkään olisi riippuvainen asianosaisen menettelyn käyttämistä koskevasta pyynnöstä. Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä on kuitenkin todettu, että tilaisuus loppulausunnon antamiseen tulee yleensä antaa, mikäli sitä nimenomaisesti pyydetään. Perusteluna tälle on esitetty, että kun asianosainen erityisesti ilmoittaa haluavansa lausua esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, on mahdollista, että hänellä on asiasta sellaista lausuttavaa, josta on hyötyä syyttäjälle asiaa arvioidessaan tai joka antaa tutkinnanjohtajalle syytä harkita vielä jonkin lisätutkimuksen tekemistä. Tilaisuuden varaamisella asianosaiselle loppulausunnon antamista varten tämän sitä pyytäessä voi olla merkitystä myös sen suhteen, miten oikeudenmukaisena ja tasapuolisena asianosainen kokee esitutkinnan. Tällaiset näkökohdat voidaan ottaa huomioon arvioitaessa loppulausuntomenettelyn edellytysten olemassaoloa 1 momentin perusteella.

2 §. *Esitutkinnan päättäminen.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin voimassa olevan esitutkintalain 43 §:n 1 momenttia ensimmäisen virkkeen osalta vastaavasti, että esitutkinnan valmistuttua asia on toimitettava viralliselle syyttäjälle syyteharkintaa tai rangaistusmääräyksen antamista varten. Tässä yhteydessä on syytä viitata siihen jo 3 luvun 9 §:n perusteluissa todettuun, että nyt kysymyksessä olevassa pykälässä tarkoitettu esitutkinnan päättäminen olisi yläkäsite, joka pitäisi sisällään pykälässä säädettävät esitutkinnan päättämistavat.

Momentin toinen virke perustuisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 b §:ään. Virkkeen mukaan sotilasoikeudenkäyntiasiana tutkittavasta rikoksesta laadittu esitutkintapöytäkirja olisi toimitettava viipymättä sotilasviranomaiselle. Asian merkityksen ja selvyyden vuoksi säännös otettaisiin lakiin. Kysymyksessä olevaan tavallisesta poikkeavaan esitutkinnan päättämismenettelyyn on syytä kiinnittää erityistä huomiota.

Sotilasoikeudenkäyntilain 14 §:n 1 momentin mukaan, jollei sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävää rikosasiaa käsitellä kurinpitomenettelyssä, joukko-osaston komentajan on esitutkinnan päätyttyä ratkaistava, toimitetaanko esitutkinta-aineisto syyttäjälle syyteharkintaa varten. Esitutkintapöytäkirjan toimittaminen ehdotettavalla liittyy myös siihen, että vain osalla kihlakunnansyyttäjistä on määräys toimia syyttäjänä sotilasoikeudenkäyntiasioissa.

Pykälän *2 momentin* mukaan esitutkinta päätettäisiin kuitenkin saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, jos tutkinnassa on selvinnyt, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa julkisoikeudellista vaatimusta. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 43 §:n 2 momentin 1 kohtaa.

Momentissa käytettäväksi ehdotettava ilmaisu ”on selvinnyt” viittaa varsin korkeaan todennäköisyyden asteeseen sen suhteen, ettei rikosta ole tehty. Tutkintaa ei voida lopettaa momentin nojalla esimerkiksi siksi, ettei esitutkinnassa ole ilmennyt riittävästi näyttöä rikoksen ta-

pahtumisesta. Selvitystä tulee kertyä nimenomaan siitä, ettei rikosta ole tehty. Esitutkinnassa on esimerkiksi saatettu todeta, ettei teko täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä. Selvityksen hankkimisen osalta hyväksyttävänä prosessiekonomisena lähtökohtana voidaan pitää sitä, että selvitysintressi sekä suoritettavien selvitysten laajuus ja laatu vaihtelevat tapauskohtaisesti. Selvittämistä ohjaavat esimerkiksi epäillyn rikoksen vakavuus ja rikokseen mahdollisesti perustuvat julkis- tai yksityisoikeudelliset vaatimukset. Huomioon on otettava se, kuinka todennäköistä uuden selvityksen saaminen asiaan vielä on, kuinka suurta työmäärää se edellyttää ja milloin selvitystä on ehkä saatavissa.

Momentti loppunsa perusteella soveltuu myös tapauksiin, joissa sinänsä on selvitetty rikoksen tapahtuminen. Samalla on kuitenkin tullut ilmi sellaisia seikkoja, jotka huomioon ottaen ketään ei voida panna syytteeseen tai esittää julkisoikeudellista, esimerkiksi menettämisseuraamuksen määräämiseen liittyvää vaadetta. Esimerkkinä voidaan mainita tapaukset, joissa rikoksesta epäilty on rikosoikeudellista vastuunalaisuutta vailla oleva alle 15-vuotias, rikoksesta epäilty on kuollut, syyteoikeus on selvästi vanhentunut, asianomistaja ei vaadi rangaistusta 3 luvun 4 §:n 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa tai asianomistaja on peruuttanut rangaistusvaatimuksensa.

Pykälän *3 momentin* viittaussäännöksen mukaan esitutkinnan lopettamisesta ja rajoittamisesta esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän ratkaisulla säädettäisiin 3 luvun 9 ja 10 §:ssä. Momentti korvaisi voimassa olevan lain 43 §:n 2 momentin 2 kohdan, jossa säädetään, että esitutkinta lopetetaan saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi, jos esitutkintaviranomainen on tutkinnan aloittamisen jälkeen päättänyt 4 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitetulla perusteella luopua enemmistä toimenpiteistä. Momentissa tarkoitetuissa tapauksissa on kyetty selvittämään jonkun syyllistyminen rikokseen. Asiassa on kuitenkin päätetty luopua toimenpiteistä momentissa viitattujen pykälien perusteella.

Pykälän 2 ja 3 momentin perustana olevan esitutkintalain 43 §:n 2 momentin soveltamiseen ja tulkintaan liittyviä ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuja on runsaasti. Ratkaisuissa on usein päädytty siihen, että asia olisi vastoin poliisin käsitystä tullut saattaa syyttäjän harkittavaksi. Tämä on lähtökohta ainakin epäselvissä ja tulkinnanvaraisissa tapauksissa, jotka edellyttävät oikeudellista harkintaa. Tulkinnanvaraiset teon rangaistavuuden kannalta keskeiset oikeuskysymykset (esimerkiksi rikoksen tunnusmerkistön täyttyminen) tulee saattaa syyttäjän harkittavaksi. Sama koskee oikeuskirjallisuuden ja laillisuusvalvojien ratkaisujen perusteella myös näytön arviointia. Laillisuusvalvojat ovat puuttuneet myös siihen, että esitutkinta on toimitettu puutteellisesti esimerkiksi kuulematta mahdollisia todistajia. Ratkaisujen perustelujen asianmukaisuuteen ja riittävyyteen on myös ratkaisuissa kiinnitetty huomiota. Nämä ratkaisuissa mainitut seikat tulisi ottaa huomioon myös soveltamisessa ja tulkinnassa.

Asianosainen voi katsoa, että esitutkinnan päättäminen on vastoin hänen etuaan ja että esitutkintaviranomainen on arvioinut tilanteen väärin. Tämä voi koskea myös rikoksesta epäiltyä, joka mielestään ei ole syyllistynyt rikokseen. Perustuslain 21 §:n 1 momentin ja EIS 6 artiklan 1 kappaleen mukaisesti asianosaisella ja erityisesti rikoksesta epäillyllä saattaa olla oikeus saada asia tuomioistuimen käsiteltäväksi. Asianosaisen vastustaessa esitutkinnan päättämistä esitutkinnan lopettamiseen tai asian saattamatta jättämiseen syyttäjälle tulisikin suhtautua pidättyvästi. Asianosaisella olisi myös mahdollisuus saattaa asia syyttäjän käsiteltäväksi, jolla olisi 5 luvun 2 §:n mukaiset esitutkintaa koskevat toimivaltuudet. Tarkoituksenmukaisinta näissä tapauksissa saattaa olla, että esitutkinnan päättämiseen liittyvät kysymykset selvitettäisiin 5 luvun 3 §:n mukaisella esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välisellä esitutkintayhteistyöllä. Lisäksi on otettava huomioon se, että oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1

luvun 14 §:n 1 momentin mukaan asianomistaja saa itse nostaa syytteen rikoksesta, jos esitutkinta on jätetty toimittamatta, keskeytetty tai lopetettu.

3 §. *Huomauttaminen.* Pykälässä säädettäisiin selvyyden ja asian korostamisen vuoksi erikseen huomauttamisesta, josta voimassa olevassa laissa säädetään esitutkinnan päättämistä koskevan 43 §:n 3 momentissa. Voimassa olevaan säännökseen verrattuna pykälää täydennettäisiin niin, että huomautuksen voisi antaa poliisimiehen lisäksi myös tutkinnanjohtajana toimiessaan virallinen syyttäjä. Lisäksi voimassa olevassa laissa oleva ilmaus ”rikokseen syyllistyneelle” korvattaisiin asianmukaisemmalla ilmaisulla ”rikoksesta epäiltynä olleelle”. Pykäläviittaus lisäksi muutettaisiin koskemaan 3 luvun 9 §:ää.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, huomauttamista voidaan pitää hyödyllisenä keinona puuttua alle 18-vuotiaiden tekemiin rikoksiin. Huomauttamisella voi olla merkitystä vähäiseen rikokseen syyllistyneen nuoren tulevien rikosten ehkäisemisessä. Nuorelle rikoksesta epäillylle ei pidä tulla sellaista kuvaa, että yhteiskunta suhtautuu vähätellen rikoksiin. Lähtökohtana voidaankin pitää sitä, että kysymyksessä olevaan ikäryhmään kuuluvaa henkilöä, jonka rikosta ei saateta syyttäjän käsiteltäväksi, puhutellaan esitutkinnan päättämisen yhteydessä. Merkitystä on näin ollen nimenomaan suullisella eikä kirjallisella huomautuksella.

4 §. *Esitutkinnan osittainen päättäminen.* Pykälässä säädettäisiin, että jos esitutkinnassa ilmenee, ettei henkilöä, jolle on ilmoitettu hänen asemastaan rikoksesta epäiltynä, enää ole syytä epäillä rikoksesta, mutta ettei esitutkintaa kokonaisuudessaan voida päättää 2 §:ssä säädetyllä tavalla, esitutkinta on ilman aiheetonta viivytystä päätettävä hänen osaltaan. Pykälä vastaisi voimassa olevan esitutkintalain 9 §:n 2 momenttia sillä tavalla täydennettynä, että esitutkinta tulisi päättää ilman aiheetonta viivytystä. Tämä lisäys liittyisi rikoksesta epäillyn aseman haitallisiin vaikutuksiin. Asiayhteytensä perusteella säännös sopii parhaiten esitutkinnan päättämistä koskevaan lukuun.

11 luku. Erinäiset säännökset

1 §. *Esitutkintapäätös.* Pykälässä olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi sääntely esitutkintapäätöksestä. Yleisperusteluissa kuvattujen käytännössä havaittujen epäkohtien ja esitutkintapäätöksen merkityksen korostamiseksi säädettäisiin päätöksestä, sen sisällöstä, päätöksen ilmoittamisesta asianosaiselle ja ehdotettavan pykälän suhteesta muuhun lainsäädäntöön.

Pykälän *1 momentin* mukaan esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta 3 luvun 9 §:n 1 momentin tai 10 §:n nojalla sekä päättämisestä saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi olisi tehtävä kirjallinen päätös. Sama koskisi muuta vastaavaa esitutkintapäätöstä, joka voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin.

Momentissa olisi ensiksikin luettelo tietyistä ratkaisuista, joista päätös olisi aina tehtävä. Pääosin asianosaisten tiedontarve koskeekin näitä ratkaisuja. Niiden lisäksi esitutkinnassa tehdään kuitenkin muitakin vastaavia asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin vaikuttavia ratkaisuja. Muiden kuin nimenomaisesti mainittujen ratkaisujen vaikutus olisi arvioitava tapauskohtaisesti. Kirjallisen päätöksen antamistarve voi koskea esimerkiksi esitutkinnan keskeyttämistä, sitä, että henkilöä ei ole katsottu asianosaiseksi tai että henkilön ei ole sallittu käyttää esittämäänsä avustajaa esitutkinnassa. Poliisimies on myös saattanut kieltäytyä kirjaamasta rikosilmoitusta. Kysymys voi olla myös esimerkiksi siitä, että esitutkintaviranomainen ei ole suostunut asianosaisen pyyntöön lisätutkinnan suorittamisesta tai loppulausunnon

antamisesta. Myös esitutkintatoimenpiteen siirtämistä koskeva päätös saattaisi olla aihetta saattaa asianosaisten tietoon.

Vaikka esitutkintapäätöksen laatimisen tarve tulisi harkita viran puolesta, harkinnassa tulisi päätöksen antamista vahvasti puoltavana seikkana ottaa huomioon se, että asianosainen nimenomaisesti pyytää kirjallista päätöstä asiasta. Esitutkintapäätöksen ei tarvitsisi koskea asianosaiselle kielteistä ratkaisua, vaan lähinnä asianosaisen esittämistä syistä päätös voitaisiin antaa hänelle muissakin tapauksissa.

Päätös olisi momentin mukaan tehtävä kirjallisesti, mutta mikään ei estäisi sitä, että ennen päätöksen kirjalliseen muotoon saattamista ratkaisun sisältö ilmoitetaan asianosaiselle suullisesti. Joissakin tapauksissa tieto ratkaisusta saatetaan tarvita pikaisesti. Toisaalta kirjallinen päätöskin olisi pyrittävä tekemään mahdollisimman nopeasti.

Jos asianosainen ei pyynnöstään huolimatta saisi esitutkintapäätöstä, hän voisi saattaa päätöksen tekemistä koskevan asian kieltäytyneen esitutkintavirkamiehen esimiehen tai laillisuusvalvojan käsiteltäväksi. Jos päätöksen tekeminen liittyisi esitutkinnan toimittamiseen tai esitutkintatutkintatoimenpiteen suorittamiseen, asianosaisen kääntymisellä myös virallisen syyttäjän puoleen saattaisi olla päätöksen antamista edistävää vaikutusta. Syyttäjällä olisi 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla oikeus pyynnöillä ja määräyksillä ohjata esitutkintavirkamiesten toimintaa. Vaikka asianosainen saisi päätöksen, siihen tyytymättömänä hän voisi kääntyä edellä mainittujen tahojen puoleen. Lisäksi olisi käytettävissä muutoksenhakutie niissä tapauksissa, joissa laki muutoksenhaun sallii.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että 1 momentissa tarkoitetusta päätöksestä on ilmettävä 1) päätöksen tehnyt viranomainen ja päätöksen tekemisen ajankohta; 2) asianosaiset, 3) asia; 4) päätöksen perustelut ja sovelletut säännökset; 5) päätöksen sisältö; ja 6) lisätietoja antavan esitutkintavirkamiehen yhteystiedot.

Päätöksen tekemisen ajankohdalla tarkoitettaisiin sitä ajankohtaa eli päivää, jona päätös on tosiasiallisesti tehty, eikä päivää, jona päätös saatetaan asianosaisen tietoon. Käytännössä nämä toimenpiteet saatetaan tosin tehdä samana päivänä. Asianosaisia ovat henkilöt, jotka 2 luvun 5 §:n 1 momentin nojalla olisi määritetty asianosaisiksi. Päätöksen sisältö riippuisi asiasta, jota päätös koskee. Esitutkintapäätökset eivät välttämättä oikeuta tai velvoita asianosaisista johonkin. Esimerkkeinä oikeuttavista ja velvoittavista päätöksistä voidaan mainita asianomistajan oikeus nostaa syyte esitutkinnan keskeyttämispäätöksen vuoksi ja henkilön velvollisuus toimia todistajana esitutkinnassa.

Päätöksen perustelujen osalta asian ratkaisuun vaikuttavina tosiseikkoina tulisi mainita ainoastaan ne, jotka välittömästi tukevat päätöksen lopputulosta. Tällä edistettäisiin päätöksen ymmärrettävyyttä ja selkeyttä. Jos asianosaiselle halutaan lisäksi antaa esitutkintapäätöksen yhteydessä jotakin ohjausta tai neuvontaa, se tulisi pyrkiä tekemään niin, ettei ohjaus ole ymmärrettäväksi ratkaisun perusteluksi. Päätöksessä tulisi käyttää kaikille ymmärrettävää kieltä. Esimerkiksi lain nimiin liittyviä tai muita vastaavia vain asiaan perehtyneille avautuvia lyhenteitä ei tulisi käyttää.

Yhteystietojen sisällyttäminen päätökseen liittyisi siihen, että asianosaiselle saattaa tulla kysyttävää päätöksen vuoksi. Momentin 6 kohdassa tarkoitettuna henkilönä olisi luontevinta mainita päätöksen tekijä tai muu asian käsittelyyn osallistunut henkilö. Yhteyshenkilönä olisi käytännössä asiasta riippuen tutkinnanjohtaja tai tutkija.

Pykälän *3 momentissa* olisi päätöksen antamista asianosaiselle koskeva säännös. Esitutkintapäätös annettaisiin esitutkinnassa läsnä olevalle asianosaiselle tai lähetettäisiin postitse hänen ilmoittamaansa taikka muuten esitutkintaviranomaisen tiedossa olevaan osoitteeseen. Päätös saataisiin jättää antamatta tai lähettämättä, jos siitä aiheutuisi haittaa kysymyksessä olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiselle. Ilmoitus olisi annettava tai lähetettävä ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun selvittämisestä aiheutuvaa haittaa ei enää voi aiheutua.

Pykälän *4 momentissa* todettaisiin, että esitutkintaviranomaisen päätöksistä on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään. Pykälä siis yleisluonteisena syrjäytyisi erityisten esitutkintaviranomaisten päätöksentekoa koskevien säännösten edestä. Esimerkkinä muusta esitutkintaviranomaista koskevasta lainsäädännöstä voidaan mainita viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettu laki, joka sääntelee esimerkiksi tiedonsaantia esitutkinta-asiakirjoista. Mainitussa laissa säädetään muun ohessa päätöksenteosta ja muutoksenhausta sellaisessa asiassa.

2 §. *Suppean esitutkinnan sisältö.* Pykälässä säädettäisiin suppeasta esitutkinnasta tavalla, joka pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 44 §:n 2 ja 3 momentissa olevaa sääntelyä. Viimeksi mainitun pykälän 1 momenttia vastaava sääntely suppean esitutkinnan edellytyksistä olisi 3 luvun 14 §:n 1 ja 2 momentissa.

Pykälän 1 momentin mukaan suppeassa esitutkinnassa ei edelleenkään olisi tutkinnanjohtajaa. Kuulustelukertomukseen merkittäisiin vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö, joka voitaisiin kirjata kuulustelupöytäkirjan sijasta muuhun asiakirjaan.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että suppea esitutkinta saataisiin toimittaa noudattamatta 5 luvun 1 §:n sekä 7 luvun 11 §:n ja 14-16 §:n säännöksiä. Sama koskisi 7 luvun 10 §:n 2 momenttia avustajan käyttöoikeutta koskevan ilmoituksen osalta. Momentin ensimmäisessä virkkeessä mainitut säännökset koskisivat ilmoitusta syyttäjälle, kuulustelutodistajaa sekä vajaavaltaisen laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen edustajan osallistumista kuulusteluun. Jälkimmäisessä virkkeessä oleva rajaus johtuisi siitä, että voimassa olevan lain 29 §:n 2 momenttia vastaavaan 7 luvun 10 §:n 2 momenttiin otettaisiin myös nykyisin pykälän 1 momentissa oleva velvollisuus ilmoittaa epäillylle teosta, josta häntä epäillään. Tätä velvollisuutta olisi noudatettava myös suppeassa esitutkinnassa.

3 §. *Avustajan kelpoisuus.* Pykälässä säädettäisiin avustajan kelpoisuudesta tavalla, joka joiltakin osin poikkeaisi voimassa olevan lain 45 §:stä.

Pykälän *2 momenttiin* lisättäisiin esteellisyysperusteeksi se, että avustaja on ryhdyttyään avustajaksi kyseisessä asiassa menetellyt lain tai hyvän asianajotavan vastaisesti siten, että hänen jatkamisensa avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä. Kohdan soveltamisen kohtuullisen korkeaa kynnystä ilmentäisi sen loppu. Lähtökohtana on kuitenkin se, että asianosainen saa esitutkinnassa käyttää valitsemaansa avustajaa.

Pykälän *3 momentin* viimeiseen virkkeeseen lisättäisiin sana ”aiheettomasti”. Tutkintaa ei siis tarvitsisi aiheettomasti viivyttää niissä tapauksissa, joissa joudutaan hankkimaan uusi avustaja sen vuoksi, että ensin hankittu tai ehdotettu avustaja ei ole täyttänyt kelpoisuusehtoja.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, avustajan vaihtaminen ei välttämättä johdu siitä, että asianosainen on tutkintaa viivyttääkseen nimennyt avustajakseen tehtävään kelpaamattoman henkilön. Esitutkintatoimenpiteitä ja erityisesti kuulustelua pitäisi aina lykätä niin, että uusi avustaja ehtii mukaan asianosaista avustamaan, jos rikoksen selvittäminen ei lykkäämisen kautta vaarannu.

Pykälän *4 momentti* olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Säännöksen mukaan sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen olisi päätettävä, onko tutkinnanjohtajan 2 momentin nojalla tekemää päätöstä noudatettava. Asian ratkaisisi se tuomioistuin, jonka toimivaltaan pääasian tutkiminen kuuluu. Tuomioistuimen päätökseen ei saisi hakea muutosta valittamalla. Vaatimuksen esittänyt saisi kannella tuomioistuimen päätöksestä siten kuin pakkokeinolaissa vangitsemisen osalta säädetään.

Vaatimuksen esittäjinä tulisivat kysymykseen sekä asianosainen että se avustaja, jota tutkinnanjohtaja ei ole pitänyt kelpoisena toimimaan avustajana. Vaikka momentissa ei säädettäisi määräaikaa tuomioistuinkäsittelylle, lähtökohtana olisi mahdollisimman nopea käsittely asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi. Asianosainen voisi halutessaan ottaa tilapäisesti jonkun toisen avustamaan häntä, kunnes tuomioistuin ratkaisee asian. Usein tarvetta avustajan pikaiseen käyttämiseen saattaa kuitenkin olla. Sovellettaviksi tulisivat kantelun osalta pakkokeinolain 3 luvun 19 §:n 2 momentin menettelysäännökset. Tilaisuus vastauksen antamiseen tulisi kuitenkin varata päätöksen tehneelle tutkinnanjohtajalle.

4 §. *Asiantuntijalausunto.* Pykälän mukaan esitutkintaa varten voitaisiin hankkia asiantuntijalausunto esitutkinnassa selvitettävää asiaa koskevasta kysymyksestä (1 momentti). Pykälän 2 momentin mukaan asiantuntijana ei saisi toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu. Pykälän 1 momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 46 §:n ensimmäisestä virkkeestä, jonka mukaan tutkinnanjohtajalla on oikeus hankkia tarvittaessa asiantuntijalausuntoja. Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan säännöksen toista virkettä.

Pykälän muuttamisella voimassa olevaan pykälään nähden korostettaisiin sitä, että asiantuntijalausunnon voi tapauksesta riippuen pyytää tutkinnanjohtajan ohella myös tutkija. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei tutkinnanjohtajan mielipiteellä olisi suuri merkitys niissäkin tapauksissa, joissa tutkija huolehtii asiantuntijalausunnon hankkimisesta. Tämä näkökohta korostuu silloin, kun kysymys on esimerkiksi laajan tai muuten merkittäviä kustannuksia aiheuttavan lausunnon hankkimisesta. Lain 2 luvun 3 §:n mukaan tutkija kuitenkin toimisi tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena. Pykälässä tarkoitettuja lausuntoja olisivat ne, joita hankitaan poliisihallinnon ulkopuolisilta asiantuntijoilta, koska vain tällaisten lausuntojen osalta on erityistä sääntelytarvetta. Esimerkiksi keskusrikospoliisin rikoslaboratoriolta hankittavat lausunnot jäisivät pykälän soveltamisalan ulkopuolelle.

Asiantuntijalausuntojen osalta erityisasemassa olisivat edelleen mielentilatutkimuksiin liittyvät lausunnot, joiden hankkimista säännellään tyhjentävästi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 45 §:ssä. Mainitun pykälän 2 momentin mukaan tuomioistuin voi syyttäjän taikka rikoksesta epäillyn tai tämän edunvalvojan esityksestä määrätä pykälän 1 momentin 2 ja 3 kohdassa säädetyin edellytyksin (vastaajan mielentilan tutkiminen on perusteltua, vastaaja suostuu mielentilatutkimukseen tai hän on vangittuna tai häntä syytetään rikoksesta, josta voi seurata ankarampi rangaistus kuin vuosi vankeutta) epäillyn mielentilan tutkittavaksi jo esitutkinnan aikana tai ennen pääkäsittelyä, jos rikoksesta epäilty on tunnustanut syyllistyneensä rangaistavaksi säädettyyn tekoon tai jos mielentilatutkimuksen tarve on muutoin selvä.

5 §. *Ilmaisukielto.* Pykälässä säädettäisiin ilmaisukiellosta tavalla, joka osittain perustuisi voimassa olevan lain 48 §:ään sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 21 §:ään. Ehdotettavien muutosten taustoja on selostettu yleisperusteluissa. Muutosten vuoksi asioiden järjestystä pykälässä myös vaihdettaisiin.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että jos esitutkinnassa läsnä olevalle henkilölle ilmaistaan muita kuin häntä itseään tai hänen päämiestään koskevia tutkintaan liittyviä seikkoja, jotka eivät ennestään ole hänen tiedossaan, tutkinnanjohtaja voi kieltää häntä ilmaisemasta niitä sivullisille esitutkinnan aikana. Syyteharkinnan aikana ilmaisukiellosta päättäisi virallinen syyttäjä. Ilmaisukielto voitaisiin momentin mukaan antaa asianosaisen edustajalle ja avustajalle silloinkin, kun hän ei ole ollut läsnä tutkinnassa. Momentti vastaisi ensimmäisen ja kolmannen virkkeen osalta voimassa olevan esitutkintalain 48 §:n 1 momentin ensimmäistä ja kolmatta virkettä. Toinen virke olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi.

Momentin toinen virke liittyisi ensinnäkin tapauksiin, joissa tutkinnanjohtaja on määrännyt ilmaisukiellon keston sellaiseksi, että kiellon voimassaolo tosiasiallisesti jatkuu esitutkinnan päättymisen jälkeen. Tällainen jatkuminen voisi myös perustua tutkinnanjohtajan tietoiseen ratkaisuun. Tällaista ratkaisua harkittaessa tutkinnanjohtajan olisi yleensä syytä olla etukäteen yhteydessä viralliseen syyttäjän yhteistyövelvollisuutta koskevan 5 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti. Kun syyteharkinnan alkaessa olisi voimassa tutkinnanjohtajan antama kielto, syyttäjä voisi harkintansa mukaan antaa kiellon olla voimassa tai kumota sen. Toisaalta syyttäjä voisi kumoamisen yhteydessä määrätä uuden toisensisältöisen kiellon. Momentin toinen virke koskisi myös tapauksia, joissa ei ole esitutkinnan aikana määrättyä ilmaisukieltoa, vaan syyttäjä vasta syyteharkinnan aikana määräisi kiellon. Koska kiellon perusteena olisivat rikostutkinnalliset syyt, myös tällaisen ratkaisun tulisi käytännössä perustua esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyöhön.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että ilmaisukiellolla ei voida rajoittaa rikoksesta epäillyn oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Esimerkiksi hänen oikeuttaan keskustella puolustautumista varten asiasta avustajansa kanssa ei voida rajoittaa, vaikka tällaisessa keskustelussa käsiteltäisiin kiellon piirissä olevia seikkoja. Sinällään ilmaisukielto voitaisiin antaa myös esimerkiksi epäillylle ja hänen avustajalleen, koska momentissa ei rajoitettaisi niiden henkilöiden piiriä, joille kielto voidaan antaa muuten kuin ilmaisulla ”esitutkinnassa läsnä oleva henkilö”.

Pykälän *2 momentin* mukaan ilmaisukiellon edellytyksenä olisi, että 1 momentissa tarkoitettujen seikkojen ilmitulo esitutkinnan aikana voi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä taikka aiheuttaa asianosaiselle tai muulle henkilölle vahinkoa tai haittaa. Kielto voitaisiin määrätä olemaan voimassa esitutkinnan päättymisen jälkeenkin, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jos seikkojen ilmitulo voi vaikeuttaa muun vielä tutkittavana olevan rikoksen selvittämistä.

Momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 48 §:n 1 momentin toista virkettä. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uutta olisi sen sijaan momentin toisessa virkkeessä mahdollistettava ilmaisukiellon määrääminen olemaan voimassa esitutkinnan päättymisen jälkeenkin. Sääntely olisi tältä osin rikoksen selvittämisnäkökohtaan liittyen johdonmukainen viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain esitutkinta-asiakirjojen julkisuutta koskevan 24 §:n 1 momentin 3 kohdan kanssa. Määräys voitaisiin jo esitutkinnan aikana antaa si-

ten, että ilmaisukiellon voidaan olettaa ulottuvan esitutkinnan jälkeiseen aikaan, jos tarve kiellon voimassapitämiseen tutkinnan jälkeen on ilmeinen. Tähän liittyviä kysymyksiä on jo edellä käsitelty 1 momentin perusteluissa.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että ilmaisukielto annetaan enintään kolmen kuukauden määräajaksi kerrallaan. Kielto olisi annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Kiellossa olisi yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava kiellon rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta. Momentti pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 48 §:n 1 momentin viimeisessä virkkeessä sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 21 §:ssä olevaa sääntelyä.

Olennaisin muutos voimassa oleviin säännöksiin verrattuna olisi se, että kiellossa olisi yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat. Voimassa olevassa asetuksen säännöksessä puhutaan seikkojen mainitsemisesta. Tällä muutoksella haluttaisiin korostaa tarkkuutta ilmaisukiellon rajaamisessa. Tämä liittyy sekä tutkinnallisiin näkökohtiin että kiellon saajan oikeusturvaan. Muut sanonnalliset muutokset eivät olisi luonteeltaan asiallisia. Momentin perusteella kieltoa voitaisiin tarvittaessa jatkaa määräämällä uusi määräaika. Tämän määräämisen ja kiellon tiedoksiannon tulisi tapahtua samalla tavalla kuin ensimmäisellä kerralla.

Pykälän *4 momentti* sisältäisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden säännöksen. Sen ensimmäisen virkkeen mukaan ilmaisukielto olisi viipymättä kumottava ennen määräajan päättymistä, jos 2 momentissa tarkoitettua määräämisen edellytystä ei enää ole. Tämä koskisi sekä esitutkinnan aikaan että sen jälkeiseen aikaan kohdistuvia kieltoja. Edellytyksellä tarkoitettaisiin tässä rikoksen selvittämiseen taikka vahinkoon tai haittaan liittyvää määräämisen perustetta. Esitutkinta-aikaa koskeva ilmaisukielto tulisi yleensä kumota esitutkinnan päättyessä ja sen jälkeistä aikaa koskeva kielto virallisen syyttäjän päätettyä jättää syytteen nostamatta. Toisaalta kielto tulisi kumota, jos määräämisen perusteena ollutta rikoksen selvittämisen vaikeuttamista ei enää aiheudu, vaikka esitutkinta olisi edelleen käynnissä.

Momentin toisen virkkeen mukaan kiellon saajalle olisi ilmoitettava kiellon kumoamisesta. Tämä ilmoitus voitaisiin tehdä vapaamuotoisesti mutta kuitenkin niin, että ilmoituksen perillemeno varmistetaan asianmukaisesti. Kumoamisesta olisi myös tehtävä asianmukaiset merkinnät kiellon kumoavan viranomaisen asiakirjoihin.

Pykälän *5 momentissa* todettaisiin, että rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n nojalla, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Vastaava säännös on voimassa olevan esitutkintalain 48 §:n 2 momentissa.

6 §. *Salassapitovelvollisuus.* Pykälässä olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös salassapitovelvollisuudesta. Siinä todettaisiin ensinnäkin, että luvun 5 §:n mukainen ilmaisukielto ei vaikuta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentista aiheutuvaan salassapitovelvollisuuteen. Momentin toisen virkkeen mukaan esitutkintaviranomaisen olisi selostettava kiellon saajalle kiellon ja mainittuun säännökseen perustuvan salassapitovelvollisuuden suhdetta ja salassapitovelvolliselle salassapitovelvollisuuden sisältöä muutenkin, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentin mukaan asianosainen, hänen edustajansa tai avustajansa ei saa ilmaista sivullisille asianosaisaseman perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja, jotka koskevat muita kuin asianosaista itseään. Mainitun säännöksen ja ehdotettavan ilmaisukieltoa koskevan 5 §:n soveltamisalat olisivat osittain päällek-

käisiä. Julkisuuslain säännös koskee ainoastaan asianosaista sekä hänen edustajaansa ja avustajaansa. Esitutkintalain mukainen ilmaisukielto voitaisiin edelleen antaa kenelle tahansa esitutkinnassa läsnä olleelle henkilölle. Ilmaisukielto on määräaikainen ja perustuu erikseen tehtyyn päätökseen, kun taas asianosaisen salassapitovelvollisuus ei ole määräaikainen ja perustuu suoraan lakiin. Salassapitovelvollisuuden kohde ei ole myöskään sama. Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentti kohdistuu salassa pidettäviin tietoihin, ilmaisukielto voi periaatteessa koskea mitä tahansa julkisuusasteeltaan määrittelemättömiä tietoja.

Ilmaisukiellon ja salassapitovelvollisuuden edellä kuvatuista eroavaisuuksista johtuen kiellon saajalle olisi syytä selostaa kiellon ja salassapitovelvollisuuden suhdetta, jotta kiellon saaja olisi tietoinen esimerkiksi salassapitovelvollisuuden jatkumisesta kiellon päättymisen tai kumoamisen jälkeen. Salassapitovelvolliselle saattaa olla ylipäänsä tarvetta selostaa salassapitovelvollisuuteen, sen sisältöön ja voimassaoloon liittyviä kysymyksiä muissakin kuin ilmaisukieltoon ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin liittyvissä tapauksissa. Lähtökohtana olisi selostamisen, jollei sitä ole jostakin syystä pidettävä ilmeisen tarpeettomana. Tällaiset poikkeustapaukset olisivat ilmeisen harvinaisia. Tarpeetonta selostaminen saattaisi olla esimerkiksi silloin, kun salassapitovelvollinen on velvollisuuden sisällöstä ja ulottuvuudesta perillä oleva lakimies.

7 §. *Esitutkinnasta tiedottaminen.* Pykälässä säädettäisiin tietojen antamisesta esitutkinnasta julkisuuteen tavalla, joka osittain vastaisi nykyisin esitutkintalain 49 §:ssä sekä esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 8 ja 9 §:ssä olevaa sääntelyä. Tiedottamisella tarkoitettaisiin yksittäisen tapauksen saattamista yleisön tietoon. Tiedottamisesta on erotettava yleisten esitutkintaa koskevien tilastotietojen ja muiden vastaavien tietojen julkistaminen.

Pykälän *1 momentin* mukaan, jos esitutkinnasta on asian yhteiskunnallisen merkityksen, sen herättämän yleisen mielenkiinnon, rikoksen selvittämisen, rikoksesta epäillyn tavoittamisen, uuden rikoksen estämisen, rikoksesta aiheutuvan vahingon estämisen tai muun vastaavan syyn vuoksi tarpeen tiedottaa, tiedottaminen olisi tehtävä niin, että ketään ei aiheettomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

Pykälän 1 momentissa olisi voimassa olevaan sääntelyyn verrattuna uutta tiedottamisen tarpeeseen liittyvä osa. Säännöksessä säädettäisiin suuntaa antavasti niistä seikoista, joiden perusteella tiedottaminen saattaa olla tarpeen. Tiedottaminen riippuisi kuitenkin tapauskohtaisesta harkinnasta. Kuten voimassa olevan säännökset, momentti ei asettaisi esitutkintaviranomaiselle tiedottamisvelvollisuutta missään tapauksessa. Lisäksi momentissa vahinko ja haitta tehtäisiin toisiinsa nähden vaihtoehtoisiksi käyttämällä niiden välissä sanaa ”tai”, koska kummankin mahdollista aiheutumista ei ole aihetta edellyttää arvioinnissa.

Yhteiskunnallista merkitystä rikoksella saattaa olla epäillyn merkittävän aseman kautta tai sen vuoksi, että rikoksen vaikutukset ulottuvat laajalle. Nämä seikat voivat olla vaikuttamassa myös yleisen mielenkiinnon heräämiseen. Mielenkiintoa saattaa herättää myös esimerkiksi poikkeuksellinen yksittäinen henkirikos uhriin liittyvien seikkojen tai uhrien suuren lukumäärän vuoksi. Muut momentissa mainitut tapaukset olisivat sellaisia, joissa poliisi tyypillisesti tarvitsee yleisön apua tai joissa on tarpeen varoittaa yleisöä rikoksen haitallisista seurauksista. Esimerkkinä momentissa tarkoitetusta muusta vastaavasta syystä voitaisiin mainita sinällään harvinainen tilanne, jossa asianomistajia tiedotusvälineiden kautta kehotetaan ilmoittautumaan esitutkintaviranomaiselle kuulustelemista varten. Lain 7 luvun 2 §:n mukaan asianomis-

tajan kuulusteleminen voitaisiin jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää.

Epäilyksenalaiseksi saattamista sekä vahingon ja haitan aiheuttamista koskeva momentin loppu liittyisi voimakkaasti eräisiin 4 luvun mukaisiin esitutkintaperiaatteisiin eli syyttömyysolettamaan (2 §), vähimmän haitan periaatteeseen (5 §) ja hienotunteisuusperiaatteeseen (6 §). Tiedottamiseen vaikuttaa myös poliisilaista tuleva puolueettomuusperiaate. Kielto olla aiheuttamatta tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa koskisi kaikkia henkilöitä riippumatta siitä, onko heillä kysymyksessä olevassa esitutkinnassa määriteltyä asemaa vai ei. Kielto koskisi siis esimerkiksi asianomistajaa ja täysin ulkopuolisiakin henkilöitä.

Tiedottamiseen liittyen on syytä painottaa sitä, että lain mukaan salassa pidettäviä tietoja ei julkisuuteen voi antaa. Huomioon on otettava esimerkiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 3 kohta, joka edellyttää esitutkinta-asiakirjoista tiedon antamisen osalta esimerkiksi sitä, että antaminen ei ilman painavaa syytä saa aiheuttaa asiaan osalliselle vahinkoa tai kärsimystä. Tällaista painavaa syytä arvioitaessa merkitystä olisi nyt kysymyksessä olevassa momentissa tarkoitetuilla seikoilla. Toisaalta vaikka tieto olisi toisen lain säännösten nojalla julkista, sen yleisön tietoon saattaminen saattaa asettaa momentissa tarkoitetulla tavalla jonkun aiheettomasti epäilyksenalaiseksi tai aiheuttaa jollekin tarpeetonta vahinkoa, minkä vuoksi tiedottamiseen ei saa ryhtyä.

Pykälän *2 momentin* mukaan henkilön nimen tai kuvan saisi antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi.

Momentti poikkeaisi eräiltä osin voimassa olevan asetuksen 8 §:stä. Uusi säännös koskisi kaikkia henkilöitä, ei nykysäännöksen tavoin vain rikoksesta epäiltyä. Yleisperusteluissa on tältä osin mainittu esimerkkinä henkirikoksen uhrin nimen ja kuvan julkaiseminen rikoksen selvittämistarkoituksessa. Tällaisessa tapauksessa on selvästi tuotava ilmi se, että kysymys ei ole epäillystä. Toisaalta henkilön julkisuuteen tuominen rikoksesta epäiltynä edellyttäisi vahvaa rikosepäilyä tukevaa selvitystä.

Toinen muutos voimassa olevaan sääntelyyn verrattuna liittyisi siihen, että momentin luettelo tapauksista, joissa julkisuuteen antaminen on mahdollista, olisi tyhjentävä. Voimassa olevan pykälän ilmaus ”tai muusta painavasta syystä” korvattaisiin uuden rikoksen estämistarkoituksella ja rikoksesta aiheutuvan vahingon estämistarkoituksella.

Momentissa käytettäväksi ehdotettu sana ”välttämätöntä” tarkoittaisi korkeaa kynnystä nimen tai kuvan julkistamisen suhteen. Lisäkynnys tulisi pykälän 1 momentista, jonka mukaan ketään ei saa aiheettomasti saattaa epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei saa tarpeettomasti aiheuttaa vahinkoa tai haittaa. Huomioon olisi otettava myös esitutkintaperiaatteet, erityisesti suhteellisuusperiaate siihen liittyvine rikoksen selvittämisintresseineen sekä vähimmän haitan periaate.

Yleisesti ottaen sekä 1 että 2 momentin osalta voidaan todeta, että julkisuuteen annettavien tietojen sisältöön, tietojen julkisuuteen antamisen edellytyksiin ja epäillyn nimen julkaisemiseen vaikuttavat tapauskohtaiset seikat. Huomioon on otettava paikkakuntaiset tekijät ja tietojen yksilöintitapa. Esimerkiksi pienellä paikkakunnalla epäillyn henkilöllisyys saattaa selvitä vähäisistäkin tiedoista. Jollei ole 2 momentissa tarkoitettuja edellytyksiä, tietoja epäillystä ei saa antaa siten, että tietojen yksityiskohtaisuuden vuoksi tai muusta syystä epäillyn henkilölli-

syys tosiasiallisesti paljastuu. Vaikka yksittäinen tieto ei johtaisi henkilöllisyyden paljastumiseen, sellaisten tietojen yhdistelmä saattaa johtaa siihen. Erityisesti on pyrittävä siihen, että henkilö saa tiedon itseään koskettavasta rikosasiasta muuten kuin tiedotusvälineiden kautta. Tämä koskee esimerkiksi tietoa siitä, että henkilö on joutunut epäillyn asemaan tai että henkilön lähiomainen on joutunut henkirikoksen uhriksi.

Pykälän *3 momentin* mukaan oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen olisi tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehillään sekä heidän määräämällään muulla virkamiehellä. Pykälä muuttuisi voimassa olevan asetuksen 9 §:ään verrattuna sillä tavalla, että myös tutkinnanjohtaja voisi määrätä alaisensa esitutkintavirkamiehen huolehtimaan tiedottamisesta.

8 §. *Tietojen saaminen viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä.* Pykälän viittaussäännöksessä todettaisiin selvyyden vuoksi, että rikoksen selvittämiseksi tarvittavien tietojen saamisesta viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä säädetään poliisilain 4 luvun 2 ja 3 §:ssä.

9 §. *Ilmoitukset asianomistajalle.* Pykälässä säädettäisiin asianomistajalle tehtävistä ilmoituksista tavalla, joka asiallisesti pitkälti vastaisi esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 3, 5 ja 6 §:ssä olevaa sääntelyä. Säännökset olisivat ilmaisuiltaan asetuksen säännöksiä tiivistetympiä. Säännösten lakiin ottamisella muun ohessa korostettaisiin ilmoitusvelvollisuutta, koska ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön mukaan ilmoittamisvelvollisuuden täyttämisessä on käytännössä puutteita. Pykälään ei otettaisi asetuksen 4 §:ää vastaavaa säännöstä ilmoittamisesta esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, koska sellaisen ilmoitusvelvollisuuden säänteleminen tulisi katettua esitutkintapäätöstä koskevan 1 §:n kautta. Pykälä täydentäisi muualla ehdotettavassa laissa olevia ilmoittamista ja siihen rinnastettavia toimenpiteitä koskevia säännöksiä, mikä todettaisiin 1 momentin johdannossa.

Pykälän *1 momentin* 1 kohdan mukaan esitutkintaviranomaisen olisi ilmoitettava asianomistajalle mahdollisuuksien mukaan siitä, mihin toimenpiteisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen tai esitutkintaviranomaisen tietoon muuten tulleen rikoksen johdosta ryhdytään. Momentti vastaisi asetuksen 3 §:ää.

Momentin 2 kohdassa säädettäisiin velvollisuudesta ilmoittaa asianomistajalle hänen rikoksesta epäiltyyn kohdistaman rangaistusvaatimuksensa merkityksestä, jos vaatimus on edellytyksenä esitutkinnan toimittamiselle tai jatkamiselle. Kohta vastaisi asiallisesti asetuksen 5 §:n 1 momenttia. Siinä säädetään, että kun asianomistaja ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle asianomistajarikoksesta tai kun asianomistajarikoksen esitutkinta aloitetaan esitutkintalain 3 §:n 2 momentissa (ehdotettavan lain 3 luvun 4 §:n 2 momentti) tarkoitetussa tapauksessa, asianomistajalle on ilmoitettava, että esitutkinta toimitetaan tai sitä jatketaan vain, jos hän vaatii rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, ja että se lopetetaan, jos hän peruuttaa rangaistusvaatimuksensa. Ilmoitukset tehdään, milloin se on mahdollista, rikoksesta tehtävää ilmoitusta vastaanotettaessa tai ilmoitettaessa asianomistajalle tutkinnan aloittamisesta ja viimeistään asianomistajaa kuulusteltaessa. Tämä asetuksessa oleva tarkempi sääntely soveltuu kysymyksessä olevan kohdan perusteluiksi.

Momentin 3 kohdan mukaan ilmoitusvelvollisuus koskisi myös viipymättä ilmoittamista asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamisesta 3 luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetussa tapauksessa. Tämä vastaisi asetuksen 5 §:n 2 momentissa olevaa sääntelyä. Kysymyksessä ovat tapaukset, joissa esitutkinta toimitetaan syyttäjän pyynnöstä yleisen edun sitä vaatiessa, vaikkei asianomistaja vaadi rikokseen syyllistyneelle rangaistusta.

Pykälän *2 momentin* mukaan, jos asianomistaja on kärsinyt rikoksen johdosta vahinkoa, josta hänellä on ilmeisesti oikeus saada korvausta rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla, esitutkintaviranomaisen olisi lisäksi ilmoitettava asianomistajalle oikeudesta korvaukseen ja tarvittaessa opastettava häntä korvauksen hakemisessa. Momentti vastaisi asetuksen 6 §:ssä olevaa säännöstä sillä korjauksella, että voimassa olevassa pykälässä mainitaan kumottu rikosvahinkojen korvaamisesta valtion varoista annettu laki (935/73).

10 §. *Tarkemmat säännökset.* Pykälässä säädettäisiin asetuksenantovaltuutuksesta. Valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin 1) rikosilmoituksen kirjaamistavasta; 2) ryhmätunnistuksen järjestämisestä; ja 3) kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä.

Rikosilmoituksen kirjaamista koskevaa sääntelyä on nyt esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 1 §:ssä. Uudella asetuksella korvattaisiin ryhmätunnistuksesta annettu valtioneuvoston asetus. Lisäksi asetuksella säädettäisiin esimerkiksi sellaisista asioista, joista nyt säädetään asetuksen 16 §:ssä (merkinnät kuulustelupöytäkirjaan) sekä 19 ja 20 §:ssä (esitutkintaa koskevat merkinnät ja merkinnän pakkokeinojen käyttämisestä esitutkintapöytäkirjaan).

11 §. *Voimaantulosäännökset.* Pykälässä olisivat lain voimaantulopäivämäärää ja voimassa olevan esitutkintalain kumoamista koskevat säännökset.

1.2 Pakkokeinolaki

1 luku. Yleiset säännökset

1 §. *Lain soveltamisala.* Pykälän mukaan tässä laissa säädettäisiin pakkokeinojen käytöstä ja niiden käytön edellytyksistä, jollei laissa erikseen toisin säädetä. Voimassa olevassa laissa ei ole soveltamisalasäännöstä.

Kuten nykyisinkin, ehdotettava uusi pakkokeinolaki sisältäisi yleissäännökset rikosprosessuaalisista pakkokeinoista. Pakkokeinolain yleissäännökset tulisivat osittain sovellettaviksi myös muiden viranomaisten kuin poliisin suorittamassa esitutkinnassa näitä muita viranomaisia koskevissa laeissa olevien pakkokeinolakiin kohdistuvien viittausten vuoksi. Toisaalta esimerkiksi sotilaskurinpitolaissa, rajavartiolaissa ja tullilaissa olisi edelleen pakkokeinolain säännökset syrjäyttäviä erityissäännöksiä pakkokeinojen käyttämisestä. Poliisilakiin puolestaan edelleen otettaisiin poliisiviranomaisia koskevia pakkokeinojen käyttöön oikeuttavia säännöksiä, jotka erityissäännöksinä syrjäyttäisivät pakkokeinolain säännökset tai täydentäisivät pakkokeinolain säännöksiä. Lisäksi esimerkiksi useista kiinniottamiseen, pidättämiseen ja vangitsemiseen liittyvistä kysymyksistä säädetään tutkintavankeuslaissa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa.

2 §. *Suhteellisuusperiaate.* Pykälään ehdotetaan otettavaksi voimassa olevan pakkokeinolain 7 luvun 1 a §:ssä oleva suhteellisuusperiaate. Pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat. Pakkokeinojen käyt-

töä koskevat periaatteet tulisi selvyyden vuoksi keskittää yleisiä säännöksiä koskevaan 1 lukuun.

3 §. *Vähimmän haitan periaate.* Pykälässä säädettäisiin ehdotettavan esitutkintalain 4 luvun 5 §:ää vastaavasti vähimmän haitan periaatteesta, joka on keskeisimpiä pakkokeinojen käytössä sovellettavia periaatteita mutta josta ei säädetä voimassa olevassa pakkokeinolaissa. Periaatteen mukaan pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi. Pakkokeinon käytöllä ei kyseisen periaatteen mukaan myöskään saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa. Vähimmän haitan periaate tulisi sen tärkeän merkityksen vuoksi kirjata myös pakkokeinolakiin.

4 §. *Hienotunteisuusperiaate.* Pykälässä ehdotetaan sen tärkeyden vuoksi säädettäväksi hienotunteisuusperiaatteesta, jonka mukaan pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti. Periaate liittyy siihen, että pakkokeinojen käyttäminen saattaa tulla ulkopuolisten tietoon. Pakkokeinojen käytöstä voidaan tehdä johtopäätöksiä niiden kohteena oleviin henkilöihin kohdistuvista rikosepäilyistä. Hienotunteisuusperiaatetta voidaan myös pakkokeinojen käytön puolella pitää itsenäisenä periaatteena siitä huolimatta, että henkilön joutumisesta epäilynalaiseksi saattaa myös aiheutua hänelle edellisessä pykälässä tarkoitettua vahinkoa tai haittaa.

Pykälän soveltamisessa voitaisiin ottaa huomioon samanlaisia näkökohtia kuin sovellettaessa hienotunteisuusperiaatteen sisältävää esitutkintalain 4 luvun 6 §:ää. Tämä tarkoittaa esimerkiksi henkilöön ikään tai terveydentilaan taikka häveliäisyysnäkökohtiin liittyvien seikkojen huomioonottamista.

5 §. *Itseapu.* Pykälässä säädettäisiin itseavusta voimassa olevan lain 1 luvun 2 a §:ää vastaavasti. Pykälä ei luontevasti kuulu kiinniottamista, pidättämistä ja vangitsemista koskevaan lukuun, vaan pikemminkin yleisiin säännöksiin.

2 luku. Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

Kiinniottaminen

1 §. *Poliisimiehen kiinniotto-oikeus.* Pykälässä säädettäisiin poliisimiehen kiinniotto-oikeudesta tavalla, joka osittain perustuisi voimassa olevaan sääntelyyn. Pykälän 1 momentissa olevan uuden säännöksen mukaan poliisimies saisi rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Pykälän 2 momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 2 §:n 1 momenttia. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi olisi 2 momentin toinen virke, jonka mukaan poliisimies saisi lisäksi ottaa tuomioistuimen pääkäsittelyn tai päätösharkinnan aikana kiinni vastaajan, jonka vangitsemista tuomitsemisen yhteydessä on vaadittu, jos kiinniottaminen on tarpeen hänen poistumisensa estämiseksi.

Voimassa olevan lain 1 luvun 2 §:n 2 momenttiin verrattuna pykälän 3 momenttiin lisättäisiin viimeinen virke, jonka mukaan kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia edellyttää pidättämisen edellytysten olemassaoloa. Toisaalta tästä säännöksestä poistettaisiin virke kiinniottamisen syyn ilmoittamisesta kiinni otetulle, koska kiinniottamisesta ilmoittamisesta säädettäisiin erikseen 4 §:ssä.

Pykälän 1 momentti liittyisi esitutkintalain 6 luvun 3 §:ään, jossa säädettäisiin rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun taikka sieltä poistumassa olevan henkilön kiinniottamisesta. Mainittu pykälä liittyisi poliisimiehen antamaan kehotukseen. Pykälä ja tämän pykälän 1 momentti liittyisivät toisiinsa, vaikka niillä on toisistaan riippumattomat soveltamisalat.

Pykälän 3 momenttiin tehdyn lisäyksen kautta sääntely yhdenmukaistettaisiin esitutkintalain 6 luvun 5 §:n kanssa. Mainitun pykälän 2 momentissa olisivat vastaavat 12 ja 24 tunnin aikarajat. Määräaikojen laskemisen ja kiinni otetun suostumisen osalta viitataan kyseisen pykälän perusteluissa esitettyyn. Tässäkin yhteydessä on syytä korostaa sitä, että kyseiset aikarajat ovat enimmäisaikoja ja että vähimmän haitan periaatteen mukaisesti henkilöä ei tule pitää kiinni pidempää kuin on välttämätöntä rikostutkinnallisista syistä. Kiinnipitämisaikana tietoon tuleva uusi pidättämiseen oikeuttava rikos ei mahdollista kiinnipitämisen jatkamista yli 24 tunnin, jos ei tehdä nimenomaista pidättämispäätöstä. Jos sellaista päätöstä ei tehdä, henkilö tulee päästää vapaaksi, jolloin hänen uudelleen kuulustelemisensa siihen mahdollisesti liittyvine kiinniottamisineen olisi mahdollinen esitutkintalain 6 luvun 5 §:n 3 momentin mukaisesti.

2 §. *Yleinen kiinniotto-oikeus.* Pykälässä säädettäisiin kiinniotto-oikeudesta tavalla, joka oikeuden nimeä lukuun ottamatta vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 1 §:n 1-3 momentissa olevaa.

Yleistä kiinniotto-oikeutta käyttäen kiinni otettuun henkilöön sovellettaisiin aikarajoja, jotka koskevat läsnäoloa esitutkinnassa. Tältä osin voidaan viitata ehdotettavan esitutkintalain 6 luvun 5 §:ään. Määräajat alkaisivat kulua kiinniottamisesta, jonka ajankohta sen poliisimiehen tulisi selvittää, jolle kiinni otettu luovutetaan. Epäselvissä tapauksissa tulisi turvautua laskemistapaan, jolla määräaikojen ylittämättä jättäminen varmistetaan.

3 §. *Voimakeinojen käyttö.* Pykälässä säädettäisiin voimakeinojen käytöstä yleisen kiinni-ottooikeuden käyttämisen yhteydessä tavalla, joka yhtä muutosta lukuun ottamatta vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 1 §:n 4 ja 5 momentissa olevaa sääntelyä. Voimassa olevassa laissa oleva sana ”tarpeellisia” korvattaisiin sanalla ”välttämättömiä”, millä halutaan korostaa sitä, että voimakeinojen käyttöön tulisi turvautua vain poikkeuksellisesti. Voimakeinoihin turvautumisen tulee olla viimeinen keino, kun muut keinot (esimerkiksi kiinniotettavan taivuttelu tai ilmoittaminen poliisille) eivät auta. Nykyisen pykälän jakaminen kahtia liittyisi sen tarpeettomaan pituuteen ja moniaineksiseen sisältöön.

4 §. *Kiinniottamisesta ilmoittaminen.* Pykälään keskitettäisiin kiinniottamisesta ilmoittamista koskevat säännökset. Pykälän 1 momenttiin otettaisiin voimassa olevan lain 1 luvun 2 §:n 2 momentin viimeinen virke sillä tavalla sanonnallisesti muiden ehdotettavien säännösten kanssa yhdenmukaistettuna, että sana ”heti” korvattaisiin sanalla ”viipymättä”. Kiinni otetulle olisi siis viipymättä ilmoitettava kiinniottamisen syy.

Pykälän 2 momenttiin otettaisiin uusi viittaussäännös, jonka mukaan kiinniottamisesta ilmoittamisesta kiinni otetun läheiselle tai muulle henkilölle säädetään poliisien säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n 2 momentissa. Tässä esityksessä mainittu säännös ehdotetaan muutettavaksi. Ehdotuksen mukaan kiinni otetun vapaudenmenetyksestä olisi ilmoitettava kiinni otetun osoituksen mukaan hänen läheiselleen tai muulle henkilölle. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiselle, ilmoittamista kiinniottamisesta voi-

taisiin lykätä tai se voitaisiin jättää tekemättä. Ilmoitusta ei saisi ilman erityistä syytä tehdä vastoin kiinni otetun tahtoa.

Kuten voimassa olevassa laissakin, kiinniottamisesta ilmoittamista koskeva pykälä varsinaisesti velvoittaisi kiinni ottavaa poliisimiestä tai poliisimiestä, jolle kiinni otettu luovutetaan. Tästä huolimatta suotavana voidaan pitää sitä, että myös tavallinen kansalainen yleiseen kiinniotto-oikeuteen turvautuessaan mahdollisuuksien mukaan ilmoittaa kiinni ottamalleen henkilölle kiinniottamisen syyn. Tällä voi olla eräänä seikkana merkitystä arvioitaessa sitä, onko kiinniottaminen tehty asianmukaisesti tai onko sen yhteydessä muuten toimittu asianmukaisesti. Ilman ilmoittamista kiinni otettavalle saattaa jäädä epäselväksi se, mistä asiassa on kysymys.

Pidättäminen

5 §. *Pidättämisen edellytykset.* Pykälää ehdotetaan jonkin verran muutettavaksi verrattuna voimassa olevan lain 1 luvun 3 §:ään. Pykälän 3 momentissa nykyisin oleva kohtuuttoman pidättämisen kielto erotettaisiin sen korostamiseksi ja lainsäädännön selkeyden lisäämiseksi 6 §:ään. Lisäksi voimassa olevaan pykälään verrattuna pykälään lisättäisiin uusi selventävä 3 momentti, jonka mukaan alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa pidättää.

Tässä yhteydessä on syytä 1 momentin 1 kohdan (rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta) osalta korostaa sitä, että pidättämisessä ja, koska pykälää sovellettaisiin myös vangitsemistapauksissa, myös vangitsemisessa käytettävä rikosnimike on asianmukaisesti sovitettava epäiltyyn rikokseen liittyviin seikkoihin ja olosuhteisiin. Tämä koskee esimerkiksi rajanvetoa tapon yrityksen ja törkeän pahoinpitelyn välillä.

Pykälään ei ehdoteta otettavaksi uutta pidättämisperustetta, joka liittyisi omaisuuden palauttamiseen taikka menettämisseuraamuksen tai vahingonkorvauksen turvaamiseen ja jota on käsitelty yleisperusteluissa. Pykälän yleisperusteluissa on lisäksi arvioitu pykälän 1 momentin 1 kohtaan ehdotettavaksi otetun ja nykyisin 1 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa olevan pidättämis- ja vangitsemisperusteen asianmukaisuutta. Arvioinnissa päädyttiin perusteen säilyttämiseen sellaisenaan. EIT:n ratkaisukäytännön mukaan pelkkään rikosepäilyyn perustuvaan vangittuna pitämiseen on suhtauduttava sitä kriittisemmin mitä pidemmälle aika kuluu. Vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä tähän näkökohtaan voidaan kiinnittää erityistä huomiota vangittuna pitämisen kohtuullisuuden arvioinnin kautta. Lisäksi syytteen nostamisen määräaika tulee määrätä mahdollisimman lyhyeksi.

Pakkokeinolain pidättämisperusteita koskevissa ylimpien laillisuusvalvojien päätöksissä on yleensä ollut kysymys siitä, onko pidättämiseen oikeuttava laissa edellytetty rikosepäily ollut olemassa. Päätöksistä ei ole kuitenkaan tehtävissä selkeitä yleistyksiä tapauskohtaisten erityisten seikkojen ollessa ratkaisevia.

Rikosepäilyyn liittyy EIS 5 artiklan 1 kappaleen c kohta, jonka mukaan henkilö voidaan pidättää ja hänen vapautensa riistää lain nojalla hänen saattamisekseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakenemasta teon jälkeen. Esimerkiksi ratkaisussa *N.C. v. Italia 11.1.2001* todetaan, että mainitun kohdan vaatimus epäilyn uskottavuudesta (”reasonable doubt”) pidättämisen perusteena muodostaa keskeisen takeen mielivaltaa vastaan. Mainitun ratkaisun perusteella epäilyä voidaan pitää uskottavana vain silloin, kun on olemassa tosiseikkoja tai tietoja, joiden perusteella objektiivinen tarkkailija voi vakuuttua

siitä, että asianomainen henkilö on saattanut tehdä rikoksen. Uskottavuus riippuu tapauksen kaikista asianhaaroista. Kappale ei edellytä, että poliisilla olisi syytteen nostamiseen riittävää näyttöä pidätyshetkellä tai pidätysaikana. Kuitenkin pidättämisen yleisistä edellytyksistä on esitettävä riittävä selvitys vangitsemisvaatimuksessa ja sen käsittelyn yhteydessä.

Vähimmän haitan periaatteen mukaisesti pidättämiseen ja vangitsemiseen ei tule turvautua, jos pakkokeinon käytön tavoitteet ovat saavutettavissa vapaudenriistoa lievemmällä mainittujen pakkokeinojen vaihtoehtona olevalla pakkokeinolla. Voimassa olevan lainsäädännön mukaan tällaisena pakkokeinona on nyt matkustuskielto. Tullilaitoksen käytettävissä on periaatteessa tullilain 44 §:n mukainen vakuuden edellyttäminen, johon ei kuitenkaan käytännössä turvauduta. Vakuusjärjestelyihin liittyviä kysymyksiä on käsitelty yleisperusteluissa.

Pykälän 1 momentin 2 c kohdassa käytettäisiin pakkokeinolaissa ensimmäisen kerran käsitettä ”rikollinen toiminta”, jota myöhemmin käytettäisiin myös matkustuskiellon edellytyksistä säädettäessä. Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että kysymyksessä täytyy olla nimenomaan epäily rangaistavaksi säädetyn teon tai säädettyjen tekojen eli rikoksen tai rikosten tekemisestä. Tästä näkökohdasta huolimatta käytettäisiin voimassa olevan lain mukaista ilmausta ”rikollinen toiminta”, koska tapauskohtaisista olosuhteista saattaa esimerkiksi riippua, onko syytä epäillä henkilön syyllistyvän yhteen vai useampaan rikokseen. Usein käytännössä on kysymys rikoskierteessä olevan henkilön rikollisen toiminnan katkaisemisesta.

Pykälän 1 momentin 4 kohdan mukaisen vangitsemisperusteen (epäillyllä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa) osalta voidaan todeta se, että ulkomaalaisen vapaus tulisi vain mahdollisimman rajatuissa tapauksissa riistää kohdassa tarkoitetun karttamisvaaran perusteella. Vähimmän haitan periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen soveltamisen lisäksi tulisi ottaa huomioon mahdollisuudet saada epäilty yhteistoiminnassa hänen kotimaansa viranomaisten kanssa tulemaan ulkomailta osallistumaan rikosprosessiin tai tulemaan suorittamaan rangaistusta. Huomioon on otettava kansainvälistä toimintaa koskevat yleissopimukset ja muut instrumentit. Rikostutkinta on tällaisissa tapauksissa pyrittävä tekemään mahdollisimman nopeasti, jotta ulkomaalaiselle ei vapaudenriiston kautta tai muuten aiheuteta aiheetonta haittaa.

Myöskään uudessa laissa ei säädettäisi pidättämiseen liittyvästä menettelystä. Mahdollisuuksien ja tarpeen mukaan rikoksesta epäiltyä tulisi kuitenkin kuulla pidättämisen edellytyksiä harkittaessa. Tämä liittyy erityisesti pidättämisen kohtuullisuuden arviointiin. Ainoastaan epäillyllä itsellään on usein tietoa sellaisista henkilökohtaisista olosuhteista, jotka voivat tehdä pidättämisen kohtuuttomaksi seuraavassa pykälässä tarkoitetulla tavalla. Tämä kuuleminen voisi toteutua siten, että epäillylle kerrotaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen alustava käsitys pidättämisen edellytysten olemassaolosta ja varataan hänelle tilaisuus lausua tästä käsityksestä.

6 §. *Kohtuuttoman pidättämisen kielto.* Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan lain 1 luvun 3 §:n 3 momenttia vastaavasti, että ketään ei saa pidättää, jos pidättäminen olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi. Vastaavansisältöinen kohtuuttoman vangitsemisen kielto otettaisiin 13 §:ään, joten tämän pykälän perusteluissa esitetyllä on merkitystä senkin pykälän tulkinnassa ja soveltamisessa.

Kohtuuttoman pidättämisen kielto korostuu pidättämiskynnystä koskevissa ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisuissa. Useissa päätöksissä on viitattu pakkokeinolain esitöihin (HE 14/1985 vp), joiden mukaan pidättäminen on kohtuutonta, jos tutkittavana olevasta rikoksesta ei yleisen rangaistuskäytännön mukaan seuraa sakkoa ankarampaa rangaistusta.

Pakkokeinolain esitöissä korostettiin sitä, että pidättäminen voi vaikuttaa haitallisesti erityisesti nuoreen henkilöön, minkä vuoksi alle 18-vuotiaan epäillyn pidättämistä olisi mahdollisuuksien mukaan vältettävä. Siitäkin huolimatta, että ikäryhmään kuuluvien tutkintavankien määrä on vakiintunut melko alhaiseksi (alle 10 vankiloissa samaan aikaan), tätä näkökohtaa on edelleen syytä korostaa. EIT on korostanut tutkintavankeuden käyttöä viimesijaisena keinona alaikäisten epäiltyjen kohdalla ja tutkintavankeuden mahdollisimman lyhyttä kestoa tällaisissa tapauksissa (esimerkiksi *Nart v. Turkki 6.5.2008*).

Vapaudenriiston erityistä haitallisuutta nuorten kohdalla on entisestään painotettu pakkokeinolain säätämisen jälkeen, mitä ilmentävät eräät rikoslakiin otetut säännökset. Tämä koskee sekä valintaa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä (rikoslain 6 luvun 9 §) että nuorisorangaistuksen tuomitsemista (rikoslain 6 luvun 10 a §). Mainittujen pykälien eräänä tavoitteena on, että alle 18-vuotiaana rikokseen syyllistyneitä vain erittäin harvoissa tapauksissa tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Vuonna 2000 julkaistun tutkimuksen johtopäätösten mukaan periaate nuoreen kohdistuvan vapaudenriiston viimesijaisuudesta ei olisi täysin toteutunut rikosprosessuaalista vapaudenriistoa käytettäessä.

Rikoksesta epäillyn henkilökohtaisiin oloihin saattavat liittyä pidättämisen tai vangitsemisen vaikutukset muuhun hänelle läheiseen henkilöön kuin häneen itseensä. Myös tällaiset vaikutukset tulisi ottaa huomioon pidättämistä tai vangitsemista harkittaessa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa vangittavaksi vaaditun yksinhuollossa on pieni lapsi, joka jäisi vaille tarpeellista huoltoa vapaudenriiston vuoksi.

7 §. *Pidätetyn vapaaksi päästäminen.* Pykälän sääntely asiallisesti vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 4 §:ssä olevaa. Pykälän 1 momentin mukaan pidätetty olisi päästettävä vapaaksi heti, kun pidättämisen edellytyksiä ei enää ole. Pidätetty olisi päästettävä vapaaksi viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetyn ajan kuluttua, jollei häntä vaadita vangittavaksi. Vaatimus pidätetyn vangitsemisesta olisi edelleen tehtävä tuomioistuimelle viipymättä ja viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista (3 luvun 4 §).

Pykälän 2 momentin mukaan pidätetyn päästämisestä vapaaksi päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä siitä päättäisi kuitenkin tuomioistuin. Momentin jälkimmäinen virke ei estä sitä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää pidätetyn vapaaksi päästämisestä vangitsemisvaatimuksen tekemisen jälkeen mutta ennen vaatimuksen käsittelyn aloittamista tuomioistuimen istunnossa.

8 §. *Uudelleen pidättäminen.* Pykälän mukaan rikoksesta pidätettyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saisi uudelleen pidättää samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä pidättämisestä tai vangitsemisesta. Vastaava säännös on voimassa olevan lain 1 luvun 5 §:ssä.

Pykälää sovellettaisiin myös seikkoihin, jotka ovat olleet viranomaisen tiedossa sen päättäessä vapaaksi päästämisestä. Sen jälkeen on siis tietoon täytynyt tulla uusia asiaan vaikuttavia seikkoja, jotta henkilö voitaisiin pidättää uudelleen. Virallisen syyttäjän suorittama asian uudelleenarviointi ei olisi tällaisen uusi seikka. Pykälän vaikutukset ulottuisivat usein käytännössä myös uudelleen vangitsemiseen, mutta aina ei olisi niin. Sen vuoksi uudelleen vangitsemiseen liittyvistä kysymyksistä säädettäisiin erikseen 14 §:ssä.

9 §. *Pidättämiseen oikeutettu virkamies.* Pykälässä säädettäisiin pidättämiseen oikeutetuista virkamiehistä tavalla, joka pääasiallisesti vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 6 §:ää. Pykälän 1 momentin kohdissa kyseiset virkamiehet jaoteltaisiin poliisin, tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen virkamiehiin. Virallinen syyttäjä olisi myös edelleen pidättämiseen oikeutettu virkamies. Voimassa olevaan lakiin verrattuna kohtien luetteloista poistettaisiin nimismies ja keskusrikospoliisin toimistopäällikkö.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa 2 momentissa säädettäisiin, että pidättämiseen oikeutetuista puolustusvoimien virkamiehistä säädetään erikseen. Sotilaskurinpitolain 19 §:n mukaan pidättämispäätöksen saa tehdä: 1) asianomaisen perusyksikön päällikkö ja häntä ylempi kurinpitoesimies; 2) varuskunnan päällikkö ja komendantti; 3) pääesikunnan tutkintaosaston päällikkö; 4) sotilaspoliisitehtävissä toimiva upseeri; 5) sotilaslakimies; sekä 6) virallinen syyttäjä. Poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain 4 §:n 1 momentin mukaan pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies tai puolustusvoimien sotilaslakimies toimii tutkinnanjohtajana kyseisen lain 1 §:n 1 momentin 1-3 kohdassa tarkoitetuissa asioissa ja hänellä on sanotuissa tehtävissä lisäksi pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa sekä päällystöön kuuluvalle poliisimiehelle poliisilaissa säädetyt toimivaltuudet.

10 §. *Pidättämisestä ilmoittaminen.* Pykälän 1 momentti perustuisi voimassa olevan lain 1 luvun 7 §:n 1 momentin ensimmäiseen virkkeeseen. Pidätetylle olisi ilmoitettava pidättämisen syy viipymättä, kun päätös pidättämisestä on tehty tai hänet on otettu pidättämismääräyksen perusteella kiinni. Voimassa olevan momentin toista virkettä pidättämisen kirjaamisesta asetuksella tarkemmin säädettävällä tavalla ei otettaisi ehdotettavaan säännökseen, koska asetuksella säädettävistä asioista säädettäisiin kootusti lain lopussa olevassa pykälässä.

Pykälän 2 momentissa olisi vastaava säännös kuin ehdotetaan kiinniottamisen osalta otettavaksi 4 §:n 2 momenttiin. Säännöksessä todettaisiin, että ilmoittamisesta pidättämisestä pidätetyn läheiselle tai muulle henkilölle säädetään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n 2 momentissa, jonka ehdottavaa uutta sisältöä on käsitelty edellä 4 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa. Voimassa olevan lain 1 luvun 7 §:n 2 momentissa säädetään yksityiskohtaisesti ilmoittamisesta, mikä ei olisi tarpeellista ilmoittamista koskevan vastaavan sääntelyn ollessa aiheellisesti koottuna toisen lain pykälään.

Pykälän 1 momentissa ”pidättämisen syyllä” tarkoitettaisiin pidättämisen perusteena olevia tosiasiaseikkoja eikä ainoastaan pidättämisperusteeseen liittyvien lainkohtien ilmoittamista. Kuten EIT:n ratkaisukäytännöstä ilmenee (*Ladent v. Puola 18.3.2008)*, EIS 5 artiklan 2 kappale (vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on viipymättä ilmoitettava vapaudenriiston perusteet) ei edellytä perusteiden ilmoittamista täydellisinä pidätyshetkellä. Sisällön riittävyyttä tulee arvioida kunkin tapauksen erityisissä oloissa.

Pidättämisestä tulisi ilmoittaa myös pidätetyn avustajalle, jos hänellä sellainen on. Tämä liittyisi esitutkintalain 4 luvun 10 §:ään, jonka 1 momentin mukaan esitutkintaviranomaisen tulisi huolehtia siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.

Vangitseminen

11 §. *Vangitsemisen edellytykset.* Pykälässä säädettäisiin vangitsemisen edellytyksistä tavalla, joka 1-3 momentin osalta perustuisi voimassa olevan lain 1 luvun 8 §:ään. Voimassa olevaan

sääntelyyn verrattuna uutta olisi 4 momenttiin otettava säännös, jossa selvyyden vuoksi todettaisiin, että alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa vangita.

Voimassa olevan pykälän 1 momentissa on nykyisin nyt ehdotettavan momentin ensimmäistä virkettä ainoastaan osittain vastaava virke. Siihen lisättäisiin ”vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta”. Tämä lisäys ei liittyisi kysymyksessä olevan virkkeen itsenäiseen muuttamistarpeeseen vaan siihen, että vangitseminen virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta katsotaan yleisperusteluissa esitettyjen näkökohtien vuoksi tarpeelliseksi lisätä tuomitun vangituksi määräämisen edellytyksiä koskevaan säännökseen, joka tämän esityksen mukaan olisi 12 §:n 1 momentti. Johdonmukaisuussyistä vaatimusta koskeva lisäys voitaisiin tehdä myös kysymyksessä olevan pykälän 1 momenttiin.

Vangitsemisvaatimuksen tekemiseen oikeutettu virkamies määräytyisi 9 §:n ja 3 luvun 2 §:n mukaan. Ensiksi mainitun pykälän 1 momentin kohdissa olisivat pidättämiseen oikeutettujen virkamiesten luettelot, joiden mukaan myös virallinen syyttäjä kuuluu näihin virkamiehiin. Jälkimmäisen pykälän mukaan toimivalta vangitsemisvaatimuksen tekemiseen esitutkinnan päättymisen jälkeen olisi ainoastaan syyttäjällä, joka myös voi tehdä vaatimuksen esitutkinnan aikana.

12 §. *Tuomitun vangitsemisen edellytykset.* Pykälässä säädettäisiin ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun määräämisestä vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 26 §:ssä olevaa sääntelyä sillä tärkeällä lisäyksellä, että uudessa pykälässä todettaisiin vangitsemisen tällaisessa tapauksessa olevan mahdollinen vain virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta. Tämän täydennyksen syitä on käsitelty yleisperusteluissa.

Lisäksi pykälän paikkaa muutettaisiin siitä, mikä se on voimassa olevan lain 1 luvussa. Vangitsemisen edellytyksiä koskeva sääntely olisi tarkoituksenmukaista keskittää vangitsemista koskevien säännösten alkupäähän.

Tuomitun vangitsemiseen liittyy kysymys siitä, että vangittuna pitäminen ei saisi mitätöidä tuomitun oikeutta hakea muutosta. Tämä liittyy erityisesti lyhyisiin vankeusrangaistuksiin, joiden osalta ehdonalaiseen vapauteen pääsemisen ajankohta saattaa jo lähestyä tuomitsemisen aikoihin. Vaikka vangitun asiat mukaan lukien vangitsemispäätöksestä tehtävä kantelu käsitelläänkin muutoksenhakutuomioistuimessa kiireellisinä, tuomioistuimen tulisi kiinnittää huomiota vangin vapautumiseen liittyviin näkökohtiin arvioidessaan sitä, onko ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangitseminen tai määrääminen edelleen pidettäväksi vangittuna kohtuullista.

13 §. *Kohtuuttoman vangitsemisen kielto.* Pykälässä säädettäisiin kohtuuttoman vangitsemisen kiellosta voimassa olevan lain 1 luvun 26 a §:ää vastaavalla tavalla. Koska myös pidättämisen osalta lakiin edelleen otettaisiin vastaava säännös, tässä yhteydessä viitataan 6 §:n yhteydessä edellä esitettyyn. Myös kohtuuttoman vangitsemisen kieltoa koskeva säännös siirrettäisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna vangitsemista koskevien säännösten alkupäähän.

14 §. *Uudelleen vangitseminen.* Pykälään otettaisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Pykälä täydentäisi uudelleen pidättämistä koskevaa 8 §:ää niiden tapausten osalta, joissa henkilö vangitaan ilman edeltävää pidättämistä. Rikoksesta vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saisi uudelleen vangita samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut

viranomaisen tiedossa sen päättäessä vangitsemisesta. Tässäkin tapauksessa pykälää sovellettaisiin myös seikkoihin, jotka ovat olleet viranomaisen tiedossa sen päättäessä vangitun vapaaksi päästämisestä.

15 §. *Ilmoittaminen vangitsemisvaatimuksesta.* Pykälässä säädettäisiin, että vangitsemisvaatimuksesta on viipymättä ilmoitettava pidätetylle ja hänen avustajalleen. Kirjallinen vangitsemisvaatimus olisi viipymättä toimitettava heille. Voimassa olevan lain 1 luvun 11 §:ssä on näistä virkkeistä ainoastaan ensimmäinen.

Pykälän täydentäminen voimassa olevaan pykälään verrattuna liittyisi siihen, että nimenomaan kirjallisesta vaatimuksesta vangitsemisvaatimuksen perusteet ilmenevät riittävästi ja selkeästi. Voimassa olevan lain 1 luvun 12 §:n mukaan vaatimus pidätetyn vangitsemisesta saadaan tehdä myös suullisesti tai puhelimitse. Näin tehty vaatimus on viipymättä vahvistettava kirjallisesti. Vastaava sääntely ehdotetaan otettavaksi 3 luvun 3 §:n 1 momenttiin. Niissä tapauksissa, joissa vangitsemisvaatimus on ensin tehty suullisesti tai puhelimitse, pitäisi siis erikseen ensin ilmoittaa vaatimuksesta ja sen jälkeen erikseen toimittaa kirjallinen vangitsemisvaatimus pidätetylle ja hänen avustajalleen.

3 luku. Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa

1 §. *Vangitsemisesta päättävä viranomainen.* Pykälässä säädettäisiin vangitsemisesta päättävästä tuomioistuimesta tavalla, joka pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 9 §:ssä olevaa sääntelyä.

Voimassa olevan pykälän 1 momentin toisen virkkeen mukaan ennen syytteen nostamista pidätetyn vangitsemisesta saa päättää myös kiinniottamispaikkakunnan tai pidätetyn säilyttämispaikkakunnan käräjäoikeus ja kiireellisessä tapauksessa muukin käräjäoikeus. Tämä virke korvattaisiin virkkeellä, jonka mukaan kyseisessä rikosprosessin vaiheessa vangitsemisesta saisi päättää myös muu käräjäoikeus, jossa asian käsittely käy sopivasti päinsä. Voimassa olevaa säännöstä voidaan tältä osin pitää liian joustamattomana. Yleensä tosin näitä käräjäoikeuksia, joissa käsittely käy sopivasti päinsä, olisivat juuri kiinniottamis- tai säilyttämispaikkakunnan käräjäoikeudet.

2 §. *Vangitsemisvaatimuksen tekijä.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen ja virallisen syyttäjän tehtävien jaosta vangitsemisvaatimuksen tekemisessä tavalla, joka vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 10 §:n kolmessa ensimmäisessä virkkeessä olevaa. Tältä osin on syytä korostaa sitä, että vaatimuksesta on ilmoitettava nimenomaan sille syyttäjälle, joka ilmeisesti tulee toimimaan syyttäjänä asiassa. Kiireellisessä tapauksessa yhteys voitaisiin ottaa päivystävään syyttäjään. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi olisi 1 momentin neljäs virke, jonka mukaan vaatimuksen tuomitun vangitsemisesta voisi myös tehdä hänelle rangaistusta vaatinut asianomistaja.

Voimassa olevan lain 1 luvun 10 §:n neljäntenä virkkeenä oleva kielto, jonka mukaan tuomioistuin ei saa omasta aloitteestaan määrätä rikosasian vastaajaa vangittavaksi, erotettaisiin uudessa pykälässä selvyyden ja kiellon korostamisen vuoksi 2 momenttiin. Kiellosta olisi edelleen tarpeen selvyyden vuoksi erikseen säätää, vaikka vangitsemisen edellytyksiä koskevissa 2 luvun 11 ja 12 §:ssä säädettäisiin, että vangitseminen tapahtuu tapauksesta riippuen vangitsemisvaatimuksen tekemiseen oikeutetun virkamiehen, virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta.

3 §. *Vangitsemisvaatimuksen muoto.* Pykälässä säädettäisiin yhtä poikkeusta lukuun ottamatta voimassa olevan lain 1 luvun 12 §:n mukaisesti vangitsemisvaatimuksen muodosta. Poikkeus koskisi sitä, että suullisesti tai puhelimitse tehty vaatimus olisi viipymättä *toimitettava* kirjallisesti. Voimassa olevan lain mukaan tällainen vaatimus on *vahvistettava* kirjallisesti. Muutos liittyisi siihen, että käytännössä suullisesti tai puhelimitse tehty vaatimus on sisällöltään niukempi kuin kirjallisesti tehty, jolloin sana ”vahvistaminen” on jossakin määrin harhaanjohtava.

Tässä yhteydessä on mainitusta muutoksesta huolimatta syytä korostaa sitä, että jo suullisesti tai puhelimitse esitetystä vangitsemisvaatimuksesta tulee ilmetä asian käsittelyn kannalta keskeiset tiedot kuten rikoksesta epäilty (jos nimi on jo tiedossa) ja rikosnimike sekä mahdollisuuksien mukaan vangitsemisen perusteet. Ylipäänsä suullista tai puhelimitse tapahtuvaa vaatimuksen esittämistä tulisi käyttää vain silloin, kun se on asian kiireellisyyden ja selvittämisvaiheen perusteella välttämätöntä. Suullisesti tai puhelimitse esitetty olisi sitten riittävän tarkasti kirjattava kirjalliseen vaatimukseen. Kirjallisessa muodossa olevan vaatimuksen tulisi olla siinä määrin kattava, että ilman vangitsemisistunnossa esiin tulevia uusia seikkoja vaatimusta ei tarvitsisi merkittävästi täydentää. Tämä edistää vangittavaksi vaaditun mahdollisuuksia vastata vangitsemisvaatimukseen. Vaatimuksen vastaanottajataho käräjäoikeudessa riippuu siitä, miten asioiden käsittely ja työnjako käräjäoikeudessa on järjestetty. Vastaanottajana voi olla esimerkiksi pakkokeinonotaari tai -kanslia.

4 §. *Pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen tekemisajankohta.* Pykälän mukaan vaatimus pidätetyn vangitsemisesta olisi tehtävä tuomioistuimelle viipymättä ja viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista. Säännös vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 13 §:ää. Tässäkin yhteydessä on syytä korostaa sitä, että määräaikaan ei lueta pidättämistä edeltävää muusta syystä kuin rikosepäilystä aiheutuvaa vapaudenriistoa (esimerkiksi kiinniottaminen päihtymyksen vuoksi tai ulkomaalaislain mukainen säilöönotto).

Pykälässä samoin kuin tuomioistuinkäsittelyä koskevassa pykälässä käytettäisiin ilmaisua ”viipymättä”, jolla korostetaan sitä, että säännöksissä mainittu määräaika on enimmäisaika, joka tulee mahdollisuuksien mukaan alittaa. EIT:n ratkaisu *Kandzhov v. Bulgaria 6.11.2008* koskee tapausta, jossa vähäisestä väkivallattomasta rikoksesta epäilty oli viety oikeuteen 3 päivän 23 tunnin kuluttua pidätyksestään. Ihmisoikeustuomioistuin ei havainnut, että erityiset vaikeudet tai poikkeukselliset olosuhteet olisivat estäneet viranomaisia viemästä valittajaa oikeuteen jo paljon aikaisemmin. Se olisi ollut erityisen tärkeää ottaen huomioon hänen vapaudenriistonsa kyseenalaiset lailliset perusteet. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan oli rikottu EIS 5 artiklan 3 kappaletta, jonka mukaan pidätetty on viipymättä tuotava tuomarin tutkittavaksi.

Yleisperusteluissa on käsitelty sitä, tarvitseeko lainsäädäntöä muuttaa tai täydentää koskien tapauksia, joissa kiinniottamis- tai pidättämisaikana tulee tietoon uusia rikoksia, joista epäilty pidätetään tai voitaisiin pidättää. Määräajan laskemisesta näissä tapauksissa on ollut epäselvyyttä. Yleisperustelujen johtopäätös on se, että lainsäädännön muuttaminen ei ole tarpeen, koska kysymystä ei voitaisi ratkaista selkeästi suuntaan tai toiseen lainsäädännöllisesti.

Yleisperusteluissa esiin tuotujen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisujen perusteella selvä lähtökohta on kuitenkin se, että perättäisten pidättämisten tilanteissa tulee kaikin keinoin pyrkiä siihen, että yhteenlaskettu vapaudenmenetysaika ei ylitä pakkokeinolaissa säädettyä määräaikaa. Toisaalta huomioon voidaan ottaa eri aikaan poliisin tietoon tulleiden rikosten

ajallinen, paikallinen ja paikkakuntakohtainen yhteys ja se, minkälaisen tutkinnallisen kokonaisuuden rikokset muodostavat.

Pykälässä tarkoitettua määräaikaa ei kiinniottamis- tai pidättämisaikana tietoon tulleen uuden rikoksen vuoksi saisi kiertää niin, että henkilö vapautettaisiin välillä ja pidätettäisiin heti uudelleen. Edellä todetun mukaisesti tällaisessa tapauksessa pitäisi kokonaisuudessaan noudattaa aikaisempaan rikokseen liittyvästä kiinniottamisesta tai pidättämisestä laskettavaa määräaikaa. Uudelleen pidättämistä saman rikoksen johdosta sääntelisi 2 luvun 8 §, jonka mukaan rikoksesta pidätettyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saa uudelleen pidättää samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä pidättämisestä tai vangitsemista. Uuden seikan edellyttäminen johtaa näissä tapauksissa siihen, että pidättämisten väli ei voi käytännössä olla kovin lyhyt.

5 §. *Vangitsemisvaatimuksen ottaminen käsiteltäväksi.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 14 §:ssä olevaa sääntelyä. Pykälän 1 momentin mukaan vangitsemisvaatimus olisi otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä. Pidätettyä koskeva vaatimus olisi otettava käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin siitä, että syytetyn tultua pidätetyksi syytteen ollessa tuomioistuimessa vireillä hänen vangitsemistaan koskeva asia käsiteltäisiin pidätetyn vangitsemisesta säädetyssä järjestyksessä.

Yleisperusteluissa on voimassa olevan lain 1 luvun 13 ja 14 §:ään ja siis tämän luvun 4 ja 5 §:ään liittyen arvioitu tarvetta lyhentää säädettyjä määräaikoja. Johtopäätökseksi on tullut, että kansainvälinen sääntely ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat huomioon ottaen syytä muuttamiseen ei ole. Tämä pykälän yhteydessä voidaan viitata 4 §:n perusteluissa esiteltyyn EIT:n ratkaisuun. Tuomioistuinkäsittelylle säädetty neljän päivän määräaika on enimmäismääräaika, joka tulee olosuhteiden edellyttämällä ja mahdollistamalla tavalla alittaa.

6 §. *Vangitsemisvaatimuksen käsitteleminen.* Pykälä pääosin vastaisi sisällöltään voimassa olevan lain 1 luvun 15 §:ssä olevaa sääntelyä. Voimassa olevaan pykälään verrattuna uutta olisi ensinnäkin se, että *1 momentin ensimmäisen virkkeen* mukaan vangitsemisvaatimuksen tehneen määräämän virkamiehen tulisi olla asiaan perehtynyt. Määrätyn virkamiehen erityinen perehtyneisyys liittyisi asian riittäviin selvittämismahdollisuuksiin. Tällainen virkamies on yleensä jutun tutkija.

Lisäksi uutta sääntelyä edustaisi *1 momentin toinen virke*, jonka mukaan määrätty virkamies voisi käyttää vangitsemisvaatimuksen tehneen virkamiehen puhevaltaa siltä osin kuin käyttämistä ei ole rajoitettu vaatimuksessa. Virke lisättäisiin lakiin sen vuoksi, että käytännössä on ilmennyt epäselvyyttä tällaisen virkamiehen toimivallan rajoista. Määrätty virkamies voisi luopua vangitsemisvaatimuksen esittämisestä tai jostakin vangitsemisperusteesta. Koska vastuu asiasta on viime kädessä vangitsemisvaatimuksen tehneellä pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä, hän voisi vangitsemisvaatimuksessa rajata määräämänsä virkamiehen toimivaltuuksia tältä osin, jolloin rajaus tulisi myös tuomioistuimen tietoon.

Vangitsemisvaatimuksen tehneen virkamiehen määräämä virkamies ei voisi käyttää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen puhevaltaa vangitsemisvaatimusta laajemmin. Hän ei voisi esittää vangitsemiselle sellaista 2 luvun 5 tai 11 §:ssä tarkoitettua perustetta, joka ei ole sisältynyt vangitsemisvaatimukseen. Tältä osin olisi kysymys sellaisesta vaatimisesta, johon olisi 2 §:n mukaan oikeutettu vain pidättämiseen oikeutettu virkamies. Jos vangitsemisasian käsittelyssä tapahtuu jotakin sellaista, jonka perusteella määrätyn virkamiehen arvion mukaan

vangitsemisvaatimusta olisi aihetta näin täydentää, paikalle olisi saatava vangitsemisvaatimuksen tekemiseen oikeutettu 2 §:ssä tarkoitettu virkamies tai häneen olisi vähintäänkin saatava yhteys käsittelyn aikana.

Pykälän kolmas täydennys koskisi *3 momentin toista* virkettä, joka siis olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Virke koskee tapauksia, joissa vangittavaksi vaaditulle ei ole varattava tilaisuutta tulla kuulluksi sen vuoksi, että hän ei ole Suomessa, on tietymättömissä taikka välttelee esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. Näissä tapauksissa tiedossa olevalle vangittavaksi vaaditun asiassa valtuuttamalle avustajalle olisi kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Valtuutettua avustajaa koskeva lisäys liittyisi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin ja kontradiktorisen periaatteen toteuttamiseen. Tilaisuuden varaamisvelvollisuus edellyttäisi yleensä sitä, että esimerkiksi asian aikaisemman käsittelyn perusteella ilmenee, että vangittavaksi vaaditulla on valtuutuksen omaava asiamies. Tämä on esimerkiksi saattanut avustaa vangittavaksi vaadittua henkilöä kuulustelussa. Tilaisuuden varaaminen voisi toteutua myös niin, että avustaja ilmoittautuisi kuultavaksi vangitsemisoikeudenkäynnissä saatuaan kuulla siitä jotakin kautta, vaikka hänelle ei olisikaan siitä nimenomaisesti ilmoitettu.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin voimassa olevan lain tavoin, että vangittavaksi vaaditulle on varattava tilaisuus käyttää avustajaa vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä. Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että tarvittaessa on huolehdittava myös avustajan hankkimisesta vangittavaksi vaaditulle. Tällöin sovellettavaksi voi tulla oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n 3 momentti, jossa säädetään tapauksista, joissa epäillylle on määrättävä puolustaja viran puolesta.

7 §. *Laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen kuuleminen.* Pykälän mukaan, jos vangittavaksi vaadittu on alle 18-vuotias, tuomioistuimen olisi huolehdittava siitä, että hänen huoltajalleen, edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen sekä sosiaalihuoltolain 6 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimielimen edustajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasian käsittelyn yhteydessä. Kuuleminen voisi tapahtua käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puheyhteys keskenään. Tilaisuuden varaamisesta voitaisiin poiketa, jos edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos tilaisuuden varaamatta jättämiseen on kysymyksessä olevaan rikosasiaan liittyviä painavia syitä.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna pykälä olisi uusi. Sen säätämiseen liittyviä syitä on käsitelty yleisperusteluissa. Sekä laillisen edustajan että sosiaaliviranomaisen edustajan osallistumisella vangitsemisasian käsittelyyn on kaksi tavoitetta. Osallistumisella voidaan ensinnäkin tukea vangittavaksi vaadittua. Toisaalta edustaja voi tuoda esiin näkökohtia, joilla on merkitystä vangitsemisen edellytysten arvioinnin kannalta. Vangittavaksi vaaditun olosuhteista voidaan esittää seikkoja, jotka liittyvät erityisesti kysymykseen vangitsemisen kohtuullisuudesta.

Koska vangitsemisasian käsittely seuraa nopeasti vangitsemisvaatimuksen tekemisen jälkeen, käsittely ja sen ajankohta olisi ilmoitettava edustajalle heti ajankohdan selvittyä. Pykälän mukaan riittävää olisi tilaisuuden varaaminen vain toiselle vangituksi vaaditun huoltajalle. Kummallakin olisi kuitenkin oikeus osallistua käsittelyyn, jos he paikalle pääsevät. Tilaisuuden varaamistapa olisi vapaa. Käytännössä tällaisessa kiireellisessä tapauksessa vangitsemisasian käsittelystä tulisi ilmoittaa puhelimella tai muulla vastaavalla nopealla tavalla. Jos laillista edustajaa tai sosiaaliviranomaisen edustajaa ei heti tavoiteta, yhteydenottoa pitäisi mahdollisuuksien mukaan yrittää uudelleen.

Pykälä edellyttäisi ainoastaan tilaisuuden varaamista tulla kuulluksi. Laillisen edustajan tai sosiaaliviranomaisen edustajan poissaolo ei estäisi asian käsittelyä ja ratkaisemista. Edustajalla ei olisi myöskään velvollisuutta lausua mitään vangitsemisistunnossa.

Kiireellisyys- ja tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat puhuvat sen puolesta, että kuultavan ei tarvitsisi olla henkilökohtaisesti läsnä vangitsemisoikeudenkäynnissä. Häntä voitaisiin käsittelyn yhteydessä kuulla esimerkiksi puhelimitse. Vähimmäisvaatimuksena olisi se, että käsittelyyn osallistuvilla olisi puheyhteys keskenään. Jos tekniset valmiudet ovat olemassa, kuulemisessa voitaisiin hyödyntää myös videoneuvottelua tai vastaavaa kuvaan yhdistettyä kuulemistapaa.

Pykälän viimeinen virke tilaisuuden varaamisesta poikkeamisesta liittyisi lähinnä rikostutkinnallisiin syihin tai tilanteisiin, joissa vangittavaksi vaaditun ja hänen laillisen edustajansa välillä on intressiristiriita. Tilaisuuden varaaminen saattaa sulkeutua pois esimerkiksi sitä kautta, että alle 18-vuotias ja hänen huoltajansa ovat molemmat epäiltynä kyseisestä rikoksesta. Tällöin huoltajan osallistuminen alle 18-vuotiaan vangitsemiskäsittelyyn saattaisi tuoda huoltajan tietoon seikkoja, jotka vaikeuttaisivat huoltajan asian tutkimista. Toisaalta alle 18-vuotiaan rikos on saattanut kohdistua huoltajaan, jolloin hänen kuulemisellaan ei välttämättä saavuteta kuulemiselle asetettua vangittavaksi vaaditun tukemistavoitetta. Eturistiriitatilanteessa voidaan sinällään ryhtyä laillisen edustajan määräämiseen vajaavaltaiselle, mutta tällaista määrättyä edustajaa ei välttämättä ole vielä vangitsemisoikeudenkäynnin aikoihin.

8 §. *Vangitsemisasiassa esitettävä selvitys.* Pykälässä säädettäisiin selvityksen esittämisestä voimassa olevan lain 1 luvun 16 §:ää vastaavalla tavalla. Yleisperusteluissa on käsitelty vangitsemisasiassa esitettävää selvitystä vangitsemiskynnyksen kannalta. Lisäksi on arvioitu tarvetta täydentää lainsäädäntöä niin, että vangitsemisvaatimuksen esittäjällä olisi mahdollisuus esittää vaatimuksen käsittelyn yhteydessä tuomioistuimelle selvitystä, jota ei saateta vangittavaksi vaaditun tietoon. Lainsäädännön muuttamis- tai täydentämistarvetta ei ole ilmennyt.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että vangitsemisvaatimuksen tueksi on esitettävä riittävä selvitys myös vangitsemisen yleisistä edellytyksistä. Tämä tarkoittaa sen selvittämistä, että vangittavaksi vaadittu on todennäköisin syin syyllistynyt vangitsemisvaatimuksen perusteena olevaan rikokseen. Riittävää ei siis ole, että vangitsemisvaatimuksen esittäjä virkavastuulla käsityksenään esittää myös näiden yleisten edellytysten olevan olemassa.

9 §. *Lykkäys pidätetyn vangitsemista koskevassa asiassa.* Pykälässä säädettäisiin lykkäyksestä voimassa olevan lain 1 luvun 17 §:n tavoin.

10 §. *Päätös vangitsemisasiassa.* Pykälän 1 momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 1 luvun 18 §:n 1 momentista siten, että momentin toisen virkkeen mukaan päätös olisi julistettava heti tai viimeistään samaan rikoskokonaisuuteen liittyvien vangitsemisasioiden käsittelyn päätyttyä. Voimassa olevassa säännöksessä ei ole virkkeen samaan rikoskokonaisuuteen liittyvää osaa.

Pykälään ehdotettava lisäys liittyy siihen, että samassa asiassa saatetaan vaatia vangittavaksi useita henkilöitä, joita koskevat vaatimukset sitten käsitellään rikostutkinnallisista syistä erikseen. Tällöin jonkun vangittavaksi vaaditun henkilön osalta vangitsemisen edellytysten arvioinnin kannalta merkitystä saattaa olla sillä, mitä aikaisemmin vangittavaksi vaadittu on kertonut tai mitä hänen vangitsemisasiansa käsittelyssä on muuten tullut ilmi. Näin ollen tulisi mahdollistaa se, että kaikkia samassa asiassa vangittavaksi vaadittuja koskevat päätökset saa-

daan julistaa vasta kaikkien vangitsemisvaatimusten käsittelyn päätyttyä. Tällöinkin päätökset olisi julistettava mahdollisimman nopeasti.

11 §. *Lisäselvitykseen liittyvä vangitseminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 18 a §:ää.

12 §. *Vangitsemismääräyksen täytäntöönpanoon liittyvä menettely.* Pykälässä säädettäisiin vangitsemiskäsittelystä poissa olleen epäillyn vangitsemismääräyksen täytäntöönpanoon liittyvästä menettelystä voimassa olevan lain 1 luvun 19 §:ää pitkälti vastaavalla tavalla.

Pykälä poikkeaisi voimassa olevasta pykälästä niin, että viipymättä ilmoittamisen tulisi tapahtua toimivaltaiselle tuomioistuimelle. Voimassa olevan lain mukaan ilmoitus on tehtävä sille tuomioistuimelle, joka on määrännyt epäillyn vangittavaksi. Muutos toisi joustavuutta asian käsittelyyn esimerkiksi sellaisissa tapauksissa, joissa syyteasian tulee kuitenkin käsittelemään muu kuin epäillyn alun perin vangittavaksi määrännyt tuomioistuin. Myös päivystävä tuomioistuin voisi ottaa asian käsiteltäväksi. Toimivaltainen tuomioistuin määräytyisi 1 §:n mukaan.

Voimassa olevan lain mukaan epäselvää on se, mistä neljän vuorokauden määräaika lasketaan tapauksissa, joissa poissa olevana vangittu tuodaan Suomeen. Käytännössä määräaika on laskettu vangitun saapumisesta Suomeen. Kysymystä on käsitelty ns. Pohjoismaista pidätysmääräystä koskevassa hallituksen esityksessä (HE 51/2007 vp). Sen perustelujen mukaan, jos henkilö luovutetaan ulkomailta Suomeen, neljän vuorokauden määräaika alkaisi siitä, kun luovutettava saapuu Suomen maaperälle. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että henkilö astuu laivasta maihin tai että muu kulkuväline (lähinnä auto tai lentokone) koskettaa Suomen maaperää. Tätä soveltamisohjetta voidaan hyödyntää myös nyt kysymyksessä olevan pykälän osalta.

13 §. *Vangitseminen muussa kuin syytteen käsittelevässä tuomioistuimessa.* Pykälässä säädettäisiin sen otsikossa mainitusta kysymyksestä voimassa olevan lain 1 luvun 20 §:n mukaisesti.

14 §. *Määräajan asettaminen syytteen nostamista varten.* Pykälä vastaisi osittain voimassa olevan lain 1 luvun 21 §:ää. Pykälä liittyisi 19 §:ään, jonka 1 momentin mukaan vangittu saisi kannella syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta.

Pykälän *1 momentin* ensimmäisen virkkeen mukaan, kun tuomioistuin päättää läsnä olevan epäillyn vangitsemisesta, sen olisi, jollei syytettä jo ole nostettu, asetettava määräaika, jonka kuluessa syyte on nostettava. Tämä sääntely poikkeaisi voimassa olevasta, jonka mukaan syytteen nostamisen määräajasta päättää vasta syytteen käsittelevä tuomioistuin sille tehdyn ilmoituksen perusteella niissä tapauksissa, joissa vangitsemispäätöksen on tehnyt toinen tuomioistuin.

Voimassa oleva lain perustella tulkinnanvaraiseksi on osoittautunut se, onko syytteen nostamista koskeva määräaika asetettava silloinkin, kun tuomioistuin vangitsee epäillyn 1 luvun 8 §:n 2 momentin (ehdotettavan lain 2 luvun 11 §:n 2 momentti) nojalla. Säännös koskee vangitsemista odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi, kun henkilöä on syytä epäillä rikoksesta. Tuolloin tuomioistuimen on otettava vangitseminen uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään viikon kuluttua. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tällaisessa ehdolliseksi katsottavassa vangitsemisessa ei asian uudelleen käsittelemispakon vuoksi aseteta määräaikaa. Määräaika asetetaan vasta, jos henkilö uudelleenkäsittelyssä määrätään edelleen pidettä-

väksi vangittuna. Tätä ilmeisesti myös käräjäoikeuskäytännössä omaksuttua tulkintaa voidaan pitää perusteltuna ja oikeana.

Pykälän *2 momentin* alussa säädettäisiin, että jos syytteen nostamiselle määrätty aika osoittautuu liian lyhyeksi, tuomioistuin voi virallisen syyttäjän viimeistään neljää päivää ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaikaa. Tuomioistuimen olisi otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Virkkeet poikkeaisivat voimassa olevan lain 1 luvun 21 §:n 2 momentin ensimmäisestä virkkeestä, jonka mukaan asia on ratkaistava mainitun ajan kuluessa tehdystä pyynnöstä.

Momentin ensimmäisessä virkkeessä mainittuun määräaikaan ei 20 §:n mukaan sovellettaisi säädettyjen määräaikojen laskemisesta annettua lakia. Näin ollen määräajan pidentämistä koskevaa pyyntöä ei voisi lykätä mainitun lain nojalla niin, että pyyntö esitettäisiin vasta myöhemmin kuin viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuimenkin olisi ratkaistava asia viimeistään alkuperäisen määräajan viimeisenä päivänä riippumatta siitä, mikä päivä se on. Syytteen nostamiselle asetettava määräaika tulisi jo asettaa niin, että syyttäjää koskeva määräpäivä ja määräajan viimeinen päivä olisivat tavallisia arkipäiviä. Momentissa tuomioistuimelle asetettu velvollisuus ottaa asia käsiteltäväksi viipymättä tarkoittaisi sitä, että tuomioistuimen ei pitäisi tehdä ratkaisua aivan määräajan lopussa, jollei virallinen syyttäjäkään ei esitä pyyntöä häntä koskevan neljän päivän määräajan lopussa. Momentista johdettavana periaatteena voitaisiin pitää sitä, että asia on ratkaistava neljän päivän kuluessa pyynnön esittämisestä, jollei ole poikkeuksellisia asiaan tai sen käsittelyyn liittyviä syitä pidempään valmistautumiseen.

15 §. *Vangitsemisasian uudelleen käsittely.* Voimassa olevan lain 1 luvun 22 §:ään perustuvan pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että jos rikoksesta epäilty on vangittu, sen tuomioistuimen, joka tulee käsittelemään syytteen, on vangitun pyynnöstä otettava vangitsemisasia tuomion antamiseen asti uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä. Ennen syytteen nostamista uudelleen käsittely saataisiin suorittaa myös siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin säilyttämispaikkakunta kuuluu. Vangitsemisasiaa ei kuitenkaan tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä.

Voimassa olevan lain 1 luvun 22 §:n 1 momentin mukaan toimivaltainen on syytteen ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevä tuomioistuin. Säännöksestä poistettaisiin uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä tarpeettomana oikeusasteeseen liittyvä maininta. Lisäksi uuteen momenttiin lisättäisiin virke asian käsittelystä siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin säilyttämispaikkakunta kuuluu. Viimeksi mainittu muutos liittyisi siihen, että käräjäoikeusverkoston muuttumisen (käräjäoikeuksien määrä vähenee 27:een vuoden 2010 alussa) ja siihen liittyen vanginkuljetusmatkojen lisääntymisen ja pidentymisen vuoksi forumsäännökseen on tarpeen saada joustoa.

Lähtökohtana olisi kuitenkin edelleen se, että vangitsemisasia käsitellään syyteasian käsittelevässä tuomioistuimessa. Tämä voidaan ilman vangitun kyseiseen tuomioistuimeen tuomista hoitaa videoneuvottelulla tai muulla soveltuvalla teknisellä tiedonvälitystavalla, minkä laki siihen vuonna 2006 tehtyjen muutosten perusteella jo nykyisin mahdollistaa.

Pykälän 2 ja 3 momentti vastaisivat voimassa olevan lain 1 luvun 22 §:n 2 ja 3 momentissa olevaa sääntelyä sillä tavalla kuitenkin muutettuna, että 2 momentin toisen virkkeen mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi välittömästi ilmoitettava tuomioistuimelle ja van-

gitulle sellaisesta olennaisesta olosuhteissa tapahtuneesta muutoksesta, joka antaa aiheen uudelleenkäsittelyyn. Voimassa olevan lain mukaan tutkinnanjohtajan on välittömästi ilmoitettava tuomioistuimelle ja vangitulle seikasta, jonka vuoksi vangittuna pitämiseen ei enää ole syytä. Vaikka ilmoittaminen käytännössä onkin tutkinnanjohtajan tehtävä, sitä ei ole syytä rajata pelkästään häneen. Muilta osin virkettä muutettaisiin paremmin vastaamaan sitä, mistä näissä tapauksissa on käytännössä kysymys.

16 §. *Vangittuna pitämisestä määrääminen eräissä tapauksissa.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 23 §:ää. Selvyyden vuoksi pykälä kuitenkin jaettaisiin kahteen momenttiin sen kattamien tapausten toisistaan poikkeavuuden vuoksi.

Kun vangittuna olevan vastaajan pääkäsittely peruutetaan, on huolehdittava siitä, että hän halutessaan voi lausua vangittuna pitämisestä. Käytännössä näin yleensä tapahtuukin, koska vangitun asiat harvoin peruuntuvat tai jos peruuntuvat, eivät kuitenkaan niin aikaisin, että vangittua ei jo ehditä tuoda tuomioistuimeen.

Ehdotetun 2 momentin mukaan tuomioistuimen olisi määrättävä vangittuna pitämisestä myös silloin, kun tuomiota ei julisteta heti pääkäsittelyn päätyttyä. Tähän liittyy rikosasian vastaajan määrääminen vangittavaksi tai pidettäväksi vangittuna silloin, kun tuomio annetaan kansliassa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 7 §:n 2 momentin mukaisesti. Koska kysymys ei ole vielä tuomitun vangitsemisesta tai vangittuna pitämisestä, vangitsemisen tai vangittuna pitämisen edellytykset näissä tapauksissa arvioitaisiin 2 luvun 11 §:n nojalla. Vangitsemisen tai vangittuna pitämisen edellyttämät todennäköiset syyt peilautuvat sitä vasten, mitä pääkäsittelyssä on tullut ilmi. Näissä tapauksissa myös korostuisi kohtuuttoman vangitsemisen kielto, josta säädettäisiin 2 luvun 13 §:ssä.

Kansliatuomion laatimisen ajaksi tapahtuvan vangitsemisen tai vangittuna pitämisen kohtuullisuuteen vaikuttaa se, mihin suuntaan asian ratkaisu on pääkäsittelyn perusteella kallistumassa. Jos vaikuttaa ilmeiseltä, että syyte tullaan hylkäämään tai että vastaajaa ei ainakaan tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, häntä ei tulisi 11 §:n mukaiset edellytykset huomioon ottaen vangita tai pitää vangittuna. Näissä tapauksissa vangitsemisen kynnys voi myös olla jossakin määrin vangittuna pitämisen kynnystä korkeampana. Vangittu voi kansliatuomion laatimisen aikana päästä kantelulla vapaaksi. Lisäksi hänet voidaan vapauttaa myös vangitsemisesta päättäneen tuomioistuimen ratkaisulla, jos todetaan, että vangitsemisen tai vangittuna pitämisen edellytyksiä ei enää ole (esimerkiksi päätösneuvottelussa on ilmennyt, että syyte tullaan hylkäämään).

17 §. *Vangitun päästäminen vapaaksi.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että tuomioistuimen on määrättävä vangittu päästettäväksi heti vapaaksi, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole 15 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn perusteella tai syytteen hylkäämisen vuoksi. Vapaaksi päästämisen liittyessä vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn asianosaisten kuulemiseen ja asian käsittelyyn muuten liittyvä menettely määräytyisi 15 §:n mukaan. Syytteen hylkääminen puolestaan tapahtuisi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain mukaisessa rikosoikeudenkäyntimenettelyssä. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä tehtävää vapauttamista ja määräaikaan liittyvää vapauttamista koskeva pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 24 §:n 2 momentissa olevaa sääntelyä.

Pykälän 2 momenttia muutettaisiin voimassa olevaan pykälään verrattuna niin, että vangittu olisi määrättävä päästettäväksi vapaaksi myös, jos syytettä ei ole nostettu sille määrätyssä

ajassa eikä sen kuluessa ole tehty päätöstä määräajan pidentämisestä. Tämä liittyisi siihen, että 14 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimen olisi ratkaistava määräajan pidentämistä koskeva asia määräajan kuluessa.

Pykälän 3 momentti olisi voimassa olevan lain 1 luvun 24 §:ään verrattuna uusi. Momentin mukaan esitutkinnan aikana ennen pykälän 2 momentissa tarkoitetun esityksen tekemistä siitä olisi ilmoitettava viralliselle syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen esityksen tekemisestä. Niissä tapauksissa, joissa esityksen tekijä olisi muu pidättämiseen oikeutettu virkamies kuin syyttäjä, viimeksi mainitun on voitava harkita vapauttamisen vaikutuksia rikosprosessin turvaamisen kannalta. Keskitetyn pääkäsittelyn valmistelua varten syyttäjän on voitava arvioida paonvaaraa. Syyttäjän tulee voida harkita myös vapauttamisen vaikutuksia esitutkinnassa selvitettävien asioiden selvittämiseen. Jos syyttäjä päätyisi siihen, että esityksen tekeminen ei ole perusteltua, muu pidättämiseen oikeutettu virkamies ei voisi sitä tehdä. Toisaalta jos syyttäjä olisi myös vapauttamisen kannalla, hän voisi pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä itse esittää vapauttamista tai antaa pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen tehdä esityksen. Käytännössä esitutkinnan ollessa kesken esityksen vapauttamisesta tekisi tutkinnanjohtaja.

Pykälän mukaan vapauttamisen tulisi edelleen tapahtua heti. Tulee siis pyrkiä siihen, että vangittu päästetään välittömästi tuomioistuinkäsittelyn päättymisen jälkeen vapaaksi. Tähän liittyviä kysymyksiä on jo käsitelty yleisperusteluissa, joiden mukaan tutkintavangin vapaaksi määräämisen yhteydessä täytyy olla valmiudet välittömästi tarvittaessa antaa hänelle matkustamista ja mahdollista yöpymistä varten lippu ja rahaa. Välittömästä vapauttamisesta tulisi myös ilmoittaa vankilaan, joka voi erikseen toimittaa tavarat vapautetulle tutkintavangille tai muuten sopia niiden palauttamistavasta.

EIT:n ratkaisukäytännön mukaan perusteeton viivyttely vapaaksi päästämisessä voi merkitä EIS 5 artiklan 1 kappaleen loukkaamista. Esimerkiksi tapauksessa *Quinn v. Ranska 22.3.1995* tuomioistuin piti mainitun artiklan vastaisena sitä, että henkilöä oli pidetty vapautensa menettäneenä 11 tuntia sen jälkeen, kun tuomioistuin oli määrännyt hänet vapautettavaksi. Viive oli tuomioistuimen mukaan sinällään ymmärrettävissä sen liittyessä luovuttamisen toteuttamiseen. Tapauksessa *Manzoni v. Italia 1.7.1997* tuomioistuin katsoi, että artiklaa ei ollut rikottu, kun vapauttamiseen oli mennyt muodollisuuksien vuoksi seitsemän tuntia. Tässäkin tapauksessa hallinnolliset toimenpiteet olisi voitu suorittaa joutuisammin. Tapauksessa *Labita v. Italia 6.4.2000* vapautettavaksi määrättyä oli pidetty yön yli 12 tuntia vankilassa hallinnollisten muodollisuuksien vuoksi ja siitä päättämiseksi, onko muuta syytä vangittuna pitämiseen. Kun esimerkiksi merkittävä lisäviivytys oli aiheutunut vastaanottovirkailijan poissaolosta, 5 artiklan 1 kappaletta oli rikottu.

18 §. *Vangitseminen muutoksenhakutuomioistuimessa.* Pykälässä säädettäisiin muutoksenhakutuomioistuimessa tapahtuvasta vangitsemisesta pääosin voimassa olevan lain 1 luvun 25 §:ää vastaavalla tavalla. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi olisi 1 momentin kolmas virke, jonka mukaan tiedossa olevalle vangittavaksi vaaditun asiassa valtuuttamalle avustajalle olisi kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Vastaava virke ehdotetaan otettavaksi 6 §:n 3 momenttiin.

19 §. *Muutoksenhaku.* Pykälässä säädettäisiin muutoksenhausta tavalla, joka osittain vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 27 §:ssä olevaa sääntelyä. Uutta olisi se, että pykälän 1 momentin mukaan vangittu saisi kannella syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta ja pidättämiseen oikeutettu virkamies päätöksestä, jolla 2 luvun 11 §:ään perustuva vangitsemisvaatimus

on hylätty. Koska pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle tulisi kanteluoikeus, pykälän 2 momenttia täydennettäisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna vangittavaksi vaaditun kuulemisella. Muutoksenhakukeinona olisi edelleen kantelu, joka olisi käsiteltävä kiireellisenä.

Vangittu saisi kannella niin alkuperäisestä syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta kuin 14 §:n 2 momentin nojalla pidennetystä määräajasta. Kantelun hyväksyminen johtaisi määräajan lyhentämiseen hovioikeuden perustelluksi katsomalla tavalla. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kantelumahdollisuus ei siis koskisi tapauksia, joissa tuomittua ei ole määrätty vangittavaksi tai pidettäväksi vangittuna. Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää huomiota uudelleen pidättämisen ja uudelleen vangitsemisen edellytyksiin, joista säädettäisiin 2 luvun 8 ja 14 §:ssä. Kanteluratkaisua odotettaessa tai pidättämiseen oikeutetun virkamiehelle kielteisen kanteluratkaisun tultua pidättäminen tai vangitseminen tulisi kysymykseen ainoastaan uuden seikan perusteella.

Voimassa olevaan säännökseen liittyvät eräät korkeimman oikeuden ennakkoratkaisut, joita voidaan käyttää tulkintaohjeena myös nyt ehdotettavan pykälän kohdalla. Korkeimman oikeuden äänestysratkaisu KKO 1995:180 koskee tapausta, jossa hovioikeus oli hylännyt käräjäoikeuden vangitseman henkilön kantelun. Korkeimman oikeuden mukaan muutosta hovioikeuden ratkaisuun oli haettava oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 2 §:n 1 momentin mukaisesti pyytämällä siihen lupa korkeimmalta oikeudelta. Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 1998:90 puolestaan katsotaan, että muutoksenhakutuomioistuimella on mahdollisuus tutkia vangitsemisratkaisun perusteet, vaikka valittaja ei olekaan enää vangittuna. Vangitseminen pakkokeinona merkitsee vakavaa puuttumista henkilökohtaiseen vapauteen, minkä vuoksi on tärkeätä, että vangitseminen tapahtuu laillisin perustein ja että vangitsemista koskeva oikeuskäytäntö on yhtenäinen.

Kantelussa voidaan vedota vangitsemispäätöksen jälkeiseen olosuhteiden muuttumiseen. Vangitseminen on esimerkiksi saattanut muuttua kohtuuttomaksi vangitun heikentyneen terveydentilan vuoksi. Myös rikoksen selvittämisessä on saattanut tapahtua edistymistä, jonka vuoksi vangitseminen ei ole enää perusteltua. Toisaalta pidättämiseen oikeutettu virkamies voi vedota sellaiseen olosuhteiden muuttumiseen, joka hänen käsityksensä mukaan puhuu vangitsemisen puolesta.

20 §. *Määräaikojen laskeminen.* Tuomioistuinmenettelyä vangitsemisasioissa koskevan luvun päättäisi säännös siitä, että laskettaessa tiettyjä luvussa säädettyjä määräaikoja ei sovelleta säädettyjen määräaikojen laskemisesta annetun lain (150/1930) 5 §:ää. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 1 luvun 28 a §:ää sillä tavalla, että viitattavat säännökset on muutettu vastaamaan ehdotettavia säännöksiä ja että viittaus on vain momenttiin, jos koko pykälässä ei säädetä määräajoista. Pykälässä viitattaisiin myös 14 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan virallisen syyttäjän olisi tehtävä syytteen nostamiselle määrätyn ajan pidentämistä koskeva pyyntö viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä ja tuomioistuimen olisi ratkaistava pyyntö määräajan kuluessa.

Säädettyjen määräaikojen laskemisesta annetun lain 5 §:n 1 momentin mukaan, kun määräpäivä tai määräajan viimeinen päivä on pyhäpäivä, itsenäisyyspäivä, vapunpäivä, joulu- tai juhannusaatto tahi arkilauantai, saa tehtävän toimittaa ensimmäisenä arkipäivänä sen jälkeen. Pykälän säännöksiä sovelletaan myös, kun muualla laissa on säädetty, että määräpäivän tai määräajan viimeisen päivän sattuessa pyhäpäiväksi tehtävän saa toimittaa ensimmäisenä sen jälkeisenä arkipäivänä (2 momentti). Jos kysymyksessä olevaa pykälää sovellettaisiin vangitsemisasioissa, vangitsemisasioiden käsittelyn säädetyt määräajat saattaisivat ylittyä, mitä ei

voida asian laatu ja esimerkiksi EIT:n ratkaisukäytäntö huomioon ottaen pitää hyväksyttävänä. Kuten yleisperusteluissa on todettu, myös syytteen nostamiselle asetettavan määräajan pidentämistä koskevat asiat tulisi ratkaista alkuperäisen määräajan kuluessa. Päivystysjärjestelmä mahdollistaa asioiden käsittelyn myös pyhäpäivinä ja niihin rinnastettavina päivinä sekä arkilauantaisin.

4 luku. Yhteydenpidon rajoittaminen

1 §. *Yhteydenpidon rajoittamisen edellytykset.* Pykälän 1 momentti ja 2 momentin ensimmäinen ja toinen virke vastaisivat voimassa olevan lain 1 luvun 18 b §:n 1 momentissa ja 2 momentissa olevaa sääntelyä, kun otetaan lisäksi huomioon mainitun pykälän 5 momentti, jonka mukaan mitä 1-4 momentissa säädetään tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta, sovelletaan vastaavasti pidätetyn ja kiinni otetun yhteydenpidon rajoittamiseen.

Pykälän 2 momentin kolmannen virkkeen mukaan lähiomaisen osalta yhteydenpidon rajoittaminen olisi mahdollista ainoastaan siinä määrin kuin se on ehdottomasti tarpeen kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi. Tämän lisäksi lähiomaisen osalta edellytettäisiin 2 momentin toisen virkkeen mukaisia rikoksen selvittämiseen liittyviä erityisen painavia syitä. Nyt lisättävällä kolmannella virkkeellä tarkoitettaisiin sitä, että vähimmän haitan periaatteen ja suhteellisuusperiaatteen soveltamisen lisäksi olisi pyrittävä siihen, että lähiomaisen kohdalla ei määrätä täydellistä yhteydenpitorajoitusta. Jokin yhteydenpitotapa voitaisiin kylläkin sulkea pois tai sen käyttöä voitaisiin rajoittaa tai valvoa lain mahdollistamalla tavalla.

Pykälän 2 momentti sinällään mahdollistaisi myös tutkintavankia ja hänen läheistään koskevan tapaamiskiellon määräämisen. Sääntely poikkeaisi siis tältä osin tutkintavankeuslain 9 luvun 5 §:stä, jonka 3 momentin mukaan tapaamiskieltoa ei saa eräissä tapauksissa antaa lähiomaiselle tai muulle läheiselle. Viimeksi mainitussa tapauksessa ei ole kuitenkaan kysymys rikoksen selvittämiseen liittyvästä tapaamiskiellosta vaan muusta syystä määrättävästä tapaamiskiellosta. Tutkintavankeuslain säännös liittyy tilanteisiin, joissa tapaajan on todettu kuljettaneen tai yrittäneen kuljettaa huumausaineita taikka eräitä muita esineitä tai aineita vankilaan taikka vaarantaneen turvallisuutta tai vakavasti häirinneen vankilan järjestystä.

Pykälän 2 momentissa mainittu kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoitus liittyisi siihen perusteeseen, jolla pakkokeinoa kyseisessä tapauksessa käytetään. Tutkintavankeuslain 1 luvun 4 §:n mukaan tutkintavankeuden tarkoituksena on turvata rikoksen esitutkinta, tuomioistuinkäsittely ja rangaistuksen täytäntöönpano sekä estää rikollisen toiminnan jatkaminen.

2 §. *Yhteydenpidon rajoittamisen sisältö.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin voimassa olevan lain 1 luvun 18 b §:n 3 momenttia vastaavasti, että yhteydenpitorajoitus voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin tai muihin yhteyksiin säilyttämistilan tai vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn kiinni otetun, pidätetyn tai tutkintavangin kanssa. Yhteydenpitoa ei saisi rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä.

Momentin jälkimmäinen virke liittyisi vastuuseen edellytysten voimassaolon seurannasta, joka olisi 4 §:n 3 momentin mukaisesti sen pykälän 1 momentissa tarkoitetulla virkamiehellä. Hänen olisi tarvittaessa päätettävä rajoitusten poistamisesta. Jos hän ei tekisi sellaista päätös-

tä, tutkintavanki voisi saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta säädetään tutkintavankeuslain 8 luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvussa sekä kirjeiden takavarikoimisesta tämän lain 7 luvussa. Uudella säännöksellä korostettaisiin sitä, että luvun mukainen yhteydenpidon rajoittaminen ei pidä sisällään kirjeiden tarkastamista, lukemista ja takavarikoimista. Kysymys on ainoastaan siitä, että kirjeitä ei toimiteta perille.

3 §. *Yhteydenpidon rajoittamisen voimassaolo.* Voimassa olevan lain 1 luvun 18 b §:ssä olevaan sääntelyyn verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin ensinnäkin selvyyden vuoksi, että yhteydenpitorajoitus lakkaa olemasta voimassa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden päättyessä. Pykälän toisen virkkeen mukaan väliaikaisen rajoituksen voimassaolo lakkaisi, jos esitystä yhteydenpitorajoituksesta ei tehdä tuomioistuimelle määräajassa.

Yleisperusteluissa esitetyistä syistä pykälässä ei ehdoteta säädettäväksi keston määräajoista. Kesto riippuu tapauskohtaisista olosuhteista. Asianomaisella virkamiehellä olisi velvollisuus päättää yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää olisi (4 §:n 3 momentti). Yhteydenpitorajoituksen kohteena olevan tutkintavangin oikeutta turvattaisiin sillä, että hän voi saattaa pelkästään rajoitusta koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi, jolloin soveltuvin osin noudatettaisiin 3 luvun 15 §:n säännöksiä vangitsemisasian uudelleen käsittelystä (5 §:n 1 momentti).

Pykälän toinen virke liittyisi siihen, että 5 §:n 2 momentin nojalla myös väliaikaisen yhteydenpitorajoituksen käsittelyn osalta noudatettaisiin soveltuvin osin 3 luvun 4 §:n ja 5 §:n 1 momentin säännöksiä vangitsemisasian käsittelyn määräajoista. Jos esitystä tuomioistuimelle ei tehtäisi ensiksi mainitun säännöksen edellyttämässä kolmen päivän määräajassa, rajoituksen voimassaolo siis lakkaisi.

4 §. *Yhteydenpidon rajoittamisesta päättäminen.* Pykälän 1 ja 2 momentti perustuisivat pääosin voimassa olevan lain 1 luvun 18 b §:n 4 momentissa olevaan sääntelyyn. Ensimmäisessä momentissa uutena sääntelynä olisi ensimmäinen virke, jonka mukaan yhteydenpidon rajoittamisesta kiinniottamisen ja pidättämisen aikana päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tällä täsmennettäisiin sääntelyä voimassa olevaan pykälään verrattuna. Sen 5 momentissa nimittäin viitataan pidätetyn ja kiinni otetun yhteydenpidon rajoittamisen osalta 1-4 momenttiin. Tästä kysymyksestä on syytä säätää erikseen sen vuoksi, että pidättämisen ja kiinniottamisen aikana yhteydenpidon rajoittamisesta voidaan joutua päättämään vain niiden pakkokeinojen keston ajaksi, jolloin kysymys ei ole 1 momentin kolmannessa virkkeessä tarkoitetusta väliaikaisesta päättämisestä. Pykälän 1 momentti poikkeaisi voimassa olevasta myös niin, että toisessa virkkeessä esityksen tekijänä mainittaisiin pidättämiseen oikeutettu virkamies tai vankilan johtaja, kun nykyisen lain mukaan esityksen tekijänä on vangitsemisvaatimuksen tekijä, syyttäjä tai vankilan johtaja.

Kysymykseen yhteydenpidon rajoittamisesta kiinniottamisen ja pidättämisen aikana liittyy lisäksi siis se, että pykälän 1 momentissa todettaisiin voimassa olevan lain mukaisesti, että yhteydenpidon rajoittamisesta voi ennen tuomioistuimen ratkaisua väliaikaisesti päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä vankilan johtaja tai, jos tutkintavanki on sijoitettu poliisin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kiinniottamista ja pidättämistä koskevan lisäyksen tekemisen jälkeen tämä koskisi tapauksia, joissa yhteydenpitorajoituksen

tarve ilmenee henkilön jo tultua vangituksi ja joissa tullaan tekemään tuomioistuimelle esitys yhteydenpitorajoituksen määräämisestä.

Pykälän 3 momentissa olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös, jonka mukaan pykälän 1 momentissa tarkoitetun yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen on päätettävä yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää ole. Asiaa ei siis vietäisi tuomioistuimeen rajoituksen poistamiseksi. Tämä koskisi kaikkia yhteydenpitorajoituksia eli kiinniottamisen ja pidättämisen aikana määrättyjä yhteydenpitorajoituksia, väliaikaisia yhteydenpitorajoituksia ja tuomioistuimen määräämiä yhteydenpitorajoituksia. Asianomainen virkamies määräytyisi sen mukaan, missä vaiheessa rajoitus on määrätty ja onko asia vielä esitutkinnassa vai onko se jo siirretty syyteharkintaan. Yleensä kysymyksessä olisi rajoituksen poistaminen kokonaisuudessaan, mutta joissakin tapauksissa poistaminen voisi koskea vain yhtä yhteydenpitotapaa koskevaa rajoitusta. Vaikka velvollisuus poistaa rajoitus liittyisi kyseisen virkamiehen suorittamaan seurantaan, aloite poistamiseen voisi tulla rajoituksen kohteelta itseltään. Jos virkamies ei tekisi päätöstä poistamisesta, vangittu voisi saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Kun rajoitus olisi poistettu, sen uudelleen käyttöön ottaminen edellyttäisi luvun mukaisen menettelyn noudattamista eli käytännössä tuomioistuimen tekemää uutta päätöstä yhteydenpidon rajoittamisesta. Tällaisen päätöksen edellytyksenä olisi käytännössä olosuhteiden muuttuminen tai jonkin sellaisen uuden seikan ilmaantuminen, joka ei ole ollut virkamiehen tiedossa hänen päättäessään rajoituksen poistamisesta.

5 §. *Erillinen käsittely tuomioistuimessa.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin tapauksista, joissa yhteydenpitorajoitusta käsiteltäisiin vangitsemisasiasta erillisenä tuomioistuimessa. Nykyisessä sääntelyssä ja ehdotettavan 4 §:n 2 momentissa otetaan huomioon ne tapaukset, joissa vangitsemisasiaa lykätään tai käsitellään tuomioistuimessa.

Pykälän *1 momentin* mukaan yhteydenpitorajoituksen kohteena oleva tutkintavanki voisi saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi, jolloin soveltuvin osin noudatettaisiin 3 luvun 15 §:n säännöksiä vangitsemisasian uudelleen käsittelystä. Tuomioistuimen olisi poistettava yhteydenpitorajoitus siltä osin kuin edellytyksiä ei enää ole.

Myös tuomioistuin voisi poistaa rajoituksen vain osittain. Vangitsemisasian uudelleen käsittelyä koskevien säännösten noudattaminen soveltuvin osin tarkoittaisi sitä, että yhteydenpidon rajoittamista koskevaa asiaa ei tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi tuomioistuimessa aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että jos yhteydenpidon rajoittamista koskevaa esitystä käsitellään vangitsemisesta erillisenä, noudatetaan soveltuvin osin, mitä 3 luvun 4 §:ssä, 5 §:n 1 momentissa sekä 6 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Jos kysymys olisi asiasta, jossa on määrätty väliaikainen rajoitus, viitatuissa säännöksissä tarkoitetut kolmen päivän määräaika esityksen tekemiselle ja neljän päivän määräaika käsittelylle tuomioistuimessa luettaisiin väliaikaismääräyksen tekemisestä. Jos asiassa ei olisi väliaikaismääräystä, esitys yhteydenpitorajoituksen määräämisestä tulisi 3 luvun 5 §:n 1 momentin mukaisesti ottaa tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä.

6 §. *Muutoksenhaku.* Yhteydenpidon rajoittamista koskevat säännökset erotettaisiin vangitsemista koskevista säännöksistä omaan lukuunsa. Lisäksi rajoittamista koskevissa säännöksissä otettaisiin huomioon se mahdollisuus, että yhteydenpitorajoituksia esitetään vangitsemisesta erillisessä menettelyssä. Tämän vuoksi 6 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi, että tuomioistuimen antamasta yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä saa rajoituksen kohteena oleva tutkintavanki kannella, kuten vangitsemispäätöksestä saa 3 luvun 19 §:n kannella. Varsinkin vangitsemisen alkuvaiheessa vangitsemisesta ja yhteydenpidon rajoittamisesta käytännössä kannellaan yhdessä.

5 luku. Matkustuskielto

1 §. *Matkustuskiellon edellytykset.* Pykälässä säädettäisiin matkustuskiellon edellytyksistä tavalla, joka pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 2 luvun 1 §:ää. Uusi olisi 1 momentin 2 kohta, jonka mukaan matkustuskieltoon voitaisiin määrätä myös tapauksissa, joissa on syytä epäillä, että epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa. Uudella matkustuskiellon määräämisperusteella kiellosta pyrittäisiin tekemään nykyistä parempi vaihtoehto pidättämiselle ja vangitsemiselle, joiden käyttämisperusteisiin asian vaikeuttamisen selvittäminen jo nykyisin kuuluu. Voimassa olevaan pykälään verrattuna uusi olisi myös pykälän 2 momentti, jossa selvyyden vuoksi säädettäisiin, että alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa määrätä matkustuskieltoon.

2 §. *Matkustuskiellon sisältö.* Pykälässä matkustuskiellon sisällöstä säädettäisiin voimassa olevan lain 2 luvun 2 §:stä poikkeavalla tavalla.

Pykälän *1 momentin* mukaan matkustuskieltopäätöksessä voitaisiin kieltoon määrätty velvoittaa toimimaan seuraavalla tavalla: 1) hän ei saa poistua päätöksessä mainitulta paikkakunnalta tai alueelta; 2) hän ei saa oleskella tai liikkua tietyllä päätöksessä mainitulla alueella; 3) hänen on oltava tiettyinä aikoina tavattavissa asunnossaan tai työpaikallaan; 4) hänen on ilmoittauduttava tiettyinä aikoina poliisille; 5) hänen on oleskeltava laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan; 6) hän ei saa ottaa yhteyttä 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön; tai 7) hänen on luovutettava passinsa poliisille.

Momentissa luovuttaisiin voimassa olevan pykälän 1 ja 2 momentin mukaisesta erottelusta varsinaiseen matkustuskieltoon ja velvoitteisiin, joita matkustuskieltoon voidaan liittää. Momentin kohdissa mainitut velvoitteet olisivat vaihtoehtoisia siten, että niiden yhdistelmiä voitaisiin tarvittaessa käyttää. Voimassa olevan pykälän 1 ja 2 momentissa olevaan sääntelyyn verrattuna uutta olisi ensinnäkin 6 kohta yhteydenpitokiellosta. Lisäksi passin luovuttamisvelvollisuudesta säädetään ehdottomana voimassa olevan lain 2 luvun 2 §:n 3 momentissa.

Yhteydenpitokiellon lisääminen matkustuskiellon sisältövaihtoehtoihin liittyisi siihen, että matkustuskielto voitaisiin määrätä myös asian selvittämisen vaikeuttamisen estämiseksi. Näissä tapauksissa yhteydenpitokiellon kohteena olevat henkilöt mainittaisiin matkustuskieltopäätöksessä siltä osin kuin heidän henkilöllisyytensä on tiedossa ja siltä osin kuin henkilöllisyys on esimerkiksi rikostutkinnalliset tai todistajansuojeluun liittyvät seikat huomioon ottaen saatettavissa matkustuskieltoon määrätyn tietoon. Yhteydenpitokielto käsittäisi kaikki yhteydenpitotavat.

Passin poliisille luovuttamisen ottaminen harkinnanvaraisten vaihtoehtojen joukkoon liittyisi siihen, että luovuttamisen tarve riippuu siitä, mitä muita velvoitteita matkustuskieltoon sisältyy. Käytännössä passin luovuttamisvelvollisuus määrättäisiin niissä tapauksissa, joissa henkilölle määrätään samalla sellainen liikkumavapauden rajoitus, jonka noudattamisen kannalta passin poisantamisella voi olla merkitystä.

Pykälän *2 momentin* mukaan matkustuskieltopäätöksessä voitaisiin kuitenkin antaa lupa poistua siinä määrätyltä paikkakunnalta tai alueelta työssäkäyntiä varten tai muusta siihen rinnastettavasta syystä. Vastaava virke on voimassa olevan pykälän 1 momentissa. Pykälän rakenteen muuttumisen vuoksi luvasta säädettäisiin erillisessä momentissa.

3 §. *Passin myöntämiskielto.* Pykälän mukaan matkustuskieltoon määrätylle ei saisi myöntää passia, jos passin myöntäminen vaarantaa matkustuskiellon tarkoituksen. Myöntämiskiellosta säädetään nykyisin ehdottomana voimassa olevan lain 2 luvun 2 §:n 3 momentissa. Matkustuskiellon sisältöä koskevat muutokset huomioon ottaen myöntämiskiellosta tulisi säätää erillisessä pykälässä ehdotetulla tavalla. Kuten velvollisuus luovuttaa passi poliisille myös passin myöntämiskielto tulisi kysymykseen tapauksissa, joissa passilla on matkustuskiellon sisältö huomioon ottaen merkitystä.

4 §. *Matkustuskiellosta päättävä viranomainen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 2 luvun 3 §:ää.

Tulkinnanvaraiseksi on käytännössä osoittautunut se, voiko pidättämiseen oikeutettu virkamies tai virallinen syyttäjä määrätä rikoksesta epäillyn matkustuskieltoon, jos tuomioistuin on hylännyt ennen syytteen vireilletuloa tehdyn vangitsemisvaatimuksen. Kysymykseen on ottanut kannan eduskunnan lakivaliokunta (LaVM 31/2002 vp). Valiokunta on hyväksynyt oikeuskirjallisuudessa esitetyn tulkinnan, ettei virkamies voi tällaisessa tapauksessa päättää matkustuskiellosta. Matkustuskielto on vangitsemisen vaihtoehto, ja tuomioistuimen on vangitsemisvaatimuksen hylätessään myös harkittava, onko vangittavaksi vaadittu vangitsemisen sijasta asetettava matkustuskieltoon. Tämä tulkintaohje liittyy pykälän 3 momenttiin.

5 §. *Päätös matkustuskiellosta.* Pykälä vastaisi pitkälti voimassa olevan lain 2 luvun 4 §:ää. Siinä tapauksessa, että matkustuskieltoon sisältöön kuuluisi 2 §:n 1 momentin 6 mukainen yhteydenpitokielto, nyt kysymyksessä olevan pykälän 1 momentin 3 kohdan mukaisen kiellon sisällön tulisi kattaa myös henkilöt, joita yhteydenpitokielto koskee. Voimassa olevaan lakiin verrattuna pykälän 1 momenttiin lisättäisiin kohta, jonka mukaan päätöksestä on käytävä ilmi oikeus saattaa matkustuskiellon voimassa pitäminen tuomioistuimen tutkittavaksi. Tämä koskisi tapauksia, joissa päätöksen on tehnyt pidättämiseen oikeutettu virkamies tai virallinen syyttäjä.

6 §. *Poikkeuslupa.* Pykälän *1 momentin* mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi tärkeästä syystä myöntää matkustuskieltoon määrätylle luvan yksittäistapauksessa vähäiseen poikkeamiseen matkustuskieltopäätöksessä määrätystä velvoitteesta. Voimassa olevan lain 2 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan matkustuskiellosta päättävä viranomainen saa antaa poikkeusluvan. Muutoksen taustalla ovat tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat. Syytä asian viemiseen tuomioistuimen käsiteltäväksi ei ole niissä tapauksissa, joissa tuomioistuimen olisi 4 §:n 2 tai 3 momentin mukaisesti päätettävä asiasta.

Matkustuskieltoon määrätty tarvitsee oikeusturvatakeita koskien niitä tapauksia, joissa hänellä on asianmukainen syy poikkeuslupapyynnölleen mutta joissa pidättämiseen oikeutettu virka-

mies ei suostu myöntämään lupaa. Tämän vuoksi pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että matkustuskieltoon määrätty voi saattaa poikkeusluvan myöntämistä koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos pidättämiseen oikeutettu virkamies kieltäytyy myöntämästä lupaa. Tällaisen asian käsittelyssä noudatettaisiin matkustuskieltoasian tuomioistuinkäsittelyä koskevia säännöksiä (11 §) ja muutoksenhakua koskevia säännöksiä (12 §).

7 §. *Matkustuskieltopäätöksen muuttaminen.* Pykälässä säädettäisiin, että matkustuskieltopäätöstä saadaan muuttuneiden olosuhteiden vuoksi tai tärkeästä syystä muuttaa. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 2 luvun 5 §:ää kuitenkin matkustuskiellon sisältöä koskevien muutosten edellyttämällä tavalla muutettuna. Voimassa olevan säännöksen mukaan matkustuskieltoa tai 2 §:n 2 momentissa tarkoitettua määräystä saadaan muuttuneiden olosuhteiden vuoksi tai tärkeästä syystä muuttaa.

Pykälässä muuttamisella tarkoitettaisiin 2 §:n 1 momentin mukaisen velvoitteen muuttamista niin, että se tulee lievemmäksi (esimerkiksi laajennetaan aluetta, jolla kieltoon määrätty saa olla) tai ankarammaksi (esimerkiksi henkilö velvoitetaan aikaisempaa useammin ilmoittautumaan poliisille). Muuttamista olisi myös se, että matkustuskieltoon lisätään kokonaan uusi mainitun momentin mukainen velvoite. Muuttaminen eroaisi näin ollen 8 §:n mukaisesta kumoamisesta, joka voitaisiin tehdä osittain (poistetaan jokin velvoite kokonaan) tai kokonaan (poistetaan kaikki velvoitteet kokonaan).

8 §. *Matkustuskiellon kumoaminen.* Pykälässä säädettäisiin matkustuskiellon kumoamisesta tavalla, joka pääosin vastaisi voimassa olevan lain 2 luvun 6 §:ssä olevaa sääntelyä.

Pykälän *1 momentin* mukaan matkustuskielto olisi kumottava kokonaan tai osittain heti, kun edellytyksiä sen voimassa pitämiseen sellaisenaan ei enää ole. Momentti poikkeaisi voimassa olevan pykälän 1 momentista siten, että matkustuskielto olisi kumottava tarvittaessa myös osittain poistamalla jokin velvoite kokonaan. Tämä olisi johdonmukaista sen kanssa, että pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuimenkin olisi kumottava matkustuskielto kokonaan tai osittain tapauksissa, joissa kieltoon määrätty saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi. Laissa säädetty velvollisuus kumota matkustuskielto myös osittain on lisäksi vähimmän haitan periaatteen mukainen.

Pykälän *2 momentin* mukaan matkustuskielto olisi kumottava, jollei syytettä nosteta 60 päivän kuluessa kiellon määräämisestä. Tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaikaa. Tuomioistuimen olisi otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

Momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan pykälän 2 momentin ensimmäistä virkettä. Käytännössä virkkeen osalta epäselvyyttä on aiheuttanut sen suhde kysymykseen, josta säädettäisiin 9 §:n 1 momentissa voimassa olevan lain mukaisesti. Viimeksi mainitun momentin mukaan ennen syytteen nostamista määrätty matkustuskielto on voimassa pääkäsittelyyn asti, jollei sitä ole määrätty päättymään aikaisemmin tai sitä aikaisemmin erikseen kumota. Jos syyte nostetaan nyt kysymyksessä olevan momentin mukaisesti 60 päivän kuluessa kiellon määräämisestä, mainittu määräaika menettää merkityksensä syytteen nostamisen yhteydessä ja matkustuskielto on sen jälkeen 9 §:n 1 momentin mukaisesti voimassa pääkäsittelyyn asti, jollei sitä määrätä päättymään aikaisemmin tai aikaisemmin erikseen kumota.

Momentin toinen ja kolmas virke korvaisivat voimassa olevan pykälän 2 momentin toisen virkkeen, jonka mukaan tuomioistuin saa asianomaisen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen edellä tarkoitettuna määräaikana tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa eli siis ensimmäisessä virkkeessä tarkoitettua 60 päivän määräaikaa. Myös tässä tapauksessa päätös määräajan pidentämisestä olisi siis tehtävä alkuperäisen määräajan kuluessa, minkä mahdollistamiseksi pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle asetettaisiin viikon määräaika. Vastaavanlainen muutos on edellä ehdotettu tehtäväksi vangitsemiseen liittyen (3 luvun 14 §:n 2 momentti).

Pykälän *3 momentti* poikkeaisi voimassa olevasta 2 luvun 6 §:n 3 momentista siten, että siinä olisi uusi toinen virke, jonka mukaan vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Kysymys on matkustuskieltoon määrätyn vaatimuksesta, jolla hän saattaa kysymyksen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Lisäksi momentin kolmanteen virkkeeseen tehtäisi muutos, joka liittyisi 2 §:ssä ehdotettuihin matkustuskiellon sisällön muutoksiin. Momentin viimeisen virkkeen mukaan matkustuskieltoasian uudelleen käsittelyssä noudatettaisiin soveltuvin osin 3 luvun 15 §:n 1 momenttia. Tämä tarkoittaisi sitä, että matkustuskieltoasiaa ei tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä.

9 §. *Matkustuskiellon voimassaolo.* Pykälässä säädettäisiin matkustuskiellon voimassaolosta voimassa olevan lain 2 luvun 7 §:n mukaisesti lukuun ottamatta sitä, että *3 momentin* mukaan syyteasian ratkaistessaan tuomioistuin saisi määrätä vapaana olevan vastaajaan matkustuskieltoon myös hänelle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta.

Saman momentin ensimmäisen virkkeen mukaan ratkaistessaan syyteasian tuomioistuin saisi määrätä vastaajan matkustuskieltoon tai hänelle määrätyn matkustuskiellon pidettäväksi edelleen voimassa vain, jos hänet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Virkkeeseen liittyy korkeimman oikeuden äänestysratkaisu KKO 2001:4, jossa todetaan, että tuomitessaan vastaajan ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta yhdyskuntapalveluun hovioikeus ei olisi saanut määrätä matkustuskieltoa. Tätä korkein oikeus on perustellut muun ohessa sillä, että pakkokeinolain tai yhdyskuntapalvelusta annetun lain säännöksistä tai esitöistä ei ilmene, että yhdyskuntapalvelu myös pakkokeinolaissa säännellyn matkustuskiellon edellytysten suhteen rinnastuisi ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

10 §. *Matkustuskiellon rikkomisen seuraamukset.* Pykälässä säädettäisiin matkustuskiellon rikkomisen seuraamuksista pääosin voimassa olevan lain 2 luvun 8 §:ää vastaavalla tavalla. Pykälää kuitenkin täydennettäisiin niin, että matkustuskieltoon määrätty saataisiin pidättää ja vangita myös niissä tapauksissa, joissa hän vaikeuttaa asian selvittämistä. Tämä täydennys liittyisi siihen, että 1 §:n 1 momentin 2 kohdan nojalla matkustuskielto voitaisiin määrätä myös tapauksissa, joissa on syytä epäillä, että rikoksesta todennäköisin syin epäilty vaikeuttaa asian selvittämistä. Matkustuskiellon rikkominen voisi tällöin ilmetä esimerkiksi siten, että kieltoon määrätty rikkoo 2 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaista yhteydenpitokieltoa. Lisäksi pykälään tehtäisi muutos (poistetaan ”tai 2 §:n 2 momentissa tarkoitettuja määräyksiä”), joka liittyy 2 §:n mukaiseen matkustuskiellon sisällön muuttumiseen.

11 §. *Matkustuskieltoasian käsittely.* Pykälän ensimmäisessä ja toisessa virkkeessä säädettäisiin matkustuskieltoasian tuomioistuinkäsittelystä tavalla, joka asiallisesti vastaisi voimassa olevan lain 2 luvun 9 §:n 1 momentissa olevaa sääntelyä. Voimassa olevan pykälän 2 momentin erityissäännöstä poistumislupa-asian käsittelystä ei enää otettaisi uuteen lakiin, mikä liittyisi 6 §:ään.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa kolmannessa virkkeessä säädettäisiin, että myös 4 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa on kieltoon mahdollisesti määrättävälle varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tämä koskisi siis tapauksia, joissa kiellon määrää pidättämiseen oikeutettu poliisimies tai virallinen syyttäjä. Käytännössä rikoksesta epäiltyä jo nykyisin kuullaan ennen kiellon määräämistä. Tilaisuuden varaaminen kuulluksi tulemiseen riittäisi. Henkilön tavoittamissa olo tilaisuuden varaamista varten tarkoittaa yleensä sitä, että hänen määräämisensä myöskään matkustuskieltoon ei ole tarkoituksenmukaista.

12 §. *Muutoksenhaku.* Pykälää täydennettäisiin voimassa olevan lain 2 luvun 10 §:ään verrattuna siten, että pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kannella päätöksestä, jolla vaatimus matkustuskiellon määräämisestä on hylätty ennen syyteasian ratkaisemista.

6 luku. Vakuustakavarikko

1 §. *Vakuustakavarikon edellytykset.* Pakkokeinolain turvaamistoimia koskevaa lukua ehdotetaan yleisperusteluissa esitetyistä syistä muutettavaksi niin, että ainoana sellaisena toimena olisi määrättävissä vakuustakavarikko. Kun otetaan lisäksi huomioon turvaamistoimen täytäntöönpanoa koskeva sääntely, käytännön erot nykyiseen rikosprosessuaaliseen turvaamistoimijärjestelmään eivät olisi huomattavat.

Pykälä pitkälti perustuisi voimassa olevan lain 3 luvun 1 §:n 1 ja 3 momenttiin. Muutosta merkitsisi ensinnäkin se, että vakuustakavarikko voitaisiin määrätä myös rikokseen perustuvan hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Lisäksi pykälän 2 momentin alkupäähän lisättäisiin voimassa olevan pykälän 3 momenttiin verrattuna sana ”myös” sen korostamiseksi, että oikeushenkilön omaisuutta voidaan panna vakuustakavarikkoon myös muissa kuin yhteisösakon maksamistapauksissa. Oikeushenkilö voidaan tuomita esimerkiksi rikosperusteiseen vahingonkorvaukseen. Pykälän 1 momenttia selkeytettäisiin jakamalla se kolmeen virkkeeseen nykyisen yhden virkkeen asemesta. Pykälän 2 momentin uusi kirjoitustapa liittyisi siihen, että kätkemisen tai hävittämisen käytännössä toteuttaa oikeushenkilön puolesta toimiva fyysinen henkilö.

Vakuustakavarikon käyttämiseen liittyy sen suhde takavarikkoon, josta säädettäisiin 7 luvussa. Takavarikko voitaisiin mainitun luvun 1 §:n 1 momentin 2 ja 3 kohdan mukaan määrätä tapauksissa, joissa on syytä olettaa, että esine, omaisuus tai asiakirja on rikoksella joltakulta viety tai tuomitaan menetetyksi. Kuten takavarikon edellytyksiä koskevan pykälän perusteluissa todetaan, takavarikko voisi kohdistua myös käteiseen rahaan tai pankkitalletukseen tapauksissa, joissa kyseinen omaisuus on riittävästi yksilöitävissä takavarikon kohteeksi. Asianomistajalta anastettu käteinen raha olisi takavarikoitava ja palautettava omistajalleen sen sijaan, että turvaudutaan takavarikkoa raskaampaan turvaamistoimimenettelyyn.

Vakuustakavarikon käyttömahdollisuus sulkeutuisi käytännössä pois tapauksissa, joissa ainoa epäilty on alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty. Tällaisilla epäillyillä ei yleensä edes ole vakuustakavarikon kohteeksi kelpaavaa omaisuutta. Lisäksi vakuustakavarikon voimassaolo olisi 4 §:n 2 momentin mukaisesti kytketty syytteen nostamiseen, mihin kysymyksessä olevat tapaukset eivät johtaisi. Asianomistaja voisi rikolliseen tekoon perustuvan vahingonkorvauksen maksamisen vakuudeksi vaatia takavarikon määräämistä oikeudenkäymiskaaren 7 luvun säännösten nojalla. Jos rikosprosessi kuitenkin joka tapauksessa käynnistyisi sen vuoksi, että rikoksesta epäiltynä on lisäksi rikosoikeudellisesti vastuunalainen henki-

lö, samassa prosessissa voitaisiin haastamisen kautta kohdistaa myös rikollisesta teosta epäiltyyn vaatimuksia ja käyttää niihin liittyviä pakkokeinoja. Tämä on prosessiekonomisesti tarkoituksenmukaista sen takia, että usein näissä tapauksissa on kysymys yhteisvastuullisesta korvausvelvollisuudesta.

2 §. *Vakuustakavarikosta päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan vakuustakavarikosta päättäisi tuomioistuin. Tämä vastaisi voimassa olevan lain 3 luvun 2 §:n 1 momenttia sillä muutoksella, että säännöksestä poistettaisiin hukkaamiskielto.

Pykälän *2 momentin* mukaan ennen syytteen vireille tuloa vaatimuksen omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon voisi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syytteen vireille tultua vaatimuksen voisi tehdä virallinen syyttäjä ja itselleen tulevan vahingonkorvauksen maksamisen turvaamiseksi myös asianomistaja.

Momentti poikkeaisi voimassa olevan pykälän 2 momentista muutamalla tavalla. Ensinnäkin vaatimuksentekijäksi ennen syytteen nostamista säädettäisiin muita pakkokeinoja vastaavasti pidättämiseen oikeutettu virkamies. Virallisella syyttäjällä olisi pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä toimivalta jo ennen syytteen nostamista, mutta käytännössä siinä vaiheessa vaatimuksen esittämisestä samoin kuin 3 §:n 1 momentin mukaisen väliaikaisen vakuustakavarikkopäätöksen tekemisestä huolehtisi pidättämiseen oikeutettu poliisimies, yleensä tutkinnanjohtaja.

Momentin sanamuoto mahdollistaisi edelleen sen säännöksen alkuperäisistä perusteluista (HE 14/1985 vp) johdettavan tulkinnan, että ennen syytteen vireille tuloa pidättämiseen oikeutettu virkamies voi tehdä vakuustakavarikkovaatimuksen myös asianomistajan puolesta. Asianomistaja voi tuossa vaiheessa kääntyä hänen puoleensa ja pyytää vakuustakavarikkovaatimuksen esittämistä. Tämän lisäksi momentin toisen virkkeen sanamuoto mahdollistaisi varsinkin sanan ”myös” lisäämisen myötä tulkinnan, jonka mukaan virallinen syyttäjä voi syytteen nostettuaan vaatia omaisuuden panemisesta takavarikkoon myös asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen vakuudeksi. Säännöksessä ei nimittäin edelleenkään yksilöitäisi tarkoitusta, jonka turvaamiseksi syyttäjä voi vaatia vakuustakavarikon määräämistä. Asianomistajalla olisi syytteen vireille tultua itsenäinen oikeus vaatia takavarikon määräämistä niissä tilanteissa, joissa syyttäjä ei asianomistajan puolesta vaatimusta esittäisi. Nämä periaatteet koskisivat puhevallan käyttöä myös käsiteltäessä kysymystä jo määrätyn vakuustakavarikon voimassa pitämisestä. Myös tähän säännökseen siis lisättäisiin vakuustakavarikon mahdolliseksi kohteeksi hyvitys.

Pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä ja virallisella syyttäjällä ei olisi 2 momentin mukaan velvollisuutta vaatia vakuustakavarikkoa tai sen voimassa pitämistä asianomistajan puolesta. Virkamiehellä olisi harkintavalta, jonka käytön yhteydessä voitaisiin ottaa huomioon esimerkiksi asianomistajan asiantuntemus, hänen esittämänsä vaatimuksen perusteet ja se, vaatiiko virkamies joka tapauksessa vakuustakavarikon määräämistä valtiolle tulevan rahamäärän maksamisen turvaamiseksi. Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies ei ennen syytteen vireille tuloa ottaisi hoitaakseen vaatimuksen tekemistä asianomistajan puolesta, tällä olisi joka tapauksessa oikeus hakea oikeudenkäymiskaaren 7 luvun mukaista turvaamistointa.

Pykälän *3 momentin* mukaan vakuustakavarikkoasian tuomioistuinkäsittelyssä noudatettaisiin soveltuvin osin 3 luvun 1, 3, 5, 6 ja 18 §:n säännöksiä vangitsemisvaatimuksen tekemisestä ja käsittelystä. Pykäläviittaukset korjattaisiin koskemaan uuden lain säännöksiä.

3 §. *Väliaikainen vakuustakavarikko.* Pykälän *1 momentin* mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi määrätä väliaikaisen vakuustakavarikon, jos asia ei siedä viivytystä ja jos 1 §:ssä säädetyt edellytykset ovat ilmeisesti olemassa. Kohteena oleva omaisuus saataisiin ennen väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ottaa mainitun virkamiehen päätöksellä poliisin haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi.

Momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 3 luvun 3 §:n 1 momentin ensimmäistä virkettä sillä tavalla muutettuna, että määräyksen antaisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Virkettä myös tiivistettäisiin nykyiseen verrattuna.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi olisi momentin toinen virke omaisuuden ottamisesta poliisin haltuun. Tämä liittyisi muutokseen, jonka mukaan jo väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta huolehtisi ulosottomies. Luvun 10 §:n mukaan vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta olisi soveltuvin osin voimassa, mitä ulosottokaaren 8 luvussa säädetään turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta. Vaikka väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpano tapahtuisi käytännössä hyvin nopeasti, saattaa ilmetä esimerkiksi tapauksia, joissa rikoksesta epäilty on juuri lähdössä pakoon omaisuuden kanssa tai hävittämässä sitä. Näitä tapauksia varten tarvittaisiin mahdollisuus ottaa väliaikaiseen vakuustakavarikkoon mahdollisesti pantava omaisuus lyhytaikaisesti poliisin haltuun. Tällainen hallussapito kestäisi käytännössä enintään joitakin tunteja. Sana ”tarpeen” osoittaisi, että kynnys haltuunotolle ei olisi kovin korkea.

Voimassa olevan momentin kolmannessa virkkeessä olevaa sääntelyä väliaikaisen vakuustakavarikon kumoamisesta ei otettaisi tähän pykälään, koska toimenpiteen kumoamisesta mukaan lukien väliaikaisen vakuustakavarikon kumoaminen säädettäisiin 4 §:ssä.

Pykälän *2 momentin* mukaan väliaikainen vakuustakavarikko lakkaisi olemasta voimassa, jos vaatimusta vakuustakavarikon määräämisestä ei tehdä tuomioistuimelle viikon kuluessa väliaikaismääräyksen antamisesta. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi tehtävä ilmoitus ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin väliaikaisen vakuustakavarikon lakkaamisesta olemassa voimassa ja kumoamisesta sekä päätöksestä, jolla tuomioistuin on hylännyt vaatimuksen väliaikaisen vakuustakavarikon kohteena olevan omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon.

Momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 3 luvun 3 §:n 1 momentin toisessa virkkeessä olevaa sääntelyä. Tässä virkkeessä kuten jäljempänä luvussa käytettäisiin kuitenkin voimassa olevassa laissa käytetyn teonsanan ”peräytyä” sijasta ilmaisua ”lakata olemasta voimassa”.

Momentin toinen virke poikkeaisi voimassa olevan lain 3 luvun 3 §:n 2 momentista, jossa säädetään tutkinnanjohtajan ja syyttäjän velvollisuudesta tehdä rekisteri-ilmoituksia väliaikaisen turvaamistoimen määräämisestä, väliaikaisen turvaamistoimen kumoamisesta ja peräytymisestä sekä päätöksestä, jolla tuomioistuin on hylännyt vaatimuksen väliaikaistoimenpiteen kohteena olevan omaisuuden panemisesta hukkaamiskieltoon tai vakuustakavarikkoon.

Mitä tulee väliaikaisen vakuustakavarikon määräämisestä ilmoittamiseen, luvun 10 §:n mukaan väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpano siis tapahtuisi noudattaen soveltuvin osin ulosottokaaren 8 luvun säännöksiä. Tämä tarkoittaisi sitä, että ulosottomies huolehtii myös väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta. Ulosottokaaren 8 luvun 7 §:n 1 momentin mukaisesti irtaimen ja kiinteän omaisuuden väliaikainen vakuustakavarikko pantaisiin

täytäntöön noudattaen soveltuvin osin, mitä ulosottokaaren 4 luvussa säädetään ulosmittauksesta.

Ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä säädetään ulosottomiehen tehtävistä rekisteri-ilmoituksista. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan ulosottomiehen tulee heti ilmoittaa: 1) kiinteistön ja kirjatun erityisen oikeuden sekä muun kiinnityskelpoisen omaisuuden ulosmittauksesta asianomaiselle rekisteriviranomaiselle; 2) patentin ja muun rekisteröidyn aineettoman oikeuden ulosmittauksesta asianomaiselle rekisteriviranomaiselle; 3) ulosmittauksesta sellaisen saatavan perimiseksi, jonka vakuudeksi on vahvistettu yrityskiinnitys, yrityskiinnitysrekisterin pitäjälle; 4) arvo-osuuden ja arvo-osuuteen kohdistuvan oikeuden ulosmittauksesta asianomaiselle arvo-osuusrekisterin pitäjälle; 5) vakioidun option ja termiinin ulosmittauksesta kyseistä johdannaistiliä hoitavalle välittäjälle ja muussa tapauksessa asianomaiselle optioyhteisölle; 6) muun omaisuuden ulosmittauksesta muulle rekisterinpitäjälle niin kuin erikseen säädetään. Pykälän 2 momentin mukaan, jos muuhunkin kuin 1 momentissa tarkoitettuun julkiseen rekisteriin voidaan tallettaa tieto ulosmittauksesta, ulosottomiehen tulee tarvittaessa ilmoittaa ulosmittauksesta asianomaiselle rekisterinpitäjälle.

Ulosottomiehen olisi siis väliaikaisen vakuustakavarikon määräämisen jälkeen tehtävä rekisteri-ilmoitus, jos kohteena on ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettu omaisuus. Tämä ilmoitusvelvollisuus kattaisi sen, joka tutkinnanjohtajalla ja virallisella syyttäjällä on voimassa olevan lain mukaan. Koska ulosottokaaren mukainen ilmoitusvelvollisuus ei koske tilanteita, joista säädettäisiin momentin toisessa virkkeessä, niitä koskeva ilmoitusvelvollisuus olisi pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä. Hänen olisi syytä ilmoittaa voimassaolon lakkaamisesta, kumoamisesta tai hylkäämispäätöksestä myös ulosottomiehelle, jotta ulosoton tietojärjestelmät pysyisivät tältä osin ajan tasalla.

Pykälän *3 momentissa* olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Sen mukaan väliaikaisesta vakuustakavarikosta olisi ilman aiheetonta viivytystä laadittava pöytäkirja, jossa riittävästi mainitaan vakuustakavarikon tarkoitus, selostetaan siihen johtanut menettely ja yksilöidään kohteena oleva omaisuus. Jäljennös pöytäkirjasta olisi viivytyksettä toimitettava sille, jonka luona omaisuus on otettu haltuun. Tarvittaessa jäljennös olisi toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee. Momentti vastaisi pykälää (7 luvun 12 §), jossa säädettäisiin takavarikoimisesta ja jäljentämisestä laadittavasta pöytäkirjasta.

Pykälän *4 momentti* toimenpiteen lakkaamisesta olemasta voimassa tapauksissa, joissa 1 momentissa tarkoitettu syyttäjän päätös on lähetetty toiseen Euroopan unionin jäsenvaltioon, vastaisi voimassa olevan lain 3 luvun 3 §:n 3 momentissa olevaa säännöstä.

4 §. *Toimenpiteen kumoaminen.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on kumottava ennen tuomioistuinkäsittelyä väliaikainen vakuustakavarikko ja tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko, kun sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen vakuudeksi asetetaan riittävä vakuus tai kun muuten ei enää ole syytä pitää turvaamistoimea voimassa. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi tehtävä esitys tuomioistuimelle vakuustakavarikon kumoamisesta, jos sen edellytyksiä ei enää ole.

Momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 3 luvun 4 §:n 1 momentista siten, että siinä säädettäisiin myös väliaikaisen vakuustakavarikon kumoamisesta. Voimassa olevassa laissa siitä säädetään 3 §:n 1 momentissa. Toimenpiteen kumoamista koskeva sääntely keskitettäisiin nyt

kysymyksessä olevaan pykälään. Momentin toinen virke esityksen tekovelvollisuudesta olisi uusi verrattuna voimassa olevaan lakiin.

Pykälän *2 momentin* mukaan tuomioistuimen olisi kumottava vakuustakavarikko myös, jollei syytettä nosteta neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikkoa koskevan määräyksen antamisesta. Tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan. Tuomioistuimen olisi otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

Momentin toinen ja kolmas virke poikkeaisivat voimassa olevan lain 3 luvun 4 §:n 2 momentista, jonka mukaan tuomioistuin saa tutkinnanjohtajan tai syyttäjän edellä tarkoitettuna määräaikana tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan. Vastaava muutos on edellä ehdotettu tehtäväksi vangitsemista (3 luvun 14 §:n 2 momentti) ja matkustuskieltoa (5 luvun 8 §:n 2 momentti) koskevien määräaikojen pidentämisen osalta.

Momentin kaksi viimeistä virkettä henkilön kuulemisesta olisivat uusia voimassa olevaan säännökseen verrattuna. Kuten yleisperusteluista ilmenee, korkein oikeus on takavarikkoon liittyvän määräajan pidentämisen yhteydessä katsonut, että epäillylle tai muulle sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Tämän periaatteen voi katsoa koskevan kaikkia määräajan pidentämistapauksia. Selvyyden vuoksi sen tulisi myös ilmetä suoraan laista. Jos tilaisuus kuulemiseen saataisiin varattua tai jos tilaisuuden varaaminen ei onnistuisi tällaisen henkilön tavoittamattomissa olemisen vuoksi, asia voitaisiin kuitenkin ratkaista huolimatta hänen poissaolostaan. Asian käsittely ja ratkaiseminen edellyttäisivät sitä, että paikalla on myös pidättämiseen oikeutettu virkamies.

5 §. *Vakuustakavarikon uudelleen käsittely.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna pykälä olisi uusi. Sen 1 momentissa todettaisiin, että sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa. Vaatimus olisi otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Vakuustakavarikkoa ei kuitenkaan tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kuukauden kuluttua asian edellisestä käsittelystä. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin vielä siitä, että asian uudelleen käsittelyn yhteydessä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

Pykälän taustaa ja sisältöön vaikuttavia tekijöitä on käsitelty yleisperusteluissa. Jos määräajat sen sallivat, uudelleen käsittelyn yhteydessä voitaisiin käsitellä 4 §:n 2 momentissa tarkoitettu pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyyntö syytteen nostamiselle säädetyn määräajan pidentämisestä. Mikäli uudelleen käsittelyn yhteydessä ilmenee, että vakuustakavarikon edellytyksiä ei enää ole, tuomioistuimen tulisi 4 §:n 1 momentin nojalla kumota vakuustakavarikko.

6 §. *Korvausasian erottaminen erilliseksi asiaksi.* Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan lain 3 luvun 5 §:n mukaisesti, että jos tuomioistuin erottaa vahingonkorvausta koskevan vaatimuksen erikseen käsiteltäväksi, sen on erottamisesta päättäessään lausuttava, onko vakuustakavarikko pidettävä edelleen voimassa.

7 §. *Vakuustakavarikosta päättäminen pääasiaa ratkaistaessa.* Pykälässä säädettäisiin vakuustakavarikosta päättämisestä pääasiaa ratkaistaessa tavalla, joka kahden ensimmäisen momentin osalta vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 3 luvun 6 §:ssä olevaa sääntelyä.

Nykyinen säännös jaettaisiin selkeyden vuoksi kolmeen momenttiin. Lisäksi tehtäisiin sanonnallisia muutoksia, jotka osittain liittyisivät muihin sanonnallisiin muutoksiin luvussa.

Pykälän *3 momentin* mukaan tuomioistuin saisi syytteen taikka vahingonkorvausta, hyvitystä tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen hylätessään määrätä vakuustakavarikon pidettäväksi voimassa, kunnes ratkaisu tulee lainvoimaiseksi. Tuomioistuimen tulisi huolellisesti harkita, onko tällaiseen määräykseen aihetta. Käytännössä ongelmia on aiheutunut siitä, että käräjäoikeudet eivät vaatimuksen hylätessään määrää pakkokeinoa pidettäväksi voimassa, kunnes muutoksenhakutuomioistuin on ratkaissut asian. Kun omaisuus palautuu rikoksesta epäillylle, tämä saattaa esimerkiksi hävittää omaisuuden. Tuolloin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen valituksella ei ole enää käytännön merkitystä. Näiden näkökohtien korostamiseksi momentti poikkeaisi voimassa olevan pykälän viimeisestä virkkeestä, jonka mukaan tuomioistuin saa syytteen taikka korvausta tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen hylätessään määrätä, että hukkaamiskiellon tai vakuustakavarikon täytäntöönpano peruutetaan vasta hylkäämistä koskevan ratkaisun saatua lainvoiman.

8 §. *Vakuustakavarikosta päättäminen vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta.* Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 3 luvun 6 a §:ää.

9 §. *Muutoksenhaku.* Pykälän kaksi ensimmäistä virkettä vastaisivat voimassa olevan lain 3 luvun 7 §:ää. Vakuustakavarikkoa koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saisi valittaa erikseen. Valitus ei estäisi omaisuuden panemista vakuustakavarikkoon, ellei valitusta käsittelevä tuomioistuin toisin määrää. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa kolmannessa virkkeessä säädettäisiin, että kumotessaan vakuustakavarikon tai väliaikaisen vakuustakavarikon tuomioistuin saisi määrätä vakuustakavarikon pidettäväksi voimassa, kunnes ratkaisu tulee lainvoimaiseksi. Tämä olisi johdonmukaista 7 §:n 3 momenttiin ehdotetun säännöksen kanssa.

10 §. *Toimenpiteen täytäntöönpano.* Pykälän *1 momentti* korvaisi voimassa olevan lain 3 luvun 8 §:n. Vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta olisi soveltuvin osin voimassa, mitä ulosottokaaren 8 luvussa säädetään turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta. Mainitun luvun 2 §:ssä tarkoitettua vakuutta ei tarvitsisi kuitenkaan asettaa siitä vahingosta, joka vakuustakavarikosta tai väliaikaisesta vakuustakavarikosta saattaa aiheutua vastaajalle, ellei tuomioistuin erityisestä syystä velvoita asianomistajaa asettamaan vakuutta määrätessään vakuustakavarikon tälle tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi.

Momentissa otettaisiin huomioon ulosottolainsäädännön muutokset. Turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta säädetään ulosottokaaren 8 luvussa, jonka 2 §:n 1 momentin pääsäännön mukaan turvaamistoimen täytäntöönpano edellyttää, että hakija asettaa ulosottomiehelle vakuuden vahingosta, joka voi syntyä vastaajalle turvaamistoimesta. Pääsääntöinen vapautus vakuuden asettamisvelvollisuudesta vakuustakavarikkoasioissa vastaisi voimassa olevan lain sääntelyä.

Keskeisimmät vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoon liittyvät säännökset löytyvät yleisperusteluissa kerrotulla tavalla ulosottokaaren 8 luvun 7 §:n 1 momentista ja siinä olevan 4 lukuun viittaamisen perusteella 4 luvun 31 §:n 1 momentista. Soveltuvin osin noudatettaisiin ulosmittausta koskevia säännöksiä. Tapauksesta riippuen esineet otettaisiin pois kohdehenkilön hallusta, jätettäisiin lukittuun tilaan hänen luokseen tai jätettäisiin muuten hänen haltuunsa. Jos ulosmitattu omaisuus olisi sivullisen hallussa, omaisuus otettaisiin pois hänen hallustaan tai häntä kiellettäisiin luovuttamasta omaisuutta muulle kuin

ulosottomiehelle. Edellä on jo käsitelty rekisteri-ilmoituksia koskevaa ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ää.

Pykälän *2 momentissa* olisi uusi säännös verrattuna voimassa olevaan lakiin. Säännöksen mukaan tuomioistuin voisi vakuustakavarikon määrätessään samalla antaa tarkempia määräyksiä sen täytäntöönpanosta. Vastaava sääntely on turvaamistoimien osalta oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 13 §:n 1 momentissa. Tästä on esimerkkinä säännöksen valmistelutöissä (HE 179/1990 vp) esitetty määräys siitä, mihin esineeseen tai omaisuuteen turvaamistoimi tulee kohdistaa.

11 §. *Vahingonkorvausvastuu ja kulujen korvaaminen.* Pykälän mukaan vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulujen korvaamisessa noudatettaisiin soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää. Mainitun pykälän mukaan hakijan, joka on tarpeettomasti hankkinut turvaamistoimen, on korvattava vastapuolelle turvaamistoimesta ja sen täytäntöönpanosta aiheutunut vahinko ja asiassa aiheutuneet kulut. ”Soveltuvin osin” liittyisi tässä siihen, että korvaussäännöstä sovellettaisiin paitsi tapauksiin, joissa tuomioistuimessa vaaditaan vakuustakavarikon määräämistä, myös väliaikaisen vakuustakavarikon määräämiseen.

7 luku. Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

1 §. *Takavarikoimisen edellytykset.* Pykälän *1 momentin* mukaan esine, omaisuus tai asiakirja voitaisiin takavarikoida, jos on syytä olettaa, että 1) sitä voidaan käyttää todisteena rikosasiassa; 2) se on rikoksella joltakulta viety; tai 3) se tuomitaan menetetyksi. Momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 4 luvun 1 §:n 1 momentista sillä tavalla, että uudessa säännöksessä lisättäisiin täsmennyksen vuoksi takavarikon kohteiden joukkoon ”omaisuus”. Tämän muutoksen syitä on käsitelty yleisperusteluissa. Ilmaisu ”tuomitaan” pitäisi sisällään tuomioistuimen ratkaisutoiminnan lisäksi myös rangaistusmääräyksillä tehtävät menettämispäätökset.

Momentti olisi voimassa olevan lain tapaan kirjoitettu toimivaltasäännöksen muotoon. Se oikeuttaisi esitutkintaviranomaisen takavarikoimaan esineen, omaisuuden tai asiakirjan mutta ei velvoittaisi takavarikoimiseen missään tapauksessa. Lähtökohtana kylläkin on takavarikoiminen momentissa säädettyjen edellytysten täyttyessä. Tältä osin momentin kohtiin voidaan kuitenkin katsoa liittyvän painotuseroja. Esineen, omaisuuden tai asiakirjan soveltuminen todisteeksi saattaa käytännössä olla harkinnanvaraista. Sen sijaan takavarikoimisvelvollisuus korostuisi momentin 2 ja 3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa. Niistä jälkimmäisen osalta erityisasemassa ovat esineet, joiden hallussapito on rangaistavaa ja joita ei tulisi koskaan jättää sen haltuun, jolta ne on tavattu. Takavarikkoon ei tarvitsisi turvautua niissä tapauksissa, joissa mainitun toimenpiteen vaihtoehto on käytettävissä. Asiakirjan jäljentämisen edellytyksistä säädettäisiin 2 §:ssä ja takavarikoimisen sijasta suoritettavien muiden vaihtoehtoisten toimenpiteiden edellytyksistä 24 §:ssä.

Rikoksella joltakulta viety esine, omaisuus tai asiakirja voitaisiin välittömästi ilman takavarikoimista palauttaa omistajalleen tai muulle siihen oikeutetulle henkilölle, jos momentin 1 tai 3 kohdassa tarkoitettuja takavarikoimisen edellytyksiä ei ole ja jos ei ole aihetta olettaa, että kohteeseen liittyy riitaisuuksia, joiden ratkaisemisesta säädettäisiin 23 §:n 1 ja 2 momentissa. Tällaisesta palauttamisestakin on tehtävä merkintä esitutkinnasta laadittavaan asiakirjaan (esimerkiksi rangaistusvaatimusilmoitus tai esitutkintapöytäkirja), jotta tarvittaessa voidaan

jälkikäteen todeta, mikä esine, omaisuus tai asiakirja on joutunut poliisin haltuun ja mitä sille on tapahtunut.

Ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä säädettäisiin, että esitutkintatoimenpiteiden suorittamista saadaan tutkinnanjohtajan päätöksellä siirtää myöhempään ajankohtaan, jos siirtäminen on välttämätöntä tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiselle ja jos siirtämisestä ei aiheudu vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Kuten ehdotettavan esitutkintalain perusteluissa todetaan, se laki yleislakina koskisi kaikkia esitutkinnan yhteydessä tehtäviä toimenpiteitä siltä osin kuin niistä ei erikseen säädetä. Tämä koskisi myös takavarikoimista. Takavarikoiminen olisi näin ollen esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä tarkoitettu esitutkintatoimenpide, jonka siirtäminen olisi siis pykälässä mainituin edellytyksin mahdollista.

Takavarikoiminen välittömästi sen edellytysten täyttyessä ei ole välttämättä kaikissa tilanteissa rikostutkinnallisesti tarkoituksenmukaista. Tämä liittyy siihen, että takavarikon suorittaminen saattaa paljastaa rikoksesta epäillyille poliisin olemisen heidän jäljillään, mikä puolestaan saattaa vaarantaa kysymyksessä olevan rikoksen tai siihen liittyvän rikoksen selvittämistä esimerkiksi epäiltyjen karkuun lähtemisen tai heidän suorittamansa todisteiden hävittämisen kautta. Käytännössä onkin esiintynyt tapauksia, joissa takavarikko on jätetty tutkinnallisista syistä tekemättä. Esimerkkinä voidaan mainita eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen käsiteltäväksi tullut tapaus, jossa haulikko ja huumausainetta jätettiin takavarikoimatta huumausainerikosten tutkinnan yhteydessä. Apulaisoikeusasiamies totesi ratkaisussaan (29.11.2005, dnro 1166/4/04), ettei laki tuntenut tällaista menettelyä. Hän piti tarpeellisena lainsäädännön täsmentämistä tältä osin. Mainitun esimerkin mukaisissa tapauksissa olisi erityisesti otettava huomioon esitutkintalain 3 luvun 12 §:ssä säädetyt vaaraan liittyvät siirtämisedellytykset.

Takavarikoimisen edellytyksiin ja takavarikon kohteeseen liittyvät voimakkaasti suhteellisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate, joista säädettäisiin 1 luvun 2 ja 3 §:ssä. Takavarikon on oltava järkevässä suhteessa sen aiheuttamiin haittoihin sekä loukattaviin etuihin tai arvoihin nähden. Esimerkiksi tietokonetta ei tulisi takavarikoida, jos todistelutarkoituksessa tarvittavien tietojen saaminen poliisin haltuun voidaan turvata koneen haltijaa vähemmän haittaavalla tavalla kuten jäljentämisellä tietokoneen kiintolevyltä.

Momentissa säädettävien takavarikoimisen edellytysten perusteella se voisi tulla vain rajoitetusti kysymykseen silloin, kun tutkintaa kohdistetaan rikollisesta teosta epäiltyyn. Takavarikkoa voitaisiin ensinnäkin hyödyntää omaisuuden palauttamisessa sen oikealle omistajalle. Tuolloin takavarikko voitaisiin kumota omaisuuden omistajalle palauttamisen yhteydessä, mikä käytännössä edellyttäisi suostumusta rikollisesta teosta epäillyltä, jolta se on takavarikoitu. Riitaisissa tapauksissa voitaisiin soveltuvin osin noudattaa säännöksiä osapuolten osoittamisesta parempaa oikeutta koskevaan oikeudenkäyntiin. Asianomistajan käytettävissä olisi näissä tapauksissa myös oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 2 §:n nojalla määrättävä takavarikko. Kuten yleisperusteluissa todetaan, erillinen konfiskaatioprosessi on mahdollinen myös rikosepäilyn liittyessä rikolliseen tekoon. Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon turvaamiseksi omaisuus voitaisiinkin takavarikoida.

Asianomistajan edun turvaamiseksi takavarikkoon voidaan panna myös käteistä rahaa. Takavarikon etuna on, että se voidaan toteuttaa vakuustakavarikkoa matalammalla kynnyksellä ja kevyemmässä menettelyssä. Jotta tällainen takavarikko voi tulla kysymykseen, täytyy poliisin haltuun otetut rahat voida yhdistää juuri kyseiseen asianomistajaan. Myös pankkitalletus voi

olla takavarikon kohteena. Takavarikoiminen niin käteisen rahan kuin pankkitalletuksen osalta edellyttää sitä, että takavarikon perusteeseen liittyvä osuus on erotettavissa rikoksesta epäillyn muista käteisvaroista tai tilillä olevista rahoista.

Pykälän *2 momentissa* yhdistettäisiin nykyisin pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n 2 ja 3 momentissa olevat säännökset. Samalla sana ”tietokone” korvattaisiin paremmin sopivalla yleisellä ilmaisulla ”tekninen laite”. Tietokoneiden lisäksi keskeisimpiä tällaisia takavarikoiden kohteita ovat matkapuhelimet ja telepäätelaitteet. Tämän muutoksen jälkeen momentissa todettaisiin ensinnäkin, että mitä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa säädetään, koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla (*data*). Luvussa asiakirjasta säädettyä sovellettaisiin myös datan muodossa olevaan asiakirjaan. Pykälän 2 momenttiin liittyviä seikkoja on käsitelty lähemmin hallituksen esityksessä, jonka myötä pakkokeinolain 4 luvun 1 §:ää muutettiin Euroopan neuvoston tietoverkkorikollisuutta koskevan yleissopimuksen hyväksymisen yhteydessä (HE 153/2006 vp).

Pykälän *3 momentissa* todettaisiin, että tässä luvussa esineestä säädettyä sovelletaan myös aineeseen. Esineestä voitaisiin irrottaa osa takavarikoitavaksi todisteena käyttämistä varten, jos tutkintatoimenpidettä ei voida muuten suorittaa ilman suuria vaikeuksia. Momenttiin ehdotettavaa sääntelyä vastaava on voimassa olevan lain 4 luvun 18 §:ssä. Sääntelyn voidaan katsoa asiayhteytensä vuoksi liittyvän takavarikoimisen edellytyksiä koskevaan pykälään. Toista virkettä selkeytettäisiin paremmin vastaamaan sen tarkoitusta.

Momenttiin liittyy kysymys vähimmän haitan periaatteesta. Esineestä tulisi irrottaa osa takavarikoitavaksi todisteena käyttämistä varten, jos siten estetään vahinkoa tai haittaa, joka koko kohteen takavarikoimisesta aiheutuisi.

2 §. *Asiakirjan jäljentäminen.* Pykälän *1 momentissa* todettaisiin, että asiakirjan takavarikoiminen 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti todisteena käytettäväksi on korvattava sen jäljentämisellä, jos jäljennös on riittävä todistelun luotettavuuden kannalta. Luvun 1 §:n 2 momentin perusteella asiakirjan käsite olisi hyvin laaja käsittäen myös teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä olevat asiakirjat.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, joissakin lähinnä poikkeuksellisiksi luonnehdittavissa tapauksissa asiakirjassa saattaa olla esimerkiksi joitakin jälkiä tai merkintöjä, joista havaintojen tekemiseksi todistelutarkoitusta varten alkuperäisen asiakirjan takavarikoiminen saattaa olla perusteltua. Tällöin asiakirjan merkitys todistelun kannalta liittyy yleensä muihin seikkoihin kuin sen tietosisältöön.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin tarkemmin jäljentämiseen liittyvästä menettelystä. Asiakirja olisi jäljennettävä ilman aiheetonta viivytystä sen haltuunottamisen jälkeen. Jäljentämisen jälkeen asiakirja olisi viipymättä palautettava sille, jolta se on otettu haltuun.

Jäljennöksen valmistamisaika riippuisi tapauksesta. Esimerkiksi kotietsinnän yhteydessä asiakirja saatetaan jäljentää tietokoneelta levykkeelle jo etsintätilaisuudessa. Valokopion valmistaminen puolestaan yleensä edellyttää sitä, että poliisimies ottaa paperimuotoisen asiakirjan haltuunsa joksikin aikaa. Lisäksi poliisin haltuun ottaman materiaalin laajuus saattaa edellyttää ennen jäljentämistä tehtävää aineiston seulontaa. Lähtökohtana olisi kuitenkin se, että poliisin tulisi jäljentämiseen liittyen pyrkiä mahdollisimman nopeaan toimintaan.

Lähtökohtaisesti asiakirjan jäljentämisen edellytykset tulisi tutkia jo etsinnässä tapahtuvassa seulonnassa. Joissakin tapauksissa asiakirja tai asiakirja-aineisto saattaa laadultaan tai laajuudeltaan olla sellaista, että seulontaa ei kyetä nopeasti tekemään edes etsinnän jälkeen. Näissä tapauksissa asiakirja olisi pykälän *3 momentin* nojalla takavarikoitava. Asiakirjan laatua koskevat tapaukset liittyvät erityisesti datan muodossa oleviin asiakirjoihin, joiden jäljentäminen viivytyksettä ei ole teknisesti mahdollista tai joita ei saada viivytyksettä avattua jäljentämistä varten.

Takavarikoimiseen liittyvänä eräänlaisena käytännön rajana voidaan pitää muutamaa päivää. Hyväksyttävänä ei voida pitää sitä, että aineisto jäisi poliisin haltuun kovin pitkäksi aikaa ilman varmuutta siitä, miten sen kanssa menetellään. Takavarikko mahdollistaisi sen voimassaoloaikana tehtävän asiakirjojen jäljentämisen. Jos aineistosta valikoituisi asiakirjoja, joiden osalta 1 momentin mukaiset jäljentämisen edellytykset täyttyvät, ne voitaisiin jäljentää, takavarikko kumota ja alkuperäiset asiakirjat palauttaa niihin oikeutetulle.

3 §. *Läheisiin henkilöihin sekä vaitiolovelvollisuuteen ja -oikeuteen liittyvät takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot.* Pykälän *1 momentissa* todettaisiin, että rikoksesta epäillyn tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi asiakirjaa, joka sisältää epäillyn ja sanotun henkilön taikka mainitussa suhteessa epäiltyyn olevien henkilöiden välisen viestin.

Pykälän 1 momentti poikkeaisi eräiltä osin voimassa olevan lain 4 luvun 2 §:n 1 momentissa olevasta sääntelystä. Yhdenmukaistaminen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n kanssa tarkoittaisi sitä, että uuteen säännökseen ei enää otettaisi voimassa olevan säännöksen toista virkettä, jonka mukaan tällaisen asiakirjan saa kuitenkin takavarikoida, jos tutkittavana olevasta rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Nykyisessä laissa oleva ilmaisu ”tiedonannon” myös korvattaisiin ajanmukaisella ja kuvaavammalla ilmaisulla ”viestin”. Tällä muutoksella voimassa olevaa säännöstä täsmällisemmin rajattaisiin takavarikoimisoikeuden ulkopuolelle kaikki kyseisten henkilöiden välinen viestien vaihto riippumatta siinä yhteydessä annetuista tiedoista.

Voimassa olevan säännöksen osalta epäselvyyttä on joskus syntynyt siitä, miten se soveltuu tilanteeseen, jossa toisiinsa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitetussa suhteessa olevat viestienvaihdon osapuolet ovat molemmat rikoksesta epäiltyjä. Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 1 momentin sanamuoto mahdollistaa tulkinnan, jonka mukaan takavarikkokielto on voimassa myös sellaisessa tapauksessa. Näin uuttakin säännöstä olisi tulkittava. Sääntelyn selkeyden säilyttämiseksi tässä yhteydessä ei ehdoteta tähän kysymykseen liittyviä täsmennyksiä tai täydennyksiä säännökseen sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä.

Pykälän *2 momentissa* todettaisiin, että asiakirjaa ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi, jos sen voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta, ja asiakirja on edellä tarkoitetun henkilön tai sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Momentti vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin ensimmäistä virkettä eräällä lisäyksellä. Nykyisestä virkkeestä saa sen kuvan, että hallussapitoa koskeva edellytys koskee vain sitä, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus on säädetty. Nyt ehdotettavassa

säännöksessä tämä on laajennettu koskemaan myös tapauksia, joissa asiakirja on sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolo-oikeus on säädetty.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n soveltamiseen liittyviä kysymyksiä on käsitelty verrattain laajasti pakkokeinolain alkuperäisissä yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 14/1985 vp). Niihin ei ole tässä juurikaan lisättävää. Kuten edellä esitutkintalain 7 luvun 8 §:n perusteluissa on todettu, säännöksessä viitattuja pykäliä on muutettu vain vähän esitutkintalain ja pakkokeinolain säätämisen jälkeen. Korkein oikeus on viime vuosina antanut eräitä pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momenttiin liittyviä ratkaisuja, jotka koskevat asianajajan salassapitovelvollisuuteen liittyvää takavarikkokieltoa (KKO 2001:39, 2002:85 ja 2003:119).

Pykälän *3 momentin* mukaan asiakirja saataisiin kuitenkin 2 momentin estämättä takavarikoida tai jäljentää, jos henkilö voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin nojalla velvoittaa todistamaan tai 24 §:n 4 momentin nojalla velvoittaa vastaamaan kysymykseen.

Pykälän 3 momentti korvaisi voimassa olevan lain 4 luvun 2 §:n 2 momentin toisessa virkkeessä olevan sääntelyn. Siinä todetaan, että asiakirja saadaan kuitenkin takavarikoida, jos edellä tarkoitettu henkilö olisi esitutkinnassa oikeutettu tai velvollinen todistamaan asiakirjaan sisältyvästä seikasta esitutkintalain 27 §:n 2 momentin nojalla. Kuten yleisperusteluissa on todettu, todistelulainsäädännön yhdenmukaistamiseksi ja johdonmukaistamiseksi sääntelyä olisi muutettava vastaamaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä. Tämän vuoksi virkettä ehdotetaan sen uuteen lakiin ja uuteen momenttiin siirtämisen yhteydessä muutettavaksi niin, että siinä viitataan nimenomaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momenttiin ja 24 §:n 4 momenttiin.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentissa todetaan, että edellä 1 momentin 3 ja 4 kohdassa (lääkärit, asiamiehet ja muut vastaavat henkilöt) olevien säännösten estämättä voidaan muu niissä tarkoitettu henkilö paitsi syytetyn oikeudenkäyntiavustaja velvoittaa todistamaan asiassa, jossa virallinen syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen. Luvun 24 §:n 4 momentissa puolestaan todetaan, että milloin 2 tai 3 momentissa tarkoitettu asia koskee rikosta, mistä saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus, taikka sanotunlaisen rikoksen yritystä tai osallisuutta siihen, taikka tietoa, joka on annettu vastoin sellaista salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on erikseen säädetty rangaistus, voidaan sanotussa momentissa mainittu henkilö kuitenkin velvoittaa vastamaan siinä tarkoitettuun kysymykseen. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentti koskevat sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetussa laissa tarkoitettua yleisön saataville tarkoitetun viestin laatijaa taikka julkaisijaa tai ohjelmatoiminnan harjoittajaa sekä sitä, joka on saanut tiedon 2 momentissa mainituista seikoista ollessaan laatijan, julkaisijan tai ohjelmatoiminnan harjoittajan palveluksessa.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa *4 momentissa* säädettäisiin, että asiakirja saadaan 1 tai 2 momentin estämättä pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

Momentti koskisi niin tapauksia, joissa asiakirjan kuuluminen 1 tai 2 momentin soveltamisalaan selviää jo takavarikoimisen tai jäljentämisen yhteydessä, kuin myös tapauksia, joissa tämä havaitaan vasta takavarikoimisen tai jäljentämisen jälkeen. Ilmaisulla ”ei ole mahdollista” tarkoitettaisiin sitä, että kynnys tällaisten asiakirjojen takavarikoituna tai jäljennettynä pi-

tämiseen olisi korkea. Takavarikoituna tai jäljennettynä pitämisellä ei myöskään saisi kiertää takavarikoimis- tai jäljentämiskieltoa. Tästä seuraisi myös se, että tällaista aineistoa ei saa hyödyntää esitutkinnassa siitä huolimatta, että se on poliisin hallussa. Tällainen aineisto olisi myös säilytettävä siten, että sen sisältö ei voi tulla sivullisten tietoon.

4 §. *Telekuunteluun, televalvontaan ja tukiasematietoihin liittyvät takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot*. Pykälän 1 momentin mukaan teleoperaattorin hallusta ei saisi takavarikoida tai jäljentää asiakirjaa tai dataa, joka sisältää 10 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun viestiin liittyviä tietoja taikka mainitun luvun 6 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tunnistamistietoja tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tukiasematietoja. Poikkeuksesta 1 momentissa tarkoitettuun takavarikoimiskieltoon säädettäisiin 10 luvun 4 §:n 1 momentissa (2 momentti).

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi pykälä liittyisi yleisperusteluissa todetun mukaisesti siihen, että perusoikeuksiin puuttuvan luonteensa vuoksi telekuuntelu, televalvonta ja matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen ovat korkean kynnyksen takana. Nämä pakkokeinot tulevat yleensä kysymykseen vain vakavien rikosten selvittämisessä tuomioistuimen päätöksellä. Pykälän 1 momentissa säädettävä kielto olisi selvyyden vuoksi tarpeen sen korostamiseksi, että takavarikolla ei saa kiertää telepakkokeinojen käytölle laissa asetettua korkeaa kynnystä.

Ehdotettavan lain 10 luvun 3 §:ssä säädettäisiin telekuuntelun määritelmästä ja sen käyttöedellytyksistä, 6 §:ssä televalvonnan määritelmästä ja sen käyttöedellytyksistä sekä 10 §:ssä tukiasematietojen hankkimisen määritelmästä ja sen käyttöedellytyksistä. Voimassa olevan lain 5 a luvun 3 a §:n mukaista matkaviestimien sijaintiedon hankkimista kutsuttaisiin uudessa laissa tukiasematietojen hankkimiseksi. Lain 10 luvun 4 §:n 1 momentissa säädettäisiin telekuuntelun sijasta toimitettavasta takavarikosta.

5 §. *Lähetyksen takavarikoiminen ja jäljentäminen*. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta epäillylle tarkoitettu tai häneltä lähtöisin oleva kirje, paketti tai muu vastaava lähetys saataisiin ennen sen saapumista vastaanottajalle takavarikoida tai jäljentää, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja lähetys voidaan tämän lain mukaan takavarikoida tai jäljentää vastaanottajan hallusta. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että jos takavarikoidun tai jäljennetyn lähetyksen sisältö voidaan rikoksen selvittämistä haittaamatta ilmoittaa kokonaan tai osittain vastaanottajalle, lähetys tai muu selvitys sen sisällöstä on toimitettava hänelle viipymättä.

Pykälä perustuisi voimassa olevan lain 4 luvun 3 §:ään kuitenkin eräin muutoksin. Pykälässä luovuttaisiin ensinnäkin nykysäännöksen mukaisesta kohteiden määrittelystä postilähetyksen ja sähkösanoman kautta. Ei ole perusteltua rajata säännöksen soveltamisalaa tietyn lähetysten toimittajan toimittamiin lähetyksiin, joskin postilähetyksiksi katsottavat lähetykset olisivat edelleen keskeisiä uuden pykälän soveltamisalaan kuuluvia lähetyksiä.

Huomioon on otettava myös se, että nykyisessä säännöksessä mainittua posti- ja telelaitosta ei ole enää olemassa. Postipalvelujen tarjoamisesta säädetään vuoden 2002 alussa voimaan tulleessa postipalvelulaissa (313/2001). Lain 3 §:n 6 kohdan mukaan postiyrityksellä tarkoitetaan 6 §:n mukaista toimiluvan haltijaa. Viimeksi mainitun pykälän 1 momentin mukaan postitoimintaa voivat harjoittaa yhteisöt, virastot, laitokset ja säätiöt, joille valtioneuvosto on myöntänyt siihen toimiluvan. Toistaiseksi ainoa toimiluvan haltija on Itella Oyj. Postitoimistot huolehtivat alueellisesti postilähetysten lähettämisestä ja vastaanottamisesta. Osa postitoimistoista on niin sanottuja asiamiesposteja, jotka toimivat muun liikeyrityksen yhteydessä ja joiden henkilökunta ei ole Itella Oyj:n palveluksessa.

Mitä tulee sähkösanomiin, ne ovat nykypäivänä informatiivisen viestinnän kannalta käytännössä merkityksettömiä rajoittuessaan onnittelu- ja surunvalittelusähkeisiin. Lisäksi tässä kuten useissa jäljempänä seuraavissa säännöksissä huomioitaisiin se, että uutena toimenpiteenä kysymykseen tulisi asiakirjan jäljentäminen.

Pykälän 2 momentin loppu poikkeaisi voimassa olevan lain 4 luvun 3 §:n 2 momentin lopusta. Voimassa olevan säännöksen mukaan vastaanottajalle on toimitettava jäljennös tai ote. Pykälä muuttuisi nyt koskemaan myös takavarikoimisen asemesta tehtävää jäljentämistä, minkä vuoksi momentin loppua olisi syytä muuttaa. Jos asiakirja jäljennettäisiin, lähtökohtana olisi, että vastaanottajalle toimitetaan alkuperäinen lähetys. Jos alkuperäinen asiakirja takavarikoitaisiin, selvityksen toimittamistapana olisi yleensä jäljennöksen toimittamisen vastaanottajalle. Niissä tapauksissa, joissa lähetyksen sisältö voitaisiin ilmoittaa vain osittain vastaanottajalle, selvitys sisällöstä voitaisiin toimittaa esimerkiksi asiakirjan osan jäljennöksellä. Mikään ei estäisi ilmoittamasta sisällöstä myös erillisellä ilmoituksella.

6 §. *Lähetyksen pysäyttäminen takavarikoimista tai jäljentämistä varten.* Pykälä vastaisi pitkälti voimassa olevan lain 4 luvun 4 §:ää. Tässäkin pykälässä toimenpiteen kohde ehdotetaan muutettavaksi voimassa olevaan lakiin verrattuna 4 §:n tavoin ”kirjeeksi, paketiksi tai muuksi vastaavaksi lähetykseksi”. Lisäksi voimassa olevan lain pykälässä olevaa rajausta posti- ja telelaitokseen, rautateiden liikennepaikkaan tai linjaliikenteeseen voidaan pitää suppeana, koska sen ulkopuolelle jäävät muut lähetysten kuljetusta ammatikseen harjoittavat. Termin ”postitoimisto” osalta voidaan viitata siitä edellisen pykälän perusteluissa lausuttuun. Voimassa olevaan lakiin verrattuna uutta olisi lisäksi se, että pysäyttäminen voisi koskea myös toimipaikassa jo olevaa lähetystä (”on jo siellä”).

7 §. *Takavarikoimisesta ja asiakirjan jäljentämisestä päättävä viranomainen.* Pykälän mukaan takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljentämisestä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tuomioistuin saisi päättää siitä syytettä käsitellessään. Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 5 §:ää sillä täydennyksellä, että siinä nyt huomioitaisiin myös asiakirjan jäljentämisestä päättäminen.

On huomattava, että 19 §:n nojalla tuomioistuin päättäisi uudelleen takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljennöksen säilyttämisestä käytettäväksi todisteena eräissä tapauksissa riippumatta siitä, onko syyte jo nostettu vai ei. Tämä koskisi asioita, joissa tuomioistuin on aikaisemmin kumonnut takavarikon tai päättänyt, että asiakirjan jäljennöstä ei säilytetä käytettäväksi todisteena.

8 §. *Haltuunottaminen takavarikoimista ja asiakirjan jäljentämistä varten.* Pykälän *1 momentin* mukaan poliisimies saisi rikoksesta epäillyn kiinniottamisen tai etsinnän yhteydessä ottaa haltuunsa esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimista tai jäljentämistä varten ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräystäkin. Poliisimies saisi muissakin tapauksissa ilman määräystä turvautua haltuunottamiseen, jos asia ei siedä viivytystä.

Pykälän 1 momentti vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 6 §:n 1 momenttia eräin muutoksin. Säännöksestä ensinnäkin poistettaisiin uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä tarpeeton erottelu eri etsintätyyppeihin. Lisäksi haltuunottamisen kohteeksi momentissa määritettäisiin esine, omaisuus tai asiakirja. Asiallinen muutos olisi se, että poistettaisiin nykyisen säännöksen toisessa virkkeessä oleva rajoitus, jonka mukaan poliisimiehellä ei ole viivytystä sietämättömissä asioissakaan oikeutta ottaa haltuunsa posti- ja telelaitoksen hallussa olevaa lähetystä.

Pykälän *2 momentin* ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 6 §:n 2 momenttia eräin muutoksin. Kun nykyisen säännöksen mukaan haltuunottamisesta on viipymättä ilmoitettava pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, jonka on heti päätettävä, onko esine takavarikoitava, nyt sana ”heti” korvattaisiin yleisperusteluissa mainituista syistä ilmaisulla ”ilman aiheetonta viivytystä”.

Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin voimassa olevaan säännöksen verrattuna toinen virke, jossa todettaisiin, että poliisimies voi ilmoitusta tekemättä välittömästi palauttaa haltuunottamisen kohteen, jos on käynyt ilmi, että takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytyksiä ei kuitenkaan ilmeisesti ole. Tällä vältetään asian tarpeeton kierrättäminen pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä tapauksissa, joissa poliisimies esineen haltuunottamisen jälkeen havaitsee toimenpiteen aiheettomaksi. Tämä poliisimiehen oikeus palauttaa haltuunottamisen kohde koskisi sanan ”ilmeisesti” mukaisesti vain selviä tapauksia.

9 §. *Ilmoitus haltuunottamisesta.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten on viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona haltuunottaminen on tapahtunut, jos hän ei ole ollut paikalla sen tapahtuessa. Tarvittaessa haltuunottamisesta olisi ilmoitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee. Haltuunottamisesta olisi momentin kolmannen virkkeen mukaan ilmoitettava myös kirjeen, paketin tai muun vastaavan lähetyksen vastaanottajalle ja lähettäjälle, jos heidän osoitteensa on tiedossa.

Momentti perustuisi osittain voimassa olevan lain 4 luvun 7 §:ään. Tähän pykälään kuten muihinkin kysymyksessä olevan luvun pykäliin tehtäisiin niiden uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä takavarikon kohdetta koskeva täydennys (vaihtoehtoisina kohteina tässä mainittaisiin esine, omaisuus tai asiakirja) ja asiakirjan jäljentämistä koskeva täydennys. Lisäksi lähetyksen vastaanottajaan ja lähettäjään liittyvä virke muutettaisiin uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä muuttaa koskemaan kirjettä, pakettia tai muuta vastaavaa lähetystä.

Momentin toinen virke ilmoittamisesta tarvittaessa myös muulle henkilölle, jota asia koskee, olisi uusi. Kuten yleisperusteluissa on todettu, takavarikon kohteeseen voi olla voimakkaita intressejä myös muulla henkilöllä (esimerkiksi esineen omistaja tai pantinhaltija) kuin sillä, jonka hallusta kohde on otettu. Lähtökohtana 1 momentin mukaan olisi kuitenkin edelleen se, että ilmoitus takavarikon tai jäljentämisen kohdetta hallussaan pitäneelle olisi riittävä, jolloin hänen vastuullaan olisi mahdollisen jatkoilmoituksen tekeminen muulle henkilölle, jota asia koskee. Tämä liittyy siihen, että viimeksi mainittu henkilö tai hänen yhteystietonsa eivät useinkaan ole poliisin tiedossa. Jos poliisilla olisi kuitenkin tähän liittyvää tietoa, sen harkinnassa olisi erillisen ilmoituksen tekeminen muulle kuin kohdetta hallussaan pitäneelle. Ilmoitustarvetta harkittaessa keskeisessä asemassa olisi intressin voimakkuus, joka puolestaan liittyy yleensä kohteen arvoon tai laatuun. Asiakirjan takavarikoimisen yhteydessä saattaisi olla kysymys henkilöistä, jotka eivät ole rikoksesta epäiltyjä mutta joita koskevia tietoja asiakirjoissa on. Ilmoitusvelvollisuuden laajentaminen ehdotetulla tavalla liittyisi siihen, että edelleen takavarikon voisivat saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi kaikki ne, joita asia koskee (15 §:n 1 momentti).

Pykälän *2 momentin* mukaan ilmoituksen tekemistä voitaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä siirtää enintään viikko haltuunottamisesta lukien, jos tärkeä tutkinnallinen syy sitä vaatii. Sen jälkeen tuomioistuin saisi mainitun virkamiehen pyynnöstä päättää ilmoituksen siirtämisestä enintään kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan. Ilmoitus olisi kuitenkin

tehtävä viipymättä esitutkinnan päätyttyä. Määräajan pidentämistä koskeva pyyntö olisi tehtävä tuomioistuimelle viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuimen olisi otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

Voimassa olevan lain mukaan ilmoituksen takavarikoimisesta voi lykätä vain posti- ja tavaralähetyksiä sekä sähkösanomia koskevissa tapauksissa. Nyt ilmoituksen siirtämistä koskeva pykälän osa erotettaisiin selvyyden vuoksi erilliseksi 2 momentiksi. Samalla mahdollisuus siirtää ilmoittamista ulotettaisiin koskemaan kaikkia tapauksia, joissa haltuunottaminen tapahtuu takavarikoimista tai asiakirjan jäljentämistä varten. Tämän laajennuksen vastapainoksi säädettäisiin enimmäisajoista ja asian saattamisesta eräissä tapauksissa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Tuomioistuinkäsittely vastaisi syytteen nostamiselle säädetyn määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyä (14 §:n 2 ja 3 momentti) sillä asian laadusta kuitenkin johtuvalla erolla, että sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, ei varattaisi tilaisuutta tulla kuulluksi tuomioistuimessa. Momentti ei mahdollistaisi kokonaan ilmoittamatta jättämistä.

Edellytys ”tärkeä tutkinnallinen syy”, joka koskisi myös tuomioistuimessa käsiteltäviä ilmoituksen siirtämisasioita, mahdollistaisi sen, että asian arvioinnissa voitaisiin ottaa huomioon samaan rikoskokonaisuuteen liittyviä rikoksia ja niiden toisiinsa liittyviä tutkintatarpeita. Sana ”tutkinnallinen” kuitenkin tarkoittaisi sitä, että esitutkinnan täytyisi olla jo käynnissä. Momentin soveltamisala olisi melko rajoitettu sen vuoksi, että 8 luvun 5 §:n 2 momentin ja 14 §:n mukaan kotietsinnästä ja paikanetsinnästä olisi joka tapauksessa ilmoitettava sellaiselle etsinnästä poissa olleelle henkilölle, jolla olisi ollut oikeus olla saapuvilla etsinnässä. Jos takavarikoiminen tai asiakirjan jäljentäminen on tapahtunut kotietsinnässä tai paikanetsinnässä, toimenpide saattaa ainakin välillisesti ilmetä etsintäilmoituksesta. Kysymyksessä olevaa momenttia voitaisiin kuitenkin soveltaa esimerkiksi tilanteissa, joissa paikkaan on menty muussa kuin etsintätarkoituksessa (esimerkiksi kuuntelulaitteiden asentaminen huoneistoon) tai haltuunottaminen ei ole tapahtunut paikkaan kohdistuvassa etsinnässä.

Takavarikoimisen tai jäljentämisen kohteeseen oikeutetun henkilön oikeusturvaan liittyvien näkökohtien vuoksi ilmoittamista ei voida siirtää miten pitkään tahansa uutta määräaikaa tuomioistuimesta hakemalla. Tärkeää tutkinnallista syytä ei myöskään usein käytännössä ole enää esitutkinnan päättymisen jälkeen. Näihin seikkoihin liittyisi momentin kolmas virke. Vaikka päätös ilmoituksen siirtämisestä olisi tehty pidemmäksi ajaksi, ilmoitus olisi tehtävä viipymättä esitutkinnan päättyessä siinä asiassa, jossa takavarikoiminen tai jäljentäminen on suoritettu. Esitutkinnan päättymisellä tarkoitetaan tässä päätöksen tekemistä ehdotettavan esitutkintalain 10 luvun 2 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa. Yleensä kysymys olisi siitä, että asia esitutkinnan valmistuttua toimitetaan viralliselle syyttäjälle syyteharkintaa varten.

Momentin määräaikojen osalta on erityisesti huomattava, että ne olisivat enimmäismääräaikoja. Ilmoitus tulisi tehdä heti, kun tärkeän tutkinnallisen syyn aiheuttamaa estettä ei enää ole riippumatta siitä, onko päätöksen ilmoituksen siirtämisestä tehnyt pidättämiseen oikeutettu virkamies vai tuomioistuin.

10 §. *Rekisteri-ilmoitus.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin, että takavarikoimisesta ja takavarikon kumoamisesta on toimenpiteestä päättäneen viranomaisen tehtävä ilmoitus ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin, jos takavarikon kohteena on mainitussa pykälässä tarkoitettu esine tai omaisuus. Kysymyksessä olevaa ilmoitusta vastaava ilmoitus tehdään nykyisin vain väliaikaisesta turvaamistoimesta. Pykälässä tarkoitettu viranomainen olisi tapauksesta riippuen 7 tai 17 §:n perusteella pidättämiseen oikeu-

tettu virkamies tai tuomioistuin. Pykälää sovellettaisiin harvoin, koska yleensä takavarikon kohteeksi ei joudu mainitussa ulosottokaaren pykälässä tarkoitettuja esineitä tai tarkoitettua omaisuutta.

Ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä säädetään rekisteri-ilmoituksen kohteeksi muun ohessa kiinteistö ja muu kiinnityskelpoinen omaisuus (1 momentin 1 kohta). Eräissä rikoshyödyn valtiolle menettämistä koskevissa tapauksissa myös kiinteistö voidaan takavarikoida, minkä vuoksi ilmoitus tulisi tehdä lainhuuto- ja kiinnitysrekisteriin. Esimerkiksi aluksen takavarikoimisesta olisi ilmoitettava Merenkulkulaitokselle tai Ahvenanmaan lääninhallitukselle ja kiinnityskelpoisen auton takavarikoimisesta Ajoneuvohallintokeskukselle.

11 §. *Eräiden asiakirjojen avaaminen ja tutkiminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 8 §:ää muutamalla lisäyksellä. Uuden pykälän *1 momentin* mukaan takavarikoidun tai takavarikoimista varten haltuunotetun suljetun kirjeen tai muun suljetun yksityisen asiakirjan saisi avata tutkinnanjohtajan määräyksestä myös poliisimies. Haltuunottamista koskeva osuus momentissa olisi myös uutta. Pykälään tehtäisiin lisäksi eräitä sanonnallisia selkiyttäviä muutoksia.

Poliisimiehen toimivallan laajentaminen momentissa liittyisi rikostutkinnallisiin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtiin ja siihen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen esittämään näkemykseen (ratkaisu 31.12.1999, dnro 764/4/96), että nykyinenkään säännös ei edellyttäne sitä, että tutkinnanjohtajan on itse avattava postilähetys. Toisaalta kyseisessä ratkaisussa todetaan, että tutkinnanjohtajan tulee kuitenkin voida yksilöidysti päättää, mitkä lähetykset avataan ja hänen on myös voitava tehokkaasti valvoa avaamista.

Pykälää sovellettaisiin tutkinnanjohtajan määräyksestä tapahtuvan avaamisen osalta tapauksissa, joissa tutkinnanjohtaja ja poliisimies ovat avaamisen hetkellä eri paikoissa. Saattaa olla esimerkiksi niin, että rikostutkintaan liittyvien syiden vuoksi ei ehditä odottaa tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän suorittamaa avaamista joko niin, että avattava asiakirja toimitetaan mainitulle virkamiehelle tai että tämä saapuu asiakirjan säilyttämispaikalle. Kun tutkinnanjohtajan määräystä pyydettäisiin, hänen tietoonsa tulisi saattaa asiakirjaa, sen rikostutkinnallista merkitystä ja avaamisen kiireellisyyttä koskevat tiedot. Tehokkaalla ja riittävällä ennakkoilmoittamisella määräyksen pyytämisen yhteydessä korvattaisiin se, että tutkinnanjohtaja ei ole paikalla asiakirjaa avattaessa, minkä vuoksi hän ei myöskään kykene suoranaisesti valvomaan avaamistoimenpidettä.

Momenttiin lisättäisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna ”tai takavarikoimista varten haltuunotetun” sen vuoksi, että joissakin tapauksissa vielä haltuunottohetkellä ei ole varmuutta siitä, tullaanko yksityistä asiakirjaa kuitenkaan lopulta takavarikoimaan. Näissäkin tapauksissa asiakirja täytyy voida avata ja sitä täytyy voida tarkastella takavarikoimisen edellytysten selvittämiseksi pykälässä säädetyllä tavalla.

Voimassa olevan lain osalta epätietoisuutta on ilmennyt sen suhteen, mitä tarkoitetaan ”muulla suljetulla yksityisellä asiakirjalla”. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi tietokoneessa tai muussa teknisessä laitteessa olevaa sähköpostiviestiä tai muuta vastaavaa sähköisessä muodossa olevaa asiakirjaa, joka on suojattu käyttäjätunnuksella tai salasanalla.

Pykälän *2 momentin* mukaan edellä 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden ja tuomioistuimen lisäksi avattua yksityistä asiakirjaa saisi tarkastella vain tutkittavana olevan rikoksen tutkija sekä tutkinnanjohtajan, syyttäjän tai tuomioistuimen osoituksen mukaan asiantuntija tai

muu henkilö, jota käytetään apuna rikoksen selvittämisessä tai jota muuten kuullaan asiassa. Momentti vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 8 §:n toisessa ja kolmannessa virkkeessä olevaa sääntelyä. Momentin soveltamisalan piiriin tulisi kuitenkin tutkijan lisäksi myös muu poliisimies, jonka tutkinnanjohtaja on määrännyt avaamaan asiakirjan.

12 §. *Pöytäkirja.* Pykälän *1 momentin* mukaan esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimisesta ja asiakirjan jäljentämisestä olisi ilman aiheetonta viivytystä laadittava pöytäkirja. Siinä olisi riittävästi mainittava takavarikoimisen tai jäljentämisen tarkoitus, selostettava takavarikoimiseen tai jäljentämiseen johtanut menettely, yksilöitävä takavarikon kohde tai jäljennetty asiakirja sekä ilmoitettava oikeudesta saattaa takavarikko tai jäljentäminen tuomioistuimen tutkittavaksi.

Pykälän 1 momentti perustuisi osittain voimassa olevan lain 4 luvun 9 §:n 1 momenttiin, jonka perusteella takavarikosta on laadittava pöytäkirja, jossa on mainittava takavarikon tarkoitus ja toimituksen kulku sekä luetteloitava takavarikoidut esineet. Myös tältä osin lakia täydennettäisiin takavarikon kohteen ja asiakirjan jäljentämisen osalta. Lisäksi säännöstä täydennettäisiin uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä seikoilla, joihin on kiinnitetty huomiota eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen suorittamassa laillisuusvalvonnassa. Tämä koskisi pöytäkirjan laatimista ilman aiheetonta viivytystä ja kohteen yksilöintiä riittävällä tarkkuudella. Koska pöytäkirjan jäljennös 2 momentin mukaisesti toimitettaisiin sille, jota asiaa koskee, pöytäkirjassa olisi syytä oikeusturvasyistä ilmoittaa myös oikeudesta saattaa takavarikko tai jäljentäminen tuomioistuimen tutkittavaksi.

Pöytäkirjan laatimisaika ja yksilöinnin tarkkuus riippuvat takavarikoimisen tai jäljentämisen kohteena olevan esineen, omaisuuden tai asiakirja-aineiston laadusta ja laajuudesta sekä tutkittavan rikoksen ominaispiirteistä. Takavarikon kohde on määritettävä niin tarkasti, että tuomioistuin voi määrätä menettämisseuraamuksen riittävän yksilöidysti ja että menettämisseuraamus voidaan tuomion perusteella panna täytäntöön. Asiakirjojen osalta yksilöinnin tarkkuuteen ei välttämättä vaikuta se, onko kyseessä niiden takavarikoiminen tai jäljentäminen. Vaikka jäljennetyt asiakirjat ovatkin jääneet tai palautuneet niitä hallussaan pitäneelle, hänen intressissään saattaa kuitenkin olla sen tietäminen, mitä asiakirjajäljennöksiä poliisin hallussa on todistelutarkoituksessa käyttämistä varten.

Mitä tulee asiakirjojen yksilöimiseen muuten, eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräässä ratkaisussa (27.11.1995, dnro 323/4/95) on esimerkiksi katsottu, että merkintöjä ”pun.muovitasku sis.asiakirjoja” ja ”sininen säilytystasku, jossa kauppakirjoja ym.” ei ole pidettävä riittävinä. Sinällään laajan asiakirja-aineiston kohdalla ei yleensä voida edellyttää jokaisen asiakirjan erillistä luettelointia. Yksilöinnin kannalta merkitystä on silläkin, onko asiakirja-aineisto tietyssä järjestyksessä vai ei. Pöytäkirjan laatimisvelvollisuuteen ja kohteen yksilöintiin ei sinällään vaikuta kohteen arvo. Laillisuusvalvontaratkaisujen perusteella esimerkiksi todistelutarkoituksessa takavarikoitu arvoton pahvin pala on pöytäkirjattava. Pöytäkirjaamista täydentävänä toimenpiteenä voidaan käyttää esimerkiksi videointia sen toteamiseksi, kuinka laajaa omaisuutta tai asiakirjamateriaalia takavarikko koskee.

Pykälän *2 momentin* mukaan jäljennös pöytäkirjasta olisi viivytyksettä toimitettava sille, jonka luona kysymyksessä oleva esine, omaisuus tai asiakirja on otettu haltuun. Tarvittaessa jäljennös olisi toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee. Pöytäkirjan jäljennöstä ei toimitettaisi sinä aikana, jona ilmoitus haltuunottamisesta on siirretty 9 §:n 2 momentin nojalla. Momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 4 luvun 9 §:n 2 momentista ensinnäkin siinä, et-

tä nykyisen lain mukaan takavarikosta on annettava todistus. Momentin toinen ja kolmas virke olisivat uusia verrattuna voimassa olevaan lakiin.

13 §. *Takavarikon kohteen säilyttäminen.* Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 4 luvun 10 §:ää lukuun ottamatta 3 momenttiin tehtävää lisäystä, jonka mukaan myös poliisin valtakunnallisen yksikön (suojelupoliisi, keskusrikospoliisi ja liikkuva poliisi) päällikkö voisi määrätä esineen heti myytäväksi. Tämä lisäys liittyisi siihen, että niissä tapauksissa, joissa takavarikoitu esine on valtakunnallisen yksikön hallussa, ei ole tarkoituksenmukaista kierrättää asiaa poliisilaitokselle myymispäätöksen saamiseksi.

14 §. *Takavarikon kumoaminen.* Pykälä perustuisi osittain voimassa olevan lain 4 luvun 11 §:ään. Pykälien vastaavuus koskisi *1 momenttia*, jonka mukaan takavarikko on kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen. Takavarikon tarpeellisuuden arviointi liittyy 1 §:n 1 momentissa säädettäväksi ehdotettujen takavarikoimisen edellytysten olemassaolon arviointiin. Takavarikossa pitämisen sijasta saatetaan päätyä 2 §:n nojalla takavarikossa olevan asiakirjan jäljentämiseen tai 24 §:n nojalla muuhun takavarikoimisen sijasta suoritettavaan toimenpiteeseen, jolloin takavarikko olisi myös kumottava.

Pykälän *2 momentti* poikkeaisi voimassa olevasta laista. Uudessa säännöksessä todettaisiin edellytykset, joilla syytteen nostamiselle varattua määräaikaa voitaisiin pidentää enintään neljäksi kuukaudeksi kerrallaan. Takavarikoimisen edellytysten olisi edelleen oltava olemassa eikä takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen saisi olla kohtuutonta. Lisäedellytyksinä määräajan pidentämiseksi enintään vuodeksi kerrallaan tai takavarikon määräämiseksi olemaan voimassa toistaiseksi olisivat kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvät erityiset syyt. Lähtökohtana uudenkin säännöksen mukaan olisi määräajan pidentäminen enintään neljäksi kuukaudeksi kerrallaan.

Momentin mukaiset kohtuullisuusnäkökohdat liittyisivät pakkokeinojen käyttöä ohjaaviin periaatteisiin. Ajan kuluessa takavarikon kohteen olemisesta poliisin hallussa saattaa aiheutua kohteen omistajalle tai muulle siihen oikeutetulle vahinkoa tai haittaa, minkä vuoksi asiaa on tarvittaessa arvioitava 1 luvun 3 §:n mukaisen vähimmän haitan periaatteen valossa. Lisäksi asiaa on tarkasteltava pidentämistapauksissakin suhteellisuusperiaatteen (1 luvun 2 §) kannalta. Takavarikon kohtuullisuutta arvioitaessa tärkeässä asemassa on takavarikoimisen peruste. Luvun 1 §:n 1 momentin mukaan peruste liittyisi todisteena rikosasiassa käyttämiseen, rikoksella viedyn esineen palauttamiseen siihen oikeutetulle tai menetetyksi tuomitsemiseen. Todistelutarkoitusta varten esinettä saatetaan joutua pitämään takavarikoituna pitkiäkin aikoja. Sama saattaa koskea oikeudenkäyntiä odotettaessa myös esinettä, jonka takavarikoimisen tarkoituksena on menettämisseuraamuksen toteuttamisen turvaaminen. Henkilölle palautettavan omaisuuden pitäminen pitkän aikaa poliisin hallussa ilman mainittuja tarkoituksia voi osoittautua kohtuuttomaksi.

Tuomioistuin voisi siis määräajan pidentämisen sijasta päättää takavarikon olemisesta voimassa toistaiseksi. Tämä voisi käytännössä koskea vain tapauksia, joissa takavarikon voimassa pitämisestä ei aiheudu sen kohteeseen oikeutetulle vahinkoa tai haittaa. Kysymys olisi yleensä tilanteista, joissa esitutkinta ei etene epäillyn puuttumisen tai muun vastaavan syyn vuoksi. Tällaisissa tapauksissa ei ole tarkoituksenmukaista tietyin väliajoin saattaa takavarikon voimassapitämistä tuomioistuimen käsiteltäväksi. Takavarikon voimassaolon jatkaminen yli neljäksi kuukaudeksi tai määrääminen toistaiseksi voimassa olevaksi edellyttäisi pidättä-

miseen oikeutetun virkamiehen sitä koskevaa pyyntöä. Hän voisi määräajan pidentämistä koskevassa pyynnössään esittää eri vaihtoehtoja.

Momentin yhteydessä voidaan viitata korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 1998:148, jota voidaan uuden lain osaltakin pitää soveltamista ohjaavana. Ratkaisu koskee tapausta, jossa syytettä rikosasiassa ei ollut nostettu neljän kuukauden kuluessa takavarikon toimittamisesta eikä kyseistä syytteen nostamiselle varattua määräaikaa ollut myöskään pidennetty. Korkein oikeus katsoi, että kysymys takavarikon kumoamisesta voitiin tällaisessakin tapauksessa saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Jos syytettä ei nosteta määräajassa taikka jos tuomioistuin ei jatka määräaikaa tai määrää takavarikkoa olemaan voimassa toistaiseksi, pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi kumota takavarikko toimivallan perustuessa 17 §:n 1 momenttiin.

Pykälän *3 momentissa* olisi voimassa olevan lain 4 luvun 11 §:ään verrattuna uutta sääntelyä. Momentin kahdessa ensimmäisessä virkkeessä säädettäisiin määräajan jatkamispyynnön esittämis- ja ratkaisemisajankohdasta kuten säädettäisiin muitakin vastaavia määräajan pidentämistapauksia koskien. Pyyntö olisi esitettävä viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuimen olisi otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

Momentin kolmas ja neljäs virke liittyisivät yleisperusteluissakin jo viitattuun korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 1994:83. Virkkeiden mukaan sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, olisi varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta. Jos tilaisuus kuulemiseen saataisiin varattua tai jos tilaisuuden varaaminen ei onnistuisi tällaisen henkilön tavoittamattomissa olemisen vuoksi, asia voitaisiin kuitenkin ratkaista huolimatta hänen poissaolostaan. Tässä kuten muissakin vastaavissa kuulemistapauksissa kuuleminen voisi toteutua niin, että henkilö toimittaa tuomioistuimelle kirjallisen lausuman. Asian käsittely edellyttäisi lisäksi sitä, että saapuvilla on pidättämiseen oikeutettu virkamies.

15 §. *Takavarikon tai jäljentämisen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi.* Pykälän *1 momentti* poikkeaisi voimassa olevan lain 4 luvun 13 §:n kahdesta ensimmäisestä virkkeestä monin tavoin. Ensinnäkin pykälä koskisi myös asiakirjan jäljennöksen säilyttämistä käytettäväksi todisteena. Jos tuomioistuin päätyisi siihen, että jäljennöstä ei ole säilytettävä, seurauksena olisi 16 §:n mukainen jäljennöksen hävittäminen. Lisäksi takavarikon voimassa pitämisen tai asiakirjan todisteena säilyttämisen edellytyksistä säädettäisiin pitkälti 14 §:n 2 momenttia vastaavasti. Takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytysten olisi edelleen oltava olemassa ja takavarikon voimassa pitäminen ei saisi olla kohtuutonta. Kohtuuttomuuteen liittyvä momentin kolmas virke ei koskisi asiakirjajäljennöksiä, koska alkuperäinen asiakirja olisi siihen oikeutetun hallussa, minkä vuoksi jäljennöksiin ei liittyisi kohtuuttomuusnäkökohtia.

Momentin neljännen virkkeen mukaan tuomioistuin voisi vaatimuksesta myös päättää, että asiakirja on takavarikossa pitämisen asemesta jäljennettävä. Tämä koskisi tapauksia, joissa asiakirjan todisteluarvo on saavutettavissa myös jäljennöksellä. Asiakirjaan oikeutetulla voi olla tarve saada alkuperäinen asiakirja haltuunsa. Vaatimuksen voisi esittää asiakirjaan oikeutettu henkilö tai pidättämiseen oikeutettu virkamies. Jos esimerkiksi ensiksi mainittu vaatisi takavarikon kumoamista, pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi vaatia asiakirjan jäljentämistä. Asiakirjaan oikeutettu voisi myös ensisijaisesti vaatia takavarikon kumoamista ja toissijaisesti jäljentämistä.

Jos tuomioistuin päätyisi jäljentämiseen, asiakirjan jäljentämiseen ja palauttamiseen voitaisiin 22 §:n 1 momentin mukaisesti ryhtyä valituksesta riippumatta. Tapauksesta riippuen takavarikon kumoamisesta päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuin (17 §). Tuomioistuin voisi määrätessään takavarikon sijasta tapahtuvan jäljentämisen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen asettaman määräajan kulumista tai tuomioistuimen ratkaisun tulemista lainvoimaiseksi (18 §).

Pykälän *2 momentissa* olisivat 14 §:n 3 momentissa olevia vastaavat virkkeet sellaisen henkilön kuulemisesta, jota asia koskee. Momentin kaksi ensimmäistä virkettä vastaisivat pykäläviittauksia lukuun ottamatta voimassa olevan lain 4 luvun 13 §:n kahta viimeistä virkettä. Viittaus pakkokeinolain 3 luvun 15 §:n 1 momenttiin tarkoittaisi sitä, että noudatettaisiin vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn liittyvää kahden viikon määräaikaa. Säännökseen liittyy edellä mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 1998:148.

16 §. *Asiakirjan jäljennöksen hävittäminen.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin, että jos 2 §:n nojalla valmistettu asiakirjan jäljennös osoittautuu tarpeettomaksi tai jos tuomioistuin päättää, että sitä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, jäljennös on hävitettävä. Pykälässä ei säädettäisi hävittämisen ajankohdasta. Lähtökohtana olisi, että jäljennös hävitetään heti päätöksen tekemisen jälkeen. Jos kysymys olisi tuomioistuimen ratkaisusta, hävittämistä voitaisiin kuitenkin lykätä, kunnes asiasta on saatu lainvoimainen ratkaisu. Luvun 22 §:n mukaisesti myös nyt kysymyksessä olevaan tuomioistuimen ratkaisuun saataisiin hakea muutosta.

17 §. *Takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämättä jättämisestä päättävä viranomainen.* Pykälä perustuisi pitkälti voimassa olevan 4 luvun 14 §:ään. Nykyiseen sääntelyyn verrattuna uutta olisi se, että *1 momentin* toisen virkkeen mukaan syyteharkinnan aikana päätöksen takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämättä jättämisestä todisteeksi saisi tehdä vain virallinen syyttäjä paitsi, jos kysymys on ainoastaan takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisesta siihen oikeutetulle henkilölle.

Syyttäjä tekisi syyteharkinnan aikana siis aina päätöksen, kun kysymys olisi todistelutarkoitukseen tai menettämisseuraamuksen määräämiseen liittyvästä tapauksesta. Esitutkinnan aikanakin esitutkintaviranomaisen olisi esitutkintayhteistyöhön liittyen tarvittaessa neuvoteltava takavarikon kumoamiseen ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämiseen liittyvistä kysymyksistä syyttäjän kanssa. Tämä neuvotteleminen voisi koskea esimerkiksi sitä, onko muuten palautettavalla esineellä jotakin merkitystä todistelun kannalta. Pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä syyttäjällä olisi esitutkintaviranomaisen kanssa rinnakkainen ratkaisutoimivalta esitutkinnan aikana.

Pykälän *2 momentti* poikkeaisi voimassa olevan pykälän toisesta virkkeestä niin, että siinä ei mainittaisi tapausta, jossa tuomioistuin on määrännyt 13 §:ssä tarkoitetusta vaatimuksesta antamallaan päätöksellä takavarikon pidettäväksi voimassa. Myös näissä tapauksissa takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan säilyttämättä jättämisestä päättäminen määräytyisi 1 momentin mukaisesti. Sääntelyä täydennettäisiin asiakirjan jäljennöstä koskevalla osalla.

18 §. *Esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisen lykkääminen.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin, että kumotessaan takavarikon tai määrätessään, että takavarikkoa ei ole enää pidettävä voimassa, tuomioistuin saa pidättämiseen oikeu-

tetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että takavarikoitua esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen samalla asettaman määräajan kulumista tai tuomioistuimen ratkaisun tulemista lainvoimaiseksi.

Erityinen asetettava määräaika liittyisi tilanteisiin, joissa takavarikon tarve on poistumassa, mutta takavarikon kohdetta on tarpeen vielä pitää lyhyt aika poliisin hallussa. Tällaisen määräajan tulisi olla merkittävästi lyhyempi kuin 14 §:n 2 momentin mukainen neljän kuukauden määräaika, käytännössä enintään joitakin viikkoja.

Lykkääminen ratkaisun lainvoimaiseksi tulemiseen asti puolestaan liittyisi tilanteisiin, joissa takavarikon kohteen välitön palauttaminen aiheuttaisi takavarikon toteutumisen vaarantumisen siinä tapauksessa, että muutoksenhakutuomioistuin päätyisi esineen, omaisuuden tai asiakirjan pitämiseen takavarikossa. Vaatimuksen esittäjän tulisi esittää selvitystä tällaisesta vaarantamisesta. Muuten tältä osin voidaan viitata myös siihen, mitä jäljempänä todetaan syyteasian ratkaisua koskevan 20 §:n perusteluissa.

19 §. *Uudelleen takavarikoiminen tai jäljentäminen.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän *1 momentissa* säädettäisiin ensinnäkin, että jos takavarikko on kumottu tai jos on päätetty, että asiakirjan jäljennöstä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, sellaisen ratkaisun tehnyt viranomainen saa määrätä esineen, omaisuuden tai asiakirjan pantavaksi uudelleen takavarikkoon tai muuttaa asiakirjan jäljennöstä koskevaa ratkaisuaan. Edellytyksenä olisi aikaisemman ratkaisun jälkeen tietoon tullut asiaan vaikuttava seikka.

Momentti tarkoittaisi sitä, että uudelleen takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljentämisestä todisteena käytettäväksi päättäisi tapauksesta riippuen pidättämiseen oikeutettu virkamies, virallinen syyttäjä tai tuomioistuin. Päätöksen tekisi pidättämiseen oikeutettu virkamies tai virallinen syyttäjä niissäkin tapauksissa, joissa tuomioistuin on 15 §:n 1 momentin nojalla pitänyt toimenpiteen voimassa mutta joissa mainittu virkamies on 17 §:n 1 momentin nojalla sittemmin kumonnut toimenpiteen. Merkitystä ei olisi myöskään sillä, onko takavarikon voimassaoloaikaa pidennetty.

Uuden päätöksen tekeminen edellyttäisi paitsi tietoon tullutta uutta seikkaa, luonnollisesti 1 §:n 1 momentissa säädettyjen takavarikon edellytysten ja asiakirjan ollessa kysymyksessä 2 §:ssä säädettyjen asiakirjan jäljentämisen edellytysten täyttymistä. Yleisperusteluissa on mainittu eräitä esimerkkejä tietoon tulleesta asiaan vaikuttavasta seikasta. Esitutkinnan edistyessä saattaa esimerkiksi käsitys esineen tai asiakirjan merkityksestä todisteena muuttua. Olennaista olisi, että uusi takavarikoimispäätös tai jäljentämispäätös ei perustuisi pelkästään samoille seikoille kuin aikaisempi päätös.

Vaikka uuden päätöksen tekijä olisi tuomioistuin, poliisimies saisi kuitenkin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräyksestä tai 8 §:n 1 momentin mukaisissa tapauksissa ilman määräystäkin ottaa esineen, omaisuuden tai asiakirjan väliaikaisesti poliisin haltuun, kunnes asiassa saadaan tuomioistuimen ratkaisu. Jos asianosainen olisi tyytymätön pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän uuteen ratkaisuun, hän voisi saattaa asian 15 §:n 1 momentin nojalla tuomioistuimen tutkittavaksi. Uudenkin takavarikkopäätöksen voimassaoloaikaa voitaisiin pidentää 14 §:n 2 momentin nojalla.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että tuomioistuimessa asia käsitellään pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta noudattaen soveltuvin osin 15 §:n 2 momenttia.

20 §. *Takavarikon voimassaolosta päättäminen syyteasiaa ratkaistaessa.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 15 §:ää. Siinä todettaisiin, että tuomioistuimen on syyteasian ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko edelleen pidettävä voimassa, kunnes menettämisseuraamus pannaan täytäntöön tai asiasta toisin määrätään.

Pykälä koskisi nykyiseen tapaan käytännössä tilanteita, joissa virallisen syyttäjän takavarikkovaatimus hyväksytään pääasian ratkaisemisen yhteydessä. Pykälä kuitenkin mahdollistaa myös sen, että tuomioistuin saa määrätä takavarikon pidettäväksi voimassa niissä tapauksissa, joissa takavarikoitu esine, omaisuus tai asiakirja olisi syyteasian ratkaisun perusteella palautettava jollekin henkilölle. Joissakin tapauksissa asiaa voidaan pitää siinä määrin epäselvänä, että on syytä odottaa muutoksenhakutuomioistuimen ratkaisua, jos asia halutaan sinne viedä. Lisäksi olosuhteiden perusteella saattaa ilmetä vaara, että kysymyksessä oleva palautettava esine tai omaisuus hävitetään, hukataan tai piilotetaan niin, että takavarikointi ei enää tule kysymykseen muutoksenhakutuomioistuimen muuttaessa käräjäoikeuden ratkaisua. Tuomioistuimen olisikin huolellisesti harkittava sitä, onko takavarikko määrättävä pidettäväksi voimassa tällaisissa tapauksissa, kunnes ratkaisu tulee lainvoimaiseksi.

Todistelutarkoituksessa takavarikoidut esineet tulisi määrätä pidettäviksi takavarikoituna kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu. Tämä koskee luonnollisesti jo oikeudenkäyntiä edeltävää aikaa. Tästä voidaan kuitenkin poiketa esimerkiksi tapauksissa, joissa todistelun turvaaminen tapahtuu takavarikon kohteesta otettujen valokuvien tai näytteiden avulla. Kysymyksessä on luonteeltaan sellainen asia, jonka ratkaisemisen yhteydessä tärkeä merkitys on virallisen syyttäjän mielipiteellä. Tämä tulisi ottaa esitutkintayhteistyön kautta huomioon.

21 §. *Takavarikon määrääminen vieraan valtion oikeusapupyynnöstä.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 15 a §:ää sillä lisäyksellä, että 4 momentin toisessa virkkeessä todettaisiin, että tämän luvun asiakirjajäljennöksiä koskevia säännöksiä saadaan soveltaa, jos se on oikeusapupyynnön tai oikeusavun antamista koskevien säännösten mukaan mahdollista. Säännöksillä tarkoitetaan tässä yhteydessä noudatettavia kansainvälisten velvoitteiden määräyksiä ja oikeusavun antamista koskevia lain säännöksiä. Joissakin tapauksissa saattaa esimerkiksi olla niin, että asiakirjajäljennös ei kelpaa todisteeksi.

22 §. *Muutoksenhaku.* Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 4 luvun 16 §:ää. Myös tässä uudessa pykälässä kuitenkin huomioitaisiin asiakirjan jäljentäminen takavarikoimisen vaihtoehtona.

23 §. *Takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttaminen.* Pykälän 1 ja 2 momentti olisivat voimassa olevan lain 4 luvun 17 §:ään verrattuna uusia. Pykälän 3 ja 4 momentti vastaisivat pääosin voimassa olevaa pykälää.

Pykälän *1 momentin* mukaan, jos syyteasian käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, tuomioistuimen olisi määrättävä, että riita paremmasta oikeudesta käsitellään erikseen riita-asiain oikeudenkäynnistä säädetyssä järjestyksessä. Tuomioistuimen olisi samalla määrättävä, minkä ajan kuluessa kanne on nostettava. Tuomioistuin voisi kuitenkin tutkia parempaa oikeutta koskevan kysymyksen syyteasian käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä.

Lähtökohtana parempaa oikeutta koskevissa riitatapauksissa siis olisi, että juttu siirretään siviiliprosessissa käsiteltäväksi. Kuitenkin selvät asiat tuomioistuin voisi ratkaista syyteasian yhteydessä. Viivyttämisellä momentin viimeisessä virkkeellä tarkoitettaisiin tapauksia, joissa

parempaa oikeutta koskevan asian käsittelyllä olisi selvä asian käsittelyä hidastava vaikutus. Asian käsittely saattaisi viivästyä esimerkiksi, jos tarvitaan syyteasian ulkopuolista todistelua tai jos tosiasiakysymykset ovat yleisemminkin epäselviä. Oikeuskysymyksen epäselvyydellä ei välttämättä olisi momentissa tarkoitettua viivästyttävää vaikutusta. Eri oikeudenkäyntiin osoittamisen ei tulisi koskea tilanteita, joissa jonkun oikeus omaisuuteen on ilmeinen. Tämä koskee esimerkiksi tapauksia, joissa omaisuuteen kohdistettu vaatimus on tehty haitan- tai kiusantekotarkoituksessa. Kaikilla riidan osapuolilla olisi oikeus nostaa momentissa tarkoitettu kanne. Kanteen nostamisen määräaikaa määrätessään tuomioistuimen tulisi kiinnittää huomiota asian laatuun.

Parempaa oikeutta koskeva asia olisi syytä käsitellä syyteasian ratkaisevassa tuomioistuimessa oikeudenkäyntiaineiston saatavuuden vuoksi ja siksi, että tuomioistuin ei joudu erikseen selvittämään asian käsittelyyn sopivaa tuomioistuinta. Tällä menettelyllä myös estettäisiin se, että riita paremmasta oikeudesta sysätään kevyin tai kyseenalaisin perustein toisen tuomioistuimen käsiteltäväksi. Lähtökohtaisesti parempaa oikeutta koskeva riita tulisi sen tuomarin ratkaistavaksi, joka osallistuu myös syyteasian käsittelyyn.

Takavarikon kohteesta saattaa olla riitaa myös tapauksissa, jotka eivät etene tuomioistuinkäsittelyyn asti. Sen vuoksi pykälän *2 momentissa* ensimmäisessä virkkeessä säädettäisiin, että jos syytettä ei nosteta ja jos useat vaativat takavarikoitavaa palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi asettaa 1 momentissa tarkoitetun määräajan kanteen nostamista varten. Siltä osin tulisi ottaa huomioon seikkoja, jotka on edellä esitetty 1 momentin perusteluissa.

Momentin toinen ja kolmas virke koskisivat myös 1 momentin tapauksia. Omaisuus olisi tuomioistuimen tai pidättämiseen oikeutetun virkamiehen asetettua määräajan pidettävä poliisin hallussa. Jollei kannetta sanotussa ajassa nostettaisi, omaisuuden suhteen saataisiin menetellä 3 momentissa säädetyllä tavalla. Jälkimmäinen virke tarkoittaisi sitä, että esineen omistusoikeus siirtyisi valtiolle tai kohteen ollessa löytötavara esineen löytäjälle löytötavaralaissa (778/1988) säädetyllä tavalla.

Pykälän *3 momentista* poistettaisiin voimassa olevan pykälän 1 momenttiin verrattuna tarpeettomaksi tuleva toinen virke. Virkkeessä todetaan, että jos useammat ovat vaatineet esinettä itselleen, esine on takavarikon kumoamisesta huolimatta pidettävä poliisin hallussa, kunnes riita paremmasta oikeudesta siihen on ratkaistu. Virke tulisi tarpeettomaksi uutta sääntelyä sisältävien 1 ja 2 momentin lakiin ottamisen vuoksi.

Momenttiin jäisi siis virke, jossa säädetään, että jos takavarikoitu esine, omaisuus tai asiakirja on takavarikon kumoamisen jälkeen palautettava omistajalleen tai muulle henkilölle, jolla on siihen oikeus, eikä tämä nouda takavarikon kohdetta kolmen kuukauden kuluessa poliisin ilmoituksesta, esineen, omaisuuden tai asiakirjan omistusoikeus siirtyy valtiolle tai kohteen ollessa löytötavara esineen löytäjälle löytötavaralaissa säädetyllä tavalla. Momentti siis koskisi edellä todetuin tavoin myös tapauksia, joissa palauttamista edeltää 1 tai 2 momentissa tarkoitettu riita paremmasta oikeudesta.

Pykälän *4 momentissa* olisi lisäys verrattuna voimassa olevaan säännökseen. Ensimmäisen virkkeen mukaan poliisin olisi mahdollisuuksien mukaan selvitettävä sitä, kuka on palautettavan esineen, omaisuuden tai asiakirjan omistaja tai muu henkilö, jolla on siihen oikeus. Tällä muutoksella (lisättäisiin ”mahdollisuuksien mukaan”) korostettaisiin sitä, että poliisin on ensisijaisesti pyrittävä käyttämään muita selvittämiskeinoja kuin julkista kuulutusta, joka ei vält-

tämättä tule takavarikon kohteeseen oikeutetun henkilön tietoon. Muutosta voimassa olevaan sääntelyyn merkitsisi myös se, että kuuluttamisesta voitaisiin momentin viimeisen virkkeen mukaan tarkemmin säätää sisäasiainministeriön asetuksella.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä on korostettu sitä, että takavarikoidut esineet on palautettava viivytyksettä, kun takavarikko on kumottu ja palauttamisen edellytykset ovat olemassa. Poliisin on myös pidettävä huolta asiasta oma-aloitteisesti, eikä ryhdyttävä palauttamistoimiin vasta, kun omaisuuden tai esineen perään kysytään.

24 §. *Takavarikoimisen sijasta suoritettava toimenpide.* Pykälässä olisivat voimassa olevaan lakiin verrattuna uudet säännökset, jotka liittyisivät esineen tai omaisuuden hävittämiseen sekä hävittämisen asemesta tapahtuvaan kohteen ottamiseen valtion käyttöön tai myymiseen.

Pykälän *1 momentin* mukaan vähäarvoinen esine tai esine, jonka hallussapito on rangaistavaa, voitaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä takavarikoimisen sijasta hävittää, ottaa valtion käyttöön tai myydä (*takavarikoimisen sijasta suoritettava toimenpide*), jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi eikä sitä tarvita oikeudenkäynnissä todisteena. Sanan ”tuomittaisiin” käyttämisestä huolimatta momentti koskisi sekä rangaistusmääräysmenettelyssä että tuomioistuinkäsittelyssä ratkaistavia rikosasioita. Momentti koskisi myös tapauksia, joissa esine jo on ehditty takavarikoida. Sanalla ”ilmeisesti” korostettaisiin sääntelyn soveltuvuutta vain selviin tapauksiin.

Momenttia yleissäännöksenä sovellettaisiin niissä tapauksissa, joissa ei ole erityistä esineen hävittämiseen oikeuttavaa säännöstä. Hävittämisen kohteen vähäisen arvon osalta ei voida asettaa mitään kiinteää eurorajaa tai muutakaan yleisesti sovellettavaa arviointiperustetta. Esineen tarkka arvo saattaa lisäksi olla vaikeasti arvioitavissa. Esimerkiksi näpistysrikoksia koskevan oikeuskäytännön perusteella voitaisiin kuitenkin lähteä siitä, että joidenkin satojen eurojen arvoiset esineet kuuluisivat säännöksen soveltamisalan piiriin. Yleensä hävittämisen kohteena olisi sellainen rikoksentekoväline, jonka vähäarvoisuudesta ei ole epäselvyyttä. Vaikka esineen omistajan oikeutta pykälän 4 momentin mukaisesti olisi turvaamassa mahdollisuus saada vahingonkorvausta, rajatapauksissa olisi syytä olla varovainen ja jättää menettämisseuraamuksesta päättäminen tuomioistuimelle tai viralliselle syyttäjälle rikosasian pääasian ratkaisemisen yhteydessä. Esineen vähäarvoisuuden vaatimus ei koskisi niitä tapauksia, joissa kyseisen esineen hallussapito on rangaistavaa.

Hallussapidon rangaistavuutta arvioitaessa tulisi kiinnittää huomiota samanlaisiin näkökohtiin kuin joihin kiinnitetään huomiota menettämisseuraamuksen tuomitsemisen yhteydessä. Rikoslain 10 luvun 4 §:n 1 momentin 2 kohdassa, 5 §:n 1 momentissa ja 6 §:n 2 momentissa on säännöksiä sellaisten esineiden tuomitsemisesta valtiolle, joiden hallussapito on rangaistavaa. Hallussapidon rangaistavuus kattaisi sekä ne tilanteet, jolloin rangaistus tuomitaan juuri omaisuuden hallussapidosta, että ne tilanteet, jolloin esineen omistajakin syyllistyisi rikokseen sitä hallussaan pitämällä. Peruste koskisi myös tilanteita, joissa rangaistus tosin tuomitaan esimerkiksi esineen käytöstä, mutta myös sen hallussapito olisi rangaistavaa.

Momentin mukaan takavarikoimisen sijasta suoritettavana toimenpiteenä tulisi kysymykseen myös esineen ottaminen valtion käyttöön tai myyminen. Tämä olisi johdonmukaista sen kanssa, että nämä ovat hävittämisen ohella vaihtoehtoja myös silloin, kun esine tuomitaan valtiolle menetetyksi. Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoon liittyvistä kysymyksistä säädetään sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvussa.

Käytännössä momentissa tarkoitetut vähäarvoiset esineet ovat harvoin sellaisia, että niiden käyttöön ottaminen myymisestä puhumattakaan olisi tarkoituksenmukaista. Sama koskee pääsääntöisesti myös esineitä, joiden hallussapito on rangaistavaa. Valtion käyttöön ottaminen voisi tapahtua esimerkiksi koulutustarkoituksia varten. Yleensä käyttöön ottaminen tai myyminen tulisi kysymykseen vasta tuomioistuimen ratkaisun jälkeen, jolloin sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvun säännökset tulevat suoraan sovellettaviksi. Ei ole kuitenkaan syytä sulkea pois tällaisia vaihtoehtoja myöskään tuomioistuinkäsittelyä edeltävässä vaiheessa.

Momentin mukaan takavarikon sijasta suoritettavasta toimenpiteestä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tältä osin noudatettaisiin sitä yleistä periaatetta, että toimenpiteistä esitutkinnan aikana päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies ja syyteharkinnan aikana virallinen syyttäjä. Nyt kysymyksessä oleva päätöksentekomenettely kuuluisi kuitenkin sen esitutkintayhteistyön piiriin, josta säädettäisiin ehdotettavan esitutkintalain 5 luvun 3 §:ssä. Jos siis olisi esimerkiksi epäselvää, tuomittaisiinko esine mahdollisessa oikeudenkäynnissä valtiolle menetetyksi tai tarvitaanko sitä oikeudenkäynnissä todisteena, esitutkintaviranomaisen olisi oltava yhteydessä syyttäjään. Niissäkin tapauksissa, joissa päätöksen hävittämisestä tekisi syyttäjä, hävittämistoimenpiteistä huolehtisi syyttäjän ilmoituksen jälkeen takavarikoitua omaisuutta hallussaan pitävä poliisiviranomainen.

Virallinen syyttäjä saa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 b §:n 1 kohdan nojalla jättää esittämättä omaisuutta koskevan menettämisvaatimuksen. Nyt ehdotettava säännös olisi kuitenkin riippumaton mainitusta pykälästä, ja niillä olisi omat toisistaan riippumattomat soveltamisalat. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain pykälä esimerkiksi mahdollistaa esineen jättämisen rikoksesta epäillyn henkilön haltuun tai sen, että takavarikko kumotaan ja omaisuus palautetaan rikoksesta epäillylle menettämisvaatimuksen esittämättä jättämisen vuoksi.

Pykälän *2 momentissa* olisi pelkästään virallista syyttäjää koskeva toimivallan perustava säännös. Syyttäjä voisi määrätä 1 momentissa tarkoitettuun esineeseen kohdistuvan takavarikon sijasta suoritettavan toimenpiteen, jos hän on tehnyt oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla syyttämättäjättämispäätöksen ja jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi. Tämäkin toimivalta koskisi siis vähäarvoisia esineitä ja esineitä, joiden hallussapito on rangaistavaa. Momenttia voitaisiin soveltaa myös niissä tapauksissa joissa syyttäjä rangaistusmääräysmenettelystä annetun lain 11 §:n 2 momentin nojalla jättää rangaistusmääräyksen antamatta.

Momentin soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa olisi yleensä kysymys siitä, että virallinen syyttäjä jättää syytteen nostamatta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n nojalla. Itsensä syyttömäksi katsova syyttämättä jätetty henkilö voi mainitun luvun 10 §:n nojalla toimia niin, että syyttäjän on saatettava syyllisyyttä koskeva ratkaisunsa tuomioistuimen käsiteltäväksi. Hävittämisen kanssa ei tarvitsisi odottaa viimeksi mainitussa pykälässä tarkoitetun 30 päivän määräajan umpeen kulumista. Myös näissä tapauksissa asianosaisen oikeutta turvaisi mahdollisuus saada korvausta 4 momentissa viitatun luvun säännösten perusteella.

Tässäkin tapauksessa virallisella syyttäjällä olisi harkintavaltaa sen suhteen, mikä kolmesta takavarikon vaihtoehdosta valitaan. Tarvittaessa hänen olisi neuvoteltava parhaan vaihtoehdon valinnasta esitutkintaviranomaisen edustajien kanssa, koska näillä saattaa esineen hallussapidon perusteella olla tarpeellista tietoa.

Pykälän *3 momentti* liittyisi asianosaisen oikeusturvaan. Sen mukaan takavarikoimisen sijasta suoritettava toimenpide olisi tehtävä todistettavasti ja siitä olisi viipymättä ilmoitettava sille, jolta tai jonka luona esine on otettu haltuun, jos hän ei ole ollut paikalla toimenpidettä suoritettaessa. Useissa tapauksissa hävittäminen tapahtuisi rikoksesta epäillyn läsnä ollessa, jolloin erillistä ilmoittamista ei siis tarvittaisi. Pykälässä ei säädettäisi ilmoitustavasta. Ilmoitusvelvollisuus voitaisiin täyttää tavallisen kirjeen lähettämisellä. Velvollisuus koskisi vain tapauksia, joissa henkilö on tavoitettavissa eli hänen osoitteensa tai muut yhteystietonsa ovat esitutkintaviranomaisen tiedossa tai hankittavissa.

Myös pykälän *4 momentti* liittyisi oikeusturvakysymyksiin. Siinä säädettäisiin, että takavarikoimisen sijasta suoritettavaan toimenpiteeseen ja asianosaisen oikeuteen saada korvausta sovelletaan soveltuvin osin sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luvun säännöksiä. Toimenpiteestä olisi laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 luku koskee menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoa, josta lain 38 §:n 1 momentin nojalla huolehtii kihlakunnan poliisilaitos. Mainitun säännöksen mukaan täytäntöönpanotoimina tulevat kysymykseen menetetyksi tuomitun omaisuuden ottaminen valtion käyttöön, myyminen tai hävittäminen. Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 42 §:n mukaan sisäasiainministeriön toimivaltaan kuuluu antaa yleisiä ja yksittäistapaukseen liittyviä määräyksiä täytäntöönpanotoimien edellytyksistä ja niihin liittyvistä menettelytavoista.

Asianosaisen oikeusturvan vuoksi momentissa viitattaisiin sakon täytäntöönpanosta annetun lain 4 lukuun myös asianosaiselle suoritettavan korvauksen osalta. Mainitun lain 45 §:n 1 momentin mukaan, jos tuomioistuin on lainvoimaisella tuomiolla hylännyt omaisuuden menetetyksi tuomitsemista koskevan vaatimuksen, omaisuus on pyynnöstä palautettava omistajalleen tai sille, jolla siihen muuten on oikeus. Asianomaisella on viimeksi mainitun momentin nojalla oikeus saada omaisuudesta korvaus, jos sen palauttaminen ei täytäntöönpanotoimen suorittamisen tai muun syyn vuoksi ole enää mahdollista.

Sakon täytäntöönpanosta annetun lain 45 §:n 1 momentin soveltaminen soveltuvin osin tarkoittaisi sitä, että jos tuomioistuimen ratkaisu pääasiassa olisi sellainen, että sen perusteella menettämisseuraamuksen määrääminen ei olisi tullut kysymykseen, esine on palautettava siihen oikeutetulle. Jos se on ehditty hävittää, kuten yleensä olisi asianlaita, henkilöllä olisi oikeus vaatia korvausta siitä. Mainitun pykälän 1 momentin lopun ja 2 momentin mukaisesti korvausta haettaisiin kirjallisesti Oikeusrekisterikeskukselta ja korvaukseen tyytymättömällä olisi oikeus ajaa kannetta kotipaikkansa tai Helsingin käräjäoikeudessa. Käytännössä tällaisia korvausvaatimuksia kanteista puhumattakaan ei juuri esiintyisi kysymyksessä olevien esineiden vähäarvoisuuden vuoksi.

25 §. *Viittaussäännös.* Pykälässä todettaisiin voimassa olevan lain 4 luvun 19 §:ää osittain vastaavasti, että tämän luvun säännösten lisäksi on noudatettava, mitä takavarikosta ja takavarikoimisen sijasta tapahtuvasta hävittämisestä erikseen laissa säädetään. Hävittämistä koskevia erityissäännöksiä on jo käsitelty yleisperusteluissa.

8 luku. Etsintä

Paikkaan kohdistuva etsintä

1 §. *Määritelmät.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että luvun mukaisia paikkaan kohdistuvia etsintöjä ovat yleinen kotietsintä, erityinen kotietsintä ja paikanetsintä. Paikkaan kohdistuvan etsinnän piiriin kuuluvien etsintöjen rajaamista tällä tavalla tarvitaan sen vuoksi, että tällaista etsinnän yläkäsitettä hyödynnettäisiin jäljempänä luvun muissa säännöksissä.

Pykälän *2-4 momentissa* olisivat yleisen kotietsinnän, erityisen kotietsinnän ja paikanetsinnän määritelmät. *Yleisellä kotietsinnällä* tarkoitettaisiin rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa tilassa tai paikassa toimitettavaa etsintää. *Erityisellä kotietsinnällä* tarkoitettaisiin sellaista etsintää, jossa erityisesti etsinnän kohteena oleva tila huomioon ottaen etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta. *Paikanetsinnällä* tarkoitettaisiin etsintää, joka toimitetaan muussa kuin 2 tai 3 momentissa tarkoitetussa tilassa taikka muussa paikassa, vaikka siihen ei ole yleistä pääsyä taikka yleinen pääsy siihen on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, tai jonka kohteena on kulkuneuvo.

Pykälä tarkoittaisi muutosta nykyiseen tilanteeseen sellaisena kuin miksi se määrittyy pakkokeinolain 5 luvun 1, 2 ja 8 §:n perusteella. Mainitut säännökset tuntevat vain yhdenlaisen kotietsinnän, jonka kohteena olevat paikat on määritelty 1 §:n 1 momentissa. Sen mukaan kotietsintä saadaan toimittaa rakennuksessa, huoneessa taikka suljetussa säilytyspaikassa tai suljetussa kulkuneuvossa. Pykälän 3 momentin mukaan kotietsintä voidaan toimittaa myös paikassa, johon yleisöllä on pääsy. Paikantarkastuksen kohteena oleva paikka määritellään 8 §:ssä niin, että tarkastus saadaan toimittaa muualla kuin 1 §:n 1 momentissa tarkoitetussa paikassa, vaikka yleisöllä ei ole sinne pääsyä.

Paikkaan kohdistuvien etsintöjen jaottelulla ehdotetulla tavalla pyritään siihen, että kotietsinnän kohteena jatkossa olisi koti sanan varsinaisessa merkityksessä ja eräät siihen välittömästi liittyvät tilat ja muut paikat, että etsinnän erityistyypiksi tulisi salassapitovelvollisen tai salassapitoon oikeutetun luona tehtävä etsintä siihen liittyvien erityispiirteiden vuoksi ja että muut paikkaan kohdistuvat etsinnät, niin suljettuun kuin yleisölle avoimeen tilaan ja muuhun paikkaan kohdistuvat, muodostaisivat kolmannen ryhmän. Viimeksi mainittuun tulisi kuulumaan muu kuin asumiseen tarkoitettu kulkuneuvo, jonka ei nykyisen lain mukaisesti tarvitsisi olla suljettu. Osa nykyisistä kotietsintäpaikoista siirtyisi paikanetsinnän piiriin ja osa nykyisistä paikantarkastuksen piiriin kuuluvista paikoista siirtyisi kotietsinnän piiriin.

Luvussa käytetyn ilmaisun ”tila” piiriin kuuluvat paikat olisivat yleensä rakennuksia, niiden huoneita taikka huoneissa olevia tai niihin liittyviä säilytyspaikkoja (esimerkiksi komero). Säilytyspaikaltakaan ei enää edellytettäisi nykyisen lain tapaan sitä, että sen tulee olla suljettu. Tilalle on ominaista, että se on seinin ja usein myös katolla rajattu. Muita paikkoja olisivat lähinnä ulkoalueet.

Mitä tulee pykälän *2 momenttiin*, rikoslain 24 luvun 11 §:ssä todetaan kotirauhan suojaamia paikkoja olevan asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen. Pykälässä käytetyillä ilmaisuilla ”asunto” ja ”loma-asunto” on yleensä melko vakiintunut sisältö. Asuntoihin luetaan muun ohessa kerros- ja rivitalohuoneistot, omakotitalot ja niiden osat. Loma-asunnoista yleisimpiä ovat kesämökit ja ympärivuotisesti käytössä olevat mökit. Kulkuvälineisiin liittyen asunnoiksi on katsottava esimerkiksi asuntoautot ja rekka-auton nukkumiseen tarkoitetut osat.

Yleisen kotietsinnän piiriin kuuluva paikka voisi olla vakinainen tai satunnainen asumispaikka. Olennaista olisi se, että siellä asutaan parhaillaan tai että se on ainakin asumiseen tarkoitettu. Tällainen kohde kuuluisi yleisen kotietsinnän piiriin, vaikka esitutkintaviranomaisella olisi aihetta olettaa, että siellä ei etsinnän toimittamisaikaan ole ketään (esimerkiksi ainoastaan kesäkäyttöön tarkoitettu mökki talvella). Tilan omistus- tai hallintasuhteilla ei olisi merkitystä arvioitaessa sitä, onko kysymyksessä yleisen kotietsinnän piiriin kuuluva paikka.

Kotietsinnän piiriin kuuluisi myös paikka, jota ei yleensä käytetä asumiseen mutta jota kysymyksessä olevassa tapauksessa kuitenkin siihen käytetään. Esimerkkinä viimeksi mainitusta tapauksesta voidaan mainita se, että henkilö luvallisesti asuu jossakin varastorakennuksen huoneessa, jota ei ole alun perin asumiseen tarkoitettu. Tällöin tilassa on yleensä henkilön yöpymistarvikkeita ja muita tavaroita, joista voidaan päätellä hänen asuvan tilassa kohdan edellyttämällä tavalla. Asumiseksi ei voida näissäkään tapauksissa katsoa tilapäistä esimerkiksi yli yön kestävää oleskelua tai ainoastaan joitakin päiviä kestävää oleskelua.

Yleisen kotietsinnän piiriin kuuluisivat siis rikoslain 24 luvun 11 §:n perusteella myös asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen. Tällaisina rakennuksina tulevat kysymykseen esimerkiksi aitta, autotalli, sauna, maatalousrakennus ja varastorakennus. Yksityisalueella sijaitsevan tilan käyttötarkoituksella ei olisi merkitystä.

Pykälän *3 momentissa* tarkoitettujen etsintäpaikkojen piiri määräytyisi kohdassa viitattujen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännösten perusteella. Luvun 23 §:n 1 momentissa säädetään salassapitovelvollisista henkilöistä. Mainitun säännöksen perusteella erityisen kotietsinnän piiriin kuuluvia tiloja yleensä olisivat esimerkiksi virkamiesten työhuoneet, lääkärin vastaanottotilat ja asianajotoimistot. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentin ja siinä viitatun sanavapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain perusteella kohdan soveltamisalaan kuuluvia tiloja yleensä olisivat esimerkiksi toimittajien asunnot sekä lehtien ja kirjojen toimitusten ja kustantamojen toimitilat ja niiden palveluksessa olevien henkilöiden asunnot.

Momentissa tilan korostunut liityntä salassapitovelvollisuuteen tai -oikeuteen todettaisiin ilmaisulla ”erityisesti etsinnän kohteena oleva tila huomioon ottaen etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa”. Tämä ilmaisu tarkoittaisi sitä, että paikkaan kohdistuvan etsinnän määrittäminen erityiseksi kotietsinnäksi ei riippuisi kategorisesti siitä, mihin tarkoitukseen kyseessä olevaa paikkaa yleensä tai pääasiallisesti käytetään. Erityisen kotietsinnän piiriin saattaisi mennä esimerkiksi asianajajan asunto, jos hän tekee töitä siellä tai jos siellä muuten on hänen työhönsä liittyviä asiakirjoja. Toisaalta asianajotoimistoon kohdistuva etsintä saatettaisiin rajata siten, että tietoon ei ilmeisesti tule salassa pidettäviä tietoja (esimerkiksi henkilön etsiminen tai tietyn esineen etsiminen todistelutarkoitusta varten), jolloin ei olisi myöskään kysymys erityisestä kotietsinnästä. Koska tarkoituksena on tältä osin suojata salassapitovelvollisuutta tai -oikeutta eikä tiettyjä tiloja, erityisen kotietsinnän kohteena olevan tilan määrit-

tely jäisi pakostakin jossakin määrin avoimeksi ja kotietsintäpäätöstä valmisteltaessa tehtävän huolellisen harkinnan yhteydessä yksityistapauksellisesti määritettäväksi.

Ilmaisu ”etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa” tarkoittaa sitä, että etsinnän arvioiminen erityisesti kotietsinnäksi on tietyn kynnyksen takana. Tämä kynnys riippuisi siitä, onko kysymyksessä salassapitoon velvollisen tai oikeutetun työhuone, liiketila tai muu vastaava ammatinharjoittamispaikka vai onko kysymyksessä muu tila. Jos kysymys on ammatinharjoittamispaikasta ja jos etsinnän kohteena ovat paikassa olevat asiakirjat ja tiedot, lähtökohtana olisi etsinnän katsominen erityisesti kotietsinnäksi. Muiden tilojen osalta tulisi olla nimenomaista tietoa siitä, että sieltä saattaa löytyä kysymyksessä olevaa tietoa. Kuten edellä on viitattu, kumpienkin paikkojen kohdalla vaikuttaisi se, mitä etsintäpäätöksen perusteella paikasta etsitään ja mitä siellä tutkitaan. Lisäksi kynnykseen saattaisi vaikuttaa se, minkälaisen henkilön salassapitovelvollisuudesta tai -oikeudesta on kysymys. Esimerkiksi virkamiehillä ei välttämättä ole työhuoneessaan samassa määrin salassa pidettävää tietoa kuin asianajajalla. Jos alkuperäinen arvio tilojen luonteesta osoittautuisi vääräksi, etsintä voisi muuttua erityiseksi kotietsinnäksi kesken etsinnän toimittamisen, mihin liittyvästä päätöksenteosta ja etsintäasiamiehen määräämisestä säädettäisiin 15 §:n 2 momentissa.

Pykälän *4 momentin* piiriin kuuluisivat kaikki muut kuin 2 tai 3 momentissa tarkoitetut tilat taikka muut paikat. Poliisin toimivaltuuksien kattavan määrittelyn tarkoituksessa tämä koskisi ensinnäkin sellaisia rakennuksia, huoneita, säilytyspaikkoja ja muita paikkoja, joihin on yleinen pääsy (esimerkiksi myymälät, virastot, kahvilat ja ravintolat). Lisäksi momentin soveltamisalaan kuuluisivat sellaiset tilat ja muut paikat, joita ei tarkoiteta 2 tai 3 momentissa ja joihin ei ole yleistä pääsyä tai yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana. Esimerkkeinä viimeksi mainituista voidaan mainita vain henkilökunnan käyttöön tarkoitetut liiketilojen huoneet, etsintähetkellä suljettuna oleva virastorakennus ja teollisuuslaitoksen aidattu piha-alue.

Momentin piiriin tulisi näin sellaisia etsintäpaikkoja, jotka voimassa olevan lain 5 luvun 1 §:n 1 ja 3 momentin nojalla kuuluvat tällä hetkellä kotietsinnän piiriin mutta joiden ei voida katsoa koskevan kotia tai paikkaa, jossa saattaa tulla vastaan salassa pidettävää tietoa. Tässä yhteydessä myös kulkuneuvoon kohdistuva etsintä siirtyisi paikanetsinnän piiriin siltä osin kuin kysymyksessä ei ole asumiseen tarkoitettu kulkuneuvo, jossa suoritettava etsintä olisi yleistä kotietsintää.

Momentissa oleva ilmaisu ”taikka muussa paikassa” liittyisi siihen, että paikanetsintä voitaisiin kohdistaa sellaisiin alueisiin, joihin paikantarkastus voidaan kohdistaa nykyisen pakkokeinolain 5 luvun 8 §:n nojalla. Tämä koskee esimerkiksi piha-alueita, puutarhoja sekä erilaisia teollisuus- ja varastoalueita.

2 §. *Kotietsinnän edellytykset.* Pykälässä säädettäisiin yleisen ja erityisen kotietsinnän edellytyksistä. Edellytykset eivät koskisi kuitenkaan henkilön löytämiseksi tapahtuvaa yleistä kotietsintää, joista säädettäisiin 3 §:ssä.

Pykälässä säädettävät kotietsinnän edellytykset vastaisivat suurin piirtein niitä, joista säädetään voimassa olevan pakkokeinolain 5 luvun 1 §:ssä. Rikoksesta epäillyn hallinnassa olevaa tilaa ja muuta paikkaa koskisi pykälän *1 momentti.* Sen mukaan kotietsinnän edellytykset liittyisivät voimassa olevan lain tavoin epäilyyn tietynasteisen rikoksen tekemisestä ja etsinnän tiettyihin tavoitteisiin. Epäiltyyn rikokseen liittyisi momentin *1 kohta*, jonka mukaan kotietsintä saataisiin toimittaa, jos on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin ran-

gaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytäntöä on jonkin verran siitä, onko voimassa olevan lain 5 luvun 1 §:n 1 momentin edellyttämää rikosepäilyä ollut. Useissa ratkaisuissa on katsottu, että kotietsinnästä pidättäytyminen olisi ollut sen toteuttamista perustellumpaa. Tämä liittyy kysymykseen kotirauhan asemasta korkeasti arvostettuna oikeushyvänä. Tältä osin merkittävässä asemassa on suhteellisuusperiaate, minkä vuoksi lievien rikosten yhteydessä kotietsintä on katsottu kyseenalaiseksi (esimerkiksi kahden ekstaasitabletin hankkimiseen liittyvä tapaus). Suhteellisuusperiaatteeseen liittyviä ratkaisuja löytyy myös EIT:n ratkaisukäytännöstä. Esimerkiksi liikennerikkomusta koskevassa tapauksessa *Buck v. Saksa 28.4.2005* ihmisoikeustuomioistuin on EIS 8 artiklan 2 kappaleeseen liittyen todennut, että sen oikeuskäytännön mukaan välttämättömyys tarkoittaa sitä, että puuttuminen vastaa pakottavaa yhteiskunnallista tavoitetta ja on oikeassa suhteessa hyväksyttäviin tavoitteisiinsa.

Esiin on tullut myös tapauksia, joiden osalta eduskunnan apulaisoikeusmies on pitänyt toimitettuja kotietsintöjä kyseenalaisina niiden liittyessä henkilön aikaisempaan rikollisuuteen tai rikosepäilyn asemesta tiedustelutyyppisen tiedon hankkimiseen. Tässä yhteydessä onkin syytä kiinnittää huomiota konkreettisen, jo tehtyyn rikokseen liittyvän epäilyn olemassaoloon. Kotietsinnän ei pitäisi perustua pelkkään vihjetietoon, vaan pitäisi olla myös muuta rikosepäilyä tukevaa selvitystä tai tietoa.

Momentin *2 kohdassa* säädettäisiin kotietsinnän tarkoitukseen liittyvistä etsinnän edellytyksistä tavalla, joka pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 5 luvun 1 §:n 1 momentissa olevaa. Yleinen tai erityinen kotietsintä saataisiin toimittaa, jos voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä a) 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavarikoitava esine, omaisuus, asiakirja tai tieto; b) 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja; c) vakuustakavarikkoon määrättävä omaisuus; tai d) tutkittava seikka, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä. Kohdissa otettaisiin huomioon takavarikkoa ja asiakirjan jäljentämistä koskevat 7 lukuun liittyvät ehdotukset ja se, että ainoana turvaamistoimena jäisi 6 luvun säännösten nojalla käytettäväksi vakuustakavarikko.

Kohta poikkeaisi voimassa olevasta laista siinä, että etsinnän toimittamiselle asetettaisiin ”voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä” -kynnys, jota nykyinen laki ei tunne. Kysymys ei välttämättä ole tosiasiallisen tilanteen muuttumisesta vaan pikemminkin sääntelyn selventämisestä. Kynnys tarkoittaa sitä, että täytyy olla kotietsinnän menestyksselliseen toimittamiseen liittyviä perusteltuja ennakko-odotuksia, jotka liittyvät käytettävissä oleviin tietoihin epäillystä rikoksesta ja rikoksesta epäillystä. Lisäksi on oltava kytkentä konkreettisen 1 kohdassa tarkoitetun rikoksen tutkintaan. ”Voidaan olettaa” -kynnys ei ole muutenkaan vieras etsintäsäännöksille, mikä ilmenee voimassa olevan pykälän ja tämän ehdotettavan pykälän 2 momentista.

Pykälän *2 momentti* vastaisi voimassa olevan lain 5 luvun 1 §:n 2 momenttia sillä tavalla yksinkertaistettuna, että siinä viitataan etsinnän tarkoituksen osalta 1 momentin 2 kohdan mukaiseen tarkoitukseen. Momentin mukaan tilassa tai muussa paikassa, joka ei ole rikoksesta epäillyn hallinnassa, saataisiin kotietsintä toimittaa vain, jos rikos on tehty siellä tai epäilty on otettu siellä kiinni taikka jos muuten voidaan erittäin pätevin perustein olettaa, että etsinnässä löytyy 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai tutkittava seikka. Hallituksen esityksen HE 52/2002 vp perusteluissa käsitellään yksityiskohtaisesti sitä, milloin esimerkiksi rakennus tai huoneisto on rikoksesta epäillyn ja milloin jonkun muun hallinnassa.

3 §. *Yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi.* Pykälän 1 momentissa säädettäisiin, että yleinen kotietsintä saadaan toimittaa 1) kuulusteluun noudettavan; 2) kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan; 3) tuomioistuimeen tuotavan tai sinne rikosasian vastaajaksi haastettavan; tai 4) henkilönkatsastukseen toimitettavan löytämiseksi hänen hallinnassaan olevassa tilassa tai muussa paikassa. Pykälän 2 momentin mukaan muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa tilassa tai muussa paikassa saataisiin yleinen kotietsintä toimittaa vain, jos etsittävän henkilön voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan siellä.

Pykälä vastaisi sääntelyä, joka on tällä hetkellä pakkokeinolain 5 luvun 2 §:ssä. Voimassa olevaan lakiin verrattuna 1 momenttiin kuitenkin lisättäisiin etsittävien henkilöiden joukkoon kuulusteluun noudettava, jonka etsimistä rakennuksesta, huoneesta tai kulkuneuvosta säännellään poliisilain 13 §:n 1 momentissa. Kotietsintää koskevat säännökset on syytä selvyyden vuoksi keskittää pakkokeinolain etsintää koskevaan lukuun. Pykälän soveltamisalan ulottuminen yleiseen kotietsintään sekä kotietsinnän ja muun paikkaan kohdistuvan etsinnän rajanvedon muuttuminen edellyttäisivät sitä, että poistetaan voimassa olevan pykälän 2 momentin jälkimmäinen virke, joka koskee etsintää paikassa, johon yleisöllä on pääsy tai jossa rikoksentekijöinä on tapana oleskella. Tällaiset paikat kuuluisivat tämän esityksen perusteella käytännössä paikanetsinnän piiriin.

Pykälän 1 momentissa ei mainittaisi etsinnän edellytyksensä sitä, että etsittävän voidaan olettaa oleskelevan hallinnassaan olevassa paikassa. Lähtökohtaisesti henkilön voidaan olettaa tiettyinä aikoina oleskelevan asunnossaan. Ennen kotietsintää on myös vaikeaa varmistautua, että etsittävä henkilö on tosiasiallisesti tilassa. Huomioon on kuitenkin mahdollisuuksien mukaan otettava poissaoloja (esimerkiksi lomamatkat) ja muuttamista koskevat tiedot. Lisäksi tulisi aina yhteydenottoyritysten avulla pyrkiä siihen, että henkilö täyttää velvoitteensa (esimerkiksi saapuminen kuulusteluun) vapaaehtoisesti ilman kotietsintään turvautumista.

Henkilön löytämiseksi toimitettavan paikkaan kohdistuvan etsinnän osalta on syytä korostaa sitä, että tällaisessa etsinnässä ei paikkaa saa tutkia laajemmalti kuin mainitun tarkoituksen toteuttamiseksi. Laatikoiden ja muiden sellaisten säilytyspaikkojen avaaminen ja penkominen, joissa henkilön ei voida olettaa olevan, ei ole sallittua. Esimerkiksi komero voidaan avata, jos henkilön on mahdollista piiloutua siihen. Tällöinkään ei saada tarkastella komerossa olevia tavaroita, jos kysymyksessä ei ole samalla 2 §:n mukainen kotietsintä tai 4 §:n mukainen paikanetsintä esimerkiksi takavarikoitavan esineen etsimistä varten.

Pykälän 2 momentissa käytettäväksi ehdottavan ilmaisun ”voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan” osalta voidaan viitata erääseen eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisuun (18.8.2008, dnro 636/4/07). Se koskee tapausta, jossa kotietsintä oli toimitettu liiketiloissa sillä perusteella, että etsintäkuulutetun auto oli ollut sen rakennuksen pihassa, jossa tilat sijaitsevat. Ratkaisussaan apulaisoikeusasiamies totesi, että mainittu laissa asetettu kynnys on varsin korkea ja edellyttää esitettyä konkreettisempia havaintoja etsityn henkilön olinpaikasta. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun mukaan asian arvioinnissa on merkitystä sillä, onko kysymys rikoslain 24 luvun 11 §:ssä määritellystä kotirauhan suojaamasta paikasta. Ratkaisussa tarkoitettu etsintä menisi jatkossa seuraavassa pykälässä tarkoitetun paikanetsinnän piiriin. Siinä ei olisi erottelua sen suhteen, onko tutkittava paikka etsittävän henkilön hallinnassa vai ei.

4 §. *Paikanetsinnän edellytykset.* Pykälän mukaan paikanetsinnän edellytykset vastaisivat voimassa olevan lain 5 luvun 8 §:n mukaisia paikantarkastuksen edellytyksiä sillä muutoksel-

la, että pykälässä viitattavan 3 §:n 1 momentin mukaan yleinen kotietsintä voitaisiin toimittaa myös kuulusteluun noudettavan löytämiseksi.

Paikanetsintä saataisiin toimittaa esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai tutkittavan seikan löytämiseksi 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetyin edellytyksin ja 3 §:n 1 momentissa tarkoitetun henkilön löytämiseksi. Ensiksi mainittu viittaus tarkoittaisi sitä, että etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavan olevaan rikokseen liittyvä kohdassa tarkoitettu asia. Pykälässä ei voimassa olevan lain mukaisesti säädettäisi paikanetsinnästä päättävästä virkamiehestä, koska paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämisestä säädettäisiin kootusti 15 §:ssä.

5 §. *Läsnäolo kotietsinnässä.* Pykälä poikkeaisi monin paikoin voimassa olevan lain 5 luvun 4 §:stä. Kuten muissakin luvun säännöksissä, ”kotietsinnällä” tarkoitettaisiin tässä sekä yleistä että erityistä kotietsintää.

Pykälän *1 momentissa* todettaisiin, että kotietsintää toimitettaessa tulee paikalla olla etsinnän toimittajan nimeämä todistaja, jollei se merkittävästi viivytä toimitusta. Tämä poikkeaisi voimassa olevan lain säännöksestä, jonka ensimmäisen virkkeen mukaan kotietsintää toimitettaessa tulee mahdollisuuksien mukaan olla saapuvilla toimitusmiehen kutsuma todistaja. Pykälässä käytettäisiin ”toimitusmiehen” sijasta paremmin kuvaavaa ilmaisua ”etsinnän toimittaja”.

Momentissa nyt selvästi todettaisiin se ainoa tapaus, jonka perusteella etsinnän toimittaja voisi poiketa todistajanhankkimisvelvollisuudesta. Tämä olisi myös johdonmukaista pykälän 2 momentin kanssa, jossa säädettäisiin vastaavanlainen poikkeamisperuste koskien tapausta, jossa se henkilö, jonka luona kotietsintä toimitetaan, haluaa paikalle todistajan. Sanalla ”nimeämä” korvattaisiin sana ”kutsuma” ensiksi mainitun kuvatessa paremmin etsinnän toimittajan virkavelvollisuutta huolehtia todistajan hankkimisesta paikalle. Momenttiin liittyy apulaisoikeuskanslerin ratkaisu, jonka mukaan kotietsinnän toimitustodistajan tulee pidättäytyä osallistumasta itse toimitukseen (valtioneuvoston oikeuskanslerin kertomus vuodelta 2005, s. 94).

Pykälän ensimmäisessä momentissa ei olisi voimassa olevan lain vastaavassa säännöksessä olevaa toista virkettä, joka koskee asiantuntijan tai muun henkilön käyttämistä apuna etsinnässä. Muiden henkilöiden käyttämisestä apuna säädettäisiin kootusti pykälän 3 momentissa, joka koskisi myös asianomistajan ja hänen asiamiehensä osallistumista kotietsintään.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan, tai hänen poissa ollessaan jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevalle on varattava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja. Tilaisuutta ei tarvitsisi varata, jos se merkittävästi viivyttäisi toimitusta. Jollei kukaan mainituista henkilöistä eikä heidän kutsumansa todistaja ole ollut toimituksessa läsnä, kotietsinnästä sekä oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen ja pöytäkirjan jäljennös olisi viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona etsintä on toimitettu.

Momenttia muutettaisiin vastaavaan voimassa olevaan säännökseen verrattuna ensinnäkin niin, että ilmaisu ”talonväkeensä kuuluvalle” korvattaisiin ilmaisulla ”paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevalle”. Tarkoituksina olisivat tältä osin nykyaikaisemman ilmauksen käyttäminen ja säännöksen täsmentäminen. Viimeksi mainittuun liittyy ensinnäkin se, että kotietsintä voitaisiin toimittaa muissa kuin varsinaisen kodin piiriin kuuluvissa paikoissa, esimerkiksi asianajotoimistossa. Lisäksi kotietsintätiloissa voi oleskella pai-

kanhaltijan luvalla muitakin kuin siellä asuvia tai työskenteleviä henkilöitä, joilla on kiinteä yhteys paikanhaltijaan. Esimerkkinä voidaan mainita pitkäaikaisemmin oleskelevat vieraat. Lyhytaikaisella ja tilapäisellä oleskelulla (esimerkiksi liiketiloissa oleskelevat asiakkaat) ei olisi merkitystä säännöksen soveltamisen kannalta.

Momentissa korvattaisiin nykyisen lain ilmaus ”annettava tilaisuus” ilmaisulla ”varattava tilaisuus”. Tältä osin voimassa olevan lain ilmaisua voidaan pitää suhteellisen voimakkaana, kun asiallisesti kysymys on siitä, että kotietsinnän kohteena olevan paikan haltijan tai muun vastaavan henkilön sallitaan olla paikalla etsintää toimitettaessa ja että tarvittaessa ensin ilmoitetaan poissa olevalle haltijalle aloitettavasta etsinnästä. Lisäksi tilaisuuden varaamisesta voitaisiin poiketa vain, jos se merkittävästi viivyttäisi toimitusta. Nykyisen lain mukaan tilaisuuden antamisesta saadaan poiketa, jos se viivyttää toimitusta. Tältä osin muutoksella haluttaisiin korostaa sitä, että aina olisi tarkkaan harkittava sitä, kuinka kiire kotietsinnän toimittamisella on ja kuinka kauan tilaisuuden varaamiseen menisi. Arviointi on hyvin tapauskohtaista, esimerkiksi rikostutkinnalliset syyt saattavat edellyttää hyvinkin pikaisesti toimitettavaa kotietsintää. Toisaalta kommunikaatioteknologian kehittyminen esimerkiksi matkapuhelimien myötä mahdollistaa sen, että henkilön voi tavoittaa hyvinkin nopeasti.

Pykälän 2 momenttiin liittyy kysymys siitä, voidaanko sen henkilön, jonka luona kotietsintä toimitettaisiin, tai hänen kutsumansa todistajan läsnäoloa estää tai rajoittaa sillä perusteella, että kyseinen henkilö käyttäytymisellään haittaisi tai häiritsisi etsinnän toimittamista. Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytännön mukaan (esimerkiksi ratkaisu 28.10.2003, dnro 642/4/02) näissä tapauksissa saattaa tulla kysymykseen voimassa olevan pykälän 2 momentin mukainen toimituksen viivästyminen. Tämä kuitenkin edellyttää apulaisoikeusasiamiehen mukaan varmuutta tai ainakin erittäin vahvaa todennäköisyyttä tällaisen käyttäytymisen suhteen. Lähtökohtana tulisikin olla, että paikanhaltijan ja hänen kutsumansa todistajan sallitaan olla läsnä toimituksessa. Tämä liittyy siihen, että on yleensä melko vaikeaa luotettavasti ennustaa sitä, miten henkilö tulee kotietsinnässä käyttäytymään. Jos henkilö sitten aiheuttaa häiriötä, hänet saataisiin poistaa paikalta 6 §:n 3 momentin mukaisesti.

Tilaisuuden varaamiseen liittyviä näkökohtia on kootusti käsitelty eduskunnan oikeusasiamiehen vuoden 2004 kertomuksessa (s. 121 ja 122). Kertomuksessa viitataan ensinnäkin siihen, että jos henkilö, jonka luona kotietsintä pidetään, on kotietsinnän aloittamishetkenä kiinniotettuna, pidätettynä tai vangittuna, tulee poliisin antaa hänelle tilaisuus olla läsnä etsinnässä ja kutsua siihen todistaja. Kertomuksessa tuodaan esiin se, että kotietsinnästä ei yleensä voida ilmoittaa etukäteen etsinnän tarkoitusta vaarantamatta. Lakia ei voida apulaisoikeusasiamiehen mukaan tulkita siten, että poliisilta olisi tarkoitus edellyttää erityisiä toimenpiteitä yhteyden saamiseksi paikan haltijaan, jos hän ei ole kohteessa läsnä tai helposti tavoitettavissa kohteen läheisyydestä, esimerkiksi tarkastuksen kohteena olevan omakotitalon pihamaalta tai tarkastettavista toimistotiloista. Esimerkiksi matkapuhelinten yleistymisen vuoksi mahdollisuudet tavoittaa paikanhaltija tarvittaessa nopeastikin ovat kuitenkin olennaisesti paremmat kuin voimassa olevan lain säätämisen aikoihin.

Oikeusasiamiehen kertomuksen mukaan tulisi siis mahdollisuuksien mukaan selvittää, onko paikanhaltija kotietsintäkohteen läheisyydessä ja viivytyksettä paikalle saatavissa. Viimeksi mainittuun näkökohtaan liittyy se, että myös ehdotettavassa momentissa merkitystä tilaisuuden varaamisen osalta olisi sillä, onko paikanhaltija ja hänen kutsumansa todistaja saatavissa paikalle ilman toimituksen viivyttämistä. Etsinnän viivästyminen on myös ainoa peruste rajoittaa paikanhaltijan tai hänen todistajaksi nimeämän henkilön läsnäoloa. Käytännössä läsnäolo on saatettu lainvastaisesti estää esimerkiksi nimetyn henkilön rikostaustan vuoksi.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön mukaisesti on syytä kiinnittää huomiota siihen, että nytkin ehdotettavan 2 momentin kolmannen virkkeen mukainen velvollisuus ilmoittaa kotietsinnästä siitä poissa olleelle on ehdoton. Käytännössä ilmoitus on saatettu jättää tekemättä esimerkiksi sillä perusteella, että siihen ”ei ole katsottu olevan tarvetta” tai että ilmoitus tuntuu ilmoittajan mielessä ”kohtuuttomalta”. Ilmoitus on tehtävä myös sellaisessa tapauksessa, jossa etsintä on erehdyksessä toimitettu väärässä kohteessa. Ylimmät laillisuusvalvojat ovat kiinnittäneet huomiota myös ilmoituksen riittävään yksilöintiin kotietsinnän perusteiden kannalta. Paikanhaltijan on kyettävä sen perusteella arvioimaan kotietsinnän edellytysten olemassaoloa. Mainittua virkettä täydennettäisiin nyt niin, että ilmoittaa tulisi paitsi itse etsinnän toimittamisesta, myös oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen ja pöytäkirjan jäljennös.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen erään ratkaisun (19.2.2008, dnro 2294/4/06) mukaan poliisin tulee oma-aloitteisesti ilmoittaa laissa säädetystä oikeudesta kutsua paikalle oma todistaja. Tämä liittyy pyrkimykseen ylläpitää luottamusta poliisin toiminnan asianmukaisuuteen ja ehkäistä ennalta väitteitä poliisin väärinkäytöksistä toimituksen aikana.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että etsinnän toimittaja saa käyttää kotietsinnässä apunaan asianomistajaa, hänen asiamiestään, asiantuntijaa tai muuta henkilöä, joka voi antaa etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi välttämättömiä tietoja. Etsinnän toimittajan olisi kuitenkin valvottava, ettei kyseinen henkilö saa salassa pidettävistä ja muista seikoista enempää tietoa kuin on välttämätöntä. Pykälässä yhdistettäisiin sisällöllisesti muutettuna sääntelyä, joka on voimassa olevan lain 5 luvun 4 §:n 1 momentin toisessa virkkeessä ja 3 momentissa.

Voimassa olevan lain mukaan kyseisten henkilöiden mukanaolon salliminen kotietsinnässä riippuu siitä, onko se tarpeellista tai antavatko he tarpeellisia tietoja. Nyt edellytykseksi säädettäisiin se, että tällainen henkilö voi antaa etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi välttämättömiä tietoja. Tällä korostettaisiin sitä, että ulkopuolisten tuomista kotietsinnän toimittamispaikkaan tulee harkita huolellisesti. Osallistuminen tulisi sallia vain tapauksissa, joissa poliisin ei voi olettaa selviävän etsinnästä menestyksellisesti ilman kyseisen henkilön osallistumista. Kysymys voi tällöin olla esimerkiksi tietyn esineen tunnistamisesta tai säilytyspaikan osoittamisesta taikka etsittävään tietoon tai tiedonsäilytyspaikkaan (esimerkiksi tietokone) liittyvästä erityisestä asiantuntemuksesta.

Lisäksi uutta verrattuna nykyiseen pykälään olisi sen valvominen, että kaikki momentissa tarkoitetut henkilöt eivät saa salassa pidettävistä ja muista seikoista enempää tietoa kuin on välttämätöntä. Voimassa olevassa laissa tämä koskee ainoastaan asianomistajaa ja hänen asiamiestään ja niin, että erikseen korostamisen arvoisia salassa pidettäviä seikkoja ei mainita erikseen. Kysymyksessä saattavat olla ehdottomasti salassa pidettävien tietojen lisäksi esimerkiksi tiedot, joita rikostutkinnallisista syistä ei ole aihetta esitutkinnan aikana saattaa asianomistajan tietoon. Yleisen kotietsinnän yhteydessä on erityisesti syytä varoa yksityiselämän piiriin kuuluvien seikkojen tietoon tulemista.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa *4 momentissa* todettaisiin, että erityistä kotietsintää ei saa toimittaa ilman etsintäasiamiehen läsnäoloa. Vaikka etsintäasiamiehen määräämistä ja muita häneen liittyviä kysymyksiä säänneltäisiin vasta jäljempänä luvussa, etsintäasiamiehen läsnäoloon liittyvästä viranomaisvelvollisuudesta on asiayhteytensä vuoksi syytä säätää jo 5 §:ssä. Momenttiin liittyisi se, että etsintä on toimittava niin, että etsintäasiamiehellä on ajankäyttönsä puolesta mahdollisuus osallistua siihen täysipainoisesti ja koko etsinnän ajan kestä-

västi. Etsintäasiamiehen tehtävän suorittamiseen liittyviä kysymyksiä käsitellään muuten lähemmin 9 §:n perusteluissa.

6 §. *Menettely kotietsinnässä.* Pykälän *1 momentissa* todettaisiin, että kotietsintää aloitettaessa on paikalla olevalle 5 §:n 2 momentissa tarkoitetulle henkilölle kerrottava etsinnän tarkoitus ja annettava etsintäpäätöksen jäljennös. Jos kirjallista etsintäpäätöstä ei vielä ole, henkilölle olisi ilmoitettava oikeudesta saada pyynnöstä päätöksen jäljennös. Momentti poikkeaisi voimassa olevan lain 5 luvun 5 §:n 1 momentista, jonka mukaan on esitettävä kirjallinen etsintämääräys ja jos sitä ei ole, esitettävä suullisesti etsinnän tarkoitus. Momentista ilmenisi, että sillä, jonka luona kotietsintä toimitetaan, olisi oikeus saada jäljennös etsintäpäätöksestä. Kirjallista etsintäpäätöstä ei tarvitsisi 16 §:n 2 momentin mukaan tehdä kiireellisissä tapauksissa ennen etsinnän toimittamista.

Pykälän *2 momentin* mukaan kotietsinnässä olisi noudatettava etsintäpäätöksen määräyksiä. Etsintä olisi toimitettava niin, että siitä ei aiheudu haittaa tai vahinkoa enempää kuin on välttämätöntä. Etsinnän kohteena oleva tila saataisiin tarvittaessa avata voimakeinoja käyttäen. Etsinnän päätyttyä olisi avattu tila suljettava sopivalla tavalla.

Momentin ensimmäinen virke olisi uusi voimassa olevan lain 5 luvun 5 §:ään verrattuna. Se liittyisi 16 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan kotietsintäpäätöksessä olisi mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä 1) etsinnän kohteena olevat tilat; 2) ne seikat, joiden perustella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa; 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja 4) mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset. Kotietsintäpäätös saataisiin ulottaa koskemaan myös etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta (20 §:n 3 momentti).

Kotietsintäpäätöksessä olevat määräykset eivät voisi käytännössä yleensä olla niin yksityiskohtaisia tai kattavia, että kotietsintää suorittaville poliisimiehille ei jäisi mitään harkintaa sen suhteen, mitä ja miten kohteessa tutkitaan. Näissä tapauksissa korostuukin, paitsi momentin kolmessa muussa virkkeessä olevan sääntelyn merkitys, myös kotietsinnän tarkoitus. Kotietsinnässä ei tulisi tutkia tiloja, joista etsinnän kohteena olevaa esinettä, omaisuutta, asiakirjaa, tietoa tai henkilöä ei voida olettaa löytyvän.

Momentin toisessa, kolmannessa ja neljännessä virkkeessä yhdistettäisiin voimassa olevan lain 5 luvun 5 §:n 2 ja 3 momentissa oleva sääntely. Tältä osin säännösten uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä ei tehtäisi asiallisia muutoksia. Momentissa tosin käytettäisiin muiden ehdotettujen säännösten tavoin termiä ”tila”, joka ainakin yleiskielisen merkityksensä perusteella on joissakin tapauksissa laajempi kuin voimassa olevassa laissa käytetty ”huone”.

Pykälän *3 momentti* olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Sen mukaan kotietsinnän toimittamispaikalla oleva henkilö saataisiin poistaa paikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen.

Esimerkkinä momentin soveltamistapauksista voidaan mainita se, että kotietsintäpaikalla oleva henkilö poliisimiehen tielle asettumalla estää pääsyn johonkin tilaan tai säilytyspaikkaan. Tällainen henkilö saattaa myös etsinnän estämistarkoituksessa pyrkiä käyttämään jotakin etsinnän kohteena olevaa esinettä tai laitetta. Etsinnän tarkoituksen toteutumisen vaarantuminen voi liittyä esimerkiksi siihen, että henkilö ryhtyy hävittämään paikalla olevia todisteita. Sään-

nöksessä tarkoitettu haitanteko voisi ilmetä myös poliisimiehen työturvallisuuden vaarantumisena.

Poliisilain yleisten periaatteiden mukaisesti haitantekotilanteessa tulisi pyrkiä sovinnolliseen ratkaisuun kysymyksessä olevan henkilön puhuttamisella ilman poistamiseen turvautumista. Poistamisen osaltakin tulisi soveltaa vähimmän haitan periaatetta. Jos poistettu henkilö pyrkisi palamaan paikalle, se tulisi sallia, jos hänen rauhoittumisestaan tai muuten on pääteltävissä, että haittaa ei etsinnälle tule enää aiheutumaan. Lisäksi poistamistarvetta arvioitaessa olisi otettava huomioon mahdollisuudet turvata etsintä 9 luvun 1 §:n mukaisella tutkimuspaikan tai -kohteen eristämisellä.

Jos henkilö ei poliisimiehen kehotuksesta poistuisi paikalta vapaaehtoisesti, poistaminen saataisiin suorittaa ehdotettavan poliisilain luvun 2 luvun 16 §:n 1 momentin mukaisesti voimakeinoja käyttäen. Mainitun pykälän mukaan poliisimiehellä olisi virkatehtävää suorittaessaan oikeus henkilön paikalta poistamiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin, että kotietsintää ei saa ilman erityistä syytä toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana. Voimassa olevassa laissa ajankohtaa koskeva momentti on 5 luvun 5 §:n 4 momentissa. Samalla aikaväli muutettaisiin voimassa olevan lain mukaisesta kello 21:n ja 6:n välisestä ajasta ehdotetuksi, mikä vastaisi kuulustelun toimittamisajankohtaa koskevaa esitutkintalain säännöstä.

7 §. *Etsintäasiamies.* Pykälässä säädettäisiin, että erityistä kotietsintää varten on määrättävä etsintäasiamies huolehtimaan siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon.

Etsintäasiamiehen määrääminen tulisi kysymykseen tilanteissa, joissa 1 §:n 3 momentin mukaisesti on syytä olettaa etsinnän kohteeksi joutuvan tietoa, jota koskee velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta. Tämä saattaisi ilmetä paitsi jo ennen etsintää, myös vasta yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän jo alettua. Jälkimmäisessä tapauksessa etsintä olisi keskeytettävä, jotta etsintäasiamies saadaan osallistumaan etsintään. Tähän liittyviä kysymyksiä käsitellään jäljempänä 15 §:n perusteluissa. Mainitussa pykälässä myös säädettäisiin etsintäasiamiehen määräävästä viranomaisesta, joka olisi tapauksesta riippuen tuomioistuin tai pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että etsintään on katsottava kuuluvan asiakirjojen sisällön seulonta esimerkiksi tapauksissa, joissa asiakirja-aineistoa ei sen laajuuden vuoksi ole mahdollista käydä riittävällä tarkkuudella läpi etsinnän toimittamispaikalla. Etsintäasiamiehen määräämistä koskeva päätös koskisi myös tällaisen seulonnan suorittamista.

Tarvittaessa etsintäasiamieheksi voitaisiin määrätä useampi kuin yksi henkilö. Tämä koskee esimerkiksi tapauksia, joissa läpi käytävä aineisto on poikkeuksellisen laaja tai joissa joltakin osin tarvitaan erityistä asiantuntemusta tai eri alojen asiantuntemusta.

8 §. *Etsintäasiamiehen kelpoisuusvaatimukset.* Pykälän *1 momentin* mukaan etsintäasiamieheksi olisi määrättävä suostumuksensa perusteella asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut muu henkilö, joka käytännön kokemuksensa perusteella on etsinnän kohde huomioon ottaen sopiva toimimaan etsintäasiamiehenä kysymyksessä olevassa tapauksessa. Etsintäasiamieheksi ei saisi määrätä sitä, joka on epäiltynä, syyt-

teessä tai tuomittu rikoksesta, joka on omiaan vähentämään hänen luotettavuuttaan etsintäasiamiehen tehtävässä.

Momentti osittain vastaisi sitä, mitä julkisesta asiamiehestä säädetään voimassa olevan lain 5 a luvun 6 b §:n 1 momentissa ja tultaisiin tämän ehdotuksen mukaan säätämään 10 luvun 43 §:n 1 momentissa. Erityisen kotietsinnän kohteena olevien mahdollisten paikkojen piiri kuitenkin edellyttäisi sitä, että etsintäasiamieheksi tulisi voida määrätä muukin henkilö kuin asianajaja tai julkinen oikeusavustaja, vaikka heidän määräämisensä olisi oikeudellisen asiantuntemuksen korostumisen vuoksi lähtökohtana. Korkeakoulututkinnon lisäksi edellytettäisiin siis etsinnän kohteeseen liittyvää käytännön kokemusta. Jotta etsintäasiamies kykenisi asianmukaisesti selviytymään tehtävästään, hänellä tulisi olla riittävä kuva kysymyksessä olevan ammatinharjoittajan toiminnan käytännön järjestämiseen liittyvistä kysymyksestä. Lisäksi saatetaan tarvita esimerkiksi tietoteknistä asiantuntemusta teknisen laitteen toimintoihin liittyvistä kysymyksistä, jos erityisen kotietsinnän aikana tultaisiin etsimään tietoja teknisestä laitteesta.

Momentissa ei erikseen säädettäisi etsintäasiamieheksi määrättävän kuulemisesta tehtävään määräämisen yhteydessä. Kuuleminen tapahtuisi momentin ensimmäisessä virkkeessä tarkoitetun suostumuksen hankkimisen yhteydessä. Vaikka etsintäasiamiehen määräämisessä hyödynnettäisiin henkilöluetteloa, josta ilmenevät tehtävään halukkaat ja sopivat henkilöt, suostumus olisi kutakin tapausta varten hankittava erikseen.

Edellä mainittujen henkilöluetteloiden laatimisella ja saatavilla olemisella voidaan edistää sitä, että nopeasti on saatavissa tehtävään sopivia henkilöitä, jotka esimerkiksi asianajajaliiton kautta ovat myös saaneet tehtävään valmentavaa koulutusta. Mitä tulee asianajajiin ja julkisiin oikeusavustajiin, on otettava huomioon, että nyt kysymyksessä olevissa asioissa edellytetään erityisesti rikosasioiden ja niiden käsittelyn asiantuntemusta, mikä tulisi luetteloinnissa ja ylipäänsä etsintäasiamiehen määräämisessä ottaa huomioon. Luetteloinnissa on kuitenkin otettava huomioon tarve mahdollistaa eri alojen asiantuntemuksen käytettävissä oleminen. Nämä näkökohdat johtavat käytännössä siihen, että ei ole tarkoituksenmukaista laatia luetteloita, joissa mainitut henkilöt ovat kovin rajatulta alueelta. Luettelointi olisi myös ainoastaan apuväline etsintäasiamieheksi sopivan henkilön löytymistä varten. Etsintäasiamiehen kelpoisuusehdot täyttävä henkilö voitaisiin aina määrätä etsintäasiamieheksi riippumatta siitä, löytyykö hän luettelosta.

Käytännössä suostumuksen hankkimisesta ja siihen liittyvästä kuulemisesta huolehtisi pidättämiseen oikeutettu virkamies niissäkin tapauksissa, joissa tuomioistuin päättää erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintäasiamiehen määräämisestä. Tuomioistuinkäsittelyssä pidättämiseen oikeutettu virkamies ilmoittaisi tuomioistuimelle etsintäasiamieheksi suostuneen henkilön. Sinällään momentti ei estä sitä, että tuomioistuin varaisi myös etsintäasiamieheksi esitetylle henkilölle tilaisuuden tulla kuulluksi. Tämä voisi tulla kysymykseen lähinnä tapauksissa, joissa herää kysymys siitä, täyttääkö ehdotettu henkilö etsintäasiamiehen kelpoisuusvaatimukset.

Julkista asiamiestä koskevasta sääntelystä poiketen momentissa säädettäisiin rikosepäilyä, syytettä tai rikostuomiota koskevasta kelpoisuusrajoituksesta. Julkisen asiamiehen osalta rajoitusta ei otettu lakiin, koska sellaisena asiamiehenä tulevat toimimaan ainoastaan erityisen valvonnan alaisina olevat asianajajat ja julkiset oikeusavustajat (HE 52/2002 vp). Koska etsintäasiamieheksi voitaisiin määrätä muitakin henkilöitä, rajoituksesta säätäminen laissa olisi

tässä tapauksessa selvyyden vuoksi tarpeen. Etsintäasiamiehen tehtävä olisi luonteeltaan sellainen, että siihen määrättävältä voidaan edellyttää luotettavuutta.

Pykälän *2 ja 3 momentti* vastaisivat julkisesta asiamiehestä voimassa olevan lain 5 a luvun 6 b §:n 2-4 momentissa säädettyä ja tämän lakiehdotuksen 10 luvun 43 §:n 2 ja 3 momenttia sillä muutoksella, että esitutkintalain viittaus korjattaisiin koskemaan ehdotettavan uuden esitutkintalain 11 §:n 3 momenttia.

9 §. *Etsintäasiamiehen velvollisuudet.* Pykälän *1 momentin* mukaan etsintäasiamiehen tehtävänä olisi huolellisesti valvoa sitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon. Etsintäasiamiehen olisi oltava läsnä erityistä kotietsintää toimitettaessa ja seurattava etsintätoimenpiteiden suorittamista.

Etsintäasiamiehen tulisi riittävän tarkasti seurata etsintätoimenpiteiden suorittamista kyetäkseen havaitsemaan, mistä kohteista voi löytyä sellaisia asiakirjoja tai tietoja, joiden takavarikoimiseen tai jäljentämiseen kohdistuu rajoituksia. Etsintäasiamiehen tehtävään ei muuten kuuluisi etsinnän asianmukaisen toimittamisen valvonta. Etsintäasiamiehen tehtävän mukaisen huolellisuusvelvoitteen käytännön sisältö riippuisi tapauksesta, esimerkiksi etsinnän kohteena olevien asiakirjojen laadusta ja asiakirja-aineiston laajuudesta. Kuten aikaisemmin jo todettiin, etsintäasiamiehen määräys käsittäisi myös asiakirja-aineiston jälkikäteisen seulomisen tapauksissa, joissa tarkka tutkiminen etsinnän toimittamispaikalla ei ole mahdollista. Seulonta saattaisi tulla vastaan myös tapauksissa, joissa etsintä muuttuu luonteeltaan erityiseksi kotietsinnäksi vasta etsinnän toimittamispaikalla tehtyjen havaintojen perusteella. Huolellisuus-, läsnäolo- ja seuraamisvelvollisuus koskisi myös seulontaa. Hyvällä asianajotavalla olisi merkitystä huolellisuusvelvoitteen sisällön määräytymisessä niissä tapauksissa, joissa etsintäasiamies on asianajaja tai julkinen oikeusavustaja.

Jotta etsintäasiamies voisi hoitaa tehtävänsä asianmukaisesti, hänelle olisi ennen etsinnän toimittamista annettava tarvittavat tiedot etsinnän tarkoituksesta ja kohteesta. Etsintäasiamiehelle olisi tällöin myös varattava tarvittaessa tilaisuus keskustella sen henkilön kanssa, jonka luona erityinen kotietsintä toimitetaan esimerkiksi arkaluonteisen aineiston sijainnin selvittämistä varten.

Etsintäasiamiehen tehtävä sisältäisi sellaista päätöksentekoa ja päätöksen valmistelua, jota tarkoitetaan rikoslain 40 luvun 11 §:n 5 kohdassa. Etsintäasiamies olisi kohdassa tarkoitettu julkista valtaa käyttävä henkilö, johon saman luvun 12 §:n 1 momentin mukaan sovelletaan virkamiestä koskevia rikoslain 40 luvun säännöksiä. Tehtävässään häneen sovellettaisiin sen mukaisesti muun ohessa lahjuksen ottamista koskevia säännöksiä samoin kuin virka-aseman väärinkäyttämistä ja salassapitovelvollisuuden rikkomista koskevia säännöksiä. Tehtävään sisältyvä huolellisuusvelvollisuus ilmenisi pykälän 1 momentista ja salassapitovelvollisuus 2 momentista.

Pykälän *2 momentin* mukaan etsintäasiamiehen tehtävää hoitava tai hoitanut taikka siihen pyydetty ei saisi oikeudettomasti paljastaa seikkaa, jonka hän on saanut tietoonsa tehtävää hoitaessaan tai siihen pyydettäessä. Asiallisesti vastaava säännös otettaisiin julkisen asiamiehen osalta 10 luvun 42 §:n 3 momenttiin. Salassapitovelvollisuus koskisi siis myös pyyntövaiheessa etsintäasiamieheksi pyydetyn tietoon tulleita seikkoja. Salassapitovelvollisuuden turvaamiseksi etsintäasiamiehelle pitäisi pyynnön esittämisvaiheessa kertoa niin vähän kuin mahdollista sellaisia tietoja, joiden eteenpäin ilmaisemisella voidaan vaarantaa etsinnän tarkoitus.

Salassapitovelvollisuus koskisi etsinnän yhteydessä tietoon tulleiden asiaa koskevien yksityiskohtien lisäksi sitä, että erityinen kotietsintä tullaan toimittamaan. Kotietsinnän tavoitteiden saavuttamista vaarantaa se, että siitä ilmoitetaan etukäteen etsintäpaikan haltijalle tai henkilölle, jonka kautta tieto saattaa tulla paikanhaltijan tietoon. Erityisen kotietsinnän toimittaminen tulisi paikanhaltijan tietoon vasta siinä vaiheessa, kun hänelle varattaisiin 5 §:n 2 momentin mukaisesti tilaisuus olla läsnä etsinnässä. Paikanhaltijaa ei myöskään kuultaisi etsintäasiamiehen määräämisen yhteydessä.

10 §. *Etsintäasiamiehen palkkio ja korvaus.* Pykälässä säädettäisiin etsintäasiamiehen palkkioon ja korvaukseen liittyvistä kysymyksistä samalla tavoin kuin voimassa olevan lain 5 a luvun 6 c §:ssä säädetään julkiselle asiamiehelle maksettavasta palkkiosta ja korvauksesta. Vastaava sääntely ehdotetaan julkisen asiamiehen osalta otettavaksi 10 luvun 44 §:ään.

11 §. *Etsintäasiamiehen käsityksen huomioonottaminen.* Pykälässä säädettäisiin etsinnän toimittajan velvollisuudesta asianmukaisesti ottaa huomioon etsintäasiamiehen käsitys tiedon soveltuvuudesta takavarikon tai asiakirjan jäljentämisen kohteeksi. Jos etsinnän yhteydessä takavarikoidaan, jäljennetään tai muuten otetaan haltuun aineistoa, jonka takavarikoimista, jäljentämistä tai haltuunottamista etsintäasiamies on vastustanut, mainittua aineistoa ei saisi enemmälti tutkia ja se olisi sinetöitävä. Kiistanalainen aineisto olisi rajattava tavalla, joka on tarkoituksenmukainen tuomioistuinkäsittelyn kannalta ja riittävä vaitiolovelvollisuuden tai -oikeuden toteutumisen kannalta.

Myös tämä pykälä koskisi varsinaisen etsinnän jälkeen tapahtuvaa asiakirja-aineiston seulontaa. Etsintäasiamiehen etsinnän yhteydessä esittämä mielipide ei siis sitoisi etsintää toimittavaa poliisimiestä. Lain 7 luvun 7 §:n mukaisesti asiakirjan takavarikoimisesta tai jäljentämisestä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies ja 7 luvun 8 §:n 1 momentin mukaisesti asiakirjan haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten poliisimies. Etsintäasiamiehen esittämät väitteet olisi kuitenkin asianmukaisesti arvioitava. Huomion kiinnittämistä etsintäasiamiehen käsitykseen korostaisi se, että 18 §:n 1 momentin mukaisesti kotietsintäpöytäkirjaan olisi kirjattava tai liitettävä hänen lausumansa tarpeellisessa laajuudessa. Momentin toisessa virkkeessä säädettävä tutkimiskielto pitäisi sisällään kaikenlaisen aineiston tarkastelun ja sen lukemisen. Pykälän kolmannen virkkeen mukaisella tuomioistuinkäsittelyllä tarkoitettaisiin seuraavan pykälän mukaista tuomioistuinkäsittelyä.

Aineiston sinetöimisellä tarkoitetaan sen sijoittamista tai säilyttämistä niin, että siihen perehtyminen ei ole mahdollista. Toimintatapa tämän tavoitteen saavuttamiseksi jäisi esitutkintaviranomaisen harkintaan.

12 §. *Sinetöidyn aineiston tuomioistuinkäsittely.* Pykälän *1 momentissa* todettaisiin, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on viipymättä ja viimeistään kolmen päivän kuluttua sinetöimisestä saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi kysymys 11 §:ssä tarkoitetun sinetöidyn aineiston tutkimisesta ja hyödyntämisestä. Asia saatettaisiin tuomioistuimessa vireille kirjallisella hakemuksella, jossa asia on selostettava riittävällä tarkkuudella ja johon on sinetöidyn aineiston lisäksi liitettävä 18 §:ssä tarkoitettu pöytäkirja.

Lyhyen määräajan kuluessa tulisi selvitä, onko aineisto tai osa siitä pidettävä esitutkintaviranomaisen hallussa takavarikkoa tai asiakirjan jäljentämistä varten. Lyhyen määräajan puolesta puhuvat toisaalta rikostutkinnalliset intressit, koska aineistoa ei voida tutkia sinetöinnin aikana, ja toisaalta salassapitovelvollisuuteen tai -oikeuteen liittyvät asianosaisten intressit. Selos-

taminen riittävällä tarkkuudella tarkoittaisi sitä, että hakemuksesta on ilmettävä, miltä osin aineisto on kiistanalaista sekä minkälaista on kiistanalaiseen osaan liittyvä esitutkintaviranomaisen ja etsintäasiamiehen argumentaatio. Etsintäasiamiehen näkemys voisi pääosin ja jopa kokonaan ilmetä hakemukseen liitettävästä pöytäkirjasta.

Momentti olisi sinetöidyn aineiston osalta ensisijainen suhteessa 7 luvun 15 §:ään, jossa säädettäisiin takavarikon tai jäljentämisen saattamisesta tuomioistuimen tutkittavaksi. Kyseisen aineiston osalta sen, jota asia koskee, intressi tulisi turvattua pidättämiseen oikeutetun virkamiehen velvollisuudella saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväsi. Sille, jota asia koskee, olisi myös 3 momentin mukaisesti varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Jos kysymys olisi muusta aineistosta tai tapauksesta, jossa tuomioistuimen ratkaisun perusteella sinetöinti olisi poistettava, asianosaisella olisi oikeus saattaa asia tuomioistuimeen 7 luvun 15 §:n mukaisesti. Sinetöinnin poistamistapauksessa uuden vaatimuksen menestymismahdollisuudet käytännössä kuitenkin riippuisivat siitä, onko asianosaisella esittää uusia perusteita vaatimuksensa tueksi. Se, jota asia koskee, voisi saattaa asian tuomioistuimen tutkittavaksi 7 luvun 15 §:n nojalla myös sellaisessa tapauksessa, jossa esitutkintaviranomainen on katsonut, että kysymyksessä ei ole erityinen kotietsintä, minkä vuoksi etsintäasiamiestäkään ei ole määrätty eikä takavarikoitua tai jäljennettyä asiakirja-aineistoa sinetöity. Samaan aikaan vireillä olevien pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tuomioistuimeen saattaman asian ja asiakirjaan oikeutetun henkilön tuomioistuimeen saattaman asian käsittelyt olisi tarkoituksenmukaista mahdollisuuksien mukaan yhdistää.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin toimivaltaisesta tuomioistuimesta ja tuomioistuimen kokoonpanosta. Sinetöityä aineistoa koskevasta asiasta päättäisi syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista etsinnästä saisi päättää myös se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä etsinnän kohteena ollut paikka sijaitsee. Asiaa käsitellessään käräjäoikeus olisi päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Pykälän *3 momentissa* olisi säännös tuomioistuinmenettelystä. Tuomioistuimen olisi otettava sinetöityä aineistoa koskeva asia käsiteltäväksi viimeistään seitsemän päivän kuluttua asian saapumisesta tuomioistuimeen. Tuomioistuimen olisi varattava etsintäasiamiehelle ja sille, jota asia muuten koskee, tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voitaisiin kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta. Kahden viimeisen virkkeen osalta voidaan viitata 7 luvun 14 §:n 3 momentin perusteluihin. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi olla läsnä käsittelyssä.

Momentti ei edellyttäisi sitä, että kaikille niille, jota asia mahdollisesti koskee, varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Käytännössä tilaisuus varattaisiin sille, jonka luona erityinen kotietsintä on toimitettu. Tilaisuus voitaisiin varata muullekin taholle, jos sitä koskevan tiedon asema on erityisesti noussut esiin erityisen kotietsinnän ja etsintäasiamiehen sen yhteydessä esittämien huomautusten perusteella.

Pykälän *4 momentin* mukaan tuomioistuimen olisi päätettävä siitä, voidaanko aineisto tai sen osa takavarikoida tai jäljentää. Sinetöityä aineistoa koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saisi valittaa erikseen. Jos tuomioistuimen päätöksestä valitetaan, valituksen kohteena oleva aineisto olisi pidettävä sinetöitynä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

Lainsäädännön selkeyden vuoksi momentin ensimmäinen virke muotoiltaisiin ehdotetulla tavalla, vaikka käytännössä kiistanalainen aineisto olisi yleensä jo takavarikoitu tai jäljennetty ja olisi takavarikoituna tai jäljennettynä poliisin hallussa. Jos tuomioistuin päätyisi siihen, että

aineistoa tai osaa siitä koskee salassapitovelvollisuus tai -oikeus, takavarikko olisi määrättävä kumottavaksi tai olisi tehtävä päätös siitä, että asiakirjan jäljennöstä ei säilytetä käytettäväksi todisteena. Aineiston osalla tarkoitetaan tässä yhteydessä tapauksesta riippuen asiakirjaa tai sen osaa.

Aineiston pitäminen sinetöitynä valitusasian ratkaisemiseen asti liittyy tapauksesta riippuen esitutkintaviranomaisen tai aineistoon oikeutetun taikka molempien valittaessa molempien etuun. Sinetöinti voitaisiin rajata vain osaan aineistoista niissä tapauksissa, joissa aineistoon oikeutetun valituksesta selvästi ilmenee valituksen koskevan vain osaa siitä aineistosta, joka tuomioistuimen mukaan saadaan takavarikoida tai jäljentää. Toisaalta esitutkintaviranomainen voisi aina tuomioistuimen ratkaisusta riippumatta purkaa sinetöinnin ja kumota takavarikon tai hävittää jäljennetyn asiakirja-aineiston, jos esimerkiksi tuomioistuimen päätöksen jälkeen aineisto ilmenee viranomaisen kannalta tarpeettomaksi.

13 §. *Yksityisen asiakirjan avaaminen ja tutkiminen.* Pykälän mukaan kotietsinnässä löydetyn yksityisen asiakirjan avaamisesta ja tutkimisesta olisi voimassa, mitä 7 luvun 11 §:ssä säädetään. Erityisessä kotietsinnässä asiakirjaa saisi kuitenkin tarkastella vain etsintäasiamies.

Pykälän ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan lain 5 luvun 6 §:ssä olevaa säännöstä muuten kuin korjatun pykäläviittauksen osalta. Salassapitovelvollisuuden tai -oikeuden turvaamiseen liittyvä toinen virke olisi sen sijaan voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi.

14 §. *Paikanetsinnässä sovellettavat säännökset.* Pykälän mukaan, jos paikanetsintä kohdistuu tilaan, johon ei ole yleistä pääsyä tai johon yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, etsinnässä noudatettaisiin soveltuvin osin 5, 6, 13, 16 ja 18 §:ää.

Kysymyksessä olevat läsnäoloa kotietsinnässä (5 §), menettelyä kotietsinnässä (6 §), yksityisen asiakirjan avaamista ja tutkimista (13 §), kotietsintäpäätöstä (16 §) ja pöytäkirjaa (18 §) koskevat säännökset olisivat sellaisia, joita vastaavia ei voimassa olevan lain 5 luvun 8 §:n mukaan sovelleta paikantarkastuksessa. Säännösten soveltaminen paikanetsinnässä olisi perusteltua ensinnäkin sen vuoksi, että uuden lain mukaisen paikanetsinnän piiriin tulisi paikkoja, joihin tehty etsintä voimassa olevan lain mukaan on kotietsintää. Toinen näkökohta liittyy siihen, että vaikka voimassa olevan lain 5 luvun 8 §:kin tuntee erottelun paikkoihin, joihin yleisöllä on pääsy, ja paikkoihin, joihin pääsyä ei ole, kyseisen erottelun perusteella paikkojen voi katsoa merkittävästi poikkeavan toisistaan. Yleisöltä suljettuja paikkoja koskeviin etsintöihin liittyy paikanhaltijan oikeusturvaan liittyviä näkökohtia, joiden vuoksi etsinnässä tulisi soveltaa soveltuvin osin kysymyksessä olevia pykäliä.

15 §. *Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Erityisestä kotietsinnästä ja etsintäasiamiehen määräämisestä päättäisi tuomioistuin. Pykälän *2 momentin* mukaan, jos yleisessä kotietsinnässä tai paikanetsinnässä ilmenee, että etsintä kohdistuu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon, tai jos erityinen kotietsintä on välttämätöntä toimittaa kiireellisesti, pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintäasiamiehen määräämisestä.

Momentit korvaisivat voimassa olevan lain 5 luvun 3 §:n ensimmäisen virkkeen ja 8 §:n kolmannen virkkeen, joiden mukaan kotietsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies ja paikantarkastuksesta päättää syyttäjä, tutkinnanjohtaja tai tutkija.

Päätöksentekijään liittyviä näkökohtia on jo käsitelty yleisperusteluissa. Mitä tulee paikanetsinnästä päättämiseen, perustellulta ei vaikuta uudessa pykälässä määritellä päätöstoimivallan omaavia virkamiehiä paikantarkastusta koskevassa säännöksessä nykyisin tehdyllä tavalla. Pakkokeinolain mukaisissa asioissa päätöksentekijänä on yleensä pidättämiseen oikeutettu virkamies, jos asia ei kuulu tuomioistuimen päätettäviin. Toisaalta käytännössä toimivalta pidättämiseen oikeutetun poliisimiehen ja myös pidättämiseen oikeutettuna virkamiehenä olevan syyttäjän välillä ratkeaa sen mukaan, onko esitutkinta jo päättynyt. Mitä tulee tutkijan päätöstoimivaltaan, siitä ehdotetaan luovuttavaksi syistä, jotka on mainittu jo edellisen pykälän perusteluissa (paikanetsinnän toimittamispaikat poikkeaisivat joissakin tapauksissa paikantarkastuksen toimittamispaikoista sekä paikanhaltijan oikeusturvaan liittyvät näkökohdat tapauksissa, joissa yleisön pääsy paikalle on estetty tai rajoitettu).

Pykälän 2 momentin osalta voi todeta sen, että tapauksissa, joissa etsinnän jo ollessa käynnissä paljastuu sen kohdistuminen 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun salassapitovelvollisuuteen tai -oikeuteen liittyvään tietoon, etsintä olisi keskeytettävä siksi aikaa, kunnes etsintäasiamies saadaan mukaan. Tämä voitaisiin toteuttaa kahdella tavalla. Ensinnäkin tutkimuspaikka tai -kohde voitaisiin eristää 9 luvun 1 §:n nojalla. Tästä saattaa kuitenkin aiheutua haittaa sille, jonka luona etsintä toimitetaan. Varsinkin laaja asiakirja-aineisto voitaisiin ilman sen tarkempaa tutkimista takavarikoida, jäljentää tai ottaa haltuun jompaakumpaa mainittua toimenpidettä varten. Siinä tapauksessa asiakirjoja ei tarkemmin tutkittaisi, vaan erityinen kotietsintä jatkuisi seulontana etsintäasiamiehen ollessa paikalla.

Pykälän *3 momentin* mukaan poliisimies saisi ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän henkilön löytämiseksi tai sellaisen esineen takavarikoimiseksi, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verekseltään. Momentin toisen virkkeen mukaan poliisimies voisi ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän myös silloin, kun etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä.

Momentti pitkälti vastaisi voimassa olevan lain 5 luvun 3 §:n toisessa ja kolmannessa virkkeessä olevaa sääntelyä. Paikkaan kohdistuvan etsinnän lajien muuttumisen vuoksi virkkeet koskisivat kuitenkin yleistä kotietsintää ja paikanetsintää. Poliisimies ei saisi toimittaa erityistä kotietsintää edes kiiretapauksissa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Poliisimies saisi siis ilman sellaista päätöstä toimittaa etsinnän esimerkiksi asianajotoimistossa henkilön tai rikospaikalta seuratun esineen löytämiseksi. Tällaisessa tilanteessa poliisimies ei saisi kuitenkaan tehdä mitään etsintätoimenpiteitä, joiden yhteydessä hänen tietoonsa saattaisi tulla salassapitovelvollisuuteen tai -oikeuteen liittyviä tietoja. Henkilön tai esineen etsiminen ei näissä tapauksissa käytännössä edellytä esimerkiksi asiakirjojen tutkimista tai paikkojen erityistä penkomista.

Nykyisessä laissa käytetty ilmaus ”asia ei siedä viivytystä” korvattaisiin siis ilmauksella ”asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä”. Tällä halutaan korostaa sitä, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös tulisi mahdollisuuksien mukaan pyrkiä hankkimaan. Päätöksen hankkimista olisi omiaan edistämään se, että 16 §:n 2 momentin perusteella se voitaisiin ilmoittaa poliisimiehelle suullisesti esimerkiksi puhelimitse sen jälkeen, kun poliisimies on ilmoittanut pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle päätöksen tekemiseksi tarvittavat tiedot.

16 §. *Kotietsintäpäätös.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentin mukaan kotietsintäpäätöksessä olisi mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä 1) etsinnän kohteena olevat tilat; 2) ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten

katsotaan olevan olemassa; 3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja 4) mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset. Asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saataisiin kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen (2 momentti).

Pykälässä puhuttaisiin ”päätöksestä” eikä voimassa olevan lain 5 luvun 3 §:n ja 5 §:n 1 momentin tavoin ”määräyksestä”. Tällä korostettaisiin pyrkimystä kotietsintää koskevien ratkaisujen laadun parantamiseen niin, että etsinnän edellytyksiin ja kohteeseen liittyvät seikat tuotaisiin esiin nykyistä kattavammin ja tarkemmin. Tällä pyrittäisiin edistämään myös sitä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tuomioistuin huolellisesti harkitsisi etsinnän edellytysten olemassaoloa. Tätä kautta voitaisiin parantaa myös päätösten jälkikäteiskontrollin edellytyksiä.

Lähtökohtaisesti pitäisi pyrkiä kirjallisen päätöksen tekemiseen ennen etsinnän toimittamista. Tämä ei ole kuitenkaan usein käytännön syistä mahdollista, minkä vuoksi pykälän toisessa momentissa säädettäisiin mahdollisuudesta päätöksen jälkikäteiseen kirjaamiseen. Mahdollisuus kirjata päätös jälkikäteen ei oikeuttaisi poikkeamaan 1 momentin mukaisista päätöstä koskevista vaatimuksista. Tämä tarkoittaisi myös sitä, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen olisi suullisesti ilmoitettava poliisimiehelle mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella pykälän 1 momentissa tarkoitetut seikat.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännön mukaan kirjallista etsintämääräystä ei tarvitse esittää, jos määräyksen antamiseen toimivaltainen pidättämiseen oikeutettu virkamies toimittaa kotietsinnän (eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 21.7.1994, dnro 1317/4/93). Momentti edellyttäisi sitä, että päätös olisi kuitenkin kirjattava jälkikäteen riippumatta siitä, kuka etsinnän toimittaa. Myös poliisimies voisi 15 §:n 3 momentissa tarkoitetuissa kiireellisissä tapauksissa toimittaa etsinnän ilman kirjallista päätöstä.

17 §. *Erityistä kotietsintää koskeva tuomioistuinkäsittely.* Pykälässä säädettäisiin erityistä kotietsintää koskevasta päätöksentekomenettelystä tuomioistuimessa tavalla, joka osittain vastaisi voimassa olevan lain 5 a luvun 6 §:ssä olevaa ja tämän lakiehdotuksen 10 luvun 41 §:n mukaista sääntelyä lupa-asian käsittelystä tuomioistuimessa. Myös nyt kysymyksessä olevalle päätöksentekomenettelylle olisi ominaista se, että toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä eli yleensä sitä, jonka hallitsemaan paikkaan etsintä kohdistuisi, ei kuultaisi asiaa tuomioistuimessa käsiteltäessä. Kuten 8 §:n perusteluissa todetaan, pykälä ei estä sitä, että tarvittaessa kuullaan etsintäasiamieheksi ehdotettua henkilöä esimerkiksi hänen kelpoisuuteensa liittyvien seikkojen selvittämistä varten.

Pykälän *3 momentin* mukaan erityistä kotietsintää koskevaan tuomioistuimen päätökseen ei saisi hakea muutosta valittamalla. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi ilman määräaikaa kannella päätöksestä. Kantelu olisi käsiteltävä kiireellisenä. Tämä koskisi tapauksia, joissa tuomioistuin ei ole pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksen mukaisesti tehnyt päätöstä erityisen kotietsinnän toimittamisesta. Tuomioistuimessa asia ratkaistaisiin kuulematta henkilöä, jonka luona kotietsintä toimitettaisiin. Jos erityinen kotietsintä toimitettaisiin tuomioistuimen päätöksen perusteella, tällainen henkilö voisi saattaa kotietsinnän laillisuuden erikseen tutkittavaksi tuomioistuimeen vahingonkorvausvaatimuksen esittämisen yhteydessä. Lisäksi henkilön etua suojattaisiin takavarikon tai jäljentämisen saattamista tuomioistuimen tutkittavaksi (7 luvun 15 §) ja sinetöidyn aineiston tuomioistuinkäsittelyä (12 §) koskevilla säännöksillä.

18 §. *Pöytäkirja.* Pykälässä todettaisiin, että etsinnän toimittajan on ilman aiheetonta viivytystä laadittava kotietsinnästä pöytäkirja, jossa selostetaan etsintämenettely riittävällä tarkkuudella. Pöytäkirjaan olisi kirjattava tai liitettävä etsintäasiamiehen lausumat tarpeellisessa laajuudessa. Pöytäkirjasta olisi pyynnöstä annettava jäljennös etsintäasiamiehelle ja sille, jonka luona etsintä on toimitettu. Tarvittaessa jäljennös olisi toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee.

Pykälä poikkeaisi voimassa olevan lain 5 luvun 7 §:stä. Ensinnäkin todettaisiin velvollisuus laatia pöytäkirja ilman aiheetonta viivytystä. Pöytäkirjaa saatetaan nopeasti tarvita esimerkiksi asian tuomioistuinkäsittelyssä. Toinen muutos verrattuna voimassa olevaan pykälään koskisi sitä, että etsintämenettely on kuvattava riittävällä tarkkuudella. Tällä muutoksella voidaan ensinnäkin edistää asianmukaisten etsintätapojen käyttämistä. Lisäksi toimenpiteiden kuvaamisella on merkitystä kotietsinnän jälkikäteisessä laillisuus- tai asianmukaisuusarvioinnissa.

Salassapitovelvollisuuden ja -oikeuden toteutumisen ja turvaamisen kannalta puolestaan etsintäasiamiehen lausumilla on erityistä merkitystä. Etsintäasiamiehen lausuma voitaisiin kirjata hänen suullisesti esittämänsä perusteella. Asiamies voisi myös antaa kirjallisen lausuman, joka sitten esitutkintaviranomaisen kirjausta täydentävänä tai sen korvaavana liitettäisiin pöytäkirjaan.

Kuten takavarikkopöytäkirjankin (7 luvun 12 §:n 2 momentti) osalta, 2 momentin ensimmäisessä virkkeessä todistuksen antaminen korvattaisiin pöytäkirjan jäljennöksen antamisella. Etsintäasiamiehellä on intressi saada pöytäkirjan jäljennös lähinnä silloin, kun poliisi on hänen mielipiteestään välittämättä takavarikoinut tai jäljentänyt asiakirjan tai asiakirjoja. Tällöin sinetöityä aineistoa tullaan käsittelemään tuomioistuimessa istunnossa, jossa etsintäasiamiehellekin varataan tilaisuus tulla kuulluksi. Takavarikkopöytäkirjan tavoin myös nyt kysymyksessä olevan pöytäkirjan jäljennös tulisi toimittaa myös muulle henkilölle, jota asia koskee.

Laite-etsintä

Luvussa olevat laite-etsintää koskevat säännökset olisivat uusia verrattuna voimassa olevaan lakiin. Tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuutta ja datan säilyttämismääräystä koskevat säännökset (22-25 §) perustuisivat pitkälti voimassa olevan lain 4 luvun 4 a-4 c §:ssä nykyisin oleviin. Viimeksi mainittuja pykäliä on kattavasti perusteltu niiden valmistelutöissä (HE 186/2006 vp).

19 §. *Laite-etsinnän määritelmä.* Pykälässä säädettäisiin ensinnäkin laite-etsinnän määritelmästä (1 momentti). Laite-etsinnällä tarkoitettaisiin tietokoneen, telepäätelaitteen tai muun vastaavan teknisen laitteen tai tietojärjestelmän tietosisältöön kohdistettavaa etsintää. Määritelmään liittyisi myös rajanveto salaisiin pakkokeinoihin. Pykälän 2 momentin mukaan telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun käyttämisestä säädettäisiin 10 luvussa.

Tietosisällöllä tarkoitettaisiin laitteeseen tai tietojärjestelmään tallennettua tai sen muistissa muuten olevaa yksittäistä tietoa tai tietokokonaisuutta, Laite-etsintä voisi myös kohdistua myös muihin tiedostoihin, joihin pääsee yksinomaan kyseiseen laitteen kautta. Myös laitteen tai järjestelmän käyttämiseksi tarvittavat tiedot olisivat kysymyksessä olevia tietoja. Rajanvetoon 10 luvun mukaisiin salaisiin pakkokeinoihin liittyisi se, että laite-etsintä kohdistuisi laitteen tietosisältöön laitteen haltuunottohetkellä. Laite-etsinnän käyttämisellä ei muutenkaan saisi kiertää telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun käyttöedellytyksiä (esimerkiksi käyttö vain tiettyjen rikosten yhteydessä ja tuomioistuimen lupa) koskevia säännöksiä.

20 §. *Laite-etsinnän edellytykset.* Pykälän *1 momentin* mukaan laite-etsintä saataisiin toimittaa, jos 1) on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat; ja 2) etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavarikoitava asiakirja tai tieto taikka 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja.

Momentissa säädetyt laite-etsinnän edellytykset vastaisivat 2 §:n 1 momentin 1 kohdassa sekä 2 a ja 2 b kohdassa säädettyjä kotietsinnän edellytyksiä lukuun ottamatta sitä, että laite-etsinnän tarkoituksena ei voisi sen luonteesta johtuen yleensä olla takavarikoitavan esineen tai omaisuuden löytäminen. Mainitusta rajoituksesta muodostaisi poikkeuksen pykälän 2 momentti. Säännöksen tarkoituksena olisi lainsäädännön selkeyttäminen ja täydentäminen. Voimassa olevan lain perusteella laite-etsinnän on katsottu sisältyvän kotietsintään. Nyt laite-etsintään liittyvistä kysymyksistä selvyyden vuoksi säädettäisiin erikseen. Lisäksi laite-etsintä saatetaan toimittaa kotietsinnästä tai paikanetsinnästä erillisenä itsenäisenä etsintänä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että laite-etsintä voidaan toimittaa myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety. Tämä koskisi esimerkiksi tilanteita, joissa laitteeseen tallentuneista tiedoista voidaan päätellä sen omistaja. Etsinnän tarve voisi ilmetä olosuhteista esimerkiksi tilanteessa, jossa poliisimies esitutkinnassa löytää varastetuksi epäiltävää omaisuutta. Toisaalta laite-etsintä voitaisiin toimittaa sen tarkistamiseksi, onko asianomistajan esittämä esineen palauttamisvaatimus oikea. Laite-etsinnässä laitteen takavarikointi saattaa hallussapidon keston vuoksi olla tarpeen ennen laitteen palauttamista siihen oikeutetulle. Toisaalta selvissä tapauksissa laite voitaisiin palauttaa siihen oikeutetulle ilman takavarikoimistakin, mikä olisi johdonmukaista 7 luvun 1 §:n perusteluissa todetun kanssa.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että päätös paikkaan kohdistuvan etsinnän toimittamisesta saadaan ulottaa koskemaan myös etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta tai tietojärjestelmää, jos kysymys ei ole paikkaan kohdistuvasta etsinnästä henkilön löytämiseksi.

Momentti liittyisi edellä jo useammassa yhteydessä käsiteltyyn 16 §:n 1 momenttiin, jossa säädettäisiin kotietsintäpäätöksen sisällöstä. Tarkoituksena on mahdollisimman tarkkaan jo etukäteen rajata sitä, mitä etsinnän kohteena olevassa paikassa tehdään. Päätöksen ulottaminen koskemaan etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta liittyisi käytännössä tilanteisiin, joissa tiloissa suoritetaan yleinen tai erityinen kotietsintä. Etsinnän tarkoitukseen liittyvien tietojen (esimerkiksi tiedetään etsiä tietokoneelta löytyvää tiettyä asiakirjaa) tai etsinnän kohteena olevaan henkilöön liittyvien tietojen (kohteena oleva henkilö harjoittaa asianajotoimintaa) perusteella voi syntyä perusteltu oletus siitä, että etsinnän toimittamispaikassa on tekninen laite, johon etsintä on myös syytä ulottaa.

Vaikka etsinnän tarkoitukseen ja muihin edellytyksiin sekä tutkinnan kohteeseen liittyvät seikat tulisi pyrkiä määrittelemään jo ennen etsinnän toimittamista, momentti ei velvoittaisi tekemään yhteistä päätöstä paikkaan kohdistuvasta etsinnästä ja laite-etsinnästä. Tarve laite-etsintään saattaa ilmetä vasta etsinnän kohteena olevissa tiloissa, eikä rikosten selvittämisintressin kannalta hyväksyttävänä voida pitää sitä, että mahdollisuus laite-etsinnän tekemiseen menetetään etukäteispäätöksen puuttuessa. Laite-etsintätarpeen ilmeneminen vasta etsinnän toimittamispaikalla johtaisi siihen, että erillinen päätös laite-etsinnästä olisi saatava 28 §:ssä tarkoitetulta viranomaiselta. Kiireellisessä tapauksessa riittäisi 16 §:n 2 momentin mukainen

pidättämiseen oikeutetun virkamiehen suullinen päätös, joka olisi kirjattava jälkikäteen. Jos kysymyksessä olisi paikka, jossa laite-etsintä saattaa kohdistua 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon, jota koskee salassapitovelvollisuus- tai salassapito-oikeus, laite voitaisiin takavarikoida ja etsintä toimittaa vasta etsintäasiamiehen läsnä ollessa.

Momentin osalta on huomattava, että paikanetsinnän ja laite-etsinnän edellytykset poikkeaisivat eräiltä osin toisistaan. Paikanetsinnän edellytyksenä ei olisi se, että on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai että selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat. Ennen etsinnän toimittamista tehtävässä päätöksessä etsinnän ulottaminen koskemaan laite-etsintää voisi siis koskea vain tietyn vakavuustason rikoksia, jollei kysymys ole 2 momentin mukaisesta laite-etsinnästä laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, koska se ei edellyttäisi epäilyä tietyn vakavuustason rikoksen tekemisestä.

21 §. *Laitteen haltuunottaminen.* Pykälän 1 momentin mukaan poliisimies saisi ottaa teknisen laitteen haltuunsa laite-etsinnän toimittamista varten. Etsinnän jälkeen laite olisi ilman aiheetonta viivytystä palautettava sille, jonka hallusta se on otettu. Jos laite-etsintää ei voitaisi viivytyksettä toimittaa, laite olisi takavarikoitava (2 momentti).

Pykälän 1 momentti tulisi sovellettaviksi tapauksiin, joissa tekninen laite ei vielä ole poliisin hallussa takavarikoituna tai asiakirjan jäljentämistä varten tai jossa sitä ei etsinnän yhteydessä samalla oteta poliisin haltuun takavarikoimista tai jäljentämistä varten. Palauttamisvelvollisuuskaan ei luonnollisesti koskisi niitä tilanteita, joissa tekninen laite takavarikoidaan. Yleensä takavarikointi ei olisi tarpeen, koska tietosisällön käyttäminen todisteena voidaan turvata jäljentämisellä. Tällöin laite olisi palautettava heti jäljentämisen jälkeen. Kaikissa tapauksissa laite-etsintää ei voida tehdä viivytyksettä, minkä vuoksi 2 momenttiin ehdotetaan otettavaksi 7 luvun 2 §:n 3 momenttia vastaava säännös.

22 §. *Tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuus.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 4 a §:ää lukuun ottamatta pykäläviittauksia, jotka muutettaisiin tämän esityksen perusteella koskemaan ehdotettavan esitutkintalain 7 luvun 9 §:ää ja ehdotettavan pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n 1 ja 2 momenttia.

23 §. *Datan säilyttämismääräys.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 4 b §:ää siten muutettuna, että 1 momentin mukaan datan säilyttämismääräys voisi koskea myös dataa, jonka voidaan olettaa tulevan laitteeseen tai tietojärjestelmään määräyksen antamista seuraavan kuukauden aikana. Lisäksi momentin viimeistä virkettä täydennettäisiin niin, että määräyksestä annettavassa todistuksessa olisi yksilöitävä määräyksen kohteena oleva data.

Kuten voimassa olevan pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa (HE 153/2006 vp) todetaan, datan säilyttämismääräyksen kohteena voi nykyisin olla ainoastaan tietty yksilöity data, joka on olemassa jo määräyksen antohetkellä. Kuitenkin esimerkiksi tietoverkkorikollisuuteen liittyvissä tapauksissa rikoksen selvittämiseksi tarvittavaa tietoa voi tulla jo rikosepäilyn synnyttyä ja vielä datan säilyttämismääräyksen antamisen jälkeenkin. Tulevaisuuteen kohdistuvan määräyksen antamismahdollisuus olisi johdonmukainen sen kanssa, että voimassa olevan pakkokeinolain 4 luvun 4 §:n ja ehdotettavan lain 7 luvun 6 §:n mukaan vasta tulossa oleva lähetyskin voidaan pysäyttää takavarikoimista varten. Sama määräys voisi koskea sekä jo olemassa olevaa että tulevaisuudessa saapuvaa dataa.

Kohtuullisena ei voida pitää sitä, että tulevien tietojen säilyttämismääräys voisi koskea kovin pitkänä aikana tulevia tietoja. Tämän vuoksi on päädytty edellyttämään sitä, että datan voidaan olettaa tulevan määräyksen antamista seuraavan kuukauden aikana. Tämä olisi enimmäisaika, jota ei tarvitse hyödyntää täysimääräisesti, jos tietojen voidaan olettaa tulevan hyvinkin nopeasti. Mahdollisimman lyhyeen kestoon velvoittaa myös vähimmän haitan periaate. Seuraavassa pykälässä tarkoitettu kolmen kuukauden määräaika alkaisi näissäkin tapauksissa kulua määräyksen antamisesta.

Tulevaisuudessa saapuviakin datoja koskisi momentin viimeisen virkkeen mukainen datan yksilöintivelvollisuus. Data olisi yksilöitävä sellaisella tarkkuudella, että määräyksen antaja kykenee määräystä noudattamaan. Kuten jo olemassa olevan datan kohdalla, myös tulevaisuuteen kohdistuvassa tapauksessa yksilöinniltä vaadittava tarkkuus riippuisi tapauksesta.

24 §. *Datan säilyttämismääräyksen kesto.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun 4 c §:n 1 momenttia sillä tavalla täydennettynä, että datan säilyttämismääräys olisi kumottava niin pian kuin se ei enää ole tarpeen. Siltä osin muotoilu vastaisi takavarikon kumoamisesta säädettäväksi ehdotettavaa (7 luvun 14 §:n 1 momentti). Kumoamisesta päättäisi määräyksen antamisen tavoin pidättämiseen oikeutettu virkamies. Voimassa olevan lain pykälästä erotettaisiin säilyttämismääräyksen salassapitoa koskevat 2 ja 3 momentti erilaista asiaa koskevina selvyyden vuoksi omaksi pykäläksi (25 §).

25 §. *Datan säilyttämismääräyksen salassapito.* Kuten edellä todettiin, pykälä vastaisi voimassa olevan lain 4 luvun c §:n 2 ja 3 momenttia.

26 §. *Laite-etsinnän toimittaminen etäetsintänä.* Pykälässä säädettäisiin, että rikostutkinnallisten tarkoituksenmukaisuussyiden tai asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä laite-etsintä saadaan toimittaa etäetsintänä, jossa laite-etsintä toimitetaan käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta. Näiden edellytysten lisäksi olisi 20 §:n 1 momentissa säädettyjen laite-etsinnän yleisten edellytysten täytyttävä. Voimassa oleva lainsäädäntö ei tunne etäetsintää kuten ei laite-etsintää muutenkaan.

Etäetsinnällä tarkoitettaisiin etsintää, jossa laite-etsinnän kohteena oleva laite on edelleen jonkun muun kuin esitutkintaviranomaisen luona tai hallussa. Jos laite olisi takavarikoitu tai muuten poliisin hallussa, siihen kohdistuva tietojen etsintä olisi tavallista laite-etsintää.

Tapauskohtaiseen harkintaan jäisi se, milloin on pykälässä edellytettyjä tarkoituksenmukaisuussyitä tai asian kiireellisyyteen liittyviä perusteita etäetsinnän toimittamiseen. Kynnys etsinnän toimittamiselle etäetsintänä ei olisi korkea. Tämä liittyy ensinnäkin siihen, että kysymyksessä ei olisi salainen etsintä, josta etsinnän kohteena olevalle henkilölle ei ilmoitettaisi. Lisäksi etäetsinnässä ei saisi tehdä mitään sellaista, jota ei saisi tehdä tavallisessa laite-etsinnässä. Etäetsinnässäkin noudatettaisiin 27 §:n mukaisesti soveltuvin osin paikkaan kohdistuvan etsinnän menettelysäännöksiä mukaan lukien läsnäoloa koskevat säännökset. Etäetsintä ei olisi välttämättä rikostutkinnallisesti tarkoituksenmukainen esimerkiksi silloin, kun kotietsintä on joka tapauksessa tehtävä.

27 §. *Paikkaan kohdistuvaa etsintää koskevien säännösten soveltaminen.* Pykälässä säädettäisiin, että kun laite-etsintä toimitetaan paikkaan kohdistuvan etsinnän yhteydessä, sovelletaan viimeksi mainitun toimittamista koskevia säännöksiä. Muissa tapauksissa läsnäolon, menettelyn, etsintäasiamiehen, asiakirjan avaamisen ja tutkimisen sekä pöytäkirjan osalta noudatettaisiin soveltuvin osin 5-13 ja 18 §:n säännöksiä. Tämä koskisi niin etäetsintöjä kuin muitakin

laite-etsintöjä. Huomattava on se, että etäetsinnässä olisi varattava sille, jonka laitteeseen etsintä kohdistuu, tilaisuus olla paikalla etäetsintää suoritettaessa.

28 §. *Laite-etsinnästä päättäminen.* Pykälän mukaan laite-etsinnästä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies noudattaen soveltuvin osin 16 §:ssä säädettyä. Tämä koskisi niin tapauksia, joissa laite-etsintä toimitetaan yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän yhteydessä, kuin tapauksia, joissa laite-etsintä toimitetaan itsenäisesti. Yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättäisi 15 §:n 1 momentin mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies. Soveltuvin osin noudattaminen tarkoittaisi sitä, että myös laite-etsintää koskevassa päätöksessä olisi mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa. Etsinnän kohteena mainittaisiin yleensä kysymyksessä oleva laite. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös voitaisiin tehdä suullisesti ja kirjata vasta etsinnän toimittamisen jälkeen.

Pykälän toisen virkkeen mukaan, jos kysymys on 1 §:n 3 momentissa tarkoitetuista tiedoista, soveltuvin osin noudatettaisiin erityistä kotietsintää koskevia 15 §:n 1 ja 2 momenttia ja 17 §:ää. Kysymyksessä olisi siis erityiseen kotietsintään rinnastuva, salassapitovelvollisuutta tai -oikeutta koskeviin tietoihin kohdistuva etsintä. Tilanteesta riippuen päätöksen laite-etsinnästä ja etsintäasiamiehen määräämisestä tekisi tuomioistuin tai pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Henkilöön kohdistuva etsintä

29 §. *Henkilöön kohdistuvan etsinnän lajit.* Pykälässä säädettäisiin pääosin voimassa olevan lain 5 luvun 9 §:n mukaisesti, että henkilöön kohdistuva etsintä voi olla 1) *henkilöntarkastus* sen tutkimiseksi, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa; tai 2) *henkilönkatsastus,* joka käsittää katsastettavan kehon tarkastamisen, verinäytteen tai muun näytteen ottamisen taikka muun kehoon kohdistuvan tutkimuksen.

Pykälä poikkeaisi voimassa olevasta kolmella tavalla. Henkilöntarkastuksen määritelmään lisättäisiin ”taikka mukanaan olevissa tavaroissa”, henkilönkatsastus koskisi verinäytteen ottamisen lisäksi muunkin näytteen ottamista ja henkilönkatsastuksen osalta käytettäisiin termin ”ruumis” asemesta nykyaikaisempaa ja paremmin kuvaavaa termiä ”keho”.

Voimassa olevan lain pykälää ei ole juurikaan selostettu sen perusteluissa (HE 14/1985 vp). Tämä ilmeisesti johtuu siitä, että henkilöntarkastus- ja -katsastus ovat perustuneet aikaisemmassa laissa säädettyihin henkilöön käyvään tarkastukseen ja henkilöön käyvään katsastukseen. Pykälän uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä voidaankin kiinnittää huomiota eräisiin rajanveto- ja tulkintanäkökohtiin, joita on tuotu esiin esimerkiksi oikeuskirjallisuudessa. Yleisperusteluissa on jo käsitelty aihepiiriin liittyviä laillisuusvalvontaratkaisuja.

Henkilöntarkastuksen piiriin kuuluu myös sen tarkastaminen, mitä henkilöllä on vaatteiden ja ihon väliin kätkettynä kuitenkin niin, että tutkimuksen kohdistuessa ihoon mennään henkilönkatsastuksen puolelle. Henkilöntarkastuksen tyypillisiä muotoja ovat henkilön vaatteiden, taskujen, lompakon tai kukkaron tarkastaminen. Henkilöntarkastukseen kuuluvaksi luetaan myös henkilön hallussa olevan laukun, salkun, kassin tai muun vastaavan kantovälineen tarkastaminen. Henkilöntarkastus sinällään mahdollistaa tietynasteisen ”penkomisen”. Mukana olevat tavarat olisivat sellaisia, jotka ovat henkilön kädessä, hänen päällään tai hänellä olevassa kantamisvälineessä. Henkilöntarkastuksen piiriin kuuluisivat myös yllä olevien vaatteiden päällisin puolin tapahtuva käsin koetteleminen ja vaatteista selvästi pullottavan tai taskussa varmasti olevaksi tiedetyn esineen pois ottaminen tarkastelemista varten.

Henkilönkatsastuksen kohteena on henkilön keho. Tarkoituksena voi olla tarkastaa rikoksen yhteydessä syntyneitä vammoja tai jälkiä (esimerkiksi haavat ja mustelmat) tai ruumiinonteloita esimerkiksi niihin kätketyn esineen löytämiseksi. Lakiin nyt otettavan täsmennyksen mukaan henkilönkatsastukseen kuuluisi myös toimenpide, jossa henkilöltä otetaan verinäyte tai muu näyte, esimerkiksi virtsa- tai sylkinäyte. Sama koskee myös muun tutkimuksen (esimerkiksi kliininen humalantilatutkimus) suorittamista. Kehon tarkastamiseen kuuluisi se, että henkilö joutuu riisumaan muita vaatteitaan kuin päällysvaatteitaan kehonsa tai sen osan paljastamiseksi.

Tässä yhteydessä on vielä syytä korostaa sitä yleisperusteluissa esiin tuotua seikkaa, että pykälä ei mahdollista ”ratsiaksi” luonnehdittavia ilman konkreettista rikosepäilyä tapahtuvia toimenpiteitä, mikä ilmenisi 30 ja 31 §:stä.

30 §. *Henkilöntarkastuksen edellytykset.* Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 5 luvun 10 §:ssä olevaa sääntelyä. Pykälän 1 momentissa huomioitaisiin kuitenkin tarkastuksen tarkoitusten osalta muut ehdotettavat muutokset. Viittaus 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädettyihin edellytyksin tarkoittaisi sitä, että henkilöntarkastuksessa on voitava olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka. Kuten 2 §:n perusteluissa todetaan, kysymys ei ole tältä osin välttämättä tosiasiallisen tilanteen muuttumisesta, vaan sääntelyn selventämisestä.

31 §. *Henkilönkatsastuksen edellytykset.* Pykälä vastaisi pitkälti voimassa olevan lain 5 luvun 11 §:ää. Muutosten osalta voidaan viitata edeltävän pykälän perusteluissa todettuun. Lisäksi 1 momenttia muutettaisiin yleisperusteluissa esitetyistä syistä sen uuteen lakiin siirtämisen yhteydessä niin, että säädettyä ankarinta rangaistusta koskeva edellytys koskisi jatkossa rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Pykälän 2 momentissa todettaisiin se nykyisin vain perusteluista ilmenevä seikka, että muulle kuin rikoksesta epäillylle henkilönkatsastus saadaan tehdä momentissa säädetyin edellytyksin ilman hänen suostumustaankin. Samassa momentissa nykylaissa käytetty sana ”tutkinta” muutettaisiin toimenpidettä paremmin kuvaavaksi sanaksi ”tutkimus”. Pykälän 2 momentissa myös mainittaisiin uutena esimerkkinä tutkimuksesta ruutisavunäytteen ottaminen.

32 §. *Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittaminen.* Pykälä vastaisi joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta voimassa olevan lain 5 luvun 12 §:ää. Pykälän *1 momentissa* todettaisiin, että henkilöön kohdistuvasta etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Poliisimies saisi kuitenkin ilman hänen päätöstään toimittaa etsinnän, jonka tarkoituksena on sellaisen esineen takavarikoiminen, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verekseltään, jos etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä tai jos kysymys on 9 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitetusta henkilönkatsastuksesta. Muuten etsinnästä olisi soveltuvin osin voimassa, mitä 6, 13 ja 18 §:ssä säädetään.

Voimassa olevan pykälän 1 momentin mukaan henkilöön kohdistuvasta etsinnästä on soveltuvin kohdin voimassa, mitä kotietsinnästä muun ohessa 3 §:ssä säädetään. Mainittu pykälä koskee päätöksentekoa kotietsinnästä. Tämän lakiesityksen mukaan paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämisestä säädettäisiin luvun 15 §:ssä tavalla, joka poikkeaa nykyisestä päätöksentekoa koskevasta sääntelystä. Sen vuoksi pykälän 1 momentissa olisi aihetta epäselvyyksien välttämiseksi viittauksen käytön asemesta nimenomaan todeta pääsääntö, jonka mukaan henkilöön kohdistuvasta etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies, ja sen lisäksi ne tapaukset, jotka kuuluvat poliisimiehen päätäntävaltaan.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uutta olisi todeta viittauksen kautta se, että myös 9 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa henkilönkatsastuksesta päättäminen kuuluu poliisimiehen toimivaltaan. Mainittu säännös koskisi kokeita nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Henkilöntarkastukseksi katsottavasta kokeesta kieltäytymisen taikka kokeen suorittamisen turvaamisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi voitaisiin toimittaa henkilönkatsastus, johon ei tarvita pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä.

Pykälässä säädettäisiin siis siitä, kuka saa päättää henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamisesta. Varsinkin henkilönkatsastuksen osalta on syytä korostaa sitä, että näytteen ottamisen ja vastaavien toimenpiteiden osalta päätösvalta toimenpiteen suorittamistavasta on lääkärillä tai lääkintähenkilökuntaan kuuluvalla. Pykälässä käytettäisiin heidän osaltaan nimitystä ”terveydenhuollon ammattihenkilö”. Esimerkiksi virtsakokeen ottamiseen liittyvässä eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen eräässä ratkaisussa (22.5.2008, dnro 2493/4/06) todetaan, että tahdonvastaista katetrointia ei tule tehdä pelkästään katsastuksesta päättäneen poliisimiehen päätöksellä. Estettä ei kuitenkaan ole sille, että poliisimies esittää näkemyksensä henkilönkatsastuksen suorittamistavasta, minkä terveydenhuollon ammattihenkilöt sitten ottavat lääketieteellisen tietämyksensä mahdollistamalla tavalla huomioon. Lisäksi perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen asettaa rajoja henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittamiselle. EIT on esimerkiksi pitänyt EIS 3 artiklan vastaisena epäinhimillisenä ja nöyryyttävänä kohteluna sitä, että henkilölle annettiin oksennuslääkettä, jotta saataisiin nielaistuiksi epäillyt huumepussit poliisille (*Jalloh v. Saksa 11.7.2006).*

Pykälän *3 momenttiin* otettavan uuden virkkeen mukaan henkilöntarkastusta ei saisi toimittaa tarkastettavan kanssa eri sukupuolta oleva henkilö, jos tarkastettavan kehoa kosketaan käsin tai hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa puututaan muulla vastaavalla tavalla. Tämä koskisi lähinnä niin sanottua ”kopelointia”, jossa henkilön vartaloa tunnustellaan vaatteiden läpi. Jos toimenpiteeseen liittyisi muiden vaatteiden kuin päällysvaatteiden riisuttamista, kysymyksessä olisi 29 §:n perustelujen mukaisesti henkilönkatsastus. Momenttia muutettaisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna myös niin, että sen toiseksi viimeisen virkkeen lopusta poistettaisiin ”kuin alaikäisen tutkittavan huoltaja”.

Pykälän *4 momentin* mukaan henkilönkatsastuksesta ei saisi aiheutua tutkittavalle mainittavaa terveydellistä haittaa. Nykyisen lain mukaan henkilönkatsastuksen yhteydessä tehtävästä tutkimuksesta ei saa aiheutua tutkittavalle sanottavaa haittaa. Momentin muutokset liittyisivät ensinnäkin siihen, että henkilönkatsastusta tulisi haitan arvioinnin kannalta arvioida kokonaisuutena eikä pelkästään tutkimuksen kannalta. Momentti koskisi uudessa muodossaan nimenomaan terveydellistä haittaa, koska muun haitan aiheutuminen arvioitaisiin vähimmän haitan periaatteen kautta. Sanan ”sanottavaa” muuttaminen sanaksi ”mainittavaa” olisi ainoastaan kielellinen eikä asiallinen muutos.

Muun lainsäädännön soveltaminen

33 §. *Viittaussäännös.* Pykälässä säädettäisiin voimassa olevan lain 5 luvun 13 §:ää vastaavasti, että kyseessä olevan luvun säännösten lisäksi on noudatettava, mitä etsinnästä erikseen laissa säädetään. Luvun säännökset olisivat etsintää koskevia yleissäännöksiä, jotka väistyvät erityissäännösten soveltamisen tieltä.

9 luku. Erityisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakkokeinot

1 §. *Tutkimuspaikan tai -kohteen eristäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan rikoksen selvittämisen turvaamiseksi saataisiin 1) sulkea rakennus tai huone; taikka 2) kieltää pääsy tietylle alueelle, pääsy tietyn tutkittavana olevan kohteen lähelle, esineen siirtäminen tai muu vastaava toimenpide.

Momentti perustuisi voimassa olevan lain 6 luvun 2 §:n ensimmäiseen virkkeeseen. Säännöksen selkeyden parantamiseksi sulkemista ja kieltämistä koskevat toimenpiteet kuitenkin erotettaisiin eri kohtiin. Lisäksi tutkittavana olevaa kohdetta koskeva osa merkitsisi lisäystä verrattuna voimassa olevaan säännökseen. Pykälässä paikalla tarkoitettaisiin tilaa (lähinnä rakennus tai huone) tai aluetta (ulkoalueet) ja kohteella puolestaan tilassa tai alueella olevaa esinettä tai muuta vastaavaa tutkinnan kohteena olevaa objektia.

Kuten yleisperusteluissa on todettu, kohdetta koskeva lisäys liittyisi siihen, että voimassa olevan lain mukaan mahdollisuus eristää ainoastaan tilassa tai alueella oleva objekti on epäselvä. Momentti koskisi tutkittavana olevia kohteita, jotka säilyvät tilassa tai alueella. Esimerkiksi tutkittavana olevan auton siirtäminen esitutkintaviranomaisen toimesta tarkempaa tutkimista varten edellyttäisi yleensä takavarikkopäätöksen tekemistä. Mikäli kohteen eristäminen tapahtuisi paikkaan kohdistuvan etsinnän yhteydessä, paikalla oleva eristämistä rikkova henkilö saataisiin poistaa paikalta 8 luvun 6 §:n 3 momentin tai 14 §:n nojalla.

Tutkimuspaikan ja -kohteen eristämisen osalta on syytä korostaa vähimmän haitan periaatetta. Eristämisen aiheuttaessa haittaa jollekin tai puuttuessa jonkun oikeuksiin (esimerkiksi asuinhuoneiston tai -kiinteistön eristämisestä aiheutuva sen käytön rajoittaminen) eristettävä tila tai alue on rajattava niin pieneksi kuin mahdollista. Eristämiseen liittyvät esitutkintatoimenpiteet on myös pyrittävä suorittamaan mahdollisimman nopeasti. Tavoitteeseen käyttää eristämistä mahdollisimman lyhyt aika liittyy se, että tällainen varsin näkyvä poliisitoimenpide ainakin jossakin määrin leimaa sen kohteeksi joutunutta (eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 31.12.1999, dnro 764/4/96). Eristämiseen liittyy myös suhteellisuusperiaate, jonka perusteella kysymyksessä olevaa pakkokeinoa ei tulisi käyttää vähäisimpien rikosten tutkinnassa varsinkaan silloin, kun eristämisen toteuttaminen on työlästä (esimerkiksi henkilövoimavarojen sitominen rakennuksen vartioinnin kautta).

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että tutkimuspaikan ja -kohteen eristämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä 7 luvussa säädetään takavarikosta. Tutkimuskohteen lisäämistä ja lukuviittauksen muuttamista lukuun ottamatta momentti vastaisi voimassa olevan 6 luvun 2 §:n toisessa virkkeessä olevaa sääntelyä.

Voimassa olevan säännöksen perusteella epäselvää on ollut, mihin kaikkiin takavarikkoluvun säännöksiin eristämistä koskevassa pykälässä viitataan. Kun otetaan huomioon nyt ehdotettavan 7 luvun takavarikkosäännökset, viittauksen voi katsoa koskevan ensinnäkin toimenpiteestä päättävää viranomaista (7 luvun 7 §). Tutkimuspaikan eristämisestä päättäisi käytännössä aina pidättämiseen oikeutettu virkamies. Eristämisestä olisi ilmoitettava sille, jonka luona se on tapahtunut tai edelleen tapahtuu, jos hän ei ole ollut paikalla sen tapahtuessa tai saanut jo muuten siitä tietoa (7 luvun 9 §:n 1 momentti). Käytännössä eristämisen ei pitäisi kestää niin pitkään, että 7 luvun 14 §:n 2 momentissa säädettäväksi ehdotetut määräajat voivat tulla sovellettavaksi. Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen olisi päätettävä, onko eristämistä jatkettava (7 luvun 15 §:n 1 momentti). Tällaiseen tuomioistuimen päätökseen voitai-

siin hakea muutosta 7 luvun 22 §:n mukaisesti. Vaikka eristämisestä ei tarvitsisi laatia pöytäkirjaa, siitä olisi tehtävä asianmukaiset ja riittävät merkinnät esitutkinta-asiakirjoihin.

Tutkimuspaikan tai -kohteen eristämisen rikkominen säädettäisiin edelleen rangaistavaksi omaisuutta koskevan viranomaiskiellon rikkomista koskevassa rikoslain 16 luvun 10 §:ssä.

2 §. *Koe nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi.* Pykälän *1 momentin* mukaan poliisimies voisi määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitetussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Henkilöntarkastukseksi katsottavasta kokeesta kieltäytymisen taikka kokeen suorittamisen turvaamisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi voitaisiin toimittaa henkilönkatsastus, johon ei tarvittaisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Koe olisi tehtävä siten ja sellaisella menetelmällä, ettei siitä aiheudu tarpeetonta tai kohtuutonta haittaa tutkittavalle.

Momentin ensimmäinen virke sanallisesti vastaisi voimassa olevan lain 6 luvun 3 §:n 1 momentin ensimmäistä virkettä. Virkkeessä tarkoitettuja kokeita ovat puhalluskoe ja sylkitesti sekä henkilönkatsastukseksi katsottavat tarkkuusalkometrikoe, verikoe ja virtsakoe. Momentin toinen virke huomioon ottaen poliisimies voisi voimassa olevasta laista poiketen määrätä kaikkiin näihin kokeisiin, henkilönkatsastukseksi katsottavaan kokeeseen kuitenkin vain virkkeessä mainituin perustein. Momentin toinen virke korvaisi voimassa olevan lain virkkeen, jonka mukaan kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan 5 luvun 9 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

Momentin toisessa virkkeessä täsmennettäisiin henkilön kieltäytymisen lisäksi ne muut tapaukset, joissa henkilönkatsastusta saataisiin käyttää. Lisäksi henkilönkatsastuksen käyttöä rajaisi momentin kolmas virke, jonka perusteella tulisi ensisijaisesti käyttää muita kuin henkilönkatsastukseksi katsottavia kokeita. Viimeksi mainittu virke koskisi myös valinnan tekemistä sen suhteen, mitä valinnaista henkilöntarkastuskeinoa tai mitä valinnaista henkilönkatsastuskeinoa käytetään.

Henkilönkatsastukseen voitaisiin momentin toisen virkkeen mukaan turvautua esimerkiksi silloin, kun epäilty ei päihtymystilansa voimakkuuden pysty suoriutumaan puhalluskokeesta. Rikoksesta epäilty voitaisiin toimittaa verikokeeseen myös, mikäli puhalluskokeen vuoksi tai muuten on syytä epäillä, että hän on käyttänyt muuta huumaavaa ainetta kuin alkoholia, alkoholin ja muun huumaavan aineen sekakäyttöä tai jälkinauttimista. Henkilönkatsastus voisi tulla kysymykseen myös tilanteissa, joissa puhalluskokeen perusteella on epäselvää, syyllistyykö henkilö rikokseen tai minkä nimiseen rikokseen hän syyllistyy. Jos henkilöä todennäköisin syin epäiltäisiin rattijuopumuksesta, henkilönkatsastuksen edellytysten osalta sovellettavana rinnakkaisena säännöksenä kysymykseen saattaisi tulla henkilönkatsastuksen edellytyksiä koskeva 8 luvun 31 §:n 1 momentti. Siinä oleva viittaus liittyisi siihen, että tällaisessa tapauksessa ei tarvita henkilönkatsastuksen toimittamiseen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä.

Pykälän *2 momentti* vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 6 luvun 3 §:n 2 momentissa olevaa sääntelyä lukuun ottamatta tarpeettomana poistettavaa virkettä, jonka mukaan sisäasiainministeriö antaa tarkemmat ohjeet kokeen tekemisestä. Sisäasiainministeriön ohjeistuksen osalta voidaan todeta, että se on antanut ohjeen SM-2003-03114/Vi-3 puhalluskokeesta ja sylkitestistä (voimassa 1.11.2003 – 31.10.2008) ja yleisperusteluissa jo viitatun ohjeen tarkkuusalkometrin käytöstä. Momentin jakamisella ehdotetulla tavalla kahteen virkkeeseen ko-

rostettaisiin sitä, että tullimiehellä ja rajavartiomiehellä on poliisimiestä vastaava toimivalta kokeeseen määräämisen suhteen.

3 §. *Henkilötuntomerkkien ottaminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 6 luvun 4 §:ää yhdellä poikkeuksella. Mainitun pykälän 2 momentti koskee rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on enemmän kuin kuusi kuukautta vankeutta. Tosiasiallisesti rikoslainsäädännössä kuuden kuukauden enimmäisrangaistusta seuraavaksi ankarin käytössä oleva enimmäisrangaistus on vuosi vankeutta. Tämän vuoksi pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että painavista rikostutkinnallisista syistä poliisimies saa ottaa tunnistamista ja rikoksen selvittämistä varten henkilötuntomerkit myös muusta kuin rikoksesta epäillystä, jos asia koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

4 §. *DNA-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 6 luvun 5 §:ää.

10 luku. Salaiset pakkokeinot ja muu salainen tiedonhankinta

Yleiset säännökset

1 §. *Määritelmä*. Pykälässä lueteltaisiin esitutkinnassa käytettävät salaiset pakkokeinot ja muut salaiset tiedonhankintamenetelmät. Se sisältäisi myös viittaussäännöksen näiden keinojen käytöstä rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisten osalta peiteltyä tiedonhankintaa, peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä lukuun ottamatta. Pykälä olisi uusi ja sen tarkoitus olisi lähinnä selkeyttää pakkokeinolain ja eräiden muiden lakien soveltamisalaa.

Pykälän *1 momentissa* kuvattaisiin lyhyesti menetelmien luonnetta siten, että säännöksessä nimenomaisesti mainittaisiin mahdollisuudesta käyttää puheena olevia keinoja salassa niiden kohteena olevilta henkilöiltä. Tämä tarkoittaisi ainoastaan mahdollisuutta niiden salaiseen käyttöön, mikä ei kaikissa tapauksissa olisi kuitenkaan välttämätöntä. Jos tiedon antaminen ei vaarantaisi esimerkiksi rikoksen selvittämistä, syytä pakkokeinon käyttöön salassa ei olisi. Tällainen tilanne voisi tulla kysymykseen esimerkiksi takautuvassa televalvonnassa, kun kysymys on jo kertyneistä tiedoista. Tutkintataktisesti saattaa olla tarpeen salata tiedonhankinnan kohteelta se, että takautuvaa televalvontaa on ylipäänsä käytetty.

Salaisia pakkokeinoja olisivat telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen ja tekninen tarkkailu (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu). Muuta salaista tiedonhankintaa olisivat tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku. Matkaviestimen sijaintitiedon hankkimisen sijaan käytettäisiin pakkokeinoa paremmin kuvaavana nimityksenä tukiasematietojen hankkimista. Uusia ja osittain uusia tiedonhankintakeinoja olisivat tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, henkilön tekninen seuranta, tekninen laitetarkkailu, tietolähteen ohjattu käyttö ja valvottu läpilasku.

Rikoksen esitutkinnassa rikoksen selvittämiseksi käytettävä salainen tiedonhankinta säänneltäisiin kattavasti pakkokeinolaissa ja rikosten estämiseksi, paljastamiseksi ja vaaran torjumiseksi käytettävät keinot puolestaan poliisilaissa. Ongelmallisia tilanteita saattaa aiheutua eri-

laisten rikoskokonaisuuksien selvittämisessä, jolloin samaan aikaan samaan asiakokonaisuuteen liittyen voi olla vireillä rikoksen esitutkinta ja osa toimenpiteistä voi koskea rikoksen estämistä tai paljastamista. Rikoksen selvittämisellä esitutkinnassa tarkoitettaisiin salaisten pakkokeinojen ja muun salaisen tiedonhankinnan käyttöä sen jälkeen, kun ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti on syytä epäillä, että rikos on tehty. Rikoksen estäminen ja paljastaminen määriteltäisiin tarkemmin poliisilaissa. Pakkokeinolain mukaisten pakkokeinojen ja poliisilain mukaisten toimivaltuuksien käytön osalta keskeinen vedenjakaja olisi edellä mainitulla tavalla esitutkintalain mukainen tutkintakynnys. Sen jälkeen kun on tehty päätös esitutkinnan aloittamisesta, voitaisiin käyttää ainoastaan pakkokeinolain mukaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa, jollei toisin laissa säädettäisi.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin eri esitutkintaviranomaisten tai esitutkintavirkamiesten oikeudesta käyttää salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa. Peiteltyä tiedonhankintaa, peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä lukuun ottamatta poliisin lisäksi myös rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset saisivat käyttää salaisia pakkokeinoja sen mukaan kuin siitä laissa erikseen säädettäisiin. Peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta, valeosto ja tietolähteen ohjattu käyttö rajattaisiin tässä vaiheessa pakkokeinolaissa poliisin käyttöön. Muiden salaisten pakkokeinojen ja muun salaisen tiedonhankinnan käytöstä säädettäisiin esimerkiksi tullilaissa, rajavartiolaissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa. Näiden lakien vireillä olevassa uudistamisessa ja nyt tehtyjen ehdotusten johdosta myöhemmin tehtävässä valmistelussa olisi selvitettävä, tulisivatko ja kuinka laajasti peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta, valeosto ja tietolähteen ohjattu käyttö muiden esitutkintaviranomaisten kuin poliisin käytettäväksi.

2 §. *Salaisen tiedonhankinnan erityiset edellytykset*. Pykälässä säädettäisiin kaikille salaisille pakkokeinoille ja muulle salaiselle tiedonhankinnalle yhteisistä erityisistä edellytyksistä. Nykyisin vastaavat säännökset on sijoitettu toimivaltuuksien edellytyksiä koskeviin säännöksiin. Samalla erityisiä edellytyksiä yhdenmukaistettaisiin ja tarkistettaisiin.

Pykälän *1 momentin* mukaan telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seurantaa, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua saadaan käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Momentin mukaan peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttäisi lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi. Käytön rajoitukset vastaisivat voimassa olevia rajoituksia.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:n 1 momentin mukaan telekuuntelua saadaan käyttää, jos saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Samaa ilmaisua on käytetty televalvonnan osalta 3 §:n 1 momentissa. Televalvonnan lisäedellytyksestä luovuttaisiin, koska sen käyttö ei merkitse yhtä syvällistä puuttumista perus- ja ihmisoikeuksiin kuin telekuuntelu eikä televalvonnan kynnyksen muuttaminen todennäköisesti olennaisesti vaikuta määrältään melko vakiintuneeseen televalvonnan käyttöön. Jatkossa kuitenkin ehdotetun 6 ja 7 §:n yhteydessä tarkemmin mainitulla tavalla televalvonnalle asetettaisiin kuitenkin tuloksellisuusodotus. Näin ollen erityisistä edellytyksistä ei tosiasiallisesti luovuttaisi kokonaan. Edellä mainittu lisäedellytys koskee myös pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:ssä tarkoitettua matkaviestimien sijaintitiedon hankkimista. Edellä esitetyillä perusteilla lisäedellytyksestä ehdotetaan luovuttavaksi myös tämän pakkokeinon osalta.

Hallituksen esityksen HE 22/1994 vp mukaan vaatimus ”erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle” ei tarkoita sitä, että kuuntelulupa voitaisiin myöntää vain, jos rikos muuten jäisi selvittämättä. Toisaalta lupaa ei voisi myöntää vielä sillä perusteella, että telekuuntelu helpottaisi asian selvittämistä, eikä myöskään silloin, jos näyttö samalla vaivalla voidaan hankkia muilla keinoilla. Lupa edellyttäisi sitä, että ilman telekuuntelua rikoksen selvittäminen aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia tai muuten olisi hyvin työlästä ja että esimerkiksi tutkinnan pitkittymisestä aiheutuu erityistä vaaraa. Hallituksen esityksen mukaan, jos esitutkinnassa on jo kertynyt niin paljon näyttöä, että se riittää syytteen nostamiseen, kuuntelulupaa ei saisi myöntää. Viime kädessä luvan myöntäminen riippuu kokonaisharkinnasta. Hallituksen esityksessä kiinnitetään huomiota myös suhteellisuusperiaatteeseen. Tällä ehdotuksella ei ole tarkoitus muuttaa lisäedellytyksen käytännössä vakiintunutta tulkintaa.

Puheena oleva lisäedellytys ulotettaisiin koskemaan voimassa olevan sääntelyn lisäksi ehdotettuja tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, henkilön teknistä seurantaa, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua. Kyseisillä menetelmillä voidaan puuttua perus- ja ihmisoikeuksiin siinä määrin, että niiden käytölle on perusteltua asettaa tämänkaltainen erityinen edellytys.

Erittäin tärkeää merkitystä rikoksen selvittämiselle ei edellytettäisi tarkkailun, peitellyn tiedonhankinnan, tukiasematietojen hankkimisen eikä teknisen seurannan osalta lukuun ottamatta henkilön teknistä seurantaa. Kyseiset menetelmät ovat sellaisia, ettei niillä puututa kenenkään perus- ja ihmisoikeuksiin kovinkaan syvällisesti, jolloin sääntely voidaan jättää kutakin pakkokeinoa tai menetelmää koskevien edellytysten varaan.

Salaisten pakkokeinojen ja tiedonhankintamenetelmien joukossa on sellaisia toimivaltuuksia, joiden käyttö on voimassa olevassa lainsäädännössä tarkoitettu rajoittaa viimesijaiseksi suhteessa muuhun salaiseen tiedonhankintaan. Esimerkkinä voidaan mainita asuntokuuntelu. Pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 3 momentissa käytetään asuntokuuntelun osalta ilmaisua ”rikoksen selvittäminen olisi olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja.” Poliisilain 31 b §:ssä käytetään puolestaan valeoston osalta käsitettä ”välttämättömyys”. Peitetoiminnan osalta on puolestaan lainvalmisteluaineistossa edellytetty viimesijaisuutta, vaikka poliisilain 31 a §:ssä käytetään ilmaisua ”on tarpeen”. Ehdotuksen mukaan asuntokuuntelun, peitetoiminnan ja valeoston käytöltä edellytettäisiin edelleenkin viimesijaisuutta, mutta vaatimus ehdotetaan kuvattavaksi yhdenmukaisella ilmauksella ”välttämättömyys”. Näin ollen asuntokuuntelun, peitetoiminnan ja valeoston osalta edellytettäisiin ensinnäkin, että niillä saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle, ja lisäksi, että niiden käyttö on myös välttämätöntä tässä tarkoituksessa. Näille menetelmille asetettaisiin siten muita salaisia pakkokeinoja ja salaista tiedonhankintaa selvästi tiukemmat erityiset edellytykset.

Voimassa olevan sääntelyn perusteella ei ole kuitenkaan täysin selvää, mitä välttämättömyydellä tarkoitetaan. Asuntokuuntelussa käytetyllä viimesijaisuusedellytyksellä on hallituksen esityksen HE 52/2002 vp mukaan tarkoitettu sitä, että esitutkintaviranomainen voisi saada luvan kohdistaa teknistä kuuntelua asuntoon vain, jos viranomainen voi osoittaa, että rikoksen selvittäminen perinteisillä pakkokeinoilla ja esitutkintamenetelmillä, esimerkiksi kotietsinnällä ja takavarikolla, taikka televalvonnan tai -kuuntelun avulla ei olisi mahdollista tai ainakin vaatisi oleellisesti enemmän voimavaroja tai viivyttäisi rikoksen selvittämistä kohtuuttomasti.

Oikeuskirjallisuudessa on toisaalta esitetty, ettei mainittujen perinteisten pakkokeinojen käytöstä tai niiden yrittämisestä voida edellyttää selvitystä, koska silloin jouduttaisiin suoritta-

maan kalliita ja turhiakin pakkokeinoja, mikä saattaisi vaatia oleellisesti enemmän voimavaroja ja viivästyttäisi rikoksen selvittämistä. Vaatimus olisi tällöin tarpeettoman ankara. Välttämättömyys voisi perustua kokonaisarvioon siitä, että muut keinot tulisivat olemaan esimerkiksi tuloksettomia tai tiedonhankintaan soveltumattomia ilman, että niiden käyttöä olisi tullut konkreettisesti yrittää. Jatkossa välttämättömyydellä tarkoitettaisiin samaa kuin mainitussa hallituksen esityksessä täydennettynä sen kaltaisella rajoituksella, jota oikeuskirjallisuudessa on pidetty perusteltuna. Kynnys peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käytölle olisi kuitenkin varsin korkea, koska molempien pykälässä mainittujen edellytysten tulisi täyttyä samanaikaisesti.

Pykälän *2 momentti* täydentäisi suhteellisuusperiaatetta. Salainen tiedonhankinta olisi lopetettava ennen luvassa tai päätöksessä mainitun määräajan päättymistä, jos tiedonhankinnan tarkoitus on saavutettu tai sen edellytyksiä ei enää ole. Voimassa olevaan pakkokeinolain 5 a lukuun ei sisälly puheena olevaa säännöstä. Luvun 11 §:ssä tosin säädetään, että tutkinnanjohtajan tulee lopettaa tässä luvussa tarkoitetun pakkokeinon käyttö heti, kun sen tarkoitus on saavutettu tai luvan tai päätöksen voimassaolo on päättynyt.

Muutos korostaisi aikaisempaa selvemmin sitä, ettei pakkokeinoja voida missään tapauksessa käyttää kauempaa kuin on tarpeen, vaikka lupa tai päätös olisikin vielä voimassa. Selvää on, että pakkokeinon käyttö on lopetettava viimeistään silloin, kun luvan tai päätöksen voimassaolo päättyy. Pykälän 2 momentti tulisi sovellettavaksi myös silloin, kun peitetoiminnassa ja valeostossa esitutkintaviranomainen itse rajoittaa tiedonhankinnan käyttöä tai asettaa sille ehtoja.

Telepakkokeinot

3 §. *Telekuuntelu ja sen edellytykset.* Pykälän *1 momentissa* määriteltäisiin telekuuntelu. Sillä tarkoitettaisiin viestintämarkkinalaissa tarkoitetun yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen vastaanotettavan taikka niistä lähetetyn viestin kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä salaa viestin sisällön ja siihen liittyvien 6 §:ssä tarkoitettujen tunnistamistietojen selvittämiseksi. Lisäksi 1 momentissa mainittaisiin osana telekuuntelun määritelmää, että telekuuntelua saadaan kohdistaa vain rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin.

Yleisperustelussa mainituista, lähinnä selkeyttävistä syistä telekuuntelun määritelmä ja jäljempänä 2 momentissa tarkoitetut telekuuntelun edellytykset sijoitettaisiin samaan pykälään. Voimassa olevassa pakkokeinolaissa määritelmä on 5 a luvun 1 §:ssä ja edellytykset puolestaan 2 §:ssä.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n mukaan telekuuntelussa on kysymys nimenomaan viestintämarkkinalain mukaisissa viestintäverkoissa välitettävänä olevien viestien telekuuntelusta. Viestintämarkkinalain 2 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan viestintäverkolla tarkoitetaan toisiinsa liitetyistä johtimista sekä laitteista muodostuvaa järjestelmää, joka on tarkoitettu viestien siirtoon tai jakeluun johtimella, radioaalloilla, optisesti tai muulla sähkömagneettisella tavalla. Momentin 2 kohdan mukaan yleisellä viestintäverkolla tarkoitetaan viestintäverkkoa, jota tarjotaan etukäteen rajaamattomalle käyttäjäpiirille. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei telekuuntelua voida kohdistaa niin sanottuihin erillisverkkoihin tai omatarveverkkoihin. Tiedonhankinta voidaan kuitenkin toteuttaa muiden pakkokeinojen, kuten teknisen tarkkailun avulla, mikäli erillisverkkoa ei ole liitetty yleiseen viestintäverkkoon ja pakko-

keinojen käytölle säädetyt edellytykset muutoin täyttyvät. Tämän asiantilan muuttamista ei ehdoteta.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:ssä käytetään teleliittymän, sähköpostiosoitteen, muun teleosoitteen ja telepäätelaitteen käsitteitä. Teleliittymällä tarkoitetaan televerkon liityntäpistettä tai parametreilla määriteltyä ominaisuutta verkossa, joka sallii teleliikenteen kyseisen verkon kautta. Telepäätelaitteella tarkoitetaan puolestaan laitetta, joka viestien lähettämiseksi, käsittelemiseksi tai vastaanottamiseksi on tarkoitettu johtimella, radioteitse, optisesti tai muulla sähkömagneettisella tavalla liitettäväksi joko suoraan yleisen viestintäverkon liittymään tai toimimaan yleisen viestintäverkon yhteydessä kytkettynä suoraan tai epäsuorasti yleisen viestintäverkon liittymään.

Voimassa olevasta oikeudesta poiketen telekuuntelun määritelmässä mainittaisiin selkeyden vuoksi ainoastaan teleosoite ja telepäätelaite. Kysymyksessä voisi olla mikä tahansa viestintäverkon rajapinnan tieto tai ominaisuus, joka voidaan yhdistää tiettyyn käyttäjään tai tilaajaan sekä mikä tahansa laitteeseen sisältyvä ja sitä myötä myös käyttäjään tai tilaajaan yhdistettävissä oleva tieto tai ominaisuus. Tällaisia tietoja voivat siten olla esimerkiksi sähköpostiosoite, ip-osoite, käyttäjätunnus ja salasana, profiili tai muu televerkkoon sisältyvä tieto, jonka avulla tele- tai datayhteyden osapuolet voidaan yksilöidä. Näin ollen myös puhelimen sarjanumero (IMEI-koodi) tai muu päätelaitteen yksilöivä tieto sisältyisi käsitteiden piiriin.

Viestin käsite on puolestaan määritelty sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 1 momentin 1 kohdassa. Sillä tarkoitetaan viestintäverkossa osapuolten välillä tai vapaasti valikoituville vastaanottajille välitettävää puhelua, sähköpostiviestiä, tekstiviestiä, puheviestiä ja muuta vastaavaa sanomaa. Käsite kattaa lähes kaikenlaiset informaatiomuodot, mutta se ei sisältäisi kuitenkaan puhtaasti viestiin liittymätöntä tietokoneiden välistä ohjaus- ja signalointiliikennettä. Määritelmää voitaisiin selkeyttää 1 momentin osalta myös siten, että siinä nimenomaisesti mainittaisiin viestin luottamuksellisuudesta, mutta tätä ei ole arvioitu tarpeelliseksi. Verkkoviestin sisältö ei ole myöskään luottamuksellinen, koska kyseinen viesti toimitetaan kaikkien saataville, mikä vastaa voimassa olevaa oikeutta. Verkkoviestin tunnistamistiedot ovat kuitenkin luottamuksellisia, mikä vastaa niin ikään voimassa olevaa oikeutta. Telekuuntelutoimivaltuutta ei tarvittaisi verkkoviestin sisällön selvittämiseksi.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:ssä käytetään tulevan ja lähtevän viestin käsitettä, mikä on aiheuttanut tulkintavaikeuksia. Selkeimmäksi telekuuntelun kohteen rajaus saadaan ilmeisesti säätämällä telekuuntelun kohteeksi se vaihe, jossa viesti on siirtynyt teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta yleiseen viestintäverkkoon tai siihen liitettyyn viestintäverkkoon mutta ei ole vielä siirtynyt tällaisista verkoista teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen. Tämä vaihtoehto vastaisi myös mielikuvaa siitä luottamuksellisuuden suojasta, jota perinteinen puhelinkeskustelu nauttii. Suoja kohdistuu välitettävänä olevaan puheluun, mutta ei esimerkiksi siitä tehtyyn nauhoitukseen.

Tähän ratkaisuun liittyy kuitenkin se ongelma, että eräissä tapauksissa viestinnän osapuolten perusteltu odotus viestinnän luottamuksellisuudesta ilmeisesti ulottuu tällaista teknistä määrittelyä laajemmalle. Tekstimuotoisten viestien välityksessä sähköpostiviesteinä tai tekstiviesteinä puhelimitse viestiä ei yleensä pidettäne tietosuojanäkökulmasta vielä vastaanotettuna, kun se on saapunut esimerkiksi sähköpostilaatikkoon, vaan lisäksi edellytetään, että vastaanottaja on avannut sen. Tämä rajanveto muistuttaa avaamattoman kirjeen suojaa. Vastaanotetut ja jo luetut sähköpostiviestit voidaan kuitenkin merkitä uudelleen lukemattomaksi, mikä taas johtaisi eräänlaisen telekuuntelusuojaa nauttivan tietovaraston syntymiseen päätelaitteelle ei-

kä esimerkiksi esitutkintaviranomaisen olisi mahdollista varmistua asian todellisesta tilasta. Päätelaitteelle jo saapuneen luottamuksellisen viestin suoja voidaan sitä paitsi turvata asettamalla päätelaitteeseen kohdistettavalle etsinnälle riittävät edellytykset.

Ehdotuksessa on päädytty käytännön toiminnan kannalta selkeimpään vaihtoehtoon eli siihen, että telekuuntelu koskee teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta lähetettyjä tai niihin vastaanotettavia viestejä. Viesti olisi telekuuntelutoimivaltuudella saatavissa, kun se on viestintäverkossa välitettävänä siten, että viesti on ylittänyt esimerkiksi lähettäjän teleosoitteen muodostaman rajapinnan, jolloin sitä pidettäisiin lähetettynä, eikä se ole vielä saapuessaan vastaanottajalle ylittänyt vastaanottavan teleosoitteen rajapintaa, jolloin se olisi edelleen vastaanotettavana. Näin ollen esimerkiksi matkapuhelimeen saapunut tekstiviesti ei ole enää välitettävänä. Tällaisen viestin sisällön selvittämiseen voidaan käyttää muita pakkokeinoja kuten ehdotettua laite-etsintää ja takavarikkoa.

Telekuunteluedellytyksiä vaadittaisiin kuitenkin sellaisen viestin sisällön selvittämiseen, josta on viestin välittämisen jälkeen esimerkiksi teknisistä syistä jäänyt teleoperaattorin palvelimelle kopio, mutta joka ei ole enää vastaanottajan laitteelta saatavissa. Tällöin sovellettavaksi voisi tulla luvun ehdotetun 4 §:n 1 momentin mukainen telekuuntelun sijasta toimitettava takavarikko.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisuissaan 116/4/04 ja 2056/4/04 pitänyt ongelmallisena niin sanotun A-tilaajan (puhelinyhteyden ottaja) lähetä-näppäimen painalluksen jälkeisen keskustelun kuuntelua ja tallentamista ennen B-tilaajan (vastaanottajan) vastaamista. Tämän kysymyksen osalta on annettu myös erisuuntaisia hovioikeuden ratkaisuja. Kouvolan hovioikeuden ratkaisussa 14.9.2004 (Dnro R 04/493) katsottiin "lähetä"-näppäimen jälkeen tallentuvan tiedon kuuluvan telekuunteluluvan piiriin. Helsingin hovioikeus on puolestaan antanut 26.10.2005 viimeksi mainitusta poikkeavan tuomion (Dnro R 05/1005). Siinä valittajan ennen puhelun yhdistymistä tallentuneet keskustelut jätettiin todisteena huomiotta. Koska muuta teknistä ratkaisua ei ole toistaiseksi olemassa, telekuuntelu ehdotetaan ulotettavaksi myös edellä mainittuihin tilanteisiin. Tällaista puhetta pidettäisiin lähetettynä viestinä. Puheena olevat tilanteet tulisivat siten telekuuntelun piiriin.

Määritelmän sanamuotoa ehdotetaan selkeytettäväksi myös siten, että siinä mainittaisiin viestin kuuntelun ja tallentamisen lisäksi myös muunlainen käsittely viestin sisällön selvittämiseksi. Sähköpostiviestin osalta sisältöä selvitetään katsomalla ja lukemalla, mutta siihen liitettyä mediaa voidaan myös kuunnella. Viesti voi olla myös kryptattu. Tällaisen yleisessä viestintäverkossa välitettävänä olevan viestin tallentaminen sisällön selvittämiseksi kuuluisi edelleenkin telekuuntelun piiriin, vaikka viesti sinällään ei olisi salauksen vuoksi kenenkään muun kuin lähettäjän ja vastaanottajan kuunneltavissa.

Telekuuntelutoimivaltuus kattaisi ehdotetussa 6 §:ssä tarkoitettujen viestiin liittyvien tunnistamistietojen hankkimisen. Käytännössä viesti ilman siihen liittyviä tunnistamistietoja, kuten lähettäjän ja vastaanottajan yksilöivä tieto, olisi merkityksetön. Epäselvyyttä on aiheuttanut se, sisältyykö televalvonta telekuunteluun, ja tämä ehdotetaan ratkaistavaksi edellä mainitulla tavalla, mutta televalvonta ei sisältyisi kokonaisuudessaan telekuunteluun. Telekuuntelutoimivaltuudella ei voitaisi siten esimerkiksi estää viestin perille menoa. Telekuuntelun yhteydessä saatavat tunnistamistiedot eivät myöskään sisältäisi paikkatietoja. Tätä tarkoitettaisiin nimenomaisesti maininnalla viestiin liittyvien 6 §:ssä tarkoitettujen tunnistamistietojen selvittämisestä. Jos myös paikkatiedot ovat tarpeen, tulee hakea televalvontalupa.

Telekuuntelulla tarkoitettaisiin edelleen salaista kuuntelua. Näin ollen esimerkiksi vankilassa tapahtuva puheluiden kuunteleminen siitä ennalta ilmoittaen ei kuuluisi telekuuntelun piiriin.

Pykälän 1 momentissa todettaisiin nimenomaisesti, että telekuuntelua saataisiin kohdistaa vain rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin. Tällä on tarkoitus korostaa sitä, ettei telekuuntelua saa kohdistaa kenenkään muun kuin rikoksesta epäillyn viestintään. Epäilty voi tosin olla esitutkintaviranomaiselle toistaiseksi nimeltään tuntematon henkilö, jolla epäillään olevan rikoksen tekemisessä tietty tehtävä tai osa. Tällöin hänet voidaan yksilöidä hänen hallussaan olevan tai oletettavasti käyttämänsä teleosoitteen tai telepäätelaitteen ja hänen epäillyn rikokseen osallisuutensa avulla. Kysymys voi olla esimerkiksi nimeltään tuntemattomasta huume-erää tietyn suunnitelman mukaan kuljettavasta henkilöstä. Soveltamiskäytännössä on erityisesti huolehdittava siitä, että kuunteluluvan antaminen tuntemattomien henkilöiden käyttämiin teleosoitteisiin tai telepäätelaitteisiin ei tosiasiallisesti johda tiettyjen teleosoitteiden tai telepäätelaitteiden kuuntelemiseen siitä riippumatta, kuka niitä käyttää.

Ehdotuksen mukaan niin sanotut tiedonvälittäjäpuhelut tulisivat rajoitetusti sallitun telekuuntelun piiriin. Toisin kuin voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:n mukaan, enää ei edellytettäisi viestin olevan epäillyn lähettämä, vaan riittäisi, että viesti on epäillyltä lähtöisin. Mikäli rikoksesta epäilty käyttää toista henkilöä viestien välittämiseen, tällaisen muun rikoksesta epäillyn viestien kuuntelu edellyttäisi konkreettisia tosiseikkoja, joiden perusteella toimiminen toisen henkilön puolesta voitaisiin aukottomasti todeta. Tällaisena tulisi kysymykseen esimerkiksi tilanne, jossa epäilty avaa telekuuntelussa olevasta teleosoitteestaan puheyhteyden toisen henkilön (B-tilaaja) kanssa ja antaa tämän jälkeen puhelimen kolmannelle henkilölle ja jää itse antamaan puheen sisältöä koskevia ohjeita taustalle. Vastaavasti tässä tarkoitetusta tiedonvälittäjäpuhelusta olisi kysymys esimerkiksi silloin, kun epäilty vastaa telekuuntelussa olevaan puhelimeensa ja antaa sen välittömästi vastaamisen jälkeen toiselle henkilölle ja jää taustalle antamaan puheen sisältöä koskevia ohjeita. Tällaisesta tilanteesta olisi kysymys myös silloin, kun toinen henkilö vastaa epäillyn puhelimeen ja ottaa viestin vastaan luvaten toimittaa sen epäillylle tai kun toinen henkilö soittaa puhelimella ja ilmoittaa toimittavansa viestin epäillyn puolesta.

Jos havaitaan, että kuuntelun kohteena oleva henkilö ei ole puhelun osapuolena, eikä kysymys ole välittäjäpuhelusta, kuuntelu on keskeytettävä ja mahdolliset tallenteet tai muistiin panot on heti hävitettävä. Kuuntelun jatkamisesta ja tiedon hyödyntämisestä eräissä tilanteissa säädettäisiin puolestaan ehdotetussa 56 §:ssä.

Pykälän *2-5 momentissa* säädettäisiin telekuuntelun edellytyksistä. Esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai hänen muuten oletettavasti käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen telekuunteluun, kun häntä on syytä epäillä momenteissa tarkoitetuista rikoksista. Momentit vastaisivat perusterikosluetteloiden osalta eräitä teknisiä sanamuotoa koskevia tarkistuksia lukuun ottamatta voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 2 §:ää. Pykälän 2 momentissa käytettäisiin edellä 1 §:n perustelujen yhteydessä mainituista syistä esitutkintaviranomaisen käsitettä.

4 §. *Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta.* Pykälässä säädettäisiin eräistä telekuuntelun kaltaisista tiedonhankintamahdollisuuksista, joissa käytettäisiin hyväksi teleyrityksen hallussa mahdollisesti olevia tietoja aikaisemmasta viestinnästä. Voimassa olevaan lainsäädäntöön ei sisälly puheena olevan kaltaisia säännöksiä.

Pykälän *1 momentin* mukaan, jos on todennäköistä, että 3 §:ssä tarkoitettua viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei ole enää saatavissa telekuuntelulla, esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa 7 luvun 4 §:ssä säädetystä kiellosta huolimatta lupa takavarikoida ne sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitetun teleyrityksen hallusta.

Edellä 3 §:n perustelussa mainituista syistä säänneltäisiin erikseen sellaiset tilanteet, joissa käyttäjä tai tilaaja on hävittänyt muutoin telekuuntelutoimivaltuudella saatavan viestin ja se on vielä saatavissa esimerkiksi teknisistä syistä teleoperaattorin hallusta. Tällaisen viestin sisällön selvittämiseen voitaisiin käyttää joko voimassa olevalle oikeudelle tuntematonta takautuvaa telekuuntelua tai telekuuntelun sijasta toimitettavaa takavarikkoa. Ensin mainittua koskevia säännöksiä ei ehdoteta, joten tällaisen viestin osalta kysymykseen tulisi takavarikko. Se voitaisiin kuitenkin ehdotetulla tavalla toimittaa vain telekuuntelua koskevilla edellytyksillä. Rikostorjunnan kannalta kysymys voi olla tietystä ratkaisevasta vakavaa rikosta (kuten henkirikos) koskevasta syyttömyyttä tai syyllisyyttä tukevasta viestistä. Toimenpiteen käytölle asetettaisiin kuitenkin näyttökynnykseksi todennäköisyys siitä, että viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ole enää saatavissa telekuuntelulla.

Pykälän *2 momentin* mukaan, jos tekninen tarkkailu kohdistetaan viestin sisällön selvittämiseksi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan henkilökohtaiseen tekniseen laitteeseen tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen, esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa tekniseen tarkkailuun vain, jos 3 §:ssä säädetyt edellytykset täyttyvät.

Momentin tarkoituksena on turvata se, että telekuuntelun soveltamiskynnys ei ole tavanomaista alempi silloin, kun kuuntelu voidaan toteuttaa kohdistamalla esimerkiksi teknistä kuuntelua puhelun välityksessä käytettävään henkilökohtaiseen apulaitteeseen. Jos matkapuhelimeen on liitetty esimerkiksi niin sanottu blue tooth -kuuloke, käyttäjä voi kuitenkin perustellusti olettaa, että viestintä on yhtä luottamuksellista kuin puhuttaessa suoraan matkapuhelimeen. Viestillä tarkoitettaisiin 3 §:ssä mainittua viestiä, vaikka sitä ei erikseen mainittaisi säännöksessä.

Momentissa mainittaisiin nimenomaisesti, että tekninen tarkkailu tehdään viestin sisällön selvittämiseksi. Näin ollen muussa tarkoituksessa tehty tekninen tarkkailu arvioitaisiin muuta teknistä tarkkailua koskevien säännösten perusteella. Mainінta siitä, että tällaisen laitteen tulisi olla välittömässä yhteydessä telepäätelaitteeseen, sulkisi ulkopuolelle erilaiset siirrettävät tallennusvälineet sekä muut mahdolliset telepäätelaitteisiin ylipäänsä kytkettävät apulaitteet. Tätä täsmennettäisiin myös sillä, että laitteiden tulisi olla nimenomaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvia henkilökohtaisia apuvälineitä tai muita sellaisia teknisiä laitteita. Teknisen kehityksen vuoksi laissa ei ole kuitenkaan mahdollista luetella tyhjentävästi tällaisia välineitä. Lisäksi 2 momentissa mainittaisiin nimenomaisesti, että telekuuntelun edellytyksillä toteutettavaan tekniseen tarkkailuun kuuluisi tiedonhankinnan kohdistaminen henkilökohtaisen apuvälineen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen. Tällöin tekninen tarkkailu ei kohdistuisi sinänsä varsinaisen laitteeseen, vaan sen ja telepäätelaitteen väliseen radio- tai muuhun vastaavaan yhteyteen. Jokainen telepäätelaitteen, kuten matkapuhelimen, käyttäjä joutuu kuitenkin ottamaan riskin siitä, että puheen synnyttämät ääniaallot voidaan ulkopuolisen toimesta kuulla. Näin ollen esimerkiksi kaiutinpuhelun tai muuten kovaäänisen puhelun kuuntelu olisi muuta kuin tässä pykälässä tarkoitettua teknistä kuuntelua. Sitä ei erikseen tarvitsisi mainita puheena olevassa säännöksessä. Tällainen tieto voitaisiin luonnollisesti hankkia tarkkailulla ilman teknisiä apuvälineitä.

5 §. *Telekuuntelusta ja muusta vastaavasta tietojen hankkimisesta päättäminen.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että tuomioistuin päättää telekuuntelusta ja 4 §:ssä tarkoitetusta tietojen hankkimisesta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Tämä vastaisi voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:ää sillä erotuksella, ettei kirjallista vaatimusta tarvitsisi erikseen mainita. Koska vaatimuksen käsittelyssä sovellettaisiin ehdotetun 41 §:n mukaisesti soveltuvin osin vangitsemisasian käsittelyä koskevia säännöksiä, ei vaatimuksen edellyttämistä kirjallisena olisi tarpeen erikseen mainita päätöksentekoa koskevien pykälien yhteydessä. Edellä 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua telekuuntelun sijasta toimitettavaa takavarikkoa ja 4 §:n 2 momentissa tarkoitettua teknistä tarkkailua koskeva päätöksenteko ehdotetaan rinnastettavaksi telekuunteluun, koska niissä olisi tosiasiallisesti kyse telekuuntelun kaltaisista toimenpiteistä.

Pykälän *2 momentissa* mainittaisiin, että lupa voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi, mikä vastaisi voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:ää. Telekuuntelun sijasta toimitettavassa takavarikossa noudatettaisiin soveltuvin osin, mitä takavarikosta ja asiakirjan jäljentämisestä säädetään, ottaen kuitenkin huomioon toimenpiteen salaisen luonteen. Takavarikkoa koskevista säännöksistä ei siten voitaisi soveltaa salaisen tiedonhankinnan paljastavia esimerkiksi läsnäolo-oikeutta, takavarikosta ilmoittamista ja pöytäkirjan toimittamista koskevia säännöksiä. Niiden sijaan noudatettaisiin mitä luvussa säädettäisiin 3 §:n mukaisesta telekuuntelusta.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin vaatimukseen ja päätökseen sisällytettävistä tiedoista. Ehdotuksen mukaan telekuuntelua ja telekuuntelun sijasta toimitettavaa tietojen hankkimista koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä olisi mainittava 1) epäilty rikos ja sen tekoaika; 2) rikoksesta epäilty; 3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily ja telekuuntelun erityiset edellytykset perustuvat; 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella; 5) toimenpiteen kohteena oleva teleosoite tai telepäätelaite; sekä 6) telekuuntelun ja muun vastaavan tietojen hankkimisen rajoitukset ja ehdot. Sekä vaatimuksessa että päätöksessä olisi siten voimassa olevaa oikeutta tarkemmin ja perusteellisemmin mainittava ne keskeiset tiedot, joiden perusteella pakkokeinon edellytysten täyttymistä voidaan arvioida. Muutos korostaisi esitutkintaviranomaisen velvollisuutta esittää ja perustella tosiseikkoja, joiden perusteella tuomioistuin voi tehdä pakkokeinon käytön edellytysten täyttymisestä oman arvionsa ja johtopäätöksensä. Muutoksella pyrittäisiin siten lupaprosessin laadun parantamiseen.

Koska kysymys olisi esitutkinnasta, luvassa olisi ensinnäkin yksilöitävä se rikos, jota on syytä epäillä, ja myös sen tekoaika käytettävissä olevan tiedon mukaan. Lisäksi asiakirjoissa olisi mainittava rikoksesta epäilty ja ne konkreettiset tosiseikat, joiden perusteella juuri häntä voidaan epäillä, sekä myös tosiseikat, joiden perusteella 2 §:ssä tarkoitettujen erityisten edellytysten voidaan katsoa täyttyvän eli joiden perusteella voidaan katsoa, että telekuuntelulla tai sen sijasta toimitettavalla toimenpiteellä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Se, että vaatimuksessa ja päätöksessä edellytettäisiin tosiseikkojen esille tuomista rikosepäilyn henkilöllisen kohdistamisen osalta, tarkoittaisi käytännössä myös rikosepäilyn perustavien tosiseikkojen mainitsemista. Tuomioistuimen olisi siis kyettävä varmistumaan esitettyjen tosiseikkojen pohjalta rikosepäilyn olemassaolosta ja siitä, että vaatimuksessa mainittua rikoksesta epäiltyä voidaan epäillä tästä rikoksesta. Rikoksesta epäilty voisi tosiasiallisesti olla tuntematonkin henkilö.

Salaisissa pakkokeinoissa siirryttäisiin yleisemminkin telepakkokeinojen, teknisen kuuntelun ja teknisen katselun osalta luvan tai päätöksen alkamis- ja päättymisajankohdan osalta kellonaikatarkkuuteen, mitä ilmaisulla ”voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella” tarkoitettaisiin.

Nämä ajankohdat tulisi mainita päätöksessä. Telekuuntelun ja sen sijasta toimitettavan toimenpiteen osalta tulisi mainita vielä pakkokeinon kohteena oleva teleosoite tai telepäätelaite. Se, että puheena olevissa asiakirjoissa tulisi mainita pakkokeinon käytön rajoitukset ja ehdot, tarkoittaisi mahdollisuutta niiden asettamiseen, jos tähän olisi syytä. Ehdotetussa 48 §:ssä mainittaisiin lisäksi mahdollisuudesta rajoitusten ja ehtojen asettamiseen.

6 §. *Televalvonta ja sen edellytykset.* Pykälän *1 momentissa* määriteltäisiin televalvonnan käsite. Voimassa olevassa oikeudessa määritelmä sisältyy pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:ään, ja televalvonnan edellytyksistä säädetään 3 §:ssä. Televalvonnalla tarkoitettaisiin tunnistamistietojen hankkimista salaa viestistä, joka on lähetetty 3 §:ssä tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen osoitteeseen tai laitteeseen sekä teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkimista tai niiden käytön tilapäistä estämistä. Lisäksi 1 momentissa mainittaisiin, että tunnistamistiedolla tarkoitetaan sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdassa tarkoitettua tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaa viestiä koskevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi.

Tavallisen lain tasolla luottamuksellisen viestin suojasta säädetään sähköisen viestinnän tietosuojalaissa. Sähköisen viestinnän tietosuojalain 4 §:n 1 ja 2 momenttien mukaan viesti, tunnistamistiedot ja paikkatiedot ovat luottamuksellisia, jollei kyseisessä tai muussa laissa toisin säädetä. Viesti ei ole luottamuksellinen, jos se on saatettu yleisesti vastaanotettavaksi. Viestiin liittyvät tunnistamistiedot ovat kuitenkin luottamuksellisia. Verkkoviestin eli radioaaltojen, sähköisen viestintäverkon tai muun vastaavan teknisen järjestelyn avulla yleisön saataville toimitetun tiedon, mielipiteen tai muun viestin tunnistamistietojen luovuttamisesta säädetään puolestaan sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 17 §:ssä. Sähköisen viestinnän tietosuojalain 4 §:n 1 momentin yksityiskohtaisten perusteluiden mukaan luottamuksellisuus tarkoittaa sitä, että viestejä, tunnistamistietoja ja paikkatietoja saa käsitellä vain erikseen laissa säädettyihin tarkoituksiin. Momentti antaa suojaa kaikille viestintäverkossa liikkuville viesteille.

Voimassa olevassa laissa tunnistamistietojen käsite on määritelty sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdassa. Tunnistamistiedolla tarkoitetaan tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi. Tunnistamistietojen käytössä on yleensä kysymys viestinnän osapuolen selvittämisestä.

Lainvalmisteluaineistossa (HE 125/2003 vp, s. 46) täsmennetään tunnistamistietojen käsitettä siten, että niihin voi kuulua tietoja, jotka viittaavat muun muassa viestinnän reititykseen, kestoon, ajankohtaan tai siirrettävän tiedon määrään, käytettyyn protokollaan, lähettäjän tai vastaanottajan päätelaitteen sijaintiin tietyn tukiaseman alueella, lähettävään tai vastaanottavaan verkkoon ja yhteyden alkuun, loppuun tai kestoon. Tiedot voivat myös koskea muotoa, jossa viesti välitetään verkossa. Olennaista on, että näiden tietojen tulee olla yhdistettävissä tilaajaan tai käyttäjään. Esimerkiksi sähköpostiviestin tunnistamistietoja ovat viestin otsikkotiedot, kuten lähettäjä, vastaanottaja(t), reittitiedot ja aikamerkinnät. Tunnistamistiedon käsitteen kannalta on huomattava, että tilaaja, johon tunnistamistieto voidaan yhdistää, voi olla luonnollisen henkilön lisäksi myös oikeushenkilö. Lisäksi on huomattava, että televalvonnan avulla on mahdollisuus saada tunnistamistietoja televiesteistä, mutta oikeus saada tunnistamistietoja ei merkitse oikeutta televalvontaan.

Määritelmässä käytettäisiin jatkossa selkeyden vuoksi televiestin sijaan viestin käsitettä, joka olisi yhdenmukainen ehdotettuun telekuuntelun määritelmään verrattuna. Lisäksi edellä telekuuntelun yhteydessä mainituista syistä käytettäisiin jatkossa ainoastaan teleosoitteen ja telepäätelaitteen käsitettä. Televalvonnan piiriin kuuluisi myös teleosoitteen ja telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkiminen. Määritelmä laventaisi jonkin verran voimassa olevaa sanamuotoa, jonka mukaan televalvonnan piirissä on matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen. Teknisen kehityksen vuoksi kannettavat viestintään käytettävät laitteet voivat olla erilaisia, eikä aina ole selvyyttä, onko kysymys matkaviestimestä vai sen kaltaisesta laitteesta. Ehdotettu määritelmä kattaisi ylipäänsä kaikkien siirrettävissä olevien teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden sijainnin selvittämisen riippumatta siitä, onko kysymys sinänsä matkaviestimestä. Muutoksella pyritään huomioimaan nopeaa teknistä kehitystä. Teleosoitteen ja telepäätelaitteen käytön tilapäinen estämismahdollisuus vastaisi asiallisesti voimassa olevaa oikeutta, vaikka sanamuoto eroaakin voimassa olevasta oikeudesta (tilapäinen sulkeminen). Ehdotettava ilmaisu kuvaisi paremmin toimenpiteen luonnetta. Teleosoitteen käyttö voitaisiin estää teleoperaattorin toimesta mutta myös esitutkintaviranomaisen käytössä olevalla teknisellä menetelmällä, laitteella tai ohjelmistolla. Asiallisesti televalvonnan voimassa olevan oikeuden mukaiseen määritelmään ei ehdoteta muita muutoksia.

Momenttiin lisättäisiin selkeyden vuoksi tunnistamistiedon käsite. Sillä tarkoitettaisiin sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdassa tarkoitettua tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaa viestiä koskevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi. Yleisperusteluissa mainituista syistä tunnistamistiedon tyhjentävä ja yksiselitteinen määrittely ei ole mahdollista. Selkeyden vuoksi pakkokeinolaissa tukeuduttaisiin jatkossa lähtökohtaisesti sähköisen viestinnän tietosuojalain määritelmään. Pakkokeinolaissa mainittaisiin kuitenkin selkeyden vuoksi, että televalvonnassa olisi kysymys nimenomaan viestiä koskevista tiedoista. Näin ollen viestiin liittymätön tietokoneiden välinen ohjausliikenne ei olisi luottamuksellisen viestinnän suojan piirissä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin televalvonnan edellytyksistä. Sen mukaan esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai oletettavasti muuten käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen televalvontaan, kun häntä on syytä epäillä 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, 2) automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta rikoksesta, joka on tehty teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen, 3) parituksesta, 4) oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta, 5) laittomasta uhkauksesta, 6) perättömästä vaarailmoituksesta, 7) huumausainerikoksesta; taikka 8) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta.

Säännöksessä ei olisi enää tarpeen erikseen mainita sijaintitiedon hankkimista tai tilapäistä käytön estämistä, vaan momentissa käytettäisiin selkeyden vuoksi ainoastaan 1 momentissa määriteltävää televalvonnan käsitettä. Automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneiden rikosten osalta televalvonnan soveltamisalaa laajentaisi jonkin verran se, että voimassa olevaan oikeuteen verrattuna lainkohdassa mainittaisiin telepäätelaitteen lisäksi myös teleosoite. Televalvonta on kuitenkin käytännössä ainoa mahdollinen keino saada reaalimaailmaan yhdistettävissä olevaa tietoa mahdollisesta rikoksesta epäillystä, kun teko on tehty tietoverkkoja hyödyntäen.

Lisäksi esimerkiksi oppilaitoksiin kohdistuneiden uhkausten selvittämisessä laittoman uhkauksen rikostunnusmerkistö on käytännössä aiheuttanut soveltamisongelmia. Uhkaus voi olla esimerkiksi siten muotoiltu, ettei laittoman uhkauksen rangaistussäännöstä voida soveltaa. Perusterikosluetteloa ehdotetaan täydennettäväksi puheena olevien tilanteiden yhteiskunnallisen

merkityksen sekä yksilöiden hengen ja terveyden suojaamiseksi rikoslain 34 luvun 10 §:ssä tarkoitetulla perättömällä vaarailmoituksella. Säännöksen mukaan se, joka tekee pommista, tulipalosta, merihädästä, suuronnettomuudesta tai muusta vastaavasta hädästä tai vaarasta perättömän ilmoituksen, joka on omiaan aiheuttamaan pelastus- tai turvallisuustoimen taikka pakokauhua, on tuomittava perättömästä vaarailmoituksesta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Käytännössä televalvonta on havaittu välttämättömäksi tällaisten tekojen selvittämiseksi.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että televalvonnan edellytyksenä olisi, että sillä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Lisäksi momentin mukaan edellä 2 momentin 5-7 kohdassa tarkoitettujen rikosten osalta edellytyksenä olisi, että rikos epäillään tehdyksi teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen. Momentin ensimmäisellä lauseella tarkoitettaisiin pakkokeinon tuloksellisuusodotusta. Televalvontaa saisi käyttää vain silloin, kun sillä saatavilla tiedoilla voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä. Kynnys televalvonnan käytölle olisi kuitenkin varsin matala, eikä varmuutta tai edes todennäköisyyttä pakkokeinon käytön tuloksellisuudesta edellytettäisi. Momentin jälkimmäisessä lauseessa säädettäisiin niin ikään televalvonnan käytön edellytyksistä ja se koskisi ainoastaan 2 momentin 5-7 kohtia. Voimassa olevaan oikeuteen verrattuna rajoitusta merkitsi se, että oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisen, laittoman uhkauksen tai perättömän vaarailmoituksen selvittämiseksi käytettävässä televalvonnassa rikos tulisi tehdä teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen. Jotta televalvonnalla olisi ylipäänsä merkitystä näissä tilanteissa, on kysymyksessä oltava nimenomaan teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen tehty teko.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin, että verkkoviestin tunnistamistietojen luovuttamisesta säädetään sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain 17 §:ssä. Kysymys olisi ainoastaan selkeyttävästä viittauksesta. Suostumusperusteisesta televalvonnasta säädettäisiin jatkossa ehdotetussa 7 §:ssä.

7 §. *Televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella.* Pykälässä säädettäisiin suostumukseen perustuvasta televalvonnasta. Pykälä olisi uusi ja siihen olisi koottu voimassa olevan pakkokeinolain ja sähköisen viestinnän tietosuojalain sääntely eräin täydennyksin.

Pykälän *1 momentin* mukaan esitutkintaviranomainen saisi kohdistaa televalvontaa rikoksesta epäillyn, asianomistajan, todistajan tai muun henkilön suostumuksella tämän hallinnassa olevaan teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun on syytä epäillä 1) rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta; 2) rikosta, jonka johdosta teleosoite tai telepäätelaite on oikeudettomasti toisen hallussa; 3) lähestymiskiellon rikkomista; 4) rikoslain 17 luvun 13 §:n 2 kohdassa tarkoitettua ilkivaltaa; 5) rikoslain 24 luvun 1 §:n 2 kohdassa tarkoitettua kotirauhan rikkomista; taikka 6) perätöntä vaarailmoitusta.

Momentissa tukeuduttaisiin 6 §:ssä mainittuun televalvonnan määritelmään, joten sitä ei erikseen tarvitsisi mainita säännöksessä. Suostumusperusteista televalvontaa laajennettaisiin koskemaan asianomistajien lisäksi myös muita henkilöitä. Asianomistajien osalta tästä säädetään jo nykyisin pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 2 momentissa. Televalvonnan koskeminen suostumuksen antajan hallinnassa olevaa teleosoitetta tai telepäätelaitetta tarkoittaisi tosiasiallista hallintaa. Näin ollen esimerkiksi työnantaja ei voisi antaa suostumusta työntekijän käytössä olevan matkapuhelimen televalvontaan, eikä myöskään satunnainen toisen matkapuhelimen käyttäminen voisi oikeuttaa suostumuksen antamiseen matkapuhelimen omistajan viestinnän osalta. Suostumus tulisi antaa lähtökohtaisesti kirjallisessa muodossa. Se voitaisiin kirjata

esimerkiksi kuulustelupöytäkirjaan. Kiireellisissä tilanteissa suostumus voitaisiin kuitenkin antaa suullisesti, mutta se tulisi vahvistaa kirjallisesti niin pian kuin mahdollista. Päätöksen tekijän tulee huolellisesti jokaisessa yksittäistapauksessa harkita sitä, kuka voi pätevästi antaa suostumuksen televalvontaan.

Voimassa olevassa laissa suostumusperusteisen televalvonnan edellytykset on asetettu epäillyn käyttämään teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen kohdistuvan televalvonnan tasolle. Ehdotuksen mukaisesti suostumusperusteista televalvontaa voitaisiin käyttää myös jonkin verran lievempien rikosten tutkinnassa. Loukatun suostumusta koskevan opin mukaisesti jokainen voisi pätevästi antaa suostumuksensa hallinnassaan olevan teleosoitteen tai telepäätelaitteen televalvontaan, jos suostumus on annettu vapaaehtoisesti ennen toimenpiteeseen ryhtymistä ja ymmärtäen sen merkitys. Tämän vuoksi edellytyksiä voitaisiin laskea, eikä näissä tilanteissa ole vastaavaa intressiä suojata viestinnän toisen osapuolen (B-tilaaja) odotusta viestinnän luottamuksellisuudesta, kun viestinnän toinen osapuoli siitä haluaa luopua.

Lisäksi 2 momenttiin sisällytettäisiin sähköisen viestinnän tietosuojalain 36 §:n 3 momentin sääntely. Viimeksi mainitun lainkohdan mukaan esitutkintaviranomaisella on sähköisen viestinnän tietosuojalain 5 §:ssä säädetyn vaitiolovelvollisuuden estämättä oikeus saada teleyritykseltä rikoslain 16 luvun 9 a §:ssä tarkoitetun lähestymiskiellon rikkomisen, 17 luvun 13 §:n 2 kohdassa tarkoitetun ilkivallan tai 24 luvun 1 §:n 2 kohdassa tarkoitetun kotirauhan rikkomisen selvittämiseksi tarvittavia tunnistamistietoja liittymään otetuista yhteyksistä. Tämä edellyttää asianomistajan ja sen suostumusta, jonka hallinnassa liittymä on. Sähköisen viestinnän tietosuojalain perusteella on myös mahdollista saada tilaajan tai päätelaitteen omistajan suostumuksella matkaviestimestä lähetettyjä viestejä koskevat tunnistamistiedot siltä osin kuin se on tarpeen sellaisen rikoksen selvittämiseksi, jonka johdosta matkaviestin tai siinä käytetty liittymä on oikeudettomasti toisen hallussa. Televalvonnan yhteydessä edellä käsitelty perätön vaarailmoitus sisällytettäisiin myös suostumusperusteisen televalvonnan perusterikoksiin. Näin esimerkiksi uhkaussoiton kohteen teleosoitteeseen voitaisiin kohdistaa televalvontaa sen selvittämiseksi, mistä uhkaussoitto tuli.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että televalvonnan edellytyksenä on, että sillä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Kysymys olisi vastaavasta todennäköisyysodotuksesta kuin ehdotetun 6 §:n kohdalla. Lisäksi momentissa mainittaisiin, että edellä 1 momentin 3-6 kohdassa tarkoitettujen rikosten osalta edellytyksenä on, että rikos epäillään tehdyksi teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen. Käytännössä näiden rikosten selvittämisessä lähes kaikki kysymykseen tulevat tilanteet tulisivat katettavaksi tällä rajauksella.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 3 §:n 2 momenttia vastaavasti siitä, että jos esitutkinta koskee rikosta, jonka johdosta joku on saanut surmansa, televalvonta ei edellytä surmansa saaneen oikeudenomistajien suostumusta. Siitä, että asianomistajalla on oikeus luovuttaa esitutkintaviranomaiselle hallussaan olevia itseään koskevia salassa pidettäviä tunnistamistietoja häneen kohdistuneen rikoksen selvittämiseksi, ei mainittaisi erikseen laissa.

8 §. *Televalvonta epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi*. Pykälä olisi uusi. Sen mukaan esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi kohdistaa televalvontaa hänen hallussaan olevaan tai oletettavasti muuten käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun häntä on syytä epäillä 6 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetusta rikoksesta ja on syytä epäillä, että hän pakoilee tai muuten karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. Lisäksi esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa televalvontaan vähintään vuoden vanke-

usrangaistukseen tuomitun tavoittamiseksi, jos on syytä epäillä, että hän pakoilee tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Säännöksessä olisi kysymys televalvonnan käyttämisestä esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai vankeusrangaistusta karttavan tavoittamiseksi. Televalvonta turvaisi esitutkinnan osalta vain välillisesti rikoksen selvittämistä. Mikäli televalvontaan kuuluvien sijaintitietojen saaminen olisi tarpeen rikoksen selvittämiseksi, tulisi käyttää 6 §:ssä säädettyä toimivaltuutta. Televalvonta epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi olisi mahdollista samoilla perusterikoksilla kuin ehdotettu 6 §:n mukainen televalvonta.

Näyttökynnys pakoilemiselle tai muulle karttamiselle vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 2 luvun 11 §:ssä tarkoitettua. Näyttökynnys olisi siten varsin matala, mutta pelkkä oletus rikoksesta epäillyn pakoilusta tai muusta karttamisesta ei vielä riittäisi. Toimenpiteen perusteena tulisi olla konkreettisia tosiseikkoja. Edellä mainittu näyttökynnys koskisi myös vähintään vuoden vankeusrangaistukseen tuomitun tavoittamista.

Koska kysymyksessä olisi toimenpide, jota ei käytettäisi suoranaisesti rikoksen selvittämiseksi, on mahdollista, että tällaisen televalvonnan yhteydessä muodostuu rikoksen estämistä tai selvittämistä koskevaa tietoa. Tällaisen tiedon käsittelystä ja sen säilyttämisestä muuten säädettäisiin 53 - 55 §:ssä.

9 §. *Televalvonnasta päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi 6 §:ssä, 7 §:n 3 momentissa ja 8 §:ssä tarkoitetusta televalvonnasta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää televalvonnasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Sääntely vastaisi momentin osalta lähtökohtaisesti voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 2 momenttia. Asia olisi kuitenkin saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi nykyisen 24 tunnin sijaan viipymättä ja viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta. Ehdotetulla muutoksella on tarkoitus rajoittaa kiiretilanteita koskevaa päätöksentekoa mahdollisimman lyhytkestoiseksi ottaen kuitenkin huomioon käytännön tilanteessa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tosiasiallinen mahdollisuus täyttää laissa asetettu tiukka määräaika. Siitä, missä ajassa tuomioistuimen olisi otettava käsiteltäväksi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimus, säädettäisiin ehdotetussa 41 §:n 2 momentissa. Tuomioistuinten päivystysjärjestelyillä varmistetaan se, että päivystävä tuomari on aina tavoitettavissa.

Pykälän *2 momentin* mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta televalvonnasta. Momentti koskisi kokonaisuudessaan suostumukseen perustuvaa televalvontaa. Kysymys ei siten olisi varsinaisesti salaisesta pakkokeinosta, koska toinen viestinnän osapuoli on tietoinen televalvonnasta. Oikeusturvatakeille ei siten olisi vastaavanlaista tarvetta kuin muussa salaisten pakkokeinojen ja salaisessa tiedonhankinnan käytössä. Jo nykyään sähköisen viestinnän tietosuojalain mukaan osasta ehdotetun tiedonhankinnan käytöstä päättää poliisi.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:ää vastaavasti siitä, että lupa voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi ja se voidaan myöntää koskemaan myös päätöstä edeltänyttä tiettyä aikaa, joka voi olla kuukautta pidempi. Takautuvassa televalvonnassa tulee harkita tarkoin aina se, kuinka pitkä aika on perusteltu juuri ky-

seessä olevan rikoksen selvittämiseksi. Takautuvaa televalvontaa ei voida käyttää tiedustelutyyppisesti epäillyn muiden mahdollisten rikosten tai muiden henkilöiden rikosten selvittämiseen.

Pykälän *4 momentin* mukaan televalvontaa koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä olisi mainittava 1) epäilty rikos ja sen tekoaika; 2) rikoksesta epäilty; 3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily perustuu; 4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella; 5) toimenpiteen kohteena oleva teleosoite tai telepäätelaite; sekä 6) televalvonnan rajoitukset ja ehdot. Vaatimukseen ja päätökseen sisällytettäviä tietoja on käsitelty edellä telekuuntelun yhteydessä. Niissä ei kuitenkaan tarvitsisi enää jatkossa mainita televalvonnan erityisiä edellytyksiä (erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle), koska tätä ei enää edellytettäisi televalvonnassa. Tätä kysymystä on käsitelty edellä 2 §:ää koskevissa perusteluissa. Suostumukseen perustuvassa televalvonnassa edellytettäisiin kuitenkin vastaavaa tuloksellisuusodotusta kuin ehdotetussa 6 §:ssä.

10 §. *Tukiasematietojen hankkiminen ja sen edellytykset*. Pykälän *1 momentissa* määriteltäisiin tukiasematietojen hankkiminen. Sillä tarkoitettaisiin tiedon hankkimista tietyn tukiaseman kautta telejärjestelmään kirjautuneista telepäätelaitteista ja teleosoitteista. Voimassa olevaan pakkokeinolakiin ei sisälly erillistä tukiasematietojen hankkimista koskevaa määritelmää. Pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:ssä säädetään kuitenkin matkaviestimien sijaintitiedon hankkimisesta, jota nyt ehdotettava momentti lähtökohtaisesti vastaisi. Toimivaltuuden nimeä ehdotetaan muutettavaksi, koska se kuvaisi nykyistä paremmin toimenpiteen luonnetta. Voimassa olevassa laissa käytetään matkaviestimen käsitettä, jota ehdotettu telepäätelaitteiden ja teleosoitteiden mainitseminen jonkin verran laajentaisi. Tätä kysymystä on käsitelty edellä televalvonnan yhteydessä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin tukiasematietojen hankkimisen edellytyksistä. Momentin mukaan esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa tukiasematietojen hankkimiseen rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana oletetun tekopaikan läheisyydessä sijaitsevasta tukiasemasta, kun on syytä epäillä 6 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettua rikosta. Lisäksi momentissa mainittaisiin, että erityisestä syystä lupa voitaisiin myöntää koskemaan muutakin rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellistä aikaa tai paikkaa.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:ssä matkaviestimien sijaintitiedon hankkiminen on sidottu ainoastaan rikoksen oletettuun tapahtuma-aikaan. Tämän lisäksi rikoksen selvittämisen kannalta muukin ajankohta voi olla tärkeä, mikä olisi vaatimuksessa kuitenkin kyettävä perustelemaan. Esimerkkinä voidaan mainita tehdyn henkirikoksen jälkeen tapahtuva ruumiin kätkeminen rikoksesta epäillyn toimesta eri aikana kuin milloin rikos on tehty ja eri paikassa kuin missä rikos on tehty. Tämän vuoksi ehdotettua tukiasematietojen hankkimista ehdotetaan laajennettavaksi. Edellytysten kytkeminen 6 §:ssä tarkoitettuun televalvontaan vastaisi voimassa olevaa 5 a luvun 3 a §:ää.

11 §. *Tukiasematietojen hankkimisesta päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi tukiasematietojen hankkimisesta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää tukiasematietojen hankkimisesta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Sääntely vastaisi ensimmäisen virkkeen osalta voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:ää. Pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä ei ole ollut kuitenkaan mahdollisuutta päättää kiiretilanteissa tukiasematietojen hankkimisesta. Tätä asiantilaa ehdotetaan muutettavaksi televalvontaa vastaavaksi. Tukiasematietojen hankkiminen merkitsee televalvontaa vähäisempää puuttumista luottamuksellisen viestinnän suojaan ja toimivaltuuden käyttöön liitettäisiin kuitenkin edellä mainituin tavoin tuomioistuimen kontrolli. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kiireellisissä tilanteissa tehdyllä päätöksellä saatujen tietojen hyödyntämistä rajoittaisi 57 §, jonka mukaan tuomioistuimen katsoessa, ettei edellytyksiä ole ollut, tulisi televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen, rikoksesta epäillyn teknisen seuranta ja teknisellä laitetarkkailu lopettaa ja pakkokeinon käytöllä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot heti hävittää.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että lupa tukiasematietojen hankkimiseen annetaan tietyksi päätöksentekohetkeä edeltäväksi ajanjaksoksi. Sääntely vastaisi asiallisesti voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 1 momenttia.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavista tiedoista. Tukiasematietojen hankkimista koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä olisi mainittava 1) epäilty rikos ja sen tekoaika; 2) rikosepäilyn perusteena olevat tosiseikat; 3) luvan tai päätöksen voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella; 4) tukiasema, jota päätös koskee; 5) tosiseikat, joiden perusteella tukiaseman alueen on syytä olettaa olevan rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellinen; sekä 6) tukiasematietojen hankkimisen rajoitukset ja ehdot.

Koska tukiasematietojen hankkimista ei ole sidottu erityisesti keneenkään rikoksesta epäiltyyn vaan rikoksen selvittämisen kannalta merkitykselliseen paikkaan ja ajankohtaan, riittäisi ainoastaan perusterikosta koskevien tosiseikkojen mainitseminen. Toisaalta vaatimuksessa ja päätöksessä tulisi perustella nykyistä tarkemmin pakkokeinon käytön edellytykset, mikä koskee ylipäänsä kaikkia ehdotettuja salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa. Lisäksi vaatimuksessa ja päätöksessä olisi perusteltava se, miksi rikoksen oletetusta tekoajasta poikkeava aika olisi merkityksellinen rikoksen selvittämisen kannalta tarkasteltuna sekä perusteet, joilla tietyn alueen voidaan olettaa olevan tärkeä.

Tarkkailu, peitelty tiedonhankinta ja tekninen tarkkailu

12 §. *Tarkkailu ja sen edellytykset.* Pakkokeinolaissa ei ole säädetty tarkkailusta, vaan se on katsottu tavanomaisen oikeuden nojalla sallituksi. Pykälä olisi siten pakkokeinolaissa uusi. Tarkkailua kuitenkin käytetään myös rikoksen selvittämisessä, joten on perusteltua säännellä sen käyttö myös tähän tarkoitukseen.

Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että tarkkailulla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön salaa kohdistuvaa, muuta kuin satunnaista, aistinvaraista tai tietoverkossa tapahtuvaa havaintojen tekemistä tiedonhankintatarkoituksessa.

Ehdotettu pakkokeinolain määritelmä vastaisi osittain voimassa olevan poliisilain 28 §:n 1 momentin 2 kohtaa. Kysymys on rikostutkinnan perustiedonhankintamenetelmästä. Siinä henkilöstä tehdään rikoksen selvittämistä edistäviä aistihavaintoja. Toimintaan kuuluu siis johonkin henkilöön kohdennettu tiedonhankintatarkoitus erotuksena valvonnasta. Toimenpiteelle on luonteenomaista myös havaintojen tekeminen salaa. Tämä voitaisiin toteuttaa myös siten, ettei tiedonhankinnan kohde havaitse olevansa havaintojen tekemisen kohteena, vaikka sinänsä tarkkailu toteutettaisiinkin täysin avoimesti esimerkiksi tunnuksellisesta poliisiautos-

ta. Kysymykseen tulisi siten sekä havaintojen tekeminen sinänsä salaa että niiden tekeminen tiedonhankintatarkoitus salaten.

Havaintojen tekeminen viittaisi tarkkailijan ja tarkkailtavan henkilön välisen vuorovaikutuksen passiivisuuteen. Tällöin vuorovaikutukseen, kuten keskusteluun, tiedonhankinnan kohteen kanssa tiedonhankintatarkoituksessa ei saa hakeutua aktiivisesti. Peitetoiminnassa tai ehdotetussa peitellyssä tiedonhankinnassa puolestaan toiminnan luonteeseen kuuluu aktiivinen vuorovaikutus tiedonhankinnan kohteen kanssa ja pyrkiminen tällaisiin tilanteisiin. Tämä ei kuitenkaan estäisi tarkkailussa vuorovaikutusta tiedonhankinnan kohteen kanssa esimerkiksi sellaisissa tilanteissa, joissa tarkkailun toteuttaja paljastuu tahattomasti. Tarkkailua voidaan siten toteuttaa tietyn etäisyyden päästä mutta myös lähietäisyydeltä esimerkiksi kahvilan viereisestä pöydästä. Tällöin tarkkailija voisi tarvittaessa pelastautua tilanteesta myös vuorovaikutuksen keinoin, käytännössä keskustelemalla tiedonhankinnan kohteen kanssa. Tällaisissa tilanteissa aloite vuorovaikutukseen tulisi kuitenkin tiedonhankinnan kohteen taholta.

Momentissa ei erikseen mainittaisi voimassa olevaan poliisilain määritelmään verrattuna henkilön toimintaa, vaan se sisältyisi määritelmällisesti henkilön tarkkailuun. Tästä johtuisi myös se, että esimerkiksi tietyn rakennuksen tai yleisen paikan tarkkailuun ei tarvittaisi toimivaltuutta. Selvyyden vuoksi määritelmässä mainittaisiin, että tarkkailu on mahdollista myös tietoverkossa. Tarkkailun toteuttaminen tietoverkossa tietokoneen välityksellä esimerkiksi katselemalla henkilön keskustelupalstalla käymää keskustelua ei olisi teknistä tarkkailua, vaikka tarkkailun toteuttamiseksi tietokoneen käyttö olisikin välttämätöntä. Kysymys olisi tähän toimintaympäristöön liittyvästä erityispiirteestä. Tietokonetta käytettäisiin näissä tilanteessa muiden käyttäjien tavoin.

Momentin mukaan satunnainen henkilön tarkkailu ei edellyttäisi toimivaltuuden käyttöä. Voimassa olevan poliisilain määritelmässä edellytetään tarkkailulta puolestaan jatkuvuutta tai toistuvuutta. Satunnaisuudella tarkoitettaisiin tässä yhteydessä ensinnäkin suunnittelemattomia tiedonhankintatilanteita. Esimerkkinä voidaan mainita se, että poliisimies torilla kävellessään kiinnittää huomiota henkilön käyttäytymiseen ja päättää tarkkailla tätä rikoksen selvittämiseksi. Kysymys olisi ennalta suunnittelemattomasta tilanteesta. Mikäli tarkkailutapahtuma olisi sitä vastoin ennalta suunniteltu, sitä ei pidettäisi satunnaisena. Tässä suhteessa ”jatkuvuuden” ja ”toistuvuuden” käsitteet ovat olleet tulkinnanvaraisia. Ensin mainitun käsitteen on katsottu tarkoittavan muutamien tuntien kestoa ja jälkimmäisen tätä aikaa lyhyempiä ajanjaksoja, jotka yhteenlaskettuna muodostaisivat muutamien tuntien keston. Käsitteitä on pidetty käytännössä epäselvinä.

Voimassa olevan oikeuden mukaisesti suunniteltu tarkkailutapahtuma saattaa käsittää esimerkiksi kymmenen minuutin tiedonhankinnan, mutta sitä ei pidetä tarkkailuna, koska jatkuvuuden tai toistuvuuden kriteerit eivät täyty. Ottamalla käyttöön satunnaisuuden käsite, myös tällaiset suunnitellut ja lyhytkestoiset tarkkailut saatettaisiin tarkkailutoimivaltuuden piiriin. Satunnaisuus sisältäisi myös jatkuvuuden ja toistuvuuden. Jatkuvuudella olisi jatkossa kuitenkin nykyistä merkitystä huomattavasti lyhyempi kesto, kysymys voisi olla enintään muutaman kymmenen minuutin mittaisesta ajanjaksosta. Toistuvuuden osalta kysymys ei olisi enää satunnaisesta eli toimivaltuuden käytön ulkopuolelle jäävästä tarkkailusta, jos tarkkailu toistettaisiin muutaman kerran, vaikka niiden yhteenlaskettu kesto ei ylittäisikään mainittua muutaman kymmenen minuutin ajanjaksoa.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että tarkkailussa saadaan käyttää välittömien aistihavaintojen tukena kiikaria tai muuta vastaavaa sisäasiainministeriön asetuksella säädettyä teknistä laitetta sekä ottaa yksittäisiä kuvia.

Tällä muutettaisiin voimassa olevaa oikeutta siten, että rajoitetusti myös muiden kuin henkilökohtaisten aisteja parantavien apuvälineiden, kuten silmälasien ja kuulolaitteen, käyttö olisi sallittua havaintojen tukena. Muun muassa valonvahvistimen tai muun pimeänäkölaitteen taikka lämpökameran käyttö tarkkailussa ei sen sijaan olisi sallittua. Ne eivät enää vain tue aistihavaintoja, vaan muuttavat ratkaisevasti toimenpiteen luonnetta. Laissa mainitun kiikarin ja yksittäisten kuvien ottamisen lisäksi muut tarkkailussa sallitut tekniset laitteet määriteltäisiin tarkemmin sisäasiainministeriön asetuksella. Tällä mahdollistettaisiin selkeä rajanveto tekniseen tarkkailuun. Videokuvaus ei luonnollisesti olisi laissa tarkoitettua yksittäisten kuvien ottamista. Lyhytkestoisinakin toimenpiteinä tarkkailu teknisillä apuvälineillä saattaisi täyttää rikoslain 24 luvun 5 §:ssä tarkoitetun salakuuntelun tai 24 luvun 6 §:ssä säädetyn salakatselun tunnusmerkistön. Koska satunnainen tarkkailu olisi sallittua ilman nimenomaista toimivaltuutta, myös tällaisissa tilanteissa olisi sallittua käyttää muutoin tarkkailussa sallittuja teknisiä apuvälineitä.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että esitutkintavirkamies saa tarkkailla asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella olevaa tai tietoverkossa toimivaa henkilöä, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä rikoksesta. Lisäksi momentissa todettaisiin, että muuta kuin rikoksesta epäiltyä ei saa tarkkailla jatkuvasti tai toistuvasti. Rajaus olisi lainsäädännössä uusi ja sitä käytettäisiin myös teknisessä tarkkailussa. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että voimassa olevan poliisilain 30 §:n 1 momentin mukaan tarkkailua voidaan kohdistaa muualla kuin asunnossa olevaan henkilöön.

Asumista on vaikea tarkoin määritellä. Satunnainen yöpyminen esimerkiksi omakotitalon ulkovarastossa tai varastohallissa, ei muodostaisi vielä asumisen kaltaista oleskelun pysyvyyttä ja laatua. Sen sijaan hotellihuoneeseen majoittuminen rinnastettaisiin asumiseen. ”Asumiseen käytettävällä” tarkoitettaisiin tilan tosiasiallista käyttöä tarkkailuhetkellä. Mikäli tila olisi asumiseen tarkoitettu, kuten kerrostalon asuinhuoneisto, mutta sitä käytettäisiin tosiasiallisesti esimerkiksi toimistona tai varastona, kysymys ei olisi asumiseen käytettävästä tilasta. Mikäli esitutkintaviranomaisella olisi tietoa siitä, että rikoksesta epäillyt tapaavat hotellihuoneessa ainoastaan esimerkiksi kaupan tekemiseksi anastetusta omaisuudesta, hotellihuonetta ei käytettäisi tällöin asumiseen. Sama koskee esimerkiksi kesämökin käyttöä edellä mainitulla tavalla.

Toisaalta vaikka tilaa ei olisi tarkoitettu asumiseen, mutta sitä siihen tarkoitukseen tosiasiallisesti käytetään, olisi kysymys asumiseen käytettävästä tilasta. Edellytyksenä olisi kuitenkin, että tila on rikoslain 24 luvun 11 §:ssä mainitulla tavalla asumiseen tarkoitettu ja kotirauhan suojaama. Teollisuusalueella sijaitsevaa varastohallia ei siten suojaisi se, että tilaa tosiasiallisesti käytetään asumiseen.

Rikoslain 24 luvun 11 §:n mukaan kotirauhan suojaamia paikkoja ovat asunnot, loma-asunnot ja muut asumiseen tarkoitetut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat, asuntovaunut ja asuttavat alukset, sekä asuintalojen porraskäytävät ja asukkaiden yksityisaluetta olevat pihat niihin välittömästi liittyvine rakennuksineen. Säännös suojaa kotia ja sen välitöntä ympäristöä. Asunnolla tarkoitetaan muun muassa kerros- ja rivitalohuoneistoja sekä omakotitaloja ja niiden osia. Suojan piiriin kuuluvat myös kesämökit ja muut loma-asunnot. Myös muut asumiseen tarkoi-

tetut tilat, kuten hotellihuoneet, teltat ja asuntovaunut, voidaan lukea suojan piiriin, vaikka niitä käytettäisiin vain satunnaisesti asumiseen.

Kulkuvälineistä suojan piiriin kuuluvat asuntoautot ja esimerkiksi ajoneuvoyhdistelmien vetoautot, joissa on nukkumiseen tarkoitettu osa. Lisäksi veneet ja laivat, joissa voidaan yöpyä, voivat kuulua 11 §:ssä tarkoitetun suojan piiriin. Vaikka asuintalon porraskäytävä kuuluukin kotirauhan suojan piiriin, se ei olisi kuitenkaan ehdotuksen mukainen asumiseen käytettävä kotirauhan suojaama tila. Sama koskee muuten kotirauhan suojaamia pihoja, omakotitalojen ja kesämökkien tontteja, koska kysymys ei olisi tilasta, jolla tarkoitettaisiin yleisestä tai yksityisestä paikasta jollakin tavalla rakenteellisesti erotettua aluetta. Kysymys olisi siis tavallisesti seinillä ja katolla rajatusta suljettavissa olevasta tilasta. Myöskään kotirauhan piirin ulkopuolella olevat aitat, autotallit, saunat, maatalousrakennukset ja varastorakennukset eivät olisi tässä tarkoitettuja kotirauhan suojaamia tiloja.

Ehdotus korostaisi esitutkintaviranomaisen selonottovelvollisuutta. Jos tila olisi asumiseen tarkoitettu, vallitsisi siten eräänlainen lähtökohtaolettama myös siitä, että tila on samalla asumiseen käytettävä. Tämä lähtökohta voitaisiin kumota vastakkaista asiantilaa koskevalla selvityksellä. Vastaavasti, jos tilaa ei ole tarkoitettu asumiseen, vallitsisi samankaltainen lähtökohtaolettama, joka voisi niin ikään kumoutua. Jos siis esitutkintavirkamies haluaisi tarkkailla asunnossa olevaa henkilöä, olisi viranomaisen kyettävä selvittämään se, ettei kysymys ole tosiasiallisesti asumiseen käytettävästä tilasta tarkkailuhetkellä, koska tila on kuitenkin asumiseen tarkoitettu.

Muun kuin rikoksesta epäillyn tarkkailu ei olisi sallittua, jos kysymys olisi jatkuvasta tai toistuvasta toimenpiteestä. Muihin kuin rikoksesta epäiltyihin kohdistuva tarkkailu sallittaisiin siten hyvin lyhytkestoisena ja enintään muutamana kertana lähinnä siitä syystä, että oikean tarkkailukohteen varmistamiseksi käytännössä joudutaan kohdistamaan havaintojen tekemistä myös muihin ihmisiin. Tällaiset toimenpiteet olisivat kuitenkin edellä esitetyllä tavalla nykyistä rajoitetumpia, jolloin kenenkään perus- ja ihmisoikeuksiin ei puututtaisi merkittävästi. Tällaisilla lyhytkestoisilla ja yksittäisillä toimenpiteillä voitaisiin myös varmistua henkilöiden välisen yhteyden vuoksi siitä, että tarkkailun kohde voi oleskella tietyssä tilassa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa tiedetään tietyn henkilön toimittavan pakoilua varten varoja esitutkintaa karttavalle rikoksesta epäillylle. Häntä voitaisiin siten seurata piilopaikkaan epäillyn tavoittamiseksi esitutkintaan. Toimenpidettä rajoittaisi kuitenkin mainittu nykyistä rajoitetumpi kesto ja toistokertojen määrä.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin, että teknisellä laitteella tai kuvaamalla toteutettavaa tarkkailua ei saa kohdistaa rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan piiriin. Rajoitus olisi ilman teknisiä apuvälineitä toteutettavaa tarkkailua laajempi, jolloin suojan piiriin tulisivat muun muassa piha-alueet. Teknisillä apuvälineillä toteutettava kotirauhan piiriin kohdistuva tarkkailu olisi kiellettyä myös lyhytaikaisena tai suunnittelemattomana toimenpiteenä.

13 §. *Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset.* Pykälä olisi uusi. Siinä säädettäisiin tiedonhankinnasta, jossa on peitetoiminnan piirteitä, mutta joka olisi hyvin lyhytaikaista ja jossa ei muodostettaisi samanlaista luottamussuhdetta kohdehenkilön kanssa kuin peitetoiminnassa.

Pykälän *1 momentin* mukaan peitellyllä tiedonhankinnalla tarkoitettaisiin tiettyyn henkilöön kohdistuvaa hetkellisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään harhauttavia tai peiteltyjä tietoja.

Maininnalla tiettyyn henkilöön kohdistuvasta tiedonhankinnasta tarkoitettaisiin, että toimenpide voi kohdistua muuhunkin henkilöön kuin rikoksesta epäiltyyn. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa rikollisryhmä tilaa taksin, jota tosiasiallisesti kuljettaa poliisimies, ja rikoksesta epäilty on ryhmän mukana.

Lisäksi toimivaltuuden piiriin kuuluisi esimerkiksi tietyn rikoksesta epäillylle tarkoitetun lähetyksen toimittaminen tiettyyn osoitteeseen lähettinä esiintyen. Tällaisissa tilanteissa on mahdollista, että lähetyksen ottaa vastaan muu kuin rikoksesta epäilty. Peitelty tiedonhankinta olisi sallittua ainoastaan lyhytkestoisena ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvana tiedonhankintatapahtumana, mitä kuvattaisiin ilmaisulla ”hetkellinen”.

Tarkkaa aikarajaa kestolle ei voida kuitenkaan antaa, koska vuorovaikutuksen toinen osapuoli voi omilla toimillaan pitkittää tilannetta, vaikka tiedonhankinnan tavoite olisikin jo saavutettu. Epäluonteva irtautuminen tilanteesta voisi myös paljastaa tiedonhankinnan.

Erotuksena tarkkailusta toimivaltuuden käytölle olisi luonteenomaista nimenomaan pyrkimys henkilökohtaiseen tapaamiseen tai muuhun kontaktiin tiedonhankinnan kohteen kanssa, mutta ei kuitenkaan vastaavanlaiseen pitkäaikaiseen kanssakäymiseen ja erityiseen luottamussuhteen muodostamiseen kuin peitetoiminnassa. Toimivaltuudessa ei siten olisi kysymys soluttautumisesta, eikä toimivaltuutta saisi käyttää peitetoimintaa koskevan sääntelyn kiertämiseksi. Sillä ei olisi muutenkaan tarkoitus korvata peitetoimintaa koskevaa sääntelyä. Soluttautumiseen liittyen peitetoiminnalle luonteenomaista olisi myös luottamuksen hankkiminen, jota puolestaan peitellyssä tiedonhankinnassa ei olisi. Peitetoiminnan käynnistäminen on kuitenkin liian raskas menettely tällaista lyhytkestoista yksittäistä tiedonhankintatapahtumaa varten. Tällaiset tilanteet saattavat muodostua lisäksi yllättäen, eikä tilaisuus välttämättä toistu.

Toiminnan luonteeseen kuuluisi lisäksi ainoastaan harhauttavien tai peiteltyjen tietojen käyttäminen. Esimerkkinä voidaan mainita kuljetustoimintaa harjoittavan yhtiön haalareiden ja nimikyltin käyttäminen. Tällaista suojausta voitaisiin käyttää ainoastaan poliisimiehen tehtävän salaamiseksi, toisin sanoen tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi. Väärien, harhauttavien tai peiteltyjen rekisterimerkintöjen tai väärien asiakirjojen käyttäminen ei puolestaan olisi mahdollista.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että poliisi saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Näyttökynnys toimivaltuuden käytölle olisi matala. Perusterikokset vastaisivat lähtökohtaisesti valeostotasoa.

14 §. *Peitellystä tiedonhankinnasta päättäminen.* Pykälä olisi uusi. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää peitellystä tiedonhankinnasta.

Päätöksentekotaso vastaisi valeostoa. Peitellyn tiedonhankinnan osalta kuitenkin edellytettäisiin, että siitä päättävän pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulee olla koulutettu nimenomaan salaisen tiedonhankinnan käyttöön. Tämän toimivaltuuden käytössä olisi erityisen tärkeä tiedostaa peitellyn tiedonhankinnan ja peitetoiminnan raja, jotta toimivaltuutta ei käytettäisi siten, että kysymys olisi tosiasiallisesti peitetoiminnasta.

Pykälän *2 momentin* mukaan päätös peitellystä tiedonhankinnasta olisi tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä olisi mainittava 1) toimenpide ja sen tavoite riittävästi yksilöitynä; 2) peitellyn tiedonhankinnan toteuttava poliisiyksikkö ja siitä vastaava poliisimies; 3) epäilty rikos; 4) peitellyn tiedonhankinnan kohteena oleva henkilö; 5) tosiseikat, joihin rikosepäily perustuu; 6) toimenpiteen suunniteltu toteuttamisajankohta; sekä 7) peitellyn tiedonhankinnan rajoitukset ja ehdot.

Toimenpiteellä tarkoitettaisiin esimerkiksi sitä, että kysymyksessä on lähetyksen toimittaminen tiettyyn osoitteeseen, ja tavoitteella sen selvittämistä, kuka lähetyksen ottaa vastaan. Toimivaltuuden käytön osalta edellytettäisiin erikseen siitä vastaavan poliisimiehen nimeämistä, jonka tehtävänä olisi huolehtia muun muassa siitä, ettei toiminnassa ole tosiasiallisesti kysymys peitetoiminnasta. Päätöksessä olisi mainittava myös selvitettävänä oleva rikos, mutta rikoksesta epäillyn mainitsemista ei edellytettäisi. Päätöksessä tulisi mainita ainoastaan tiedonhankinnan kohteena oleva henkilö, joka voisi tosiasiallisesti olla myös toistaiseksi poliisille tuntematon. Kuten muidenkin pakkokeinojen osalta, rikosepäilyn perustavat tosiseikat tulisi kuvata päätöksessä niin, että ulkopuolinen tarkastelija voi vakuuttua pakkokeinon käytön edellytysten olemassa olosta. Erotuksena esimerkiksi telekuuntelusta, peitellyssä tiedonhankinnassa ei edellytettäisi alkamis- ja päättymisajankohdan määrittelyä kellonaikatarkkuudella, koska kysymys on pikemminkin yksittäisen toimenpiteen suorittamisesta sopivana ajankohtana. Peitellyn tiedonhankinnan osalta päätöksentekijä voisi asettaa rajoituksia ja ehtoja, kuten muissakin salaisissa pakkokeinoissa ja salaisessa tiedonhankinnassa. Nämä rajoitukset voisivat johtua esimerkiksi suhteellisuusperiaatteesta sekä tarkoituksenmukaisuus-, oikeusturva- ja työturvallisuussyistä. Peitetoiminnan ja valeoston osalta nimenomaisesti mainittaisiin tiedonhankinnan suorittamisesta asunnossa. Peiteltyä tiedonhankintaa ei olisi kuitenkaan mahdollista toteuttaa asunnossa edes silloin, kun asuntoon meneminen tapahtuisi asunnonhaltijan myötävaikutuksella. Asunnossa tapahtuvana peiteltynä tiedonhankintana ei kuitenkaan pidettäisi vielä sitä, että lähetyksen vastaanottaja pyytää lähetystä kuitatessaan lähettinä esiintyvän poliisimiehen odottamaan esimerkiksi asuntonsa eteisessä.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että päätöstä olisi olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. On mahdollista, että rikosepäily täsmentyy toimenpiteen toteuttamista odottaessa sellaiseen tekoon, jonka selvittämisessä toimivaltuutta ei ylipäänsä voida käyttää. Myös muu olosuhteiden muuttuminen voi aiheuttaa päätöksen tarkistamisen. Momentti velvoittaisi toimenpiteen suorittajien, siitä vastaavan poliisimiehen ja päätöksentekijän seuraamaan erityisesti edellytysten olemassaoloa ja tiedonhankinnan tarpeellisuutta, jos tiedonhankinnan toteuttaminen ja päätöksentekohetki eroavat ajallisesti kovin paljon toisistaan.

15 §. *Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset.* Pykälän *1 momentissa* määriteltäisiin tekninen kuuntelu. Sillä tarkoitettaisiin rikoksesta epäillyn sellaisen keskustelun tai viestin, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu, kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä salaa teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla keskustelun tai viestin sisällön tai sen osapuolten taikka epäillyn toiminnan selvittämiseksi.

Teknisen kuuntelun määritelmä vastaisi pääpiirteittäin voimassa olevaa oikeutta. Määritelmässä mainittaisiin voimassa olevasta pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 a kohdasta poiketen se, että teknisen kuuntelun tarkoituksena on rikoksesta epäillyn keskustelun tai viestin kuuntelu. Tällä on tarkoitus korostaa sitä, että kuten muidenkin pakkokeinojen käytössä tarkoituksena on hankkia tietoa rikoksesta epäillystä, ei muista henkilöistä, vaikka joissakin tilanteissa muut henkilöt tulevat väistämättä tosiasiallisesti pakkokeinon kohteeksi. Tämä korostuisi erityisesti erilaisiin tiloihin ja paikkoihin kohdistuvissa kuunteluissa, joissa epäillyn

voidaan kuitenkin olettaa oleskelevan. Mikäli tällöin havaitaan, että rikoksesta epäilty poistuu muuten kuin hetkellisesti tilasta, kuuntelu olisi keskeytettävä, tai mikäli kysymys ei olisi reaaliaikaisesta kuuntelusta, tiedot tulisi poistaa jälkikäteen tallenteelta. Myös tietoa koskevat muistiinpanot tulisi näissä tilanteissa hävittää. Menettelystä säädettäisiin 56 §:ssä.

Toisaalta sen havaitseminen, että epäilty palaa takaisin tilaan, voi olla käytännössä mahdotonta ilman, että kuuntelu pidetään käynnissä koko ajan. Jos rikoksesta epäilty poistuu hetkellisesti tilasta, kuuntelua ei kuitenkaan tarvitsisi keskeyttää. Käytännössä kuuntelun keskeyttämisen ja uudelleen käynnistämisen sijaan joudutaan turvautumaan jälkikäteiseen tietojen hyödyntämisarviointiin. Poikkeuksista tiedon säilyttämiseen ja muuhun käyttöön säädettäisiin 54 - 56 §:ssä. Vaikka määritelmässä olisi nimenomaisesti mainittu teknisen kuuntelun kohdistuminen rikoksesta epäiltyyn, voisi toimenpide luonnollisesti kohdistua myös toistaiseksi tuntemattomaan henkilöön. Keskustelun ja viestin voimassa olevaa merkitystä ei ehdoteta muutettavaksi.

Momentissa mainittaisiin kuuntelun ja tallentamisen ohella myös muunlainen käsittely sekä tekniikkaneutraalisti teknisen laitteen ohella myös erilaiset menetelmät ja ohjelmistot. Viimeksi mainittujen osalta tekninen kuuntelu voitaisiin toteuttaa esimerkiksi jotakin tiedonhankinnan kohteen hallinnassa olevaa ominaisuutta hyödyntäen pelkästään ohjelmistoperusteisin keinoin. Voimassa olevassa pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:ssä ja 4 §:ssä ei ole säädetty teknisen kuuntelun tavoitteesta. Ehdotetussa määritelmäsäännöksessä mainittaisiin nimenomaisesti, että teknisen kuuntelun tavoitteena on keskustelun tai viestin sisällön selvittäminen. Varsinaisen merkityssisällön selvittämisen lisäksi tavoitteena voi olla keskustelun tai viestinnän osapuolten tunnistaminen sekä epäillyn toiminnan selvittäminen muuten. Viimeksi mainitulla tarkoitettaisiin esimerkiksi tilannetta, jossa teknisellä kuuntelulla pyritään selvittämään laittomasti hallussa pidetyn aineen kätköpaikka teollisuushallissa epäillyn liikkumisen aiheuttamien äänien perusteella.

Pykälän *2 momentin* mukaan esitutkintaviranomainen saisi kohdistaa teknistä kuuntelua asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisten tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Kuuntelu voitaisiin toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai paikkaan, jossa epäillyn voidaan todennäköisesti olettaa oleskelevan tai käyvän ja jossa kuuntelulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja.

Voimassa olevaan pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:ään verrattuna mainittu rajaus teknisen kuuntelun kohdistamisesta asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn rajoittaisi teknisen kuuntelun kohdistamista kotirauhan suojan piiriin. Merkitystä ei olisi sillä, toteutettaisiinko tekninen kuuntelu asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevalla laitteella tai sisälle asennettavalla välineellä. Vastaavasti asuntokuunteluksi katsottavan teknisen kuuntelun ala laajenisi ehdotetun 16 §:n mukaisesti. Voimassa olevan oikeuden mukaan tekninen kuuntelu on asuntokuuntelua lukuun ottamatta mahdollista vakituiseen asumiseen tarkoitetun tilan ulkopuolella. Nyt ehdotetun ilmauksen soveltamisalaa on selostettu edellä 12 §:ää koskevan säännösehdotuksen yhteydessä.

Tekninen kuuntelu voitaisiin momentin nojalla kohdistaa ensinnäkin välittömästi edellä mainittujen tilojen ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn. Tämä voisi olla jossakin muussa kuin mainitussa asumiseen käytettävässä kotirauhan suojaamassa tilassa taikka yleisellä tai

yksityisellä paikalla. Momentin mukaisissa tilanteissa esitutkintaviranomainen voisi esimerkiksi kuunnella suuntaavalla mikrofonilla asunnostaan ulos tulevan epäillyn matkapuhelimessa käymää keskustelua ja jatkaa kuuntelua tämän liikkuessa yleisellä paikalla ja siirtyessään kahvilaan. Se, että teknistä kuuntelua saisi kohdistaa myös viranomaisten tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn, vastaisi pääosin voimassa olevaa oikeutta. Säännöksen sanamuotoa on ainoastaan tarkistettu ajanmukaiseksi.

Vapautensa menettäneen kuuntelun osalta ei enää kuitenkaan edellytettäisi sitä, että hänen tulisi olla sellissä tai muussa vankien käytössä olevassa laitoksen tilassa. Tämän edellytyksen mainitseminen on tarpeetonta, koska käytännössä vapautensa menettänyttä voidaan tosiasiallisesti kuunnella ainoastaan niissä tiloissa, joissa hänellä on lupa käydä tai oleskella. Tekninen kuuntelu ei ehdotetun säännöksen mukaan olisi vapautensa menettäneen osalta vapaampaa kuin nykyisin, vaan edellytyksenä olisi jatkossakin, että häntä voidaan epäillä tietystä jäljempänä mainitusta rikoksesta.

Selvyyden vuoksi momentissa säädettäisiin erikseen tilaan tai paikkaan kohdistuvasta kuuntelusta. Kuuntelu voitaisiin toteuttaa kohdistamalla se tosiasiallisesti tilaan tai paikkaan, jossa tekninen kuuntelu on ylipäänsä sallittua. Kysymys olisi siten niin sanotusta tilakuuntelusta. Yleisperusteluissa esille tuodusta eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisukäytännöstä ilmenee, että teknisen kuuntelun kohdistaminen tilaan on ollut voimassa olevan lain epäselvää. Tämä asiantila korjattaisiin nimenomaisella säännökseen otettavalla maininnalla kuuntelun kohdistumisesta tilaan tai paikkaan.

Ehdotetun sääntelyn tarkoittamissa tilanteissa esitutkintaviranomainen ei voi toteuttaa teknistä kuuntelua esimerkiksi paljastumisriskin vuoksi jatkuvana seurantatoimenpiteenä, vaan ainoastaan tietyissä rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellisissä tiloissa ja paikoissa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa epäilty siirtyy yleiseltä paikalta varastotilaan. Esitutkintaviranomainen ei voi paljastumatta seurata epäiltyä kyseiseen tilaan, vaan tekninen kuuntelu on toteutettava muulla tavoin. Käytännössä kyseinen tila on varustettava kuuntelulaitteilla ennakkoon.

Edellytykseksi asetettaisiin myös varsin korkea näyttökynnys (todennäköisyys) sen suhteen, että rikoksesta epäilty oleskelee tai käy kyseisessä tilassa tai paikassa. Henkilön ja tilan välinen yhteys olisi heikoimmillaan silloin, kun tämä vain käy siellä, esimerkiksi tuomassa tilaan huumausaine-erän toiselle rikoksesta epäillylle. Oleskelulla tarkoitettaisiin pelkkää käymistä pidempiaikaista viipymistä kyseisessä paikassa tai tilassa, mutta ei kuitenkaan vielä asumisen kaltaista pysyvyyttä. Näin ollen rikoksesta epäillyn ja tilan ja paikan välinen liityntä voi olla varsin heikko oleskelun keston osalta, mutta todennäköisyyttä edellytettäisiin siitä, että henkilö tulee käymään tai oleskelemaan kyseisessä paikassa tai tilassa. Lisäksi edellytettäisiin tekniseltä kuuntelulta tuloksellisuutta. Kuuntelulla tässä tilassa tai paikassa tulisi voida perustellusti olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja.

Tilakuuntelussa on mahdollista, että tosiasiallisesti myös muut henkilöt kuin rikoksesta epäilty tulevat teknisen kuuntelun kohteeksi. Se on mahdollista myös silloin, kun epäiltyä kuunnellaan suuntaavalla mikrofonilla. Tällaisilta tilanteilta ei voida kokonaan välttyä. Tämän vuoksi korostuisi 1 momentissa mainittu velvoite kohdistaa tekninen kuuntelu vain rikoksesta epäiltyyn, mikäli se on mahdollista. Kun rikoksesta epäilty ei ole esimerkiksi tilassa, ei teknistä kuuntelua saisi käyttää tai vähintäänkin tallenteet tulisi jälkikäteen tältä osin hävittää.

Käytännössä aina ei ole kuitenkaan mahdollista varmistua siitä, että rikoksesta epäilty ei tosiasiallisesti ole tilassa, ja toisaalta siitä, että tämä on palannut tilaan takaisin, koska kuuntelulaite ei olisi tällöin toiminnassa. Lisäksi epäillyn pysyessä pitkään vaiti saattaa herätä kysymys siitä, onko epäilty vielä tilassa. Käytännössä teknisen kuuntelun toteuttamisessa tulee vastaan useita tämän kaltaisia ongelmia. Velvoite keskeyttää kuuntelu koskisikin niitä tilanteita, joissa esitutkintaviranomaisella on epäillyn poistumisesta tilasta tieto. Tässä tapauksessa kuuntelun keskeyttäminen tai tallenteiden ja muistiinpanojen hävittäminen ei koskisi kuitenkaan niitä tilanteita, joissa epäilty poistuu tilasta hetkellisesti. Tätä kysymystä on käsitelty edellä.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin teknisen kuuntelun perusterikoksista. Edellytyksenä olisi, että kuuntelun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta; 2) huumausainerikoksesta tai 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta. Perusterikosluettelo vastaisi eräitä teknisiä tarkistuksia lukuun ottamatta voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n 1 momenttia.

16 §. *Asuntokuuntelu ja sen edellytykset.* Pykälässä säädettäisiin asuntokuuntelusta ja sen käytön edellytyksistä. Voimassa olevassa oikeudessa asuntokuuntelun käytön edellytykset sisältyvät pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:ään. Asuntokuuntelu olisi edelleenkin osa teknistä kuuntelua, vaikka siitä säädettäisiin erillisessä pykälässä.

Pykälän mukaan esitutkintaviranomaiselle voitaisiin myöntää lupa kohdistaa teknistä kuuntelua asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan, jossa rikoksesta epäilty todennäköisesti oleskelee (asuntokuuntelu). Edellytyksenä olisi lisäksi, että häntä on syytä epäillä 1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kemiallisen aseen kiellon rikkomisesta, biologisen aseen kiellon rikkomisesta; 2) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisesta, sotaan yllyttämisestä, maanpetoksesta, törkeästä maanpetoksesta, vakoilusta, törkeästä vakoilusta; 3) valtiopetoksesta, törkeästä valtiopetoksesta; 4) törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä; 5) taposta, murhasta, surmasta; 6) törkeästä ihmiskaupasta; 7) törkeästä ryöstöstä; 8) törkeästä tuhotyöstä, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähderikoksesta, kaappauksesta; 9) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2-7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitetusta terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta, terroristiryhmän johtamisesta, terroristiryhmän toiminnan edistämisestä, koulutuksen antamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, värväyksestä terrorismirikoksen tekemiseen, terrorismin rahoittamisesta; taikka 10) törkeästä huumausainerikoksesta. Perusterikosluetteloon lisättäisiin yleisperustelussa mainituista syistä koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten ja värväys terrorismirikoksen tekemiseen.

Asuntokuuntelun ala laajenisi ehdotetun ilmauksen (asumiseen käytettävä rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettu kotirauhan suojaama tila) johdosta voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:ään verrattuna. Voimassa olevassa oikeudessa asuntokuuntelussa on kysymys teknisestä kuuntelusta, joka kohdistetaan vakituiseen asumiseen tarkoitettuun tilaan. Näin ollen asuntokuuntelulle asetetut tiukemmat edellytykset sekä erityinen päätöksentekomenettely julkisen asiamiehen instituutio mukaan luettuna tulisivat tosiasiallisesti sovellettaviksi nykyistä laajemmin. Laajennukseen liittyvän ilmauksen sisältöä on selostettu edellä 12 §:ää koskevan ehdotuksen yhteydessä.

Asuntokuuntelussakaan merkitystä ei olisi sillä, sijoitetaanko tai asennetaanko tekniseen kuunteluun käytettävä laite tilaan vai toteutetaanko tekninen kuuntelu asunnon ulkopuolelta käsin. Kysymys olisi aina asuntokuuntelusta, jos se kohdistuisi puheena olevaan tilaan. Sama koskisi myös muita vastaavankaltaisia ilmauksia kuten edellä käsiteltyä 15 §:n 2 momenttia. Senkin mukaan tekninen kuuntelu kohdistettaisiin tilaan, jossa epäillyn voidaan todennäköisesti olettaa käyvän tai oleskelevan.

Vaikka asuntokuuntelun edellytyksissä ei enää erikseen mainittaisi siitä, että rikoksen selvittämisen tulisi olla olennaisesti vaikeampaa tai mahdotonta käyttämällä rikoksesta epäillyn tai muiden oikeuksiin vähemmän puuttuvia pakkokeinoja, sisältyisi mainittu edellytys ehdotetun 2 §:n mukaiseen välttämättömyyteen.

Asuntokuuntelulle asetettaisiin myös voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:n mukainen vaatimus rikoksesta epäillyn todennäköisestä oleskelusta kyseisessä tilassa. Kysymys olisi päätöksentekoa koskevasta edellytyksestä. Sama koskisi edellä käsiteltyä tilaan tai paikkaan kohdistuvaa teknistä kuuntelua. Lupaa myönnettäessä olisi siis kyettävä varmistumaan siitä, että rikoksesta epäillyllä ja kuuntelun kohteeksi vaadittavalla tilalla on riittävän vahva yhteys. Näin ollen rikoksesta epäillyn pelkkä yksittäinen lyhytaikainen käyminen toisen asunnossa ei mahdollistaisi vielä asuntokuuntelun käyttöä. Mikäli esimerkiksi tiedettäisiin, että huumausaine-erän myyjänä toimiva rikoksesta epäilty tosiasiallisesti käyttäisi hotellihuonettaan huumausaine-erää koskevan kaupan tekemisen lisäksi majoittumiseen, olisi hotellihuoneen tekninen kuuntelu mahdollista vain asuntokuuntelua koskevin edellytyksin erotuksena muusta teknisestä kuuntelusta. Huumausaine-erän ostajan tekninen kuuntelu ei puolestaan olisi mahdollista asuntokuunteluna, jos tiedettäisiin, että ostaja vain käy toisen henkilön asunnossa tekemässä kaupan ja poistuu sitten sieltä. Kysymys ei olisi laissa tarkoitetusta oleskelusta. Vastaavasti pelkkä oletus oleskelusta ei olisi riittävää, vaan tältä osin näyttökynnyksenä käytettäisiin todennäköisyyttä.

Teknisen kuuntelun toteuttamisvaiheessa olisi puolestaan tärkeä pyrkiä varmistumaan siitä, että rikoksesta epäilty tosiasiallisesti oleskelee asunnossa. Menettelyä niissä tapauksissa, joissa epäilty poistuu hetkellisesti tai muutoin asunnosta, on käsitelty tarkemmin edellä. Koska asuntokuuntelu olisi edelleen teknistä kuuntelua, koskisi teknisen kuuntelun yhteydessä käsitelty tuloksellisuusodotus myös asuntokuuntelua, vaikka tästä ei erikseen mainittaisi asuntokuuntelua koskevassa pykälässä.

17 §. *Teknisestä kuuntelusta päättäminen*. Pykälässä säädettäisiin teknisestä kuuntelusta päättämisestä mukaan luettuna asuntokuuntelu.

Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi asuntokuuntelusta ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisestä kuuntelusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Tämä vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:ssä säädettyä.

Säännöksessä teknistä kuuntelua koskevaa päätöksentekoa selkeytettäisiin siten, etteivät poliisiyksiköiden päälliköt ja muut pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 3 momentissa mainitut henkilöt enää päättäisi teknisestä kuuntelusta. Sama koskisi myös pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 4 momentissa tarkoitettua tutkinnanjohtajan päätöstä. Koska tekninen kuuntelu voi kohdistua myös sivullisten oikeuksiin ja sillä voidaan puuttua merkittävästi myös rikoksesta epäillyn oikeuksiin, on perusteltua, että päätöksentekijänä on vähintään pidättämiseen oikeutettu virkamies. Jäljempänä 24 §:ää koskevan ehdotuksen yhteydessä esitetyllä tavalla tuomioistuimen

päätöstä ei jatkossa edellytettäisi kuuntelu- tai katselulaitteen sijoittamiselle kulkuneuvoon tai tilaan, jossa epäilty oleskelee. Laitetta ei saisi kuitenkaan sijoittaa asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan, jollei tuomioistuin ole päättänyt pakkokeinosta.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä kuuntelusta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tältä osin viitataan edellä 1 momentin yhteydessä esitettyyn. Koska virallinen syyttäjä on pidättämiseen oikeutettu virkamies, syyttäjää ei erikseen tarvitsisi mainita päätöksentekoa koskevassa säännöksessä. Mahdollisuus päättää pakkokeinoista on tarpeen muun muassa silloin, kun syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana poliisimiehen tekemäksi epäillyssä rikoksessa.

Pykälän *3 momentin* mukaan teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Sääntely vastaisi voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 2 momenttia.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin teknistä kuuntelua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavista tiedoista. Siinä olisi mainittava voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 2 momentissa esitettyä huomattavasti tarkemmin ja kattavammin tietoja. Niitä olisivat 1) epäilty rikos ja sen tekoaika; 2) rikoksesta epäilty; 3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily ja teknisen kuuntelun erityiset edellytykset perustuvat; 4) luvan tai päätöksen voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella; 5) tila tai paikka, johon kuuntelu kohdistuu; 6) tosiseikat, joiden perusteella rikoksesta epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti käyvän tai oleskelevan tässä paikassa tai tilassa; sekä 7) teknisen kuuntelun rajoitukset ja ehdot. Teknisen kuuntelun edellytyksissä mainittu tuloksellisuusodotus tulisi arvioida osana teknisen kuuntelun erityisiä edellytyksiä. Päätöksessä mainittavien tietojen laajennuksen ja tarkennuksen osalta viitataan edellä esitettyyn pyrkimykseen vaatimusten ja päätösten laadun parantamiseksi.

Koska asuntokuuntelun ala laventuisi koskemaan esimerkiksi hotellihuoneita, voitaisiin päätöksessä tilan yksilöinnin osalta edellyttää lievempiä vaatimuksia kuin nykyisin. On mahdollista, että kysymykseen tulevasta hotellista saadaan varmuus vasta tiedonhankinnan kohteena olevan epäillyn majoittuessa sinne. Sama koskee luonnollisesti kyseisessä hotellissa olevaa epäillylle annettavaa huonetta. Näin ollen tilaa tai paikkaa ei tarvitsisi tällaisissa tapauksissa yksilöidä vastaavalla tarkkuudella kuin esimerkiksi rikoksesta epäillyn vakituista asuntoa. Riittävää olisi, että vaatimuksessa ja päätöksessä mainittaisiin, että kysymyksessä on hotellihuoneeseen kohdistuva tekninen kuuntelu. Mahdollisuuksien mukaan hotelli, paikkakunta ja ajankohta tulisi yksilöidä.

Huomattavaa on myös se, että vaatimuksessa ja päätöksessä tulisi tuoda esille ne tosiseikat, joiden perusteella voidaan arvioida tietyn tilan tai paikan olevan sellainen, jossa epäilty tulee todennäköisesti käymään tai oleskelemaan. Tämä liittyy teknisen kuuntelun edellytyksissä mainittuun tuloksellisuusodotukseen.

Laitteiden sijoittamisesta ja poisottamisesta säädettäisiin voimassa olevasta pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:stä poiketen erillisessä pykälässä. Tätä käsitellään tarkemmin jäljempänä ehdotetun 24 §:n yhteydessä.

18 §. *Tekninen katselu ja sen edellytykset*. Pykälän *1 momentissa* määriteltäisiin tekninen katselu. Sillä tarkoitettaisiin rikoksesta epäillyn, tilan tai paikan muuta kuin 12 §:ssä tarkoitettua

tarkkailua tai tallentamista salaa kameralla, tai muulla sellaisella teknisellä laitteella taikka menetelmällä tai ohjelmistolla.

Voimassa olevaan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 b kohtaan verrattuna momentissa mainittaisiin jo määritelmään sisältyvänä, että tekninen katselu kohdistuisi rikoksesta epäiltyyn. Tältä osin viitataan edellä teknisen kuuntelun määrittelyn yhteydessä esille tuotuun. Rikoksesta epäillyn ohella teknistä katselua voitaisiin kohdistaa myös tiettyyn tilaan tai paikkaan. Tekniikkaneutraalisti säännöksessä mainittaisiin erilaisten kameroiden lisäksi myös muut laitteet ja menetelmät sekä myös ohjelmistot. Viimeksi mainittujen osalta viitataan edellä teknisen kuuntelun yhteydessä esitettyyn.

Tekninen katselu voidaan toteuttaa myös muun kuin viranomaisen laitteilla. Mikäli esitutkintaviranomainen käyttäisi tai tosiasiallisesti kontrolloisi esimerkiksi kaupungin hallitsemaa kameravalvontalaitteistoa siten, että kamerat kohdistettaisiin esitutkintaviranomaisen intressissä tiettyyn rikoksesta epäiltyyn, olisi kysymys teknisestä katselusta. Mikäli puolestaan kaupungin kameravalvontajärjestelmästä vain toimitettaisiin esitutkintaviranomaiselle mahdollisesti rikoksen selvittämistä tukevaa kuvamateriaalia ja tallentaminen olisi tapahtunut muussa kuin esitutkintaviranomaisen ohjauksessa ja intressissä, kysymys ei olisi teknisestä tarkkailusta. Mikäli kysymyksessä ei olisi tiettyyn henkilöön kohdennettu tekninen havaintojen tekeminen, puhuttaisiin puolestaan teknisestä valvonnasta, josta säädetään poliisilaissa. Selkeyttävänä rajanvetona tarkkailun ja teknisen katselun välillä mainittaisiin nimenomaisesti, ettei teknisenä katseluna ole pidettävä sitä, mikä on sallittua teknisin apuvälinein toteutettavassa tarkkailussa. Selvää olisi, että mikä olisi myös sallittua teknisenä valvontana, ei luonnollisesti olisi teknistä katselua.

Teknistä katselua koskevassa määritelmässä ei myöskään mainittaisi enää jatkuvuutta tai toistuvuutta salakatselua koskevan kriminalisoinnin vuoksi. Teknisessä katselussa toimivaltuuden käytön edellytysten tulisi siten olla lähtökohtaisesti olemassa heti, kun tiedonhankinta aloitetaan. Hallituksen esityksen (HE 22/1994 vp) 5 a luvun 1 §:ää koskevissa yksityiskohtaisissa perusteluissa puolestaan todetaan, että teknisen katselun tulee ensinnäkin olla jatkuvaa tai toistuvaa. Jatkuvuudelle on lainvalmisteluaineistossa (HE 22/1994 vp koskien pakkokeinolain mukaista teknistä katselua) annettu ”useiden tuntien kesto” ja toistuvuutta määritelty sinänsä lyhytaikaisista tarkkailujaksoista muodostuvaksi katselukokonaisuudeksi, joka kestää usean tunnin ajan. Käsitettä ei käytetä voimassa olevan pakkokeinolain mukaisessa teknisessä kuuntelussa eikä teknisessä seurannassa.

Rikoksesta epäillyn kertaluonteista kuvaamista tai tarkkailua kiikarilla tietyssä yksittäisessä tilanteessa ei siis pidettäisi teknisenä katseluna. Jatkossa kuvatun kaltainen toiminta kuuluisi tarkkailun piiriin. Asiaa arvioitaessa on otettava huomioon edellä mainittu salakatselua koskeva kriminalisointi, joka puoltaa sitä, että tällaiset lyhytkestoiset ja yksittäiset tekniset tarkkailut tulee saattaa jonkin toimivaltuuden piiriin tai vaihtoehtoisesti ne on kiellettävä. Ehdotetulla tavalla ne olisivat osa tarkkailua. Hallituksen esityksessä käytetyn esimerkin mukaan ylinopeusrikkomukseen syylliseksi epäillyn kuvaaminen nopeusvalvonnan yhteydessä videokameralla olisi kuitenkin edelleen sallittua ilman eri lupaa. Tuolloin ei ole kyse salaisesta pakkokeinosta. Jatkossa myös laitteiden toimivuudesta varmistuminen olisi niin ikään sallittua. Myös tiedonhankinnan oikeasta kohteesta voitaisiin varmistua, koska kysymys ei olisi vielä rikoksesta epäiltyyn kohdistuvasta tiedonhankinnasta. On kuitenkin selvää, että teknistä tarkkailua koskevaa sääntelyä ei saa tällä tavalla kiertää.

Pykälän *2 momentissa* mainittaisiin nimenomaisesti, ettei teknistä katselua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan. Sillä, onko tekniseen katseluun käytettävä laite tällaisessa tilassa tai sen ulkopuolella, ei olisi merkitystä. Kysymys olisi toisin sanoin asuntokatselukiellosta. Sitä, milloin jokin tila olisi tosiasiallisesti (vakituiseen) asumiseen käytettävä, on käsitelty edellä 12 §:ää koskevan ehdotuksen yhteydessä. Vakituisella asumisella tarkoitettaisiin samaa kuin voimassa olevassa pakkokeinolain 5 a luvun 4 §:ssä. Mikäli rikoksesta epäilty esimerkiksi lähettäisi kuvaa web-kamerasta toiselle henkilölle televerkon välityksellä, voitaisiin tieto saada telekuuntelutoimivaltuuden perusteella. Kysymys olisi viestin sisällön selvittämisestä. Sen sijaan esitutkintaviranomainen ei voisi itse aktivoida vakituiseen asumiseen käytettävässä tilassa olevaa kameraa.

Pykälän *3 momentin* mukaan esitutkintaviranomainen saisi kohdistaa teknistä katselua vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisen tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Teknistä kuuntelua koskevan sääntelyn tavoin momentissa mainittaisiin ensinnäkin se, että tekninen katselu voidaan kohdistaa välittömästi henkilöön ja toiseksi se, että tekninen katselu voitaisiin toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai paikkaan, jossa epäillyn voidaan todennäköisesti olettaa oleskelevan tai käyvän. Kysymys olisi siten tilan tai paikan katselusta. Kuten teknisen kuuntelun osalta edellä on esitetty, tulisi tilan tai paikan katselussa pyrkiä varmistumaan siitä, että pakkokeino kohdistuu vain rikoksesta epäiltyyn, ja huolehtimaan sivullisten oikeuksista. Lisäedellytykseksi momentissa asetettaisiin se, että katselulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Kysymys olisi vastaavasta tuloksellisuusedellytyksestä kuin teknisessä kuuntelussa. Tekninen katselu olisi siten mahdollista muiden kuin vakituiseen asumiseen käytettävien tilojen osalta, vaikka ne olisivat asumiseen käytettäviä rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuja kotirauhan suojaamia tiloja. Näin ollen esimerkiksi hotellihuoneet ja kesämökit olisivat sallitun teknisen katselun piirissä.

Pykälän *4 momentin* mukaan asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisen katselun edellytyksenä olisi, että häntä on syytä epäillä 15 §:n 3 momentissa tarkoitetusta rikoksesta. Viittaus tarkoittaisi teknisen kuuntelun perusterikosluettelon soveltamista myös teknisen katselun osalta. Se, että säännöksessä mainittaisiin ainoastaan vapautensa menettäneen epäillyn tekninen katselu, tarkoittaisi sitä, että tällaisen henkilön tulisi olla viranomaisen tiloissa, vaikka sitä ei erikseen momentissa maittaisi. Muussa teknisessä katselussa edellytettäisiin puolestaan rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta, mikä vastaisi asiallisesti pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 1 momenttia. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 2 momentissa vapautensa menettäneiden teknisen katselun osalta perusterikokset vastaavat teknisen kuuntelun tasoa. Se, että tätä edellytettäisiin myös mainittujen asumiseen käytettävien tilojen osalta, korostaisi pyrkimystä kotirauhan suojan parantamiseen. Voimassa olevaan pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 1 momenttiin verrattuna henkilön, tilan ja paikan välistä yhteyttä tiukennettaisiin vaatimuksella oleskelun tai käymisen todennäköisyydestä.

Laitteiden sijoittamisesta ja poisottamisesta säädettäisiin voimassa olevasta pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:stä poiketen erillisessä pykälässä. Tätä kysymystä käsitellään jäljempänä ehdotetun 24 §:n yhteydessä.

19 §. *Teknisestä katselusta päättäminen*. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että tuomioistuin päättää teknisestä katselusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta, kun

katselu kohdistuu asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn.

Voimassa olevaan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:ään verrattuna sääntely vastaisi nykyistä päätöksentekoa viranomaisten tiloissa olevan rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn osalta. Päätöksenteossa korostettaisiin kotirauhan suojaa sillä, että tuomioistuin päättäisi asumiseen käytettävien kotirauhan suojaamien tilojen teknisestä katselusta. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaan tuomioistuin antaa luvan tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun, jossa kuuntelu- tai katselulaite on tarkoitus sijoittaa epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai siihen tilaan, jossa epäilty oleskelee. Tästä päätöksentekomenettelystä luovuttaisiin osittain, koska jäljempänä 24 §:ssä mainittua lukuun ottamatta merkitystä ei olisi sillä, toteutetaanko katselu asumiseen käytettävän tilan ulkopuolelta tai sisältä. Muiden kuin asumiseen käytettävien kulkuneuvojen osalta tuomioistuimen päätöksestä luovuttaisiin. Näitä kysymyksiä on käsitelty tarkemmin 12 §:n perustelujen yhteydessä.

Pykälän *2 momentin* mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä katselusta. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 5 momentin mukaan myös tutkinnanjohtajalla on teknistä katselua koskevaa päätöksentekovaltaa. Tästä luovuttaisiin edellä esitetyllä tavalla jatkossa, jolloin toimivaltaisina päätöksentekijöinä olisivat ainoastaan tuomioistuin ja pidättämiseen oikeutettu virkamies. Koska teknisellä katselulla voidaan puuttua merkittävästikin yksilön perusoikeuksiin ja koska keinon käyttöön liittyy oikeusturvariskejä, on perusteltua, että siitä päättää vähintään pidättämiseen oikeutettu virkamies. Säännöksessä ei tarvitsisi enää erikseen mainita virallisen syyttäjän oikeudesta päättää teknisestä katselusta. Tätä kysymystä on käsitelty edellä ehdotetun 17 §:n yhteydessä.

Pykälän *3 momentin* mukaan lupa tai päätös tekniseen katseluun voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Luvan kestosta on säädetty voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 2 momentissa. Sen mukaan teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään yhdeksi kuukaudeksi. Teknistä tarkkailua koskevassa luvassa tai päätöksessä on mainittava ne henkilöt ja paikat sekä kulkuneuvot ja tavaraerät, joihin pakkokeino saadaan kohdistaa. Lupaan tai päätökseen voidaan liittää muitakin rajoituksia ja ehtoja. Luvan ja päätöksen kesto koskee ainoastaan teknistä kuuntelua, eikä teknisen katselun kestosta ole säädetty. Kuukauden määräaika ulotettaisiin jatkossa myös tekniseen katseluun, jonka enimmäiskestosta ei ole lainkaan säädetty.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin, että teknistä katselua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava teknisen kuuntelun tavoin 1) epäilty rikos ja sen tekoaika; 2) rikoksesta epäilty; 3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily ja teknisen katselun erityiset edellytykset perustuvat; 4) luvan tai päätöksen voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella; 5) tila tai paikka, johon katselu kohdistuu; 6) tosiseikat, joiden perusteella rikoksesta epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti käyvän tai oleskelevan tässä paikassa tai tilassa; sekä 7) teknisen katselun rajoitukset ja ehdot.

Säännöksessä edellytettäisiin teknisen kuuntelun tavoin voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:n 2 momentissa esitettyä huomattavasti tarkempia kattavampia tietoja. Teknisen katselun edellytyksissä mainittu tuloksellisuusodotus tulisi arvioida osana teknisen katselun erityisiä edellytyksiä. Päätöksessä mainittavien tietojen laajennuksen ja tarkennuksen osalta viitataan edellä mainittuun pyrkimykseen vaatimusten ja päätösten laadun parantamiseksi. Mikäli tekninen katselu kohdistuisi hotellihuoneeseen, voitaisiin teknisen kuuntelun tapaan

edellyttää nykyistä lievempiä tilojen yksilöintivaatimuksia. Tältä osin viitataan edellä teknisen kuuntelun yhteydessä esitettyyn. Riittävää olisi, että vaatimuksessa ja päätöksessä mainittaan, että kysymyksessä on hotellihuoneeseen kohdistuva tekninen katselu. Vaatimuksessa ja päätöksessä tulisi tuoda esille ne tosiseikat, joiden perusteella voidaan arvioida tietyn tilan tai paikan olevan sellainen, jossa epäilty tulee todennäköisesti käymään tai oleskelemaan. Tämä liittyy mainittuun tuloksellisuusodotukseen.

Laitteiden sijoittamisesta ja poisottamisesta säädettäisiin voimassa olevasta pakkokeinolain 5 a luvun 4 a §:n 4 momentista poiketen erillisessä säännöksessä. Tätä kysymystä käsitellään tarkemmin jäljempänä ehdotetun 24 §:n yhteydessä.

20 §. *Tekninen seuranta ja sen edellytykset*. Pykälän *1 momentissa* määriteltäisiin tekninen seuranta. Sillä tarkoitettaisiin esineen, aineen tai omaisuuden liikkumisen seurantaa salaa siihen erikseen sijoitettavalla radiolähettimellä tai muulla sellaisella teknisellä laitteella taikka menetelmällä tai ohjelmistolla sekä siinä jo olemassa olevan lähettimen, laitteen, menetelmän tai ohjelmiston hyödyntämistä tähän tarkoitukseen.

Määritelmä olisi voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 c kohtaa laajempi. Voimassa olevan lain määritelmän mukaan teknisellä seurannalla tarkoitetaan kulkuneuvon tai tavaran seurantaa siihen kiinnitetyllä radiolähettimellä tai muulla sellaisella laitteella tai menetelmällä. Määritelmässä ei rajoitettaisi seurattavia kohteita, vaan periaatteessa minkä tahansa esineen aineen tai omaisuuden liikkumista voitaisiin seurata salaa. Määritelmässä mainittaisiin selkeyden vuoksi liikkumisen seuranta erotuksena muista teknisen tarkkailun muodoista. Tämä sisältäisi luonnollisesti myös tiedon esineen, aineen tai omaisuuden sijainnista, kun se ei ole liikkeessä tai kun esitutkintaviranomainen haluaa varmistua siitä, ettei se lähde liikkeelle.

Teknisen seurannan rajoituksista säädettäisiin 2 momentin edellytysten yhteydessä. Määritelmässä ei myöskään rajoitettaisi voimassa olevaan pakkokeinolain 5 a luvun 1 §:n 1 momentin 3 c kohtaan verrattuna seurantamenetelmiä, vaan tekninen seuranta voitaisiin toteuttaa tekniikkaneutraalisti erilaisilla teknisillä laitteilla sekä menetelmillä ja ohjelmistoilla. Lisäksi määritelmässä mainittaisiin selkeyden vuoksi se, että esineissä, aineissa tai omaisuudessa jo olemassa olevia ominaisuuksia voitaisiin hyödyntää. Tällöin tekninen seuranta toteutettaisiin joko kokonaisuudessaan siinä olevan ominaisuuden avulla tai sitä täydennettäisiin jollakin tavalla esitutkintaviranomaisen toimesta. Esimerkkinä voidaan mainita ajoneuvossa jo olevan paikannuslaitteen aktivoiminen salaa teknisen seurannan toteuttamiseksi.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että esitutkintaviranomainen saa kohdistaa rikoksen kohteena olevaan tai rikoksesta epäillyn oletettavasti hallussa olevaan tai käyttämään esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen teknistä seurantaa, kun häntä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Perusterikostaso vastaisi asiallisesti voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 4 b §:ää. Nykyisin tekninen seuranta voidaan toteuttaa sijoittamalla seurantalaite epäillyn käyttämään kulkuneuvoon tai rikoksen kohteena olevaan tavaraerään. Poliisilain 28 §:n 1 momentin 3 kohdan määritelmä ja 31 §:ssä säädetyt edellytykset puolestaan mahdollistavat tätä laajemman teknisen seurannan. Tekninen seuranta olisi ehdotuksen mukaan mahdollista kohdistaa rikoksesta epäillyn hallussa olevaan esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen, mutta myös hänen käyttämäänsä esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa esitutkintaviranomaisella on tieto, jonka mukaan joku sivullinen tuo rikoksesta epäillylle

anastetun omaisuuden kätkemisessä käytettävän esineen. Tällaista esinettä seuraamalla päästäisiin siis selville anastetun omaisuuden sijaintipaikasta. Määritelmä kattaisi siten tilanteet, joissa esineen, aineen tai omaisuuden ei voida katsoa olevan epäillyn hallussa silloin, kun seurantalaite voidaan asentaa, mutta päätyvän kuitenkin hänelle myöhemmin.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin henkilön teknisestä seurannasta. Jos teknisen seurannan tarkoituksena olisi seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaite hänen käyttämäänsä esineeseen, saataisiin toimenpide suorittaa vain, jos häntä on syytä epäillä 6 §:n 2 momentissa tarkoitetusta rikoksesta.

Koska seurattavat esineet voivat olla hyvinkin henkilökohtaisia, kohdistuisi tällainen seuranta tosiasiallisesti henkilöön. Tosiasiallisesti nykyisinkin kulkuneuvon seurannassa pyritään selvittämään henkilön liikkumista. Tällainen tekninen seuranta voitaisiin jatkossa tehdä televalvonnan edellytyksillä. Televalvonnan yhtenä toteuttamistapana on teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkiminen. Kysymys olisi vastaavankaltaisesta toimenpiteestä. Tämä tarkoittaisi teknisen seurannan edellytysten tiukentumista tältä osin. Edellytyksenä olisi lisäksi se, että esitutkintaviranomaisen tarkoituksena on tosiasiallisesti seurata henkilön liikkumista, eikä sinänsä esinettä, ainetta tai omaisuutta. Jatkossa olisi siis eroteltava toimenpiteet, joissa tarkoitus on seurata rikoksesta epäiltyä, ja toimenpiteet, joissa tarkoitus on seurata esineitä, aineita tai omaisuutta.

Laitteiden sijoittamisesta ja poisottamisesta säädettäisiin voimassa olevasta pakkokeinolain 5 a luvun 4 b §:n 2 momentista poiketen erillisessä säännöksessä. Tätä kysymystä käsitellään tarkemmin jäljempänä ehdotetun 24 §:n yhteydessä.

21 §. *Teknisestä seurannasta päättäminen*. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että tuomioistuin päättää henkilön teknisestä seurannasta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää teknisestä seurannasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta. Säännös olisi uusi ja se merkitsi tiukennusta voimassa olevan teknisen seurannan sääntelyyn pakkokeinolaissa.

Pykälän *2 momentin* mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä seurannasta. Kuten muunkin salaisen tiedonhankinnan osalta tarkkailua lukuun ottamatta, päätöksentekijänä olisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 5 momentin mukaan tutkinnanjohtaja päättää teknisestä seurannasta. Jatkossa tutkinnanjohtajana toimiva ylikonstaapeli tai rikosylikonstaapeli tai niitä vastaava muu virkamies ei siten voisi enää päättää teknisestä seurannasta. Ehdotettu 2 momentti merkitsi näin ollen tiukennusta voimassa olevan oikeuden mukaiseen asiantilaan verrattuna.

Pykälän *3 momentin* mukaan lupa tai päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Teknisen seurannan kestosta ei ole säädetty voimassa olevassa pakkokeinolaissa, joten sääntely merkitsi tiukennusta voimassa olevaan oikeuteen verrattuna. Tarkkailua lukuun ottamatta ehdotetussa 10 luvussa kaikille salaisille pakkokeinolle ja muulle salaiselle tiedonhankinnalle asetettaisiin tiedonhankinnan aikarajat.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin teknistä seurantaa koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavista tiedoista. Niissä olisi mainittava 1) epäilty rikos ja sen tekoaika; 2) rikok-

sesta epäilty; 3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily perustuu; 4) luvan tai päätöksen voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella; 5) toimenpiteen kohteena oleva esine, aine tai omaisuus; sekä 6) teknisen seurannan rajoitukset ja ehdot. Sääntely vastaisi lähtökohtaisesti muiden salaisten pakkokeinojen ja salaisen tiedonhankinnan vaatimuksissa ja päätöksissä mainittavia tietoja.

22 §. *Tekninen laitetarkkailu ja sen edellytykset.* Pykälä olisi uusi. Siinä säänneltäisiin teknisen tarkkailun kohdistamista salaa eräisiin teknisiin laitteisiin ja niiden ohjelmistoihin sekä myös tällaisten laitteiden yksilöintitietojen hankkimista.

Pykälän *1 momentti* sisältäisi teknisen laitetarkkailun määritelmän. Sillä tarkoitettaisiin tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä salaa rikoksen selvittämiselle merkityksellisen seikan tutkimiseksi. Voimassa olevan oikeuden perusteella erilaisiin teknisiin laitteisiin on voitu kohdistaa teknistä kuuntelua, teknistä katselua ja osittain myös teknistä seurantaa.

Voimassa olevan lain ongelmana on se, ettei esitutkintaviranomainen voi erilaisten kannettavien laitteiden yleistymisen myötä olla varma, käytetäänkö laitetta asunnossa vai muualla. Esitutkintaviranomainen ei siten voi jatkaa teknisen laitteen tarkkailua, jos se vietäisiin yleiseltä paikalta asuntoon. Mikäli teknistä kuuntelua koskevan päätöksen lisäksi olisi myönnetty lupaa asuntokuunteluun, voitaisiin teknisen laitteen tarkkailua jatkaa. Myös tiedon saaminen laitteen tosiasiallisesta sijaintipaikasta voi olla haasteellista. Tekniseen kuunteluun ja tekniseen katseluun verrattuna välittömästi rikoksesta epäillyn hallinnassa olevaan laitteeseen kohdistuva tiedonhankinta ei loukkaa sivullisten oikeuksia.

Määritelmän mukaisesti mikä tahansa tekninen laite ei kuitenkaan voisi olla teknisen laitetarkkailun kohteena. Siltä edellytettäisiin laitteen rinnastusta tietokoneeseen. Viimeksi mainitun lisäksi esimerkiksi erilaiset kannettavat sähköiset muistiot kuuluisivat määritelmän piiriin. Myös kulunvalvontajärjestelmän toiminnan tarkkailu voisi olla määritelmässä tarkoitettua teknistä laitetarkkailua. Lisäksi niin sanotut älypuhelimet olisivat määritelmässä tarkoitettuja tietokoneisiin rinnastuvia teknisiä laitteita. Erityisesti viimeksi mainittujen laitteiden osalta teknisellä laitetarkkailulla ei voitaisi kuitenkaan kiertää telekuuntelua tai televalvontaa koskevia säännöksiä. Toimivaltuudella ei voitaisi hankkia tietoa ehdotetun 3 §:n mukaisesta viestistä tai siihen liittyvistä tunnistamistiedoista eikä pelkästään 6 §:ssä tarkoitettuja tunnistamistietoja.

Teknisen laitetarkkailun tulisi kohdistua ainoastaan laitteen tai sen ohjelmiston toimintaan. Lisäksi toimivaltuudella voitaisiin hankkia laitteen tai sen ohjelmiston yksilöintitietoja sekä tietoa viestiin liittymättömästä signalointi- tai ohjausliikenteestä. Toimivaltuutta ei saisi käyttää viestin sisällön selvittämiseksi. Toimenpiteen tulisi olla luonteeltaan teknistä erotuksena yksinomaan aistinvaraisesta tarkkailusta. Esimerkiksi päihtymyksen vuoksi säilöön otetulta säilytettäväksi otetusta matkapuhelimesta voitaisiin tarkistaa laitetunnus sen selvittämiseksi, onko matkapuhelin joltakulta anastettu. Tähän toimenpiteeseen ei tarvittaisi erillistä toimivaltuutta.

Tekninen laitetarkkailu voitaisiin toteuttaa vastaavilla laitteilla, menetelmillä ja ohjelmistoilla kuin muukin tekninen tarkkailu, jota koskevalla viittauksella tarkoitettaisiin myös muun teknisen tarkkailun sallittuja toteuttamistapoja. Teknistä laitetarkkailua voitaisiin tehdä minkä tahansa rikoksen selvittämiselle merkityksellisen seikan tutkimiseksi. Toimivaltuudella ei toi-

saalta rajoitettaisi esimerkiksi mahdollisuutta käyttää asuntokuuntelua, jonka puitteissa voitaisiin myös tarkkailla erilaisia asunnossa olevia teknisiä laitteita.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin teknisen laitetarkkailun edellytyksistä. Momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi kohdistaa teknistä laitetarkkailua rikoksesta epäillyn todennäköisesti käyttämään 1 momentissa tarkoitettuun tietokoneeseen tai tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmiston toimintaan, kun häntä on syytä epäillä 15 §:n 3 momentissa tarkoitetusta rikoksesta. Rajaus rikoksesta epäillyn käyttämiin laitteisiin merkitsisi sitä, että laitteiden ei tarvitsisi olla rikoksesta epäillyn omistamia tai muutoin hallitsemia. Näin ollen esimerkiksi kotitietokoneen tekninen laitetarkkailu voisi olla mahdollista, jos epäilty sitä todennäköisesti käyttää. Näyttökynnys laitteen ja epäillyn väliselle yhteydelle olisi siten korkea. Mikäli havaitaan, että teknistä laitetta käyttää joku muu kuin rikoksesta epäilty, olisi toimenpide keskeytettävä ja mahdolliset tallenteet hävitettävä ja toimenpiteellä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot niin ikään tuhottava. Pakkokeino tulisi kohdistaa tosiasiallisesti rikoksesta epäiltyyn, mihin rinnastuvaa kysymystä on käsitelty edellä tiloihin ja paikkoihin kohdistuvan teknisen tarkkailun yhteydessä. Tekninen laitetarkkailu rinnastettaisiin perusterikosten osalta tekniseen kuunteluun, minkä vuoksi momentissa ainoastaan viitattaisiin ehdotettuun 15 §:n 3 momenttiin.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin puolestaan yksilöintitietojen hankkimisesta. Momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi hankkia 1 momentissa tarkoitetun laitteen tai ohjelmiston taikka teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietoja teknisellä laitetarkkailulla, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Momentti koskisi 1 momentissa tarkoitettujen laitteiden ja ohjelmistojen yksilöintitietojen hankkimisen lisäksi myös teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden yksilöintitietojen hankkimista. Viimeksi mainitusta on säädetty nykyisin poliisilain 36 §:n 2 momentissa. Tiedonsaantioikeudelle ei ole asetettu rikoksen vakavuuteen liittyvä edellytystä, joka ehdotetussa momentissa olisi vähintään vuosi vankeutta. Ehdotus tiukentaisi näin ollen esitutkintaviranomaisen tiedonsaantioikeuksia. Laitteiden, ohjelmistojen, teleosoitteiden tai telepäätelaitteiden yksilöintitietojen hankkiminen olisi mahdollista suppeammin edellytyksin kuin tekninen laitetarkkailu muutoin, sillä 3 momentin nojalla ei voitaisi hankkia tietoa laitteen toiminnasta muutoin eikä luonnollisesti viestiä tai siihen liittyviä tunnistamistietoja.

Pykälän *4 momentin* mukaan esitutkintaviranomainen saisi hankkia 3 momentissa tarkoitettuja tietoja televerkosta ainoastaan sellaisella teknisellä laitteella, jota voidaan käyttää yksinomaan teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöimiseen. Viestintävirasto tarkastaisi teknisen laitteen tässä momentissa tarkoitetun vaatimustenmukaisuuden sekä sen, ettei laite ominaisuuksiensa vuoksi aiheuta haitallista häiriötä yleisen viestintäverkon laitteille tai palveluille. Sääntely vastaisi asiallisesti voimassa olevaa poliisilain 36 §:n 2 momenttia.

23 §. *Teknisestä laitetarkkailusta päättäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi teknisestä laitetarkkailusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei sietäisi viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää muusta kuin asumiseen käytettävässä rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa kotirauhan suojaamassa tilassa tapahtuvasta teknisestä laitetarkkailusta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Koska teknistä laitetarkkailua voitaisiin suorittaa vakituiseen asumiseen käytettävässä tilassa, on perusteltua, että toimenpiteestä päättäisi tuomioistuin. Pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi kuitenkin kiiretilanteissa päättää asumiseen käytettävissä kotirauhan suojaamissa tiloissa tehtävästä teknisestä laitetarkkailusta enintään siihen saakka kun tuomioistuin on päättänyt asiasta. Kiiretilanteita koskeva pidättämiseen oikeutetun virkamiehen toimivalta ei koskisi kuitenkaan vakituiseen asumiseen käytettäviä tiloja. Koska esitutkintaviranomainen ei siirrettävien tai kannettavien laitteiden osalta voi olla varma siitä, käytetäänkö niitä asunnossa, tulisi kiiretilanteissa tehtävän päätöksenteon osalta olla erittäin pidättyväinen. Mikäli ilmenee, että laite olisi asunnossa, tulisi tekninen laitetarkkailu keskeyttää ja sillä saadut tallenteet tältä osin hävittää ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot hävittää. Tästä säädettäisiin kiiretilanteita koskevien päätösten osalta ehdotetussa 57 §:ssä.

Pykälän *2 momentin* mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi muusta kuin 1 momentissa tarkoitusta teknisestä laitetarkkailusta. Sääntely vastaisi tältä osin muun teknisen tarkkailun sääntelyä.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että lupa tai päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Sääntely vastaisi tältä osin muun teknisen tarkkailun sääntelyä.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin puolestaan vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavista tiedoista. Niissä olisi mainittava 1) epäilty rikos ja sen tekoaika; 2) rikoksesta epäilty; 3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily ja teknisen laitetarkkailun erityiset edellytykset perustuvat; 4) luvan tai päätöksen voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella; 5) toimenpiteen kohteena oleva tekninen laite tai ohjelmisto; sekä 6) teknisen laitetarkkailun rajoitukset ja ehdot. Sääntely vastaisi tältä osin muun teknisen tarkkailun sääntelyä.

24 §. *Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen.* Pykälä olisi osittain uusi. Pykälän 1 momentin mukaan esitutkintavirkamiehellä olisi oikeus sijoittaa tekniseen tarkkailuun käytettävä laite, menetelmä tai ohjelmisto toimenpiteen kohteena olevaan esineeseen, aineeseen, omaisuuteen, paikkaan, tilaan tai tietojärjestelmään, jos tarkkailun toteuttaminen sitä edellyttää. Esitutkintavirkamiehellä olisi tällöin oikeus laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamiseksi, käyttöön ottamiseksi ja poistamiseksi salaa mennä edellä mainittuihin kohteisiin tai tietojärjestelmään sekä kiertää, purkaa tai muulla vastaavalla tavalla tilapäisesti ohittaa kohteiden tai tietojärjestelmän suojaus tai haitata sitä. Kotietsinnästä säädetään erikseen. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin, että tekniseen tarkkailuun käytettävää laitetta, menetelmää tai ohjelmistoa ei saisi asentaa asumiseen käytettävään, rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan, jollei kysymys ole pakkokeinosta, jonka käyttämiseen tuomioistuin on antanut luvan.

Edellä esille tuodulla tavalla tekniseen kuunteluun, tekniseen katseluun ja tekniseen seurantaan liittyen kunkin toimivaltuuden osalta on erikseen säädetty salaa tapahtuvasta laitteiden asentamisesta ja poisottamisesta sekä tiloihin menemisestä. Ehdotetussa säännöksessä kuvattaisiin nykyistä tarkemmin niitä toimia, joita teknisen tarkkailun toteuttamiseksi saataisiin tehdä. Koska sekä tekniseen tarkkailuun käytettävät menetelmät että teknisen tarkkailun kohteet lueteltaisiin nykyistä tarkemmin laissa, tämä huomioitaisiin puheena olevassa säännöksessä.

Voimassa olevaan oikeuteen verrattuna todettaisiin nykyistä tarkemmin, että puheena olevia toimia saadaan tehdä tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamiseksi ja myös käyttöönottamiseksi. Viimeksi mainittu pitäisi sisällään laitteen ylläpi-

don ja toimintakuntoisuuden varmistamisen. Laitteen poistamista koskeva sääntely vastaisi voimassa olevaa oikeutta.

Voimassa olevaan lakiin nähden laajennusta merkitsisi se, että asentamisen, käyttöönoton tai poistamisen turvaamiseksi voitaisiin tilapäisesti kiertää, purkaa tai muulla vastaavalla tavalla ohittaa kohteiden suojausjärjestelmät tai pelkästään haitata niitä. Tästä mainittaisiin laissa nimenomaisesti. Mikäli suojausta ei voitaisi esimerkiksi tilapäisesti ohittaa, ei teknistä tarkkailua pystyttäisi lainkaan toteuttamaan. Kysymyksessä olisi siten lukituksen avaamiseen rinnastettava toimenpide.

Koska tuomioistuimen lupaa ei jatkossa edellytettäisi niissä tilanteissa, joissa tekniseen tarkkailuun käytettävä laite sijoitettaisiin samaan tilaan tarkkailtavan kanssa, säädettäisiin pykälässä nimenomaisesti siitä, ettei tekniseen tarkkailuun käytettävää laitetta, menetelmää tai ohjelmistoa saa asentaa asumiseen käytettävään kotirauhan suojaamaan tilaan. Poikkeuksen muodostaisivat tilanteet, joissa kysymys olisi pakkokeinosta, jonka käyttämiseen tuomioistuin on antanut luvan.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen kiireellisissä tilanteissa tehdyllä päätöksellä laitetta ei edellä mainittuihin tiloihin voitaisi asentaa. Edellä esitetyn perusteella tuomioistuimen lupaa ei tarvittaisi esimerkiksi huoltamon kahvilassa tehtävään tekniseen kuunteluun, joten pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi päättää laitteen asentamisesta tähän tilaan. Sen sijaan asumiseen käytettävä hotellihuone olisi tila, jonka tekniseen kuunteluun tarvittaisiin tuomioistuimen lupa. Tällöin asentamista ei voitaisi suorittaa ennen kuin tuomioistuin on antanut luvan tekniseen kuunteluun. Sen jälkeen, kun lupa tekniseen tarkkailuun on saatu, lupaa ei enää asentamisen jälkeen edellytettäisi laitteen käyttöönottamisen eikä myöskään laitteen poistamisen osalta.

Peitetoiminta ja valeosto

25 §. *Peitetoiminta ja sen edellytykset*. Pykälässä määriteltäisiin peitetoiminta ja säädettäisiin sen käytön edellytyksiä. Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi.

Pykälän *1 momentin* mukaan peitetoiminnalla tarkoitettaisiin tiettyyn henkilöön taikka tämän toimintaan kohdistuvaa suunnitelmallista tiedonhankintaa soluttautumalla, jossa tiedonhankinnan edellyttämän luottamuksen hankkimiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja tai rekisterimerkintöjä taikka valmistetaan tai käytetään vääriä asiakirjoja.

Voimassa olevan poliisilain 28 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan peitetoiminnalla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa henkilöön tai henkilöryhmään taikka tämän toimintaan kohdistuvaa tiedonhankintaa soluttautumalla. Voimassa olevaan poliisilain määritelmään verrattuna peitetoiminnan luonnetta kuvattaisiin nykyistä tarkemmin. Määritelmässä ei enää mainittaisi jatkuvuutta tai toistuvuutta kuten mainitussa poliisilain määritelmässä, vaan se sisältyisi jo soluttautumisen käsitteeseen. Peitetoimintaoperaatio voi toisaalta olla erittäin lyhytkestoinenkin. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa rikoksesta epäiltyyn kohdistuva aktiivinen tiedonhankinta kestää vain kymmenen minuuttia, mutta sitä (esimerkiksi tapaaminen) on muuten voitu erilaisin tiedonhankinnan kohteen luottamusta lisäävin toimenpitein valmistella pitkään. Luottamuksen saavuttamisella suhteessa tiedonhankinnan kohteeseen olisi kuitenkin merkitys erotuksena peiteltyyn tiedonhankintaan. Tällaisen erityisen luottamussuhteen muodostaminen

tiedonhankinnan kohteeseen erottaisi peitetoiminnan peitellystä tiedonhankinnasta, joka muutenkin olisi vain hetkellistä.

Ehdotetussa määritelmässä ei myöskään mainittaisi peitetoiminnan kohdistumista ryhmään. Käytännössä tulkintavaikeuksia on aiheuttanut se, että voimassa olevan poliisilain määritelmäsäännöksen mukaisesti peitetoiminnan kohteena voi olla henkilö tai henkilöryhmä, mutta peitetoiminnan edellytyksiä koskeva poliisilain 31 a § näyttäisi edellyttävän aina henkilön yksilöintiä (”...perusteltu aihe epäillä hänen syyllistyvän…”). Lakivaliokunnan lausunnossa LaVL 6/2005 vp käsitellään mainitun yksilöintivaatimuksen täyttämistä. Lakivaliokunta ei pitänyt perusteltuna, että säännöstä muutettaisiin tuolloin hallituksen esityksessä ehdotetulla tavalla, joka olisi viitannut pikemminkin yksilöintivaatimuksen täydelliseen poistamiseen. Valiokunta kuitenkin hyväksyi ehdotuksen lähtökohdan, jonka mukaan yksilöinti ei edellytä, että peitetoiminnan kohteena oleva henkilö on kyettävä suoranaisesti nimeämään. Edellä olevilla perusteilla lakivaliokunta esitti, että peitetoiminnan määritelmään lisätään vaatimus toiminnan kohdistumisesta yksilöityyn henkilöön tai henkilöryhmään.

Pakkokeinolain mukaisessa peitetoiminnassa olisi kysymys esitutkintakynnyksen ylittymisen jälkeisestä toimenpiteestä. Tällöin on selvillä se rikos, jota on syytä epäillä. Epäselvyys voi tällöin koskea henkilöä tai henkilöitä, jota tai joita voidaan epäillä kyseessä olevasta rikoksesta. Peitetoiminnan aloittaminen rikoksen selvittämiseksi edellyttäisi jäljempänä kuvatulla tavalla nimenomaista päätöstä, jossa on myös yksilöitävä tiedonhankinnan kohde. Mikäli peitetoiminta voitaisiin kohdistaa ryhmään, jonka jäsenet eivät olisi tiedossa, jäisi päätöksenteko peitetoiminnan kohteesta tosiasiallisesti peitehenkilön vastuulle. Peitetoimintaan voi liittyä niin merkittäviä vaikutuksia kohteena olevan henkilön asemaan ja myös peitepoliisin turvallisuuteen, ettei sen kohteen rajaamista voida jättää epätarkaksi. On vielä huomattava, että peitetoiminta on viimesijainen tiedonhankintakeino, mikä ilmenisi myös ehdotetusta 2 §:stä.

Tiedonhankinnan kohteena olevat henkilöt tulisikin pystyä yksilöimään vähintään heidän roolinsa tai tehtäviensä kautta, vaikka he olisivat tosiasiallisesti esitutkintaviranomaiselle vielä tuntemattomia. Tällöin myös jokaisen tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön osalta tulee erikseen arvioida, onko edellytyksiä kohdistaa peitetoimintaa juuri tähän henkilöön. Uusi määrittely ei tarkoittaisi sitä, että peitetoimintaa ei voida kohdistaa henkilöryhmään, vaan sitä, että kukin tiedonhankinnan kohteeksi tuleva henkilö jouduttaisiin jollakin tavalla yksilöimään päätöstä tehtäessä. Ehdotettua tiukennusta lieventäisi toisaalta jäljempänä tarkemmin käsiteltävä ehdotettu 31 § peitetoiminnan laajentamisesta eräissä tapauksissa.

Vain päätöksessä yksilöityyn epäiltyyn voitaisiin kohdistaa tiedonhankintaa jäljempänä 31 §:ssä säädetyin poikkeuksin. Peitetoimintaa suorittava poliisimies voi siten aktiivisesti kysellä selvitettävänä olevaan rikokseen liittyviä merkityksellisiä seikkoja peitetoiminnan kohteena olevalta tai muulla tavoin vaikuttaa häneen, jotta tämä paljastaisi kyseisiä tietoja. Peitetoiminnan luonteeseen sinänsä kuuluu se, että poliisimiehen aseman salaaminen kohdistuu tosiasiallisesti muihinkin henkilöihin.

Rikollisryhmässä peitetoimintaa suorittava poliisimies ei luonnollisesti voi välttyä vuorovaikutuksesta muiden henkilöiden kanssa. Peitehenkilön on voitava käyttäytyä tällaisissa tilanteissa luontevasti, jotta hänen turvallisuutensa ei vaarantuisi tai tiedonhankinta paljastuisi. Jos tällaisessa tilanteessa muu kuin peitetoiminnan kohde kertoisi peitehenkilölle oma-aloitteisesti omasta rikoksestaan tai toisen henkilön tekemästä rikoksesta, voi peitehenkilö ottaa tietoja vastaan, vaikka rikoksesta kertonut ei ole peitetoiminnan kohteena. Mikäli uuteen henkilöön olisi perusteltua kohdistaa peitetoimintaa, ratkaistaisiin tilanne ehdotetun 31 §:n mukaisesti.

Soluttautumisella kuvataan toiminnan luonnetta. Puhekielessä soluttautumisella ymmärretään henkilön liittymistä organisaatioon tai muuhun ryhmään tarkoituksena hankkia tietoja sisältä päin tai vaikuttaa ryhmän toimintaan (HE 34/1999 vp). Soluttautuminen salataan kohteelta ja ulkopuolisilta. Soluttautujan on yleensä toimittava tarkkailtavassa kohteessa. Soluttautuminen on mahdollista kohdistaa yhteenkin epäiltyyn.

Soluttautuminen jaetaan mainitussa hallituksen esityksessä kolmeen ryhmään. Lievimmässä muodossa soluttautuminen tarkoittaa soluttautujan peitetoimintaa (under cover agent) esimerkiksi peiteammatissa taikka taloudellisessa tai sosiaalisessa ryhmässä. Kyseinen soluttautumisen aste arvioitiin tyypilliseksi peitetoiminnan muodoksi. Seuraava soluttautumisen aste tarkoittaa peitetoiminnassa olevan poliisin osallistumista rikollisryhmän toimintaan (agent infiltré). Soluttautuja ei ota tällöin osaa rikosten suorittamiseen ja suhtautuu passiivisesti rikoksiin ryhmän jäsenenä. Tämän asteista soluttautumista pidettiin mahdollisena vain hyvin harvoissa tapauksissa. Kolmas eli äärimmäisin soluttautumisen muoto ei ollut mainitun esityksen mukaan lainkaan mahdollinen. Siinä soluttautuja hankkiutuu ryhmän jäseneksi ja osallistuu sen laittomaan toimintaan syyllistyen vähintään rikoksen avunantoon. Nykyisellään peitetoiminnassa ei voida tehdä rikosta joko itsenäisesti tai rikoskumppanina eikä myöskään varsinainen osallisuus rikokseen ole mahdollista.

Ehdotuksen mukaan peitetoiminnassa saataisiin käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja tai rekisterimerkintöjä taikka valmistaa tai käyttää vääriä asiakirjoja tiedonhankinnan edellyttämän luottamuksen hankkimiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi. Voimassa olevassa laissa ei ole mainittu tällaista mahdollisuutta, mutta osaksi vastaavankaltainen mahdollisuus sisältyi ensimmäiseen peitetoimintaa koskevaan säännökseen. Poistoa perusteltiin hallituksen esityksessä HE 266/2004 vp kohdan selkeyttämistarpeella, ja tämänkaltaisten keinojen käyttöä on myös nykyisin pidetty mahdollisena.

Peitetoiminnan luonteeseen kuuluu tarvittaessa jopa valehtelu ja erehdyttäminen, mikä muuten ei ole viranomaisten toiminnassa sallittua. Väärien tietojen antamisella ei kuitenkaan mahdollistettaisi syyllistymistä rikokseen. Erehdyttämistä ei saisi käyttää esimerkiksi siten, että petoksen tai velallisen epärehellisyyden rikostunnusmerkistö täyttyisi.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisi saisi kohdistaa rikoksesta epäiltyyn peitetoimintaa, jos häntä on syytä epäillä 3 §:ssä tai rikoslain 17 luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetusta rikoksesta. Edellytyksenä olisi lisäksi, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka rikoslain 21 luvun 1 tai 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämisen erityisen vaikeuden vuoksi pidettävä tarpeellisena.

Ehdotetut perusterikokset vastaisivat pääosin voimassa olevaa poliisilain 31 a §:ää. Peitetoiminnan edellytyksiä tiukennettaisiin sillä, että rikollisen toiminnan tulisi olla suunnitelmallista, järjestäytynyttä tai ammattimaista. Yksittäisten henkirikosten osalta edellytettäisiin, että niiden tulisi konkreettisesti olla erityisen vaikeasti selvitettäviä. Sääntelyllä korostettaisiin 2 §:ssä mainittua välttämättömyyttä peitetoiminnan käytön erityisenä edellytyksenä.

Pykälän *3 momentin* mukaan poliisi saisi kohdistaa epäiltyyn peitetoimintaa tietoverkossa, jos häntä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta tai jos kysymyksessä on rikoslain 17 luvun 19 §:ssä tarkoitettu rikos. Tällöin peitetoiminnan edellytyksenä voisi siis olla olennaisesti lievempi rikos kuin muussa peitetoiminnassa.

Tietoverkossa tapahtuvalle ihmisten väliselle vuorovaikutukselle on jo sinänsä luonteenomaista se, ettei toisen osapuolen henkilöllisyyttä aina tiedetä, vaan tämä voi esiintyä esimerkiksi nimimerkillä. Lisäksi tietoverkossa tapahtuvan peitetoiminnan dokumentointi voidaan toteuttaa helpommin ja tarkemmin kuin muussa peitetoiminnassa, joten jälkikäteen on luotettavasti selvitettävissä, kuinka peitetoimintaa suoritettaessa on toimittu. Tietoverkkoympäristössä ei ole myöskään tavanomaisen peitetoiminnan turvallisuusriskejä.

Edellä esitetyn vuoksi tietoverkossa tapahtuvalle peitetoiminnalle ei ole tarpeen asettaa yhtä tiukkoja edellytyksiä kuin muulle peitetoiminnalle, minkä vuoksi ehdotetaan edellä mainittua nykyistä alempaa kynnystä. Tällaisen peitetoiminnan mahdollistaisi myös sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan hallussapitoa koskevan rikoksen tutkiminen (rikoslain 17 luvun 19 §). Tällaisia kuvia levitetään etenkin internetissä.

Peitetoiminta tietoverkossa voitaisiin toteuttaa esimerkiksi siten, että pedofiilirenkaaseen soluttauduttaisiin jonkun renkaaseen kuuluvan henkilön käyttäjätunnuksen ja muiden tietojen avulla, jos tämä antaisi siihen suostumuksensa. Tämän kaltaisessa toiminnassa tulisi kuitenkin varmistua siitä, ettei soluttautumisesta aiheutuisi vaaraa tai haittaa tunnukset antaneelle henkilölle.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin, että peitetoiminta asunnossa on sallittua vain, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Lisäksi momentissa mainittaisiin, että kotietsinnästä säädetään erikseen.

Peitetoimintavaltuus ei oikeuta salaista kotietsintää, mutta toisaalta peitetoimintaa suorittavalla henkilöllä on oikeus paljastumisen estämiseksi ja tiedonhankinnan toteuttamiseksi mennä henkilön asuntoon käyttämällä hyväkseen luotua peitettä. Peitetoimintaa suorittava poliisimies ei useinkaan voisi paljastumatta kieltäytyä tällaisessa tilanteessa asuntoon menosta, vaan hänellä on oltava oikeus myös suorittaa tehtäväänsä myös asunnossa. Koska tavallisesti tarkkailu on sekä voimassa olevan sääntelyn että ehdotuksen mukaisesti kiellettyä asunnossa, peitetoiminta asunnossa olisi sallittua, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän myötävaikutuksella. Asunnon käyttämisellä tarkoitetaan sen tosiasiallista käyttöä. Käytännön tilanteissa ei ole mahdollista luotettavasti varmistua asunnon omistajasta tai sen laillisesta haltijasta, minkä vuoksi laissa käytetään väljempää ilmaisua. On selvää, että esimerkiksi murtautumista edellyttävä asunnon käyttö ei ole säännöksessä tarkoitettua käyttöä.

Myötävaikutuksen mainitseminen kattaisi kaikenlaiset nimenomaiset ja hiljaiset tahdonilmaisut, joiden perusteella voidaan tulkita henkilön hyväksyneen sisään menemisen ja oleskelun asunnossa. Tyyppiesimerkkinä voidaan pitää huumausaineiden välittäjää, joka antaa avaimen kaupankäyntipaikaksi ehdottamaansa asuntoon. Ehdotettu sääntely vastaisi voimassa olevaa poliisilain 31 a §:ää.

Peitetoiminta ei oikeuta tekniseen tarkkailuun, jona ei ole pidetty sitä, että poliisimies varustetaan teknisellä kuuntelu-, katselu- tai seurantalaitteella henkilökohtaisen turvallisuuden varmistamiseksi. Tätä on pidetty vallitsevan oikeustilan mukaisena, koska esimerkiksi oman keskustelun nauhoittaminen ei ole kiellettyä. EIT:n äskettäin antaman ratkaisun (*Bykov-tapaus*) mukaisesti turvakuuntelusta ja -katselusta tulisi säätää nimenomaisesti laissa. Tästä säädettäisiin jäljempänä tarkemmin käsiteltävässä 36 §:ssä. Pykälä koskisi myös valeostoa.

26 §. *Rikoksentekokielto*. Soluttautumalla tehtävä peitetoiminta johtaa tilanteisiin, joissa peitehenkilön on paljastumatta vaikea välttää vähäisen rikoksen tekemistä tai joissa tällainen menettely olisi tarpeen toiminnan tavoitteen saavuttamiseksi. Rikollisryhmään kohdistuva peitetoimintaa taas voi johtaa rikokseen syyllistymiseen jo sen vuoksi, että melko vähäinenkin osallistuminen ryhmän toimintaan voi olla rangaistavaa, jos ryhmä tekee rikoslain 17 luvun 1 a §:n 1 kohdassa tarkoitetun rikoksen. Niin kuin yleisperusteluissa on todettu, jos soluttautumalla tehtävä, ammattimaisen rikollisryhmän jäseniin kohdistettava peitetoiminta halutaan sallia, on käytännössä pakko hyväksyä mahdollisuus, että peitehenkilön menettely ainakin jälkikäteen arvioiden saattaa täyttää osallisuuden tällaiseen rikokseen. Peitehenkilön uskottavuuden vuoksi täytyy muussakin pitkälle menevässä peitetoiminnassa olla mahdollisuus syyllistyä vähäisiin rikkeisiin, jotta peitehenkilö ei käyttäytymisellään liiaksi herättäisi huomiota.

Suhtautumisesta peitehenkilön tekemään rikokseen säädettäisiin yleisesti 26 §:ssä ja erityisesti toiminnasta rikollisryhmässä 27 §:ssä.

Pykälän *1 momentissa* todettaisiin selvyyden vuoksi se lähtökohta, että peitetoimintaa suorittavaa poliisimies ei saa tehdä rikosta eikä aloitetta rikoksen tekemiseen. Myös sellainen aloitteellisuus, joka ei vielä ole rikoslain tarkoittamaa rikokseen yllyttämistä, on peitehenkilöltä kielletty.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin eräistä vastuuvapaustilanteista. Momentin mukaan, jos peitetoimintaa suorittava poliisimies tekee liikennerikkomuksen, järjestysrikkomuksen tai muun niihin rinnastettavaan rikoksen, josta on säädetty rangaistukseksi rikesakko, olisi hän rangaistusvastuusta vapaa, jos teko on ollut tarpeen peitetoiminnan tavoitteen saavuttamiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi.

Ehdotettu sääntely ei rajoittaisi voimassa olevia toimivaltuuksia, jolloin rangaistusvastuusta vapautuminen tapahtuu jo tunnusmerkistötasolla. Tieliikennelain (267/1981) 48 §:n 5 momentin mukaan poliisimiehellä, tullimiehellä ja rajavartiomiehellä on tarkkailutehtävässä, poliisimiehellä ja tullimiehellä teknisen tarkkailun tehtävässä ja poliisimiehellä peitetoimintatehtävässä ja valeostotehtävässä toimiessaan erityistä varovaisuutta noudattaen sama oikeus kuin säädettyjä ääni- ja valomerkkejä antavan poliisiauton kuljettajalla poiketa tämän lain säännöksistä.

Momentti edellyttäisi yksittäistapauksessa tehtyä arviota, mikä puolestaan edellyttäisi myös näiden tekojen tutkimista siten kuin siitä on erikseen säädetty. Vastuuvapaus voisi tulla kysymykseen vain silloin, kun teko on ollut tarpeen peitetoiminnan tavoitteen saavuttamiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi. Rangaistusvastuusta vapautuminen olisi siten varsin rajoitettua. Suhteessa mainittuun tieliikennelain 48 §:n 5 momenttiin ehdotettu säännös tulisi sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun peitetoimintaa suorittava poliisimies ei ole noudattanut erityistä varovaisuutta, jolloin myöskään mainittu momentti ei tulisi sovellettavaksi. Peitetoimintaa suorittava poliisimies voisi tällöin vapautua rangaistusvastuusta ehdotetun momentin perusteella.

Teot, joista on säädetty rangaistukseksi rikesakko, ovat jo lähtökohtaisesti vähäisiä eikä niistä tavallisesti voi myöskään aiheutua vahinkoa kenellekään. Vahingonkorvauksesta säädettäisiin pakkokeinolain 11 luvussa ja poliisilain 8 luvussa, joiden pykälät tulisivat siten sovellettavaksi myös peitetoiminnan ja valeoston osalta siltä osin kun niissä aiheutetaan vahinkoa.

27 §. *Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ja valvottuun läpilaskuun osallistuminen.* Pykälän *1 momentti* koskisi peitetoimintaa järjestäytyneeseen rikollisryhmään soluttautumalla.

Säännöksen tarkoituksena on mahdollistaa peitetoiminnan käyttö järjestäytyneen ja ammattimaisen rikollisuuden selvittämisessä ja torjumisessa. Tällöin peitehenkilö joutuu helposti tilanteisiin, joissa hänen menettelynsä voi jälkikäteen tarkastellen merkitä syyllistymistä rikokseen. Suomen rikoslain rikokseen osallisuutta koskevat säännökset ulottavat rangaistavuuden ryhmässä toimittaessa hyvin laajalle ja rikollisryhmässä toimiminen voi yllättävästikin johtaa rikokseen syyllistymiseen. Erityisesti silloin, kun toimitaan rikoslain 17 luvun 1 a §:n tarkoittamassa ryhmässä, vaara rikokseen syyllistymisestä on suuri. Tämän rikoksen rangaistavuus voi johtua rikoksesta, joka tehdään vasta osallistumisteon jälkeen.

On myös huomattava, että ennen kuin ylipäänsä voidaan ryhtyä tällaiseen peitetoimintaan, asianomaisen poliisipäällikön on tehtävä päätös toimintaan ryhtymisestä ja tuomioistuimen on hyväksyttävä ryhmään soluttautuminen. Tuomioistuin ei kuitenkaan antaisi lupaa tietynkaltaisten toimenpiteiden suorittamiseen. Niistä päättäisi asianomainen poliisipäällikkö ja viime kädessä tilanteen mukaan peitepoliisi.

Säännös koskisi siis vain tilanteita, joissa peitepoliisi soluttautuu rikoslain 17 luvun 1 a §:n tarkoittamaan ryhmään, jossa mukanaolo on sellaisenaan hyvin laajasti rangaistavaa. Säännös rajoittaisi peitepoliisin oikeuden toimia ryhmässä vain eräänlaiseen ryhmän tekniseen avustamiseen ryhmän luottamuksen hankkimiseksi ja ryhmän seurannan tehostamiseksi.

Peitepoliisi olisi säännöksen mukaan rangaistusvastuusta vapaa, jos hän olisi toiminut säännöksen asettamissa rajoissa, vaikka jokin osa hänen menettelystään olisikin täyttänyt rikoksen tunnusmerkit. Yleensä poliisin sellainen voimakeinojen käyttö, joka muuten olisi rangaistavaa, on rankaisematonta siksi, että poliisi on lailla oikeutettu tiettyihin muuten lainvastaisiin toimiin, kuten pääsemään kotirauhan suojaaman tilaan ilman tilan haltijan lupaa tai riistämään joltakulta vapauden. Myös rikollisryhmään soluttautuneelle peitepoliisille ehdotetut toimivaltuudet ovat osaksi sellaisia, että ne voitaisiin säätää tässä tarkoituksessa tehtyinä oikeutetuiksi. Joissakin säännöksessä kuvatuissa tilanteissa on kuitenkin kysymys pikemmin siitä, että peitepoliisi joutuu tilanteeseen, jossa hänen on vaikea olla menettelemättä tavalla, joka on ainakin jälkikäteen tarkasteltuna rangaistava. Tällaisen teon rankaisemattomuutta on perusteltua arvioida anteeksiannettavuuden näkökulmasta. Ehdotuksessa on päädytty siihen, että säännöksessä tarkoitettujen toimenpiteiden arviointiin on perustellumpaa soveltaa anteeksiantoperustetta kuin pitää tiettyjä toimenpiteitä jo lähtökohtaisesti rankaisemattomina. Tämä ratkaisu korostaa lisäksi sitä, että poliisille ei tällaisessa tilanteessa, jossa poliisi ei toimi avoimesti toimivaltuuksiaan käyttäen, haluta antaa edes muodollisesti rikoksenteko-oikeutta. Poliisin on siis vastuusta vapautuakseen erityisesti huolehdittava siitä, menettely täyttää säännöksen asettamat edellytykset.

Peitepoliisi ei koskaan voisi tehdä aloitetta rikoksen tekemiseen eikä antaa sellaista apua, joka johtaa rikoksen tekemiseen. Aina edellytettäisiin, että toimenpiteen suorittamishetkellä erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että toimenpide tehtäisiin ilman peitepoliisin myötävaikutustakin (1 kohta). Menettely, jota voitaisiin pitää yllytyksenä rikokseen, olisi aina rangaistava.

Lisäksi edellytettäisiin (2 kohta) vastaavaa arviota siitä, ettei peitepoliisin toiminta tule aiheuttamaan vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle, vapaudelle tai omaisuudelle.

Tämä rajoitus sulkee pois osallistumisen kaikkeen sellaiseen toimintaan, joka voi aiheuttaa vaaraa tai vahinkoa ulkopuolisille. Rajoitus osoittaa, että toimenpide voi käytännössä olla mahdollinen vain sellaisessa tilanteessa, jossa rikoksen mahdollisuus on hyvin etäinen ja epätodennäköinen. Lähinnä on kysymys siitä, että peitepoliisi voisi osallistua ryhmän sellaiseen toimintaan, joka ei sinänsä ole rikollista tai joka voi olla rangaistavaa vain sen takia, että ryhmä katsotaan rikoslaissa tarkoitetuksi rikollisryhmäksi.

Edellytyksenä olisi vielä, että avustaminen edistäisi merkittävästi peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista (3 kohta). Tämäkin edellytys osoittaa, että lainkohta on tarkoitettu mahdollistamaan nimenomaan soluttautuminen järjestäytyneeseen rikollisryhmään. Juuri tällaisessa ryhmässä peitepoliisi voi hankkia uskottavuuden ryhmän jäsenten silmissä vain toimimalla paljolti samalla tavalla kuin muutkin. Peitepoliisi ei siis voi avustaa ryhmää sellaisessa toiminnassa, johon liittyy mahdollisuus rikokseen syyllistymiseen, jollei avustaminen merkittävästi edistä peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista. Tavoite tarkoittaa tässä sitä tiedonhankintaa, jonka vuoksi lupa peitetoimintaan on saatu. Tavoitteen saavuttamista voi edistää esimerkiksi sellaisen tilan tai kulkuvälineen hankkiminen, jossa tiedonhankinta on turvallisesti ja tehokkaasti tehtävissä. Myös luottamuksen hankkiminen voi perustella toimenpidettä, mutta luottamuksen hankkimiseksi tehtävän toimenpiteen hyväksyttävyyttä arvioitaessa on oltava erityisen varovainen sen suhteen, että toimenpide ei merkitse rikokseen syyllistymistä.

Toimenpiteen hyväksyttävyys joudutaan arvioimaan ennen siihen ryhtymistä. Tähän nähden ja huomioon ottaen myös se, että kysymykseen tulevien rikosten tunnusmerkistöjen täyttyminen johtuu osaksi sellaisista seikoista, joihin peitepoliisi ei voi vaikuttaa, ei voida edellyttää täyttä varmuutta 1 - 3 kohdassa mainittujen ehtojen täyttymisestä. Kohdissa mainittujen edellytysten täyttyminen täytyy kuitenkin voida olettaa erittäin pätevin perustein. Vaaditaan siis erittäin päteviin perusteisiin pohjautuvaa käsitystä siitä, että edellytykset täyttyvät.

Säännöksessä rajoitettaisiin myös niitä toimenpiteitä, joita peitepoliisi saisi ryhmässä tehdä edellä mainittujen edellytysten täyttyessä. Hän voisi ensiksikin peitetoiminnan suorittamiseksi hankkia toimitiloja tai kulku- tai muita sellaisia välineitä. Tämä mahdollisuus tähtää siihen, että ohjaamalla ryhmän toimintaa tiettyyn ympäristöön tai saamalla ryhmä käyttämään esimerkiksi tiettyä kulkuneuvoa ryhmän seuraaminen saadaan helpommaksi ja turvallisemmaksi. Tämänkaltainen osallistuminen sellaisenaan on harvoin vaarassa johtaa rikokseen syyllistymiseen muuten kuin osana ryhmän sinänsä rangaistavaa toimintaa.

Peitepoliisi voisi lisäksi kuljettaa henkilöitä, esineitä tai aineita. Tämä mahdollisuus sisältää olennaisen vaaran rikokseen syyllistymisestä, koska se voi edistää sellaista rikosta, joka ei sisälly ryhmän toimintaan osallistumiseen sinänsä. Lähtökohtaisesti sallittuja olisivat kuljetukset, jotka eivät liity rikoksen tekemiseen, vaan ryhmän yleiseen toimintaan. Ongelmallisia tilanteita voi syntyä esimerkiksi silloin, jos peitepoliisi on kuljettajana mukana kuljetuksessa, jossa siirretään huumausaineita säilytyspaikasta toiseen tai asiakkaalle. Tällaisen kuljetuksen hyväksyttävyyttä on arvioitava silmällä pitäen momentin 2 kohdan rajoitusta siitä, että toiminta ei saa aiheuttaa vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle, vapaudelle tai omaisuudelle arvioituna sillä hetkellä kun toimenpiteeseen ryhdytään. Esimerkiksi huume-erän siirtäminen kätköpaikasta toiseen voisi olla sallittua edellyttäen kuitenkin, että siirto ei aiheuta edellä mainittua vaaraa tai vahinkoa. Peitepoliisin mukanaolo tällaisessa siirrossa voi jopa vähentää mainitunlaista vaaraa, kun osallistumisen kautta voidaan paremmin estää erän levittämistä. Selvää toisaalta on, että peitepoliisi ei voi kuljettaa huume-erää tarkoituksin luovuttaa se ostajan levitettäväksi, ellei tiedetä, että erä myös luovutuksen jälkeen on poliisin seurannassa.

Ryhmän taloudellisten asioiden hoitaminen voinee vain harvoin aiheuttaa kiellettyä vaaraa tai vahinkoa. Sen tarve taas saattaa olla suuri esimerkiksi siinä tarkoituksessa, että se helpottaa rikoksilla hankittujen varojen konfiskointia valtiolle. Vaara-arvio on tällaistakin toimenpidettä harkittaessa tehtävä.

Säännös mahdollistaisi myös muun edellä mainittuihin tapoihin rinnastettavan ryhmän avustamisen. Tällaista avustamista voisivat olla esimerkiksi ehdotukset kulkureittien valitsemiseksi ryhmän suunnitellessa huumausainekuljetuksia. Jos menettelyllä voidaan ohjata kuljetus poliisin valvonnan kannalta edulliselle reitille, kiellettyä vaaran tai vahingon mahdollisuutta ei voine syntyä. Tämänkin kaltainen menettely voi kuitenkin sinänsä olla avunantona rangaistavaa, joten sen mahdollistaminen edellyttää esitetyn kaltaista säännöstä.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin peitepoliisin osallistumisesta valvotun läpilaskun kohteena olevaan toimitukseen. Tällainen osallistuminen merkinnee useimmiten osallisuutta rikokseen, esimerkiksi huumausainerikokseen. Kun kysymys on kuitenkin poliisin valvonnassa tapahtuvasta menettelystä, ei pelkkä myötävaikutus kuljetukseen aseta poliisia sellaiseen ristiriitatilanteeseen, jollainen helposti sisältyy muunkaltaisen peitetoiminnan yhteydessä tehtävään rikokseen. Säännös sisältääkin tällaisen menettelyn oikeuttamisen eikä vain anteeksiannettavuuden. Olennaisin ristiriita poliisitoimen velvoitteiden kanssa ja toiminnasta ulkopuolisille aiheutuva uhka sisältynee näissä tapauksissa siihen, voidaanko peitepoliisin toimintaa pitää rikosprovokaationa. Sen vuoksi on välttämätöntä, että peitepoliisin menettely ei itsessään vaikuta siihen, että epäilty rikos muuttuu vakavammaksi tai ulottaa vaikutuksensa laajemmaksi kuin muuten tapahtuisi. Läpilaskua koskevat edellytykset ja siihen kohdistuvat rajoitukset ilmenevät 39 §:stä.

Peitepoliisin osallistumisen edellytyksenä olisi, että osallistuminen edistäisi merkittävästi läpilaskun tavoitteen saavuttamista. Peitepoliisin osallistuminen voi esimerkiksi edistää läpilaskun perusteena olevan tekeillä olevaa rikosta vakavamman rikoksen selvittämistä.

28 §. *Peitetoimintaa koskeva esitys ja suunnitelma*. Pykälään siirrettäisiin poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun sisäasiainministeriön asetuksen 5 §:n sääntely. Kysymys on periaatteellisesti niin tärkeästä peitetoimintaa koskevasta asiasta, että siitä on perusteltua säätää laissa.

Pykälän *1 momentin* mukaan peitetoimintaa koskevassa esityksessä olisi mainittava 1) toimenpiteen esittäjä; 2) tiedonhankinnan kohteena oleva henkilö riittävästi yksilöitynä; 3) selvitettävä rikos riittävästi yksilöitynä; 4) peitetoiminnan tavoite; 5) peitetoiminnan tarpeellisuus; sekä 6) muut peitetoiminnan edellytysten arviointia varten tarvittavat tiedot.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että peitetoiminnan toteuttamisesta on laadittava kirjallinen suunnitelma, jonka tulee sisältää peitetoimintaa koskevan päätöksenteon ja peitetoiminnan toteuttamisen kannalta oleelliset ja riittävän yksityiskohtaiset tiedot. Suunnitelmaa olisi olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava.

29 §. *Peitetoiminnasta päättäminen*. Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi. Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella määrätyn poliisilaitoksen päällikkö päättäisi peitetoiminnasta. Voimassa olevan poliisilain 32 a §:n mukaan peitetoiminnasta päättää sisäasiainministeriön asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö. Poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun asetuksen 3

§:n mukaan peitetoiminnasta päättää keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö. Peitetoiminnasta päättämistä koskeva sääntely nostettaisiin lain tasoiseksi.

Momentissa säädettäisiin myös yksinomaan tietoverkossa tapahtuvaa peitetoimintaa koskevasta päätöksenteosta. Päätöksentekotaso vastaisi valeostoa. Poliisilain 32 a §:n 2 momentin mukaan valeostosta päättää kihlakunnan poliisilaitoksen, keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka hänen määräämänsä päällystöön kuuluva poliisimies. Ehdotetun momentin mukaan yksinomaan tietoverkossa toteutettavasta peitetoiminnasta päättäisi keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka jonkun näistä tehtävään määräämä salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies. Kysymys olisi nimenomaisesti sellaisesta peitetoiminnasta, joka toteutetaan vain ja ainoastaan tietoverkossa. Mikäli peitetoiminta edellyttäisi myös soluttautumista reaalimaailmassa, ei tietoverkkoa koskevaa päätöksentekomenettelyä voitaisi käyttää.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että peitetoimintaa koskeva päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuudeksi kuukaudeksi. Voimassa olevassa poliisilaissa ei ole rajoitettu peitetoiminnan kestoa. Peitetoiminta on kuitenkin lainsäätäjän tarkoittama viimesijainen salainen tiedonhankintakeino, minkä vuoksi on perusteltua, että peitetoiminnan edellytykset arvioitaisiin vähintään kuuden kuukauden välein. Niiden olemassaoloa on muutenkin jatkuvasti seurattava ja arvioitava peitetoiminnan aikana. Pakkokeinolaissa siirryttäisiin yleisemminkin kaikkien salaisten pakkokeinojen kestosta säätämiseen.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että päätös peitetoiminnasta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä olisi mainittava 1) toimenpiteen esittäjä; 2) peitetoiminnan toteuttava poliisiyksikkö ja peitetoiminnan toteuttamisesta vastaava poliisimies; 3) tunnistetiedot peitetoiminnan suorittavista poliisimiehistä; 4) epäilty rikos; 5) peitetoiminnan kohteena oleva rikoksesta epäilty; 6) tosiseikat, joihin rikosepäily ja peitetoiminnan erityiset edellytykset perustuvat; 7) peitetoiminnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma; 8) päätöksen voimassaoloaika; sekä 9) voidaanko peitetoiminnassa tehdä 27 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä, ja toimenpiteiden perusteena olevat tosiseikat sekä peitetoiminnan rajoitukset ja ehdot.

Päätöksessä mainittavien seikkojen sisältöä on selostettu edellä. Säännös vastaisi asiallisesti poliisin tiedonhankinnasta annetun asetuksen 6 §:ssä säädettyä. Päätöksessä olisi kuitenkin asetuksesta poiketen mainittava, onko peitetoiminnassa mahdollisuus osallistua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan tai valvottuun läpilaskuun, ja tosiseikat, joiden perustella näitä 27 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä voitaisiin tehdä. Rikkomusten tekeminen sen sijaan jäisi peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen ja hänen toimintaansa ohjaavien muiden poliisimiesten harkintaan.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin, että päätöstä on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. Se tulisi tehdä myös kirjallisesti, mitä ei olisi kuitenkaan tarpeen mainita säännöksessä. Peitetoiminnan lopettamisesta olisi tehtävä myös kirjallinen päätös. Sääntely vastaisi edellä mainitun asetuksen 6 §:ää.

30 §. *Lupa peitetoimintaan*. Pykälä olisi uusi. Myöskään voimassa olevaan poliisilakiin ei sisälly ehdotetun kaltaista sääntelyä.

Pykälän mukaan peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen olisi saatettava peitetoiminnan aloittaminen yksinomaan tietoverkossa tehtävää peitetoimintaa lukuun ottamatta tuomioistui-

men käsiteltäväksi. Jos 2 §:n 1 momentissa ja 25 §:n 2 momentissa säädetyt edellytykset ovat olemassa, tuomioistuin voisi antaa luvan peitetoiminnan aloittamiseen.

Päätöksentekotason tulisi olla sitä korkeampi mitä perusteellisemmasta perus- ja ihmisoikeuksiin puuttuvasta salaisesta pakkokeinosta ja muusta salaisesta tiedonhankinnasta on kysymys. Jos katsotaan tärkeäksi, että tuomioistuin päättää esimerkiksi telekuuntelusta, on vaikea perustella sitä, miksei tuomioistuin päättäisi sitä vielä ankarampana pidetystä tiedonhankintakeinosta. Tätä tukee myös yleisperusteluissa mainittu kansainvälisestä vertailusta saatu tieto. Tuomioistuin voisi antaa luvan peitetoiminnan aloittamiseen, kun se katsoisi, että 2 §:n 1 momentissa mainitut peitetoiminnan erityiset edellytykset ja 25 §:n 2 momentissa tarkoitettu rikosepäily on olemassa. Tuomioistuin arvioisi myös sen, onko rikollista toimintaa pidettävä 25 §:n 2 momentissa tarkoitetulla tavalla suunnitelmallisena, järjestäytyneenä tai ammattimaisena taikka onko rikoslain 21 luvun 1 tai 2 §:ssä tarkoitetun henkirikoksen selvittäminen erityisen vaikeaa.

Yksinomaan tietoverkossa toteutettava peitetoiminta ei kuitenkaan edellyttäisi tuomioistuimen lupaa. Tuomioistuimessa ei myöskään käsiteltäisi kaikkia poliisin tekemässä 29 §:n mukaisessa päätöksessä edellytettyjä tietoja, kuten peitetoimintaa suoritettavien poliisimiesten tunnistamistietoja ja toteuttamissuunnitelmaa. Yksityiskohtaisia tietoja ei ole tarpeen antaa tuomioistuimelle, koska se päättäisi vain siitä ovatko 2 §:n 1 momentissa ja 25 §:n 2 momentissa tarkoitetut edellytykset käsillä. Tuomioistuimessa käsiteltäisiin ainoastaan näiden edellytysten arvioimiseksi välttämättömät tiedot. Peitetoimintaa koskevat asiat keskitettäisiin 41 §:ssä ehdotetulla tavalla Helsingin käräjäoikeuteen. Peitetoimintaan kuuluvaa tiedonhankintaa ei saisi aloittaa ennen kuin tuomioistuin on myöntänyt luvan peitetoimintaan. Päätöksentekomenettelyä toisaalta kevennettäisiin ehdotetussa 31 §:ssä.

Tuomioistuinkäsittelyssä noudatettaisiin muita tuomioistuimessa käsiteltäviä salaisia pakkokeinoja koskevia säännöksiä, mutta tästä huolimatta salassapito- ja turvallisuusnäkökohtiin tulisi kiinnittää käytännön toteutuksessa erityistä huomiota.

31 §. *Peitetoiminnan laajentaminen*. Pykälässä säädettäisiin peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen oikeudesta kohdistaa peitetoimintaa sen aikana ilmi tulleeseen uuteen rikokseen tai uuteen rikoksesta epäiltyyn. Säännös koskisi kaikkea peitetoimintaa.

Pykälän *1 momentin* mukaan, jos peitetoiminnan aikana ilmenisi, että on syytä epäillä sen käyttämisen perusteena olevan rikoksen lisäksi siihen välittömästi liittyvää muuta peitetoiminnan kohteena olevan henkilön tekemäksi epäiltyä 25 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta, jonka selvittämiseksi on välittömästi tehtävä peitetoimintaa, saa peitetoimintaa suorittava poliisimies laajentaa peitetoiminnan koskemaan myös tämän rikoksen selvittämistä. Peitetoiminnan laajentaminen olisi kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluessa tiedonhankinnan aloittamisesta peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen ratkaistavaksi.

Edellä esitetyllä tavalla peitetoimintaa koskevassa päätöksessä on yksilöitävä epäilty henkilö ja se rikos tai ne rikokset, joiden selvittämiseksi peitetoimintaa saadaan suorittaa. Toiminnan aikana on mahdollista, että tiedonhankinnan eli peitetoiminnan kohteena oleva henkilö paljastaa esimerkiksi tehneensä muunkin kuin päätöksessä mainitun epäillyn rikoksen.

Mikäli peitetoimintaa suorittava poliisimies saisi täysin rajoituksetta päättää tiedonhankinnasta momentissa tarkoitetussa tilanteessa, menettäisivät peitetoimintaa koskevat edellytykset

osittain merkityksensä ja päätöksen peitetoiminnasta tekisi tosiasiallisesti peitehenkilö. Uusi ilmi tullut epäilty rikos voi olla sellainen, johon ei voitaisi myöntää lainkaan peitetoimintalupaa, tai kysymyksessä voi olla rikos, johon lupa voitaisiin periaatteessa myöntää. Tilanne voi olla joka tapauksessa yllättävä ja ainutkertainen siinä merkityksessä, ettei tiedonhankinta ole enää myöhemmin mahdollista.

Momentin mukaan peitetoimintaa suorittava poliisimies saisi päättää tiedonhankinnan kohdistamisesta väliaikaisesti uuteen rikokseen, jos esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti olisi syytä epäillä, että kyseinen rikos on tehty. Rikoksen tulisi lisäksi liittyä välittömästi siihen rikokseen, jota peitetoiminnalla ollaan selvittämässä. Uuden rikoksen tulisi olla myös rikos, johon lupa voitaisiin myöntää. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa päätös ja lupa koskevat törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä, ja peitetoiminnan aikana ilmenee, että peitetoiminnan kohdetta olisi syytä epäillä tätä lasta koskien myös törkeästä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämisestä. Laajentaminen tulisi lisäksi kysymykseen vain tilanteessa, jossa uuden rikoksen selvittämiseksi olisi tarve peitetoiminnan välittömään laajentamiseen. Jos peitehenkilö arvioisi, että asiassa päästäisiin myöhemmin uudelleen tulokselliseen tiedonhankintaan, ei peitetoimintaa saisi välittömästi laajentaa. Mikäli kysymyksessä olisi sellainen rikos, johon ei voitaisi myöntää lupaa, saisi peitehenkilö toimia vain 25 §:n perusteluissa selostetulla tavalla eli käyttäytyä tilanteessa luontevasti.

Peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen päätös olisi kirjattava ja se olisi myös saatettava niin pian kuin mahdollista, kuitenkin viimeistään kolmen vuorokauden kuluessa peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen ratkaistavaksi. Puheena olevissa tilanteissa ei tarvittaisi enää tuomioistuimen lupaa.

Pykälän *2 momentin* mukaan, jos peitetoiminnan aikana ilmenisi, että on syytä epäillä muun kuin peitetoiminnan kohteena olevan henkilön tekemäksi epäiltyä 25 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta, jonka selvittämiseksi häneen on välittömästi kohdennettava peitetoimintaa, saa peitetoimintaa suorittava poliisimies laajentaa peitetoiminnan koskemaan myös tätä henkilöä. Peitetoiminnan laajentaminen olisi kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluessa tiedonhankinnan aloittamisesta tuomioistuimen ratkaistavaksi. Yksinomaan tietoverkossa tehtävän peitetoiminnan laajentaminen olisi kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluessa tiedonhankinnan aloittamisesta peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen ratkaistavaksi.

Momentin osalta menettely ja toimintaperiaatteet vastaisivat 1 momentissa esitettyä. Peitetoiminnan laajentaminen koskisi kuitenkin sellaista henkilöä, joka ei ole ollut alkuperäisessä peitetoimintapäätöksessä ja -luvassa tiedonhankinnan kohteena. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa joku rikollisryhmään kuuluva henkilö paljastaa syyllistyneensä rikokseen siten, että esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu kynnys ylittyisi. Tällainen peitetoiminnan laajentaminen tulisi saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Ensi vaiheessa päätöksen tekijänä olisi 29 §:ssä tarkoitettu poliisimies, käytännössä keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö. Tämä voisi saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi tai kieltää peitetoiminnan kohdistamisen uuteen epäiltyyn. Asia tulisi saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi myös silloin, kun peitetoiminnan jatkaminen on kielletty. jolloin asiaa ei tarvitsisi saattaa enää tuomioistuimeen.

32 §. *Valeosto ja sen edellytykset.* Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi. Pykälän *1 momentin* mukaan valeostolla tarkoitettaisiin poliisin tekemää esineen, aineen, omaisuuden tai palvelun ostotarjousta tai ostoa, jonka tavoitteena on saada viranomaisen haltuun tai löytää todiste ri-

kosasiassa, rikoksella saatu hyöty taikka esine, aine tai omaisuus, joka on rikoksella joltakulta viety tai jonka tuomioistuin voi julistaa menetetyksi taikka jonka avulla voidaan muuten saada selvitystä rikosasiassa. Lisäksi momentissa säädettäisiin, että muun kuin näyte-erän ostaminen edellyttää kuitenkin, että ostaminen on välttämätöntä valeoston toteuttamiseksi.

Momentti vastaisi pääosin voimassa olevan poliisilain 28 §:n 1 momentin 5 kohtaa. Ehdotetussa määritelmässä todettaisiin kuitenkin nimenomaisesti, että kysymys olisi poliisin tekemästä toimenpiteestä. Tämä tarkoittaa, että valeostajana voi olla vain poliisimies. Määritelmässä mainittaisiin myös se, että palvelu voi olla valeoston kohteena. Poliisilain voimassa olevan määritelmän mukaan ostotarjous koskee myös palvelua, mutta oston kohteena voi olla vain esine, aine tai omaisuus. Palvelun osto ei saisi olla kuitenkaan hyvän tavan vastaista. Esimerkiksi seksuaalipalvelusta voitaisiin tehdä ostotarjous tai jopa osto, jos se on välttämätöntä, mutta tällaista palvelua ei voitaisi käyttää. Tarve tällaiseen rajoitettuun palvelun ostoon voi tulla kysymykseen esimerkiksi paritusrikollisuuden selvittämisessä. Toisaalta esimerkiksi korjaamopalveluja, kuten auton huoltopalveluja, jotka voivat sinänsä olla täysin laillisia, voitaisiin ostaa esimerkiksi törkeän veropetoksen selvittämiseksi.

Lisäksi erona voimassa olevan poliisilain määritelmään olisi se, että momentissa mainittaisiin tarkemmin valeoston tavoite, joka säänneltäisiin yhteneväisesti ehdotetun 7 luvun 1 §:n takavarikon edellytysten kanssa. Valeoston tavoitteena olisi siten saada poliisin haltuun todiste, rikoshyöty taikka joltakulta rikoksella vietyä tai menetetyksi julistettava omaisuus. Haltuun saamisella tarkoitettaisiin välittömästi valeostolla viranomaiselle tulevaa todistetta, esinettä, ainetta tai omaisuutta ja löytämisellä välillistä toimenpidettä, jonka perusteella tällainen todiste, esine, aine tai omaisuus voitaisiin myöhemmin löytää.

Momentissa mainittu selvitys liittyisi puolestaan erityisesti palvelujen ostoon. Tällöin viranomaisen haltuun ei välttämättä saada konkreettista esinettä, ainetta tai omaisuutta. Kysymyksessä olisi siten tieto, jolla on merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Rikoshyödyn ja anastetun omaisuuden osalta on huomattava, ettei vireillä ei ole enää välttämättä esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä ja rikoksesta tuomitun rangaistus saattaa olla suoritettu. Tästä huolimatta esimerkiksi anastettu omaisuus voitaisiin ostaa rangaistuksen suorittamisenkin jälkeen esimerkiksi anastusrikoksesta tuomitulta, jotta omaisuus voitaisiin palauttaa oikealle omistajalleen. Kyse on tältä osin vielä esitutkinnasta ehdotetun esitutkintalain 1 luvun 2 §:n mukaisesti.

Vaikka määritelmässä tai edellytyksiä koskevassa 2 momentissa ei mainittaisi, että esineen, aineen tai omaisuuden hallussapidon tulee olla laitonta tai kaupankäynnin kohteena, se ei kuitenkaan ratkaisisi esimerkiksi tilannetta, jossa poliisilla on vihjetietoa siitä, että paikkakunnalla toimiva huoltoasemayrittäjä myy anastettua polttoainetta huoltoasemallaan. Polttoaineen anastamisen osalta esitutkinnassa on törkeä varkaus. Polttoaineen alkuperä olisi selvitettävissä näytteen avulla laboratoriotutkimuksissa. Voidaan kysyä, onko osto tulkittava valeostoksi, jos poliisimies esimerkiksi siviiliasussa käy ostamassa huoltamolta kanisterillisen polttoainetta. Sekä määritelmän että edellytyksiä koskevan säännöksen valossa tulkittuna kysymys olisi valeostosta.

Julkisesta myyntitarjouksesta tehtävää valeostoa säänneltäisiin päätöksentekomenettelyn osalta kuitenkin eri tavoin. Jos esimerkiksi lehti-ilmoituksen perusteella voitaisiin päätellä, että joku myy anastettua moottorikelkkaa, ei vielä tiedustelujen tekeminen kelkasta kuuluisi valeoston piiriin. Jos vaikka puhelimessa käydyn keskustelun perusteella jo selviää, ettei kysy-

myksessä voi olla etsitty anastettu omaisuus eikä siitä esitetä ostotarjousta, ei kysymys olisi valeostosta vaan tiedustelutyyppisestä toimenpiteestä. Tällaisessa puhelinkeskustelussa ei tarvitsisi tuoda aktiivisesti esille sitä, että soittajana on poliisi. Tiedusteluja tehtäessä olisi kuitenkin noudatettava, mitä tiedonhankinnan suojauksesta erikseen säädetään, sekä otettava huomioon myös peitetoimintaa ja peiteltyä tiedonhankintaa koskeva sääntely. Mikäli puhelintiedustelussa tai muutoin jouduttaisiin käyttämään harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, olisi kysymys peitellystä tiedonhankinnasta.

Koska valeostoon aina sisältyy rikosprovokaation vaara, valeoston käyttäminen ehdotetaan edelleen rajoitettavaksi vain välttämättömimpiin tapauksiin, mistä säädettäisiin ehdotetussa 2 §:ssä.

Näyte-erän osto olisi edelleen ensisijainen vaihtoehto, mikä vastaisi voimassa olevaa poliisilain sääntelyä. Lakivaliokunnan antaman lausunnon LaVL 6/2005 vp mukaan esineen, aineen ja omaisuuden oston osalta ei voida pitää poliisin toiminnan yleisen hyväksyttävyyden kannalta perusteltuna, että poliisimies voisi valeostajana esiintyen esimerkiksi hankkia kenties hyvin huomattaviakin huumausaine-eriä tai että ostotoiminta voisi jatkua kovin pitkään. Valiokunnan näkemyksen mukaan myös hallituksen esityksen perusteluissa esitetyt valeostooikeuden laajentamista puoltavat perustelut viittaavat siihen, että oikeus esineen, aineen tai omaisuuden ostamiseen on syytä rajoittaa lähinnä näyte-erien hankkimiseen. Laittomasti hallussa pidetty esine tai omaisuus ei kuitenkaan aina ole sen luonteista, että sitä voitaisiin myydä erissä. Tällöin ostotarjous tulee voida kohdistaa kohteena olevaan esineeseen tai omaisuuserään kokonaisuudessaan. Ehdotetun sanamuodon mukaan sallittua olisi ostaa varsinaista näyte-erää suurempikin kokonaisuus, vaikka kysymys ei olisi kuitenkaan vielä koko esineen, aineen tai omaisuuden ostosta. Tällöin on kuitenkin erityisen huolellisesti varmistuttava siitä, ettei muun kuin näyte-erän hankkiminen johda rikosprovokaatioon.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin valeoston edellytyksistä. Valeosto saataisiin tehdä, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta taikka varkautta tai kätkemisrikosta ja on todennäköistä, että sillä saavutetaan jokin 1 momentissa mainittu tavoite. Lisäksi momentissa säädettäisiin, että valeoston toteuttaja saa tehdä vain sellaista tiedonhankintaa, joka on välttämätöntä valeoston toteuttamiseksi. Momentissa mainittaisiin myös siitä, että valeosto on toteutettava siten, ettei se saa kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muuten tekisi.

Valeoston perusterikokset olisivat samat kuin voimassa olevan poliisilain 31 b §:ssä. Nimenomaisena edellytyksenä olisi tuloksellisuusodotus. Tulisi olla todennäköistä, että valeostolla saavutettaisiin jokin 1 momentissa mainittu tavoite.

Käytännössä epäselvyyttä on aiheuttanut se, voidaanko valeoston toteuttamiseksi tehdä peitetoiminnan kaltaista tiedonhankintaa sekä ennen valeostoa että sen jälkeen. Kokemus viittaa siihen, että valeostoa ei ole mahdollista tehdä, jollei sitä edellä tiedonhankinta- ja kauppaneuvotteluvaihe sekä luonteva irtautumisvaihe. Ennen valeostoa on pystyttävä varmistumaan siitä, että valeoston kohteena oleva esine, aine tai omaisuus on kohteena olevan henkilön hallussa, jolloin voidaan sulkea pois rikosprovokaation vaaraa. Tämän vuoksi laissa mainittaisiin nimenomaisesti siitä, että valeostoon liittyisi tällainen välttämätön sen toteuttamiseksi tehtävä tiedonhankinta. On kuitenkin selvää, ettei valeostoa koskevalla toimivaltuudella voida kiertää esimerkiksi peitetoimintatoimivaltuutta tekemällä pelkästään tiedonhankintaa tai ostotarjouksia varsinaiseen valeostoon pyrkimättä.

Momentissa mainittaisiin nimenomaisesti siitä, että valeoston toteuttamisessa tulisi varmistua siitä, ettei valeosto saa sen kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muutoin tekisi. Jos valeoston toteuttamiseksi jouduttaisiin käyttämään jotakin sivullista henkilöä esimerkiksi yhteyden muodostamiseksi valeostajan ja valeoston kohteena olevan henkilön välille, olisi erittäin tärkeä varmistua siitä, ettei valeosto saa aikaan sitä, että sivullinen tekisi yhteyttä muodostaessaan rikoksen. Toisaalta poliisin selonottovelvollisuus ei voisi olla kovin ankara, koska valeostotapahtumaan nähden etäisten henkilöiden toiminta on usein poliisin vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella.

Pykälän *3 momentissa* mainittaisiin, että valeosto asunnossa on sallittua vain, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Lisäksi momentissa todettaisiin, että kotietsinnästä säädetään erikseen. Vastaavaa sääntelyä ei ole voimassa olevan poliisilain 31 b §:ssä. Siitä on säädetty ainoastaan peitetoiminnan osalta poliisilain 31 a §:ssä. Puheena olevan sääntelyn ulottaminen koskemaan myös valeostoa olisi oikeusturvasyistä perusteltua, koska valeosto voidaan toteuttaa myös asunnossa.

33 §. *Valeostosta päättäminen*. Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi. Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella määrätyn poliisilaitoksen päällikkö päättäisi valeostosta. Yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävästä valeostosta saisi päättää myös tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Sääntely vastaisi osittain poliisilain 32 a §:n 2 momenttia. Päätöksentekomenettelyä kuitenkin keskitettäisiin valeostoon liittyvien riskien vuoksi. Yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävässä valeostossa rikosprovokaatioriski on sitä vastoin lähtökohtaisesti vähäinen, jolloin myös päätöksentekomenettelylle asetettavia vaatimuksia voidaan laskea.

Pykälän *2 momentin* mukaan valeostoa koskeva päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kahdeksi kuukaudeksi. Voimassa olevassa poliisilaissa ei ole säädetty valeostotoiminnan kestosta, mutta käytännön valeostotoiminnassa on asetettu tiedonhankinnalle aikarajoja. Salaisten pakkokeinojen ja muun salaisen tiedonhankinnan kestosta säätämistä on käsitelty edellä. Valeosto tulisi pystyä toteuttamaan peitetoimintaa lyhyemmässä ajassa, mutta valeoston luonteesta ja laajuudesta johtuen asiassa voitaisiin joutua tekemään myös uusi päätös. Päätöksen edellytysten olemassa olo olisi kuitenkin arvioitava uutta päätöstä tehtäessä uudelleen.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että päätös valeostosta on tehtävä kirjallisesti. Siinä olisi mainittava 1) epäilty rikos; 2) valeoston kohteena oleva epäilty tai muu henkilö; 3) tosiseikat, joihin rikosepäily ja valeoston erityiset edellytykset perustuvat; 4) valeoston kohteena oleva esine, aine, omaisuus tai palvelu; 5) valeoston tarkoitus; 6) päätöksen voimassaoloaika; 7) sekä valeoston rajoitukset ja ehdot.

Nykyisin edellä mainituista seikoista on säädetty poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun asetuksen 8 §:ssä. Sääntely siirrettäisiin lähes sellaisenaan lain tasolle. Päätöksessä tulisi tuoda esille 2 §:ssä mainitut erityiset edellytykset sekä nykyistä tarkemmin myös muita seikkoja.

34 §. *Lupa valeoston toteuttamiseen.* Säännös olisi pakkokeinolaissa uusi. Pykälän mukaan valeostosta päättäneen poliisimiehen olisi saatettava päätöksensä tuomioistuimen käsiteltäväksi lukuun ottamatta yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävää valeostoa. Jos 2 §:n 1 momentissa ja 32 §:n 2 momentissa mainitut edellytykset ovat olemassa, tuomioistuin voisi antaa luvan valeoston toteuttamiseen.

Sääntely vastaisi peitetoiminnan osalta esitettyä. Lehti-ilmoituksesta, verkkosivuilla olevasta tai muusta julkiseksi tarkoitetusta myyntitarjouksesta tehtävä valeosto ei edellyttäisi tuomioistuimen lupaa. Tällaisissa tilanteissa rikosprovokaation vaara on pieni, koska jo myyntiilmoituksen johdosta voidaan olettaa esineen, aineen tai omaisuuden olevan jo valeoston kohteen hallussa tai vallinnassa.

35 §. *Valeoston toteuttamista koskeva suunnitelma ja päätös*. Pykälä olisi uusi. Pykälän *1 momentin* mukaan valeoston toteuttamisesta olisi laadittava kirjallinen suunnitelma, jos se on tarpeen toiminnan laajuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi. Momentti vastaisi poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun asetuksen 8 §:n 1 momenttia.

Erillinen toteuttamista koskeva suunnitelma ja päätös voivat olla tarpeen siitä syystä, että valeostosta päättää eri poliisiyksikkö kuin sen toteuttava yksikkö. Lisäksi suunnitelma voi olla tarpeen erityisesti toimintaan sisältyvien riskien välttämiseksi.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että päätös valeoston toteuttamisesta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksen tekisi valeoston toteuttamisesta vastaava salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Momentti vastaisi edellä mainitun asetuksen 8 §:n 2 momenttia sillä erotuksella, että toteuttamisesta vastaavan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi olla salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu. Tämä olisi välttämätöntä valeostoihin liittyvän rikosprovokaatioriskin vuoksi.

Pykälän *3 momentin* mukaan päätöksessä olisi mainittava 1) valeostosta päättänyt poliisimies ja tuomioistuin, päätöksien antopäivät ja sisältö; 2) valeoston toteuttava poliisiyksikkö; 3) tunnistetiedot valeoston suorittavista poliisimiehistä; 4) selvitys siitä, miten on varmistuttu, että valeosto ei saa sen kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muuten tekisi; sekä 5) toteuttamisen rajoitukset ja ehdot. Sääntelyn perustana olisi edellä mainitun asetuksen 8 §:n 3 momentti ehdotettua uutta tuomioistuimen roolia ja rikosprovokaation riskiarviota koskevin täydennyksin.

Pykälän *4 momentin* mukaan, jos toimenpide ei siedä viivytystä, 2 momentissa tarkoitettua päätöstä ei tarvitsisi laatia kirjallisesti ennen valeostoa. Päätös olisi kuitenkin laadittava kirjallisesti viipymättä valeoston jälkeen. Sääntely vastaisi asiallisesti poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun asetuksen 8 §:n 4 momenttia.

Pykälän *5 momentissa* säädettäisiin, että valeoston toteuttamista koskevaa suunnitelmaa ja päätöstä valeoston toteuttamisesta olisi olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. Sääntely vastaisi edellä mainitun asetuksen 8 §:n 5 momenttia.

36 §. *Poliisimiehen turvaaminen peitetoiminnassa ja valeostossa*. Pykälä olisi uusi. Pykälän *1 momentin* mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää, että peitetoimintaa tai valeostoa toteuttava poliisimies varustetaan kuuntelun tai katselun mahdollistavalla teknisellä laitteella, jos varustaminen on perusteltua hänen turvallisuutensa varmistamiseksi.

EIT:n ratkaisun *Bykov v. Venäjä* mukaan toisen kotona salaa tapahtuva kuuntelu ja sen tallentaminen edellyttivät lain tasoista sääntelyä silloin, kun toimenpide tehdään rikostutkinnallisessa tarkoituksessa.

Momentti koskisi niin sanottua turvakuuntelua ja -katselua. Salakuuntelua koskevan rangaistussäännöksen mukaan omien keskustelujen nauhoittaminen salaa ei ole rangaistavaa. Tämä on huomioitu myös teknistä kuuntelua koskevassa säännöksessä ilmauksella ”johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu”. Turvakuuntelu ja -katselu saataisiin kohdistaa ainoastaan peitetoimintaa tai valeostoa toteuttavan poliisimiehen kanssa vuorovaikutuksessa oleviin henkilöihin.

Pykälän *2 momentin* mukaan kuuntelu ja katselu saataisiin tallentaa. Tallenteet olisi hävitettävä heti sen jälkeen, kun niitä ei tarvita poliisimiehen turvaamiseen. Jos niitä kuitenkin tarvittaisiin poliisimieheen kohdistetun väkivallan tai hänen käyttämiensä voimakeinojen selvittämiseen, tallenteet saataisiin säilyttää ja niitä käyttää tässä tarkoituksessa.

Momentti sisältäisi tällaisten turvakuuntelu- ja katselutallenteiden hyödyntämisrajoituksen. Tallenteita ei saisi käyttää muuhun kuin säännöksessä mainittuun tarkoitukseen. Mikäli tallenteita liitettäisiin väkivallan tai voimakeinojen käytön selvittämistä koskevaan esitutkintapöytäkirjaan, määräytyisi aineiston käsittely pöytäkirjaa koskevan sääntelyn mukaisesti.

Tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku

37 §. *Tietolähdetoiminta ja tietolähteen ohjatun käytön edellytykset.* Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi. Pykälän *1 momentti* sisältäisi tietolähdetoiminnan määritelmän. Tietolähdetoiminnalla tarkoitettaisiin muuta kuin satunnaista luottamuksellista, rikoksen selvittämiselle merkityksellisten tietojen vastaanottamista poliisin tai muun viranomaisen ulkopuoliselta henkilöltä (*tietolähde*). Voimassa olevan poliisilain 28 §:n 1 momentin 8 kohdan mukaan tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan tietojen hankintaa käyttämällä tietolähteenä poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä.

Ehdotetun määritelmän mukaisesti yksittäisten tietojen antajat eivät olisi siinä tarkoitettuja tietolähteitä. Voimassa olevan lain mukaan myös virkamiehet voivat olla tietolähteitä. Ehdotuksen mukaan tietolähde olisi poliisin tai muun viranomaisen ulkopuolinen henkilö.

Tietojen antamisen luonteeseen kuuluu myös luottamuksellisuus sen suhteen, ettei tietojen antajaa paljasteta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tietojen antaja voisi luottamuksellisuuteen vedoten välttyä rikosoikeudelliselta vastuulta tai jokaiselle kuuluvalta todistamisvelvollisuudelta. Jos tietolähdetoiminnassa ilmenisi, että tietolähdettä on syytä epäillä esimerkiksi pahoinpitelystä, ei rangaistusvastuusta voitaisi tietenkään välttyä luottamukselliseen suhteeseen vedoten. Jos tietolähde olisi puolestaan henkirikoksen ainoa silminnäkijä, ei hän voisi myöskään kieltäytyä todistamasta. Luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyyden paljastamisesta säädettäisiin nykyiseen tapaan poliisilaissa. Todistamiselta voitaisiin välttyä vain silloin, kun todistamisvelvollisuutta ei ole.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin tietolähteen ohjatun käytön edellytyksistä. Momentin mukaan poliisi saisi pyytää tähän tarkoitukseen hyväksyttyä, henkilökohtaisilta ominaisuuksilta sopivaa, rekisteröityä ja tiedonhankintaan suostunutta tietolähdettä hankkimaan 1 momentissa tarkoitettuja tietoja (*tietolähteen ohjattu käyttö*). Voimassa olevan poliisilain 36 a §:n 1 momentin mukaan poliisi voi käyttää poliisihallinnon ulkopuolista henkilöä tietolähteenä poliisilain 1 §:ssä säädetyn tehtävänsä hoitamiseksi. Lainvalmisteluasiakirjojen perusteella jää epäselväksi, miten tietolähdettä voidaan käyttää ja mitä sillä ylipäänsä tarkoitetaan

Passiivisesta tietojen vastaanottamisesta ei tarvitsisi säätää laissa. Tällä toiminnalla tarkoitetaan sitä, että tietolähde kertoo oma-aloitteisesti esitutkintaviranomaiselle tätä oletettavasti kiinnostavista seikoista, joita viranomainen harkintansa mukaan hyödyntää. Tietolähteen ohjatussa käytössä olisi puolestaan kysymys aktiivisesta peitetoiminnan kaltaisesta toimenpiteestä. Siinä viranomainen pyytäisi tietolähdettä hankkimaan rikoksen selvittämiseksi tarpeellisia tietoja.

EIT:n ratkaisukäytännössä tietolähteen ohjattua käyttöä ei ole katsottu Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaiseksi, mikäli epäillyn oikeusturvasta on huolehdittu riittävästi ja jos rikoksen luonne sen käyttöä edellyttää (tapaukset *Teixeira de Castro v. Portugali 9.6.1998*, *Fox, Campbell ja Hartley v. Yhdistynyt kuningaskunta EIT: A-182 30.8.1990* ja *Vanyan v. Venäjä 15.12.2005*). Toiminnalle on luonteenomaista, että tietolähteen antamat tiedot saadaan tai ne hankitaan varsinaisen tiedonhankinnan kohteen tietämättä. Toiminta voi perustua myös salaamiseen ja erehdyttämiseen.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty kysymys siitä, onko tietolähteellä mahdollisuus aitoon valintatilanteeseen poliisin tiedustellessa tämän halukkuutta ryhtyä tiedottajaksi. Tämän vuoksi momentissa mainittaisiin nimenomaisesti siitä, että tietolähteen ohjattu käyttö voisi tapahtua vain suostumuksen perusteella. On selvää, että suostumuksen tulee olla aidosti vapaaehtoinen. Suhde poliisin ja tietolähteen välillä ei saa muodostua epäasialliseksi niin, että poliisi painostaa häntä tiedonhankintaan lupaamalla etuja, joita ei voida perustella voimassa olevan lainsäädännön perusteella.

Epäasiallinen riippuvuussuhde saattaa syntyä myös silloin, kun tietolähteestä muodostuu poliisille liian tärkeä tiedonhankintakeino. Myös tietolähteen motiivit yhteistyölle viranomaisten kanssa saattavat vaihdella. Oikeuskirjallisuudessa mainittuja motiiveja ovat muun muassa rikollisen toiminnan paheksuminen, taloudellisen hyödyn tai muun edun tavoittelu ja kosto. Tämän vuoksi momentissa mainittaisiin, että tietolähteen tulee olla henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan sopiva ja rekisteröity. Motiivien huomioon ottaminen liittyisi näistä edellytyksistä ensiksi mainittuun.

Tietolähdetoiminnalla saadut tiedot voivat olla merkityksellisiä rikosprosessissa, mutta toisaalta tietolähteen henkilöllisyyden salaamiselle voidaan usein esittää painavia perusteita hengen, terveyden ja vapauden turvaamisen kannalta (*Doorson v. Alankomaat 26.3.1996*). Kuitenkin on otettava huomioon, että rikoksesta epäillyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältää oikeuden kuulustella ja kuulusteluttaa kaikkia todistajia. Tämä otettaisiin huomio erikseen ehdotetussa 58 §:ssä ja poliisilain 7 luvussa vaitiolo-oikeutta ja -velvollisuutta koskevassa sääntelyssä.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin tietolähteen ohjatun käytön rajoituksista. Tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saisi hankkia tai pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka edellyttää viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Ennen tietolähteen ohjattua käyttöä tietolähteelle olisi tehtävä selkoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä erityisesti hänelle lain mukaan sallitusta ja kielletystä toiminnasta. Tietolähteen turvallisuudesta olisi huolehdittava tiedonhankinnan aikana ja sen jälkeen. Ehdotetut rajoitukset olisivat varsin tiukkoja.

Tietolähdetoiminta eroaa muusta salaisesta tiedonhankinnasta siten, että tiedon antaa tai hankkii pääsääntöisesti muu kuin virkamies. Perusoikeuksien rajoittamisen kannalta tarkasteltuna kukaan muu henkilö kuin virkamies ei voi käyttää toimivaltuuksia, ellei asiasta ole ni-

menomaisesti säädetty. Tietolähteelle ei ole kuitenkaan perusteltua antaa oikeuksia perusoikeuksien ydinalueelle kohdistuvien keinojen käyttöön. Tämä koskee erityisesti salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa. Ilman rajoitusta tietolähdettä voitaisiin käyttää viranomaisille annettujen toimivaltuuksien käyttöä koskevien rajoitusten kiertämiseen.

Edellä esitetyn johdosta esimerkiksi kotietsintää koskevien säännösten kiertäminen tietolähdettä käyttämällä ei olisi sallittua (*Allan v. Yhdistynyt kuningaskunta 5.11.2002*). Sama koskee teknistä tarkkailua (ks. esimeriksi *Van Vondel v. Alankomaat 25.10.2007*; *M.M. v. Alankomaat 8.4.2003*; ja *A. v. Ranska 23.11.1993*). Sama koskisi myös peitetoimintaa.

Laissa ei annettaisi poliisille mahdollisuutta varustaa tietolähdettä kuuntelun tai katselun mahdollistavilla laitteilla eikä poliisi siis saisi käyttää tietolähdettä kotietsintää korvaavassa tarkoituksessa. Kiellettynä toimivaltuuden käyttönä ei voida kuitenkaan pitää vielä sitä, että tietolähde suhteidensa johdosta liikkuu rikollisryhmän parissa tai tapaa entuudestaan tuntemiaan henkilöitä sekä keskustelee heidän kanssaan. Peitetoimintavaltuuden kiertämisestä taas on kysymys, jos tietolähde poliisin pyytämiä tietoja saadakseen joutuu soluttautumaan sellaiseen rikollisryhmään, johon hän ei entuudestaan kuulu. Tällaiseen menettelyyn tietolähdettä ei saisi ohjata eikä käyttää.

Sallittua tiedonhankintaa voi olla yhteyden muodostaminen valeostajan ja valeoston kohteen välille tai heidän tutustuttaminen toisiinsa jäljempänä mainituin rajoituksin. Tietolähde voisi välittää myös eräitä tietoja tai toimia rajoitetusti vaikkapa tulkkina. Tätä toimintamahdollisuutta rajoittaisi kuitenkin se, ettei poliisin tai tietolähteen toiminta saa johtaa siihen, että tietolähteen toiminta täyttää tekijäntoimen tai osallisuuden rikokseen. Esimerkiksi jo pelkästään yhteyden luominen huumausaineen myyjän ja valeostajan välillä voi olla tietolähteen kannalta arveluttavaa, koska tietolähteen toimintaa voidaan tällaisessa tilanteessa arvioida huumausainerikoksena tai avunantona siihen. Kyseisen rikoksen tunnusmerkistö kattaa laajalti erilaisia tekotapoja ja rangaistavan käyttäytymisen ala ulottuu laajalle. Mikäli tietolähde siis avustaisi varsinaista huumausaineiden myyjää rikoksessaan, tietolähteen vastuu voi olla normaalia avunantajan vastuuta, vaikka hänen tarkoituksenaan olisikin tietojen hankkiminen poliisille tai muu poliisin avustaminen. Rikokseen yllyttäminen voi myös tulla arvioitavaksi valeostotilanteessa, jos tietolähde hankkiakseen tietoja poliisille kehottaa henkilöä ostamaan tai myymään huumausaine-erän.

Arvioitavaksi voi tulla myös uuden rikostilanteen luominen tai se, että yllytetty saadaan ryhtymään törkeämpään tekomuotoon kuin hänen tarkoituksenaan alun perin oli. Valeostoon ja yllyttämiseen liittyvässä *Teixeira de Castro v. Portugali* -tapauksessa oli kysymys tämänkaltaisesta tilanteesta. Myös tapauksessa *Vanyan v. Venäjä 15.12.2005* EIT on tulkinnut poliisin yllyttäneen vastaajan huumausainerikokseen käyttämällä välihenkilöä peitetoiminnassa kielletyllä tavalla. Edelleen tapauksessa *Ramanauskas v. Liettua 5.2.2008* EIT korosti sitä, että poliisin on peitetilanteissa ja myös välihenkilöitä käyttäessään toimittava lähtökohtaisesti passiivisesti.

Voimassa olevan poliisilain 46 §:ssä säädetään poliisimiestä avustavan henkilön valtuuksista. Poliisin valtuuksien käyttäminen ei koskisi tietolähdettä. Vastaavat säännökset ehdotetaan otettavaksi uuteen poliisilakiin.

Poliisi ei voisi antaa tietolähteelle myöskään tehtävää, joka vaaraa tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Vaara voi kohdistua myös tietolähteen läheisiin, vaikka ehdotuksen mukaan kysymys voisi olla kenen tahansa hengestä tai terveydestä. Lisäksi poliisin tulisi

kussakin yksittäistapauksessa selvittää tietolähteelle varsin tarkoin sallitun ja kielletyn toiminnan rajoja.

Tietolähteen toimintaan liittyy kieltoerehdys (rikoslain 4 luvun 2 §). Kieltoerehdykseen vetoaminen anteeksiantoperusteena on lähtökohtaisesti haasteellista, sillä tietämättömyys lain sisällöstä koituu tekijän vahingoksi. Lisäksi rikosoikeuden ydinalueella toimittaessa vetoaminen kieltoerehdykseen voi tulla vain poikkeuksellisesti sovellettavaksi. Mikäli tietolähde voisi tehokkaasti vedota kieltoerehdykseen, korostuisi tällöin väistämättä häntä ohjanneen virkamiehen vastuu. Mikäli tietolähde toimisi viranomaisen painostuksen alaisena, sovellettavaksi voisi tulla ainakin teoreettisesti tarkasteltuna rikoslain 6 luvun 6 §:ssä säädetty rangaistuksen lieventämisperuste.

Voimassa olevan oikeuden mukaan todisteprovokaatio on sallittua mutta rikosprovokaatio ei. Lainsäädännöstä ei ole saatavissa selkeää vastausta siihen, onko todisteprovokaatio tietolähdettä käyttämällä sallittua. Siihen on kuitenkin edellä mainituista syistä syytä suhtautua erittäin pidättyvästi.

Poliisin tulisi myös huolehtia tietolähteen turvallisuudesta tiedonhankinnan aikana ja sen jälkeen. Jos tietolähteen ohjattu käyttö jouduttaisiin esimerkiksi ehdotettavan 58 §:n mukaisesti paljastamaan, tarkoittaisi se käytännössä poliisin velvollisuutta suorittaa henkilöturvallisuustoimenpiteitä tietolähteen suojaamiseksi. Edellä mainitut rajoitukset korostaisivat edelleen sitä, että tietolähteen ohjattu käyttö voisi olla käytännössäkin vain hyvin rajoitetusti mahdollista.

Pykälän *4 momentti* sisältäisi tietolähteen rekisteröintiä ja palkkion maksamista koskevan viittauksen poliisilakiin.

38 §. *Tietolähteen ohjatusta käytöstä päättäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi tietolähteen ohjatusta käytöstä. Päätöksentekojärjestelmä vastaisi siten valeoston päätöksentekoa tietolähteen ohjattuun käyttöön liittyvien erilaisten riskien vuoksi.

Pykälän *2 momentin* mukaan tietolähteen ohjattua käyttöä koskeva päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kahdeksi kuukaudeksi. Päätöksen voimassaolo, jonka aikana tietolähteen ohjattua käyttöä saataisiin tehdä, vastaisi valeostoa koskevaa ehdotusta. Voimassa olevassa oikeudessa ei ole säädetty tiedonhankinnan aikarajoista tältä osin.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että päätös tietolähteen ohjatusta käytöstä on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä olisi mainittava 1) toimenpiteen esittäjä; 2) tiedonhankinnan toteuttava poliisiyksikkö ja sen toteuttamisesta vastaava poliisimies; 3) tunnistetiedot tietolähteestä; 4) epäilty rikos; 5) tiedonhankinnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma; 6) päätöksen voimassaoloaika; sekä 7) tietolähteen ohjatun käytön rajoitukset ja ehdot. Päätöksessä tulisi siten mainita vain keskeiseksi arvioidut seikat.

Pykälän *4 momentin* mukaan päätöstä olisi olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. Tietolähteen ohjatun käytön lopettamisesta olisi tehtävä kirjallinen päätös. Sääntely vastaisi peitetoiminnan ja valeoston osalta ehdotettua.

39 §. *Valvottu läpilasku ja sen edellytykset.* Pykälä olisi uusi. Pykälän *1 momentissa* määriteltäisiin valvottu läpilasku. Momentin mukaan esitutkintaviranomainen saisi olla puuttumatta esineen, aineen tai omaisuuden kuljetukseen tai muuhun toimitukseen tai siirtää tällaista puuttumista, jos tämä on tarpeen tekeillä olevaan rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamiseksi taikka tekeillä olevaa rikosta vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden selvittämiseksi (*valvottu läpilasku*).

Kuten yleisperusteluista ilmenee, valvotun läpilaskun käyttö on myös eräs kansainvälisen oikeusavun muoto. Valvottua läpilaskua vastaavat keinot ovat kuitenkin käyttökelpoisia myös kansallisessa rikostutkinnassa. Momentti koskisi myös kansallisia Suomen rajojen sisällä tapahtuvia valvottuja läpilaskuja.

Valvottu läpilasku on tarkoitettu yleisperusteluissa mainittujen kansainvälisten sopimusten perusteella laittomasti hallussa pidettyjen esineiden, aineiden tai omaisuuden kuljetuksen tai muun toimituksen seurantaan. Toisaalta itse kuljetus voi olla laiton tai laillinen. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa toinen rikoksesta epäilty antaa anastettua omaisuutta kuljetusyhtiön kuljetettavaksi. Tällöin kuljetuksen toteuttaja ei ole välttämättä tietoinen siitä, että omaisuus on anastettua, eikä häntä voida epäillä rikoksesta. Sen sijaan valvottavana olevassa toimituksessa tai kuljetuksessa olisi momentin mukaan kysymys aina jonkun tekemäksi epäillystä rikoksesta.

Momentin ilmaisu ”esine, aine tai omaisuus” sulkisi ihmisten kuljetuksen soveltamisalan ulkopuolelle. Pykälän mukaan valvotun läpilaskun tavoitteena on rikokseen osallisten tunnistaminen. Kysymyksessä voisi olla valvotussa läpilaskussa tapahtuvan rikoksen tai taustalla olevan sitä vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden osallisten tunnistaminen.

Valvotun läpilaskun tavoitteena voisi olla myös erikseen jonkin sinänsä valvotussa läpilaskussa täyttyvää rikosta vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden selvittäminen. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa valvotun läpilaskun kohteena on vain muutamia anastettuja esineittä. Valvotulla läpilaskulla ei tällöin pyrittäisi sinänsä selvittämään anastusrikosta, vaan sitä mihin esineet päätyvät. Tällöin tavoitteena voi olla esimerkiksi törkeän kätkemisrikoksen selvittäminen.

Valvottua läpilaskua koskevalla sääntelyllä ei rajoitettaisi muiden sen kaltaisten toimenpiteiden kuten tarkkailun tai teknisen seurannan käyttöä. Vaikka ihmisten kuljettaminen ei voisikaan olla valvotun läpilaskun kohteena, voitaisiin esimerkiksi törkeää laittoman maahantulon järjestämistä selvittää muilla tiedonhankintakeinoilla. Tällöin tulisivat sovellettaviksi muut toimenpiteen siirtämistä koskevat säännökset. Jos esimerkiksi törkeästä laittoman maahantulon järjestämisestä ei aiheutuisi vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle, voitaisiin tällaista kuljetusta seurata siihen puuttumatta tai puuttumista siirtämällä. Kysymys ei olisi kuitenkaan valvotusta läpilaskusta.

Pykälän *2 momentin* mukaan esitutkintaviranomainen saisi käyttää valvottua läpilaskua, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Edellytyksenä olisi lisäksi, että läpilaskua voidaan valvoa ja siihen voidaan tarvittaessa puuttua. Toimenpiteestä ei saisi myöskään aiheutua merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Momentissa todettaisiin lisäksi, että viranomaisyhteistyöstä valvotun läpilaskun toteuttamiseksi säädetään erikseen.

Rikos, jota on syytä epäillä, tarkoittaisi valvotun läpilaskun kohteena olevan kuljetuksen taustalla olevaa rikosta tai laajempaa rikoskokonaisuutta. Yksittäinen pieni huumausaine-erä voisi olla valvotun läpilaskun kohteena, jos toimenpiteellä pyrittäisin selvittämään esimerkiksi törkeää huumausainerikosta.

Lisäedellytyksenä olisi se, että valvottua läpilaskua voidaan valvoa ja siihen voidaan tarvittaessa puuttua. Valvontavaatimus edellyttää, että jos valvotusta läpilaskusta aiheutuisi esimerkiksi jäljempänä mainittua vaaraa jonkun hengelle, tulee toimenpide voida keskeyttää. On myös mahdollista, että oikeus-apupyynnön esittänyt ulkomaan esitutkintaviranomainen pyytäisi keskeyttämään toimituksen. Tämä tarkoittaisi sitä, että toimitusta tulisi kyetä seuraamaan Suomessa siten, että pyyntö voidaan myös täyttää.

Valvotusta läpilaskusta ei saisi aiheutua kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle merkittävää vaaraa eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Toimenpiteeseen ryhtyminen tai sen jatkaminen edellyttäisivät vaaran toteutumista koskevaa riskiarviota. Ehdotus poikkeaa voimassa olevan poliisilain 5 §:n 1 momentissa säädetystä toimenpiteen siirtämistä koskevasta vaaraedellytyksestä kahdessa suhteessa. Ensiksikin poliisilaissa toimenpiteen siirtämisen estävältä vaaralta edellytetään välittömyyttä. Ehdotuksen mukaan valvotun läpilaskun toteuttamisen estäisi tai sen keskeyttämistä edellyttäisi myös sellainen vaara, joka ei olisi välitön, olipa sitten kysymys vaarasta hengelle, terveydelle tai vapaudelle tai ympäristö-, omaisuus-, tai varallisuusvahingon vaarasta. Toinen ero on siinä, että voimassa olevan poliisilain mukaan toimenpidettä voidaan siirtää, jos siitä ei aiheudu vakavaa vaaraa hengelle, terveydelle tai vapaudelle. Ehdotuksessa näihin intresseihin kohdistuvan vaaran laadulta ei edellytettäisi vakavuutta. Henkeä, terveyttä tai vapautta ei saisi vaarantaa lainkaan. Ympäristö-, omaisuus- ja varallisuusvahingonvaaran osalta ehdotettu momentti tältä osin vastaisi voimassa olevaa poliisilain 5 §:ää. Toimenpidettä ei saisi siten suorittaa tai se tulisi keskeyttää voimassa olevaa poliisilain sääntelyä vähäisemmän riskin johdosta. Vaaran arviointiin liittyviä näkökohtia tulee seurata koko toimituksen ajan.

Ilmaisu ”merkittävä” osoittaisi, että vähäinen vaara ei riitä estämään tai vaadi keskeyttämään läpilaskua, mutta toisaalta seurauksiltaan tai todennäköisyydeltään vaara ei saisi olla kovin suuri.

Momentti sisältäisi vielä viittauksen siitä, että viranomaisyhteistyöstä valvotun läpilaskun toteuttamiseksi säädetään erikseen. Tällaisia säännöksiä on esimerkiksi poliisi-, tulli- ja rajavartioviranomaisten yhteistyötä koskevassa lainsäädännössä.

40 §. *Valvotusta läpilaskusta päättäminen*. Valvotun läpilaskun tehokas toteuttaminen edellyttää tavallisesti useamman toimivaltaisen viranomaisen yhteistyötä. Ehdotetussa 40 §:ssä säädettäisiin kuitenkin vain poliisia koskevasta päätöksenteosta.

Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi valvotusta läpilaskusta. Selvyyden vuoksi momentissa todettaisiin, että muiden viranomaisten valvottua läpilaskua koskevasta päätöksenteosta säädetään erikseen.

Poliisin osalta päätöksentekotaso vastaisi valeoston päätöksentekotasoa. Valvottuun läpilaskuun liittyvien erilaisten riskien vuoksi päätöksentekotason on oltava korkea. Kiireellisten tilanteiden vuoksi erityisesti salaiseen tiedonhankintaan koulutetun pidättämiseen oikeutetun

virkamiehen päätös olisi kuitenkin tarpeen. Poliisia koskevalla päätöksentekojärjestelmällä ei kuitenkaan rajoitettaisi millään tavalla muille toimivaltaisille viranomaisille kuuluvaa päätöksentekoa. Poliisin tulisi kuitenkin olla rikostorjunnan yleisviranomaisena aina vähintäänkin tietoinen Suomessa toteutettavista valvotuista läpilaskuista.

Pykälän *2 momentin* mukaan valvottua läpilaskua koskeva päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Määräaika saattaa osoittautua liian lyhyeksi, koska viranomainen ei ole valvotun läpilaskun kohteena olevan esineen, aineen tai omaisuuden kuljetuksessa tai muussa toimituksessa aktiivinen toimija. Päätös voitaisiin kuitenkin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi, mutta valvotusta läpilaskusta voitaisiin tehdä myös uusi päätös.

Pykälän *3 momentin* mukaan valvottua läpilaskua koskevassa päätöksessä olisi mainittava 1) epäilty rikos ja sen tekoaika; 2) rikoksesta epäilty; 3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily perustuu; 4) tiedonhankinnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma; 5) toimenpiteen kohteena oleva kuljetus tai muu toimitus; 6) päätöksen voimassaoloaika; sekä 7) valvotun läpilaskun rajoitukset ja ehdot.

Päätöksessä mainittavat tiedot vastaisivat lähtökohtaisesti muun salaisen tiedonhankinnan päätöksissä mainittavia tietoja. Rikoksesta epäillyllä tarkoitettaisiin tässä kuitenkin niin sanotun päärikoksen tai taustalla olevan rikoksen pääepäiltyä tai epäiltyjä. Valvottua läpilaskua koskevalla päätöksellä voi olla merkitystä jälkikäteen tehtävän rikosoikeudellisen vastuuarvion kannalta. Tämän vuoksi päätöksestä ja myös sitä koskevasta pöytäkirjasta tulisi ilmetä tarkasti keskeiset seikat. Tämä koskisi myös toteuttamissuunnitelmaa ja valvotusta läpilaskusta laadittavaa pöytäkirjaa.

Lupa-asian käsittely tuomioistuimessa

41 §. *Menettely tuomioistuimessa*. Pykälään koottaisiin keskeiset tuomioistuinkäsittelyä koskevat säännökset. Pykälän *1 momentin* mukaan salaista tiedonhankintaa koskevan lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatettaisiin soveltuvin osin, mitä 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Lisäksi momentissa säädettäisiin, että peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä koskevat asiat käsiteltäisiin Helsingin käräjäoikeudessa.

Myös salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa koskevassa päätöksenteossa tulisi sovellettavaksi 3 luvun 1 §:n 1 momentin mukainen pakkokeinolain toimivaltaista tuomioistuinta koskeva sääntely. Sama koskisi tuomioistuimen päätösvaltaa koskevia luvun 1 §:n 2 momentin määräyksiä. Sen sijaan 2 momentin syytteen käsittelyn yhteydessä tehtyjä vaatimuksia koskevalla sääntelyllä ei olisi salaisen tiedonhankinnan kannalta merkitystä. Mainitun luvun 3 §:stä noudatettavaksi tulisivat vaatimuksen kirjallista muotoa koskevat 1 momentin määräykset. Pakkokeinolain 3 luvun 8 §:ään liittyen edellytyksiä koskevan selvityksen osalta noudatettavaksi tulisi mainittu pykälä kokonaisuudessaan. Sovellettavaksi tulisi mainitun luvun 10 §:n ensimmäinen lause samoin kuin vaatimus siitä, että päätös on annettava heti.

Peitetoimintaa ja valeostoa koskevat lupa-asiat käsiteltäisiin keskitetysti Helsingin käräjäoikeudessa. Sama koskisi jäljempänä tarkemmin käsiteltävän 58 §:n mukaista salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamista. Mainitussa käräjäoikeudessa on sen koko ja asiantuntemus huomioon ottaen mahdollista erikoistua peitetoimintaa ja valeostoa koskeviin lupa-asioihin sekä salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamista koskeviin kysymyksiin. Keskittäminen olisi perusteltua myös näistä menetelmistä tietoisten henkilöiden lukumäärän rajoittamiseksi sekä tarvitta-

vien turvajärjestelyjen toteuttamiseksi. Vaikka tuomioistuin ei antaisikaan lupaa tietolähteen ohjattuun käyttöön, on siitä ilmoittamista koskevat asiat perusteltua keskittää samalla tavoin ja samoista syistä Helsingin käräjäoikeuteen.

Pykälän *2 momentin* mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimus olisi otettava viipymättä tuomioistuimessa käsiteltäväksi vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa. Esimerkiksi peitetoiminnan osalta olisi mahdollista, että päätöksentekijänä toiminut keskusrikospoliisin päällikkö voisi määrätä 30 §:stä huolimatta asiaan perehtyneen muun virkamiehen hoitamaan asiaa tuomioistuimessa. Pidättämiseen oikeutetulta ja erityisesti hänen määräämältään muulta virkamieheltä edellytettäisiin sellaista perehtymistä asiaan, että he voisivat vastata mahdollisiin lisäkysymyksiin sekä muutoinkin perustella vaatimusta. Muulla kuin vaatimuksen esittäjällä tulee olla myös toimivalta muuttaa vaatimusta ja jopa peruuttaa se tai luopua siitä. Sääntely vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 3 luvun 6 §:n 1 momenttia.

Asia olisi ratkaistava kiireellisesti, mitä ei ole mainittu voimassa olevaan pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 2 momentissa. Salainen tiedonhankinta voisi ilman tuomioistuimelle asetettua velvoitetta kiireelliseen käsittelyyn menettää merkityksensä. Käsittely voitaisiin pitää myös käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jos käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, mikä vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 2 momentissa säädettyä. Puhe- ja näköyhteys rinnastettaisiin läsnäoloon.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että jos tuomioistuin on myöntänyt luvan telekuunteluun tai televalvontaan, se saa tutkia ja ratkaista luvan myöntämistä uuteen teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen koskevan asian vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen läsnä olematta, jos on kulunut vähemmän kuin kuukausi samaa rikosepäilyä koskevan lupa-asian suullisesta käsittelystä.

Kysymys olisi vain telekuuntelua ja televalvontaa koskevasta poikkeuksesta. Käytännössä sekä esitutkintaviranomaisen että tuomioistuimen voimavarojen tarkoituksenmukaista ja tehokasta käyttöä rajoittaa se, että kaikki teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden vaihtamista koskevat asiat tulee käsitellä istunnossa. Ongelmat korostuvat silloin, kun rikoksesta epäilty vaihtaa teleosoitteita tai telepäätelaitteita tarkoituksellisesti erittäin tiuhaan. Tällainen kevennetty menettely olisi kuitenkin täysin tuomioistuimen harkinnassa ja sitä voitaisiin käyttää vain luvan voimassa ollessa. Lupa asia tulisi siten käsitellä vähintään kerran kuukaudessa pidättämiseen oikeutetun tai hänen määräämänsä virkamiehen läsnä ollessa. Lisäksi kevennetyn menettelyn edellytyksenä olisi, että kysymys on saman rikoksesta epäillyn samasta rikosepäilystä kuin aikaisemmin myönnetyssä luvassa.

Pykälän *4 momentin* mukaan salaista tiedonhankintaa koskeva asia käsiteltäisiin kuulematta rikoksesta epäiltyä taikka teleosoitteen tai telepäätelaitteen tilaajaa, käyttäjää tai haltijaa taikka teknisen tarkkailun kohteena olevan esineen, aineen, omaisuuden tai tilan haltijaa, jos se on perusteltua tärkeästä tutkinnallisesta syystä, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisen menetelmien suojaamiseksi.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 2 momenttiin verrattuna käsittelylle kuulematta mainittuja henkilöitä asetettaisiin tiukemmat ehdot. Kuuleminen on yleisesti ottaen pääsääntö, josta poikkeamiselle olisi esitettävä perusteita. Salaisten pakkokeinojen ja muun salaisen tiedonhankinnan osalta ei tosin voitaisi puhua enää salaisista menetelmistä, jos kuuleminen muodostuisi pääsäännöksi. Kuulematta jättämiselle on siten usein esitettävissä järkevä pe-

ruste, jollaisena tulisivat kysymykseen momentissa mainitut intressit. Tosiasiassa kuuleminen olisi hyvin poikkeuksellista.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 2 momentissa suostumusperusteinen televalvonta on säännelty eri tavoin muihin salaisiin pakkokeinoihin verrattuna. Teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei siihen ole tutkinnallista estettä. Ehdotetun 9 §:n mukaisesti suostumusperusteisista telepakkokeinoista päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies lukuun ottamatta surmansa saaneen televalvontaa, joka sekään ei edellyttäisi oikeudenomistajien suostumusta. Näitä henkilöitä ei luonnollisesti olisi tarpeen kuulla tuomioistuimessa lupa-asiaa käsiteltäessä.

Momentissa säädettäisiin lisäksi, että käsiteltäessä vapautensa menettäneen teknistä kuuntelua tai katselua koskevaa asiaa, on epäiltyä säilyttävän laitoksen edustajalle varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei hän ole jo antanut suostumustaan toimenpiteelle. Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan vankeinhoitolaitoksen huostassa olevaan henkilöön kohdistettavan teknisen kuuntelun ja teknisen katselun osalta edellytetään, että rangaistuslaitoksen johtajalle on varattu tilaisuus tulla kuulluksi. Jatkossa edellytettäisiin, että ainoastaan säilyttävän laitoksen edustajalle tulisi varata tilaisuus kuulluksi. Se, kuka laitosta edustaa, määräytyy laitoksen työjärjestyksen tai muun vastaavan määräyksen mukaan. Lisäksi sääntelyä väljennettäisiin siten, että laitoksen edustajalle ei tarvitsisi varata tilaisuutta tulla kuulluksi, mikäli tämä on antanut suostumuksensa ennen lupa-asiankäsittelyä. Tällainen suostumus voitaisiin antaa esimerkiksi suullisesti ja se ainoastaan kirjattaisiin joko esitutkintaviranomaisen tai tuomioistuimen toimesta.

Pykälän *5 momentin* mukaan lupa-asiassa annettuun päätökseen ei saisi hakea muutosta valittamalla. Päätöksestä saisi kuitenkin ilman määräaikaa kannella. Kantelu olisi käsiteltävä kiireellisenä. Sääntely vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 §:n 3 momenttia. Momentissa säädettäisiin lisäksi, että vaatimuksen esittäjä ei saa kuitenkaan kannella peitetoimintaa ja valeostoa koskevasta päätöksestä. Tarkoituksena on rajoittaa peitetoiminnasta ja valeostosta tietoisten henkilöiden määrää. Jos lupaa peitetoimintaan tai valeostoon ei annettaisi, voisi vaatimuksen esittäjä aina hakea uutta lupaa oikeusvoimavaikutuksen puuttumisen vuoksi. Muutoksenhaku voisi olla salaisen tiedonhankinnan luonteen vuoksi myös tarpeetonta. Jos lupaa ei myönnettäisi, tilaisuus salaiseen tiedonhankintaan voi olla viiveen vuoksi käytännössä menetetty.

42 §. *Julkinen asiamies*. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuimen olisi määrättävä asuntokuuntelua koskevan vaatimuksen käsittelyyn julkinen asiamies valvomaan rikoksesta epäillyn ja muiden kuuntelun kohteeksi mahdollisesti joutuvien etuja. Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevaa lakia.

Pykälän *2 momentin* mukaan julkinen asiamies olisi velvollinen hoitamaan tehtävänsä huolellisesti hyvää asianajotapaa noudattaen. Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevaa lakia.

Pykälän *3 momentin* mukaan julkinen asiamies tai siihen tehtävään pyydetty ei saisi oikeudettomasti paljastaa seikkaa, josta hän on tehtävänsä vuoksi tai siihen pyydettäessä saanut tiedon. Voimassa olevaan pakkokeinolain 5 a luvun 6 a §:n 3 momenttiin verrattuna julkisen asiamiehen salassapitovelvollisuus ulottuisi myös niihin tilanteisiin, jossa julkista asiamiestä on pyydetty tähän tehtävään, mutta hän on siitä syystä tai toisesta kieltäytynyt. Näissä tilanteissa julkisen asiamiehen etsintää jatketaan ja salainen tiedonhankintatarkoitus voisi paljastua, jos

tehtävään pyydetyllä ei olisi velvollisuutta pitää salassa pyyntöä ja sen yhteydessä saamiaan tietoja.

43 §. *Julkisen asiamiehen kelpoisuusvaatimukset.* Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 6 b §:ää.

Pykälän *1 momentin* mukaan julkiseksi asiamieheksi olisi määrättävä suostumuksensa perusteella asianajaja tai julkinen oikeusavustaja. Julkiseksi asiamieheksi ei saisi määrätä sitä, joka on epäiltynä, syytteessä tai tuomittu rikoksesta, joka on omiaan vähentämään hänen luotettavuuttaan julkisen asiamiehen tehtävässä.

Julkisen asiamiehen kuulemista tehtävään määräämisestä ei tarvitsisi mainita säännöksessä erikseen, sillä tämä olisi jo sinänsä menettelyn luonteeseen sisältyvä asia. Toisaalta tämä ilmenisi jo siitä, että määräys voitaisiin antaa vain suostumuksen perusteella. Julkisen asiamiehen järjestelmää tulisi jatkossa kehittää esimerkiksi siten, että tähän tehtävään annettaisiin erityinen koulutus ja asiamiehet valittaisiin luetteloinnin perusteella.

Pykälän *2 momentin* mukaan julkisen asiamiehen kelpoisuudesta yksittäistapauksessa olisi noudatettava soveltuvin osin, mitä esitutkintalain 11 luvun 3 §:ssä säädetään avustajan kelpoisuusvaatimuksista.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että julkinen asiamies ei saisi ilman tuomioistuimen lupaa panna toista sijaansa. Hänelle annettu määräys voitaisiin pätevästä syystä peruuttaa.

44 §. *Julkiselle asiamiehelle maksettava palkkio ja korvaus*. Säännös vastaisi pakkokeinolain 5 a luvun 6 c §:ää.

Pykälän *1 momentin* mukaan julkiselle asiamiehelle maksettaisiin valtion varoista palkkio ja korvaus noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeusapulain 17 ja 18 §:ssä säädetään avustajan palkkioista ja korvauksista.

Pykälän *2 momentin* mukaan päätökseen, jolla on määrätty julkiselle asiamiehelle palkkio tai korvaus, saisi hakea muutosta. Muutosta haettaessa olisi noudatettava, mitä valittamisesta asianomaisen tuomioistuimen päätöksestä säädetään.

Yhteiset säännökset

45 §. *Salaisen tiedonhankinnan suojaaminen*. Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi. Voimassa olevan poliisilain 33 a §:ssä säädetään asiallisesti samansisältöisesti tiedonhankinnan paljastumisen estämisestä ja 5 §:ssä puolestaan toimenpiteen siirtämisestä ja toimenpiteistä luopumisesta. Rikoksen selvittämiseksi tehtävän tiedonhankinnan suojauksesta säädettäisiin jatkossa pakkokeinolaissa.

Salaisten tiedonhankintamenetelmien käytössä poliisin tietoon tulee helposti varsin aikaisessa vaiheessa tietoja useista rikoksista, jotka kuitenkin ovat vähäisiä verrattuna esimerkiksi peitetoiminnan tai valeoston perusteena olevaan tutkittavaan rikokseen nähden. Jos esitutkinta jouduttaisiin käynnistämään viivytyksettä koko laajuudessaan jokaisen havaitun rikoksen kohdalla, toiminnassa vaarannettaisiin vakavan rikoksen torjunnan tai selvittämisen tavoite.

Myöskään kansainvälisessä viranomaisyhteistyössä tapahtuvassa valvotussa läpilaskussa ei voida ajatella, että esitutkinta olisi välittömästi aloitettava esimerkiksi salakuljetetun aineen saavuttua maahan, koska tällöin vaarannettaisiin koko rikollisen toiminnan paljastaminen. Mainittuja poliisilain säännöksiä koskevassa hallituksen esityksessä HE 34/1999 vp katsottiinkin, että näitä erityisiä tutkintamenetelmiä käytettäessä esitutkinnan aloittamista tai toimittamista voidaan viivyttää, jos se on perusteltua peitetoiminnan tai valeoston perusteena olevan rikoksen estämiseksi, paljastamiseksi ja selvittämiseksi. Ottaen huomioon sen, että niin valeostoon kuin erityisesti peitetoimintaan oikeuttavan rikoksen on oltava lain mukaan varsin vakava, katsottiin, että tällaisen rikoksen torjumista tai selvittämistä on pidettävä erityisen tärkeänä.

Pykälän *1 momentin* mukaan esitutkintaviranomainen saisi suorittaessaan tässä luvussa tarkoitettuja pakkokeinoja ja toimenpiteitä siirtää puuttumisen muuhun kuin pakkokeinon perusteena olevaan rikokseen, jos puuttumisen siirtämisestä ei aiheudu merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Edellytyksenä olisi lisäksi, että puuttumisen siirtäminen on välttämätöntä pakkokeinon käytön paljastumisen estämiseksi tai esitutkinnan turvaamiseksi.

Momentin tarkoittamissa tilanteissa olisi kysymys puuttumisen siirtämisestä muun kuin luvan tai päätöksen perusteena olevan rikoksen osalta. Salaisten pakkokeinojen ja muun salaisen tiedonhankinnan osalta on mahdollista, että niiden käyttämisen yhteydessä havaitaan esimerkiksi tekeillä oleva muu rikos. Tällaisissa tilanteissa puuttuminen saattaisi paljastaa pakkokeinon tai tiedonhankinnan käytön. Ensisijaisesti tulisi estää suunnitellut ja tekeillä olevat rikokset. Joissakin tapauksissa tämä voidaan toteuttaa paljastamatta salaista tiedonhankintaa.

Puuttumisen siirtäminen olisi mahdollista ainoastaan silloin, kun tällaisesta toimenpiteestä ei aiheutuisi merkittävää vaaraa. Momentissa käytetyn ilmauksen merkitystä on käsitelty edellä valvottua läpilaskua koskevan ehdotuksen yhteydessä (39 §:n 2 momentti). Niin kuin mainitussa perustelukohdassa edellä on todettu, kynnystä toimenpiteen siirtämiselle ehdotetaan nostettavaksi.

Erityisesti peitetoiminnan suojaamisessa vaaraedellytyksen arvioiminen voi olla hyvin vaikeaa ja vaaraa aiheuttava tilanne voi muodostua yllättäenkin. Tämä voi asettaa peitepoliisin vaikeaan valintatilanteeseen. Toimenpiteen siirtämismahdollisuuden rajoittaminen ehdotetulla tavalla merkitsee sitä, että peitepoliisin on aikaisempaa vähäisimmillä perusteilla lopetettava tehtävänsä tai löydettävä muu tapa estää kielletyn vaaran syntyminen. Peitepoliisikaan ei voi passiivisesti seurata säännöksessä tarkoitettujen riskien toteutumista. Säännös ei kuitenkaan edellytä, että peitepoliisi itse puuttuu tilanteeseen, vaan hän voi torjua vaaran myös ulkopuolisen avun turvin. Ehdotettu säännös asettaa kuitenkin nykyistäkin suuremmat vaatimukset peitetoiminnan etukäteissuunnittelulle ja erityisesti sen varmistamiselle, että niin peitepoliisin kuin muiden hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvat merkittävät vaarat voidaan torjua. Selvää kuitenkin on, että vakavassa tilanteessa peitepoliisin on keskeytettävä toimintansa ja paljastumisestaan huolimatta estettävä esimerkiksi pahoinpitely, jos se ei ole muiden kuin hänen tehtävissään.

Edellytyksenä siirtämiselle olisi lisäksi se, että puuttumisen siirtäminen on välttämätöntä pakkokeinon tai muun salaisen tiedonhankinnan käytön paljastumisen estämiseksi tai esitutkinnan turvaamiseksi. Salaisen tiedonhankinnan paljastuminen voisi sinällään johtaa myös esitutkinnan vaarantumiseen, mutta itsessään salaista tiedonhankintaa voitaisiin myös suojata. Tämän lisäksi, vaikka salaisen tiedonhankinnan paljastumisesta ei aiheutuisi haittaa tutkitta-

vana olevalle rikokselle, voi puuttumisen siirtäminen olla perusteltua kertyneen ylimääräisen tiedon hyödyntämisen kannalta. Tällöin kysymyksessä olisi jonkin muun rikoksen selvittämisen turvaaminen.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisi saisi käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää vääriä asiakirjoja, kun se on välttämätöntä jo toteutetun, käynnissä olevan tai tulevaisuudessa toteutettavan telekuuntelun, televalvonnan, tarkkailun, peitellyn tiedonhankinnan, teknisen tarkkailun, peitetoiminnan, valeoston, tietolähdetoiminnan tai valvotun läpilaskun suojaamiseksi.

Voimassa olevassa poliisilain 33 a §:ssä ei ole nimenomaisesti sallittu väärien tietojen tai rekisterimerkintöjen käyttämistä suojaamiskeinona. Säännös kuitenkin mahdollistaa harhauttavien tai peiteltyjen rekisterimerkintöjen käytön, joiden ero vääriin tietoihin ei ole kovin selkeä. Lähinnä selvyyden vuoksi ehdotetaan, että säännöksessä mainittaisiin myös poliisin oikeudesta käyttää vääriä tietoja ja rekisterimerkintöjä.

Mainitun poliisilain pykälän mukaan suojausta voidaan käyttää ainoastaan tarkkailussa, teknisessä tarkkailussa, valeostossa, peitetoiminnassa ja tietolähdetoiminnassa. Myös telepakkokeinojen toteuttamisessa on käytännön tarve tiedonhankinnan suojaukseen. Tällainen tilanne korostuu esimerkiksi silloin, kun toimenpiteitä tehdään joko kokonaan tai osittain esitutkintaviranomaisen toimesta asennettavilla laitteilla. Tästä syystä säännöksen soveltamisalan piiriin ehdotetaan myös telekuuntelu ja televalvonta. Tarkkailuun rinnastettavina toimenpiteinä momenttiin ehdotetaan vielä otettavaksi ehdotettu peitelty tiedonhankinta sekä valvottu läpilasku.

Säännöksessä mainittaisiin nimenomaisesti siitä, että kyseisiä tietoja ja merkintöjä voitaisiin käyttää tai tehdä ainoastaan tiedonhankinnan suojaamiseksi. Tietolähdetoiminnan osalta olisi huomattava, ettei tietolähteelle voitaisi hankkia tämän säännöksen nojalla esimerkiksi uutta identiteettiä, vaan tarkoituksena on suojata toimintaa ja tietolähdettäkin tätä työtä tekevien virkamiesten kautta. Näin ollen vain virkamiehille voitaisiin tehdä tässä pykälässä tarkoitettu suojaus ja vain he voisivat sitä käyttää. Kun tiedonhankinnan suojaamista voitaisiin käyttää välittömästi tiedon hankkimiseksi eikä vain passiivisesti tiedonhankinnan suojaamiseksi, siitä säädettäisiin erikseen. Tämä on huomioitu peitetoimintaa ja peiteltyä tiedonhankintaa koskevissa ehdotuksissa.

Jos se olisi välttämätöntä, mainittua suojaamista voitaisiin käyttää sekä aikaisemmin toteutetun salaisen tiedon hankinnan paljastumisen estämiseksi että myös käynnissä olevan ja tulevan tiedonhankinnan suojaamiseksi. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa peitehenkilön suojausta ei pureta sen vuoksi, että hänen aikaisemmin toteuttamansa tiedonhankinta muutoin paljastuisi. Rekisterimerkintöjä ei tarvitsisi tällöin oikaista ehdotetun 3 momentin mukaisesti. Momentin tarkoittama oikeus olisi vain poliisilla, jollei tästä erikseen toisin säädettäisi.

Pykälän *3 momentin* mukaan edellä 2 momentissa tarkoitettu rekisterimerkintä olisi oikaistava sen jälkeen, kun momentissa tarkoitettuja edellytyksiä ei enää ole. Säännös vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 33 b §:ää.

46 §. *Suojaamisesta päättäminen*. Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi. Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai valtioneuvoston asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö päättäisi 45 §:n 2 momentissa tarkoitetun rekisterimerkinnän tekemisestä

sekä asiakirjan valmistamisesta. Voimassa olevan poliisilain 33 a §:n 2 momentin mukaan tästä päättää sisäasiainministeriön asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö.

Poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun asetuksen 14 §:n 1 momentin mukaan viranomaisen ylläpitämään rekisteriin tehtävän harhauttavan tai peitellyn rekisterimerkinnän tekemisestä tai viranomaisen antaman väärän asiakirjan valmistamisesta päättää keskusrikospoliisin päällikkö. Pykälän 2 momentin mukaan muun kuin 1 momentissa tarkoitetun harhauttavan tai peitellyn rekisterimerkinnän tekemisestä tai väärän asiakirjan valmistamisesta päättää sisäasiainministeriön määräämän poliisilaitoksen tai keskusrikospoliisin päällikkö taikka hänen määräämänsä päällystöön kuuluva poliisimies. Pykälän 3 momentin mukaan suojelupoliisin päällikkö tekee 1 ja 2 momentissa tarkoitetun päätöksen sen käsiteltäväksi kuuluvassa asiassa. Päätöksentekoa koskeva sääntely nostettaisiin muutettuna lain tasolle.

Pykälän *2 momentin* mukaan salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi muusta tiedonhankinnan suojaamisesta. Sääntely eroaisi tältäkin osin 1 momentin perusteluissa mainitun asetuksen sääntelystä. Päätöksentekijänä kysymykseen tulevan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tulisi olla salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu. Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi myös suojauksen käytöstä, vaikka sitä ei erikseen mainittaisi säännöksessä.

Pykälän *3 momentin* mukaan rekisterimerkintöjen tekemisestä sekä asiakirjojen valmistamisesta päättäneen viranomaisen olisi pidettävä luetteloa merkinnöistä ja asiakirjoista, valvottava niiden käyttöä sekä huolehdittava merkintöjen oikaisemisesta. Momentin sääntely vastaisi asiallisesti poliisilain 33 a §:n 3 momentissa säädettyä.

47 §. *Salaista tiedonhankintaa koskeva ilmaisukielto*. Pykälä olisi pakkokeinolaissa uusi. Pykälän *1 momentin* mukaan pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi tärkeästä tutkinnallisesta syystä kieltää sivullista ilmaisemasta tämän tietoon tulleita seikkoja salaisesta tiedonhankinnasta. Edellytyksenä olisi lisäksi, että sivullinen on tehtävänsä tai asemansa johdosta avustanut tai häntä on pyydetty avustamaan salaisen tiedonhankinnan toteuttamisessa.

Ilmaisukiellosta säädetään voimassa olevan esitutkintalain 48 §:ssä. Vastaavasta ilmaisukiellosta säädettäisiin ehdotetun esitutkintalain 11 luvun 5 §:ssä. Näiltä osin kysymys olisi kuitenkin sellaisista tilanteista, joissa esitutkintaviranomainen ilmaisee jollekin henkilölle muita kuin häntä itseään tai hänen päämiestään koskevia tutkintaan liittyviä seikkoja, jotka eivät ole ennestään hänen tiedossaan. Tässä ehdotetussa salaista tiedonhankintaa koskevassa ilmaisukiellossa ei olisi kysymys tutkinnassa saatujen tietojen ilmaisemisesta sivullisille, vaan tavoitteena on sen sijaan huolehtia siitä, ettei salainen tiedonhankinta paljastu liian varhaisessa vaiheessa. Lisäksi tavoitteena olisi suojata salassa pidettäviä taktisia ja teknisiä menetelmiä.

Kysymyksessä voi olla esimerkiksi tilanne, jossa sivulliselle joudutaan välttämättä paljastamaan joitakin salaista tiedonhankintaa koskevia tietoja, jotta tiedonhankinta voidaan ylipäänsä toteuttaa tai tiedonhankintatoimenpide tulee muutoin välttämättä sivullisen tietoon. Tällaisissa tilanteissa pelkästään jo salaisen tiedonhankinnan paljastuminen voisi vaarantaa käynnissä olevan esitutkinnan. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa asunto-osakeyhtiön huollosta vastaavaa huoltoyhtiön edustajaa pyydetään avaamaan taloyhtiön yhteisten tilojen lukituksia teknisen tarkkailun laitteen asentamiseksi. Koska ilmaisukielto rajoittaa sivullisten oikeuksia, on perusteltua, että sen antamisesta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Momentin perusteella ilmaisukieltoa ei voitaisi kuitenkaan antaa kenelle tahansa sivulliselle. Salainen tiedonhankinta on pyrittävä lähtökohtaisesti toteuttamaan siten, ettei sen paljastumisvaaraa ole. Mikäli salainen tiedonhankinta tahattomasti paljastuisi, olisi kysymys esitutkintaviranomaisen vahingoksi jäävästä asiasta. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa ohikulkija havaitsee poliisimiehen asentamassa tekniseen tarkkailuun käytettävää laitetta yleisellä paikalla. Puheena olevaa ilmaisukieltoa ei siten voitaisi antaa tällaiselle sivulliselle henkilölle. Tämän vuoksi säännöksessä mainittaisiin nimenomaisesti, että sivullisella on tietty tehtävä tai asema kuten edellä mainittu huoltomiehen tehtävä.

Ilmaisukielto kattaisi tilanteet, joissa sivullinen on avustanut esitutkintaviranomaista, ja myös tilanteet, joissa häntä on pyydetty avustamaan. Sääntely vastaisi julkisen asiamiehen salassapitovelvollisuutta koskevaa ehdotusta. On mahdollista, ettei alun perin pyydetty sivullinen voikaan avustaa esitutkintaviranomaista, vaan jonkun toisen henkilön on toimittava hänen puolestaan. Salainen tiedonhankinta voisi paljastua, jos avustamaan pyydetty henkilö voisi rajoituksetta ilmaista hänen tietoonsa tulleita seikkoja, esimerkiksi esitutkintaviranomaisen tiedonhankintatarkoituksen.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että ilmaisukielto annetaan enintään vuoden määräajaksi. Kielto olisi annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Siinä olisi yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava sen rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta. Sääntely olisi yhdenmukainen ehdotetun esitutkintalain 11 luvun 5 §:n kanssa.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Momentti tältäkin osin ehdotettua esitutkintalain 11 luvun 5 §:n 5 momenttia.

48 §. *Luvan ja päätöksen ehdot*. Säännöksen mukaan salaista tiedonhankintaa koskevissa luvassa ja päätöksissä olisi edellä kunkin tiedonhankintakeinon osalta erikseen säädettyjen seikkojen lisäksi nimettävä pidättämiseen oikeutettu virkamies, joka johtaa ja valvoo toimenpiteiden suorittamista, sekä mainittava mahdolliset tiedonhankinnan rajoitukset ja ehdot. Sääntely vastaisi asiallisesti voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 7 §:ssä säädettyä.

49 §. *Määräaikojen laskeminen*. Pykälä olisi uusi. Ehdotetulla pykälällä selkeytettäisiin yleisperusteluissa mainittua epäselvyyttä määräaikalain soveltamisesta.

Pykälän *1 momentin* mukaan tässä luvussa tarkoitettujen määräaikojen laskemiseen ei sovelleta säädettyjen määräaikojen laskemisesta annettua lakia.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että aika, joka on määrätty kuukausina, päättyy sinä määräkuukauden päivänä, joka järjestysnumeroltaan vastaa sanottua päivää. Jos vastaavaa päivää ei ole siinä kuussa, jona määräaika päättyisi, pidetään sen kuukauden viimeistä päivää määräajan päättymispäivänä.

Telepakkokeinojen ja teknisen tarkkailun käytössä siirryttäisiin edellä esille tuodulla tavalla luvan voimassaoloajan osalta kellonaikatarkkuuteen. Näin ollen alle kuukauden mittaisissa luvissa tai päätöksissä sekä alkamisaika että päättymisaika määriteltäisiin kellonaikatarkkuudella. Tällöin olisi tiedossa tarkoin se ajanjakso, jonka aikana salaista tiedonhankintaa saa tehdä.

Määräajan laskemisen kannalta ongelmallisia tilanteita aiheuttavat kuukaudeksi tai sitä pidemmäksi ajaksi myönnettävät luvat. Tämän vuoksi 2 momentin sääntely olisi tarpeen. Siinä ehdotetaan ratkaistavaksi, miten kuukauden mittainen ajanjakso lasketaan. Sääntelyllä ratkaistaisiin myös ne tilanteet, joissa vastaavaa määräkuukauden päivää ei ole siinä kuussa, jona määräaika päättyisi. Jos esimerkiksi kuukauden mittainen lupa on myönnetty maaliskuun 31 päivänä, lupa päättyisi huhtikuun 30 päivänä.

50 §. *Kuuntelu- ja katselukiellot*. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että telekuuntelua, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa: 1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettujen lähiomaistensa, 2) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitetun oikeudenkäyntiavustajansa, 3) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentissa tarkoitetun papin, sekä 4) rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 10 §:ssä säädetään samassa momentissa sekä niin sanotuista absoluuttisista että relatiivisista kuuntelukielloista. Absoluuttisesta todistamiskiellosta on katsottu seuraavan lähtökohtaisesti myös hyödyntämiskielto, mutta relatiivisen todistamiskiellon osalta on mahdollista, että kiellon vastaisesti hankittu todiste voidaan esittää tuomioistuimessa. Absoluuttisen todistamiskiellon perustavana on oikeuskirjallisuudessa pidetty oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 2 kohtaa (kielto esittää todistelua valtakunnan turvallisuuden ja etujen suojelemisen kannalta salassa pidettävistä seikoista). Sama koskee papin vaitiolovelvollisuuden piiriin kuuluvia seikkoja. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 4 kohdan, oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin ja pakkokeinolain 5 a luvun 10 §:n mukaisesti epäillyn tai syytetyn ja tämän oikeudenkäyntiavustaja tai -asiamiehen välinen luottamussuhde (päämiehen osoituksen mukaan) on niin ikään absoluuttisen suojan piirissä. Absoluuttiseksi todistamiskielloksi on katsottu myös oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:n mukainen lähiomaisen kokonaan kieltäytymisoikeus (suostumusta koskevin poikkeuksin) sekä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:ssä säädetyn itsekriminointiin tai läheisen kriminointiin velvoittamisen kielto. Absoluuttisen todistamiskiellon rikkomisesta tulisi seurata myös hyödyntämiskielto.

Voimassa olevien kuuntelukieltojen kohteena on rikoksesta epäillyn ja säännöksessä mainittujen henkilöiden välinen keskustelu. Ehdotuksessa käytettäisiin keskustelun sijaan viestin käsitettä, jonka tarkoituksena olisi suojata keskustelun tai muun viestinnän sisältöä. Näin ollen esimerkiksi mainittujen henkilöiden tapaamisessa sinänsä ei olisi kysymys kuuntelu- ja katselukiellon alaisesta tilanteesta, vaan kieltoja sovellettaisiin näiden henkilöiden välisiin keskusteluihin ja viesteihin.

Televalvonnan sekä teknisen katselun ja teknisen seurannan osalta todistamiskielloilla ei ole katsottu olevan käytännön merkitystä, koska niillä ei voi saada tietoa keskustelun tai muun viestinnän sisällöstä eikä muutenkaan samanlaista luottamuksellista tietoa kuin tele- ja teknisellä kuuntelulla (HE 22/1994 vp.). Onkin ilmeistä, että esimerkiksi tieto siitä, että epäilty on soittanut avustajalleen tai että hänen on nähty keskustelevan avustajansa kanssa, ei käytännössä voisi vielä haitata epäillyn asianmukaista puolustusta. Toisaalta esimerkiksi pöydällä olevien puolustusta koskevien asiakirjojen tai epäillyn avustajalleen pöydän yli ojentaman viestin tai viittomakielen käytön teknisessä katselussa suojaa loukattaisiin samalla tavoin kuin näitä asioita koskevan keskustelun teknisessä kuuntelussa. Tämän vuoksi säännöksessä mainittaisiin myös teknistä katselua koskeva kielto. Kieltoja ei ole perusteltua ulottaa koskemaan esi-

merkiksi peiteltyä tiedonhankintaa, peitetoimintaa, valeostoa tai tietolähteen ohjattua käyttöä, koska kysymys ei ole vastaavalla tavalla luottamuksellisesta keskustelusta tai viestistä.

Lähiomaiseen (oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §) kohdistuva relatiivinen kuuntelukielto ehdotetaan muutettavaksi absoluuttiseksi. Vastaava muutosehdotus sisältyy asiakirjan takavarikkokieltoja koskeviin säännöksiin. Tältä osin viitataan asiakirjan takavarikkokieltoa koskevissa kohdissa esitettyyn.

Momentissa mainittu epäillyn ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa välisen viestin absoluuttinen kuuntelu- ja katselukielto kohdistuisi rikoksesta epäillyn ja häntä tässä rikosasiassa avustavan oikeudenkäyntiavustajan tai -asiamiehen välisiin keskusteluihin ja viesteihin. Mainittujen henkilöiden suhde liittyisi siten vireillä tai odotettavissa olevaan oikeudenkäyntiin tai viranomaismenettelyyn.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin relatiivisista kuuntelu- ja katselukielloista. Momentin mukaan telekuuntelua, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saisi kohdistaa myöskään 1) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun lääkärin, apteekkarin tai kätilön taikka heidän apulaisensa, 2) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitetun muun kuin 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun oikeudenkäyntiavustajansa, ja 3) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetun yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan taikka ohjelmatoimittajan harjoittajan väliseen viestiin, ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Momentti vastaisi asiallisesti asiakirjan takavarikkokiellosta ja voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 10 §:ssä säädettyä lukuun ottamatta edellä mainittua lähiomaisten kuuntelu- ja katselukieltoa. Momentin 2 kohdassa tarkoitettu henkilö olisi muu avustaja tai oikeudenkäyntiasiamies kuin 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu henkilö.

Pykälässä ei enää erikseen mainittaisi rikoksen rangaistavasta yrityksestä relatiivisten kuuntelu- ja katselukieltojen yhteydessä. Yrityksen ja muiden rangaistusasteikon lieventämisperusteiden vaikutuksesta säädettäisiin 12 luvun 3 §:ssä.

Pykälän *3 momentin* mukaan, jos telekuuntelun, teknisen kuuntelun tai teknisen katselun aikana tai muulloin ilmenisi, että kysymyksessä on kuuntelu- tai katselukiellon alainen viesti, toimenpide olisi keskeytettävä ja sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä.

Säännös vastaisi asiallisesti pakkokeinolain 5 a luvun 10 §:ää. Sen mukaan, jos kuuntelun aikana ilmenee, että kysymyksessä on mainittujen henkilöiden välinen keskustelu, toimenpide on keskeytettävä ja mahdolliset tallenteet tai muistiinpanot on heti hävitettävä. Ehdotetussa momentissa todettaisiin selvyyden vuoksi myös ne tilanteet, joissa muuten kuin kuuntelun aikana ilmenee, että kysymys on kiellon piirin kuuluvasta tilanteesta. Tämä tulee kysymykseen esimerkiksi silloin, kun henkilöiden nimet ja roolit eivät ole vielä kuuntelun aikana selvillä ja vasta myöhemmin ilmenee, että kysymyksessä on ollut kuuntelu- tai katselukiellon alainen tilanne. Sama koskee niitä tilanteita, joissa kuuntelua ei toteuteta reaaliaikaisena. Selvyyden vuoksi mainittaisiin myös se, että mahdollisten muistiinpanojen hävittämisvelvollisuus koskee nimenomaan puheena olevalla pakkokeinolla saatuja tietoja koskevia muistiinpanoja. Esimerkiksi toimenpidettä koskeva dokumentointi voitaisiin sitä vastoin säilyttää.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin, että tässä pykälässä tarkoitettuja kuuntelu- ja katselukieltoja ei kuitenkaan noudateta, jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty päätös telekuuntelusta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta.

Lainsäädännöllisesti epäselvää tilannetta selkiyttävä momentti olisi uusi. Epäiltynä oleminen kattaisi sekä varsinaisen tekijäkumppanuuden että myös varsinaisen osallisuuden rikokseen. Siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta voisi olla kysymys esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa toista aviopuolisoista epäillään törkeästä varkaudesta ja toista anastettua omaisuutta koskevasta törkeästä kätkemisrikoksesta. Jos rikoksilla ei olisi merkityksellistä yhteyttä keskenään, tulisivat kuuntelu- ja katselukiellot sovellettavaksi. Jos esimerkin mukaisessa tapauksessa toinen aviopuolisoista toimisi muun kuin törkeästä varkaudesta epäillyn puolison anastaman omaisuuden kätkijänä, eikä rikoksilla muutenkaan olisi yhteyttä, ei kysymys olisi merkityksellisestä yhteydestä. Pelkkä rikoksesta epäillyn asemassa oleminen ei kuitenkaan vielä riittäisi, vaan molempien henkilöiden osalta tulisi olla voimassa lupa tai päätös samasta salaisesta pakkokeinosta. Kuuntelu- ja katselukieltojen osalta ei voitaisi myöskään soveltaa ehdotettua 56 §:ää.

51 §. *Tallenteiden ja asiakirjojen tarkastaminen*. Säännöksen mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai hänen määräämänsä virkamiehen olisi ilman aiheetonta viivytystä tarkastettava telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, teknisen kuuntelun, teknisen katselun, teknisen laitetarkkailun, peitetoiminnan, valeoston ja tietolähdetoiminnan käytössä kertyneet tallenteet ja asiakirjat.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 12 §:ssä säädetään tallenteiden tarkastamisesta. Säännöksen mukaan tutkinnanjohtajan tai hänen määräämänsä virkamiehen on ensi tilassa tarkastettava 1 §:n 1–3 b kohdassa tarkoitettujen pakkokeinojen käytössä kertyneet tallenteet. Niihin sisältyvien tietojen tutkimisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä 4 luvun 8 §:ssä säädetään takavarikoidun yksityisen asiakirjan tutkimisesta.

Ehdotetussa pykälässä säädettäisiin vain tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamisesta. Salaisen tiedonhankinnan sääntelyä koskevat ehdotukset rakentuvat sille lähtökohdalle, että pidättämiseen oikeutettu virkamies on keskeisessä asemassa näitä toimenpiteitä toteutettaessa ja on velvollinen valvomaan niiden lainmukaista suorittamista. Näin ollen hänen tulisi huolehtia myös tallenteiden sekä muiden tiedonhankinnassa kertyneiden asiakirjojen tarkastamisesta. Mikäli pidättämiseen oikeutettu virkamies määräisi muun virkamiehen tarkastamaan tallenteita ja asiakirjoja, tämä vastaisi siitä, että kyseisellä virkamiehellä on tarvittavat tiedot ja taito sekä kokemus tehtävän suorittamiseksi. Tarkastamisessa voitaisiin myös hyödyntää teknisiä sovelluksia esimerkiksi siten, että tallenteilta etsittäisiin koneellisesti sellaisia kohtia, joissa on puhetta.

Voimassa olevan pakkokeinolain mukaan tarkastusvelvollisuus on koskenut vain telekuuntelulla, televalvonnalla, teknisellä kuuntelulla ja teknisellä katselulla saatuja tallenteita. Tarkastusvelvollisuutta laajennettaisiin koskemaan tukiasematietojen hankkimista, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähdetoiminnassa syntyneitä tallenteita ja asiakirjoja. Tarkastaminen olisi välttämätöntä, jotta toiminnasta vastaava pidättämiseen oikeutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi tosiasiallisesti valvoa, että laissa asetettuja velvoitteita ja toiminnalle asetettuja ehtoja tai rajoituksia on noudatettu. Muutoin säännös vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 12 §:ää.

52 §. *Tallenteiden tutkiminen*. Säännöksen mukaan telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, teknisen kuuntelun, teknisen katselun ja teknisen laitetarkkailun käytön johdosta muodostunutta tallennetta saisi tutkia vain tuomioistuin, pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tutkittavana olevan rikoksen tutkija. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräyksestä tai tuomioistuimen osoituksen mukaan tallennetta saisi tutkia myös asiantuntija tai muu henkilö, jota käytetään apuna rikoksen selvittämisessä.

Säännös vastaisi pääpiirteittäin voimassa olevaa sääntelyä. Suoraan lain nojalla tallenteita voisivat tutkia pidättämiseen oikeutettu virkamies ja kyseisen rikoksen tutkija. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräyksen tai tuomioistuimen osoituksen mukaan niitä saisi tutkia asiantuntijan lisäksi muutkin henkilöt. Käytännössä epäselvyyttä aiheuttanut kysymys tutkintasihteerien oikeudesta tutkia kyseisiä tallenteita määräyksen mukaan tulisi ratkaistua siten, että pidättämiseen oikeutettu virkamies voisi antaa määräyksen myös tutkintasihteerille.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 12 §:ssä viitataan tallenteiden tutkimisen osalta pakkokeinolain 4 luvun 8 §:ään. Viimeksi mainitussa pykälässä säädetään eräiden asiakirjojen avaamisesta ja tutkimisesta. Näitä kysymyksiä koskevat säännökset sisältyisivät 7 luvun 11 §:ään.

Myös salaisten pakkokeinojen käytössä syntyneiden tallenteiden tutkimiseen oikeutettujen piiriä on syytä rajoittaa. Tähän on kiinnitetty huomiota myös yleisperusteluissa mainitussa EIT:n ratkaisukäytännössä. Käytännössä tuomioistuin ja pidättämiseen oikeutettu virkamies kuitenkin vastaavat siitä, kuka puheena olevia tallenteita saa tutkia. Tarvetta henkilöpiirin supistamiseen nykyisestä ei ole. Tutkimisella tarkoitettaisiin tutkittavaa rikosta koskevien johtopäätösten tekemistä. Esimerkkinä voidaan mainita se, että tutkimisessa arvioidaan tallenteen merkitystä todisteena.

53 §. *Ylimääräinen tieto*. Säännöksen mukaan ylimääräisellä tiedolla tarkoitettaisiin telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:ssä säädetään ylimääräisen tiedon säilyttämisestä. Säännöksen mukaan telekuuntelulla tai teknisellä kuuntelulla saatu ylimääräinen tieto, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten telekuuntelua tai teknistä kuuntelua koskeva lupa tai päätös on annettu, on hävitettävä sen jälkeen, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

Sääntely ei siten koske televalvontaa, tukiasematietojen hankkimista, teknistä katselua ja teknistä seurantaa. Sama koskee luonnollisesti poliisilain mukaisia tiedonhankintakeinoja, joiden käytöstä syntyy myös ylimääräistä tietoa. Puheena olevan 13 §:n mukaista ylimääräistä tietoa on ja myös tämän pykälän mukaista ylimääräistä tietoa olisi 1) mihinkään rikokseen liittymätön tieto, 2) johonkin rikokseen liittyvä tieto silloin, kun rikoksen selvittämiseen voitaisiin myöntää lupa, ja 3) johonkin rikokseen liittyvä tieto, kun rikoksen selvittämiseen ei voitaisi myöntää lupaa.

Ylimääräinen tieto saadaan pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:n mukaan säilyttää ja tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa tarkoitettuihin rekistereihin, jos tieto

koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa saadaan käyttää telekuuntelua tai teknistä kuuntelua, taikka tietoa tarvitaan rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseen. Tässä kohden pakkokeinolain sääntely ulottuu siis esitutkintaa edeltävään aikaan. Tiedot, joita ei ole hävitettävä, on säilytettävä vielä viiden vuoden ajan siitä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

Pakkokeinolain 5 a luvun 13 § mahdollistaa varsin pitkän säilyttämisen sekä tietojen hävittämis- että tietojen säilyttämistapauksessa. Mainitun luvun 3 a §:ssä tarkoitetut matkaviestimien sijaintitiedot on puolestaan hävitettävä, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

Ylimääräistä tietoa koskeva voimassa oleva pykälä koskee ainoastaan tietojen säilyttämistä, joten siitä ei ilmene miten tietoja voidaan hyödyntää silloin, kun niitä säilytetään ennen henkilörekisteriin tallettamista tai kun ne on talletettu henkilörekisteriin. Hallituksen esityksen (HE 52/2002 vp) puheena olevaa pykälää koskevat perustelut ovat varsin suppeat. Sama koskee lakivaliokunnan mietintöä LaVM 31/2002 vp, jossa pykälään ehdotettiin ainoastaan vähäisiä kielellisiä tarkistuksia.

Pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:stä tai lainkohtaa koskevista valmisteluasiakirjoista (HE 52/2002 vp ja LaVM 31/2002 vp) ei ilmene, miten tietoja voidaan hyödyntää aikana, jolloin ne on säilytettävä ennen henkilörekisteriin tallettamista, eikä myöskään, miten niitä voidaan hyödyntää rekisteriin tallettamisen jälkeen.

Ylimääräistä tietoa olisi jotakin muuta rikosta kuin luvan tai päätöksen perusteena olevaa rikosta koskeva tieto tai tieto, joka ei liity mihinkään rikokseen. Muu rikos voi olla joko sellainen, joka voisi oikeuttaa tiedon hankkimiseen tapahtuneella tavalla, tai sellainen, että se ei voisi oikeuttaa käytetyn keinon käyttöön. Mihinkään rikokseen liittymätön tieto voi koskea esimerkiksi pakkokeinon kohteena olevan henkilön elintapoja. Tällaisella tiedolla voi olla esimerkiksi merkitystä ampuma-aseen hallussapitolupa-asiassa.

Ylimääräistä tietoa ei edellä esitetyn perusteella olisi selvitettävänä olevaa rikosta koskeva merkityksellinen tieto, eikä myöskään laillisesti saatu ylipäätään merkityksetön tieto. Sitä ei myöskään olisi lainvastaisesti hankittu tieto, kuten kuuntelukieltoa rikkomalla saatu tieto, eikä päätöksentekoa koskevia menettelysääntöjä rikkomalla saatu tieto. Sama koskisi päätöksen ehtoja tai rajoituksilla rikkomalla saatuja tietoja. Esimerkkeinä voidaan mainita, että telekuuntelua käytettäisiin ilman tuomioistuimen lupaa tai että sitä käytettäisiin sellaisen rikoksen selvittämiseen, johon ei olisi voitu myöntää lupaa. Laillisesti saatuna pidettäisiin kuitenkin sellaista tietoa, joka on saatu alemman tuomioistuimen antaman luvan nojalla, vaikka ylempi tuomioistuin myöhemmin kumoaisikin luvan kantelun johdosta. Teknisistä syistä ennen telekuuntelun aloittamista kertyvä tieto on edellä määritelty telekuuntelun piiriin kuuluvaksi. Ylimääräistä tietoa voisi jatkossa muodostua televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella, teknisellä seurannalla tai teknisellä laitetarkkailulla. Tällaista tietoa voisi siten muodostua tallenteen tuottavissa menetelmissä.

Ylimääräisen tiedon käyttämisestä säädettäisiin ehdotetussa 54 §:ssä ja sen säilyttämisestä ehdotetussa 55 §:ssä. Peitetoiminnan ja valeoston osalta turvakuuntelu ja -katselutallenteen käsittelystä säädettäisiin ehdotetussa 36 §:ssä.

54 §. *Ylimääräisen tiedon käyttäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan ylimääräistä tietoa saisi käyttää rikoksen selvittämisessä ja estämisessä, kun tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoa, jolla tieto on saatu.

Yleisperusteluissa mainitusta EIT:n ratkaisukäytännöstä johtuen ylimääräisen tiedon käytöstä olisi säädettävä tarkasti. Ratkaisuissa on erityisesti kiinnitetty huomiota salaisilla pakkokeinoilla ja muulla salaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon käsittelyyn. Lisäksi sääntelyä kehitettäessä on otettava huomioon perustuslain 10 §:n 3 momentin sääntely. Mainitun lainkohdan mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana. Perustuslain kannalta ei ole täysin yksiselitteistä, kuinka tarkasti ylimääräisen tiedon käytöstä tulisi säätää.

Luottamuksellisen viestin salaisuutta koskeva perustuslain säännös asettaa määrätyt vaatimukset rikoksille, jotka oikeuttavat rajoituksiin rikostutkinnassa. Säännöksessä tarkoitettujen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavien rikosten piiriin kuuluvat esimerkiksi huumausainerikokset, törkeät väkivaltarikokset sekä valtio- ja maanpetosrikokset. Perustuslakivaliokunta on vakiintuneesti katsonut, että rikosten tutkinnasta perustuslain 10 §:n 3 momentin mielessä voi olla kysymys myös tapauksissa, joissa on esillä konkreettinen ja yksilöity rikosepäily (PeVL 37/2002 vp, PeVL 5/1999 vp ja PeVL 2/1996 vp). Tällöin rikosten tutkinta ei rajoitu vain rikosten esitutkintaan. Perustuslakivaliokunta on todennut muun muassa lausunnossaan PeVL 2/1996 vp, että rikoksen selvittämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä, joihin ryhdytään jonkin konkreettisen ja yksilöidyn rikosepäilyn johdosta, vaikka rikos ei olisikaan ehtinyt vielä toteutuneen teon asteelle. Perustuslakivaliokunta on todennut myös lausunnossaan PeVL 11/2005 vp poliisilain 31 d §:n 2 momenttia koskevan lakiehdotuksen osalta (poliisimiehen oikeus telekuunteluun tilanteessa, jossa kuuntelu on välttämätöntä henkeä tai terveyttä välittömästi uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi), että säännöksellä ei ollut vaikutusta valiokunnan aiemman käytännön valossa (PeVL 5/1999 vp) käsittelyjärjestykseen. Tästä voitaisiin päätellä, että ylimääräisen tiedon käyttö voi olla vapaampaa perus- ja ihmisoikeuksia välittömästi vaarantavien tekojen estämiseksi.

Momentin mukaan ylimääräistä tietoa saataisiin eräissä tapauksissa käyttää rikoksen selvittämiseksi ja estämiseksi. Sitä ei saisi käyttää rikoksen paljastamiseksi. Edellytyksenä olisi kuitenkin se, että tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoa, jolla tieto on saatu. Tämä tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että esimerkiksi törkeän huumausainerikoksen selvittämiseksi tehtävällä telekuuntelulla saatua varkautta koskevaa tietoa ei voida käyttää, koska telekuuntelulupaa ei voida myöntää varkauden selvittämiseen. Toiseksi ilmaisu tarkoittaisi sitä, että käyttö rikoksen estämiseksi arvioitaisiin pakkokeinolain toimivaltuussäännösten mukaisesti, vaikka kysymys olisikin rikoksen estämisestä. Vastaavasti poliisilain tiedonhankintavaltuuksilla saadun ylimääräisen tiedon käyttö rikoksen selvittämiseksi arvioitaisiin poliisilain toimivaltuussäännösten (ehdotetun poliisilain 5 luvun 54 §) perusteella.

Pykälän *2 momentin* mukaan ylimääräistä tietoa saisi lisäksi käyttää esitutkinnan suuntaamiseksi muunkin kuin 1 momentissa tarkoitetun rikoksen selvittämisessä ja aina syyttömyyttä tukevana selvityksenä. Ylimääräisen tiedon käytöllä tutkinnan suuntaamiseksi tarkoitettaisiin tiedon välillistä hyödyntämistä, kun tietoa ei käytetä näyttönä tai pakkokeinojen käytön perusteena. Tällöin esitutkintaviranomainen voi esimerkiksi asettaa tietyn tutkintalinjan useista eri vaihtoehdoista ensisijaiseksi. Tällaiselle tietojen käytölle ei asetettaisi rajoituksia. Ylimääräistä tietoa voitaisiin siten käyttää apuna tässä tarkoituksessa vähäisenkin rikoksen selvittämisessä.

Keskeiset ongelmat ylimääräisen tiedon osalta liittyvät sen käyttämiseen näyttönä rikostutkinnassa tai pakkokeinon käytön perusteena. Näyttö voi olla jonkun syyllisyyttä tai syyttömyyttä tukevaa. Tilanteet voivat olla myös ongelmallisia siten, että toisen syyttömyyttä tukeva tiedon käyttö merkitsi toisen syyllisyyttä tukevan näytön vahvistumista. Momentissa säädettäisiin, että ylimääräistä tietoa saisi aina käyttää syyttömyyttä tukevana selvityksenä.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että ylimääräistä tietoa saa käyttää myös hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi. Edellä mainitun perustuslain 10 §:n 3 momentin ja perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön mukaisesti momentissa tarkoitetuissa teoissa olisi kysymys yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantavista teoista. Lisäksi ylimääräisen tiedon käytölle tällaisten vaarojen estämiseksi ei voitaisi asettaa yhtä tiukkoja edellytyksiä kuin sen käytölle rikosten selvittämiseen.

Kysymys olisi tiedoista, jotka on saatu laillisella pakkokeinolla, eikä niitä käytettäisi näyttönä tai pakkokeinojen perusteena. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa törkeän huumausainerikoksen selvittämiseksi toteutettavassa telekuuntelussa saadaan tieto, jonka mukaan joku muu kuin kuuntelun kohteena oleva henkilö on lähdössä pahoinpitelemään jotakuta. Pahoinpitelyn tai törkeän pahoinpitelyn selvittämiseksi ei voitaisi myöntää telekuuntelulupaa, joten tietoa ei voitaisi käyttää rikoksen estämiseksi 1 momentin perusteella, mutta kysymyksessä olisi kuitenkin 3 momentissa tarkoitettu tilanne.

Rikoksen estämisellä tarkoitettaisiin ehdotetun poliisilain 5 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisesti toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muutoin saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin päätöksenteosta. Momentin mukaan ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen selvittämisessä 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa päättäisi se viranomainen, jolla on toimivalta päättää siitä pakkokeinosta, jolla tieto on saatu. Muusta ylimääräisen tiedon käyttämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Näin ollen 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa ylimääräisen tiedon käyttö rikoksen selvittämiseksi edellyttäisi tuomioistuimen päätöstä esimerkiksi silloin, kun ylimääräinen tieto on saatu telekuuntelulla. Kiireellisiä tilanteita varten säädettyä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen väliaikaista päätöksentekovaltaa koskevia säännöksiä ei sovellettaisi. Näissä tilanteissa ylimääräisen tiedon käytöstä 1 momentin mukaisessa merkityksessä rikoksen selvittämiseen päättäisi tuomioistuin.

Pykälän *5 momentti* sisältäisi viittauksen poliisilakiin. Myös poliisilain nojalla saadun ylimääräisen tiedon käyttäminen rikosten selvittämiseen olisi mahdollista, mistä säädettäisiin 5 luvun 54 §:ssä.

55 §. *Salaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon säilyttäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan salaisella tiedonhankinnalla saatu tallennettu tieto, joka koskee sitä rikosta, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu, olisi säilytettävä, kunnes viisi vuotta on kulunut asian lainvoimaisesta ratkaisusta tai sillensä jättämisestä. Tämän jälkeen tieto on viipymättä hävitettävä.

Sääntely vastaisi osittain voimassa olevaa pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:n 1 momenttia, mutta se koskisi pakkokeinolla tavoitellun tiedon säilyttämistä. Tallennetulla tiedolla tarkoitettaisiin varsinaisten teknisten tallenteiden lisäksi asiakirjoja. Säännöksessä ilmaistaisiin voimassa olevaa lakia selkeämmin säilyttämisvelvollisuus ja säilyttämisaika sekä se, että säilytysajan jälkeen tiedot on hävitettävä.

Pykälän *2 momentti* koskisi puolestaan ylimääräistä tietoa. Säännöksen mukaan ylimääräinen tieto olisi säilytettävä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Tämän jälkeen ylimääräinen tieto olisi viipymättä hävitettävä.

Ylimääräisen tiedon säilyttäminen ylimääräisenä tietona olisi siten voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:ssä säädettyä huomattavasti rajoitetumpaa. Mikäli ylimääräistä tietoa liitettäisiin esimerkiksi jonkin muun rikoksen esitutkintaan, ei kysymys olisi enää tämän jutun kannalta ylimääräisestä tiedosta. Tiedon käsittely määräytyisi puheena olevan muun rikosta koskevan aineiston mukaisesti.

Pykälän *3 momentti* koskisi ylimääräisen tiedon tallettamista henkilörekisteriin. Momentin mukaan ylimääräinen tieto voitaisiin tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003) tarkoitettuun rekisteriin, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä keinoa, jolla tieto on saatu, taikka jos tieto on tarpeen rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseksi. Tietojen poistamisesta olisi voimassa, mitä siitä erikseen on säädetty.

Momentti vastaisi asiallisesti pakkokeinolain 5 a luvun 13 §:ää. Siinä ilmaistaisiin kuitenkin nykyistä selkeämmin tallettamisen riippuvuus siitä, että tiedon on koskettava sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä keinoa, jolla tieto on saatu. Tätä kysymystä on käsitelty edellä. Näin ollen esimerkiksi telekuuntelulla saatua törkeää pahoinpitelyä koskevaa tietoa ei voitaisi tallettaa rekisteriin, koska kyseisen rikoksen selvittämiseksi telekuuntelua ei voida käyttää.

56 §. *Telekuuntelun ja teknisen kuuntelun keskeyttäminen*. Pykälä olisi uusi. Siinä säädettäisiin menettelystä eräissä yllättävissä tilanteissa telekuuntelun ja teknisen kuuntelun osalta.

Pykälän *1 momentin* mukaan, jos kävisi ilmi, että telekuuntelu kohdistuu muuhun kuin luvan tarkoittamalta rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin taikka että teknisen kuuntelun kohteena oleva rikoksesta epäilty ei oleskele kuunneltavassa tilassa tai paikassa, pakkokeinon käyttö on keskeytettävä niin pian kuin mahdollista ja kuuntelulla saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä.

Kysymys olisi vastaavankaltaisesta menettelystä kuin kuuntelu- ja katselukieltojen osalta. Mikäli tällaisessa tilanteessa saataisiin estettävää rikosta koskevaa tietoa, määräytyisi menettely ylimääräistä tietoa koskevien säännösten mukaisesti.

Pykälän *2 momentin* mukaan, jos edellä 1 momentissa tarkoitetussa tilanteessa olisi ennen pakkokeinon käytön keskeyttämistä tullut syy epäillä jotakuta 3, 15 tai 16 §:ssä tarkoitetusta rikoksesta tai jonkun voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän sellaiseen rikokseen, pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää telekuuntelun tai teknisen kuuntelun väliaikaisesta kohdistamisesta uuteen henkilöön siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon kohdistamisesta uu-

teen henkilöön. Jos tuomioistuin ei myöntäisi lupaa, pakkokeinon käyttö olisi lopetettava ja sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä.

Momentti mahdollistaisi poikkeuksellisesti telekuuntelun ja teknisen kuuntelun jatkamisen, kun joku muu kuin luvan kohteena oleva rikoksesta epäilty kriminoi itsensä ennen kuin kuuntelu ehditään keskeyttämään. Tietoja voitaisiin käyttää myös rikoksen estämiseksi.

Esimerkkinä momentin soveltamisesta voidaan mainita tilanne, jossa henkilö soittaa puhelun törkeästä velallisen epärehellisyydestä epäillylle henkilölle ja pahoittelee toiselle aiheutunutta haittaa todellisuudessa soittajan tekemästä rikoksesta. Esimerkin mukaisessa tilanteessa uusi tieto johtaisi todennäköisesti epäillyn vaihtumiseen. Kysymys voisi olla samasta rikoksesta kuin jo myönnetyssä luvassa tai päätöksessä tai myös täysin siihen liittymättömästä rikoksesta. Kaikki uutta rikoksesta epäiltyä koskevat tilanteet tulisi saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi riippumatta siitä, olisiko pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä toimivalta päättää muuten pakkokeinon käytöstä. Käytännössä tämä voisi tulla kysymykseen muussa teknisessä kuuntelussa kuin asuntokuuntelussa.

Menettely tuomioistuimeen saattamisen osalta vastaisi televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, rikoksesta epäillyn teknisen seurannan ja teknisen laitetarkkailun osalta ehdotettua. Pakkokeinon käyttö tulisi lopettaa ja sillä saadut tallenteet hävittää tai sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot hävittää heti, jos tuomioistuin ei myönnä lupaa kohdistaa pakkokeino uuteen rikoksesta epäiltyyn.

57 §. *Kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittäminen*. Säännös olisi uusi. Pykälän mukaan, jos pidättämiseen oikeutettu virkamies olisi 9 §:n 1 momentissa, 11 §:n 1 momentissa, 21 §:n 1 momentissa tai 23 §:n 1 momentissa tarkoitetussa kiireellisessä tilanteessa päättänyt televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, rikoksesta epäillyn teknisen seurannan tai teknisen laitetarkkailun aloittamisesta, mutta tuomioistuin katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, pakkokeinon käyttö on lopetettava ja sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä. Näin saatuja tietoja saataisiin kuitenkin tuomioistuimen luvalla käyttää samoin edellytyksin kuin ylimääräistä tietoa.

Säännöksen mukaisesti olisi tuomioistuinkontrolliin saatettava kiireellisessä tilanteessa tehty pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös. Mikäli pakkokeinon käytön tavoite saavutettaisiin esimerkiksi tunnin kuluttua sen aloittamisesta, eikä asiaa olisi vielä saatettu tuomioistuimen käsiteltäväksi, tekisi pidättämiseen oikeutettu virkamies luonnollisesti päätöksen tiedonhankinnan lopettamisesta. Näissä tilanteissa asiaa ei saatettaisi tuomioistuimeen.

Jos asia sitä vastoin saatetaan tuomioistuimen käsiteltäväksi, on mahdollista, että pakkokeinon käytön edellytyksiä ei ole alun perin ollutkaan. Tällöin keinon käyttö olisi lopetettava sekä tallenteet ja tietoja koskevat muistiinpanot hävitettävä. Vaikka pakkokeinon käyttö olisikin lopetettava, voisi tuomioistuin antaa luvan tietojen käyttöön samoilla edellytyksillä kuin ylimääräisen tiedon osalta.

Mikäli kysymyksessä olisi tilanne, jossa tuomioistuin katsoo, ettei pakkokeinon käytölle ole enää edellytyksiä tai että keinon käytön jatkaminen olisi esimerkiksi suhteellisuusperiaatteen vastaista, olisi ainoastaan pakkokeinon käyttö lopetettava. Tietoja voitaisiin tällöin hyödyntää normaalisti. Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättäisi muutenkin tiedon hyödyntämisestä siihen saakka, kunnes tuomioistuin on ratkaissut asian.

58 §. *Salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittaminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan epäiltyyn kohdistetusta telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta, peitellystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta ja valvotusta läpilaskusta olisi viipymättä ilmoitettava hänelle kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi, taikka esitutkinta on muuten päätetty tai se on keskeytetty. Pakkokeinosta olisi kuitenkin ilmoitettava epäillylle viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta. Epäillylle ilmoittamisesta olisi samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 11 §:n mukaan ilmoitus epäillylle on tehtävä, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi tai esitutkinta muuten on päätetty lopettaa. Jollei asiassa ole päätetty tutkinnan lopettamisesta tai asiaa saatettu syyttäjän harkittavaksi vuoden kuluttua pakkokeinon käytön lopettamisesta, pakkokeinon käytöstä on viimeistään tällöin ilmoitettava epäillylle. Tuomioistuin voi tutkinnanjohtajan esityksestä tärkeästä tutkinnallisesta syystä päättää, että ilmoitus saadaan tehdä myöhemmin tai että se saadaan jättää tekemättä.

Momentissa lueteltaisiin ne salaiset pakkokeinot ja muut salaiset tiedonhankintakeinot, joista ilmoitus epäillylle olisi tehtävä. Tarkkailusta ja peitellystä tiedonhankinnasta ei olisi velvollisuutta ilmoittaa. Ilmoitus tulisi tehdä kirjallisesti. Ilmoituksen tulisi olla sillä tavoin yksilöity, että epäilty voi tarvittaessa pyrkiä selvittämään häneen kohdistetun salaisen pakkokeinon tai muun salaisen tiedonhankintakeinon perusteita. Siinä olisi mainittava esimerkiksi se, mistä tiedonhankintakeinosta on kysymys sekä se, missä ja milloin sitä on käytetty. Taktista ja teknistä toteutustapaa koskevia yksityiskohtia ei tarvitsisi paljastaa. Todisteellista tiedoksiantoa ei tarvittaisi, vaan ilmoitus voitaisiin tehdä epäillylle esimerkiksi kirjeitse viimeiseen tiedossa olevaan osoitteeseen. Ilmoituksen kirjaaminen pelkästään esimerkiksi kuulustelukertomukseen ei vielä olisi riittävää.

Muille kuin epäilylle ei tarvitsisi ilmoittaa salaisen tiedonhankinnan käytöstä, vaikka he olisivat tosiasiallisesti voineet joutua toimenpiteiden kohteeksi. Tällainen tilanne voi muodostua esimerkiksi asuntokuuntelussa. Ilmoitusta ei tarvisisi myöskään tehdä ylimääräisen tiedon käyttöä koskevissa tilanteissa, jolloin kysymys ei ole luvan tai päätöksen kohteena olevasta henkilöstä. Myöskään suostumusperusteisesta televalvonnasta ei tarvitsisi ilmoittaa, koska keinon käyttö on jo suostumukseen antaneen henkilön tiedossa.

Ilmoitus tulisi tehdä ensinnäkin silloin, kun esitutkinta on saatettu syyttäjän harkittavaksi tai päätetty ehdotetun esitutkintalain 10 luvun 2 §:n mukaisesti. Jos esitutkinta on päätetty jonkun rikoksesta epäillyn osalta mainitun lain 10 luvun 4 §:n perusteella, olisi ilmoitus hänelle niin ikään tehtävä. Jos esitutkinta olisi puolestaan keskeytetty ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 13 §:n nojalla, laskettaisiin ilmoitus tästä ajankohdasta. Ongelmallisia tilanteita saattaa aiheutua siitä, että jonkun epäillyn osalta esitutkinta päätetään aikaisemmin kuin toisten osalta ja osaa henkilöitä voi koskea vielä tiedonhankintavaihe. Tällaisissa rikoskokonaisuuksissa voitaisiin käyttää 2 momentissa tarkoitettua ilmoituksen lykkäämistä.

Vaikka esitutkintaa ei olisikaan päätetty tai keskeytetty, olisi tiedonhankinnan käytöstä ilmoitettava viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta. Ilmaisulla ”viimeistään” tarkoitettaisiin sitä, että ilmoitusta ei saisi aiheettomasti viivyttää silloin, kun ilmoituksen lykkäämiseen tai ilmoittamatta jättämiseen ei ole pykälässä jäljempänä säädettävää syytä. Käytännössä epäselvyyttä on aiheuttanut se, milloin tiedonhankinta katsotaan lopetetuksi. Jos menetelmän käyttö on tosiasiallisesti lopetettu ennen luvan tai päätöksen voimassaolon päättymistä, eikä uutta lupaa ole haettu, laskettaisiin vuoden määräaika lopettamishetkestä. Mikäli tiedonhankinta on päättynyt luvan tai päätöksen voimassaoloajan päättymiseen, laskettaisiin

vuoden määräaika tästä päättymisestä. Takautuvan televalvonnan osalta määräaika laskettaisiin luvan tai päätöksen tekohetkestä, vaikka tietoja ei olisi vielä saatu. Jos samassa asiassa eli samaa rikosta ja rikoksesta epäiltyä koskien on annettu uusi lupa tai tehty uusi päätös samasta tiedonhankintakeinosta, laskettaisiin vuoden määräaika viimeisen samaa asiaa koskevan tiedonhankinnan tosiasiallisesta päättymisestä taikka luvan tai päätöksen voimassaoloajan päättymisestä. Lupien tai päätösten välillä voidaan hyväksyä muutaman päivän katkoksia. Tiedonhankintaa pidettäisiin tällöin yhtäjaksoisena.

Tuntemattomaksi jääneelle epäillylle ilmoitusta ei voitaisi luonnollisesti tehdä, kun tiedossa ei ole henkilöä, jolle tiedonhankinnan käytöstä tulisi ilmoittaa. Jäljempänä 2 momentissa tarkoitettua ilmoituksen lykkäämistä ei tarvitsisi näissä tilanteissa hakea. Mikäli epäilty myöhemmin selviäisi, tulisi ilmoitus kuitenkin tehdä. Tällöin voitaisiin myös hakea 2 momentissa tarkoitettua ilmoituksen lykkäämistä. Tämä tilanne muodostaisi myös poikkeuksen siitä, että ilmoituksen lykkäämistä tulisi hakea ennen vuoden määräajan tai lykkäämistä koskevassa päätöksessä mainitun ajan päättymistä. Mikäli tunnettu epäilty olisi puolestaan kateissa tai karttaisi esitutkintaa, esitutkintaviranomaiselta ei voida edellyttää kovin laajoja toimenpiteitä pelkästään ilmoituksen tekemiseksi. Riittävää olisi, että asiasta laaditaan etsintäkuulutus (esimerkiksi olinpaikkailmoitus) ilmoituksen antamista varten.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin, että tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättää, että 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta epäillylle saadaan lykätä enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan, jos se on perusteltua käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Ilmoitus saataisiin tuomioistuimen päätöksellä jättää kokonaan tekemättä, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Ilmoituksen lykkäämisestä tai kokonaan tekemättä jättämisestä päättäisi tuomioistuin, vaikka kysymys olisi sellaisesta salaisesta pakkokeinosta tai muusta salaisesta tiedonhankinnasta, josta on päättänyt pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Voimassa olevassa laissa ei ole säädetty lykkäämisen kestosta. Ehdotuksen mukaisesti ilmoitusta voitaisiin lykätä enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan. Uuden lykkäyksen myöntämisen tulisi olla poikkeuksellista. Jatkuvan ilmoittamisen lykkäämisen sijaan tulisi hakea sen sijaan kokonaan ilmoittamatta jättämistä, koska esimerkiksi 10 vuoden kuluttua tehtävällä ilmoituksella ei käytännössä olisi merkitystä epäillylle. Lykkäämistä ja uudelleen lykkäämistä tulisi hakea ennen määräajan päätymistä. Päätös ilmoituksen lykkäämisestä voitaisiin kuitenkin tehdä, vaikka esitutkintaviranomainen olisi esimerkiksi unohtanut vaatia sitä tuomioistuimelta. Seurauksena unohtamisesta olisi se, että mainittuna väliaikana epäilty voisi asianosaisjulkisuuteen vedoten saada tuomioistuimelta tiedon salaisen pakkokeinon tai muun salaisen tiedonhankinnan käytöstä.

Lykkäämisen mahdollistavana perusteena olisi ensinnäkin käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaaminen. Tiedonhankinta voisi liittyä mihin tahansa vireillä olevaan esitutkintaan tai esimerkiksi ylimääräisen tiedon perusteella tehtävään rikoksen estämiseen tai selvittämiseen. Lisäksi ilmaisu kattaisi sellaiset tilanteet, joissa tosiasiallisesti ei ole ehditty vielä aloittamaan tiedonhankintaa, mutta tällaisia toimenpiteitä oltaisiin käynnistämässä. Tiedonhankinnan suojaamisen avulla turvattaisiin välillisesti myös esitutkintaa ja rikoksen estämistä. Toiseksi lykkääminen olisi mahdollista valtion turvallisuuden varmistamiseksi. Peruste tulisi lähinnä käytännössä sovellettavaksi vain suojelupoliisin toiminnassa. Kolmanneksi ilmoittamisen lyk-

kääminen olisi mahdollista hengen tai terveyden suojaamiseksi. Tämä peruste voi esimerkiksi henkilön turvaamiseksi tehtyjen toimenpiteiden johdosta poistua tietyn ajan kuluttua, jolloin ilmoittaminen epäillylle voitaisiin tehdä. Lykkääminen olisi mahdollista, jos se olisi perusteltua. Kynnys lykkäämiselle ei olisi kovin korkea.

Ilmoitus saataisiin jättää tuomioistuimen päätöksellä kokonaan tekemättä vain silloin, jos se olisi välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Kynnys kokonaan ilmoittamatta jättämiselle olisi puolestaan korkea, mitä kuvattaisiin ilmauksella ”välttämätöntä”.

Mikäli tuomioistuin ei myöntäisi lykkäystä tai päättäisi kokonaan ilmoittamatta jättämisestä, saisi vaatimuksen esittäjä kannella päätöksestä. Koska pykälässä mainitut suojattavat intressit ovat jo lähtökohtaisesti painavia, epäillyllä ei olisi oikeutta saada tietoa tiedonhankinnan käytöstä kantelua käsiteltäessä, ellei ylempi tuomioistuin toisin määräisi.

Pykälän *3 momentin* mukaan epäiltyyn kohdistetusta peitetoiminnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä olisi ilmoitettava hänelle ilman aiheetonta viivytystä kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi. Epäillylle ilmoittamisesta olisi samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle.

Momentin sääntely tarkoittaisi merkittävää muutosta voimassa olevaan oikeuteen. Voimassa olevan poliisilain 33 § koskee ainoastaan tarkkailusta, teknisestä tarkkailusta, televalvonnasta ja telekuuntelusta ilmoittamista. Ilmoittamisvelvollisuus ei ole koskenut lainkaan peitetoimintaa, valeostoa eikä tietolähdetoimintaa. Koska pakkokeinolaissa ei ole aiemmin säädetty näistä menetelmistä, epäillylle ilmoittamista koskevat säännökset eivät ole voineet koskea peitetoimintaa, valeostoa tai tietolähdetoimintaa.

Yleisperusteluissa mainitulla tavalla eduskunnan lakivaliokunta ja hallintovaliokunta ovat päätyneet jossain määrin erilaisiin näkemyksiin näistä menetelmistä ilmoittamisesta. Sekä ilmoituksen lykkäämisen että kokonaan tekemättä jättämisen puolesta on usein esitettävissä painavia perusteita, kuten peitehenkilön tai hänen läheistensä hengen tai terveyden suojaaminen. Sama koskee erityisesti tietolähdettä. Toisaalta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta voidaan esittää painavia perusteita sille, että menetelmien käytöstä pitäisi aina ilmoittaa. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa ilman peitetoiminnan, valeoston tai tietolähteen ohjatun käytön paljastamista syytön tuomittaisiin rangaistukseen. Tämä olisi oikeusjärjestyksen perusteiden vastaista. Vastakkain voi asettua siten useita hyväksyttäviä ja painavia intressejä.

Koska momentissa olisi kysymys epäiltyyn kohdistetusta peitetoiminnasta, valeostosta tai tietolähteen ohjatusta käytöstä, koskisi ilmoittaminen luvassa tai päätöksessä mainittua epäiltyä. Vaikka peitehenkilö olisi soluttautumisen kuluessa saanut tietoja muidenkin henkilöiden tekemäksi epäillyistä rikoksista, mutta heistä kukaan ei ole ollut varsinaisen peitetoiminnan kohde, ei peitetoiminnasta tarvitsisi ilmoittaa näille henkilöille. Kysymys olisi siten varsinaiselle tiedonhankinnan kohteelle tehtävästä ilmoituksesta. Jos peitetoiminta eri päätöksillä kohdistettaisiin myös uusiin henkilöihin, heidän kohdaltaan noudatettaisiin tavanomaista ilmoittamismenettelyä.

Ilmoituksen tekemisessä tulisi noudattaa 2 momentissa mainittuja menettelytapoja. Ilmoittaminen tulisi tehdä, kun tutkittavana oleva asia siirretään syyteharkintaan. Ilmaisulla ”ilman aiheetonta viivytystä” mahdollistettaisiin myös syyttäjälle riittävä harkinta-aika hakea esimer-

kiksi kokonaan ilmoittamatta jättämistä 41 §:ssä tarkoitetulta tuomioistuimelta. Koska toimivalta 4 momentissa tarkoitetun vaatimuksen esittämiseen olisi pidättämisen oikeutetulla virkamiehellä, olisivat sekä pidättämiseen oikeutettu poliisivirkamies että syyttäjä toimivaltaisia vaatimuksen esittämiseen. Toimivalta asiassa määräytyisi, kuten muissakin esitutkintaa koskevissa asioissa, ehdotetun esitutkintalain 5 luvun 2 §:n mukaisesti.

Mikäli esitutkinta päätettäisiin tai keskeytettäisiin saattamatta tutkittua asiaa syyteharkintaan, velvollisuutta ilmoituksen tekemiseen ei olisi. Koska tällaisessa tilanteessa myöskään syytettä ei nostettaisi, ei siitä aiheutuisi epäillylle haittaa.

Pykälän *4 momentin* mukaan tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättää, että 3 momentissa tarkoitettua ilmoitusta epäillylle saadaan lykätä enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan tai jättää ilmoitus kokonaan tekemättä, jos se on perusteltua käynnissä jo olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Momentissa mainittu määräaika vastaisi 2 momenttiin ehdotettua määräaikaa. Lykkääminen ja kokonaan ilmoittamatta jättäminen voitaisiin tehdä samojen perusteiden mukaisesti. Niitä olisivat käynnissä olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaaminen, valtion turvallisuuden varmistaminen taikka hengen tai terveyden suojaaminen. Tiedonhankinnan turvaamista sen välittömässä ja välillisessä merkityksessä on käsitelty edellä. Esimerkkinä peitetoiminnan osalta voidaan mainita tilanne, jossa peitehenkilö on aiemmin toteuttanut useita peitetoimintaoperaatioita, joista ei ole ilmoitettu epäillylle. Mikäli uudesta operaatiosta ilmoitettaisiin epäillylle, paljastuisivat tosiasiassa myös aiemmat operaatiot, eikä peitehenkilöä voitaisi tulevaisuudessakaan enää käyttää näissä tehtävissä. Näin ollen tulevan tiedonhankinnan suojaaminen tarkoittaisi samalla myös aikaisemmin toteutetun ja mahdollisesti myös vireillä olevan peitetoiminnan suojaamista. Pahimmassa tapauksessa peitehenkilön paljastuminen voisi myös vaarantaa muiden henkilöiden hengen ja terveyden.

Poikkeuksellisissa tilanteissa puheena olevien tiedonhankintakeinojen tai niitä suorittavien henkilöiden suojaaminen ei kuitenkaan edellyttäisi kokonaan ilmoittamatta jättämistä. Esimerkkinä voidaan mainita sellainen murhan selvittäminen, jossa jo toiminnan suunnitteluvaiheessa on voitu ottaa huomioon se, että ratkaiseva osa näytöstä tulisi rakentumaan peitehenkilön todistukselle. Tällöin jo alun alkaen on voitu ottaa huomioon tiedonhankinnan paljastuminen. Tällaisissa tilanteissa ilmoittamista epäillylle voi olla perusteltua lykätä esimerkiksi turvatoimenpiteiden järjestämisen ajaksi peitehenkilölle ja hänen läheisilleen.

Pykälän *5 momentissa* säädettäisiin eräistä sellaisista poikkeuksista ilmoittamatta jättämiseen, jotka johtuvat viime kädessä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksista.

Salaista tiedonhankintaa, erityisesti peitetoimintaa ja valeostoa ei yleensä välittömästi käytetä tarvittavan näytön hankkimiseen tehdystä rikoksesta, vaan niiden avulla päästään sellaisen näytön jäljille, joka tuodaan esiin tavanomaisessa avoimessa esitutkinnassa. Tällöin näyttö rikoksesta ei lainkaan pohjaudu käytettyihin salaisiin pakkokeinoihin. Voi kuitenkin esiintyä tapauksia, joissa salainen esitutkintakeino on vaikuttanut tutkittavaan rikokseen tai joissa ainakin epäillään tällaista. Voidaan esimerkiksi väittää, että huumeen myynti on johtunut sellaisesta valeostosta, jota on pidettävä rikosprovokaationa, tai että peitehenkilö on houkutellut jonkun rikoksentekotilanteeseen provokaatioksi luonnehdittavalla menettelyllä. Nämä epäilykset voitaisiin selvittää, jos aina kerrottaisiin, onko salaista tiedonhankintamenetelmää käytetty. Kun tämä olennaisesti rajoittaisi salaisten pakkokeinojen käyttöä ja kun niiden asianmu-

kainen käyttö ei vaaranna oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, on päädytty ehdottamaan erityistä menettelyä kyseisten vaarojen torjumiseksi.

Momentin mukaan edellä 1 tai 3 momentissa tarkoitettua ilmoitusta ei kuitenkaan saisi syyteharkinnan tai syytteen tuomioistuinkäsittelyn aikana lykätä tai jättää kokonaan tekemättä, jos ilmoituksen lykkääminen tai tekemättä jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Ilmoituksen lykkäämisellä tai kokonaan ilmoittamatta jättämisellä ei voitaisi loukata oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin kuuluvia eräitä keskeisiä perusperiaatteita. Syytetyn oikeuksiin kuuluu muun muassa oikeus vastanäytön esittämiseen ja oikeus saada yksityiskohtainen tieto itseensä kohdistuvien syytteiden perusteista sekä saada omat todistajansa kutsutuiksi ja kuulustelluiksi. Prosessuaalisen tasa-arvoisuuden periaate puolestaan edellyttää, että asianosaisen on saatava tasa-arvoisesti esittää haluamaansa todistusaineistoa sekä saada vastapuolen hankkima todistusaineisto tietoonsa ja mahdollisuus riitauttaa se. Tähän liittyy myös esitutkintalakiin sisältyvä objektiviteettiperiaate, jonka mukaan asiaa on selvitettävä yhtälailla epäillyn puolesta ja vastaan sekä otettava huomioon asiaan vaikuttavat kumpaakin puolta tukevat seikat ja todisteet. Periaate sitoo myös syyttäjää yleisistä syyttäjistä annetun lain 1 §:n 1 momentin mukaisesti.

Epäillylle ilmoittamista ei voitaisi lykätä tai jättää kokonaan tekemättä, jos se voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä. Syytetyn lisäksi tämä koskee myös asianomistajaa. Näiden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvien vaatimusten noudattamisen seuraaminen kuuluisi luontevimmin syyttäjälle. Esitutkintalaissa säädettäväksi ehdotetun esitutkintayhteistyön puitteissa esitutkintaviranomaisen tulisi ensinnäkin ilmoittaa syyttäjälle toteutetuista ja suunnitelluista tiedonhankintatoimista, jotta tämä voisi tehdä oman arvionsa niiden käytöstä ja seurauksista rikosprosessin myöhemmissä vaiheissa. Vastaavasti yhteistyövelvoite koskisi syyttäjää. Tämän tulisi myös osallistua esitutkintaan omassa roolissaan. Yhteistyön tiivistämistä edistäisi myös ehdotettu syyttäjän vaitiolovelvollisuutta ja -oikeutta koskeva säännös, joka ehdotetaan otettavaksi yleisistä syyttäjistä annetun lain 11 a §:ään.

Ehdotettu momentti tarkoittaisi sitä, että esimerkiksi peitetoiminnan, valeoston tai tietolähteen ohjattu käyttö olisi paljastettava, jos salaaminen voisi loukata asianosaisen kyseisiä oikeuksia. Tarkkaa rajaa salaamiselle ja paljastamiselle ei ennakolta voida säätää, vaan tämä olisi ratkaistava aina kussakin yksittäistapauksessa erikseen. Kysymys olisi aina kuitenkin intressivertailusta. Toisaalta syyttäjä voisi syyteharkintavaiheessa mahdollisesti jättää syytteen nostamatta näyttökysymyksiin liittyvien ongelmien vuoksi. Tämä voisi tulla kysymykseen lähinnä näyttöä koskevissa rajatapauksissa.

Momentin mukainen ilmoittamisvelvollisuus oikeudenkäynnin aikana voisi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun syytön on vaarassa joutua tuomituksi tai kun on tarpeen selvittää, onko syytä epäillä rikosprovokaatiota. Ilmoittaminen voisi tulla kysymykseen myös silloin, kun poliisin osallistuminen tai puuttumattomuus tapahtumien kulkuun olisi voinut merkittävästi vaikuttaa jonkun rikosoikeudelliseen vastuuseen. taikka näyttökysymyksiä koskevissa rajatapauksissa. Mikäli järkevää epäilystä syytetyn syyllisyydestä ei jäisi muu esitettävä selvitys huomioon ottaen ja paljastaminen vain epäolennaisesti voisi horjuttaa esitettyä näyttöä, ei tiedonhankintaa tarvitsisi paljastaa.

Pykälän *6 momentin* mukaan ilmoitusta koskevan asian käsittelyssä tuomioistuimessa noudatettaisiin soveltuvin osin 41 §:n säännöksiä. Peitetoiminnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä ilmoittamista koskevat asiat käsiteltäisiin keskitetysti Helsingin käräjäoikeudessa. Näiden asioiden keskittämisen perusteita on käsitelty edellä.

Jos syyttäjä tuomioistuinkäsittelyn aikana havaitsisi perusteen puheena olevien tiedonhankintamenetelmien paljastamiselle, hän voisi saattaa kysymyksen Helsingin käräjäoikeuden ratkaistavaksi. Mainittu tuomioistuin olisi tällöin päättänyt jo alun perin ilmoituksen lykkäämisestä tai sen kokonaan tekemättä jättämisestä ja voisi siten parhaiten arvioida onko tiedonhankinta paljastettava vai ei.

Mikäli epäillylle ilmoitetaan tiedonhankintakeinon käytöstä, asianosaisen muusta tiedonsaantioikeudesta ja tiedonsaannin rajoittamisesta säädettäisiin ehdotetussa 60 §:ssä. Tästä säädettäisiin myös poliisilain 7 luvussa henkilöllisyyden paljastamisen sekä salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien osalta.

59 §. *Pöytäkirja*. Säännöksen mukaan telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta, tukiasematietojen hankkimisesta, peitellystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta, peitetoiminnasta, valeostosta, tietolähteen ohjatusta käytöstä ja valvotusta läpilaskusta olisi tiedonhankinnan käytön lopettamisen jälkeen laadittava ilman aiheetonta viivytystä pöytäkirja.

Pykälä vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 8 §:ää sillä erotuksella, että pöytäkirja tulisi laatia ilman aiheetonta viivytystä. Sitä, milloin tiedonhankinnan käyttö katsottaisiin lopetetuksi, on käsitelty edellä 58 §:n yhteydessä. Pöytäkirjassa mainittavista tiedoista säädettäisiin jatkossakin asetuksella.

60 §. *Julkisuuden rajoittaminen eräissä tapauksissa*. Pykälä olisi uusi. Pykälän *1 momentin* mukaan asianosaisella tai muulla, jonka oikeutta tai velvollisuutta asia koskee, ei olisi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä säädetystä huolimatta oikeutta saada tietoa tässä luvussa tarkoitetun pakkokeinon tai muun salaisen tiedonhankinnan käytöstä, ennen kuin 58 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty. Hänellä ei olisi myöskään henkilötietolaissa tai henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa tarkoitettua rekisteröidyn tarkastusoikeutta.

Momentin tarkoituksena olisi ainoastaan selkeyttää pakkokeinolain säännösten suhdetta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettuun lakiin, henkilötietolakiin ja henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettuun lakiin. Tiedon antamatta jättäminen toteutettaisiin käytännössä siten, ettei vastaus paljastaisi mitään tiedonhankintakeinon käyttämisestä tai käyttämättä jättämisestä. Sama koskisi tarkastusoikeuden toteuttamista. Koska tietoa edes salaisen pakkokeinon tai muun salaisen tiedonhankintakeinon käytöstä ei annettaisi, koskisi rajoitus luonnollisesti myös keinon käyttöä koskevia viranomaisen asiakirjoja ja tallenteita.

Pykälän *2 momentin* mukaan, kun 58 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty, 1 momentissa tarkoitetun henkilön oikeutta saada asiakirjoja, tallenteita tai tietoja voitaisiin rajoittaa, jos tiedon antamatta jättäminen ei loukkaa asianosaisen oikeutta asianmukaisesti puolustautua tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä, ja salassapito on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaamiseksi.

Asianosaisen tietopyynnön käsittely noudattaisi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettua lakia. Mikäli virkamies kieltäytyisi kokonaan tai joiltakin osin viranomaisen asiakirjan antamisesta, tämä kieltäytyminen voitaisiin saattaa viranomaisen ratkaistavaksi. Tämän jälkeen asian käsittelyssä noudatettaisiin hallintolainkäyttölakia. Säännöksessä mainitut intressit asianosaisjulkisuuden rajoittamiselle on hyväksytty yleisperusteluissa mainitulla tavalla EIT:n ratkaisukäytännössä. Momentissa mainittujen intressien perusteella voitaisiin rajoittaa asianosaisen oikeutta saada asiakirjoja, tallenteita ja tietoa, jos se ei loukkaisi asianosaisen oikeutta asianmukaiseen puolustukseen tai oikeuksien valvontaan oikeudenkäynnissä.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että tieto ääni- tai kuvatallenteesta voidaan antaa luovuttamalla tallenne vain esitutkintaviranomaisen luona kuultavaksi tai nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Rajoitus viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain sääntelyyn verrattuna olisi perusteltua erityisesti salaisen tiedonhankinnan osalta. Salaisten tiedonhankintakeinojen käyttöön liittyy tyypillisesti se, että myös sivullisia koskevia tietoja tallentuu. Yleisperusteluissa mainituissa EIT:n ratkaisuissa (esimerkiksi *Craxi v. Italia*) on kiinnitetty salaisen tiedonhankinnan osalta nimenomaan yksityisyyden suojan turvaamiseen.

61 §. *Teleyrityksen avustamisvelvollisuus ja pääsy eräisiin tiloihin.* Pykälän *1 momentin* mukaan teleyrityksen olisi suoritettava ilman aiheetonta viivytystä televerkkoon telekuuntelun ja televalvonnan edellyttämät kytkennät sekä annettava esitutkintaviranomaisen käyttöön telekuuntelun toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot, välineet ja henkilöstö. Sama koskisi myös niitä tilanteita, joissa telepakkokeino toteutetaan esitutkintaviranomaisen toimesta teknisellä laitteella. Teleyrityksen olisi lisäksi annettava tutkinnanjohtajan käyttöön hallussaan olevat teknisen seurannan toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot.

Momentin ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 9 §:n 1 momenttia. Uutta olisi se, että momentissa mainittaisiin esitutkintaviranomaisen mahdollisuudesta toteuttaa telepakkokeinoja omilla teknisillä laitteilla. Toisaalta tämä ei ole voimassa olevan pakkokeinolain perusteella kiellettyä, koska mainitussa pakkokeinolain pykälässä säädetään teleyrityksen avustamisvelvollisuudesta. Nopean teknisen kehityksen vuoksi tällainen toimintamahdollisuus on telepakkokeinojen toteuttamisessa tarpeen.

Pykälän *2 momentin* mukaan esitutkintaviranomaisella sekä toimenpiteen suorittajalla ja avustavalla henkilöstöllä olisi telekuuntelua varten tarpeellisen yhteyden kytkemiseksi oikeus päästä myös muihin kuin teleyrityksen hallinnassa oleviin tiloihin, ei kuitenkaan vakituiseen asumiseen käytettyihin tiloihin. Toimenpiteestä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies. Lisäksi momentissa mainittaisiin, että kotietsinnästä säädetään erikseen.

Voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 9 §:n 2 momentin mukaan esitutkinnan toimittajalla sekä toimenpiteen suorittajalla ja avustavalla henkilöstöllä on telekuuntelua varten tarpeellisen yhteyden kytkemiseksi oikeus päästä myös muihin kuin teleyrityksen hallinnassa oleviin tiloihin, ei kuitenkaan asuintiloihin. Ehdotettuun momenttiin verrattuna säännöksen sanamuotoa ainoastaan saatettaisiin ajantasaiseksi ja tarkistettaisiin vastaamaan ehdotettua uutta 10 lukua. Uutta momentissa olisi se, että tiloihin menemisestä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies, ja selvyyden vuoksi siinä mainittaisiin, että kotietsinnästä säädetään erikseen.

62 §. *Korvaukset teleyrityksille*. Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että teleyrityksellä on oikeus saada valtion varoista korvaus tässä luvussa tarkoitetusta viranomaisten avustamisesta ja tietojen antamisesta aiheutuneista välittömistä kustannuksista. Korvauksen maksamisesta päättäisi tutkinnan suorittaneen esitutkintaviranomaisen yksikkö.

Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 14 §:n 1 momenttia sillä erotuksella, että ehdotuksessa mainittaisiin korvauksen maksamisesta päättämisen osalta ainoastaan esitutkintaviranomaisen yksikkö. Siitä, miten korvausten maksamisesta päättäminen tämän jälkeen määriteltäisiin, voitaisiin päättää kunkin esitutkintaviranomaisen hallinnollisissa säädöksissä ja määräyksissä.

Viestintämarkkinalain 95 §:n mukaan teleyrityksen on varustettava viestintäverkkonsa ja viestintäpalvelunsa sellaisilla teknisillä apuvälineillä ja ominaisuuksilla, että pakkokeinolaissa, poliisilaissa ja Brysselissä 29 päivänä toukokuuta 2000 keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä tehdyssä yleissopimuksessa tarkoitettu telekuuntelu ja televalvonta on mahdollista suorittaa.

Viestintämarkkinalain 97 §:ssä säädetään puolestaan viranomaistoimintaan liittyvien tietojen luovutusvelvollisuuden maksuttomuudesta. Säännöksen mukaan teleyrityksen on luovutettava viranomaiselle maksutta hallussaan olevat viranomaiselle laissa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden sekä pelastustoiminnan ylläpitämiseksi säädetyn tehtävän suorittamisessa tarpeelliset tiedot siten kuin siitä erikseen säädetään.

Viestintämarkkinalain 98 §:n mukaan viranomainen toteuttaa kustannuksellaan järjestelmän, jolla se voi vastaanottaa ja käsitellä 97 §:ssä tarkoitettuja tietoja. Viranomainen vastaa myös järjestelmän viestintäverkkoon liittämisestä aiheutuneista kustannuksista. Teleyrityksellä on oikeus saada valtion varoista korvaus yksinomaan viranomaisen ilmoittamien tarpeiden vuoksi hankittujen järjestelmien, laitteistojen tai ohjelmistojen investoinneista, käytöstä ja ylläpidosta aiheutuneista välittömistä kustannuksista.

Teleyrityksellä on oikeus saada valtion varoista korvaus myös viranomaisen määräämästä toimenpiteestä aiheutuneista välittömistä kustannuksista. Kustannusten korvaamisesta päättää Viestintävirasto. Teleyritys ei saa käyttää viranomaisen kustantamia järjestelmiä, laitteistoja tai ohjelmistoja kaupalliseen toimintaansa.

Pykälän *2 momentin* mukaan esitutkintaviranomaisen päätökseen haettaisiin valittamalla muutosta hallinto-oikeudelta siten kuin siitä hallintokäyttölaissa säädetään. Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan pakkokeinolain 5 a luvun 14 §:n 2 momenttia.

63 §. *Salaisen tiedonhankinnan valvonta*. Pykälän *1 momentin* mukaan sisäasiainministeriö, Tullihallitus ja esitutkintaa toimittavien yksiköiden päälliköt valvoisivat tässä luvussa tarkoitettua tiedonhankintaa. Mikäli poliisihallitus perustetaan, olisi luontevaa, että se valvoisi jatkossa poliisin osalta salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa.

Pykälän *2 momentin* mukaan sisäasiainministeriö ja Tullihallitus antaisivat hallinnonalaltaan eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomuksen tässä luvussa tarkoitetun telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, teknisen tarkkailun, peitetoiminnan, valeoston, tietolähteen ohjatun käytön, valvotun läpilaskun ja tiedonhankinnan suojaamisen käytöstä ja valvonnasta.

Eduskunnan oikeusasiamiehelle annettavien tietojen kattavuutta lisättäisiin, mutta raportointivelvollisuuden sisällöstä ja laajuudesta tulisi vielä erikseen sopia mainittujen viranomaisten kesken.

Pykälän *3 momentti* sisältäisi viittaussäännöksen. Sen mukaan oikeusasiamiehelle annettavista rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi käytettyä salaista tiedonhankintaa koskevista kertomuksista säädettäisiin poliisilaissa, tullilaissa, rajavartiolaissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa.

64 §. *Tarkemmat säännökset*. Säännöksen mukaan valtioneuvoston asetuksella voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä tässä luvussa tarkoitetun salaisen ja muun tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta sekä toimenpiteiden kirjaamisesta ja valvontaa varten annettavista selvityksistä.

Valtioneuvoston asetusta edellytettäisiin siitä syystä, että ehdotetun luvun säännökset koskisivat useaa eri viranomaista.

11 luku. Vahingonkorvaussäännökset

1 §. *Valtion vahingonkorvausvastuu.* Pykälän *1 momentin* mukaan valtion varoista korvattaisiin tämän lain mukaisen pakkokeinon käytöstä aiheutunut vahinko tässä luvussa säädetyllä tavalla. Pakkokeinon käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevia säännöksiä noudatettaisiin myös 10 luvun mukaisella muulla salaisella tiedonhankintakeinolla aiheutetun vahingon korvaamisessa.

Pakkokeinoilla aiheutettujen vahinkojen korvaamisen osalta omaksuttaisiin tuottamuksesta riippumaton vastuu. Korvausvastuu ei näissäkään tapauksissa kuitenkaan seuraisi toimenpiteen miten etäisestä tai yllätyksellisestä seurauksesta tahansa, vaan toimenpiteestä vahinkoon johtava välitön syy-yhteys olisi vahingonkorvauksen edellytyksenä.

Erottelu pakkokeinojen ja 10 luvun mukaisten muiden salaisten tiedonhankintakeinojen välillä johtuisi siitä, että mainitun luvun 1 §:ssä salaisiksi pakkokeinoiksi määritettäisiin telekuuntelu, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen ja tekninen tarkkailu (tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu) sekä muiksi salaisiksi tiedonhankintakeinoiksi tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku. Jatkossa pykälien perusteluissa puhutaan selkeyden vuoksi ainoastaan pakkokeinoista.

Vahingonkorvausvastuun syntyminen riippuisi käytetystä pakkokeinosta ja kysymyksessä olevasta tilanteesta. Vahingon kärsineen myötävaikutusta ja kärsimystä kokeneen sietämisvelvollisuutta koskevat säännökset (2 §:n 2 ja 3 momentti sekä 5 §:n 1 momentti) rajaisivat korvausvelvollisuutta niissäkin tapauksissa, joissa asianmukainen syy-yhteys voidaan osoittaa. Tässä kuten muissakin luvun säännöksissä sääntely olisi vahingonkorvausoikeudelliselle sääntelylle tyypillisesti yleisluonteista, jolloin oikeudellinen ratkaisukäytäntö tulee olemaan tärkeä säännösten soveltamisen ohjaaja.

Luvun säännösten mukaan korvattaisiin pakkokeinon käytöstä niin sen kohteena olleelle aiheutettu vahinko kuin käytöstä sivulliselle aiheutunut vahinko. Useimmiten vahingon kärsineenä näissä tapauksissa on kohteena oleva rikoksesta epäilty henkilö. Vahinkoa voi kuiten-

kin aiheutua esimerkiksi hänen kanssaan samassa taloudessa asuvalle henkilölle. Lisäksi pakkokeinon käyttötilanteissa saattaa aiheutua vahinkoa myös henkilöille, joilla ei ole mitään yhteyttä pakkokeinon kohteena olleeseen henkilöön. Esimerkkinä tältä osin voidaan mainita sivullisen kärsimät henkilövahingot rikoksesta epäillyn kiinniottamistilanteessa, jossa joudutaan käyttämään voimakeinoja.

Pykälän *2 momentin* viittaussäännöksen mukaan vakuustakavarikosta ja sen täytäntöönpanosta aiheutuneen vahingon korvaamisesta säädettäisiin 6 luvun 11 §:ssä sekä vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetussa laissa.

Viitatun 6 luvun säännöksen mukaan vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulujen korvaamisessa noudatettaisiin soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää. Mainitun pykälän mukaan hakijan, joka on tarpeettomasti hankkinut turvaamistoimen, on korvattava vastapuolelle turvaamistoimesta ja sen täytäntöönpanosta aiheutunut vahinko ja asiassa aiheutuneet kulut. Turvaamistoimea koskevassa vahingonkorvaussääntelyssä on siis jo omaksuttu tuottamuksesta riippumaton vastuu. Koska esityksen mukaan vakuustakavarikkoa voisi voimassa olevan lain tavoin vaatia myös asianomistaja, mainittua pakkokeinoa koskeva vahingonkorvaussäännös otettaisiin 6 lukuun eikä nyt kysymyksessä olevaan valtion vahingonkorvausvastuuta koskevaan lukuun.

Syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 1 §:n 2 momentin mukaan oikeus korvaukseen on vain silloin, kun vapaudenmenetys on kestänyt yhtä vuorokautta kauemmin. Lain 4 §:n 1 momentin mukaan korvauksena maksetaan hyvitys kuluista, tulojen tai elatuksen vähentymisestä ja kärsimyksestä. Kuten yleisperusteluissa todetaan, lain mahdollisia muutostarpeita arvioidaan erikseen. Tämä koskee myös korvauksen perustana olevan vapaudenmenetyksen kestoa. Nyt käsiteltävässä momentissa olevan viittauksen mukaisesti lakia sovellettaisiin tyhjentävästi siinä säänneltyjen vahinkojen osalta. Nyt ehdotettavia säännöksiä sovellettaisiin täydentävästi muiden vahinkojen osalta. Tämä voisi koskea esimerkiksi kiinniottamisen yhteydessä tai aikana tapahtunutta kiinni otetun henkilön hallussa olleen esineen vahingoittumista.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että tämän luvun säännökset eivät rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen vahingonkorvauslain tai muun lain nojalla. Säännöksellä pyrittäisiin kattavan sääntelyn aikaansaamisen lisäksi siihen, että säännösten tulkintaan liittyvät epäselvyydet eivät estäisi vahingon kärsineen pääsemistä oikeuksiinsa.

Momentti tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että useiden korvausvaihtoehtojen ollessa käsillä vahingon kärsinyt voisi valita, minkä lain tai korvausjärjestelmän puitteissa hän korvausta vaatii. Hänellä voi olla oikeus saada korvaus vahingoistaan myös esimerkiksi tapaturmavakuutuslain (608/1948) nojalla. Lisäksi saattaa ilmetä tilanteita, joissa oikeutta nyt kysymyksessä olevan luvun mukaiseen vahingonkorvaukseen ei ilmeisesti ole. Esimerkiksi vahingonkorvauslain nojalla saattaisi tulla ainakin osittain korvattavaksi tahallisesti aiheutettu vahinko, jonka syntymiseen rikoksesta epäilty on merkittävästi myötävaikuttanut. Vahingonkorvauslain soveltaminen saattaisi tulla kysymykseen myös tapauksissa, joissa korvausvaatimuksen esittämiselle säädetty määräaika on kulunut umpeen.

2 §. *Korvauksen edellytykset ja vahinkoa kärsineen myötävaikutus.* Pykälän *1 ja 2 momentissa* säädettäisiin korvauksen edellytyksistä ja vahinkoa kärsineen myötävaikutuksesta tapauksissa, joissa pakkokeino on kohdistunut rikoksesta epäiltyyn.

Sääntely näiden momenttien osalta pitkälti vastaisi syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 1 §:n 1 momentissa ja 2 §:ssä olevaa. Pykälän 1 momentin 1 ja 2 kohdassa kuitenkin mallina olevaa sääntelyä yksityiskohtaisemmin säädettäisiin korvaukseen oikeuttavista tapauksista. Kun vapaudenmenetyksen korvaamista koskevassa laissa näiltä osin mainitaan esitutkinnan lopettaminen nostamatta syytettä sekä syytteen sikseen jättäminen tai hylkääminen, ehdotettavan momentin kohdissa todettaisiin korvauksen edellytyksenä se, että esitutkinta päätetään saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi, että syyte jätetään nostamatta, tutkimatta tai sillensä taikka se hylätään.

Pykälän 2 momenttia ensinnäkin puolestaan selkeytettäisiin mallina olevaa säännöstä yksinkertaistamalla. Momentin mukaan korvausta ei maksettaisi rikoksesta epäillylle, jos hän on yrittänyt vaikeuttaa asian selvittämistä ilman hyväksyttävää syytä, jos hän on tahallaan antanut aihetta pakkokeinon kohdistumiseen häneen tai jos toimenpiteistä luopumisen yhteydessä hänen on kuitenkin katsottu syyllistyneen rikokseen, jonka perusteella pakkokeinon olisi voinut kohdistaa häneen. Vapaudenmenetyksen korvaamista koskevan lain säännöksessä mainitaan esimerkkeinä asian selvittämisen vaikeuttamisesta esitutkinnan karttaminen ja todisteiden hävittäminen. Näitä esimerkkejä voidaan tässä käyttää ehdotettavan säännöksen tulkintaa ohjaavina esimerkkeinä. Pakkokeinon saaminen tahallaan kohdistumaan sen kohteeseen voisi puolestaan koskea esimerkiksi tapauksia, joissa rikoksesta epäilty on paikkansa pitämättömästi tunnustanut tehneensä jonkin rikoksen.

Korvausta ei siis maksettaisi rikoksesta epäillylle myöskään, jos toimenpiteistä luopumisen yhteydessä hänen on kuitenkin katsottu syyllistyneen rikokseen, jonka perusteella pakkokeinon olisi voinut kohdistaa häneen. Uuden esitutkintalain 3 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan jo aloitettu esitutkinta saataisiin lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuudessaan arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia. Mainitun lain 10 luvun 3 §:n mukaan poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan virallinen syyttäjä voisivat tällaisessa tapauksessa antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 ja 8 §:n nojalla syyttäjä voi useissa tapauksissa tehdä seuraamusluonteisen syyttämättä jättämispäätöksen. Lainsäädännössä on lisäksi useita toimenpiteistä luopumista koskevia erityissäännöksiä.

Pykälän 1 momentin 1 ja 2 kohtaan ja 2 momenttiin liittyy se, että syyllisyyteen ei oteta kantaa niissä toimenpiteistä luopumisen tilanteissa, joissa rikoksen todetaan vanhentuneen. Tällöin syyllisyyteen liittyviä kysymyksiä voidaan kuitenkin arvioida mahdollisessa vahingonkorvausoikeudenkäynnissä.

Pykälän 2 momentin viimeisen virkkeen mukaan muissa tapauksissa korvausta voitaisiin sovitella, jos täyden korvauksen suorittamista ei voida olosuhteet huomioon ottaen pitää kohtuullisena. Tämä koskisi siis tapauksia, joissa on 1 momentin mukainen korvauksen suorittamisperuste eikä ole 2 momentin ensimmäisessä virkkeessä mainittuja korvauksen suorittamajättämisperustetta. Osittainen korvaus voisi koskea tapauksia, joissa rikoksesta epäillyn todetaan myötävaikuttaneen vahingon syntymiseen, vaikka kysymys ei ole varsinaisesti asian selvittä-

misen vaikeuttamisesta tai siitä, että epäilty on tahallaan antanut aihetta pakkokeinon kohdistumiseen häneen.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin vahinkoa kärsineen myötävaikutuksesta tilanteissa, joissa pakkokeinon käytöstä aiheutuu vahinkoa muulle kuin rikoksesta epäillylle. Tällöin korvausta voitaisiin sovitella tai se voitaisiin evätä, jos vahinkoa kärsineen puolelta on olennaisesti myötävaikutettu vahingon syntymiseen. Tämä korvausvastuun rajoitus olisi johdettavissa vahingonkorvauslain 6 luvun 1 §:stä ja poliisilain 47 §:n 2 momentista.

Ilmaisu ”vahinkoa kärsineen puolelta” tarkoittaisi esimerkiksi sitä, että muu kuin rikoksesta epäilty voisi tulla tietyissä tapauksissa samastetuksi epäiltyyn. Esimerkkinä voidaan mainita se, että vahingonkärsijänä on epäillyn omistama yhtiö ja epäillyn osalta on olemassa korvauksen rajoitusperuste.

Silloin kun momentin mukainen vahinko aiheutuu rikosasian yhteydessä, muulle kuin rikoksesta epäillylle suoritettavan korvauksen edellytyksenä ei olisi jonkin 1 momentissa säädetyn edellytyksen täyttyminen. Korvausta ei myöskään lähtökohtaisesti estäisi jonkin 2 momentissa säädetyn edellytyksen täyttyminen. Muun kuin rikoksesta epäillyn osalta käytännön merkitystä esimerkiksi rikoksesta epäillyn menettelyllä tai pakkokeinon käyttämisolosuhteilla saattaa kuitenkin olla silloin, kun arvioidaan kärsimyksestä maksettavan korvauksen perustetta. Tästä säädettäisiin 5 §:n 1 ja 2 momentissa, joka koskisi niin rikoksesta epäiltyä kuin muitakin henkilöitä.

3 §. *Henkilö- ja esinevahingot.* Pykälän mukaan valtion varoista korvattavien henkilö- ja esinevahinkojen osalta sovellettaisiin vahingonkorvauslain 5 luvun 2-4, 4 b, 5, 7 ja 8 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä. Näitä pykäliä on viimeksi mainittua lukuun ottamatta jo käsitelty pakkokeinojen ja poliisin toimivaltuuksien käyttöön liittyviä vahingonkorvauskysymyksiä koskevassa jaksossa 2.3.5. Vahingonkorvauslain 7 luvun 3 §:ssä säädetään, että oikeus korvaukseen kivusta ja särystä sekä muusta tilapäisestä haitasta, pysyvästä haitasta ja kärsimyksestä raukeaa, jos vahinkoa kärsinyt kuolee ennen korvausvaatimuksen esittämistä.

Pykälässä mainittaisiin muiden joukossa vahingonkorvauslain 5 luvun 4 b §, jossa säädetään surmansa saaneelle erityisen läheisen henkilön oikeudesta saada korvaus eräistä kuolemantapauksen seurauksena aiheutuneista vahingoista. Mainitun pykälän mukaan korvausvastuun edellytyksenä on kuoleman aiheuttaminen tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta. Viittaaminen pykälään tällä tavalla tarkoittaisi sitä, että tahallisuuden tai törkeän huolimattomuuden edellyttäminen koskisi myös niitä erittäin harvoja tapauksia, joissa kuoleman voidaan katsoa aiheutuneen pakkokeinon käytöstä.

4 §. *Taloudellinen vahinko.* Pykälässä todettaisiin, että valtion varoista korvataan pakkokeinon käytöstä aiheutunut muu kuin vähäinen taloudellinen vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon. Vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:n nojalla tällainen vahinko on korvattava tuottamusperusteisena muun ohessa silloin, kun vahinko on aiheutettu julkista valtaa käytettäessä.

Taloudellisten vahinkojen osalta jo välittömän syy-yhteyden vaatimus karsisi valtion varoista korvattavia vahinkoja. Lisäksi pykälässä erikseen mainittaisiin korvausvastuun rajoitusperusteena vahingon vähäisyys. Vahingon vähäisyyden määrittämistä varten ei asetettaisi mitään euromääräistä rajaa, vaan huomioon voitaisiin ottaa tapauskohtaisia olosuhteita kuten esimerkiksi vahinkoa kärsineen varallisuusolot.

5 §. *Kärsimys.* Pykälän *1 momentin* mukaan oikeus valtion varoista maksettavaan korvaukseen pakkokeinon käytöstä aiheutuneesta kärsimyksestä olisi sillä, jonka rauhaa, yksityiselämää tai henkilökohtaista koskemattomuutta on käytön yhteydessä loukattu. Korvausta ei kuitenkaan suoritettaisi loukkauksesta, joka on vähäinen tai jonka loukatun muuten voidaan kohtuudella edellyttää sietävän. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin loukkauksen vähäisyyden ja sietämisvelvollisuuden arviointiperusteista.

Momentin ensimmäisessä virkkeessä mainitut oikeushyvät ovat sellaisia, joiden loukkaamisen aiheuttamasta kärsimyksestä on myös vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan suoritettava korvaus. Virkkeessä ei mainittaisi vapautta, koska sen loukkaamisesta aiheutuneen vahingon korvaamisesta edelleen säädettäisiin erikseen syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetussa laissa, eikä kunniaa, jonka korvattavuuden osalta on perusteltua edellyttää vahingonkorvauslain mainitun säännöksen mukaisesti rangaistavaksi säädettyä tekoa.

Momentissa ei myöskään asetettaisi korvaukselle sellaisia erityisedellytyksiä, joita vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 1 momentissa asetetaan. Korvauksen edellytyksenä on mainitun säännöksen mukaan tapauksesta riippuen loukkaaminen rangaistavaksi säädetyllä teolla taikka loukkaaminen tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta vakavasti.

Momentin keskeisiä soveltamistapauksia olisivat kotirauhan suojaamiin tiloihin ja muihin paikkoihin kohdistuvat loukkaukset. Tällainen loukkaus voisi tapahtua yleisen kotietsinnän toimittamisella. Vahingonkorvauslainsäädännössä rauhan suojaamia paikkoja ei kuitenkaan tulkita näin suppeasti. Vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n perusteluissa (HE 167/2003 vp) mainitaan esimerkkinä myös julkisrauhan piiriin kuuluva virkamiehen työhuone.

Kuten edellä mainitun vahingonkorvauslain pykälän soveltamistapauksissa, myös tässä yksityiselämällä tarkoitettaisiin henkilön yksityisyyttä ja oikeutta luottamuksellisten tietojen tai viestien suojaan. Henkilökohtaisella koskemattomuudella tarkoitettaisiin ennen kaikkea ruumiillista koskemattomuutta. Lähinnä tuottamusvastuun piirissä henkilökohtaisen koskemattomuuden loukkauksella tarkoitetaan myös merkittävää puuttumista yksilön henkiseen koskemattomuuteen esimerkiksi häirinnän tai kiusaamisen muodossa. Kuten vahingonkorvauslain pykälän perusteluissa todetaan, korvaukseen oikeuttava häirintä tai kiusaaminen voi tyypillisesti muodostua sellaisista toistuvista henkilöön kohdistuvista loukkauksista, jotka yksittäisinä tekoina ovat vähäisiä, mutta yhdessä muodostavat korvaukseen oikeuttavan kokonaisuuden.

Korvauksen suorittaminen kärsimyksestä riippuisi käytännössä kysymyksessä olevasta pakkokeinosta ja sen käyttämisen olosuhteista. Uuden pakkokeinolain 4 luvussa säädetystä yhteydenpidon rajoittamisesta ei voi yleensä aiheutua itsenäistä korvattavaa kärsimystä, vaan tällainen kärsimys voi tulla korvattavaksi vapaudenmenetyksestä maksettavassa kärsimyskorvauksessa. Nyt kysymyksessä olevia oikeushyviä ei myöskään käytännössä voitaisi loukata 6 luvun mukaisen vakuustakavarikon yhteydessä. Myös takavarikoimistilanteissa (7 luku) toimenpiteen kohteena on vain harvoin esimerkiksi sellaista arkaluonteista aineistoa, että kohteena olevan henkilön yksityiselämän voi katsoa tulevan loukatuksi momentin edellyttämällä tavalla.

Kuten edellä jo todettiin, momentin keskeisimmät soveltamistapaukset liittyisivät ilmeisesti kotietsintätilanteisiin. Tästä etsinnästä kuten myös henkilöön kohdistuvasta etsinnästä säädet-

täisiin pakkokeinolain 8 luvussa. Henkilöntarkastus ei sen lähtökohtainen pintapuolisuus huomioon ottaen yleensä perustaisi oikeutta kärsimyksestä maksettavaan vahingonkorvaukseen. Sen sijaan yksityiselämää tai henkilökohtaista koskemattomuutta saattaisivat momentin tarkoittamalla tavalla loukata henkilönkatsastuksena suoritettavat perusteelliset lääketieteelliset tutkimukset tai kohdehenkilön riisuttamiset. Rauhaa tai yksityiselämää saattaisi loukata tutkimuspaikan tai -kohteen eristäminen, josta säädettäisiin pakkokeinolain 9 luvun 1 §:ssä.

Momentin soveltamisalan kannalta olisivat kotietsinnän lisäksi keskeisiä pakkokeinolain 10 luvussa säädettävät salaiset pakkokeinot ja muut salaisen tiedonhankinnan keinot. Esimerkiksi telekuuntelun, teknisen kuuntelun ja asuntokuuntelun yhteydessä tiedonhankinta voi tapahtua rauhaa tai yksityiselämää loukkaavalla tavalla.

Oikeus saada korvausta kärsimyksestä ei ratkeaisi kuitenkaan pelkästään käytetyn pakkokeinon perusteella, vaan momentin toisen virkkeen ja siihen liittyvän 2 momentin perusteella merkitystä olisi erityisesti oikeuspiiriin puuttumisen voimakkuudella ja kestolla. Kotietsinnän yhteydessäkin korvausvastuun syntyminen edellyttäisi tavallisuudesta poikkeavia olosuhteita. Esimerkkinä voidaan mainita öiseen aikaan tai huomattavasti paikkoja penkovalla tavalla tapahtuvat etsinnät. Muun kuin rikoksesta epäillyn kokeman kärsimyksen osalta merkitystä saattaa olla hänen yhteydellään epäiltyyn. Joissakin tapauksissa rikoksesta epäillyn kanssa asuva henkilö voi esimerkiksi olla sillä tavoin tietoinen rikollisesta toiminnasta, että hän voi myös varautua kotietsinnän toimittamiseen. Myös kotietsinnän tuloksellisuudella voi olla vaikutusta arvioitaessa oikeutta kärsimyskorvaukseen.

Mitä tulee salaisiin pakkokeinoihin, joihinkin näistä keinoista niiden luonne huomioon ottaen jo lähtökohtaisesti sisältyy puuttuminen rauhaan tai yksityiselämään. Tämä ei koske pelkästään rikoksesta epäiltyä vaan myös niitä muita henkilöitä, joihin toimenpide laillisen luvan perusteella ja luvan ehtojen mukaisesti kohdistuu. Esimerkiksi telekuuntelun tai teknisen kuuntelun yhteydessä kuuntelua usein väistämättä kohdistuu myös sellaisten henkilöiden puheisiin, joilla ei ole rikoksen selvittämisen kannalta merkitystä. Tällaisissa tilanteissa kärsimyskorvauksen suorittaminen yleensä edellyttäisi tavallisuudesta poikkeavaa menettelyä. Kysymys voisi olla esimerkiksi kuuntelun tietoisesta kohdistamisesta muuhun kuin luvan kohteena olevaan rikoksesta epäiltyyn henkilöön, kuuntelulle asetetun määräajan ylittämisestä tai kuuntelukiellon alaiseen keskusteluun kohdistuvasta kuuntelusta. Merkitystä korvausvelvollisuuden ja etenkin korvauksen määrän kannalta voi olla myös sillä, kuinka laajalle viestin sisältö on levinnyt.

Momentin perusteella kärsimyksestä suoritettavan korvauksen edellytyksenä ei olisi, että vahingon kärsinyt on paikalla pakkokeinoa suoritettaessa tai että hän on edes tietoinen siitä sen suorittamishetkellä, vaikka yleensä näin olisikin. Esimerkiksi jälkikäteisen tietoisuuden puhelun kuuntelemisesta tai kotona tapahtuneesta etsinnästä voi joissakin tapauksissa katsoa aiheuttavan kärsimystä. Eri asia on se, että pakkokeinon suorittamisolosuhteilla mukaan lukien kohteen paikallaolo ja tietoisuus pakkokeinon käytöstä voi olla vaikutusta korvauksen määrään, jonka määräytymisperusteista säädettäisiin 2 momentissa. Joissakin tällaisissa tapauksissa korvaus voitaisiin evätä kokonaankin.

Pykälän *2 momentin* mukaan loukkauksen vähäisyyttä ja sietämisvelvollisuutta sekä korvauksen määrää arvioitaisiin sen kärsimyksen perustella, jonka pakkokeinon käyttö kysymyksessä olevalla tavalla on omiaan aiheuttamaan ottaen huomioon käytetyn pakkokeinon laatu ja käyttämisolosuhteet, vahinkoa kärsineen asema, pakkokeinon käytöstä aiheutunut julkisuus sekä muut vastaavat seikat.

Momenttiin soveltuvin osin otettaisiin määräämisperusteita, jotka vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:n 2 momentin mukaan on otettava huomioon määrättäessä sen pykälän 1 momentin mukaista kärsimyskorvausta. Viimeksi mainitun säännöksen laajoissa perusteluissa (HE 167/2003 vp) esitettyjä näkökohtia voitaisiin ottaa huomioon myös määrättäessä korvausta pakkokeinojen käytöstä aiheutuneesta vahingosta. Momentin merkitystä loukkauksen vähäisyyden ja sietämisvelvollisuuden kannalta on jo käsitelty edellä.

Pykälän *3 momentin* viittaussäännöksen mukaan surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä olisi oikeus korvaukseen kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:ssä säädetyin edellytyksin. Mainitun pykälän mukaan näillä läheisillä on oikeus saada korvausta sellaisesta kärsimyksestä, jos kuolema on aiheutettu tahallisesti tai törkeästä huolimattomuudesta ja korvauksen tuomitseminen harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon surmansa saaneen ja korvausta vaativan suhteen läheisyys, teon laatu sekä muut olosuhteet. Näissä tilanteissa ei siis sovellettaisi tuottamuksesta riippumatonta vahingonkorvausvastuuta.

6 §. *Virkamiehen ja työntekijän vastuu.* Pykälässä viitattaisiin vahingon aiheuttaneen virkamiehen tai työntekijän osalta vahingonkorvauslain 4 ja 6 luvun säännöksiin. Niistä useimpia on jo käsitelty yleisperustelujen vahingonkorvauskysymyksiä koskevassa jaksossa. Lisäksi voidaan mainita vahingonkorvauslain 6 luvun 3 §, jossa säädetään korvausmäärän jakamisesta korvausvelvollisten kesken ja yli osuutensa maksaneen oikeudesta saada kultakin korvausvelvolliselta, mitä on tämän osalta maksanut.

7 §. *Menettely korvausasiassa.* Pykälässä todettaisiin ensinnäkin, että jos tässä luvussa tarkoitettu vahinko on aiheutunut poliisin toimenpiteestä, vahingon selvittämisen ja vahingonkorvauksen suorittamisen osalta sovelletaan poliisilain 8 luvun 9 ja 10 §:ää. Näistä pykälistä ensimmäinen koskisi muun kuin vähäiseksi katsottavan henkilö- tai esinevahingon selvittämistä. Poliisilain 8 luvun 10 §:n mukaan poliisiyksikkö ensisijaisesti päättäisi henkilö- ja esinevahingon korvaamisesta. Jos vahinkoa kärsinyt olisi tältä osin tyytymätön päätöksen, hän voisi nostaa vahingonkorvauskanteen. Jos kysymys olisi taloudellisesta vahingosta tai kärsimyksestä suoritettavasta korvauksesta, noudatettaisiin soveltuvin osin, mitä syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 5-7 §:ssä säädetään. Mainittuja pykäliä noudatettaisiin nyt kysymyksessä olevan pykälän toisen virkkeen mukaan myös silloin, kun vahinko on aiheutunut muun viranomaisen kuin poliisin toimenpiteestä.

Viitatuista pykälistä 5 ja 6 §:ää ja niihin liittyvää korvauksen vaatimista tuomioistuimessa tai Valtiokonttorilta on jo käsitelty yleisperusteluissa. Lain 6 a-6 c §:ssä on säännöksiä muutoksenhausta Valtiokonttorin päätökseen ja päätökseen liittyvästä kanteennosto-oikeudesta, hakijan kulujen korvaamisesta, korvauksen suorittamisesta Valtiokonttorin toimesta sekä tuomion otteen tai jäljennöksen antamisesta Valtiokonttorille. Lain 7 §:ssä säädetään valtion takautumisoikeudesta.

12 luku. Erinäiset säännökset

1 §. *Ilmoitus sotilasviranomaiselle.* Esitutkinnasta ja pakkokeinoista annetun asetuksen 11 a §:n pakkokeinoja koskevaa osaa vastaavasti ehdotetaan säädettäväksi, että sotilaan kiinniot-

tamisesta, pidättämisestä, vangitsemista tai vapaaksi päästämisestä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee. Asetuksen säännöksen esitutkinnassa läsnäoloa koskeva osa ehdotetaan otettavaksi esitutkintalain 6 luvun 7 §:ään. Asian merkityksen ja selvyyden vuoksi ilmoittamisesta tulisi säätää laissa.

2 §. *Kansainvälinen yhteistoiminta.* Voimassa olevaan pakkokeinolakiin verrattuna uudessa pykälässä säädettäisiin selvyyden vuoksi, että esitutkintaviranomaisen antamasta pakkokeinojen käyttämiseen liittyvästä oikeus- ja virka-avusta vieraan valtion esitutkintaviranomaiselle ja esitutkintaviranomaisen siltä saamasta oikeus- ja virka-avusta sekä vieraan valtion esitutkintavirkamiehen oikeudesta käyttää pakkokeinoihin liittyviä suomalaisen esitutkintavirkamiehen toimivaltuuksia on 6 luvun 8 §:ssä ja 7 luvun 21 §:ssä säädetyn lisäksi voimassa, mitä siitä erikseen säädetään tai Suomea velvoittavassa kansainvälisessä sopimuksessa sovitaan. Viitatut pykälät koskisivat oikeusavun antamista vakuustakavarikko- ja takavarikkoasioissa. Vastaava poliisiviranomaisten kansainvälistä yhteistoimintaa koskeva säännös otettaisiin poliisilain 9 luvun 9 §:n 1 momenttiin.

3 §. *Rangaistusasteikon lieventämisen vaikutus.* Pykälän mukaan tässä laissa tarkoitettujen pakkokeinojen ja muiden tiedonhankintakeinojen käyttämiseen ei vaikuttaisi se, että rangaistus mitataan rikoslain 6 luvun 8 §:ää soveltaen lievennetyltä rangaistusasteikolta. Sääntely vastaisi jo vakiintunutta tulkintaa.

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi pykälä liittyisi siihen, että laissa säädettäisiin edelleen pakkokeinojen ja muiden tiedonhankintakeinojen käyttämisedellytykseksi useissa tapauksissa tietty rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus tai se, että henkilön epäillään syyllistyneen tiettyyn rikokseen. Näissä tapauksissa pakkokeinoja ja muita tiedonhankintakeinoja voitaisiin käyttää, vaikka mahdollisesti sovellettavaksi tulisi rikoslain 6 luvun 8 §:ssä säädetty rangaistusasteikon lieventämisperuste. Mainitun pykälän 1 momentin mukaan rangaistus määrätään noudattaen lievennettyä rangaistuasteikkoa esimerkiksi silloin, kun tekijä on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana tai rikos on jäänyt yritykseen.

4 §. *Tarkemmat säännökset.* Pykälän mukaan eräistä asioista voitaisiin säätää tarkemmin valtioneuvoston asetuksella. Niihin kuuluisivat pakkokeinojen käytön kirjaaminen, viranomaisten yhteistoiminta vangitsemisasiassa ja matkustuskieltoon liittyvistä toimenpiteistä ilmoittaminen.

5 §. *Voimaantulosäännökset.* Pykälässä säädettäisiin lain voimaantuloajankohdasta ja voimassa olevan pakkokeinolain kumoamisesta.

1.3 Poliisilaki

1 luku. Yleiset säännökset

1 §. *Poliisin tehtävät.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen mukaan lukien yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Momentin toisen virkkeen mukaan poliisi toimisi turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa. Poliisin olisi lisäksi suoritettava lupahallintoon liittyvät ja muut sille laissa erikseen säädetyt tehtävät, annettava

jokaiselle tehtäväpiiriinsä kuuluvaa apua ja huolehdittava tehtäviinsä kuuluvasta kansainvälisestä yhteistyöstä.

Momentti perustuisi osittain voimassa olevan poliisilain 1 §:ään. Ensimmäinen virke poikkeaisi voimassa olevasta siten, että uuden muotoilun mukaan yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikoksiin liittyvät toimenpiteet sisältyisivät oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseen. Tämä liittyy siihen, että turvaamista voidaan pitää yläkäsitteenä, johon ainakin valtaosa poliisin tarkemmin määritellyistä tehtävistä liittyy.

Lisäksi momentin ensimmäisessä virkkeessä mainittaisiin rikosten paljastaminen. Voimassa olevassa pykälässä sitä ei erikseen mainita, vaikka poliisilain 3 luvun tiedonhankintaa koskevien säännösten mukaan luvussa mainittujen keinojen käyttäminen tulee laajasti kysymykseen myös rikoksen paljastamistarkoituksessa. Sama koskisi ehdotettavan lain 5 lukua. Joskus on esiintynyt epäselvyyttä siitä, mitä rikoksen paljastamisella poliisilaissa tarkoitetaan ja miten se eroaa rikoksen selvittämisestä.

Rikoksen selvittämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä, joihin ryhdytään sen jälkeen, kun ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu esitutkintakynnys on ylittynyt. Momentin mukaan esitutkintaviranomaisen olisi toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella on syytä epäillä, että rikos on tehty. Esitutkinnan aloittamiskynnystä on käsitelty tarkemmin mainitun säännöksen perusteluissa. Rikoksen paljastaminen määritettäisiin 5 luvun 1 §:n 3 momentissa. Vihjetietojen, rikosanalyysin tai muun vastaavan syyn vuoksi saattaa olla mahdollista, että rikos on jo tehty, mutta konkreettista perustetta esitutkinnan aloittamiselle ei vielä ole. Rikoksen paljastamisessa on kysymys poliisin toimenpiteistä, joilla pyritään paljastamaan jo tehdyn tai vielä tekeillä olevan rikoksen välittömästi relevantteja seikkoja (erityisesti tekijä, tekoaika ja -paikka ja rikostunnusmerkistöön kuuluvat elementit) esitutkinnan aloittamisen perustaksi. Koska paljastamisen yhteydessä rikoksen tulee olla jo tehty tai ainakin tekeillä, se eroaa rikoksen estämisestä, jolla puututaan rikokseen jo ennen sen tekemistä.

Jo tässä yhteydessä on rikosten syyteharkintaan saattamiseen liittyen syytä korostaa 6 §:n 1 momenttiin ehdotettavaa velvoitetta toimia puolueettomasti. Syyteharkintaan saattaminen ei ole rikostorjuntaan liittyvä itsetarkoitus, vaan tulos esitutkinnasta, jossa tämän lain, esitutkintalain ja pakkokeinolain periaatteita noudattaen on päädytty mahdolliseen syytteen nostamiseen johtavaan rikosepäilyyn.

Momentin toista virkettä muutettaisiin voimassa olevaan säännökseen verrattuna niin, että yhteistyö yhteisöjen ja asukkaiden kanssa käsittäisi muunkin kuin alueellisen yhteistyön. Voimassa olevan lain rajaus ei vastaa käytännön toimintatapoja ja -tarpeita. Momentin kolmannessa virkkeessä mainittaisiin erikseen tärkeän osan poliisitoimintaa muodostavat lupahallintoasiat ja kansainvälinen yhteistyö. Viimeksi mainittu on korostunut poliisilain säätämisen jälkeen. Poliisin kansainvälinen tehtäväpiiri määräytyy niin tällaista yhteistyötä koskevan lainsäädännön kuin kansainvälisten velvoitteiden kautta.

Ylimpien laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä (esimerkiksi eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 18.12.2003, dnro 1634/4/01) on korostettu sitä, että poliisilain 1 § ei ole toimivaltasäännös. Se ei siis perusta poliisille toimivaltaa ryhtyä minkä tyyppisiin toimiin tahansa kysymyksessä olevien tehtävien suorittamiseksi eikä poliisi siis voi pelkästään tämän pykälän perusteella puuttua ihmisen lailla suojattuihin oikeuksiin. Silloin kun poliisi puuttuu

henkilön oikeuspiiriin, tulee toimivallan aina perustua nimenomaiseen säännökseen. Tämä olisi otettava huomioon myös ehdotettavan pykälän tulkinnassa.

Toisaalta on otettava huomioon perustuslain 22 §, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Mainittu pykälä asettaa myös poliisille velvollisuuden käyttää tehtäväpiiriinsä kuuluvia toimivaltuuksia. Tätä näkökulmaa korostetaan myös EIT:n ratkaisukäytännössä. Esimerkiksi ratkaisussa *Kontrova v. Slovakia 31.5.2007* on kysymys viranomaisten positiivisesta velvollisuudesta ryhtyä ehkäiseviin käytännöllisiin toimenpiteisiin suojellakseen yksilöä, jonka henki on vaarassa toisen yksilön rikollisen toiminnan vuoksi. Valtuuksien puitteissa on ryhdyttävä toimenpiteisiin, jotka järkevästi ajatellen ovat omiaan torjumaan sellaista vaaraa. Poliisin velvollisuuteen turvata perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä turvaamisen tapaan on puututtu myös esimerkiksi ratkaisuissa *Surugiu v. Romania 20.4.2004, Ouranio Toxo ym. v. Kreikka 20.10.2005* ja *Babylonova v. Slovakia 20.6.2006.*

Voimassa olevaan lakiin verrattuna uudessa *2 momentissa* säädettäisiin, että jos on perusteltua syytä olettaa henkilön kadonneen tai joutuneen onnettomuuden uhriksi, poliisin on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin henkilön löytämiseksi. Nykyisin tästä poliisin tehtävästä säädetään poliisiasetuksen 14 §:n 1 momentissa, mitä ei voida pitää säädöstasollisesti asianmukaisena, kun otetaan huomioon asian merkitys ja se, että tässä laissa säädettäisiin toimivaltuuksista, jotka liittyvät kadonneisiin tai onnettomuuden uhriksi joutuneisiin henkilöihin.

Momentissa säädettävä tehtävä kytkeytyisi henkilöön liittyvään sisäänpääsy- ja etsintäoikeuteen, josta säädettäisiin 2 luvun 6 §:ssä. Mainitussa pykälässä tarkoitetuissa tapauksissa olisi kysymys tilanteista, joissa on syytä epäillä henkilölle aiheutuvan vaaraa tai hänen olemistaan välittömän avun tarpeessa. Kuten pykälän perusteluissa todetaan, henkilön joutuminen tietymättömiin saattaa johtua hänen omasta tahdostaan. Henkilön tullessa ilmoitetuksi kadonneeksi katoamisen syy ei ole yleensä tiedossa tai pääteltävissä, joten momentin mukaisiin tarpeellisiin toimenpiteisiin olisi joka tapauksessa ryhdyttävä. Momenttiin liittyisi myös 6 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohta, jonka mukaan poliisin olisi toimitettava poliisitutkinta tarpeellisessa laajuudessa ilmoituksen perusteella tai muusta erityisestä syystä kadonneen henkilön löytämiseksi.

Pykälän *3 momentissa* erikseen viitattaisiin poliisille keskeiseen rikostorjuntaan liittyviin keskeisiin lakeihin eli esitutkintalakiin ja pakkokeinolakiin.

2 §. *Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen.* Pykälän mukaan poliisin olisi kunnioitettava perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää näiden oikeuksien toteutumista. Pykälän edustama periaate olisi poliisilainsäädännössä uusi, mutta perustuisi osittain rajavartiolain 11 §:ään rajavartiolaitoksen tehtävissä noudatettavien periaatteiden yhteensovittamisesta. Pykälä koskisi muotoilunsa perusteella kaikkea poliisitoimintaa eikä vain poliisilaista ja muista laeista tulevien periaatteiden yhteensovittamista. Se koskisi näin ollen myös esimerkiksi esitutkintaa, koska uudessa esitutkintalaissa ei erikseen säädettäisi perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittamisesta.

3 §. *Suhteellisuusperiaate.* Pykälässä täsmennettäisiin suhteellisuusperiaatetta siitä, mikä se on voimassa olevan lain 2 §:n 2 momentin toisen virkkeen mukaan. Poliisin toimenpiteiden olisi oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisyyteen, tavoiteltavaan päämäärään, toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytymiseen, ikään,

terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin sekä muihin tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin nähden.

Nykyisen lain mukainen ”perusteltavuus” muuttuisi ”puolustettavuudeksi”, mikä vastaisi suhteellisuusperiaatteeseen muissa laeissa (esitutkintalain 4 luvun 4 § ja pakkokeinolain 1 luvun 2 §) ehdotettavia muutoksia. Muihin lakeihin ehdotettavien muutosten kanssa johdonmukaista olisi myös tavoiteltavan päämäärän ottaminen pykälään, vaikka se osittain liittyy tehtävän tärkeyteen, sekä henkilöön liittyvien seikkojen huomioon ottaminen. Ikä korostuu erityisesti nuorten henkilöiden kohdalla. Toimenpiteen kohteena olevalla henkilöllä tarkoitettaisiin henkilöä, jonka oikeuspiiriin poliisimies toimenpiteellään rajoittavasti puuttuu. Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että suhteellisuusperiaatteen soveltaminen voi myös johtaa toimenpiteestä luopumiseen. Pykälään otettavista uusista arviointiperusteista tehtävän vaarallisuus liittyisi erityisesti vastustamiseen, jota tehtävän suorittamisessa kohdataan tai mahdollisesti tullaan kohtaamaan. Tällä perusteella olisi siis liityntä 2 luvun 16 §:ssä säädettävään voimakeinojen käyttöön. Joissakin tilanteissa saatetaan jo perustellusti ennakoida, että toimenpiteen kohteena olevan henkilön käyttäytyminen voi vaarantaa poliisin työturvallisuuden, mikä voidaan sitten ottaa huomioon käytettävän keinon valinnassa. Toisaalta vaarallisuus ei välttämättä liity henkilön käyttäytymiseen, vaan voi koskea toimenpiteen suorittamisolosuhteita muutenkin. Poliisimies voi tehtävää suorittaessaan joutua vaaratilanteeseen, jossa voidaan käyttää toimivaltuuksia, joita sellaisen tehtävän suorittamisessa ei normaalisti käytettäisi.

Myös pykälässä mainittu henkilön käyttäytyminen voisi liittyä poliisin työturvallisuuteen. Mutta kysymys ei olisi pelkästään käyttäytymiseen liittyvästä vaaran aiheuttamisesta, vaan henkilön käyttäytymisestä muutenkin. Huomioon voisivat tulla otetuiksi esimerkiksi näkökohdat, jotka liittyvät siihen, miten henkilö noudattaa poliisimiehen antamia käskyjä tai kehotuksia tai miten yhteistyökykyisesti hän suhtautuu laista johdettavissa oleviin velvollisuuksiinsa. Esimerkiksi pelkkä henkilön yhteistyöhaluttomuus ja kielteinen suhtautuminen poliisiin eivät sinällään saa olla säilöönoton tosiasiallisena syynä henkilön tunnistamisen yhteydessä (eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätös 30.12.1992, dnro 1063/4/91).

4 §. *Vähimmän haitan periaate.* Pykälän mukaan poliisin toimenpiteillä ei kenenkään oikeuksiin saisi puuttua enempää eikä kenellekään saisi aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi. Pykälä perustuisi voimassa olevan lain 2 §:n 2 momentin ensimmäiseen virkkeeseen, mutta sitä täydennettäisiin vastaamaan rajavartiolain 7 §:n ensimmäistä virkettä.

5 §. *Tarkoitussidonnaisuuden periaate.* Pykälässä säädettäisiin voimassa olevaan lakiin verrattuna uudesta periaatteesta, jonka mukaan poliisi saa käyttää toimivaltuutta vain sen säätämistarkoitukseen.

Periaate liittyisi siihen jo 1 §:n perusteluissa todettuun seikkaan, että poliisin toimivallan tulee aina perustua nimenomaiseen säännökseen. Puututtaessa yksilön oikeuksiin tai velvollisuuksiin säännöksen tulee olla laissa. Tarkoitussidonnaisuuden periaate koskisi kaikkea poliisitoimintaa, myös toimivaltuuksien käyttämistä esitutkinnassa ja pakkokeinojen hyödyntämisen yhteydessä.

6 §. *Tehtävien hoito ja tärkeysjärjestys.* Pykälän *1 momentissa* todettaisiin ensinnäkin, että poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä yhdenvertaista kohtelua ja sovinnollisuutta edistäen. Voimassa olevaan säännökseen verrattuna uutta olisi yhdenvertaisen kohtelun edistämisen mainitseminen. Yhdenvertaisuus kytkeytyisi perustuslain 6 §:ään. Poliisin tu-

lee tehtävissään toimia niin, ettei ketään aseteta ilman hyväksyttävää perustetta eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Momenttiin otettaisiin lisäksi voimassa olevan lain 2 §:n 3 momentin ensimmäinen virke, jonka mukaan poliisin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta. Virke sopii poliisin tehtävien hoitoa koskevaan säännökseen.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin voimassa olevan lain 3 §:ää pääasiallisesti vastaavasti, että poliisin tehtävät on hoidettava tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Olosuhteiden vaatiessa tehtävät on asetettava tärkeysjärjestykseen. Pykälän ensimmäisestä virkkeestä poistettaisiin tarpeettomana sana ”mahdollisimman”.

Tässä yhteydessä on syytä kiinnittää siihen, että pykälä ei edelleenkään oikeuttaisi jättämään poliisille kuuluvia tehtäviä kokonaan hoitamatta, vaan ainoastaan asettamaan ne tarvittaessa tärkeysjärjestykseen. Poliisimies voi jättää suorittamatta hänelle kuuluvan tehtävän tai lopettaa sen suorittamisen kesken vain, jos on siihen erikseen oikeuttava säännös. Esimerkiksi 9 §:n 1 momentissa säädettäisiin toimenpiteestä luopumisen edellytyksistä. Esitutkinnan toimittamatta jättämisestä ja lopettamisesta säädettäisiin puolestaan esitutkintalain 3 luvun 9 §:ssä.

7 §. *Toimenpiteen perusteen ilmoittaminen.* Pykälässä säädettäisiin toimenpiteen perusteen ilmoittamisesta voimassa olevan lain 4 §:ää vastaavalla tavalla. Pykälän 1 momentin jälkimmäinen ”tai” korvattaisiin sanalla ”ja”. Pykälän 2 momentin alussa olevalla ilmaisulla ”jollei laissa toisin säädetä” korvattaisiin voimassa olevan säännöksen ilmaisu ”jollei tässä tai muussa laissa toisin säädetä”. Muutos ei olisi asiallinen, sillä pyrittäisiin vain yksinkertaistamaan ilmaisua. Ilmoittamatta jättämisestä tai ilmoittamisesta olisi kysymyksessä olevan pykälän syrjäyttäviä säännöksiä esimerkiksi salaista tiedonhankintaa koskevassa 5 luvussa sekä ehdotettavissa esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa.

8 §. *Poliisimiehen aseman ilmaiseminen ja poliisimiehen yksilöiminen.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän 1 momentin mukaan poliisimiehen olisi tarvittaessa ilmaistava toimenpiteen kohteena olevalle henkilölle olevansa poliisimies ja pyynnöstä esitettävä virkamerkkinsä, jos ilmaiseminen tai esittäminen on mahdollista toimenpiteen suorittamista vaarantamatta. Poliisin olisi huolehdittava siitä, että virkatoimen suorittanut poliisimies on tarvittaessa yksilöitävissä (2 momentti). Pykälä perustuisi osittain poliisiasetuksen 17 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan virkamerkki on tarvittaessa tai vaadittaessa esitettävä, kun se virkatehtävää vaarantamatta on mahdollista.

Yleensä poliisimiehen ei olisi tarpeen ilmaista virka-asemaansa. Velvollisuus voisi liittyä esimerkiksi tapauksiin, joissa poliisimies ei käytä virkapukua tai joissa hän pyrkii huoneistoon tai rakennukseen niin, että toimenpiteen kohteena henkilö oleva ei näe häntä. Poliisiaseman ilmaisemiseen riittäisi se, että poliisimies suullisesti ilmoittaa asemansa. Ilmaiseminen voitaisiin ilman pyyntöäkin toteuttaa virkamerkin esittämisellä. Pyynnöstä virkamerkki olisi aina esitettävä, jos se olisi toimenpiteen suorittamista vaarantamatta mahdollista.

Poliisimiehen aseman ilmoittaminen saattaisi vaarantua esimerkiksi kiireellisissä tilanteissa. Esimerkkinä voidaan mainita takaa-ajotilanne, jossa poliisia pakeneva henkilö saattaisi päästä pakoon, jos poliisimies antaisi tietoja henkilöille, joiden oikeusasemaan takaa-ajon yhteydessä puututaan. Erityisesti toimenpiteen suorittaminen saattaa vaarantua salaisessa tiedonhankin-

nassa. Jos poliisin tehtävän suorittamisen yhteydessä aiheutuu jollekin henkilö- tai esinevahinkoja, asiaa olisi joka tapauksessa selvitettävä niin, että 8 luvun 9 §:n menettelyvelvoitteet toteutuvat. Tässä yhteydessä selvitettäviksi voisivat tulla myös poliisimiehen yksilöintitiedot.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, virkatoimen suorittaneen poliisin yksilöintitietojen (lähinnä nimi ja virka-asema) selvittäminen liittyy erityisesti virkatointen lainmukaisuuden selvittämismahdollisuuksiin. Pykälän 2 momentissa ei säädettäisi tarkemmin siitä, miten poliisimiehen yksilöitävissä olemisesta tulisi käytännössä huolehtia. Lain 9 luvun 10 §:n 2 momentin 1 kohdan mukaan siitä, kuten myös poliisimiehen aseman ilmaisemisesta, voitaisiin säätää tarkemmin sisäasiainministeriön asetuksella. Poliisimiesten yksilöitävyyttä voidaan edistää esimerkiksi virka-asuissa käytettävillä nimilapuilla tai numeroilla sekä ennen kaikkea partiointitehtävien ja virkatehtävien tarkalla kirjaamisella.

9 §. *Toimenpiteestä luopuminen ja sen siirtäminen.* Pykälän 1 ja 2 momentti vastaisivat asiallisesti voimassa olevan lain 5 §:n 2 ja 3 momenttia. Muutokset olisivat kirjoitusteknisiä. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin tarkoituksenmukaisuusnäkökohtien vuoksi, että oikeus saada tieto on vain pyynnöstä. Pykälän 3 momenttiin otettava viittaussäännös korvaisi nykyisen pykälän 1 momentin. Salaiseen tiedonhankintaan liittyvästä toimenpiteen siirtämisestä säädettäisiin 5 luvun 44 §:n 1 momentissa.

10 §. *Virkapuku.* Pykälässä säädettäisiin virkapuvusta voimassa olevan lain 6 a §:ää vastaavalla tavalla.

11 §. *Poliisimiehen käskyvalta.* Pykälään siirrettäisiin säännös, joka on voimassa olevan lain 26 §:ssä. Säännös luonteensa vuoksi sopii paremmin yleisiä säännöksiä sisältävään lukuun.

2 luku. Yleiset toimivaltuudet

1 §. *Henkilöllisyyden selvittäminen.* Pykälässä säädettäisiin henkilöllisyyden selvittämisestä voimassa olevan lain 10 §:ää asiallisesti vastaavasti. Pykälän 2 momentin neljänneksi ja viidenneksi sanaksi lisättäisiin selvyyden vuoksi sanat ”henkilöllisyyden selvittämiseksi”.

Kiinniottamista koskevien säännösten yhteydessä on syytä todeta se jo aikaisemminkin mainittu seikka, että kiinniottamisperusteet saattavat seurata toisiaan. Tämä tarkoittaa sitä, että kiinnipitämisen yhteisaika saattaa ylittää yksittäisessä säännöksessä säädetyn enimmäisajan. Tätä pitäisi mahdollisuuksien mukaan välttää etenkin silloin, kun uusi kiinniottamisperuste ilmenee hyvissä ajoin ennen aikaisemman kiinniottamisen enimmäismääräajan päättymistä. Lisäksi rikosperusteista kiinniottamisperustetta voidaan pitää ensisijaisena siten, että kiinniottaminen tulisi kirjata sillä perusteella.

On myös syytä korostaa sitä, että laissa säädetyt enimmäisajat, kuten 24 tunnin määräaika kysymyksessä olevan pykälän 2 momentissa, ovat todellakin ehdottomia takarajoja. Erityisesti vähimmän haitan periaatteesta johtuu, että kiinni otettu on päästettävä vapaaksi niin pian kuin se on mahdollista.

2 §. *Kiinniottaminen henkilön suojaamiseksi.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 11 §:ää 2 momentin loppuun kuitenkin tehtävin täsmennyksin.

Voimassa olevan pykälän 2 momentin viimeisen virkkeen mukaan henkilö, jota ei ole päästetty vapaaksi kello 20 mennessä, saadaan kuitenkin pitää kiinniotettuna seuraavaan aamuun kello 8 saakka, jos siihen asunnon tai yösijan puuttumisen vuoksi tai muusta erityisestä syystä on aihetta. Momenttia täsmennettäisiin sen uuteen lakiin ottamisen yhteydessä niin, että kiinniotettuna pitäminen kytkettäisiin näissä tapauksissa henkilön hengen ja terveyden suojaamiseen. Lisäksi virkkeen loppu kirjoitettaisiin siten, että erityisen syyn vaatimus koskisi myös asunnon tai yösijan puuttumista. Lähtökohtana on, että henkilön tulee ilta- ja yöaikanakin 24 tunnin aikarajan täytyttyä päästä vapaaksi hänen sitä halutessaan.

3 §. *Etsintäkuulutetun kiinniottaminen.* Pykälässä säädettäisiin etsintäkuulutetun kiinniottamisesta voimassa olevan lain 12 §:ää vastaavalla tavalla.

Etsintäkuulutuksiin liittyvien toimenpiteiden ja etsintäkuulutetun kiinniottamisen yhteydessä on tärkeää kiinnittää huomiota lain 1 luvussa säädettyihin periaatteisiin, erityisesti suhteellisuusperiaatteeseen ja vähimmän haitan periaatteeseen. Etsintäkuulutus voi koskea esimerkiksi vähäiseen rikosasiaan liittyvää toimenpidettä, jolloin kiinniottamiseen on suhtauduttava varauksellisesti.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ottanut kantaa voimassa olevan poliisilain 12 §:n soveltamiseen tapauksessa, jossa etsintäkuulutettu vietiin junasta poliisilaitokselle kuulusteluun, jolloin hänen ulkomaanmatkansa estyi (päätös 11.8.2008, dnro 3784/4/06). Kantelijan ei ollut epäilty pakoilevan esitutkintaa, mutta poliisilla ei ollut tiedossaan hänen osoitettaan. Etsintäkuulutukseen olikin sinänsä voitu turvautua, jotta kantelija saataisiin kuulusteltua. Eri asia on, mikä olisi kuulutuksen sisältö. Päätöksessä viitattiin myös siihen, että epäilty voidaan esitutkintalain mukaan noutaa kutsutta kuulusteluun vain, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, että epäilty ei noudata kutsua taikka hän ryhtyy pakenemaan tai todisteita hävittämällä tai muutoin vaikeuttamaan esitutkintaa. Tosiasiallisesti kantelija, jota epäiltiin kahdesta näpistyksestä, oli tässä tapauksessa noudettu kuulusteluun ilman kutsua. Apulaisoikeusasiamies piti yleisesti perusteltuna toimintatapana, että jos esitutkintalain kutsutta kuulusteluun noudon edellytykset eivät etsityn henkilön kohdalla täyty, tulisi etsintäkuulutuksessa pyytää vain olinpaikkailmoitusta ja kuulustelukutsun tiedoksiantoa sekä epäillyn sitä halutessa kuulustelua. Muutoin poliisilain 12 §:n perusteella toimittaessa voidaan joutua epäillyn kannalta kohtuuttomiinkin tilanteisiin. Jos henkilö ei noudata kutsua, hänet voitaisiin sitten etsintäkuuluttaa uudestaan ja pyytää kuulustelua, jolloin myös välitön poliisiasemalle vienti olisi perustellumpaa. Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisussa esitettyjä näkökohtia voidaan pitää tulkintaohjeina myös ehdotettavan pykälän kannalta.

4 §. *Etsintä henkilön kiinniottamiseksi.* Pykälän 1 momentin mukaan kotietsinnästä ja paikanetsinnästä kuulusteluun noudettavan henkilön kiinniottamiseksi säädettäisiin pakkokeinolain 8 luvussa. Edellä 1 momentissa säädetty koskisi myös poliisin muulle viranomaiselle antamaa laissa säädettyä virka-apua henkilön kiinniottamiseksi (2 momentti).

Voimassa olevan poliisilain 13 §:n 1 momentissa säädetään etsinnän toimittamisesta kuulusteluun noudettavan henkilön tavoittamiseksi hänen luonaan taikka muussa rakennuksessa, huoneessa tai kulkuneuvossa. Tämän esityksen mukaan etsinnästä myös kuulusteluun noudettavan löytämiseksi säädettäisiin uuden pakkokeinolain 8 luvussa. Kotietsinnällä tarkoitettaisiin tässä mainitun luvun 1 §:n 2 momentin mukaista yleistä kotietsintää. Uuden pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan yleinen kotietsintä saataisiin toimittaa kuulusteluun noudettavan hallinnassa olevassa tilassa tai muussa paikassa. Mainitun pykälän 2 momentin mukaan yleisen kotietsinnän toimittaminen muualla edellyttäisi sitä, että etsittävän henkilön

voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan siellä. Ehdotettavan 1 momentin mukaan sovellettaviksi tulisivat muutkin 8 luvun säännökset, jotka koskevat esimerkiksi menettelyä (6 §) ja pöytäkirjaa (18 §). Sääntelyn toiseen lakiin siirtäminen ja sen uusi muotoilu eivät aiheuttaisi asiallista muutosta voimassa olevaan sääntelyyn. Pykälän 2 momentti vastaisi voimassa olevan pykälän 2 momenttia.

5 §. *Kotirauhan ja julkisrauhan suojaaminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 14 §:ää.

Pykälän 3 momentin mukaan, jos poistamisella ei todennäköisesti voitaisi estää häiriön toistumista, poliisimiehellä on oikeus ottaa häiritsijä kiinni ja pitää tämä säilössä. Kiinni otettua saisi pitää säilössä vain niin kauan kuin häiriön toistuminen on todennäköistä, kuitenkin enintään 12 tuntia kiinniottamisesta. Rikoksilta tai häiriöiltä suojaamisen tarkoituksessa henkilö saataisiin pitää kiinni enintään 24 tuntia 10 §:n nojalla.

6 §. *Sisäänpääsy ja etsintä vaara- ja vahinkotilanteissa.* Pykälän *1 momentin* mukaan poliisimiehellä olisi oikeus päästä asuntoon tai muuhun tilaan taikka muuhun paikkaan tai kulkuneuvoon ja suorittaa siellä tarvittaessa etsintä, jos on syytä epäillä, että 1) henkeä, terveyttä tai henkilökohtaista vapautta vaarantava tai huomattavaa omaisuus- tai ympäristövahinkoa aiheuttava teko tai tapahtuma on välittömästi uhkaamassa tai käynnissä; 2) joku on jo tapahtuneen rikoksen tai onnettomuuden taikka muun vastaavan syyn vuoksi välittömän avun tarpeessa; tai 3) etsinnässä löytyy kuollut henkilö.

Momentissa yhdistettäisiin sääntelyä, joka on voimassa olevan poliisilain 15 §:ssä (vaarassa olevan ja kadonneen henkilön etsintä) ja 16 §:ssä (vaarallisen teon ja tapahtuman estäminen). Voimassa olevat säännökset ovat osittain päällekkäisiä ja niiden suhde toisiinsa on muutenkin epäselvä. Lisäksi voimassa olevissa pykälissä olevia aiheettomia eroavaisuuksia poistettaisiin.

Momentin alussa ei enää 15 §:n tavoin todettaisi henkilöön liittyvän sisäänpääsyn ja etsinnän tarkoituksia eli henkilön auttamista, kadonneen löytämistä tai kuoleman selvittämistä. Nämä tarkoitukset ilmenisivät välillisesti momentin kohdista. Lain 1 luvun 5 §:n tarkoitussidonnaisuuden periaate koskisi näitäkin tapauksia. Kadonneeseen erityisesti liittyen voidaan todeta tarkoituksena olevan nimenomaan sellaisten henkilöiden löytäminen, joiden on syytä epäillä olevan vaarassa tai välittömän avun tarpeessa. Lain 1 luvun 1 §:n 2 momentista johtuisi poliisin velvollisuus ryhtyä tarpeellisiin toimenpiteisiin kadonneen löytämiseksi. Näihin toimenpiteisiin voisivat kuulua momentissa säädetyillä edellytyksillä esimerkiksi asuntoon meneminen ja etsinnän toimittaminen siellä.

Momentissa yhdenmukaistettaisiin kohteita niin, että kaikkiin kohtiin liittyen sisäänpääsy- ja etsintäoikeus koskisi asuntoja ja muita tiloja sekä muita paikkoja ja kulkuneuvoja. Yhdenmukaistamista tarkoittaisi myös se, että kaikissa momentin tapauksissa voitaisiin toimittaa tarvittaessa etsintä tämän mahdollisuuden nykyisin sulkeutuessa pois 1 kohtaa vastaavissa tapauksissa voimassa olevan lain 16 §:n perusteella. Lisäksi sisäänpääsyn ja etsinnän edellytyksenä olisi kaikissa tapauksissa se, että on syytä epäillä momentin jossakin kohdassa tarkoitettua olosuhdetta tai seikkaa. Tällainen epäily edellyttää aina perusteita tuekseen.

Pykälän *2 momentissa* todettaisiin, että edellä 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa edellytyksenä on lisäksi, että toimenpide on välttämätön vaaran tai vahingon estämiseksi taikka räjähdysaineiden, aseiden tai muiden vaarallisten aineiden ja esineiden etsimiseksi ja haltuun ottamiseksi. Tämä vastaisi voimassa olevan lain 16 §:ssä olevaa sääntelyä.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että muissa kuin kiireellisissä tilanteissa asuntoon pääseminen edellyttää päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräystä. Voimassa olevassa laissa päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräystä edellytetään ainoastaan 16 §:n mukaisissa tapauksissa. Toisaalta määräystä edellytetään myös muita paikkoja kuin asuntoja koskien. Päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksen edellyttäminen olisi syytä rajata koskemaan asuntoja, mikä olisi johdonmukaista myös kotietsintää koskevien päätöksentekosäännösten (uuden pakkokeinolain 8 luvun 15 §) kanssa.

7 §. *Toimenpiteiden suorittaminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 17 §:ää eräin muutoksin. Pykälän ensimmäisessä virkkeessä mainittaisiin nykyisessä laissa mainittujen huoneen ja säilytyspaikan lisäksi muu vastaava toimenpiteen kohde. Kun otetaan huomioon toimenpiteiden mahdollisina kohteina olevat 4-6 §:n mukaiset tilat ja muut paikat, voimassa olevan lain mukainen rajaus on liian suppea.

Pykälään ei enää sisältyisi voimassa olevan pykälän 2 momenttia, jonka mukaan etsintää 13 §:n nojalla ei ilman erityistä syytä saa toimittaa kello 21:n ja 6:n välisenä aikana. Tämä liittyy siihen, että 13 §:n korvaavassa 3 §:ssä viitattaisiin pakkokeinolain 8 lukuun, jonka 6 §:n 4 momentin mukaan kotietsintää ei saisi ilman erityistä syytä toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana. Kellonaikoja koskeva rajaus muutettaisiin vastaamaan esitutkintalain mukaisia kuulusteluaikoja (lakiehdotuksen 7 luvun 5 §:n 2 momentti).

Pykälän viimeistä virkettä täydennettäisiin lisäämällä sana ”vastaava” sanan ”merkintä” eteen. Tällä korostettaisiin sitä, että mikä tahansa merkintä ei ole riittävä, vaan toimenpiteet on kirjauksessa selostettava riittävästi ja tarpeellisessa laajuudessa.

8 §. *Paikan ja alueen eristäminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 18 §:ää. Poliisin oikeudesta antaa yleisen kokouksen järjestämispaikkaa koskevia määräyksiä säädettäisiin edelleen tyhjentävästi kokoontumislain (530/1999) 10 §:ssä (3 momentti).

9 §. *Väkijoukon hajottaminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan 19 §:ää kuitenkin niin, että *1 momenttiin* lisättäisiin kaksi virkettä. Niistä ensimmäisen mukaan poliisimiehellä olisi oikeus määrätä väkijoukko hajaantumaan tai siirtymään myös, jos väkijoukossa olevat esittämiensä uhkausten tai muun käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti syyllistyisivät henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Momentin uuden viimeisen virkkeen mukaan poliisin tulisi mahdollisuuksien mukaan rajata toimenpiteensä koskemaan niitä henkilöitä, joiden menettelystä väkijoukon hajottamisen tai siirtämisen tarve aiheutuu.

Pykälän 1 momenttiin ehdotettavien täydentävien virkkeiden taustaa on selostettu yleisperusteluissa. Virkkeet liittyvät toisiinsa sikäli, että ensimmäisen uuden virkkeen mahdollistaessa väkijoukkoon liittyvien johtopäätösten tekemisen yksittäisten henkilöiden käyttäytymisestä jälkimmäinen uusi virke kuitenkin velvoittaisi mahdollisuuksien mukaan kiinnittämään huomiota yksittäisten henkilöiden omaan toimintaan. Tämä tarkoittaa sitä, että hajaantumis- tai siirtymiskäsky on pyrittävä rajaamaan siihen väkijoukon osaan, jonka jäsenet käyttäytyvät yleistä järjestystä ja turvallisuutta vaarantavasti tai ovat todennäköisesti syyllistymässä momentissa mainittavaan rikokseen.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin edelleen 12 tunnin yläraja kiinnipitämisen kestolle. Henkilö voitaisiin 10 §:n nojalla pitää kiinni aina 24 tuntiin asti. Pykälän *3 momentissa* viitatuissa

kokoontumislain 21 ja 22 §:ssä säädettäisiin edelleen tyhjentävästi niissä pykälissä tarkoitetuista asioista.

10 §. *Rikoksilta ja häiriöltä suojaaminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 20 §:ää sillä muutoksella, että 1 momenttiin lisättäisiin toinen virke. Sen mukaan poliisimies voisi suojella henkilöä tai vartioida paikkaa ensimmäisessä virkkeessä tarkoitetun rikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi. Momentin ensimmäinen virke koskisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvia rikoksia.

Poliisin toimivaltuuksien kattavan sääntelyn vuoksi uudessa virkkeessä selvyyden vuoksi todettaisiin toimivaltuudet, joiden jo nykyisin katsotaan kuuluvan poliisille. Virke jättäisi avoimeksi menettelyn henkilön suojelemisessa. Se voitaisiin toteuttaa esimerkiksi sijoittamalla hänet tiettyyn suojelutoimenpiteitä varten varattuun paikkaan. Käytännössä suojeluun liittyvät toimenpiteet yleensä tehtäisiin uhatuksi itsensä tuntevan henkilön pyynnöstä. Keskeyttämisen ottaminen mukaan liittyisi siihen, että joissakin tapauksissa suojelun tarvetta saattaa ilmetä oikeudenvastaisen toiminnan jo alettua.

Voimassa olevaa lakia tiiviimmin pykälä liittyisi sitä edeltävään pykälään, jossa siihen lisättävän virkkeen perusteella korostettaisiin yksilöllistä vastuuta myös väkijoukkoa koskevissa tilanteissa.

11 §. *Kulkuneuvon pysäyttäminen ja siirtäminen.* Pykälä korvaisi voimassa olevan lain 21 §:n, jonka 1 ja 2 momentissa tarpeettoman yksityiskohtaisesti säädetään niistä tilanteista, joissa poliisimiehellä on oikeus määrätä kulkuneuvo pysäytettäväksi, siirtää kulkuneuvo tai määrätä se siirrettäväksi. Ehdotuksen mukaan tämä oikeus olisi, jos se on tarpeen poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi.

12 §. *Turvallisuustarkastus.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että poliisimiehellä on oikeus kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöön ottamisen ja muun henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan toimenpiteen yhteydessä tarkastaa, mitä henkilöllä on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisensä taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. Poliisimies voisi virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tehdä henkilölle tarkastuksen tällaisten esineiden tai aineiden löytämiseksi muussakin tapauksessa, jos se perustellusta syystä on tarpeen poliisimiehen työturvallisuuden ja virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi.

Voimassa olevan lain 22 §:n 1 momenttiin verrattuna momenttia muutettaisiin ensinnäkin siten, että ensimmäisessä virkkeessä oleva sana ”virka-aputoimen” muutetaan sanaksi ”toimenpiteen”. Säännös koskisi siis kaikkia poliisin suorittamia henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvia toimenpiteitä riippumatta siitä, onko kysymys toiselle viranomaiselle annettavasta virka-avusta. Lisäksi tarkastuksen suorittamistapa muutettaisiin vastaamaan sitä, miten henkilöntarkastus määritettäisiin pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 1 kohdassa.

Momentin jälkimmäinen virke olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi. Esimerkiksi puhuttelutilanteissa saattaa tulla vastaan tilanteita, joissa ei ole ainakaan vielä kiinniottamisen edellytyksiä, mutta olosuhteista (esimerkiksi näköhavainto mahdollisesta aseesta tai henkilön vihamielinen käyttäytyminen) tai ennakkotiedoista (esimerkiksi poliisille tullut varoitus taikka poliisilla kyseisen henkilön käyttäytymisestä olevat aikaisemmat tiedot) voidaan päätellä poliisimiehen toimenpiteen kohteena olevalla henkilöllä olevan vaarallisia esineitä tai aineita.

Tarkastuksen tarve saattaisi liittyä sekä toimenpiteen suorittamisen tilanteeseen yleisemmin että toimenpiteen kohteena olevaan henkilöön. Huomiota olisi kiinnitettävä myös siihen, minkälaiset mahdollisuudet poliisimiehellä on tapahtumapaikka huomioon ottaen puolustaa itseään.

Lisätty virke ei siis oikeuttaisi tekemään ratsiatyyppisiä turvallisuustarkastuksia, vaan tarkastukselle olisi aina oltava perusteltu syy. Yleisperusteluissa esitellyn eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisun mukaisesti tällaiseksi syyksi ei esimerkiksi riittäisi pelkästään se, että henkilö on jonkin moottoripyöräkerhon jäsen.

Voimassaolevan lain 22 §:n 2 momenttia vastaavasti *2 momentissa* säädettäisiin, että henkilö tai hänen mukanaan olevat tavarat voidaan vapauteen kohdistuvan toimenpiteen yhteydessä tarkastaa myös hänen tunnistamistaan varten tarpeellisen asiakirjan löytämiseksi.

Pykälän *3 momentti* poikkeaisi voimassa olevasta vastaavasta säännöksestä. Momentin mukaan poliisimiehellä olisi tilanteen edellyttämällä tavalla ja laajuudessa oikeus tarkastaa oikeudenkäyntiin sekä erityistä suojelua edellyttävään kokoukseen, yleisötilaisuuteen tai muuhun vastaavaan tilaisuuteen tai tilaisuuden osallistujien majoitustiloihin saapuva tai sieltä poistuva taikka tilaisuuden järjestämispaikan tai majoitustilojen välittömässä läheisyydessä oleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei henkilöllä ole hallussaan sellaisia esineitä tai aineita, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa tilaisuuteen osallistuvien tai majoitustiloissa olevien tai muiden henkilöiden turvallisuudelle. Poistuvan henkilön tarkastaminen edellyttäisi tilaisuudessa tai majoitustiloissa järjestyshäiriöinä tai muuten ilmennyttä erityistä syytä.

Voimassa olevaan säännökseen verrattuna uutta olisi momentin alussa oleva ilmaisu ”tilanteen edellyttämällä tavalla ja laajuudessa”. Lähtökohtana ei tulisi olla kaikkien tilaisuuteen tai majoitustiloihin saapuvien henkilöiden tarkastaminen. Lisäksi tarkastaminen tulisi tehdä niin vähän henkilöön ja hänen omaisuuteensa puuttuvalla tavalla kuin mahdollista. Tarkastamistarvetta arvioitaessa ja tarkastamista käytännössä toteutettaessa tulisi mahdollisuuksien mukaan ja tarvittavassa määrin ottaa huomioon saapuvien henkilöiden muodostama riski. Tarkastamisen perusteellinen suorittaminen korostuu tapauksissa, joissa poliisilla on saamiensa tietojen tai muiden seikkojen (esimerkiksi etukäteisuhkaukset) perusteella erityistä syytä varautua turvallisuuden vaarantumiseen.

Momentissa tarkoitettuja erityistä suojelua edellyttäviä kokouksia ja muita vastaavia tilaisuuksia ovat myös esimerkiksi valtiovierailuihin liittyvät tilaisuudet ja merkittävät kansainväliset kokoukset. Uutta säännöksessä olisi ensinnäkin se, että sääntely ulotettaisiin koskemaan myös tilaisuuteen osallistuvien majoitustiloja (esimerkiksi hotellit). Muutosta voimassa olevaan säännökseen tarkoittaisi myös se, että myös tilaisuudesta poistuva voitaisiin tarkastaa, jos siihen on tilaisuudessa tai majoitustiloissa ilmennyttä erityistä syytä. Tällöin kysymys olisi yleensä siitä, että tilaisuudessa on aiheutunut pykälässä erikseen mainittavia järjestyshäiriöitä tai esimerkiksi muuten ollut esillä vaarallisia esineitä tai aineita. Poliisille on saattanut myös tulla luotettavaksi arvioitavaa tietoa tällaisten esineiden tai aineiden olemisesta tilaisuudessa olevan henkilön hallussa.

Pykälän *4 momentin* ensimmäinen virke vastaisi voimassa olevan pykälän viimeistä momenttia. Momentin mukaan edellä 1 ja 3 momentissa tarkoitetut vaaralliset esineet tai aineet olisi tarvittaessa otettava pois tarkastettavalta. Momenttiin lisättäisiin virke, jota vastaava on voimassa olevan lain turvatarkastuksia koskevassa 22 d §:ssä ja jota vastaava virke otettaisiin 3

luvun 3 §:ään. Virkkeen mukaan pois olisi otettava myös esineet tai aineet, joiden hallussapito on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen nojalla kielletty.

Momenttiin tehtävään lisäykseen liittyy se, että joskus turvallisuustarkastuksen yhteydessä saattaa löytyä esineitä tai aineita, joiden hallussapito on rangaistavaa mutta jotka eivät välttämättä ole 1 tai 3 momentissa tarkoitettuja vaarallisia esineitä tai aineita (esimerkiksi huumausaineet). Hallussapidon rangaistavuus tarkoittaa sitä, että näissä tapauksissa on kysymys rikosasiasta, jolloin sovellettaviksi tulevat ehdotettavan pakkokeinolain 7 luvun takavarikkoa koskevat säännökset. Luvun 1 §:n mukaan esine tai aine voitaisiin takavarikoida, jos on syytä olettaa, että se tuomitaan menetetyksi. Takavarikkoon tulisi aina ryhtyä, jos tavataan jonkun hallusta esine tai aine, jonka hallussapito on rangaistavaa. Haltuunottaminen takavarikoimista varten tapahtuisi pakkokeinolain 7 luvun 8 §:n mukaisesti. Esine voitaisiin hävittää mainitun luvun 24 §:n nojalla, jollei ole hävittämiseen oikeuttavaa erityissäännöstä. Jos kysymyksessä olisi sellainen vaaralliseksi katsottava esine tai aine, jonka hallussapito ei ole rangaistavaa, hävittämiseen oikeuttava säännös olisi tämän luvun 14 §:n 3 momentissa.

13 §. *Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotto.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 23 §:ää. Pykälän 3 momenttiin lisättäisiin sana ”vastaava” sanan ”merkintä” eteen. Tämä vastaisi täydennystä, joka tehtäisiin 7 §:ään.

14 §. *Haltuun otetun omaisuuden käsittely.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 24 §:ää kuitenkin 1 momenttia siten täydentäen, että ensimmäisen virkkeen mukaan esineet ja aineet olisi palautettava haltijalle viipymättä ja viimeistään 14 vuorokauden kuluessa. Selvityshenkilö on selvityksessään (s. 23) katsonut, että säännökseen tulisi lisätä sanat ”viipymättä ja viimeistään”, jotta 14 vuorokauden palautusaikaa ei ymmärrettäisi pääsäännöksi. Tässäkin tapauksessa on perusteltua katsoa, poliisitoimintaa ohjaavat periaatteet (erityisesti vähimmän haitan periaate) huomioon ottaen, että laissa asetettu määräaika on enimmäisaika.

15 §. *Eläimen kiinniottaminen ja lopettaminen.* Pykälässä säädettäisiin, että poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni ja viimesijaisena keinona lopettaa eläin, joka aiheuttaa vaaraa ihmisen hengelle tai terveydelle tai huomattavaa vahinkoa omaisuudelle taikka vakavasti vaarantaa liikennettä. Eläin saataisiin lopettaa myös, jos sen hengissä pitäminen olisi ilmeistä julmuutta sitä kohtaan.

Pykälä poikkeaisi voimassa olevan poliisilain 25 §:stä siten, että siinä mainittaisiin lopettaminen vasta viimesijaisena keinona. Nykyisen pykälän tavoin oikeus eläimen lopettamiseen olisi lähtökohtaisesti riippumaton siitä, omistaako joku eläimen, onko eläin rauhoitettu tai saako sitä metsästää siihen aikaan tai siinä paikassa. Ilmaisu ”viimesijaisena keinona” kuitenkin tarkoittaisi sitä, että tapauskohtaiset olosuhteet huomioon ottaen lopettamiselle vaihtoehtoiset keinot olisi riittävästi kartoitettava.

Kuten vahinkoja aiheuttaneen suden lopettamista koskevasta eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksestä ilmenee (19.10.2004, dnro 612/4/04) huomioon eläimiä lopetettaessa on otettava niitä koskevat muut viranomaispäätökset (esimerkiksi maa- ja metsätalousministeriön päätös). Tulkinnanvaraisilla paikallisilla ratkaisuilla ei saa myöskään ohittaa valtakunnallisesti muodostettua linjausta eläimen suojelussa. Kyseisessä ratkaisussa korostetaan myös sitä, että pykälää eläimen kiinniottamisesta ja lopettamisesta ei saa soveltaa sillä tavoin laajasti, että metsästyslain (615/1993) ja metsästysasetuksen (666/1993) tarkoitus vesittyy. Valtio on myös lähtökohtaisesti vastuussa riistaeläinten aiheuttamista vahingoista.

16 §. *Voimakeinojen käyttö.* Pykälän *1 momentissa* yhdistettäisiin voimassa olevan poliisilain 27 §:n 1 ja 2 momentissa oleva sääntely. Momentissa säädettäisiin oikeudesta käyttää voimakeinoja ja voimakeinojen puolustettavuuden arvioimisen perusteista. Voimakeinojen käyttötarkoituksena olisi voimassa olevaan lakiin perustuen vastarinnan murtaminen, henkilön paikalta poistaminen, kiinniottamisen toimittaminen, vapautensa menettäneen pakenemisen estäminen, esteen poistaminen taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estäminen. Voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa olisi edelleenkin otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, sisäasiainministeriön asetus poliisin voimakeinojen käyttämisestä kumoutuisi uuden poliisilain säätämisen yhteydessä asetuksen perustuessa voimassa olevan poliisilain 54 §:n 3 momenttiin. Asetuksen 4 §:n 2 momentin ensimmäisessä ja toisessa virkkeessä säädetään, että voimakeinojen valinnassa ja käytössä on otettava huomioon voimakeinojen käytön todennäköiset vaikutukset ja seuraukset niiden kohteena olevaan henkilöön ja erityisesti sivullisten turvallisuuteen. Vaikutusten ja seurausten arvioinnin on oltava jatkuvaa. Näissä virkkeissä esitettyjä näkökohtia voidaan pitää ehdotettavaan momenttiin liittyvinä tulkintaohjeina. Ne tulee ottaa huomioon myös hätävarjeluksi katsottavien voimakeinojen käyttämisen yhteydessä. Tämän lain 9 luvun 10 §:n 2 momentin 6 kohdan mukaan voimakeinojen käyttämisestä voitaisiin edelleen säätää tarkemmin sisäasiainministeriön asetuksella. Tarkoituksena on, että voimakeinojen käyttöä koskevat perussäännökset mukaan lukien varautumista voimakeinojen käyttöön ja käytöstä varoittamiseen (17 §), ampuma-aseen käyttöä (18 §) ja sitomista (19 §) koskevat säännökset otettaisiin kuitenkin lakiin.

Poliisilain 54 §:n 3 momentin nojalla on annettu myös sisäasiainministeriön asetus kulkuneuvon pysäyttämisestä (1087/2001). Tämäkin asetus siis kumoutuisi voimassa olevan poliisilain kumoamisella. Asetus sisältää säännöksiä muun ohessa voimakeinojen ja ampuma-aseen käyttämisestä. Myös kulkuneuvon pysäyttämisessä noudatettaisiin tämän lain 16-19 §:n säännöksiä. Lain 9 luvun 10 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan sisäasiainministeriön asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin myös kulkuneuvon pysäyttämisestä.

Pykälän *2 momentissa* olisi voimassa olevaan lakiin verrattuna uusi säännös. Poliisimiehellä olisi virantoimituksessa lisäksi oikeus hätävarjeluun siten kuin rikoslain (39/1889) 4 luvun 4 §:ssä säädetään. Tällaisessa hätävarjelussa poliisimies toimisi virkavastuulla. Arvioitaessa hätävarjelussa käytettyjen voimakeinojen puolustettavuutta olisi otettava huomioon poliisimielelle koulutuksensa ja kokemuksensa perusteella asetettavat vaatimukset.

Uuden säännöksen ensimmäisessä virkkeessä nimenomaisesti todettaisiin se, mikä aikaisemmin on ilmennyt ainoastaan lainsäädännön esitöistä (poliisilain säätämistä koskeva HE 57/1994 vp ja rikoslain yleisten oppien uudistamiseen liittyvä HE 44/2002 vp). Poliisimiehen oikeus turvautua hätävarjeluun on hyväksytty myös oikeuskäytännössä (KKO 1993:50 ja 2004:75). Esitöistä ja oikeuskäytännöstä ilmenevää näkemystä poliisimiehen hätävarjeluoikeuden olemassaolosta voidaan pitää perusteltuna siitä huolimatta, että poliisilain 27 §:n säätämisen ja rikoslain yleisiin oppeihin liittyvien säännösten muuttumisen vuoksi lainsäädäntö on täydentynyt ja muuttunut 1990- ja 2000-luvulla.

Poliisimiehen hätävarjeluoikeuteen liittyviä tilanteita ja oikeuden ulottuvuutta on jo käsitelty yleisperusteluissa. Poliisimies olisi virantoimituksessa virka-aikanaan riippumatta siitä, onko hän parhaillaan suorittamassa tiettyä virkatehtävää. Virantoimituksessa poliisimiehen on katsottava olevan myös silloin, kun hän toimii ollessaan velvoitettu ryhtymään toimenpiteisiin

myös vapaa-aikanaan tai toimii palvelukseen ilmoittautumisen jälkeen. Näistä toimimistilanteista säädetään voimassa olevan poliisilain 9 §:n 3 momentissa ja 9 a §:ssä, jotka useiden muiden poliisilain 1 luvussa olevien säännösten ohella ehdotetaan siirrettäväksi poliisin hallinnosta annettuun lakiin.

Virkavastuulla toimiminen tarkoittaisi sitä, että hätävarjelun liioittelu voisi tulla rangaistavaksi myös virkarikoksena, minkä lisäksi kysymykseen saattaisivat tulla myös virkamiesoikeudelliset seuraamukset. Virkavastuulla toimiminen liittyy siihen, että korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2004:75 todetuin tavoin voimakeinojen käytön oikeutusta hätävarjelutilanteessa arvioitaessa poliisimiehelle voidaan perustellusti asettaa korkeammat vaatimukset kuin tavalliselle kansalaiselle.

Momenttiin otettava viittaus rikoslain 4 luvun 4 §:ään tarkoittaisi sitä, että hätävarjelutilanteissa sovellettavaksi tulisi myös mainitun pykälän 1 momentin loppu, jonka mukaan hätävarjeluteko ei ilmeisesti saa ylittää sitä, mitä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden puolustettavana, kun otetaan huomioon hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautuja ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet. Samoin sovellettaisiin mainitun pykälän 2 momenttia hätävarjelun liioittelusta. Hätävarjelutilanteissa ei siis sovellettaisi ehdotettavan pykälän 1 momentin jälkimmäistä virkettä voimakeinojen puolustettavuuden arviointiperusteista eikä ehdotettavan pykälän 3 momentin ensimmäistä virkettä rangaistusvastuusta vapautumisesta tapauksissa, joissa on menetelty 1 momentin vastaisesti.

Poliisimiehen hätävarjelutilanteissa olisi kuitenkin otettava huomioon momentin kolmas virke, jonka perusteella poliisimiehen toiminnalle voidaan lähtökohtaisesti hätävarjelussa asettaa korkeammat vaatimukset kuin tavalliselle kansalaiselle. Tämä koskee niin ryhtymistä voimakeinojen käyttämiseen kuin niiden mitoittamistakin.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että jos voimakeinojen käyttöä ei voida 1 momentin perusteella pitää puolustettavana, tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos on erittäin painavia perusteita katsoa, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hänen asemansa ja koulutuksensa sekä tehtävän tärkeys ja tilanteen yllätyksellisyys. Vaikka tekijää ei tämän momentin tai rikoslain 4 luvun säännösten nojalla kokonaan vapauteta rangaistusvastuusta, olosuhteet voitaisiin kuitenkin ottaa huomioon rangaistusvastuuta lieventävinä siten kuin rikoslain 6 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohdassa sekä 2 ja 4 momentissa säädetään.

Momentti korvaisi voimassa olevan pykälän 5 momentin, jonka mukaan voimakeinojen käytön liioittelusta säädetään rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä. Näistä säännöksistä ensiksi mainittuun oleva viittaus korvattaisiin momentin ensimmäisellä virkkeellä sen vuoksi, että viittausta ei voida pitää asianmukaisena viitatun säännöksen sisältö huomioon ottaen. Rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momentin mukaan, jos voimakeinojen käytössä on ylitetty sen pykälän 2 momentissa säädetyt rajat, tekijä on kuitenkin vastuusta vapaa edellytyksillä, jotka nyt kirjattaisiin momentin ensimmäisen virkkeen loppuun. Poliisin voimakeinojen käytön arvioinnin tulisi tapahtua nyt kysymyksessä olevan, poliisitoimintaa koskevan pykälän 1 momentin eikä siitä jonkin verran poikkeavan rikoslain 4 luvun 6 §:n 2 momentin perusteella.

Momentin ensimmäisen virkkeen sisältöön liittyisi myös ehdotettava toinen virke. Viimeksi mainittu vastaisi rikoslain 4 luvun 7 §:ää lukuun ottamatta virkkeen alussa olevaa lisäystä koskien kysymyksessä olevaa momenttia. Koska rikoslain 4 luvun säännösten (esimerkiksi

hätävarjeluoikeutta koskeva 4 §:n 2 momentti) lisäksi sovellettaisiin kysymyksessä olevan momentin ensimmäistä virkettä, pykälään olisi tarkoituksenmukaista ottaa ehdotettava virke.

Pykälän *4 ja 5 momentti* vastaisivat voimassa olevan pykälän 4 ja 5 momenttia.

17 §. *Varautuminen voimakeinojen käyttöön ja käytöstä varoittaminen.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että jos virkatehtävää suoritettaessa on syytä epäillä kohdattavan 16 §:n 1 momentissa tarkoitettua vastarintaa tai rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentissa tarkoitettu oikeudeton hyökkäys, voimakeinojen käyttöön on varauduttava sopivalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla ottaen soveltuvin osin huomioon, mitä 1 luvun 2-4 §:ssä, 6 §:n 1 momentissa sekä 7 ja 8 §:ssä säädetään.

Momentti osin vastaisi poliisin voimakeinojen käyttämisestä annetun sisäasiainministeriön asetuksen 3 §:n 1 momenttia. Kuten aikaisemmin on todettu, asetus kumoutuisi uuden poliisilain säätämisen yhteydessä. Nyt kysymyksessä oleva kuten kahteen seuraavaankin pykälään otettava sääntely on yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin ulottuvien vaikutustensa vuoksi sellaista, että perustuslain 80 §:n 1 momentin nojalla se tulee ottaa lakiin.

Voimassa olevaan asetuksen säännökseen verrattuna momenttiin ensinnäkin lisättäisiin maininta rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentissa tarkoitetusta oikeudettomasta hyökkäyksestä. Tämä liittyisi siihen, että myös 16 §:n 2 momenttiin lisättäisiin säännös hätävarjeluksi katsottavien keinojen käyttämisestä. Varautumisvelvollisuus koskee korostetusti hätävarjelutilanteita, koska niissä voidaan joutua käyttämään voimakkaita voimakeinoja aseenkäyttö mukaan lukien. Tällaisissa tilanteissa on tilanteen kiireellisyys erityisesti huomioon ottaen mahdollisuuksien mukaan huolehdittava voimakeinojen käytön suunnittelusta, johdosta ja valvonnasta. Hätävarjelun osalta säännöksen soveltamisala saattaa jäädä kuitenkin kapeaksi sen vuoksi, että hätävarjelutilanteille on tyypillistä niiden yllätyksellisyys ja ennalta arvaamattomuus.

Asetuksen säännöksessä velvoitetaan ottamaan huomioon voimassa olevan poliisilain 2 §:ssä säädetyt periaatteet. Nyt ehdotettavan lain 1 luvussa periaatteita lisättäisiin ja jaettaisiin lukuisiin pykäliin. Momentissa lueteltaisiin sovellettaviksi mahdollisesti tulevat pykälät. Soveltuvin osin tarkoittaa sitä, että periaatteiden noudattamistarve on tapauskohtaista. Lain 1 luvun 2 §:ään liittyisi se, että yleensä voimakeinoilla puututaan perustuslaissa suojattuihin perusoikeuksiin, erityisesti 7 §:n 3 momentin mukaiseen henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Lain 1 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan poliisin on toimittava asiallisesti ja sovinnollisuutta edistäen. Lisäksi poliisin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta.

Voimakeinojen käytön ohjaamisessa keskeisimpiä periaatteita ovat suhteellisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate, joista säädettäisiin 1 luvun 3 ja 4 §:ssä. Myös voimakeinojen käytön yhteydessä saattaa tulla kysymykseen toimenpiteen perusteen ilmoittaminen (1 luvun 7 §) tai poliisimiehen aseman ilmaiseminen (1 luvun 8 §). Viimeksi mainittua voidaan pitää välttämättömänä tilanteessa, jossa toimenpiteen kohteena olevaa henkilöä on välttämätöntä kehottaa luopumaan menettelystään (esimerkiksi vastarinnasta) ja jossa kohdehenkilö ei tiedä kehotuksen esittäjän olevan poliisimies.

Pykälän *2 momentin* mukaan virkatehtävän kohteena olevaa henkilöä olisi varoitettava mahdollisuudesta joutua voimakeinojen käytön kohteeksi, jos varoittaminen on mahdollista ja tarkoituksenmukaista. Varoittaminen olisi tehtävä tarkoitukseen soveltuvalla ymmärrettävällä tavalla. Momentti pääosin vastaisi voimakeinojen käyttämisestä annetun sisäasiainministeriön

asetuksen 3 §:n 2 ja 3 momenttia. Siihen verrattuna säännös olisi jonkin yleisluonteisempi, koska myös voimakeinojen käyttöön varautumisesta ja käytöstä varoittamisesta voitaisiin 9 luvun 10 §:n 2 momentin 6 kohdan nojalla säätää tarkemmin sisäasiainministeriön asetuksella.

18 §. *Ampuma-aseen käyttö.* Pykälä vastaisi voimakeinojen käyttämisestä annetun sisäasiainministeriön asetuksen 4 §:n 2 momentin neljää viimeistä virkettä kuitenkin eräin muutoksin. Asetuksen ilmaisu ”kiinteän omaisuuden aiheuttaman” muutettaisiin pykälän 1 momentissa ilmaisuksi ”muun vastaavan”. Kiinteästä omaisuudesta sinällään harvemmin aiheutuu ampuma-aseella poistettavaa estettä. Ehdotettava uusi ilmaisu tarjoaisi joustavuutta. Säännöksessä mainittaisiin edelleen erikseen esine ja eläin. Samassa momentissa käytetyllä sanalla ”toisen” tarkoitettaisiin muuta henkilöä kuin sitä, jonka toiminnan pysäyttämisestä on kysymys. Vaara voisi aiheutua myös ampuma-asetta käyttävälle.

Pykälän 2 momentti koskisi päätöksentekotasoa nykyisestä poikkeavalla tavalla. Asetuksen 4 §:n 2 momentin viimeisen virkkeen mukaan ampuma-aseen käytöstä yleisen kokouksen hajottamiseksi päättää päällystöön kuuluva poliisimies. Nyt ehdotetaan yleisemmin säädettäväksi, että ampuma-aseella uhkaamisesta ja laukauksen ampumisesta päättää päällystöön kuuluva poliisimies, jos se tilanteen kiireellisyys huomioon ottaen on mahdollista. Ehdotus liittyy toisaalta näiden aseenkäytön tapojen vakavuuteen ja toisaalta siihen, että vastaan tulee voimankäyttötilanteita, joissa päällystöön kuuluvan poliisimiehen päätöstä ei ehditä saada. Kuten seuraavassa todetaan, ampuma-aseen käyttöön katsotaan kuuluvan myös sen käytöstä varoittamisen. Velvollisuus varoittaa kuuluisi asetta käyttävälle poliisimiehelle jo 17 §:n 2 momentin nojalla, minkä vuoksi päätöksenteon osoittamista päällystöön kuuluvalle virkamiehelle ei tältä osin tarvittaisi.

Ampuma-aseen käyttö määritellään voimakeinojen käyttämisestä annetun sisäasiainministeriön asetuksen 2 §:n 3 kohdassa. Kohdan mukaan siinä asetuksessa tarkoitetaan ampuma-aseen käytöllä ampuma-aselain (1/1998) 2 §:ssä tarkoitetun ampuma-aseen käytöstä varoittamista, sillä uhkaamista ja laukauksen ampumista. Ampuma-aseen esille ottaminen ja toimintavalmiuteen saattaminen eivät ole ampuma-aseen käyttöä. Asetuksen 2 §:n 4 kohdan mukaan ampuma-aseella uhkaamisella tarkoitetaan ampuma-aseen suuntaamista siten, että kohdehenkilöllä on yleisen elämänkokemuksen mukaan vaara joutua kaikkein ankarimpien voimakeinojen käytön kohteeksi, jollei hän noudata sitä käskyä, jota ampuma-aseella uhkaamisella tehostetaan. Tällaisista määrittelyistä voitaisiin jatkossakin säätää sisäasiainministeriön asetuksella lain 9 luvun 10 §:n 2 momentin 6 kohdan nojalla.

Aseenkäyttötilanteita koskevat 16 §:n perusteluissa mainitut korkeimman oikeuden ratkaisut. Ampuma-aseen käyttöön on otettu kantaa myös lukuisissa EIT:n ratkaisuissa. Esimerkiksi ratkaisussa *Tzekov v. Bulgaria 23.2.2006* tuomioistuin viittasi EIS 2 artiklaan (oikeus elämään) liittyvään ratkaisukäytäntöönsä, jonka mukaan ampuma-aseen käyttöä pidätyksen toimittamiseksi ei voida pitää oikeutettuna silloin, kun tiedetään, että henkilö ei edusta vaaraa hengelle tai terveydelle eikä ollut syytä epäillä hänen syyllistyneen väkivaltarikokseen. Näin oli asia niissäkin tapauksissa, joissa aseen käyttämättä jättäminen saattoi johtaa henkilön pidättämättä jättämiseen. Samoihin näkökohtiin on kiinnitetty huomiota ratkaisussa *Juozaitiene ym. Liettua 24.4.2008*, jossa 2 artiklan rikkomista arvioitaessa on kiinnitetty huomiota siihen, että poliisin tulituksessa myös pakoauton matkustajat olivat joutuneet hengenvaaraan.

Suomea koskevasta ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisusta (*Huohvanainen v. Suomi 13.3.2007*) ilmenee, että voimankäyttö ihmisoikeussopimuksen 2 artiklan 2 kappaleessa mai-

nituissa tarkoituksissa (esimerkiksi henkilön puolustamiseksi laittomalta väkivallalta) saattoi olla oikeutettua silloin, kun se perustuu vilpittömään käsitykseen, jota voidaan pätevin syin pitää tapahtuma-aikaan oikeana, vaikka se sittemmin osoittautuukin virheelliseksi. Muuten poliiseille asetetaan epärealistinen vastuu, joka saattaa vaarantaa heidän tai muiden hengen. Ratkaisun perusteella huomioon otettavia seikkoja ovat erityisesti tapahtumaolosuhteet, tilanteen kehittyminen sekä poliisioperaation suunnittelu ja valvonta siten, että asianmukaisella tavalla varmistaudutaan hengenvaaran minimoinnista ja siihen liittyen toimenpiteiden valinnasta. Tästä ratkaisusta kuten myös tuoreesta toisesta ratkaisusta (*Kasa v. Turkki 20.5.2008)* ilmenee, että poliisin aseenkäytön asianmukaisuutta arvioitaessa on merkitystä antautumiskehotuksilla ja varoituksilla aseenkäytöstä sekä sillä, onko poliisia kohti ammuttu ensin.

19 §. *Sitominen.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että virkatehtävän kohteena olevan henkilön liikkuma- tai toimintavapautta saadaan rajoittaa käsiraudat laittamalla, muovista sidettä käyttämällä tai muulla vastaavalla tavalla, jos rajoittaminen on välttämätöntä virkatehtävän suorittamisen yhteydessä henkilön karkaamisen estämiseksi, väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi tai uhkaavan väkivallan torjumiseksi. Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin ensinnäkin, että liikkuma- tai toimintavapauden rajoittamista ei saisi jatkaa pitempään kuin on välttämätöntä. Momentin toisen virkkeen mukaan rajoittaminen ei saisi aiheuttaa kohteena olevalle henkilölle vaaraa tai tarpeetonta kipua.

Pykälän 1 ja 2 momentti osittain perustuisivat poliisin voimakeinojen käyttämisestä annetun sisäasiainministeriön asetuksen 4 §:n 3 momenttiin. Pykälässä säädettäisiin kuitenkin rajoittamisesta yksityiskohtaisemmin perustuen tutkintavankeuslain 13 luvun 2 §:n ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 11 luvun 2 §:n sitomista koskeviin säännöksiin. Näihin pykäliin myös viitattaisiin selvyyden vuoksi pykälän *3 momentissa.*

Toisaalta asetuksen säännöksen tavoin pykälän 2 momentissa ei mainittaisi, että kohdehenkilöä ei saa kahlita liikkuvan ajoneuvon rakenteisiin. Tällaiseen johtopäätökseen voidaan tulla jo 2 momentin toisen virkkeen ja 1 luvussa säänneltäväksi ehdotettujen periaatteiden perusteella. Myös liikkuma- ja toimintavapautta rajoittavien keinojen käytöstä voitaisiin 9 luvun 10 §:n 2 momentin 6 kohdan nojalla säätää tarkemmin sisäasiainministeriön asetuksella.

20 §. *Rajatarkastus ja tullitoimenpiteet.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 10 a §:ää.

21 §. *Vieraan valtion virkamiehen toimivalta.* Pykälä vastaisi pääosin voimassa olevan lain 22 a §:ää. Pykälän 1 momentin alussa korjattaisiin yleissopimusviittaus 41 artiklaan kohdistuvaksi ja momentin lopussa korjattaisiin säännösviittaukset ehdotettavan lain mukaisiksi niin, että samalla todettaisiin se, mistä asioista viitatuissa säännöksissä säädettäisiin. Pykälän 4 momentti muutettaisiin viittamaan vahingonkorvausvastuusta säätämiseen 8 luvussa.

3 luku. Poliisin toimitilojen turvatarkastus

1 §. *Turvatarkastus.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 22 b §:ää.

2 §. *Turvatarkastusten suorittaminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 22 c §:ää.

3 §. *Turvatarkastuksessa löydettyjen esineiden haltuunotto.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 22 d §:ää.

4 §. *Voimakeinojen käyttö turvatarkastuksessa.* Pykälän 1 momentti vastaisi voimassa olevan lain 22 e §:n 1 momenttia. Vastuuvapausperusteesta ja rangaistuvastuun lievennyksestä voimakeinojen käytön liioittelussa säädettäisiin 2 momentin mukaan 2 luvun 16 §:n 3 momentissa. Pykälän 2 momentissa ei enää viitattaisi rikoslain 4 luvun 6 §:n 3 momenttiin ja 7 §:ään.

4 luku. Tekninen valvonta ja tiedonsaantioikeudet

1 §. *Tekninen valvonta ja sen edellytykset*. Pykälän *1 momentissa* määriteltäisiin tekninen valvonta. Sillä tarkoitettaisiin jatkuvaa tai toistuvaa ajoneuvoihin, ajoneuvojen kuljettajiin, jalankulkijoihin tai yleisöön kohdistuvaa teknisellä laitteella tapahtuvaa katselua tai kuuntelua sekä äänen tai kuvan automaattista tallentamista.

Määritelmä vastaisi voimassa olevan poliisilain 28 §:n 1 momentin 1 kohtaa. Jatkuvuuden ja toistuvuuden käsitteillä olisi kuitenkin nykyistä rajoitetumpi sisältö. Tätä kysymystä on käsitelty ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 12 §:n yhteydessä.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisi saisi siitä ennalta ilmoitettuaan suorittaa yleisellä paikalla tai yleisellä tiellä teknistä valvontaa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, rikosten ennalta estämiseksi, rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi sekä erityisten valvontakohteiden vartioimiseksi. Sääntely vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 29 §:ää.

Yleisellä paikalla tarkoitettaisiin järjestyslain (612/2003) 2 §:n mukaista tietä, katua, jalkakäytävää, toria, puistoa, uimarantaa, urheilukenttää, vesialuetta, hautausmaata tai muuta vastaavaa aluetta, joka on yleisön käytettävissä, sekä rakennusta, joukkoliikenteen kulkuneuvoa ja muuta vastaavaa paikkaa, kuten virastoa, toimistoa, liikenneasemaa, kauppakeskusta, liikehuoneistoa tai ravintolaa, joka on yleisön käytettävissä jonkin tilaisuuden aikana tai muutoin. Sanan ”tiellä” eteen lisättäisiin sana ”yleisellä” selkeyden vuoksi.

2 §. *Tietojen saanti viranomaiselta*. Pykälän *1 momentin* mukaan poliisilla olisi päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä virkatehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat maksutta ja salassapitovelvollisuuden estämättä, jollei sellaisen tiedon tai asiakirjan antamista poliisille tai tietojen käyttöä todisteena ole laissa nimenomaisesti kielletty tai rajoitettu.

Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 35 §:n 1 momenttia sillä poikkeuksella, että säännöksessä mainittaisiin nykyisen erillisen 3 momentin sijaan suoraan siitä, että tietojen hankkimisesta päättää päällystöön kuuluva poliisimies.

Pykälän *2 momentissa* mukaan poliisilla olisi päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä ajo-oikeuden, ampuma-aseluvan tai muun sellaisen luvan voimassaolon harkitsemiseksi luvanhaltijan terveydentilaan, päihteiden käyttöön tai väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyviä tietoja salassapitovelvollisuuden estämättä, jos voidaan perustellusti olettaa, että luvanhaltija ei enää täytä luvan saannin edellytyksiä.

Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 35 §:n 2 momenttia. Päällystöön kuuluvan poliisimiehen päätöksestä ei säädettäisi enää jatkossa erillisessä momentissa.

Pykälän *3 momentin* mukaan edellä 2 momentin perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja saisi käyttää vain luvanhaltijan luotettavuuden, sopivuuden taikka luvan voimassaolon muun edellytyksen tai lupaan sisältyvän ehdon täyttymisen arvioimiseksi. Sääntely vastaisi asiallisesti voimassa olevaa poliisilain 35 §:n 4 momenttia.

3 §. *Tietojen saanti yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä*. Pykälän *1 momentin* mukaan poliisilla olisi päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä oikeus saada rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi tarvittavia tietoja yhteisön jäsentä, tilintarkastajaa, toimitusjohtajaa, hallituksen jäsentä tai työntekijää velvoittavan yritys-, pankki- tai vakuutussalaisuuden estämättä. Poliisilla olisi sama oikeus saada 6 luvussa tarkoitetussa poliisitutkinnassa tarvittavia tietoja, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu sitä vaatii. Säännös vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 36 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisilla olisi päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä yksittäistapauksessa oikeus saada teleyritykseltä ja yhteisötilaajalta yhteystiedot sellaisesta teleosoitteesta, jota ei mainita julkisessa luettelossa, taikka teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöivät tiedot, jos tiedot ovat tarpeen poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi. Poliisilla olisi vastaava oikeus saada postitoimintaa harjoittavalta yhteisöltä jakeluosoitetietoja.

Sääntely vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 36 §:n 2 momenttia sillä poikkeuksella, ettei pykälä olisi teknisesti suppeampi teleosoitteiden osalta. Tältä osin viitataan pakkokeinolain 10 luvussa säädettäväksi ehdotettavien telekuuntelun ja -valvonnan yhteydessä esitettyyn. Teknisellä laitteella tapahtuva tietojen hankkiminen ja viestintäviraston tarkastusta koskeva sääntely siirrettäisiin pakkokeinolain 10 luvun teknistä laitetarkkailua koskevaa pykälään.

Pykälän *3 momentin* mukaan poliisilla olisi oikeus saada tietoja lupahallintoa varten yksityiseltä yhteisöltä ja henkilöltä siten kuin 2 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään. Momentti vastaisi vähäistä teknistä tarkistusta lukuun ottamatta voimassa olevan poliisilain 36 §:n 3 momenttia.

5 luku. Salainen tiedonhankinta

Yleiset säännökset

1 §. *Määritelmät ja suhde pakkokeinolakiin*. Pykälän *1 momentin* mukaan tässä luvussa säädettäisiin pakkokeinolain 10 luvussa määritellyn telekuuntelun, tietojen hankkimisen telekuuntelun sijasta, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, tarkkailun, peitellyn tiedonhankinnan, teknisen tarkkailun (*tekninen kuuntelu*, *tekninen katselu*, *tekninen seuranta* ja *tekninen laitetarkkailu*), peitetoiminnan, valeoston, tietolähdetoiminnan ja valvotun läpilaskun käyttämisestä rikoksen estämiseen, paljastamiseen tai vaaran torjumiseen.

Poliisilain mukaisten salaisten tiedonhankintakeinojen määrittelyssä siis tukeuduttaisiin pakkokeinolain 10 luvussa määriteltyihin salaisiin pakkokeinoihin ja muihin salaisiin tiedonhankintakeinoihin. Poliisilaissa käytettäisiin kuitenkin ainoastaan salaisen tiedonhankinnan käsitettä kaikkien keinojen osalta.

Kysymyksessä ei olisi toimivaltasäännös, joka oikeuttaisi tiedonhankintakeinojen käyttämiseen yksittäistapauksessa. Momentissa mainittaisiin ainoastaan poliisilain mukaisten keinojen käyttötarkoitukset, joita olisivat rikoksen estäminen, rikoksen paljastaminen ja vaaran torjuminen. Lisäksi jäljempänä tarkemmin mainitulla tavalla televalvontaa voitaisiin käyttää rikosprosessia karttavien tavoittamiseksi, mutta sitä ei erikseen mainittaisi säännöksessä.

Pykälän *2 momentissa* määriteltäisiin rikoksen estäminen. Sillä tarkoitettaisiin toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa.

Rikoksen estämisestä olisi kysymys ensinnäkin silloin, kun teko kyettäisiin estämään ennen kuin tunnusmerkistön mukaiseen täytäntöönpanotoimeen on ryhdytty. Selvyyden vuoksi mainittaisiin myös rangaistavan yrityksen estäminen. Valmistelun estämisellä tarkoitettaisiin rangaistavan teon valmistelua (esimerkiksi murhan tai törkeän ryöstön valmistelu), vaikka itse valmistelua ei ole kriminalisoitu. Lisäksi valmistelun estämiseen kuuluisi myös rangaistavan valmistelun estäminen.

Ilmaisulla ”henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muutoin saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän” tarkoitettaisiin asiallisesti samaa kuin voimassa olevassa poliisilaissa. Ilmaisua on ainoastaan lyhennetty. Havaintoihin ja muuten saatuihin tietoihin kuuluisivat muun muassa rikostiedustelutiedot, tarkkailuhavainnot, vihjetiedot ja rikosanalyysilla tiedoista tehtävät johtopäätökset. Edellytyksenä olisi, että tällaisten tietojen perustella muodostuisi perusteltu oletus henkilön syyllistymisestä rikokseen.

Vaikka rikoksen keskeyttämiseen liittyvissä tapauksissa rikoksen tunnusmerkistön täyttyminen on saattanut edetä esimerkiksi rangaistavan yrityksen asteelle, luettaisiin rikoksen keskeyttäminen tässä rikoksen estämiseen. Sama koskisi myös rikoksesta aiheutuvan vahingon tai vaaran rajoittamista. Kysymyksessä voisi olla esimerkiksi tilanne, jossa sinänsä tunnusmerkistön mukainen teko on jo tehty, mutta seuraus ei ole vielä ilmennyt tai sitä pystyttäisiin vielä rajoittamaan.

Pykälän *3 momentissa* määriteltäisiin puolestaan rikoksen paljastaminen. Sillä tarkoitettaisiin toimenpiteitä, joiden tavoitteena on selvittää, onko esitutkinnan aloittamiselle esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua perustetta, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan olettaa, että rikos on tehty.

Voimassa olevan poliisilain 3 luvun toimivaltuussäännöksissä todetaan monin paikoin, että salaista tiedonhankintaa voidaan käyttää rikoksen paljastamiseen. Rikoksen paljastamista ei ole kuitenkaan määritelty. Sillä tarkoitettaisiin rikoksen estämisen ja selvittämisen väliin jäävää harmaata aluetta. Esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa vihjetietojen mukaan rikos olisi jo tehty, mutta konkreettista perustetta epäilylle ei vielä ole eli ehdotetun esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua syytä epäillä rikosta ei ole.

Nyt kysymyksessä olevassa paljastamisessa tarkoituksena on saada selville jo tehdyn rikoksen välittömästi merkityksellisiä seikkoja (esimerkiksi rikostunnusmerkistöön kuuluvat elementit sekä tekijä, tekoaika ja -paikka) esitutkinnan aloittamisen perustaksi. Kysymys ei siten olisi rikoksen selvittämisestä, koska esitutkinnan käynnistämisen edellytysten puuttuvat, eikä myöskään rikoksen estämisestä, koska rikos oletetaan jo tehdyksi.

Momentissa tarkoitettu ”syytä olettaa –kynnys” olisi matalampi kuin esitutkintalain mukainen syytä epäillä -kynnys, vaikka ilmaisujen kielelliset erot ovatkin vähäisiä. Kysymys on pienestä aste-erosta.

Luvun 3 §:ssä rajoitettaisiin merkittävästi rikoksen paljastamiseksi tehtäviä toimenpiteitä. Tällaiseen esitutkintaa edeltävään tutkintaan tulee oikeusturvasyistä suhtautua erittäin pidättyväisesti. Rikosten paljastaminen salaista tiedonhankintaa käyttämällä voisi tulla kysymykseen lähinnä suojelupoliisin toiminnassa. Tällä ei kuitenkaan tarkoitettaisi sitä, että poliisi ei saisi paljastaa jo tehtyjä rikoksia, vaan perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen johdosta rikoksen paljastamiseksi tehtävää salaista tiedonhankintaa rajoitettaisiin. Käytännössä muutos ei olisi kovin merkittävä, sillä kynnys esitutkinnan aloittamiselle on varsin matala.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin, että mitä tässä luvussa säädetään poliisin tai poliisimiehen oikeudesta käyttää salaista tiedonhankintaa, koskisi telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, peiteltyä tiedonhankintaa, peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä lukuun ottamatta lisäksi rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisia sen mukaan kuin siitä laissa erikseen säädetään.

Momentti vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 1 §:n 2 momenttia sillä erotuksella, että voimassa olevan oikeuden mukaisesti ainoastaan poliisilla olisi mahdollisuus käyttää 10 luvun 1 §:n 2 momentissa mainittujen keinojen lisäksi telekuuntelua ja tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta rikoksen estämiseen, paljastamiseen tai vaaran torjumiseen. Momentin sääntelyllä ei otettaisi kuitenkaan kantaa siihen, voidaanko kyseiset keinot sallia tulli-, rajavartio- tai sotilasviranomaisille. Kuten aikaisemmin on todettu, erikseen tulee selvittää, miltä osin puheena olevien keinojen tulisi olla eri viranomaisten käytettävissä.

2 §. *Salaisen tiedonhankinnan erityiset edellytykset*. Pykälä vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 2 §:ää sillä erotuksella, että poliisilain pykälässä käytettäisiin rikoksen estämisen ja paljastamisen käsitteitä.

3 §. *Salainen tiedonhankinta rikoksen paljastamiseksi*. Pykälä tiukentaisi voimassa olevaan poliisilakiin verrattuna rikoksen paljastamiseen käytettävien salaisten tiedonhankintakeinojen edellytyksiä.

Pykälän *1 momentin* mukaan tässä luvussa säädettyjä keinoja saataisiin käyttää rikoksen estämisen lisäksi seuraavien rikosten paljastamisessa: 1) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantaminen; 2) sotaan yllyttäminen; 3) maanpetos, törkeä maanpetos; 4) vakoilu, törkeä vakoilu; 5) turvallisuussalaisuuden paljastaminen; 6) luvaton tiedustelutoiminta; 7) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettu terroristisessa tarkoituksessa tehtävä rikos; 8) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu; 9) terroristiryhmän johtaminen; 10) terroristiryhmän toiminnan edistäminen; 11) koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten; 12) värväys terrorismirikoksen tekemiseen; taikka 13) terrorismin rahoittaminen.

Kysymys olisi siten lähinnä suojelupoliisin tehtäviin kuuluvien rikosten paljastamisesta. Yleisperusteluissa mainituista syistä säännöksessä otettaisiin huomioon terrorismirikosten lisäksi muitakin rikoslain 12 luvussa rangaistavaksi säädettyjä vakavia rikoksia. Säännös olisi yhdenmukainen jäljempänä käsiteltävän televalvonnan edellytyksiä koskevan säännöksen kanssa.

Pykälän *2 momentin* mukaan tarkkailua saataisiin kuitenkin aina käyttää rikoksen paljastamisessa. Tämä mainittaisiin vielä erikseen tarkkailua koskevassa 13 §:ssä. Tarkkailulla ei voida puuttua kovinkaan merkittävästi kenenkään perus- ja ihmisoikeuksiin, joten sen käyttäminen rikoksen paljastamiseen voitaisiin hyväksyä mainitussa pykälässä säädetyin edellytyksin.

4 §. *Salaisen tiedonhankinnan jatkaminen rikoksen selvittämiseksi*. Pykälässä säädettäisiin, että jos rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi aloitetun salaisen tiedonhankinnan aikana ilmenee, että on syytä epäillä tiedonhankinnan kohteena oleva rikos tehdyksi, tiedonhankintaa saadaan kuitenkin jatkaa rikoksen selvittämiseksi tämän luvun nojalla annetun luvan tai päätöksen nojalla kolme vuorokautta, enintään kuitenkin luvan tai päätöksen voimassaoloajan.

Pykälän tarkoittamissa tapauksissa mahdollistettaisiin salaisten tiedonhankintakeinojen käytön jatkaminen silloin, kun poliisilain mukainen peruste käytölle poistuu, mutta olisi mahdollista jatkaa tiedonhankintaa pakkokeinolain nojalla. Ilman ehdotettavaa pykälää salainen tiedonhankinta olisi lopetettava esimerkiksi heti, kun rikoksen estämisessä ei onnistuta, vaan rikos epäillään tehdyksi.

Pykälän nojalla poliisilain perusteella aloitettua salaista tiedonhankintaa saataisiin jatkaa vielä kolme vuorokautta, mutta kuitenkin enintään luvan tai päätöksen voimassaoloajan. Jos lupa päättyisi esimerkiksi kahden vuorokauden kuluessa tilanteen toteamisesta, ei salaista tiedonhankintaa saataisi kuitenkaan jatkaa kolmea vuorokautta. Momentissa mainitussa ajassa tulisi hakea pakkokeinolain mukainen lupa tai päätös tai lopettaa salainen tiedonhankinta.

Tiedonhankinta televerkoista

5 §. *Telekuuntelu ja sen edellytykset*. Pykälän *1 momentin* mukaan poliisille voitaisiin antaa lupa telekuunteluun rikoksen estämiseksi, jos telekuuntelun kohteen lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän 1) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamiseen; 2) sotaan yllyttämiseen; 3) maanpetokseen, törkeään maanpetokseen; 4) vakoiluun, törkeään vakoiluun; 5) turvallisuussalaisuuden paljastamiseen; 6) luvattomaan tiedustelutoimintaan; 7) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettuun terroristisessa tarkoituksessa tehtävään rikokseen; 8) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun; 9) terroristiryhmän johtamiseen; 10) terroristiryhmän toiminnan edistämiseen; 11) koulutuksen antamiseen terrorismirikoksen tekemistä varten; 12) värväykseen terrorismirikoksen tekemiseen; taikka 13) terrorismin rahoittamiseen.

Kuten pakkokeinolain 10 luvun keinojen osalta, myös poliisilain 5 luvun keinojen osalta tulisivat sovellettaviksi samanaikaisesti 2 §:n mukaiset edellytykset yhdessä kutakin tiedonhankintakeinoa koskevien edellytysten kanssa. Telekuuntelun perusterikoksiin lisättäisiin yleisperusteluissa mainituista syistä 1-6 kohdassa mainitut rikokset. Tämä laajentaisi myös jäljempänä käsiteltävän peitetoiminnan perusterikoksia.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisille voitaisiin lisäksi antaa lupa telekuunteluun, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä välittömästi uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi. Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 31 d §:n 2 momenttia.

6 §. *Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta*. Pykälä vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 4 §:ää sillä erotuksella, että poliisilaissa puhuttaisiin rikoksen selvittämisen sijasta ri-

koksen estämisestä. Toimivaltuutta on käsitelty tarkemmin mainitun pakkokeinolain pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa.

7 §. *Telekuuntelusta ja muusta vastaavasta tietojen hankkimisesta päättäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi telekuuntelusta ja tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta.

Momentti vastaisi asiallisesti ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 5 §:n 1 momenttia ja voimassa olevan poliisilain 32 b §:ää.

Pykälän *2 momentin* mukaan lupa voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Momentti vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 5 §:n 2 momentin ensimmäistä virkettä ja osittain voimassa olevan poliisilain 32 b §:n 3 momenttia. Pakkokeinolain 10 luvun 5 §:n 2 momentin toisessa virkkeessä tarkoitettua menettelyä salaisen tiedonhankinnan suojaamisessa voitaisiin käyttää, vaikka poliisilaissa sitä ei erikseen mainittaisi eikä poliisilain mukaisessa tiedonhankinnassa olisi kysymys etsinnästä tai takavarikosta.

Pykälän *3 momentti* sisältäisi viittaussäännöksen pakkokeinolakiin. Sen mukaan vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 5 §:n 3 momentissa säädetään.

Mainitun pakkokeinolain momentin mukaisella epäillyllä rikoksella tarkoitettaisiin tässä estettävää tai paljastettavaa rikosta ja tekoajalla oletettua tekoaikaa. Rikoksesta epäillyllä tarkoitettaisiin poliisilain mukaisen salaisen tiedonhankinnan yhteydessä henkilöä, jonka perustellusti voidaan olettaa syyllistyvän rikokseen, tai rikoksen paljastamisen osalta henkilöä, jonka perustellusti voidaan olettaa syyllistyneen rikokseen. Viimeksi mainittu ei olisi kuitenkaan esitutkintalain tarkoittamalla tavalla rikoksesta epäilty. Ilmaisulla ”tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily ja telekuuntelun erityiset edellytykset perustuvat” tarkoitettaisiin tosiseikkoja, joiden perusteella henkilön voitaisiin perustellusti olettaa syyllistyvän tai syyllistyneen rikokseen. Pakkokeinolain 10 luvun 5 §:n 3 momentin 4 - 6 kohta tulisivat sovellettavaksi sellaisenaan.

8 §. *Televalvonta ja sen edellytykset*. Pykälän *1 momentin* mukaan poliisille voitaisiin antaa lupa televalvontaan rikoksen estämiseksi, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettuun rikokseen ja televalvonnalla voidaan olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

Momentti vastaisi asiallisesti ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 ja 3 momenttia sillä poikkeuksella, että poliisilain mukaista televalvontaa voitaisiin käyttää vain rikoksen estämiseen. Se vastaisi myös asiallisesti osittain voimassa olevan poliisilain 31 c §:ää. Toimivaltuutta on tarkemmin käsitelty mainitun pakkokeinolain pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Pykälän *2 momentin* ensimmäisen virkkeen mukaan poliisille voitaisiin lisäksi antaa lupa televalvontaan, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi. Virke vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 31 c §:n 2 momenttia.

Uutta momentissa olisi se, että poliisille voitaisiin momentin mukaan antaa lupa myös lyhytaikaisesti estää teleosoitteiden tai telepäätelaitteiden käyttö tietyllä alueella, jos se on välttä-

mätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi. Kysymyksessä ei olisi voimassa olevaan televalvontaan kuuluva tietyn teleosoitteen tai telepäätelaitteen käytön tilapäinen estäminen, vaan ennalta määrittämättömän teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden joukon käytön lyhytaikainen estäminen vaaran torjumiseksi.

Esimerkkinä uudesta toimivaltuudesta voidaan mainita tilanne, jossa poliisi saa uhkauksen tietyssä paikassa räjäytettävästä pommista. Tuolla alueella voitaisiin estää teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden käyttö hetkellisesti, jotta räjähdettä ei ehdittäisi laukaisemaan matkapuhelimen tai muun radiolaitteen avulla. Toimivaltuuden käytön turvin alueella oleskelevat ihmiset saataisiin turvaan. Lisäksi esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa kansainväliseen huippukokoukseen osallistuvaan henkilöön tiedetään kohdistuvan vakavan uhkan. Muista turvatoimenpiteistä huolimatta täydellistä varmuutta ei välttämättä saada siitä, ettei reitille ole asetettu räjähteitä. Tällöin saattueen turvaamiseksi sen edetessä poliisi voisi käyttää esimerkiksi teknistä laitetta, joka estäisi teleosoitteiden tai telepäätelaitteiden käytön saattueen kohdalla. Tällaisesta toimenpiteestä aiheutuva haitta sivullisille olisi ainoastaan hetkellinen ja selkeästi suojattavaa intressiä vähäisempi. Toimenpiteelle asetettaisiin kuitenkin telekuuntelun kaltainen vaaraedellytys. Toimenpiteen tulisi olla välttämätön ja vaaran tulisi olla vakava. Suojattavina intresseinä olisivat vain henki ja terveys.

Uuden toimivaltuuden käytölle asetettaisiin siten varsin tiukat edellytykset, joten sen käyttö olisi vain poikkeuksellisesti mahdollista. Lisäksi jäljempänä tarkemmin esitetyllä tavalla toimenpiteestä päättäisi tuomioistuin.

Pykälän *3 momentin* mukaan poliisille voitaisiin antaa lupa kuolemansyyn selvittämisestä annetussa laissa tarkoitetussa kuolemansyyn selvittämisessä vainajan hallussa olleen teleosoitteen tai telepäätelaitteen televalvontaan, jos toimenpiteellä voidaan perustellusti olettaa saatavan kuolemansyyn selvittämisessä tarvittavia tietoja.

Poliisilla ei ole voimassa olevan oikeuden mukaan oikeutta televalvontatietojen käyttöön momentissa tarkoitetussa tapauksessa. Kuolemansyyn selvittämisen intressi on kuitenkin tärkeä jo pelkästään henkirikoksen poissulkemisen vuoksi. Tällaiset tiedot voivat tuoda merkittävästi lisäselvitystä esimerkiksi vainajan viimeisten liikkeiden selvittämisen kautta. Näin voidaan saada selvitystä kuolemaan johtaneista olosuhteista. Toimenpiteen edellytyksenä olisi myös oletus sen tuloksellisuudesta. Lisäksi momentissa tarkoitetusta televalvonnasta päättäisi jäljempänä tarkemmin esitetyllä tavalla tuomioistuin.

Pykälän *4 momentti* sisältäisi selkeyttävän viittaussäännöksen. Sen mukaan tietojen luovuttamisesta hätäilmoituksia vastaanottaville viranomaisille säädetään sähköisen viestinnän tietosuojalain 35 §:ssä.

9 §. *Televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella*. Säännöksen mukaan poliisilla olisi oikeus kohdistaa rikoksen estämiseksi televalvontaa henkilön suostumuksella tämän hallinnassa olevaan teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun jonkun voidaan lausumiensa tai muun käyttäytymisensä perusteella perustellusti olettaa syyllistyvän pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettuun rikokseen ja televalvonnalla voidaan olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

Pykälä vastaisi asiallisesti ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 7 §:ää sillä poikkeuksella, että toimivaltuuden käyttö olisi mahdollista vain rikoksen estämiseksi. Lisäksi pykälässä asetettaisiin tuloksellisuusodotus.

Suostumukseen perustuvassa televalvonnassa voisi olla kysymys suostumuksen antajaan kohdistuvasta estettävästä rikoksesta tai myös muuhun henkilöön kohdistuvasta teosta. Käytännössä suostumuksen antajalla ja muulla henkilöllä tulisi olla sellainen yhteys, että suostumuksen antajan hallinnassa olevan teleosoitteen tai telepäätelaitteen televalvonnalla voisi olla merkitystä estettävän rikoksen kannalta.

10 §. *Televalvonnasta päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi 8 §:ssä tarkoitetusta televalvonnasta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta. Tämä olisi lähtökohta kaiken televerkoista toteutettavan tiedonhankinnan osalta.

Momentti vastaisi tältä osin ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 9 §:ää. Poliisilaissa käytettäisiin kuitenkin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen käsitteen sijaan päällystöön kuuluvan poliisimiehen käsitettä.

Pykälän *2 momentin* mukaan päällystöön kuuluva poliisimies saisi kuitenkin päättää 9 §:ssä tarkoitetusta televalvonnasta eli suostumukseen perustuvasta televalvonnasta. Momentti vastaisi tältä osin ehdotettua pakkokeinolakia. Jos 8 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu asia ei sietäisi viivytystä, hän saisi päättää televalvonnasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa keinon käytön aloittamisesta.

Sääntely vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 9 §:n 1 momenttia sillä erotuksella, ettei pakkokeinolaissa säädetä vaaratilanteita koskevasta televalvonnasta. Sääntely vastaisi osittain voimassa olevan poliisilain 32 c §:ää. Kiireellisiä tilanteita koskevia muutoksia on käsitelty pakkokeinolain 10 luvun yksityiskohtaisissa perusteluissa.

Pykälän *3 momentin* mukaan lupa tai päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Se voitaisiin myöntää koskemaan myös päätöstä edeltänyttä tiettyä aikaa, joka voi olla kuukautta pidempi. Sääntely vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 32 d §:n 2 momenttia.

Pykälän *4 momentti* sisältäisi viittaussäännöksen. Sen mukaan vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 9 §:n 4 momentissa säädetään. Ilmaisua ”soveltuvin osin” on käsitelty edellä 7 §:n perusteluissa.

11 §. *Tukiasematietojen hankkiminen ja sen edellytykset.* Pykälän *1 momentin* mukaan poliisille voitaisiin antaa lupa pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetun rikoksen estämiseksi merkityksellisten tukiasematietojen hankkimiseen. Poliisilla olisi lisäksi oikeus tukiasematietojen hankkimiseen, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi.

Sääntely vastaisi asiallisesti poliisilain 31 f §:ää. Tukiasematietojen hankkimiseen liittyviä kysymyksiä on käsitelty pakkokeinolain 10 luvun perustelujen yhteydessä.

Pykälän *2 momentin* mukaan lupa tai päätös voisi koskea sekä telejärjestelmään kirjautuneita että kirjautuvia teleosoitteita ja telepäätelaitteita. Kysymys olisi sekä takautuvien että tulevaisuuteen suuntautuvien tukiasematietojen hankkimisen mainitsemisesta.

12 §. *Tukiasematietojen hankkimisesta päättäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi tukiasematietojen hankkimisesta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta. Momentti vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 11 §:n 1 momenttia sekä voimassa olevan poliisilain 32 b §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan, jos tukiasematietojen hankkiminen ei siedä viivytystä, päällystöön kuuluva poliisimies saisi päättää tukiasematietojen hankkimisesta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa keinon käytön aloittamisesta. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 11 §:n 1 momenttia.

Pykälän *3 momentin* mukaan lupa tai päätös annettaisiin tietyksi ajanjaksoksi.

Momentti vastaisi osittain ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 11 §:n 2 momenttia sillä erotuksella, että rikoksen estämistä koskeva tukiasematietojen hankkiminen voitaisiin antaa sekä päätöksentekohetkeä edeltäväksi että sen jälkeiseksi tietyksi ajanjaksoksi. Voimassa olevaan poliisilain 31 f §:ään verrattuna toimivaltuus laajenisi koskemaan myös päätöksentekohetkeä edeltäviä tietoja.

Myös päätöksentekohetkeä edeltävillä tiedoilla voi olla merkitystä rikoksen estämisen kannalta. Olennaista on se, että tietojen merkitys pystytään perustelemaan.

Pykälän *4 momentin* mukaan vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 11 §:n 3 momentissa säädetään.

Mainitun pakkokeinolain momentin osalta suoraan sovellettavaksi tulisivat 3, 4 ja 6 kohta. Päätöksessä mainittavien tietojen soveltamista pakkokeinolain säännöksen 1 ja 2 kohdan osalta on käsitelty edellä 7 §:n yhteydessä. Viitatun säännöksen 5 kohtaa tulisi soveltaa siten, että kysymyksessä ovat tosiseikat, joiden perustella tukiaseman alueen on syytä olettaa olevan rikoksen estämisen kannalta merkityksellinen.

Tarkkailu, peitelty tiedonhankinta ja tekninen tarkkailu

13 §. *Tarkkailu ja sen edellytykset*. Pykälän *1 momentin* mukaan poliisimiehellä olisi oikeus tarkkailla henkilöä rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi, jos hänen lausumiensa tai muun käyttäytymisensä perusteella voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän tai syyllistyneen rikokseen.

Säännöksen perusteella aistinvarainen tarkkailu rikoksen estämiseksi ja paljastamiseksi saisi kohdistua myös kotirauhan piirissä olevaan henkilöön.

Pykälän *2 momentin* mukaan tarkkailussa saataisiin käyttää välittömien aistihavaintojen tukena kiikaria tai muuta vastaavaa sisäasiainministeriön asetuksella säädettyä teknistä laitetta sekä ottaa yksittäisiä kuvia. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 12 §:n 2 momenttia.

Pykälän *3 momentin* mukaan poliisimiehellä olisi lisäksi oikeus 1 momentissa säädetyssä tarkoituksessa tarkkailla sellaista asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella olevaa tai tietoverkoissa toimivaa henkilöä, jonka

lausumiensa tai muun käyttäytymisensä perusteella voidaan perustellusti olettaa myötävaikuttavan rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Kysymyksessä olisi voimassa olevan poliisilain 30 §:n 2 momenttia vastaava säännös. Eroavaisuuksia voimassa olevaan sääntelyyn on käsitelty pakkokeinolain 10 luvun 12 §:n perustelujen yhteydessä.

Pykälän *4 momentin* mukaan teknisellä laitteella tai kuvaamalla toteutettavaa tarkkailua ei saisi kohdistaa rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan piiriin. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 12 §:n 4 momenttia.

14 §. *Peitelty tiedonhankinta*. Säännöksen mukaan poliisilla olisi oikeus peiteltyyn tiedonhankintaan rikoksen estämiseksi, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Pykälä vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 13 §:n 1 momenttia.

15 §. *Peitellystä tiedonhankinnasta päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies päättäisi peitellystä tiedonhankinnasta. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 14 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan päätöksen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 14 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään.

Mainitun 14 §:n 2 momentin osalta 1, 2, 4, 6 ja 7 kohta ja 3 momentti tulisivat suoraan sovellettavaksi. Sama koskisi päätöksen kirjallista muotoa. Pykälän 2 momentin 2 kohdan osalta kysymys olisi estettävästä rikoksesta ja 5 kohdan osalta tosiseikoista, joiden perusteella voidaan perustellusti olettaa estettävän rikoksen tapahtuvan.

16 §. *Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset*. Pykälän *1 momentti* sisältäisi asuntokuuntelukiellon. Momentin mukaan teknistä kuuntelua ei saisi kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Vakituisella asumisella tarkoitettaisiin samaa kuin voimassa olevassa oikeudessa. Sääntely eroaisi ehdotetusta pakkokeinolain 10 luvun 15 §:n 2 momentista siinä, että kokonaan kiellettyä olisi ainoastaan kuuntelun kohdistaminen vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, kun pakkokeinolain mainitussa kohdassa kuuntelukielto koskee myös muuta asumiseen käytettävää rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettua kotirauhan suojaamaa tilaa. Ilmaisua ”käytettävä” on selostettu ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 12 §:n perusteluissa. Asuntokuuntelukielto ei koskisi kuitenkaan vaaran estämiseksi tehtävää teknistä kuuntelua eli niin sanottua rynnäkkökuuntelua.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisilla olisi oikeus rikoksen estämiseksi vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevan henkilön ja viranomaisten tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneen henkilön tekniseen kuunteluun. Kuuntelu voitaisiin toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai paikkaan, jossa tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön voidaan todennäköisesti olettaa oleskelevan tai käyvän ja jossa kuuntelulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 15 §:n 2 momenttia sillä poikkeuksella, että kysymyksessä olisi vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella oleva henkilö.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäksi, että henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella hänen voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän pakkokeinolain 10 luvun 15 §:n 3 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Perusterikoksia koskevat edellytykset sekä pakkokeinolain että poliisilain osalta säänneltäisiin tältä osin yhtenevästi.

Pykälän *4 momentin* mukaan poliisilla olisi aina oikeus tekniseen kuunteluun, jos se on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi.

Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 31 §:n 4 momenttia. Tällainen tekninen kuuntelu voitaisiin kohdistaa myös vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan, kuten edellä on mainittu.

17 §. *Teknisestä kuuntelusta päättäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi teknisestä kuuntelusta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta, kun kuuntelu kohdistuu asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen henkilöön.

Momentti vastaisi pakkokeinolain 10 luvun 17 §:n 1 momenttia. Lupa voitaisiin myöntää siten vakituiseen asumiseen käytettäviä tiloja lukuun ottamatta muihin asumiseen käytettäviin rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuihin kotirauhan suojaamiin tiloihin. Tätä ilmaisua on selostettu ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 12 §:n perusteluissa.

Pykälän *2 momentin* mukaan päällystöön kuuluva poliisimies päättäisi 16 §:n 4 momentissa tarkoitetusta ja muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä kuuntelusta.

Ensin mainittu lainkohta koskisi niin sanottua rynnäkkökuuntelua. Muissa kuin 1 momentissa mainituissa tilanteissa olisi kysymys esimerkiksi teknisen kuuntelun kohdistamisesta varastohalliin, jossa tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön voidaan todennäköisesti olettaa oleskelevan ja käyvän ja jossa kuuntelulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

Pykälän *3 momentin* mukaan lupa tai päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Momentti vastaisi pakkokeinolain 10 luvun 17 §:n 3 momenttia.

Pykälän *4 momentin* mukaan vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 17 §:n 4 momentissa säädetään.

Pakkokeinolain 10 luvun 17 §:n 4 momentissa mainituista kohdista suoraan sovellettavaksi tulisivat 4, 5 ja 7 kohta. Momentin 1-3 ja 6 kohdan soveltamista on käsitelty edellä ehdotetun 7 §:n yhteydessä.

18 §. *Tekninen katselu ja sen edellytykset*. Pykälän 1 *momentissa* ilmaistaisiin asuntokatselukielto. Momentin mukaan teknistä katselua ei saisi kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun18 §:n 2 momenttia.

Vakituisella asumisella tarkoitettaisiin samaa kuin voimassa olevassa oikeudessa. Ilmaisua ”käytettävä” on selostettu ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 12 §:n perusteluissa. Asuntokatselukielto ei koskisi kuitenkaan vaaran estämiseksi tehtävää teknistä katselua eli niin sanottua rynnäkkökatselua.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisilla olisi oikeus rikoksen estämiseksi vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevan henkilön ja viranomaisen tiloissa olevan rikoksen johdosta vapautensa menettäneen henkilön tekniseen katseluun. Katselu voitaisiin toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai paikkaan, jossa tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön voidaan todennäköisesti olettaa oleskelevan tai käyvän ja jossa katselulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 18 §:n 3 momenttia. Säännöksen rakenteen yksinkertaistamiseksi momentissa käytettäisiin ilmaisua ”poliisilla on oikeus”, vaikka se sisältäisi sekä tuomioistuimen että poliisin päätöksentekovaltaan kuuluvaa teknistä katselua.

Pykälän *3 momentin* mukaan asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisen katselun edellytyksenä olisi, että henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella hänen voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän pakkokeinolain 10 luvun 15 §:n 3 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Muun teknisen katselun edellytyksenä olisi, että henkilön voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Momentin sääntely vastaisi perusterikosten osalta ehdotettua pakkokeinolain 18 §:n 4 momenttia.

Pykälän *4 momentin* mukaan poliisilla olisi aina oikeus tekniseen katseluun, jos se on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi. Kysymys olisi niin sanotusta rynnäkkökatselusta. Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 31 §:n 4 momenttia.

19 §. *Teknisestä katselusta päättäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi teknisestä katselusta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta, kun katselu kohdistuu asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 19 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan päällystöön kuuluva poliisimies päättäisi 18 §:n 4 momentissa tarkoitetusta ja muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä katselusta.

Momentissa ensiksi mainitussa tapauksessa olisi kysymys niin sanotusta rynnäkkökatselusta. Muissa kuin 1 momentissa mainituissa tilanteissa olisi kysymys esimerkiksi teknisen katselun kohdistamisesta varastohalliin, jossa tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön voidaan todennäköisesti olettaa oleskelevan ja käyvän ja jossa katselulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

Pykälän *3 momentin* mukaan lupa tai päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 19 §:n 3 momenttia.

Pykälän *4 momentin* mukaan vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 19 §:n 4 momentissa säädetään.

Päätöksessä mainittavien ilmaisujen soveltamista on käsitelty edellä teknisestä kuuntelusta päättämisen yhteydessä.

20 §. *Tekninen seuranta ja sen edellytykset*. Pykälän *1 momentin* mukaan poliisilla olisi rikoksen estämiseksi oikeus tekniseen seurantaan, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta tai henkilön teknisen seurannan osalta pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 20 §:n 2 ja 3 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisilla olisi lisäksi oikeus tekniseen seurantaan, jos se on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi. Kysymys olisi siis niin sanotusta rynnäkköseurannasta. Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 31 §:n 4 momenttia.

21 §. *Teknisestä seurannasta päättäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi henkilön teknisestä seurannasta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta. Momentti vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 21 §:n 1 momentin ensimmäistä virkettä.

Pykälän *2 momentin* mukaan päällystöön kuuluva poliisimies päättäisi muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä seurannasta. Jos henkilön tekninen seuranta ei sietäisi viivytystä, päällystöön kuuluva poliisimies saisi päättää seurannasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa keinon käytön aloittamisesta. Momentti vastaisi asiallisesti ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 21 §:n 1 ja 2 momenttia.

Pykälän *3 momentin* mukaan lupa tai päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 21 §:n 3 momenttia.

Pykälän *4 momentin* mukaan vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 21 §:n 4 momentissa säädetään.

Tiedoista suoraan sovellettavaksi tulisivat viitatun momentin 4-6 kohta. Momentin 1-3 kohdassa käytettyjen ilmausten soveltamista on käsitelty edellä 20 §:n kohdalla.

22 §. *Tekninen laitetarkkailu ja sen edellytykset*. Pykälän *1 momentin* mukaan poliisille voitaisiin myöntää rikoksen estämiseksi lupa tekniseen laitetarkkailuun, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän pakkokeinolain 10 luvun 15 §:n 3 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Momentti vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 22 §:n 2 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisilla olisi oikeus pakkokeinolain 10 luvun 22 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tekniseen laitetarkkailuun sellaisen rikoksen estämiseksi, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Tällöin olisi lisäksi noudatettava, mitä mainitun luvun 22 §:n 4 momentissa säädetään.

Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 22 §:n 3 ja 4 momenttia. Viittaus 4 momenttiin tarkoittaisi, että tietoja voidaan hankkia poliisilain toimivaltuuksien turvin vain viestintäviraston tarkastamalla laitteella.

23 §. *Teknisestä laitetarkkailusta päättäminen*. Pykälän *1 momentin* mukaan tuomioistuin päättäisi 22 §:n 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä laitetarkkailusta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta. Momentti vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 23 §:n 1 momentin ensimmäistä virkettä.

Pykälän *2 momentin* mukaan päällystöön kuuluva poliisimies päättäisi muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä laitetarkkailusta. Jos 1 momentissa tarkoitettu asia ei sietäisi viivytystä, päällystöön kuuluva poliisimies saisi päättää muusta kuin asumiseen käytettävässä rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa kotirauhan suojaamassa tilassa tapahtuvasta teknisestä laitetarkkailusta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa keinon käytön aloittamisesta. Momentti vastaisi asiallisesti ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 23 §:n 1 ja 2 momenttia.

Pykälän *3 momentin* mukaan lupa tai päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Momentti vastaisi asiallisesti ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 23 §:n 3 momenttia.

Pykälän *4 momentin* mukaan vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 23 §:n 4 momentissa säädetään. Päätöksessä käytettyjen ilmaisujen soveltumista rikoksen estämiseen on käsitelty edellä.

24 §. *Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen.* Pykälän mukaan tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamisen ja poisottamisen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 24 §:ssä säädetään.

Pakkokeinolain mukaista esitutkintavirkamiestä vastaisi poliisilain puolella poliisimies. Hänen apunaan voisi olla myös teknisiä asiantuntijoita, vaikka tätä nimenomaisesti säännöksessä ei mainittaisikaan.

25 §. *Vieraan valtion virkamiehen suorittama tarkkailu ja tekninen tarkkailu*. Pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevaa poliisilain 30 a §:ää. Siinä oleva virheellinen artiklaviittaus korjattaisiin.

Peitetoiminta ja valeosto

26 §. *Peitetoiminta ja sen edellytykset.* Pykälän *1 momentin* mukaan poliisi saisi kohdistaa rikoksen estämiseksi henkilöön peitetoimintaa, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän tai myötävaikuttavan pakkokeinolain 10 luvun 3 §:ssä tai rikoslain 17 luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuun rikokseen. Edellytyksenä olisi lisäksi, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan suunnitel-

mallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka rikoslain 21 luvun 1 tai 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämisen erityisen vaikeuden vuoksi pidettävä tarpeellisena. Momentti kuten pykälä muutenkin perustuisi osittain voimassa olevan poliisilain 31 a §:ään.

Momentti asiallisesti pääosin vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 25 §:n 2 momenttia. Peitetoiminnan kohdistamista ryhmään on käsitelty mainitun pakkokeinolain pykälän perusteluissa. Myöskään rikoksen estämisessä ei sallittaisi peitetoiminnan kohdistamista ryhmään, mikä merkitsi rajoitusta voimassa olevan poliisilain 28 §:n 1 momentin 4 kohtaan verrattuna. Peitetoimintaan liittyviä kysymyksiä on käsitelty yleisperusteluissa ja pakkokeinolain 10 luvun 25 §:n yhteydessä.

Peitetoiminta olisi kuitenkin sallittua kohdistaa myötävaikuttajiin, joilla tarkoitettaisiin hallituksen esityksessä HE 34/1999 vp esitetyn mukaisesti henkilöitä, joiden oman toiminnan ei tarvitsisi olla rangaistavaa. Henkilö olisi hallituksen esityksen mukaan rikoksen myötävaikuttaja, jos hänen ja rikoksentekijän välillä vallitsee sopimus, suunnitelma, roolijako tai muu sellainen rikollisuuteen liittyvä yhteistyösuhde.

Myötävaikuttamisen kannalta riittävää olisi, että henkilö rahoittaisi rikoksentekijän elämää, majoittaisi rikoksentekijöitä taikka hankkisi, vuokraisi tai valmistaisi heidän käyttöönsä kulkuneuvoja tai muita tarvittavia välineitä. Myötävaikuttamisena ei pidettäisi kuitenkaan sukulaisuus- tai perhesuhteista taikka asiakkuussuhteista johtuvaa normaalia yhteydenpitoa rikoksia tekevän henkilön kanssa, jollei yhteydenpitoon sisältyisi edellä kuvatun kaltaista toimintaa.

Voimassa olevasta poliisilain 31 a §:stä poiketen peitetoimintaa ei voitaisi käyttää jatkossa pelkästään rikollisen toiminnan paljastamiseksi.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisilla olisi oikeus kohdistaa rikoksen estämiseksi henkilöön peitetoimintaa tietoverkossa, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän sellaiseen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta tai jos kysymyksessä on rikoslain 17 luvun 19 §:ssä tarkoitettu rikos. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 25 §:n 3 momenttia.

Pykälän *4 momentti* sisältäisi viittauksen pakkokeinolain 10 luvun 25 §:n 4 momenttiin. Kotietsintää koskevia säännöksiä ei voitaisi kuitenkaan rikoksen estämisessä soveltaa.

27 §. *Rikoksentekokielto*. Pykälän mukaan peitetoimintaa suorittavaa poliisimiestä koskevasta rikoksentekokiellosta sekä rikosten tekemisestä peitetoiminnassa olisi voimassa, mitä pakkokeinolain 10 luvun 26 §:ssä säädetään.

28 §. *Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ja valvottuun läpilaskuun osallistuminen.* Pykälän mukaan peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen tekemästä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ja valvottuun läpilaskuun osallistumisesta olisi voimassa, mitä pakkokeinolain 10 luvun 27 §:ssä säädetään.

29 §. *Peitetoimintaa koskeva esitys ja suunnitelma.* Pykälän mukaan peitetoimintaa koskevasta esityksestä ja suunnitelmasta, niissä mainittavista tiedoista ja niiden muuttamisesta olisi soveltuvin osin voimassa, mitä pakkokeinolain 10 luvun 28 §:ssä säädetään.

30 §. *Peitetoiminnasta päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella määrätyn poliisilaitoksen päällikkö päättäisi peitetoiminnasta. Yksinomaan tietoverkossa toteutettavasta peitetoiminnasta päättäisi keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 29 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan peitetoimintaa koskeva päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuudeksi kuukaudeksi. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 30 §:n 2 momenttia.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että päätöksen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 29 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

Päätöksessä mainittavien tietojen osalta viitatun momentin 1-3 ja 7-9 kohta tulisivat suoraan sovellettavaksi. Sama koskisi päätöksen kirjallista muotoa ja mainitun pakkokeinolain pykälän 4 momenttia. Viitatun momentin 4-6 kohdassa käytettyjen ilmaisujen soveltamista on käsitelty edellä 26 §:n kohdalla.

31 §. *Lupa peitetoimintaan.* Pykälän mukaan peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen olisi saatettava peitetoiminnan aloittaminen yksinomaan tietoverkossa tehtävää peitetoimintaa lukuun ottamatta tuomioistuimen käsiteltäväksi. Jos 2 §:n 1 momentissa ja 26 §:n 1 momentissa säädetyt edellytykset ovat olemassa, tuomioistuin voisi antaa luvan peitetoiminnan aloittamiseen. Pykälä vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 30 §:ää.

32 §. *Peitetoiminnan laajentaminen eräissä tapauksissa.* Pykälän mukaan peitetoiminnan laajentamisessa olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 31 §:ssä säädetään.

Pykälän tarkoittamissa laajentamistapauksissa olisi kuitenkin kysymys estettävistä rikoksista ja henkilöistä, joiden voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän näihin rikoksiin. Mikäli peitetoiminnan yhteydessä havaittaisiin, että jotakuta on syytä epäillä uudesta rikoksesta tai kysymyksessä on uusi rikoksesta epäilty, noudatettaisiin pakkokeinolain 10 luvun 31 §:ää.

33 §. *Valeosto ja sen edellytykset.* Pykälän *1 momentin* mukaan poliisi saisi tehdä rikoksen estämiseksi valeoston, jos estettävänä on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta taikka varkaus tai kätkemisrikos. Momentti vastaisi ehdotetuttua pakkokeinolain 10 luvun 32 §:n 2 momenttia ja perustuisi voimassa olevan poliisilain 31 b §:ään.

Pykälän *2 momentin* mukaan valeostossa olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 32 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään. Sovellettavaksi tulisi kokonaisuudessaan viitattu sääntely lukuun ottamatta kotietsintää koskevaa kohtaa.

34 §. *Valeostosta päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella määrätyn poliisilaitoksen päällikkö päättäisi valeostosta. Yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävästä valeostosta saisi päättää myös tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 33 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan valeostoa koskeva päätös voitaisiin antaa enintään kahdeksi kuukaudeksi. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 33 §:n 2 momenttia.

Pykälän *3 momentin* mukaan päätöksessä mainittavien tietojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 33 §:n 3 momentissa säädetään.

Viitatun momentin osalta 4-7 kohta tulisivat suoraan sovellettaviksi. Sama koskisi päätöksen kirjallista muotoa. Momentin 1-3 kohdassa käytettyjen ilmaisujen soveltamista on käsitelty edellä 33 §:n kohdalla

35 §. *Lupa valeoston toteuttamiseen.* Pykälän mukaan valeostosta päättäneen poliisimiehen olisi saatettava päätöksensä tuomioistuimen käsiteltäväksi lukuun ottamatta yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävää valeostoa. Jos 2 §:n 1 momentissa ja 33 §:n 1 momentissa säädetyt edellytykset ovat olemassa, tuomioistuin voisi antaa luvan valeoston toteuttamiseen. Pykälä vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 34 §:ää.

36 §. *Valeoston toteuttamista koskeva suunnitelma ja päätös*. Pykälän mukaan valeoston toteuttamisesta laadittavan kirjallisen suunnitelman, valeoston toteuttamista koskevan päätöksen ja niissä mainittavien tietojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 35 §:ssä säädetään. Pykälä vastaisi mainittua pakkokeinolain pykälää ainoastaan sillä erotuksella, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen sijaan kysymykseen tulisi päällystöön kuuluva poliisimies.

37 §. *Poliisimiehen turvaaminen peitetoiminnassa ja valeostossa.* Peitetoimintaa ja valeostoa toteuttavan poliisimiehen turvaamisessa olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 36 §:ssä säädetään.

Tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku

38 §. *Tietolähdetoiminta ja tietolähteen ohjatun käytön edellytykset.* Pykälän *1 momentin* mukaan tietolähdetoiminnalla tarkoitettaisiin muuta kuin satunnaista luottamuksellista, poliisilain 1 luvun 1 §:ssä tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi merkityksellisten tietojen vastaanottamista poliisin tai muun viranomaisen ulkopuoliselta henkilöltä (*tietolähde*).

Pykälä vastaisi asiallisesti ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 37 §:ää sillä poikkeuksella, että poliisilain määritelmässä mainittaisiin se, että tietolähdetoimintaa voidaan käyttää rikoksen selvittämisen sijaan poliisilain 1 luvun 1 §:ssä tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi. Pykälä perustuisi voimassa olevan poliisilain 36 a §:ään.

Esimerkkinä muusta kuin rikostorjunnasta voidaan mainita tilanne, jossa tietolähteeltä saadaan aseharrastajan terveydentilaa koskeva tieto, joka johtaisi viranomaisen taholta esimerkiksi lääkärintodistuksen pyytämiseen ja edelleen ampuma-aseluvan peruuttamiseen. Tietolähteeltä saatavia tietoja voitaisiin näin ollen käyttää välillisesti esimerkiksi lupahallintoon kuuluvissa asioissa.

Pykälän *2 momentin* mukaan rikoksen estämiseksi toteutettavassa tietolähteen ohjatussa käytössä olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 37 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään. Tietolähdettä ei kuitenkaan puheena olevan pykälän perusteella voitaisi pyytää hankkimaan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja, vaan ainoastaan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

39 §. *Tietolähdettä koskevien tietojen käsittely ja palkkion maksu.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että tietolähdettä koskevat tiedot voitaisiin tallettaa henkilörekisteriin. Tietojen käsittelyyn sovelletaan henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettua lakia. Momentti vastaisi voimassa olevan poliisilain 36 a §:n 2 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan rekisteröidylle tietolähteelle voitaisiin maksaa palkkio. Perustellusta syystä palkkio voitaisiin maksaa myös rekisteröimättömälle tietolähteelle. Lisäksi momentissa todettaisiin, että palkkion veronalaisuudesta säädetään erikseen. Momentti vastaisi asiallisesti voimassa olevan poliisilain 36 a §:n 3 momenttia.

40 §. *Tietolähteen ohjatusta käytöstä päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies päättäisi tietolähteen ohjatusta käytöstä. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 38 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan tietolähteen ohjattua käyttöä koskeva päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kahdeksi kuukaudeksi. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 38 §:n 2 momenttia.

Pykälän *3 mo*mentin mukaan päätöksen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 38 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

Päätöksessä mainittavien tietojen osalta viitatun momentin 1-3 ja 5-7 kohta tulisivat suoraan sovellettaviksi. Sama koskisi päätöksen kirjallista muotoa ja mainittua 4 momenttia. Viitatun momentin 4 kohdan osalta kysymys olisi estettävästä rikoksesta.

41 §. *Valvottu läpilasku ja sen edellytykset.* Pykälän mukaan rikoksen estämiseksi toteutettavassa valvotussa läpilaskussa olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 39 §:n 2 momentissa säädetään.

Esimerkkinä rikoksen estämisestä voidaan mainita tilanne, jossa valvotun läpilaskun kohteena on räjähdysaineita ja jossa poliisin tiedon mukaan poliisille tuntematon henkilö aikoisi tehdä törkeän tuhotyön. Räjähdysaineiden hallussapidossa voisi jo sinänsä olla kysymys rikoksesta, mutta valvotun läpilaskun tavoitteena olisi estää räjähdysaineilla tehtävä törkeä tuhotyö.

Pakkokeinolain 10 luvun 39 §:n 2 momentti tulisi kokonaisuudessaan sovellettavaksi lukuun ottamatta sitä, että rikosepäilyn sijaan kysymys olisi estettävästä rikoksesta.

42 §. *Valvotusta läpilaskusta päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies päättäisi valvotusta läpilaskusta. Momentissa todettaisiin lisäksi, että muiden viranomaisten valvottua läpilaskua koskevasta päätöksenteosta säädetään erikseen. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 40 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan valvottua läpilaskua koskeva päätös voitaisiin antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 40 §:n 2 momenttia.

Pykälän *3 momentin* mukaan päätöksessä mainittavien tietojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 40 §:n 3 momentissa säädetään.

Päätöksessä mainittavien tietojen osalta viitatun momentin 4-7 kohta tulisivat suoraan sovellettavaksi. Sama koskisi päätöksen kirjallista muotoa. Viitatun momentin 1-4 kohdassa käytettyjen ilmaisujen soveltamista on käsitelty edellä.

Yhteiset säännökset

43 §. *Menettely tuomioistuimessa.* Pykälän mukaan salaista tiedonhankintaa koskevan lupaasian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa tuomioistuimessa sekä muutoksenhaussa olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 41 §:ssä säädetään. Voimassa olevassa poliisilaissa näistä asioista säädetään 32 b §:ssä.

Ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 41 §:n 1 momentissa viitattaisiin puolestaan edelleen 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ään, jotka tulisivat sellaisenaan sovellettavaksi. Myös peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä koskevat asia käsiteltäisiin poliisilain soveltamistapauksissa Helsingin käräjäoikeudessa.

Viitatun pakkokeinolain pykälän 2 momentti tulisi suoraan sovellettavaksi sillä poikkeuksella, että pidättämiseen oikeutetun virkamiehen sijaan kysymys olisi päällystöön kuuluvasta poliisimiestä.

Viitatun pakkokeinolain pykälän 3 momentti tulisi niin ikään suoraan sovellettavaksi lukuun ottamatta sitä, ettei kysymys ole rikosepäilyä koskevasta asiasta, vaan estettävää tai paljastettavaa rikosta koskevasta asiasta. Tässä yhteydessä rikoksesta epäillyllä tarkoitettaisiin henkilöä, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän tai syyllistyneen rikokseen.

Viitatun pakkokeinolain pykälän 4 momentissa tarkoitetun rikoksesta epäillyn sijaan kysymys olisi henkilöstä, jonka perustellusti olettaa syyllistyvän tai syyllistyneen rikokseen.

Viitatun pakkokeinolain pykälän 5 momentti tulisi suoraan sovellettavaksi.

44 §. *Salaisen tiedonhankinnan suojaaminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan poliisilla olisi tässä luvussa tarkoitettuja salaisia tiedonhankintatoimenpiteitä suorittaessaan oikeus siirtää puuttumista rikokseen, jos puuttumisen siirtämisestä ei aiheudu merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Edellytyksenä on lisäksi, että puuttumisen siirtäminen on välttämätöntä tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi taikka muun rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi tai esitutkinnan turvaamiseksi. Momentti vastaisi asiallisesti ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 45 §:n 1 momenttia. Nykyisin tiedonhankinnan paljastumisen estämisestä säädetään poliisilain 33 a §:ssä.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisi saisi käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää vääriä asiakirjoja, kun se on välttämätöntä jo toteutetun, käynnissä olevan tai tulevaisuudessa toteutettavan telekuuntelun, televalvonnan, tarkkailun, peitellyn tiedonhankinnan, teknisen tarkkailun, peitetoiminnan, valeoston, tietolähdetoiminnan tai valvotun läpilaskun suojaamiseksi. Momentti vastaisi asiallisesti ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 45 §:n 2 momenttia.

45 §. *Suojaamisesta päättäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai valtioneuvoston asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö päättäisi 44 §:n 2 momentissa tarkoitetun rekisterimerkinnän tekemisestä sekä asiakirjan valmistamisesta. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 46 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan muutoin salaisen tiedonhankinnan suojaamisen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 46 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään.

46 §. *Rekisterimerkinnän oikaisu.* Pykälän mukaan edellä 44 §:n 2 momentissa tarkoitettu rekisterimerkintä olisi oikaistava sen jälkeen, kun momentissa tarkoitettuja edellytyksiä ei enää ole. Sääntely vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 45 §:n 3 momenttia.

47 §. *Salaista tiedonhankintaa koskeva ilmaisukielto.* Pykälän *1 momentin* mukaan päällystöön kuuluva poliisimies saisi tärkeästä rikoksen estämiseen tai paljastamiseen liittyvästä syystä kieltää sivullista ilmaisemasta tämän tietoon tulleita seikkoja salaisesta tiedonhankinnasta. Edellytyksenä olisi lisäksi, että sivullinen on tehtävänsä tai asemansa johdosta avustanut tai häntä on pyydetty avustamaan salaisen tiedonhankinnan toteuttamisessa. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 47 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan ilmaisukielto annettaisiin enintään vuoden määräajaksi. Kielto olisi annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Siinä olisi yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava sen rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 47 §:n 2 momenttia.

Pykälän *3 momentin* mukaan rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomittaisiin rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 47 §:n 3 momenttia.

48 §. *Luvan ja päätöksen ehdot.* Pykälän mukaan salaista tiedonhankintaa koskevissa luvissa ja päätöksissä olisi edellä kunkin keinon osalta erikseen säädettyjen seikkojen lisäksi nimettävä päällystöön kuuluva poliisimies, joka johtaa ja valvoo toimenpiteiden suorittamista, sekä mainittava tiedonhankinnan mahdolliset rajoitukset ja ehdot. Pykälä vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 48 §:ää.

49 §. *Määräaikojen laskeminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan tässä luvussa tarkoitettujen määräaikojen laskemiseen ei sovellettaisi säädettyjen määräaikojen laskemisesta annettua lakia. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 49 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan aika, joka on määrätty kuukausina, päättyisi sinä määräkuukauden päivänä, joka järjestysnumeroltaan vastaa sanottua päivää. Jos vastaavaa päivää ei ole siinä kuussa, jona määräaika päättyisi, pidettäisiin sen kuukauden viimeistä päivää määräajan päättymispäivänä. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 49 §:n 2 momenttia.

50 §. *Kuuntelu- ja katselukiellot.* Pykälän mukaan kuuntelu- ja katselukieltojen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 50 §:ssä säädetään.

Rikoksesta epäillyn sijaan kysymys olisi poliisilain soveltamistapauksissa henkilöstä, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän tai syyllistyneen rikokseen. Pakkokeinolain 10 luvun

50 §:n 1 momentissa mainitusta poiketen tutkittava rikos tarkoittaisi poliisilain osalta estettävää tai paljastettavaa rikosta.

Pakkokeinolain 10 luvun 50 §:n 2 momentti tulisi sellaisenaan sovellettavaksi. Viitatun pykälän 4 momentin osalta kysymys olisi henkilöstä, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän tai syyllistyneen estettävänä tai paljastettavana olevaan tai siihen välittömästi liittyvään rikokseen. Kuuntelukieltoja ei poliisilain nojalla tapahtuvassa kuuntelussa sovellettaisi, jos pakkokeinolain 50 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettujen henkilöiden voitaisiin perustellusti olettaa syyllistyvän tai syyllistyneen estettävään tai paljastettavaan taikka siihen välittömästi liittyvään rikokseen.

Kuuntelukielto ei myöskään koskisi tilannetta, jossa toisiinsa välittömästi liittyvissä teoissa toista henkilöistä olisi syytä epäillä rikoksesta ja toisen osalta kysymys olisi vasta rikoksen estämisestä tai paljastamisesta. Edellytyksenä olisi kuitenkin se, että 50 §:n 4 momentissa vaaditulla tavalla molempien osalta tulisi olla tehtynä päätös telekuuntelusta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta.

51 §. *Tallenteiden ja asiakirjojen tarkastaminen.* Pykälän mukaan tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamisen osalta olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 51 §:ssä säädetään. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen sijaan kysymykseen tulisi kuitenkin päällystöön kuuluva poliisimies.

52 §. *Tallenteiden ja asiakirjojen tutkiminen.* Pykälän mukaan tallenteiden ja asiakirjojen tutkimisesta olisi soveltuvin osin voimassa, mitä pakkokeinolain 10 luvun 52 §:ssä säädetään.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen sijaan kysymykseen tulisi kuitenkin päällystöön kuuluva poliisimies. Tutkittavana olevalla rikoksella tarkoitettaisiin estettävänä tai paljastettavana olevaa rikosta.

53 §. *Ylimääräinen tieto*. Pykälän mukaan ylimääräisellä tiedolla tarkoitettaisiin telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai vaaran torjumiseen taikka joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka estämistä tai paljastamista varten lupa tai päätös on annettu.

Pykälä vastaisi asiallisesti varsin pitkälti ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 53 §:ää. Rikoksen estämisen tai paljastamisen yhteydessä voisi kuitenkin kertyä myös vaaran torjumiseksi tarvittavaa tietoa, joka luettaisiin myös ylimääräiseen tietoon.

54 §. *Ylimääräisen tiedon käyttäminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan ylimääräistä tietoa saisi käyttää rikoksen estämisessä ja selvittämisessä, kun tieto koskee sellaista rikosta, jonka estämisessä olisi saatu käyttää sitä tämän luvun mukaista tiedonhankintakeinoa, jolla tieto on saatu.

Momentti vastaisi pääosin ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 54 §:n 1 momenttia. Samalla tavoin kuin pakkokeinolain osalta, ylimääräisen tiedon käyttö olisi sallittua vain, jos tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä poliisilain 5 luvun mukaista keinoa, jolla tieto on saatu. Tätä kysymystä on käsitelty pakkokeinolain 10 lukua koskevissa perusteluissa.

Pykälän *2 momentin* mukaan ylimääräistä tietoa saisi lisäksi käyttää esitutkinnan suuntaamiseksi muunkin kuin 1 momentissa tarkoitetun rikoksen selvittämisessä ja aina syyttömyyttä

tukevana selvityksenä. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 54 §:n 2 momenttia.

Pykälän *3 momentin* mukaan ylimääräistä tietoa saisi käyttää myös hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 54 §:n 3 momenttia.

Pykälän *4 momentin* mukaan ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen selvittämiseen 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa päättäisi se viranomainen, jolla on toimivalta päättää siitä tiedonhankintakeinosta, jolla tieto on saatu. Muusta ylimääräisen tiedon käyttämisestä päättäisi päällystöön kuuluva poliisimies. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 54 §:n 4 momenttia.

Pykälän *5 momentti* sisältäisi viittaussäännöksen pakkokeinolakiin. Momentin mukaan pakkokeinolain nojalla saadun ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen estämiseen tai 3 momentissa mainittuun tarkoitukseen säädettäisiin pakkokeinolain 10 luvun 54 §:ssä.

55 §. S*alaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon säilyttäminen.* Pykälän *1 momentti* koskisi kaikkea salaisella tiedonhankinnalla saatua tietoa. Momentin mukaan salaisella tiedonhankinnalla saatu tieto, joka ei koske rikosta, olisi hävitettävä viipymättä sen jälkeen, kun on käynyt ilmi, ettei tietoa tarvita rikoksen estämisessä.

Rikoksen estämisen tai paljastamisen yhteydessä saatu ylimääräinen mihinkään rikokseen liittymätön tieto tulisi hävittää pikaisemmin kuin pakkokeinolain 10 luvun 55 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa. Varsin pian tulisi käydä selväksi jo tiedon luonteesta johtuen, että sitä joko tarvitaan tai että se voidaan hävittää.

Pykälän *2 momentti* koskisi puolestaan ylimääräistä tietoa. Momentin mukaan ylimääräinen tieto saataisiin tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa tarkoitettuun rekisteriin, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka estämisessä olisi saatu käyttää sitä tiedonhankintakeinoa, jolla tieto on saatu taikka jos tieto on tarpeen rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseksi. Tietojen poistamisesta olisi voimassa, mitä siitä erikseen säädetään.

Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 55 §:n 3 momenttia. Tietojen poistaminen määräytyisi henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetun lain säännösten perusteella. Tiedonhankintakeino tarkoittaisi poliisilain 5 luvussa mainittuja tiedonhankintakeinoja.

Pykälän *3 momentin* mukaan tieto, jota ei ole talletettu rekisteriin tai liitetty esitutkinta-aineistoon, olisi hävitettävä ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun on käynyt ilmeiseksi, ettei tietoa voida käyttää tai sitä ei enää tarvita rikoksen estämisessä tai selvittämisessä. Se, että tietoa ei voitaisi käyttää, voisi johtua esimerkiksi siitä, että tieto on menettänyt merkityksensä.

56 §. *Telekuuntelun ja teknisen kuuntelun keskeyttäminen.* Pykälän mukaan telekuuntelun ja teknisen kuuntelun keskeyttämiseen ja jatkamiseen eräissä poikkeustapauksissa olisi soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 56 §:ssä säädetään.

Pakkokeinolain 10 luvun 56 §:n 1 momentti tulisi sellaisenaan sovellettavaksi lukuun ottamatta sitä, että rikoksesta epäillyn sijaan kysymys olisi henkilöstä, jonka voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän tai syyllistyneen rikokseen. Pakkokeinon sijaan kysymys olisi luonnollisesti tiedonhankintakeinosta. Tämä koskisi myös viitatun pykälän 2 momenttia.

Viitatun pykälän 2 momentti koskee tapauksia, joissa jotakuta olisi syytä epäillä rikoksesta. Tässä kysymys olisi siitä, että perustellusti voidaan olettaa jonkun syyllistyvän tai syyllistyneen rikokseen. Syyllistyminen rikokseen tulisi kysymykseen vain telekuuntelun osalta, koska kyseistä keinoa voitaisiin käyttää rikoksen estämisen lisäksi myös sen paljastamiseen. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen sijaan kysymykseen tulisi päällystöön kuuluva poliisimies. Muilta osin momentti tulisi suoraan sovellettavaksi.

57 §. *Kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittäminen.* Pykälän mukaan, jos päällystöön kuuluva poliisimies on 10 §:n 2 momentissa, 12 §:n 2 momentissa, 21 §:n 2 momentissa tai 23 §:n 2 momentissa tarkoitetussa kiireellisessä tilanteessa päättänyt televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, henkilön teknisen seurannan tai teknisen laitetarkkailun aloittamisesta, mutta tuomioistuin katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, tiedonhankinnan käyttö olisi lopetettava ja sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot olisi heti hävitettävä. Näin saatuja tietoja saataisiin kuitenkin tuomioistuimen luvalla käyttää samoin edellytyksin kuin ylimääräistä tietoa. Pykälä vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 57 §:ää.

58 §. *Salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittaminen.* Pykälän *1 momentin* mukaan telekuuntelusta, televalvonnasta, peitellystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta ja valvotusta läpilaskusta olisi viipymättä ilmoitettava tiedonhankinnan kohteelle kirjallisesti sen jälkeen, kun tiedonhankinnan tarkoitus on saavutettu. Salaisesta tiedonhankinnasta olisi kuitenkin ilmoitettava tiedonhankinnan kohteelle viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta. Kohteelle ilmoittamisesta on samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle. Momentti vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 58 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan tuomioistuin voisi päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta päättää, että 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta tiedonhankinnan kohteelle saadaan lykätä enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan, jos se on perusteltua käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Ilmoitus saadaan tuomioistuimen päätöksellä jättää kokonaan tekemättä, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Momentti vastaisi ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 58 §:n 2 momenttia.

Pykälän *3 momentin* mukaan peitetoiminnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä ei olisi velvollisuutta ilmoittaa tiedonhankinnan kohteelle, jos asiassa ei ole aloitettu esitutkintaa.

Oikeusturvatarve korostuu oikeudenkäynnissä, mitä kysymystä on käsitelty ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 58 §:n perusteluissa. Momentin mukaan peitetoiminnasta, valeostosta tai tietolähdetoiminnasta ei tarvitsisi lainkaan ilmoittaa, jos mainittujen menetelmien kohteena olevassa asiassa ei ole aloitettu esitutkintaa. Mikäli se olisi puolestaan aloitettu, ratkaistaisiin kysymys ilmoittamisesta pakkokeinolain 10 luvun 58 §:n mukaisesti. Myöskään vaaratilanteissa tehdystä tiedonhankinnasta ei tarvitsisi ilmoittaa.

Pykälän *4 momentin* mukaan ilmoitusta koskevan asian käsittelyssä tuomioistuimessa noudatettaisiin soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 10 luvun 41 §:ssä säädetään.

59 §. *Pöytäkirja.* Pykälän mukaan telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta, tukiasematietojen hankkimisesta, peitellystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta, peitetoiminnasta, valeostosta, tietolähteen ohjatusta käytöstä ja valvotusta läpilaskusta on tiedonhankinnan käytön lopettamisen jälkeen laadittava ilman aiheetonta viivytystä pöytäkirja. Sääntely vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 59 §:ää.

60 §. *Julkisuuden rajoittaminen eräissä tapauksissa.* Pykälän *1 momentin* mukaan asianosaisella tai muulla, jonka oikeutta tai velvollisuutta asia koskee, ei olisi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:ssä säädetystä huolimatta oikeutta saada tietoa tässä luvussa tarkoitetun salaisen tiedonhankinnan käytöstä, ennen kuin 58 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty. Hänellä ei olisi myöskään henkilötietolaissa tai henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa tarkoitettua rekisteröidyn tarkastusoikeutta. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 60 §:n 1 momenttia.

Pykälän *2 momentin* mukaan, kun 58 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty, 1 momentissa tarkoitetun henkilön oikeutta saada asiakirjoja, tallenteita tai tietoja voitaisiin rajoittaa, jos tiedon antamatta jättäminen ei loukkaa asianosaisen oikeutta asianmukaisesti puolustautua tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä, ja salassapito olisi välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaamiseksi. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 60 §:n 2 momenttia.

Pykälän *3 momentin* mukaan tieto ääni- tai kuvatallenteesta voitaisiin antaa luovuttamalla tallenne vain viranomaisen luona kuultavaksi tai nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 60 §:n 3 momenttia.

61 §. *Teleyrityksen avustamisvelvollisuus ja pääsy eräisiin tiloihin.* Pykälän mukaan teleyrityksen avustamisvelvollisuuden ja eräisiin tiloihin pääsyn osalta olisi noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 61 §:ssä säädetään.

62 §. *Korvaukset teleyrityksille.* Pykälässä säädettäisiin teleyrityksille maksettavista korvauksista pakkokeinolain 10 luvun 62 §:n tapaan.

63 §. *Salaisen tiedonhankinnan valvonta.* Pykälän *1 momentin* mukaan sisäasiainministeriö ja salaista tiedonhankintaa tekevien yksiköiden päälliköt valvoisivat tässä luvussa tarkoitettua tiedonhankintaa. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 63 §:n 1 momenttia sillä poikkeuksella, että Tullihallituksen valvontavelvollisuudesta säädettäisiin erikseen.

Pykälän *2 momentin* mukaan sisäasiainministeriö antaisi eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomuksen tässä luvussa tarkoitetun telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, teknisen tarkkailun, peitetoiminnan, valeoston, tietolähteen ohjatun käytön, valvotun läpilaskun ja tiedonhankinnan suojaamisen käytöstä ja valvonnasta. Momentti vastaisi ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 63 §:n 2 momentti sillä poikkeuksella, että Tullihallituksen kertomuksesta säädettäisiin erikseen.

Pykälän *3 momentin* mukaan oikeusasiamiehelle annettavista rikoksen selvittämiseksi käytettyjä salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa koskevista kertomuksista säädettäisiin pakkokeinolaissa.

Pykälän *4 momentin* mukaan muista oikeusasiamiehelle annettavista rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi käytettyä salaista tiedonhankintaa koskevista kertomuksista säädettäisiin tullilaissa, rajavartiolaissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa.

64 §. *Rangaistusasteikon lieventämisen vaikutus.* Pykälän mukaan tässä luvussa tarkoitettujen tiedonhankintakeinojen käyttämiseen ei vaikuta se, että rangaistus mitattaisiin rikoslain 6 luvun 8 §:ää soveltaen lievennetyltä rangaistusasteikolta. Pykälällä selkeytettäisiin sitä, että salaisen tiedonhankinnan käytön edellytykset arvioitaisiin niin kuin kysymyksessä olisi täytetty teko tai tekijän toiminta. Tämän vuoksi edellytyksiä koskevissa säännöksissä ei enää erikseen mainittaisi rikoksen yritystä. Vastaava pakkokeinojen ja muiden tiedonhankintakeinojen edellytyksiä koskeva tulkintasäännös ehdotetaan otettavaksi pakkokeinolain 12 luvun 3 §:ään.

65 §. *Tarkemmat säännökset.* Pykälän mukaan sisäasiainministeriön asetuksella voitaisiin antaa tarkempia säännöksiä tässä luvussa tarkoitetun tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta sekä toimenpiteiden kirjaamisesta ja valvontaa varten annettavista selvityksistä.

6 luku. Poliisitutkinta

1 §. *Poliisitutkinnassa tutkittavat asiat ja sovellettavat säännökset.* Pykälän *1 momentin* mukaan poliisitutkinnalla tarkoitettaisiin muuta poliisin toimitettavaksi laissa säädettyä tutkintaa kuin rikoksen johdosta toimitettavaa esitutkintaa. Sen lisäksi mitä muualla laissa säädetään, poliisin olisi toimitettava poliisitutkinta, jos se on ilmoituksen perusteella tai muusta erityisestä syystä tarpeen kadonneen henkilön löytämiseksi.

Momentti poikkeaisi voimassa olevan poliisilain 37 §:n 1 momentista kahdella tavalla. Ensinnäkin ensimmäisen virkkeen mukaan poliisitutkinnan tulisi perustua lakiin. Tämä johtuisi siitä, että poliisitutkinnalla voidaan merkittävästi vaikuttaa yksilön oikeuksiin ja velvollisuuksiin. Tähänkin liittyen on lisäksi otettava huomioon perustuslain 2 §:n 3 momentti, joka velvoittaa perustamaan kaiken julkisen vallan käytön lakiin. Säännöksen toinenkin muutos liittyisi siihen, että poliisitutkinnasta täytyy säätää laissa. Momentissa säädettäisiin erikseen nykyisin poliisiasetuksen 14 §:n 1 momentissa säädetystä kadonnutta koskevasta tapauksesta, jossa poliisitutkinta olisi toimitettava. Tämä lisäys olisi johdonmukainen siihenkin nähden, että lain 1 §:n 2 momenttiin otettaisiin samassa asetuksen momentissa oleva velvollisuus ryhtyä toimenpiteisiin kadonneen löytämiseksi.

Kuten poliisilain 37 §:n perusteluissa (HE 57/1994 vp) todetaan, poliisitutkinnan tarkoituksena on virallisen selvityksen hankkiminen ja kokoaminen muissa kuin rikosasioissa, milloin poliisi on muualla lainsäädännössä olevien säännösten perusteella siihen velvollinen. Tiettyjen tutkintamuotojen erottaminen poliisitutkinnaksi perustuu siihen, että poliisille on niiden suorittamiseen tarvittava ammattitaito ja tekninen välineistö. Esitutkinta ja poliisitutkinta eivät välttämättä ole erillisiä, vaan poliisitutkinnassa ilmi tullut rikosepäily saattaa johtaa esitutkinnan käynnistymiseen.

Poliisitutkinnaksi ei ole katsottava rikoksen esitutkintaa niissäkään tapauksissa, joissa tiedetään jo tutkinnan alkaessa, että ketään ei voida asettaa syytteeseen. Esimerkiksi voimassa olevan esitutkintalain 3 §:n 4 momentin ja tämän esityksen mukaisen uuden esitutkintalain 3 luvun 4 §:n 4 momentin mukaan asianomistajarikoksen esitutkinta on toimitettava tarpeellisessa laajuudessa asianomistajan pyynnöstä, vaikkei hän ilmoita vaativansa rangaistusta, jos rikoksen tapahtumisen osoittaminen on lain mukaan edellytys johonkin toimenpiteeseen ryhtymiseen tai jonkin etuuden säilymiseen. Esimerkkeinä toimenpiteestä voidaan mainita seksuaalirikoksesta aiheutuneen raskauden keskeyttäminen ja etuudesta rikoksella aiheutetun vahingon korvaaminen valtion varoista.

Poliisitutkinnasta on lähtökohtaisesti erotettava myös poliisin hallintomenettelyksi katsottava toiminta, josta esimerkkinä voidaan mainita ajo-oikeuden voimassaolosta päättäminen ja lupahallintoasiat. Hallintolain 4 §:n 1 momentin mukaan sitä lakia ei sovelleta poliisitutkintaan. Poikkeuksia lupahallintoasioiden ja niihin rinnastettavien hyväksymisasioiden osalta on kuitenkin säädetty. Ampuma-aselain 98 §:ssä säädetään, että sen lain nojalla annetun luvan peruuttamista koskevassa tutkinnassa noudatetaan, mitä poliisilain 4 luvussa säädetään. Ampuma-aselain mukaisen luvan myöntämistä koskeva asia käsitellään hallintolain mukaisessa menettelyssä. Poliisilain 4 luvussa säädetyn poliisitutkinnan käyttämismahdollisuus on myös, kun kysymyksessä on järjestyksenvalvojista annetun lain (533/1999) nojalla myönnetyn hyväksymisen peruuttamista koskeva asia (mainitun lain 24 §) tai yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain (282/2002) nojalla myönnetyn luvan ja hyväksymisen peruuttamista koskeva asia (mainitun lain 50 a §). Mainituissa pykälissä olevat viittaukset poliisilain 4 lukuun täytyy jatkossa muuttaa kohdistumaan poliisilain 6 lukuun.

Momentissa ei säädettäisi poliisitutkinnan toimittamisesta muissa kuin kadonneen etsintää koskevissa tapauksissa. Kadonneen etsintää koskevaa virkettä muokattaisiin sen lakiin siirtämisen yhteydessä niin, että poliisitutkinnan toimittamisen olisi oltava tarpeen kadonneen löytämiseksi. Tällä korostettaisiin asian selvittämistä poliisitutkinnan kautta sellaisissa tapauksissa, joissa kadonneen voidaan olettaa olevan avun tarpeessa taikka joutuneen rikoksen tai onnettomuuden uhriksi. Muilta osin keskeisimmät poliisitutkinnan piiriin kuuluvat asiat voidaan koota yhteen perusteluissa. Poliisitutkintaa koskevan sääntelyn piiriin kuuluu lukuisia ja erilaisiin tavoitteisiin pyrkiviä tutkintamuotoja.

Riistavahinkolaissa (105/2009) säädetään lain 1 §:n mukaan niistä perusteista ja menettelyistä, joita noudatetaan myönnettäessä valtion talousarvioon otetuista määrärahoista varoja riistaeläinten aiheuttamien vahinkojen korvaamiseen sekä riistaeläinten aiheuttamien vahinkojen estämiseen ennalta. Riistavahinkolain 28 §:ssä säädetään henkilövahinkojen toteamisesta ja arvioinnista. Pykälän 1 momentin mukaan henkilövahingon toteaa vahinkopaikkakunnan poliisiviranomainen. Poliisi suorittaa vahinkopaikalla poliisitutkinnan korvauksen perusteen selvittämiseksi.

Tärkeän poliisitutkinnan tyypin muodostaa kuolemansyyn selvittäminen, josta säädetään siitä koskevassa laissa. Sen 7 §:n 1 momentissa säädetään tapauksista, joissa kuolemansyyn selvittämiseksi poliisin on suoritettava tutkinta (esimerkiksi kun kuoleman ei tiedetä johtuneen sairaudesta tai vainaja ei viimeisen sairautensa aikana ole ollut lääkärin hoidossa). Lakia täydentää kuolemansyyn selvittämisestä annettu asetus (948/1973).

Tapaturmavakuutuslain (608/1958) 39 §:n 4 momentissa säädetään poliisin suoritettavasta poliisitutkinnasta, kun on tapahtunut kuoleman tai vaikean vamman aiheuttanut työtapaturma. Ulkomaalaislain (301/2004) 97 §:ssä säädetään poliisin suoritettavasta turvapaikkatutkinnasta.

Lähestymiskiellosta annetun lain (898/1998) 5 §:n 2 momentissa säädetään poliisitutkinnan toimittamisesta lähestymiskieltoasiassa ja liiketoimintakiellosta annetun lain (1059/1985) 21 a §:ssä kiellon noudattamiseen liittyvästä poliisitutkinnasta.

Elokuun 2008 alussa on kumottu rahanpesun estämisestä ja selvittämisestä annettu laki (68/1998), jonka 13 §:n 1 momentissa todettiin, että tämän lain lisäksi on rahanpesun selvittämisessä voimassa, mitä poliisilaissa säädetään poliisitutkinnasta, jollei asian selvittämiseen sovelleta esitutkintalakia. Vanhan lain korvanneen rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä ja selvittämisestä annetun lain (503/2008) 35 §:ssä säädetään keskusrikospoliisin rahanpesun selvittelykeskuksen tehtävistä. Keskuksen tehtävänä on pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaan rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen ja selvittäminen. Pykälän 2 momentin mukaan rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisellä ja selvittämisellä tarkoitetaan rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen epäilyihin liittyvien ilmoitusten vastaanottamista, tallettamista ja selvittämistä sekä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen ja sen rikoksen tutkimista, jolla rahanpesun tai terrorismin rahoittamisen kohteena oleva omaisuus tai rikoshyöty on saatu. Pykälän yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan (HE 25/2008 vp), että hankkimansa ja saamansa selvityksen nojalla rahanpesun selvittelykeskus ratkaisee, onko asiassa syytä epäillä rikoksen tapahtuneen. Tutkinta suoritetaan poliisilain 37 §:n mukaisena poliisitutkintana. Tässä esityksessä mainitun pykälän korvaisi nyt perusteltavana oleva pykälä.

Tämän lain 8 luvun 9 §:ssä säädettäisiin henkilö- ja esinevahinkoon liittyvästä menettelystä. Pykälän 1 momentin mukaan poliisimiehen olisi viivytyksettä tehtävä esimiehelleen ilmoitus toimenpiteen suorittamisen yhteydessä syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai esinevahingosta. Tapahtumasta tulisi tarvittaessa taikka vahinkoa kärsineen tai virkatoimen suorittaneen pyynnöstä toimittaa poliisitutkinta, jossa on muun ohessa selvitettävä ne olosuhteet, joissa toimenpide on suoritettu, johto- ja vastuusuhteet toimenpiteen aikana, vahingon määrä sekä vahingon kärsineen oman toiminnan tai laiminlyönnin vaikutus vahingon syntymiseen.

Rajavartiolain 80 §:n 1 momentissa puolestaan säädetään poliisitutkinnan suorittamisesta silloin, kun vahinko on syntynyt rajavartiomiehen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Poliisi ei kuitenkaan suorita tutkintaa näissä tapauksissa, jos kysymyksessä on sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävä vahinkoasia. Lisäksi rajavartiolain 27 §:n 1 momentin nojalla rajavartiolaitos voi suorittaa tutkinnan noudattaen soveltuvin osin, mitä poliisitutkinnasta säädetään, kun kysymys on ulkomaalaisen maahantulon, maassa oleskelun, maasta lähdön ja maasta poistamisen edellytysten sekä kansainvälistä suojelua hakevan henkilön henkilöllisyyden, maahantulon ja matkareitin selvittämisestä.

Eräästä poliisitutkinnan muodosta säädetään myös Metsähallituksen erävalvonnasta annetun lain (1157/2005) 18 §:n 2 momentissa. Säännöksen mukaan erätarkastajan on viivytyksettä tehtävä esimiehelleen ilmoitus erävalvonnassa syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai omaisuusvahingosta. Vahinkotapahtumasta on toimitettava poliisitutkinta, jos vahinkoa kärsinyt tai erätarkastaja sitä pyytää tai tutkintaan havaitaan muutoin olevan tarvetta.

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain (197/2002) 8 §:n mukaan oikeusasiamies voi määrätä suoritettavaksi poliisilain mukaisen poliisitutkinnan tutkittavanaan olevan asian selvittämiseksi. Valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain (193/2000) 8 §:n mukaan oikeuskanslerilla on tehtäviään suorittaessaan oikeus viipymättä saada kaikilta viranomaisilta sellaista virka-apua, jonka antamiseen asianomainen viranomainen on toimivaltainen. Toisin

kuin oikeusasiamiestä koskevassa pykälässä, viimeksi mainitussa ei siis nimenomaisesti säädetä poliisitutkinnan suorittamisesta oikeuskanslerin tutkittavana olevissa asioissa.

Pykälän *2 momentin* mukaan poliisitutkinta toimitettaisiin noudattaen tutkinnan laadun edellyttämällä tavalla soveltuvin osin esitutkintalain säännöksiä. Asiallisesti säännös vastaisi voimassa olevan lain 37 §:n 2 momenttia. Poliisitutkinnan toimittamisessa kuitenkin sovellettaisiin luvun 2-4 §:n säännöksiä, jotka sivuuttaisivat esitutkintalain säännökset siltä osin kuin niissä säädettäisiin samoista asioista. Lisäksi poliisitutkintaa koskevan luvun säännökset olisivat toissijaisia muissa laeissa poliisitutkinnan tutkinnan toimittamisesta oleviin erityissäännöksiin nähden.

Tapauskohtaisten erojen vuoksi momentissa ei voitaisi tarkemmin määritellä sovellettaviksi tulevia esitutkintalain säännöksiä. Niiden sisällöstä useissa tapauksissa lisäksi ilmenee suhteellisen selvästi, voidaanko niitä tai niiden osaa soveltaa poliisitutkinnassa. Tarkoituksena on, että sisäasiainministeriö voisi yleisillä tai tutkintakohtaisilla määräyksillä ja ohjeilla edistää säännösten yhdenmukaista soveltamista. Lain 9 luvun 10 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan sisäasiainministeriön asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin poliisitutkinnan suorittamisesta.

Poliisitutkinnassa ei edelleenkään sovellettaisi niitä säännöksiä, jotka koskevat virallisen syyttäjän myötävaikutusta esitutkintaan (erityisesti esitutkintayhteistyötä koskevat ehdotettavan esitutkintalain 5 luvun säännökset) ja asian saattamista esitutkinnan päätyttyä syyttäjän harkittavaksi (10 luvun 2 §).

Poliisitutkinnassa selvitettävä asia riippuisi poliisitutkinnan toimittamisvelvollisuutta koskevasta kyseisestä laista, joten ehdotettavan esitutkintalain 1 luvun 2 § esitutkinnassa selvitettävistä asioista ei tulisi sovellettavaksi. Varsinkin laajojen, vaikeiden ja asianosaisille merkityksellisten asioiden selvittämisessä tulisi käyttää tutkinnanjohtajaa, jonka toimivaltuudet vastaisivat soveltuvin osin ehdotettavan esitutkintalain 2 luvun 2 §:n mukaisen tutkinnanjohtajan toimivaltuuksia. Esitutkinnan asianosaisia koskevan pykälän (ehdotettavan esitutkintalain 2 luvun 5 §) osalta on huomattava, että poliisitutkinnassa ei ole asianomistajaa tai syylliseksi epäiltyä, koska tutkinnan kohteena ei ole rikos. Esitutkintavirkamiehen esteellisyyteen liittyviä ehdotettavan esitutkintalain 2 luvun 7 ja 8 §:n säännöksiä sovellettaisiin myös poliisitutkinnassa.

Poliisitutkinnan käynnistämisen edellytysten osalta ei sovellettaisi ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 3 §:ää, koska esitutkinnan toimittamisen edellytykset tulevat erityissäännöksistä. Uuden esitutkintalain 3 luvun 5 §:n mukaan alle 15-vuotiaan rikollisen teon tutkinta olisi esitutkintaa eikä poliisitutkintaa tai siihen rinnastettava tutkintaa. Myös poliisitutkinnassa sovellettaisiin 3 luvun 7 §:n säännöksiä asianosaisten pyytämistä toimenpiteistä lukuun ottamatta pykälän 2 momentissa mainittua virallisen syyttäjän osallistumista päätöksentekoon. Ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 9 ja 10 § esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamista ja rajoittamisesta eivät niiden sisällön perusteella sovellu poliisitutkintaan. Mainitun lain 3 luvun 11 §:n mukaisesti myös poliisitutkinta olisi toimitettava ilman aiheetonta viivytystä. Poliisitutkintaa ei voitaisi toimittaa suppeana, koska ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 14 §:n 1 ja 2 momentin mukaiset rikoksen vakavuutta, poliisimiestä ja summaarista menettelyä koskevat edellytykset eivät voisi täyttyä.

Ehdotettavan esitutkintalain esitutkintaperiaatteita ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeuksia koskevat 4 luvun säännökset olisivat pitkälti sovellettavissa myös poliisitutkinnas-

sa. Tämä koskee erityisesti tasapuolisuusperiaatetta (1 §), suhteellisuusperiaatetta (4 §), vähimmän haitan periaatetta (5 §), hienotunteisuusperiaatetta (6 §), henkilön aseman selvittämistä (9 §; tarkoittaa tässä yhteydessä kuulemisen syytä), oikeutta käyttää avustajaa (10 §), käsittelykieltä (12 §) sekä ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kieltä (13 §). Ehdotettavan esitutkintalain läsnäolovelvollisuutta koskeva 6 luku liittyy 3 §:ään, joten lukuun liittyviä kysymyksiä käsitellään sen pykälän perusteluissa.

Ehdotettavan esitutkintalain 7 luvussa olevista kuulusteluja koskevista säännöksistä tulisivat sovellettaviksi erityisesti kuulusteltavan läsnäoloa (1 §; pois lukien rikoksesta epäiltyä koskeva rajoitus) ja kuulusteltavan kohtelua (5 §) koskevat säännökset. Esitutkinta-aineistoa koskevista uuden esitutkintalain 9 luvun säännöksistä sovellettaisiin soveltuvin osin 1 ja 2 §:n säännöksiä esitutkintatoimenpiteistä laadittavasta pöytäkirjasta sekä kuulustelupöytäkirjan tarkastamisesta ja korjaamisesta. Poikkeuksellisesti myös poliisitutkintaan liittyvän kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen saattaa olla tarpeen (9 luvun 3 §). Uuden esitutkintalain 9 luvun 6 §:ää vastaavasti myös poliisitutkinnassa kertyvästä aineistoista olisi laadittava tutkintapöytäkirja.

Myös poliisitutkinnassa saatetaan tehdä asianosaisen oikeuksiin, etuihin ja velvollisuuksiin mahdollisesti vaikuttavia päätöksiä, joiden osalta on sovellettava ehdotettavan esitutkintalain 11 luvun 1 §:n säännöksiä esitutkintapäätöksestä. Myös poliisitutkinnassa saatetaan tarvita asiantuntijalausuntoja, joista säädettäisiin uuden esitutkintalain 11 luvun 4 §:ssä.

2 §. *Henkilön asema poliisitutkinnassa.* Pykälässä säädettäisiin henkilön asemasta poliisitutkinnassa tavalla, joka asiallisesti vastaisi voimassa olevan lain 38 §:ssä olevaa sääntelyä. Voimassa olevan pykälän 1 momentin toinen virke erotettaisiin kuitenkin uudeksi 3 momentiksi virkkeen sopiessa sisältönsä vuoksi paremmin vasta 2 momentin jälkeen tulevaksi.

Pykälän 1 momentin toteamus asianosaista koskevien säännösten soveltamisesta ei edelleenkään tarkoittaisi sitä, että rikosasian asianomistajaa yksinomaan koskevia säännöksiä voitaisiin soveltaa momentissa tarkoitettuun henkilöön. Pykälän 2 momentissa tarkoitetulla henkilöllä ei olisi totuudessapysymisvelvollisuutta. Rikoksesta epäiltyä koskevien säännösten soveltaminen ei tarkoita sitä, että häntä kuultaisiin rikoksesta epäiltynä. Häneen sovellettaisiin rikoksesta epäiltyä koskevien säännösten lisäksi niitä säännöksiä, jotka koskevat esitutkinnan asianosaista yleensä. Pykälän 3 ja 4 momentti tulisivat sovellettaviksi ehdotettavan esitutkintalain 7 luvun 6-8 §:n asemesta.

Rikoslain 15 luvun 2 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan perättömästä lausumasta viranomaismenettelyssä tuomitaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi muu kuin poliisilain 38 §:n 2 momentissa tarkoitetussa asemassa oleva poliisitutkinnassa tai siihen rinnastettavassa viranomaismenettelyssä henkilökohtaisesti läsnä oleva, joka kuulusteltaessa antaa väärän tiedon asiassa tai ilman laillista syytä salaa siihen kuuluvan seikan. Viittaus tulee korjata kohdistumaan tämän pykälän 2 momenttiin.

3 §. *Velvollisuus saapua poliisitutkintaan.* Pykälän 1 momentin mukaan, jos henkilöllä saattaa olla poliisitutkinnassa tarvittavia tietoja, hän olisi velvollinen kutsusta saapumaan poliisitutkintaan sen poliisilaitoksen toimialueella, jossa hän oleskelee. Jos poliisitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voitaisiin päällystöön kuuluvan poliisimiehen päätöksellä noutaa sinne noudattaen, mitä esitutkintalain 6 luvun 2 §:ssä säädetään noudosta esitutkintaan (2 momentin ensimmäinen virke). Pykälän 2 momentin toisessa

virkkeessä säädettäisiin, että jos poliisitutkintaan varten on määrätty tutkinnanjohtaja, hän päättää noutamisesta.

Muuttunutta pykäläviittausta ja 2 momentin toista virkettä lukuun ottamatta pykälä vastaisi asiallisesti voimassa olevan lain 39 §:n 1 ja 2 momenttia. Nykyisen pykälän 3 momentti erotettaisiin erilaisen asiayhteytensä vuoksi 4 §:n 1 momenttiin. Poliisitutkinnassa ei siis sovellettaisi ehdotettavan esitutkintalain 6 luvun 1 §:n 1 momenttia velvollisuudesta saapua esitutkintaan. Sen sijaan viimeksi mainitun pykälän 2 momenttia olisi noudatettava soveltuvin osin. Kutsussa poliisitutkintaankin olisi ilmoitettava tutkittavana oleva asia ja kutsuttavan asema poliisitutkinnassa.

Kuten esitutkintalain 6 luvun 1 §:n perusteluissa jo on todettu, poliisilaitoksen toimialue voi olla hyvin laaja. Kun henkilöä velvoitetaan saapumaan poliisitutkintaan, huomioon olisi otettava vähimmän haitan periaate. Tämä tarkoittaa kuulemista mahdollisuuksien mukaan lähimmällä poliisiasemalla, jollei kuultava itse halua tulla kuulluksi muulla poliisiasemalla.

Noudon osalta on huomattava se, että nouto olisi mahdollinen edelleenkin vain, jos kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta. Pykälässä viitatun uuden esitutkintalain 6 luvun 2 §:n mukaan rikoksesta epäilty voitaisiin noutaa esitutkintaan tietyissä tapauksissa ilman kutsuakin. Tämä ei kuitenkaan tulisi kysymykseen sellaisen 2 §:n 2 momentissa tarkoitetun henkilön kohdalla, johon sovellettaisiin rikoksesta epäiltyä koskevia säännöksiä. Myös poliisitutkinnan kuulusteluun noutamista varten toimitettavasta etsinnästä säädettäisiin ehdotettavan pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa. Nykyisin etsintä poliisitutkinnan kuulusteluun noutamista varten perustuu poliisilain 13 §:n 1 momenttiin.

Mitä tulee muuten ehdotettavan esitutkintalain 6 luvun säännösten soveltamiseen poliisitutkinnassa, sovellettaviksi voivat tulla 4-6 §:n säännökset tutkintatoimenpiteiden viivytyksettömästä aloittamisesta, läsnäolon kestosta ja poistumisen estämisestä. Läsnäolon keston osalta on huomattava se, että yleensä poliisitutkinnassa kuultavakin olisi velvollinen olemaan läsnä tutkinnassa enintään 6 tuntia kerrallaan. Henkilö, johon nyt kysymyksessä olevan luvun 2 §:n 2 momentin mukaisesti sovellettaisiin rikoksesta epäiltyä koskevia säännöksiä, olisi kuitenkin olemaan velvollinen olemaan läsnä kerrallaan enintään 12 tuntia. Koska pidättämisen edellytyksiä pelkästään poliisitutkinnan perusteella ei voisi syntyä, tällaista henkilöä ei voitaisi velvoittaa olemaan läsnä enintään 24 tuntia. Rikoksesta epäiltyä koskevien säännösten soveltamisalaan kuuluvan henkilön poistuminen voitaisiin estää uuden esitutkintalain 6 luvun 6 §:n nojalla.

4 §. *Poliisitutkinnan turvaaminen.* Pykälän 1 momentti vastaisi voimassa olevan lain 39 §:n 3 momenttia sillä tavalla täydennettynä, että toimenpiteistä olisi laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan. Lisäksi säännöstä täydennettäisiin siten, että pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n mukaiset takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon asiakirjoja tarkasteltaessa. Vaikka kysymys ei ole rikostutkinnasta, salassapitovelvollisuuteen ja -oikeuteen liittyvät näkökohdat on perusteltua ottaa huomioon myös poliisitutkinnassa.

Pykälän 2 momentin mukaan poliisitutkinnan suorittamiseksi tapahtuva asuntoon pääseminen edellyttäisi päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräystä. Vastaavanlainen säännös ehdotetaan otettavaksi 2 luvun 6 §:n 3 momenttiin.

Nykyiseen lakiin verrattuna uudessa 3 momentissa säädettäisiin, että esineen siirtämiseen yleisesti käytetyllä paikalla tai alueella liittyvistä poliisimiehen toimivaltuuksista säädetään 2 luvun 8 §:n 4 momentissa. Viitatun säännöksen ensimmäisen virkkeen mukaan poliisimiehellä olisi oikeus kieltää tai rajoittaa esineiden siirtämistä taikka määrätä esine siirrettäväksi yleisesti käytetyllä paikalla, jos se on tarpeen poliisitutkinnan turvaamiseksi.

7 luku. Vaitiolovelvollisuus- ja oikeus

1 §. *Vaitiolovelvollisuus.* Pykälän *1 momentin* mukaan poliisin henkilöstöön kuuluva virkamies ei saisi ilmaista luottamuksellisesti tietoja antaneen taikka valeostajana tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä koskevaa tietoa, jos tiedon ilmaiseminen vaarantaisi luottamuksellisesti tietoja antaneen tai valeostajana tai peitehenkilönä toimineen tai hänen läheistensä turvallisuuden. Vaitiolovelvollisuus olisi voimassa myös, jos henkilöllisyyttä koskevan tiedon ilmaiseminen vaarantaisi käynnissä jo olevan tai tulevan tiedonhankinnan.

Momentissa otettaisiin salassapitovelvollisuuden piiriin henkilöllisyyttä koskevat tiedot, jotka samalla turvallisuuden vaarantamiseen liittyvällä edellytyksellä ovat voimassa olevan poliisilain 44 §:n 2 momentin mukaan vaitiolo-oikeuden piirissä. Lisäksi säännös laajennettaisiin koskemaan myös luottamuksellisesti tietoja antanutta. Voimassa olevaan säännökseen verrattuna viimeinen virke kirjoitettaisiin yleisempään muotoon, vaikka se edelleen koskisi luottamuksellisella tietojen antamisella, valeostolla tai peitetoiminnalla tapahtuvaa tiedonhankintaa. Luvun 3 §:n 1 momentin mukaan luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyyttä koskeva tieto kuuluisi edelleen vaitiolo-oikeuden piiriin niissä tapauksissa, joissa 1 momentissa tarkoitettua vaaraa ei voi olettaa olevan.

Momentissa ja jäljempänä muissa luvun säännöksissä käytettävä ilmaisu ”tietoja luottamuksellisesti antanut” kattaisi pakkokeinolain 10 luvun 37 §:ssä ja tämän lain 5 luvun 38 §:ssä tarkoitetussa tietolähdetoiminnassa toimivien lisäksi satunnaisesti luottamuksellisesti tietoja antavat.

Pykälän *2 ja 3 momentti* vastaisivat asiallisesti voimassa olevan lain 43 §:n 1 momenttia sekä sen momentin osalta 5 momenttia. Lainsäädännön selkeyttämiseen liittyvistä syistä nykyisen pykälän vaitiolovelvollisuutta koskevat säännökset erotettaisiin tietojen antamista ja luovuttamista koskevista säännöksistä. Viimeksi mainituista kysymyksistä säädettäisiin luvun 2 ja 6 §:ssä.

Pykälän 2 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan muutoin poliisin henkilöstöön kuuluvan virkamiehen vaitiolovelvollisuudesta olisi voimassa, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa ja muussa laissa sekä tässä luvussa jäljempänä säädetään. Virke korvaisi voimassa olevan säännöksen virkkeen, jossa viitataan valtion virkamieslain 17 §:ään. Viimeksi mainittu säännös nykymuodossaan on vastaavansisältöinen kuin ehdotettava virke.

Keskeinen vaitiolovelvollisuutta sääntelevä säädös eli viranomaisten toiminnan julkisuudesta annettu laki mainittaisiin 2 momentissa siis erikseen. Mainitun lain 23 §:n 1 momentin ensimmäisen virkkeen mukaan viranomaisen palveluksessa oleva ei saa paljastaa asiakirjan salassa pidettävää sisältöä tai tietoa, joka asiakirjaan merkittynä olisi salassa pidettävä. Lain 24 §:ssä säädetään salassa pidettävistä viranomaisen asiakirjoista. Pykälän 1 momentin 3 kohdassa säädetään rikoksesta tehtyjen ilmoitusten sekä esitutkintaa varten saatujen ja laadittujen asiakirjojen salassapidosta, mikä liittyy uuden esitutkintalain 9 luvun 7 §:n 1 momentissa sää-

dettäväksi ehdotettuun esitutkinta-asiakirjojen julkisuuteen. Sinällään tämän pykälän samoin kuin muutenkin ehdotettavan luvun säännökset koskisivat myös esitutkintaa.

Poliisilain mukaisiin ja muihin poliisin toimenpiteisiin liittyvät viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 4, 5 ja 9 kohta, jotka koskevat muun ohessa poliisin rikosten ehkäisemistä varten ylläpitämiä rekistereitä ja rikosten ehkäisemistä koskevia selvityksiä, poliisin taktisia ja teknisiä menetelmiä ja suunnitelmia koskevia tietoja sisältäviä asiakirjoja, jos tiedon antaminen niistä vaarantaisi rikosten ehkäisemistä ja selvittämistä tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistä sekä suojelupoliisin asiakirjoja, jotka koskevat valtion turvallisuuden ylläpitämistä, jollei ole ilmeistä, että tiedon antaminen niistä ei vaaranna valtion turvallisuutta.

2 §. *Tietojen antaminen vaitiolovelvollisuuden estämättä.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että poliisin henkilöstöön kuuluvan tai muun 1 §:n 2 momentissa tarkoitetun henkilön vaitiolovelvollisuus ei estä tiedon antamista viranomaiselle tai julkista tehtävää hoitavalle yhteisölle, jolla säädetyn tehtävänsä vuoksi on tarve saada tieto muuten salassa pidettävästä seikasta taikka henkilön luotettavuudesta tai sopivuudesta tehtävään. Tietojen luovuttamisesta turvallisuuden kannalta merkittävään tehtävään pyrkivän tai siinä olevan henkilön luotettavuuden varmistamiseksi säädettäisiin erikseen laissa.

Momentin jälkimmäinen virke poikkeaisi voimassa olevan lain 43 §:n 3 momentin vastaavasta virkkeestä, jossa luovutettavat tiedot ja tietojen saamiseen oikeutetut on määritetty epämääräisesti. Kuten yleisperusteluissa todetaan, poliisilain säätämisen jälkeen on säädetty turvallisuusselvityksistä annettu laki. Sillä katetaan niitä tietojenluovuttamistilanteita, joita voimassa olevan poliisilain virkkeellä on tarkoitettu katettavan. Koska momentissa ei nimenomaisesti viitattaisi kyseiseen lakiin, jäisi avoimeksi mahdollisuus säätää näistä kysymyksistä myös muussa laissa.

Käytännössä momentin ensimmäinen virkkeen mukainen tietojen antaminen tapahtuu yleensä pyynnöstä. Tämä ei olisi kuitenkaan antamisen välttämätön edellytys. Esimerkiksi rikostorjunnassa saattaa tulla eteen tilanteita, joissa rikoksen estämiseksi tietoja täytyy omaaloitteisesti välittää toiselle viranomaiselle. Sama koskee muutenkin tietojen antamista toisen viranomaisen hoidettaviksi kuuluvien tehtävien suorittamista varten.

Pykälän *2 momentin* mukaan edellä 1 §:n 2 momentissa säädetty vaitiolovelvollisuus ei estäisi ilmaisemasta sellaisia tietoja, joiden ilmaisemiseen on yksittäistapauksessa painava syy hengelle tai terveydelle vaarallisen tapahtuman, vapauteen kohdistuvan rikoksen tai huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi taikka valtion turvallisuuden varmistamiseksi. Tämä ei enää voimassa olevan lain 43 §:n 5 momentin tavoin koskisi palvelussuhteen päättymisen jälkeistä aikaa, koska ulottamista tällaiseen aikaan voidaan pitää tarpeettomana.

Momentin ensimmäinen virke poikkeaisi voimassa olevan pykälän 4 momentin vastaavasta virkkeestä ensinnäkin siten, että voimassa olevan lain käyttämän sanan ”tarpeen” asemesta käytettäisiin ilmaisua ”painava syy”. Tällä muutoksella korostettaisiin sitä, että ilmaisukynnyksen on oltava korkea. Tietoja ei saa luovuttaa muissa kuin momentin asettamat edellytykset selvästi täyttävissä tapauksissa. Lisäksi mahdollisen ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon on oltava huomattava. Voimassa olevan momentin sanan ”välttämiseksi” muuttaminen sanaksi ”estämiseksi” olisi vain sanonnallinen muutos, jolla pyritään paremmin kuvaamaan tavoitetta.

Tässä momentissa tarkoitettu ilmaiseminen voisi tapahtua pyynnöstä tai oma-aloitteisesti. Tosin tämänkin momentin osalta tapaukset sinällään ovat sellaisia, että niissä tietojen ilmaiseminen tapahtuu yleensä oma-aloitteisesti. Suojeltaviin oikeushyviin liittyisi myös se, että näissä tapauksissa ei edelleenkään edellytettäisi muita lainsäädännössä olevia tietojen ilmaisemiseen ja vastaanottamiseen oikeuttavia säännöksiä.

Käytännössä laillisuusvalvojien ratkaisukäytännössä on ilmennyt tapauksia, joissa poliisi on varoittamistarkoituksessa oma-aloitteisesti ilmoittanut henkilön työnantajalle, toimeksiantajalle tai vastaavalle taholle henkilön rikollisesta taustasta. Eduskunnan apulaismiehen eräs ratkaisu koskee tapausta, jossa työnantajalle oli ilmoitettu sen nuoriso-ohjaajana toimineen työntekijän myöntäneen esitutkinnassa käyttäneensä kannabista ja pitäneensä sitä hallussa omaa käyttöä varten (päätös 21.10.2002, dnro 2044/4/00). Apulaisoikeusasiamies kiinnitti ratkaisussaan huomiota myönnetyn teon vähäisyyteen ja siihen, että teko ei anna juurikaan aihetta epäillä, että kantelija olisi ollut työssään vaaraksi lapsille.

Samantyyppistä tapausta koskee eräs toinenkin eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu (päätös 12.5.2004, dnro 1556/4/2002). Poliisimies oli ilmoittanut kirjamyyjänä toimineen henkilön toimeksiantajalle hänen rikollisesta taustastaan. Tässä ratkaisussa apulaisoikeusasiamies korosti voimassa olevan poliisilain 43 §:n 2 momentin kannalta sitä, että mainittua säännöstä ei voida tulkita itsenäisenä, tietosuojaa koskevasta laajasta ja yksityiskohtaisesta sääntelystä riippumattomana säännöksenä, joka oikeuttaisi antamaan työnantajalle sellaista suullista yleistietoa työntekijän luotettavuudesta, jonka antamista muutoin on tiukasti säänneltty.

3 §. *Vaitiolo-oikeus.* Pykälän 1 momentti vastaisi voimassa olevan poliisilain 44 §:n 1 momenttia. Pykälän 2 momentissa säädettäisiin selvennyksen vuoksi siitä, että velvollisuudesta pitää 1 momentissa tarkoitetut tiedot ja menetelmät salassa tietyissä tapauksissa säädetään 1 §:n 1 momentissa ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 5 kohdassa. Mainitun kohdan mukaan poliisin taktisia ja teknisiä menetelmiä ja suunnitelmia koskevat tiedot ovat salassa pidettäviä, jos tiedon antaminen niistä vaarantaisi rikosten ehkäisemistä ja selvittämistä tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämistä.

4 §. *Ilmaisuvelvollisuus oikeudenkäynnissä.* Pykälään erotettaisiin täydennettynä voimassa olevan lain 44 §:n 3 momentissa oleva sääntely. Täydennyksen mukaan tuomioistuin voisi määrätä ilmaisemisesta, jos ilmoittamatta jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Ilmaisemisen tulisi siis liittyä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edistämiseen. Vaikka täydennys ennen kaikkea koskisi rikosasian vastaajan puolustautumismahdollisuuksia, sanalla ”asianosainen” tuotaisiin esiin se, että tarvittaessa on kiinnitettävä huomiota myös asianomistajan oikeuksiin. Pykälä kuten useat muistakin luvun säännöksistä liittyisi pakkokeinolain 10 luvun 58 §:ään ja poliisilain 5 luvun 58 §:ään, joissa säädettäisiin tiedonhankintakeinosta ilmoittamisesta.

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ilmaistaan nimenomaisesti EIS 6 artiklan 1 kappaleessa sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen 14 artiklan 1 kappaleessa. Oikeuden voi katsoa sisältyvän myös perustuslain 21 §:n 1 momentissa ilmaistuun asian asianmukaisen käsittelyn vaatimukseen. Periaatteen merkityksen voi katsoa korostuvan vakavien rikosten käsittelyssä.

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyviin näkökohtiin ja poliisilain 44 §:ään on myös perustuslakivaliokunta kiinnittänyt huomiota epäsovinnaisten rikostorjunta- ja rikostutkintamenetelmistä säätämisen yhteydessä (PeVL 5/1999 vp). Valiokunta on todennut oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvan sen, että syytetty ja hänen puolustajansa saavat tiedon ja mahdollisuuden lausua kaikesta siitä asiaan vaikuttavasta aineistosta, jolla voi olla vaikutusta tuomioon.

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyviin seikkoihin myös eduskunnan hallintovaliokunta kiinnitti huomiota poliisilain 44 §:n viimeisen muuttamisen yhteydessä (HaVM 10/2005 vp). Valiokunnan mukaan syytetyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei vaarannu silloin, kun peitetoiminnalla ja valeostolla saatuja tietoja ei ole käytetty syyteharkinnan perustana eikä oikeudenkäynnissä, vaan ne ovat ainoastaan auttaneet poliisitoiminnan suuntaamisessa. Tämä näkökohta sinällään koskisi myös 3 §:ssä tarkoitettujen muiden menetelmien sekä henkilöiden henkilöllisyyden ilmaisemista.

Jo voimassa olevan 44 §:n 3 momentin voi katsoa rakentuvan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukselle. Lähtökohtana tulee olla, että oikeutta käydään avoimesti, tasapuolisesti ja saman oikeudenkäyntiaineiston perusteella, jolloin kaikki asian ratkaisuun vaikuttavat tiedot on saatettava asianosaisten tietoon. Voimassa olevan pykälän perusteluissa (HE 57/1994 vp) korostetaan näyttönä käytettävän aineiston ja kertomusten merkitystä. Syyttäjän tai asianomistajan tehtävänä on akkusatorisessa menettelyssä näyttää toteen vastaajan syyllisyys. Näytön puute johtaa epävarmuustilanteessa asian ratkaisemiseen vastaajan eduksi. Jos esimerkiksi valeostajan tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä ei voida ilmaista, tuomioistuimen harkittavaksi tulee, mikä merkitys ilmaisematta jättämisellä on näytön arvioinnin ja asian lopputuloksen kannalta.

On sinällään ajateltavissa, että 1 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden tai menetelmien käyttämisellä saattaa olla vaikutusta arvioitaessa vastaajan teon rangaistavuutta, vaikka niillä ei näytöllisesti olisikaan merkitystä. Tämä koskee, paitsi vastaajan teon aikaansaamista, myös sen vahingollisuuden ja vaarallisuuden arviointia rikoslain 6 luvun säännösten kannalta. Rangaistuksen määräämiseen liittyy se, että joissakin tapauksissa poliisin suorittaman seurannan tai osallistumisen voi katsoa mahdollistavan rikollisen toiminnan aiheuttaman vaaran tai aiheuttamien vahinkojen estämisen tai minimoinnin.

Vastaajan teon rangaistavuutta arvioitaessa on otettava kuitenkin huomioon se, että nyt kysymyksessä olevien menetelmien tai henkilöiden käytön vaikutuksesta ei ole esimerkiksi korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuja. Turun hovioikeus on tahallisuusarvioinnin osalta sittemmin korkeimpaan oikeuteen päätyneessä asiassa (KKO 2006:64) katsonut, että poliisin toimesta tapahtunut rikoksen seuranta ei vaikuta rikoksen törkeysarvosteluun eikä huumausaineen kätköpaikan oleminen poliisin valvonnassa kokonaisarvosteluun perustuvaan törkeysarvosteluun. Lähtökohtana voidaankin lisäksi pitää sitä, että rikoksentekijä vastaa omasta menettelystään huolimatta siitä, onko esimerkiksi häneltä huumausainetta ostanut valeostajana toiminut poliisimies vai muu henkilö tai onko rikoksen tekemiseen hänen kanssaan osallistunut henkilö poliisimies vai ei. Huomattava on myös se, että pakkokeinolakiin ja poliisilakiin ehdotettujen peitetoimintaa ja valeostoa koskevien säännösten lähtökohtana olisi se, että valeostolla tai peitetoiminnalla ei ketään saada tekemään rikosta, jota hän ei muutenkin tekisi.

Pykälässä ei edelleenkään säädettäisi siitä, miten ja kenen aloitteesta ilmaisuvelvollisuutta koskeva asia tutkittaisiin tuomioistuimessa. Käytännössä tämä tapahtuu rikosasian vastaajan

pyynnöstä. Pykälä sanamuotonsa perusteella mahdollistaisi kuitenkin myös sen, että myös asianomistaja pyytää ilmaisemista asiassa, jossa hänen tietensä saattaa olla saatavissa muutakin selvitystä kuin virallisen syyttäjän esittämä näyttö. Aihe ilmaisemista koskevaan pyyntöön saattaa ilmetä vasta oikeudenkäynnissä.

Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyisi myös uuden pakkokeinolain 10 luvun 58 § salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamisesta. Mainitussa pykälässä säädettäisiin lähtökohtainen velvollisuus ilmoittaa rikoksesta epäillylle lähes kaikista häneen kohdistuneista salaisen tiedonhankinnan keinoista. Eräissä tapauksissa ilmoituksen tekemistä voitaisiin lykätä tai jättää ilmoitus kokonaan tekemättä. Mahdollisuus lykätä ilmoittamista tai luopua siitä kokonaan ei kuitenkaan mainitun pykälän 5 momentin mukaan koskisi tapauksia, joissa ilmoituksen lykkääminen tai tekemättä jättäminen loukkaisi oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

5 §. *Ilmaisuvelvollisuus rikosta selvitettäessä.* Voimassa olevaan lakiin verrattuna uuden pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että poliisin henkilöstöön kuuluva on vaitiolovelvollisuudestaan tai -oikeudestaan huolimatta kuitenkin velvollinen ilmaisemaan 1 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitetun sellaisen tiedon, jonka ilmaiseminen on välttämätöntä esitutkinnan aloittamisen edellytysten arvioimiseksi tai rikoksen selvittämiseksi, kun luottamuksellisesti tietoja antanut on siinä ominaisuudessa taikka valeostaja tai peitehenkilö on siinä tehtävässä mahdollisesti syyllistynyt rikokseen.

Esitutkinnan edellytysten arvioiminen koskisi sen selvittämistä ja harkitsemista, onko jotakin henkilöä syytä epäillä rikoksesta. Tällainen selvittäminen ja harkitseminen liittyvät erityisesti niihin poliisirikoksiin, joiden tutkinnanjohtajana virallinen syyttäjä toimisi ehdotettavan esitutkintalain 2 luvun 4 §:n 1 momentin nojalla. Näissä tapauksissa olisi kysymys momentin loppuosan tarkoittamalla tavalla siitä, että henkilö on mahdollisesti syyllistynyt rikokseen. Rikoksen selvittämisestä olisi kysymys, kun ehdotettavan esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 1 momentin mukaisesti esitutkintakynnys olisi jo ylittynyt eli jotakuta olisi syytä epäillä rikoksesta.

Rikosvastuun toteuttamiseen liittyvistä syistä 1 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitettu tieto olisi ilmaistava kaikissa tapauksissa, kun tiedon ilmaisemista voidaan pitää välttämättömänä. Momentin mukaisissa tapauksissa tieto käytännössä ilmaistaisiin esitutkinnan käynnistämistä harkitsevalle tai esitutkintaa suorittavalle virkamiehelle, jota koskisi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain ja tämän luvun mukainen vaitiolovelvollisuus tai oikeus. Poliisi- ja syyttäjäviranomaisia koskevat esimerkiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 1 momentti sekä 24 §:n 1 momentin 3-5 ja 9 kohta. Yleisistä syyttäjistä annettuun lakiin lisättäisiin 11 a §, jossa viitattaisiin syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvien vaitiolovelvollisuuden ja -oikeuden osalta nyt käsiteltävän luvun 1 ja 3-5 §:ään. Huomioon olisi otettava myös ehdotettavan esitutkintalain 4 luvun 14 §, jonka mukaan esitutkintaviranomainen voisi rajoittaa asianosaisen oikeutta saada tieto esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista myös viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 11 §:n 2 momentissa tarkoitetuilla perusteilla.

Kuten pykälän 2 momentista ilmenisi, luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyys tulisi ilmaista myös sen mahdollisen rikoksen asianomistajalle, johon henkilö on syyllistynyt tietoja poliisille antaessaan. Käytännössä näissä tapauksissa olisi kysymys rikoslain 15 luvun 6 §:ssä tarkoitetusta väärästä ilmiannosta. Yleensä luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilön nimi tulisi asianomistajan tietoon esitutkinnan ja rikosprosessin edetessä joka tapauksessa. Jos näin ei kävisi tapauksissa, joissa esitutkinta jätetään toimittamatta, lopetetaan saattamatta asiaa syyttäjän harkittavaksi, rajoitetaan tai keskeytetään ja poliisin henkilöstöön kuuluva ei pyyn-

nöstä ilmaise luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyyttä, asianomistaja voisi tuomioistuimessa pyytää ilmaisemista. Edellytyksenä olisi, että ilmaiseminen on tarpeen asianomistajan syyteoikeuden turvaamiseksi.

Pakkokeinolain 10 luvun säännösten mukaisesti peitehenkilönä tai valeostajana voisi toimia vain poliisimies, joten peitetoimintaa tai valeostoa koskevissa tapauksissa olisi kysymys mahdollisesta poliisimiehen tekemästä rikoksesta. Momentin mukainen ilmaisuvelvollisuus ei koskisi poliisimiestä, jota rikoksesta epäillään tai tullaan mahdollisesti epäilemään. Ehdotettavan esitutkintalain 4 luvun 3 §:n 1 momentissa säädettäisiin itsekriminointikiellon mukaisesti, että rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. Tämä periaate koskisi mainitun lain 3 luvun 3 §:n 2 momentin mukaan myös tapauksia, joissa vasta selvitetään sitä, onko rikosta syytä epäillä eli onko aihetta esitutkinnan käynnistämiseen.

Momentissa käsitteellä ”rikos” ei tarkoitettaisi tekoa, jonka peitehenkilö tai valeostaja saisi tehdä ehdotettavan pakkokeinolain 10 luvun 26 §:n 2 momentin, 27 §:n tai 32 §:n nojalla taikka nyt kysymyksessä olevan lain 5 luvun 27, 28 tai 33 §:n nojalla. Rajanveto kuitenkin varsinkin esitutkinnan käynnistämisen edellytyksiä selvitettäessä saattaa olla vaikea, minkä vuoksi viranomaistoiminnan luottamuksen ja rikosvastuun toteuttamisen edistämiseksi ”rikoksen” käsitettä ei tulisi tulkita liian suppeasti. Tämän esityksen mukaan tietolähteenä toimimiseen ei liittyisi minkäänlaista oikeutta siinä tehtävässä tehdä rikoksen tunnusmerkistön täyttäviä tekoja. Jotta rikos kuuluisi momentin soveltamisalaan, sillä tulisi riittävän kiinteä yhteys 1 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun tiedonhankintaan.

Momentissa edellytystä ”välttämätön” käytettäisiin samassa merkityksessä kuin salaista ja muuta tiedonhankintaa koskevan 5 luvun säännöksissä. Kysymyksessä oleva kynnys olisi korkea ja tarkoittaisi sitä, että esitutkinnan edellytysten arvioiminen tai rikoksen selvittäminen ei onnistu ilman 3 §:ssä tarkoitetun seikan ilmaisemista.

Pykälän *2 momentin* mukaan, jos poliisin henkilöstöön kuuluva kieltäytyy ilmaisemasta 1 momentissa tarkoitettua tietoa, tuomioistuin voisi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että tieto on annettava vaatimuksen esittäjälle, jos kieltäytymiselle ei ole laillista perustetta. Tuomioistuin voisi määrätä, että tieto luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyydestä on annettava 1 momentissa tarkoitetun rikoksen asianomistajalle, jos ilmaiseminen on tarpeen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 §:ssä tarkoitetun asianomistajan syyteoikeuden turvaamiseksi.

Momentissa luotaisiin samantyyppinen vaikenemisen murtamisjärjestelmä kuin ehdotettavan esitutkintalain 7 luvun 9 §:ssä niskoittelevan todistajan vaitiolon murtamiseksi. Yleisperusteluissa esitetyistä, eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen erääseen ratkaisuun liittyvistä syistä myös asianomistajalla olisi rajoitettu oikeus pyytää eräiden vaitiolo-oikeuden piiriin kuuluvien tietojen ilmaisemista. Edellytyksenä olisi, että asianomistajalla on oikeus nostaa syyte momentissa mainitun pykälän nojalla.

Pykälän *3 momentissa* todettaisiin, että jos 2 momentissa tarkoitettu asia koskee valeostoa tai peitetoimintaa, asia käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa. Muu ilmaisuvelvollisuutta koskeva asia käsiteltäisiin siinä käräjäoikeudessa, jossa se käy sopivasti päinsä. Tiedon ilmaisemista koskevan pyynnön esittäjän ja ilmaisemisesta kieltäytyneen henkilön olisi oltava läsnä asiaa käsiteltäessä. Valeostoa ja peitetoimintaa koskevien asioiden ohjaaminen Helsingin käräjäoikeuteen johtuisi siitä, että uuden pakkokeinolain 10 luvun 41 §:n 1 momentin ja tämän

lain 5 luvun 43 §:n mukaan näitä tiedonhankintakeinoja koskevat asiat käsiteltäisiin Helsingin käräjäoikeudessa. Asiaa käsiteltäessä käräjäoikeus olisi päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

6 §. *Viittaussäännös tietojen luovuttamisesta.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 43 §:n 6 momenttia.

8 luku. Vahingonkorvaus ja palkkio

1 §. *Valtion vahingonkorvausvastuu.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että valtion varoista korvataan poliisin toimivaltuuksien käytöstä aiheutunut vahinko tässä luvussa säädetyllä tavalla. Tämä tarkoittaisi tuottamuksesta riippumattoman vahingonkorvausvastuun omaksumista. Lähtökohta olisi siis sama kuin ehdotettavan pakkokeinolain 11 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan pakkokeinojen käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamisessa. Kuten yleisperusteluista jo ilmenee, luvun 10 §:n sisältökin huomioon ottaen, sääntely koskisi tässä vaiheessa ainoastaan poliisin toiminnassa syntyneitä vahinkoja. Muihin poliisin toimivaltuuksia käyttäviin viranomaisiin liittyvät vahingonkorvauskysymykset ja lainsäädäntötarpeet on arvioitava erikseen.

Momentti ja sitä kautta kysymyksessä oleva luku ei koskisi pelkästään poliisilain mukaisten toimivaltuuksien käyttämisestä aiheutunutta vahinkoa. Korvattavaksi voisi tulla vaikka esitutkintalain mukaisilla toimenpiteillä aiheutettu vahinko. Esimerkkinä voidaan esitutkinnan osalta mainita henkilö- tai esinevahingon aiheuttaminen henkilölle häntä noudettaessa esitutkintaan tai hänen poistumistaan esitutkinnasta estettäessä (ehdotettavan esitutkintalain 6 luvun 2 ja 6 §), ääni- ja kuvatallenteen luovuttaminen nähtäväksi henkilön yksityisyyttä loukkaavalla tavalla (9 luvun 7 §) tai esitutkinnasta tiedottaminen tarpeetonta vahinkoa tai haittaa aiheuttavalla tavalla (11 luvun 7 §). Poliisilain ja esitutkintalain lisäksi tässä yhteydessä on syytä mainita poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annettu laki, jonka mukainen toimivaltuuksien käyttäytyminen voi aiheuttaa vahinkoa.

Rajanvetoa muuhun lainsäädäntöön tehtäisiin pykälän *2 momentissa*, jonka mukaan pakkokeinon käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamisesta säädetään pakkokeinolain 11 luvussa sekä vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetussa laissa.

Pykälän *3 momentissa* säädettäisiin, että tämän luvun säännökset eivät rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen vahingonkorvauslain tai muun lain nojalla. Tältä osin voidaan viitata pakkokeinolain 11 luvun 1 §:n 3 momentin perusteluissa esitettyyn.

2 §. *Korvauksen edellytykset ja vahinkoa kärsineen myötävaikutus.* Pykälässä olisi, 2 momentissa viittauksen kautta, pakkokeinolain 11 luvun 2 §:ää vastaava sääntely. Koska poliisilain mukaisissa korvaustilanteissa vahingon kärsinyt on harvemmin rikoksesta epäilty, häntä koskeva momentti olisi pykälässä vasta jälkimmäisenä. Tämä ei kuitenkaan vaikuttaisi pykälän otsikkoon, jossa on luontevaa mainita edellytykset ennen myötävaikutusta.

Vahinkoa kärsineen omana myötävaikutuksena tulee esimerkiksi kiinniottamis- ja voimakeinojen käyttötilanteissa kysymykseen toimenpiteen kohteena olevan henkilön poliisimieheen kohdistama vastustaminen tai väkivaltainen käyttäytyminen.

3 §. *Henkilö- ja esinevahingot.* Pykälä vastaisi pakkokeinolain 11 luvun 3 §:ää.

4 §. *Taloudellinen vahinko.* Pykälä vastaisi pakkokeinolain 11 luvun 4 §:ää.

5 §. *Kärsimys.* Pykälä vastaisi pakkokeinolain 11 luvun 5 §:ää. Perusteluiden osalta voidaan osittain viitata mainitun pykälän perusteluihin.

Poliisin toimivaltuuksien käyttämiseen usein jo lähtökohtaisesti liittyy välttämättömänä osana puuttuminen rauhaan, yksityiselämään tai henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Lisäksi esimerkiksi poliisilain 2 luvun mukaisten toimivaltuuksien käytössä on usein kysymys mainittujen oikeushyvien tai jonkin muun oikeushyvän kuten esimerkiksi hengen, terveyden tai omaisuuden suojaamisesta. Nämä näkökohdat käytännössä toisaalta korottavat kynnystä kärsimyksestä maksettavan korvauksen suorittamiseen ja toisaalta niissä tapauksissa, joissa korvausta on suoritettava, vaikuttavat korvauksen määrää alentavasti. Kärsimyskorvaus siis edellyttäisi poliisimiehen tavallisuudesta poikkeavaa menettelyä.

6 §. *Virkamiehen ja työntekijän vastuu.* Pykälä vastaisi pakkokeinolain 11 luvun 6 §:ää.

7 §. *Avustustyöstä maksettava korvaus ja palkkio.* Pykälän *1 momentissa* säädettäisiin, että poliisin avustustyöhön 9 luvun 3 tai 4 §:n mukaisesti osallistuneen vahingot korvataan valtion varoista siten kuin valtion virantoimituksesta tai työtehtävästä aiheutuneiden eräiden vahinkojen korvaamisesta annetussa laissa säädetään. Avustustyöhön osallistunut olisi lisäksi oikeutettu saamaan valtion varoista työhön käytetyn ajan mukaan lasketun kohtuullisen palkkion.

Momentissa yhdistettäisiin voimassa olevan poliisilain 47 §:n 1 ja 5 momentissa oleva sääntely. Kuten yleisperusteluista ilmenee, mainittujen säännösten sisältö ja suhde on tällä hetkellä epäselvä. Nyt momentissa selvästi ilmaistaisiin, että näissäkin tapauksissa on kysymys vahingon korvaamisesta siltä osin kuin kyse ei ole palkkiosta. Momentissa viitattu laki koskee sen 1 §:n mukaan vaatetuksen, mukana olleen esineen tai käytössä olleen kulkuvälineen vahingoittumisesta aiheutunutta vahinkoa. Korvauksen myöntää ja suorittaa Valtiokonttori (2 §).

Pykälän *2 momentti* vastaisi voimassa olevan pykälän 3 momenttia sillä muutoksella, että jälkimmäinen viittaus korjattaisiin koskemaan sotilastapaturmalakia (1211/1990).

8 §. *Työnantajan ja kunnan oikeus.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 47 §:n 4 momenttia.

9 §. *Vahingon selvittäminen.* Pykälää muutettaisiin voimassa olevan lain 49 §:ään verrattuna ensinnäkin niin, että 1 momentista otettaisiin poliisitutkintaa koskeva virke *2 momenttiin*, jota täydennettäisiin nykyisin poliisiasetuksen 14 §:n 3 momentissa olevalla sääntelyllä. Virkkeen uuden lopun mukaan henkilö- tai esinevahinkoa koskevassa poliisitutkinnassa olisi muun ohessa selvitettävä ne olosuhteet, joissa toimenpide on suoritettu, johto- ja vastuusuhteet toimenpiteen aikana, vahingon määrä sekä vahinkoa kärsineen oman toiminnan tai laiminlyönnin vaikutus vahingon syntymiseen. Momentissa tarkoitettua tarvetta poliisitutkinnan toimittamiseen ei olisi silloin, kun vahingon perustetta ja määrää voidaan pitää selvinä. Tällöin korvaus voitaisiin maksaa ilman poliisitutkintaakin. Se olisi kuitenkin aina toimitettava vahinkoa kärsineen tai virkatoimen suorittaneen pyynnöstä.

Pykälän *3 momentissa* yhdistettäisiin voimassa olevan pykälän 2 ja 3 momentissa oleva sääntely. Pykälään tehtäisiin lisäksi eräitä sanonnallisia muutoksia.

10 §. *Vahingonkorvauksen ja palkkion suorittaminen.* Pykälässä säädettäisiin vahingonkorvauksen ja palkkion hakemisesta tavalla, joka osittain vastaisi poliisiasetuksen 20 §:ssä olevaa sääntelyä. Sääntelyn liittyessä yksilön oikeuksien perusteisiin asetustasoa ei ole pidettävä riittävänä.

Pykälän *1 momentin* mukaan luvussa tarkoitetun henkilö- ja esinevahingon korvaamisesta ja palkkion suorittamisesta päättäisi se poliisiyksikkö, jonka alueella toimenpide tai avustustyö taikka pääosa siitä on suoritettu tai jonka puolesta toimenpide on suoritettu. Vahingonkorvausta olisi haettava kirjallisesti kuuden kuukauden kuluessa siitä päivästä, jona toimenpide tai avustustyö suoritettiin, taikka korvaukseen oikeutettu sai tiedon vahingosta. Erityisestä syystä korvausta voitaisiin hakea myöhemminkin.

Momentti poikkeaisi poliisiasetuksen 20 §:n 1 momentista ensinnäkin siinä, että vahinkojen osalta momentin päätöksenteko koskisi henkilö- ja esinevahingon korvaamista. Asetuksen säännöksessä viitataan 47 §:ään mainitsematta vahinkoja sen tarkemmin. Lisäksi päätöksentekijäksi säädettäisiin poliisiyksikkö. Näin ollen mukaan tulisivat poliisin valtakunnalliset yksiköt niissä tapauksissa, joissa vahinko on aiheutunut siihen kuuluvan poliisimiehen toimivaltuuksien käyttämisestä. Tällöin korvausasian kierrättämistä poliisilaitokselle ei voida pitää tarkoituksenmukaisena.

Asetuksen momentin mukaan korvausta on haettava, mikäli mahdollista, kuuden kuukauden kuluessa. Nyt määräajan ylittäminen edellyttäisi erityistä syytä. Tämä syy voisi tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun vahingon peruste tai määrä on hankalasti selvitettävissä. Jos vahinkoa kärsinyt olisi tyytymätön poliisiyksikön ratkaisuun tai jos määräaika ylittyisi, hän voisi vaatia korvausta tai sen täydentämistä käräjäoikeudessa nostettavalla vahingonkorvauskanteella tai muun sellaisen lain nojalla, joka oikeuttaa hänet korvaukseen.

Pykälän *2 momentissa* olisi asetuksen pykälään verrattuna uusi säännös. Sen mukaan taloudellisesta vahingosta ja kärsimyksestä suoritettavan korvauksen vaatimisen ja myöntämisen osalta noudatettaisiin soveltuvin osin, mitä syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 5-7 §:ssä säädetään. Pykälän 1 momentista poikkeavan menettelyn säätämisen perusteita on käsitelty yleisperusteluissa.

Pykälän *3 momentin* mukaan poliisiyksikön vahingonkorvausta koskevaan päätökseen ei saisi hakea muutosta. Kuten edellä on todettu, näissä tapauksissa vahingon kärsinyt voi nostaa vahingonkorvauskanteen. Voimassa olevaa lakia vastaisi momentin toinen virke, jonka mukaan palkkiota koskevaan päätökseen haetaan muutosta hallintolainkäyttölaissa säädetyllä tavalla.

9 luku. Erinäiset säännökset

1 §. *Poliisin antama virka-apu.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 40 §:ää kuitenkin sillä tavalla muutettuna, että muulle viranomaiselle annettavaa virka-apua koskeva sääntely koottaisiin 1 momenttiin ja yksityiselle annettavaa virka-apua koskeva sääntely 2 momenttiin. Pykälän 3 momentin mukaan päätöksen virka-avun antamisesta tekisi päällystöön kuuluva po-

liisimies, jollei laissa erikseen toisin säädetä. Voimassa olevan lain mukaan päätöksentekijästä voidaan toisin säätää tai määrätä. Asian merkitys ja muut vastaavat päätöksentekoa koskevat tämän esityksen säännökset huomioon ottaen säännöksestä poistettaisiin määräämistä koskeva osa. Tässä yhteydessä on syytä korostaa sitä, että estämisestä on kysymys myös niissä tapauksissa, joissa estäminen ei ole vielä alkanut, mutta on perusteltua syytä epäillä sen tulevan tapahtumaan.

2 §. *Poliisille annettava virka-apu.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 41 §:ää.

3 §. *Avustamisvelvollisuus.* Pykälä vastaisi joillakin muutoksilla voimassa olevan lain 45 §:ää. Pykälän 1 momentista poistettaisiin paikallisen poliisiyksikön aluetta sekä vähintään 18 ja enintään 54 vuoden ikää koskevat rajaukset. Rajauksia ei voida ottaa pitää perusteltuina, kun otetaan huomioon suojeltavat oikeushyvät. Henkilön terveydentilan tai henkilökohtaisten olosuhteiden lisäksi huomioon olisi otettava hänen ikänsä. Tämä tarkoittaisi käytännössä sitä, että kovin nuoret tai kovin iäkkäät henkilöt eivät jatkossakaan kuitenkaan kuuluisi avustamisvelvollisuuden piiriin.

4 §. *Vapaaehtoistoiminta.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 45 a §:ää.

5 §. *Poliisimiestä avustavan henkilön valtuudet.* Pykälässä säädettäisiin, että poliisimiestä tämän pyynnöstä yksittäisen virkatehtävän suorittamisessa avustavalla on oikeus poliisimiehen ohjeiden mukaisesti suorittaa sellaisia yleisen järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseen liittyviä toimenpiteitä, jotka poliisimies toimivaltansa rajoissa osoittaa. Oikeudesta käyttää voimakeinoja säädettäisiin 2 luvun 16 §:n 4 momentissa.

Pykälä perustuisi osittain voimassa olevan lain 46 §:ään. Joitakin selventäviä muutoksia ehdotetaan kuitenkin tehtäviksi. Voimassa olevan lain mukaan avustava henkilö voi käyttää poliisin toimivaltuuksia, mikä ei anna oikeata kuvaa avustamisen luonteesta. Tämä liittyy erityisesti siihen, että toimivaltuuksia ei ole rajattu mitenkään.

Pykälään lisättäisiin sana ”yksittäisen” ja lisäksi avustaminen sidottaisiin yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen liittyviin toimenpiteisiin. Pykälä oikeuttaa avustavan henkilön suorittamaan vähäisiä tehtäviä (esimerkiksi liikenteen ohjaaminen onnettomuuspaikalla), jotka eivät tarkoita merkittävää julkisen vallan käyttämistä. Pykälä ei siis oikeuttaisi avustamaan rikosten selvittämisessä tai paljastamisessa ja estämisessäkin vain, jos kysymys on yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta. Voimakeinojen käyttöön liittyvä viittaus tulisi koskemaan 2 luvun 16 §:n 4 momenttia.

6 §. *Teettämisoikeus.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 48 §:ää.

7 §. *Rangaistussäännökset.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 51 §:n 2 ja 3 momenttia. Nykyisen pykälän 1 momentin viittaussäännös rikoslain 16 luvun 4 §:ään on tarpeeton.

8 §. *Liikkumis- ja oleskelurajoitukset.* Pykälä vastaisi voimassa olevan lain 52 §:ää.

9 §. *Kansainvälinen yhteistoiminta.* Pykälä vastaisi osittain voimassa olevan lain 53 §:ää. Siihen lisättäisiin maininnat oikeusavusta, vieraan valtion poliisilta saatavasta virka-avusta sekä vieraan valtion poliisimiehen oikeudesta käyttää suomalaisen poliisimiehen toimivaltuuksia.

10 §. *Tarkemmat säännökset.* Pykälässä säädettäisiin pitkälti voimassa olevan lain 54 §:ään perustuen niistä asioista, joista voitaisiin tarkemmin säätää valtioneuvoston asetuksella ja sisäasiainministeriön asetuksella. Uuden poliisilain säätämisen yhteydessä tultaisiin antamaan myös uusi poliisiasetus. Lukuisat poliisiasetuksessa nykyisin säädettävät asiat ovat sellaisia, että niistä tulisi pikemminkin säätää poliisin hallinnosta annetussa laissa tai sen nojalla annetussa asetuksessa. Tässä yhteydessä ehdotetaankin muutettavaksi viimeksi mainitun lain asetuksenantovaltuutusta koskevia säännöksiä.

Voimassa olevan poliisilain nojalla on annettu jäljempänä mainittuja asetuksia, joiden säädöspohja putoaa pois uuden poliisilain säätämisen myötä. Tämä johtaa käytännössä uusien asetusten säätämiseen, mikä ei kuitenkaan välttämättä tarkoita muutosten tekemistä voimassa oleviin asetuksiin verrattuna.

Pykälään ei otettaisi voimassa olevan lain 1 momentin säännöstä, jonka mukaan tasavallan presidentin asetuksella säädetään poliisin ansiorististä ja ansiomitalista. Tältä osin asetuksenantovaltuus siirrettäisiin poliisin hallinnosta annettuun lakiin.

Pykälän *1 momentin* mukaan valtioneuvoston asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin 1) poliisin toiminnallisista johtosuhteista; 2) poliisin tunnuskuvasta ja virkamerkistä sekä voimankäyttö- ja suojavälineistä; ja 3) kansainväliseen sopimukseen perustuvien toimivaltuuksien käytöstä tehtävistä ilmoituksista ja selvityksistä.

Poliisin toiminnallisista johtosuhteista, virkamerkistä sekä voimankäyttö- ja suojavälineistä säädetään voimassa olevan poliisiasetuksen 2-6, 17 ja 18 §:ssä. Poliisin tunnuskuvasta säädetään puolestaan nykyisin poliisin tunnuskuvasta sekä sen kulkuneuvoissa käytettävistä lipuista ja viireistä annetussa asetuksessa (234/1952).

Voimassa olevan pykälän 2 momentin 1 kohdassa mainitaan erityiset poliisitutkintaan eräissä tapauksissa liittyvät tehtävät ja 47 §:ssä tarkoitettujen korvausten hakemisessa ja maksamisessa noudatettava menettely. Poliisiasetuksen 14 § siirrettäisiin poliisitutkintaa koskevilta osiltaan 6 luvun 1 §:n 1 momenttiin ja 8 luvun 9 §:n 1 momenttiin sekä korvausmenettelyyn liittyvä poliisiasetuksen 20 § siirrettäisiin 8 luvun 10 §:ään.

Voimassa olevan pykälän 2 momentin 3 kohdassa säädetään valtioneuvoston asetuksella säädettävien asioiden joukkoon poliisin, tullilaitoksen ja rajavartiolaitoksen tehtävien yhteensovittaminen sekä näiden viranomaisten keskinäinen yhteistoiminta ja virka-apumenettely. Alkuvuonna 2009 eduskunnan käsiteltävänä on edelleen hallituksen esitys HE 26/2008 vp laiksi poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

Poliisiasetuksessa säädetään eräistä asioista, joihin ei enää tarvitsisi antaa asetuksenantovaltuutusta poliisilaissa eikä muussakaan laissa. Tämä koskee ensinnäkin poliisiasetuksen 7-10 §:n säännöksiä poliisimiehen toimintavelvollisuudesta. Asetuksen 7 ja 8 §:ssä olevat säännökset siirrettäisiin tämän lain 1 luvun 12 §:ään. Poliisiasetuksen 9 ja 10 §:ssä puolestaan säädetään yhteystietojen ilmoittamisesta, ilmoittautumisesta viipymättä palvelukseen tietyissä tapauksissa ja velvollisuudesta saapua määräyksestä palveluun vuosiloman aikana. Vastaavat voimassa olevan poliisilain 9 a §:n 1-3 momentissa olevat säännökset ehdotetaan siirrettäväksi poliisin hallinnosta annettuun lakiin.

Poliisiasetuksen 11 §:ssä säädetään poliisimiehen velvollisuudesta muulloin kuin virkavapaana tai vuosilomalla olleessaan määräyksestä olla tilapäisesti hälytysvalmiudessa ja saapumaan

palvelukseen, milloin se poliisin toimintaan liittyvästä erityisestä syystä on tarpeen. Vastaava poliisilain 9 a §:n 4 momentissa oleva säännös ehdotetaan siirrettäväksi poliisin hallinnosta annettuun lakiin. Poliisimiehen toimimisesta avustajana tai asiamiehenä säädetään poliisiasetuksen 12 §:ssä. Sen 1 momentin korvaava säännös on poliisilain 9 § b §:ssä, joka myös siirrettäisiin poliisin hallinnosta annettuun lakiin.

Poliisimiehen ja poliisikokelaan kirjallista vakuutusta koskevaa viittaussäännöstä (poliisiasetuksen 13 §:n 1 momentti) voidaan pitää tarpeettomana. Poliisiasetuksen 13 §:n 2 ja 3 momentissa olevat poliisimiehen käyttäytymistä sekä kunnon ja ammattitaidon ylläpitämistä koskevia säännöksiä vastaavat ovat jo voimassa olevan poliisilain 9 c ja 9 e §:ssä, jotka niin ikään ehdotetaan sijoitettavan poliisin hallinnosta annettuun lakiin. Siirtämistarve koskee myös poliisiasetuksen 15 ja 16 §:ään säännöksiä suojelupoliisin toimintaan liittyvistä ilmoituksista. Poliisiasetuksen 19 § koskee virkapukua, jota koskeva poliisilain 6 a § ehdotetaan siirrettäväksi uuteen poliisilakiin. Poliisiasetuksen 21 §:ssä säädetään poliisilain mukaisen teknisen kuuntelun pöytäkirjasta. Teknisen tarkkailun, tekninen kuuntelu mukaan lukien, pöytäkirjasta säädetään poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta annetun sisäasiainministeriön asetuksen (174/2008) 2 §:n 2 momentissa.

Pykälän *2 momentin* mukaan sisäasiainministeriön asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin 1) poliisimiehen aseman ilmaisemisesta ja poliisimiehen yksilöimisestä huolehtimisesta; 2) haltuun otetun omaisuuden säilyttämisestä; 3) poliisitutkinnan suorittamisesta; 4) kulkuneuvon pysäyttämisessä käytettävistä merkeistä ja menetelmistä; 5) automaattisesta tieliikenteen valvonnasta; 6) voimakeinojen käytön määritelmistä, voimankäyttökoulutuksesta, voimankäytön harjoittelusta ja seurannasta, oikeudesta kantaa voimankäyttövälineitä, voimankäyttövälineiden säilyttämisestä sekä voimakeinojen käytön valvonnasta; 7) eläimen kiinniottamisesta, säilyttämisestä ja lopettamisesta, 8) virka-avun antamisesta muulle kuin tullilaitokselle tai rajavartiolaitokselle; 9) poliisitoimenpiteiden kirjaamisesta; ja 10) turvatarkastustoimenpiteiden teknisestä toteuttamisesta ja turvatarkastusten käytännön järjestämisestä sekä turvatarkastuksista järjestettävästä koulutuksesta; ja 11) virkapuvun mallista ja sen yhteydessä käytettävistä merkeistä.

Momentti poikkeaisi joiltakin osin voimassa olevan pykälän 3 momentista. Siinä ei ensinnäkään enää mainittaisi poliisivaltuuksien myöntämistä. Voimassa olevan lain 7 §:ssä olevat poliisivaltuuksia koskevat säännökset ehdotetaan siirrettäväksi poliisin hallinnosta annettuun lakiin, jossa ehdotetaan säädettäväksi myös asetuksenantovaltuuksista poliisivaltuuksien osalta. Momentissa ei myöskään mainittaisi kiinni otettujen käsittelyä. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 18 luvun 2 §:n mukaan tarkempia säännöksiä sen lain täytäntöönpanosta voidaan antaa valtioneuvoston asetuksella. Momentin 10 kohdan mukainen asetuksenantovaltuutus on voimassa olevan lain 22 f §:ssä. Salaista tiedonhankintaa koskevasta asetuksenantovaltuudesta säädettäisiin 5 luvun 65 §:ssä.

Momentissa olisi uutena 1 kohta, jonka mukaan sisäasiainministeriön asetuksella voitaisiin säätää tarkemmin poliisimiehen aseman ilmaisemisesta ja poliisimiehen yksilöimisestä huolehtimisesta. Tämä liittyisi 1 luvun 8 §:ään, jossa säädettäisiin velvollisuudesta ilmaista asema ja huolehtia siitä, että virkatoimen suorittanut poliisimies on tarvittaessa yksilöitävissä. Kulkuneuvon pysäyttämisestä (1087/2001) sekä edellä todetun mukaisesti poliisin tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta on annettu sisäasiainministeriön asetukset. Aikaisemmin on jo käsitelty myös poliisin voimakeinojen käyttämisestä annettua sisäasiainministeriön asetusta, jonka varautumista voimakeinojen käyttöön ja käytöstä varoittamista sekä ampuma-aseen ja liikkumavapautta rajoittavien keinojen käyttöä koskevat säännökset ehdotetaan otettavaksi

nyt käsiteltävän lain 2 luvun 17-19 §:ään. Momentin 4 ja 6 kohdassa säädettäisiin voimassa olevaa lakia tarkemmin siitä, mistä kulkuneuvon pysäyttämistä ja voimakeinojen käyttöä koskevista asioista voitaisiin säätää tarkemmin sisäasiainministeriön asetuksella.

11 §. *Voimaantulosäännökset.* Pykälässä olisivat voimaantulosäännökset.

1.4 Laki poliisin hallinnosta

2 §. *Poliisin tehtävä.* Pykälä muutettaisiin niin, että siinä viitataan tässä esityksessä ehdotettavaan uuteen poliisilakiin.

15 a §. *Poliisivaltuudet.* Pykälässä säädettäisiin poliisivaltuuksista voimassa olevan poliisilain 7 §:ää vastaavasti.

15 b §. *Erityiset poliisivaltuudet.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 8 §:ää.

15 c §. *Poliisihenkilöstön täydentäminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 42 §:ää.

15 d §. *Poliisimiehen toimialue ja toimimisvelvollisuus.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 9 §:ää.

15 e §. *Palvelukseen ilmoittautuminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 9 a §:ää.

15 f §. *Poliisimiehen toimiminen avustajana tai asiamiehenä.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 9 b §:ää.

15 g §. *Poliisimiehen käyttäytyminen.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 9 c §:ää.

15 h §. *Sivutoimet.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 9 d §:ää.

15 i §. *Poliisimiehen kunto ja ammattitaito.* Pykälä vastaisi voimassa olevan poliisilain 9 e §:ää.

15 j §. *Poliisimiehen määräaikainen virantoimituksesta erottaminen.* Kuten edellä todettiin, pykälä vastaisi poliisin hallinnosta annetun lain voimassa olevaa 15 a §:ää.

16 §. *Tarkemmat säännökset.* Pykälän eteen lisättäisiin uusi väliotsikko ”Tarkemmat säännökset”. Pykälää muutettaisiin voimassa olevaan verrattuna niin ensinnäkin niin, että siihen lisättäisiin uusi 1 momentti. Sen mukaan tasavallan presidentin asetuksella säädetään poliisin ansiorististä ja ansiomitalista. Säännös siirrettäisiin poliisilain 54 §:n 1 momentista. Pykälän 2 momenttiin lisättäisiin se, että valtioneuvoston asetuksella säädetään myös poliisimiehiksi katsottavista päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvista virkamiehistä.

1.5 Rajavartiolaki

10 §. *Tullitehtävässä, poliisitehtävässä ja esitutkintatehtävässä noudatettavat yleiset periaatteet.* Pykälää ehdotetaan muutettavaksi ainoastaan niin, että poliisilain ja esitutkintalain säädöskokoelman numerot muutetaan uusien lakien säätämisen vuoksi.

28 §. *Rajatarkastusta koskevat toimivaltuudet.* Pykälän 1 momentin 2 ja 4 kohtaa ehdotetaan muutettavaksi niin, että niistä ensimmäisessä viitataan uuden pakkokeinolain 8 luvun 30 ja 32 §:ään ja jälkimmäisessä uuden esitutkintalain 6 luvun 6 §:ään.

32 §. *Rajavartiomiehen toimivaltuudet yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen rajanylityspaikalla.* Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan voimassa olevan poliisilain säännösten asemesta niitä vastaaviin uuden poliisilain säännöksiin.

41 §. *Rajavartiomiehen toimivaltuudet rikosten ennalta estämiseksi ja selvittämiseksi.* Pykälän *1 momenttia* muutettaisiin niin, että siinä olevat viittaukset koskevat tukiasematietojen saamisen osalta uuden poliisilain 5 luvun 11 §:ää ja pakkokeinolain 10 luvun 10 §:ää sekä teknisen tarkkailun osalta poliisilain 5 luvun 58 ja 59 §:ää.

Momentin osalta on kiinnitettävä huomiota eduskunnan käsiteltävänä olevaan lakimuutokseen. Momentissa rajataan rajavartiomiehen toimivaltuuksien ulkopuolelle telekuuntelu ja televalvonta. Eduskunnan käsiteltävänä on hallituksen esitys HE 219/2008 vp, jossa momenttia ehdotetaan muutettavaksi niin, että rajavartiomiehellä on oikeus pakkokeinolaissa säädettyyn telekuunteluun ja televalvontaan rajavartiolaitoksen tutkiessa rikoslain 17 luvun 8 a §:ssä tarkoitettua törkeää laittoman maahantulon järjestämistä ja siihen liittyvää rikoslain 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä tarkoitettua ihmiskaupparikosta. Tämä muutos on toteutuessaan jatkossa otettava huomioon.

Pykälän *2 momentista* poistettaisiin toinen virke, jonka mukaan määräyksen poliisilain 31 §:n 1 momentissa tarkoitettuun yli kolme vuorokautta kestävään tekniseen kuunteluun antaa rajavartiolaitoksen esikunnan oikeudellisen osaston osastopäällikkö, toimistopäällikkö tai ylitarkastaja. Poisto liittyisi siihen, että uudessa poliisilaissa ei enää voimassa olevan poliisilain 32 §:n 1 momentin tavoin säädettäisi erikseen päätöksenteosta tapauksissa, joissa tekninen kuuntelu kestäisi yli kolme vuorokautta. Teknisestä kuuntelusta päättämisestä säädettäisiin uuden poliisilain 5 luvun 17 §:ssä.

46 §. *Tutkinnanjohtaja.* Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan uuden pakkokeinolain 2 luvun 9 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettuun rajavartiolaitoksen virkamieheen. Voimassa olevassa laissa viittaus on pakkokeinolain 1 luvun 6 §:n 4 kohtaan. Huomattava on, että viimeksi mainittua kohtaa ehdotetaan muutettavaksi edellä mainitussa hallituksen esityksessä HE 219/2008 vp.

66 §. *Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotto.* Pykälän 2 momentissa oleva viittaus ehdotetaan muutettavaksi kohdistumaan uuden poliisilain 2 luvun 14 §:ään.

1.6 Poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annettu laki

3 §. *Poliisitoiminnan periaatteet.* Pykälää ehdotetaan muutettavaksi niin, että siinä viitataan uuteen poliisilakiin.

4 §. *Toimivaltuudet.* Pykälän 1 momenttia muutettaisiin niin, että sinä viitataan uuteen esitutkintalakiin ja uuteen pakkokeinolakiin. Lisäksi pykälän 2 momentin viittaus muutettaisiin koskemaan viimeksi mainitun lain 10 luvun 16 §:ää.

5 §. *Tarkkailu ja tekninen tarkkailu turvallisuus- ja valvontatehtävissä.* Pykälän *1 momentin mukaan* sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvan laittoman tiedustelutoiminnan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavan laittoman toiminnan estämiseksi olisi oikeus käyttää tarkkailua ja teknistä tarkkailua siten kuin poliisilain 5 luvun 13 §:ssä, 16 §:n 1-3 momentissa, 18 §:n 1-3 momentissa, 20 §:n 1 momentissa sekä 24 §:ssä säädetään. Teknistä tarkkailua ei saisi kohdistaa asumiseen käytettävään tilaan. Teknisen tarkkailun osalta ei myöskään sovellettaisi mainituista säännöksistä johtuvia, rikoksesta säädettyyn enimmäisrangaistukseen taikka rikoksen laatuun tai lajiin liittyviä edellytyksiä. Toimenpiteiden käyttämisestä päättäisi pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies.

Momenttia muutettaisiin ensinnäkin niin, että sen ensimmäisessä virkkeessä olevat viittaukset voimassa olevaan poliisilakiin muutetaan koskemaan uuden poliisilain vastaavia säännöksiä. Tältä osin pyrittäisiin mahdollisimman suureen vastaavuuteen voimassa olevan sääntelyn kanssa siitäkin huolimatta, että uuden poliisilain 5 luvussa salaisesta tiedonhankinnasta säädettäisiin nykyistä tarkemmin ja eriytyneemmin.

Momentin toinen ja kolmas virke olisivat uusia voimassa olevaan lakiin verrattuna. Voimassa olevassa säännöksessä viitataan poliisilain 31 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan teknisen tarkkailun ulkopuolelle on jätettävä vakituiseen asumiseen käytetty huone tai tila. Momentin kolmas virke puolestaan liittyisi siihen, että teknisen tarkkailun osalta viitataan poliisilain 31 §:n 1 ja 2 momenttiin, joissa ei aseteta rikoksesta säädettyyn enimmäisrangaistukseen taikka rikoksen laatuun tai lajiin liittyviä edellytyksiä toimenpiteen käyttämiselle.

Pykälän *2 momentin* mukaan tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamisen, ylimääräisen tiedon käyttämisen, salaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon säilyttämisen, kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittämisen, salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamisen ja pöytäkirjan osalta noudatettaisiin, mitä poliisilain 5 luvun 51 §:ssä, 54 §:ssä, 55 §:n 1 ja 3 momentissa sekä 57-59 §:ssä säädetään. Teknisestä kuuntelusta laadittu pöytäkirja toimitettaisiin puolustusministeriölle, joka antaa vuosittain eduskunnan oikeusasiamiehelle kertomuksen teknisen kuuntelun käytöstä.

Momentin ensimmäistä virkettä muutettaisiin poliisilain säännöksiin viittaamisen osalta. Voimassa olevassa momentissa todetaan, että tarkkailusta ja teknisestä tarkkailusta ilmoittamisesta säädetään poliisilain 33 §:ssä ja sanotulla tarkkailulla saadun aineiston käsittelystä poliisilain 34 §:ssä. Tältäkin osin pyrittäisiin mahdollisimman suureen vastaavuuteen voimassa olevan lainsäädännön kanssa kuitenkin siten, että huomioon otettaisiin myös poliisilain ylimääräistä tietoa koskevat säännökset.

13 §. *Yksittäiseen tehtävään liittymättömät tiedot.* Pykälään lisättäisiin toinen virke, jonka mukaan ylimääräistä tietoa saadaan tallettaa 11 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin pakkokeinolain 10 luvun 55 §:n 3 momentissa ja poliisilain 5 luvun 55 §:n 2 momentissa säädetyin edellytyksin. Lisäys liittyisi siihen, että sääntelyn piiriin tulisi edellisen pykälän perusteluissa kerrotuin tavoin myös ylimääräinen tieto.

21 §. *Tietojen luovuttaminen muulle kuin sotilasviranomaiselle.* Pykälän 1 momentin muutetun 1 kohdan mukaan rekisterinpitäjä saisi luovuttaa tässä laissa tarkoitetuista henkilörekistereistä tietoja, jotka ovat tarpeen poliisille niitä poliisilain 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tehtäviä varten, jotka liittyvät oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseen sekä rikosten ennalta estämiseen, paljastamiseen, selvittämiseen ja syyteharkintaan saattamiseen. Muutos liittyisi siihen, että viitattu momentti olisi toisensisältöinen uudessa poliisilaissa.

1.7 Sotilaskurinpitolaki

15 §. Pykälän viittaus muutettaisiin koskemaan uutta pakkokeinolakia.

20 §. Voimassa olevan pykälän mukaan vangitsemisesta säädetään pakkokeinolaissa (450/1987). Pykälästä poistettaisiin tarpeettomana säädöskokoelman numero.

25 §. Myös tätä pykälää muutettaisiin niin, että siitä poistettaisiin pakkokeinolain säädöskokoelmanumero.

25 a §. Pykälän viimeisen virkkeen lakiviittaus muutettaisiin koskemaan uuden pakkokeinolain 8 luvun 29 §:ää.

28 §. Pykälän 3 momentin jälkimmäistä virkettä muutettaisiin niin, että siinä viitataan uuden esitutkintalain 11 luvun 2 §:ään.

1.8 Laki poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta

1 luku. Yleiset säännökset

2 §. *Määritelmät.* Pykälän 2 ja 3 kohdan viittauksia muutettaisiin vastaamaan muuhun lainsäädäntöön tehtäviä muutoksia. Ensiksi mainitun kohdan mukaan *pidätetyllä* tarkoitettaisiin henkilöä, joka on pidätetty uuden pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n nojalla. Pykälän 3 kohdan *kiinni otettua* koskevat viittaukset muutettaisiin kohdistumaan uusiin ehdotettaviin lakeihin.

2 luku. Säilytystilaan ottaminen

2 §. *Vapaudenmenetyksestä ilmoittaminen.* Pykälän otsikko ja sisältöä muutettaisiin.

Voimassa olevan lain mukainen olisi pykälän *1 momentti*, jonka mukaan tutkintavangille on varattava tilaisuus ilmoittaa läheiselle tai muulle henkilölle vapaudenmenetyksestään. Tältä osin ei edelleenkään olisi poikkeamismahdollisuutta ilmoittamisvelvollisuudesta. Säännöksen käytännön merkitystä vähentää se, että vangittu menettää yleensä vapautensa jo kiinniottamisen tai pidättämisen kautta, jolloin sovelletaan sääntelyä niistä ilmoittamisesta.

Pykälän *2 momentissa* säädettäisiin pidätetyn ja kiinni otetun vapaudenmenetyksestä ilmoittamisesta. Lähtökohtaisesti ilmoitus olisi tehtävä vapautensa menettäneen osoituksen mukaan hänen läheiselleen tai muulle henkilölle. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiselle, ilmoittamista pidättämisestä voitaisiin päällystöön kuuluvan poliisimiehen päätöksellä lykätä enintään kaksi vuorokautta kiinniottamisesta ja ilmoittamista kiinniottamisesta voitaisiin lykätä tai se voitaisiin jättää tekemättä. Ilmoitusta ei saisi ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tai kiinni otetun tahtoa.

Pakkokeinolaissa ei enää voimassa olevan lain 1 luvun 7 §:n 2 momentin mukaisesti erikseen säädettäisi pidättämisestä ilmoittamisesta. Ehdotettavan uuden pakkokeinolain 2 luvun 4 §:n 2

momentissa (kiinniottamisesta ilmoittaminen) ja 10 §:n 2 momentissa (pidättämisestä ilmoittaminen) viitattaisiin nyt kysymyksessä olevaan momenttiin.

Momentti poikkeaisi voimassa olevasta laista ensinnäkin niin, että ilmoitus olisi tehtävä läheiselle tai muulle henkilölle. Kuten yleisperusteluissa jo on todettu, pidätetty tai kiinni otettu voi haluta ilmoituksen tehtäväksi esimerkiksi työnantajalle. Kiinniottamisestakin olisi pääsääntöisesti ilmoitettava sen kestosta riippumatta. Voimassa olevan lain mukaan kiinni otetulle ei tarvitse varata tilaisuutta ilmoittamiseen, jos hänet vapautetaan 12 tunnin kuluessa kiinniottamisesta ja tilaisuuden varaamiseen ei ole erityisiä syitä. Hänenkin osaltaan erityinen haitta rikoksen selvittämiselle kuitenkin oikeuttaisi lykkäämään ilmoituksen tekemistä tai jättämään sen kokonaan tekemättä. Pidättämisestä ilmoittamisesta koskevaa aikarajaa lyhennettäisiin kahteen vuorokauteen. Henkilön tahdon merkitystä koskeva viimeinen virke ulotettaisiin koskemaan myös kiinni otettua. Virkkeessä tarkoitettuna erityisenä syynä voi tulla kysymykseen esimerkiksi pidätetyn tai kiinni otetun nuori ikä, kuten yleisperusteluissa on todettu.

6 luku. Kirjeenvaihto ja puhelut.

1 §. *Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen.* Pykälän 1 momenttia muutettaisiin niin, että siinä mainitaan pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:n asemesta pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §. Mainituissa uuden lain pykälissä säädettäisiin yhteydenpidon rajoittamisen edellytyksistä, sisällöstä ja voimassaolosta.

6 §. *Puhelimen käyttö.* Pykälän 1 momenttiin tehtäisiin samanlainen muutos kuin 1 §:n 1 momenttiin.

7 luku. Tapaamiset ja muut yhteydet säilytystilan ulkopuolelle

1 §. *Tapaaminen.* Myös tämän pykälän 1 momenttia muutettaisiin muuttamalla viittaus kohdistumaan pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:ään.

6 §. *Yhteydet edustustoon.* Tämän pykälän 1 momenttiin tehtäisiin vastaava muutos kuin 1 §:n 1 momenttiin.

11 luku. Turvaamistoimenpiteet

1 §. *Turvaamistoimenpiteet.* Pykälän 3 momentissa olevaa viittausta pakkokeinolakiin ehdotetaan täsmennettäväksi. Vapautensa menettäneen yhteydenpidon rajoittamisesta säädettäisiin pakkokeinolain 4 luvussa.

15 luku. Vartijat

3 §. *Henkilö- ja omaisuusvahinko.* Pykälän toista virkettä muutettaisiin niin, että siinä viitataan uuden poliisilain 8 luvun 9 §:ään. Virke koskee virkatehtävän suorittamisen yhteydessä syntyneeseen henkilö- ja omaisuusvahinkoon liittyvää selvittelyä.

1.9 Tutkintavankeuslaki

1 luku. Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset perusteet

1 §. *Soveltamisala.* Pykälän 2 momenttia muutettaisiin niin, että siinä yhteydenpidon rajoittamisen osalta viitattaisiin uuden pakkokeinolain 4 lukuun.

2 luku. Saapuminen vankilaan

1 §. *Tutkintavangin sijoittaminen.* Tutkintavangin sijoittamista poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan koskevia 3 ja 4 momenttia muutettaisiin. Pykälän *3 momentin* loppuun lisättäisiin 4 momentin ensimmäinen virke, jonka mukaan tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pidempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavaa syytä. Tämä muutos liittyisi siihen, että 4 momenttiin tehtävien muutosten jälkeen virke luontevammin kuuluu 3 momenttiin.

Pykälän *4 momentissa* säädettäisiin, että jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasian kanssa pakkokeinolain 3 luvun 15 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä. Tutkintavanki voisi saattaa poliisin säilytystilassa säilyttämisen tuomioistuimen uudelleen käsiteltäväksi myös erikseen, jolloin noudatetaan soveltuvin osin mainitun pykälän 1 ja 3 momentissa säädettyä menettelyä. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän olisi saatettava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos tutkintavankia on säilytettävä säilytystilassa yli neljä viikkoa. Myös viimeksi mainitussa tapauksessa noudatettaisiin soveltuvin osin pakkokeinolain mainittuja säännöksiä.

Momentin muut kuin ensimmäinen virke olisivat uusia. Asian erillinen tuomioistuinkäsittely tulisi mahdolliseksi kuten yhteydenpidon rajoittamisenkin osalta. Tässä tapauksessa vangitsemisasian uudelleen käsittelyä koskevien säännösten noudattaminen soveltuvin osin tarkoittaisi sitä, että säilyttämistä poliisin tiloissa koskevaa asiaa ei tarvitsisi ottaa uudelleen käsiteltäväksi tuomioistuimessa aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä.

8 luku. Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §. *Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen.* Pykälän 1 momentin viittaus muutettaisiin tässäkin koskemaan pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:ää.

6 §. *Puhelimen käyttö.* Pykälän 1 momenttiin tehtäisiin samanlainen muutos kuin 1 §:n 1 momenttiin.

9 luku. Tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle.

1 §. *Tapaaminen.* Myös tämän pykälän 1 momentin viittaus muutettaisiin koskemaan pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:ää.

7 §. *Yhteydet edustustoon.* Tämänkin pykälän 1 momentin viittaus muutettaisiin pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:ää koskevaksi.

10 luku. Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §. *Päätösvalta.* Pykälän 5 momentin mukaan esteellisyyteen sovelletaan, mitä esitutkintalain (449/1987) 16 §:ssä säädetään. Viittaus muutettaisiin koskemaan uuden esitutkintalain 2 luvun 7 ja 8 §:ää.

11 luku. Vankilan tilojen ja tutkintavangin tarkastaminen

9 §. *Menettely ja päätösten kirjaaminen.* Pykälän 2 momenttia muutettaisiin niin, että siinä voimassa olevan pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 3 ja 4 momentin asemesta viitattaisiin uuden pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 momenttiin.

13 luku. Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinojen käyttö

1 §. *Turvaamistoimenpiteet.* Pykälän 3 momentissa oleva viittaus täsmennettäisiin koskemaan pakkokeinolain 4 lukua.

1.10 Vankeuslaki

1 luku. Yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta

11 §. *Virka-apu.* Pykälän viittaus muutettaisiin koskemaan uutta poliisilakia.

4 luku. Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan

5 §. *Tulotarkastus.* Pykälän 2 momenttia muutettaisiin niin, että siinä viitataan uuteen pakkokeinolakiin.

15 luku. Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §. *Päätösvalta.* Pykälän 4 momentin viittaus muutettaisiin kohdistumaan uuden esitutkintalain 2 luvun 7 ja 8 §:ään.

16 luku. Vankilan tilojen ja vangin tarkastus

9 §. *Menettely ja päätösten kirjaaminen.* Pykälän henkilönkatsastusta koskeva viittaus muutettaisiin koskemaan uuden pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 momenttia.

1.11 Laki valtioneuvoston oikeuskanslerista

5 a §. *Esitutkinnan tai poliisitutkinnan määrääminen.* Uudessa pykälässä säädettäisiin, että oikeuskansleri voi käsiteltävänään olevan asian selvittämiseksi määrätä suoritettavaksi esitutkintalain mukaisen esitutkinnan tai poliisilain 6 luvun mukaisen poliisitutkinnan.

Kysymys olisi selventävästä säännöksestä eikä muutoksesta nykytilaan. Kuten aikaisemmin on todettu, eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 8 §:ssä säädetään nimenomaisesti, että oikeusasiamiehellä on toimivalta määrätä suoritettavaksi esitutkinta tai poliisitutkinta. Valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain 8 §:n mukaan oikeuskanslerilla on tehtäviään suorittaessaan oikeus viipymättä saada kaikilta viranomaisilta sellaista virka-apua, jonka antamiseen asianomainen viranomainen on toimivaltainen. Säännöstä on käytännössä vakiintuneesti tulkittu sillä tavoin, että oikeuskansleri voi käsiteltävänään olevan asian selvittämiseksi määrätä suoritettavaksi esitutkinnan tai poliisitutkinnan.

1.12 Laki yleisistä syyttäjistä

11 a §. *Vaitiolovelvollisuus ja -oikeus.* Lakiin lisättäisi uusi pykälä. Mitä poliisilain 7 luvun 1 ja 3-5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta ja -oikeudesta, sovellettaisiin vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan. Näiden pykälien perustelujen osalta voidaan viitata aikaisemmin esitettyyn.

2 Tarkemmat säännökset ja määräykset

Tarkempien säännösten antamisesta ehdotetaan säädettäväksi esitutkintalain 11 luvun 10 §:ssä (valtioneuvoston asetuksella säädettävät asiat), pakkokeinolain 12 luvun 4 §:ssä (valtioneuvoston asetuksella säädettävät asiat) ja poliisilain 9 luvun 11 §:ssä (valtioneuvoston asetuksella ja sisäasiainministeriön asetuksella säädettävät asiat).

Pakkokeinolain 10 luvun 12 §:n 2 momentissa säädettäisiin tarkkailussa käytettävien laitteiden säätämisestä sisäasiainministeriön asetuksella ja 64 §:ssä siitä, että valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä kyseisessä luvussa tarkoitetun salaisen ja muun tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta sekä toimenpiteiden kirjaamisesta ja valvontaa varten annettavista selvityksistä. Vastaavia asioita koskevat asetuksenantovaltuudet annettaisiin poliisilain puolella (5 luvun 13 §:n 2 momentti ja 65 §). Lisäksi pakkokeinolain 10 luvun ja poliisilain 5 luvun eräiden säännösten mukaan tiedonhankinnasta päättämistä virkamiehistä voitaisiin tietyissä tapauksissa säätää valtioneuvoston asetuksella.

3 Voimaantulo

Ehdotetut lait ovat tarkoitetut tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun ne on hyväksytty ja vahvistettu. Voimaantuloajankohtaa määritettäessä joudutaan kiinnittämään huomiota esityksen mukaisiin viranomaistoiminnan muutoksiin. Huomioon on otettava myös se, että lainsäädännön muuttuminen edellyttää laajaa koulutusta. Voimaantuloajankohdan tar-

kempi määrääminen riippuu siitä, missä vaiheessa ja aikataulussa näihin seikkoihin kyetään valmistautumaan.

4 Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

4.1 Johdanto

Varsinkin esityksen yleisperustelujaksoissa mutta myös yksityiskohtaisissa perusteluissa on jo käyty läpi perustuslakiin sekä perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen ja suojaamiseen liittyviä kysymyksiä siltä osin kuin niillä on vaikutusta siihen, minkälaisiksi ehdotetut säännökset ja niiden tulkinta muodostuvat. Huomioon on otettu ylimpien laillisuusvalvojien ja EIT:n ratkaisukäytäntö sekä eduskunnan perustuslakivaliokunnan kannanotot.

Kuten aikaisemmin esitetystä myös ilmenee, esityksen sisältöön on kautta linjan vaikuttanut perustuslain 2 §:n 3 momentti. Esityksessä on pyritty viranomaistoimivaltuuksien kattavaan ja täsmälliseen sääntelyyn, koska mainitun säännöksen mukaan julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin ja kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia. Sääntelyn parantamiseen tällä tavalla liittyy viranomaistoimivaltuuksien kohteena olevien henkilöiden oikeusaseman parantaminen mukaan lukien oikeusturvajärjestelyjen kohentaminen. Perustuslain 80 §:n 1 momentin perusteella asetuksissa oleva yksilön oikeuksien ja velvollisuuksien perusteisiin vaikuttava sääntely ehdotetaan otettavaksi lakiin.

Yleisenä toimivaltuuksien kohteena olevien henkilöiden oikeusasemaa ja oikeussuojaa parantavana tekijänä on korostettava esityksen vahingonkorvausoikeutta koskevia ehdotuksia. Poliisitoimintaa sekä pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen käyttöä koskevat vahingonkorvaussäännökset rakentuisivat tuottamuksesta riippumattomalle vastuulle, jota vahingonkorvausoikeuden yleisten periaatteiden mukaisesti rajattaisiin esimerkiksi myötävaikutusta ja sietämisvelvollisuutta koskevilla säännöksillä. Korvattavaksi voi tulla henkilö- ja esinevahinkojen lisäksi myös kärsimys, kun rauhaa, yksityiselämää tai henkilökohtaista koskemattomuutta on toimivaltuuksien käytön yhteydessä loukattu.

Siitäkin huolimatta, että esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi nykyistä huomattavasti laajempi esitutkintalaki, lainsäädännön täydennyksiä ei voida pitää perusoikeuksien suojan kannalta ongelmallisina. Aikaisempaa kattavammalla sääntelyllä nimenomaan pyritään esitutkintaviranomaisten kohteena olevien henkilöiden oikeusaseman parantamiseen. Tämä koskee esitutkintamenettelyn nykyistä täsmällisemmän sääntelyn lisäksi esimerkiksi esitutkintaperiaatteita sekä kielellisiä oikeuksia koskevien säännösten täydentämistä. Yleisperustelujen jaksoissa 4.3 ja 4.4 kerrotuin tavoin esityksen ehdotuksilla myös edistettäisiin sukupuolten tasaarvoa ja lasten asemaa esitutkinnassa.

Myös perusoikeuksien suojaamiseen liittyvä kysymys on pakkokeinolain ja poliisilain salaista tiedonhankintaa koskevien säännösten suhde toisiinsa sekä niitä koskevan sääntelyn johdonmukaisuus ja selkeys. Salaisilla tiedonhankintakeinoilla monin paikoin puututaan eritasoisesti perusoikeuksiin. Kuten yleisperustelujen johdantojaksosta ilmenee, myös eduskunnan perustuslakivaliokunta on puuttunut siihen, että mainittujen kahden lain salaista tiedonhankintaa koskevista säännöksistä on muodostunut sekava ja vaikeasti hallittava kokonaisuus. Kun poliisilakia säädettiin, perustuslakivaliokunta myös totesi, että perusoikeussuojan kannalta on perusteltua yhteen sovittaa salaista tiedonhankintaa koskevia poliisilain säännöksiä pakkokei-

nolain salaisia pakkokeinoja koskeviin säännöksiin. Valiokunta kiinnitti huomiota siihen, että poliisilaissa ei ollut omaksuttu kaikkia pakkokeinolaissa omaksuttuja oikeusturvan kannalta puolustettavimpia ratkaisuja (PeVL 15/1994 vp). Näihin kysymyksiin ja kannanottoihin on kiinnitetty huomiota valmisteltaessa uuden pakkokeinolain 10 lukua ja uuden poliisilain 5 lukua. Näistä jälkimmäinen on rakennettu ensiksi mainitulle lukuun ottamatta tapauksia, joissa poikkeamiselle on olemassa perusteltuja syitä.

Perustuslain kannalta merkityksellisimpiä ovat lainsäädäntömuutokset, joilla perustettaisiin viranomaisille uusia yksilöön kohdistuvia toimivaltuuksia tai laajennettaisiin jo olemassa olevia toimivaltuuksia taikka joilla muuten rajoitettaisiin yksilön oikeuksia tai toimintavapautta. Esitystä on tältä osin arvioitava perusoikeussäännöksiin sisältyvien lakivarausten kannalta ottaen samalla huomioon perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset kuten rajoituksen tarkkarajaisuus ja täsmällisyys, rajoittamisen perusteena olevien syiden hyväksyttävyys, suhteellisuusvaatimuksen täyttyminen perusoikeutta rajoitettaessa, oikeusturvajärjestelyjen riittävyys ja rajoituksen ristiriidattomuus Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kannalta.

Esitutkintalaissa, pakkokeinolaissa ja poliisilaissa annetaan nykyisin ja ehdotetaan tässä esityksessä annettavaksi toimivaltuuksia, jotka vaihtelevasti kohdistuvat perus- ja ihmisoikeuksiin. Perustuslain 7 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Pykälän 3 momentissa säädetään, että henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Perustuslain 9 §:n 1 momentissa säädetään Suomen kansalaisen ja maassa laillisesti oleskelevan ulkomaalaisen vapaudesta liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa.

Yksityiselämän suojaamisesta säädetään perustuslain 10 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on suojattu. Kirjeen, puhelun ja muun luottamuksellisen viestin salaisuus on loukkaamaton (2 momentti). Pykälän 3 momentissa säädetään, että lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä. Lailla voidaan säätää lisäksi välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa, oikeudenkäynnissä ja turvallisuustarkastuksessa sekä vapaudenmenetyksen aikana.

Perustuslain 10 §:n 3 momentin osalta perustuslakivaliokunta on kiinnittänyt huomiota siihen, että käytännössä ei ole mahdollista vetää täsmällistä rajaa rikoksen tekohetken mukaan. Monien rikosten luonteesta johtuu, että niiden selvittäminen ei ole mahdollista, mikäli rikoksen tekeminen ei ylipäänsä paljastu, mikä puolestaan saattaa vaatia ennakollista varautumista rikoksen tapahtumiseen. Valiokunta on pitänyt rikoksen tutkintana myös sellaisia toimenpiteitä, joihin ryhdytään jonkin konkreettisen ja yksilöidyn rikosepäilyn johdosta, vaikka rikos ei olisi ehtinyt vielä toteutuneen teon asteelle. Valiokunta on pitänyt tärkeänä, että toimenpiteen valtiosääntöoikeudellisen sallittavuuden edellytyksenä oleva konkreettinen ja yksilöity rikosepäily tuodaan selvästi esille myös säännöksen sanamuodossa. Perustuslakivaliokunnan näkemyksillä on erityisesti merkitystä arvioitaessa rikoksen estämiseen liittyviä toimivaltuuksia (PeVL 2/1996 vp, 5/1999 vp, 37/2002 vp ja 11/2005 vp).

Esityksen ehdotuksia arvioitaessa merkitystä on myös perustuslain säännöksillä kokoontumisvapaudesta (13 §), omaisuuden suojasta (15 §) ja oikeusturvasta (21 §).

4.2 Pakkokeinolaki

Kiinniottaminen, vangitseminen, matkustuskielto ja vakuustakavarikko

Pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n 1 momentissa säädettäisiin poliisimiehen yleisestä rikoksen selvittämiseen liittyvästä kiinniotto-oikeudesta. Poliisimies saisi rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn. Säännös olisi merkityksellinen perustuslain 7 §:n 1 momentin kannalta. Voimassa olevassa laissa ei ole vastaavaa säännöstä, vaan poliisimiehen yleisen kiinniotto-oikeuden osalta on hyödynnetty jokamiehen kiinniotto-oikeutta, joka ei koske kaikkia lieviä rikoksia.

Poliisin kiinniotto-oikeuden kuten muidenkin jäljempänä käsiteltävien toimivaltuuksien kannalta merkittävää on, että rikosten selvittäminen on tavoite, jonka saavuttamista yleinen etu hyvin laajasti vaatii. Tätä tavoitetta ei voi sinällään rajoittaa koskemaan vain vakavia rikoksia. Kuten muidenkin esityksen mukaisten toimivaltuuksien käyttämistä, myös kiinniottamisen käyttämistä rajaisivat periaatteet, joista suhteellisuusperiaatteesta ja vähimmän haitan periaatteesta nimenomaan säädettäisiin pakkokeinolaissa. Säännöstä voidaan pitää tarkkarajaisena, kun siinä kiinniottamisen edellytyksenä mainittaisiin verekseltä tai pakenemasta tapaaminen. Tämän edellytyksen soveltamisala on käytännössä vakiintunut.

Pidättämisen ja vangitsemisen edellytyksiä ja määräaikoja koskevia kysymyksiä on käsitelty yleisperusteluissa. Tältä osin perusoikeussääntelyn kehittymisen ja kansainvälisten velvoitteiden ei ole katsottu edellyttävän lainsäädäntömuutoksia.

Matkustuskiellon uudeksi määräämisperusteeksi otettaisiin se, että on syytä epäillä rikoksesta epäillyn vaikeuttavan asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa (pakkokeinolain 5 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohta). Tämä ehdotus on merkityksellinen perustuslain 9 §:n 1 momentin kannalta.

Matkustuskiellon uudeksi määräämisperusteeksi ehdotettu peruste on vangitsemisen määräämisperuste voimassa olevan lain mukaan ja olisi sitä tämän esityksen perusteella jatkossakin. Kuten yleisperusteluissa todetaan, matkustuskielto voi joissakin tapauksissa olla riittävä keino estää asian selvittämisen vaikeuttaminen. Muutos tarkoittaisi sitä, että matkustuskiellolla voitaisiin joissakin tapauksissa korvata perusoikeuksiin voimakkaammin puuttuvan pakkokeinon eli vangitsemisen käyttö. Toisaalta myös uudella perusteella matkustuskieltoa voitaisiin käyttää vain tietyn vakavuustason rikosten selvittämisessä (säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta). Mahdollisuudelle rajoittaa henkilön liikkumavapautta voidaan esittää hyväksyttävät perusteet.

Vakuustakavarikkoa koskevassa uuden pakkokeinolain 6 luvussa säädettäisiin, että vakuustakavarikon kohteena oleva omaisuus saataisiin ennen väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ottaa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä poliisin haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi. Tämä ehdotus liittyy siihen, että asianmukaisen ja asianosaisten oikeusturvaa edistävän täytäntöönpanomenettelyn turvaamiseksi säädettäisiin siitä, että ulosottoviranomaiset huolehtivat väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta. Kiireellisissä tilanteissa voi syntyä välitila, jonka aikana tällaiseen täytäntöönpanoon ei vielä ole ehditty ryhtyä mutta vaarana on omaisuuden häviäminen. Vakuustakavarikon tavoitteiden saavuttamisen turvaamiseksi on välttämätöntä, että omaisuus voidaan tällaisissa tilanteissa ottaa poliisin haltuun. Osittain kysymys on myös puutteellisen nykylainsäädännön täsmentämi-

sestä ja täydentämisestä. Kysymyksessä olevalle poliisin toimivaltuudelle on esitettävissä hyväksyttävä syy.

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

Uuden pakkokeinolain 7 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten olisi viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona haltuunottaminen on tapahtunut, jos hän ei ole ollut paikalla sen tapahtuessa. Ilmoitus olisi tehtävä eräille muillekin henkilöille. Pykälän 2 momentin mukaan ilmoituksen tekemistä voitaisiin pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä siirtää enintään viikko haltuunottamisesta lukien, jos tärkeä tutkinnallinen syy sitä vaatii. Sen jälkeen tuomioistuin saisi mainitun virkamiehen pyynnöstä päättää ilmoituksen siirtämisestä enintään kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan. Ilmoitus olisi kuitenkin tehtävä viipymättä esitutkinnan päätyttyä. Jäljennöstä pöytäkirjasta ei toimitettaisi sinä aikana, jona ilmoitus haltuunottamisesta on siirretty 9 §:n 2 momentin nojalla (12 §:n 2 momentti).

Ilmoituksen ja pöytäkirjan toimittamisen lykkääminen voisivat tilanteesta riippuen koskea erilaisia perusoikeuksia. Ne voisivat liittyä esimerkiksi omaisuudensuojaan ja yleensä liittyisivät oikeusturvaan, koska kysymys on kohteena olevan henkilön mahdollisuudesta saattaa takavarikoiminen tai jäljentäminen oikeudellisen tarkastelun kohteeksi. Siirtämistä koskeva mahdollisuus ei olisi kuitenkaan kokonaan uusi, koska voimassa olevan lain 4 luvun 7 §:n mukaan posti- ja tavaralähetyksen taikka sähkösanoman vastaanottajalle ja lähettäjälle on ilmoitettava takavarikosta niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle. Nyt tämä mahdollisuus laajennettaisiin siis koskemaan myös muita takavarikon kohteita. Siirtämisen perusteena voisi olla ainoastaan tärkeä tutkinnallinen syy. Lisäksi lyhyimpiä siirtoja lukuun ottamatta asia olisi saatettava tuomioistuimen käsiteltäväksi. Nämä seikat huomioon ottaen esitetylle sääntelylle on esitettävissä hyväksyttäviä syitä.

Voimassa olevan pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää takavarikkoasioissa syytteen nostamisen määräaikaa korkeintaan neljäksi kuukaudeksi kerrallaan. Tällainen pidennys olisi lähtökohta uuden pakkokeinolain 7 luvun 14 §:n 2 momentinkin mukaan. Kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi määräaikaa voitaisiin kuitenkin pidentää enintään vuodeksi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi. Ehdotuksen taustalla on pyrkimys välttää asian tarpeettomia tuomioistuinkäsittelyjä.

Määräajan pidentäminen vuoteen tai takavarikon määrääminen olemaan toistaiseksi voimassa edellyttäisi ensinnäkin sitä, että takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen ei ole kohtuutonta. Lisäksi edellytettäisiin edellä mainittuja erityisiä syitä. Määräämisedellytykset olisivat siis tarkkaan määriteltyjä ja määrääminen olisi korkean kynnyksen takana. Sen, jota asia koskee, oikeusturvakeinona olisi pakkokeinolain 7 luvun 15 §:n mukainen asian tuomioistuimeen saattaminen. Hän voisi näin ollen tarvittaessa useampaankin kertaa saattaa tuomioistuimen käsiteltäväksi sen, ovatko takavarikoituna pitämisen edellytykset edelleen olemassa. Vaikka takavarikolla saatetaan puuttua omaisuuden suojaan, ehdotusta ei tarkkarajaisena ja toimenpiteen kohteen oikeusturvan huomioon ottavana voida pitää ongelmallisena.

Pakkokeinolain 7 luvun 24 §:ssä olisivat säännökset takavarikoimisen sijasta suoritettavista toimenpiteistä eli esineen hävittämisestä, ottamisesta valtion käyttöön tai myymisestä. Tämä koskisi vähäarvoisia esineitä ja esineitä, joiden hallussapito on rangaistavaa. Edellytyksenä

olisi, että esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi eikä sitä tarvita oikeudenkäynnissä todisteena. Myös tämä sääntely voi joissakin tapauksissa olla merkityksellinen omaisuudensuojan kannalta.

Pakkokeinolain 7 luvun 24 §:n mukaisten toimenpiteiden käyttämisedellytykset olisivat tarkkarajaisia ja täsmällisiä. Käytännössä hävittäminen, ottaminen valtion käyttöön tai myyminen tulisi kysymykseen vain selvissä tapauksissa. Toimenpiteen kohteeksi joutuneen henkilön oikeusturvakeinona olisi käräjäoikeudessa nostettava vahingonkorvauskanne.

Etsintä ja erityiset tutkintakeinot

Uuden pakkokeinolain 8 luvun 6 §:n 3 momentin mukaan kotietsinnän toimittamispaikalla oleva henkilö saataisiin poistaa paikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen. Kuten pykälän perusteluista ilmenee, poliisilain säännösten perusteella poistaminen voitaisiin tarvittaessa suorittaa voimakeinoja käyttäen. Tämän vuoksi ehdotettava säännös on merkityksellinen erityisesti perustuslaissa turvatun henkilökohtaisen koskemattomuuden kannalta. Kuten perusteluissa edelleen todetaan, tilanteessa tulisi kuitenkin aina pyrkiä ensin sovinnolliseen ratkaisuun. Lisäksi poistaminen tulisi suorittaa vähimmän haitan periaatetta soveltaen ja korvata mahdollisuuksien mukaan tutkimuspaikan tai -kohteen eristämisellä. Kun otetaan huomioon tarkoitus turvata etsinnän toimittaminen tai sen tarkoituksen toteutuminen ja poistamisen tuleminen kysymykseen vain välttämättömissä tapauksissa, ehdotetulle säännökselle on esitettävissä hyväksyttävät perusteet.

Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättämistä ja kotietsinnän saattamista tuomioistuimen käsiteltäväksi koskevia kysymyksiä on käsitelty yleisperusteluissa. Uuden pakkokeinolain 8 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättäisi pidättämiseen oikeutettu virkamies ja erityisestä kotietsinnästä päättäisi tuomioistuin. Pykälän 2 momentin mukaan eräissä tapauksissa päätöksen erityisen kotietsinnän toimittamisesta voisi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ehdotettujen säännösten on katsottu olevan EIT:n ratkaisukäytännön mukaisia, kun otetaan erityisesti huomioon se, että kotietsintäsäännöksiä arvioitaessa on huomioon otettava etsintää koskevien säännösten kattavuus ja niiden muodostama kokonaisuus. Kysymys on myös jälkikäteisten oikeusturvakeinojen riittävyydestä, mihin liittyvät esityksen vahingonkorvaussäännöksiä koskevat ehdotukset. Kuten yleisperusteluissa todetaan, EIT:n ratkaisukäytäntö saattaa muuttua tulevaisuudessa, minkä vuoksi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen ratkaisuihin perustuvaan järjestelmä on jatkossakin syytä pitää tarkastelun alla.

Pakkokeinolain 8 luvun 19-28 §:ssä säädettäisiin uudesta etsintätyypistä eli laite-etsinnästä. Sillä tarkoitettaisiin tietokoneen, telepäätelaitteen tai muun vastaavan teknisen laitteen tai tietojärjestelmän tietosisältöön kohdistettavaa etsintää tarkoituksessa löytää tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä todisteena käytettävä asiakirja tai tieto. Laite-etsintä voitaisiin toimittaa myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety. Laite-etsinnän edellytykset pitkälti vastaisivat kotietsinnän edellytyksiä. Laite-etsinnän eräänä muotona olisi etäetsintä, jossa rikostutkinnallisten tarkoituksenmukaisuussyiden tai asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä laite-etsintä toimitettaisiin käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta.

Voimassa olevan lain kannalta laite-etsinnän asema on nimenomaisen sääntelyn puuttumisen vuoksi epäselvä. Vaikka perustuslakivaliokunta on todennut, että pyrkiminen tekniikkaneut-

raaliin lainsäädäntöön on viestintämuodoissa tapahtunut kehitys huomioon ottaen asiallisesti välttämätöntä ja perustuslain kannalta hyväksyttävää (PeVL 36/2002 vp), viranomaisten toimivaltuuksien kattavan ja täsmällisen sääntelyn tavoite voi edellyttää laite-etsinnästä säätämistä ehdotetulla tavalla. Laite-etsintä voitaisiin toimittaa vain tietyn vakavuustason rikoksissa, koska edellytyksenä olisi epäily rikoksesta, josta säädetty rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta. Laite-etsintä ei voisi kohdistua luottamukselliseen viestiin, jonka tunnistamistietojen ja sisällön selvittämiseen liittyvistä toimivaltuuksista säädettäisiin pakkokeinolain 10 luvussa. Etäetsintää ei voitaisi toimittaa sen kohteelta salassa, vaan sellaisessakin etsinnässä sovellettaisiin läsnäolon ja menettelyn osalta paikkaan kohdistuvan etsinnän säännöksiä. Laissa säänneltäväksi ehdotettavaan uuteen etsintätyyppiin ei voidakaan katsoa liittyvän perusoikeuksien kannalta ongelmallisia kysymyksiä.

Pakkokeinolain 9 luvun 1 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan rikoksen selvittämisen turvaamiseksi saataisiin kieltää pääsy tietyn tutkittavana olevan kohteen lähelle. Tällainen kielto voi rajoittaa useidenkin perusoikeuksien, erityisesti liikkumavapauden käyttöä. Voimassa olevan lain mukaan on mahdollista sulkea rakennus tai huone taikka kieltää pääsy tietylle alueelle.

Voimassa olevan lain perusteella epäselvänä on pidetty sitä, voidaanko tietty kohde (esimerkiksi esine) eristää. Kohteen eristämisellä voidaan rajoittaa sitä haittaa, joka eristämisestä aiheutuu. Kun pelkästään kohde voitaisiin eristää, kohteen tutkimisen turvaamiseksi ei ole välttämättä tarvetta eristää nykyisen lain mukaisia alueita, rakennuksia tai huoneita. Koska tutkimuskohteen eristämisestä olisi soveltuvin osin voimassa, mitä pakkokeinolain 7 luvussa säädettäisiin takavarikosta, henkilö, jota eristäminen koskee, voisi mainitun luvun 15 §:n nojalla saattaa kysymyksen eristämisen voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Nämä seikat huomioon ottaen ehdotusta kohteen eristämisestä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Salaiset pakkokeinot ja muu salainen tiedonhankinta

Telepakkokeinot

Yleisesti voidaan todeta, että telepakkokeinoja ja niiden käyttöä koskevat perus- ja ihmisoikeuskysymykset ovat useaan otteeseen olleet eduskunnan perustuslakivaliokunnan tarkasteltavana, jolloin myös perusoikeussääntelyn kehittyminen on voitu ottaa huomioon. Tältäkin osin tässä käsitellään lähinnä uusia toimivaltuuksia.

Pakkokeinolain 10 luvun 4 §:ssä säädettäisiin tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta. Jos on todennäköistä, että telekuuntelua koskevassa pykälässä tarkoitettua viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei ole enää saatavissa telekuuntelulla, esitutkintaviranomaiselle voitaisiin antaa lupa takavarikoida ne samoilla edellytyksillä kuin telekuuntelua voidaan suorittaa. Lisäksi pykälässä säädettäisiin, että jos tekninen tarkkailu kohdistetaan viestin sisällön selvittämiseksi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan henkilökohtaiseen tekniseen laitteeseen tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen, esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa tekniseen tarkkailuun vain, jos telekuuntelua koskevassa 3 §:ssä säädetyt edellytykset täyttyvät.

Myös pakkokeinolain 10 luvun 4 §:n kohdalla olisi kysymys viranomaisten toimivaltuuksien täydentämisestä, joka osin liittyy tekniseen kehitykseen. Koska kyse olisi luottamuksellisen viestin suojasta, toimivaltuuksien käyttöedellytykset näiltä osin kytkettäisiin telekuuntelutoimivaltuuksien käyttöedellytyksiin. Tämä tarkoittaisi ensinnäkin sitä, että tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta tulisi kysymykseen vain hyvin vakavien rikosten tutkinnassa. Lisäksi

tuomioistuin aina päättäisi tällaisesta tietojen hankkimisesta. Viranomaistoimivaltuuksien kattavan ja täsmällisen sääntelyn, vakavien rikosten selvittämiseen liittyvän merkittävän yhteiskunnallisen intressin ja tuomioistuimen ratkaisun varaan rakentuvan oikeusturvajärjestelmän perusteella ehdotettua sääntelyä voidaankin pitää hyväksyttävänä.

Televalvonnan perusterikoksia koskevaa luetteloa ehdotetaan täydennettäväksi perättömällä vaarailmoituksella (pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 momentin 6 kohta). Ehdotus liittyy siihen, että esimerkiksi oppilaitoksiin kohdistuneiden uhkausten selvittämisessä laittoman uhkauksen tunnusmerkistön soveltuminen on käytännössä aiheuttanut ongelmia. Tällaisten tilanteiden yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi ja sen takia, että televalvonnan käyttäminen on käytännön tietojen mukaan tällaisissa tapauksissa välttämätöntä, ehdotettavaa lisäystä voidaan pitää hyväksyttävänä. Arvioinnissa on otettava huomioon myös se, että tunnistamistietojen saamisessa kysymys on telekuuntelua vähäisemmästä kajoamisesta puhelinsalaisuuden sisältöön.

Pakkokeinolain 10 luvun 7 §:ssä säädettäisiin televalvonnasta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella. Tämä tulisi kysymykseen tietyn vakavuustason rikosten (säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta) lisäksi erityisesti tapauksissa, joissa rikos on kohdistunut suostumuksen antajaan ja joissa pyritään suojaamaan hänen perusoikeuksiaan (esimerkiksi henkilökohtainen koskemattomuus ja kotirauha). Myös tämän toimivaltuuden käyttäminen olisi mahdollista perättömän vaarailmoituksen tutkinnassa. Kuten pykälän yksityiskohtaisista perusteluista ilmenee, päätöksentekijän tulisi huolellisesti harkita sitä, kuka voi pätevästi antaa suostumuksen televalvontaan. Suostumuksen tulisi myös olla vapaaehtoinen ja annettu sen merkitys ymmärtäen. Nämä seikat huomioon ottaen suostumukseen perustuvan televalvonnan käyttöön ottamista ei voida pitää ongelmallisena.

Uudesta toimivaltuudesta säädettäisiin pakkokeinolain 10 luvun 8 §:ssä. Televalvontaa voitaisiin käyttää myös epäillyn tai tuomitun tavoittamiseksi tapauksissa, joissa hän karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä taikka vähintään vuoden vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa. Rikosten selvittämisen ja rikosvastuun toteuttamisen sekä yleisesti ottaen rikosoikeusjärjestelmän uskottavuuden kannalta tärkeänä voidaan pitää sitä, että pykälässä tarkoitettujen henkilöiden tavoittamiseksi voidaan käyttää riittäviä keinoja. Pykälässä olevan viittauksen vuoksi tällaista televalvontaa voitaisiin käyttää samojen rikosten kohdalla kuin televalvontaa ylipäätänsäkin. Rikoksesta säädetyn ankarimman rangaistuksen tulisi olla pääsääntöisesti vähintään neljä vuotta vankeutta. Kun otetaan lisäksi huomioon perättömän vaarailmoituksen osalta edellä todettu, perustuslain 10 §:n 3 momentin säännös huomioon ottaen ehdotetulle pykälälle voi katsoa olevan hyväksyttävät perusteet.

Pakkokeinolain 10 luvun 10 ja 11 §:ssä säädettäisiin tukiasematietojen hankkimisesta tavalla, joka pitkälti vastaisi voimassa olevan lain matkaviestimien sijaintiedon hankkimista koskevia säännöksiä. Kysymys on perustuslain 9 §:ssä turvattuun liikkumisvapauteen ja 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän suojaan liittyvästä sääntelystä (PeVL 36/2002 vp). Nykyisestä sääntelystä ehdotukset poikkeaisivat siinä, että pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi kuitenkin kiireellisissä tilanteissa väliaikaisesti päättää tukiasematietojen hankkimisesta, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan hakemuksen. Väliaikaisen päättämisen mahdollisuus liittyisi rikostutkinnallisiin tarpeisiin. Kun otetaan huomioon se, että näissä tapauksissa perusoikeuksiin puuttuminen on vähäinen verrattuna rajoitusten perusteena olevan yhteiskunnallisen intressin tärkeyteen (perusterikoksina lähinnä vakavat rikokset), ja se, että asia olisi saatettava tuomioistuimen ratkaistava viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta, ehdotetulle sääntelylle on löydettävissä hyväksyttäviä perusteita.

Tarkkailu, peitelty tiedonhankinta ja tekninen tarkkailu

Uuden pakkokeinolain 10 luvun 12 §:ään otettaisiin säännökset tarkkailusta. Voimassa olevassa lainsäädännössä tarkkailusta säädetään vain poliisilaissa. Tarkkailua saataisiin käyttää, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä rikoksesta. Muuta kuin rikoksesta epäiltyä ei saisi tarkkailla jatkuvasti tai toistuvasti. Tarkkailu saisi kohdistua vain henkilöön, joka on rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella tai toimii tietoverkossa. Sääntely olisi tarkkarajaista ja täsmällistä.

Uusi tiedonhankintakeino olisi myös pakkokeinolain 10 luvun 13 §:n mukainen peitelty tiedonhankinta. Sillä tarkoitettaisiin tiettyyn henkilöön kohdistuvaa hetkellisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään harhauttavia tai peiteltyjä tietoja. Peitelty tiedonhankinta olisi kytketty tietyn vakavuustason rikoksiin. Kyseistä tiedonhankintakeinoa saataisiin käyttää, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Uusi toimivaltuus asettuisi tarkkailun ja peitetoiminnan välimaastoon, koska sitä käyttämällä toisaalta pyrittäisiin henkilökohtaiseen kontaktiin tiedonhankinnan kohteen kanssa ja koska toisaalta ei pyrittäisi kuitenkaan pitkäaikaiseen kanssakäymiseen ja erityisen luottamussuhteen muodostamiseen kuten peitetoiminnassa. Myös peitellyn tiedonhankinnan käyttöön ottamisen osalta kysymys olisi rikostutkinnan käytännön tarpeista ja siihen liittyvästä toimivaltuuksien kattavasta ja täsmällisestä sääntelystä. Peitellyssä tiedonhankinnassa ei puututtaisi yksityiselämän suojaan niin syvällisesti kuin peitetoiminnassa tehdään.

Pakkokeinolain 10 luvun 20 §:n 3 momentissa säädettäisiin henkilön teknisestä seurannasta. Jos teknisen seurannan tarkoituksena on seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaite hänen käyttämäänsä esineeseen, saataisiin toimenpide suorittaa vain, jos häntä on syytä epäillä 6 §:n 2 momentissa tarkoitetusta rikoksesta (televalvontaan oikeuttavat rikokset). Tältäkin osin kysymys olisi osittain lainsäädännön täsmentämisestä, koska käytännössä esineiden seuranta usein tarkoittaa niitä kuljettavan henkilön seuraamista. Henkilön tekninen seuranta olisi pääsääntöisesti kytketty vain vakavien rikosten tutkintaan. Lisäksi 21 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin päättäisi henkilön teknisestä seurannasta, joskin pidättämiseen oikeutettu virkamies saisi päättää toimivaltuuden käyttämisestä väliaikaisesti kiireellisissä tilanteissa.

Uusi tiedonhankintakeino olisi myös pakkokeinolain 10 luvun 22 §:n mukainen tekninen laitetarkkailu. Sen käyttämisen edellytykset kytkettäisiin teknisen kuuntelun edellytyksiin. Teknistä laitetarkkailua saataisiin käyttää ainoastaan, jos tarkkailun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä 1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, 2) huumausainerikoksesta tai 3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta. Esimerkiksi laitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietoja saataisiin kuitenkin hankkia teknisellä laitetarkkailulla, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Luvun 23 §:n 1 momentin mukaisesti tuomioistuin olisi mukana teknisen laitetarkkailun käyttämistä koskevassa päätöksenteossa. Tämän toimivaltuuden kuten henkilön teknisen seurannan osalta on otettu huomioon perustuslakivaliokunnan lausuma, jonka mukaan tekninen tarkkailu merkitsee suhteellisen ankaraa puuttumista perusoikeuksiin erityisesti toimenpiteen salavihkaisen luonteen vuoksi, minkä takia teknisen tarkkailun sallittavuudelle tulee asettaa tiukat edellytykset (PeVL 12/1998 vp) mukaan lukien konkreettisen ja yksilöidyn rikosepäilyn vaatimus. Paitsi että kysymys tässäkin tapauksessa olisi viranomais-

toimivaltuuksien kattavasta ja täsmällisestä sääntelystä, huomioon olisi otettava vakavien rikosten selvittämisintressi.

Peitetoiminta ja valeosto

Pakkokeinolain 10 luvun 25 §:n 1 momentissa peitetoiminnan määritelmää täsmennettäisiin voimassa olevan lain mukaiseen verrattuna. Peitetoiminnan edellytyksiin lisättäisiin se, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka rikoslain 21 luvun 1 tai 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämisen erityisen vaikeuden vuoksi pidettävä tarpeellisena. Tämä vaatimus ei kuitenkaan koskisi tietoverkossa suoritettavaa peitetoimintaa.

Peitetoimintaa suorittava poliisimies ei saisi tehdä rikosta eikä aloitetta rikoksen tekemiseen. Tietyin edellytyksin hän voisi tehdä rikkomusluonteisia rikoksia. Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan osallistuessaan peitetehtävässä oleva poliisimies saisi hankkia peitetoiminnan suorittamiseksi toimitiloja tai kulku- tai muita sellaisia välineitä, kuljettaa henkilöitä, esineitä tai aineita, hoitaa taloudellisia asioita taikka avustaa rikollisryhmää muilla näihin rinnastettavilla tavoilla. Jos hän tässä yhteydessä syyllistyisi rangaistavaan tekoon, hän olisi kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos erittäin pätevin perustein on voitu olettaa, että 1) toimenpide tehdään ilman hänen myötävaikutustaankin, 2) poliisimiehen toiminta ei tule aiheuttamaan vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle, vapaudelle tai omaisuudelle ja 3) avustaminen edistää merkittävästi peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista. Peitetoimintaa suorittava poliisimies saisi osallistua valvotun läpilaskun kohteena olevaa toimitukseen, jos osallistuminen edistäisi merkittävästi läpilaskun tavoitteen saavuttamista.

Luvan peitetoiminnan aloittamiseen antaisi yksinomaan tietoverkossa tehtävää peitetoimintaa lukuun ottamatta tuomioistuin. Peitetoimintaa voitaisiin laajentaa, jos sen aikana ilmenee kohteena olevan henkilön tekemäksi epäilty uusi rikos tai syy epäillä muuta kuin kohdehenkilöä rikoksesta.

Valeostoa koskevat säännökset olisivat pakkokeinolain 10 luvun 32-35 §:ssä. Valeostoonkin antaisi luvan tuomioistuin lukuun ottamatta yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävää valeostoa. Poliisimiehen turvaamisesta peitetoiminnassa ja valeostossa säädettäisiin 36 §:ssä, joka koskisi poliisimiehen varustamista kuuntelun tai katselun mahdollistavalla teknisellä laitteella.

Salaisiin tiedonhankintakeinoihin ja erityisesti peitetoiminnan ja valeoston käyttämiseen liittyisi pakkokeinolain 10 luvun 58 § salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamisesta. Tiedonhankintakeinosta riippuen keinon käyttämisestä olisi ilmoitettava kohteena olleelle epäillylle sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi taikka kun esitutkinta on muuten päätetty tai se on keskeytetty. Ilmoittamista voitaisiin kuitenkin lykätä tai jättää ilmoitus tekemättä laissa säädetyillä perusteilla (esimerkiksi valtion turvallisuuden varmistaminen taikka hengen tai terveyden suojaaminen). Ilmoitusta ei kuitenkaan saisi syyteharkinnan tai syytteen tuomioistuinkäsittelyn aikana lykätä tai jättää kokonaan tekemättä, jos ilmoituksen lykkääminen tai tekemättä jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä. Kuten aikaisemmin esitetystä ilmenee, esimerkiksi eduskunnan valiokuntien kannanottojen perusteella ei ole täysin selvää, miten tällaisen oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyvän salaisesta tiedonhankintakeinosta ilmoittamisen tulisi tapahtua.

Kun kysymyksessä olevat tiedonhankintakeinot otettiin poliisilakiin, eduskunnan perustuslakivaliokunta totesi (PeVL 5/1999 vp) peitetoiminnan olevan perusoikeusnäkökulmasta valeostoa merkittävämpi. Valiokunta totesi olevan aihetta arvioida peitetoimintaa ennen muuta yksityiselämän suojan kannalta. Lisäksi todettiin tarve arvioida näitä tiedonhankintakeinoja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan perusoikeuden kannalta. Valiokunta kiinnitti tuolloin huomiota siihen, että peitetoiminnan ala ehdotettiin rajattavaksi pelkästään törkeisiin rikoksiin. Niihin liittyvä rikollisuus kokemuksen mukaan kehittyy herkästi luonteeltaan järjestäytyneeksi. Valiokunnan mukaan peitetoiminnan taustalla on erityisen painava yhteiskunnallinen intressi ja tämä intressi liittyy myös tavoitteeseen turvata toisten ihmisten perusoikeuksia. Perustuslakivaliokunta vielä kiinnitti huomiota siihen, että peitetoimintaan ei pidä yksittäistapauksessa ryhtyä, jos sitä harjoittavan poliisimiehen turvallisuutta ei pystytä riittävästi varmistamaan.

Esityksen yleisperusteluissa on esitelty peitetoimintaan liittyvää EIT:n ratkaisukäytäntöä. Sen mukaan poliisin ei tule provosoida rikoksia, joita ei muuten tehtäisi. Mitä tulee oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ihmisoikeustuomioistuin on poliisin hallussa olevan näytön syytetylle ilmaisemisen osalta kiinnittänyt huomiota siihen, että ilmaisemisvelvollisuus ei ole ehdoton. Rikosjutussa saattaa olla syytetyn edun kanssa kilpailevia intressejä kuten kansallinen turvallisuus, tarve suojella todistajia kostotoimilta tai pitää salassa poliisin rikostutkintamenetelmät. Lähtökohtana EIT:n ratkaisukäytännön perusteella voidaan pitää, että peitetoimintaa ja valeostoa koskevan sääntelyn tulee olla yksityiskohtaista.

Kuten yleisperusteluissa todetaan, peitetoiminnan onnistumisen kannalta on tärkeää, että peitetoiminnassa toimiva poliisimies kykenee saavuttamaan rikollisryhmän jäsenten luottamuksen. Peitepoliisin tulee voida luottamuksen saavuttaakseen oleilla rikollisten keskuudessa sekä osoittaa tarvittaessa toiminnallaan, että hän suhtautuu rikollisten toimintaan välinpitämättömästi ja jopa hyväksyvästi. Kysymys voi myös olla poliisimiehen oman hengen tai terveyden suojaamisesta. Jos soluttautumalla tehtävä ammattimaisen rikollisryhmän jäseniin kohdistettava peitetoiminta halutaan sallia, on käytännössä pakko hyväksyä mahdollisuus, että peitehenkilön menettely ainakin jälkikäteen arvioiden saattaa olla osallisuutta tällaiseen rikokseen. Näihin näkökohtiin perustuvat tarkkarajaiset ja täsmälliset muutosehdotukset, jotka koskevat poliisimiehen toimintamahdollisuuksia peitetoiminnassa.

Tämän lisäksi on otettava huomioon se, että peitetoiminta edelleen voisi koskea vain vakavia ja muutenkin aikaisempaa täsmällisemmin määritettäviä rikoksia. Peitetoiminnan tavoin myös valeosto saatettaisiin tuomioistuimen päätöksenteon alle. Ehdotettavassa pakkokeinolain 10 luvun 58 §:ssä otettaisiin huomioon vaatimuksia, joita perustuslain 21 § ja EIT:n ratkaisukäytäntö asettavat oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamiselle rikosprosessissa. Valvottuun läpilaskuun osallistumisen (10 luvun 27 §:n 2 momentti) osalta on huomattava, että kysymys olisi poliisin valvonnassa tapahtuvasta menettelystä, joka tapahtuisi tarkoin määritellyin edellytyksin vakavan rikoksen selvittämiseksi (39 §:n 1 momentti).

Tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku

Tietolähteen ohjatusta käytöstä säädettäisiin pakkokeinolain 10 luvun 37 ja 38 §:ssä sekä valvotusta läpilaskusta 39 ja 40 §:ssä.

Tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saisi hankkia tai pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka edellyttäisi viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi

tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Tietolähteen ohjattua käyttöä koskevilla säännöksillä lainsäädäntöä täydennettäisiin perustuslain vaatimukset täyttävällä sääntelyllä.

Valvotussa läpilaskussa olisi kysymys siitä, että esitutkintaviranomainen saisi olla puuttumatta esineen, aineen tai omaisuuden kuljetukseen tai muuhun toimitukseen tai siirtää tällaista puuttumista, jos tämä on tarpeen tekeillä olevaan rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamiseksi taikka vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden selvittämiseksi. Valvottua läpilaskua saisi käyttää, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Edellytyksenä olisi lisäksi, että läpilaskua voidaan valvoa ja siihen voidaan tarvittaessa puuttua. Valvotusta läpilaskusta ei saisi aiheutua merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa.

Yleisperusteluissa on jo tuotu esiin, miten eduskunnan valiokunnat perustuslakivaliokunta mukaan lukien ovat useaan otteeseen kehottaneet laatimaan valvottua läpilaskua koskevat säännökset. Tähän on viimeksi kiinnitetty huomiota käsiteltäessä hallituksen esitystä HE 26/2008 vp, joka sisältää ehdotuksen laiksi poliisin, tullin ja rajavartiolaitoksen yhteistoiminnasta (PeVL 35/2008 vp ja LaVL 23/2008 vp). Nyt pakkokeinolain 10 luvun 39 §:ään otettaisiin valvotun läpilaskun määritelmä sekä täsmällisesti rajatut käyttöedellytykset, jotka on sidottu vakavien rikosten selvittämistarpeeseen.

Eräät muut pakkokeinolain 10 luvun säännökset

Pakkokeinolain 10 luvun 47 §:ään otettaisiin säännökset salaista tiedonhankintaa koskevasta ilmaisukiellosta, joka puuttuu perustuslain 12 §:n 1 momentissa suojattuun sananvapauteen. Momentin mukaan tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan lailla. Ilmaisukiellosta jo säädetään voimassa olevassa esitutkintalaissa, ja säännökset ehdotetaan täydennettyinä otettavaksi myös uuteen esitutkintalakiin (11 luvun 5 §).

Mahdollisuutta ilmaisukiellon määräämiseen on myös salaisen tiedonhankinnan yhteydessä pidettävä välttämättömänä, koska keinon käytöstä ilmoittaminen kohdehenkilölle vesittäisi keinon käytön ja vaarantaisi sen tarkoituksen toteutumisen. Ilmaisukiellolle asetettaisiin tiukka kynnys, koska ilmaisemiskiellon edellytyksenä olisivat tärkeät tutkinnalliset syyt. Ilmaisukiellon rikkomisesta säädettävän rangaistusuhkankin vuoksi ilmaisukieltoa koskeva menettely kirjallisine ilmoituksineen ja ilmoitettavine seikkoineen olisi tarkasti määritelty.

Pakkokeinolain 10 luvussa säädettäväksi ehdotettavien tiedonhankintakeinojen kannalta huomioon on otettava yksityiskohtaiset ylimääräisen tiedon käyttämistä (54 §), telekuuntelun ja teknisen kuuntelun keskeyttämistä (56 §) ja kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittämistä (57 §) koskevat säännökset, joilla keinokohtaisia säännöksiä täydentäen rajoitettaisiin salaisen tiedonhankinnan hyödyntämistä.

4.3 Poliisilaki

Poliisilain 2 luvun 9 §:ssä säädettäisiin väkijoukon hajottamisesta. Voimassa olevaan lakiin verrattuna pykälää täydennettäisiin niin, että poliisimiehellä olisi oikeus määrätä väkijoukko hajaantumaan tai siirtymään myös, jos väkijoukossa olevat esittämiensä uhkausten tai muun käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti syyllistyisivät henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Toisaalta poliisin tulisi mahdollisuuksi-

en mukaan rajata toimenpiteensä koskemaan niitä henkilöitä, joiden menettelystä väkijoukon hajottamisen tai siirtämisen tarve aiheutuu. Pykälä on merkityksellinen erityisesti liikkumisvapauden ja kokoontumisvapauden kannalta.

Kuten yleisperusteluista ilmenee, mielenosoituksissa ja vastaavissa väkijoukon kokoontumisissa saattaa tulla vastaan vaikeita kokoontumisen laajuuteen tai tilanteen nopeaan kehittymiseen liittyviä tilanteita, joissa väkijoukon käyttäytymistä joudutaan arvioimaan siihen kuuluvien yksittäisten henkilöiden toiminnan kautta. Voimassa olevan lain mukaan poliisi voi jo nykyisin puuttua yksittäisen henkilön käyttäytymiseen, jos tämä esittää uhkauksia tai käyttäytyy muuten edellä kerrotulla tavalla. Uhkauksia tai muuta käyttäytymistä koskeva lisäys kattaisi tilanteet, joissa uhka hengelle, terveydelle, vapaudelle, kotirauhalle tai omaisuudelle olisi konkretisoitavissa. Toisaalta sanalla ”todennäköisesti” kuvataan sitä, että kynnys hajottamiselle tai siirtämiselle olisi kohtuullisen korkea. Tavoitteena olisi yksilöityjen perusoikeusjärjestelmän mukaisten oikeushyvien suojeleminen. Pyrkimys puuttua perusoikeuksiin mahdollisimman vähän johtaa siihen, että poliisin tulisi joka tapauksessa rajata toimenpiteensä mahdollisuuksien mukaan häiriöitä aiheuttaviin henkilöihin.

Turvallisuustarkastusta koskevassa pykälässä (2 luvun 12 §) tarkastuksen suorittamistapa muutettaisiin vastaamaan sitä, miten henkilöntarkastus määritettäisiin pakkokeinolain 8 luvun 29 §:n 1 kohdassa. Poliisi voisi virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tehdä henkilölle tarkastuksen vaarallisten esineiden tai aineiden löytämiseksi myös, jos se perustellusta syystä on tarpeen poliisimiehen työturvallisuuden ja virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi. Pykälä mahdollistaisi tarkastuksen myös majoitustiloissa tai niiden välittömässä läheisyydessä. Tarkastus voitaisiin tehdä myös 3 momentissa tarkoitetusta tilaisuudesta tai paikasta poistuvalle, jos tilaisuudessa tai majoitustiloissa on ilmennyt järjestyshäiriöinä tai muuten erityistä syytä. Tarkastus 3 momentin mukaisissa tapauksissa olisi lisäksi tehtävä tilanteen edellyttämällä tavalla ja laajuudessa. Turvallisuustarkastuksessa olisi otettava pois myös esineet tai aineet, joiden hallussapito on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen nojalla kielletty.

Kuten eduskunnan perustuslakivaliokunta on todennut, turvallisuustarkastus merkitsee puuttumista henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Tarkastus liittyy henkilökohtaisen turvallisuuden toteutumiseen. Yhtymäkohtia on myös kokoontumisvapauden häiriöttömään käyttäytymiseen. Turvallisuustarkastuksen osalta huomioon on otettava suhteellisuusvaatimus. Siltä osin kuin kysymys on esineiden ja aineiden pois ottamisesta, turvallisuustarkastus koskee myös omaisuudensuojaa. (PeVL 8/1994 vp ja PeVL 11/2005 vp)

Turvallisuustarkastusta koskevan pykälän täydennyksen taustaa on käsitelty lähemmin yleisperusteluissa. Poliisin työturvallisuuden varmistamista ja sitä kautta hänen henkensä ja terveytensä turvaamista voidaan pitää hyväksyttävänä syynä turvallisuustarkastuksen käyttöalan laajentamiselle. Henkilöiden turvallisuuden täysimääräiseen turvaamiseen liittyvät näkökohdat puhuvat sen puolesta, että turvallisuustarkastus voidaan tarvittaessa tehdä myös majoitustiloissa tai niiden välittömässä läheisyydessä. Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kiinnittänyt huomiota siihen, että laki ei mahdollista poistuvien henkilöiden tarkastamista. Tämä käytännön perusteella tärkeä tarkastusmahdollisuus olisi erityisedellytyksen takana eli edellyttäisi tilaisuudessa tai majoitustiloissa järjestyshäiriöinä tai muuten ilmennyttä erityistä syytä. Lisäksi on huomattava, että tilaisuuteen liittyvä tarkastus olisi siis aina tehtävä tilanteen edellyttämällä tavalla ja laajuudessa, millä rajattaisiin tarkastuksen suorittamistapaa. Omaisuudensuojan kannalta ongelmallisena ei voida pitää laittomasti hallussa pidettyjen esineiden tai aineiden poisottamista.

Poliisilain 5 luvun salaista tiedonhankintaa koskevien säännösten osalta voidaan viitata edellä pakkokeinolain 10 luvun osalta esitettyyn. Syytä on kuitenkin kiinnittää huomiota 5 luvun 8 §:n 2 momenttiin, jonka mukaan poliisille voitaisiin antaa lupa myös lyhytaikaisesti estää teleosoitteiden tai telepäätelaitteiden käyttö tietyllä alueella, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi.

Yksityiskohtaisissa perusteluissa on esitelty poliisilain 5 luvun 8 §:n 2 momentin soveltamistilanteita. Esimerkkinä voidaan ensinnäkin mainita tilanne, jossa poliisi saa uhkauksen tietyssä paikassa räjäytettävästä pommista. Uuden toimivaltuuden käytöllä tuolla alueella voitaisiin estää teleosoitteiden ja telepäätelaitteiden käyttö hetkellisesti, jotta räjähdettä ei ehdittäisi laukaisemaan matkapuhelimen tai radiolaitteen avulla. Lisäksi esimerkkinä voidaan mainita tilanne, jossa kansainväliseen huippukokoukseen osallistuvaan henkilöön tiedetään kohdistuvan vakavan uhkan. Tällöin vieraan saattueen edetessä voitaisiin käyttää uutta toimivaltuutta.

Poliisilain 5 luvun 8 §:n 2 momentin mukaisella toimivaltuudella ei puututtaisi luottamuksellisen viestin suojaan. Toimivaltuuden käyttämisedellytykset olisivat tiukat ja käyttö olisi mahdollista vain poikkeuksellisesti. Viimeksi mainittuun johtaisivat ilmaisut ”lyhytaikaisesti” ja ”välttämätöntä”. Teleosoitteiden tai telepäätelaitteiden käyttämisen estämisellä suojattaisiin korkealle arvostettuja, perusoikeusjärjestelmän kannalta tärkeässä asemassa olevia oikeushyviä eli henkeä ja terveyttä. Lisäksi poliisilain 5 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan estämisestä päättäisi tuomioistuin, pidättämiseen oikeutetulla virkamiehellä ollessa kuitenkin oikeus väliaikaiseen päätöksentekoon kiiretilanteissa. Mainitut seikat huomioon ottaen uudelle toimivaltuudelle on esitettävissä hyväksyttäviä syitä.

4.4. Säätämisjärjestyksen arviointi

Edellä mainituilla perusteilla lakiehdotukset voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä. Koska säätämisjärjestystä koskevista kysymyksistä osa on tulkinnanvaraisia, on tarpeen pyytää perustuslakivaliokunnan lausunto.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäviksi seuraavat lakiehdotukset:

LAKIEHDOTUKSET

1.

Esitutkintalaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Soveltamisalasäännökset

1 §

Lain soveltamisala

Rikoksen esitutkinta toimitetaan tämän lain mukaisesti, jollei laissa erikseen toisin säädetä.

Pakkokeinojen käyttämisestä ja esitutkintaviranomaisen tiedonhankinnasta on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään.

2 §

Esitutkinnassa selvitettävät asiat

Esitutkinnassa selvitetään

1) asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja siitä saatu hyöty, asianosaiset sekä muut syytteestä päättämistä ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat;
2) mahdollisuudet rikoksella saadun omaisuuden palauttamiseksi ja rikoksen johdosta tuomittavan menettämisseuraamuksen tai asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen täytäntöönpanemiseksi;
3) asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 3 luvun 9 §:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan; ja

4) suostuuko asianomistaja ja aikooko rikoksesta epäilty suostua asian käsittelemiseen käräjäoikeudessa oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 5 a luvussa tarkoitetussa kirjallisessa menettelyssä.

Esitutkinnassa asia on valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.

2 luku

Esitutkintaan osalliset

1 §

Viranomaiset esitutkinnassa

Esitutkinnan toimittaa poliisi.

Poliisin lisäksi esitutkintaviranomaisia ovat rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaiset siten kuin niiden esitutkintatoimivallasta säädetään rajavartiolaissa (578/2005), tullilaissa (1466/1994), sotilaskurinpitolaissa (331/1983) ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa (1251/1995).

Esitutkintaviranomaisten lisäksi esitutkintaan osallistuu virallinen syyttäjä.

2 §

Tutkinnanjohtaja

Esitutkintaa johtaa tutkinnanjohtaja, jona toimii pakkokeinolain (/) 2 luvun 9 §:ssä tarkoitettu pidättämiseen oikeutettu virkamies. Virallinen syyttäjä toimii tutkinnanjohtajana kuitenkin vain 4 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa. Poliisin toimittamassa esitutkinnassa saa rikosylikonstaapeli tai ylikonstaapeli toimia tutkinnanjohtajana asian laatuun liittyvästä tai muusta vastaavasta perustellusta syystä ja muun viranomaisen toimittamassa esitutkinnassa virkamies, jonka oikeudesta toimia tutkinnanjohtajana laissa säädetään erikseen.

Samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvien rikosten tutkinnanjohtajien esimieheksi voidaan määrätä yleistutkinnanjohtaja, joka päättää esitutkinnan yhteensovittamisesta ja joka voi tuossa tarkoituksessa antaa alaisenaan toimivia tutkinnanjohtajia koskevia määräyksiä.

Kun sisäasiainministeriö antaa määrätylle virkamiehelle poliisin hallinnosta annetun lain (110/1992) 15 b §:n 2 momentin nojalla valtuudet esitutkinnan toimittamiseen, se saa samalla oikeuttaa hänet toimimaan tutkinnanjohtajana.

3 §

Tutkija

Tutkinnanjohtajan johdon ja valvonnan alaisena tutkija suorittaa epäiltyä rikosta koskevat kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet sekä toteuttaa tutkinnanjohtajan antamat asian tutkintaa koskevat määräykset ja suorittaa muut tutkijalle lain mukaan kuuluvat toimenpiteet.

4 §

Erityiset tutkintajärjestelyt

Virallinen syyttäjä johtaa esitutkintaa, jos poliisimiehen epäillään tehneen rikoksen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä. Vaikka poliisimiehen tekemäksi epäiltyä rikosta ei ole tehty virkatehtävien suorittamisen yhteydessä, syyttäjä voi rikoksen vakavuuden tai asian laadun sitä muuten edellyttäessä päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi. Sama koskee myös asian selvittämiseen liittyvistä tarkoituksenmukaisuussyistä rikosasiaa siltä osin kuin siinä on poliisimiehen lisäksi muukin epäilty. Syyttäjä ei toimi tutkinnanjohtajana, jos asia käsitellään rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä.

Tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjällä on tuossa tehtävässään samat toimivaltuudet kuin tutkinnanjohtajana toimivalla päällystöön kuuluvalla poliisimiehellä.

Poliisimiehen tekemäksi epäilty rikos tutkitaan aina muussa kuin hänen toimipaikkansa poliisiyksikössä, jos asia ei ole rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä käsiteltävä. Muutenkin rikoksen tutkiva poliisiyksikkö tulee tarvittaessa määrätä niin, ettei luottamus esitutkinnan puolueettomuuteen vaarannu.

5 §

Esitutkinnan asianosaiset

Esitutkinnassa asianosaisia ovat

1) asianomistaja;
2) rikoksesta epäilty; ja
3) muu henkilö, jonka oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin rikos ja sen selvittäminen voivat vaikuttaa.

Asianosaisen huoltajan tai edunvalvojan, asianosaisena olevan oikeushenkilön lakimääräiseen toimielimeen tai muuhun johtoon kuuluvan edustajan taikka muun asianosaisen laillisen edustajan kohdalla noudatetaan soveltuvin osin tämän lain asianosaisia koskevia säännöksiä.

Tarvittaessa tutkinnanjohtaja päättää siitä, onko henkilöä pidettävä asianosaisena.

6 §

Avustaja ja tukihenkilö

Jos asianosaisella on avustaja tai tukihenkilö, tämä osallistuu esitutkintaan laissa säädetyllä tavalla.

7 §

Esitutkintavirkamiehen esteellisyys

Tutkinnanjohtaja, tutkija tai muu esitutkintaviranomaisen virkamies ei saa esteellisenä osallistua esitutkintaan.

Esitutkintavirkamiehen esteellisyyttä koskeva kysymys on ratkaistava viipymättä. Virkamies itse tai tarvittaessa hänen esimiehensä ratkaisee kysymyksen esteellisyydestä.

Esteellisen esitutkintavirkamiehen tilalle on viipymättä määrättävä esteetön virkamies. Esitutkintavirkamies saa kuitenkin esteellisenäkin ryhtyä esitutkintatoimenpiteeseen, jota rikoksen selvittämistä vaarantamatta ei voida viivyttää.

8 §

Esteellisyysperusteet

Esitutkintavirkamies on esteellinen, jos

1) hän tai hänen läheisensä on esitutkinnan asianosainen;
2) hän tai hänen läheisensä avustaa taikka edustaa asianosaista tai sitä, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa;
3) asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa hänelle tai hänen 3 momentissa tarkoitetulle läheiselleen;
4) hän on palvelussuhteessa tai käsiteltävään asiaan liittyvässä toimeksiantosuhteessa asianosaiseen tai siihen, jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa;
5) hän tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä on hallituksen, hallintoneuvoston tai niihin rinnastettavan toimielimen jäsenenä taikka toimitusjohtajana tai sitä vastaavassa asemassa sellaisessa yhteisössä, säätiössä, valtion liikelaitoksessa tai laitoksessa, joka on asianosainen tai jolle asian ratkaisusta on odotettavissa erityistä hyötyä tai vahinkoa;
6) hän tai hänen 3 momentin 1 kohdassa tarkoitettu läheisensä kuuluu viraston tai laitoksen johtokuntaan tai siihen rinnastettavaan toimielimeen ja kysymys on asiasta, joka liittyy tämän viraston tai laitoksen ohjaukseen tai valvontaan; tai
7) luottamus hänen puolueettomuuteensa muusta erityisestä syystä vaarantuu.

Esteellisyyttä ei 1 momentin 4 kohdan nojalla aiheudu yksinomaan sen vuoksi, että asianosaisena on valtio.

Läheisellä tarkoitetaan 1 momentissa

1) esitutkintavirkamiehen puolisoa ja virkamiehen lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa, isovanhempaa ja virkamiehelle muuten erityisen läheistä henkilöä samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa;
2) esitutkintavirkamiehen vanhempien sisarusta sekä hänen puolisoaan, virkamiehen sisarusten lapsia ja virkamiehen entistä puolisoa; sekä
3) esitutkintavirkamiehen puolison lasta, lapsenlasta, sisarusta, vanhempaa ja isovanhempaa samoin kuin tällaisen henkilön puolisoa sekä virkamiehen puolison sisarusten lapsia.

Läheisenä pidetään myös vastaavaa puolisukulaista. Puolisoilla tarkoitetaan aviopuolisoita sekä avioliitonomaisissa olosuhteissa ja rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä henkilöitä.

3 luku

Esitutkinnan toimittamisen yleiset säännökset

1 §

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen kirjaaminen

Kun esitutkintaviranomaiselle ilmoitetaan rikos tai tapahtuma, jota ilmoittaja epäilee rikokseksi, esitutkintaviranomaisen on viivytyksettä kirjattava ilmoitus. Jos ilmoitus on epäselvä tai puutteellinen, ilmoituksen tekijää on tarvittaessa kehotettava täsmentämään tai täydentämään sitä.

Rikosilmoituksen kirjaamisvelvollisuus koskee myös muuten kuin 1 momentissa tarkoitetulla tavalla esitutkintaviranomaisen tietoon tullutta epäiltyä rikosta, jos 9 §:n 1 momentissa tarkoitetut toimenpiteistä luopumisen edellytykset eivät täyty.

2 §

Rikoksesta tehdyn ilmoituksen siirtäminen

Jos ilmoitus rikoksesta on tehty sellaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka tehtäviin esitutkinnan toimittaminen asiassa ei kuulu, tämän on heti kirjattava asia sekä toimitettava ilmoitus ja mahdollinen muu asiassa kertynyt aineisto asianomaiselle esitutkintaviranomaiselle, jonka on viivytyksettä kirjattava ilmoitus.

3 §

Esitutkinnan toimittaminen

Esitutkintaviranomaisen on toimitettava esitutkinta, kun sille tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty.

Ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa selvitettävä 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan ja että asian sitä edellyttäessä voidaan tehdä 9 §:n 1 momentissa tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettu ratkaisu esitutkinnan toimittamatta jättämisestä. Esitutkinnan aloittamista edeltäviin toimenpiteisiin sovelletaan soveltuvin osin tämän lain säännöksiä.

Tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta, ja päätöksen tekemiseen mahdollisesti tarvittavien seikkojen selvittämisestä. Asian selvittämiseksi tarpeellisiin esitutkintatoimenpiteisiin saadaan ryhtyä ennen tutkinnanjohtajan päätöstä.

4 §

Asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittaminen

Jos virallinen syyttäjä saa nostaa syytteen rikoksesta ainoastaan asianomistajan vaatimuksesta (*asianomistajarikos*), esitutkinta toimitetaan vain, jos asianomistaja on ilmoittanut esi-

tutkintaviranomaiselle tai syyttäjälle vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta. Jos asianomistaja peruuttaa rangaistusvaatimuksensa, tutkinta on lopetettava.

Asianomistajarikoksen esitutkinta saadaan aloittaa, vaikkei rangaistusvaatimusta olekaan tehty, jos asianomistaja ei ilmeisesti vielä tiedä rikoksesta eikä tutkintaa voida siirtää rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Tutkinnan aloittamisesta on tällöin viipymättä ilmoitettava asianomistajalle. Tutkinta on lopetettava, jos asianomistaja tiedon rikoksesta saatuaan ei ilmoita vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta.

Jos virallinen syyttäjä saa lain mukaan yleisen edun sitä vaatiessa nostaa syytteen asianomistajarikoksesta, vaikkei asianomistaja vaatisikaan rikokseen syyllistyneelle rangaistusta, esitutkinta on syyttäjän pyynnöstä toimitettava.

Jos sen osoittaminen, että rikos on tapahtunut, on lain mukaan edellytys johonkin toimenpiteeseen ryhtymiseen tai jonkin etuuden säilyttämiseen, asianomistajarikoksen esitutkinta on toimitettava tarpeellisessa laajuudessa asianomistajan pyynnöstä, vaikkei hän ilmoitakaan vaativansa rikokseen syyllistyneelle rangaistusta.

5 §

Rikollisen teon tutkinta

Kun alle 15-vuotiaan epäillään syyllistyneen rikolliseen tekoon, tarvittaessa toimitetaan esitutkinta sen selvittämiseksi, onko 15 vuotta täyttänyt ollut osallisena teossa. Tällöin esitutkinnassa selvitetään kunkin epäillyn osalta 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetut seikat.

Alle 15-vuotiaan tekemäksi epäillyn rikollisen teon johdosta toimitetaan lisäksi tarvittaessa esitutkinta

1) asianomistajan pyynnöstä teolla menetetyn omaisuuden saamiseksi takaisin tai hänen vahingonkorvausoikeutensa toteuttamiseksi;
2) menettämisseuraamuksen edellytysten selvittämiseksi; tai
3) epäiltyyn kohdistettavien lastensuojelutoimenpiteiden tarpeen tai muun epäillyn etuun liittyvän selvittämistarpeen vuoksi.

Esitutkinta voidaan 2 momentin 3 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa toimittaa, vaikka asianomistajarikoksen asianomistaja ei ole esittänyt 4 §:n 1 momentissa tarkoitettua vaatimusta.

6 §

Ilmoitus esitutkinnan aloittamisesta

Tutkinnanjohtajan on ilmoitettava esitutkinnan aloittamisesta rikoslain 40 luvun 11 §:n 1 kohdassa tarkoitetun virkamiehen esimiehelle mahdollisia virkamiesoikeudellisia toimenpiteitä varten, jos virkamiestä epäillään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Tutkinnanjohtajalla on oikeus ilmoittaa myös virkamiehen tekemäksi epäillyn muun rikoksen esitutkinnan aloittamisesta, jos tutkittavana oleva rikos on sellainen, että sillä voidaan olettaa olevan merkitystä virkatehtävien suorittamisen kannalta.

7 §

Asianosaisten pyytämät toimenpiteet

Asianosaisen pyytämät kuulustelut ja muut esitutkintatoimenpiteet on suoritettava, jos hän osoittaa, että ne saattavat vaikuttaa asiaan, ja jollei niistä aiheudu asian laatuun nähden kohtuuttomia kustannuksia.

Asianosaisen pyytämistä esitutkintatoimenpiteistä päättää esitutkinnan aikana tutkinnanjohtaja tai 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla virallinen syyttäjä. Kun asia on siirretty syyttäjälle, niistä päättää syyttäjä.

8 §

Ulkomailla tehty rikos

Esitutkintaviranomainen voi tutkia ulkomailla tehdyksi epäillyn rikoksen, jos rikokseen rikoslain (39/1889) 1 luvun säännösten nojalla voidaan soveltaa Suomen lakia ja jos esitutkinnan toimittaminen Suomessa on tutkinnallisista syistä ja rikosvastuun toteuttamisen kannalta tarkoituksenmukaista. Kansainvälisestä yhteistyöstä rikosten selvittämiseksi säädetään laissa erikseen.

Kun asianomistaja ilmoittaa esitutkintaviranomaiselle toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueella tehdystä rikoksesta, asianomistajan ilmoitus ja hänen vaatimuksensa on toimitettava sen jäsenvaltion toimivaltaiselle viranomaiselle, jonka alueella rikos on tehty, jos kysymys on vakavasta rikoksesta ja jos asianomistaja ei ole voinut tehdä ilmoitusta tekopaikan valtiossa.

9 §

Esitutkinnan toimittamatta jättäminen ja lopettaminen

Esitutkinta saadaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä, jos asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia.

Jos viranomainen sen perusteella, mitä muussa laissa säädetään, jättää ryhtymättä toimenpiteisiin rikoksesta epäillyn saattamiseksi syytteeseen, esitutkinta toimitetaan kuitenkin vain erityisestä syystä.

Tässä pykälässä tarkoitetut päätökset tekee tarvittaessa tutkinnanjohtaja.

10 §

Esitutkinnan rajoittaminen

Virallinen syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä päättää, ettei esitutkintaa toimiteta tai että se lopetetaan, jos syyttäjä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n

taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla tulisi jättämään syytteen nostamatta eikä tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi syytteen nostamista.

Syyttäjä voi tutkinnanjohtajan esityksestä myös päättää, että esitutkinta lopetetaan, jos tutkinnan jatkamisesta aiheutuvat kustannukset olisivat selvässä epäsuhteessa tutkittavana olevan asian laatuun ja siitä mahdollisesti odotettavaan seuraamukseen tai jos jo suoritettujen esitutkintatoimenpiteiden perusteella on varsin todennäköistä, että syyttäjä tulisi jättämään syytteen nostamatta muulla kuin 1 momentissa mainitulla perusteella. Esitutkinnan lopettaminen edellyttää lisäksi, ettei tärkeä yleinen tai yksityinen etu vaadi esitutkinnan jatkamista.

Esitutkinta on 1 ja 2 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa aloitettava kuitenkin uudelleen, jos siihen asiassa ilmenneiden uusien seikkojen vuoksi on perusteltua syytä.

11 §

Esitutkinnan toimittamisaika

Esitutkinta on toimitettava ilman aiheetonta viivytystä.

Alle 18-vuotiaan ollessa epäiltynä rikoksesta tai alle 15-vuotiaana tekemästään rikollisesta teosta esitutkinta on toimitettava kiireellisesti.

Esitutkintatoimenpiteet voidaan olosuhteiden sitä edellyttäessä asettaa tärkeysjärjestykseen.

12 §

Esitutkintatoimenpiteiden siirtäminen

Esitutkintatoimenpiteiden suorittamista saadaan tutkinnanjohtajan päätöksellä siirtää myöhempään ajankohtaan, jos siirtäminen on välttämätöntä tutkittavana olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiselle ja jos siirtämisestä ei aiheudu vaaraa toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa.

13 §

Esitutkinnan keskeyttäminen

Esitutkinta saadaan sen aloittamisen jälkeen tutkinnanjohtajan päätöksellä keskeyttää, jos rikoksesta ei epäillä ketään ja jos asiaan vaikuttavaa selvitystä ei ole saatavissa. Esitutkinnan keskeyttämisestä päätettäessä on erityisesti otettava huomioon epäillyn rikoksen laatu.

Esitutkintaa on jatkettava ilman aiheetonta viivytystä, kun edellytyksiä keskeyttämiselle ei enää ole.

14 §

Suppean esitutkinnan edellytykset

Yksinkertaisissa ja selvissä asioissa esitutkinta saadaan suorittaa suppeana siten kuin siitä jäljempänä säädetään, jos teosta ei ole yleisen rangaistuskäytännön mukaisesti odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa.

Poliisimiehen tekemäksi epäillyn rikoksen johdosta saadaan toimittaa suppea esitutkinta vain, jos asia käsitellään rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä.

Tutkinnanjohtaja päättää tarvittaessa siitä, toimitetaanko esitutkinta täydellisenä vai suppeana.

4 luku

Esitutkintaperiaatteet ja esitutkintaan osallistuvien henkilöiden oikeudet

1 §

Tasapuolisuusperiaate

Esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäiltyä vastaan että hänen puolestaan vaikuttavat seikat ja todisteet.

2 §

Syyttömyysolettama

Rikoksesta epäiltyä on kohdeltava esitutkinnassa syyttömänä.

3 §

Oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen

Rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään.

Epäillylle on ennen hänen kuulemistaan ilmoitettava 1 momentissa tarkoitetusta oikeudesta ja sen merkityksestä.

4 §

Suhteellisuusperiaate

Esitutkintatoimenpiteen ja siitä aiheutuvan henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvitettävään rikokseen, selvitettävän asian selvittämistarpeeseen sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden.

5 §

Vähimmän haitan periaate

Esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutkinnan tarkoituksen saavuttamiseksi.

Esitutkintatoimenpiteellä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

6 §

Hienotunteisuusperiaate

Esitutkinnan asianosaisia ja muita esitutkintaan osallistuvia on kohdeltava hienotunteisesti.

7 §

Lasten kohtelu esitutkinnassa

Alle 18-vuotiasta on kohdeltava esitutkinnassa hänen ikänsä ja kehitystasonsa edellyttämällä tavalla. Erityisesti on huolehdittava siitä, ettei tutkintatoimenpiteistä aiheudu hänelle tarpeetonta haittaa koulussa, työpaikalla tai muussa hänelle tärkeässä ympäristössä.

Alle 18-vuotiaisiin kohdistuvat tutkintatoimenpiteet on mahdollisuuksien mukaan annettava tähän tehtävään erityisesti perehtyneille tutkijoille. Esitutkintaviranomaisen on tarvittaessa neuvoteltava lääkärin tai muun asiantuntijan kanssa siitä, voidaanko tällaiseen henkilöön kohdistaa tutkintatoimenpiteitä.

8 §

Edunvalvojan määrääminen lapselle

Tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voi tehdä myös virallinen syyttäjä, holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999) tarkoitettuna holhousviranomaisena toimiva maistraatti tai sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin (*sosiaaliviranomainen*).

Edunvalvojan määräämisestä aiheutuneet kustannukset sekä edunvalvojan palkkio ja kustannukset maksetaan valtion varoista. Muuten edunvalvonnassa noudatetaan soveltuvin osin holhoustoimesta annetun lain säännöksiä.

9 §

Henkilön aseman selvittäminen

Henkilön asema esitutkinnassa on määritettävä ja asemassa tapahtuneet muutokset todettava mahdollisimman nopeasti. Henkilölle on viipymättä ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa ja siinä tapahtuneet muutokset.

Henkilöä voidaan kohdella esitutkinnassa kuultavana**,** jos hänen asemansa on epäselvä.

10 §

Oikeus käyttää avustajaa esitutkinnassa

Asianosaisella on oikeus käyttää valitsemaansa avustajaa esitutkinnassa. Asianosaiselle on ennen hänen kuulemistaan kirjallisesti ilmoitettava mainitusta oikeudesta, jollei asia ole suppeassa esitutkinnassa käsiteltävä. Rikoksesta epäillylle oikeudesta on kirjallisesti ilmoitettava viipymättä kiinniottamisen, pidättämisen tai vangitsemisen tapahduttua. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin selvitettävään rikokseen, rikoksen selvittämiseen ja asianosaisen henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen huolehdittava siitä, että asianosaisen oikeus käyttää avustajaa tosiasiallisesti toteutuu hänen sitä halutessaan.

Tutkinnanjohtajan tai virallisen syyttäjän on tehtävä tuomioistuimelle esitys oikeudenkäyntiavustajan tai tukihenkilön määräämisestä asianomistajalle, kun siihen on aihetta oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun säännösten nojalla, ja avustajan määräämisestä rikoksesta epäillylle, kun siihen on aihetta mainitun luvun 1 §:n 3 momentin nojalla.

Asianosaisen avustajan kelpoisuudesta ja sen ratkaisemisesta säädetään 11 luvun 3 §:ssä.

11 §

Epäillyn yhteydenpito avustajaan

Rikoksesta epäiltynä kiinniotetulla, pidätetyllä tai vangitulla on oikeus pitää yhteyttä avustajaansa tapaamalla, kirjeitse ja puhelimitse siten kuin tutkintavankeuslaissa (768/2005) ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetussa laissa (841/2006) tarkemmin säädetään.

Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava siitä, että epäillyn ja hänen avustajansa yhteydenpidon luottamuksellisuus turvataan.

12 §

Esitutkinnan käsittelykieli

Esitutkinnassa käytetään kaksikielisen esitutkintaviranomaisen virka-alueella rikoksesta epäillyn kieltä. Jos epäillyt ovat erikielisiä tai jos epäillyn kieli ei ole suomi tai ruotsi, esitutkintaviranomainen päättää käsittelykielestä asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen. Jos kielivalintaa ei voida tehdä tällä perusteella, käytetään esitutkintaviranomaisen virka-alueen väestön enemmistön kieltä. Esitutkinnan käsittelykielenä käytetään yksikielisen esitutkintaviranomaisen toimittamassa esitutkinnassa sen virka-alueen kieltä, jollei viranomainen asianosaisten oikeutta ja etua silmällä pitäen päätä toisen kielen käyttämisestä.

Esitutkinnassa jokaisella on kuitenkin 1 momentista riippumatta oikeus käyttää suomea tai ruotsia kielilain 10 §:ssä säädetyllä tavalla. Esitutkintaviranomaisen on huolehdittava tulkkauksesta tai valtion kustannuksella hankittava tulkki silloin, kun viranomaisen ei ole käytettävä sen kanssa asioivan henkilön kieltä.

Oikeudesta käyttää saamen kieltä esitutkinnassa säädetään saamen kielilaissa (1086/2003).

Muulla kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkielisellä on oikeus esitutkinnassa käyttää kieltä, jota hän ymmärtää ja puhuu riittävästi. Esitutkintaviranomaisen on viran puolesta huolehdittava maksuttoman tulkkauksen järjestämisestä, jollei viranomainen itse huolehdi tulkkaukses-

ta. Tulkkaus on vastaavalla tavalla järjestettävä myös silloin, kun se kuulusteltavan aisti- tai puhevian takia on tarpeen.

13 §

Ilmoitusten, kutsujen ja kirjeiden kieli

Esitutkintaan liittyvissä ilmoituksissa, kutsuissa ja kirjeissä käytettävästä kielestä säädetään kielilain 19 §:n 3 momentissa ja saamen kielilain 15 §:n 1 momentissa.

Muulle kuin suomen-, ruotsin- tai saamenkieliselle on ilmoitus, kutsu tai kirje lähetettävä mahdollisuuksien mukaan kielellä, jota hänen voidaan olettaa riittävästi ymmärtävän.

14 §

Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa

Asianosaisella on oikeus saada tieto esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista, jos siitä ei ole haittaa rikoksen selvittämiselle. Esitutkintaviranomainen voi muutenkin rajoittaa asianosaisen tiedonsaantioikeutta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:n 2 momentissa tarkoitetuilla perusteilla.

5 luku

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän esitutkintayhteistyö

1 §

Ilmoitus syyttäjälle

Esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava sille tutkittavaksi tulleesta rikoksesta viralliselle syyttäjälle. Esitutkinta- ja syyttäjäviranomaiset päättävät yhdessä ilmoitusvelvollisuuden piiriin kuuluvista rikoksista niille kuuluvan toimivallan perusteella. Ilmoitus on kuitenkin aina viipymättä tehtävä asiasta, jossa rikoksesta epäiltynä on poliisimies, jollei asiaa käsitellä rikesakkoasiana tai rangaistusmääräysmenettelyssä.

Syyttäjälle on lisäksi ilmoitettava sellaisista rikosasioista, joista hän on erikseen pyytänyt ilmoittamaan.

2 §

Syyttäjän toimivaltuudet esitutkinnassa

Esitutkintaviranomaisen on virallisen syyttäjän pyynnöstä toimitettava esitutkinta tai suoritettava esitutkintatoimenpide. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin noudatettava syyttäjän määräyksiä, joilla pyritään turvaamaan asian selvittäminen 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Syyttäjä päättää esitutkintatoimenpiteistä asian siirryttyä hänelle esitutkinnan päättämisen jälkeen.

Syyttäjän toimimisesta tutkinnanjohtajana säädetään 2 luvun 4 §:ssä.

3 §

Yhteistyövelvollisuus

Esitutkintaviranomaisen tulee asian laadun tai laajuuden edellyttämällä tavalla tarvittaessa ilmoittaa viralliselle syyttäjälle esitutkinnan toimittamiseen ja esitutkintatoimenpiteisiin liittyvistä seikoista sekä tutkinnan edistymisestä muuten. Pakkokeinojen käyttöön liittyvästä ilmoittamisvelvollisuudesta säädetään pakkokeinolaissa. (/).

Syyttäjän on tarvittavassa määrin osallistuttava esitutkintaan sen varmistamiseksi, että asia selvitetään 1 luvun 2 §:ssä tarkoitetulla tavalla.

Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän tulee neuvotella esitutkintayhteistyön järjestämiseen liittyvistä kysymyksistä.

6 luku

Läsnäolo esitutkinnassa

1 §

Velvollisuus saapua esitutkintaan

Jos on syytä olettaa, että henkilöltä saadaan selvitystä rikoksesta, tai jos hänen läsnäolonsa esitutkintatoimenpidettä suoritettaessa on muuten tarpeen rikoksen selvittämiseksi, hän on velvollinen kutsusta saapumaan esitutkintaan sen poliisilaitoksen toimialueella, jossa hän oleskelee.

Kutsussa on ilmoitettava tutkittavana oleva rikos ja kutsuttavan asema esitutkinnassa.

2 §

Nouto esitutkintaan

Jos esitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan noutaa sinne. Rikoksesta epäilty voidaan noutaa ilman kutsuakin, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta ja on todennäköistä, että hän ei noudata kutsua, tai jos on syytä epäillä, että hän kutsun saatuaan ryhtyy pakenemalla, todisteita hävittämällä tai muulla tavalla vaikeuttamaan esitutkintaa.

Noudosta päättää tutkinnanjohtaja. Noudosta on annettava noudettavaksi määrätylle kirjallinen määräys. Jos määräystä ei asian kiireellisyyden vuoksi ole kirjallisena, määräys ja sen perusteena olevat seikat on kerrottava noudettavalle kiinniottamisen yhteydessä.

Etsinnästä kuulusteluun noutoa varten säädetään pakkokeinolain 8 luvun 3 §:n 1 momentin 1 kohdassa.

3 §

Välitön kuuleminen

Rikospaikalta tai sen välittömästä läheisyydestä tavatun henkilön on poliisimiehen kehotuksesta jäätävä tälle paikalle tai saavuttava välittömästi muuhun saman kihlakunnan poliisilaitoksen toimialueella olevaan paikkaan, jos häntä on asian selvittämiseksi tarpeen heti kuulla. Jos hän ilman hyväksyttävää syytä kieltäytyy noudattamasta kehotusta tai tämä on hänen käyttäytymisensä perusteella todennäköistä, poliisi voi estää häntä poistumasta paikalta tai ottaa hänet kiinni ja viedä kuultavaksi.

Rikospaikalta poistumassa oleva saadaan ottaa kiinni 1 momentissa tarkoitetun kehotuksen antamiseksi, jos olosuhteet ovat sellaiset, että kehotusta ei voida muuten saattaa hänen tietoonsa ja asian selvittäminen muuten vaarantuisi.

4 §

Tutkintatoimenpiteiden viivytyksetön aloittaminen

Esitutkintatoimenpiteet, joiden vuoksi henkilö on kutsusta saapunut tai noudettu esitutkintaan taikka on 3 §:n nojalla määrätty jäämään paikalle tai viety kuultavaksi, on aloitettava ilman aiheetonta viivytystä.

5 §

Läsnäolon kesto

Ketään ei saa pitää esitutkinnassa kauempaa kuin on välttämätöntä.

Muu kuin rikoksesta epäilty on velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa enintään 6 tuntia kerrallaan. Epäilty, jota ei ole pidätetty tai vangittu, on velvollinen olemaan läsnä kerrallaan enintään 12 tuntia ja, milloin pidättämiseen ovat pakkokeinolain 2 luvun 5 §:n mukaiset edellytykset, enintään 24 tuntia. Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäilty on erittäin painavista syistä velvollinen olemaan läsnä kerrallaan yli 12 tuntia ja enintään 24 tuntia.

Esitutkinnassa ollutta ei saa ilman erityistä syytä uudelleen velvoittaa saapumaan tai noutaa sinne seuraavien 12 tunnin aikana.

6 §

Poistumisen estäminen

Rikoksesta epäiltyä, joka on 5 §:n 2 momentin nojalla velvollinen olemaan läsnä esitutkinnassa ja jota ei ole pidätetty tai vangittu, saadaan esitutkinnassa pitää lukitussa tilassa, jos se on välttämätöntä hänen poistumisensa estämiseksi.

7 §

Ilmoitus sotilasviranomaiselle

Sotilaan noutamisesta tai kiinniottamisesta esitutkintaa varten taikka vapaaksi päästämisestä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee.

7 luku

Kuulustelut

1 §

Kuulusteltavan läsnäolo

Kuulusteltavan on oltava itse läsnä kuulustelussa.

Jos tutkija katsoo, ettei siitä aiheudu haittaa ja ettei se vaaranna tutkinnan luotettavuutta, asianosainen saa antaa lausumansa asiamiehen välityksellä taikka puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Samoin edellytyksin saadaan todistajaa kuulustella puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Rikoksesta epäiltyä saadaan kuulustella asiamiehen välityksellä vain, jos asia koskee rikosta, josta ei ole säädetty muuta tai ankarampaa rangaistusta kuin sakko tai kuusi kuukautta vankeutta.

Asianosaiselta ja todistajalta on otettava vastaan heidän tarjoamansa kuulustelukertomusta täydentävät kirjalliset selvitykset.

2 §

Asianomistajan kuulustelemisrajoitukset

Asianomistaja, jolla ilmeisesti ei ole tutkittavaa asiaa selventäviä tietoja, voidaan jättää esitutkinnassa kuulustelematta, jos hän on rikosilmoituksen tehdessään tai muussa yhteydessä ilmoittanut syytteestä päättämistä ja oikeudenkäyntiä varten tarvittavat seikat. Asianomistajan kuulusteleminen voidaan jättää tämän omasta ilmoittautumisesta tapahtuvaksi, jos asian laatu asianomistajien suuren lukumäärän tai muun vastaavan syyn vuoksi sitä edellyttää.

3 §

Päihtyneen kuulusteleminen

Jos henkilö on niin päihtynyt alkoholista tai muusta huumaavasta aineesta, että hänen ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä, häntä saa kuulustella vain, jos kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta. Kuulustellulle on varattava tilaisuus myöhemmin uudelleen tarkastaa kertomuksensa siten kuin kuulustelukertomuksen tarkastamisesta jäljempänä säädetään.

4 §

Mielentilaltaan häiriintyneen kuulusteleminen

Jos kuulusteltavan ei voida olettaa ymmärtävän kuulustelun merkitystä mielenterveyden häiriön, järkytyksen tai muun vastaavan syyn takia, sovelletaan vastaavasti, mitä 3 §:ssä säädetään. Kuulustelemisesta on tarvittaessa neuvoteltava kuulusteltavan läheisten ja lääkärin kanssa.

5 §

Kuulusteltavan kohtelu

Kuulusteltavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti. Tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta ei saa käyttää tietoisesti vääriä ilmoituksia, lupauksia tai uskotteluja erityisistä eduista, uuvuttamista, uhkausta, pakkoa taikka muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja.

Kuulustelun saa toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana ainoastaan, jos

1) kuulusteltava sitä pyytää;
2) asia tutkitaan suppeassa esitutkinnassa, johon kuulusteltava on 6 luvun 3 §:n mukaan velvollinen heti jäämään tai saapumaan; tai
3) kuulustelua ei voida lykätä rikoksen selvittämistä vaarantamatta.

Kuulusteltavalle on annettava tilaisuus säännölliseen ateriointiin ja riittävään lepoon.

6 §

Asianomistajan totuudessa pysymisvelvollisuus

Asianomistajan sekä tämän laillisen edustajan ja asiamiehen on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin.

7 §

Todistajana kuulemisen esteet

Todistajana esitutkinnassa ei saa kuulustella sitä, joka ei saisi todistaa tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 21 §:ssä tarkoitetun henkilön kuulustelemisesta todistajana tai todistelutarkoituksessa esitutkinnassa päättää tutkinnanjohtaja.

8 §

Todistajan ilmaisuvelvollisuus ja kieltäytyminen todistamasta

Todistajan on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Jos hän kuitenkin olisi tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä oikeu-

tettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, hän on oikeutettu tai velvollinen siihen myös esitutkinnassa.

Todistaja, jolla on 1 momentissa tarkoitettu ilmaisuvelvollisuus, on velvollinen myös esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman pykälän 3 momentin nojalla voidaan velvoittaa todistamaan salassa pidettävästä asiasta, on oikeutettu todistamaan tästä esitutkinnassa, jos tutkittavana on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta taikka sellaisen rikoksen yritys tai osallisuus siihen.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 momentissa tarkoitettu henkilö, joka saman pykälän 4 momentin nojalla voidaan velvoittaa vastaamaan pykälän 2 tai 3 momentissa tarkoitettuun kysymykseen, on velvollinen vastaamaan tällaiseen kysymykseen ja esittämään hallussaan olevan, esitutkinnan kannalta merkityksellisen asiakirjan tai muun todistusaineiston myös esitutkinnassa, jos

1) tutkittavana on 3 momentissa tarkoitettu rikos; tai
2) asiassa on todennäköisiä syitä epäillä, että tieto on annettu vastoin sellaista salassapitovelvollisuutta, jonka rikkomisesta on erikseen säädetty rangaistus, ja vastaaminen tai esittäminen on ilmeisen välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi ja perusteltua rikoksen vakavuuteen tai seurauksiin nähden.

9 §

Todistajankuulustelu tuomioistuimessa

Jos todistajalla ilmeisesti on tiedossaan seikka, joka on tärkeä syyllisyyden selvittämiseksi tai rikoksella saadun hyödyn jäljittämiseksi ja pois ottamiseksi, ja hän kieltäytyy sitä ilmaisemasta, vaikka hän saattaa olla ilmaisemiseen velvollinen tai 8 §:n 3 momentin mukaan ilmaisemiseen oikeutettu, tutkinnanjohtajan pyynnöstä kysymys kieltäytymisen perusteesta tutkitaan tuomioistuimessa. Todistajankuulustelu toimitetaan siellä, jos kieltäytymiselle ei ole laillista perustetta.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös todistajaan, joka kieltäytyy esittämästä asiakirjaa tai muuta todistusaineistoa.

Todistajankuulustelu voidaan toimittaa siinä käräjäoikeudessa, jossa se käy sopivasti päinsä. Todistajankuulustelussa on soveltuvin osin voimassa, mitä todistelun vastaanottamisesta pääkäsittelyn ulkopuolella oikeudenkäymiskaaressa säädetään. Rikoksesta epäillyn ja hänen avustajansa tai asiamiehensä oikeudesta olla läsnä todistajaa kuulusteltaessa on voimassa, mitä 13 ja 18 §:ssä säädetään. Läsnäolo-oikeudesta päättää tuomioistuin tutkinnanjohtajaa kuultuaan.

Todistajalla on oikeus saada korvausta taloudellisesta menetyksestä sekä matka- ja toimeentulokustannuksista niiden perusteiden mukaan, joista säädetään valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetussa laissa (666/72). Oikeutta korvaukseen ei kuitenkaan ole, jos tuomioistuin katsoo, että todistajan kieltäytyminen on ollut ilmeisen aiheeton.

10 §

Ennen kuulustelua tehtävät ilmoitukset

Kuulusteltavalle on ennen kuulustelua ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa, hänen oikeudestaan pyytää kuulustelutodistaja paikalle ja hänen kielellisistä oikeuksistaan.

Rikoksesta epäillylle on ennen kuulustelua yksilöitävä teko, josta häntä epäillään. Samalla epäillylle on ilmoitettava oikeudesta käyttää avustajaa esitutkinnassa ja siitä, milloin hänelle voidaan määrätä puolustaja. Avustajaa ja puolustajaa koskeva ilmoitus voidaan jättää tekemättä, jos se on 4 luvun 10 §:n nojalla jo tehtyjen toimenpiteiden perusteella tai muuten ilmeisen tarpeeton.

Ennen kuulustelua asianomistajalle, tämän lailliselle edustajalle ja asiamiehelle sekä todistajalle on ilmoitettava totuusvelvollisuudesta ja perättömästä lausumasta säädetystä rangaistusuhasta. Asianomistajalle on ennen kuulustelua ilmoitettava, milloin hänelle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun mukaan voidaan määrätä oikeudenkäyntiavustaja tai tukihenkilö.

Todistajalta on tiedusteltava sellaisia seikkoja, jotka lain mukaan oikeuttavat tai velvoittavat hänet kieltäytymään todistamasta. Aiheen ilmetessä todistajalle on ilmoitettava, mitä 8 ja 9 §:ssä säädetään.

11 §

Kuulustelutodistaja

Kuulusteltavan pyynnöstä on kuulustelussa oltava läsnä luotettava ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 43 §:n mukaan esteetön todistaja. Tutkija voi myös omasta aloitteestaan kutsua todistajan paikalle. Jollei kuulustelua voida tutkintaa vaarantamatta viivyttää, se saadaan kuulusteltavan pyynnöstä huolimatta suorittaa ilman todistajaa. Rikoksesta epäiltyä alle 18-vuotiasta ei kuitenkaan saa kuulustella ilman todistajaa, paitsi jos kuulustelussa on läsnä hänen avustajansa tai laillinen edustajansa taikka sosiaaliviranomaisen edustaja.

Kuulustelutodistajan käyttö voidaan korvata kuulustelutilaisuuden tallentamisella ääni- ja kuvatallenteeseen, jos siten voidaan riittävän luotettavasti osoittaa kuulustelun suorittamistapa ja kuulustelun aikaiset tapahtumat.

12 §

Kuultavaa tukevien henkilöiden läsnäolo

Asianosaisen avustajalla ja asianomistajalle määrätyllä tukihenkilöllä on oikeus olla läsnä päämiestänsä kuulusteltaessa, jollei tutkinnanjohtaja kiellä sitä painavista rikostutkinnallisista syistä. Tutkija voi pyynnöstä sallia muunkin asianosaista tai todistajaa tukevan henkilön läsnäolon kuulustelussa, jos se ei vaikeuta rikoksen selvittämistä tai vaaranna salassapitovelvollisuutta.

13 §

Osallistuminen toisen henkilön kuulusteluun

Tutkija voi sallia asianosaisen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä sekä asianomistajalle määrätyn tukihenkilön osallistua asianomistajan kanssa toisen asianosaisen tai todistajan kuulusteluun, jollei siitä voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle. Osallistumisen sallimista harkittaessa on otettava lisäksi huomioon hienotunteisuusnäkökohdat ja se, että epäillyn läsnäolosta ei saa aiheutua kärsimystä tai sitä vastaavaa muuta haittaa asianomistajalle.

Virallisella syyttäjällä on oikeus osallistua kuulusteluun.

14 §

Vajaavaltaisen laillisen edustajan läsnäolo kuulustelussa

Jos kuulusteltava on alle 15-vuotias, hänen huoltajallaan, edunvalvojallaan tai muulla laillisella edustajallaan on oikeus olla läsnä kuulustelussa.

Jos asianomistajana tai epäiltynä kuulusteltavana on 15 vuotta täyttänyt vajaavaltainen, laillisella edustajalla on oikeus olla läsnä kuulustelussa, jos tämä tutkittavaa rikosta koskevassa oikeudenkäynnissä saisi oikeudenkäymiskaaren 12 luvun 1 tai 2 §:n mukaan käyttää puhevaltaa vajaavaltaisen sijasta tai ohella.

Tutkija voi kieltää laillisen edustajan läsnäolon kuulustelussa, jos tätä epäillään tutkittavana olevasta rikoksesta tai jos läsnäolon voidaan muuten olettaa vaikeuttavan rikoksen selvittämistä.

15 §

Yhteydenotto vajaavaltaisen lailliseen edustajaan

Kuulustelusta on etukäteen ilmoitettava 14 §:n 1 momentissa tarkoitetuille läsnäoloon oikeutetuille vajaavaltaisen laillisille edustajille ja ainakin yhdelle heistä on varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelussa.

Ilmoitusvelvollisuudesta ja tilaisuuden varaamisesta läsnäoloon voidaan poiketa vain, jos laillista edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos ilmoittaminen ja tilaisuuden varaaminen eivät ole rikostutkinnallisista syistä mahdollisia ja jos epäiltyä on rikoksen tai rikollisen teon selvittämiseksi viipymättä kuulusteltava.

Kuulustelusta ja kuulustelukertomuksen sisällöstä on 2 momentissa tarkoitetussa tapauksessa mahdollisimman pian ilmoitettava kuulusteltavan lailliselle edustajalle.

16 §

Sosiaaliviranomaisen edustajan osallistuminen kuulusteluun

Kun alle 18-vuotiasta epäillään rikoksesta tai rikollisesta teosta, sosiaaliviranomaiselle on ilmoitettava teosta ja varattava tilaisuus lähettää edustajansa kuulusteluun, jollei tämä ole selvästi tarpeetonta.

Esitutkintaviranomaisen on viipymättä toimitettava kuulustelupöytäkirja sosiaaliviranomaiselle.

17 §

Kysymysten tekeminen

Asianosainen ja hänen avustajansa tai asiamiehensä voi kuulustelussa tutkijan luvalla esittää kuulusteltavalle kysymyksiä asian selvittämiseksi. Tutkija saa päättää, että kysymykset on

esitettävä hänen välityksellään. Myös virallinen syyttäjä voi esittää kuulusteltavalle kysymyksiä. Asianosaisella, hänen avustajallaan ja asiamiehellään on muulloinkin oikeus pyytää tutkijaa kysymään kuulusteltavalta asian selvittämiseksi tarpeellisia seikkoja.

18 §

Henkilön poistaminen kuulustelusta

Tutkija saa poistaa kuulustelutilaisuudesta henkilön, joka käytöksellään häiritsee kuulustelua tai jonka läsnäolo muuten vaikeuttaa asian selvittämistä.

19 §

Kuulustelusta poissaolleen asianosaisen oikeudet

Asianosaiselle ja hänen avustajalleen tai asiamiehelleen, joka ei pyynnöstään huolimatta ole saanut olla läsnä kuulustelussa tai on siitä poistettu, on varattava tilaisuus saada tietoonsa, mitä kuulustelussa on käynyt ilmi, ja tehdä kysymyksiä niin pian kuin siitä ei voi aiheutua haittaa rikoksen selvittämiselle.

20 §

Alustavat puhuttelut

Rikoksen selvittämiseksi toimitettavissa alustavissa puhutteluissa on noudatettava, mitä 5 §:n 1 momentissa säädetään kuulusteltavan kohtelusta sekä 8 §:ssä todistajan ilmaisuvelvollisuudesta ja kieltäytymisestä todistamasta.

8 luku

Ryhmätunnistus

1 §

Ryhmätunnistuksen määritelmä

Ryhmätunnistuksella tarkoitetaan rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi järjestettävää tilaisuutta, jossa epäillyn lisäksi käytetään vertailuhenkilöitä.

2 §

Ryhmätunnistuksen edellytykset

Ryhmätunnistusta voidaan käyttää silloin, kun sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Asianomistaja tai todistaja voidaan velvoittaa osallistumaan tunnistajana ryhmätunnistukseen.

Ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättää tutkinnanjohtaja.

3 §

Ryhmätunnistuksen järjestäminen

Ryhmätunnistus on järjestettävä siten, että sen tulos on mahdollisimman luotettava. Vertailuhenkilöinä ei saa käyttää henkilöitä, joiden ulkonäkö poikkeaa rikoksesta epäillystä tunnistamisen luotettavuutta vähentävällä tavalla. Vertailuhenkilöitä on ryhmätunnistuksessa oltava vähintään viisi.

Tutkija voi sallia asianosaisen, hänen avustajansa tai asiamiehensä ja asianomistajan kanssa hänelle määrätyn tukihenkilön olla läsnä ryhmätunnistuksessa, jollei siitä aiheudu haittaa tunnistamiselle. Virallisella syyttäjällä on oikeus olla läsnä ryhmätunnistuksessa.

Ryhmätunnistuksesta on laadittava pöytäkirja, minkä lisäksi tunnistamistilaisuus on tallennettava videotallenteeseen tai muuhun siihen verrattavaan kuvatallenteeseen.

Tarkempia säännöksiä ryhmätunnistuksesta annetaan valtioneuvoston asetuksella.

4 §

Sivullisen velvoittaminen osallistumaan ryhmätunnistukseen

Sivullinen henkilö voidaan velvoittaa osallistumaan ryhmätunnistukseen vertailuhenkilönä vain, jos se on rikoksen laatu huomioon ottaen tärkeää asian selvittämiseksi. Vertailuhenkilö voi kuitenkin kieltäytyä osallistumasta tunnistamistilaisuuteen, jos osallistuminen aiheuttaisi hänelle kohtuutonta haittaa.

Ryhmätunnistukseen osallistuneella sivullisella on oikeus saada siitä kohtuullinen korvaus. Korvauksen määrästä säädetään sisäasiainministeriön asetuksella.

5 §

Säännösten soveltaminen muuhun tunnistukseen

Mitä 2 §:ssä säädetään ryhmätunnistuksesta, on soveltuvin osin voimassa myös tunnistuksessa, jossa käytetään valokuvia tai muuta kuvatallennetta.

9 luku

Esitutkinta-aineisto

1 §

Esitutkintatoimenpiteistä laadittava pöytäkirja

Esitutkintatoimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan, jollei erikseen laissa muuta säädetä.

Kuulustelusta laaditaan kuulustelupöytäkirja kuulusteltavan käyttämällä suomen tai ruotsin kielellä. Jos kuulusteltava on käyttänyt muuta kieltä, pöytäkirja laaditaan 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä.

Kuulustelupöytäkirjasta on käytävä ilmi, miltä osin lausuma tai kertomus on annettu asiamiehen välityksellä, puhelimitse tai muulla tiedonsiirtovälineellä. Jos kuulusteltava on ollut 7 luvun 3 tai 4 §:ssä tarkoitetussa tilassa, kuulustelupöytäkirjaan on tehtävä merkintä kuulusteltavan tilasta ja siitä, miksi kuulustelemista ei ole voitu lykätä.

2 §

Kuulustelupöytäkirjan tarkastaminen ja korjaaminen

Heti kuulustelun päätyttyä on kuulustelupöytäkirja annettava kuulusteltavan tarkastettavaksi. Kuulustellulta on tiedusteltava, onko hänen kertomuksensa kirjattu oikein. Kuulustelupöytäkirjaan on merkittävä kuulustellun pyytämät lisäykset ja korjaukset.

Kuulustelupöytäkirjaa ei saa muuttaa sen jälkeen, kun kuulusteltu on sen tarkastanut ja pyydetyt korjaukset ja lisäykset on tehty.

3 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen ääni- ja kuvatallenteeseen

Kuulustelutilaisuus saadaan ottaa kokonaan tai osittain ääni- ja kuvatallenteeseen. Kuulustelutilaisuus on otettava kokonaan tai osittain tallenteeseen, jos siihen on asian laatuun tai kuulusteltavan henkilöön liittyvät seikat huomioon ottaen syytä kuulustelun suorittamistavan, kuulustelun aikaisten tapahtumien tai kuulusteltavan kertomuksen jälkikäteistä todentamista varten. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

4 §

Kuulustelutilaisuuden tallentaminen todisteena käyttämistä varten

Asianomistajan ja todistajan kuulustelu on tallennettava ääni- ja kuvatallenteeseen, jos kuulustelukertomusta on tarkoitus käyttää todisteena oikeudenkäynnissä eikä kuulusteltavaa tämän nuoren iän tai henkisen toiminnan häiriintyneisyyden vuoksi todennäköisesti voidaan siinä haittaa kuulusteltavalle aiheuttamatta kuulla henkilökohtaisesti. Kuulustelussa on otettava huomioon kuulusteltavan kehitystason asettamat erityisvaatimukset kuulustelumenetelmille, kuulusteluun osallistuvien henkilöiden määrälle ja muille kuulusteluolosuhteille. Tallentamisesta on ennen sen aloittamista ilmoitettava kuulusteltavalle.

Tutkinnanjohtaja voi päättää, että muukin kuin esitutkintaviranomainen voi kuulustelijan valvonnassa esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Rikoksesta epäillylle on varattava mahdollisuus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle. Jos rikoksesta epäilty niin pyytää, hänen kysymyksensä saa esittää myös asiamies tai avustaja. Kuulustelija voi kuitenkin määrätä, että kysymykset on esitettävä kuulustelijan välityksellä kuulusteltavalle.

Viralliselle syyttäjälle on hyvissä ajoin etukäteen ilmoitettava kuulustelutilaisuuden tallentamisesta tässä pykälässä tarkoitetulla tavalla ja varattava tilaisuus olla läsnä kuulustelutilai-

suudessa. Hänellä on oikeus esittää kysymyksiä kuulusteltavalle itse tai kuulustelijan välityksellä.

5 §

Ääni- ja kuvatallenteen tarkastaminen

Jos kuulustelutilaisuus tallennetaan 3 tai 4 §:ssä tarkoitetulla tavalla, kuulusteltavalle on kuulustelun päätyttyä varattava tilaisuus kuunnella ja katsella äänitys ja tehdä kertomukseensa tarpeelliset korjaukset ja lisäykset. Kuulustelukertomuksen tarkastaminen tapahtuu kuulusteltavan valinnan mukaan tallenteen kuuntelemisella ja katselemisella tai 2 §:n 1 momentissa tarkoitetulla kuulustelupöytäkirjan tarkastamisella.

6 §

Esitutkintapöytäkirja

Esitutkinnan päätyttyä on siitä kertyneestä aineistosta laadittava 4 luvun 12 §:n 1 momentin mukaisella esitutkinnan käsittelykielellä pöytäkirja (*esitutkintapöytäkirja*) silloin, kun se tarvitaan asian jatkokäsittelyä varten.

Esitutkintapöytäkirjaan on otettava kuulustelupöytäkirjat ja selostukset tutkintatoimenpiteistä ja niiden yhteydessä tehdyistä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskevista havainnoista sekä liitettävä tutkinnassa kertyneet asiakirjat, tallenteet ja valokuvat, jos niillä voidaan olettaa olevan merkitystä asiassa ja jos laissa ei toisin säädetä. Esitutkintapöytäkirjaan on merkittävä esitutkinnassa kuultujen henkilöiden kieli.

Esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan, jollei laissa toisin säädetä.

Rikoksesta epäillylle oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 2 luvun 1 §:n nojalla määrätylle puolustajalle ja asianomistajalle mainitun luvun 1 a §:n nojalla määrätylle oikeudenkäyntiavustajalle on lähetettävä jäljennös esitutkintapöytäkirjasta.

7 §

Esitutkinta-asiakirjojen julkisuus

Esitutkinta-asiakirjojen julkisuudesta säädetään viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa.

Ääni- ja kuvatallenteesta tieto voidaan antaa vain luovuttamalla tallenne esitutkintaviranomaisen luona nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

10 luku

Esitutkinnan päättäminen

1 §

Loppulausunto

Ennen esitutkinnan päättämistä asianosaisille on varattava tilaisuus antaa esitutkintaviranomaiselle loppulausunto esitutkinta-aineiston riittävyydestä, näytön arvioinnista tai oikeuskysymyksistä, jollei lausunnon pyytäminen ole asian laatu ja laajuus, rikoksen vähäisyys tai muut vastaavat seikat huomioon ottaen syyteharkinnan ja tuomioistuinkäsittelyn kannalta ilmeisen tarpeetonta. Loppulausuntopyyntö on tarvittaessa yksilöitävä. Esitutkintaviranomaisen on loppulausunnon saatuaan harkittava, antaako lausunto aihetta esitutkinnan täydentämiseen.

Tutkinnanjohtaja päättää loppulausunnon pyytämisestä ja sen mahdollisesti edellyttämistä toimenpiteistä. Tarvittaessa virallista syyttäjää on kuultava loppulausuntopyynnön tarpeellisuudesta ja sisällöstä.

2 §

Esitutkinnan päättäminen

Esitutkinnan valmistuttua asia on toimitettava viralliselle syyttäjälle syyteharkintaa tai rangaistusmääräyksen antamista varten. Sotilasoikeudenkäyntiasiana tutkittavasta rikoksesta laadittu esitutkintapöytäkirja on toimitettava viipymättä sotilasviranomaiselle.

Esitutkinta päätetään kuitenkin saattamatta asiaa syyttäjän käsiteltäväksi, jos tutkinnassa on selvinnyt, ettei rikosta ole tehty taikka ettei asiassa voida nostaa ketään vastaan syytettä tai esittää muuta rikokseen perustuvaa julkisoikeudellista vaatimusta.

Esitutkinnan lopettamisesta ja rajoittamisesta esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän ratkaisulla säädetään 3 luvun 9 ja 10 §:ssä.

3 §

Huomauttaminen

Poliisimies ja tutkinnanjohtajana toimiessaan virallinen syyttäjä voi antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan 3 luvun 9 §:n nojalla.

4 §

Esitutkinnan osittainen päättäminen

Jos esitutkinnassa ilmenee, ettei henkilöä, jolle on ilmoitettu hänen asemastaan rikoksesta epäiltynä, enää ole syytä epäillä rikoksesta, mutta ettei esitutkintaa kokonaisuudessaan voida

päättää 2 §:ssä säädetyllä tavalla, esitutkinta on ilman aiheetonta viivytystä päätettävä hänen osaltaan.

11 luku

Erinäiset säännökset

1 §

Esitutkintapäätös

Esitutkinnan toimittamatta jättämisestä, lopettamisesta 3 luvun 9 §:n 1 momentin tai 10 §:n nojalla sekä päättämisestä saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi on tehtävä kirjallinen päätös. Sama koskee muuta vastaavaa esitutkintapäätöstä, joka voi vaikuttaa asianosaisen oikeuksiin, etuihin tai velvollisuuksiin.

Pykälän 1 momentissa tarkoitetusta päätöksestä on ilmettävä

1) päätöksen tehnyt viranomainen ja päätöksen tekemisen ajankohta;
2) asianosaiset;
3) asia;
4) päätöksen perustelut ja sovelletut säännökset;
5) päätöksen sisältö; ja
6) lisätietoja antavan esitutkintavirkamiehen yhteystiedot.

Päätös annetaan esitutkinnassa läsnä olevalle asianosaiselle tai lähetetään postitse hänen ilmoittamaansa taikka muuten esitutkintaviranomaisen tiedossa olevaan osoitteeseen. Päätös saadaan jättää antamatta tai lähettämättä, jos siitä aiheutuisi haittaa kysymyksessä olevan rikoksen tai toisen siihen liittyvän rikoksen selvittämiselle. Ilmoitus on annettava tai lähetettävä ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun selvittämisestä aiheutuvaa haittaa ei voi enää aiheutua.

Esitutkintaviranomaisen päätöksistä on muuten voimassa, mitä niistä erikseen laissa säädetään.

2 §

Suppean esitutkinnan sisältö

Suppeassa esitutkinnassa ei ole tutkinnanjohtajaa. Kuulustelukertomukseen merkitään vain kuulusteltavan lausuman pääsisältö, joka voidaan kirjata kuulustelupöytäkirjan sijasta muuhun asiakirjaan.

Suppea esitutkinta saadaan toimittaa noudattamatta 5 luvun 1 §:n sekä 7 luvun 11 §:n ja 14-16 §:n säännöksiä. Sama koskee 7 luvun 10 §:n 2 momenttia avustajan käyttöoikeutta koskevan ilmoituksen osalta.

3 §

Avustajan kelpoisuus

Asianosaisen avustajana esitutkinnassa saa toimia asianajaja tai julkinen oikeusavustaja taikka muu oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan oikeudenkäyntiasiamieheksi kelpoinen henkilö.

Avustajana yksittäistapauksessa ei saa toimia se, joka

1) on toiminut rikoksesta epäillyn neuvonantajana tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa;
2) toimii toisen rikoksesta epäillyn avustajana tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa, mikäli hänen toimimisensa asianosaisen avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä;
3) toimii tai on toiminut tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa pakkokeinolain luvun §:ssä tarkoitettuna julkisena asiamiehenä;
4) harjoittaa oikeudellisten toimeksiantojen hoitamista yhdessä sellaisen henkilön kanssa, joka 1-3 kohdassa tarkoitetusta syystä ei saisi toimia asianosaisen avustajana;
5) on epäiltynä tai todistajana tutkittavaa tai siihen välittömästi liittyvää rikosta koskevassa asiassa;
6) on virkamiehenä tai muuten julkista valtaa käyttäen osallistunut toimenpiteisiin tutkittavassa tai siihen välittömästi liittyvässä rikoksessa taikka tällaista rikosta koskevassa asiassa; tai
7) on ryhdyttyään avustajaksi kyseisessä asiassa menetellyt lain tai hyvän asianajotavan vastaisesti siten, että hänen jatkamisensa avustajana oletettavasti vaikeuttaa merkittävästi asian selvittämistä.

Avustajan kelpoisuuden ratkaisee tutkinnanjohtaja. Jos henkilöltä on evätty oikeus toimia avustajana esitutkinnassa, asianosaiselle on varattava tilaisuus hankkia kelpoisuusvaatimukset täyttävä avustaja. Tutkintaa ei kuitenkaan tarvitse tämän vuoksi aiheettomasti viivyttää.

Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko tutkinnanjohtajan 2 momentin nojalla tekemää päätöstä noudatettava. Asian ratkaisee se tuomioistuin, jonka toimivaltaan pääasian tutkiminen kuuluu. Tuomioistuimen päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Vaatimuksen esittänyt saa kannella tuomioistuimen päätöksestä siten kuin pakkokeinolaissa vangitsemisen osalta säädetään.

4 §

Asiantuntijalausunto

Esitutkintaa varten voidaan hankkia asiantuntijalausunto esitutkinnassa selvitettävää asiaa koskevasta kysymyksestä.

Asiantuntijana ei saa toimia se, joka on asiaan tai asianosaiseen sellaisessa suhteessa, että hänen puolueettomuutensa vaarantuu.

5 §

Ilmaisukielto

Jos esitutkinnassa läsnä olevalle henkilölle ilmaistaan muita kuin häntä itseään tai hänen päämiestään koskevia tutkintaan liittyviä seikkoja, jotka eivät ennestään ole hänen tiedossaan, tutkinnanjohtaja voi kieltää häntä ilmaisemasta niitä sivullisille esitutkinnan aikana. Syyteharkinnan aikana ilmaisukiellosta päättää virallinen syyttäjä. Ilmaisukielto voidaan antaa asianosaisen edustajalle ja avustajalle silloinkin, kun hän ei ole ollut läsnä tutkinnassa.

Ilmaisukiellon edellytyksenä on, että 1 momentissa tarkoitettujen seikkojen ilmitulo esitutkinnan aikana voi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä taikka aiheuttaa asianosaiselle tai muulle henkilölle vahinkoa tai haittaa. Kielto voidaan määrätä olemaan voimassa esitutkinnan päät-

tymisen jälkeenkin, kunnes asia on ollut esillä tuomioistuimen istunnossa taikka kun syyttäjä on päättänyt jättää syytteen nostamatta tai kun asia on jätetty sikseen, jos seikkojen ilmitulo voi vaikeuttaa muun vielä tutkittavana olevan rikoksen selvittämistä.

Ilmaisukielto annetaan enintään kolmen kuukauden määräajaksi kerrallaan. Kielto on annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Kiellossa on yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava kiellon rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta.

Ilmaisukielto on viipymättä kumottava ennen määräajan päättymistä, jos 2 momentissa tarkoitettua määräämisen edellytystä ei enää ole. Kiellon saajalle on ilmoitettava kiellon kumoamisesta.

Rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain (39/1889) 38 luvun 1 tai 2 §:n nojalla, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

6 §

Salassapitovelvollisuus

Luvun 5 §:n mukainen ilmaisukielto ei vaikuta viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 23 §:n 2 momentista aiheutuvaan salassapitovelvollisuuteen. Esitutkintaviranomaisen on selostettava kiellon saajalle kiellon ja mainittuun säännökseen perustuvan salassapitovelvollisuuden suhdetta ja salassapitovelvolliselle salassapitovelvollisuuden sisältöä muutenkin, jollei se ole ilmeisen tarpeetonta.

7 §

Esitutkinnasta tiedottaminen

Jos esitutkinnasta on asian yhteiskunnallisen merkityksen, sen herättämän yleisen mielenkiinnon, rikoksen selvittämisen, rikoksesta epäillyn tavoittamisen, uuden rikoksen estämisen, rikoksesta aiheutuvan vahingon estämisen tai muun vastaavan syyn vuoksi tarpeen tiedottaa, tiedottaminen on tehtävä niin, että ketään ei aiheettomasti saateta epäilyksenalaiseksi ja että kenellekään ei tarpeettomasti aiheuteta vahinkoa tai haittaa.

Henkilön nimen tai kuvan saa antaa julkisuuteen vain, jos se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi, rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi, uuden rikoksen estämiseksi tai rikoksesta aiheutuvan vahingon estämiseksi.

Oikeus antaa tietoja esitutkinnasta julkisuuteen on tutkinnanjohtajalla ja hänen esimiehillään sekä heidän määräämällään muulla virkamiehellä.

8 §

Tietojen saaminen viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä

Rikoksen selvittämiseksi tarvittavien tietojen saamisesta viranomaiselta sekä yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä säädetään poliisilain 4 luvun 2 ja 3 §:ssä.

9 §

Ilmoitukset asianomistajalle

Sen lisäksi, mitä edellä säädetään ilmoittamisesta, esitutkintaviranomaisen on ilmoitettava asianomistajalle

1) mahdollisuuksien mukaan siitä, mihin toimenpiteisiin rikoksesta tehdyn ilmoituksen tai esitutkintaviranomaisen tietoon muuten tulleen rikoksen johdosta ryhdytään;
2) asianomistajan rikoksesta epäiltyyn kohdistaman rangaistusvaatimuksen merkityksestä, jos vaatimus on edellytyksenä esitutkinnan toimittamiselle tai jatkamiselle; ja
3) viipymättä asianomistajarikoksen esitutkinnan toimittamisesta 3 luvun 4 §:n 3 momentissa tarkoitetussa tapauksessa.

Jos asianomistaja on kärsinyt rikoksen johdosta vahinkoa, josta hänellä on ilmeisesti oikeus saada korvausta rikosvahinkolain (1204/2005) nojalla, esitutkintaviranomaisen on lisäksi ilmoitettava asianomistajalle oikeudesta korvaukseen ja tarvittaessa opastettava häntä korvauksen hakemisessa.

10 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin

1) rikosilmoituksen kirjaamistavasta;
2) ryhmätunnistuksen järjestämisestä; ja
3) kuulustelupöytäkirjan ja esitutkintapöytäkirjan sisällöstä, rakenteesta ja liitteistä.

.

11 §

Voimaantulosäännökset

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annettu esitutkintalaki (449/1987) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

2.

Pakkokeinolaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Lain soveltamisala

Tässä laissa säädetään pakkokeinojen käytöstä ja niiden käytön edellytyksistä, jollei laissa erikseen toisin säädetä.

2 §

Suhteellisuusperiaate

Pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

3 §

Vähimmän haitan periaate

Pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi.

Pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

4 §

Hienotunteisuusperiaate

Pakkokeinoja käytettäessä on vältettävä aiheettoman huomion herättämistä ja toimittava muutenkin hienotunteisesti.

5 §

Itseapu

Rikoksen kautta menetetyn tai muuten kadotetun irtaimen omaisuuden takaisin hankkimiseksi on turvauduttava viranomaisen apuun. Toimet tällaisen omaisuuden takaisin ottamiseksi ovat kuitenkin itseapuna sallittuja, jos

1) omaisuus on rikoksen kautta menetetty ja toimiin omaisuuden takaisin ottamiseksi on ryhdytty välittömästi rikoksen tapahduttua; tai
2) menetetty tai kadotettu omaisuus muissa tapauksissa otetaan takaisin siltä, joka pitää sitä oikeudettomasti hallussaan, eikä saatavilla ollut riittävää ja oikea-aikaista viranomaisapua.

Edellä tarkoitetuissa tilanteissa saa käyttää sellaisia omaisuuden takaisin hankkimiseksi tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää kokonaisuutena arvioiden puolustettavina, kun otetaan huomioon tapahtuneen oikeudenloukkauksen ilmeisyys sekä uhkaavan oikeudenmenetyksen suuruus ja todennäköisyys.

Rangaistavasta omankädenoikeudesta säädetään rikoslain 17 luvun 9 §:ssä.

2 luku

Kiinniottaminen, pidättäminen ja vangitseminen

Kiinniottaminen

1 §

Poliisimiehen kiinniotto-oikeus

Poliisimies saa rikoksen selvittämistä varten ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn.

Poliisimies saa myös ottaa kiinni rikoksesta epäillyn, joka on määrätty pidätettäväksi tai vangittavaksi. Poliisimies saa lisäksi ottaa tuomioistuimen pääkäsittelyn tai päätösharkinnan aikana kiinni vastaajan, jonka vangitsemista tuomitsemisen yhteydessä on vaadittu, jos kiinniottaminen on tarpeen hänen poistumisensa estämiseksi.

Jos pidättämiseen on edellytykset, poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillyn kiinni ilman pidättämismääräystäkin, jos pidättämisen toimeenpano voi muuten vaarantua. Poliisimiehen on ilmoitettava kiinniottamisesta viipymättä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle. Tämän on 24 tunnin kuluessa kiinniottamisesta päätettävä, onko kiinni otettu päästettävä vapaaksi vai pidätettävä. Kiinnioton jatkuminen yli 12 tuntia edellyttää pidättämisen edellytysten olemassaoloa.

2 §

Yleinen kiinniotto-oikeus

Jokainen saa ottaa kiinni verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksesta epäillyn, jos rikoksesta saattaa seurata vankeutta tai rikos on lievä pahoinpitely, näpistys, lievä kavallus, lievä luvaton käyttö, lievä moottorikulkuneuvon käyttövarkaus, lievä vahingonteko tai lievä petos.

Jokainen saa ottaa kiinni myös sen, joka viranomaisen antaman etsintäkuulutuksen mukaan on pidätettävä tai vangittava.

Kiinni otettu on viipymättä luovutettava poliisimiehelle.

3 §

Voimakeinojen käyttö

Jos kiinniotettava yleisen kiinniotto-oikeuden käyttämisen yhteydessä tekee vastarintaa tai pakenee, kiinniottaja saa käyttää sellaisia kiinniottamisen toimittamiseksi välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan pitää kokonaisuutena arvostellen puolustettavina, kun otetaan huomioon rikoksen laatu, kiinniotettavan käyttäytyminen ja tilanne muutenkin.

Voimakeinojen käytön liioittelusta säädetään rikoslain (39/1889) 4 luvun 6 §:n 3 momentissa ja 7 §:ssä.

4 §

Kiinniottamisesta ilmoittaminen

Kiinni otetulle on viipymättä ilmoitettava kiinniottamisen syy.

Kiinniottamisesta ilmoittamisesta kiinni otetun läheiselle tai muulle henkilölle säädetään poliisien säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 2 luvun 2 §:n 2 momentissa.

Pidättäminen

5 §

Pidättämisen edellytykset

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää, jos

1) rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;
2) rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän
    a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;

b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; tai
c) jatkaa rikollista toimintaa;

3) hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; tai
4) hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kun henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan pidättää, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos pidättämiseen on muuten 1 momentissa säädetyt edellytykset ja epäillyn pidättäminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa pidättää.

6 §

Kohtuuttoman pidättämisen kielto

Ketään ei saa pidättää, jos pidättäminen olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi.

7 §

Pidätetyn vapaaksi päästäminen

Pidätetty on päästettävä vapaaksi heti, kun pidättämisen edellytyksiä ei enää ole. Pidätetty on päästettävä vapaaksi viimeistään vangitsemisvaatimuksen tekemistä varten säädetyn ajan kuluttua, jollei häntä vaadita vangittavaksi.

Pidätetyn päästämisestä vapaaksi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä siitä päättää kuitenkin tuomioistuin.

8 §

Uudelleen pidättäminen

Rikoksesta pidätettyä tai vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saa uudelleen pidättää samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä pidättämisestä tai vangitsemisesta.

9 §

Pidättämiseen oikeutettu virkamies

Pidättämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Pidättämiseen oikeutettuja virkamiehiä ovat

1) poliisiylijohtaja, poliisijohtaja, poliisiylitarkastaja, poliisitarkastaja, lääninpoliisijohtaja, lääninpoliisiylitarkastaja, lääninylikomisario, lääninkomisario, poliisipäällikkö, apu-

laispoliisipäällikkö, keskusrikospoliisin päällikkö ja apulaispäällikkö, suojelupoliisin päällikkö, esitutkintatehtäviin määrätty apulaispäällikkö, esitutkintatehtäviin määrätty osastopäällikkö ja esitutkintatehtäviin määrätty ylitarkastaja, liikkuvan poliisin päällikkö, apulaispäällikkö ja liikennepoliisitarkastaja, rikosylitarkastaja, rikostarkastaja, rikosylikomisario, ylikomisario, rikoskomisario ja komisario;

2) virallinen syyttäjä;
3) Tullihallituksen valvontaosaston päällikkö ja valvontaosaston tullirikostorjunnasta vastaavien yksiköiden päälliköt sekä tullipiirin ja sen valvonnan päälliköt sekä tulliylitarkastaja, jonka Tullihallituksen valvontaosaston tai tullipiirin päällikkö on määrännyt tutkinnanjohtajaksi; ja
4) rajavartiolaitoksen päällikkö ja apulaispäällikkö, rajavartiolaitoksen esikunnan raja- ja meriosaston osastopäällikkö, rajavartiolaitoksen esikunnan oikeudellisen osaston osastopäällikkö, toimistopäällikkö ja ylitarkastaja, rajavartioston ja merivartioston komentaja ja apulaiskomentaja, rajavartioston ja merivartioston rajatoimiston ja meritoimiston päällikkö sekä rajatarkastusosaston päällikkö ja varapäällikkö.

Pidättämiseen oikeutetuista puolustusvoimien virkamiehistä säädetään laissa erikseen.

10 §

Pidättämisestä ilmoittaminen

Pidätetylle on ilmoitettava pidättämisen syy viipymättä, kun päätös pidättämisestä on tehty tai hänet on otettu pidättämismääräyksen perusteella kiinni.

Ilmoittamisesta pidättämisestä pidätetyn läheiselle tai muulle henkilölle säädetään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 2 luvun 2 §:n 2 momentissa.

Vangitseminen

11 §

Vangitsemisen edellytykset

Tuomioistuin saa vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangittavaksi 5 §:n 1 momentissa säädetyin edellytyksin.

Kun henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan vangita, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos vangitsemiseen muuten on 5 §:n 1 momentissa säädetyt edellytykset ja vangitseminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Jos epäilty on vangittu tämän momentin nojalla, on häntä koskeva vangitsemisasia käsiteltävä uudelleen siten kuin 3 luvun 11 §:ssä säädetään. Vangitsemisvaatimuksen tekijän pyynnöstä tuomioistuin voi siirtää vangitsemisasian uudelleen käsittelyn syyteasiassa toimivaltaiselle tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on heti ilmoitettava päätöksestään tälle tuomioistuimelle.

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty, jonka luovuttamista Suomeen tullaan pyytämään, saadaan vangita, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja jos epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden, luovuttamispyyntöön sisällytettävien rikosten määrän tai laadun taikka muiden vastaavien seikkojen perusteella on syytä epäillä, ettei hän saavu vapaaehtoisesti Suomeen syytetoimenpiteitä varten.

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa vangita.

12 §

Tuomitun vangitsemisen edellytykset

Tuomioistuin saa virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangittavaksi tai pidettäväksi edelleen vangittuna, jos

1) tuomittu rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;
2) tuomittu rangaistus on vähemmän kuin kaksi vuotta vankeutta mutta vähintään yksi vuosi vankeutta ja on todennäköistä, että tuomittu
    a) lähtee pakoon tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa; tai
    b) jatkaa rikollista toimintaa;
3) tuomittu rangaistus on vähemmän kuin yksi vuosi vankeutta ja
    a) tuomitulla ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa; tai
    b) hänet on tuomittu yhdellä tai useammalla päätöksellä vankeusrangaistukseen useista lyhyin väliajoin suoritetuista rikoksista ja vangitseminen on tarpeen vakavuusasteeltaan samanlaisen rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi.

Päätös tuomitun vangitsemisesta on voimassa, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai muutoksenhakutuomioistuin toisin päättää.

13 §

Kohtuuttoman vangitsemisen kielto

Ketään ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, jos se olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn tai tuomitun iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi.

14 §

Uudelleen vangitseminen

Rikoksesta vangittua, joka on päästetty vapaaksi, ei saa uudelleen vangita samasta rikoksesta sellaisen seikan nojalla, joka on ollut viranomaisen tiedossa sen päättäessä vangitsemisesta.

15 §

Ilmoittaminen vangitsemisvaatimuksesta

Vangitsemisvaatimuksesta on viipymättä ilmoitettava pidätetylle ja hänen avustajalleen. Kirjallinen vangitsemisvaatimus on viipymättä toimitettava heille.

3 luku

Tuomioistuinmenettely vangitsemisasioissa

1 §

Vangitsemisesta päättävä viranomainen

Vangitsemisesta päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista pidätetyn vangitsemisesta saa päättää myös muu käräjäoikeus, jossa asian käsittely käy sopivasti päinsä. Käräjäoikeuksien päivystyksestä kiireellisissä tapauksissa säädetään oikeusministeriön asetuksella.

Vangitsemista koskevaa asiaa käsiteltäessä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Istunto voidaan pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin yleisen alioikeuden istunnosta säädetään.

2 §

Vangitsemisvaatimuksen tekijä

Esitutkinnan aikana vangitsemisvaatimuksen tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ennen vaatimuksen tekemistä siitä on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen vangitsemisvaatimuksen tekemisestä. Kun asia on esitutkinnan päätyttyä siirretty syyttäjälle, hän päättää vangitsemisvaatimuksen tekemisestä. Vaatimuksen tuomitun vangitsemisesta voi myös tehdä hänelle rangaistusta vaatinut asianomistaja.

Tuomioistuin ei saa omasta aloitteestaan määrätä rikosasian vastaajaa vangittavaksi.

3 §

Vangitsemisvaatimuksen muoto

Vangitsemisvaatimus on tehtävä kirjallisesti. Vaatimus pidätetyn vangitsemisesta saadaan tehdä myös suullisesti tai puhelimitse. Näin tehty vaatimus on viipymättä toimitettava kirjallisesti.

Syytteen käsittelyn yhteydessä vangitsemisvaatimus saadaan tehdä suullisesti.

4 §

Pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen tekemisajankohta

Vaatimus pidätetyn vangitsemisesta on tehtävä tuomioistuimelle viipymättä ja viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä ennen kello kahtatoista.

5 §

Vangitsemisvaatimuksen ottaminen käsiteltäväksi

Vangitsemisvaatimus on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä. Pidätettyä koskeva vaatimus on otettava käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta.

Jos syytetty pidätetään syytteen ollessa tuomioistuimessa vireillä, hänen vangitsemistaan koskeva asia käsitellään pidätetyn vangitsemisesta säädetyssä järjestyksessä.

6 §

Vangitsemisvaatimuksen käsitteleminen

Vangitsemisvaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen on oltava läsnä vaatimusta käsiteltäessä. Määrätty virkamies voi käyttää vangitsemisvaatimuksen tehneen virkamiehen puhevaltaa siltä osin kuin käyttämistä ei ole rajoitettu vaatimuksessa.

Pidätettynä olevaa vangittavaksi vaadittua on kuultava henkilökohtaisesti vangitsemisvaatimuksesta. Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, kuuleminen voi tapahtua vangittavaksi vaaditun olematta läsnä istuntosalissa käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittavaksi vaadittu on tuotava tuomioistuimeen. Vangittavaksi vaaditulle on varattava tilaisuus käyttää avustajaa vaatimusta käsiteltäessä.

Vangittavaksi vaaditulle, jota ei ole pidätetty, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vaatimuksesta paitsi, jos hän ei ole Suomessa, on tietymättömissä taikka välttelee esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. Tiedossa olevalle vangittavaksi vaaditun asiassa valtuuttamalle avustajalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Vangitsemisvaatimuksen tai syytteen käsittelystä ilman laillista estettä pois jäänyt vastaaja saadaan määrätä vangittavaksi poissaolostaan huolimatta.

7 §

Laillisen edustajan ja sosiaaliviranomaisen kuuleminen

Jos vangittavaksi vaadittu on alle 18-vuotias, tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että hänen huoltajalleen, edunvalvojalleen tai muulle lailliselle edustajalleen sekä sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitetun toimielimen edustajalle varataan tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasian käsittelyn yhteydessä. Kuuleminen voi tapahtua käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puheyhteys keskenään. Tilaisuuden varaamisesta voidaan poiketa, jos edustajaa ei kyetä tavoittamaan tai jos tilaisuuden varaamatta jättämiseen on kysymyksessä olevaan rikosasiaan liittyviä painavia syitä.

8 §

Vangitsemisasiassa esitettävä selvitys

Vangitsemisasian käsittelyssä on esitettävä selvitys vangitsemisen edellytyksistä. Tutkittavana olevasta rikoksesta ei saa esittää tämän sekä vangittavaksi vaaditun vangitsemisvaati-

muksen johdosta esittämän lisäksi muuta selvitystä, ellei tuomioistuin katso siihen olevan erityistä syytä.

9 §

Lykkäys pidätetyn vangitsemista koskevassa asiassa

Pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittely saadaan lykätä vain erityisestä syystä. Kolmea päivää pidemmäksi se saadaan lykätä ainoastaan pidätetyn pyynnöstä.

Pidättäminen jatkuu vangitsemisasian seuraavaan käsittelyyn, jollei tuomioistuin toisin määrää.

10 §

Päätös vangitsemisasiassa

Vangitsemispäätöksessä on lyhyesti mainittava tiedot rikoksesta, josta vangittua epäillään ja vangitsemisen peruste. Päätös on julistettava heti tai viimeistään samaan rikoskokonaisuuteen liittyvien vangitsemisasioiden käsittelyn päätyttyä.

Jos vaatimus pidätetyn vangitsemisesta hylätään, pidätetty on määrättävä päästettäväksi heti vapaaksi.

11 §

Lisäselvitykseen liittyvä vangitseminen

Kun päätös vangitsemisasiassa perustuu 2 luvun 11 §:n 2 momenttiin, on vangitsemisvaatimuksen tekijän ilmoitettava viipymättä lisäselvityksen valmistumisesta vangitsemisasian uudelleen käsittelevälle tuomioistuimelle.

Tuomioistuimen on otettava vangitsemisasia uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään viikon kuluttua vangitsemispäätöksestä. Jollei vangitsemiseen ole 2 luvun 11 §:n 1 momentissa säädettyjä edellytyksiä, vangittu on määrättävä päästettäväksi heti vapaaksi.

12 §

Vangitsemismääräyksen täytäntöönpanoon liittyvä menettely

Kun tuomioistuin on määrännyt vangittavaksi epäillyn, joka ei ole ollut läsnä asiaa käsiteltäessä, määräyksen täytäntöönpanosta on viipymättä ilmoitettava toimivaltaiselle tuomioistuimelle. Vangitsemisasia on otettava tuomioistuimessa uudelleen tutkittavaksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua siitä, kun epäilty on vangitsemismääräyksen johdosta menettänyt vapautensa.

13 §

Vangitseminen muussa kuin syytteen käsittelevässä tuomioistuimessa

Jos vangitsemisvaatimus ja syyte käsitellään eri tuomioistuimissa, on vangitsemisvaatimuksen tekijän ilmoitettava vangitsemisasian käsittelevälle tuomioistuimelle, missä tuomioistuimessa syyte tullaan käsittelemään. Vangitsemisvaatimuksen käsitelleen tuomioistuimen on heti ilmoitettava vangitsemispäätöksestään syytteen käsittelevälle tuomioistuimelle.

14 §

Määräajan asettaminen syytteen nostamista varten

Kun tuomioistuin päättää läsnä olevan epäillyn vangitsemisesta, sen on, jollei syytettä jo ole nostettu, asetettava määräaika, jonka kuluessa syyte on nostettava. Aikaa syytteen nostamiselle ei saa määrätä pidemmäksi kuin on välttämätöntä esitutkinnan päättämiseksi ja syytteen valmistelemiseksi.

Jos syytteen nostamiselle määrätty aika osoittautuu liian lyhyeksi, tuomioistuin voi viralliseen syyttäjän viimeistään neljä päivää ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaikaa. Tuomioistuimen on otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Vangitulle ja hänen avustajalleen on varattava tilaisuus tulla kuulluksi pyynnöstä. Vangittua on kuultava henkilökohtaisesti, jos hän niin haluaa. Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, vangitun kuulemisessa voidaan käyttää 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittu on tuotava tuomioistuimeen.

Vangittua vastaajaa koskevan syyteasian tuomioistuinkäsittelyssä noudatettavista määräajoista säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997).

15 §

Vangitsemisasian uudelleen käsittely

Jos rikoksesta epäilty on vangittu, sen tuomioistuimen, joka tulee käsittelemään syytteen, on vangitun pyynnöstä otettava vangitsemisasia tuomion antamiseen asti uudelleen käsiteltäväksi viipymättä ja viimeistään neljän vuorokauden kuluttua pyynnön esittämisestä. Ennen syytteen nostamista uudelleen käsittely saadaan suorittaa myös siinä käräjäoikeudessa, jonka tuomiopiiriin säilyttämispaikkakunta kuuluu. Vangitsemisasiaa ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kahden viikon kuluessa asian edellisestä käsittelystä.

Tuomioistuimen tulee ottaa asia uudelleen käsiteltäväksi 1 momentissa säädettyä aikaisemminkin, jos siihen on aihetta edellisen käsittelyn jälkeen ilmi tulleen seikan johdosta. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on välittömästi ilmoitettava tuomioistuimelle ja vangitulle sellaisesta olennaisesta olosuhteissa tapahtuneesta muutoksesta, joka antaa aiheen uudelleenkäsittelyyn.

Vangitulle ja hänen avustajalleen sekä asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasiaa uudelleen käsiteltäessä, jollei vangittu tai mainittu virkamies ilmoita, ettei kuuleminen ole tarpeen. Vangittua on kuultava henkilökohtaisesti, jos vangittu niin haluaa tai hänen kuulemiseensa asian selvittämiseksi on

muuten syytä. Jos tuomioistuin harkitsee soveliaaksi, vangitun kuulemisessa voidaan käyttää 6 §:n 2 momentissa tarkoitettua teknistä tiedonvälitystapaa. Jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisena, vangittu on tuotava tuomioistuimeen.

16 §

Vangittuna pitämisestä määrääminen eräissä tapauksissa

Jos tuomioistuin peruuttaa tai lykkää pääkäsittelyn taikka määrää toimitettavaksi uuden pääkäsittelyn asiassa, jossa vastaaja on vangittuna, on sen samalla päätettävä, onko syytä pitää hänet edelleen vangittuna. Vangitsemisasian uudelleen käsittely ei kuitenkaan ole tarpeen sinä aikana, kun pääkäsittelyä on lykätty jonkun samassa asiassa vastaajana olevan mielentilan tutkimisen johdosta.

Tuomioistuimen on määrättävä vangittuna pitämisestä myös silloin, kun tuomiota ei julisteta heti pääkäsittelyn päätyttyä.

17 §

Vangitun päästäminen vapaaksi

Tuomioistuimen on määrättävä vangittu päästettäväksi heti vapaaksi, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole 15 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn perusteella tai syytteen hylkäämisen vuoksi.

Tuomioistuimen on asianomaisen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä määrättävä vangittu päästettäväksi heti vapaaksi, jos edellytyksiä vangittuna pitämiseen ei enää ole. Vangittu on määrättävä päästettäväksi vapaaksi myös, jos syytettä ei ole nostettu sille määrätyssä ajassa eikä sen kuluessa ole tehty päätöstä määräajan pidentämisestä. Vangittua tai hänen avustajaansa ei tarvitse kutsua asian käsittelyyn.

Esitutkinnan aikana ennen pykälän 2 momentissa tarkoitetun esityksen tekemistä siitä on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen esityksen tekemisestä.

18 §

Vangitseminen muutoksenhakutuomioistuimessa

Jos muutoksenhakuteitse ylemmän tuomioistuimen tutkittavaksi saatetussa asiassa vaaditaan vastaajan vangitsemista, hänelle on varattava tilaisuus vastata vaatimukseen, jollei vaatimusta heti jätetä tutkimatta tai hylätä. Tilaisuutta vastauksen antamiseen ei tarvitse varata, jos vastaaja ei ole Suomessa tai on tietymättömissä. Tiedossa olevalle vangittavaksi vaaditun asiassa valtuuttamalle avustajalle on kuitenkin varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Ilmoitus oikeudesta vastauksen antamiseen saadaan lähettää postitse vastaajan viimeksi ilmoittamalla osoitteella.

Jos vastaaja 1 momentissa tarkoitetun asian johdosta pidätetään, on vaatimus pidätetyn vangitsemisesta tehtävä ylemmälle tuomioistuimelle välittömästi ja tuomioistuimen on otettava vangitsemisvaatimus käsiteltäväksi 5 §:ssä säädetyssä ajassa noudattaen, mitä edellä säädetään pidätetyn vangitsemisasian käsittelystä.

19 §

Muutoksenhaku

Vangitsemisasiassa annettuun päätökseen ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla. Vangittu saa kannella vangitsemispäätöksestä ja syytteen nostamiselle asetetusta määräajasta. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa kannella päätöksestä, jolla 2 luvun 11 §:ään perustuva vangitsemisvaatimus on hylätty.

Kantelulle ei ole määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä. Jollei kantelua jätetä tutkimatta tai selvästi perusteettomana hylätä, sen johdosta on asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle tai vangittavaksi vaaditulle varattava tilaisuus vastauksen antamiseen hovioikeuden tarkoituksenmukaiseksi katsomalla tavalla, jollei se ole ilmeisesti tarpeetonta.

Syytteen nostamiselle määrättyä aikaa ja määräajan pidentämistä koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla.

20 §

Määräaikojen laskeminen

Laskettaessa 4 §:ssä, 5 §:n 1 momentissa, 11 §:n 2 momentissa, 12 §:ssä, 14 §:n 2 momentissa ja 18 §:n 2 momentissa säädettyjä määräaikoja ei sovelleta säädettyjen määräaikojen laskemisesta annetun lain (150/1930) 5 §:ää.

4 luku

Yhteydenpidon rajoittaminen

1 §

Yhteydenpidon rajoittamisen edellytykset

Esitutkinnan ollessa kesken voidaan rajoittaa kiinni otetun, pidätetyn ja tutkintavangin yhteydenpitoa muuhun henkilöön, jos on syytä epäillä, että yhteydenpito vaarantaa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen. Yhteydenpitoa voidaan rajoittaa myös syyteharkinnan ja oikeudenkäynnin ollessa kesken, jos on perusteltua syytä epäillä, että yhteydenpito vakavasti vaarantaa tutkintavankeuden tarkoituksen.

Yhteydenpitoa tutkintavankeuslain (768/2005) 8 luvun 4 §:ssä tarkoitetun asiamiehen kanssa ei saa rajoittaa. Yhteydenpitoa lähiomaisen tai muun läheisen kanssa ja yhteydenpitoa tutkintavankeuslain 9 luvun 7 §:ssä tarkoitetun edustuston kanssa rajoittaa ainoastaan rikoksen selvittämiseen liittyvistä erityisen painavista syistä. Lähiomaisen osalta yhteydenpidon rajoittaminen on mahdollista ainoastaan siinä määrin kuin se on ehdottomasti tarpeen kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden tarkoituksen toteuttamiseksi.

2 §

Yhteydenpidon rajoittamisen sisältö

Yhteydenpitorajoitus voi sisältää rajoituksia kirjeenvaihtoon, puhelimen käyttöön, tapaamisiin tai muihin yhteyksiin säilyttämistilan tai vankilan ulkopuolelle taikka yhdessäoloon tietyn kiinni otetun, pidätetyn tai tutkintavangin kanssa. Yhteydenpitoa ei saa rajoittaa enempää eikä pitempään kuin on välttämätöntä.

Kirjeiden tarkastamisesta ja lukemisesta säädetään tutkintavankeuslain 8 luvussa ja poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain 6 luvussa sekä kirjeiden takavarikoimisesta tämän lain 7 luvussa.

3 §

Yhteydenpidon rajoittamisen voimassaolo

Yhteydenpitorajoitus lakkaa olemasta voimassa kiinniottamisen, pidättämisen tai tutkintavankeuden päättyessä. Väliaikaisen rajoituksen voimassaolo lakkaa, jos esitystä yhteydenpitorajoituksesta ei tehdä tuomioistuimelle määräajassa.

4 §

Yhteydenpidon rajoittamisesta päättäminen

Yhteydenpidon rajoittamisesta kiinniottamisen ja pidättämisen aikana päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tutkintavankeuteen liittyvästä yhteydenpidon rajoittamisesta ja sen voimassaolon jatkamisesta päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai vankilan johtajan esityksestä vangitsemisesta päättävä tuomioistuin. Yhteydenpidon rajoittamisesta voi ennen tuomioistuimen ratkaisua väliaikaisesti päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä vankilan johtaja tai, jos tutkintavanki on sijoitettu poliisin säilytystilaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Jos tuomioistuin 3 luvun 9 §:n nojalla lykkää pidätetyn vangitsemista koskevan asian käsittelyä, sen tulee päättää pidätetylle määrätyn väliaikaisen yhteydenpitorajoituksen voimassa pitämisestä tai muuttamisesta. Yhteydenpitorajoitus ja sen perusteet on otettava uudelleen käsiteltäväksi 3 luvun 15 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä.

Pykälän 1 momentissa tarkoitetun yhteydenpidon rajoittamisesta päättävän tai sen esittämiseen oikeutetun virkamiehen on päätettävä yhteydenpitorajoituksen poistamisesta, jos rajoituksen edellytyksiä ei enää ole.

5 §

Erillinen käsittely tuomioistuimessa

Yhteydenpitorajoituksen kohteena oleva tutkintavanki voi saattaa pelkästään yhteydenpidon rajoittamista koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi, jolloin soveltuvin osin nouda-

tetaan 3 luvun 15 §:n säännöksiä vangitsemisasian uudelleen käsittelystä. Tuomioistuimen on poistettava yhteydenpitorajoitus siltä osin kuin edellytyksiä ei enää ole.

Jos yhteydenpidon rajoittamista koskevaa esitystä käsitellään vangitsemisesta erillisenä, noudatetaan soveltuvin osin, mitä 3 luvun 4 §:ssä, 5 §:n 1 momentissa sekä 6 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään vangitsemisasian käsittelystä.

6 §

Muutoksenhaku

Tuomioistuimen antamasta yhteydenpidon rajoittamista koskevasta päätöksestä saa rajoituksen kohteena oleva tutkintavanki kannella, kuten vangitsemispäätöksestä saa 3 luvun 19 §:n nojalla kannella.

5 luku

Matkustuskielto

1 §

Matkustuskiellon edellytykset

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan määrätä pidättämisen tai vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän

1) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;
2) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; tai
3) jatkaa rikollista toimintaa.

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa määrätä matkustuskieltoon.

2 §

Matkustuskiellon sisältö

Matkustuskieltopäätöksessä voidaan kieltoon määrätty velvoittaa toimimaan seuraavalla tavalla:

1) hän ei saa poistua päätöksessä mainitulta paikkakunnalta tai alueelta;
2) hän ei saa oleskella tai liikkua tietyllä päätöksessä mainitulla alueella;
3) hänen on oltava tiettyinä aikoina tavattavissa asunnossaan tai työpaikallaan;
4) hänen on ilmoittauduttava tiettyinä aikoina poliisille;
5) hänen on oleskeltava laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan;
6) hän ei saa ottaa yhteyttä 1 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettuun henkilöön; tai

7) hänen on luovutettava passinsa poliisille.

Matkustuskieltopäätöksessä voidaan kuitenkin antaa lupa poistua siinä määrätyltä paikkakunnalta tai alueelta työssäkäyntiä varten tai muusta siihen rinnastettavasta syystä.

3 §

Passin myöntämiskielto

Matkustuskieltoon määrätylle ei saa myöntää passia, jos passin myöntäminen vaarantaa matkustuskiellon tarkoituksen.

4 §

Matkustuskiellosta päättävä viranomainen

Esitutkinnan aikana matkustuskieltoa koskevasta asiasta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ennen päätöksen tekemistä siitä on ilmoitettava viralliselle syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen matkustuskiellosta. Kun asia esitutkinnan päätyttyä on siirretty syyttäjälle, matkustuskieltoa koskevasta asiasta päättää syyttäjä. Tässä momentissa säädetty on voimassa myös tuomioistuimen hylättyä ennen syytteen nostamista matkustuskieltoon määrätyn vaatimuksen matkustuskiellon kumoamisesta.

Syytteen nostamisen jälkeen matkustuskieltoa koskevasta asiasta päättää tuomioistuin. Tuomioistuin saa tällöin määrätä syytetyn matkustuskieltoon vain syyttäjän vaatimuksesta.

Vangitsemisvaatimusta sekä vangittuna pitämistä koskevaa asiaa käsitellessään tuomioistuin saa 1 §:ssä säädetyin edellytyksin määrätä epäillyn vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon. Tällöin tuomioistuin päättää tätä matkustuskieltoa koskevasta asiasta myös ennen syytteen nostamista. Vangitsemispäätöksestä tehdyn kantelun johdosta määrättyä matkustuskieltoa koskevasta asiasta päättää kuitenkin vangitsemispäätöksen tehnyt tuomioistuin.

5 §

Päätös matkustuskiellosta

Päätöksestä, jolla matkustuskielto on määrätty, on käytävä ilmi

1) rikos, jonka vuoksi kielto on määrätty;
2) kiellon peruste;
3) kiellon sisältö;
4) seuraamukset kiellon rikkomisesta;
5) kiellon voimassaoloaika; ja
6) oikeus saattaa matkustuskiellon voimassa pitäminen tuomioistuimen tutkittavaksi.

Päätöksestä on annettava kieltoon määrätylle jäljennös. Jos matkustuskieltoon määrätty ei ole ollut läsnä päätöstä annettaessa, jäljennös voidaan toimittaa hänelle postitse hänen ilmoittamallaan osoitteella.

6 §

Poikkeuslupa

Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa tärkeästä syystä myöntää matkustuskieltoon määrätylle luvan yksittäistapauksessa vähäiseen poikkeamiseen matkustuskieltopäätöksessä määrätystä velvoitteesta.

Matkustuskieltoon määrätty voi saattaa poikkeusluvan myöntämistä koskevan asian tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos pidättämiseen oikeutettu virkamies kieltäytyy myöntämästä lupaa.

7 §

Matkustuskieltopäätöksen muuttaminen

Matkustuskieltopäätöstä saadaan muuttuneiden olosuhteiden vuoksi tai tärkeästä syystä muuttaa.

8 §

Matkustuskiellon kumoaminen

Matkustuskielto on kumottava kokonaan tai osittain heti, kun edellytyksiä sen voimassa pitämiseen sellaisenaan ei enää ole.

Matkustuskielto on kumottava, jollei syytettä nosteta 60 päivän kuluessa kiellon määräämisestä. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää määräaikaa. Tuomioistuimen on otettava asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

Matkustuskieltoon määrätyllä on jo ennen syytteen nostamista oikeus saattaa kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi. Vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on kumottava kielto kokonaan tai osittain, jos se varattuaan asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle tilaisuuden tulla kuulluksi katsoo, ettei matkustuskiellon pitämiseen sellaisenaan voimassa ole edellytyksiä. Matkustuskieltoasian uudelleen käsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin 3 luvun 15 §:n 1 momenttia.

9 §

Matkustuskiellon voimassaolo

Ennen syytteen nostamista määrätty matkustuskielto on voimassa pääkäsittelyyn asti, jollei sitä ole määrätty päättymään aikaisemmin tai sitä aikaisemmin erikseen kumota.

Kun tuomioistuin peruuttaa tai lykkää pääkäsittelyn asiassa, jossa vastaaja on matkustuskiellossa, sen on määrättävä, onko matkustuskielto pidettävä voimassa.

Ratkaistessaan syyteasian tuomioistuin saa määrätä vastaajan matkustuskieltoon tai hänelle määrätyn matkustuskiellon pidettäväksi edelleen voimassa vain, jos hänet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Vapaana oleva vastaaja saadaan määrätä matkustuskieltoon

vain virallisen syyttäjän tai vastaajalle rangaistusta vaatineen asianomistajan vaatimuksesta. Tuomioistuin saa omasta aloitteestaan määrätä vangitun tai vangittavaksi vaaditun vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon. Matkustuskielto on tällöin voimassa, kunnes rangaistuksen täytäntöönpano alkaa tai ylempi tuomioistuin toisin määrää.

10 §

Matkustuskiellon rikkomisen seuraamukset

Jos matkustuskieltoon määrätty rikkoo kieltoa taikka pakenee, ryhtyy valmistelemaan pakoa, vaikeuttaa asian selvittämistä tai jatkaa rikollista toimintaa, hänet saadaan pidättää ja vangita. Jos hänelle tuomittu ehdoton vankeusrangaistus on jo tullut täytäntöönpanokelpoiseksi, se saadaan panna heti täytäntöön.

11 §

Matkustuskieltoasian käsittely

Matkustuskieltoasian tuomioistuinkäsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin 3 luvun 1, 3, 5-7 ja 18 §:n säännöksiä vangitsemisvaatimuksen tekemisestä ja käsittelystä. Asianosaisen poissaolo ei estä asian ratkaisemista. Myös 4 §:n 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa on kieltoon mahdollisesti määrättävälle varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

12 §

Muutoksenhaku

Tuomioistuimen päätökseen matkustuskieltoa koskevassa asiassa ei saa erikseen hakea muutosta valittamalla.

Matkustuskieltoon määrätty saa kannella matkustuskieltopäätöksestä. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa kannella päätöksestä, jolla vaatimus matkustuskiellon määräämisestä on hylätty ennen syyteasian ratkaisemista.

Kantelulle ei ole määräaikaa. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

6 luku

Vakuustakavarikko

1 §

Vakuustakavarikon edellytykset

Omaisuutta saadaan määrätä vakuustakavarikkoon sakon, rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen tai hyvityksen taikka valtiolle menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen turvaamiseksi. Edellytyksenä vakuustakavarikon määräämiselle on, että omaisuus kuuluu henkilölle, jota on syytä epäillä rikoksesta tai joka voidaan rikoksen johdosta tuomita kor-

vaamaan vahinko tai maksamaan hyvitystä taikka menettämään valtiolle rahamäärä, ja on olemassa vaara, että mainittu henkilö pyrkii välttämään sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai rahamäärän maksamista kätkemällä tai hävittämällä omaisuuttaan, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla. Vakuustakavarikkoon saadaan omaisuutta panna enintään määrä, jonka voidaan olettaa vastaavan tuomittavaa sakkoa, vahingonkorvausta, hyvitystä tai menettämisseuraamusta.

Oikeushenkilön omaisuutta voidaan panna vakuustakavarikkoon myös, jos on syytä epäillä, että oikeushenkilön puolesta pyritään omaisuuden kätkemisellä tai hävittämisellä taikka muulla näihin rinnastettavalla tavalla välttämään yhteisösakon maksamista. Oikeushenkilön osalta soveltuvin osin noudatetaan tämän luvun säännöksiä rikoksesta epäillyn omaisuuteen kohdistuvasta vakuustakavarikosta.

2 §

Vakuustakavarikosta päättäminen

Vakuustakavarikosta päättää tuomioistuin.

Ennen syytteen vireille tuloa vaatimuksen omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon voi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syytteen vireille tultua vaatimuksen voi tehdä virallinen syyttäjä ja itselleen tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi myös asianomistaja.

Vakuustakavarikkoasian tuomioistuinkäsittelyssä noudatettaisiin soveltuvin osin 3 luvun 1, 3, 5, 6 ja 18 §:n säännöksiä vangitsemisvaatimuksen tekemisestä ja käsittelystä.

3 §

Väliaikainen vakuustakavarikko

Pidättämiseen oikeutettu virkamies voi määrätä väliaikaisen vakuustakavarikon, jos asia ei siedä viivytystä ja jos 1 §:ssä säädetyt edellytykset ovat ilmeisesti olemassa. Kohteena oleva omaisuus saadaan ennen väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanoa ottaa mainitun virkamiehen päätöksellä poliisin haltuun, jos se on tarpeen täytäntöönpanon turvaamiseksi.

Väliaikainen vakuustakavarikko lakkaa olemasta voimassa, jos vaatimusta vakuustakavarikon määräämisestä ei tehdä tuomioistuimelle viikon kuluessa väliaikaismääräyksen antamisesta. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on tehtävä ilmoitus ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin väliaikaisen vakuustakavarikon lakkaamisesta olemassa voimassa ja kumoamisesta sekä päätöksestä, jolla tuomioistuin on hylännyt vaatimuksen väliaikaisen vakuustakavarikon kohteena olevan omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon.

Väliaikaisesta vakuustakavarikosta on ilman aiheetonta viivytystä laadittava pöytäkirja, jossa riittävästi mainitaan vakuustakavarikon tarkoitus, selostetaan siihen johtanut menettely ja yksilöidään kohteena oleva omaisuus. Jäljennös pöytäkirjasta on viivytyksettä toimitettava sille, jonka luona omaisuus on otettu haltuun. Tarvittaessa jäljennös on toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee.

Jos 1 momentissa tarkoitettu virallisen syyttäjän päätös on lähetetty toiseen Euroopan unionin jäsenvaltioon omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetussa laissa (540/2005) tarkoitettuna jäädyttämispäätöksenä, toimenpide lakkaa olemasta voimassa kuitenkin vasta, jos vaatimusta vakuustakavarikosta ei ole ei ole tehty tuomioistuimelle viikon kuluessa siitä, kun syyttäjä on saanut tiedon

väliaikaistoimenpiteen täytäntöönpanosta. Voimassaolon lakkaamisesta syyttäjän on välittömästi ilmoitettava sille toisen jäsenvaltion viranomaiselle, jolle väliaikaistoimi on lähetetty täytäntöönpantavaksi.

4 §

Toimenpiteen kumoaminen

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on kumottava ennen tuomioistuinkäsittelyä väliaikainen vakuustakavarikko ja tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko, kun sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai menetettäväksi tuomittavan rahamäärän maksamisen vakuudeksi asetetaan riittävä vakuus tai kun muuten ei enää ole syytä pitää turvaamistoimea voimassa. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on tehtävä esitys tuomioistuimelle vakuustakavarikon kumoamisesta, jos sen edellytyksiä ei enää ole.

Tuomioistuimen on kumottava vakuustakavarikko myös, jollei syytettä nosteta neljän kuukauden kuluessa vakuustakavarikkoa koskevan määräyksen antamisesta. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa enintään neljällä kuukaudella kerrallaan. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi määräajan pidentämistä koskevan asian käsittelyn yhteydessä. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

5 §

Vakuustakavarikon uudelleen käsittely

Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa. Vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Vakuustakavarikkoa ei kuitenkaan tarvitse ottaa uudelleen käsiteltäväksi aikaisemmin kuin kuukauden kuluttua asian edellisestä käsittelystä.

Asian uudelleen käsittelyn yhteydessä pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi.

6 §

Korvausasian erottaminen erilliseksi asiaksi

Jos tuomioistuin erottaa vahingonkorvausta koskevan vaatimuksen erikseen käsiteltäväksi, sen on erottamisesta päättäessään lausuttava, onko vakuustakavarikko pidettävä edelleen voimassa.

7 §

Vakuustakavarikosta päättäminen pääasiaa ratkaistaessa

Kun tuomioistuin tuomitsee sakon, vahingonkorvauksen, hyvityksen tai menettämisseuraamuksen, jonka maksamisen vakuudeksi vakuustakavarikko on määrätty, tuomioistuimen

on päätettävä, onko vakuustakavarikko pidettävä voimassa, kunnes sakko, vahingonkorvaus, hyvitys tai menetetyksi tuomittu rahamäärä on maksettu, sen perimiseksi on toimitettu ulosmittaus tai asiasta toisin määrätään.

Jos tuomioistuin 1 momentin nojalla päättää, että vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi määrätty vakuustakavarikko on pidettävä voimassa, se voi asettaa päätöksen täytäntöönpanokelpoiseksi tulemisesta laskettavan määräajan, jonka kuluessa täytäntöönpanoa on haettava uhalla, että vakuustakavarikko lakkaa olemasta voimassa.

Tuomioistuin saa syytteen taikka vahingonkorvausta, hyvitystä tai menettämisseuraamusta koskevan vaatimuksen hylätessään määrätä vakuustakavarikon pidettäväksi voimassa, kunnes ratkaisu tulee lainvoimaiseksi.

8 §

Vakuustakavarikosta päättäminen vieraan valtion oikeusapupyynnön johdosta

Jos joku on vieraan valtion tuomioistuimen päätöksellä rikoksen johdosta tuomittu menettämään rahamäärä tai jos voidaan aiheellisesti olettaa, että joku tuomitaan vieraan valtion viranomaisen käsiteltävänä olevassa asiassa rikoksen johdosta menettämään rahamäärä, saadaan hänen omaisuuttaan panna tuon vieraan valtion viranomaisen pyynnöstä vakuustakavarikkoon. Vaatimuksen omaisuuden panemisesta vakuustakavarikkoon voi tehdä pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Vakuustakavarikosta 1 momentissa tarkoitetussa tapauksessa päättää sen paikkakunnan käräjäoikeus, missä vastaajalla on omaisuutta, joka voidaan panna vakuustakavarikkoon, tai missä asian käsittely muuten voi tarkoituksenmukaisesti tapahtua. Kun tuomioistuin päättää panna omaisuutta vakuustakavarikkoon, sen on samalla asetettava määräaika, jonka vakuustakavarikko on voimassa. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

Vakuustakavarikosta on muuten soveltuvin osin voimassa, mitä 1-3 §:ssä, 4 §:n 1 momentissa sekä 9 ja 10 §:ssä sekä kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetussa laissa (4/1994) säädetään.

Euroopan unionin jäsenvaltiosta saapuneen, omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetussa laissa tarkoitetun jäädyttämispyynnön osalta noudatetaan 1-3 momentin sijasta, mitä mainitussa laissa säädetään.

9 §

Muutoksenhaku

Vakuustakavarikkoa koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saa valittaa erikseen. Valitus ei estä omaisuuden panemista vakuustakavarikkoon, ellei valitusta käsittelevä tuomioistuin toisin määrää. Kumotessaan vakuustakavarikon tai väliaikaisen vakuustakavarikon tuomioistuin saa määrätä vakuustakavarikon pidettäväksi voimassa, kunnes ratkaisu tulee lainvoimaiseksi.

10 §

Toimenpiteen täytäntöönpano

Vakuustakavarikon ja väliaikaisen vakuustakavarikon täytäntöönpanosta on soveltuvin osin voimassa, mitä ulosottokaaren 8 luvussa säädetään turvaamistoimipäätöksen täytäntöönpanosta. Mainitun luvun 2 §:ssä tarkoitettua vakuutta ei tarvitse kuitenkaan asettaa siitä vahingosta, joka vakuustakavarikosta tai väliaikaisesta vakuustakavarikosta saattaa aiheutua vastaajalle, ellei tuomioistuin erityisestä syystä velvoita asianomistajaa asettamaan vakuutta määrätessään vakuustakavarikon tälle tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi.

Tuomioistuin voi vakuustakavarikon määrätessään samalla antaa tarkempia määräyksiä sen täytäntöönpanosta.

11 §

Vahingonkorvausvastuu ja kulujen korvaaminen

Vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneiden kulujen korvaamisessa noudatetaan soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää.

7 luku

Takavarikoiminen ja asiakirjan jäljentäminen

1 §

Takavarikoimisen edellytykset

Esine, omaisuus tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos on syytä olettaa, että

1) sitä voidaan käyttää todisteena rikosasiassa;

2) se on rikoksella joltakulta viety; tai

3) se tuomitaan menetetyksi.

Mitä 1 momentin 1 ja 2 kohdassa säädetään, koskee myös tietoa, joka on teknisessä laitteessa tai muussa vastaavassa tietojärjestelmässä taikka sen tallennusalustalla (*data*). Tässä luvussa asiakirjasta säädettyä sovelletaan myös datan muodossa olevaan asiakirjaan.

Tässä luvussa esineestä säädettyä sovelletaan myös aineeseen. Esineestä voidaan irrottaa osa takavarikoitavaksi todisteena käyttämistä varten, jos tutkintatoimenpidettä ei voida muuten suorittaa ilman suuria vaikeuksia.

2 §

Asiakirjan jäljentäminen

Asiakirjan takavarikoiminen 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaisesti todisteena käytettäväksi on korvattava sen jäljentämisellä, jos jäljennös on riittävä todistelun luotettavuuden kannalta.

Asiakirja on jäljennettävä ilman aiheetonta viivytystä sen haltuunottamisen jälkeen. Jäljentämisen jälkeen asiakirja on viipymättä palautettava sille, jolta se on otettu haltuun.

Jos asiakirjaa ei voida viivytyksettä jäljentää asiakirjan tai asiakirja-aineiston laadun tai laajuuden vuoksi, asiakirja on takavarikoitava.

3 §

Läheisiin henkilöihin sekä vaitiolovelvollisuuteen ja -oikeuteen liittyvät takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot

Rikoksesta epäillyn tai häneen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitetussa suhteessa olevan henkilön hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi asiakirjaa, joka sisältää epäillyn ja sanotun henkilön taikka mainitussa suhteessa epäiltyyn olevien henkilöiden välisen viestin.

Asiakirjaa ei saa takavarikoida tai jäljentää todisteena käytettäväksi, jos sen voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta, ja asiakirja on edellä tarkoitetun henkilön tai sen hallussa, jonka hyväksi vaitiolovelvollisuus tai -oikeus on säädetty.

Asiakirja saadaan kuitenkin 2 momentin estämättä takavarikoida tai jäljentää, jos henkilö voidaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 3 momentin nojalla velvoittaa todistamaan tai 24 §:n 4 momentin nojalla velvoittaa vastaamaan kysymykseen.

Asiakirja saadaan 1 tai 2 momentin estämättä pitää takavarikoituna tai jäljennettynä, jos sen irrottaminen muusta takavarikon kohteesta ei ole mahdollista.

4 §

Telekuunteluun, televalvontaan ja tukiasematietoihin liittyvät takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot

Teleoperaattorin hallusta ei saa takavarikoida tai jäljentää asiakirjaa tai dataa, joka sisältää 10 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettuun viestiin liittyviä tietoja taikka mainitun luvun 6 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tunnistamistietoja tai 10 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tukiasematietoja.

Poikkeuksesta 1 momentissa tarkoitettuun takavarikoimiskieltoon säädetään 10 luvun 4 §:n 1 momentissa.

5 §

Lähetyksen takavarikoiminen ja jäljentäminen

Rikoksesta epäillylle tarkoitettu tai häneltä lähtöisin oleva kirje, paketti tai muu vastaava lähetys saadaan ennen sen saapumista vastaanottajalle takavarikoida tai jäljentää, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja lähetys voidaan tämän lain mukaan takavarikoida tai jäljentää vastaanottajan hallusta.

Jos takavarikoidun tai jäljennetyn lähetyksen sisältö voidaan rikoksen selvittämistä haittaamatta ilmoittaa kokonaan tai osittain vastaanottajalle, lähetys tai muu selvitys sen sisällöstä on toimitettava hänelle viipymättä.

6 §

Lähetyksen pysäyttäminen takavarikoimista tai jäljentämistä varten

Jos on syytä olettaa, että kirje, paketti tai muu vastaava lähetys, joka voidaan takavarikoida tai jäljentää, on tulossa postitoimistoon, rautateiden liikennepaikkaan tai lähetysten kuljetusta ammatikseen liikennöinnin yhteydessä tai muuten harjoittavan toimipaikkaan tai on jo siellä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa määrätä lähetyksen pidettäväksi postitoimistossa, liikennepaikassa tai toimipaikassa, kunnes takavarikoiminen tai jäljentäminen on ehditty suorittaa.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu määräys annetaan enintään yhden kuukauden määräajaksi, joka alkaa siitä, kun postitoimiston, liikennepaikan tai toimipaikan esimies on saanut tiedon määräyksestä. Lähetystä ei saa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen lupaa luovuttaa muulle kuin hänelle tai hänen määräämälleen henkilölle.

Postitoimiston, liikennepaikan tai toimipaikan esimiehen on heti ilmoitettava määräyksen antajalle lähetyksen saapumisesta. Tämän on ilman aiheetonta viivytystä päätettävä lähetyksen takavarikoimisesta tai jäljentämisestä.

7 §

Takavarikoimisesta ja asiakirjan jäljentämisestä päättävä viranomainen

Takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljentämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Tuomioistuin saa päättää siitä syytettä käsitellessään.

8 §

Haltuunottaminen takavarikoimista ja asiakirjan jäljentämistä varten

Poliisimies saa rikoksesta epäillyn kiinniottamisen tai etsinnän yhteydessä ottaa haltuunsa esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimista tai jäljentämistä varten ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräystäkin. Poliisimies saa tehdä sen ilman määräystä muissakin tapauksissa, jos asia ei siedä viivytystä.

Haltuunottamisesta on viipymättä ilmoitettava pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, jonka on ilman aiheetonta viivytystä päätettävä, onko esine, omaisuus tai asiakirja takavarikoitava tai onko asiakirja jäljennettävä. Poliisimies voi ilmoitusta tekemättä välittömästi palauttaa haltuunottamisen kohteen, jos on käynyt ilmi, että takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytyksiä ei kuitenkaan ilmeisesti ole.

9 §

Ilmoitus haltuunottamisesta

Esineen, omaisuuden tai asiakirjan haltuunottamisesta takavarikoimista tai jäljentämistä varten on viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona haltuunottaminen on tapahtunut, jos hän ei

ole ollut paikalla sen tapahtuessa. Tarvittaessa haltuunottamisesta on ilmoitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee. Siitä on ilmoitettava myös kirjeen, paketin tai muun vastaavan lähetyksen vastaanottajalle ja lähettäjälle, jos heidän osoitteensa on tiedossa.

Ilmoituksen tekemistä voidaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä siirtää enintään viikko haltuunottamisesta lukien, jos tärkeä tutkinnallinen syy sitä vaatii. Sen jälkeen tuomioistuin saa mainitun virkamiehen pyynnöstä päättää ilmoituksen siirtämisestä enintään kahdeksi kuukaudeksi kerrallaan. Ilmoitus on kuitenkin tehtävä viipymättä esitutkinnan päätyttyä. Määräajan pidentämistä koskeva pyyntö on tehtävä tuomioistuimelle viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa.

10 §

Rekisteri-ilmoitus

Takavarikoimisesta ja takavarikon kumoamisesta on toimenpiteestä päättäneen viranomaisen tehtävä ilmoitus ulosottokaaren 4 luvun 33 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin, jos takavarikon kohteena on mainitussa pykälässä tarkoitettu esine tai omaisuus.

11 §

Eräiden asiakirjojen avaaminen ja tutkiminen

Takavarikoidun tai takavarikoimista varten haltuunotetun suljetun kirjeen tai muun suljetun yksityisen asiakirjan saa avata vain tutkinnanjohtaja, virallinen syyttäjä tai tuomioistuin taikka tutkinnanjohtajan määräyksestä poliisimies.

Edellä 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden ja tuomioistuimen lisäksi avattua yksityistä asiakirjaa saa tarkastella vain tutkittavana olevan rikoksen tutkija sekä tutkinnanjohtajan, syyttäjän tai tuomioistuimen osoituksen mukaan asiantuntija tai muu henkilö, jota käytetään apuna rikoksen selvittämisessä tai jota muuten kuullaan asiassa.

12 §

Pöytäkirja

Esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimisesta ja asiakirjan jäljentämisestä on ilman aiheetonta viivytystä laadittava pöytäkirja. Siinä on riittävästi mainittava takavarikoimisen tai jäljentämisen tarkoitus, selostettava takavarikoimiseen tai jäljentämiseen johtanut menettely, yksilöitävä takavarikon kohde tai jäljennetty asiakirja sekä ilmoitettava oikeudesta saattaa takavarikko tai jäljentäminen tuomioistuimen tutkittavaksi.

Jäljennös pöytäkirjasta on viivytyksettä toimitettava sille, jonka luona kysymyksessä oleva esine, omaisuus tai asiakirja on otettu haltuun. Tarvittaessa jäljennös on toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee. Pöytäkirjan jäljennöstä ei toimiteta sinä aikana, jona ilmoitus haltuunottamisesta on siirretty 9 §:n 2 momentin nojalla.

13 §

Takavarikon kohteen säilyttäminen

Takavarikon toimittajan on otettava takavarikon kohteena oleva esine, omaisuus tai asiakirja haltuunsa tai pantava se varmaan säilöön.

Takavarikon kohde voidaan jättää haltijalleen, jollei se vaaranna takavarikon tarkoitusta. Haltijaa on tällöin kiellettävä luovuttamasta, hukkaamasta tai hävittämästä kohdetta. Kohde on myös tarvittaessa merkittävä siten, että se selvästi havaitaan takavarikoiduksi. Haltijaa voidaan kieltää käyttämästä kohdetta.

Takavarikon kohde on säilytettävä sellaisenaan ja sitä on hoidettava huolellisesti. Kihlakunnan poliisilaitoksen päällikkö tai poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö voi määrätä kohteen myytäväksi, jos se on helposti pilaantuva, pian häviävä, arvoltaan nopeasti aleneva tai erittäin kallishoitoinen. Todistelutarkoitukseen takavarikoidulle kohteelle saadaan tehdä kokeita, jos se on tarpeen rikoksen selvittämiseksi.

14 §

Takavarikon kumoaminen

Takavarikko on kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen.

Takavarikko on kumottava myös, jos syytettä sen perusteena olevasta rikoksesta ei nosteta neljässä kuukaudessa esineen, omaisuuden tai asiakirjan takavarikoimisesta. Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää määräaikaa enintään neljäksi kuukaudeksi kerrallaan, jos takavarikoimisen edellytykset ovat edelleen olemassa eikä takavarikon voimassapitäminen takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheutuva haitta huomioon ottaen ole kohtuutonta. Kysymyksessä olevan rikosasian laatuun ja selvittämiseen liittyvien erityisten syiden vuoksi määräaikaa voidaan pidentää enintään vuodeksi kerrallaan tai päättää, että takavarikko on voimassa toistaiseksi.

Edellä 2 momentissa tarkoitettu pyyntö on esitettävä viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä. Tuomioistuimen on otettava määräajan pidentämistä koskeva asia käsiteltäväksi viipymättä ja ratkaistava se määräajan kuluessa. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

15 §

Takavarikon tai jäljentämisen saattaminen tuomioistuimen tutkittavaksi

Sen vaatimuksesta, jota asia koskee, tuomioistuimen on päätettävä, onko takavarikko pidettävä voimassa tai onko asiakirjan jäljennös säilytettävä käytettäväksi todisteena. Voimassa pitämisen tai säilyttämisen edellytyksenä on, että takavarikoimisen tai jäljentämisen edellytykset ovat edelleen olemassa. Lisäksi takavarikon voimassa pitäminen ei takavarikoimisen peruste ja takavarikosta aiheuttava haittaa huomioon ottaen saa olla kohtuutonta. Tuomioistuin voi vaatimuksesta myös päättää, että asiakirja on takavarikossa pitämisen asemesta jäljennettävä.

Ennen syytteen käsittelemisen alkamista tehty 1 momentissa tarkoitettu vaatimus on otettava käsiteltäväksi viikon kuluessa sen saapumisesta tuomioistuimelle. Sen käsittelemisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä vangitsemisvaatimuksen käsittelemisestä 3 luvun 1 ja 3 §:ssä sekä 15 §:n 1 momentissa säädetään. Sellaiselle henkilölle, jota asia koskee, on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

16 §

Asiakirjan jäljennöksen hävittäminen

Jos 2 §:n nojalla valmistettu asiakirjan jäljennös osoittautuu tarpeettomaksi tai jos tuomioistuin päättää, että sitä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, jäljennös on hävitettävä. Hävittämistä voidaan lykätä, kunnes tuomioistuimen ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi.

17 §

Takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämättä jättämisestä päättävä viranomainen

Takavarikon kumoamisesta ja asiakirjan jäljennöksen säilyttämättä jättämisestä todisteeksi päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Syyteharkinnan aikana päätöksen saa tehdä vain virallinen syyttäjä paitsi, jos kysymys on ainoastaan takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisesta siihen oikeutetulle henkilölle.

Tuomioistuin määrää takavarikon kumoamisesta tai asiakirjajäljennöksen säilyttämättä jättämisestä, jos se on päättänyt takavarikoimisesta tai asiakirjan jäljentämisestä taikka jos oikeudenkäynnissä on esitetty takavarikoituun esineeseen, omaisuuteen tai asiakirjaan kohdistuva vaatimus.

18 §

Esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttamisen lykkääminen

Kumotessaan takavarikon tai määrätessään, että takavarikkoa ei ole enää pidettävä voimassa, tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että takavarikoitua esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei palauteta siihen oikeutetulle ennen tuomioistuimen samalla asettaman määräajan kulumista tai tuomioistuimen ratkaisun tulemista lainvoimaiseksi.

19 §

Uudelleen takavarikoiminen tai jäljentäminen

Jos takavarikko on kumottu tai jos on päätetty, että asiakirjan jäljennöstä ei säilytetä käytettäväksi todisteena, sellaisen ratkaisun tehnyt viranomainen saa määrätä esineen, omaisuu-

den tai asiakirjan pantavaksi uudelleen takavarikkoon tai muuttaa asiakirjan jäljennöstä koskevaa ratkaisuaan. Edellytyksenä on aikaisemman ratkaisun jälkeen tietoon tullut asiaan vaikuttava seikka.

Tuomioistuimessa asia käsitellään pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta noudattaen soveltuvin osin 15 §:n 2 momenttia.

20 §

Takavarikon voimassaolosta päättäminen syyteasiaa ratkaistaessa

Tuomioistuimen on syyteasian ratkaistessaan päätettävä, onko takavarikko edelleen pidettävä voimassa, kunnes menettämisseuraamus pannaan täytäntöön tai asiasta toisin määrätään.

21 §

Takavarikon määrääminen vieraan valtion oikeusapupyynnöstä

Esine, omaisuus, asiakirja tai data voidaan vieraan valtion viranomaisen pyynnöstä takavarikoida, jos se voi olla todisteena pyynnön esittäneen valtion viranomaisen käsiteltävänä olevassa rikosasiassa tai se on rikoksella joltakin viety. Esine, omaisuus tai asiakirja voidaan takavarikoida, jos se on vieraan valtion tuomioistuimen antamalla päätöksellä määrätty rikoksen johdosta menetetyksi taikka jos voidaan aiheellisesti olettaa, että esine tullaan määräämään rikoksen johdosta menetetyksi vieraan valtion viranomaisen käsiteltävänä olevassa asiassa.

Takavarikoimisesta päättäneen viranomaisen on viikon kuluessa saatettava takavarikoimista koskeva päätös sen paikkakunnan käräjäoikeuden vahvistettavaksi, missä takavarikoiminen on suoritettu. Vahvistamisesta päättävän tuomioistuimen on samalla määrättävä takavarikon voimassaoloaika. Tuomioistuin saa takavarikoimisesta päättäneen viranomaisen ennen voimassaoloajan päättymistä tekemästä pyynnöstä pidentää kyseistä aikaa. Takavarikosta voi päättää myös rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun lain (1286/2003) 66 §:n 2 momentissa tai rikoksen johdosta tapahtuvasta luovuttamisesta Suomen ja muiden Pohjoismaiden välillä annetun lain (1383/2007) 63 §:n 2 momentissa tarkoitettua asiaa käsittelevä tuomioistuin. Virallisen syyttäjän on tarvittaessa ilmoitettava takavarikkopäätöksestä takavarikkoasiaa aiemmin käsitelleelle viranomaiselle.

Jos esine, omaisuus tai asiakirja on takavarikoitu käytettäväksi todisteena vieraan valtion viranomaisen käsiteltävänä olevassa rikosasiassa, voi tuomioistuin takavarikoimisesta päättäneen viranomaisen pyynnöstä päättää, että takavarikon kohde saadaan tarvittaessa luovuttaa pyynnön esittäneen vieraan valtion viranomaiselle velvoituksin, että kohde on palautettava sen jälkeen, kun sitä ei enää tarvita todisteena asiassa. Tuomioistuin voi kuitenkin määrätä, että esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa ei tarvitse palauttaa, jos palauttaminen olisi ilmeisesti epätarkoituksenmukaista.

Tämän pykälän mukaisesta takavarikosta on muuten soveltuvin osin voimassa, mitä tämän luvun 1-13 §:ssä, 14 §:n 1 momentissa, 15 §:ssä, 17 §:ssä, 22 §:ssä, 23 §:n 3 ja 4 momentissa ja 25 §:ssä sekä 3 luvun 1 §:n 2 momentissa, 5 §:ssä ja 6 §:ssä säädetään sekä mitä kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetussa laissa (4/1994) säädetään. Tämän luvun asiakirjajäljennöksiä koskevia säännöksiä saadaan soveltaa, jos se on oikeusapupyynnön tai oikeusavun antamista koskevien säännösten mukaan mahdollista.

Euroopan unionin jäsenvaltiosta saapuneen, omaisuuden tai todistusaineiston jäädyttämistä koskevien päätösten täytäntöönpanosta Euroopan unionissa annetussa laissa tarkoitetun jäädyttämispyynnön osalta noudatetaan 1, 2 ja 4 momentin sijasta, mitä mainitussa laissa säädetään. Tällaisessa tapauksessa tuomioistuimelle tehtävän 3 momentissa tarkoitetun pyynnön voi esittää esitutkintaviranomainen tai syyttäjä.

22 §

Muutoksenhaku

Takavarikkoa tai asiakirjan jäljennöstä koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saa valittaa erikseen. Valitus ei estä takavarikoimista tai asiakirjan jäljentämistä.

Takavarikon voimassaoloajan pidentämistä koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta.

23 §

Takavarikoidun esineen, omaisuuden tai asiakirjan palauttaminen

Jos syyteasian käsittelyn yhteydessä useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, tuomioistuimen on määrättävä, että riita paremmasta oikeudesta käsitellään erikseen riita-asiain oikeudenkäynnistä säädetyssä järjestyksessä. Tuomioistuimen on samalla määrättävä, minkä ajan kuluessa kanne on nostettava. Tuomioistuin voi kuitenkin tutkia parempaa oikeutta koskevan kysymyksen syyteasian käsittelyn yhteydessä, jollei tutkiminen viivytä asian käsittelyä.

Jos syytettä ei nosteta ja jos useat vaativat takavarikoitua palautettavaa esinettä, omaisuutta tai asiakirjaa itselleen, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi asettaa 1 momentissa tarkoitetun määräajan kanteen nostamista varten. Omaisuus on tuomioistuimen tai pidättämiseen oikeutetun virkamiehen asetettua määräajan pidettävä poliisin hallussa. Jollei kannetta sanotussa ajassa nosteta, omaisuuden suhteen saadaan menetellä 3 momentissa säädetyllä tavalla.

Jos takavarikoitu esine, omaisuus tai asiakirja on takavarikon kumoamisen jälkeen palautettava omistajalleen tai muulle henkilölle, jolla on siihen oikeus, eikä tämä nouda takavarikon kohdetta kolmen kuukauden kuluessa poliisin ilmoituksesta, esineen, omaisuuden tai asiakirjan omistusoikeus siirtyy valtiolle tai kohteen ollessa löytötavara esineen löytäjälle löytötavaralaissa (778/1988) säädetyllä tavalla.

Jos palautettavan esineen, omaisuuden tai asiakirjan omistaja tai muu henkilö, jolla on siihen oikeus, ei ole poliisin tiedossa, poliisin on selvitettävä kysymystä mahdollisuuksien mukaan. Tarvittaessa on käytettävä julkista kuulutusta. Jos kukaan ei vaadi takavarikon kohdetta itselleen kuuden kuukauden kuluessa kuuluttamisesta, esine siirtyy valtiolle tai kohteen ollessa löytötavara esineen löytäjälle löytötavaralaissa säädetyllä tavalla. Kuuluttamisesta voidaan tarkemmin säätää sisäasiainministeriön asetuksella.

24 §

Takavarikoimisen sijasta suoritettava toimenpide

Vähäarvoinen esine tai esine, jonka hallussapito on rangaistavaa, voidaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöksellä takavarikoimisen sijasta hävittää, ottaa valtion käyttöön

tai myydä (*takavarikoimisen sijasta suorittava toimenpide*), jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi eikä sitä tarvita oikeudenkäynnissä todisteena.

Virallinen syyttäjä voi määrätä 1 momentissa tarkoitettuun esineeseen kohdistuvan takavarikon sijasta suoritettavan toimenpiteen, jos hän on tehnyt oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 7 tai 8 §:n taikka muun vastaavan lainkohdan nojalla syyttämättäjättämispäätöksen ja jos esine ilmeisesti tuomittaisiin valtiolle menetetyksi.

Takavarikoimisen sijasta suoritettava toimenpide on tehtävä todistettavasti ja siitä on viipymättä ilmoitettava sille, jolta tai jonka luona esine on otettu haltuun, jos hän ei ole ollut paikalla toimenpidettä suoritettaessa.

Takavarikoimisen sijasta suoritettavaan toimenpiteeseen ja asianosaisen oikeuteen saada korvausta sovelletaan soveltuvin osin sakon täytäntöönpanosta annetun lain (672/2002) 4 luvun säännöksiä. Toimenpiteestä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

25 §

Viittaussäännös

Tämän luvun säännösten lisäksi on noudatettava, mitä takavarikosta ja takavarikoimisen sijasta tapahtuvasta hävittämisestä erikseen laissa säädetään.

8 luku

Etsintä

Paikkaan kohdistuva etsintä

1 §

Määritelmät

Tämän luvun mukaisia paikkaan kohdistuvia etsintöjä ovat yleinen kotietsintä, erityinen kotietsintä ja paikanetsintä.

Yleisellä kotietsinnällä tarkoitetaan rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa tilassa tai paikassa toimitettavaa etsintää.

Erityisellä kotietsinnällä tarkoitetaan sellaista etsintää, jossa erityisesti etsinnän kohteena oleva tila huomioon ottaen etsinnän kohteeksi on syytä olettaa joutuvan tietoa, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentissa tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä tai josta mainitun luvun 24 §:n 2 tai 3 momentissa tarkoitettu henkilö saa kieltäytyä kertomasta.

Paikanetsinnällä tarkoitetaan etsintää, joka toimitetaan muussa kuin 2 tai 3 momentissa tarkoitetussa tilassa taikka muussa paikassa, vaikka siihen ei ole yleistä pääsyä taikka yleinen pääsy siihen on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, tai jonka kohteena on kulkuneuvo.

2 §

Kotietsinnän edellytykset

Yleinen tai erityinen kotietsintä saadaan toimittaa rikoksesta epäillyn hallinnassa olevassa tilassa tai muussa paikassa, jos

1) on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai jos selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat; ja
2) etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä
    a) 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavarikoitava esine, omaisuus, asiakirja tai tieto;
    b) 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja;
    c) vakuustakavarikkoon määrättävä omaisuus; tai
    d) tutkittava seikka, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä.

Tilassa tai muussa paikassa, joka ei ole rikoksesta epäillyn hallinnassa, saadaan kotietsintä toimittaa vain, jos rikos on tehty siellä tai epäilty on otettu siellä kiinni taikka jos muuten voidaan erittäin pätevin perustein olettaa, että etsinnässä löytyy 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai tutkittava seikka.

3 §

Yleinen kotietsintä henkilön löytämiseksi

Yleinen kotietsintä saadaan toimittaa

1) kuulusteluun noudettavan;
2) kiinni otettavan, pidätettävän tai vangittavan;
3) tuomioistuimeen tuotavan tai sinne rikosasian vastaajaksi haastettavan; tai
4) henkilönkatsastukseen toimitettavan

löytämiseksi hänen hallinnassaan olevassa tilassa tai muussa paikassa.

Muualla kuin etsittävän henkilön hallinnassa olevassa tilassa tai muussa paikassa saadaan yleinen kotietsintä toimittaa vain, jos etsittävän henkilön voidaan erittäin pätevin perustein olettaa olevan siellä.

4 §

Paikanetsinnän edellytykset

Paikanetsintä saadaan toimittaa esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai tutkittavan seikan löytämiseksi 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetyin edellytyksin ja 3 §:n 1 momentissa tarkoitetun henkilön löytämiseksi.

5 §

Läsnäolo kotietsinnässä

Kotietsintää toimitettaessa tulee paikalla olla etsinnän toimittajan nimeämä todistaja, jollei se merkittävästi viivytä toimitusta.

Sille, jonka luona kotietsintä toimitetaan, tai hänen poissa ollessaan jollekin paikassa asuvalle, työskentelevälle tai muuten luvallisesti oleskelevalle on varattava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja. Tilaisuutta ei tarvitse varata, jos se merkittävästi viivyttäisi toimitusta. Jollei kukaan mainituista henkilöistä eikä heidän kutsumansa todistaja ole ollut toimituksessa läsnä, kotietsinnästä sekä oikeudesta saada pyynnöstä etsintäpäätöksen ja pöytäkirjan jäljennös on viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona etsintä on toimitettu.

Etsinnän toimittaja saa käyttää kotietsinnässä apunaan asianomistajaa, hänen asiamiestään, asiantuntijaa tai muuta henkilöä, joka voi antaa etsinnän tarkoituksen saavuttamiseksi välttämättömiä tietoja. Etsinnän toimittajan on kuitenkin valvottava, ettei kyseinen henkilö saa salassa pidettävistä ja muista seikoista enempää tietoa kuin on välttämätöntä.

Erityistä kotietsintää ei saa toimittaa ilman etsintäasiamiehen läsnäoloa.

6 §

Menettely kotietsinnässä

Kotietsintää aloitettaessa on paikalla olevalle 5 §:n 2 momentissa tarkoitetulle henkilölle kerrottava etsinnän tarkoitus ja annettava etsintäpäätöksen jäljennös. Jos kirjallista etsintäpäätöstä ei vielä ole, henkilölle on ilmoitettava oikeudesta saada pyynnöstä päätöksen jäljennös.

Kotietsinnässä on noudatettava etsintäpäätöksen määräyksiä. Etsintä on toimitettava niin, että siitä ei aiheudu haittaa tai vahinkoa enempää kuin on välttämätöntä. Etsinnän kohteena oleva tila saadaan tarvittaessa avata voimakeinoja käyttäen. Etsinnän päätyttyä on avattu tila suljettava sopivalla tavalla.

Kotietsinnän toimittamispaikalla oleva henkilö saadaan poistaa paikalta, jos poistaminen on välttämätöntä sen vuoksi, että hän käyttäytymisellään haittaa etsinnän toimittamista tai vaarantaa sen tarkoituksen toteutumisen.

Kotietsintää ei saa ilman erityistä syytä toimittaa kello 22:n ja 7:n välisenä aikana.

7 §

Etsintäasiamies

Erityistä kotietsintää varten on määrättävä etsintäasiamies huolehtimaan siitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon.

8 §

Etsintäasiamiehen kelpoisuusvaatimukset

Etsintäasiamieheksi on määrättävä suostumuksensa perusteella asianajaja, julkinen oikeusavustaja tai ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut muu henkilö, joka käytännön kokemuksensa perusteella on etsinnän kohde huomioon ottaen sopiva toimimaan etsintäasiamiehenä kysymyksessä olevassa tapauksessa. Etsintäasiamieheksi ei saa määrätä sitä, joka on epäiltynä, syytteessä tai tuomittu rikoksesta, joka on omiaan vähentämään hänen luotettavuuttaan etsintäasiamiehen tehtävässä.

Etsintäasiamiehen yksittäistapaukseen liittyvien kelpoisuusvaatimusten osalta noudatetaan soveltuvin osin, mitä esitutkintalain 11 luvun 3 §:ssä säädetään avustajan kelpoisuusvaatimuksista.

Etsintäasiamies ei saa ilman hänet määränneen viranomaisen lupaa asettaa toista sijaansa. Hänelle annettu määräys voidaan pätevästä syystä peruuttaa.

9 §

Etsintäasiamiehen velvollisuudet

Etsintäasiamiehen tehtävänä on huolellisesti valvoa sitä, että takavarikko tai asiakirjan jäljentäminen ei kohdistu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon. Etsintäasiamiehen on oltava läsnä erityistä kotietsintää toimitettaessa ja seurattava etsintätoimenpiteiden suorittamista.

Etsintäasiamiehen tehtävää hoitava tai hoitanut taikka siihen pyydetty ei saa oikeudettomasti paljastaa seikkaa, jonka hän on saanut tietoonsa tehtävää hoitaessaan tai siihen pyydettäessä.

10 §

Etsintäasiamiehen palkkio ja korvaus

Etsintäasiamiehelle maksetaan valtion varoista palkkio ja korvaus noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeusapulain (257/2002) 17 ja 18 §:ssä säädetään avustajan palkkiosta ja korvauksesta.

Päätökseen, jolla etsintäasiamiehelle on määrätty palkkio tai korvaus, saa hakea muutosta. Muutosta haettaessa noudatetaan, mitä valittamisesta asianomaisen tuomioistuimen päätöksestä säädetään.

11 §

Etsintäasiamiehen käsityksen huomioonottaminen

Etsinnän toimittajan on otettava asianmukaisesti huomioon etsintäasiamiehen käsitys tiedon soveltuvuudesta takavarikon tai asiakirjan jäljentämisen kohteeksi. Jos etsinnän yhteydessä takavarikoidaan, jäljennetään tai muuten otetaan haltuun aineistoa, jonka takavarikoimista, jäljentämistä tai haltuunottamista etsintäasiamies on vastustanut, mainittua aineistoa ei saa enemmälti tutkia ja se on sinetöitävä. Kiistanalainen aineisto on rajattava tavalla, joka on tarkoituksenmukainen tuomioistuinkäsittelyn kannalta ja riittävä vaitiolovelvollisuuden tai -oikeuden toteutumisen kannalta.

12 §

Sinetöidyn aineiston tuomioistuinkäsittely

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen on viipymättä ja viimeistään kolmen päivän kuluttua sinetöimisestä saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi kysymys 11 §:ssä tarkoitetun sine-

töidyn aineiston tutkimisesta ja hyödyntämisestä. Asia saatetaan tuomioistuimessa vireille kirjallisella hakemuksella, jossa asia on selostettava riittävällä tarkkuudella ja johon on sinetöidyn aineiston lisäksi liitettävä 18 §:ssä tarkoitettu pöytäkirja.

Sinetöityä aineistoa koskevasta asiasta päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista etsinnästä saa päättää myös se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä etsinnän kohteena ollut paikka sijaitsee. Asiaa käsitellessään käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Tuomioistuimen on otettava sinetöityä aineistoa koskeva asia käsiteltäväksi viimeistään seitsemän päivän kuluttua asian saapumisesta tuomioistuimeen. Tuomioistuimen on varattava etsintäasiamiehelle ja sille, jota asia muuten koskee, tilaisuus tulla kuulluksi. Asia voidaan kuitenkin ratkaista sanottua henkilöä kuulematta, jollei häntä tavoiteta.

Tuomioistuimen on päätettävä siitä, voidaanko aineisto tai sen osa takavarikoida tai jäljentää. Sinetöityä aineistoa koskevasta tuomioistuimen päätöksestä saa valittaa erikseen. Jos tuomioistuimen päätöksestä valitetaan, valituksen kohteena oleva aineisto on pidettävänä sinetöitynä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu.

13 §

Yksityisen asiakirjan avaaminen ja tutkiminen

Kotietsinnässä löydetyn yksityisen asiakirjan avaamisesta ja tutkimisesta on voimassa, mitä 7 luvun 11 §:ssä säädetään. Erityisessä kotietsinnässä asiakirjaa saa kuitenkin tarkastella vain etsintäasiamies.

14 §

Paikanetsinnässä sovellettavat säännökset

Jos paikanetsintä kohdistuu tilaan, johon ei ole yleistä pääsyä tai johon yleinen pääsy on rajoitettu tai estetty etsinnän toimittamisajankohtana, etsinnässä noudatetaan soveltuvin osin 5, 6, 13, 16 ja 18 §:ää.

15 §

Paikkaan kohdistuvasta etsinnästä päättäminen

Yleisestä kotietsinnästä ja paikanetsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Erityisestä kotietsinnästä ja etsintäasiamiehen määräämisestä päättää tuomioistuin.

Jos yleisessä kotietsinnässä tai paikanetsinnässä ilmenee, että etsintä kohdistuu 1 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tietoon, tai jos erityinen kotietsintä on välttämätöntä toimittaa kiireellisesti, pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää erityisen kotietsinnän toimittamisesta ja etsintäasiamiehen määräämisestä.

Poliisimies saa ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän tai paikanetsinnän henkilön löytämiseksi tai sellaisen esineen takavarikoimiseksi, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verekseltään. Poliisimies voi ilman pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä toimittaa yleisen kotietsinnän ja paikanetsinnän

myös silloin, kun etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä.

16 §

Kotietsintäpäätös

Kotietsintäpäätöksessä on mahdollisuuksien mukaan ja riittävällä tarkkuudella yksilöitävä
1) etsinnän kohteena olevat tilat;
2) ne seikat, joiden perusteella etsinnän edellytysten katsotaan olevan olemassa;
3) se, mitä etsinnällä pyritään löytämään; ja
4) mahdolliset erityiset etsinnän rajoitukset.

Asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätös saadaan kirjata etsinnän toimittamisen jälkeen.

17 §

Erityistä kotietsintää koskeva tuomioistuinkäsittely

Erityisestä kotietsinnästä päättää syyteasiassa toimivaltainen tuomioistuin. Ennen syytteen nostamista etsinnästä saa päättää myös se käräjäoikeus, jonka tuomiopiirissä etsinnän kohteena oleva paikka sijaitsee. Asiaa käsittelevä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

Erityistä kotietsintää koskevan vaatimuksen esittää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Vaatimus on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa. Käsittely voidaan myös toteuttaa käyttäen videoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Asia ratkaistaan kuulematta henkilöä, jonka luona erityinen kotietsintä toimitettaisiin.

Erityistä kotietsintää koskevaan tuomioistuimen päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa ilman määräaikaa kannella päätöksestä. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä.

18 §

Pöytäkirja

Etsinnän toimittajan on ilman aiheetonta viivytystä laadittava kotietsinnästä pöytäkirja, jossa selostetaan etsintämenettely riittävällä tarkkuudella. Pöytäkirjaan on kirjattava tai liitettävä etsintäasiamiehen lausumat tarpeellisessa laajuudessa.

Pöytäkirjasta on pyynnöstä annettava jäljennös etsintäasiamiehelle ja sille, jonka luona etsintä on toimitettu. Tarvittaessa jäljennös on toimitettava myös muulle henkilölle, jota asia koskee.

Laite-etsintä

19 §

Laite-etsinnän määritelmä

Laite-etsinnällä tarkoitetaan tietokoneen, telepäätelaitteen tai muun vastaavan teknisen laitteen tai tietojärjestelmän tietosisältöön kohdistettavaa etsintää.

Telekuuntelun, televalvonnan ja teknisen tarkkailun käyttämisestä säädetään 10 luvussa.

20 §

Laite-etsinnän edellytykset

Laite-etsintä saadaan toimittaa, jos

1) on syytä epäillä, että on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta, tai selvitettävänä ovat yhteisösakon tuomitsemiseen liittyvät seikat; ja
2) etsinnässä voidaan olettaa löytyvän tutkittavana olevaan rikokseen liittyvä 7 luvun 1 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu takavarikoitava asiakirja tai tieto taikka 7 luvun 2 §:n nojalla jäljennettävä asiakirja.

Laite-etsintä voidaan toimittaa myös laitteen palauttamiseksi siihen oikeutetulle, jos on syytä olettaa, että se on rikoksella joltakulta viety.

Päätös paikkaan kohdistuvan etsinnän toimittamisesta saadaan ulottaa koskemaan myös etsinnän toimittamispaikassa olevaa teknistä laitetta tai tietojärjestelmää, jos kysymys ei ole paikkaan kohdistuvasta etsinnästä henkilön löytämiseksi,

21 §

Laitteen haltuunottaminen

Poliisimies saa ottaa teknisen laitteen haltuunsa laite-etsinnän toimittamista varten. Etsinnän jälkeen laite on ilman aiheetonta viivytystä palautettava sille, jonka hallusta se on otettu tai jolle se muuten on siihen oikeus.

Jos laite-etsintää ei voida viivytyksettä toimittaa, laite on takavarikoitava.

22 §

Tietojärjestelmän haltijan tietojenantovelvollisuus

Tietojärjestelmän haltija, ylläpitäjä tai muu henkilö on velvollinen antamaan esitutkintaviranomaiselle tämän pyynnöstä laite-etsinnän toimittamiseksi tarpeelliset salasanat ja muut vastaavat tiedot. Pyynnöstä on pyydettäessä annettava kirjallinen todistus sille, jolle pyyntö on esitetty.

Jos henkilö kieltäytyy antamasta 1 momentissa tarkoitettuja tietoja, häntä voidaan kuulustella tuomioistuimessa esitutkintalain 7 luvun 9 §:ssä säädetyllä tavalla.

Tämän pykälän 1 momentissa säädetty ei koske rikoksesta epäiltyä eikä 7 luvun 3 §:n 1 momentissa tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä, joka on oikeutettu tai velvollinen kieltäytymään todistamasta.

23 §

Datan säilyttämismääräys

Jos ennen laite-etsinnän toimittamista on syytä olettaa, että data, jolla voi olla merkitystä tutkittavana olevan rikoksen selvittämiselle, häviää tai sitä muutetaan, pidättämiseen oikeutettu virkamies voi antaa datan säilyttämismääräyksen. Sillä määrätään dataa hallussaan tai määräysvallassaan pitävää, ei kuitenkaan rikoksesta epäiltyä, säilyttämään se muuttumattomana. Määräys voi koskea myös dataa, jonka voidaan olettaa tulevan laitteeseen tai tietojärjestelmään määräyksen antamista seuraavan kuukauden aikana. Määräyksestä on pyynnöstä annettava kirjallinen todistus, jossa yksilöidään määräyksen kohteena oleva data.

Mitä 1 momentissa säädetään, koskee myös tietojärjestelmän välityksellä siirrettyyn viestiin liittyvää tietoa viestin alkuperästä, määränpäästä, reitistä ja koosta sekä viestinnän ajankohdasta, kestosta, laadusta ja muista vastaavista seikoista (*liikennetieto)*.

Esitutkintaviranomaisella ei ole 1 momentissa tarkoitetun säilyttämismääräyksen nojalla oikeutta saada tietoonsa viestin, liikennetiedon tai muun tallennetun tiedon sisältöä. Jos 2 momentissa tarkoitetun viestin välittämiseen on osallistunut useampi palveluntarjoaja, esitutkintaviranomaisella on oikeus saada tietoonsa palveluntarjoajien tunnistamiseksi tarvittavat liikennetiedot.

24 §

Datan säilyttämismääräyksen kesto

Datan säilyttämismääräys annetaan kolmen kuukauden määräajaksi kerrallaan. Määräys voidaan uudistaa rikoksen tutkinnan sitä edellyttäessä. Määräys on kumottava niin pian kuin se ei enää ole tarpeen.

25 §

Datan säilyttämismääräyksen salassapito

Datan säilyttämismääräyksen saanut on velvollinen pitämään määräyksen salassa.

Rangaistus säilyttämismääräystä koskevan salassapitovelvollisuuden rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

26 §

Laite-etsinnän toimittaminen etäetsintänä

Rikostutkinnallisten tarkoituksenmukaisuussyiden tai asian kiireellisyyden sitä edellyttäessä laite-etsintä saadaan toimittaa etäetsintänä, jossa laite-etsintä toimitetaan käyttämättä etsinnän kohteena olevan henkilön luona tai hallussa olevaa laitetta.

27 §

Paikkaan kohdistuvaa etsintää koskevien säännösten soveltaminen

Kun laite-etsintä toimitetaan paikkaan kohdistuvan etsinnän yhteydessä, sovelletaan viimeksi mainitun toimittamista koskevia säännöksiä. Muissa tapauksissa läsnäolon, menettelyn, etsintäasiamiehen, asiakirjan avaamisen ja tutkimisen sekä pöytäkirjan osalta noudatetaan soveltuvin osin 5-13 ja 18 §:n säännöksiä.

28 §

Laite-etsinnästä päättäminen

Laite-etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies noudattaen soveltuvin osin 16 §:ssä säädettyä. Jos kysymys on 1 §:n 3 momentissa tarkoitetuista tiedoista, soveltuvin osin noudatetaan erityistä kotietsintää koskevia 15 §:n 1 ja 2 momenttia ja 17 §:ää.

Henkilöön kohdistuva etsintä

29 §

Henkilöön kohdistuvan etsinnän lajit

Henkilöön kohdistuva etsintä voi olla

1) *henkilöntarkastus* sen tutkimiseksi, mitä tarkastettavalla on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa; tai
2) *henkilönkatsastus*, joka käsittää katsastettavan kehon tarkastamisen, verinäytteen tai muun näytteen ottamisen taikka muun kehoon kohdistuvan tutkimuksen.

30 §

Henkilöntarkastuksen edellytykset

Sille, jota on syytä epäillä

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta;
2) lievästä pahoinpitelystä;
3) näpistyksestä, lievästä kavalluksesta, lievästä luvattomasta käytöstä, lievästä moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta, murtovälineen hallussapidosta, lievästä alkoholirikoksesta;
4) lievästä vahingonteosta;
5) lievästä petoksesta

saadaan tehdä henkilöntarkastus esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai tutkittavan seikan löytämiseksi 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetyin edellytyksin.

Muu kuin rikoksesta epäilty saadaan tarkastaa vain, jos erittäin pätevin perustein voidaan olettaa, että tarkastuksessa löytyy 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa tarkoitettu esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai tutkittava seikka.

31 §

Henkilönkatsastuksen edellytykset

Rikoksesta epäillylle saadaan tehdä henkilönkatsastus esineen, omaisuuden, asiakirjan, tiedon tai tutkittavan seikan löytämiseksi 2 §:n 1 momentin 2 kohdassa säädetyin edellytyksin, jos on todennäköisiä syitä epäillä häntä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta, taikka rattijuopumuksesta tai huumausaineen käyttörikoksesta. Jollei epäilyyn ole todennäköisiä syitä, epäilty saadaan katsastaa vain, jos erittäin pätevin perustein voidaan olettaa löytyvän mainitussa kohdassa tarkoitettu esine, omaisuus, asiakirja, tieto tai seikka.

Jos on tehty rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta, saadaan DNA-tunnisteen määrittämiseksi tai ruutisavunäytteen ottamiseksi taikka muun vastaavan tutkimuksen suorittamiseksi tarpeellinen henkilönkatsastus tehdä ilman hänen suostumustaankin henkilölle, jota ei epäillä kyseisestä rikoksesta. Edellytyksenä tällaiselle henkilönkatsastukselle on, että tutkimuksella on erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle sen vuoksi, että rikoksen selvittäminen olisi mahdotonta tai olennaisesti vaikeampaa käyttämällä tutkinnan kohteen oikeuksiin vähemmän puuttuvia keinoja. DNA-tunnisteet ja vastaavat tutkintatulokset on hävitettävä ja säilytetyt näytteet tuhottava, kun asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä.

32 §

Henkilöön kohdistuvan etsinnän toimittaminen

Henkilöön kohdistuvasta etsinnästä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Poliisimies saa kuitenkin ilman hänen päätöstään toimittaa etsinnän, jonka tarkoituksena on sellaisen esineen takavarikoiminen, jota on voitu seurata tai jäljittää rikoksen tekemisestä verekseltään, jos etsinnän välitön toimittaminen on asian kiireellisyyden vuoksi välttämätöntä tai jos kysymys on 9 luvun 2 §:n 1 momentissa tarkoitetusta henkilönkatsastuksesta. Muuten etsinnästä on soveltuvin osin voimassa, mitä 6, 13 ja 18 §:ssä säädetään.

Jos henkilöön kohdistuva etsintä on perusteellinen, se on toimitettava sitä varten varatussa erillisessä tilassa. Milloin etsinnän toimittaa muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö, saapuvilla on mahdollisuuksien mukaan oltava etsinnästä päättäneen virkamiehen nimeämä todistaja. Lääketieteellistä asiantuntemusta vaativan tutkimuksen saa suorittaa vain terveydenhuollon ammattihenkilö.

Henkilönkatsastusta ei saa toimittaa tutkittavan kanssa eri sukupuolta oleva muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö. Sama koskee henkilöntarkastusta, jossa tarkastettavan kehoa kosketaan käsin tai hänen ruumiilliseen koskemattomuuteensa puututaan muulla vastaavalla tavalla. Eri sukupuolta oleva muu kuin terveydenhuollon ammattihenkilö saa kuitenkin toimittaa henkilönkatsastuksen, joka käsittää ainoastaan sylkinäytteen ottamisen DNA-tunnisteen määrittämiseksi. Henkilönkatsastuksessa ei verinäytteen ottamista, sylkinäytteen ottamista ja kliinistä humalatilatutkimusta lukuun ottamatta saa olla saapuvilla muita eri sukupuolta olevia.

Henkilönkatsastuksesta ei saa aiheutua tutkittavalle mainittavaa terveydellistä haittaa.

Muun lainsäädännön soveltaminen

33 §

Viittaussäännös

Tämän luvun säännösten lisäksi on noudatettava, mitä etsinnästä erikseen laissa säädetään.

9 luku

Erityisiin tutkintakeinoihin liittyvät pakkokeinot

1 §

Tutkimuspaikan tai -kohteen eristäminen

Rikoksen selvittämisen turvaamiseksi saadaan
1) sulkea rakennus tai huone; taikka
2) kieltää pääsy tietylle alueelle, pääsy tietyn tutkittavana olevan kohteen lähelle, esineen siirtäminen tai muu vastaava toimenpide.

Tutkimuspaikan ja -kohteen eristämisestä on soveltuvin osin voimassa, mitä 7 luvussa säädetään takavarikosta.

2 §

Koe nautitun alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi

Poliisimies voi määrätä moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitetussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Henkilöntarkastukseksi katsottavasta kokeesta kieltäytymisen taikka kokeen suorittamisen turvaamisen tai luotettavan koetuloksen saamisen vuoksi voidaan toimittaa henkilönkatsastus, johon ei tarvita pidättämiseen oikeutetun virkamiehen päätöstä. Koe on tehtävä siten ja sellaisella menetelmällä, ettei siitä aiheudu tarpeetonta tai kohtuutonta haittaa tutkittavalle.

Tullimies ja rajavartiomies voi määrätä henkilön kokeeseen 1 momentin mukaisesti. Sama toimivalta on ilmailu-, merenkulku- ja rautatiehallituksen liikennettä valvomaan määräämällä virkamiehellä tehtävää suorittaessaan.

3 §

Henkilötuntomerkkien ottaminen

Poliisimies saa ottaa rikoksesta epäillystä tunnistamista, rikoksen selvittämistä ja rikoksentekijöiden rekisteröintiä varten sormen-, käden- ja jalanjäljet, käsiala- ja ääninäytteen, valokuvan sekä tuntomerkkitiedot (*henkilötuntomerkit*).

Painavista rikostutkinnallista syistä poliisimies saa ottaa tunnistamista ja rikoksen selvittämistä varten henkilötuntomerkit myös muusta kuin rikoksesta epäillystä, jos asia koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Edellä 2 momentissa tarkoitettuja henkilötuntomerkkejä ei saa käyttää muun kun tutkittavan rikoksen selvittämiseksi. Niitä ei myöskään saa säilyttää tai rekisteröidä muuta tarkoitusta varten.

4 §

DNA-tunnisteiden määrittäminen ja tallettaminen

Rikoksesta epäillylle saadaan tehdä DNA-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi kuukautta vankeutta.

Henkilölle, jonka on lainvoimaisella tuomiolla todettu syyllistyneen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta, saadaan tehdä DNA-tunnisteen määrittämistä varten tarpeellinen henkilönkatsastus sinä aikana, kun hän suorittaa mainitusta rikoksesta tuomittua rangaistusta vankilassa tai on mielentilansa vuoksi rangaistukseen tuomitsematta jätettynä hoidettavana mielisairaalassa, jollei DNA-tunnisteen määritystä ole tehty jo rikoksen esitutkinnassa.

DNA-tunniste saadaan poliisilain (/) 1 §:n 1 momentissa säädettyjen tehtävien suorittamiseksi tallettaa poliisin henkilörekisteriin. Tallettaa ei kuitenkaan saa DNA-tunnistetta, joka sisältää tietoa rekisteröitävän muista henkilökohtaisista ominaisuuksista kuin sukupuolesta. DNA-tunnisteiden poistamisesta rekisteristä säädetään henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003).

10 luku

Salaiset pakkokeinot ja muu salainen tiedonhankinta

Yleiset säännökset

1 §

Määritelmä

Tässä luvussa tarkoitettuja pakkokeinoja ja muuta tiedonhankintaa voidaan käyttää esitutkinnassa salassa niiden kohteilta. Salaisia pakkokeinoja ovat telekuuntelu, tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta, televalvonta, tukiasematietojen hankkiminen ja tekninen tarkkailu (*tekninen kuuntelu*, *tekninen katselu*, *tekninen seuranta* ja *tekninen laitetarkkailu*). Muuta salaista tiedonhankintaa ovat tarkkailu, peitelty tiedonhankinta, peitetoiminta, valeosto, tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku. Näiden keinojen käytöstä rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi säädetään poliisilaissa (/).

Mitä tässä luvussa säädetään esitutkintaviranomaisen tai esitutkintavirkamiehen oikeudesta käyttää pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa, koskee peiteltyä tiedonhankintaa, peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä lukuun ottamatta poliisin lisäksi rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisia sen mukaan kuin siitä laissa erikseen säädetään.

2 §

Salaisen tiedonhankinnan erityiset edellytykset

Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seurantaa, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua saadaan käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttää lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Salainen tiedonhankinta on lopetettava ennen luvassa tai päätöksessä mainitun määräajan päättymistä, jos tiedonhankinnan tarkoitus on saavutettu tai sen edellytyksiä ei enää ole.

Telepakkokeinot

3 §

Telekuuntelu ja sen edellytykset

Telekuuntelulla tarkoitetaan viestintämarkkinalaissa (393/2003) tarkoitetun yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn viestintäverkon kautta teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen vastaanotettavan taikka niistä lähetetyn viestin kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä salaa viestin sisällön ja siihen liittyvien 6 §:ssä tarkoitettujen tunnistamistietojen selvittämiseksi. Telekuuntelua saadaan kohdistaa vain rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin.

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai hänen muuten oletettavasti käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen telekuunteluun, kun häntä on syytä epäillä

1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kemiallisen aseen kiellon rikkomisesta, biologisen aseen kiellon rikkomisesta;
2) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisesta, sotaan yllyttämisestä, maanpetoksesta, törkeästä maanpetoksesta, vakoilusta, törkeästä vakoilusta, turvallisuussalaisuuden paljastamisesta, luvattomasta tiedustelutoiminnasta;
3) valtiopetoksesta, törkeästä valtiopetoksesta, valtiopetoksen valmistelusta;
4) törkeästä sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan lasta esittävän kuvan levittämisestä;
5) törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä;
6) taposta, murhasta, surmasta;
7) törkeästä vapaudenriistosta, ihmiskaupasta, törkeästä ihmiskaupasta, panttivangin ottamisesta;
8) törkeästä ryöstöstä, törkeästä kiristyksestä;
9) törkeästä kätkemisrikoksesta, ammattimaisesta kätkemisrikoksesta, törkeästä rahanpesusta;
10) tuhotyöstä, liikennetuhotyöstä, törkeästä tuhotyöstä, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähderikoksesta, kaappauksesta;
11) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitetusta terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta, terroristiryhmän johtamisesta, terroristiryhmän

toiminnan edistämisestä, koulutuksen antamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, värväyksestä terrorismirikoksen tekemiseen, terrorismin rahoittamisesta;
12) törkeästä vahingonteosta;
13) törkeästä kiskonnasta;
14) törkeästä rahanväärennyksestä;
15) törkeästä ympäristön turmelemisesta; taikka
16) törkeästä huumausainerikoksesta.

Lupa telekuunteluun voidaan antaa myös, kun on syytä epäillä jotakuta törkeästä parituksesta, jossa on tavoiteltu erityisen suurta hyötyä ja rikos on tehty erityisen suunnitelmallisesti tai jota tarkoitetaan rikoslain 20 luvun 9 a §:n 1 momentin 3 tai 4 kohdassa.

Lupa telekuunteluun voidaan antaa myös, kun jotakuta on syytä epäillä liike- ja ammattitoimintaan liittyvästä
1) törkeästä lahjuksen antamisesta;
2) törkeästä kavalluksesta;
3) törkeästä veropetoksesta, törkeästä avustuspetoksesta;
4) törkeästä väärennyksestä;
5) törkeästä petoksesta;
6) törkeästä velallisen epärehellisyydestä, törkeästä velallisen petoksesta;
7) törkeästä lahjuksen ottamisesta, törkeästä virka-aseman väärinkäyttämisestä;
8) törkeästä säännöstelyrikoksesta; taikka
9) törkeästä sisäpiirintiedon väärinkäytöstä tai törkeästä kurssin vääristämisestä.

Lisäksi 4 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa on edellytyksenä, että on syytä epäillä, että rikoksella on tavoiteltu erityisen suurta hyötyä ja se on tehty erityisen suunnitelmallisesti.

4 §

Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta

Jos on todennäköistä, että 3 §:ssä tarkoitettua viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei ole enää saatavissa telekuuntelulla, esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa 7 luvun 4 §:ssä säädetystä kiellosta huolimatta lupa takavarikoida ne tämän luvun 3 §:ssä säädetyillä edellytyksillä sähköisen viestinnän tietosuojalain (516/2004) 2 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitetun teleyrityksen hallusta.

Jos tekninen tarkkailu kohdistetaan viestin sisällön selvittämiseksi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan henkilökohtaiseen tekniseen laitteeseen tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen, esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa tekniseen tarkkailuun vain, jos 3 §:ssä säädetyt edellytykset täyttyvät.

5 §

Telekuuntelusta ja muusta vastaavasta tietojen hankkimisesta päättäminen

Tuomioistuin päättää telekuuntelusta ja 4 §:ssä tarkoitetusta tietojen hankkimisesta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.

Lupa voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Edellä 4 §:n 1 momentissa tarkoitetussa tietojen hankkimisessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä takavarikosta ja asiakirjan jäljentämisestä säädetään, ottaen huomioon kuitenkin toimenpiteen salaisen luonteen.

Telekuuntelua ja telekuuntelun sijasta toimitettavaa tietojen hankkimista koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava

1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
2) rikoksesta epäilty;
3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily ja telekuuntelun erityiset edellytykset perustuvat;
4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
5) toimenpiteen kohteena oleva teleosoite tai telepäätelaite; sekä
6) telekuuntelun ja muun vastaavan tietojen hankkimisen rajoitukset ja ehdot.

6 §

Televalvonta ja sen edellytykset

Televalvonnalla tarkoitetaan tunnistamistietojen hankkimista salaa viestistä, joka on lähetetty 3 §:ssä tarkoitettuun viestintäverkkoon kytketystä teleosoitteesta tai telepäätelaitteesta taikka vastaanotettu tällaiseen osoitteeseen tai laitteeseen sekä teleosoitteen tai telepäätelaitteen sijaintitiedon hankkimista tai niiden käytön tilapäistä estämistä. Tunnistamistiedolla tarkoitetaan sähköisen viestinnän tietosuojalain 2 §:n 8 kohdassa tarkoitettua tilaajaan tai käyttäjään yhdistettävissä olevaa viestiä koskevaa tietoa, jota viestintäverkoissa käsitellään viestien siirtämiseksi, jakelemiseksi tai tarjolla pitämiseksi.

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn hallussa olevan tai oletettavasti muuten käyttämän teleosoitteen tai telepäätelaitteen televalvontaan, kun häntä on syytä epäillä

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta;
2) automaattiseen tietojenkäsittelyjärjestelmään kohdistuneesta rikoksesta, joka on tehty teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen;
3) parituksesta;
4) oikeudenkäytössä kuultavan uhkaamisesta;
5) laittomasta uhkauksesta;
6) perättömästä vaarailmoituksesta;
7) huumausainerikoksesta; taikka
8) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta.

Televalvonnan edellytyksenä on, että sillä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Edellä 2 momentin 5-7 kohdassa tarkoitettujen rikosten osalta edellytyksenä on, että rikos epäillään tehdyksi teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen.

Verkkoviestin tunnistamistietojen luovuttamisesta säädetään sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) 17 §:ssä.

7 §

Televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa televalvontaa rikoksesta epäillyn, asianomistajan, todistajan tai muun henkilön suostumuksella tämän hallinnassa olevaan teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun on syytä epäillä:

1) rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta;

2) rikosta, jonka johdosta teleosoite tai telepäätelaite on oikeudettomasti toisen hallussa;
3) lähestymiskiellon rikkomista;
4) rikoslain 17 luvun 13 §:n 2 kohdassa tarkoitettua ilkivaltaa;
5) rikoslain 24 luvun 1 §:n 2 kohdassa tarkoitettua kotirauhan rikkomista; taikka
6) perätöntä vaarailmoitusta.

Televalvonnan edellytyksenä on, että sillä voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja. Edellä 1 momentin 3-6 kohdassa tarkoitettujen rikosten osalta edellytyksenä on, että rikos epäillään tehdyksi teleosoitetta tai telepäätelaitetta käyttäen.

Jos esitutkinta koskee rikosta, jonka johdosta joku on saanut surmansa, televalvonta ei edellytä surmansa saaneen oikeudenomistajien suostumusta.

8 §

Televalvonta epäillyn ja tuomitun tavoittamiseksi

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa rikoksesta epäillyn tavoittamiseksi kohdistaa televalvontaa hänen hallussaan olevaan tai oletettavasti muuten käyttämäänsä teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun häntä on syytä epäillä 6 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetusta rikoksesta ja on syytä epäillä, että hän pakoilee tai muuten karttaa esitutkintaa tai oikeudenkäyntiä. Lisäksi esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa televalvontaan vähintään vuoden vankeusrangaistukseen tuomitun tavoittamiseksi, jos on syytä epäillä, että hän pakoilee tai muuten karttaa rangaistuksen täytäntöönpanoa.

9 §

Televalvonnasta päättäminen

Tuomioistuin päättää 6 §:ssä, 7 §:n 3 momentissa ja 8 §:ssä tarkoitetusta televalvonnasta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää televalvonnasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta televalvonnasta.

Lupa voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi ja se voidaan myöntää koskemaan myös päätöstä edeltänyttä tiettyä aikaa, joka voi olla kuukautta pidempi.

Televalvontaa koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava

1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
2) rikoksesta epäilty;
3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily perustuu;
4) luvan voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
5) toimenpiteen kohteena oleva teleosoite tai telepäätelaite; sekä
6) televalvonnan rajoitukset ja ehdot.

10 §

Tukiasematietojen hankkiminen ja sen edellytykset

Tukiasematietojen hankkimisella tarkoitetaan tiedon hankkimista tietyn tukiaseman kautta telejärjestelmään kirjautuneista telepäätelaitteista ja teleosoitteista.

Esitutkintaviranomaiselle voidaan antaa lupa tukiasematietojen hankkimiseen rikoksen oletettuna tapahtuma-aikana oletetun tekopaikan läheisyydessä sijaitsevasta tukiasemasta, kun on syytä epäillä 6 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettua rikosta. Erityisestä syystä lupa voidaan myöntää koskemaan muutakin rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellistä aikaa tai paikkaa.

11 §

Tukiasematietojen hankkimisesta päättäminen

Tuomioistuin päättää tukiasematietojen hankkimisesta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää tukiasematietojen hankkimisesta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Lupa annetaan tietyksi päätöksentekohetkeä edeltäväksi ajanjaksoksi.

Tukiasematietojen hankkimista koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava

1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
2) rikosepäilyn perusteena olevat tosiseikat;
3) luvan tai päätöksen voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
4) tukiasema, jota päätös koskee;
5) tosiseikat, joiden perusteella tukiaseman alueen on syytä olettaa olevan rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellinen; sekä
6) tukiasematietojen hankkimisen rajoitukset ja ehdot.

Tarkkailu, peitelty tiedonhankinta ja tekninen tarkkailu

12 §

Tarkkailu ja sen edellytykset

Tarkkailulla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön salaa kohdistuvaa, muuta kuin satunnaista, aistinvaraista tai tietoverkossa tapahtuvaa havaintojen tekemistä tiedonhankintatarkoituksessa.

Tarkkailussa saadaan käyttää välittömien aistihavaintojen tukena kiikaria tai muuta vastaavaa sisäasiainministeriön asetuksella säädettyä teknistä laitetta sekä ottaa yksittäisiä kuvia.

Esitutkintavirkamies saa tarkkailla asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella olevaa tai tietoverkossa toimivaa henkilöä, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä rikoksesta. Muuta kuin rikoksesta epäiltyä ei saa tarkkailla jatkuvasti tai toistuvasti.

Teknisellä laitteella tai kuvaamalla toteutettavaa tarkkailua ei saa kohdistaa rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan piiriin.

13 §

Peitelty tiedonhankinta ja sen edellytykset

Peitellyllä tiedonhankinnalla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön kohdistuvaa hetkellisessä vuorovaikutuksessa tapahtuvaa tiedonhankintaa, jossa poliisimiehen tehtävän salaamiseksi käytetään harhauttavia tai peiteltyjä tietoja.

Poliisi saa käyttää peiteltyä tiedonhankintaa, jos on syytä olettaa, että toimenpiteellä saadaan selvitystä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

14 §

Peitellystä tiedonhankinnasta päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää peitellystä tiedonhankinnasta.

Päätös peitellystä tiedonhankinnasta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä on mainittava

1) toimenpide ja sen tavoite riittävästi yksilöitynä;
2) peitellyn tiedonhankinnan toteuttava poliisiyksikkö ja siitä vastaava poliisimies;
3) epäilty rikos;
4) peitellyn tiedonhankinnan kohteena oleva henkilö;
5) tosiseikat, joihin rikosepäily perustuu;
6) toimenpiteen suunniteltu toteuttamisajankohta; sekä
7) peitellyn tiedonhankinnan rajoitukset ja ehdot.

Päätöstä on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava.

15 §

Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset

Teknisellä kuuntelulla tarkoitetaan rikoksesta epäillyn sellaisen keskustelun tai viestin, joka ei ole ulkopuolisten tietoon tarkoitettu ja johon keskusteluun kuuntelija ei osallistu, kuuntelua, tallentamista ja muuta käsittelyä salaa teknisellä laitteella, menetelmällä tai ohjelmistolla keskustelun tai viestin sisällön tai sen osapuolten taikka epäillyn toiminnan selvittämiseksi.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä kuuntelua asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisten tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Kuuntelu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai paikkaan, jossa epäillyn voidaan todennäköisesti olettaa oleskelevan tai käyvän ja jossa kuuntelulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja.

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäksi, että kuuntelun kohteena olevaa henkilöä on syytä epäillä

1) rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta,
2) huumausainerikoksesta tai

3) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta.

16 §

Asuntokuuntelu ja sen edellytykset

Esitutkintaviranomaiselle voidaan myöntää lupa kohdistaa teknistä kuuntelua asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan, jossa rikoksesta epäilty todennäköisesti oleskelee (*asuntokuuntelu*). Edellytyksenä on lisäksi, että häntä on syytä epäillä

1) joukkotuhonnasta, joukkotuhonnan valmistelusta, rikoksesta ihmisyyttä vastaan, törkeästä rikoksesta ihmisyyttä vastaan, sotarikoksesta, törkeästä sotarikoksesta, kemiallisen aseen kiellon rikkomisesta, biologisen aseen kiellon rikkomisesta;
2) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisesta, sotaan yllyttämisestä, maanpetoksesta, törkeästä maanpetoksesta, vakoilusta, törkeästä vakoilusta;
3) valtiopetoksesta, törkeästä valtiopetoksesta;
4) törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä;
5) taposta, murhasta, surmasta;
6) törkeästä ihmiskaupasta;
7) törkeästä ryöstöstä;
8) törkeästä tuhotyöstä, törkeästä terveyden vaarantamisesta, ydinräjähderikoksesta, kaappauksesta;
9) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitetusta terroristisessa tarkoituksessa tehdystä rikoksesta, terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelusta, terroristiryhmän johtamisesta, terroristiryhmän toiminnan edistämisestä, koulutuksen antamisesta terrorismirikoksen tekemistä varten, värväyksestä terrorismirikoksen tekemiseen, terrorismin rahoittamisesta; taikka
10) törkeästä huumausainerikoksesta.

17 §

Teknisestä kuuntelusta päättäminen

Tuomioistuin päättää asuntokuuntelusta ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisestä kuuntelusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä kuuntelusta.

Lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Teknistä kuuntelua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava

1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
2) rikoksesta epäilty;
3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily ja teknisen kuuntelun erityiset edellytykset perustuvat;
4) luvan tai päätöksen voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
5) tila tai paikka, johon kuuntelu kohdistuu;
6) tosiseikat, joiden perusteella rikoksesta epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti käyvän tai oleskelevan tässä paikassa tai tilassa; sekä

7) teknisen kuuntelun rajoitukset ja ehdot.

18 §

Tekninen katselu ja sen edellytykset

Teknisellä katselulla tarkoitetaan rikoksesta epäillyn, tilan tai paikan muuta kuin 12 §:ssä tarkoitettua tarkkailua tai tallentamista salaa kameralla, tai muulla sellaisella teknisellä laitteella taikka menetelmällä tai ohjelmistolla.

Teknistä katselua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä katselua vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevaan rikoksesta epäiltyyn ja viranomaisen tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen rikoksesta epäiltyyn. Katselu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai paikkaan, jossa epäillyn voidaan todennäköisesti olettaa oleskelevan tai käyvän ja jossa katselulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja.

Asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisen katselun edellytyksenä on, että häntä on syytä epäillä 15 §:n 3 momentissa tarkoitetusta rikoksesta. Muun teknisen katselun edellytyksenä on, että epäiltyä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

19 §

Teknisestä katselusta päättäminen

Tuomioistuin päättää teknisestä katselusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta, kun katselu kohdistuu asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä katselusta.

Lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Teknistä katselua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava

1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
2) rikoksesta epäilty;
3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily ja teknisen katselun erityiset edellytykset perustuvat;
4) luvan tai päätöksen voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
5) tila tai paikka, johon katselu kohdistuu;
6) tosiseikat, joiden perusteella rikoksesta epäillyn voidaan olettaa todennäköisesti käyvän tai oleskelevan tässä paikassa tai tilassa; sekä
7) teknisen katselun rajoitukset ja ehdot.

20 §

Tekninen seuranta ja sen edellytykset

Teknisellä seurannalla tarkoitetaan esineen, aineen tai omaisuuden liikkumisen seurantaa salaa siihen erikseen sijoitettavalla radiolähettimellä tai muulla sellaisella teknisellä laitteella

taikka menetelmällä tai ohjelmistolla sekä siinä jo olemassa olevan lähettimen, laitteen, menetelmän tai ohjelmiston hyödyntämistä tähän tarkoitukseen.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa rikoksen kohteena olevaan tai rikoksesta epäillyn oletettavasti hallussa olevaan tai käyttämään esineeseen, aineeseen tai omaisuuteen teknistä seurantaa, kun häntä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Jos teknisen seurannan tarkoituksena on seurata rikoksesta epäillyn liikkumista sijoittamalla seurantalaite hänen käyttämäänsä esineeseen (*henkilön tekninen seuranta*), saadaan toimenpide suorittaa vain, jos häntä on syytä epäillä 6 §:n 2 momentissa tarkoitetusta rikoksesta.

21 §

Teknisestä seurannasta päättäminen

Tuomioistuin päättää henkilön teknisestä seurannasta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää teknisestä seurannasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä seurannasta.

Lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Teknistä seurantaa koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava

1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
2) rikoksesta epäilty;
3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily perustuu;
4) luvan tai päätöksen voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
5) toimenpiteen kohteena oleva esine, aine tai omaisuus; sekä
6) teknisen seurannan rajoitukset ja ehdot.

22 §

Tekninen laitetarkkailu ja sen edellytykset

Teknisellä laitetarkkailulla tarkoitetaan tietokoneen tai muun vastaavan teknisen laitteen taikka sen ohjelmiston toiminnan tai yksilöintitietojen muuta kuin yksinomaan aistinvaraista tarkkailua, tallentamista tai muuta käsittelyä salaa rikoksen selvittämiselle merkityksellisen seikan tutkimiseksi.

Esitutkintaviranomainen saa kohdistaa teknistä laitetarkkailua rikoksesta epäillyn todennäköisesti käyttämään 1 momentissa tarkoitettuun tietokoneeseen tai tekniseen laitteeseen taikka sen ohjelmiston toimintaan, kun häntä on syytä epäillä 15 §:n 3 momentissa tarkoitetusta rikoksesta.

Esitutkintaviranomainen saa hankkia 1 momentissa tarkoitetun laitteen tai ohjelmiston taikka teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöintitietoja teknisellä laitetarkkailulla, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Esitutkintaviranomainen saa hankkia 3 momentissa tarkoitettuja tietoja televerkosta ainoastaan sellaisella teknisellä laitteella, jota voidaan käyttää yksinomaan teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöimiseen. Viestintävirasto tarkastaa teknisen laitteen tässä momentissa tarkoite-

tun vaatimustenmukaisuuden sekä sen, ettei laite ominaisuuksiensa vuoksi aiheuta haitallista häiriötä yleisen viestintäverkon laitteille tai palveluille.

23 §

Teknisestä laitetarkkailusta päättäminen

Tuomioistuin päättää teknisestä laitetarkkailusta pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta. Jos asia ei siedä viivytystä, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää muusta kuin asumiseen käytettävässä rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa kotirauhan suojaamassa tilassa tapahtuvasta teknisestä laitetarkkailusta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon käytön aloittamisesta.

Pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitusta teknisestä laitetarkkailusta.

Lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Teknistä laitetarkkailua koskevassa vaatimuksessa ja päätöksessä on mainittava

1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
2) rikoksesta epäilty;
3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily ja teknisen laitetarkkailun erityiset edellytykset perustuvat;
4) luvan tai päätöksen voimassaoloaika kellonajan tarkkuudella;
5) toimenpiteen kohteena oleva tekninen laite tai ohjelmisto; sekä
6) teknisen laitetarkkailun rajoitukset ja ehdot.

24 §

Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen

Esitutkintavirkamiehellä on oikeus sijoittaa tekniseen tarkkailuun käytettävä laite, menetelmä tai ohjelmisto toimenpiteen kohteena olevaan esineeseen, aineeseen, omaisuuteen, paikkaan, tilaan tai tietojärjestelmään, jos tarkkailun toteuttaminen sitä edellyttää. Esitutkintavirkamiehellä on tällöin oikeus laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamiseksi, käyttöön ottamiseksi ja poistamiseksi salaa mennä edellä mainittuihin kohteisiin tai tietojärjestelmään sekä kiertää, purkaa tai muulla vastaavalla tavalla tilapäisesti ohittaa kohteiden tai tietojärjestelmän suojaus tai haitata sitä. Kotietsinnästä säädetään erikseen.

Tekniseen tarkkailuun käytettävää laitetta, menetelmää tai ohjelmistoa ei saa asentaa asumiseen käytettävään, rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan, jollei kysymys ole pakkokeinosta, jonka käyttämiseen tuomioistuin on antanut luvan.

Peitetoiminta ja valeosto

25 §

Peitetoiminta ja sen edellytykset

Peitetoiminnalla tarkoitetaan tiettyyn henkilöön taikka tämän toimintaan kohdistuvaa suunnitelmallista tiedonhankintaa soluttautumalla, jossa tiedonhankinnan edellyttämän luottamuk-

sen hankkimiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi käytetään vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja tai rekisterimerkintöjä taikka valmistetaan tai käytetään vääriä asiakirjoja.

Poliisi saa kohdistaa rikoksesta epäiltyyn peitetoimintaa, jos häntä on syytä epäillä 3 §:ssä tai rikoslain 17 luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetusta rikoksesta. Edellytyksenä on lisäksi, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka rikoslain 21 luvun 1 tai 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämisen erityisen vaikeuden vuoksi pidettävä tarpeellisena.

Poliisi saa kohdistaa epäiltyyn peitetoimintaa tietoverkossa, jos häntä on syytä epäillä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta tai jos kysymyksessä on rikoslain 17 luvun 19 §:ssä tarkoitettu rikos.

Peitetoiminta asunnossa on sallittua vain, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Kotietsinnästä säädetään erikseen.

26 §

Rikoksentekokielto

Peitetoimintaa suorittava poliisimies ei saa tehdä rikosta eikä aloitetta rikoksen tekemiseen.

Jos peitetoimintaa suorittava poliisimies tekee liikennerikkomuksen, järjestysrikkomuksen tai muun niihin rinnastettavan rikoksen, josta on säädetty rangaistukseksi rikesakko, on hän rangaistusvastuusta vapaa, jos teko on ollut tarpeen peitetoiminnan tavoitteen saavuttamiseksi tai tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi.

27 §

Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ja valvottuun läpilaskuun osallistuminen

Jos peitetoimintaa suorittava poliisimies osallistuessaan rikoslain 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitetun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan hankkii peitetoiminnan suorittamiseksi toimitiloja tai kulku- tai muita sellaisia välineitä, kuljettaa henkilöitä, esineitä tai aineita, hoitaa taloudellisia asioita taikka avustaa rikollisryhmää muilla näihin rinnastettavilla tavoilla, hän on rangaistusvastuusta vapaa, jos erittäin pätevin perustein on voitu olettaa, että

1) toimenpide tehdään ilman hänen myötävaikutustaankin,
2) poliisimiehen toiminta ei tule aiheuttamaan vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle, vapaudelle tai omaisuudelle ja
3) avustaminen edistää merkittävästi peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista.

Peitetoimintaa suorittava poliisimies saa osallistua 39 §:ssä tarkoitetun valvotun läpilaskun kohteena olevan toimitukseen, jos osallistuminen edistää merkittävästi läpilaskun tavoitteen saavuttamista.

28 §

Peitetoimintaa koskeva esitys ja suunnitelma

Peitetoimintaa koskevassa esityksessä on mainittava:

1) toimenpiteen esittäjä;
2) tiedonhankinnan kohteena oleva henkilö riittävästi yksilöitynä;
3) selvitettävä rikos riittävästi yksilöitynä;
4) peitetoiminnan tavoite;
5) peitetoiminnan tarpeellisuus; sekä
6) muut peitetoiminnan edellytysten arviointia varten tarvittavat tiedot.

Peitetoiminnan toteuttamisesta on laadittava kirjallinen suunnitelma, jonka tulee sisältää peitetoimintaa koskevan päätöksenteon ja peitetoiminnan toteuttamisen kannalta oleelliset ja riittävän yksityiskohtaiset tiedot. Suunnitelmaa on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava.

29 §

Peitetoiminnasta päättäminen

Keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella määrätyn poliisilaitoksen päällikkö päättää peitetoiminnasta. Yksinomaan tietoverkossa toteutettavasta peitetoiminnasta päättää keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies.

Peitetoimintaa koskeva päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Päätös peitetoiminnasta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä on mainittava

1) toimenpiteen esittäjä;
2) peitetoiminnan toteuttava poliisiyksikkö ja peitetoiminnan toteuttamisesta vastaava poliisimies;
3) tunnistetiedot peitetoiminnan suorittavista poliisimiehistä;
4) epäilty rikos;
5) peitetoiminnan kohteena oleva rikoksesta epäilty;
6) tosiseikat, joihin rikosepäily ja peitetoiminnan erityiset edellytykset perustuvat;
7) peitetoiminnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma;
8) päätöksen voimassaoloaika; sekä
9) voidaanko peitetoiminnassa tehdä 27 §:ssä tarkoitettuja toimenpiteitä, ja toimenpiteiden perusteena olevat tosiseikat sekä peitetoiminnan rajoitukset ja ehdot.

Päätöstä on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. Peitetoiminnan lopettamisesta on tehtävä kirjallinen päätös.

30 §

Lupa peitetoimintaan

Peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen on saatettava peitetoiminnan aloittaminen yksinomaan tietoverkossa tehtävää peitetoimintaa lukuun ottamatta tuomioistuimen käsiteltäväksi. Jos 2 §:n 1 momentissa ja 25 §:n 2 momentissa säädetyt edellytykset ovat olemassa, tuomioistuin voi antaa luvan peitetoiminnan aloittamiseen.

31 §

Peitetoiminnan laajentaminen

Jos peitetoiminnan aikana ilmenee, että on syytä epäillä sen käyttämisen perusteena olevan rikoksen lisäksi siihen välittömästi liittyvää muuta peitetoiminnan kohteena olevan henkilön tekemäksi epäiltyä 25 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta, jonka selvittämiseksi on välittömästi tehtävä peitetoimintaa, saa peitetoimintaa suorittava poliisimies laajentaa peitetoiminnan koskemaan myös tämän rikoksen selvittämistä. Peitetoiminnan laajentaminen on kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluessa tiedonhankinnan aloittamisesta peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen ratkaistavaksi.

Jos peitetoiminnan aikana ilmenee, että on syytä epäillä muun kuin peitetoiminnan kohteena olevan henkilön tekemäksi epäiltyä 25 §:n 2 momentissa tarkoitettua rikosta, jonka selvittämiseksi häneen on välittömästi kohdennettava peitetoimintaa, saa peitetoimintaa suorittava poliisimies laajentaa peitetoiminnan koskemaan myös tätä henkilöä. Peitetoiminnan laajentaminen on kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluessa tiedonhankinnan aloittamisesta tuomioistuimen ratkaistavaksi. Yksinomaan tietoverkossa tehtävän peitetoiminnan laajentaminen on kuitenkin saatettava ilman aiheetonta viivytystä ja viimeistään kolmen vuorokauden kuluessa tiedonhankinnan aloittamisesta peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen ratkaistavaksi.

32 §

Valeosto ja sen edellytykset

Valeostolla tarkoitetaan poliisin tekemää esineen, aineen, omaisuuden tai palvelun ostotarjousta tai ostoa, jonka tavoitteena on saada viranomaisen haltuun tai löytää todiste rikosasiassa, rikoksella saatu hyöty taikka esine, aine tai omaisuus, joka on rikoksella joltakulta viety tai jonka tuomioistuin voi julistaa menetetyksi taikka jonka avulla voidaan muuten saada selvitystä rikosasiassa. Muun kuin näyte-erän ostaminen edellyttää kuitenkin, että ostaminen on välttämätöntä valeoston toteuttamiseksi.

Valeosto saadaan tehdä, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta taikka varkautta tai kätkemisrikosta ja on todennäköistä, että sillä saavutetaan jokin 1 momentissa mainittu tavoite. Valeoston toteuttaja saa tehdä vain sellaista tiedonhankintaa, joka on välttämätöntä valeoston toteuttamiseksi. Valeosto on toteutettava siten, ettei se saa kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muuten tekisi.

Valeosto asunnossa on sallittua vain, jos sisäänkäynti tai oleskelu tapahtuu asuntoa käyttävän aktiivisella myötävaikutuksella. Kotietsinnästä säädetään erikseen.

33 §

Valeostosta päättäminen

Keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella määrätyn poliisilaitoksen päällikkö päättää valeostosta. Yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävästä valeostosta saa päättää myös tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Valeostoa koskeva päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kahdeksi kuukaudeksi.

Päätös valeostosta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä on mainittava

1) epäilty rikos;
2) valeoston kohteena oleva epäilty tai muu henkilö;
3) tosiseikat, joihin rikosepäily ja valeoston erityiset edellytykset perustuvat;
4) valeoston kohteena oleva esine, aine, omaisuus tai palvelu;
5) valeoston tarkoitus;
6) päätöksen voimassaoloaika; sekä
7) valeoston rajoitukset ja ehdot.

34 §

Lupa valeoston toteuttamiseen

Valeostosta päättäneen poliisimiehen on saatettava päätöksensä tuomioistuimen käsiteltäväksi lukuun ottamatta yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävää valeostoa. Jos 2 §:n 1 momentissa ja 32 §:n 2 momentissa mainitut edellytykset ovat olemassa, tuomioistuin voi antaa luvan valeoston toteuttamiseen.

35 §

Valeoston toteuttamista koskeva suunnitelma ja päätös

Valeoston toteuttamisesta on laadittava kirjallinen suunnitelma, jos se on tarpeen toiminnan laajuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi.

Päätös valeoston toteuttamisesta on tehtävä kirjallisesti. Päätöksen tekee valeoston toteuttamisesta vastaava salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Päätöksessä on mainittava

1) valeostosta päättänyt poliisimies ja tuomioistuin, päätöksien antopäivät ja sisältö;
2) valeoston toteuttava poliisiyksikkö;
3) tunnistetiedot valeoston suorittavista poliisimiehistä;
4) selvitys siitä, miten on varmistuttu, että valeosto ei saa sen kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota hän ei muuten tekisi; sekä
5) toteuttamisen rajoitukset ja ehdot.

Jos toimenpide ei siedä viivytystä, 2 momentissa tarkoitettua päätöstä ei tarvitse laatia kirjallisesti ennen valeostoa. Päätös on kuitenkin laadittava kirjallisesti viipymättä valeoston jälkeen.

Valeoston toteuttamista koskevaa suunnitelmaa ja päätöstä valeoston toteuttamisesta on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava.

36 §

Poliisimiehen turvaaminen peitetoiminnassa ja valeostossa

Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää, että peitetoimintaa tai valeostoa toteuttava poliisimies varustetaan kuuntelun tai katselun mahdollistavalla teknisellä laitteella, jos varustaminen on perusteltua hänen turvallisuutensa varmistamiseksi.

Kuuntelu ja katselu saadaan tallentaa. Tallenteet on hävitettävä heti sen jälkeen, kun niitä ei tarvita poliisimiehen turvaamiseen. Jos niitä kuitenkin tarvitaan poliisimieheen kohdistetun väkivallan tai hänen käyttämiensä voimakeinojen selvittämiseen, tallenteet saadaan säilyttää ja niitä saadaan käyttää tässä tarkoituksessa.

Tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku

37 §

Tietolähdetoiminta ja tietolähteen ohjatun käytön edellytykset

Tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan muuta kuin satunnaista luottamuksellisesta, rikoksen selvittämiselle merkityksellisten tietojen vastaanottamista poliisin tai muun viranomaisen ulkopuoliselta henkilöltä (*tietolähde*).

Poliisi saa pyytää tähän tarkoitukseen hyväksyttyä, henkilökohtaisilta ominaisuuksilta sopivaa, rekisteröityä ja tiedonhankintaan suostunutta tietolähdettä hankkimaan 1 momentissa tarkoitettuja tietoja (*tietolähteen ohjattu käyttö*).

Tietolähteen ohjatussa käytössä tietoja ei saa hankkia tai pyytää hankittavaksi sellaisella tavalla, joka edellyttäisi viranomaiselle kuuluvien toimivaltuuksien käyttöä tai joka vaarantaisi tietolähteen tai muun henkilön hengen tai terveyden. Ennen tietolähteen ohjattua käyttöä tietolähteelle on tehtävä selkoa hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä erityisesti hänelle lain mukaan sallitusta ja kielletystä toiminnasta. Tietolähteen turvallisuudesta on huolehdittava tiedonhankinnan aikana ja sen jälkeen.

Tietolähdettä koskevien tietojen tallettamisesta henkilörekisteriin ja palkkion maksamisesta säädetään poliisilaissa (/).

38 §

Tietolähteen ohjatusta käytöstä päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää tietolähteen ohjatusta käytöstä.

Tietolähteen ohjattua käyttöä koskeva päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kahdeksi kuukaudeksi.

Päätös tietolähteen ohjatusta käytöstä on tehtävä kirjallisesti. Päätöksessä on mainittava

1) toimenpiteen esittäjä;
2) tiedonhankinnan toteuttava poliisiyksikkö ja sen toteuttamisesta vastaava poliisimies;
3) tunnistetiedot tietolähteestä;
4) epäilty rikos;
5) tiedonhankinnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma;
6) päätöksen voimassaoloaika; sekä
7) tietolähteen ohjatun käytön rajoitukset ja ehdot.

Päätöstä on olosuhteiden muuttuessa tarvittaessa tarkistettava. Tietolähteen ohjatun käytön lopettamisesta on tehtävä kirjallinen päätös.

39 §

Valvottu läpilasku ja sen edellytykset

Esitutkintaviranomainen saa olla puuttumatta esineen, aineen tai omaisuuden kuljetukseen tai muuhun toimitukseen tai siirtää tällaista puuttumista, jos tämä on tarpeen tekeillä olevaan rikokseen osallisten henkilöiden tunnistamiseksi taikka tekeillä olevaa rikosta vakavamman rikoksen tai laajemman rikoskokonaisuuden selvittämiseksi (*valvottu läpilasku*).

Esitutkintaviranomainen saa käyttää valvottua läpilaskua, jos on syytä epäillä rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään neljä vuotta vankeutta. Edellytyksenä on lisäksi, että läpilaskua voidaan valvoa ja siihen voidaan tarvittaessa puuttua. Toimenpiteestä ei saa myöskään aiheutua merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Viranomaisyhteistyöstä valvotun läpilaskun toteuttamiseksi säädetään erikseen.

40 §

Valvotusta läpilaskusta päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää valvotusta läpilaskusta. Muiden viranomaisten valvottua läpilaskua koskevasta päätöksenteosta säädetään erikseen.

Valvottua läpilaskua koskeva päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Valvottua läpilaskua koskevassa päätöksessä on mainittava

1) epäilty rikos ja sen tekoaika;
2) rikoksesta epäilty;
3) tosiseikat, joihin häneen kohdistuva rikosepäily perustuu;
4) tiedonhankinnan tavoite ja toteuttamissuunnitelma;
5) toimenpiteen kohteena oleva kuljetus tai muu toimitus;
6) päätöksen voimassaoloaika; sekä
7) valvotun läpilaskun rajoitukset ja ehdot.

Lupa-asian käsittely tuomioistuimessa

41 §

Menettely tuomioistuimessa

Salaista tiedonhankintaa koskevan lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä 3 luvun 1, 3, 8 ja 10 §:ssä säädetään vangitsemisasian käsittelystä. Peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä koskevat asiat käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa.

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimus on otettava viipymättä tuomioistuimessa käsiteltäväksi vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä asiaan perehtyneen virkamiehen läsnä ollessa. Asia on ratkaistava kiireellisesti. Käsittely voidaan pitää myös käyttäen vi-

deoneuvottelua tai muuta soveltuvaa teknistä tiedonvälitystapaa, jos käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään.

Jos tuomioistuin on myöntänyt luvan telekuunteluun tai televalvontaan, se saa tutkia ja ratkaista luvan myöntämistä uuteen teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen koskevan asian vaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen läsnä olematta, jos on kulunut vähemmän kuin kuukausi samaa rikosepäilyä koskevan lupa-asian suullisesta käsittelystä.

Asia käsitellään kuulematta rikoksesta epäiltyä taikka teleosoitteen tai telepäätelaitteen tilaajaa, käyttäjää tai haltijaa taikka teknisen tarkkailun kohteena olevan esineen, aineen, omaisuuden tai tilan haltijaa, jos se on perusteltua tärkeästä tutkinnallisesta syystä, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisen menetelmien suojaamiseksi. Käsiteltäessä vapautensa menettäneen teknistä kuuntelua tai katselua koskevaa asiaa, on epäiltyä säilyttävän laitoksen edustajalle varattava tilaisuus tulla kuulluksi, jollei hän ole jo antanut suostumustaan toimenpiteelle.

Lupa-asiassa annettuun päätökseen ei saa hakea muutosta valittamalla. Päätöksestä saa ilman määräaikaa kannella. Kantelu on käsiteltävä kiireellisenä. Vaatimuksen esittäjä ei saa kuitenkaan kannella peitetoimintaa ja valeostoa koskevasta päätöksestä.

42 §

Julkinen asiamies

Tuomioistuimen on määrättävä asuntokuuntelua koskevan vaatimuksen käsittelyyn julkinen asiamies valvomaan rikoksesta epäillyn ja muiden kuuntelun kohteeksi mahdollisesti joutuvien etuja.

Julkinen asiamies on velvollinen hoitamaan tehtävänsä huolellisesti hyvää asianajotapaa noudattaen.

Julkinen asiamies tai siihen tehtävään pyydetty ei saa oikeudettomasti paljastaa seikkaa, josta hän on tehtävänsä vuoksi tai siihen pyydettäessä saanut tiedon.

43 §

Julkisen asiamiehen kelpoisuusvaatimukset

Julkiseksi asiamieheksi on määrättävä suostumuksensa perusteella asianajaja tai julkinen oikeusavustaja. Julkiseksi asiamieheksi ei saa määrätä sitä, joka on epäiltynä, syytteessä tai tuomittu rikoksesta, joka on omiaan vähentämään hänen luotettavuuttaan julkisen asiamiehen tehtävässä.

Julkisen asiamiehen kelpoisuudesta yksittäistapauksessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä esitutkintalain 11 luvun 3 §:ssä säädetään avustajan kelpoisuusvaatimuksista.

Julkinen asiamies ei saa ilman tuomioistuimen lupaa panna toista sijaansa. Hänelle annettu määräys voidaan pätevästä syystä peruuttaa.

44 §

Julkiselle asiamiehelle maksettava palkkio ja korvaus

Julkiselle asiamiehelle maksetaan valtion varoista palkkio ja korvaus noudattaen soveltuvin osin, mitä oikeusapulain (257/2002) 17 ja 18 §:ssä säädetään avustajan palkkioista ja korvauksista.

Päätökseen, jolla on määrätty julkiselle asiamiehelle palkkio tai korvaus, saa hakea muutosta. Muutosta haettaessa on noudatettava, mitä valittamisesta asianomaisen tuomioistuimen päätöksestä säädetään.

Yhteiset säännökset

45 §

Salaisen tiedonhankinnan suojaaminen

Esitutkintaviranomainen saa suorittaessaan tässä luvussa tarkoitettuja pakkokeinoja ja toimenpiteitä siirtää puuttumisen muuhun kuin pakkokeinon perusteena olevaan rikokseen, jos puuttumisen siirtämisestä ei aiheudu merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Edellytyksenä on lisäksi, että puuttumisen siirtäminen on välttämätöntä pakkokeinon käytön paljastumisen estämiseksi tai esitutkinnan turvaamiseksi.

Poliisi saa käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää vääriä asiakirjoja, kun se on välttämätöntä jo toteutetun, käynnissä olevan tai tulevaisuudessa toteutettavan telekuuntelun, televalvonnan, tarkkailun, peitellyn tiedonhankinnan, teknisen tarkkailun, peitetoiminnan, valeoston, tietolähdetoiminnan tai valvotun läpilaskun suojaamiseksi.

Edellä 2 momentissa tarkoitettu rekisterimerkintä on oikaistava sen jälkeen, kun momentissa tarkoitettuja edellytyksiä ei enää ole.

46 §

Suojaamisesta päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai valtioneuvoston asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö päättää 45 §:n 2 momentissa tarkoitetun rekisterimerkinnän tekemisestä sekä asiakirjan valmistamisesta.

Salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu pidättämiseen oikeutettu virkamies päättää muusta tiedonhankinnan suojaamisesta.

Rekisterimerkintöjen tekemisestä sekä asiakirjojen valmistamisesta päättäneen viranomaisen on pidettävä luetteloa merkinnöistä ja asiakirjoista, valvottava niiden käyttöä sekä huolehdittava merkintöjen oikaisemisesta.

47 §

Salaista tiedonhankintaa koskeva ilmaisukielto

Pidättämiseen oikeutettu virkamies saa tärkeästä tutkinnallisesta syystä kieltää sivullista ilmaisemasta tämän tietoon tulleita seikkoja salaisesta tiedonhankinnasta. Edellytyksenä on li-

säksi, että sivullinen on tehtävänsä tai asemansa johdosta avustanut tai häntä on pyydetty avustamaan salaisen tiedonhankinnan toteuttamisessa.

Ilmaisukielto annetaan enintään vuoden määräajaksi. Kielto on annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Siinä on yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava sen rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta.

Rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

48 §

Luvan ja päätöksen ehdot

Salaista tiedonhankintaa koskevissa luvassa ja päätöksessä on edellä kunkin tiedonhankintakeinon osalta erikseen säädettyjen seikkojen lisäksi nimettävä pidättämiseen oikeutettu virkamies, joka johtaa ja valvoo toimenpiteiden suorittamista, sekä mainittava mahdolliset tiedonhankinnan rajoitukset ja ehdot.

49 §

Määräaikojen laskeminen

Tässä luvussa tarkoitettujen määräaikojen laskemiseen ei sovelleta säädettyjen määräaikojen laskemisesta annettua lakia (150/1930).

Aika, joka on määrätty kuukausina, päättyy sinä määräkuukauden päivänä, joka järjestysnumeroltaan vastaa sanottua päivää. Jos vastaavaa päivää ei ole siinä kuussa, jona määräaika päättyisi, pidetään sen kuukauden viimeistä päivää määräajan päättymispäivänä.

50 §

Kuuntelu- ja katselukiellot

Telekuuntelua, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa:

1) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettujen lähiomaistensa,
2) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitetun oikeudenkäyntiavustajansa,
3) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 2 momentissa tarkoitetun papin, sekä
4) rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn ja lääkärin, sairaanhoitajan, psykologin tai sosiaalityöntekijän väliseen viestiin.

Telekuuntelua, teknistä kuuntelua ja teknistä katselua ei saa kohdistaa myöskään:

1) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 3 kohdassa tarkoitetun lääkärin, apteekkarin tai kätilön taikka heidän apulaisensa,
2) rikoksesta epäillyn ja hänen oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitetun muun kuin 1 momentin 2 kohdassa tarkoitetun oikeudenkäyntiavustajansa, ja

3) rikoksesta epäillyn ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetun yleisön saataville toimitetun viestin laatijan tai julkaisijan taikka ohjelmatoimittajan harjoittajan väliseen viestiin,

ellei tutkittavana ole rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta.

Jos telekuuntelun, teknisen kuuntelun tai teknisen katselun aikana tai muulloin ilmenee, että kysymyksessä on kuuntelu- tai katselukiellon alainen viesti, toimenpide on keskeytettävä ja sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä.

Tässä pykälässä tarkoitettuja kuuntelu- ja katselukieltoja ei kuitenkaan noudateta, jos 1 tai 2 momentissa tarkoitettua henkilöä epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä ja myös hänen osaltaan on tehty päätös telekuuntelusta, teknisestä kuuntelusta tai teknisestä katselusta.

51 §

Tallenteiden ja asiakirjojen tarkastaminen

Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai hänen määräämänsä virkamiehen on ilman aiheetonta viivytystä tarkastettava telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, teknisen kuuntelun, teknisen katselun, teknisen laitetarkkailun, peitetoiminnan, valeoston ja tietolähdetoiminnan käytössä kertyneet tallenteet ja asiakirjat.

52 §

Tallenteiden tutkiminen

Telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, teknisen kuuntelun, teknisen katselun ja teknisen laitetarkkailun käytön johdosta muodostunutta tallennetta saa tutkia vain tuomioistuin, pidättämiseen oikeutettu virkamies tai tutkittavana olevan rikoksen tutkija. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräyksestä tai tuomioistuimen osoituksen mukaan tallennetta saa tutkia myös asiantuntija tai muu henkilö, jota käytetään apuna rikoksen selvittämisessä.

53 §

Ylimääräinen tieto

Ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu.

54 §

Ylimääräisen tiedon käyttäminen

Ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen selvittämisessä ja estämisessä, kun tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoa, jolla tieto on saatu.

Ylimääräistä tietoa saa lisäksi käyttää esitutkinnan suuntaamiseksi muunkin kuin 1 momentissa tarkoitetun rikoksen selvittämisessä ja aina syyttömyyttä tukevana selvityksenä.

Ylimääräistä tietoa saa käyttää myös hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi.

Ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen selvittämisessä 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa päättää se viranomainen, jolla on toimivalta päättää siitä pakkokeinosta, jolla tieto on saatu. Muusta ylimääräisen tiedon käyttämisestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies.

Poliisilain nojalla saadun ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen selvittämiseen säädetään poliisilain 5 luvun 54 §:ssä.

55 §

Salaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon säilyttäminen

Salaisella tiedonhankinnalla saatu tallennettu tieto, joka koskee sitä rikosta, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu, on säilytettävä, kunnes viisi vuotta on kulunut asian lainvoimaisesta ratkaisusta tai sillensä jättämisestä. Tämän jälkeen tieto on viipymättä hävitettävä.

Ylimääräinen tieto on säilytettävä, kunnes asia on lainvoimaisesti ratkaistu tai jätetty sillensä. Tämän jälkeen ylimääräinen tieto on viipymättä hävitettävä.

Ylimääräinen tieto voidaan tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003) tarkoitettuun rekisteriin, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä keinoa, jolla tieto on saatu, taikka jos tieto on tarpeen rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseksi. Tietojen poistamisesta on voimassa, mitä siitä erikseen on säädetty.

56 §

Telekuuntelun ja teknisen kuuntelun keskeyttäminen

Jos käy ilmi, että telekuuntelu kohdistuu muuhun kuin luvan tarkoittamalta rikoksesta epäillyltä lähtöisin olevaan tai hänelle tarkoitettuun viestiin taikka että teknisen kuuntelun kohteena oleva rikoksesta epäilty ei oleskele kuunneltavassa tilassa tai paikassa, pakkokeinon käyttö on keskeytettävä niin pian kuin mahdollista ja kuuntelulla saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä.

Jos edellä 1 momentissa tarkoitetussa tilanteessa on ennen pakkokeinon käytön keskeyttämistä tullut syy epäillä jotakuta 3, 15 tai 16 §:ssä tarkoitetusta rikoksesta tai jonkun voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän sellaiseen rikokseen, pidättämiseen oikeutettu virkamies saa päättää telekuuntelun tai teknisen kuuntelun väliaikaisesta kohdistamisesta uuteen henkilöön siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa pakkokeinon kohdistamisesta uuteen henkilöön. Jos tuomioistuin ei myönnä lupaa, pakkokeinon käyttö on lopetettava ja sillä saadut tallenteet ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä.

57 §

Kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittäminen

Jos pidättämiseen oikeutettu virkamies on 9 §:n 1 momentissa, 11 §:n 1 momentissa, 21 §:n 1 momentissa tai 23 §:n 1 momentissa tarkoitetussa kiireellisessä tilanteessa päättänyt televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, rikoksesta epäillyn teknisen seurannan tai teknisen laitetarkkailun aloittamisesta, mutta tuomioistuin katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, pakkokeinon käyttö on lopetettava ja sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä. Näin saatuja tietoja saadaan kuitenkin tuomioistuimen luvalla käyttää samoin edellytyksin kuin ylimääräistä tietoa.

58 §

Salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittaminen

Epäiltyyn kohdistetusta telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta, peitellystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta ja valvotusta läpilaskusta on viipymättä ilmoitettava hänelle kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi, taikka esitutkinta on muuten päätetty tai se on keskeytetty. Pakkokeinosta on kuitenkin ilmoitettava epäillylle viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta. Epäillylle ilmoittamisesta on samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle.

Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättää, että 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta epäillylle saadaan lykätä enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan, jos se on perusteltua käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Ilmoitus saadaan tuomioistuimen päätöksellä jättää kokonaan tekemättä, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Epäiltyyn kohdistetusta peitetoiminnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä on ilmoitettava hänelle ilman aiheetonta viivytystä kirjallisesti sen jälkeen, kun asia on saatettu syyttäjän harkittavaksi. Epäillylle ilmoittamisesta on samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle.

Tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta päättää, että 3 momentissa tarkoitettua ilmoitusta epäillylle saadaan lykätä enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan tai jättää ilmoitus kokonaan tekemättä, jos se on perusteltua käynnissä jo olevan tai tulevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Edellä 1 tai 3 momentissa tarkoitettua ilmoitusta ei kuitenkaan saa syyteharkinnan tai syytteen tuomioistuinkäsittelyn aikana lykätä tai jättää kokonaan tekemättä, jos ilmoituksen lykkääminen tai tekemättä jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä.

Ilmoitusta koskevan asian käsittelyssä tuomioistuimessa noudatetaan soveltuvin osin 41 §:n säännöksiä.

59 §

Pöytäkirja

Telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta, tukiasematietojen hankkimisesta, peitellystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta, peitetoiminnasta, valeostosta, tietolähteen ohjatusta käytöstä ja valvotusta läpilaskusta on tiedonhankinnan käytön lopettamisen jälkeen laadittava ilman aiheetonta viivytystä pöytäkirja.

60 §

Julkisuuden rajoittaminen eräissä tapauksissa

Asianosaisella tai muulla, jonka oikeutta tai velvollisuutta asia koskee, ei ole viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:ssä säädetystä huolimatta oikeutta saada tietoa tässä luvussa tarkoitetun pakkokeinon tai muun salaisen tiedonhankinnan käytöstä, ennen kuin 58 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty. Hänellä ei ole myöskään henkilötietolaissa (523/1999) tai henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003) tarkoitettua rekisteröidyn tarkastusoikeutta.

Kun 58 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty, 1 momentissa tarkoitetun henkilön oikeutta saada asiakirjoja, tallenteita tai tietoja voidaan rajoittaa, jos tiedon antamatta jättäminen ei loukkaa asianosaisen oikeutta asianmukaisesti puolustautua tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä, ja salassapito on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaamiseksi.

Tieto ääni- tai kuvatallenteesta voidaan antaa luovuttamalla tallenne vain esitutkintaviranomaisen luona kuultavaksi tai nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

61 §

Teleyrityksen avustamisvelvollisuus ja pääsy eräisiin tiloihin

Teleyrityksen on suoritettava ilman aiheetonta viivytystä televerkkoon telekuuntelun ja televalvonnan edellyttämät kytkennät sekä annettava esitutkintaviranomaisen käyttöön telekuuntelun toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot, välineet ja henkilöstö. Sama koskee myös niitä tilanteita, joissa telepakkokeino toteutetaan esitutkintaviranomaisen toimesta teknisellä laitteella. Teleyrityksen on lisäksi annettava tutkinnanjohtajan käyttöön hallussaan olevat teknisen seurannan toimeenpanoa varten tarpeelliset tiedot.

Esitutkintaviranomaisella sekä toimenpiteen suorittajalla ja avustavalla henkilöstöllä on telekuuntelua varten tarpeellisen yhteyden kytkemiseksi oikeus päästä myös muihin kuin teleyrityksen hallinnassa oleviin tiloihin, ei kuitenkaan vakituiseen asumiseen käytettyihin tiloihin. Toimenpiteestä päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Kotietsinnästä säädetään erikseen.

62 §

Korvaukset teleyrityksille

Teleyrityksellä on oikeus saada valtion varoista korvaus tässä luvussa tarkoitetusta viranomaisten avustamisesta ja tietojen antamisesta aiheutuneista välittömistä kustannuksista. Korvauksen maksamisesta päättää tutkinnan suorittaneen esitutkintaviranomaisen yksikkö.

Päätökseen haetaan valittamalla muutosta hallinto-oikeudelta siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään.

63 §

Salaisen tiedonhankinnan valvonta

Sisäasiainministeriö, Tullihallitus ja esitutkintaa toimittavien yksiköiden päälliköt valvovat tässä luvussa tarkoitettua tiedonhankintaa.

Sisäasiainministeriö ja Tullihallitus antavat hallinnonalaltaan eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomuksen tässä luvussa tarkoitetun telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, teknisen tarkkailun, peitetoiminnan, valeoston, tietolähteen ohjatun käytön, valvotun läpilaskun ja tiedonhankinnan suojaamisen käytöstä ja valvonnasta.

Oikeusasiamiehelle annettavista rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi käytettyä salaista tiedonhankintaa koskevista kertomuksista säädetään poliisilaissa, tullilaissa, rajavartiolaissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa.

64 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä tässä luvussa tarkoitetun salaisen ja muun tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta sekä toimenpiteiden kirjaamisesta ja valvontaa varten annettavista selvityksistä.

11 luku

Vahingonkorvaussäännökset

1 §

Valtion vahingonkorvausvastuu

Valtion varoista korvataan tämän lain mukaisen pakkokeinon käytöstä aiheutunut vahinko tässä luvussa säädetyllä tavalla. Pakkokeinon käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamista koskevia säännöksiä noudatetaan myös 10 luvun mukaisella muulla salaisella tiedonhankintakeinolla aiheutetun vahingon korvaamisessa.

Vakuustakavarikosta ja sen täytäntöönpanosta aiheutuneen vahingon korvaamisesta säädetään 6 luvun 11 §:ssä sekä vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta syyt-

tömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetussa laissa (422/1974).

Tämän luvun säännökset eivät rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen vahingonkorvauslain (412/1974) tai muun lain nojalla.

2 §

Korvauksen edellytykset ja vahinkoa kärsineen myötävaikutus

Jos pakkokeino on kohdistunut rikoksesta epäiltyyn, sen käytöstä hänelle aiheutunut vahinko korvataan, jos

1) esitutkinta päätetään saattamatta asiaa virallisen syyttäjän harkittavaksi;
2) syyte jätetään nostamatta, tutkimatta tai sillensä taikka se hylätään;
3) epäillyn on todettu syyllistyneen rikokseen, mutta on selvää, että syyksi luetun rikoksen perusteella pakkokeinoa ei olisi voitu kohdistaa häneen; tai
4) pakkokeinon käytölle ei ole ollut laillisia edellytyksiä.

Korvausta ei makseta rikoksesta epäillylle, jos hän on yrittänyt vaikeuttaa asian selvittämistä ilman hyväksyttävää syytä, jos hän on tahallaan antanut aihetta pakkokeinon kohdistumiseen häneen tai jos toimenpiteistä luopumisen yhteydessä hänen on kuitenkin katsottu syyllistyneen rikokseen, jonka perusteella pakkokeinon olisi voinut kohdistaa häneen. Muissa tapauksissa korvausta voidaan myös sovitella, jos täyden korvauksen suorittamista ei voida olosuhteet huomioon ottaen pitää kohtuullisena.

Jos muulle kuin rikoksesta epäillylle on aiheutunut vahinkoa pakkokeinon käytöstä, korvausta voidaan sovitella tai se voidaan evätä, jos vahinkoa kärsineen puolelta on olennaisesti myötävaikutettu vahingon syntymiseen.

3 §

Henkilö- ja esinevahingot

Valtion varoista korvattavien henkilö- ja esinevahinkojen osalta sovelletaan vahingonkorvauslain 5 luvun 2-4, 4 b, 5, 7 ja 8 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä.

4 §

Taloudellinen vahinko

Valtion varoista korvataan pakkokeinon käytöstä aiheutunut muu kuin vähäinen taloudellinen vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.

5 §

Kärsimys

Oikeus valtion varoista maksettavaan korvaukseen pakkokeinon käytöstä aiheutuneesta kärsimyksestä on sillä, jonka rauhaa, yksityiselämää tai henkilökohtaista koskemattomuutta

on käytön yhteydessä loukattu. Korvausta ei kuitenkaan suoriteta loukkauksesta, joka on vähäinen tai jonka loukatun muuten voidaan kohtuudella edellyttää sietävän.

Loukkauksen vähäisyyttä ja sietämisvelvollisuutta sekä korvauksen määrää arvioidaan sen kärsimyksen perusteella, jonka pakkokeinon käyttö kysymyksessä olevalla tavalla on omiaan aiheuttamaan ottaen huomioon käytetyn pakkokeinon laatu ja käyttämisolosuhteet, vahinkoa kärsineen asema, pakkokeinon käytöstä aiheutunut julkisuus sekä muut vastaavat seikat.

Surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus korvaukseen kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:ssä säädetyin edellytyksin.

6 §

Virkamiehen ja työntekijän vastuu

Vahingon aiheuttaneen virkamiehen tai työntekijän korvausvastuusta sekä hänen velvollisuudestaan korvata valtiolle sen tämän lain mukaisesti suorittama korvaus, on voimassa, mitä vahingonkorvauslain 4 ja 6 luvussa säädetään.

7 §

Menettely korvausasiassa

Jos tässä luvussa tarkoitettu vahinko on aiheutunut poliisin toimenpiteestä, vahingon selvittämisen ja vahingonkorvauksen suorittamisen osalta sovelletaan poliisilain 8 luvun 9 ja 10 §:ää. Muuten korvauksen vaatimisen ja myöntämisen osalta noudatetaan soveltuvin osin, mitä syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 5-7 §:ssä säädetään.

12 luku

Erinäiset säännökset

1 §

Ilmoitus sotilasviranomaiselle

Sotilaan kiinniottamisesta, pidättämisestä, vangitsemisesta tai vapaaksi päästämisestä on viipymättä ilmoitettava sen hallintoyksikön päällikölle, jossa asianomainen sotilas palvelee.

2 §

Kansainvälinen yhteistoiminta

Esitutkintaviranomaisen antamasta pakkokeinojen käyttämiseen liittyvästä oikeus- ja virka-avusta vieraan valtion esitutkintaviranomaiselle ja esitutkintaviranomaisen siltä saamasta

oikeus- ja virka-avusta sekä vieraan valtion esitutkintavirkamiehen oikeudesta käyttää pakkokeinojen käyttämiseen liittyviä suomalaisen esitutkintavirkamiehen toimivaltuuksia on 6 luvun 8 §:ssä ja 7 luvun 21 §:ssä säädetyn lisäksi voimassa, mitä siitä erikseen säädetään tai Suomea velvoittavassa kansainvälisessä sopimuksessa sovitaan.

3 §

Rangaistusasteikon lieventämisen vaikutus

Tässä laissa tarkoitettujen pakkokeinojen ja muiden tiedonhankintakeinojen käyttämiseen ei vaikuta se, että rangaistus mitattaisiin rikoslain 6 luvun 8 §:ää soveltaen lievennetyltä rangaistusasteikolta.

4 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin
1) pakkokeinojen käytön kirjaamisesta;
2) viranomaisten yhteistoiminnasta vangitsemisasiassa; ja
3) matkustuskieltoon liittyvistä toimenpiteistä ilmoittamisesta.

5 §

Voimaantulosäännökset

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .
Tällä lailla kumotaan 30 päivänä huhtikuuta 1987 annettu pakkokeinolaki (450/1987) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

3.

Poliisilaki

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 luku

Yleiset säännökset

1 §

Poliisin tehtävät

Poliisin tehtävänä on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen mukaan lukien yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, paljastaminen, selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen. Poliisi toimii turvallisuuden ylläpitämiseksi yhteistyössä muiden viranomaisten sekä yhteisöjen ja asukkaiden kanssa. Poliisin on lisäksi suoritettava lupahallintoon liittyvät ja muut sille laissa erikseen säädetyt tehtävät, annettava jokaiselle tehtäväpiiriinsä kuuluvaa apua ja huolehdittava tehtäviinsä kuuluvasta kansainvälisestä yhteistyöstä.

Jos on perusteltua syytä olettaa henkilön kadonneen tai joutuneen onnettomuuden uhriksi, poliisin on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin henkilön löytämiseksi.

Rikosten esitutkinnasta säädetään esitutkintalaissa (/) ja rikosten esitutkinnassa käytettävistä pakkokeinoista pakkokeinolaissa (/).

2 §

Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien kunnioittaminen

Poliisin on kunnioitettava perusoikeuksia ja ihmisoikeuksia sekä toimivaltuuksia käyttäessään valittava perusteltavissa olevista vaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää näiden oikeuksien toteutumista.

3 §

Suhteellisuusperiaate

Poliisin toimenpiteiden on oltava puolustettavia suhteessa tehtävän tärkeyteen, vaarallisuuteen ja kiireellisyyteen, tavoiteltavaan päämäärään, toimenpiteen kohteena olevan henkilön

käyttäytymiseen, ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin sekä muihin tilanteen kokonaisarviointiin vaikuttaviin seikkoihin nähden.

4 §

Vähimmän haitan periaate

Poliisin toimenpiteillä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää eikä kenellekään saa aiheuttaa suurempaa vahinkoa tai haittaa kuin on välttämätöntä tehtävän suorittamiseksi.

5 §

Tarkoitussidonnaisuuden periaate

Poliisi saa käyttää toimivaltuutta vain sen säätämistarkoitukseen.

6 §

Tehtävien hoito ja tärkeysjärjestys

Poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä yhdenvertaista kohtelua ja sovinnollisuutta edistäen. Poliisin tulee ensisijaisesti neuvoin, kehotuksin ja käskyin pyrkiä ylläpitämään yleistä järjestystä ja turvallisuutta.

Poliisin tehtävät on hoidettava tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Olosuhteiden vaatiessa tehtävät on asetettava tärkeysjärjestykseen.

7 §

Toimenpiteen perusteen ilmoittaminen

Poliisimiehen on ilmoitettava henkilön vapauteen kohdistuvan toimenpiteen peruste toimenpiteen kohteena olevalle henkilölle tai hänen edustajalleen niin pian kuin se on mahdollista henkilön tila ja muut olosuhteet huomioon ottaen.

Jollei laissa toisin säädetä, myös muun kuin vapauteen kohdistuvan toimenpiteen kohteena olevalla henkilöllä tai tämän edustajalla on oikeus saada tieto toimenpiteen perusteesta niin pian kuin se on mahdollista toimenpiteen suorittamista vaarantamatta.

8 §

Poliisimiehen aseman ilmaiseminen ja poliisimiehen yksilöiminen

Poliisimiehen on tarvittaessa ilmaistava toimenpiteen kohteena olevalle henkilölle olevansa poliisimies ja pyynnöstä esitettävä virkamerkkinsä, jos ilmaiseminen tai esittäminen on mahdollista toimenpiteen suorittamista vaarantamatta.

Poliisin on huolehdittava siitä, että virkatoimen suorittanut poliisimies on tarvittaessa yksilöitävissä.

9 §

Toimenpiteestä luopuminen ja sen siirtäminen

Poliisilla on oikeus luopua toimenpiteestä, jos sen loppuun suorittaminen voisi johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen tavoiteltavaan päämäärään nähden.

Poliisin toimenpidettä pyytäneellä henkilöllä, jonka oikeutta, etua tai velvollisuutta asia koskee, on oikeus pyynnöstä saada tieto toimenpiteestä luopumisen perusteesta.

Salaiseen tiedonhankintaan liittyvästä toimenpiteen siirtämisestä säädetään 5 luvun 44 §:n 1 momentissa.

10 §

Virkapuku

Poliisimiehen sekä ylivartijan ja vartijan on käytettävä virkatehtävissään virkapukua, jollei virkatehtävän laatu tai luonne muuta edellytä.

Virkapukua voidaan käyttää virkatehtävän ohella virkatehtävään liittyvän matkan aikana ja edustettaessa poliisia. Virkapuvun käytöstä muissa yhteyksissä päättää asianomaisen yksikön päällikkö.

Muu kuin poliisimies ei saa käyttää poliisin virkapukua tai virka-asustetta. Kukaan ei myöskään saa käyttää tällaista pukua tai asustetta erehdyttävästi muistuttavaa asua tai pukinetta sillä tavoin, että se voi saada aikaan vaikutelman käyttäjän asemasta poliisimiehenä. Mitä edellä tässä momentissa säädetään, ei kuitenkaan koske 1 momentissa tarkoitetun ylivartijan tai vartijan taikka täydennyspoliisin oikeutta käyttää säädettyä virkapukua tai virka-asustetta.

Sen estämättä, mitä 3 momentissa on säädetty, asianomaisen poliisilaitoksen päällikkö voi antaa luvan poliisin virkapuvun käyttöön teatteriesityksissä tai muissa vastaavissa tilaisuuksissa.

11 §

Poliisimiehen käskyvalta

Poliisimiehellä on tässä tai muussa laissa säädettyä toimivaltuutta käyttäessään oikeus yksittäistapauksessa antaa jokaista velvoittavia tarpeellisia käskyjä ja kieltoja.

2 luku

Yleiset toimivaltuudet

1 §

Henkilöllisyyden selvittäminen

Poliisimiehellä on yksittäisen tehtävän suorittamiseksi oikeus saada jokaiselta tiedot tämän nimestä, henkilötunnuksesta tai sen puuttuessa syntymäajasta ja kansalaisuudesta sekä paikasta, josta hän on tavoitettavissa.

Poliisimiehellä on oikeus henkilöllisyyden selvittämiseksi ottaa kiinni henkilö, joka kieltäytyy antamasta 1 momentissa tarkoitettuja tietoja tai antaa siinä tarkoitetuista seikoista todennäköisesti virheellisen tiedon. Kiinni otettu on päästettävä vapaaksi heti, kun tarvittavat tiedot on saatu, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua kiinniottamisesta.

2 §

Kiinniottaminen henkilön suojaamiseksi

Poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni henkilö hänen suojaamisekseen henkeä, ruumiillista koskemattomuutta, turvallisuutta tai terveyttä välittömästi uhkaavalta vakavalta vaaralta, jos henkilö ei kykene pitämään huolta itsestään eikä vaaraa voida muuten poistaa tai henkilöstä huolehtia muilla keinoin.

Jos 1 momentin mukaan kiinni otettu on alle 18-vuotias, hänet on viipymättä luovutettava huoltajalleen tai, jollei se ole mahdollista, lastensuojeluviranomaiselle. Muun kiinni otetun on annettava poistua heti, kun kiinniottamisen tarve on lakannut, kuitenkin viimeistään 24 tunnin kuluttua kiinniottamisesta. Henkilö, jota ei ole päästetty vapaaksi kello 20:een mennessä, saadaan kuitenkin pitää kiinniotettuna seuraavaan aamuun kello 8:aan sakka, jos siihen on henkilön hengen tai terveyden suojaamiseksi asunnon tai yösijan puuttumisen vuoksi taikka muusta vastaavasta syystä erityistä aihetta.

Päihtyneenä kiinni otetun säilössä pitämisestä säädetään päihtyneiden käsittelystä annetussa laissa (461/1973). Ilmeisesti mielentilaltaan häiriintyneen henkilön hoitoon toimittamisesta ja muusta virka-avusta sellaista henkilöä koskevassa asiassa säädetään mielenterveyslaissa (1116/1990).

3 §

Etsintäkuulutetun kiinniottaminen

Poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni etsintäkuulutettu, joka toimivaltaisen viranomaisen antaman kuulutuksen mukaan on vangittava tai otettava säilöön.

Muu kuin 1 momentissa tarkoitettu etsintäkuulutettu on velvollinen poliisimiehen kehotuksesta saapumaan poliisiasemalle tai muuhun paikkaan, jossa etsintäkuulutuksen mukaiset toimenpiteet voidaan suorittaa. Jollei hän noudata kehotusta tai jos on todennäköistä, että hän pyrkii välttämään etsintäkuulutuksessa mainitun toimenpiteen, poliisimiehellä on oikeus ottaa hänet kiinni kuulutuksessa mainitun toimenpiteen suorittamiseksi.

Etsintäkuulutettu on, jollei etsintäkuulutuksen edellyttämien toimenpiteiden kestoajasta laissa toisin säädetä, velvollinen olemaan toimenpiteiden suorittamiseksi saapuvilla enintään kuusi tuntia kiinniottamisesta.

4 §

Etsintä henkilön kiinniottamiseksi

Kotietsinnästä ja paikanetsinnästä kuulusteluun noudettavan henkilön kiinniottamiseksi säädetään pakkokeinolain 8 luvussa.

Edellä 1 momentissa säädetty koskee myös poliisin muulle viranomaiselle antamaa laissa säädettyä virka-apua henkilön kiinniottamiseksi.

5 §

Kotirauhan ja julkisrauhan suojaaminen

Poliisimiehellä on oikeus kotirauhan tai julkisrauhan suojaaman alueen tai paikan haltijan tai tämän edustajan pyynnöstä poistaa henkilö, joka ilman laillista oikeutta tunkeutuu, menee salaa tai toista harhauttamalla taikka kätkeytyy sinne tai jättää noudattamatta käskyn poistua sieltä.

Poliisimiehellä on oikeus poistaa 1 momentissa tarkoitetulta alueelta tai paikalta siellä luvallisesti oleskeleva henkilö, jos tämä häiritsee muiden henkilöiden kotirauhaa tai julkisrauhaa taikka aiheuttaa siellä muulla tavoin huomattavaa häiriötä ja on perusteltua syytä epäillä, että häirintä toistuu.

Jos poistamisella ei todennäköisesti voitaisi estää häiriön toistumista, poliisimiehellä on oikeus ottaa häiritsijä kiinni ja pitää tämä säilössä. Kiinni otettua saa pitää säilössä vain niin kauan kuin häiriön toistuminen on todennäköistä, kuitenkin enintään 12 tuntia kiinniottamisesta.

6 §

Sisäänpääsy ja etsintä vaara- ja vahinkotilanteissa

Poliisimiehellä on oikeus päästä asuntoon tai muuhun tilaan taikka muuhun paikkaan tai kulkuneuvoon ja suorittaa siellä tarvittaessa etsintä, jos on syytä epäillä, että

1) henkeä, terveyttä tai henkilökohtaista vapautta vaarantava tai huomattavaa omaisuus- tai ympäristövahinkoa aiheuttava teko tai tapahtuma on välittömästi uhkaamassa tai käynnissä;

2) joku on jo tapahtuneen rikoksen tai onnettomuuden taikka muun vastaavan syyn vuoksi välittömän avun tarpeessa; tai

3) etsinnässä löytyy kuollut henkilö.

Edellä 1 momentin 1 kohdassa tarkoitetussa tapauksessa edellytyksenä on lisäksi, että toimenpide on välttämätön vaaran tai vahingon estämiseksi taikka räjähdysaineiden, aseiden tai muiden vaarallisten aineiden ja esineiden etsimiseksi ja haltuun ottamiseksi.

Muissa kuin kiireellisissä tilanteissa asuntoon pääseminen edellyttää päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräystä.

7 §

Toimenpiteiden suorittaminen

Edellä 4-6 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa saadaan huone, säilytyspaikka tai muu vastaava toimenpiteen kohde tarvittaessa avata voimakeinoja käyttäen. Toimenpiteen päätyttyä on sen kohde sopivalla tavalla jälkeen suljettava. Mainittujen pykälien nojalla suoritetuista toimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä vastaava merkintä muuhun asiakirjaan.

8 §

Paikan ja alueen eristäminen

Poliisimiehellä on oikeus eristää, sulkea tai tyhjentää yleisesti käytetty paikka tai alue taikka kieltää tai rajoittaa liikkumista, jos se on tarpeen yleisen järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi, tutkinnan turvaamiseksi taikka onnettomuuspaikalla suoritettavien toimenpiteiden, toimenpiteen kohteena olevan henkilön yksityisyyden tai vaaraan joutuneen omaisuuden suojaamiseksi.

Poliisimiehellä on oikeus päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä ja kiireellisessä tapauksessa ilman määräystäkin eristää tai tyhjentää kotirauhan tai julkisrauhan suojaama alue, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä välittömästi uhkaavan vaaran torjumiseksi eikä alueella olevia voida muuten suojata.

Poliisin oikeudesta antaa yleisen kokouksen järjestämispaikkaa koskevia määräyksiä säädetään kokoontumislain (530/1999) 10 §:ssä.

Poliisimiehellä on oikeus kieltää tai rajoittaa esineiden siirtämistä taikka määrätä esine siirrettäväksi yleisesti käytetyllä paikalla tai alueella, jos se on tarpeen poliisitutkinnan turvaamiseksi. Vastaava oikeus poliisimiehellä on myös kotirauhan suojaamalla alueella, jos toimenpide on tarpeen henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi taikka omaisuuden suojaamiseksi.

9 §

Väkijoukon hajottaminen

Poliisimiehellä on oikeus määrätä väkijoukko hajaantumaan tai siirtymään, jos kokoontuminen vaarantaa yleistä järjestystä ja turvallisuutta tai on esteenä liikenteelle. Sama oikeus poliisimiehellä on, jos väkijoukossa olevat esittämiensä uhkausten tai muun käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti syyllistyisivät henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Jollei hajaantumis- tai siirtymismääräystä noudateta, poliisimiehellä on oikeus hajottaa väkijoukko voimakeinoin sekä ottaa niskoitteleva henkilö kiinni. Poliisin tulee mahdollisuuksien mukaan rajata toimenpiteensä koskemaan niitä henkilöitä, joiden menettelystä väkijoukon hajottamisen tai siirtämisen tarve aiheutuu.

Kiinni otettu on päästettävä vapaaksi heti, kun tehtävän tarkoitus on saavutettu, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluttua kiinniottamisesta.

Yleisen kokouksen keskeyttämisestä ja päättämisestä säädetään kokoontumislain 21 §:ssä sekä yleisötilaisuuden estämisestä, keskeyttämisestä ja päättämisestä saman lain 22 §:ssä.

10 §

Rikoksilta ja häiriöiltä suojaaminen

Poliisimiehellä on oikeus poistaa paikalta henkilö, jos hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä perusteella on todennäköistä, että hän syyllistyisi henkeen, terveyteen, vapauteen, kotirauhaan tai omaisuuteen kohdistuvaan rikokseen. Poliisimies voi suojella henkilöä tai vartioida paikkaa tällaisen rikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi.

Henkilö saadaan poistaa paikalta myös, jos hän käyttäytymisellään aiheuttaa taikka hänen uhkaustensa tai muun käyttäytymisensä ja aiemman käyttäytymisensä perusteella vastaavassa tilanteessa on todennäköistä, että hän aiheuttaa huomattavaa häiriötä tai välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle.

Henkilö voidaan ottaa kiinni, jos paikalta poistaminen on todennäköisesti riittämätön toimenpide eikä häiriötä tai vaaraa voida muuten poistaa. Kiinni otettu voidaan pitää säilössä niin kauan kuin on todennäköistä, että hän syyllistyy 1 momentissa tarkoitettuun rikokseen taikka aiheuttaa häiriötä tai vaaraa, kuitenkin enintään 24 tuntia kiinniottamisesta.

11 §

Kulkuneuvon pysäyttäminen ja siirtäminen

Poliisimiehellä on oikeus määrätä kulkuneuvo pysäytettäväksi, siirtää kulkuneuvo tai määrätä se siirrettäväksi, jos se on tarpeen poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi.

Tieliikenteen valvonnasta säädetään tieliikennelaissa (267/1981) ja ilma-aluksen määräämisestä laskeutumaan ilmailulaissa (1242/2005).

12 §

Turvallisuustarkastus

Poliisimiehellä on oikeus kiinniottamisen, pidättämisen, vangitsemisen, säilöön ottamisen ja muun henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan toimenpiteen yhteydessä tarkastaa, mitä henkilöllä on vaatteissaan tai muuten yllään taikka mukanaan olevissa tavaroissa sen varmistamiseksi, ettei tällä ole hallussaan esineitä tai aineita, joilla hän voi vaarantaa säilyttämisensä taikka aiheuttaa vaaraa itselleen tai muille. Poliisimies voi virkatehtävän suorittamisen yhteydessä tehdä henkilölle tarkastuksen tällaisten esineiden tai aineiden löytämiseksi muussakin tapauksessa, jos se perustellusta syystä on tarpeen poliisimiehen työturvallisuuden ja virkatehtävän suorittamisen varmistamiseksi.

Henkilö tai hänen mukanaan olevat tavarat voidaan vapauteen kohdistuvan toimenpiteen yhteydessä tarkastaa myös hänen tunnistamistaan varten tarpeellisen asiakirjan löytämiseksi.

Poliisimiehellä on tilanteen edellyttämällä tavalla ja laajuudessa oikeus tarkastaa oikeudenkäyntiin sekä erityistä suojelua edellyttävään kokoukseen, yleisötilaisuuteen tai muuhun vastaavaan tilaisuuteen tai tilaisuuden osallistujien majoitustiloihin saapuva tai sieltä poistuva taikka tilaisuuden järjestämispaikan tai majoitustilojen välittömässä läheisyydessä oleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen varmistamiseksi, ettei henkilöllä ole hallussaan sellaisia esineitä tai aineita, joilla voidaan aiheuttaa vaaraa tilaisuuteen osallistuvien tai majoitustiloissa olevien tai muiden henkilöiden turvallisuudelle. Poistuvan henkilön tarkastaminen

edellyttää tilaisuudessa tai majoitustiloissa järjestyshäiriönä tai muuten ilmennyttä erityistä syytä.

Edellä 1 ja 3 momentissa tarkoitetut vaaralliset esineet tai aineet on tarvittaessa otettava pois tarkastettavalta. Pois on otettava myös esineet tai aineet, joiden hallussapito on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen nojalla kielletty.

13 §

Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotto

Tässä tai muussa laissa säädetyn lisäksi poliisimiehellä on oikeus ottaa tilapäisesti poliisin haltuun räjähdysaineet ja muut vaaralliset esineet tai aineet siltä, jonka voidaan perustellusti epäillä ikänsä, päihtymyksensä, mielentilansa tai muiden olosuhteiden perusteella aiheuttavan välitöntä vaaraa yleiselle järjestykselle ja turvallisuudelle. Poliisin haltuun otetaan myös räjähdysvaarallisista aineista annetun lain (263/1953) tai sen nojalla annetun säännöksen tai yleisen tai yksittäistapausta koskevan määräyksen vastaisesti hallussa pidetyt räjähdysaineet, joista niiden hallussapitäjä oma-aloitteisesti ilmoittaa poliisille ja jotka tämä luovuttaa poliisin haltuun.

Koko esineen sijasta saadaan ottaa haltuun sellainen esineeseen kuuluva tai siihen liittyvä osa, jonka poistamisella 1 momentissa tarkoitetun vaaran aiheuttaminen voidaan estää.

Omaisuuden haltuunotosta on laadittava pöytäkirja tai tehtävä vastaava merkintä muuhun asiakirjaan.

Ampuma-aseen, aseen osan, patruunoiden ja erityisen vaarallisten ammusten haltuunotosta säädetään ampuma-aselaissa (1/1998).

14 §

Haltuun otetun omaisuuden käsittely

Poliisin haltuun 12 §:n 4 momentin tai 13 §:n 1 momentin nojalla otetut vaaralliset esineet ja aineet on palautettava haltijalle viipymättä ja viimeistään 14 vuorokauden kuluessa, jollei sitä ennen ryhdytä hallussapitoa koskevan luvan peruuttamiseen taikka 2 tai 3 momentissa tai pakkokeinolain 7 luvussa tarkoitettuun toimenpiteeseen. Poliisin haltuun 13 §:n 2 momentin nojalla otettu esineeseen kuuluva tai siihen liittyvä osa on aina palautettava, jollei kysymyksessä olevaa esinettä kokonaisuudessaan oteta sitä ennen 13 §:n 1 momentin nojalla poliisin haltuun.

Poliisin haltuun 13 §:n 1 momentin nojalla otettu esine tai aine, jota ei voida vaaratta palauttaa haltijalleen tai omistajalleen, voidaan omistajan suostumuksella myydä tai luovuttaa sen hallussapitoon oikeutetulle henkilölle. Jollei tämä ole mahdollista, omaisuus voidaan myydä omistajan lukuun julkisella huutokaupalla.

Jollei esinettä tai ainetta voida vaaratta palauttaa, myydä tai luovuttaa siten kuin 1 ja 2 momentissa säädetään tai jos kysymys on vähäarvoisesta esineestä tai aineesta, päällystöön kuuluva poliisimies voi määrätä esineen tai aineen hävitettäväksi.

Omistajalle ja haltijalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi ennen myymistä tai hävittämistä, jollei kysymys ole vähäarvoisesta omaisuudesta.

15 §

Eläimen kiinniottaminen ja lopettaminen

Poliisimiehellä on oikeus ottaa kiinni ja viimesijaisena keinona lopettaa eläin, joka aiheuttaa vaaraa ihmisen hengelle tai terveydelle tai huomattavaa vahinkoa omaisuudelle taikka vakavasti vaarantaa liikennettä. Eläin saadaan lopettaa myös, jos sen hengissä pitäminen olisi ilmeistä julmuutta sitä kohtaan.

16 §

Voimakeinojen käyttö

Poliisimiehellä on virkatehtävää suorittaessaan oikeus vastarinnan murtamiseksi, henkilön paikalta poistamiseksi, kiinniottamisen toimittamiseksi, vapautensa menettäneen pakenemisen estämiseksi, esteen poistamiseksi taikka välittömästi uhkaavan rikoksen tai muun vaarallisen teon tai tapahtuman estämiseksi käyttää sellaisia tarpeellisia voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina. Voimakeinojen puolustettavuutta arvioitaessa on otettava huomioon tehtävän tärkeys ja kiireellisyys, vastarinnan vaarallisuus, käytettävissä olevat voimavarat sekä muut tilanteen kokonaisarvosteluun vaikuttavat seikat.

Poliisimiehellä on virantoimituksessa lisäksi oikeus hätävarjeluun siten kuin rikoslain (39/1889) 4 luvun 4 §:ssä säädetään. Tällaisessa hätävarjelussa poliisimies toimii virkavastuulla. Arvioitaessa hätävarjelussa käytettyjen voimakeinojen puolustettavuutta on otettava huomioon poliisimielelle koulutuksensa ja kokemuksensa perusteella asetettavat vaatimukset.

Jos voimakeinojen käyttöä ei voida 1 momentin perusteella pitää puolustettavana, tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos on erittäin painavia perusteita katsoa, ettei tekijältä kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon hänen asemansa ja koulutuksensa sekä tehtävän tärkeys ja tilanteen yllätyksellisyys. Vaikka tekijää ei tämän momentin tai rikoslain 4 luvun säännösten nojalla kokonaan vapauteta rangaistusvastuusta, olosuhteet voidaan kuitenkin ottaa huomioon rangaistusvastuuta lieventävinä siten kuin rikoslain 6 luvun 8 §:n 1 momentin 4 kohdassa sekä 2 ja 4 momentissa säädetään.

Sillä, joka poliisimiehen pyynnöstä tai tämän suostumuksella tilapäisesti avustaa poliisimiestä tilanteessa, jossa on välttämätöntä turvautua sivullisen apuun voimankeinojen käytössä erittäin tärkeän ja kiireellisen poliisin virkatehtävän suorittamisessa, on oikeus poliisimiehen ohjauksessa sellaisten voimakeinojen käyttämiseen, joihin poliisimies toimivaltansa nojalla hänet valtuuttaa.

Poliisilla on oikeus puolustusvoimien avustuksella käyttää sotilaallisia voimakeinoja terrorismirikoksen estämiseksi tai keskeyttämiseksi sen mukaan kuin puolustusvoimien virka-avusta poliisille annetussa laissa (781/1980) säädetään.

17 §

Varautuminen voimakeinojen käyttöön ja käytöstä varoittaminen

Jos virkatehtävää suoritettaessa on syytä epäillä kohdattavan 16 §:n 1 momentissa tarkoitettua vastarintaa tai rikoslain 4 luvun 4 §:n 1 momentissa tarkoitettu oikeudeton hyökkäys, voimakeinojen käyttöön on varauduttava sopivalla ja tarkoituksenmukaisella tavalla ottaen

soveltuvin osin huomioon, mitä 1 luvun 2-4 §:ssä, 6 §:n 1 momentissa sekä 7 ja 8 §:ssä säädetään.

Virkatehtävän kohteena olevaa henkilöä on varoitettava mahdollisuudesta joutua voimakeinojen käytön kohteeksi, jos varoittaminen on mahdollista ja tarkoituksenmukaista. Varoittaminen on tehtävä tarkoitukseen soveltuvalla ymmärrettävällä tavalla.

18 §

Ampuma-aseen käyttö

Ampuma-asetta voidaan käyttää vain silloin, kun kyseessä on välitöntä ja vakavaa vaaraa toisen hengelle tai terveydelle aiheuttavan henkilön toiminnan pysäyttäminen eikä lievempää keinoa pysäyttämiseksi ole käytettävissä. Ampuma-asetta voidaan lisäksi käyttää kiireellistä ja tärkeää tehtävää suoritettaessa esineen, eläimen tai muun vastaavan esteen poistamiseksi. Ampuma-asetta ei saa käyttää väkijoukon hajottamiseksi, ellei ampuma-aseessa käytetä kaasupatruunoita tai muita vastaavia ammuksia niistä erikseen annettujen määräysten mukaisesti.

Ampuma-aseella uhkaamisesta ja laukauksen ampumisesta päättää päällystöön kuuluva poliisimies, jos se tilanteen kiireellisyys huomioon ottaen on mahdollista.

19 §

Sitominen

Virkatehtävän kohteena olevan henkilön liikkuma- tai toimintavapautta saadaan rajoittaa käsiraudat laittamalla, muovista sidettä käyttämällä tai muulla vastaavalla tavalla, jos rajoittaminen on välttämätöntä virkatehtävän suorittamisen yhteydessä henkilön karkaamisen estämiseksi, väkivaltaisen käyttäytymisen hillitsemiseksi tai uhkaavan väkivallan torjumiseksi.

Liikkuma- tai toimintavapauden rajoittamista ei saa jatkaa pitempään kuin on välttämätöntä. Rajoittaminen ei saa aiheuttaa kohteena olevalle henkilölle vaaraa tai tarpeetonta kipua.

Poliisin säilyttämien kiinni otettujen ja tutkintavankien sitomisesta säädetään poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain (841/2006) 11 luvun 2 §:ssä ja tutkintavankeuslain (768/2005) 13 luvun 2 §:ssä.

20 §

Rajatarkastus ja tullitoimenpiteet

Poliisimiehellä on oikeus rajatarkastustehtävässä suorittaa rajavartiolaissa (578/2005) tarkoitettu rajatarkastus rajanylityspaikalla tai muussa rajavartiolain 14 §:ssä säädetyssä paikassa mainitun lain 28 ja 29 §:ssä säädetyin toimivaltuuksin.

Poliisimiehellä on laittomasti valmistetun, maahantuodun tai hallussa pidetyn esineen tai aineen takavarikoimiseksi oikeus tullilain (1466/1994) mukaisiin tullitoimenpiteisiin mainitun lain 14 §:ssä säädetyin toimivaltuuksin. Jos tullitoimenpiteen suorittaminen edellyttää henkilönkatsastuksen tai muun kuin henkilön matkatavaroihin tai päällysvaatteisiin kohdistuvan tarkastuksen toteuttamista esitutkintaa suorittamatta, tällaisen toimenpiteen suorittamisessa

noudatetaan, mitä tullilain 15 §:ssä säädetään. Toimenpiteestä päättää kuitenkin päällystöön kuuluva poliisimies.

21 §

Vieraan valtion virkamiehen toimivalta

Tarkastusten asteittaisesta lakkauttamisesta yhteisillä rajoilla tehdyn sopimuksen soveltamisesta tehdyn yleissopimuksen (*Schengenin yleissopimus*) 41 artiklassa tarkoitetulla Schengenin säännöstöä soveltavan valtion toimivaltaisella virkamiehellä on oikeus maansa alueella verekseltä tai pakenemasta tavatun rikoksentekijän takaa-ajoon Suomen alueella samoin kuin kiinniottoon ja turvallisuustarkastukseen Suomen alueella siten kuin Suomea velvoittavassa Schengenin säännöstössä määrätään. Kulkuneuvon pysäyttämisestä ja turvallisuustarkastuksesta on lisäksi voimassa, mitä 11 §:n 1 momentissa säädetään kulkuneuvon pysäyttämisestä, 12 §:n 1 momentissa säädetään tarkastuksesta henkilökohtaiseen vapauteen kohdistuvan toimenpiteen yhteydessä ja 12 §:n 4 momentissa säädetään vaarallisten esineiden ja aineiden poisottamisesta.

Oikeus voimakeinoin tapahtuvaan verekseltä tavatun tai pakenevan kiinniottoon on kuitenkin vain, jos kiinniotettava vastarintaa tekemällä koettaa välttää kiinnijoutumisen eikä suomalaisen toimivaltaisen virkamiehen apua kiinniottoon ole viipymättä saatavilla. Voimakeinojen käytön edellytyksistä ja käytöstä on lisäksi voimassa, mitä muualla tässä laissa ja rikoslaissa säädetään.

Kiinniottamisen perustuessa 1 momenttiin kiinni otettu on viipymättä luovutettava kiinniottamispaikkakunnan poliisilaitokselle, jolle on myös ilmoitettava Suomen alueella tehdyistä muista toimenpiteistä ja niiden seurauksista.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun toimivaltaisen virkamiehen toimenpiteistä aiheutuneen vahingon korvaamisesta on voimassa, mitä 8 luvussa säädetään vahingonkorvausvastuusta.

3 luku

Poliisin toimitilojen turvatarkastus

1 §

Turvatarkastus

Poliisilaitoksissa ja muissa poliisin toimitiloissa voidaan järjestää turvatarkastuksia turvallisuudesta huolehtimiseksi, järjestyksen turvaamiseksi ja omaisuuden suojelemiseksi.

Turvatarkastuksesta päättää poliisiyksikön päällikkö.

Turvatarkastuksessa voidaan tarkastaa poliisin toimitiloihin saapuvat ja siellä olevat henkilöt sekä heillä mukanaan olevat tavarat. Poliisiyksikön päällikkö päättää, missä laajuudessa turvatarkastus järjestetään.

Turvatarkastuksen voi suorittaa poliisimies taikka muu poliisin palveluksessa oleva tai poliisin hyväksymä tähän tehtävään koulutettu henkilö (*turvatarkastaja*).

Turvatarkastus on suoritettava niin, ettei siitä aiheudu tarpeetonta haittaa tarkastettavalle henkilölle tai vahinkoa omaisuudelle.

2 §

Turvatarkastusten suorittaminen

Turvatarkastajalla on oikeus metallinilmaisinta tai muuta sellaista teknistä laitetta käyttäen tarkastaa poliisin toimitiloihin saapuva tai siellä oleva henkilö ja hänen mukanaan olevat tavarat sen selvittämiseksi, ettei hänellä ole mukanaan esinettä tai ainetta, jolla voidaan aiheuttaa vaaraa turvallisuudelle tai järjestykselle taikka jota voidaan käyttää omaisuuden vahingoittamiseen. Turvatarkastajalla on oikeus tarkastaa henkilön mukana olevat tavarat myös muulla tavoin. Jos on perusteltua aihetta epäillä, että henkilöllä on mukanaan edellä tarkoitettu esine tai aine, henkilö voidaan tarkastaa esineen tai aineen löytämiseksi.

3 §

Turvatarkastuksessa löydettyjen esineiden haltuunotto

Turvatarkastajalla on oikeus ottaa pois tarkastuksessa tai muuten löydetty esine tai aine, jota tarkoitetaan 2 §:ssä tai jonka hallussapito on muuten lain tai sen nojalla annetun määräyksen nojalla kielletty. Pois otetut esineet ja aineet on, jollei siihen ole lain mukaan estettä, palautettava tarkastetulle hänen poistuessaan poliisin toimitiloista.

4 §

Voimakeinojen käyttö turvatarkastuksessa

Jos joku kieltäytyy turvatarkastustoimenpiteestä, turvatarkastaja voi poistaa hänet poliisin toimitiloista. Turvatarkastaja voi tarvittaessa käyttää henkilön poistamiseksi toimitiloista sellaisia voimakeinoja, joita henkilön käyttäytyminen ja muut olosuhteet huomioon ottaen voidaan pitää puolustettavina. Muu kuin poliisimies tai poliisin palveluksessa oleva virkamies ei kuitenkaan saa käyttää voimakeinoja henkilön poistamiseksi poliisin toimitiloista, ellei muusta lainsäädännöstä muuta johdu.

Vastuuvapausperusteesta ja rangaistusvastuun lievennyksestä voimakeinojen käytön liioittelussa säädetään 2 luvun 16 §:n 3 momentissa.

4 luku

Tekninen valvonta ja tiedonsaantioikeudet

1 §

Tekninen valvonta ja sen edellytykset

Teknisellä valvonnalla tarkoitetaan jatkuvaa tai toistuvaa ajoneuvoihin, ajoneuvojen kuljettajiin, jalankulkijoihin tai yleisöön kohdistuvaa teknisellä laitteella tapahtuvaa katselua tai kuuntelua sekä äänen tai kuvan automaattista tallentamista.

Poliisi saa siitä ennalta ilmoitettuaan suorittaa yleisellä paikalla tai yleisellä tiellä teknistä valvontaa yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi, rikosten ennalta estämiseksi, rikoksesta epäillyn tunnistamiseksi sekä erityisten valvontakohteiden vartioimiseksi.

2 §

Tietojen saanti viranomaiselta

Poliisilla on päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä virkatehtävän suorittamiseksi tarpeelliset tiedot ja asiakirjat maksutta ja salassapitovelvollisuuden estämättä, jollei sellaisen tiedon tai asiakirjan antamista poliisille tai tietojen käyttöä todisteena ole laissa nimenomaisesti kielletty tai rajoitettu.

Poliisilla on päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä oikeus saada viranomaiselta ja julkista tehtävää hoitamaan asetetulta yhteisöltä ajo-oikeuden, ampuma-aseluvan tai muun sellaisen luvan voimassaolon harkitsemiseksi luvanhaltijan terveydentilaan, päihteiden käyttöön tai väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyviä tietoja salassapitovelvollisuuden estämättä, jos voidaan perustellusti olettaa, että luvanhaltija ei enää täytä luvan saannin edellytyksiä.

Edellä 2 momentin perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja saa käyttää vain luvanhaltijan luotettavuuden, sopivuuden taikka luvan voimassaolon muun edellytyksen tai lupaan sisältyvän ehdon täyttymisen arvioimiseksi.

3 §

Tietojen saanti yksityiseltä yhteisöltä tai henkilöltä

Poliisilla on päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä oikeus saada rikoksen estämiseksi tai selvittämiseksi tarvittavia tietoja yhteisön jäsentä, tilintarkastajaa, toimitusjohtajaa, hallituksen jäsentä tai työntekijää velvoittavan yritys-, pankki- tai vakuutussalaisuuden estämättä. Poliisilla on sama oikeus saada 6 luvussa tarkoitetussa poliisitutkinnassa tarvittavia tietoja, jos tärkeä yleinen tai yksityinen etu sitä vaatii.

Poliisilla on päällystöön kuuluvan poliisimiehen pyynnöstä yksittäistapauksessa oikeus saada teleyritykseltä ja yhteisötilaajalta yhteystiedot sellaisesta teleosoitteesta, jota ei mainita julkisessa luettelossa, taikka teleosoitteen tai telepäätelaitteen yksilöivät tiedot, jos tiedot ovat tarpeen poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi. Poliisilla on vastaava oikeus saada postitoimintaa harjoittavalta yhteisöltä jakeluosoitetietoja.

Poliisilla on oikeus saada tietoja lupahallintoa varten yksityiseltä yhteisöltä ja henkilöltä siten kuin 2 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään.

5 luku

Salainen tiedonhankinta

Yleiset säännökset

1 §

Määritelmät ja suhde pakkokeinolakiin

Tässä luvussa säädetään pakkokeinolain (/) 10 luvussa määritellyn telekuuntelun, tietojen hankkimisen telekuuntelun sijasta, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, tarkkailun, peitellyn tiedonhankinnan, teknisen tarkkailun (*tekninen kuuntelu, tekninen katselu, tekninen seuranta ja tekninen laitetarkkailu*), peitetoiminnan, valeoston, tietolähdetoiminnan ja valvotun läpilaskun käyttämisestä rikoksen estämiseen, paljastamiseen tai vaaran torjumiseen.

Rikoksen estämisellä tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa.

Rikoksen paljastamisella tarkoitetaan toimenpiteitä, joiden tavoitteena on selvittää, onko esitutkinnan aloittamiselle esitutkintalain (/) 3 luvun 3 §:n 1 momentissa tarkoitettua perustetta, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan olettaa, että rikos on tehty.

Mitä tässä luvussa säädetään poliisin tai poliisimiehen oikeudesta käyttää salaista tiedonhankintaa, koskee telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, peiteltyä tiedonhankintaa, peitetoimintaa, valeostoa ja tietolähteen ohjattua käyttöä lukuun ottamatta lisäksi rajavartio-, tulli- ja sotilasviranomaisia sen mukaan kuin siitä laissa erikseen säädetään.

2 §

Salaisen tiedonhankinnan erityiset edellytykset

Telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seurantaa, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua saadaan käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen estämiselle tai paljastamiselle. Peitetoiminnan ja valeoston käyttäminen edellyttää lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi.

Salainen tiedonhankinta on lopetettava ennen luvassa tai päätöksessä mainitun määräajan päättymistä, jos tiedonhankinnan tarkoitus on saavutettu tai sen edellytyksiä ei enää ole.

3 §

Salainen tiedonhankinta rikoksen paljastamiseksi

Tässä luvussa säädettyjä keinoja saadaan käyttää rikoksen estämisen lisäksi seuraavien rikosten paljastamisessa:

1) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantaminen;
2) sotaan yllyttäminen;
3) maanpetos, törkeä maanpetos;
4) vakoilu, törkeä vakoilu;
5) turvallisuussalaisuuden paljastaminen;
6) luvaton tiedustelutoiminta;
7) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettu terroristisessa tarkoituksessa tehtävä rikos;
8) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmistelu;
9) terroristiryhmän johtaminen;
10) terroristiryhmän toiminnan edistäminen;
11) koulutuksen antaminen terrorismirikoksen tekemistä varten;
12) värväys terrorismirikoksen tekemiseen; taikka
13) terrorismin rahoittaminen.

Tarkkailua saa kuitenkin aina käyttää rikoksen paljastamisessa.

4 §

Salaisen tiedonhankinnan jatkaminen rikoksen selvittämiseksi

Jos rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi aloitetun salaisen tiedonhankinnan aikana ilmenee, että on syytä epäillä tiedonhankinnan kohteena oleva rikos tehdyksi, tiedonhankintaa saadaan kuitenkin jatkaa rikoksen selvittämiseksi tämän luvun nojalla annetun luvan tai päätöksen nojalla kolme vuorokautta, enintään kuitenkin luvan tai päätöksen voimassaoloajan.

Tiedonhankinta televerkoista

5 §

Telekuuntelu ja sen edellytykset

Poliisille voidaan antaa lupa telekuunteluun rikoksen estämiseksi, jos telekuuntelun kohteen lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän

1) Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamiseen;
2) sotaan yllyttämiseen;
3) maanpetokseen, törkeään maanpetokseen;
4) vakoiluun, törkeään vakoiluun;
5) turvallisuussalaisuuden paljastamiseen;
6) luvattomaan tiedustelutoimintaan;
7) rikoslain 34 a luvun 1 §:n 1 momentin 2–7 kohdassa tai mainitun pykälän 2 momentissa tarkoitettuun terroristisessa tarkoituksessa tehtävään rikokseen;
8) terroristisessa tarkoituksessa tehtävän rikoksen valmisteluun;
9) terroristiryhmän johtamiseen;
10) terroristiryhmän toiminnan edistämiseen;
11) koulutuksen antamiseen terrorismirikoksen tekemistä varten;
12) värväykseen terrorismirikoksen tekemiseen; taikka

13) terrorismin rahoittamiseen.

Poliisille voidaan lisäksi antaa lupa telekuunteluun, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä välittömästi uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi.

6 §

Tietojen hankkiminen telekuuntelun sijasta

Jos on todennäköistä, että viestiä ja siihen liittyviä tunnistamistietoja ei ole enää saatavissa telekuuntelulla, voidaan poliisille antaa rikoksen estämiseksi lupa tietojen hankkimiseen teleyritykseltä 5 §:ssä säädetyillä edellytyksillä.

Jos tekninen kuuntelu kohdistetaan viestin sisällön selvittämiseksi telepäätelaitteeseen välittömästi yhteydessä olevaan viestin lähettämiseen ja vastaanottamiseen soveltuvaan tekniseen laitteeseen tai tällaisen laitteen ja telepäätelaitteen väliseen yhteyteen, poliisille voidaan antaa rikoksen estämiseksi lupa tekniseen kuunteluun vain, jos 5 §:ssä säädetyt edellytykset täyttyvät.

7 §

Telekuuntelusta ja muusta vastaavasta tietojen hankkimisesta päättäminen

Tuomioistuin päättää telekuuntelusta ja tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta.

Lupa voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 5 §:n 3 momentissa säädetään.

8 §

Televalvonta ja sen edellytykset

Poliisille voidaan antaa lupa televalvontaan rikoksen estämiseksi, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettuun rikokseen ja televalvonnalla voidaan olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

Poliisille voidaan lisäksi antaa lupa televalvontaan, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi. Poliisille voidaan antaa lupa myös lyhytaikaisesti estää teleosoitteiden tai telepäätelaitteiden käyttö tietyllä alueella, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi.

Poliisille voidaan antaa lupa kuolemansyyn selvittämisestä annetussa laissa (458/1973) tarkoitetussa kuolemansyyn selvittämisessä vainajan hallussa olleen teleosoitteen tai telepäätelaitteen televalvontaan, jos toimenpiteellä voidaan perustellusti olettaa saatavan kuolemansyyn selvittämisessä tarvittavia tietoja.

Tietojen luovuttamisesta hätäilmoituksia vastaanottaville viranomaisille säädetään sähköisen viestinnän tietosuojalain (516/2004) 35 §:ssä.

9 §

Televalvonta teleosoitteen tai telepäätelaitteen haltijan suostumuksella

Poliisilla on oikeus kohdistaa rikoksen estämiseksi televalvontaa henkilön suostumuksella tämän hallinnassa olevaan teleosoitteeseen tai telepäätelaitteeseen, kun jonkun voidaan lausumiensa tai muun käyttäytymisensä perusteella perustellusti olettaa syyllistyvän pakkokeinolain 10 luvun 7 §:n 1 ja 2 momentissa tarkoitettuun rikokseen ja televalvonnalla voidaan olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

10 §

Televalvonnasta päättäminen

Tuomioistuin päättää 8 §:ssä tarkoitetusta televalvonnasta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta.

Päällystöön kuuluva poliisimies päättää 9 §:ssä tarkoitetusta televalvonnasta. Jos 8 §:n 1 tai 2 momentissa tarkoitettu asia ei siedä viivytystä, hän saa päättää televalvonnasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa keinon käytön aloittamisesta.

Lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi. Se voidaan myöntää koskemaan myös päätöstä edeltänyttä tiettyä aikaa, joka voi olla kuukautta pidempi.

Vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 9 §:n 4 momentissa säädetään.

11 §

Tukiasematietojen hankkiminen ja sen edellytykset

Poliisille voidaan antaa lupa pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetun rikoksen estämiseksi merkityksellisten tukiasematietojen hankkimiseen. Poliisilla on lisäksi oikeus tukiasematietojen hankkimiseen, jos se on välttämätöntä henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi.

Lupa tai päätös voi koskea sekä telejärjestelmään kirjautuneita että kirjautuvia teleosoitteita ja telepäätelaitteita.

12 §

Tukiasematietojen hankkimisesta päättäminen

Tuomioistuin päättää tukiasematietojen hankkimisesta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta.

Jos tukiasematietojen hankkiminen ei siedä viivytystä, päällystöön kuuluva poliisimies saa päättää tukiasematietojen hankkimisesta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa keinon käytön aloittamisesta.

Lupa tai päätös annetaan tietyksi ajanjaksoksi.

Vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 11 §:n 3 momentissa säädetään.

Tarkkailu, peitelty tiedonhankinta ja tekninen tarkkailu

13 §

Tarkkailu ja sen edellytykset

Poliisimiehellä on oikeus tarkkailla henkilöä rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi, jos hänen lausumiensa tai muun käyttäytymisensä perusteella voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän tai syyllistyneen rikokseen.

Tarkkailussa saadaan käyttää välittömien aistihavaintojen tukena kiikaria tai muuta vastaavaa sisäasiainministeriön asetuksella säädettyä teknistä laitetta sekä ottaa yksittäisiä kuvia.

Poliisimiehellä on lisäksi oikeus 1 momentissa säädetyssä tarkoituksessa tarkkailla sellaista asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ulkopuolella olevaa tai tietoverkoissa toimivaa henkilöä, jonka lausumiensa tai muun käyttäytymisensä perusteella voidaan perustellusti olettaa myötävaikuttavan rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Teknisellä laitteella tai kuvaamalla toteutettavaa tarkkailua ei saa kohdistaa rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan piiriin.

14 §

Peitelty tiedonhankinta

Poliisilla on oikeus peiteltyyn tiedonhankintaan rikoksen estämiseksi, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

15 §

Peitellystä tiedonhankinnasta päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies päättää peitellystä tiedonhankinnasta.

Päätöksen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 14 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään.

16 §

Tekninen kuuntelu ja sen edellytykset

Teknistä kuuntelua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Poliisilla on oikeus rikoksen estämiseksi vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevan henkilön ja viranomaisten tiloissa olevaan rikoksen johdosta vapautensa menettäneen henkilön tekniseen kuunteluun. Kuuntelu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai paikkaan, jossa tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön voidaan todennäköisesti olettaa oleskelevan tai käyvän ja jossa kuuntelulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

Teknisen kuuntelun edellytyksenä on lisäksi, että henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella hänen voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän pakkokeinolain 10 luvun 15 §:n 3 momentissa tarkoitettuun rikokseen.

Poliisilla on aina oikeus tekniseen kuunteluun, jos se on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi.

17 §

Teknisestä kuuntelusta päättäminen

Tuomioistuin päättää teknisestä kuuntelusta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta, kun kuuntelu kohdistuu asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen henkilöön.

Päällystöön kuuluva poliisimies päättää 16 §:n 4 momentissa tarkoitetusta ja muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä kuuntelusta.

Lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 17 §:n 4 momentissa säädetään.

18 §

Tekninen katselu ja sen edellytykset

Teknistä katselua ei saa kohdistaa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan.

Poliisilla on oikeus rikoksen estämiseksi vakituiseen asumiseen käytettävän tilan ulkopuolella olevan henkilön ja viranomaisen tiloissa olevan rikoksen johdosta vapautensa menettäneen henkilön tekniseen katseluun. Katselu voidaan toteuttaa kohdistamalla se tilaan tai paikkaan, jossa tiedonhankinnan kohteena olevan henkilön voidaan todennäköisesti olettaa oleskelevan tai käyvän ja jossa katselulla voidaan perustellusti olettaa saatavan rikoksen estämiseksi tarvittavia tietoja.

Asumiseen käytettävän rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetun kotirauhan suojaaman tilan ja rikoksen johdosta vapautensa menettäneen epäillyn teknisen katselun edellytyksenä on, että henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella hänen voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän pakkokeinolain 10 luvun 15 §:n 3 momentissa tarkoitettuun rikokseen. Muun teknisen katselun edellytyksenä on, että henkilön voidaan perustellusti olettaa syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta.

Poliisilla on aina oikeus tekniseen katseluun, jos se on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi.

19 §

Teknisestä katselusta päättäminen

Tuomioistuin päättää teknisestä katselusta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta, kun katselu kohdistuu asumiseen käytettävään rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitettuun kotirauhan suojaamaan tilaan tai rikoksen johdosta vapautensa menettäneeseen epäiltyyn.

Päällystöön kuuluva poliisimies päättää 18 §:n 4 momentissa tarkoitetusta ja muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä katselusta.

Lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 19 §:n 4 momentissa säädetään.

20 §

Tekninen seuranta ja sen edellytykset

Poliisilla on rikoksen estämiseksi oikeus tekniseen seurantaan, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta tai henkilön teknisen seurannan osalta pakkokeinolain 10 luvun 6 §:n 2 momentissa tarkoitettuun rikokseen.

Poliisilla on lisäksi oikeus tekniseen seurantaan, jos se on välttämätöntä poliisitoimenpiteen turvalliseksi suorittamiseksi ja toimenpiteen suorittajan, kiinni otettavan tai suojattavan henkilön henkeä tai terveyttä uhkaavan välittömän vaaran torjumiseksi.

21 §

Teknisestä seurannasta päättäminen

Tuomioistuin päättää henkilön teknisestä seurannasta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta.

Päällystöön kuuluva poliisimies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä seurannasta. Jos henkilön tekninen seuranta ei siedä viivytystä, päällystöön kuuluva poliisimies saa päättää seurannasta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa keinon käytön aloittamisesta.

Lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 21 §:n 4 momentissa säädetään.

22 §

Tekninen laitetarkkailu ja sen edellytykset

Poliisille voidaan myöntää rikoksen estämiseksi lupa tekniseen laitetarkkailuun, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän pakkokeinolain 10 luvun 15 §:n 3 momentissa tarkoitettuun rikokseen.

Poliisilla on oikeus pakkokeinolain 10 luvun 22 §:n 3 momentissa tarkoitettuun tekniseen laitetarkkailuun sellaisen rikoksen estämiseksi, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Tällöin on lisäksi noudatettava, mitä mainitun luvun 22 §:n 4 momentissa säädetään.

23 §

Teknisestä laitetarkkailusta päättäminen

Tuomioistuin päättää 22 §:n 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä laitetarkkailusta päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta.

Päällystöön kuuluva poliisimies päättää muusta kuin 1 momentissa tarkoitetusta teknisestä laitetarkkailusta. Jos 1 momentissa tarkoitettu asia ei siedä viivytystä, päällystöön kuuluva poliisimies saa päättää muusta kuin asumiseen käytettävässä rikoslain 24 luvun 11 §:ssä tarkoitetussa kotirauhan suojaamassa tilassa tapahtuvasta teknisestä laitetarkkailusta siihen asti, kunnes tuomioistuin on ratkaissut luvan myöntämistä koskevan vaatimuksen. Asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi heti, kun se on mahdollista, kuitenkin viimeistään 12 tunnin kuluessa keinon käytön aloittamisesta.

Lupa tai päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Vaatimuksessa ja päätöksessä mainittavien tietojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 23 §:n 4 momentissa säädetään.

24 §

Laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentaminen ja poisottaminen

Tekniseen tarkkailuun käytettävän laitteen, menetelmän tai ohjelmiston asentamisen ja poisottamisen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 24 §:ssä säädetään.

25 §

Vieraan valtion virkamiehen suorittama tarkkailu ja tekninen tarkkailu

Schengenin yleissopimuksen 40 artiklassa tarkoitetulla Schengenin säännöstöä soveltavan valtion toimivaltaisella virkamiehellä on oikeus jatkaa maansa alueella alkanutta, rikoksen selvittämiseksi tapahtuvaa henkilön tarkkailua tai teknistä tarkkailua Suomen alueella siten kuin Suomea velvoittavassa Schengenin säännöstössä määrätään. Edellytyksenä on lisäksi, että suomalainen poliisimies tai toimivaltansa rajoissa suomalainen rajavartiomies tai tullimies ei voi välittömästi jatkaa tarkkailua tai teknistä tarkkailua Suomen alueella.

Tarkkailussa saa käyttää sellaisia teknisiä välineitä, joiden käyttöön suomalainen poliisimies on oikeutettu teknisestä tarkkailusta annettujen säännösten mukaisesti. Tarkkailusta ja teknisestä tarkkailusta on annettava selvitys sille poliisilaitokselle, jonka alueella on pääasiallisesti toimittu.

Peitetoiminta ja valeosto

26 §

Peitetoiminta ja sen edellytykset

Poliisi saa kohdistaa rikoksen estämiseksi henkilöön peitetoimintaa, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän tai myötävaikuttavan pakkokeinolain 10 luvun 3 §:ssä tai rikoslain 17 luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettuun rikokseen. Edellytyksenä on lisäksi, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka rikoslain 21 luvun 1 tai 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämisen erityisen vaikeuden vuoksi pidettävä tarpeellisena.

Poliisilla on oikeus kohdistaa rikoksen estämiseksi henkilöön peitetoimintaa tietoverkossa, jos henkilön lausumien tai muun käyttäytymisen perusteella voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän sellaiseen rikokseen, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta tai jos kysymyksessä on rikoslain 17 luvun 19 §:ssä tarkoitettu rikos.

Lisäksi soveltuvin osin on noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 25 §:n 4 momentissa säädetään.

27 §

Rikoksentekokielto

Peitetoimintaa suorittavaa poliisimiestä koskevasta rikoksentekokiellosta sekä rikosten tekemisestä peitetoiminnassa on voimassa, mitä pakkokeinolain 10 luvun 26 §:ssä säädetään.

28 §

Järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ja valvottuun läpilaskuun osallistuminen

Peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen tekemästä järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan ja valvottuun läpilaskuun osallistumisesta on voimassa, mitä pakkokeinolain 10 luvun 27 §:ssä säädetään.

29 §

Peitetoimintaa koskeva esitys ja suunnitelma

Peitetoimintaa koskevasta esityksestä ja suunnitelmasta, niissä mainittavista tiedoista ja niiden muuttamisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä pakkokeinolain 10 luvun 28 §:ssä säädetään.

30 §

Peitetoiminnasta päättäminen

Keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella määrätyn poliisilaitoksen päällikkö päättää peitetoiminnasta. Yksinomaan tietoverkossa toteutettavasta peitetoiminnasta päättää keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies.

Peitetoimintaa koskeva päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Päätöksen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 29 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

31 §

Lupa peitetoimintaan

Peitetoiminnasta päättäneen poliisimiehen on saatettava peitetoiminnan aloittaminen yksinomaan tietoverkossa tehtävää peitetoimintaa lukuun ottamatta tuomioistuimen käsiteltäväksi. Jos 2 §:n 1 momentissa ja 26 §:n 1 momentissa säädetyt edellytykset ovat olemassa, tuomioistuin voi antaa luvan peitetoiminnan aloittamiseen.

32 §

Peitetoiminnan laajentaminen eräissä tapauksissa

Peitetoiminnan laajentamisessa on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 31 §:ssä säädetään.

33 §

Valeosto ja sen edellytykset

Poliisi saa tehdä rikoksen estämiseksi valeoston, jos estettävänä on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta taikka varkaus tai kätkemisrikos.

Valeostossa on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 32 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään.

34 §

Valeostosta päättäminen

Keskusrikospoliisin tai suojelupoliisin päällikkö taikka valtioneuvoston asetuksella määrätyn poliisilaitoksen päällikkö päättää valeostosta. Yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävästä valeostosta saa päättää myös tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies.

Valeostoa koskeva päätös voidaan antaa enintään kahdeksi kuukaudeksi.

Päätöksessä mainittavien tietojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 33 §:n 3 momentissa säädetään.

35 §

Lupa valeoston toteuttamiseen

Valeostosta päättäneen poliisimiehen on saatettava päätöksensä tuomioistuimen käsiteltäväksi lukuun ottamatta yksinomaan yleisön saataville toimitetusta myyntitarjouksesta tehtävää valeostoa. Jos 2 §:n 1 momentissa ja 33 §:n 1 momentissa säädetyt edellytykset ovat olemassa, tuomioistuin voi antaa luvan valeoston toteuttamiseen.

36 §

Valeoston toteuttamista koskeva suunnitelma ja päätös

Valeoston toteuttamisesta laadittavan kirjallisen suunnitelman, valeoston toteuttamista koskevan päätöksen ja niissä mainittavien tietojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 35 §:ssä säädetään.

37 §

Poliisimiehen turvaaminen peitetoiminnassa ja valeostossa

Peitetoimintaa ja valeostoa toteuttavan poliisimiehen turvaamisessa on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 36 §:ssä säädetään.

Tietolähdetoiminta ja valvottu läpilasku

38 §

Tietolähdetoiminta ja tietolähteen ohjatun käytön edellytykset

Tietolähdetoiminnalla tarkoitetaan muuta kuin satunnaista luottamuksellista, poliisilain 1 luvun 1 §:ssä tarkoitettujen tehtävien hoitamiseksi merkityksellisten tietojen vastaanottamista poliisin tai muun viranomaisen ulkopuoliselta henkilöltä (*tietolähde*).

Rikoksen estämiseksi toteutettavassa tietolähteen ohjatussa käytössä on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 37 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään.

39 §

Tietolähdettä koskevien tietojen käsittely ja palkkion maksu

Tietolähdettä koskevat tiedot voidaan tallettaa henkilörekisteriin. Tietojen käsittelyyn sovelletaan henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annettua lakia (761/2003).

Rekisteröidylle tietolähteelle voidaan maksaa palkkio. Perustellusta syystä palkkio voidaan maksaa myös rekisteröimättömälle tietolähteelle. Palkkion veronalaisuudesta säädetään erikseen.

40 §

Tietolähteen ohjatusta käytöstä päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies päättää tietolähteen ohjatusta käytöstä.

Tietolähteen ohjattua käyttöä koskeva päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kahdeksi kuukaudeksi.

Päätöksen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 38 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

41 §

Valvottu läpilasku ja sen edellytykset

Rikoksen estämiseksi toteutettavassa valvotussa läpilaskussa on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 39 §:n 2 momentissa säädetään.

42 §

Valvotusta läpilaskusta päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai poliisilaitoksen päällikkö taikka tehtävään määrätty salaiseen tiedonhankintaan erityisesti koulutettu päällystöön kuuluva poliisimies päättää valvotusta läpilaskusta. Muiden viranomaisten valvottua läpilaskua koskevasta päätöksenteosta säädetään erikseen.

Valvottua läpilaskua koskeva päätös voidaan antaa kerrallaan enintään kuukaudeksi.

Päätöksessä mainittavien tietojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 40 §:n 3 momentissa säädetään.

Yhteiset säännökset

43 §

Menettely tuomioistuimessa

Salaista tiedonhankintaa koskevan lupa-asian käsittelemisessä ja ratkaisemisessa tuomioistuimessa sekä muutoksenhaussa on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 41 §:ssä säädetään.

44 §

Salaisen tiedonhankinnan suojaaminen

Poliisilla on tässä luvussa tarkoitettuja salaisia tiedonhankintatoimenpiteitä suorittaessaan oikeus siirtää puuttumista rikokseen, jos puuttumisen siirtämisestä ei aiheudu merkittävää vaaraa kenenkään hengelle, terveydelle tai vapaudelle eikä merkittävää huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon vaaraa. Edellytyksenä on lisäksi, että puuttumisen siirtäminen on välttämätöntä tiedonhankinnan paljastumisen estämiseksi taikka muun rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi tai esitutkinnan turvaamiseksi.

Poliisi saa käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, tehdä ja käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä rekisterimerkintöjä sekä valmistaa ja käyttää vääriä asiakirjoja, kun se on välttämätöntä jo toteutetun, käynnissä olevan tai tulevaisuudessa toteutettavan telekuuntelun, televalvonnan, tarkkailun, peitellyn tiedonhankinnan, teknisen tarkkailun, peitetoiminnan, valeoston, tietolähdetoiminnan tai valvotun läpilaskun suojaamiseksi.

45 §

Suojaamisesta päättäminen

Keskusrikospoliisin, suojelupoliisin tai valtioneuvoston asetuksella säädetyn poliisiyksikön päällikkö päättää 44 §:n 2 momentissa tarkoitetun rekisterimerkinnän tekemisestä sekä asiakirjan valmistamisesta.

Muutoin salaisen tiedonhankinnan suojaamisen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 46 §:n 2 ja 3 momentissa säädetään.

46 §

Rekisterimerkinnän oikaisu

Edellä 44 §:n 2 momentissa tarkoitettu rekisterimerkintä on oikaistava sen jälkeen, kun momentissa tarkoitettuja edellytyksiä ei enää ole.

47 §

Salaista tiedonhankintaa koskeva ilmaisukielto

Päällystöön kuuluva poliisimies saa tärkeästä rikoksen estämiseen tai paljastamiseen liittyvästä syystä kieltää sivullista ilmaisemasta tämän tietoon tulleita seikkoja salaisesta tiedonhankinnasta. Edellytyksenä on lisäksi, että sivullinen on tehtävänsä tai asemansa johdosta avustanut tai häntä on pyydetty avustamaan salaisen tiedonhankinnan toteuttamisessa.

Ilmaisukielto annetaan enintään vuoden määräajaksi. Kielto on annettava saajalleen kirjallisena todisteellisesti tiedoksi. Siinä on yksilöitävä kiellon kohteena olevat seikat, mainittava kiellon voimassaoloaika ja ilmoitettava sen rikkomiseen liittyvästä rangaistusuhasta.

Rangaistus ilmaisukiellon rikkomisesta tuomitaan rikoslain 38 luvun 1 tai 2 §:n mukaan, jollei teosta muualla laissa säädetä ankarampaa rangaistusta.

48 §

Luvan ja päätöksen ehdot

Salaista tiedonhankintaa koskevissa luvissa ja päätöksissä on edellä kunkin keinon osalta erikseen säädettyjen seikkojen lisäksi nimettävä päällystöön kuuluva poliisimies, joka johtaa ja valvoo toimenpiteiden suorittamista, sekä mainittava tiedonhankinnan mahdolliset rajoitukset ja ehdot.

49 §

Määräaikojen laskeminen

Tässä luvussa tarkoitettujen määräaikojen laskemiseen ei sovelleta säädettyjen määräaikojen laskemisesta annettua lakia (150/1930).

Aika, joka on määrätty kuukausina, päättyy sinä määräkuukauden päivänä, joka järjestysnumeroltaan vastaa sanottua päivää. Jos vastaavaa päivää ei ole siinä kuussa, jona määräaika päättyisi, pidetään sen kuukauden viimeistä päivää määräajan päättymispäivänä.

50 §

Kuuntelu- ja katselukiellot

Kuuntelu- ja katselukieltojen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 50 §:ssä säädetään.

51 §

Tallenteiden ja asiakirjojen tarkastaminen

Tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamisen osalta on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 51 §:ssä säädetään.

52 §

Tallenteiden ja asiakirjojen tutkiminen

Tallenteiden ja asiakirjojen tutkimisesta on soveltuvin osin voimassa, mitä pakkokeinolain 10 luvun 52 §:ssä säädetään.

53 §

Ylimääräinen tieto

Ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan telekuuntelulla, televalvonnalla, tukiasematietojen hankkimisella ja teknisellä tarkkailulla saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai vaaran torjumiseen taikka joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka estämistä tai paljastamista varten lupa tai päätös on annettu.

54 §

Ylimääräisen tiedon käyttäminen

Ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen estämisessä ja selvittämisessä, kun tieto koskee sellaista rikosta, jonka estämisessä olisi saatu käyttää sitä tämän luvun mukaista tiedonhankintakeinoa, jolla tieto on saatu.

Ylimääräistä tietoa saa lisäksi käyttää esitutkinnan suuntaamiseksi muunkin kuin 1 momentissa tarkoitetun rikoksen selvittämisessä ja aina syyttömyyttä tukevana selvityksenä.

Ylimääräistä tietoa saa käyttää myös hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi.

Ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen selvittämiseen 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa päättää se viranomainen, jolla on toimivalta päättää siitä tiedonhankintakeinosta, jolla tieto on saatu. Muusta ylimääräisen tiedon käyttämisestä päättää päällystöön kuuluva poliisimies.

Pakkokeinolain nojalla saadun ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen estämiseen tai 3 momentissa mainittuun tarkoitukseen säädetään pakkokeinolain 10 luvun 54 §:ssä.

55 §

Salaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon säilyttäminen

Salaisella tiedonhankinnalla saatu tieto, joka ei koske rikosta, on hävitettävä viipymättä sen jälkeen, kun on käynyt ilmi, ettei tietoa tarvita rikoksen estämisessä.

Ylimääräinen tieto saadaan tallettaa henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003) tarkoitettuun rekisteriin, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka estämisessä olisi saatu käyttää sitä tiedonhankintakeinoa, jolla tieto on saatu taikka jos tieto on tarpeen rikoslain 15 luvun 10 §:ssä tarkoitetun rikoksen estämiseksi. Tietojen poistamisesta on voimassa, mitä siitä erikseen säädetään.

Tieto, jota ei ole talletettu rekisteriin tai liitetty esitutkinta-aineistoon, on hävitettävä ilman aiheetonta viivytystä sen jälkeen, kun on käynyt ilmeiseksi, ettei tietoa voida käyttää tai sitä ei enää tarvita rikoksen estämisessä tai selvittämisessä.

56 §

Telekuuntelun ja teknisen kuuntelun keskeyttäminen

Telekuuntelun ja teknisen kuuntelun keskeyttämiseen ja jatkamiseen eräissä poikkeustapauksissa on soveltuvin osin noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 56 §:ssä säädetään.

57 §

Kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittäminen

Jos päällystöön kuuluva poliisimies on 10 §:n 2 momentissa, 12 §:n 2 momentissa, 21 §:n 2 momentissa tai 23 §:n 2 momentissa tarkoitetussa kiireellisessä tilanteessa päättänyt televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, henkilön teknisen seurannan tai teknisen laitetarkkailun aloittamisesta, mutta tuomioistuin katsoo, että edellytyksiä toimenpiteelle ei ole ollut, tiedonhankinnan käyttö on lopetettava ja sillä saatu aineisto ja sillä saatuja tietoja koskevat muistiinpanot on heti hävitettävä. Näin saatuja tietoja saadaan kuitenkin tuomioistuimen luvalla käyttää samoin edellytyksin kuin ylimääräistä tietoa.

58 §

Salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittaminen

Telekuuntelusta, televalvonnasta, peitellystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta ja valvotusta läpilaskusta on viipymättä ilmoitettava tiedonhankinnan kohteelle kirjallisesti sen jälkeen, kun tiedonhankinnan tarkoitus on saavutettu. Salaisesta tiedonhankinnasta on kuitenkin ilmoitettava tiedonhankinnan kohteelle viimeistään vuoden kuluttua sen käytön lopettamisesta. Kohteelle ilmoittamisesta on samalla annettava kirjallisesti tieto luvan myöntäneelle tuomioistuimelle.

Tuomioistuin voi päällystöön kuuluvan poliisimiehen vaatimuksesta päättää, että 1 momentissa tarkoitettua ilmoitusta tiedonhankinnan kohteelle saadaan lykätä enintään kahdeksi vuodeksi kerrallaan, jos se on perusteltua käynnissä olevan tiedonhankinnan turvaamiseksi, valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi. Ilmoitus saadaan tuomioistuimen päätöksellä jättää kokonaan tekemättä, jos se on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen tai terveyden suojaamiseksi.

Peitetoiminnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä ei ole velvollisuutta ilmoittaa tiedonhankinnan kohteelle, jos asiassa ei ole aloitettu esitutkintaa.

Ilmoitusta koskevan asian käsittelyssä tuomioistuimessa noudatetaan soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 10 luvun 41 §:ssä säädetään.

59 §

Pöytäkirja

Telekuuntelusta, tietojen hankkimisesta telekuuntelun sijasta, televalvonnasta, tukiasematietojen hankkimisesta, peitellystä tiedonhankinnasta, teknisestä tarkkailusta, peitetoiminnasta, valeostosta, tietolähteen ohjatusta käytöstä ja valvotusta läpilaskusta on tiedonhankinnan käytön lopettamisen jälkeen laadittava ilman aiheetonta viivytystä pöytäkirja.

60 §

Julkisuuden rajoittaminen eräissä tapauksissa

Asianosaisella tai muulla, jonka oikeutta tai velvollisuutta asia koskee, ei ole viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 11 §:ssä säädetystä huolimatta oikeutta saada

tietoa tässä luvussa tarkoitetun salaisen tiedonhankinnan käytöstä, ennen kuin 58 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty. Hänellä ei ole myöskään henkilötietolaissa (523/1999) tai henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003) tarkoitettua rekisteröidyn tarkastusoikeutta.

Kun 58 §:ssä tarkoitettu ilmoitus on tehty, 1 momentissa tarkoitetun henkilön oikeutta saada asiakirjoja, tallenteita tai tietoja voidaan rajoittaa, jos tiedon antamatta jättäminen ei loukkaa asianosaisen oikeutta asianmukaisesti puolustautua tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä, ja salassapito on välttämätöntä valtion turvallisuuden varmistamiseksi taikka hengen, terveyden tai salassa pidettävien taktisten ja teknisten menetelmien suojaamiseksi.

Tieto ääni- tai kuvatallenteesta voidaan antaa luovuttamalla tallenne vain viranomaisen luona kuultavaksi tai nähtäväksi, jos tallenteen sisältö huomioon ottaen on syytä olettaa, että tiedon antaminen muulla tavoin voisi johtaa tallenteessa esiintyvän henkilön yksityisyyden suojan loukkaamiseen.

61 §

Teleyrityksen avustamisvelvollisuus ja pääsy eräisiin tiloihin

Teleyrityksen avustamisvelvollisuuden ja eräisiin tiloihin pääsyn osalta on noudatettava, mitä pakkokeinolain 10 luvun 61 §:ssä säädetään.

62 §

Korvaukset teleyrityksille

Teleyrityksellä on oikeus saada valtion varoista korvaus tässä luvussa tarkoitetusta viranomaisten avustamisesta ja tietojen antamisesta aiheutuneista välittömistä kustannuksista. Korvauksen maksamisesta päättää toimenpiteen suorittaneen esitutkintaviranomaisen yksikkö.

Päätökseen haetaan valittamalla muutosta hallinto-oikeudelta siten kuin hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetään.

63 §

Salaisen tiedonhankinnan valvonta

Sisäasiainministeriö ja salaista tiedonhankintaa tekevien yksiköiden päälliköt valvovat tässä luvussa tarkoitettua tiedonhankintaa.

Sisäasiainministeriö antaa eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomuksen tässä luvussa tarkoitetun telekuuntelun, telekuuntelun sijasta tapahtuvan tietojen hankkimisen, televalvonnan, tukiasematietojen hankkimisen, teknisen tarkkailun, peitetoiminnan, valeoston, tietolähteen ohjatun käytön, valvotun läpilaskun ja tiedonhankinnan suojaamisen käytöstä ja valvonnasta.

Oikeusasiamiehelle annettavista rikoksen selvittämiseksi käytettyjä salaisia pakkokeinoja ja muuta salaista tiedonhankintaa koskevista kertomuksista säädetään pakkokeinolaissa.

Muista oikeusasiamiehelle annettavista rikoksen estämiseksi tai paljastamiseksi käytettyä salaista tiedonhankintaa koskevista kertomuksista säädetään tullilaissa, rajavartiolaissa ja poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetussa laissa.

64 §

Rangaistusasteikon lieventämisen vaikutus

Tässä luvussa tarkoitettujen tiedonhankintakeinojen käyttämiseen ei vaikuta se, että rangaistus mitattaisiin rikoslain 6 luvun 8 §:ää soveltaen lievennetyltä rangaistusasteikolta.

65 §

Tarkemmat säännökset

Sisäasiainministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä tässä luvussa tarkoitetun tiedonhankinnan järjestämisestä ja valvonnasta sekä toimenpiteiden kirjaamisesta ja valvontaa varten annettavista selvityksistä.

6 luku

Poliisitutkinta

1 §

Poliisitutkinnassa tutkittavat asiat ja sovellettavat säännökset

Poliisitutkinnalla tarkoitetaan muuta poliisin toimitettavaksi laissa säädettyä tutkintaa kuin rikoksen johdosta toimitettavaa esitutkintaa. Sen lisäksi mitä muualla laissa säädetään, poliisin on toimitettava poliisitutkinta, jos se on ilmoituksen perusteella tai muusta erityisestä syystä tarpeen kadonneen henkilön löytämiseksi.

Poliisitutkinta toimitetaan noudattaen tutkinnan laadun edellyttämällä tavalla soveltuvin osin esitutkintalain säännöksiä.

2 §

Henkilön asema poliisitutkinnassa

Jos poliisitutkinta toimitetaan henkilön oikeuksiin tai velvollisuuksiin vaikuttavan asian selvittämiseksi, häneen sovelletaan esitutkinnan asianosaista koskevia säännöksiä.

Jos poliisitutkinta toimitetaan sen selvittämiseksi, onko jollekin henkilölle tuomittava tai määrättävä rangaistukseen verrattava seuraamus, häneen sovelletaan rikoksesta epäiltyä koskevia säännöksiä.

Muun kuin 2 momentissa tarkoitetun asianosaisen sekä tämän laillisen edustajan on pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa tutkittavasta asiasta ja vastatessaan esitettyihin kysymyksiin.

Muuhun kuin 1 tai 2 momentissa tarkoitettuun henkilöön sovelletaan todistajaa tai asiantuntijaa koskevia säännöksiä. Hänen on totuudenmukaisesti ja mitään salaamatta ilmaistava, mitä hän tietää tutkittavasta asiasta. Hän on kuitenkin 2 momentissa tarkoitetussa poliisitutkinnassa oikeutettu tai velvoitettu kieltäytymään todistamasta, ilmaisemasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, mikäli hänellä olisi vastaava oikeus tai velvollisuus oikeudenkäynnissä.

3 §

Velvollisuus saapua poliisitutkintaan

Jos henkilöllä saattaa olla poliisitutkinnassa tarvittavia tietoja, hän on velvollinen kutsusta saapumaan poliisitutkintaan sen poliisilaitoksen toimialueella, jossa hän oleskelee.

Jos poliisitutkintaan kutsuttu jättää ilman hyväksyttävää syytä kutsun noudattamatta, hänet voidaan päällystöön kuuluvan poliisimiehen päätöksellä noutaa sinne noudattaen, mitä esitutkintalain 6 luvun 2 §:ssä säädetään noudosta esitutkintaan. Jos poliisitutkintaa varten on määrätty tutkinnanjohtaja, hän päättää noutamisesta.

4 §

Poliisitutkinnan turvaaminen

Poliisimiehellä on oikeus poliisitutkinnan suorittamiseksi päästä paikkaan tai alueelle, jossa tutkinnan kohteena oleva tapahtuma on sattunut, tarkastaa esineitä tai asiakirjoja, joilla voi olla merkitystä tutkinnan suorittamiselle, ja tehdä tutkinnan suorittamiseksi tarvittavia kokeita sekä irrottaa ja ottaa tutkimuksia varten tarvittavia näytteitä. Toimenpiteen edellytyksenä on lisäksi, että sillä voidaan perustellusti olettaa olevan tärkeä merkitys asian selvittämisessä. Pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n mukaiset takavarikoimis- ja jäljentämiskiellot on mahdollisuuksien mukaan otettava huomioon asiakirjoja tarkasteltaessa. Toimenpiteistä on laadittava pöytäkirja tai tehtävä merkintä muuhun asiakirjaan.

Poliisitutkinnan suorittamiseksi tapahtuva asuntoon pääseminen edellyttää päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräystä.

Esineen siirtämiseen yleisesti käytetyllä paikalla tai alueella liittyvistä poliisimiehen toimivaltuuksista säädetään 2 luvun 8 §:n 4 momentissa.

7 luku

Vaitiolovelvollisuus ja –oikeus

1 §

Vaitiolovelvollisuus

Poliisin henkilöstöön kuuluva virkamies ei saa ilmaista luottamuksellisesti tietoja antaneen taikka valeostajana tai peitehenkilönä toimineen henkilöllisyyttä koskevaa tietoa, jos tiedon

ilmaiseminen vaarantaisi luottamuksellisesti tietoja antaneen tai valeostajana tai peitehenkilönä toimineen tai hänen läheistensä turvallisuuden. Vaitiolovelvollisuus on voimassa myös, jos henkilöllisyyttä koskevan tiedon ilmaiseminen vaarantaisi käynnissä jo olevan tai tulevan tiedonhankinnan.

Muutoin poliisin henkilöstöön kuuluvan virkamiehen vaitiolovelvollisuudesta on voimassa, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) ja muussa laissa sekä tässä luvussa jäljempänä säädetään. Sama vaitiolovelvollisuus on sillä, joka on työsopimussuhteessa poliisiin tai joka hänelle myönnettyjen poliisivaltuuksien nojalla tai muulla perusteella suorittaa poliisitehtävää.

Vaitiolovelvollisuus on voimassa myös palvelussuhteen poliisissa jo päätyttyä.

2 §

Tietojen antaminen vaitiolovelvollisuuden estämättä

Poliisin henkilöstöön kuuluvan tai muun 1 §:n 2 momentissa tarkoitetun henkilön vaitiolovelvollisuus ei estä tiedon antamista viranomaiselle tai julkista tehtävää hoitavalle yhteisölle, jolla säädetyn tehtävänsä vuoksi on tarve saada tieto muuten salassa pidettävästä seikasta taikka henkilön luotettavuudesta tai sopivuudesta tehtävään. Tietojen luovuttamisesta turvallisuuden kannalta merkittävään tehtävään pyrkivän tai siinä olevan henkilön luotettavuuden varmistamiseksi säädetään erikseen laissa.

Edellä 1 §:n 2 momentissa säädetty vaitiolovelvollisuus ei estä ilmaisemasta sellaisia tietoja, joiden ilmaisemiseen on yksittäistapauksessa painava syy hengelle tai terveydelle vaarallisen tapahtuman, vapauteen kohdistuvan rikoksen tai huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi taikka valtion turvallisuuden varmistamiseksi.

3 §

Vaitiolo-oikeus

Poliisin henkilöstöön kuuluva ei ole velvollinen ilmaisemaan hänelle hänen palvelussuhteessaan luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyyttä koskevaa tietoa eikä salassa pidettäviä taktisia tai teknisiä menetelmiä.

Velvollisuudesta pitää 1 momentissa tarkoitetut tiedot ja menetelmät salassa tietyissä tapauksissa säädetään 1 §:n 1 momentissa ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 24 §:n 1 momentin 5 kohdassa.

4 §

Ilmaisuvelvollisuus oikeudenkäynnissä

Tuomioistuin voi määrätä ilmaistavaksi 1 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitetun tiedon, jos ilmoittamatta jättäminen voisi loukata asianosaisen oikeutta puolustautua asianmukaisesti tai muuten asianmukaisesti valvoa oikeuttaan oikeudenkäynnissä. Edellytyksenä määräämiselle olisi lisäksi, että virallinen syyttäjä ajaa syytettä rikoksesta, josta saattaa seurata vankeutta kuusi vuotta tai ankarampi rangaistus taikka sellaisen rikoksen yrityksestä tai osallisuudesta siihen. Luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilön taikka valeostajana tai

peitetoiminnassa toimineen henkilöllisyyttä ei tällöinkään saa määrätä ilmaistavaksi, jos siitä ilmeisesti aiheutuisi vakavaa vaaraa hänen tai hänen läheistensä turvallisuudelle.

5 §

Ilmaisuvelvollisuus rikosta selvitettäessä

Poliisin henkilöstöön kuuluva on vaitiolovelvollisuudestaan tai -oikeudestaan huolimatta kuitenkin velvollinen ilmaisemaan 1 §:n 1 momentissa tai 3 §:n 1 momentissa tarkoitetun sellaisen tiedon, jonka ilmaiseminen on välttämätöntä esitutkinnan aloittamisen edellytysten arvioimiseksi tai rikoksen selvittämiseksi, kun luottamuksellisesti tietoja antanut on siinä ominaisuudessa taikka valeostaja tai peitehenkilö on siinä tehtävässä mahdollisesti syyllistynyt rikokseen.

Jos poliisin henkilöstöön kuuluva kieltäytyy ilmaisemasta 1 momentissa tarkoitettua tietoa, tuomioistuin voi pidättämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä, että tieto on annettava vaatimuksen esittäjälle, jos kieltäytymiselle ei ole laillista perustetta. Tuomioistuin voi määrätä, että tieto luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyydestä on annettava 1 momentissa tarkoitetun rikoksen asianomistajalle, jos ilmaiseminen on tarpeen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 1 luvun 14 §:ssä tarkoitetun asianomistajan syyteoikeuden turvaamiseksi.

Jos 2 momentissa tarkoitettu asia koskee valeostoa tai peitetoimintaa, asia käsitellään Helsingin käräjäoikeudessa. Muu ilmaisuvelvollisuutta koskeva asia käsitellään siinä käräjäoikeudessa, jossa se käy sopivasti päinsä. Tiedon ilmaisemista koskevan pyynnön esittäjän ja ilmaisemisesta kieltäytyneen henkilön on oltava läsnä asiaa käsiteltäessä. Asiaa käsiteltäessä käräjäoikeus on päätösvaltainen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja.

6 §

Viittaussäännös tietojen luovuttamisesta

Poliisin henkilörekisteriin talletettujen tietojen luovuttamisesta toiselle poliisiyksikölle ja muille viranomaisille teknisen käyttöyhteyden avulla tai konekielisessä muodossa ja ulkomaille säädetään henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa annetussa laissa (761/2003) sekä henkilörekisterien käyttämisestä turvallisuusselvityksiä annettaessa turvallisuusselvityksistä annetussa laissa (177/2002).

8 luku

Vahingonkorvaus ja palkkio

1 §

Valtion vahingonkorvausvastuu

Valtion varoista korvataan poliisin toimivaltuuksien käytöstä aiheutunut vahinko tässä luvussa säädetyllä tavalla.

Pakkokeinon käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamisesta säädetään pakkokeinolain 11 luvussa sekä vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetussa laissa (422/1974).

Tämän luvun säännökset eivät rajoita vahinkoa kärsineen oikeutta korvaukseen vahingonkorvauslain (412/1974) tai muun lain nojalla.

2 §

Korvauksen edellytykset ja vahinkoa kärsineen myötävaikutus

Poliisin toimivaltuuksien käytöstä aiheutuneen vahingon korvausta voidaan sovitella tai se voidaan evätä, jos vahinkoa kärsineen puolelta on olennaisesti myötävaikutettu vahingon syntymiseen.

Jos poliisin toimivaltuuksia on kohdistettu rikoksesta epäiltyyn, korvauksen edellytysten ja vahinkoa kärsineen myötävaikutuksen osalta sovelletaan, mitä pakkokeinolain 11 luvun 2 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään pakkokeinojen käytöstä aiheutuneen vahingon korvaamisesta.

3 §

Henkilö- ja esinevahingot

Valtion varoista korvattavien henkilö- ja esinevahinkojen osalta sovelletaan vahingonkorvauslain 5 luvun 2-4, 4 b, 5, 7 ja 8 §:n sekä 7 luvun 3 §:n säännöksiä.

4 §

Taloudellinen vahinko

Valtion varoista korvataan poliisin toimivaltuuksien käytöstä aiheutunut muu kuin vähäinen taloudellinen vahinko, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon.

5 §

Kärsimys

Oikeus valtion varoista maksettavaan korvaukseen poliisin toimivaltuuksien käytöstä aiheutuneesta kärsimyksestä on sillä, jonka rauhaa, yksityiselämää tai henkilökohtaista koskemattomuutta on käytön yhteydessä loukattu. Korvausta ei kuitenkaan suoriteta loukkauksesta, joka on vähäinen tai jonka loukatun muuten voidaan kohtuudella edellyttää sietävän.

Loukkauksen vähäisyyttä ja sietämisvelvollisuutta sekä korvauksen määrää arvioidaan sen kärsimyksen perusteella, jonka toimivaltuuksien käyttö kysymyksessä olevalla tavalla on omiaan aiheuttamaan ottaen huomioon tehdyn toimenpiteen laatu ja käyttämisolosuhteet, vahinkoa kärsineen asema, toimivaltuuksien käytöstä aiheutunut julkisuus sekä muut vastaavat seikat.

Surmansa saaneen vanhemmilla, lapsilla ja aviopuolisolla sekä muulla näihin rinnastettavalla surmansa saaneelle erityisen läheisellä henkilöllä on oikeus korvaukseen kuolemantapauksen aiheuttamasta kärsimyksestä vahingonkorvauslain 5 luvun 4 a §:ssä säädetyin edellytyksin.

6 §

Virkamiehen ja työntekijän vastuu

Vahingon aiheuttaneen virkamiehen tai työntekijän korvausvastuusta sekä hänen velvollisuudestaan korvata valtiolle sen tämän lain mukaisesti suorittama korvaus, on voimassa, mitä vahingonkorvauslain 4 ja 6 luvussa säädetään.

7 §

Avustustyöstä maksettava korvaus ja palkkio

Poliisin avustustyöhön 9 luvun 3 tai 4 §:n mukaisesti osallistuneen vahingot korvataan valtion varoista siten kuin valtion virantoimituksesta tai työtehtävästä aiheutuneiden eräiden vahinkojen korvaamisesta annetussa laissa (794/1980) säädetään. Avustustyöhön osallistunut on lisäksi oikeutettu saamaan valtion varoista työhön käytetyn ajan mukaan lasketun kohtuullisen palkkion.

Poliisin avustustyöhön osallistuneelle sattuneesta tapaturmasta suoritetaan korvausta valtion varoista samojen perusteiden mukaan kuin työtapaturman korvaamisesta säädetään, jollei vahingoittunut muuten ole oikeutettu tapaturmavakuutuslain (608/1948) tai sotilastapaturmalain (1211/1990) mukaiseen korvaukseen. Tässä momentissa tarkoitettua korvausta koskevan asian käsittelee ensimmäisenä asteena Valtiokonttori.

8 §

Työnantajan ja kunnan oikeus

Jos vahingoittuneen työnantaja tai kunta on tämän lain nojalla korvattavassa tapaturma-asiassa maksanut palkkaa, ennakkoa tai muita maksuja, on työnantajan ja kunnan oikeudessa voimassa, mitä tapaturmavakuutuslain 26 §:ssä säädetään työnantajan oikeudesta.

9 §

Vahingon selvittäminen

Poliisimiehen on viivytyksettä tehtävä esimiehelleen ilmoitus toimenpiteen suorittamisen yhteydessä syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai esinevahingosta.

Edellä 1 momentissa tarkoitetun vahingon aiheutumisesta tulee tarvittaessa taikka vahinkoa kärsineen tai virkatoimen suorittaneen pyynnöstä toimittaa poliisitutkinta, jossa on muun ohessa selvitettävä ne olosuhteet, joissa toimenpide on suoritettu, johto- ja vastuusuhteet toi-

menpiteen aikana, vahingon määrä sekä vahinkoa kärsineen oman toiminnan tai laiminlyönnin vaikutus vahingon syntymiseen.

Toimenpiteen suorittamisen yhteydessä vammoja saaneelle on viivytyksettä annettava hoitoa ja järjestettävä tarvittaessa lääkärinapua. Jos henkilö ilmoittaa saaneensa vammoja poliisin toimenpiteen vuoksi, hänelle on mahdollisimman pian annettava tilaisuus päästä lääkärintarkastukseen tai, jos se ei ole välittömästi mahdollista, esteettömän henkilön tarkastettavaksi. Kustannukset hoidosta ja lääkärinavusta suoritetaan ennakolta valtion varoista.

10 §

Vahingonkorvauksen ja palkkion suorittaminen

Tässä luvussa tarkoitetun henkilö- ja esinevahingon korvaamisesta ja palkkion suorittamisesta päättää se poliisiyksikkö, jonka alueella toimenpide tai avustustyö taikka pääosa siitä on suoritettu tai jonka puolesta toimenpide on suoritettu. Vahingonkorvausta on haettava kirjallisesti kuuden kuukauden kuluessa siitä päivästä, jona toimenpide tai avustustyö suoritettiin, taikka korvaukseen oikeutettu sai tiedon vahingosta. Erityisestä syystä korvausta voidaan hakea myöhemminkin.

Taloudellisesta vahingosta ja kärsimyksestä suoritettavan korvauksen vaatimisen ja myöntämisen osalta noudatetaan soveltuvin osin, mitä syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta annetun lain 5-7 §:ssä säädetään.

Poliisiyksikön vahingonkorvausta koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta. Palkkiota koskevaan päätökseen haetaan muutosta hallintolainkäyttölaissa (586/1996) säädetyllä tavalla.

9 luku

Erinäiset säännökset

1 §

Poliisin antama virka-apu

Poliisin on annettava pyynnöstä muulle viranomaiselle virka-apua, jos niin erikseen säädetään. Poliisin on annettava virka-apua myös muulle viranomaiselle laissa säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttamiseksi, jos virka-apua pyytävää viranomaista estetään suorittamasta virkatehtäviään.

Poliisi voi antaa virka-apua myös yksityiselle, jos se on välttämätöntä tämän laillisiin oikeuksiin pääsemiseksi ja oikeuden loukkaus on ilmeinen. Virka-avun antamisen edellytyksenä on lisäksi, että yksityistä estetään pääsemästä oikeuksiinsa ja oikeuksiin pääseminen edellyttää poliisin toimivaltuuksien käyttämistä.

Päätöksen virka-avun antamisesta tekee päällystöön kuuluva poliisimies, jollei laissa erikseen toisin säädetä.

2 §

Poliisille annettava virka-apu

Viranomaisen on annettava poliisille kuuluvan tehtävän suorittamiseksi sellaista tarpeellista virka-apua, jonka antamiseen asianomainen viranomainen on toimivaltainen. Päätöksen virka-avun pyytämisestä tekee päällystöön kuuluva poliisimies, jollei erikseen toisin säädetä tai asian kiireellisyys muuta vaadi.

Puolustusvoimien virka-avusta poliisille säädetään erikseen.

3 §

Avustamisvelvollisuus

Jokainen on velvollinen päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä avustamaan poliisia hengenvaarassa olevan kadonneen etsimisessä, ihmishengen pelastamisessa, loukkaantuneen auttamisessa sekä huomattavan omaisuusvahingon tai ympäristöhaitan torjumisessa, jollei tällaiseen toimenpiteeseen osallistuminen ole henkilön ikä, terveydentila tai henkilökohtaiset olosuhteet huomioon ottaen tai muusta erityisestä syystä kohtuutonta.

Edellä 1 momentissa tarkoitetuissa tapauksissa samoin kuin hukkuneen etsimiseksi yksityisten henkilöiden ja yhteisöjen on päällystön kuuluvan poliisimiehen määräyksestä annettava poliisin käyttöön täyttä korvausta vastaan kohtuullisessa määrin elintarvikkeita, viestintävälineitä, kuljetus- ja työvälineitä sekä muita tarvittavia laitteita ja aineita.

4 §

Vapaaehtoistoiminta

Poliisi voi käyttää vapaaehtoisjärjestöjä sekä vapaaehtoisesta maanpuolustuksesta annetun lain (556/2007) 3 luvussa tarkoitettua Maanpuolustuskoulutusyhdistystä ja myös sanotussa laissa tarkoitettuun palvelukseen osallistuvia henkilöitä apunaan etsintätehtävissä sekä muissa sellaisissa avustustehtävissä, joihin ei sisälly merkittävää julkisen vallan käyttöä.

Päätöksen vapaaehtoisjärjestön käyttämisestä etsintätehtävässä tekee etsintää johtava poliisimies ja muussa avustustehtävässä päällystöön kuuluva poliisimies.

5 §

Poliisimiestä avustavan henkilön valtuudet

Poliisimiestä tämän pyynnöstä yksittäisen virkatehtävän suorittamisessa avustavalla on oikeus poliisimiehen ohjeiden mukaisesti suorittaa sellaisia yleisen järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseen liittyviä toimenpiteitä, jotka poliisimies toimivaltansa rajoissa osoittaa. Oikeudesta käyttää voimakeinoja säädetään 2 luvun 16 §:n 4 momentissa.

6 §

Teettämisoikeus

Jos henkilö poliisin kehotuksesta huolimatta laiminlyö tehtävän, jonka hän lain, asetuksen tai asianmukaisesti annetun määräyksen nojalla on velvollinen suorittamaan, ja jos laiminlyönnistä saattaa aiheutua huomattavaa haittaa liikenteelle taikka yleiselle järjestykselle, turvallisuudelle tai terveydelle, poliisilla on oikeus asianomaisen kustannuksella huolehtia tehtävän suorittamisesta. Päätöksen toimenpiteestä tekee päällystöön kuuluva poliisimies.

Jos omaisuuden suojaaminen onnettomuuden tai rikoksen jälkeen lisävahingoilta sitä edellyttää, poliisi voi omistajan lukuun tehdä tai teettää kiireelliset, välttämättä tarvittavat toimenpiteet, jollei omistaja tai haltija ole välittömästi tavoitettavissa.

Kustannukset 1 ja 2 momentissa tarkoitetuista toimenpiteistä voidaan ennakolta suorittaa valtion varoista. Ne saadaan periä tehtävän laiminlyöneeltä taikka omaisuuden omistajalta ilman tuomiota tai päätöstä siten kuin verojen ja maksujen perimisestä ulosottotoimin säädetään.

7 §

Rangaistussäännökset

Joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta oikeudettomasti käyttää poliisin tunnuskuvaa sellaisenaan taikka sovellettuna merkkiin tai kuvalliseen esitykseen taikka poliisin tunnuskuvaa erehdyttävästi muistuttavaa merkkiä, on tuomittava *poliisin tunnuskuvan oikeudettomasta käytöstä* sakkoon.

Joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta rikkoo 15 a §:n 3 momentissa säädettyä kieltoa, on tuomittava *poliisin virkapuvun oikeudettomasta käytöstä* sakkoon, jollei muualla laissa ole säädetty ankarampaa rangaistusta.

8 §

Liikkumis- ja oleskelurajoitukset

Erittäin tärkeän toiminnan tai omaisuuden turvaamiseksi taikka ihmisten suojaamiseksi voidaan sisäasiainministeriön asetuksella rajoittaa liikkumista tai oleskelua turvattavassa tai suojattavassa kohteessa tai sen ympäristössä kohteesta aiheutuvan tai siihen kohdistuvan vaaran vuoksi, taikka kieltää turvallisuutta vaarantavien esineiden tai aineiden tuonti sinne. Kiellon tai rajoituksen rikkomisesta voidaan tuomita sakkoon, jos teosta ei ole muualla laissa säädetty ankarampaa rangaistusta.

9 §

Kansainvälinen yhteistoiminta

Poliisin antamasta oikeus- ja virka-avusta vieraan valtion poliisille ja poliisin siltä saamasta oikeus- ja virka-avusta sekä vieraan valtion poliisimiehen oikeudesta käyttää suomalaisen

poliisimiehen toimivaltuuksia on voimassa, mitä siitä erikseen säädetään tai Suomea velvoittavassa kansainvälisessä sopimuksessa sovitaan.

Sisäasiainministeriö voi asioissa, jotka eivät kuulu lainsäädännön alaan tai muuten vaadi eduskunnan suostumusta, tehdä poliisin toimialaan kuuluvia, tavanomaisina pidettäviä yhteistoimintasopimuksia naapurivaltioiden, Itämeren rantavaltioiden ja Euroopan talousalueeseen kuuluvien valtioiden kanssa.

10 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella voidaan säätää tarkemmin
1) poliisin toiminnallisista johtosuhteista;
2) poliisin tunnuskuvasta ja virkamerkistä sekä voimankäyttö- ja suojavälineistä; ja
3) kansainväliseen sopimukseen perustuvien toimivaltuuksien käytöstä tehtävistä ilmoituksista ja selvityksistä.

Sisäasiainministeriön asetuksella voidaan säätää tarkemmin
1) poliisimiehen aseman ilmaisemisesta ja poliisimiehen yksilöimisestä huolehtimisesta;
2) haltuun otetun omaisuuden säilyttämisestä;
3) poliisitutkinnan suorittamisesta;
4) kulkuneuvon pysäyttämisessä käytettävistä merkeistä ja menetelmistä;
5) automaattisesta tieliikenteen valvonnasta;
6) voimakeinojen käytön määritelmistä, voimankäyttökoulutuksesta, voimankäytön harjoittelusta ja seurannasta, oikeudesta kantaa voimankäyttövälineitä, voimankäyttövälineiden säilyttämisestä sekä voimakeinojen käytön valvonnasta;
7) eläimen kiinniottamisesta, säilyttämisestä ja lopettamisesta;
8) virka-avun antamisesta muulle kuin tullilaitokselle tai rajavartiolaitokselle;
9) poliisitoimenpiteiden kirjaamisesta;
10) turvatarkastustoimenpiteiden teknisestä toteuttamisesta ja turvatarkastusten käytännön järjestämisestä sekä turvatarkastuksista järjestettävästä koulutuksesta; ja
11) virkapuvun mallista ja sen yhteydessä käytettävistä merkeistä.

11 §

Voimaantulosäännökset

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Tällä lailla kumotaan 7 päivänä huhtikuuta 1995 annettu poliisilaki (493/1995) siihen myöhemmin tehtyine muutoksineen.

4.

L a k i

poliisin hallinnosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan poliisin hallinnosta 14 päivänä helmikuuta 1992 annetun lain (110/1992) 2 §, 15 §:n edellä oleva väliotsikko sekä 15 a ja 16 §, sellaisina kuin niistä ovat 15 a § laissa 676/2006 ja 16 § laissa 69/2005 ja

lisätään 16 §:n eteen uusi väliotsikko sekä lakiin uusi 15 b-15 j § seuraavasti:

2 §

Poliisin tehtävä

Poliisin tehtävästä säädetään poliisilain (/) 1 §:ssä.

Poliisimiehen virka-asemaan liittyvät säännökset

15 a §

Poliisivaltuudet

Poliisimiehellä on tehtäväänsä suorittaessaan koko maassa tässä tai muussa laissa säädetyt valtuudet.

Poliisikokelaalla on poliisimiehelle kuuluvat valtuudet suorittaessaan kouluttajansa johdon ja valvonnan alaisena koulutukseen liittyviä tehtäviä. Poliisikokelaalla on poliisimiehelle kuuluvat valtuudet myös suorittaessaan poliisin ylijohdon valtion turvallisuuden ylläpitämiseksi tai valtakunnallisen poliisitoiminnallisen erityistilanteen hoitamiseksi antamasta määräyksestä poliisille kuuluvia tehtäviä.

Nuoremmalla konstaapelilla on poliisimiehelle kuuluvat toimivaltuudet. Poliisin perustutkintoon kuuluvan työharjoittelujakson aikana nuorempi konstaapeli saa käyttää poliisimiehelle kuuluvia toimivaltuuksia työharjoittelun ohjaajan johdon ja tarpeellisen valvonnan alaisena.

15 b §

Erityiset poliisivaltuudet

Sisäasiainministeriö voi antaa koko maassa ja lääninhallitus läänissä nimetylle henkilölle sellaisia tämän lain mukaisia poliisivaltuuksia, joita tämä määrätyssä tehtävässään tarvitsee.

Valtuudet poliisilain mukaisten voimakeinojen käyttämiseen voidaan antaa kuitenkin vain nimetylle virkamiehelle. Lisäksi valtuudet esitutkinnan suorittamiseen voi antaa vain sisäasiainministeriö virkamiehelle valtuuksien antamispäätöksessä mainittavien, hänen omaan hallinnonalaansa liittyvien rikosten tutkintaa varten.

Poliisivaltuuksien antajan on valvottava, että valtuuksia käytetään asianmukaisesti.

15 c §

Poliisihenkilöstön täydentäminen

Milloin valtion turvallisuuden tai poikkeuksellisten olojen vuoksi on tarpeen, valtioneuvosto voi määrätä poliisin henkilöstöä täydennettäväksi erityisellä täydennyspoliisihenkilöstöllä.

Täydennyspoliisihenkilöstöön voidaan ottaa tehtävään ja henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan sopiva henkilö, joka poliisipiirin päällikön kanssa tekemänsä sopimuksen mukaan sitoutuu tehtävään.

Täydennyspoliisihenkilöstöön kuuluvalla on palveluksessa ollessaan yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sellaiset toimivaltuudet ja velvollisuudet, jotka tämän lain mukaan kuuluvat poliisimiehelle. Oikeudesta käyttää voimakeinoja on kuitenkin voimassa, mitä poliisilain 2 luvun 16 §:n 3 momentissa säädetään.

Täydennyspoliisihenkilöstöön kuuluva voidaan asettaa täydennyspoliisihenkilöstön koulutukseen liittyvään tilaisuuteen kokoontumislain (530/1999) 18 §:ssä tarkoitetuksi järjestyksenvalvojaksi ja hänet voidaan määrätä tällaiseen tilaisuuteen tieliikennelain (267/1981) 49 §:ssä tarkoitetuksi liikenteen ohjaajaksi. Järjestyksenvalvojaksi hyväksymisestä sekä järjestyksenvalvojan kelpoisuusvaatimuksista, valtuuksista ja velvollisuuksista säädetään järjestyksenvalvojista annetussa laissa (533/1999) sekä liikenteenohjaajaksi määräämisestä ja liikenteenohjaajan valtuuksista tieliikenneasetuksessa (182/1982).

Täydennyspoliisihenkilöstöön kuuluvan tehtävistä, varustuksesta, koulutuksesta ja palvelukseen kutsumisesta sekä sopimussuhteen ehdoista säädetään asetuksella.

15 d §

Poliisimiehen toimialue ja toimimisvelvollisuus

Poliisimies on velvollinen toimimaan sen poliisiyksikön toimialueella, johon hänet on sijoitettu.

Poliisimies voidaan määrätä toimimaan myös sijoitusyksikkönsä toimialueen ulkopuolella.

Poliisimies on ilman eri määräystä velvollinen ryhtymään kiireellisiin toimiin koko maassa myös toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan, jos se on välttämätöntä vakavan rikoksen estämiseksi, tällaista rikosta koskevan tutkinnan aloittamiseksi tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi taikka milloin se näihin rinnastettavan muun erityisen syyn vuoksi on tarpeen.

15 e §

Palvelukseen ilmoittautuminen

Poliisitoiminnallisen erityistilanteen varalta poliisimiehen tulee huolehtia siitä, että hänen yhteystietonsa ovat poliisiyksikön tiedossa.

Poliisimiehen on viipymättä ilmoittauduttava palvelukseen vakavan yleistä järjestystä ja turvallisuutta vaarantavan teon tai tapahtuman sitä välttämättä vaatiessa.

Poliisimies on velvollinen määräyksestä saapumaan palvelukseen myös vuosilomalla ollessaan, milloin se yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi on välttämätöntä. Määräyksen voi antaa poliisin ylijohto poliisimiehelle, poliisin lääninjohto alaiselleen poliisimiehelle sekä poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö ja poliisilaitoksen päällikkö oman yksikkönsä poliisimiehelle.

Poliisimies on muulloin kuin virkavapaana tai vuosilomalla ollessaan velvollinen määräyksestä olemaan tilapäisesti hälytysvalmiudessa ja saapumaan palvelukseen, milloin se poliisin toimintaan liittyvästä erityisestä syystä on tarpeen. Määräyksen voi antaa poliisin ylijohto poliisimiehelle, poliisin lääninjohto alaiselleen poliisimiehelle sekä poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö ja poliisilaitoksen päällikkö oman yksikkönsä poliisimiehelle.

15 f §

Poliisimiehen toimiminen avustajana tai asiamiehenä

Poliisimies saa toimia rikoksesta epäillyn avustajana tai asiamiehenä vain, jos epäilty on hänen oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 3 momentissa tarkoitettu lähiomaisensa ja tällä ei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 §:n mukaan ole oikeutta saada puolustajaa.

Poliisimies ei saa toimia asianomistajan avustajana tai asiamiehenä, jos se voi olla ristiriidassa hänen virkatehtäviensä hoitamisen kanssa.

15 g §

Poliisimiehen käyttäytyminen

Poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei hänen käyttäytymisensä ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon. Arvioitaessa poliisimiehen käyttäytymistä otetaan huomioon myös hänen asemansa ja tehtävänsä poliisihallinnossa.

15 h §

Sivutoimet

Poliisimies ei saa ottaa vastaan eikä pitää valtion virkamieslain (750/1994) 18 §:n 4 momentissa tarkoitettua sivutointa, ellei siihen hakemuksesta myönnetä lupaa.

15 i §

Poliisimiehen kunto ja ammattitaito

Poliisimiehen tulee ylläpitää työtehtäviensä edellyttämää kuntoa ja ammattitaitoa. Eri työtehtävien edellyttämän kunnon tasosta ja kuntotestien järjestämisestä voidaan säätää valtioneuvoston asetuksella.

Poliisimies ei saa hoitaa tehtävää, johon liittyvät oikeudet tai velvollisuudet saattavat joutua ristiriitaan poliisilain mukaisten tehtävien kanssa.

15 j §

Poliisimiehen määräaikainen virantoimituksesta erottaminen

Poliisimiehelle, joka toimii vastoin virkavelvollisuuksiaan tai laiminlyö niitä, voidaan määrätä kurinpitorangaistuksena virantoimituksesta erottaminen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi kuukaudeksi, jollei varoitusta ole pidettävä riittävänä. Palkanmaksu keskeytetään virantoimituksesta erottamisen ajaksi.

Virantoimituksesta erottamisesta päättää nimittävä viranomainen. Jos nimittävä viranomainen on valtioneuvosto, virantoimituksesta erottamisesta päättää sisäasiainministeriö. Virantoimituksesta erottamisesta päättävän viranomaisen tulee panna virantoimituksesta erottaminen vireille viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun viranomainen sai tiedon seikasta, joka saattaa aiheuttaa virantoimituksesta erottamisen.

Ennen kuin poliisimiehen virantoimituksesta erottamisesta tehdään päätös, hänelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi asiassa. Lisäksi viranomaisen on varattava pääluottamusmiehelle tai luottamusmiehelle tilaisuus tulla kuulluksi, jos poliisimies sitä pyytää, eikä virantoimituksesta erottamista asian laadun vuoksi ole saatettava voimaan välittömästi. Viranomaisen on ennen päätöksen tekemistä ilmoitettava poliisimiehelle mahdollisuudesta pyytää pääluottamusmiehen tai luottamusmiehen kuulemista.

Muutoksenhausta päätökseen, joka koskee poliisimiehen määräaikaista virantoimituksesta erottamista, säädetään valtion virkamieslaissa.

Erinäiset säännökset

16 §

Tarkemmat säännökset

Tasavallan presidentin asetuksella säädetään poliisin ansiorististä ja ansiomitalista.

Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin poliisin organisaatiosta ja tehtävistä, poliisimiehiksi katsottavista päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvista virkamiehistä sekä poliisipäällikön virkaan vaadittavasta poliisipäällystön tutkinnon lisäksi suoritettavasta muusta soveltuvasta ylemmästä korkeakoulututkinnosta ja siihen sisältyvistä opinnoista.

Sisäasiainministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä poliisiyksiköiden asemasta ja tehtävistä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

5.

L a k i

rajavartiolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 15 päivänä heinäkuuta 2005 annetun rajavartiolain (578/2005) 10 §, 28 §:n 1 momentti, 32 §, 41 §:n 2 ja 3 momentti, 46 § ja 66 §:n 2 momentti, sellaisena kuin niistä on 28 §:n 1 momentti laissa 222/2007, seuraavasti:

10 §

Tullitehtävässä, poliisitehtävässä ja esitutkintatehtävässä noudatettavat yleiset periaatteet

Poliisitehtävissä noudatetaan poliisilaissa (/) ja muussa poliisin tehtäviä koskevassa laissa säädettyjä periaatteita. Tullitehtävissä noudatetaan tullilaissa (1466/1994) ja muussa tullivalvontaa koskevassa laissa säädettyjä periaatteita. Esitutkintatehtävissä noudatetaan esitutkintalaissa (/) ja muussa esitutkintaviranomaisen tehtäviä koskevassa laissa säädettyjä periaatteita.

28 §

Rajatarkastusta koskevat toimivaltuudet

Rajavartiomiehellä on rajatarkastuksen toimittamiseksi oikeus:

1) matkustusasiakirjan tilapäiseen haltuun ottamiseen niin kuin siitä erikseen säädetään;
2) henkilöntarkastukseen noudattaen soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain (/) 8 luvun 30 ja 32 §:ssä säädetään;
3) kulkuneuvoon kohdistuvaan etsintään;
4) rajatarkastuksesta henkilön poistumisen estämiseen noudattaen soveltuvin osin, mitä esitutkintalain 6 luvun 6 §:ssä säädetään;
5) tarkastettavien tavaroiden ja kulkuneuvon rajatarkastuksen toimittamisen ajaksi tilapäisesti rajavartiolaitoksen haltuun ottamiseen.

---

32 §

Rajavartiomiehen toimivaltuudet yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen rajanylityspaikalla

Rajavartiomiehen oikeudesta toimenpiteisiin rajanylityspaikalla yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi on voimassa, mitä poliisilain 2 luvun 5 §:ssä, 6 §:n 1 momentin 1

kohdassa ja 2 momentissa sekä 8 §:n 1 momentissa säädetään. Mitä poliisilain 2 luvun 6 §:n 3 momentissa säädetään päällystöön kuuluvasta poliisimiehestä, sovelletaan rajavartiolaitoksessa pidättämiseen oikeutettuun virkamieheen ja rajanylityspaikassa esimiehenä toimivaan rajavartiomieheen.

41 §

Rajavartiomiehen toimivaltuudet rikosten ennalta estämiseksi ja selvittämiseksi

---

Rajavartiomiehen toimivaltuuksista toimialallaan rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi ja syytteeseen saattamiseksi on peitetoimintaa, valeostoa, telekuuntelua ja televalvontaa lukuun ottamatta voimassa, mitä poliisimiehen toimivaltuuksista rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi tai syytteeseen saattamiseksi poliisilaissa, esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa tai muualla säädetään. Mitä poliisilain 5 luvun 11 §:ssä ja pakkokeinolain 10 luvun 10 §:ssä säädetään poliisin oikeudesta saada tukiasematiedot ja mitä poliisilain 5 luvun 58 ja 59 §:ssä säädetään teknisestä tarkkailusta, sovelletaan myös rajavartiolaitokseen. Rajavartiomiehellä on muun esitutkintaviranomaisen johdossa tapahtuvaan esitutkintaan osallistuessaan oikeus käsitellä tietoa, joka on hankittu sellaisella menetelmällä, joka ei ole rajavartiolaitoksen käytettävissä.

Mitä poliisipäällystöön kuuluvan toimivaltuuksista rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi ja syytteeseen saattamiseksi säädetään, sovelletaan rajavartiolaitoksessa pidättämiseen oikeutettuun virkamieheen sekä tutkinnanjohtajaan.

46 §

Tutkinnanjohtaja

Tutkinnanjohtajana rajavartiolaitoksen toimittamassa esitutkinnassa on pakkokeinolain 2 luvun 9 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettu rajavartiolaitoksen virkamies tai valtioneuvoston asetuksessa säädetyn koulutuksen saanut ja kokemuksen omaava asianomaisen hallintoyksikön päällikön tutkinnanjohtajaksi määräämä rajavartiomies.

66 §

Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotto

Haltuun otettu omaisuus on palautettava haltijalle viipymättä ja viimeistään 14 vuorokauden kuluessa. Jollei esinettä tai ainetta voida vaaratta palauttaa haltijalle, se luovutetaan poliisille joko haltijalle palauttamista varten taikka poliisilain 2 luvun 14 §:ssä tai ampuma-aselaissa (1/1998) säädettyjä toimenpiteitä varten.

_____

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

_____

6.

L a k i

poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa 3 päivänä marraskuuta 1995 annetun lain (1251/1995) 3-5 ja 13 § sekä 21 §:n 1 momentin 1 kohta, sellaisena kuin niistä on 4 § laissa 648/2003, seuraavasti:

3 §

Poliisitoiminnan periaatteet

Tässä laissa tarkoitettuja poliisin tehtäviä suoritettaessa noudatetaan poliisilaissa (/) säädettyjä periaatteita.

4 §

Toimivaltuudet

Edellä 2 §:ssä tarkoitetulla virkamiehellä on 1 §:ssä tarkoitetuissa tehtävissä esitutkintalaissa (/), pakkokeinolaissa (/) ja poliisilaissa poliisimiehelle säädetyt toimivaltuudet. Pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies tai puolustusvoimien sotilaslakimies toimii tutkinnanjohtajana 1 §:n 1 momentin 1-3 kohdassa tarkoitetuissa asioissa ja hänellä on sanotuissa tehtävissä lisäksi pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa sekä päällystöön kuuluvalle poliisimiehelle poliisilaissa säädetyt toimivaltuudet. Puolustusvoimien toimesta suoritettavassa esitutkinnassa ei saa käyttää telekuuntelua eikä televalvontaa.

Toimivaltuuksia käytettäessä on soveltuvin osin meneteltävä siten kuin esitutkintalaissa, pakkokeinolaissa ja poliisilaissa säädetään. Muusta kuin pakkokeinolain 10 luvun 16 §:ssä tarkoitetusta teknisestä kuuntelusta päättää tutkinnanjohtajan esityksestä pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies, tai tämän ollessa tutkinnanjohtaja, pääesikunnan operaatiopäällikkö.

5 §

Tarkkailu ja tekninen tarkkailu turvallisuus- ja valvontatehtävissä

Sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvan laittoman tiedustelutoiminnan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavan laittoman toiminnan estämiseksi on oikeus käyttää tarkkailua ja teknistä tarkkailua siten kuin poliisilain 5 luvun 13 §:ssä, 16 §:n 1-3 momentissa, 18 §:n 1-3 momentissa, 20 §:n 1 momentissa sekä 24 §:ssä säädetään. Teknistä tarkkailua ei saa kohdistaa asumiseen käytettävään tilaan. Teknisen tarkkailun osalta ei

myöskään sovelleta mainituista säännöksistä johtuvia, rikoksesta säädettyyn enimmäisrangaistukseen taikka rikoksen laatuun tai lajiin liittyviä edellytyksiä. Toimenpiteiden käyttämisestä päättää pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies.

Tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamisen, ylimääräisen tiedon käyttämisen, salaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon säilyttämisen, kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittämisen, salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamisen ja pöytäkirjan osalta noudatetaan, mitä poliisilain 5 luvun 51 §:ssä, 54 §:ssä, 55 §:n 1 ja 3 momentissa sekä 57-59 §:ssä säädetään. Teknisestä kuuntelusta laadittu pöytäkirja toimitetaan puolustusministeriölle, joka antaa vuosittain eduskunnan oikeusasiamiehelle kertomuksen teknisen kuuntelun käytöstä.

13 §

Yksittäiseen tehtävään liittymättömät tiedot

Edellä 1 §:ssä tarkoitetun yksittäisen tehtävän suorittamisen yhteydessä saatuja, tehtävien suorittamiseksi tarpeellisia tietoja, jotka eivät liity kyseiseen yksittäiseen tehtävään, saa kerätä ja tallettaa vain 11 ja 12 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin. Ylimääräistä tietoa saadaan tallettaa 11 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin pakkokeinolain 10 luvun 55 §:n 3 momentissa ja poliisilain 5 luvun 55 §:n 2 momentissa säädetyin edellytyksin.

21 §

Tietojen luovuttaminen muulle kuin sotilasviranomaiselle

Rekisterinpitäjä saa luovuttaa tässä laissa tarkoitetuista henkilörekistereistä tietoja, jotka ovat tarpeen:

1) poliisille niitä poliisilain 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tehtäviä varten, jotka liittyvät oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseen sekä rikosten ennalta estämiseen, paljastamiseen, selvittämiseen ja syyteharkintaan saattamiseen; sekä

_____

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

_____

7.

L a k i

sotilaskurinpitolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 25 päivänä maaliskuuta 1983 annetun sotilaskurinpitolain (331/1983) 15 ja 20 §, 25 ja 25 a §:n 1 momentti sekä 28 §:n 3 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 15 ja 20 § laissa 652/1991, 25 §:n 1 momentti laissa 1259/1988, 25 a §:n 1 momentti laissa 991/1997 ja 28 §:n 3 momentti laissa 1259/1988, seuraavasti:

15 §

Sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettuihin rikoksiin sovellettavista ja 27 §:ssä mainituista pakkokeinoista ja niiden käyttämiseen oikeutetuista viranomaisista on pakkokeinolain (/) säännösten ohella voimassa, mitä tässä laissa säädetään.

20 §

Vangitsemisesta säädetään pakkokeinolaissa.

25 §

Takavarikon ja etsinnän saa pakkokeinolaissa mainittujen viranomaisten lisäksi määrätä toimitettavaksi pidättämiseen oikeutettu sotilasviranomainen.

---

25 a §

Tämän lain 18 §:ssä tarkoitettu kiinniottamiseen oikeutettu sotilas saa määrätä puolustusvoimissa palvelevan moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitetussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Koe voidaan tehdä ajotehtävää tai muuta rikoslain 23 luvussa tarkoitettua tehtävää suorittavalle taikka tällaiseen tehtävään ryhtyvälle. Kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan pakkokeinolain 8 luvun 29 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

---

28 §

Jos sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettua rikosta koskeva asia käsitellään kurinpitomenettelyssä, esitutkinta saadaan rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippumatta toimittaa suppeana. Suppeaan esitutkintaan sovelletaan tällöin, mitä esitutkintalain (/) 11 luvun 2 §:ssä säädetään.

_____

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

_____

8.

L a k i

poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 29 päivänä syyskuuta 2006 annetun lain (841/2006) 1 luvun 2 §, 2 luvun 2 §, 6 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 7 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 11 luvun 1 §:n 3 momentti sekä 15 luvun 3 § seuraavasti:

1 luku

Yleiset säännökset

2 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) *tutkintavangilla* tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettua tutkintavankia;
2) *pidätetyllä* henkilöä, joka on pidätetty pakkokeinolain (/) 2 luvun 5 §:n nojalla;

3) *kiinni otetulla* henkilöä, joka on otettu kiinni poliisilaissa (/), pakkokeinolaissa, esitutkintalaissa (/) tai muussa laissa säädetyllä perusteella ja joka ei ole tutkintavanki tai pidätetty;
4) *vapautensa menettäneellä* tutkintavankia, pidätettyä ja kiinni otettua;
5) *tapaajalla* henkilöä, joka on tullut tapaamaan vapautensa menettänyttä;
6) *säilytystilalla* poliisin hallinnoimaa tilaa, jota käytetään poliisin säilyttämien vapautensa menettäneiden säilytykseen;
7) *teknisellä valvonnalla* säilytystilan valvontaa teknisellä laitteistolla;
8) *vartijalla* poliisilain 1 luvun 10 §:ssä tarkoitettua ylivartijaa ja vartijaa.

2 luku

Säilytystilaan ottaminen

2 §

Vapaudenmenetyksestä ilmoittaminen

Tutkintavangille on varattava tilaisuus ilmoittaa läheiselle tai muulle henkilölle vapaudenmenetyksestään.

Pidätetyn ja kiinni otetun vapaudenmenetyksestä on ilmoitettava pidätetyn ja kiinni otetun osoituksen mukaan hänen läheiselleen tai muulle henkilölle. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiselle, ilmoittamista pidättämisestä voidaan päällystöön kuuluvan poliisimiehen päätöksellä lykätä enintään kaksi vuorokautta kiinniottamisesta ja ilmoittamista kiinniottamisesta voidaan lykätä tai se voidaan jättää tekemättä. Ilmoitusta ei saa ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tai kiinni otetun tahtoa.

6 luku

Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti rajoitettu.

---

6 §

Puhelimen käyttö

Vapautensa menettäneelle on mahdollisuuksien mukaan annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä säilytystilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti rajoitettu. Säilytystilan järjestyssäännössä voi-

daan antaa säilytystilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

---

7 luku

Tapaamiset ja muut yhteydet säilytystilan ulkopuolelle

1 §

Tapaaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se säilytystilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vapautensa menettäneen yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Vapautensa menettäneellä on kuitenkin aina oikeus ilman aiheetonta viivytystä tavata 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tapaajan tarkastamisesta säädetään 10 luvussa.

---

6 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella vapautensa menettäneellä on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti rajoitettu.

---

11 luku

Turvaamistoimenpiteet

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Vapautensa menettäneen yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään pakkokeinolain 4 luvussa.

15 luku

Vartijat

3 §

Henkilö- ja omaisuusvahinko

Vartijan on viivytyksettä ilmoitettava esimiehelleen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai omaisuusvahingosta. Henkilö- ja omaisuusvahingon suhteen on meneteltävä siten kuin poliisilain 8 luvun 9 §:ssä säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

9.

L a k i

tutkintavankeuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 23 päivänä syyskuuta 2005 annetun tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 1 §:n 2 momentti, 2 luvun 1 §:n 3 ja 4 momentti, 8 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 9 luvun 1 §:n 1 momentti ja 7 §:n 1 momentti, 10 luvun 16 §:n 5 momentti, 11 luvun 9 §:n 2 momentti sekä 13 luvun 1 §:n 3 momentti seuraavasti:

1 luku

Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset perusteet

1 §

Soveltamisala

Tutkintavankiin, joka samalla suorittaa vankeusrangaistusta tai sakon muuntorangaistusta, sovelletaan, mitä tämän lain 2 luvun 1 §:n 2 momentissa, 4 luvun 1 §:n 3 momentissa, 8 luvun

6 §:ssä sekä 9 luvun 9 §:ssä säädetään. Tällaiseen vankiin sovelletaan lisäksi, mitä pakkokeinolain (/) 4 luvussa yhteydenpidon rajoittamisesta ja rikoslain (39/1889) 2 c luvun 5 §:ssä ehdonalaisesta vapauttamisen määräytymisestä säädetään. Muutoin tässä momentissa tarkoitettuun tutkintavankiin sovelletaan, mitä vangista vankeuslaissa (767/2005) säädetään.

---

2 luku

Saapuminen vankilaan

1 §

Tutkintavangin sijoittaminen

Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai virallisen syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka jos rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii. Tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pidempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavaa syytä.

Jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasian kanssa pakkokeinolain 3 luvun 15 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä. Tutkintavanki voi saattaa poliisin säilytystilassa säilyttämisen tuomioistuimen uudelleen käsiteltäväksi myös erikseen, jolloin noudatetaan soveltuvin osin mainitun pykälän 1 ja 3 momentissa säädettyä menettelyä. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän on saatettava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos tutkintavankia on säilytettävä säilytystilassa yli neljä viikkoa. Myös viimeksi mainitussa tapauksessa noudatetaan soveltuvin osin pakkokeinolain mainittuja säännöksiä.

8 luku

Kirjeenvaihto ja puhelut

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti rajoitettu.

---

6 §

Puhelimen käyttö

Tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukai-

sesti rajoitettu. Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

---

9 luku

Tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle

1 §

Tapaaminen

Tutkintavangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vangin yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Tutkintavangilla on kuitenkin aina oikeus ilman aiheetonta viivytystä tavata 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tutkintavankia tapaamaan tulleen henkilön (*tapaaja*) tarkastamisesta säädetään 12 luvussa.

---

7 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella tutkintavangilla on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti rajoitettu.

---

10 luku

Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä esitutkintalain (/) 2 luvun 7 ja 8 §:ssä säädetään.

11 luku

Vankilan tilojen ja tutkintavangin tarkastaminen

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, läsnä on oltava todistaja. Muuten henkilönkatsastuksen toimittamisessa noudatetaan, mitä pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

---

13 luku

Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinojen käyttö

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään pakkokeinolain 4 luvussa.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

10.

L a k i

vankeuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 23 päivänä syyskuuta 2005 annetun vankeuslain (767/2005) 1 luvun 11 §, 4 luvun 5 §:n 2 momentti, 15 luvun 16 §:n 4 momentti ja 16 luvun 9 §:n 2 momentti seuraavasti:

1 luku

Yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta

11 §

Virka-apu

Vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä on oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta poliisilain (/) mukaista virka-apua.

4 luku

Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan

5 §

Tulotarkastus

Vankeinhoitoviranomainen saa ottaa vangista pakkokeinolaissa (/) tarkoitetut henkilötuntomerkit.

15 luku

Vankilan järjestys ja kurinpito

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä esitutkintalain (/) 2 luvun 7 ja 8 §:ssä säädetään.

16 luku

Vankilan tilojen ja vangin tarkastaminen

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, läsnä on oltava todistaja. Muuten henkilönkatsastuksen toimittamisessa sovelletaan, mitä pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

11.

L a k i

valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään valtioneuvoston oikeuskanslerista 25 päivänä helmikuuta 2000 annettuun lakiin (193/2000) uusi 5 a § seuraavasti:

5 a §

Esitutkinnan tai poliisitutkinnan määrääminen

Oikeuskansleri voi käsiteltävänään olevan asian selvittämiseksi määrätä suoritettavaksi esitutkintalain (/) mukaisen esitutkinnan tai poliisilain (/) 6 luvun mukaisen poliisitutkinnan.

_____

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

_____

12.

L a k i

yleisistä syyttäjistä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
lisätään yleisistä syyttäjistä 11 päivänä maaliskuuta 1997 annettuun lakiin (199/1997) uusi 11 a § seuraavasti:

11 a §

Vaitiolovelvollisuus ja -oikeus

Mitä poliisilain (/) 7 luvun 1 ja 3-5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta ja -oikeudesta, sovelletaan vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä _____ kuuta 20 _____ .

4.

L a k i

poliisin hallinnosta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan poliisin hallinnosta 14 päivänä helmikuuta 1992 annetun lain (110/1992) 2 §, 15 §:n edellä oleva väliotsikko sekä 15 a ja 16 §, sellaisina kuin niistä ovat 15 a § laissa 676/2006 ja 16 § laissa 69/2005 ja

lisätään 16 §:n eteen uusi väliotsikko sekä lakiin uusi 15 b-15 j § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

2 §

Poliisin tehtävä

Poliisin tehtävästä säädetään poliisilain (493/95) 1 §:ssä.

Ehdotus

2 §

Poliisin tehtävä

Poliisin tehtävästä säädetään *poliisilain (/)* 1 §:ssä.

Poliisimiehen virka-asemaan liittyvät säännökset

Voimassa oleva laki

15 a §

Poliisimiehen määräaikainen virantoimituksesta erottaminen

(Sääntely ehdotetaan otettavaksi uuteen 15 j §:ään; ehdotusta vastaa voimassa olevan poliisilain 42 §)

Ehdotus

15 a §

Poliisivaltuudet

Poliisimiehellä on tehtäväänsä suorittaessaan koko maassa tässä tai muussa laissa säädetyt valtuudet.

Poliisikokelaalla on poliisimiehelle kuuluvat valtuudet suorittaessaan kouluttajansa johdon ja valvonnan alaisena koulutukseen liittyviä tehtäviä. Poliisikokelaalla on poliisimiehelle kuuluvat valtuudet myös suorittaessaan poliisin ylijohdon valtion turvallisuuden ylläpitämiseksi tai valtakunnallisen poliisitoiminnallisen erityistilanteen hoitamiseksi antamasta määräyksestä poliisille kuuluvia tehtäviä.

Nuoremmalla konstaapelilla on poliisimiehelle kuuluvat toimivaltuudet. Poliisin perustutkintoon kuuluvan työharjoittelujakson aikana nuorempi konstaapeli saa käyttää poliisimiehelle kuuluvia toimivaltuuksia työharjoittelun ohjaajan johdon ja tarpeellisen valvonnan alaisena.

Voimassa oleva laki

(poliisilain 8 §)

Ehdotus

15 b §

Erityiset poliisivaltuudet

Sisäasiainministeriö voi antaa koko maassa ja lääninhallitus läänissä nimetylle henkilölle sellaisia tämän lain mukaisia poliisivaltuuksia, joita tämä määrätyssä tehtävässään tarvitsee.

Valtuudet poliisilain mukaisten voimakeinojen käyttämiseen voidaan antaa kuitenkin vain nimetylle virkamiehelle. Lisäksi valtuudet esitutkinnan suorittamiseen voi antaa vain sisäasiainministeriö virkamiehelle valtuuksien antamispäätöksessä mainittavien, hänen omaan hallinnonalaansa liittyvien rikosten tutkintaa varten.

Poliisivaltuuksien antajan on valvottava, että valtuuksia käytetään asianmukaisesti.

Voimassa oleva laki

(poliisilain 42 §)

Ehdotus

15 c §

Poliisihenkilöstön täydentäminen

Milloin valtion turvallisuuden tai poikkeuksellisten olojen vuoksi on tarpeen, valtioneuvosto voi määrätä poliisin henkilöstöä täydennettäväksi erityisellä täydennyspoliisihenkilöstöllä.

Täydennyspoliisihenkilöstöön voidaan ottaa tehtävään ja henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan sopiva henkilö, joka poliisipiirin päällikön kanssa tekemänsä sopimuksen mukaan sitoutuu tehtävään.

Täydennyspoliisihenkilöstöön kuuluvalla on palveluksessa ollessaan yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sellaiset toimivaltuudet ja velvollisuudet, jotka tämän lain mukaan kuuluvat poliisimiehelle. Oikeudesta käyttää voimakeinoja on kuitenkin voimassa, mitä poliisilain 2 luvun 16 §:n 3 momentissa säädetään.

Täydennyspoliisihenkilöstöön kuuluva voidaan asettaa täydennyspoliisihenkilöstön koulutukseen liittyvään tilaisuuteen kokoontumislain (530/1999) 18 §:ssä tarkoitetuksi järjestyksenvalvojaksi ja hänet voidaan määrätä tällaiseen tilaisuuteen tieliikennelain (267/1981) 49 §:ssä tarkoitetuksi liikenteen ohjaajaksi. Järjestyksenvalvojaksi hyväksymisestä sekä järjestyksenvalvojan kelpoisuusvaatimuksista, valtuuksista ja velvollisuuksista säädetään järjestyksenvalvojista annetussa laissa (533/1999) sekä liikenteenohjaajaksi määräämisestä ja liikenteenohjaajan valtuuksista tieliikenneasetuksessa (182/1982).

Täydennyspoliisihenkilöstöön kuuluvan tehtävistä, varustuksesta, koulutuksesta ja palvelukseen kutsumisesta sekä sopimussuhteen ehdoista säädetään asetuksella.

Voimassa oleva laki

(poliisilain 9 §)

Ehdotus

15 d §

Poliisimiehen toimialue ja toimimisvelvollisuus

Poliisimies on velvollinen toimimaan sen poliisiyksikön toimialueella, johon hänet on sijoitettu.

Poliisimies voidaan määrätä toimimaan myös sijoitusyksikkönsä toimialueen ulkopuolella.

Poliisimies on ilman eri määräystä velvollinen ryhtymään kiireellisiin toimiin koko maassa myös toimialueensa ulkopuolella ja vapaa-aikanaan, jos se on välttämätöntä vakavan rikoksen estämiseksi, tällaista rikosta koskevan tutkinnan aloittamiseksi tai yleistä järjestystä ja turvallisuutta uhkaavan vakavan vaaran torjumiseksi taikka milloin se näihin rinnastettavan muun erityisen syyn vuoksi on tarpeen.

Voimassa oleva laki

(poliisilain 9 a §)

Ehdotus

15 e §

Palvelukseen ilmoittautuminen

Poliisitoiminnallisen erityistilanteen varalta poliisimiehen tulee huolehtia siitä, että hänen yhteystietonsa ovat poliisiyksikön tiedossa.

Poliisimiehen on viipymättä ilmoittauduttava palvelukseen vakavan yleistä järjestystä ja turvallisuutta vaarantavan teon tai tapahtuman sitä välttämättä vaatiessa.

Poliisimies on velvollinen määräyksestä saapumaan palvelukseen myös vuosilomalla ollessaan, milloin se yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi on välttämätöntä. Määräyksen voi antaa poliisin ylijohto poliisimiehelle, poliisin lääninjohto alaiselleen poliisimiehelle sekä poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö ja poliisilaitoksen päällikkö oman yksikkönsä poliisimiehelle.

Poliisimies on muulloin kuin virkavapaana tai vuosilomalla ollessaan velvollinen määräyksestä olemaan tilapäisesti hälytysvalmiudessa ja saapumaan palvelukseen, milloin se poliisin toimintaan liittyvästä erityisestä syystä on tarpeen. Määräyksen voi antaa poliisin ylijohto poliisimiehelle, poliisin lääninjohto alaiselleen poliisimiehelle sekä poliisin valtakunnallisen yksikön päällikkö ja poliisilaitoksen päällikkö oman yksikkönsä poliisimiehelle.

Voimassa oleva laki

(poliisilain 9 b §)

Ehdotus

15 f §

Poliisimiehen toimiminen avustajana tai asiamiehenä

Poliisimies saa toimia rikoksesta epäillyn avustajana tai asiamiehenä vain, jos epäilty on hänen oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 2 §:n 3 momentissa tarkoitettu lähiomaisensa ja tällä ei oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997) 2 luvun 1 §:n mukaan ole oikeutta saada puolustajaa.

Poliisimies ei saa toimia asianomistajan avustajana tai asiamiehenä, jos se voi olla ristiriidassa hänen virkatehtäviensä hoitamisen kanssa.

Voimassa oleva laki

(poliisilain 9 c §)

Ehdotus

15 g §

Poliisimiehen käyttäytyminen

Poliisimiehen on virassa ja yksityiselämässään käyttäydyttävä siten, ettei hänen käyttäytymisensä ole omiaan vaarantamaan luottamusta poliisille kuuluvien tehtävien asianmukaiseen hoitoon. Arvioitaessa poliisimiehen käyttäytymistä otetaan huomioon myös hänen asemansa ja tehtävänsä poliisihallinnossa.

Voimassa oleva laki

(poliisilain 9 d §)

Ehdotus

15 h §

Sivutoimet

Poliisimies ei saa ottaa vastaan eikä pitää valtion virkamieslain (750/1994) 18 §:n 4 momentissa tarkoitettua sivutointa, ellei siihen hakemuksesta myönnetä lupaa.

Voimassa oleva laki

(poliisilain 9 e §)

Ehdotus

15 i §

Poliisimiehen kunto ja ammattitaito

Poliisimiehen tulee ylläpitää työtehtäviensä edellyttämää kuntoa ja ammattitaitoa. Eri työtehtävien edellyttämän kunnon tasosta ja kuntotestien järjestämisestä voidaan säätää valtioneuvoston asetuksella.

Poliisimies ei saa hoitaa tehtävää, johon liittyvät oikeudet tai velvollisuudet saattavat joutua ristiriitaan poliisilain mukaisten tehtävien kanssa.

Voimassa oleva laki

(voimassa olevan lain 15 a §)

Ehdotus

15 j §

Poliisimiehen määräaikainen virantoimituksesta erottaminen

Poliisimiehelle, joka toimii vastoin virkavelvollisuuksiaan tai laiminlyö niitä, voidaan määrätä kurinpitorangaistuksena virantoimituksesta erottaminen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi kuukaudeksi, jollei varoitusta ole pidettävä riittävänä. Palkanmaksu keskeytetään virantoimituksesta erottamisen ajaksi.

Virantoimituksesta erottamisesta päättää nimittävä viranomainen. Jos nimittävä viranomainen on valtioneuvosto, virantoimituksesta erottamisesta päättää sisäasiainministeriö. Virantoimituksesta erottamisesta päättävän viranomaisen tulee panna virantoimituksesta erottaminen vireille viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun viranomainen sai tiedon seikasta, joka saattaa aiheuttaa virantoimituksesta erottamisen.

Ennen kuin poliisimiehen virantoimituksesta erottamisesta tehdään päätös, hänelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi asiassa. Lisäksi viranomaisen on varattava pääluottamusmiehelle tai luottamusmiehelle tilaisuus tulla kuulluksi, jos poliisimies sitä pyytää, eikä virantoimituksesta erottamista asian laadun vuoksi ole saatettava voimaan välittömästi. Viranomaisen on ennen päätöksen tekemistä ilmoitettava poliisimiehelle mahdollisuudesta pyytää pääluottamusmiehen tai luottamusmiehen kuulemista.

Muutoksenhausta päätökseen, joka koskee poliisimiehen määräaikaista virantoimituksesta erottamista, säädetään valtion virkamieslaissa.

Erinäiset säännökset

Voimassa oleva laki

16 §

Tarkemmat säännökset

Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin poliisin organisaatiosta ja tehtävistä sekä sekä poliisipäällikön virkaan vaadittavasta poliisipäällystön tutkinnon lisäksi suoritettavasta muusta soveltuvasta ylemmästä korkeakoulututkinnosta ja siihen sisältyvistä opinnoista.

Sisäasiainministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä poliisiyksiköiden asemasta ja tehtävistä.

Ehdotus

16 §

Tarkemmat säännökset

Tasavallan presidentin asetuksella säädetään poliisin ansiorististä ja ansiomitalista.

Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin poliisin organisaatiosta ja tehtävistä, *poliisimiehiksi katsottavista päällystöön, alipäällystöön ja miehistöön kuuluvista virkamiehistä* sekä poliisipäällikön virkaan vaadittavasta poliisipäällystön tutkinnon lisäksi suoritettavasta muusta soveltuvasta ylemmästä korkeakoulututkinnosta ja siihen sisältyvistä opinnoista.

Sisäasiainministeriön asetuksella voidaan antaa tarkempia säännöksiä poliisiyksiköiden asemasta ja tehtävistä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

5.

L a k i

rajavartiolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 15 päivänä heinäkuuta 2005 annetun rajavartiolain (578/2005) 10 §, 28 §:n 1 momentti, 32 §, 41 §:n 2 ja 3 momentti, 46 § ja 66 §:n 2 momentti, sellaisena kuin niistä on 28 §:n 1 momentti laissa 222/2007, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

10 §

Tullitehtävässä, poliisitehtävässä ja esitutkintatehtävässä noudatettavat yleiset periaatteet

Poliisitehtävissä noudatetaan poliisilaissa (493/1995) ja muussa poliisin tehtäviä koskevassa laissa säädettyjä periaatteita. Tullitehtävissä noudatetaan tullilaissa (1466/1994) ja muussa tullivalvontaa koskevassa laissa säädettyjä periaatteita. Esitutkintatehtävissä noudatetaan esitutkintalaissa (449/1987) ja muussa esitutkintaviranomaisen tehtäviä koskevassa laissa säädettyjä periaatteita.

Ehdotus

10 §

Tullitehtävässä, poliisitehtävässä ja esitutkintatehtävässä noudatettavat yleiset periaatteet

Poliisitehtävissä noudatetaan *poliisilaissa (/)* ja muussa poliisin tehtäviä koskevassa laissa säädettyjä periaatteita. Tullitehtävissä noudatetaan tullilaissa (1466/1994) ja muussa tullivalvontaa koskevassa laissa säädettyjä periaatteita. Esitutkintatehtävissä noudatetaan *esitutkintalaissa (/)* ja muussa esitutkintaviranomaisen tehtäviä koskevassa laissa säädettyjä periaatteita.

Voimassa oleva laki

28 §

Rajatarkastusta koskevat toimivaltuudet

Rajavartiomiehellä on rajatarkastuksen toimittamiseksi oikeus:

1) matkustusasiakirjan tilapäiseen haltuun ottamiseen niin kuin siitä erikseen säädetään;

2) henkilöntarkastukseen noudattaen soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 10 ja 12 §:ssä säädetään;
3) kulkuneuvoon kohdistuvaan etsintään;
4) rajatarkastuksesta henkilön poistumisen estämiseen noudattaen soveltuvin osin, mitä pakkokeinolain 6 luvun 1 §:ssä säädetään;
5) tarkastettavien tavaroiden ja kulkuneuvon rajatarkastuksen toimittamisen ajaksi tilapäisesti rajavartiolaitoksen haltuun ottamiseen.

Ehdotus

28 §

Rajatarkastusta koskevat toimivaltuudet

Rajavartiomiehellä on rajatarkastuksen toimittamiseksi oikeus:
1) matkustusasiakirjan tilapäiseen haltuun ottamiseen niin kuin siitä erikseen säädetään;
2) henkilöntarkastukseen noudattaen soveltuvin osin, mitä *pakkokeinolain (/) 8 luvun 30 ja 32 §:ssä* säädetään;
3) kulkuneuvoon kohdistuvaan etsintään;
4) rajatarkastuksesta henkilön poistumisen estämiseen noudattaen soveltuvin osin, mitä *esitutkintalain 6 luvun 6 §:ssä* säädetään;
5) tarkastettavien tavaroiden ja kulkuneuvon rajatarkastuksen toimittamisen ajaksi tilapäisesti rajavartiolaitoksen haltuun ottamiseen.

Voimassa oleva laki

32 §

Rajavartiomiehen toimivaltuudet yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen rajanylityspaikalla

Rajavartiomiehen oikeudesta toimenpiteisiin rajanylityspaikalla yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi on voimassa, mitä poliisilain 14 ja 16 §:ssä ja 18 §:n 1 momentissa poliisimiehestä säädetään. Mitä poliisilain 16 §:ssä säädetään päällystöön kuuluvasta poliisimiehestä, sovelletaan rajavartiolaitoksessa pidättämiseen oikeutettuun virkamieheen ja rajanylityspaikassa esimiehenä toimivaan rajavartiomieheen.

Ehdotus

32 §

Rajavartiomiehen toimivaltuudet yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseen rajanylityspaikalla

Rajavartiomiehen oikeudesta toimenpiteisiin rajanylityspaikalla yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi on voimassa, mitä *poliisilain 2 luvun 5 §:ssä, 6 §:n 1 momentin 1 kohdassa ja 2 momentissa sekä 8 §:n 1 momentissa säädetään*. Mitä *poliisilain 2 luvun 6 §:n 3 momentissa* säädetään päällystöön kuuluvasta poliisimiehestä, sovelletaan rajavartiolaitoksessa pidättämiseen oikeutettuun virkamieheen ja rajanylityspaikassa esimiehenä toimivaan rajavartiomieheen.

Voimassa oleva laki

41 §

Rajavartiomiehen toimivaltuudet rikosten ennalta estämiseksi ja selvittämiseksi

---

Rajavartiomiehen toimivaltuuksista toimialallaan rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi ja syytteeseen saattamiseksi on peitetoimintaa, valeostoa, telekuuntelua ja televalvontaa lukuun ottamatta voimassa, mitä poliisimiehen toimivaltuuksista rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi tai syytteeseen saattamiseksi poliisilaissa, esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa tai muualla säädetään. Mitä poliisilain 31 f §:ssä ja pakkokeinolain 5 a luvun 3 a §:ssä säädetään poliisin oikeudesta saada tieto matkaviestimestä ja mitä poliisilain 33 §:ssä säädetään teknisestä tarkkailusta, sovelletaan myös rajavartiolaitokseen. Rajavartiomiehellä on muun esitutkintaviranomaisen johdossa tapahtuvaan esitutkintaan osallistuessaan oikeus käsitellä tietoa, joka on hankittu sellaisella menetelmällä, joka ei ole rajavartiolaitoksen käytettävissä.

Mitä poliisipäällystöön kuuluvan toimivaltuuksista rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi ja syytteeseen saattamiseksi säädetään, sovelletaan rajavartiolaitoksessa pidättämiseen oikeutettuun virkamieheen sekä tutkinnanjohtajaan. *Määräyksen poliisilain 31 §:n 1 momentissa tarkoitettuun yli kolme vuorokautta kestävään tekniseen kuunteluun antaa rajavartiolaitoksen esikunnan oikeudellisen osaston osastopäällikkö, toimistopäällikkö tai ylitarkastaja.*

Ehdotus

41 §

Rajavartiomiehen toimivaltuudet rikosten ennalta estämiseksi ja selvittämiseksi

---

Rajavartiomiehen toimivaltuuksista toimialallaan rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi ja syytteeseen saattamiseksi on peitetoimintaa, valeostoa, telekuuntelua ja televalvontaa lukuun ottamatta voimassa, mitä poliisimiehen toimivaltuuksista rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi tai syytteeseen saattamiseksi poliisilaissa, esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa tai muualla säädetään. Mitä *poliisilain 5 luvun 11 §:ssä ja pakkokeinolain 10 luvun 10 §:ssä* säädetään poliisin oikeudesta saada *tukiasematiedot* ja mitä *poliisilain 5 luvun 58 ja 59 §:ssä* säädetään teknisestä tarkkailusta, sovelletaan myös rajavartiolaitokseen. Rajavartiomiehellä on muun esitutkintaviranomaisen johdossa tapahtuvaan esitutkintaan osallistuessaan oikeus käsitellä tietoa, joka on hankittu sellaisella menetelmällä, joka ei ole rajavartiolaitoksen käytettävissä.

Mitä poliisipäällystöön kuuluvan toimivaltuuksista rikosten ennalta estämiseksi, selvittämiseksi ja syytteeseen saattamiseksi säädetään, sovelletaan rajavartiolaitoksessa pidättämiseen oikeutettuun virkamieheen sekä tutkinnanjohtajaan.

Voimassa oleva laki

46 §

Tutkinnanjohtaja

Tutkinnanjohtajana rajavartiolaitoksen toimittamassa esitutkinnassa on pakkokeinolain 1 luvun 6 §:n 4 kohdassa tarkoitettu rajavartiolaitoksen virkamies tai valtioneuvoston asetuksessa säädetyn koulutuksen saanut ja kokemuksen omaava asianomaisen hallintoyksikön päällikön tutkinnanjohtajaksi määräämä rajavartiomies.

Ehdotus

46 §

Tutkinnanjohtaja

Tutkinnanjohtajana rajavartiolaitoksen toimittamassa esitutkinnassa on *pakkokeinolain 2 luvun 9 §:n 1 momentin 4 kohdassa* tarkoitettu rajavartiolaitoksen virkamies tai valtioneuvoston asetuksessa säädetyn koulutuksen saanut ja kokemuksen omaava asianomaisen hallintoyksikön päällikön tutkinnanjohtajaksi määräämä rajavartiomies.

Voimassa oleva laki

66 §

Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotto

Haltuun otettu omaisuus on palautettava haltijalle viipymättä ja viimeistään 14 vuorokauden kuluessa. Jollei esinettä tai ainetta voida vaaratta palauttaa haltijalle, se luovutetaan poliisille joko haltijalle palauttamista varten taikka poliisilain 24 §:ssä tai ampuma-aselaissa (1/1998) säädettyjä toimenpiteitä varten.

Ehdotus

66 §

Vaarallisten esineiden ja aineiden haltuunotto

Haltuun otettu omaisuus on palautettava haltijalle viipymättä ja viimeistään 14 vuorokauden kuluessa. Jollei esinettä tai ainetta voida vaaratta palauttaa haltijalle, se luovutetaan poliisille joko haltijalle palauttamista varten taikka *poliisilain 2 luvun 14 §:ssä* tai ampuma-aselaissa (1/1998) säädettyjä toimenpiteitä varten.

_____

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

_____

6.

L a k i

poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan poliisin tehtävien suorittamisesta puolustusvoimissa 3 päivänä marraskuuta 1995 annetun lain (1251/1995) 3-5 ja 13 § sekä 21 §:n 1 momentin 1 kohta, sellaisena kuin niistä on 4 § laissa 648/2003, seuraavasti:

:

Voimassa oleva laki

3 §

Poliisitoiminnan periaatteet

Tässä laissa tarkoitettuja poliisin tehtäviä suoritettaessa noudatetaan poliisilaissa (493/95) säädettyjä periaatteita.

Ehdotus

3 §

Poliisitoiminnan periaatteet

Tässä laissa tarkoitettuja poliisin tehtäviä suoritettaessa noudatetaan *poliisilaissa (/)* säädettyjä periaatteita.

Voimassa oleva laki

4 §

Toimivaltuudet

Edellä 2 §:ssä tarkoitetulla virkamiehellä on 1 §:ssä tarkoitetuissa tehtävissä esitutkintalaissa (449/87), pakkokeinolaissa (450/87) ja poliisilaissa poliisimiehelle säädetyt toimivaltuudet. Pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies tai puolustusvoimien sotilaslakimies toimii tutkinnanjohtajana 1 §:n 1 momentin 1-3 kohdassa tarkoitetuissa asioissa ja hänellä on sanotuissa tehtävissä lisäksi pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa sekä päällystöön kuuluvalle poliisimiehelle poliisilaissa säädetyt toimivaltuudet. Puolustusvoimien toimesta suoritettavassa esitutkinnassa ei saa käyttää telekuuntelua eikä televalvontaa.

Toimivaltuuksia käytettäessä on soveltuvin osin meneteltävä siten kuin esitutkintalaissa, pakkokeinolaissa ja poliisilaissa säädetään. Pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 3 momentissa tarkoitetusta teknisestä kuuntelusta päättää tutkinnanjohtajan esityksestä pääesikunnan tutkinta-

osaston päällikkönä toimiva virkamies, tai tämän ollessa tutkinnanjohtaja, pääesikunnan operaatiopäällikkö. *Jos asia ei siedä viivytystä, tutkinnanjohtajalla on pakkokeinolain 5 a luvun 5 §:n 4 momentissa säädetty toimivalta päättää toimenpiteen aloittamisesta.*

Ehdotus

4 §

Toimivaltuudet

Edellä 2 §:ssä tarkoitetulla virkamiehellä on 1 §:ssä tarkoitetuissa tehtävissä *esitutkintalaissa (/), pakkokeinolaissa (/)* ja poliisilaissa poliisimiehelle säädetyt toimivaltuudet. Pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies tai puolustusvoimien sotilaslakimies toimii tutkinnanjohtajana 1 §:n 1 momentin 1-3 kohdassa tarkoitetuissa asioissa ja hänellä on sanotuissa tehtävissä lisäksi pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle esitutkintalaissa ja pakkokeinolaissa sekä päällystöön kuuluvalle poliisimiehelle poliisilaissa säädetyt toimivaltuudet. Puolustusvoimien toimesta suoritettavassa esitutkinnassa ei saa käyttää telekuuntelua eikä televalvontaa.

Toimivaltuuksia käytettäessä on soveltuvin osin meneteltävä siten kuin esitutkintalaissa, pakkokeinolaissa ja poliisilaissa säädetään. *Muusta kuin pakkokeinolain 10 luvun 16 §:ssä tarkoitetusta teknisestä kuuntelusta* päättää tutkinnanjohtajan esityksestä pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies, tai tämän ollessa tutkinnanjohtaja, pääesikunnan operaatiopäällikkö.

Voimassa oleva laki

5 §

Tarkkailu ja tekninen tarkkailu turvallisuus- ja valvontatehtävissä

Sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvan laittoman tiedustelutoiminnan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavan laittoman toiminnan estämiseksi on oikeus käyttää tarkkailua ja teknistä tarkkailua siten kuin poliisilain 30 §:ssä sekä 31 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään. Toimenpiteiden käyttämisestä päättää pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies.

Tarkkailusta ja teknisestä tarkkailusta ilmoittamisesta säädetään poliisilain 33 §:ssä ja sanotulla tarkkailulla saadun aineiston käsittelystä poliisilain 34 §:ssä. Teknisestä kuuntelusta laadittu pöytäkirja toimitetaan puolustusministeriölle, joka antaa vuosittain eduskunnan oikeusasiamiehelle kertomuksen teknisen kuuntelun käytöstä.

Ehdotus

5 §

Tarkkailu ja tekninen tarkkailu turvallisuus- ja valvontatehtävissä

Sotilaallisen maanpuolustuksen alalla Suomeen kohdistuvan laittoman tiedustelutoiminnan ja sotilaallisen maanpuolustuksen tarkoitusta vaarantavan laittoman toiminnan estämiseksi on oikeus käyttää tarkkailua ja teknistä tarkkailua siten kuin *poliisilain 5 luvun 13 §:ssä, 16 §:n 1-3 momentissa, 18 §:n 1-3 momentissa, 20 §:n 1 momentissa sekä 24 §:ssä säädetään. Teknistä tarkkailua ei saa kohdistaa asumiseen käytettävään tilaan. Teknisen tarkkailun osalta ei myöskään sovelleta mainituista säännöksistä johtuvia, rikoksesta säädettyyn enimmäisran-*

gaistukseen taikka rikoksen laatuun tai lajiin liittyviä edellytyksiä. Toimenpiteiden käyttämisestä päättää pääesikunnan tutkintaosaston päällikkönä toimiva virkamies.

Tallenteiden ja asiakirjojen tarkastamisen, ylimääräisen tiedon käyttämisen, salaisella tiedonhankinnalla saadun tiedon säilyttämisen, kiireellisessä tilanteessa saadun tiedon hävittämisen, salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamisen ja pöytäkirjan osalta noudatetaan, mitä poliisilain 5 luvun 51 §:ssä, 54 §:ssä, 55 §:n 1 ja 3 momentissa sekä 57-59 §:ssä säädetään. Teknisestä kuuntelusta laadittu pöytäkirja toimitetaan puolustusministeriölle, joka antaa vuosittain eduskunnan oikeusasiamiehelle kertomuksen teknisen kuuntelun käytöstä.

Voimassa oleva laki

13 §

Yksittäiseen tehtävään liittymättömät tiedot

Edellä 1 §:ssä tarkoitetun yksittäisen tehtävän suorittamisen yhteydessä saatuja, tehtävien suorittamiseksi tarpeellisia tietoja, jotka eivät liity kyseiseen yksittäiseen tehtävään, saa kerätä ja tallettaa vain 11 ja 12 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin.

Ehdotus

13 §

Yksittäiseen tehtävään liittymättömät tiedot

Edellä 1 §:ssä tarkoitetun yksittäisen tehtävän suorittamisen yhteydessä saatuja, tehtävien suorittamiseksi tarpeellisia tietoja, jotka eivät liity kyseiseen yksittäiseen tehtävään, saa kerätä ja tallettaa vain 11 ja 12 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin. *Ylimääräistä tietoa saadaan tallettaa 11 §:ssä tarkoitettuun rekisteriin pakkokeinolain 10 luvun 55 §:n 3 momentissa ja poliisilain 5 luvun 55 §:n 2 momentissa säädetyin edellytyksin.*

Voimassa oleva laki

21 §

Tietojen luovuttaminen muulle kuin sotilasviranomaiselle

Rekisterinpitäjä saa luovuttaa tässä laissa tarkoitetuista henkilörekistereistä tietoja, jotka ovat tarpeen:

1) poliisille poliisilain 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua tehtävää varten; sekä

Ehdotus

21 §

Tietojen luovuttaminen muulle kuin sotilasviranomaiselle

Rekisterinpitäjä saa luovuttaa tässä laissa tarkoitetuista henkilörekistereistä tietoja, jotka ovat tarpeen:

1) poliisille *niitä poliisilain 1 §:n 1 momentissa tarkoitettuja tehtäviä varten, jotka liittyvät oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaamiseen sekä rikosten ennalta estämiseen, paljastamiseen, selvittämiseen ja syyteharkintaan saattamiseen; sekä*

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

7.

L a k i

sotilaskurinpitolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 25 päivänä maaliskuuta 1983 annetun sotilaskurinpitolain (331/1983) 15 ja 20 §, 25 ja 25 a §:n 1 momentti ja 28 §:n 3 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 15 ja 20 § laissa 652/1991, 25 §:n 1 momentti laissa 1259/1988, 25 a §:n 1 momentti laissa 991/1997 ja 28 §:n 3 momentti laissa 1259/1988, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

15 §

Sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettuihin rikoksiin sovellettavista ja 27 §:ssä mainituista pakkokeinoista ja niiden käyttämiseen oikeutetuista viranomaisista on yleisen lain säännösten ohella voimassa, mitä tässä laissa säädetään.

Ehdotus

15 §

Sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettuihin rikoksiin sovellettavista ja 27 §:ssä mainituista pakkokeinoista ja niiden käyttämiseen oikeutetuista viranomaisista on *pakkokeinolain (/)* säännösten ohella voimassa, mitä tässä laissa säädetään.

Voimassa oleva laki

20 §

Vangitsemisesta säädetään pakkokeinolaissa (450/87)

Ehdotus

20 §

Vangitsemisesta säädetään *pakkokeinolaissa*.

Voimassa oleva laki

25 §

Takavarikon ja etsinnän saa pakkokeinolaissa (450/87) mainittujen viranomaisten lisäksi määrätä toimitettavaksi pidättämiseen oikeutettu sotilasviranomainen.

Ehdotus

25 §

Takavarikon ja etsinnän saa *pakkokeinolaissa* mainittujen viranomaisten lisäksi määrätä toimitettavaksi pidättämiseen oikeutettu sotilasviranomainen.

Voimassa oleva laki

25 a §

Tämän lain 18 §:ssä tarkoitettu kiinniottamiseen oikeutettu sotilas saa määrätä puolustusvoimissa palvelevan moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitetussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Koe voidaan tehdä ajotehtävää tai muuta rikoslain 23 luvussa tarkoitettua tehtävää suorittavalle taikka tällaiseen tehtävään ryhtyvälle. Kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan pakkokeinolain 5 luvun 9 §:ssä tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

Ehdotus

25 a §

Tämän lain 18 §:ssä tarkoitettu kiinniottamiseen oikeutettu sotilas saa määrätä puolustusvoimissa palvelevan moottorikäyttöisen ajoneuvon kuljettajan tai muussa rikoslain 23 luvussa tarkoitetussa tehtävässä toimivan henkilön kokeeseen, joka tehdään tämän mahdollisesti nauttiman alkoholin tai muun huumaavan aineen toteamiseksi. Koe voidaan tehdä ajotehtävää tai muuta rikoslain 23 luvussa tarkoitettua tehtävää suorittavalle taikka tällaiseen tehtävään ryhtyvälle. Kokeesta kieltäytynyt on velvollinen alistumaan *pakkokeinolain 8 luvun 29 §:ssä* tarkoitettuun henkilönkatsastukseen.

Voimassa oleva laki

28 §

Jos sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettua rikosta koskeva asia käsitellään kurinpitomenettelyssä, esitutkinta saadaan rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippumatta toimittaa suppeana. Suppeaan esitutkintaan sovelletaan tällöin, mitä esitutkintalain (449/87) 44 §:n 2 ja 3 momentissa on säädetty.

Ehdotus

28 §

Jos sotilasoikeudenkäyntilaissa tarkoitettua rikosta koskeva asia käsitellään kurinpitomenettelyssä, esitutkinta saadaan rikoksesta säädetystä rangaistuksesta riippumatta toimittaa suppeana. Suppeaan esitutkintaan sovelletaan tällöin, mitä *esitutkintalain (/) 11 luvun 2 §:ssä säädetään.*

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

8.

L a k i

poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta 29 päivänä syyskuuta 2006 annetun lain (841/2006) 1 luvun 2 §, 2 luvun 2 §, 6 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 7 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 11 luvun 1 §:n 3 momentti sekä 15 luvun 3 § seuraavasti:

1 luku

Yleiset säännökset

Voimassa oleva laki

2 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) *tutkintavangilla* tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettua tutkintavankia;
2) *pidätetyllä* henkilöä, joka on pidätetty pakkokeinolain (450/1987) 1 luvun 3 §:n nojalla;
3) *kiinni otetulla* henkilöä, joka on otettu kiinni poliisilaissa (493/1995), pakkokeinolaissa, esitutkintalaissa (449/1987) tai muussa laissa säädetyllä perusteella ja joka ei ole tutkintavanki tai pidätetty;
4) *vapautensa menettäneellä* tutkintavankia, pidätettyä ja kiinni otettua;
5) *tapaajalla* henkilöä, joka on tullut tapaamaan vapautensa menettänyttä;
6) *säilytystilalla* poliisin hallinnoimaa tilaa, jota käytetään poliisin säilyttämien vapautensa menettäneiden säilytykseen;
7) *teknisellä valvonnalla* säilytystilan valvontaa teknisellä laitteistolla;
8) *vartijalla* poliisilain 6 a §:ssä tarkoitettua ylivartijaa ja vartijaa.

Ehdotus

2 §

Määritelmät

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) *tutkintavangilla* tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 2 §:ssä tarkoitettua tutkintavankia;
2) *pidätetyllä* henkilöä, joka on pidätetty *pakkokeinolain (/) 2 luvun 5 §:n* nojalla;

3) *kiinni otetulla* henkilöä, joka on otettu kiinni *poliisilaissa (/)*, pakkokeinolaissa, *esitutkintalaissa (/)* tai muussa laissa säädetyllä perusteella ja joka ei ole tutkintavanki tai pidätetty;
4) *vapautensa menettäneellä* tutkintavankia, pidätettyä ja kiinni otettua;
5) *tapaajalla* henkilöä, joka on tullut tapaamaan vapautensa menettänyttä;
6) *säilytystilalla* poliisin hallinnoimaa tilaa, jota käytetään poliisin säilyttämien vapautensa menettäneiden säilytykseen;
7) *teknisellä valvonnalla* säilytystilan valvontaa teknisellä laitteistolla;
8) *vartijalla poliisilain 1 luvun 10 §:ssä* tarkoitettua ylivartijaa ja vartijaa.

2 luku

Säilytystilaan ottaminen

Voimassa oleva laki

2 §

Säilytystilaan ottamisesta ilmoittaminen

Tutkintavangille ja kiinni otetulle on varattava tilaisuus ilmoittaa lähiomaiselleen tai muulle läheiselleen ottamisesta säilytystilaan. Kiinni otetulle ei kuitenkaan tarvitse varata tilaisuutta ilmoittamiseen, jos hänet vapautetaan 12 tunnin kuluessa kiinni ottamisesta ja tilaisuuden varaamiseen ei ole erityisiä syitä.

Pidätetyn ottamisesta säilytystilaan on ilmoitettava pidätetyn osoituksen mukaan hänen lähiomaiselleen tai muulle läheiselleen. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiselle, ilmoittamista voidaan lykätä enintään siihen saakka, kun tuomioistuin ottaa pidätettyä koskevan vangitsemisvaatimuksen käsiteltäväksi. Ilmoitusta ei saa ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tahtoa.

Ehdotus

2 §

Vapaudenmenetyksestä ilmoittaminen

Tutkintavangille on varattava tilaisuus ilmoittaa *läheiselle tai muulle henkilölle* vapaudenmenetyksestään.

Pidätetyn ja kiinni otetun vapaudenmenetyksestä on ilmoitettava pidätetyn ja kiinni otetun osoituksen mukaan hänen *läheiselleen tai muulle henkilölle*. Jos ilmoittamisesta on erityistä haittaa rikoksen selvittämiselle, ilmoittamista pidättämisestä voidaan päällystöön kuuluvan poliisimiehen päätöksellä lykätä enintään *kaksi vuorokautta kiinniottamisesta* ja ilmoittamista kiinniottamisesta voidaan lykätä tai se *voidaan jättää tekemättä*. Ilmoitusta ei saa ilman erityistä syytä tehdä vastoin pidätetyn tai *kiinni otetun* tahtoa.

6 luku

Kirjeenvaihto ja puhelut

Voimassa oleva laki

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:n tarkoitetulla tavalla rajoitettu.

Ehdotus

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti* rajoitettu.

Voimassa oleva laki

6 §

Puhelimen käyttö

Vapautensa menettäneelle on mahdollisuuksien mukaan annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä säilytystilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu. Säilytystilan järjestyssäännössä voidaan antaa säilytystilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

Ehdotus

6 §

Puhelimen käyttö

Vapautensa menettäneelle on mahdollisuuksien mukaan annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä säilytystilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti* rajoitettu. Säilytystilan järjestyssäännössä voidaan antaa säilytystilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

---

7 luku

Tapaamiset ja muut yhteydet säilytystilan ulkopuolelle

Voimassa oleva laki

1 §

Tapaaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se säilytystilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vapautensa menettäneen yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Vapautensa menettäneellä on kuitenkin aina oikeus ilman aiheetonta viivytystä tavata 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tapaajan tarkastamisesta säädetään 10 luvussa.

Ehdotus

1 §

Tapaaminen

Vapautensa menettäneellä on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se säilytystilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti* rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vapautensa menettäneen yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Vapautensa menettäneellä on kuitenkin aina oikeus ilman aiheetonta viivytystä tavata 6 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tapaajan tarkastamisesta säädetään 10 luvussa.

Voimassa oleva laki

6 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella vapautensa menettäneellä on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu.

Ehdotus

6 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella vapautensa menettäneellä on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole *pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti* rajoitettu.

---

11 luku

Turvaamistoimenpiteet

Voimassa oleva laki

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Vapautensa menettäneen yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään pakkokeinolaissa.

Ehdotus

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Vapautensa menettäneen yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään *pakkokeinolain 4 luvussa*.

15 luku

Vartijat

Voimassa oleva laki

3 §

Henkilö- ja omaisuusvahinko

Vartijan on viivytyksettä ilmoitettava esimiehelleen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai omaisuusvahingosta. Henkilö- ja omaisuusvahingon suhteen on meneteltävä siten kuin poliisilain 49 §:ssä säädetään.

Ehdotus

3 §

Henkilö- ja omaisuusvahinko

Vartijan on viivytyksettä ilmoitettava esimiehelleen virkatehtävän suorittamisen yhteydessä syntyneestä muusta kuin vähäiseksi katsottavasta henkilö- tai omaisuusvahingosta. Henki-

lö- ja omaisuusvahingon suhteen on meneteltävä siten kuin *poliisilain 8 luvun 9 §:ssä* säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

9.

L a k i

tutkintavankeuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 23 päivänä syyskuuta 2005 annetun tutkintavankeuslain (768/2005) 1 luvun 1 §:n 2 momentti, 2 luvun 1 §:n 3 ja 4 momentti, 8 luvun 1 §:n 1 momentti ja 6 §:n 1 momentti, 9 luvun 1 §:n 1 momentti ja 7 §:n 1 momentti, 10 luvun 16 §:n 5 momentti, 11 luvun 9 §:n 2 momentti sekä 13 luvun 1 §:n 3 momentti seuraavasti:

1 luku

Tutkintavankeuden toimeenpanon yleiset perusteet

Voimassa oleva laki

1 §

Soveltamisala

Tutkintavankiin, joka samalla suorittaa vankeusrangaistusta tai sakon muuntorangaistusta, sovelletaan, mitä tämän lain 2 luvun 1 §:n 2 momentissa, 4 luvun 1 §:n 3 momentissa, 8 luvun 6 §:ssä sekä 9 luvun 9 §:ssä säädetään. Tällaiseen vankiin sovelletaan lisäksi, mitä pakkokeinolain (450/87) 1 luvun 18 b §:ssä yhteydenpidon rajoittamisesta ja rikoslain (39/1889) 2 c luvun 5 §:ssä ehdonalaisesta vapauttamisen määräytymisestä säädetään. Muutoin tässä momentissa tarkoitettuun tutkintavankiin sovelletaan, mitä vangista vankeuslaissa (767/2005) säädetään.

Ehdotus

1 §

Soveltamisala

Tutkintavankiin, joka samalla suorittaa vankeusrangaistusta tai sakon muuntorangaistusta, sovelletaan, mitä tämän lain 2 luvun 1 §:n 2 momentissa, 4 luvun 1 §:n 3 momentissa, 8 luvun 6 §:ssä sekä 9 luvun 9 §:ssä säädetään. Tällaiseen vankiin sovelletaan lisäksi, mitä *pakkokeinolain (/) 4 luvussa* yhteydenpidon rajoittamisesta ja rikoslain (39/1889) 2 c luvun 5 §:ssä ehdonalaisesta vapauttamisen määräytymisestä säädetään. Muutoin tässä momentissa tarkoitettuun tutkintavankiin sovelletaan, mitä vangista vankeuslaissa (767/2005) säädetään.

---

2 luku

Saapuminen vankilaan

Voimassa oleva laki

1 §

Tutkintavangin sijoittaminen

Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 1 luvun 6 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka jos rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii.

Tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pitempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavaa syytä. Jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasian kanssa pakkokeinolain 1 luvun 22 §:ssä tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä.

Ehdotus

1 §

Tutkintavangin sijoittaminen

Vangitsemisesta päättävä tuomioistuin voi pakkokeinolain 2 luvun 9 §:ssä tarkoitetun pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai virallisen syyttäjän esityksestä päättää, että tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan, jos se on välttämätöntä tutkintavangin erillään pitämiseksi tai turvallisuussyistä taikka jos rikoksen selvittäminen sitä erityisestä syystä vaatii. *Tutkintavankia ei saa pitää poliisin säilytystilassa neljää viikkoa pidempää aikaa, ellei siihen ole erittäin painavaa syytä.*

Jos tutkintavanki sijoitetaan poliisin ylläpitämään säilytystilaan, sijoittamista koskeva asia ja sen perusteet on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi yhdessä vangitsemisasian kanssa *pakkokeinolain 3 luvun 15 §:ssä* tarkoitetun vangitsemisasian uudelleen käsittelyn yhteydessä. *Tutkintavanki voi saattaa poliisin säilytystilassa säilyttämisen tuomioistuimen uudelleen käsiteltäväksi myös erikseen, jolloin noudatetaan soveltuvin osin mainitun pykälän 1 ja 3 momentissa säädettyä menettelyä. Pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai syyttäjän on saatettava asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos tutkintavankia on säilytettävä säilytystilassa yli neljä viikkoa. Myös viimeksi mainitussa tapauksessa noudatetaan soveltuvin osin pakkokeinolain mainittuja säännöksiä.*

8 luku

Kirjeenvaihto ja puhelut

Voimassa oleva laki

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu.

Ehdotus

1 §

Kirjeenvaihto ja postilähetysten tarkastaminen

Tutkintavangilla on oikeus kirjeenvaihtoon, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti* rajoitettu.

Voimassa oleva laki

6 §

Puhelimen käyttö

Tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu. Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

Ehdotus

6 §

Puhelimen käyttö

Tutkintavangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukai-*

sesti rajoitettu. Vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista.

---

9 luku

Tapaamiset ja muut yhteydet vankilan ulkopuolelle

Voimassa oleva laki

1 §

Tapaaminen

Tutkintavangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetulla tavalla rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vangin yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Tutkintavangilla on kuitenkin aina oikeus ilman aiheetonta viivytystä tavata 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tutkintavankia tapaamaan tulleen henkilön (*tapaaja*) tarkastamisesta säädetään 12 luvussa.

Ehdotus

1 §

Tapaaminen

Tutkintavangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista, jollei tätä oikeutta ole *pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti* rajoitettu. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vangin yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä. Tutkintavangilla on kuitenkin aina oikeus ilman aiheetonta viivytystä tavata 8 luvun 4 §:ssä tarkoitettu asiamiehensä. Tutkintavankia tapaamaan tulleen henkilön (*tapaaja*) tarkastamisesta säädetään 12 luvussa.

Voimassa oleva laki

7 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella tutkintavangilla on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole pakkokeinolain 1 luvun 18 b §:ssä tarkoitetuilla perusteilla rajoitettu.

Ehdotus

7 §

Yhteydet edustustoon

Ulkomaisella tutkintavangilla on oikeus olla yhteydessä hänen kotimaataan edustavaan diplomaattiseen edustustoon tai konsuliedustustoon, jollei yhteyksiä ole *pakkokeinolain 4 luvun 1-3 §:n mukaisesti* rajoitettu.

---

10 luku

Vankilan järjestys ja kurinpito

Voimassa oleva laki

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä esitutkintalain (449/1987) 16 §:ssä säädetään.

Ehdotus

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä *esitutkintalain (/) 2 luvun 7 ja 8 §:ssä* säädetään.

11 luku

Vankilan tilojen ja tutkintavangin tarkastaminen

Voimassa oleva laki

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, läsnä on oltava todistaja. Muutoin henkilönkatsastuksen toimittamisessa noudatetaan, mitä pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

Ehdotus

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, läsnä on oltava todistaja. *Muuten* henkilönkatsastuksen toimittamisessa noudatetaan, mitä *pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 momentissa* säädetään.

---

13 luku

Turvaamistoimenpiteet ja voimakeinojen käyttö

Voimassa oleva laki

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään pakkokeinolaissa.

Ehdotus

1 §

Turvaamistoimenpiteet

Tutkintavangin yhteydenpidon rajoittamisesta säädetään *pakkokeinolain 4 luvussa*.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

10.

L a k i

vankeuslain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 23 päivänä syyskuuta 2005 annetun vankeuslain (767/2005) 1 luvun 11 §, 4 luvun 5 §:n 2 momentti, 15 luvun 16 §:n 4 momentti ja 16 luvun 9 §:n 2 momentti seuraavasti:

1 luku

Yleiset säännökset vankeuden täytäntöönpanosta

Voimassa oleva laki

11 §

Virka-apu

Vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä on oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta poliisilain (493/1995) mukaista virka-apua.

Ehdotus

11 §

Virka-apu

Vankeinhoitolaitoksen virkamiehellä on oikeus saada virkatehtävän suorittamiseksi poliisilta *poliisilain (/)* mukaista virka-apua.

4 luku

Saapuminen ja sijoittaminen vankilaan

Voimassa oleva laki

5 §

Tulotarkastus

Vankeinhoitoviranomainen saa ottaa vangista pakkokeinolaissa (450/1987) tarkoitetut henkilötuntomerkit.

Ehdotus

5 §

Tulotarkastus

Vankeinhoitoviranomainen saa ottaa vangista *pakkokeinolaissa (/)* tarkoitetut henkilötuntomerkit.

15 luku

Vankilan järjestys ja kurinpito

Voimassa oleva laki

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä esitutkintalain (449/1987) 16 §:ssä säädetään.

Ehdotus

16 §

Päätösvalta

Esteellisyyteen sovelletaan, mitä *esitutkintalain (/) 2 luvun 7 ja 8 §:ssä* säädetään.

16 luku

Vankilan tilojen ja vangin tarkastaminen

Voimassa oleva laki

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, läsnä on oltava todistaja. Muuten henkilönkatsastuksen toimittamisessa sovelletaan, mitä pakkokeinolain 5 luvun 12 §:n 3 ja 4 momentissa säädetään.

Ehdotus

9 §

Menettely ja päätösten kirjaaminen

Jos henkilönkatsastuksen suorittaa muu kuin terveydenhuoltohenkilöstöön kuuluva, läsnä on oltava todistaja. Muuten henkilönkatsastuksen toimittamisessa sovelletaan, mitä *pakkokeinolain 8 luvun 32 §:n 3 ja 4 momentissa* säädetään.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

11.

L a k i

valtioneuvoston oikeuskanslerista annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään valtioneuvoston oikeuskanslerista 25 päivänä helmikuuta 2000 annettuun lakiin (193/2000) uusi 5 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

5 a §

Esitutkinnan tai poliisitutkinnan määrääminen

Oikeuskansleri voi käsiteltävänään olevan asian selvittämiseksi määrätä suoritettavaksi esitutkintalain (/) mukaisen esitutkinnan tai poliisilain (/) 6 luvun mukaisen poliisitutkinnan.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

12.

L a k i

yleisistä syyttäjistä annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

lisätään yleisistä syyttäjistä 11 päivänä maaliskuuta 1997 annettuun lakiin (199/1997) uusi 11 a § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

(uusi)

Ehdotus

11 a §

Vaitiolovelvollisuus ja -oikeus

Mitä poliisilain (/) 7 luvun 1 ja 3-5 §:ssä säädetään poliisin henkilöstöön kuuluvan vaitiolovelvollisuudesta ja -oikeudesta, sovelletaan vastaavasti myös syyttäjälaitoksen henkilöstöön kuuluvaan.

_____

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

_____

SAMMANDRAG

I denna proposition föreslås att det ska stiftas en förundersökningslag, en tvångsmedelslag och en polislag. Lagarna ersätter de nuvarande lagarna med samma namn. I de nya lagarna regleras myndigheternas befogenheter noggrannare och mera heltäckande än för närvarande, med hänsyn till skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna å ena sidan och behoven i anslutning till brottsbekämpningen å andra sidan. Det föreslås att vissa bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter som för närvarande finns i förordningar ska tas in i de nya lagarna.

Preciseringen och kompletteringen av regleringen är genomgående i den nya förundersökningslagen. Lagen blir tydligare och överskådligare genom att paragraferna rubriceras och fördelas på kapitel. Samtidigt förenklas och moderniseras skrivsättet.

I 2 kap. i den nya förundersökningslagen föreslås bestämmelser om vilka som deltar i förundersökning. Allmänna åklagarens ställning vid undersökningar av brott som misstänks ha begåtts av polisen kommer att ändras jämfört med nuläget. Utgångspunkten är att åklagaren i dessa fall ska vara undersökningsledare bara om det handlar om brott som misstänks ha begåtts i samband med tjänsteuppdrag. Bestämmelserna om jäv för förundersökningstjänstemän revideras så att de till övervägande del motsvarar bestämmelserna om jäv i förvaltningslagen.

I 3 kap. i förundersökningslagen föreslås allmänna bestämmelser om hur förundersökning ska genomföras. Som nya bestämmelser tas in bl.a. bestämmelser om uppskjutande av förundersökningsåtgärder och avbrytande av förundersökning. Förundersökningsprinciperna i 4 kap. motsvarar i hög grad principerna enligt den gällande lagen. I den nya lagen föreslås dock bestämmelser om den misstänktes rätt att låta bli att medverka till utredningen av det brott som han eller hon är misstänkt för och om proportionalitetsprincipen. Regleringen av rätten att anlita biträde ändras och kompletteras. Det här gäller t.ex. skriftlig underrättelse om rätten att anlita biträde vid förundersökningen och förundersökningsmyndighetens skyldighet att se till att en parts rätt att anlita biträde faktiskt tillgodoses när parten önskar det. De föreslagna bestämmelserna om handläggningsspråket vid förundersökning och om språket i meddelanden, kallelser och brev baserar sig i hög grad på bestämmelserna i språklagen.

I 5 kap. i förundersökningslagen föreslås bestämmelser om förundersökningssamarbete mellan förundersökningsmyndigheten och allmänna åklagaren. Förundersökningsmyndigheten ska så som ärendets art eller omfattning förutsätter, vid behov underrätta åklagaren om omständigheter som hänför sig till förundersökningen och förundersökningsåtgärderna och om undersökningens framskridande i övrigt. Åklagaren ska efter behov medverka i förundersökningen för att säkerställa att ärendet utreds tillräckligt.

I 7 kap. i den nya förundersökningslagen bestäms om förhör på ett sätt som på flera punkter avviker från den gällande lagen. Exempelvis den som är upphovsman till eller utgivare av ett meddelande som gjorts tillgängligt för allmänheten ska vara skyldig att under noggrant angivna förutsättningar svara på frågor och lägga fram handlingar eller annat bevismaterial som han eller hon innehar och som är av betydelse för förundersökningen, också när det handlar om uppgifter som har lämnats trots tystnadsplikt i fråga om vilken det föreskrivs särskilt om straff för den som bryter mot den. Flera förslag syftar till att förbättra den förhördes, i synnerhet målsägandens, ställning. Det här gäller i synnerhet aspekter på finkänslighet och stödjande av

en part. Ljud- och bandupptagningar av förhöret ska kunna ersätta alternativet med ett förhörsvittne. Även i övrigt framhävs betydelsen av upptagningar.

I 10 och 11 kap. i förundersökningslagen föreslås bestämmelser om avslutande av förundersökning och särskilda bestämmelser. Förfarandet med avslutande utsaga regleras närmare än för närvarande i fråga om förutsättningarna för användning av förfarandet och i fråga om objektet. I lagen tas in bestämmelser om ett skriftligt förundersökningsbeslut, som ska fattas när förundersökning inte görs eller läggs ned utan att saken överlämnas till allmänna åklagaren för prövning samt också i andra fall där beslutet kan påverka en parts rättigheter, intressen eller skyldigheter. På yrkande av den som saken gäller ska domstolen avgöra om undersökningsledarens beslut om biträdets behörighet ska iakttas.

I 1 kap. i den nya tvångsmedelslagen anges vissa av de viktigaste principerna som ska tillämpas i samband med användning av tvångsmedel (proportionalitetsprincipen, principen om minsta olägenhet och principen om finkänslighet). Bestämmelserna om domstolsförfarande i samband med häktningsärenden separeras och får bilda ett eget kapitel (3 kap.). Bestämmelserna kompletteras på många punkter jämfört med bestämmelserna i den gällande lagen. Exempelvis i sådana fall där den som begärts häktad inte behöver ges tillfälle att bli hörd om häktningsyrkandet ska dock ett befullmäktigat biträde ges tillfälle att bli hörd. I kapitlet föreslås också en bestämmelse om att en laglig företrädare och en företrädare för socialmyndigheterna ska höras när den som begärts häktad inte har fyllt 18 år. Möjligheten att anföra klagan över häktningsbeslut kommer att utökas.

Kompletterade bestämmelser om begränsning av kontakter tas in i 4 kap. i den nya tvångsmedelslagen. En häktad ska kunna föra begränsningen av kontakterna till domstol som ett separat ärende. Bestämmelser om reseförbud tas in i 5 kap. Också de har ändrats på flera punkter. Som en ny grund för utfärdande av reseförbud föreslås att det finns anledning att misstänka att den som är misstänkt för brott försvårar utredningen av saken genom att undanröja, förstöra, ändra eller gömma bevis eller påverka ett vittne, en målsägande, en sakkunnig eller sin medgärningsman.

I 6 kap. i den nya tvångsmedelslagen bestäms om kvarstad som den enda säkringsåtgärden enligt den föreslagna lagen, vilket innebär att skingringsförbudet slopas. Egendom ska få beläggas med kvarstad också för säkerställande av betalningen av gottgörelse som grundar sig på brott. På yrkande av den som saken gäller ska domstolen besluta om kvarstaden ska bestå. Kvarstad och tillfällig kvarstad ska verkställas i enlighet med 8 kap. i utsökningsbalken.

I 7 kap. i den nya tvångsmedelslagen bestäms om beslagtagande och om kopiering av handlingar. Utgångspunkten är att beslag av handlingar ersätts med kopiering av handlingar. I lagen tas också in bestämmelser om t.ex. beslagtagande på nytt och kopiering på nytt. Det föreslås att behandlingen av frågan om bättre rätt till det beslagtagna ska regleras närmare än för närvarande. I 7 kap. föreslås också bestämmelser om åtgärder i stället för beslagtagande, dvs. att föremål förstörs, tas i bruk för staten eller säljs.

Bestämmelserna om husrannsakan, rannsakan på andra platser samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning kommer att finnas i 8 kap. i den nya tvångsmedelslagen. Eftersökning indelas i allmän husrannsakan, särskild husrannsakan (det finns anledning att anta att rannsakan kommer att omfatta information för vilken gäller tystnadsplikt eller rätt att förtiga uppgifter) och rannsakan på andra platser. Det föreslås att bestämmelserna om närvaro vid husrannsakan och förfarande vid husrannsakan ändras och kompletteras något jämfört med den gällande la-

gen. Innan särskild husrannsakan förrättas ska det utses ett sakkunnigt ombud för husrannsakan som ska se till att beslag och kopiering av handlingar inte gäller information som omfattas av tystnadsplikt eller tystnadsrätt. Domstolen ska i regel besluta om särskild husrannsakan och förordnande av ett ombud för husrannsakan. I 8 kap. tas också in bestämmelser om en ny typ av eftersökning, dvs. rannsakan i IT-miljö. Det föreslås några ändringar av bestämmelserna om kroppsvisitation och kroppsbesiktning.

I 10 kap. i den nya tvångsmedelslagen finns bestämmelser om användning av hemliga tvångsmedel (teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter, teknisk observation (teknisk avlyssning, optisk observation, teknisk spårning och teknisk observation i IT-miljö)) och andra hemliga metoder för att inhämta information (observation, förtäckt inhämtande av information, täckoperation, bevisprovokation genom köp, användning av informationskällor och kontrollerade leveranser). En del av metoderna är nya. Det föreslås ett flertal preciseringar i definitionerna av de medel för att inhämta information som regleras i kapitlet. Bestämmelserna om en viss metod sammanförs och bestämmelserna om brott som ligger till grund för användningen av metoderna ändras också i någon mån.

Kompletterade bestämmelser om täckoperation och bevisprovokation genom köp tas in i tvångsmedelslagen. Utgångspunkten är att en polisman som företar en täckoperation inte ska få begå brott eller ta initiativ till ett brott. Under vissa förutsättningar ska polismannen kunna begå brott med karaktär av förseelser. En polisman som utför ett täckoperationsuppdrag och deltar i en organiserad kriminell sammanslutnings verksamhet ska kunna bistå den kriminella sammanslutningen. Med undantag för täckoperation uteslutande i informationsnät ska domstolen meddela tillstånd till inledande av en täckoperation. En täckoperation ska kunna utvidgas, om det under den tid den pågår framkommer ett nytt brott som misstänks ha begåtts av den person mot vilken täckoperationen riktas eller om det framkommer anledning att misstänka någon annan än honom eller henne för ett brott. Med undantag för bevisprovokation genom köp som gäller säljanbud uteslutande för allmänheten ska domstolen meddela tillstånd till bevisprovokation genom köp.

I 10 kap. i tvångsmedelslagen tas dessutom in bestämmelser om yppandeförbud som gäller hemligt inhämtande av information. Användning av överskottsinformation och underrättelse om hemligt inhämtande av information regleras mera omfattande och närmare än för närvarande.

I 11 kap. i den nya tvångsmedelslagen bestäms om ersättning av statens medel för skador som orsakats av användning av tvångsmedel och andra i 10 kap. avsedda hemliga metoder för att inhämta information. Bestämmelserna i kapitlet ska inte tillämpas på ersättning för skador som orsakats av kvarstad och verkställighet av den eller på ersättning som betalas med anledning av frihetsberövande. Skadeståndsbestämmelserna baserar sig på ansvar oberoende av vållande, vilket dock avgränsas genom bestämmelser om t.ex. medverkan och skyldighet att tåla. Ersättning kan bli aktuell förutom vid person- och sakskador samt ekonomiska skador också vid lidande, när någons frid, privatliv eller personliga integritet har kränkts i samband med användningen.

De principbestämmelser som tas in i 1 kap. i den nya polislagen är noggrannare och mera omfattande än de nuvarande bestämmelserna. Respekt för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna anges som en ny princip. I den nya lagen konstateras uttryck-

ligen att vid tjänsteutövning har en polisman rätt till nödvärn så som bestäms i 4 kap. 4 § i strafflagen. Vid nödvärnet handlar polismannen under tjänsteansvar.

De viktigaste ändringarna enligt den nya polislagen i förhållande till den gällande lagen gäller dock hemligt inhämtande av information. Bestämmelserna om detta tas in i 5 kap., som i så hög grad som möjligt byggs upp genom hänvisningar till 10 kap. i tvångsmedelslagen. Metoderna enligt 5 kap. i polislagen ska kunna användas för att avslöja ett brott endast om det handlar om i lag närmare reglerade brott som gäller landsförräderi eller terrorism. Också i polislagen föreslås bestämmelser om nya metoder för att inhämta information, t.ex. förtäckt inhämtande av information, teknisk observation i IT-miljö, styrd användning av informationskällor och kontrollerade leveranser.

I 7 kap. i den nya polislagen bestäms om en ny skyldighet att röja uppgifter. Den som hör till polisens personal ska trots sin tystnadsplikt eller tystnadsrätt vara skyldig att röja sådana uppgifter om identiteten hos en person som lämnat uppgifter konfidentiellt eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation och sådana uppgifter om taktiska eller tekniska metoder som är nödvändiga för bedömning av förutsättningarna för att inleda förundersökning eller för utredning av ett brott, när den som lämnat uppgifter konfidentiellt i egenskap av en sådan person eller den som deltagit i bevisprovokation genom köp eller i täckoperation i den uppgiften eventuellt har gjort sig skyldig till brott. I 8 kap. föreslås bestämmelser om ersättning för skada som orsakats av utövande av polisbefogenheter. Bestämmelserna motsvarar i hög grad bestämmelserna i 11 kap. i tvångsmedelslagen.

I propositionen föreslås dessutom ändringar av vissa andra lagar som har samband med förundersökningslagen, tvångsmedelslagen och polislagen.

LAGFÖRSLAG

1.
Förundersökningslag

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.
Bestämmelser om tillämpningsområdet
1 §
Lagens tillämpningsområde
Förundersökning görs enligt denna lag, om inte något annat föreskrivs särskilt i lag.

I fråga om användning av tvångsmedel och förundersökningsmyndigheternas inhämtande av information gäller i övrigt vad som föreskrivs särskilt i lag.

2 §
Vad som ska utredas vid förundersökning
Vid förundersökning utreds
1) enligt vad ärendets art förutsätter, det misstänkta brottet, förhållandena vid det, den skada som har orsakats och den vinning som har fåtts genom brottet, parterna och de övriga omständigheter som måste klarläggas för att beslut om åtal ska kunna fattas och påföljderna bestämmas för brottet,
2) möjligheterna att återställa egendom som har fåtts genom brottet och att verkställa en förverkandepåföljd som döms ut eller skadestånd som betalas till målsäganden med anledning av brottet,
3) målsägandens privaträttsliga anspråk, om målsäganden med stöd av 3 kap. 9 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997) har bett åklagaren föra talan om anspråket, och
4) huruvida målsäganden samtycker till och även den misstänkte avser att samtycka till att målet i tingsrätten behandlas i ett skriftligt förfarande enligt 5 a kap. i lagen om rättegång i brottmål.

Vid förundersökning ska saken förberedas så att åtalsprövning kan ske och parternas intressen bevakas på behörigt sätt och så att bevisningen kan tas emot i ett sammanhang vid huvudförhandlingen eller målet avgöras i skriftligt förfarande.

2 kap.
Vilka som deltar i förundersökning
1 §
Myndigheterna vid förundersökning
Förundersökning görs av polisen.

Förundersökningsmyndigheter är förutom polisen även gränsbevaknings-, tull- och militärmyndigheterna, enligt vad som föreskrivs om deras förundersökningsbefogenheter i gränsbevakningslagen (578/2005), tullagen (1466/1994), militära disciplinlagen (331/1983) och lagen om fullgörande av polisuppgifter inom försvarsmakten (1251/1995).

Förutom förundersökningsmyndigheterna deltar även allmänna åklagaren i förundersökning.

2 §
Undersökningsledare
Förundersökningen leds av en undersökningsledare, som är en sådan anhållningsberättigad tjänsteman som avses i 2 kap. 9 § i tvångsmedelslagen (/). Allmänna åklagaren är dock undersökningsledare endast i de fall som anges i 4 § 1 mom. Om det finns grundad anledning till det utifrån ärendets art eller av något annat motsvarande skäl, får en kriminalöverkonstapel eller överkonstapel vara undersökningsledare vid förundersökning som görs av polisen, och likaså en tjänsteman som enligt vad som föreskrivs särskilt i lag har rätt att vara undersökningsledare vid förundersökning som görs av någon annan myndighet.

När flera undersökningsledare utreder brott som har samband med varandra, kan till chef för dem utses en allmän undersökningsledare som beslutar om samordning av förundersökningen och i det syftet kan meddela undersökningsledarna under sig föreskrifter.

När inrikesministeriet med stöd av 15 b § 2 mom. i polisförvaltningslagen (110/1992) ger en viss tjänsteman befogenheter att göra förundersökning, får ministeriet samtidigt bemyndiga tjänstemannen att vara undersökningsledare.

3 §
Utredare
En utredare ska under undersökningsledarens ledning och tillsyn hålla förhör och vidta andra förundersökningsåtgärder som gäller ett misstänkt brott, verkställa de föreskrifter som undersökningsledaren meddelar om utredningen av ärendet och vidta andra åtgärder som enligt lagen hör till en utredare.

4 §
Särskilda undersökningsarrangemang
Förundersökningen av brott som en polisman misstänks ha begått i samband med tjänsteuppdrag leds av allmänna åklagaren. Om brottets allvarlighet eller ärendets art annars förutsätter det, kan åklagaren besluta att vara undersökningsledare trots att det brott som en polisman misstänks ha begått inte har begåtts i samband med tjänsteuppdrag. Detsamma gäller även till den del det utöver en polisman finns någon annan misstänkt i ett brottmål, av ändamålsenlighetsskäl som hänför sig till utredningen av målet. Om ett ärende behandlas som ett ordningsbotsärende eller i strafforderförfarande, är åklagaren inte undersökningsledare.

En åklagare som är undersökningsledare har samma befogenheter i uppdraget som en polisman som hör till befälet när polismannen är undersökningsledare.

Ett brott som en polisman misstänks ha begått ska alltid undersökas av någon annan polisenhet än den där polisen tjänstgör, om inte ärendet ska behandlas som ett ordningsbotsärende eller i strafforderförfarande. Även i övrigt ska den polisenhet som undersöker brottet vid behov bestämmas så att tilltron till förundersökningens opartiskhet inte äventyras.

5 §
Parterna vid förundersökning
Parter vid förundersökning är
1) målsäganden,
2) den som är misstänkt för brott och
3) andra personer vars rättigheter, intressen eller skyldigheter kan påverkas av brottet och utredningen av det.

Bestämmelserna om parter i denna lag gäller i tillämpliga delar en parts vårdnadshavare eller intressebevakare och den som hör till ett lagstadgat organ för en juridisk person som är part eller i övrigt till dess ledning och andra lagliga företrädare för en part.

Vid behov beslutar undersökningsledaren om en person ska betraktas som part.

6 §
Biträde och stödperson
Om en part har ett biträde eller en stödperson, deltar denna person i förundersökningen så som anges i lag.

7 §
Jäv för förundersökningstjänstemän
En undersökningsledare, utredare eller någon annan tjänsteman vid en förundersökningsmyndighet får inte delta i förundersökningen, om han eller hon är jävig.

Frågan om en förundersökningstjänsteman är jävig ska avgöras utan dröjsmål. Frågan avgörs av tjänstemannen själv eller vid behov av tjänstemannens chef.

En ojävig förundersökningstjänsteman ska utan dröjsmål förordnas i en jävig tjänstemans ställe. En förundersökningstjänsteman får dock trots att han eller hon är jävig vidta förundersökningsåtgärder som inte kan skjutas upp utan att utredningen av brottet äventyras.

8 §
Jävsgrunder
En förundersökningstjänsteman är jävig, om
1) tjänstemannen eller en närstående till honom eller henne är part i förundersökningen,
2) tjänstemannen eller en närstående till honom eller henne biträder eller företräder en part eller den som avgörandet i ärendet kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för,
3) avgörandet i ärendet kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för tjänstemannen eller för en i 3 mom. avsedd närstående till honom eller henne,
4) tjänstemannen står i anställningsförhållande eller i ett sådant uppdragsförhållande som har samband med det föreliggande ärendet till en part eller till någon som avgörandet i ärendet kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för,
5) tjänstemannen eller en i 3 mom. 1 punkten avsedd närstående till honom eller henne är medlem av styrelsen, förvaltningsrådet eller något därmed jämförbart organ eller är verkställande direktör eller innehar motsvarande ställning i en sådan sammanslutning eller stiftelse eller ett sådant statligt affärsverk eller en sådan statlig inrättning som är part eller som avgörandet i ärendet kan väntas medföra synnerlig nytta eller skada för,
6) tjänstemannen eller en i 3 mom. 1 punkten avsedd närstående till honom eller henne hör till direktionen för eller något annat därmed jämförbart organ i ett ämbetsverk eller en inrättning och det är fråga om ett ärende som sammanhänger med styrningen eller övervakningen av ämbetsverket eller inrättningen, eller om
7) tilltron till tjänstemannens opartiskhet av något annat särskilt skäl äventyras.

Jäv enligt 1 mom. 4 punkten uppstår inte enbart för att staten är part.

Med närstående avses i 1 mom.

1) förundersökningstjänstemannens make eller maka samt barn, barnbarn, syskon, föräldrar, far- och morföräldrar, den som på något annat sätt står tjänstemannen särskilt nära och dessa personers makar,
2) förundersökningstjänstemannens föräldrars syskon och deras makar, tjänstemannens syskonbarn och en tidigare make eller maka till tjänstemannen, samt
3) förundersökningstjänstemannens makes eller makas barn, barnbarn, syskon, föräldrar och far- och morföräldrar, dessa personers makar och tjänstemannens makes eller makas syskonbarn.

Som närstående betraktas också motsvarande halvsläkting. Med makar avses äkta makar, personer som lever under äktenskapsliknande förhållanden och personer som lever i registrerat partnerskap.

3 kap.
Allmänna bestämmelser om hur förundersökning ska genomföras
1 §
Registrering av anmälan om brott
När någon anmäler ett brott eller en händelse som han eller hon anser vara ett brott till en förundersökningsmyndighet, ska myndigheten registrera anmälan utan dröjsmål. Om anmälan är oklar eller bristfällig, ska den som gjort anmälan vid behov uppmanas att precisera eller komplettera den.

Skyldigheten att registrera en anmälan om brott gäller även när förundersökningsmyndigheten har fått kännedom om ett misstänkt brott på något annat sätt än vad som avses i 1 mom., om de villkor för att avstå från åtgärder som anges i 9 § 1 mom. inte uppfylls.

2 §
Överföring av anmälan om brott
Om anmälan om brott har gjorts hos en förundersökningsmyndighet till vars uppgifter det inte hör att göra förundersökning i ärendet, ska myndigheten genast registrera ärendet och sända anmälan tillsammans med eventuellt annat material som uppkommit i ärendet till den behöriga förundersökningsmyndigheten, som ska registrera anmälan utan dröjsmål.

3 §
När förundersökning ska göras
Förundersökningsmyndigheten ska göra förundersökning när det på grund av anmälan till den eller annars finns skäl att misstänka att ett brott har begåtts.

Innan förundersökningen inleds ska förundersökningsmyndigheten vid behov utreda omständigheterna i samband med en sådan misstanke om brott som avses i 1 mom., särskilt så att ingen blir grundlöst misstänkt och så att ett beslut om att inte göra förundersökning kan fattas enligt 9 § 1 mom. eller 10 § 1 mom., om ärendet kräver det. I fråga om de åtgärder som vidtas innan förundersökningen inleds iakttas bestämmelserna i denna lag i tillämpliga delar.

Undersökningsledaren ska vid behov fatta beslut om huruvida förundersökning ska göras och eventuella omständigheter som behövs för att fatta beslutet utredas. Förundersökningsåtgärder som utredningen av ärendet förutsätter får vidtas före undersökningsledarens beslut.

4 §
Förundersökning av målsägandebrott
Om allmänna åklagaren får väcka åtal för brott endast på yrkande av målsäganden (*målsägandebrott*), görs förundersökning bara om målsäganden har underrättat förundersökningsmyndigheten

eller åklagaren om att målsäganden yrkar på straff för den som är skyldig till brottet. Om målsäganden återtar sitt straffyrkande, ska undersökningen läggas ned.

Förundersökning av målsägandebrott får inledas trots att straffyrkande inte har framställts, om det är uppenbart att målsäganden ännu inte känner till brottet och undersökningen inte kan skjutas upp utan att utredningen av brottet äventyras. Målsäganden ska då utan dröjsmål underrättas om att undersökningen har inletts. Undersökningen ska läggas ned, om målsäganden efter att ha fått kännedom om brottet inte meddelar att han eller hon yrkar på straff för den som är skyldig till det.

Om allmänna åklagaren enligt lag får väcka åtal för målsägandebrott när ett allmänt intresse kräver det, trots att målsäganden inte yrkar på straff för den som är skyldig till brottet, ska förundersökning göras på åklagarens begäran.

Om det enligt lag förutsätts att det visas att ett brott har begåtts för att en åtgärd ska kunna vidtas eller en förmån bestå, ska förundersökning av målsägandebrott i behövlig omfattning göras på begäran av målsäganden, även om målsäganden inte meddelar att han eller hon yrkar på straff för den som är skyldig till brottet.

5 §
Undersökning av en brottslig gärning
När en person som inte har fyllt 15 år är misstänkt för en brottslig gärning, ska förundersökning vid behov göras för att utreda om någon som har fyllt 15 år har medverkat i gärningen. Vid förundersökningen utreds då de omständigheter som avses i 1 kap. 2 § för varje misstänkts del.

När någon som inte har fyllt 15 år är misstänkt för en brottslig gärning ska förundersökning dessutom vid behov göras
1) på begäran av målsäganden, för att återfå egendom som har gått förlorad genom gärningen eller för att säkerställa målsägandens rätt till skadestånd,
2) för att utreda om det finns förutsättningar för förverkandepåföljd, eller
3) för att utreda om det finns behov av barnskyddsåtgärder eller andra behov som hänför sig till den misstänktes intressen.

I de fall som avses i 2 mom. 3 punkten får förundersökning göras även om målsäganden i ett målsägandebrott inte har framställt ett sådant yrkande som avses i 4 § 1 mom.

6 §
Underrättelse om att förundersökning inleds
För eventuella tjänstemannarättsliga åtgärder ska undersökningsledaren underrätta chefen för en tjänsteman som avses i 40 kap. 11 § 1 punkten i strafflagen om att förundersökning inleds, om tjänstemannen är misstänkt för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år. Undersökningsledaren har rätt att underrätta även när förundersökning som gäller andra brott som tjänstemannen är misstänkt för inleds, om det brott som undersöks är sådant att det kan antas ha betydelse för fullgörandet av tjänsteuppdragen.

7 §
Åtgärder som parterna begär
Förhör ska hållas och andra förundersökningsåtgärder vidtas på begäran av en part, om parten visar att de kan ha betydelse för saken och om de inte orsakar kostnader som är oskäliga med hänsyn till ärendets art.

Under förundersökningen beslutar undersökningsledaren eller, med stöd av 5 kap. 2 § 1 mom., allmänna åklagaren om de förundersökningsåtgärder som en part begär. När målet har överförts till åklagaren beslutar åklagaren om åtgärderna.

8 §
Brott som har begåtts utomlands
Förundersökningsmyndigheten får undersöka ett brott som misstänks ha begåtts utomlands, om finsk lag kan tillämpas på brottet enligt 1 kap. i strafflagen (39/1889) och om det av skäl som gäller utredningen och för att straffansvaret ska förverkligas är ändamålsenligt att förundersökning görs i Finland. Särskilda bestämmelser om internationellt samarbete vid utredning av brott utfärdas genom lag.

När en målsägande anmäler ett brott som har begåtts i en annan medlemsstat inom Europeiska unionen till förundersökningsmyndigheten, ska målsägandens anmälan och yrkanden sändas till den behöriga myndigheten i den medlemsstat där brottet begicks, om det är fråga om ett allvarligt brott och målsäganden inte har kunnat göra anmälan i den stat där gärningen begicks.

9 §
När förundersökning inte behöver göras och när förundersökningen får läggas ned
Om ett brott inte kan förutses medföra strängare straff än böter och brottet bedömt som en helhet ska anses vara uppenbart obetydligt, behöver förundersökning av brottet inte göras och får en förundersökning som redan har inletts läggas ned, om målsäganden inte har några anspråk i saken.

Om en myndighet med stöd av vad som föreskrivs i någon annan lag avstår från åtgärder för att ställa den misstänkte under åtal för brott, görs förundersökning dock endast av särskilda skäl.

Undersökningsledaren fattar vid behov de beslut som avses i denna paragraf.

10 §
Begränsning av förundersökningen
Allmänna åklagaren kan på framställning av undersökningsledaren besluta att förundersökning inte ska göras eller att den ska läggas ned, om åklagaren med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller någon annan motsvarande bestämmelse i lag skulle låta bli att väcka åtal och något viktigt allmänt eller enskilt intresse inte kräver att åtal väcks.

Åklagaren kan också på framställning av undersökningsledaren besluta att förundersökningen ska läggas ned, om kostnaderna för en fortsatt undersökning skulle stå i klart missförhållande till arten av det ärende som utreds och den eventuella påföljd som är att vänta, eller om det på basis av redan vidtagna förundersökningsåtgärder är övervägande sannolikt att åklagaren skulle låta bli att väcka åtal på någon annan grund än en sådan som anges i 1 mom. För att förundersökningen ska kunna läggas ned förutsätts det dessutom att inget viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver att den ska fortsätta.

Förundersökningen ska dock inledas på nytt i de fall som anges i 1 och 2 mom., om det finns grundad anledning till det på grund av nya omständigheter som framkommit i ärendet.

11 §
Hur snart förundersökning ska göras
Förundersökning ska göras utan ogrundat dröjsmål.

När en person som inte har fyllt 18 år är misstänkt för brott eller för en brottslig gärning som han eller hon har begått före fyllda 15 år, ska förundersökning göras skyndsamt.

När omständigheterna förutsätter det får förundersökningsåtgärderna ställas i angelägenhetsordning.

12 §
Uppskjutande av förundersökningsåtgärder
Undersökningsledaren får besluta att förundersökningsåtgärderna ska skjutas upp till en senare tidpunkt, om det är nödvändigt för att utreda det brott som undersöks eller något annat brott som har samband med det och om det inte orsakar fara för någons liv, hälsa eller frihet eller risk för betydande miljö-, egendoms- eller förmögenhetsskada.

13 §
Avbrytande av förundersökning
Undersökningsledaren får besluta att en förundersökning som har inletts ska avbrytas, om ingen är misstänkt för brottet och om utredning som påverkar ärendet inte kan fås. Det misstänkta brottets art ska beaktas särskilt när beslutet fattas.

Förundersökningen ska fortsätta utan ogrundat dröjsmål när det inte längre finns förutsättningar för avbrottet.

14 §
Förutsättningar för summarisk förundersökning
I enkla och klara ärenden får summarisk förundersökning göras enligt vad som föreskrivs närmare nedan, om inte gärningen enligt allmän straffpraxis kan förutses medföra strängare straff än böter.

Med anledning av ett brott som en polisman misstänks ha begått får summarisk förundersökning göras endast om ärendet behandlas som ett ordningsbotsärende eller i strafforderförfarande.

Undersökningsledaren beslutar vid behov om förundersökningen ska vara fullständig eller summarisk.

4 kap.
Förundersökningsprinciperna och rättigheterna för dem som deltar i förundersökning
1 §
Objektivitetsprincipen
Vid förundersökningen ska utredas och beaktas både de omständigheter och bevis som talar mot den som är misstänkt för brott och de som talar för honom eller henne.

2 §
Oskyldighetspresumtionen
Vid förundersökningen ska den misstänkte bemötas som oskyldig.

3 §
Rätt att inte medverka vid utredningen av sitt brott
Den som är misstänkt för brott har rätt att låta bli att medverka vid utredningen av brottet i fråga.

Innan den misstänkte hörs ska han eller hon underrättas om den rätt som avses i 1 mom. och om vad den innebär.

4 §
Proportionalitetsprincipen
En förundersökningsåtgärd och det ingripande i en persons rättigheter som den innebär ska vara försvarliga i relation till det brott som undersöks, behovet av att utreda ärendet samt ålder, hälsa och andra motsvarande omständigheter som gäller den person som är föremål för åtgärden och de övriga omständigheter som inverkar på saken.

5 §
Principen om minsta olägenhet
Vid förundersökning får inte ingripas i någons rättigheter i större utsträckning än vad som är nödvändigt för att syftet med förundersökningen ska nås.

En förundersökningsåtgärd ska vidtas så att ingen i onödan orsakas skada eller olägenhet.

6 §
Principen om finkänslighet
Parterna och andra som deltar i förundersökning ska behandlas finkänsligt.

7 §
Bemötande av barn vid förundersökning
En person som inte har fyllt 18 år ska vid förundersökning bemötas så som hans eller hennes ålder och utvecklingsnivå förutsätter. Det ska särskilt ses till att undersökningsåtgärderna inte i onödan orsakar personen olägenheter i skolan, på arbetsplatsen eller i någon annan omgivning som är viktig för honom eller henne.

Undersökningsåtgärder som gäller en person som inte har fyllt 18 år ska i mån av möjlighet utföras av utredare som är särskilt förtrogna med denna uppgift. Förundersökningsmyndigheten ska vid behov rådfråga en läkare eller någon annan sakkunnig om personen kan utsättas för undersökningsåtgärder.

8 §
Förordnande av intressebevakare för barn
När det gäller en part som inte har fyllt 18 år ska domstolen förordna en intressebevakare för förundersökningen, om det finns grundad anledning att anta att vårdnadshavaren, en intressebevakare eller någon annan laglig företrädare inte opartiskt kan bevaka partens intresse i ärendet och om det inte är klart onödigt att förordna en intressebevakare. Undersökningsledaren ska vid behov hos domstolen ansöka om att en intressebevakare ska förordnas. Ansökan kan också göras av allmänna åklagaren, den magistrat som är förmyndarmyndighet enligt lagen om förmyndarverksamhet (442/1999) eller det organ som avses i 6 § 1 mom. i socialvårdslagen (710/1982) (*socialmyndighet)*.

De kostnader som uppstår vid förordnandet av intressebevakare samt för intressebevakarens arvode och kostnader ersätts av statens medel. I fråga om intressebevakning iakttas i övrigt bestämmelserna i lagen om förmyndarverksamhet i tillämpliga delar.

9 §
Klarläggande av en persons ställning
En persons ställning vid förundersökningen och förändringar i den ska klarläggas så snart som möjligt. En person ska utan dröjsmål underrättas om sin ställning vid förundersökningen och förändringar i den.

Om en persons ställning är oklar, får han eller hon vid förundersökningen bemötas som en person som ska höras.

10 §
Rätt att anlita biträde vid förundersökningen
Vid förundersökningen har en part rätt att anlita ett biträde som parten väljer själv. Innan parten hörs ska han eller hon skriftligen underrättas om denna rätt, om inte ärendet ska behandlas vid summarisk förundersökning. Efter det att den som är misstänkt för brott har gripits, anhållits eller häktats ska han eller hon utan dröjsmål skriftligen underrättas om denna rätt. Förundersökningsmyndigheten ska också annars se till att en parts rätt att anlita biträde faktiskt tillgodoses när parten önskar det, med hänsyn till de omständigheter som hänför sig till det brott som undersöks, utredningen av brottet och personen i fråga.

Undersökningsledaren eller allmänna åklagaren ska göra framställning till domstolen om att ett rättegångsbiträde eller en stödperson ska utses för målsäganden, när det finns orsak till det enligt bestämmelserna i 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål, och likaså om att ett biträde ska utses för den som är misstänkt för brott, när det finns orsak till det enligt 1 § 3 mom. i det nämnda kapitlet.

Bestämmelser om behörigheten hos den som är biträde för en part och hur behörigheten avgörs finns i 11 kap. 3 §.

11 §
En misstänkts rätt att hålla kontakt med sitt biträde
Den som så som misstänkt för brott har gripits, anhållits eller häktats har rätt att hålla kontakt med sitt biträde genom besök, brev och telefonsamtal så som anges närmare i häktningslagen (768/2005) och lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen (841/2006).

Förundersökningsmyndigheten ska se till att kontakterna mellan den misstänkte och biträdet kan skötas konfidentiellt.

12 §
Handläggningsspråket vid förundersökning
Vid förundersökning används den misstänktes språk inom tvåspråkiga förundersökningsmyndigheters ämbetsdistrikt. Om de misstänkta har olika språk eller om den misstänktes språk är varken finska eller svenska, ska förundersökningsmyndigheten med beaktande av parternas rätt och fördel bestämma vilket handläggningsspråk som ska användas. Om valet av språk inte kan träffas på den grunden, används majoritetsspråket i förundersökningsmyndighetens ämbetsdistrikt. Vid förundersökning som görs av en enspråkig förundersökningsmyndighet används språket i myndighetens ämbetsdistrikt som handläggningsspråk, om inte myndigheten med beaktande av parternas rätt och fördel bestämmer att det andra språket ska användas.

Oavsett 1 mom. har var och en rätt att vid förundersökning använda finska eller svenska så som bestäms i 10 § i språklagen. Förundersökningsmyndigheten ska sköta tolkningen eller på statens bekostnad skaffa en tolk, om myndigheten inte behöver använda det språk som personen i fråga talar.

Bestämmelser om rätten att använda samiska vid förundersökning finns i samiska språklagen (1086/2003).

Andra än finsk-, svensk- eller samiskspråkiga har rätt att vid förundersökning använda det språk de förstår och talar tillräckligt bra. Förundersökningsmyndigheten ska på tjänstens vägnar ordna avgiftsfri tolkning, om inte myndigheten själv sköter tolkningen. Tolkning ska ordnas på motsvarande sätt också när det behövs på grund av syn-, hörsel- eller talskada hos den som förhörs.

13 §
Språket i meddelanden, kallelser och brev
Bestämmelser om det språk som ska användas i meddelanden, kallelser och brev i anslutning till förundersökning finns i 19 § 3 mom. i språklagen och 15 § 1 mom. i samiska språklagen.

Till andra än finsk-, svensk- eller samiskspråkiga ska i mån av möjlighet sändas meddelanden, kallelser eller brev på ett språk som personen i fråga kan antas förstå tillräckligt.

14 §
En parts rätt att få information
En part har rätt att få del av omständigheter som kommit fram vid förundersökningen, om det inte försvårar brottsutredningen. Förundersökningsmyndigheten får också annars begränsa en parts rätt att få information på de grunder som anges i 11 § 2 mom. i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999).

5 kap.
Förundersökningssamarbete mellan förundersökningsmyndigheter och åklagare
1 §
Underrättelse till åklagaren
Förundersökningsmyndigheten ska underrätta allmänna åklagaren om ett brott som har kommit till förundersökningsmyndigheten för undersökning. Förundersökningsmyndigheterna och åklagarmyndigheterna beslutar tillsammans utifrån sina befogenheter vilka brott som omfattas av skyldigheten att underrätta. Underrättelse ska dock alltid göras utan dröjsmål i ett ärende där den som är misstänkt för brott är en polisman, om inte ärendet behandlas som ett ordningsbotsärende eller i strafforderförfarande.

Åklagaren ska dessutom underrättas om sådana brottmål som åklagaren särskilt bett att ska meddelas.

2 §
Åklagarens befogenheter vid förundersökning
Förundersökningsmyndigheten ska på allmänna åklagarens begäran göra förundersökning eller vidta förundersökningsåtgärder. Förundersökningsmyndigheten ska också annars iaktta de föreskrifter som åklagaren meddelar för att säkerställa att ärendet utreds så som avses i 1 kap. 2 §.

Åklagaren beslutar om förundersökningsåtgärder när saken har överförts till åklagaren efter det att förundersökningen har avslutats.

Bestämmelser om när åklagaren kan vara undersökningsledare finns i 2 kap 4 §.

3 §
Samarbetsskyldighet
Förundersökningsmyndigheten ska så som ärendets art eller omfattning förutsätter, vid behov underrätta allmänna åklagaren om omständigheter som hänför sig till förundersökningen och förun-

dersökningsåtgärderna och om undersökningens framskridande i övrigt. Bestämmelser om skyldighet att underrätta om användning av tvångsmedel finns i tvångsmedelslagen (/).

Åklagaren ska efter behov medverka i förundersökningen för att säkerställa att ärendet utreds så som avses i 1 kap. 2 §.

Förundersökningsmyndigheten och åklagaren ska diskutera frågor om hur förundersökningssamarbetet ska ordnas.

6 kap.
Närvaro vid förundersökning
1 §
Skyldighet att infinna sig till förundersökning
Om det finns anledning att anta att en person kan bidra till utredningen av ett brott eller om hans eller hennes närvaro vid en förundersökningsåtgärd annars behövs för utredningen av brottet, är personen skyldig att på kallelse infinna sig till förundersökning inom det distrikt för polisinrättningen där han eller hon vistas.

Av kallelsen ska framgå det brott som utredningen gäller och den ställning som den som fått kallelse har i förundersökningen.

2 §
Hämtning till förundersökning
Om den som kallats till förundersökning, utan godtagbar orsak underlåter att lyda kallelsen, får han eller hon hämtas till undersökningen. Den som är misstänkt för brott får hämtas också utan kallelse, om fängelse kan följa på brottet och det är sannolikt att han eller hon inte lyder en kallelse eller om det finns anledning att misstänka att han eller hon efter att ha fått kallelse kommer att försvåra förundersökningen genom att fly eller undanröja bevis eller på något annat sätt.

Undersökningsledaren beslutar om hämtning. Den som ska hämtas ska ges ett skriftligt förordnande om hämtningen. Om det på grund av ärendets brådskande natur inte finns något skriftligt förordnande, ska den som hämtas i samband med gripandet informeras om förordnandet och de omständigheter som ligger till grund för det.

Bestämmelser om husrannsakan för hämtning till förhör finns i 8 kap. 3 § 1 mom. 1 punkten i tvångsmedelslagen.

3 §
Omedelbart hörande
Den som påträffas på en brottsplats eller i dess omedelbara närhet ska på uppmaning av en polisman stanna kvar på platsen eller omedelbart infinna sig på någon annan plats inom distriktet för samma polisinrättning i häradet, om det för utredningen av saken är nödvändigt att personen genast hörs. Om han eller hon utan godtagbar orsak vägrar iaktta uppmaningen eller om det på grund av personens uppträdande är sannolikt att han eller hon inte kommer att iaktta en uppmaning, får polisen hindra personen från att avlägsna sig från platsen eller gripa personen och föra honom eller henne med sig för att höras.

Den som håller på att avlägsna sig från brottsplatsen får gripas för att en uppmaning enligt 1 mom. ska kunna ges, om omständigheterna är sådana att uppmaningen inte kan delges personen på något annat sätt och utredningen av saken annars skulle äventyras.

4 §
Undersökningsåtgärder som ska vidtas utan dröjsmål
De förundersökningsåtgärder för vilka en person på kallelse har infunnit sig eller hämtats till förundersökning eller enligt 3 § ålagts att stanna kvar eller förts för att höras ska vidtas utan ogrundat dröjsmål.

5 §
Hur länge någon ska vara närvarande
Ingen får hållas i förundersökning längre än nödvändigt.

Den som inte är misstänkt för brott är skyldig att vara närvarande vid förundersökning högst sex timmar åt gången. En misstänkt som inte är anhållen eller häktad är skyldig att vara närvarande högst tolv timmar åt gången och, när förutsättningar för anhållande finns enligt 2 kap. 5 § i tvångsmedelslagen, högst 24 timmar. När någon som inte har fyllt 15 år är misstänkt för en brottslig gärning är han eller hon av synnerligen vägande skäl skyldig att vara närvarande mer än tolv timmar och högst 24 timmar åt gången.

Den som har varit närvarande vid förundersökning får inte utan särskild orsak åläggas att infinna sig på nytt eller hämtas till förundersökning på nytt under de följande tolv timmarna.

6 §
Kvarhållande
En misstänkt som med stöd av 5 § 2 mom. är skyldig att vara närvarande vid förundersökning och som inte har anhållits eller häktats får vid förundersökningen hållas inlåst, om det är nödvändigt för att förhindra att han eller hon avlägsnar sig.

7 §
Meddelande till militärmyndigheterna
När en militärperson hämtas till eller grips för förundersökning eller friges ska detta utan dröjsmål meddelas chefen för den administrativa enhet där militärpersonen tjänstgör.

7 kap.
Förhör
1 §
När den som förhörs ska vara närvarande
Den som förhörs ska vara personligen närvarande vid förhöret.

En part får avge sin utsaga genom förmedling av ett ombud, per telefon eller med hjälp av något annat medium för dataöverföring, om utredaren anser att detta kan ske utan olägenhet och att det inte äventyrar undersökningens tillförlitlighet. Under samma förutsättningar får ett vittne förhöras per telefon eller med hjälp av något annat medium för dataöverföring. Den som är misstänkt för brott får förhöras genom förmedling av ett ombud bara om det handlar om ett brott för vilket det inte har föreskrivits något annat eller strängare straff än böter eller fängelse i sex månader.

Av en part eller ett vittne ska tas emot skriftliga utredningar som parten eller vittnet vill komplettera sin förhörsberättelse med.

2 §
Begränsningar som gäller förhör med målsägande
Det är inte nödvändigt att vid förundersökningen förhöra en målsägande som uppenbarligen inte kan lämna uppgifter som har betydelse för utredningen, om han eller hon i anmälan om brott eller i något annat sammanhang har uppgett de omständigheter som behövs för beslut om åtal och för rättegång. En målsägande kan förhöras uteslutande på basis av egen anmälan, om ärendets art på grund av det stora antalet målsägande eller av någon annan orsak förutsätter det.

3 §
Förhör med berusade
Om någon är så påverkad av alkohol eller något annat berusningsmedel att han eller hon inte kan antas förstå innebörden av ett förhör, får han eller hon förhöras bara om förhöret inte kan skjutas upp utan att utredningen av brottet äventyras. Den som har förhörts ska ges tillfälle att senare på nytt granska sin berättelse enligt vad som bestäms nedan om granskning av förhörsberättelser.

4 §
Förhör med personer med rubbat sinnestillstånd
Om den som ska förhöras inte antas förstå innebörden av förhöret på grund av rubbad psykisk hälsa eller chock eller av någon annan liknande orsak, ska 3 § tillämpas. Möjligheten att förhöra ska vid behov diskuteras med närstående till den som ska förhöras och med hans eller hennes läkare.

5 §
Bemötande av den som förhörs
Den som förhörs ska bemötas lugnt och sakligt. För att få fram en bekännelse eller en utsaga i en viss riktning får inte användas medvetet oriktiga upplysningar, löften eller förespeglingar om särskilda förmåner, uttröttning, hot, tvång eller andra otillbörliga medel eller förfaringssätt som påverkar den förhördes beslutsfrihet, viljestyrka, minne eller omdömesförmåga.

Förhör får hållas mellan klockan 22 och 7 endast om
1) den som ska förhöras begär det,
2) ärendet utreds vid summarisk förundersökning, när den som ska förhöras är skyldig att enligt 6 kap. 3 § genast stanna kvar eller infinna sig, eller om
3) förhöret inte kan skjutas upp utan att utredningen av brottet äventyras.

Den som förhörs ska ges tillfälle till regelbundna måltider och tillräcklig vila.

6 §
En målsägandes skyldighet att hålla sig till sanningen
Målsäganden och hans eller hennes lagliga företrädare eller ombud ska hålla sig till sanningen när de redogör för den sak som utreds och svarar på de frågor som ställs.

7 §
Hinder för att någon ska höras som vittne
Som vittne vid förundersökning får inte förhöras den som inte skulle få vittna i rättegång som gäller det brott som undersöks.

Undersökningsledaren beslutar om vittnesförhör eller förhör i bevissyfte med den som avses i 17 kap. 21 § i rättegångsbalken.

8 §
När ett vittne har skyldighet att berätta och kan vägra vittna
Ett vittne ska sanningsenligt och utan att förtiga något berätta vad han eller hon vet om den sak som undersöks. Om ett vittne dock i rättegång som gäller det brott som undersöks skulle ha rätt eller skyldighet att vägra vittna, röja en omständighet eller besvara en fråga, har vittnet samma rätt eller skyldighet också vid förundersökning.

Ett vittne som har i 1 mom. avsedd skyldighet att berätta är också skyldigt att lägga fram handlingar och annat bevismaterial som han eller hon innehar och som är av betydelse för förundersökningen.

Den som avses i 17 kap. 23 § 1 mom. i rättegångsbalken och som enligt 3 mom. i samma paragraf kan förpliktas att vittna om sådant som ska hållas hemligt har rätt att vittna om detta vid förundersökning, om den gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är minst fängelse i sex år eller försök till eller medverkan i ett sådant brott.

Den som avses i 17 kap. 24 § 2 mom. i rättegångsbalken och som enligt 4 mom. i samma paragraf kan förpliktas att besvara frågor som avses i 2 eller 3 mom. i paragrafen är skyldig att besvara sådana frågor och lägga fram handlingar eller annat bevismaterial som han eller hon innehar och som är av betydelse för förundersökningen också vid förundersökning, om
1) undersökningen gäller ett brott som avses i 3 mom., eller
2) det i ärendet finns sannolika skäl att misstänka att uppgifter har lämnats i strid med en sådan tystnadsplikt i fråga om vilken det föreskrivs särskilt om straff för den som bryter mot den och besvarandet eller framläggandet är uppenbart nödvändigt för utredningen av brottet och motiverat med tanke på brottets allvar eller följder.

9 §
Vittnesförhör inför domstol
Om det är uppenbart att ett vittne känner till någon omständighet som är av vikt för att skuldfrågan ska kunna utredas eller för att vinningen av ett brott ska kunna spåras och återtas, och om vittnet vägrar röja denna omständighet trots att han eller hon kan vara skyldig att berätta eller enligt 8 § 3 mom. ha rätt att göra det, ska frågan om grunden för vägran på undersökningsledarens begäran utredas i domstol. Vittnesförhöret ska hållas där, om det inte finns någon laglig grund för vägran.

Vad som bestäms i 1 mom. tillämpas också på ett vittne som vägrar lägga fram en handling eller annat bevismaterial.

Vittnesförhör kan hållas vid den tingsrätt där det lämpligen kan ske. Vid vittnesförhöret gäller i tillämpliga delar vad som i rättegångsbalken bestäms om bevisupptagning utom huvudförhandlingen. I fråga om rätt för den som är misstänkt för brott och hans eller hennes biträde eller ombud att vara närvarande vid vittnesförhöret gäller 13 och 18 §. Domstolen beslutar om rätten att närvara efter att ha hört undersökningsledaren.

Vittnet har rätt till ersättning för ekonomisk förlust samt för resor och för uppehälle enligt de grunder som anges i lagen om bestridande av bevisningskostnader med statens medel (666/1972). Rätt till ersättning föreligger dock inte, om domstolen anser att vittnets vägran har varit uppenbart ogrundad.

10 §
Underrättelser före förhöret
Den som förhörs ska före förhöret underrättas om sin ställning vid förundersökningen, sin rätt att tillkalla förhörsvittne och sina språkliga rättigheter.

För den som är misstänkt för brott ska före förhöret specificeras vilken gärning han eller hon är misstänkt för. Samtidigt ska den misstänkte underrättas om sin rätt att anlita biträde vid förundersökningen och om när en försvarare kan förordnas för honom eller henne. Underrättelsen om biträde och försvarare kan utebli, om underrättelsen är uppenbart onödig på grund av de åtgärder som redan vidtagits med stöd av 4 kap. 10 § eller annars uppenbart onödig.

Innan förhöret inleds ska målsäganden, hans eller hennes lagliga företrädare och ombud samt vittne underrättas om skyldigheten att hålla sig till sanningen och om hotet om straff för osann utsaga. Målsäganden ska före förhöret underrättas om när det för honom eller henne enligt 2 kap. i lagen om rättegång i brottmål kan förordnas ett rättegångsbiträde eller en stödperson.

Ett vittne ska tillfrågas om det finns sådana omständigheter som enligt lag berättigar eller förpliktar honom eller henne att vägra vittna. När skäl yppar sig ska vittnet underrättas om vad som bestäms i 8 och 9 §.

11 §
Förhörsvittne
På begäran av den som förhörs ska ett tillförlitligt vittne som är ojävigt enligt 17 kap. 43 § i rättegångsbalken vara närvarande vid förhöret. Utredaren kan också på eget initiativ tillkalla ett vittne. Om förhöret inte kan skjutas upp utan att undersökningen äventyras, får det trots begäran av den som ska förhöras hållas utan vittne. När en person som inte har fyllt 18 år är misstänkt för brott får han eller hon dock inte förhöras utan vittne, utom om den misstänktes biträde eller lagliga företrädare eller en företrädare för socialmyndigheten är närvarande.

Ett förhörsvittne kan ersättas genom att förhöret lagras som en ljud- och bildupptagning, om det därigenom tillräckligt tillförlitligt kan visas på vilket sätt förhöret har hållits och vad som har hänt under förhöret.

12 §
När personer som stöder den som ska förhöras får vara närvarande
En parts biträde och den som förordnats till stödperson för målsäganden har rätt att vara närvarande när hans eller hennes huvudman förhörs, om inte undersökningsledaren av vägande skäl som gäller utredningen av brottet förbjuder detta. Utredaren får på begäran tillåta att även någon annan som stöder en part eller ett vittne får vara närvarande vid förhöret, om det inte försvårar utredningen av brottet eller äventyrar tystnadsplikten.

13 §
Medverkan när någon annan förhörs
Utredaren kan tillåta att en part och hans eller hennes biträde eller ombud samt den som förordnats till stödperson för målsäganden tillsammans med målsäganden medverkar vid förhöret av en annan part eller ett vittne, om detta kan ske utan att utredningen av brottet försvåras. När möjligheten att tillåta medverkan övervägs ska hänsyn dessutom tas till aspekter som gäller finkänslighet och att den misstänktes närvaro inte får förorsaka målsäganden lidande eller någon annan motsvarande olägenhet.

Allmänna åklagaren har rätt att medverka vid förhör.

14 §
När en laglig företrädare för en omyndig får vara närvarande vid förhör
Om den som förhörs inte har fyllt 15 år har vårdnadshavaren, intressebevakaren eller någon annan laglig företrädare rätt att vara närvarande vid förhöret.

När en omyndig som har fyllt 15 år ska förhöras som målsägande eller misstänkt, har en laglig företrädare för den omyndige rätt att vara närvarande vid förhöret, om en sådan person enligt 12 kap. 1 och 2 § i rättegångsbalken vid rättegång som gäller det brott som undersöks skulle få föra talan i stället för eller vid sidan om den omyndige.

Utredaren kan förbjuda en laglig företrädare att vara närvarande vid förhöret, om personen är misstänkt för det brott som undersöks eller om personens närvaro annars kan antas försvåra utredningen av brottet.

15 §
När lagliga företrädare för en omyndig ska kontaktas
De lagliga företrädare för en omyndig som avses i 14 § 1 mom. och som har rätt att vara närvarande ska på förhand underrättas om förhöret och åtminstone en av dem ska ges tillfälle att vara närvarande vid förhöret.

Undantag från skyldigheten att underrätta och skyldigheten att ge tillfälle att vara närvarande får göras endast om den lagliga företrädaren inte kan nås eller om det av skäl som gäller utredningen av brottet är omöjligt att underrätta och ge tillfälle och om det för utredningen av brottet eller den brottsliga gärningen är nödvändigt att omedelbart förhöra den misstänkte.

I de fall som avses i 2 mom. ska den lagliga företrädaren för den omyndige så snabbt som möjligt underrättas om förhöret och innehållet i förhörsberättelsen.

16 §
När en företrädare för socialmyndigheten ska medverka vid förhör
När en person som inte har fyllt 18 år är misstänkt för brott eller en brottslig gärning, ska socialmyndigheten underrättas om gärningen och ges tillfälle att sända sin företrädare till förhöret, om inte detta är klart onödigt.

Förundersökningsmyndigheten ska utan dröjsmål sända förhörsprotokollet till socialmyndigheten.

17 §
Att ställa frågor
En part och hans eller hennes biträde eller ombud får vid förhöret med utredarens tillstånd ställa frågor till den som förhörs för utredning av saken. Utredaren får besluta att frågorna ska ställas genom utredarens förmedling. Även allmänna åklagaren får ställa frågor till den som förhörs. En part och hans eller hennes biträde eller ombud har också annars rätt att begära att utredaren frågar den som förhörs om sådant som behövs för att klarlägga saken.

18 §
Att avlägsna någon från förhöret
Utredaren får från förhöret avlägsna den som genom sitt uppträdande stör förhöret eller vars närvaro annars försvårar utredningen av saken.

19 §
Rättigheterna för en part som inte varit närvarande vid förhöret
Om en part eller hans eller hennes biträde eller ombud trots begäran inte har fått vara närvarande vid förhöret eller har avlägsnats därifrån, ska han eller hon ges tillfälle att ta del av vad som kommit fram vid förhöret och att ställa frågor så snart detta kan ske utan att utredningen av brottet försvåras.

20 §
Förberedande samtal
Bestämmelserna om bemötande av den som förhörs i 5 § 1 mom. samt bestämmelserna om när ett vittne har skyldighet att berätta och får vägra vittna i 8 § ska iakttas under förberedande samtal för utredning av brott.

8 kap.
Konfrontation
1 §
Definition av konfrontation
Med konfrontation avses identifiering av en person som är misstänkt för brott vid vilken jämförelsepersoner används vid sidan av den misstänkte.

2 §
Förutsättningar för konfrontation
Konfrontation kan användas när den kan antas vara av betydelse för utredningen av brottet.

En målsägande eller ett vittne kan åläggas att för att identifiera en person delta i en konfrontation.

Undersökningsledaren fattar beslut om att ordna en konfrontation.

3 §
Hur en konfrontation ska ordnas
Konfrontationen ska ordnas så att resultatet av den är så tillförlitligt som möjligt. Som jämförelsepersoner får inte användas personer vilkas utseende avviker från utseendet hos den som är misstänkt för brott så att konfrontationens tillförlitlighet minskar. Vid konfrontation ska antalet jämförelsepersoner vara minst fem.

Utredaren kan tillåta att en part, hans eller hennes biträde eller ombud och tillsammans med en målsägande den som förordnats som stödperson för honom eller henne är närvarande vid konfrontationen, om inte detta försvårar identifieringen. Allmänna åklagaren har rätt att vara närvarande vid konfrontationen.

Det ska föras protokoll över en konfrontation, och konfrontationen ska dessutom videobandas eller lagras genom någon annan jämförbar bildupptagning.

Närmare bestämmelser om konfrontation utfärdas genom förordning av statsrådet.

4 §
När utomstående kan åläggas att delta i en konfrontation
En utomstående kan åläggas att delta i en konfrontation som jämförelseperson endast om det med beaktande av brottets art är viktigt för att saken ska kunna utredas. Den utomstående kan likväl väg-

ra delta i konfrontationen, om deltagandet skulle medföra avsevärda olägenheter för honom eller henne.

En utomstående som deltar i en konfrontation har rätt till en skälig ersättning. Bestämmelser om ersättningens belopp utfärdas genom förordning av inrikesministeriet.

5 §
Tillämpning av bestämmelserna på annan identifiering
Vad som i 2 § bestäms om konfrontation gäller i tillämpliga delar också identifiering där fotografier eller andra bildupptagningar används.

9 kap.
Förundersökningsmaterial
1 §
Protokoll över förundersökningsåtgärder
Det ska föras protokoll över förundersökningsåtgärderna eller göras anteckningar i någon annan handling, om inte något annat föreskrivs särskilt i lag.

Vid förhör ska ett förhörsprotokoll föras på det språk, finska eller svenska, som den som förhörs använder under förhöret. Om den som förhörs använder ett annat språk, ska protokollet föras på det handläggningsspråk vid förundersökning som avses i 4 kap. 12 § 1 mom.

Av förhörsprotokollet ska framgå till vilka delar en utsaga eller berättelse har avgetts genom förmedling av ett ombud, per telefon eller med hjälp av något annat medium för dataöverföring. Om den som förhörs har varit i ett tillstånd som avses i 7 kap. 3 och 4 §, ska i förhörsprotokollet göras en anteckning om den förhördes tillstånd och om varför förhöret inte har kunnat skjutas upp.

2 §
Granskning och korrigering av förhörsprotokoll
Genast efter förhöret ska förhörsprotokollet ges till den förhörde för granskning. Den förhörde ska tillfrågas om hans eller hennes berättelse har blivit korrekt antecknad. I förhörsprotokollet ska införas de tillägg och korrigeringar som den förhörde begär.

Förhörsprotokollet får inte ändras efter det att den förhörde har granskat det och de begärda korrigeringarna och tilläggen har gjorts.

3 §
Ljud- och bildupptagning av förhör
Förhöret får helt eller till en del spelas in som en ljud- eller bildupptagning. Hela förhöret eller en del av det ska spelas in, om det med beaktande av ärendets art och omständigheter som gäller den person som förhörs är befogat för att det sätt på vilket förhöret har hållits, det som har hänt under förhöret eller den förhördes berättelse ska kunna verifieras i efterhand. Före inspelningen ska den som ska förhöras underrättas om den.

4 §
Inspelning av förhör för att användas som bevis
Förhör med målsägande och vittnen ska lagras genom bild- och ljudupptagning, om avsikten är att förhörsberättelsen ska användas som bevis vid rättegång och den förhörde på grund av sin unga ålder eller störningar i de psykiska funktionerna sannolikt inte kan höras personligen där utan att förorsakas men. Vid förhöret ska beaktas de särskilda krav som den förhördes utvecklingsnivå ställ-

ler på förhörsmetoderna, antalet personer som medverkar i förhöret och de övriga förhållandena under förhöret. Före inspelningen ska den som ska förhöras underrättas om den.

Undersökningsledaren kan bestämma att också någon annan än förundersökningsmyndigheten får ställa frågorna till den förhörde under förhörsledarens uppsikt. Den misstänkte ska ges möjlighet att ställa frågor till den som förhörs. Om den misstänkte begär det får hans eller hennes frågor också ställas av ett ombud eller biträde. Förhörsledaren kan emellertid bestämma att frågorna ska ställas genom förhörsledarens förmedling.

Allmänna åklagaren ska i god tid på förhand underrättas om att förhöret spelas in så som avses i denna paragraf och han eller hon ska ges tillfälle att vara närvarande vid förhöret. Han eller hon har rätt att ställa frågor till den som förhörs själv eller genom förhörsledarens förmedling.

5 §
Granskning av ljud- och bildupptagningar
Om förhöret spelas in så som avses i 3 och 4 §, ska den förhörde efter avslutat förhör ges tillfälle att lyssna och titta på upptagningen och i sin berättelse göra sådana korrigeringar och tillägg som behövs. När förhörsberättelsen ska granskas får den förhörde välja mellan att lyssna och titta på upptagningen eller i enlighet med 2 § 1 mom. granska förhörsprotokollet.

6 §
Förundersökningsprotokoll
När förundersökningen har avslutats ska över det uppkomna materialet upprättas ett protokoll på det handläggningsspråk vid förundersökning som avses i 4 kap. 12 § 1 mom. (*förundersökningsprotokoll*), om det behövs för fortsatt behandling av ärendet.

I förundersökningsprotokollet ska tas in förhörsprotokollen och redogörelser för undersökningsåtgärderna och för de iakttagelser om sådant som ska klarläggas vid förundersökning som gjorts i samband med åtgärderna samt infogas de handlingar, upptagningar och fotografier som kommit till vid undersökningen, om de kan antas ha betydelse i saken och om inte något annat föreskrivs i lag. Det språk som använts av dem som hörts under förundersökningen ska antecknas i förundersökningsprotokollet.

I förundersökningsprotokollet ska göras en anteckning om material som uppkommit vid förundersökningen men som inte tagits in i protokollet, om inte något annat föreskrivs i lag.

Den som med stöd av 2 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål har förordnats till försvarare för den misstänkte och den som med stöd av 2 kap. 1 a § i nämnda lag har förordnats till rättegångsbiträde för målsäganden ska tillställas en kopia av förundersökningsprotokollet.

7 §
Förundersökningshandlingars offentlighet
I lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet finns bestämmelser om förundersökningshandlingarnas offentlighet.

Uppgifter i en ljud- och bildupptagning får lämnas ut bara genom att upptagningen överlåts för att läggas fram hos myndigheten, om det med beaktande av innehållet i upptagningen finns anledning att anta att utlämnandet av uppgifterna på något annat sätt kan leda till att integritetsskyddet för personer som förekommer på upptagningen kränks.

10 kap.
Avslutande av förundersökning
1 §
Avslutande utsaga
Innan förundersökningen avslutas ska parterna ges tillfälle att till förundersökningsmyndigheten lämna sin avslutande utsaga om tillräckligheten hos förundersökningsmaterialet, bevisvärderingen eller rättsfrågorna, om det inte med beaktande av ärendets art och omfattning, det ringa brottet eller andra liknande omständigheter är uppenbart onödigt att en utsaga begärs för åtalsprövning och domstolsbehandling. Begäran om avslutande utsaga ska vid behov preciseras. Efter att ha fått den avslutande utsagan ska förundersökningsmyndigheten pröva om utsagan föranleder att förundersökningen kompletteras.

Undersökningsledaren beslutar om begäran om en avslutande utsaga och om de åtgärder den eventuellt förutsätter. Vid behov ska allmänna åklagaren höras om nödvändigheten av och innehållet i begäran om en avslutande utsaga.

2 §
Avslutande av förundersökning
Efter det att förundersökningen blivit klar ska saken överlämnas till allmänna åklagaren för åtalsprövning eller för utfärdande av strafforder. Förundersökningsprotokollet i fråga om ett brott som ska utredas som militärt rättegångsärende ska utan dröjsmål tillställas militärmyndigheterna.

Förundersökningen avslutas dock utan att saken överlämnas till åklagaren, om det vid undersökningen har framgått att något brott inte har begåtts eller att åtal i saken inte kan väckas eller något annat offentligrättsligt yrkande som grundar sig på ett brott framställas mot någon i saken.

I 3 kap. 9 och 10 § finns bestämmelser om när förundersökningen läggs ned och begränsas genom förundersökningsmyndighetens eller åklagarens beslut.

3 §
Anmärkning
En polisman och allmänna åklagaren i egenskap av undersökningsledare kan ge den som varit misstänkt för brott en muntlig eller skriftlig anmärkning, om förundersökningen läggs ned med stöd av 3 kap. 8 §.

4 §
Partiellt avslutande av förundersökning
Om det under förundersökningen framgår att det inte längre finns anledning att misstänka någon som har underrättats om att han eller hon är misstänkt för brott, men förundersökningen inte kan avslutas helt och hållet på det sätt som anges i 2 §, ska förundersökningen utan ogrundat dröjsmål avslutas för denna persons del.

11 kap.
Särskilda bestämmelser
1 §
Förundersökningsbeslut
Det ska fattas ett skriftligt beslut om att förundersökning inte görs, läggs ned med stöd av 3 kap. 9 § 1 mom. eller 10 § och avslutas utan att saken överlämnas till allmänna åklagaren för prövning. Detsamma gäller andra liknande förundersökningsbeslut som kan påverka en parts rättigheter, intressen eller skyldigheter.

Av det beslut som avses i 1 mom. ska framgå
1) den myndighet som fattat beslutet och beslutstidpunkten,
2) parterna,
3) saken,
4) grunderna för beslutet och de bestämmelser som tillämpats.
5) innehållet i beslutet och
6) kontaktuppgifter om den förundersökningstjänsteman som lämnar ytterligare information.

Beslutet ges till en part som är närvarande vid förundersökningen eller sänds till den adress som han eller hon har uppgett eller som förundersökningsmyndigheten annars känner till. Beslutet behöver inte ges eller sändas, om det skulle försvåra utredningen av det aktuella brottet eller ett annat brott som har ett samband med det. Underrättelsen ska ges eller sändas utan ogrundat dröjsmål efter det att den eventuella olägenhet som därigenom orsakas inte längre kan uppkomma.

I fråga om förundersökningsmyndighetens beslut gäller i övrigt vad som föreskrivs särskilt i lag.

2 §
Innehållet vid summarisk förundersökning
Vid summarisk förundersökning finns ingen undersökningsledare. I förhörsberättelsen antecknas endast huvudinnehållet i den förhördes utsaga, vilket kan tas in i någon annan handling än ett förhörsprotokoll.

Summarisk förundersökning får göras utan att 5 kap. 1 § eller 7 kap. 11 och 14-16 § iakttas. Detsamma gäller 7 kap. 10 § 2 mom. i fråga om underrättelse om rätt att anlita biträde.

3 §
Behörighet som biträde
Den som är advokat eller offentligt rättsbiträde eller någon annan som enligt 15 kap. 2 § 1 mom. i rättegångsbalken är behörig att vara rättegångsombud får vara biträde för en part vid förundersökning.

I ett enskilt fall får inte den vara biträde som
1) har varit rådgivare för den misstänkte i det brott som undersöks eller ett brott som har ett direkt samband med det,
2) i ett ärende som gäller det brott som undersöks eller ett brott som har ett direkt samband med det är biträde för någon annan som är misstänkt för brott, om uppgiften som biträde för parten kan antas väsentligt försvåra utredningen av saken,
3) är eller har varit sådant offentligt ombud som avses i 10 kap. 42 § i tvångsmedelslagen i ett ärende som gäller det brott som undersöks eller ett brott som har ett direkt samband med det,
4) sköter juridiska uppdrag tillsammans med någon som av en orsak som anges i 1-3 punkten inte får vara biträde för en part,
5) är misstänkt eller vittne i ett ärende som gäller det brott som undersöks eller ett brott som har ett direkt samband med det,
6) i egenskap av tjänsteman eller annars genom att utöva offentlig makt har deltagit i åtgärder som vidtagits i fråga om det brott som undersöks eller ett brott som har ett direkt samband med det eller i ett ärende som gäller ett sådant brott, eller
7) efter att ha börjat som biträde i ärendet har förfarit i strid med lag eller god advokatsed så att hans eller hennes fortsatta uppgift som biträde kan antas väsentligt försvåra utredningen av saken.

Biträdets behörighet avgörs av undersökningsledaren. Om en person förvägrats rätt att biträda en part vid förundersökning, ska parten ges tillfälle att skaffa ett biträde som uppfyller behörighetsvillkoren. Undersökningen behöver dock inte utan fog skjutas upp av denna orsak.

På yrkande av den som saken gäller ska domstolen besluta om huruvida undersökningsledarens beslut enligt 2 mom. ska iakttas. Ärendet avgörs av den domstol som har behörighet att utreda huvudsaken. Ändring i domstolens beslut får inte sökas genom besvär. Den som framställt yrkandet får anföra klagan över domstolens beslut så som bestäms om häktning i tvångsmedelslagen.

4 §

Sakkunnigutlåtanden

För förundersökningen får begäras sakkunnigutlåtanden om frågor som gäller det ärende som utreds genom förundersökning.

Den som står i ett sådant förhållande till ärendet eller till en part att hans eller hennes opartiskhet äventyras får inte vara sakkunnig.

5 §

Yppandeförbud

Om det för någon som är närvarande vid en förundersökning yppas uppgifter som gäller andra än personen själv eller hans eller hennes huvudman och som ansluter sig till undersökningen och som han eller hon inte tidigare har kännedom om, kan undersökningsledaren förbjuda honom eller henne att röja uppgifterna för utomstående medan förundersökningen pågår. Medan åtalsprövning pågår beslutar allmänna åklagaren om yppandeförbud. Yppandeförbud kan meddelas en parts företrädare eller biträde även i det fall att han eller hon inte har varit närvarande vid undersökningen.

En förutsättning för yppandeförbudet är att ett avslöjande av uppgifter som avses i 1 mom., medan undersökningen pågår, kan försvåra utredningen av brottet eller orsaka parten eller någon annan skada eller olägenhet. Förbudet kan förklaras gälla också efter det att förundersökningen har avslutats, tills ärendet har tagits upp till behandling vid ett domstolssammanträde eller åklagaren har beslutat låta bli att väcka åtal eller ärendet avskrivits, om avslöjande av uppgifter kan försvåra utredningen av ett annat brott som fortfarande undersöks.

Yppandeförbud meddelas för högst tre månader åt gången. Förbudet ska bevisligen och i skriftlig form delges den som förbudet gäller. I förbudet ska preciseras de uppgifter som förbudet gäller, nämnas den tid förbudet gäller och anges hotet om straff för brott mot förbudet.

Yppandeförbudet ska utan dröjsmål upphävas före giltighetstidens slut, om de förutsättningar för förbudet som avses i 2 mom. inte längre finns. Den som förbudet gäller ska underrättas om att förbudet upphävts.

Till straff för brott mot yppandeförbudet döms enligt 38 kap. 1 eller 2 § i strafflagen (39/1889), om inte strängare straff för gärningen föreskrivs någon annanstans i lag.

6 §

Tystnadsplikt

Yppandeförbudet enligt 5 § påverkar inte den tystnadsplikt som följer av 23 § 2 mom. i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Förundersökningsmyndigheten ska för den som förbudet gäller förklara förhållandet mellan förbudet och den tystnadsplikt som baserar sig på den nämnda

bestämmelsen och för den som tystnadsplikten gäller även innehållet i tystnadsplikten i övrigt, om det inte är uppenbart onödigt.

7 §
Information om förundersökning
Om det är nödvändigt att informera om en förundersökning på grund av ärendets samhälleliga betydelse eller det allmänna intresse det väcker eller för att ett brott ska kunna utredas, den som är misstänkt för brott ska kunna nås, ett nytt brott ska kunna förhindras eller skada till följd av ett brott ska kunna förhindras eller av någon annan motsvarande orsak, ska informationen ges så att ingen utan fog blir misstänkt och så att ingen i onödan orsakas skada eller olägenhet.

Namnet på eller bilder av en person får lämnas till offentligheten bara om det är nödvändigt för att brottet ska kunna utredas, en misstänkt ska kunna nås, ett nytt brott ska kunna förhindras eller skada till följd av ett brott ska kunna förhindras.

Undersökningsledaren och hans eller hennes förman samt andra tjänstemän som dessa har utsett har rätt att lämna ut uppgifter om en förundersökning till offentligheten.

8 §
Rätt att få uppgifter av en myndighet samt av en privat sammanslutning och av en privatperson
I 4 kap. 2 och 3 § i polislagen finns bestämmelser om rätt att av en myndighet samt av en privat sammanslutning och av en privatperson få uppgifter som behövs för utredning av brott.

9 §
Underrättelser till målsäganden
Utöver vad som ovan bestäms om underrättelser ska förundersökningen underrätta målsäganden
1) i mån av möjlighet, om vilka åtgärder som kommer att vidtas med anledning av brott som genom anmälan eller på något annat sätt kommit till förundersökningsmyndighetens kännedom,
2) om betydelsen av målsägandens straffyrkande på den som är misstänkt för brott, om straffyrkande förutsätts för att förundersökning ska göras eller för att undersökningen ska fullföljas, och
3) utan dröjsmål, om att förundersökning av målsägandebrott görs i det fall som avses i 3 kap. 4 § 3 mom.

Om målsäganden har lidit sådan skada på grund av brottet för vilken han eller hon uppenbart har rätt till ersättning med stöd av brottsskadelagen (1204/2005), ska förundersökningsmyndigheten dessutom upplysa honom eller henne om denna rätt och vid behov ge honom eller henne anvisningar om hur han eller hon ska söka ersättning.

10 §
Närmare bestämmelser
Genom förordning av statsrådet kan utfärdas närmare bestämmelser om
1) sättet att registrera anmälan om brott,
2) ordnandet av konfrontation och
3) förhörsprotokollets och förundersökningsprotokollets innehåll, struktur och bilagor.

11 §
Ikraftträdandebestämmelser
Denna lag träder i kraft den 20 .

Genom denna lag upphävs förundersökningslagen av den 30 april 1987 (449/1987) jämte ändringar.

2.
Tvångsmedelslag

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.
Allmänna bestämmelser
1 §
Lagens tillämpningsområde
I denna lag bestäms om användning av tvångsmedel och förutsättningar för användningen, om inte något annat föreskrivs särskilt i lag.

2 §
Proportionalitetsprincipen
Tvångsmedel får användas endast om det kan anses försvarligt med beaktande av det undersökta brottets svårhet, betydelsen av att brottet utreds, den kränkning av den misstänktes eller någon annans rättigheter som användning av tvångsmedel föranleder och övriga omständigheter som inverkar på saken.

3 §
Principen om minsta olägenhet
Vid användning av tvångsmedel får inte ingripas i någons rättigheter i större utsträckning än vad som är nödvändigt för att syftet med användningen ska nås.

Tvångsmedel ska användas så att ingen i onödan orsakas skada eller olägenhet.

4 §
Principen om finkänslighet
Tvångsmedel ska användas så att de inte väcker obefogad uppmärksamhet och också annars på ett finkänsligt sätt.

5 §
Laglig självtäkt
För återfående av lös egendom som har förlorats genom brott eller annars tappats ska myndighetshjälp anlitas. Åtgärder som syftar till att återta sådan egendom är dock tillåtna som självtäkt

1) om egendomen har förlorats genom brott och åtgärder för återtagande av egendomen har vidtagits omedelbart efter det att brottet skett, eller
2) om den förlorade eller tappade egendomen i andra fall återtas från den som obehörigt har egendomen i sin besittning, och tillräcklig myndighetshjälp inte kan fås i rätt tid.

I de situationer som avses ovan får sådana maktmedel användas som är nödvändiga för att få tillbaka egendomen och som utifrån en helhetsbedömning kan anses försvarliga. Vid bedömningen ska hänsyn tas till hur uppenbar rättskränkningen är samt hur stor och sannolik den hotande rättsförlusten är.

Bestämmelser om straffbar egenhandsrätt finns i 17 kap. 9 § i strafflagen.

2 kap.
Gripande, anhållande och häktning
Gripande
1 §
Polismans rätt att gripa
En polisman får för utredning av ett brott gripa den som är misstänkt för brott och som anträffas på bar gärning eller flyende fot.

En polisman får också gripa den som är misstänkt för brott och som ska anhållas eller häktas. Under tiden för huvudbehandling eller beslutsprövning i domstol får en polisman dessutom gripa en svarande för vilken yrkats häktning i samband med utdömande av straff, om gripandet behövs för att förhindra att svaranden avlägsnar sig.

Finns det förutsättningar för anhållande, får en polisman gripa den misstänkte även utan ett förordnande om detta, om verkställigheten av anhållandet annars kan äventyras. Polismannen ska utan dröjsmål göra anmälan om gripandet hos en anhållningsberättigad tjänsteman. Denne ska inom 24 timmar efter gripandet besluta om den gripne ska friges eller anhållas. Om gripandet varar i mer än tolv timmar, måste det finnas förutsättningar för anhållande.

2 §
Allmän rätt att gripa
Om den som är misstänkt för brott anträffas på bar gärning eller flyende fot, får han eller hon gripas av vem som helst, om fängelse kan följa på brottet eller om brottet är lindrig misshandel, snatteri, lindrig förskingring, lindrigt olovligt brukande, lindrig bruksstöld av motordrivet fortskaffningsmedel, lindrig skadegörelse eller lindrigt bedrägeri.

Var och en får också gripa den som enligt efterlysning utfärdad av en myndighet har förklarats anhållen eller häktad.

Den gripne ska utan dröjsmål överlämnas till en polisman.

3 §
Användning av maktmedel
Om den som ska gripas gör motstånd eller flyr i samband med att någon utövar sin allmänna rätt att gripa, får den gripande använda sådana maktmedel som är nödvändiga för att gripa personen i fråga och som utifrån en helhetsbedömning kan anses försvarliga. Vid bedömningen ska hänsyn tas till brottets art, hur den som ska gripas uppträder och situationen också i övrigt.

Bestämmelser om excess i samband med användning av maktmedel finns i 4 kap. 6 § 3 mom. och 7 § i strafflagen (39/1889).

4 §
Underrättelse om gripande
Den som gripits ska utan dröjsmål underrättas om orsaken till gripandet.

Bestämmelser om underrättelse om gripandet till den gripnes närstående eller någon annan finns i 2 kap. 2 § 2 mom. i lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen (841/2006).

Anhållande

5 §

Förutsättningar för anhållande

Den som på sannolika skäl är misstänkt för brott får anhållas, om

1) för brottet inte föreskrivs lindrigare straff än fängelse i två år,
2) för brottet föreskrivs lindrigare straff än fängelse i två år, men det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år och den misstänktes personliga förhållanden eller andra omständigheter ger anledning att misstänka att personen

a) flyr eller på något annat sätt drar sig undan förundersökning, rättegång eller verkställighet av straff,
b) försvårar utredningen av saken genom att undanröja, förstöra, ändra eller gömma bevis eller påverka ett vittne, en målsägande, en sakkunnig eller en medgärningsman, eller
c) fortsätter sin brottsliga verksamhet,

3) han eller hon är okänd och vägrar uppge sitt namn eller sin adress eller lämnar uppenbart osanna uppgifter om detta, eller
4) han eller hon inte har stadigvarande bostad i Finland och det är sannolikt att han eller hon genom att lämna landet drar sig undan förundersökning, rättegång eller verkställighet av straff.

När en person är skäligen misstänkt för brott får han eller hon anhållas fastän det inte finns sannolika skäl för misstanken, om de förutsättningar för anhållande som nämns i 1 mom. i övrigt finns och det är synnerligen viktigt att den misstänkte anhålls i avvaktan på tilläggsutredning.

När någon som inte har fyllt 15 år är misstänkt för en brottslig gärning får han eller hon inte anhållas.

6 §

Förbud mot oskäligt anhållande

Ingen får anhållas, om detta är oskäligt med hänsyn till sakens natur eller den misstänktes ålder eller andra personliga förhållanden.

7 §

Frigivning av en anhållen

Den som har anhållits ska omedelbart friges när det inte längre finns förutsättningar för anhållande. Den som har anhållits ska friges senast när den tid har löpt ut inom vilken häktning ska yrkas, om det inte yrkas att den anhållne ska häktas.

En anhållningsberättigad tjänsteman beslutar om frigivning av den anhållne. När ett häktningsyrkande handläggs, fattas beslutet dock av domstolen.

8 §

Nytt anhållande

Den som har anhållits eller häktats för ett brott och som frigivits får inte anhållas på nytt för samma brott på grund av en omständighet som var känd för myndigheten när den fattade beslut om anhållandet eller häktningen.

9 §

Anhållningsberättigade tjänstemän

En anhållningsberättigad tjänsteman beslutar om anhållande. Anhållningsberättigade tjänstemän är

1) polisöverdirektören, polisdirektör, polisöverinspektör, polisinspektör, länspolisdirektör, länspolisöverinspektör, länsöverkommissarie, länskommissarie, polischef, biträ-

dande polischef, vid centralkriminalpolisen chefen för centralkriminalpolisen och biträdande chef, vid skyddspolisen chefen för skyddspolisen, biträdande chef som förordnats att sköta förundersökningsuppgifter, avdelningschef som förordnats att sköta förundersökningsuppgifter och överinspektör som förordnats att sköta förundersökningsuppgifter, vid rörliga polisen chefen för rörliga polisen, biträdande chef och trafikpolisinspektör, kriminalöverinspektör, kriminalinspektör, kriminalöverkommissarie, överkommissarie, kriminalkommissarie och kommissarie,

2) allmän åklagare,
3) chefen för Tullstyrelsens bevakningsavdelning och cheferna för bevakningsavdelningens enheter för tullbrottsbekämpningen samt cheferna för tulldistrikten och för bevakningen inom tulldistrikten samt sådan tullöverinspektör som av chefen för Tullstyrelsens bevakningsavdelning eller av chefen för ett tulldistrikt har förordnats till undersökningsledare, och
4) chefen och biträdande chefen för gränsbevakningsväsendet, avdelningschefen för gräns- och sjöavdelningen vid staben för gränsbevakningsväsendet, avdelningschefen, byråchefen och överinspektörerna vid juridiska avdelningen vid staben för gränsbevakningsväsendet, kommendörerna och biträdande kommendörerna för gränsbevaknings- och sjöbevakningssektionerna, chefen för en gränsbyrå eller sjöbyrå vid en gränsbevaknings- eller sjöbevakningssektion samt chefen och vicechefen för en gränskontrollavdelning.

I fråga om anhållningsberättigade tjänstemän vid försvarsmakten föreskrivs särskilt i lag.

10 §
Underrättelse om anhållande
Den som har anhållits ska utan dröjsmål när beslutet om anhållande har fattats eller han eller hon har gripits med stöd av förordnandet om anhållande ges besked om orsaken till anhållandet.

Bestämmelser om underrättelse om anhållandet till den anhållnes närstående eller någon annan finns i 2 kap. 2 § 2 mom. i lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen.

Häktning
11 §
Förutsättningar för häktning
På yrkande av en tjänsteman som är berättigad att framställa häktningsyrkande får domstolen bestämma att den som på sannolika skäl är misstänkt för brott får häktas under de förutsättningar som nämns i 5 § 1 mom.

När någon är skäligen misstänkt för brott får han eller hon häktas fastän det inte finns sannolika skäl för misstanken, om de förutsättningar för häktning som nämns i 5 § 1 mom. i övrigt finns och det är synnerligen viktigt att den misstänkte häktas i avvaktan på tilläggsutredning. Om den misstänkte är häktad med stöd av detta moment, ska häktningsärendet behandlas på nytt enligt 3 kap. 11 §. På begäran av den som har framställt häktningsyrkandet kan domstolen överföra häktningsärendet till den domstol som är behörig att handlägga åtal i saken för att behandlas på nytt. Den förstnämnda domstolen ska omedelbart underrätta den sistnämnda om sitt beslut.

Den som på sannolika skäl är misstänkt för brott och som kommer att begäras utlämnad till Finland får häktas, om det för brottet föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år och om det på grund av den misstänktes personliga förhållanden, antal och art på de brott som ingår i framställ-

ningen om utlämning eller andra motsvarande omständigheter finns anledning att misstänka att den misstänkte inte frivilligt kommer till Finland för lagföring.

När en person som inte har fyllt 15 år är misstänkt för en brottslig gärning får han eller hon inte häktas.

12 §
Förutsättningar för häktning av en dömd
På yrkande av allmänna åklagaren eller den målsägande som yrkat straff för svaranden får domstolen bestämma att den som dömts till ovillkorligt fängelsestraff ska häktas eller fortfarande hållas häktad, om

1) det utdömda straffet är fängelse i minst två år,
2) det utdömda straffet är fängelse under två år men minst ett år och det är sannolikt att den dömde
a) flyr eller på annat sätt drar sig undan verkställighet av straff eller
b) fortsätter sin brottsliga verksamhet,
3) det utdömda straffet är fängelse under ett år och
a) den dömde inte har stadigvarande bostad i Finland och det är sannolikt att han eller hon genom att lämna landet drar sig undan verkställighet av straff eller
b) den dömde i en eller flera domar har dömts till fängelsestraff för flera brott som har begåtts med korta mellanrum och häktningen är nödvändig för att hindra fortsatt brottslig verksamhet av lika allvarlig art.

Ett beslut om häktning av en dömd är i kraft tills verkställigheten av straffet inleds eller fullföljdsdomstolen bestämmer något annat i saken.

13 §
Förbud mot oskälig häktning
Ingen får häktas eller förordnas att fortfarande hållas häktad, om detta är oskäligt med hänsyn till sakens natur eller den misstänktes eller dömdes ålder eller andra personliga förhållanden.

14 §
Ny häktning
Den som har häktats för ett brott och som frigivits får inte häktas på nytt för samma brott på grund av en omständighet som var känd för myndigheten när den fattade beslut om häktningen.

15 §
Underrättelse om häktningsyrkande
Den anhållne och hans eller hennes biträde ska utan dröjsmål underrättas om häktningsyrkandet. Det skriftliga häktningsyrkandet ska utan dröjsmål sändas till dem.

3 kap.
Domstolsförfarande i samband med häktningsärenden
1 §
Häktningsberättigad myndighet
Den domstol som är behörig att behandla åtal i saken beslutar om häktning. Innan åtal väcks får beslut om häktning meddelas också av någon annan tingsrätt där saken kan behandlas på ett lämpligt sätt. Genom förordning av justitieministeriet bestäms om jour vid tingsrätter i brådskande ärenden.

Vid behandlingen av ett ärende som gäller häktning är tingsrätten beslutför även när den består av ordföranden ensam. Sammanträdet får hållas även på annan tid och plats än vad som föreskrivs för allmän underrätts sammanträde.

2 §
Rätt att framställa häktningsyrkande
Ett häktningsyrkande framställs under förundersökningen av en anhållningsberättigad tjänsteman. Innan yrkandet framställs ska allmänna åklagaren underrättas om yrkandet, och åklagaren kan överta avgörandet av frågan om häktningsyrkande ska framställas. Efter det att saken efter avslutad förundersökning har överförts till åklagaren beslutar han eller hon om framställning av häktningsyrkande. Också den målsägande som yrkat straff för den dömde får yrka att den dömde ska häktas.

Domstolen får inte självmant besluta häkta den som är svarande i ett brottmål.

3 §
Formen för häktningsyrkanden
Ett häktningsyrkande ska göras skriftligen. Ett yrkande att den som är anhållen ska häktas får även göras muntligen eller per telefon. En sådan framställning ska utan dröjsmål ges in skriftligen.

Vid handläggning av åtal får häktningsyrkanden göras muntligen.

4 §
Den tid inom vilken yrkande på häktning av en anhållen måste framställas
Ett yrkande att en anhållen ska häktas ska framställas hos domstolen utan dröjsmål och senast den tredje dagen efter gripandet före klockan tolv.

5 §
När häktningsyrkanden ska tas upp
Ett häktningsyrkande ska tas upp vid domstol utan dröjsmål. Ett yrkande att en anhållen ska häktas ska tas upp senast fyra dygn efter gripandet.

Om en åtalad anhålls medan åtalet är anhängigt vid domstol, ska häktningsärendet handläggas i den ordning som gäller för häktning av en anhållen.

6 §
Handläggning av häktningsyrkanden
Den som har framställt häktningsyrkandet eller en av honom eller henne förordnad tjänsteman som är insatt i ärendet ska vara närvarande när yrkandet behandlas. Den förordnade tjänstemannen får föra talan för den tjänsteman som framställt häktningsyrkandet, om inte detta har begränsats i yrkandet.

Den som begärts häktad och som är anhållen ska höras personligen med anledning av häktningsyrkandet. Om domstolen anser att det är lämpligt, kan den som begärts häktad höras utan att han eller hon är närvarande i rättssalen med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan höra och se varandra. Om domstolen anser att det behövs, ska den som begärts häktad hämtas till domstolen. Den som begärts häktad ska ges tillfälle att anlita ett biträde när yrkandet handläggs.

Den som begärts häktad och som inte är anhållen ska ges tillfälle att bli hörd med anledning av yrkandet, utom i det fall att han eller hon inte vistas i Finland, är på okänd ort eller drar sig undan

förundersökning eller rättegång. Det biträde som befullmäktigats av den som begärts häktad och som befinner sig på en känd ort ska dock ges tillfälle att bli hörd. En svarande som utan lagligt skäl har uteblivit från handläggningen av ett häktningsyrkande eller åtal får häktas i sin frånvaro.

7 §
När en laglig företrädare och en socialmyndighet ska höras
Om den som begärts häktad inte har fyllt 18 år, ska domstolen se till att hans eller hennes vårdnadshavare, intressebevakare eller någon annan laglig företrädare samt en företrädare för det organ som avses i 6 § 1 mom. i socialvårdslagen (710/1982) ges tillfälle att bli hörd i samband med att häktningsärendet handläggs. Dessa kan höras med anlitande av teknisk dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan höra varandra. Skyldigheten att ge tillfälle att höras kan frångås, om företrädarna inte kan nås eller om det är befogat av vägande skäl som hänför sig till det aktuella brottmålet.

8 §
Utredning i häktningsärenden
När ett häktningsärende handläggs ska det läggas fram utredning om häktningsförutsättningarna. Utöver detta samt vad den som begärts häktad anfört med anledning av häktningsyrkandet får inte någon annan utredning om det brott som undersöks läggas fram, om inte domstolen anser att det finns särskilda skäl.

9 §
Uppskov i ärenden som gäller häktning av en anhållen
Handläggningen av ett ärende som gäller häktning av en anhållen får skjutas upp enbart av särskilda skäl. Endast på begäran av den anhållne får uppskovet vara längre än tre dagar.

Anhållandet fortgår till nästa handläggning av häktningsärendet, om inte domstolen bestämmer något annat.

10 §
Beslut i häktningsärenden
I ett häktningsbeslut ska i korthet lämnas uppgifter om det brott som den häktade är misstänkt för samt grunden för häktningen. Beslutet ska avkunnas omedelbart eller senast så snart handläggningen av häktningsärendena som gäller de brott som har samband med varandra har avslutats.

Om domstolen avslår yrkandet på häktning av den anhållne, ska den bestämma att han eller hon omedelbart ska friges.

11 §
Häktning i anslutning till tilläggsutredning
När beslutet i häktningsärendet grundar sig på 2 kap. 11 § 2 mom. ska den som framställt häktningsyrkandet utan dröjsmål underrätta den domstol som på nytt behandlar häktningsärendet om att tilläggsutredningen är färdig.

Domstolen ska utan dröjsmål och senast en vecka efter häktningsbeslutet ta upp häktningsärendet på nytt. Om de häktningsförutsättningar som nämns i 2 kap. 11 § 1 mom. inte finns, ska domstolen bestämma att den häktade omedelbart ska friges.

12 §
Förfarande för verkställighet av häktningsbeslut
När en domstol har beslutat häkta en misstänkt som inte har varit närvarande vid handläggningen av saken, ska en behörig domstol utan dröjsmål underrättas om att beslutet har verkställts. Domstolen ska ta upp häktningsärendet på nytt utan dröjsmål och senast fyra dygn efter det att den misstänkte har förlorat sin frihet med anledning av häktningsbeslutet.

13 §
Häktning vid annan domstol än den som handlägger åtalet
Om häktningsyrkanden och åtal handläggs vid olika domstolar, ska den som framställt häktningsyrkandet underrätta den domstol som handlägger häktningsärendet om vid vilken domstol åtalet kommer att behandlas. Den domstol som har handlagt häktningsyrkandet ska omedelbart underrätta den domstol som behandlar åtalet om sitt häktningsbeslut.

14 §
Utsättande av tid för väckande av åtal
När domstolen beslutar häkta en misstänkt som är närvarande ska den, om inte åtal redan har väckts, utsätta en viss tid inom vilken åtal ska väckas. Tiden för väckande av åtal får inte utsättas så att den blir längre än vad som är nödvändigt för att förundersökningen ska kunna avslutas och åtal förberedas.

Om den tid som har satts ut för väckande av åtal visar sig vara för kort, kan domstolen förlänga tiden på begäran som allmänna åklagaren framställt senast fyra dagar före den utsatta tidens utgång. Domstolen ska ta upp ärendet utan dröjsmål och avgöra det inom den utsatta tiden. Den häktade och hans eller hennes biträde ska ges tillfälle att bli hörda med anledning av begäran. Den häktade ska höras personligen om han eller hon vill det. Om domstolen anser att det är lämpligt, kan den häktade höras med anlitande av teknisk dataöverföring som avses i 6 § 2 mom. Om domstolen anser att det behövs, ska den häktade hämtas till domstolen.

Bestämmelser om de tidsfrister som ska iakttas vid domstolsbehandlingen av ett åtal mot en svarande som häktats finns i lagen om rättegång i brottmål (689/1997).

15 §
Ny behandling av ett häktningsärende
Om den som är misstänkt för brott har häktats, ska den domstol som kommer att behandla åtalet, på begäran av den häktade, tills domen ges, utan dröjsmål och senast fyra dygn efter det att begäran framställdes ta upp häktningsärendet till ny behandling. Innan åtal väcks får ärendet behandlas på nytt också vid den tingsrätt inom vars domkrets den ort där den häktade förvaras finns. Ett häktningsärende behöver dock inte tas upp till ny behandling tidigare än två veckor efter den föregående behandlingen.

Domstolen ska ta upp ärendet till ny behandling också tidigare än vad som anges i 1 mom., om det finns skäl till det med anledning av någon omständighet som framkommit efter den föregående behandlingen. En häktningsberättigad tjänsteman ska omedelbart underrätta domstolen och den häktade om sådana viktiga förändringar i omständigheterna som föranleder ny behandling.

Den häktade och hans eller hennes biträde samt den anhållningsberättigade tjänstemannen ska ges tillfälle att bli hörda när häktningsärendet behandlas på nytt, om inte den häktade eller tjänstemannen meddelar att det är onödigt. Den häktade ska höras personligen om han eller hon vill det eller om det annars finns anledning att höra den häktade för att saken ska kunna utredas. Om domstolen

anser att det är lämpligt kan den häktade höras med anlitande av teknisk dataöverföring som avses i 6 § 2 mom. Om domstolen anser att det behövs ska den häktade hämtas till domstolen.

16 §
Bestämmande om häktning i vissa fall
Om domstolen i ett mål där en svarande är häktad ställer in eller skjuter upp huvudförhandlingen eller bestämmer att ny huvudförhandling ska ordnas, ska den samtidigt besluta om det finns skäl för fortsatt häktning. Häktningsärendet behöver dock inte behandlas på nytt under den tid huvudförhandlingen är uppskjuten på grund av att sinnestillståndet hos någon som är svarande i samma mål undersöks.

Domstolen ska bestämma om häktning också när domen inte avkunnas omedelbart efter det att huvudförhandlingen har avslutats.

17 §
Frigivning av en häktad
Domstolen ska bestämma att en häktad omedelbart ska friges, om det inte längre finns förutsättningar för häktning på grund av i 15 § avsedd ny behandling av häktningsärendet eller förkastande av åtalet.

Om det inte längre finns förutsättningar för häktning, ska domstolen på framställning av en anhållningsberättigad tjänsteman bestämma att den häktade omedelbart ska friges. Det ska också meddelas att den häktade ska friges, om åtal inte har väckts inom utsatt tid och beslut om förlängning av tiden inte har fattats inom den nämnda tiden. Varken den häktade eller biträdet behöver kallas till behandlingen av saken.

Under förundersökningen ska allmänna åklagaren underrättas om den framställning som avses i 2 mom. innan en sådan görs. Allmänna åklagaren kan överta avgörandet i frågan om framställningen.

18 §
Häktning vid fullföljdsdomstol
Om det i ett mål som fullföljts till högre domstol yrkas att svaranden ska häktas, ska han eller hon ges tillfälle att bemöta yrkandet, om detta inte genast avvisas eller avslås. Tillfälle att avge bemötande behöver inte ges, om svaranden inte vistas i Finland eller är på okänd ort. Det biträde som befullmäktigats av den som begärts häktad och som befinner sig på en känd ort ska dock ges tillfälle att bli hörd. Underrättelsen om rätten att avge bemötande får postas under den adress som svaranden senast har uppgett.

Om svaranden anhålls med anledning av ett mål som avses i 1 mom., ska yrkande på häktning av den anhållne omedelbart framställas hos den högre domstolen. Denna ska ta upp häktningsyrkandet inom den tid som nämns i 5 § med iakttagande av vad som ovan bestäms om handläggning av häktningsärenden som gäller anhållna.

19 §
Ändringssökande
Ändring i beslut i ett häktningsärende får inte sökas genom särskilda besvär. Den häktade får anföra klagan över häktningsbeslutet och tiden för väckande av åtal. En anhållningsberättigad tjänsteman får anföra klagan över det beslut genom vilket ett häktningsyrkande som baserar sig på 2 kap. 11 § har avslagits.

Det finns ingen tidsbegränsning för klagan. Klagan ska behandlas i brådskande ordning. Om klagan inte avvisas eller förkastas såsom uppenbart ogrundad, ska den anhållningsberättigade tjänstemannen eller den som begärts häktad ges tillfälle att avge ett bemötande med anledning av klagan på det sätt som hovrätten anser vara ändamålsenligt, om detta inte är uppenbart onödigt.

I ett beslut som gäller tiden för väckande av åtal eller förlängning av denna tid får ändring inte sökas genom besvär.

20 §
Uträkning av tidsfrister
När de tidsfrister som nämns i 4 §, 5 § 1 mom., 11 § 2 mom., 12 §, 14 § 2 mom. och 18 § 2 mom. räknas ut ska 5 § i lagen om beräknande av laga tid (150/1930) inte tillämpas.

4 kap.
Begränsning av kontakter
1 §
Förutsättningar för begränsning av kontakter
Medan förundersökning pågår kan den gripnes, den anhållnes och den häktades kontakter med någon annan person begränsas, om det finns anledning att misstänka att kontakterna äventyrar syftet med gripandet, anhållandet eller häktningen. Kontakterna kan också begränsas medan åtalsprövningen och rättegången pågår, om det finns grundad anledning att misstänka att kontakterna allvarligt äventyrar syftet med häktningen.

Kontakter med det ombud som avses i 8 kap. 4 § i häktningslagen (768/2005) får inte begränsas. Kontakter med nära anhöriga eller andra närstående och kontakter med den beskickning som avses i 9 kap. 7 § i häktningslagen får begränsas endast av särskilt vägande skäl som hänför sig till utredning av brottet. Kontakter med nära anhöriga får begränsas endast i den utsträckning det är absolut nödvändigt för syftet med gripandet, anhållandet eller häktningen.

2 §
Omfattningen för begränsning av kontakter
Begränsning av kontakter kan omfatta begränsning av brevväxling, användning av telefon, besök eller andra kontakter utom förvaringslokalen eller fängelset eller av samvaro med en viss gripen, anhållen eller häktad. Kontakterna får inte begränsas i större utsträckning eller längre än nödvändigt.

Bestämmelser om granskning och läsning av brev finns i 8 kap. i häktningslagen och i 6 kap. i lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen samt om beslag av brev i 7 kap. i denna lag.

3 §
Giltighet för begränsning av kontakter
Begränsningen av kontakterna upphör att gälla när gripandet, anhållandet eller häktningen avslutas. En temporär begränsning upphör att gälla om ingen framställning om begränsning av kontakterna lämnas in till domstolen inom utsatt tid.

4 §
Beslut om begränsning av kontakter
En anhållningsberättigad tjänsteman beslutar om begränsning av kontakterna under gripandet och anhållandet. Den domstol som beslutar om häktning ska på framställning av en anhållningsberättigad tjänsteman eller av fängelsedirektören besluta om begränsning av kontakter i samband med

häktning. Före domstolens avgörande kan fängelsedirektören på framställning av en anhållningsberättigad tjänsteman eller, om den häktade har placerats i en förvaringslokal hos polisen, den anhållningsberättigade tjänstemannen temporärt besluta om begränsning av kontakter.

Om domstolen med stöd av 3 kap. 9 § skjuter upp handläggningen av ett ärende som gäller häktning av en anhållen, ska domstolen besluta huruvida den temporära begränsning av kontakter som påförts den anhållne ska fortsätta att gälla eller ändras. Begränsningen av kontakter och dess grunder ska omprövas i samband med den nya behandling av häktningsärendet som avses i 3 kap. 15 §.

Den i 1 mom. avsedda tjänsteman som beslutar om eller har rätt att lämna en framställning om begränsning av kontakter ska besluta om slopande av begränsningen av kontakterna, om det inte längre finns förutsättningar för begränsningen.

5 §
Separat domstolsbehandling
Den häktade som en begränsning av kontakter gäller kan föra begränsningen av kontakterna till domstol som ett separat ärende. Då ska bestämmelserna om ny behandling av ett häktningsärende i 3 kap. 15 § iakttas i tillämpliga delar. Domstolen ska slopa begränsningen av kontakterna till den del det inte längre finns förutsättningar för begränsningen.

Om en framställning om begränsning av kontakter behandlas separat från häktningen, ska i tillämpliga delar iakttas vad som i 3 kap. 4 §, 5 § 1 mom. och 6 § 1 och 2 mom. bestäms om handläggning av häktningsärenden.

6 §
Ändringssökande
Den häktade som omfattas av en begränsning får anföra klagan över domstolens beslut om begränsning av kontakter på samma sätt som klagan över ett häktningsbeslut får anföras med stöd av 3 kap. 19 §.

5 kap.
Reseförbud
1 §
Förutsättningar för reseförbud
Den som på sannolika skäl är misstänkt för brott får i stället för att anhållas eller häktas meddelas reseförbud, om det för brottet föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år och det på grund av den misstänktes personliga förhållanden eller andra omständigheter finns anledning att misstänka att personen

1) flyr eller på något annat sätt drar sig undan förundersökning, rättegång eller verkställighet av straff,
2) försvårar utredningen av saken genom att undanröja, förstöra, ändra eller gömma bevis eller påverka ett vittne, en målsägande, en sakkunnig eller en medgärningsman, eller
3) fortsätter sin brottsliga verksamhet.

När någon som inte har fyllt 15 år är misstänkt för en brottslig gärning får han eller hon inte meddelas reseförbud.

2 §
Innehållet i reseförbud

I beslutet om reseförbud kan den som meddelats reseförbud åläggas att handla som följer:
1) han eller hon får inte avlägsna sig från den ort eller det område som nämns i förbudet,
2) han eller hon får inte vistas eller röra sig på ett visst område som nämns i beslutet,
3) han eller hon ska under vissa tider vara anträffbar i sin bostad eller på sin arbetsplats,
4) han eller hon ska på bestämda tider anmäla sig hos polisen,
5) han eller hon ska vistas på en inrättning eller ett sjukhus där han eller hon är intagen eller kommer att tas in,
6) han eller hon får inte kontakta de personer som avses i 1 § 1 mom. 2 punkten, eller
7) han eller hon ska överlämna sitt pass till polisen.

I beslutet om reseförbud kan den som meddelats reseförbud dock ges tillstånd att avlägsna sig från den ort eller det område som anges i beslutet för att sköta sitt arbete eller av något annat jämförbart skäl.

3 §
Förbud mot beviljande av pass
Den som meddelats reseförbud får inte beviljas pass, om beviljandet av pass äventyrar syftet med reseförbudet.

4 §
Myndighet som meddelar reseförbud
Under förundersökningen beslutar en anhållningsberättigad tjänsteman om ett ärende som gäller reseförbud. Innan beslutet fattas ska allmänna åklagaren underrättas, och åklagaren kan överta avgörandet i frågan om meddelande av reseförbud. Efter det att saken efter slutförd förundersökning har överförts till åklagaren beslutar åklagaren om meddelande av reseförbud. Detta moment gäller också efter det att domstolen har avslagit ett yrkande på hävning av reseförbudet som den som meddelats reseförbud har framställt innan åtal väckts.

Efter det att åtal har väckts fattar domstolen beslut om reseförbud. Domstolen får då meddela den åtalade reseförbud endast på yrkande av åklagaren.

Vid behandlingen av ett häktningsyrkande eller ett ärende som gäller fortsatt häktning får domstolen under de förutsättningar som anges i 1 § meddela den misstänkte reseförbud i stället för att bestämma att den misstänkte ska häktas. Domstolen beslutar då om detta reseförbud även då åtal ännu inte har väckts. Den domstol som har fattat beslutet om häktning beslutar dock om reseförbud som meddelats med anledning av en klagan över beslutet om häktning.

5 §
Beslut om reseförbud
Av ett beslut om reseförbud ska framgå
1) det brott som har föranlett reseförbudet,
2) grunden för förbudet,
3) innehållet i förbudet,
4) påföljderna av att förbudet överträds
5) förbudets giltighetstid, och
6) rätt att föra frågan om reseförbud ska bestå till domstol för prövning.

Den som meddelats reseförbud ska ges en kopia av beslutet. Om han eller hon inte har varit närvarande när beslutet meddelades, får kopian postas till honom eller henne under den adress som han eller hon har uppgett.

6 §
Tillstånd till undantag
Av viktiga skäl får en anhållningsberättigad tjänsteman i enskilda fall bevilja den som meddelats reseförbud tillstånd till smärre avvikelser från skyldigheterna enligt beslutet om reseförbud.

Den som meddelats reseförbud får föra till domstol ett ärende som gäller beviljande av tillstånd till undantag, om en anhållningsberättigad tjänsteman vägrar bevilja tillstånd.

7 §
Ändring av beslut om reseförbud
Ett beslut om reseförbud får ändras på grund av förändrade omständigheter eller av viktiga skäl.

8 §
Hävning av reseförbud
Ett reseförbud ska helt eller delvis hävas omedelbart när det inte längre finns förutsättningar för att hålla reseförbudet som sådant i kraft.

Reseförbudet ska hävas, om inte åtal väcks inom 60 dagar från det förbudet meddelades. Domstolen får förlänga tiden på begäran som den anhållningsberättigade tjänstemannen gjort senast en vecka före den utsatta tidens utgång. Domstolen ska ta upp ärendet utan dröjsmål och avgöra det inom den utsatta tiden.

Den som har meddelats reseförbud har redan innan åtal har väckts rätt att föra frågan om reseförbud som meddelats av en anhållningsberättigad tjänsteman ska bestå till domstol för prövning. Ett yrkande ska tas upp till behandling inom en vecka efter det att framställningen inkommit till domstolen. Domstolen ska helt eller delvis häva förbudet, om den efter att ha gett den anhållningsberättigade tjänstemannen tillfälle att bli hörd anser att det inte finns förutsättningar för att hålla reseförbudet som sådant i kraft. Vid ny prövning av ett reseförbudsärende ska 3 kap. 15 § 1 mom. iakttas i tillämpliga delar.

9 §
Reseförbuds giltighetstid
Ett reseförbud som har meddelats innan behandlingen av ett åtal har inletts gäller fram till huvudförhandlingen, om det inte har bestämts att förbudet ska upphöra tidigare eller om det inte tidigare hävs särskilt.

Om domstolen inställer eller skjuter upp huvudförhandlingen i ett mål där svaranden har meddelats reseförbud, ska den bestämma om reseförbudet ska bestå.

När domstolen avgör målet får den meddela svaranden reseförbud eller bestämma att ett meddelat reseförbud ska bestå endast om svaranden döms till ovillkorligt fängelsestraff. En svarande som är på fri fot får meddelas reseförbud endast på yrkande av allmänna åklagaren eller den målsägande som yrkat på straff för svaranden. Domstolen får självmant förordna att den som är häktad eller den mot vilken häktningsyrkande har framställts ska meddelas reseförbud i stället för att häktas. Reseförbudet gäller då tills verkställigheten av straffet inleds eller tills en högre domstol bestämmer något annat.

10 §
Påföljder för överträdelse av reseförbud
Om den som meddelats reseförbud bryter mot förbudet eller flyr, börjar förbereda flykt, försvårar utredningen eller fortsätter sin brottsliga verksamhet, får han eller hon anhållas och häktas. Om ett ovillkorligt fängelsestraff som ådömts honom eller henne redan har blivit verkställbart, får det genast verkställas.

11 §
Handläggning av ärenden som gäller reseförbud
Vid domstolsbehandling av ärenden som gäller reseförbud iakttas i tillämpliga delar vad som i 3 kap. 1, 3, 5-7 och 18 § bestäms om framställning och handläggning av häktningsyrkanden. En parts frånvaro hindrar inte att ärendet avgörs. Den som eventuellt kommer att meddelas reseförbud ska ges tillfälle att bli hörd också i de fall som avses i 4 § 1 mom.

12 §
Ändringssökande
Ändring i domstolens beslut i ett ärende som gäller reseförbud får inte sökas genom särskilda besvär.

Den som har meddelats reseförbud får anföra klagan över beslutet om reseförbud. En anhållningsberättigad tjänsteman får anföra klagan över det beslut genom vilket yrkandet att reseförbud ska meddelas har avslagits innan målet har avgjorts.

För klagan finns ingen tidsbegränsning. Klagan ska behandlas i brådskande ordning.

6 kap.
Kvarstad
1 §
Förutsättningar för kvarstad
Egendom får beläggas med kvarstad för säkerställande av betalningen av böter, skadestånd eller gottgörelse som grundar sig på brott eller ett belopp som kan komma att dömas förverkat till staten. För att egendom ska beläggas med kvarstad förutsätts att egendomen tillhör en person som är skäligen misstänkt för brott eller som med anledning av brott kan dömas att ersätta skada eller betala gottgörelse eller att förverka ett belopp till staten, och att det är fara för att personen genom att gömma eller förstöra sin egendom eller fly eller på något annat jämförbart sätt försöker undandra sig att betala böter, skadestånd, gottgörelse eller ett belopp som kan komma att dömas förverkat. Egendom får beläggas med kvarstad till högst ett belopp som kan antas motsvara de böter eller skadestånd eller den gottgörelse eller förverkandepåföljd som kommer att dömas ut.

En juridisk persons egendom kan beläggas med kvarstad även när det finns anledning att misstänka att någon på den juridiska personens vägnar genom att gömma eller förstöra egendom eller på något annat jämförbart sätt försöker undandra den juridiska personen från att betala en samfundsbot. I fråga om den juridiska personen iakttas i tillämpliga delar vad som i detta kapitel bestäms om kvarstad för egendom som tillhör den som är misstänkt för brott.

2 §
Beslut om kvarstad
Beslut om kvarstad meddelas av domstol.

Innan ett åtal väcks kan en anhållningsberättigad tjänsteman yrka att egendomen ska beläggas med kvarstad. Efter det att åtalet har väckts får ett sådant yrkande framställas av allmänna åklagaren och även av målsäganden för att säkerställa att skadestånd eller gottgörelse betalas till honom eller henne själv.

Vid domstolsbehandling av ärenden som gäller kvarstad tillämpas i tillämpliga delar vad som i 3 kap. 1, 3, 5, 6 och 18 § bestäms om framställning och handläggning av häktningsyrkanden.

3 §
Tillfällig kvarstad
En anhållningsberättigad tjänsteman kan meddela tillfällig kvarstad, om saken inte tål uppskov och om det är uppenbart att förutsättningarna enligt 1 mom. finns. Innan den tillfälliga kvarstaden verkställs får egendomen i fråga enligt den nämnda tjänstemannens beslut omhändertas av polisen, om det är nödvändigt för att säkerställa verkställigheten.

Den tillfälliga kvarstaden upphör att gälla, om ett yrkande på kvarstad inte framställs hos domstol inom en vecka efter det att det tillfälliga föreläggandet meddelades. Den anhållningsberättigade tjänstemannen ska till det register som avses i 4 kap. 33 § i utsökningsbalken anmäla att den tillfälliga kvarstaden har upphört att gälla och det beslut genom vilket domstolen har avslagit yrkandet på att egendom som omfattas av den tillfälliga kvarstaden ska beläggas med kvarstad.

Tillfällig kvarstad ska protokollföras utan ogrundat dröjsmål. I protokollet ska tillräckligt nämnas ändamålet med kvarstaden, redogöras för förfarandet som lett till den och specificeras den egendom som kvarstaden gäller. En kopia av protokollet ska utan dröjsmål sändas till den hos vilken egendomen har tagits om hand. Vid behov ska en kopia sändas även till en annan person som saken gäller.

Om allmänna åklagarens beslut enligt 1 mom. har översänts till en annan medlemsstat i Europeiska unionen som ett frysningsbeslut enligt lagen om verkställighet i Europeiska unionen av frysningsbeslut av egendom eller bevismaterial (540/2005), upphör åtgärden dock att gälla endast i det fall att yrkande på kvarstad inte har framställts hos domstolen inom en vecka från det att åklagaren informerades om verkställigheten av den tillfälliga åtgärden. Myndigheten i den medlemsstat där verkställighet av den tillfälliga åtgärden begärts ska utan dröjsmål av åklagaren underrättas om att åtgärden har upphört att gälla.

4 §
Hävning av åtgärden
Den anhållningsberättigade tjänstemannen ska häva en tillfällig kvarstad före domstolsbehandling och domstolen ska häva en kvarstad när tillräcklig säkerhet ställs för betalning av böter, skadestånd, gottgörelse eller belopp som kan komma att dömas förverkat eller när det annars inte längre finns anledning att hålla säkringsåtgärden i kraft. Den anhållningsberättigade tjänstemannen ska göra framställning till domstolen om hävning av kvarstaden, om det inte längre finns förutsättningar för den.

Domstolen ska också häva kvarstaden, om åtal inte väcks inom fyra månader från det att kvarstaden meddelades. Domstolen kan förlänga denna tid med högst fyra månader åt gången, om den anhållningsberättigade tjänstemannen begär detta senast en vecka innan tiden löper ut. Domstolen ska utan dröjsmål ta upp ett ärende som gäller förlängning av tiden och avgöra det inom den utsatta tiden. Den som saken gäller ska ges tillfälle att bli hörd i samband med att förlängningsärendet behandlas. Om personen inte kan nås, får ärendet dock avgöras utan att han eller hon hörs.

5 §
Ny handläggning av kvarstad
På yrkande av den som saken gäller ska domstolen besluta om en kvarstad ska bestå. Ett yrkande ska tas upp till behandling inom en vecka efter det att det inkommit till domstolen. En kvarstad behöver dock inte tas upp till ny behandling tidigare än en månad efter den föregående behandlingen.

I samband med den nya behandlingen ska den anhållningsberättigade tjänstemannen ges tillfälle att bli hörd.

6 §
När ett ersättningsyrkande avskiljs till ett särskilt mål
Om domstolen avskiljer ett skadeståndsyrkande till ett särskilt mål, ska den i sitt beslut uttala sig om huruvida kvarstaden ska bestå.

7 §
Beslut om kvarstad när huvudsaken avgörs
När domstolen ådömer böter, skadestånd, gottgörelse eller förverkandepåföljd och kvarstad har meddelats för att säkerställa betalningen, ska domstolen besluta huruvida kvarstaden ska bestå tills böterna, skadeståndena, gottgörelserna eller det belopp som dömts förverkat har betalts, tills utmätning har verkställts för att driva in beloppet eller tills något annat bestäms i saken.

När domstolen med stöd av 1 mom. beslutar att kvarstad som meddelats för att säkerställa betalning av skadestånd eller gottgörelse ska bestå, kan den utsätta en tid som räknas från det beslutet blivit verkställbart och inom vilken verkställighet ska sökas vid äventyr av att kvarstaden upphör att gälla.

När domstolen förkastar åtal eller avslår yrkande på skadestånd, gottgörelse eller förverkandepåföljd får den bestämma att kvarstaden ska bestå till dess beslut har vunnit laga kraft.

8 §
Beslut om kvarstad när en främmande stat har begärt rättshjälp
Om någon genom beslut av en utländsk domstol med anledning av ett brott har dömts att förverka ett belopp eller om det med fog kan antas att någon i ett mål som behandlas av en utländsk myndighet med anledning av ett brott kommer att dömas att förverka ett belopp, får hans eller hennes egendom på begäran av den utländska myndigheten beläggas med kvarstad. Yrkandet på kvarstad kan framställas av en anhållningsberättigad tjänsteman.

Beslut om kvarstad enligt 1 mom. fattas av tingsrätten på den ort där svaranden har egendom som kan beläggas med kvarstad, eller där det annars är ändamålsenligt att behandla ärendet. När domstolen beslutar om kvarstad ska den samtidigt utsätta en giltighetstid för kvarstaden. Domstolen får förlänga den utsatta tiden, om den anhållningsberättigade tjänstemannen senast en vecka innan denna tid löper ut framställer en begäran om saken. Domstolen ska utan dröjsmål ta upp ett ärende som gäller förlängning av tiden och avgöra det inom den utsatta tiden.

I fråga om kvarstad gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som bestäms i 1-3 §, 4 § 1 mom. samt 9 och 10 §, och i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994).

I fråga om en begäran om frysning som inkommit från en medlemsstat i Europeiska unionen och som avses i lagen om verkställighet i Europeiska unionen av frysningsbeslut av egendom eller bevismaterial iakttas bestämmelserna i den nämnda lagen i stället för 1-3 mom.

9 §
Ändringssökande
Ändring i domstolens beslut om kvarstad får sökas genom särskilda besvär. Besvär hindrar inte att egendom beläggs med kvarstad, om inte fullföljdsdomstolen bestämmer något annat. När domstolen häver en kvarstad eller en tillfällig kvarstad får den bestämma att kvarstaden ska bestå till dess beslut har vunnit laga kraft.

10 §
Verkställighet av åtgärden
I fråga om verkställighet av kvarstad och tillfällig kvarstad gäller i tillämpliga delar vad som bestäms om verkställighet av beslut om säkringsåtgärder i 8 kap. i utsökningsbalken. Säkerhet enligt 2 § i det nämnda kapitlet behöver dock inte ställas för den skada som kvarstaden eller den tillfälliga kvarstaden kan tillfoga svaranden, om inte domstolen, när den meddelar kvarstad för säkerställande av framtida betalning av skadestånd eller gottgörelse, av särskilda skäl ålägger målsäganden att ställa säkerhet.

När domstolen meddelar kvarstad kan den samtidigt bestämma närmare hur kvarstaden ska verkställas.

11 §
Skadeståndsansvar och ersättning för kostnaderna
I fråga om ersättning för den skada som kvarstaden och den tillfälliga kvarstaden har orsakat och i fråga om ersättning för kostnaderna i saken iakttas 7 kap. 11 § i rättegångsbalken i tillämpliga delar.

7 kap.
Beslagtagande och kopiering av handlingar
1 §
Förutsättningar för beslag
Föremål, egendom och handlingar får tas i beslag, om det finns anledning att anta att
1) de kan användas som bevis i brottmål,
2) de har avhänts någon genom brott, eller
3) de döms förverkade.

Bestämmelserna i 1 mom. 1 och 2 punkten gäller också information som finns i en teknisk anordning eller i något annat motsvarande informationssystem eller på dess lagringsplattform (*data*). Vad som i detta kapitel bestäms om handlingar tillämpas även på handlingar i form av data.

Vad som i detta kapitel bestäms om föremål tillämpas även på ämnen. Från ett föremål kan en del lösgöras för att tas i beslag för att användas som bevis, om inte en undersökningsåtgärd annars kan utföras utan stora svårigheter.

2 §
Kopiering av handlingar
Beslag av handlingar för att i enlighet med 1 mom. 1 § 1 punkten användas som bevis ska ersättas med kopiering av handlingarna, om kopian är tillräcklig för att bevisningen ska vara tillförlitlig.

En handling ska kopieras utan ogrundat dröjsmål efter det att den har tagits om hand. Efter kopieringen ska handlingen utan dröjsmål återlämnas till den från vilken den togs i besittning.

Om en handling inte kan kopieras utan dröjsmål på grund av handlingens eller handlingsmaterialets art eller omfattning, ska handlingen tas i beslag.

3 §
Förbud mot beslag och kopiering när det gäller närstående samt tystnadsplikt och tystnadsrätt
En handling som innehåller ett meddelande mellan den som är misstänkt för brott och någon som står i ett sådant förhållande till honom eller henne som nämns i 17 kap. 20 § i rättegångsbalken, eller mellan sådana personer inbördes vilka står i ett dylikt förhållande till den misstänkte, och som innehas av någon av dem, får inte tas i beslag eller kopieras för att användas som bevis.

En handling får inte tas i beslag eller kopieras för att användas som bevis, om den kan antas innehålla sådant som den som avses i 17 kap. 23 § i rättegångsbalken inte får vittna om vid rättegång eller som den som avses i 24 § 2 eller 3 mom. i samma kapitel har rätt att vägra yppa, och handlingen innehas av honom eller henne eller av den till vars förmån tystnadsplikten eller tystnadsrätten har föreskrivits.

Utan hinder av 2 mom. får en handling dock tas i beslag eller kopieras, om personen med stöd av 17 kap. 23 § 3 mom. i rättegångsbalken kan förpliktas att vittna eller med stöd av 24 § 4 mom. förpliktas att besvara en fråga.

Utan hinder av 1 eller 2 mom. får en handling hållas i beslag eller som kopia, om den inte kan lösgöras från det övriga som tagits i beslag.

4 §
Förbud mot beslag och kopiering som gäller teleavlyssning, teleövervakning och basstationsuppgifter
Hos en teleoperatör får inte tas i beslag eller kopieras handlingar eller data som teleoperatören innehar och som innehåller uppgifter som gäller meddelanden som avses i 10 kap. 3 § 1 mom., identifieringsuppgifter som avses i 10 kap. 6 § 1 mom. eller basstationsuppgifter som avses i 10 kap. 9 § 1 mom.

I 10 kap. 4 § bestäms om undantag från det förbud mot beslag och kopiering som anges i 1 mom.

5 §
Beslag och kopiering av försändelser
Brev, paket och andra motsvarande försändelser till eller från den som är misstänkt för brott får tas i beslag eller kopieras innan de anländer till mottagaren, om det föreskrivna strängaste straffet för brottet är fängelse i minst ett år och försändelserna enligt denna lag ska kunna tas i beslag eller kopieras hos mottagaren.

Om innehållet i en försändelse som tagits i beslag eller kopierats, i dess helhet eller till någon del kan meddelas mottagaren utan att brottsutredningen försvåras, ska försändelsen eller någon annan utredning över dess innehåll tillställas mottagaren utan dröjsmål.

6 §
Kvarhållande av försändelser för beslagtagande eller kopiering
Om det finns anledning att anta att brev, paket och andra motsvarande försändelser som får tas i beslag eller kopieras kommer att anlända till eller redan finns vid en postexpedition, en järnvägsstation eller ett kontor eller en expedition som innehas av den som transporterar försändelser yrkesmässigt i samband med trafik eller annars, får en anhållningsberättigad tjänsteman bestämma att

försändelserna ska kvarhållas vid postexpeditionen, järnvägsstationen eller kontoret eller expeditionen tills beslag eller kopiering hinner genomföras.

Det föreläggande som avses i 1 mom. meddelas för högst en månad från det att chefen vid postexpeditionen, järnvägsstationen eller kontoret eller expeditionen har fått kännedom om föreläggandet. Försändelsen får inte utan den anhållningsberättigade tjänstemannens tillåtelse överlämnas till någon annan än honom eller henne eller till den som han eller hon har utsett.

Chefen vid postexpeditionen, järnvägsstationen eller kontoret eller expeditionen ska omedelbart underrätta den som utfärdat föreläggandet om när försändelsen har anlänt. Denne ska utan ogrundat dröjsmål besluta om försändelsen ska tas i beslag eller kopieras.

7 §

Myndighet som beslutar om beslag och om kopiering av handlingar

En anhållningsberättigad tjänsteman beslutar om beslag och om kopiering av handlingar. En domstol får besluta om detta när den handlägger åtal.

8 §

Omhändertagande för beslag och för kopiering av handlingar

I samband med gripande eller rannsakan som gäller en person som är misstänkt för brott får en polisman också utan föreläggande av en anhållningsberättigad tjänsteman omhänderta föremål, egendom och handlingar som får tas i beslag eller kopieras. Även annars, när saken inte tål uppskov, får en polisman göra detta utan ett föreläggande.

En anhållningsberättigad tjänsteman ska utan dröjsmål underrättas om omhändertagandet. Tjänstemannen ska utan ogrundat dröjsmål besluta om föremålet, egendomen eller handlingen ska tas i beslag eller om handlingen ska kopieras. Polismannen får utan underrättelse omedelbart återlämna det som tagits om hand, om det har framgått att det är uppenbart att det ändå inte finns förutsättningar för att ta i beslag eller kopiera.

9 §

Underrättelse om omhändertagande

Den hos vilken ett föremål, egendom eller en handling har tagits om hand för beslag eller kopiering ska utan dröjsmål underrättas om omhändertagandet, om han eller hon inte har varit på plats vid omhändertagandet. Vid behov ska även en annan person som saken gäller underrättas. Också mottagaren och avsändaren av ett brev, ett paket och någon annan motsvarande försändelse ska underrättas, om deras adress är känd.

Enligt beslut av en anhållningsberättigad tjänsteman får underrättelsen skjutas upp med högst en vecka från omhändertagandet, om viktiga utredningstekniska skäl kräver det. Efter det får domstolen på begäran av den nämnda tjänstemannen skjuta upp underrättelsen med högst två månader åt gången. Underrättelsen ska dock göras utan dröjsmål när förundersökningen har avslutats. Begäran om förlängning av tiden ska föreläggas domstolen senast en vecka innan den utsatta tiden löper ut. Domstolen ska utan dröjsmål ta upp ett ärende som gäller förlängning av tiden och avgöra det inom den utsatta tiden.

10 §
Registeranmälan
Den myndighet som beslutat om beslag och hävning av beslag ska anmäla åtgärden till det register som avses i 4 kap. 33 § i utsökningsbalken, om beslaget gäller ett föremål eller egendom som avses i den nämnda paragrafen.

11 §
Öppnande och undersökning av vissa handlingar
Ett slutet brev och en annan sluten enskild handling som tagits i beslag eller tagits om hand för att tas i beslag får öppnas endast av undersökningsledaren, allmänna åklagaren eller domstolen eller, enligt undersökningsledarens förordnande, en polisman.

Utöver de personer som avses i 1 mom. och utöver domstolen får en öppnad enskild handling undersökas endast av den som utreder brottet samt, enligt anvisning av undersökningsledaren, åklagaren eller domstolen, av en sakkunnig eller någon annan som anlitas vid utredningen av brottet eller som annars hörs i ärendet.

12 §
Protokoll
Beslag av föremål, egendom eller handlingar och kopiering av handlingar ska protokollföras utan ogrundat dröjsmål. I protokollet ska tillräckligt nämnas ändamålet med beslaget eller kopieringen, redogöras för förfarandet som lett till beslaget eller kopieringen, specificeras det som tagits i beslag eller den handling som kopierats och uppges rätten att föra frågan om beslag eller kopiering till domstol för prövning.

En kopia av protokollet ska utan dröjsmål sändas till den hos vilken föremålet, egendomen eller handlingen har tagits om hand. Vid behov ska en kopia sändas även till en annan person som saken gäller. Kopian av protokollet får inte sändas under den tid underrättelse om omhändertagande har skjutits upp med stöd av 9 § 2 mom.

13 §
Förvaring av det beslagtagna
Föremål, egendom eller handlingar som har tagits i beslag ska tas om hand eller sättas i säkert förvar av förrättaren.

Det beslagtagna får dock lämnas kvar hos innehavaren, om detta inte äventyrar syftet med beslaget. Innehavaren ska då förbjudas att överlåta, göra sig av med eller förstöra det. Vid behov ska det beslagtagna också märkas på så sätt att det är uppenbart att det har tagits i beslag. Innehavaren kan förbjudas att använda det.

Det beslagtagna ska förvaras sådant det är och vårdas omsorgsfullt. Chefen för polisinrättningen i ett härad eller chefen för polisens riksomfattande enhet får bestämma att det beslagtagna ska säljas, om det lätt förfars eller förflyktigas, om det snabbt sjunker i värde eller om det är synnerligen dyrt att vårda det. För bevisändamål får det utföras prov med sådant som tagits i beslag, om detta är nödvändigt för att utreda brottet.

14 §
Hävning av beslag
Ett beslag ska hävas så snart det inte längre behövs.

Ett beslag ska också hävas, om inte åtal för det brott som ligger till grund för beslaget väcks inom fyra månader från det att föremålet, egendomen eller handlingen togs i beslag. På begäran av en anhållningsberättigad tjänsteman kan domstolen förlänga tiden till högst fyra månader åt gången, om förutsättningarna för beslaget fortfarande finns och om fortsatt giltighetstid inte är oskälig med hänsyn till grunden för beslaget och olägenheterna till följd av det. Av särskilda skäl som hänför sig till det aktuella brottmålets art och utredningen av det kan tiden förlängas med högst ett år åt gången eller kan det beslutas om att beslaget består tills vidare.

En begäran enligt 2 mom. ska framställas senast en vecka innan den utsatta tiden löper ut. Domstolen ska utan dröjsmål ta upp ett ärende som gäller förlängning av tiden och avgöra det inom den utsatta tiden. Den som saken gäller ska ges tillfälle att bli hörd. Om personen inte kan nås, får ärendet dock avgöras utan att han eller hon hörs.

15 §
Yrkande att domstol ska besluta om beslag eller kopiering
På yrkande av den som saken gäller ska domstolen besluta om ett beslag ska bestå eller om en kopia av en handling ska förvaras för att användas som bevis. För att beslaget ska kunna bestå eller kopian ska kunna förvaras måste förutsättningarna för dessa fortfarande finnas. Dessutom får det inte med hänsyn till grunden för beslaget och de olägenheter det medför vara oskäligt att beslaget består. På yrkande kan domstolen också besluta att en handling ska kopieras i stället för att beslaget ska bestå.

Ett yrkande som avses i 1 mom. och som framställts innan åtalet börjar behandlas ska tas upp inom en vecka efter det att det inkom till domstolen. I fråga om handläggningen gäller i tillämpliga delar vad som i 3 kap. 1 och 3 § samt 15 § 1 mom. bestäms om handläggning av häktningsyrkanden. Den som saken gäller ska ges tillfälle att bli hörd. Om personen inte kan nås, får ärendet dock avgöras utan att han eller hon hörs.

16 §
När en kopia av en handling ska förstöras
Om den kopia av en handling som tagits fram med stöd av 2 § visar sig vara onödig eller om domstolen beslutar att kopian inte ska förvaras för att användas som bevis, ska kopian förstöras. Åtgärden kan skjutas upp tills domstolens beslut har vunnit laga kraft.

17 §
Myndighet som beslutar om att beslag ska hävas och att kopior av handlingar inte ska förvaras
En anhållningsberättigad tjänsteman beslutar om att beslag ska hävas och kopior av handlingar inte ska förvaras som bevis. Under tiden för åtalsprövning får beslutet fattas endast av allmänna åklagaren förutom om det enbart är fråga om att föremål, egendom eller handlingar som tagits i beslag ska återlämnas till den som har rätt till dem.

Domstolen bestämmer att beslag ska hävas eller kopior av handlingar inte ska förvaras, om domstolen har beslutat om beslaget eller kopieringen av handlingarna eller om det i rättegång har framställts anspråk på det föremål, den egendom eller den handling som tagits i beslag.

18 §
När återlämnandet av föremål, egendom eller handlingar ska skjutas upp
När domstolen häver ett beslag eller bestämmer att beslaget inte längre ska bestå får den på yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman bestämma att de föremål, den egendom eller de handlingar som tagits i beslag inte ska återlämnas till den som har rätt till dem förrän den tid som domstolen samtidigt utsatt har löpt ut eller domstolens beslut har vunnit laga kraft.

19 §
Beslagtagande eller kopiering på nytt
Om ett beslag har hävts eller om det har beslutats att en kopia av en handling inte ska förvaras för att användas som bevis, får den myndighet som fattat beslutet bestämma att föremålet, egendomen eller handlingen på nytt ska tas i beslag eller ändra sitt beslut om kopian av handlingen. En förutsättning är att myndigheten efter det förra beslutet har fått kännedom om omständigheter som påverkar saken.

Ärendet behandlas i domstol på yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman och med iakttagande av 15 § 2 mom. i tillämpliga delar.

20 §
Beslut om giltighetstiden för beslag när målet avgörs
När domstolen avgör målet ska den besluta om ett beslag ska bestå tills förverkandepåföljden verkställs eller det bestäms något annat i saken.

21 §
Beslag när en främmande stat har begärt rättshjälp
Föremål, egendom, handlingar och data kan på begäran av en utländsk myndighet tas i beslag, om de kan utgöra bevis i ett brottmål som behandlas av den utländska myndigheten eller om de har avhänts någon genom brott. Föremål, egendom och handlingar kan tas i beslag, om de genom ett beslut av en utländsk domstol har förverkats med anledning av ett brott eller om det med fog kan antas att de med anledning av ett brott kommer att förverkas i ett mål som behandlas av en utländsk myndighet.

Den myndighet som beslutat om beslaget ska inom en vecka föra beslutet till tingsrätten på den ort där beslaget har genomförts. Den domstol som beslutar om fastställelsen ska samtidigt utsätta en giltighetstid för beslaget. Om den myndighet som beslutat om beslaget inom giltighetstiden framställer en begäran om saken får domstolen förlänga tiden. En domstol som behandlar ärenden enligt 66 § 2 mom. i lagen om utlämning för brott mellan Finland och de övriga medlemsstaterna i Europeiska unionen (1286/2003) eller enligt 63 § 2 mom. i lagen om utlämning för brott mellan Finland och de övriga nordiska länderna (1383/2007) kan också besluta om beslag. Allmänna åklagaren ska vid behov underrätta den myndighet som tidigare behandlat beslagsärendet om beslutet om beslag.

Om föremål, egendom eller handlingar har tagits i beslag för att användas som bevis i ett brottmål som behandlas av en utländsk myndighet, kan domstolen på begäran av den myndighet som beslutat om beslaget besluta att det beslagtagna vid behov får överlämnas till den utländska myndighet som framställt begäran, varvid denna ska åläggas att återlämna det beslagtagna när det inte längre behövs som bevis i målet. Domstolen kan dock bestämma att ett föremål, egendom eller en handling inte behöver återlämnas, om detta uppenbart är oändamålsenligt.

I fråga om beslag enligt denna paragraf gäller i övrigt i tillämpliga delar vad som bestäms i 1-13 §, 14 § 1 mom., 15, 17 och 22 §, 23 § 3 och 4 mom. och 25 § i detta kapitel och i 3 kap. 1 § 2 mom. och 5 och 6 § samt i lagen om internationell rättshjälp i straffrättsliga ärenden (4/1994). Bestämmelserna om kopior av handlingar i detta kapitel får tillämpas, om det är möjligt enligt bestämmelserna om begäran om rättshjälp eller lämnande av rättshjälp.

I fråga om begäran om frysning som inkommit från en medlemsstat i Europeiska unionen och som avses i lagen om verkställighet i Europeiska unionen av frysningsbeslut av egendom eller bevisma-

terial iakttas bestämmelserna i den nämnda lagen i stället för 1, 2 och 4 mom. I ett sådant fall får en begäran enligt 3 mom. framställas hos domstolen av en förundersökningsmyndighet eller av en åklagare.

22 §
Ändringssökande
I domstolens beslut om beslag eller kopiering av en handling får ändring sökas genom särskilda besvär. Besvär hindrar inte tagandet i beslag eller kopieringen av handlingen.

Ändring får inte sökas i beslut om förlängning av giltighetstiden för beslag.

23 §
Återlämnande av föremål, egendom och handlingar som tagits i beslag
Om flera i samband med handläggningen av åtalet gör anspråk på föremål, egendom och handlingar som tagits i beslag och ska återlämnas, kan domstolen bestämma att tvisten om bättre rätt ska behandlas särskilt som tvistemål i den ordning som föreskrivs om rättegång i tvistemål. Domstolen ska samtidigt bestämma inom vilken tid talan ska väckas. Domstolen får dock utreda frågan om bättre rätt i samband med handläggningen av åtalet, om inte utredningen fördröjer handläggningen av målet.

Om åtal inte väcks och om flera gör anspråk på det föremål, den egendom eller den handling som tagits i beslag och som ska återlämnas, kan en anhållningsberättigad tjänsteman utsätta den tid för väckande av talan som avses i 1 mom. Efter det att domstolen eller den anhållningsberättigade tjänstemannen har angett tiden för väckande av talan ska egendomen kvarhållas hos polisen under denna tid. Om talan inte väcks inom den nämnda tiden, får i fråga om egendomen förfaras så som anges i 3 mom.

Om föremål, egendom och handlingar som tagits i beslag ska återlämnas till ägaren eller någon annan som har rätt till dem efter det att beslaget har hävts och om denne inte avhämtar det beslagtagna inom tre månader efter polisens meddelande, övergår äganderätten till föremålen, egendomen och handlingarna till staten eller, om det beslagtagna är hittegods, till upphittaren i enlighet med hittegodslagen (778/1988).

Om polisen inte känner till ägaren eller någon annan som har rätt till det föremål, den egendom eller den handling som ska återlämnas, ska polisen reda ut saken i mån av möjlighet. Vid behov ska offentlig kungörelse tillämpas. Om ingen gör anspråk på det beslagtagna inom sex månader efter kungörelsen, tillfaller det staten eller, om det är hittegods, upphittaren i enlighet med hittegodslagen. Närmare bestämmelser om kungörelsen kan utfärdas genom förordning av inrikesministeriet.

24 §
Åtgärd i stället för beslagtagande
Föremål av ringa värde eller föremål vars innehav är straffbart kan genom beslut av en anhållningsberättigad tjänsteman i stället för att tas i beslag förstöras, tas i bruk för staten eller säljas (*åtgärd i stället för beslagtagande*), om det är uppenbart att föremålen kommer att dömas förverkade och om de inte behövs som bevis vid rättegång.

Allmänna åklagaren kan förelägga den åtgärd som i stället för beslag ska vidtas i fråga om föremål enligt 1 mom., om han eller hon med stöd av 1 kap. 7 eller 8 § i lagen om rättegång i brottmål eller något annat motsvarande lagrum har fattat beslut om åtalseftergift och om det är uppenbart att föremålet kommer att dömas förverkat.

Åtgärden i stället för beslagtagande ska genomföras bevisligen och utan dröjsmål meddelas den från vilken eller hos vilken föremålet har tagits om hand, om personen inte varit på plats när åtgärden genomfördes.

På åtgärden i stället för beslagtagande och parternas rätt att få ersättning tillämpas 4 kap. i lagen om verkställighet av böter (672/2002) i tillämpliga delar. Det ska föras protokoll över åtgärden eller göras anteckningar i någon annan handling.

25 §
Hänvisningsbestämmelse
Utöver bestämmelserna i detta kapitel ska iakttas vad som föreskrivs särskilt i lag om beslag och förstörelse i stället för beslagtagande.

8 kap.
Husannsakan samt kroppsvisitation och kroppsbesiktning
Husrannsakan och rannsakan på andra platser
1 §
Definitioner
Eftersökning som enligt detta kapitel görs i ett utrymme eller på en plats är allmän husrannsakan, särskild husrannsakan eller rannsakan på andra platser.

Med *allmän husrannsakan* avses rannsakan i utrymmen eller platser som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen.

Med *särskild husrannsakan* avses sådan rannsakan där det särskilt med hänsyn till det utrymme som rannsakan gäller finns anledning att anta att rannsakan kommer att omfatta information om vilken de som avses i 17 kap. 23 § 1 mom. i rättegångsbalken inte får vittna i rättegång eller som de som avses i 24 § 2 och 3 mom. i samma kapitel får vägra röja.

Med *rannsakan på andra platser* avses rannsakan i andra utrymmen eller på andra platser än sådana som avses i 2 och 3 mom., trots att utrymmena eller platserna inte är allmänt tillgängliga eller den allmänna tillgängligheten har begränsats eller hindrats under tiden för rannsakan, och rannsakan i fordon.

2 §
Förutsättningar för husrannsakan
Allmän husrannsakan och särskild husrannsakan får företas i utrymmen eller på andra platser som innehas av den misstänkte, om

1) det finns anledning att misstänka att ett brott har begåtts för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex månader eller om omständigheter som anknyter till utdömande av samfundsbot utreds, och
2) det kan antas att det genom rannsakan påträffas följande som har anknytning till det brott som undersöks:

a) i 7 kap. 1 § 1 eller 2 mom. avsedda föremål, egendom, handlingar eller information som ska tas i beslag,
b) handlingar som ska kopieras med stöd av 7 kap. 2 §,
c) egendom som ska beläggas med kvarstad eller
d) omständigheter som ska utrönas och kan ha betydelse för utredning av brottet.

I utrymmen eller på andra platser som inte innehas av den misstänkte får husrannsakan företas endast om brottet har begåtts eller den misstänkte har gripits där eller om det annars på synnerligen giltiga skäl kan antas att det genom rannsakan påträffas i 1 mom. 2 punkten avsedda föremål, egendom, handlingar, information eller omständigheter som ska utrönas.

3 §
Allmän husrannsakan för att söka efter en person
Allmän husrannsakan får företas för att få tag på
1) en person som ska hämtas till förhör,
2) en person som ska gripas, anhållas eller häktas,
3) en person som ska hämtas till domstol eller instämmas som svarande i brottmål där, eller
4) en person som ska föras till kroppsbesiktning

om eftersökandet sker i ett utrymme eller på någon annan plats som innehas av den eftersökta personen.

Allmän husrannsakan får företas någon annanstans än i ett utrymme eller på någon annan plats som innehas av den eftersökta personen endast om denne på synnerligen vägande skäl kan antas befinna sig där.

4 §
Förutsättningar för rannsakan på andra platser
Under de förutsättningar som anges i 2 § 1 mom. 2 punkten och för att söka efter en person som avses i 3 § 1 mom. får rannsakan på andra platser företas för att söka efter föremål, egendom, handlingar, information och omständigheter som ska utrönas.

5 §
Närvaro vid husrannsakan
Vid husrannsakan ska ett av den som förrättar rannsakan utsett vittne vara närvarande, om inte detta avsevärt fördröjer förrättningen.

Den hos vilken husrannsakan företas eller, om denne inte är närvarande, någon som bor, arbetar eller annars med tillstånd vistas på platsen ska ges tillfälle att vara närvarande vid förrättningen och att tillkalla vittne. Tillfälle att vara närvarande behöver inte ges om detta avsevärt fördröjer förrättningen. Om ingen av de nämnda personerna eller ett av dem tillkallat vittne har varit närvarande vid förrättningen, ska den hos vilken rannsakan företogs, utan dröjsmål underrättas om förrättningen och om rätten att på begäran få en kopia av beslutet om husrannsakan och av protokollet.

Vid husrannsakan får förrättaren anlita målsäganden, dennes ombud, en sakkunnig eller någon annan som kan lämna nödvändiga upplysningar för att syftet med rannsakan ska nås. Förrättaren ska dock se till att personen i fråga inte får ta del av uppgifter om sekretessbelagda och övriga omständigheter i större utsträckning än vad som är nödvändigt.

Särskild husrannsakan får inte företas utan närvaro av ett ombud för husrannsakan.

6 §
Förfarande vid husrannsakan
När husrannsakan inleds ska den person enligt 5 § 2 mom. som är på platsen informeras om syftet med rannsakan och ges en kopia av beslutet om husrannsakan. Om det ännu inte finns något skriftligt beslut, ska personen underrättas om rätten att på begäran få en kopia av beslutet.

Vid husrannsakan ska bestämmelserna i beslutet om husrannsakan iakttas. Rannsakan ska förrättas så att den inte medför större olägenhet eller skada än nödvändigt. Det utrymme där rannsakan företas får vid behov öppnas med våld. När förrättningen har avslutats ska det utrymme som öppnats stängas på lämpligt sätt.

En person som finns på förrättningsplatsen får avlägsnas, om det är nödvändigt på grund av att han eller hon genom sitt uppträdande försvårar förrättningen eller äventyrar möjligheterna att uppnå syftet med den.

Husrannsakan får inte utan särskilda skäl förrättas mellan klockan 22 och 6.

7 §
Ombud för husrannsakan
För särskild husrannsakan ska det utses ett ombud för husrannsakan som ska se till att beslag och kopiering av handlingar inte gäller information som avses i 1 § 3 mom.

8 §
Behörighetsvillkor för ombud för husrannsakan
Till ombud för husrannsakan ska utifrån personens samtycke förordnas en advokat, ett offentligt rättsbiträde eller någon annan person med högre högskoleexamen som på grundval av sina praktiska erfarenheter med hänsyn till objektet för husrannsakan är lämplig att vara ombud för husrannsakan i det aktuella fallet. Till ombud för husrannsakan får inte förordnas en person som är misstänkt eller åtalad eller har dömts för ett brott som minskar hans eller hennes tillförlitlighet i uppdraget som ombud.

I fråga om behörighetsvillkoren för ombud för husrannsakan i enskilda fall iakttas i tillämpliga delar vad som i 11 kap. 3 § i förundersökningslagen bestäms om behörighetsvillkoren för biträden.

Ett ombud för husrannsakan får inte utan tillstånd av den förordnande myndigheten tillsätta någon annan i sitt ställe. Ett förordnande kan återkallas av giltiga skäl

9 §
Skyldigheter för ombud för husrannsakan
Ombudet för husrannsakan ska med omsorg övervaka att beslag och kopiering av handlingar inte gäller information som avses i 1 § 3 mom. Ombudet ska vara närvarande vid särskild husrannsakan och följa hur åtgärderna för rannsakan genomförs.

Den som fullgör eller har fullgjort eller begärts fullgöra ett uppdrag som ombud för husrannsakan får inte obehörigen röja en omständighet som han eller hon har fått kännedom under uppdraget eller när han eller hon begärdes fullgöra det.

10 §
Arvode och ersättning till ombud för husrannsakan
Till ombudet för husrannsakan betalas arvode och ersättning av statens medel med iakttagande i tillämpliga delar av vad som i 17 och 18 § i rättshjälpslagen (257/2002) bestäms om arvoden och ersättningar till biträden.

Ett beslut om arvode eller ersättning till ett ombud för husrannsakan får överklagas. Vid sökande av ändring iakttas vad som bestäms om överklagande av beslut av domstolen i fråga.

11 §
Beaktande av den uppfattning som ett ombud för husrannsakan har
Den som förrättar rannsakan ska på behörigt sätt beakta den uppfattning som ombudet för husrannsakan har om hur informationen lämpar sig som objekt för beslag och för kopiering av en handling. Om sådant material tas i beslag, kopieras eller annars tas om hand i samband med rannsakan i fråga om vilket ombudet för husrannsakan har motsatt sig beslag, kopiering eller omhändertagande, får materialet inte undersökas ytterligare och ska det förseglas. Omtvistligt material ska avgränsas på ett sätt som är ändamålsenligt med tanke på domstolsbehandlingen och tillräckligt för att tystnadsplikten och tystnadsrätten ska tillgodoses.

12 §
Domstolsbehandling av förseglat material
En anhållningsberättigad tjänsteman ska utan dröjsmål och senast inom tre dagar efter förseglingen föra frågan om undersökning och tillgodogörande av förseglat material enligt 11 § till domstol för avgörande. Ärendet anhängiggörs hos domstolen genom en skriftlig ansökan, där ärendet ska beskrivas tillräckligt exakt och till vilken förutom det förseglade materialet ska fogas det protokoll som avses i 18 §.

Beslut i ärenden som gäller förseglat material fattas av en i åtalsärendet behörig domstol. Innan åtal väcks får beslut om husrannsakan fattas även av den tingsrätt inom vars domkrets den plats där rannsakan ska företas är belägen. När ärendet behandlas är tingsrätten domför även med ordföranden ensam.

Domstolen ska ta upp ett ärende som gäller förseglat material till behandling senast inom sju dagar efter det att ärendet inkom till domstolen. Domstolen ska ge ombudet för husrannsakan och en person som saken annars gäller tillfälle att bli hörda. Om personen inte kan nås, får ärendet dock avgöras utan att han eller hon hörs.

Domstolen ska besluta om materialet eller en del av det kan tas i beslag eller kopieras. Domstolens beslut om förseglat material får överklagas genom särskilda besvär. Om domstolens beslut överklagas, ska det material som besvären gäller hållas förseglat tills ärendet har avgjorts genom ett lagakraftvunnet beslut.

13 §
Öppnande och undersökning av enskilda handlingar
I fråga om öppnande och undersökning av enskilda handlingar som påträffats genom husrannsakan gäller 7 kap. 11 §. Vid särskild husrannsakan får handlingarna dock undersökas endast av ombudet för husrannsakan.

14 §
Tillämpliga bestämmelser vid rannsakan på andra platser
Om rannsakan på andra platser gäller utrymmen som inte är allmänt tillgängliga eller den allmänna tillgängligheten har begränsats eller hindrats under tiden för rannsakan, ska vid rannsakan iakttas 5, 6, 13, 16 och 18 § i tillämpliga delar.

15 §
Att besluta om husrannsakan och rannsakan på andra platser
En anhållningsberättigad tjänsteman beslutar om allmän husrannsakan och rannsakan på andra platser. Domstolen beslutar om särskild husrannsakan och förordnande av ett ombud för husrannsakan.

Om det vid allmän husrannsakan eller rannsakan på andra platser uppdagas att rannsakan gäller information som avses i 1 § 3 mom. eller om det är nödvändigt att särskild husrannsakan företas i brådskande ordning, kan en anhållningsberättigad tjänsteman besluta om att särskild husrannsakan ska företas och att ett ombud för husrannsakan ska förordnas.

En polisman får utan beslut av en anhållningsberättigad tjänsteman företa allmän husrannsakan och rannsakan på andra platser för att söka efter en person eller ta ett sådant föremål i beslag som har kunnat följas eller spåras från ett brott på bar gärning. En polisman får utan beslut av en anhållningsberättigad tjänsteman företa allmän husrannsakan och rannsakan på andra platser också när det är nödvändigt på grund av ärendets brådskande natur.

16 §
Beslut om husrannsakan
I ett beslut om husrannsakan ska i mån av möjlighet och tillräckligt exakt specificeras
1) de utrymmen som rannsakan gäller,
2) de omständigheter utifrån vilka det anses finnas förutsättningar för rannsakan,
3) vad som söks vid rannsakan, och
4) eventuella särskilda begränsningar för rannsakan.

Om ärendets brådskande natur kräver det, får beslutet av en anhållningsberättigad tjänsteman dokumenteras efter förrättningen.

17 §
Domstolsbehandling som gäller särskild husrannsakan
Beslut i ärenden som gäller särskild husrannsakan fattas av en i åtalsärendet behörig domstol. Innan åtal väcks får beslutet fattas även av den tingsrätt inom vars domkrets den plats som rannsakan gäller är belägen. När ärendet behandlas är tingsrätten domför även med ordföranden ensam.

Yrkande om särskild husrannsakan framställs av en anhållningsberättigad tjänsteman. Yrkandet ska tas upp till domstolsbehandling utan dröjsmål i närvaro av den som framställt yrkandet eller en tjänsteman som han eller hon har förordnat och som är insatt i saken. Behandlingen kan också genomföras med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring där de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan höra och se varandra. Ärendet avgörs utan att den person hos vilken särskild husrannsakan ska företas blir hörd.

Ändring i domstolens beslut om särskild husrannsakan får inte sökas genom besvär. Den anhållningsberättigade tjänstemannen får utan tidsfrist anföra klagan över beslutet. Klagan ska behandlas i brådskande ordning.

18 §
Protokoll
Förrättaren ska utan ogrundat dröjsmål föra protokoll över husrannsakan. I protokollet ska förfarandet beskrivas tillräckligt exakt. Uttalanden av ombudet för husrannsakan ska dokumenteras i eller fogas till protokollet i behövlig omfattning.

På begäran ska en kopia av protokollet ges ombudet för husrannsakan och den hos vilken rannsakan har förrättats. Vid behov ska en kopia lämnas även till en annan person som saken gäller.

Rannsakan i IT-miljö
19 §
Definition av rannsakan i IT-miljö
Med rannsakan i IT-miljö avses rannsakan av innehållet i datorer, teleterminalutrustning eller andra motsvarande tekniska anordningar eller informationssystem.

I 10 kap. finns bestämmelser om användning av teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation.

20 §
Förutsättningar för rannsakan i IT-miljö
Rannsakan i IT-miljö får företas, om

1) det finns anledning att misstänka att ett brott har begåtts för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex månader eller om omständigheter som anknyter till utdömande av samfundsbot utreds, och
2) om det kan antas att det genom rannsakan påträffas handlingar eller information som avses i 7 kap. 1 § 1 eller 2 mom. och som har anknytning till det brott som undersöks och som ska tas i beslag eller handlingar som ska kopieras med stöd av 7 kap. 2 §.

Rannsakan i IT-miljö kan företas också för att återlämna en anordning till den som har rätt till den, om det finns anledning att anta att den har avhänts någon genom brott.

Ett beslut om husrannsakan får utsträckas till att gälla även tekniska anordningar eller informationssystem på förrättningsplatsen, om det inte är fråga om husrannsakan av platsen för att söka efter en person.

21 §
Omhändertagande av anordning
En polisman får ta en teknisk anordning om hand för rannsakan i IT-miljö. Efter förrättningen ska anordningen utan ogrundat dröjsmål återlämnas till den från vilken den har tagits eller som annars har rätt till den.

Om rannsakan i IT-miljö inte kan företas utan dröjsmål, ska anordningen tas i beslag.

22 §
Skyldighet för innehavare av informationssystem att lämna uppgifter
Innehavaren av ett informationssystem, den som svarar för systemet eller någon annan person är skyldig att på begäran ge förundersökningsmyndigheten lösenord och andra motsvarande uppgifter som behövs för rannsakan i IT-miljö. Personen i fråga ska, om han eller hon så önskar, få ett skriftligt intyg över begäran.

Den som vägrar lämna de uppgifter som avses i 1 mom. kan förhöras i domstol så som bestäms i 7 kap. 9 § i förundersökningslagen.

Bestämmelserna i 1 mom. gäller inte den som är misstänkt för brott och inte heller en person som avses i 7 kap. 3 § 1 eller 2 mom. och som har rätt eller skyldighet att vägra vittna.

23 §
Föreläggande att säkra data
Om det före rannsakan i IT-miljö finns anledning att anta att data som kan ha betydelse för utredningen av det brott som undersöks går förlorade eller förändras, kan en anhållningsberättigad tjänsteman utfärda ett föreläggande att säkra data. Genom det åläggs den som innehar eller har bestämmanderätten över dessa data, dock inte den som är misstänkt för brott, att säkra uppgifterna så att de inte ändras. Föreläggandet kan gälla även data som kan antas komma in till anordningen eller informationssystemet under den månad som följer efter det att föreläggandet utfärdades. Personen i fråga ska på begäran få ett skriftligt intyg över föreläggandet. I intyget ska de data som föreläggandet gäller specificeras.

Bestämmelserna i 1 mom. gäller även sådana uppgifter i anslutning till ett meddelande som förmedlats med hjälp av ett informationssystem vilka anger meddelandets ursprung, destination, färdväg, storlek, tidpunkt, varaktighet, art och andra motsvarande omständigheter (*trafikuppgifter*).

Förundersökningsmyndigheten har inte med stöd av ett sådant föreläggande att säkra data som avses i 1 mom. rätt att ta del av innehållet i ett meddelande, i trafikuppgifter eller i andra lagrade uppgifter. Om flera tjänsteleverantörer har deltagit i förmedlingen av ett sådant meddelande som avses i 2 mom., har förundersökningsmyndigheten rätt att ta del av de trafikuppgifter som behövs för att identifiera tjänsteleverantörerna.

24 §
Varaktigheten av ett föreläggande att säkra data
Ett föreläggande att säkra data utfärdas för tre månader åt gången. Föreläggandet kan förnyas, om det är nödvändigt för utredningen av brottet. Föreläggandet ska hävas så snart det inte längre behövs.

25 §
Tystnadsplikt som gäller ett föreläggande att säkra data
Den som fått ett föreläggande att säkra data är skyldig att hemlighålla det.

Till straff för brott mot tystnadsplikt som gäller ett föreläggande att säkra data döms enligt 38 kap. 1 eller 2 § i strafflagen, om inte strängare straff för gärningen föreskrivs någon annanstans i lag.

26 §
Rannsakan i IT-miljö som rannsakan på distans
Om ändamålsenlighetssynpunkter som gäller brottsutredningen eller om ärendets brådskande natur kräver det, får rannsakan i IT-miljö företas som rannsakan på distans. Det innebär att rannsakan företas utan att den utrustning som finns hos eller innehas av den person som rannsakan gäller används.

27 §
Tillämpning bestämmelserna om rannsakan
När rannsakan i IT-miljö företas i samband med husrannsakan eller rannsakan på annan plats ska bestämmelserna om de sistnämnda tillämpas. I övriga fall ska i fråga om närvaro, förfarande, ombud för husrannsakan, öppnande och undersökning av handlingar samt i fråga om protokoll 5-13 och 18 § iakttas i tillämpliga delar.

28 §
Beslut om rannsakan i IT-miljö
En anhållningsberättigad tjänsteman beslutar om rannsakan i IT-miljö med iakttagande av 16 § i tillämpliga delar. Om det är fråga om information som avses i 1 § 3 mom., ska bestämmelserna om särskild husrannsakan i 15 § 1 och 2 mom. och 17 § iakttas i tillämpliga delar.

Kroppsvisitation och kroppsbesiktning
29 §
Olika slags undersökningar som gäller personer
Undersökning som gäller personer kan vara
1) *kroppsvisitation*, som omfattar en undersökning av vad den visiterade har i sina kläder eller annars bär på sig eller har i de föremål han eller hon för med sig, eller
2) *kroppsbesiktning*, som omfattar den undersöktes kropp och innebär att blodprov eller andra prov kan tas eller annan undersökning av personens kropp kan göras.

30 §
Förutsättningar för kroppsvisitation
På den som är skäligen misstänkt för
1) ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex månader,
2) lindrig misshandel,
3) snatteri, lindrig förskingring, lindrigt olovligt brukande, lindrig bruksstöld av motordrivet fortskaffningsmedel, innehav av inbrottsredskap, lindrigt alkoholbrott,
4) lindrig skadegörelse eller
5) lindrigt bedrägeri

får under de förutsättningar som anges i 2 § 1 mom. 2 punkten företas kroppsvisitation för att söka efter föremål, egendom, handlingar, information eller omständigheter som ska utrönas.

På en annan än den som är misstänkt för brott får kroppsvisitation företas endast om det på synnerligen giltiga skäl kan antas att det genom kroppsvisitationen påträffas i 2 § 1 mom. 2 punkten avsedda föremål, egendom, handlingar, information eller omständigheter som ska utrönas.

31 §
Förutsättningar för kroppsbesiktning
På den som är misstänkt för brott får under de förutsättningar som anges i 2 § 1 mom. 2 punkten företas kroppsbesiktning för att söka efter föremål, egendom, handlingar, information eller omständigheter som ska utrönas, om han eller hon på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år eller för rattfylleri eller straffbart bruk av narkotika. Om det inte finns sannolika skäl för en misstanke, får kroppsbesiktning företas på en misstänkt endast om det på synnerligen giltiga skäl kan antas att föremål, egendom, handlingar, information eller omständigheter som avses i den nämnda punkten påträffas.

Om det har begåtts ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år, får kroppsbesiktning som är nödvändig för att bestämma DNA-profilen, ta ett krutröksprov eller för att utföra någon annan motsvarande undersökning också utan samtycke av personen i fråga företas på den som inte misstänks för brottet i fråga. För en sådan kroppsbesiktning förutsätts att undersökningen är av synnerligen stor betydelse för utredning av brottet på grund av att det skulle vara omöjligt eller väsentligt svårare att utreda brottet med hjälp av metoder som inte i lika hög grad ingriper i den persons rättigheter som undersökningen gäller. DNA-profilerna och de motsvarande undersökningsresultaten ska utplånas och de förvarade proven förstöras när målet har avgjorts genom ett lagakraftvunnet avgörande eller avskrivits.

32 §
Förrättande av kroppsvisitation och kroppsbesiktning
En anhållningsberättigad tjänsteman beslutar om kroppsvisitation och kroppsbesiktning. En polisman får dock utan beslut av en anhållningsberättigad tjänsteman företa undersökning för att ta ett sådant föremål i beslag som har kunnat följas eller spåras från ett brott på bar gärning, om omedelbar undersökning är nödvändig på grund av ärendets brådskande natur eller om det är fråga om kroppsbesiktning som avses i 9 kap. 2 § 1 mom. I fråga om förrättandet gäller i övrigt 6, 13 och 18 § i tillämpliga delar.

Om undersökningen av en person är omfattande, ska den göras i ett särskilt utrymme som reserverats för detta. Om undersökningen görs av någon annan än en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården, ska i mån av möjlighet ett vittne som utsetts av den tjänsteman som beslutat om undersökningen vara närvarande. Endast yrkesutbildade personer inom hälso- och sjukvården får utföra undersökningar som kräver medicinsk sakkunskap.

Kroppsbesiktning får inte på någon förrättas av en person av motsatt kön som inte är en yrkesutbildad person inom hälso- och sjukvården. Detsamma gäller kroppsvisitation där händerna rör vid den visiterades kropp eller hans eller hennes kroppsliga integritet kränks på något annat motsvarande sätt. En person av motsatt kön som inte är en yrkesbildad person inom hälso- och sjukvården får dock förrätta kroppsbesiktning som enbart innebär att salivprov för bestämning av DNA-profilen tas. Vid annan kroppsbesiktning än blodprov, salivprov och klinisk undersökning av berusningstillstånd får inga andra av motsatt kön vara närvarande.

Kroppsbesiktning får inte orsaka den som besiktningen gäller nämnvärd olägenhet för hälsan.

Tillämpning av annan lagstiftning
33 §
Hänvisningsbestämmelse
Utöver detta kapitel ska iakttas vad som i fråga om husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning föreskrivs särskilt i lag.

9 kap.
Tvångsmedel i samband med särskilda undersökningsmetoder
1 §
Avspärrning av utredningsplatser och utredningsobjekt
För att säkerställa utredningen av ett brott får
1) byggnader eller rum stängas och
2) tillträde till ett bestämt område eller tillträde i närheten av ett visst undersökningsobjekt förbjudas och förbud utfärdas mot att flytta ett föremål eller vidta någon annan motsvarande åtgärd.

I fråga om avspärrning av utredningsplatser och utredningsobjekt gäller i tillämpliga delar vad som bestäms om beslag i 7 kap.

2 §
Prov för att konstatera intag av alkohol eller andra berusningsmedel
En polisman kan ålägga föraren av ett motordrivet fordon och den som utför något annat uppdrag som nämns i 23 kap. i strafflagen att genomgå ett prov för att konstatera om han eller hon eventuellt har intagit alkohol eller något annat berusningsmedel. På grund av att personen vägrar genomgå

provet, som betraktas som kroppsvisitation, eller för att säkerställa provtagningen eller möjligheterna att få ett tillförlitligt provresultat får kroppsbesiktning företas, för vilken inte behövs något beslut av en anhållningsberättigad tjänsteman. Provet ska göras på ett sådant sätt och med en sådan metod att provtagningen inte medför onödig eller oskälig olägenhet för den som undersöks.

Tull- och gränsbevakningsmän får ålägga en person att genomgå provet i enlighet med 1 mom. Tjänstemän som av luftfarts-, sjöfarts- eller järnvägsstyrelsen har förordnats att övervaka trafiken har samma befogenheter när de fullgör sitt uppdrag.

3 §
Upptagande av signalement
Av den som är misstänkt för brott får en polisman för identifiering, utredning av brott och registrering av brottslingar ta finger-, hand- och fotavtryck, handstils- och röstprov samt fotografier och ta upp kännemärken *(signalement)*.

Av vägande skäl som gäller brottsutredningen får en polisman för identifiering och utredning av brott ta signalement även av den som inte är misstänkt för brott, om det är fråga om ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år.

Signalement som avses i 2 mom. får inte användas för undersökning av andra brott än det som utreds. Signalementet får inte heller förvaras eller registreras för något annat ändamål.

4 §
Bestämning och registrering av DNA-profiler
På den som är misstänkt för brott får företas kroppsbesiktning som är nödvändig för bestämning av DNA-profilen, om det för brottet föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex månader.

På den som genom en lagakraftvunnen dom konstaterats ha begått ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst tre år får, när personen avtjänar straff för brottet i ett fängelse eller på grund av sitt sinnestillstånd inte har dömts till straff och vårdas på sinnessjukhus, företas kroppsbesiktning som är nödvändig för att bestämma DNA-profilen, om inte DNA-profilen redan har bestämts vid förundersökningen.

För utförande av uppgifter som anges i 1 § 1 mom. i polislagen (/) får DNA-profiler registreras i polisens personregister. DNA-profiler som innehåller uppgifter om den registrerades andra personliga egenskaper än kön får dock inte registreras. Bestämmelser om utplåning av DNA-profiler ur registret finns i lagen om behandling av personuppgifter i polisens verksamhet (761/2003).

10 kap.
Hemliga tvångsmedel och annat hemligt inhämtande av information
Allmänna bestämmelser
1 §
Definition
Tvångsmedel och annat inhämtande av information enligt detta kapitel kan användas vid förundersökning i hemlighet för dem de riktas mot. Hemliga tvångsmedel är teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter och teknisk observation (*teknisk avlyssning, optisk observation, teknisk spårning* och *teknisk observation i IT-miljö*). Annat hemligt inhämtande av information är observation, förtäckt inhämtande av information, täckoperation, bevisprovokation genom köp, användning av informationskällor och kontrol-

lerade leveranser. I polislagen (/) finns bestämmelser om användningen av dessa metoder för att förhindra eller avslöja brott.

Vad som i detta kapitel bestäms om förundersökningsmyndighetens eller en förundersökningstjänstemans rätt att använda hemliga tvångsmedel och annat hemligt inhämtande av information gäller med undantag av förtäckt inhämtande av information, täckoperation, bevisprovokation genom köp och styrd användning av informationskällor förutom polisen även gränsbevakningsmyndigheterna, tullmyndigheterna och de militära myndigheterna enligt vad som föreskrivs särskilt om detta i lag.

2 §

Särskilda förutsättningar för hemligt inhämtande av information

Teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning, optisk observation, teknisk spårning av en person, teknisk observation i IT-miljö, täckoperation, bevisprovokation genom köp, styrd användning av informationskällor och kontrollerade leveranser får användas bara om de kan antas vara av synnerlig vikt för utredning av ett brott. För täckoperation, bevisprovokation genom köp och bostadsavlyssning förutsätts dessutom att metoden är nödvändig för att ett brott ska kunna utredas.

Hemligt inhämtande av information ska avslutas före den utsatta tiden enligt tillståndet eller beslutet, om syftet med inhämtandet av information har nåtts eller om det inte längre finns förutsättningar för inhämtandet.

Teletvångsmedel

3 §

Teleavlyssning och förutsättningar för den

Med teleavlyssning avses att ett meddelande som tas emot av eller sänds från en viss teleadress eller teleterminalutrustning genom ett sådant allmänt kommunikationsnät eller ett sådant därtill anslutet kommunikationsnät som avses i kommunikationsmarknadslagen (393/2003) i hemlighet avlyssnas, upptas eller behandlas på något annat sätt för utredning av innehållet i meddelandet och de identifieringsuppgifter i anslutning till det som avses i 6 §. Teleavlyssning får riktas endast till meddelanden från eller meddelanden avsedda för en person som är misstänkt för brott.

Förundersökningsmyndigheten kan beviljas tillstånd att utföra teleavlyssning av en teleadress eller teleterminalutrustning som en misstänkt innehar eller annars kan antas använda, om personen är skäligen misstänkt för

1) folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen,
2) äventyrande av Finlands suveränitet, krigsanstiftan, landsförräderi, grovt landsförräderi, spioneri, grovt spioneri, röjande av statshemlighet, olovlig underrättelseverksamhet,
3) högförräderi, grovt högförräderi, förberedelse till högförräderi,
4) grov spridning av barnpornografisk bild,
5) grovt sexuellt utnyttjande av barn,
6) dråp, mord, dråp under förmildrande omständigheter,
7) grovt frihetsberövande, människohandel, grov människohandel, tagande av gisslan,
8) grovt rån, grov utpressning,
9) grovt häleri, yrkesmässigt häleri, grov penningtvätt,
10) sabotage, trafiksabotage, grovt sabotage, grovt äventyrande av andras hälsa, kärnladdningsbrott, kapning,

11) brott enligt 34 a kap. 1 § 1 mom. 2–7 punkten eller 2 mom. i strafflagen som begås i terroristiskt syfte, förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte, ledande av terroristgrupp, främjande av en terroristgrupps verksamhet, meddelande av utbildning för ett terroristbrott, rekrytering för ett terroristbrott, finansiering av terrorism,
12) grov skadegörelse,
13) grovt ocker,
14) grov penningförfalskning,
15) grov miljöförstöring, eller för
16) grovt narkotikabrott.

Tillstånd till teleavlyssning kan beviljas också när någon är skäligen misstänkt för grovt koppleri där synnerligen stor vinning har eftersträvats och brottet har begåtts särskilt planmässigt eller avses i 20 kap. 9 a § 1 mom. 3 eller 4 punkten i strafflagen.

Tillstånd till teleavlyssning kan också beviljas när någon i samband med drivande av rörelse och utövning av yrke är skäligen misstänkt för

1) grovt givande av muta,
2) grov förskingring,
3) grovt skattebedrägeri, grovt subventionsbedrägeri,
4) grov förfalskning,
5) grovt bedrägeri,
6) grov oredlighet som gäldenär, grovt gäldenärsbedrägeri,
7) grovt tagande av muta, grovt missbruk av tjänsteställning,
8) grovt regleringsbrott eller för
9) grovt missbruk av insiderinformation eller grov kursmanipulation.

I de fall som avses i 4 mom. förutsätts dessutom att det finns anledning att misstänka att genom brottet har eftersträvats synnerligen stor vinning och brottet har begåtts särskilt planmässigt.

4 §

Inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning

Om det är sannolikt att i 3 § avsedda meddelanden jämte identifieringsuppgifter inte längre är tillgängliga genom teleavlyssning, kan förundersökningsmyndigheten trots förbudet enligt 7 § 4 mom. beviljas tillstånd att under de förutsättningar som anges i 3 § i detta kapitel beslagta dem hos ett teleförtag som avses i 2 § 1 mom. 4 punkten i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation (516/2004).

Om den tekniska observationen för utredning av innehållet i ett meddelande riktas mot en personlig teknisk anordning som lämpar sig för att sända och ta emot meddelanden och finns direkt i anslutning till en teleterminalutrustning eller mot förbindelsen mellan en sådan anordning och en teleterminalutrustning, kan förundersökningsmyndigheten beviljas tillstånd att utföra teknisk observation endast om de förutsättningar som anges i 3 § finns.

5 §

Beslut om teleavlyssning och annat motsvarande inhämtande av uppgifter

På yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman ska domstolen fatta beslut om teleavlyssning och om inhämtande av uppgifter enligt 4 §.

Ett tillstånd kan beviljas för högst en månad åt gången. Vid inhämtande av uppgifter enligt 4 § 1 mom. ska bestämmelserna om beslag och kopiering av handlingar iakttas i tillämpliga delar, dock med beaktande av åtgärdens hemliga karaktär.

I ett yrkande och ett beslut om teleavlyssning och inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning ska nämnas
1) det misstänkta brottet och brottstidpunkten,
2) den misstänkte,
3) de fakta som ligger till grund för den misstanke om brott som riktas mot personen och för de särskilda förutsättningarna för teleavlyssningen,
4) tillståndets giltighetstid angiven med klockslag,
5) den teleadress eller teleterminalutrustning som åtgärden riktas mot, samt
6) begränsningarna och villkoren för teleavlyssningen och annat motsvarande inhämtande av uppgifter.

6 §
Teleövervakning och förutsättningar för den
Med teleövervakning avses att identifieringsuppgifter inhämtas i hemlighet om ett meddelande som har sänts från en teleadress eller teleterminalutrustning som är kopplad till ett kommunikationsnät som avses i 3 § eller som har mottagits till en sådan adress eller utrustning, samt att uppgifter om en teleadress eller teleterminalutrustnings läge inhämtas eller att dessa tillfälligt förhindras att användas. Med identifieringsuppgifter avses i 2 § 8 punkten i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation avsedda uppgifter om ett meddelande vilka kan förknippas med en abonnent eller användare och behandlas i kommunikationsnäten för att överföra, distribuera eller tillhandahålla meddelanden.

Förundersökningsmyndigheten kan beviljas tillstånd att utföra teleövervakning av en teleadress eller teleterminalutrustning som en misstänkt innehar eller annars kan antas använda, om personen är skäligen misstänkt för
1) ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år,
2) ett brott som riktat sig mot ett automatiskt databehandlingssystem och har begåtts med hjälp av en teleadress eller en teleterminalutrustning,
3) koppleri,
4) övergrepp i rättssak,
5) olaga hot,
6) falskt alarm,
7) narkotikabrott, eller för
8) förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte.

För teleövervakning förutsätts att det kan antas att den resulterar i uppgifter som behövs för utredning av brottet. I fråga om de brott som avses i 2 mom. 5-7 punkten förutsätts att brottet misstänks ha begåtts genom användning av teleadressen eller teleterminalutrustningen.

I 17 § i lagen om yttrandefrihet i masskommunikation (460/2003) finns bestämmelser om utlämnande av ett nätmeddelandes identifieringsuppgifter.

7 §
Teleövervakning med samtycke av den som innehar en teleadress eller teleterminalutrustning
Med samtycke av den som är misstänkt för brott, en målsägande, ett vittne eller någon annan person får förundersökningsmyndigheten rikta teleövervakning mot en teleadress eller teleterminalutrustning som den berörda personen har i sin besittning, om det finns anledning att misstänka

1) ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst två år,
2) ett brott som har medfört att teleadressen eller teleterminalutrustningen obehörigen innehas av någon annan,
3) brott mot besöksförbud,
4) ofog som avses i 17 kap. 13 § 2 punkten i strafflagen,
5) hemfridsbrott som avses i 24 kap. 1 § 2 punkten i strafflagen, eller
6) falskt alarm.

För teleövervakning förutsätts att det kan antas att den resulterar i uppgifter som behövs för utredning av brottet. I fråga om de brott som avses i 1 mom. 3-6 punkten förutsätts att brottet misstänks ha begåtts genom användning av teleadressen eller teleterminalutrustningen.

Om förundersökningen gäller ett brott som har medfört någons död, kräver tillståndet inte samtycke av den dödades rättsinnehavare.

8 §
Teleövervakning för att nå misstänkta och dömda
Förundersökningsmyndigheten kan beviljas tillstånd att i syfte att nå en misstänkt rikta teleövervakning mot en teleadress eller teleterminalutrustning som han eller hon innehar eller förmodligen annars använder, om han eller hon är skäligen misstänkt för ett brott som avses i 6 § 2 och 3 mom. och det finns anledning att misstänka att han eller hon håller sig undan för eller annars undviker förundersökning eller rättegång. Förundersökningsmyndigheten kan dessutom beviljas tillstånd att rikta teleövervakning i syfte att nå en person som dömts till fängelsestraff i minst ett år, om det finns anledning att misstänka att han eller hon håller sig undan för eller annars undviker verkställighet av straff.

9 §
Beslut om teleövervakning
På yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman ska domstolen besluta om teleövervakning enligt 6 §, 7 § 3 mom. och 8 §. Om ärendet inte tillåter dröjsmål, får en anhållningsberättigad tjänsteman besluta om teleövervakning till dess att domstolen har avgjort yrkandet om beviljande av tillstånd. Ärendet ska föras till domstol så snart det är möjligt, dock senast inom tolv timmar från det att tvångsmedlet började användas.

En anhållningsberättigad tjänsteman ska besluta om annan än i 1 mom. avsedd teleövervakning.

Ett tillstånd kan meddelas för högst en månad åt gången och det kan beviljas så att det gäller även en viss tid före beslutet. Den tiden kan vara längre än en månad.

I ett yrkande och ett beslut om teleövervakning ska nämnas
1) det misstänkta brottet och brottstidpunkten,
2) den misstänkte,
3) de fakta som ligger till grund för den misstanke om brott som riktas mot personen,
4) tillståndets giltighetstid angiven med klockslag,
5) den teleadress eller teleterminalutrustning som åtgärden riktas mot, samt

6) begränsningarna och villkoren för teleövervakningen.

10 §
Inhämtande av basstationsuppgifter och förutsättningar för det
Med inhämtande av basstationsuppgifter avses inhämtande av uppgifter om teleterminalutrustning och teleadresser som har registrerats i ett telesystem via en viss basstation.

Förundersökningsmyndigheten kan beviljas tillstånd att inhämta basstationsuppgifter som gäller den förmodade brottstidpunkten från en basstation som finns i närheten av den förmodade brottsplatsen, när det finns anledning att misstänka ett brott som avses i 6 § 2 och 3 mom. Av särskilda skäl kan tillstånd beviljas även för någon annan tid eller någon annan plats som är av betydelse för utredning av brottet.

11 §
Beslut om inhämtande av basstationsuppgifter
På yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman ska domstolen besluta om inhämtande av basstationsuppgifter. Om ärendet inte tillåter dröjsmål, får en anhållningsberättigad tjänsteman besluta om inhämtande av basstationsuppgifter till dess att domstolen har avgjort yrkandet om beviljande av tillstånd. Ärendet ska föras till domstol så snart det är möjligt, dock senast inom tolv timmar från det att tvångsmedlet började användas.

Ett tillstånd meddelas så att det gäller en viss period före beslutstidpunkten.

I ett yrkande och ett beslut om inhämtande av basstationsuppgifter ska nämnas
1) det misstänkta brottet och brottstidpunkten,
2) de fakta som ligger till grund för misstanke om brott,
3) tillståndets eller beslutets giltighetstid angiven med klockslag,
4) den basstation som beslutet gäller,
5) de fakta som ligger till grund för att det finns anledning att anta att basstationsområdet är av betydelse för utredning av brottet, samt
6) begränsningarna och villkoren för inhämtandet av basstationsuppgifter.

Observation, förtäckt inhämtande av information och teknisk observation
12 §
Observation och förutsättningar för den
Med observation avses andra än sporadiska, utifrån sinnesförnimmelser eller i informationsnät genomförda iakttagelser av en person i hemlighet i syfte att inhämta information.

Till stöd för de direkta sinnesförnimmelserna får vid observation användas en kikare eller någon annan motsvarande teknisk anordning som angetts genom förordning av inrikesministeriet och får enstaka fotografier tas.

En förundersökningstjänsteman får observera en person som befinner sig utanför ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende eller en person som är aktiv i informationsnäten, om det finns anledning att anta att åtgärden kan bidra till utredningen av ett brott. Ingen annan än den som är misstänkt för brott får observeras fortlöpande eller upprepade gånger.

Observation med hjälp av en teknisk anordning eller genom fotografering får inte riktas mot en hemfridsskyddad plats som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen.

13 §
Förtäckt inhämtande av information
Med förtäckt inhämtande av information avses inhämtande av information genom tillfällig interaktion med en viss person där vilseledande eller förtäckta uppgifter används för att hemlighålla polismannens uppdrag.

Polisen får använda förtäckt inhämtande av information, om det finns anledning att anta att åtgärden kan bidra till utredningen av ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst två år.

14 §
Beslut om förtäckt inhämtande av information
Beslut om förtäckt inhämtande av information fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen, chefen för en polisinrättning eller en för uppdraget förordnad anhållningsberättigad tjänsteman som särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information.

Ett beslut om förtäckt inhämtande av information ska fattas skriftligen. I beslutet ska nämnas
1) åtgärden och dess syfte tillräckligt specificerat,
2) den polisenhet som genomför det förtäckta inhämtandet av information och den polisman som ansvarar för inhämtandet,
3) det misstänkta brottet,
4) den person som det förtäckta inhämtandet av information riktas mot,
5) de fakta som ligger till grund för misstanke om brott,
6) den planerade tidpunkten för genomförandet av åtgärden, samt
7) begränsningarna och villkoren för genomförandet av förtäckt inhämtande av information.

Vid förändrade omständigheter ska beslutet vid behov ses över.

15 §
Teknisk avlyssning och förutsättningar för den
Med teknisk avlyssning avses att en misstänkts samtal eller meddelande som inte är avsett för utomstående och i vilket samtal avlyssnaren inte deltar, i hemlighet avlyssnas, upptas eller behandlas på något annat sätt med hjälp av en teknisk anordning, metod eller programvara i syfte att utreda innehållet i samtalet eller meddelandet eller deltagarnas eller den misstänktes verksamhet.

Förundersökningsmyndigheten får rikta teknisk avlyssning mot en person som är misstänkt för brott och befinner sig utanför ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende och mot en misstänkt som befinner sig i myndigheternas utrymmen och som berövats sin frihet på grund av brott. Avlyssningen kan utföras så att den riktas mot utrymmen eller platser där det kan antas att den misstänkte sannolikt befinner sig eller gör ett besök och i fråga om vilka det finns grundad anledning att anta att avlyssningen resulterar i uppgifter som behövs för utredning av brottet.

För teknisk avlyssning förutsätts dessutom att den som avlyssningen riktas mot är skäligen misstänkt för
1) ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år,
2) ett narkotikabrott, eller för
3) förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte.

16 §
Bostadsavlyssning och förutsättningar för den
Förundersökningsmyndigheten kan beviljas tillstånd att rikta teknisk avlyssning mot ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende och där den som är misstänkt för brott sannolikt befinner sig (*bostadsavlyssning*). Det förutsätts dessutom att personen är skäligen misstänkt för

1) folkmord, förberedelse till folkmord, brott mot mänskligheten, grovt brott mot mänskligheten, krigsförbrytelse, grov krigsförbrytelse, brott mot förbudet mot kemiska vapen, brott mot förbudet mot biologiska vapen,
2) äventyrande av Finlands suveränitet, krigsanstiftan, landsförräderi, grovt landsförräderi, spioneri, grovt spioneri,
3) högförräderi, grovt högförräderi,
4) grovt sexuellt utnyttjande av barn,
5) dråp, mord, dråp under förmildrande omständigheter,
6) grov människohandel,
7) grovt rån,
8) grovt sabotage, grovt äventyrande av andras hälsa, kärnladdningsbrott, kapning,
9) brott enligt 34 a kap. 1 § 1 mom. 2-7 punkten eller 2 mom. i strafflagen som begås i terroristiskt syfte, förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte, ledande av terroristgrupp, främjande av en terroristgrupps verksamhet, meddelande av utbildning för ett terroristbrott, rekrytering för ett terroristbrott, finansiering av terrorism, eller för
10) grovt narkotikabrott.

17 §
Beslut om teknisk avlyssning
På yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman ska domstolen fatta beslut om bostadsavlyssning och om teknisk avlyssning som riktas mot en misstänkt som berövats sin frihet på grund av brott.

En anhållningsberättigad tjänsteman ska besluta om annan än i 1 mom. avsedd teknisk avlyssning.

Ett tillstånd och ett beslut kan meddelas för högst en månad åt gången.

I ett yrkande och ett beslut om teknisk avlyssning ska nämnas
1) det misstänkta brottet och brottstidpunkten,
2) den misstänkte,
3) de fakta som ligger till grund för den misstanke om brott som riktas mot personen och för de särskilda förutsättningarna för den tekniska avlyssningen,
4) tillståndets eller beslutets giltighetstid angiven med klockslag,
5) det utrymme eller den plats som avlyssningen riktas mot,
6) de fakta som ligger till grund för att det kan antas att den misstänkte sannolikt gör ett besök eller befinner sig på platsen eller i utrymmet, samt
6) begränsningarna och villkoren för den tekniska avlyssningen.

18 §
Optisk observation och förutsättningar för den
Med optisk observation avses att en misstänkt, ett utrymme eller en plats observeras på något annat än i 12 § avsett sätt eller upptas i hemlighet med kamera eller någon annan sådan teknisk anordning eller metod eller programvara.

Optisk observation får inte riktas mot ett utrymme som används för stadigvarande boende.

Förundersökningsmyndigheten får rikta optisk observation mot en person som är misstänkt för brott och befinner sig utanför ett utrymme som används för stadigvarande boende och mot en misstänkt som befinner sig i myndigheternas utrymmen och som berövats sin frihet på grund av brott. Den optiska observationen kan utföras så att den riktas mot utrymmen eller platser där det kan antas att den misstänkte sannolikt befinner sig eller gör ett besök och i fråga om vilka det finns grundad anledning att anta att observationen resulterar i uppgifter som behövs för utredning av brottet.

För optisk observation av ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende och av en misstänkt som berövats sin frihet på grund av brott förutsätts att personen i fråga är skäligen misstänkt för ett brott som avses i 15 § 3 mom. För annan optisk observation förutsätts att den misstänkte är skäligen misstänkt för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år.

19 §
Beslut om optisk observation
På yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman ska domstolen besluta om optisk observation, om observationen riktas mot ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende eller mot en misstänkt som berövats sin frihet på grund av brott.

En anhållningsberättigad tjänsteman ska besluta om annan än i 1 mom. avsedd optisk observation.

Ett tillstånd och ett beslut kan meddelas för högst en månad åt gången.

I ett yrkande och ett beslut om optisk observation ska nämnas
1) det misstänkta brottet och brottstidpunkten,
2) den misstänkte,
3) de fakta som ligger till grund för den misstanke om brott som riktas mot personen och för de särskilda förutsättningarna för den optiska observationen,
4) tillståndets eller beslutets giltighetstid angiven med klockslag,
5) det utrymme eller den plats som observationen riktas mot,
6) de fakta som ligger till grund för att det kan antas att den misstänkte sannolikt gör ett besök eller befinner sig på platsen eller i utrymmet, samt
7) begränsningarna och villkoren för den optiska observationen.

20 §
Teknisk spårning och förutsättningar för den
Med teknisk spårning avses att förflyttningen av föremål, ämnen eller egendom spåras i hemlighet med hjälp av radiosändare som har fästs vid föremålen, ämnena eller egendomen eller med hjälp av någon annan sådan teknisk anordning eller metod eller programvara samt att en sändare, anordning, metod eller programvara som redan finns på föremålen, ämnena eller egendomen utnyttjas för detta ändamål.

Förundersökningsmyndigheten får rikta teknisk spårning mot föremål, ämnen eller egendom som är föremål för ett brott eller förmodligen innehas eller används av en misstänkt, om personen är skäligen misstänkt för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år.

När syftet med teknisk spårning är att spåra hur en misstänkt förflyttar sig genom att en spårningsanordning fästs vid ett föremål som personen använder *(teknisk spårning av en person*), får åtgärden genomföras bara om personen är skäligen misstänkt för ett brott som avses i 6 § 2 mom.

21 §
Beslut om teknisk spårning
På yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman ska domstolen besluta om teknisk spårning av en person. Om ärendet inte tillåter dröjsmål, får en anhållningsberättigad tjänsteman besluta om teknisk spårning till dess att domstolen har avgjort yrkandet om beviljande av tillstånd. Ärendet ska föras till domstol så snart det är möjligt, dock senast inom tolv timmar från det att tvångsmedlet började användas.

En anhållningsberättigad tjänsteman ska besluta om annan än i 1 mom. avsedd teknisk spårning.

Ett tillstånd och ett beslut kan meddelas för högst en månad åt gången.

I ett yrkande och ett beslut om teknisk spårning ska nämnas
1) det misstänkta brottet och brottstidpunkten,
2) den misstänkte,
3) de fakta som ligger till grund för den misstanke om brott som riktas mot personen,
4) tillståndets eller beslutets giltighetstid angiven med klockslag,
5) det föremål, det ämne eller den egendom som åtgärden riktas mot, samt
6) begränsningarna och villkoren för den tekniska spårningen.

22 §
Teknisk observation i IT-miljö
Med teknisk observation i IT-miljö avses att en dator eller någon annan motsvarande teknisk anordning eller dess programvaras funktion eller identifieringsuppgifter på något annat sätt än enbart genom sinnesförnimmelser observeras, upptas eller behandlas på något annat sätt i hemlighet för att utröna omständigheter som är av betydelse för utredning av ett brott.

Förundersökningsmyndigheten får rikta teknisk observation i IT-miljö mot en i 1 mom. avsedd dator eller teknisk anordning som en person som är misstänkt för brott sannolikt använder eller mot funktionen hos dess programvara, om personen är skäligen misstänkt för ett brott som avses i 15 § 3 mom.

Förundersökningsmyndigheten får med hjälp av teknisk observation i IT-miljö inhämta identifieringsuppgifter som gäller en i 1 mom. avsedd anordning eller programvara eller en teleadress eller teleterminalutrustning, om det finns anledning att misstänka ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år.

Förundersökningsmyndigheten får hämta uppgifter enligt 3 mom. ur telenät endast med en sådan teknisk anordning som kan användas uteslutande för att specificera en teleadress eller en teleterminalutrustning. Kommunikationsverket kontrollerar att den tekniska anordningen uppfyller kraven enligt detta moment och att anordningen inte på grund av sina egenskaper orsakar skadliga störningar i anordningar eller tjänster i det allmänna kommunikationsnätet.

23 §
Beslut om teknisk observation i IT-miljö
På yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman ska domstolen besluta om teknisk observation i IT-miljö. Om ärendet inte tillåter dröjsmål, får en anhållningsberättigad tjänsteman besluta om annan teknisk observation i IT-miljö än sådan som riktas mot ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende, till dess att domstolen har avgjort yrkandet om

beviljande av tillstånd. Ärendet ska föras till domstol så snart det är möjligt, dock senast inom tolv timmar från det att tvångsmedlet började användas.

En anhållningsberättigad tjänsteman ska besluta om annan än i 1 mom. avsedd teknisk observation i IT-miljö.

Ett tillstånd och ett beslut kan meddelas för högst en månad åt gången.

I ett yrkande och ett beslut om teknisk observation i IT-miljö ska nämnas
1) det misstänkta brottet och brottstidpunkten,
2) den misstänkte,
3) de fakta som ligger till grund för den misstanke om brott som riktas mot personen och för de särskilda förutsättningarna för teknisk observation i IT-miljö,
4) tillståndets eller beslutets giltighetstid angiven med klockslag,
5) den tekniska anordning eller programvara som åtgärden riktas mot, samt
6) begränsningarna och villkoren för den tekniska observationen i IT-miljö.

24 §
Att installera och avlägsna anordningar, metoder eller programvara
En förundersökningstjänsteman har rätt att fästa en anordning, metod eller programvara som används för teknisk observation på föremål, ämnen, egendom, platser, utrymmen eller informationssystem som åtgärden riktas mot, om det behövs för observationen. För att installera, ta i bruk och avlägsna anordningen, metoden eller programvaran har förundersökningsmannen då rätt att i hemlighet ta sig in i de ovan nämnda föremålen eller i informationssystemet samt att kringgå, låsa upp eller på något annat motsvarande sätt tillfälligt passera eller störa föremålens eller informationssystemens säkerhetssystem. Det föreskrivs särskilt om husrannsakan.

Anordningar, metoder och programvara som används för teknisk observation får inte installeras i hemfridsskyddade utrymmen som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende, om det inte handlar om ett tvångsmedel som får användas med tillstånd av domstol.

Täckoperation och bevisprovokation genom köp
25 §
Täckoperation och förutsättningar för den
Med täckoperation avses planmässigt inhämtande av information om en viss person eller om personens verksamhet genom infiltration, där falska, vilseledande eller förtäckta uppgifter eller registeranteckningar används eller falska handlingar framställs eller används för att det förtroende som behövs för inhämtandet av information ska förvärvas eller för att inhämtandet av information inte ska avslöjas.

Polisen får rikta en täckoperation mot en person som är misstänkt för brott, om personen är skäligen misstänkt för ett brott som avses i 3 § i detta kapitel eller i 17 kap. 18 § 1 mom. 1 punkten i strafflagen. Det förutsätts dessutom att inhämtandet av information kan anses vara behövligt med anledning av att den brottsliga verksamheten är planmässig, organiserad och yrkesmässig eller det är speciellt svårt att utreda ett brott som avses i 21 kap. 1 eller 2 § i strafflagen.

Polisen får rikta en täckoperation mot en misstänkt i informationsnät, om personen är skäligen misstänkt för ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst två år eller om det handlar om ett brott som avses i 17 kap. 19 § i strafflagen.

Täckoperation är tillåten i en bostad bara om tillträdet eller vistelsen sker under aktiv medverkan av den som använder bostaden. Det föreskrivs särskilt om husrannsakan.

26 §
Brottsförbud
En polisman som företar en täckoperation får inte begå ett brott eller ta initiativ till ett brott.

Om en polisman som företar en täckoperation begår en trafikförseelse, en ordningsförseelse eller något annat med dessa jämförbart brott för vilket det föreskrivna straffet är ordningsbot, är han eller hon fri från straffansvar, om gärningen har behövts för att syftet med täckoperationen ska nås eller för att inhämtandet av information inte ska avslöjas.

27 §
Deltagande i en organiserad kriminell sammanslutnings verksamhet och i kontrollerade leveranser
Om en polisman som företar en täckoperation under sitt deltagande i en i 17 kap. 1 a § 4 mom. i strafflagen avsedd organiserad kriminell sammanslutnings verksamhet för genomförandet av täckoperationen skaffar lokaler eller fordon eller andra sådana hjälpmedel, transporterar personer, föremål eller ämnen, sköter ekonomiska angelägenheter eller bistår den kriminella sammanslutningen på andra med dessa jämförbara sätt, är han eller hon fri från straffansvar, om det på synnerligen giltiga skäl har kunnat antas att

1) åtgärden genomförs också utan hans eller hennes medverkan,
2) polismannens verksamhet inte kommer att orsaka fara för eller skada någons liv, hälsa, frihet eller egendom, och att
3) biståndet i betydande grad främjar möjligheterna att uppnå syftet med täckoperationen.

En polisman som företar en täckoperation får delta i en sådan försändelse som hänför sig till en kontrollerad leverans enligt 39 §, om deltagandet i betydande grad främjar möjligheterna att uppnå syftet med leveransen.

28 §
Framställan och plan angående täckoperation
I en framställan om täckoperation ska nämnas
1) den som föreslagit åtgärden,
2) den person, tillräckligt specificerad, som är föremål för inhämtande av information,
3) det brott, tillräckligt specificerat, som ska utredas,
4) syftet med täckoperationen,
5) behovet av täckoperationen, samt
6) övriga uppgifter som behövs för att bedöma förutsättningarna för täckoperationen.

Över genomförandet av en täckoperation ska en sådan skriftlig plan göras upp som innehåller relevant och tillräckligt detaljerad information med tanke på beslutsfattandet om och genomförandet av täckoperationen. Vid förändrade omständigheter ska planen vid behov ses över.

29 §
Beslut om täckoperation
Beslut om täckoperation fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen eller chefen för en polisinrättning som angetts genom förordning av statsrådet. Chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen, chefen för polisinrättningen eller en för uppdraget förordnad

polisman som hör till befälet och som särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information ska besluta om täckoperationer som genomförs uteslutande i informationsnät.

Ett beslut om täckoperation kan meddelas för högst sex månader åt gången.

Ett beslut om en täckoperation ska fattas skriftligen. I beslutet ska nämnas
1) den som föreslagit åtgärden,
2) den polisenhet som genomför täckoperationen och den polisman som ansvarar för genomförandet av operationen,
3) identifikationsuppgifterna för de polismän som genomför täckoperationen,
4) det misstänkta brottet,
5) den som är misstänkt för det brott som är föremål för täckoperationen,
6) de fakta som ligger till grund för misstanken om brott och för de särskilda förutsättningarna för täckoperationen,
7) täckoperationens syfte och planen för genomförandet,
8) beslutets giltighetstid, samt
9) huruvida åtgärder enligt 27 § kan genomföras inom täckoperationen och de fakta som ligger till grund för åtgärderna samt begränsningarna och villkoren för täckoperationen.

Vid förändrade förhållanden ska beslutet vid behov ses över. Ett beslut om avslutande av en täckoperation ska fattas skriftligen.

30 §
Tillstånd till täckoperation
Den polisman som fattat beslut om täckoperation ska, med undantag av täckoperationer som genomförs uteslutande i informationsnät, föra frågan om att inleda täckoperation till domstol. Om förutsättningarna enligt 2 § 1 mom. och 25 § 2 mom. finns, kan domstolen meddela tillstånd att inleda täckoperation.

31 §
Utvidgad täckoperation
Om det under en täckoperation framkommer att det finns anledning att utöver det brott som ligger till grund för täckoperationen misstänka ett annat brott som avses i 25 § 2 mom. och som direkt anknyter till det första brottet och som misstänks ha begåtts av den person som är föremål för täckoperationen och i fråga om vilket det omedelbart bör företas en täckoperation för utredning av brottet, får den polisman som företar täckoperationen utvidga täckoperationen till att omfatta även utredning av det brottet. Frågan om utvidgad täckoperation ska dock utan ogrundat dröjsmål och senast inom tre dygn efter det att inhämtandet av information inleddes hänskjutas till den polisman som fattat beslut om täckoperation.

Om det under en täckoperation framkommer att det finns anledning att misstänka ett brott som avses i 25 § 2 mom. och som misstänks ha begåtts av någon annan än den person är föremål för täckoperationen och mot vilken det för utredning av brottet omedelbart bör riktas en täckoperation, får den polisman som företar täckoperationen utvidga täckoperationen också till den personen. Frågan om utvidgad täckoperation ska dock utan ogrundat dröjsmål och senast inom tre dygn efter det att inhämtandet av information inleddes hänskjutas till domstolen. Frågan om utvidgning av en täckoperation som företas uteslutande i informationsnät ska dock utan ogrundat dröjsmål och senast inom tre dygn efter att inhämtandet inleddes hänskjutas till den polisman som fattat beslut om täckoperation.

32 §
Bevisprovokation genom köp och förutsättningar för den
Med bevisprovokation genom köp avses ett köpeanbud eller ett köp av ett föremål, ett ämne, egendom eller en tjänst som polisen gör för att myndigheten ska kunna ta om hand eller finna bevis i ett brottmål eller vinningen av ett brott eller ett föremål, ett ämne eller egendom som avhänts någon genom ett brott eller som domstolen kan förklara förverkad eller med vars hjälp det annars kan fås utredning i brottmålet. För köp av annat än ett provparti förutsätts dock att köpandet är nödvändigt för genomförandet av bevisprovokation genom köp.

Bevisprovokation genom köp får genomföras om det finns anledning att misstänka ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst två år eller stöld eller häleri och det är sannolikt att något av de mål som nämns i 1 mom. kan uppnås genom åtgärden. Den som genomför bevisprovokation genom köp får utföra bara sådant inhämtande av information som är nödvändigt för genomförandet av bevisprovokation genom köp. Bevisprovokationen genom köp ska genomföras så att den inte får den person som är föremål för åtgärden eller någon annan att begå ett brott som han eller hon inte annars skulle begå.

Bevisprovokation genom köp är tillåten i en bostad bara om tillträdet eller vistelsen sker under aktiv medverkan av den som använder bostaden. Det föreskrivs särskilt om husrannsakan.

33 §
Beslut om bevisprovokation
Beslut om bevisprovokation genom köp fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen eller chefen för en polisinrättning som angetts genom förordning av statsrådet. Beslut om bevisprovokation genom köp som gäller säljanbud uteslutande för allmänheten får fattas också av en för uppdraget förordnad anhållningsberättigad tjänsteman som särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information.

Ett beslut om bevisprovokation genom köp kan meddelas för högst två månader åt gången.

Ett beslut om bevisprovokation genom köp ska fattas skriftligen. I beslutet ska nämnas
1) det misstänkta brottet,
2) den misstänkte eller någon annan som är föremål för bevisprovokation genom köp,
3) de fakta som ligger till grund för misstanke om brott och för de särskilda förutsättningarna för bevisprovokationen genom köp,
4) de föremål och ämnen, den egendom eller de tjänster som bevisprovokationen genom köp gäller,
5) syftet med bevisprovokationen genom köp,
6) beslutets giltighetstid, samt
7) begränsningarna och villkoren för bevisprovokationen genom köp.

34 §
Tillstånd att genomföra bevisprovokation genom köp
Den polisman som fattat beslut om bevisprovokation genom köp ska, med undantag av bevisprovokation genom köp som gäller säljanbud uteslutande för allmänheten, föra sitt beslut till domstol. Om förutsättningarna enligt 2 § 1 mom. och 32 § 2 mom. finns, kan domstolen meddela tillstånd att genomföra bevisprovokation genom köp.

35 §
Plan och beslut angående genomförande av bevisprovokation genom köp
Över genomförandet av bevisprovokation genom köp ska en skriftlig plan göras upp, om detta är nödvändigt med hänsyn till operationens omfattning eller andra motsvarande skäl.

Ett beslut om genomförande av bevisprovokation genom köp ska fattas skriftligen. Beslutet fattas av en anhållningsberättigad tjänsteman som särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information och som ansvarar för genomförande av bevisprovokation genom köp.

I beslutet ska nämnas
1) den polisman som beslutat om bevisprovokationen genom köp, domstolen samt datumet för beslutet och innehållet i det,
2) den polisenhet som genomför bevisprovokationen genom köp,
3) identifikationsuppgifterna för de polismän som genomför bevisprovokationen genom köp,
4) hur det har säkerställts att bevisprovokationen genom köp inte får den som är föremål för åtgärden eller någon annan att begå ett brott som han eller hon inte annars skulle begå, samt
5) begränsningarna och villkoren för genomförandet av operationen.

Om åtgärden inte tillåter dröjsmål, behöver ett beslut som avses i 2 mom. inte ges i skriftlig form före en bevisprovokation genom köp. Beslutet ska dock ges i skriftlig form utan dröjsmål efter operationen.

Vid förändrade omständigheter ska planen och beslutet angående genomförande av bevisprovokation genom köp vid behov ses över.

36 §
Säkerheten för en polisman vid täckoperation och bevisprovokation genom köp
En anhållningsberättigad tjänsteman får besluta att en polisman som ska genomföra en täckoperation eller bevisprovokation genom köp ska förses med en teknisk anordning som möjliggör avlyssning eller observation, om utrustningen är motiverad för att polismannens säkerhet ska kunna tryggas.

Avlyssningen och observationen får upptas. Upptagningarna ska utplånas så snart de inte behövs för att trygga polismannens säkerhet. Om upptagningarna trots allt behövs för utredning av våldshandlingar mot polismannen eller för utredning av de maktmedel han eller hon har använt, får de förvaras och användas i detta syfte.

Användning av informationskällor och kontrollerade leveranser
37 §
Användning av informationskällor och förutsättningar för styrd användning av informationskällor
Med användning av informationskällor avses annat än sporadiskt konfidentiellt mottagande av uppgifter av betydelse för utredning av ett brott av personer som inte hör till polisen eller till någon annan myndighet (*informationskälla*).

Polisen får begära att en för ändamålet godkänd informationskälla med lämpliga personliga egenskaper och som är registrerad och har samtyckt till inhämtandet av information ska inhämta de uppgifter som avses i 1 mom. (*styrd användning av informationskällor*).

Vid styrd användning av informationskällor får uppgifter inte inhämtas eller begäras bli inhämtade på ett sådant sätt som förutsätter utövande av myndighetsbefogenheter eller äventyrar informations-

källans eller någon annans liv eller hälsa. Innan en informationskälla blir föremål för styrd användning ska han eller hon upplysas om sina rättigheter och skyldigheter och i synnerhet om sin tillåtna och förbjudna verksamhet enligt lagen. Informationskällans säkerhet ska värnas under och efter inhämtandet av information.

I polislagen (/) finns bestämmelser om registrering av uppgifter om informationskällor och om betalning av arvode.

38 §
Beslut om styrd användning av informationskällor
Beslut om styrd användning av informationskällor fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen, chefen för en polisinrättning eller en för uppdraget förordnad anhållningsberättigad tjänsteman som särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information.

Ett beslut om styrd användning av informationskällor kan meddelas för högst två månader åt gången.

Ett beslut om styrd användning av informationskällor ska fattas skriftligen. I beslutet ska nämnas
1) den som föreslagit åtgärden,
2) den polisenhet som genomför inhämtandet av information och den polisman som ansvarar för genomförandet av operationen,
3) identifikationsuppgifterna för informationskällan
4) det misstänkta brottet,
5) syftet med inhämtandet av information och planen för genomförande av operationen,
6) beslutets giltighetstid, samt
7) begränsningarna och villkoren för den styrda användningen av informationskällor.

39 §
Kontrollerade leveranser och förutsättningar för dem
Förundersökningsmyndigheten får dröja med att ingripa i transporten eller någon annan försändelse av föremål, ämnen eller egendom eller fördröja ingripandet, om det behövs för identifiering av personer som medverkar i ett brott som håller på att begås eller för utredning av ett jämfört med detta brott allvarligare brott eller mera omfattande brottslig verksamhet (*kontrollerade leveranser*).

Förundersökningsmyndigheten får använda kontrollerade leveranser, om det finns anledning att misstänka ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år. Det förutsätts dessutom att de kontrollerade leveranserna kan övervakas och att det går att ingripa i dem vid behov. Åtgärden får inte heller orsaka betydande fara för någons liv, hälsa eller frihet eller avsevärd risk för betydande miljö-, egendoms- eller förmögenhetsskada. Det föreskrivs särskilt om myndigheternas samarbete för att genomföra kontrollerade leveranser.

40 §
Beslut om kontrollerade leveranser
Beslut om kontrollerade leveranser fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen, chefen för en polisinrättning eller en för uppdraget förordnad anhållningsberättigad tjänsteman som särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information. Det föreskrivs särskilt om andra myndigheters beslut om kontrollerade leveranser.

Ett beslut om kontrollerade leveranser kan meddelas för högst en månad åt gången.

I ett beslut om kontrollerade leveranser ska nämnas
1) det misstänkta brottet och brottstidpunkten,
2) den misstänkte,
3) de fakta som ligger till grund för misstanke om brott som riktas mot personen,
4) syftet med inhämtandet av information och planen för genomförandet av operationen,
5) den transport eller någon annan försändelse som är föremål för åtgärden,
6) beslutets giltighetstid, samt
7) begränsningarna och villkoren för de kontrollerade leveranserna.

Handläggning av tillståndsärenden i domstol
41 §
Förfarandet i domstol
Vid handläggning och avgörande av tillståndsärenden som gäller hemligt inhämtande av information ska bestämmelserna om handläggning av häktningsärenden i 3 kap. 1, 3, 8 och 10 § iakttas i tillämpliga delar. Ärenden som gäller täckoperation, bevisprovokation genom köp och styrd användning av informationskällor behandlas vid Helsingfors tingsrätt.

Ett yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman ska utan dröjsmål tas upp till behandling i domstol i närvaro av tjänstemannen eller en av denne förordnad tjänsteman som är insatt i ärendet. Ärendet ska avgöras i brådskande ordning. Behandlingen kan också ske med anlitande av videokonferens eller någon annan lämplig teknisk dataöverföring, om de som deltar i behandlingen har sådan kontakt att de kan höra och se varandra.

Om domstolen har beviljat tillstånd till teleavlyssning eller teleövervakning, får den undersöka och avgöra ett ärende som gäller beviljande av tillstånd i fråga om en ny teleadress eller teleterminalutrustning utan att den tjänsteman som framställt yrkandet eller en av denne förordnad tjänsteman är närvarande, om det har förflutit mindre än en månad från den muntliga förhandlingen i ett tillståndsärende som gäller samma misstanke om brott.

Ärendet handläggs utan att den misstänkte eller abonnenten, användaren eller innehavaren av teleadressen eller teleterminalutrustningen eller innehavaren av det föremål, det ämne, den egendom eller det utrymme som är föremål för teknisk observation hörs, om det är motiverat av viktiga skäl som har samband med utredningen, för att trygga statens säkerhet eller för att skydda liv, hälsa eller sekretessbelagda taktiska och tekniska metoder. Vid handläggning av ett ärende som gäller teknisk avlyssning eller optisk observation av en frihetsberövad, ska en företrädare för den inrättning där den misstänkte hålls i förvar beredas tillfälle att höras, om inte han eller hon redan har gett sitt samtycke till åtgärden.

Ändring i ett beslut i ett tillståndsärende får inte sökas genom besvär. Klagan mot beslutet får anföras utan tidsbegränsning. Klagan ska behandlas i brådskande ordning. Den som framställt yrkandet får dock inte anföra klagan mot ett beslut som gäller täckoperation eller bevisprovokation genom köp.

42 §
Offentligt ombud
För handläggningen av ett yrkande som gäller bostadsavlyssning ska domstolen förordna ett offentligt ombud att bevaka intressena för den misstänkte som avlyssnas och andra som kan bli avlyssnade.

Ett offentligt ombud ska fullgöra sitt uppdrag med omsorg och enlig god advokatsed.

Ett offentligt ombud eller den som ombetts fullgöra ett sådant uppdrag får inte obehörigen röja en omständighet som han eller hon har fått kännedom om på grund av sitt uppdrag eller när han eller hon ombetts fullgöra det.

43 §
Behörighetsvillkor för offentligt ombud
Till offentligt ombud ska förordnas en advokat eller ett offentligt rättsbiträde som ger sitt samtycke därtill. Till offentligt ombud får inte förordnas den som är misstänkt, åtalad eller har dömts för ett brott som är ägnat att minska hans eller hennes tillförlitlighet som offentligt ombud.

I fråga om behörigheten som offentligt ombud i enskilda fall iakttas i tillämpliga delar vad som i 11 kap. 3 § i förundersökningslagen bestäms om behörighetsvillkoren för biträden.

Ett offentligt ombud får inte utan domstolens tillstånd sätta någon annan i sitt ställe. Ett förordnande till offentligt ombud kan återkallas av giltiga skäl.

44 §
Arvode och ersättning till ett offentligt ombud
Till ett offentligt ombud betalas arvode och ersättning av statens medel med iakttagande i tillämpliga delar av vad som i 17 och 18 § i rättshjälpslagen (257/2002) bestäms om arvoden och ersättningar till biträden.

Ett beslut genom vilket det bestäms om arvode eller ersättning till ett offentligt ombud får överklagas. Vid sökande av ändring ska iakttas vad som bestäms om överklagande av beslut av domstolen i fråga.

Gemensamma bestämmelser
45 §
Skyddande av hemligt inhämtande av information
När förundersökningsmyndigheten genomför sådana tvångsmedel och åtgärder som avses i detta kapitel får den dröja med att ingripa i ett annat brott än det som ligger till grund för tvångsmedlet, om fördröjningen inte orsakar betydande fara för någons liv, hälsa eller frihet eller avsevärd risk för betydande miljö-, egendoms- eller förmögenhetsskada. Det förutsätts dessutom att fördröjningen med att ingripa är nödvändig för att dölja att tvångsmedlet används eller för att trygga förundersökningen.

Polisen får använda falska, vilseledande eller förtäckta uppgifter, göra och använda falska, vilseledande eller förtäckta registeranteckningar samt framställa och använda falska handlingar, när det är nödvändigt för att skydda sådan teleavlyssning, teleövervakning och observation, sådant förtäckt inhämtande av information samt sådan teknisk observation, täckoperation, bevisprovokation genom köp, användning av informationskällor eller kontrollerad leverans som redan genomförts, pågår eller kommer att genomföras.

Registeranteckningar som avses i 2 mom. ska rättas när förutsättningarna enligt momentet inte längre finns.

46 §
Beslut om skyddande
Beslut om registeranteckningar och framställande av handlingar enligt 45 § 2 mom. fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen eller chefen för en polisinrättning som angetts genom förordning av statsrådet.

En anhållningsberättigad tjänsteman som särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information beslutar om annat skyddande av inhämtande av information.

Den myndighet som fattat beslut om registeranteckningar och framställande av handlingar ska föra förteckning över anteckningarna och handlingarna, övervaka användningen av dem samt rätta anteckningarna.

47 §
Yppandeförbud som gäller hemligt inhämtande av information
En anhållningsberättigad tjänsteman får av viktiga skäl som hänför sig till utredning av ett brott förbjuda en utomstående att röja sådana omständigheter om hemligt inhämtande av information som denne fått kännedom om. Det förutsätts dessutom att den utomstående med anledning av sitt uppdrag eller sin ställning har bistått eller blivit ombedd att bistå vid genomförandet av hemligt inhämtande av information.

Ett yppandeförbud meddelas för högst ett år. Förbudet ska bevisligen och i skriftlig form delges den som förbudet gäller. I förbudet ska specificeras de omständigheter som förbudet omfattar, nämnas förbudets giltighetstid och uppges hotet om straff för överträdelse av förbudet.

Till straff för överträdelse av yppandeförbud döms enligt 38 kap. 1 eller 2 § i strafflagen, om inte strängare straff för gärningen föreskrivs någon annanstans i lag.

48 §
Villkor för tillstånd och beslut
I tillstånd och beslut som gäller hemligt inhämtande av information ska utöver det som särskilt angetts ovan för varje metod för att inhämta information också utses en anhållningsberättigad tjänsteman som ska leda och övervaka genomförandet av åtgärderna samt uppges eventuella begränsningar och villkor för inhämtandet av information.

49 §
Uträkning av tidsfrister
Vid uträkning av tidsfrister enligt detta kapitel ska inte lagen om beräknande av laga tid (150/1930) tillämpas.

En i månader uttryckt tid går ut den dag i den bestämda månaden som till ordningsnummer motsvarar den dag från vilken den utsatta tiden börjar löpa. Om motsvarande dag inte finns i den månad då den bestämda tiden löper ut, anses dess sista dag vara den bestämda tidens slutdag.

50 §
Förbud mot avlyssning och observation
Teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation får inte riktas mot meddelanden mellan
1) en misstänkt och hans eller hennes närstående som avses i 17 kap. 20 § i rättegångsbalken,
2) en misstänkt och hans eller hennes rättegångsbiträde som avses i 17 kap. 23 § 1 mom. 4 punkten i rättegångsbalken,

3) en misstänkt och en präst som avses i 17 kap. 23 § 2 mom. i rättegångsbalken, eller mellan
4) en misstänkt som berövats sin frihet på grund av brott och en läkare, en sjukskötare, en psykolog eller en socialarbetare.

Teleavlyssning, teknisk avlyssning och optisk observation får inte heller riktas mot meddelanden mellan

1) en misstänkt och en läkare, en apotekare eller en barnmorska och deras biträden som avses i 17 kap. 23 § 1 mom. 3 punkten i rättegångsbalken,
2) en misstänkt och ett sådant hans eller hennes annat i 17 kap. 23 § 1 mom. 4 punkten i rättegångsbalken avsett rättegångsbiträde än det som avses i 1 mom. 2 punkten, eller mellan
3) en misstänkt och en i 17 kap. 24 § 2 och 3 mom. i rättegångsbalken avsedd upphovsman till ett meddelande som gjorts tillgängligt för allmänheten, utgivare eller utövare av programverksamhet,

om inte utredningen gäller ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst sex år.

Om det under teleavlyssningen, den tekniska avlyssningen eller den optiska observationen eller vid något annat tillfälle framkommer att det är fråga om ett meddelande som omfattas av förbud mot avlyssning och observation, ska åtgärden avbrytas och ska de upptagningar som fåtts genom den och anteckningarna om de uppgifter som fåtts genom den omedelbart utplånas.

De förbud mot avlyssning och observation som avses i denna paragraf ska dock inte iakttas, om en person som avses i 1 eller 2 mom. är misstänkt för samma brott som den misstänkte eller ett brott som direkt anknyter till det brottet och det också i fråga om honom eller henne har fattats beslut om teleavlyssning, teknisk avlyssning eller optisk observation.

51 §

Granskning av upptagningar och handlingar

En anhållningsberättigad tjänsteman eller en av honom eller henne förordnad tjänsteman ska utan ogrundat dröjsmål granska de upptagningar och handlingar som uppkommit vid teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter, teknisk avlyssning, optisk observation, teknisk observation i IT-miljö, täckoperation, bevisprovokation genom köp och användning av informationskällor.

52 §

Undersökning av upptagningar

Upptagningar som uppkommit med anledning av teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter, teknisk avlyssning, optisk observation och teknisk observation i IT-miljö får undersökas endast av domstol, en anhållningsberättigad tjänsteman eller den som är undersökare för det brott som ska undersökas. Enligt förordnande av den anhållningsberättigade tjänstemannen eller enligt anvisning av domstolen får upptagningarna undersökas även av en expert eller någon annan som anlitas för utredningen av brottet.

53 §

Överskottsinformation

Med överskottsinformation avses information som fåtts genom teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter och teknisk observation och som inte har samband med ett brott eller som gäller något annat brott än det för vars utredning tillståndet eller beslutet har getts.

54 §
Användning av överskottsinformation
Överskottsinformation får användas i samband med utredning och förhindrande av brott, när informationen gäller ett brott för vars undersökning skulle ha fått användas det tvångsmedel genom vilket informationen har fåtts.

Överskottsinformation får dessutom användas för att inrikta förundersökningen vid utredning även av ett annat än i 1 mom. avsett brott och alltid som en utredning som stöder skuldlöshet.

Överskottsinformation får också användas för att förhindra betydande fara för någons liv, hälsa eller frihet eller betydande miljö-, egendoms- eller förmögenhetsskada.

Beslut om användning av överskottsinformation i samband med utredning av ett brott i de fall som avses i 1 mom. fattas av den myndighet som har befogenheter att besluta om det tvångsmedel genom vilket informationen har fåtts. En anhållningsberättigad tjänsteman beslutar om övrig användning av överskottsinformation.

I 5 kap. 54 § i polislagen finns bestämmelser om hur överskottsinformation som fåtts med stöd av polislagen kan användas för att utreda ett brott.

55 §
Förvaring av information som fåtts genom hemligt inhämtande av information
Lagrad information som fåtts genom hemligt inhämtande av information och som gäller det brott för vars undersökning tillståndet eller beslutet har getts ska förvaras tills det har gått fem år sedan målet avgjorts genom en lagakraftvunnen dom eller avskrivits. Efter det ska informationen utplånas utan dröjsmål.

Överskottsinformationen ska förvaras till dess att målet har avgjorts genom en lagakraftvunnen dom eller avskrivits. Efter det ska överskottsinformationen utplånas utan dröjsmål.

Överskottsinformationen kan lagras i ett register som avses i lagen om behandling av personuppgifter i polisens verksamhet (761/2003), om informationen gäller ett brott för vars undersökning skulle ha fått användas den metod genom vilken informationen har fåtts eller om informationen behövs för att förhindra ett brott som avses i 15 kap. 10 § i strafflagen. I fråga om avförande av information gäller vad som föreskrivs särskilt om detta.

56 §
Avbrytande av teleavlyssning och teknisk avlyssning
Om det framkommer att teleavlyssningen riktas mot något annat än i tillståndet avsett meddelande från eller till den som är misstänkt för brott eller att den misstänkte som den tekniska avlyssningen riktas mot inte befinner sig i det utrymme eller på den plats som avlyssnas, ska användningen av tvångsmedlet avbrytas så snart som möjligt och ska de upptagningar som fåtts genom avlyssningen och anteckningarna om de uppgifter som fåtts genom den omedelbart utplånas.

Om det i en situation som avses i 1 mom. och innan användningen av tvångsmedlet har avbrutits har uppkommit skäl att misstänka någon för ett brott som avses i 3, 15 eller 16 § eller det finns grundad anledning att misstänka att någon kommer att göra sig skyldig till ett sådant brott, får en anhållningsberättigad tjänsteman besluta att teleavlyssning eller teknisk avlyssning tillfälligt ska riktas mot den nya personen till dess att domstolen har avgjort yrkandet om beviljande av tillstånd. Ärendet ska föras till domstol så snart det är möjligt, dock senast inom tolv timmar från det att tvångs-

medlet riktades mot den nya personen. Om domstolen inte beviljar tillstånd, ska användningen av tvångsmedlet avslutas och ska de upptagningar som fåtts genom detta och anteckningarna om de uppgifter som fåtts genom detta genast utplånas.

57 §
Utplåning av information som fåtts i en brådskande situation
Om en anhållningsberättigad tjänsteman i en brådskande situation enligt 9 § 1 mom., 11 § 1 mom., 21 § 1 mom. eller 23 § 1 mom. har beslutat att teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter, teknisk spårning av en misstänkt eller teknisk observation i IT-miljö ska inledas men domstolen anser att det inte har funnits förutsättningar för åtgärden, ska användningen av tvångsmedlet avslutas och ska det material som fåtts genom detta och anteckningarna om de uppgifter som fåtts genom detta genast utplånas. Med tillstånd av domstolen får de uppgifter som fåtts på detta sätt dock användas under samma förutsättningar som överskottsinformation.

58 §
Underrättelse om hemligt inhämtande av information
En misstänkt som varit föremål för teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teleövervakning, förtäckt inhämtande av information, teknisk observation och kontrollerade leveranser ska underrättas skriftligen utan dröjsmål när ärendet har förts till åklagaren för prövning eller förundersökningen annars har avslutats eller avbrutits. Den misstänkte ska dock underrättas om ett tvångsmedel senast inom ett år efter det att användningen av det har upphört. Den domstol som beviljat tillståndet ska samtidigt skriftligen informeras om underrättelsen.

På yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman kan domstolen besluta att underrättelsen enligt 1 mom. till den misstänkte får skjutas upp med högst två år åt gången, om det är motiverat för att trygga pågående inhämtande av information, trygga statens säkerhet eller skydda liv eller hälsa. Enligt domstolens beslut får underrättelsen utebli, om det är nödvändigt för att trygga statens säkerhet eller skydda liv eller hälsa.

En misstänkt som varit föremål för en täckoperation, bevisprovokation genom köp och styrd användning av informationskällor ska underrättas skriftligen utan ogrundat dröjsmål när ärendet har förts till åklagaren för prövning. Den domstol som beviljat tillståndet ska samtidigt skriftligen informeras om underrättelsen.

På yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman kan domstolen besluta att underrättelsen enligt 3 mom. till den misstänkte får skjutas upp med högst två år åt gången eller helt och hållet utebli, om det är motiverat för att trygga ett redan pågående eller framtida inhämtande av information, trygga statens säkerhet eller skydda liv eller hälsa.

En underrättelse enligt 1 och 3 mom. får dock inte skjutas upp eller helt och hållet utebli under tiden för åtalsprövning eller domstolsbehandling av ett åtal, om en parts rätt att på behörigt sätt försvara sig eller annars bevaka sin rätt i en rättegång kan kränkas genom att underrättelsen skjuts upp eller uteblir.

I fråga om handläggning av underrättelseärenden i domstol ska 41 § iakttas i tillämpliga delar.

59 §
Protokoll
Teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter, förtäckt inhämtande av information, teknisk observation, täckoperation,

bevisprovokation genom köp, styrd användning av informationskällor och kontrollerade leveranser ska protokollföras utan ogrundat dröjsmål efter det att inhämtandet av information har upphört.

60 §
Begränsning av offentlighet i vissa fall
En part eller någon annan vars rättigheter eller skyldigheter saken gäller har inte, oavsett 11 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999), rätt att få information om användning av tvångsmedel eller annat hemligt inhämtande av information enligt detta kapitel förrän en underrättelse enligt 58 § har gjorts. Han eller hon har inte heller den rätt till insyn för registrerade som avses i personuppgiftslagen (523/1999) eller i lagen om behandling av personuppgifter i polisens verksamhet (761/2003).

När en underrättelse enligt 58 § har gjorts kan en i 1 mom. avsedd persons rätt att få handlingar, upptagningar eller uppgifter begränsas, om den uteblivna informationen inte kränker partens rätt att på behörigt sätt försvara sig eller annars bevaka sin rätt i en rättegång och hemlighållandet är nödvändigt för att trygga statens säkerhet eller skydda liv, hälsa eller sekretessbelagda taktiska och tekniska metoder.

Uppgifter i en ljud- och bildupptagning kan lämnas ut genom att upptagningen hålls tillgänglig bara hos en myndighet där den kan avlyssnas eller ses, om det med beaktande av upptagningens innehåll finns anledning att anta att utlämnandet av uppgifterna på något annat sätt kan leda till att integritetsskyddet för de personer som förekommer på upptagningen kränks.

61 §
Teleföretags skyldighet att biträda och tillträde till vissa utrymmen
Ett teleföretag ska utan ogrundat dröjsmål göra de kopplingar i ett telenät som behövs för teleavlyssningen och teleövervakningen samt tillhandahålla förundersökningsmyndigheten de uppgifter och redskap samt den personal som behövs för teleavlyssningen. Detsamma gäller också de situationer där förundersökningsmyndigheten genomför ett teletvångsmedel med hjälp av en teknisk anordning. Teleföretaget ska dessutom ge undersökningsledaren sådana uppgifter som företaget har i sin besittning och som behövs för teknisk spårning.

Förundersökningsmyndigheten samt den som utför åtgärden och den biträdande personalen har rätt att få tillträde också till andra än teleföretagets utrymmen, dock inte till utrymmen som används för stadigvarande boende, när de gör kopplingar som behövs för teleavlyssningen. En anhållningsberättigad tjänsteman beslutar om åtgärden. Det föreskrivs särskilt om husrannsakan.

62 §
Ersättningar till teleföretag
Ett teleföretag har rätt att få ersättning av statens medel för de direkta kostnader som orsakats av att företaget enligt detta kapitel har biträtt myndigheterna och lämnat uppgifter. Beslut om betalning av ersättning fattas av den enhet vid förundersökningsmyndigheten som gjort förundersökningen i fråga.

Ändring i beslutet får sökas genom besvär hos förvaltningsdomstolen så som bestäms i förvaltningsprocesslagen (586/1996).

63 §
Övervakning av hemligt inhämtande av information
Inrikesministeriet, Tullstyrelsen och cheferna för de enheter som gör förundersökning övervakar inhämtande av information enligt detta kapitel.

Inrikesministeriet och Tullstyrelsen avger årligen för sitt förvaltningsområde till riksdagens justitieombudsman en berättelse om användningen och övervakningen av teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter, teknisk observation, täckoperation, bevisprovokation genom köp, styrd användning av informationskällor, kontrollerade leveranser och skyddande av inhämtande av information enligt detta kapitel.

I polislagen, tullagen, gränsbevakningslagen och lagen om fullgörande av polisuppgifter inom försvarsmakten finns bestämmelser om de berättelser om hemligt inhämtande av information för att förhindra eller avslöja brott som ska avges till justitieombudsmannen.

64 §
Närmare bestämmelser
Genom förordning av statsrådet kan utfärdas närmare bestämmelser om ordnande och övervakning av hemligt och annat inhämtande av information enligt detta kapitel samt om dokumentering av åtgärderna och de rapporter som ska lämnas för tillsynen.

11 kap.
Skadeståndsbestämmelser
1 §
Statens skadeståndsansvar
För skador som orsakats av användning av tvångsmedel enligt denna lag ska betalas ersättning av statens medel så som anges i detta kapitel. Bestämmelserna om ersättning för skador som orsakats av användning av tvångsmedel ska iakttas också i fråga om ersättning för skador som orsakats genom andra hemliga metoder för inhämtande av information enligt 10 kap.

I 6 kap. 11 § bestäms om ersättning för skador som orsakats av kvarstad och verkställighet av kvarstad och i lagen om ersättning av statens medel som till följd av frihetsberövande skall betalas till oskyldigt häktad eller dömd (422/1974) bestäms om betalning av ersättning för frihetsberövande.

Bestämmelserna i detta kapitel inskränker inte den skadelidandes rätt att få ersättning med stöd av skadeståndslagen (412/1974) eller någon annan lag.

2 §
Förutsättningar för ersättning och den skadelidandes medverkan

Om tvångsmedel har riktats mot en som är misstänkt för brott ska de skador som han eller hon orsakats på grund av användning av tvångsmedel ersättas, om
1) förundersökningen avslutas utan att ärendet överlämnas till allmänna åklagaren för prövning,
2) inget åtal väcks eller om åtalet avvisas, avskrivs eller förkastas,
3) det har konstaterats att den misstänkte har begått ett brott men det är klart att tvångsmedel inte skulle ha kunnat riktas mot honom eller henne på grund av det tillräknade brottet, eller om
4) det inte har funnits några lagliga förutsättningar för användningen av tvångsmedel.

Till den som är misstänkt för brott betalas inte ersättning, om han eller hon har försökt försvåra utredningen utan godtagbara skäl, om han eller hon uppsåtligen gett anledning till att tvångsmedel riktas mot honom eller henne eller om det i samband med åtgärdseftergift dock har ansetts att han eller hon har begått ett brott på grund av vilket tvångsmedel skulle ha kunnat riktas mot honom eller henne. I andra fall kan ersättningen också jämkas, om det med hänsyn till omständigheterna inte kan anses vara skäligt att ersättning betalas till fullt belopp.

Om någon annan än den som är misstänkt för brott har orsakats skada på grund av användning av tvångsmedel, kan ersättningen jämkas eller vägras om den skadelidande i väsentlig grad har medverkat till att skadan har uppkommit.

3 §
Person- och sakskador
I fråga om person- och sakskador som ska ersättas av statens medel tillämpas 5 kap. 2-4, 4 b, 5, 7 och 8 § samt 7 kap. 3 § i skadeståndslagen.

4 §
Ekonomisk skada
Av statens medel betalas ersättning för ekonomisk skada som inte är att anse som ringa och som orsakats av användning av tvångsmedel och som inte har anknytning till någon person- eller sakskada.

5 §
Lidande
Rätt till ersättning av statens medel för lidande som orsakats av användning av tvångsmedel har den vars frid, privatliv eller personliga integritet har kränkts i samband med användningen. Ersättning betalas dock inte för kränkning som är att anse som ringa eller som är sådan som personen i fråga kan förutsättas tåla.

Frågan om ringa kränkning, skyldigheten att tåla och ersättningsbeloppet bedöms på grundval av det lidande som användningen av tvångsmedel på sättet i fråga är ägnad att orsaka med beaktande av tvångsmedlens art och användningsomständigheterna, den skadelidandes ställning, publiciteten till följd av användningen av tvångsmedlen och övriga motsvarande faktorer.

Under de förutsättningar som anges i 5 kap. 4 a § i skadeståndslagen har föräldrar, barn och make eller maka till den som har omkommit samt andra med dem jämförbara personer som stått den omkomne särskilt nära rätt till ersättning för det lidande som dödsfallet orsakat.

6 §
Tjänstemäns och arbetstagares ansvar
I fråga om ersättningsansvar för tjänstemän och arbetstagare som orsakat en skada och i fråga om deras skyldighet att betala staten ersättning för den ersättning som staten har betalt i enlighet med denna lag gäller 4 och 6 kap. i skadeståndslagen.

7 §
Förfarande i ersättningsfrågor
Om en skada som avses i detta kapitel har orsakats av polisens åtgärder, ska 8 kap. 9 och 10 § i polislagen tillämpas i fråga om skadeutredning och betalning av skadestånd. I fråga om yrkande på och beviljande av ersättning iakttas i övrigt i tillämpliga delar 5-7 § i lagen om ersättning av statens medel som till följd av frihetsberövande skall betalas till oskyldigt häktad eller dömd.

12 kap.
Särskilda bestämmelser
1 §
Meddelande till militärmyndigheterna
När en militärperson grips, anhålls, häktas eller friges ska detta utan dröjsmål meddelas chefen för den administrativa enhet där militärpersonen tjänstgör.

2 §
Internationellt samarbete
I fråga om den rättshjälp och handräckning i anslutning till användning av tvångsmedel som en förundersökningsmyndighet ger en förundersökningsmyndighet i en främmande stat och i fråga om den rättshjälp och handräckning som förundersökningsmyndigheten får därifrån och i fråga om rätten för en främmande stats förundersökningstjänsteman att utöva en finsk förundersökningstjänstemans befogenheter i anslutning till användning av tvångsmedel gäller utöver 6 kap. 8 § och 7 kap. 21 § även vad som särskilt föreskrivs om detta eller avtalas i internationella fördrag som är förpliktande för Finland.

3 §
Inverkan av lindrigare straffskala
Rätten att använda i denna lag avsedda tvångsmedel och andra metoder för att inhämta information påverkas inte av att straffet mäts enligt en lindrigare straffskala med tillämpning av 6 kap. 8 § i strafflagen.

4 §
Närmare bestämmelser
Genom förordning av statsrådet kan bestämmas närmare om
1) dokumentering av användning av tvångsmedel,
2) myndigheternas samarbete i häktningsärenden och
3) underrättelse om åtgärder i anslutning till reseförbud.

5 §
Ikraftträdandebestämmelser
Denna lag träder i kraft den 20 .

Genom denna lag upphävs tvångsmedelslagen av den 30 april 1987 (450/1987) jämte ändringar.

3.
Polislag

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 kap.
Allmänna bestämmelser
1 §
Polisens uppgifter
Polisens uppgift är att trygga rätts- och samhällsordningen inbegripet att upprätthålla allmän ordning och säkerhet samt att förebygga brott, avslöja brott, reda ut brott och se till att brott blir föremål för åtalsprövning. Polisen arbetar för att upprätthålla säkerheten i samarbete med andra myndigheter samt med sammanslutningar och invånare. Polisen ska dessutom utföra uppgifter i anslutning till tillståndsförvaltningen samt andra uppgifter som särskilt föreskrivs för den i lag, inom ramen för sina uppgifter lämna var och en den hjälp han eller hon behöver och sörja för det internationella samarbete som hör samman med polisens uppgifter.

Om det finns grundad anledning att anta att en person har försvunnit eller råkat ut för en olycka, ska polisen vidta nödvändiga åtgärder för att finna personen.

Bestämmelser om förundersökning av brott finns i förundersökningslagen (/) och bestämmelser om tvångsmedel som används vid förundersökning finns i tvångsmedelslagen (/).

2 §
Respekt för grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter
Polisen ska respektera de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna samt när den utövar sina befogenheter av de disponibla alternativen välja det som bäst främjar tillgodoseendet av dessa rättigheter.

3 §
Proportionalitetsprincipen
Polisens åtgärder ska vara försvarliga i relation till hur viktig, farlig och brådskande uppgiften är, det mål som eftersträvas samt uppträdande, ålder, hälsa och andra motsvarande omständigheter som gäller den person som är föremål för åtgärden och de övriga omständigheter som påverkar helhetsbedömningen av situationen.

4 §
Principen om minsta olägenhet
Genom polisens åtgärder får inte ingripas i någons rättigheter i större utsträckning och får ingen orsakas större skada eller olägenhet än vad som är nödvändigt för att uppgiften ska kunna utföras.

5 §
Principen om ändamålsbundenhet
Polisen får utöva befogenheter bara för reglerade ändamål.

6 §
Utförande av uppgifter och angelägenhetsordning
Polisen ska i sin verksamhet vara saklig och opartisk och främja likabehandling och försonlighet. Polisen ska i första hand genom råd, uppmaningar och befallningar sträva efter att upprätthålla allmän ordning och säkerhet.

Polisen ska utföra sina uppgifter effektivt och ändamålsenligt. När förhållandena kräver det ska uppgifterna ställas i angelägenhetsordning.

7 §
Meddelande av grunden för en åtgärd
Om en person blir föremål för åtgärder som riktar sig mot hans eller hennes frihet, ska han eller hon eller hans eller hennes företrädare av en polisman upplysas om vad åtgärden grundar sig på, så snart detta är möjligt med hänsyn till personens tillstånd och övriga omständigheter.

Om inte något annat föreskrivs i lag, har även den som blir föremål för andra åtgärder än sådana som riktar sig mot hans eller hennes frihet, eller hans eller hennes företrädare, rätt att få veta vad en åtgärd grundar sig på, så snart detta är möjligt utan att åtgärden äventyras.

8 §
Att uppge sig vara polisman och att identifiera en polisman
En polisman ska vid behov uppge för den som är föremål för en åtgärd sig vara polisman och på begäran visa upp sitt tjänstemärke, om informationen kan uppges och tjänstemärket visas upp utan att åtgärden äventyras.

Polisen ska se till att den polisman som utfört ett tjänsteuppdrag kan identifieras vid behov.

9 §
Åtgärdseftergift och åtgärdsfördröjning
Polisen har rätt att avstå från en åtgärd, om slutförandet av den kunde ge ett oskäligt resultat med hänsyn till det mål som eftersträvas.

Den som begärt en åtgärd av polisen och vars rättigheter, fördelar eller skyldigheter berörs, har rätt att på begäran få veta grunden till att polisen avstår från åtgärden.

I 5 kap. 44 § 1 mom. bestäms om åtgärdsfördröjning i anslutning till hemligt inhämtande av information.

10 §
Uniform
En polisman, en överväktare och en väktare ska i sina tjänsteuppdrag bära uniform, om inte uppdragets art eller karaktär kräver något annat.

Uniform får förutom i tjänsteuppdrag också bäras vid resor i anknytning till tjänsteuppdrag och när personen representerar polisen. Beslut om användning av uniform i andra sammanhang fattas av respektive enhets chef.

Polisuniform eller beklädnadsartiklar som används av polisen i tjänst får inte bäras av andra än polismän. Ingen får heller använda en dräkt eller ett klädesplagg som är förvillande lika en sådan uniform eller sådana beklädnadsartiklar på ett sådant sätt att detta kan ge intrycket att bäraren är en polisman. Vad som bestäms ovan i detta moment gäller dock inte i 1 mom. avsedda överväktares eller väktares eller kompletterande polispersonals rätt att använda föreskriven uniform eller beklädnadsartikel avsedd att användas i tjänsten.

Utan hinder av 3 mom. kan tillstånd att bära polisuniform vid teaterföreställningar eller andra motsvarande evenemang ges av chefen för polisinrättningen i fråga.

11 §
En polismans rätt att ge befallningar
När en polisman utövar sina befogenheter enligt denna lag eller någon annan lag har han eller hon rätt att i ett enskilt fall ge befallningar och meddela förbud som är förpliktande för var och en.

2 kap.
Allmänna befogenheter
1 §
Utredande av identitet
För utförande av ett visst uppdrag har en polisman rätt att av var och en få veta hans eller hennes namn, personbeteckning, eller om sådan saknas, födelsedatum och medborgarskap samt var han eller hon kan anträffas.

För utredande av identiteten har en polisman rätt att gripa en person som vägrar lämna uppgifter enligt 1 mom. eller som lämnar sannolikt falska uppgifter om de nämnda omständigheterna. Den som har gripits ska friges så snart behövliga uppgifter har fåtts, dock senast 24 timmar efter gripandet.

2 §
Gripande av en person i avsikt att skydda honom eller henne
En polisman har rätt att gripa en person för att skydda honom eller henne för allvarlig fara som utgör överhängande risk för hans eller hennes liv, fysiska integritet, säkerhet eller hälsa, om personen i fråga är oförmögen att ta vara på sig själv och faran inte annars kan avvärjas eller personen omhändertas på annat sätt.

Om den som har gripits i det syfte som anges i 1 mom. är under 18 år, ska han eller hon utan dröjsmål överlämnas till sin vårdnadshavare, eller, om detta inte är möjligt, till en barnskyddsmyndighet. Någon annan person som har gripits ska friges så snart behovet av omhändertagande inte längre finns, dock senast 24 timmar efter gripandet. En person som inte har frigetts före klockan 20 får dock hållas kvar till klockan 8 nästa morgon, om det för att skydda personens liv eller hälsa finns särskilt skäl till detta till följd av att han eller hon saknar bostad eller nattlogi eller av någon annan motsvarande orsak.

I lagen om behandling av berusade (461/1973) bestäms om förvar av en person som har gripits i berusat tillstånd. I mentalvårdslagen (1116/1990) bestäms om hur en person med uppenbart rubbat sinnestillstånd ska föras till vård och om annan handräckning i ärenden som gäller sådana personer.

3 §
Gripande av en efterlyst person
En polisman har rätt att gripa en efterlyst person som enligt efterlysning som utfärdats av en behörig myndighet ska häktas eller tas i förvar.

En annan än i 1 mom. avsedd efterlyst är skyldig att på uppmaning av en polisman infinna sig på en polisstation eller någon annan plats där åtgärder som förutsätts enligt efterlysningen kan vidtas. Om han eller hon inte iakttar uppmaningen eller om det är sannolikt att han eller hon försöker undgå en åtgärd som nämns i efterlysningen, har en polisman rätt att gripa honom eller henne för att en åtgärd som nämns i efterlysningen ska kunna vidtas.

Om inte i lag föreskrivs något annat om hur lång tid åtgärder som en efterlysning kräver får ta i anspråk, är en efterlyst skyldig att under högst sex timmar från gripandet vara närvarande för dessa åtgärder.

4 §
Husrannsakan för gripande av en person
I 8 kap. i tvångsmedelslagen finns bestämmelser om husrannsakan och rannsakan på andra platser för gripande av en person som ska hämtas till förhör.

Bestämmelsen i 1 mom. gäller även när polisen lämnar en annan myndighet i lag föreskriven handräckning för gripande av en person.

5 §
Skydd av hemfrid och offentlig frid
Om innehavaren av ett område eller en plats som omfattas av hemfrid eller offentlig frid eller hans eller hennes företrädare begär det, har en polisman rätt att från området eller platsen avlägsna en person som utan laglig rätt tränger sig in eller i smyg eller genom att vilseleda någon annan inträder eller gömmer sig där eller underlåter att iaktta en tillsägelse att avlägsna sig.

En polisman har rätt att från ett område eller en plats som avses i 1 mom. avlägsna en person som lovligen uppehåller sig där, om personen stör andras hemfrid eller den offentliga friden eller på något annat sätt vållar betydande störning där och det finns grundad anledning att befara att störningen upprepas.

Om det är sannolikt att en upprepning av störningen inte kan förhindras genom att personen avlägsnas, har en polisman rätt att gripa och hålla den som uppträder störande i förvar. Den som har gripits får hållas i förvar endast så länge som det är sannolikt att störningen upprepas, dock högst tolv timmar efter gripandet.

6 §
Tillträde och husrannsakan i faro- och skadesituationer
En polisman har rätt att få tillträde till en bostad, ett annat utrymme, en annan plats eller ett fordon och där företa behövlig husrannsakan, om det finns anledning att befara att

1) en gärning eller händelse som äventyrar liv, hälsa eller personlig frihet eller som vållar avsevärd skada på egendom eller miljön är omedelbart överhängande eller pågår,
2) någon är i behov av omedelbar hjälp på grund av ett brott som redan begåtts eller en olyckshändelse som redan inträffat eller av någon annan motsvarande orsak, eller
3) en avliden påträffas vid husrannsakan.

I en situation enligt 1 punkten förutsätts ytterligare att åtgärden är nödvändig för avvärjande av faran eller skadan eller för att sprängämnen, vapen eller andra farliga ämnen eller föremål ska kunna eftersökas och tas om hand.

I andra än brådskande fall krävs för tillträde till en bostad ett förordnande av en polisman som hör till befälet.

7 §
Vidtagande av åtgärder
I de fall som avses i 4-6 § får ett rum, ett förvaringsutrymme eller något annat objekt för åtgärden öppnas med våld, om det behövs. När åtgärden avslutats ska det rum, utrymme eller objekt som har öppnats stängas på nytt på lämpligt sätt. Det ska föras protokoll över de åtgärder som har vidtagits med stöd av de nämnda paragraferna eller göras motsvarande anteckningar i någon annan handling.

8 §
Avspärrning av en plats eller ett område
En polisman får avspärra, stänga eller utrymma en plats eller ett område som är i allmänt bruk eller förbjuda eller begränsa trafiken där, om åtgärden är nödvändig för att upprätthålla allmän ordning eller säkerhet eller trygga undersökning, åtgärderna på olycksplatsen eller skydda en sådan persons integritet som är föremål för en åtgärd eller egendom som är i fara.

En polisman har rätt att på order av en polisman som hör till befälet och i brådskande fall också utan order avspärra eller utrymma ett område som omfattas av hemfrid eller offentlig frid, om detta är nödvändigt för att avvärja en fara som omedelbart hotar liv eller hälsa och om de som finns på området inte annars kan skyddas.

I 10 § i lagen om sammankomster (530/1999) bestäms om polisens rätt att anvisa platsen där en allmän sammankomst ska ordnas.

En polisman får förbjuda eller begränsa flyttning av föremål eller bestämma att föremål ska flyttas på en plats eller ett område som är i allmänt bruk, om det är nödvändigt för tryggande av polisundersökning. En polisman har motsvarande rätt även inom ett hemfridsskyddat område, om åtgärden är nödvändig för avvärjande av fara för liv eller hälsa eller för skyddande av egendom.

9 §
Skingrande av folksamling
En polisman har rätt att befalla en folksamling att skingra sig eller flytta på sig, om folksamlingen äventyrar allmän ordning eller säkerhet eller hindrar trafiken. En polisman har samma rätt om personerna i folksamlingen utifrån hotelser eller sitt övriga uppförande sannolikt kommer att göra sig skyldiga till brott mot liv, hälsa, frihet eller hemfrid eller till egendomsbrott. Om folksamlingen inte lyder befallningen, har en polisman rätt att med maktmedel skingra folksamlingen samt gripa personer som tredskas. Polisen ska i mån av möjlighet avgränsa sina åtgärder till att gälla dem som orsakar behovet av att skingra eller flytta på folksamlingen.

Den som har gripits ska friges så snart ändamålet med uppdraget har nåtts, dock senast tolv timmar efter gripandet.

Bestämmelser om avbrytande eller avslutande av en allmän sammankomst finns i 21 § i lagen om sammankomster och bestämmelser om hindrande, avbrytande och avslutande av en offentlig tillställning finns i 22 § i samma lag.

10 §
Skydd mot brott och störande beteende
En polisman har rätt att avlägsna en person från en plats, om det utifrån personens hotelser eller övriga uppförande är sannolikt att han eller hon kommer att göra sig skyldig till brott mot liv, hälsa, frihet eller hemfrid eller till egendomsbrott. En polisman får skydda en person eller bevaka en plats för att förhindra eller avbryta ett brott av detta slag.

En person får likaså avlägsnas från en plats om han eller hon genom sitt uppförande orsakar eller om det utifrån hans eller hennes hotelser eller övriga uppförande och tidigare uppförande i en motsvarande situation är sannolikt att han eller hon kommer att orsaka betydande störning eller överhängande fara för den allmänna ordningen och säkerheten.

En person kan gripas, om det är sannolikt att det inte är tillräckligt att han eller hon avlägsnas från platsen och störningen eller faran inte annars kan avvärjas. Den som gripits kan hållas i förvar så länge det är sannolikt att han eller hon kan göra sig skyldig till brott enligt 1 mom., uppföra sig störande eller vålla fara, dock högst 24 timmar efter gripandet.

11 §
Stoppande och flyttning av fordon
En polisman har rätt att befalla att ett fordon ska stoppas, flytta ett fordon eller befalla att det ska flyttas, om det är nödvändigt för fullgörandet av polisens uppgifter.

Bestämmelser om övervakning av vägtrafiken finns i vägtrafiklagen (267/1981) och bestämmelser om när ett luftfartyg ska beordras att landa finns i luftfartslagen (1242/2005).

12 §
Säkerhetsvisitation
I samband med gripande, anhållande, häktning, tagande i förvar och en annan åtgärd som riktar sig mot någons personliga frihet har en polisman rätt att kontrollera vad en person har i sina kläder eller annars på sig eller i de saker han eller hon för med sig, för att förvissa sig om att personen inte medför föremål eller ämnen med vilka han eller hon kan äventyra sin förvaring eller utsätta sig själv eller andra för fara. I samband med tjänsteuppdrag kan en polisman kroppsvisitera en person för påträffande av föremål eller ämnen av detta slag även i andra fall, om det av grundad anledning är nödvändigt för att trygga polismannens arbetssäkerhet och möjlighet att fullgöra tjänsteuppdraget.

I samband med en åtgärd som riktar sig mot någons frihet kan en person kroppsvisiteras eller de saker han eller hon medför kontrolleras för påträffande av en handling som behövs för att han eller hon ska kunna identifieras.

På det sätt och i den omfattning som situationen kräver har en polisman rätt att kroppsvisitera en person som anländer till eller avlägsnar sig från en rättegång samt en offentlig sammankomst, ett evenemang för allmänheten eller någon annan motsvarande tillställning som förutsätter särskilt skydd och en person som anländer till eller avlägsnar sig från logilokalerna för deltagarna eller som anländer till eller vistas i omedelbar närhet av platsen för evenemanget eller logiplatserna samt kontrollera de saker han eller hon medför, i syfte att förvissa sig om att personen inte innehar sådana föremål eller ämnen som kan äventyra säkerheten för deltagarna eller dem som befinner sig i logilokalerna eller för andra personer. För att en person som avlägsnar sig ska få visiteras förutsätts att ordningen under evenemanget eller i logilokalerna har störts eller att det har uppdagats något annat särskilt skäl.

De farliga föremål och ämnen som avses i 1 och 3 mom. ska vid behov fråntas den som visiterats. Föremål och ämnen som det annars är förbjudet att inneha enligt lag eller bestämmelser som utfärdats med stöd av lag ska också fråntas.

13 §
Omhändertagande av farliga föremål och ämnen
Utöver vad som bestäms i denna lag eller i någon annan lag har en polisman rätt att tillfälligt för polisens räkning ta hand om sprängämnen och andra farliga föremål eller ämnen, om den som innehar dem med hänsyn till sin ålder, sitt berusnings- eller sinnestillstånd eller andra omständigheter med fog kan misstänkas orsaka överhängande fara för allmän ordning och säkerhet. Polisen tar också hand om sprängämnen som innehas i strid med lagen om explosionsfarliga ämnen (263/1953) eller bestämmelser eller allmänna eller särskilda föreskrifter som utfärdats med stöd av den, när den som innehar sprängämnena på eget initiativ gör en anmälan till polisen om sprängämnena och överlämnar dem i polisens besittning.

I stället för ett helt föremål kan även en del av eller ett tillbehör till föremålet tas om hand, om en fara som avses i 1 mom. kan avvärjas genom att delen fråntas innehavaren.

Det ska föras protokoll över omhändertagande av egendom eller göras motsvarande anteckningar i någon annan handling.

I skjutvapenlagen (1/1998) finns bestämmelser om omhändertagande av skjutvapen, vapendelar, patroner och särskilt farliga projektiler.

14 §
Hantering av omhändertagen egendom
Farliga föremål och ämnen som tagits om hand av polisen med stöd av 12 § 4 mom. eller 13 § 1 mom. ska återlämnas till innehavaren utan dröjsmål och senast inom 14 dygn, om inte ett förfarande för återkallande av tillståndet att inneha egendomen inleds eller åtgärder enligt 2 eller 3 mom. i detta kapitel eller enligt 7 kap. i tvångsmedelslagen vidtas före det. En del som ingår i eller hör till ett föremål och som tagits om hand av polisen med stöd av 13 § 2 mom. ska alltid återlämnas, om inte hela föremålet redan tidigare tagits om hand av polisen med stöd av 13 § 1 mom.

Föremål eller ämnen som tagits om hand av polisen med stöd av 13 § 1 mom. och som inte riskfritt kan återlämnas till innehavaren eller ägaren, kan med ägarens samtycke säljas eller överlåtas till en person som är berättigad att inneha sådan egendom. Om detta inte är möjligt, kan egendomen säljas på offentlig auktion för ägarens räkning.

Om ett föremål eller ämne inte riskfritt kan återlämnas, säljas eller överlåtas enligt 1 eller 2 mom. eller om det är fråga om ett föremål eller ämne av ringa värde, kan en polisman som hör till befälet bestämma att föremålet eller ämnet ska förstöras.

15 §
Fasttagande och avlivande av djur
En polisman har rätt att ta fast eller som en sista utväg avliva ett djur som orsakar fara för människors liv eller hälsa eller ansenliga skador på egendom eller allvarligt äventyrar trafiken. Ett djur får även avlivas när det innebär uppenbar grymhet mot djuret att hålla det vid liv.

16 §
Användning av maktmedel
I ett tjänsteuppdrag får en polisman för att bryta ner motstånd, avlägsna en person från en plats, gripa en person, förhindra att någon som berövats sin frihet flyr, avlägsna ett hinder eller avvärja ett överhängande brott eller någon annan farlig gärning eller händelse använda maktmedel i den mån det behövs och kan anses försvarligt. Huruvida maktmedlen är försvarliga ska bedömas med hänsyn

till hur viktigt och brådskande uppdraget är, hur farligt motståndet är, vilka resurser som står till förfogande samt övriga omständigheter som inverkar på helhetsbedömningen av situationen.

Vid tjänsteutövning har en polisman dessutom rätt till nödvärn så som bestäms i 4 kap. 4 § i strafflagen (39/1889). Vid nödvärnet handlar polismannen under tjänsteansvar. Vid bedömning av huruvida de maktmedel som använts vid nödvärn är försvarliga ska hänsyn tas till de krav som kan ställas på polisen utgående från hans eller hennes utbildning och erfarenhet.

Om användningen av maktmedel inte kan anses vara försvarligt med stöd av 1 mom., är den som använt maktmedel dock fri från straffansvar, om det finns synnerligen vägande grunder för att anse att det inte skäligen kunde ha krävts att han eller hon skulle ha reagerat på något annat sätt, med beaktande av hans eller hennes ställning och utbildning samt hur viktigt uppdraget var och hur oförutsedd situationen var. Även om den som använt maktmedel inte helt befrias från straffansvar med stöd av detta moment eller 4 kap. i strafflagen, kan omständigheterna dock beaktas som sådana som medför lindrigare straff i enlighet med 6 kap. 8 § 1 mom. 4 punkten och 2 och 4 mom. i strafflagen.

Den som på begäran eller med samtycke av en polisman tillfälligt bistår en polisman i en situation där bistånd från en utomståendes sida måste anlitas vid användning av maktmedel på grund av ett synnerligen viktigt och brådskande polisiärt tjänsteuppdrag har rätt att under polismannens uppsikt använda sådana maktmedel som polismannen med stöd av sina befogenheter ger honom eller henne fullmakt till.

Polisen har rätt att med försvarsmaktens bistånd använda militära maktmedel för att förhindra eller avbryta ett terroristbrott enligt vad som bestäms i lagen om försvarsmaktens handräckning till polisen (781/1980).

17 §
Beredskap för användning av maktmedel och varning om användningen
Om det under ett tjänsteuppdrag finns anledning att misstänka att man möter i 16 § 1 mom. avsett motstånd eller i 4 kap. 4 § 1 mom. i strafflagen avsett obehörigt angrepp, bör man bereda sig på användning av maktmedel på ett lämpligt och ändamålsenligt sätt med beaktande av 1 kap. 2-4 §, 6 § 1 mom. och 7-8 § i tillämpliga delar.

En person som är föremål för tjänsteuppdrag ska varnas för risken att bli föremål för användning av maktmedel, om det är möjligt och ändamålsenligt att varna. Varningen ska ges på ett för ändamålet lämpligt och förståeligt sätt.

18 §
Användning av skjutvapen
Skjutvapen får användas endast om det är fråga om att stoppa en persons verksamhet som förorsakar direkt och allvarlig fara för en annan persons liv eller hälsa och det inte finns några mindre farliga medel att tillgå för att klara av en situation. Skjutvapen får dessutom användas under brådskande och viktiga uppdrag i syfte att avlägsna hinder som utgörs av föremål, djur eller något annat motsvarande. Skjutvapen får inte användas för att skingra folksamlingar om inte gaspatroner eller andra motsvarande projektiler används i skjutvapnet i enlighet med särskilda föreskrifter.

Beslut om hot med skjutvapen och avfyrande av skott fattas av en polisman som hör till befälet, om detta är möjligt med hänsyn till hur brådskande situationen är.

19 §
Användning av fängsel
Rörelsefriheten för en person som är föremål för tjänsteuppdrag får begränsas med handbojor, knippförband av plast eller andra motsvarande medel, om det är nödvändigt för att trygga möjligheterna att fullgöra tjänsteuppdraget, förhindra rymning, betvinga våldsamt uppträdande eller avvärja överhängande risk för våld.

Begränsning av rörelsefriheten får inte fortgå längre än nödvändigt. Begränsningen får inte föranleda fara eller onödig smärta för personen i fråga.

Bestämmelser om användning av fängsel på gripna som hålls i förvar hos polisen och på häktade finns i 11 kap. 2 § i lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen (841/2006) och i 13 kap. 2 § i häktningslagen (768/2005).

20 §
Gränskontroll och tullåtgärder
En polisman har rätt att i gränskontrolluppdrag genomföra gränskontroll enligt gränsbevakningslagen (578/2005) vid ett gränsövergångsställe eller på någon annan plats som avses i 14 § i gränsbevakningslagen med sådana befogenheter som anges i 28 och 29 § i nämnda lag.

I syfte att ta i beslag ett föremål eller ämne som tillverkats, importerats eller innehas olagligen har en polisman rätt att utföra tullåtgärder enligt tullagen (1466/1994) med sådana befogenheter som anges i 14 § i nämnda lag. Om tullåtgärder förutsätter kroppsbesiktning eller annan granskning än granskning av resgods eller ytterkläder utan att förundersökning görs, ska vid utförande av dessa åtgärder 15 § i tullagen iakttas. Den polisman som beslutar om åtgärderna ska dock höra till befälet.

21 §
Befogenheter för en främmande stats tjänsteman
En i artikel 41 i tillämpningskonventionen till avtalet om gradvis avskaffande av kontroller vid de gemensamma gränserna (*Schengenkonventionen*) avsedd behörig tjänsteman i en stat som tillämpar Schengenregelverket har rätt att på finskt territorium förfölja en gärningsman som på tjänstemannens eget lands territorium ertappats på bar gärning eller flyende fot, samt att gripa personen i fråga och utföra en säkerhetsvisitation på finskt territorium enligt vad som bestäms i Schengenregelverket som är bindande för Finland. I fråga om stoppande av fordon och säkerhetsvisitation gäller dessutom vad som bestäms om stoppande av fordon i 11 § 1 mom., om visitation i samband med åtgärder som riktar sig mot någons personliga frihet i 12 § 1 mom. och om fråntagande av farliga föremål och ämnen i 12 § 4 mom.

Rätt att med maktmedel gripa den som har ertappats på bar gärning eller flyende fot föreligger dock endast, om den som ska gripas genom att göra motstånd försöker undvika att bli gripen och hjälp inte utan dröjsmål kan fås av en behörig finsk tjänsteman för gripandet. I fråga om förutsättningarna för att använda maktmedel och användningen av maktmedel gäller dessutom vad som annars bestäms i denna lag och i strafflagen.

När gripandet grundar sig på 1 mom. ska den gripne utan dröjsmål överlämnas till polisinrättningen på den ort där gripandet skett. Polisinrättningen ska också underrättas om andra åtgärder som vidtagits på finskt territorium och om följderna av dem.

I fråga om ersättning för skada som orsakats av åtgärder som vidtagits av en i 1 mom. avsedd tjänsteman gäller vad som i 8 kap. bestäms om skadeståndsansvar.

3 kap.
Säkerhetskontroller i polisens lokaler
1 §
Säkerhetskontroll
I polisinrättningar och polisens övriga lokaler kan ordnas säkerhetskontroller i syfte att sörja för säkerheten, trygga ordningen och skydda egendom.

Beslut om säkerhetskontroll fattas av chefen för polisenheten.

Vid en säkerhetskontroll kan alla som kommer till polisens lokaler eller de som befinner sig där kontrolleras, likaså de saker de har med sig. Chefen för polisenheten avgör i vilken utsträckning säkerhetskontroller ska genomföras.

En säkerhetskontroll kan utföras av en polisman eller någon annan som är anställd hos polisen eller av en person som har utbildats för uppgiften och som har godkänts av polisen (*säkerhetskontrollör*).

Säkerhetskontroller ska utföras så att de inte medför onödig olägenhet för dem som kontrolleras eller skadar egendom.

2 §
Utförande av säkerhetskontroll
En säkerhetskontrollör har rätt att med en metalldetektor eller någon annan liknande teknisk anordning kontrollera en person som önskar tillträde till eller befinner sig i polisens lokaler samt de saker som personen medför, för att utreda att sådana föremål eller ämnen inte medförs genom vilka säkerheten eller ordningen kan äventyras eller som kan användas för att skada egendom. Säkerhetskontrollören har rätt att också på annat sätt kontrollera de saker som en person medför. Om det finns grundad anledning att misstänka att en person medför ett sådant föremål eller ämne som avses ovan, kan personen kroppsvisiteras för att föremålet eller ämnet ska kunna hittas.

3 §
Omhändertagande av föremål som påträffats vid en säkerhetskontroll
En säkerhetskontrollör har rätt att frånta en person ett i 2 § avsett föremål eller ämne som har påträffats vid en säkerhetskontroll eller på något annat sätt eller vars innehav annars är förbjudet enligt lag eller bestämmelser som har utfärdats med stöd av lag. Föremål och ämnen som fråntagits en kontrollerad ska, om det inte finns hinder för det enligt lag, återlämnas till personen i fråga när han eller hon lämnar polisens lokaler.

4 §
Användning av maktmedel vid säkerhetskontroll
Om en person vägrar underkasta sig en säkerhetskontrollåtgärd, kan säkerhetskontrollören avlägsna honom eller henne från polisens lokaler. För att avlägsna en person från lokalen kan säkerhetskontrollören vid behov använda sådana maktmedel som kan anses vara försvarliga med hänsyn till personens uppträdande och övriga omständigheter. Någon annan än en polisman eller en tjänsteman vid polisen får dock inte använda maktmedel för att avlägsna en person från polisens lokaler, om inte något annat följer av annan lagstiftning.

Bestämmelser om grunderna för frihet från straffansvar och om lindring av straffansvar vid excess i samband med användning av maktmedel finns i 2 kap. 16 § 3 mom.

4 kap.

Teknisk övervakning och rätt att få uppgifter

1 §

Teknisk övervakning och förutsättningar för den

Med teknisk övervakning avses fortlöpande eller upprepat iakttagande eller fortlöpande eller upprepad avlyssning av fordon, fordonsförare, fotgängare eller allmänheten med hjälp av en teknisk anordning samt automatisk upptagning av ljud eller bild.

Polisen får, efter att på förhand meddelat om detta, på en allmän plats eller på en väg företa teknisk övervakning för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet, förebyggande av brott, identifiering av personer som är misstänkta för brott samt för bevakning av särskilda övervakningsobjekt.

2 §

Rätt att få uppgifter av en myndighet

Utan hinder av tystnadsplikt har polisen på begäran av en polisman som hör till befälet rätt att för ett tjänsteuppdrag avgiftsfritt få behövliga uppgifter och handlingar av en myndighet och av en sammanslutning som tillsatts för att ha hand om en offentlig uppgift, om inte lämnande av uppgifterna eller handlingarna till polisen eller användning av uppgifterna som bevis uttryckligen förbjudits eller begränsats i lag.

För att kunna avgöra om en körrätt, ett tillstånd som gäller skjutvapen eller ett annat dylikt tillstånd ska förbli i kraft har polisen på begäran av en polisman som hör till befälet utan hinder av tystnadsplikt rätt att få uppgifter om tillståndshavarens hälsotillstånd, bruk av berusningsmedel eller våldsamma uppförande, om det finns grundad anledning att anta att tillståndshavaren inte längre motsvarar förutsättningarna för beviljandet av tillståndet.

Uppgifter som fåtts med stöd av 2 mom. och som ska hållas hemliga får användas endast för bedömning av tillståndshavarens pålitlighet eller lämplighet, övriga förutsättningar för att tillståndet ska förbli i kraft eller av om ett villkor för tillståndet är uppfyllt.

3 §

Rätt att få uppgifter av en privat sammanslutning och av en privatperson

Utan hinder av att en sammanslutnings medlemmar, revisorer, verkställande direktör, styrelsemedlemmar eller arbetstagare är bundna av företags-, bank- eller försäkringshemlighet, har polisen på begäran av en polisman som hör till befälet rätt att få uppgifter som behövs för förhindrande eller avslöjande av brott. Om ett viktigt allmänt eller enskilt intresse kräver det, har polisen samma rätt att få uppgifter som behövs vid polisundersökning enligt 6 kap.

På begäran av en polisman som hör till befälet har polisen rätt att i ett enskilt fall av ett teleföretag och av en sammanslutningsabonnent få kontaktuppgifter för en teleadress som inte är upptagen i en offentlig katalog, eller uppgifter som specificerar en teleadress eller en teleterminalutrustning, om uppgifterna behövs för utförandet av en uppgift som ankommer på polisen. Polisen har motsvarande rätt att få uppgifter om utdelningsadresser av en sammanslutning som bedriver postverksamhet.

För sin tillståndsförvaltning har polisen rätt att få uppgifter av en privat sammanslutning och av en privatperson enligt 2 § 2 och 3 mom.

5 kap.
Hemligt inhämtande av information

Allmänna bestämmelser
1 §
Definitioner och förhållande till tvångsmedelslagen
I detta kapitel bestäms om hur teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter, observation, förtäckt inhämtande av information, teknisk observation (*teknisk avlyssning, optisk observation, teknisk spårning* och *teknisk observation i IT-miljö*), täckoperation, bevisprovokation genom köp, användning av informationskällor och kontrollerade leveranser enligt 10 kap. i tvångsmedelslagen (/) ska användas för att förhindra och avslöja brott samt avvärja hot.

Med förhindrande av brott avses åtgärder som syftar till att förhindra brott, försök till brott och förberedelse till brott, när det utifrån iakttagelser av en persons verksamhet eller utifrån uppgifter om en persons verksamhet som fåtts på något annat sätt finns grundad anledning att anta att han eller hon kommer att göra sig skyldig till ett brott, eller till att avbryta ett redan påbörjat brott eller begränsa den direkta skada eller fara som brottet medför.

Med avslöjande av brott avses åtgärder som syftar till att klarlägga om det för inledande av förundersökning finns en i 3 kap. 3 § 1 mom. i förundersökningslagen (/) avsedd grund när det utifrån iakttagelser av en persons verksamhet eller utifrån uppgifter om en persons verksamhet som fåtts på något annat sätt kan antas att ett brott har begåtts.

Vad som i detta kapitel bestäms om polisens eller en polismans rätt att använda hemligt inhämtande av information gäller med undantag av teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, förtäckt inhämtande av information, täckoperation, bevisprovokation genom köp och styrd användning av informationskällor även gränsbevakningsmyndigheterna, tullmyndigheterna och de militära myndigheterna enligt vad som föreskrivs särskilt om detta i lag.

2 §
Särskilda förutsättningar för hemligt inhämtande av information
Teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teknisk avlyssning, optisk observation, teknisk spårning av en person, teknisk observation i IT-miljö, täckoperation, bevisprovokation genom köp, styrd användning av informationskällor och kontrollerade leveranser får användas bara om de kan antas vara av synnerlig vikt för förhindrande eller avslöjande av ett brott. För täckoperation och bevisprovokation genom köp förutsätts dessutom att metoden är nödvändig för att ett brott ska kunna förhindras eller avslöjas.

Hemligt inhämtande av information ska avslutas före den utsatta tiden enligt tillståndet eller beslutet, om syftet med inhämtandet av information har nåtts eller om det inte längre finns förutsättningar för inhämtandet.

3 §
Hemligt inhämtande av information för att avslöja brott
Metoderna enligt detta kapitel får förutom för att förhindra brott användas när det gäller att avslöja följande brott:
1) äventyrande av Finlands suveränitet,
2) krigsanstiftan,
3) landsförräderi, grovt landsförräderi,

4) spioneri, grovt spioneri,
5) röjande av statshemlighet,
6) olovlig underrättelseverksamhet,
7) brott som begås i terroristiskt syfte och som avses i 34 a kap. 1 § 1 mom. 2-7 punkten eller 2 mom. i strafflagen,
8) förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte,
9) ledande av terroristgrupp,
10) främjande av en terroristgrupps verksamhet,
11) meddelande av utbildning för ett terroristbrott,
12) rekrytering för ett terroristbrott, eller
13) finansiering av terrorism.

Observation får dock alltid användas när det gäller att avslöja brott.

4 §
Fortsatt hemligt inhämtande av information för att utreda brott
Om det under tiden för hemligt inhämtande av information som inletts för att förhindra eller avslöja ett brott uppdagas att det finns anledning att misstänka att det brott som inhämtandet av information gäller har begåtts, får inhämtandet dock för utredning av brottet fortgå i tre dygn med stöd av ett tillstånd eller ett beslut enligt detta kapitel, dock högst så länge tillståndet eller beslutet är giltigt.

Inhämtande av information ur telenät
5 §
Teleavlyssning och förutsättningar för den
Polisen kan beviljas tillstånd att utföra teleavlyssning för att förhindra ett brott, om det på grund av uttalanden av den person som teleavlyssningen riktas mot eller på grund av hans eller hennes övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon gör sig skyldig till

1) äventyrande av Finlands suveränitet,
2) krigsanstiftan,
3) landsförräderi, grovt landsförräderi,
4) spioneri, grovt spioneri,
5) röjande av statshemlighet
6) olovlig underrättelseverksamhet
7) brott som begås i terroristiskt syfte och som avses i 34 a kap. 1 § 1 mom. 2-7 punkten eller 2 mom. i strafflagen,
8) förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte,
9) ledande av terroristgrupp,
10) främjande av en terroristgrupps verksamhet,
11) meddelande av utbildning för ett terroristbrott,
12) rekrytering för ett terroristbrott, eller
13) finansiering av terrorism.

Polisen kan dessutom beviljas tillstånd att utföra teleavlyssning, om det är nödvändigt för att avvärja överhängande allvarlig fara som hotar liv eller hälsa.

6 §
Inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning
Om det är sannolikt att meddelanden jämte identifieringsuppgifter inte längre är tillgängliga genom teleavlyssning, kan polisen, för att förhindra ett brott, beviljas tillstånd att inhämta uppgifterna hos ett teleföretag under de förutsättningar som anges i 5 §.

Om den tekniska avlyssningen för utredning av innehållet i ett meddelande riktas mot en teknisk anordning som lämpar sig för att sända och ta emot meddelanden och finns direkt i anslutning till en teleterminalutrustning eller mot förbindelsen mellan en sådan anordning och en teleterminalutrustning, kan polisen, för att förhindra ett brott, beviljas tillstånd att utföra teknisk avlyssning bara om de förutsättningar som anges i 5 § finns.

7 §
Beslut om teleavlyssning och annat motsvarande inhämtande av uppgifter
På yrkande av en polisman som hör till befälet ska domstolen besluta om teleavlyssning och inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning.

Ett tillstånd kan beviljas för högst en månad åt gången.

I fråga om de uppgifter som ska nämnas i yrkandet och beslutet ska 10 kap. 5 § 3 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

8 §
Teleövervakning och förutsättningar för den
Polisen kan beviljas tillstånd att utföra teleövervakning för att förhindra ett brott, om det på grund av en persons uttalanden eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon kommer att göra sig skyldig till ett brott som avses i 10 kap. 6 § 2 och 3 mom. i tvångsmedelslagen och det kan antas att teleövervakningen resulterar i uppgifter som behövs för att förhindra brottet.

Polisen kan dessutom beviljas tillstånd att utföra teleövervakning, om det är nödvändigt för att avvärja fara som hotar liv eller hälsa. Polisen kan också beviljas tillstånd att kortvarigt hindra användningen av teleadresser eller teleterminalutrustning inom ett visst område, om det är nödvändigt för att avvärja allvarlig fara som hotar liv eller hälsa.

Polisen kan beviljas tillstånd att för utredning av dödsorsak enligt lagen om utredande av dödsorsak (459/1973) utföra teleövervakning av en teleadress eller teleterminalutrustning som en avliden haft i sin besittning, om det finns grundad anledning att anta att åtgärden resulterar i uppgifter som behövs för att dödsorsaken ska kunna utredas.

I 35 § i lagen om dataskydd vid elektronisk kommunikation (516/2004) finns bestämmelser om utlämnande av uppgifter till myndigheter som mottar nödmeddelanden.

9 §
Teleövervakning med samtycke av den som innehar en teleadress eller teleterminalutrustning
För att förhindra ett brott har polisen rätt att med samtycke av en person rikta teleövervakning mot en teleadress eller teleterminalutrustning som personen har i sin besittning när det på grund av någons uttalanden och övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon gör sig skyldig till ett brott som avses i 10 kap. 7 § 1 och 2 mom. i tvångsmedelslagen och det kan antas att teleövervakningen resulterar i uppgifter som behövs för att förhindra brottet.

10 §
Beslut om teleövervakning
På yrkande av en polisman som hör till befälet ska domstolen besluta om teleövervakning enligt 8 §.

En polisman som hör till befälet ska besluta om teleövervakning som avses i 9 §. Om ett ärende som avses i 8 § 1 eller 2 mom. inte tillåter dröjsmål, får han eller hon besluta om teleövervakningen till dess att domstolen har avgjort yrkandet om beviljande av tillstånd. Ärendet ska föras till domstol så snart det är möjligt, dock senast inom tolv timmar från det att metoden började användas.

Ett tillstånd och ett beslut kan meddelas för högst en månad åt gången. Det kan också beviljas så att det gäller även en viss tid före beslutet. Den tiden kan vara längre än en månad.

I fråga om de uppgifter som ska nämnas i yrkandet och beslutet ska 10 kap. 9 § 4 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

11 §
Inhämtande av basstationsuppgifter och förutsättningar för det
Polisen kan beviljas tillstånd att inhämta basstationsuppgifter som är av betydelse för att förhindra ett brott som avses i 10 kap. 6 § 2 och mom. i tvångsmedelslagen. Polisen har dessutom rätt att inhämta basstationsuppgifter, om det är nödvändigt för att avvärja en fara som hotar liv eller hälsa.

Ett tillstånd och ett beslut kan gälla teleadresser och teleterminalutrustning som är registrerade i och som registreras i telesystemet.

12 §
Beslut om inhämtande av basstationsuppgifter
På yrkande av en polisman som hör till befälet ska domstolen besluta om inhämtande av basstationsuppgifter.

Om inhämtandet av basstationsuppgifter inte tillåter dröjsmål, får en polisman som hör till befälet besluta om inhämtande av basstationsuppgifter till dess att domstolen har avgjort yrkandet om beviljande av tillstånd. Ärendet ska föras till domstol så snart det är möjligt, dock senast inom tolv timmar från det att metoden började användas.

Ett tillstånd och ett beslut meddelas för en viss period.

I fråga om de uppgifter som ska nämnas i yrkandet och beslutet ska 10 kap. 11 § 3 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

Observation, förtäckt inhämtande av information och teknisk observation
13 §
Observation och förutsättningar för den
En polisman har rätt att observera en person för att förhindra eller avslöja ett brott, om det på grund av personens uttalanden eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon kommer att göra eller har gjort sig skyldig till brott.

Till stöd för de direkta sinnesförnimmelserna får vid observation användas en kikare eller någon annan motsvarande teknisk anordning som angetts genom förordning av inrikesministeriet och får enstaka fotografier tas.

En polisman har dessutom rätt att i det syfte som anges i 1 mom. observera en person som befinner sig utanför ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende eller en person som är aktiv i informationsnäten, om det på grund av personens uttalanden

eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon medverkar till ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år.

Observation med hjälp av en teknisk anordning eller genom fotografering får inte riktas mot en hemfridsskyddad plats som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen.

14 §
Förtäckt inhämtande av information
Polisen har rätt att utföra förtäckt inhämtande av information för att förhindra ett brott, om det på grund av en persons uttalanden eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon kommer att göra sig skyldig till ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst två år.

15 §
Beslut om förtäckt inhämtande av information
Beslut om förtäckt inhämtande av information fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen, chefen för en polisinrättning eller en för uppdraget förordnad polisman som hör till befälet och särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information.

I fråga om beslutet ska 10 kap. 14 § 2 och 3 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

16 §
Teknisk avlyssning och förutsättningar för den
Teknisk avlyssning får inte riktas mot ett utrymme som används för stadigvarande boende.

För att förhindra ett brott har polisen rätt att rikta teknisk avlyssning mot en person utanför ett utrymme som används för stadigvarande boende och mot en person som befinner sig i myndigheternas utrymmen och som berövats sin frihet på grund av brott. Avlyssningen kan utföras så att den riktas mot utrymmen eller platser där det kan antas att den person som inhämtandet av information gäller sannolikt befinner sig eller gör ett besök och i fråga om vilka det finns grundad anledning att anta att avlyssningen resulterar i uppgifter som behövs för att förhindra ett brott.

För teknisk avlyssning förutsätts dessutom att det på grund av personens uttalanden eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon kommer att göra sig skyldig till ett brott som avses i 10 kap. 15 § 3 mom. i tvångsmedelslagen.

Polisen har alltid rätt att utföra teknisk avlyssning, om det är nödvändigt för att polisåtgärden tryggt ska kunna vidtas eller sådan överhängande fara avvärjas som hotar den persons liv eller hälsa som vidtar åtgärden eller den persons liv eller hälsa som ska gripas eller skyddas.

17 §
Beslut om teknisk avlyssning
På yrkande av en polisman som hör till befälet ska domstolen besluta om teknisk avlyssning, om avlyssningen riktas mot ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende eller mot en person som berövats sin frihet på grund av brott.

En polisman som hör till befälet ska besluta om i 16 § 4 mom. avsedd och annan än i 1 mom. avsedd teknisk avlyssning.

Ett tillstånd och ett beslut kan meddelas för högst en månad åt gången.

I fråga om de uppgifter som ska nämnas i yrkandet och beslutet ska 10 kap. 17 § 4 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar

18 §
Optisk observation och förutsättningar för den
Optisk observation får inte riktas mot ett utrymme som används för stadigvarande boende.

För att förhindra ett brott har polisen rätt att rikta optisk observation mot en person utanför ett utrymme som används för stadigvarande boende och mot en person som befinner sig i myndigheternas utrymmen och som berövats sin frihet på grund av brott. Den optiska observationen kan utföras så att den riktas mot utrymmen eller platser där det kan antas att den person som inhämtandet av information gäller sannolikt befinner sig eller gör ett besök och i fråga om vilka det finns grundad anledning att anta att observationen resulterar i uppgifter som behövs för att förhindra ett brott.

För optisk observation av ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende och av en misstänkt som berövats sin frihet på grund av brott förutsätts dessutom att det på grund av personens uttalanden eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon kommer att göra sig skyldig till ett brott som avses i 10 kap. 15 § 3 mom. i tvångsmedelslagen. För annan optisk observation förutsätts att det finns grundad anledning att anta att personen kommer att göra sig skyldig till ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år.

Polisen har alltid rätt att utföra optisk observation, om det är nödvändigt för att polisåtgärden tryggt ska kunna vidtas eller sådan överhängande fara avvärjas som hotar den persons liv eller hälsa som vidtar åtgärden eller den persons liv eller hälsa som ska gripas eller skyddas.

19 §
Beslut om optisk observation
På yrkande av en polisman som hör till befälet ska domstolen besluta om optisk observation, om observationen riktas mot ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende eller mot en misstänkt som berövats sin frihet på grund av brott.

En polisman som hör till befälet ska besluta om i 18 § 4 mom. avsedd och annan än i 1 mom. avsedd optisk observation.

Ett tillstånd och ett beslut kan meddelas för högst en månad åt gången.

I fråga om de uppgifter som ska nämnas i yrkandet och beslutet ska 10 kap. 19 § 4 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

20 §
Teknisk spårning och förutsättningar för den
Polisen har rätt att utföra teknisk spårning för att förhindra ett brott, om det på grund av en persons uttalanden och övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon kommer att göra sig skyldig till ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är minst ett år fängelse eller, i fråga om teknisk spårning av en person, ett brott som avses i 10 kap. 6 § 2 mom. i tvångsmedelslagen.

Polisen har dessutom rätt att utföra teknisk spårning om det är nödvändigt för att polisåtgärden tryggt ska kunna vidtas eller sådan överhängande fara avvärjas som hotar den persons liv eller hälsa som vidtar åtgärden eller den persons liv eller hälsa som ska gripas eller skyddas.

21 §
Beslut om teknisk spårning
På yrkande av en polisman som hör till befälet ska domstolen besluta om teknisk spårning av en person.

En polisman som hör till befälet ska besluta om annan än i 1 mom. avsedd teknisk spårning. Om den tekniska spårningen av en person inte tillåter dröjsmål, får en polisman som hör till befälet besluta om teknisk spårning av en person till dess att domstolen har avgjort yrkandet om beviljande av tillstånd. Ärendet ska föras till domstol så snart det är möjligt, dock senast inom tolv timmar från det att metoden började användas.

Ett tillstånd och ett beslut kan meddelas för högst en månad åt gången.

I fråga om de uppgifter som ska nämnas i yrkandet och beslutet ska 10 kap. 21 § 4 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

22 §
Teknisk observation i IT-miljö och förutsättningar för den
Polisen kan beviljas tillstånd att utföra teknisk observation i IT-miljö för att förhindra ett brott, om det på grund av en persons uttalanden eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon kommer att göra sig skyldig till ett brott som avses i 10 kap. 15 § 3 mom. i tvångsmedelslagen.

Polisen har rätt att utföra teknisk observation i IT-miljö enligt 10 kap. 22 § 3 mom. i tvångsmedelslagen för att förhindra ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst ett år. Då ska dessutom 22 § 4 mom. i det nämnda kapitlet iakttas.

23 §
Beslut om teknisk observation i IT-miljö
På yrkande av en polisman som hör till befälet ska domstolen besluta om teknisk observation i IT-miljö enligt 22 § 1 mom.

En polisman som hör till befälet ska besluta om annan än i 1 mom. avsedd teknisk observation i IT-miljö. Om det ärende som avses i 1 mom. inte tillåter dröjsmål, får en polisman som hör till befälet besluta om annan teknisk observation i IT-miljö än sådan som utförs i ett hemfridsskyddat utrymme som avses i 24 kap. 11 § i strafflagen och används för boende, till dess att domstolen har avgjort yrkandet om beviljande av tillstånd. Ärendet ska föras till domstol så snart det är möjligt, dock senast inom tolv timmar från det att metoden började användas.

Ett tillstånd och ett beslut kan meddelas för högst en månad åt gången.

I fråga om de uppgifter som ska nämnas i yrkandet och beslutet ska 10 kap. 23 § 4 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

24 §
Att installera och avlägsna anordningar, metoder och programvara
I fråga om att installera och avlägsna anordningar, metoder och programvara som används för teknisk observation ska 10 kap. 24 § i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

25 §
Observation och teknisk observation som bedrivs av en främmande stats tjänsteman
En i artikel 40 i Schengenkonventionen avsedd behörig tjänsteman i en stat som tillämpar Schengenregelverket har rätt att, enligt vad som bestäms i Schengenregelverket som är bindande för Finland, fortsätta observation eller teknisk observation av en person på finskt territorium i syfte att utreda ett brott, om observationen eller den tekniska observationen har påbörjats på tjänstemannens eget lands territorium. Dessutom förutsätts att en finsk polisman eller, inom ramen för sin behörighet, en finsk gränsbevakningsman eller tullman inte omedelbart kan fortsätta observationen eller den tekniska observationen på finskt territorium.

Vid observation får användas sådana tekniska anordningar som en finsk polisman har rätt att använda i enlighet med bestämmelserna om teknisk observation. Angående observation och teknisk observation ska rapporteras till den polisinrättning inom vars område observationen eller den tekniska observationen i huvudsak har utförts.

Täckoperation och bevisprovokation genom köp
26 §
Täckoperation och förutsättningar för den
Polisen får rikta en täckoperation mot en person för att förhindra ett brott, om det på grund av personens uttalanden eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon kommer att göra sig skyldig till eller medverka till ett brott som avses i 10 kap. 3 § i tvångsmedelslagen eller i 17 kap. 18 § 1 mom. 1 punkten i strafflagen. Det förutsätts dessutom att inhämtandet av information kan anses vara behövligt med anledning av att den brottsliga verksamheten är planmässig, organiserad och yrkesmässig eller det är speciellt svårt att förhindra ett brott som avses i 21 kap. 1 eller 2 § i strafflagen.

För att förhindra ett brott har polisen rätt att mot en person rikta en täckoperation i informationsnät, om det på grund av personens uttalanden eller övriga uppträdande finns grundad anledning att anta att han eller hon kommer att göra sig skyldig ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst två år eller om det handlar om ett brott som avses i 17 kap. 19 § i strafflagen.

Dessutom ska 10 kap. 25 § 4 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

27 §
Brottsförbud
I fråga om brottsförbud för polismän som företar täckoperationer och i fråga om brott i samband med täckoperationer gäller 10 kap. 26 § i tvångsmedelslagen.

28 §
Deltagande i en organiserad kriminell sammanslutnings verksamhet och i kontrollerade leveranser
I fråga om att polismän som företar täckoperationer deltar i en organiserad kriminell sammanslutnings verksamhet och deltar i kontrollerade leveranser gäller 10 kap. 27 § i tvångsmedelslagen.

29 §
Framställan och plan angående täckoperation
I fråga om framställan och planen angående täckoperation, de uppgifter som ska ingå i dem och ändringarna av dem gäller 10 kap. 28 § i tvångsmedelslagen.

30 §
Beslut om täckoperation
Beslut om täckoperation fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen eller chefen för en polisinrättning som angetts genom förordning av statsrådet. Chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen, chefen för polisinrättningen eller en för uppdraget förordnad polisman som hör till befälet och som särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information ska besluta om täckoperationer som genomförs uteslutande i informationsnät.

Ett beslut om täckoperation kan meddelas för högst sex månader åt gången.

I fråga om beslutet ska 10 kap. 29 § 3 och 4 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

31 §
Tillstånd till täckoperation
Den polisman som fattat beslut om täckoperation ska, med undantag av täckoperationer som genomförs uteslutande i informationsnät, hänskjuta frågan om att inleda täckoperation till domstol. Om förutsättningarna enligt 2 § 1 mom. och 26 § 1 mom. finns, kan domstolen meddela tillstånd att inleda täckoperation.

32 §
Utvidgad täckoperation i vissa fall
I fråga om utvidgning av täckoperationer ska 10 kap. 31 § i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

33 §
Bevisprovokation genom köp och förutsättningar för den
Polisen har rätt att genomföra bevisprovokation genom köp för att förhindra ett brott, och det handlar om ett brott för vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst två år eller stöld eller häleri.

Vid bevisprovokation genom köp ska 10 kap. 32 § 2 och 3 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

34 §
Beslut om bevisprovokation genom köp
Beslut om bevisprovokation genom köp fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen eller chefen för en polisinrättning som angetts genom förordning av statsrådet. Beslut om bevisprovokation genom köp som gäller säljanbud uteslutande för allmänheten får fattas också av en för uppdraget förordnad polisman som hör till befälet och som särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information.

Ett beslut om bevisprovokation genom köp kan meddelas för högst två månader.

I fråga om de uppgifter som ska nämnas i beslutet ska 10 kap. 33 § 3 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

35 §
Tillstånd att genomföra bevisprovokation genom köp
Den polisman som fattat beslut om bevisprovokation genom köp ska, med undantag av bevisprovokation genom köp som gäller säljanbud uteslutande för allmänheten, föra sitt beslut till domstol. Om förutsättningarna enligt 2 § 1 mom. och 33 § 1 mom. finns, kan domstolen meddela tillstånd att genomföra bevisprovokation genom köp.

36 §
Plan och beslut angående genomförande av bevisprovokation genom köp
I fråga om den skriftliga plan som ska göras upp över genomförandet av bevisprovokation genom köp, i fråga om beslutet om genomförande av bevisprovokation och i fråga om de uppgifter som ska nämnas i dem ska 10 kap. 35 § i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

37 §
Säkerheten för en polisman vid täckoperation och bevisprovokation genom köp
I fråga om säkerheten för en polisman som genomför täckoperation och bevisprovokation genom köp ska 10 kap. 36 § i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

Användning av informationskällor och kontrollerade leveranser
38 §
Användning av informationskällor och förutsättningar för styrd användning av informationskällor
Med användning av informationskällor avses annat än sporadiskt konfidentiellt mottagande av uppgifter av betydelse för skötseln av uppgifterna enligt 1 kap. 1 § i polislagen av personer som inte hör till polisförvaltningen eller till någon annan myndighet (*informationskälla*).

Vid styrd användning av informationskällor för att förhindra ett brott ska 10 kap. 37 § 2 och 3 mom. iakttas i tillämpliga delar.

39 §
Behandling av uppgifter om informationskällan och betalning av arvode
Uppgifter om en informationskälla kan registreras i ett personregister. På behandlingen av uppgifterna tillämpas lagen om behandling av personuppgifter i polisens verksamhet (761/2003).

Till en registrerad informationskälla kan betalas arvode. Av grundad anledning kan arvode betalas även till en oregistrerad informationskälla. I fråga om skatteplikt för arvodet föreskrivs särskilt.

40 §
Beslut om styrd användning av informationskällor
Beslut om styrd användning av informationskällor fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen, chefen för en polisinrättning eller en för uppdraget förordnad polisman som hör till befälet och särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information.

Ett beslut om styrd användning av informationskällor kan meddelas för högst två månader åt gången.

I fråga om beslutet ska 10 kap. 37 § 3 och 4 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

41 §
Kontrollerade leveranser och förutsättningar för dem
Vid kontrollerade leveranser för att förhindra ett brott ska 10 kap. 39 § 2 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

42 §
Beslut om kontrollerade leveranser
Beslut om kontrollerade leveranser fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen, chefen för en polisinrättning eller en för uppdraget förordnad polisman som hör till befälet och särskilt utbildats för hemligt inhämtande av information. Det föreskrivs särskilt om andra myndigheters beslut om kontrollerade leveranser.

Ett beslut om kontrollerade leveranser kan meddelas för högst en månad åt gången.

I fråga om de uppgifter som ska nämnas i beslutet ska 10 kap. 40 § 3 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

Gemensamma bestämmelser
43 §
Förfarandet i domstol
När ett tillståndsärende som gäller hemligt inhämtande av information handläggs och avgörs i domstol samt överklagas ska 10 kap. 41 § i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

44 §
Skyddande av hemligt inhämtande av information
När polisen genomför sådana hemliga åtgärder för att inhämta information som avses i detta kapitel har polisen rätt att dröja med att ingripa i ett brott, om fördröjningen inte orsakar betydande fara för någons liv, hälsa eller frihet eller avsevärd risk för betydande miljö-, egendoms- eller förmögenhetsskada. Det förutsätts dessutom att fördröjningen med att ingripa är nödvändig för att dölja att information inhämtas eller för att förhindra eller avslöja ett annat brott eller för att trygga förundersökningen.

Polisen får använda falska, vilseledande eller förtäckta uppgifter, göra och använda falska, vilseledande eller förtäckta registeranteckningar samt framställa och använda falska handlingar, när det är nödvändigt för att skydda sådan teleavlyssning, teleövervakning och observation, sådant förtäckt inhämtande av information samt sådan teknisk observation, täckoperation, bevisprovokation genom köp, användning av informationskällor eller kontrollerad leverans som redan genomförts, pågår eller kommer att genomföras.

45 §
Beslut om skyddande
Beslut om registeranteckningar och framställande av handlingar enligt 44 § 2 mom. fattas av chefen för centralkriminalpolisen, chefen för skyddspolisen eller chefen för en polisinrättning som angetts genom förordning av statsrådet.

I fråga om skyddande av hemligt inhämtande av information ska i övrigt 10 kap. 46 § 2 och 3 mom. i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

46 §
Rättelse av registeranteckningar
Registeranteckningar som avses i 44 § 2 mom. ska rättas när förutsättningarna enligt momentet inte längre finns.

47 §
Yppandeförbud som gäller hemligt inhämtande av information
Av viktiga skäl som har samband med förhindrande eller avslöjande av brott får en polisman som hör till befälet förbjuda en utomstående att röja sådana omständigheter om hemligt inhämtande av information som denne fått kännedom om. Det förutsätts dessutom att den utomstående med anledning av sitt uppdrag eller sin ställning har bistått eller blivit ombedd att bistå vid genomförandet av hemligt inhämtande av information.

Ett yppandeförbud meddelas för högst ett år. Förbudet ska bevisligen och i skriftlig form delges den som förbudet gäller. I förbudet ska specificeras de omständigheter som förbudet omfattar, nämnas förbudets giltighetstid och uppges hotet om straff för överträdelse av förbudet.

Till straff för överträdelse av yppandeförbud döms enligt 38 kap. 1 eller 2 § i strafflagen, om inte strängare straff för gärningen föreskrivs någon annanstans i lag.

48 §
Villkor för tillstånd och beslut
I tillstånd och beslut som gäller hemligt inhämtande av information ska utöver det som särskilt angetts ovan för varje metod också utses en polisman som hör till befälet som ska leda och övervaka genomförandet av åtgärderna samt uppges eventuella begränsningar och villkor för inhämtandet av information.

49 §
Uträkning av tidsfrister
Vid uträkning av tidsfrister enligt detta kapitel ska inte lagen om beräknande av laga tid (150/1930) tillämpas.

En i månader uttryckt tid går ut den dag i den bestämda månaden som till ordningsnummer motsvarar den dag från vilken den utsatta tiden börjar löpa. Om motsvarande dag inte finns i den månad då den bestämda tiden löper ut, anses dess sista dag vara den bestämda tidens slutdag.

50 §
Förbud mot avlyssning och observation
I fråga om förbud mot avlyssning och observation ska 10 kap. 50 § i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

51 §
Granskning av upptagningar och handlingar
I fråga om granskning av upptagningar och handlingar ska 10 kap. 51 § i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

52 §
Undersökning av upptagningar och handlingar
I fråga om undersökning av upptagningar och handlingar gäller 10 kap. 52 § i tvångsmedelslagen.

53 §
Överskottsinformation
Med överskottsinformation avses information som fåtts genom teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter och teknisk observation och som inte har samband med ett brott eller avvärjande av fara eller som gäller något annat brott än det för vars förhindrande eller avslöjande tillståndet eller beslutet har getts.

54 §
Användning av överskottsinformation
Överskottsinformation får användas i samband med förhindrande och utredning av brott, när informationen gäller ett brott för vars förhindrande skulle ha fått användas den metod för att inhämta information enligt detta kapitel genom vilken informationen har fåtts.

Överskottsinformation får dessutom användas för att inrikta förundersökningen vid utredning även av ett annat än i 1 mom. avsett brott och alltid som en utredning som stöder skuldlöshet.

Överskottsinformation får också användas för att förhindra betydande fara för någons liv, hälsa eller frihet eller betydande miljö-, egendoms- eller förmögenhetsskada.

Beslut om användning av överskottsinformation i samband med utredning av ett brott i de fall som avses i 1 mom. fattas av den myndighet som har befogenheter att besluta om den metod för att inhämta information genom vilken informationen har fåtts. En polisman som hör till befälet beslutar om övrig användning av överskottsinformation.

I 10 kap. 54 § i tvångsmedelslagen finns bestämmelser om hur överskottsinformation som fåtts med stöd av tvångsmedelslagen kan användas för att förhindra ett annat brott eller för det ändamål som nämns i 3 mom.

55 §
Förvaring av information som fåtts genom hemligt inhämtande av information
Information som fåtts genom hemligt inhämtande av information och som inte gäller ett brott ska utplånas utan dröjsmål efter det att det har framkommit att informationen inte behövs för att förhindra ett brott.

Överskottsinformationen får lagras i ett register som avses i lagen om behandling av personuppgifter i polisens verksamhet (761/2003), om informationen gäller ett brott för vars förhindrande skulle ha fått användas den metod för att inhämta information genom vilken informationen har fåtts eller om informationen behövs för att förhindra ett brott som avses i 15 kap. 10 § i strafflagen. I fråga om avförande av information gäller vad som föreskrivs särskilt om detta.

Information som inte har lagrats i ett register eller fogats till förundersökningsmaterialet ska utplånas utan ogrundat dröjsmål efter det att det har blivit uppenbart att informationen inte längre kan användas eller inte längre behövs för att förhindra eller utreda ett brott.

56 §
Avbrytande av teleavlyssning och teknisk avlyssning
I fråga om avbrytande av teleavlyssning och teknisk avlyssning samt fortsatt användning i vissa undantagsfall ska 10 kap. 56 § i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

57 §
Utplåning av information som fåtts i en brådskande situation
Om en polisman som hör till befälet i en brådskande situation enligt 10 § 2 mom., 12 § 2 mom., 21 § 2 mom. eller 23 § 2 mom. har beslutat att teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter, teknisk spårning av en person eller teknisk observation i IT-miljö ska inledas men domstolen anser att det inte har funnits förutsättningar för åtgärden, ska inhämtandet av information avslutas och ska det material som fåtts genom det och anteckningarna om de uppgifter som fått genom det genast utplånas. Med tillstånd av domstolen får de uppgifter som fåtts på detta sätt dock användas under samma förutsättningar som överskottsinformation.

58 §
Underrättelse om hemligt inhämtande av information
När syftet med inhämtande av information har nåtts ska den som åtgärderna för att inhämta information riktats mot utan dröjsmål skriftligen underrättas om teleavlyssningen, teleövervakningen, det förtäckta inhämtandet av information, den tekniska observationen och de kontrollerade leveranserna. Den som har varit föremål för inhämtande av information ska dock underrättas om det hemliga inhämtandet av information senast inom ett år efter det att inhämtandet har upphört. Den domstol som beviljat tillståndet ska samtidigt skriftligen informeras om underrättelsen.

På yrkande av en polisman som hör till befälet kan domstolen besluta att underrättelsen enligt 1 mom. till den som varit föremål för inhämtande av information får skjutas upp med högst två år åt gången, om det är motiverat för att trygga pågående inhämtande av information, trygga statens säkerhet eller skydda liv eller hälsa. Enligt domstolens beslut får underrättelsen utebli, om det är nödvändigt för att trygga statens säkerhet eller skydda liv eller hälsa.

Det finns inte någon skyldighet att underrätta den som inhämtandet av information riktats mot om en täckoperation, bevisprovokation genom köp och styrd användning av informationskällor, om förundersökning inte har inletts i saken.

I fråga om handläggning i domstol av underrättelseärenden ska 10 kap. 41 § i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

59 §
Protokoll
Teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter, förtäckt inhämtande av information, teknisk observation, täckoperation, bevisprovokation genom köp, styrd användning av informationskällor och kontrollerade leveranser ska protokollföras utan ogrundat dröjsmål efter det att inhämtandet av information har upphört.

60 §
Begränsning av offentlighet i vissa fall
En part eller någon annan vars rättigheter eller skyldigheter saken gäller har dock inte, oavsett 11 § i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999), rätt att få information om användning av hemligt inhämtande av information enligt detta kapitel förrän en underrättelse enligt 58 § har gjorts. Han eller hon har inte heller den rätt till insyn för registrerade som avses i personuppgiftslagen (523/1999) eller i lagen om behandling av personuppgifter i polisens verksamhet (761/2003).

När en underrättelse enligt 58 § har gjorts kan en i 1 mom. avsedd persons rätt att få handlingar, upptagningar eller uppgifter begränsas, om den uteblivna informationen inte kränker partens rätt att

på behörigt sätt försvara sig eller annars bevaka sin rätt i en rättegång och hemlighållandet är nödvändigt för att trygga statens säkerhet eller skydda liv, hälsa eller sekretessbelagda taktiska och tekniska metoder.

Uppgifter i en ljud- och bildupptagning kan lämnas ut genom att upptagningen hålls tillgänglig bara hos en myndighet där den kan avlyssnas eller ses, om det med beaktande av upptagningens innehåll finns anledning att anta att utlämnandet av uppgifterna på något annat sätt kan leda till att integritetsskyddet för de personer som förekommer på upptagningen kränks.

61 §
Teleföretags skyldighet att biträda och tillträde till vissa utrymmen
I fråga om teleföretags skyldighet att biträda och tillträde till vissa utrymmen ska 10 kap. 61 i tvångsmedelslagen iakttas.

62 §
Ersättningar till teleföretag
Ett teleföretag har rätt att få ersättning av statens medel för de direkta kostnader som orsakats av att företaget enligt detta kapitel har biträtt myndigheterna och lämnat uppgifter. Beslut om betalning av ersättning fattas av den enhet vid förundersökningsmyndigheten som gjort förundersökningen i fråga.

Ändring i beslutet får sökas genom besvär hos förvaltningsdomstolen så som bestäms i förvaltningsprocesslagen (586/1996).

63 §
Övervakning av hemligt inhämtande av information
Inrikesministeriet och cheferna för de enheter som bedriver hemligt inhämtande av information övervakar inhämtande av information enligt detta kapitel.

Inrikesministeriet avger årligen till riksdagens justitieombudsman en berättelse om användningen och övervakningen av teleavlyssning, inhämtande av uppgifter i stället för teleavlyssning, teleövervakning, inhämtande av basstationsuppgifter, teknisk observation, täckoperation, bevisprovokation genom köp, styrd användning av informationskällor, kontrollerade leveranser och skyddande av inhämtande av information enligt detta kapitel.

I tvångsmedelslagen finns bestämmelser om de berättelser som ska avges till justitieombudsmannen när det gäller hemliga tvångsmedel som använts för att utreda brott och övrigt hemligt inhämtande av information.

I tullagen, gränsbevakningslagen och lagen om fullgörande av polisuppgifter inom försvarsmakten finns bestämmelser om de övriga berättelser om hemligt inhämtande av information för att förhindra eller avslöja brott som ska avges till justitieombudsmannen.

64 §
Inverkan av lindrigare straffskala
Användningen av i detta kapitel avsedda metoder för att inhämta information påverkas inte av att straffet mäts enligt en lindrigare straffskala med tillämpning av 6 kap. 8 § i strafflagen.

65 §
Närmare bestämmelser
Genom förordning av inrikesministeriet kan utfärdas närmare bestämmelser om ordnande och övervakning av inhämtande av information enligt detta kapitel samt om dokumentering av åtgärderna och de rapporter som ska lämnas för tillsynen.

6 kap.
Polisundersökning
1 §
Vad som undersöks och tillämpliga bestämmelser vid polisundersökning
Med polisundersökning avses annan undersökning som polisen ålagts genom lag än förundersökning med anledning av brott. Utöver vad som föreskrivs någon annanstans i lag ska polisen göra en polisundersökning, om den behövs på grundval av anmälan eller av någon annan särskild orsak för påträffande av en försvunnen person.

Vid polisundersökning ska förundersökningslagen iakttas i tillämpliga delar på det sätt som undersökningens beskaffenhet förutsätter.

2 §
En persons ställning vid polisundersökning
Om en polisundersökning görs för utredning av sådant som inverkar på en persons rättigheter eller skyldigheter, ska i fråga om honom eller henne tillämpas vad som föreskrivs om ställningen för en part vid förundersökning.

Om polisundersökningen görs för utredning av om en person ska dömas till straff eller en med straff jämförbar påföljd, ska i fråga om honom eller henne tillämpas bestämmelserna om den som är misstänkt för brott.

En annan part än en sådan som avses i 2 mom. samt hans eller hennes laga företrädare eller ombud ska hålla sig till sanningen när han eller hon redogör för den sak som undersöks eller svarar på frågor.

I fråga om andra personer än de som avses i 1 och 2 mom. ska bestämmelserna om vittnen eller sakkunniga tillämpas. Personerna ska sanningsenligt och utan att förtiga något berätta vad de vet om den sak som undersöks. Vid en polisundersökning enligt 2 mom. har ett vittne eller en sakkunnig dock rätt eller skyldighet att vägra vittna, röja en omständighet eller besvara en fråga, om han eller hon vid en rättegång skulle ha motsvarande rätt eller skyldighet.

3 §
Skyldighet att infinna sig till polisundersökning
En person som eventuellt kan lämna uppgifter som behövs för en polisundersökning är skyldig att på kallelse infinna sig till polisundersökning till det distrikt för en polisinrättning där han eller hon uppehåller sig.

Om den som har kallats till polisundersökning underlåter att följa kallelsen utan godtagbar orsak, får han eller hon enligt beslut av en polisman som hör till befälet hämtas med iakttagande vad som i 6 kap. 2 § i förundersökningslagen bestäms om hämtning till förundersökning. Om en undersökningsledare har utsetts för polisundersökningen, ska han eller hon besluta om hämtning.

4 §
Tryggande av polisundersökning
En polisman har rätt att för polisundersökning få tillträde till den plats eller det område där den händelse som undersöks har inträffat, kontrollera föremål eller handlingar som kan vara av betydelse för undersökningen, utföra försök som behövs för undersökningen samt lösgöra och ta prov som behövs för den. Ett ytterligare villkor för åtgärden är att den med fog kan antas ha stor betydelse vid utredningen av saken. När handlingar granskas ska förbuden mot beslag och kopiering enligt 7 kap. 3 § i tvångsmedelslagen beaktas i mån av möjlighet. Det ska föras protokoll över åtgärderna eller göras anteckningar i någon annan handling.

För tillträde till en bostad i syfte att utföra polisundersökning krävs ett förordnande av en polisman som hör till befälet.

I 2 kap. 8 § 4 mom. finns bestämmelser om en polismans befogenheter vid förflyttning av föremål på en plats eller ett område som är i allmänt bruk.

7 kap.
Tystnadsplikt och tystnadsrätt
1 §
Tystnadsplikt
En tjänsteman som hör till polisens personal får inte röja uppgifter om identiteten hos en person som lämnat uppgifter konfidentiellt eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation, om röjande av uppgifterna kan äventyra säkerheten för den som lämnat uppgifter eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller en täckoperation eller säkerheten för hans eller hennes närstående. Tystnadsplikten gäller också när röjande av uppgifter om identiteten kan äventyra pågående eller framtida inhämtande av information.

I fråga om tystnadsplikt för tjänstemän som hör till polisens personal gäller i övrigt vad som bestäms i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999), i någon annan lag och nedan i detta kapitel. Samma tystnadsplikt gäller för den som står i arbetsavtalsförhållande till polisen och den som med stöd av polisbefogenheter som beviljats honom eller henne eller på någon annan grund utför polisuppgifter.

Tystnadsplikten gäller också efter det att anställningsförhållandet vid polisen har upphört.

2 §
Utlämnande av uppgifter utan hinder av tystnadsplikten
Tystnadsplikten för den som hör till polisens personal eller någon annan person som avses i 1 mom. hindrar inte att uppgifter lämnas ut till en myndighet eller en sammanslutning som sköter ett offentligt uppdrag och som på grund av en uppgift som föreskrivs höra till den behöver få vetskap om en omständighet som annars ska hållas hemlig eller om en persons tillförlitlighet eller lämplighet för ett uppdrag. Det föreskrivs särskilt i lag om utlämnande av information som behövs för att få visshet om att den som söker sig till eller har en ur säkerhetssynpunkt betydande uppgift är tillförlitlig.

Tystnadsplikten enligt 1 § 2 mom. utgör inte hinder för att röja uppgifter som i enskilda fall av vägande skäl behövs för att förhindra en händelse som utgör fara för liv eller hälsa eller ett brott som riktar sig mot friheten eller för att förhindra en betydande skada på miljön eller betydande egendoms- eller förmögenhetsskada eller för att trygga statens säkerhet.

3 §
Tystnadsrätt
Den som hör till polisens personal är inte skyldig att röja information om identiteten hos en person av vilken han eller hon i sitt anställningsförhållande har fått uppgifter som denne har lämnat konfidentiellt, och inte heller taktiska eller tekniska metoder som ska hemlighållas.

I 1 § 1 mom. i detta kapitel och i 24 § 1 mom. 5 punkten i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet finns bestämmelser om skyldigheten att i vissa fall hemlighålla uppgifter och metoder som avses i 1 mom.

4 §
Skyldighet att röja uppgifter i rättegång
En domstol kan bestämma att uppgifter som avses i 1 § 1 mom. eller 3 § 1 mom. ska röjas, om uteblivet röjande av uppgifterna kan kränka en parts rätt att försvara sig på behörigt sätt eller annars bevaka sin rätt som sig bör. För detta förutsätts dessutom att en allmän åklagare utför åtal för ett brott på vilket kan följa fängelse i sex år eller strängare straff eller för försök eller medverkan i ett sådant brott. Domstolen får inte ens då bestämma att den persons identitet som lämnat konfidentiella uppgifter eller deltagit i bevisprovokation genom köp eller täckoperation ska röjas, om detta uppenbart kunde medföra allvarlig fara för personens eller för denne närstående personers säkerhet.

5 §
Skyldighet att röja uppgifter när ett brott utreds
Den som hör till polisens personal är trots sin tystnadsplikt eller tystnadsrätt skyldig att röja sådana uppgifter enligt 1 § 1 mom. och 3 § 1 mom. som är nödvändiga för bedömning av förutsättningarna för att inleda förundersökning eller för utredning av ett brott, när den som lämnat konfidentiella uppgifter i egenskap av en sådan person eller den som deltagit i bevisprovokation genom köp eller täckoperation i den uppgiften eventuellt har gjort sig skyldig till ett brott.

Om den som hör till polisens personal vägrar röja de uppgifter som avses i 1 mom., kan en domstol på yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman bestämma att uppgifterna ska lämnas till den som framställt yrkandet, om det inte finns någon laglig grund för vägran. Domstolen kan bestämma att den persons identitet som lämnat de konfidentiella uppgifterna ska röjas för målsägande i ett brott enligt 1 mom., om detta behövs för att säkerställa målsägandes åtalsrätt enligt 1 kap. 14 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997).

Om det mål som avses i 2 mom. gäller bevisprovokation genom köp eller täckoperation ska målet behandlas vid Helsingfors tingsrätt. Övriga ärenden som gäller skyldigheten att röja uppgifter ska behandlas vid den tingsrätt där det lämpligen kan ske. Den som framställt begäran om röjande av uppgifterna och den som vägrat röja uppgifterna ska vara närvarande vid handläggningen. Vid handläggningen är tingsrätten domför även med ordföranden ensam.

6 §
Hänvisningsbestämmelse om utlämnande av uppgifter
Bestämmelser om utlämnande av uppgifter i polisens personregister via teknisk anslutning eller i maskinläsbar form till en annan polisenhet och andra myndigheter och om utlämnande av uppgifter till utlandet finns i lagen om behandling av personuppgifter i polisens verksamhet (761/2003). Bestämmelser om användning av personregister när säkerhetsutredningar ges finns i lagen om säkerhetsutredningar (177/2002).

8 kap.
Skadestånd och arvode
1 §
Statens skadeståndsansvar
För skador som orsakats av utövande av polisbefogenheter ska betalas ersättning av statens medel så som anges i detta kapitel.

I 11 kap. i tvångsmedelslagen och i lagen om ersättning av statens medel som till följd av frihetsberövande skall betalas till oskyldigt häktad eller dömd (422/1974) bestäms om ersättning för skador orsakade av användning av tvångsmedel.

Bestämmelserna i detta kapitel inskränker inte den skadelidandes rätt att få ersättning med stöd av skadeståndslagen (412/1974) eller någon annan lag.

2 §
Förutsättningar för ersättning och den skadelidandes medverkan
Ersättningen för skador som orsakats av utövande av polisbefogenheter kan jämkas eller vägras, om den skadelidande i väsentlig grad har medverkat till att skadan har uppkommit.

Om polisbefogenheterna har riktats mot en som är misstänkt för brott, ska i fråga om förutsättningar för ersättning och den skadelidandes medverkan tillämpas vad som i 11 kap. 2 § 1 och 2 mom. i tvångsmedelslagen bestäms om ersättning för skador som orsakats av användning av tvångsmedel.

3 §
Person- och sakskador
I fråga om person- och sakskador som ska ersättas av statens medel tillämpas 5 kap. 2-4, 4 b, 5, 7 och 8 § samt 7 kap. 3 § i skadeståndslagen.

4 §
Ekonomisk skada
Av statens medel betalas ersättning för ekonomisk skada som inte är att anse som ringa och som orsakats av utövande av polisbefogenheter och som inte har anknytning till någon person- eller sakskada.

5 §
Lidande
Rätt till ersättning av statens medel för lidande som orsakats av utövande av polisbefogenheter har den vars frid, privatliv eller personliga integritet har kränkts i samband med utövandet. Ersättning betalas dock inte för kränkning som är att anse som ringa eller som är sådan som personen i fråga kan förutsättas tåla.

Frågan om ringa kränkning, skyldigheten att tåla och ersättningsbeloppet bedöms på grundval av det lidande som utövandet av befogenheterna på sättet i fråga är ägnat att orsaka med beaktande av åtgärdernas art och användningsomständigheterna, den skadelidandes ställning, publiciteten till följd av utövandet av befogenheterna och övriga motsvarande faktorer.

Under de förutsättningar som anges i 5 kap. 4 a § i skadeståndslagen har föräldrar, barn och make eller maka till den som har omkommit samt andra med dem jämförbara personer som stått den omkomne särskilt nära rätt till ersättning för det lidande som dödsfallet orsakat.

6 §
Tjänstemäns och arbetstagares ansvar
I fråga om ersättningsansvar för tjänstemän och arbetstagare som orsakat en skada och i fråga om deras skyldighet att betala staten ersättning för den ersättning som staten har betalt i enlighet med denna lag gäller 4 och 6 kap. i skadeståndslagen.

7 §
Ersättning och arvode för hjälpverksamhet
Skador som åsamkats den som deltagit i hjälpverksamhet enligt 9 kap. 3 eller 4 § ersätts av statens medel så som bestäms i lagen om ersättande av vissa skador som uppkommit i tjänsteutövning eller arbetsuppgift i statens tjänst (794/1980). Den som deltagit i hjälparbetet har dessutom rätt att av statens medel få ett skäligt arvode enligt den tid han eller hon har använt för verksamheten.

För olycksfall som drabbat den som har deltagit i hjälpverksamhet betalas ersättning av statens medel enligt samma grunder som föreskrivs i fråga om ersättning för olycksfall i arbete, dock inte om den skadade annars har rätt till ersättning enligt lagen om olycksfallsförsäkring (608/1948) eller lagen om olycksfall i militärtjänst (1211/1990). Ett ärende som gäller ersättning enligt detta moment behandlas i första instans av Statskontoret.

8 §
Arbetsgivarens och kommunens rätt
Om den skadades arbetsgivare eller kommun i ett olycksfallsärende där ersättning ska betalas enligt denna lag har betalt lön, förskott eller andra betalningar, gäller i fråga om arbetsgivarens och kommunens rätt vad som i 26 § i lagen om olycksfallsförsäkring bestäms om arbetsgivarens rätt.

9 §
Skadeutredning
En polisman ska utan dröjsmål göra anmälan hos sin förman om en person- eller sakskada som uppstått vid genomförandet av en åtgärd, om skadan inte är att anses som ringa.

Vid behov eller på begäran av den skadelidande eller den som vidtagit tjänsteåtgärden ska det göras en polisundersökning om hur skadan har orsakats och där det ska utredas bland annat under vilka omständigheter åtgärden genomfördes, ledningsförhållandena i samband med åtgärden, skadebeloppet samt i vilken mån den skadelidande genom sin egen verksamhet eller försummelse har bidragit till skadan.

Den som skadats i samband med en åtgärd ska utan dröjsmål ges vård och vid behov beredas läkarhjälp. Om en person meddelar att han eller hon har skadats på grund av en åtgärd av polisen, ska han eller hon så snart som möjligt ges tillfälle att bli undersökt av en läkare, eller om detta inte omgående är möjligt, av en ojävig person. Kostnaderna för vården och läkarhjälpen ska betalas i förskott av statens medel.

10 §
Betalning av skadestånd och arvode
Beslut om ersättning för person- och sakskador enligt detta kapitel och om betalning av arvode fattas av den polisenhet inom vars område åtgärderna eller hjälpverksamheten eller huvuddelen av dessa har genomförts eller för vars räkning åtgärderna har vidtagits. Ansökan om skadestånd ska lämnas skriftligen inom sex månader från den dag åtgärden eller hjälparbetet genomfördes eller den som är berättigad till ersättning underrättades om skadan. Av särskilda skäl får ansökan om ersättning också lämnas senare.

I fråga om yrkande på och beviljande av ersättning för ekonomisk skada och lidande ska 5-7 § i lagen om ersättning av statens medel som till följd av frihetsberövande skall betalas till oskyldigt häktad eller dömd iakttas i tillämpliga delar.

En polisenhets beslut om skadestånd får inte överklagas. Ändring i beslut om arvode får sökas så som bestäms i förvaltningsprocesslagen (586/1996).

9 kap.
Särskilda bestämmelser
1 §
Handräckning av polisen
Polisen ska på begäran lämna andra myndigheter handräckning, om så föreskrivs särskilt. Polisen ska även lämna andra myndigheter handräckning för fullgörandet av en lagstadgad tillsynsskyldighet, om den myndighet som begär handräckning hindras i sin tjänsteutövning.

Polisen kan också lämna en privatperson handräckning när detta är nödvändigt för att denne ska kunna utöva sina lagliga rättigheter och rättskränkningen är uppenbar. För handräckning förutsätts dessutom att privatpersonen hindras i sina rättigheter och att polisbefogenheter måste anlitas för att dessa rättigheter ska kunna utövas.

Om inte något annat föreskrivs särskilt i lag, ska en polisman som hör till befälet fatta beslut om lämnande av handräckning av polisen.

2 §
Handräckning till polisen
En myndighet ska lämna polisen sådan handräckning som behövs för ett polisuppdrag och som myndigheten är behörig att lämna. Beslut om att handräckning ska begäras fattas av en polisman som hör till befälet, om inte något annat föreskrivs särskilt eller sakens brådskande art föranleder något annat.

I fråga om försvarsmaktens handräckning till polisen gäller vad som föreskrivs särskilt.

3 §
Biståndsskyldighet
Var och en är skyldig att på befallning av en polisman som hör till befälet bistå polisen med att leta efter någon som har försvunnit och befinner sig i livsfara, med att rädda människoliv, hjälpa skadade samt avvärja betydande egendomsskador eller olägenheter för miljön, om deltagandet i en sådan åtgärd inte är oskäligt med hänsyn till personens ålder, hälsotillstånd eller personliga förhållanden eller andra särskilda skäl.

I de fall som avses i 1 mom. samt vid draggning efter drunknade ska privatpersoner och privata sammanslutningar på befallning av en polisman som hör till befälet i skälig utsträckning och mot full ersättning ställa livsmedel, telekommunikationsmedel, transportmedel, arbetsredskap samt andra behövliga apparater och ämnen till polisens förfogande.

4 §
Frivilligverksamhet
Polisen kan anlita frivilligorganisationer samt den i 3 kap. i lagen om frivilligt försvar (556/2007) avsedda Försvarsutbildningsföreningen och även personer som deltar i tjänstgöring enligt nämnda

lag som hjälp i efterspaningsuppgifter samt för andra biståndsuppgifter som inte innefattar betydande utövning av offentlig makt.

Beslut om att anlita en frivilligorganisation för efterspaningsuppgifter fattas av den polisman som leder efterspaningen och beslut om att anlita en frivilligorganisation för någon annan biståndsuppgift fattas av en polisman som hör till befälet.

5 §
Befogenheter för den som bistår en polisman
Den som på begäran av en polisman bistår denne i ett enskilt tjänsteuppdrag har rätt att enligt polismannens anvisningar vidta sådana åtgärder för att upprätthålla allmän ordning eller säkerhet som polismannen anvisar inom ramen för sin behörighet. I 2 kap. 16 § 4 mom. bestäms om rätten att använda maktmedel.

6 §
Tvångsutförande
Om någon trots uppmaning av polisen underlåter att utföra en uppgift som han eller hon enligt lag, förordning eller befallning som getts i behörig ordning är skyldig att utföra, och om underlåtelsen kan föranleda betydande olägenheter för trafiken eller allmän ordning, säkerhet eller hälsa, har polisen rätt att på personens bekostnad låta utföra uppgiften. Beslut om åtgärden fattas av en polisman som hör till befälet.

Om ägaren eller innehavaren till en viss egendom inte omedelbart kan påträffas, kan polisen för ägarens räkning vidta eller låta vidta brådskande åtgärder som är nödvändiga för att egendomen efter en olycka eller ett brott ska skyddas för ytterligare skador.

Kostnaderna för åtgärder enligt 1 och 2 mom. kan betalas i förskott av statens medel. De kan drivas in hos den som försummat att utföra uppgiften eller av ägaren till egendomen utan dom eller beslut i den ordning som gäller för indrivning av skatter och avgifter i utsökningsväg.

7 §
Straffbestämmelser
Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet orättmätigt använder polisens emblem, antingen som sådant eller upptaget i märke eller bildlig framställning, eller ett märke som är förvillande likt polisens emblem, ska för *orättmätig användning av polisens emblem* dömas till böter.

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet bryter mot förbudet i 15 a § 3 mom., ska för *orättmätig användning av polisuniform* dömas till böter, om inte strängare straff föreskrivs någon annanstans i lag.

8 §
Begränsningar i rätten att färdas och vistas inom ett område
För att trygga en synnerligen viktig verksamhet eller egendom eller för att skydda människor, kan inrikesministeriet genom förordning begränsa trafik eller vistelse i ett objekt som ska tryggas eller skyddas och i dess omgivning på grund av den fara som objektet innebär eller som riktar sig mot det, eller förbjuda att föremål eller ämnen som äventyrar säkerheten tas med dit. För brott mot förbudet eller begränsningen kan utdömas böter, om inte strängare straff för gärningen föreskrivs någon annanstans i lag.

9 §
Internationellt samarbete
I fråga om rättshjälp och handräckning som polisen ger polisen i en främmande stat och i fråga om rättshjälp och handräckning som polisen får därifrån och i fråga om rätten för en främmande stats polisman att utöva en finsk polismans befogenheter gäller vad som särskilt föreskrivs om detta eller avtalas i internationella fördrag som är förpliktande för Finland.

Inrikesministeriet kan i frågor som inte hör till området för lagstiftningen eller som inte annars kräver riksdagens samtycke ingå normala samarbetsavtal inom polisens verksamhetsområde med grannstaterna, Östersjöländerna och de stater som hör till Europeiska ekonomiska samarbetsområdet.

10 §
Närmare bestämmelser
Genom förordning av statsrådet kan utfärdas närmare bestämmelser om
1) polisens funktionella ledningsförhållanden,
2) polisens emblem och tjänstemärke samt maktmedels- och skyddsredskap, och
3) anmälningar och utredningar angående utövande av befogenheter som grundar sig på internationella fördrag.

Genom förordning av inrikesministeriet kan utfärdas närmare bestämmelser om
1) hur en polismans ställning ska uttryckas och en polisman identifieras,
2) förvaring av egendom som tagits om hand,
3) polisundersökning,
4) tecken och metoder vid stoppande av fordon,
5) automatisk övervakning av vägtrafiken,
6) definitioner av användning av maktmedel, utbildning i användningen av maktmedel, träning i och uppföljning av användningen av maktmedel, rätt att bära maktmedelsredskap, förvaring av maktmedelsredskap och övervakning av användningen av maktmedel,
7) fasttagande, förvaring och avlivande av djur,
8) handräckning till andra än tullverket och gränsbevakningsväsendet,
9) registrering av polisåtgärder,
10) det tekniska utförandet av säkerhetskontrollåtgärder, hur säkerhetskontrollerna ska ordnas i praktiken och om en säkerhetskontrollutbildning som ska ordnas, samt om
11) uniformens modell och de märken som ska användas i samband med uniformen.

11 §
Ikraftträdandebestämmelser
Denna lag träder i kraft den 20 .

Genom denna lag upphävs polislagen av den 7 april 1995 (493/1995) jämte ändringar.

4.
Lag
om ändring av polisförvaltningslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i polisförvaltningslagen av den 14 februari 1992 (110/1992) 2 §, mellanrubriken före 15 § samt 15 a och 16 §,
av dem 15 a § sådan den lyder i lag 676/2006 och 16 § sådan den lyder i lag 69/2005, och
fogas till lagen en ny mellanrubrik före 16 § samt nya 15 b-15 j § som följer:

2 §
Polisens uppgift
Om polisens uppgift bestäms i 1 § i polislagen (/).

Bestämmelser om polisens tjänsteställning
15 a §
Polisbefogenheter
Vid utförandet av sina uppgifter har en polisman i hela landet sådana befogenheter som anges i denna lag eller i någon annan lag.

En polisaspirant har en polismans befogenheter när han eller hon under sin utbildares ledning och uppsikt utför uppgifter som ingår i utbildningen. En polisaspirant har en polismans befogenheter även då polisens högsta ledning i syfte att trygga statens säkerhet eller för att sköta riksomfattande särskilda situationer inom polisverksamheten har förordnat honom eller henne att utföra uppgifter som ankommer på polisen.

En yngre konstapel har en polismans befogenheter. Under en arbetspraktikperiod som ingår i grundexamen för polis får en yngre konstapel utöva en polismans befogenheter under ledning och behövlig uppsikt av handledaren för arbetspraktiken.

15 b §
Särskilda polisbefogenheter
Inrikesministeriet kan i hela landet och länsstyrelsen inom sitt läns område ge en namngiven person sådana i denna lag avsedda polisbefogenheter som han eller hon behöver i en viss uppgift.

Befogenheter att använda i polislagen angivna maktmedel kan dock endast ges en namngiven tjänsteman. Dessutom kan endast inrikesministeriet ge en tjänsteman befogenheter att göra förundersökning för undersökning av brott som har anknytning till hans eller hennes eget förvaltningsområde och som särskilt nämns i förordnandet.

Den som ger polisbefogenheter ska se till att de utnyttjas på behörigt sätt.

15 c §
Komplettering av polispersonalen
Statsrådet kan besluta att polisens personal ska kompletteras med särskild kompletterande polispersonal, när sådan behövs med hänsyn till statens säkerhet eller exceptionella förhållanden.

Till den kompletterande polispersonalen kan inkallas en person som till sina personliga egenskaper lämpar sig för uppgiften och som genom ett avtal med chefen för polisdistriktet förbinder sig att sköta uppgiften.

För upprätthållande av allmän ordning och säkerhet har den som hör till den kompletterande polispersonalen samma befogenheter och skyldigheter som en polisman har enligt denna lag. I fråga om rätten att använda maktmedel gäller dock 2 kap. 16 § 3 mom. i polislagen.

Den som hör till den kompletterande polispersonalen kan placeras som ordningsvakt enligt 18 § i lagen om sammankomster (530/1999) vid tillfällen som har samband med utbildningen av kompletterande polispersonal och kan förordnas att vid ett sådant tillfälle reglera trafiken så som avses i 49 § i vägtrafiklagen (267/1981). Bestämmelser om godkännande för ett uppdrag som ordningsvakt, om behörighetsvillkoren för en ordningsvakt samt om en ordningsvakts befogenheter och skyldigheter finns i lagen om ordningsvakter (533/1999) samt om förordnande av en person att reglera trafiken och om en sådan persons befogenheter i vägtrafikförordningen (182/1982).

Bestämmelser om den kompletterande polispersonalens uppgifter, utrustning, utbildning och inkallande samt avtalsvillkor utfärdas genom förordning.

15 d §

En polismans verksamhetsområde och tjänstgöringsskyldighet

En polisman är skyldig att tjänstgöra inom den polisenhets verksamhetsområde där han eller hon är placerad.

En polisman kan även förordnas att tjänstgöra utanför verksamhetsområdet för den enhet där han eller hon är placerad.

En polisman är utan särskilt förordnande skyldig att i hela landet och även utanför sitt verksamhetsområde och på sin fritid vidta brådskande åtgärder som är nödvändiga för avvärjande av ett allvarligt brott, inledande av undersökning av ett sådant brott, avvärjande av allvarlig fara för allmän ordning och säkerhet eller som är nödvändiga av andra med dessa jämförbara särskilda skäl.

15 e §

Inställelse i tjänst

Med tanke på särskilda situationer som kan uppstå i polisens verksamhet ska varje polisman se till att polisenheten har hans eller hennes kontaktuppgifter.

En polisman ska utan dröjsmål inställa sig i tjänst när en allvarlig gärning eller händelse som hotar allmän ordning och säkerhet nödvändigt kräver det.

En polisman är skyldig att på förordnande inställa sig i tjänst också under sin semester, när detta är nödvändigt för att allmän ordning och säkerhet ska kunna upprätthållas. Ett sådant förordnande kan ges av polisens högsta ledning i fråga om alla polismän, av polisens länsledning i fråga om de polismän som är underställda polisens länsledning samt av chefen för polisens riksomfattande enhet och chefen för en polisinrättning i fråga om polismännen i sin egen enhet.

En polisman som inte är tjänstledig eller har semester är skyldig att på förordnande tillfälligt vara i larmberedskap och inställa sig i tjänst när det är nödvändigt av särskilda skäl i anslutning till polisens verksamhet. Ett sådant förordnande kan ges av polisens högsta ledning i fråga om alla polismän, av polisens länsledning i fråga om de polismän som är underställda polisens länsledning samt av chefen för polisens riksomfattande enhet och chefen för en polisinrättning i fråga om polismännen i sin egen enhet.

15 f §
En polismans rätt att vara biträde eller ombud
En polisman får vara biträde eller ombud för den som misstänks för ett brott endast om den misstänkte är nära anhörig till polismannan enligt 15 kap. 2 § 3 mom. i rättegångsbalken och den anhöriga inte har rätt att få en försvarare enligt 2 kap. 1 § i lagen om rättegång i brottmål (689/1997).

En polisman får inte vara biträde eller ombud för en målsägande, om detta kan stå i strid med skötseln av polismannens tjänsteåligganden.

15 g §
En polismans uppförande
En polisman ska i tjänsten och i sitt privatliv uppföra sig på ett sätt som inte äventyrar tilltron till att polisens uppgifter sköts på behörigt sätt. Vid bedömningen av en polismans uppträdande tas hänsyn också till polismannens ställning och uppgifter inom polisförvaltningen.

15 h §
Bisysslor
En polisman får inte ta emot eller sköta en bisyssla som avses i 18 § 4 mom. i statstjänstemannalagen (750/1994), om inte tillstånd därtill beviljas på ansökan.

15 i §
En polismans kondition och yrkesskicklighet
En polisman ska upprätthålla den kondition och yrkesskicklighet som arbetsuppgifterna förutsätter. Bestämmelser om den konditionsnivå som olika arbetsuppgifter förutsätter samt om anordnande av konditionstester kan utfärdas genom förordning av statsrådet.

En polisman får inte sköta en syssla som medför rättigheter eller skyldigheter som kan stå i strid med en polismans uppgifter enligt denna lag.

15 j §
Skiljande av en polisman från tjänsteutövning för viss tid
En polisman som bryter mot eller åsidosätter sin tjänsteplikt kan, om en varning inte kan anses vara tillräcklig, som disciplinstraff skiljas från tjänsteutövning för en tid av minst en och högst sex månader. Löneutbetalningen avbryts för tiden för skiljandet från tjänsteutövningen.

Beslut om skiljande från tjänsteutövning fattas av den utnämnande myndigheten. Om statsrådet är utnämnande myndighet, fattar inrikesministeriet beslut om skiljande från tjänsteutövning. Den myndighet som fattar beslut om skiljande från tjänsteutövning ska anhängiggöra skiljandet från tjänsteutövningen senast tre månader från det att myndigheten fick kännedom om den omständighet som kan leda till skiljande från tjänsteutövning.

Innan beslut fattas om skiljande av en polisman från tjänsteutövning ska han eller hon ges tillfälle att blir hörd i ärendet. Dessutom ska myndigheten ge huvudförtroendemannen eller förtroendemannen tillfälle att bli hörd, om polismannen begär det och skiljandet från tjänsteutövningen inte på grund av sakens natur ska verkställas omedelbart. Myndigheten ska innan beslutet fattas underrätta polismannen om möjligheten att begära att huvudförtroendemannen eller förtroendemannen ska höras.

I fråga om sökande av ändring i ett beslut som gäller skiljande av en polisman från tjänsteutövning för viss tid bestäms i statstjänstemannalagen.

Särskilda bestämmelser
16 §
Närmare bestämmelser
Genom förordning av republikens president bestäms om polisens förtjänstkors och förtjänstmedalj.

Genom förordning av statsrådet bestäms närmare om polisens organisation och uppgifter, om tjänstemän som hör till befälet, underbefälet och manskapet och som betraktas som polismän samt om annan lämplig högre högskoleexamen och däri ingående studier som utöver polisbefälsexamen krävs för en polischefstjänst.

Genom förordning av inrikesministeriet kan utfärdas närmare bestämmelser om polisenheternas ställning och uppgifter.

_____

Denna lag träder i kraft den 20 .
_____

5.
Lag
om ändring av gränsbevakningslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i gränsbevakningslagen av den 15 juli 2005 (578/2005) 10 §, 28 § 1 mom., 32 §, 41 § 2 och 3 mom., 46 § och 66 § 2 mom.,
av dem 28 § 1 mom. sådant det lyder i lag 222/2007, som följer:

10 §
Allmänna principer som ska iakttas i tulluppgifter, polisuppgifter och förundersökningsuppgifter
I polisuppgifter iakttas principerna i polislagen (/) och i andra lagar som gäller polisens uppgifter. I tulluppgifter iakttas principerna i tullagen (1466/1994) och i andra lagar som gäller tullövervakning. I förundersökningsuppgifter iakttas principerna i förundersökningslagen (/) och i andra lagar som gäller förundersökningsmyndighetens uppgifter.

28 §
Befogenheter i fråga om gränskontroll
För genomförandet av en gränskontroll har en gränsbevakningsman rätt att
1) tillfälligt omhänderta ett resedokument så som särskilt föreskrivs om detta,
2) utföra kroppsvisitation med iakttagande i tillämpliga delar av bestämmelserna i 8 kap. 30 och 32 § i tvångsmedelslagen (/),
3) söka igenom ett fordon,
4) förhindra att en person avlägsnar sig från gränskontrollen med iakttagelse i tillämpliga delar av bestämmelserna i 6 kap. 6 § i förundersökningslagen,
5) tillfälligt för gränsbevakningsväsendet omhänderta de föremål och fordon som ska granskas under den tid då gränskontrollen genomförs.

---

32 §
En gränsbevakningsmans befogenheter att upprätthålla allmän ordning och säkerhet vid ett gränsövergångsställe
I fråga om en gränsbevakningsmans rätt att vidta åtgärder vid ett gränsövergångsställe för upprätthållande av allmän ordning och säkerhet gäller vad som bestäms i 2 kap. 5 §, 6 § 1 mom. 1 punkten och 2 mom. samt 8 § 1 mom. i polislagen. Bestämmelserna i 2 kap. 6 § 3 mom. i polislagen om polismän som tillhör befälet tillämpas vid gränsbevakningsväsendet på en anhållningsberättigad tjänsteman och på en gränsbevakningsman som tjänstgör som chef vid ett gränsövergångsställe.

41 §
Gränsbevakningsmännens befogenheter för förebyggande och utredning av brott
---
Med undantag av täckoperation, bevisprovokation genom köp, teleavlyssning och teleövervakning gäller i fråga om en gränsbevakningsmans befogenheter inom sitt ansvarsområde för förebyggande och utredning av brott samt för väckande av åtal vad som i polislagen, förundersökningslagen, tvångsmedelslagen eller någon annanstans föreskrivs om polismäns befogenheter för förebyggande och utredning av brott samt för väckande av åtal. Vad som i 5 kap. 11 § i polislagen och i 10 kap. 10 § i tvångsmedelslagen föreskrivs om polisens rätt att inhämta basstationsuppgifter och i 5 kap. 58 och 59 § i polislagen om teknisk observation tillämpas även på gränsbevakningsväsendet. En gränsbevakningsman som deltar i en förundersökning som görs under ledning av en annan förun-

dersökningsmyndighet har rätt att behandla uppgifter som har inhämtats med en sådan metod som inte står till buds för gränsbevakningsväsendet.

Bestämmelserna om de befogenheter för förebyggande och utredning av brott samt för väckande av åtal som de som hör till polisbefälet har ska vid gränsbevakningsväsendet tillämpas på anhållningsberättigade tjänstemän samt undersökningsledare.

46 §
Undersökningsledare
Undersökningsledare vid förundersökning som görs av gränsbevakningsväsendet är en sådan tjänsteman vid gränsbevakningsväsendet som avses i 2 kap. 9 § 1 mom. 4 punkten i tvångsmedelslagen eller en gränsbevakningsman med tillräcklig erfarenhet som genomgått utbildning enligt vad som föreskrivs genom förordning av statsrådet och som förordnats till undersökningsledare av chefen för förvaltningsenheten i fråga.

66 §
Omhändertagande av farliga föremål och ämnen

Egendom som omhändertagits ska utan dröjsmål och senast inom 14 dygn återlämnas till innehavaren. Om ett föremål eller ämne inte riskfritt kan återlämnas till innehavaren, ska det överlämnas till polisen antingen för att återlämnas till innehavaren eller för åtgärder enligt 2 kap 14 § i polislagen eller enligt skjutvapenlagen (1/1998).

_____

Denna lag träder i kraft den 20 .
_____

6.
Lag
om ändring av lagen om fullgörande av polisuppgifter inom försvarsmakten

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 3 november 1995 om fullgörande av polisuppgifter inom försvarsmakten (1251/1995) 3-5 och 13 § samt 21 § 1 mom. 1 punkten,
av dem 4 § sådan den lyder i lag 648/2003, som följer:

3 §
Principerna för polisverksamheten
När uppgifter som avses i denna lag utförs iakttas principerna enligt polislagen (/).

4 §
Befogenheter
En tjänsteman som avses i 2 § har i de uppgifter som avses i 1 § sådana befogenheter som förundersökningslagen (/), tvångsmedelslagen (/) och polislagen anger för polismän. Den tjänsteman som är chef för huvudstabens undersökningsavdelning eller försvarsmaktens militärjurist är undersökningsledare i de ärenden som avses i 1 § 1 mom. 1-3 punkten och i dessa ärenden har han eller hon även sådana befogenheter som förundersökningslagen och tvångsmedelslagen anger för en anhållningsberättigad tjänsteman samt som polislagen anger för en polisman som hör till befälet. Vid förundersökning som utförs av försvarsmakten får teleavlyssning och teleövervakning inte användas.

När befogenheterna utövas ska i tillämpliga delar förfaras så som bestäms i förundersökningslagen, tvångsmedelslagen och polislagen. Beslut om annan teknisk avlyssning än enligt 10 kap. 16 § i tvångsmedelslagen fattas på framställning av undersökningsledaren av den tjänsteman som är chef för huvudstabens undersökningsavdelning eller, om denna tjänsteman är undersökningsledare, av huvudstabens operationschef.

5 §
Observation och teknisk observation vid säkerhets- och övervakningsuppgifter
För förhindrande av olaglig underrättelseverksamhet som riktar sig mot Finland på det militära försvarets område samt sådan olaglig verksamhet som äventyrar det militära försvarets syftemål får observation och teknisk observation företas enligt 5 kap. 13 §, 16 § 1-3 mom., 18 § 1-3 mom., 20 § 1 mom. och 24 § i polislagen. Teknisk observation får inte riktas mot ett utrymme som används för boende. I fråga om teknisk observation tillämpas inte heller de förutsättningar som följer av de nämnda bestämmelserna och hänför sig till det föreskrivna strängaste straffet för ett brott eller till brottets art eller typen av brott. Om vidtagande av åtgärderna i fråga beslutar den tjänsteman som är chef för huvudstabens undersökningsavdelning.

I fråga om granskning av upptagningar och handlingar, användning av överskottsinformation, förvaring av information som fåtts genom hemligt inhämtande av information, utplåning av information som fåtts i en brådskande situation, underrättelse om hemligt inhämtande av information och protokoll iakttas 5 kap. 51 och 54 §, 55 § 1 och 3 mom. samt 57-59 § i polislagen. Protokoll som gjorts upp över teknisk avlyssning sänds till försvarsministeriet, som årligen avger en berättelse om teknisk avlyssning till riksdagens justitieombudsman.

13 §

Uppgifter som inte hänför sig till ett visst uppdrag

Information som erhållits i samband med ett visst uppdrag som avses i 1 § och som behövs för att uppgifterna ska kunna skötas, men som inte hänför sig till uppdraget i fråga, får endast inhämtas för och registreras i register enligt 11 och 12 §. Överskottsinformation får registreras i det register som avses i 11 § under de förutsättningar som anges i 10 kap. 55 § 3 mom. i tvångsmedelslagen och i 5 kap. 55 § 2 mom. i polislagen.

21 §

Utlämnande av uppgifter till andra än militärmyndigheter

Ur personregister som avses i denna lag får den registeransvarige lämna ut behövliga uppgifter till

1) polisen för de uppgifter som avses i 1 § 1 mom. i polislagen och som hänför sig till att trygga rätts- och samhällsordningen samt förebygga, avslöja och reda ut brott och se till att brott blir föremål för åtalsprövning, samt

---

_____

Denna lag träder i kraft den 20 .

_____

7.
Lag
om ändring av militära disciplinlagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i militära disciplinlagen av den 25 mars 1983 (331/1983) 15 och 20 §, 25 § 1 mom., 25 a § 1 mom. och 28 § 3 mom.,
sådana de lyder, 15 och 20 § i lag 652/1991, 25 § 1 mom. i lag 1259/1988, 25 a § i lag 991/1997 och 28 § 3 mom. i nämnda lag 1259/1988, som följer:

15 §
I fråga om brott som avses i militära rättegångslagen tillämpas på de i 27 § nämnda tvångsmedlen och de myndigheter som är berättigade att använda dem, utom tvångsmedelslagen (/), vad som bestäms i denna lag.

20 §
Om häktning bestäms i tvångsmedelslagen.

25 §
Förutom de myndigheter som nämns i tvångsmedelslagen får även en anhållningsberättigad militärmyndighet bestämma om beslag och husrannsakan samt om kroppsvisitation och kroppsbesiktning.
---

25 a §
De krigsmän som enligt 18 § har rätt att verkställa gripande får bestämma att en vid försvarsmakten tjänstgörande förare av ett motordrivet fordon eller den som utför något annat uppdrag som nämns i 23 kap. i strafflagen ska genomgå prov för att konstatera om han eller hon möjligen intagit alkohol eller något annat rusmedel. Provet får utföras på den som utför ett köruppdrag eller något annat uppdrag som nämns i 23 kap. i strafflagen eller den som är i färd med att påbörja ett sådant uppdrag. Den som vägrar genomgå provet är skyldig att underkasta sig kroppsbesiktning enligt 8 kap. 29 § i tvångsmedelslagen.
---

28 §

Om ett brott som avses i militära rättegångslagen handläggs i disciplinärt förfarande, får summarisk förundersökning göras, oberoende av det straff som föreskrivs för brottet. På den summariska förundersökningen tillämpas 11 kap. 2 § i förundersökningslagen (/).

_____

Denna lag träder i kraft den 20 .
_____

8.
Lag
om ändring av lagen om behandlingen av personer i förvar hos polisen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 29 september 2006 om behandlingen av personer i förvar hos polisen (841/2006) 1 kap. 2 §, 2 kap. 2 §, 6 kap. 1 § 1 mom. och 6 § 1 mom., 7 kap. 1 § 1 mom. och 6 § 1 mom., 11 kap. 1 § 3 mom. samt 15 kap. 3 § som följer:

1 kap.
Allmänna bestämmelser
2 §
Definitioner
I denna lag avses med
1) *häktad* den som häktats enligt 1 kap. 2 § i häktningslagen (768/2005),
2) *anhållen* den som anhållits i enlighet med 2 kap. 5 § i tvångsmedelslagen (/),
3) *gripen* den som gripits på en grund som anges i polislagen (/), tvångsmedelslagen, förundersökningslagen (/) eller i någon annan lag och som inte är häktad eller anhållen,
4) *frihetsberövad* en häktad, anhållen eller gripen,
5) *besökare* den som besöker en frihetsberövad,
6) *förvaringslokal* en lokal som administreras av polisen och som används för förvaring av frihetsberövade som hålls i förvar hos polisen,
7) *teknisk övervakning* övervakning av förvaringslokalerna med hjälp av tekniska anordningar,
8) *väktare* överväktare och väktare enligt 1 kap. 10 § i polislagen.

2 kap.
Intagning i förvaringslokal
2 §
Underrättelse om frihetsberövande
Häktade ska ges tillfälle att underrätta någon av sina närstående eller någon annan om sitt frihetsberövande.

Enligt anvisningar av en anhållen och en gripen ska någon av hans eller hennes närstående eller någon annan underrättas om frihetsberövandet. Om underrättelsen skulle förorsaka synnerligt men för brottsutredningen, kan underrättelsen om anhållandet enligt beslut av en polisman som hör till befälet framskjutas högst två dygn från gripandet, och kan underrättelsen om gripandet framskjutas eller utebli. Underrättelsen får inte utan särskilda skäl lämnas mot den anhållnes eller den gripnes vilja.

6 kap.
Brevväxling och telefonsamtal
1 §
Brevväxling och granskning av postförsändelser
De frihetsberövade har rätt till korrespondens, om inte denna rätt har begränsats enligt 4 kap. 1-3 § i tvångsmedelslagen.
---

6 §
Användning av telefon
En frihetsberövad ska i mån av möjlighet ges tillfälle att på egen bekostnad stå i telefonkontakt med personer utanför förvaringslokalen, om inte denna rätt har begränsats enligt 4 kap. 1-3 § i tvångsmedelslagen. I ordningsstadgan för en förvaringslokal kan meddelas de föreskrifter om tider för användning av telefon som är nödvändiga med hänsyn till verksamheten och ordningen i förvaringslokalen.
---

7 kap.
Besök och andra kontakter utanför förvaringslokalen
1 §
Besök
De frihetsberövade har rätt att under behövlig övervakning ta emot besökare vid tidpunkter som reserverats för besök så ofta det är möjligt utan att ordningen och verksamheten i förvaringslokalen störs, om inte denna rätt begränsats enligt 4 kap. 1-3 § i tvångsmedelslagen. Besök kan även tillåtas vid andra tillfällen än vid de tidpunkter som reserverats för besök, om det är nödvändigt med hänsyn till den frihetsberövades kontakter eller av något annat särskilt skäl. En frihetsberövad har dock alltid rätt att utan ogrundat dröjsmål ta emot besök av sitt i 6 kap. 4 § avsedda ombud. Bestämmelser om granskning av besökare finns i 10 kap
---

6 §
Kontakter med en beskickning
Utländska frihetsberövade har rätt att stå i kontakt med en diplomatisk beskickning eller ett konsulat som företräder hemlandet, om inte kontakterna begränsats enligt 4 kap. 1-3 § i tvångsmedelslagen.
---

11 kap.
Säkerhetsåtgärder
1 §
Säkerhetsåtgärder

Bestämmelser om begränsning av frihetsberövades kontakter finns i 4 kap. i tvångsmedelslagen.

15 kap.
Väktare
3 §
Person- och egendomsskada
En väktare ska utan dröjsmål underrätta sin förman om person- eller egendomsskador som uppkommit vid utförandet av tjänsteuppdrag, om skadorna inte är att anses såsom ringa. Beträffande person- och egendomsskador ska förfaras enligt 8 kap. 9 § i polislagen.

_____

Denna lag träder i kraft den 20 .

_____

9.
Lag
om ändring av häktningslagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i häktningslagen av den 23 september 2005 (768/2005) 1 kap. 1 § 2 mom., 2 kap. 1 § 3 och 4 mom., 8 kap. 1 § 1 mom. och 6 § 1 mom., 9 kap. 1 § 1 mom. och 7 § 1 mom., 10 kap. 16 § 5 mom., 11 kap. 9 § 2 mom. samt 13 kap. 1 § 3 mom. som följer:

1 kap.
Allmänna principer för verkställighet av häktning
1 §
Tillämpningsområde

På häktade som samtidigt avtjänar fängelsestraff eller förvandlingsstraff för böter tillämpas vad som föreskrivs i 2 kap. 1 § 2 mom., 4 kap. 1 § 3 mom., 8 kap. 6 § samt 9 kap. 9 § i denna lag. På sådana häktade tillämpas dessutom bestämmelserna i 4 kap. i tvångsmedelslagen (/) om begränsning av kontakter och bestämmelserna i 2 c kap. 5 § i strafflagen (39/1889) om bestämmande av villkorlig frigivning. På sådana häktade som avses i detta moment tillämpas i övrigt bestämmelserna om fångar i fängelselagen (767/2005).
---

2 kap.
Ankomst till ett fängelse
1 §
Placering av häktade

Den domstol som beslutar om häktning kan på framställning av en anhållningsberättigad tjänsteman enligt 2 kap. 9 § i tvångsmedelslagen eller på framställning av allmänna åklagaren fatta beslut om att den häktade ska placeras i en sådan förvaringslokal för häktade som administreras av polisen, om det är nödvändigt för att hålla den häktade avskild eller av säkerhetsskäl, eller om utredningen av brottet av särskilda skäl så kräver. Den häktade får inte hållas i polisens förvaringslokal längre än fyra veckor, om det inte finns särskilt vägande skäl till detta.

Om den häktade placerats i en förvaringslokal som administreras av polisen, ska placeringsärendet och dess grunder tas upp till behandling i domstol tillsammans med häktningsärendet vid den nya behandling av häktningsärendet som avses i 3 kap. 15 § i tvångsmedelslagen. Den häktade kan också särskilt föra förvaringen i polisens förvaringslokal till domstol för ny behandling, varvid förfarandet enligt 1 och 3 mom. i den nämnda paragrafen ska iakttas i tillämpliga delar. En anhållningsberättigad tjänsteman eller åklagaren ska föra ärendet till domstol, om den häktade ska hållas i förvar i förvaringslokalen i mer än fyra veckor. Också i det sistnämnda fallet ska de nämnda bestämmelserna i tvångsmedelslagen iakttas i tillämpliga delar.

8 kap.
Brevväxling och telefonsamtal
1 §
Brevväxling och granskning av postförsändelser
De häktade har rätt till korrespondens, om inte denna rätt har begränsats enligt 4 kap. 1-3 § i tvångsmedelslagen.
---

6 §
Användning av telefon
De häktade ska ges möjlighet att på egen bekostnad stå i telefonkontakt med personer utanför fängelset, om inte denna rätt har begränsats enligt 4 kap. 1-3 § i tvångsmedelslagen. I ordningsstadgan för ett fängelse kan meddelas de föreskrifter om tider för användning av telefon som är nödvändiga med hänsyn till verksamheten och ordningen i fängelset.
---

9 kap.
Besök och andra kontakter utom fängelset
1 §
Besök
De häktade har rätt att under behövlig övervakning ta emot besökare vid tidpunkter som reserverats för besök så ofta det är möjligt utan att ordningen och verksamheten i fängelset störs, om inte denna rätt begränsats enligt 4 kap. 1-3 § i tvångsmedelslagen. Besök kan tillåtas även vid andra tillfällen än vid de tidpunkter som reserverats för besök, om det är nödvändigt med hänsyn till den häktades kontakter eller av något annat särskilt skäl. En häktad har dock alltid rätt att utan ogrundat dröjsmål ta emot besök av sitt i 8 kap. 4 § avsedda ombud. Bestämmelser om granskning av den som kommit för att besöka en häktad (*besökare*) finns i 12 kap.
---

7 §
Kontakter med en beskickning
Utländska häktade har rätt att stå i kontakt med en diplomatisk beskickning eller ett konsulat som företräder hemlandet, om inte kontakterna begränsats enligt 4 kap. 1-3 § i tvångsmedelslagen.
---

10 kap.
Ordningen och disciplinen i ett fängelse
16 §
Beslutanderätt

I fråga om jäv tillämpas bestämmelserna i 2 kap. 7 och 8 § i förundersökningslagen (/).

11 kap.
Granskning av fängelselokaler och häktade
9 §
Förfarande och protokoll

Om kroppsbesiktning utförs av någon som inte hör till hälso- och sjukvårdspersonalen, ska ett vittne vara närvarande. Bestämmelserna i 8 kap. 32 § 3 och 4 mom. i tvångsmedelslagen ska i övrigt iakttas vid utförande av kroppsbesiktning.
---

13 kap.
Säkerhetsåtgärder och användning av maktmedel
1 §
Säkerhetsåtgärder

Bestämmelser om begränsning av de häktades kontakter finns i 4 kap. i tvångsmedelslagen.

_____

Denna lag träder i kraft den 20 .

_____

10.
Lag
om ändring av fängelselagen

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i fängelselagen av den 23 september 2005 (767/2005) 1 kap, 11 §, 4 kap. 5 § 2 mom., 15 kap. 16 § 4 mom. och 16 kap. 9 § 2 mom. som följer:

1 kap.
Allmänna bestämmelser om verkställighet av fängelse
11 §
Handräckning
För att utföra ett tjänsteuppdrag har en tjänsteman vid Fångvårdsväsendet rätt att få handräckning av polisen enligt polislagen (/).

4 kap.
Ankomst till ett fängelse och placering i fängelset
5 §
Ankomstgranskning

En fångvårdsmyndighet får ta de signalement på fångar som avses i tvångsmedelslagen (/).

15 kap.
Ordningen och disciplinen i ett fängelse
16 §
Beslutanderätt

I fråga om jäv tillämpas bestämmelserna i 2 kap. 7 och 8 § i förundersökningslagen (/).

16 kap.
Granskning av fängelselokaler och fångar
9 §
Förfarande och protokoll

Om kroppsbesiktning utförs av någon som inte hör till hälso- och sjukvårdspersonalen, ska ett vittne vara närvarande. Bestämmelserna i 8 kap. 32 § 3 och 4 mom. i tvångsmedelslagen ska i övrigt iakttas vid utförande av kroppsbesiktning.

_____

Denna lag träder i kraft den 20 .
_____

11.
Lag
om ändring av lagen om justitiekanslern i statsrådet

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till lagen av den 25 februari 2000 om justitiekanslern i statsrådet (193/2003) en ny 5 a § som följer:

5 a §
Förordnande om förundersökning och polisundersökning
För utredning av ett ärende som behandlas hos justitiekanslern kan justitiekanslern förordna att förundersökning enligt förundersökningslagen (/) eller polisundersökning enligt polislagen (/) ska göras.

_____

Denna lag träder i kraft den 20 .
_____

12.
Lag
om ändring av lagen om allmänna åklagare

I enlighet med riksdagens beslut
fogas till lagen av den 11 mars 1997 om allmänna åklagare (199/1997) en ny 11 a § som följer:

11 a §
Tystnadsplikt och tystnadsrätt
Vad som i 7 kap. 1 och 3-5 § i polislagen (/) bestäms om tystnadsplikt och tystnadsrätt för dem som hör till polisens personal tillämpas på motsvarande sätt på dem som hör till åklagarväsendets personal.

_____

Denna lag träder i kraft den 20 .
_____

ERIÄVÄ MIELIPIDE

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha Haapamäki

Yleistä

Totean aluksi selvennyksenä, että esittämäni kannanotot eivät ole eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian kannanottoja vaan henkilökohtaisia näkemyksiäni.

En voi kaikilta osin yhtyä toimikunnan enemmistöön. Osaksi kysymys on säännöksistä, jotka sinänsä ovat tarpeellisia, mutta joiden jatkovalmistelussa toivottavasti päästään selkeämpiin ratkaisuihin.

Siltäkin osin kuin en esitä eriävää mielipidettä, totean yleisesti, että toimikunnan yhtenä tavoitteena ollut lainsäädännön selkiyttäminen ei kaikilta osin ole onnistunut parhaalla mahdollisella tavalla. Työhön käytettävissä olleen ajan rajallisuus on johtanut siihen, että ehdotus perustuu pitkälti nykyisen lainsäädännön rakenteille eikä täysin uusiin lähtökohtiin perustuvan lainsäädännön kehittelylle ole ollut mahdollisuuksia. Tosin esimerkiksi tekniikkaneutraalia sääntelyä on kaivattu, mutta mitään konkreettisia malleja tästä ei ole esitetty. Voikin kysyä, miten tekniikkaneutraali sääntely käytännössä yhdistettäisiin pakkokeinolainsäädännöltä vaadittavaan tarkkarajaisuuteen. Lisäksi ehdotuksessa on tartuttu useisiin nykyisin (käsitykseni mukaan vaikeutensa vuoksi) sääntelemättä jätettyihin kysymyksiin, minkä vuoksi ei mielestäni voida odottaakaan, että niistä selvittäisiin kovin yksinkertaisilla ratkaisuilla.

Jatkovalmistelussa tulisi joka tapauksessa vielä erityisesti keskittyä tietoverkossa tapahtuvan poliisitoiminnan kokonaisvaltaiseen hahmottamiseen ja eri toimenpiteiden rajapintojen selkiyttämiseen. Samoin varsinkin pakkokeinolain 10 luvussa ja poliisilain 5 luvussa säänneltyjen uusien keinojen suhde jo nykyisin käytössä oleviin keinoihin kaipaa vielä hiomista. En ole myöskään vakuuttunut siitä, että poliisilain 5 luvussa käytetyn viittaustekniikan edut olisivat suuremmat kuin käytännön lainsoveltajille tästä aiheutuva haitta: pidän riittävänä sitä, että poliisilain 5 luvussa viitataan vain määritelmien osalta pakkokeinolakiin.

Seuraavassa otan erityisesti esille muutamia yksittäisiä säännöksiä.

Esitutkintalain 2 luvun 4 §

Katson, että syyttäjän tulisi voida päättää ryhtymisestään tutkinnanjohtajaksi ehdotettua laajemmin. Nyt ehdotettu säännös rajaa syyttäjältä pois mahdollisuuden ryhtyä tutkinnanjohtajaksi esimerkiksi tapauksissa, joissa poliisimiehen väitetään pahoinpidelleen kiinniotettavaa ja kiinniotettavan taas epäillään syyllistyneen esimerkiksi haitantekoon. Kysymys on tosiasiassa samojen tapahtumien selvittämisestä, eikä ole perusteltua, että toisen rikoksen tutkinnanjohtajana on syyttäjä ja toisen poliisimies. Syyttäjän tulisikin voida ryhtyä tutkinnanjohtajaksi myös poliisimiehen epäiltyyn rikokseen liittyvissä rikosasioissa silloin, kun se on tarkoituksenmukaista asioiden selvittämisen kannalta. Näin varmistetaan kokonaisvaltainen tutkinnanjohto.

Esitutkintalain 3 luvun 13 § (ja 12 §)

Esitutkinnan keskeyttämisen edellytyksistä säätäminen on tarpeen. En kuitenkaan pidä perusteltuna sitä, että keskeyttäminen rajataan vain juttuihin, joissa ei ole epäiltyä. Jatkovalmistelussa tulisi vielä uudelleen arvioida, miten esitutkinnan keskeyttämisen ja esitutkintatoimenpiteiden siirtämisen (ja esitutkinnan lopettamisen) keskinäiset suhteet tulisi määritellä.

Pakkokeinolain 10 luvun 10 §

Tukiasematietojen hankkimista ei tulisi rajata esitutkinnassakaan vain menneisyyteen. Myös rikosten selvittämisessä on helposti ajateltavissa tilanteita, joissa olisi tärkeää saada tulevaisuuteen kohdistuva lupa tukiasematietojen hankintaan. Pakkokeinon kohteiden kannalta tällä kysymyksellä ei nähdäkseni ole sellaista merkitystä, että ehdotettu rajoitus olisi tarpeen.

Pakkokeinolain 10 luvun 22 §

Teknisen laitetarkkailun rajapintaa muuhun tekniseen tarkkailuun ja telekuunteluun tulisi selkiyttää. Ehdotuksen perusteella herää nimittäin kysymys, miten voidaan erottaa laitteen toiminnan tarkkailu viestin salaisuuteen puuttuvista toimenpiteistä.

Pakkokeinolain 10 luku 39 §

Valvotun läpilaskun ja toimenpiteiden siirron käyttötilanteiden raja ei ole riittävän selkeä. Jos valvotun läpilaskun edellytykset ovat korkealla ja menettely monimutkainen, niin on mielestäni odotettavissa, että viranomaiset käyttävät läpilaskun sijasta toimenpiteiden siirtämistä, joka on sekä edellytyksiltään että menettelyltään hyvin paljon helpommin sovellettavissa.

Jatkovalmistelussa tulisi vakavasti harkita sitä vaihtoehtoa, että valvottu läpilasku varataan vain rajat ylittäviin kuljetuksiin käytettäväksi toimenpiteeksi, kuten on nykytilanne. Tällöin olisi kuitenkin samalla säädeltävä toimenpiteiden siirtämistä nykyistä (ja ehdotettua) tiukemmin, koska kysymys voi olla hyvinkin merkittävistä ratkaisuista. Toimenpiteiden siirtämisen tulisi olla kontrolloitavissa, mikä merkitsisi muun muassa sitä, että ainakin vähänkin merkittävämmissä tapauksissa siirtämisestä tulisi tehdä kirjallinen päätös. Samalla lainsäätäjän tulisi tehdä nimenomainen ratkaisu siitä, sallitaanko esitutkintaviranomaisille (tiukasti säänneltynä) yleisempi oikeus "rikosten läpilaskuun" (vakavamman rikoksen selville saamiseksi ja/tai jonkun hengen tai terveyden suojaamiseksi lähinnä huumausainerikostutkinnassa) tai sitten on tehtävä selkeä ratkaisu siitä, että tällainen menettely on aina ehdottomasti kiellettyä.

Helsingissä 31.3.2009

Juha Haapamäki
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri

ITÄ-UUDENMAAN SYYTTÄJÄNVIRASTO
Kihlakunnansyyttäjä Tea Kangasniemi

ERIÄVÄ MIELIPIDE

Ilmoitan eriävän mielipiteen työryhmän mietintöön koskien **ehdotettua pakkokeinolain 10 luvun 54 §:ää liittyen ylimääräisen tiedon käyttämiseen.**

Todistusoikeutemme peruslähtökohtia on vapaan todistelun ja todistusharkinnan periaate. Kuten aiemmissa hallituksen esityksissä HE 22/1994 ja 52/2002 on todettu, hyödyntämiskielto merkitsisi perusteetonta poikkeamista tästä periaatteesta, jonka oikeudenkäyntijärjestelmässämme yleisesti katsotaan parhaiten takaavan totuuden selvittämistä oikeudenkäynnissä. On vaikeasti ymmärrettävissä ja perusteltavissa, että rikokseen syyllistyneellä henkilöllä olisi suojelun arvoinen oikeus saada suojaa syytettä ja oikeudenkäyntiä vastaan yksinomaan sillä perusteella, että näyttö on saatu tietyn laillisesti käytetyn pakkokeinon sivutuotteena. Oikeuskirjallisuudessa on vakiintuneesti katsottu, ettei edes lainvastainen menettely sinänsä ole peruste hyödyntämiskiellolle, vaan asiassa on aina tapauskohtaisesti arvioitava kuinka olennaisesta ihmis- tai perusoikeuksien loukkauksesta mahdollisesti on kysymys. Myös oikeuskäytännössä esimerkiksi ratkaisussa KKO 2007:58 kuuntelulupa sittemmin kumottiin, mutta tämä ei estänyt hyödyntämistä.

Mielestäni riittäviä perusteluja nyt esitetyn laajuiselle ylimääräisen tiedon käyttökiellolle ei ole esitetty. Työryhmämietinnössä todetaan, että perustuslain kannalta ei ole täysin yksiselitteistä, kuinka tarkasti ylimääräisen tiedon käytöstä tulisi säätää. Jo lähtökohtaisesti on kysymyksenalaista, missä määrin pakkokeinolainsäädännössä tulisi yrittää säännellä tuomioistuinten näytönharkintaa. Siten olen sitä mieltä, että parhaiten järjestelmäämme sopii se, että hyödyntämiskiellot asettaa kussakin yksittäistapauksessa juttua käsittelevä tuomioistuin. Tuomioistuin voi juttukohtaisesti punnita ja harkita todistamiskiellolla suojattavia arvoja, oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia, todisteen merkitystä asiassa ja aineellisen totuuden selvittämistavoitetta. Näin ollen esitän ensisijaisesti, ettei sanotun kaltaista säännöstä oteta lainkaan pakkokeinolakiin.

Mikäli kuitenkin ylimääräisen tiedon käyttörajoituksista säännellään laissa, tulee tiedon käyttöala todisteena olla joka tapauksessa nyt ehdotettua olennaisesti laajempi. Määrittely, jossa ylimääräisen tiedon käyttö sidotaan pakkokeinon käytön perusterikoksiin, on liian tiukka. Kuten telekuuntelun osalta työryhmä toteaa, perusterikosten ulkopuolelle jää lukuisia ankarasti rangaistavia rikoksia. Jo yksistään kansalaisten oikeustaju ja asianomistajien

oikeuksien turvaaminen edellyttävät, että tietoa on voitava käyttää näyttönä myös monissa luettelon ulkopuolelle jäävissä rikoksissa. Korkein oikeus on ratkaisussaan 2007:58 katsonut, että teknisen kuuntelun avulla saatua äänitallennetta voitiin käyttää todisteena rikoslain 15 luvun 11 §:n rikoksentekijän suojelemisrikosasiassa.

Toissijaisesti tämän vuoksi ehdotan, että pakkokeinon käytön yhteydessä saadun ylimääräisen tiedon käyttö rajattaisiin pois vain sellaisten rikosten selvittämisestä, joista rangaistukseksi voidaan lain mukaan tuomita sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Erityisesti määrittelemän laajentaminen on tarpeen, jotta näyttö olisi käytettävissä väkivalta- ja seksuaalirikoksissa. Ei ole mitenkään perusteltavissa, että telekuuntelusta saatavaa näyttöä ei voida käyttää törkeää pahoinpitelyä, törkeää raiskausta tai raiskausta koskevan syytteen toteennäyttämiseksi ja asianomistajan vaatimuksien turvaamiseksi. Rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuus ja asianomistajien intressi edellyttävät tiedon todisteena käytettävyyttä myös lievää vakavammissa omaisuusrikoksissa.

Ylimääräisen tiedon käyttöön liittyvää päätöksentekoa koskee ehdoteltu 54 §:n 4 momentti. Esimerkiksi telekuuntelufallenteen oikeassa kysees oli kysymys tiedon käyttämisestä ehdotuksen mukaan käsiteltävä käräjäoikeudessa. Ehdotettu säännös on täysin puutteellinen. Epäselväksi ja tulkinnanvaraiseksi perustelujenkin nojalla jää missä vaiheessa, minkälaisessa käsittelyssä ja minkä aineiston pohjalta asiaa käsiteltäisiin. Epätarkoituksenmukaista olisi esitutkintavaiheessa saattaa kysymystä erikseen tuomioistuimen harkittavaksi, kun pääasiaa käsittelevällä tuomioistuimella on parhaat edellytykset tiedon hyödyntämisedellytysten arvioinnin. Ehdotetun kaltaisen epäselvän säännöksen nojalla ei voida muodostaa yhdenmukaista ja tarkoituksenmukaista soveltamiskäytäntöä.

Vantaalla 14.4.2009

Tiina Kangaslampi
kihlakunnansyyttäjä

29.4.2009

Esitutkinta- ja pakkokeinolakitoimikunta

1. Yleistä

Hallitusohjelmaan kirjattu esitutkinta-, pakkokeino- ja poliisilain uudistaminen on hyvin tarpeellinen, mutta samalla laaja ja erittäin haasteellinen säädöshanke. Kyseisten lakien kokonaisuudistusta on valmisteltu asiantuntevassa ja hyvähenkiseksi osoittautuneessa toimikunnassa. Puheenjohtajan ja sihteereiden työskentely on ollut ammattimaista.

Toimikunnan työn kuluessa on kuitenkin käynyt ilmeiseksi, ettei asetettu aikataulu ole ollut mittavalle työmäärälle riittävä. Toimikunnassa ei ole muun muassa juurikaan ennätetty käydä periaatteellisia arvokeskusteluja esimerkiksi siitä, ovatko eri pakkokeinoille asetetut edellytykset keskenään yhteismitallisia. Myöskään kovin perusteellista lakisystemaattista arviointia ei ole ehditty tekemään. Tämä olisi käsityksemme mukaan ollut erityisen tarpeellista toimikunnan työn loppuvaiheessa pykälien jo muotouduttua. Kyseenalaista on myös se, olisivatko toimikunnan ehdotuksen mukaiset lait omiaan selkeyttämään nykyistä lainsäädäntöä, joka oli eräs toimikunnan asettamisen tavoite. Säädösten yksityiskohtaisen läpikäymisen jälkeen olisi välttämättä tarvittu aikaa vielä kokonaisuuden tarkastelulle.

Jäljempänä mainituista eriävistä mielipiteistämme huolimatta katsomme tehdyn työn olevan hyvin arvokasta ja muodostavan hyvän pohjan asian jatkotyöstämiselle. Säädösten jatkovalmistelulle olisi kuitenkin varattava riittävästi aikaa.

Toimikunnan jäseninä olleiden sisäasianministeriön virkamiesten palvelusuhteet ovat työn kuluessa muuttuneet. Tästä syystä sisäasiainministeriön edustajat ovat sopineet, että lainsäädäntöjohtaja Kimmo Hakonen keskittyy lausunnossaan sisäasiainministeriön kannalta periaatteellisempiin näkökohtiin ja allekirjoittaneet poliisin edustajat puolestaan tarkastelevat eriävässä mielipiteessään sen lisäksi poliisia ja rajavartiolaitosta koskevia toiminnallisia muutosehdotuksia.

Keskeisempänä havaintona nousee mielestämme väistämättä esille lakisystematiikka. Toimikunnan ehdotuksen mukainen sääntely, jossa pakkokeinolain ja poliisilain välillä on osin viittauksia toisiin-

sa, ei ole selkeä. Erityisesti pakkokeinolain salaisia pakkokeinoja ja salaista tiedonhankintaa sekä poliisilain salaista tiedonhankintaa koskeva lakisystemaattinen ratkaisu ei ole toimiva. Viittaustekniikasta olisi käsityksemme mukaan syytä luopua. Käytännön rikostorjuntatyötä tekevien poliisimiesten ja rajavartiomiesten kannalta on välttämätöntä, että salaisen tiedonhankinnan edellytykset säänneltäisiin myös poliisilaissa. Nykyisessä luonnoksessa tämä on kuitenkin toteutettu vain osittain. Määritelmät puolestaan voisivat olla pakkokeinolain ja poliisilain osalta yhteisiä, jollei erityisiä syitä poikkeamiselle ole.

Mielestämme lakisystemaattinen ratkaisu edellyttää myös laajempaa arviointia. Käytännön rikostorjuntatyö on valtaosaltaan muuta kuin salaisten tiedonhankintamenetelmien käyttämistä. Näitä menetelmiä koskeva sääntely, olkoonkin että se on tarpeellista, näyttää pykäliä tarkastellen saaneen toimikunnan mietinnössä suhteettoman korostuneen roolin.

Ottaen edellä olevat näkökohdat huomioon olisi mielestämme perusteltua arvioida sellaista vaihtoehtoa, jossa esitutkintalain, poliisilain ja pakkokeinolain lisäksi säädettäisiin erillinen laki järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin torjunnasta. Tällöin osa myöhemmin esille tuomistamme ongelmista olisi ratkaistavissa siten, että viranomaisten menettelytavat erilaisten tiedonhankinta- ja pakkokeinojen osalta olisivat tavanomaisesta poikkeavia kun toimenpiteiden kohteena olisi kaikista vakavin ammattimainen rikollisuus. Tällaisen lain nojalla suoritettaviin toimenpiteisiin voitaisiin myös kohdentaa tavanomaisesta laajempaa valvontaa, ja siten vastata yhteiskunnan sinällään legitiimiin vaatimukseen pitää syvälle perusoikeuksiin puuttuvat menetelmät erityisen tarkassa valvonnassa.

2. Eriävien mielipiteiden kohteena olevat keskeisimmät kysymykset

2.1 Voimakeinojen käyttö

Poliisia ja rajavartiolaitosta koskevasta voimakeinojen käyttämisestä on säädetty poliisilaissa ja rajavartiolaissa. Voimakeinojen käyttöä koskeva sääntelyä on lisäksi täydennetty asetuksilla, määräyksillä ja ohjeilla. Voimakeinojen käyttöä koskeva säädös- ja määräyskokonaisuus on tarkkaan harkittu, jossa on otettu huomioon perusoikeusnäkökohtien lisäksi myös työturvallisuusasiat ja erilaisia taktisia kysymyksiä. Sekä poliisia että rajavartiolaitosta koskeva lainsäädäntö on myös verrattain uusi ja siihen liittyvä kouluttaminen ja erilaisten toimintamallien luominen on ollut suuritöinen ja kustannuksia edellyttänyt hanke, joten lainsäädännön muuttamiseen ei tulisi ryhtyä ilman painavia perusteita.

Poliisin voimakeinojen käyttämistä seurataan hyvin tarkasti ja kehityksen suunta on ollut viimeisinä vuosina se, että samalla kun teh-

tävät ovat vaikeutuneet, poliisi käyttää esimerkiksi ampuma-asetta yhä harvemmin. On vaikea ymmärtää, mikä on se käytännön syy, miksi hyvin toimivaa käytäntöä pitäisi muuttaa. Itse toimintoa luonnollisesti kehitetään kaiken aikaa edelleen, mutta säädösmuutoksiin emme tiedosta olevan tarvetta.

Ehdotettu poliisilain 2 luvun 16 §:n maininta virkavastuusta hätävarjelussa aiheuttaisi myös käytännön ongelmia, koska taktisesti poliisi ja rajavartiolaitos pyrkivät antamaan mahdollisimman selvät ja yksiselitteiset toimintaohjeet erilaisia voimakeinotilanteita varten. Jos ehdotettu säädös tulisi voimaan, pitäisi vastaava ohjeistus antaa myös hätävarjelutilanteita varten, joka olisi omiaan lisäämään poliisimiehen vaikeutta tulkita yksitäisessä tilanteessa esimerkiksi sitä, milloin siirrytään voimakeinojen käytöstä hätävarjeluun. Pahimmillaan poliisimiehen voimankäyttöpäätöksen tekemisen vaikeutuessa poliisin tehtävät voisivat jäädä suorittamatta kohdehenkilön uhatessa sivullisten tai poliisimiesten henkeä tilanteissa, joissa objektiivisesti oikean ratkaisumallin saaminen on virkavastuun uhalla lähes mahdotonta.

Voimakeinojen käyttöä ja hätävarjelua koskeva korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö on mielestämme riittävä nykyisten säädösten selkeyttämiseksi. Erityisesti voidaan mainita ratkaisut KKO 1993:50 ja KKO 2004:75, joissa korkein oikeus on mielestämme selvästi linjannut virkamiehen hätävarjeluoikeutta. Yritys nostaa lakitasolle poliisimiehen hätävarjeluoikeus tuottaa vain lisää ongelmia, kuten sen, miten suhtaudutaan tilanteeseen, jossa vapaa-ajalla olevalla poliisimiehellä on toimimisoikeus, voitaisiinko hätävarjelun käyttämiseen antaa käsky jne.

Kuten toimikunnan yleisissä perusteluissa todetaan, on rajanveto viranomaistoimivaltuuksiin liittyvien tehtävien toteuttamisoikeuden ja jokaiselle kuuluvan puolustamisoikeuden välillä vaikea. Lähtökohtaisesti poliisimiehellä tulisi olla hätävarjeluoikeuden osalta samanlaiset oikeudet ja velvollisuudet kuin muillakin kansalaisilla. Olisi kohtuutonta, että hätävarjelutilanne toisi poliisimiehelle virkavastuun johtuen siitä, että hänellä esimerkiksi myös vapaa-ajalla katsotaan olevan tietyissä tilanteissa toimimisvelvollisuus.

Toimikunnan yleisperusteluissa ilmenee, että oikeuskirjallisuudessa on esitetty kriittisiä kannanottoja poliisin hätävarjeluoikeudesta. Ehdotetussa säännöksessä lienee tavoiteltu sitä, että poliisimiehen toimiessa hätävarjelutilanteessa, hänen toiminnalleen voidaan asettaa hätävarjelutilanteessakin tavallista kansalaista tiukemmat edellytykset. Tämä on sinällään asianmukainen peruste, sillä hätävarjelutilanteeseen liittyy tietty kokonaisuusarvio teon puolustettavuudesta huomioiden hyökkäyksen laatu ja voimakkuus, puolustautujan ja hyökkääjän henkilö sekä muut olosuhteet. Tähän toteamme kuitenkin, että nykyinen lainsäädäntömme (RL 4 luku 4 §) jo mahdollistaa sen, jonka myös korkein oikeus on ratkaisussaan (em. 2004:75) katsonut.

Edellä oleviin seikkoihin viitaten ehdotetulle sääntelylle koskien virkavastuuta hätävarjelutilanteessa ei ole mielestämme tarvetta eikä ratkaisuehdotus ole myöskään onnistunut. Muutoksesta tulisi kokonaisuudessaan luopua.

2.2 Vahingonkorvaus

Valtion vahingonkorvausvelvollisuudesta on nykyisin säädetty vahingonkorvauslain 3 luvun 2 §:ssä. Sen mukaan valtio joutuu korvausvastuuseen vain, jos jonkun sen puolesta toimineen osoitetaan menetelleen tuottamuksellisesti. Valtio on joutunut korvausvastuuseen, jos vahinko on aiheutunut poliisimiehen tai rajavartiomiehen virheen tai laiminlyönnin johdosta ja jos tehtävän suorittamiselle sen laatu ja tarkoitus huomioon ottaen kohtuudella asetettavia vaatimuksia ei ole noudatettu.

Toimikunta esittää tuottamuksesta riippumatonta vahingonkorvausvelvollisuutta koskevien säännösten ottamista erikseen ehdotettuihin pakkokeino- ja poliisilakeihin. Yleisenä ankaran vahingonkorvausvastuun käyttöönoton perusteena toimikunnan ehdotuksessa pidetään vahingonkärsijän lisääntynyttä suojantarvetta. Lisäksi on painotettu sitä, että tuottamuksesta riippumattomalle vastuulle rakentuva korvaussääntely helpottaisi olennaisesti korvausvaatimusten esittämistä ja käsittelemistä.

Toimikunta on ehdotuksessaan aivan oikein katsonut, että poliisin toiminnasta aiheutuvien vahinkojen korvaaminen on osa laajempaa kokonaisuutta, eli julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta, jonka uudistaminen toimikunnan hankkimien tietojen perusteella käynnistyy lähitulevaisuudessa. Toimikunnan ehdotuksessa on kuitenkin jo haluttu käsitellä pakkokeino- ja poliisilain uudistamisessa vahingonkorvauskysymyksiä.

Toimikunnan ehdotuksessa on perusteltu tuottamuksesta riippumattoman vahingonkorvausvelvollisuuden käyttöön ottamista myös sillä, että vahingonkorvauslain säätämisen jälkeen tuottamuksesta riippumattoman ankaran vastuun ala on laajentunut kattamaan esimerkiksi potilasvahinkolain mukaiset potilasvahingot ja ympäristövahinkojen korvaamisesta annetun lain mukaiset ympäristövahingot. Toimikunnan ehdotuksessa on painotettu, että poliisia ja muita esitutkintaviranomaisia koskevassa lainsäädännössä on jo joitakin säännöksiä tuottamuksesta riippumattomasta vahingonkorvausvastuusta.

Nykyisen pakkokeinolain 7 luvun 2 §:ssä on viittaussäännös, jonka mukaan syyttömästi pidätetylle tai vangitulle maksettavasta korvauksesta samoin kuin muiden pakkokeinojen käyttämisestä aiheutuneiden vahinkojen korvaamisesta säädetään erikseen. Syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapaudenmenetyk-

sen johdosta maksettavasta korvauksesta annetussa laissa on lähtökohdaksi otettu tuottamuksesta riippumaton vahingonkorvausvastuu.

Nykyisen poliisilain 47 §:n 2 momentin mukaan valtion varoista korvataan sellaiset välittömät kustannukset, jotka ovat aiheutuneet sivulliselle poliisin suorittamista pakkotoimenpiteistä. Korvausta voidaan sovitella tai se voidaan evätä, mikäli vahingon kärsinyt on omalla toiminnallaan tai laiminlyönnillään olennaisesti vaikuttanut vahingon syntymiseen. Myös tässä sääntelyssä on osittain otettu lähtökohdaksi tuottamuksesta riippumaton vahingonkorvausvastuu.

Ankaraan vahingonkorvausvastuuseen siirtymistä on toimikunnan ehdotuksessa perusteltu lisäksi korkeimman oikeuden (KKO 2008:10) ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (jäljempänä *EIT*) (Keegan v. Yhdistynyt kuningaskunta 18.7.2006) ratkaisuilla. Molemmissa tapauksissa oli kuitenkin kyse tuottamuksellisesta viranomaistoiminnasta. Korkeimman oikeuden tapauksessa ehdonalaiseen vapauteen pääseminen oli viivästynyt hallinnollisten toimenpiteiden laiminlyönnin vuoksi ja myös EIT:n tapauksessa tuomioistuin katsoi viranomaistoiminnan olleen tuottamuksellista.

Vallitsevan olotilan muuttaminen lainmuutoksella edellyttäisi käsittääksemme kattavan~~,~~ analyyttisen taustaselvityksen tekemistä voimassa olevan sääntelyn aiheuttamista epäkohdista. Ehdotuksessa ei ole esitetty mitään selvitystä nykyisen vahingonkorvausjärjestelmän toimivuudesta eikä ehdotuksessa ole esitetty mitään perusteita sille, ettei nykyisen vahingonkorvausjärjestelmän tuottama oikeussuoja olisi kansalaisten näkökulmasta riittävä. Tietoomme ei myöskään ole tullut tapauksia, joissa poliisin toimenpiteiden kohteina olleille henkilöille aiheutuneita vahinkoja ei olisi asianmukaisesti korvattu. Myös oikeuskäytännön mukaan viranomaisen vahingonkorvausvastuu on voitu toteuttaa, vaikka yksittäisen virheen tehnyttä virkamiestä ei ole voitu osoittaa.

Edellä olevaan viitaten toteamme, että ehdotuksessa tai sen valmistelun yhteydessä ei ole tullut ilmi seikkoja, jotka miltään osin tukisivat tuottamuksesta riippumattoman vahingonkorvausvastuun käyttöön ottamista ainoastaan poliisi- ja muiden esitutkintaviranomaisten osalta. Käsityksemme mukaan poliisia koskevat voimassa olevat säännökset tuottamuksesta riippumattoman vahingonvastuusta ovat kansalaisten oikeussuojan kannalta riittävät.

Pitäisimme ehdottoman tarkoituksenmukaisena, että samassa yhteydessä, kun selvitetään julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta kokonaisuudessaan, selvitettäisiin myös poliisin toiminnasta aiheutuvien vahinkojen korvaamista. Haluamme lisäksi huomauttaa, että toisin kuin toimikunnan ehdotuksessa on esitetty, poliisilain kokonaistarkistuksen yhteydessä (HE 266/2004) selvitettiin perusteelli-

sesti poliisin vahingonkorvausvelvollisuuden laajuutta ja tarkistettiin muun muassa poliisilain 47 §:ää.

Käsityksemme mukaan ehdotuksen valmistelun yhteydessä ei ole yleisesti ottaenkaan esitetty riittävästi perusteita nykyisen tuottamusperusteisen korvausvelvollisuuden muuttamiselle. Konkreettisena esimerkkinä tästä on ehdotuksessa esitetyn tuottamuksesta riippumattoman vahingonkorvausvastuun ulottaminen myös vahingonkorvauslain 5 luvun 1 §:ssä tarkoitettuun taloudelliseen vahinkoon, joka ei ole yhteydessä henkilö- tai esinevahinkoon. Vahingonkorvauslain mukaan tällainen vahinko on korvattava vain tuottamusperusteisena. Mitään perusteita tuottamuksesta riippumattoman vahingonkorvausvastuun ulottamisesta taloudelliseen vahinkoon ei ole toimikunnan mietinnössä esitetty.

2.3 Salaisten pakkokeinojen edellytykset

Pakkokeinojen käytön edellytykset muodostuvat pääosin sallituista perusterikoksista, käytetystä näyttökynnyksestä ja mahdollisista lisäedellytyksistä. Yksittäin tarkasteltuna salaisen tiedonhankinnan edellytykset eivät sinänsä vaikuta perusteettoman ankarilta, mutta niiden soveltaminen yhdessä voi merkitä käytännössä jopa pakkokeinon käytön mahdottomuutta.

Ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 2 §:n 1 momentin mukaan telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua, teknistä katselua, henkilön teknistä seurantaa, teknistä laitetarkkailua, peitetoimintaa, valeostoa, tietolähteen ohjattua käyttöä ja valvottua läpilaskua saadaan käyttää vain, jos niillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle. Peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun käyttäminen edellyttää lisäksi, että se on välttämätöntä rikoksen selvittämiseksi.

Tietolähdetoiminnan osalta voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole asetettu mainittua edellytystä (erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle), joten ehdotus merkitsisi tiukennusta nykytilaan. Huomattavasti haasteellisempaa on se, että peitetoiminnan, valeoston ja asuntokuuntelun osalta edellytetään lisäksi välttämättömyyttä. Se, että mainittuja menetelmiä voidaan käyttää, merkitsee sitä, että sekä erittäin tärkeän merkityksen rikoksen selvittämiselle että välttämättömyyden on täytyttävä samanaikaisesti. Salaisen tiedonhankinnan edellytykset voivat tältä osin muodostua käytännössä tarpeettoman tiukoiksi. Peitetoiminnan osalta poliisilaissa käytettään nykyisin ilmaisua ”tarpeen”, joten välttämättömyys tiukentaa jo yksistään peitetoiminnan käytön edellytyksiä.

Päätöksentekoa koskevissa säännösehdotuksissa (esimerkiksi ehdotettu pakkokeinolain 10 luvun 5 §:n 3 momentti) edellytetään vaatimuksessa yksilöitäväksi muun muassa ne tosiseikat, joihin pakkokeinon käytön erityiset edellytykset perustuvat. Käytännössä

se, että jonkin pakkokeinon käyttö katsotaan välttämättömäksi, perustuu ainakin osittain olettamuksiin siitä, että muilla keinoilla ei saataisi tarvittavaa tietoa. Tätä asiantilaa ei mietinnössä ehdoteta muutettavaksi. Olettamuksien osalta on kuitenkin vaikea esittää todistettavia konkreettisia tosiseikkoja päätöksentekijälle, mikä saattaa johtaa salaisen tiedonhankinnan käyttöalan supistumiseen.

Ehdotetun televalvonnan (10:6) ja suostumusperusteisen televalvonnan (10:7) osalta jatkossa ei enää perustellusti edellytettäisi menetelmän käytössä erittäin tärkeää merkitystä rikoksen selvittämiselle, mutta sen sijaan asetettaisiin tuloksellisuusodotus (voidaan olettaa saatavan rikoksen selvittämiseksi tarvittavia tietoja). Tuloksellisuusodotus ehdotetaan ulotettavaksi myös tilaan tai paikkaan kohdistuvaan tekniseen kuunteluun (10:15.2) ja tekniseen katseluun (10:18.2). Samaan aikaan edellytettäisiin pakkokeinon erityisten edellytysten täyttymistä. Lisäksi tilaan tai paikkaan kohdistuvalta tekniseltä kuuntelulta ja katselulta edellytettäisiin todennäköisyyttä siitä, että epäilty oleskelee tai käy tällaisessa tilassa tai paikassa. Näiden edellytysten yhtäaikainen soveltaminen tekee varsin vaikeaksi puheena olevien pakkokeinojen käytön.

Peitetoiminnan edellytysten osalta ehdotetussa 10 luvun 25 §:n 2 momentissa perusterikokset ehdotetaan säilytettäväksi ennallaan, mutta menetelmän käytön edellytykseksi asetettaisiin se, että tiedonhankintaa on rikollisen toiminnan suunnitelmallisuuden, järjestäytyneisyyden tai ammattimaisuuden taikka rikoslain 21 luvun 1 tai 2 §:ssä tarkoitetun rikoksen selvittämisen erityisen vaikeuden vuoksi pidettävä tarpeellisena. Peitetoiminnan osalta tulisi siis täyttyä erityisten edellytysten (erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle ja välttämättömyys) sekä ehdotetut 25 §:n 2 momentissa mainitut lisäedellytykset. Näiden kaikkien soveltaminen yhtäaikaisesti aiheuttanee käytännössä sen, ettei peitetoimintaa juurikaan voitaisi käyttää. Tällaiselle tiukennukselle ei ole perusteita, ottaen huomioon erityisesti sen, että nykyisinkin menetelmän käyttö on ollut erittäin harvinaista.

Erittäin merkittävän rajoituksen valeoston käytölle aiheuttaa ehdotettu 10 luvun 32 §:n 2 momentissa mainittu kontrollivelvollisuus. Valeosto olisi toteutettava siten, ettei se saa valeoston kohteena olevaa tai muuta henkilöä tekemään rikosta, jota tämä ei muutoin tekisi. Muiden kuin kohteen osalta käytännössä voi olla erittäin vaikea varmistua siitä, ettei valeosto saa häntä tekemään rikosta, jota hän ei muutoin tekisi. Tämän elementin ottaminen harkintaan mukaan voi aiheuttaa sen, että valeoston käyttöala supistuu entisestään.

Tietolähteen ohjatussa käytössä (10:37) perusterikoksia ei asetettaisi. Kuitenkin myös tämä menetelmä sisältäisi lisäedellytyksiä, joiden yhtäaikainen toteuttaminen ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 2 §:n tai poliisilain 5 luvun 2 §:n erityisten edellytysten kanssa

tekisi erittäin vaikeaksi tietolähteen ohjatun käytön. Myös valvotussa läpilaskussa (10:39) ehdotettu vaaran riski (”merkittävä”) asetettaisiin niin matalalle, että käytännössä valvotun läpilaskun toteuttaminen vaikeutuisi tarpeettomasti.

Johtopäätöksenä toteamme, että yksittäisten edellytysten ja lisäedellytysten yhtäaikainen soveltaminen vaikeuttaa tarpeettomasti useiden tiedonhankinta- ja pakkokeinojen käyttöä, eikä ehdotettu järjestelmä vaikuta kovinkaan selkeältä ja loogiselta. Esimerkiksi tuloksellisuusodotus on ulotettu koskemaan vain joitakin tiedonhankintamenetelmiä.

2.4 Peitetoimintaa ja valeostoa koskeva lupamenettely

Niin kutsuttuja epäsovinnaisia rikostorjunta- ja rikostutkintamenetelmiä, peitetoimintaa ja valeostoa, koskevat säännökset lisättiin poliisilakiin 1.3.2001 voimaan tulleella lailla poliisilain muuttamisesta. Uudistukseen johtaneessa hallituksen esityksessä eduskunnalle todetaan, että peitetoimintaa ja valeostoja koskevilla säännöksillä annettaisiin poliisille uusia laintasoisesti säänneltyjä rikostorjunta- ja rikostutkintakeinoja vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden vastustamiseen. Nimenomaan vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan koettiin olevan aukollista ja kansainvälisesti tarkasteltuna puutteellista ns. epäsovinnaisten menetelmien osalta.

Eduskunnan perustuslakivaliokunta kiinnitti esityksestä antamassaan lausunnossa (PeVL 5/1999 vp) huomiota siihen, että peitetoiminnan ja valeostojen käytöstä päätetään ehdotuksen mukaan poliisihallinnon sisällä ja että peitetoiminnan ulkopuolinen kontrolli rajoittuu sisäasiainministeriön vuosittaiseen kertomukseen peitetoiminnasta eduskunnan oikeusasiamiehelle.

Esityksestä antamassaan mietinnössä (HaVM 17/2000 vp) eduskunnan hallintovaliokunta piti tarpeellisena, että poliisilla on käytettävissään erityisesti vakavan ja järjestäytyneen rikollisuuden torjuntaan ja selvittämiseen hallituksen esityksessä ehdotetut uudet toimivaltuudet. Valiokunta lähti siitä, että päätösvalta peitetoimintaan ja valeostoon ryhtymisestä säilytetään ehdottomasti poliisiorganisaatiossa. Perustuslakivaliokuntakin on lausunnossaan todennut, että tuomioistuinten laajamittainen kytkeminen lupamenettelyin rikosten ennalta estämiseen tähtääviin poliisitoimiin edellyttäisi erillistä arviointia vallanjakosäännösten pohjalta.

Peitetoimintaa ja valeostoa on käytetty varsin vähän. Kokemuksen niiden käytöstä kerryttyä voidaan kuitenkin arvioida, että niissä tilanteissa, joissa niitä on käytetty, on käsillä usein myös työturvallisuusmielessä haastava tilanne. On äärimmäisen tärkeätä, että poliisiorganisaation sisälläkin käytettävistä menetelmistä ja henkilöistä samoin kuin käynnissä olevista operaatioista tietää mahdollisimman vähäinen määrä henkilöitä.

Tuomioistuimen mukaan ottaminen näiden menetelmien käyttöä koskevaan päätöksentekoon olisi periaatteellisesti iso muutos. Kyse ei ole samantapaisesta päätöksestä kuin telepakkokeinojen käyttöluvan antamisesta, vaan siitä, että tuomioistuimessa tiedettäisiin peitepoliisin sijoittamisesta rikollisorganisaatioon tai ainakin suorittavan peitellysti toimia rikollisten kanssa. Jokainen uusi henkilö, jolla tällainen tieto on hallussaan, muodostaa turvallisuusriskin. Tietovuotomahdollisuuden lisäksi tuomioistuimen virkamiehet voisivat olla vaarassa joutua painostuksen kohteeksi.

Ongelma olisi sitä konkreettisempi mitä yksityiskohtaisempi olisi tuomioistuimella oleva tietoa käynnissä olevan operaation yksityiskohdista. Jos taas tuomioistuin tekisi asiassa vain hyvin periaatteellisen tason päätöksen, olisi turvallisuusriski pienempi, mutta vastaavasti voitaisiin kysyä, että mikä merkitys tällaisella päätöksellä olisi perusoikeuksien toteutumisen valvonnan näkökulmasta.

Katsommekin, ettei säännösmuutosta tulisi ehdotetunlaisena toteuttaa. Mahdolliseen laajempaan lakisystemaattiseen tarkasteluun olemme jo viitanneet tämän eriävän mielipiteemme alkuosassa.

2.5 Salaisista pakkokeinoista ja muusta salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittaminen

Ehdotettu sääntely ilmoittamisesta koskien salaisia pakkokeinoja ja tiedonhankintaa on tarpeettoman ankara erityisesti pakkokeinolain osalta. Nykyisellään ilmoittamisvelvollisuus ei ole koskenut lainkaan peitetoimintaa, valeostoa eikä tietolähdetoimintaa.

Ehdotetussa poliisilaissa ilmoitusmenettely on pakkokeinolakia paremmin säännelty. Poliisilain 5 luvun 58 §:ssä todetaan, että peitetoiminnasta, valeostosta ja tietolähteen ohjatusta käytöstä ei ole velvollisuutta ilmoittaa tiedonhankinnan kohteelle, jos asiassa ei ole aloitettu esitutkintaa. Samankaltaista sääntelyä tarvittaisiin myös ehdotettuun pakkokeinolakiin, esimerkiksi siten, ettei tuloksettomasta toimenpiteestä tarvitsisi ilmoittaa, kun toimenpiteellä ei ole ollut merkitystä rikoksen selvittämiseksi. Erityisesti peitetoiminta, valeosto ja tietolähteen ohjattu käyttö ovat luonteeltaan esitutkintaa suuntaavia ja ohjaavia keinoja.

Edellä mainitut tiedonhankintamenetelmät ovat lisäksi luonteeltaan sellaisia, että jo niiden käytön paljastaminen voi aiheuttaa hengen ja terveyden vaaraan. Tämä vaara voi kohdistua peitetoimijaan, hänen läheisiinsä tai ulkopuolisiin henkilöihin. Käytännössä on ilmennyt, että tiedonhankinnan kohteet pyrkivät selvittämään tarkoin läheisyydessään toimineiden henkilöiden taustat ja tietysti todellisen henkilöllisyyden, kun esitutkintaviranomaisen heihin kohdistamat toimenpiteet ovat paljastuneet. Kokemuksen mukaan tästä taas voi aiheutua myös rikollisten kesken ja sivullisiin kohdistuvia

kiristys- ja kostotoimenpiteitä. Mikäli operaation yhteydessä käytetään sekä tiedottajaa että peitehenkilöä, niin käytännössä jo toisen paljastuminen saattaa molemmat henkilöt ja heidän läheisensä hengen ja terveyden vaaraan.

Ilmoittamisvelvollisuus johtaisi myös siihen, että koulutettu poliisimies jouduttaisiin lähes aina siirtämään yhden operaation jälkeen toisiin tehtäviin. Tämä johtaisi resurssien käytön osalta hankalaan tilanteeseen, koska koulutettuja ja ammattitaitoisia toimijoita ei ole riittävästi käytettävissä kyseisiin virkatehtäviin. Samassa yhteydessä poliisitoiminnan erityisen suojatut taktiset menetelmät tulisivat järjestäytyneiden rikollisryhmien tietoon ja menettäisivät näin merkityksensä.

Esitetty ilmoittamisvelvollisuus peitetoiminnan, valeoston ja tietolähteen ohjatun käytön osalta tulisi väistämättä myös johtamaan siihen, että ennakollisen intressipunninnan jälkeen kyseisiä keinoja tultaisiin käyttämään nykyistä vieläkin harvemmin. Tällaista julkilausuttua tavoitetta ei mietintöön kuitenkaan sisälly.

Voimassa olevan poliisilain 44 §:n 1 momentin vaitiolo-oikeus kattaa salassa pidettävät poliisin taktiset ja tekniset menetelmät. Hallintovaliokunta on mietinnössään (HaVM 17/2000) on lähtenyt siitä, ettei poliisin tarvitse ilmoittaa epäillylle, onko poliisin salaisia tiedonhankintamenetelmiä käytetty, jos salaista tiedonhankintaa on käytetty vain tiedonhankintamenetelmänä ilman, että tiedoilla olisi ollut merkitystä syyteharkinnan tai itse oikeudenkäynnin kannalta. Tällöin ei myöskään tehdä merkintää esitutkintapöytäkirjaan kyseisten tiedonhankintamenetelmien käytöstä. Syytetyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ei hallintovaliokunnan käsityksen mukaan vaarannu silloin, kun poliisin salaisilla tiedonhankintamenetelmillä saatuja tietoja ei ole käytetty syyteharkinnan perustana eikä oikeudenkäynnissä, vaan ne ovat ainoastaan auttaneet poliisitoiminnan suuntaamisessa. Käsityksemme mukaan ehdotuksen valmistelun yhteydessä ei ole esitetty riittäviä perusteita nykyisen ilmoitusmenettelyn muuttamiselle.

Edellä olevaan viitaten katsomme, että kokonaisuudistuksen jatkovalmistelussa pakkokeinolain 10 luvun 58 §:n ilmoittamisvelvollisuus tulisi muuttaa ainakin siten, että rikoksen selvittämisen kannalta tuloksettomaksi jääneistä toimenpiteistä ei tarvitsisi ilmoittaa.

2.6 Ylimääräisen tiedon käyttö

Ehdotetussa pakkokeinolain 10 luvun 54 §:ssä on säädelty ylimääräisen tiedon käytöstä. Nykyisessä pakkokeinolaissa sääntely keskittyy lähtökohtaisesti vain ylimääräisen tiedon säilyttämiseen. Ehdotettu ylimääräisen tiedon käytön rajoittaminen on selkeä hyödyntämiskielto, joka poikkeaa voimassa olevasta vapaan todistelun ja todistusharkinnan periaatteesta.

Ehdotettu säännös tulisi merkitsemään sitä, että rikokseen syyllistynyt henkilö saisi suojaa syytettä ja oikeudenkäyntiä vastaan, vaikka syyllisyydestä olisi näyttöä toisen rikoksen johdosta laillisesti käytetyn pakkokeinon sivutuotteena. Työryhmän mietinnöstä ei ilmene perusteita sille, miten ylimääräisen tiedon käyttö vaarantaisi epäillyn oikeusturvaa.

Säännöksen hankaluus johtuu lähinnä pakkokeinolain 10 luvun 54 §:n 1 momentista, jonka mukaan ylimääräistä tietoa ei saa käyttää muun rikoksen selvittämisessä kuin sellaisen, jonka osalta olisi mahdollisuus käyttää kyseistä pakkokeinoa, jolla tieto on saatu. Pahimmillaan tämä johtaa siihen, että esimerkiksi telekuuntelutietoa ei voida käyttää saman rikoskokonaisuuden ja samojen rikoksesta epäiltyjen kaikkien rikosten selvittämiseen, vaan esitutkinnan aikana joudutaan joidenkin rikosten osalta sulkemaan pois ylimääräisen tiedon käyttö todisteena. Lisäksi tulisi kiinnittää huomiota myös asianomistajien asemaan, jota sääntely tulee väistämättä loukkaamaan.

Mikäli kuitenkin ylimääräisen tiedon käyttörajoitus rikoksen selvittämiseen säännellään laissa, tulisi käyttöala olla ehdotettua laajempi. Huomattavasti parempi ratkaisu olisi esimerkiksi linjaus, jossa pakkokeinon käytön yhteydessä saadun ylimääräisen tiedon käyttö rajattaisiin siten, ettei poliisi oma-aloitteisesti voisi käynnistää tutkintaa rikoksesta, josta voidaan lain mukaan tuomita ainoastaan sakkoa tai enintään kuusi kuukautta vankeutta.

Ylimääräisen tiedon käyttöön liittyvää päätöksentekoa käsittelee puolestaan ehdotettu PKL 54 §:n 4 momentti. Säännös on epäselvä, eikä sen tarkoitus myöskään selviä lain perusteluista. Erityisesti huomioita kiinnittää menettely, jossa ylimääräistä tietoa koskeva asia on saatettava tuomioistuimen ratkaistavaksi esitutkinnan aikana. Kyseessä olisi täysin uusi esitutkinnan aikainen oikeudenkäynti, joka on omiaan aiheuttamaan rikoksen selvittämisessä ylimääräistä työtä. Tältä osin esitämme, että päätös ylimääräisen tiedon käyttämisestä esitutkinnan aikana kuuluisi pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle.

3. Muita huomioon otettavia kysymyksiä

3.1 Salainen tiedonhankinta rikoksen paljastamiseksi

Toimikunnan ehdotuksessa on määritelty poliisilain 5 luvun 1 §:ssä 3 momentissa rikoksen paljastamiseksi toimenpiteitä, joiden tavoitteena on selvittää, onko esitutkinnan aloittamiselle esitutkintalain mukaista perustetta, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan olettaa, että rikos on tehty. Voimassa olevassa poliisilaissa ei ole erikseen määritelty rikoksen paljastamista. Toimikunta toteaa yksityiskohtaisissa pe-

rusteluissaan, että kyse olisi rikoksen estämisen ja selvittämisen väliin jäävästä harmaasta alueesta. Kyseessä ei olisi rikoksen selvittäminen, koska esitutkinnan käynnistämisen edellytykset puuttuvat, mutta se ei voisi olla myöskään rikosten estämistä, sillä rikoksen oletetaan jo tehdyksi esimerkiksi vihjetiedon perusteella. Ehdotetun poliisilain 5 luvun 3 §:n mukaan rikoksen paljastamista voitaisiin käyttää vain joidenkin vakavien rikosten tutkinnassa.

Ehdotetun pakkokeinolain (rikoksen selvittäminen) ja poliisilain (rikoksen estäminen ja paljastaminen) tarkka erottelu saattaisi olla erittäin haasteellista tutkittaessa laajoja rikoskokonaisuuksia, joihin liittyy useita henkilöitä. Lisäksi osassa toimenpiteitä kyse saattaisi olla rikoksen estäminen, osassa puolestaan rikoksen paljastaminen ja osassa selvittäminen. Erottelu saattaa toimia yksittäisten rikosten ja yksittäisen rikoksesta epäillyn osalta, mutta ei silloin, kun tutkittavana on laajempi kokonaisuus.

Ehdotettu paljastamissääntely on tarpeen vakavampien rikosten, erityisesti terrorismirikosten, torjumiseksi, mutta sääntely ei saa johtaa siihen, että muiden rikosten, kuten esimerkiksi huumausainerikosten, osalta poliisilla olisi toimivalta ennalta estää suunnitteilla olevaa rikosta ja tutkia tapahtunutta rikosta muttei paljastaa vireillä olevaa rikosta.

Edellä olevaan viitaten ko. ”aukko” ehdotetussa sääntelyssä tulisi mielestämme poistaa ainakin törkeimpien rikosten osalta, jolloin rikoksen paljastaminen joko olisi mahdollista myös muissa kuin ehdotetun poliisilain 5 luvun 3 §:n mukaisissa rikoksissa tai vaihtoehtoisesti rikoksen estämistä koskeva määritelmä tulisi kirjoittaa siten, ettei sen ja tutkinnan väliin jää ajallista katvetta.

3.2 Kotietsinnästä ilmoittamisen viivästyttäminen

Kotietsintää koskevia säännösluonnoksia tulisi täydentää läsnäolovelvoitteista poikkeamisella ja etsinnästä ilmoittamisen viivästyttämisellä. Ehdotetun 5 §:n mukaan kotietsintä voidaan suorittaa ilman sen henkilön läsnäoloa, jonka luona etsintä toimitetaan, jos se merkittävästi viivyttäisi toimitusta. Tällainen mahdollisuus tulisi olla myös silloin, kun läsnäolo vaarantaisi rikoksen selvittämistä. Eräänä vaihtoehtona voisi olla, että tällaiselle kotietsinnälle, jossa kohdehenkilö ei ole läsnä määrättäisiin erikseen samassa luvussa ehdotettu etsintäasiamies.

Ilmoittamisen viivästyttäminen on jo ehdotettu takavarikon osalta (pakkokeinolain 7 luvun 9 §). Vastaavansisältöinen ilmoitusvelvollisuuden siirtäminen tulisi olla myös kotietsinnän osalta. Ilmoituksen siirtämistä kotietsinnän osalta tulisi koskea erityisesti sellaisia rikoskokonaisuuksia, joissa pyritään rikollisen toiminnan kokonaisvaltaiseen selvittämiseen tai kun kyse on järjestäytyneen rikollisryhmän toiminnasta. Ainakin ilmoittamisen viivästyttäminen tulisi

olla mahdollista kun kotietsintä on suoritettu muualla kuin kotirauhan piiriin kuuluvassa asunnossa.

Edellä olevaan viitaten katsomme, että kokonaisuudistuksen jatkovalmistelussa valmisteltaisiin säännös kotietsinnästä ilmoittamisen viivästyttämisestä. Yksi vaihtoehto voisi olla sen sisällyttäminen edellä ehdottamaamme lakiin järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin torjunnasta.

3.3 Eräät esitutkintalain muotomääräykset

Ehdotettu esitutkintalaki sisältää useita säännöksiä, jotka ovat esitutkintaviranomaista entistä velvoittavimpia. Mielestämme kokonaisuudistuksen jatkovalmistelussa tulisi arvioida myös esitutkintalainsäädännön ja etenkin esitutkintaviranomaisia koskevien velvoittavien säännösten kokonaisvaikutusta esitutkintaprosessin tehokkuuteen.

Ensimmäisenä esimerkkinä tuomme esille ehdotetun esitutkintalain 3 luvun 3 §:n 2 momentin, joka näyttäisi sisältävän esitutkintaviranomaisen ns. esiselvitysvelvollisuuden. Nykyisessä esitutkintalaissa asiasta ei ole säädelty, joten säännös olisi uusi, joka edellyttäisi tarvittaessa esiselvityksen tekemisen, jottei ketään asetettaisi aiheettomasti epäillyn asemaan.

Säännös on sinällään mielestämme tavoitteeltaan oikeansuuntainen, koska on tärkeää, että esitutkintaviranomainen voi tarvittaessa selvittää jo ennen esitutkintaa kuulusteltavan aseman. Korostamme kuitenkin, kuten myös toimikunta toteaa yksityiskohtaisissa perusteluissa, että esiselvittäminen tulisi kyseeseen kuitenkin vain poikkeuksellisesti. Esiselvityksen ei tulisi muodostua uudeksi esitutkintavaiheeksi esitutkintaprosessiin, jonka johdosta lain kohdan ensimmäinen virke tulisi kuulua *”ennen esitutkinnan aloittamista esitutkintaviranomainen voi tarvittaessa selvittää 1 momentissa tarkoitettuun rikosepäilyyn liittyvät seikat erityisesti siten, että ketään ei ilman aiheetonta perustetta aseteta rikoksesta epäillyn asemaan...”.*

Toisena esimerkkinä nostamme esille ehdotetun esitutkintalain 4 luvun 9 §:n 1 momentin, jonka mukaan henkilön asema esitutkinnassa on määritettävä ja asemassa tapahtuneet muutokset todettava mahdollisimman nopeasti. Henkilölle on viipymättä ilmoitettava hänen asemansa esitutkinnassa ja siinä tapahtuneet muutokset.

Ehdotetun esitutkintalain 4 luvun 9 § on sinällään mielestämme asianmukainen ja asiaan osallisen oikeusturvan kannalta tärkeä. Säännöksessä määritellään kuitenkin nykyistä huomattavasti aikaisemmaksi se aika, jonka aikana asianosaisen asema ja sen muutokset on määritettävä ja todettava.

Tällä hetkellä ilmoitus tehdään niin pian kuin se on mahdollista sille henkilölle, jota kohtaan ryhdytään esitutkintatoimenpiteisiin. Käytännössä siis viimeistään silloin, kun henkilö kutsutaan kuulusteluun tai kuulustellaan. Ehdotettu säännös ei sitoisi ilmoitusajankohtaa varsinaiseen esitutkintatoimenpiteeseen ryhtymiseen, joka johtaisi siihen, että ilmoitus saatettaisiin joutua tekemään paljon aikaisemmin kuin henkilöön varsinaisesti kohdistetaan tällaisia toimenpiteitä. Tämän takia ehdotamme säännöstä muutettavan siten, että henkilön asema tulee ilmoittaa ilman aiheetonta viivytystä silloin kun poliisi kohdistaa henkilöön esitutkintatoimenpiteitä. Tämän jälkeen henkilön asemassa tapahtuneet muutokset tulee ilmoittaa viipymättä myös silloin kun henkilöön ei kohdisteta esitutkintatoimenpiteitä.

Lisäksi esimerkiksi pakkokeinolaissa on useita kohtia, joita tulisi tarkastella jatkovalmistelussa. Esimerkiksi etsintäasiamiehen konstruktio vaatii täsmentämistä, jotta toimituksen sujuvuus voidaan käytännössä turvata. Täsmentämistä edellyttää myös ehdotetun pakkokeinolain 7 luvun 3 §, josta on poistettu nykyisessä pakkokeinolain mukainen kirjaus, joka mahdollistaa rikoksesta epäillyn tai hänen OK 17 luvun 20 luvun mukaisen läheisensä hallusta löydetyn epäillyn ja läheisen välisen viestin takavarikoimisen ylitörkeissä rikoksissa. Vastaava muutos tulisi tehdä ehdotetun pakkokeinolain 10 luvun 50 §:n kuuntelu- ja katselukieltoihin. Tällaista viestiä ei ehdotetussa sääntelyssä voitaisi käyttää esimerkiksi henkirikoksen selvittämiseen. Tämä merkitsisi vakiintuneen hyödyntämiskiellon alan laajentamista, ja sen muuttaminen edellyttäisi erityisen painavia perustelluita.

4. Lopuksi

Lopuksi todettakoon, että Suomen poliisi on onnistunut tekemään nykyisessä lainsäädäntöympäristössä kansainvälisestikin vertaillen erinomaista tulosta ja lisäksi poliisin arvostus yhteiskunnassa on korkealla.

Käsityksemme mukaan ehdotetun kokonaisuudistuksen vaikutukset ovat huomattavan suuret poliisin operatiiviseen toimintaan ja taloudellisiin resursseihin. Kokonaisuudistus tulee vaatimaan koko henkilöstön laajan kouluttamisen, koska poliisitoiminnan keskeinen lainsäädäntöympäristö tulee muuttumaan. Vastaavasti poliisin tietojärjestelmät eivät vastaa kokonaisuudistuksen mukanaan tuomiin vaatimuksiin. Tältäkin osin kustannukset ovat huomattavat, koska muutokset kohdistuvat laajan henkilöpiirin käytössä oleviin perustietojärjestelmiin.

Ehdotetun pakkokeinolain 11 luvun ja poliisilain 8 luvun vahingonkorvaussäännökset tulisivat rakentumaan tuottamuksesta riippumattomalle valtion vahingonkorvausvastuulle. Tämä kasvattaisi

valtion maksettavia vahingonkorvauksia vaikeasti arvioitavalla tavalla ja saattaisi johtaa liialliseen varovaisuuteen toteutettaessa tarkoituksenmukaista poliisitoimintaa.

Pahimmillaan kokonaisuudistus johtaisi tuloksellisuuden laskuun johtuen muun muassa nykyistä muotomääräisemmästä esitutkintaprosessista, joka on omiaan hidastamaan massarikosten läpivirtausta esitutkinnassa.

Järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan osalta huolemme kohdistuu salaisten pakkokeinojen ja salaisen tiedonhankinnan keinojen tosiasiallisen käyttöalan supistumiseen entistä vaativammassa toimintaympäristössä ja poliisin heikentyneisiin mahdollisuuksiin torjua vakavinta rikollisuutta. Jatkotyössä olisi pyrittävä myös tekniikkaneutraalimpaan sääntelyyn ja soveltamisen kannalta vaikeiden tulkintatilanteiden selkeyttämiseen, kuten esimerkiksi maan sisällä tapahtuvan valvotun läpilaskun ja toimenpiteiden siirtämisen erottamiseen.

SISÄASIAINMINISTERIÖ

Helsingissä, 29.4.2009

Hallitusneuvos Tomi Vuori

Poliisiylitarkastaja Robin Lardot

Asianajaja Tuija Turpeinen
Asianajaja Markku Fredman

Eriävä mielipide

Suomen Asianajajaliitto on julkisoikeudellinen, lailla perustettu organisaatio, jonka tehtävänä on varmistaa, että maassamme on ammattitaitoinen ja hyvää asianajotapaa noudattava oikeudellisten avustajien verkosto. Asianajajaliiton jäsenet toimivat esitutkinnassa ja pakkokeinoasioissa sekä rikoksesta epäiltyjen että rikosten uhrien avustajina. Asianajajaliiton edustajina toimivina työryhmän jäseninä tavoitteenamme on ollut kiinnittää huomiota sekä rikoksesta epäillyn oikeusturvaa heikentävin seikkoihin että tuoda esille rikoksen uhrin näkökulma asiaan. Näiden eri näkökulmien yhteensovittaminen on johtanut toimikunnan mietinnössä osin sellaisiin kompromissiratkaisuihin, jotka eivät edusta täysin kummankaan intressiryhmän tavoitteita. Tällaisissa ristiriitatilanteissa katsomme, että ratkaisevana kriteerinä on aina pidettävä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan mukaisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamista.

Toimikunta ei valitettavasti ehtinyt käydä riittävällä tarkkuudella läpi kaikkia sille kuuluvia ja sen toimeksiantoon vaikuttavia seikkoja. Osin edustamamme asianajajakunnan erilaisesta näkökulmasta ja osin aikapulasta johtui se, että mielestämme tärkeitä asioita jäi riittävää huomiota vaille. Osin myös toimikunnan työn loppuvaiheessa ilmeni ongelmia jo aiemmin käsitellyissä osissa toimikunnan ehdotuksia. Niihin ei enää ollut mahdollisuutta palata. Tämänkään vuoksi emme voi kaikilta osin yhtyä toimikunnan enemmistön näkemyksiin vaan esitämme eriävänä näkemyksenämme seuraavaa.

1. Viranomaisten toimivaltaa koskevat ratkaisut

1.1 Tutkinnanjohto

Toimikunnan työn alussa ilmeni, ettei tarkoitus ole kyseenalaistaa nykyisiä perusratkaisuja, jotka koskevat mm. viranomaisten toimivaltaa. Esimerkiksi siitä tulisiko Suomessa siirtyä maailmanlaajuisesti noudatettuun menettelyyn, jossa syyttäjä johtaa esitutkintaa ei käyty keskustelua lainkaan. Toimikunnan kuulemista asiantuntijoista kaksi (Frände ja Niemi) ovat kuitenkin todenneet, että yksi syy Suomessa ongelmaksi tulleisiin liian pitkiin rikosoikeudenkäynteihin voi olla se, ettei syyttäjä johda esitutkintaa. He ovat lausunnoissaan toimikunnalle tuoneet esiin tarpeen siirtää tutkinnanjohtajan tehtävä (tai tehtäviä) syyttäjälle.

Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitea on vuonna 2003 jättämässään mietinnössä esittänyt syyttäjien ja poliisin yhteistyön kehittämisestä mm. seuraavaa:

> Rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistamisen yhteydessä 1990-luvulla oli esillä ajatus esitutkinnan johtamisen siirtämisestä poliisilta syyttäjille (Rikosasioiden oikeu-

denkäyntimenettelyn uudistaminen. Työryhmän mietintö OLJ 1993:1). Hallitus ei kuitenkaan tällaista esittänyt vaan esitutkinnan johtaminen säilytettiin poliisilla. Näin siitä huolimatta, että esitutkinnassa valmistellaan rikosoikeudenkäyntiä, jossa valtion puhevaltaa käyttää syyttäjä.
Nykyistä rikosprosessia ja sen pääkäsittelyn turvaamista edesauttaisi, jos syyttäjät saisivat hoitaakseen osan nykyisistä tutkinnanjohtajien tehtävistä. Syyttäjät voisivat esimerkiksi päättää laajoissa ja vaikeissa jutuissa tutkinnan lopettamisesta, tutkinnan laajuudesta, vangitsemisvaatimuksista ja muiden tuomioistuinten myötävaikutusta edellyttävien pakkokeinojen hakemisesta. Myös uusien ns. epäkonventionaalisten tutkintakeinojen (esimerkiksi valeostot ja peitetoiminta) käytössä syyttäjän tulisi olla selkeässä vastuuasemassa. Pakkokeinot merkitsevät aina puuttumista ihmisten perusoikeuksiin ja niiden käytössä on kysymys rikosvastuun toteuttamisvaatimuksen ja oikeusturvavaatimuksen yhteensovittamisesta. Tämän vuoksi pakkokeinojen käytössä niiden kohteeksi joutuneiden oikeusturvan takeista on erityisesti huolehdittava. Jos syyttäjät ajaisivat tuomioistuinkäsittelyä edellyttävät pakkokeinoasiat, olisi tämä merkittävä kehitysaskel parempaan oikeusturvaan pakkokeinoasioissa, kun oikeudenkäyntiä niissä voitaisiin kehittää nykyistä paremmin trial-tyyppiseksi. Syyttäjä voisi myös luontevasti päättää joidenkin pakkokeinojen käytöstä kuten kotietsinnästä.

Komitean kannanotto
Komitea katsoo, että syyttäjien ja poliisin yhteistyötä on tehostettava. Nykyisen rikosprosessin ja sen pääkäsittelyn kannalta olisi myönteistä, jos syyttäjät saisivat hoitaakseen osan nykyisistä tutkinnanjohtajien tehtävistä. Syyttäjät voisivat esimerkiksi laajoissa ja vaikeissa jutuissa päättää tutkinnan lopettamisesta, tutkinnan laajuudesta, vangitsemisvaatimuksista ja muiden pakkokeinojen hakemisesta ja ajamisesta tuomioistuimessa. Myös loppulausuntomenettelyä rikosasioissa tulisi kehittää palvelemaan nykyistä paremmin pääkäsittelyä.

Todettakoon, että tuoreessa Euroopan Neuvoston CEPEJ-komitean (European Commission for the Efficiency of Justice) vertailussa[1] ilmeni, että 45 vertailumaan osalta 41:ssä syyttäjän tehtävänä on hakea tuomioistuimelta lupia erinäisiin esitutkintatoimiin, esimerkkinä mainitaan kotietsintä todisteiden löytämiseksi. Suomessa syyttäjä ei käytännössä hae esitutkinnan aikana lupia mihinkään pakkokeinoihin eikä päätä niistä itse. Tämä näyttää olevan Euroopassa lähes ainutlaatuista. Toimikunnan päätös jatkaa näin poikkeuksellista järjestelmää olisi mielestämme edellyttänyt syvempää perehtymistä ja perusteltua kannanottoa eri vaihtoehtoihin.

Itse yhdymme edellä siteerattuun tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean näkemykseen ja toivomme, että asia nostettaisiin mietinnön lausuntokierroksella ja sitä seuraavassa jatkovalmistelussa esille.

1.2 Pidättämiseen oikeutettu virkamies

Toinen perusratkaisu, johon ei esitetä mitään muutosta, on käsite ”pidättämiseen oikeutettu virkamies”. Tälle käsitteelle rakentuu pakkokeinolain ja esitutkintalain toimivaltuudet. Tosiasiallisesti kyse on tietystä esitutkintapäällystöstä, joka on aiemmin haluttu määritellä sen mukaan, että henkilöillä on oikeus pidättää rikoksesta epäilty. Tällä määritelmällä on

[1] European judicial systems Edition 2008 (data 2006): Efficiency and quality of justice, s. 168.

vuosikymmenten perinteet. Kuitenkin pidättäminen arvioidaan nykyisin vakavaksi puuttumiseksi yksilön henkilökohtaiseen vapauteen.

Tänä päivänä rikosta tutkitaan aina tutkinnanjohtajan johtamassa organisaatiossa. Olisi täysin omituista, jos joku muu kuin tutkinnanjohtaja tai hänen alaisena toimiva toinen päällystöön kuuluva virkamies päättäisi pidättää rikoksesta epäillyn.

Nykyjärjestelmässä olisi mielestämme pitänyt arvioida pidättämisoikeus toisin. Tällöin toki myös muut pakkokeinovaltuudet olisi tullut harkita uudelleen. Pidättäminen, kuten moni muukin pakkokeino tai sellaisen luvan hakeminen, olisi pitänyt säätää kyseisen rikosasian tutkinnanjohtajan[2] yksinoikeudeksi. Vain tutkinnanjohtajalla on kokonaisnäkemys ja vastuu, jonka perusteella hän voi parhaiten arvioida onko esim. vapaudenriistoon aihetta. Syyttäjän tulisi toki voida päättää pidätetyn vapauttamisesta, jos hän uskoo päättävänsä jättää syyttämättä tai arvioi rikoksen lievemmäksi kuin tutkinnanjohtaja on tehnyt.

Toimikunnan olisi mielestämme tullut säätää pidättäminen ja monesta muustakin pakkokeinosta päättäminen vain tutkinnanjohtajalle ja jutun syyttäjälle kuuluvaksi pakkokeinovaltuudeksi.

2. Kotietsinnästä päättäminen

Kuten mietinnön perusteluista ilmenee, viittaa viimeaikainen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö siihen, että hyvinkin pian saatetaan edellyttää kotietsintään asunnossa tuomioistuimen antamaa määräystä, ehkä kiiretilanteita lukuun ottamatta. Tällä kannalla oli myös toimikunnan asiantuntija hallintoneuvos Matti Pellonpää.

Tuomiossa *Varga v. Romania* (1.4.2008) todetaan seuraavaa

> EIT pani merkille, että syyttäjillä oli kotietsintöjen osalta hyvin laajat valtuudet. He saivat harkita yksin kotietsintöjen ja takavarikkojen määrää, kestoa ja laajuutta. Ainoa dokumentti toimenpiteestä oli etsinnän päätyttyä laadittu asiakirja, jolla kuvattiin lyhyesti etsinnän tarkoitusta ja perusteita. Etsinnän toimittamisesta harkinta oli jäänyt yksin syyttäjälle, joka ei ollut toimeenpanovallasta riippumaton elin. Sanottu perusti valittajien kodin suojan vakavan loukkauksen. Heillä ei ollut ollut tehokasta oikeussuojakeinoa, jolla he olisivat voineet edes jälkikäteen saattaa etsinnän laillisuuden tuomioistuimen tutkittavaksi. Niin ollen ilman tuomioistuimen määräystä toimitettu etsintä ei täyttänyt vaadittuja minimitakeita. Ottaen huomioon höllän ja aukollisen sääntelyn sekä syyttäjän hyvin laajat valtuudet kotietsintöjen kohdalta EIT katsoi, että EIS 8 artiklaa oli rikottu Anna ja Gruia Vargan kohdalta.

Toimikunta päätyi kuitenkin sille kannalle, että poliisi jatkossakin päättäisi kotietsinnästä asuntoihin. Tätä ratkaisua puoltaa kotietsintöjen suuri määrä Suomessa. Jos asiat vietäisiin nykyvolyymilla (14.482 kotietsintää[3] vuonna 2007 = 40 kotietsintää vuorokaudessa) tuo-

[2] Tässä yhteydessä emme enää palaa syyttäjän rooliin tutkinnanjohtajana.
[3] Näistä vain osa kohdistuu varsinaiseen asuntoon.

mioistuimen ratkaistavaksi, kyse olisi siellä täysin rutiiniluonteisena ”kumileimasimena” toimimisesta.

Ongelma ehkä onkin kotietsintöjen suuri lukumäärä. Onko Suomessa kodin koskemattomuuden arvostus liian matala?

Valitettavasti mietinnön kansainvälinen vertailu on tältä osin sangen ohut siten, että tiedämme vain sen miten kotietsinnästä on vertailumaissa säädetty. Se, mitä emme tiedä, on kotietsintöjen lukumäärä ja tapa jolla tuomioistuimet päättävät kotietsinnästä esim. Tanskassa, Saksassa ja Espanjassa.

Mielestämme ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut (esim. *Ravon ym. v. Ranska* 21.2.2008, *Maschino v. Ranska* 16.10.2008, *Isildak v. Turkki* 30.9.2008 ja *Varga v. Romania* 1.4.2008) olisi tullut ottaa siten huomioon, että kotietsinnästä päättäminen olisi asuntojen osalta tullut säätää tässä vaiheessa syyttäjän tehtäväksi. Jatkossa olisi syytä kasvattaa tuomioistuimen toimivaltaa. Kiiretilanteissa, esim. pakenevan kiinnisaamiseksi, poliisi voisi päättää kotietsinnästä.

Kuten mietinnöstä ilmenee, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin edellyttää, että vähintäänkin kotietsinnän lainmukaisuus tulee voida saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi jälkikäteen. Tapauksessa *Ravon ym. v. Ranska* (21.2.2008) ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että kotietsintä kuuluu ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan soveltamisalaan, ja siten etsinnän kohteella pitää olla pääsy tuomioistuimeen.

Mielestämme tällainen säännös tulee sisällyttää pakkokeinolakiin. Kotietsinnässä ei aina tehdä takavarikkoa, joten takavarikon osalle säädetyt oikeussuojakeinot eivät kata kotietsintää. Emme pidä myöskään toimikunnan mietinnössä esitettyjä jälkikäteisiä oikeussuojakeinoja riittävinä ja tehokkaina. Kotietsinnän laillisuus tulee voida käsitellä erillisessä menettelyssä, ettei sen käsitteleminen aina edellytä erillisen vahingonkorvauskanteen nostamista.

3. Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa

3.1. Yleistä

Toimikunnan työssä ilmeni selkeä erimielisyys siitä missä määrin rikosasian asianosaisilla, lähinnä epäillyllä ja syytetyllä on oikeus saada tietoa esitutkinnan kulusta ja esitutkinnassa mm. pakkokeinoilla saaduista tiedoista.

Lopputulos oli se, että aika loppui kesken, eikä toimikunta koskaan päässyt asianosaisjulkisuuden ja sitä koskevien oikeussuojakeinojen käsittelyyn. Mietintöön on siten nyt kirjattu vain nykyisen lainsäädännön sisältö julkisuuden osalta.

Kyse on asianosaisjulkisuudesta ja sen vuoksi olisi ollut tärkeää, että nimenmaan tässä laajapohjaisessa valmistelussa, jossa allekirjoittaneet edustavat asianosaistahoja, olisi käyty keskustelu ja tehty esitykset asianosaisjulkisuudesta. Asiaa ei saa jättää vain jatkossa ta-

pahtuvan virkamiesvalmistelun varaan – puhumattakaan siitä, että nykyinen epätyydyttävä lainsäädäntö pysytetään muuttumattomana.[4]

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on käsityksemme mukaan todennut, että Suomessa käsityksemme mukaan yleisesti noudatettu laintulkinta asianosaisjulkisuudesta esitutkinnassa on ihmisoikeussopimuksen vastainen. Toimikunnan toimikauden päätteeksi annettu ratkaisu *Natunen v. Suomi* (31.3.2009) osoittaa tämän. Kyse oli telekuunteluaineiston saamisesta puolustuksen käyttöön muiltakin osin kuin mitä poliisi on pitänyt asiaan vaikuttavana.

> EIT totesi, että EIS 6 artiklan mukaan oikeudenkäyntimenettelyn rikosasiassa tuli olla kontradiktorista myös menettelykysymyksissä ja osapuolia tuli kohdella tasaarvoisesti. Lisäksi EIS 6 artiklan 1 kohta edellytti, että syyttäjäviranomaiset paljastivat syytetylle kaiken hallussaan olleen relevantin näytön, myös sellaisen, joka oli syytetylle myönteistä. Tämä vaatimus ei kuitenkaan ollut ehdoton. Rikosjutuissa saattoi olla kilpailevia etuja kuten kansallisesta turvallisuudesta johtuvat vaatimukset tai tarve suojella todistajia kostolta tai pitää salassa poliisin käyttämiä rikostutkintamenetelmiä, joita oli harkittava syytetyn oikeuksia vastaan. Joissakin jutuissa saattoi olla tarpeen salata syytetyltä tiettyä näyttöä, jotta suojeltaisiin toisen yksilön perusoikeuksia tai turvattaisiin tärkeää julkista etua. Kuitenkin EIS 6 artiklan 1 kohta salli vain sellaiset syytetyn oikeuksien rajoitukset, jotka olivat ehdottoman välttämättömiä.
>
> EIS 6 artiklan 3 b)-kohdan mukaan olla riittävästi aikaa ja muita edellytyksiä valmistella puolustustaan. Syytetyllä tuli olla tilaisuus järjestää puolustuksensa asianmukaisella tavalla rajoittamatta hänen mahdollisuuksiaan esittää oikeudelle kaikkia relevantteja väitteitä ja vaikuttaa siten lopputulokseen. Sanotun 3 b)-kohdan mukaisin edellytyksiin kuului mahdollisuus tutustua esitutkinnan tuloksiin. Toisaalta syytetyltä voitiin odottaa perusteluja näytön paljastamisesta tekemälleen vaatimukselle. Tällöin tuomioistuinten tuli harkita niiden pätevyyttä.
>
> EIT katsoi, ettei EIS 6 artiklan 1 kohdan vaatimuksia täytetty, jos kysymys siitä, mikä esitutkinta-aineisto oli relevanttia jutussa, jäi tutkijaviranomaisen päätettäväksi joko yksin tai yhdessä syyttäjän kanssa.
>
> Käsillä olevassa tapauksessa päätös oli otaksuttavasti tehty esitutkinnassa antamatta epäillylle tilaisuutta osallistua päätöksentekomenettelyyn.

Samaan lopputulokseen on samankaltaisista syistä päädytty myös Suomea koskevissa ratkaisuissa *V v. Suomi* (24.4.2007) ja *Kuopila v. Suomi* (27.4.2000).

Suomen lainsäädäntöä on muutettu siitä, mikä oli tilanne Natunen-tapauksen tutkinnan aikaan. Hallituksen esityksen (HE 52/2002) mukaan telepakkokeinoilla esitutkintaviranomaisen haltuun saatua aineistoa tulee säilyttää puolustuksen intressissä määräaika vielä rikosasian päättymisen jälkeenkin. Hallituksen esityksen tarkoitus ei kuitenkaan toteutunut, koska julkisuuslainsäädäntö ei näytä antavan asianosaiselle oikeutta perehtyä kaik-

[4] Dosentti Pasi Pölönen on kritisoinut nykytilannetta artikkelissaan Telepakkokeinojen asianosaisjulkisuudesta. Julkaistu teoksessa Jussi Ohisalo, Matti Tolvanen (toim.), Consilio Manuque, yhtenäinen syyttäjälaitos 10 vuotta.

keen tällaiseen aineistoon, jota kuitenkin hallituksen esityksen mukaan säilytetään nimenomaan häntä varten.

Korkein hallinto-oikeus on ratkaisussaan KHO 2007:64 katsonut, että nykyinen lainsäädäntö ei oikeuta rikoksesta epäiltyä saamaan käyttöönsä poliisin teleoperaattorilta hankkimaa televalvonta- ja puhelinkuunteluaineistoa siltä osin kun sitä ei ole otettu osaksi viranomaisen asiakirjoja.[5] Oikeudenmukainen oikeudenkäynti kuitenkin edellyttää, että syytetty saa käyttöönsä tällaistakin aineistoa, joka on saatu erilaisin pakkokeinon esitutkintaviranomaisen haltuun, vaikka sitä ei ehkä voida pitää viranomaisen asiakirjana. Oikeus ei ole poikkeukseton, mutta poikkeuksista pitää säätää laissa. Tämä oli tarkoitus toteuttaa kun pakkokeinolakiin tehtiin muutos em. hallituksen esityksen pohjalta vuonna 2004.

Oikeudenmukainen oikeudenkäynti edellyttää, että kaikilla asianosaisilla on mahdollisuus saada käyttöönsä aineisto, jolla voi olla vaikutusta oikeudenkäynnissä. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan kolmannessa kappaleessa taataan rikoksesta epäillylle vähimmäisoikeutena edellytykset valmistella puolustustaan. Ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeiseksi vaatimukseksi vahvistettu ns. *equality of arms*, eli aseiden yhtäläisyyden periaate. Kummallakin oikeudenkäynnin osapuolella on oltava käytössä samat keinot tavoitteeseensa pääsemiseksi. Voidakseen saada tietoonsa ja käyttöönsä aineistoa, jolla voi olla vaikutusta oikeudenkäynnissä, asianosaisen on saatava käyttöönsä myös laajempi aineisto, jotta asianosainen voi itse arvioida sen aineiston, jonka pohjalta todisteet oikeudenkäynnissä valikoituvat. Jos aineistoa on tarve rajata, on puolustuksen päästävä mukaan menettelyyn, jossa tuomioistuin viimekädessä asian ratkaisee (ks. Natunen-tapaus kpl 48).

Ihmisoikeustuomioistuin on lukuisissa ratkaisuissaan todennut, että myös vangitsemisasian käsittelyssä on puolustukselle taattava pääsy todisteisiin, joilla on merkitys vangitsemisen edellytyksiä riitautettaessa (ks. *Schöps, Lietzow* ja *Garcia Alva* –tapaukset 13.2.2001).

Asianosaisella on oltava oikeus saada tietoonsa myös ne seikat, jotka ovat ilmenneet jo ennen esitutkinnan aloittamista, ja joiden perusteella esitutkinta on päätetty käynnistää.

Ehdotamme, että asianosaisen oikeudesta saada tietoa esitutkinnasta säädetään seuraavasti ehdotetun ETL 4 luvun 14 §:n sijaan:

---

[5] Tapauksen KHO:2007:64 otsikko: ”Keskusrikospoliisin haltuun oli tullut yli kaksi vuotta kestäneessä televalvonnassa ja puhelinkuuntelussa huomattava määrä käsittelemätöntä konekielistä tietoaineistoa. Aineistoa ei ollut käytetty hyväksi esitutkinnassa eikä sitä ollut liitetty esitutkintapöytäkirjaan eikä sen vuoksi myöskään käsitelty enempää. Aineistoa ei pidetty kokonaisuutena ja sellaisenaan viranomaisen asiakirjana, josta epäillyllä olisi ollut oikeus saada rikosasian asianosaisena tieto.”

KHO viittasi aiempaan ratkaisuunsa KHO:2005:89, jossa oli katsottu, ettei takavarikoitu tietokoneen kiintolevy ollut viranomaisen asiakirja siltä osin kun poliisi ei ollut liittänyt siltä tulostettua aineistoa osaksi esitutkintapöytäkirjaa.

14 §

Asianosaisjulkisuus esitutkinnassa

Sen lisäksi mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa (621/1999) säädetään asianosaisen oikeudesta asiakirjoihin, esitutkinnan asianosaisella on oikeus saada tieto esitutkintaan johtaneista ja esitutkinnassa ilmi tulleista seikoista sekä siinä kertyneistä asiakirjoista niin pian kun siitä ei ole haittaa rikoksen selvittämiselle.

Muista kuin salaisista pakkokeinosta päätettäessä on pakkokeinon kohteelle annettava tiedoksi seikat, jotka ovat tarpeen puolustuksen järjestämiseksi pakkokeinoasiassa.

Asianosaisella, jonka tiedonsaantipyyntöön ei ole suostuttu, on oikeus hakea muutosta tämän pykälän perusteella tehtyyn päätökseen. Viranomaisen päätöksestä, valituksesta ja sen käsittelystä on soveltuvin osin voimassa mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa päätöksestä ja muutoksenhausta säädetään.

Valitus on käsiteltävä kiireellisenä.

Ehdotuksemme tarkoitus on siis taata asianosaisille – kohtuullisin rajoituksin – pääsy niihinkin poliisin esitutkinnassa saamiin tietoihin, joita ei voida pitää julkisuuslain kannalta viranomaisen tietoina eivätkä ne siten kuulu julkisuuslain soveltamisalaan. Jos tieto ei ole julkisuuslain soveltamisalaan kuuluvaa, ei julkisuuslain valitusmenettely myöskään tule sovellettavaksi vaan tarvitaan oma muutoksenhakua koskeva sääntely.

Ongelmaksi on käytännössä muodostunut myös asianosaisen käsite. Esitutkintavaiheessa poliisi on edustanut näkemystä, että asianosainen, jolla on oikeus saada pakkokeinolla hankittua tietoa, on vain ko. pakkokeinon kohteena ollut henkilö. Kuitenkin esitutkinnan päätyttyä oikeudenkäynnissä kaikilla rikosasian asianosaisilla on sama oikeus kaikkeen aineistoon. Näkemyksemme mukaan esitutkinnassa on noudatettava samaa asianosaiskäsitettä kuin siinä oikeudenkäynnissä, jota esitutkinnassa valmistellaan.

3.2. Poliisin ja syyttäjän vaitiolo-oikeus – tietojen saanti epäkonventionaalisista tutkintakeinoista

Toimikunta esittää, että poliisin vaitiolo-oikeuden rinnalle säädettäisiin myös syyttäjän vaitiolo-oikeudesta (ehdotettu laki yleisistä syyttäjistä 11 a §).

Eduskunnan perustuslakivaliokunta on lausunnossa PeVL 5/1999 (HE 34/1999) pohtinut poliisin vaitiolo-oikeuden suhdetta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin:

> Peitetoiminnan ja myös valeoston pysyminen laillisissa rajoissa tulee arvioitavaksi niissä oikeudenkäynneissä, joissa näillä menetelmillä saatuja tietoja käytetään todisteina. Tuomioistuimen asiana on varmistua siitä, että epäsovinnaisten menetelmien käyttäminen ei vaaranna oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Myös 2 §:n 3 momentin sisältämän yllytyskiellon noudattaminen voi tulla arvioitavaksi oikeudenkäynnissä.
>
> Viitatun perustuslainkohdan esitöiden mukaan (HE 309/1993 vp, s. 74/II) siinä tarkoitettuihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältämiin oikeussuojatakeisiin kuuluvat muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksessa erityisesti rikoksesta

> syytetylle taatut oikeudet, kuten oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia. Oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on edelleen katsottava kuuluvan sen, että syytetty ja hänen puolustajansa saavat tiedon ja mahdollisuuden lausua kaikesta siitä asiaan vaikuttavasta aineistosta, jolla voi olla vaikutusta annettavaan tuomioon.
>
> Mainittujen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöiden toteutumiseen voi vaikuttaa ennen kaikkea poliisin vaitiolo-oikeutta koskeva poliisilain 44 §. Tätä pykälää ei ole ehdotettu muutettavaksi hallituksen esityksessä, koska on ajateltu, että säännös riittävästi suojaa peitetoiminnassa ja valeostoissa mukana olleita poliisimiehiä oikeudenkäynneissä. Vaitiolo-oikeuden käyttämiseen on nykyisin tiettävästi turvauduttu suhteellisen harvoin. On kuitenkin mahdollista, että siihen alettaisiin vedota kaavamaisesti silloin, kun poliisitoiminnassa on käytetty peitetoimintaa tai valeostoa. Tästä voisi muodostua vaaraa oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan perusoikeuden toteutumiselle. Perustuslakivaliokunta pitää siksi välttämättömänä, että tämän hallituksen esityksen käsittelyn yhteydessä poliisilain 44 §:n asianmukaisuus selvitetään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta. Valiokunta on kiinnittänyt huomiota myös siihen, että on hyvin epäselvää, missä määrin kyseisen pykälän 1 momentin sanamuoto ylipäätään kattaa peitetoiminnan ja valeostojen avulla saadut tiedot ja siten on riittävä epäsovinnaisiin menetelmiin kiistattomasti liittyvien vaitiolotarpeiden kannalta.

Eduskunnan lakivaliokunta totesi asiasta seuraavaa lausunnossaan LaVL 7/2000 (HE 34/1999 vp) :

> Poliisilain 44 §:n vaitiolo-oikeussäännös suojaa kahta legitiimiä, mutta ristiriitaista tavoitetta. Ne ovat toisaalta poliisille tietoja antaneen henkilön (ns. tiedottajan tai vasikan) suojeleminen ja poliisin taktisten ja teknisten menetelmien turvaaminen. Toisaalta syytetyllä täytyy olla oikeus saada esittää todistelua siitä, missä olosuhteissa väitetty rikos on tapahtunut. Erityisen perusteltua tämä voi olla valeostotapauksissa. Onhan hallituksen esityksen perusteluissakin todettu, että valeosto voi vaikuttaa myyjän fiktiiviseen syyllisyyteen tai tuomitsematta jättämiseen. Perustuslakivaliokunta pitää hyvin epäselvänä, voidaanko pykälän 1 momenttia ylipäätään käyttää peitetoiminnassa ja valeoston avulla saatujen tietojen salaamiseen.
>
> Saamansa selvityksen mukaan lakivaliokunta katsoo, ettei pykälää voida sellaisenaan soveltaa esitutkintaan eikä oikeudenkäyntiin. Syytetyllä pitää yleensä olla tieto siitä, että syytteessä tarkoitetun rikoksen selvittämisessä on käytetty epäkonventionaalista menetelmää. Muutoin syytetty joutuu suorittamaan eräänlaista "varjonyrkkeilyä". Se, että poliisi on käyttänyt rikoksen selvittämiseen valeostoa tai peitetoimintaa, ei siten voi olla salaista tietoa. Eri asia on, kuinka laajalti poliisilla on velvollisuus kertoa toiminnastaan: mikä kuuluu poliisilain 44 §:n 1 momentin mukaan salassa pidettäviin poliisin taktisiin ja teknisiin menetelmiin ja kuka on velvollinen todistamaan asiassa.

Näkemyksemme mukaan poliisin vaitiolo-oikeus vaarantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin. Vielä hankalampiin tilanteisiin joudutaan, jos sama vaitiolo-oikeus laajennetaan koskemaan myös syyttäjää. Emme voi sitä hyväksyä.

Kun poliisimies vetoaa vaitiolo-oikeuteensa, asiantila tulee selkeästi ilmi ja tuomioistuin voi velvoittaa poliisin kertomaan tietonsa. Miten tulisi menetellä, jos syyttäjä syyteasiaa ajaessaan haluaa käyttää vaitiolo-oikeuttaan? Miten syyttäjä kesken puheenvuoronsa il-

maisee, että nyt salaan asioita? Voidaanko ylipäänsä hyväksyä se, että syyttäjä salaa tuomioistuimelta ja puolustukselta tietoja siten, että nämä eivät tiedä syyttäjän kertovan vain osatotuuksia?

Perustuslakivaliokunnan lausunnossa lähdetään siitä, että poliisi ei voi pitää omana tietonaan sitä, että epäkonventionaalisia keinoja on ylipäätään käytetty. Perustuslakivaliokunnan kannanottoa on tulkittu (esim. hallintovaliokunnan mietintö HaVM 10/2005) siten, että ilmaisu ”niissä oikeudenkäynneissä, joissa näillä menetelmillä saatuja tietoja käytetään todisteina” mahdollistaisi menettelyn, jossa epäkonventionaaliset keinot pimitettäisiin asianosaisilta, kunhan vain niillä saatuja tietoja ei käytettäisi todisteina.[6] Tulkinta ei vastaa käsityksemme mukaan perustuslakivaliokunnan tarkoitusta. Entä jos puolustus haluaisi käyttää todisteina epäkonventionaalisilla keinoilla hankittuja tietoja?[7] Miten syytetty pääsisi niihin käsiksi?

Esimerkiksi tapauksessa *V v. Suomi* (24.4.2007) valeosto pimitettiin kokonaan sekä syyttäjältä että puolustukselta. Tapauksessa ihmisoikeustuomioistuin puuttui nimenomaan siihen, että puolustukselta oli pimitetty tietoja ja sen vuoksi oikeudenmukainen oikeudenkäynti ei ollut toteutunut. Suomessa tiedonpimitystä koskevat syytteet poliisia kohtaan oli hylätty (tapaus KKO:2000:112).

Myös valvottu läpilasku on toimenpide, joka täytyy säännönmukaisesti saattaa asianosaisten tietoon. Käsityksemme mukaan sekä rikosten törkeysarviointiin että rangaistuksen mittaamiseen voi vaikuttaa se, jos rikos on jonkun syytetyn osalta kokonaan tehty poliisin silmien alla valvotun läpilaskun aikana.

Ehdotetussa PKL 10 luvun 58 §:ssä säädetään salaisesta tiedonhankinnasta ilmoittamisesta. Toimikunta on siis lähtökohtaisesti hyväksynyt sen, että puolustuksella on oltava tiedot epäkonventionaalisten keinojen käytöstä. Säännös on kuitenkin vaillinainen, koska siinä puhutaan vain ilmoittamisesta, mutta ei säädetä siitä millaiset merkinnät käytetyistä keinoista tehdään esitutkintapöytäkirjaan – eli mitä tietoja ilmoituksen lisäksi annetaan. Asiaan liittyy ehdotuksen PKL 10 luvun 60 §, jonka mukaan (asianosais)julkisuutta voidaan rajoittaa, ”jos tiedon antamatta jättäminen ei loukkaa asianosaisen oikeutta asianmukaisesti puolustautua”. Päätöksen tekisi siis tutkinnanjohtaja, eikä muutoksenhausta ole säädetty mitään. Kysymys siitä, onko puolustuksella tai asianomistajalla oikeus saada ehdotuksen PKL 10:60:ssä tarkoitettuja tietoja tulee voida saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi ja asianosaisella tulee olla mahdollisuus osallistua tällaiseen prosessiin. Tätä edellyttää ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö, esim. tapaus *Natunen v. Suomi*. Nyt ehdotetussa PKL 10:58 mukaisessa tuomioistuinkäsittelyssä asianosainen ei tulisi lainkaan kuuluksi siltäkään osin kun tuomioistuin päättää käytännössä myös asianosaisjulkisuudesta.

---

[6] Tähän on viitattu valtionsyyttäjän syyttämättäjättämispäätöksessä (nro 09/49, asianro R 09/11). Tutkinnanjohtajan epäiltiin rikkoneen virkavelvollisuuttaan jättäessään merkitsemättä syyttäjälle toimittamaansa esitutkintapöytäkirjaan tiedot valeoston käyttämisestä ja käsialatutkimuslausunnon hankkimisesta. Lisäksi hänen epäiltiin vääristäneen todistusaineistoa merkitsemällä takavarikkopöytäkirjoihin harhauttavia tietoja. (Tiedot valtakunnansyyttäjänviraston tiedotteesta 13.3.2009).

[7] Huumejutussa voi syytettynä olla henkilö, joka väittää olleensa muiden mukana vain autokuskina, eikä tiennyt matkan tarkoituksesta. Hän saattaa vedota poliisilla oleviin tietoihin, joista hänen vaatimaton osuutensa ilmenisi.

Mikäli viranomaisten salaamistarpeet ovat niin tärkeitä, että puolustukselta tulee evätä pääsy tietoihin, jotka voivat vaikuttaa asiaan, on viimekädessä syyttäjälle annettava valtuudet luopua syytteestä. Epäkonventionaalisilla keinoilla voidaan saada markkinoilta suuri erä vaarallista huumetta taikka takavarikkoon vaarallisia aseita tai räjähdysaineita. Joskus voi ilmetä tilanne, jossa tähän tulee tyytyä ja jättää syytteet ajamatta, jos poliisin menettelyjä ja tietoja ei voi paljastaa oikeudenkäynnin toteuttamiseksi.

Mikäli vaitiolovelvollisuus ja –oikeus koskevat poliisille luottamuksellisesti tietoja antaneen henkilöllisyyttä on lisäksi huomattava, etteivät nyt kyseessä olevat säännökset voi syrjäyttää sitä keskeistä periaatetta, että jokainen on velvollinen todistamaan. Oikeudenkäymiskaaressa ja esitutkintalaissa on säännökset siitä, kuinka viime kädessä painostusvankeudella henkilö pakotetaan kertomaan tietonsa. Kukaan ei siis voi väistää velvollisuutta asettua todistajaksi vain sillä perusteella, että hän on poliisin luottamuksellinen tietolähde. Poliisi ei siten voi salata tai suojella todistajaa pitämällä häntä luottamuksellisena tietolähteenä.

Vähimmäisvaatimuksena tulisi olla se – jos säännökset toimikunnan esittämässä muodossa hyväksytään – että poliisilain 7 luvun 3 §:n 1 momentin loppu muutettaisiin kuulumaan seuraavasti: ”eikä salassa pidettäviä *tietoja* taktisi*sta* tai teknisi*st*ä menetelmi*st*ä”. Se, että on salassa käytetty jotain menetelmää tai taktiikkaa ei sinänsä ole enää esitutkinnan päätyttyä salassa pidettävää tietoa. Salaiseksi on katsottava vain se, millä tavalla menetelmää on käytetty ja toteutettu.

4. Peitepoliisin rikoksenteko-oikeus

Toimikunta esittää pakkokeinolain 10 luvun 26 ja 27 §:ssä sekä poliisilain 5 luvun 27 ja 28 §:ssä säädettäväksi rajoitetuista rangaistusvastuusta vapautumisperusteista peitetoimintaa suorittavan poliisin syyllistyessä vähäiseen rikokseen tai rikkomukseen tai osallistuessa rikoslain 17 luvun 1 a §:n 4 momentissa tarkoitettuun järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan.

PKL 7 luvun 26 §:ään kirjattu lähtökohta sille, että peitetoimintaa suorittava poliisi ei saa tehdä rikosta, on periaatteellisesti erittäin merkittävä ja siihen sallittaviin poikkeuksiin tulee suhtautua suurella varauksella. Poliisin tehtävänä poliisilain nojalla on oikeus- ja yhteiskuntajärjestyksen turvaaminen, yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen sekä rikosten ennalta estäminen, selvittäminen ja syyteharkintaan asettaminen. Poliisin on toimittava asiallisesti ja puolueettomasti sekä sovinnollisuutta edistäen. Peitepoliisille sallittava mahdollisuus osallistua peitetoiminnassaan rikoksiin on selkeästi em. poliisitoiminnan yleisten periaatteiden vastaista, vaikka kysymys olisikin vähäisistä rikkomuksista tai lähinnä avunantajana toimimisesta.

Poliisin rikollisen toiminnan sääntеleminen anteeksiantoperustein rankaisemattomaksi merkitsee tosiasiallisesti poliisin toimivaltuuksien lisäämistä mahdollistamalla rikolliseen toimintaan osallistuminen - vaikkakin rajoitetusti. Tämä muuttaa aivan oleellisesti poliisin toiminnalle yhteiskunnassa asetettuja rajoja. Toimikunnan selvityksissä ja mietinnön pe-

rusteluissa ei ole tullut esille sellaisia painavia perusteita, joiden nojalla peitetoimintaa suorittavan poliisin toimivaltuuksien laajentamista tällä tavoin voitaisiin pitää yhteiskunnallisesti tai peitepoliisin oman turvallisuuden kannalta välttämättömänä. Peitetoimintaa suorittavan poliisin rikoksentekomahdollisuuden sallivaan lainsäädäntöön ei kuitenkaan tulisi ryhtyä kuin erittäin painavin perustein, sillä kysymys on periaatteellisesti erittäin merkittävästä rajanvedosta ja mahdollisesti myös linjanavauksesta poliisin toimivaltuuksille muussakin toiminnassa vastaisuudessa. Kuten mietinnön yleisperusteluissakin todetaan, peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen valtuudet vaihtelevat eri maissa hyvin suuresti, ja kansainvälisestä vertailusta on vaikea tehdä johtopäätöksiä siitä, mihin suuntaan lainsäädäntöä olisi kehitettävä.

Suomen Asianajajaliitto suhtautui jo aiemmissa vaiheissa peitetoimintamahdollisuudesta säädettäessä kielteisesti poliisin peitetoimintaan, katsoen jo tuolloin, että peitetoiminnan aloittaminen tulee todennäköisesti johtamaan väistämättä tilanteeseen, jossa peitetoimintaa suorittavalle poliisille edellytetään mahdollisuutta osallistua rikollisryhmän laittomaan toimintaan. Peitetoimintaa koskevan lainsäädännön käsittelyn yhteydessä tällaisen uhkan olemassaolo torjuttiin, mutta asia nousi esille vain muutama vuosi peitetoiminnan sallimisen jälkeen. Toimikunnan nyt esittämän peitetoimintaa suorittavan poliisin rikollista menettelyä koskevan rangaistuksesta vapauttamisperusteen säätämisellä onkin katsottava olevan periaatteellisesti erittäin suuri merkitys sille, millä tavoin poliisin halutaan peitetoimintaa kehittävän. Rikoksen tekemismahdollisuuden - vaikka vähäisenkin - salliminen ohjaisi peitetoimintaa väistämättä sellaiseen suuntaan, jota peitetoimintamahdollisuudesta vuonna 2001 säädettäessä ei tavoiteltu. Lain esitöissä (HE 34/1999 vp.) todettiin tuolloin nimenomaisesti, että

> ”äärimmäisenä toimintamuotona soluttautumisella voidaan tarkoittaa tilannetta, jossa soluttautunut hankkiutuu rikollisryhmän jäseneksi sekä osallistuu ryhmän laittomaan toimintaan, jolloin hän osallistuu säännönmukaisesti vähintäänkin rikolliseen avunantoon. Tämänasteinen soluttautuminen ei olisi sallittua. Ehdotetut säännökset eivät oikeuta rikokseen yllyttämiseen, avunantoon tai osallisuuteen tekijänä.”

Erillistä rangaistuksesta vapauttamisperustetta ei tarvita niitä tilanteita varten, joissa peitehenkilön tekemä rikos kohdistuu peitetoiminnan ja tutkinnan kohteena oleviin epäiltyihin, sillä tällöin rikoksen tehneellä poliisilla on mahdollisuus vedota rikoslain pakkotilaa tai hätävarjelua koskeviin säännöksiin ja vielä näidenkin ylittyessä rikoslain 4 luvun 4 ja 5 pykälien toisiin momentteihin (hätävarjelun liioittelu ja vastaava tilanne pakkotilan suhteen: tekijä on kuitenkin rangaistusvastuusta vapaa, jos tekijältä ei kohtuudella olisi voinut vaatia muunlaista suhtautumista, kun otetaan huomioon pelastettavan edun tärkeys, tilanteen yllätyksellisyys ja pakottavuus sekä muut seikat.) Periaatteellisesti merkittävä kysymys onkin se, onko olemassa tosiasiallinen tarve sallia peitehenkilön rikoksen tekomahdollisuus yhtään tätä suuremmassa laajuudessa.

Toimikunnan mietinnössä sääntelyn tarvetta perustellaan sillä, että onnistunut soluttautuminen edellyttää luottamuksen ja uskottavuuden hankkimista rikollisten keskuudessa. Peitepoliisin tulee luottamuksen saavuttaakseen oleilla rikollisten keskuudessa sekä osoittaa tarvittaessa toiminnallaan, että hän suhtautuu rikollisten toimintaan välinpitämättömästi ja jopa hyväksyvästi. Tällöin peitepoliisi saattaa joutua myös sellaisiin tilanteisiin,

joissa hänen paljastumisen estämiseksi, tiedonhankinnan turvaamiseksi ja oman turvallisuutensa varmistamiseksi tulisi voida osallistua rikollisryhmän toimintaan.

Toimikunnan ehdotuksessa peitepoliisin toimintamahdollisuuksille on asetettu tiukat rajaukset sekä sallittavien tekojen laadun että niiden törkeyden perusteella (PKL 10:26). Sinällään tällainen tarkka rajaus onkin välttämätöntä, jos menettely ylipäänsä halutaan sallia. Tämä välttämätön rajaus johtaa kuitenkin ongelmiin peitepoliisin oman turvallisuuden ja oikeusturvan kannalta, vaikka sääntelyn nimenomaiseksi tavoitteeksi esitetään peitepoliisin paljastumisen estäminen ja tiedonhankinnan turvaaminen. Sallimalla peitepoliisille vain tietyn asteinen rikollinen menettely mahdollistetaan samalla myös rikollisryhmälle keino uusien jäsentensä testaamiseen. Peitepoliisille esitetty vaatimus osallistumisesta tietyn asteiseen rikokseen voi tällöin johtaa peitepoliisin aivan yhtä hankalaan, tai tosiasiallisesti jopa hankalampaankin asemaan kuin nykyinen tilanne, jossa peitepoliisin tulee toiminnassaan välttää kaikenlaista osallistumista rikolliseen toimintaan. Rikollisryhmän luottamuksen saavuttamiseen nyt esitetyssä PKL 10 luvun 26 §:ssä sallitut rikkeet tuskin johtavat.

Toimikunnan ehdotuksessa (PKL 10:27) ja perusteluissa korostetaan sitä, että rangaistusvastuusta vapautumisen edellytyksenä on se, että erittäin pätevin perustein on voitu olettaa, että

1) toimenpide tehtäisiin ilman peitehenkilön myötävaikutustakin,
2) poliisimiehen toiminta ei tule aiheuttamaan vaaraa tai vahinkoa kenenkään hengelle, terveydelle, vapaudelle tai omaisuudelle ja
3) avustaminen edistää merkittävästi peitetoiminnan tavoitteen saavuttamista.

Tosiasiallisesti nämä rajaukset kaventavat peitehenkilön toimintamahdollisuuksia niin merkittävästi, että on perusteltua kyseenalaistaa, tuottaako esitetyn kaltaisten toimivaltuuksien salliminen ylipäänsä sellaista tosiasiallista hyötyä rikosten selvittämiseksi, että se puoltaisi näin merkittävää periaatteellista muutosta poliisitoiminnan yleisiin periaatteisiin.

Toimikunnan mietinnössä ei oteta millään tavalla kantaa siihen kysymykseen, millaisessa prosessuaalisessa järjestyksessä peitetoimintaa suorittavan poliisin menettelyä arvioitaisiin ja anteeksiantoperusteen olemassaolo ratkaistaisiin. Jos peitetoimintaa suorittava poliisi esimerkiksi pysäytetään poliisin toimesta liikennerikkomuksen vuoksi ja hänelle määrätään rikesakko, tuleeko peitehenkilön vastustaa rikesakkoa ja vedota anteeksiantoperusteisiin välttyäkseen sakon maksuvelvollisuudelta? Vai antaako peitepoliisi peitehenkilöllisyydellä määrätyn rikesakon siirtyä ulosottoon perittäväksi, kunnes peitetoimintaoperaatio on mahdollisesti saatettu kokonaisuudessaan loppuun? Kuka ratkaisee asian, kun on kysymys peitehenkilön osallisuudesta rikollisjärjestön toimintaan avunantajana esimerkiksi kuljetusauton järjestäjänä? Tekeekö rikoskokonaisuutta arvioiva syyttäjä asiassa peitehenkilön osalta syyttämättäjättämispäätöksen vai tuleeko syyttäjän saattaa asia aina tuomioistuimen ratkaistavaksi? Ratkaistaanko kysymys samassa oikeudenkäynnissä tutkittavana olleen rikosasian kanssa vai täysin erillisessä oikeudenkäynnissä?

Peitepoliisin mahdollisuudet kontrolloida toiminnan laatua, laajuutta ja sen vahingollisuutta rikollisen toiminnan jo alettua voivat käytännössä olla olemattomat. Peitetoimintaan liittyy jo nykyisellään ongelmallinen rajanveto siitä, missä vaiheessa peitetoimintaan osallistuvalla poliisilla ei ole enää oikeutta tilanteen passiiviseen seuraamiseen, vaan hänelle syntyy velvollisuus keskeyttää rikos, jota joku on tekemässä (ehdotetun PKL 10:45: Salaisen tiedonhankinnan suojaaminen). Nyt kysymyksessä olevalla ehdotuksella tätä rajanvetoa siirrettäisiin vielä kauemmaksi. Osallistuminen alun perin vähäisenä pidettävään rikolliseen tekoon, esimerkiksi liikennerikkomukseen tai järjestysrikkomukseen, voi johtaa kolmansien osapuolten yllättävään reagointiin ja hallitsemattomaan tapahtumaketjuun. Peitepoliisin mahdollisuus vaikuttaa tosiasiallisesti siihen, säilyykö hänen toimintansa sallituissa rajoissa vai syyllistyykö hän kiellettyyn rikokseen ja samalla virkavirheeseen, voi olla täysin sattumanvaraista. Peitepoliisi on kuitenkin virkavelvollisuutensa nojalla henkilökohtaisesti vastuussa menettelystään myös tällaisissa tilanteissa. Ongelman aiheuttaa sekin, että ”liian törkeän” rikoksen tekemisestä epäilty peitepoliisi on luonnollisesti rikoksesta epäiltynä oikeutettu pysymään vaiti tai jopa valehtelemaan häneen itseensä kohdistuvaa rikosepäilyä selvitettäessä.

Peitepoliisin rikoksenteko-oikeuden salliminen nimenomaisilla anteeksiantoperusteilla toisi suomalaiseen poliisitoimintaan siihen aiemmin kuulumattomia ja täysin vieraita piirteitä. Katsomme, että asiassa ei ole riittävästi selvitetty, voidaanko tämän menettelyn mahdollistamisella saavuttaa tosiasiallista hyötyä rikosten selvittämisessä. Emme kannata esitetyn anteeksiantoperusteen sallimista, vaan esitämme, että ehdotetusta PKL 10 luvun 27 §:stä luovutaan ja 10 luvun 26 §:ssä (vastaavasti PolL 5 luvun 27 ja 28 §:ssä) säädetään seuraavasti:

10 luku

26 §

Peitetoimintaa suorittava poliisimies ei saa tehdä rikosta eikä aloitetta rikoksen tekemiseen.

5. Todistamiskiellot ja -rajoitukset

5.1 Läheisten oikeus olla myötävaikuttamatta rikoksen selvittämiseen

Mietintö perustuu entisen lainsäädännön tapaan pitkälti viittauksiin muihin lakeihin. Pakkokeino- ja esitutkintalaeissa on useita viittauksia todistelua oikeudenkäynnissä koskevaan oikeudenkäymiskaaren (jäljempänä OK) 17 lukuun. Tuo luku on kovin vanhentunut ja puutteellinen. Lainsäädäntö on pitkälti siinä muodossa mihin se on vuonna 1948 säädetty. Suomen Asianajajaliitto on toukokuussa 2008 tehnyt aloitteen OK 17 luvun uudistamiseksi kokonaan.[8]

[8] Oikeusministeriön lainvalmisteluosastolla on aloitteen johdosta valmistunut 29.9.2008 päivätty arviomuistio OK 17 luvun säännösten uudistamisesta. Muistiossa katsotaan, ettei ole varmaa vastaavatko säännökset kaikilta osin perus- ja ihmisoikeuksien vaatimuksia, eikä luku muutenkaan vastaa nykylainsäädännöltä edellytettyjä vaatimuksia.

OK 17 luvussa säädetään mm. eräiden henkilöiden oikeudesta ja velvollisuudesta kieltäytyä todistamasta. Yhteiskunta on kuitenkin muuttunut ja esimerkiksi lähiomaisen oikeus kieltäytyä todistamasta läheisensä ollessa rikoksesta epäiltynä ymmärretään toisin kuin 60 vuotta sitten. OK 17 luku ei tunne lainkaan avoliittoa eikä nykyisiä uusperheitä. Asia säädetään seuraavasti (OK 17:20):

> Vastoin tahtoansa älköön kuitenkaan todistamaan vaadittako:
> 1) sitä, joka on tai on ollut avioliitossa tahi on kihloissa jommankumman asianosaisen kanssa;
> 2) sitä, joka on asianosaisen suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa oleva sukulainen tahi joka on tai on ollut naimisissa asianosaiseen sanotunlaisessa sukulaisuussuhteessa olevan henkilön kanssa; eikä
> 3) asianosaisen sisaruksia tai näiden aviopuolisoita tahi asianosaisen ottovanhempia tai ottolapsia.

Mietinnössä tähän säännökseen viitataan esitutkintalain 7 luvun 8 §:ssä kuulustelun osalta ja pakkokeinolain 7 luvun 3 §:ssä takavarikon osalta. Mietinnössä pakkokeinolain 10 luvun 50 §:ssä viitataan ko. säännökseen kuuntelu- ja katselukieltojen osalta, ja niihin taas viitataan ehdotetun poliisilain 5 luvun 50 §:ssä.

Koska vanha OK 17 luku ei suojaa esimerkiksi avopuolisoa tai ns. uusperheiden jäseniä asianmukaisella tavalla, ehdotamme, että OK 17 luvun 20 § uudistetaan tässä yhteydessä tai toissijaisesti edellä mainituissa kohdin ehdotusta viitattaisiin OK 17 luvun 20 §:n sijasta rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momenttiin. Siinä säädetään niistä henkilöistä, joita ei voida rangaista törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä[9] seuraavasti:

> Törkeän rikoksen ilmoittamatta jättämisestä ei kuitenkaan tuomita rangaistukseen sitä, jonka olisi rikoksen estämiseksi täytynyt antaa ilmi puolisonsa, sisaruksensa, sukulaisensa suoraan ylenevässä tai alenevassa polvessa taikka henkilö, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa tai on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen takia läheinen.

Rikoslain 15 luvun mainittu säännös on tullut voimaan vuonna 1999 ja heijastaa modernia yhteiskuntaa, jossa ihmisten läheisyys määrittyy myös tosiasiallisten olosuhteiden, eikä yksinomaan verisukulaisuuden kautta.

OK 17 luvun läheiskäsitteen ongelmallisuutteen on kiinnitetty huomiota myös oikeuskirjallisuudessa ja -käytännössä. Helsingin hovioikeuden tuomiossa HelHO 2007:22 yhdytään Vantaan käräjäoikeuden tuomioon, jossa asiasta todetaan mm. seuraavaa:

> Oikeuskirjallisuudessa todistajan kokonaiskieltäytymisoikeutta ovat käsitelleet Juha Lappalainen teoksessaan Siviiliprosessioikeus II (Helsinki 2001) Ja Antti Jokela teoksessaan Uudistuva rikosprosessi (Helsinki 2000). Lappalainen lausuu (s. 217-218): "Ottaen huomioon nykyinen avoliittojen runsas määrä niiden saama yleinen hyväk-

[9] Näitä henkilöitä ei rikoslain 15 luvun 11 §:n mukaan myöskään voida tuomita rikoksentekijän suojelemisesta.

> syntä olisi meilläkin aihetta tässä suhteessa tarkistaa OK 17:20 sanamuotoa Ruotsin esimerkin mukaisesti. De lege lata kysymys avopuolison kieltäytymisoikeudesta on kieltämättä ongelmallinen. Säännöksiä, jotka vapauttavat todistamisvelvollisuudesta; olisi yhtäältä tulkittava ahtaasti. Toisaalta OK 17:20 suojeluajatus soveltuu myös avopuolisoihin." Teoksessa Rikosprosessin osalliset - Rikosprosessioikeus II , tekijät Jyrki Virolainen ja Pasi Pölönen (Porvoo 2004) Jyrki Virolainen katsoo sivun 216 alaviitteessä 208 nimenomaisesti Lappalaisen edellä mainittuun kannanottoon viitaten, että kieltäytymisoikeus koskee myös asianosaisen avopuolisoa. Jokela lausuu (s. 338): "Nykyoloissa avopuolisot lienee rinnastettava lainkohdassa tarkoitettuihin kihlakumppaneihin." Käräjäoikeus katsoo, ettei näistä lainoppineiden mielipiteistä ole saatavissa riittävää tukea sille kannalle, että oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 20 §:ssä tarkoitettu todistajan kieltäytymisoikeus olisi voimassaolevan oikeuden mukaan laajennettavissa koskemaan asianosaisen avopuolisoa.
> Edellä selostetut kirjoittajien näkemykset koskevat oikeudenkäyntiä tuomioistuimessa. Kysymyksellä avopuolison kieltäytymisoikeudesta on, ottaen huomioon avoliittojen yleisyys, kuitenkin erityisen suuri merkitys rikosasian esitutkinnassa. Esitutkintaa suorittavalla virkamiehellä on kuulustelua aloittaessaan oltava käytössään riittävän yksiselitteinen normisto jonka perusteella päättää, onko kuulusteltavalla oikeus kieltäytyä kertomasta toista henkilöä koskevasta seikasta. Nimenomainen lainsäännös on tarpeen tilanteen pitämiseksi selkeänä. Kieltäytymisoikeuden yllättävä laajentaminen tulkintaa käyttämällä saisi aikaan odottamattoman ja siten epätoivottavan tilanteen rikostutkinnassa. Tämä olisi, ottaen huomioon esitutkintalain ja pakkokeinolain oikeudenkäymiskaaren säännökseen nojaavat vastaavat säännökset, omiaan aiheuttamaan huomattavaa oikeusepävarmuutta.

Katsomme, että avopuolisolla ja muilla n.s. uusperheiden jäsenillä tulee olla oikeus kieltäytyä todistamasta toistensa rikosasioissa. Rikoksia ei tule selvittää pakottamalla vankeudella uhaten läheisiä kertomaan epäillyn tekemisistä.

Koska eduskunta on vuonna 1998 rikoslain osalta rajannut sen läheisten joukon, jonka ei tarvitse myötävaikuttaa törkeänkään rikoksen selvittämiseen, voidaan tuo muutos luontevasti ulottaa nyt myös esitutkintaan ja oikeudenkäyntiin, odottamatta OK 17 luvun kokonaisuudistusta.

Ehdotamme, että OK 17:20, johon mietinnön ehdotusten em. kohdissa viitataan, muutettaisiin seuraavansisältöiseksi:

> Vastoin tahtoansa älköön kuitenkaan todistamaan vaadittako:
> 1) sitä, joka on tai on ollut avioliitossa asianosaisen kanssa taikka henkilöä, joka asuu hänen kanssaan yhteistaloudessa
> 2) sitä, joka on asianosaisen suoraan etenevässä tai takenevassa polvessa oleva sukulainen
> 3) asianosaisen sisaruksia tai
> 4) sitä, joka on muuten näihin rinnastettavan henkilökohtaisen suhteen tai yhteisen lapsen[10] takia läheinen

[10] Yhteistä lasta ei mainita RL 15:10,2:ssa, mutta katsomme, että selvyyden vuoksi tulisi säätää, ettei kukaan joudu pakon edessä myötävaikuttamaan siihen, että hänen oman lapsensa läheisin ihminen, mahdollisesti yksinhuoltaja, joutuisi vankilaan.

Toinen vaihtoehto on se, että nyt säädettävissä esitutkinta- ja pakkokeinolaeissa olevat viittaukset OK 17:20:een muutetaan koskemaan rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momenttia.

5.2 Muut todistamiskiellot ja -rajoitukset

OK 17 luvun säännökset ovat myös muilta osin vanhentuneet ja epäselvät. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (jäljempänä EIT) on tapauksissa *Petri Sallinen ym. v. Suomi* (27.9.2005) ja *Sorvisto v. Suomi* (13.1.2009) todennut, että pakkokeinolain säännökset, jotka viittaavat OK 17 lukuun ovat niin epäselvät, etteivät ne täytä ihmisoikeussopimuksen (jäljempänä EIS) lailla säätämiselle asettamia vaatimuksia.

> Sorvisto-tapauksessa EIT pani merkille, että pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 kohdan mukaan asiakirjaa ei saanut takavarikoida todisteeksi, jos sen voitiin otaksua sisältävän tietoja, joista henkilöä ei voitu kuulla todistajana. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n mukaan asianajaja ei saanut todistaa siitä, mitä hänen päämiehensä oli kertonut hänelle asian ajamista varten. EIT:n mielestä viimeksi mainitussa säännöksessä ei sanottu riittävän selvästi, koskiko asian ajaminen asianajajan ja hänen päämiehensä suhdetta vain tietyssä jutussa vaiko suhdetta yleensä. Asianajajalla oli yleinen velvollisuus pitää salassa luottamuksellisia tietoja. EIT viittasi Euroopan Neuvoston ministerikomitean suositukseen (2000)21. Etsinnällä ja takavarikolla puututtiin vakavasti EIS 8 artiklan turvaamiin oikeuksiin, joten lain tuli olla erityisen täsmällistä. Asiasta oli annettava selviä ja yksityiskohtaisia säännöksiä, joilla asetettiin takeita väärinkäytöksiä ja mielivaltaa vastaan. Kotimaisen lain epäselvyyksistä johtui, ettei valittaja ollut saanut sitä minimiturvaa, johon hän olisi ollut oikeutettu oikeusvaltion periaatteiden mukaisesti demokraattisessa yhteiskunnassa. Niin ollen EIS 8 artiklaa oli rikottu.

OK 17 luku myös kieltää virkamiestä todistamasta sitä, mitä hän virassaan on velvollinen salassa pitämään. Tämä säännös on jäänyt täysin kuolleeksi kirjaimeksi.

Myös terveydenhuollon ammattilaisten osalta sääntely on aukollista. Laissa mainitaan apteekkari ja kätilö, mutta ei esim. psykologia, terapeutteja tai edes sairaanhoitajia.

Pappeja koskeva vaitiolosäännös on vähemmistöuskontoja syrjivä.

Edellä olevan johdosta emme pidä hyväksyttävänä, että enää säädettäisiin uusia lakeja, joissa tyydytään viittaamaan täysin vanhentuneeseen ja aukolliseen OK 17 lukuun. Asian jatkovalmistelun yhteydessä tulee myös OK 17 luku uudistaa, siten että tässä mietinnössä ehdotetut lait eivät johtaisi uusiin ihmisoikeusloukkauksiin.

Asianajajien todistamiskiellon osalta rajaus tulisi tehdä Euroopan Neuvoston suosituksen (2000) 21 mukaisesti jaottelematta erilaisia toimeksiantoja eri tavoin. Kysymys on ollut esillä EY-tuomioistuimen ratkaisussa *Akzo Nobel Chemials et Akcros Chemicals v. komissio* 17.9.2007. EY-tuomioistuin ei nähnyt asiassa mitään rajoitusperustetta sen mukaan oliko

asianajajaa käytetty tuomioistuinasiassa vai taloudellisiin asioihin liittyvässä neuvonnassa.[11]

6. Muutoksenhausta eräisiin päätöksiin

Perustuslain (731/1999) 21 §:n mukaan oikeus hakea muutosta turvataan lailla. Jos johonkin yksilöä koskevaan päätökseen ei voi hakea muutosta, on valituskiellosta säädettävä laissa. Esitutkinta- ja pakkokeinolait on säädetty ennen perusoikeusuudistusta eikä niissä ole yleistä muutoksenhakua koskevaa säännöstä. Esitutkintalaissa ei säädetä mitään muutoksenhausta. Pakkokeinojen osalta on yksittäisiä säännöksiä muutoksenhausta. Myös poliisilaissa on säännökset eräiden päätösten käsittelystä tuomioistuimessa ja muutoksenhausta tuomioistuimen ratkaisuun. Toimikunta ei tältä osin esitä muutosta kuin erään yksittäisen päätöksen osalta.[12]

Mielestämme esitutkintalakiin tulee säätää oma pykälänsä muutoksenhausta ja sen rajoituksista.

Tutkinnanjohtaja tekee ratkaisuja, joilla voi olla suurikin vaikutus asianosaisen asemaan. Tutkinnanjohtaja voi esimerkiksi määrätä ilmaisukiellon (ehdotettu ETL 10:5), jolla puututaan sananvapauden käyttämiseen. Tutkinnanjohtaja ja syyttäjä voivat kieltäytyä asianosaisen pyytämistä lisätutkintatoimista (ehdotettu ETL 3:7) tai päättää ettei tutkintaa ylipäätään käynnistetä (ehdotettu ETL 3:9). Tutkinnanjohtaja voi kieltäytyä antamasta häneltä pyydettyä tietoa (ehdotettu ETL 4:14 ja PKL 10:60). Syyttäjä voi esityksen mukaan päättää esitutkinnan rajoittamisesta (ehdotettu ETL 3:10). Tällöin voi syntyä erimielisyyttä siitä, vaatiiko tärkeä yksityinen etu asian tutkimista[13]. Jos juttua ei tutkita esitutkintavaltuuksin, ei asianomistaja useinkaan voi saattaa asiaa omin avuin käräjille.

Mielestämme esitutkintalakiin, pakkokeinolakiin ja poliisilakiin olisi otettava säännökset muutoksenhausta näiden lakien nojalla tehtyihin edellä kuvailtuihin päätöksiin.

7. Vakuustakavarikon tehostaminen yksityisen asianomistajan oikeussuojakeinona

Pakkokeinolain 6 luvussa ehdotetaan säänneltäväksi rikosepäilyyn perustuvasta vakuustakavarikosta. Tuomioistuin voi määrätä rikoksesta epäillyn omaisuutta vakuustakavarikkoon mm. rikokseen perustuvan vahingonkorvauksen maksamisen turvaamiseksi, jos on olemassa vaara, että rikoksesta epäilty pyrkii välttämään vahingonkorvauksen maksamisen kätkemällä tai hävittämällä omaisuutta, pakenemalla tai muulla näihin rinnastettavalla tavalla. Asianomistajalla on ehdotetun PKL 6 luvun 2 § 2 momentin nojalla syytteen vireille tultua oikeus esittää tuomioistuimelle vakuustakavarikkoa koskeva vaatimus itsel-

---

[11] Suomessa kysymys on ratkaistu KKO:n ennakkopäätöksellä KKO 2003:119, josta tehtiin sittemmin valitus EIT:lle ja valitukseen on saatu ratkaisu, joka on edellä mainittu Sorvisto v. Suomi. KKO:n ratkaisun ennakkopäätösarvo on siten kyseenalainen.

[12] Toimikunta esittää, että tutkinnanjohtajan päätös siitä, ettei esitutkinta-avustaja täytä laissa säädettyä kelpoisuusvaatimusta voitaisiin jatkossa saattaa tuomioistuimen arvioitavaksi.

[13] Syyttäjä voi esimerkiksi rajata esitutkinnan siten, että poliisi jossain isossa rikoskokonaisuudessa tutkii vain sellaiset rikokset, joissa asianomistajan vahinko ylittää tietyn raja-arvon.

leen tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Ehdotetut säännökset vastaavat pääosin voimassa olevaa lainsäädäntöä.

Toimikunnan työskentelyn yhteydessä ei ole selvitetty tarkemmin sitä, miten yleistä rikosperusteisen vakuustakavarikon hakeminen on asianomistajalle tulevan vahingonkorvauksen tai hyvityksen maksamisen turvaamiseksi. Asiassa ei ole myöskään selvitystä siitä, miten usein hakemuksen esittäjänä on asianomistaja itse. Käytännön kokemusten perusteella asianomistajien oma aktiivisuus vakuustakavarikon hakemiseksi on kuitenkin ollut varsin vähäistä johtuen vakuustakavarikon tosiasialliseen tehokkuuteen liittyvistä ongelmista sekä toimenpiteen hakemiseen liittyvästä ankarasta vahingonkorvausvastuusta.

Rikosperusteinen vakuustakavarikko ei nimestään ja turvaamistoimitarkoituksestaan huolimatta merkitse saamisen turvaavaa takavarikkoa tulevassa rikostuomiossa maksettavaksi määrättävien vahingonkorvausten ja hyvitysten vakuudeksi. Ulosottomies ottaa vakuustakavarikkopäätöksen nojalla ulosottoviranomaisen haltuun rikoksesta epäillyn omaisuutta tuomiossa määrätyn määrän, eli enintään sen määrän, jonka voidaan olettaa vastaavan tuomittavaa sakkoa, vahingonkorvausta, hyvitystä tai menettämisseuraamusta. Vakuustakavarikkoon otettu omaisuus jää ulosottomiehen haltuun odottamaan tuomioistuimen lainvoimaista ratkaisua rikosasiassa, mikä voi viedä useita kuukausia, pahimmillaan vuosia. Tänä aikana kyseistä omaisuutta voidaan vakuustakavarikkotoimen estämättä käyttää kaikkien ulosottoon saapuvien velallisen velkojen, kuten verojen, elatusmaksujen, vuokrarästien, puhelinlaskujen ym. saatavien suoritukseksi. Mikäli rikoksesta epäillyltä muiden velkojen maksamisen jälkeenkin löytyisi vielä takavarikoitavaa omaisuutta, ulosottomies voinee aikaisemman päätöksen perusteella ottaa lisää omaisuutta vakuustakavarikkoon asianomistajan saatavien turvaamiseksi vakuustakavarikkopäätöksessä määrättyyn summaan saakka, mutta tällaisen uuden omaisuuden löytyminen kyseisissä olosuhteissa on varsin epätodennäköistä.

Tosiasiallisesti rikosasian asianomistajan oikeus vahingonkorvauksen tai hyvityksen saamiseen rikoksesta epäillyn varoista jää siten vakuustakavarikosta huolimatta kokonaan tai osittain toteutumatta, vaikka asianomistaja olisi omin toimin hakenut vakuustakavarikkoa ja ottanut kantaakseen menettelystä aiheutuvat kulut ja vahingonkorvausvastuuta koskevan riskin. Vakuustakavarikolla asianomistajalle saatava turva voi siten jäädä esimerkiksi rikosasian prosessuaalisen venymisen vuoksi täysin nimelliseksi, kun vakuustakavarikkoon otettu varallisuus käytetään rikoksesta epäillyn muiden velkojen maksuun.

Rikosasian asianomistajan aseman turvaaminen tältä osin edellyttäisi perusteellista intressivertailua eri velkojien asemasta ulosottomenettelyssä. Ulosottolainsäädännön muuttaminen ei sinällään kuulu toimikunnalle asetetun toimenkuvan piiriin, mutta katsomme asian esille nostamisen pakkokeinolain kokonaisuudistuksen yhteydessä tärkeäksi asiaksi, sillä asianomistajan asema valitettavan usein jää unohduksiin viranomaisvetoisten pakkokeinojen käytön yhteydessä.

Erilaisten yksityisoikeudellisten saatavien (kuten elatusavut, muista rikoksista johtuvat vahingonkorvaukset, pankkilainat yms.) keskinäistä etuoikeusjärjestystä ei ole tässä yh-

teydessä perusteltua esittää muutettavaksi nykyisestään, mutta rikoksen uhrin aseman turvaamiseksi on mielestämme perusteltua kyseenalaistaa verojen ja muiden julkisoikeudellisten saatavien asema suhteessa rikosperusteiseen vahingonkorvaukseen. Katsomme, että rikosperusteisen vakuustakavarikon tehokkuutta turvaamistoimenpiteenä tulisi vahvistaa siten, että tuomioistuimen päätöksellä rikosperusteiseen vakuustakavarikkoon asetettua omaisuutta ei voida käyttää verojen tai muiden julkisoikeudellisten saatavien suoritukseksi ennen kuin se rikokseen perustuva vahingonkorvaus tai hyvitys, jonka turvaamiseksi vakuustakavarikko on annettu, on tullut maksetuksi. Vaikka tämä muutos jossain määrin heikentäisi julkisoikeudellisten saatavien perintää, muutos tehostaisi merkittävästi rikosoikeudellisten korvausten perintää asianomistajalle suoraan rikokseen syyllistyneeltä henkilöltä. Tämä puolestaan vähentäisi asianomistajan tarvetta hakea korvauksia rikosvahinkolain nojalla valtiokonttorilta ja nopeuttaisi siten rikosperusteisen vahingonkorvausvastuun toteuttamista.

Asianomistajan asemaan ja mahdollisuuksiin turvata oikeuksiaan vakuustakavarikon avulla vaikuttaa oleellisesti myös pakkokeinolakiin ehdotettava vahingonkorvaussäännöstö (PKL 6 luvun 11 §, jossa viittaus OK 7 luvun 11 §:ään), jonka mukaan hakijan, joka on tarpeettomasti hankkinut turvaamistoimen, on korvattava vastapuolelle turvaamistoimesta ja sen täytäntöönpanosta aiheutunut vahinko ja asiassa aiheutuneet kulut. Asianomistajan vahingonkorvausvastuu vakuustakavarikosta aiheutuneesta vahingosta ja kuluista on siten ankaraa vastuuta, mikä seikka merkittävästi korottaa yksityisen rikoksen uhrin kynnystä turvautua pakkokeinoon.

Tältä osin yhdymmekin varatuomari, oikeustieteen lisensiaatti Klaus Helmisen toimikunnan asiantuntijana esittämään näkemykseen siitä, että asianomistajan korvausvastuu vakuustakavarikkoasiassa tulisi olla tuottamusperusteista, eikä ankaraa vastuuta. Rikosperusteisen vakuustakavarikon aiheuttama vahingonvaara ei ole suoraan rinnastettavissa OK 7 luvun mukaiseen siviiliperusteiseen turvaamistoimeen, jonka edellytykseksi OK 7 luvun 1 §:n nojalla riittää se, että hakija saattaa todennäköiseksi hänellä on saaminen ja on olemassa vaara, että vastapuoli kätkee, hävittää tai luovuttaa omaisuuttaan. Rikosperusteisen vakuustakavarikon edellytyksenä on puolestaan se, että tuomioistuin toteaa, että henkilöä, jolle omaisuus kuuluu, on jo syytä epäillä rikoksesta. Lisäksi on oltava vaara, että henkilö pyrkii välttämään vahingonkorvauksen maksun kätkemällä tai hävittämällä omaisuutta tai muulla vastaavalla tavalla. Asianomistajalla itsellään on oikeus vaatia vakuustakavarikkoa vasta siinä vaiheessa, kun syyte on tullut vireille. Rikosepäilyä koskeva kysymys on siten tällöin jo tullut myös esitutkintaviranomaisten ja virallisen syyttäjän harkittavaksi, eikä siten perustu yksinomaan asianomistajan näkemykseen, kuten siviiliperusteisessa turvaamistoimessa.

Esitämmekin, että pakkokeinolain 6 luvun 11 § muutetaan kuulumaan seuraavasti:

6 luku

11 §

Esitutkintaviranomaisen tai virallisen syyttäjän vaatimuksesta määrätystä vakuustakavarikosta ja väliaikaisesta vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa

aiheutuneiden kulujen korvaamisessa noudatetaan soveltuvin osin oikeudenkäymiskaaren 7 luvun 11 §:ää.

Asianomistaja, joka on 2 §:n 2 momentin nojalla vaatinut vakuustakavarikkoa, on velvollinen korvaamaan vakuustakavarikosta aiheutuneen vahingon ja asiassa aiheutuneet kulut, jos vakuustakavarikko on ollut tarpeeton asianomistajan tahallisen tai tuottamuksellisen menettelyn tai laiminlyönnin johdosta. Asianomistajan on tällöin korvattava aiheutuneesta vahingosta ja kuluista määrä, joka harkitaan kohtuulliseksi ottamalla huomioon vahingon suuruus, epäillyn rikoksen laatu, vahingon aiheuttajan asema, vahingon kärsineen tarve, sekä muut olosuhteet. Jos asianomistajan viaksi jää vain lievä tuottamus, ei vahingonkorvausta ole tuomittava. Jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, on täysi korvaus tuomittava, jollei erityisistä syistä harkita kohtuulliseksi alentaa korvausta.

Pakkokeinolain 6 luvun 10 §:n voitaisiin lisätä seuraava kolmas momentti:

Asianomistajana olevalle luonnolliselle henkilölle tulevaa korvausta tai hyvitystä turvaamaan asetetun vakuustakavarikon kohdetta ei saa käyttää julkisoikeudellisten saatavien ulosmittaamiseen ennen kuin kyseisen asianomistajan saatava on maksettu tai vakuustakavarikko kumottu.

8. Ryhmätunnistuksen käyttö

Esitutkintalain 8 luvussa ehdotetaan säänneltäväksi ryhmätunnistuksesta.

Vuonna 2003 voimaan tulleiden ryhmätunnistuksen järjestämis- ja tallentamistapaa koskevien säännösten tavoitteena oli lain esitöiden (HE 52/2002 vp) mukaan lisätä epäillyn oikeusturvaa ja esitutkinnan luotettavuutta. Kyseisen säännöksen soveltaminen on kuitenkin jäänyt vähäiseksi ja käytännössä ryhmätunnistusmenettelystä on lähes luovuttu, koska menettelytapaa koskevat säännökset on koettu vaikeiksi ja monimutkaisiksi. Luotettavaksi havaitun tunnistamismenettelyn sijasta rikostutkinnassa käytetään edelleen yhdestä tai useammasta valokuvasta tapahtuvaa tunnistamista. Tätä kehitystä on pidettävä hyvin huolestuttavana.

Toimikunnan ehdotuksen mukaan (ETL 8:2) ryhmätunnistuksen edellytykseksi asetetaan se, että ryhmätunnistusta voidaan käyttää silloin, kun sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämiselle. Tunnistamistilaisuuden järjestämistä ei siten edelleenkään sidottaisi rikoksen vakavuuteen ja laatuun. Edellä kuvatun kehityksen kannalta tämän sääntelyn käytäntöä ohjaavan vaikutuksen ei voida katsoa olevan riittävä.

Toimikunnan perusteluissa todetaan, että ryhmätunnistuksella ei välttämättä ole merkitystä vakavankaan rikoksen selvittämisessä. Voidaan kuitenkin olettaa, että niissä tapauksissa, joissa tunnistamismenettelyyn ylipäänsä ryhdytään, tunnistamisella on aina jotain vaikutusta rikoksen selvittämiseen. Mitä vakavammasta rikoksesta on kysymys, sitä merkittävämpää rikoksen asianosaisten oikeusturvan kannalta on se, että käytetty menetelmä on luotettava. Puutteellisten tunnistamismenetelmien käyttäminen ei vaaranna yksinomaan rikoksesta epäillyn oikeusturvaa, vaan se voi heikentää myös rikoksen uhrin mahdollisuuksia päästä asiassa oikeuksiinsa, jos esitutkinnassa käytetty menetelmä myöhemmin oikeudenkäynnissä todetaan epäluotettavaksi.

Tämän vuoksi esitämme, että esitutkintalain 8 luvun 2 § säädetään kuulumaan seuraavasti:

8 luku

2 §

Ryhmätunnistuksen edellytykset

Ryhmätunnistusta voidaan käyttää silloin, kun sillä voidaan olettaa olevan merkitystä rikoksen selvittämiselle. Tunnistaminen on toteutettava ryhmätunnistamisena aina, jos tutkittavana olevasta rikoksesta voidaan tuomita enemmän kuin neljä vuotta vankeutta.

Asianomistaja tai todistaja voidaan velvoittaa osallistumaan tunnistajana ryhmätunnistukseen.

Ryhmätunnistuksen järjestämisestä päättää tutkinnanjohtaja.

Helsingissä, huhtikuun 17 päivänä 2009

Tuija Turpeinen

Markku Fredman

31.3.2009

ASIA: Tullihallituksen tulliylitarkastaja Juha Vilkon eriävän mielipiteen sisältävä lausuma esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain kokonaisuudistusta valmistelleen toimikunnan mietintöön

Mietintöön liittyvänä eriävänä mielipiteenä pyydän kunnioittaen saada esittää lausumani eräistä tullilaitoksen rikostorjunnan kannalta ongelmallisiksi katsottavista mietintöön sisältyvistä seikoista. Erityisesti lausuman kohdissa 2 ja 3 esitetyt eroavaisuudet poliisin ja Tullin toimivaltuuksissa vaikuttavat oleellisesti tullilaitoksen vastuulla olevien rikostorjuntatehtävien suorittamiseen.

1. Tullirikoksiin liittyvissä esitutkintatoimenpiteissä tullilaitos tulee rinnnastaa poliisiin

Säädettäväksi ehdotettavissa esitutkintalaissa (etl) ja pakkokeinolaissa (pkl) on runsaasti säännöksiä, joissa esitutkintaviranomaisista mainitaan vain poliisi. Lisäksi lakiehdotuksissa on käytetty kauttaaltaan keskenään epäjohdonmukaisesti käsitteitä *poliisi* ja *esitutkintaviranomainen*.

Voimassa olevan tullilain (1466/1994) 43 § 1 momentin mukaan tullirikosasiaa tutkittaessa noudatetaan mainitun tullilain säännösten lisäksi esitutkinnasta ja pakkokeinoista erikseen annettuja säännöksiä. Saman pykälän 3 momentin sanatarkan ilmauksen mukaan ”Tullimiehellä on tulliviranomaisen suorittamassa esitutkinnassa sama oikeus ryhtyä tutkintatoimenpiteisiin ja käyttää pakkokeinoja kuin poliisimiehellä poliisiviranomaisen toimittamassa esitutkinnassa”. Nämä tullilain säännökset voivat viitata sellaisinaankin säädettäväksi ehdotettaviin uusiin esitutkinta- ja pakkokeinolakeihin.

Siltä osin kuin tullimiehen toimittamassa tullirikoksen esitutkinnassa on tarve käyttää pakkokeinoja, antaa edellä tarkoitettu tullilain viittaussäännös niihin oikeuden, jäljempänä käsiteltäviä vain poliisin käyttöön säädettäväksi ehdotettuja toimia lukuunottamatta. Tästä huolimatta katson, että esitutkinnan toimittamiseen liittyvät säännökset tulee olla yhtäläiset kaikkien esitutkintaviranomaisten osalta. Perustuslaissa turvattuihin perusoikeuksiin puuttumisen mahdollistavat säännökset tulisi olla toimenpiteiden kohteiden luettavissa yhdestä paikasta, esitutkinta- ja pakkokeinolaeista, jotta heillä olisi tosiasiallinen mahdollisuus arvioida toimenpiteen laillisuutta. Katson, että henkilöiden ei voida olettaa selvittävän tullihallinnon ulkopuolella vain vähän tunnetusta tullilainsäädännöstä edellytyksiä, joilla tullimies voi esitutkinta- ja pakkokeinovaltuuksiaan käyttää.

Katson myös, että valmisteltavana olevassa tullilaissa on lähes mahdotonta viitata kaikkiin poliisia tarkoittaviin esitutkintaa ja pakkokeinoja sääteleviin lainkohtiin, vaikka tullirikosten tutkinnassa tarvitaan edelleen lähtökohtaisesti samat säännökset kuin pelkästään poliisin tutkittavissa rikoksissa.

Erityisesti ehdotuksessa pakkokeinolaiksi on lukuisia kohtia, joissa esitutkintaviranomaisista on mainittu vain poliisi. Näitä kohtia en tässä yhteydessä katso tarpeelliseksi luetella, mutta niitä tuodaan tarvittaessa esille Tullihallitusta asian jatkovalmistelussa mahdollisesti kuultaessa.

Erään yksityiskohdan osalta totean kuitenkin seuraavaa: Mietinnön mukaan salaisen tiedonhankinnan suojaamiseksi poliisilla olisi oikeus käyttää vääriä, harhauttavia tai peiteltyjä tietoja, rekisterimerkintöjä jne. Pkl 10 luvun 45 §:n ja säädettäväksi ehdotetun poliisilain 5 luvun 44 §:n nojalla poliisi voisi käyttää näitä suojauskeinoja mm. telekuuntelun, televalvonnan, tarkkailun, teknisen tarkkailun ja valvotun läpilaskun suojaamiseen. Nämä keinot kuuluvat myös tullilaitoksen esitutkintatoimivaltaan. Telekuuntelua lukuunottamatta ne kuuluvat myös tullilaitoksen niin sanottuihin hallinnollisiin valtuuksiin. Viime mainittujen tiedonhankintakeinojen suojauksesta on luontevaa säätää valmisteilla olevassa tullilaissa. Sen sijaan esitutkinnan yhteydessä käytettävien toimenpiteiden suojaamisesta tulisi selkeydenkin vuoksi säätää nimenomaan pakkokeinolaissa.

Katsonkin siis, että siltä osin kuin ehdotettavissa säännöksissä säädetään esitutkintaan liittyvistä toimenpiteistä tai toimivaltuuksista, tulee ne kirjoittaa kaikkia esitutkintaviranomaisia yhtäläisesti käsittelevällä tavalla.

2. Tulliviranomaisilla tulee olla mahdollisuus ohjattuun tietolähteen käyttöön

Säädettäväksi ehdotettavan pakkokeinolain 10 luvun 1 §:ssä ja poliisilain 5 luvun 1 §:ssä on otettu lähtökohdaksi, että tietolähteen ohjattua käyttöä ei voitaisi – ilmeisesti edes lain tasoisella säännöksellä - säätää tulliviranomaisten toimivaltuuksiin kuuluviksi. En tunne muusta lainsäädännöstä tilannetta, jossa 'tavallisessa' laissa säädettäisiin niin, että jostain siinä säädetystä asiasta ei saataisi lainkaan säätää toisessa 'eduskuntalaissa'.

Toimikunnan enemmistön päätymään ratkaisuun en näe muutoinkaan mitään syytä. Säännösten perusteluistakaan ei millään tavoin käy ilmi, miksi mainittu toimenpide on pakkokeinolaissa ehdotettu rajattavaksi vain poliisin käyttöön.

Tulliviranomaisilla ei tähänkään saakka ole ollut käytettävissä valeostoa eikä peitetoimintaa rikosten estämiseksi, selvittämiseksi eikä paljastamiseksi. Sen sijaan vakavien rikosten torjunnassa järjestelmällinen tietolähdetoiminta – tietolähteen ohjattu käyttö - on ehdottoman tarpeellinen vastaisuudessakin. Muutoin Tullin mahdollisuudet puuttua vastuualueeseensa kuuluviin törkeisiin rikoksiin heikkenisivät oleellisesti nykyisestään. Tullirikosten torjunta yhteistyössä poliisin kanssa saattaisi vaikeutua, kun yhteistyöryhmän osapuolten valtuudet poikkeaisivat näin oleellisella tavalla toisistaan. Vaarana on myös se, että tietolähteitä käytettäisiin muutoin kuin kontrolloidusti, kun tällaisesta käytännöstä on erityisellä koulutuksella juuri päästy eroon. Koska ohjatun tietolähteen käytön edellytykseksi säädettäisiin 'erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle ' (pkl 10:2 ja poliisilain 5:2), käytettäisiin mainittua toimenpidettä luonnollisesti myös Tullissa hallitusti ja harkitusti.

3. Tulliviranomaisille tulee myös säätää mahdollisuus peiteltyyn tiedonhankintaan

Se, mitä olen edellä kohdassa 2 esittänyt ohjatun tietolähdetoiminnan rajaamisesta poikkeuksellisesti peräti lailla säätämismahdollisuuden ulkopuolelle, koskee myös

mahdollisuutta säätää laissa – esimerkiksi valmisteilla olevassa tullilaissa – Tullille mahdollisuutta käyttää peiteltyä tiedonhankintaa.

Peiteltyyn tiedonhankintaan oikeuttavan säännöksen puuttuminen Suomen lainsäädännöstä on tullut toimikunnan tietoon tullilaitoksen rikostorjunnan käytännön tarpeista. Esimerkiksi huumausainetta sisältävän lähetyksen toimittaminen osoitteessa tuntemattomalle henkilölle olisi toimenpiteen keskeistä käyttöalaa, kuten pkl 10 luvun 13 §:n perusteluissa on todettukin. Kun tällainen tyypillisesti tullirikosten torjuntaan soveltuva toiminta olisi kertaluonteista ja kun siihen ei, kuten perusteluissa todetaan, sisältyisi väärien asiakirjojen tai rekisterimerkintöjen tms., käyttöä, en näe mitään syytä toimenpiteen rajaamiselle vain poliisin käyttöön.

Juha Vilkko

31.3.2009

SISÄASIAINMINISTERIÖN LAINSÄÄDÄNTÖJOHTAJAN KIMMO HAKOSEN LAUSUMA ESITUTKINTALAIN, PAKKOKEINOLAIN JA POLIISILAIN KOKONAISUUDISTUSTA VALMISTELLEEN TOIMIKUNNAN MIETINTÖÖN

Keskityn tässä lausumassani nykyisen sisäasiainministeriön oikeusyksikön päällikön roolini mukaisesti yleisiin oikeudellisiin näkökohtiin. Sisäasiainministeriön poliisiosaston edustajat ottavat tarvittaessa tarkemmin kantaa poliisin ja mahdollisesti myös rajavartiolaitoksen toimintaedellytysten turvaamiseen liittyviin yksityiskohtiin.

Toimikunta on kartoittanut huolellisesti esitutkintalain, pakkokeinolain ja poliisilain yksittäisten säännösten muutostarpeet. Eräiden laajempien asiakokonaisuuksien käsittely jäi sen sijaan aikataulusyistä toimikunnassa kesken. Tällaisia asiakokonaisuuksia, joihin jatkovalmistelussa tulisi erityisesti paneutua, ovat ainakin seuraavat:

Pakko- ja tiedonhankintakeinojen käytön edellytyksiä, päätöksentekotasoa ja oikeussuojajärjestelyjä tulisi tarkastella systemaattisesti keinoja rinnakkain vertaillen. Päätöksenteko- ja oikeussuojajärjestelyt kytkeytyvät viime kädessä kysymykseen vallan kolmijaosta lainsäädäntövaltaan, toimeenpanovaltaan ja tuomiovaltaan sekä laillisuusvalvonnan suhteesta niihin. Rikosten selvittäminen eli esitutkinta on osa kolmivaiheista rikosprosessia (esitutkinta, syyteharkinta ja tuomioistuinkäsittely), kun taas yleisen järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitäminen ja siihen liittyvä rikosten ennalta estäminen on luonteeltaan lähempänä hallintoa.

Poliisin ja muiden esitutkintaviranomaisten mahdollista tuottamuksesta riippumatonta vahingonkorvausvastuuta ei tulisi arvioida erilliskysymyksenä, vaan osana julkisen vallan vahingonkorvausvastuun yleistä kehittämistä. Monella muulla viranomaisella on samankaltaisia pakkotoimenpidevaltuuksia kuin esitutkintaviranomaisilla. Tuottamuksesta riippumattoman vahingonkorvausvastuun järjestelmässä viranomaiset voisivat jättää kuluriskin vuoksi asianmukaisia toimenpiteitä suorittamatta. Tämä olisi asianomistajatahon oikeusturvan näkökulmasta ongelmallista. Tilannetta tosin helpottaisi, jos korvaukset maksettaisiin hyvitysluontoisina ja keskitetysti esimerkiksi Valtiokonttorin toimesta.

Jatkossa tulisi harkita järjestäytyneen rikollisuuden ja terrorismin torjuntaa koskevaa erityislainsäädäntöä. Tarve peitetoiminnan kaltaiseen tiedonhankintaan (peitetoiminta, peitelty tiedonhankinta, valeosto ja tietolähteen ohjattu käyttö) sekä tiedonhankinnasta sen kohteelle ilmoittamista ja ylimääräistä tietoa koskevat ongelmat liittyvät lähes yksinomaan tähän, poliisitoiminnan kokonaisuuden kannalta varsin kapeaan tehtäväalueeseen. Ammattimainen ja järjestäytynyt rikollisuus on jatkuvaa toimintaa, jossa osa rikoksista on jo tehty (selvitettävät rikokset), osa on tekeillä (keskeytettävät rikokset) ja osa on suunnitteilla (ennalta estettävät rikokset). Velvollisuus ilmoittaa viranomaisen tiettyyn tällaisen toiminnan osaan kohdistuvasta tiedonhankinnasta sen kohteelle ja saadun tähän toiminnan osaan liittymättömän tiedon käsitteleminen ylimääräisenä tietona on jatkuvan toiminnan yhteydessä ongelmallista. Sinänsä laillisesti hankitun ylimääräiseksi katsotun tiedon käyttörajoitusten suhdetta meillä vallitsevaan vapaan todistelun ja todistusharkinnan periaatteeseen tulisi tarkastella yleisemminkin. Vaatimus poliisiorganisaation ulkopuolisista päätöksenteko- ja valvontajärjestelyistä peitetoiminnan kaltaisessa tiedonhankinnassa on toiminnan erityisluonteen johdosta sinänsä ymmärrettävä. Peitehenkilön henkilöllisyyden paljastumiseen liittyy kuitenkin säännönmukaisesti sellainen vaara

henkilön ja hänen läheistensä hengelle ja terveydelle, että päätöksenteon ja valvonnan tietoturvallisuuskysymyksiin on kiinnitettävä korostettua huomiota. Mahdollisen poliisiorganisaation ulkopuolisen päätöksenteon ja valvonnan tulisi olla hyvin keskitettyä, jolloin lähestyttäisiin tosiasiallisesti erityisen tutkintatuomarin järjestelmää.

Kimmo Hakonen

Sarjan aiemmat julkaisut vuonna 2009

1. Ehdotus laiksi ehdokkaan vaalirahoituksesta
   Vaali- ja puoluerahoitustoimikunnan välimietintö

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

PL 25
00023 VALTIONEUVOSTO
puh. (09) 160 03
www.om.fi

PB 25
00023 STATSRÅDET
tfn (09) 160 03
www.jm.fi